

ALEXANDRI MASSARIAE VICENTINI,

MEDICI ÆTATIS NOSTRÆ CLARISSIMI.

Olim in Patauino Antenoris Gymnasio Medicinam primo loco profitentis.

PRACTICA MEDICA.

In qua Methodus accuratissima traditur, & cognoscendi, & rectissimè curandi omnes humani corporis morbos, ad verissimam Hippoc. & Gal. mentem admirabili arte instituta.

Cui recenter suis inserti locis ex ipsius Auctoris Autographo desumpti conspiciuntur bini Tractatus; de Pulsibus quidem vnus, de Vrinis vero alter;

Liber præterea accessit Renum & Vesicæ affectus omnes Laconica breuitate complectens. Appositi insuper præter Medicam in Febre Catarrali cuiusdam Illustrissimi Antistitis habitam consultationem duo ad calcem Operis de Peste fuerunt libelli, non tam eruditionis variæ, & multiplicis nomine, quàm nouæ cuiusdam Dispositionis ratione ab Iatrices studiosis summopere iampridem desiderati.

CVM INDICE RERVM, ET VERBORVM LOCVPLETISSIMO.

Superiorum Permissu, & Priuilegijs.

TARVISII. M. DC. VII.

Sumptibus Io. Baptistæ Pulciani.

ILLVSTRI,
ET CLARISSIMO PHILOSOPHO ET MEDICO IVLIO MANCINO.

Ioannes Baptista Pulcianus Bibliopola, S. D.

GO te, vir Clarissime, nonnullis abhinc annis, dum forte Romę essem, cognoui. atque ita cognoui, vt plurimum fuerim non solum excellenti scientiæ tuæ, sed etiam humanitati deuinctus, cum tu me penè mortuum, & igne confectum, nihil amplius de vita cogitantem, ad vitam hanc, & lucem, alter Aesculapius, reuocasti. Cuius quidem beneficij nullo modo possum, nisi planè sim ingratus, obliuisci. Etenim, si multum ijs debemus, quorum auxilio vel argentum, vel fundum, vel etiam ius aliquod interceptum, recepimus, quantum est id, quod ipse tibi debeam, a quo mihi spiritus hic, propemodum extinctus, est admirabili arte, & beneuolentia restitutus? Dum igitur assiduè mecum cogito, si quid tibi mea ars efficere queat, quod, etsi minimum sit, tamen tua summa virtute non indignum, oblata est occasio tandem, qua, etsi mihimetipsi, officioque meo non vsquequaque satisfacerem, tibi tamen esset & viri doctissimi nomen, ac fama, & studiorum similitudo valde grata. Cum igitur Alexandri Massariæ, medici Clarissimi Praxim Medicam, & quædam alia, ex auctoris monumentis eruta De pulsibus; & Vrinis opuscula, typis imprimenda curassem, tu mihi solus visus es is, cui tanti viri labores, & doctrinam dedicandam censerem. Idque perlibenter, non solum vt aliquod extaret obseruantiæ in te meæ, & animi grati signum, hoc munusculum, sed etiam vt eius viri tibi scripta commendarem, quem ab omnibus audio mirum in modum commendari. Est enim maximè ratione consentaneum, vt excellentis medici monumenta, & præclarissimi viri, totaque Italia, & Romæ in conspectu Summorum Pontificum, & Cardinalium celeberrimi, patrocinio committantur. Cum eiusdem animi, & ingenij sit, corporis valetudinem, & vires amissas restituere, atque periclitantem clarorum virorum famam, & scripta tueri. Quod vel solus, vel cum paucis admodum efficere tu potes. Accipe igitur animo grato meum hoc munus, & amplectere libenter, non vt ab humili quodam homine missum, sed vt per se clarum, & tua fide maximè dignum. Illud autem à te nunc etiam, atque etiam peto, vt, si tenuis omninò, & imbecilla huiusmodi tibi videbitur animi mei significatio, me tuorum tamen omni tempore beneficiorum memoriam esse conseruaturum existimes, & omni, quęcunque dabitur, alia vnquam occasione, nouis officijs, quantum tuo nomini debeam, enixè, cupidèque semper esse declaraturum. Vale Venetijs.

EPIGRAMMA
DE MASSARIA
IAMIAM SEPELIENDO.

VÆRIS Alexander MAGNI cognomine visus
Dignior an MACEDO, an qui TVMVLANDVS adest?
Magnus vterque Heros: sed, vter sit maior, abundè
Comprobat indicio res manifesta suo.
Nam quid opus verbis? Hominum ceu millia multa
Reddidit HIC vitæ, sic dedit ILLE neci.
Morte igitur quantum vitalis dignior aura est,
Tantum est & GRÆCO dignior hic ITALVS.

MONODIA
Ad Massariæ Sandapilam effusa.

EV mihi; quid querar? aut quid non querar? Heu mihi, queis nunc
Queis olim lacrymis, non lacrymis ve querar?
Si querar extinctum, incassum querar. Haud querar; esto:
At desiderij qui modus inde mei?
An lacrymis querar? ah nimis id vulgare, sine illis
An querar? ah largo qui sine fonte querar?
Si nunc; deficiam subito. Si conquerar olim;
Non super in questus vox erit apta meos.
Te venerande SENEX igitur, te care Magister,
(O Dux, ò studij norma suprema mei)
Ereptum querar; at terrestri mole soluta
Cognato reducem non querar esse polo.
Te lacrymis querar, ex oculis dum lacryma stillet:
Te gemitu, lacryma deficiente, querar.
Te nunc luctisono terris quærar ore superstes:
Post mea Fata olim te leuis vmbra querar.
Sic lacrymis, sic non lacrymis; sic morte peremptum;
Sic viuum; olim, nunc; non querar; atque querar.

MASSARIAE TVMVLVS.

OC Anima Hippocratis tumulo, Geniusque Galeni,
Hoc magni recubat splendor Aristotelis.
Heu mihi, Pæonia præstantes Arte Magistros,
Quos tibi, quos post hac pollicea re Sophos?
Doctrina, ingenium, facundia, lux, maiestas,
Ordo, nitor, breuitas, copia, suada, lepos
Singula quæ multis sors denegat, omnia in vno
MASSARIA vno vna succubuere loco.
Quid prohibet, quin nunc & Thessalus ora Galeno,
Et Lycus Hippocrati, & Xuthus Aristoteli
Conterat insultans? victriciaque arma rudentum
Turba Nouatorum (sors miseranda) crepet?

INDEX LIBRORVM
ET CAPITVM PRACTICAE
D. Alexandri Massariæ.

LIBER PRIMVS.

De affectibus capitis partiumque ei adnatarum. pag. 5.

LIBER SECVNDVS.

De thoracis eiusque partium affectibus. pag. 96.

LIBER TERTIVS.

De affectibus ventriculi, epatis, lienis, intestinorum, & quę in inferiore ventre continentur aliorum. p. 127.

LIBER QVARTVS.

De morbis mulierum.

LIBER QVINTVS.

De pulsibus pag. 291.

LIBER SEXTVS.

De vrinis, pag. 305.

LIBER SEPTIMVS.

De febribus pag. 314.

LIBER OCTAVVS.

De morbo Gallico, pag. 447.

Capitibus certis non interstinguitur. cap. 2

LIBER NONVS.

De medicamentis purgantibus, pag. 462.

LIBER DECIMVS.

De colligiandi seu consultandi ratione: Caput vnum pag. 484.

LIBER VNDECIMVS.

De affectibus renum, & vesicæ pag. 488.

INDEX
RERVM ET VERBORVM
SATIS COPIOSVS OMNIVM,
Toto hoc volumine practico contentorum.

Auicennæ

Cau-

D

E

F

Fernelij

G

H

Iecur

K

L

Lambicina

M.

Q

R

Rhabar-

Suturis

Trin-

Vrina

INDEX

FINIS.

INDEX EORVM.

Quæ in duobus de peste libris continentur.

A

B

C

✱ cælum

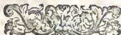
Ignis

FINIS.

ALEXANDRI MASSARIAE VICENTINI,

PRACTICAE MEDICAE,

PRAEFATIO METHODICA.

ONSILIVM *Rasis eſt agere in hoc lib. de morbis partium humani corporis. capitur autem pars bifariam, primò pro quæcumque parte, quæ in humani corporis compoſitionem veniunt, ex Gal. 1. meth. c. 2. & 5. & 1. de elem. 6. deinde verò pro ea ſola parte, quæ certam circumſcriptionem habet, & perfectam edere poteſt operationem, vt ait Gal. 1. de vſu partium 3. & 1. meth. 6. atque hoc 2. ſignificato capitur in præſentia. Princeps autem indicatio ad curationem, cauſaſque morbi deſumitur à natura, & eſſentia ipſius morbi, ad quam proximè accedit indicatio ſumpta à natura partis laborantis, quę tanti eſt ponderis ad conſiderandum, vt eidem ſpecie morbi diuerſam habeant curationem pro diuerſitate partis aff. ttę. Gal. de curatione per indicationem ſumptam à ſola morbi natura egit in lib. meth. med. in quibus tamen non negauerim illum ex indicationibus à parte laborante ſumptis rationem curandi inſtituere, vt cum de phrenitide, læthargo, & inflammatione iecoris agit, & idem de curandis morbis egit per indicationes à parte laborante ſumptas, in lib. de compon. med. ſec. loca. Raſis autem de curandis morb. agit in hoc lib. Empiricè omninò, ita ut videatur experimentum ſolum adhibuiſſe. Noſtrarum verò partium cum ſit Raſim interpretari, ſedulò ea obſeruare conabimur, quæ Gal. in proprio com. in primum Epidem. in interprete deſiderat, i. vt vniuerſalia Auctoris præcepta rectè exponat, deinde vt communem doctrinam ad præſentem vſum, & vtilitatem transferat. Vtemur autem duplici methodo, generali, & particulari, & quod ad generalem pertinet, abſtinebimus in primis à quęſtionibus Logicis, tum quia inutiles ſunt, tum quia in medicina maximè eſt breuitati ſtudendum ob artis longitudinem ſatis ab Hipp. in veſtibulo ipſo Aphor. declaratam. Quod verò attinet ad particularem methodum, cum artis curandorum morborum particularium duo ſint capita; curatio, & inuentio remediorum, ac vtriuſque duo ſint inſtrumenta, ratio, & experientia, vt ait Gal. 3. meth. 2. & 5. & 5. meth. 1. & 2. omni ſtudio conabimur efficere, vt in vtroque diligentes videamur.*

Hippocrates, Galenus, ac reliqui rationales Medici, conficiunt rationem per indicationes, quod non eſt aliud ſecundum Gal. 2. meth. 7. quàm ordiri à natura rei, & ex ipſa quando agendum ſit inuenire. Nos in hac morborum tractatione conabimur illos imitari, proindeque in tractando quocunque morbo ab ipſius definitione auſpicabimur. Gal. 4. de ca. pul. 2. morbum & ex natura rei, & ex nomine definit, & ſicut diuerſæ differentiæ morborum diuerſam expoſcunt curationem; ita de ſingulis nos diuerſimodè agemus, & de illorum cauſis tractabimus, quarum cognitionem Gal. lib. de plenit. verſus finem, conie&uralem vocat, ideſt per ſigna habitam, ac proinde de ſignis omnium tum partium affectarum, tũ morborum omnium agemus. Poſtremò Curationem aggrediemur, quæ primo, & per ſe tractatur à Medico, vt ait Gal. in lib. de conſt. artis 13. & 14. In quo faciendo prius explicabimus indicationes curatiuas, quibus noſtra omnia conſilia in medendo diriguntur. 2. conſiderabimus num illis indicationib. poſſimus ſatisfacere neque; pleriq;. n. ſunt incurabiles morbi: hinc Gal. iubet 2. aph. 29. & 9 meth. 11. vt ægros huiuſmodi ſolis prognoſticis relinquamus 3. cogitabimus de inueniendis præſidijs, quæ triplicia ſunt. Diæta pharmacia, & chirurgia, ſiquidem indicantibus ſatisfacere poſſemus, qua in re mihi ſtatutum eſt vobiſcũ

agere,deinde de loco,ordine,tempore,quantitate,vt ait Hypp 6.Epidem.sect.2.tex.33.frustra n.esset remedio-
rum inuestigatio,nisi eorum administrator commodus habeatur;Hinc illud dictum Herophili.6. de comp.med.3.
medicamenta sec.loca,ipsa per se nihil esse,nisi opportunum ministrum nacta fuerint , imò illa quandoq; non mi-
nus obesse,quam prodesse. Quoniam verò huiusmodi generalis methodus vix potest excellentem efficere medicū,
statui in vestram vtilitatem posthac omnia exemplum vobis aliquod proponere,ad quod ea,quæ generaliter tra-
dita fuerint,possint distinctè referri; Quæ particularis exercitatio vix dici potest quantum conferat ad discēdam
morborum curationem.Hinc Gal.2.de loc.aff.9.& 9.meth.6.affirmat ad consequendum hunc finem,duo maximè
esse necessaria,nempè aliquam intelligentiam dogmatum vniuersalium , & assiduam exercitationem in particu-
laribus,adeò vt si aliqua desit,vix fieri possit,vt quis Medici finem assequatur. Hippocr. non granatus est scri-
bere 2.lib.de morbis vulgaribus,in quibus continentur curationes multorum ægrotantium enarrantes,& princi-
pia,& progressiones,atque fines,& tandem illa omnia,quæ diligentissimus ille vir obseruabat. Hinc quidam vir
doctissimus rogatus à nonnullis,vt praxim conscriberet,dixit se non posse meliorem occasionem habere scribcu-
di de singulis morbis,& docendi,ipsorum rationem,quam si illos Hipp.libros interpretaretur. Ceterùm ipsa par-
tium Anatomes quantum valeat, & ad prædicendum,& ad curandum,docet Gal.2.de admin.anatom. c. 1. &
1.de loc.aff.2.igitur vt summatim dicam,quę in morbis particularibus explicandis obseruabimus,primo de ana-
tome partis,secundo,de natura morbi,tertio,de differentijs morbi,quarto,de signis,quinto,de curatione agemus,
sexto,proponemus casum. Quam verò vtilis,& necessaria sit methodus quam suscepimus ad aßequendam inte-
gram morborum cognitionem,& curationem, hinc facile intelligi potest , quòd Gal. hanc ipsam disciplinam fecit
initium vniuersale sui methodi medendi;quod quidem argumentum prosequar eò libentius, quòd scio Sophistas to-
tam hanc disciplinam confundere.Tractaturi itaque de morbo,morbi causa,& symptomate,illud primum sciri ve-
lim,veteres Medicos opportunè hanc totam Medicinam digessisse in tres ordines,quasi quosdam scopos,in quos stu-
diosi respicerent,ad quos referrent quæcunque ex varijs auctoribus collegissent,et ex quibus tanquam ex commu-
nibus locis omnia peterent.Primus est earum rerum quę nostrum corpus constituunt,quæ propterea iure res na-
turales dicuntur,quia ad naturam,& essentiam hominis constituendam concurrunt; & nobis insunt à prima no-
stri ortus generatione.Sunt autem elementa quattuor,ignis,aer,aqua,& terra. Temperamenta 9. numerantur,
vnum omnis excessus immune,quod absolutè temperamentum dicitur,quattuor simplicia,calidum, humidum,fri-
gidum,siccum,& quattuor composita;calidum,& humidum;calidum,& siccum:frigidum, & humidum : frigi-
dum,& siccum.Tertio sunt humores quattuor,sanguis,pituita bilis,melancholia. partes corporis,caro,os,& a-
lię id genus.Facultates,actiones,spiritus,quæ omnes sunt vitales,naturales,& animales.Secundus ordo continet
eas res,quibus humanum corpus legitimè constitutum necessario alteratur,ut sanum permaneat,vulgò dictę non
naturales, non sanè quòd naturę hominis ex toto aduersentur , sed quòd illarum vsus minus commodus potest ho-
minem ita alterare,vt eius sanitatem destruat,& propterea iure optimo a Gal.cap.95.artis med.appellantur res
necessariò nostrum corpus alterantes,sunt autem,aer nos ambiens;cibus,& potus;somnus & vigilia; motus , &
quies,euacuatio,& repletio,animi perturbationes. Tertius ordo continet eas res , quæ naturæ hominis penitus
sunt contrariæ:vnde summa cum ratione vocantur res præter naturam.Gal.2.meth.3. necnon de sympt.diff.c.1.
sua lingua appellat affectus,seu disponens præter naturam.hæc autem sunt morbus,causa morbi , & symptoma.
Nunc verò prętermissis duobus prioribus capitibus,cum sint alterius instituti,de tertio agamus,initium facien-
tes ab ipso morbo,cuius sanationem in primis quærimus.Si quidem causæ,& symptomata, non per se considãtur:
sed propter vnum morbum,quem illę causæ faciunt,sequuntur hæc symptomata. Aristot.vbicunque intendit de-
finire aliquid,& demonstrare,consueuit obseruare communes quasdam,& naturales hominum opiniones,ac si cũ
ijs naturam rei,quam quærit,consentientem inueniat,illam recipit,sin minus repudiat.Quæ quidem docendi ra-
tio maximè conuenit tum illis,quæ ab eo sunt tradita in proœmio phy.vbi statuit res omnes , quęcunque naturæ
sunt obscuræ à notioribus nobis fore inueniendas,& explicandas.Ad Arist. imitationem Gal. hac meth. vtitur
in inuenienda,& explicanda rerum natura.Sic colligit definitionem virtutis in 7.de plac.definit.lassitudinis,se-
cundo de tuenda sanit.sed id maximè est obseruandum,quod scribit Gal.scilicet,duo esse prima genera definitio-
nis,alterum nomen,alterum essentiam rei definiens. Scribit 2.vtrumq; propriam habere virtutem, & conditio-
nem;illam quidem,quæ nomen declarat,ut in omnibus eadem lingua utentib.sit manifesta,& alteram essentialem
definitionem non attingat;alteram autem,quæ rei essentiam declarat,ut conueniat quidem cum priori, sed tamen
non sit eadem cum ipso.Scribit tertio semper a priori incipiendum,& iure,quoniam conficitur ex proprietatibus
longè notissimis,quę multum conferunt ad intelligendum quid res sit, vt Arist.1.de ani.11.Tunc.s.incipiendum,
quando per se nota definitio ea nominis minimè sit.Gal.1.meth.5.dixit sine huius notione essentialē intelligi non
posse,& pulsus exēplo declarat. Itaq; si quis velit intelligere quid sit morbus,is primū,vt cōem hominū opinio-
nē de hac re intelligat necesse est.Ceterū,cum morb.sit multiplex,sanitas aūt sit simplex quoddā, & quodāmodo
rationē finiti teneat,facilius nobis licebit intelligere,quid sit morb.si simul intelligamus quid sit sanitas, cū con-
stet illa esse cōtraria,et per cōtrarias definitiones eße definiēda. Qualis ergo est cōis notio hoīum de sanitate.qua-
lis de morborum,illud euidentissimū fiet ex ijs,quæ morbum,& sanitatem consequuntur;sunt autem operationes,
ideo Gal.iure primo meth.5.tanquā principium omnium consensu cōprobatum,illud accipit,quod homines omnes
tunc se putant eße sanos,cum omnes operationes ad vitę proprię vsum necessarias,sine aliquo vitio possunt obire.
Quod si sic se habet,constat hoc ipsum de morbo statuendum esse,tunc homines morbo laborare, quando nequeūt
suas operationes pro instituto naturæ perficere ; Sed quoniam huiusmodi communis notio declarat quid nomen
morbi,& sanitatis significet,natura autem nequaquam,iccirco ad essentialem definitionem progrediamur,quam
Gale.colligit hac ratiocinatione.Si homines tunc se sanos esse putant, cum aptè possunt suas operationes perfice-
re,vt sanitas in operationibus ipsis , vel in constitutione corporis , vnde actiones prodeunt, sit posita,necessum
est,

re, vt sanitas in operationibus ipsis, vel in constitutione corporis, vnde actiones prodeunt, sit posita, necessum est. Itaque cum Gal. colligat essentialem definitionem sanitatis hunc in modum, idem de morbo statuendum est, vt si homines tunc putant se esse ęgrotos, cum pars aliqua corporis non potest suum munus obire, satis constat morbum, vel actionis, vel constitutionis esse vitium, neque aliter concludi potest. Quoniam vero & dormientes, & nihil agentes, ac propemodum nil sentientes, tamen sani sumus, omnis ratio colligit morbum non in actione, sed in constitutione corporis esse reponendum, cum enim huiusmodi potentia agendi, non aliunde pendeat, quam ex naturali constitutione partium, iam nobis licebit cum Gal. essentialem sanitatis definitionem formare hoc modo, Sanitas est constitutio naturalis omnium partium nostri corporis, cuius adminiculo actiones perficiuntur, & contra morbi, hoc modo. Morbus est constitutio præter naturam, impediens operationes. Quæ quidem vtraque essentialis definitio videtur manifestior, quam vt egeat expositione, si non illud addatur quod pertinet ad genus a Gal. structura dictum, i. dispositio affectus, vel affectio. Sed hoc loco notandum, huiusmodi morbi definitionem, de qua in primis egimus, non esse integram, & absolutam, vt quæ plura contineat, quam deceat, nam vt videbimus, causa quoque est affectus præter naturam lædens operationes; ac sane non difficile fuerit: hanc quoque condisionem inuenire, cum enim causa non primo, & per se, sed tantum ipsius morbi interuentu lædat operationes, morbus autem primo, sine alicuius rei interuentu, si addamus hanc condisionem, iam habebimus essentialem definitionẽ morbi integram, quam constituit Galen. lib. de sympt. diff. c. 1. Morbus est constitutio præter naturam, primo lędens operationes. & si diligenter consideremus huiusmodi definitionem, vtique inueniemus illam habere omnes conditiones, quæ requiruntur ab Aristotele in omni bona definitione. Postquam de natura ipsius morbis egimus, de eiusdem differentijs agamus. Scribit Gal. 1. meth. 3. & 5. rerum differentias colligi potissimum ex differentibus, quare si velimus inuenire differentias morborum, necesse est illis traditam definitionẽ examinare. Morbus est dispositio, &c. si itaque intelligamus quot modis impediãtur operationes, cũ corpora à statu naturali recedunt, facile erit illius differentiam inuenire. Corpus nostrum non esse simplex cõstat, cõponitur igitur ex pluribus partibus, cuius cõpositionis summaria ratio illa est, vt totũ corpus fiat ex partibus instrumentalibus, hæ ex similaribus, similares ex quatuor elementis. Cum ergo variæ sint partes corpus nostrũ constituentes, accipiamus primũ partes similares: istæ gignũtur ex mixtione quatuor elementorum, quæ quidem, sicut in rerum omnium generatione ita inter se miscentur, & ex lege contrariorũ inter se pugnãt, ac se tẽperant, vsquequo tandẽ remissis summis qualitatibus resultet moderata quędã qualitas, quę tẽperamẽtũ dicitur, quę moderata qualitas nõ potest esse vnius generis; sed quotiescunque ex illa mixtione resultat illa qualitas, quę est accõmodata ad perficiẽdã operationẽ illius partis. e. g. ossis, tunc ea pars dicitur temperata, & propter hanc qualitatẽ suas efficit operationes: vnde quoties partes nostri corporis similares recedũt ab hac tẽperie, ita vt lędãtur illius actiones, iã hic recessus dicitur morbus in intemperie, primus morbus partiũ simulariũ. Ex quo licet cuique intelligere, tot esse morborũ genera partiũ similariũ, quot sunt prima elementa, intemperies calida, & frigida, humida, & sicca, & cũ huiusmodi qualitates, nõ tãtũ simplices, sed etiã cõpositæ recedãt à naturę norma; iã aliæ quatuor cõsurgũt intemperies cõpositæ partiũ similariũ, Calida & humida, calida & sicca, frigida & humida; frigida & sicca. Rursus vero cũ huiusmodi qualitates, nõ solũ simpliciter recedãs a statu naturali, sed etiã cũ fluxione materiæ: hinc alię cõsurgũt morborũ differentiæ octo in intemperie, quales sunt thumores præter naturã. 16. ergo sunt differentię morborũ partiũ similarium apud Gal. Partes organicas dixi componi ex partibus similaribus; vnde si intelligamus quot cõcurrãt ad probam illarum partium compositionem; facile inueniemus & differentias eorum morborum, quę ad illas pertinent. Ceterum ita se res habet. Vt res omnes compositæ nõ solum natura, sed etiam arte, si debent illum vsum præstare propter quem facta sunt, necesse inquam est, vt habeant congruam conformationem, decentem numerũ, congruam magnitudinem, & situm. Ex quibus colligimus quatuor esse prima genera morborum partium instrumentalium. nimirum in mala compositione, in numero, in magnitudine, in situ, quę singulæ differentiæ adhuc possunt diuidi. Est morbus in numero, quoties vel redundat, vel deficit, ita in magnitudine, cum illa pars redditur aut maior, aut minor quam sit naturę institutum. Morbus in compositione, quam Gal. vocat διάπλασιν, continet tria, cauitatem, superficiem, figuram; quæ si probe se habeant, iam compositio bene se habet. Situs diuiditur & in positu ram, & in cohærentiam partium, adeo vt primi morbi partis, instrumentalium sint quatuor; & si diuidamus malam compositionem in superficiem, figuram, & qualitatem, & situm in positionem, & cohærentiam, in vniuersum septem sunt morbi partium instrumentalium, quos Græci organicos vocant. Auer. 3. Colliget. c. 13. officiales. Auicen. 2. primi, d. 1. c. 3. in compositione. Si quis quęrat, an præter duo genera morborum quæ diximus, tertium reperiatur? huic respondet Gal. lib. de diff. morb. 4. qui ita propriè Syllogismum efficit. Si partes similares, & instrumentales, cum secundum naturam se habent, participant communi aliqua natura, quæ actionem, vel vsum animali præstat, vtique si ea corrumpatur, necesse est statui aliud morbi genus, non magis illis, quam istis partibus proprium, vtrisque. s. commune, sed reperitur huiusmodi natura communis, vnio nimirum, & continuitas, quam habent omnes partes, tam similares, quam instrumentales; ergo est statuendum tertium morbi genus vtrique parti commune. Gal. omnium primus inuenit hæc duo nomina, vt gloriatur in lib. de constit. artis c. 6. nec non de morborum causis c. 11. quamuis. n. alij Medici nomina posuerint nonnullis speciebus huiusmodi morbis nominatis; verbi gratia solutionem continui in carne vlcus, in osse fracturam, tamen nullus est inuentus, qui nomen imposuerit ipsi generi pręter Gal. quæ quidem duo nomina Gal. posuit maximè accõmodata ad doctrinam Arist. qui docet vnum, & continuum idem esse. posteriores appellare solent morbum in natura communi. Arabes modo imparis, modo iuncturæ dissolutionẽ. Sicut aũt diximus de duobus alijs generibus morborũ; ita de hoc est dicendũ, quod habet varias differẽtias, quę quidẽ oẽs sumũtur a duobus capitibus, vt fontibus, nimirũ a parte corporis in qua soluitur cõtinuũ, & a varijs causis diuidentibus, ad quẽ modũ si soluatur continuũ aliqua re incidente, vt ense, talis continui solutio dicitur vulnus, si fiat a re graui, dicitur cõtusio, & sic de alijs, de quib. fere oẽs loquũtur, sed inter cęteros habetis Manardũ lib. 7. epist. 2. Succedit secũda res præter naturã, cã morbifica, in cuius

inuestigatione nō est discedēdū a superiori methodo, & hominum cōmuni opinione. Cur ergo homines generaliter causam dicūt alicuius rei, quid quoquo modo ad illius constitutionē aliquid cōfert, iccirco causam morbificā licet appellare, quod quouis modo cōfert aliquid ad morbi generationem. sic Gal. de Sym. diff. 1. cōmuniter causam vocat id, quod suapte natura ei, quod fit, suæ generationis partē aliquā inducit, & primo de loc. aff. c. 2. id asserit causam esse, quo agēte afficimur; & quo remoto, cessat affectio. Gal. oēs causas morborū efficiētes in duo tantū genera distribuit, li. de morb. cau. 2. primo meth. c. 8. de tuēda san. 4. com. 2. in lib. Hip. de nat. hum. 1. & 2. Alterū genus causarū cōtinet illos affectus, qui in corpore cōsistunt, quos Græci προηγουμένας, Latini causas præcedētes, nonnulli antecedentes, internas, & corporales vocant. Celsus satis cōmode appellat causas abditas, quæ suapte natura sint occultæ, neq; ab alijs, quā a Medicis cognoscātur. Alterū genus continet externa, quia extrinsecus aduenientia possunt corpus nostrū alterare, & morbosum reddere; Græci προκαταρκτικὰς Latini præincipiētes, & primitiuas. Celsus vt superiores abditas, ita has appellat euidentes, quæ ab omnibus vulgaribus possint intelligi. Gal. in lib. de cau. procatarcticis scribit infirmata tātū corpora ab ijs lædi, cū corpora robustiora bene illarū iniurijs possint resistere. Præter hæc duo genera causarum, nōnulli cōstituunt tertium genus, quas cōtentiuas vocāt, & cōtinentes, sed de hoc alias. Iā sequitur tertia res præter naturā, Symptoma. Scribit Gal. de sym. diff. 1. & 2. hoc nomen Symptomatis dupliciter c. 1. generaliter pro omni eo, quod homini accidit præter naturā, vt morb. & causa morbi, interna symptomata dici possint; Altero aūt modo accipitur pro omni eo, quod accidit præter naturā, dūmodo nō sit neq; morbus, neq; causa morbi, & speciatim acceptū nihil est aliud, quā affectus præter naturā, qui morbum sequitur, sicut vmbra corpus: vnde nōnulli græci, nō symptoma, sed succedēs, eo quod perpetuo succedat, appellare consueuerūt, quāquā Gal. de diff. sym. 1. inter has duas voces illud ponit discrimē, quòd symptoma significat omne id, quod accidit in vniuersum animāti præter naturā. Vox autē (succedēs) tātum modo quæ necessario morbum ipsum sequitur, interpretes casum, accidēs, cōuertunt. Nōnulli, & bene mea sententia. Græcā vocē retinēt. Nos prætermisso generali significato, de altero agimus. Symptomata ergo proprie dicta li. de diff. symptomatum, c. 2. sunt triplicia, actiones læsæ, affectus corporis, & alia, quæ ad vtraque sequuntur per immoderatas excretiones, & retentiones, de quibus agēdum est sigillatim. Sciendum itaq; per læsionem actionis Gal. intelligere, quoties aliqua actio vel ex toto aufertur, vel debilis redditur, vel deprauatur; quocunque mō ex his trib. actio lædatur, Gal. vocat læsionē actionis. Porrò, cū actiones nostri corporis sint triplices, animales, naturales, & vitales, in his oīb. statuenda sunt symptomata. Animalium actionum aliæ pertinent ad sensum, aliæ ad motum, aliæ ad principes facultates, itaque sensus omnis, nempe auditus, visus, odoratus, gustus, & tactus, debiles, aboliti, & deprauati, sunt symptomata sensificarum actionum. Philosophi huiusmodi actiones sensus exteriores appellant, sic ad actiones motrices referendi sunt voluntarij motus, qui musculorum ope perficiuntur, quoties illi fuerint diminuti, aboliti, & deprauati Principes actiones sunt triplices, rō, memoria, imaginatio, in quibus itidem eadem oriuntur symptomata. Sequuntur actiones naturales, quæ sunt quatuor, attractio, retentio, coctio, & expulsio, et quæ his famulātur, de quibus Gal. in lib. proprio. Naturalium igitur actionum symptomata appellabimus, quoties illæ in aliqua parte corporis, vel nullatenus, vel imminutè, vel deprauatè possunt perficere suas operationes. Sic symptomata vitaliū actionum erunt, si cordis, et arteriarum pulsatio imminuatur, deprauetur, aboleatur. Sequitur secundum genus symptomatis, quod cōsistit in affectibus corporis, cuius quidem, lib. de diff. sym. quatuor sunt differentiæ, prima sunt visibilia, quæ cōtinent colores, idest præter naturā, siue illi occupent vniuersum corpus, vt accidit in ictericis, vel in parte aliqua corporis, aliquando. n. vel in sola lingua, vel in alia parte, licet videre colorem præter naturā. Aliæ sunt odorabilia, quæ potissimū in respiratione, et transpiratione deprehenduntur. Respirationis nomine intelligatis attractionem, et emissionem aeris per fauces, trāspirationem vero introitum, & exitum aeris per vniuersum corpus, ergo fætores, qui quomodocunque exeunt a corpore nostro, et ex varijs eiusdem partibus tum internis, tum externis, pertinent ad hoc genus. Tertia differētia continet gustabilia. Et aduertatis quod istud symptoma pertinet ad ægros, nō ad Medicos, turpè. n. foret eo descendere, vt vellet quis gustare excrementa, sed ægri ipsi, vel casu, vel industria solent gustare, vt sudores corporis, saliuā, & alia, ad quem modum Hip. 6. Epid. scribit sordes aurium gustādas esse, asserens dulces esse lethales, amaras minime. Postremum genus differentiarum est eorū, quæ pertinent ad exeuntia mutata, quæ sunt triplicia, lib. de sym. diff. c. vlt. quædā toto genere præter naturā, vt fluxio sanguinis ex qualibet corporis parte, alia sola qualitate, quæ cōprehendit colores, et odores tantummodo. Tertio sunt exeuntia immutata solum quātitate præter naturā, et ita oīa excrementa alioqui naturalia alui, vesicæ, et cæterarum partium sunt symptomata, et exeuntia præter naturā sola quātitate, si naturæ modum excedāt. Ad cōmunem vtilitatem statui exemplum aliquod proponere, quod pertineat ad ea quæ diximus præter naturā. Socrates igitur sibi fingat quæ sunt absurda, et à ratione aliena, verbi gratia, se esse auem, et careat febre, hæc Socratis cogitatio nō est res naturalis, itaq; necesse est, vt sit vel morbus, vel causa morbi, vel symptoma. nō est morbus, nō causa, ergo symptoma; symptomata sunt triplicia, in actione læsa alia, alia in affectibus corporis, alia in exeunte mutato. hoc symptoma nō pertinet ad affectus corporis, nō ad exeuntia immutata, itaque est actio læsa. Actiones nostræ sunt triplices vitales, naturales, animales; hoc symptoma nō pōt pertinere ad uitales, nō ad naturales, ergo ad animales; hæ autem sunt triplices, iudicium, memoria, imaginatio, nō ad memoriam, ergo ad imaginationem. Itaq; Socr. absurda imaginatio est symptoma, actio læsa facultatis principis, nō motiuæ, non sensitiuæ, non iudicij, nō memoriæ, sed imaginationis. Cæterū, cū omnes actiones lædātur tripliciter, vel ablatæ, vel imminutæ, vel deprauatæ in Socr. imaginatio nō est ablata, nō est imminuta, ergo deprauata, & Socr. cogitatio erit delirium, sed delirium, vel est cū febre, uel sine. Si primū, est phrenitis, si secūdū, mania, uel melāncholia, qui affectus distinguūtur à causa, quando. n. fit ab humore melancholico dicitur melancholia, quando ab exusto, mania. Ecce quā facile via diuidendi inuenire potest qualis sit Socr. affectio præter naturam, hinc autem facilis postea patet aditus inueniendi, & morbum, & causam morbi, ex quibus demum eliciuntur indicationes, quæ totum negotium conficiūt.

ALEXANDRI MASSARIAE VICENTINI,

PRACTICAE MEDICAE,

LIBER PRIMVS.

DE AFFECTIBVS CAPITIS Partiumque ei adnatarum.

CAPVT PRIMVM.

De Alopecia, seu imminutione pilorum.

FFECTVS cutis capitis cum sint Alopecia, & Ophiasis, hęc ex Galen. 1. de comp. med. secundum locos, non aliter quam forma, & figura differunt: siquidem in alopecia remanent quædam cutis partes nudatæ, quę longe vel late, sed recta procedūt. Ita omnibus appellatur, ducta similitudine à vulpe, quę ἀλώπηξ Gręce dicitur, quam affirmant sępe hoc morbo laborare. In Ophiasi illę partes non recta, vt in Alopecia, sed oblique instar serpentis procedunt, vnde hęc affectio nomen ducit, ὄφις enim Gręce serpens dicitur. Auicenna, & alij Ophiasin Tyriam dicunt, qui nomine Tyri serpentes, & viperas potissimum intelligunt. Hinc colligitis descriptionem Alopecię, & Ophiasis ab Alexādro in principio 1. lib. positam, nempe quod fiat nudum caput, mancam esse, siquidem caluitio, & forte magis quam in Ophiasi cadant. Colligitur secundo, Auicennam male sentire. 7. 4. tract. 1. 5. qui ponens differentiam inter Alopeciam, & Tyriam, statuit in Tyria non solum cadere capillos, sed etiam, cutem excoriari, vt euenit serpentibus. Forma igitur, & figura tantum isti affectus differunt.

Error Auicennæ.

Quęritur, cum hi duo affectus sint res pręter naturam, & hę triplices sint, Morbus, causa morbi, & Symptoma, sub quo genere sint collocandi? Ego censeo, huiusmodi affectus, si diuersa ratione considerentur, ad omnes affectus pręter naturam posse referri. Causa autem pręcipue istius dubitationis videtur ex Galeno oriri: namque in 14. meth. 18. hos duos affectus reponit inter morbos numeri, quasi deficiat in corpore, quod deesse non debuerat. At vero in lib. de diff. symp. 4. videtur referre hos affectus inter symptomata. Et sane si considerentur, vt decidunt capilli, potest esse morbus in numero: si quatenus humores vitiosi sunt in causa, vt pili cadāt, tunc causa morbi esse possunt, si cōsiderētur, tanquā ea pars sit denudata capillis, symptomata ad qualitatem mutatam dicuntur.

Differentię varię sunt, desumuntur enim a magnitudine: sic alia est magna, alia leuior. A tempore: alia recens, alia longius progressa, alia iam confirmata, & reducta ad habitum.

Sunt etiam ab ętate, a sexu, & alię id genus, sed inter cęteras illę ex causis primum locum obtinent, de quibus præclare Galen. sic ratiocinabatur 1. de comp. med. secundum locos 2. 14. meth. 18. Sicuti nonnullę plantę propter defectum, & vitium humoris siccantur, & siccatæ corrumpuntur, pariter & capilli, aut propter inopiam alimenti quo nutriuntur, aut propter eorundem vitium contingit, vt corrumpantur: propter defectum prouenit caluities, propter vitium Alopecia, & Ophiasis. Quia vero Galen. docet huiusmodi vitiatos humores esse triplices, pituitam, melancholiam, & flauam bilem: itaque apud Gal. tres tantum sunt differentiæ, horum duorum affectuum, pro tribus humoribus, ex quibus oriuntur. Sed Auicenna 7. 4. 1. 5. addit quartam causam a sanguine, cuius neq; Galen. neque alij Græci quidquam meminerunt; quæ Auicen. sententia mihi est dubia. Etenim cum cæteri vitiosi humores non aliter hos affectus generent, nisi cum tam acres redduntur, vt possint radices capillorum erodere, nulla ratione fieri potest, vt sanguis, si

Causæ tres humores non 4.

Auicen. error.

modo sub forma sanguinis remaneat, illud ipsum posſit efficere: ſiquidem dicit Gal. 2. de diff feb. 7. 2. de criſibus 12. ſanguinem, ſi ſupra modum aſſetur, pro leuiori parte in flauam bilem, pro craſſiore, in melancholiam degenerare. Itaque apud Gal. 4. tantum ſunt humores ex quibus generantur. Sed animaduertendum, huiuſmodi humores poſſe corrumpi, vel laborante cerebro, & cute capitis, propter aliquam intemperiem, indeque vitiato alimento, quod attrahunt; vel laborantibus aliqua intemperie partibus interioribus, iecore, ventriculo & liene; vel etiam propter malam victus rationem, à quibus partibus, humores illi ad cutem capitis propelluntur.

Signa pathognomonica huius affectus ſunt maniſeſtiſſima. Signa differentiarum à tempore, à magnitudine, ſexu, & alijs, vel ægrotis referentibus, vel aliter facile intelliguntur. Differentię à cauſis, pręcipue ſumuntur ex colore cutis, de quibus agit Gal. loco citato. Etenim ſi cutis albidior fuerit, copiam pituitę, ſi liuidior, vel nigrior, copiam melancholię, ſi flauior, copiam flauę bilis demonſtrat: quibus addit Gal. pręcedentem victus rationem, ex qua facile vnuſquiſque, ille præſertim, qui nouit ex quibus alimentis humores ſinguli generentur, intelliget, vnde originem duxerint illi affectus.

Error. Tralliani.

Notandus eſt error Alex. Tralliani, qui agens de huiuſmodi ſignis dicit, animaduertendum eſſe colorem non cutis, ſed capillorum: quod à Gal. & ratione eſt alienum. Color enim rei abſcisſæ notari nullo modo poteſt.

De eſſentia, ſignis & differentijs Alopeciæ & Ophiaſis ſatis; ingrediamur iam ad curationem.

Methodus curandi.

Qui cum ratione curare vult, is debet ante omnia curandi indicationes elicere: ſecundo conſiderare, an liceat ijs ſatisfacere: tertio deliberare de remedijs, de ordine, quantitate, & alijs. Hoc traditur à Galeno in lib. de conſtit. artis med. 13 & 14 Quatenus ad primum caput, indicationes nimirum curandi, hę ſi ſummatim conſiderentur, ex tribus ſumuntur; ex morbo, corporis temperamento, & ambientis nos aeris, namque ad hęc tria cętera facile referuntur; ad morbum videlicet, cauſam morbi, & differentiæ ad corporis temperamentum, natura, ętas, conſuetudo: ad aerem, ſtatus cęli, tempus anni, regio & ſimilia, quę doctrina eſt Gal. 9 meth. 14. In Alopecia igitur deficiunt capilli, iſti ſunt reſtituendi; ſed hoc eſt opus naturę, itaque ad medicum pertinet naturam iuuare, & omnia impedimenta auferre, quę generationem pilorum poſſunt impedire. Proxima autem huius morbi cauſa ſtatuta eſt vitioſitas humorum, qui infixi cuti, ſunt in cauſa, vt capilli nequeant prorrumpere, & iuxta naturę inſtitutum in ſuis locis permanere; itaque huiuſmodi humores omnium primo euacuandi ſunt. Nam quoniam omnia medicamenta, quę diſcutiendi vim habent, calida ſunt, & conſequenter trahendi facultatem obtinent, ſi totum caput vitioſis eſſet plenum excrementis, periculum eſſet, ne longe maior eorum fieret attractio, quam diſſolutio: itaque primum ipſum caput purgandum eſt. Sed quoniam hac ipſa ratione non licet vel capitis vel alterius partis purgationem agredi, niſi primo habeatur prouidentia vniuerſi corporis: propterea duabus primis indicationibus tertia ſuccedit, quę ad communem vacuationem totius corporis pertinet.

An principium morbi morbus dici debeat

Galenus aduerſus ſeipſum, & propoſitas indicationes curandi Alopeciam, & Ophiaſim, dubitationem mouet, quaſi ita legitima medendi methodus peruertatur, quæ in omnibus fluxione humorum affectionibus, iubet humores refrigerantibus repellendos, minime calidis trahendos eſſe: cui dubitationi reſpondet, id certiſſimum eſſe, probatque incipientibus ijs affectibus vſum med. repellentium, ne affectus augeantur: ſed illud addit, principium harum affectionum minime alopeciam, & ophiaſim poſſe appellari, ſicuti neque ſcabies, neque lepra ſcabies, & lepra dici debent, priuſquam vtriuſque affectus formam retineant.

Ex qua quidem Galeni reſponſione noua lis apud medicos orta eſt, cum plane abſurdum videatur, principium alopeciæ, & ophiaſis, alopeciam, & ophiaſim non poſſe appellari; ſiquidem in ijs, quæ ſunt homogenea, principium, progreſſus, & ſtatus eandem rationem, & nomen debent habere; & omnes fatentur, omnes morbos ex quatuor partibus conſtare, principio, augmento ſtatu, & declinatione, quæ omnes partes vno & eodem nomine debent curari. Ego vero puto Galenum id voluiſſe minime, principium Alopeciæ & Ophiaſis, ſed potius alteram affectionem, quæ principium Ophiaſis, & Alopeciæ præcedit, nimirum quando incipiunt cadere capilli, alopeciam, & ophiaſim non poſſe appellari; id quod exemplum lepræ, & ſcabiei demonſtrat. Nam ſicuti neque lepra, neque ſcabies, quæ ex impetigine originem habent, ſcabies, & lepra dici poſſunt, antequam propriam formam lepræ obtineant, ita neque alopecia alopecia dici debet, antequam incipiant cadere capilli, ſed ſolum quando propriam earum affectionum formam ſunt conſequutæ.

Prognoſticum.

Elicitis indicationibus, ſecundo loco videndum eſt, an ijs ſatisfieri poſſit? itaque dicit Galenus à nonnullis veteribus medicis varia medicamenta fuiſſe tradita, per quæ integram Alopeciæ, & Ophiaſis ſanationem pollicebantur; nonnullos quoque fuiſſe, qui promitterent, ſicuti Alopeciam, & Ophiaſim, ita quoque caluitium ſe eſſe prohibituros: etſi alij contra hoc impoſſibile eſſe voluerint. Quam ambiguitatem diſſoluit Galenus ſexto apho. trigeſim. quart. aſſeuerans, caluitium paſſionem eſſe, quę nulla ratione poſſit ſanari, propterea quia ſequitur ariditatem cutis adeo, vt prorſus ea materia deficiat, ex qua capilli generantur, vt euenit in terra arida; vnde Galenus exponens aphor. trigeſ. quart. ſexti particulę, in quo ſcriptum eſt, caluis quibus varices ſuperuenerint, capillos denuo renaſci: hanc ſententiam tanquam mendacium manifeſtum repudiat, atque Hippocrat. interpretatur, quaſi caluitium minus proprie acceperit, & vere capillorum defluuium voluerit intelligere, in quo capillorum defluuio, vitioſis decumbentibus humoribus ad crura, & varices efficientibus, capilli rurſus oriri poſſunt. Igitur ſicuti caluities nullam curationem recipit: ita hę affectiones poſſunt ſanari.

Experimentum.

Sed monendi eſtis, vt intelligatis, an huiuſmodi affectus facile, vel difficulter, cito an tarde ſanari poſſint: id quod Galenus quodam experimento docet, qui dicit, primum quidem capillos prorſus auferendos eſſe: deinde affectam cutem per linteolum, neque aſperum, neque molle fricandam, & diligenter animaduertendum, ad quantum ruborem huiuſmodi pars fricata perueniat? Nam ſi per exiguas frictiones caleſiat, & rubeſiat, moderata affectio cenſenda eſt: ſi vero non niſi per multas frictiones, & tarde rubeſcat, ſciendum eſt, affectum eſſe grauiorem, pręſertim cum quędam cuticulę, etſi valenter, & diu fricentur, nunquam tamen rubeſiant. Cuius quidem experimenti facile eſt rationem reddere; etenim vbicunque adhibita frictione color cutis, aut difficulter, aut nullo modo mutatur, argumento eſt rebellem, multamque materiam in cute retineri, ac valde impactam eſſe adeo, vt non ſine magno labore ac tempore diſſolui poſſit: vbicunque autem color facile, & cito mutatur, contra argumento eſt, materiam contineri, & pauciorem, & benigniorem, neque altius impactam eſſe, ac propterea facile poſſe diſſolui, & totam cutem ad ſtatum naturalem deduci.

Curatio.

Sed quod tertio loco reſtat, ad particularia pręſidia veniamus, quæ ad ſingulas indicationes ſint accommodata: & licet, quod ſpectat ad primam, quę in vacuatione vniuerſi corporis verſatur, exercitationes, frictiones, & alia id genus conferant; tamen inter cętera omnia duo ſunt remedia, ſectio venę. & purgans medicamentum, quę huic indicationi pręclariſſime ſatisfaciunt. Cum autem fateantur omnes, nisi carne-

ta

ut purgantia conuenire in curandis his affectibus du-
Dubitatio de venæ sectione. bium est de sectione venæ, de qua neque Galenus, neque ceteri Græci, neque aliquis probatus autor, vno excepto Auic. mentionem facit, cum potissimum accedat ratio, & iam statutum sit, huiusmodi affectus non aliunde quam ex cacochymia originem habere. Dico, & in iis, & omnibus morbis, perpetuo principes huius remedij scopos esse animaduertendos, si nimirum, vel propter corporis insignem plenitudinem, vel alias causas, videatur, vel adesse, vel imminere morbi magnitudo, si præterea vires & ætas hoc remedium ferre possent, illud non modo vtile, sed necessarium quandoque fore.

Quod vero nec Galenus nec alij probati autores illius meminerint, id factum est, mea sententia, quod illi consyderint, vel vnum, vel plures scopos deesse, ac præcipue morbi magnitudinem, cum re vera hi morbi sint leuissimi. Secanda autem est vena, si ita ferat occasio, vel cephalica, si caput in primis male afficiatur, vel communis, aut basilica, si totum corpus euacuatione indigeat, sanguisque parce detrahendus est. Venio ad purgantia.

De purgantibus. Gal. narrat historiã cuiusdam adolescentis alopecia laborantis, ex qua licet colligere veluti exemplum, quoddam eorum medicamentorum, quæ accommodata sunt: huic adolescenti primũ exhibuit duas pilulas ex aloe, quæ ciceris magnitudinem habebant: deinde sola hiera ex colocinthide adolescentem purgauit in quinque diebus in prima quidem purgatione drachmis iiij in secunda ʒ v. exhibitis. Huius hieræ diacolocynthidos Gal. meminit hoc loco, & in posteriore lib. 8. cap. 2. vbi inquit, simpliciter appellatione hieræ, intelligi hanc hieram diacolocynthidos: etsi medici illo priores, Romæ facientes medicinam, dilucidioris doctrinæ gratia addebant, hiera diacolocynthidos. Quale autem fuerit hoc medicamentum, nullibi apud Galenum reperitur, nisi forte illud descripsit in lib. de purg. med. qui ad nos non peruenit. Aetius lib. 3. cap. 113. describit hanc hieram; Sic Ruffus, Paulus, Aetius, Mesue, sex varijs omnino pilulas describunt, sed inter ceteras, præclarissima est compositio ad Scribonium Largum, quam ille describit ex lib. Brachij Antiochi, ad Tiberium Cæsarem, & vulgo hiera Pachij appellatur.

I *Reprehensio Galeni.* In curatione illius adolescentis Gal. a nonnullis reprehenditur, de suis pilulis ex aloe, quod in eis describendis non satis sibi constet: qui hoc loco, & ad finem lib. 1. & 14. meth. 18. illas præparat ex aloe, colocynthide, & scammonio. 5. autem meth. 14. illis addit agaricum, bdellium, gummi arabicum.
II. Secundo reprehenditur, quod ea compositio sit vitiosa, quia simul permiscentur medicamenta quorum nonnulla cito, nonnulla tarde soluunt; cito sicuti scammonium & colocynthis, tarde, sicuti aloe, quæ tardissime suam perficit operationem: quæ compositionis ratio passim reprehenditur a Gal. præcipue in lib. quos & quomodo purg. oport. nec non 2. de ratione victus.
III. Tertio reprehenditur, quoniam nihil est quod valentia medicamenta, scammonium, & colocynthida, corrigat, quæ alioqui sunt quodammodo venenata, & principibus partibus, maxime ori ventriculi, inimica; quæ quidem ipsemet docet esse corrigenda 2. de ratione victus 12. Et si quis velit malit an huiusmodi medicamentorum corrigi propter mixtionem absinthij, & Aloes, is fallitur. Nãque apud Mesuen cap. de absinthio, succus absinthij propter nidorosũ quendã saporẽ lędit ventriculũ: & apud Gal. 8. de med secundum locos. cap. de hiera, neq; aloe caret sua vi medicamentoria, adeo, vt illa quoque correctione indigeat: vnde certe mirum videtur, quamobrẽ Gal. detraxerit bdellium, & mastichen, quæ duo medicamenta,
IV. Quintus illius præceptor addebat, quęq; pręclare poterant horũ medicamentorũ malitiã corrigere. Demũ Galenum reprehendunt de tota hac purgatione, siquidẽ in principio Alopecię & Ophiasis, sine vlla humorum & corporis pręparatione, validissimis vtitur medicamentis, & paucis admodum dieb. triplicem facit vehementissimam purgationem.

Etsi autem huiusmodi obiectiones videntur satis apparentes: tamen non desunt rationes, quibus Gale- *Solutio.* nus possit defendi. Et primum quatenus pertinet ad variam compositionem pilularum, respondeamus medicos non teneri singulorum medicamentorum vnam atque eandem perpetuo compositionem seruare, siquidem pro varietate morborum, pro varietate ægrotantium, & aliarum rerum, non solum licet, sed etiam est necessarium vnum medicamentum varijs modis præparari, sicuti pluribus exemplis & hierę, & aliorũ medicamentorum facile potest confirmari. Secundo negandum non est, quod mixtio medicamentorum, quorum nonnulla tarde, nonnulla cito operantur, & a Gal. & ab omnibus probatis medicis improbetur; sed hęc ratio tantummodo valet in ijs medicamentis, quæ ex tempore solent parari. Exempli gratia, si quis nunc præparet pilulas ex aloe, scammonio & colocynthide, atque illas protinus velit exhibere, hunc certum est aduersus Galeni decretum & omnem rationem agere: at vero non item valet ratio in ijs medicamentis, quæ ante eorum vsum certo quodam tempore custodiuntur, in quibus singula simplica medicamenta propriam formam non retinent, sed ex lege contrariorum facta, inuicem actione & reactione, & aliqua veluti omnium fermentatione, tertia quædam forma resultat, quæ a singulis medicamentis distincta est. Exempli gratia, in theriaca ingrediuntur multa medicamenta, partim calidissima, partim frigidissima, vnde si ante fermentationem theriaca exhibeatur, & antequã ex mutua actione & passione propria quædam resultet temperies, quod patet experimento, tunc simul calefacit & refrigerat, adeo, vt stupefaciendi quoque vim habeat: at vero post illius fermentationem superueniente noua forma, iam non amplius refrigerat, sed tantummodo calefacit, & quidem insigniter: atque ita de reliquis compositis medicamentis statuendum est: quę doctrina est Gal. de theriaca ad Pisonem 10. Quare decretum Gal. & medicorum, de non miscendis medicamentis, quæ vario tempore operantur, intelligendum est de ijs, quæ ex tempore parantur, minime de reliquis compositis. Tertia obiecta ratio, quod nimirum pilulæ careant commoda correctione, sane mihi videtur difficillima, & ego quidem libenter rationem intelligerem, propter quam Gal. pręter Quinti institutum, de illis detraxerit bdellium & mastichen, quę ad hanc rem valde erant accommodata: neq; aliud pro Galeno mihi succurrit, nisi quod dicamus, aloem & succum absinthij, etsi illa quoque vi medicamentaria sunt prędita, & correctione indigeat, tamen hoc incommodum leue esse, atque hęc leniora illa vehementiora posse corrigere: forte autem Gal. prætermisit bdellium & mastichen, vt medicamentũ efficacius euaderet, & maiorem purgandi vim retineret. Quatenus ad postremam reprehensionem, & primo, quod in principio morbi purgantib. medicamentis vsus fuerit, nemo est qui fidem faciat, eum adolescentem non ante sumpsisse medicamenta, aut saltem opportunam seruasse victus rationem, vnde humores & totum corpus ad purgationem paratum fuerit: ad quem modum scribit Alex. humorem vitiosum, si copiosus fuerit, purgandum esse, bona prius seruata victus ratione.

Postremo quod Gal. minus frequenter purgantibus medicamentis vsus fuerit, respondendum est, nullas extare leges, quę frequentes purgationes prohibeant, ac prudentes medicos ex qualitate, & quantitate humorum, ex habitu corporis, ex viribus ægroti, & alijs id genus, opportunas purgationes, modo frequentes, modo tardas instituere: imo vero ex hoc Gal. loco, atque illius imitatione licet nobis documen- *Documentum notandum.* tum colligere, noxios humores, si multi fuerint, difficiles & contumaces, non modo semel, sed sæpius

ac validis medicamẽtis purgandos fore, id quod Gal. facit, tum alijs locis, tum maxime 1. ad Glauc de cura. feb. quartanæ. Quoniam vero, & pilulæ, & hiera diacolocynthidos Gal. fere hoc tempore sunt inusitata, in eorum locum alia nunc soccessere medicamenta; quibus Medici nostrorum temporum familiariter vtũtur. Exempli gratia, ad purgandam pituitam, pilulæ cochiæ, electuarium diaphœnic. hiera Pachij, ad purgandam flauam bilem, pilulæ aureæ, electuarium rosatum Mesuæ, electuarium de succo rosarum: ad purgandam melancholiam, pilulæ de fumo terræ, confectio hamech, & similia.

Medicamẽta purgantia diuersos humores.

II Indicatio.

Euacuantia caput.

Purgato corpore vniuerso, secunda succedit indicatio, quæ pertinet ad vacuationem capitis, ad quam prima præsidia sunt accommodata, quæ omnia, vt testatur Gal. 2. de med. secundum loc. 2. apophlegmatismi appellantur, quasi pituitam detrahentia: etsi idẽ Gal. 5. de simp. med. facul. aliqua illa distinguit, vt medicamenta quæ naribus, quas Græci ῥῖνας dicunt, infunduntur capitis purgandi gratia, Errhina, quæ autem ore sumuntur, aut dentibus manduntur, vna communi appellatione apophlegmatismi appellentur. Ex quo colligitis aduersus vulgares medicos, huiusmodi medicamenta illis præcipue morbis conuenire, qui suapte natura sunt frigidiores, & a pituita excitantur, quales sũt epilepsia, apoplexia, lethargus, & similes: namq; in cæteris morbis, qui ex tenuioribus, & calidioribus humoribus oriuntur, qualis est phrenitis, minime huiusmodi medicamentis opus est, quod tunc noxij humores solis topicis medicamentis commode repelli, & discuti possint. Oportet autem isthæc omnia habere vim calefaciendi, attenuandi, & detergendi, si pituitam debent è capite educere.

Quæ per nares hauriuntur, & Errhina appellantur, varia sunt, ac varis substantia constant. Nam quædam sunt liquida: vt succus betæ, hederæ, cucumeris agrestis, decoctum maioranæ, hyssopi, pulegij, calamenthi, & similium, quæ attracto per nares spiritu, simul quoque attrahuntur. Quædam sunt tenuia, ut pulueres, ex pipere, pyrethro, sinapi, & similibus, quæ in nares insufflantur, & plerunq; solent sternumenta excitare. Quędam solida constant substantia, veluti cortices aranei, radix betæ, radix hellebori, colocynthis: ex quibus omnibus addito melle, vel oleo aliquo, solida fiunt medicamenta, quæ in nares ponuntur.

Caput purgantia per nares.

Per os.

Quæ ore detinentur fere sunt duorum generum, quædam liquida, quibus os, & fauces proluuntur, & gargarismata dicuntur, vt sunt decoctum origani, pulegij, calamenthi: quædam sunt solida, quę dentibus manduntur, & longiori tempore ore detinentur, & proprie apophlegmatismi, vulgo masticatoria appellantur, inter quæ facilia, & vulgaria sunt, mastic. radix pyrethri, staphys agria, piper, & alia id genus, quędam vehementiora, quędam leuiora, quibus, vel modicum ceræ, vel quid simile permiscetur, vt medicamentum molle magis reddatur, quod longius ore detentum, & masticatum, pręclare de capite pituitam detrahit. Purgato capite, & corpore, si ita occasio ferat, postrema succedit indicatio, quę pertinet ad discutiendam materiam, quę in cute capitis detinetur, fouens depilationem. Si quis autem voluerit medicamenta inuenire ad hanc indicationem accommodata, nec non probam eorum administrationem, is adeat Galen. qui hęc omnia nos docet pręclarissime. Itaque nos ex Galeni methodo videbimus, primum qualia nam esse debeant hęc medicamenta. 2. quis nam debeat esse commodus eorum vsus. 3. quantum, & postremo quando sit discutiendum.

III. indicatio.

Porro qualia conueniant medicamenta, ex duobus licet intelligere; altero ex specie morbi; altero, ex natura partis laborantis: quod Galen. docet primo, & secundo de comp. med. secundum locos vtrobique primo: & 1. de medicamentis secundum genera. 2. ex quibus duobus pręcipuis scopis, & fontibus, licet cuique intelligere rationem probe componendi, & administrandi medicamenta, quę ad singulos morbos, & ad singulas, corporis partes sint accommodata. In Alopecia, & Ophiasi sunt excrementa acria, quę erodunt radices pilorum, & sunt in causa, ne illi possint erumpere, & incrementum facere: huiusmodi excrementa tollenda, & discutienda sunt, quod potissimum fit per medicamenta calida. Sed quoniam omnia huiusmodi medicamenta vehementer quoq; exiccant, propterea sumpta indicatione a natura partis, quę sicca est, eadem debent ita temperari, vt vehementiorem siccitatem nequeant afferre, neque pars sicca siccior, & ineptior ad gignendos capillos reddatur. Preterea quoniam hęc noxia materia altius inhęret cuti, quę alioqui crassissima est: idcirco tertia debet accedere conditio, vt hęc medicamenta sint tenuium partium, vt penetrare alte possint, neque solum externam, sed etiam internam materiam discutere. Rursum autem quia non solum vitiosa materia est discutienda, sed etiam noua est attrahenda, quę bona sit, & ad gignendos capillos idonea, propterea quarta requiritur conditio, nempe, vt hęc medicamenta sint ex alto euocantia, quę valeant ex profundis partibus ad externam cutem probum alimentum deducere. Postremo quoniam pars male affecta, cutis capitis habet sensum valde hebetem, & obtusum, hinc fit, vt medico liceat vti, non solum leuibus, sed etiam vehementibus medicamentis. Vt itaque omnia colligamus in vnum, medicamenta ad curandum Alopeciam, & Ophiasim. 1. calefacient. 2. non vehementer siccent. 3. sint tenuium partium. 4. sint metasyncritica, vltimo, non solum sint leuia, sed etiam vehementiora.

Qua methodo que litas remedij inuestigatur.

Vidimus indicationes, iam quęnam isthęc medicamenta sunt, videndum etiam est. Galenus ea tripliciter diuidebat, iubens nimirum ad mediocres Alopecias mediocribus pręsidijs vti, ad fortiores fortioribus, veluti etiam ad eas, quæ fortissimę sunt fortissima remedia adhibere: quem remediorum Catalogum apud illum habetis, non solum ex propria, sed etiam ex aliorum sententia diffuse: & quod de simplicibus dicitur medicamentis, idem de compositis est statuendum. Sit exemplum medicamenti validissimi.

Validiss.

℞ *Euphorbij*
Thapsiæ
Olei laurini. ana ℥ ß.
Sulphuris viui
Vtriusque hellebori. ana ℥ j.
Ceræ ℥ vj.
cum oleo laurino, aut oleo vetere misce.

Quod si bona Thapsia, & bonum euphorbium desint, sicuti rarea apud nostros aromatarios desunt, licet pro illis substituere, quod Gal. monet, nasturtium, semina erucę, & similia. Pariter si careamus bono oleo laurino, licet substituere picem liquidam, quę non multum inferior existit.

Sit exemplum medicamenti leuioris:

Leuiora.

℞ *Radicum arundinum vstarum*
Amygdalarum amararum cum corticibus. ana ℥ ß.
Thuris ℥ j.
Olei Chamæmelini completi. ℥ j.
Ceræ parum M. pro linimento.

Exemplum medicamenti mediocris:

Mediocria.

℞ *Pulueris amygdalarum amararum vstarum* ℥ ß.
Seminis erucæ. ℥ j.
Hellebori. ℥ ß.
Adipis vrsini, anser ni. ana ℥ j.
Ceræ parum M. pro linimento.

Verum si malum diutius progrediatur, neque cedat propositis remedijs, quandoque ad medicamenta rubificantia, & vlcerantia, ad ranunculum, ad cantharides, & tandem ad cutis scarificationem deueniendum est. Auicenna sanguisugas quoque probat, vt hac

hac ratione materia noxia facilius educi, & bona ad cutim trahi possit.

Dubitatio aduersus Galen. Sed hoc demum loco est dubitatio ex Galeno: etenim ille dixerat, cap. 2. medicamenta opportuna in curatione Alopeciæ, & Ophiasis illa fore, quę non sint admodum calida, siquidem ea fere cutem exurant, quæ deinde progressu temporis nimiam siccitatem contrahat, qualis in caluis apparet, in qua capilli nullo modo possunt erumpere: veruntamen omnes probant thapsiam, euphorbium, & alia id genus, quæ certum est insigniter calefacere, & siccare. Respondeatis vnico verbo, calida hęc medicamenta minime sola fore administranda, sed cum alijs permixta. Exempli gratia, oleo, aqua, & similibus, quę nimiam eorum caliditatem, & siccitatem possunt remittere. Sic Auicenna inquit; Si medicina fuerit calida, fortis, sicuti thapsia, a qua non est excusatio, frangatur caliditas eius cum oleis temperatis super eam: & cum aquis conuenientibus in ea. Ac quę hactenus de qualitate, & mun. med. iam de eorum vsu videndum est.

De vsu. Primum igitur docet Galenus, capillos nouacula tollendos: deinde cutim male affectam linteo neque molli, neque aspero fricandam, tum medicamentum ministrandum esse, quod quidem ille iubet apponere in aere calido, ac maxime si fieri possit, in loco Soli exposito: post primam vero medicamenti administrationem diligenter oportet obseruare, quomodo res succedat, & qualisnam alteratio in parte male affecta facta fuerit, ita vt possimus medicamenti facultatem, & vim aut augere aut minuere. Sed illud hoc loco notandum est, quod etiam supra diximus, sub cute capitis pericranium contineri, quod quidem duræ membranæ cerebrum vestienti maxime cōsentit, vt docet Gal. 8. de vsu partium. 9. Quare sedulo cauendum est, ne validissima medicamenta ad suturas ac præcipue coronalem apponantur, siquidem periculum imminet, ne ducto cerebro in consensum, maiora forte superueniant pericula.

Quamdiu medicamētis vti oporteat, id potissimum ex colore cutis licet intelligere: etenim quotiescunque illa proprium, & naturalem colorem videbitur esse consecuta, ab omni medicamentorum vsu abstinendum est: quod quidem breuiori aut longiori tempore euenit, prout affectio curatu vel facilior vel difficilior existit.

Quādo administranda medicamenta. Postremo quando debeat medicus ijs vti medicamentis iam diximus, nimirum post totius capitis, & corporis euacuationem: sed illud addo ex Gal. 1. de comp. med. secundum locos 8. initio. Si parua fuerit affectio, neque corpus multis scateat excrementis, tunc sola localia, & particularia medicamenta, sine totius corporis, & capitis vacuatione, fore satis, atque illa primo quoque tempore posse administrari. Etsi enim in curanda Alopecia, & Ophiasi institutæ sunt tres præcipue indicationes, prouidentia totius corporis, purgatio capitis, dissolutio materiæ, quæ in cute continetur; tamen sciendum est ex Gal. quandoque vnam, quandoque duas satis esse, neque omnes perpetuo esse necessarias.

Summa curationis est.

1 Sicut caluitium nullam recipit curationem, ita Alopecia, & Ophiasis possunt curari.

2 Tres sunt indicationes, sed quandoque vna, quandoque duæ ad curationem sufficiunt.

3 Vniuersum corpus vacuatur raro per sectionem venæ, semper per medicamenta purgantia, quæ ad noxium humorem sint accommodata, ac sæpius repetantur.

4 Caput speciatim naribus, & ore purgetur, per sternutatoria, gargarismata, apophlegmatismos.

5 Materia contenta in cute dissoluatur per medicamenta discutientia, quæ sint moderate calida, non vehementer siccantia, tenuium partium, metasyncritica, quandoque & valentiora.

6 Hæc administrantur raso capite, fricata cute acta calida, in loco calido, donec cutis suum naturalem colorem recipiat.

CAPVT II.

De Defluuio capillorum.

CApilli dupliciter cadunt: etenim vel relinquunt areas; & nonnullas capitis partes denudatas, vt dictum supra est: vel tantummodo fiunt rariores, ac nullam partem capitis denudatam relinquunt, quod de capillorum defluuio dicitur.

Causa huius affectus duplex statuitur à Galeno: altera cutis raritas: altera defectus substantiæ pilos generantis. Et si quis quærat, quamobrem cutis rarior fiat, nec non quamobrem alimentum deficiat, huic respondet Gal. Huiusmodi affectionem frequenter ijs contingere, qui grauiter ægrotarunt, & conualescunt, vt concludendum sit, vtrumque euenire propter imbecillitatem caloris naturalis, vnde idoneum pilorum nutrimentum non potest generari, & cutis redditur imbecillior, & rarior, quam vt valeat debitam materiam continere.

Alexandri reprehēsio. Sed hic est difficultas quoniam Alex. ijs duabus causis non contentus, tertiam addit, nimirum cutis densitatem, propter quam pili non possint retineri: imo addit, & quartam, prauos humores, qui erodentes radices pilorum, sunt in causa vt illi defluant. Verum fallitur Alex. & quatenus pertinet ad primam suam causam, non est rationi consentaneum, neque videtur fieri posse, vt propter nimiam cutis densitatem capilli decidant, imo vero contra, tunc potius firmata ipsa cute, & constrictis poris verisimile est illos magis contineri, neque fluere posse. Pariter altera causa absurda, & falsa est, namque si adsint vitiosi humores erodentes radices pilorum, tunc non est defluuium capillorum, sed Alopecia, & Ophiasis generatur.

Indicationes. Virū purgandum. Signa sunt manifestissima, itaque venio ad curationem. In defluuio capillorum inquit Gal. non eundem scopum habemus, quem in Alopecia. Summa autem intentio, & præcipuus scopus in Alopecia est, vt vitiati humores consumantur: in defluuio autem, vt capitis habitum roboremus, & boni succi delationem ad cutem procuremus, cutemque ad densitatem, & raritatem moderatam deducamus. Sed hoc loco quæritur, antequam Medicus ad hæc particularia, & localia medicamenta deueniat, vtrum necesse sit totum corpus euacuare, quod millies Gal. docet faciendum esse. Verum tamen in hoc ipso casu nulla, neque apud Gal. neque apud cæteros medicos communis vacuationis mentio fit; ac sane si duæ proximę causæ huius mali considerentur, defectus alimenti, & cutis raritas, nulla neque communis neque particularis indicatio vacuandi sese offert: imo vero omnis adhibita euacuatio forte adhuc magis posset alimentum pilis subtrahere, & cutim rariorem reddere: quoniam ab omni prorsus vacuatione abstinendum est.

Qualia medicamēta conueniant. Si quis quærat, qualianam medicamenta conueniant in defluuio capillorum? huic respondet Gal. humectantia conuenire, quibus aliquid moderate adstringens oportet permiscere, quale est, exempli gratia, ladanum. Hæc tamen sententia nonnullis suspecta est, qui asserunt medicamenta humectantia potius cutim laxare, quem roborare, neque talia medicamēta quidquam ad propositas indicationes facere: vnde literam corrigendam esse dicunt, vt pro verbo humectantia, legendum sit calefacientia; cuius correctionis eam rationem afferunt, quod Gal. laudans vsum Ladani, statim hæc habet verba. Ladanum vtraque in se moderate complectitur, quæ ad hoc symptoma conueniunt, caliditatem mediocrem, & adstringendi vim iuxta eandem proportionem: adeo vt Gal. minime humiditatis, sed caliditatis mentionem faciat. Hæc obiectio multis molestiam attulit, sed tamen si integer Gal. sensus intelli-

intelligatur, nempe humectantia medicamenta conuenire, quæ simul aliqua adstrictione sint prædita, equidem puto vulgarem lectionem posse retineri, neque vllam absurditatem habere. Conueniunt ergo medicamenta calida, & adstringentia, quæ possint, & probum alimentum allicere, & cuti firmitatem afferre. Sed Gal. monet, huiusmodi medicamenta fore opportuna, si moderate calefaciant, & moderate adstringant; namque si vtraque vis excederet, periculum foret ne trahentia medicamenta præter attractionem, simul quoque capillorum fomentum digererent, & dissiparent: pariter medicamenta adstringentia meatus cogerent, & vias occluderent vaporibus, & alimento, quod ad generandos pilos necessarium est. Cæterum inter hæc apud Gal. Dioscor. & omnes Medicos, Ladanum principem locum obtinet, quod quoniam non est admodum molle, sed similem ceræ substantiam obtinet, propterea debet conuenienti aliquo liquore permisceri, vt commode ad caput possit accommodari; quod si huiusmodi liquor sicuti Ladanum ipsum, contrarijs facultatibus nempe trahendi, & cogendi prędiitus fuerit, certum est tale medicamentum cæteris longe anteferendum esse. Itaque neque oleum Sabinum, neque oliua vetus, neque aliud simile ad hanc rem est accommodatum, sed quod quidpiam habeat adstrictionis, quale potissimum est oleum ex lentisco, quod quidem cum Ladano permixtum, iam efficax medicamentum euadit, vt Gal. fateatur, ad capillorum defluuium se nullum præstantius neque esse expertum, neque concipere animo potuisse. Quod si large capilli defluant, vnde liceat conijcere multam cutis capitis raritatem factam fuisse, tunc opportunum fuerit, pro oleo lentiscino, oleum myrthinum cum Ladano permiscere. Verum neque illud prætermittendum est, huiusmodi medicamenta pro ratione ętatis ac temporis anni permutanda esse, vt in ętate senili, & hyeme liceat vti, verbi gratia, oleo nardino: in ętate iuuenili, & ęstate, oleo rosaceo, masticbino, & similibus Dioscor. cap. de Myrrha simul cum Ladano myrrham permiscet, quę similiter moderate calefacit, & adstringit. Alij laudant capillũ veneris.

Ladanum omnium celeberrimũ.

℞ *Ladani optimi* ℥ ß.
Olei ex lentisco. ℥ j *M.*

Hoc apud Gal. & simplicis. & efficacis. est medicamentum, huic licebit addere.

Myrrhæ electæ. ʒ j.
Pulueris capillorum veneris
Verbonacæ recta. ana ℈ j *M. & fiat linimentum.*

Alij pręparant olea adstringentia, in quibus imponuntur Ladanum, myrrha, & alia: sisto exemplum.

℞ *Rosarum siccarum.*
Balaustiorum
Corticum granatorum ana ʒ ij.
Olei communis. ℥ iiij.
Vini nigri adstringentis ℥ j. ß.
Bulliant omnia ad consumptionem vini: deinde.
℞ *Prædicti olei* ℥ j ß.
Ladani
Myrrhæ ana ʒ iij.
Pulueris capillorũ veneris ʒ j. *M. & fiat linimẽtũ.*

Cęterum quod pertinet ad eorum administrationem, manifestum est, capillos primo vel radendos, vel tondendos esse, deinde cutim fricandam, tum medicamenta apponenda, vt facilius possint penetrare. Ad hoc defluuium capillorum nonnulli referunt eam depilationem, quę propter morbum gallicum frequenter solet contingere: sed mea sententia isti male sentiũt quoniam hęc gallica depilatio minime pertinet ad vnam cutim capitis, sed ad omnes partes quę pilis teguntur, pręterquam quod ijs gallicis non cadunt capilli propter defectum alimenti, aut raritatẽ cutis, sed pp vitiũ humorũ, quod manifeste varia curatio ostẽdit; ex quo forte hęc depilatio magis commode ad Alopeciam, & Ophiasim, quam ad defluuium capillorum potest referri.

Quę administranda.

CAPVT III.

De Furfuribus.

POst secundum caput Galenus 3. cap. tractat de tincturis capillorum. 4. de medicamentis pilos corrũpentibus. 5. de ijs, quę pilos attenuant: quę capita in pręsentia prętermittimus, ad illud de furfuribus properantes.

Quid sint furfures ex communi hominum notione constat. Quibusdam inquit Gal. se scalpentibus, furfuribus similia decidunt, & propterea medici hoc symptoma furfurationem appellant: Celsus, & Latini porriginem vocant. Gal. consentiunt Paulus, Aetius, Alex. & omnes: sed nonnulli addunt, huiusmodi furfures cadere, non solum ex cute capitis, sed etiam ex reliqua corporis superficie: pręterea vero, & illud fieri quandoque non sine cutis exulceratione: quod & rationi, & experientiæ plane conuenit.

Causa huius symptomatis vnica ponitur à Gal. nempe vitiosi humores, seu ichores, qui erodentes cutem tenuiorem, quasdam veluti squamulas, & furfures, tum in alijs partibus, tum maxime in capite solent eacitare: De ichoribus autem in pręsentia dico, ichorem nihil aliud esse, quam serosam partem sanguinis, non simpliciter tenuem, aqueam, neque morsu carentem, sed mordacem atque erodentem, ichoresque tot esse quot sunt singuli humores, ex quibus tota sanguinis massa constituitur: quæ doctrina est Gal. 6. epid. 2. 37. Scio Arist. de ichoribus aliter sentire. 3. de histo. anim. 19. & 2. de partib. anim. 4. sed hæc disputatio neq; ad hunc locum, neq; ad nostrum pertinet institutum. Itaq: furfures ex vitiosis humorib. generantur. Paulus, & Alex. dicunt hoc vitium fieri ex prauis humorib. caput petentibus ac speciatim docent huiusmodi humores esse salsam pituitam, flauam bilem, & melancholiã. Isti si videantur diuersum quid a Gal. statuere, facillime tamẽ eidẽ conciliantur, si dicamus, furfures quidẽ ex prauis humorib. generari, sed tñ modo ex tenuiore, & serosiore eorũ parte, quæ proprie ad ichores pertinet. Ratio autem propter quam nulla fit mentio ichoris sanguinis, illa est, quoniam cum necessarium sit ichorem seruare naturam humoris cuius est ichor, certum est ichorem sanguinis dulcem esse, neqs tam acrem reddi posse, vt erodendi vim acquirat, vt propterea ex ichore sanguinis furfures nullo modo possint generari. Gal. loco citato epidem, dicit, huiusmodi excrementa serosa inter se differre, secundum naturam eorum humorum quorũ sunt ichores: itaq: statuit serum atrę bilis acerbiss. esse, minus acerbum flauę, adhuc minus acerbum pituitę, ichorem vero, & serum sanguinis omnium mitissimum esse.

Causa.

Porro illud hoc loco est animaduertendum, tales vitiatos ichoris furfures efficientes, duplicem originem habere posse: alterando ob propriam cutis capitis affectionem, quę delatum alimentum non concoquit, sed corrumpit: alteram propterea, quia vel propter malam victus rationem, vel propter aliam causam, alijs in partibus generantur, ac deinceps ad caput transmittitur: quod notauit Auic. per hæc verba. Et quandoque est propter malitiam complexionis in capite, quare corrumpitur, &c. Quam sententiam accepit a Galeno 6. epid. 3. 13. qui scribit hoc symptoma, furfures creare, ad propriam cutis capitis intemperiem pertinere, etsi humores naturaliter se habent.

Itaque furfuratio est symptoma, in quo furfuribus similia nonnullis se scalpentibus decidunt, præsertim ac maxime in capite, partim ex reliqua corporis superficie, quandoque sine vlcere, quandoque cum vlcere: prouenit ex vitiosis ichoribus vel vtriusque bilis, vel pituitæ, qui vel male affecta cute, vel consentientibus alijs partibus, aliquando ex toto corpore generantur. Signa sunt oculis manifesta.

Summa essentia morbi.

Vtrum

Vtrum vero furfures generentur tantum vitio cutis, an magis alijs partibus consentientibus, pariter qualis ichor redundet, potest intelligi, si consideretur quomodo reliquæ principes partes sehabeant: namque si corpus fuerit cacochymum verisimile est capiti consentire: si autem boni habitus, tunc licebit affirmare, malum propter vnam cutis capitis intemperiem calidam, & siccam generari. De signis redundantis ichoris, vel pituitæ, vel melancholiæ, vel flauæ bilis, pendentibus ex redundantia ipsorum humorum, alias diximus.

Indicationes. Si quis, inquit Galenus, voluerit furfures sanare, is debet vitiosos ichores consumere, ex quibus furfures generantur: itaque manifestum est, discussoria, & abstersoria medicamenta fore adhibenda, præparato tamen prius toto corpore, si illud vitiosis humoribus refertum fuerit. Admiscuerunt nonnulli prædictis medicamentis quædam adstringentia, vt per ea affectum membrum roboretur, ne facile in seipsum recipiat noxia excrementa. Ergo materia, quæ cuti adhæret, discutienda, & abstergenda est. Sed quoniam calidis medicamentis non licet vti, quæ discutiendi, & abstergendi vim habeant, si totum corpus vitiosis scateat excrementis, illud primum generaliter, deinde, & caput speciatim purgandum est, tum affecta pars roboranda, ne in posterum noxia excrementa recipiat. Huiusmodi indicationibus licet satisfacere, cum sine dubio morbus sit sanabilis. Quod itaque attinet ad primam indicationem, quæ pertinet ad purgationem vniuersi corporis, si id ferat occasio, pro redundantia variorum humorum, varia quoque medicamenta sunt instituenda: pro pituita salsa, confectio hamech, pilulæ cochiæ pro bile flaua electuarium de succo rosarũ, pilulæ aureæ: pro melancholia, cortices radicum hellebori nigri sunt præstantissimi. Purgato corpore, caput speciatim purgandum per gargarismata, errhina, &c.

Medicamẽta discutiẽtia, & abstergentia cum abstrictione. Purgato corpore, & capite, vel si nulla fuerit necessitas purgationis, ad localia veniendum, quę discutiãt, & abstergant, neque aliqua careant adstrictione, vt sunt fœnugræcum, succus betæ, malua syluestris, folia, & radices oxylapathi, amygdalæ amaræ: quæ satis leuia, sed tamen optima sunt. His vehementiora sunt atramentum sutorium, quod est nostrum vitriolum, nitrum, vel naturale, quod fortasse ad nos hoc tempore non affertur, vel id quoque artificiosum, quo ad tormentorum bellicorum pulueres vtuntur, salnitrum nempe, sal ammoniacum, sulphur.

℞ *Atramenti sutorij*
Nitri ana partes æquales.
Succi betarum q. suf. M. ad crassitudinem mellis, pro linimento.

℞ Chalcanthi ʒ ß.
Salis communis ʒ ij.
Olei amygdalarum amarũ q. suff. Misce, vt supra.

Apud Archigenem medicamentum est ex spuma nitri, & atramento sutorio, æquis partibus, cum vino mixtum, quod quidem testatur esse tam efficax, vt si quis ter, aut quater in mense illo vtatur, nõ permittat hoc malum iterum reuerti. Victus sit boni succi, facilis coctionis, & atque hactenus de furfuratione.

CAPVT IV.

De pediculis.

PEdiculi sunt morbi in numero sicut lumbrici, qui præter naturæ institutum redundant. Generantur secundum Gal. ex multis humoribus, calidis quidem, sed non ad tantam caliditatem progressis, ad quantam acres ichores perueniunt. Quare manifestum est, affectionem morbi pediculum in profundo cutis fieri, vbi hæc animalcula generari possibile est, non in superficie cutis, in qua furfures generantur. Hoc loco notandum, etsi apud Gal. Paulum, & cæteros, tantummodo fit mentio pediculorum, qui generantur in capite, tamen illos reliquo etiam in corpore quandoque generari, vt fuit sententia Arist. 5. histo. animal. 31

Differẽtiæ. Pediculorũ sunt duo genera, vt eidem placet Arist. Namque alij sunt domestici, & vulgares, alteri syluestres, & feri appellantur, & sunt qui difficulter ex cute euelluntur. Italis Piattole dicuntur. Pediculi domestici ex humidiori materia, feri ex sicciori, & terrestri magis generantur. De quibus quidem pediculis ex eodem loco Arist. multa haberis notatione digna. Raro quidem opus est, in abigendis pediculis ad curationem totius corporis deuenire. Interim tamen si malum fuerit adeo graue, vt illi ex toto corpore erumpãt, neque purgatio est prętermittenda: ad quam indicatione sunt accommoda, quæ refrigerant, attenuant, & vitiosos humores possunt educere, vt Rhabarbarum principaliter. Quatenus ad localia, illa inquit Gal. necessario exiccantia sint, & quæ ex alto trahere, & vacuare possunt, magis sane quam ea, quæ furfuribus conueniunt; & quoniam, vt dicit Gal. ijs maxime fidendum est, quibus experientia testimonium præbet, paucis contenti erimus, partim simplicibus, partim compositis, quæ cæteris sunt frequentiora; talia sunt, herba pedicularis, quæ staphys agria dicitur, nitrum, helleborus, radix oxylapathi, aloes, & similia. Sed inter cætera omnia confirmat experientia argentum viuum principem locum obtinere, adeo, vt tanquam singulare antidotum illius mali sit censendum.

℞ *Staphydis agriæ puluerisatæ.*
Sandarachæ græcorum ana ℥ j.
Salis communis.
Olei communis.
Aceti ana q. suff. M.

℞ *Staphydis agriæ puluerisatæ.*
Nitri
Hellebori albi, ana partes æquales.
Olei amygdalarum amararum. q. suff. Misc.

Ex ijs lotiones, linimenta, & aliæ medicamentorum formæ parari possunt; de quibus satis. Argentum viuum multis modis præparatur, sed vulgò cum pomo cocto optime permiscetur, & sic præparatum, optimũ est medicamentum. Cuius tamen vsum nonnulli neq; in pueris, neque in mollioribus naturis probant, verũ alius vtendum esse suadent.

CAPVT V.

De Achoribus.

QVi Achores Græcè dicuntur, Latinis manantia capitis vlcera, Italis la tegna appellantur. Sunt autem ex Gal. tumores præter naturam in cute capitis excitati, valde tenuibus foraminibus eam exulcerantes, qui tenuem in se humorem, & viscidum complectuntur. Itaque est morbus intemperieties cum materia.

Differentiæ. Differentiæ sunt plurimæ, & primum à forma, secundum quam variatam, varia quoque nomina sortiuntur: namque, vel cerei, vel faui, vel ficus, vel tumores similes pupillis mammarum. (de quibus loquitur Aetius lib. 6. ca. 70.) vel aliter appellantur, p. qui huiusmodi vlcera, vel faui mellis, vel ficus, vel alterius rei similitudinem repræsentant. Deinde aliæ sunt à magnitudine, tempore, ætate, sexu, bono, vel malo more, &c. à coniunctis siquidem huiusmodi tumores sunt magni, vel parui, recentes, vel antiqui, in viro, vel muliere puero, aut adulto, benigni, vel κακοήθεις, cum dolore, vel sine dolore, cum inflammatione, vel sine eadem.

Causæ. Verum præcipue diff. tentiæ sumuntur ex causis & generatione, quæ apud Gal. ex misto humore constat, qui & partem tenuem, serosamque, & mordacem, & partem crassam, siccamque in se continet. Itaque singuli quatuor humores, si iam reddantur acres

acres, vt erodeodi vim habeant, achores possunt efficere, id quod hoc modo contingit; namque primum propter huiusmodi humorem mordacem homines incitantur ad scalpendum, progressione temporis ad scalpturam tum tumor augetur, tum foramina ex capite erumpunt.

Signa. *Curatio.* Signa tum communia, tum differentiarum sunt manifestissima, itaque veniamus ad curationem.

Ante omnia itaque est animaduertendum, vtrum affectio magna an parua fuerit, recens an antiqua, benigna an maligna: quod si parua, recens & benigna fuerit, neque corporis purgatione, neque vehementioribus medicamentis opus est, sed primo quoque tempore ad localia, & quidem leuiora medicamenta deueniendum est: altera autem ex parte, si affectio fuerit magna, antiqua, mali moris, vt necessario fatendum sit, a communi humorum vitio hoc malum foueri, tunc primum ad purgationem vniuersi corporis, quandoque ad sectionem venæ, deinde ad validissima localia medicamenta deueniendum est. Purgatio instituatur pro redundantia vnius, vel alterius humoris.

Medicamenta ad curandos achores accommodata *Aceti præstantia.* tres debent habere conditiones: Primam ad tollendos tumores, & quæcunque excrementa cum adhærent, digerendi, & discutiendi vim habeant. Secundam propter crassitiem excrementi, valeant quoque incidere & attenuare. Tertiam, quia cutis redditur debilior, vt facile possit totius corporis excrementa recipere, repellendi quoque facultate predita sint: quas quidem facultates simul coniunctas inter cætera acetum continet. Natura, sicuti declaratum est in 1. de simp. med. facul. acetum maiori ex parte frigidum est, vnde repellendi vim possidet: neque caret nonnullis partibus calidioribus, ex quibus digerendi vim acquirit: & demum propter tenuitatem partium insigni incidendi facultate præditum est: quare tanquam præclarum medicamentum ab omnibus recipitur. Præcipuus vero aceti vsus ille est apud Gal. vt medicamenta metallica appellata, modo vnum, modo alterum illo imbuatur, lauetur, præparetur, & ita medicamenta ad curandos achores accommodata conficiantur, quod de cæteris medica- *Topica distinguenda sunt.* mentis est statuendum. Sed illud primum generaliter sciendum est, huiusmodi remedia topica distinguenda esse, prout morbus est magnus vel exiguus, recens vel confirmatus, superficialis vel profundus, benignus vel malignus, nec non prout æger ratione ætatis, sexus, habitus corporis, vel aliter, aut molliorem, aut duriorem naturam obtinet: attamen ita, vt semper à leuioribus incipiamus. Etenim sicut in principio aut difficulter, aut nullo modo licet certam remediorum mensuram intelligere, quæ proportione possit morbo respondere: ita post administrationem leuioris medicamenti longe facilius est illius vim augere aut minuere, si ita ferat occasio, & ita ad exactam remediorum mensuram peruenire. Itaque inter leuiora medicamenta numerantur species quædam terræ, Cretica, Lemnia, Samia, Cimolia, quæ quidem etsi antiquis notissimæ fuerant, & in vsu medico frequentissimæ, vt autores sunt Diosc. lib. 5. Gal. 9. de simpl. med. facul. tamen hoc tempore sunt fere nobis incognitæ, adeo vt vel nullæ, vel paucæ ex illis ad nos afferantur. Deinde sunt nonnulla medicamenta, metallica aut mineralia appellata, vt Pompholyx, quæ vulgo Tuthia dicitur, Spodium, Lithargyrium, Cadmia, quæ itidem aceto præparata, & mordacitatem deponunt, & vtilissimi redduntur.

℞ *Pompholygos præparata ℈ ß.*
Spodij.
Thuris ana ℥ ij
Aceti exquisite acidi, in quo nulla penitus vini qualitas appareat, q. suf. M. pro linimento.

Iis sunt efficaciora fex vini vsta, chalcis, Sandaracha, calx viua, vterque helleborus, & similia.

℞ *Sulphuris viui*
Hellebori albi ana ℥ ij.
Nigri.
Fecis vini vstæ,
Calcis aceto macerata ana ℥ j.
Olei veteris q. suff. M.

Verum ante vsum horum medicamentorum optimum fuerit caput lauari lixiuo ex cinere lignorum ficus, ex malua, lapatio, beta, lupinis, & reliquis huiusmodi. Quod si his medicamentis malum non quiescat, Gal. inter cætera omnia præsidia tanquam præstantissimum probat medicamentum ex charta, cuius *Charta Græcorum.* descriptionem habetis 5. de comp. med. secund. genera. 14. ad finem, apud Paulum lib. 3. 13. Quo loco sciendum, chartam, qua nos hoc tempore vtimur, à charta antiquorum longe diuersam fuisse: namque illa ex papyro, quod in Aegypto tantummodo quibusdam locis prope Nilum nascitur, conficiebatur, idque duplici ratione, vel cum aqua Nili, vel ea glutino, vt docet Plin. lib. 13. cap. 11. & 12. Verum quoniam huiusmodi charta, & medicamentum ex ea confectum admodum acre est, propterea ad remittendam illius acredinem Gal. iubet cum illo argenti spumam permisceri, aut pari copia, aut maiori, aut minori, prout propositum est medicamentum vel efficacius, vel minus efficax reddere. Tantum vero Gal. tuæ chartę ad curandos achores tribuit, vt fateatur, se aliquando dum ruri degeret, atque illi medicamentum ex charta deficeret, vsta charta inutili, & aceto diluta, ægrotum quendam ab achoribus vna vel altera die liberasse. Cum autem deficiente hoc tempore charta antiquorum, vix liceat celebre illud medicamentum præparare, quæritur vtrum aliud reperiatur medicamentum, quod iisdem polleat facultatibus, & pro illo possit vsurpari: Scio, nonnullos pro papyro antiquorum, quandoque vulgare papyũ seu iuncos maiores sumpsisse, ex quibus conficiuntur storeę; scio etiã, nonnullos nostrę vulgaris chartę vsum non improbare: etenim cum ea conficiatur ex veteribus contritis linteis & glotino, consterque & linteum & glutinum siccare, hinc colligunt, nostratem chartam, sicut apud multos antiquum nomen retinet, & papyrum nominatur, ita iisdem pollere facultatibus, quibus antiqua commendabatur, & ita ad achores & alios similes morbos curandos posse accommodari. Etsi vero negandum non est, quin vtrumque, & papyrum nostrum vulgare, & nostra charta siccandi vim habeat, ac propterea in morbis qui siccitatem desiderant, non sine vtilitate possit administrari: tamen altera ex parte fatendum quoque est, hæc longe esse imbecilliora, neque eam excellentem vim obtinere, quam Gal. de sua antiqua tantopere extollit.

Cæterum si achoribus coniungantur vel dolor vel inflammatio ab iis abstinendum, ac dolori, & inflammationi prospiciendum est, quod communis medendi methodus iubet. Vnde inflammatio, & dolor leuis fuerit, leui quoque præsidio, verbi gratia, perfusione olei rosacei, seri caprini, aut simili, poterit leniri. Sin autem inflammatio, & dolor fuerint maioris momenti, tunc Gal. ea maxime probat medicamenta, quæ humida sint, molliant, & sine acrimonia concoquant, quale inter cætera præstantissimum est quod describitur ab eodem 7. de medicamentis secundum genera. 2. & Parygron à veteribus appellabatur. Demum sublata inflammatione, & dolore, ad localia veniendum, de quibus diximus. Quoniam vero Galenus in curatione, chorum, pro suo instituto postremo loco examinat dicta, & remedia antiquorum, de iis quædam dicam. Primum itaque examinat dicta Archigenis, qui ab illo reprehenditur quod doctrinam confusam tradiderit, quandoquidem plurima proposuit medicamenta, & leuiora & vehementiora, & repellẽtia, & discutiẽtia, & quę pla

ne

ne varias, & discutientis inter se facultates obtinent, neque satis docet in quibus achoribus: & quando illis vti oporteat. Exempli gratia, ille sæpius mentionem facit vini, neque declarat quale vinum intelligat, cum tamen vina sint in multiplici differentia, acerba, austera, dulcia, acria, recentia, vetera, crassa, tenuia, fulua, alba, nigra: aliqua etiam plures qualitates simul complectantur, de quibus vini differentijs tractat Galenus non solum hoc loco, sed etiam tertio de med. secundum locos 2. 2. metho. 4. 3. de ratione victus circa principium. quinto de tuenda val. 5. quam eandem reprehensionem de confusis, & indefinitis medicamentis Galenus repetit aduersus Apollonium, & alios medicos, 3. de med. secundum locos 1. in qua quidem confusione doctrinæ, ac manifesto errore versantur practici nostrorum temporum prope omnes, qui ingentem syluam remediorum nobis perpetuo inculcant, neque eorum accommodatum vsum, sicut conuenit, distincte docent. Secundo Galenus examinat dicta Apollonij, quem pariter reprehendit, quod multa medicamenta sine vllo delectu proferat, quod nonnullis curiosis, & superuacaneis medicamentis vtatur, qualis est sanguis testudinis: quæ superstitiosa medicamenta non solum hoc loco improbantur a Gal. sed etiam 3. de med. secundum locos 2. hoc enim, inquit, maximam argueret rei medicamentariæ egestatem: quod postremo describat nonnulla medicamenta turpia, & quæ homo ingenuus vix potest perferre, qualis est vrina tauri, & Cameli capiti affusa: quæ item turpia medicamenta ab illo improbantur 10. de simp. med. facul. de vrina humana Tertio Galenus examinat dicta Critonis, qui de achoribus x. sermones composuit, & diligentius quam cæteri videtur huius morbi curationem tradidisse. Demum examinat dicta Cleopatri, & Sorani &c. vt videre est.

De differentijs vinis.

Error præ Ætuarum.

C A P V T VI.

De dolore in genere.

ANtequam incipio de dolore capitis, mihi libet de dolore generaliter breuibus tractare: ac primum cum dolor sit res præter naturam, hæc autem apud Medicos triplicia sint, morbus, causa morbi, symptoma: id quæritur, sub quo genere dolor contineatur? & cum fateantur omnes dolorem non esse causam morbi, dubium videtur, vtrum morbus, an symptoma dici debeat, præsertim cum medici, & præcipue Galen. modo inter morbos, modo inter symptomata videantur illum reponere. Sed dicatis dolorem bifariam accipi apud Hippoc. & Galenum: vno modo pro affectu qui efficit dolorem, in quo significatu sumitur ad Hippoc. 2. aphor 6. nec non 6. epid. 1. 2. Veteres in Cranone dolores frigidi, &c. atque hac quidem ratione dolor est perpetuo morbus, quoniam significat affectum inferentem dolorem: ad quem modum Galen 2. metho. 2. nomerat Cephalalgiam inter morbos, qui a parte læsa, & symptomate nomen recipiunt: altero autem modo accipitur pro molesto ac tristi sensu, qui apud Galenum 1. de symp. causis 5. in separatione ac diuisione vniti corporis consistit: in qua significatione a Galeno, & omnibus medicis vsurpatur frequentissime, & tunc perpetuo est symptoma actionis læsæ, quod morbum sequitur.

Dolor dupliciter accipitur.

Secundo quæritur quidnam sit dolor? in qua doloris essentia non conuenit inter medicos, Apud Galenum 2. de locis affectis cap. 1. dolor est sensus quidam molestus: veluti voluptas est sensus suauis; neque refert siue tristantem, siue cruciantem, siue laboriosum, siue dolorificum sensum appelles, cum hæc omnia ex Galeno 1. de sympt. causis 6. vnum atque idem significent: quam quidem doloris definitionem ille manifestius declarat 2. de ratione victus acutorum 1. vbi docet dolorem fieri in sensibilibus corporibus, cum ea ipsa corpora, in id quod præter naturam est, subito simulque transmutentur: itaque Galenus statuit dolorem sub genere sensus. Aristotel. 10. ethicorum quoque docet dolorem non esse sensum actu, sed affectum quendam sequentem tristem illam sensationem: quam opinionem, vt puto, secuti sunt Argenterius, & alij, qui nimis acute docent, dolorem non esse tristem sensum, sed tristitiam quæ sensum comitatur. Ego vero de hac logica subtilitate nihil laboro, sicut neque Galenus, qui satis habuit docuisse, dolorem tunc fieri, cum aliquid sentitur affatim ac repente corrumpens naturam: vnde superuacaneum putauit inuestigare, an tristitia sensus differat ab ipso sensu tristi, & si differant, in quonam doloris natura, & essentia reponi debeat: siquidem talis scrupulosa decisio nihil pertinet ad curandos dolores: quem solum finem curationis medici debent perpetuo sibi ante oculos ponere.

Quid sit dolor.

Quomodo fiat.

Nescio autem quid sibi voluerit Aristoteles, dum dicit sectione 11. Prob. 13. dolorem pectoris refrigerationem esse: nisi forte censuit, in dolore spiritus prope cor contineri, & quiescere, adeoque partes illas reddi frigidiores. Sic Alexand. Aphrodisæus lib. 4 quæst. naturalium 6. scribit, dolorem non esse tristem sensum, sed contractionem animæ, sicut voluptatem eiusdem animæ dissolutionem. Sed ille manifeste fallitur, Etenim etsi fortasse verum est, in dolore animam contrahi ad partes internas, tamen huiusmodi contractio non est dolor, sed dolorem sequitur.

Itaque tenendum est cum Galeno, dolorem esse tristem sensum actu, non potentia, & tunc fieri, cum aliquid naturam, vel vt Plato loquitur, Harmoniam, seu Symmetriam nostram subito ac semel potest corrumpere. De quare si quis plura cupiat, is videat Platonem in Timæo, & Philæbo, ex quibus locis 1. de sympt. causis 6. Galenus fateatur se hanc totam disciplinam collegisse.

Tertio quęritur, vtrum dolor in solo sensu tactus, vel in cęteris quoque sensibus reperiatur? Cui quęstio respondent nobiliores medici, & Philosophi cum Aristotele, & Galeno, dolorem non in solo tactu, sed etiam in quolibet sensu reperiri: ac primum est Aristotel. qui loco citato 10. ethicorum aperte, & tanquam omnibus manifestum recipit, voluptatem in visione, auditione, & vnoquoque sensu contingere: quod si voluptas omnibus sensibus contingit, vt de dolore, illius contrario, idem fateamur necesse est. Pręterea ille generaliter docet 2. de anima 123. sensibilia intensa corrumpere omnia omnium sensuum instrumenta, rationem reddens, propterea quia tunc dissoluitur ratio siue intentio sensorij, nempe ipsemet sensus, sicuti dissoluitur consonantia, & tonus chordarum, cum illę vehementius percutiuntur.

Vtrum in solo tactu sit dolor.

Specialiter vero demonstrat Philosophus in tex. 143. in singulis quatuor sensibus, auditu, gustu, visu, odoratu, id contingere: siquidem ab intensis, & exuperantibus obiectis, sonis, saporibus, coloribus, odoribus, illi manifeste alterantur, & dolent: quam eandem sententiam repetit Philosophus 3. de anima 7. Deinde est Gal. qui tam plane aperit omnes sensus dolore affici, vt nihil planius esse possit. Dicit enim 1. de sympt. causis 6. Delectatione, & dolore omnes sensus afficiuntur, nō tamen ęque euidenter, sed in sensu quidem visus minimum, in tactu vero & in gustu maxime, ab ijs deinceps in olfactu, & post hos in auditu. Quo loco diffusę monstrat, quęnam, & quomodo singulos sensus contristent & dolore afficiāt. Et iterum hęc habet de sympt. diff. 3.

Est igitur in oculis ob lucis splendorem dolorificum pathema, & in auribus ex magno, & aspero sono, in olfactu quoque, & gustu alia quędam molesta existunt pathemata. At ne quis putet, sensus dolore

lore

lore affici quatenus sunt præditi sensu tactus, qui est omnibus sensorijs communis. Galenus hoc ipso loco docet, illos vtraque ratione, & propria, & communi, laborare, & differentiam ponit inter dolorem tactus, & reliquorum sensuum, quod nimirum dolores sensui tactus maximi eueniant, neque solum ab externis, sed multo magis ab internis corporis affectibus contingant, idque interdum adeo vehementer, vt nonnulli nimio dolore superati, sibi ipsis mortem consciuerint: cęterorum autem sensuum omnino dolores esse leuiores, & ab externis tantummodo causis atque ex proprijs sensibilibus fieri. Ac reuera nemo est, qui non quotidie percipiat in singulis sensibus dolorem, & voluptatem, pro vt res molestæ, vel gratę illis objiciuntur.

Cęterum non desunt, qui acutius hanc rem considerantes, dolorem aiunt solius sensus tactus symptoma esse, reliquos autem sensus dolere dupliciter: vno modo quatenus sensoria prædita sunt tactu ad quem modum si propter phlegmonem, vel alium affectum aures, vel oculi doleant, vt dicit Galenus libro de symp. differ. 11. dolores non auditus, aut visus, sed proprij tactus sunt: altero autem modo doleat ab ijs quæ singulis proprijs sensibus objiciuntur, nimirum sonis, coloribus, odoribus, saporibus, quę tamen obiecta nõ aliter dolorem afferunt, nisi quatenus tactum huiusmodi partium male afficiunt: id quod hac euidenti ratione conantur confirmare.

Quęcunque obiecta sunt quatuor sensibus, & illis dolorem afferunt, id non aliter faciunt, quam inferendo passiones, quæ tactus propriæ sunt. Namque, vt videbimus, solutio continui, vel sola, vel principalis est causa doloris, quæ sine dubio ad tactum pertinet. Quod autem ita hęc se res habeat, facile vnusquisque intelliget, & fatebitur, quicunque rationem voluerit considerare, qua singula obiecta singulis sensibus molesta sunt, & dolorem afferunt, quandoquidem album, & splendidum non aliter quam dispergendo, nigrum constipando; sonus acutus incidendo, grauis contundendo, oculis, & auribus molesta sunt. Sed de saporibus, quibus odoris proportione respondent, Galen. agit diffuse 4. de simp. med. facul. quo loco de sententia Platonis omnes sensus saporum tactus alterationibus tribuit, adeo, vt acida incidant, salsa abstergant, amara corrodant, acerba constringant. Cum igitur qualitates inferentes dolorem singulis quatuor sensibus, quæcunque illæ fuerint, propria tactus ratione videantur id facere; hinc colligunt, omnes dolores solius sensus tactus proprios esse, reliquis autem sensibus per accidens contingere, nempe ratione tactus, quo omnes sensus præditi sunt. Ex quo fortasse factum est, vt necessarium fuerit, sensum tactus per instrumenta reliquorum sensuum dispersum esse, vt illi molestiam, & pericula rerum, quæ illis objiciuntur, possent discernere, quæ alioqui nulla ratione persequi potuissent. Ac sane huic opinioni vehementer fauet Galenus. Nam lib. de sympt. diff. 3. docet, sensum tactus in sua actione, pręter reliquos sensus, proprium atque egregium symptoma dolorem obtinere: quod si dolor tactus proprium symptoma est, quomodo reliquis sensibus potest esse communis? sed hac de re satis.

De causis dolorum.

Vltimo quæritur de causis doloris. Galenus sæpenumero plures causas, quandoque vnicam videtur statuisse. Lib. de inæquali intemperie manifeste docet, duas esse causas doloris: alterationem, & solutionem continui: quemadmodum mirus dicit Hipp. ex quibus alteratur, & corrumpitur natura, dolores fiunt; alteratur autem, & corrumpitur cuiusque natura, cum calefit, vel frigefit, vel siccatur, vel humectatur, vel vnitas eius dissoluitur. Et si quis vestrum cupit habere alia testimonia, videat 2. de locis aff. 1. 4. de locis aff. 8. in arte medica. 80. 2. de ratione victus. 1. & 15. 12. method. 7. altera ex parte de inæquali intemperie 8. 3. de fracturis 34. 4. de sympt. med. facul. 2. qui locus maxime est dignus consideratione. Galenus ex proposito statuit solutionem continui esse vnicam causam doloris: vnde Auic. 1. canone sen. 2. doctri. 4. cap. 19. existimauit, Galenum docuisse hanc vnam tantummodo esse causam doloris, solutionem continui: quam opinionem ipse reprobat. Ego autem censeo vnam duntaxat proximam, & immediatam esse causam doloris, solutionem continui: hanc vero solutionem posse fieri dupliciter: vno modo a proprijs causis, quę continuum possunt soluere, quæ etsi a Galeno varijs locis varie commemorantur, tamen eo modo possunt referri ad fontes causarum, quod ille ponit in arte med. 80. qui quidem fontes late patent, & ad quamlibet solutionem continui possunt accommodari; & sunt quatuor, sectio, erosio, contusio, tensio, altero autem modo soluitur continuum ex magna, & violenta alteratione, ac potissimum calida & frigida, quæ sane nulla ratione sine solutione continui possent dolorem inferre, sicut ipsemet Galen. diffuse, & cum demonstratione probat, 4. de simp. med. facul. ad quem locum tanquam præcipuum perpetuo lectorem solet remittere, vbicunque de causis doloris sermonem habet. Cum Galeno videtur consentire Aristoteles qui 6. Top. 3. loco 24. a subiecto docet, causam efficientem doloris non aliam esse, quam naturalium partium separationem. Quæ forte Arist. sententia ex eo quoque potest confirmari, quoniam ille docet sensibilia intensa corrumpere instrumenta sensuum, siquidem corruptio sine solutione continui vix videtur fieri posse. Quod si quis demum quęrat, cur Gal. in assignandis causis doloris iam inconstans videatur? id mea sententia propterea factum est, quod ille in hac inquisitione diuersas personas sustinuerit: quando enim accurate, & exquisite rem contemplatus est, adeoque induit personam philosophi, qui omnia subtiliter perpendunt, tunc statuit vnam solutionem continui doloris causam esse, eamque immediatam, sine qua dolor non potest excitari: quando vero noluit hanc rem subtiliter tractare, sed medicam personam induit, libenter eundem otia lectatus, neque fere sensuum cognitionem transcendens, ac vnam curationem considerans, alterationem etiam proponit: siquidem sensus confirmat, non minus a solutione continui, quam ab intemperie dolorem fieri: pręterquam quod consideratio huius duplicis causæ maxime ad curationem facit, cum plane alia curatio conueniat solutioni continui, quæ a simplici alteratione prouenit, nimirum per contrariam alterationem, & alia ei, quæ a re secante, erodente, &c. gignitur: de quibus tractabimus.

Quatuor causæ sunt solutiões cõtinuum.

Gal inconstantia in causis doloris.

C A P V T VII.

De dolore Capitis.

APud Galen. & Græcos tria sunt præcipua nomina, quæ significant dolorẽ capitis, Cephalæa Cephalalgia, Hemicrania. Cephalalgia dupliciter accipitur, vno modo tanquam genus, quod omnes dolores capitis comprehendit, vt placet Galen. 2. metho. 2. de diff. symp. 5. 6. epid. 1. 2. Altero modo tanquam species, & est dolor capitis remissus, & leuior, in quo neque accessiones sunt admodum frequentes, & periculosæ, neque caput admodum debile redditur. Quo loco arguendus est Altimarus, qui cap. 10. de dolore capitis dicit, Cephalalgiam esse dolorem capitis recentem, atque hac potissimum ratione illam differre à Cephalæa; quod aduersatur Galen. 2. de med. secund. locos circa principium, qui tractat de inueterato capitis dolore, quem Cephalalgiam appellat, cum posteriori sequenti cap. de Cephalæa sermonem habeat. Namque hæc duo nomina inter se non aliter differunt, quam ratione accessionum, & debilitatis capitis. De Cephalæa, & quomodo a

Cephalalgia dupliciter accipitur.

Error Altimari.

Cepha-

Cephalal. à Cephalæa quomodo differat. Cephalalgia differat, præclare tractat Galen. 3. de locis aff. 9. 2. de med. secund. locos. 2. qui scribit ad hunc modum. Cephalæa est capitis dolor diuturnus, & difficulter solubilis, qui a leui occasione accessiones habet, vt neque strepitum, neque vehementiorem vocem, neque splendidam lucem, neque motum æger possit tolerare, sed tranquillitatem, propterque doloris vehementiam obscurum cubiculum requirit: nonnulli vero veluti malleo arbitrantur se percuti: alij ea quæ in cap. sunt, contundi sentiunt, neque paucis ad radices oculorum dolor extenditur: quinimo huiusmodi accessiones, veluti ijs qui morbo comitiali laborant, intermittunt aliquando. Constant igitur quod in hoc morbo veluti in Cephalalgia caput facile pariantur, verum per Cephalæam partes debiliores multo redduntur. Hæc Gal. Ex quibus facile est intelligere, quantum hallucinetur Arculanus, & qui opinatur Cephalæam & Cephalalgiam esse synonyma. *Cephalæa quid sit.* *Error Arculani.*

Hemicrania quid sit. Tertium est nomen Hemicrania, quæ apud Galen. 2. de comp. med. secund. locos 3. est affectio dolorosa, circa dimidiam capitis partem, vel dextram vel sinistram, quæ iuxta suturam secundum longitudinem capitis, quæ sagittalis dicitur, terminatur, atque vt plurimum per circuitum exacerbatur, influxu humorum, aut vaporum, siue multorum, siue calidorum, vel frigidorum, causam suggerente malorum. Præter hæc tria nomina apud nonnullos est vox Omonopagia quæ significat dolorem in quarta capitis parte, quod ego neque obseruaui, neque audiui, neque puto fieri posse, quoniam caput in quatuor partes diuisum non est: ita vt omnino videatur aberratum a ratione, dolorem in quarta capitis parte determinate posse reperiri. Auicenna, Mesues, & nonnulli Arabes dolorem capitis Sodam appellant: apud Barbaros sunt aliæ plurimæ voces, Ouum, Galea, Clauus, & similes; quas ego puto apud illos varias species doloris significare. *Omonopagia quid.* *Variæ capitis doloris nomina.*

Dolor quid. Ex ijs quæ hactenus diximus satis constat, quid sit dolor capitis. Is itaque si proprie accipiatur, non est causa morbi, nec morbus, sed symptoma, actio deprauata facultatis animalis sentientis, vnde hæc pars tristi, & molesto sensu laborat.

Differ. I. Differentiæ doloris capitis sunt quamplurimæ, sed inter cęteras quæ sumuntur à causis, principem locum obtinent, de quibus propterea accurate agendum est. Primum ergo causæ doloris capitis sunt duplices, aliæ exteræ, aliæ internæ. Externæ quædam sunt necessariæ, quæ vitari non possunt: quædam fortuitæ, quæ hominibus non necessario eueniunt. Necessariæ sunt cibus, & potus, aer nos ambiens, somnus & vigilia, & res cæteræ non naturales: ad quem modum qui nimio cibo obruuntur, qui diutius sub sole morantur, qui longiori indulgent somno, dolore capitus corripiuntur. Causę fortuitæ sunt incidentia, contundentia, morsus feræ venenatę, & similes: de quibus vtrisque causis tractat Galen. in arte med cap. 85. Causæ autem internę pariter sunt duplices: quædam sine materia, quędam cum materia. Causę internę sine materia sunt intemperies, vel simplices, vel earu compositę: causę internę cum materia quoscunque humores complectuntur, siquidem vnusquisque humor, sanguis, flaua bilis, pituita, melancholia, vel sua mali qualitate, vel nimia copia, facile potest soluere continuum, & capitis dolorem efficere. Nonnulli ijs addunt, & vermes, qui reperiuntur vel in radicibus narium, vel in alia capitis parte, à quibus dolores capitis afferunt fieri posse: alij contra id negant, de quibus Auicenna dicit hunc in modum. t. 3. tract. 2. cap. 3. Quidam medici Indi dixerunt, quod quandoque sunt in causa Sodę, vermes geniti in capitis partibus, motu suo lędentes, tensione, & corrosione sua: & quidam remouerunt hoc, sed non est necessarium vt remoueatur nam vermes multoties nascuntur in anteriori capite. *Causæ doloris.* *An vermes sint doloris causa.*

Galeni repugnantia. Quoniam vero diximus, dolorem capitis ex qualibet intemperie fieri, quęritur vtrum omnes qualitates dolorem efficiant? Cui dubitationi Galen. ansam dedit, qui videtur modo in hac, modo in illa sententia fuisse: namque non semel docet manifeste, omnes qualitates dolorem facere, vt libr. de inęquali intemperie 4. & 8. artis med. r. de natura humana. 6. 2. de ratione victus r. Altera autem ex parte, cum Galen. disputaret ea proposito de causis doloris, quatenus pertinet ad alterationes, caloris, & frigoris tantummodo meminit 12. metho. 7. Cuius quidem decreti rationem videtur reddidisse 1. de symp. causis 6. qui ea Hip. scibit hunc in modum. Iis quibus natura alteratur, & corrumpitur, dolores fiunt. Hac enim voce, corrumpitur, & celeritatem, & vehementiam altera tionis iudicat.

Porro magnę in tactu à natura eueniunt mutationes, à calidi & frigidi violento occursu, præterea ab ijs quę contundere, secare, extendere, atque erodere possunt. Nam humidum, & siccum sine calore, & frigore, occursum violentia careorum obtinent. Itaque ratio propter quam ex vna parte calor, & frigus dolorem inferunt, ex altera humidum, & siccum dolorem non inferunt, illa est apud Galenum, quoniam calor, & frigus tactui violenter occurrunt, siccum, & humidum omni violento occursu carent. Neque vero hac solum ratione Gal. videtur sibi ipsi repugnare, dum scribit, omnes qualitates alterare, ac dolorem efficere, postea vero illud aperit de solo calore & frigore, atque negat de humiditate, & siccitate, sed tertiam quoque repugnantiam inducit docens a calido, & frigido vehementissimos dolores fieri a siccitate moderatos, ab humiditate nullum dolorem procreari. Verba illius hęc sunt 2. de med. secundum locos. 1. circa principium: Vehementissimi capitis dolores fiunt iuxta caliditatem, & frigiditatem, moderati iuxta siccitatem, ad humiditatem vero nullus dolor consequitur.

Nonnulli ad hanc difficultatem respondent, quamlibet intemperiem posse dolorem efficere, sed plane diuersa ratione: Namque ea caliditate, & frigore manifestos, & insignes, ex siccitate obscuros, & leues, ex humiditate obscurissimos, & leuissimos dolores fieri: ea quo ita conantur Galenum sibi ipsi conciliare. Etenim quando ille scribit, omnes intemperies dolorem facere, dolorem obscurum, & leuem interpretantur, quando autem docet ex sola caliditate vel frigiditate dolores fieri, dolores manifestos & vehementissimos intelligunt. *Solutio nonnullorum.*

Verum hęc responsio Galeni sententię non videtur conuenire: namque ille manifestissime affert, ea humore nullum dolorem fieri, cum dicat neque humidum, neque siccum posse aliquem violentum occursum habere, sine violenio, & consequenter facto occursu certum est apud eundem Galenum nullum dolorem posse excitari. Quod si siccitas, & humiditas nullum dolorem efficiant, vt neque obscurum, neque leuem dolorem efficiant, fateantur necesse est. *Refutatio.*

Ego vero puto ita esse respondendum, calorem, & frigus consensu omnium dolorem efficere, quod huiusmodi qualitates sint longe efficacissimę, & ad agendum maxime idoneę, quas propterea actiuas vocant, itaque confestim violenterque alterant, ac naturam corrumpunt, vnde per se & sine vlla materia possunt dolorem facere: ex quo factum est, vt Galen. 12. metho. & alibi, harum duarum duntaxat qualitatum mentionem fecerit: altera autem ea parte siccitatem, & humiditatem per se, ac nisi calori, & frigori contingantur, vel alicui materię copulentur, nunquam dolorem procreare, quod huiusmodi duę qualitates sint minus efficaces, & minus ad agendum idoneę, quas propterea vulgo passiuas appellant: id quod ea presse notauit Galenus 1. de sympt. causis 6 per hęc verba: Quippe humidum, & siccum, si absint calefactio, & refrigeratio, sine violentia corpus *Solutio authoris.*

attingunt. Quamobrem simplex caliditas, & simplex frigiditas per se, siccitas vero, & humiditas per accidens, nimirum si caliditati, & frigiditati coniungantur, dolorem afferunt.

Huiusmodi responsio omnem difficultatem tollit, & omnes Galeni locos conciliat. Namque vbi Galen. scribit, caliditatem, & frigiditatem tantum dolorem efficere, tunc efficacissimas, & nudas qualitates intelligit, quæ per se, & sine vlla materia dolorem generant: vbi vero inquit omnes quatuor qualitates alterare aut corrumpere, intelligit id facere siccitatem & humiditatem, si actiuis qualitatibus frigidæ, aut calidæ, aut alieno humori coniungantur: vbi præterea docet tres qualitates dolorem facere, tunc nudas, & simplices qualitates intelligit, siue per se, vt caliditas, & frigiditas, siue per accidens, sicut siccitas, dolorem efficiant. Vbi demum scribit Galen. ex humiditate nullum plane dolorem excitari, nudam, & simplicem qualitatem intelligit, quæ nullo pacto occursum violentum potest obtinere: namque si humiditate humorum fluxio coniungatur, tunc non per se, & ratione qualitatis, sed per accidens, & ratione copiæ, nempe implendo, distendendo, & inflammando dolorem potest excitare. Cæterum Paulus ait lib. 3. 4. Grauissimi capitis cruciatus ex actiuis qualitatibus proficiscuntur, maxime vero ex calida: at qui siccitatem sequuntur, non tanta violentia sæuiunt, humida vero qualitas sui ipsius respectu plane omni dolore caret, nisi calori aut frigori, aut humoris plenitudini coniuncta sit: & sic quod nos diximus, ipse confirmat.

I. Differ. Secundo sumuntur differentiæ doloris iuxta affectarum partium naturam: quæ differentię plane multiplices esse possunt: etenim Galen. auctore 2. de med. secundum locos circa principium, quandoque extra, quandoque intra caluariam affectio est: aliquando omnes internæ, aliquando omnes externæ partes: interdum non omnes, sed nonnullæ tantum, arteriæ videlicet, aut venæ, aut nerui, aut membranæ, aut cutis, aut ipsum denique cerebrum laborat, adeo vt plane difficillimum sit affectum locum, & an sint plures vel vnus, cognoscere. Quoniam diximus cum Galeno cerebrum sicut reliquas partes capitis dolere, hoc loco mouetur quæstio, vtrum cerebrum sentiat, nec ne? de qua cum multa possint ad vtramque partem disputari, illud vnum mihi satis in præsentia est, de sententia Aristotelis, & Galeni cerebrum aut nullo, aut admodum exiguo sensu præditum esse. *Vtrum cerebrũ sentiat.* Aristotelis verba hæc sunt, 3. de Hist. animalium 19. Quin etiam cerebrum, & medulla tactum non sentiunt: quæ eadem verba reperit secundo de partibus animalium 7. Sic Galenus docet primo de sympt. causis 8. cerebrum fuisse à natura institutum, non vt foret instrumentum sentiens, sed ve reliquis sensibus sentiendi facultatem tribueret. Quem locum, nequeo me continere, quin vos moneam, turpiter fuisse declaratum ab Archangelo Piccolomineo, prælectionibus anatomicis, lectione 6. de rebus ad cerebrum spectantibus, qui hanc rem tractans, pro parte affirmatiua, quam ille sustinet, hunc locum Galeni producit, per hęc verba. Ipsum namque cerebrum sentiens organum à natura conditum non est, sed quod ea quę sentiunt, sentire possit. *Error Archãgeli Piccolominei. Solutio.* Hæc postrema verba referens, minime ad reliquos sensus, sed ad ipsum cerebrum; quod quidem tam alienum est à veritate, & à mente Gal. quam quod alienissimum. Etenim Galenus Linacro interprete ita loquitur; Ipsum namque cerebrum sentiens organum a natura conditum non est, sed vt ea quę sentiunt, sentire possent: Vel aliter longe apertius ex Fuchsii interpretatione: Ipsum namque cerebrum non vt sit sentiendi instrumentum, sed vt ijs quæ sentiunt, vim sentiendi præstet, a natura institutum. Quę vtraque interpretatio non solum respondet gręcę literę, sed etiam rei naturę, ac veritati maxime conuenit. Hanc doctrinam Galen. confirmat 7. de plac. Hipp. & Pla. diffuse: Aristotelis, & Galeni sententiam confirmat experientia, siquidem sępe euenit in vulneribus capitis, vt sine dolore insignis portio cerebri extrahatur, quod nisi esset sensus expers, nulla ratione fieri posset. Itaque per Aristotelem, Galenum, & experientiam cerebrum non sentit. Quod autem èconta Galenus hoc ipso loco, 2. med. secundum locos, inquit, cerebrum dolere; nec non in libr. de plenitudine 4. cerebrum & spinam reponit inter ea quę sensum obtinent: ego quidem puto Galenum ijs locis cerebrum intelligere non separatim, sed simul cum membranis illud continentibus, quę proculdubio sentiunt: & hæc de te satis.

Tertio loco sunt differentię doloris capitis à qualitate doloris: namque alius est acutus, alius grauis, alius in quo sentitur extensio, alius in quo sentiuntur pulsationes, vulgo dolorem pungitiuum, extensiuum, grauatiuum, & pulsatorium vocant. *III. Differ.* Dolor acutus proprie videtur ad membranas pertinere, sed pręterea qualitatem materię demonstrat, quę vt plurimum tenuis, & penetrans existit. Dolor grauis fere ex multa materia prouenit, sicut in plenitudine contingit. Dolor extensiuus sine grauitate, a flatibus proprie generatur. Dolor pulsatiuus pertinet ad inflammationes, ac fit in partibus sensibus pręditis, vt membranæ sunt, arterię, &c. de quibus varijs diff. & modis doloris diffuse tractat Gal. 2. de locis affect. 1. & sequentibus.

IV. Differ. Quarto sunt differentię ab intenso, & remisso: quippe dolor capitis alius est vehemens, alius debilis, alius moderatus; imo dolor quandoque est tam vehemens, vt exempli gratia quod est Auicennę prima 3. tract. 2. 1. vt si occurrat syncipiti infantis, habentis ossa tenuia, separet ipsa, & rumpat commissuram. Dolor debilis contingit sicut in lethargo, sic dolores moderati in febribus & alijs morbis occurrunt frequentissime.

V. Differ. Quinto sunt differentię a tempore: dolor alius recens, alius antiquus: quę differentię speciatim pertinent ad cognoscendam naturam doloris: siquidem dolor antiquus frigiditatem, recens vero caliditatem vt plurimum solet indicare: sic dolores alij sunt continui alij sunt interpolati: de quibus agit Galenus in 2. de diff. febr. vltimo.

VI. Differ. Sexto a coniunctis sunt differentiæ: etenim dolor capitis rebus naturalibus, non naturalibus, & præter naturam coniungi potest: itaque sunt animaduertenda ætas, sexus, corporis habitus, aer ambiens, victus ratio, & similia. Sed omnium maxime est animaduertendum, vtrum dolor capitis sit solus, vel simul cum alio affectu pręter naturam, quod non parum facit ad curationem. Exempli gratia: si fuerit capitis dolor simul cum destillatione, tunc non licet vti medicamentis repellentibus, quoniam periculum immineret, ne humores facto impetu ad partes subiectas pręcipitarent, & hominem suffocarent, vel aliud malum afferrent.

VII. Differ. Cęterum pręter omnes huiusmodi differentias alia quędam differentia minime est prętermittenda, quę fere omnibus morbis est communis. Namque caput quandoque ex proprio affectu, quandoque ex consensu aliarum partium laborat, cuius quidem differentię vtilitatem Galen. inquit manifestam esse 3. de locis aff. 6. siquidem ad curationem omnium primum expedit cognoscere, cuinam parti remedia sint apponenda: quippe lęso cerebro solum per consensum, si id quod primum laborat, curatum fuerit priusquam, in cerebro proprius aliquis affectus excitetur, nullum in ipso relinquitur symptoma, quod si vero ex consensu aliquis in ipso permanens affectus fuerit, tunc non solum ei parti quæ primum laborat, sed etiam ipsi cerebro prouidendum est.

Morb. proprius, & per consensum. Quid sit morbus proprius, & quid morbus per consensum, communi quadam coniectura, nempe

dura-

durationis,& permanentiæ declarat Galenus 2. de locis aff. cap. 1. postremis verbis. Etenim si malum stabile in aliqua parte, aut permanens fuerit, tunc eam partem proprio affectu laborare censendum est, sin autem pars aliqua simul cum alia afficiatur, vt irritata quidem vna, altera vehementius affligatur, remissa vero irritatione quiescat, tunc eam partem per consensum affici putandum est. Sed magis accurrate Galenus hanc rem explicat 3. de locis aff. 6. vbi scribit ad hunc modum. Pathemata, quæ proprijs symptomatibus exacte cognoscuntur, & perpetua sunt, neque alijs præcedentibus tacta, propria existunt: quæ vero neque proprijs symptomatibus exacte cognoscuntur, neque perpetuo permanent, & alijs succedunt, per consensum accidunt. Quo loco notandum est, morbos minime ea ratione distinguendos esse, vt alij sint proprij, id est primarij, alij per consensum, id est secundarij, sicuti nonnulli veteres Medici, & multi hoc tempore faciunt: quem errorem arguit Galen. primo de locis aff. 3. qui ita statuit, proprie loquendo primario affectui secundarium, aut posteriorem, ei vero qui per consensum fit, proprium affectum opponendum esse. Proprius affectus, & qui vere aliquam partem occupat, ἰδιοπάθεια, qui vero est per consensum adeo, vt pars simul cum alia, vel potius ab alia laboret, συμπάθεια dicitur.

Trib. modis partes per consensum laborant. *Materia interceptа.* Sed notandum ex Galen. 1. de locis aff. 3. & 6. 3. de locis aff. 1. partes tribus modis sympathiam, id est, morbum per consensum incurrere. Primo quando intercipitur materia quæ ad perficiendas actiones illius partis est necessaria, verbi gratia, quod est Galeni, vt vox emittatur, vehementem spiritus efflationem ad guttur efferri necesse est, hæc autem fit in expiratione, cum musculi intercostales thoracem comprimunt, & constringunt: itaque si huiusmodi musculi perforentur, vehemens illa spiritus emissio deficiet, ex quo neque guttur valebit vocem formare; vnde hęc pars a propria actione cessabit, non quod guttur proprio morbo laboret, sed quia necessaria materia priuatur, vt propterea morbus sit per consensum, & proprius morbus occupet musculos intercostales, quo proprio morbo sublato, guttur quoque propriam actionem, nempe vocem, recuperabit.

Facultates intercepta. Secundo fit morbus per consensum, cum facultas sine materia intercipitur, neque ad partem transmittitur, sicut euenit illi iuueni, cuius historiam narrat Galen. 1. de locis aff qui cecidit ex alto, ita, vt dorsi initium ad terram affligeretur, vnde tertia die exiguam admodum vocem reddidit, quarta autem die prorsus obmutuit, & simul crura sunt resoluta: ex quo factum est, cum Medici temere fatigarentur circa crura, vtpote resoluta, & circa guttur propter defectum vocis, vt Galenus prohibuerit, ne id amplius facerent, ipse vero altera ex parte loco laboranti, spinæ nimirum curatione adhibita, eaque a Phlegmone liberata, effecit, vt a septima die vox iuueni fuerit restituta, & crura motus facultatem recuperauerint. Huic iuueni crura sensu, & motu priuata fuerunt, non quod ipsa aliquo morbo laborarint, sed quoniam spinæ dorsi inflammatio adfuerit, & inde erat impedimentum, quo minus facultas animalis ad ea per neruos sine materia deferri potuerit.

Transmissa materia noxia. Tertius est modus, quando transmittitur aliqua materia noxia ad aliquam partem, cuius actiones lędit, veluti cum ex ventriculo vapores, & humores vitiosi ad oculos, & cerebrum ascendunt, ex quibus debilitas videndi, deliria, & alia capitis mala proueniunt, etsi neque oculi neque cerebrum quicquam laborent.

Quęstio. Ex tribus hisce morbis per consensum Galen. 1. de locis aff. 6. eum magis vere, & proprie talem inquit, appellari, quando vel materia vel facultas sine materia intercipitur, magis improprie vero, quando materia vitiosa ad aliquam partem confluit Nam etsi huiusmodi pars proprio morbo non laboret: tamen vix fieri potest, quin, exempli gratia, humor transmissus illi paru aliquod incommodum afferat, id quod de impedita materia, vel facultate sine materia dici non potest.

Verum quærat aliquis, quomodo huiusmodi consensus in corporibus contingat? Huic respondet Galen. de sententia latini interpretis lib. Hipp. 3. epid. t. 4 illud fieri tribus modis: aut propter vicinitatem, aut propter communicantiam, vel generis, vel operis: per consensum ratione vicinitatis, pulmo, & succingens membrana, & omnes prope modum vicinæ partes inficiuntur: ratione familiaritatis generis neruoso neruosum, venoso venosum, arteriosum arterioso generi consentit: sic propter familiaritatem operis, mammæ, & thorax partibus genitalibus consentiunt. Apud Auic. 1. 3. tract. 2. cap. 6. duplex tantummodo est consensus, quos ille communitates vocat, alteram absolutam, alteram non absolutam. Communitas absoluta est, quando ex membro communicante ad partem cerebri nulla materia, sed tantummodo mala qualitas pertingit: communitas autem non absoluta est, quando ex ipso membro consentiente aliquis humor, aut vapor ad cerebri substantiam peruenit: huius vtriusque consensus multa postea exempla ponit.

Itaque rediens ad rem, caput vel proprie affectu laborat, intemperie vel simplici vel composita, vel cum materia, vel sine materia: vel laborat ex consensu: atque hic consensus potest esse duplex: vnus totius corporis, sicut in febri contingit: alter determinatę partis, exempli gratia iecoris, ventriculi, &c. Ac licet nulla sit pars nostri corporis, quæ non cum cerebro cõuenientiam habeat, propter rationem neruorum: tamẽ sciendum est, duas partes præ cæteris hac in re principem locum obtinere, illæ vero sunt ventriculus & vterus: quæ quidem duę partes sicut validissime ad cerebrum alligantur, ita solent frequentissime illud in consensum trahere: vnde qui habent ventriculum debiliorem, & quibus vel menstrua vel loria detinentur, in dolorẽ capitis incidunt frequentissime. Hactenus de differentijs.

Signa indicantia dolorem capitis, nonnulla imminentem & futurum nonnulla pręsentem dolorem produnt, de quibus omnes tractant: ac primum de primis nos agemus: namque si præuideas imminentem dolorem capitis, ille præcauendus est, remouendo causas ex quibus originem habiturus est. Huiusmodi signa ex tribus capiuntur: ex propria præparatione, cum agens non agat in agens nisi bene dispositum. 2. ex quibusdã præsentibus causis. 3. ex ijs quæ præcesserunt. Corpora cum primis præparata ad dolorem capitis illa sunt, ex Gal. 3. de locis aff. 9. & Auicen. 1. 3. tract. 2. 1. quæ habent caput imbecillũ, & exquisiti sensus, quales sunt, qui nullum calidum odorem possunt perferre, & ab omnibus propemodum caussis, tam internis quam externis facile offenduntur: præterea, quæ habent inferiores partes debiles & male affectas, exempli gratia, in quibus vaporosus calidus spiritus generatur, aut quibus biliosa excrementa in ore ventriculi coaceruantur, hæc enim facile capiti communicantur, & dolorẽ per consensum inferunt. Secundo licet præsagire de imminente capitis dolore, si adsint causę quędã morbosę, verbi gratia, si corpus plenitudine, vel cacochymia laboret, si consueta aliqua vacuatio retenta fuerit: si multæ, & frequentes cruditates in ventriculo generentur. Tertio quę præcesserunt dolorem capitis possunt indicare, veluti magnę vigilię, diuturni somni, profundæ cogitationes & studia, & alia id genus, quę fere prçludia, quædam doloris capitis dici possunt. *Signa.*

Porro in signis præsentem dolorem significantibus 1. quęritur, verum huiusmodi signorum inquisitio sit scientifica, an coniecturalis? Nam Galen. 2. de med. secund. locos 1. ad finem, aperte fatetur, eam *Verum signorum inquisitio sit certa.*

medicinæ partem, quæ in affectuum cognitione versatur, esse maxime coniecturalem, alteram quæ ad curationem pertinet, scientificam, & certam esse, idem docet 8. de med. secundum locos t. 2. de ratione victus vero. 5. de tuenda Val. t 1. sed apertissime in lib. de plenitudine ad finé. Contra vero idem Galen. t 2. metho. 7. docet, cognitionem quorundam affectuum, quales sunt pleuritis, & dysenteria, minime coniecturalem, sed certam, & scientificam esse: etenim gratia exempli, quotiescunque hæc signa, febris acuta, difficultas anhelitus, dolor lateris pungitiuus, tussis, pulsus serratus, simul conueniunt, tunc certam pleuritidis cognitionem præbent. Ad hanc difficultatem, quæ tantummodo in morbis internis locum habet, respondet Galen. in lib. de plenit, postremis verbis, signa indicantia morbos esse triplicia, quædam scientifica, quædam ijs inferiora, & quædam ad huc minus certa. Signa scientifica illa sunt; quę accipiuntur á symptomatibus, quæ sunt triplicia, actiones læsæ, excreta, & retenta immoderata, qualitates corporis immutatæ. Exempli gratia: Sit dolor capitis ea plenitudine vniuersi corporis, primum erunt actiones læsæ, extensio, grauitas, pigritia ad motum: secundo exeuntia immutata, lotia rubra, crassiora, copiosa capitis excrementa. Tertio qualitates mutatę, color circa oculos, & faciem mutatus, turgentia venarum, & alia id genus, quę si simul coniungantur, certam capitis, & totius corporis plenitudinem possunt demonstrare. Signa secundi ordinis numerantur á Galeno, sicut vita otiosa, copiosiora alimenta, & potiones, excretionũ suppressio, balnea post alimenta administrata, & similia: quę tamen, vt ille inquit, á scientificis non longe distant, si vniuersa conueniant. Tertium post hæc ordinem habent consuetudo, vt homo plethoricis morbis familiariter corripiatur, regiones, tempora anni, temperamenta, habitus corporis, & similia: ex quibus facile est intelligere, quænam corpora magis, vel minus ad colligendam plenitudinem sint accommodata. Sed redeuntes ad signa indicantia præsentem dolorem capitis, non est quod amplius verba faciamus, cum plane sint manifesta, & ægro referente intelligantur. Ergo ad signa differentiarum veniendum est. Quoniam vero nonnullæ quoque ex ijs differentijs, veluti quæ sumuntur á qualitate doloris, ab intensione, & remissione, á tempore, á coniunctis ex narratione ęgroti fiunt manifestissimæ, ijs omnibus prætermissis, de signis duarum priorum differentiarum, quæ sumuntur á natura partis laborantis, & á causis, quæ non ita patent, agendum est: vtrum, videlicet dolor capitis, vel intra, vel extra caluariam consistat, hoc est, vtrum membranæ cerebrum ambientes, an magis pericranium doleat. Illud á Galeno discrimen ponitur tertio de locis aff. ono, quod dolor ad oculorum radices, vel perueniat, vel non perueniat: etenim consentaneum est, vt quibus intra caluariam affectus est, ijs dolor vsq; ad fundamenta oculorum pertingat, & quod a cerebro, & ab vtraq; membrana, crassa inquam, & tenui, atque á vasis quæ sunt in ipsis, ad ipsa fundamenta oculorum processus quidam proueniunt. Nam qui viderunt anatomen, in memoriam reuocent, neruos opticos vocatos, nec non tunicam quę retiformis dicitur, á cerebro; vueam tunicam á tenui membrana, corneam tunicam á dura membrana, originem habere, adeo, vt nihil mirum sit, si circa oculorum radices, ad quas iam dicti proueniunt processus, sentiuntur dolores, vbi intra caluariam fuerit affectus: extra caluariam autem esse affectum si ad radices oculorum dolor non perueniat, omnibus constare potest. Namque si affectus in cerebro consisteret, necessario propter causas modo explicatas dolor ad radices oculorum penetraret. Sed prętere cum Gal. doceat, non solum distinguendum esse, vtrum dolor partem internam, vel externam occupet, sed etiam qualesnã partes, an arterię, an venę, an membranę, an cutis, & totũ cerebrum doleat, de huiusmodi distinctione dubium est. cum plane videatur difficile, aut nullo modo fieri posse, vt hæc certa, & determinata singularum partium notitia exacte habeatur. Ego vero cẽseo, hsne Galeni inquisitionem, & doctrinam superuacaneam non esse, sed dolores huiusmodi partium certo ac distincte posse intelligi. Namque si dolor fuerit in membranis, tunc est acutus, ad quem modum dolor in pleuritide est pungitiuus; si fuerit in neruis, dolor est acutissimus cũ nerui inter omnes partes nostri corporis sensu acutissimo præditi sint: si dolor fuerit in arterijs, est dolor pulsatorius, vt docet Galen. ritu. 5. de locis aff. 1. quod item de cęteris partibus statuendum est.

Sed venio ad signa differentiarum, quæ sumuntur á causis internis, efficientibus dolorem capitis, quę prę cæteris omnibus sunt maximi momenti, ac maxime pertinent ad curationem: sunt autem intemperies partim simplices, partim compositę, partim cum materia, partim sine materia. Verum quoniam Rhases de ijs fere omnibus tractat, nos hac in parte illius ordinem imitabimur, qui initium facit de dolore capitis ex sanguine. Sanguinis autem plenitudo potest capitis dolorem efficere duas ob causas, & propter nimiam copiam, & propter nimiam caliditatem: vnde copia venas, & arterias distendendo, caliditas succos fundendo solet continuum soluere. Quo loco sciendum est, ex Galen. 2. de med. sec. loca. 1. plenitudinem esse quotiescunque in corpore humores ęquabiliter augentur: atque hanc duplicem esse, alteram quam plenitudinem ad vasa appellant, quando videlicet tanta est humorum exuperantia, vt ipsa vasa distendantur: alteram quando humores ita crescunt, vt vasa quidem non tendantur, at vires grauentur, quam propterea plenitudinem ad vires appellant: quod si alius humor, vt flauabilis, abundet, hæc non plenitudo sed cacochymia, & humorum vitium dicitur. Ex triplici ordine signorum, de quibus diximus cum Galeno in lib. de plen. ad finem, Rhases ea tantummodo videtur ponere, quę ad primum ordinem spectant, & sunt quinque. 1. rubedo in facie, & oculis. 2. tensio, vel venarum, vel arteriarum, vel cęterarum partium dolentium, 3. grauitas, & pigritia ad motum, vt ægri capite libenter quiescant. 4. caliditas manifesta ad tactum, quę non solum ab ipso ægro, sed etiam á Medico percipiatur. 5. est pulsus magnus, quod quidem puto intelligendum esse nõ solum de pulsu arteriarum capitis, sed etiam de arterijs vniuersi corporis: siquidem vix videtur fieri posse, vt oriatur dolor capitis ex plenitudine, sine plenitudine vniuersi corporis. Quorum omnium signorum facile est certam rationem reddere, & vnumquodque in suam causam, nempe sanguinis plenitudinem, referre. Alia etiam signa adsunt, quamuis incertiora, attamen & aliquam fidem facere possunt: sic consideranda est victus ratio, an æger pluribus alimentis, & potionibus plurimum nutrientibus sit vsus; an vixerit otiose, & sine opportunis exercitationibus; an multo somno vsus fuerit; an consueta aliqua vacuatio omissa fuerit: hæc enim hac maxime si simul cõiungantur, saltem notabiliter possunt copiam sanguinis indicare. Sic demum, & tertij ordinis signa animaduertenda, consuetudo, habitus corporis, ætas, temperamentum, aer ambiens, regio, & similia. Namque certissimum est, hominem qui frequenter morbis plenitudinis solet corripi, qui densum corporis habitum obtinet, temperamento, regione &c. ad calidum, & humidum declinantibus, longe facilius plenitudinem posse concipere, quam alium qui contraria signa habeat: hora etiam accessionis est animaduertenda. nam si ea sanguine pendet dolor, mane accessiones habet, meridie si ex bile, vesperi ex melancholia. noctu ex pituita. Videatur Hip. 6. epid. t. 25. ex quo loco licet habere signum doloris capitis gal-

lici,

Signa triplicia.

Signa differentiarum

Dolor membranarum qualis.

Dolor neruorum.

Dolor arteriarum.

Signa sanguinis.

lici, quod experientia confirmat verissimũ esse: siquidem hic solet præcipue vesperi exacerbari, forte quod humor maiori ex parte sit melancolicus.

Dolor gallicus cur vespere exacerbetur.

An dolori conueniat curatio.

Iam aduertenda nonnulla de curatione doloris generaliter, & primo cum secundum Gal. 12. metho. 1. Symptoma, vt symptoma nullam indicet curationem, statutumque sit dolorem proprie loquendo symptoma esse, quæritur, quomodo liceat curationem instituere doloris capitis? Verum ijs respondet Galen. qui hoc ipso loco docet, nullum quidem symptoma vere, & per se curandi indicationem afferre, quam constat ex morbis præcipue desumi, sed tamen ex accidenti ipsis quoque symptomatibus curationem conuenire, & id fieri tripliciter: vno modo si symptomata obtineant rationem causæ; secundo si morbũ augeant? tertio si vires lædant, & prosternant. Cum igitur dolores, & capitis, & reliquarum partiũ, inter ea numerentur, quæ maxime vires prosternere solent, non sine ratione cogimur illorum curam tractare.

Symptoma quando ex poscat curationem.

Tripliciter auferuntur dolores.

Deinde scribit Galenus dolores capitis, sicut reliquos omnes dolores nostri corporis, posse tripliciter auferri, vt colligitur ex Galeno 12. metho. 8. 5. de symptom. facul. 19 vno modo per ea præsidia, quæ respiciant ad causam doloris, quæ causa non alia est quam morbus. Secundo per illa medicamenta quæ reuera, & proprie sunt anodyna, & sunt ea, Galeno auctore, quæ habent moderatam quandam caliditatem, adeo, vt primum calefaciendi ordinem non excedant: præterea quę sunt partium tenuium, & omni carent adstrictione, propterea que vacuant, digerunt, rarefaciunt, extenuant, concoquunt, & æqualibe reddunt, quicquid in partibus dolore vexatis, aut humorum acrium, aut lentorum, aut crassorum, aut multorum tenuibus spiramentis infartorum, aut et vaporosi, aut crassi, aut admodum frigidi spiritus, exitum commodum non inuenientis, adhæsit, & inclusum est; qualia sunt oleum anethinum, Chamomilinum, amygdalarum, &c. Tertio auferuntur dolores per medicamenta stupefacientia, quæ sua insigni frigiditate quendam stuporem sensibus inferunt, adeo, vt particula deinceps quasi ligato sensu dolorem non percipiat.

Ex ijs tribus igitur curandi rationibus vera illa est, quę respicit morbum, ex quo illi oriuntur, nec non causam morbi, si adsit, cum altera ex parte medicamenta anodyna leniant tantum, & faciant ad mitigationem doloris, stupefacientia vero nisi maxima vrgente necessitate; non sint opportuna, tantumque absit, vt morbum iuuent, vt illum sępenumero reddant deteriorem.

Ergo si quis quęrat, quanam ratione, & via curandi dolorem capitis ex sanguine incedere oporteat; quatenus pertinet ad medicamenta stupefacientia, respondet Galenus qui aduersus Appolonium, vtentem huiusmodi medicamentis, hoc medicis consilium præbet, vt illa nedum sæpius, sed neque semel, gratia experiundi, debeant exhiberi; atque hoc generale tradit pręceptum, raro medicos debere vti medicamentis ex opio, cum nimirum pre doloris vehementia homo de vita periclitetur: at vero, inquit porro, propter capitis vehementem dolorem nemo vnquam animi deliquio comprehensus mortuus est, neque se ipsum interfecit, quod nonnulli coli dolore laborantes fecerunt. Ex quo loco licet arguere, non solum Auicennam, Mesuem, & alios Arabes, sed etiam Paulum, Aetium, Oribasium, hallucinari, qui in dolore capitis ex humore biliosO, aduersus hoc Galeni pręceptum, vtuntur trochisco croceo, vel trigono appellato, & similibus quæ recipiunt opium, & stupefaciendi vim habent; quos ego puto fuisse deceptos propterea, quod apud Galenum paulo post hæc legerint, illinendam frontem pastillo croceo, aut trigono appellato, aut aliquo alio ijs simili: quæ sane verba illi acceperunt tanquam ipsius sint Galeni, cum tamen reuera hæc sententia sit Archigenis, quam Galen. iam noluit confutare, quoniam superiori loco aduersus Appollonium suam sententiam de hac re satis dixerat.

Opio in dolore cap. nõ utendum.

Error Auicennæ, Mesue, & aliorum.

Quod pertinet ad medicamenta anodyna, totum quoque vsus præcipuus non est, cum quemadmodum dictum est, id tantummodo præstent, vt dolorem leniant, non tollant, ac præsertim in delicatis corporibus, qualia sunt virorum principum. Itaque sola remanet vera ratio quę ad causam doloris pertinet, de qua nunc agendum est: in qua curatione primo indicationes eliciã, 2. videbo an ijs possit satisfieri. 3 de singulis accommodatis præsidijs, & opportuna eorũ administratione cogitabo.

Indicatio.

Quod ad primam attinet, nimia copia sanguinis in capite detinetur, qui partim distendendo, partim calefaciendo continuum soluit, & dolorem efficit: ergo sanatio huiusmodi affectus primam indicationem habet vacuationem, siquidem morbus est immoderata partis repletio: necessarium autem est, vt huiusmodi humorum copia, aut retrocedat, aut per ipsam patientem particulam vacuetur: retrocedet, vel impulsa, vel attractam, vel transmissa, vel vno aliquo ex ijs modis, vel omnibus. Per locum patientem vacuabitur partim quidem manifeste, & sensibiliter, partim vero insensibiliter: Verum neutram huiusmodi vacuationem licet aggredi, nisi primum præcedat vniuersi corporis vacuatio. Namque si scarificationibus, vel sectionibus per laborantem locum velimus vacuare, tunc ratione doloris plus attrahemus: sin autem pręsidijs calefacientibus velimus talem copiam insensibiliter dispergere, plus erit quod vi caloris attraheretur quam quod dispergetur: quod si tandem in eo velimus laborare, vt quod iam fluxit retrocedat, id corpus plenum non patitur. Itaque omnium prima indicatio sese offert, vacuatio vniuersi corporis; secunda reuellendi id quod parti laboranti influxit: tertia repellendi quod cum in fluxu est: & quarta dissoluendi si quid in capite reliquum fuerit. Hæc doctrina est Gal. in cap. 93. artis medicæ, quę non solum ad pręsentem dolorem, sed ad cæteros omnes affectus, quicunque ex fluxione originem habent, potest ac debet accommodari.

Meth. seruanda in qual. bet morbo ex fluxu orto.

Porro videndum, an hisce indicationibus liceat satisfacere. Etsi sunt nonnulli dolores capitis antiquiores, qui propemodum à materia frigida, & crassa oriuntur, proptereaque, aut difficulter, aut nulla ratione curantur: tamen dolor quẽ tractamus in pręsentia, nobis omnem salutem promittit. Itaque ad rem aggrediamur, & quatenus pertinet ad primam indicationem, nempe ad communem corporis vacuationem, omnes probant sectionem venę, quoniã inquiunt sanguis abũdat: ego vero id confirmo, si morbus fuerit magnus, si vires fuerint robustę, si ætas concedat.

Prognosticum.

Venæ sectio.

Verum hic quærat aliquis, si propter ætatem, vel aliam causam non liceat venam secare, quidnam agendum sit; Huic respondet Galenus 2. de med. secundum locos 1. aluum clystere acri ducendam esse, partim, vt superflua excrementa extrahantur, partim, vt humores qui inde ad locum læsum solent ferri, reuellantur.

Quando nõ licet venam secare, quid agendum.

De cucurbitis animaduersio.

Medici autem nostrorum temporum statim confugiunt ad suas scarificatas cucurbitulas: de quo vsu, vel potius abusu, dicimus in nostra disputatione. Illud vnum dico cum Galeno 13. meth. 19. & libr. de scarificatione, cucurbitulas, purgatis prius corporibus, vtiles quidem esse, sed in plethoricis omnino, pętermittendas: & si quis sit qui putet, Galenum cucurbitulas tantummodo non scarificatas intelligere, is eundem audiat, aperte docentem cucurbitulas, & scarificatas, & non scarificatas nunquam principio morbi, neque sine pręcedente totius corporis euacuatione administrandas esse. Illius verba hęc sunt de sang. miss. 19. Incipientes, & vigentes capitis grauitates, & dolores ex plenitudine, reuulsio per cu-

cucurbitulam in occipitio positam, vel sola, vel cum scarificatione iuuat; verum totum corpus antea vacuatum esse oportet. Itaque si contingat, vt propter aliquod impedimentum non liceat venam secare, ego puto cum Gal. aut clysteribus acrioribus agendum, aut sectioni venæ scarificationem malleolorum substituendam esse.

Quæ vena secanda.

Sed quænam vena secanda est? Auic. probat sectionem venę saphenę in crure, aut ventosationem in cruribus, qui tunc sine dubio vnius reuulsionis videtur rationem habuisse: Galen. autem perpetuo secat venas superiores, ac maxime cephalicam, seruata rectitudine partis capitis dolentis, propterea quia æger non solum reuulsionis, sed etiam vacuationis indiget: quam determinationem omnes laudant.

Quātitas sanguinis.

De quantitate sanguinis nil certi statui potest, siquidem ille, vel copiosius, vel parcius mittendus, pro ratione plenitudinis, habitus corporis, temperamenti, regionis, temporis anni, & similium. Verum si plenitudo fuerit insignis, & communis toti corpori, ne timeatis copiose sanguinem mittere ad 12. 20, & plures vncias, exemplo Galeni, quem legimus in lib. de sang. miss. 17. vnica die quatuor sanguinis libras detraxisse. Præterea semelne, an pluries sanguis sit detrahendus, ad hoc Gal. cap. præcedente 16. generale tradit præceptum, nempe in omnibus morbis vtile esse, vt post moderatam sanguinis detractionem iterum sanguis auferatur, aliquando quidem eodem die, aliquando postridie, nisi quando nobis propositum fuerit, vsque ad animi deliquium sanguinem mittere: namque ita partita vacuatione, natura minus patitur. Et quatenus pertinet ad reuulsionem, idem Galenus docet cap. 12. & 4. de tuenda Val. 8. hanc reuulsionem eo fieri efficaciorem, quo maiorem in numerum detractiones auctæ fuerint: siquidē natura toties irritata, ea quę ad partes laborantes confluunt, maiori cum impetu assuescit in contrariam partem depellere.

An semel an sæpius.

Vtrū alia à cubito liceat secare vena.

Sed rursus quærat aliquis, vtrum præter venas in cubito, liceat alias quoque venas secare; Cui respondet Gal. ex Archigene 2. de med. secund. locos 2. si dolor capitis perseueret, venas quoque nasi, & frontis incidendas esse, quarum quidem venarum sectionē omnes præclari Medici tum in dolore capitis ex sanguine, tum alijs morbis cerebri, vt phrenitide, & familiariter, & feliciter vtuntur: quibus præterea addi possunt, & venæ aurium, ex quibus, vel cum hirudinibus, vel aliter, multi hoc tempore solent, & non sine magna vtilitate sanguinem mittere. Verum id memoria tenendum, non licere ad huiusmodi particulares venas deuenire, nisi primum vena cubiti, & totum corpus vacuatum fuerit.

Vtrum debeat alui lenitio pręcedere.

Vltimo quæritur, vtrum ante missionem sanguinis sit necesse aluum lenire, vt solet fieri? Ad hoc respondeatis: si aluus non fuerit adstricta illud non fore necesse; at si aluus adstricta fuerit, vel conijciamus in ventriculo, & intestinis excrementa contineri, tunc non nisi optimum fore, ante missionem sanguinis eam, vel clystere, vel leniente etiam medicamento lenire: Cuius exemplum sit.

℞ *Flor. cassiæ ℥ x.*
Specierum hieræ simp. ℈. ij. Mis.

Sed neque importuna forent, syrupus rosatus, & violatus solutiui, thamarindi, pruna, myrobalani, quorum Rhases in præsentia mentionem facit. Et si quis obijciat, nullum reperiri medicamentum, quod sanguinem purget: respondeatis, hæc medicamenta purgare acria quędam excrementa, permista sanguini, adeo, vt hac ratione sanguinis copia minuatur, & ille hoc modo purior reddatur.

II. Indic.

Secunda fuerat indicatio, reuellendi humores, & vapores fluentes ad caput. Et quanquam inter omnia pręsidia reuellentia sectio venę principem locum obtinet: tamen neque alia desunt. Humores igitur possunt ad aliquam partem ferri, vel ab alijs partibus ad illam compulsi, vel ab ipsa attracti. Alię partes propria vi expellunt, quęcunque, aut quantitate, aut vtroque modo illis noxia sunt; aliæ partes ex propria earum imbecillitate recipiunt. Attractio fit, vel ratione similitudinis à tota substantia, sicut faciunt purgantia medicamenta: vel ratione vacui, quod in qualibet partis vacuatione contingit: vel ratione caloris, & doloris. Quod enim ad partem calefactam vicini succi vel trahantur, vt placet Galeno, vel confluant, vt Archigenes censuit, illud euidenter cernitur. At vero quæ dolent, etsi ea quoque conspiciuntur ex dolore phlegmonem pati, non tamen ita facile est huius rei causam inuenire. Sententia autem Galeni est huiusmodi, eam naturæ facultatem, quę excretoria dicitur, tunc fungi suo munere, cum triste aliquid persentit, vnde cum dolor inter cætera potissimum naturam contristet, hinc fit, ut particulę proximæ versus dolentem particulam sese comprimant, humoresque ad illam transmittant, ex quibus deinde phlegmon excitatur.

Quatuor modis fit attractio.

Dolor quomodo attrahat.

Hæc diffuse declarantur à Galeno in lib. de naturalibus facult. 2. de diff. feb. vltimo. 13. metho. med. 3. Nobis autem hæc sint satis, iam ad particularia præsidia veniamus.

Pręmissa igitur sectione venæ, primum occurrunt medicamenta, de quibus iam diximus: secundo sunt acria clysteria, quę cōficiuntur ex decocto furfurum, centaurio minore, colocynthide, hiera, & similibus.

Acre clyster.

℞ *Foliorum betarum.*
Furfurum ana M j.
Centaurij minoris M. ß.
Pulpæ colocynthidos ℨ j. ß.
Decoquantur.
℞ *Huius decoctionis lib. j.*
Hieræ compositæ ℨ j.
Mellis rosati.
Olei chamomelini completi ana ℨ iij. Misce.

Glandium acrium sit hoc exemplum.

Glandes acres.

℞ *Specierum hieræ simpl ℈ ij.*
Pulpæ colocynthidos ℈ j.
Salis gemmæ ℈ ß.
Mellis q. su. Misce.

Tertio sunt cucurbitulæ, & scarificatæ, & non scarificatę. Postremo sunt balnea, & lotiones extremarum partium, cum aqua calidiore: ex quibus varijs modis reuellendi quandoque vno, quandoque pluribus, quandoque omnibus Medici vti consueuerunt: quę quidem omnia partim ratione vacui, partim ratione caloris reuellendi facultatem habent. Hoc ipso tempore tertia sese offert indicatio, repellendi influentes humores à capite, id quod faciunt medicamenta frigida actu, & potentia, & quę simul adstringendi vim habeant, vt docet Galen. 5. de simpl. med. facult. 17. hęc autem plurima sunt, sed principale est oxyrhodinum, quod ex oleo rosaceo, & aceto conficitur, adeo vt Medici in affectibus capitis, reliquis omnibus, repellentibus prætermissis, solo fere oxyrhodino contenti sint; de quo quidem tam insigni, ac frequenti remedio necesse est nonnulla vos intelligere, quæ ad illius exactam compositionem, & administrationem pertinent.

III. Indic.

℞ *Aquæ rosatæ ℥ iiij.*
Olei rosati ℥ ij.
Aceti ℥ j. M.

Rhases, Mesues, & recentiores prope omnes, illud solent conficere ex aqua rosacea, oleo rosaceo, & aceto: Nam vulgo accipiunt.

De oxyrhodino.

In qua mixtione nonnulli minus probant aquam rosaceam, propterea quod non careat adstrictione, & valeat medicamenti penetrationem impedire. Galen. autem & Græci oxyrhodinum conficiunt ex oleo rosato, & aceto, hoc modo, vt quatuor partibus olei

vna

vna pars aceti permisceatur, sicut docet liber Galeno adscriptus, de med. facile parabilibus: quæ tamen mixtionis ratio, mea sententia, perpetuo seruanda non est, siquidem pro diuersitate ætatis, sexus, temperamenti, habitus corporis, nec non morborum, & humorum peccantium, expedit acetum nunc imminuere, nunc augere. Verum neque illud oportet ignorare ex Galeno 2. de medicamentis secundum locos i oleum rosaceum, pro conficiendo oxyrhodino, non ex communi oleo, sed omphacino, id est, non perfecte maturo, ac recenti, vel ipso eo anno confecto, præparandum esse, rosis quamplurimis ad illius infusionem præparatis: quas quidem rosas nonnulli aromatarij hoc tempore non perfecte maturas solent accipere, vt hoc oleum omni ex parte maiorem repellendi vim habeat: sicut contra oleum rosaceum, quod vulgo completum appellant, ex oleo maturo, nec non rosis quæ ad integram maturitatem peruenerunt, solent præparare. Sic acetum quod propter eam tantummodo caussam adhibetur, vt oleo rosaceo faciliorem transitum, & penetrationem præbeat, admodum acre esse non debet, siquidem insignis acrimonia sine alicuius caliditatis participatione non potest consistere. Quod si tandem velitis adhuc magis refrigerare, licet cum Galen. oleo, & aceto permiscere succum Semperuiui, portulacæ, lactucæ, & similium, quod ego frequenter facio.

℞ *Olei rosati omphacini* ℥ *iij.*
Succi lactucæ.
Aceti rosati ana ℥ *j. Misc.*

Hæc autem accurate oportet inter se miscere, & agitare, donec omnia vnum fiant, vt Rhases notauit, in qua tamen mixtione vulgares medici deficiunt.

Applicatio oxyrhodinis. Sed dubium est, cuinam parti debeat apponi. Paulus id apponit fronti, & temporibus, quem nonnulli hoc tempore imitantur. Galenus autem docet, regionem capitis iuxta sincipur, propter laxitatem coarticulationis, iuxta suturam coronalem, nec non propter ossium tenuitatem, & raritatem, tum caliditatem, tum frigiditatem medicamentorum facile intro recipere. Imo vero 13. meth. 22. inquit, non solum qualitates, sed etiam substantiam medicamenti, si tenuis fuerit, intra cranium facile transmitti, quod in seipso testatur expertum fuisse: quare illorum medicorum institutum probat, qui siue caliditatem refrigerare, siue frigiditatem calefacere oporteat, ad hanc maxime capitis partem, accepta quasi per manus à primis inuentoribus ratione, medicamenta solent accommodare.

Altimari error. Quo loco non possum dissimulare turpem, & dignum risu errorem Altimari, qui cap. 50. de dolore capitis ex calore dicit, oxyrhodinum perfundendum esse iuxta frontem, vbi pilosa pars deficit, & iuxta vtrumque eius latus, vbi pili ad aures nectuntur: quæ quidem verba ille accepit, ac more suo, ad verbum transcripsit ex Galen. sed sensu plane deprauato, & à Galeni mente alieno. Namque Galenus, cuius diligentiam vbique licet admirari, volens excellentem quendam modum perfusionis rosacei nos docere, nempe si illud ex altiori loco in caput delabatur, & quasi guttam vel stillicidium recipiat, vult vt fiat quædam veluti corona, ex laneo fasciculo in orbem circumposito, quæ ad caput accommodetur, illudque circundet ex parte anteriore, vbi desinit pars capillata, ex lateribus supra aures, in parte autem posteriore versus occiput: quo quidem artificio primum oleum perfusum longiori tempore loco adhæret, deinde reliquæ partes, quæ non indigent huiusmodi perfusione, defendentur, ne ab occursu medicamenti frigidi lædantur, præterquam quod partes quoque inferiores, facies, oculi, & reliqua, ita ab omni inquinamento immunes seruabuntur. Quæ Gal. sententia est adeo plana, & aperta, vt planior esse nequeat: bonus autem Altimarus, quæ Galen. ait de fronte, auribus, & occipite, quibus lana debeat circumponi, interpretatur quasi ex ea oxyrhodino debeant perfundi, quod neque Galenus, neque alius quispiam somniauit. Demum de oxyrhodino id quæritur, vtrum actu frigidum, vel aliter debeat administrari? Ac sane Galenus docet apertissime illud non solum actu frigidum, sed etiam aqua frigidissima, niue, & omnibus modis refrigeratum, administrandum esse: cui Rhases, Auicenna, & alij quamplurimi consentiunt. *Vnũ actu frigidũ fit administrãdum.* Altera autem ex parte neque desunt, qui aliter sentiant, ex quibus est Aetius, qui libro sexto. 5. in phrenitide oxyrhodinum tepidum apponit, additque rationem, quod neque frigiditas, neque caliditas periculo careat: siquidem frigidum densat meatus, & superflatates in capite non permittit discuti: quod vero est valde calidum, feruorem duplicat: quare ita statuit, rosaceum cum modico aceto æstate quidem exacte tepidum, hyeme vero moderate calidum adhibendum esse. Ego autem magis probo determinationem Galeni, qui sumpta indicatione ab humoribus noxiis, 1. ad Glauc. 15. docet, in copia frigidiorum, & crudiorum humorum, veluti in lethargo, tepidis, in calidioribus, & biliosioribus, veluti in phrenitide, frigidis capitis perfusionibus vtendum esse. Atque hæc de oxyrhodino. Post hęc omnia, si capitis dolor procedat, postrema restat indicatio, nempe discutiendi reliquias humorum, & corroborandi ipsum cerebrum: *Indicatio vltima.* ad quam indicationem sunt accommodata medicamenta externa, oleum chamomælinum, laurinum, liliorum alborum, lotiones ex decocto betonicę, chamomillæ, stęchados: interna autem, aromaticum rosaceum, diambra, mithridatum, & similia. Sed statim quis obiciat, ista hæc esse calidiora, & propterea in dolore capitis calido non satis conuenire: cui respondeatis cum Galeno 13. metho. 21. hęc medicamenta non nisi producto dolore conuenire: quo tempore iam dissolutis partibus tenuioribus remanent partes crassiores, & frigidiores, pro quarum dissolutione calida medicamenta requiruntur. Ad quem modum Galenus in phrenitide, & castoreo, & aliis id genus calidis medicamentis vtitur. Victus vnico verbo sit refrigerans, qui parum nutriat, & paucum sanguinem generet: *Victus ratio.* itaque æger abstineat à carnibus, vino, ouis: vtatur ptisana, herbis, lactucis, fructibus, & similibus; quiescat corpore, & animo, somnus maxime confert ad tollendos dolores: itaque si vrgeant vigilię, somnus concilietur; quotidie habeat alui excrementa, caueat ab accidentibus animi. Et hęc de dolore capitis ex sanguine.

Rhases in curatione huiusmodi doloris primum secat venam cephalicam, seruata rectitudine partis dolentis. deinde instituit oxyrhodinum ex aqua rosacea, oleo rosaceo, & aceto, quę iubet diligenter permiscere, ac demum illud niue refrigeratum capiti imponit: in quibus non deuiat à doctrina Galeni, pręterquam in aqua rosacea. Postea Rhases instituit victum, ex iis quę diximus. Pręterea addit lentes, & crocum, quæ non ita videntur conuenire. Namque apud Galenum 2. de alim. facultat. nec non 6. Epid. 5. 33. lentes quidem parum nutriunt, sed non sunt alimentum frigidum, præterea tarde coquuntur, crassumque, & melancholicum succum generant, habentque facultates contrarias, alteram mouendi, alteram cohibendi aluum: sic crocus insigni suo odore, vt scribit Galenus 2. de med. secundum locos cap. de iis qui ex stomacho capite dolent, solet multis caput replere, & offendere: itaque non conuenit. *Error Rhasis in victu.* Demum instituit medicamentum ex thamarindis, myrobalanis, prunis: & sic exemplum ad mentem Rhasis.

℞ *Pulpæ thamarindorum* ℥ *iij.*
Myrobalanorum citrin. ℥ *iij.*
Prunorum N. X V. Fiat decoctum.
℞ *Prædictæ decoctionis* ℥ *5.*
Syrupi rosati sol. ℥ *j. fi. M.*

Quod quidem medicamentum ab omnibus medicis Arabibus pro mundificando sanguine maxime probatur.

De dolore capitis ex bile.

Signa. IN cognitione, & curatione doloris cap. ex bile, eandem methodum seruabimus, quam superiori capite. Igitur signa ex symptomatibus illa sunt, a qualitate doloris, qui est actio læsa: ille non est cum grauitate, sed cum mordicatione, quoniam materia est acris & mordax, dolorque est admodum insignis, cum bilis inter omnes humores sit calidissima, ac vehementissimos dolores efficiat. Quod si materia cerebri membranas occupauerit, doloreit pungitiuus, aderunt vigiliæ, oris amaritudo, aderit sitis, & similia, quæ omnia copiam biliosi humoris possunt indicare.

Secundo a colore, qui est qualitas corporis mutata; color est pallidus, & quoquo modo ad flauitiem tendit. Tertio ab exeuntibus mutatis, quæ exeunt ex naribus ex ore, lotia, & cætera, omnia copiam bilis demonstrant.

Deinde sunt signa secundi ordinis, quæ potissimum sumuntur ea causis præcedentibus: si æger vsus fuerit alimentis acribus, calidis, vinis dulcibus, vinosis, &c. ex quibus facile copia bilis potuit generari: si æger diu vigilauerit: si plurimum excreuerit: si consueta bilis vacuatio, aut per vomitum, aut per aliam partem fuerit retenta.

Tertio discurratis per alia quoque signa tertij ordinis, quæ adhuc minus certa existunt, & colliguntur ex Gal. 2. de med. secundum locos 1. ex regione, tempore anni, temperie corporis habitu, ætate, consuetudine, tempore accessionis.

Curatio. Venio ad curationem, in qua quatuor illæ indicationes sese offerunt generalis vacuationis, reuellendi, repellendi, & dissoluendi materiam noxiam, quæ dolorem efficit. Quatenus ad primam pertinet, etsi plurimæ sint rationes vacuandi totius corporis inedia, exercitationes, frictiones, &c. tamen hæc omnia sunt

I Indicat.

Verum con veniat vena sectio. leniora, neque nisi longiori tempore id præstant: quare omnino insigni aliquo remedio opus est, quod, & velocius, & efficacius id præstare possit. Inter cætera autem est dubium, vtrum conueniat sectio venæ, vt quam plurimi ostendunt, vt neque in cæteris morbis biliosis tale remedium conuenire, quod ex vna parte humor à natura sanguinis sit alienus, ex altera sanguinis sit moderator, ac veluti frenum bilis, vt propterea redundante huiusmodi humore sanguinis missio non solum inutilis, sed sæpenumero perniciosa censenda sit. Ex quo Auicenna, & recentiores prope omnes statuunt, sanguinis missionem in morbis biliosis tunc opportune administrari, quando simul cum bile sanguis redundat, aliter sanguinem importune mitti. Ego vero qui alias hoc tractaui, id vnum dico, tres duntaxat esse principes scopos mittendi sanguinem, qui, & ad omnes humores, & ad omnes morbos pertinent. Imo vero illud addo, si dolor fuerit vehementissimus, quales potissimum solent esse dolores biliosi, nullum præstantius remedium inuenitt sectione venæ, & ea quidem copiosa, quandoque vsque ad animi deliquium: quæ doctrina est Galeni 1. aphor. 23. Itaque etsi redundat bilis, dummodo conijciatis, ægrum id remedium posse perferre, non timeatis primo quoque tempore venam incidere, vel basilicam, ratione iecoris, vel cephalicam ratione capitis, vel mediam, quæ vtriusque partis rationem habet.

Quæ vena secanda.

Quid leniens. Si velitis aluum lenire, caueatis à manna, & cæteris id genus dulcioribus medicamentis, quæ facile vertuntur in bilem, nisi illis permisceatis vel acetum, vel thamarindos, vel quid simile. Sic cassia foret præstantissima.

R *Flor. cassiæ nuiter extr.* ℥ j.
Pulpæ thamarindorum ℥ ß.
Specierum diarhodon ʒ ß *Mis.*

II. Indic. Secta vena, & lenita aluo, pronius ad reuellentia confugiendum est, de quibus satis dictum. Sed tamen notandum, Auicenam non probare clysteria acria, sed leniora, ne iecur, & totum corpus magis calefiat: contra autem Gal. 1. ad Glau. 15. in dolore capitis, in quo propter magnitudinem febris plurimi vapores, & humores diffusi, ac veluti efferuescentes in caput ascendunt, à clysteribus acrioribus non solet abstinere, siquidem clysteria leuia nihil reuellunt. Veruntamen caute, mea sententia, incedendum, adeo vt clysteria neque sint acerrima, neque frequentissima: qua adhibita moderatione nullum videtur periculum imminere, & ita neque Auicenna abstinet ab his. Sed præ cæteris reuulsionibus apud nonnullos sunt familiares hirudines, ad venas hæmorrhoidas apposite, qui sine vlla distinctione in quolibet dolore capitis, & quolibet capitis morbo, & à quocunque humore ille pendeat, huiusmodi vacuatione familiariter vtuntur: qui quidem præter Gal. disciplinam, & male agere mihi videntur. Namque Galenus exponens aphor. Hip. 21. 6. Insanientibus si varices vel hæmorrhoides, &c. hæc habet in com. Hic Hip. insaniam illam intelligit, quæ proprie melancholia dicitur, non illum qui fit ea bile furorem; namque si quis propter copiam bilis insaniat, vel aliter laboret, huic neque varices, neque hæmorrhoides supervenientes possunt aliquam vtilitatem afferre: quod si fluentes hæmorrhoides insaniam ex bile nequeunt iuuare, quanta cum ratione, & vtilitate in dolore capitis, in phreonide, & aliis morbis ex bile oriundis, plerique omnes hoc tempore illas aperiant, ipsi viderint.

An hæmorrhoides aperienda.

III. Indic. Ea tertia indicatione ad medicamenta repellentia deueniendum est, inter quæ oxyrrhodinum præstantissimum est, & illud quidem valde frigidum: vnde præparetur oxyrhodinum vel illud simplex ex oleo rosaceo omphacino, & aceto, vel præterea additis succis portulacæ, lactucæ, de quibus frigidius adhuc redditur. Quoniam vero humor calidissimus, & siccissimus est, ac plerumque vigiliæ vrgent, aceto admodum parce vtendum est, cum facultate, & siccandi, & nonnihil etiam calefaciendi præditum sit: quare exempli gratia ℥. v. olei & succorum satis fuerit ℥. ß. aceti permiscuisse.

IV. Indic. Secta vena, adhibitis reuulsionibus, medicamentis repellentibus, si dolor procedat longius, ex postrema indicatione discutienda est materia, quæ restat, quod calida perficiunt medicamenta, neque præter rationem tametsi humor noxius sit calidus; quo quidem tempore si caput, forsitan etiam corpus totum bile scateret, post apparentem coctionem de illius purgatione foret cogitandum, & syrupi concoquentis, & purgantis.

R *Syrupi rosati recentis* ℥ j. ß.
Decoctionis Florum nenuphararis.
Acetosæ.
Cichorei ana ℥ j. ß. *M. pro syrupo.*
Exemplum medicamenti.

Præparatio bilis.

R *Electuarij de succo rosar.*
Vel El. rosl. Mes. ℥. ß.
Syrupi rosati sol. ℥ ij.
Decoctionis suprascriptæ q. suff. M.

Purgatio bilis.

Victus ratio. De victu non est vt longius agamus, siquidem vna fere, & eadem victus ratio conuenit in vtroque dolore tam ex sanguine, quam ex bile, omnium humidior, cum certum sit, flauam bilem sanguine ipso multò sicciorem esse.

Textus Rhasis potest diuidi in duas partes. In nobis duo sunt humores calidi, sanguis, & flaua bilis. Itaque si calidus humor redundat, neque appareant signa sanguinis, restat vt sit flaua bilis, & quoniam redundante huiusmodi humore, adest necessitas euentandi calorem naturalem, ideo simul pulsus fiunt velociores. In secunda particula instituitur curatio, quæ in plures partes potest diuidi, vt varia remedia

conti-

continet. Sic instituit primam solutionem ventris, qui principio morborum suis minoratiuis vtitur: deinde vult ea fieri, quæ paulo ante dixerat, de oxyrhodino nempe: tum varia medicamenta instituit, oleum violarum, cucurbitæ, &c. quæ refrigerata cum niue, ægri naribus inijciantur, ac postremo, si dolor multum inualescat, instituit linimentum ex opio, & camphora, quæ dissoluta in oleo de salicibus, in nates, & aures inijcienda sunt.

De dolore capitis ex pituita.

De dolore ex pituita. Signa.

IN dolore capitis ex pituita, signa sumpta à symptomatibus ac reliquis, certiora illa sunt: primum dolor est cum grauitate sine mordicatione, neque solet esse admodum vehemens, nisi forte pituitæ coniungantur flatus, tunc enim membranæ distenduntur, & sequuntur dolores vehementissimi, sicut frequenter euenit in doloribus colicis, sensus omnes sunt perturbati, æger ad somnum est procliuis, nihil sitit. Secundo ex qualitate corporis mutata, color faciei pallidus est, & ad albedinem declinat, frigiditas ad tactum persentitur, sicut in dolore ex sanguine, & flaua bile calor persentiebatur. Tertio ab excuntibus immutatis; excrementa omnia quæ exeunt per os per lotium, &c. alba sunt, & cruda, quandoque frigida actu, quæ pituitæ redundantiam significant. Iis succedunt signa secundi ordinis minus certa, ex caussis, præcedentibus: si æger otiose vixerit, nimio somno indulserit, alimentis frigidis, & crassis vsus fuerit, si consueta aliqua pituitæ vacuatio, aut per vomitum, aut per aliam partem retenta fuerit. Ad signa tertij ordinis pertinent aer, cœli, & anni constitutio, regio, temperies, ætas, consuetudo, quæ si declinent ad frigidum, & humidum, copiam pituitæ valent indicare: quibus demum addatis, & horam accessionis: cum dolor noctu intendatur, quo tempore potissimum mouetur pituita. Sed præter hæc omnia signa Rhases aliud adiungit, nempe dolorem antiquum esse, & ratio est manifesta, quoniam frigidior, & crassior materia non nisi difficile, & longo tempore à natura superatur; quæ eadem videtur fuisse sententia Galeni 4. apho. 39. qui generaliter affirmat, morbos frigidos omnes diuturnos esse: cui consentit Auicenna t. 3. tract. 2. cap. 38. per hæc verba. Aegritudo cuius tempus prolongatum est, frigida est secundum omnem dispositionem, & indiget resolutione, & quod calefaciat, cum fortitudine. Ac forte idem voluit Hipp. 6. epid. 1. 8. Contra vero Galen. 2. de med. secundum locos, tractans cephalæam, inueteratum, & contumacem capitis dolorem ex facili occasione habentem maximas exacerbationes, ita inquit: vbi frigidior, & crudior fuerit humorum multitudo, remedia tepida: vbi autem calidior fuerit, & biliosior, remedia frigida adhibenda esse. Itaque per Galenum reperitur morbus antiquus, qui ab humore calido, & bilioso originem habet: id quod experientia confirmat, cum videamus aliquando exempli gratia, ex fluxione bilis ad aliquam partem dolores vehementissimos fieri, & quotidie exacerbari. Ad hanc difficultatem respondeatis, morbos, sicut supra diximus, esse duplices; vel proprios alicui parti: vel per consensum talea esse. Itaque morbi proprij si fuerint antiqui, necessario fiunt a causa frigida, atque de iis Hip. Gal. & Auicenna intelligunt: sin autem fuerint per consensum alicuius partis, tunc non solum à causa frigida, sed etiam a causa calida possunt prouenire, sicut proposito exemplo fluentis bilis à iecore calidiore, manifeste comprobatur: vnde cum Rhases tractet de dolore capitis proprio, neque illius signum vetustatis reticiendum est. Hactenus de signis, venio, ad curationem.

Morbi frigidi semper diuturni.

1. Indicat. Indicationes sunt illæ quatuor iam dictæ, 1. vacuandi totius corporis. 2. reuellendi. 3. repellendi. 4. discutiendi materiam noxiam. Quatenus ad primam pertinet, hic non conueniunt exercitationes, non balnea, non frictiones, quod hæc leuiora sint, & tardiora, præterquam quod in copia crudorum humorum magis obsunt, quam prosunt: bene conuenit inedia, quę in dolore bilioso vituperatur, quod inedia ad coctionem pituitæ vehementer faciat; deinde omnium consensu conuenit purgans medicamentum: sed mea sententia, non nisi apparente humorum coctione.

Ad coctionem sunt optima mel rosaceum, oxymel simplex, syrupus de betonica, de stœchade: decocta betonicæ, saluię, hyssopi, &c. *Coquentia pituitam.*

R *Mel rosati.*
Oxymellis simp.
Syrupi de betonica ana ℥ *ß.*
Decoctionis saluiæ
Hyssopi. ana ℥ *ij Misc.*

Purgantia medicamenta sunt plurima, & simplicia, & composita: agaricus, turbith, trochisci alhandal, id est, colocynthis præparata, electuarium diaphœnicon, hiera diacolocynthidos, sed inter cętera omnia pilulę cochię, quæ hoc loco à Rhase describuntur. *Purgans potus.*

R *Electuarij diaphœnicon.*
Hieræ diacolocynthidos. ana ℨ *ij ß.*
Mellis rosati sol. ℥ *ij.*
Decoctionis suprascriptæ q. suff. M.

Si quis cupit habere exemplum medicamenti lenientis, quod statim in principio liceat exhibere, in bolo cassia cum hiera, in potione manna cum melle rosaceo, sunt optima.

R *Pulp. cassiæ recenter extractæ* ℨ *vj.*
Specierum hieræ simplicis ℨ *iij. Misc.* *Leniens.*
Inc or ...

R *Mannæ electæ*
Mellis rosati sol. ana ℥ *ij ß.*
Decoctionis suprascriptæ. q. suff. M.

Verum hoc loco nonnulli quærunt, vtrum liceat venam incidere, necne? quibus ea responsio danda est, quam supra dedimus de sectione venę in humoribus biliosis, quę pariter ad hunc humorem debent accommodari. *Vtrum conueniat venę sectio.*

Secunda sequitur indicatio, quę ad reuulsionem pertinet, in qua principem locum obtinent clysteria, & glandes acriores ex ruta, centaurio minore, colocynthide, &c. Apud nonnullos maxime probantur, & administrantur vesicatoria, quę fortasse in hoc casu minime sunt reiicienda hoc ipso tempore. *II. Indic.*

Ad repellentia, & oxyrhodinum veniendum est: etsi vulgares Medici hanc indicationem negligant, quod omnia repellentia sint frigida, & adstringentia, quę propterea dolorem, & causam doloris, humorem frigidum, videntur posse augere: tamen isti deuiant à doctrina Gal. 1. ad Glau. 15. qui oxyrhodino, & repellentibus vti non veretur, & sane propria sunt illius verba: In multitudine quidem crudiore, & frigidiore tepidis, in calidiore autem, & biliosiore, frigidis. Quam eandem sententiam repetit 2. de med. secundum locos 2. ad principium, ad quem modum in lethargo, qui pariter oritur ab humore pituitoso, oxyrhodino vtitur, 13. metho. 21. siquidem ille inquit, humor quisquis ille fuerit, repellendus est. Sed in pręsentia oxyrhodino oleum quoque chamomęlinum posset permisceri, vt frigiditas medicamenti quoquo modo remittatur. *III. Indic.*

Demű ex postrema, & quarta indicatione, quę remanet, materia discutienda est. Verum antequam ad hæc discutientia veniatis, optimum foret ipsum caput speciatim euacuare, quod potissimum pręstant caputpurgia, quæ ex Galeno 5. de simp. med. facult. 20. trahendi proprij humoris facultatem habent, & sunt duplicia: nonnulla quę naribus infunduntur, & Errhi *Euacuatio capitis.*

na appellantur; nonnulla quę in ore agitantur & gargarismata, aut dentibus manduntur, quę apophlegmatismata dicuntur, & sunt huiusmodi Radix pyrethri, gingiberis, folia rutæ, pulegiū, vt sunt gummata, inter quę vsus obtinuit, vt mastiche principem locū teneat, ex quibus varia fiunt medicamenta.

Masticatorium. ℞ *Pyrethri* ℨ ij.
Origani.
Pulegij ana ℨ j.
Staphyd. agriæ
Piperis. ana ℨ ß. *Misc.*

Hęc, vel passulis, vel mastiche solent excipi, & fit medicamentum tenax, quod ore masticatum magnā copiam pituitę detrahit. Secundo loco sunt medicamenta, quibus os proluitur, vel gargarisatur, in quem vsum pręparantur decocta ex herbis calidioribus; quibus postea permiscentur, quę incidendi vim habeant. Vt.

Gargarismus. ℞ *Origani*
Pulegij
Calamenthi
Hyssopi
Fol. lauri ana M. ß.
Fiat decoctio.
℞ *Prædictę decoctionis lib.* ij.
Oxymellis simp. ℥ iiij. *M. pro gargarismate.*

Tertio loco sunt errhina, quę item multiplicia sunt, atque illa primum, ex quibus nares liniuntur, quale est modicum elaterij ad vnum, vel alterum granum, cum oleo nardino, vel lacte mulieris, quod medicamentum validum est, & aliquando sanguinem ducit: deinde sūt quędam solidiora, quę intra nares imponuntur, qualia sunt radix betarum, cortex aranciorum, quę sunt leuiora: nonnulli vtuntur vehementioribus, sicut res postulat, & fit exemplum.

Errhinum ℞ *Rutæ*
Origani
Pulegij. ana ℨ ß.
Elaterij grana ij.
Succi betarum q. suf. M. & fiat veluti quoddam suppositorium.

Circa vsum remediorum, quę ad propriam capitis vacuationem perueniunt, illud vnum restat maxima notatione dignum, minime per vnam atque eandem partem perpetuo vacuationem faciendam esse, sed quandoque vnam, quandoq; alterā partem fore opportuniorem, ita, vt quandoque apophlegmatismis, quandoque errhinis agendum sit: quod quidem iudicium, vtrum hęc, vel illa conueniant, ex situ partis laborantis faciendum est, ad quam partem laborantem, ex communi pręcepto nunquam trahere oportet, sicut diffuse docet Gal. 13. meth. 12. Ideoque si laborent fauces, palatum, lingua & reliquę partes quæ ore continentur, pręterea, si purganda materia esset tenuis, aut salsa, vel periculum immineret de sputo sanguinis, vel vlcere pulmonis, tunc errhina oportuna forent, apophlegmatismata autem non carerent periculo: contra vero si laborent oculi, tunc errhina importune, apophlegmatismata oportune administrarentur.

Delectus in caput purgis necessarius.

IV. Indic. Verum calida & odorata conueniunt. Postrema indicatio pertinet ad dissoluendam materiam, si quę restat in capite; ad quam rem optima sunt medicamenta calida & odorata, tam internis quam externis. Sed statim quis obijciat apho. Hip. 5. aph. 28. Aromata capitis grauitatem efficere; quod Ga. auctore in Com. & ratio & experientia confirmat verissimum esse. Cui respondeatis, id quidem contingere, siquis ante vniuersi corporis & capitis vacuationem illis vtatur: at vero post generalem corporis & propriam capitis vacuationem, hęc eadem materiam dissoluere, & nullum capitis dolorem facere. Itaque internis conueniunt diacyminum, diambra, diamoschum: conserua bethonicæ, dianthos: sed inter cætera omnia mithridatium & theriaca sunt pręstantissima. Externis autem sunt quamplurima. 1. sunt odores, moschum ambra, zibetum: 2. olea calidiora, laurinum liliorum alborum: sed reliquis sunt pręstantiora, oleum de euphorbio & de castoreo: quod si bono euphorbio careatis, sicut reuera nostri Seplasiarij carent, licet pro illo vti stercore columbino, sicut vtebatur Galenus 3. de compos. med. secundum gen. 5. Antiqui vtebantur medicamentis compositis.

℞ *Origani*
Pulegij
Calamenthi. ana ℨ ß.
Castorei
Stercoris columbini. ana ℨ j.
Cum oleo liliorum alborum cum aromatibus M. & fiant trochisci, qui corpore vsus cum aceto vel oleo dissoluantur.

Sic conueniunt decocta herbarum calefacientium, chamomæli, stæchados, saluiæ cum seminibus anisorum, &c. ex quibus caput lauetur & perfricetur. Hoc tempore sunt nobis familiares aquæ thermarum calidiores, quales sunt Aponitanæ.

Demum vero, quoniam meatus aurium pertingunt vsque ad membranas cerebri, solebant antiqui in ipsas, quoque nonnulla acria medicamenta inijcere.

℞ *Euphorbij*
Castorei
Stercoris columbini. ana ℨ j.
Cum oleo liliorum alborum M.

Victus ratio sit calidior, alimenta sint boni succi, facilis coctionis, quæ vtiliter condiuntur aromatibus: ęgri pręcipue abstineant à vino, pro quo accipiant decoctum cinamomi, vel quid simile. In litera Rhasis signa ea sunt, nulla rubedo, nullum indicium humoris calidioris, ægritudo antiqua. In curatione primo soluit ventrem cum pilulis cochijs, deinde instituit nonnulla olea, & alia medicamenta calidiora, quę capiti affundantur, atque in nares, & aures inijciantur. *Victus ratio.*

De dolore ex melancholia.

Signa à symptomatibus: ęgri vigilant, & si dormierint, habent somnos confusos & perturbatos, habent colorem nigrum, vel liuidum, excrementa liuida: Et signa conspiciuntur à pręcedentibus causis, æger multis cogitationibus, curis, mœrore confectus est, frequenter comedit legumina, brassicas, carnes salitas, vina crassa, noua, &c. consueta aliqua vacuatio melancholiæ suppressa est, quibus demum licet addere temperiem, ætatem, corporis habitum, &c. *Signa.*

Pro curatione superiores indicationes etiam sese offerunt. Quatenus itaque ad primam, si dolor vehemens, & contumax, & cætera consentiant, vena secanda vel cephalica, vel aperiendæ hæmorrhoides, si modo consueuerunt fluere. Sic materia prius coquenda, tum medicamento purganda est. Ad coctionem faciunt Syrupus de fumoterræ simplex, de borragine; decoctum buglossæ, cichorei, borraginis. Ad purgationem Syrupus de fumo terræ compositus, de polypodio, confectio hamech; sed inter cætera pilulæ cochiæ, ac maxime si præparentur cum radicibus hellebori nigri, vt in præsentia præparantur. *Venæ sectio. Coquenda melancholiam. Purgātia.*

℞ *Pilularum cochiarum cum helleboro.* ℈ iiij.
Fiant pilulæ N. vij. *& deglutiantur.*
℞ *Syrupi de fumo terræ simp.*
de buglossa
rosati recentis ana ℥ ß.
Decocti melissæ
borraginis ℥ iiij. *Misc.*

Interea ex reliquis indicationibus administranda sunt omnia genera reuulsionum, nec non repellentia, &

& discutientia medicamenta, de quibus satis diximus.

Victus.

Victus sit alimentorum boni succi, & ad summam, calefaciendi, & humectandi, vim habeat.

De doloribus sine materia. Praecepta.

Post absolutos dolores capitis cum materia, id reliquum esset, vt de alijs sine materia tractaremus. Verum quoniam in hisce doloribus vnica sese offert indicatio, per contraria cuiusque intemperiei: ideo breuitati studendo satis fuerit de nonnullis praeceptis generaliter agere: quae nos docet Galenus in arte medica. 39. Itaque pro exemplo intemperiem capitis calidam accipiamus, huic causa frigida contraria existit: ergo primo sciendum est, inuenienda esse medicamenta, quae secundum potentiam, hoc est, re vera, minime secundum imaginationem possunt refrigerare.

Secundo, pro magnitudine intemperiei de conuenienti remedio statuendum esse, adeo vt remedium aequali gradu morbo respondeat. Exempli gratia, si caput decem numeris maiori caliditate laboret, quam naturae conueniat, causam pariter decem numeris refrigerantem oportet adhibere.

Tertio, si interna capitis pars doleat, prospiciendū est, ne remedijs vis in itinere soluatur: vnde frigiditas non solum debet tanta esse, quantam morbus requirit, sed praeterea quanta ex situ necessaria est, vt commode ad locum dolentem possit penetrare: in qua re non modo frigiditatem, sed etiam materiam oportet animaduertere: etenim si materia fuerit crassarum partium, non admodum poterit intus penetrare, imò cōtrarium praestabit effectum, densando superficiem, sibi praecludendo viam: quod si ex tenuioribus constet partibus, sine dubio poterit ad profundas partes peruenire: de qua quidem indicatione a situ partium ac medicamentorum ad partes internas, disserit Galen. 2. ad Glauc. 2. Si quis cupit intelligere, quomodo huiusmodi recessus a statu naturali, nec non varij gradus medicamenti possint cognosci, is ad Gal. confugiat, 5. de simp. med. facul. ad finem, qui singula medicamenta per quatuor gradus, hac ratione distinguit, vt calidum nominet primi ordinis id quòd nos calefacit, non tamen euidenter, vt chamomaelum; quod autem manifeste potest calefacere, secundi, vt absynthium: at quòd vehementer quidem, non tamen in summo calefacit, tertij, vt hyssopus: ac demum quòd ita calefacit, vt vrat, quarti ordinis esse velit, vt euphorbium. Verum praeterea sciendum est, singulos quatuor gradus in tres adhuc ordines distingui, prout medicamentum vnius ordinis. Exempli gratia secundi, quod manifeste calefacit, magis vel minus calefaciendo, vel ad primum, vel ad tertium ordinem propius accedat, vel quodammodo medium sit. Quod de medicamentis diximus, idem de intemperatūtis dicendum est. Exempli gratia, ille in primo ordine calidus est, qui non euidenter est calidus, secundo, qui manifeste est calidus, & ita deinceps.

Gradus medicamētorum diuersi.

Intemperies itaque calida sine materia curabitur refrigerantibus. Oxyrhodinum inter cętera optimum est, quod refrigerandi vim habet, & propter partium tenuitatem facile potest penetrare: sunt praeterea odores frigidi violarum, rosarum, nenupharis: sunt inunctiones ad tempora, ad nares, cum oleo rosato, violato, cum succo lactucae, planataginis, & similium.

Porro hoc Rhases tractat de dolore capitis per consensum ventriculi, sed admodum ieiune, qui id tantum iubet, vt per horam ante accessionem doloris ęger assumat buccellam panis intinctam in vino granatorum, agrestae, aut similium. Quo loco sciendum est, dolorem capitis per consensum fieri, vel a toto corpore, sicut in febribus contingit, vel a parte aliqua determinata, praecipue vero a ventriculo, quem propterea verisimile est, Rhasem ex caeteris omnibus partibus elegisse. Vtcunque haec se res habeat, siquidem legitima curandi ratio potissimum consistit in curatione partis consentientis, ob id haec praetermitto. Galenus libro 2. de med. sec. loca, inter alia etiam de dolore capitis ex ardore agit, & primo loco varia ponit Apollonij medicamenta, & simplicia, & composita: mox declarans qualisnam sit huiusmodi ardor, inquit, quandoque solam calidam intemperiem consistere, quandoque humorum, & vaporum multitudinem in caput ferri, quam multitudinem docet fieri, aut solo sanguine redundante, aut omnibus humoribus ęque auctis. Pro quo sciendum est a Galeno in lib. de plenitudine, etiam 13. meth. 6. si vel solus sanguis in corpore crescat, vel omnes humores aeque augeantur, huiusmodi augmentum plenitudinem dici: sin autem non simul omnes, sed separatim singuli humores crescant, hinc altera consurgit species plenitudinis, quam non absolute, vt priorem, sed cum additamento vocant plenitudinem sanguinis, vel bilis, &c. Verum inter hos quatuor humores illud est discrimen, quod cęteri tres aucti nullam possunt efficere plenitudinem, nisi simul cum illis sanguis quoque augeatur: vnicus vero auctus sanguis non solum facit plenitudinem cum additamento, sed etiam quam Gal. absolute plenitudinem vocat: quod si altera ex parte alius humor a sanguine, neque simul cum sanguine crescat, vt flaua bilis in regio morbo, huiusmodi affectus non plenitudo nec simpliciter, nec cum additamento, sed cacochymia, hoc est humoris vitium, dicitur. Post essentiam, & causas doloris capitis ex ardore Galen. ponit signa: nam cutis aridior ad primum tactum apparet, ęgri oculos rubeos habent, frigidisque perfusionibus gaudent. Tandem venit ad curationem isthic loci videndam.

De dolore ex ardore.

Plenitudo quid.

Signa doloris capitis ex frigore contraria sunt eis, quę ex ardore: namque facies est decolorata, minime contracta, & arida, neque gaudent frigidis, neque ab illis iuuantur. Hic dolor ex aere frigidiore contractus, si recens fuerit, sine multo labore curatur, ac solum oleum calidum, verbi gratia, rutaceum, syncipiti affusum, quandoque hominem liberat: quod si vehementiora, calefactione opus fuerit, accipiatur oleum euphorbicum, aliaque nonnulla medicamenta.

De dolore ex frigore.

De inueteratis capitis affectionibus, calidis, & frigidis, Galen. vnico verbo curationem instituit, per pharmaca ad cutim capitis accommodata: quod, vt commode fiat, iubet pilos aut radendos, aut vsque ad cutim praecidendos esse: quę quidem vtraque medicamenta, & calida, & frigida, cum varia, & multiplicia sint, ait frigida esse deligenda ea ijs, quę erysipelata curant, quale est ceratum rosaceum: calefacientia autem ex medicamentis calefacientibus componenda, inter quae simplicissimum esse, inquit, quod ex euphorbio praeparatur, cuius descriptionem habetis & hoc loco, & 3. de comp. med. secundum genera cap. 4. Generaliter autem Galen. ad hasce affectiones probat ea medicamenta, quę methodici μεταςυγκριτικὰ hoc est, ex alto euacantia appellabant: de quibus & priori lib. & frequenter, sed accurate lib. 7. de comp. secundum genera tractantur.

Duplex indicatio.

Dolor capitis ea vino meraciori prouenit, propterea quia ipsum caput vaporibus, quandoque etiam humoribus calida intemperie prędititis repletur, idque potissimum euenit, si caput natura calidum fuerit: namq; & sine vini potione vapores isti & humores ad caput facile & prompte solent ferri. Instituitur curatio ex duplici indicatione: altera vacuandi, si adhuc crudum uinum contineatur in ventriculo: quod praecipue fit per vomitum excitatum, aut aqua tepida, aut hydraeleo: altera refrigerandi & repellendi, qualia multa sunt medicamenta, rosaceum per se, & cum aceto, aut hederae, vel brassicae succo.

Imo uero Galenus testatur folia brassicae calida, macerata & capiti circumposita, naturaliter & occulta quadam proprietate ebrietati resistere: de qua contrarietate uideatis Plinium lib. 17. cap. 24. & lib. 20. 9. Postea Galenus monet, in hoc dolore maxime studendū

Brassica. Repugnantia Galen.

uictus

victus rationi, qui sit boni succi, facilis coctionis, &c. Inter quæ alimenta non est prætermittēda, nescio quæ apparens repugnantia de palmulis: siquidem Galenus hoc loco iubet a palmulis abstinere, cum dolorem capitis possint afferre: paulo autem post, nimirum cap. de ijs, qui ex stomacho capite dolent, palmulas, oliuas, vuas cum pane concedit. Nonnulli hanc repugnantiam soluunt ex Galeno cap. 2. de aliment. facult. cap. 26. qui scribit, palmulas esse duplices, quasdam siccas, quasdam recentes, & inter eas non paruam differentiam extare: quare contendunt recentes, minime siccas capitis dolorem facere. Sed fortasse hæc solutio nulla est, scribente Galeno, omnes palmulas in vniuersum capitis dolorem facere. Ideo ego alia ratione responderem, in dolore capitis ex ebrietate, in quo plurimi calidi humores, & vapores ad illud deferuntur, iure Galenum palmulas prohibuisse, quod illæ reuera, consensu omnium Medicorum, capiti aduersentur: in dolore autem capitis consentiente ventriculo easdem concedere, quod sicut capiti sunt inimicæ, ita constet apud omnes, eas ventriculo conferre, & illum roborare: huius quidem ventriculi verisimile est Galenum imprimis rationem habuisse. Sequitur de dolore capitis ex plaga aut casu. Galenus huius affectionis nullam aliam statuit causam, quam inflammationem, quę quidem non solum ea plaga, & casu, sed etiam sine manifesta causa, ex fluxione humorum fieri consueuit. Si igitur dolos capitis proueniat ex vulnere aut contusione, plures offeruntur scopi curationis: primus in vulnere: alter in contusione: tertius in doloribus, qui quandoque consistunt in ipsis solis percussis partibus, quandoque etiam ad vicinas partes extenduntur. In curatione autem cum nullum capitis vulnus careat periculo, quod Hippocrates primis verbis docet in libr. de vulneribus capitis, Galeno auctore principium curationis facere oportet a lectione venę, nisi ętas id remedium prohibeat, & virtus vitalis debilis appareat. Quod si propter aliquod impedimentum non liceat venam incidere, clystere acriori vtendum est, partim, vt vacuentur excrementa in intestinis contenta, partim, vt fluentes humores ad caput reuellantur. Deinde pręsidijs ad inflammationem accommodatis agendum est, quę plurima ex Apollonio proponuntur; in quibus ille arguitur a Galeno, ac primo quod singulorum medicamentorum dosim prætermiserit, qui, exempli gratia, acetum rosaceum iubet permisceri, sed vtriusque mensuram non explicat. Quo loco habetis notabile Galeni pręceptum, nempe affectionem indicare auxilia, quantitatem autem, & propriam cuiusque auxilij differentiam indicari a parte laborante, ab ętate, tempore, facultate vitali, &c. Verum cęteris promissis vnicam partem laborantem consideremus. Si crassa cerebri membrana fuerit denudata, vt exciso osse frequenter euenit, solum rosaceum leuiter tepefactum vtiliter adhibetur, acetum autem contrarium est. Contra autem si sana, & integra existente caluaria, velimus rosaceum ad membranam peruenire, tunc commode acetum permiscetur, siquidem aceti vis in itinere ad profundam partem remittitur. Deinde reprehēdit Apollonium, quod neque tempus vsus singulorum remediorum appoluerit. Etenim quędam conueniunt medicamenta principio inflammationis, quędam in statu, quædam in declinatione, quæ sine maximo periculo confundi non possunt, vt docet Galenus hoc loco, & 6. de comp. medic. secundum locos.

De dolore ex plaga.

Scopi.

Regula practica.

De dolore sine manifestis causis.

Sequitur de dolore capitis sine manifestis causis; tota autem hęc pars non aliud continet, quam varia Apollonii medicamenta, quę sigillatim a Galeno examinantur: qui illum reprehendit generaliter, quod varia & indefinita medicamenta proferat, adeo vt confundat calida frigidis, & quę facultatibus vehementer inter se differunt. Deinde illum quoque particulatim arguit de nonnullis medicamentis: hęc autem omnia sunt manifesta. Postremo illum damnat de vsu Opii, quod in doloribus capitis confirmat apertissime numquam conuenire.

Opium.

Postea Galenus incipit examinare dicta, & remedia Archigenis, quem non vulgarem medicum appellat, asseritque omnia diligenter didicisse, quę ad medicam speculationem pertineant: sed tamen addit neque illum omni ex parte irreprehensibilem esse. Quo loco notanda est pręclarissima sententia Galeni, de hominis imbecillitate: difficile enim est, vt qui homo sit, nō in multis peccet, quandoque quędam penitus ignorando, quędam male iudicando, &c.

Deinde Galenus examinat Archigenem de dolore capitis consentiente ventriculo, & summa est, hunc dolorem euenius, si quando humor quispiam acris in ventriculo, & potissimum illius ore contineatur, quibus doloribus, si ęger diutius famem tolerat, adhuc magis cruciatur, siquidem per inediam talis humorum malitia potest augeri. Pro curatione imprimis distinguēdum est, vtrum humor, vel in cauitate, vel in tunicis ventriculi contineatur: vtroque autem modo ęgros oportet sanari, nullis capiti adhibitis pręsidijs, quandoquidem hic affectus capitis proprius non est, sed ab humoribus malignos vapores excitantibus prouenit. Itaque si humores contineantur in cauitate ventriculi, vomitu protinus purgandi sunt, aut aqua tepida, aut hydrelęn, vel quo simili. Si autem isti humores contineantur in tunicis, hiera optime purgantur, cuius descriptionem proponit: de qua hiera cum alias tractauerit, id nunc sit satis vos mouere, Galenum hic affirmare, summam dosin hierę esse ad ʒ j. minimam ad ʒ s. quod manifeste repugnat ipsi Galeno 8. de med. secundum locos, & 2. metho. ij. qui longe maiorem dosim constituit, vsque ad ʒ vj. Repugnat etiam experientiæ, quoniam frequentissime hoc tempore hiera exhibetur ad ʒ iiij. & plures: vnde cum res sit plane absurda, repugnetque rei naturæ, & sensibus, equidem censeo hunc locum esse deprauatum: quod speciatim antiquus interpres confirmat, qui scribit perfectam dosim huius medicamenti esse ad ʒ viij. minimam ad ʒ iiij. neque sane aliter repugnantia tolli potest.

De dolore capitis ex ventriculo.

Dosis hieræ.

Post hęc Galenus examinat dicta Archigenis de dolore capitis ex calida intemperie, cui ventosus flatus coniungatur; in quo maiorem Archigenis diligentiam requirit, qui non explicat, an huiusmodi flatus ex alijs partibus in caput deriuentur, an in ipso cerebro generentur, id quod Galenus conatur supplere. Igitur in huiusmodi affectione plurima ex Archigene afferuntur, sed satis confuse. Galenus autem ex sua methodo elicitis indicationibus docet, principio sola repellentia conuenire: deinde repellentibus lenientia, & concoquentia miscenda esse: ac demum ad discutientia deueniendum esse, ita, vt transacto principio paulatim repellentia detrahantur, donec medicamentum ad contrariam mixtionem deueniat illi, quam primam habuit, hoc est, vt plurimum quidem discussorium sit, & attenuatorium, minus vero leniens & concoctorium, minimum autem repulsorium.

Calida intemperies cum flatu.

Quibus positis indicationibus non facile est singula præsidia ad illas accommodate inuenire. Post hęc Galenus tria Archigenis communia præcepta considerat, ea vero sunt si malum augeatur integra cibi abstinentia, lectio venę ex cubito, alui purgatio per validum clysterem: de quibus hoc iudicium facit: in caussis biliosis famem quam maxime noxiam esse: sectionem venæ in pueris, & senibus, & debilitatis prætermittendam esse: clysteria fore quam maxime opportuna, non solum ad vacuationem, sed etiam ad reuulsionem, siquidem hęc non solum vacuant quę in intestinis, & mesareo, sed in sima etiam parte iecoris continentur.

C A-

CAPVT VIII.

De Cephalaa.

GALENVS mirabili methodo agit de Cephalęa: primum de essentia, secundo de differentia, tertio de signis, quarto de curatione Cephalæa est antiquus & rebellis dolor capitis, qui ex facili occasione maximas habet exacerbationes, adeo, vt ęger neque strepitum, neque vocem vehementiorem, neque lumen splendidum, neque aliud id genus possit perferre.

Differētię. Quidam sentiunt veluti contusionem, & distensionem eorum, quæ circa caput sunt: nonnullis vsque ad radices oculorum dolor progreditur: dolores aliquando continui sunt, nonnunquam habent exacerbationes & interualla, siue inordinata, siue inordinata, vt in morbo comitiali contingit: dolores quandoque membranas internas, quandoque membranam caluariam ambientem occupant.

Signa. Signa ea sunt: dolores cum grauitate humorum multitudinem significant; cum mordacitate, aut vaporum, aut humorum acredinem; cum pulsu, inflammationē: cum tensione autem siquidem tensio fuerit sine grauitate, & pulsu, tenuis, & ventosi flatus multitudinem significant. Si uero tensio fuerit cum grauitate, humorum copiam inter membranas contentam, sicut si fuerit cum pulsu, membranosi corporis inflammationem significant.

Demum dolores in superficie capitis, membranæ os caluariæ ambientis affectionem, qui autē sunt in profundo internarum membranarum, laborem significāt: etenim quotiescunque affectio intra caluariam consistit, tunc vsque ad oculorum radices dolores procedunt, propterea quod tunicæ oculorum ex cerebri membranis oriuntur, vt docet Galenus 11. de vsu partium.

Curatio. Post hæc Galenus instituit curationem: namque si dolor capitis proueniat propter humorum aut vaporum multitudinem, simulque totius corporis plenitudo coniungatur, ante omnia corpus vniuersum vacuandum est: si verò veluti debile existens caput, ad se eleuatos vapores & humores recipiat, oportet materiam in totum corpus reuellere, atque ita capiti mederi. Reuulsio multis modis fieri potest, per clysteria, per frictiones, ligaturas, & similia; interdum etiam sanguinis detractione ex cubito. Hoc tempore irrigationibus repellentibus vtendum est: deinde præparatis humoribus & apparente coctione, corpus per hieram exacutam (inquit Galenus) purgandum est, quam quidem hieram exacutam ego interpretor, quotiescunq; validum aliquod medicamentum illi permiscetur, ad quem modum Galenus testatur 1. lib. cap. 20. de Alopecia, si atra bilis sit purganda, helleborum nigrum: si flaua bilis redundet, scammonium se aliquando permiscuisse. Cæterum post totius corporis vacuationem, iam decet ad particularem vacuationem, & postremo ad roborationem capitis deuenire, ne in posterum ipsum cerebrum tam facile repleatur, & noxios humores recipiat. *Caput quot modis vacuatur.* Caput speciatim vacuatur aperta uena ex naribus, in fronte, post aures, per apophlegmatismata, errhina; corroboratur autem per medicamenta discutientia, quorum multa exempla subijciuntur in Galeno. Quo loco notandum, quod tractans de apophlegmatismis, ita inquit; Nunc autem id tantum ostendere commodum fuerit, quod hoc auxilium pituitæ infestantis esse remedium, quemadmodum nomen apud Græcos indicat. Ex quibus verbis colligitur huiusmodi medicamenta, ad illos tantum capitis affectus esse accommodata, quæ a pituita excitantur, & sæpe natura sunt frigidiores. *Error vaticantiū.* Vnde multi Medici arguendi sunt, qui in quolibet capitis morbo, tametsi ille ex bile & calidiore sanguine ortum habet, indifferenter apophlegmatismatis vtuntur, vbi tamen Galenus nunquam eorum meminit.

Persea arbor. Secundo tractans de cataplasmatis, mentionem facit arboris Perseæ, quam scire uos conuenit plurimum ab illa arbore differre, quæ apud nos malus Persica dicitur, vt mirum sit, fuisse Marcellum Virgilium Florentium, interpretem Dioscoridis, & alios, qui aliter sentiant; quibus saltem Dioscoridis & Galeni testimonium debuit satis esse, qui de vtraque arbore, & Persea & Persica, sub diuersis particulis tradiderunt. De Persea Galenus & hoc loco, & 1. de alimentis 36. In sola, inquit, Alexandria arborem Perseam vidi, quæ & ipsa magnis arboribus est annumeranda. Tradunt autem fructus apud Persas adeo noxios esse, vt edentes interimant: qui tamen fructus in Aegyptum translati, commode & tuto comeduntur, sicut poma & pyra.

Synapismi. Tertio, Archigenes ad dolores vehementer inueteratos probat synapismos & vstionem: quo loco inquit Galenus. Medicos fere omnes in omnibus plurimum inueteratis affectionibus ad huiusmodi medicamenta tanquam ad sacram anchoram confugere consueuisse. Ego vero, inquit ille, cum intemperies quæpiam, & humida fuerit, aut per seipsam in partibus, adsit, aut propter humorum frigiditatem orta, sit ex synapi, ex thapsia, & similibus medicamentis adhibeo, calidis vero & siccis non adhibeo. Quam eandem sententiam repetit 6 de tuenda valetudine 9. Ac sane hęc Galeni admonitio mihi videtur ad multos Medicos hoc tempore pertinere, qui in distillationibus, & reliquis morbis capitis, qualiscunque sit intemperies, qualiscunque sit materia noxia, vel frigida, vel calida, ad cauteria familiarissime, ac reuera, vt ad sacram anchoram confugiunt: quod mea sententia sine diligenti iudicio faciendum non est; quandoquidē si intemperies, vel materia noxia fuerit calida, docet Galenus, persuadet ratio, & confirmat experientia, *De cauterijs.* & cauteria, & omnia calida medicamenta non solum esse inutilia, sed etiam perniciosa. Postremò Archigenes quorundam medicamentorum mentionem facit, quæ per solam experientiam cognoscuntur, & secundum quandam contrarietatem occultam efficacia sunt, & vulgo amuleta dicuntur; quorum vsus etsi à Galeno non improbatur, tamen neque magnopere probatur, qui perpetuo remedijs secundum medicam rationem traditis, magis fidere consueuit. *Amuleta.* Alexander inter cæteros, huiusmodi præsidijs mirabiliter delectatur.

CAPVT IX.

De Hemicrania.

GAlenus in hoc capite tractat curationem hemicraniæ, eadem fere methodo qua tradidit de Cephalæa. Namque primo declarat essentiam. Secundo, differentias, & causas. Tertio signa. Postremo indicationem: de quo morbo nihil dicam, partim quod omnia sunt manifesta ex Galeno; partim quod prius Cephalæam, & Hemicraniam minime diuersos affectus esse, sed tantummodo in vna parte laborante differre; vnde certum est, quod Galenus quoque confirmat, easdem remedia vtrique affectui, & Cephaleæ & Hemicraniæ conuenire.
Ex quo factum est, vt neque Archigenes, neque Asclepiades, neque quispiam alius, voluerit separatim de huiusmodi medicamentis hemicranicis quippiam conscribere.

Ca-

CAPVT X.

De Vertigine.

PLura sunt nomina apud Græcos, quæ secundum nonnullos vnam atque eandem vertiginis affectionem significant, ex quibus est Herodianus in suo Onomastico Hip. qui mea sententia decipiuntur. Namque, vt illis concedatur, tria priora nomina idem significare ot patet 3. aph. 13. 23. 31. 5 de locis aff 8. 6. de tuēda val. 12. tamen vertigo apud Galenum dicitur, cum omnia circumagi videntur: quod si prętererea tenebræ accedant, ita, vt æger visu priuetur, tunc compositio nomine tenebricosa vertigo dicitur. Latini vertiginem, barbari scotomiam appellant, quę nomina ex proprijs symptomatibus, nempe circumuersione, & tenebris, quæ per ea significantur, originem habuere. Itaque vertigo ex communi omnium consensu: sicut etiam definitur ab Auicenna, est, cum quis imaginatur quod omnia simul cum suo capite, & corpore vniuerso circumuoluantur.

Vertigo quid. Cęterum cum vertigo sit res pręter naturam, hę autem triplices sint, morbus, causa morbi, symptoma: quæritur sub quo genere reponatur; Primum vero nō est morbus, quia non est intemperies, non solutio cōtinuit, non mala compositio. Secundo, neque est causa morbi, cum nullus ab ea morbus efficiatur: itaque restat, vt sit symptoma. At vero cum symptomata sint trium generum, actiones lęsæ, excrementa immutata, & qualitates immutatę, manifestum est non esse excrēs immutatum neque qualitatem itaque erit actio lęsa. Sed rursum cum actiones sint triplices: naturales, vitales, animales, neque in pręsentia lędantur actiones, vel vitales, vel naturales, necessario sequitur actionem animalem læsam esse.

Verū cum huiusmodi actiones sint triplices, quippe alię ad sensum, aliæ ad motum, aliæ ad facultates principes pertinent, dubium est, qualesnam actiones animales in vertigine lædantur; Respondent nonnulli, omnes animales actiones lędi, & cum nemo dubitet de facultate principe imaginatiua, aiunt præterea etiam lędi sensum visionis, & motus: quæ quidem actiones quandoque sunt debiles, vt in simplici, vertigine: quandoque abolitę, vt in tenebricosa contingit: in qua ęgroti neque vident neque pedibus consistere possunt.

Sed isti male sentiunt, quoniam ad constituendam essentiam vertiginis non concurrit necessario lęsio sensus, & motus, sed tantum imaginatio, quod omnia circumuolantur, cui deinceps imaginationi lęsio sensus, & motus quandoque succedit: quare huiusmodi actiones potius ad nonnullas differentias vertiginis, quam generaliter ad vertiginem pertinent, ad quem modum Galenus 3. de cris. ad finem, tradens indicia, quibus futuram crisim per vomitum possimus præcognoscere, inter alia signa hæc duo tanquam diuersa nominat, obortas vertigines, & ea quæ oculis tenebrosis, obijciuntur. quod quidem discrimen habetur etiam in libro introductorio, Galeno adscripto 13. in quo legitur, caligines oculis offusas, & vertigines cognata esse vitia morbo comitiali, ab eisdem causis pendere, & easdem sedes occupare.

Cum igitur in vertigine, mea sententia, neque sensus lædatur neque motus, restat læsionem esse in principe facultate: quæ cum sit triplex, imaginatio, ratio, memoria, neque vlla appareat læsio, vel rationis, vel memoriæ, concludendum est, læsionem esse in imaginatione. Postremo autem cum omnis actio tripliciter lædatur, vel ablate, vel imminute, vel deprauate, hic sine dubio imaginatio non est abolita, non est imminuta, itaque erit deprauata.

An vertigo sit delirium. Sed hic statim quærat aliquis; Deprauata imaginatio apud Galenum de symp. differ. cap. 1. est delirium: Vertigo si est actio imaginationis deprauata, delirium est: si delirium, vel phrenitis, vel melancholia: quod vtrumque ab omni ratione, & communi medicorum consensu videtur alienum: ex quo videretur concludendum, in vertigine imaginationem non lædi. Ego ad hanc difficultatem responderem, non quamlibet deprauatam imaginationem delirium esse, sed tantummodo cum æger huic deprauatæ imaginationi assentitur. Exempli gratia, in suffusione æger imaginatur muscas, culices, & alia id genus, sibi ante oculos circumferri: veruntamen quia ille huic deprauatæ imaginationi non assentitur, sed intelligit id falsum esse, & hæc symptomata ex interna morbifica causa prouenire, propterea nemo vnquam dixit, suffusionem delirium esse: et si vero in vertigine omnia videntur circumuolui, cum æger sciat hanc visionem falsam esse, ita habendum est, minime hanc actionem deprauatam ad delirium pertinere.

Sed aduersus hanc responsionem est Altimarus, qui capite proprio 17. scribit, hanc cognitionem vtrum imaginatio sit vera, an falsa, minime ad imaginationem, sed ad rationem pertinere, ac propterea satis esse, si imaginatio fuerit deprauata, quanquam æger suum assensum non præbeat, cum doceat Galenus, & omnes fateantur, singulas facultates principes separatim posse lædi. Ego vero puto hanc rem se aliter habere, neque hominem, vtcunque deprauatam imaginationem habeat, delirare, nisi illi consentiat, censeoque minime esse alienum à doctrina Aristotelis, & Galeni, imaginationem ex ijs, quę illi offeruntur, nonnulla apprehendere, vel non apprehendere, varia componere, etiam impossibilia, vt aureos montes, &c atque illis, vel assentiri, vel non assentiri. Verum quoniam ad accuratam tractationem huius rei opus foret de proprijs facultatum principum operationibus sermonem habere, quæ disputatio à nostro instituto nos auerteret, vnico exemplo Theophili Medici ero contentus, quod est apud Galenum de symp. differ. 3. qui cum alioqui prudenter se gereret, & interrogaret, & ad interrogata responderet, presentesque exacte cognosceret, tamen quosdam tibicines angulum cubiculi in quo decumbebat, occupasse, & assidue canere, & pulsare arbitrabatur, & putabat se illos videre, alios quidem stantes, alios vero sedentes, qui neque interdiu neque noctu vnquam quiescerent, vnde assidue clamabat, illos debere ejci. Cum Galenus hac in parte doceret, delirium vel in sola imaginatione, vel in sola ratiocinatione, vel in vtriusque consistere; hoc Theophili exemplum proponit, tanquam delirij quod ad solam imaginationem pertineat: quæro igitur, vtrum Theophilus huic deprauatæ imaginationi assensum præbuerit, nec netatque illud nulla ratione potest negari: alioquin enim non clamasset illos esse eijciendos: prætterquam quod Galenus scribit, Theophilum postquam perfecte conualuit, cętera omnia nouisse, quæcunque singuli eorum, qui eum visitauerant, aut dixissent, aut fecissent, atque speciarim imaginationis de tædio tibicinum meminisse. Quod si Theophilus, licet huic deprauatę imaginationi assensus fuerit, vnam tentummodo habuit deprauatam imaginationem, incolumi permanente ratiocinatione, plane Altimari opinio videtur imbecilla, qui contendit huiusmodi assensum ad rationem pertinere. *Error Altimari.*

Quoniam vero diximus vertiginem symptoma esse, &c. atque omnia symptomata pendeant a suis morbis quęritur postremo loco, qualisnam sit morbus a quo vertigo originem habeat? de qua dubitatione paulo post verba faciam. *Quæstio.*

Differentię vertiginis sunt plurimæ, & prima à modo affectus: namque nonnullis omnia videntur titubare, & tremere nonnullis circumuolui, nonnulli tenebris offunduntur, & visionem perdunt, nonnulli nequeunt pedibus insistere, sed nisi suffulciantur, cadunt. *Diff. I.*

Secunda est differentia à modo generationis: namque *II.*

que vertigo alia propter internas, alia propter externas causas generatur: alia capite primum laborante, alia ventriculi ore consentiente fieri solet: cuius differentiæ, referente Galeno, 3. de locis aff. 8. Archigenes quoque mentionem facit.

III. Tertia est differentia à tempore: siquidem vertigo alia est continua, atque hæc vtplurimum fit capite primum laborante: alia est interpolata, quæ ex consensu aliarum partium plerunque prouenit, Galenus 3. aph. 17. Alia est recens, alia antiqua; atque hæc antiqua solet frequenter homines ad epilepsiam, & apoplexiam deducere.

Causa vertiginis. Quarto sunt differentiæ à causis, de quibus accurate agendum est. Ac sane sicut ex vna parte conuenit inter omnes, proximam, & immediatam causam non aliam esse, quam inæqualem, turbulentum, & inordinatum motum, cum humorum, tum spiritus, qui in cerebro continentur, quam vnicam causam Galenus præclare explicat tertio de locis aff. 8. ita altera ex parte, de cæteris causis quæ huiusmodi motum possunt excitare, plerique vehementer dissentiunt. Galenus has causas videtur referre in materiam calidam nempe vaporosum, calidumque clatum spiritum: contra Paulus lib. 3. 12. in frigidum, & glutinosum humorem, occupantem cerebrum. Hippocrates quoque in materiam frigidam videtur inclinare, dum scribit 3. libr. aph. hunc morbum, & senilis ætatis, & hyemis proprium esse. Rhases vtramque causam, & calidam, & frigidam attingit. Demum Auicenna inquit, materiam vertiginis quandoque esse choleram, quandoque phlegma; melancholiæ, & sanguinis non meminit, quos tamē, suos quoque humores non prætermisit capite sequenti, vbi non solum choleræ, & pituitæ, sed etiam sanguinis, & melancholiæ signa recenset. Ego vero censeo, quoscunque morbos, quoscunque humores, quascunque causas, siue internas, siue externas, vnde multi vapores spiritusque flatuosi possunt vel in capite generari, vel ex alijs partibus ad illud transmitti, atque id præstare, vt in circuitu, aut alio simili inordinato motu moueantur, hæc omnia vertiginis causas, vt proximiores, vel remotiores statuenda esse.

Primum igitur causę externę, quę possunt cerebrum conturbare, humores exagitare, spiritus inordinate mouere, sunt: ictus capitis, ictus dorsi, calor Solis, aspectus rerum inferiorum ex loco sublimi, res quæcunque circumuoluuntur, & alia id genus.

Quod autem ad causas internas, si loquamur de capite primo laborante, hęc ex omni intemperie, vna excepta sicca, ex qua forte nulli vapores possunt eleuari, siue simplici, siue cum materia, siue sine materia, potest originem habere. Intemperies calida facile potest vapores, & spiritus mouere, frigida constringit, neque permittit vapores exhalare, vnde cum per obstructos meatus cerebri illis non pateat exitus, tunc mouentur in gyrum: intemperies humida membrum maxime labefactat, & consensu omnium plurima generat excrementa, ex quibus plurimi quoque vapores eleuantur: sic singuli humores hoc ipsum prestant, vt placet Auicennæ.

Vertigo per consensum. Sin autem loquamur de vertigine per consensum aliarum partium, huiusmodi humores, & vapores vel transmittuntur a toto corpore; sicut euenit in futura crisi per fluxum sanguinis narium: hoc enim tempore illi impetuose in caput efferuntur, & mouentur spiritus, & vertiginem efficiunt: vel illi transmittuntur a determinata parte, & cum nulla prope modum sit pars nostri corporis, quæ non in consensum possit caput deducere, & vertiginem facere, tamen pre cæteris duæ sunt, Ventriculus, & vterus in mulieribus: quę duę partes hac in re insignem habent prærogatiuam, siquidem ex vtrisque facillime, & frequentissime noxij fumi, & vapores eleuantur, & ascendunt in caput, vnde spiritus in gyrum vertuntur, mouentur, & vertigines fiunt: quo quidem malo mulieres speciatim solent laborare, si illis menstrua purgatio, vel longe magis, & deterius, si semen detineatur. Veruntamen de hac vertigine ex consensu vnum notandum est, ex Galeno 3. de locis affect. 8. etsi caput per consensum alterius partis laborat, tamē mala quę fiunt, ipsius capitis propria censenda esse: & hęc de differentijs vertiginis.

Responsio ad superiorem quæstionem. Ex ijs vero quę diximus de causis, facilis est responsio ad eam dubitationem, de qua supra, qualisnam morbus causa vertiginis, quam symptoma esse diximus, statuenda sit. Namque respondeatis, proximam causam huius symptomatis esse morbum in mala compositione, nempe obstructionem, quę ex flatuosis vaporibus, & spiritibus perficitur: sed neque deesse alios morbos, ex quibus huiusmodi vertigines oriuntur, capite primū quidem laborāte ob inæqualem cerebri intemperiem: per consensum autē, intemperiem ventriculi, vteri, & aliarum partium; ex quibus noxij illi vapores, & humores eleuantur, & ad ipsum caput transmittuntur.

Signa. Signa pathognomonica, quę in vniuersum vertiginem indicant, non sunt longius inquirenda, cum ægris referentibus, & sensibus fiant manifestissima. Pariter signa differentiarum, ex modo affectus, ex tempore, de ægris, & accidentibus facile intelliguntur: omnia circumagi, & rotari videntur, ægri non possunt inspicere ea, quę velociter mouentur in gyrum, quandoque oculis tenebræ offeruntur, interdum illi cadunt, & similia fiunt; quorum omnium facile est rationem reddere; etenim cum facultas animalis simul cum spiritibus per neruos ad instrumenta sensuum, & cæteras partes transmittatur, necessario sequitur, ex turbulenta, & inordinata motione spirituum, talem facultatem animalem, quæ ad sensum, & motum pertinet, vitiari, & labefactari. Postremo neque signa ex causis habent difficilem inquisitionem. Causæ externę sunt manifestissimæ: quatenus vero pertinet ad causas internas, si fuerit intemperies calida, caliditas ad tactum percipitur, ęgri faciem, & oculos rubeos habent, iuuantur, & gaudent rebus refrigerantibus: pręcessisse quæ potuerunt & corpus, & caput calefacere. *Intēperies calida.* Si fuerit intemperies frigida, contraria signa apparent, frigiditas ad tactum percipitur, ęgri colorem albidiorem habent, iuuantur a calidis, pręcessere refrigerantia, victus ratio, aer, & cætera id genus: quod item de intemperie humida statuendum est. *Intēperies frigida.* Si intemperies fuerit simplex, ac sine materia, in capite nulla erit grauitas, neque per os, per nares, vel alias partes plurima exibunt excrementa. *Signa intēperies cum materia.* Si vero intemperies fuerit cum materia, quę signa traduntur ab Aui. cum sanguine: adest tensio venarum, caliditas, & rubedo oculorum, totius corporis grauitas, somnus, lassitudo, pulsatio: cum bile erit caliditas capitis sine grauitate, vigilię, excrementa biliosa: cum pituita, capitis grauitas, difficultas motus, somni profundi, facies albidior, excrementa alba, pituitosa: cum melancholia sunt vigilię, somni perturbati, cogitationes melancholiæ, excrementa subnigra.

Signa vertiginis per se. Verum ante omnia intelligenda sunt indicia, distinguentia vtrum vertigo sit capite primum laborante, an per consensum aliarum partium. Signa capitis primum laborantis tradita sunt a Galeno ex Archigene 3. de locis aff. 8. etenim tunc præcessit dolor capitis, grauitas, lęsio olfactus, gustus, auium sonitus, ac tandem neque ventriculi, neque alterius inferioris partis vitia apparent. *Per consensum.* Quod si econtra nulla capitis affectio, nullæ sensuum querelę pręcesserint, appareant autem læsiones vel ventriculi, vel aliarum partium inferiorum, tunc vertiginem per consensum fieri putandum est.

Signa autem consentientis ventriculi ex eodem Galeno, & Archigene tradita sunt præcedens nausea, stomachi morsus, prostrata appetentia, debilis, tardaque concoctio, & similia.

Signa consentientis vteri sunt, præcedentes peculiares illius morbi, abortus, pręfocatio, retentio menstruorum, & seminis.

Demum

Demum consensus cordis, iecoris, ac forte aliarum partium, facile possunt intelligi ex signis, quæ affectus omnium earum partium solent comitari.

Curatio.

In curatione memoria sunt repetenda quæ diximus ex Galeno in arte medica: in qualibet ægritudine, quæ ex fluxione humorum originem habet, quatuor nobis sese offerre indicationes: vacuationem totius corporis: reuulsionem: repulsionem: & dissolutionem materiæ quæ remanet, ac corroborationem partis: quę omnes indicationes ad nostram vertiginem debent accommodari.

Prognostica.

Sed primo sciendum, hunc morbum diuturnum ac difficilem esse, de quo scribit Galenus 3. aph. 17. quod proximus sit epilepsiæ, & apoplexiæ, & vtrumque hûc morbum præcedat: præ cæteris autem in senibus difficilior, & periculosior existit.

Venæ sectio an conueniat.

Cæterum ex prima indicatione id primo quæritur, vtrum liceat venam secare, nec ne? Plerique omnes ab hoc remedio abhorrent, partim quod sectio venæ commouet humores, & spiritus, quos altera ex parte expedit quiescere; partim quod redundat materia pituitosa, qua à natura sanguinis est aliena. Ego vero aliter censeo, putoque hoc remedium non solum vtile, sed etiam necessarium esse: quod inter cæteros confirmat Auicenna per hæc verba: Phlebotomia est optima in curatione omnium specierum vertiginum materialium. Et quatenus ad primam eorum rationem, ego illam non satis intelligo: etsi enim secta vena mouentur humores, & spiritus, tamen vtrique, & spiritus, & humores ducuntur ex parte laborante, adeo vt verisimile, & necessarium sit, illos qui remanent in capite, facilius quiescere, minime agitari, & moueri, & ad naturale institutum redire. De altera autem ratione iam sæpe diximus, ac nisi fallimur, demonstrauimus, indicationem mittendi sanguinem simpliciter numquam sumi ab humoribus: quare si vertigo fuerit magna, consentientibus cæteris, perpetuo vena secanda est, sicut secat Galenus in lethargo, & alijs morbis id genus, quicunque ab humore frigidiore oriuntur. Sed quænam vena secanda est? Respondent omnes, secandas esse venas superiores, vel cephalicam, vel basilicam, vel mediam: ego autem censeo cum Galeno distinguendum esse, vtrum æger reuera in præsentia laboret vertigine, & curatione indigeat: quo tempore venæ superiores in brachio, quæ velociter, & copiose ex toto corpore & capite sanguinem detrahunt, videtur inferioribus anteponendæ: an potius æger vertigini aliquando obnoxius esse soleat, ita vt potius præcautione, quam curatione indigeat: tunc enim secta vena in cruribus, vt quæ fluentes humores reuellere, & ad partes contrarias trahere potest, venis superioribus anteponenda est. Sic enim dicit Galenus in lib. de sang. miss. 19. Podagricos ex cubito, comitiali morbo, & vertigini obnoxios potius ex cruribus vacuandos esse. Pariter si hæmorrhoides vel menses in mulieribus retenti fuerint, propter quam causam frequenter omnes in vertiginem incidunt, venæ inferiores secandæ sunt:

Quæ venę secanda.

Quantitas sanguinis.

Quantitas sanguinis, sumpta indicatione à redundante humore frigido, sit moderata, neque ille semel, & copiose, sed per interualla, & congrua mensura mittendus est, cum ægri ex facili occasione concidant, quod ex Archigene, & Posidonio notauit, Aetius lib. 6 cap. 7.

Verum præter has præcipuas venas, neque alienum fuerit a ratione venas quoque particulares, aut frontis aut narium, aut post aures, vel cum ferro, vel cum hirudinibus aperire: etsi hæc potius ad deriuationem, & propriam capitis vacuationem pertinent, ad quam non licet sine generali præcedente vacuatione deuenire. Deinde Galenus 3. de locis affect. 8. sectionis quoque arteriarum post aures mentionem facit, de quibus pariter Aetius, Paulus, Auicenna, & omnes loquuntur. Pro quo sciendum est, veteres admodum familiariter arteriarum sectione vti consueuisse, quæ operatio hoc tempore non fit, quod fortasse euenit ea causa, quod

Sectio arteriarum.

illi habuerint chirurgos, & ministros peritiores. Modus autem incisionis debet esse, vt totæ per transuersum incidantur, vt docet Galenus in lib. de sang. miss. ad finem.

Cum enim alioquin aperta arteria vel difficulter, vel nulla ratione possit sanari, nec sanguinis fluxio cohiberi, vt difuse monstrat Galenus 5. meth. 7. si tota arteria per transuersum incidatur, reuulsis vtrinque ambabus partibus dissectis, vna sursum, altera deorsum, quiescit, ac sanguinis fluxio sistitur, vulnusque obducta carne, & cicatrice curatur. Vnde Medici, eodem Galeno auctore de sang. miss. & 13. metho. ad finem, in fluxionibus oculorum, in diuturnis doloribus, in alijs rebellibus malis capitis, arterias quę sunt in fronte, temporibus, & post aures, solebant secare: imo vero Galenus vbique diligentissimus nos rationem docet, qua possimus intelligere, qualesnam arteriæ in caput noxios humores, & vapores deferant, ac propterea incisionem requirant, qui scribit. Oportet autem de raso capite &c.

Ad nostram vertiginem redeundo, sciendum est ex Galeno 1. de locis affect. minime in omni vertigine arteriarum sectionem iuuare, sed tantummodo in ea specie, in qua vaporosus calidusque spiritus in capite per ipsas defertur, quanquam neque etiam omnes ij ægroti huius sectionis beneficio sanantur: & reddit rationem, propterea, quia per alias internas arterias, longe maiores, quam sint arteriæ aurium, sæpenumero vapores ascendunt, & caput replent: quare in cæteris speciebus vertiginis, quę vel propter intemperiem cerebri, vel aliter contingunt, hoc remedium rejiciendum est.

Quod si propter aliquod impedimentum non liceat venam secare, tunc ad scarificationes malleolorum, ad clysteria acria, & ad alia reuulsoria pręsidia veniendum est. Ante sectionem venæ, si id ferat occasio, aluus lenienda est vel clystere, vel leuiore aliquo medicamento, inter quæ optima forent, mel rosaceum solutiuum, cassia cum hiera, &c. Vt.

Leniens.

℞ *Mel. ros. sol.* ℥ *iiij.*
Decoctionis betonicæ parum, M. & fiat potio.
In bolo.

℞ *Flor cassiæ* ʒ *vj.*
Specierum hieræ simplicis. ʒ *iij.* *M.*

Hoc tempore aliæ duę succedunt indicationes, repellendi, & reuellendi fluentem materiam ad caput. De reuulsione nemo dubitat, atque de ijs sępe diximus: verum de vsu medicamentorum repellentium dubium est. Namque in materia frigida ea non videntur conuenire, pręterquam quod videtur periculum imminere, ne talia medicamenta adhuc magis humores, & vapores in capite commoueant. Sed respondeatis; quamlibet omnino repellendam esse; quę clara est sententia Galeni 13. metho. Et quanquam huiusmodi pręsidia repellentia aliquo incommodo non careant: tamen longe maiorem vtilitatem afferunt. Etiã Rhases, & Aetius vtuntur oxyrhodino, quod tamen in vertigine pituitosa, non ita frigidum mihi probaretur. Sit exemplum.

An repellentia conueniant.

℞ *Olei rosati completi.*
Olei chamomælini completi ana ℥ *ij.*
Aceti. ℥ *ss.* *Misc.*

Post hæc de purgatione totius corporis cogitandum est: sed ante purgationem illa medicamenta sunt exhibenda, quę materiam noxiam attenuare, incidere, & coquere possunt: sic enim purgatio feliciter procedit.

℞ *Melli ros. colati.* ℥ *j.*
Oxymellis simp. ℥ *ss.*
Decoctionis betonicæ.
Hyssopi ℥ *iiij. Misc.*

Purgantis exemplum.

Purgans.

℞ *Electuarij diaphenicon.* ℥ *ss.*
Mellis ros. solut. ℥ *iiij.*
Decoctionis suprascriptæ q. suff. M.

Et

Et quoniam in frigido atque frequenter rebelli humore vnica purgatio non sufficit, conuenit a leuioribus ad valentiora progredi. Exempli gratia, pro concoquentibus; ad syrupum de stœchade, de betonica compositum, ad decocta origani, pulegij, chamædryos: ad hierã diacolocynthidos, ad pilulas cochias, &c. Purgato corpore vniuerso, ad propriam purgationem capitis deueniendum est, quoniam iam supra diximus, caput potissimum dupliciter purgari per os, & nares, quæ duæ partes, vt docet Galenus 9. de vsu partiũ 1. quasi duo ampli riui, & canales a natura sunt instituti, quibus multa, & sensibilia excrementa purgarentur: idcirco medicamentis ad vtramque rationem accommodatis vtendum est. De ijs quæ purgant per os, & duplicia sunt, masticata, & gargarisata, nemo dubitat; & parari possunt masticatoria ex pipere, gingibere, pyrethro, mastiche: gargarismata ex decocto origani, hyssopi: calamenthi, vt supra diximus. Errhina nõnullis sunt suspecta, & ratio, quoniam timent, ne ea moueant humores, & spiritus contenti in cerebro, adhuc magis moueantur. Sed tamen respondeas, hæc quoque medicamenta, si opportune adhibeantur, nẽpe post communem; & propriam capitis vacuationẽ, conferre, neque vllum periculum afferre posse. Et ita nec Aretinus medicus vetustissimus, neque Paulus, nec Aetius, ab vsu eorundem prorsus abstinuerunt.

Masticatoria.
Gargarismi.
An errhina conueniant.

Vacuato vniuerso corpore, & capite, reuulsa, & repulsa materia, ex postrema indicatione ad illa medicamenta deueniendum est, quæ pertinent ad discutiendam materiam in capite, atque illud roborant. Hæc medicamenta sunt duplicia: partim interna, vt conserua Rorismarini, betonicæ, saluiæ, stœchados: diambra, diacyminum, diacalamenthum, theriaca: mithridatiũ, & similia: partim sunt externa, vt odoramenta ex nigella, maiorana, ex castoreo: inunctiones ex oleo rutaceo, laurino, liliorum alborum. Lotiones ex decocto pulegij, hyssopi, calamenthi, serpilli, radix ireos, &c. Multi in hoc casu non audent vti embrochis, & stillicidijs, qui timent ne ita cerebrum magis concutiatur; & spiritus in eo contenti magis perturbentur, atque inordinate moueantur; sed tamen sicut proxime diximus de errhinis, si tempore opportuno, adhibeantur, puto hæc quoque præsidia conuenire, & magis posse prodesse, quam obesse.

Roborantia capitis.

At vero inter cætera presidia duo sunt principalia pro hac indicatione, quæ hoc tempore nobis sunt familiaria: alterum sunt aquæ thermarum, quarum vsum iam experientia est confirmatum, esse saluberrimum: quæ quidem aquæ administrantur, & pro potione, & pro capitis lotione, & stillicidio. Quod si huiusmodi aquis naturalibus careamus, nos docet Gal. 1. de simpl. med. facult. 2. illas posse artificio præparari, in communi aqua decoquendo sal, sulphur, alumen, & similia, quæ in aquis naturalibus redundare conspiciuntur.

An stillicidia conueniant.

Alterum præsidium, fuerant apud antiquos nonnulla medicamentá, quæ vehementer calefaciendi, siccandi, atque vrendi vim habent, ea dropaces, acopa, & synapismos appellabant, quibus familiariter vtebantur, cum ad alias corporis partes, tum maxime ad ipsum caput, vt dicit Galenus 5. metho. 13. 14. 6. de tuenda val. 9. sed hęc medicamenta, eorumque vsus apud nos iam abolitus est, pro quibus medici nostri vtuntur cauterijs, de quorum opportuno vsu iam supra diximus tractantes cephalęam, vbi eorum institutum improbauimus, qui sine vlla distinctione, & indiscriminatim in qualibet intemperie, & materia illis vtuntur. Hæc medicamenta, seu cauteria, seu qualiacunque fuerint, id prestant, vt materiam in capite contentam ad partes externas trahant, & discutiant, nec non caput calefaciant, siccent, & roborent, familiarissime autem ad commissuram coronalem, quandoquidem etiam ad occiput solent apponi.

De cauterijs.

Victus ratio sit moderate calefaciens, atque extenuandi, & incidendi vim habeat: itaque salsa, acria, aceto condita, cappares, oliuæ, carnes auium siccio-rum, & similia conueniunt. Potus sit mulsa, ex modico cinnamomo, vel saluia præparata: vinum non conuenit, nisi in declinatione: ęgri caueant a vehementioribus motibus, a vigilijs, & omnibus perturbationibus animi.

Victus ratio.

Rhases primum ponit signa vertiginis ex sanguine: circularem motum rerum externarum, tenebras oculorum, casum, faciei, & oculorum ruborem, venas quę sunt post aures tumescentes. Deinde illius curationem instituit per sectionem venarum post aures; & cucurbitulas collo, & ubijs applicatas; quod si prædictæ venę non ita apparuerint, & facies rubra fuerit, tunc iubet sanguinem ex cephalica, vel basilica mittendum esse. Pręterea instituit oxyrhodinum ex oleo rosato, & aceto, ac postremo purgationem per myrobalanos citrinos, &c. Hæc summa est curationis Rhasis vertiginis ex sanguine, in qua nonnulla notanda, ac primum quatenus ad signa, hæc non vertiginem communiter, sed vertiginem tenebricosam demonstrant. Quatenus ad curationem, primum nonnulli putant Rhasem voluisse, venas post aures in ipsa accessione secandas esse, quod preceptum cum plane absurdum videatur, conantur ea ratione tueri, si accessio diuturna fuerit. Verum mea quidem sententia id ex Rhasi non videtur colligi posse; sed vtcunque sit, ego puto, in accessione vertiginis, siue ea breuis, siue diuturna fuerit, nullo modo sectionem venæ conuenire, pręterquam in declinatione: cuius quidem decreti illa mihi ratio sufficiat, quod ęgri illo tempore, etiam Galeni testimonio 1. prorrhet 38. habeant vires debiliores, quam vt sectionem venæ, purgationem, vel aliud forte medicamentum ferre possint. Sed in eo Rhasis defendi non potest, cum velit primum venas post aures secandas esse, quę, ex decreto Galeni, & omnium rationalium medicorum, nonnisi post generalem corporis vacuationem secari debent. Nonnulli eum quoque arguunt eo, quod ex eiusmodi venis sanguinem detrahat, quas nemo in vertigine ex veteribus, aut recentioribus vnquam secuit, cum omnes arterias tantum esse secandas velint. Sic cucurbitulę ad collum positę minime statim in principio, sed post communem vacuationem conueniunt; ad crura autem appositę quouis tempore videntur conuenire, cum habeant insignem vim reuellendi, & ad sectionem venę proxime accedant.

Expositio Rhasis.

In Rhasim animaduersio.

Sed neque illud pretermittendum est, quod si vertigo proueniat ex vapore, qui ab aliqua determinata parte eleuetur, & in caput feratur, eam partem fore adurendam: quod maxime rationi conuenit, & simile est ijs, quę a Gal. tradita sunt 3. de locis aff. 7. de puero epileptico, qui dicebat veluti auram frigidam se sentire, quę ex tibia initium faceret, atque simul ad ceruicem, & caput ascenderet. Secundo loco Rhases tractat de vertigine per consensum oris ventriculi, non ex flauabile, sed ex cruditate, & pituita. Signa sunt: nulla rubedo in facie, subuersio stomachi, & nausea. Curatio perficitur primo per vomitum, qui optimus est, dummodo sine magna violentia possit prouocari, ex Galen. 11. meth. 9. Deinde Rhases exhibet pilulas cochias, quę tamen laborant i ventriculo non ita videntur conuenire. siquidem est periculum ne maior excrementorum copia ad ventriculum trahatur: quare satius fuerit, more Galeni, solam hieram exhibere.

Vstio partis.

Postremo Rhases tractat de curatione vertiginis
ex pituita, capite primario laborante. Signa
sunt, nulla indicia caliditatis, nul-
la ventriculi subuersio
neq; nausea.
Cu-
ratio fit per pilulas cochias,
caputpurgia, &c.

CA-

CAPVT XI.

De Phrenitide.

PHrenitis inter eos numeratur affectus, qui, vt scribit Galenus 2. metho 2. & confirmat Auic. à symptomate, nimirum delirio nomen accipiunt: siquidem in phrenitide mens perpetuo læditur: ex quo factum est; sicut docet Galenus 5. de locis aff 3. vt veteres Medici inferiorem thoracis partem phrenas, hoc est, mentem nominauerint, propterea quod hac parte phlegmone laborante, ægrotis intelligentia lædatur. Auicenna in sua lingua carabeins, & Sirsen calidum dicitur. *Quid sit phrenitis.* Quid sit phrenitis, declarat Galenus ex communi hominum notione 1. prorrhet. 4. siquidem omnes mortales phrenitim eam affectionem appellant, in qua phrenas, id est, mentem vident læsam esse, quam etiam aliter, & *νοῦν*, & *διάνοια* appellant, Ex huiusmodi autem notione facile est exactam phrenitidis essentiã inuenire: etenim cum phrenetici delirent, vt caput laboret necesse est, in quo satis constat principes animæ facultates, ad quas delirium pertinet, sedem suam habere. Facultates principes apud Galenum tres sunt, imaginatio, ratio, & memoria, &c. Aristoteles aliter sentit: itaque delirium, vel in vna, vel in altera, vel in omnibus potest consistere. *Facultatũ principum noxa.* Sciendum autem ex Galeno de sympt diff. 3. actiones principum facultatum, sicuti reliquas, tripliciter lædi: sic imaginatio funditus tollitur in caro, & catalepsi: imminuitur in comate, & lethargo deprauatur in delirio. Ratiocinatio tollitur in dementia, deficit in stultitia, & fatuitate: deprauatur in delirio: hæc eadem tria symptomata memoratrici actioni quoque contingunt: in phrenitide actiones principes non plane tolluntur, non minuuntur, igitur deprauantur. Et si quis quærat quamobrem in phrenitide actiones principes deprauentur, Galenus tertio de simp. causis 1. communem tradit methodum inueniendi omnes causas, quas facultatibus noxam inferunt: nempe cognitionem modi, quo per sanitatem suas actiones perficiebant: vnde cum Galenus doceat, & principes, & cæteras, actiones suas perficere propter temperiem partium, quæ ad singulas actiones sunt accommodatæ, in phrenitide, vt cerebrum aliqua intemperie laboret necesse est: intemperies est, vel calida, vel frigida humida, vel sicca: sed cum tres posteriores magis imminutas, & torpidas reddant operationes idcirco Galenus cõcludit, delıria, & omnes deprauatos motus principis facultatis, à mordacibus, & acribus humoribus, qualis est flaua bilis. interdum à calidiori cerebri intemperie proficisci, 2. de symp. causis ad finem: ex quibus tamen deprauatis motibus excipit melanchnlica delıria, quæ sola frigidiorem humorem pro causa habent. Verum cum isti humores possint, vel firmari in cerebro, & inflammationem efficere, vel non firmari, sed tantummodo in cerebro redundare, quæritur, vtrum in phrenitide humores sint firmati, & inflammationem efficiant, nec ne; *Quæst. I.* Præterea cũ intra cranium non solum substantia cerebri, sed etiam membranæ illud circumdantes contineantur, secundo loco quæritur, vtrum substantia cerebri, an membrana vna, vel altera, vel simul omnes partes, inflammatione laborent; *Quæst. II. Vtrum cerebrum inflammari possit.* Potissimum vero dubium est de substantia cerebri, quam nonnulli contendunt nullo modo posse inflammationem contrahere: de qua re habetis differentiam Conciliatoris 96. Isti autem duplici ratione potissimum nituntur. Altera ex molli, & laxa substantia cerebri: siquidem quæ vehementer sunt, vel dura, vel mollia, alienam substantiã non possũt in se recipere, quare neque possunt inflammari. Altera est ratio, quod cerebrum nullis venis, & arterijs præditum sit, cum omnino videatur album, ac fere sine sanguine: quod si caret sanguine, neque inflammationi obnoxium esse potest. *Solutio.* Nam, vt docet Gal. inflammatio fit ex sanguine influente in venas, & arterias, primùm quidem magnas, deinde paruas, ac postremo in exiguas cauitates: vbi vero venę: & arteriæ desunt, ibi non potest esse inflammatio, vt docet Gal. in lib. de curandi ratione ad Glauc. & c Gal. duob. verbis hanc difficultatem dissoluit, qui statuit primum in phrenitide humores firmari, atque inflammationem efficere: deinde huiusmodi inflammationem non solum in membranis, sed etiam in substantia ipsius cerebri posse consistere. Sunt hæc propria illius verba 2. de sympt. causis ad finem: Phrenitis non simpliciter ob calidos euenit humores, sed cum eo phlegmonem quoque in cerebro, & ipsius membranis parit. Sic 12. meth. 18. in phlegmone cerebri, atque illius membranarum, prohibet vsum cucurbitularum, nisi post generalem corporis vacuationem. Galeno consentit Auic. 1. 3. tr. 3. 1. qui aduersarias quoque rationes dissoluit. Ac sane aliter statui non potest. Nam etsi substantia cerebri magnas venas, & arterias non habet, tamen sensus demonstrat, plures venulas per totam illius substantiam disseminari, per quas illud nutritur, in quibus pariter excrementa possunt colligi, quæ ad gignendam inflammationem sunt accommodata. Itaque in phrenitide cerebrum, & vtraque membrana potest inflammationem recipere: immo vero scribit Galenus 4. de præsag. ex pul. 9. huiusmodi partes, & maxime cerebrum, & tenuem membranam vsque adeo inter se esse connexas, vt neque sine membrana cerebrũ, neque mẽbrana sine cerebro possit laborare.

Hactenus vidimus phrenitidem esse inflammationem cerebri, & membranarum, ex calidis, & mordacibus humoribus, cum delirio. Sed ad perficiendam definitionem nonnulla desunt, quę tamen ex ijs facile possunt colligi. Namque delirium, vel est cum febre, vel sine febre: vel continuum, vel interpolatum: nemo autem potest dubitare, quin simul cum inflammatione partis principalis adsit febris, & illa quidem acuta, nec non quin delirium sit necessario continuũ: quod vtrumque docet Galenus, qui scribit 2. de sympt. causis ad finem, deliria quæ cum febre sunt, phrenitidis, quæ sine febre mancas appellari, & rursum 1. pror. 1. inquit, Hippocratem delirium continuum cum acuta febre phrenitidem appellare consueuisse. Ex ijs quę hactenus diximus, integra definitio phrenitidis ad mentem Galeni colligi potest, si dicamus: *Definitio phrenitidis.* Phrenitim esse inflammationem cerebri, & membranarum, cum acuta febre, & delirio continuo; quam essentiam Aetius videtur præclare expressisse li. 6. cap. 2.

Differ. I. Differentiæ phrenitidis sunt plures, primum à quãtitate, & magnitudine affectus. Etsi enim quęlibet phrenitis magnus est morbus: tamen quidam leuior, quidã vehementior existit: vnde est aph. Hip 6. aph. 53. Deliria quædam cum risu fiunt. Alia. n. fiunt ex sanguine, & sunt leuiora: alia ex flaua bile, aut simpliciter, aut vehementer assata: ad quem modum scribit Galenus 3. de locis aff. 7. eam phrenitim mitiorem esse, quæ à pallida oritur bile: vehementiorem quæ à flaua: vehementissimam quæ à flaua bile exusta generatur.

II. Secunda est differentia à qualitate affectus; namque alia phrenitis est in habitu, quæ hectica dicitur, alia est in affectu seu dispositione, quę simpliciter phrenitis nominatur, cuius differentiæ meminit Galenus 1. prorrhet. 33. qui describens naturam quorundam phreneticorum, qui quiete, & pacate mouentur, breuissime loquuntur, ac vix videntur laborare, scribit virtutem horum languidam esse, atque hecticam quandam esse affectionem phrenitidis; veluti earum febrium, quæ ob id hecticæ appellantur, in quibus id euenit, vt bilios si humores altius in cerebro figantur, & omnes partes occupent, sicut euenit in lanis, quę tincturam accipiunt: atque hęc quidem phrenitis hectica est veluti quædam cerebri tinctura, quæ primo quidem difficilime,

lini, deinceps vero nullo modo potest sanari, sicuti neque sanatu n colores possunt auferri: itaque illi solis prognosticis sunt relinquendi. Ac forte Auicenna qui scripsit phreneticos nonnunquam cadere, hecticam hanc phrenitidem intellexit, etsi expositores de febre hectica illam interpretantur.

Tertio sunt differentiæ phrenitidis ex læsione operationum principum, quæ apud Galenum 4. de locis aff. 2. sunt tres: duæ simplices, & tertia quæ ex vtrisque componitur. Prima est, in qua imaginatio permanet illæsa, ratio autem perturbatur, qua differentia phrenitidis ille laborauit, qui primum vasa vitrea, deinde puerum per fenestram proiecit. Secunda est, in qua salua ratiocinatione imaginatio duntaxat læditur: qua differentia ipse Galenus laborabat, cum festucas in lecto, & floccos in vestibus putaret emicare, & eosdem tentaret colligere, & delinquentes vero amicos intelligere. Eadem differentia laborauit Theophilus ille medicus. Tertia est differentia, in qua simul, & imaginatio, & ratiocinatio læduntur.

IV. Quarto sunt differentiæ phrenitidis a loco affecto: secundum quas vel substantia, vel tenuis, vel crassa membrana, vel dextra, vel sinistra, vel anterior, vel posterior, vel media pars cerebri laborat. Ex quibus differentijs nonnulli facile dissoluunt illud problema, quomodo vna ex ijs actionibus lædatur, altera illæsa. Namque ita respondent, singulas facultates in singulis separatis cerebri sedibus, imaginationem in parte anteriore, rationem in media, memoriam, postrema residere.

V. Quinto sunt differentiæ: alia vera, & exquisita est: alia non vera neque exquisita. Exquisita & vera phrenitis, definitore Galeno 1. prorr. t. est, cum flaua bilis occupat locum, in quo princeps anima sedes residet; vt supra diximus. Phrenitis non exquisita est talis, vel ratione materiæ, vel ratione loci: ratione materiæ, si alius quispiam humor a flaua bile, vt salsa pituita, inflammationem efficiat: ratione loci, si cerebrum non primario; sed consentiente aliqua inferiore parte laborat. Et quamuis multæ sunt partes, vt docet Galen. 5. de locis aff. 4. os ventriculi, cor, pulmo, membrana succingens costas, & forte aliæ, quæ cerebrum in consensum ducere, & inflammationem facere possunt: tamen si vere loquamur, cum hæc deliria potius paraphrenitides, quam phrenitides debeant appellari, eo quod in declinationibus delirium remittitur, quod in declinatione phrenitidis vero non contingit; ideo apud Galenum vnica est pars, septum transuersum, ex cuius inflammatione phrenitis excitatur, quæ tamen multum ab exquisita phrenitide recedit. Et si quis obijciat, hanc quoque phrenitidem veram, & legitimam esse, cum habeat notas exquisitæ phrenitidis, nimirum febrem acutam, & delirium continuum: huic respondet Galen. loco proxime citato, delirium ex septo transuerso reuera non esse continuum, sed prope venire vt sit continuum: quo loco multa signa traduntur, quæ alterum ab altero delirium possunt separare.

Paraphrenitides.

VI. Sexto sunt differentiæ a tempore: phrenitis alia in principio, alia in augmento, alia in statu, & declinatione: quæ differentiæ maxime faciunt ad curationem, siquidem pro diuersa ratione temporum varia remedia debent administrari.

VII. Postremo sunt differentiæ a causis: quæ possunt esse partim externæ, partim internæ. Causæ externæ sunt, veluti mora sub sole, aer insigniter calidus, nimiæ exercitationes, alimenta, potiones, medicamenta calida, calor, percussio, & alia id genus. Causæ autem internæ, vt docet Galen. 2. de Sym. causis, ad finem, duæ sunt: altera calidior cerebri intemperies: altera mordaces, & calidi humores, qualis maxime est flaua bilis, ad quem modum scribit Galen. 1. Epid. 2. 73. eundem humorem pro vnius loci diuersitate, & febrem ardentem & phrenitidem facere. Nam cum flaua bilis simul cum sanguine continetur in spatijs vasorum,

Causæ.

contingit febres ardentes fieri, præcipue vero vbi in venis, aut iecoris, aut pulmonis venis efferuescat: sin autem in cerebro atque illius membranis impacta fuerit, phrenitidas inducit. Quod si quis obijciat, Galenum scripsisse; aliquando phrenitidem fieri ex sanguine, atque huiusmodi ægrotos insanire cum risu, neque affectum esse tam periculosum: facilis est responsio ex Galeno 2. de diff. feb. 9. 2. de Crisib. 12. qui scribit, sanguinem putrescentem quoquo modo bilescere, adeo vt ille quoque sub nomine bilis possit contineri.

Phrenitis ex sanguine an fiat.

Signa phrenitidis sunt duplicia: nonnulla quæ futuram, nonnulla quæ præsentem phrenitidem demonstrant. Signa futuræ phrenitidis, quæ omnia phrenetica signa appellantur, accurate describuntur a Gal. 5. de locis aff. 4. & sunt huiusmodi, præcedunt vigiliæ, & turbulenta quædam somnia, cum manifestis imaginibus, obliuio præter rationem, vt ægri petentes matulam obliuiscantur mingere, aut postquam minxerint, vasculum reddere; laborantes turbulentius, aut omnino audacius respondent, præsertim cum antea fuerint mansueti, & modesti: omnes exiguo potu vtuntur, spirationem quoque magnam, & raram, pulsusque minores & neruosiores habent: quandoque occiput dolet: atque hæc signa plerunque phrenitidem præcedunt: vbi vero ægri iam proxime ad phrenitidem accedunt, oculi eis admodum squallidi redduntur, aut ex altero ipsorum acris effunditur lachryma, & venæ ipsorum sanguine plenæ sunt, & sanguis ex naribus fluit: quo sane tempore nihil quod eadem prudentiam sapiat, respondent, floccosque euellunt, & festucas carpunt, & squallida febre infestantur: quæ non magnas mutationes obtinet, quemadmodum aliæ quædam febres, quæ vigores vehementissimos, declinationes vero mitissimas habent: demum lingua admodum aspera conspicitur: sic illi quandoque audiendo falluntur, nonnunquam tristes, & mœsti decumbunt, vix respondentes, ac parte aliqua dolorifico affectu laborante, etiam si quis hanc vehementer premat, nequaquam sentiunt. Hæc ergo signa laborante cerebro solent consueuerunt phrenitidem præcedere, quorum omnium signorum facile est rationem reddere, si memoria repetuntur, quæ hactenus de essentia, & causis phrenitidis dicta sunt.

Signa.

Signa præsentem phrenitidem indicantia, quæ pathognomonica dicuntur, & certissima sunt, docet Gal. illa esse, 1. pror. 4. quæ perpetuo, & solis phreneticis insunt: minus certa quæ perpetuo quidem, sed non solis consueuerunt inesse: vnde ille reprehendit auctorem illius libri, qui petebat signa phrenetica ex vrinis, delectionibus, ludoribus, sputis, vomitibus, quæ neque perpetuo, neque solos phreneticos solent comitari.

Porro huiusmodi certa & propria signa phrenitidis duo sunt, alterum quod, & perpetuo & soli phrenitidi inest, delirium continuum: alterum quod perpetuo quidem, sed non soli inest, febris acuta, quæ duo sola signa ad dignoscendam phrenitidem sufficiunt: quod si præterea velimus adiungere duritiem pulsus, vigilias, somnos difficiles, fitim insignem, & alia id genus symptomata, achuc certiorem morbi cognitionem habebimus.

Venio ad signa differentiarum. Phrenitis vehemens habet multa, & vehementia symptomata, & quo inflammatio est maior, ac maiorem cerebri partem occupat, eo symptomata sunt plura, vehementiora; & deterior: contra phrenitis leuior, ac remissior, pauciora quoque, & leuiora habet symptomata.

Signa differentiarum.

Secundo signa phrenitidis hecticæ præclare describuntur 1. pror. 33. namque ægri parum loquuntur, parum mouentur, ac fere videntur quiescere & dormire: quod quidem propterea euenit, quoniam res ad quendam habitum venit, qui nullam fere affert molestiam.

Tertio qualenam actiones principes, an vna, vel plures, an omnes lædantur, ex ratione delirij manife-

ſtum eſt, prout ægri, vel imaginatione, vel ratiocinatione decipiuntur. Quarto qualiſnā locus capitis particulatim laboret, ex quibuſdam coniecturis colligi poteſt, obſeruando quænam pars, dextra an ſiniſtra, anterior an poſterior, dolorem ſentiat, ac minori moleſtia afficiatur; Sic vtrum ſubſtantia cerebri an membranæ afficiantur, colligi poteſt, ſiquidem dolor membranarum dolore cerebri eſt longe intenſior, quod membranę exquiſito, cerebrum autem, aut nullo, aut leuiſſimo ſenſu ſit prędiitum. Pariter inflammato cerebro omnia ſunt deteriora, adeo, vt ſcribat Auicenna 1.3.tract.3.4 aliquando ſuturas capitis ſeparari. Verum, vt admonet Galenus 2. de locis aff. 9. huiuſmodi exquiſita inquiſitio, vtrum cerebrum an mēbranę primo laborent, non magnam vtilitatem habet, quod nulla ſit varietas curationis, & vtrobique capiti remedia adhibeantur.

Quinto ſigna quę veram, & exquiſitam phrenitidē à non vera, & exquiſita diſtinguunt, explicantur à Galeno 5. de locis aff. 4. etenim ſi caput laboret per conſenſum, vel totius corporis, ſicut in febribus ardentibus contingit, vel per conſenſum peripneumonię, pleuritidis, vel alterius partis laborantis, tunc huius partis, vel dolor, vel inflammatio, vel aliqua affectio pręceſſit: verum illud accedit, quod delirium de improuiſo, & ſubito hominem inuadit, quod in vera phrenitide non contingit, in qua ſanguis non repente, & confertim, ſed paulatim repit ad caput, & inflammationem facit, vnde varia ſymptomata ſolent illam præcedere, de quibus diximus.

Septi tranſuerſi inflāmat. ſigna. Ex ſepto tranſuerſo autem quod oritur delirium, à vera phrenitide tribus rationibus diſterminatur: primum ex ſymptomatibus oculorum; ſecundo ex ſtillationibus ſanguinis narium; tertio ex ſpecie reſpirationis: de quibus Gal. diffuſe.

Sexto ſigna ex tempore inflammationis à ſymptomatibus potiſſimum deſumuntur, prout illa, vel creſcunt, vel incipiunt, vel declinant. &c.

Poſtremo loco ſunt ſigna cauſarum. Externæ ex aliorum relatione fiunt manifeſtę: neque vero internæ habent difficilem cognitionem, ſiquidem oculi, & facies, & totum caput calida, & rubicunda apparent, vrgent vigiliæ, ſitis, & alia id genus, quæ calidam cerebri intemperiem, nec non mordaces, & calidos humores ſolent demonſtrare.

Curatio. In curatione repetendum eſt, quod alias diximus ex doctrina Galeni, nimirum ſi quis voluerit cum ratione aliquem morbum curare, is debet 1. elicere indicationes curandi. 2. videre an ijs ſatisfieri poſſit. 3. cum quibus præſidijs. Cum ergo indicationes potiſſi-

Indicat. mum eliciantur ex morbo, ita habendum eſt. Phrenitis eſt inflammatio cerebri, & membranarum: itaque morbus in intemperie cum materia. Prima igitur, & communis indicatio illa eſt, cum morbus ſit immoderata partis repletio, vt hæc materia præter naturam vacuetur, atque à parte laborante tollatur: hoc fieri non aliter poteſt, niſi quod ſuperfluum eſt, aut retrocedat, aut per ipſam patientem particulam vacuetur: retrocedet quidem, vel impulſum, vel attractum, vel tranſmiſſum, vel vno ex ijs, vel omnibus modis. Per patientem vero locum vacuabitur, partim quidem manifeſte, & ſenſibiliter, partim vero obſcure, & inſenſibiliter. Quoniam autem non licet vti præſidijs repellentibus, aut diſſoluentibus, ſine præcedente totius corporis vacuatione: idcirco omnium primum ea indicatio ſe offert, quę ad generalem corporis prouidentiam ſpectat, quam deinceps reliquæ indicationes ordine ſequuntur, reuellendi, repellendi, ac demum diſſoluendi. Quam curandi methodum habetis apud Galenum arte med. 9.

Elicitis indicationibus conſideret medicus, vtrum

Prognoſt. liceat illis ſatisfacere nec ne; etenim vbi nulla remanet ſpes ſalutis, & ſuperuacaneum foret de remedijs cogitare: hoc iudicium nos docet Gal. 1. ad Gla. 8. nempe ex virium, & morbi comparatione. Itaque ſi phrenitis maxima fuerit, multaque, & difficilia habeat ſymptomata, æger autem habeat vires imbecilles, tunc neceſſarium fuerit ægrum ſuccumbere: ad quem modum Galenus generaliter docet 10 metho. 5 in omnibus internis inflammationibus, in virium robore vnicam ſpem ſalutis eſſe. Neque vero ex ijs quæ hactenus diximus, admodum difficile eſt phrenitidis magnitudinem, & periculum intelligere: ſic ſcribit Hip. 4. aphor. 72. Quibus vrinę albæ ſunt, & perſpicuæ, malę: maximæ vero vbi in phreniticis appareant. Tales enim oſtendunt maximam humorum cruditatem, nec non flauam bilem ad caput aſcendere, adeo, vt teſtetur Gal. in com. ſe neminem ſaluatum vidiſſe, cui huiuſmodi vrina apparuiſſet. Sic ſcribit Galenus 3. epid. 3. 75. phrenitidem quæ prima ſtatim die, vna cum febre inuadit, acutiſſimam eſſe: qui fatetur huiuſmodi omnes phreneticos intra ſeptimam diē mortuos fuiſſe, per paucos admodum, & raros hunc terminum ſuperaſſe.

Sunt nonnulli, qui generaliter contendunt, phrenitidem confirmatam nulla ratione poſſe ſanari: verum iſti decipiuntur, niſi forte intelligant phrenitidem hecticam, quę reuera nullam recipit curationem. Namque econtra quamuis inflammatio fuerit abſoluta, & confirmata, immo vero deuenerit ad ſuppurationem, ægri quandoque ſanantur: quę doctrina eſt Hip. & Gal. 6. apho. 10. Quare phrenitis, & primo, & quolibet tempore poteſt ſanari, dūmodo phrenitidem hecticam excipias.

In curanda phrenitide, quatenus ad primam indi-

cationem, quæ ad communem corporis vacuationem *An purgatio in principio conueniat.*

pertinet, ea potiſſimum perficitur duplici ratione, aut miſſione ſanguinis, aut medicamentis. Quidam hodie protinus ſua adminiſtrant medicamenta, quę, vel propter copiam materię, vel propter principatum loci laborantis, vel propter turgentes humores, vel propter alias cauſas contendunt conuenire. Vnde apud illos ſunt vulgares illi duo inepti verſiculi.

Synocha cum colica, phreneſis, ſquinantia, & anthrax,
Materias crudas euacuare iubent:

Sed quoniam aduerſus hanc opinionem alias quædam diximus, illud ſufficiat in pręſentia, hocce agere aperte aduerſus Hip. & Galeni decretum eſſe, 4. de ratione victus in acutis 24. Quicunq; ea quæ inflammantur, ſtatim inter initia morborum medicamento ſoluere conantur, ij non ſolum ab inflammata nihil adimunt, cum non cedat, quæ adhuc cruda eſt affe-

ctio, &c. Cum igitur purgantia medicamenta nul- *Vena ſecāda.*

lo modo poſſint conuenire, vnde neque aliquis probatus medicus reperitur, qui eorum adminiſtrationem probet, neceſſario ſequitur totum corpus per miſſionem ſanguinis vacuandum eſſe: & ita Galenus, Paulus, Aetius, Alex. Auicen. Rhaſes, & omnes in hoc remedio conueniunt. Quod diligenter ab illis eſt animaduertendum, qui in morbo bilioſo, & in copia flauę bilis, ſanguinis miſſionem repudiant. Itaque in omni phrenitide, modo virtus valeat, adeo, vt ęger ſine noxa remedium ferre poſſit, & cętera conſentiant, ſine mora ſanguis detrahendus eſt: quo quidem remedio nullum magis efficax, & ſalutare

poteſt inueniri. Vena autem, cum Paulo ſecanda eſt *Quæ vena.*

in cubito, aut media, ſi tum capitis, tum corporis vniuerſi, aut cephalica, ſi vnius præcipue capitis rationem velimus habere: etſi non ignoro quoſdam magis ſectionem venarum inferiorum probare; qui mihi videntur male ſentire, cum morbus maximę vrgeat, nullas præbeat inducias, indigeatque remedio, quod celeriter poſſit non ſolum reuellere, ſed etiam totum corpus, & caput vacuare. Ac ſane vnica eſt occaſio, quę ſectionem venę inferioris deſiderat, eaque eſt in

mulieribus, ſi hoc tempore menſes erumpant, & *Quādo vena in pede ſecanda.*

parce procedant: quod quidem non ſolum in phrenitide ſed etiam in pleuritide, & quouis alio

mor-

morbo censeo non sine ratione faciendum esse.

Hæmorrhoides improbantur. Quamplurimi, ac fere omnes, magnopere probant hirudines ad venas hæmorrhoidas applicatas, & inter cæteros Mesue scribit, in omni phrenitide prouocationem hæmorrhoidum conuenire: qui mihi videntur male agere, & seotire. Sed prætereà venas interdum superiores secari expedit, nempe frontis, narium, sub lingua, sed in primis narium, cum natura per hanc partem soleat sæpenumero sanguinem profundere, & phrenitidem sanare. *Cautela.* Verumtamen id perpetuo memoria est tenendum, huiusmodi venas proximiores cerebro nunquam fore incidendas, nisi antea secta vena in cubito, & post vniuersi corporis vacuationem. *Quātitate sanguinis.* De quantitate sanguinis inter auctores non conuenit. Paulus, Alexan. & fere cæteri inquiunt, sanguinem copiose pro viribus detrahendum esse. Auic. vsque ad proximam syncopem Aetius ex Possidonio iubet minorem sanguinis copiam detrahere, propter plurimam dissolutionem, & lassitudinem, quæ ipsis ea vehementi motione contingit. Sed forte de hac re nil certi statui potest: etenim si æger se præbeat obedientem, mea sententia melius foret non semel copiose, sed bis ac ter moderate sanguinem mittere: quam rationem mittendi sanguinem certum est ægros facilius perferre, & ad reuulsionem magis facere. Exempli gratia, primum secta vena media, deinde caphalica, tum scarificatis cucurbitulis, quę quidem hoc tempore non solum ad partes inferiores, sed etiam ad superiores, & ad occiput possunt apponi. Sin autem, quod sępe contingit, æger insolenter agat, neque velit præceptis medicis obedire, tunc præstaret occasionem arripere, ac semel sanguinem mittere, prout vires, corporis habitus, anni tempus, aeris constitutio, similia postulant, sed tamen hac in re Aetij consilium, vt dictum est, non est negligendum. *Cucurbitulæ quando conueniant. Clysterum vsus.* Cæterum si propter ętatem, vel aliud impedimentum non liceat venam secare, plerique omnes hoc tempore scarificatis vtuntur cucurbitulis: sed nos docuimus alias ex Galeno, earum vsum morbi principio non conuenire. Galen. consueuit clysteribus agere, cui consentit Auicen. 13.13. tract. 5.2. qui scriptum reliquit, solutionem ventris omni die semel, aut bis, excusare à phlebotomia.

Si quærat aliquis, an liceat ante missionem sanguinis aluū lenire: huic respondeatis, occasionē esse præcipitem, ac propterea tam vtile ac necessarium pręsidiū nulla ratione differendū, sed quamprimum, nisi aluus fluat, imposito clystere ad missionem sanguinis properandum esse: secta autem vena, si ita ferat occasio, neque leniens aliquod medicamentum pętermittendū est, quod possit, & prima excrementa purgare, & bilis feruorem remittere, *Leniens.* inter quæ cassia cum thamarindis esset præstantissima.

Ex secunda indicatione ad medicamenta repellentia deueniendum est, quæ ex Galen. in arte medica 95. sunt frigida, & adstringentia, de quibus satis alias. *Secunda indicatio.* Inter cætera est oxyrhodinum: sed dubium est, calidumne an frigidum debeat administrari? Auicenna in præsentia vtitur oxyrhodino non solum frigido, sed etiam niue refrigerato: contra Aetius docet, frigiditatem rosacei inflammatis membranis minime tutam esse, quare illud probat æstate quidem tepidum, hyeme moderate calidum. In qua difficultate longe magis opinioni Auicennę quam Aetij cogor consentire. Namque cerebrum non est tam frigidum, (quoniam Gal. 8. de vsu partium 2. asserit omni tempore aere calidius inueniri) quin frigiditatem rosacei, non admodum insignem, possit perferre: ac presertim cum sit necesse in transitu illius vim, & facultatem remitti: quòd si altera ex parte per Aetium illud, vel tepidum, vel moderate calidum administretur, nescio quantam repellendi vim possit habere, & id pręstare, quod fluxio humorum, & inflammatio requirit. Antiqui consueuerant oxyrhodino caput perfundere, nec, vt hoc tempore fit, lintea oxyrhodino madefacta ad suturam coronalem apponere: ac sane optimum foret antiquum vsum reuocare, cum certum sit, quod veteri illa ratione non solum vis medicamenti, sed etiam substantia ad cerebrum possit penetrare. *Quod repellentia.* Sed non bis tantum, vel ter imponenda sunt illa lintea, quia exiccantur, sed sine intermissione caput irrigandum est, siquidem volumus repellere fluxum humoris, & inflammationis caliditatem remittere, vt dicit Gal. 4. de locis aff. 2. Sic decocta ex rebus frigidioribus etiam conferunt.

III. Indic. Post duas indicationes generales, vid. vacuationis, & repellendi, ex tertia indicatione ad omnia genera reuulsionis deueniendum est, frictiones, ligaturas, lotiones extremarum partium, cucurbitulas, clysteria, & alia id genus, de quibus illud est notandum, quamplurimos vti clysterib. acrioribus, quę tamen nō conueniunt, quia nimis calefaciunt exagitantque humores, vnde vapores facilius in caput efferuntur: ex quo Pau. Aetius, & omnes, mollia, & lenia clysteria probant. Et si quis obijciat, hęc lenia clysteria nihil reuellere, et dicam, negandum quidem non esse acriora id multo magis facere, interim tamen neque hęc fore inutilia, dum materiam noxiam ad partes capiti oppositas educant, omnique periculo careant.

Vigilia. Porro quoniam inter cætera omnia symptomata nullum est maioris momenti, & periculi, quam sunt vigilię, ideo huic symptomati omnibus modis est occurrendum. Itaque Gal. scribit 13. meth. 2. non solum præsidijs lenioribus, verum etiam acrioribus esse agendum, qualia sunt quæ cerebrum insigniter refrigerando possunt principem partem stupefacere: hęc vero duplicia sunt, partim externa, partim interna: externa sunt primum lotiones, & perfusiones capitis, vel ex aqua simplici, vel ex decocto violarum, lactucarum, capitum papaueris, &c. Sit exemplum.

℞ *Maluarum, lactucarum ana M. j.*
Solani. M. ß.
Cap papaueris. N. vij.
Florum chamomeli. M. j. ß.
Decoqu. ad consumptionem tertiæ partis.

Vnde est illud Hip. de Mithono 1. epid. 3. ęgroto septimo: Caput lauit, dormiuit, mēte constitit, & Gal. in com. hæc habet: deinde inquit Hip. peruigilauit, delirauit. Huius te præstantiss. remedium docuit, ait caput laues, verum si quis non solum caput perfundat, sed etiam abluat, & manus, & crura, id optimum foret, & ego partim ad reuulsionem, partim ad refrigerationem, & ad conciliationem somni facere soleo familiariter. Deinde sunt odores, vt poma mādragorę flores rosarum, violarum, si fuerit æstate, camphora, aqua rosarum, nenupharis. Postremo sunt linimenta, ex quibus & tempora, & nares intra sunt inungendæ: atque hęc pariter sunt multiplicia: oleum violaceum, de nenuphare, de papauere, de mandragora, vnguentum diapopuleum, quod vulgare, & optimum est; sed opium inter cætera omnia principem locum obtinet. *Cautela.* In quibus medicamentis, id est notandum, vt perpetuo à malis odoribus caueatis, quod fiet si illis aliquod odoratum, vt modicum moschi permisceatur, quod & malum odorem remittere, & vim *Alterum.* medicamenti facilius ad partes internas potest deducere. Exemplum.

℞ *Vnguenti diapopuleon.* ℥ *ß.*
Olei violati.
De nenuphare ana parum M.

Exemplum opij.

℞ *Opij gr. iiij.*
Moschi.
Croci ana gr. j
Olei de nenuphare q. suf. M.

Medicamenta autem quę per os assumuntur, sunt item multiplicia, neque si malum vrgeat, eorum vsus timendus est, siquidem auctore Alex. non modo somnum concilians, sed etiam febri conue-

tiuus, & caput tamquam igne exustum refrigerant: primum est syrupus de lactuca, de papauere: deinde est diacodium, quod est duplex, alterum cum melle, alterum cum sapa, quod postremum ab auctoribus improbatur, propter ventositatem: familiariter vtimur seminibus papaueris albi ad ʒ. vj. vel ℥. 1. ex quibus contusis cum aqua flor. violarum, vel lactucæ, exprimitur lac, quod in ferculis permiscetur, & optimum est. Demum sunt antidota somnifera, Philonium Romanum

Cautio I. vel Persicum, Requies Nicolai, de quibus duo potissimum sunt notanda. 1. vt a frequenti vsu huiusmodi medicamentorum abstineamus, quandoquidem periculum est, vt monet Aetius, ne phrenitici qui nimium refrigerantur, fiant lethargici, adeo vt si incipiant dormire, postea non possint suscitari. Alterum

II. est notandum, in quo vulgares medici perniciose errant; scilicet, si vires fuerint imbecilles, plane a medicamentis stupefacientibus esse abstinendum, quoniam tunc natiuum calorem extinguunt, atque, vt inquit Alex. quandoque mortalium medicamentorum potionem comitantur. Immo vero Auic. non solum interna, sed etiam externa medicamenta stupefacientia reijcit, qui scribit ad hunc modum cap. 3. Et stude, vt facias eum dormire, atque vt fiat hoc, aliquid opij duobus cornibus frontis ei appropinqua, & naso ipsius. si virtus est fortis, & si non sit fortis,

Vtrū purgantia conueniant. caue, quoniam illud est interimens. Verum redeundo ad communem corporis vacuationem, dubium est, vtrum liceat phreneticis purgantia medicamenta exhibere nec ne? Nullos ex Græcis medicis mentionem facit, solus Auicen. plurimam solutionem probat, vt neque abstineat ab vsu scammonij, in qua difficultate, quicquid sibi voluerit Auicen. ego censeo huiusmodi medicamenta ante morbi declinationem nullo modo conuenire: quo forasse tempore, apparente coctione, ad vacuationem eorum quæ aliquando relinquuntur in morbis, non sine ratione medicamentum purgans bilem possit exhiberi: de quibus alias diximus.

4. Indic. Post hæc omnia, ex postrema indicatione ad medicamenta discutientia, & resoluentia est veniendum, ad quæ tamen, quod est memoria tenendum, nonnisi in vera, & perfecta declinatione licet deuenire: quoniam si ea priore tempore administrantur, facile possunt inflammationem febremque augere, & ægro extremam perniciem afferre. Hæc docuimus calefaciendi facultate esse prædita, qualia sunt serpyllum, thymus, melilotus, organum, pulegium, stœchas, &c. ex quibus variæ medicamentorum formæ possunt parari, & primum

Suffumigium. suffumigia, quæ per nares recipiuntur, & sit exemplum.

℞ Origani.
Pulegij.
Calaminthi ana M. ß. coquantur
In aceto pro suffumigio.

Secundo sunt sternutatoria, quæ a nonnullis vituperantur, quod nimis concutiant caput. Inter cætera

Viscera animalium adhuc calida. præsidia quæ ad postremam indicationem pertinent, recentiores medici quoddam remedium excogitarunt, cuius nullus antiquorum meminit, quo familiariter hoc tempore vtuntur, & partim ad dissoluendam materiam contentam in capite, partim ad illius corroborationem affirmant esse efficacissimum, illud vero sunt carnes, & viscera animalium recens interfectorum, quæ adhuc calida ac fere palpitantia ad capita phreneticorum apponunt; qualia sunt pulmones agnini recens euulsi, catulus, pullus gallinaceus, columbus, per medium dissecti, & similia. Quod quidem remedium etsi mihi videtur turpe, & inquinatum, a quibus ingenui homines debent abstinere: tamen nolui silentio illud præterire; cum sit admodum vulgare: & si in tempore veræ declinationis administretur, poterit qui voluerit eius periculum facere.

Victus ratio. Quod attinet ad victus rationem, quæ sex rebus non naturalibus comprehenditur, primum aer sit temperatus, neque insigniter frigidus, qui naturalem euaporationem prohibet, neque insigniter calidus, qui adhuc magis inflammat, sed pro ratione temporis, exempli gratia, hyeme calidior, æstate frigidior paretur. Sed dubium est, vtrum expediat phreneticos in luce an tenebris detineri? namque antiqui illos fere in tenebris tenebant, qui ad quietem animi iudicabant tenebras conferre: verum Asclepiades, tanquam tenebris ipsos terrentibus, in lucem ponendos esse statuit. Quam dubitationem soluit Cornelius Cels. lib. 3. c. 9. inquiens neutrum perpetuum est: alium enim ægrotum lux, alium tenebræ magis perturbant, reperiunturque nonnulli, in quibus nullum discrimen deprehendi hoc, vel illo modo potest: itaque inquit Celsus, optimum est vtrumque experiri, & habere eum qui tenebras horret, in luce, contra qui horret lucem, in tenebris: quod si nullum tale discrimen fuerit, æger si vires habeat robustas in loco lucido, si non habeat, in obscuro detinendum est. Cibus sit tenuissimus, cum morbus sit acutissimus, & vno verbo, non aliud quam ptisana hordeacea, vel panis ex aqua præparatus: etsi nonnulli antiqui præterea endiuiam, lactucam, fructus, & alia id genus solebant exhibere: a quibus mea sententia, est abstinendum. Potus, aqua hordei bene præparata mihi probaretur, vel sola, vel simul cum syrupo iulepo, vel rosaceo, vel violaceo. Aegri quiescant quantum fieri potest; quod si fuerint diuites, detineantur in tectis, si pauperes a funibus. Somnus omni industria concilietur, siquidem phrenetici nullum vigilijs maiorem hostem habent. Excrementa per aluum, per lotium, & cætera purgentur quotidie. Ab animi perturbationibus, quatenus fieri potest, caueant.

Exemplum Phrenetici.

Socrates annum agens quadragesimum, temperamenti calidioris, & siccioris, hoc tempore laboret phrenitide. In prima visitatione, imposito molli clystere ex decocto maluarum, violarum, lactucarum, melle violato, oleo violato, nisi aluus sponte deijciat, protinus secate venam, etsi ille sese præbeat opportuna facientem secate primam venam communem, deinde eadem die vel sequenti cephalicam: at si idem nolit obedire, vt sæpe fit, semel secate venam cephalicam, mittendo sanguinem copiose, ad 12. & plures ℥. Et si quis hirudinarius velit Socrati apponere hirudines ad venas hæmorrhoidas, illum doceatis ex Galen. huiusmodi remedium in morbis biliosis non conuenire. Eadem die secta vena capiti oxyrrhodinum ad commissuram coronalem apponendum est, quod conficiatur ex oleo rosaceo, & modico aceti, & illud quidem actu frigidum; quo sane vel more Galen. & antiquorum caput perfundendum est, vel more nostro linteis ex eo madidis caput assidue fouendum. Hoc ipso tempore accedatis ad reuulsiones, ligaturis dolentes, frictiones; & lotiones extremarum partium, cucurbitulas, clysteria, & similia, in quibus mane, & vesperi, & ante prandium, & ante cœnam longiore insistendum est: secunda vel tertia die, quoniam morbus non dat inducias, ad propriam capitis vacuationem veniendum est, itaque Socrati secetis venam frontis, venas narium, sub lingua, ponite hirudines post aures: quæ tamen remedia a vobis ita debent institui, vt sine vlla confusione accommodate vnum post alterum adhibeatur. Interea arripiatis occasionem, si fieri potest, leniendi aluum leniori aliquo medicamento, quale inter cætera præstantissimum esset cassia cum thamarindis: post hæc studeatis omni industria somnum conciliare, ac, si opus fuerit, ne timeatis principes partes stupefacere: quare extra inungatis tempora, & nates cum oleo violato, de nenuphare, de papauere: offeratis odores frigidos, rosas, violas, pomum mandragoræ, aquam rosaceam, & simi-

similia: Socrati perfundatis caput, nec non lauetis brachia, & crura ex decocto maluarum, violarum, lactucarum, nenupharis, capitum papaueris: interius simul cũ ferculis viamini emulsione seminum papaueris albi, & si opus fuerit, philonio Romano, vel Persico, requie Nicolai, &c. Demum vero in morbi declinatione deueniatis ad medicamenta discutientia, suffumigia, sternutatoria, & cætera de quibus diximus: sed raro est, vt in phreneticis ad postremam indicationẽ veniamus. Socrati victus tenuiss. instituatur, ptisana imprimis: & quoniam sitis solet maxime vrgere, illi exhibeatis, vel decoctum acetosæ, vel endiuiæ, vel seminum melonis; vel hordei, vel sola, vel cum modico iulepi violacei: quæ quidem potiones assumendæ sunt quo tempore Socrates sumit sua alimenta, aut saltem ieiuno ventriculo, minime qualibet hora, sicut imperiti faciunt Medici.

Sed quæ rat quis, cũ generaliter vnica tantum phrenitis a nobis curata fuerit, quamobrem antea a nobis plurimæ phrenitidis differentia sint propositæ, quæ propterea nullum vsum videntur habere? Ego ad hoc respondeo, omnes differentias vel ad prognosticum, vel ad curationem, vel ad vtrumque conferre: sic differentia ex magnitudine manifeste facit ad prognosticum, sed neque ad curationem est inutilis: namque exempli gratia, si phrenitis fuerit insignis, protinus sine mora aggredienour sectionem venæ: sin autem fuerit leuior, ac simul ventriculus laboret cruditate, fortasse sectioni venæ non verebimur alui lenitionem præmittere. Differentia ex qualitate conducit prognostico: namque phrenitis in habitu nullam recipit curationem; quod item de alijs differentijs potest colligi, & demonstrari. Quod autem diximus de differentijs phrenitidis, idem de cæteris quoque differentijs aliorum omnium morborum dicendum, & memoria tenendum est.

CAPVT. XII.

De Lethargo.

DE essentia lethargi conuenit inter omnes, hunc affectum inducere quendam marcorem, & inexpugnabilem dormiendi necessitatem: ex quibus symptomatibus nomen accepit. *Nomen.* ἀργὸς, iners græce obliuio est, algis iners, vt lethargus non aliud quam inertem obliuionem significet. Veternus quoque appellatur: etsi Plinius lib. 28. cap. 17. lethargum a veterno separat. Auic. Subeth frigidum vocat. Constat præterea in hoc affectu caput laborare, atque illius causam esse pituitam quæ omnio frigore, & humore cerebrum imbuit, & in somnum impellit: de ijs nemo dubitat. At vero dubium videtur, vtrum lethargus sit inflammatio nec ne, hoc est, vtrum pituita in cerebro humorem præter naturam efficiat, vel tantummodo cerebrum refrigeret, & humectet? nec non vtrum in lethargo lædantur facultates principes? & si lædantur, quales, & quomodo lædantur? quæ duæ dubitationes difficiles, nec forte hactenus bene explicatæ sunt.

Vtrum lethargus sit inflammatio. Quo ad primam Auicen. scribit manifeste, lethargum esse apostema phlegmaticum, factum intra cranium, cui plurimi etiam doctissimi viri consentient, qui conantur hanc sententiam confirmare ex Galen. 13. meth. 21. vbi scribit lethargum contrarium quodammodo phrenitidi secundum speciem esse: quod si lethargus, & phrenitis secundum speciem contraria sunt, necessario genere conueniunt, vnde cum supra statutum sit, phrenitim sub inflammatione, vt sub genere contineri, vt lethargus quoque eodem genere comprehendatur, & inflammatio sit, fateamur necesse est. Præterea cum Galen. doceat, lethargicos laborare continua, & lenta febre, istud inquiunt sine inflammatione non videtur posse fieri, siquidem in destillationibus, & alijs huiusmodi affectibus, in quibus multa in caput redundat pituita, nulla sæpenumero febris coniungitur. Altera autem ex parte, ni fallor, numquam Galen. asserit lethargum esse inflammationem, qui ad constituendam illius naturam id satis habet, vt pituita cerebrum refrigeret, & humectet, vt colligitur 1. prur. 1. 13. meth. 2. 4. de locis aff. 2. 3. de locis aff 4. 2. apho. 1. Immo vero Gal. tantum videtur abesse ab hac opinione, vt lethargus sit inflammatio, vt doceat 3. de locis aff. 7. illum posse fieri ex sola intemperie frigidiore, contra quam eueniat in apoplexia, quæ propterea quod subito fiat, frigidum humorem, aut crassum, aut tenacem, principes cerebri ventriculos confertim replentem, non totius substantiæ eius intemperiem demonstrat. Itaque sicut mea sententia negandum non est, quin lethargus sequatur aliquando inflammationem cerebri ex pituita ortam, ita neque id perpetuo fieri credendum est, cum nihil obstet quin ex eadem putrescente pituita, sine vlla inflammatione, homines perpetuo somno, & perpetua lentaque febre corripiantur, quæ lethargi propria sunt symptomata. *Sententia auctoris.* Neque aduersus hanc conclusionem aduersæ rationes quicquam demonstrant, etenim dicit Galen. lethargum non simpliciter, sed quodammodu secundum speciem phrenitidi esse contrarium, quod ego interpretor potissimum verum esse propterea, quia lethargus ex contraria causa, nimirum ex humore frigido, originem habet: vnde idem Galen. vtriusque morbi curationem, phrenitidis, & lethargi, primo quidem eandem esse, posterius vero contrariam, cum in phrenitide, ad prohibendas vigilias, liceat vti medicamentis frigidis, & quæ principes facultates possint stupefacere; in lethargo autem expediat vti medicamentis calidis, & quæ facultates principes possunt excitare. Deinde quod aiunt, sine cerebri inflammatione, ex sola pituita, febrem continuam non posse fieri, id sane ab omni ratione videtur alienum: si enim multa pituita redundet in cerebro, & putrescat, quid probibet quin febris generetur? Certum enim est, pituitam etiam sine inflammatione, sicuti cæteri humores in venis, putrescere, & sine inflammatione febrem efficere.

De secunda autem dubitatione scribit Gal. 3. de locis aff. 5. 2. de locis aff. vltimo generaliter in lethargo principes animi functiones lædi: speciatim vero scribit 3. de locis aff. 5. rationem, & memoriam aboleri: & in lib. de symp. diff. 3. dicit, in lethargo imaginationem deficere, & imbecillam esse ex quibus locis nonnulli existimant, præter cætera symptomata lethargicos delirare. *Quæ facultates lædãtur in lethargo.* Ego vero etsi non ignoro in hac sententia fuisse viros præclarissimos, tamen ex Galen. cogor dissentire: etenim Gal. de sym. diff. 3. explicans noxas quæ prodeũt a principe facultate, statuit tres actiones principes trifariam posse lædi, aut ablatæ, aut imminutæ, aut deprauatæ, quorum omnium exempla profert: imaginationem aboleri in caro, & catalepsi, deprauari in delirio, deficere in comate, & lethargo: ratiocinationem aboleri in dementia, deficere in stultitia, deprauari in delirio, quæ symptomata etiam memoriæ contingunt: cum igitur nulla vel abolita, vel imminuta actio, sed tantummodo deprauata imaginationis, ratiocinationis, memoriæ, apud Galen. delirij nomine donetur, in lethargo autem nulla reperiatur actio deprauata, sed tantummodo imminuta, & abolita, mihi videor summa cum ratione posse affirmare, ex doctrina Gal. in lethargo nullum delirium contineri.

Ex his facile est lethargi essentiam, causam, & symptomata intelligere: siquidem morbus est cerebri intemperies frigida, & humida: causa morbi, putrescens pituita: quæ vel inflammationẽ efficiat, vel sine inflammatione cerebrum refrigeret, & humectet: symptomata sunt abolita ratio, & memoria, nec non deficiens imaginatio, quibus demum febris lenta, & continua, atque inexpugnabilis dormiendi necessitas coniungitur. *Lethargi essentia.*

Differentiæ sunt plurimæ : lethargus alius uetus, *Differen t.* alius nō verus. Verus ille est, qualis fuit descriptus: non verus, & spurius est, quotiescunque caput non primario, sed per consensum laborat: ad quem modum labotante, vel septo transuerso, vel alia parte inferiore aliquo morbo pituitoso, plurimi vapores crudi eleuātur, qui petentes ipsum cerebrum, speciem quandā lethargi solent repræsentare : de qua differentia lethargi per consensum Gal. 17 de vsu partium ad finem, & Aetius lib. 6. 2. mentionem facit.

II. Secundo sunt differentię ex magnitudine, & paruitate, quæ præcipue ea symptomatibus sumuntur.

III. Tertio ea qualitate: namque nonnulli ægroti habēt colorem, tum corporis tum maxime faciei, plumbeum, & quasi mortiferum, alij eundem colorem habent non ita multum á colore naturali alienum.

IV. Quarto sunt differentiæ á modo generationis: alius primo generatur, alius non primo generatur, sed alios morbos sequitur, ac maxime phrenitidem, quod fieri contingit, vt docet Gal. duplici ratione: altera quod dissolutis partibus tenuioribus, & calidioribus, crassiores, & frigidiores remaneant: altera propter importunam stupefacientium medicamentorum administrationem, vnde cerebrum in contrarium vitium deducitur.

V. Quinto á loco affecto: lethargus alius mēbranas cerebri, alius cerebri substātiā occupat, etsi nōnulli de hac differentia temere dubitaut, cū Gal. illā receptat apertissime, qui scribit. 4. de causis pulf. 14. lethargum, & phrenitidem posse vtrasque cerebri partes occupare, sed tamen lethargum ex ipso potius cerebro, phrenitidem pręcipue ex tenui membrana ac septo transuerso originem habere.

VI. Sexto sunt differentię ex temporibus morbi.

VII. Postremo ea causis, partim exterois, partim exter-

Causæ lethargo. nis. Causę externæ sunt aer frigidus, humidus, crassus, constitutio austrina, longum otium, alimenta, & vina crassa, & vno verbo cum Auicen. quæcunque humorem pituitosum in corpore possint coaceruare. Intemperies frigida, & humida ipsius cerebri, simul cum putrescente pituita, vnica interna lethargi causa statuitur. Sed dubium est vtrum possit fieri ea melancholia; Auicen. t. 3. tract. 3. cap. 7. hæc habet : Et quamuis quidam medici nominant lethargiam omne apostema frigidum in cerebro, siue phlegmaticum verumtamen plures antiquorum phlegmaticum hoc nomine appropriauerunt, & tuum est, vt in ipso vtrumque nomines : & ita Auicen. sequenti cap. ponit signa lethargi melancholici. Ego vero si rei naturam, & Galeni doctrinam considero, puto ab humore frigido, & sicco, qualis est melancholia, nullo modo tam insignem propensionem in somnum fieri posse. Nam Galen. frequenter docet, & rei natura confirmat, huiusmodi prolixos, & profundos somnos ex frigiditate, & humiditate fieri: contra autem ea humore frigido, & sicco non solum non somnum, sed etiam vigilias excitari: & 2. apho. com. 3. scribit. difficilem somnum fieri cerebro refrigerato, quę refrigeratio si fuerit vehemens, & mista cum humiditate, somnos profundos, cum siccitate autem, vigilantem sensus stuporem, catalepsim oempe efficere.

Signa. Signa lethargi sun duplicia : alia quæ futurum, alia quæ præsentem morbum significant. Signa prognostica illa sunt : capitis grauitas, pigritia ad motum, insignis propensio ad somnum, debilitata memoria, & ratio, temperies corporis, cœli constitutio, regio frigida, & humida, ętas senilis, tempus hyemis, victus ratio, quæ ad gignendam pituitam est accommodata. Signa pathognomica autem quamplurima ab omnibus afferuntur, sed potissimum ab Auicenna, ex quibus hæc sequentia mihi videntur magis propria : febris continua, & lenta, somnus profundus, à quo æger vix, aut ne vix quidem potest excitari, læsio omnium facultatum principum : quæ quidem pauca signa si simul conueniant, perpetuo lethargum demonstrabunt : quibus licet addere signa ea pulsibus, & vrina : namque pulsus, vt dicit Gal. 4. de causis pulsuum cap. proprio, pulsui eorum qui laborant Peripneumonia, magnitudine, imbecillitate, mollitie, similis est, sed illo pulsu est tardior, rariorque, & minus inæqualis: sic lotia sunt veluti iumentorium, crassa, turbata, pallida, quorum omnium ex copia redundantis pituitæ facile est rationem reddere.

Vtrum lethargus sit verus, & capite primario laborante, vel non verus, & per consensum aliarum partium, duplici potissimum ratione deprehenditur. Altera ex præcedentibus morbis, vel totius, vel alicuius partis: totius, vt in febre pituitosa: partis: vt septi trāsuersi, pulmonis, &c. Altera ex perpetuis, vel intermittentibus symptomatibus : etenim si symptomata in eodē statu perseuerant, verum lethargum denunciant: si autem remittuntur, vel augentur, remisso, vel aucto morbo principali, tunc lethargum spurium, & per consensum demonstrant. *Diagnostica.*

Signa magni, vel parui lethargi, accipiuntur ea magnitudine, vel paruitate symptomatum, & præcipue eorum symptomatum quæ magis propria, & inseparabilia statuta sunt. Signa ea loco affecto nulla possunt haberi, vt dicit Gal. 3. de locis aff. 4. quandoquidem neque tumor prętet naturam, neque dolor, neque color à priore mutatus, neque excremēta, neque aliud quidquam est, quod peculiarem affectum, vel cerebri, vel membranarum possit demonstrare. Cætera omnia signa, vel ægris referentibus, vel ipsis sensibus, vel ijs quę tradita sunt euadunt manifesta.

In curatione lethargi eędem nobis offerūtur indicationes, quæ in curatione phrenitidis fuerunt institutę, & quę omnibus morbis sunt communes, quicunque ex fluxione humorum originem habent.

Itaque omnium primo totū corpus est vacuandū. 2. repellendum. 3. reuellendum: postremo resoluendum, & corroborandum est: de quibus omnibus indicationibus, & singulis pręsidijs ad eas accommodatis, breuiter agendum, quandoquidem curatio lethargi, vt dictum est, eadem est cum curatione phrenitidis, pręterquam quod in lethargo, sicut in phrenitide, non licet vti medicamentis frigidis, nec principes facultates, stupefacere. *Indicat.*

Quæritur vtrum liceat ijs indicationibus satisfacere; etsi Hip. & Gal. t. de ratione victus 7. & 1. epid. 3. 1. & omnes, reponunt lethargos inter morbos, imò vero inter morbos periculosos, de quo speciatim scribit Celsus lib. 3. 21. morbum acutum esse ac nisi succurratur celeriter, hominem iugulare, verumtamen negandum non est, quod experientia confirmet, nonnullos quoque lethargicos aliquando euadere: hoc autem iudicium, vt alias diximus, non aliter fit, quam ex morbi: & virium comparatione Ergo quantumuis morbus fuerit magnus, dummodo habeatis vires constantes, ne desperetis salutem. *Prognostica.*

Quatenus itaque ad vacuationem totius corporis, sunt clysteria acria, quæ pręterea reuellendi quoque à capite vim habent: hæc enim redundante humore frigidiore, ac veluti sopita principe facultate, sunt admodum accommodata. *Vacuatio corporis. Clyster.*

℞ *Decoctionis betarum.*
Furfurum ana lib. j.
Electuarij diaphæniconis. ℥ j.
Mellis rosati.
Olei chamæmælini completi ana ℥ iij. *M pro clystere.*

Acrius erit.

℞ *Centaurij minoris.*
Florum chamomæli. ana M. j.
Pulpæ colocynthidos.
Agarici ana ʒ j. ß. *Fiat decoctio.*

℞ *Dictæ decoctionis; lib. j.*
Hieræ composi.æ. lib. j.

Mellis

Mellis rosati.
Olei chamomælini completi ana ℥ iij. M

Venę sectio an cõueniat.

Sed statim deueniatis ad sectionem venæ, sicut Gal. Paulus, Alexan. Auic. & omnes iubent, solus Melue hoc remedium prætermittit. Quo loco omnes medici nostrorum temporum, quicunque non intelligunt indicationem mittendi sanguinem sumi ex magnitudine morbi, sed vel ex copia, vel ex impetu sanguinis, &c. omnes inquam mirum in modum se torquent, & varia quærunt perfugia, vt se hinc possint explicare. Trincauellius hoc loco, ex consilio Aetiei, & Aetij statuit, venam secandam esse, primum si lethargus statim incipiat, neque alios morbos sequatur: deinde si sanguinis adsit plenitudo: postremo etsi pituita in capite, & cerebro redundat, cum ea tamen totum corpus sanguine refertum fuerit. Contra vero a sanguine abstinendum esse, si lethargus alijs morbis succedat, si desit sanguinis plenitudo, si postremo simul cum venis cerebri, reliquæ venæ quæ per ambitum corporis dispersæ sunt, pariter sicut cerebrum, crudo humore refertæ sint. Alij sanguinis missionem probant tanquam remedium reuulsorium, minime vacuatorium. Nonnulli vero ita statuunt, in lethargo sanguinis missionem conuenire, non habita ratione a morbo præsente, qui cum pendeat ex copia pituitæ, non sectionem venæ, sed purgationem indicat, verum habita indicatione ad morbum futurum. Et si quis illos interroget, qualisnam sit hic morbus imminens, respondent esse nouam fluxionem multi sanguinis, ac potissimum tenuioris, qui propter caliditatem, propter dolorem, & propter imbecillitatem cerebri, facile ab illo recipitur, imò vero & attrahitur. Cæterum etsi hæc, & alia id genus, vt dixi, sint dogmata doctissimorum hominum: tamen aliena a doctrina Galeni, & de ægrotantium somnijs similia sunt. Itaque nos nostrum Gal. audiamus, qui hęc habet. In talibus affectibus, phrenitide, & lethargo, incidenda vena est statim ab initio, si modo tam valens virtus fuerit, vt sine noxa missionem sanguinis toleret, ac nihil prohibeat eorum, quæ de secanda vena diximus, sicuti vel crudi humoris copia, vel puerilis ætas, vel anni tempus, vel regio 13. method. 21. Primum igitur sumpta indicatione a magnitudine morbi, in phrenitide, & lethargo secanda est vena: sed præterea diligenter animaduertendum est, vtrum æger huiusmodi remedium ferre possit, adeo vt nullum sit impedimentum, quod illam administrationem possit prohibere: ea ta sunt debilitas virium, ætas puerilis vel senilis, copia crudorum humorum &c. quæ tamen omnia ille aliquando ad duos scopos refert, virium robur, & vigentem ætatem. Vnde quicumque hæc intelligit, etsi non prætermittit cõsiderationem cum Trincauello, vtrum morbus incipiat, & vtrum in cerebro vel in toto corpore pituita, aut sanguis redundet, & reliqua, sed omnia potissimũ ad considerationem virium perpetuo refert: bene agit, nec tot scrupulosis distinctionibus opus habet, quæ quidem multorum intelligentiam distrahunt, & sæpenumero sunt in causa, vt occasio alicuius præcepsitanti præsidij omittatur. Et hæc de re satis. Secanda igitur vena cephalica, sanguisque moderate, neque sępius extrahendus est, sumpta indicatione ab humore noxio, qui quidem non præsidium, sed præsidij quantitatem, & modum debet determinare.

Que vena secanda.

Preparãtia pituitam.

Porro ad primam indicationem, quę ad vniuersi corporis vacuationem pertinet, quamplurimi hoc tẽpore purgantibus vtuntur, quę non solum importuna, sed etiam perniciosa sunt: siquidem materia neq; est concocta, neq; turget; quamobrem antequam ad purgationem accedamus, illa sunt exhibenda, quæ possint humores noxios attenuare, incidere, abstergere, & pręparare: qualia medicamẽta sunt nostri vulgares syrupi mel rosaceũ colatum, syrupus de betonica, oximel simplex, syrupus de stęchade. Decocta betonicę, saluię, stęchados, hyssopi, rosmarini, &c. vt tandẽ apparente coctione medicamẽta purgãtia cõmode possint exhiberi.

R *Mellis rosati colati ℥ j.*
Oxymellis simpl. ℥. ß.
Decoct. hyssopi.
Betonicæ ana ℥ iiij M.
Purgans

Potio purgans.

R *Electuarij diaphœnicon. vel*
Hieræ Pachij ℥ ß.
Mellis rosati sol. ℥ iij.
Decoctionis suprascriptæ quam suf. M & fiat Potio.

Alij alijs vtuntur, & inter cęteros Paulus, & Alex. vtuntur scammonio simul cum castoreo, quod certe mirum: siquidem constat inter omnes scammoniũ nõ pituitam, sed bilem purgare, quę in lethargo non peccat. Si propter ętatem vel aliud impedimentum non liceat venam secare, omnes vtuntur clysteribus acrioribus: sed neq; importunum foret partes infernas, & ipsa crura scarificare, quod non solum ad communem corporis vacuationem, sed etiam ad reuulsionem, quã maxime pertinet. Eodem tempore, & die, ex secunda indicatione, materia petens caput omni reuulsionis genere debet reuelli, ligaturis, frictionibus, clysteribus, cucurbitulis, & similibus: inter cętera autem genera reuulsionum familiare, & optimum remediũ est, si aceto vel simplici, vel, quod efficacius est, scillitico, simul cum sale extremę partes, ac maxime plantę pedum confricentur: in quibus quidem reuulsionibus diutius, ac fere assidue persistendum est, adeo vt, & mane, & vespere, vel imponantur clysteria, vel adhibeantur cucurbitulę, vel omnino aliquid fiat. Hic in re videntur insignem pręrogatiuam habere vesicatoria, quorum maxime Paulus mentionem facit: ex quo vno loco licet illos arguere, qui se huius pręsidij auctores faciunt. Verba Pauli hęc sunt, lib. 3. 9. Iam femora, & crura medicamentis exulcerantibus rubicunda facta sæpenumero iuuant. Ac sane, si hoc remedium ad aliquem affectum est accommodatum, ad lethargum accommodatissimum est, in quo redundante pituita ex nimia medicamenti caliditate, & siccitate, nullum videtur periculum imminere, sicut contingit in febribus, & alijs plerisque morbis calidioribus, in quibus sępe importunè administratur. Excitantur autẽ huiusmodi vlcera non solum in brachijs extremisque partibus, vt facere omnes consueuerunt, sed etiam in superiore parte dorsi, prope occiput: etsi hoc loco magis ad deriuationem, quam ad reuulsionem pertinent. Nonnulli demum audent candente ferro vlcera inurere ipsi occipitio, quo quidem remedio ego non semel visus sum: ac memini inter cęteros ęgrum quendã lethargicum, qui nulla ratione potuit excitari, beneficio huius remedij fuisse excitatum: & liberatum.

Quid agẽdũ loco sectionis venæ.

Reuellentia auxilia.

Vesicatoria.

Cauter actuale.

Interea ex tertia indicatione neque medicamenta repellentia sunt prætermittenda: namque inquit Galen. repellendus est is humor a capite, quisquis ille fuerit: itaque ne timeatis vti oxyrhodino, etsi illud multis alienum a ratione, & absurdum videtur, qui timentes nimiam medicamenti frigiditatem, cum illo permiscent, castoreum, peucedanum, & alia calidiora: sed isti falluntur, qui potuissent discere ex Galeno lib. 2. & 6 de comp. med. secundum locos, vbi ubique cap. 1. secundum varia tempora inflammationis, & omnium morborum, varia quoque medicamenta conuenire: vnde principio, quo tempore sola repellentia conueniunt, solo oxyrhodino, ex rosaceo; & aceto, vtendum est, sicuti illo vtitur Gal. 2. de med. secundum locos, c. 1. Paulus, Aetius Auicen. & omnes: progrediente autem morbo licet repellentibus discutientia permiscere: ac demum prętermissis repellentibus, ad sola discutientia deuenire. Veruntamen ex pręcepto Gal. 1. ad Glauconem, cap. 15. qui docet, in multitudine quidem crudiore, & frigidiore, tepidis, in calidiore autẽ, & biliosiore, frigidis repellentibus vtendum esse, ego in lethargo administrationem oxyrhodini potius tepidi quam frigidi soleo probare. Si quis cupit habere exemplum oxyrhodini simul repellentis, & discutientis, sit huiusmodi.

Repellẽtia

Cautela.

Demum consensus cordis, iecoris, ac forte aliarum partium, facile possunt intelligi ex signis, quæ affectus omnium earum partium solent comitari.

Curatio. In curatione memoria sunt repetenda quæ diximus ex Galeno in arte medica: in qualibet ægritudine, quæ ex fluxione humorum originem habet, quatuor nobis sese offerre indicationes: vacuationem totius corporis: reuulsionem: repulsionem: & dissolutionem materiæ quæ remanet, ac corroborationem partis: quę omnes indicationes ad nostram vertiginem debent accommodari.

Prognostica. Sed primo sciendum, hunc morbum diuturnum ac difficilem esse, de quo scribit Galenus 3. aph. 17. quod proximus sit epilepsiæ, & apoplexiæ, & vtrumque húc morbum præcedat: præ cæteris autem in senibus difficilior, & periculosior existit.

Venæ sectio an conueniat. Cæterum ex prima indicatione id primo quæritur, vtrum liceat venam secare, nec ne? Plerique omnes ab hoc remedio abhorrent, partim quod sectio venæ commouet humores, & spiritus, quos altera ex parte expedit quiescere; partim quod redundat materia pituitosa, quæ à natura sanguinis est aliena. Ego vero aliter censeo, puto que hoc remedium non solum vtile, sed etiam necessarium esse: quod inter cæteros confirmat Auicenna per hæc verba: Phlebotomia est optima in curatione omnium specierum vertiginum materialium. Et quatenus ad primam eorum rationem, ego illam non satis intelligo: etsi enim secta vena mouentur humores, & spiritus, tamen vtrique, & spiritus, & humores ducuntur ex parte laborante, adeo vt verisimile, & necessarium sit, illos qui remanent in capite, facilius quiescere, minime agitari, & moueri, & ad naturale institutum redire. De altera autem ratione iam sæpe diximus, ac ni fallimur, demonstrauimus, indicationem mittendi sanguinem simpliciter nunquam sumi ab humoribus: quare si vertigo fuerit magna, consentientibus cæteris, perpetuo vena secanda est, sicut secat Galenus in lethargo, & alijs morbis id genus, quicunque ab humore frigidiore oriuntur. Sed quænam vena secanda est? Respondent omnes, secandas esse ve-

Quæ venę secanda. nas superiores, vel cephalicam, vel basilicam, vel mediam: ego autem censeo cum Galeno distinguendum esse, vtrum ęger reuera in præsentia laboret vertigine, & curatione indigeat: quo tempore venæ superiores in brachio, quæ velociter, & copiose ex toto corpore & capite sanguinem detrahunt, videtur inferioribus anteponendæ: an potius æger vertigini aliquando obnoxius esse soleat, ita vt potius præcautione, quam curatione indigeat: tunc enim secta vena in cruribus, vt quæ fluentes humores reuellere, & ad partes contrarias trahere potest, venis superioribus anteponenda est. Sic enim dicit Galenus in lib. de sang. miss. 19. Podagricos ex cubito, comitiali morbo, & vertigini obnoxios potius ex cruribus vacuandos esse. Pariter si hæmorrhoides vel menses in mulieribus retenti fuerint, propter quam causam frequenter omnes in vertiginem incidunt, venæ inferiores secandæ sunt.

Quantitas sanguinis. Quantitas sanguinis, sumpta indicatione à redundante humore frigido, sit moderata, neque ille semel, & copiose, sed per interualla, & congrua mensura mittendus est, cum ægri ex facili occasione concidant, quod ex Archigene, & Posidonio docuit, Aetius lib. 6 cap. 7.

Verum præter has præcipuas venas, neque alienum fuerit à ratione venas quoque paroculares, aut frontis aut narium, aut post aures, vel cum ferro, vel cum hirudinibus aperire: etsi hæc potius ad deriuationem, & propriam capitis vacuationem pertinent, ad quam

Sectio arteriarum. non licet sine generali præcedente vacuatione deuenire. Deinde Galenus 3. de locis affect. 8. sectionis quoque arteriarum post aures mentionem facit, de quibus pariter Aetius, Paulus, Auicenna, & omnes loquuntur. Pro quo sciendum est, veteres admodum familiariter arteriarum sectione vti consueuisse, quæ operatio hoc tempore non fit, quod fortasse euenit ea causa, quod illi habuerint chirurgos, & ministros peritiores. Modus autem incisionis debet esse, vt totæ per transuersum incidantur, vt docet Galenus in lib. de sang. miss. ad finem.

Cum enim alioquin aperta arteria vel difficulter, vel nulla ratione possit sanari, nec sanguinis fluxio cohiberi, vt diffuse monstrat Galenus 5. meth. 7. si tota arteria per transuersum incidatur, reuulsis vtrinque ambabus partibus dissectis, vna sursum, altera deorsum, quiescit, ac sanguinis fluxio sistitur, vulnusque obducta carne, & cicatrice curatur. Vnde Medici, eodem Galeno auctore de sang. miss. & 13. metho. ad finem, in fluxionibus oculorum, in diuturnis doloribus, in alijs rebellibus malis capitis, arterias quę sunt in fronte, temporibus, & post aures, solebant secare: imo vero Galenus vbique diligentissimus nos rationem docet, qua possimus intelligere, qualesnam arteriæ in caput noxios humores, & vapores deferant, ac propterea incisionem requirant, qui scribit: Oportet autem de raso capite &c.

Ad nostram vertiginem redeundo, sciendum est ex Galeno 3. de locis affect. minime in omni vertigine arteriarum sectionem vsuare, sed tantummodo in ea specie, in qua vaporosus calidusque spiritus in capite per ipsas defertur, quanquam neque etiam omnes ij ægroti huius sectionis beneficio sanantur: & reddit rationem, propterea, quia per alias internas arterias, longe maiores, quam sint arteriæ aurium, sæpenumero vapores ascendunt, & caput replent: quare in cæteris speciebus vertiginis, quę vel propter intemperiem cerebri, vel aliter contingunt, hoc remedium rejciendum est.

Quod si propter aliquod impedimentum non liceat venam secare, tunc ad scarificationes malleolorum, ad clysteria acria, & ad alia reuulsoria pręsidia veniendum est. Ante sectionem venæ, si id ferat occasio, aluus lenienda est vel clystere, vel leuiore aliquo medicamento, inter quæ optima forent, mel rosaceum solutiuum, cassia cum hiera, &c. Vt.

Leniens.

℞ *Mel. rof. sol.* ℥ iij.
Decoctionis betonicæ parum, M. & fiat potio.
In bolo.

℞ *Flor cassiæ* ℨ vj.
Specierum hieræ simplicis. ℨ iij. *M.*

Hoc tempore alię duę succedunt indicationes, repellendi, & reuellendi fluentem materiam ad caput. De reuulsione nemo dubitat, atque de ijs sępe diximus: verum de vsu medicamentorum repellentium dubium est. Namque in materia frigida ea non videntur conuenire, pręterquam quod videtur periculum imminere, ne talia medicamenta adhuc magis humores, & vapores in capite commoueant. Sed respondeamus; quamlibet omnino repellendam esse; quę clara est sententia Galeni 13. metho. Et quanquam huiusmodi pręsidia repellentia aliquo incommodo non careant, tamen longe maiorem vtilitatem afferunt. Et ita Rhases, & Aetius vtuntur oxyrhodino, quod tamen in vertigine pituitosa, non ita frigidum mihi probaretur. Sit exemplum.

An repellentia conueniant.

℞ *Olei rosati completi.*
Olei chamomelini completi ana ℥ ij.
Aceti. ℥ ß. *Misc.*

Post hæc de purgatione totius corporis cogitandum est: sed ante purgationem illa medicamenta sunt exhibenda, quę materiam noxiam attenuare, incidere, & coquere possunt: sic enim purgatio feliciter procedit.

℞ *Melli ros. colati.* ℥ j.
Oxymellis simp. ℥ ß.
Decoctionis betonicæ.
Hyssopi ℥ iiij. *Misc.*

Purgans.

Purgantis exemplum.

℞ *Electuarij diaphenicon.* ℥ ß.
Mellis ros. solut. ℥ iij.
Decoctionis suprascriptæ q. suff. M.

Et

Et quoniam in frigido atque frequenter rebelli humore vnica purgatio non sufficit, conuenit a leuioribus ad valentiora progredi. Exempli gratia, pro concoquentibus, ad syrupum de stœchade, de betonica compositum, ad decocta origani, pulegij, chamædryos: ad hierā diacolocynthidos, ad pilulas cochias, &c. Purgato corpore vniuerso, ad propriam purgationem capitis deueniendum est, quoniam iam supra diximus, caput potissimum dupliciter purgari per os, & nares, quæ duæ partes, vt docet Galenus 9. de vsu partiū 1. quasi duo ampli riui, & canales a natura sunt instituti, quibus multa, & sensibilia excrementa purgarentur: idcirco medicamentis ad vtramque rationem accommodatis vtendum est. De ijs quæ purgant per os, & duplicia sunt, masticata, & gargarisata, nemo dubitat; & parari possunt masticatoria ex pipere, gingibere, pyrethro, mastiche: gargarismata ex decocto origani, hyssopi: calamenthi, vt supra diximus. Errhina nonnullis sunt suspecta, & ratio, quoniam timent, ne ea motione humores, & spiritus contenti in cerebro, adhuc magis moueantur. Sed tamen respondeas, hæc quoque medicamenta, si opportune adhibeantur, nēpe post communem, & propriam capitis vacuationē, conferre, neque vllum periculum afferre posse. Et ita nec Aretinus medicus vetustissimus, neque Paulus, nec Aetius, ab vsu eorundem prorsus abstinuerunt.

Masticatoria.
Gargarismi.
An errhina conueniant.

Vacuato vniuerso corpore, & capite, reuulsa, & repulsa materia, ex postrema indicatione ad illa medicamenta deueniendum est, quæ pertinent ad discutiendam materiam in capite, atque illud roborant. Hæc medicamenta sunt duplicia: partim interna, vt conserua Rorismarini, betonicæ, saluiæ, stœchados: diambra, diacyminum, diacalamenthum, theriaca: mithridatiū, & similia: partim sunt externa, vt odoramenta ex nigella, maiorana, ex castoreo: inunctiones ex oleo rutaceo, laurino, liliorum alborum. Lotiones ex decocto pulegij, hyssopi, calamenthi, serpilli, radix ireos, &c. Multi in hoc casu non audent vti embrochis, & stillicidijs, qui timent ne ita cerebrum magis concutiatur; & spiritus in eo contenti magis perturbentur, atque inordinate moueantur; sed tamen sicut proxime diximus de errhinis, si tempore opportuno adhibeantur, puto hæc quoque præsidia conuenire, & magis posse prodesse, quam obesse.

Roborantia caput.

At vero inter cætera præsidia duo sunt principalia pro hac indicatione, quæ hoc tempore nobis sunt familiaria: alterum sunt aquæ thermarum, quarum vsum iam experientia est confirmatum, esse salubertimum: quæ quidem aquæ administrantur, & pro potione, & pro capitis lotione, & stillicidio. Quod si huiusmodi aquis naturalibus careamus, nos docet Gal. 1. de simpl. med. facult. 2. illas posse artificio præparari, in communi aqua decoquendo sal, sulphur, alumen, & similia, quæ in aquis naturalibus redundare conspiciuntur.

An stillicidia conueniant.

Alterum præsidium, fuerant apud antiquos nonnulla medicamentā, quæ vehementer calefaciendi, siccandi, atque vrendi vim habent, ea dropaces, acopa, & synapismos appellabant, quibus familiariter vtebantur, cum ad alias corporis partes, tum maxime ad ipsum caput, vt dicit Galenus 5. metho. 13. 14. 6. de tuenda val. 9. sed hęc medicamenta, eorumque vsus apud nos iam abolitus est, pro quibus medici nostri vtuntur cauterijs, de quorum opportuno vsu iam supra diximus tractantes cephalęam, vbi eorum institutum improbauimus, qui sine vlla distinctione, & indiscriminatim in qualibet intemperie, & materia illis vtuntur. Hæc medicamenta, seu cauteria, seu qualiacunque fuerint, id pręstant, vt materiam in capite contentam ad partes externas trahant, & discutiant, nec non caput calefaciant, siccent, & roborent, familiarissime autem ad commissuram coronalem, quandoquidem etiam ad occiput solent apponi.

De cauterijs.

Victus ratio sit moderate calefaciens, atque extenuandi, & incidendi vim habeat: itaque salsa, acria, aceto condita, cappares, oliuæ, carnes auium siccio-rum, & similia conueniunt. Potus sit mulsa, ex modico cinnamomo, vel saluia præparata: vinum non conuenit, nisi in declinatione: ęgri caueant a vehementioribus motibus, a vigilijs, & omnibus perturbationibus animi.

Victus ratio.

Rhases primum ponit signa vertiginis ex sanguine: circularem motum rerum externarum, tenebras oculorum, e asum, faciei, & oculorum ruborem, venas quę sunt post aures tumescentes. Deinde illius curationem instituit per sectionem venarum post aures; per cucurbitulas collo, & tibijs applicatas: quod si prædictæ venę non ita apparuerint, & facies rubra fuerit, tunc iubet sanguinem ex cephalica, vel basilica mittendum esse. Pręterea instituit oxyrhodinum ex oleo rosato, & aceto, ac postremo purgationem per myrobalanos citrinos, &c. Hæc summa est curationis Rhasis vertiginis ex sanguine, in qua nonnulla notanda, ac primum quatenus ad signa, hæc non vertiginem communiter, sed vertiginem tenebricosam demonstrant. Quatenus ad curationem, primum nonnulli putant Rhasem voluisse, venas post aures in ipsa accessione secandas esse, quod pręceptum cum plane absurdum videatur, conantur ea ratione tueri, si accessio diuturna fuerit. Verum mea quidem sententia id ex Rhasi non videtur colligi posse; sed vtcunque sit, ego puto, in accessione vertiginis, siue ea breuis, siue diuturna fuerit, nullo modo sectionem venæ conuenire, pręterquam in declinatione: cuius quidem decreti illa mihi ratio sufficiat, quod ęgroti illo tempore, etiam Galeni testimonio 1. prorrhet 38. habeant vires debiliores, quam vt sectionem venæ, purgationem, vel aliud forte medicamentum ferre possint. Sed in eo Rhasis defendi non potest, cum velit primum venas post aures secandas esse, quę, ex decreto Galeni, & omnium rationalium medicorum, nonnisi post generalem corporis vacuationem secari debent. Nonnulli eum quoque arguunt eo, quod ex eiusmodi venis sanguinem detrahat, quas nemo in vertigine ex veteribus, aut recentioribus vnquam secuit, cum omnes arterias tantum esse secandas velint. Sic cucurbitulę ad collum positę minime statim in principio, sed post communem vacuationem conueniunt: ad crura autem appositę quouis tempore videntur conuenire, cum habeant insignem vim reuellendi, & ad sectionem venę proxime accedant.

Expositio Rhasis.

In Rhasim animaduersio.

Sed neque illud pretermittendum est, quod si vertigo proueniat ex vapore, qui ab aliqua determinata parte eleuetur, & in caput feratur, eam partem fore adurendam: quod maxime rationi conuenit, & simile est ijs, quę a Gal. tradita sunt 3. de locis aff. 7. de puero epileptico, qui dicebat veluti auram frigidam se sentire, quę ea tibia initium faceret, atque simul ad ceruicem, & caput ascenderet. Secundo loco Rhases tractat de vertigine per consensum oris ventriculi, non ex flauabile, sed ex cruditate, & pituita. Signa sunt: nulla rubedo in facie, subuersio stomachi, & nausea. Curatio perficitur primo per vomitum, qui optimus est, dummodo sine magna violentia possit prouocari, ex Galen. 11. meth. 9. Deinde Rhases exhibet pilulas cochias, quę tamen laborant i ventriculo non ita videntur conuenire. siquidem est periculum ne maior excremētorum copia ad ventriculum trahatur: quare satius fuerit, more Galeni, solam hieram exhibere.

Vstio partis.

Postremo Rhases tractat de curatione vertiginis
ex pituita, capite primario laborante. Signa
sunt, nulla indicia caliditatis, nulla ventriculi subuersio
neq; nausea.
Curatio fit per pilulas cochias,
caputpurgia, &c.

CA-

CAPVT XI.

De Phrenitide.

Phrenitis inter eos numeratur affectus, qui, vt scribit Galenus 2. meth. 5. & confirmat Auic. à symptomate, nimirum delirio nomen accipiunt: siquidem in phrenitide mens perpetuo læditur: ex quo factum est; sicut docet Galenus 5. de locis aff. 3. vt veteres Medici inferiorem thoracis partem phrenas, hoc est, mentem nominauerint, propterea quod hac parte phlegmone laborante, ægrotis intelligentia lædatur. Auicennæ in sua lingua carabetns, & Sirsen calidum dicitur. *Quid sit phrenitis.* Quid sit phrenitis, declarat Galenus ex communi hominum notione 1. prorrhet. 4. siquidem omnes mortales phrenitim eam affectionem appellant, in qua phrenas, id est, mentem vident læsam esse, quam etiam aliter, & νοῦν, & διάνοια appellant. Ex huiusmodi autem notione facile est exactam phrenitidis essentiã inuenire: etenim cum phrenetici delirent, vt caput laboret necesse est, in quo satis constat principes animæ facultates, ad quas delirium pertinet, sedem suam habere. Facultates principes apud Galenum tres sunt, imaginatio, ratio, & memoria, &c. Aristoteles aliter sentit: itaque delirium, vel in vna, vel in altera, vel in omnibus potest consistere. *Facultatũ principum noxa.* Sciendum autem ex Galeno de sympt. diff. 3. actiones principum facultatum, sicuti reliquas, tripliciter lædi: sic imaginatio funditus tollitur in caro, & catalepsi: imminuitur in comate, & lethargo: deprauatur in delirio. Ratiocinatio tollitur in dementia, deficit in stultitia, & fatuitate: deprauatur in delirio: hæc eadem tria symptomata memoratrici actioni quoque contingunt: in phrenitide actiones principes non plane tolluntur, non minuuntur, igitur deprauantur. Et si quis quærat quamobrem in phrenitide actiones principes deprauentur, Galenus tertio de simp. causis 1. communem tradit methodum inueniendi omnes causas, quas facultatibus noxam inferunt: nempe cognitionem modi, quo per sanitatem suas actiones perficiebant: vnde cum Galenus doceat, & principes, & cæteras, actiones suas perficere propter temperiem partium, quæ ad singulas actiones sunt accommodatæ, in phrenitide, vt cerebrum aliqua intemperie laboret necesse est: intemperies est, vel calida, vel frigida humida, vel sicca: sed cum tres posteriores magis imminuant, & torpidas reddant operationes idcirco Galenus cõcludit, deliria, & omnes deprauatos motus principis facultatis, à mordacibus, & acribus humoribus, qualis est flaua bilis. interdum à calidiori cerebri intemperie proficisci, 5. de symp. causis ad finem: ex quibus tamen deprauatis motibus excipit melancholica deliria, quæ sola frigidiorem humorem pro causa habent. *Quæst. I.* Verum cum isti humores possint, vel firmari in cerebro, & inflammationem efficere, vel non firmari, sed tantummodo in cerebro redundare, quæritur, vtrum in phrenitide humores sint firmati, & inflammationem efficiant, nec ne; *Quæst. II. Vtrum cerebrum inflammari possit.* Præterea cũ intra cranium non solum substantia cerebri, sed etiam membranæ illud circumdantes contineantur, secundo loco quæritur, vtrum substantia cerebri, an membrana vna, vel altera, vel simul omnes partes, inflammatione laborent; Potissimum vero dubium est de substantia cerebri, quam nonnulli contendunt nullo modo posse inflammationem contrahere: de qua re habetis differentiam Conciliatoris 96. Isti autem duplici ratione potissimum nituntur. Altera ex molli, & laxa substantia cerebri: siquidem quæ vehementer sunt, vel dura, vel mollia, alienam substantiã non possunt in se recipere, quare neque possunt inflammari. Altera est ratio, quod cerebrum nullis venis, & arterijs præditum sit, cum omnino videatur album, ac fere sine sanguine: quod si caret sanguine, neque inflammationi obnoxium esse potest. *Solutio.* Nam, vt docet Gal. inflammatio fit ex sanguine influente in venas, & arterias, primùm quidem magnas, deinde paruas, ac postremo in exiguas cauitates: vbi vero venę: & arteriæ desunt, ibi non potest esse inflammatio, vt docet Gal. in lib. de curandi ratione ad Glauc. &c. Gal. duobus verbis hanc difficultatem dissoluit, qui statuit primum in phrenitide humores firmari, atque inflammationem efficere: deinde huiusmodi inflammationem non solum in membranis, sed etiam in substantia ipsius cerebri posse consistere. Sunt hæc propria illius verba 5. de sympt. causis ad finem: Phrenitis non simpliciter ob calidos euenit humores, sed cum eo phlegmonem quoque in cerebro, & ipsius membranis parit. Sic 12. meth. 18. in phlegmone cerebri, atque illius membranarum, prohibet vsum cucurbitularum, nisi post generalem corporis vacuationem. Galeno consentit Auic. 1. 3. tr. 3. 1. qui aduersarias quoque rationes dissoluit. Ac sane aliter statui non potest. Nam etsi substantia cerebri magnas venas, & arterias non habet, tamen sensus demonstrat, plures venulas per totam illius substantiam disseminari, per quas illud nutritur, in quibus pariter excrementa possunt colligi, quæ ad gignendam inflammationem sunt accommodata. Itaque in phrenitide cerebrum, & vtraque membrana potest inflammationem recipere: immo vero scribit Galenus 4. de præsag. ex pul. 9. huiusmodi partes, & maxime cerebrum, & tenuem membranam vsque adeo inter se esse connexas, vt neque sine membrana cerebrũ, neque mẽbrana sine cerebro possit laborare.

Hactenus vidimus phrenitidem esse inflammationem cerebri, & membranarum, ex calidis, & mordacibus humoribus, cum delirio. Sed ad perficiendam definitionem nonnulla desunt, quę tamen ex ijs facile possunt colligi. Namque delirium, vel est cum febre, vel sine febre: vel continuum, vel interpolatum: nemo autem potest dubitare, quin simul cum inflammatione partis principalis adsit febris, & illa quidem acuta, nec non quin delirium sit necessario continuũ: quod vtrumque docet Galenus, qui scribit 2. de sympt. causis ad finem, deliria quæ cum febre sunt, phrenitids, quæ sine febre mancas appellari, & rursum 1. pror. 1. inquit, Hippocratem delirium continuum cum acuta febre phrenitidem appellare consueuisse. *Definitio phrenitidis.* Ex ijs quę hactenus diximus, integra definitio phrenitidis ad mentem Galeni colligi potest, si dicamus: Phrenitim esse inflammationem cerebri, & membranarum, cum acuta febre, & delirio continuo; quam essentiam Aetius videtur præclare expressisse li. 6. cap. 5.

Diffe. I. Differentiæ phrenitidis sunt plures, primum à quãtitate, & magnitudine affectus. Etsi enim quęlibet phrenitis magnus est morbus: tamen quidam leuior, quidã vehementior existit: vnde est aph. Hip 6. aph. 53. Deliria quædam cum risu fiunt. Alia. n. fiunt ex sanguine, & sunt leuiora: alia ex flaua bile, aut simpliciter, aut vehementer assata: ad quem modum scribit Galenus 3. de locis aff. 7. eam phrenitim mitiorem esse, quæ à pallida oritur bile: vehementiorem quæ à flaua: vehementissimam quæ à flaua bile exusta generatur.

II. Secunda est differentia à qualitate affectus; namque alia phrenitis est in habitu, quæ hectica dicitur, alia est in affectu seu dispositione, quę simpliciter phrenitis nominatur, cuius differentiæ meminit Galenus 1. prorrhet. 33. qui describens naturam quorundam phreneticorum, qui quiete, & pacate mouentur, breuissime loquuntur, ac vix videntur laborare, scribit virtutem horum languidam esse, atque hecticam quandam esse affectionem phrenitidis; veluti earum febrium, quæ ob id hecticæ appellantur, in quibus id euenit, vt bilio si humores altius in cerebro figantur, & omnes partes occupent, sicut euenit in lanis, quę tincturam accipiunt: atque hęc quidem phrenitis hectica est veluti quædam cerebri tinctura, quæ primo quidem difficillime,

linè, si incœpit vero nullo modo potest sanari, sicuti neque lanatum colores possunt auferri: itaque illi solis prognosticis sunt reliquendi. Ac forte Auicenna qui scribit phreneticos nonnunquam cadere, hecticam hanc phrenitidem intellexit, etsi expositores de febre hectica illam interpretantur.

Tertio sunt differentiæ phrenitidis ex læsione operatiuorum principum, quæ apud Galenum 4. de locis aff. 2. sunt tres: duæ simplices, & tertia quæ ex vtrisque componitur. Prima est, in qua imaginatio permanet illæsa, ratio autem perturbatur, qua differentia phrenitidis ille laborauit, qui primum vasa vitrea, deinde pueros per fenestram proiecit. Secunda est, in qua salua ratiocinatione imaginatio duntaxat læditur: qua differentia ipse Galenus laborabat, cum festucas in lecto, & floccos in vestibus putaret eminere, & eosdem tentaret colligere, colloquentes vero amicos intelligere. Eadem differentia laborauit Theophilus ille medicus. Tertia est differentia, in qua simul, & imaginatio, & ratiocinatio læduntur.

IV. Quarto sunt differentiæ phrenitidis a loco affecto: secundum quas vel substantia, vel tenuis, vel crassa membrana, vel dextra, vel sinistra, vel anterior, vel posterior, vel media pars cerebri laborat. Ex quibus differentijs nonnulli facile dissoluunt illud problema, quomodo vna ex ijs actionibus lædatur, altera illæsa. Namque ita respondent, singulas facultates in singulis separatis cerebri sedibus, imaginationem in parte anteriore, rationem in media, memoriam, postrema residere.

V. Quinto sunt differentiæ: alia vera, & exquisita est: alia non vera neque exquisita. Exquisita & vera phrenitis, definitore Galeno 1. prorr. 1. est, cum flaua bilis occupat locum, in quo princeps animæ sedes residet; vt supra diximus. Phrenitis non exquisita est talis, vel ratione materiæ, vel ratione loci: ratione materiæ, si alius quispiam humor a flaua bile, vt salsa pituita, inflammationem efficiat: ratione loci, si cerebrum non primario; sed consentiente aliqua inferiore parte laboret. Et quamuis multæ sunt partes, vt docet Galen. 5. de locis aff. 4. os ventriculi, cor, pulmo, membrana succingens costas, & forte aliæ, quæ cerebrum in consensum ducere, & inflammationem facere possunt: tamen si vere loquamur, cum hæc deliria potius paraphrenitides, quam phrenitides debeant appellari, eo quod in declinationibus delirium remittitur, quod in declinatione phrenitidis veræ non contingit: ideo apud Galenum vnica est pars, septum transuersum, ex cuius inflammatione phrenitis excitatur, quæ tamen multum ab exquisita phrenitide recedit. Et si quis obijciat, hanc quoque phrenitidem veram, & legitimam esse, cum habeat notas exquisitæ phrenitidis, nimirum febrem acutam, & delirium continuum: huic respondet Galen. loco proxime citato, delirium ex septo transuerso reuera non esse continuum, sed prope venire vt sit continuum: quo loco multa signa traduntur, quæ alterum ab altero delirium possunt separare.

Paraphrenitides.

Definitio phrenitidis.

Differ.

VI. Sexto sunt differentiæ a tempore: phrenitis alia in principio, alia in augmento, alia in statu, & declinatione: quæ differentiæ maxime faciunt ad curationem, siquidem pro diuersa ratione temporum varia remedia debent administrari.

VII. Postremo sunt differentiæ a causis: quæ possunt esse partim externæ, partim internæ. Causæ externæ sunt, veluti mora sub sole, aer insigniter calidus, nimiæ exercitationes, alimenta, potiones, medicamenta calida, casus, percussio, & alia id genus: Causæ autem internæ, vt docet Galen. 2. de Sym. causis, ad finem, duæ sunt: altera calidior cerebri intemperies: altera mordaces, & calidi humores, qualis maxime est flaua bilis, ad quem modum scribit Galen. 1. Epid. 2. 73. eundem humorem pro vna loci diuersitate, & febrem ardentem, & phrenitidem facere. Nam cum flaua bilis simul cum sanguine continuatur in spatijs vasorum, contingit febres ardentes fieri. præcipue vero vbi in venis, aut iecoris, aut pulmonis venis efferuescere: si autem in cerebro atque illius membranis impacta fuerit, phrenitidas inducit. Quod si quis obijciat, Galenum scripsisse; aliquando phrenitidem fieri ex sanguine, atque huiusmodi ægrotos insanire cum risu, neque affectum esse tam periculosum: facilis est responsio ex Galeno 2. de diff. feb. 9. 2. de Crisib. 12. qui scribit, sanguinem putrescentem quoquo modo bilescere, adeo vt ille quoque sub nomine bilis possit contineri.

Causæ.

Phrenitis ex sanguine an fiat.

Signa. Signa phrenitidis sunt duplicia: nonnulla quæ futuram, nonnulla quæ præsentem phrenitidem demonstrant. Signa futuræ phrenitidis, quæ omnia phrenetica signa appellantur, accurate describuntur a Gal. 5. de locis aff. 4. & sunt huiusmodi, præcedunt vigiliæ, & turbulenta quædam somnia, cum manifestis imaginibus, obliuio præter rationem, vt ægri petentes matulam obliuiscantur mingere, aut postquam minxerint, vasculum reddere; laborantes turbulentius, aut omnino audacius respondent, præsertim cum antea fuerint mansueti, & modesti: omnes exiguo potu vtuntur, spirationem quoque magnam, & raram, pulsusque minores & neruosiores habent: quandoque occiput dolet: atque hæc signa plerunque phrenitidem præcedunt: vbi vero ægri tam proxime ad phrenitidem accedunt, oculis eis admodum squallidi redduntur, aut ex altero ipsorum acris effunditur lachryma, & venæ ipsorum sanguine plenæ sunt, & sanguis ex naribus fluit: quo sane tempore nihil quod exacte prudentiam sapiat, respondent, floccosque auellunt, & festucas carpunt, & squallida febre infestantur: quæ non magnas mutationes obtinet, quemadmodum aliæ quædam febres, quæ vigores vehementissimos, declinationes vero mitissimas habent: demum lingua admodum aspera conspicitur: sic illi quandoque audiendo falluntur, nonnunquam tristes, & mœsti decumbunt, vix respondentes, ac parte aliqua dolorifico affectu laborante, etiam si quis hanc vehementer premat, nequaquam sentiunt. Hæc ergo signa laborante cerebro sensim consueuerunt phrenitidem præcedere, quorum omnium signorum facile est rationem reddere, si memoria repetuntur, quæ hactenus de essentia, & causis phrenitidis dicta sunt.

Signa præsentem phrenitidem indicantia, quæ pathognomonica dicuntur, & certissima sunt, docet Gal. illa esse, 1. pror. 4. quæ perpetuo, & solis phreneticis insunt: minus certa quæ perpetuo quidem, sed non solis consueuerunt inesse: vnde ille reprehendit auctorem illius libri, qui petebat signa phrenetica ex vrinis, deiectionibus, sudoribus, sputis, vomitibus, quæ neque perpetuo, neque solos phreneticos solent comitari.

Porro huiusmodi certa & propria signa phrenitidis duo sunt, alterum quod, & perpetuo & soli phrenitidi inest, delirium continuum: alterum quod perpetuo quidem, sed non soli inest, febris acuta, quæ duo sola signa ad dignoscendam phrenitidem sufficiunt: quod si præterea velimus adiungere duritiem pulsus, vigilias, somnos difficiles, sitim insignem, & alia id genus symptomata, adhuc certiorem morbi cognitionem habebimus.

Signa differentiarum. Venio ad signa differentiarum. Phrenitis vehemens habet multa, & vehementia symptomata, & quo inflammatio est maior, ac maiorem cerebri partem occupat, eo symptomata sunt plura, vehementiora; & deteriora: contra phrenitis leuior, ac remissior, pauciora quoque, & leuiora habet symptomata.

Secundo signa phrenitidis hecticæ preclare describuntur 1. pror. 33. namque ægri parum loquuntur, parum mouentur, ac fere videntur quiescere & dormire: quod quidem propterea euenit, quoniam res ad quendam habitum venit, qui nullam fere affert molestiam.

Tertio qualesnam actiones principes, an vna, vel plures, an omnes lædantur, ex ratione delirij manife-

ſtum eſt, prout ægri, vel imaginatione, vel ratiocinatione decipiuntur. Quarto qualiſnã locus capitis particularum laboret, ex quibuſdam coniecturis colligi poteſt, obſeruando quænam pars, dextra an ſiniſtra, anterior an poſterior, dolorem ſentiat, ac minori moleſtia afficiatur; Sic vtrum ſubſtantia cerebri an membranæ afficiantur, colligi poteſt, ſiquidem dolor membranarum dolore cerebri eſt longe intenſior, quod membranę exquiſito, cerebrum autem, aut nullo, aut leuiſſimo ſenſu ſit prę ditum. Pariter inflammato cerebro omnia ſunt deteriora, adeo, vt ſcribat Auicenna 1.3.tract.3.4 aliquando ſuturas capitis ſeparari. Verum, vt admonet Galenus 2. de locis aff. 9. huiuſmodi exquiſita inquiſitio, vtrum cerebrum an membranę primo laborent, non magnam vtilitatem habet, quod nulla ſit varietas curationis, & vtrobique capiti remedia adhibeantur.

Quinto ſigna quę veram, & exquiſitam phrenitidẽ à non vera, & exquiſita diſtinguunt, explicantur à Galeno 5. de locis aff. 4. etenim ſi caput laboret per conſenſum, vel totius corporis, ſicut in febribus ardentibus contingit, vel per conſenſum peripneumonię, pleuritidis, vel alterius partis laborantis, tunc huius partis, vel dolor, vel inflammatio, vel aliqua affectio præceſſit: verum illud accedit, quod delirium de improuiſo, & ſubito hominem inuadit, quod in vera phrenitide non contingit, in qua ſanguis non repente, & confertim, ſed paulatim repit ad caput, & inflammationem facit, vnde varia ſymptomata ſolent illam præcedere, de quibus diximus.

Septi tranſuerſi inflãmat. ſigna. Ex ſepto tranſuerſo autem quod oritur delirium, à vera phrenitide tribus rationibus diſcernitur: primum ex ſymptomatibus oculorum; ſecundo ex ſtillationibus ſanguinis narium; tertio ex ſpecie reſpirationis: de quibus Gal. diffuſe.

Sexto ſigna ex tempore inflãmationis à ſymptomatibus potiſſimum deſumuntur, prout illa, vel creſcunt, vel incipiunt, vel declinant. &c.

Poſtremo loco ſunt ſigna cauſarum. Externæ ex aliorum relatione fiunt manifeſtę: neque vero internæ habent difficilem cognitionem, ſiquidem oculi, & facies, & totum caput calida, & rubicunda apparent, vigent vigiliæ, ſitis, & alia id genus, quæ calidam cerebri intemperiem, nec non mordaces, & calidos humores ſolent demonſtrare.

Curatio. In curatione repetendum eſt, quod alias diximus ex doctrina Galeni, nimirum ſi quis voluerit cum ratione aliquem morbum curare, is debet 1. elicere indicationes curandi. 2. videre an ijs ſatisfieri poſſit. 3. cum quibus præſidijs. Cum ergo indicationes potiſſimum eliciantur ex morbo, ita habendum eſt.

Indicat. Phrenitis eſt inflammatio cerebri, & membranarum: itaque morbus in intemperie cum materia. Prima igitur, & communis indicatio illa eſt, cum morbus ſit immoderata partis repletio, vt hæc materia præter naturam vacuetur, atque à parte laborante tollatur: hoc fieri non aliter poteſt, niſi quod ſuperfluum eſt, aut retrocedat, aut per ipſam patientem particulam vacuetur: retrocedet quidem, vel impulſum, vel attractum, vel tranſmiſſum, vel vno ex ijs, vel omnibus modis. Per patientem vero locum vacuabitur, partim quidem manifeſte, & ſenſibiliter, partim vero obſcure, & inſenſibiliter. Quoniam autem non licet vti præſidijs repellentibus, aut diſſoluentibus, ſine præcedente totius corporis vacuatione: idcirco omnium primum ea indicatio ſe offert, quę ad generalem corporis prouidentiam ſpectat, quam deinceps reliquæ indicationes ordine ſequuntur, reuellendi, repellendi, ac demum diſſoluendi. Quam curandi methodum habens apud Galenum arte med. 9,

Prognoſt. Elicitis indicationibus conſideret medicus, vtrum liceat illis ſatisfacere néc ne; etenim vbi nulla remanet ſpes ſalutis, & ſuperuacaneum fuerit de remedijs cogitare: hoc iudicium nos docet Gal. 1. ad Gla. 8. nempe ex virium, & morbi comparatione. Itaque ſi phrenitis maxima fuerit, multaque, & difficilia habeat ſymptomata, æger autem habeat vires imbecilles, tunc neceſſarium fuerit ægrum ſuccumbere: ad quem modum Galenus generaliter docet 10 metho. 5 in omnibus internis inflammationibus, in virium robore vnicam ſpem ſalutis eſſe. Neque vero ex ijs quæ hactenus diximus, admodum difficile eſt phrenitidis magnitudinem, & periculum intelligere: ſic ſcribit Hip. 4. aphor. 72. Quibus vrinę albæ ſunt, & perſpicuæ, malę: maximæ vero vbi in phreniticis appareant. Tales enim oſtendunt maximam humorum cruditatem, nec non flauam bilem ad caput aſcendere, adeo, vt teſtetur Gal. in com. ſe neminem ſaluatum vidiſſe, cui huiuſmodi vrina apparuiſſet. Sic ſcribit Galenus 3. epid. 3. 75. phrenitidem quæ prima ſtatim die, vna cum febre inuadit, acutiſſimam eſſe: qui fatetur huiuſmodi omnes phreneticos intra ſeptimam diẽ mortuos fuiſſe, per paucos admodum, & raros hunc terminum ſuperaſſe.

Sunt nonnulli, qui generaliter contendunt, phrenitidem confirmatam nulla ratione poſſe ſanari: verum iſti decipiuntur, niſi forte intelligant phrenitidem hecticam, quę reuera nullam recipit curationem. Namque econtra quamuis inflammatio fuerit abſoluta, & confirmata, immo vero deuenerit ad ſuppurationem, ægri quandoque ſanantur: quę doctrina eſt Hip. & Gal. 6. apho. 10. Quare phrenitis, & primo, & quolibet tempore poteſt ſanari, dũmodo phrenitidem hecticam excipias.

In curanda phrenitide, quatenus ad primam indicationem, quæ ad communem corporis vacuationem pertinet, ea potiſſimum perficitur duplici ratione, aut miſſione ſanguinis, aut medicamentis. Quidam hodie protinus ſua adminiſtrant medicamenta, quę, vel propter copiam materię, vel propter principatum loci laborantis, vel propter turgentes humores, vel propter alias cauſas contendunt conuenire. Vnde apud illos ſunt vulgares illi duo inepti verſiculi. *An purgatio in principio cõueniat.*

Synocha cum colica, phreneſis, ſquinantia, & anthrax,
Materias crudas euacuare iubent:

Sed quoniam aduerſus hanc opinionem alias quædam diximus, illud ſufficiat in pręſentia, hocce agere aperte aduerſus Hip. & Galeni decretum eſſe, 4. de ratione victus in acutis 20. Quicunq; ea quæ inflammantur, ſtatim inter initia morborum medicamento ſoluere conantur, ij non ſolum ab inflammata nihil adiuuant, cum non cedat, quæ adhuc cruda eſt affectio, &c. Cum igitur purgantia medicamenta nullo modo poſſint conuenire, vnde neque aliquis probatus medicus reperitur, qui eorum adminiſtrationem probet, neceſſario ſequitur totum corpus per miſſionem ſanguinis vacuandum eſſe: & ita Galenus, Paulus, Aetius, Alex. Auicen. Rhaſes, & omnes in hoc remedio conueniunt. *Vena ſecãda.* Quod diligenter ab illis eſt animaduertendum, qui in morbo bilioſo, & in copia flauę bilis, ſanguinis miſſionem repudiant. Itaque in omni phrenitide, modo virtus valeat, adeo, vt ęger ſine noxa remedium ferre poſſit, & cętera conſentiant, ſine mora ſanguis detrahendus eſt: quo quidem remedio nullum magis efficax, & ſalutare poteſt inueniri. Vena autem, cum Paulo ſecanda eſt in cubito, aut media, ſi tum capitis, tum corporis vniuerſi, aut cephalica, ſi vnius præcipue capitis rationem velimus habere: etſi non ignoro quoſdam magis ſectionem venarum inferiorum probare; qui mihi videntur male ſentire, cum morbus maxime vrgeat, nullas præbeat inducias, indigeatque remedio, quod celeriter poſſit non ſolum reuellere, ſed etiam totum corpus, & caput vacuare. *Quæ vena.* Ac ſane vnica eſt occaſio, quę ſectionem venę inferioris deſiderat, eaque eſt in mulieribus, ſi hoc tempore menſes erumpant, & parce procedant: quod quidem non ſolum in phrenitide ſed etiam in pleuritide, & quouis alio *Quãdo vena in pede ſecanda.*

mor-

morbo censeo non sine ratione faciendum esse.

Hæmorrhoides improbantur. Quamplurimi, ac fere omnes, magnopere probant hirudines ad venas hæmorrhoidas applicatas, & inter cæteros Mesue scribit, in omni phrenitide prouocationem hæmorrhoidum conuenire: qui mihi videntur male agere, & sentire. Sed prȩterea venas interdum superiores secari expedit, nempe frontis, narium, sub lingua, sed in primis narium, cum natura per hanc partem soleat sæpenumero sanguinem profundere, & phrenitidem sanare. *Cautela.* Verumtamen id perpetuo memoria est tenendum, huiusmodi venas prosimiores cerebro nunquam fore incidendas, nisi antea secta vena in cubito, & post vniuersi corporis vacuationem. *Quantitate sanguinis.* De quantitate sanguinis inter auctores non conuenit. Paulus, Alexan. & fere cæteri inquiunt, sanguinem copiose pro viribus detrahendum esse. Auic. vsque ad proximam syncopem Aetius ex Possidonio iubet minorem sanguinis copiam detrahere, propter plurimam dissolutionem, & lassitudinem, quæ ipsis ex vehementi motione contingit. Sed forte de hac re nil certi statui potest: etenim si ȩger se præbeat obedientem, mea sententia melius foret non semel copiose, sed bis ac ter moderate sanguinem mittere: quam rationem mittendi sanguinem certum est ægros facilius perferre, & ad reuulsionem magis facere. Exempli gratia, primum secta vena media, deinde caphalica, tum scarificatis cucurbitulis, quȩ quidem hoc tempore non solum ad partes inferiores, sed etiam ad superiores, & ad occiput possunt apponi. Sin autem, quod sȩpe contingit, æger insolenter agat, neque velit præceptis medicis obedire, tunc præstaret occasionem arripere, ac semel sanguinem mittere, prout vires, corporis habitus, anni tempus, aeris constitutio, similia postulant, sed tamen hac in re Aetij consilium, vt dictum est, non est negligendum. *Cucurbitulæ quando conueniant. Clysterum vsus.* Cæterum si propter ȩtatem, vel aliud impedimentum non liceat venam secare, plerique omnes hoc tempore scarificatis vtuntur cucurbitulis: sed nos documus alias ex Galeno, earum vsum morbi principio non conuenire. Galen. consueuit clysteribus agere, cui consentit Auicen. 13.13. tract. 5. 2. qui scriptum reliquit, solutionem ventris omni die semel, aut bis, excusare à phlebotomia.

Si quærat aliquis, an liceat ante missionem sanguinis aluũ lenire: huic respondeatis, occasionẽ esse præcipitem, ac propterea tam vtile ac necessarium prȩsidiũ nulla ratione differendũ, sed quamprimum, nisi aluus fluat, imposito clystere ad missionem sanguinis properandum esse: secta autem vena, si ita ferat occasio, neque leniens aliquod medicamentum prȩtermittendũ est, quod possit, & prima excrementa purgare, & bilis *Lenient.* feruorem remittere, inter quæ cassia cum thamarindis esset præstantissima.

Secunda indicatio. Ex secunda indicatione ad medicamenta repellentia deueniendum est, quæ ex Galen. in arte medica 95. sunt frigida, & adstringentia, de quibus satis alias. Inter cætera est oxyrhodinum: sed dubium est, calidumne an frigidum debeat administrari? Auicenna in præsentia vtitur oxyrhodino non solum frigido, sed etiam niue refrigerato: contra Aetius docet, frigiditatem rosacei inflammatis membranis minime tutam esse, quare illud probat æstate quidem tepidum, hyeme moderate calidum. In qua difficultate longe magis opinioni Auicennȩ quam Aetij cogor consentire. Namque cerebrum non est tam frigidum, (quoniam Gal. 8. de vsu partium 2. asserit omni tempore aere calidius inueniri) quin frigiditatem rosacei, non admodum insignem, possit perferre: ac presertim cum sit necesse in transitu illius vim, & facultatem remitti: quòd si altera ex parte per Aetium illud, vel tepidum, vel moderate calidum administretur, nescio quantam repellendi vim possit habere, & id prȩstare, quod fluxio humorum, & inflammatio requirit. Antiqui consueuerant oxyrhodino caput perfundere, nec, vt hoc tempore fit, lintea oxyrhodino madefacta ad suturam coronalem apponere: ac sane optimum foret antiquum vsum reuocare, cum certum sit, quod veteri illa ratione non solum vi medicamenti, sed etiam substantia ad cerebrum possit penetrare. *Quod repetēda repellentia.* Sed non bis tantum, vel ter imponenda sunt ista lintea, quia exiccantur, sed sine intermissione caput irrigandum est, siquidem volumus repellere fluxum humoris, & inflammationis calichitatem remittere, vt dicit Gal. 4. de locis aff. 2. Sic decocta ex rebus frigidioribus etiam conferunt.

III. Indic. Post duas indicationes generales, vid. vacuationis, & repellendi, ex tertia indicatione ad omnia genera reuulsionis deueniendum est, frictiones, ligaturas, lotiones extremarum partium, cucurbitulas, clysteria, & alia id genus, de quibus illud est notandum, quamplurimos vti clysterib. acrioribus, quȩ tamen nõ conueniunt, quia nimis calefaciunt exagitantque humores, vnde vapores facilius in caput efferuntur: ex quo Pau. Aetius, & omnes, mollia, & leuia clysteria probant. Et si quis obijciat, hȩc leuia clysteria nihil reuellere, et dicam, negandum quidem non esse acriora id multo magis facere, interim tamen neque hȩc fore inutilia, dum materiam noxiam ad partes capiti oppositas educant, omnique periculo careant.

Vigiliæ. Porro quoniam inter cætera omnia symptomata nullum est maioris momenti, & periculi, quam sint vigiliȩ, idcirco huic symptomati omnibus modis est occurrendum. Itaque Gal. scribit. 13. meth. 2. non solum præsidijs leuioribus, verum etiam acrioribus esse agendum, qualia sunt quæ cerebrum insigniter refrigerando possunt principem partem stupefacere: hȩc vero duplicia sunt, partim externa, partim interna: externa sunt primum lotiones, & perfusiones capitis, vel ex aqua simplici, vel ex decocto violarum, lactucarum, capitum papaueris, &c. Sit exemplum.

℞ *Maluarum, lactucarum ana M. ij.*
Solani. M. ß.
Cap papaueris. N. viij.
Florum chamomeli. M. j. ß.
Decoque ad consumptionem tertiæ partis.

Vnde est illud Hip. de Mithono 2. epid. 3. ȩgroto septimo: Caput lauit, dormiuit, mẽte constitit, & Gal. in com. hæc habet: deinde inquit Hip. peruigilauit, delirauit. Huius te præstantiss. remedium docuit, ait caput laues, verum si quis non solum caput perfundat, sed etiam abluat, & manus, & crura, id optimum foret, & ego partim ad reuulsionem, partim ad refrigerationem, & ad conciliationem somni facere soleo familiariter. Deinde sunt odores, vt poma mãdragorȩ, flores rosarum, violarum, si fuerit æstate, camphora, aqua rosarum, neuupharis. Postremo sunt linimenta, ex quibus & tempora, & nares intra sunt inungendæ: atque hȩc pariter sunt multiplicia: oleum violaceum, de nenuphare, de papauere, de mandragora, vnguentum diapopuleum, quod vulgare, & optimum est; sed opium inter cætera omnia principem locum obtinet. *Cautela.* In quibus medicamentis, id est notandum, vt perpetuo à malis odoribus caueatis, quod fiet si illis aliquod odoratum, vt modicum moschi permisceatur, quod & malum odorem remittere, & vim *Alterum.* medicamenti facilius ad partes internas potest deducere. Exemplum.

℞ *Vnguenti diapopuleon. ℥ ß.*
Olei violacei.
De nenuphare ana parum M.

Exemplum opij.

℞ *Opij gr. iiij.*
Moschi.
Croci ana gr. j.
Olei de nenuphare q. suf. M.

Medicamenta autem quȩ per os assumuntur, sunt item multiplicia, neque si malum vrgeat, eorum vsus timendus est, siquidem auctore Alex. non modo somnum conciliant, sed etiam febri conueniunt,

niunt, & caput tamquam igne exustum refrigerant: primum est syrupus de lactuca, de papauere: deinde est diacodium, quod est duplex, alterum cum melle, alterum cum sapa; quod postremum ab auctoribus improbatur, propter ventositatem: familiariter vtuntur seminibus papaueris albi ad ʒ. vj. vel ℥. i. ex quibus contusis cum aqua flor. violarum, vel lactucæ, exprimitur lac, quod in ferculis permiscetur, & optimum est. Demum sunt antidota somnifera, Philonium Romanum

Cautela I. vel Persicum, Requies Nicolai, de quibus duo potissimum sunt notanda. i. vt a frequenti vsu huiusmodi medicamentorum abstineamus, quandoquidem periculum est, vt monet Aetius, ne phrenetici qui nimium refrigerantur, fiant lethargici, adeo vt si incipiant dormire, postea non possint suscitari. Alterum

II. est notandum, in quo vulgares medici perniciose errant; scilicet, si vires fuerint imbecilles, plene a medicamentis stupefacientibus esse abstinendum, quoniam tunc natiuum calorem extinguunt, atque, vt inquit Alex. quandoque mortalium medicamentorum potionem comitantur. Immo vero Auic. non solum interna, sed etiam externa medicamenta stupefacientia reijcit, qui scribit ad hunc modum cap. 3. Et stude, vt facias eum dormire, atque vt fiat hoc, aliquid opij duobus cornibus frontis ei appropinqua, & naso ipsius. si virtus est fortis, & si non sit fortis,

Vtrū purgantia conueniant. caue, quoniam illud est interimens. Verum redeundo ad communem corporis vacuationem, dubium est, vtrum liceat phreneticis purgantia medicamenta exhibere nec ne? Nullus ex Græcis medicis mentionem facit, solus Auicen. plurimam solutionem probat, vt neque abstineat ab vsu scammonij, in qua difficultate, quicquid sibi voluerit Auicen. ego censeo huiusmodi medicamenta ante morbi declinationem nullo modo conuenire: quo fortasse tempore, apparente coctione, ad vacuationem eorum quæ aliquando relinquuntur in morbis, non sine ratione medicamentum purgans bilem possit exhiberi: de quibus alias diximus.

4. Indic. Post hæc omnia, ex postrema indicatione ad medicamenta discutientia, & resoluentia est veniendum, ad quæ tamen, quod est memoria tenendum, non nisi in vera, & perfecta declinatione licet deuenire: quoniam si ea priore tempore administrantur, facile possunt inflammationem febremque augere, & ægro extremam perniciem afferre. Hæc docuimus calefaciendi facultate esse prædita, qualia sunt serpillum, thymus, me-

Suffumigium. lilotus, origanum, pulegium, stœchas, &c. ex quibus variæ medicamentorum formæ possunt parari, & primum suffumigia, quæ per nares recipiuntur, & sit exemplum.

℞ *Origani.*
Pulegij.
Calaminthi ana M ß coquantur
In aceto pro suffumigio.

Secundo sunt itidem naturalia, quæ a nonnullis vitu-

Viscera animalium actu calida. perantur, quod nimis concutiant caput: Inter cætera præsidia quæ ad postremam indicationem pertinent, recentiores medici quoddam remedium excogitarunt, cuius nullus antiquorum meminit, quo familiariter hoc tempore vtuntur, & partim ad dissoluendam materiam contentam in capite, partim ad illius corroborationem affirmant esse efficacissimum, illud vero sunt carnes, & viscera animalium recens interfectorum, quæ adhuc calida ac fere palpitantia ad capita phreneticorum apponunt; qualia sunt pulmones agnini recens euulsi, catulus, pullus gallinaceus, columbus, per medium dissecti, & similia. Quod quidem remedium etsi mihi videtur turpe, & inquinatum, a quibus ingenui homines debent abstinere: tamen nolui silentio illud præterire; cum sit admodum vulgare: & si in tempore veræ declinationis administretur, poterit qui voluerit eius periculum facere.

Victus ratio. Quod attinet ad victus rationem, quæ sex rebus non naturalibus comprehenditur, primum aer sit temperatus, neque insigniter frigidus, qui naturalem euaporationem prohibet, neque insigniter calidus, qui adhuc magis inflammat, sed pro ratione temporis, exempli gratia, hyeme calidior, æstate frigidior paretur. Sed dubium est, vtrum expediat phreneticos in luce an tenebris detineri? namque antiqui illos fere in tenebris tenebant, qui ad quietem animi iudicabant tenebras conferre: verum Asclepiades, tanquam tenebris ipsos terrentibus, in lucem ponendos esse statuit. Quam dubitationem soluit Cornelius Cels. lib. 3. 19 inquiens neutrum perpetuum est: alium enim ægrotum lux, alium tenebræ magis perturbant, reperiunturque nonnulli, in quibus nullum discrimen deprehendi hoc, vel illo modo potest: itaque inquit Celsus, optimum est vtrumque experiri, & habere eum qui tenebras horret, in luce, contra qui horret lucem, in tenebris: quod si nullum tale discrimen fuerit, æger si vires habeat robustas in loco lucido, si non habeat, in obscuro detinendum est. Cibus sit tenuissimus, cum morbus sit acutissimus, & vno verbo, non aliud quam ptisana hordeacea, vel panis ex aqua præparatus: etsi nonnulli antiqui præterea endiuiam, lactucam, fructus, & alia id generis solebant exhibere, a quibus mea sententia, est abstinendum. Potus, aqua hordei bene præparata mihi probaretur, vel sola, vel simul cum modico iulepo, vel rosaceo, vel violaceo. Aegri quiescant quantum fieri potest; quod si fuerint diuites, contineantur a seruis, si pauperes a famulis. Somnus omni industria concilietur, siquidem phrenetici nullum vigilijs maiorem hostem habent. Excrementa per aluum, per lotium, & cætera purgentur quotidie. Ab animi perturbationibus, quatenus fieri potest, caueant.

Exemplum Phrenetici.

Socrates annum agens quadragesimum, temperamenti calidioris, & siccioris, hoc tempore laboret phrenitide. In prima visitatione, imposito molli clystere ex decocto maluarum, violarum, lactucarum, melle violato, oleo violato, nisi aluus sponte deijciat, protinus secare venam, etsi ille sese præbeat opportuna facientem secare primam venam communem, deinde eadem die vel sequenti cephalicam: at si idem nolit obedire, vt sæpe fit, leniter secare venam cephalicam, mittendo sanguinem copiose, ad 12. & plures ℥. Et si quis hirudinarius velit Socrati apponere hirudines ad venas hæmorrhoidas, illum doceatis ex Galen. huiusmodi remedium in morbis biliosis non conuenire. Eadem die secta vena capiti oxyrrhodinum ad commissuram coronalem apponendum est, quod conficiatur ex oleo rosaceo, & modico aceti, & illud quidem actu frigidum, quo sane vel more Galen. & antiquorum caput perfundendum est, vel more nostro linteis ex eo madidis caput assidue fouendum. Hoc ipso tempore accedatis ad reuulsiones, ligaturis dolentes, frictiones, & lotiones extremarum partium, cucurbitulas, clysteria, & similia, in quibus mane, & vesperi, & ante prandium, & ante cœnam longiore insistendum est: secunda vel tertia die, quoniam morbus non dat inducias, ad propriam capitis vacuationem veniendum est, itaque Socrati secetis venam frontis, venas narium, sub lingua, ponite hirudines post aures: quæ tamen remedia a vobis ita debent institui, vt sine vlla confusione accommodate vnum post alterum adhibeatur. Interea arripiatis occasionem, si fieri potest, leniendi aluum leniori aliquo medicamento, quale inter cætera præstantissimum esset cassia cum thamarindis: post hæc studeatis omni industria somnum conciliare, ac, si opus fuerit, ne timeatis principes partes stupefacere: quare extra inungatis tempora, & nares cum oleo violato, de nenuphare, de papauere: offeratis odores frigidos, rosas, violas, pomum mandragoræ, aquam rosaceam, &

similia; Socrati perfundatis caput, nec non lauetis brachia, & crura ex decocto maluarum, violarum, lactuearum, nenupharis, capitum papaueris: interius simul cũ ferculis vtamini emulsione seminum papaueris albi, & si opus fuerit, philonio Romano, vel Persico, requie Nicolai, &c. Demum vero in morbi declinatione deueniatis ad medicamenta discutientia, suffumigia, sternutatoria, & cætera de quibus diximus: sed raro est, vt in phreneticis ad postremam indicationẽ veniamus. Socrati victus tenuiss. instituatur, ptisana imprimis: & quoniam suis solet maxime vrgere, illi exhibeatis, vel decoctum acetosæ, vel endiuiæ, vel seminum melonis; vel hordei, vel sola, vel cum modico iulepi violacei: quæ quidem potiones assumendæ sunt quo tempore Socrates sumit sua alimenta, aut saltem ieiuno ventriculo, minime qualibet hora, sicut imperiti faciunt Medici.

Sed quæret quis, cũ generaliter vnica tantum phrenitis a nobis curata fuerit, quamobrem antea a nobis plurimæ phrenitidis differentiæ sint propositæ, quæ propterea nullum vsum videntur habere? Ego ad hoc respondeo, omnes differentias vel ad prognosticum, vel ad curationem, vel ad vtrumque conferre: sic differentia ex magnitudine manifeste facit ad prognosticum, sed neque ad curationem est inutilis: namque exempli gratia, si phrenitis fuerit insignis, protinus sine mora aggredimur sectionem venæ: sin autem fuerit leuior, ac simul ventriculus laboret cruditate, fortasse sectioni venæ non verebimur aluis lenitionem præmittere. Differentia ex qualitate conducit prognostico: namque phrenitis in habitu nullam recipit curationem; quod item de alijs differentijs potest colligi, & demonstrari. Quod autem diximus de differentijs phrenitidis, idem de cæteris quoque differentijs aliorum omnium morborum dicendum, & memoria tenendum est.

CAPVT. XII.

De Lethargo.

Nomen. DE essentia lethargi conuenit inter omnes, hunc affectum inducere quendam marcorem, & inexpugnabilem dormiendi necessitatem: ex quibus symptomatibus nomen accepit. ἀργὸς, iners græce oblitio est, algis iners, vt lethargus non aliud quam inertem obliuionem significet. Veternus quoque appellatur; etsi Plinius lib. 28. cap. 17. lethargum a veterno separat. Auic. Subeth frigidum vocat. Constat præterea in hoc affectu caput laborare, atque illius causam esse pituitam quæ nimio frigore, & humore cerebrum imbuit, & in somnum impellit: de ijs nemo dubitat. At vero dubium videtur, vtrum lethargus sit inflammatio nec ne, hoc est, vtrum pituita in cerebro humorem præter naturam efficiat, vel tantummodo cerebrum refrigeret, & humectet? nec non vtrum in lethargo lædantur facultates principes? & si lædantur, quales, & quomodo lædantur? quæ duæ dubitationes difficiles, nec forte hactenus bene explicatæ sunt.

Vtrum lethargus sit inflammatio. Quo ad primam Auicen. scribit manifeste, lethargum esse apostema phlegmaticum, factum intra cranium, cui plurimi etiam doctissimi viri consentient, qui conantur hanc sententiam confirmare ex Galen. 13. meth. 21. vbi scribit lethargum contrarium quodammodo phrenitidi secundum speciem esse: quod si lethargus, & phrenitis secundum speciem contraria sunt, necessario genere conueniunt, vnde eum supra statutum sit, phrenitim sub inflammatione, vt sub genere contineri, vt lethargus quoque eodem genere comprehendatur, & inflammatio sit, fateamur necesse est. Præterea cum Galen. doceat, lethargicos laborare continua, & lenta febre, istud inquiunt sine inflammatione non videtur posse fieri, siquidem in destillationibus, & alijs huiusmodi affectibus, in quibus multa in caput redundat pituita, nulla sæpe-numero febris coniungitur. Altera autem ex parte, ni fallor, numquam Galen. asserit lethargum esse inflammationem, qui ad constituendam illius naturam id satis habet, vt pituita cerebrum refrigeret, & humectet, vt colligitur 1. prot. 1. 13. meth. 2. 4. de locis aff. 2. 3. de locis aff. 4. 2. apho. 3. Immo vero Gal. tantum videtur abesse ab hac opinione, vt lethargus sit inflammatio, vt doceat 3. de locis aff. 7. illum posse fieri a sola intemperie frigidiore, contra quam eueniat in apoplexia, quæ propterea quod subito fiat, frigidum humorem, aut crassum, aut tenacem, principes cerebri ventriculos confertim replentem, non totius substantiæ eius intemperiem demonstrat. *Sententia authoris.* Itaque sicut mea sententia negandum non est, quin lethargus sequatur aliquando inflammationem cerebri ea pituita ortam, ita neque id perpetuo fieri censendum est, cum nihil obstet quin ea eadem putrescente pituita, sine vlla inflammatione, homines perpetuo somno, & perpetua lentaque febre corripiantur, quæ lethargi propria sunt symptomata. Neque aduersus hanc conclusionem aduersæ rationes quicquam demonstrant, etenim dicit Galen. lethargum non simpliciter, sed quodammodo secundum speciem phrenitidi esse contrarium, quod ego interpretor potissimum verum esse propterea, quia lethargus ea contraria causa, nimirum ea humore frigido, originem habet: vnde idem Galen. vtriusque morbi curationem, phrenitidis, & lethargi, primo quidem eandem esse, posterius vero contrariam, cum in phrenitide, ad prohibendas vigilias, liceat vti medicamentis frigidis, & quæ principes facultates possunt stupefacere; in lethargo autem expediat vti medicamentis calidis, & quæ facultates principes possunt excitare. Deinde quod aiunt, sine cerebri inflammatione, ea sola pituita, febrem continuam non posse fieri, id sane ab omni ratione videtur alienum: si enim multa pituita redundet in cerebro, & putrescat, quid prohibet quin febris generetur? Certum enim est, pituitam etiam sine inflammatione, sicut cæteri humores in venis, putrescere, & sine inflammatione febrem efficere.

Quæ facultates lædantur in lethargo. De secunda autem dubitatione scribit Gal. 3. de locis aff. 5. 2. de locis aff. vltimo generaliter in lethargo principes animi functiones lædi: speciatim vero scribit 3. de locis aff. 5. rationem, & memoriam aboleri: & in lib. de symp. diff. 3. dicit, in lethargo imaginationem deficere, & imbecillam esse ea quibus locis nonnulli existimant, præter cætera symptomata lethargicos delirare. Ego vero etsi non ignoro in hac sententia fuisse viros præclarissimos, tamen ex Galen. cogor dissentire: etenim Gal. de sym. diff. 3. explicans noxas quæ prodeũt a principe facultate, statuit tres actiones principes trifariam posse lædi, aut ablatæ, aut imminutæ, aut deprauatæ, quorum omnium exempla profert: imaginationem aboleri in caro, & catalepsi, deprauari in delirio, deficere in comate, & lethargo: ratiocinationem aboleri in dementia, deficere in stultitia, deprauari in delirio, quæ symptomata etiam memoriæ contingunt: cum igitur nulla vel abolita, vel imminuta actio, sed tantummodo deprauata imaginationis, ratiocinationis, memoriæ, apud Galen. delirij nomine donetur, in lethargo autem nulla reperiatur actio deprauata, sed tantummodo imminuta, & abolita, mihi videor summa cum ratione posse affirmare, ea doctrina Gal. in lethargo nullum delirium contineri.

Lethargi essentia. Ex his facile est lethargi essentiam, causam, & symptomata intelligere: siquidem morbus est cerebri intemperies frigida, & humida: causa morbi, putrescens pituita: quæ vel inflammationẽ efficiat, vel sine inflammatione cerebrum refrigeret, & humectet: symptomata sunt abolita ratio, & memoria, nec non deficiens imaginatio, quibus demum febris lenta, & continua, atque inexpugnabilis dormiendi necessitas coniungitur.

Differentiæ sunt plurimæ: lethargus alius uerus, *Differen I.* alius nō verus. Verus ille est, qualis fuit descriptus: non verus, & spurius est, quotiescunque caput non primario, sed per consensum laborat: ad quem modum laborante, vel septo transuerso, vel alia parte inferiore aliquo morbo pituitoso, plurimi vapores crudi eleuātur, qui petentes ipsum cerebrum, speciem quandā lethargi solent repræsentare: de qua differentia lethargi per consensum Gal. 17 de vsu partium ad finem, & Aetius lib 6. 3. mentionem facit.

II. Secundo sunt differentię ex magnitudine, & paruitate, quæ præcipue ex symptomatibus sumuntur.

III. Tertio ex qualitate: namque nonnulli ægroti habēt colorem, tum corporis tum maxime faciei, plumbeum, & quasi mortiferum, alij eundem colorem habent non ita multum à colore naturali alienum.

IV. Quarto sunt differentiæ à modo generationis: alius primo generatur, alius non primo generatur, sed alios morbos sequitur, ac maxime phrenitidem, quod fieri contingit, vt docet Gal. duplici ratione: altera quod dissolutis partibus tenuioribus, & calidioribus, crassiores, & frigidiores remaneant: altera propter importunam stupefacientium medicamentorum administrationem, vnde cerebrum in contrarium vitium deducitur.

V. Quinto à loco affecto: lethargus alius mēbranas cerebri, alius cerebri substātiā occupat, etsi nōnulli de hac differentia temere dubitant, cū Gal. illā recipiat apertissime, qui scribit. 4. de causis puls. 14. lethargum, & phrenitidem posse vtrasque cerebri partes occupare, sed tamen lethargum ex ipso potius cerebro, phrenitidem pręcipue ex tenui membrana ac septo transuerso originem habere.

VI. Sexto sunt differentię ex temporibus morbi.

VII. Postremo ex causis, partim externis, partim externis. *Causæ lethargi.* Causę externæ sunt aer frigidus, humidus, crassus, constitutio austrina, longum otium, alimenta, & vina crassa, & vno verbo cum Auicen. quæcunque humorem pituitosum in corpore possint coaceruare. Intemperies frigida, & humida ipsius cerebri, simul cum putrescente pituita, vnica interna lethargi causa statuitur. Sed dubium est vtrum possit fieri ex melancholia; Auicen. 1.3. tract. 1. cap. 7. hæc habet: Et quamuis quidam medici nominant lethargiam omne apostema frigidum in cerebro, siue phlegmaticum verumtamen plures antiquorum phlegmaticum hoc nomine appropriauerunt, & tuum est, vt in ipso vtrumque nomines: & ita Auicen. sequenti cap. ponit signa lethargi melancholici. Ego vero si rei naturam, & Galeni doctrinam considero, puto ab humore frigido, & sicco, qualis est melancholia, nullo modo tam insignem propensionem in somnum fieri posse. Nam Galen. frequenter docet, & rei natura confirmat, huiusmodi prolixos, & profundos somnos ex frigiditate, & humiditate fieri: contra autem ex humore frigido, & sicco non solum non somnum, sed etiam vigilias excitari: & 2. apho. com. 3. scribit. difficilem somnum fieri cerebro refrigerato, quę refrigeratio si fuerit vehemens, & mista cum humiditate, somnos profundos, cum siccitate autem, vigilantem sensus stuporem, catalepsim nempe efficere.

Signa. Signa lethargi sunt duplicia: alia quæ futurum, alia quæ præsentem morbum significant. Signa prognostica illa sunt: capitis grauitas, pigritia ad motum, insignis propensio ad somnum, debilitata memoria, & ratio, temperies corporis, cœli constitutio, regio frigida, & humida, ętas senilis, tempus hyemis, victus ratio, quæ ad gignendam pituitam est accommodata. Signa pathognomica autem quamplurima ab omnibus afferuntur, sed potissimum ab Auicenna, ex quibus hæc sequentia mihi videntur magis propria: febris continua, & lenta, somnus profundus, à quo æger vix, aut ne vix quidem potest excitari, læsio omnium facultatum principum: quæ quidem pauca signa si simul conueniant, perpetuo lethargum demonstrabunt: quibus licet addere signa ex pulsibus, & vrina: namque pulsus, vt dicit Gal. 4. de causis pulsuum cap. proprio, pulsui eorum qui laborant Peripneumonia, magnitudine, imbecillitate, mollitie, similis est, sed illo pulsu est tardior, rariorque, & minus inæqualis: sic lotia sunt veluti iumentorum, crassa, turbata, pallida, quorum omnium ex copia redundantis pituitæ facile est rationem reddere.

Diagnostica. Vtrum lethargus sit verus, & capite primario laborante, vel non verus, & per consensum aliarum partium, duplici potissimum ratione deprehenditur. Altera ex præcedentibus morbis, vel totius, vel alicuius partis: totius, vt in febre pituitosa: partis: vt septi trāsuersi, pulmonis, &c. Altera ex perpetuis, vel intermittentibus symptomatibus: etenim si symptomata in eodē statu perseuerant, verum lethargum denunciant: si autem remittuntur, vel augentur, remisso, vel aucto morbo principali, tunc lethargum spurium, & per consensum demonstrant.

Signa magni, vel parui lethargi, accipiuntur ex magnitudine, vel paruitate symptomatum, & præcipue eorum symptomatum quæ magis propria, & inseparabilia statuta sunt. Signa ex loco affecto nulla possunt haberi, vt dicit Gal. 3. de locis aff. 4. quandoquidem neque tumor pręter naturam, neque dolor, neque color à priore mutatus, neque excremēta, neque aliud quidquam est, quod peculiarem affectum, vel cerebri, vel membranarum possit demonstrare. Cætera omnia signa, vel ægris referentibus, vel ipsis sensibus, vel ijs quę tradita sunt, euadunt manifesta.

In curatione lethargi eędem nobis offerūtur indicationes, quæ in curatione phrenitidis fuerunt institutę, & quę omnibus morbis sunt communes, quicunque ex fluxione humorum originem habent.

Indicat. Itaque omnium primo totū corpus est vacuandū. 2. repellendum. 3. reuellendum: postremo resoluendum, & corroborandum est: de quibus omnibus indicationibus, & singulis pręsidijs ad eas accommodatis, breuiter agendum, quandoquidem curatio lethargi, vt dictum est, eadem est cum curatione phrenitidis, pręterquam quod in lethargo, sicut in phrenitide, non licet vti medicamentis frigidis, nec principes facultates, stupefacere.

Prognostica. Quæritur vtrum liceat ijs indicationibus satisfacere: etsi Hip. & Gal. 1. de ratione victus 7. & 1. epid. 3. 1. & omnes, reponunt lethargos inter morbos, imò vero inter morbos perniciosos, de quo speciatim scribit Celsus lib. 3. 21. morbum acutum esse ac nisi succurratur celeriter, hominem iugulare, verumtamen negandum non est, quod experientia, confirmet, nonnullos quoque lethargicos aliquando euadere: hoc autem iudicium, vt alias diximus, non aliter fit, quam ex morbi: & virium comparatione Ergo quantumuis morbus fuerit magnus, dummodo habeatis vires constantes, ne desperetis salutem.

Vacuatio corporis. Clyster. Quatenus itaque ad vacuationem totius corporis, sunt clysteria acria, quæ pręterea reuellendi quoque à capite vim habent: hæc enim redundante humore frigidiore, ac veluti sopita principe facultate, sunt admodum accommodata.

℞ *Decoctionis betarum.*
Furfurum ana lib. j.
Electuarij diapheniconis. ℥ j.
Mellis rosati.
Olei chamomælini completi ana ℥ iij. *M pro clystere.*

Acrius erit.

℞ *Centaurij minoris.*
Florum chamomæli. ana M. j.
Pulpæ colocynthidos.
Agarici ana ℥ j. ß. *Fiat decoctio.*
℞ *Dictæ decoctionis. lib. j.*
Hieræ composit. lib. j.

Mellis

Mellis rosati.
Olei chamomelini completi ana ℥ iij. M

Venæ sectio an cõueniat.

Sed statim deueniamus ad sectionem venæ, sicut Gal. Paulus, Alexan. Auic. & omnes iubent, solus Mesue hoc remedium prætermittit. Quo loco omnes medici nostrorum temporum, quicunque non intelligunt indicationem mittendi sanguinem sumi ex magnitudine morbi, sed vel ex copia, vel ex impetu sanguinis, &c. omnes inquam mirum in modum se torquent, & varia quærunt perfugia, vt se hinc possint explicare. Trincauellius hoc loco, ex consilio Aretei, & Aetij statuit, venam secandam esse, primum si lethargus statim incipiat, neque alios morbos sequatur: deinde si sanguinis adsit plenitudo: postremo etsi pituita in capite, & cerebro redundat, cum ea tamen totum corpus sanguine refertum fuerit. Contra vero a sanguine abstinendum esse, si lethargus alijs morbis succedat, si desit sanguinis plenitudo, si postremo simul cum venis cerebri, reliquæ venæ quæ per ambitum corporis dispersæ sunt, pariter sicut cerebrum, crudo humore refertæ sint. Alij sanguinis missionem probant tanquam remedium reuulsorium, minime vacuatorium. Nonnulli vero ita statuunt, in lethargo sanguinis missionem conuenire, non habita ratione a morbo præsente, qui cum pendeat ex copia pituitæ, non sectionem venæ, sed purgationem indicat, verum habita indicatione ad morbum futurum. Et si quis illos interroget, qualisnam sit hic morbus imminens, respondent esse nouam fluxionem multi sanguinis, ac potissimum tenuioris, qui propter caliditatem, propter dolorem, & propter imbecillitatem cerebri, facile ab illo recipitur, imò vero & attrahitur. Cæterum etsi hæc, & alia id genus, vt dixi, sint dogmata doctissimorum hominum: tamen aliena a doctrina Galeni, & de trarium somnijs similia sunt. Itaque nos nostrum Gal. audiamus, qui hęc habet. In talibus affectibus, phrenitide, & lethargo, incidenda vena est statim ab initio, si modo tam valens virtus fuerit, vt sine noxa missionem sanguinis toleret, ac nihil prohibeat eorum, quæ de secanda vena diximus, sicuti vel crudi humoris copia, vel puerilis ætas, vel anni tempus, vel regio 13. method. 21. Primum igitur sumpta indicatione a magnitudine morbi, in phrenitide, & lethargo secanda est vena: sed præterea diligenter animaduertendum est, vtrum æger huiusmodi remedium ferre possit, adeo vt nullum sit impedimentum, quod illam administrationem possit prohibere: ea ia sunt debilitas virium, ætas puerilis vel senilis, copia crudorum humorum &c. quæ tamen omnia ille aliquando ad duos scopos refert, virium robur, & vigentem ætatem. Vnde quicumque hæc intelligit, etsi non prætermittit cõsiderationem cum Trincauello, vtrum morbus incipiat, & vtrum in cerebro vel in toto corpore pituita, aut sanguis redundet, & reliqua, sed omnia potissimũ ad considerationem virium perpetuo refert: bene agit, nec tot scrupulosis distinctionibus opus habet, quæ quidem multorum intelligentiam distrahunt, & sæpenumero sunt in causa, vt occasio alioqui præceps, tam præsidij omittatur. Et hæc de re satis.

Cautela.

Quæ vena secanda.

Secanda igitur vena cephalica, sanguisque moderate, neque sępius extrahendus est, sumpta indicatione ab humore noxio, qui quidem non præsidium, sed præsidij quantitatem, & modum debet determinare.

Præparãna pituitam.

Porro ad primam indicationem, quę ad vniuersi corporis vacuationem pertinet, quamplurimi hoc tempore purgantibus vtuntur, quę non solum importuna, sed etiam perniciosa sunt: siquidem materia neq; est concocta, neq; turget: quamobrem antequam ad purgationem accedamus, ea sunt exhibenda, quæ possint humores noxios attenuare, incidere, abstergere, & pręparare: qualia medicamẽta sunt nostri vulgares syrupi mel rosaceũ colatum, syrupus de betonica, oximel simplex, syrupus de stœchade. Decocta betonicę, saluię, stœchados, hyssopi, rorismarini, &c. vt tandẽ apparenti coctione medicamẽta purgãtia cõmode possint exhiberi.

℞ *Mellis rosati colati ℥ j.*
Oxymellis simpl. ℥. ß.
Decocti hyssopi.
Betonicæ ana ℥ iiij M.

Potio purgans.

Purgans
℞ *Electuarij diaphenicon. vel*
Hieræ Pachij ℥ ß.
Mellis rosati sol. ℥ iij.
Decoctionis suprascriptæ quam suf. M & fiat Potio.

Alij alijs vtuntur, & inter cęteros Paulus, & Alex. vtuntur scammonio simul cum castoreo, quod certe mirum: siquidem constat inter omnes scammoniũ nõ pituitam, sed bilem purgare, quę in lethargo non peccat. Si propter ętatem vel aliud impedimentum non liceat venam secare, omnes vtuntur clysteribus acrioribus: sed neq; importunum foret partes infernas, & ipsa crura scarificare, quod non solum ad communem corporis vacuationem, sed etiam ad reuulsionem, quã maxime pertinet. Eodem tempore, & die, ex secunda indicatione, materia petens caput omni reuulsionis genere debet reuelli, ligaturis, frictionibus, clysteribus, cucurbitulis, & similibus: inter cęteri autem genera reuulsionum familiare, & optimum remedium est, si aceto vel simplici, vel, quod efficacius est, scillitico, simul cum sale extremę partes, ac maxime plantę pedum confricentur: in quibus quidem reuulsionibus diutius, ac fere assidue persistendum est, adeo vt, & mane, & vespere, vel imponantur clysteria, vel adhibeantur cucurbitulę, vel omnino aliquid fiat. Hic in re videntur insignem pręrogatiuam habere vesicatoria, quorum maxime Paulus mentionem facit: ea quo vno loco licet illos arguere, qui se huius pręsidij auctores faciunt. Verba Pauli hęc sunt, lib. 3. 9. Iam femora, & crura medicamentis exulcerantibus rubicunda facta sæpenumero iuuant. Ac sane, si hoc remedium ad aliquem affectum est accommodatum, ad lethargum accommodatissimum est, in quo redundante pituita ex nimia medicamenti caliditate, & siccitate, nullum videtur periculum imminere, sicut contingit in febribus, & alijs plerisque morbis calidioribus, in quibus sępe importunè administratur. Excitantur autẽ huiusmodi vlcera non solum in brachijs extremisque partibus, vt facere omnes consueuerunt, sed etiam in superiore parte dorsi, prope occiput: etsi hoc loco magis ad deriuationem, quam ad reuulsionem pertinent. Nonnulli demum audent candente ferro vlcera inurere ipsi occipitio, quo quidem remedio ego non semel vsus sum: ac memini inter cęteros ęgrum quendã lethargicum, qui nulla ratione potuit excitari, beneficio huius remedij fuisse excitatum: & liberatum.

Quid agẽdũ loco sectionis venæ.

Reuellentia auxilia.

Vesicatoria.

Cauter actuale.

Repellẽtia

Interea ex tertia indicatione neque medicamenta repellentia sunt prætermittenda: namque inquit Galen. repellendus est is humor a capite, quisquis ille fuerit: itaque ne timeans vti oxyrhodino, etsi illud multis alienum a ratione, & absurdum videtur, qui timentes nimiam medicamenti frigiditatem, cum illo permiscent, castoreum, peucedanum, & alia calidiora: sed isti falluntur, qui potuissent discere ex Galeno lib. 2. & 6 de comp. med. secundum locos, vt ob que cap. 1. secundum varia tempora inflammationis, & omnium morborum, varia quoque medicamenta conuenire: vnde principio, quo tempore sola repellentia conueniunt, solo oxyrhodino, ex rosaceo, & aceto, vtendum est, sicuti illo vtitur Gal. 2. de med. secundum locos, c. 1. Paulus, Aetius Auicen. & omnes: progrediente autem morbo licet repellentibus discutientia permiscere: ac demum pręetermissis repellentibus, ad sola discutientia deuenire. Veruntamen ea pręcepto Gal. 1. ad Glauconem, cap. 15. qui docet, in multitudine quidem crudiore, & frigidiore, tepidis, in calidiore autẽ, & biliosiore, frigidis repellentibus vtendum esse, ego in lethargo administrationem oxyrhodini potius tepidi quam frigidi soleo probare. Si quis cupit habere exemplum oxyrhodini simul repellentis, & discutientis, sit huiusmodi.

Cautela.

℞. *Olei rosati completi.* ℥ iiij.
Aceti ℥ ß.
Castorei. ʒ ij. *M. optime in mortario.*

Oxyrhodinum. *Discutientia.* Postremo ad discutientia, & roborantia medicamēta deueniendum est, ad quam posteriorem indicationem sunt accommodata, exterius, odores, suffumigia, inunctiones palati, lotiones, synapismi: Interius theriaca, mithridatium, & cætera id genus, de quibus in phrenitide.

Et memoria tenendum est, in principio, & declinatione lethargi, & phrenitidis, eandem esse curationē, medio vero differre: in quo medio tempore conuenit in lethargo facultatem excitare, in phrenitide stupefacere.

Victus ratio. Quatenus ad victus rationem, aer sit lucidus, & splēdens, cum palam sit obscuritatem somnum conciliare: sit moderate calidus, & siccus, accenso igne si oporteat, ex lignis iuniperi, lauri, & similium. Alimenta, & potiones extenuandi vim habeant, quales sunt auiculæ montanę, & similes: condiantur omnia modico cinnamomo, petroselino, & similibus. Pro potu sit mulsa cum hyssopo, thymo, & similibus. Somnus impediatur omni industria odoribus ex sulphure, castoreo, galbano, & similibus, naribus aceto acerrimo irritatis, strepitu, & tumultu excitato, vel in cubiculo, vel prope: & cætera fiant id genus, quę ægrotum possint excitare. Loco motus, & exercitationis ligaturæ, & frictiones extremarum partium sunt opportunissimę; quotidie excrementa alui deijciantur clysteribus, glandibus; & quoniam ęgri sępenumero obliuiscuntur lotiū emittere, frequenter admoueantur: & si opus fuerit, inferior venter foueatur decocto chamomęli, parietarię, oleo amygdalarum dulcium, ex scorpionibus, & *Vrinā prouocantia.* similibus, quæ lotij emissionem possunt iuuare. Animi accidentia commoueantur, itaque ægri ira, aut aliqua alia perturbatione afficiantur, ex quibus, & totum corpus calefieri, & humores discuti, & somnus abigi potest.

CAPVT XIII.

De Apoplexia.

Nomen. APoplexia græce, à quibusdam latine stupor corporis metusque, à Theodoro Gaza stupor totius corporis, item stupor attonitus vertitur; apud alios percussionem significat, qui hoc morbo laborantes percussos nominant, sicuti percussa illa antiquiores nominabant, quę ante aras mactata illico corruebāt. Nonnulli apoplecticos syderatos dicunt, propterea quod huiusmodi malum cum repentino impetu, statim, & improuiso inuadat, & quasi vi quadam alicuius syderis ex cœlo videatur prouenire: quemadmodum apud Hip. 1. de ratione victus. 35. antiqui existimabant illos pleuriticos esse syderatos, quicunque celeriter obijssent, & quibus mortuis latus liuidum simile plagis videretur. Cornelius Celsus tales ægrotos attonitos vocat, lib. 3. 27. quod eorum corpus, & mens stupeat, iaceantque sine sensu, & sine motu, sola respiratione à mortuis differentes.

Definitio. Apoplexia definitur à Gal. de diff. sympt. 3. 3. de locis aff. 10. 1. de sympt. causis 2. 2. apho. 42. resolutio totius corporis, cum detentione principum actionum: cui paulus, Aetius, & omnes subscribunt. Quod si Hip. aliquando apoplexiam vocat resolutionem non solum corporis vniuersi, sed etiam alicuius partis, sicuti linguæ 7. apho. 40. respondeatis illum minus proprie tūc locutum fuisse, quo crimine Gal. non veretur quandoque illum notare, 1. epid. t. 8. 6. apho. 26. Itaque apoplexia est priuatio sensus, & motus totius corporis, cum *Qualia sint symptomata.* læsione actionum principis facultatis. Cum autem manifestum sit hæc esse symptomata, id primum inquirendum est, qualianam sint: deinde qualesnam morbi horum symptomatum causę sint: ac postremo qualesnam morborum causę statuendæ sint: ex quibus licebit facile indicationes curandi elicere, & de singulis proprijs remedijs determinare.

Priuatio sensus, & motus sine dubio est actio læsa, non vitalis, non naturalis, igitur est actio lęsa animalis, & ad eas omnes pertinet, non deprauatas, non imminutas, sed abolitas.

Primo dubitatur, quia vulgare est apud philosophos animal tale esse per sensum, si omnis sensus in apoplexia deperditur, igitur homo non amplius est animal, neque viuit. Ad hoc respondeatis, sensus non plane, neque ex toto aboleri, quin aliqua sentiendi vis remaneat, quod ipsa experientia confirmat: sed nobis ad sensum omnes sensus videntur esse perditi. *Dubitat. I.*

Secundo statutum est, in apoplexia omnem motum auferri; quod falsum videtur, cum seruetur respiratio. *Dubit. II.* Ad hoc respondent nonnulli ex Galen. 2. apho. 42. in forti apoplexia respirationem prorsus tolli, sicuti mulieribus quoque vteri pręfocatione laborantibus contingit, sed responsio nulla est, quoniam Gal. auctore. 1. de diffic. respirationis 8. 6. de locis aff. 5. in confesso est apud omnes, respirationem à vita, & vitam à respiratione separari non posse, adeo, vt viuentem omnino respirare, & respirantem omnino viuere sit necesse: quæ eadem est sententia philosophi in lib. de respiratione; quamobrem ad mentem Galeni respondendum est. Cum maximus sit vsus respirationis, vt insitus calor refrigeratione veluti ventilatione seruetur, etsi ęgri aliquando videntur omni respiratione priuari adeo, vt ad intelligendum an viuāt nec ne, necesse sit floccules lanæ, aut nitidum speculum ori, & naribus admoueri, vt exacte deprehendatur, num spiritus aliquis inter respirandum tum intra, tum foras deferatur: tamen neque in apoplexia, neque in pręfocatione vteri, neque vnquam spirationem ex toto aboleri, sed in ijs casibus eam minimam esse, ac sensum latere, certum est: quod quidem contingit, vt docet Gal. propter maximam respirationis necessitatem, in qua natura facit omnem conatum, & omnem impetum, ne respiratio deficiat: sicuti ijs contingit, qui cum nulla ratione possint moueri, tamen accenso igne in cubiculo, & mouētur, & currunt.

Tertio quæritur, vtrum apoplexiæ necessario febris coniungatur nec ne? 2. aphor. 19. 8. apho. 3. scribitur, *III. Dubit.* apoplexiam esse morbum acutum sine febre, sed tamē nihil obstat mea sententia, quin illi quoque febris possit coniungi, immo vero si apoplexiæ febris coniungatur, scribit Galen. 6. apho. 81. tunc eam potius iuuare quam nocere, nempe calefaciendo, extenuando, & dissoluendo spiritum flatuosum, & pituitosos humores.

Quarto dubitatur, vtrum ad constituendam essentiam apoplexiæ, requiratur ea conditio, vt malum repente incidat; *IV. Dubit.* quam conditionem ponit Aetius ex Gal. per hęc verba: Apoplexia est priuatio sensus, & motus, vna cum læsione principum actionum, de repente incidens. Quę postrema verba leguntur quoque apud Galen. 2. apho. 42. ad principium. Ego vero puto hanc conditionem minime necessariā esse. Etsi enim apoplexia frequenter subito hominem inuadit, propter quam forte causam, & ab Aetio, & a Gal. ea verba sunt posita: tamen euenit aliquando, quod ego non semel obseruaui, vt præcedant nonnulla præludia, torpidus quidam sensus, & motus, veluti quædam vagantes formicę, quæ in brachijs, & alijs partibus sentiuntur, & alia id genus, vt tandem sensim ac sensim, non subito apoplexia succedat.

Causa apoplexia quæ. Cum essentia apoplexiæ sit resolutio totius corporis cum læsione principum actionum, quæritur, hæc symptomata actionis abolitæ, ex quonam morbo originem habeant; Sicuti conuenit inter omnes, in apoplexia cerebrum laborare, quod illud omnium actionum animalium in toto corpore sit auctor: ita altera ex parte qualisnam sit cerebri affectus, & qualisnam cerebri pars laboret, dubitatio est;

nam-

namque alij vniuersum cerebri corpus, alij ventriculos tantum volunt male affici: alij simplicem intemperiem: alij intemperiem cum materia: alij obstructionem, morbum constituunt. Neque Galen. vt cæteri prætermittantur, sibiipsi videtur hac in re omni ex parte conuenire, qui 4. de locis aff. 2. trium morborum, cari, apoplexiæ, epilepsiæ, crassum, frigidum, & lentum humorem causam esse docet; verum in caro, & epilepsia ventriculos magis, corpus autem cerebri minus, in apoplexia autem cerebri corpus magis laborare: quod si reuera in apoplexia substantia cerebri magis, ventriculi autem minus laborant, vt illud aliqua intemperie vel simplici, vel cum materia, & tumore aliquo præter naturam laboret, necesse est. Ex quibus quidem morbis nulli dubium esse debet, quin propriæ cerebri operationes lædantur, cum certissimum sit, easdem operationes per propriam illius temperiem perfici: cuius doctrinæ Gal. minime videtur oblitus fuisse, dum inquit 3. aph. 42. apoplexiam fieri propter dispositionem aliquam inflammationi similem, quæ in ipso cerebro sit constituta.

An cerebri substantia, an vero ventriculi laborant.

Altera autem ex parte Galenus plane videtur aliter sentire, imo contrariam sententiam tenere, qui scribit ad hunc modum 3. de locis aff. 7. Apoplexia eo quod subito fiat frigidum humorem, aut crassum, aut tenacem, principes cerebri ventriculos confertim implentem, minime vero totius substantiæ eius intemperiem demonstrat. Et 2. de sym. causis vltimo hæc habet. Apoplexia, & epilepsia ob pituitosi humoris in ventriculis cerebri coaceruati copiam gigni videntur: proinde horum symptomatum tum generatio tum solutio subitanea est, id quod in corporum intemperie fieri nulla ratione potest.

Auctoris sententia.

Ego vero ita censeo de hac controuersia statuẽdum, verum, & proximum morbum, vnde omnia symptomata apoplectica oriuntur, non alium esse, quam obstructionem ventriculorum cerebri, quæ quidem obstructio est impedimento, quo minus animalis vis ad partes corporis inferiores possit defluere. Etsi enim certum est, intemperiem cuiusque partis actionem lædere; tamen vtcunque cerebrum insigni intemperie laboret, vel etiam tumore præter naturam, nisi præterea vẽtriculi cerebri obstruantur, nunquam fieri poterit, quin spiritus animalis ad partes sentientes deferatur. Sed præter obstructionem equidem censeo minime esse alienum à ratione, & doctrina Galeni (qui scribit de diff. morborum. 6. morbum sæpe ex morbo fieri) si quis velit, in apoplexia alium quoque morbum ad substantiam cerebri pertinentem, statuendum esse: imo vero aut difficulter, aut nulla ratione potest fieri, quin simul cum obstructione ventriculorum, ipsa quoque substantia cerebri laboret frigida, & humida intemperie, vnde humor generatur, ex quo obstructio, & fieri, & foueri solet. Itaque morbus verus, & proximus, a quo omnia prodeunt symptomata, est obstructio ventriculorum cerebri, sed fieri potest, imo fit necessario, vt hic morbus ab alio morbo, vel potius ab alijs morbis originem habeat, siquidem præter intemperiem cerebri forte etiam neque desunt intemperies ventriculi, & aliarum partium, quæ ad faciendam obstructionem sunt accommodatæ: ex quibus facile est intelligere Galen. sibi consentire, neque quidquam absurdum docuisse.

Vtrũ Apoplexia sit morbus. Vtrum sit morbus acutus.

Postremo sunt duæ dubitationes de essentia apoplexiæ; altera, vtrum apoplexia sit morbus, an symptoma; altera, vtrum sit morbus acutus, an diuturnus; siquidẽ vtrique occasionem præbet Gal. qui apoplexiam modo inter symptomata recenset, & licet frequenter apoplexiam morbum acutum pronunciet, tamen aliquando inter morbos diuturnos illam reponit 6. aphor. 47. inquit: Eodem modo, & sanguinis spuitionem, & morbum comitialem, & apoplexiam, & melancholiam, & alios id genus morbos diuturnos hac euacuatione sanauimus, &c. quę eadem sententia habetur in lib. quos, & quando.

Sed breuiter respondeatis ad primam, si considerentur actiones lęsę, priuatio sensus, & motus, nec non detentio principum facultatum, apoplexiam inter symptomata reponendam esse: sin autem consideretur causa horum symptomatum, nimirum obstructio ventriculorum cerebri, iure eam quoque inter morbos posse numerari. Ad secundam respondeatis, Gal. reponentem apoplexiam inter morbos diuturnos, considerasse apoplexiam quæ hominem non interficit, hæc enim reuera cum maiori ex parte in paralysim degeneret, longissima est affectio, & frequenter hominẽ vsque ad mortem comitatur: quæ responsio rei naturæ, & experientię maxime consentit: etsi non ignoro, Iulium Alexandrinum aliter hanc controuersiam dissoluere.

Differ. I. Apoplexiæ fortis tres gradus.

Differentiæ apoplexię sunt varię, ac primum est differentię tradita ab Hip. 2. apho. 42. Apoplexia alia fortis, alia debilis, quo loco Galen. quatuor apoplexię differentias ac veluti gradus constituit, tres apoplexię fortis, vnam vero apoplexię debilis. Prima est quando simul cum sensu, & motu ipsa quoque perditur respiratio, quę omnium est acutissima, & maxime lethalis. Secunda est, quando ęger respirat quidem, sed magna vi, atque hęc pariter est valde perniciosa, sed minus priore. Tertia differentia est, quando ęgri facilius respirant, sed tamen inæqualem inordinatam quem, & intermittentem respirationem habent, quę item vehemens est, neque caret periculo, sed minus quã duę priores. Quarta est differentia apoplexię debilis, in qua respiratio aliquem ordinem seruat, quę quidem, vt placet Gal. curationem recipit, si omnia probe administrentur, quę ad illius curationem pertinent, tametsi Hip. doceat neque hanc facile curari.

II. Differ.

Deinde sunt differentię a causis, inter quas, consensu omnium, humor frigidus, crassus, & pituitosus principem locum obtinet: secundo est melancholia, cuius etiã mentionem facit Galen. 6. aphor. 56. apoplexię fiunt quidem propter humorem pituitosum, sed fiunt quoque propter humorem melancholicum, quoniam vtrique communis est crassitudo: tertio est sanguis, qui pariter si confertim in ventriculos irruat, apoplexias solet efficere: de quo habetis testimonium Gale. de sang. miss. 5. vt certe mirum sit, quomodo Fernelius aduersus tam aperta Hipp. & Galen. testimonia, nec non rei naturam, audeat asseuerare, apoplexiam neque ex melancholia, neque ex sanguine generari. Sed nonnulli quęrunt, vtrum apoplexia ex flauabile fieri possit? Quibus respondeatis, huiusmodi humorem suapte natura tenuem, & mobilem, addo, & acrem esse, adeo vt perpetuo naturam ad sui expulsionem stimulet, antequam toti ventriculi repleantur, proptereaque aut nunquam aut raro apoplexiam efficere? Itaque cum Galeno tres tantummodo humores frequentissime, pituita, nonnũquam melancholia, & sanguinis, apoplexię causę materiales statuendæ sunt. Causę externę sunt illę omnes, quęcunque ex temperamento, ętate, aeris constitutione, studijs, & alia ratione multos crassos, & lentos humores possunt gignere; verum pręter humores Auic. alias duas causas affert. alteram vaporem, vel malam qualitatem petentem cerebrum: alteram intemperiem cerebri frigidam sine materia, quę cerebri ventriculos cogat, vel vt loquamur cum Auicen. capite proprio, & 3. 1. doc. 5. c. 4. stipet, & inspisset ventriculos cerebri: sed neutra potest consistere. Ad primum quod inquit de mala qualitate, hęc potius contractionis quam obstructionis causa est, ad quam contractionem conuulsio vniuersi corporis, quę epilepsia est. sequitur: quare Auicenna causas apoplexię cum causis epilepsię videtur confundere.

Auicen. reprehensio.

Deinde altera quoque causa manifeste est falsa, & contradicit Galeno, qui vt supra notauimus 3. de locis affect. 7. expresse docet, apoplexiam ex humore crasso fieri, minime intemperie; vnde idem scribit Galenus in libro de differ. morborum 5. nonnullos ex nimio frigore quippiam simile apoplexię,

non

non apoplexiam perpessos fuisse.

III. Differ. Præterea Auicen. in fine capitis cuiusdam differentiæ mentionem facit à tempore, vbi videtur affirmare, apoplexiam aliam periodicam, aliam non periodicam esse: qui tamen à plerisque irridetur, cum reuera experientia demonstret, apoplexiam frequentissime semel hominem inuadere, illumque aut interficere, aut ad paralysim reducere. Sed videant illi ne simul quoque Galenum cum Auicen. irrideant, qui in lib. de sang. miss. 7 postremis verbis, exponens apho. Hip. Quibuscunque sectio venæ, aut purgans medicamentum conuenit, ijs vere aut sanguinem mittere, aut purgans, &c. enumeransque plures morbos, à quibus homines præseruantur hac purgatione tempore veris, ita habet: quæ autem quæ de illis dat, hæc tibi de omnibus, qui prædictis paulo ante morbis, nempe morbo comitiali, apoplexia, & similibus corripi apti sunt, intelligenda. Et paulo ante dixerat: similiter, & ij, qui facile in morbum comitialem, & apoplexiam incidunt, &c.

IV. Differ. Postrema restat differentia apoplexiæ: namque alia fit capite primò laborante, obstructis ventriculis cerebri, qualis iam descripta est: alia fit per consensum partium inferiorum, ac maxime earum quæ spiritui animali alimentum suggerunt. Pro quo sciendum est, Galeno de vsu partium 2. naturam in ventriculis cerebri animalem spiritum continere, atque illi a corde, mediantibus illis vasis quæ insignem plexum, rete mirabile vulgo dictum, constituunt, calorem, & vitalem spiritum assidue subministrari, quo spiritus animalis, alioqui admodum tenuis, & facile solubilis, continue possit regenerari, & conseruari. quamobrem si contingat, vt arteriæ plexum illum constituentes, obstruantur, & impediantur, quo minus spiritus vitalis ad ventriculos cerebri possit deferri, tunc necessario spiritus quoque animalis, deficiente illius alimento, destruitur ac deficit, quo deficiente necessario deficiunt actiones cerebri, homo priuatur sensu, & motu, & apoplexiam incurrit: ex quo factum est, vt hæ venæ, & arteriæ, spiritum vitalem in cerebrum deferentes, a Medicis iugulares, ab Arabibus guidez, a nonnullis apoplecticæ vocentur, quod illis apprehensis, Aristotel. Galen. cæterique philosophi, & medici doceant, aperientque confirmet, homines veluti attonitos statim torpere. Hanc apoplexiæ differentiam, quam multi recentiores prætermittunt, non prætermisit Hipp. 4. de ratione victus 23. vbi inquit: quod autem quis repente obmutescat, id venarum interceptiones occlusionesque faciunt: sicut hęc sententia explicatur a Galeno eo loco, & de causis morborum 3. Neque eam prætermisit Auicen. qui inquit, in apoplexia fieri obstructionem, aut in meatibus spiritus ex cerebro, aut in meatibus spiritus ad cerebrum. Itaque obstructis huiusmodi vasis fit apoplexia per consensum, atque eo quidem consensus genere, quando ad certam corporis partem non transmittitur quod deberet transmitti.

Signa. Signa nonnulla futuram apoplexiam demonstrant, nonnulla præsentem iudicant, nonnulla singulas differentias demonstrant. Quod si quis simul cupiat intelligere ea quoque signa, quibus apoplexia epilepsia, caros: catalepsis, catochos, syncope, vteri præfocatio, distingui inter se possunt, is consulat Galen. 4. de locis aff. 2. qui illa omnia persequitur accuratissime.

Cæterum etsi apoplexia nullis præcedentibus signis soleat subito hominem inuadere: tamen quandoque nonnulla eam præcedunt signa, & sunt huiusmodi: capitis dolores, grauitates, somni profundi, tinnitus aurium, vertigo, motus atque omnium sensuum pigritia, tremor vel totius corporis, vel partis, in somno stertor, & stridor dentium, corporis vniuersi, & imprimis partium extremarum frigus insolitum.

Signa autem pathognomonica sunt manifesta, priuatio sensus, & motus, cum detentione principum facultatum, adeo vt ęgri tanquam mortui viuant. Sic signa differentiarum facile possunt intelligi, & primum eam diximus differentiam ea magnitudine vel paruitate, potissimum sumi ex maiori vel minore respirationis læsione, quæ sententia est Gal. 3. de locis aff. 10. 2. apho. 42. Itaque in forti apoplexia respiratio videtur omni ea parte aboleri, vt oporteat vel nitido speculo, vel vase pleno aqua ori ventriculi imposito, vel aliter experiri, an æger viuat, nec ne? In qua ambiguitate vult Auic. ægros non esse sepeliendos, ante horam 72. de hac re est differentia Conciliatoris 181. De signis pariter quæ accipiuntur ex causis, & quę singulorum humorum, pituitæ, melancholię, & sanguinis copiam possunt demonstrare, in tractatione de dolore capitis actum est.

Signa apoplexię per consensum, obstructis venis, & arterijs spiritum vitalem in cerebrum deferentibus, ex præcedentibus morbis partium inferiorum facile colligi possunt, præterquam quod vasa vtrinque in collo, qua parte recta vsque ad caluariæ basim feruntur, longe turgidiora apparent.

Curatio. In curatione apoplexiæ illę nobis sese offerunt indicationes, quæ generaliter offeruntur in quouis morbo, qui ex fluxione originem habet: itaque prima indicatio ad totius corporis vacuationem, secunda ad reuulsionem, tertia ad repulsionem, quarta ad resolutionem, & corroborationem pertinet.

Vtrum repellentia cõueniant. Sed statim oritur dubitatio, vtrum in apoplexia cõueniant repellentia medicamenta, siquidem & difficile, & periculosum videtur crassum, & frigidum humorem cerebri ventriculis adhærentem repellere: vnde Paulus, Auicenna, & multi, hanc indicationem prętermittunt. At vero si Galeni doctrinam sequamur, qui docet materiam, qualiscunque ea fuerit, fluentem à capite, repellendam esse, vtique negandum non est omnino, quin repellentia quoque possint conuenire: quare inter cęteros Rhases, & Aetius oxyrhodinum instituunt.

Prognosticum. Vtrum ijs indicationibus liceat satisfacere, memoria tenenda est sententia Hipp. fortem apoplexiam nulla ratione posse sanari: vnde ex Galeni sententia huiusmodi ęgroti solis prognosticis sunt relinquendi. & hinc est illud Mesuę; Caue ne malarum ęgritudinũ curationem suscipias, ne mali medici nomen adipiscaris. Auicenna tamen contrarium docet, qui scribit plurimos apoplecticos omni respiratione priuatos, neque quicquam a mortuis differentes se vidisse qui sanati sunt, & reuixerunt. Si autem apoplexia nõ fuerit adeo fortis, vt aliqua spes salutis supersit, tunc licet purgationem aggredi: ac primum ad totius corporis vacuationem, occurrit sectio venę, quę omnium consensu non solum recipitur, sed etiam tantopere probatur, vt omnes fateantur, in hoc potissimum pręsidio totum salutis momentum consistere. At si quis obijciat in apoplexia pulsus languidos atque hinc colligat, vires non tantum constare, vt possint sectionem venę perferre; huic

Vena secanda. respondet Galen. 4. de causis puls, 19. in apoplexia tantum grauissima, in qua natura plane succumbit, pulsus languidos, paruos celeresque reddi: at vero in leuiori apoplexia, dum natura moderate affligitur, neque eam multum superat morbus, nullã in pulsibus insignem mutationem, neque in magnitudine, neque in cęteris differentijs reperiri.

Quæ vena incidenda. Itaque si principali scopo, morbi nimirum magnitudini, alteri duo scopi, ętatis, & virium coniungantur, sine mora imposito clystere, statim sanguis detrahendus est. Sed quęnam vena est incidenda? Rhazes, & cum eo nonnulli Arabes sectionem venarum inferiorum probant, vt puto, gratia maioris reuulsionis contra autem Hip. 4. de ratione victus 24. iubet internam brachij dextri venam secare: de qua Galenus in com. hæc habet: Velocissime, & plurimum ex ijs, quæ principes sunt, partibus, ea vena corpus vacuat, ac ob id Hip. in acutissimis morbis ad eam confugit. Quamobrem, mea sententia, venæ superiores secandæ sunt,

aut

aut cephalica, quæ capitis, aut basilica, quæ iecoris, & corporis vniuersi, aut communis, quæ vtriusque rationem habet. Rhases iubet secari venas iugulares, sed incisio harum venarum hoc tempore ignoratur, tum propter alias rationes, tum maxime quod fluens in illis sanguis aut difficulter, aut nulla ratione possit cohiberi. Alij secant venas frontis, venulas nasi, aurium, sub lingua, quæ omnes rationes mittendi sanguinis non debent improbari, si modo opportune, & post generalem vacuationem fiant.

Quātitas sanguinis.

De quantitate dubitatio est: siquidem Auicenna, & Mesue, copiosam sanguinis missionem: Aetius vero parciorem requirit, quæ satis sit humores commouere, minime virtutem dissoluere, & calorem naturalem extinguere. Ego vero censeo, hac in re nihil certi posse determinari, sed sanguinem vel parce vel copiose mittendum esse, habita consideratione plenitudinis, habitus corporis, ætatis, & aliarum similium rerum. Cæterum si propter vires aut aliud impedimentum non liceat venam secare, quidnam agendum? Communiter practicantes alterutrum faciunt, vel apponunt hirudines ad hæmorrhoidas, vel scarificatis cucurbitulis vtuntur: de quibus duobus præsidijs, quoniam alias satis diximus, id vnico verbo repetendum est, si hæmorrhoides fuerint retentæ, ac maxime si apoplexia ex melancholia oriatur, pariter si tantummodo crura scarificentur, neutram huiusmodi vacuationem reijciendam esse. Ad hanc indicationem pertinent vomitus, clysteria, glandes acriores: sed ante omnia purgantia medicamenta videntur conuenire, quæ quidem in hoc morbo non solum a vulgaribus medicis minorantibus, sed etiam ab alijs qui minorantium dogmata oppugnāt, recipiuntur: ex quibus est Fuchsius; qui cum multis in locis ex proposito oppugnet sententiam illorum, qui principio morborum purgantibus medicamentis vtuntur, tamen in suis commentarijs in primum de crisibus 9. inter cæteros morbos excipit apoplexiam, in qua, ille inquit, cum morbus sit acutissimus, ridiculum foret coctionem expectare: & ita omnes vtuntur medicamentis validissimis. Verum de hac opinione, quæ nulla ratione potest mihi probari, alias agemus.

An in principio purgantia conueniant.

Si vero quis obijciat Auicennam, qui vtitur pilulis de euphorbio, iam diximus alias, Auicennam frequenter in principio morborum vti purgantibus medicamentis: a quo tamen hac in parte cogimur dissentire: attamen ille sibi respondet in fine capitis, vbi inquit, apoplexiam, & paralysim constringere meatus ad ipsas peruenientes, neque medicamenta multum proficere.

Reuulsitia.

Ad secundam indicationem pertinent omnia reuulsionum genera, ligaturæ, validissimæ, frictiones extremarum partium cum rebus acerrimis, vt cum sale, aceto, succo scillitico, & similibus, cucurbitulæ, ac potissimum sacrificatæ, de quibus inquit Mesues, Crura, & pedes ventosari facias, & trahe quantum potes ad oppositas partes. Sunt parite vesicatoria, sed inter cætera omnia, clysteria, & glandes acriores, insignem prærogatiuam obtinent. Illud tamen non est prætermittendum, nonnullos familiariter vti consueuisse clysteribus ex vinis generosis, romania, maluasia, & similibus, quæ quidem mihi nequeunt probari, quod eorum vapores facile ad caput, non sine periculo insigni possunt attolli.

Clysteres ex vino improbantur.

Ad tertiam indicationem Rhases, & Aetius oxyrhodinum instituunt, quod tamen mea sententia non ex solo oleo rosato, & aceto, sed alijs magis temperatis medicamentis esset conficiendum: vt ex oleo chamomælino, & modico castoreo.

Repellsitia.

Repellens.

R *Olei rosati completi* ℥ *iij.*
Chamomælini ℥ *j. ß.*
Aceti ℥ *ß.*
Castorei ʒ *j. Misc.*

Sed forte occasio vtendi oxyrhodino in apoplexia admodum breuis est, ac momento temporis transit principium, quo tempore solum conuenit oxyrhodinum, auctore Galeno de totius morbi temporibus.

Roborātia caput, & resoluētia putridam.

Postremo restat resolutio materię, quę in capite continetur, ad quam indicationem sunt accommodata interius, diambra, diamoschum, diacalamenthum, conserua betonicæ, saluiæ, dianthos, confectio anacardina, theriaca, mithridatium: sed cæteris omnibus castoreum ab omnibus anteponitur. Exterius sunt odores, suffumigia ex galbano, castoreo, opopanaco: sunt errhina, gargarismata, sternutatoria, inunctiones palati: quibus tamen non nisi in declinatione est vtendum: prætereа sunt irrigationes capitis, fomenta, inunctiones, emplastra ex medicamentis calidioribus, oleo liliorum alborum, irino, nardino, rutaceo, spicæ, & tandem ea castoreo, & pyrethro, quæ omnia raso capite debent administrari. Rhases probat sartaginem candentem a longe capiti impositam, sic enim putat capiti calorem conciliari, humores crassos minui, atque in ventriculis dissolui. Postremo autem ad synapismos, cauteria, & ferri candentis vstionem licet deuenire, vt varijs, multis, & efficacibus præsidijs, si fieri potest, tam atrox morbus superetur.

Victus ratio.

Victus ratio sit tenuissima, cum morbus sit acutissimus, ac statim extremos habeat labores: itaque apoplectico non alia sunt exhibenda, quam mulsa, oxymel, mel rosaceum, syrupus de stœchade, & similia, quæ quidem non solum alendo, sed etiam attenuando, abstergendo, incidendo humores crassos, possunt prodesse. Post diem quartam, si morbus aliquo modo remittatur, conueniunt alimenta boni succi, facilis coctionis, & distributionis, sed tamen quæ suapte natura, & præparatione eatenuandi uim habeant.

Exemplum.

Casus.

Socrates annorum 40. vel 50. corripiatur apoplexia, Medicus ad illius curationem accersitus omnium primum debet eius respirationem animaduertere, quæ si fuerit aut abolita, aut difficilis, statim rei difficultatem summam, & periculum summum indicabit, & ita a generosis remedijs abstinebit: si vero respiratio non multum sit aliena a naturali, ac morbus non videatur omni ex parte lethalis, sine mora impositu clystere acriore, alui lenitionem, procurabit.

Clyster acris.

R *Flor. Chamomillæ*
Rutæ.
Centaurij minoris ana M. ß.
Pulpæ Colocynthidos ℥ *j. ß.*
Seminum anisorum
Cymini ana ʒ. *j. Fiat*
Decoctio ad consumptionem medietatis
R *Prædictæ decoctionis lib. j*
Mellis rosati.
Olei Chamomælini completi ana ℥ *iij. M.*

Quod si cupitis clystere acrius, addatis, vel electuarium diaphœnicon, vel hieræ diacolocynthidos ʒj. Protinus reddito clystere, incidenda est vena basilica dextri brachij, sanguisque moderate mittendus ad ℥ vj. Eodem temporis momento ad præsidia reuellentia confugiendum est: itaque Socrati fiant frictiones validissimæ, ligaturæ extremarum partium, repetatur clystere, vel eius loco repetantur glandes acriores.

Suppositorium.

R *Specierum hieræ simplicis* ℥ *j.*
Pulpæ colocynthidos.
Agarici ana ʒ *ß.*
Salis gemmæ ℈ *ß.*
Mellis q. suff. M. pro duabus glandibus.

Post paucas horas incidatur vena cephalica, sanguisque mittatur ad ℥ iij. ac sine intermissione modo vno, modo altero præsidio reuellente vtendum est, inter quæ vesicatoria nullo modo sunt prætermittenda, quę non solum extremis partibus, pedibus, & manibus, sed etiam superioribus apponenda sunt: hoc tempore naribus admoueantur, quæ possint humores crassos ventriculis cerebri impactos attenuare, dissoluere, Socra-

cratemque excitare. Exempli gratia, castoreum, galbanum, & similia. Interea transacta vna vel altera die, & morbi conatus obseruandus est: quod si liceat aliquam Socratis salutem sperare, deinceps ad gargarismata, masticatoria, inunctiones palati, ad capitis inunctiones, lotiones, emplastra, cauteria deueniendum est: sic per os danda sunt magna antidota, confectio anacardina, theriaca, mithridatium. Victus ratio vsque ad quartam non alia sit, quam mulsa, aut panis ex aqua, aut tenuissimo iure coctus: transacta quarta iam licet ad magis nutrientia alimenta deuenire, & illa persequi, quę totam curationem possunt absoluere.

CAPVT XIV.

De Sopore.

SOpor ab Arabibus Subeth appellatur, & definitur ab Auic. somnus longus, profundus, & a quo ægri difficulter possint excitari. Et est Subeth Arabum idẽ malum, quod Græcis caros, siquidem eadem plane ratione atque ijsdem verbis, quibus Auicenna suum Subeth, Galenus Caron describit 2. pror. 21. esse videlicer longiorem, profundiorem, ægreque excitabilẽ somnum. Sed qualisnam est hic affectus præter naturam? Sine dubio est symptoma actionis læsæ. Si vero quæras qualesnam in caro actiones lædantur? Gal. respondet in lib. de sympr. diff. 3. solam imaginationem prorsus auferri: Imaginationis, illæ inquit, hæc veluti quædam est resolutio, quæ caros, & detentio nominatur. Veruntamen 4. de locis aff. 2. addit, caro laborantes sensus, & motus experies decumbere, nequaquam tamen respiratione illædi: at rursum 5. articulis 50. scribit, homines in caro neque sentire, neque moueri, neq; intelligere: sed & rationem, & memoriam, & sensum, & motum; prorsus corrumpi. Ex quibus Gal. locis licet nobis cari definitionem colligere: quod sit somnus profundus, diuturnus, difficulter excitabilis, in quo vniuersæ actiones animales, motrices, sensitiuæ, principes, plane auferuntur, sola seruata respiratione.

Quæ actiones lædantur.

Definitio.

Statim occurrit dubitatio, quonam modo caros a cæteris affectibus soporificis differat, ac maxime ab apoplexia? Nãque si memoria repetamus, quę de apoplexia, diximus, vtique fatendum videtur, cari, & apoplexiæ vnam atque eandem definitionem esse. Vtcunque autem huiusmodi affectus videantur similes, tamẽ neque desunt rationes, quibus commode alter ab altero distingui possit: quas differentias explicat Gal. 4. de locis aff. 5. Etenim primum respiratio in caro nequaquam læditur, in apoplexia autem respiratio maxime suffocar, adeo vt ægri perpetuo, non sine maximo conatu possint respirare. Secundo solutæ, & finitæ apoplexiæ frequentissime succedit paralysis. Caro autem finito sanitas magna ex parte solet subsequi. Tertio caros in malis musculorum temporalium, & in morbis acutis fieri solet: apoplexia autem fere sine alijs morbis fit. Quarto in caro ventriculi cerebri magis, corpus autem cerebri minus laborare consueuit; in apoplexia vero corpus magis laborat. Postremo in caro quidem anterior pars capitis magis, in apoplexia autem vtraque pars, anterior, & posterior, male afficitur.

Differẽtiæ cari ab apoplexia. I. II. III. IV.

Quomodo autem caros differat à lethargo, epilepsia, catalepsi, & alijs eiusmodi morbis ex natura singulorum huiusmodi affectuum, & potissimum accedente Gal. 4. de locis aff. 5. fit manifestissimum.

Curatio. Cæterum cum caros ex eisdem fiat causis, frigida, & humida cerebri intemperie, nec non frigido, & crasso, lento humore, ex quo iam diximus lethargum fieri, vterque affectus eadem ratione curandus erit, præterquam quod in caro ad maiorem incisionem, attenuationemque declinandum sit.

CAPVT XV.

De Catocho, & Catalepsi.

ETsi hic morbus admodum rarò accidat, adeo, vt Medici etiam seniores illum nunquam viderint, tamen de hoc aliquid dicemus. Multi opinantur has duas voces inter se differre, sed mea sententia vnum, & eundem morbum significant, neque quidquam differunt. Nam Gal 3. de locis aff. 4 & 4. de locis aff. 3. Catochi, & catalepsis tanquam vnius morbi mentionem facit: & lib. de pul. ad tyrones ad finem, & 4. de causis puls. 16. hęc habet: Catochorum pulsus, κατόχους enim, & κατεχόμενους Græci appellant, iuniores autem catochũ, & catalepsim nominant. Galeno subscribit Paulus lib. 3. 10. Quod si aliquando Gal. vocem catochi ad alios quoq; affectus præter catalepsin videtur accommodare, de quo confusionis genere Gal. ab Argenterio reprehenditur, id propterea fit, quod veteres medici huiusmodi vocis proprietatem non ita exacte seruauerint, de quorum sententia Gal. aliquando etiam loqui voluit: sed proprie loquendo, istæ duæ voces, Catochus, & Catalepsis vnum atque eundem affectum ab vna, & eadem causa ortum, vnis atque ijsdem symptomatibus præditum significant: sicuti altera ex parte, si minus proprie accipiantur, varios affectus, à varijs causis ortos, varij'que symptomatibus differentes, solent significare: quod Gale. demonstrat apertissime, qui scribit ad hunc modum 2. prorr. 86. Proprie vocatos catochos Archigenes, & Philippus sciunt esse eos, qui habent oculos apertos, non, vt comatosi, & cataphorici, clausos: in ijs enim humiditas causa est vitij, quæ robur neruorum dissoluit: in illis autem catocho laborantibus, propter siccitatem læsio fit. Illa ergo affectio, quam Galenus, & Græci proprie catochum, & catalepsin vocant, occupatio, detentio, & deprehensio Latinis dici potest. Medici vulgo congelationem vocant.

Defensio Galeni.

Definitio. Hic affectus definitur ab omnib. prope hunc in modum. Catalepsis seu congelatio est subita quædam detentio, tum animi, tum corporis, in qua ægroti eam partium corporis figuram seruant, quam habeant quo tempore correpti sunt, motumque, & sensum in toto corpore amittunt. Quæ definitio videtur posse colligi ex Paulo, Aetio, & cæteris: verum si diligenter hæc res consideretur, & ad Galeni doctrinam referatur, id quod nemo animaduertit, est falsa: etenim Galenus id tantum habet de sympt. diff. 3. Catalepsim esse resolutionem facultatis imaginatricis: prætereaque 2. pror. elegantem narrat historiam cuiusdam adolescentis hoc morbo laborantis, ex qua colliguntur, quæ ad explicandam hanc sententiam veriorem plurimum faciunt: series est. Quidam ex nostris discipulis, cum assidue se fatigaret, hoc malo est correptus: iacebat enim veluti lignum inflexus rigidus, videbaturque oculis apertis nos intueri sed tamen nihil loquebatur: is quoque eodem tempore quo nos loqueremur, audire se dixit, quanquam nõ euidenter, & clare, nonnulla item in memoria tenens referebat, sed omnes præsentes inspicere dicebat, ita vt actiones quorundam recordatus exponeret. sed neque loqui posse, neque membrum vllum mouere. Hæc Galenus: ex quibus potest constare, in hoc ægroto motum quidem sublatum fuisse, cum fuerit rigidus, neque aliquam corporis partem potuerit mouere, sensus autem minime perditos, sed tantum debiles atque imbecilles redditos fuisse, cum audiuerit viderítque, ac nonnulla memoria tenuerit, quamuis debiliter neque euidenter audiret, & recordaretur.

Hic notanda est sententia Aetij, cui non videtur huiusmodi ægrotis omnem motum auferri. Namque, inquit, illos quandoque eleuare manus ad caput, ac si aliquod molestum percipiant. Quę sententia repugnat

Gale-

Galeno,qui,vt vidimus, scribit hosce ægrotos esse rigidos,& omni motione destitutos.

Itaque ad mentem Galeni ita habendum est, catochum siue catalepsim proprie dictam,esse detentionem mentis,& corporis,in qua motus tollitur,sensusque hebetes,& imbecilles redduntur.

Causa. Causa huius affectus statuitur a Galeno intemperies frigida,& sicca cerebri,vel simplex,quæ ab externis potissimum causis contrahitur,varijs laboribus,cogitationibus, vigilijs,studijs, & similibus,vel intemperie cũ materia itidem frigida, & sicca,qualis potissimum est melancholia; quamobrem quæcunque ex temperamento,ætate,victus ratione,tempore anni,regione,& alijs id genus, possunt cerebrum refrigerare atque exsiccare,nec non frigidum,& siccum humorem in corpore,& capite coaceruare,catochi,& catalepsis causæ statuenda sunt.

Sunt qui præter humorem melancholicum, velint hoc malum a pituita quoque vitrea prouenire: sed illi aduersantur Galeno,quem videmus 2. pro.per humiditatem,comans,& cataphoræ,siccitatem vero detentionis causam asserere: & adhuc planius 2. aphor. 3. inquit, somnum fieri refrigerato cerebro, atque huiusmodi frigiditatem cum fortis fuerit, mixtam quidem humiditati, lethargicas passiones, cum siccitate autem catalepsim, & congelationes efficere.

Præterea Aetius addit quoque copiam sanguinis occupantis cerebrum, quod narrat euenisse cuidam adolescenti,multo sanguine referto,qui facta crisi per fluxum sanguinis narium confertim,liberatus est. Sed neque hæc sententia potest consistere. Nam sanguis cum sit calidus,& humidus,multo minus quam pituita,quæ saltem frigida est,potest congelationem efficere:nisi dicamus pro Aetio, illum fecem sanguinis intelligere, quem scimus non alium esse, quam succum melancholicum.Itaque Catalepsis neque ex pituita,neque ex sanguine,sed ex vno humore melancholico frigido,& sicco,originem habet.

Signa. Signa huius affectus sunt manifestissima:ægri toti rigidi atque immobiles sunt,sensusque debiles,& stupidos habent, præterea in eadem figura permanent, in qua erant quando hoc morbo corripiebantur,adeo vt imperiti existiment,illos altioribus cogitationibus esse occupatos.

Prognosti. Morbus sicut rarissimus,ita acutissimus est,ac præcipue in senibus,adeo vt vel difficillimam,vel nullam curationem recipiat.

Curatio. In curanda catalepsi, si fuerint intemperies cum materia frigida,& sicca,iam morbus pendet ex fluxione humorum: quamobrem nobis sese offerunt illæ indicationes,de quibus sæpe diximus.

I.Indic. Ex prima igitur indicatione,quæ ad communem totius corporis vacuationem pertinet, conueniunt acria clysteria: sed ante omnia sanguinis missio & vtilis, & necessaria censenda est,dummodo per ætatem, & vires,liceat sanguinem mittere,etsi plerique in hoc,& cæteris morbis frigidis ab hoc remedio abhorrent.Secanda autem est vena cephalica, sanguisque moderate detrahendus, nisi in signis corporis plenitudo contrarium persuadeat.

Vena secãda.

Purgãtia improbantur. Purgantia medicamenta nullo modo conueniunt, quod materia non solum sit cruda, sed etiam quam maxime rebellis, vt sine multa violentia magnoque periculo trahi non possit.

II. Indic. Ex secunda indicatione omnia reuulsionum genera conueniunt, sed inter cætera in morbo melancholico apertio hæmorrhoidum, ac potissimum si antea fuerint retentæ, magnam habet prærogatiuam.

III.Indic. Ex tertia indicatione conuenit oxyrrhodinum,quod tamen Paulo auctore,æstate frigidum,hyeme tepidum apponendum est: & præterea,propter periculum siccitatis,parce admodum acetum recipiat. Et si oleo rosaceo, exempli gratia, permisceretur oleum amygdalarum dulcium,id mea sententia optimum foret.

℞. *Olei rosati omphac.* ℥ iij. *Oxyrrhodinum.*
Amygdalarum dulcium recent. ℥ j.
Aceti ℥ ij. *Mis.*

IV.Indic. Postremo ad illa præsidia deueniendum est, quæ possunt dissoluere reliquias materiæ, intemperiem emendare,& cerebrum corroborare: qualia sunt interius,conserua borraginis,buglossæ,diambra,lætificans Gal. theriaca,mithridatium,&c. Exterius inunctiones ex oleo liliorum, chamomelino, amygdalarum dulcium,lotiones ex radicibus alth.æ, stæchade,serpillo. Vnguenta,martiatum,dialthæa, & similia: in quorum quidem medicamentorum administratione, tam interius quam exterius id diligenter cauendum est,ne maiorem capiti siccitatem introducamus.

CAPVT XVI.

De Paralysi.

Definitio. παράλυσις græce,latine resolutio,est priuatio sensus, & motus, in vna, vel pluribus corporis partibus, adeo, vt quæ laborante corpore vniuerso apoplexia dicitur,eadem laborante parte determinata paralysis nominetur: quædo trina est Gal. 3. de locis aff. 7. etsi Cornelius Celsus lib.3.28.scribit,vtrumque huiusmodi affectum: & particularem, & communem,suo tempore nomine paralysis appellatum fuisse. Nomen deductum est a symptomate,vt notat Galenus 2. metho. 2. Medici fere omnes Græcum nomen retinuerunt,& paralysin vocant.

Definitionis explicatio. Iam singula in definitione posita considerabimus: Et quod primo Paralysis dicitur priuatio sensus, omnes,& bene interpretantur sensum tactus, qui proprie & per excellentiam sensus dicitur, quod Aristoteles,& philosophi docent,illum cunctis animalibus necessarium tactum: Aliquid incertum est, simul reliquos sensus non abolere. Quod locum notandum est ex A .err.3.colliget.31. sensum tactus in toto corpore omni ex parte, sine animalis interitu non posse auferri; eundem vero in vna tantum corporis particula posse aboleri, propterea quia conseruato hoc sensu in cæteris partibus, adhuc animal integram animalis formam retinet.

Qui motus auferãtur Porrò dicitur priuatio sensus, & motus,cum motus sint duplices: quidam naturales quales sunt pulsus arteriarum: quidam voluntarij, quales per musculos perficiuntur,nemo dubitat quin in paralysi voluntarij motus auferantur. Sed de motibus naturalibus dubium est. Namque ex vna parte,ea membra quæ motu naturali tantummodo mouentur,cum motum illum non recipiant a cerebro,& neruis,non videntur posse eundem perdere:ex altera autem parte experientia confirmat, quasdam huiusmodi partes,exempli gratia,vesicam,& intestina,in paralysim sæpenumero incurrisse, adeo vt neque lotium, neque alia excrementa deponi potuerint. Ego vero censeo,in paralysi vnos motus voluntarios amitti. Nam cum motus animalis edatur, & perficiatur absque musculis, & neruis, sine quorum læsione paralysis non potest fieri, omnis ratio colligit, paralysim proprie ad motus voluntarios pertinere.

Dubitatio.

Quatenus ad proposita exempla pertinet, equidem responderem:motum,vesicæ,& intestinorum non simpliciter naturalem,sed ex duplici motu,& naturali, & voluntario esse, & duplici instrumento vti: siquidem anatomici docent, ventris exonerationem fieri, & fibris transuersis intestinorum,quarum motus est naturalis: & a musculis abdominis: sic mictionem fieri,& a fibris,& a musculo cervicis vesicæ:vnde statuendum est,mea sententia,huiusmodi partes paralysi non laborare, nisi laborantibus musculis, & neruis, quos certum est ad motus voluntarios pertinere.Notandum autem ex Gal.3.de locis aff.ad finem,paralysim de motus

po-

potissimum amissione dicit, vt partes quidem quæ sensum perdiderunt, sensus experies sint, resolutæ vero nequaquam dici consueuerint, quanquam sunt nonnulli, qui etiam hoc malum sensus resolutionem nominant.

Repetitio. Itaque concludendo hanc partem, paralysis non est imminutio,non depravatio,sed priuatio, nō omnium sentuum,sed sensus tactus,non omnium motuum,sed motus voluntarij, nun in toto corpore, sed in vna vel pluribus corporis partibus.

Differ. I. Differentiæ sunt quamplurimæ: & primum a loco, de quibus loquitur Galen. 3. de locis aff. 7. Paralysis quidam in altera corporis parte,vel dextra vel sinistra contingit: quædam cum aliquo determinato membro accidit: nam, & tota manus, & totum crus nonnunquam resoluitur,nec non solus in crure pes,& quæ sub genu sunt,quæque in totius manus membro reperiuntur, atque hæc quidem paralysis illius partis dicitur. Si quis vero rationem quærat, propter quam vna pars magis,quam cæteræ paralysi laboret? is debet didicisse exanatome, quod omnium animantis partium voluntario motu præditarum,quæ sub ceruice sunt, nerui motorij ex spinali medulla originem habent: vnde pro varia origine, & propagine neruorum, qui ad varias corporis partes feruntur, (de quibus tum cæteri anatomici,tum maxime Galenus 1.de symp.causis c. 3.de locis affect. c. tractat diffuse)summa cum ratione

Vnde dextra vel sinistra paralysis. fit,vt modo vna,modo altera pars laboret. Quamobrē vero totius corporis duntaxat pars dextra, sinistra incolumi,vel contra pars sinistra,dextra illæsa, nonnunquam paralysi corripiatur, id sane admodum difficile videtur, cum nulla in spinali medulla appareat manifesta diuisio,vt vna pars magis quam altera lædi possit: vnde Auicenna hanc rem ad miraculum refert,qui sic ribit,naturam præcepto sui creatoris eam partem discernere, & efficere quod homines satis nequeant intelligere. At vero si nos memoria repetamus, quanta diligentia natura dextra a sinistris seiunxerit,non solum in animalibus, sed etiam in seminibus ita gemina constituens omnia,vt membrana non separentur,ad voltatē indiuidui, neque tamen facile communicent, & consentiant, ad durationem: vtique non tam difficile erit intelligere, tametsi spinalis medulla eam commodam diuisionem non recipiebat,tamen singulas partes,dextrasque a sinistris separari, vt vna laborante, altera superstites, & incolumis possit conseruari. Ex quo Hippocr. & Gal. tantopere laudant crises,& vacuationes,seruata rectitudine partis laborantis,quia hinc certum est naturam bene agere, noxiosque humores vuliter euacuare.

II. Differ. Secundo sunt differentiæ a magnitudine paralysis, alia est magna,in qua plane est perditus sensus,& motus,alia est leuior,in qua sensus, & motus, non prorsus sunt deperditi: etsi proprie loquendo,hæc postrema differentia potius stupor, quam paralysis debeat

Stupor. dici. Nam sicuti docet Galenus 1. de symp. causis 5. Paralysis in eodem genere est, quo stupor, ac solum magnitudine differt: siquidem eodem Galeno auctore 2. de locis affect. 1. stupor sensus,& motus difficultatem affert,paralysis autem sensum, & motum omni ex parte solet auferre.

III. Differ. Tertio sunt differentiæ a tempore,principio,augmēto,statu,& declinatione,Præterea paralysis alia est antiqua, & confirmata, quæ nullam recipit curationem: alia recens est,& nondum confirmata,quæ,etsi non facile,curationem tamen admittit.

IV. Diffe. Quarto apud nonnullos sunt differentiæ a modo affectus: paralysis alia est, qua amittitur sensus seruato motu: alia contra in qua amittitur motus seruato sensu: alia in qua amittitur vtrumque,& sensus,& motus: de quibus differentijs atque earum causis tractat Galenus 1.de sympt.causis 5.& 1.de locis aff. 6. Sed fortasse huiusmodi differentiæ nullæ sunt,neque paralysi conueniunt, in qua tam statutum est, sensum, & motum necessario auferri, neque Galenus locis propositis de ijs sermonem habet, qui simpliciter eam quæstionem mouet, cur interdum motus seruato sensu, interdum sensus seruato motu,aboleatur.

Quinto sunt differentiæ a modo generationis: paralysis alia primo incipit, neque alijs succedit morbis: *V. Differ.* quædam non primo incipit, sed alijs succedit morbis, quod euenit quouescunque materia ad neruos transmittitur,vnde impedita facultate, quo minus possit in partem deferri,illius partis paralysis generatur. Huius modi autem morbi, in quibus paralysis solet succedere, sunt plurimi,sed apoplexia principem locum obtinet quæ,vt diximus, frequentissime solet in paralysim terminari,& hæc quidem paralysis,vt notat Gal. 4. de *Paraplegia.* ratione victus 17. & 1.epid.2.59.speciatim paraplegia nominatur: verum paralysis ad alios quoque morbos, ac maxime diuturnos,qui ex frigidis, & crassis humoribus originem habent,quales sunt veri affectus,febres *Paralysis.* diuturnæ, & similes,sequi solet: quod fine dubio non aliter,quam refrigerato corpore vniuerso, & materia *Paralysis ad Epilepsiam.* ad neruos decumbente,fieri solet. Paul.lib.3.18.cuiusdam paralyseos mentionem facit,quæ ad colicum affectum sua ætate vagantem successit, in qua tamen ægri, sensu tacto incolumi, solo motu priuabantur. Porro quæritur vtrum paralysis epilepsiam sequatur necne?Gal.4 de locis aff 2. tradens differentiam inter apoplexiam,& epilepsiam,manifeste docet,epilepsiam in paralysim non finiri,quod tamen,vt nonnulli affirmāt experientia demonstrat falsum esse:& Auic.inter cæteros cap.8.ad finē scribit,multoties epilepsia paralysim superuenire. Ego cum multos epilepticos viderim,vere possum testari, me hactenus vidisse neminem, qui in paralysim terminauerit. Quod si istud quoque euenit aliquando, Galen. facile defendi potest, si dicamus, illum id asseuerasse quod frequentissime ac fere semper contingit, id vero prætermisisse, quod rarissime,ac fere nunquam apparet: ad quem modum fere omnes regulæ medicorum dicuntur veritatem continere.

Postremo sunt differentiæ a causis de quibus videatis Gal.1.de symp.causis 5.Pro quo memoria est repetendum, neruos veluti quosdam riuos fuisse a natura institutos, per quos facultas animalis ex cerebro, tanquam principio, & fonte, ad omnes corporis partes *VI. Differ. Causa paralysis.* sensum,& motus deferret: vnde quicquid huiusmodi facultatem a principe parte missam potest impedire, (hoc apud Gal.causa continua,vel continens,vel adhærens,vel quomodocunque velimus appellare,) paralysis causa statuendum est. Quod si hæc res diligentius consideretur, hoc impedimentum dupliciter potest contingere: siquidem illud necessario vel in facultatem vel in neruos referendum est. Ac primum quidem impedimentum potest fieri ratione facultatis, si illa in suo principio,& fonte deficiat,vt propter aliquam cerebri intemperiem, vel alios morbos potest contingere:aut si in seipsam contrahatur,quod in cerebri vulneribus,& contusionibus accidit,vt Gal.docet 7.aph.58. hac enim ratione facultas non potest ad alias partes, distribui, in quibus partibus propterea sensus,& motus necessario perditur. Deinde hoc impedimentum propter vitium neruorum potest euenire,quod quidē vitium in neruis propter plures causas potest oriri, quæ pro varia antiquorum opinione de natura neruorum a Gal.referuntur 1. de symp. causis 5. Namque si velimus eorum sententiæ astipulari; qui asserebant neruos esse perforatos,adeo vt per quandam eorum cauitatem vel meatum facultas animalis ad cæteras partes feratur,qua cauitate nerui qui ad oculos perueniūt, manifeste præditi sunt,tunc nerui dupliciter impediuntur,aut propter obstructionem, aut propter compressionem:quæ vtraque causa per se est manifesta: siquidem cuiuis potest constare,si neruus aliquem meatum obtinet, veluti viam a principe parte extensam,illo obstructo, vel compresso facultatem animalem necessario impediri. Sin autem magis velimus eorum sententiam probare, qui voluerunt neruos nullum meatum obu-

obtinere, sed facultatem animalem per illos transire, sicuti radij Solis per aquam, & aerem transeunt, tunc nerui tripliciter impediuntur, vel propter compressionem, vel propter frigus, vel propter constrictionem: ex quibus pariter causis nerui ad crassitiem quendam habitum permutantur, adeo vt facile fit intelligere, tunc quoque facultatem in transitu impediri, apud eum præsertim, qui memoria teneat, quæ in aqua, & aere solent accidere. Nam sicuti fumus, & nebula in aere constituta, lutum vero in aqua, impediunt ac prohibent, quo minus splendor Solis syncerus per ea deferatur; ad eundem modum, si neruus seipso crassior, & durior redditus fuerit, facultatis transitum prohibebit. Fit autem neruus crassior, si aut viscidis crassisque succis nutriatur, aut violento frigore constringatur, aut demum si ab aliquo corpore duro extrinsecus adueniente comprimatur. Tales igitur sunt causæ impedientes transitum facultatis animalis, ratione neruorum, ex vtraque antiquorum opinione, de quibus tamen longius laborandum non est, vtra sit verior, sicuti neque Gal. laborat? Namque vtcunque illi inter se differant, de natura neruorum tamen in eo videntur conuenire, neruos impediri propter eas causas, siue internas, siue externas quæcunque illos obstruere, comprimere, refrigerare, & constringere possunt: quæ quidem etsi, vt diximus, sint plures, tamen maiori ex parte in copiam crassorum, & frigidorum humorum possunt referri, quales, sunt potiss. pituita, & melancholia, quos propterea duos humores summa cum ratione omnes fatentur frequentissime paralysim efficere, & fouere, siquidem sanguis & flaua bilis videntur tenuiores, & calidiores, quam vt possint neruos obstruere, comprimere, refrigerare, constringere, & vno verbo, impedire, quo minus facultas animalis ad cæteras corporis partes possit deferri.

Signa. Signa imprimis futuræ paralysis ex tribus potiss. desumuntur capitibus. Primum ea præparatione corporum qualia sunt frigida, & humida, laxa, quæ habent neruos imbecilles, in ætate, regione, tempore anni, cœli constitutione frigida, & humida, corpora quæ victus ratione, & studijs viuunt, ex quibus multi, & crassi succi possunt generari. Secundo ex præsentibus causis morbificis: quales sunt copia pituitæ, melancholiæ, ac potiss. in capite, incisio neruorum, contusio, & similia. Tertio ex medijs quibusdam dispositionibus, quales sunt grauitas capitis, difficultas sensus, & motus, stupor & alia id genus. Signa autem pathognomonica fere sunt manifesta, cum nemo possit ignorare, eam partem paralysi laborare, quæ sensu, & motu priuata est: sed præterea pars laborans cum male nutriatur, fit gracilis coloremque, & calorem naturalem amittit: sana autem pars opposita, plerumque videtur calidior, & quodam modo inflammata, quod omnes spiritus ad eam confluant: lotia vt plurimum alba, & crassiora sunt: pulsus languidus est, paruus tardus, & rarus, quorum facile est cuique rationem reddere. Signa quoque differentiarū vel a gris referentibus si causæ fuerint externæ, vel pro prijs signis, pituitæ, & melancholiæ, necnon aliorum morborum, facile possunt intelligi.

Indicat. Cum paralysis fiat ex fluxione materiæ, quæ vel obstruat, vel quomodocunque neruos reddat crassiores, prima sese offert indicatio, auferendi, & discutiendi huiusmodi materiam: sed quoniam omnia discutientia sunt calidiora, vnde periculum est ne trahendo, & dilatando sint in causa, vt noxij humores adhuc magis fluant, altera succedit indicatio, reuellendi fluentem materiam ad alias partes: & quia neque istud licet in corpore multis humoribus referto, tertia succedit indicatio, vacuandi vniuersum corpus: quæ postrema cæteras antecedere debet. Hic nulla sese offert indicatio repellendi, neque vllus est, qui huius indicationis mentionem faciat: & ratio est, quoniam materia frigida, crassa, & altius impacta in particula duriore, quales sunt nerui, non tam facile potest repelli, præterquam quod nerui neque habent proximam cauitatem, ad quam noxia materia possit commode transmitti: quare in paralysi tres tantummodo sufficiunt indicationes.

Prognost. Virum vero ijs indicationibus liceat satisfacere, scribit Cornelius Celsus lib. 3. c. 27. paralysim in partibus nunquam acutum, sæpe diuturnum, ac fere sanabilem morbum esse. Paulus lib. 3. 18. scribit, eam paralysim, quæ dissectis neruis contingit, nullam curationem recipere: id quod mea sententia licet statuere non solum de incisione, sed etiam de casu, contusione, luxatione, & similibus. Eam vero paralysim quæ ex intemperie vel copia humorum gignitur, opportunis auxilijs posse sanari. Verum si quis scire velit, an paralysis sanari possit nec ne, cito an tarde, facile an difficulter, is memoria repetat, & consideret quæ diximus de differentijs: siquidem nulli dubium est, quin paralysis vnius partis quæ est leuior, recens, atque in principio in corpore robusto, vigentis ætatis tempore anni, cœli constitutione, regione calidiore, citius, & facilius possit sanari, quam si contrariæ rationes fuerint.

Vtrum sectionem venæ sectio. De prima indicatione curandi paralysim, quæ pertinet ad vacuationem totius corporis, primo quæritur, an sectio venæ conueniat nec ne? Aetius ex Archigene lib. 6. 28. scribit, nullum commodius principium curationis sectione venæ posse inueniri, dummodo ætas, habitus corporis, studia vitæ, præcedens victus ratio, & similia permittant: sic Auic. cap. a. postrem. is verbis hæc habet: In illa autem paralysi, in qua est spes oportet incipere a phlebotomia. Contra autem sunt nonnullæ rationes, quæ videntur contrarium persuadere, & primum paralysis est morbus frigidus, pendetque a causa frigida, vnde Gal. de sectione venæ aduersus Erasistratum, & de tremore vtrobique cap. 5. in quadam ancilla, ex retenta partus purgatione in tremore laborante, cui Hipp. venam secuit, propter copiam retenti sanguinis, Hipp. Consilium probat, quasi vero in huiusmodi morbis frigidis aliter non liceat venam incidere. Secundo in paralysi vires non constant, ex Gal. 4. de causis pul. cap. proprio, qui scribit, pulsus paralyticorum paruos, & languidos tardosque esse: ac seipsum interpretatur, pulsum languidum esse, quod facultas infirmior existat. Ego vero qui alias hanc difficultatem tractaui, illud vnum dico, sectionem venæ in paralysi prætermitti sæpenumero, non ratione morbi, aut illius causæ, sed ratione virium, quæ alioqui importune, secta vena in morbo difficili, contumaci, & diuturno, non possent vsque ad statum sufficere: etenim sicuti scribit Aetius, si colligamus ex temperamento, habitu corporis, copia humorum, præcedente victus ratione, & similibus, vires non solum in præsentia, sed etiam in posterum posse constare, tunc non solum vtile, sed etiam necessarium est venam incidere. Ad Gal. autem respondeatis, illum asseruisse in paralysi pulsus esse languidos, non generaliter, sed tantummodo in parte paralytica, quod est naturæ conuenit: sed robur facultatis vitalis non cognoscitur ex pulsu partis laborantis, sed partis sanæ, in qua illi sunt magni, vehementes, & robusti. Secanda autem est vena in parte opposita, quæ sana est, ne fiat euacuatio per locum affectum, sanguisque moderate est detrahendus, ne corpus nimium refrigeretur: quod vtrumque habetis apud Aetium.

Aluus leniend. Verum ante sectionem venæ expedit aluum lenire, siquidem morbus non est tam acutus, vt nos cogat quamprimum remedium adhibere. Hic vero cauendum est a cassia, quę potest partes refrigerare, humectare, & laxare: inter cætera autem Aloe, & quæ ex Aloe componuntur, hiera simplex, pilulæ aloephang. & similia, opuma forent: mel rosaceum solutiuum non est importunum.

Purgatio quando cō ueniat. Præparatio. Lenita aluo, secta vena, si id ferat occasio, purgantibus quoque medicamentis agendum est: verum hæc principio morbi non sunt exhibenda, quoniam materia neque est concocta, neque turget: quod inter cæteros Auic. testatur, inquiens. Et non properes in viu medici-

medicinarum fortium a principio. Itaque primum noxia materia est præparanda, meatus sunt aperiendi, quod communiter efficiunt syrupi, quales optimi sunt, de betonica simplex, de stæchade simplex, mel rosaceum, &c. Sed dubium est de oxymelite, vtrum conueniat nec ne, namque ex vna parte Hipp. Gal. Auice. & omnes consentiunt, acetum neruis quam maxime aduersari, cuius rationem habetis apud Gal. 3. de ratione victus 39. nempe quod nerui sint exangues, & ideo frigidi, vnde ab omnibus quidem frigidis offenduntur sed maxime ab ijs quæ sunt tenuium partium, quæ in profundam eorum substantiam possunt penetrare. Ex altera autem parte Gal. 3. de med. secundum genera 2. in neruorum inflammatione aceto vtitur, imo vero neque veretur illud supra ipsos neruos ponere: vnde neque desunt Medici, qui male affecto ventriculo, vtero, & partibus neruosis, ab vsu oxymelitis, & aceti non prorsus abstinent. Ad hoc respondeatis, Gal. eo loci vti aceto non solo, sed simul cum oleo, & alijs medicamentis, quæ incolumi permanente attenuandi facultate, refrigerandi vim remitterent: qua sane, & simili ratione equidem puto, in Paralysi, & omnibus neruis male affectis, oxymel alijs syrupis permixtum, & parce adhibitum, posse administrari, & non leuem ægrotis vtilitatem afferre.

Purgãtia fortia vsur panda. Concocta materia oportet illam purgare, & quidem per medicamenta non leuia, non lenientia, vt multi facere solent, sed per medicamenta vehementiora, quæ ab intimis, & remotis partibus possunt trahere, qualia sunt agaricus, turbith, colocynthis, electuarium diaphænicon, hiera diacolocynthidos. Sed vulgo cæteris omnibus medicamentis anteponuntur pilulæ, quod diutius manentes in ventriculo, & intestinis, credantur efficaciorem purgandi vim obtinere, quales sunt pilulæ cochiæ, fætidæ, de sagapeno, de opopanaco, & similes, sed præ cæteris magnam videntur prerogatiuã habere pilulę de hermodactylis. Etsi enim multi hoc tẽpore de hoc medicamẽto dubitẽt: tamẽ quicquid illi dicant, experientia confirmat, medicamentum hoc tuto, & cum summa vtilitate administrari. Exemplum.

Pilulæ.

℞ *Specierum hieræ simp.* ʒ. j.
Trociscorum alhandal. ℈ j.
Cum succo porri fiant pilulæ.

℞ *Pilular. cochiarum.* ʒ j.
De hermodactylis ʒ ß. *M. fiant pilulæ v. & aurentur.*

Potio. In potione.

℞ *Seminis carthami*
Polypodij. ana ℥ ß.
Liquiritiæ
Passularum ana ℥ ij.
Seminum anisor.
Fæniculi ana ʒ j.
Fiat decoctio secundum artem.

℞ *Prædictæ decoctionis* ℥ iij.
Hieræ diacolocynth. ℥ ß.
Mellis rosati sol. ℥ ij. *Misc. & fiat potio.*

Vomitus. Ex secunda indicatione primum conuenit vomitus, per quem vacuatur pituita, quæ in ventriculo, & primis vijs continetur, & quadam consecutione, cum motus sit admodum laboriosus, reuelluntur quoque humores, qui in penitioribus partibus corporis continentur: quod si æger non sit ita procliuis ad vomitum, vel dato agarico præparato ad ʒ ij. vel alio simili medicamento licebit illum prouocare. Præterea conueniunt clysteria, & glandes acriores, frictiones, & similia reuellentia. Et si quis objiciat, partem paralysi laborantem propter paucitatem sanguinis, & spiritus, esse refrigeratam, ac propemodum calore naturali distitutam, atque hinc colligat, facta reuulsione ad aliam partem, periculum esse, ne paruus ille calor adhuc minor reddatur, & magis dispergatur: vnde concludat, ad partem potius affectam trahendum esse, vt ea magis calefiat, pluresque spiritus, & sanguis copiosior ad eam confluat. *Reuellentium vsus.* Huic respondeatis, reuulsionem morbi principio conuenire, quo tempore fluens materia necessario est reuellenda: at vero transacto principio, iam facta fluxione, post communem corporis vacuationem, a reuulsionibus quiescendum esse, & ad frictionem, percussionem, & picationem partis affectæ veniendum, vt in ea parte affecta calor natiuus excitetur, & præsens noxia materia discutiatur.

Discutientia. Post hęc vltima restat indicatio, resoluendi, & discutiendi materiam, quæ quomodocunque neruis adhæret: huiusmodi autem præsidia, partim interna, partim externa, sunt propemodum infinita. Interius igitur sunt, conserua saluiæ, betonicæ, florum stęchados, rorismarini, acorus conditus, gingiber conditum, nux moschata condita, radices eryngij, cortices citri conditi: sed inter omnia simplicia medicamenta *Castoreum* castoreum, consensu omnium, principem locum obtinet: sunt decocta chamędrios, chamępityos, acori, stęchados, hyssopi: ijs vero omnibus sunt longe efficaciora magna antidota, theriaca, & mithridatium pręcipue, quibus ego prę cęteris vtor familiariter. *Cerebrum leporis.* Laudant nonnulli mirum in modum cerebrum leporis assatum, quod inquiunt ex occulta proprietate ad neruorum corroborationem multum facere. Cęterum si malum diutius protrahatur, neque prorsus cedat medicamentis, recentiores tanquam ad sacram anchoram confugiunt ad aquas thermarum calidiores, quales sunt *Thermæ.* Aquarianæ, nostrę Aponitanæ, & similes: nec non ad decocta ex ligno, ex salsa pariglia, radicis chinæ, sassafras: ac sane mea sententia vsus horum medicamentorum non est rejciendus: etenim si opportune administrentur, experientia confirmat illa sępenumero maxime prodesse.

In curatione paralyseos restabant medicamenta externa, quę sunt varia, inunctiones, fomẽta, lotiones, cęrata, emplastra, & similia. Quo primo loco duo *I. preceptũ* pręcepta sunt memoria tenenda. Alterum in paralysi, stupore, & cæteris affectibus neruorum, perpetuo capitis rationem habendam esse, cum manifestum sit illud omnium neruorum primum principium esse, ac maiori ex parte ab eo tanquam fonte noxiam materiam ad partes laborantes transmitti. *II. præceptum.* Alterum est pręceptum: locum pręcipue laborantem, & paralysis causam studiose cognoscendam esse, quod non aliter quam studio anatomes potest fieri, siquidem, vt scribit Gal. 3. de locis aff. 10. sine hac cognitione fieri non potest, vt partes, quarum sensus aut motus est, recte curentur. Itaque ex primo præcepto, post generalem corporis vacuationem caput quoque ipsum per gargarismata, masticatoria, errhina, purgandum est: deinde commodis pręsidijs illi prospiciendum, quę possint illius materiam discutere, intemperiem atque imbecillitatem auferre. Ex secundo autem pręcepto ad initium, & originem neruorum, qui ad partes laborantes dissem:nantur, remedia imponenda sunt, ne nobis id contingat, quod ijs medicis euenit, qui curantes Pausaniam Syrum sophistam trium digitorum manus paralysi laborantem, atque huic tantum parti remedia imponentes, nihil profecerunt, quem postea Gal. medicamento ad partem spinæ laborantem imposito, celeriter persanauit: cuius historiam habemus apud Gal. 1. & 3. de locis aff.

Lotio capitis. Sed singula externa remedia percurramus. Primum sunt lotiones, & fomenta, ex medicamentis calidis, absynthio, calamentho, hyssopo, chamædry, chamępityde, & similibus.

℞ *Absinthij.*
Stæchados
Hyssopi
Saluiæ
Maiorana
Calamenthi. ana M. j.
Baccarum lauri. M. ij.
Seminum anisorum.

Fæni-

Fœniculi. ana ℥ j. ſs.
Spicæ ʒ ij. M. Fiat decoctum ex aqua, ex quo decocto & caput lauari, & infuſa ſpongia poteſt foueri.

A lotione & fomento ſunt inunctiones, vel ſimplices ex oleo chamomellino, liliorum alborum, coſtino, vulpino & ſimilibus vel compoſitæ, ex caſtoreo, euphorbio, pyrethro, & ſimilibus.

Vnguentū

℞ *Piperis albi*
Pyrethri ana ʒ ij.
Caſtorei. ʒ j.
Euphorbij. ʒ ſs.
Olei chamomalini completi
Vulpini ana ℥ j. M. contundantur omnia, & ad ignem optimè permiſceantur.

Ol. lumbr.

Apud communiter practicantes familiare eſt oleum de lumbricis, quod tamen ego non ſoleo magnifacere, qui nequeo intelligere, quomodo lumbrici tam inſignem roborandi neruos facultatem habeant, ſiquidem illi conſtant ex materia frigida & viſcida, neque vllam obtinent excellentem qualitatem, quæ reuera id poſſit præſtare, quod vulgo creditur. Dioſco. lib. 2. cap. 61. ſcribit, terrenos vermes impoſitos, præciſos neruos glutinare: & Galen. eadem verba repetit, 11. de ſimp. med. facul quod tamen potius de aliorum ſententia, quàm de propria loquitur: ſed vtcunque ſit, ſi modo lumbrici ad glutinandos præciſos neruos faciunt, id forte euenit, quod illi prædıti ſint ſubſtantia viſcida, ſimili ſubſtantiæ neruorum: quod autem poſſint neruos corroborare, nemo affirmat, neque vlla ratio id perſuadet. Præterea ſunt emplaſtra & cerata, quæ reſinam & picem recipiunt, & maxime ad diſſolutionem materiæ & roborationem faciunt.

Emplaſtrū

℞ *Pyperis*
Seminis rutæ ſylueſtris.
Radicis pyrethri. ana ʒ j. ſs.
Euphorbij
Caſtorei. ana ʒ j.
Reſinæ
Picis ana ℥ i. ſs. Miſ. & fiat emplaſtrum.

Apud Aromatarios ſunt vnguenta ex bdellio, Agrippæ, Martiatum, Diadyctamnum, & alia id genus.

Aquæ thermales.

Poſtremo autem nullo modo ſunt prætermittendæ aquæ thermales, tam balnea ſicca, quam humida, quæ in paralyſi magnas vtilitates afferunt: itaque ſi adſint balnea ſicca, ſicut apud nos in agro Patauino & Neapoli habentur, illa optima putantur: ſic balnea ex aquis calidioribus, quales præcipue ſunt ſulphureæ, præſtantiſſimæ ſunt, quæ non ſolum pro inſeſſione, ſed etiam pro ſtillicidio, præcipue ad caput, vel partem laborantem vſurpari poſſunt: ſic lutum ex eiſdem balneis, qualia apud nos multa reperiuntur, non ſine magno ægrotum beneficio ad partes laborantes apponuntur. Quod ſi hæc naturæ beneficio deſint, alias diximus cum Galeno 1. de ſimplic. medicament. 7. mixtione earum rerum quæ in illis vincere conſpiciuntur, licitum eſſe naturam imitari.

Victus.

Victus ſit alimentorum boni ſucci, facilis coctionis, quæ natura & arte calefaciendi, ſiccandi, & attenuandi vim habeant. Contra ægri caueant à piſcibus, & rebus omnibus, quæ humores frigidos & craſſos gignere poſſunt. Potio ſit exigua, mulſa cum ſaluia aut quid ſimile: vinum ante declinationem non conuenit. Aer ſit calidus & ſiccus: quare ſi tempus anni id requirat, talis comparetur igne, & ex lignis opportunis, lauro, iunipero, & ſimilibus. Si partes reſolutæ moderate moueantur & exerceantur, vel frictionibus, vel cucurbitulis, vel aliter, id multum proderit. Somni ſint breues, notum enim eſt vigilias ſiccare. Aegri quotidie habeant beneficium omnium excrementorum. Atque hactenus de curatione paralyſeos ex pituita.

Si autem fuerit paralyſis ex melancholia, quandoque enim melancholici paralytici euadunt, eadem pene eſt curatio, præterquam quod humor melancholicus diuerſa ratione præparatur & purgatur, pariter medicamenta cum interna, tum externa, minorem calefaciendi & ſiccandi vim debent habere.

De paraly ſi ex melācholia.

Rhaſes ſuo more primum ponit ſigna paralyſeos, deinde curationem aggreditur cum pilulis fœtidis. Quo loco notandum eſt, huiuſmodi pilulas diuerſas eſſe, & multo vehementiores quam ſint noſtræ pilulæ fœtidæ, quibus vulgo vtimur: itaque Rhaſes illas principio ſtatim exhibet ad ʒ iij. ſs. quem vos horror, ne imitemini, neque in tempore, neque in doſi: etenim ſicuti diximus, & bene notat Auicenna, in principio omnibus fortibus medicamentis abſtinendum eſt: ſic quoque doſis eſt nimia, cum ʒ j. aut ad ſummum ʒ j. ſs. ſit ſatis ſuperque. Deinde poſt tres dies iterum, atque iterum idem medicamentum repetit, quod certe mirum eſt, quomodo hic vir tanta & tam frequentia medicamenta ſoleat exhibere. Præterea iubet membra reſoluta ex oleo coſtino inungere: nos vero id docuimus ex Galeno longe melius fore, ſi ad locum laborantem, atque neruorum originem medicamenta apponantur. Poſtremo Rhaſes quoddam præceptum nobis tradit, non ſolum in hoc morbo, ſed alijs pluribus maxima notatione dignum. Illud vero eſt, ſi propoſitis remedijs æger ad ſanitatem non redeat, decem dies quieſcendum, & ab omni curatione, præterquam congrua victus ratione abſtinendum eſſe, deinde rurſum ad curationem redeundum: quod quidem præceptum ab Aetio quoque traditum, lib. 6. cap. 10 de melancholia, mea ſententia in omnibus morbis diuturnis ac difficilibus obſeruandum eſt, nempe aliquamdiu à remedijs quieſcendum, & naturæ aliquam remiſſionem dandam eſſe, ſiquidem natura ſine vlla intermiſſione exagitata, ſimul cum curationibus affligitur, in quiete autem vires aſſumit, vt deinceps facilius totum morbum poſſit ſuperare.

Expo. Rhaſis.

Præceptū vtile.

CAPVT XVII.

De Tortura Oris.

Morbum quem Medici appellant torturam oris, nonnulli conuulſionem caninam, Græci cynicou ſpaſmon appellant. Huius affectus Galenus non meminit, præterquam in lib. de ſectione muſculorum circa principium, ſi modo hic liber eſt Galeni legitimus, niſi forte hunc eundem affectum intellexit 2. de diff. pul. 3. vbi inquit, canem eſſe morbum faciei. Cornelius Celſus lib. 4. capit. 2. oris diſtentionem nominat. Itaque canina conuulſio eſt, quotieſcunque os, naſus, oculus, & tota facies in alterum latus deflectit, & in obliquum contorquetur, ex quo nomen ſuſcepit à canibus, qui irati naſum & oculum in latus conuertunt, nudatos dentes demonſtrant, adeo vt veluti quandam conuulſionem videantur repræſentare. Auicenna præclare hunc affectum deſcribit 2. 3. cap. 15. Conuulſio canina, inquit, eſt morbus officialis in facie, propter quem trahitur pars faciei ad partem non naturalem, & alteratur forma eius, &c.

Nomen.

Deſcripti.

Definitio. Auicēnæ.

Pro quo iuniores ſciant, apud Galenum 10 libro de differ. morborum, tria in vniuerſum eſſe prima morborum genera, vnum quod in ſimilaribus corporis partibus conſiſtit, & intemperies dicitur; ſecundum quod in partibus inſtrumentarijs reponitur, & mala compoſitio appellatur. tertium quod vtriſque partibus, & ſimilaribus, & inſtrumentarijs eſt commune, & vnitatis ſolutio nominatur. Sed reliquis in præſentia prætermiſſis, morbi in compoſitione à nonnullis græca voce organici, à nonnullis Latinè inſtrumentales, ab Arabibus & ſuis interpretibus officiales dicuntur: & iſti ſunt quatuor, quorum vnus in con-

Tria morborum genera.

D forma-

formatione, alter in magnitudine, tertius in numero, quartus in situ, vel positu non conuenientibus consistit. Nomine autem conformationis tria significantur, figura, cauitas, asperitas, & læuitas: itaque tortura oris est morbus officialis in figura: quod si quis velit esse quoque morbum in situ, cũ labia, oculus, & tota facies neque naturalem figuram, neque naturalem situm retineant, non multum laboro.

Differen I. Differentiæ huius affectus variæ sunt. Primo à magnitudine: alia tortura oris est vehementissima, omnibus nota: alia est leuissima, adeo, vt nisi æger labia dimoueat, vix deprehendatur. Secundo à tempore. *II.* alia est recens, alia antiqua: quæ differentia notanda est, propter sententiam Auic. qui scribit, huiusmodi malum post sex menses curationem non recipere. *III.* Tertio sunt differentiæ à modo generationis: namque alia primo, & sua sponte fit: alia varios morbos, apoplexiam, paralysim, conuulsionem, & similes sequitur: sic alia repente, & subito, alia paulatim, & in tempore generatur. Huius differentiæ mentionem facit Rhases postremis verbis. *IV.* Quarto sunt differentiæ à loco: etenim quandoque pars sinistra quandoque pars dextra laborat, quandoque non tota, sed vnica aliqua sola pars faciei, aut oculus, aut maxilla, aut labrum, male *V.* afficitur: quæ differentia habetur apud Gal. 3. de locis aff. 10. & maxime est vtilis ad curationem, cum non omnes huiusmodi partes vnum locum, veluti suũ principium obtineant, sed ex diuersis cerebri partibus neruos recipiant.

Causæ duæ. Postremo sunt differentiæ ex causis, quæ proximiores sunt duæ tantummodo, vel paralysis, vel conuulsio: quæ doctrina est Gal. lib. de causis morborum 7. Causæ autem magis remotæ sunt illæ omnes, quæcunque paralysim, vel conuulsionem possunt efficere.

Dubitatio. Hoc loco interpretes multum laborant, & disputant de parte affecta, & quænam pars alteram contorqueat an quæ contorta est, & ægra videtur, an altera quæ contorta non est, & sana apparet: quæ inquisitio maxime facit ad curationem, vt intelligamus, ad quamnam partem remedia sint apponenda. Auicennæ, & Aetio placet, partem contortam non contorqueri ab altera opposita, quæ sana videtur, sed a seipsa: Contra Gal. 4. de locis aff. 2. & Paulus docent, alteram partem oppositam, quæ sana apparet, neque contorta est, laborare, & contorsionis alterius partis causam esse. Sed, vt vno verbo ex hac difficultate vos eripiam, memoria repetendum est, quod modo diximus, causas huius affectus esse vel paralysim, vel conuulsionem, ac pro varietate vnius vel alterius causæ, vnam quoque, vel alteram partem magis laborare, quam totam rem manifeste, & diffuse explicat Gal. lib. de causis morborum. 7. Namque in iis qui altera parte resoluti sunt, exempli gratia, parte dextra, musculi huius partis iam resoluti, ac propterea otiosi, a musculis alterius partis, bene valentibus, & operantibus trahuntur, ex quo in sinistra parte figuræ vitium deprehenditur: contra vero eadem parte dextra non resoluta, sed conuulsa, tunc opposita pars sinistra a conuulsis, & laborantibus partis dextræ musculis trahitur, & ita figuræ vitium in parte dextra apparebit: etenim contractis in sese, & conuulsis musculis vnius partis, ad violentam eorum tractionem oppositæ ac sanæ partis musculos vna trahi necessarium est, vt Galenus declarat 3. de locis aff. 10. Ex quo facile est intelligere, vtramque opinionem, tam Auicennæ & Aetii, quam Galeni, & Pauli, veritatem continere, ac posse inter se conciliari, dummodo rei naturam, diuersas causas, atque eorum mentem intelligamus.

Signa. Signa quæ conuulsionem caninam præsentem indicãt, sunt manifestissima, os distortum est, labia sibi inuicem non respondent, ægri tarde, & implicite loquuntur. Sic signa differentiarum ex magnitudine, tempore, modo generationis, & reliquis, vel astantium relatione, vel aliter facile possunt cognosci.

Signa differentiarum ex causis, quæ non ita videntur esse manifesta, ab Auic. tradita sunt. Nam si tortura oris fiat ex paralysi, pars resoluta caret sensu, & motu, facile extenditur, vel trahitur, & ad omnem motum, & positionis differentiam facile ducitur, multa humiditas ex ore profluit præter voluntatem. Sin autem tortura oris ex conuulsione fiat, tunc ad sensum pars rigida apparet, neque propter duritiem potest extendi, rursumque ad naturalem positionem difficulter reducitur: sensus minus turbãtur, saliua oris minus profluit, & alia de quibus Auic. Verum præter hæc sunt quoque nonnulla signa ab Auic. posita, quæ futuram torturam oris denunciant, & sunt huiusmodi: dolor in ossibus faciei, vel potius in membranis ossa ambientibus, cutis stupor, & palpitatio; namque eadem materia, quæ dolorem, stuporem, & palpitationem potest efficere, si illa augeatur, paralysim, conuulsionem ac demum torturam oris potest generare.

Quatenus pertinet ad curationem, cum illa eadem sit cum curatione vel paralysis de qua satis diximus, vel conuulsionis, de qua sermonem habebimus, hoc loco nihil dicam. *Curatio.*

CAPVT XVIII.

De Conuulsione.

Nomina.

SPASMOS græce, conuulsio latine, numeratur a Galen. 2. meth. 2. inter eos morbos, qui a symptomate nomen recipiunt, a Cornelio Celso lib. 2. cap. 1. *Definitio.* neruorum distensio nominatur, est musculi ad suum principium inuoluntaria contractio, vt definitur a Galen. 6. aph. 39. 2. de sympt. causis 5. de tremore cap. vlt. Namque per conuulsionem nerui, & musculi in eum situm ducuntur, in quem, si pro naturæ lege se haberent, a virtute animali ducerentur: id vero est in suum principium suamque originem, ad quem omnia suapte natura feruntur, nisi ad aliam partem per vim, aut ex voluntate retrahantur. Itaque conuulsio est motus similis quidem naturali, sed qui præter voluntatem fit, atque in hoc morbus ipse consistit. Pro quo sciendum est ex Galen. 2. de symp. causis. 1 motus nostri *Motus deprauati triplices.* corporis deprauatos esse triplices: namque alii a sola natura fiunt, quæ tamen a morbosa aliqua causa violenter moueri coacta sit: alii fiunt a solo morbo, natura ad ipsorum generationem nihil conferente: alii fiunt ab vtroq; vbi ambo, & morbus, & natura, simul operantur.

Ac primo fit motus deprauatus à sola natura, quotiescunque illa excitatur ad expellendũ aliquid, quod aliqua parte illi molestiam pariat, huiusmodi enim motus est operatio solius naturæ, sed est præter naturam, & deprauatus, quoniam illa à morbosa causa violenter moueri cogitur: sunt vero huiusmodi naturæ opera apud Gal. sternutatio, tussis, oscitatio, pandiculatio, singultus. Secundo inter motus deprauatos, qui solius morbi opera sunt, Gal. palpitationem, & conuulsionẽ recenset, siquidem vtrumque hoc malum solos morbos comitatur, neque natura ad ipsarum generationem quidquam confert. Tertio loco fiunt motus deprauati, in quibus natura, & morbus simul operantur, quales sunt omnes motus torpidi, & alij quoque eorum qui resoluuntur, nondum tamen soluti sunt, quippe tunc natura quidem membra mouet, sed imbecilliter, nimirum quia a morbo impedita est: in quorum motuum numero tremor quoque debet reponi, vtpote in quo facultas ex vna parte membrum attollit, at morbus ex altera illud ad inferiora deprimit. Itaq; apud Gal. conuulsio est motus deprauatus, qui solum morbum consequitur.

Sed dubitatur primo; quomodo in conuulsione fit *Dubitatio quõ cõnulsio fit motus.* motus cum pars conuulsa sit rigida, neque prorsus moueatur; Resp. quamlibet operationem musculorum motum esse, quod Gal. declarat, & demonstrat 1.

de motu musculor. 7. Fingamus enim quod Gal. exemplum est, manum sursum tensam esse, atque in hac figura seruari: si quis quærat cur non hæc manus sua grauitate deorsum feratur? aliter non potest responderi, nisi id fieri propter tensionem musculorum, qui ipsam eleuant: quod si reuera musculi id agunt, vt manum tendant, absurdum est, inquit Gal. fateri eos agere secundum innatam & propriam illorum actionem, negare autem eos moueri; quamobrem cum musculi in conuulsione præter voluntatem trahantur ad suum principium, nulla ratione potest negari, quin moueantur, etsi videntur quiescere.

Quomodo cõuulsio dicatur continui sol. Secunda est dubitatio, quomodo Galen. sicuti videmus, reponit conuulsionem sub genere motus deprauati, tamen quandoque illam reponit sub solutione continui, qui scribit ad hunc modum, de diff. morb. 11. Vocatur continui solutio, in osse quidem fractura, in carnosis vero partibus vlcus, ruptio autem & conuulsio ex eodem genere est, consistit vero hoc quidẽ in neruosis, illud autem in carnosis partibus diuulsis ipsis fibris, &c. Sic de constitutione artis med. 6. ita inquit: Musculorum fibræ cum similiter tensæ ferupeṙint, conuulsura affectus nominatur: quam eandem sententiam habetis apud Gal. 3. meth. 1 6. meth. 1. Argenterius de gener. morb. cap. 13. Gal. acriter arguit, dum ita scribit: Quantum Gal. in nominibus euariet, vnicuique licet intelligere. Nam vt à conuulsione incipiamus, quam spasma vocat, scribit 4. meth. in lib. de constit. artis de diff. morborum, & alibi sæpius, hoc nomine solutionem continui significari, cum tamen 2. de causis sympt. inter motus deprauatos, & recte quidẽ, conuulsionem ponat. aliud vero est motus deprauatus, aliud continui solutio Sic Franciscus Valet. in suo com. de consti. artis med. cap 4 multum laborat, ac nescit intelligere, quomodo Gal. velit, ad conuulsionem id requiri, vt filamenta musculorum simul tendantur, & rumpantur, cum affirmet alijs locis, ad conuulsionẽ satis esse si nerui tendantur, & ad suam ipsorum originem contrahantur: qui tandem ad dissoluendam hanc grauissimam repugnantiam quædam sibi fingit, quæ à doctrina Galen. & ab omni ratione sunt aliena, quod quidem ex vera responsione facile cuique licebit intelligere. Tota autem hæc res in vera nominum intelligentia consistit. Namque apud Græcos sunt duę voces, altera *spasma*, altera *spasmòs*, ex quibus licet Hip. quandoque spasma pro spasmo videatur vsurpare, verumtamen apud Gal. spasma semper solutio continui & morbus est, spasmus autem perpetuo motum deprauatum & symptoma significat. Vnde quotiescunque in locis iam positis Gal. scribit, conuulsionem ad continui solutionem pertinere, perpetuo voce spasma vtitur, sicuti altera ex parte cum docet conuulsionem motum deprauatum esse, altera voce spasmos vti solet. Causa autem propter quam Argenterius, Valeriola, & cæteri prope omnes hallucinati sunt, accenfuerunt difficultatem maximam esse, quæ prorsus nulla est, nõ aliunde quam ex Latinis interpretibus originem habet, qui vtramque vocem vnico nomine conuulsionis interpretantur: quod si, quemadmodum apud Galenum duo sunt vocabula distincta, quæ duas res diuersas significant, ita illi quoque duo diuersa latina nomina inuenissent, vtique neque ipsi errassent, neque alijs errandi occasionem dedissent.

Tertia & vltima dubitatio est, quomodo Galenus doceat conuulsionem fieri à solo morbo, cum eadem natura quoque operante fieri videatur. Quis enim audeat affirmare, neruorum & musculorum contractionem ad suum principium fieri sine opera naturæ? Præterea sicuti per Galenum tussis & sternutatio sunt motus deprauati, facti à natura irritata, sicuti diximus, ita in conuulsione, exempli gratia, per consensum oris ventriculi, de qua loquitur Gal. 5. aph. 1. hoc idem videtur contingere: nempe naturam irritari, & cogi ad expellendum noxiam materiam: sicuti ille adolescens euomuit illam æruginem: ex quibus aduersus Galen. sententiam licet colligere, conuulsionem non solius morbi, sed etiam naturæ operationem esse. Ac sane multi opinantur hanc difficultatem admodum arduã esse: ego vero ita responderem, & primo naturæ motiones dupliciter posse considerari: vno modo, quatenus ex proposito naturæ, & primaria ratione fiunt: altero quatenus non primaria ratione, sed consequutione quadam, & secundario contingunt: quæ doctrina est Gal. 6. de placitis Hipp. & Plat. 1. qui primos motus naturę actiones, secundos autem non actiones, sed affectus nominat. Exempli gratia, quod est eiusdem Galeni, pulsus moderatus ac naturalis primaria ratione fit à natura, ac propterea actio naturæ iure dicitur; pulsus autem aut maior, aut minor, aut tardior, aut frequentior, aut alia ratione declinans a statu naturali, potius affectus quam actionis nomen meretur: quam eandem doctrinam licet nobis colligere ex eodem Gal. lib. de symp. diff. 1. Quamobrem cum conuulsio minime primaria naturæ ratione, sed cogente morbo fiat, iure Gal. videtur statuisse, hunc motum solius morbi operationem esse. At vero si communiter actio naturæ consideretur, cum reuera facultas animalis ea sit, quæ neruos & musculos contrahit, vtique negandum non est, naturam quoque agere: verum cum non primaria ratione, sed tantummodo coacta agat, propterea hunc motum cum Gal. potius affectum, quam actionem nominabimus. Huiusmodi agentis naturæ differentiam Auicenna præclare mihi videtur intellexisse, inquiens: Et sunt quædam, quę proueniunt ex operatione naturæ principaliter, vt singultus, & quædam quæ proueniunt ex operatione naturæ accidentaliter, sicuti spasmus & tremor, secunda primi. duct. 3. cap. 1.

Ad secundam rationem de conuulsione per consensum in præsentia dico, Gal. statuentem conuulsionem fieri a solo morbo, veram conuulsionem intelligere, quæ fit ex repletione vel inanitione, ex sententia Hippoc. 6 aphor. 39. minime vero alteram, quæ per consensum alicuius partis prouenit, nempe vbi aliquid a parte primo male affecta ad cerebrum transmittitur, quod illud a se conatur expellere: quam conuulsionem barbari spasmum non proportionatum ad materiam vocant.

Concludo igitur: Conuulsio ad mentem Gal. est nõ solutio continui & morbus, sed motus deprauatus, & symptoma a solo morbo procedens, in quo nerui & musculi ad suum naturale principium inuita natura deducuntur. *Sũma omnium.*

Differẽtiæ. Differentiæ sumuntur I. a magnitudine: alia magna, & dolorosa, alia leuior, & sine dolore est. II. Sunt differ. a tempore. Conuulsio quædam recens, quædam antiqua est: atque hæc confirmata nullam recipit curationem. III. Sunt differ. a modo generat. alia primo fit, neque alios morbos sequitur, quia non primo, sed alijs morbis succedit, quales sunt febres ardentes, inflammationes, destillationes, & quicunque morbi alterutram conuulsionis causam possunt afferre. IV. sunt differ. a loco affecto: conuulsio aut communis est toti corpori, aut propria partis determinatæ: in communi quidem conuulsione necesse est principium neruorum, cerebrum spinamque laborare: atque hæc est triplex.

Prima cum totum corpus in priora curuatur. Secunda cum in posteriora. Tertia cum in vtrumq; latus æqualiter deflectit: prima *emprosthotanos*: secunda *opisthotonos*: tertia *tetanos* græce dicitur. Quibus tribus communibus differ. licet quoque epilepsiam addere quæ totius corporis conuulsio est. Particulares autem conuulsionum differ. non aliunde, quam ex particularium musculorum laborantium differ. oriuntur, quarum particularium conuulsionum quædam alijs etiam proprijs nominibus donatæ sunt, sicuti *strauismos* in oculis: *thrismos* in mãdibula: *cynicos spasmos* in ore *satyriasis* in pene. Sed de tribus communibus conuulsionum differ. dubium est, si quidem

non videntur toti corpori communes esse, vnde nonnulli recentiores contendunt, illas tantummodo ad principium spinæ & ceruicis pertinere: quæ sententia non solum est modernorum, sed etiam fuit Pelopis vetusti Medici ea Paulo lib. 3. 20. Etsi vero hæc dubitatio leuis est, neque quicquam ad curationem pertinet, tamen cum ego videam Galenum in lib. de tremore postremis verbis, & de sympt. differ. 3. eas tres differentias tanquam toti corpori communes statuisse, mihi libet magis Galeno quam Pelopi fidem adhibere.

Causæ.

Postremo sunt differentiæ ex caussis, quæ etsi plures sunt, tamen Hipp. in duas contulit, inanitionem, & repletionem, 6. aphor. 39. Ad inanitionem quidem reuocatur febris ardens, potio hellebori, & omnium medicamentorum: immodica sanguinis profusio, vigiliæ, inedia, & quæcunque corpus vehementer exiccant, vt declarat Gal. 3 de locis af. 6. Ad repletionem vero pertinent ebrietas, crapula, suppressa vacuatio, consueta exercitatio intermissa, inflammatio, & similia. Hanc sententiam passim amplectitur Galen. 5. aphor. 1. de tremore cap. vltimo 2. de sympt. causis 2. 8. de med. secundum locos 3. 3. de locis af. 6. & affert chordarum similitudinem: Namque sicuti in musicis instrumentis chordæ vel nimio humore imbutæ & repletæ, vel vehementius siccatæ & inanitæ, tenduntur & contrahuntur, vt quandoque etiam rumpantur, sic nerui eadem ratione ea nimia vel repletione, vel siccitate tenduntur, vt propterea musculi contrahantur, & conuulsio succedat, adeo vt tandem Galen. hac verba scripserit 8. de medic. citato. Ego vero in conuulsione tertiam aliquam causam supra vacuationem & repletionem nondum reperi.

Spasmus non proportionatus ad materiam.

Sed aduersus hanc Hippocr. & Gal. sententiam est Auic. cap. proprio, de conuulsione, qui alterius cuiusdam spasmi mentionem facit, quem ille spasmum nõ proportionatum ad materiam vocat, ac docet fieri, nõ ex repletione vel inanitione, sed vel ea calido, acri humore, vel ex qualitate venenata, perueniente ad cerebrum & neruos, sicuti in morsu scorpionis contingit: vel ex alijs qualitatibus non venenatis, quæcunque neruis molestiam inferunt, naturamque ad rei molestæ expulsionem irritant. Auicennam cæteri medici Arabes, atque hoc tempore prope omnes communiter practicantes sequuntur: sed neque Galen. ab hac tertia conuulsionis causa videtur abhoruisse, qui explicans duabus causis, repletione & inanitione, 5. aphor. 1. hæc habet: Fit autem, vt dixi, & propter consensum conuulsio.

Ac forte idem voluit Galenus 12. meth. vltim. postremis verbis, cum docet, quatuor esse causas conuulsionis, repletionem, inanitionem, mordentem & tenuem humorem, qui neruosa corpora rodat, atque insigne frigus, quod tale quippiam, quale glacies, efficiat.

Neque pro hac sententia desunt rationes: ac primum Singultus apud Hipp. est conuulsio, aut saltem ex eisdem causis generatur: sed Singultus sine repletione vel inanitione, ex solo sensu rei acris, vt piperis, necnon ex qualibet qualitate, ori ventriculi molestiam inferente, fit. Itaque & conuulsio ex sola mala qualitate, cerebrum & neruos lædente, videtur fieri posse. Præterea constat inter omnes, epilepsiam totius corporis conuulsionem esse, nihilominus inter cæteras illius differentias, de quibus Galenus in 3. de locis aff. vna est, cum affectus ex aliqua parte incipit, & ad cerebrum vsque sensibiliter ascendit: sicuti contingit illi puero, qui narrabat auram quandam frigidam sibi ex tibia ad supernas partes ascendere. Postremo ex sola neruorum refrigeratione, ex insigni dolore, ex morsu feræ venenatæ, vt inquit Auicenna, & alijs huiusmodi noxijs qualitatibus homines sæpe cõuulsione corripiuntur. Vnde licet concludere, conuulsionem quandoque sine repletione vel inanitione fieri.

Cæterum ad dissoluendam hanc difficultatem multi multa loquitur. Nonnulli sententiam Hippocratis & Galeni interpretantur de conuulsionibus tantum, quæ per propriam affectionem fiunt, minime de ijs, quæ ex consensu alicuius partis eueniunt: nonnulli huiusmodi consensum ad repletionem. nonnulli ad siccitatem referunt: sed cum ego nolim singulas opiniones in medium proferre, eam afferam responsionem, quam censeo ad mentem Hippocratis, Galeni, & veritatem magis esse accommodatam. Ita igitur habendum est, quamlibet conuulsionem, quæ vere conuulsio sit, ex alterutra causa, vel repletione, vel inanitione fieri, cæteras autem conuulsionis differentias, quæ propter alias contingunt causas, potius motus similes conuulsioni & conuulsorios, quam veras conuulsiones nominandas esse. Et quamobrem ita censeam, præcipue facit Galen. qui, vt diximus, nos docet, palpitationem & conuulsionem solius morbi opera esse, cæteros autem motus, qui fiunt à natura irritata, & conante expellere id, á quo grauatur, quales sunt omnes motus qui ab aduersarijs proferuntur, reuera conuulsiones non esse. Ac ne quis putet hæc nostra figmenta esse, Galenus audiatur, qui pluribus locis manifeste conuulsionem distinguit à motu conuulsorio, qui peculiari quoque nomine σπασμῶδες πάθος, conuulsiuus affectus appellatur: nos vero vno aut altero loco contenti erimus. 1. pror. com. 3 69. hæc habet: Constat conuulsiuos affectus appellari, in quibus principio, aut non multo post quam fieri inceperint, conuulsiones perseuerant, ex repletione ortum habentes. Et rursum 1. de præsag. ex puls. 4. Affectum conuulsiuum appello, qui ante mortem necessario aliquod conuulsionis periculum inducit. Hanc differentiam veræ conuulsionis & conuulsiui affectus; Auerroes præclare videtur assequutus esse, 3. colliget 33. postremis verbis: Aliquando fit in neruo vna species contractionis, propter fortitudinem virtutis expulsiuæ, quæ est in neruo &c. & hæc species contractionis dicitur expanditatio.

Authoris sententia de tertia conuulsionis specie.

Causæ igitur veræ conuulsionis, quæ á solo morbo efficitur, duæ sunt, repletio & inanitio, neque præterea potest tertia reperiri: cæteri autem motus, quicunque non a solo morbo, sed a natura irritata originem habent, conuulsionis speciem repræsentant, ac potius motus conuulsiui, quam conuulsionis nomen merentur: id quod vnusquisque facile intelliget, qui voluerit Galen. orationem diligenter attendere: etenim de singultu hæc habet. Singultus igitur concedatur conuulsio stomachi nominari, melius autem fortasse fuerit, non conuulsionem dicere, sed quendam motum, eiusdem generis cum vomitibus: Sic 6. aphor. 54. scribit, luctuosa suspiria fieri propter aliquam musculorum pectoris depositionem, conuulsioni similem. Sic 3. de locis aff. 7. docet, in malis epilepticis per consensum, veluti palpitantem quandam conuulsionem potius, quam perpetuam conuulsionem fieri. Et rursum 5. de locis aff. 6. recitans historiam illius Grammatici, epilepsia laborantis, per consensum oris ventriculi, inquit, illum conuulsorio motu vniuersi corporis correptum fuisse.

Conuulsio quo fiat.

Cum itaque duæ tantummodo sint causæ conuulsionis, repletio & inanitio, iam quæret quis quomodo vtraque contingat? Quatenus ad repletionem pertinet, huic respondet Galen. in libr. de tremore, capitulo vltimo, hoc fieri dupliciter: vno modo propter inflammationes partium neruosarum, cum in principio neruorum, aut etiam prope ipsum principium generantur, altero ex copia succorum, quæ sine inflammatione eadem neruosa corpora madefaciat, & distendat. Sed rursus quærat aliquis, qualesnam sint huiusmodi humores? Scribit Galen. 2. aph. 26. 5. aphor. 70. neruos repleri frigidis & glutinosis humoribus ex quibus etiam nutriuntur; quos quidem humores ille planius explicauit 6. aphor. 56. esse humorem pituitosum & melancholicum: quos certum est frigidos & crassos esse: ex quo sunt aph. 2.

apho. 16. Febrem conuulsioni superuenire melius est, quam febri conuulsionem 5. apho. 70. A quartanis capti, non admodum conuulsionibus capiuntur: quòd si prius capiantur, & quartana superuenerit, liberantur, propterea, quòd febris possit istos humores calefacere, extenuare & dissoluere: siquidem alteri duo humores sanguis & flaua bilis, nisi inflammationem & tumorem efficiant, aut difficulter, aut nullo modo videntur posse facere conuulsionem, vnde neque Gal. nec alius illorum mentionem facit. Quod pertinet ad inanitionem, Gal. 3. de locis aff. 7. ait, propter hanc causam conuulsionem posse fieri à laboribus vigilijs, fame, nimia purgatione, & alijs id genus, quæcunque valent corpora nimis siccare & inanire. Et si quis obijciat, hecticos extrema consumptos macie & siccitate, nulla conuulsione correptos. Respondeatis, conuulsionem minime ex omni siccitate, sed tantummodo ex siccitate partium neruosarum fieri: hectici autem etsi propter siccitatem membrorum principalium, ac præcipue cordis, maxime extenuati & siccati sunt, tamen ea siccitas neruos non adeo penetrat, vt possit conuulsionem facere.

Signa. Signa futuræ conuulsionis sumūtur ex præparatione corporis, & ex causis: etenim illa corpora quæ suapte natura habent neruos imbecilles, & qui facile noxiam materiam & offensionem possunt suscipere: pariter quæ otiose viuunt, multis frigidis & crassis alimentis nutriuntur, facile in cōuulsionem incidunt. ad quē modum dicit Arist. 7. de hist. anim. vlt. plurimos pueros conuulsione laborare, ac præcipue corpulentiores, & lacte vescentes copiosiore & crassiore, & nutricem lactentes succi plenam & corpulentam. Et Gal. hoc ipsum confirmat, qui docet 3. progn. 34. 3. aph. 25. 2. epid. 2. 24. & 57. ex tribus facultatibus quæ nostrum corpus gubernant, pueros duabus quidem, quàm cæteros fortiores existere, vna vero debiliores, ea nimirū quæ ad neruos pertinet: necnon illos plurimo importuno ac sæpe crassiori alimento vti, adeo vt propter vtramque causam conuulsionibus quam maxime sint obnoxij. Sic si aliæ præcedant causæ externæ, magna vulnera, contusiones, punctura neruorum, & similia, ex ijs quoque licebit futuram conuulsionē prædicere.

Signa quæ præsentem conuulsionem demonstrant, sunt manifesta, neruis musculisque versus suam originem præter voluntatem conuulsis, membrum adeo rigidum & contractū apparet, vt ad pristinum statum reduci non possit. plerunque dolor concurrit vehemētissimus, qui si diutius perseueret, ægri vires maxime potest consumere. Qualis sint pulsus conuulsorum, longa & perspicua oratione explicatur à Gal. de puls. ad tyrones. *Pulsus.*

Signa differentiarū à magnitudine, à modo generationis, à loco affecto, à tempore, vel sensibus, vel aliter sunt manifestissima.

De signis autem causarum, vtrum conuulsio propter inanitionem, vel propter humorum plenitudinē contingat, videatis Gal. 3. de locis aff. 6. quippe cum vel à laboribus, vel vigilijs, vel sicca & ardente febre, vel simili ratione conuulsio fit, siccitatem & vacuationem causam esse putare oportet: si vero temulento homini atque otiose viuenti conuulsio eueniat, contrariam causam affectū hunc procreasse consentaneū est.

Curatio cōuuls. ex repletione. In conuulsione quæ ex repletione originem habet, siue vniuersalis siue particularis sit, eædem proponuntur indicationes, quæ in paralysi propositæ fuerunt: vnde scribit Rhases, huic conuulsioni & paralysi eādem curationem conuenire: quibus tamen addenda est alia indicatio, emolliendi partem laborantem, quā diximus perpetuo rigidam esse.

Prognosticum. Maximum sane omnium consensu, difficile & periculosum malum conuulsio est, sed tamen quandoque recipit curationem: vnde sunt aphorismi Hipp. 2. aph. 26. 4. apho 57. Qui a conuulsione aut distensione corripiuntur, febre superueniente liberantur 5. aph. 5. & 6. Si ebrius quispiam repente obmutescat, conuulsus moritur, nisi febre corripiatur. Sic Gal. lib. de tremore, postremis verbis videtur polliceri curationem conuulsionis, quæ ex humorum copia aut inflammatione generatur, nempe copiam vacuando, inflammationem vero proprijs remedijs tollendo: de quibus latis dicitur in meth. Quatenus pertinet ad primam indicationem, si velitis aluum lenire, quod fieri potest si conuulsio particularis aut leuior fuerit, nihil hiera simplici est præstantius, & quidem acria optima sunt: sin autem conuulsio fuerit insignis, ac præcipue si linguam, oculos & faciem occupet. adeo vt certum sit cerebrum laborare, tunc semper secanda est vena, dummodo per vires & per ætatem liceat: sanguis iuxta Auicennam moderate est detrahendus, vt vires possint perdurare, & motus conuulsorios perferre, qui in omni conuulsione sunt laboriosi, & virtutem quam maxime dissoluunt: vena autem secanda est cephalica, atque ea quidem in parte sana. Exempli gratia, si laboret pars sinistra, ex parte dextra, vel si laboret pars dextra, ex parte sinistra sanguis mittendus est, cum ex decreto Gal. & omnium, nunquam liceat per partem laborantem aliquam vacuationem moliri. Si conuulsio fuerit in partibus inferioribus & leuior, adeo vt nulla vel sit præsens, vel immineat morbi magnitudo, a sectione venæ abstinendum est. *Leniens.* *Venæ sectio.* Hoc tempore noxia materia coquenda & præparanda est: redundante pituita sunt syrupi de betonica, de stæchade, hyssopo: mel rosaceum, decocta betonicæ, saluiæ &c. Post concoctionem debet purgari, & quidem validissimis medicamentis, qualia sunt hiera diacolocynthidos, pilulæ de hermodactylis, de opopanaco, fœtidæ. *Præparantia medicamenta.* *Purgantia validiss.*

Redundante melancholia sunt syrupi de fumo terræ simp. de borragine, de pomis: decocta buglossæ, ceterach, fumi terræ. Medicamenta sint pilulæ de fumo terræ, confectio hamech &c. Interea omnia reuulsionum genera conueniunt, frictiones, ligaturæ, cucurbitulæ, quę in partibus oppositis sanis fieri debent: clysteria & glandes acriores optima sunt: post hęc ipsum quoque caput per errhina, gargarismata, masticatoria, purgari oportet. *Reuellentia.* Demum vero ad resolutionem materię occupantis partes neruosas, & roborationem deueniendum est: hoc fit interius conserua betonicę, saluię, dianthos, theriaca, mithridatio, confectione anacardina, castoreo, & similibus exterius oleo vulpino, liliorum alborum, de terebinthina, ex ligno guaiaco. *Resoluentia.* Pro emollitione, vtendum oleo seminis lini, amygdalarum dulcium, pellibus vulpium, luporum, felium, & alijs, cum simplicibus tum compositis medicamentis, de quibus tractantes paralysim diximus. *Emollientia.* Sed inter cętera aquę thermarum calidiores, quales sunt sulphureę, nitrosę, bituminosę, & similes, hac in re magnam habent pręrogatiuam, neque solum si exterius administrentur pro balneo & insessione, verum etiam si interius assumantur, sicut quoque lutum ex eisdem balneis extractum atque illitum, qualia apud nos D. Petri, D. Helenę. D. Bartholomęi, mirabilem sępenumero operam pręstant. *Hippocratis remedium.* Hippoc. cuiusdam remedij in hac conuulsione mentionem facit, quod a pluribus tanquam absurdum repudiatur: illud vero continetur aph. 21. 5. lib. vnde Paulus lib. 3. cap. 20. hęc habet: Frigidę porro superfusionem, quemadmodum Hipp. asserit, cum sit maxime temeraria, & propterea, vt arbitror, a recentioribus reprehensa, & nos ipsi dubitamus. Sic Cęlius Aurelian. lib. 3. de morbis acutis 8. miratur, quomodo Hipocr. in tali passione existimet frigida vtendum esse, cum ille scripserit 5. aphor. 18. frigidum esse inimicum dentibus neruis, cerebro, spinali medullę, calidum vero vtile.

Sic auctor com. in aph. Hipp. qui sub nomine Oribasij circumferuntur, cum certum sit Oribasium minime eorum auctorē fuisse, admiratione afficitur, quod Hip. qui prius frigida damnauerat, nunc frigidā probet. Ego vero puto Hippoc. eum ratione loqui, neque vllam reprehensionem mereri: & sicuti Cęlius Aurelianus non potuit, quia fuit antiquior Galeno, ita

Paulus, & quicunque aliter sentiunt, voluerunt, vt pu to, Galeni interpretationem legere, quæ mihi videtur omnem de hac re difficultatem tollere. Namque aduersarij Hippoc. persusionem aquæ frigidæ in morbo frigido simpliciter considerant, in quo certum est, illam non conuenire, quod ipse quoque Hipp. fatetur proximo 20. in quo docet, frigidum rigores febriles, conuulsiones & distensiones creare. Hipp. autem alia ratione frigidæ perfusionem probat, quod ex Galeni interpretatione & ex sequentibus fiet manifestissimum.

Primum igitur sumpta indicatione à natura morbi, supponendum est, conuulsionem sanari à calore, vel naturali, vel præter naturam: quo posito fundamento, Hippoc. conuulsionis curationem, & curationis rationem ijs conditionibus & hoc ordine instituit. Prima conditio est, vt conuulsio sit sine vlcere, quoniam frigida vlceribus noxia est, quemadmodum copiose demonstrat Galenus 4. de simp. med. circa principium. Secunda conditio est, vt æger sit iuuenis, in qua ætate constat homines natura calidos esse. Tertia vt æger bono corporis habitu sit præditus, vt commodius aquæ frigidæ pericula possit perferre. Quarta est, vt tempus anni sit æstas media, cum syrius ardet, vt ab aere ambiente caliditas magis adiuuetur. Vltima est conditio, vt copiose aquæ frigidæ perfusio fiat, propterea quia exigua aquæ portio non id præstare posset, quod Hipp intendit. His positis conditionibus, Gal. non solum hoc remedium probat, sed etiam quod Hipp. de vna tantum specie, nempe de tetano dixerat, ad omnem conuulsionem referri: & ratio est, quoniam frigidæ aquæ perfusio cutem refrigerando calorem ad internas partes reuocat: ex quo facile est intelligere, frigidam non propria virtute, sed ex accidenti hunc morbum sanare, quandoquidem calor ille est, non frigus, qui reuera & per se conuulsionem sanat, vt concludunt postrema verba aphor. Notandum autem hunc casum Hipp. singularem esse, & raro admodum contingere, vt omnes propositæ conditiones simul conueniant: attamen si ita fiat, concludendum est perfusionem aquæ frigidæ in omni conuulsione conuenientem esse, Hipp. & Galen. bene sentire, Cælium, Paulum & cæteros omnes temere Hipp. reprehendisse.

Verum sit febris exci tanda in cõ uulsione. Quoniam vero supra diximus, cum Hipp. & Galen. febrem conuulsioni superuenientem quandoque prodesse, quærunt hoc loco nonnulli, virum Medico liceat aliquando febrem excitare? Sed cum ego nolim de hac quæstione longius agere, illud vnum dico, Hipp. & Galen. tametsi inquiunt febrem superuenientem iuuare aliquando, id tamen consilium medicis non dare, vt febrem studeant excitare, neque id mea sententia licitum est, cum minime sit in potestate Medici, talem & tantum febris gradum inducere, vt certi simus, illam non fore deinceps periculosam, ac forte ab eadē magis, quam à conuulsione timendum. Atque hactenus de conuulsione ex humorum copia.

Conuulsio ex inflammatione. Quod si conuulsio ex inflammatione oriatur, quæ maxime ac frequenter neruorum puncturæ ac vulneri solet succedere, tunc tota indicatio ad inflammationem est dirigenda, de qua agit Gal. in 6. metho. in art. medica, & 3. de med. secundum genera.

Conuulsio ex inanitione. Postremo autem quatenus pertinet ad curationem conuulsionis, quę ex inanitione & siccitate originem habet, scribit Gal. 2. apho. 26. 5. apho. 5. & 4. hanc autem difficulter & raro, aut nulla ratione & nunquam curationem recipere: Et simpliciter ac absolute idem scribit Galenus de tremore vltimo, conuulsionem ex siccitate nunquam sanari, siquidem ita affecti protinus moriuntur, vt ne cogitandi quidem remedij tempus permittant: Auicenna tamen ex hoc numero excipit infantes, quos inquit velociter liberari à spasmo sicco, propter humiditatem complexionum suarum, & humiditatem alimenti: quare non est vt de hac re longius agamus.

Quod si aliquid omnino agendum est, sine dubio victus ratio principem locum obtinet, cum enim summa huiusmodi curationis tota in humectatione consistat, certum est hanc potius cum alimentis quam medicamentis fieri posse: de qua commoda victus ratione videatis Gal. 7. metho. 6. vbi agit de curanda quadruplici corporis siccitate, & de eligendis alimentis, quæ ad omnem siccitatem corporis possint cooperare.

CAPVT XIX.

De Epilepsia.

Nomina. AGgredimur morbum qui frequentissime homines adoritur, quiq; multas tum cognitione, tum curatione arduas continet difficultates. Nullus est morbus qui pluribus nominibus a veteribus fuerit nominatus, qua ipse hic, qui primum dicitur ἐπιληψία, quasi comprehensio quædam, quod, vt inquit Alex. ægri rerum obliuiscantur, atque eorum sensus detineantur.

Secundo dicitur morbus sacer, vt inquit Cælius Aurelianus, vel quod diuinitus immittitur; vel quod animam contaminet, quæ sacra est: vel quod in capite suam sedem habeat, quod multi philosophi sacrum animæ templum esse dixerunt: vel propter morbi magnitudinem: siquidem vulgus res magnas solet sacras appellare, vt sacrum mare, sic Medici os sacrum vocāt, sic Virgilius, Auri sacra fames. Plato in Timæo ad finem, hunc morbum dicit sacrum appellari, quod sacræ naturæ morbus existat. Apud Aretæum sacer dicitur, aut quod humana ope tolli non possit, sed diuina, aut quoniam homo dæmone correptus esse videtur. Sed Hippoc. huiusmodi appellationem redarguit, in lib. de sacro morbo, si modo hic liber est Hippoc. legitimus, qui inquit, hunc morbum cæteris neque diuiniorem, neque sacratiorem sibi videri, sed eandem naturam cum reliquis morbis continere: vnde coniicit, illos homines, qui primi hunc morbum sacrum esse pronunciauerunt fuisse quosdam magos, expiatores, circulatores, arrogantes, qui cum essent consilij & mentis inopes: & nihil haberent, quod exhiberē prodesset, ne manifesta fieret ipsorum ignorantia, hanc affectionem sacram esse dixerunt. Quam Hipp. sententiam Gal. quoque probat 6. epid 6. 7.

Tertio dicitur morbus Comitialis, vel quod in comitijs aliisque hominum congregationibus laborantes maxime infestarentur, & frequenter deiicerentur: vel quod ea die, qua quis concidisset, comitia intermitterentur.

Quarto morbus Herculeus dicitur, vt placet Arist. 30. section. prob. 1. vel propterea quod Hercules hoc morbo laborauerit, vel, vt placet Galeno, quod nonnulli hoc nomine voluerint illius sæuitiem & magnitudinem exprimere, vnde etiam Hipp. magnum morbum appellat.

Quinto morbus puerilis vel infantilis dicitur ab Hipp. in lib. de aquis, aere & locis & 3. apho. 29. quoniam pueritię tempore solet inprimis negotium facere. Vnde etiam Aristoteles 2. de histo. animalium vltimo scribit, plurimos pueros ante diem septimam hoc morbo interire, ex quo factum est, vt nomina illis 7. die imponerentur, tanquam tunc saluti infantis magis crederent.

Sexto lunaticus a nonnullis dicitur, vel, vt inquit Aretæus, quod existimaretur immittit a Luna flagitiosis hominibus iratum, vel vt inquit Philosophus, quod ægroti plenilunio periculosius hoc malo soleant infestari, vel quod hic morbus Lunę circumactionem sequatur: vel quod illum qui interlunio natus est, hoc morbo fere affici creditum sit.

Postremo & vulgo appellatur morbus caducus, a frequenti hominum casu.

Cum ex communi hominum consensione constet, neminem esse epilepticum sine conuulsione, certum cuique esse debet, hunc morbum sub conuulsione, tanquam sub proprio genere contineri. quoniam vero plurimi conuelluntur, quos nemo epilepticos dixerit, huic generi addendæ sunt differentiæ, magis propriæ, quæ hanc conuulsionem à cæteris possint distinguere. Illæ autem apud Galenum sunt tres: I. vt conuulsio totum corpus apprehendat. II. vt non sit assidua, sed ex temporis interuallis facta. III. vt sit cum mentis & sensuum læsione: ex quibus quidem genere & differētijs nobis licet cum Galeno de symp. diff 3.3. de locis aff. 5. integram epilepsiæ definitionē colligere, hunc in modum. *Definitio.* Epilepsia est conuulsio omnium partium corporis, non perpetua, sed quæ per temporum interualla accidit, cum detentione principum actionum. Itaque Epilepsia est symptoma actionis læsæ, non vitalis, non naturalis, sed animalis: cum autem actiones animales sint triplices, motiuæ, sensitiuæ, principes, Galenus docet omnes lædi, sed non eadem ratione: etenim actio motrix ad conuulsionem pertinens, non imminuta, non abolita, sed deprauata est: ex altera autem parte, cum æger neque videat, neque audiat, neque vno sensu quidquam agat, præterea vero neque intelligat, neque recordetur, vtique fatendum est cum Galeno 3. de locis aff. actiones sensibiles & principes non imminutas, non deprauatas; sed abolitas esse. Ex quibus pariter licet colligere cū Galeno, hoc malum in cerebro, rationis domicilio, sensuumque omnium principio consistere: quæ autem pars cerebri, & quomodo afficiatur in epilepsia, de qua re non conuenit inter omnes, paulo post, tractantes de causis, explicabimus.

Differentiæ. Differentiæ epilepsiæ plurimæ sunt. I. à magnitudine: alia leuior, alia grauior: leuior est, vbi symptomata sunt leuiora & breuiora, adeo, vt æger se contineat, neque cadat, sed breui admodum ad se redeat: atq; hæc, vt scribit Galenus lib. de attenuante victus ratione, à principio, sola victus ratione penitus sanatur. Grauior autem illa est, in qua accessiones sunt longissimæ, symptomata sunt sæuissima, adeo vt nullus pene sensus relinquatur, & quandoque etiam, quod omnium est grauissimum, excrementa per aluum & vesicam præter voluntatem deijciantur.

II. Sunt differentiæ à tempore: epilepsia alia recens, alia antiqua: alia habet accessiones & frequenter, & fere continuas, alia rariores: alia noctu, alia die contingit, quæ differentiæ maxime pertinent ad curationem. Namque certum est epilepsiam recentem, in qua sunt raræ accessiones, & quæ noctu inuadit, quod potius vaporibus, ex cœna eleuatis, quam altiori causæ tribuendum videtur, longe facilius & citius quam contrarias differentias sanari.

III. Sunt differentiæ ab ętate: namque epilepsia corripiuntur vel infantes & pueri, vel adulti & seniores: quæ differentia facit maxime ad prognosticum; Namque sicuti in pueris licet, ita in senioribus aut difficulter, aut nulla ratione licet salutem sperare.

IIII. Sunt differentiæ à loco affecto: etsi enim necessario cerebrum perpetuo afficitur, id tamen vel malo consistente in ipso capite, vel per consensum aliarum partium fieri potest: vnde Galenus ex hoc fonte tres epilepsiæ differentias constituit, 3. de locis aff. 7. Prima est, vbi in capite malum consistit, quod pluribus epilepticis accidit. Secunda vbi in ore ventriculi vitiosus humor continetur, à quo vapores sursum ad cerebrum ascendunt, illudque in consensum trahunt. Tertia est, cum ex certa aliqua parte corporis affectus incipit, qui deinceps ad cerebrum vsque sensibiliter ascendit, quod raro contingit. Verum autem cerebrum vel vt pars similaris, vel vt pars instrumentalis lędatur, nec non quales vētriculi, an anteriores, an medius, an postremus laboret, de qua re non conuenit inter omnes, explicabimus paulo post.

V. Sunt differentię ex causis, in quibus recentiores magnas lites mouent aduersus Galenum & veteres medicos. Diximus de sententia Hipp. & Gal conuulsionem ex duabus tantummodo causis, repletione & inanitione, originem habere: vnde cum epilepsia sub conuulsione, tanquam sub proprio genere, sit constituta, vt ab ijsdem causis fiat necesse est. *Causæ epilepsiæ.*

Galenus autem statuit, 3. de locis aff. 7. eam nullo modo & nunquam à siccitate & vacuatione fieri posse, quod ex celeri illius generatione & solutione facile potest confirmari: siquidem vt cerebrum, vel tenuis ipsius membrana ad tantam perueniat siccitatem, vt corio simile quippiam patiatur, & conuulsionem efficiat, id non nisi longo tempore fieri potest; itaque concludit, epilepsię non aliam causam esse, quam crassum & lentum humorem, exitum spiritus in ventriculis cerebri obstruentem, neruorum principio seipsum concutiente, vt ea quę illi molesta sunt, expellat: illius verba hęc sunt. Verum celeritas eius generationis ac solutionis, quod hoc malum nunquam à siccitate & vacuatione, sed semper à crasso humore fiat, ostendit: etenim obstructo meatu ex crasso & lento humore, subito fit. Et iterum: Ad recte curandum epilepsiam satis est nouisse, laborantem locum cerebrum esse, humorem autem lentum, & crassum in eius ventriculis coaceruatum fuisse. Quam eandem sententiam Galen. repetit 2. de symp. causis 7. 2. apho. 45. Et si quis quærat adhuc, qualisnam sit huiusmodi humor crassus & lentus, qui cerebri ventriculos obstruat? Huic respondet Galenus 3. de locis aff. 7. hunc duplicem esse, & pituitosum, & melancholicum: Ergo, ille inquit, sicuti crassus pituitæ succus, ita melancholicus quoque, comitialem morbum solet efficere, vbi in meatibus ventriculorum cerebri retinetur.

Quæstio. Ex ijs licet illud quoque intelligere, quod modo quærebamus, quonam modo cerebrum, & quęnam illius pars laboret? Cum enim ex Galeni loco citato crassi humores, qui in substantia cerebri redundant, illud offendant, quandoque vt partem instrumentalem, obstruendo meatus, interdum vt partem similarem, alterando temperiem quod ille cōfirmat testimonio Hipp. in fine libri 6. epid. qui scribit melancholicos magna ex parte epilepticos, atque epilepticos melancholicos fieri, prout noxius humor hanc vel illam cerebri partem occupat: Si enim in ventriculis retineatur, epilepsiam: si vero in corpore cerebri redundauerit, melancholiam effici: iam vero statutum sit à nobis in epilepsia ventriculos cerebri repleri atque obstrui, satis cuique constare potest, cerebrum in epilepsia vt partem instrumentalem præcipue laborare: dico autem pręcipue, siquidem neque negandum est corpus etiam quodammodo laborare, sicuti Galen. docet 4. de locis aff. 2. qui ponens differentiam inter carum, apoplexiam, & epilepsiam, scribit, horum trium morborum frigidum, crassum, aut omnino lentum humorem causam esse, verum & in caro, & in epilepsia ventriculos magis, corpus autem cerebri minus laborare consueuisse: quod si corpus minus laborat, tamen vt quoquomodo laboret necesse est.

Quatenus pertinet ad alterum quæsitum, qualesnam ventriculi in epilepsia laborent, id dubium est, neque Galenus plane videtur explicare: siquidem 3. de locis aff. 7. scribit, vtrumque humorem, pituitosum, & melancholicum epilepsiam facere, vbi in cerebri ventriculis retinetur, siue is medius, siue postremus fuerit. Quibus verbis plane videtur demonstrare, duos anteriores ventriculos non laborare. Altera ex parte 4. de locis aff 2. vbi ponit differentiam locorum laborantium inter carum, apoplexiam, epilepsiam, catalepsim, ita statuit: in caro quidem anteriorem partem magis, In apoplexia & epilepsia vtramque, tam anteriorem, quam posteriorem, in catalepsi autem posteriorem partem magis laborare.

Ego vero censeo, ventriculos quidem medium & postremum, in quibus Gal. docet, spiritum animalem

præcipue contineri, in epilepſia potiſſimum laborare: ſed neque negauerim, ventriculos quoque anteriores poſſe lædi: ex quo factum puto, vt Galenus illorum omnium voluerit meminiſſe.

Fernelius Rondeletius.

Inter plurimos qui hoc tempore conati ſunt Galeni opinionem conuellere, de cauſis epilepſiæ principē locum obtinent Ferne. lib 2. de abditis rerū cauſis. 11. 5. pathol. 3. & Rondelet. in ſua methodo medendi, c. de Epilepſia, ambo Galli, & celeberrimi nominis, qui ex vna parte contendunt, epilepſiam ab obſtructione ventriculorum cerebri ex craſſis & lentis humoribus nulla ratione fieri poſſe; ex altera docent epilepſiam fieri, vel mala quadam & venenata qualitate, vel ex materia tenui, fumoſa, acri & mordicante, quæ poſſit cerebrum moleſtia afficere, atque ad rei moleſtæ expulſionem excitare. Ego quidem in ipſorum rationibus maioris momenti verſabor. Sed primum illud ſciendum eſt, haſce opiniones fuiſſe antiquiores, neque hoc noſtro tempore inuentas. Namque Ariſt. de ſomno & vigilia ſcribit, morbum comitialem fieri ex magna vi ſpiritus delati ad partes ſuperiores. vnde inquit vinum nutricibus non conuenire, quod illud maxime ſpirituoſum ſit. Sic Auer. 3. colliget. vltimo, docet epilepſiam fieri, non propter obſtructionem ex craſſis humoribus, ſed propter ventoſitatem fumoſam, quę generatur in cerebro, vel in alijs membris, eandem ad illud poſtea tranſmittentibus, quod idem nititur probare, quoniam acceſſiones cito diſſoluuntur, ſiquidem humores craſſi nequeant cito diſſolui, ſicuti contra flatus facilime diſſoluuntur. Verum nos vnam atq; alteram rationem aduerſariorum aggrediamur, quarum prima eſt huiuſmodi.

I. Ratio cōtra Galen. de cauſa Epilep.

Si epilepſia fieret obſtructis ventriculis cerebri ex craſſis & lentis humoribus, epilepſia perpetuo apoplexiam antecederet, & ſequeretur. Vis huius argumenti pendet ex doctrina Gal. qui ſcribit 2. apho. 45. 3. de locis aff. 7. in apoplexia frigidum, craſſum & tenacem humorem principes cerebri ventriculos confertim & omni ex parte replere, in epilepſia autem hanc repletionem tam integram & abſolutam non fieri. Cum enim vero ſimile ſit, obſtructionem ventriculorum momento temporis & in inſtanti neque fieri, neque diſſolui, ſed paulatim humorem fluere, & paulatim diſſolui, hinc colligendum videtur, quo tempore obſtructio non eſt integra, tam ante, quam poſt apoplexiam, ſemper epilepſiam fieri debere. ſed hoc eſt falſum, cum experientia demonſtret, epilepſiam neque præcedere, neque ſequi apoplexiam.

II. Ratio.

Secunda eſt ratio. Si epilepſia ex obſtructione originem haberet, poſt acceſſionem illi ſuccederet paralyſis, ſicuti ſuccedit apoplexiæ: etenim cum in vtroque morbo eadem ſit materia, pituita aut melancholia, idem locus, ventriculi cerebri obſtructione laborent, nulla probabilis ratio poteſt afferri, quamobrem apoplexia magis quam epilepſia debeat in paralyſim terminari.

III. Ratio.

Poſtremo, ſi in epilepſia craſſus & frigidus humor ventriculos cerebri obſtrueret, qui, vt ſcribit Galen. 3. de locis aff. 2. animalem ſpiritū impediret, quominus ad cæteras corporis partes poſſit penetrare, tunc ceſſaret motus, aut ſaltem minor fieret: verum tantum abeſt vt in epilepſia motus ceſſet, vel minuatur, vt cōtra omnes corporis partes præter voluntatem ad motum concitentur. Itaque ex ijs primam partem concludunt, epilepſiam ab obſtructione ventriculorum cerebri ex craſſis humoribus fieri non poſſe.

Quod Epilepſia à mala qualitate fiat.

Alteram autem partem, nempe epilepſiam fieri à mala qualitate, vel materia tenui, non obſtruente, ſed vellicante & cerebrum ad expulſionem excitante, pluribus modis conantur probare. Primo id colligunt ex repentina epilepſiæ inuaſione & ſolutione: cum enim ſtatim de improuiſo ac minimo temporis momento illius acceſſiones ſuperueniant ac ſoluantur, tanta celeritas potius tenuitatem materiæ, quæ facilime mouetur, quam craſſitiem, quæ mouetur difficilime, videtur indicare: quo eodem argumento Gal. 2. de ſympt. cauſis 2. probat palpitationem fieri à flatu, propterea quia cito generatur, & cito diſſoluitur.

Deinde ſuam ſententiā confirmant nonnullis exemplis, poſitis à Galeno in quibus ægri non aliter quam mala aliqua qualitate, aut materia tenuiore & moleſta ad cerebrum eleuata correpti ſunt. quales fuerunt, iuuenis ille Grammaticus, quotieſcunque vehementius doceret, aut longius famem pateretur: nec non ille puer, qui ſentiebat à crure tamquam auram frigidam eleuatam. quorum Galenus ſeptimo mentionem facit tertio de locis affect. ſeptimo, quinto de locis affect. ſexto, ſexto de locis affect. quinto.

Reſponſio ad præcedentes rationes. I.

Iam vero ni fallor non difficile eſt ad hæc reſpondere, & primum experientia demonſtrat, tam repente atque inexplicabili temporis momento apoplexiam fieri, vt neceſſarium ſit fateri, totam ſimul ventriculorum obſtructionē fieri, vt nullo modo epileptica ſymptomata poſſint illam pręcedere; quod ad alterā quoque argumenti partem licet reſpōdere: ſi quidem aut perſeuerante obſtructione æger moritur, aut materia obſtructionis tota à natura ex ventriculis ad partes proximas protinus deponitur, ex qua depoſitione, vt ſuo loco diximus, alterius partis paralyſis ſolet ſuccedere, adeo vt nulla amplius neque integra, neq; imperfecta obſtructio remaneat, quæ epilepſiam poſſit inferre.

Ad II.

Ad ſecundam rationem, pariter negatur conſequentia; etſi enim id verum eſt in vtraque affectione, epilepſia & apoplexia, eā dem materiam redundare, eundemque locum, ventriculos cerebri nempe, male affici, tamen ratio vtriuſque morbi eſt diuerſa: ſiquidem, vt ſupra diximus, in apoplexia confertim atque integre fit obſtructio, ex quo cerebrum non poteſt ſeipſum contrahere, & materiam obſtruentem eijcere, quare illam ad principium ſpinalis medullæ, & ad alterum latus deponit, & paralyſis ſequitur. at in epilepſia obſtructio eſt longe minor, neque integra, adeo vt cerebrum facile poſſit circa obſtruentem materiam contrahi, illamque per amplas & apertas vias narium & palati expurgare, vt propterea nulla cogat neceſſitas, epilepſiam in paralyſim terminari: etſi multi ſimul cum Auicenna aſſerunt, id quandoque etiam contingere.

Ad III.

Ad tertiam rationem reſpondeo, facile fieri poſſe: vt ſpiritus animalis ad partes cerebro ſubiectas poſſit peruenire, quoniam obſtructio non eſt integra: vnde nemo debet mirari, ſi aperta via aliqua, ſaltem ex parte ſpiritus, pars noſtri corporis tenuiſſima poſſit ad alia membra deferri. Nam ſi in apoplexia, in qua longe maior & plenior eſt obſtructio, ſpiritus deſcendit ad muſculos thoracis, propter neceſſitatem reſpirationis, vt docetur 2. apho. 42. iam nulli difficile debet videri, ſi in minore obſtructione, qualis eſt epilepſia, ſpiritus & ad thoracem, & ad totum corpus poſſit pertranſire. Sed illud addo, ſpiritus in epilepſia, ſicuti in apoplexia, propter neceſſarium vſum reſpirationis, ad ſolos thoracis muſculos deferri, minime ad reliquos, quibus nullum plane vſum poſſunt afferre, ſiquidem motus epilepticorū vt ſupra diximus de conuulſione, non ſunt naturales & voluntarij, ſed præter naturam, & præter hominis voluntatem, cum à ſolo morbo fiant; vnde nihil ſpiritibus opus eſt.

Reſp. ad argumenta cām Epil. qualitatē ſtatuentiū.

Atque hactenus de ijs qui contendunt epilepſiam ab obſtructione ex craſſioribus humoribus non fieri.

Videamus modo argumenta eorum, qui altera ex parte dicunt, epilepſiam ex mala qualitate, aut tenui & mordicante materia originem habere. Præcipuum argumentum eorum fuerat ex celeri epilepſiæ inuaſione & ſolutione: ac ſane hinc licet hominum imbecillitatem iudicij intelligere: ſiquidem hoc ipſo argumento, vt ſupra declarauimus, Galenus probat, epilepſiam ex craſſorum humorum obſtructione fieri. Sed quæſo cuiuſque argumentationis vim breuiter perpendamus. Galenus qui docuerat epilepſiam vni-

uerſi

uersi corporis esse conuulsionem, illamque ex doctrina Hipp. vel ex repletione, vel ex inanitione fieri, probat vnam repletionem, minime inanitionem epilepsiæ causam esse, & hoc argumento vtitur secundo de symptom. causis vltimo: quod subito inuadit, & subito soluitur apoplexia, & epilepsia, es pituitosi succi multitudine in cerebri ventriculis collecta, gigni videntur, & propterea fit subita eorum tum generatio, tum dissatio, quod accidere in corporum intemperie nullo modo potest: namque si epilepsia ex inanitione, id est, ex nimia siccitate fieret, ea sine dubio non repente, sed paulatim inuaderet, nec tam facile & cito dissolueretur: itaque vt subito inuadat, necessario ex crassis humoribus prouenit, siquidem præter crassos humores nihil est, quod tam subito cerebri ventriculos possit replere. De subita autem dissolutione est dubium, quoniam Auer. 3. colliget. id negat, qui asserit, humores crassos minime celeriter dissolui, sed longas ægritudines facere. At reuera si Auer. intelligit, vt videtur intelligere, dissolutionem pro coctione, vere loquitur, quandoquidem concoctio non subito, sed interdum longissimo tempore perficitur: verum Gal. aliter sentit, qui docet crassos humores in epilepsia minime concoqui, quod tam breui tempore fieri non potest, sed cerebro se concutiente à ventriculis amoueri, ac per proximas partes scil. per nares & palatum deriuari, ac sensibiliter vacuari: id quod experientia demonstrat esse verissimum, siquidem aliquando videtis ex ore & naribus epilepticorum tantam pituitæ copiam exire, vt mirum videatur. Neque vero Gal. sibi ipsi repugnat, cum hac ipsa argumentandi ratione contrarium colligit in palpitatione, quam statuit fieri ex flatibus, minime ex humoribus, propterea quia illius ortus & solutio velociter contingit: namque primo argumenti ratio varia est, cum in palpitatione addatur motus, ex quo non minus, forte etiam magis quam ex subita origine & solutione, copiam flatus licet colligere: at quo minus, ille inquit, succus sit, repugnat palpitationis tum motus, tum solutionis celeritas. Deinde magna est differentia inter materiam & locos vtriusque. Etenim materia in palpitatione omni ex parte concluditur, neque vllum manifestum exitum habet, ex ipsa mouetur, atque exitum ex illis angustijs sibi quærit: materia autem ex epilepsia, etsi habet proximas partes latas, tamen ex se est immobilis, & spiritibus quoque est impedimento, quo minus ad reliquas corporis partes possint deferri: quamobrem rationi conuenit materiam palpitationis & flatuosam esse, & tenuem, epilepsiæ autem crassam & viscidam. hæc alioqui si foret tenuis, neque obstrueret, neque esset impedimento, imo vero per proximos amplos & apertos canales sibi viam faceret. Atque hactenus de vi huius argumenti ex velocitate inuasionis & solutionis.

Iam duobus verbis perpendamus, quantam vim habeat hoc argumentum ad mentem aduersariorum, qui cum arguunt subitam inuasionem & solutionem humorem potius tenuem quam crassum indicare, si intelligunt de obstructione, manifeste falluntur: quod si intelligunt, vt verisimile est, de occlusione ventriculorum, quæ fit dum cerebrum contrahitur, & conatur stimulantem materiam à seipso eijcere, ad hoc licet respondere, materiam tenuem non perpetuo facilius & citius, sed quandoque difficilius & tardius à natura excerni; quippe quæ propter suam tenuitatem, in substantiam partis læsæ facile potest penetrare, ex qua deinceps non ita facile & cito educitur. Ad hunc modum longe facilius & citius euacuantur humores crassi, qui continentur in cauitate ventriculi, quam singultu reijciantur tenues, qui ad tunicas ventriculi penetrarunt: sic per tussim, Galen. auctore 2. de sympt. causis, facilius purgantur humores crassiusculi, quam nimium tenues. Verum de hac re satis: & concludo, argumentum Galeni rei naturæ consentire & demonstrare, argumentum aduersariorum multas absurditates continere & nihil concludere.

Responsio ad exempla aduersariorum.

Quatenus ad exempla pertinet, quæ illi afferunt ex Galen. & alijs, ac probant homines incurrere epilepsiam ex materia quæ minime obstruat, sed vel sua acrimonia, vel aliter cerebro molestiam inferat, respondendum est, epilepsiam fieri, vt supra diximus, aut proprie, vitio existente in cerebro: aut per consensum aliarum partium: priorem cerebro primo laborante, non aliter fieri quam obstructis ventriculis cerebri, ex crassis humoribus, frequenter pituitosis; quandoque melancholicis: alteram vero per consensum, ex tenuibus humoribus, & vaporibus acribus malignisque originem habere: id addo illud, primam speciem epilepsiæ ex obstructione oriundam, veram & legitimam esse, ac frequenter contingere, cæteras per consensum minus veras ac illegitimas esse, rariusque euenire: siquidem in illa fiunt veræ conuulsiones, quæ solius morbi sunt opera: in altera vero potius motus quidam conuulsiuj, & palpitationi similes, quæ veræ conuulsiones fiunt, qui motus non à solo morbo, sed à natura, conante seipsam à re molesta subleuare, solent excitari, vt supra dicimus de conuulsione. Hanc rem præclare Galenus explicat 3. de loc. aff. 7. etenim cum iam docuisset, epilepsiam alteram ex obstructione, alteram ex consensu, specie inter se differre, ac prioris certam causam & rationem statuisset, hoc loco, inquit, restat, causam inuestigare, quamobrem in huiusmodi morbis per consensum, epilepticæ fiant conuulsiones: namque Pelops ne quidem vllam ad hanc rem attulit persuasionem probabilem, qui ad summum nullam aliam potuit inuenire causam, quam quod cerebrum se contrahit, & conatur expellere, quicquid illi ex parte inferiore primario laborante sursum fertur, quam contractionem cerebri & conatur minime vera conuulsio, sed potius palpitans quidam motus sequi solet, adeo vt in huiusmodi epilepticis simili aliquid cerebro contingat, quod in singultibus ventriculo euenit. Nam sicuti ventriculus, vbi à multo cibo grauatur, vel depræuatur, mordicatur & statim singultu corripitur: ita etiam cerebrum, quando aliquid quod illi est molestum, ab alia parte laborante transmittitur, simili motu commouetur. Vnde sicuti singultus proprie loquendo non est conuulsio, ita etiam ille motus, quo cerebrum in hac specie epilepsiæ agitatur, verius motus palpitans, quã conuulsio dici debet.

An epilepsia sit inter morbos acutos.

Non est prætermittenda insignis illa dubitatio, vtrum epilepsia inter morbos acutos an diuturnos sit reponenda: namque ex vna parte Galen. 1. de cris. 4. & frequenter, reponit epilepsiam inter morbos diuturnos, & nonnulli eam quoque addunt rationem, quod careat febre, quam inquiunt à morbis acutis nõ separari: altera ex parte idem Galen. 5. apho. 30. manifeste illam ponit inter morbos acutos, per hæc verba. Si aliquis morbus acutus fiat, veluti morbus comitialis, morbus attonitus &c. Cui subscribit Auicen. prima 4. tract. 1. cap. 4. qui expresse spasmum, sicuti apoplexiam, epilepsiam, & squinantiam, annumerat morbis acutis valde. Prætermissis aliorum responsionibus, Gal. respondet, epilepsiam ratione accessionum esse morbum acutum, quæ siquidem nonnunquam tam sunt frequentes & perniciosæ, vt breui hominem interficiant. Verba Gal. sunt 4. de causis pulsuum 11. Diuturni morbi quem ὀπισθότονον appellant, curæ sunt accessiones, sicut morbi comitialis.

Signa.

Quam responsionem confirmat Paulus lib. 3. cap. 13. Quatenus ad illam rationem, quod morbis acutis necessario febris coniungatur, ego aliter sentio, & de hac re tractaui diffuse in meo libello de peste aduersus Mercurialem. cum, mea sententia, tam certum sit quam quod certissimum, plurimos esse morbos vere acutos, sine vlla febre: sed tamen ita hæc se res habet, vt si morbi acuti habeant febrem, necesse sit illam esse continuam; quæ manifestissima est doctrina Gal. 5 apho. 30.

Signa epilepsiæ alia imminentem, alia præsentem demonstrant: alia singulas differentias indicant: ac primum maxime expedit imminentem epilepsiam præuidere, vt æger possit non solum à turpidine liberari, sed etiam à multis periculis sibi cauere, siquidem in ignem & varias ruinas solent præcipitari. Hæc autem apud Paulum 3. capit. 13. apud Cælium Aurelianum de diuturnis passionibus 4 & apud alios, fere sunt huiusmodi: capitis dolor & grauitas, obliuio, pallor faciei, inordinatus motus linguæ, hallucinatio oculorum, somni turbati, pigritia ad motum & ad alias actiones, spiratio impedita, tristitia quædam &c. ex quibus facile est imminens malum colligere.

Signa.

Signa præsentis epilepsiæ nedum Medicis, sed vulgo sunt manifestissima, neque vlla indigent explicatione: quoniam vero propter distantes inter se accessiones, & propter alias causas quandoque est dubium, quis sit epilepticus, necne, Auic. & alij nos docent, quomodo possimus de hac re certiores fieri, qui scribunt nonnulla esse, exempli gratia, suffumigia ex galbano, ex myrrha, ex cornu caprino &c. quæ epilepsiam solent detegere. Postremo sunt signa differentiarum. Magnitudo epilepsiæ ex multis deprehenditur, ac primum fuerat sententia Gal. 3. de locis aff. 9. in omnibus affectibus soporosis magnitudinem periculi ex noxa respirationis colligendam esse: itaque si æger difficile & præter naturæ ordinem respiret, magna, si vero facile respiret, parua ægritudo est censenda.

Secundo est vulgare ac peculiare signum, spuma oris, ac maxime si fuerit copiosa, de cuius generatione & causis diffuse Gale. 2. apho. 43. Tertio sunt ex accessionibus signa, quæ si fuerint frequentes, diuturnæ & difficiles, adeo vt æger non nisi longiori tempore & magno labore possit releuari, omnia magnam epilepsiam demonstrant. Quarto in vehementi epilepsia, quod est Gal. 4 de vsu partium, 10. quandoque semen præter voluntatem excernitur, neque vero solum semen, vt alijs placet, sed excrementa alui & lotia inuoluntarie profluunt: ex quibus & alijs id genus, licet de epilepsiæ magnitudine vel paruitate iudicium facere.

Signa differentiarum ex tempore, ex ætate, omnibus patent.

Signa differentiarum ex loco affecto, atque ex causis, facile possunt colligi ex Galeno. Namque si malum in cerebro primo consistat, obstructis ventriculis cerebri ex crassis humoribus, tunc manifesta & legitima apparebit conuulsio, omnia symptomata erunt grauiora, ventriculus & ceteræ partes bene habebunt, &c. Si vero cerebrum laboret per consensum oris ventriculi, vitiosis ab eo humoribus & vaporibus sursum ascendentibus, tunc aderunt querelæ de ventriculo, de illius dolore, de nausea, de alijs symptomatibus, sed præcipue decoctione, & ipsum caput omnis proprij affectus erit immune. Quod si autem à parte aliqua determinata incipiat affectus, tunc æger manifeste & sensibiliter percipiet malum vsque ad cerebrum ascendere, vt nonnullæ historiæ in Galeno passim declarant.

Prognosti. An epilepsia sit sanabilis.

De essentia, differentia & signis satis. Iam nonnullos licet audire, qui conantur à curatione nos deterrere, adducta auctoritate Hip. 5. aph. 7. namque si hic morbus ante 25. annum mutatione ætatis sanatur, post 25. autem, mutatione nullam recipit curationem, æque supeuacaneum videtur, & prioris, quæ solius ætatis beneficio tollitur, ac posterioris, quæ nulla ratione potest sanari, curationem aggredi: itaque temerarium est epilepsiæ curam aggredi. Verumtamen altera ex parte nemo est, qui nesciat Medicos, & præcipue Galen. plurima præsidia ad hunc morbum afferre. Nonnulli aphorismum interpretantur, quasi Hippoc. ex pluribus mutationibus, ætatis, locorum, temporum, & alimentorum, de quibus alio loco dixerat, eam tantummodo mutationem intelligat, quæ ex ætate contingit, vt sensus sit, epilepticos homines, quicunque ex mutatione ætatis possunt liberari, id consequi, si morbus ante pubertatem, minime si post 25. annum inuadat: non quod illi generaliter, tam antequam post 25. annum, alijs remedijs præter mutationem ætatis nequeant sanari, quam interpretationem ego censeo ad mentem Galeni esse veriss. Paulus lib. 3. 13. solis infantibus curationem interdicit, ac sola victus ratione est contentus, per hæc verba: Si æger etiam dum infans fuerit, &c. namque ætate in statum biliosiorem & ficciorem vergente, sua sponte plerunque affectio cessat. Aetius generaliter & pueris, & ceteris omnibus curationem instituit: at vero Galen. longe accuratius mihi videtur hanc controuersiam definire, qui statuit epilepticos pueros fieri bifariam, aut statim ab eorum ortu, propter humidam cerebri intemperiem, qui tunc proprie morbus infantilis appellatur, atque hos asserit mutatione ætatis sanari: aut secundo modo corripiuntur epilepsia progressu temporis, propter varia errata; in quibus docet mutationem ætatis non fore expectandam: verba Galen. sunt 6. epid. sect. 1. com. 5. Morbus comitialis, &c. quorum verborum summa illa est. Infantes qui ex natiua intemperie, ac statim ab initio suæ ætatis sunt epileptici, mutatione ætatis ad ficciorem, & calidam temperiem sanari; ceteros autem quicunque propter errata hoc morbo corripiuntur mutatione ætatis non sanari, sed præsidijs medicis curandos esse.

Pueri bifariam epileptici fiunt.

Verum tamen neque ego puto Galen. prohibere, quin ipsis infantibus liceat nonnulla remedia præscribere, quæ calefaciendi, & exficcandi vim habent: quod vel ex historia pueri, qui gestabat radicem pęoniæ, licet colligere. Et quis quæso est, qui nos reddat certos, infantem epilepticum mutatione ætatis plane liberum fore, ac non potius periculum imminere, ne morbus, potissimum si negligatur, tantas acquirat vires, vt neque tandem mutatione ætatis tolli possit? Præterea quis non id magis probet, & cupiat, hunc, si fieri potest, infantem cito liberari, neque longioris ætatis aduentum expectari. Cum igitur de sententia Hipp. Galen. & omnium, liceat & pueros, & ceteros omnes comitiali morbo laborantes curare, nos eius curationem aggrediemur: quoniam autem triplex est illius differentia apud Galen. dicere incipiemus ab ea, quæ per consensum oris ventriculi generatur, cuius exemplum habetis 5. de loc. aff. 6. vbi Galen. recitat historiam iuuenis Grammatici, qui quoties vehementius doceret, aut longius famem pateretur, aut traiceretur, epilepsia corripiebatur. Cum itaque Gal. in hoc iuuene deprehendisset, os ventriculi facili sensu esse præditum, ab illoque cerebrum in consensum trahi, ante omnia iussit, vt probæ coctionis exactam curam haberet, qui idcirco tertia vel quarta hora diei panem diligenter confectum sumebat, vel solum, si non sitiret, vel si sitiret, ex vino albo aqua diluto, ac modice adstringente: cuiusmodi vinum ventriculum roborat, neque caput solet petere, sicut cetera vina valentiora. Verum Galen. præter probam victus rationem, hunc quoque iuuenem non modo semel, sed etiam bis, ac nonnunquam ter singulis annis purgauit, qua simplici victus & purgationis ratione, ille annos plusquam 20 quibus superites postea permansit, obtinuit optimam valetudinem.

Curatio epilepsi per consensum ventriculi

Ex qua narratione licet nobis colligere, in hac specie epilepsiæ, duas indicationes, quarum altera est purgatio ventriculi a biliosis & acribus humoribus, ex quibus euaporatio ad cerebrum contingit: altera ventriculi roboratio, ne ille deinceps tam facile vel à iecore, vel alijs partibus, noxia excrementa recipiat. Quatenus ad primam indicationem, dignum est notatione, Galen. non alio vsum fuisse medicamento, quam hiera simplici, quæ, vt ille inquit, totum ventriculum ab excrementis purgat, & ad proprias actiones robustum facit. Quo loco arguendi sunt practicantes

Hieræ commodū ventriculi medicamētū.

fere

fere omnes, qui & in hoc morbo, & in alijs sæpenumero laborantibus ventriculo, non solum hiera simplici, sed etiam alijs valentioribus medicamentis audent vti, quæ & alia excrementa attrahere, & ipsum adhuc magis possunt labefactare: quorum abusum nolim vos imitari, sed vel hiera simplici, vel similibus medicamentis, vt pilulis alephanginis, melle rosaceo, manna, &c. vestros ægrotos purgare. Quo ad secundam indicationem, partim externis, oleo, mastichino, citoniorum, partim internis, saccaharo rosato, speciebus diarhodon abbat, & trium santalorum vtendum est.

Curatio secundę speciei epilepsię.

Secunda species epilepsiæ apud Galen erat, quando malum à parte determinata incipit, & sursum sensibiliter ascendit. Huius curationem habetis 3. de locis aff. 7. quæ curatio ad tria capita potest referri. Primum pertinet ad vacuationem totius corporis, aut cum sectione venæ, si principes scopi conueniant, aut cum purgatione. Secundum pertinet ad roborationem adstrictionemque partium superiorum, quod validis vinculis ligato in medio membro supra partem quæ primario laborat, aut adstringente aliquo medicamento, vulgo defensiuum appellant, commode fieri potest: hæc sunt impedimento, quo minus illius veneni vis progredi, & ad altiores partes peruenire possit.

Caustica medicamenta.

Tertium caput partis laborantis, à qua primario malum nascitur, peculiarem rationem habet, in qua conuenit vlcus excitare, & apertionem moliri, quòd cum thapsia, syoapi, flammula Iouis, cantharidibus, vel vulgaribus causticis medicamentis, aut tandem candente ferro fieri consueuit, atque hoc vlcus longiori tempore debet conseruari apertum.

Epilepsia per consensum vteri.

De epilepsia per consensum vteri, & aliarum partium, non est vt quidquam agamus, siquidem hæc propriam vteri & cuiusque partis laborantis curationem requirit: Itaque remanet principalis species epilepsiæ, in qua cerebrum primario laborat, de qua, postquam duobus verbis, quomodo epileptici ab accessionibus debeant liberari dixerimus, agemus.

Accessiones epilepticę quo soluendę.

Hoc autem 1. fiet per insignes vociferationes. 2. per prouocationem vomitus, vi aperto ore, ac penna oleo intincta in ipsum posita. 3. per graues odores naribus adhibitos, quales sunt galbanum, sulphur, bitumen, &c.

Dubitatio.

Et si quis quęrat, quomodo hæc eadem medicamenta possint detegere morbum, atque simul ægrum ab accessione liberare? respondeatis, talia medicamenta implendo cerebrum accessionem excitare; vbi vero iam cerebrum est repletum ac laborat, eadem medicamenta vim expultricem mouere, & ita ægrum excitare 4. sunt omnia genera reuulsionum, clysteria, glãdes, &c. Sic vulgares solent per vim ęgri membra contracta diducere, atque ægri manibus clauem imponere, quod gratia reuulsionis faciunt. 5. sunt nonnulli, qui ægri auribus nonnulla verba vel incantamenta insusurrant, & profitentur hac se ratione epilepticos subleuare. Vincentiæ quidam Medicus vtebatur aqua cerasorum destillata; quod remedium clam habebat, nec vlli communicabat: de quo memini me legisse apud eruditum Medicum quendam Germanum hæc verba: Aqua cerasorum nigrorum dulcium recens destillata, cum primum in os epileptici paroxysmo correpti infusa fuerit, dosis est ad ℥. iiij. aut amplius, illico ad se redit, neque vllo amplius spasmo corripitur. Sed ad veram epilepsiæ curationem accedamus.

Curatio epilepsiæ veræ.

Indicat.

In curanda ergo epilepsia, in qua cerebrum primo laborat, quatuor occurrunt principes indicationes: 1. ad vacuationem totius corporis pertinet 2. ad reuulsionem 3. ad dissolutionem materiæ quæ est in capite reliqua. 4. ad cerebri rationem & intemperaturæ emendationem. Hic repellentia nullum habent locũ, neque vllus eorum meminit: namque periculum immineret, ne materia retrocedens magis ad ventriculos præcipitaretur, quos tamen natura conatur expurgare, & ab omni excremento liberos facere.

Prognost.

Vtrum liceat ijs satisfacere indicationibus, iam supra diximus multa: & quanquam hic morbus generaliter non sine magno labore & longo tempore potest sanari; tamen ex superioribus propositis differentijs verius omnino iudicium est faciendum. Namque si morbus fuerit acutissimus, crebrasque accessiones & grauiora symptomata secum attulerit, si fuerit longus ac fere confirmatus, si æger pubertatem fuerit prætergressus, nulli dubium est, quin aut nulla ratione, aut longe tardius & difficilius sanari possit, quam si fuerit recentior, mitior, si accessiones & symptomata fuerint leuiora, neque æger pubertatem transierit.

Leniens.

Sed singulas indicationes perpendamus; ac primum quatenus ad corporis vacuationem pertinet, pro lenienda aluo nunquam est prætermittenda hiera simplex, vel sola, vel simul cum cassia, cum melle rosato solutiuo, &c.

Venę sectio.

Sectionem venæ, cum hic abundent humores frigidi, crassi, pituitosi aut melancholici, multi medici abhorrent: at vero certum est Galen. venę sectionem probare, qui scribit lib. de sanguinis missione 7. & 10. ijs qui facile in morbum comitialem incidunt, initio veris sanguinem mittendum esse: cui probati omnes auctores consentiunt. Itaque si per ætatem & vires liceat, plane expedit, vel potius est necessarium sanguinem mittere.

Quę venę secandæ.

Sed dubium esse de vena quam secare oporteat. Paulus & alij secant venas superiores; Rhases & Auic. secant vtrasque: at vero Galen. lib. de sanguinis missione 19. docet, ijs qui comitiali morbo, & vertigini sunt obnoxij, potius ex cruribus, quam alijs partibus esse educendum sanguinem.

In qua difficultate equidem puto, venas tum superiores, tum inferiores cum ratione secari posse, pro diuersis indicationibus quæ nobis offeruntur: namque si volumus totum corpus & caput copiose euacuare, tunc sine dubio venæ superiores sunt opportunæ; si autem magis volumus reuellere, & naturam docere vt adducat ad contrarias & longinquas partes noxias materias deponere, quod speciatim puto Galen. animaduertisse, tunc longe præstat venas inferiores incidere.

Quãtitas sanguinis.

Quid loco venę sectionis agendũ

Quantitas sanguinis statuatur ex modo plenitudinis, habitus corporis, temporis, anni &c. sed tamen ita, vt sumpta indicatione ab humoribus noxijs, perpetuo sanguis parce detrahatur. Quod si vel propter ętatem, vel propter aliud impedimentum non licet sanguinẽ mittere, ad scarificationem malleolorum, ac clysteria acria est deueniendum.

Pręparantia.

Purgantia

Post hæc de purgatione est cogitandum: primo pręparandi sunt humores, & viæ, per quas illos ducere oportet, quod præstant decocta & syrupi, qui attenuandi, incidendi, & abstergendi vim habent, quales sunt melrosaceum, syrupus de betonica, de stæchade, decocta betonicę, hyssopi, saluiæ. Apparente coctione ad purgantia medicamenta est veniendum, neque solum ad leuiora, sed etiam ad valentiora, qualia sunt electuarium diaphænicum, hiera composita, hiera diacolocynthidos, pilulæ fœtidę, trochisci alhandal, &c. Ac sane hinc puto fieri, vt hoc tempore neque epilepsia, neque alij magni morbi sanentur, quod medici nesciunt ex ijs medicamentis benedictis se explicare, & ad valentiora deuenire, quæ magnitudini morbi proportione respondeant, vt antiquiores facere consueuerunt. Itaque hic est notandum, vnicam purgationem non fore satis, cum materia noxia sit crassa, & viscida, neque semel possit expurgari; quare & semel, & bis, & sæpius, si ferat occasio, oportet illam repetere.

Reuellentia.

Purgato corpore secunda sequitur indicatio, quæ ad reuulsionem pertinet: vnde conueniunt & clysteria, & alia de quibus diximus: sed præ cæteris cauteria habent insignem prærogatiuam, quæ non solum cruribus & brachijs, sed etiã occipiti ac syncipiti inuruntur, & experientia confirmat, hæc vlcera maximã vtilitatem afferre.

Caput purgantia.

Hoc tempore ad particularem capitis purgationem est veniendum, per errhina, masticatoria, gargarismata, de quibus sæpe diximus.

Porro

Capiti roborādia, & materiam impactam diffluenda. Porro ad duas postremas indicationes est descendendum, quarum sunt remedia quæ possunt simul vtrumque præstare, dissoluere humores, caput roborare, & intemperiem auferre. Hæc sunt multiplicia, partim simplicia, partim composita, partim interna, partim externa: siquidem nullus est morbus qui pluribus abundet remedijs: inter quæ sunt quamplurima quæ appellant secreta, pulueres, electuaria, & alia id genus, quibus vnusquisque conatur hunc morbum curare, ex hac insigni copia ea conabor colligere, quæ antiquorum testimonio & tam longiori vsu mihi sunt cognita cæteris omnibus præstare. *Interna.*

Itaque interna simplicia sunt: castoreum, radix pyrethri, eryngij, cortices citri sacchare conditi, cornu cerui vstum, ratura eboris, vngula asinina, caluaria itē asini, quod remedium Alexander maxime extollit, & inquit se in Hispania didicisse: sed præ cæteris omnibus duo hoc tempore quam maxime celebrantur, alterum est vngula illius animalis quod nonnulli Alcem, vulgo magnum animal, vel magnam bestiam appellant: alterum est cranium humanum, quod masculinum ad viros, fœmininum ad mulieres est accommodatum: vtriusque vsus est, vt singulis diebus ℥ 1. pulueris, vel sola, vel cum alijs medicamentis mane assumatur per plures dies. Galen. generaliter ossa combusta, ac potissimum humana probat, cranij nullam mentionem facit, qui 11. de simp. med. hæc habet: Ossa combusta admodum digerentem exiccantemque vim obtinent, & id maxime, vt quidam asserunt, humana. Noui autem quosdam combusta ossa potui dedisse, non scientibus quid biberent, ne aduersarētur, ac multorum tum epilepsiam, tum arthritidem sanasse. Apud omnes crebris est vsus seminis, & radicis pæoniæ, quæ, & sola & simul cum alijs medicamentis solent parari, etsi Gal. solius tantum suspensionis radicis mētionem faciat.

Medicamēta cōposita. Diximus de internis medicamentis simplicibus in epilepsia, nunc sequuntur composita, qualia sunt syrupus de hyssopo, de betonica, de stæchade mel. rosoxymel simplex, oxymel compositum, oxymel scilliticum, ac postremo celebre medicamentum ex scilla, cuius compositionem apud Gal. lib. de puero epileptico habetis. Sunt item medicamenta diacyminum, diatpoliticum, diacalamenthum, conserua betonicæ, rorismarini, saluiæ, stæchados: verum vt semel dicam, ijs omnibus duo magna antidota, theriaca, & mithridatium mihi videntur anteponenda, & ijs præ cæteris soleo familiariter vti. Quoniam vero nullus fere est medicus, qui non peculiare medicamentum aliquod habeat, ne vobis hic desim, libet exempla vnius vel alterius medicamenti communicare, quæ fortasse inter cætera non merentur postremum locum obtinere.

Electuarium epilepticum. ℞ *Radicum pæoniæ decoctarum sub prunis* ℥ *iiij.*
Seminum pæoniæ ℥ *ij.*
Radicis pyrethri puluerisati. ℥ *j.*
Castorei electi ℥ *ß.*
Syrupi de betonica
Stachados ana q. suf. M. & fiat electuarium.

Tragea. ℞ *Cranei humani vsti puluerisati* ℥ *ij.*
Cinamomi electi ℥ *j.*
Spicæ nardi ℥ *ß.*
Sacchari optimi ℥ *iiij.*
Omnibus in tenuissimum puluerem redactis, & vna mixtis. ℥ *j. mane singulis diebus ieiuno ventriculo accipiatur ad dies 40.*

Si quis plura huiusmodi cupit, huic licet non solum è nostris recētioribus practicis, sed etiam ex antiquis, Paulo, Alex. &c. quantam voluerit horum medicamentorum copiam colligere. Nonnulli præter hæc omnia in epilepsia probant decoctum ligni, chinæ, salsæ parigliæ, quæ reuera non possunt improbari, cum facultate m attenuandi, incidendi, & roborandi vim habeant cerebrum ipsum: sed ego longo interuallo illis antepono potionem aquarum thermalium calidarum, quales sunt nostræ Aponitanæ, quæ experientia confirmat tam esse efficacia, vt fere nullum efficacius remedium possit reperiri.

Ad medicamēta externa veniamus, qualia sunt pulueres, lotiones, stillicidia, sacculi, cataplasmata, quæ vno verbo conficiantur ex ijs medicamentis, de quibus satis diximus. Sed nullo modo sunt prætermittenda lotiones & stillicidia ex aquis thermarum, quæ non solum intra sumptæ, sed etiam exterius administratæ, præclarissimam operam præstant. Præterea neque prætermittendum est remedium ex pęonia, a Gal. tantopere celebratum, 6. de simp. med. qui asserit eam pueris ex collo suspensam, morbum comitialem sanare: ac narrat historiam pueri, qui totis octo mensibus, quibus pęoniam gestabat, incolumis permansit, ac forte fortuna cum ea decidisset, protinus iterum conuulsione est correptus, rursusque remedio apposito bene habuit. vnde Galen. certioris operationis gratia, voluit suspensum medicamentum auferre, quo sublato puer iterum est conuulsus: quare tandem magnam recentis radicis partem ille ex collo suspendit, ex quo puer integram sanitatem est consecutus. Hoc medicamentum Gal. docet epilepticos iuuare non occulta proprietate, vt multi opinantur, sed manifesta ratione, quā scribit rationi consentaneum fuisse, aut partes quasdam à radice defluentes, ac deinde per inspirationem attractas, affectos ita locos iuuare; aut aerem à radice assidue mutari & alterari. Ex qua historia est obseruandum Gal. radicem pęoniæ collo suspensam tantummodo probare, nihil de illius, aut seminis, aut alterius partis interno vsu monuisse: vnde quis possit forte communem medicorum sententiam improbare, qui pæoniæ suspensionem negligentes, & radicem, & semina, & omnes illius partes solent per os administrare. Sed si illius temperamentum consideretur, quod Gal. statuit esse sum exsiccatorium, tenuium partium, idque aut temperatum, aut paulo calidius, equidem puto, omnes illius partes neque interius inutiliter administrari, etsi hic vsus a Gal. sit prætermissus. Postremo aut sunt medicamenta quæ occulta quadam proprietate creduntur epilepticos iuuare, in quibus recensendis nolo tempus perdere, partim quod nonnulla vitiosa, nonnulla turpia, omnia certe vana & inutilia mihi videntur, partim quod licet vnicuique apud proprios auctores tam veteres quam recentes eorum notitiam sibi comparare. Pariter de victus ratione, quæ sola restat ad integram epilepsiæ curationem, statui nihil agere, quod habeatis consilium Gal. pro puero epileptico, in quo potuiss. fuit illi propositum, vt congruam viuendi rationem in hoc morbo institueret. Cæterum quoniam epilepsia puerulis lactentibus est valde familiaris, qui tum pra indicatione ab ætate, diuersam, ab ijs qui sunt natu grandiores, curam requirunt, mihi libet nonnulla tradere, quæ ad peculiarem eorum curam sunt accommodata. Totam autem hanc partem commode mihi videor in duas partes posse partiri: vnam quæ ad nutricem, alteram quæ ad infantem pertinet. Et quatenus ad nutricem, ante omnia congrua victus ratio illi est instituenda, & cum puer ęgrotat, inquit Auic. rectifica lac matris eius: in qua victus ratione cōprehenduntur non solum alimenta & potiones, sed etiam exercitia, somnus, vigilia, & reliquæ res non naturales: inter cætera autem a vinis generosis ac potentibus quam maxime caueatis, de quibus est sententia philosophi, in lib. de somno & vigilia, nihil interesse nutrices an infantes illud bibant: & summam, totis viribus est studendum, vt lac probum & quoquomodo calidius, & siccius euadat, in qua re certum est salutem horum infantium potissimum consistere, quod perfecte fiet non solum proba instituta viuendi ratione, sed etiam, si illud ferat occasio, leuiori aliqua adhibita purgatione.

Externa. *Historia.* *Medicamēta occulta.* *Victus ratio.* *Puerorum epilepticorum curatio.* *Nutricis regimen.* *Infantum regula.*

Quatenus ad infantes pertinet, id primum est studendum,

deodum, ne illi copiosius & frequentius lac assumant, quam eorum ventriculus, bene ferre possit, siquidem ex tam copiosa ac fere assidua lactis ingurgitatione, vix aliter fieri potest, quin magna cruditas generetur, ex qua deinceps non solum morbo comitiali, sed alijs quoque morbis redduntur obnoxij: ex quo inter cæ-
Purgatio etiam pueris conuenit. teros Paulus lib. 1. c. 10. non sine ratione mihi videtur iubere, vt infans bis aut ter dumtaxat per spacium vnius diei lac assumat. Deinde etsi hæc ætas abhorret a medicamentis, tamen neque sine opportunis medicamentis est relinquenda, ac licet quandoque huiusmodi infantes purgare; quæ fuit sententia Hipp. 6. epid. 5. 35. quem locum interpretans Galen. infantis purgationem confirmat, atque id fieri docet, si nutrix aut capra aliquod purgatorium medicamentum assumat. Ex his colligatis, nutrices duabus de causis esse purgandas: altera propter seipsam, vt vitiosus aliquis eorum succus purgetur: quo tempore à lactatione infantis, donec purgatio desierit, debent abstinere: altera propter infantes, vt ipsi quoque vitiosis humoribus purgentur: & tunc eo ipso tempore quo nutrix purgatur, à lactatione infantis non est abstinendum. Sed prætcrea cum non liceat illis medicamenta exhibere ad mo-
Glandes. uendam aluum, nec non ad reuellendam fluxionem humorum ad caput, tuto possunt administrari glandes ex melle, hiera, agarico, sale gemmæ. clysteria ex iure, melle rosaceo, saccharo, &c.

Alterantia medicamenta. Quatenus ad medicamenta alterantia, multi multis agunt, adeo vt neque abstineant ab vsu theriacę & mithridatij: ego autem non solum ab ijs magnis antidotis, quæ Gal. & hisce primæ ætati, & omnibus pueris interdixit, libenter abstineo, sed etiam a cæteris omnibus medicamentis quæ sunt alicuius momenti, ac potius quibusdam, & leuibus tantummodo vt consueui, qualia sunt cornu cerui vstum, puluis ex cranio humano, &c. portiuncula mellis rof. syrup. de scordio, oxymel simp. quæ singula mane ante lactationem possunt non certe inutiliter administrari, siquidem Aetius
Extrema. quoque iubet mel despomatum illis ad lambendum præbere. Exterius quoque capiti infantis licet nonnulla apponere, qualia sunt puluis betonicæ, hyssopi, stœchados, oleum anethinum, liliorum alborum, &c. quæ nonnisi præmissa aliqua purgatione mihi conuenire videntur.

Inter cętera externa præsidia quæ infantibus apponuntur, non modo recipiendum, sed etiam prædican-
Cauterium. dum videtur remedium, quod est in vsu apud nos, scil. cauterium candente ferro in parte capitis posteriore excitatum, quod non solum tuto, sed etiam cum tanta vtilitate puerulis vel nuperrime natis adhibetur, vt Ipse vere possim testari, nonnullos perniciose laborantes ac semimortuos, hoc præsidio conualuisse.

Terror infantib. exitialis. Postremo in infantibus duo adhuc sunt obseruanda: alterum ne repentino aliquo timore perterreantur, qualem possunt excitare tonitrua, bombardæ, &c. ex quibus pueri aliquando de improuiso epilepsia corripiuntur, sicut Matthæus de Gradi narrat historiam de proprio filio, qui ex magno tubarum sonitu correptus est. Alterum autem est, si contingat, contingit autem frequentissimæ, vt infantibus capite, auribus, vel alijs corporis partibus, pustulæ vel vlcera erumpant, nulla ratione hunc naturæ conatum atque expurgationem impediendam aut retinendam esse, quandoquidem experientia confirmat, illos infantes ex vna parte, quicunque huiusmodi naturali gaudent purgatione, fere ab hoc morbo immunes conseruari: ex altera autem, cęteros qui hoc naturæ beneficio priuantur, quam maxime epilepsiæ esse obnoxios.

Ex dictis casum propono.

Socrates annum agens 10. temperaturæ frigidioris & humidioris, iam biennium laboret epilepsia, malo in cap. 1. consistente, ac tempore veris consilium quærat a medico, quomodo ab hoc morbo possit curari. *Casus.* In hac consultatione, si quis esset qui ostenderet, Socratem non esse curandum, quod spes sit mutatione ætatis illum conualiturum; huic respondendum ex Gal. Socratem non initio sui ortus, ex defectu propriæ intemperaturæ capitis, sed potius propter errata, in hunc morbum incidisse, itaque non tantummodo mutatione ætatis sanatum iri, verum remedijs medicis indigere. Itaque omnium primo principio veris Socrati aluus est lenienda leui clystere.

R. *Flor. chamom. M. i.* *Clyster.*
Rutæ
Centauri minoris ana M. ß.
Seminum anisi.
Cymini ana ℥ ß. F. decoctio.
R. *Dictæ decoctionis ℥. x.*
Mellis ros.
Sacchari rubei.
Olei chamemelini ana ℥ i. ß. Misc.

Vel leniatur aluus hoc medicamento. *Leniens.*
R. *Specierum hieræ simp. ʒ ij. ß. cum melle ros. sol. F. a. bolus.*

Sequenti die cum per ætatem non liceat sanguinem mittere, accedatis ad scarificationem malleolorum, maxime ad cucurbitulas dorso applicatas, vt Medici vulgares faciunt. Deinde instituatis syrupos, ac primum sine decoctis.

R. *Syrupi de betonica.* *Præparans.*
De scordio ana ℥ ij
Oxymel simpl. ℥ j.

A quibus syrupis post 4. aut 6. dies repetatur hiera, sed aucta dosi ad ʒ ij forte etiam ad iiij. Tum hoc tempore Socrati instituatis syrupos vna cum decoctis.

R. *Mel. ros. col. ℥ j.*
Oxymel simp. ℥ ß.
Decocti betonicæ.
Hyssopi.
Seminum pæoniæ. ℥ iij. Misc.

Interea non prætermittantur omnia genera reuulsionum, frictiones, ligaturæ, cucurbitulæ, ad partes extremas administratæ, sed potissimum clysteria & glandes acriores frequentandæ sunt. Demum apparente coctione humorum, Socrates tuto accipiet medicamentum seq.

R. *Agarici troc. ʒ j. ß.* *Purgans.*
Mel. ros. sol. ℥ ij.
Decoct. sup. scriptæ q. suf. M.

Quoniam est verisimile in morbo qui iam duos annos perseuerat, plurimam ac rebellem materiam contineri & redundare, quæ non ita facile medicamentis lenioribus semel possit purgari, idcirco medicamenta tum præparantia, tum purgantia, & quidem prioribus efficaciora sunt repetenda. Vt

R. *Syrup. de betonica composit.* *Præparans.*
de stœchade ana ℥ ß.
Oxymellis scillitici. ʒ ij.
Decoctionis stœchados.
Hyssopi.
Seminum pæoniæ. ℥ iij. M.
R. *Elect. diaphœnic. ʒ j ß.* *Purgans.*
Hieræ Pachij ʒ ß.
Mel. ros. sol. ℥ j. ß.
Decocti super. q. suf. M.

Purgato corpore vniuerso & bis & ter, vt occasio postulat, id postremo est reliquum, in quo summa totius curationis consistit, vt reliquiæ noxiorum humorum

rum contentorum in capite discutiantur, nec non frigida & humida intemperies emendetur, adeo vt deinceps humores crassi & frigidi nequeant generari: itaque instituatis Socrati medicamenta partim interna, partim externa, neque vno tantummodo sitis contenti: nam si quis in morbo diuturno voluerit vno tantum medicamento vti, natura temporis progressione illi assuescet, atque ita eius vim spernet, quare plura sunt instituenda, ac primum.

℞ *Conserua betonicæ* ℥ j.
Saluiæ
Stæchados ana ℥ ß.
Cum syrupo de hyssopo. M. ʒ ij. *sumantur singulo mane.*

Alterans. ℞ *Radicum pæoniæ decoctarum* ℥ j.
Seminis pæoniæ.
Cranij humani vsti.
Castorei electi ana ʒ j.
Cum syrupo de betonica M sumatur ʒ j.

℞ *Specierum diacymini.*
Cornu cerui vsti.
Rasuræ eboris.
Seminum pæoniæ ana ʒ ß.
Sacchari fini ℥ iij *cum aqua pæoniæ fiat confectio in rotulis*

Errhinum. Hoc tempore neque prætermittenda est capitis purgatio per errhina, masticatoria, gargarismata, qualia forent primum errhinum.

℞ *Nucis moschatæ.*
Radicis pæoniæ ana ʒ j.
Hellebori nigri ℈ j
Piperis
Pyrethri ana ℈ ß. *M fiat puluis sternutatorius.*

Masticatorium.

℞ *Radicis acori.*
Pæoniæ.
Gingiberis ana ʒ ß.
Pyrethri ʒ j.
Masticis ʒ iij. *M. f. trochisci masticatorij.*

Gargarisma.

℞ *Betonicæ.*
Origani.
Calamenthi.
Hyssopi ana M. ß.
Seminum anisorum ℥ ß.
Seminum pæoniæ ʒ ij. *M. bulliant ex aqua.*
℞ *Prædictæ decoctionis lib. j.*
Oxymellis scillitici ℥ ij. *M. pro Gargarismate.*

Post hæc omnia appropinquante mense Maio, quod tempus inter cætera omnia est præstantissimum. Socratem mittatis ad aquas thermales calidiores, quales sunt nostræ Aponitanæ, quas bibat dies 12. & plures. Demum vero ad medicamenta externa deueniatis, pulueres, sacculos, linimenta, stillicidia, lotiones, quæ constituuntur ex folijs betonicæ, hyssopi, radicis iridis, pæoniæ, seminum anisorum, &c. Sed forte nullum efficacius externum præsidium potest inueniri, quam sunt lotiones & stilicidia aquarum thermalium. Socrates assidue gestet coronam ex recenti radice pæoniæ compositam, ac tandem si ita ferat occasio, tanquam ad sacram anchoram ad cauterium in occipitio deueniatis. De epilepsia hactenus.

CAPVT XX.

De Incubo.

Nominis ratio. MOrbus qui latine incubus dicitur, græce ἐφιάλτης, est vbi quispiam per somnum putat se ab aliquo inuadi, grandi aliqua mole opprimi, ac fere suffocari, adeo vt æger neque loqui, neque vlla ratione moueri possit: ex quo Auicen. non inepte strangulationem appellare videtur. Inter cæteros omnes Virg. lib. 12. Aeneidos admodum lepide incubum describit, his verbis:

Ac velut in somnis oculos vbi languida pressit
Nocte quies, nequicquam auidos extendere cursus
Velle videmur, & in medijs conatibus ægri
Succidimus: non lingua valet, non corpore notæ
Sufficiunt vires, nec vox aut verba sequuntur, &c.

Vulgares, ac præsertim mulieres inquiunt hoc malum non aliunde quam à dæmone prouenire: vel ab eo dæmone ridiculo, non malefico, qui mulierum, ac præsertim pulchriorum, non solum amicus, sed amator creditur esse: vel ab altero dæmone, hoste humani generis, qui propterea hominem dormientem inuadit, tanquam cum suffocaturus. D. August. lib. 18. de Ciuitate Dei 13. nec non D. Tho. 1. parte theologiæ, quæst. 51. ad finem docent reperiri dæmones succubos & incubos: succubos quidem qui tanquam mulieres succubunt viris, incubos autem qui tanquam viri incumbunt mulieribus: ex quorum nefario concubitu nascantur homines, qui tamen non filij dæmonis, sed filij illius hominis sunt censendi, cuius dæmon semen antea susceperit. Atque hæc opinio non solum apud vulgares, sed apud Medicos etiam inualuit iam diu: aduersus quos Aetius ex Possidonio scribit lib. 6. 12. incubum non esse dæmonem, sed magis præludium ac procemium quoddam morbi comitialis, aut insaniæ, aut apoplexiæ. Etsi vero quæ de dæmonibus a Theologis dicuntur incubis & succubis, apud quosdam in dubium non reuocantur, quamquam a principijs naturalibus dissentiant; tamen cum Medici non alios morbos considerent, neque eorum curationem doceant, nisi qui naturali ratione oriuntur, propterea nos quoque prætermissa omni dæmonum consideratione, de incubo tanquam affectu præter naturam, & a certis naturalibus causis oriente tractationem aggredimur. Incubus ergo est affectus præter naturã, in quo, vt diximus, per somnum quædam suffocationis imago repræsentatur, neque æger potest respirare, vel vocem edere, vel aliũ voluntarium motum exercere. Sed quærat quis, an homines per somnum motibus voluntarijs moueantur? Hoc est manifestum, neq; est aliquis qui possit id ignorare: namque dormientes non solum respiramus, ac frequenter varijs partibus ac toto corpore mouemur, sed etiam sunt nonnulli, qui tanquam vigilantes se vertũt loquuntur, ambulant, quos esse voluntarios motus nemo audet negare. Et Galen. ex proposito 2. de motu musculorum 4. probat, in dormientibus multas esse musculorum actiones, qui de se ipso narrat historiam, ac fatetur se dormiendo integrum stadium confecisse, neque prius fuisse excitatum, quam in lapidem incidisset: & Arist. 5. de gen. animal. 1. scribit, nonnullos dormientes surgere, ambulare, ac videre, vt vigilantes faciunt.

Qui morbi à Medicis curentur. Definitio.

De incubo nonnulli quærunt, vtrum homini vigilanti possit contingere? quibus respondeatis, non posse fieri, quandoque homo vigilans non ita fallitur circa imaginationem, docente Arist. in lib. de somno & vigilia, paruas phantasias dormientibus apparere: quæ vigilantibus magnæ non videntur. Præterea cum hoc malum, sicuti mox videbimus, nõ alia causa fiat, quam propter crassos vapores, impedientes transitum facultatis animalis, huiusmodi vapores per vigilias facile erumpunt ac dissoluuntur, quod si illi vapores tot & tanti fuerint, vt tempore vigiliarum non possint dissolui, tunc potius epilepsiam aut apoplexiam, quam incubum efficiunt.

Vtrum vigilantibus possit euenire.

Hoc loco est notanda sententia cum Pauli, tum Aetij, qui scribunt, ephialticos eadem noctu per somnum pati, quæcunque epileptici interdiu in accessionibus; quæ sententia est falsa, vt ex ijs quæ diximus de epilepsia, vnusquisque potest intelligere.

Incubi differentiæ sunt plures. I. à magnitudine: namque alius est leuior, qualis, vt puto, omnibus hominibus fere aliquando contingit, qui subito euanescit: alius est vehementior, in quo æger ita premitur,

Differ. 1.

vt longiori tempore laboret, ac maxime etiam sequenti die afflictus remaneat.

II. II. Differentiæ sunt a tempore: alius est recens, qui recipit facile curationem: alius antiquus, difficilis curatu, ac plerumque vel epilepsiam, vel apoplexiam, vel maniam solet denunciare.

III. *Causa.* III. Differentiæ sunt ex causis, de quibus fere omnes consentiunt, hoc malum ex vna tantum proxima ac immediata causa originem habere, scilicet ex vaporibus crassis, qui inclusi in ventriculis, venis, & arteriis cerebri sunt impedimento, quo minus facultas animalis ad alias partes corporis possit deferri.

Sed vnde nam huiusmodi vapores eleuantur? Respondeatis eleuari ab omnibus humoribus, præterquam a flaua bile, quæ cum mordendi vim habeat, ad faciendam obstructionem est parum accommodata: itaque vapores eleuantur ex sanguine pituita, melancholia. Ex si quis obiiciat, melancholiam humorem esse siccum, ex quo vapores nequeant eleuari: respondeatis, humorem esse potestate siccum, sed actu humidum, neque illum suis euaporationibus carere. *Auicen. error.* Auicen. aliam præterea causam videtur addidisse, scil. solam intemperiem frigidam sine materia: quæ sententia videtur falsissima: etenim cum incubus fere inuadat repente ac cito, & sua sponte soluatur intemperies non tam breui tempore potest vel fieri, vel remoueri.

IV. IV. Sunt differentiæ a loco affecto: namque vel cerebrum primo laborat, adeo vt non probe concoquat alimentum proprium, sed in eo plurimi flatus, & vapores generentur: vel laborat per consensum aliarum partium, scil. aut corporis totius, aut quod frequentissime contingit, per consensum ventriculi, vnde illi crassi vapores, in cerebrum attolluntur. *Error Fernely.* Quo loco nescio quid in mentem venerit Fernelio, scribenti crassam pituitam, & melancholiam non in cerebro, sed circa præcordia contineri, ac diaphragma, & pulmones premere: siquidem est manifestum, huiusmodi materiam noxiam posse in ipso quoque cerebro contineri, illamque transmitti non solum a præcordiis, sed etiam ab aliis partibus, ac potissimum ventriculo, vt etiam toto corpore, quemadmodum diximus. *Signa.* Signa præsentem incubum indicantia sunt manifesta ex dictis. Sic signa differentiarum, vel ægris referentibus, vel aliter possunt facile intelligi.

Curatio. Ad curam venio, quæ nisi morbus tam leuis fuerit, vt sola victus ratione possit sanari, nullo modo est negligenda, cum soleat perniriosos morbos denunciare. Cæterum cum curatio huius morbi fere eadem cum curatione epilepsiæ sit, mihi libet quam breuissime illam absoluere. Primum igitur cum morbus id permittit, opportune potest aluus leniri, ac potissimum cum hiera. *Lenitio alui.* Deinde quoniam morbus vel est in præsentia magnus, vel imminet magnus, consentientibus cæteris, conuenit venam secare, sicuti Paulus, *Venæ sectio.* Aetius, Auic. & omnes secant: de quo præsidio atque illius vsu videatis Manardum, qui de hac re, & tota morbi curatione duas doctissimas epistolas scripsit. *Preparantia.* *Purgātia.* Lenita aluo, secta vena, ad purgationem properetur: concoquatur materia mell. ros. ac syrupo de betonica, oxymelite simp. cum decocto borraginis, fumi terræ, betonicæ, succo citri. Apparente coctione purgationem oportet adhibere, si fuerit sanguis crassior, cum syrupo ros. sol. & rhabarbaro, si pituita, cum mell. rosaceo sol. & agarico: si melancholia, cum pilulis cocchiis, cum hellebnro.

Reuellētia. *Capitis purgantia.* Sic omnia reuulsionum genera conueniunt, quæ inutiliter non sunt repetenda. Post hæc ad capitis purgationem, alterationem, & roborationem est veniendum, per medicamenta partim interna, partim externa: exempla habetis in cap. de epilepsia.

Alterātia. *Roborātia.* Si morbus per consensum fuerit, ante omnia partibus cerebro consentientibus est prospiciendum: victus probe instituatur, qui est longe maximi momenti, ac plerunque nisi morbus fuerit grauissimus, solus ad curationem est satis. *Incubus per consensum.* Inter cætera æger maximam somni rationem habeat, in quo duo oportet cauere: alterum æger statim post cibum assumptum eat cubitum, ex quo non ita facile subitæ, & insignes fiant ad cerebrum euaporationes: alterum ne supinus dormiat, quoniam hæc forma decubitus, vt Auicen. docet 3. 1. cap. de somno, est improba, atque homines ad malas ægritudines deducit, apoplexiam, paralysim, & incubum, & rationem reddit quoniam superfluitates facit declinare ad posteriora, quæ propterea retinentur, nec per suos incedunt canales naturales, qui sunt a parte anteriore, vt palatum, os, nares.

CAPVT XXI.

De Melancholia.

Nomen. Medici omnes, tam Græci quam Latini, & Arabes, hunc morbum melancholiam appellant: quod nomen a primis auctoribus illi impositum est a causa, nempe ab humore melancholico, vnde originem habet, sicut Gal. docet a metho 2.3. de locis aff. 7. vt propterea certum sit Cælium Aurelianum falli, qui hanc causam repudiat, quæ rei naturę maxime conuenit, *Error Cælij Aureliani.* alteram autem commentus est, quę sæpenumero nulla est, ac nullum momentum habet, quod nimirum per vomitum nigri humores deiiciantur.

Definitio. Quid sit melancholia, traditum est a Galen. de diff. symp 3. 2. de causis symp. vltimo 3. de locis aff. ct. 7 6. aph. 22. cui Paulus, Aetius, & omnes consentiunt, quod nempe sit delirium sine febre, cum timore, & mœstitia. Itaque melancholia est symptoma, non calens immoderatum, non qualitas immutata, sed actio læsa, non vitalis, non naturalis, ergo animalis, illaque non motiua, non sensitiua, ergo princeps. Pro quo memoria est repetendum ea Gal. de sym. diff. 3. actiones quæ a principe facultate prodeunt, sicuti cæteris quoque actionibus contingit, tripliciter lædi, vel imminute, vel ablate, vel ablatæ, vel deprauate: quæ quidem actiones cum sint triplices, imaginatio, ratio memoria, singulæ ad hunc morbum læduntur. Namque imaginatio primum funditus tollitur, veluti in caro & catalepsi 2. quæ deprauatio, quę deprauatio delirium dicitur 3. imbecilla redditur, sicuti in comate, & lethargo, sic in ratiocinatrice actione, quę illius veluti resolutio, & priuatio est, græce, ἄγνοια, latine dementia vel amentia dicitur, quę vero illius veluti deficiens, & imbecillus est motus, stultitia, & fatuitas nominatur: quę demum veluti errans, & deprauatus est motus, delirium dicitur. Quo loco notandum est, sępe in vtraque simul, imaginatione & ratione, nonnunquam in altera tantum, delirium consistere, adeo vt ęger quandoque imaginationem simul, & rationem deprauatam habeat, quandoque integra existente ratione sola imaginatio laboret, vel contra, salua imaginatione sola ratio lędatur: sic demum in memoratrice facultate eadem contingunt symptomata. Hęc doctrina est Galen. de lęsione actionum principis facultatis, quę fere eadem repetita est 2. de symp causis vltimo.

Cum igitur in melancholia actiones principes non sint abolitę, non sint imminutę, sed deprauatę summa cum ratione huiusmodi affectus a Galen. & omnibus, sub delirio, tanquam sub proprio genere collocatur. Ex quo id primum colligetis, neminem sine delirio melancholia posse laborare, siquidem vulgares sunt regulę Dialecticorum, de nullo definitum dici, de quo item non dicatur definitio: nec non a rebus omnibus definitionem amoueri, quibus genus in definitione positum non conuenit: quod quidem velim vos maxime memoria tenere, cum sępenumero fiat in consultationibus medicis vt multi non vereantur affirmare sine vllo delirio multos melancholia, ac potissimum hypochondriaca laborare.

Sed

An in melancholia sola imaginatio lædatur.

Sed cum iam statutum fuerit ex Galeno motum deprauatum vtriusq; actionis, iam imaginatricis, quam ratiocinatricis delirium esse, dubium est in melancholia sola imaginatio, an sola ratiocinatio, an simul vtraque lædatur.

Altimarus contendit solam imaginationem deprauari; persuasus auctoritate Galen. 2. de sympt. causis ad finem, qui scribit, melancholica deliria multarum esse specierum, propter varias particulatim apparentes vitiatas imaginationes; vbi nihil læsæ ratiocinationis meminit. Ego vero etsi puto necessario deprauari imaginationem, quod externi sensus phantasiæ multam & facile errandi occasionem afferant, ex quo fieri existimo, vt variæ illius species maximam originem habeant, tamen neque negauerim quandoque etiam simul cum imaginatione ratiocinationem laborare, siquidem nihil id prohibet, imò vero id Galen. docet manifeste posse fieri, quod quidem Auicen. confirmat per hæc verba: Melancholia est mutatio existimationum & cogitationum a cursu naturali, &c. Quod si vna tantum deprauata imaginatio melancholia dicitur, quo nomine deprauatam rationem appellabimus? Præterea scribit Galen. 3. de locis aff. 7. & id confirmat experientia, quosdam melancholicos sibi mortem inferre, quos nemo puto audeat negare deprauatam rationem habere. Ergo melancholia est delirium, perpetuo quidem deprauata imaginatione, quandoque etiam deprauata ratiocinatione.

Sed præterea illud sciendum est ex Galen. 3. de locis aff. 5. 2. de sympt. causis vltimo, huiusmodi deliria posse contingere vel cum febre, sicuti in phrenitide & lethargo, vel sine febre, sicuti in mania & melancholia: itaque melancholia est delirium sine febre. Quoniam vero sunt alia quædam deliria, vt ebriorum, quæ melancholia nō sunt, idcirco postrema additur differentia, quæ comprehenditur aphor. 23. Hippocr. lib. sexto. Si timor &c. Concludendo igitur; melancholia est delirium sine febre, cum timore & mœstitia.

Quomodo cerebrū lædatur.

Cæterum antequam ad vlteriora progrediamur, nonnullæ occurrunt difficultates, ac primum fatentur omnes, in melancholia cerebrum laborare: vnde quæritur, nunquid illud tanquam pars similaris, an vero tanquam pars instrumentalis laboret? Cui quæstio respondeatis, cerebrum tanquam partem similarem, intemperie laborare. Quæ responsio est Galeni 3. de locis aff. 7. qui scribit humorem melancholicum, si in cerebri corpore redundauerit, melancholiam efficere: atque id confirmat sententia Hipp. in fine lib 6 epid. Melancholici magna ex parte epileptici, & contra epileptici fiunt melancholici. Namque sicuti humor crassus lædens cerebrum, vt partem instrumentalem, nempe obstruendo ventriculos, facit epilepsiam, ita humor melancholicus offendēs cerebrum tanquam partem similarem, nempe alterando illius temperamentum, solet melancholiam efficere.

Quomodo timor, & mœstitia oriantur in melancholia.

Secundo cum Hippoc. Galen. & omnes in eo consentiant, timorem & mœstitiam, tanquam duo propria signa, melancholiam comitari, atque id propter redundantiam humoris melancholici contingere: altera ex parte quomodo istud fiat, & quomodo excitetur hic timor & mœstitia, non conuenit inter omnes Galen. 3. de locis aff. 7. 2. de sympt. causis vltimo, asserit hanc causam esse referendam in atrum colorem humoris melancholici, qui quasdam veluti tenebras, cerebro offundat, ex quibus deinceps timor & mæstitia oriantur.

Nam sicuti tenebræ externæ omnibus prope hominibus timorem inducunt, nisi illi sint magni animi, & bene in disciplinis instituti; pariter color atræ bilis, sedem rationis similiter tenebris obscuram reddens; mœstitiam & timorem videtur afferre. Nonnulli hanc rationem non satis intelligunt, ex quibus est Auer. 3. colliget 4 qui Galenum & Medicos irridet per hæc verba: Et qui dicunt quod anima terretur propter humorem melancholicum nigrum, sicut terretur homo in obscuro, dicunt verba canticorum. Summa autem rationum Auerrois est huiusmodi, colorem nihil posse efficere, nisi sentiatur, cum pariter neque lumen, agat quidquam, nisi videatur: at vero colorem nulla ratione in cerebro sentiri, siquidem color est propriū obiectum visus, certumque est animam in corpore non videre: cum igitur nigrities humoris melancholici nullo modo possit sentiri; hinc colligit Auer. nigrum colorem huiusmodi symptomata non posse inferre: qui tandem concludit, in melancholia hæc duo symptomata, timorem & mœstitiam, prouenire propter naturam humoris melancholici, sicuti de natura sanguinis est, vt ipsum sequatur gaudium & lætitia, tametsi nemo affirmat, quod sanguis det lumen animæ.

Auerrois opinio de mœstitia.

Sed Auer. mihi videtur neque vt decet philosophum hanc difficultatem dissoluere, neque satis Galeni & Medicorum sententiam intelligere. Namque primum confugere ad naturam & proprietatem rei alicuius, non est hominis philosophi, sed eorum qui nihil docent, vt Galen. monet tertio de præsag. ex puls. quinto, ita enim facile esset vnicuique se ab omni difficultate explicare.

Refut. opinio Auerrois.

Deinde neque Auerro. Galeni mentem est assequutus, siquidem Galen. non fuit tam philosophiæ imperitus, vt crederet colorem posse in cerebro per visum, siue animæ siue oculorum videri, sed id intellexit, quod Auer. videtur ignorasse, nigrum melancholiæ colorem alia ratione, nempe spiritus animales, atque eorum splendorem turbando & obscurando, posse timorem & mœstitiam efficere. Pro quo memoria est repetendum quod Galen. docet, & in lib. de plac. Hippo. & Plat. & sæpissime, spiritus animales proprium instrumentum esse, quo anima suas perficit operationes: quos quidem spiritus animales idem scribit Gal. lib. de vtilitate respirationis, quinto minime obscuros, turbidos & fumosos, sed præ cæteris lucidos, purissimos atque optimos esse oportere, ad hoc vt bonæ & naturales fiant operationes: namque si èconutra illi fiant obscuri & perturbati, vt actiones quoque improbæ ac præter naturam fiant, necesse est. Hinc inquit Galen. vbi sanguis melancholicus & biliosus in vitiosos vapores soluuntur, alter ad melancholiam, alter ad phrenitim hominem deducit. Itaque hæc ratio est, quamobrem timor & mæstitia melācholiam sequātur, quoniam nigrities humoris melancholici contaminat & obscurat puritatem & splendorem spiritus animalis, ex quo animam, vitiato proprio instrumento, deprauate moueri & agere necesse est: vt satis possit constare, ad generanda hæc duo symptomata nullo propterea sensu opus esse, sed vnam spiritus perturbationem sufficere.

Quæstio, Quō vna actio sola cerebri lædi possit.

Tertia restat difficultas, quoniam diximus cum Galen. actiones principum facultatum & coniunctim & separatim lædi posse, quæritur quomodo vna sola actio, cæteris illæsis, lædi possit? siquidem Galen. docet, ac fere conuenit inter omnes, facultates principes in cerebri temperie consistere, illarumque operationes non aliter quam per cerebri temperiem fieri. Ad hanc difficultatem plerique omnes respondent, & se vnico verbo explicant, asserentes facultates principes tribus diuersis cerebri locis contineri, facultatem quidem imaginandi in anteriori parte, actionē ratiocinandi in media, memoriam in postrema: quæ doctrina imprimis est Aetij lib. 6 2. per hæc verba: Anteriore cerebri parte læsa, imaginatio solum læditur, medio vero cerebri ventriculo læso, ratio peruertitur posteriore autem circa occipitiū parte læsa, perit memoria. Aetio consentit Auic. 1. 1. doc. 1. c. 5. nec non 1. 3. tract. 1. cap. 2. quod item sentit Auer. 4. colliget. 40. Ea quoque docent pro læsione singularū actionū, ad singulos quoq; earū locos remedia esse apponenda. De hac quæstione multi multa disputant: etsi vero periculosum videtur discedere à communi opinione iam confirmata, tamē

ego

ego quidem puto Aetium, Auicennam, & quicunque illis consentiunt, hac in re præter Galeni disciplinam, & male sentire. Namque nisi me prorsus fallit memoria, Galenus nunquam has tres distinctiones cerebri tribus facultatibus designauit, immo vero ex illius disciplina mihi videor posse colligere quædam argumenta non leuia, quæ potius contrariam sententiam possunt demonstrare.

An facultates principes sedibus distinguantur.

Ac primum Galen. 8. de vsu partium 6. scribit, tres facultates principes, imaginationem, rationem, & memoriam, in cerebro residere, neque verbo quidem huius triplicis distinctæ sedis meminit, quod tamen hoc maxime loco cum facere oportuit, in quo de singularum huiusmodi facultatum vsu sermo fuerant institutus: atque illud tanto magis faciendum erat, cum hoc eodem lib. cerebrum in tres partes distribuisset, nempe duos anteriores ventriculos cerebri, postremum, & medium, quibus varios quoque vsus tribuit, docetque anterioribus ventriculi odoratum fieri, nec non animales spiritus elaborari, ventriculum medium esse quendam veluti transitum spirituum: in postremo facultatem animalem quam maxime vigere, & operari; quod si Galen. in ea fuisset sententia tres facultates hoc triplici loco distinctas esse, omnis ratio colligit, nullo modo hanc tam necessariam distinctionem ab illo prætermitti potuisse.

Deinde certum est, Galenum ex hac locorum distinctione nullam vnquam indicationem accepisse t adeo vt pro diuersitate principum actionum læsarum, ad diuersis quoque cerebri partes remedia debeant apponi, qui perpetuo in phrenitide, quęcunque ea fuerit, sumpta indicatione a structura, & qualitate partis, iubet remedia ad commissuram coronalem adhibere; quam quidem indicationem ille nunquam fuisset prætermissurus, si necessario variis partibus remedia essent apponenda, pro vt variæ facultates laborant.

Præterea Galen. cap. 12. artis medicæ, quo loco de principibus actionibus tractat, nunquam istarum meminit sedium separatarum, sed magis cerebri substantiam, atque illius temperamentum considerat, scribitque ex robore ingenii subtilem cerebri substantiam: ex tarditate intellectus, crassam; ex facilitate addiscendi, formarum facilem susceptionem; ex memoria, stabilem, & firmam: ex difficultate ducendi, formarum non facile susceptiuam, ex obliuione, fluidam: ex mobilitate in opinionibus, calidam, ex stabilitate, frigidam cerebri substantiam indicari.

Postremo Galen. hæc habet, 2. de motu musculorum. 6. Pars animæ imaginatiua, quæcunque ea fuerit, hæc eadem videtur recordari: si itaque insignes impressiones rerum in imaginationibus acceperit, conseruat perpetuo, atque id quidem est, memoria tenere: si vero obscuras, & penitus superficarias, non conseruat, & hoc est obliuisci. Quod idem voluit Arist. in lib. de memoria, qui docet memoriam non aliud esse, quam habitum imaginationis, & tanquam imaginem illius rei, ex qua fit imaginatio. Quod si imaginatio, & memoria diuersas obtinent sedes, non equidem video quomodo vna atque eadem pars animæ simul imaginari, & recordari possit. Cum igitur hæc ita se habeant, quidnam ad principalem quæstionem respondendum erit, quomodo facultatum principum vna tantum cæteris illæsis, lædi possit? Ego censeo respondendum, facultates principes in cerebri, corpore vna atque eadem sede consistere, ac singulas mediante cerebri temperie, suas actiones perficere: sed illud addo, huiusmodi varias actiones imaginandi, ratiocinandi, memorandi, minime vna atque eadem ratione, minime vna atque eadem temperie, sed plane diuersa fieri: quod manifeste demonstrat Galenus capite 12. artis medicæ, in quo, vt diximus, pro varia substantia cerebri; subtile, vel crassa, pro varia illius temperie, calida, vel frigida, humida, vel sicca, minime vero pro variis sedibus, docet actiones principes augeri, minui, ac plane variari: & manifestissime id confirmat 3. de locis aff. 5. vbi inquirens rationem inueniendi symptomata, quæ in principe facultate contingunt, statuit, pro variis causis morbificis, pro variis cerebri intemperaturis, modo vnam, modo alteram actionem vitiari; quod quidem exemplo memorię, & rationis luculenter declarat. Etenim quanquam vtraque hæc facultas, memoria, & ratio, ab eadem causa, & intemperie, nimirum frigida, lædatur, quæ intemperies, vt ille inquit, omnes actiones animales videtur stupefacere: tamen ita hæc se res habet, vt si intemperies fuerit remissa, sola memoria lædatur; si vero illa vehementius intendatur, simul cum memoria ratio quoque deperdatur, quæ stultitia dicitur: immo vero Galenus hoc ipso loco rationem docet, qua cuiusque cerebri intemperiem, & cuiusque intemperiei gradum, vel remissiorem, vel intensiorem liceat deprehendere, vt vnicuique affectui conuenientem curationem possimus inuenire.

Responsio ad quæstionem.

Quod si quis ijs non acquiescit, is memoria repetat, hoc idem in naturalibus quoque facultatibus, atque in cæteris membris contingere: namque, exempli gratia, in ventriculo, vel iecore non simul omnes actiones trahendi, retinendi, alterandi, expellendi, sed modo vna, modo altera sæpenumero læditur: & ratio pariter est, quam tradit Galenus 5. de locis aff. 7. Cum enim certum sit, essentiam omnium facultatum in propriis partium temperamentis consistere, si ventriculus, vel iecur, ad aliquam octo intemperierum labatur, contingit vtriusque actiones lædi, prout vnicuique intemperaturæ conuenit: sicuti diffuse demonstratur a Galen. 3. de symp. causis cap. 1. 2. & sequentibus. Cum igitur facultates principes pro varia cerebri substantia, ac temperie, suas edant actiones, vtique iam facile est intelligere, & causam reddere, quomodo cerebri substantia reddita crassiore, vel tenuiore stabili vel fluida, calida, vel frigida, humida vel sicca, sola vna actio, cæteris illęsis, lędi possit.

Differentię melancholię sunt plures, sed quę sumuntur a causis, principem locum obtinent: at vero si Galeno credimus, melancholia ab vna tantum causa, nempe ab humore melancholico prouenit, a quo etiam nomen recipit, ac duo illius pręcipua symptomata, timor, & mœstitia, originem habent: sin autem audiamus Auicen. & Alexand. & alios, melancholia non solum ab humore melancholico, sed etiam ab atra, & flaua bile, nec non a sanguine fieri potest, quod item videtur sentire Hippocr. 6. apho. 53. Deliria quę cum risu. &c. Verum isti male sentiunt, qui genera, & species inter se confundunt: siquidem melancholia est species delirij, quę non aliter quam ab humore melancholico potest prouenire; cęteri autem humores si deliria efficiunt, talia non sunt melancholia, sed aliis nominibus debent appellari: sicuti est mania, & similia; ad quem modum Hippocr. quoque in aphor. citato delirium intelligit, quatenus & genus, ac deliria in vniuersum complectitur. Itaque vna est tantum causa melancholię, humor melancholicus, qui vt postea videbimus, vel generatur in capite, vel aliunde ad illum transmittitur.

Differ. I.

Error Auicennæ, & Alexādri.

Sed præterea quæritur, vtrum melancholia ex sola intemperie frigida, & sicca sine materia fieri possit? quod inter cęteros Auicenna videtur affirmare. Huic quęstio respondeatis, id minime fieri posse, & Auicennam male sentire. Namque si sola intemperies posset melancholiam facere, senes, qui temperamento frigido, & sicco præditi sunt, omnes melancholici euaderent, qui tamen plerumque ab hoc morbo sunt liberi; vnde Galenus summa cum ratione humorem, minime solam intemperiem, causam melancholiæ constituit, qui, vt supra vidimus, inquirens causam, propter quā timor, & męstitia, duo propria, & insepa

Vtrū melāncholia ex sola intemperie prouenire possit Error Auicen.

rabilia melancholiæ symptomata contingant, nullam aliam reddit rationem, quam nigrum colorem succi melancholici, qui principio rationalis animæ quasdam veluti tenebras offundat.

An ex sola imaginatione quis fiat melancholicus.

Sed rursus quærunt nonnulli, vtrum ex sola diuturna, & attentissima imaginatione quis possit melancholicus fieri? Quibus respondeatis; huiusmodi intentas imaginationes non proxime, & immediate, sed mediante generatione humoris melancholici, posse melancholiam efficere: ac sane inter cæteras externas causas, quæ ad generationem huius humoris maxime conferunt, diuturnæ, profundæ, ac fixæ imaginationes sunt principales.

An melancholia a dæmone fieri possit?

Postremo autem Auicenna quærit, vtrum melancholia a dæmone fieri possit? Quam considerationem tanquam superuacaneam reijcit, cum Medici, inquit, profiteantur physicam doctrinam, neque hos terminos transeant: & demum concludit, dæmones, si modo id valent efficere, non alia ratione posse hominem melancholicum reddere, quam mediante generatione humoris melancholici, ex quo tanquam proxima, & immediata causa, hic morbus solet fieri, & foueri. In qua quidem re Auicenna mihi videtur nobilis Theologis consentire. Namque inter cæteros D. Thomas de sententia etiam Diui Augustini, de potestate dæmonum ita statuit, 1. parte Theologiæ quæst. 114. articulo quarto ad finem: Omnes transmutationes rerum corporalium, quæ per aliquas virtutes naturales fieri possunt, dæmonum quoque opera fieri posse. Exempli gratia, cum aliquæ res transmutantur in serpentes, vel ranas, quæ per putrefactionem possunt generari: reliquas vero transmutationes rerum corporalium, quæ virtute naturali fieri non possunt, nullo modo operatione dæmonum, secundum rei veritatem fieri posse. Exempli gratia, quod corpus humanum in corpus bestiale transmutatur, aut quod corpus mortuum reuiuiscat: quod si aliquando tale quid operatione dæmonum fieri videatur, id non esse secundum rei veritatem, sed ita sensibus apparere. Verum prætermissa theologica speculatione, illud nobis sit satis in præsentia, sine dubitatione esse dæmones, eosque ita permittente Deo, varijs modis homines torquere.

Externæ causæ melancholiæ. Differ. II.

Quod si quis præterea externas quoque causas cupit intelligere, ad hunc locum debent referri, quæcunque ad generationem humoris melancholici pertinent: qualia sunt victus ratio, studia vitæ, & similia.

Secundo sunt differentiæ melancholiæ ab actionibus læsis: namque, vt supra diximus, qandoque sola ratio læditur, cuius exemplum habetis apud Galenum de sympt. diff. 3. 4 de locis aff. 1. de illo qui primum vasa vitrea, deinde, & puerum per fenestram proiecit: quandoque sola imaginatio est deprauata: huius quidem a Galeno, Alexandro, & omnibus plurima exempla commemorantur, de quibus deprauatis imaginationibus illud vnum mihi sufficiat in præsentia, tale plerumque excitari delirium, quale cuique fuerit vitæ studium, & cōditio, sic qui viuunt in aulis principum, se Papas, Cardinales, Reges esse existimant: viri ecclesiastici personas Christi, aut sanctorum hominum sibi assumunt: forenses non nisi lites imaginantur: adeo vt quod aliquando a philosopo traditum est, sicut vinum potentius naturis, ita etiam melancholia se accommodet officijs, & studijs ægrorum. Sunt autem nonnulli qui huiusmodi deprauatarum imaginationum conantur causam reddere, inquiuntque illum qui putabat se esse granum milij, natura siccissimum fuisse, alterum qui negabat se caput habere, plurimas euaporationes ad caput habuisse: & sic de cæteris, de quibus Aetius lib. 6.

Varia deliria vnde proueniāt.

III. Tertio sunt differentiæ a magnitudine, & paruitate: melancholia alia est leuior, in qua æger vnam tantum deprauatam habet imaginationem: alia grauior, in qua plures facultates principes laborant.

IV. Inter cæteras differentias melancholiæ illæ sunt maxime notabiles, quæ sumuntur a loco affecto. Nam sicuti facultates principes non possunt lædi, non laborante cerebro, ita illud non perpetuo necessario per se laboret, sed aliquando a cæteris inferioris partibus in consensum deducitur: itaque apud Galenum 3. de locis aff. 7. tres melancholiæ differentiæ statuuntur. Prima in qua sanguine qui est in toto corpore, noxa vacante, solus sanguis qui in cerebro est, vitiosus redditur. Secunda, in qua sanguine vniuerso, qui est in venis, reddito melancholico, cerebrum quoque in consensum ducitur. Tertia, in qua non a toto corpore, sed a determinata parte, quæ pertineat ad hypochondria, vitiosæ quædam vaporationes in caput feruntur: vnde primam cerebro primum laborante: secundam per consensum vniuersi corporis; tertiam hypochondriacam, & flatuosam, Arabes mirachialem melancholiam appellant. Ex quibus quidem tribus melancholiæ differentiis cum de duabus primis conueniat inter omnes, de tertia multa in controuersia ponuntur: ac primum sunt nonnulli, qui volunt hanc tertiam melancholiam hypochondriacam a melancholia separare, asserentes huiusmodi ægrotos nusquam, & nunquam delirare. quod si illi non conuenit genus ratione omnis melancholiæ, iure videntur colligere, hunc affectum sub melancholia reponendum non esse.

Tres species melancholiæ.

An detur melāncholia hypochondriaca.

Vnde multi, & celebres Medici multas faciunt, & conscribunt consultationes medicas, de melancholia hypochondriaca, in qua nullum delirij vestigium apparet, verum isti a Galeni doctrina manifeste recedunt, quē certum est affectionem hypochondriacam tanquam tertiam speciem, sub melancholia constituisse: namque si hypochondriaci, sunt melancholici, vt ijdem quoque delirent, fateamur necesse est. Atque id quidem ex eo quoque fit manifestissimum, quod Galenus Dioclem reprehendit, quasi non exposuerit, cur mens in melancholico hoc malo lædatur: verba illius hæc sunt; Verum quæstione non indignum est, quare Diocles, cum causas aliorum symptomatum redderet, cur mens læsa sit, non scripserit, quamobrem quicunque sunt hypochondriaci, ijdem necessario melancholia, & delirio laborent.

Secundo cum multæ in hypochondriis contineantur partes, ex Galeno tum alijs locis, tum maxime 2. pror. 21. septum transuersum, ventriculus, cuius duæ sunt partes altera superior, altera inferior, intestina, mesenterium, iecur, lien, musculi: quæritur quænam ex tot partibus in melancholia hypochondriaca laboret? Diocles qui, referente Galeno, de hoc affectu librum composuit, illum numerat inter morbos ventriculi, ac seipsum explicando, inquit suspicandum esse, hosce ægrotos plus iusto habere caloris in iis venis, quæ alimentum ex ventriculo excipiunt, sanguinemque in ipsis venis crassiorem redditum fuisse. Deinde vero alteram quorundam Medicorum sententiam refert, qui docebant, os ventriculi quod intestinis continuatur, & vulgo pylorus vel portonarius dicitur, inflammatione tentari, atque hinc hanc partem obstrui, & prohiberi ne alimenta statuto tempore ad intestina descendant. Itaque ex Diocle duæ habentur opiniones, prima propria, morbum in ventriculo fieri: altera aliorum, infernum os ventriculi inflammatione laborare, de quibus duabus opinionibus Galenus suum iudicium non interponit. Falso autem Auicen. hanc sententiam de inflammatione pylori Galeno adscribit, quam certum est neque Galeni, neque Dioclis fuisse. Theophilus apud eundem Auicennam voluit, iecur atque intestina male affici. Nonnulli inquiunt venas mesaraicas laborare. Auer. demum 3 colliget. 4. statuit, locum præcipue male affectum esse lienem, cui Galen. quoque videtur consentire, qui scribit 5. de locis affect. 5. 6. de locis affect. 1. lienem, quotiescunque melancholicum

Quæ partes hypochōdriorū laborent in melāncholia hypochondriaca.

cum

cum succum non purgat pro naturæ instituto, sed illum transmittit ad ventriculum, tristitias melancholicas efficere.

Melancholia hypochondriaca quales affectus. Tertio non solum de parte, sed etiam quæritur de affectu, qualisnam sit affectus in melancholia hypochondriaca? Diocles sicuti vidimus, censuit esse immoderatam caliditatem venarum, quæ ex ventriculo alimentum recipiunt: alii inflammationem pylori Auicen. vehementem caliditatem iecoris, & intestinorum: nonnulli obstructionem venarum mesaraicarum, non sine earum inflammatione. Nos autem Galenum audiamus, qui in hac sententiarum ambiguitate profitetur manifesta interpretatione hunc affectum enarrare, scribitque ad hunc modum. Videtur quidem in ventriculo esse aliqua phlegmone, sanguis vero, qui in parte phlegmone laborante continetur, & crassior est, & magis melancholicus. Quemadmodum igitur eleuata ex ventriculo fuliginosa, & crassa euaporatione ad oculos, similia suffusis fiunt symptomata, eadem ratione etiam nunc, melancholica vaporatione facta ad cerebrum melancholica in mente eueniunt symptomata.

Ex quo facile est intelligere, Galenum hac in re a Diocle, & cæteris non multum dissentire, qui fatetur aliquam in ventriculo reperiri inflammationem, ex qua reddito sanguine crassiore, & melancholico, vitiosæ vaporationes in caput efferuntur. Cuius quidem immoderati caloris manifesta indicia sunt, partim æstus quem ægri percipiunt, partim quæ illis offeruntur, quippe a frigidis alimentis videntur iuuari, quod & valeant calorem hunc refrigerare, & extinguere.

Obiectio I. Sed aduersus hanc Galeni, Dioclis, & cæterorum sententiam, nonnulli arguunt, & primum si hæc affectio esset inflammatio ventriculi, aut alterius partis proximæ, tunc melancholia hypochondriaca perpetuo foret cum febre: cum certum sit, inflammationes partium internarum nunquam sine febre posse consistere: hic autem nulla est febris. Ergo, &c.

II. Deinde non solum febris, sed etiam sitis adesset necessario, cuius tamen nulla fit mentio: immo vero ægroti multum atque humidum sputum emittunt, ructus acidos percipiunt, acidamque pituitam euomunt, adeo vt dentes etiam torpore afficeantur: quæ quidem non videntur inflammationibus conuenire.

Solutio I. Ad primam rationem respondet Auer. loco citato, qui concedit argumentum, ac fatetur, fieri non posse, vt hæc ægritudo sit sine febre: sed vnum modo excipit, si melancholia fiat post declinationem apostematis, quo tempore, inquit, non remanet ex calore extraneo tantum, vt sit sufficiens ad faciendam febrem, sed tantus est vt sufficiat ad faciendam læsionem ventriculo & cerebro, atque ad mouendam huiusmodi passionem. Verum hæc responsio nulla est, quoniam omnis ratio colligit, calidas vaporationes, & melancholiam multo magis fieri vigente inflammatione, quam in declinatione, quando iam calor præter naturam est imminutus, ac fere extinctus: quare aliter, & facile respondendum est, Galenum hic accipere nomen inflammationis non proprie, sed communiter, quatenus significat partem incalescere, incendi, atque vri: in qua significatione accipitur ab Hippoc. & Galeno 1. progno. 27. Namque reuera videmus sæpenumero nonnullas internas partes insigniter calidas & æstuantes, vt iecur, quibus nulla febris coniuncta est: itaque etsi in ventriculo vel partibus illi proximis reperitur insignis caliditas, quæ potest sanguinem vrere, tamen nulla est inflammatio, quam febris necessario debeat comitari.

Solutio II. Ad secundam rationem respondet probe Auer. qui inquit, non necessario ad melancholiam sequi symptomata calida, etsi illa ex inflammatione prouenit, quoniam calor præter naturam lædit, & debilitat calorem naturalem, vt mirum non sit, si tunc fiant symptomata frigida, qualia sunt sputa copiosa, ructus acidi, & similia: ac tandem concludit Auer. secundum Alexand. acetositatem iam per calidum quam per frigidum fieri: siquidem calor natiuus non fortificatur, nisi per calorem qui ei formaliter non repugnat: ad ad quem modum videmus, in aere insigniter calido, vel frigido, acescere vina, quod nimia caliditas dissoluat, nimia frigiditas extinguat propriam, & innatam vini caliditatem. Itaque etsi in melancholia hypochondriaca sunt plurima sputa, ructus acidi, tarda concoctio, & alia id genus, quę omnes fatentur ex frigiditate prouenire, non hinc propterea sequitur, nullam in ventriculo, aut vicinis partibus reperiri inflammationem: siquidem calor præter naturam, innatum calorem dissoluit, vt ille deinceps nequeat suo munere fungi.

Ex his neque difficile est superiorum difficultatem dissoluere de parte laborante: etenim cum huiusmodi affectio, consensu omnium, ex fumosis, & adustis euaporationibus originem habeat, statuendum est, quamcunque partem in hypochondriis contentam, in qua sanguis potest incalescere, aduri, atque huiusmodi atras exhalationes facere, tanquam partem primario laborantem constitui posse. Itaque sicut cum Diocle, & Galeno concedendum est, in melancholia hypochondriaca ventriculum potissimum laborare, quam partem constat præ cæteris omnibus cerebro consentire, ita minime est negandum, reliquas etiam partes quæ sub hypochondriorum nomine continentur, posse aliquando laborare, siquidem nihil prohibet quin ex ijs partibus euaporationes eleuentur, & sic melancholia fiat.

Signa melancholię sunt triplicia: alia enim futurum; alia pręsentem morbum demonstrant; alia singulas differentias distinguunt; quę omnia sunt diligenter animaduertenda. Ac primum signa prognostica ex tribus pręcipue locis sumuntur; 1. ex pręparatione corporis. 2. ex pręcedentibus causis 3. ex medijs quibusdam dispositionibus I. Igitur corpora frigida, & sicca in decrescente ętate, quando humiditas, & caliditas incipiunt declinare, frigiditasque & siccitas succedũt, autumno, in regione, & locis frigidis, & siccis, isthęc, inquam, corpora ad melancholiam sunt admodum accommodata. II. Si quis vsus fuerit alimentis melancholicis, de quibus diffuse tractat Galenus 3. de locis aff. 7. si ęger fastidiosam victus rationem vixerit, adeo vt magnis diuturnisque exercitationibus, curis, cogitationibus, vigilijs, oppressus fuerit, & tandem si aliqua solita euacuatio, ac potissimum per hęmorrhoidas, vel in mulieribus per menses, retenta fuerit; hę omnes sunt quędam antecedentes causę, ex quibus licet futuram melancholiam pręd[icere]. III. Sunt medię quędam dispositiones, ac veluti pręludia melancholię; somni parui, diuulsi, somnia perturbata, vertigines, dolores capitis, morum mutatio, & alia id genus, de quibus Auicenna, Aetius, & cęteri loquuntur. Itaque ex ijs licet imminentem melancholiam pręd[icere] & pręcauere. *Signa prognostica.*

Signa autem quę pręsentem melancholiam demonstrant ex Hippocr. & Galeno 6. aph. 23. duo sunt, timor, & mœstitia sine manifesta causa. Et si quis quęrat, vtrum hęc duo sola signa sint satis, cũ præcipuum signum, nempe delirium, deficiat? Respondeatur istis duobus signis delirium quoq; contineri; etenim cum quis timet impossibilia, & quę nulla ratione debent timeri, verbi gratia, ne mundus corruat, nec non pręter rationem mœret, & mœstus est, istud sine deprauata imaginatione, vel ratione fieri non potest. Quo loco notandum est ex Galen. in com. hæc quidem duo symptomata melancholiam significare, si absque manifesta causa fiant, eadem tamen etsi propter manifestam causam incipiũt, cum in diuturnis durant perseuerãt, omnino insaniam pariter significare. Itaq; generaliter melãcholici timidi sunt, solitudines *Signa diagnostica.*

diligunt, seipsos negligunt, odio habent omnes homines, mortem pertimescunt, etsi nonnulli, inquit Gal. monstroso plane animo,& mortem metuant, & mortem sibi inferant: quæ signa tradita sunt a Galen. loco citato 3. de locis aff. 7.

Venio ad signa differentiarum, & quia nos statuimus vnicam tantummodo esse causam melancholiæ, humorem melancholicum, signa hunc humorem demonstrantia iam sunt exposita. Quod si quis cum Auicen. & Alexandr. qui ad melancholiam omne genus delirii referunt, velit prætcrea cæterorum quoque humorum signa cognoscere, de ijs pariter sæpius diximus.

Si quis fuerit melancholicus ex Dæmone, duo præcipua signa proferuntur: alterum quod æger, etiam si rusticus vel idiota fuerit, græce, & latine loquitur: alterum, quod futura prædicit, quandoque etiam nonnulla arcana patefacit; quæ quidem signa multi confirmant esse verissima: sed ego reuera hæc miranda nondum vidi: veruntamen Aristo. qui dæmones non credit, hoc signum in causam naturalem, nempe humorem melancholicum refert, scribitque 30. sect. probl. 1. ex qualitate, & vi huius humoris, & Sybillas, & Bachides, & omnes tales redditos fuisse, quicunque diuina inspiratione inspirati creduntur. Signa differentiarum ab actionibus læsis, a magnitudine, & paruitate, a tempore, alijs referentibus fiunt manifestissima: itaque sola restant indicia differentiarum ex parte laborante, quæ accurate sunt animaduertenda: etenim si quis probè velit melancholiam curare, vt locum primario laborantem intelligat necesse est: tota autem hæc pars diligenter a Galen. tradita est 3. de locis aff. 7. Namque vtrum vniuersum corpus melancholicum contineat humorem, an in solo cerebro ille sit coaceruatus, hac ratione licet deprehendere: imprimis corporis habitus est animaduertendus, siquidem molles, albi, pingues, ne quaquam humorem melancholicum habent, quos certum est potius pituitosos humores coaceruare: contra graciles, nigriores, hirsuti, & qui habent latas venas, aptissimi sunt ad generandum humorem melancholicum, quod potissimum contingit, quando vigilijs, curis, exercitatione, & huiusmodi animi perturbationibus sunt oppressi. Secundo loco est animaduertendum, num hæmorrhoides vel alia quæpiam sanguinis solita vacuatio retenta fuerit: si enim illud contingat, nihil mirum si totum corpus hoc humore redundet. Tertio expendendum est; quibusnam alimentis æger per bonam valetudinem vsus fuerit: etenim si ea talia fuerint, ex quibus facile sanguis melancholicus generatur, licebit colligere vniuersum corpus hoc sanguine refertum esse: sin contra alimenta optima fuerint, tunc potius contrarium indicant. Ad hęc oportet animaduertere exercitationes, vigilias, solicitudines, & similia, nec non morbos præcedentes: namque nonnulli per morbos febriles humorem melancholicum solent colligere. Ad firmiorem vero huius rei notitiam, Galen. addit facile quoddam experimentum, quo certissimum huius rei iudicium facere possimus, illud vero est sectio venæ cubiti, quam medium appellant: etenim secta vena, si sanguis effluens fuerit melancholicus, iam euidentissimum est hunc in toto corpore redundare, quod si contra sanguis non fuerit melancholicus, ille per Galenum statum supprimendus est: etsi Auicenna aliter sentit.

Signa per tem laborantis ostendentia.

Sin autem melancholia fuerit per consensum, non a toto corpore, sed ab hypochondrijs, plurima a Galeno ex Diocle ponuntur signa, quæ hunc affectum solent indicare, & sunt huiusmodi: primum ægri circa hypochondria maximum æstum percipiunt, cibisque refrigerantibus videntur iuuari: deinde assumpto cibo, eoque concoctu difficili, multa symptomata sequuntur, sputum humidum, & multum, ructus acidus, flatus, fluctuatio, non illico, sed cum aliquandiu retentus fuerit, interdum vehementes ventriculi dolores, quin nonnullis vsque ad dorsum progrediuntur: post vero quam alimenta concocta fuerint, omnia mitigantur, rursus post comestionem, eadem reuertuntur symptomata, quæ interdum homines ieiunos, interdum etiam post cœnam molestant, atque crudos cibos euomunt, & pituitam acidam, vt dentes quoque torpedine afficiantur. Hæc quidem a Galenò ex Diocle ponuntur, sed ijs omnibus Galenus duo illa symptomata adiungit a Diocle prætermissa, timorem, & mæstitiam, quæ tum generaliter omnem melancholiam, tum speciatim hypochondriacam significant. Atque hæc pariter huius secundæ differentiæ indicia sunt; ex quibus facile est intelligere, quantum vulgares Medici decipiantur, qui statim, vt audiunt ægros conqueri de flatibus hypochondriorum, asserunt illos melancholia hypochondriaca laborare, tametsi nullum adest neque delirium, neque aliud ex tot symptomatibus, quæ illius propria sunt.

Signa melancholiæ hypochondriacæ.

Error vulgaris Medicorum.

Quod si melancholia fuerit per consensum, non ventriculi, sed aliarum partium, quæ in hypochondrijs continentur, vt exempli gratia, ratione inflammati iecoris, ægri in ea parte insignem caliditatem percipiunt, quæ nonnunquam manibus, & pedibus communicatur, lotia sunt colorata, & ignea; quod item de liene, venis mesaraicis, & reliquis partibus statuendum est.

Demum vero si melancholia per essentiam fuerit in capite, tunc symptomata omnia magna erunt, in ventriculo aut nullę, aut exiguæ erunt querelæ, pariter neque vlla erunt indicia, quę demonstrent sanguinem totius corporis esse melancholicum, ad summam, nullo apparente indicio, quod vel vniuersi corporis, vel alicuius partis hypochondriorum læsionem demonstret, facile est colligere, ægrotum capite primum laborare melancholia laborare.

Signa melancholiæ per essentiã in cap.

Cum triplex fuerit statuta differentia melancholiæ, pro varijs partibus laborantibus, vel solo capite, vel toto corpore, vel hypochondrijs, quicunque hoc argumentum tractant, cuiusque differentiæ propriam curationem instituunt, & summa cum ratione: siquidem tam sępius diximus, indicationem quę sumitur a natura partis, non postremum locum obtinere, quare nos quoque separatim de singulis pertractabimus. Itaque si cerebrum primario laboret, Paulus, & Aetius distinguunt: namque si morbus fuerit recens, docent illum frequentibus balneis, bona victus ratione, & humectante, siue opealiorum præsidiorum posse curari: sin autem morbus antiquus fuerit, tunc multis, & validioribus præsidiis opus fore. Quam quidem distinctionem illi videntur accepisse a Galen. 3. de locis aff 7. qui hęc scribit: Admonendi mihi sunt amici, qui me frequentibus balneis, & victus ratione humida, & boni succi hunc morbum curantem viderunt, sine alijs pręsidijs, vbi noxius humor ob longum temporis tractum nondum vacuationi restiteret, cum enim iam diuturnus factus est, tunc fortioribus auxilijs indiget. Quod loco notandum est, Galenum indistincte hanc sententiam proferre, neque illam magis ad vnam, quam ad alteram differentiam accommodare, quam tamen sicut dixi, Paulus, & Aetius ad vnam tantummodo speciem melancholię, capite primum laborante, referunt. Alij vero de altera quoque differentia, toto corpore consentiente, eam interpretantur, neque vt mihi quidem videtur, sine ratione, imo vero si hęc res diligenter consideretur, non minus huic secundæ differentię, quam alteri, balnea, & proba victus ratio videntur posse vtilitatem afferre.

Curatio melancholiæ primario cerebro laborante.

Alij demum hunc locum interpretantur de melancholia hypochondriaca, qui mea quidem sententia falluntur, siquidem Hippocr. & Galen. 3. de ratione victus, & 10. metho. docent, laborantibus hypochon-

pochondrijs balnea non conuenire, immo vero ea multa pericula secum afferre.

Si igitur haec melancholia, capite primum laborante, recens fuerit, proba victus ratione, balneis, & opportuna animi oblectatione potest curari: at vero *Indicat.* si fuerit antiquior, fortioribus praesidijs opus est. Tota autem summa huius curationis consistit in tollenda cerebri intemperie frigida & sicca, quae generandi humoris melancholici causa est, sed quoniam id non licet facere, nisi primum totum corpus generaliter, deinde speciatim caput vacuetur, idcirco necesse est, ante omnia totum corpus euacuare: & cum huiusmodi communis vacuatio ad omnes differentias pertineat, ne idem saepius repetatur, satis fuerit semel eam tractare. Verumtamen hoc loco non est praetermittendus locus magni momenti, qui pertinet ad se- *De sectione venae al tercatio.* ctionem venae: namque Galen. sermonem habens de hac specie melancholiae, ita inquit: Vbi solum cerebrum melancholicum continet sanguinem, quod ad hunc locum pertinet, aegro non expedit sanguinem mittere, etsi propter aliam causam sanguis illi mitti possit. Quem quidem locum nonnulli, tanquam insigne exemplum, nobis obijciunt, qui aduersus veterus decretum contendunt, tres principes scopos ad sanguinis missionem non sufficere: Ecce, inquiunt, morbus est magnus, cum cerebrum primario laboret, neque hic potest afferri impedimentum vel aetatis, vel virium: itaque tres scopi non sufficiunt: vnde concludunt, quartum scopum necessario requiri, nempe co- *An tres scopi in sang. missione sufficiant.* piam sanguinis, quam forte insinuauit Galen. cum inquit, propter aliam causam sanguinem illi mitti posse. Ego vero mihi videor dupliciter posse ad hanc difficultatem respondere. Primum si dixero, Galenum missionẽ sanguinis hic praetermisisse propterea, quia morbus non sit magnus: quaeso enim quomodo magnus est morbus, qui sola victus ratione, & solis balneis potest curari? causam autem propter quam Galen. docet, sanguinem hisce melancholicis mitti posse, ego quoque simul cum aduersarijs interpretor, esse copiam sanguinis: sed illud addo, huiusmodi plenitudinem non per se, & primo, sed quatenus morbi magnitudinem, vel facere potest, sanguinis missionem posse indicare. Secundo possum respondere. Galenum hoc loco eam tantummodo indicationem sibi ante oculos posuisse, quam suggerit humorum copia, quae quidem reuera, si sola consideretur, sectionem venae, sicuti cacochymia purgationem, desiderat: vnde cum in toto corpore nulla sit humorum redundantia, propterea neque missio sanguinis videtur conuenire. At vero si huic indicationi alteram indicationem adiungas, quam separatim indicat morbi magnitudo, quamque Galen. manifeste per ea verba insinuauit: cum enim iam diuturnus factus est morbus, hoc est, vt ego interpretor, magnus, tam & sectione venae, & alijs fortioribus remedijs opus est. Post communem totius corporis, *Alteratio.* & particularem capitis vacuationem, illud vnum reliquum est, vt frigida, & sicca cerebri intemperies tollatur, quod medicamenta partim externa, partim interna solent praestare, quae quidem humectandi & moderate calefaciendi vim habeant. Interius optima sunt, conserua rosarum, violarum, borraginis, buglossae, fumi terrae, melissae; sunt syrupi, sunt decocta, & alia id genus, quae vel separatim, vel simul cum speciebus aromatici rosati, diambrae, laetificantis Galeni, & similibus, possunt administra- *Thermae reijciuntur.* ri. Nonnulli vtuntur aquis thermarum temperatis, sed cum omnes siccandi vi praeditae sint, mihi inutiles, forte etiam perniciosae videntur. Ad quem modum reijcienda quoque sunt decocta ex ligno; ex Sarsaparilla, china, & similibus, quae siccandi vim habent, etsi illis hoc tempore multi vtuntur familiariter. Ego aliquando lacte humano, vel asinino non sine magno fructu sum vsus, dummodo, & ventriculus, & caeterae corporis partes id possint perferre, de quibus Hippocrat. & Galen. 5. aph. 64. quod item de sero lactis statuendum est. Exterius familiaris idemque optimus est vsus olei maturi, vnde lanae oleo imbutae commode ad caput apponuntur: nonnulli maxime probant linimentum ex luteis oui, & oleo amygdalarum dulcium: alij vtuntur perfusionibus, & lotionibus, ex rebus humidis, & moderate calidis, vt radice altheae, maluis, ex betonica, capite & pedibus castrati, pedibus vitulorum, & similibus. Sed ego inter caetera omnia duobus praesidijs vti soleo; quorum alterum est stillicidium ex oleo bene maturo, vel oleo amygdalarum dulcium recenti: alterum est vsus lactis, quod supra caput vel ex ipso vbere animalis emulgetur, vel aliter funditur & administratur. Atque hactenus de curatione melancholiae capite primum laborante.

Sequitur melancholia curanda ex consensu hypo- *Curatio melancholiae hypochōdriacae.* chondriorum, quę aut difficulter, aut nulla ratione curatur: namque sicut diximus, ex vna parte adest inflammatio ventriculi, vel alterius partis, ex altera ventriculus est refrigeratus, multosque humores crudos, & flatus generat: vnde si velimus iuuare, & calefacere ventriculum, simul caliditas hypochondriorum augetur. si velimus refrigerare hypochondria, id sine refrigeratione ventriculi fieri non potest. Verum vtcunque sit, indicationes curan- *Indicat.* di sunt huiusmodi: vacuatio vniuersi corporis, & hypochondriorum, roboratio ventris, refrigeratio partis primum laborantis, ac demum corroboratio capitis, ne illud iam facile noxios humores, & vapores recipiat. Quatenus ad primam pertinet, tractaturus statim de communi corporis purgatione, illud vnum vos moneo; in hac specie melancholiae a vehementioribus, & validioribus medicamentis cauendum esse, qualia sunt scammonium, helleborus, & similia: siquidem laborantibus ventriculo, & partibus illi proximis, talia non conueniunt medicamenta: itaque satis fuerit leuioribus agere, & quae a proximis tantum partibus, in quibus noxia materia continetur, trahere possunt, qualia sunt sena, epithymum, rhabarbarum, & sit exemplum.

Purgans.

℞ *Fol. senae.*
Epithymi. ana ℥ iij. fiat infusio in decocto borraginis.
Fumi terrae. q. suf. & facta leui ebullitione.
℞ *Praedictae infusionis. ℥ iiij.*
Rhabarbari electi. ℈ iiij.
Syrupi violati sol. ℥ ij. M. & fiat potio.

Inter cętera maxime conueniunt clysteria, quę tamen non sint admodum acria, sed potius temperata, quę simul possint, & flatus dissoluere, & ęstuantes partes refrigerare.

Clyster refrigerans.

℞ *Fol maluar. m.*
Violarum.
Chamomali ana. M. j.
Seminum anisorum ℥. j. ß. M. *fiat decoctio.*
℞ *Praedictae decoctionis. lib. j.*
Sacchari rubei
Olei chamomalini completi.
Violati. ana ℥. ij. M. *pro clystere.*

Post vacuationem corporis, & hypochondriorum, *Refrigerantia externa.* pars primario affecta refrigeranda est ac speciatim ventriculus, qui semper laborat, roborandus est: itaque exterius pro refrigeratione sunt, ceratum rosaceũ *Fomenta calefacientia.* Galeni, vnguentum rosaceum Mesuę, & similia, quę vel ad tectum, vel ad partes calidiores apponenda sunt. Ad iuuandum ventriculum frigidiorem sunt fomenta ex decocto chamomęli, rosarum, calaminthi, baccarum lauri, seminum anisorum: sunt inunctiones ex oleo nardino, mastichino, & similibus. Interius sunt medicamenta quędam temperata, quę ex communi regula, quod remissum agit in intensum, simul valeat ventriculum calefacere, flatus dissol-

uere,& partes calidiores refrigerare:& fit exemplum.

℞ *Conserua florum borraginis*
Rosarum ana ℥ ij.
Specierum diamoschi dulc.
Diacymini ana ℥ j.
Syrupi rof. acetosi q. suf. M. & fiat electuarium.

Verum inter cætera hoc tempore multi familiariter vtuntur aquis thermarum , modo calidioribus , modo frigidioribus:nonnulli quoque vtuntur sero lactis;de quibus mea sententia nihil certi statui potest , itaque diligenter animaduertenda sunt, morbi causę , morborum symptomata , ęgri temperies,corporis habitus,ętas,tempus anni,& similia, ex quibus colligendum est, quidnam magis vrgeat,an magis refrigeratione,an calefactione opus sit,& simul determinandum , quodnam remedium facilius ęger possit perferre : in qua re debet Medicus oraculum Hippocratis memoria tenere, 1. epid. 2. 50. vt in morbis profit , aut saltem non noceat: siquidem experientia confirmat,hæc præsidia , si opportune administrentur , magnam sæpenumero vtilitatem, si importune, magna incommoda afferre.

Curatio melancholiæ ex consensu a toto corpore. Venio ad tertiam differentiam, in qua sanguis melancholicus in toto corpore continetur : in qua quidem curatione , & de communi purgatione tractabimus,sicuti fumus polliciti,& cætera omnia conabimur complecti , quæ ad omnes differentias videntur posse accommodari . Itaque nulli dubium est ,sicuti diximus de duabus primis differentijs , quin in hac quoque principalis indicatio afferatur vacuandi vniuersi corporis : & quamuis nõ eadem plane purgandi ratio singulis differentijs videatur posse conuenire , tamen neque adeo mihi videntur differre , vt non singulari quodam exemplo communem omnium rationem liceat intelligere.Sed singula perfequamur.

Leniens. Ad leniendam aluum mihi inter cætera cassia maxime probaretur,quæ præter purgationẽ potest quoque partium internarum calorem quoquo modo remittere,eaque vel sola cum seminibus anisorum , vel simul cum modica hiera, posset exhiberi.

Lenita aluo nemo est fere , qui non probet sectionem venæ, & Auicenna inter cæteros generaliter docet; hoc remedium in omni melancholia conuenire , etiamsi, addit Aretæus 1. de morbis diuturnis cap. 5. ægri sint graciles , & sanguinis inopes : veruntamen decet perpetuo virium , non solum præsentium sed etiam futurarum , rationem habere , ac potissimum cum fiat sæpenumero vt ęgri nolint comedere,& pręter modum fiant emaciati,ac fere exanimati:constantibus autem viribus vena omnino secanda est , quod quidem remedium potest , & totum corpus vacuare , & a capite reuellere, & iecur refrigerare,& alias vtilitates afferre . *Quæ vena secanda.* Sed quænam vena secanda est ? Si alicui retentæ essent hæmorrhoides, quæ superiori tempore consueuissent sanguinem melancholicum profundere,aut mulieri essent retenti menses,vel imminuti , in hoc casu,ex præcepto Galeni, & antiquorum , forent secandæ venæ inferiores, alioqui expedit venas superiores secare . Sed hoc tempore communiter practicantes hæmorrhoidas solent cum hirudinibus frequentissime aperire , siue illæ antea fluere consueræ fuerint , siue natura nunquam huiusmodi purgationem tentauerit : quibus Mesue inter cæteros maxime fauet,qui generaliter docet,in omni specie melancholiæ prouocationem hæmorrhoidum quam maxime conferre. Sed Medicus ex præcepto Galen. 3. de locis aff. 7. huic sectioni venæ debet interesse,& qualitatem sanguinis fluenus diligenter obseruare : namque si ille non videatur esse melancholicus,statim supprimendus est , si vero appareat melancholicus,tunc pro viribus atque habitu corporis ægrotantis , licet detrahere quantum satis fuerit . Quo loco Auic. duo tradit præcepta, digna maxima notatione: alterum,tametsi principio sanguis exeat subtilis, non propterea illum statim fore supprimendum , cum eueniat sępenumero,vt pręcedat sanguis subtilis,& deinceps crassus succedat . *Præcepta Auicennæ.* Alterum, incisionem venę amplificandam esse , ne per angustam incisionem exeat tantum sanguis tenuior,& quod grossum est,retineatur, & augeatur illius malitia .

Preparatio humorum melancholicorum. Lenita aluo, secta vena,iam de purgatione cogitandum est : sed ante omnia prę cęteris omnibus morbis,oportet integram coctionem attendere : siquidem noxij humores sunt crassi & difficiles , itaque primo sunt exhibenda ea medicamenta,quę incidendi atque attenuandi vim habeant, qualia sunt syrupus de succo borraginis,buglossę, de fumo terrę simplicis , de pomis simplex: de lupulis : decocta cichorei , ceterach , melissę, borraginis, de fumo terrę, & similium Vulgares medici , si non principio , saltem progressione temporis , vtuntur quoque syrupis compositis de fumo terrę , de epithymo , de polypodio, & similibus , qui conficiuntur ex sena,polypodio,epithymo,cassia, & alijs purgantibus medicamentis, qui quidem syrupi tantum abest vt coctionem efficiant , vt illam magis perturbent,& impediant: quare vos ab istis perpetuo caueatis .

Purgantia melancholiam. Concocta materia purganda est , ad quam purgationem multa sunt accommodata, sena,epithymum, polypodium,helleborus,lapis lazuli,diacatholicum, diasena solutiuum,confectio hamech;sed inter cętera omnia tum simplicia,tum composita , cortices radicum hellebori nigri,principem locum obtinent,quod, vel ex communi prouerbio potest constare , quo illi helleboro opus habere dicuntur , qui non sunt sano animo: & sane certum est,antiquiores medicos,ad leuanda mentis,& capitis vitia, plurimum,& frequentissime hoc medicamento vsos fuisse.

Exempla.

℞ *Corticum radicum hellebori nigri ℥ ij.*
Seminis anisor.
Fœniculi.
Ciperi ana ℥ ß.
Cinamomi
Caryophy. ana ℈ ß. fiat decoctio.

℞ *Prædictæ decoctionis. ℥ iiij.*
Syrupi rof sol. ℥ j ß. M.

℞ *Confectionis hame.h. ℥ iiij.*
Syrupi de fumoterra compositi.
Rosati sol. ana ℥ j. ß.
Decoctionis fumi terræ
Melissæ.
Cichorei q. suf M. & F. potio.

℞ *Pilularum cochiarum cum helleboro ℈ iiij.*
fiant pilulæ V. & deaurentur.

Purgatio repetenda. De purgantibus medicamentis illud sciendum est, vnam purgationem plerunque non sufficere : quare nonnunquam,& bis, & sępius , oporteret eam repetere:in quo casu licet a leuioribus incipere, & ad valentiora progredi . Neque hac in parte mihi conuenit cum illis,qui in melancholia, & alijs id genus morbis difficillimis , non nisi leuioribus vtuntur medicamentis;censeo enim magnis morbis magna quoque remedia conuenire .

Quid agendum dum æger accipere medicamenta nolit. Sed dicat aliquis,si contingat , sicut contingit frequenter, vt ęgri nolint hęc medicamenta accipere , quidnam agendum est ? Duplici ratione licet hoc incommodum deuitare,primum vt ęgri minis,quandoque verberibus, & omni studio cogantur ad illa assumenda:cum enim perpetuo timore opprimantur,hac ratione obedientes fiunt , & omnia accipiunt. Deinde illi sunt fallendi, permiscendo medicamenta in ferculis . Exempli gratia , in ptisana, in lacte,sicut Gal. aliquando facere consueuit : in quo casu licet , & ad Alchimistas confugere,qui & helleborum, & omnia medicamenta destillant , quę cum sint minima dosi, facile vel sola,vel cum alijs possunt exhiberi. Iis duabus rationibus postremo licet addere nonnulla

me-

medicamenta externa, quæ vulgo vmbilicalia appellantur, & expurgantibus medicamentis conficiuntur, atque ad vmbilicum apposita solent aluum mouere, quale est apud aromatarios emplastrum de arthanita, cui in hoc casu possemus permiscere cortices radicum hellebori nigri. *Medicamēta vmbilicalia.*

Porro in secunda indicatione ad reuulsiones veniendum est, quare conueniunt frictiones, ligaturæ, lotiones extremarum partium, cucurbitulæ, clysteria, & alia de quibus sæpe diximus: verum inter cætera apud cōmuniter practicantes sunt in frequenti vsu, cauteria, quæ à capite creduntur quam maxime reuellere, vnde non solum in brachijs & cruribus, sed etiam in syncipite & occipite solent inuri, adeo vt neque desint, qui caluariam audeant perforare: & Gordonius, suo tempore medicus celebris, narrat historiam de quodam melancholico, qui acceperat vulnus in capite, adeo vt cranium fractum esset, quo tempore ab omni melancholia sanus euasit, quamdiu vulnus apertum fuit: sanato autem vulnere, rursus eodem morbo correptus est. *Reuulsiua.* *An cauteria conueniant.*

In cauteriorum administratione equidem censeo admodum caute procedendum esse, cum experientia demonstret, melancholicis ea sæpenumero nihil prodesse, quandoque etiam non parum obesse, forte quod hic humor crassior nequeat euacuari, præterquā quod & cerebrum, & totum corpus magis quam deceat, soleat exsiccari. Itaque vos moneo, ne tam facile & prompte ad hæc præsidia deueniatis, sicuti medici nostrorū temporum facere solent.

Post hæc omnia illud reliquum est, vt intemperies membrorum principalium corrigatur, ac potissimum iecoris, & ventriculi: quæ duæ partes præ cæteris ad coctionem sunt destinatæ, etsi neque cerebri cura est prætermittenda, partim vt illud quoque proprium alimentum probe concoquat, partim vt à membris inferioribus nō tam facile noxios humores & vapores recipiat. Hæc autem possunt præstare partim medicamenta, cū interna, tum externa, de quibus satis diximus, partim & maxime congrua victus ratio, de qua Auicenna, ac fere omnes diffuse tractant, adeo vt superuacaneum sit de ea longius agere. *Intēperies corrigenda*

Præcepta ad melancholiam curandam.

Primum quod pertinet ad accidentia animi, danda
I. est omnis opera, vt ægri, quantum fieri potest, omnis
mœroris, molestiæ, & perturbationis fiant immunes:
quare sint præsto amici, ludi, musica, & illa quibus
per sanitatem solebant delectari, vt animi hilaritatem
illis conciliemus. Secundo diligenter cauen-
II. dum est, ne medici, vel domestici de ægrotum insa-
nia ac deprauatis imaginationibus pertinacius velint
cum illis contendere, quin potius omnes debent
ad eorum voluntatem omnia loqui, neque eos adhuc
magis irritare: potissimum vero arguto aliquo stra-
tagemate studendum est illos decipere, atque à semel
concepta opinione remouere; qua ratione multi aiunt
multos fuisse sanitati restitutos: sic apud Alexan-
drum est exemplum de illa muliere, quæ putabat
se comedisse serpentem. Tertio ex præcepto Ae-
III. tij in tota curatione quandoq; ab omni remedio opor-
tet abstinere, & naturæ aliquam remissionem concede-
re, quæ aliquando ab assiduis remedijs videtur affligi,
quiescens vero recreatur, & validius morbum superat.
IV. Postremo id memoria tenendum est, melancholicos,
quicunque semel in hanc ægritudinem inciderint, op-
portune singulis annis, non solum vere, sed etiam quā-
doque autumno purgandos esse, vel vnius Galen. testi-
monio, qui in libr. quos, & quando, nec non 6. apho. 47.
hac ratione gloriatur se multos melancholicos ab isthac labe præseruasse.

CAPVT XXII.

De Mania.

Tractantes de melancholia diximus delirium fieri dupliciter, vel cum febre, vel sine febre: atque hoc sine febre esse duplex; alterum quod melancholia, alterum quod mania dicitur: iure itaque de mania est etiā agendum. Mania igitur quam Latini furorem interpretantur, est delirium sine febre; quod ex Galeno 3. de locis aff. 7. 2. de sympt. causis ad finem: originem habet, vel ex sola calida cerebri intemperie, vel præterea ex calidis mordacibusque humoribus, qualis potissimum est atra bilis: quam sciendum est ex Galeno 4. aphoris. 25. 2. de crisibus 12. duplicem habere generationem: alteram ex sanguine crasso, ac veluti fece, vbi immodice excalefactus fuerit: alteram ex flaua bile vehementer assata: vnde sicuti in melancholia, proueniente à solo humore melancholico, ægri perpetuo timore & mœrore opprimuntur, ita econtra maniaci inordinata corporis motione feruntur, temerarij, iracundi, crudeles fiunt, qui amicos, astantesque morsibus, verberibus, alijsque iniurijs lædunt, vt vere ferinos mores exprimant, ex quo maiori ex parte vinculis detinendi sunt. *Definitio.* *Causa.* *Signa.*

Si quis quærat, quonam modo actiones principes, & quales in mania lædantur? Primum certum est illas non aboleri, non minui, sed deprauari. Secundo verisimile est omnes facultates laborare: siquidem hi ægroti non solum imaginantur quæ non sunt, sed etiam inter turpe & honestum, inter bonum & malum, inter amicos & inimicos, nullam distinctionem faciunt, quæ deprauatam imaginationem & rationem manifeste demonstrant. Sic forte etiam memoria vitiatur, tametsi Aetius scribit lib. 6. 8. memoriam seruari, veluti licet conijcere ex fabulis & cantilenis quas habēt familiares. Hęc igitur manię essentia, causæ & signa sunt. *Quæ actiones lædantur & quo modo.*

Curatio eadem esse debet quæ melancholiæ, præterquam quod sicuti in melancholia studemus moderate calefacere & humectare, ita in mania commoda præsidia vi refrigerandi & humectandi prædita esse debent, quod speciatim monet Alexand. qui scribit, eos medicos qui calidioribus antidotis & purgationibus vtuntur, præsertim hiera, ægros adhuc magis furiosos & insanos reddere, dum sanguinem ad siccius & acrius conuertunt. *Curatio.* *Indicat.*

Itaque pro lenienda aluo cassia foret præstantissima, clysteria ex decocto violarum, maluarum, lactucarum ex succo ptisanæ, oleo violato. Pro humoris præparatione, syrupus violatus, de succo borraginis, de nenuphare, de fumo terræ simplex, decocta cichorei, capillorum veneris, nenupharis, buglossæ, & similium. Optima sunt pro expurgatione confectio hamech simul cū cassia, serum lactis cum epithymo, polypodio, syrupo violato solutiuo. *Lenientia aluum.* *Præparantia* *Purgātia.* *Exempla.*

℞ *Flor. cassiæ nou. extr.* ℥ *iij. Fiat bolus.*

Præparans.

℞ *Syrupi de succo borrag.*
Violati simplicis
de nenuphare ana ℥ *ß.*
Decoctionis lactucarum
Nenuphar.
Cichorei ana ℥ *j. ß. M. pro syrupo.*

Purgatio.

℞ *Confectionis hamech.* ℥ *ß.*
Syrupi viol. sol. ℥ *iij.*
Decoctionis sup. scriptę. vel seri lactis q. suf. M.

Nulli autem dubium esse debet, quin ante omnia conueniat sanguinis missio, sicut de phrenitide diximus, vel sectis venis superioribus, vel inferioribus, præsertim si hęmorrhoides vel menses in mulieribus retenti essent. Post purgationem corporis vni- *Venę sectio* *Localia.*

uersi, caput postremo loco, nec non totum corpus, & interius, & exterius refrigerandum, & humectandum est, præcipue vero studendum somno, ad caput apponendo linimenta, irrigationes ex oleo violato, rosato, de papauere, ex decocto maluarum nenupharis, lactucæ, semperuiui, capitum papaueris. *Balneum.* Sed ad humectandum, & refrigerandum corpus vniuersũ nihil balneo aquæ dulcis præstantius esse potest. *Interna.* Interius sunt conserua rosarum, borraginis, buglossæ violarum, cõfectio diamargariton frigid. electuarium de gemmis, confectio diarhodon, trium sandalorum, &c.

Victus. Alimenta sint boni succi, sed quę refrigerandi, & humectandi vim habeant, de quibus sæpe diximus.

CAPVT XXIII.

De Insania Lupina.

Definitio. Signa. LYcanthropia est delirium sine febre, in quo æger imaginatur se in lupum conuersum esse, vnde nomen suscepit. Aegroti potissimum Februario mense interdiu latitant, noctu autem egrediuntur, & lupos in omnibus rebus imitantur. Atque hinc ego puto originem habuisse antiquam, & vulgarem opinionem, homines reuera in lupos conuerti, ac rursus humanam formam recipere: ad quem modum scribit Pausanias in descriptione Græciæ lib. 6. olim memoriæ proditum fuisse, pugilem quendam Parrhasium ex Arcadia, nomine Demænetum in sacris Iouis Lycæi se in lupum vertisse, ac decimo rursus anno pristrinam formam recuperasse, de quo exemplo; & mirabili metamorphosi Plinius lib. 8. cap. 22. Plato in 8. de publica. Hic morbus à Paulo Aetio, ex recentioribus vero ab Altimato, & reliquis, qui fere omnia ad verbum transcribunt, reponitur inter species melancholiæ: sed mea setentia præter omnem rationem; cum potius sub mania debeat collocari: etenim si diligenter singula eorum symptomata considerentur, oculi caui, lingua arida, totum corpus durum, arefactum, vlcera crurum insanabilia, & alia id genus, quæ accurate à Paulo, & Aetio commemorantur, facile est intelligere, hæc omnia non aliunde, quam redundante atra bile prouenire, atque huiusmodi egrotos iure esse maniscos. *Curatio. Vena sectio.* Ex quo id quoque licet colligere, vnam atque eandem curandi indicationem huic morbo, & maniæ conuenire, adeo, vt quæ de mania diximus, ad lycanthropiam iure possint accommodari. Sed inter cætera omnia præsidia omnes secant venam vsque ad animi deliquium, quia, vt nonnullis placet, ægri eo tempore circa initia veris multo crassiore sanguine redundant: sed, vt ego puto, quoniã maximus, & extremus est morbus; ad quem modum Galenus quoque in vehementissimis doloribus, in maximis inflammationibus ardentissimis febribus, tam copiosam sanguinis missionem probat. *Balnea. Lac Serum.* Tota porro summa huius curationis consistit in alimentis boni succi, balneis aquæ dulcis, potione lactis, & alijs pręsidijs id genus, cum internis, tum externis, quęcunque somnum conciliare, ac summam illam tum capitis tum corporis vniuersi ariditatem possunt emendare.

CAPVT XXIV.

De Catarrho.

Nominis vatio. CAtharrus, vel destillatio est vox æquiuoca, quare ante omnia distinguenda est. Scribit Plato 3. de republica ad finem, catarrhum tempore Socratis nomen fuisse, quod generaliter exuperantium humorum fluxionem ad quascunque corporis partes significabat, posteriores autem medicos coactos fuisse nona nomina inuenire. Sic Galenus 3. aphor. 12. Seniores autem, &c. interpretatur de ijs destillationibus, quæ per venas à capite ad partes infernas feruntur: huiusmodi autem distillationes, vt dicebat Plato, varia nomina sortitę sunt, prout materia à capite fluens varias corporis partes occupat, & varias ægritudines facit. Exempli gratia, si destillatio petat pulmones, dicitur asthma: si fauces, dicitur angina: si artus, arthritis: & sic reliquæ varijs nominibus appellantur, adeo, vt non defuerint, qui velint omnes morbos esse catarrhum. Verum pręter hanc generalem catarrhi significationem magis restricte & proprie catarrhus dicitur, vbi excrementa ad proximas oris partes descendunt: in qua significatione medici frequenter catarrhum solent accipere, qui quidem certas quasdam habet appellationes, prout materia ad hanc, vel illam partem defluit. Namque si à capite excrementum in os defluit, κατάρρουν græce, latine destillatio dicitur: si vero ad nares descendat, κορύζα græce, latine grauedo dicitur: vbi autem fauces humore imbuuntur, græce βράγχος, latine raucedo vocatur: quæ doctrina est Gal. 3. de sympt. causis 5. *Quid sit.* Ex quibus facile est intelligere catarrhum non esse morbum, non causam morbi, sed symptoma exiens immutatum: nec non in catarrho cerebrum, vel vt partem similarem, vel, vt partem instrumentalem, vel per se, vel per consensum alterius partis perpetuo laborare, adeo, vt sine malè affecto cerebro nulla vnquam destillatio fieri possit: quod pariter in Galeno traditum est. 1. de sympt. causis. 4. *An morb. thoracis.* Ex quo neque difficile est eam dubitationem dissoluere, vtrum catarrhus inter morbos capitis, aut thoracis debeat colloccari, cum Medici modo vni, modo alteri parti illum adscribant. Namque si ex vna parte catarrhus sine laborante cerebro esse non potest, ex altera autem ille proprie non magis ad thoracem, quam ad alias partes pertinet, ad quas contingit excrementum defluere, satis debet constare omnem catarrhum ad cerebrum pertinere, Rhasimque summa cum ratione de illo inter morbos capitis tractare, cæteros autem præter rationem inter morbos thoracis eundem reponere.

Quõ catar rhi generẽtur. Cæterum si quis cupit intelligere, quonam modo generaliter catarrhi generentur is memoria teneat, quod omnes fatentur Medici, ac sæpissime traditum est à Galeno, nempe singulas partes nostri corporis assidue ad se trahere sanguinem, vt illo nutriantur: quod si huiusmodi partes optime se habeant, ac præterea sanguis sit probus, tunc optimam fieri coctionem, adeo, vt totus fere sanguis in substantiam earum conuertatur, & pauca admodum excrementa generentur: contra vero si, aut partes sint male affectæ, aut sanguis sit improbus, aut simul vtrumque malum conueniat, tunc vitiosam fieri concoctionem, parumque sanguinis in substantiam partium transire, multa autem excrementa generari. Namque hæc eadem plane est ratio, cur destillationes generentur, vt eleganter scribit Gal. 7. de vsu partium. 1. Etenim si cerebrũ nullo vitio laboret sanguisque ad illud fluens sit laudabilis, tunc aliter fieri non potest, quin propterea fiat concoctio, & pauca admodum generentur excrementa, quæ facile per opportunos, & naturales meatus solent purgari: quandoquidem ex maximis, & præcipuis naturæ curis illa est, vt omnia excrementa ex omnibus partibus corporis expurgentur, ac maxime si hę partes fuerint principes, quale est cerebrum: contra vero si cerebrum male affectum, aut sanguis vitiosus fuerit, aut vtrumque vitium concurrat, tunc omnis ratio colligit, alimentum fore exiguum, excrementa autem plurima: quę quidem cum nimia copia, sæpius etiam mala qualitate sint naturæ molesta, neque ab ea possint gubernari, ad partes cerebro subiectas per vias alioqui late patentes solent pręcipitari; cum ita natura comparatum sit, quod Galen. docet 2. de diff. feb. vltimo, de causis morborum 6. 3. de facult. naturalibus 13.

vt

vt vnaquæque pars nostri corporis semper studeat ad alias partes propellere, quæcunque illi molesta, & noxia sunt. Quamobrem Gal. apposite catarrhum diarrhææ assimilauit 3. de symp. causis. 2. Nam quemadmodum diarrhæa ob ventris cruditatem, ita certum est catarrhum prouenire, quod cerebrum improbe suam coctionem faciat.

Differentiæ. Sequuntur differentiæ catarrhi, inter quas illæ sunt notandæ, quæ sumuntur ex causis, de quibus causis nõ omnes conueniunt. Arist. 2. de par. animalium 7. vnam *Causæ.* tantummodo catarrhi causam videtur constituisse, intemperiem cerebri frigidiorem, qui docet excrementa sanguinis sursum delata a cerebro refrigerari, concrescere, atque ita pituitæ fluxionem fieri, sicut in magno mundo de generatione imbrium contingit, quos constat non aliter fieri, quam vaporibus vi caloris ex terra in sublime eleuatis, qui vbi superiorem aeris frigidiorem partem attingunt, refrigerantur, & in aquam vertuntur, quæ rursum in terram cadit. Philosopho videtur consentire Auicen. 5. 3. cap. proprio, qui huius rei aliud exemplum affert, nimirum de alembico plumbeo, in qua vapor rei destillandæ sursum ascendit, a plumbi frigiditate concrescit, & in aquam vertitur. Sed Galen. magis apposite, & vere mihi videtur catarrhi causas tractare, qui 3. de symp. causis 4. docet, cerebrum destillationis causam esse dupliciter: vno modo tanquam partem similarem, altero tanquam instrumentalem: itaque prima ratione illud laborat intemperie, secunda ratione laborat nimia repletione. Et si quis quærat, qualisnam cerebri intemperies catarrhum possit efficere, etsi Galen. & loco citato, & 3. de locis aff. 5. duas tantum, caliditatem, & frigiditatem commemorat: tamen ego puto illum tanquam exemplis vsum fuisse, neque cæteras duas, humiditatem, & siccitatem, fore prætermittendas. Cum enim iam statutum fuerit, catarrhum non aliter fieri quam vitiata cerebri coctione, si quælibet cerebri intemperies, cum simplex, tum composita, potest coctionem vitiare, quod omnes fatentur, cui dubium esse potest, catarrhum ex qualibet cerebri intemperie fieri posse? Prima igitur est frigiditas, quæ manifestissime cerebri coctionem lædit, ex quo multa generantur excrementa, quæ deinceps reddita crassiora descendunt, & destillationem faciunt. Secunda est caliditas, quæ etsi ad coquendum est maxime, apta, tamen cum multum attrahat, & sæpenumero plusquam possit concoquere, ac ratione sure excrementorum, & destillationis causa statui potest. Tertia est humiditas, quam certum est partem laxiorem, & debiliorem reddere, neque ascendentes vapores satis posse exsiccare, coquere, & dissoluere. Postrema est siccitas, quæ quidem etsi ad robur cerebri atque illius coctionem videtur facere, tamen si vehementer augeatur, sicut in senibus contingit, nulli dubium esse debet, quin coctionem lædat, & excrementis destillationibusque occasionem præbat. Neque vero dubium est, quin huiusmodi intemperies, non solum simplices, sed etiam compositæ possunt destillationem efficere, inter quas calida, & humida, frigida, & humida, principem locũ obtinent. Est præterea cerebrum tanquam pars instrumentalis, si nimium repleatur, destillationis causa: ad quem modum ex crapula, ebrietate, & alijs erroribus, plurimi vapores, & humores sursum feruntur, qui cum nequeant concoqui, deijciuntur a natura, & ita catarrhus efficitur. Quod si quis præterea cupiat causas quoque externas intelligere, vno verbo sunt illæ omnes, quæcunque cerebro vel tanquam parti similari, vel tanquam parti instrumentali possunt aliquam noxam *A copia.* afferre, atque id efficere, vt cerebrum tot redundet excrementis, quot destillationem possunt facere. Secundo loco sunt differentię destillationis à copia & quantitate materię, etenim quędam est pauca, quędam mediocris, quædam multa, adeo vt quandoque periculum *A qualitate.* immineat suffocationis. Tertio sunt differentiæ ex qualitate destillantis materiæ, quæ multis modis potest considerari. nam alia est calida, alia frigida, alia tenuis, alia crassa: ex colore, alba, flaua, liuida, nigra: ex odore, quædam feret, quædam caret odore: ex sapore, alia est dulcis, alia amara, alia salsa, alia nullum refert saporem ex forma, alia rotunda, alia liquida, & similes, quæ omnes differentiæ sub qualitate possunt comprehendi. *A modo eiectionis.* Quarto sunt differentiæ ex modo quo materia eijcitur: namque alia cum tussi, alia cum vomitu, alia cum screatu, alia cum simplici expuitione: qui quidem varius modus manifeste varios locos indicat, in quos cadit destillatio: siquidem quæcunque ore exeunt vomitione, ex gula, & ventriculo; tussi ex partibus respirationi seruientibus: screatu ex faucibus, & gurguglione, simplici sputione, ex ore solent deduci, vt docet Galen. 4. *A modo generationis.* de locis aff. 7. Quinto sunt differentię a modo generationis; destillatio alia fit cerebro primum laborante, alia per consensum aliarum partium. Cerebrum primario laborat intemperie, sicut diximus; per consensum autem vel totius corporis, in quo sanguis vniuersus vitiosus continetur, vel per consensum determinatę partis, ac potissimum ventriculis, iecoris, vteri in mulieribus, ex quibus frequenter plurimi humores, & vapores in caput feruntur, & destillationes contingunt. *A tempore* Sexto sunt differentię a tempore: catarrhus alius re- *A coniunctis* cens, alius antiquus. Postremo sunt differentiæ a coniunctis, destillatio vel est cum febre, vel sine febre; in corpore vel boni habitus, & robusto, vel extenuato, & debili: in seniore, vel iuuene, & sic de cæteris. Quo loco notandum est, quod supra diximus, huiusmodi omnes differentias vel ad cognitionem, vel ad prognosticum, vel ad curationem esse quam maxime vtiles. Exẽpli gratia, si materia destillans fuerit tenuis, & salsa, calidam cerebri intemperiem indicat, neque magno caret periculo: contra si ea crassa fuerit, insipida, intemperiem frigidam, & longe minus periculum significat. Si catarrhus fuerit in valde senibus, ex 2 apho. 40. nullam recipit curationem. Si fuerit cum febre, omnes secant venam; quod item de cęteris differentijs facile est colligere, & demonstrare.

Signa. Signa præsentis destillationis sunt manifestissima: sunt etiam plurima signa differentiarum manifesta ex ægrotum relatione. Cerebro primario laborante, si intemperies calida fuerit, facies erit colorata, destillans materia erit densior, quandoque actu calida, saporis amari, salsi, coloris flaui, viridis, aderunt vigiliæ, iuuabunt refrigerantia; pręcessere victus ratio, aer, & similia, quę potuerunt calefacere. Si vero intemperies frigidior fuerit, tunc apparebunt signa ijs opposita, faciens pallida, materia aquosa, quandoque actu frigida, alba, omni sapore destitutum, somni longiores, calefacientia iuuabunt, pręcesserunt quę refrigerandi vim habent: quod item de cęteris statuendum est. Quod si altera ex parte cerebrum non primario, sed per consensum laboret, tunc nullum male affecti capitis indicium apparebit; itaque oportet inuestigare, qualisnam sit intemperies ventriculi, & aliarum partium, quomodo vniuersum corpus se habeat, qua ratione singulæ coctiones perficiantur: ex quibus facile est locum contentientem, & laborantem inuenire.

Curatio intẽperiei calidæ. Aggrediamur nunc curationem destillationis eius quæ ex intemperie calida originem habet. Hic autem memoria tenendum est, vbicunque est destillatio, ibi necessario materiam in capite contineri: quare præcipue sese offert indicatio vacuandi capitis; verum cum id non liceat sine præcedente totius corporis vacuatione, ideo omnium primo totum corpus vacuandum est: deinde ad reuulsionem, ac postremo ad capitis alterationem per contraria deueniendum est.

Vtrum iis indicationibus liceat satisfacere, cito an tarde, facile an difficulter, id potissimum ex differentiis licet colligere. Namque destillatio per consensum partium inferiorum, & quæ recens adhuc est, sine dubio facilius & citius curatur, quam altera cerebro primario laborante, & quę antiquior fuerit.

Si pauca materia, frigida, dulcis vel insipida, non fœtens, non rotunda ad nares vel os defluens, longe

minus

minus negotium & periculum affert, quam si ea fuerit multa, calida, amara, salsa, fœtens, rotunda, & ad pulmones decumbat. Eadem ratione febris adiuncta, macies, ętas senilis, sine dubio longiorem & difficiliorem curationem arguit.

Sed rem aggrediamur, & primum calidā cerebri intēperiem incipiamus. Quod ad primam igitur pertinet indicationem, si morbus non vegeat, aluus lenienda est, & inter cætera cassia foret præstantissima. Deinde ad sectionem venæ deueniendum est, quod quidem remedium Mensues scribit in tribus casibus conuenire. *Leniens. Venæ sectio.* Primo si catarrhus fuerit calidus, in corpore calido, in quo sit oculorum rubedo, & venarum plenitudo. Secundo, si catarrhus sit calidus, declinans ad oculos valde: aut qualiscunque sit, & terminetur in faucibus, in pulmone, aut coxis, aut diaphragmate. Tertio si catarrhus fuerit cum febre. Sed quæso consideretis quā huiusmodi doctrina sit inepta & confusa: etenim si debet medicus omnes huiusmodi conditiones attendere, aut nunquam aut raro in catarrho sanguinem mittet: vos autem Hip. & Gal. audiatis: quare si catarrhus fuerit magnus, quod ex traditis differentijs licet intelligere, qualiscunque ille fuerit, consentientibus viribus & ætate, perpetuo accedatis ad venæ sectionem, quæ sit cephalica, sanguisque extrahatur pro ratione plenitudinis, habitus corporis, & rerum similium. *Preparantia.* Deinde materia coquenda, & præparanda est cum syrupo rosato recenti, de succo endiuiæ, & si eā peteret pulmones, cum syrupo de farfara, violato, cum decoctione borraginis, capillorum veneris, cichorei, farfaræ, liquiritiæ. Quod si huiusmodi materia foret admodum calida, & acris, tunc licet deuenire ad syrupum de papauere, ad decoctionem lactucarum, & similia. *Purgātia.* Apparente coctione purgationem adhibeatis cum rhabarbaro, syrupo rosaceo solutiuo, pilulis aureis, electuario de succo rosarum, & similibus. *Reuellentia.* Post communem corporis vacuationem, ex secunda indicatione ad præsidia reuellentia veniendum est, de quibus sæpe diximus: sed inter cætera hoc tempore sunt admodum familiaria cauteria, quæ partim cruribus & brachijs, partim syncipiti, & occipiti imponantur: de quibus alias vos monui cum Galen. 6. de tuenda 9. 2. de med. sec. locos 2. ea non sine iudicio, & indifferenter esse administranda, quandoquidem si cerebrum calida intemperie laboret, longe magis nocent quam prosint. *Caput purgantia.* Interea ad propriam capitis purgationem veniendum est, quæ cum per duas præcipue partes, nimirum per os, & per nares possit fieri, in præsenti casu altera quæ deducit materiam ad os, minus videtur conuenire, quod hinc periculum immineat, ne humores facilius ad subiectas, & nobiliores partes præcipitentur, quare altera per nares longe commodior censenda est. Postremo autem ad cerebri prouidentiam oportet deuenire, ne id nobis contingat quod Gal. 6. de tuenda sanit. 9. plerisque sui temporis medicis obijciebat, *Cerebrum roborātia, & refrigefacientia.* quorum alij oris, alij narium, alij ventriculi, alij cæterarum partium, ad quas destillatio decumbit, curam suscipiebant, cum tamen magis necessarium fuisset cerebrum tanquam mali fontem curare. Multa autem sunt quæ calidam cerebri intemperiem possunt emendare: inter cætera Gal. loco citato de tuenda valetudine maxime probat balneum aquę dulcis, quod prestantissimum est: sic parari possunt lotiones & perfusiones ex rosis, violis, myrtho: lactucis, maluis, capitibus papaueris albi, &c. quibus memoria perpetuo teneatis, nonnulla moderate calida, chamomælum, anethum, semina anisorum, aut quid simile perpetuo permiscendum esse: namque hęc medicamenta calida moderate imposita sunt tanquam vehiculum, vt medicamenta frigidiora facilius penetrent, & ad partem affectam deducantur: sic perfusio cum oleo rosaceo omphacino, violaceo, aut simili, optima foret. Interius sunt conserua rosarum, violarum, nenupharis, confectio diarhodon, diacodium, & similia. Alimenta sint boni succi, & eadem cum medicamentis facultate prędita: de quibus illud notandum est, medicos generaliter in catarrho tenuem victus rationem instituere, vnde est vulgaris versiculus: *Victus ratio.*

Esuriant, vigilent, sitiant, qui rheumata curant.

Veruntamen scatis hanc tenuem victus rationem in catarrho calido haud prorsus conuenire, cum periculum immineat ne ita humores adhuc magis incalescant & vrantur, ex quibus postea necesse est malum augeri.

Si autem destillatio ex frigida intemperie oriatur, *Curatio frigidæ intemperiei.* ijsdem indicationibus agendum est: pro lenienda aluo hiera cum cassia, mel rosa. sol. cum manna forent optima. *Leniens. Venæ sectio. Præparantia.* Si morbus fuerit magnus, vel immineat magnus, consentientibus viribus & ętate, nullo modo venę sectio est pręmittenda, quę tamen sumpta indicatione ab humore noxio, fiat moderate. Pro coctione materię primum quidem conueniunt leuiora, qualia sunt mel rosaceum, syrupus de betonica, oxymel simplex, decocta saluię, betonicę, liquiritię. Deinde valentiora, syrupus de duabus vel quinque radicibus, de hyssopo, de prassio, de stęchade, oxymel compositum, decocta hyssopi, origani, pulegij, calamenthi. *Purgātia.* Apparente coctione purgatio est instituenda per medicamenta simplicia, agaricum, rhabarbarum, turbith composita cum pilulis de hiera, cum agarico, cum pilulis cochijs, electuario diaphœnicon, hiera Pachij, & similibus, quę quidem purgatio sępe vnica non sufficit, sed & bis & ter repetenda est, cum materia sit frigida, & plerunque rebellis, vt non ita facile & cito possit purgari. *Reuelātia.* Secundo pro reuulsione omnia conueniunt, sed inter cętera glandes, & clysteria acrimia principem locum obtinent: neque vero hic cauteria quoque sunt pręterrmittenda, quę in materia frigida vel ex Gal. sententia 6. de tuenda val. 9. videntur conuenire. *Caput purgantia.* Post hęc cerebrum speciatim purgandum est, & cum ex hac frigidore materia nullum fere periculum partibus interioribus videatur imminere, non solum errhinis, sed etiam apophlegmatismis licebit vti. *Caput calefactētia.* Demum vero ipsum cerebrum calefaciendum, & roborandum est, & multa sane sunt quę id pręstant: *Lotiones. Perfusiones.* exterius sunt lotiones & perfusiones capitis ex decocto absinthij, betonicæ, maioranę, serpilli, hyssopi, calamenthi, seminum odoratorum, agarici, & similium: sunt linimenta, & stillicidia ex oleis, chamomelino, nardino, liliorum alborum, rutaceo, & similibus. *Linimenta Stillicidia.* Nonnulli vtuntur lotione capitis ex vino generoso aromatico, cui pręterea addunt caryophillos, gingiber, piper, & similia: sed recentiores familiariter vtuntur aquis thermarum, calidarum, *Aquę thermales.* neque solum pro stillicidio, sed etiam pro potione, quod quidem pręsidium experientia confirmat maximam sępenumero vtilitatem afferre. *Conseruę.* Interius conueniunt syrupi, decocta, conserue, ex betonica, saluia, hyssopo, rosmarino: sunt diacyminum, diamoschum, diacalamenthum, mithridatium, theriaca, & similia. Atque hactenus de capite primario laborante, namque ex ijs veluti exemplis facile est cuique cęterarum quoque intemperierum curationem constituere. Si autem destillatio proueniat ex consensu aliarum partium, vel vniuersi corporis, vel alicuius partis, non est de ijs hoc loco longius agendum, quoniam pertinet ad alias tractationes.

DE AFFECTIBVS Oculorum.

CAPVT XXV.

De Ophthalmia,

RHASES post caput de catarrho agit de affectibus oculorum, quæ tractatio respondet 4. lib. Galen. de compos. med. secundum locos, ex quo nonnulli consueuerunt hunc quartum librum Gal. esse tertio præponendum, siquidem oculi sunt nobiliores, proximiores, & forte magis apti ad suscipienda mala ex cerebro, quam sint aures, & nares, de quibus Galen. in lib. 3. sermonem habet. Sic Arist. 2. de anima. primo de sensu visus, tum de cæteris pertra-
Plurimi morbi oculorum. ctat. Quoniam vero Rhases a præsenti cap. vsque ad cap. 24. de solis oculis agit, ac reuera morbi oculorum sunt propemodum infiniti, adeo vt apud antiquos medici fuerint, qui non alios quam oculorum morbos curarent, & propterea medici ocularij dicebantur, quorũ meminit Galen. 6. apho. 31. cum non possimus sermonem habere de omnibus, mihi statutum est tres oculorum morbos seligere: ophthalmiam, morbum in intemperie: Suffusionem, morbum in mala compositione: Vlcera, morbum in soluta vnitate, ad quos cæteri omnes videntur quoquo modo posse referri. De oculo tam admirando visionis instrumento multa quidem forent dicenda, imprimis autem illius anatome esset tradenda, sine qua eius morbi neque cognosci, neque curari possunt, sed quoniam hæc alibi habentur, statim aggredior ophthalmiam, quæ inter eos morbos numeratur a Galen. 5. meth. 12. qui a læsa particula nomen recipiunt. Celsus, & cum eo Latini, lippitudi-
Ophthalmia. nem appellant. Quid sit ophthalmia declaratur, a
Definitio. Gal. de diff. morb. 13. 2. Glau. 2. nempe inflammatio illius membranæ quæ corneę tunicæ adhæret, quã propterea adnatam, adhærentem, Barbari coniunctiuam appellant, quod totum oculum fere contineat, & vicinis partibus communicat. Si quis obijciat, Galen. aliter sentire, qui 4. de med. secund. locos cap. proprio scribit, ophthalmiam esse inflammationem tunicæ, os capitis, & caluariam ambientis; facilis est responsio ex eodem Gal. quod Celsus confirmat, nimirum adnatam tunicam ex pericranio originem habere, ab eo per mediam frontem, & tempora vasa in oculos deferri, & vno verbo, membranam ambientem caluariam, & tunicam adnatam quæ oculos amplectitur, vnam, & eandem esse.

Ophthalmia quõ generetur. Si quis autem quærat, quomodo isthæc inflammatio in oculo generetur? Respondeam eam fieri sicut reliquæ inflammationes fiunt: in quibus scribit Galen. de inæquali intemperie 3. fluentes humores primum venas maiores occupare, deinde ad minores, tum ad minimas, ac postremo ad inania spatia peruenire. Ex ijs facile est intelligere, quod modo diximus, ophthalmiam esse morbum in intemperie cum materia; docente Gal. de diff. morborum 5. de causis morb. 6. huiusmodi morbos ex intemperie, tam simplices quam compositos cum affluxu materiæ, non alios esse quam tumores præter naturam: etsi non ignoro Auicen. 2. primi, & recentiores prope omnes quĩ Auic. sequuntur, docere, omnia morborum genera, intemperiem, malam compositionem, solutionem continui, continere.

Differ. 1. Differentiæ ophthalmiæ sunt plurimæ, ac primum sunt differentiæ a loco affecto, quæ varia quoque nomina sortitæ sunt, de quibus cum plerique omnes admodum confuse tractent, ita habendum est. Namque si leuis quædam inflammatio, ac veluti inflammationis præludium sine discrimine oculi partes inuadat, quæ cum rubore quidem ac dolore sed exiguo, & mitius fuerit græce ταραξις, latine conturbatio vel perturbatio dici potest. Nonnulli secuti Paulum, addunt a causa externa, sole, fumo, puluere, & similibus, hoc malum excitari, sed nihil prohibet, mea sententia, quin a causa quoque interna fieri possit, vitio ventriculi post nimiam potationem, & alios errores id genus. Si vero palpebræ tantummodo inflammationem patiantur, quæ inuicem hæreant, vt oculus nequeat aperiri, græce φίμωσις dicitur, latine præclusio quędam, & quasi ligatio earum partium, quę secundum naturam apertæ esse debent: contra autem si oculus apertus maneat, neque claudi possit, albo nimirum oculi in tumorem sublato, atque eminente, nigro vero subsidente, græce χήμωσις appellant: in quo affectu præter ruborem, & inflammationem, vt inquit Paulus, proprium signum est palpebrarum conuersio, quæ simul iungi non possunt. Demum si adnata vel coniunctiua tunica inflammatione laboret, ophthalmiam esse certum est. Ergo vnico verbo ταραξις, quam multi ὀφθαλμίαν non veram appellant, est affectus omnium oculi partium communis φίμωσις palpebrarum, χήμωσις albi oculorum, ὀφθαλμία adnatæ membranæ. *Tharaxis.* *Phimosis.* *Chemosis.* *Ophthalmia.*

Secundo sunt differentiæ a causis, de quibus non conuenit inter omnes: sed nos Galeno acquiescamus, qui 13. metho. 12. 2. ad Glauc. 1. docet, ophthalmias ab omnibus humoribus, sanguine, bile, pituita, melancholia, sed potissimum a sanguine, & flaua bile fieri posse. Causæ autem externæ sunt omnibus manifestæ, venti, calores, contusiones, vulnera, & alia id genus, quæcunque humorum fluxionem ad oculos possunt excitare. II.

Tertio sunt differentiæ a temporibus morbi, principio, augmento, statu, declinatione: quæ maxime pertinent ad curationem: siquidem pro varia temporum ratione, varia quoque remedia debent administrari *III.*

Quarto sunt differentię a qualitate inflammationis, namque sicuti apud Galen. 2. ad Glauc. 1. contingit omnes inflammationes esse duplices, alteram humidam, quę ex calida fluxione membrum occupante euenit: alteram siccam, quando nullo humore influente calor natiuus igneus redditur: ita ophthalmia quędam est humida, qualis iam est definita, quędam est sicca, quæ non simpliciter ὀφθαλμία, sed ξηροφθαλμία nuncupatur: de qua differentia ophthalmię siccæ, atque eius causis, loquitur Gal. 3. apho 14. & 16. *IV.*

Quinto sunt differentiæ a magnitudine, & paruitate. *V.*

Sexto sunt differentiæ a modo generationis: namque humores efficientes inflammationem ad oculos defluunt vel a superioribus, vel ab inferioribus partibus. *VI.*

Postremo sunt differentię a coniunctis, sic alia est cum febre, alia sine febre: alia cum dolore capitis, alia sine dolore, & sic de cęteris. *VII.*

Signa ophthalmiam pręsentem demonstrantia, quamque singulæ differentię distinguunt ex ijs quę diximus sunt satis manifesta, præterquam quod omnes, & veteres, & recentiores illa diligentissime describunt, vt superuacaneum mihi videatur illis describendis tempus consumere: itaque venio ad curationem. Neque vero est vt repetamus hoc loco eam methodum curandi non solum inflammationes, sed etiam cęteros morbos quicunque ex fluxione humorum originem habent, cum manifestum sit, hac ipsa ratione curari inflammationes oculorum, præter illam propriam indicationem, quam suggerit natura partis laborantis. Ergo prima fuerat indicatio vacuandi vniuersi corporis: pro qua cęteri sentiant quidquid velint, dummodo morbus sit vel *Signa.* *Curatio.* *Vacuatio.*

immi-

immineat magnus, consentientibus viribus, & ætate, siue adsit siue non adsit sanguinis copia, quamprimum ad sectionem venæ accedendum est: quod inter cæteros confirmat Auicen. 3. 3. 9. qui scribit sectionem venæ omnibus speciebus ophthalmiæ conuenire. Vena autem sit cephalica, aut basilica, aut media, prout vel capitis, vel vniuersi corporis, vel vtriusque rationem vultis habere. Si menstrua purgatio in mulieribus, aut consueta vacuatio per hæmorrhoidas essent restrictæ, in hoc casu necesse esset venas inferiores aut ipsas hæmorrhoidas aperire. Sed dubium est, si vnus tantum oculus laboret, ex quanam parte expediat sanguinem mittere? Rhases docet secandam esse venam cephalicam ex manu partis contrariæ oculo laboranti. Galen. autem quamlibet sanguinis missionem probat, siue natura, siue arte fiat, quotiescunque secundum rectitudinem vacuatio procedit: ad quem modum scribit de sang. mis. 15. & 16. & 2. ad Glau. 2 huiusmodi sanguinis excretiones è directo euidentissima sæpe ægrotis vtilitatem afferre: ea contraria autem parte non solum non prodesse, sed etiam nocere, quod scilicet, absque morbi subleuatione vires fiant imbecilliores; specialim vero testatur, nonnullos ægrotos vehementissimis oculorũ doloribus laborantes, ex sectione venæ cæphalicæ secundum rectitudinem, intra vnius horæ spatium fuisse liberatos. Quamobrem cum Galeno, siue ex brachijs, siue ex cruribus velitis sanguinem mittere, ex eadem parte cum laborante oculo illum perpetuo mittatis: sin autem vterque oculus laboret, vtrinque sanguis mittendus est. Sanguinis copia sit vel maior vel minor, pro ratione plenitudinis, habitus corporis, & rerum similium: verum nisi quid prohibeat, expedit sæpe copiose sanguinem mittere. Ante sectionem venæ, si opus fuerit, aluus leniatur, per cassiam, syrupos, rosa, & viol. sol. & similia.

Vena secto.

Aluus leniendo.

Purgandū

Verum præter sectionem venæ nemo dubitat, quin purgatio quoque per medicamenta conueniat, vnde est aphorismus, 6. apho. 17 lippientem alui profluuio corripi, bonum: & in commentario Galenus admonet, vt hoc naturæ exemplo velint Medici quoque in lippitudine, & clysteribus, & medicamentis aluum mouere: qui rursum testatur 13. metho. 2. nonnullos ophthalmia laborantes sola purgatione per aluum vnica die sanatos fuisse. Sed ante purgationem materia noxia coquenda, & præparanda est: bilis cum syrupo rosato recenti, de succo endiuiæ, de nenuphare, acetoso simplici, decoct. cichorei, acetosæ, capill. ven. Pituita, cum melle rosato, syrupo de betonica, oxymelle simp. syrup. de feminibus fæniculi, cum decoctione betonicæ, stæchados, hyssopi &c. melancholia cum syrupo de fumaria simp. cum decoct. borraginis &c. Communiter practicantes in affectibus oculorum nunquam prætermittunt fæniculum, quasi id peculiarem oculorum rationem habeat, de quibus quidem medicamentis quæ creduntur propria quædam membra respicere, alias tractabimus.

Præparantia.

Purgatio.

Apparente coctione instituenda est purgatio, vno vel altero medicamento, prout hi vel illi humores peccant: sed præ cæteris omnibus pilulæ ipse communi omnium consensu insignem habent prærogatiuam, propterea quod diutius maneant in ventriculo, vnde creduntur maiorem quoque purgandi vim obtinere: inter quas in affectibus oculorum duæ sunt a medicis hoc tempore admodum vsitatæ: altera quæ ad Nicolaum auctorem referuntur, & pilulæ sine quibus appellantur: altera quæ compositæ sunt a Mesue, & pilulæ lucis dicuntur: verum priores sine quibus ad purgandos tenuiores, & calidiores humores, posteriores lucis ad purgandos crassiores, & frigidiores sunt magis accommodatæ: earum dosis est a 4. vsque ad 6. scrupulos.

Pilulę sine quibus.

Lucis.

Caput purgantia.

Cautela.

Purgato corpore vniuerso ad propriam capitis purgationem accedendum est: quo loco memoria est tenendum præceptum, de quo alias diximus, laborantibus oculis abstinendum esse a sternutamentis, & alijs medicamentis quę per nares purgant, & errhina dicuntur, ne hac ratione maior fiat attractio ad partem laborantem, quamobrem medicamenta illa quæ per os purgant, sunt longe commodiora.

Interea ex secunda indicatione ad omnia reuulsionum genera Veniendum est, inter quæ nolo silentio prætereire genus quoddam remedij, quo ego familiariter vtor, & est scarificata cucurbitula ad occiput posita, quæ quidem si opportune adhibeatur, hoc est post generalem corporis vacuationem, admirabilem sæpenumero vtilitatem affert: cuius quidem remedij Gal. quoque mentionem facit de sang. miss. 19. 5. apho. 68. Si ophthalmia fuerit vehemens: difficilis, vel frequenter hominem aggrediatur, cuius meminit Galen. de sang. miss. 10. nonnulli ad cauteria confugiunt.

Reuulsiua

Iam vero id restat, vt de localibus medicamentis agamus, secundum varia tempora inflammationis, quæ quidem ad postremas duas indicationes, repellendi, & discutiendi, sunt accommodata. Primum ergo adhuc fluentibus humoribus medicamenta repellentia sunt adhibenda, quæ non sint exasperantia, hoc est, non vehementem habeant adstrictionem, sed quę tum propria sua substantia sint moderata, tum leniti ui liquoris mistione adhuc magis talia fiant. Lenitiuus autem liquores intellige candidum oui, decoctum fęnu græci, lac: de quo lacte illud aduertendum est, vt sit mulieris iuuenculæ, & boni succi: & Rhases poscit lac mulieris puellam lactantis, idque ea puto ratione, quod sit magis temperatum vel ad frigidius declinet: quæ etsi alicui videri possunt leuiora, tamen debent nos admonere, quanta cura, & diligentia oporteat Medicos in ijs versari, quæ ad vitam hominis pertinent. Ego familiariter vti soleo candido oui diligenter conquassato, vel solo, vel simul cum aqua rosacea, aut succo rosarum, quod repellit moderate ac sine vlla mordicatione, vel asperitate, adeo vt hoc solo medicamento plurimę eiusmodi oculorum inflammationes, præsertim vero in delicatis corporibus, inter initia remittantur, & sanentur. Si opus fuerit maiori refrigeratione, & repulsione, nonnulli accipiunt aquas plantaginis, portulacæ, quibus addunt Sief album sine opio, & sit exemplum.

Medicamēta localia.

Principiū morbi quæ requirat.

℞ *Aquarum ros.*
Plantaginis ana ℥ iij.
Sief albi sine opio ʒ ij. *Misc.*

Repellens.

Sed mea sententia, istud Sief album non simpliciter habet vim repellendi, cum inter cætera sarcocollam recipiat, quę manifeste habet vim concoquendi, & calefaciendi. Antiqui vtebantur varijs col yrijs, ac maxime quę monoemera, hoc est, vnius diei appellabant: a deo enim inquit Gal. hæc medicamenta cum liquore albuminis oui, sępe magnas inflammationes mitigarunt, si ad vesperam homo balneo vteretur, & sanus esset. Neque vero est vt ijs describendis longiores simus, cum de illis Paulus, Alexander, & omnes tractent diffusissime.

Monoemera.

V d mua medicamenta quę conueniunt principio ophthalmiæ, transacto autem principio, medicamentis repellentibus moderate digerentia miscenda sunt, quale est decoctum fęnugræci præparatum, vt docet Galen. 13. metho. vltimo, nempe vt primum diligentissime, & multoties lauetur, quo ita omnem puluerem deponat, deinde ex simplici dulci aqua decoquatur, qua ratione omnem mordacitatem amittat, & fit medicamentum in quo maior quidem concoquendi, & digerendi, sed tamen aliqua etiam repellendi facultas continetur. Hoc tempore vsus Sief albi sine opio mihi videretur opportunus, sed licet vti etiam thure, croco, pompholyge, & similibus, quę

Repellētia & digerentia.

ex

ex aqua rosacea vel ouo dissoluta, & digerendi, & concoquendi vim habent, ueque aliqua etiam repellendi facultate sunt destituta.

℞ *Thuris* ʒ j.
Pompholygis lotæ ʒ ß.
Croci gr. x. M. cum aqua rosacea.

In statu quid agendum. Aduentante statu si dolores vrgeant, remedijs anodynis, & quæ eos lenire possent, agendum est, inter quę lac prælantissimum est: nam præterquam quod lenitate suæ substantiæ potest dolorem remittere, præterea pingui suo lentore, & vi quadam emplastica potest etiam partes laborantes ab acribus fluxionibus defendere, ac demum serosa parte mordaces humores oculis hærentes detergere: sic nonnulli accipiunt micam panis lacti infusam, & partibus externis apponunt: alij, & est remedium vulgare, accipiunt pomum coctum simul cum ouo, & ita emplastrum conficiunt, quod optimum est.

Anodynū. ℞ *Pulpæ pomi cocti* ℥ j.
Micæ panis infusæ. ℥ ß.
Ouum. N. j.
Lactis muliebris. q. suf. M.

Præterea licet quandoque vti fomentis ex decocto chamomæli, rosarum, fænugræci, seminis lini, & similium, quo decocto molli spongia infusa oculi foueantur.

Fomentū. ℞ *Flor. chamom.* M. j.
Rosarum. M. ß.
Seminis fænugræci.
Lini. ana ℥ j. M. *pro fomento.*

Declinatio. Demum vero in declinatione ophthalmiæ ad medicamenta resoluentia progrediendum est, quæ plurima sunt, quale apud antiquos fuerat collyrium nardinum quod recipit crocum, myrrham, nardum, & similia, quæ & concoquendi, & resoluendi vim habent: aut licet vobis componere medicamentum tale.

Collyrium resoluens. ℞ *Pompholygis lotæ.* ʒ ij.
Thuris.
Myrrhę.
Sarcocollæ. ana ʒ j.
Spicę nardi. ʒ ß.
Croci. ʒ ß. *M. fiat collyrium.*

Decoctum discutiens. Quod ex decocto fænugræci vel fænicul i potest administrari. Sic parari, possunt fomenta ex rebus discutientibus.

℞ *Rosarum. M.* ß.
Fænugræci optime loti ℥ j. ß.
Seminis fæniculi. ℥ ß. *M. Fiat decoctum pro fomento*

Neque vero solum medicamétis externis, sed etiam internis licet materiam dissoluere, de quibus sæpe diximus.

CAPVT XXVI.

De Vlceribus Oculorum.

SI quis velit exacte pertractare rationem cognoscendi, & curandi vlcera oculorum, is debet memoria repetere quæcunque in vniuersum a Gal. tradita sunt, potissimum lib. 3. & 4. metho. Namque sicuti ille scribit, vlcera oculorum eandem, secundum genus, curationem requirunt, quę reliqua vlcera: neque alia quam partis laborantis natura, & ratione differunt, cui certa quędam, & propria remedia videntur conuenire. nos vero qui quasi obiter hanc rem tractamus, summatim conabimur ea colligere quę vtiliora videntur, & nostro instituto satis futura.

Quid sit vlcus oculorum manifestum est, quippe est morbus in soluta vnitate.

Differētia. Differentiæ sunt quamplurimæ, sicuti Paulus, Auic. & omnes docent, quæ potissimum pro varijs partibus vlceratis, ac varijs modis vlcerationis, varia quoque nomina sortitæ sunt. Verum cæteris omnibus differentijs prętermissis, illę videntur esse maioris momenti, secundum quas diximus hæc vlcera esse cum intemperie, cum dolore, cum inflammatione, cum fluxione humorum, cum sorditie: vel sine intemperie, dolore, inflammatione, fluxione, sorditie: namque singulæ hæ differentiæ propriam quandam curationem requirunt.

Signa. Signa quæ vlcera oculorum demonstrant, sicut peritis, & exercitatis medicis facile fiunt manifesta, ita imperitis sunt admodum obscura. Itaque primum signum sumitur ex dolore: namque soluta partis continuitate, fieri non potest quin dolor percipiatur. Secundo est pus, vbicunque enim est vlcus ibi necessario sunt excrementa, etsi forte hoc verum pus dici non debet. Tertio sunt lachrymę tenues, quæ assidue ex oculo destillant. Quarto in aliqua parte oculi mutatio coloris apparet, exempli gratia, si vlcus fuerit in tunica adnata, apparet quędam veluti rubedo, propter multas venulas illius partis, neque non quia propter vim doloris multi spiritus; & sanguis ad locum confluunt: sin autem vlcus fuerit in cornea, tunc potius quædam albedo apparet, quod hæc tunica vlcerata proprium amittat diaphanum, & acquirat colorē diaphano proximum, qualis est albedo. Postremo præcessere causæ exulcerantes vel internę, vel externæ, quæ alioqui satis sunt manifestę.

Curatio. Signa differentiarum ex ijs quæ diximus, & ipsis sensibus fere sunt manifesta, ab omnibus etiam accurate explicantur: itaque statim venio ad curationem. Vlcera oculorum in genere communem cum reliquis vlceribus curationem habent: debent enim expurgari, siccari, impleri, & cicatrice claudi: peculiariter tamen sumpta indicatione a natura partis, hęc vlcera mitiora, & clementiora præsidia postulant, ac multo magis, si oculi ex proprietate indiuidui, acerrimo sensu, & purissimo spiritu prędiri sint, quales fere oculi cerulei esse solent: quare ab iis cauendum est quę exasperando detergent, quæ mordicando siccant, & nimia adstrictione exasperant, etsi hæc vlceri, quatenus vlcus est, proprie conueniunt. Sed antequam ad propria medicamenta localia veniamus, necesse est vniuersi corporis prouidentiam habere, & sectione venæ, & purgatione & reuulsionibus, & reliquis, sicuti de ophthalmia diximus: hęc enim etsi a Gal. prętermittuntur, sub communi tamen methodo continentur: neque decet omnia repetere vbique.

Vlcus simplex. Ergo si oculus simplici vlcere laboret, cui præterea nullus morbus, nullum symptoma coniungatur, illa cōueniunt medicamenta, quę possint quidem abstergere & siccare, sicuti in omni vlcere facere expedit, sed quę propter naturam partis, admodum lente, & sine vlla mordicatione id faciant, qualia pręcipue sunt quędam mineralia, cerussa lota, plumbum vstum, & lotum, cadmia lota: sed inter cætera omnia Galeni testimonio pompholyx pręparata principem locum obtinet: ac sane ego vere possum vobis testari, me solo vsu istius medicamenti simul cum aliqua aqua moderate abstergente, vel cum lacte, quod, & ipsum ratione seri quoquo modo abstergit, vel cum albo oui, plurima vlcera oculi sanasse. Quare vos hortor, dummodo veram, & legitimam pompholygem habeatis, vt illius vsum cęteris medicamentis anteponatis.

Collyrium abstergens et exsiccās. ℞ *Aquæ farfaræ.* ℥ iij.
Pompholygis præparatæ. ʒ ij. *M.*

De quo tam nobili medicamento id vos moneo obiter, plerosque hactenus, non sine magno errore, non aliam pompholygem quam veram Tuthiam cognouisse, quorum tamen opinio iamdiu, vt puto explosa est, siquidem vera pompholyx, Dioscor. & Galen. auctoribus in fornace ex fauillis ęris vel cadmię, veluti quædam farina dispergitur, & colligitur, sicuti eleganti historia narrat Gal. in Cypro se vidisse, & collegisse. Ita ergo simplex vlcus simpliciter tractandum est.

Pōpholyx vera.

Si

Vlcus sordidum. Si vero vlcus non fuerit simplex, sed cum sordities, tunc illa primum abstergenda est. Habetur in communi vsu remedium quoddam vulgare, & est saccharum candidum, quod potissimum est, & permiscetur cum iulepo vel syrup. rof. huius medicamenti vna vel altera guttula in oculum instillatur, quod vt dixi, optimum est, siquidem moderate abstergit, & sine mordacitate: sunt vero alia plurima. Purgata sorditie deinde vulcus carne replendum, & ad cicatricem deducendum est: ad quam indicationem sunt accommodata leuia quædam medicamenta, aloe, thus, &c.

Collyrium Sarcoticū.
℞ *Aquarum farfaræ.* ℥ iij.
Pompholyg præpar. ʒ ij.
Thuris.
Aloes. ana ℈ ß. *M.*

Si demum vlcus fuerit cum fluxione humorum, cum intemperie, cum dolore, & inflammatione, nulli dubium est quin hisce primum attendendum sit, non tamen ijs neglectis, quæ ad vlceris curationem pertinent: in quo casu debent parari medicamenta ocularia quæ mista sint, & varijs facultatibus, leniendi, repellendi, abstergendi prædita, vt tandem sublatis reliquis morbis, & symptomatibus, liceat ipsum vlcus ad cicatricem deducere. In hac curatione superuacaneum mihi videtur secundum varias indicationes varia quoque, & multa medicamenta describere, vel simplicia vel composita: siquidem non solum Paulus, & omnes recentiores, sed etiam Galenus ijs tractant copiosissime, quos vnusquisque potest adire.

CAPVT XXVII.

De Suffusione.

Definitio. SVffusio ab Auicen. descensus aquæ, vulgo cataracta dicitur. Quid sit suffusio describitur a Paulo, & Aetio, nimirum affusio quædam, & concretio humorum qui inter corneam tunicam, & cristallinum humorem continentur, ac propterea visionem impediunt. Quo locō notandum, quod a Galen. traditum est. 10. de vsu partium, & alibi, humorem cristallinum esse præcipuum visionis instrumentum, illumque in medio oculi, tanquam in medio sphæræ contineri, vnde quotiescunque inter hunc humorem & tunicam corneam reperiuntur humores crassi, & condensati, iure visio impeditur: atque hæc affectio suffusio dicitur.

Dubitat. I. Sed aduersus hanc suffusionis descriptionem dubiū est, quoniam Galen. 4. de symp. causis 8. tradens causam symptomatum, quæ in humore tenui, & aqueo vocato contingunt, inter cætera ita statuit, hunc humorē si se ipso crassior fuerit, exactam videndi aciem adimere: si vero admodum crassus fiat, veluti in suffusionibus accidit, visionem prohibere: atque per Galen. in suffusione non cæteri humores, atque vt inquit Auic. extranea humiditas, sed ipsemet humor tenuis, & aqueus consistentia crassior, & densior videtur fieri: quem locum alioquin difficilem, nemo quem sciam, animaduertit. Ego vero censeo respondendum esse, hunc tenuem, & aqueum naturalem humorem, quem alij ouo humori comparantes, albugineum vocant, posse dupliciter crassiorem, & densiorem fieri: vno modo si solus per se propria substantia, & sine alijs humoribus talis fiat: qua ratione minime potest suffusionem efficere, siquidem fieri non potest, vt ille tantam crassitiem, & densitatem acquirat, quanta visioni impedimento esse potest. Altero autem modo, si præterea alij præter naturam humores ad eam partem confluant, & tunc isti humores possunt crassescere, densari, & suffusionem efficere: secundum quem sensum, mea sententia, oportet Gal intelligere.

Secundo quoniam diximus talem crassum, & densum humorem inter humorem cristallinum, & tunicam corneam a regione pupillæ contineri, contradicit Auicen. 3 3. tract. 4 18. qui docet hunc humorem inter corneam, & humorem albugineum contineri. De qua sententia Auicen. nescio quid dicam, cum sit planissime falsa: namque Galen. docet 10. de vsu partium. 1. & 4. quo Plenius confirmet tunicam corneam, qua parte ab iride enascitur, humori cristallino proximam esse, atque omnes suffusiones inter corneam tunicam, & humorem cristallinum medio loco consistere: ac forte Auic. non aliter potest defendi, nisi dicamus illius codicem esse deprauatum. Itaque in suffusione humores præter naturam crassiores, & densiores redduntur, & inter humorem cristallinum, & tunicam corneam continentur, iuxta pupillæ foramen, & ita visionis actionem impediunt. *Dubit. II.* *Locus, affectus.*

Iam vero si quærat aliquis, qualisnam sit hic morbus? Et respondet Galen. de diff morb. 8. suffusionem esse morbum in numero, cuius quidem morbi cum duplices sint primę differentię, vna in qua aliqua pars deest, altera in qua redundat, certum cuique esse potest, in suffusione quod præter naturam redundare; quę redūdantes partes cum sint duplices: aliæ ex genere eorum quæ secundum naturam se habent, vt si alicui sextus digitus adnascatur: aliæ toto genere præter naturam, vt lumbrici, lapis in vesica. Galen. inter postremas suffusionem reponit, quæ sunt toto genere pręter naturam. Itaque suffusio non est causa morbi, non symptoma, sed morbus, non in intemperie, non in soluta vnitate, sed in mala compositione: non magnitudine, non mala conformatione, non situ, sed in numero: non partis deficientis, sed redundantis, non partis secundum naturam, sed toto genere pręter naturam. *Quis morbus sit suffusio.* *Summa.*

Differentiæ suffusionis sunt multæ, ac primum suffusio quidem est vera, qualis iam definita est, quædam nō est vera, quotiescunque nulli in oculis humores crassi, & densi continentur, sed quędam symptomata suffusionis symptomatis similia ante oculos repræsentantur quod fit eleuatis quibusdam vaporibus, qui a multis quidem partibus, pręcipue vero & frequenter a ventriculo, & cerebro solent eleuari, de quibus Galen sermonem habet 1. de locis aff. 1. & 2. 3. de locis aff. 1. & 7. 8. de locis aff. 6. 1. de sympt. causis 4. 1. pro. 23. Ac tane hæc differentia est diligenter animaduertenda, cùm maxime faciat ad curationem. Nam sicuti in vera suffusione est necesse præcipuam oculorum rationem habere, ita in altera non vera nihil de oculis cogitandum, sed tantum curationem ad partem laborantem, & consentientem dirigere oportet. *Differētiæ*

Signa autem quæ suffusionem veram, oculis propria laborantibus, a non vera, consentiente ventriculo aut cerebro, possunt distinguere, explicantur a Galen. 4. de locis aff. 2. admodum perspicue. Sed pretermissa in præsentia suffusione non vera ex consensu aliarum partium, quę ad præsens institutum non pertinent, de altera vera oculis primario laborantibus dicendum est. *Signa diagnostica.*

Differentiæ ergo veræ suffusionis varię sunt, & primum ex quantitate suffusę materię: Nam quandoque tanta est materia, vt totam pupillam occupet, & tunc ęgri nihil vident: quandoque materia est minor, & pauciori, vt solum vna pupillæ pars impediatur, & tunc ęgri non omni ex parte visione priuati sunt. *Suffusionis veræ differentiæ. I.*

Secundo sunt differētię ex qualitate materię: etenim singuli humores possunt ad oculos confluere, & condensari, qui ponssimum colore distinguuntur. Nam pituita colorem album, flaua bilis colorem flauum aut cæruleum, melancholia liuidum aut nigrum referunt colorem. Sunt qui plures adhuc suffusionis species, secundum vnumquemque humorem constituunt, pro vt exempli gratia, in colore albo varij gradus & formę albedinis, vel margarita, vel glacies, vel gypsum, repręsentantur: & sic de cæteris. Pręter pituitam, flauam bilem, & melancholiam, sunt qui II.

qui velint suffusionem quoque fieri à sanguine, quam rubeam appellant: sed mea sententia illud raro, vel nunquam contingit.

III.

Tertio sunt differentiæ à tempore: Suffusio alia est recens, alia antiqua: sed præterea quæcunque suffusio potest sanari, sicuti cæteri omnes morbi, habent quatuor tempora, principium, augmentum, statum, declinationem: quæ quidem pręcipue ex qualitate humoris suffusi, nec non quibusdam symptomatibus distinguuntur: namque principio humores sunt tenues, & diuulsi, minime in vnum coniuncti: ęgri autem quasi per nebulam sibi videntur videre: quo tempore curatio non est admodum difficilis. In augmento humores magis densantur, & vniuntur, ægroti vero solam rerum quantitatem, & confuse vident. In statu humores ad summam crassitiem, & densitatem deueniunt, ægrique nihil pręter exiguum nescio quod lumen discernunt: quo a vera siccitate vera suffusio separatur.

Auic. error IV.

Ex quibus colligatis male Auicen. imagines à suffusione distinguere, ac de vtrisque diuersis capitibus pertractare: siquidem imagines, potius principium, & alia tempora morbi, quam aliam affectionem demonstrant. Postremo sunt differentiæ a coniunctis: suffusio alia cum dolore est, alia sine dolore capitis: alia cum inflammatione, alia sine inflammatione: quę omnes differentiæ diligentissime sunt animaduertendæ, cum maxime faciant ad curationem, & prognosticum.

Signa.

Signa suffusionis sunt huiusmodi: principio spiritus ac veluti fumi, deinde quædam veluti paruę muscæ, vel pulices, vel alia simulacra videntur oculis obuersari, visus paulatim incipit hebescere, & oculi pupilla perturbari; quę symptomata interposito tempore crescunt, donec tandem materia adhuc magis crassescente, ac totum pupillæ foramen occupante, ęger pręter exiguum quoddam lumen videt nihil. Signa differentiarum sunt tradita: sed inter cæteras duę videntur affectiones oculorum suffusioni similes,

Glaucoma

quarum altera γλαύκωμα dicitur, estque vbi humor cristallinus ex natiuo in colorem glaucum mutatur,

Amaurosis

altera ἀμαύρωσις nominatur, quę nihil aliud est quam obstructio nerui optici, in qua sine vlla manifesta causa circa oculum apparente, aut in vniuersum, aut maxima ex parte visus interceptio contingit: de quibus duabus affectionibus Paul. lib. 3. de aff. oculorum.

Curatio.

Sed ad curam veniamus: quatenus ad indicationes pertinet, scribit Gal. 14. meth. 13. res omnes quæcunque toto genere præter naturam reperiuntur in corpore, sui ablationem indicare,

Indicat.

cum iam statutum sit humores impedientes visum toto genere esse præter naturam, prima nobis sese offert indicatio, vt illi auferantur: verum, vt sępe diximus, non licet id facere sine totius corporis, & capitis purgatione. Itaque omnium primum corpus vniuersum, & sectione venæ, si opus fuerit, & purgatione vacuandum est: deinde caput quoque opportunis præsidijs, vt apophlegmatismis, & errhinis est purgandum: tum ad omnium reuulsionum genera est veniendum; inter quæ id vos scire velim, cauteria insignem prærogatiuam habere,

Cauterium

cum reuera experientia confirmet, & in suffusione, & in omnibus affectibus oculorum, hoc præsidium sæpenumero mirabilem operam pręstare. Cum autem cauteria varijs partibus soleant inuri, præ cæteris inusta occipitio videntur conuenire, quamobrem siue fiant vesicatoria, siue cauteria, siue quomodocunque illæ partes exulcerentur, & diutius illa vlcera aperta detineantur, pro comperto est habendum, ea perpetuo opportunissime administrari. Demum vero oportet ipsum morbum aggredi, vel ijs medicamentis quę possunt noxios humores attenuare, digerere, & dissoluere, vel alia ratione, qua ad locum minoris momenti transferantur: quę doctrina est Gal. loco citato 14. metho.

Nos autem cęteris pręteremissis indicationibus, de quibus supra diximus, ad postremam & propriam ocularia nimirum medicamenta deueniamus. Sed antequam de iis agamus, id primum generaliter est sciendum,

Medicamẽta localia. Cautela I.

quod nos monet Gal. 4. de med. secund. locos 4. ad finem, & experientia confirmat esse uerissimum, omnia ocularia medicamenta promissiones magnas facere, re autem vera aut nullam, aut exiguam vtilitatem afferre. Deinde vero & illud oportet intelligere, hęc omnia medicamenta non alio tempore vtiliter administrari, quam principio, & antequam humores incipiant crassescere & condensari: etenim vbicunq; morbus altiores iecerit radices, & humores ad notabilem crassitiem & densitatem deuenerint, tunc non est ut speremus medicamentis quidquam proficere: sed id solũ restat, vt manus opere curationem aggrediamur. Itaq; si nobis sese offerat recens suffusio, in qua nonnullę imagines incipiant ante oculos obuersari, nondum humores sint admodum crassi & densi, post communem totius corporis & propriam capitis vacuationem; post administratas reuulsiones, iam licet ad localia medicamenta deuenire.

Collyria antiquorum.

Antiqui in suffusionibus pro materię dissolutione validis & acerrimis vtebantur medicamẽtis, vt est videre apud Galen. 4. de med. secundum locos, qualia fuerunt succus Cyrenaicus, sagapenum, euphorbium, pulpa colocynthidos, fel multorum animalium, & inter cætera uiperæ: verum hoc tempore medicamentis leuioribus contenti sunt,

Collyria recentiorum.

vnde in officinis sunt collyria, quę etsi sunt recentiorum, tamen non sine ratione, & antiquorum auctoritatibus sunt composita: alterum est collyrium de fęniculo, cuius Diosc. & Gal. mentionem faciunt, quod ex succo fęniculi depurato & duplicato melle conficitur: alterum est collyrium de anagallide, quę habet florem cœruleum, & vulgo morsus gallinę dicitur, quod eodem modo, quo collyrium de fęniculo, præparatur, & utrumq; est optimum. Sed quoniam, si hęc collyria sola administrarentur, nimium mordicarent, nos consueuimus illis vti simul cum aquis stillatitijs farfarę, euphargię, &c.

Collyriũ.

℞ *Collyrij de fœniculo vel de anagallide* ℥ j.
Aquarum farfaræ
Rosarum ana ℥ j. *fi. M.*

Imposito huiusmodi medicamento, si ęger nullum persentiat dolorem, tunc licebit collyrium augere, aquas minuere, sicut contra si ęger dolorem percipiat, licet aquas augere, collyrium minuere, & ita congruam medicamenti mensuram inuenire. Apud Arabes est collyrium de fellibus, de quib. atq; eorum viribus ac differentijs Gal. 10. de simp. med. ca. proprio. Hoc tempore multi familiariter vtuntur felle perdicis, & gallinæ, quę etiam testimonio Gal. ad medicinæ vsum cęteris habentur probatiores. Alij maxime probant fel Lucij piscis, quo cum succo fœniculi, & melle despumato, vel alia ratione vtuntur. Est, & aqua mellis destillata, est vrina pueri impuberis, est aqua ardens quã vitæ appellant, sunt alia quam plurima.

Fomenta. Corroborãtia caput.

Non solũ autem medicamenta intra oculus adhibentur, sed etiã extra solent foueri molli spongia ex decocto chamomæli, euphragiæ, seminis lini, &c. Ad capitis corroborationem licet illud abluere; neque prætermittenda sunt medicamenta ore assumpta, quæ valent humores crassos attenuare, nec non ventriculum, cerebrum, & omnes principes partes roborare, ne deinceps vitiosi humores generentur, neque ad oculos confluant, qualia forent conserua betonicę, dianthos, saluię, stęchados, Euphragiæ, diacyminum, diagalanga, theriaca, mithridatium: ijs pręsidijs maiora sunt, decoctum ligni cum euphragia, fęniculo, stęchade, & rebus similibus pręparatum: sunt aquę thermarum calidiores, quę partim ad potionem, partim ad stillicidium, & lotionem inter cætera præsidia non postremum locum obtinent.

Curatio suffusionis antiquæ.

Hactenus de cura suffusionis recentis, quotiescunque humores iam sunt tenues, vt spes sit per medicamenta illos dissolui: cęterum si suffusio eò sit progressa, vt humores ad insignem crassitiem, & densitatem peruenerint, tunc est sciendum huiusmodi suffusio-

oem

nem, aut nulla ratione, aut sola chirurgia posse sanari, de qua manus operatione mihi videtur superuacaneū longius agere, propter duas rationes; altera, quod hoc munus hoc tempore solis chirurgis, atque illis præcipue quos ocularios appellant, tribuatur: altera quod *Signū prognosticum.* Auic. Paulus, ac proprie omnes hanc rem describunt accuratissime. Veruntamen antequam ad suffusionis depositionem veniamus, duo sunt animaduertenda digna notatione: alteram est signum quoddam quo Gal. 1. de symp. caus. 2. nos docet intelligere, verum illi qui suffusione laborant, admota manu visum sint recepturi.

Nam quibus altero oculorum clauso pupillam contingit dilatari, hos compunctos spes est, visum recuperaturos: quibus autem pupilla non dilatatur nemo vnquam visionem recuperabit: & ratio est facilis. Cum enim spiritus animalis à cerebro per neruos visorios ad oculos deferantur, atque ita fiat instituto naturæ, vt altero oculo clauso pupilla alterius dilatetur, quod tunc spiritus qui prius ambobus fuerat destinatus, ad vnum duntaxat deferatur, quotiescunque altera pupilla non dilatatur, iam certum est spiritum animalem ad eum non deferri, vt propterea minime liceat sperare illum posse visum recuperare.

Maturitas suffusionis. Alterum est notandum, quod non omnis suffusio, neque omni tempore, tuto & feliciter deponatur, sed tantummodo cum humores ad quandam maturitatē, vel potius mediocritatem deuenerint: namque si illi molliores & liquidiores fuerint, aut nequeunt firmari, aut detrahi, quin potius conturbantur ac dilacerantur, vt nulla deinceps ratione possint deponi: sin autem iidem humores nimium crassi sint, tunc frustra operi manus admoueretur, siquidem talis suffusio nō potest detrahi, & quantumuis detraheretur, diutius detersa non permaneret, sed rursum ad pristinum locum rediret. *Tempus detrahendæ suffusionis.* Itaque oportet hanc operationem aggredi, cum suffusi humores medio quodam modo se habent, vt neque tenuiores & molliores, neque densiores & crassiores quam deceat, redditi sint. Sed quonammodo, dicat aliquis, liceat nobis huiusmodi mediocritatem deprehendere? Id nos monet Paulus ex Gal. lib. 6. 21. (equidem non memini hunc Galeni locum vidisse) qui scribit, oculum suffusionem laborantem claudendum, & pollice comprentam palpebram ad oculum hac & illac esse impellendam, deinde oculum aperiendum & & diligenter inspiciendum, vtrum humores hac frictione aliquam mutationem fecerint: in quibus humores nondum exacte concreuerint, fusio quædam ex digiti impressione apparet, primo latior, sed quæ deinde in suam figuram & magnitudinem redit; quæ suffusio nondum ad maturitatem peruenit, & ad opus chirurgicum est inepta: at vero in quibus humores ad perfectam densitatem & duritiem deuenerint, nulla neque latitudinis, neque figuræ ex digiti compressione immutatio apparet. Sed quoniam hæc nota est communis vtrisque humoribus, tam qui moderate, quam qui supra modum obduruerunt, colore demum licet vtramque suffusionem distinguere, & intelligere qualis nam apta & qualis inepta ad chirurgiam existat. Nam quæ suffusio colorem ferri, vel cæruleum, vel plumbi refert, hęc mediocriter coaluit, atque ad depositionem est accommodata: contra quæ gypso, aut grandini similem colorem habet, hęc vltra modum est indurata, neq; potest vllam curationem recipere. Et hæc de affectibus oculorum sint satis.

DE AFFECTIBVS Aurium.

CAPVT XXVIII.

De aurium Dolore.

Ordinis ratio. RHASES post tractationem affectuum oculorum, de auribus agit: cui tractationi respōdet lib. tertius de comp. med. secund. locos. Non vero multum de ordine est laborādum, siue enim quod sensus auditus loco & dignitate sit propinquior sensui visus, siue propter aliam rationem id fiat, illud ad rem nihil pertinet. Sic Galen. tractans de symptomatibus sensuum, 1. de sympt. causis, à visu primum incipit, deinde ad auditum progreditur, adeo, vt, sicut iam dixi, nonnulli voluerint 4. librum Galeni de comp. med. secundum locos, in quo agitur de oculis, huic tertio esse præponendum. *Aurium partes.* Partes aurium sunt duplices, nonnullæ externæ, quæ oculis subiectæ sunt, nonnullæ internæ, quę ratione tantum deprehenduntur, vt docet Galen. 4. de locis aff. 4. Externæ sunt quæcunque totam auriculam constituunt, quam sensus demōstrat ex cartilagine cute vestitam ac tali forma constare, propter singulas suas causas, de quibus anatomici diffuse: partes autem internæ præcipue sunt tortuosi illi anfractus, neruus huic muneri destinatus, quem propterea auditorium vocant, & tenuissima illa membrana, quę audiendi instrumentum comprehendit, & amplexatur, quod instrumentum non aliud quā internæ meatus extremitas, vbi delatum neruum attingit, à Gal. statutum est. 1. de sympt. causis 3. Sed prętermissa anatome ad rem ventamus.

Morbi aurium varii. Scribit Gal. citato loco 3. aures omni morborum genere posse laborare intemperie, soluta vnitate, mala conformatione: ex quibus mihi statutum est nonnullos morbos seligere, sicuti de oculis est factum qui sunt maioris momenti, & frequentius contingunt: itaque simul cum Gal. & Rhase de dolore aurium incipiamus.

Nomen. Aurium dolor, græce ὠταλγία, simul à læsa particula, & à symptomate nomen suscipit, vt notat Gal. 2. meth. 2. Quid sit dolor, alias diffuse diximus.

Diff. I. Causæ. Differentiæ doloris aurium cum sint multæ, quæ sumuntur ex causis principem locum tenent, atque hę plurimæ à Gal. numerantur, refrigerato, calefactio, densatio, obstructio, spiritus flatuosus, humor crudus, frigidus, viscidus, illic conclusus, humor mordax, sanies acris, inflammatio, ac potissimum neruι auditorij vlcos, & forte alię, quæ omnes mihi videntur ad certa quædam capita posse referri: namque aurium dolor, sicuti cæteri omnes dolores, vel à soluta vnitate, vel ab intemperie, potest prouenire: soluitur continuum, vel à rebus externis incidentibus, contundentibus; vel ab internis atque hæc vel erodunt, sicuti humor mordax, sanies acris: vel distendunt, sicuti flatus. Fit autem dolor ex intemperie, vel sola, sine materia, & primum frigida, sicut, inquit Galen. iis contingit, qui in perfrigerationibus a ventis frigidis læduntur: deinde calida, vt si quis in locis calidioribus, aut sub sole diutius moratus fuerit: humida, & sicca intemperies, sicut alias dixi, cum, aut exiguum, aut nullum dolorem afferant, fere a Medicis negliguntur. Vel hic dolor prouenit ex intemperie cum materia, vel sine tumore pręter naturam: ad quos communes locos facile est omnes causas, tam internas quam externas referre, quæcunque aurium dolores possunt excitare. *II.* Secundo sunt differentiæ à qualitate doloris: alius est grauis, qui fere semper materiæ coniungitur: alius est pungitiuus, qui si fuerit simul cum grauitate, materiam pungentem, exempli gratia, flauam bilem, aut salsam pituitam indicat: alius

alius dolor est pruriginosus, qualis fit auribus vlcera-
tis, aut non vlceratis, propter humores acriores, qui
pruritum efficiunt: alius est dolor extensiuus, qui si fue
rit cum grauitate, significat inflammationem; sin au-
tem fuerit sine grauitate, tunc flatus adesse est indi-
cium. Sic aliæ sunt differentiæ a qualitate doloris, de
III. quibus videre est Gal. 5. de locis aff. 3. Tertio sunt dif-
ferentiæ a parte aurium affecta, de quibus Gal. 3. pro.
13. meminit. Namque vel externæ partes dolent, in
quibus nunquam vehemens dolor infestat, neque vl-
lum periculum coniungitur, propterea quod neque il-
la pars præcipua est, neque alicui parti præcipue con-
tinuatur: vel dolent partes internæ, quod proprie an-
tiqui aurium dolorem solebant appellare. Contingit
etiam in profundo ex meatu auditorio doloris sensum
vrgere, qui dolor est maxime periculosus: cum enim
tunc ipse auditorius neruus male afficiatur, qui proxi-
me cerebro copulatur, per vehementes hosce aurium
dolores deducto cerebro in consensum, quidam ægre
dolent, & multi etiam repente moriuntur. Præterea
IV. sunt differentiæ ab intenso, & remisso: dolor in-
flammatorius est vehementissimus, cæteri omnes sunt
V. leuiores. A tempore, dolores alii sunt continui, qui
indicant aures primo laborante: ex consensu vero alia-
rum partium, si sunt intermittentes: alij sunt antiqui,
& ii difficile curantur; alii sunt recentes, qui faciliorē
curationem recipiunt. Demum sunt aliæ differentiæ a
VI. coniunctis, a modo generationis, &c. de quibus sæpe.

Signa pathognomonica doloris aurium sunt ni-
mium manifesta: quod si vero pueri doleant, qui ne-
sciunt propria mala explicare, dolor ad tactum facile
deprehenditur, siquidem illi in parte dolente nequeūt
tactum perferre: quam eandem explorationem in de-
lirantibus licet adhibere: itaque ad signa differentiarū
Signa frigidæ intemperiei. veniamus. Ergo si dolor fuerit ab intemperie frigida
sine materia, nulla erit grauitas, nulla extensio, nulla
punctio, nullus pruritus, facies decolorata: præcessere
Signa calidæ intemperiei causæ refrigerantes, venti frigidiores, læduntur a frigi-
dis, iuuantur a calidis. Contra si fuerit intemperies ca-
Frigida cū materia. lida, dolor erit intensior, pars calidior, facies colorata:
præcessere causæ calefacientes, vt mora sub sole, in
æstuariis calidioribus, ægri iuuantur a frigidis, lædun-
tur a calidis. At uero si fuerit intemperies cum mate-
ria & primum cum humoribus frigidis & crassis, quos
verisimile est in meatu auditorio obstructionem face-
re, tunc ægri, & capitis, & aurium grauitatem perci-
piunt, dolor non erit admodum insignis, nisi simul fla
tus coniungantur, præcessere alimenta, potiones frigi-
diores, sic ętas, temperamentum, &c. ad generationem
huiusmodi humorum conferunt. Deinde si fuerit cum
humoribus calidis, dolor est cum aliqua, sed non ma-
gna grauitate, est vehementior, quandoque acutus, &
pungitiuus, ac potissimum si fiat ex bile, auris, & tota
facies rubedine suffunditur, venę tumidæ apparent,
concurrunt causæ pręcedentes, alimenta, potiones,
aer, ętas, tempus, &c. quę ad gignendos huiusmodi hu
mores sunt accommodata. Si fuerit dolor ex inflam-
Dolor ex inflammatione. matione, pręcipue meatus, & nerui auditorii, tunc ne
cessario adest febris, & quidem vehementissima, dolo-
Ex flatib. res sunt acerbissimi, cum manifesta caliditate, grauita-
Ab erosione. te, pulsatione, non sine delirio quandoque, & aliis id
genus sęuissimis symptomatibus. Si dolor proueniat
ex flatibus, quod sępe contingit, qui liberum transitū,
& exitum non habent, nulla neque in capite, neque in
auribus grauitas percipitur, dolor est extensiuus, præ-
cessere causæ, quę flatus possunt excitare. Demum si
aures doleant erodente aliqua materia, id sensus de-
monstrat, siquidem necessarium est vt saniosius ali-
quis humor, vel quid simile ex auribus procedat. Hęc
de signis, ad curam accedamus.

Curatio. Alias docuimus ex Gal. omnes dolores triplici ra-
tione curari, aut per medicamenta anodyna, & lenien-
tia, aut per stupefacientia, aut per ea pręsidia quę do-
loris causam respiciuut: hęc doctrina ad dolores quo-
que aurium debet accommodari, quoniam vero me-
dicamenta lenientia pręter aliquam mitigationem do
loris fere nihil agunt, stupefacientia vero nisi summo
vrgente dolore debent adhiberi, ac sępenumero mor-
bum potius augent, quam iuuant, idcirco postremę ra
tioni est incumbendum, quę causę efficientis dolorem
rationem habet: & quę proprie ad veram curationem
pertinet. Sed antequam particularia remedia aggredia *Pręcep. I.*
mur, nonnulla sunt animaduertenda, ac primum me-
moria est repetendum, aurem esse particulam admo-
dum siccam, ac propterea indigere medicamentis quę
vehementissime siccēt, vt dicit Gal. 5. meth. 10. Secun- *II.*
do notandum cum Auic. c. 8. ne medicamenta quę in-
stillantur in aures, sint vehementis caliditatis aut frigi
ditatis, sed tepida: Namque partes suapte natura exan
gues, & frigidę, quales sunt aures, ab immoderato fri-
gore læduntur, vt dicit Gal 5. aphor. 18. sic immodera-
ta caliditas natiuam partis temperiem destrueret.
Tertio addunt nonnulli, hęc eadem medicamenta in *III.*
auribus instillata parce esse imponenda, ac modico
tempore in auribus relinquenda, cuius pręcepti ratio-
nem non satis intelligo, cum sciam Galen. contrarium
docere, qui scribit. 3. de med. secund. locos, circa prin-
cipium, pharmaca iterum atque iterum, ac sępius im-
ponenda, idque sine intermissione temporis esse fa-
ciendum: ac plane omnis ratio co'l'git, medicamenta
assidue, & ea diligenter administrata, maiorem vtili-
tatem posse afferre. Quarto alii docent, auribus non *IV.*
esse imponenda medicamenta, quę facile corrumpan-
tur, quod item pręceptum nescio quanti sit faciendū,
cum Gal. non adhorreat ab vsu lactis, quod omnes ta-
ventur facile alterari, & corrumpi. Postremo sunt qui
velint dolentes aures per specillum frequenter mun-
dandas, & abstergendas esse, quod pariter non ita vi-
detur recipiēdum, cum hac ratione partim simul cum
sordibus medicamenta auferantur, partim fortasse ma
gis irritentur aures, sed veniamus ad rem.

In intemperie frigida vnica fere offert indicatio ca- *Curatio intēperiei frigidæ.*
lefaciendi, non tamen neglecta natura partis, formatio
ne, situ, &c. Itaque si dolor fuerit moderatus, modera-
ta quoq; medicamenta satis erunt, qualia sunt oleum
anethinum, chamomęlinum, amygdalarū dulciū, &c.
Sin autem dolor fuerit vehementior, vehementioribus
quoque pręsidiis est opus, & inter cętera Galen. lau-
dat remedium vulgare quoddam, quod ruralibus ho-
minibus sui temporis familiare, ad nostros vsque ru-
sticos peruenit, illud est huiusmodi. Accipiunt magnas
cepas, quas excauant, oleo replent, & in feruenti cine-
re moderate calefaciunt, atque ita auribus illud oleum
infundunt: & Galen. non solum hoc, sed alii quoque
vsum probāt, si nimirum in oleo contundatur, & fer-
uescat. Sed prę cęteris Gal. fuerat familiare medicamē
rum ex pauco euphorbio, vel pipere, in multo vetere
oleo permixto, quod ille testatur dolores a frigiditate
ortos magnopero iuuare.

R. *Olei chamom. completi.* ℥. j.
Euphorbij optimi ʒ. j. *M. f. linimentum.* *Linimentū*

Sic sunt optima, oleum laurinum, rutaceum, nardi-
num, de spica, & quę tādem cęteris omnibus sunt ef-
ficaciora, oleum de castoreo vel de euphorbio, quę va-
rianda sunt prout maior vel minor intemperies maio-
rem vel minorem caliditatem requirat: sed pręterea
medicamentum efficax conficitur ex aqua nost a arden
te, quę tamen non debet ebullire, quia statim euane-
sceret, sed simpliciter cum oleis debet permisceri.

R *Olei liliorum alborum.*
Rutacei ana ℥ j.
Euphorbij
Castorei
Piperis ana ʒ ß.
Aquę ardentis ℥ ß. *Misc.*

In hac ciuitate paratur oleum ex radice bryonię, *Oleum resolutiuum.*
althææ, & cucumeris agrestis, id oleum resolutiuum
vocant, & a Galen. 6. de med. secundum genera 8. *Emplastrū*

ponitur, vbi loquitur de oleo ſicyonio. Præterea licet medicamentum ſolidius conficere, quaſi emplaſtrum, ex farina lupinorum, orobi, ruta, caſtoreo.

℞ *Farinæ lupinorum.*
Fœnugræci.
Orobi. ana. ℥. ß.
Caſtorei.
Euphorbij. ana. ʒ. ß.
Olei reſolutini. q. ſuf. M.

Suffumigia calefacientia.

Præterea ſunt ſuffumigia, ſiue vaporationes, quæ ex rebus calidis præparantur:

℞ *Calamenthi.*
Stœchados.
Abſinthij.
Sampſuchi. ana. M. ß.
Foliorum lauri.
Baccarum lauri. ana. P. ß. decoquantur ex vino.

Sacculi.

Vſus autem eſt vt aures ita accommodentur, vt poſſint fumum, & vaporationem recipere. Sic demum cõueniunt ſacculi ex eiſdem medicamentis calidioribus præparati, & alia id genus.

Curatio intẽperiei calidæ.

Sin autem intemperies fuerit calida ſine materia, contrariis, frigidis remediis eadem ratione debet curari, ſicut de intemperie frigida diximus. Auic. laudat camphoram cum oleo roſato: Galen. lac mulieris: ſunt ſucci frigidiores, intybi, cichorei, lactucæ, & ſi maiori opus fuerit refrigeratione, mandragoræ, ſolani, & poſtremo ad opium licet deuenire: taceo alia quam plurima, ex quibus variæ medicamentorum formæ poſſunt parari, vt diximus de intemperie frigida.

Intẽperies frigida cũ materia.

At vero ſi doleant aures ex intemperie cum materia, quæ vel intra corpus ſit genita, vel extra in aurem ſit delapſa, tunc ad communes indicationes, vacuationem totius corporis, ad reuulſionem, ac poſtremo ad diſſoluendam materiam deueniendum eſt: quas indicationes, & ſingula præſidia pro varietate noxii humoris variare oportet: de qua re ſæpe diximus.

Dolor ex craſſis humorib. & flatib.

Si dolor aurium originem habeat ex craſſis humoribus, & flatibus, qui meatum auditorium obſtruant, neque exitum inueniant, primum ſi corpus, aut copia, aut vitio humorum laboret, neceſſe eſt illud euacuare, alioqui humores, & flatus auribus contenti non modo non diſſoluerentur, ſed, & illi, & dolor, & omnia mala creſcerent. Si quis obijciat Galenum de huiuſmodi generali purgatione nihil prodidiſſe: huic reſpondeatis quod ſæpe diximus, Galeni in lib. de med. ſecundum locos propoſitum fuiſſe, tradere non exquiſitam curationem morborum, de quibus agit, ſed tantummodo rationem docere inueniendi medicamenta accommodata ad ſingulas corporis partes, præterquam quod hæc omnia præcepta ſub communi methodo medendi continentur.

De obſtruẽtia & flatus diſſoluentia.

Poſt purgationem corporis licet tuto accedere ad localia medicamenta, quæ de obſtruendi, & diſſoluendi flatus vim habeãt, qualia ſunt medicamenta amara, tenuium partium, & quæ abſtergendi facultate ſunt prædita:

Nitrum.

inter quæ nitrum, & ſpuma nitri maxime Gal. probantur: de quo medicamento illud ſciendum, eſt apud antiquos maxime nitri vſum in medicamentis fuiſſe, noſtro autem tempore iam multos annos verum nitrum vel rariſſime, vel nunquam ad nos deferri. veruntamen ſunt nõnulli qui contendũt noſtrum vulgare, & artificioſum nitrum, quo paſſim vtuntur in conficiendo puluere tormentario, pro vero, & legitimo nitro poſſe adminiſtrari, cum reuera negandum non ſit, quin vtrumque iiſdem prope qualitatibus conueniat. Præter nitrum ex hoc genere ſunt vterque helleborus amygdalæ amaræ, ariſtolochia, & cætera quamplurima, quæ diffuſe a Gal. numerantur, & examinantur:

℞ *Ariſtolochiæ.*
Gentianæ. ana. ʒ. j.
Radicis hellebori nigri.
albi. ana. ʒ. ß.
Olei amygdalarum amararum. ℥ j. ß.
Aceti acerrimi. ℥. ß. M.

Inter cætera fel omnium animalium eſt probatiſſimum quod cum aceto debet permiſceri:

℞ *Fel bouini. ʒ. ß.*
Oxymellis ſimp. ℥. j. ß Miſ.

Atque vt concludam, & ſuffumigia, & fomenta, & quæcunque de dolore aurium ex intemperie frigida dixi, ad hunc locum debent referri, vt pluribus non ſit opus.

Curatio doloris ex inflammatione.

Itaque poſtremo loco reſtat dolor aurium ex inflãmatione, in cuius curatione ſunt memoria repetendæ communes illæ indicationes, vacuandi vniuerſi corporis, repellendi, reuellendi, & diſſoluendi materiam, quæ in inflammatione continetur.

Vtrũ repellentia conueniant.

Sed ſtatim oritur difficultas de medicamentis repellentibus, quę nulla ratione videntur conuenire, propter vicinitatem cerebri, ad quod periculum eſt ne materia deferatur: ad quem modum Gal. in cura parotidũ non ſolum cauet a repellentibus, ſed etiam medicamẽtis attrahentibus vtitur: quod ſi laborante parte auriũ externa repellentia non conueniunt, eadem multo minus laborante parte interna videntur conuenire. Contra vero Gal. 3. de med. ſecundum locos, nec non 11. de ſympt. med. a repellentibus non abſtinet, qui ad inflammationẽ aurium vtitur non ſolum candido oui, lacte, oleo roſato, &c. ſed etiam ſimul cum oleo, & lacte non veretur opium adminiſtrare, cui Rhaſes, Auic. Aetius, Alexander, & omnes conſentiunt. Sunt qui reſpondent diſtinguentes inter inflammationem, & ita ſtatuunt; ſi ea fuerit maior, doloreſque vehementiſſimi, tunc repellentia poſſe adminiſtrari: at vero ſi inflammatio fuerit minor, & dolores remiſſiores, tunc a repellentibus eſſe abſtinendum.

Ego vero reſponderẽ Gal. non rõne repulſionis, ſed rõne doloris miti[g]ãdi eſſe frigidioribus medicamẽtis, quod licet intelligere ex lectione Gal. 3. de comp. med ſecun. l. cos c. proprio.

Quæ reſponſio neſcio quanti ſit facienda, ſiquidem Galen. in moderatis quoque inflammationibus talia concedit medicamenta: illius verba ſunt hæc: Moderatæ inflammationes, & non pulſantes, per huiuſmodi pharmaca curantur, qualia ſunt oleum roſatum, acetum, &c. Quare mea ſententia potius contrario modo eſt reſpondendum, in maximis inflammationibus, & vehementiſſimis doloribus a repellentibus eſſe abſtinendum: in moderatis autem illa poſſe adminiſtrari: quod veriſimile ſit, in moderatis inflammationibus, & doloribus materiam pauciorem eſſe, adeo vt nullum periculum ab ea videatur imminere, ac maxime ſi leuioribus vtamur, ſed vt dixi, res mihi videtur difficilis, quoniam reuera in inflammatione aurium propoſitæ rationes ferẽ demonſtrant, medicamenta repellentia nunquam conuenire. Iam ſingulas indicationes quam breuiſſime perpendamus. Pro vacuatione totius corporis, ſi dolores ſint vehementiſſimi ſine vlla dilatione ad ſectionem venæ eſt veniendum, quæ ſit cephalica eiuſdem lateris cum aure dolente, & ſanguis copioſe mittatur, cum reuera experientia confirmet, in vehementiſſimis doloribus nullum ſectione

Venæ ſectio.

venæ magis tutum, & pręſentaneum reperiri remedium.

Lenientia aluum.

Secta vena leniatur aluus cum ſyrupo roſaceo, & viol. ſolutiuis, cum caſſia, thamarindis,

Præparantia.

præparetur materia cum ſyrupis quos capitales vocant, roſaceo recenti, de endiuia, de nenuphare, cum decocto endiuię, cichorei, &c.

Purgantia

Apparente coctione ad purgantia licet deuenire, qualia ſunt rhabarbarum cum ſyrupo roſ. ſol. confectio hamech, pilulę cochię, pilulę ſine quibus.

Potio purgans bilẽ.

℞ *Rhabarbari electi puluerifati. ʒ. ij.*
Syrupi violacei ſol. ℥. ij.
Decoctionis endiuiæ. q. ſuf. M. f. potio.

Pilula.

℞ *Pilularum ſine quibus. ʒ. j*
Pilularum cochiarum cum helleboro. ʒ ß. M. f. pilulæ. v. & aurentur.

De

De medicamentis repellentibus dixi iam, quæ, vel omnino prætermittenda, vel non nisi leuioribus est vtendum, qualefuere, exempli gratia, oleum rosatum cum aceto: cum auris sit pars frigida, & proxima cerebro, vt non solum vis, sed etiam substantia medicamenti possit ad illud peruenire. Si doloris vehementia nos cogat, Galen. auctore non modo licet, sed etiam est necessarium ad stupefacientia deuenire, sicuti faciendum est vbicunque æger vel colli, vel renum, vel alterius parte vehemente dolore efficiantur. Quo loco Galen. vtendi opio rationem docet, scilicet vt illud, vel lacti mulieris, vel candido oui, quæ etiam sola, sine opio aurium inflammationibus prosunt, vel castoreo permisceatur; verum hæc Galen. monet multo tempore ante vsum esse permiscenda, quoniam, vt puto, hac ratione facta mutua actione, & reactione, fit quædam veluti fermentatio, in qua vis vtriusque remittitur, adeo, vt non amplius castoreum calefaciat, neque opium refrigeret, sed ex ijs tertia forma resultet, sicuti contingit in theriaca, quę recens tempore, & calefacit, & stupefacit, facta autem fermentatione, tantum calefaciendi vi prædita est. Sed quoniam potest euenire, vt in præsentia remedio indigeamus, neque liceat expectare tempus huius mixtionis, philonium simul cum sapa dulci, vel lacte mulieris poterit eius vicem supplere.

Repellentia Modus vtendi opio.

Linimentũ stupefaciẽs

℞ *Philonij Romani* ℥. *ss.*
Sapæ dulcis vel
lactis mulieris. q. s. M. fiat linimentum.

Præceptũ Pauli.

Veruntamen de huiusmodi medicamentis stupefacientibus non est negligendum præceptum Pauli, & Alexand. qui docent non sæpius ac frequenter, sed semel duntaxat atque iterum illa opportune administrari, cum hoc non leue periculum videatur imminere cerebro, quod auditorio meatui proximum est.

Reuulsẽtia

Hoc tempore omnium reuulsionum genera conueniunt, cucurbitulæ scarificatæ, & non scarificatæ, frictiones, ligaturæ, clysteria acria, in quibus oportet perpetuo rationem habere febris, adeo vt si ea vehementissima fuerit, a clysteribus acrioribus abstinendum: idem statuendum est de omnibus alijs præsidijs, quæ possunt adhuc magis calefacere, & febrem augere. Post hæc omnium postrema restat indicatio, dissoluendi reliquias materiæ contentæ in inflammatione, pro quo antiqui habent pretiosa illa vnguenta, spicatum, foliatum, &c. quorum descriptionem habetis apud Aetium: nos hoc tempore habemus nonnulla fere similia, qualia sunt oleum de caryophylis, balsamin. de spica, quibus cinnamomum, & alia aromata possunt imponi; demum sunt folia, & baccæ lauri, calamenthum, saluia, betonica, &c. ex quibus, & fomenta, & emplastra, & aliæ medicamentorum formæ possunt parari.

Resoluẽtia

CAPVT XXIX.

De Surditate.

POst dolores aurium de surditate est agendum, quod item facit Galen. 3. de med. secundum locos x. ad finem, qui ante omnia scribit, eos homines qui grauiter, & difficulter audiunt, quos propterea subsurdos vocat, vtpote qui exiguas voces penitus non audiunt, magnas autem vix percipiunt, versari in maximo discrimine, ne symptoma paulatim augescens, in perfectam surditatem deueniat, cuius nullam tradit curationem, quasi insinuet eam prorsus esse insanabilem. Quo loco est memoria repetendum, quod sæpe diximus, actionem quoque auditus, sicut cæteris omnibus actionibus contingit, lædi tripliciter: siquidem aures audiunt vel deprauate, sicuti cum sibilum, vel alium strepitum temere sentiunt: vel imminute, cum, vt inquit Galen. ægri paruas voces non audiunt, magnas vix percipiunt: vel abolite, quoniam nihil prorsus sentiunt: ex quibus mihi statutum est de solo imminuto ac debili auditu verba facere, cum fere vna atque eadem ratione imbecillum deprauatumque auditum liceat curare: absoluta autem surditas nullam curationem accipit.

Auditus læditur tripliciter.

Quid sit.

Qui sit huiusmodi affectus, est manifestum, videlicet symptoma, & actio læsa sensus auditus, in quo homines non nisi difficulter, & grauiter audiunt.

Differẽtiæ. Causæ.

Differentiæ sunt plurimæ, sed sunt principales quæ sumuntur a causis: pro quo sciendum est ex Galen. 2. de sym. causis 2. omnes omnium sensuum actiones triplici ratione posse lædi, prima cum primum sensus instrumentum laborat: altera cum sentiendi facultates; terna cum aliquid eorum quæ primo sensus instrumento ministrant male afficitur, quam doctrinam Galen. exemplo oculi demonstrat luculentissime. Hanc methodum inueniendi causas læsionis omnium sensitiuarum actionum vt iuniores probe intelligant, vursus sciendum est ex Galen. de diff. morborum 6. & meth. 6. in vnoquoq; instrumento vnam tantum modo esse principalem partem, atq; eam quidem similarem, per quam singulæ actiones perficiuntur, qualis in oculo est humor cristallinus: reliquas autem partes vsum afferre, quales in eodem oculo sunt tunicæ, humores, musculi, &c. Deinde idem Gal. in lib. de constitutione artis med. 5. docet, actiones primo, & per se esse partium similarium, secundario, & per accidens partium instrumentariarum. Itaque si quis hanc methodum adhibeat, is facile poterit causas inuenire, propter quas auditus debilis, & imminutus reddatur. Nãque vt scribit Gal. 1. de sympt. causis. 3 huiusmodi symptomata pariter possunt contingere propter læsionem vel principalis partis totius instrumenti, quæ apud Galen. non est alia, quam internus sinus meatus auditorii, vbi dilatatum neruum attingit: etsi non ignoro Arist. 2. de anima aliter sentire, vel propter læsionem alterius partis ex ijs quæ aliquem vsum audiendo præstant: vel demum propter læsionem cerebri, ea parte vnde neruus auditorius originem habet. At primum surditas potest contingere propter vitium principalis instrumenti, quod quolibet genere morbi potest laborare, primum intemperie, quæ potissimum frigida esse consueuit, ac semper, etsi non est negandum, cæteras quoque intemperies posse actionem labefactare, deinde solutione continui, vulnere, vlcere, aut simili ratione: postremo per obstructionem, quæ fieri potest, vel propter tumorem aliquem præter naturam, vtpote abscessum, phlegmone, scirrhum, & ædema, vel propter callosum quoddam, & carnosum tuberculum huic parti adnatum: vel demum propter copiam sordium quę in auribus gigni solent. Secundo loco surditas potest prouenire propter vitium facultatis, quæ cum in cerebro consistat, necessario malam illius affectionem indicat, hęc autem potissimum est intemperies ac maiori ex parte frigida, vt de meatu auditorio diximus. Sed prætereа id quoque potest contingere ratione spirituum, qui vel deficiant, vel praua qualitate sint affecti, sicuti in superfluis euacuationibus, in summa virium imbecillitate, & morituris contingit, secundum Hip. & Galen. qui scribunt 4. apho. 49 1. prog. 31. in morbis acutis auditum perditum lethale esse. Tertio surditas potest fieri propter læsionem alterius partis quę principali instrumento seruiat, quæ sunt interna cauitas auris, foramen illud anfractuosum, & alię, de quibus Galen. 8. de vsu partium, quę partes pariter lędi possunt, vel intemperie, vel obstructione ex tumoribus pręter naturam, qui meatum auditorium obstruunt, itaque hę sunt differentię ex causa.

Surditas quot modis fiat. *I.* *II.* *III.*

Verum neq; alię desunt differentię ex tpe, alia recens, alia antiqua est surditas, ex modo generationis alia febribus, & cęteris morbis ac potissimũ malignis succedit, cũ sępenumero cõualescẽtes surdastri remaneãt, alię sine pręcedẽtib. morbis, cõfertim, vel paulatim generant, ex modo affectus, alia fit primũ laborãte

Differ II. *III.* *IV.*

capite,& auribus,alia per consensum,exempli gratia, ventriculi,vel alterius partis.

Signa. Indicix surditatis sunt manifestissima, neque est difficile signa inuenire, quæ vnam, vel alteram illius causam possent iodicare,de quibus Galen. 4. de locis aff.2. etenim quæcunque symptomata fiunt in cauitatibus aurium quæ apparent, rationali inuestigatione non indigent: si vero il'æsn apparente aurium meatu, audiendi facultas læditur, simili ratione potest intelligi: namque vbi præter auditum nulla in cæteris sensibus læsio apparet, tunc licet conijcere proprium neruum esse affectum. vbi autem reliquæ faciel particulæ simul cum ipsa læduntur, tunc existimandum est in cerebro esse affectum præter naturam, ipso vel, vt similari, vel vt instrumentali parte laborante.

Curatio. Ad curam venio, & quoniam nimis foret longum ac inutile, de omni surditate, & singulis caufis pertractare,mihi libet,exemplo,& imitatione Galeni, vnius tantom surditatis curam tradere,quæ ex frigidis,crassis, & viscidis humoribus meatum auditorium obstruentibus habet originem, quæ surditas ex dicta causa frequentissime solet contingere, siquidem cæteræ differentiæ.vel sunt leuiores, ac facile curantur, vel ad hunc locum non pertinent. *Methodus Galeni.* Hanc totam curam Galenus paucis indicationibus,& remediis absoluit, qui primo purgationem instituit per hieram ac pilulas ex colocynthide: deinde propriam capitis adhibet rationem,per apophlegmatismata; tum ad exiccandum, & roborandum caput accedit: ac postremo ad vsum localium medicamentorum deuenit;quæ crassos, & viscidos humores attenuent,& dissoluant: quibus omnibus attenuatoriam victus rationem adiungit. Sed quęrat aliquis, cum hic quoque sit fluxio materię, *Repellētia an conueniant.* vtrum principio surditatis conueniant repellentia? cui respondeatis, nullo modo repellentia conuenire; nam pręterquam quod hęc materia est crassa, & tenax,iam extra vasa in cauitatem auris est transposita, vt nullo modo possit retrocedere; itaque positę indicationes a Galen. sunt satis,quas duobus verbis absoluemus.

Lenientia. Ergo primo lenienda est aluus per hieram simplicem,pilulas aleophanginas,mel ros.sol.&c. *Præparantia.* Pręparetur materia cum syrupo de betonica. Cocta materia purganda est, & inter cętera hira diacolocynthidos est *Exemplū purgant.* pręstantissima,trochisci alhandal suo opumi.

Purgans potio.

> ℞ *Hieræ diacolocynthes.* ʒ. *V.*
> *Mel ros sol.* ℥ j. ß.
> *Decoctionis betonicæ.*
> *Stœchados.* *q. s.* M.

Localia. Et quoniam materia alte adhęret parti, neque ita facile cedit medicamentis,vnica purgatio non sufficit; interea ad omnia genera reuulsionum; post hęc demum ad caput purgantia est deueniendum, vnde, & masticatoria, & errhina optima sunt. Demum hoc tempore tuto licet ad localia descendere, de quibus Galen. & veteres, ac recentiores latissime, ex quibus sequentia mihi videntur faciliora ac efficaciora: castoreum vel helleborum aceto dissolutum, & mixtum oleo amygdalarum amararum: pulpa colocynthidos cum caricis,& malo cocto permista; oleum petrolei, nardinum,baccarum lauri,vel separatim,vel permixta adhibita conferunt. *Suffumigia* Suffumigia fiunt ex decocto hellebori,origani, calamenthi, stęchados. *Corroborantia caput.* Postremo loco ad corroborantia caput est deueniendum per medicamenta externa,pulueres,sacculos,lotiones,stillicidia, ex absinthio,saluia,stęchade,agarico, aquis calidioribus thermarum,nec non per interna medicamenta, vt sunt diacyminum,diacalmenthum,conserua betonicę dianthos, ac postremo quę cęteris omnibus sunt efficaciora,theriaca,mithridatium.

CAPVT XXX.

De Parotide.

INter affectus aurium enumerantur parotides, quę secundum Galen.3.de med.secun.locos c.proprio, sub genere inflammationum continentur, ac fiunt glādulis circa aures affectis,id quod nomen demonstrat. Differentię parotidum,vt inquit Alexander,sunt plu- *Differ. I.* rimę, ac primum quędam fiunt ratione crisis, post apparentem homorum coctionem,quę vt Galen. ait, citra capitis affectionem oriuntur, natura ad eam partem superfluos humores deponente,tantumque abest vt hę parotides sint malę,vt potius sint curatu faciles, ęgrosq; multis periculis liberent: quędam vero ex cruda materia contingunt, quę naturę magnum negotiū faciunt, cum sint admodum rebelles, & mali moris, adeo vt medicis multa pręstanobus, neque ad suppurationem, neque ad coctionem perueniant, frequenterque ęgros in maxima pericula deducant. Secundo *II.* sunt differentię a materia;namque alię ex copioso humore calido, & bilioso,alię ex crassiore, & frigidiore generantur,& Auic.c.13. scribit, hęc apostemata omnino fieri a materia sanguinea aut cholerica, & quandoque melancholica aut phlegmatica, & quandoque ex materia ex ijs mixta. Tertio sunt differentię a modo *III.* generationis:etenim vt scribit Cornel. Celsus lib. 6. c. 16. parotides solent oriri modo in secunda valetudine ibi inflammatione aborta, modo post longas febres, addo ego ex Galen.4.apho.71. per febres malignas ac pestilentes ad aures impetu morbi conuerso. Quarto *IV.* sunt differentiæ a coniunctis, parotides alię sunt cum dolore, aliæ sine dolore: alię sunt cum febre, alię sine febre: aliæ cum vigiliis, delirio, & aliis sęuis symptomatibus, aliæ sine huiusmodi symptomatibus quod item de ętate,sexu,&c. statuendum est. Postremo sunt *V.* differentię ex tempore: principio, augmento, statu declinatione.

Signa. Parotides ex tumore post aures, ex colore mutato frequenter,ex dolore,cuique patent. De signis futuræ parotidis, si quis ea quoque cupit intelligere, tractat Galen.3.in 1.prorrhet. 65. Neque vero signa differentiarum habent difficilem cognitionem, sic criticæ ex præcedente coctione,ex facili ægri tolerantia: symptomaticæ ex contrariis dignoscuntur. De signis quæ singulorum humorum redundantiam demonstrant, sæpius diximus,ac de iis hoc loco Alex. & Auic. agunt diligentissime. Signa pariter cæterarum differentiarum vel ęgris referētibus,vel aliter facile sunt manifesta: itaque ad curationem veniamus.

Curatio. Præceptū Galeni. In cura parotidum ante omnia est maxime aduertendum præceptum Galen. videlicet nullum locum habere primam indicationem, quam in cæteris inflammationibus Medici vti consueuerunt, in quibus vt plurimum repellentibus vtuntur, atque id maxime cum nec malignum sit, nec multum quod influit, nec corpus pluribus humoribus sit refertum: in parotide enim tantum abest vt repellentibus sit vtendum, vt magis medicamenta attrahentia sint adhibenda, & si occasio ferat, ad fomenta calidiora,& ad cucurbitulam licet deuenire, quod præceptum non solum in parotidibus, sed etiam in cunctis inflammationibus adenarum, quæ vulgo emunctoria appellantur, memoria est tenendum, cum hæ partes sint tales a natura institutæ,vt facile possint excrementa principum partium recipere, & purgare. *Emunctoria.* Sunt autem tres, vt tres sunt principes partes nostri corporis; aures ad quas cerebrum, axillæ, ad quas cor, inguina ad quæ iecur, solent, quidquid illis molestum est, deponere,& transmittere. Causa autem propter quam non licet in emunctoriis vti repellentibus medicamentis,manifesta est,& colligitur ex Hip. & Galen. 6. epid. 4. in principio,qui scribunt, inflammationes in

ijs

ijs partibus exercitatas, si sponte retrocesserint, & euanescant recidiuas, & multa pericula secum afferre, quod tunc praui humores partibus extremis, & ignobilibus ad interna viscera, & membra præcipua deferantur: vnde Medici quoque hoc naturæ exemplo instituti, debent ab omnibus præsidijs abstinere, quæcunque possunt huiusmodi humores ad intimas partes repellere, atque ijs vti quæ magis valent eosdem ab internis ad externas partes euocare: itaque in curatione parotidum perpetuo est cauendum a repellentibus. Verum circa Galen. præceptum illud quoque est notatione dignum, quod ille scribit in cæteris partibus inflammatis, medicos præsidia repellentia administrare, sed non simpliciter ac perpetuo: & tres casus videtur ponere, in quibus non ita licet ad illorum vsum deuenire: primum si materia fluens fuerit maligna: secundo si materia fuerit multa; tertio si totum corpus æqualiter humoribus redundet: quorum singulorum ratio est manifesta: nam neque conuenit malignum ad partes nobiliores deponere, & repellere; neque multum facile potest repelli, medicamentis humorum multitudine impeditis; nec demum in corpore omni ex parte pleno vacat locus ad quem medicamenta possent humores propellere: de quibus præceptis longe maximi momenti multa forent dicenda, cum vulgares medici in hac parte multos committant errores, sed non licet omnia explicare, & satis mihi sit locum vobis indicasse: redeo ad parotides. Primum Galen. præceptum in cura parotidum continet duas partes: primam, nunquam repellentibus vtendum esse, de qua satis: secundam, esse administranda medicamenta attrahentia, & fomenta calidiora, & si hæc nihil proficiant, ad cucurbitulam deueniendum, vt noxius humor ex profundo corpore ad cutem trahatur, de qua dicendum est, vt probe intelligatis, quod pauci hoc tempore intelligunt.

Quando a repellentibus abstinendum.

Quomodo, & quando in parotide licet trahentibus vti medicamentis Galen. ita statuit: si humores vehementi impetu fluant, a nobis nihil plane agendum, sed naturæ omnia permittenda esse, quandoquidem siue cucurbitulam, siue aliud trahens pharmacum velimus adhibere, vehemens dolor hominem apprehendit, vnde, & vigiliæ fiunt, & febres succedunt, & vires exoluuntur: itaque minime licet hoc tempore humorum fluxionem iuuare, sed tantummodo vni mitigationi doloris est attendendum, per cataplasmatum maxime lenientium vsum, qualia sunt quæ ex farina frumenti, aut hordei, aut seminis lini, cum aqua mulsa, aut decocto fænugræci, aut altheæ, aut chamomæli, præparantur, & quæcunque præter mitigationem doloris valent quoque influentes humores coquere, & suppurare. Quod si etiam sanguis redundare videatur, per sectionem venæ conuenit illum vacuare, si vires consentiant, ex quibus postremis verbis licet illos arguere, qui in huiusmodi naturæ expulsionibus ad cutem nunquam audent venam secare, timentes ne materia ad partes internas retrocedat. Atque hæc de vehementi humorum fluxione.

Cataplasma sedans dolorem.

Sed quærat aliquis, si humores ad aures non vehementer, & impetuose, sed, vel moderate, vel parce fluant, quod prætermisit Galen. quidnam agendum? Ego puto, & moderatam, & parcam humorum expulsionem factam a natura ad loca commoda, ex Gal. & Hip. 1. apho. 21. posse a Medico iuuari medicamentis vel leuioribus, vel vehementioribus, & tandem cucurbitula, prout magis opportunum videbitur, dummodo id semper prospiciamus, ne inflammatio, & dolor augeantur quibus deinde, vt inquit Galen. & vigiliæ, & maiora pericula succedant: interea diligenter est animaduertendum quid moliatur natura, & vtrum parotides ad suppurationem, vel magis ad solutionem tendant, siquidem alterutrum sequitur necessario: debet autem medicus naturæ hac vel illa ratione opem ferre. Itaque ad dissolutionem tendunt chamomælum, fænugræcum, castoreum, &c. Sin vero natura magis attendat suppurationi, quod præcipue ad tactum licet discernere, medicus ad suppurantia debet accedere, ad quam facit emplastrum ex farina frumenti, axungia porcina, recenti oleo, decocto caricarum, &c. Facta suppuratione Medici statim vel cum ferro, vel aliter abscessum aperiunt: antiqui autem prius conabantur ipsam saniem dissoluere, & fomentis, & emplastris, quæ discutiendi vim habent, de quibus Gal. 3. de med. secundum locos. Et si quis obijciat hæc importune fieri, nam facto abscessu frustra illius dissolutionem quærimus, respondeatis illud in magnis abscessibus verum esse, in paruis secus se habere. Quod si demum parotides indurentur, ad eorum emollitionem, & dissolutionem deueniendum est.

Dissoluentia.

Suppurantia.

CAPVT XXXI.

De Hemorrhagia Narium.

GAlenus lib. 3. de med. secundum locos, post aurei tractat de affectibus narium non tamen de omnibus, sed tantummodo de tribus, nempe ozænis, polypo, & sanguinis fluxione. Quod si quis quærat, cum certum sit hanc partem laborare omni genere morborum, quamobrem Galen. in prædicto libro non omnis fuerit persecutus? huic respondeatis, non fuisse illi propositum docendi in hisce libris rationem curandi omnes morbos de quibus agit, sed tantummodo rationem componendi medicamenta ad singulas partes accommodata. Si quis rursum obijciat, illum saltem debuisse tractare de ipso odoratu, huic respondeatis, ea symptomata non pertinere ad nares, sed ad partes naribus superiores, videlicet anteriores ventriculo cerebri, qui a Galen. 8. de vsu partium. 6. & alibi, præcipuum instrumentum odoratus sunt constituti. Itaque nobis quoque Galeni imitatione de ijs tribus capitibus agendum fuerat, sed cum duo prima, ozænæ, quæ non aliud sunt quam profunda, & putrida narium vlcera, ex quibus plane fœtidus odor exhalat, & polypus, qui non est aliud quam tumor præter naturam in naribus genitus, cum inquam ii duo affectus raro eueniant, ac potius ad chirurgiam pertineant illis prætermissis statui tantummodo de fluxu sanguinis verba facere.

Ex tribus generibus symptomatum, vnum est quod in excretorum, & retentorum immoderatione contingit, quod rursum in tres præcipuas differentias diuiditur, quæcunque enim immoderate excernuntur, aut retinentur, vel tota substantia, vel qualitate, vel quantitate a naturali habitu recedunt, itaque fluxio sanguinis è naribus est symptoma ex iens mutatum, & quidem toto excretorum substantiæ genere præter naturam, siquidem id excernitur quod corpori est maxime familiare; & naturæ multos potest vsus afferre.

Qualis sit affectus.

De nomine id est notandum, apud Hip. cum simpliciter hemorrhagia seu fluxio sanguinis dicitur, non addito nomine partis quæ sanguinem fundit exempli gratia, ore, ventriculo, intestinis, hemorrhoidib. vnum sanguinis profluuiũ significari, quod ex naribus emanat, sicut notat Gal. 1. epid. secto. 1. 6. 6. epid. 3. 25. 3. pror. com. 46. sed ad rem aggrediamur.

Nomen.

Sanguis ex vena, aut arteria triplici ratione fluere potest, aut aperto illarum ore, aut tunica diuisa, aut sanguine quodammodo transcolato, & sudoris modo transmisso. Aperiuntur hæc vasa tripliciter, primum propter imbecillitatem partis, quæ a mediocri copia grauatur; secundo propter multitudinem sanguinis, quotiescunque ad ora vasorum impetu fertur: tertio propter aliquam acrem qualitatem, quam illæ, vel ab alimentis, vel a medicamentis, quandoque solent contrahere. Tunicæ vasorum diuiduntur, quatuor modis, aut vulnere, aut contusione, aut ruptione, aut erosione, de quibus videatis Galen. secundo

Tres modi fluxus sanguinis.

Apertio venarum.

Diuisio vasorum.

de fracturis. 9. quæ vulnerant ea sunt acuta, atque ad incidendum accommodata: quæ contundunt, ea grauia duraque sunt, quæ rumpunt, omnia tensionis interuentu id faciunt, hoc idem præstat succorum redundantia, casus ab alto, & alia, &c. erodunt succi acres, caustica medicamenta, &c. Demum sanguinis transcolatio ex tunica rarefacta, sanguine reddito tenuiore originem habet. Hæc doctrina est Galen. 5. metho. 2. 4. de locis aff. 5. 7. aphor. 37. Sed tamen sciendum est, tertiam rationem fluxionis sanguinis tunica rarefacta, a Galen. ex numero hęmorrhagiæ quodammodo delatam fuisse tertio de sympto. causis 6. siquidem sanguis hoc modo exiens reuera in alteram superiorem rationem, scilicet apertionem exiguorum vasorum, videtur posse referri, vel certe inter cruentas excretiones non debet enumerari, etenim tunc sanguis exit minime verus, & legitimus, sed qui seri cuiusdam speciem repræsentat, quale potissimum in iecoris, & renum imbecillitate apparet: ad quem modum philosophus scribit tertio de histor. animalium 19. tertio de partibus animalium. quinto nonnullis sanguinem tam fieri serosum, vt cruentum quendam sudorem sudent. Itaque sanguinis profluuium ex naribus vt propter aliquam ex tribus causis procedat, est necesse, videlicet vel aperto ore, vel diuisis, vel rarefactis tunicis eorum vasorum, in quibus continetur: quoniam vero vel difficile, vel nulla ratione fieri potest, vt venæ narium rarefiant, vel diuidantur adeo, vt sanguis immoderate profluat, id reliquum est vt huiusmodi symptomata aut perpetuo, aut frequentissime ex apertione venarum originem habeat.

Transcolatio sanguinis.

De signis autem quæ vel imbecillitatem partis, vel copiam, vel malam qualitatem sanguinis possunt indicare, sæpius dixi, eaque ex habitu corporis, colore, ac potissimum faciei, & similibus, possunt facile intelligi: nunc ad curandi indicationes venio, de quibus Gal. diffuse 5. meth. a cap. 2. vsque ad 7.

Curatio.

Quicunque ex corpore fluit sanguis, cohibetur ne amplius fluat, vel quoniam non fertur ad locum apertum, vel quia diuisio vasorum occluditur, vel propter vtrumque simul, quæ retinendi sanguinis tutissima ratio est. Prohibetur sanguis ne confluat ad partem apertam, inducto animi deliquio, reuulsione facta ad contraria, deriuatione ad partes proximas, refrigerando corpus vniuersum, ac maxime partem affectam: clauditur diuisio, si quod diuisum est coniungatur vel obstruatur: contrahitur pars diuisa refrigeratione, vinculo vel alijs præsidijs quæ diuisum corpus solent coniungere: obstruitur pars vel intra vel extra: intra quidem, vt sanguine concreto, qui græce, & vulgo thrombus dicitur, extra autem tum hoc ipso sanguine tum linimentis, spongijs, atque iis demum medicamentis, quæ proprio lentore, & crassitie meatus obstruunt, & claudunt, si ad ea corpora quę circumiacent propius admoueantur.

Cæterum quæ de profundo corpore sanguinis profluuia fiunt, quale est de quo agimus, quæ nec vinculo, neque alia simili ratione possunt sanari, per reuulsionem ac deriuationem, nec non alimenta quæ emplasticam vim habent, & refrigerant, sanari debent. Hæc generalis est doctrina ac methodus curandi quamlibet sanguinis fluxionem, quam mihi libuit paulo longius explicare, quod ea non solum ad hunc locum, sed ad alios quoque possunt accommodari.

Sanguis ex naribus potest retineri, si ad suprascriptam methodum respiciamus: etenim in hoc symptomate duo sunt, locus apertus, venæ narium, & locus ex quo sanguis profluit, quæ vt plurimum sunt venæ circa cerebrum, & membranas: tametsi non est negandum, hanc fluxionem per consensum aliarum partium, & totius corporis posse excitari. Itaque duæ sunt præcipuæ indicationes: altera, vt sanguis non feratur ad locum affectum; altera vt locus apertus claudatur. Ad primam pertinent præsidia primum quæ reuellant. 2. quæ deriuent. 3. quæ animi deliquium inducant; ac postremo quæ refrigerent, & adstringant. Ad secundam sunt accommodata remedia, quæ obstruendi, & adstringendi vim habeant, quæ non solum ad locum laborantem, sed ad partes etiam illi proximas debent imponi. Primum omnia reuulsionũ genera conueniunt: lotiones extremarum partium ex aqua calidiori non ita videntur conuenire, cum periculum immineat, ne elatis ex aqua vaporibus calidis, tum cæteræ partes, tum maxime caput calefiat, & sanguis copiosius confluat. Conueniunt etiam clysteria, sed leniora, & quæ simul possint humorem calidum, & acrimoniam remittere, qualia forent ex decocto maluarum, lactucarum, hordei, ex cassia, oleo violaceo, &c. Imo vero cum succi calidiores sint tanquam vehiculũ sanguinis, si æger propter nimiam copiam bilis, & illius acrimoniam hoc symptomate laboret, neque mea sententia foret importunus vsus lenioris medicamenti, quale est cassia cum thamarindis, quod posset humorem noxium partim purgare, partim alterare, & illius vitium remittere. Pręterea sunt cucurbitulæ, quæ hac in re præclaram operam præstant, vt Auic. & omnes fatentur, & variis partibus corporis possunt administrari. Namque primum affiguntur hypochondriis, de quibus ita Galen. scribit de sang. miss. 15. 5 meth. 3. Cum e naribus erumpit, eum retinent magnæ cucurbitulæ in hypochondriis affixæ, Auicen. autem probat cucurbitulas non solum appositas hypochondriis, sed etiam mammæ respondenti nari profluenti: neque forte forent importunæ si affigerentur ad crura, vel scarificatæ, vel non scarificatę, quę reuellendi ratio est deorsum. Amplius vt placet Auicennę cap. proprio, & Paulo lib. 3. cap. 24. licet illas opponere partibus posterioribus, cum leui scarificatione, vt principio ceruicis, & spatulis: quem modum reuellendi constat ad partes anteriores, & posteriores pertinere: quam reuulsionis rationem neque Gal. prætermisit 5. meth. med.

Indicat.

Reuellẽtia

Clysteria leniora.

Cucurbitulæ.

Inter cætera medicamenta reuellentia in fluxu sanguinis narium, consensu omnium, sectio venæ principem locum obtinet, ac propterea si profluuium vehemens fuerit, primo tempore ad hoc præsidium est veniendum, de quo Gal. hæc habet 5. meth. 3. Si resolutus ęger adhuc non sit, secta vena ex cubito qui respondet nari, &c. Et alio loco com. 3. in 1. pro. com. 53. Nos sępius experti sumus sectionem venę immoderatum sanguinis fluxum perspicue sistere, &c. Ex quibus locis licet vobis totam huius præsidii vim, & administrationem intelligere.

Venæ sectio.

Secundo loco post reuulsionem sanguis quoque ad partes proximas est deriuandus, ac primum occurrit sectio venarum sub lingua; deinde missio sanguinis ex auribus, vel illis scarificatis, vel appositis hirudinibus. Tertio cucurbitula pariter scarificata, quæ vt placet nonnullis, in capite supra cranium est apponenda, sed mea sententia longe foret opportunius ad partem posteriorem, nimirum principio spinę eam applicare, vt Auic. & Paulus docent.

Deriuãtia

Tertia fuerat proposita ratio, ne sanguis apertas nares peteret, inducere animi deliquium: etenim cum illud non aliter eueniat, quam patiente corde, vel primario, vel aliis partibus consentientibus, hinc fit, vt sanguis confertim ad partes internas recurrat, ex quo ęgri pallidi fiunt, & exterius refrigerantur: vnde summa cũ ratione sanguis ad alias partes conuersus non amplius locum affectum, & apertum petere potest. Sed quonã modo animi deliquium inducitur? Minime immoderata euacuatione, vt placet Auicennæ, sed potius inducto vehementi dolore, ex magna aliqua animi perturbatione, ex timore &c.

Animi deliquium inducentia.

Postremo autem prohibetur sanguis ne feratur ad venas narium, medicamentis quę partim sanguinem fluentem, partim locum affectum, partim locos proximos refrigerent: ita enim sanguis firmatur, & quodammodo redditur immobilis, vt neque

Frigida inhibent fluxum sanguinis.

ille

ille fluat, neque nares eum recipiant: vnde est apho. Hip. in 5. particula 23. In ijs frigida est vtendum, vnde fluit sanguis, aut est fluxurus, non ad ipsa sed circa ipsa vnde influit, &c. Huiusmodi medicamenta sunt quamplurima, partim interna, partim externa: interna, decoctum endiuiæ, portulacæ, plantaginis, hepaticæ, nenupharis, syrupi de endiuia, rosaceus de agresta, de portulaca, de ribis: conserua rosarum, violarum, nenupharis: ac postremo si res vrgear, ad medicamenta stupefacientes licet deuenire.

Externa autem medicamenta sunt repellentia, id est, refrigerantia, & astringentia, quæ ad varias partes imponuntur, ac primum est maximus vsus aquæ frigidissimæ, vel simplicis, vel permixta portiuncula aceti, ad penetrationem: hæc in ore contineatur perquenares attrahatur, atque eadem frons, & tota facies irrigetur. Alij magis probant aquas destillatas frigidiores, portulacę, plantaginis. Auicen. probat embrochas, & perfusiones capitis, nec non insessiones corporis in aqua, non solum frigida, sed etiam niue refrigerata: ex quo communiter practicantes solent in vehementi fluxu sanguinis, & crura, & brachia, potissimum autem testes aqua frigida fouere, quod remediū puto per antiperistasim iuuare.

Cautela. Verum hoc loco non est prætermittendum præceptum Galen. maxima dignum obseruatione, qui scribit, ad huiusmodi refrigerantia medicamenta non sine iudicio esse veniendum, cum sæpenumero importune adhibita, soleant multa ac grauissima pericula afferre: de qua re ita Galen. scribit 11. metho. 6. Eorum quibus sanguis ex naribus profluit, aliqui ex capitis refrigeratione deterius habuerunt; &c. ex quo loco certum est ad hæc frigida remedia non esse deueniendum, nisi, primum administratis omnibus generibus reuulsionum, & deriuationum, de quibus sępe diximus.

Adstringentia, & obstruentia. Hactenus de prima indicatione, ne sanguis ad locū affectum feratur, ad alteram indicationem, scilicet, vt nares claudantur, sunt accommodata ea medicamenta quæcunque suo lentore, & crassitie possunt illas obstruere, vel aliter occludere, quæ sunt plurima, ac fere omnibus manifesta: aloe, thus, mastiche, tela, acacia, hypocysthis, balaustia, cortices granatorum, plantago, portulaca, consolida, &c. ex quibus succi, aquæ, olea, & aliæ medicamentorum formæ possunt parari: & sit exemplum.

Linimentū sistens sanguinem.

℞ *Olei rosati omphacini* ℥ ij.
Succi plantaginis
Lactucæ. ana ℥ ß.
Hypocisthidis.
Balaustiarum ana ʒ j.
Aceti parum M. f. linimentum,

quod partim, ad nares, partim ad cęteras partes proximas debet apponi. Item

℞ *Succi polygoni*
Sempervini.
Portulacæ ana ℥ ß.
Boli armenæ
Terræ lemniæ
Lapidis hęmatitis ana ʒ j.
Cum albumine oui & pauco aceto M. f. linimentum vt supra.

Ischæmum certissimū. Sed inter cętera medicamenta apud Gal. admodū celebre est, quod conficitur ex myrrha, thure, aloe, albo oui, & tenuissimis pilis leporis, quod ad retinendum sanguinem creditur esse adeo efficax, vt nonnulli existiment sanguinem fluentem non modo ex venis, sed etiam ex arterijs illius operā posse retineri; de quo medicamento, atque illius compositione, & vsu videatis Gal. 5. metho. 3. Postremo ad retinendum sanguinem sunt multa quę occulta quadam proprietate creduntur posse iuuare, neq; solum remedia externa, vel interna, sed etiam verba, & incantamenta. Atque hactenus de fluxu sanguinis.

CAPVT XXXII.

De dolore dentium.

Galenus primis quatuor libris de comp. med. sec. locos ea omnia complectitur, quæ nos hactenus tractauimus de morbis capitis, in quinto autem lib. agit de morbis faciei, & dentium. Dentes possunt omni morbo laborare: intemperie cum materia, & sine materia, vnde inflammationes, & dolores oriuntur: mala compositione, vnde redduntur minores, molliores ac deficiunt: soluta vnitate; dum corroduntur ac perforantur: sed primum nos de dolore dentium tractabimus. Historiam dentium scribit Philosophus. 2. de histor. animalium, c. 1. 3. & 4. de vsu partium 8. 9. Plinius lib. 11. cap. 37. Cornelius Celsus lib. 8. cap. 1.

Verum dentes doleāt. Gal. primum dubium mouet, vtrum dentes sentiāt nec ne; qui inquit nonnullos asseruisse, dentes cum sint ossa, sine dolore male affici: quod illo argumento videtur posse confirmari, quoniam prominentiores, vel longiores facti, aliquando per limulam atteruntur sine dolore; quam dubitationem Galen. prætermissa ratione, proprio experimento, & testimonio dissoluit: cum enim ille aliquando dentibus doleret, qui alias audierat de hac re dubitare, diligentem sui per se ipsum animaduersionem habuit, qui percepit manifeste dentem non modo dolentem, sed etiam pulsantem, quemadmodum carnosę partes inflammatione laborantes, facere solent: verum cum illi mirum, ac vix fieri posse videretur, vt in dente, qui duram, & lapideam substantiam habet, inflammatio posset oriri, cum rursus alio tempore dentibus doleret, diligentius mentem adhibuit, ac manifeste percepit, dolorem inflammationis, & pulsationem non ad dentes, sed ad gingiuas pertinere: vnde concludit per hæc verba. Quapropter vtriusque doloris sensum expertus, aliū in gingiua, alium in substantia dentis esse clare scio, & id asserentibus testimonium præbeo, quod ipsi aliquando dentes doleant. De neruo autem qui ad radicē dentis ortus est, an doleat nec ne, nemo dubitat, ipseq; Gal. pariter fatetur se aliquando in semetipso huiusmodi dolorem percepisse: itaque dentes non solum ratione gingiuarum, aut neruorum, sed etiam ratione propriæ substantiæ dolent.

Causę doloris dentium sunt plurimæ, sed tamen omnes ad proximam, & immediatam causam vtriusque doloris, solutionem continui, sunt referrendi: præcipue vero dolor dentium potest excitari à qualibet intemperie, tum simplici, tum composita, cū materia, & sine materia. Sed quoniam ex sola intemperie non valde insignes dolores solent oriri, nos de eo tantum dolore tractabimus, qui prouenit intemperie cum materia, quæ potest esse cuiuscunque humoris, sanguinis pituitæ, bilis, melancholiæ, ac postremo flatus, de quibus omnibus sępissime diximus. Notandum vero, sicuti diximus, dolorem, vel neruum denti annexum, vel substantiam denus, vel gingiuas occupare, quod maxime facit ad curationem, alia remedia vni parti, alia alijs conuenire, qui dolores cum admodum difficulter possint distingui, vt de se ipso testatur Gal. hinc fortasse fit, vt medici in curatione doloris dentium parum proficiant: sed curam aggrediamur.

Curatio. Anodyna medicam. Omnis dolor, vt alias dixi, triplici ratione tollitur, vel per anodyna, vel per stupefacientia, vel per præsidia habent rationem causæ. Medicamenta anodyna sunt moderate calida, & sine aliqua acredine, vt decoctum chamomeli, fænugræci, passularum, liquiritiæ, &c. quibus in quocunque dolore licet vti: sin autem dolor fuerit acerbissimus, adeo vt æger prope ad desperationem accedat, neque a stupefacientibus est abstinendum, qualia sunt suffumigia ex semine

Stupefacientia. hyoſciami, mandragoræ, papaueris, &c. quorum multa exempla habentur apud Gal. & veteres, qui multo frequentius, quam nos faciamus, hiſce medicamentis delectabantur: ſed vera, & legitima curatio eſt, quæ reſpicit cauſam doloris: quamobrem ſi quis velit probe dentium dolores curare, is primum debet illorum cauſas extirpare. Sed antequam ad particularia præſidia veniamus, duo communia præcepta ſunt animaduertenda, quæ à Galeno ſunt tradita; *Prec. I.* alterum; ſi contingat, vt caput, aut corpus vniuerſum multis humoribus ſit refertum, adeo, vt periculum ſit, ne maiori facta eorum fluxione, dolor augeatur, ante omnia ad prouidentiam totius, & capitis deueniendum eſſe. *Preceptū alterum.* Alterum eſt præceptum quod ratione partis dolentis diuerſa quoque medicamenta ſint adminiſtranda: namque ex vna parte ſubſtantia dentis, quæ eſt duriſſima, vehementiſſima, & acerrima requirit medicamenta, ſiue repellere, ſiue digerere velimus, vt illa atque eorum vis ad internas dentium partes poſſit penetrare: ex altera autem parte gingiuæ longe magis remiſſa, & moderata medicamenta poſtulant, cum ſint molliores, & ſtatim medicamentis ſubijciantur: quibus licet addere illud, non ſolum pro ratione vnius, vel alterius partis, ſed etiā pro ratione ætatum, ætate, ſexu, temperie, &c. medicamēta modo leuiora, modo vehementiora conuenire, vt alias diximus in omnibus morbis eſſe faciendum: ſed ſingula percurramus.

Ex humoribus calidis. Repellētia. Itaque ſi dolor proueniat ex humoribus calidis, ſāguine, aut flaua bile, illi primum ſunt repellendi, pro quo Rhaſes vtitur lotione cum aceto, & oleo roſaceo, aut ſolo roſaceo, quod bonum eſt, ſed admodum ingratum: huius loco licet decoquere roſas, plantaginem, Portulacam in aceto, &c. Deinde repellentibus diſcutientia permiſceda ſunt, origanum, polygonum, hyſſopum, &c. Poſtremo prætermiſſis repellētibus ad ſola diſcutientia eſt veniendum.

Ex frigidis humoribus. Si dolor fuerit ex humoribus frigidis, tunc præſidia contraria oportet adhibere, qualia forent decoctū calamenthi, pulegij, hyſſopi, pyrethri, corticum capparū, &c. Rhaſes ordinat quoddam medicamentum quod propter illius præſtantiam appellat theriacam, ex caſtoreo, pipere, gingibere.

A flatib. Si dolor fuerit ex flatibus, ſunt decocta ex ſeminibus aniſorum, fœniculi, cumini: nonnulli ex maſticatione pyrethri, gingiberis, & ſimilium, facile ſanantur: in qualicunque autem dolore, ſi opus fuerit, reuulſiones omnes non ſunt prætermittendæ.

Medicamēta occulta agentia. Poſtremo ſunt nonnulla quæ occulta quadam proprietate creduntur dolores dentium auferre: decoctio ranarum in aqua, vel aceto, ſpolium ſerpentis, vel decoctum, vt placet Galeno, vel combuſtum cum oleo ex melle, vt placet Archigeni. Sunt alia multa, hæc ſufficiant.

Dētes eroſ. Dentes, quatenus potui obſeruare, maiori ex parte propter eroſionem, & perforationem dolent, nam cæteri omnes dolores ſunt leuiores vt plurimum, & ſine multa difficultate ſanantur: pro ſanandis itaque perforatis dentibus ac eroſis, multi multa præſidia adminiſtrant, lotiones, ſuffumigia, maſticatoria, &c. nonnulli cauſtica quoq; medicamenta, oleum ſulphuris, oleum vitrioli, multi quoque ignitum ſtylum ſolent præbere: ſed ego in me ipſo & alijs longiori experientia didici, nullum tutius & efficacius eſſe remedium, quam ſi dens perforatus euellatur: namq; etſi medicamenta aliquid agunt, & aliquo tempore mitigant dolorem, tandem tamen reuertitur dolor.

CAPVT XXXIII.

De Mobilitate Dentium.

Dentes quoque aliter male afficiuntur, & fiunt mobiles, quod vitium maſticationi maxime obeſt. Hæc mobilitas, vt Galen. docet, duplici ratione poteſt contingere: aut propter defectum alimenti, ſicuti in ſenibus fit; quæ eo ſolo remedio quoquomodo poteſt iuuari, ſi gingiuæ aliquo adſtringente medicamento denſentur, vt poſſint tenacius dentes continere: in quem vſum familiare vtimur aceto ſcillitico, in quo permiſceantur roſ. alumen, maſtiche, &c.

R. *Aluminis ſciſſilis* ℥ j. *Ad ſtabiliendos dentes.*
Gallarum
Balauſtiarum
Hypociſthides
Roſarum ana ℥ ß.
Aceti ſcillitici q. ſuf. M. f. linimentum.

Ex hiſce poſſunt quoque parari decoctā: idem præſtant aquæ thermarum aluminoſæ.

Altera autē ratione mouentur, quandocunque nerui, qui eorum radicibus inſeruntur, nimio humore imbuti relaxantur, qui maiori ex parte ex capite ſolet deſtillare, quod vitium medicamentis localibus ſiccantibus corrigendum eſt: prius tamen, ſi occaſio ferat, habita ratione & capitis & corporis totius.

CAPVT XXXIV.

De Nigredine Dentium.

Inter cæteras affectiones dentium, illi etiam denigrantur, quod ſymptoma non aliunde prouenit, quam ex vitioſis humoribus & vaporibus, qui ex pluribus partibus, ſed potiſſimum ventriculo & capite ſolent ad ipſos deferri: quæ quidem nigrities partim quia turpitudinem affert, partim quod progreſſione temporis cariem, dolorem, & alia mala affert, non debet prætermitti. *Cauſa.* Ergo prætermiſſa ratione curandi huius ſymptomatis, quæ circa illius cauſas conſiſtit, ſciendum eſt medicamenta quæ albos dentes conſeruant, & nigros dealbant, conſtare ex materia corū, quæ ſiccandi, & abſtergendi facultate ſunt prædita, & quæ vulgo dentifricia appellantur, qualia ſunt puluis parietariæ, menthæ, hyſſopi, origani, amygdalarum amararum, cornu cerui, raſuræ eboris, margaritarum, coralliorum, iridis marmoris, porcellanæ oſſis ſepiæ, & ſimilium, quibus perpetuo aromata, roſæ, ſandali, cinamomum, lignum aloes, & ſimilia ſunt permiſcenda. *Curatio.* Inter plurima apud Galen. 5. de med. ſecundum locos ad finem, vnum eſt medicamentum, quo ille teſtatur dentes albos, & odoratos reddi, & ab eroſione præſeruari.

R. *Nitri* *Dentifricium.*
Teſtæ ſepiæ
Myrrhæ ana ℥ j. *M. Terantur & fiat puluis.*

Apud Auicennam eſt ſequens.

R. *Cornu cerui vſti*
Ariſtolochiæ rotundæ
Maſticis ana ʒ j. ß.
Olei roſacei ʒ ij. ß. *M. Terantur vt ſup.*

Apud Auicen. eſt aliud medicamentum.

R. *Abrotani*
Salis terroſatti
Iridis ana ʒ ij.
Cyperi ʒ ij. ß.
Spicæ ʒ ß.
Piperis ʒ iij. *M.* Hoc etiam habetur apud Paulum.

Si quis velit habere magis efficax, quo ego vtor.

R. *Mentę ſiccæ*

Ariſto-

Aristolochiæ rotundæ
Iridis
Cornu cerui vsti
Rasuræ eboris
Coralliorum ana ℥ ij.
Salis communis vsti
Aluminis scissilis
Porcellanæ
Pumicis
Testæ sepiæ
Nucis ana ℥ j.
Piperis
Pyrethri ana ℥ iij.
Lignialoes
Cinamomi
Myrrhæ
Caryophyllorum ana ℥ ß.
Moschi
Ambræ ana gr. xv.
Misce fiat puluis.

DE AFFECTIBVS Oris.

CAPVT XXXV.

De Inflammatione Oris.

GAlenus post affectus dentium, & gingiuarum, de quibus agit in 5. lib. de comp. med. sext. lib. incipit tractare de medicamentis accommodatis ad affectus, qui in ore contingunt, de quibus nos quoque iam dicemus. Principio libri generalem tradit curationem curandi inflammationes oris, vbi nos docet præcipuas indicationes, nec non medicamenta, quæ singulis morbi temporibus conueniunt: in qua re a propria sua methodo non discedit, etenim cum indicatio remediorum præcipue accipiatur ex natura morbi, ante omnia nobis in mentem reuocat, quod alias demonstrauerat, inflammationem ex calidi sanguinis fluxione fieri: unde statim licet colligere, huiusmodi fluxionem reprimendam esse, præterquam, inquit Gal. si ad partem aliquam principalem recursura sit, atque aliud quoddam grauius malum allatura. Sed cum non semel nos docuisset, laborante qualibet corporis parte, ad localia præsidia deueniendum non esse, sine opportuna totius corporis purgatione, id præceptum repetit, nempe vtendum esse & sectione venæ, & purgatione, & clysteribus, & inedia, vbi totum corpus apparuerit, aut multitudine humorum aut eorundem malitia refertum: si vero neque plenitudo, neque cacochymia adsit, statim ad curationem per localia remedia posse perueniri.

Indicat. Ex iis Galen. primum nos deducit in cognitionem communis scopi, qui ab affectus indicatione inuentus est, nimirum prohibendi incipientem inflammationẽ, quod repellentia præstant medicamenta. Deinde alterum quoque addit scopum, à natura partis quæ curantur, cum certum sit, superficiem tunicæ oris esse multo rariorem ac molliorem, quam sit cutis quæ totum corpus ambit.

Præterea tertium quoque scopum addit, huius partis proprium, atque hic est duplex: vnus quod, ægri sentiunt insuauitatem medicamentorum: alter quod hæc pars duos habet subditos meatus, per quos aliquid medicamenti in ventriculum & pulmones potest delluere, vnde ex ijs quoque duplex oritur indicatio: altera vt medicamenti insuauitatem fugiamus, quæ præterquam quod vsus tempore molesta est, cum per totam diem perseuerat, aliquando etiam accipientis medicamentis solet maximum afferre incommodum: altera, vt medicamentis fortibus, & quæ venosam habent facultatem, perpetuo abstineamus, ne forte aliqua illius portio ad subiectas partes descendat, & aliquod periculum afferat. Quod quidem præceptum Galeni non solum in inflammationibus, sed etiam in ceteris omnibus affectibus oris obseruandum est: siquidem minime a natura morbi, sed a natura partis inuentum fuerit. His porro hunc in modum constitutis, Galenus cuiusdam particularis medicamenti mentionem facit, quod ex succo mororum componitur, & diamoron dicitur, in cuius multiplici compositione & vsu est prolixus.

Hoc loco non est prætermittenda methodus, quæ non solum ad inflammationes oris, de quibus agitur, sed etiam ad cæteras omnes inflammationes est accõmodata, illa vero est cuius idem meminit Galen. 2. de med. secundum locos, ad principium, nimirum pro vario tempore morbi varia quoque medicamenta conuenire: siquidem nascentibus adhuc inflammationibus, sola repellentia: transacto autem principio vsque ad finem, medicamenta ex mistis repellendi, & discutiendi facultatibus sunt optima, quæ quidem mistionis ratio talis esse debet, vt primo quidem tempore medicamenta adstringentia, ad finem discutientia excellant, interposito autem tempore, vtrorumque partes sint æquales. Post diamoron Galen. agit de alio medicamento, cuius se inuentorem facit, ex succo nucum viridium, nec non de alijs ex succo mororũ, rubi, malorum punicorum, & alijs quampluribus, quæ ab vnoquoque legi possunt. Ex ijs quæ partim hoc loco, partim alias diximus, de ratione curandi inflammationes, neminem esse puto qui de curanda inflammatione oris plura scire cupiat. *Methodus curãdi inflammationes.*

CAPVT XXXVI.

De Crustis Oris.

IN 2. cap. Galen. tractat de crustis in ore, quæ nihil aliud sunt quam putrida quædam vlcera, quæ in calidis, & humidis corporis partibus, quale est os, cito, & facile generantur. At si quis quærat quamobrem hæc vlcera crustæ oris dicantur, cum nullæ in hac parte crustæ appareant; huic ex adhibita curatione facile causam nominis licebit intelligere, cum enim medicamenta ad curanda huiusmodi vlcera accommodata, facile a continua saliua eluantur, adeo, vt nullam vtilitatem possint afferre, idcirco docet Galenus fortia quædam medicamenta illis permiscenda esse, quæ crustam, vel escharam inducant, vnde nomen suscepit. *Quid sint. Nominis ratio.*

Præcedente igitur, si opus fuerit, & totius corporis vacuatione, & reuulsionibus, & alijs id genus indicationibus, de quibus sæpe diximus, ad fortia, & caustica medicamenta licet venire, qualia sunt atramentum sutorium, alumen, chalcitis vsta, & similia. nostri chirurgi hoc tempore alijs medicamentis vtuntur, exempli gratia, aqua erodente, quam vulgo vocant acqua da partir, oleo sulphuris, oleo vitrioli, & similibus. memini ego quendam feliciter vsum fuisse vnguento ægyptiaco dissoluto ex vino granatorum. Verum circa vsum horum medicamentorum, quæ inducendi escharam vim habent, dubium est, quoniam iam audiuimus Galenum, qui laborantibus internis partibus oris, sumpta indicatione à natura partis cuiuscunque, fortis, & venenati medicamenti vsum prohibet, ne illa subiectis partibus, pulmoni, & ventriculo aliquam iniuriam inferat: mirum videtur, quomodo ille in præsentia sandaracham, auripigmentum, misy, sory, & similia medicamenta, vel potius venena, quæ ipse fatetur, & constat inter omnes, caustica facultate esse prædita, dicat adhiberi. Ego vero ad hoc responderem, hoc loco Galen. potius de aliorum, quam de pro- *Caustica.* *Dubitatio.*

propria sententia loqui, qui satis habuit superius propriam de hac re sententiam explicasse. Vel possumus etiam respondere, hæc medicamenta tam parce, & moderate esse administranda, vt ab illis nullum periculum possit imminere.

CAPVT XXXVII.

De Affectibus Columellæ.

IN 3. cap. 6. lib. de comp. med. secundum locos, Galen. tractat de medicamentis accommodatis ad gurgulionem seu columellam, quæ non aliud est quam carnosa illa pars, quæ in summo ore ad fauces propendet, ac manifeste conspicitur, si quis aperto ore linguam deprimat. Hæc particula pluribus nominibus a veteribus, & posterioribus medicis appellata est, de quibus videatis Galen. qui etsi perspicue loquitur, tamen a multis non solum vulgaribus hominibus, sed etiam celeberrimis viris non intelligitur, inter quos est Vesalius, qui inter cætera nomina inquit hanc partem vuam appellari, cum tamen Gal. scribat non hanc partem, sed huius partis morbum vuam appellari: huius verba hęc sunt: Nam qui vuam ipsam appellant, eorum neque præstat meminisse, nos enim non particulam ipsam, sed aliquam eius affectionem vuam dicimus: nos perpetuo columellam nominabimus. Vsus huiusmodi partis à Galen. triplex numeratur. 2. de vsu partium. 2. Primus, vt hominem ad sermonem, & vocem plurimum iuuet; quod illo argumento potest satis confirmari: nam quicunque columellam præcisam, aut aliter erosam habent, non nisi male, & deprauate loquuntur. Secundus est vsus ad aeris attractationem, ne ille nimium frigidus in pulmones attrahatur. Tertius est, vt esset velut quoddam operculum, & caueret ne exiguæ moles cineris, &c. ad asperam arteriam possint penetrare. Sed iis prætermissis, quæ magis ad anatomen pertinent, ad rem veniamus.

Vesalij error. *Vua quid.* *Columellæ vsus.*

Cum columella pluribus morbis possit laborare, nos de vnico tantum tractabimus, quando ea latior fit, & elongatur, adeo, vt radici linguę, & faucibus propensa incumbat, quod frequenter euenit, magnamque molestiam, & multa incommoda solet afferre, quem morbum Græci laxatam columellam, barbari, & vulgares casum vuæ, vel vuluę appellant.

Causa. Columella se ipsa latior, & longior redditur propter duas causas: vna est propter inflammationem, de qua item nihil dicendum est, quod hæc quoque sub generali tractatione de inflammatione oris contineatur: altera est propter destillationē capitis, ac pręcipue pituitosam, sine inflammatione, vt placet Gal. 6. de tuē da 9. & 6. de med. citato. Neque difficile est alteram causam ab altera discernere: namque altera quę ex nimio humore pituitoso prouenit, non eum calorem, ruborem, & dolorē habet, quæ in altera ex inflammatione manifeste conspiciuntur.

Curatio. Curatio autem ante omnia ad originem, & fontem fluxionis, nempe ad morbum dirigenda est, qui non alius esse potest quam humida cerebri intemperies: itaque primum vacuatione totius corporis, si id ferat occasio, deinde etiam capitis, postea siccantibus, & roborantibus medicamentis, partim internis, partim externis agendum est: de quibus olim tractantes morbos cerebri, satis diximus. Post hęc autem ad locum effectum, & localia præsidia licet deuenire, & primum ad repellentia, qualia sunt rosę, hypocisthis cortices granatorum, gallę, & similia, quibus permiscetur diamorum.

Gargarisma repellens

℞ *Rosarum M. j.*
Balaustiarum.
Corticum granat. ana M. ß.
Gallar.
Hypocisthidos. ana ʒ ij. F. decoctio.

℞ *Prędictæ decoctionis ℥ j. ß.*
Diamoron ʒ ij. M. Pro gargarismate.

Deinde ad siccantia, & discutientia progrediendū est, quæ plurima sunt, gargarismata, pulueres, linimenta, & similia: si malum fuerit leuius, solæ rosæ aridę tritæ, & appositæ quandoque sunt satis: si autem malum fuerit difficilius, tunc valentiora quoque sunt adhibenda.

Gargarisma discutiens.

℞ *Pulegij*
Origani
Hyssopi
Calamenthi ana M. ß.
Spicæ nardi
Cinamomi ana ʒ ß. M. f. decoctio

℞ *Prædictę decoctionis lib. j.*
Myrrhę ʒ j.
Croci gr. v. Misc.

Item

℞ *Rosarum rubearum siccarum ʒ ij.*
Gallarum
Balaustiarum ana ʒ j.
Piperis
Cinamomi.
Myrrhæ ana ʒ ß. M. contundantur & f. puluis subtilis.

Quod si demum pars remaneat indurata, neque possit dissolui, tunc ad mollientia, & discutientia, qualia in scirrho conueniunt, deueniendum est.

Gargarisma emolliens.

℞ *Caricarum*
Passularum ana ℥ ß.
Cineris vitis ℥ j. f. decoctio.

℞ *Prædictę decoctionis ℥ x.*
Aluminis ʒ ij. M. pro gargarismate.

Postremo autem si contingat, contingit autem aliquando, vt columella ex superiori parte ita attenuetur, & exanguis reddatur, vt natiuo calore priuetur, & periculum immineat, ne ex nimia irritatione tussis, vigiliæ, interim etiam strangulatus, & gangræna subsequantur, tunc Galen. docet, & omnes confirmant, eā, vel ferro, vel vrente medicamento rescindendam esse: de qua manus operatione videatis Paulum lib. 6. 31. nec non Aetium 8. 41. Veruntamen illud sciendum est, quod nos docet Hipp. & Galen 3. prog. à 1. 14. metho. 13. minime temere, neque sine magna necessitate ad hanc partem rescindendam accedendum esse, duplici de causa: vna quoniam tanta aliquando excitatur sanguinis profusio, vt difficillime, & quandoque nulla ratione possit cohiberi: altera quoniam abscissa columella partes spirituales plurimum refrigerantur, destillationibusque fiunt obnoxiæ, vox præcipue læditur, & alia sequuntur incommoda, quæ potissimum illi experiuntur, quibus propter luem veneream columella eroditur, vel abscinditur.

CAPVT XXXVIII.

De Aphthis.

IN quarto, & vltimo capite Galen. tractat de medicamentis accommodatis ad illa vlcera oris, quę aphthæ nominantur, de quibus, & nos tractabimus. Itaque aphthæ apud Gal. sunt vlcera quædam orta in superficie oris, quæ igneam habent caliditatem. *Definitio.*

Ex pluribus differentijs tres videntur dignæ maiori notatione, prima ex ætate: namque huiusmodi vlceribus laborant, vel infantes lactentes, quod frequenter contingit, vel adultiores, quod rarius euenit. Pueri aphthis corripiuntur propter vitium lactis, vel quia illud fit improbum, nempe biliosum, calidum, acre, culpa nutricis, quæ, aut calidius temperamentum sortita fit, aut alimentis vtatur ad talem sanguinem, & lac gignendum accommodatis, vt aromatibus, vinis generosis. *Differ. I*

rosis,&c. vel quia pueri imbecilliorem habent ventriculum, vt lac non probe possint concoquere: aut demũ quia propter ingluuiem plus lactis assumunt, quam vẽtriculi vires possint perferre. tot enim modis potest cõtingere, vt lac corrumpatur, & acredinem quandam contrahat, ex quo deinde eleuatis humoribus,& vaporibus vitiosis, huiusmodi vlcera in ore generantur. Adulti autem, & qui ad perfectam ætatem deuenerũt, aphthis corripiuntur, vt docet Aetius lib.8.39.non solum propter acrimoniam eorum quæ comeduntur, & bibuntur, sed etiam propter copiam vitiosorum humorum, qui ad os confluunt.

II. Secunda est differentia quæ ex causa, & humore defluente accipitur, qui vno verbo qualiscunque esse potest, dummodo tam calidam, acrem,& erodentem vim acquirat, vt possit vlcera excitare.

III. Vltima est differentia ex qualitate, & natura vlcerũ: namque alia recentia sunt & satis benigna, alia vero sunt diuturna, & quæ progressione temporis quid putredinosum acquirunt, & maligna euadunt, quæ a Medicis Nomæ, hoc est, depascentia vlcera nominantur, *Noma.* qualia febribus malignis, & pestilentibus solent succedere, vt testantur Hip.& Gal.3.epid.3.12.ab Arabibus *Alcola.* Alcola nominantur, qualia etiam frequenter contingunt in morbo gallico, ac potissimum si fuerint in extremo palato ad fauces, sunt admodum periculosa, & difficillime sanantur.

Signa. Signa horum vlcerum, & cuiuslibet differentię ex magnitudine, colore, odore, & alijs id genus symptomatibus, quæ sensibus subijciuntur: facile possunt intelligi: itaque breuiter de eorum curatione agendum est.

Curatio. Lactentes pueri, qui, vt diximus, frequenter hisce vlceribus obnoxii sunt, nutrici proba instituta victus ratione, & si opus fuerit, congrua purgatione, ac simul procurando vt ipsi quoque assumptum lac probe concoquant, facilibus, & leuibus præsidiis solent curari, quæ tamen pro varia natura vlceris varia quoque esse debent.

Ex sanguine. Nam si vlcus proueniat ex sanguine vnde illud sit rubrum, & phlegmonosum, medicamenta moderate adstringentia, & refrigerantia conueniunt, qualia sunt syrupus de rosis siccis, mirthinus, ex succo malorum punicorum, de agresta, & similia. Deinde ad ea, quæ sine mordacitate & moderate discutiunt, deueniendum est, vt syrupum rosatum recentem, mel rosatum colatum, & similia.

Ex bile flaua. Sin magis vlcus oriatur ex flaua bile, vnde colorem flauum referat, tunc adstringentia quidem, sed magis refrigerantia conueniunt, vt syrupus de portulaca, de plantagine, succus aut decoctum solani, & similia.

Ex pituita. Ex melancholia. Sic vlcera pituitosa, & albicantia magis abstergẽtia; melancholica, & nigricantia, magis detergentia & digerentia postulant: sed tamen ita, vt sumpta indicatione ab ætate, omnia perpetuo sint mitiora, & leuiora, quam illa pro maioribus natu de quibus Gal.& omnes prolixe agunt.

Aphthę adultiorum. At vero si adulti aphthis corripiantur, duæ posteriores differentiæ sunt maxime animaduertendæ, a quo namq; humore vlcera generentur, & vtrum illa recentia aut antiqua, benigna an maligna existant; siquidem vt videmus, pro varietate humoris noxii, variam quoque curationem oportet instituere: pariter, vt scribit Galenus quæ vlcera leuiora sunt, & nihil maligni habent, medicamenta moderata; quæ autem maligna sunt, & serpendo depascunt, vehementissima requirunt medicamenta. Quo primum loco id memoria tenendum est, vrgente plenitudine aut cacochymia, ante omnia toti corpori vel sectione venæ, vel purgatione, vel vtraque ratione prospiciendum esse. Deinde quatenus pertinet ad localia, medicamenta ea talia esse debent, qualia de infantibus diximus, sed auctis eorum viribus, quæ ad grandiorem ætatem sunt accommodatę. In qua re etiam id nos monet Galen. non æqualiter omnibus adultis eadem medicamenta esse adhibenda, sed corporum naturas esse animaduertendas, num sint molles, & humidæ, veluti sunt eunuchi, & mulieres, an duræ, & aridæ, veluti nautæ, piscatores, rustici; siquidem certum est huiusmodi corporibus præ cæteris valentissima medicamenta conuenire. Quod si demum aphthæ insignem putredinem, & malignitatem acquirant, vt non amplius aphthæ, sed nomæ dici debeant, *Aphthæ malignæ.* in hoc casu cæteris non conferentibus, ad fortissima medicamenta, & quæ vrendi vim habeant, confugiendum est, qualia fuerant apud veteres misy, sory, chalcitis, atramentum sutorium, squama æris, vel potius quæ hoc nostro tempore sunt familiaria, argentum viuum sublimatum, & præcipitatum, vt vocant, quæ nostri chirurgi vel melle rosaceo, vel succo plantaginis, vel aliis permiscent medicamentis, & non sine maxima vtilitate solent administrare.

CAPVT XXXIX.

De Angina.

Morbi linguæ. ANtequam descenderemus ad morbos faucium, & thoracis, operæ pretium fuisset tractare de morbis linguæ, quæ, vt scitis, duos pręcipue in corpore vsus obtinet: alterum ad sermonem, alterum ad gustum: qui sane morbi sunt plurimi, in intemperie, & simplici, & composita, & cum materia, & sine materia: in conformatione, & in soluta vnitate: sed cum multi morbi longe maximi momenti adhuc restent, neque liceat per angustiam temporis omnia persequi, venio ad anginam, de qua pro nostro instituto ordine agemus. Nomen anginæ dupliciter accipitur, vt notat Galen. 4. de *Nominis significatio. Quid sit.* locis aff 3. vno modo apud Hip. qui hoc nomine consueuit appellare omnia mala, quæcunque vel in faucibus, & gutture, vel in ceruice, quo nodocunque accidant, & spirandi difficultatem inducant: altero magis proprie definitur a Galen. 1. de locis aff. 6.4. apho.34. quod sit inflammatio internarum partium gutturis, viam spiritus intercludens, vt propterea suffocationi proportione respondeat: in qua quidem veluti communi notione omnes homines videntur conuenire Barbari squinanciam appellant.

Differ. I. Differentiæ sunt plurimæ, ac primum a loco affecto in quo fluxio consistit: ex quo fonte Galen. 4. de locis aff. 3. quatuor anginæ differentias constituit. Prima est, vbi fauces inflammatione laborant: fauces autem *Fauces quid.* intelligimus, sicuti ipse Gal interpretatur, partem oris internam, ad quam, & gutturis, & gulæ extrema contingunt. Altera est vbi neque cæteræ oris partes, neque fauces, neque etiam vlla externarum partium apparet inflammatione laborare, tamen æger in gutture suffocationis sensum percipit. Tertia differentia est quando externa faucium sedes inflammatione laborat. Quarta vbi partes gutturis externæ vna cum internis affectæ sunt.

Huiusmodi autem differentias nonnulli Medici recentiores variis quoque nominibus voluerunt distinguere, qui primam synanchen, alteram cinanchen, tertiam parasynanchen, quartam paracynanchen soliti sunt appellare, vt notat Gal. in 4. aph. 34. quam tamen inquisitionem nominum veluti superstitiosam, & superuacaneam, reprehendit Gal. 4. de ratione victus. 30. 3. prog. 18. 4. de locis aff 3. qui inquit, hoc nimis curiosum nominum studium rerum ipsarum negligentiam, & contemptum peperisse, sicuti iis euenit qui circa nomina nimium occupati, quæ vtilia sunt prętermiserunt: itaque modo rem ipsam intelligamus, de nominibus parum est laborandum. Cæterum Galen. præter has quatuor differentias ex Hip. quintam commemorat, quæ contingit, vbi vertebræ ceruicis ad interiora distorquentur, de qua specie anginæ Paulus quoque, & Aetius mentionem faciunt, atque illius signa ponunt: sed vt idem scribit Gal. 1. proc. com. 2. postremis ver-

bis,

bis, cum huiusmodi affectio raro admodum contingat, neque sine inflammatione musculorum gutturis fieri possit, hinc fit vt talis differentia minus propria censenda sit, & cōmode ad priores differentias possit referri.

II. Secunda est differentia anginæ ex natura humoris noxij, & fluxionis, quę potest esse duplex; altera ex glutinosa & frigida materia, quam pituitosam licet appellare; altera ex calida & acri materia, quam si biliosam appelles, inquit Gal. non peccabis: de quibus humoribus, & quomodo vtraque fluxio contingat, diffuse tractat Gal. 3. aph. 22. 4. de ratione 30. Et si quis quærat, an angina ex vtroque humore, tam calido, sanguine, & flaua bile, quam frigido, pituita & melancholia fieri possit? Resp. etsi Galen. videtur solius flauæ bilis, & pituitę mentionem facere, tamen nihil prohibet, mea sententia, quin illa quoque ex vtroque humore, calido & frigido fieri possit: ac sane de sanguine, flaua bile & pituita nullum dubium esse debet, sed Arabes dubitant de melancholia, cuius nullus Græcorum videtur meminisse. Auic. inquit id raro contingere, sed tamen fatetur anginam ex melancholia quoque fieri aliquando

An ex melancholia. posse. Itaque habendum est, anginam quidem ex fluxione cuiuscunque humoris fieri posse, eam tamen, ut scribit Gal. 3. aphor. 18. magna ex parte biliosam esse, adeo vt erysipelas, aut inflammationem erysipelati similem committat: aliquando etiam sanguinea est & pituitosa, rarissime autem melancholica: quanquam forte id verius possit affirmari, frequentius contingere, vt huiusmodi fluxio ex variis humoribus, vel aliquibus, vel omnibus inter se mixtis, constet, quæ quidem mixtionis ratio non solum ad humores, sed etiam ad superiorem differentiam ex loco desumptam, debet accommodari, siquidem nulli dubium esse debet, quin sicuti varij humores inter se miscētur, illi pariter varias quoque partes faucium, & gutturis possunt occupare.

III. Tertia est differentia anginę a magnitudine, alia leuis, & illa est quę vulgo dicitur li gagioni, alia grauissima, in qua inflammatio est insignis, & maximum imminet periculum inflammationis, media medio modo se habet.

IV. Quarto sunt differentiæ a tempore, principio, augmento, statu, declinatione: quę varia tempora sunt animaduertenda, cum variam curandi rationem & præsidia requirant.

V. Quinto sunt differentię à modo generationis, namque angina alia succedit nonnullis morbis, veluti destillationi, pleuritidi, peripneumoniæ, & similibus: alia primo, & sine aliis præcedentibus morbis generatur, quod præcipue ac maiori ex parte transmissa materia ex capite fieri consueuit, sicuti aperte, & diffuse demōstrant Hip. & Gal. 4. de ratione victus. 30. & pluribus sequentibus.

VI. Postremo sunt differentiæ à coniunctis, quæ possūt

Ad febrim duo requiruntur. esse res omnes naturales, non naturales, & præter naturam: sed inter cætera angina, aut est cum febre, aut sine febre. Neque aliquis miretur dari anginam sine febre, siquidem, vt Gal. docet, 2. de diff. feb. 2. de constitutione artis med. 15. ad hoc, vt febris fiat, duo necessario requiruntur, vnum, vt læsa pars sit prope cor; alterum, vt morbus pendeat ex materia calidiore: quorum si alterum desit, inquit Gal. tunc non ex necessitate febris consequitur. Itaque si angina pendeat ex humore frigidiore, tunc nulla febris potest excitari: & inter cæteros Cælius Aurelianus lib. 3. de morbis acutis cap. 5. incipiens tractare de angina, hæc habet: Hactenus expositis morbis acutis cum febre, nunc de iis tractabimus qui sine febre esse noscuntur.

Signa. Sed veniamus ad signa, quæ quidem à Paulo, Auicenna, & reliquis, plurima afferuntur, & sunt huiusmodi: difficilis respiratio, difficilis alimentorum, & potionum deglutitio, vt pocula quandoque per nares resiliant, dolor acutus, tumor, rubor, calor febrilis, frigidi aeris cupita attractio: quorum omnium signorum facile est cuique rationem reddere, sed Galen. 4. de locis aff. 3. vnum tantummodo proprium, perpetuum, & inseparabile signum videtur posuisse, nempe difficultatem respirationis, nihil laborante thorace, vel pulmone; cum cætera omnia signa non sint perpetua, sed modo vnum, modo alterum modo omnia desint.

Signa differentiarum, sicuti etiam signa pathognomonica sunt satis incerta: verū inflammatio internas, *Signa pathognomonica.* vel externas, hanc, vel illam partem faucium occupet, potest intelligi ex tumore, dolore, calore, colore, sed potissimum ex periculo suffocationis: namque si laborent partes externæ, aliquis tumor, aliquis dolor, item calor, & color mutatus apparebit, neque tantum vrgebit periculum suffocationis: contra si laborent partes internæ, externa nihil apparebit, ęgerque omnino maiori suffocationis periculo premetur. De signis redundantiæ singulorum humorum iam sæpe diximus. Signa magnitudinis vel paruitatis sumuntur ex symptomatibus, de quibus diximus in prognostico. Signa ex tempore, ex symptomatibus desumuntur, & pręcipue ex iis, quæ expuuntur: siquidem in principio ęger aut nihil, aut parum exputt, idq; crudum & aquosum; augmento copiosius & crassius, in statu & declinatione concocta solent expui. Signa demum ex modo generationis & a coniunctis sunt manifestissima: itaque venio ad curationem.

Cum angina sit morbus ex fluxione humorum, quatuor communes illæ indicationes nobis sese offerunt, *Curatio.* vacuatio vniuersi corporis, repulsio, reuulsio, resolutio: quibus postremo, quoniam aliquādo inflammatio deuenit ad suppurationem, & illa addenda est, quę ad puris purgationem pertinet.

Sed statim occurrit dubitatio, vtrum repellentia in angina conueniant nec ne. Siquidem noxia materia *Vtrū repellentia conueniant.* non nisi ad partes principales videtur posse repelli, quales sunt pulmones, & cor: & alias diximus de sententia Gal. 6. de med. secundum locos, initio fluxionem repellendam esse, præterquam si humores ad partem aliquam principem sunt recursuri, & aliud maius periculum possint afferre: vnde etiam est aphor. Hip. 10. lib. 5. Quicunque ab angina liberantur, iis ad pulmonem vertitur, & in septem diebus pereunt: itaque repellentia non videntur conuenire. Altera autem ex parte nemo est qui nesciat, & Galenū, & omnes rationales medicos in angina repellentibus vti medicamentis: immo vero Galen. non solum principio, sed etiā post principium, & vsque ad finem docet, nullo modo à repellentibus esse abstinendum. Ad hanc difficultatem nonnulli respondent, maius periculum imminere ex præsenti morbo, & ex periculo suffocationis, quā ex repulsione materiæ. Sed forte hæc responsio non est generaliter vera, neque satis difficultatem dissoluit: quotiescunque enim hæc materia, exempli gratia, peteret pulmones vel cor, tunc æger manifestissimum & certissimum vitę periculum incurreret: quare aliter respondendum est, nimirum post communem corporis vacuationem tuto repellentia posse administrari: hoc enim tempore materia iam minorata paulatim deponitur ad partes proximas, ac melius regitur a natura, vt ab ea materia nullum proximis partibus periculum immineat: itaque in angina propositis indicationibus insistendum est. Sed primum videamus de prognosticis: *Prognost.* summa autem prognostici illa est, inflammationem eo deteriorem & periculosiorem esse, quo magis internas partes occupat, eo leuiorem & securiorem, quo magis exterius apparet: vnde est Hip. 3. prog. 16. Angina grauissima est ac celerrime interimit, quęcunque neque in ceruice, neque in faucibus conspicuum aliquid efficit, plurimum vero doloris infert, & difficultatem respirationis, hęc enim & eadem die, & secunda & tertia & quarta strangulat.

Tunc enim inquit Galen. in com. existimandum est in gutture latescere inflammationē, ex qua ægri strangulantur. Quam fere eandem sententiam habetis 2. pror. 54. sic est apho. 34. lib. 4. Si febrem habenti suffo-

catio

tatio repente supervenerit, nullo in faucibus tumore apparente, lethale. Contra uero, sicut idem aphor. 37. lib. 6 Angina correpto si tumor fuerit in collo, bonum; & 7. apho 49. Ab angina &c. Quam doctrinam Galen. non solum ad anginā, sed etiam generaliter ad omnes morbos accommodat, qui scribit 6. aphor. 25. quemlibet affectum ex profundis & principibus partibus ad cutem traduci, & bonum signum & bonam causam existimandum esse: contra autem ad internas & principes partes transferri, malum.

Angina lethalis quæ. Sed præterea alia quoque symptomata anginæ salubritatem, vel pernitiem demonstrant, & inter cætera duo sunt quę anginam plane lethalem esse significant. Vnum est si vehementissima fuerit febris, de qua Gal. hæc habet. 4. apho. 34. tunc ineuitabilis, & celerrima succedit mors, vt ne quidem salus possit sperari: quotiescunque enim vehemens febris detinet ęgrotantem, tunc ille indiget copiosa inspiratione, quæ fieri non potest. Alterum est debilitas virium, de qua item scribit Gal. 10. metho. 5. in pleuritide, in peripneumonia, in angina, & omnibus internis inflámationibus vnicam salutis spem superesse in robore virium.

Curatio. Cum hæc igitur ita se habeant, si liceat per vires, & per cętera, ad curationem aggrediamur, & quatenus ad primam indicationem pertinet, nonnulli a lenitione alui initium faciunt, sed pręposterè, & importune, quoniam morbus est acutissimus, neque leuiorum pręsidiorum vsum permittit, quemadmodum generaliter docet Galen. 5. metho. 15 qui illos medicos grauiter arguit, quicunque opinantur a paruis auxilijs perpetuo incipiendum esse, quæ si nihil proficiant aggredienda esse maiora. *Nō semper à leuiorib. inchoādū.* Nam in morbis in quibus periculum non impendet, vera ea opinio est, in reliquis autem alienissimum à ratione est à leuioribus inchoare. Quare cum angina sit morbus magnus, ex decreto Hipp. magnis quoque pręsidijs indiget, & statim, vel ad sectionem venę, vel ad purgationem accedendum est: quod vtrumque pręsidium maximas continet difficultates, ac primum difficultatem facit sententia Gal. qui 6. de med. secund. locos ad principium scribit. *Locus Gal. dilucidatur.* Medicos vti sectione venæ, & purgatione, vbi totum corpus apparuerit, aut multitudine humorum refertum, aut eorundem malitia vitiatum: si vero neutrum adsit, statim ad curationem per localia medicamenta illos deuenire: itaque ille videtur ex sola copia, & qualitate humorum, minime ex magnitudine morbi; & sectionis venę, & purgationis indicationem elicere, cum tamen non solum propter copiam, & propter vitium humorum, sed etiam propter morbi magnitudinem Galenus vtrumque pręsidium probet. 4. metho. 6. Ego vero qui alias hunc locum tractaui diffuse, id vnum dico in præsentia, Gal. hoc loco eam tantummodo indicationem considerasse, quæ ab humoribus desumitur: quod ex eo manifeste licet intelligere, quoniam sermonem habet non de angina, vt multi falso opinantur, sed de affectionibus oris, cum quibus affectionibus vix morbi magnitudo potest coniungi; Quod si quis etiam velit respondere, neque anginam, neque alium morbum cui cacochymia, vel plenitudo non coniungatur, in se magnitudinem continere, non aberrabit, mea sententia. Itaque si angina fuerit magna, & immineat periculum suffocationis, potius ad sectionem venæ veniendum est, vt docet Hip. qui hæc habet. 4. de ratione victus. 30. Eam ob causam cito aduersus eam pugnaueris; sanguinem igitur ex brachijs detrahes. *Quæ vena secanda.* Sed quænam vena secanda est; Cælius Aurelianus lib. 3. de morbis acutis. 4. reprehendit Hippocr. quod secet venas brachiorum, & ex tam copiosa vacuatione sanguinis timet, ne subsequatur animi defectus: sed reprehensio est nulla, quoniam Hip. non de quantitate sanguinis, sed de loco vnde eum mittere oporteat, loquitur: sic perpetuo Gal. in angina secat venas in cubito. 13. metho. 2. de sang. miss. 19. quibus Paulus, Rhases, & alij subscribunt. Auic. & Alexander, si menses fuerint retenti, vel hęmorrhoides, secant venas inferiores, verum si morbus, & suffocationis periculum vigeat, cum Hip. & Gal. perpetuo venas superiores oportet secare. Sed Hipp. præter venas brachiorum, venarum quoque sub lingua sectionem probat; *Venæ sub lingua quādo secanda.* quem pariter Cælius Aurelianus reprehendit, inquiens hoc remedium non solum inutile, sed noxium esse, siquidem ex locis laborantibus sanguinis detractio incongrua est, quod fiat maior ad illos attractio.

Verum Cælius secta methodicus, non potuit Hipp. methodum intelligere: namque sectio venarum sub lingua principio, fluentibus adhuc humoribus, minime conuenit, quo tempore sine dubio fluxio augeretur, sed tantummodo conuenit transacto principio, & quando ex parte laborante licet deriuare, quod aperte explicat, & confirmat Galen. locis proxime citatis, nimirum primo venas in cubito, posterius venas sub lingua secandas esse: *Error practicantium* quod tamen præceptum non intelligentes vulgares medici, principio inflammationis frequenter hasce venulas secant, & ita fluxiones augent, & ægros in certissima pericula deducunt.

De quantitate sanguinis & modo euacuationis, Alexand. Paulus, Aetius, conueniunt, non confertim, sed pluribus interpositis vicibus vacuandum esse, adeo vt per hos auctores, & secundo, & tertio, & quarto liceat sanguinem mittere, qua ratione & vires minus laborant, & longe efficacior fit reuulsio. *Quantitas sanguinis mittendi.* Verumtamen si æger fuerit boni habitus & robustus, ego quidem copiosam venæ sectionem quamprimum probarem. Item ad ℥ xij. deinde neque à repetita sectione, vel eiusdem vel alterius venæ, pro rei opportunitate, abstinerem.

Nescio quid hac in parte sibi velit Auicenna, qui sanguinis missionem modo nullam, modo parcam, modo vsque ad animi deliquium videtur probare. *Auicenna inconstāns.*

An purgātia principio conueniant Ex duabus vacuandi totius corporis rationibus, restat altera, quæ fit per medicamentum purgans, ubi illud imprimis dubium est, vtrum medicamenta purgātia principio conueniant necne? Alexander vespere exhibet scammonium cum ptisana: Aetius elaterium cum sero lactis, hiera diacolocynthidos: sic Auicen. inquit, oportet vt euacuetur in principio materiam cum phlebotomia, & cum solutione ventris: sed quod magis vrget, est auctoritas Hipp. 4. de ratione victus; qui præter sectionem venarum ex brachijs & sub lingua, nonnulla quoque medicamenta attractoria probat: vnde Trincauellius in morbo acuto & præcipue, sicuti in materia turgente, pro varietate humoris noxij, vtitur electuario de succo rosarum sol. sac. electuario diaphænicone, & similibus. Sic plerique omnes communiter practicantes, vel quod velint materiā esse turgentem, vel propter alias causas, quandoque ante sectionem venæ suis purgantibus medicamentis vtuntur.

Altera autem ex parte opinio hæc refutatur non solum ex communi decreto Hip. Gal. & omnium rationalium medicorum, nunquam videl. purgandum esse nisi humores vel turgeant, vel sint concocti, sed etiam refutatur proprio quodam decreto, vbi Hip. & Galen. principio inflammationum purgantia medicamenta prohibent, & detestantur: & locus est 4. de ratione victus 22. sed quoniam hanc totam difficultatem alias tractauimus diffuse, & speciatim explicauimus locum Hippocr. de med. attractorijs, illud vnum dico in præsentia, omnes huius loci interpretes latinos fuisse hallucinatos, quicunque vertunt, medicamenta attractoria aut quid simile, siquidem Hip. vtitur voce *eclegmata*, quæ non aliud significat quam eclegmata, a verbo *ecleicho* quod lingere significat; vulgo lambitiua dicuntur, quę ad leniendas & purgandas partes fauciū & pectoris paulatim accipiuntur, & quæ, vt dicit Galen. 7. de med. secundum locos, initio, nonnulli veteres arteriaca vocabant, quod ad mundandos affectus asperæ arteriæ sint admodum accommodata, adeo vt certissimum sit, Hippoc.

Hip. hoc loco minime de medicamentis purgantibus loqui. Quid autem sentiant Alexander, Aetius & similes, non ego multum laboro. Itaque medicamenta purgantia non nisi apparente humorum coctione, & in declinatione morbi possunt conuenire.

Reuellentia

Post communem corporis euacuationem ex secunda indicatione, omnia reuellentia conueniunt, ligaturæ, frictiones extremarum partium, cucurbitulæ & scarificatæ & non scarificatæ, quæ non solum remotis partibus, sed etiam proximis, sicuti in parte posteriore ceruicis, atque, vt placet nonnullis, in parte anteriore sub mento, apponendæ sunt. Sunt demum glandes & clysteria; de quibus dubium est, vtrum acriora an leuiora esse debeant: quam dubitationem soluit Auic. acria clysteria conuenire censens, quæ non solum ad insignem reuulsionem, sed ad corporis inanitionem pertinent, nisi vehementia febris illorum vsum prohibeat.

Repellentia.

Iam vero tertia succedit indicatio, repellendi, quæ, vt supra vidimus, non solum principio, sed etiam post principium, & vsque ad finem morbi, etsi diuersa ratione, aliquam vtilitatem possunt afferre. de huiusmodi autem medicamentis atque eorum natura, compositione & vsu, iamdiu diximus quod est satis, tractantes de affectibus oris: sed illud hoc loco mihi libet addere, medicamenta repellentia modo leuiora, modo efficaciora, modo mediocria, paranda esse, pro varia natura inflammationis, pro varia natura fluxionis, pro varia ætate, habitu corporis, & similibus. Vsus obtinuit vt medici hoc tempore in angina ac cæteris morbis faucium, siue repellere, siue aliud agere velint, nõ alijs medicamentis quam lotionibus & gargarismatibus vtantur, quod alia medicamenta difficulter ad eas partes possint accommodari. Quatenus igitur pertinet ad medicamenta repellentia, familiariter parantur decocta ex rebus quæ adstringendi & refrigerandi vim habent, qualia sunt exempli gratia, satis leuia, rosæ, folia rubi, plantaginis, portulacæ: ijs valentiora, folia & fructus myrti, cortices granatorum, citonia acerba, pyra syluestria: valentissima gallę, sumach, acacia, alumen, & similia, quę omnia vel separatim, vel plura inter se commista, ex aqua decoquuntur: alij autem potius aquis stillatitiis solent delectari, sed Galen. vt supra diximus, duorum præcipue medicamentorum mentionem facit, vnius quod leuius est, & ex succo mororum conficitur, diamoron dictum: alterius quod valentius est, atque ex succo corticum viridium nucum præparatur, quod dianucum vel diacaryum dicitur, de quorum cõpositione plane varia, & Galenus & omnes Medici agunt: hæc eadem medicamenta, quamuis diuersa ratione, nunc præparantur, quorum vsus est vt aquis stillatitiis, aut decoctis permisceantur; & habeatis exemplum.

Exẽple repellentiũ.

℞ *Aquarum plantaginis*
Portulacæ ana lib. ß.
Diamoron ℥ ij. M. & hoc gargarisma est satis leue.

Validius est sequens

℞ *Rosarum rubearum M. j.*
Corticum granatorum
Balaustiarum ana M. ß.
Sumach ℥ iij. M. f. decoctio ex aqua.
℞ *Prædictæ decoctionis. lib j.*
Dianucum ℥ ij. M pro gargarismate.

Apud veteres, vt narrat Galen. alia quoque medicamenta consueuerant pręparari, vt ex succo trium granatorum, ex succo citoniorum, pyrorum syluestrium, mespilorum; sed hoc tempore ex succis horum fructuum parantur syrupi, quibus pariter licet etiam vti. Quoniam vero iam supra statutum est, pro vario tempore morbi varia quoque medicamenta conuenire, principio quidem sola repellentia, deinde vero & repellentia, & cõcoquentia, & discutientia simul mixta, Gal. variis modis & diamoron, & dianucum, & cętera medicamenta præparabat, qui illis permiscebat crocum, myrrham, sulphur, & similia, quibus postea vti solebat, pro vt magis vel repellendum, vel discutiendum fuerat: nostro autem tempore aromatarij non aliter conficiunt diamoron aut dianucum, quam ex succis & melle, neque præterea quicquam addunt: vnde necesse est medicum ex tempore conficere medicamenta, quę, vt occasio postulat, varias habeant vires: itaq; transacto principio morbi quando non solum repellendum, sed etiam concoquendum & discutiendum est, licet quoque mixtum medicamentum componere, addendo passulas, caricas, crocum, & similia.

Gargarisma repellẽs & discutiens.

℞ *Rosarum rubearum M. j.*
Liquiritiæ
Passularum ana ℥ iij.
Caricarum pinguium N. x. M. f. decoctio, & sine decoctio- is addantur.
Myrrhæ
Croci ana ℥ j. Deinde
℞ *Huius decoctionis lib. j.*
Diamoron ℥ iij. M pro gargarismate.

Topicę.

Hoc tempore neque extra localia quædam medicamenta sunt prætermittenda, quæ & concoquendi & discutiendi vim habeant, qualia sunt oleum amygdalarum dulcium, chamomelinum, anethinum, adipes anseris, gallinæ, lanæ sordidæ atque illotæ, & similia: nonnulli maxime probant linimentum ex flore cassiæ simul cum oleo amygdalarum dulcium, aut violato.

Dolorem lenientia.

In statu, si morbus vrgeat & dolor, ad ea quæ dolorem leniunt veniendum est, qualia sunt lac tepidum, succus ptisanæ, decoctum liquiritiæ, passularum, &c. Sin autem neque morbus neque dolor sit tam vehemens, tunc licet paulatim ac veluti per quosdam gradus ad valentiora medicamenta discutientia ascendere, ac postremo in vltima declinatione ad valentissima deuenire. Exemplum gargarismatis moderate discutientis.

℞ *Origani*
Pulegij
Satureiæ
Thymi
Calaminthi ana M. ß. M. f. decoctio.
℞ *Prædictæ decoctionis lib. j.*
Diamoron ℥ iij.
Cinamomi
Spicæ
Myrrhæ ana ℈ j. M. pro gargarismate.

Verum inter cætera medicamenta discutientia & anginam iuuantia, de quibus Galen. partim ex propria, partim ex aliorum sententia sermonem habet, quo videntur esse præcipua, ac maxime notatione digna, siue manifesta, siue occulta proprietate id faciant.

Cinis hirũdinum.

Vnum est cinis hirundinum vstarum, de quibus Galen. hæc habet 2. de simpl. med. facult. Hirundinibus vsi sunt multi, comburentes, & ad cinerem mel addentes, quo deinceps squinanticos inungebant, & ad cæteros gutturis affectus accommodabant: Sed cum veteres fuerint huius medicamenti inuentores, vt Galen. inquit, 6. de med. secundum locos, cap. 1. ad finem, non satis illi videntur eius præparationem docuisse, cum alij nidum hirundinum, alij ipsas hirundines, alij earum pullos velint comburenda esse: verum Galen. paulo post ex Asclepiade hanc rem clare explicat, per hæc verba: Pullos sale conspersos vna cum pennis in fictile vas conijcimus, &c.

Ex quo Asclepiadi gratiæ sunt habendæ, quod tam diligenter docuerit modum vrendi pullos hirundinaceos, & quod ipsa animalia, minime eorum excrementa in medicamenti compositionem sint recipienda. Variæ autem huius medicamenti mixtiones simul cum aliis a Galeno recensentur, quæ ab omnibus legi possunt.

Alterum

Stercus caninum. Alterum est stercus caninum vbi ossa comederint, de quo apud Gal. Musa antiquus medicus hæc habet. Ad anginam stercus caninum album accipito, & resiccato, tritumque cribro medico cribrato, & in potu habeto, vsus tempore melle diluito, &c. & Gal. addit: Hæc cũ scribat Musa, merito ei astipulamur: hoc enim pharmaco nullum fortius nouimus, neque in magna tonsillarum inflammatione, aut ijs quibus ex glandulis suffocationis periculum imminet. Sed præter caninum stercus nonnulli humano quoque vtuntur, quod simul cum Galeno ciuiles homines debent tanquã abominandum detestari: tametsi Gal. 10. de simp. med. fateatur, de hoc quoque remedio se experimentum habuisse, qui narrat longam historiam de quodã qui inflammatione gutturis assidue vexabatur, adeo, vt cogeretur sanguinem mittere, qui sine missione sanguinis hoc remedio facile sanabatur: vbi huius stercoris præparandi, & corrigendi rationem docet.

Discutientia. Postremo autem ad dissoluendas reliquias materiæ contentæ in faucibus, nonnulli vtuntur suffumigio ex decocto herbarum calidarum, hyssopo, calamentho, &c. cum modico aceto, cuius decocti vapor, vel cannula, vel alio instrumento ori imposito facile recipitur. Verum de quatuor primis indicationibus hæc sint satis.

Suppuratio anginæ. Quod si demum angina ad suppurationem veniat, quod ex eo potissimum licet intelligere, quoniam ex aph. Hip. 47. lib. 2. febres, & dolores augentur, neque auxilia quidquam videntur prodesse, tunc omni industria procurandum est, vt pus quantum fieri potest, celeriter generetur, quod fiet naturę inclinationẽ iuuando, interius cum decocto passularum, liquiritię, altheę exterius farina hordei cum fermento, cum decocto caricarum, althex, & similibus. Confecto autem purẽ, quo tempore, & febres, & dolores solent minui, abscessus quamprimum rumpendus, & aperiendus est, quod fieri solet, vel medicamentis acrioribus, vel manibus, vel cærea imposita cãdela in faucibus, vel crusta panis, aut alia re duriore deurata: ac demum rupto abscessu ad abstergentia, mundificantia, & cicatricem inducentia veniendum. *Pus generantia.*

Veruntamen id sciendum est, anginam suppuratam esse quam maxime periculosam, ac frequenter in pleuritidem, peripneumoniam, phrenitidem, & alios morbos transmutari, vt colligitur ex Gal. 6. epid. 2. 13. & 3. prog. 20. *Prognost.*

Atque hęc generaliter de angina dicta sufficiant, neque enim est, vt particulatim de angina tractemus, quatenus illa ex vno, vel altero humore originem habeat, cum ex ijs quæ sępe diximus, facile sit curationis varietatem intelligere. Exempli gratia, redundante sanguine, ille secta vena copiosius educendus est, redundante bile, conuenit illium parcius mittere; hic medicamẽta repellentia sint frigidiora, clysteria minus acria: redundante pituita, aut melancholia, parce omnino sanguis detrahatur, medicamenta repellentia sint minus frigida, clysteria acriora, & vno verbo, in rebus omnibus perpetuo noxij humoris rationẽ oportet habere, Victus sit tenuissimus, & tres, aut quatuor primos dies & vsque ad statum, æger sola mulsa, aut aqua hordei contentus sit, donec tandem liceat ad magis nutrientia deuenire.

Finis primi Libri.

DE AFFECTIBVS THORACIS, EIVSQVE PARTIVM.

LIBER SECVNDVS.

CAPVT PRIMVM.

De Tussi.

OST morbos capitis, oris & faucium, sequitur tractatio morborum thoracis, ac primum tussis, cuius ex nostro ordine videbimus essentiam, differentias, signa, & curationem. Tussis definitore Gal. 2. de symp. causis 4. nihil aliud est quam vehementissima exsufflatio, qua plurimus simul celerrimeque foras latus spiritus, suo impetu extrudit atque explodit quæcunque vias spiritus obstruunt, & impediunt. *Definitio.* Et si quis quærat, quidnã Gal. per exsufflationem intelligat; ille declarat. 1. de locis aff. 6. se hac voce nihil aliud intelligere, quam confertam, & vehementem respirationem, quæ fit cum plurimus spiritus confertim per guttur animalis foras defertur. Et si quis rursum quærat, quomodo huiusmodi exsufflatio fiat; huic respondet Gal. 4. de locis aff. 6. istud fieri intercostalium musculorum actione interueniente. Ex ijs licet colligere, tussim non esse morb...um, non causam morbi, sed symptoma, non exiens immoderatum, non qualitatem mutatam, sed actionem læsam, non vitalem, non naturalem, sed animalem, non sensitiuam, non principem, sed motiuam. eamque actionem non esse abolitam, non imminutam, sed deprauatam. Itaque tussis sub genere motus deprauati reponenda est, quod speciatim docet Galen. 2. de symp. causis 1. postremis verbis, inquiens, conuulsionem, tremorem, palpitationem, tussim, commune genus deprauatum motum obtinere. Cum autem motus deprauati sint triplices, ut diffuse diximus tractantes conuulsionem, tussis iure inter eos debet numerari, qui fiunt à sola natura, quæ à morbosa causa violenter cogitur moueri. Quamobrem de ratione & essentia tussis ita habendum est, tussim fieri, quotiescunque natura in thorace & pulmone aliquid noxium & molestum percipit, vnde plurimo spiritu magna vi sursum & foras elato, conatur illud expellere, quod si primo impetu, siue prima expiratione, quæ ei molesta sunt, nequit expellere, tunc bis, ter, & sępius non desinit idem tentare, ac magna ex parte intentum finem consequitur, vbi spiritus vehementer fertur, & ea quæ molestant ad propellendum idonea inueniuntur. *Tussis quo fiat.*

Sed hoc loco quærunt nonnulli, quænam pars in tussi male afficiatur? Auerr. 4. colliget 1. 52. tussim tecenset inter proprios affectus pulmonis, cui videtur consentire Auicen. 13. tract. 3. 1. inquiens. Tussis est ex motibus quibus natura expellit nocumentum ex membro aliquo, & hoc membrum in tussi est pulmo. Neq; pro hac sententia desunt rationes, ac primum tussis propria passio illius partis censenda est, quę est principium spiritus, qui in ea sursum & foras propellitur: sed pulmones sunt initium spiritus: ergo. *Pars affecta que.*

Deinde, gratia exempli, si fuerit vlcus in thorace, neque pus communicetur pulmonibus, nulla sequitur tussis: itaque pulmones in tussi necessario videntur laborare. Alij vero aliter sentiunt, qui ex Galen. & rei euidentia manifeste demonstrant, sine vllo pulmonis vitio quandoque tussim fieri: namque Galenus docet 2. de simpt. causis 4. & 5. ex sola refrigeratione musculorum thoracis tussim fieri, quæ a sola spiritus retentione quandoque non solum prohibetur, sed etiam plane sanatur.

Præterea scribit Galenus 7. de simp. med. 17. & res ipsa confirmat, si parua mica panis aut alterius edulij, vel quidpiam potionis nobis inuitis in spiritus meatum cadat, nos protinus irritare, adeo vt nulli dubium sit, quin sine affectis pulmonibus contingat aliquando tussim excitari. *Tussis.* Quamobrem reuera concludendum est, tussim non esse propriam passionem pulmonum, neque eos in tussi perpetuo laborare. Neque difficile est ad obiectas rationes respondere, ac primum Auic. non solum pulmonem lęsum esse ait, sed addit & mẽbra quę ei communicantur & continuantur. Auerr. aut idem sentit cum Auic. aut male sentit. Neque positę rationes quidquam valent; etsi enim in tussi spiritus copiose & cum impetu foras propellitur, tamen non hinc sequitur pulmones perpetuo laborare, quoniam natura non intendit primum huiusmodi expirationem facere, sed intendit, quodcunque illi molestum est, expellere, vnde secundario & per accidens fit illa spiritus propulsio, per quam noxia & molesta reijciuntur. Pariter falsum est, in ulcere thoracis non communicato pure pulmonibus nullam tussim excitari, quod manifeste confirmant empyici vel suppurati, in quibus pus in cauitate thoracis continetur, qui nihilominus valida tussi torquentur. Itaque statuendum est cum Galeno tussim ad omnes partes & omnia instrumenta respirationis pertinere, modo unum, modo alterum, modo plura, videlicet pulmones, asperam arteriam, musculos thoracis, septum transuersum & reliqua, de quibus posterius, tractantes de asthmate, late agemus.

Differentiæ tussis sunt plures, ac primum a causis, de quibus uideatis Galen. 2. de sympt. causis 4. & 5. *Differ. I.* 4. de locis aff. 8. ex quibus locis nobis licet colligere causas tussis, quę ab omnibus admodum confuse tractantur. Cum ergo iam statutum fuerit, quæcunque instrumentis respirationis molestiam & impedi-

mentum

mentum possunt afferre, generaliter tussim efficere, Galen. hæc omnia in duo capita videtur retulisse, vnum quod pertinet ad intemperiem, alterum quod materiam complectitur. Primum genus tussis, ortum ex intemperie instrumentorum seruientium respirationi, cognouerunt omnes medici pneumatici, quasi spirituales dicti, quod omnia spiritibus tribuerent, quales fuerunt Athæneus, Archigenes, &c. de qua medicorum secta Galen. tum aliis locis, tum maxime lib. 3. de different. pulſ. sæpius agit: veruntamen illi causam non satis intellexerunt, propter quam tussis ex huiusmodi intemperie possit fieri: quam tamen Galen. præclare explicat docens intemperiem esse duplicem, alteram æqualem, quæ veluti quædam acquisititia natura est, neque vllum dolorem aut molestiam infert, qualis est febris hectica: alteram inæqualem, quotiescunque in corpore sentiendi vi prædito introducitur tanta pariter molestia, quanta magnitudini intemperaturæ respondet. Ex quo facile est intelligere, quomodo huiusmodi inæqualis intemperies occupans partes respirationi inseruientes, atque earum natiuum temperamentum corrumpens, molestiam inducat, ex qua deinceps natura ad expulsionem irritata tussim excitat.

Causæ tussis.

Medici pneumatici.

Hæc porro intemperies est, vel simplex, calida, frigida, sicca, humida: vel ex iis composita, sic igitur refrigeratis instrumentis respirationis generatur tussis, quæ tamen plerumque est exigua, & sola spiritus cohibitione sanatur, siquidem hac ratione calor augetur, ac simul cum spiritu partes intemperatas peruadit, atque eas ad naturale temperamentum deducit: sic eadem instrumenta reddita calidiora, vt per calidissimas febres contingit, molestia afficiuntur, ex qua tussis excitatur: quod item de humida, & sicca, nec non de composita intemperie licet affirmare, vt manifeste colligitur ex Galen. 6. epid. 2. 24. Secundum caput materiam comprehendit, quotiescunque illa instrumentis respirationis molestiam affert, quæ quidem materia vel externa, vel interna, vtraque multiplex esse potest.

Externa, sicuti fumus, puluis, & similia, sicuti quæcunque inter edendum & bibendum in asperam arteriam affatim illabuntur, ex quibus omnibus certum est naturam ad expulsionem irritari, & tussim fieri: Interna materia est eorum, quæ intra corpus generantur veluti sunt non solum omnes humores, sed etiam quodcunque toto genere præter naturam est, vt sanies, lapilli, &c. de quibus Alexand. speciatim scribit lib. 5. cap. 4. sibi visum fuisse aliquando lapidem non asperum, sed admodum leuem, durum ac renitentem, vt reiectus in terram sonum ederet, quem homo quidam tussiendo eiecerat: & Galen. 4. de locis affect. ad finem narrat historiam cuiusdam ægroti, qui multo tempore tussi vexatus grandinem eiiciebat, quæ erui magnitudinem æquabat: sic nonnulli asserunt, vermes aliquando per tussim fuisse eiectos: sic manifestissimum est, in pleuritide, peripneumonia, & reliquis cordis, & thoracis affectibus tussim excitari, Sed neque illud demum prætermittendum est, instrumenta respirationis in tussi non solum per se laborare, sed etiam per consensum aliarum partium: ad quem modum ventriculus vel flatibus, vel aliter, nimium distentus, comprimens septum transuersum, gibba pars iecoris inflammatione laborans, atque vt nonnullis placet, etiam lien, possunt partes spirationi destinatas in consensum trahere: sed præ cæteris, & ante cæteras omnes corporis partes, cerebrum solet id maxime præstare, ex quo humores in thoracem destillant frequentissime, neque vero solum a singulis partibus, sed quandoque etiam a toto corpore huiusmodi noxiæ materiæ ad respirationis instrumenta transmittuntur, quod in febribus contingit sæpenumero. Hæ ergo sunt differentiæ tussis ex causis.

Lapis tussi reiectus.

Tussis per consensum.

Secundo sunt differentiæ a modo tussis, namque alia sicca est, alia humida. Sicca est, in qua ægri nihil expuunt, humida in qua aliquid excernitur. Causas vero propter quas tusses aridæ fiunt, tractat Galen. 5. de sympt. causis. 4. 4. aphor. 54. 4. de locis affect. 8. & loco notabili 1. epid. 1. 12. etenim tusses fiunt aridæ, quandoque exasperatis faucibus & gutture, nullo humore pulmonem occupante, quandoque propter aridam intemperiem instrumentorum seruientium respirationi, in quibus pariter nihil est quod oporteat expelli, interdum quia humor noxius fit ineptius ad expulsionem, quod contingit dupliciter, aut quod ille fit crassior, aut quod fit tenuior, quam conueniat, quandoquidem humor crassus, & lentus difficulter effertur, vtpote qui neque prompte a corporibus, quibus impactus est, abstergi, neque a qualibet spiritus violentia potest impelli: tenuia autem & aquosa propter tenuitatem potius dissecantur a spiritu, quam vltra ferantur, itaque propter has causas tusses fiunt aridæ. Contra vero si humores fuerint neque valde liquidi, & aquosi, neque admodum crassi, & lenti, tunc facile efferuntur, & maxime quando virtus valet, & tunc tussis humida generatur.

II. Differ.

Præterea sunt aliæ differentiæ, tussis alia recens, alia antiqua, atque hæc difficilem habet curationem. A tempore, principio, augmento, statu, declinatione, Ab ætate, vnde tussis in senibus aut difficulter, aut nulla ratione sanatur, a coniunctis, alia cum febre, alia sine febre, de quibus satis, ad signa veniamus.

III.

Signa tussis sunt manifestissima: signa item differentiarum facile possunt intelligi: namque si instrumenta respirationis calida intemperie laborent, sine fluxione humorum, vt scribit Galen. 4. de locis affect. 8. si ea vehemens fuerit, aeris, & potionis frigidæ auiditatem inducit, ac progressione temporis in febrem desinit, per frigidam autem intemperiem contraria accidunt, etenim si ea mediocris fuerit, calidi aeris & calidæ potionis desiderium excitat: si vero vehementior fuerit, viscera fluxionibus replentur. Intemperies sicca, & humida, vt inquit Alexand. cum sint qualitates minus actiuæ, non tam manifesta habent indicia, huiusmodi autem omnibus intemperatuttis, tam simplicibus quam compositis, commune est, quod per tussim nihil reiicitur: quibus demum licet addere quæ præcesserunt, iuuantia, & nocentia, & alia id genus, altera autem ex parte si fuerit aliqua externa materia, quæ fauces, asperam arteriam, pulmones occupet, id ex præcedentibus atque ipso ægroto facile intelligitur, si fuerint humores, singuli ex intemperamento, ætate, tempore anni, ex præcedente victus ratione, sed ante omnia ex iis, quæ per tussim eiiciuntur, facile possunt cognosci, si fuerit grando, lapis, aut quid simile, hæc nisi postquam reiecta fuerint, cognosci possunt, etsi forte ex tussis vehementia, ex contumacia, ex grauitate in thorace, & aliis id genus, liceret de iis quoque aliquam facere coniecturam. Demum si fuerit tussis per consensum capitis, pleuræ, iecoris, & aliarũ partiũ, ex propriis signis cuiusque partis laborantis licet illud intelligere.

Signa.

De tussis curatione pauca admodum habemus apud Galenum, cæteri quoque hanc rem satis confuse tractãt, nos vero sigillatim, sed breuissime singularum differentiarum curationem explicabimus. Itaque si tussis fuerit ex sola intemperie sine materia, hic nulla vacuatione, reuulsione, nec cæteris indicationibus, sed sola alteratione opus est, quæ singulis intemperaturis contraria ratione opponatur. Si intemperies fuerit frigida, hæc, sicuti diximus, a sola spiritus retentione quandoque potest sanari, namque, vt supra vidimus ex Galen. 5. de sympt. causis, calor hac ratione augetur, spiritusque ad thoracem violenter compulsus, ad omnes meatus peruenit, ex quo omnes partes ad æqualitatem temperamenti deueniunt, ægri sint in aere calidiore, vtantur alimentis, & potionibus quæ calefaciendi vim habeant, si musculi thoracis laborent, foueantur oleo anethino, chamomælino, liliorum alborum, & similibus.

Curatio.

Ex intemperie frigida.

Ex calida intẽperie. Sin autem tussis ex calida intemperie generetur, sicut in febribus contingit, æger contraria aeris, & victus ratione vtatur, omniaque ad frigidum declinent. *Ex sicca.* Inter alimenta ptisana est præstantissima, musculi thoracis foueantur oleo violato, & similibus: sic intemperiem siccam, & humidam per contraria alterantia oportet curare. In sicca interius exhibeatur lac, externus inungatur thorax oleo amygdalarum dulcium, & similibus.

Tussis ex materia. At vero si tussis ex materia noxia, & excernenda oriatur, si exterius aduenit, abstergenda est, partesque laborantes leniendę sunt; ad hanc rem optima forent diatragacanthum, saccharum candidum, penidia, syrupus violaceus: decoctum iuiubis, decoctum liquiritię: sin autem materia fuerit interna, & intra corpus generetur, iam diximus illam esse duorum generum, aut crassiorem, aut tenuiorem: sed ante omnia est animaduertendum, vtrum hæc materia ab aliis partibus, ac potissimum a capite ad partes thoracis transmittatur, nec ne; etenim quotiescunque materia aliunde destillat, certum est veram, & legitimam curationem tussis in curatione partium laborantium consistere, ne in posterum huiusmodi materia amplius generetur, & ad partes subiectas transmittatur: quæ tractatio potissimum pertinet ad catarrhum, de quo satis diximus.

Præmissa consideratione adhuc fluentis materiæ, id vnum restat, vt quæ iam fluxa est materia, & in thorace continetur, debeat expurgari: atque illud primum memoria est repetendum, quæcunque in thorace continentur, non alia ratione quam per tussim purgari posse, vnde ad hanc rem sunt præcipue accommodata ea medicamenta, quæ Galenus 7. de med. secundum locos inquit veteribus arteriaca fuisse appellata, & vulgo lambitiua dicuntur, quod sensim, & paulatim accipiantur, & omnia instrumenta respirationis possint iuuare. *Arteriaca.* Itaque si materia tenuis fuerit, ea conueniunt medicamenta, quæ possint quoquo modo eam crassiorem reddere, qualia sunt iuiubæ vel simplices, vel saccharo conditæ, syrupus de endiuia, violatus, de papauere, decocta lactucæ, endiuiæ, portulacæ, diacodion, & similia; si autem materia fuerit crassior, tunc ea conueniunt, quæ attenuandi, & incidendi vim habent, qualia sunt lenora, mulsa, syrupus de farfara, oxymel simplex de liquiritia, efficaciora syrupus de hyssopo, de prasso, efficacissima oxymel compositum, acetum scilliticum, oxymel scilliticum, & similia, quæ quidem medicamenta duplici ratione solent administrari: vna simul cum decoctis, vel aquis stillatitiis pro syrupo, qui vt plurimum summo mane solet exhiberi; quo modo certum est materiam non solum in thorace sed etiam in venis, & ambitu vniuersi corporis contentam ad faciliorem expurgationem præparari. *Ad materiã tenuẽ.* *Ad materiã crassã.*

Altera autem ratione hæc medicamenta exibentur, sine aquis, vel decoctis, & tunc sola sensim, & paulatim accipiuntur, vnde lambitiua dicuntur, quo modo sumpta tenuiores quędam partes ad proximam asperam arteriam resudant, atque eorum vis ad thoracem peruenit, vt docet Galenus 8. de placitis Hippocrat. & Plat. ad finem: qua quidem ratione longe maiorem vtilitatem afferunt, quam si affatim, & subito in ventriculum deferantur, siquidem ex ventriculo non nisi per multos venarum anfractus, & viam longissimam medicamenta ad pulmones possunt penetrare, vt interea fit necesse eorum vim non parum labefactari.

Ad materiã mixtã. Quod si materia simpliciter neque tenuis neque crassa fuerit, sed quodammodo mixta, velut sępe contingit, tunc varia quoque medicamenta debent inter se misceri, quæ vtriusque materiæ rationem habeant. *In plenitudine humorum.* Si tussis foueatur a plenitudine, aut vitio humorum, nulli dubium est, quin ante omnia sit necesse, & sectione venæ, & purgatione illos minuere, & purgare; pariter si tussis proueniat per consensum cerebri, ventriculi, aut alterius partis, certum cuique esse debet, summam negotii in curatione partis primario laborantis consistere. Hæc de tussi.

CAPVT II.

De Asthmate.

Descriptio. Quid sit asthma, definitur a Galeno 7. de med. secundum locos. 6. 3. aph. 46. hûc in modum: Qui sine febre lente respirant, sicuti faciunt qui velociter currunt, ab huiusmodi accessione Græcis Medicis asthmatici nominantur. Quo primo loco notandum est quatuor esse præcipua nomina, quibus medici vitia respirationis solent significare, apnœam, dispnœam, orthopnœam, asthma: de quibus nominibus non conuenit inter omnes. Cornelius Celsus lib. 4. cap. 4. hæc habet: Dum difficultas spirandi modica est, neque ex toto strangulat, dispnœa appellatur; cum vehementior est, vt spirare æger sine sonitu, & anhelatione respiration. non possit, asthma: cum accedit id quoque, vt nisi recta ceruice spiritus trahatur, orthopnœa dicitur. *Dispnœa. Asthma. Orthopnœa.*

Quam Celsi doctrinam multi recentiores imitantur, alii vero aliter sentiunt, & aliter hasce voces interpretantur, de quibus cum ego nolim agere, ad mentem Galeni ita censeo habendum esse, apnœam nihil aliud significare, quam abolitam respirationem, saltem quatenus aspicientibus videtur, cum reuera fieri non possit, vt animal omni exquisite respiratione priuatum in vita seruari possit: quæ interpretatio est Galeni de sympt. diff. tent. 3. 4. de locis aff. 7. Dispnœa dupliciter vsurpatur; vno modo tanquam commune quoddam genus, omnes læsas respirationes comprehendens, siue ea propter externam causam, siue propter internam, siue quomodocunque originem habeat: in qua significatione hæc vox frequenter accipitur a Galeno. 1. de difficultate respirationis, & alibi; altero modo dispnœa accipitur tanquam species quędam difficilis respirationis, quæ retinet nomen generis, in qua significatione accipitur a Galeno 7. de med. secundum locos ad finem, vbi scribit, dispnoicos propterea veteribus vocatos fuisse, quibus bronchia pulmonis crassis, & viscidis humoribus sunt obstructa, & in quibus medicamenta præterquam quod incidunt, & attenuant, humectandi etiam facultate prędita esse oporteat. Asthma demum, & orthopnœam vnum, & eundem affectum significare, qualem principio descripsimus, manifestissime demonstrat Galenus septimo de med. secundum locos 6. vbi inquit; asthmaticos ab alia accessione etiam orthopnoicos vocari, propterea quod propter timorem suffocationis coguntur corpus thoracis penitus erectum habere; quam eandem sententiam habetis apud eundem Galen. tertio. 1. epid. 2. 4. 6. aphor. 46. Verum prætermissis cæteris vocibus, & significationibus, de vno tantum asthmate agimus in pręsentia, quod sicuti diximus, non aliud est, quam densa, & crebra quędam respiratio sine febre, qualis currentibus accidit. Ex his facile est intelligere, huiusmodi affectum inter symptomata reponendum esse, non excretiua immoderata, non qualitates mutatas, sed actiones lęsas, cum solum nomen satis declaret, actionem respirationis lęsam esse. *Dispnœa.* *Apnœa.*

Qualis affectus. Sunt autem nonnulli, qui hoc loco quęrunt, qualisnam motus sit respiratio, & ad quam facultatem pertineat? quippe alii contendunt eam ad naturę actionem pertinere, quod nemo videatur vllo tempore posse respirationem cohibere: alii vero affirmant, illam potius ad actiones voluntarias spectare, quod huiusmodi motus pro cuiusque arbitrio, & consilio fieri, & non fieri possit. Cęterum Galen. posterioribus consentiens, ex proposito hanc litem pręclare dissoluit. 2. de motu musculorum capit. 5. & 6. talemque affert demonstrationem: si quę fiunt, sedare potes cũ vis, & *Respiratio quis motus.*

que

quæ non fiunt, facere, si præterea citius aut tardius, celerius, & tatius ea faciendi potestatem habet, satis manifestum est huiusmodi actiones seruire voluntati: Arteriæ motum & cordis, neque cohibere, neque excitare, neque crebriorem, neque rariorem, neque tardiorem, neque velociorem voluntas potest efficere: et idcirco nemo audeat dicere, hæc opera esse voluntatis, sed naturæ: motum autem crurum, & in ita omnibus voluntas regit: hæc eadem, & in respirationis motu contingunt, quæ actio quidem est septi transuersi, & musculorum thoracis, vnde animæ, non naturæ est opus, siquidem musculos mouere animæ officium est. Quod autem reuera totum opus respirationis voluntate, & sponte ab anima fiat, Galenus confirmat exemplo illius serui barbari, qui cum vehementissima ira correptus mortem sibi inferre decreuisset, prostratus humi, ac respiratione cohibita, tandem mortuus est: quam eandem determinationem habetis apud Galenum 1. de difficult. respirationis 7. de vsu partium, vtrobique cap. 9. Nonnulli putant, respirationem motum esse partim voluntarium, partim naturalem, qui falluntur, quoniam respiratio solum perficitur animalibus instrumentis, septo transuerso, & musculis: cum reliqui motus compositi ex naturali, & voluntario, duplicibus quoque instrumentis vtantur. Hoc itaque symptoma est actio læsa, non abolita, non imminuta, sed deprauata, facultatis animalis motricis, quæ efficit ipsam respirationem.

I. Differ.

Differentiæ asthmatis sunt plures, sed quæ sumuntur a causis sunt maxime principales: namque vt scribit Galenus lib. de causis respirationis: Quicunque has causas non satis intelligit, is nunquam poterit, vel controuersias de hac excitatas dissoluere, vel impeditam respirationem curare. 3. de simp. causis. 1. Caput, & initium est cognoscere modum, quo illa tempore sanitatis suas perficiant operationes: propterea si velimus asthmatis causis intelligere, primum causæ sunt inquirendæ, propter quas sani homines respirant: Galen. ait lib. de causis respirationis, non esse plures quam tres. 1. facultatem voluntariam. 2. instrumenta respirationi seruientia. 3. vsum propter quem duabus prioribus causis maxime opus habemus: etenim sicut contingit animal iuxta naturæ institutum respirare, quotiescunque facultas, instrumenta, & vsus naturaliter se habent, ac simul conueniunt, ita contra, si aliqua ratione respiratio lædatur, vt id fiat propter aliquam causam ex iis tribus, vel vna, vel altera, vel omnibus, est necesse. In asthmate respiratio est deprauata, itaque aut facultas, aut instrumenta, aut vsus, vel coniunctim, vel separatim, præter naturam se habent: verum cum neque febris, neque alia sit causa, quæ maiorem inspirandi, & expirandi vsum, & necessitatem afferat, pariter cum nullum facultatis vitium sese offerat, ex quo respiratio deprauetur, concludendum restat, in asthmate lædi respirationem, non ratione vsus, non ratione facultatis, sed duntaxat ratione instrumentorum. At vero cum instrumenta seruientia respirationi sint plura, vt Galenus dicit lib. de causis respirationis, & alibi, vt pulmones imprimis cum trachea arteria, septum transuersum, musculi tum pectoris, tum abdominis, illud inquirendum restat adhuc, qualianam instrumenta respirationis in asthmate offendantur? sed cum musculi omnes tam superiores, quam inferiores, nec non septum transuersum bene valeant, ac thoracem pro instituto naturæ moueant, cum pariter aspera arteria, quæ collo adhæret, omnis mali immunis videatur, hinc licet colligere cum Gal. 4. de locis aff. 7. pulmones in asthmate præcipue laborare.

Causæ respirationis.

Instrumenta respirationis.

Structura pulmonis.

Cæterum vt iuniores hæc intelligant, nonnulla altius sunt repetenda: etenim cum pulmones indigeant assiduo, & multo aere attracto, & inspirato, ad conseruandam symmetriam, & moderationem innati caloris, atque ad alios vsus, natura inter cætera instrumenta, ad hanc rem accommodata, asperam arteriam fabricauit, quę quam primum ex faucibus deorsum protenditur, ac mox in duos pares ramos bipartita vnum dextris pulmonis bronchiis, alterum sinistris porrigit, qui demum frequenti sobole per pulmones distributi, parem cum pulmone sedem occupant, quos asperæ arteriæ ramulos fere innumera serie in pulmones distributos, Medici bronchios appellant, sicut in vniuersum, vt scribit Galen. princip. lib. de locis aff. totum id asperæ arteriæ corpus cartilagineum, quod a faucibus incipit, & per collum ad pulmones vsque descendit, bronchum, vel bronchium dicitur. Itaque aspera arteria, præter cæteros vsus, ad aeris inspirationem, & expirationem a natura fuit imprimis instituta, atq; ex vna parte aer naribus, & ore attractus a faucibus recto tramite per eam in pulmonem deuehitur, ac per vniuersum corpus pulmonis ita distribuitur, vt hac ratione in pulmonis substantia præparatus, ad munera cordis reddatur idoneus: ex altera autem parte omnibus aer cordi inutilis, & fuliginosa illius excrementa inter expirandum per hanc eandem viam naribus, & ore eiiciuntur, cum vero ita huiusmodi opera perficiantur vt omnis inspiratio siue aeris attractio dilatati pulmonis beneficio fiat, atque hæc pulmonis dilatatio nihil aliud sit, quam suorum vasorum diste[illegible] non quidem simpliciter omnium, sed illarum, maxime asperæ arteriæ, propaginum, quas bronchios diximus appellari; expiratio item fiat, quoties pulmo in se colligitur, eaque ratione aerem in sua cauitate, scilicet in ramulis asperæ arteriæ contentum foras propellit, iam satis cuique puto constare, eiusmodi asperę arteriæ ramulos in pulmones disseminatos præcipua esse instrumenta partim attractionis, partim expulsionis aeris, atque tandem omnis respirationis, & inspirationis.

Cum igitur hęc ita se habeant, vt ad causas asthmatis deueniamus, facile est intelligere, quæcunque possunt vias respirationi, & inspirationi destinatas obstruere, & esse impedimento quo minus pulmones necessario aere repleantur. hęc omnia difficilem respirationem afferre: repleto enim loco quem aer inspiratus solebat ingredi, ille paucus trahitur, & ęgri huic defectui coguntur satisfacere crebra, frequenti, iterata, difficili spiratione, vt quod semel, & facile fieri non potest, pluribus vicibus ac difficilius fiat. Etsi vero ab Auic. & recentioribus multę alię causę asthmatis connumerantur, intemperies sine materia partium respirationi inseruientium, tumores proximarum partium, vt ventriculi, iecoris, lienis, quę pulmones comprimant, materia vel in cauitate thoracis, vel in pulmonibus contenta, & alia id genus; tamen Galenus duas tantummodo asthmatis causas videtur statuisse 7. de med. secundum locos. 6. 4 de locis aff. 6. 6. epid. 4. 4. vnam multos crassos, & viscidos humores, bronchios pulmonis obstruentes, & impedientes quo minus aer libere possit inspirari: alteram crudum aliquod tuberculum in pulmonibus excitatum, quod item impedimentum inspirationi possit afferre: quos humores, & tuberculum sciendum est duplicem habere generationem: vnam vitio ipsius pulmonis, qui propter aliquam intemperiem alimentum non bene concoquat: alterum propter consensum aliarum partium, nonnunquam corporis vniuersi, sed frequentissime capitis, quod prę cęteris omnibus partibus certum est plurimas destillationes ad thoracem ac pulmones transmittere. Quod ad cęteras causas Auicennę, & recentiorum, illę rei naturę non conueniunt, namque sunt multę, & insignes intemperies partium spiritualium, in febribus, in hydrope, sic sunt multi tumores ventriculi, iecoris, lienis, sic demum sunt humores in cauitate thoracis, vt in suppuratis, in quibus ęgri vero asthmate nunquam laborant, itaque habendum est cum Galen. causam asthmatis tantummodo esse duplicem, multos crassos, & viscidos humores, bronchios pulmonis impedientes, aut crudum tuber-

Duæ asthmatis causæ Gal.

Variæ causæ Auic.

culum in pulmone excitatum, vt diximus. Secundo sunt differentiæ asthmatis a magnitudine, a tempore, a modo generationis, a coniunctis, quæ, vt videbimus paulo post, maxime faciunt ad prognosticum, & curationem. Sed Auicenna inter cæteras differentias vnius *II. Differ. Error Auicen.* meminit, a loco affecto, qui scribit, humores contineri quandoque in bronchiis asperæ arteriæ. quandoque in ramulis leuium arteriarum, quarum pariter multæ propagines per pulmones disseminantur: in qua re ille manifeste fallitur, & contradicit Galeno. Etenim si in pulmone obstruantur propagines, non asperæ arteriæ, sed leuium arteriarum, tunc cor laborat, pulsusque facit inæquales, minime asthma, nisi simul bron*Historia.* chia quoque obstruantur, sicuti contigit Antipatro Siculo, cuius historiam habetis apud Gal. 4. de locis aff. ad finem. Nam cum hic vir omnem inęqualitatem in motu arteriæ in se deprehendisset, valdeque esset perterritus, Galeno aliquando obuiam factus illi pulsum tangendum præbuit, qui cum omnis generis inæqualitatem animaduertisset, miratus est quomodo ille cum tali pulsu viueret; cumque Antipater Galenum interrogaret, quisnam huiusmodi affectus illi videretur, & quomodo citra febrim pulsum talem posset efficere, ille respondit, vel propter obstructionem liquidorum, [illegible]udorumque humorum, vel propter crudi tuberculi generationem id factum fuisset, atqui Antipater respondit, si id verum esset, se oportuisse asthmatice orthopnæa laborare: at vero Galen. dixit, illum probabiliter loqui, non tamen vere, siquidem contingit huiusmodi orthopnæum fieri, quotiescunq; non quidem in læuibus, sed in asperis arteriis crassus, & lentus humor cumulatur, &c.

An asthma sit morbus acutus. Hoc loco nonnulli quærunt, vtrum asthma sit morbus diuturnus, cum sæpenumero perduret multos annos, an acutus, cum aliquando hominem protinus interficiat? Quam dubitationem soluunt cum Cornelio Celso, ex ea nominum distinctione, quam principio dedimus, qui docet dispnæam posse diutius perdurare, asthma autem, & orthopnæā esse morbos acutos: ego autem magis probo responsionem Galeni 4. de causis pulsuum. 21. qui scribit, morbum quidem esse diuturnū, accessiones vero acutas, sicuti morbum comitialem; quod experientia confirmat esse verissimum, cum sæpenumero ægroti in accessionibus suffocentur, & pereant.

Signa. Signa asthmatis pathognomonica sunt manifesta: ęgri sine febre frequenter respirant, quemadmodum facere solent qui velocitri cursu, ac vehementi exercitatione sunt fatigati. Pulsus pro variis morbi differentiis varii sunt, de quibus videatis Galen. 4. de causis puls. 21. De signis vtriusque causę tractat Ga*Diagnostica.* len. 4. de locis aff. 7. etenim si quis per bonam valetudinem, & cum solitas adhuc operationes efficit, difficulter incipit spirare, ipsique hoc symptoma in dies augeatur, neque inter respirandum aliquem stertorē, vel sonitum faciat, tunc excitatum tuberculum fuisse oportet existimare: sed illud ego addo, hanc difficilem respirationem perpetuo grauem esse, ac sine intermissione vexare, vt perpetuæ, & permanenti causæ conuenit: sin autem inter respirandum aliquis sonitus vel stertor deprehendatur, tunc lentorum, & crassorum humorum pulmonis bronchiis impactorum copiam adesse signum est. Quod si præterea quis statim, & improuiso difficulter spirauerit, hinc licet colligere huiusmodi humores minime in pulmonibus generari, sed fluxionem vel a cerebro, vel a vicinis partibus in pulmonem decumbere. Dictis licet addere ea signa, quæ sumuntur ex tempore, ex temperamento, ætate, victus ratione, & similibus, de quibus sæpe diximus. Signa reliquarum differentiarum facile possunt intelligi, itaque ad curationem aggrediamur.

Curatio. Cum duę sint causę asthmatis, ambarum curatio, inquit Galen. 7. de med. secundum locos, aliquid commune habet, aliquid priuatum, & alteri tantum proprium: commune vtrisque est, vt redundantia humoris morbum generantis consumatur: proprium autem, crassiorum quidem humorum, vt illi per attenuantia, & extergentia pharmaca consumantur: alterius autem nimirum tuberculi, vt per attenuantia, & resiccantia eadem fiat consumptio: itaque vtrique est communis euacuatio vniuersi corporis: deinde reuulsio, quę necessario particularem pulmonis purgationem debet pręcedere: post quæ demum illud reliquum est, vt partibus laborantibus prospiciatur, quæcunque humores noxios vel generant, vel transmittunt, vel recipiunt. Ad summam indicationes cu- *Indicat.* randi asthmatis sunt huiusmodi: prima vacuatio vniuersi corporis: secunda reuulsio humoris fluentis ad pulmones: tertia consumptio materię contentę in pulmonibus: postrema in qua curatio potissimum consistit, vt partes primario laborantes ad suam naturalem temperiem, & constitutionem deducantur, ne in posterum noxios humores generent, transmittant, recipiant.

Vtrum iis indicationibus liceat satisfacere nec ne, *Prognost.* Auicen. paucis verbis mihi videtur comprehendere, qui scribit ad hunc modum. 10. 3. tract. 1. 38. Et hæc ęgritudo cum accidit decrepitis, non forsitan sanatur, neque maturatur, cum ipsa in iuuenibus etiam difficilis sit, & hęc quidem ęgritudo est ex ęgritudinibus longis, habens cum hoc paroxysmos acutos, secundū similitudinem paroxysmorum epilepsię, & spasmi. Quas sententias Auicen. accepit ex Galen. priorem de sensibus, ex 2. apho. 40. posteriorem de morbo diuturno & acuto. 4. de causis pulsuum. 21.

Sed singulas indicationes perpendamus, & quatenus ad primam pertinet, pro lenienda aluo facit hie- *Leniens aluum.* ra simplex cum cassia, nec non mel violatum solutiuum cum manna:

R. *Flor. cassiæ noniter extr.* ℥. j.
Specierum hieræ simp. ʒ. iij. *M. cum saccharo fiat bolus.*
In potione:
R. *Mel. viol sol.* ℥ iij.
Mannæ Calabrensis electæ. ℥. j. ß.
Decoctionis hyssopi, farfarę. q. suf. M *pro potione.*

Lenita aluo, Paulus Auicen. & omnes probant se- *Venæ sectio.* ctionem venę, de qua nonnulli dubitant, propterea quod ex Galen. 4. de causis puls. 21. asthmatici videntur habere pulsus, & vires imbecilliores: quibus respondeatis ex Galen. non necessario in fluxionibus quę ad pulmonem fiunt, aut peripneumonia, aut asthmate virium robur prosterni, illius verba hęc sunt 4. de locis aff. 7. In malis asthmaticis, crassis, & viscidis humoribus pulmoni impactis, vires fortes ac vigentes permanent. Quod si ille diuersum docet aliquando, id sine dubio de tempore accessionis intelligendum est, in quibus accessionibus reuera ęgri vehementer laborant, habentque pulsus paruos, & debiles, vt aliquando intereant. Ergo si conueniant principes scopi, sectio venę nullo modo est prętermittenda, secandaque est, aut media, aut basilica, sanguisque est detrahendus vel parce, vel copiose, pro ratione plenitudinis, habitus corporis, temporis anni, & similium. Neque vero solum sectione venę, sed etiam *Purgantia* purgantibus medicamentis hosce ęgros oportet vacuare, non tantum lenioribus ac fere lenientibus, vt multi facere solent, sed etiam valentioribus, agarico, turbith, colocyntide, electuario diaphænicon, hiera diacolocynthidos, pilulis de hiera cum agarico, pilulis cochiis, & similibus, quę ad purgandos humores crassos sunt accommodata. Medici hoc tempore in asthmate, & omnibus affectibus thoracis familiariter vtuntur trochiscis de violis, quos propterea pectorales appellant, quorum descriptionem habetis *Trochisci de violis improbantur.* apud Mesuem cap. de asthmate: sed quicunque voluerit huius medicamenti compositionem considerare, is facile deprehendet medicamentum sine arte esse com-

compositum, neque illud tam tutum, & efficax esse, vt vulgo putatur: cum enim turbith, & scammonium, quæ illud ingrediuntur, sicut omnia purgantia medicamenta, suapte natura sint homini inimica, ac propterea fuerit excogitata mixtio eorum medicamentorum, quæ illorum malitiam possunt emendare, certum cuique esse debet, violas, liquiritiam, mannam, quæ hic a Mesue tanquam correctiua permiscentur, minime posse id præstare: namque, vt scribit Hippocrat. & Galen. 2. de ratione victus. 2. & 12. & in libr. quos, & quando, & alibi nos diximus, aromata sunt cum primis ad hanc rem accommodata, & præ cæteris præstant nonnulla semina odorata, quæ ventriculum roborando, humores crassiores incidendo, & tenuando, ac demum vias, per quas purgatio debet fieri, aperiendo, possunt medicamenti malitiam corrigere, neque illius operationem impedire.

Quomodo purgantia conueniãt. Cæterum quærunt nonnulli hoc loco, cum noxij humores in asthmate contineantur in pulmone, quos certum est non aliter quam per tussim, & per sputa posse purgari, dubitant inquam quomodo purgantia medicamenta possint asthmati, & talibus affectibus conuenire? Quibus licet respondere cum Galeno primum. 6. de locis aff. 4. pulmones, & thoracem non solum per tussim, sed etiam per aluum posse expurgari, licet id raro contingat; deinde purgantia medicamenta in asthmate ea potissimum ratione conuenire, quod illa expurgent humores vniuersi corporis, & a parte laborante reuellant, præterquam quod nulli dubium esse debet, quin partes nostri corporis, ac maxime quæ proxime cohærent, ita consentiant inter se, vt latente quadam ratione simul possint adiuuari, sicuti in curanda coaendice id sępenumero experientia confirmat verissimum esse: ad quem modum scribit Hipp. in lib. de alimento, confluxio vna, conspiratio vna, consentientia omnia. *Preparantia.* Ante vero quam hæc purgantia medicamenta exhibeantur, necesse est humorum concoctionem, nec non viarum per quas purgatio debet fieri, apertionem attendere: ad quas indicationes sunt accommodata ea medicamenta, quęcunque attenuandi, incidendi, abstergendi, vim habent: in quorum quidem medicamentorum vsu, & administratione, Galen. nonnulla tradit præcepta, quæ nullo modo sunt prætermittenda.

I. Praeceptum. Primum est, cum dicta medicamenta necessario quidem tusses moueant, & abstergant, sed non facile quod abstersum est, propter crassitudinem, per sputũ reiiciatur, ob id iis perpetuo miscenda sunt quædam medicamenta humida, & lenientia, quæ faciliorem *II. Praeceptum.* expurgationem reddant. Deinde hæc medicamenta eligenda sunt calida quidem, sed quæ sine vehementi caliditate attenuandi, atque incidendi facultate sint prædita: siquidem medicamenta insigniter calida, dissolutis partibus tenuioribus, crassos, & viscidos humores adhuc crassiores & viscidiores reddunt, ac proin- *III. Praeceptum.* de magis lædunt quam prosunt. Postremo ea quoque medicamenta vitanda sunt, quæ vehementer refrigerant, & adstringunt, cum hæc omnia crassefaciant, cogant, & augeant humores noxios, atque id cum pri- *Simplicia pulmonib. conferentia.* mis malum efficiant, vt non nisi difficillime per sputum expurgentur. Sed ad particularia præsidia veniamus, quæ plurima sunt: symphyta, capillus veneris, farfara, hyssopus, marrubium, radix iridis, semina vrticę, aristolochia rotunda, betonica, & similia: ex quibus syrupus de farfara, violatus, de capillo veneris, de liquiritia, de hyssopo, de marrubio, conseruæ, & aliæ medicamentorum formæ solent parari: præ cæteris autem scilla, acetum, & oxymel scilliticum, & quæcunque ex scilla parantur, magnam hac in re habent prærogatiuam, & cæteris omnibus medicamentis sunt efficaciora.

Reuellentia. Cauteria. Hoc tempore ex secunda indicatione, ad omnia reuulsionum genera veniendum est, ad lotiones, frictiones extremarum partium, ligaturas, cucurbitulas sine, & cum scarificatione, ad clysteria, & glandes acriores, ac postremo ad cauteria, quæ non solum cruribus, brachiis, & quandoque etiam capiti inuruntur, quod multi in præsentia faciunt, sed etiam, vt placet Aetio, malo inueterato, frustraque adhibita omni medicina, ad ipsum quoque thoracem possunt accommodari, qui docet lib. 8. 57. quod sane est maxime notandum, pluribus locis thoracis, ante, retro, sursum, deorsum, & omni ex parte vlcera circiter quindecim sunt inurenda, quę quidem longiore tempore aperta debent detineri. Post hęc paulatim crassi humores in bronchiis pulmonis contenti, vel tuberculum in pulmone excitatum, dissoluenda & consumenda sunt, humores quidem crassi per medicamenta attenuantia, & extergentia, tuberculum autem per attenuantia, & resiccantia, vt supra monuimus, de medicamentis attenuantibus, & extergentibus iam satis dictum, etenim quę faciunt ad coctionem humorum, & pręparationem viarum, eadem valent pulmonem quoque expurgare.

Ad cõsumptionem tuberculi. Ad consumendum tuberculum exiccantia medicamenta sunt valde accommodata, qualia forent ammoniacum, sulphur, theriaca, mithridatum, sales theriaci, & similia: neque vero solum medicamentis internis, sed etiam nonnullis externis Medici conantur materiam in pulmone contentam dissoluere, quare suffumigiis & odoribus agunt, ex myrrha, styrace, mastiche, iunipero, cinnamomo, & similibus ad quem modum legimus Galen. iussisse ęgrum quendam naribus assidue odorari medicamentum hedychroum, cuius descriptionem habetis apud Aetium lib. 13. 39. apud Paulum 7. 2. vel aliud ea pretiosis vnguentis, quę Romę foliata, & spicata nominabant: locus Galeni est 4 de locis aff. vltimo. Sic ad thoracem apponunt linimenta, fomenta, cataplasmata, ex oleo anethino, irino, rutaceo, ex farina hordei, lolii, ex castoreo, euphorbio, vt tandem deueniant ad synapismata, & cauteria, quorum supra mentio facta ex Aetio.

Partes roborantia. Postremo autem loco ad alterandos & roborandos locos principes, & potissimum pulmones, veniendum est, in qua postrema indicatione iam diximus reuera totam curationem consistere, etsi illa a vulgaribus medicis negligitur & pętermittitur, cui quidem indicationi satisfacientia, multa supra fuerunt proposita: verum sunt etiam alia quę idem possunt pręstare, vt conserua betonicę, hyssopi, enulę campanę, conserua stœchados, discyminum, diacalamenthum, diatrion pipereon, sed iis omnibus sunt efficaciora theriaca, & mithridatum: in quorum vsu necessarium est ęgros longiore tempore perseuerare: inter cętera autem pręsidia Auicen. & Arabes probant ius galli veteris pręparatum cum carthamo, hyssopo, marrubio, enula, seminibus anisorum, fęniculi, &c. Sic recentiores familiariter vtuntur aquis thermarum calidioribus, quales sunt nostrę Aponianę, Aquarianę, non solum in potione, sed etiam pro stillicidio, & thoracis, & capitis, si illud contingat laborare, & destillationem ad pulmones transmittere: sic demum sunt qui vtuntur decocto ligni, chinę, & similium, quę quidem decocta, si cum ratione, atque ea pręceptis a Galeno traditis pręparentur, mea sententia non sunt reiicienda. *Pulmo vulpis.* Sunt quędam medicamenta demum, quę occulta quadam vi, & proprietate creduntur asthmaticis prodesse, inter quę vnum duntaxat mihi libet commemorare pulmonem vulpis exiccatum, quem scribit Galen. 2. de simplic. medicamentis asthmaticos iuuare: vnde hic puluis, aut solus, aut simul cum aliis medicamentis, veluti conserua hyssopi, conserua florum borraginis frequenter administratur: sic apud aromatarios est electuarium de pulmone vulpis, auctore Mesue in cap. de phthysi, quo Medici in asthmate, & reliquis affectibus pul- *Victus.* monis familiariter vtuntur. Victus ratio sit alimentorum boni succi, facilis coctionis, & vno ver-

bo, sicuti & ipsa medicamenta, attenuandi vim habeant, de quibus alimentis sæpe dictum est, & extat libellus Galen. in quo omnia continentur, atque hactenus de asthmate.

CAPVT III.

De Pleuritide.

NVllus est morbus magis celebris, & qui magis versetur in ore Medicorum, quam pleuritis, non solum, vt puto, quod illa contingat sæpissime grauiaque symptomata, & pericula secum afferat, sed etiam quoniam omnes Medici omnia fere artis dogmata, & præcepta ad vnam pleuritidem libenter referunt. Sic Hippoc. traditurus rationem instituendi victus in morbis acutis, tractaturusque de morbis thoracis, & pulmonis, pleuritim tanquam exemplum assumit, vt notat Galen. 3. de ratione victus 65. sic in assignandis omnibus signis medicis, docendaque tota medicæ artis constitutione, non alio quam pleuritidis vtitur exemplo: idem facit in lib. de crisibus, & aliis locis. Sic demum recentiores nullius morbi magis exactam tractationem instituunt, quam pleuritidis, qui de vna in primis sectione venæ iam acriter inter se digladiantur, vt forte alius nullus locus diffusius, & maiori scholarum strepitu ab omnibus tractatus fuerit. Itaque maxima attentione opus est, atque eo magis, quod nulla est pars huius tractationis, quę non multas, & arduas difficultates contineat.

Nominis ratio. Definitio. Pleuritis græce ex loco affecto, nimirum pleura nomen suscipit, vt notat Galen. 2. metho. 2. 1. ad Glauc. 3. Latinis, & vulgo morbus costalis seu lateralis dicitur. Est autem inflammatio membranę succingentis costas, quæ pleura nominatur, vt definitur a Galen. 5. de locis affect. 3. 2. de locis affect. 7. 6. aphor. 33. de constitutione artis med. 55. 4. de causis puls. 8. Itaque pleuritis sub inflammatione, tanquam sub genere continetur. Sed cum nomen inflammationis, auctore Galen. apud veteres Medicos soleat accipi tripliciter. 2. ad Glauc. 5. Vno modo pro omni insigni caliditate, & feruore, sine vllo tumore præter naturam, in qua significatione accipitur 5. prog. 27. 3. de fracturis 8. *Homonymia inflammationis.* Altero modo accipitur vt est commune genus, quod calidos quoscunque tumores, ex quibuscunque humoribus originem habeant, complectitur, vt accipitur 5. apho. 23. 2. ad Glau. 1. 2. de crisibus 12. Tertio modo magis stricte, pro tumore præter naturam, qui a solo sanguine excitatur, in qua significatione accipitur 13. metho. a principio 2. de crisibus 12. & alibi. Sciendum est inflammationem hoc loco accipiendum esse non pro simplici feruore, non pro vno tumore a sanguine excitato, sed tanquam commune genus quod omnes calidos tumores amplectatur, siue illi ex humoribus natura calidis, sanguine, & flaua bile, siue ex frigidis, pituita, & melancholia, aliquo modo caliditatem contrahentibus, originem habeant, siquidem, vt paulo post videbimus, pleuritis a quocunque humore fieri potest.

Itaque pleuritis est inflammatio: sed cuius partis inflammatio est? Membranæ succingentis costas. Quo loco notandum est ex Galen. 7. de vsu partium, sicuti in ventre inferiore est tunica, quæ omnes partes sub septo contegit, & complectitur, ita in medio ventre aliam tunicam fuisse a natura institutam, quæ pariter omnes partes in eo contentas vestiret, & complecteretur, alteram abdominis peritonæum, hanc thoracis pleuram Medici appellant, quam vtriusque huius membranæ similitudinem præclare explicat Gal. 3. de administrationibus anatomicis.

Differ. I. Differentiæ pleuritidis variæ sunt, ac primum est communis, & vulgaris differentia: pleuritis alia vera, & exquisita, alia non vera, & spuria. Pleuritis spuria apud nonnullos; partim veteres, partim recentiores, fit dupliciter, vel ratione materiæ, vel ratione loci. Pleuritis non exquisita ratione materiæ fit, quotiescunque ex plurimis cruditatibus alimentisque crassis, & pituitosis, crudi, crassi ac lenti humores in corpore generantur, qui in vacuum spatium thoracis aut in pulmonem delati quandam pleuritidem videntur repræsentare. de qua tractat Aetius late lib. 8. 68. Pleuritis autem non exquisita ratione loci, fit, quotiescunque vel membrana succingens costas mendosas, vel musculi externi thoracis, vel pericardium, vel septum transuersum, vel mediastinum, vel forte aliæ partes inflammatione laborant, de quibus cum nolim ego longius agere, sententia, & doctrina Galeni contenti erimus, qui de exquisita, & non exquisita pleuritide aliter sentit, & docet, 5. de locis affect. 3. cuius doctrinæ summa est, propria mala thoracis esse duplicia, nempe alia in musculis, alia in membrana succingente costas consistere. Cum autem in thorace sint duo genera musculorum, quorum alii intercostalia vocata spatia replent, alii extrinsecus ipsis incumbunt, affectus dolorificos musculorum externorum, quales sunt vlcera, contusiones, abscessus, erysipelata, phlegmones, manifeste a medicis manum adhibentibus cognosci. Phlegmonem autem musculorum intercostalium ad tactum discerni non posse, sed tamen illos maiori dolore affici quam alteros, qui in superficie positi sunt ac præterea malum membranæ succingenti costas communicare, cum duæ hæ partes, interni inquam musculi intercostales, & membrana succingens costas, vsque adeo inter se consentiant, vt sit necesse alteram alteri sua mala communicare, neque musculos sine membrana, neque membranam sine musculis posse laborare. At vero, inquit Gal. exquisita pleuritis fit, vbi succingens membrana primario laborat, *Pleuritis exquisita.* ideoque dolor vsque ad claniculas, vel ad hypochondria descendit; hæc de vera, & exquisita pleuritide est doctrina Galeni; quatenus autem ad alteram non veram neque exquisitam pertinet, id tantummodo scriptum reliquit, alios præterea laterum cum febre dolores contingere, in quibus necessario spiratio frequẽs, & exigua fit, nihil autem expuitur, adeo vt hæc pleuritis exquisitæ pleuritidi, in qua nihil expuitur, similis videatur. Quomodo autem; & quibus laborantibus partibus isti laterum dolores fiant, nihil a Galen. expositum est, quod quidem ego puto propterea factum fuisse, vt nos doceat, præter dolorem lateris ex inflammata membrana succingente costas, & musculis internis, cæteros omnes dolores, qualiumcunque partium, & quomodocunque fiant, ad non veram, & spuriam pleuritidem posse referri. Cæterum reliquis omnibus laterum doloribus in pręsentia prætermissis, ad veram, & exquisitam pleuritidem, & differentias reuertamur.

II. Differentię veræ pleuritidis sunt plures, ac primum a loco affecto: namque alia partem thoracis superiorem, alia inferiorem, alia dextram, alia sinistram occupat: ex quo orta est quæstio proposita ab Auic. vtra pleuritis sit deterior, an illa quæ est in latere sinistro vicina cordi, an illa quæ est in latere dextro? quam ille soluit hunc in modum: Pleuritidem sinistram partim esse deteriorem, quia inflammatio est proximior cordi, partim securiorem, quia facilius maturatur, & resoluitur, propter maiorem partis caliditatem, pleuritidem autem dextri lateris contraria ratione partim esse tutiorem, quia inflammatio longius distat a corde, partim esse deteriorem, propterea quiá difficilius maturatur & resoluitur: quæ quidem quæstio, & quæstionis solutio forte alicui videbitur inepta, & superuacanea, siquidem Auicen. hac in parte consentiens vulgo accipit tanquam manifestum, cor in sinistra parte collocari, quod perspicue falsum est, & repugnat Galen. 6. de vsu partium 7. qui manifeste docet, cor in medio thorace consistere. Quod si motus cordis videtur indicare, quasi illud potius in parte sini-

Differ. veræ pleuritidis.

An dextra pleuritidis deterior sinistra.

Cordis situs.

stra

stra fuerit collocatum, Gal. respondet 7. de administ. anatom. 7. hoc fieri duplici de causa, vna propter sinistrum cordis ventriculum: quem constat spiritum vitalem precipue conficere, & continere, altera quoniam vertex ipsius cordis quoquo modo ad sinistram regionem deflectit, vt propterea non sit mirum, si illius motus magis in parte sinistra, quam in dextra percipiatur: qui plura hac de re cupit, is videat Conciliatorem differentia 99.

III. Ad hanc differentiam alia quoque potest referri, quatenus membrana inflammatione laborat vel parte interna versus pulmones, vel parte externa quæ costis adhæret: quæ differentia est Galeni de constit. artis med. 15. tametsi nonnulli eam non recipiunt, qui afferunt, membranam succingentem costas, teste Galen. etiam 7. de administra. anato. 2. tenuissimam esse sicuti est tela araneæ; adeo vt nulla ratione videatur posse distinctionem, & diuisionem recipere: sed respondendum, membranam secundum naturam se habentem, ac minime laborantem, reuera simplicissimam, & tenuissimam esse, neque posse aliquam diuisionem recipere: at vero si eadem inflammatione laboret, rem se aliter habere: siquidem facta humorum fluxione, atque excitato tumore, non solum hęc membrana, sed etiam cęterę omnes, quantumuis sint tenues, & exiles, vsque adeo solent crassescere, vt facile in manifestas particulas diuidi possint, sicuti apparet in membranas cerebri, in vesica, & aliis tenuibus partibus id genus.

IV. Secundo sunt differentię a materia ex qua inflammatio generatur: etsi enim nonnulli contendunt, pleuritidem tantummodo ex humoribus calidioribus, sanguine, & flaua bile, originem habere, tamen, vt supra diximus, hic nomen inflammationis communiter accipiendum est, quatenus fluxionem omnem complectitur: quæ expressa est sententia Galen. de constit. artis med. 15. 2. de crisibus 10. 5. de locis aff. 3. qui manifeste docet, pleuritidem a quocunque humore fieri posse, quandoquidem licet hæc membrana satis duro, & denso corpore constet, vnde facilius, & frequentius a tenuioribus, & calidioribus humoribus male afficiatur, tamen neque negandum est, eandem a crassioribus quoque, & frigidioribus humoribus, pituita, & melancholia laborare: namque si isti humores putrescant: & calorem præter naturam concipiant, nulli dubium esse debet, quin corpora etiam dura possint penetrare, & inflammationem efficere: quod eo magis probandum, quod maiori ex parte humores non soli, & simplices, sed inter se mixti solcãt inflammationem facere: itaque pleuritis alia est ex sanguine, alia ex bile, alia ex pituita, & melancholia.

V. Tertio sunt differentiæ a magnitudine, & paruitate a bono vel malo more, adeo vt non desinit qui affirment, pleuritidem pestilentem dari, nec, mihi quidem vt videtur, temere, sicuti diximus tractantes febrem pestilentem.

VI. Postremo sunt differentiæ pleuritidis ex tempore morbi, principio, augmento, statu, declinatione: quæ maxime sunt animaduertenda, cum pertineant ad curationem.

Signa. De signis pleuritidis agit Galenus multis in locis, 1. de locis affect. 9. 5. de locis affect. 3. 2. de crisibus, 10. de constit. artis 15. 4. de causis puls. 8. Verum id primum sciendum est, ex Galen. in lib. de plenitudine, vltimo 2. de med. secundum locos. 1. 8. de med. secundum locos. 1. 2. de ratione victus 2. hanc partem artis medicę quæ tractat de signis, minime certam, & demonstratiuam, sed admodum coniecturalem, & indefinitam esse, nihilominus tamen signa pleuritidis tam certa, & indubitata esse, vt certissimam huius morbi fidem facere possint: sicuti confirmat Galen. 12. meth. 7. 5. de tuenda 2. Et si quis obiiciat, quod verissimum est, medicos sæpenumero in contentionem venire, vtrum quis laboret pleuritide, nec ne: respondeatis ad prouenire, non quod signa sint incerta, & coniecturalia, sed quoniam illi falluntur, neque conueniunt circa exactam eorum cognitionem: sed singula signa perpendamus. In pleuritide primum signum pathognomonicum est febris, quæ necessario illam comitatur, propter duas causas; primo propter affectum, nempe inflammationem: deinde propter situm partis laborantis, quæ cordi proxima est: quæ quidem duæ causæ necessariæ sunt, adeo vt si altera desit, non necessario febris consequatur. Namque quod est Galeni exẽplum, si digitus phlegmone doleat, quoniam a corde longe abest, pariter si succingens membrana laboret scirrho vel oedemate, tunc non omnino contingit ægtum febricitare, de constit. art. 15. Est itaque febris & ea quidem continua: cum enim pleuritis sit morbus acutus, & cum febre, ex doctrina Galen. 8. apho. 30. vt ea sit continua necesse est. Sed qualisnam est huiusmodi febris continua? Gal. in hoc non plane sibi videtur constare, qui lib. de constit. artis, nec non 2. de difficult. respirationis 8. scribit, febrem simpliciter adesse: t autem de crisibus 5. & 4. de causis pulsuum 8. addit, febrem acutam esse. *Febris continua.*

Secundum signum est, dolor lateris: cum enim membrana, pars neruosa, inflammatione laboret, & continuum solui, & dolorem succedere est necesse: & cum huiusmodi membrana hæreat lateribus thoracis, hic dolor debet omnino alterutrum latus occupare; vnde si vel mediastinum, vel septum transuersum, vel pericardium, vel aliæ partes inflammatione laborent in thorace, vtique huiusmodi affectio pleuritis dici non debet. Verum qualisnam est hic dolor lateris? neque in hoc signo Galen. sibi ipsi prorsus videtur consentire, qui scribit, modo dolorem simpliciter adesse, modo continuum, modo pungitiuum, modo extensiuum, vt ex locis iam propositis dilucide conspicitur. Verum apparentem hanc Galeni inconstantiam in iis duobus signis, febre, & dolore, ipse mihi videtur dissoluere 2. de diffic. resp. 8. quo in locó exponens historiam de Anaxione, descriptam ab Hip. 3. epid. his verbis: In febrem acutam incidit, dextri lateris dolor assiduus cum irruebat: quærit quamobrem Hippoc. si quis alius. cur grauissimus, & breuitatis studiosus, cum vnico verbo se explicare potuisset: scribendo Anaxionem fuisse pleuriticum, tamen voluerit plura symptomata enumerare, atque ea ratione pleuritidem indicare: tandem hac ratione sibi ipsi respondet hunc in modum: cum singulis morbis nonnulla adsint symptomata, partim quidem necessario & perpetuo, partim contingenter vel raro, vel vt plurimum, Hippocratis consuetudinem, & institutum tale fuisse, vbi necessaria tantum symptomata extiterint; solo communi nomine morbum explicare: vbi vero aliquid acciderit ex iis quæ raro fiunt, post communem morbi appellationem, statim illius quoque mentionem facere: quod si plura fuerint symptomata, quæ præter consuetam morbi naturam notatione digna videantur, tunc prætermisso communi nomine, singula eiusmodi particularia symptomata enumerare: id quod euenit Anaxioni: cum enim illi plura symptomata rariora superuenissent, quæ nullo modo erant prætermittenda, superuacaneum existimauit communis morbi nominis meminisse: quod ex ea symptomatum narratione satis potuit manifestum fieri: itaque ille inquit, in febrem acutam incidit, &c. Ex quibus non solum didicisti quod febris adfuit, sed etiam qualis, nimirum acuta, pariter quod æger non solum dolore cruciabatur, sed etiam quali, nempe lateris dolore continuo. Cum ergo expositore Galeno febris acuta, & dolor continuus sint ex iis symptomatibus, quæ in pleuritide raro contingunt, satis cuique debet constare, febrem, & dolorem simpliciter, minime febrem acutam, & dolorem continuũ inter signa pathognomonica reponẽda esse: id quod experientia cõfirmat esse verissimũ, cũ sępenumero vel putrescẽte humore frigidiore, vel propter aliã causam, pleuritici neq; febre acuta, neq; dolore lateris cõtinuo laborãt. *Dolor lateris.*

Conciliatio Gal locorũ

Sed quid respondendum est pro Galeno qui, & febrem acutam, & dolorem continuum, inter signa pleuritidis pathognomonica solet aliquando reponere? Quatenus ad febrem pertinet, nonnulli respondent, quod febris acuta frequenter pleuritidi coniungatur, cum illo auctore 6. aphor. 33. pleuritis ex humoribus biliosis frequentissime originem habet, cuius indicium est, vt idem monet Galen. 1. abho. 12. 1. de cris. 7. quod pleuritis maiori ex parte solet per tertium accessiones habere. Et si quis illi obijciat expositionem Galeni, quem vidimus febrem acutam inter ea recensere quæ raro contingunt: respondent, hanc sententiam potius ad reliqua symptomata, tussim siccam, & similia, raro contingentia, quam ad febrem acutam referendam esse. Alii vero respondēt, febrem acutam accipi dupliciter, vno modo proprie, & tunc habere duas conditiones, vnam quod celeriter moueatur, alteram quod sit cum periculo: secundo modo minus proprie, & tunc vnam tantummodo conditionem continere, vt illa vel celeriter moueatur, vel sit periculosa: itaque, inquiunt, in pleuritide febrem acutam esse, quod ea continua sit, neque careat periculo, tametsi tarde moueatur. Quatenus autem pertinet ad dolorem continuum, respondendum est hoc nomen doloris apud Hippoc. & Galen. dupliciter accipi, 2. aphor. 6. vno modo pro eo molesto, & tristi sensu qui doloris formam constituit: altero pro affectu qui dolorem efficit: vnde quamuis pleuritici continuum dolorem, hoc est, tristem sensum non semper habeant, tamen perpetua est affectio, & causa efficiens dolorem: quod ex eo licet confirmare, quoniam si ægri cogantur respirare vehementius, tunc perpetuo dolorem, & molestiam percipient.

Febris acutæ conditiones.

Aequiuocatio doloris.

Doloris qualitas in pleuritide.

Vtrum vero hic dolor sit pungitiuus, vel extensiuus, respondet Galen. lib. de cost. artis, dolorem minime esse extensiuum, hoc est, qui extensionis sensum inferat, sed necessario pungitiuum, quod affectæ partis substantia sit membranosa; sed tamen hunc dolorem latissime diffundi, quoniam ipsa quoque succingens membrana ad plurimum spatii extenditur: ad quem modum dicit Hip. 2. de ratione victus, dolorem quandoque ad clauiculas, quandoque ad hypochondria peruenire.

Difficultas respirandi

Tertium signum est difficultas spirandi; quam Galen. in 5. de locis aff 3. interpretatur esse frequentem, & exiguam spirationem: & ratio est manifesta, quam ille tradit lib. de const. artis 15. quoniam pars instrumenti respiratorii laborat, & dolet: prohibet enim dolor quo minus instruméta respirationis plurimũ attollantur, vnde vt spiratio fiat pauca, & cerebra necesse est.

Tussis.

Quartum signum est tussis, quæ a pleuritide non potest separari, & ratio est 2. de crisibus ex lib. de const. artis, quoniam ex pleura laborante inflammatione, quæ pars, vt diximus, admodum tenuis, & rara est, necessario aliquid humiditatis resudat, quæ propter vicinitatem facile pulmoni communicatur, præsertim cum ille sit adeo mollis, & rarus, vt omnem humidam substantiã facile possit recipere: itaque homo tussiet confestim, nõ tamen statim expuet, sed si plurimũ & quod crassius fuerit, ab inflammatione defluxerit: tunc tussiendo expuet: si vero parum & tenue fuerit, irritabit quidem necessario, ita vt tussim moueat: non tamen expuet prius quam coaceruatum simul, & concoctum, vel copiosius, & crassum factum fuerit.

Pulsus.

Quintum signum in pleuritide pertinet ad pulsum, qui propter febrem necessario est celer, nec non, propter neruosam partem male affectam, insigniter durus, sed minor quam febri conueniat, quoniam durities refragatur, & est impedimento, quo minus arteria dilatari atque extendi possit: quem pulsum aliquando Galenus serrinum vocat, in lib. de pul. ad tyrones 2. 2. de crisibus 10. quasi ille inæqualiter feriat manum, & vna pars arteriæ attolli videatur, altera minime, non aliter ac si serra, pluribus dentibus prædita, manui foret subiecta.

Contradictio Gal dissoluitur

Ex quo loco licet apparentem quandam Galeni contradictionem dissoluere, qui 2. de crisib. 10. scribit, pulsus pleuriticorum esse magnos, 5. autem de loc. affect. 3. ad finem, inquit, esse paruos: cum enim manifestum sit, magnum, & paruum dici ad aliquid, pulsus quidem in pleuritide ratione febris magni sunt, propter duritiem vero, & impedimentum arteriæ, minores quam febri conueniant: vnde si hac diuersa ratione considerentur, nihil prohibet quin simul magni, & parui dici possint. Atque hæc sunt ea signa pathognomonica, quæ si simul conueniant, necessario pleuritidem indicant: sin autem vnum vel plura deficiant, significant pleuritidem non adesse: febris continua, dolor lateris pungitiuus, difficultas spirationis, tussis, pulsus durus, & serrinus: quibus demum Galenus sextum addit 4. de causis puls. 8. dolorem capitis; nunquam enim, ille inquit, fit vt in pleuritide caput non lædatur, quod illud fuliginem putrium humorum in inflammationibus excipiat: quod si putridus humor fuerit biliosus, acri suo, & mordente vapore cerebrum irritat, atque ad delirium perducit si vero humor fuerit pituitosus, crassam caliginem quasi nubem quandam ad cerebrum attollens, grauat cerebrum, cogitque hominem in grauem somnum deferri: atque hactenus de essentia, differentiis; & signis pleuritidis.

Dolor capitis.

Dignotio pleuritidis ab aliis morbis.

Simiotica pars curationem præcedit.

Quomodo distinguatur vera pleuritis a spuria.

Quoniam vero ex rerum similitudine homines decipiuntur sæpenumero, Hippoc. & Galen. com. 1. in 1. de iis quæ fiunt in medicatrina, nos docent, similia, & dissimilia diligenter esse animaduertenda, cum sint nonnulli affectus pleuritidi admodum similes, hoc loco neutiquam est prætermittendum, qua ratione alterum ab altero liceat discernere, & cuiusque naturam exacte intelligere. Namque pars hæc artis, quæ pertinet ad signa, Galeno auctore hoc in loco, priusquam altera quæ ad curationem pertinent, ab iis exercenda est, qui recte medicinam sunt facturi, vt in singulis ęgrotis singulas morborum differentias discernere exacte possint, vbi similitudinem aliquam inter se habuerint. Inter cæteros autem morbos, qui videntur cum pleuritide aliquam similitudinem habere, sunt primum pleuritides, quæ spuriæ nominantur, & tales sunt vel ratione loci, vel ratione materię, sicuti diximus: secundo sunt inflammationes pulmonis: tertio ac potissimum sunt inflammationes iecoris: de quibus breuissime agendum.

Diagnosis peripneumonia a pleuritide.

Pleuritides spuriæ contingunt multis modis, sed tanquam exemplum liceat accipere flatuosum lateris dolorem, qui frequenter solet imaginem pleuritidis repræsentare: itaque in huiusmodi flatuoso dolore spiratio non erit tam difficilis, sicut in vera pleuritide, quoniam nulla est materia, nulla inflammatio, quæ thoracis dilatationem prohibeat. Secundo vel nulla aderit tussis, vel semper illa sicca fuerit, quoniam flatus non eiiciuntur per tussim. Tertio dolor non erit pungitiuus, qui vtplurimum sensum extensionis solet inferre. Quarto isti dolores nonnunquam contingunt sine febre, quæ si quando adest, longe est remissior altera quæ apparet in vera inflammatione. Quinto pulsus non est adeo durus, & inęqualis, & serrinus, & est magnus, cum nihil sit quod possit arteriæ dilatationem impedire. Postremo neque læsio capitis concurrit necessario, cum deficiant humores qui facillime illud solent in consensum trahere.

In peripneumonia spiratio est difficilis, sed longe difficilior quam in pleuritide: quoniam inflammata substantia pulmonis, meatus redduntur multo angustiores, ex quo anhelitus quoque necessario velocior & frequentior euadit.

Secundo dolor est potius grauatiuus, quam pungitiuus, cum pulmones minimo sensu præditi sint.

Tertio tussis vtplurimum humida est, sed perpetuo molestissima; cum pulmones sint vel proprium vel principale instrumentum tussis, vt supra diximus.

Quarto febris semper est acutissima, vehementissima, parte tam præcipua, & vicina cordi laborante.

Quinto pulsus aliqua ex parte sunt molles, de quibus agit Galenus 4. de causis pul. 12. quibus omnibus si postremo addamus propria signa huius morbi, rubedinem malarum, & faciei, calidam respirationem, & similia, non difficile erit peripneumoniā a pleuritide distinguere.

Quomodo ab inflammatione iecoris distinguatur.

Demum restat inflammatio iecoris, quæ quam maxime pleuritidi est similis, ac potissimum si illius pars gibba male afficiatur; Nam quemadmodum laborante parte caua, ducto in consensum ventriculo, contingūt nausea, vomitus, & similes affectus, ita contra laborante parte gibba, intentis internis quibusdam vinculis, quibus iecur costis alligatur, contingit dolorem ad succingentem membranam peruenire, & reliqua sequi symptomata, quæ pleuritidis imaginem repræsentant, adeo vt Medici frequenter nesciant alteram ab altera inflammatione discernere: sicuti euenit Medico illi Siculo, quem Galenus vna cum Glaucone philosopho visitauit, qui cum inflammatione iecoris laboraret, se pleuriticum esse existimabat, cuius historiam habetis apud Galenum 2. de locis aff. 9. Veruntamen neque desunt certa indicia, quibus hæ quoque duæ inflammationes inter se distinguantur, de quibus indiciis agit Galen 2. de locis affect. 9. Namque vt summatim dicā, in iecoris inflammatione dolor non est punginuus, sed æger potius quandam grauitatem percipit, cūm hæc pars vnum tantummodo, & quidem exiguum neruū recipiat, vt propterea admodum obtusum sensum obtineat: præterea hęc grauitas non alias thoracis partes quam dextram ad spurias costas occupat, sic febris non solum continua est, sed etiam perpetuo vehementissima ac vere acuta: tussis fere semper arida, & sicca est, respiratio est minus difficilis, sed inter cætera omnia signa, vt monet Galen. per omnia tempora morbi, nullum est firmius, & certius discernendi hosce duos affectus, quam sit pulsus: siquidem in iecoris inflammatione ille non est adeo durus, neque serrinus, vt dixi de pleuritide. Quamuis enim Galenus doceat, in omni inflammatione pulsum duriorem euadere, quod tensio partis inflammatæ ipsis quoque arteriis communicetur; tamen nulli dubium esse debet, quin partibus suapte natura membranosis, & arteriosis pulsus duriores euadant, vt quæ sua sponte, & natura sint sans tensæ, sicuti contingit in pleuritide. Ita ergo affectus similes pleuritidis inter se distinguuntur.

Quæ pars pleuræ laboret, quo cognoscatur.

Signa differentiarum pleuritidis exquisitæ, & non exquisitę satis diximus: pars affecta vel dextra, vel sinistra, vel superior, vel inferior, per se est manifesta: vtrū vero pars membranæ interna, versus pulmones; an altera, externa, versus costas, magis laboret, hoc in primis argumento potest deprehendi, quod a Galeno traditū est de const. artis med. 15. Namque si pars interna fuerit inflammata, tunc æger difficilius in altera parte opposita, facilius in parte laborante decumbit: contra vero si pars externa versus costas inflammetur, tunc æger longe difficilius in latere male affecto, quam in altero opposito quiescet: & ratio est, quoniam, exempli gratia sinistra interna parte inflammatione laborante, si æger decumbat in latere dextro, tunc pars phlegmone laborans suspensa est, ac fere dilaniatur: laborante autem eadem parte versus costas, si ęger eodem affecto latere decubuerit, tunc para inflammata comprimitur, & magis irritatur: sin autem ambę partes membranę laborēt tunc æger super vtroque latere similiter decumbit.

Materia peccās quō cognoscatur.

Secundo quatenus pertinet ad materiam inflammationis, etsi ea ex qualitate doloris, ex qualitate febris, nec non aliis symptomatibus quoquo modo possit cognosci, tamen potissimum per ea cognoscitur, quę per sputa eiiciuntur: nam si bilis redundet, pallidum aut flauū, si atra bilis, nigrum, si pituita, spumosum, & albicans, demum si sanguis, rubrum sputum reiicitur, vt Galenus docet 5. de locis aff. 3. 1. de crisib. 5.

Magnitudo, & mos morbi differunt.

Species morbi Magnitudo. Mos.

Tertio fuerant differentiæ a magnitudine, & paruitate, a bono vel malo more; quo primo loco sciendum est, magnitudinem, & morem morbi inter se differre, si quidem fieri potest, exempli gratia, vt sit febris vehementissima, quę penitus careat omni mali more, sicuti contra vt parua febris sit quandoque valde maligna: quę doctrina est Galen. 1. de cris. 3. Deinde neque illud ignorandum est ex eodem Galen. tertio de cris. 4. de specie quidem morbi ex propriis symptomatibus, de magnitudine ex eorum quantitate, de more demum ex superuenientibus symptomatibus iudicium esse faciendum: itaque si magnitudinem vel paruitatem pleuritidis velimus intelligere, propria illius symptomata sunt animaduertenda: etenim si ea fuerint insignia, vehementem pleuritidem, si fuerint remissa, paruam demonstrant: sic si velimus morem pleuritidis cognoscere, quem morem ego interpretor cum Galen. 3. de crisib. 4 vtrum ea benigna an maligna fuerit, superuenientia symptomata sunt attendenda. Exēpli gratia, si æger vel nihil, vel difficulter, uel nigra expuit; si in neutro latere potest decumbere, malignitas morbi proditur.

Mos morbi quid.

Tempora morbi, vt cognoscantur.

Postremo erant differentiæ pleuritidis a tempore, principio, augmento, statu, declinatione, de quibus atque eorum signis diffuse tractat Galen. 1. de cris. 18. quæ quidem signa etsi multis modis possunt haberi, tamen præcipue ac manifeste ex sputis colliguntur: namque vt docet Galenus in morbis laterum, & pulmonis sputa idem pręstant, quod in reliquis morbis, ac potissimum in febribus, lotia solent pręstare: etenim sputa, aut plane nulla, aut humida, & omnino cruda, morbi principium significant, vbi æger pauca concocta incipit expuere, tum principium desinit, & augmētum accedit, quod totum id tempus est, quando æger semper, & magis, plura, & meliora, & facilius expuit: quando vero quæ expuuntur exquisite concocta fuerint, & multa, & facile educuntur, tunc adest tempus vigoris: vbi autem ea quisite concocta, & facile educūtur, multitudo autem materiæ fuerit imminuta, tunc declinationem adesse arbitrari oportet: quam doctrinam Gal. celebri exemplo Anaxionis longissima oratione ita illustrat, vt pluribus non sit opus: itaque statim ad curationem veniamus.

Curatio.

Sæpe diximus ex Galeno cap. 95. artis med. de indicationibus accommodatis ad curandas inflammationes, & omnes morbos quicunque ex fluxione humorum oriuntur, quæ sunt quatuor, vacuatio vniuersi corporis, repulsio, reuulsio, resolutio, ex quibus id primum dubium est, vtrum in pleuritide medicamenta repellentia conueniant, nec ne: namque Mesue, Arculanus, & alii hanc indicationem non prętermittunt: quibus Galenus videtur quoquo modo fauere, qui scribit 2. meth. 16 partes quasdā esse quę perpetuo sunt roborandę, quales sunt, exempli gratia, epar, & ventriculus: nonnullas quę nulla indigent roboratione, quales sunt intestina, peritonęum: nonnullas demum quę medio modo se habent, sicuti renes, & pectus: quamobrem laborante pectore illud saltem aliquando roborandum videtur, quod repellentia pręstāt medicamenta. Sed vno verbo respondeatis cum Galeno capite sequenti 17. in pleuritide nunquam medicamenta repellentia conuenire, propterea quia tali a medicamenta humores inflammationem efficientes in pulmones, & cor nonnunquam repellunt; imo vero tantum abest, vt repellendum sit, vt potius foras trahere oporteat: ad quem modum paulo post videmus Hipp. statim principio calidis fomentis vti: sic Medici probant vsum cucurbitulę; dummodo oportune, & post communem euacuationem adhibeatur. Ad Galenum vero respondendum est, thoracem quandoque esse roborandum, ac potissimum vbi ex eo, aut pulmone pus oporteat educere, sed tamen in pleuritide nunquam repellentibus vtendum est.

Vtrum repellentia cōueniant.

Indicat.

Itaque in pleuritide tres tantum remanent curandi indicationes, vacuatio vniuersi corporis, reuulsio, resolutio,

lutio, de quibus sigillatim dicendum: sed illud primũ notandum est, has indicationes non omnes perpetuo fore necessarias, sed quandoque solam postremam, nimirum resolutionem posse sufficere: cum enim doceat Gal. de constit. artis medic. 17. 13. meth. 9. de inæquali intemperie 3. indicationem primam curandæ inflammationis consistere in vacuatione materiæ, quæ in parte inflammata continetur, hæc autem materia inter cæteras rationes per halitum & insensibiliter possit euacuari, quandoque euenit, vt in pleuritide curanda sola resolutio materiæ contentæ in membrana succingente costas, sufficiat, adeo vt aliis indicationibus & remediis non sit opus: hoc autem licet facere, quotiescunque pleuritis fuerit exigua ac mitis, neque in toto corpore vitiosi humores redundarint: ad quem modum dicit Hipp. 2. de ratione uictus in principio tentandum esse laterum dolores calidis fomentis dissoluere, siue is dolor fuerit per exordia, siue postea fuerit exortus: namque fomenta calida, vt notat Galen. in com. solent cutim ipsam ad perspirationem rariorem efficere, materiamque inflammationis tum attenuare, tum per halitum dissoluere. Quo loco potius ridendi quam refellendi sunt illi Medici, qui putant Hip. ob id fomentorum vsum probare, vt hac ratione intelligeret, vtrum adesset pleuritis nec ne: quasi vero vir diuinus potuerit hæsitare in dignoscendo morbo, quem, vt supra vidimus, manifesta, & certa indicia demonstrant, qui manifeste inquit, tentandum esse lateris dolorem dissoluere, non experiri an sit pleuritis nec ne.

Error quorundam.

à Fomento.

Itaque si æger nulla humorum neque excrementorum copia refertus videatur, tunc Hippocratis doctrina, & imitatione, primum calidis fomentis tentandũ est dolorem mitigare, & sanare. Sed qualianam sunt huiusmodi fomenta; Gal. comm. 2. triplicem eorũ differentiam facit, qui scribit, alia esse humida, alia sicca, alia ex vtrisque mixta: præterea alia mordentia, alia mordente facultate carentia, & alia ex ijs commixta; adeo, vt liceat cum Galeno fomenta in sex species distinguere, quorum alia sunt humida, exempli gratia, ex aqua: alia sicca, ex lurfure: alia mixta ex vtrisque, aqua, & furfure: rursum alia mordentia, ex sale: alia mordẽte facultate carentia, ex milio: alia ex ijs mixta: quę tãquam exempla sint satis, cum alia sint plurima genera fomentorum, de quibus omnes tractant. Sed quonam modo, & in quibus doloribus oportet huiusmodi fomentis vti; cõmuniter practicantes habent suũ quoddam vulgare fomentum, quo in omni lateris dolore semper vtuntur, & est tale.

Fomentum vulgare.

℞ *Chamomæli.*
Anethi
Radicum althęæ ana M. j.
Seminum lini
Fænugræci ana ℥ j.
Seminum anisorum
Fœniculi.
Cymini ana ℥ ſs. M. *bulliant.*
pro fomento.

Sed hoc vulgare fomentum, mea sententia, non ita generaliter & sine distinctione adhibendum est: namque si materia efficiens inflammationem fuerit calidior, exempli gratia flaua bilis, tunc id fomentum potius obesset, quam prodesset, cum facultate calefaciendi præditum sit: sin autem materia esset frigidior, vt pituita, illud forte posset conuenire: vnde rationales Medici pro varia noxia materia varia quoque fomenta debent adhibere, adeo ut, verbi gratia, redundante flaua bile, sint accommodata fomenta humida & morsu carentia: redundante pituita, fomenta sicca & mordentia adhibeantur, quorum exempla ex Hippocrate & Galeno 2. de ratione victus morborum acutorum, a tex. 2. vsque ad 10. nec non ex Alex. & aliis facile haberi possunt.

Ad alteram indicationem pertinent olea, pinguedines, ex quibus solemus latus dolens inungere & fouere, & sit exemplum.

Linimentũ resoluens.

℞ *Olei amygdalarum dulcium recentis* ℥ j.
Adipis gallinæ.
Anatis.
Anseris ana ℥ ij.
Ceræ parum M. f. *Linimentum.*

Item

℞ *Olei amygdalarum dulcium* ℥ ij.
Chamomælini com plexi ℥ j. *Misc.*

Ita ergo tentandum est calidis fomentis laterum dolorem dissoluere, quod, vt dixi, licet facere quotiescunque constat humorem qui inflammationem peperit, non multum esse, neque in toto corpore redundare. Et si quis iunior quærat, quonam modo liceat cognoscere, vtrum æger multis humoribus & excrementis redundet? huic respondet Alexander tum alia multa, tum maxime fomentum quod lateri adhibetur, hãc copiam indicare. Namque si vsu fomenti dolor fiat moderatior, vt æger ipse manifeste recreationem sentiat, sciendum est, tunc nullam copiam adesse, quod si contra dolor præterquam quod nihil cedit, adhuc etiam valentior reddatur, tunc debet constare copiam existere, quam partes illæ incalescentes ad se attrahunt; quo tempore a fomentis desistendum, & ad insignem aliquam totius corporis vacuationem properãdum est. Quam quidem medendi methodum Hippocrat. obseruauit in Anaxione, cũ nihil proficientibus fomentis, sed & dolore, & febre, & omnibus symptomatibus die septima grauioribus redditis, octaua die venam secuit.

Quõdeprehendatur humorum copia.

Cæterum cum vacuatio vniuersi corporis venæ sectione, & purgatione fiat, Hippocrates vtriusque vsũ ita distinguit, docetque dolore ascendente ad partes superiores, venam cubiti internam secandam esse: dolore autem descendente ad hypochondria, medicamentum dandum esse: quam quidem Hippocratis sententiam etsi Galenus videtur recipere, atque illius causam referre in motionem humorum, & naturæ inclinationem, quam Medicus debet imitari, tamen ita statuit, pleuriticos, vtcunque dolor vel ascendat vel descendat, longe opportunius sectione venæ, quam medicamento vacuandos esse, cum propter vehementiam febris, quæ maiori ex parte huic morbo copulatur, tũ propter variam ac plane diuersam hominum conditionem, in assumendis medicamentis, quæ res cum sit maxime coniecturalis, adeo vt vnum atque idem medicamentum aliquando vni homini copiosissimam purgationem efficiat, alteri sit prorsus inutile, & nihil agat, hinc solent maxima incommoda, & pericula superuenire.

Venæsectio purgationi præferẽda.

Propter has igitur duas rationes, & vehementiam febris, & diuersam naturam hominum circa purgationes, ille aduersus Hippoc. sententiam in vniuersum, siue dolor ascendat, siue descendat, magis sectionem venæ probat, quam medicamentum.

Sententiam Hippocratis de administratione, vel sectionis venę, vel purgantis medicamenti pro varia doloris inclinatione, vel ad partes superiores, vel ad inferiores, sequuntur Paulus, Alexander, Aetius, ac prope omnes: & inter cæteros Alexand. appellat vulgares medicos, quicunque cauent ne pharmacum aliquando exhibeant, ad sectionem autem venæ tanquam inculpatam, & tutiorem confugiunt, de quibus quidem locis ac dissentientibus opinionibus Hippocratis, & Galeni, nec non de varijs, & difficillimis controuersiis, quæ hic oriuntur, nolo longius agere, qui id feci prolixe in meis disputationibus, itaque illud vnum sufficiat, me Galeni opinionem magis probare, ac longe tutius esse, quamuis dolor descendat ad hypochondria, venam secare, quam exhibere medicamentum, tametsi testimonio quoque Galeni ex sectione venę minus auxilium sit secuturum. Quamobrem concludendo, ita habendum est, in omni pleuritide, qualiscunque ea fuerit, &

a quocunque humore originem duxerit, perpetuo venam secandam esse, dummodo tres principes scopi simul conueniant, etenim si pleuritis fuerit mitis, & desit morbi magnitudo, tunc a sectione venæ abstinendum est, cuius illustre exemplum habetis apud Galenum 6. epidem. 3. 44. de quodam ægroto pleuritide laborante, & cruenta expuente, quem ille visitauit, in cuius curatione censuit a sectione venæ abstinendum esse, propter eam solam causam quod morbus foret leuis, & deesset princeps scopus, morbi magnitudo, de quo ęgroto dixi in meis disputationibus.

At vero si pleuritis magna fuerit, ætate, & viribus consentientibus, perpetuo ad sectionem venæ veniendum est. Sed quæret aliquis iunior, si magna fuerit pleuritis, neque per vires, aut per ætatem liceat venam incidere, quidnam agendum est? Communiter practicantes ad suas scarificatas cucurbitulas protinus accedunt, quæ si vnquam sunt detestandæ, in hoc morbo maxime; siquidem appositę superioribus partibus, magis ad partem laborantem trahendo, maxima periculā possunt afferre. Paulus in hoc casu docet, clysteribus acrioribus agendum esse, cui consentit Auicenna, qui scribit 13. tract. 5. capite de curatione pleuritidis, solutionem ventris omni die semel, aut bis excusare a phlebotomia.

Quid agendũ loco sectionis venæ.

Hic prorsus ridicule quærunt nonnulli, vtrum liceat principio morbi, an post aliquot dies venam incidere, quibus, vt puto, negotium facit Hippoc. qui Anaxioni octaua die venam secuit. siquidem vulgaris est aphor. Incipientibus morbis, &c. 29. 2. par. Et omnis ratio confirmat, hoc remedium principio morborum semper esse opportunissimum. Quatenus autem pertinet ad Anaxionem, & quamobrem Hippoc. illi 8. die venam secuerit, multum laborant, & inter cæteros Montanus Veronensis mirabiles fabulas docet, qui scribit Hippoc. non illi secuisse venam die tertia, quinta, septima, quoniam illi dies fuerant maioris afflictionis, cum pleuritis de tertio in tertium habeat afflictionem, non die sexta, quoniam eo die delirauit, & habuit sæua symptomata, ac tandem concludit, Hippoc. non cognouisse reuulsionem, quæ principio conuenit, vel eam non aduertisse, vel non ea visum fuisse. quibus nihil magis inepte aut falso dici potest: quasi vero Galenus non vere, & perspicue huius rei causam reddiderit, qui cum miraretur, quamobrem Hippocrat. ex multis ægrotis descriptis libro 1. & 3. epid. in solo Anaxione missionis sanguinis mentionem faciat? Respondet, id factum fuisse, non quod illi soli sanguinem miserit, sed propterea, quia tanquam raro exemplo sanguis octaua die missus fuerit, siquidem veteres Medici, quasi certa lege, vltra diem quartam non solebant venam secare: vnde colligit Galenus, si octaua die sanguis fuit missus, alios multos ægrotos sectionem venæ requirentes, secunda, tertia, quarta die hoc remedio vsos fuisse. Duplicem autem reddit rationem, quamobrem Hippocrat. in cæteris ægrotis nullam de missione sanguinis mentionem fecerit: vnam quod in libro epid. illi propositum fuerit conscribere tractationem, non curationis, sed tantum præsagitionis, vnde, & missionem sanguinis, & cætera omnia præsidia prætermittit: altera autem est ratio, quod Hippoc. nonnullos ęgrotos principio morbi non visitauerit, quam eandem rationem repetit Galenus 1. epid. 3. 26.

Quo tempore secanda vena.

Montanus perstringitur.

Sed qualisnam vena secanda est? Hic quæritur vtrum in pleuritide, & cæteris inflammationibus liceat sanguinem mittere ex latere laborante, aut opposito, de quo iam 50. annos tot viri doctissimi Hispani, Galli, Germani, Itali, disputarunt tam diffuse, & acriter, vt integra, & quidem grandia commentaria extent; at cum temporis angustiæ non patiantur longiorem disputationem, & superuacaneum videatur eadem repetere, & actum agere, mihi libet meam tantum sententiam vobis proferre, vno quę vel altero argumento, & vno vel altero Hippoc. & Gal. testimonio eam confirmare, quam puto cæteris esse veriorem, & quam ego quidem quamdiu medicinam facio, semper probaui, & sequutus sum: ea vero sententia est, in pleuritide, & qualibet interna inflammatione semper venam lateris laborantis secandam esse: ac primum est Hipp. 6. 5. qui generaliter docet in doloribus proximum ventrem purgare, & proximum ventrem incidere.

Quæ vena secanda.

Venam lateris affecti secandã esse probatur.

Secundo est idem Hipp. 4. de ratione victus 75. qui expresse docet, secandam esse venam qua parte dolor affligit: qui locus vt placet Gal. in com. est interpretatio textus 10. Hipp. in lib. 2. in quo simpliciter dixerat, internam cubiti venam secandam esse.

Tertio est Galen. qui tractans de missione sang. gratia reuulsionis, perspicue docet rectitudinem perpetuo seruandam esse, asseuerans huiusmodi vacuationes conspicuas vtilitates afferre: alteras autem quæ ex opposito fiunt latere, nihil iuuare: spectantia vero de pleuritide hæc habet, lib. de sanguinis miss. 16. Pleuritis quæ è directo laborantis lateris facta est venæ sectio, euidentissimā sępe vtilitatem attulit, quæ vero ex parte contraria, aut omnino nullam, aut longo post tempore.

Neque pro hac opinione desunt rationes, quarum prima potest colligi ex Galeno 3. de crisibus vltimo, de sanguin. miss. 15. qui ex doctrina Hippoc. & ijs quę quotidie in laborantibus hominibus manifeste apparent, ita statuit, quascunque sanguinis eruptiones a natura factas, *cath ixin*, hoc est, secundum rectitudinem, vel e directo, maximam ęgrotis vtilitatem afferre: quę autem contra sanguinem excernunt nihil iuuare, aut etiam nocere, quod nimirum vacuato sanguine bono, vitioso & inutili intus relicto, citra aliquā morbi alleuiationem vires deijciuntur: itaque si medicus est imitator naturę, ac debet in suis euacuationibus illam recte operantem perpetuo iuuare, hinc sequitur necessario Medicum quoque mittentem sanguinem naturæ imitatione, illum perpetuo oportere secundum rectitudinem educere.

Cath ixin quid.

Secunda colligitur ratio ex natura morbi, ac vero methodo medendi, de qua ex Galeno sępe dixi: cum enim pleuritis sit inflammatio, & illa quidem partim facta. quod illius symptomata demonstrant, partim in fieri: ratione quidem factę inflammationis conuenit vacuatio materię quę in ea continetur: ratione autem fientis inflammationis conuenit reuulsio, quę fluentes adhuc humores retrahat.

Itaque in pleuritide non solum reuellendum, sed etiam deriuandum, & a parte inflammata vacuandum est: sectio autem venę eiusdem lateris vtrūque prestat. Nam sicuti si velimus simpliciter reuellere, secamus venas in partibus oppositis, & distantibus: ita si velimus simul reuellere, & deriuare, secamus venas superiores. Si quis de hac quęstione plura scire cupit, is inter cęteros videat Petrum Brissotum Gallum, Matthęum Curtium, viros pręclarissimos, qui ex proposito, & accurate eam tractant, & soluunt omnes rationes, quę multę sunt, pro alijs opinionibus. Ergo in pleuritide vena ex brachio laborantis lateris secanda est.

Sed quantum sanguinis oportet vacuare? Hippocrates hanc quantitatem determinat, donec sanguis rubicundior flauiorque multo existat, vel pro puro & rubicundo liuidus: vtrumque enim contingit; quæ quidem coloris mutatio, sanguinis ex particula laborante, & inflammatione obsessa translationem satis demonstrat. Ex quo id licet intelligere, quod modo dicebā, in pleuritide non solum reuellendum, sed etiam deriuandum, & euacuandum esse.

Quantitas sanguinis.

Quo loco arguendi sunt Mesues, Auicenna, & cęteri illis consentientes, qui etsi secant venas in oppositis, & distantibus partibus, tamen docent mutationem coloris expectandam esse, quod quidem sine certo ęgri discrimine non videtur fieri posse, & antequam vniuersus sanguis hauriatur.

Mesue, & Auicen. arguuntur.

Verun-

Sanguinis mutatio nõ semper attendenda. Error practicantiũ.

Veruntamen quod pertinet ad coloris mutationem, sciendum est ex Galeno de sanguin. miss. 14. non eam perpetuo esse expectandam, cum accidat interdum, vt antequam illa fiat, cessandum sit, & hoc duabus de causis: quod videlicet aut virtus sit imbecilla; aut phlegmone sit maligna, in qua sanguis vehementer impactus est, neque quidquam potest exire.

Postremo neque illud prætermittendum, Medicos nostri temporis, qui admodum parce sanguinem detrahunt in omnibus morbis, in pleuritide fere nunquã hoc Hippocratis præceptum seruare, neque eam sanguinis quantitatem educere, quam ille præcepit, ad mutationem coloris, vt fortasse propter hanc vnam præcipue causam hic morbus videatur tam periculosus, & tam difficile curari.

Quæ purgantia, & quãdo conueniant.

Proposita est duplex ratio ab Hippocrate vacuandi vniuersi corporis in pleuritide, altera per sectionem venæ, de qua satis diximus, altera per medicamenta purgantia, de quibus dicendum est. Et sicuti nos cum Galeno & propter vehementiam febris, & propter alias causas censemus validioribus purgantibus medicamentis abstinendum esse, ita leuiorum lenientium medicamentorum vsum principio maxime probamus, quod ea purgando ventriculum, intestina, & primas vias, maximam sæpenumero vtilitatem afferant, qualia forent cassia, manna, sed præcipue mel violaceum solutiuum: quæ duo medicamenta in pleuritide, & affectibus thoracis videntur habere insignem prærogatiuam: nec demum, si ita ferat occasio, in declinatione morbi, & post humorum concoctionem, purgantium quoque medicamentorum vsus prætermittendus est, qualia forent non dixerim peplium, & helleborus, sed agaricus, rhabarbarum, electuarium diaphænicon, & alia id genus, quæ hoc tempore sunt vsitata, de quibus iam diximus, & dicemus rursum.

Reuulsiua

Cæterum præter sectionem venæ, quæ præcipuam reuellendi vim habet, ad cætera quoque genera reuulsionum veniendum est, frictiones, ligaturas, cucurbitulas, sed clysteria cæteris omnibus sunt anteponenda, quæ pro varietate noxiæ materiæ, vel frigidioris, vel calidioris, vel leuiora, vel acriora instituantur: siquidẽ huiusmodi repetita alui lenitio per clysteria, vt supra notauimus, cum Auicenna potest excusare à phlebotomia: vnde in pueris, in senibus, & cæteris, quibus non item licet venam incidere, mea sententia longe præstat vti quotidie clysteribus, non modo semel, sed etiam bis, quod ego sæpius facere soleo, quam scarificatis cucurbitulis: sicut vulgares medici solent.

Pro dissolutione materiæ impactæ.

Demum vero tertia, & postrema restat indicatio, quę pertinet ad dissoluendam, & vacuandam materiã quæ in parte inflammata continetur: pro qua indicatione primum conueniunt fomenta, & linimenta, de quibus iam satis diximus; antiqui præterea etiam cęrata; emplastra, & alias medicamentorum formas conficiebant, ex decocto Chamomæli, radicis altheæ, caricarum, ireos, & similium; de quibus Paulus, Aetius, Alexander, & omnes tractant: ac postremo ad scarificationem loci affecti, & ad vsum cucurbitulæ deueniebant, quod quidem pręsidij genus Alexand. inter cęteros maxime probat, qui scribit Medicos priuatosque homines longa experientia didicisse, hoc remedium esse vtilissimum, adeo, vt mirum sit, quomodo in dolore, qualiscunque ille fuerit, licet vehementissimus, statim malum cesset, vt neque fomẽto, neque alijs præsidijs amplius indigeat: ego vero sicuti ex vna parte hoc præsidium non improbo, ita ex altera non alio tempore illud probarem, quam declinationis, ac fere lenito dolore: quod speciatim notauit Paulus, qui scribit, post 14. diem si malum non cesserit, cucurbitulam esse imponendam.

Medicamẽta lãbitiua

Verum ad purgandam huiusmodi materiam inflammationis, Medici familiariter vtuntur ijs medicamentis, quæ vulgò lambitiua dicuntur, quæ sæpius ac sensim deglutita, ad prouocationem sputorum, & pectoris expurgationem sunt admodum accommodata: ea verò incidendi ac attenuandi præcipue vim habent; qualia sunt leuiora quidem, syrupus de farfara, de capillo veneris, violatus, acetosus, vel oxymel simplex: valentiora, syrupus de liquiritia, de hyssopo, de prassio, oxymel compositum, oxymel scilliticum, & similia: quorum quidem pro varia materia inflammationis, modo vnum, modo alterum debet administrari: Exempli gratia, redundante flaua bile, syrupus de farfara, violatus; redundante pituita, syrupus de hyssopo, oxymel simplex. Apud aromatarios duo pręcipue sunt medicamẽta, quæ vulgo Lohoch appellantur, alterum Lohoch sanum, & expertum, alterum lohoh de pino: quæ duo medicamenta si recens, & probe conficiantur, optima sunt. Galenus, & veteres Medici familiariter vtebantur seminibus vrticæ, hyssopi, & similibus, & sit exemplum.

Electuariũ expectorãs

℞ *Seminum vrticæ ʒ ij.*
Hyssopi.
Origani ana ʒ j. M. redigantur in tenuissimum puluerem, & cum syrupo de farfara fiat electuarium.

Sunt alia quamplurima, partim simplicia, partim composita, de quibus omnes agunt, & veteres, & moderni, vt superuacaneum sit aliquid dicere. Hæc porro medicamenta ex decreto Hippocratis, & Galeni, 3. de ratione victus. 29. non frigida, non calida, sed per quam tepida, hoc est, inter calidum, & frigidum exacte media sunt adhibenda, cuius rationem tradit Galenus in comment.

Quo tempore lambitiua administranda.

De quibus demum medicamentis illud mihi monendi estis, quod velim vos memoria tenere, ne assidue ac fere tota die, & qualibet hora, sed tantummodo ieiuno ventriculo, longioreque tempore post assumpta alimenta illa exhibeatis, sicut Hippocrates, & Galenus docent 3. de ratione victus. Aduersus quorum doctrinam, & tot euidentiam, communiter practicantes prope omnes, non sine turpi errore, nunquam cessant hæc medicamenta exhibere, quæ preterquam quod hac importuna ratione exhibita nihil iuuant, id speciatim agunt, vt coctionem ventriculi magnopere lædant.

Secreta.

Postremo sunt nonnulla medicamenta, quę isti secreta appellant, vel quod manifesta, vel latente proprietate credantur omnes pleuriticos iuuare, quale est puluis illius floris purpurei, qui paruæ rosæ formam repręsentat, ac sua sponte passim in segetibus nascitur, & vulgo Gieton dicitur; quale est puluis dentis apri, vtrique ad ʒj. exhibitus: quale demum est oleum de semine lini, quod ad ℥ iiij. simul cum rasura dentis apri calidum præbetur.

℞ *Olei seminis lini. ℥ iiij.*
Dentis apri puluerisati ʒ j. M. & calidum exhibeatur summo mane.

à quo iubent abstinendum esse à cibo saltem per sex horas.

Externa.

Neque pariter desunt medicamenta secreta externa, quale est emplastrum lateri dolenti appositum, quod ex puluere cumini, ex succo caulium, & pinguedine porcina conficiunt: qualia forte sunt alia multa id genus, quibus isti prædicant mortuos reuiuiscere.

Transitus ad suppurationem.

Quod si post hæc omnia materia inflammationis neque concoqui, neque purgari, neque dissolui possit, tunc certum est eam ad suppurationem permutari: quæ sententia est Hippocrat. 2. prog. 52. cui quidem permutationi ille in aphor. terminum statuit 14. dierum 5. aphor. 18. in quo casu fomentis, linimentis, inunctionibus, & cæteris præsidiis, quæ moderatam vim habeant calefaciendi & humectandi, hanc naturæ inclinationem iuuare oportet. Exempli gratia, cum hydrelęo, cum radice altheæ, passulis, caricis, farina tritici, adipe suillo, gallinaceo, & similibus, de quibus agemus in suppuratione. Facta suppuratione illius disruptio quærenda est, quam præ cæteris modis,

bis, decubitus in latere sano, insignis corporis motus clamor vehemens, & violentus, solent iuuare: sic demum rupto abscessu ad illa deuentendum est, quæ speciatim ad puris excreationem, & pectoris mundificationem sunt accommodata, & qualia sunt ptisana cum melle vel saccharo, syrupus de hyssopo, de marrubio, decoctum iridis, pini, pulegii, &c. de quibus suo loco tractabimus. *Pectus mundificantia.*

Victus. Victus ratio fit admodum tenuis, vel panis ex aqua aut iure tenuissimo decoctus, vel quæ longe est vtilior ptisana, hordeacea, in qua tenui victus ratione vsque ad declinationē oportet consistere, sicuti Hip. & cæteri docent.

CAPVT IV.

De Peripneumonia.

Peripneumonia, quæ & pulmonia dicitur, inter eos morbos numeratur a Gal. met. 2. t. ad Glauc. 3. qui a læsa parte nomen recipiunt. Namque est inflammatio pulmonis, vt traditum est a Galeno 2. de locis aff. 9. 4. de locis affect. 8. 4. de causis puls. cap. proprio, cui Paulus, Aetius, Auicen. & omnes consentiunt: quo nomine inflammationis intelligimus omnem calidum tumorem præter naturam, sicuti dixi de pleuritide. *Quid sit.*

Differ. I. Differentiæ peripneumoniæ sunt plures, ac primum a causis: namque peripneumoniam contingit fieri a quocunque humore: quæ expressa est sententia Galen. 6. aphor. 33. 2. de locis affect. 9. 5. de locis affect. 3. Et si quis vobis obiiciat Galenum 4. de causis puls. qui asserit pulmonem propterea, quia sit laxus, mollis, & vndique vacuus, a sanguine pituitoso fiere, & crassiore inflammari, cum sanguis subtilis, & biliosus fere fluat, neque cum ipso viscere videatur posse cohærere. vnde is colligat, peripneumoniam minime ex flaua bile fieri posse. Huic respondeatis, Galenum non simpliciter negare, peripneumoniam posse a bile fieri, qui scribit pulmonem minus sæpe a bile quam a pituita infestari: ad quem modum ille scribit quoque 2. de locis affect. 9. in pleuritide sæpenumero magis biliosum, contra in peripneumonia magis pituitosum sputum apparere, adeo vt certum sit, Galenum docentem peripneumoniam magis a pituita, contra pleuritidem magis a bile, quam a pituita fieri, non simpliciter, & absolute, sed comparatiue loqui, posseque fieri, licet raro, vt peripneumonia ex bile, & pleuritis ex pituita oriatur. Sed Mesue quærit hoc loco, vtra peripneumonia sit verior, an quæ fit ex bile, an quæ fit ex pituita? Quæ dubitatio mihi videtur inepta, qui censeo vtramque pariter veram esse, cum vtrique vna atque eadem differentia pariter conueniat. Sic quærit Conciliator, differentia 100. vtra sit deterior? qui vero mea sententia concludit, peripneumoniam biliosam altera pituitosa esse deteriorem. *Quæstio otiosa.*

II. Differ. Secundo sunt differentiæ a magnitudine, & paruitate: etsi consensu omnium peripneumonia est morbus acutus, tamen alia est remissior, alia intensior, vt quandoque æger ante diem quartum moriatur, quod potissimum contingit, si inflammatio ex flaua oriatur bile, ac viscus erisypelate laboret, quod fieri aliquando scribit Gal. 3. de locis aff. 8.

III. Differ. Tertio sunt differentiæ a tempore, principio, augmēto, statu, declinatione. Ac postremo sunt differentiæ a modo generationis, namque peripneumonia vel primum fluentibus humoribus ad pulmones generatur, vel aliis morbis succedit, sicuti pleuritidi, & anginæ: de quibus agitur aphor. 7. 2. A pleuritide peripneumonia, malum: nec non 5. apho. 10. *IV. Differ.*

Signa. Signa quæ generaliter peripneumoniam significant, supra fere sunt exposita, quæ tamen breuiter repeto. I. Febris continua & acuta est, etsi pro varia redundante materia, non eundem perpetuo tenorem, & acutiem obtineat. II. Difficultas spirandi vehementissima; & longe maior quam in pleuritide: siquidem vt scribit Galen. 2. de locis affect. 8. tanta inducitur spirandi difficultas, tantaque angustia, vt ægri videantur suffocati, ac cogantur erecti sedere, quem affectum orthopnæam vocant. III. Dolor non est pungitiuus vt in pleuritide, sed potius grauatiuus, imo vero ægri sensum cuiusdam grauitatis thoraci incumbentis, potius quam dolorem percipiunt, cum pulmones admodum exiguo sensu sint præditi. IV. Pulsus sunt molles, languidi, inæquales, de quibus videatis Galen. 4. de causis puls. 12. de puls. ad tyrones. 2. V. Adest tussis principio sicca, temporis autem progressione multa, & varia apparent, modo cruenta, modo flaua, modo alba, & nigra, pro varietate humoris efficientis inflammationem. VI. In peripneumonia sicut in pleuritide nunquam fit, quin lædatur caput 4. de causis puls. 8. VII. Sed præter hæc omnia est aliud proprium signum peripneumoniæ, scilicet rubedo maxillarum, & faciei, quod ad partes superiores quidam calidus ac veluti igneus feruor ascendere videatur. Quorum omnium signorum facile est rationem reddere, si quis voluerit naturam huius morbi ac partis laborantis memoria tenere.

De signis differentiarum videatis Galenum 4. de locis affect. 8. 2. de locis affect. 9. Si peripneumonia prouenit ex bile, ægri calidissimum expirant, frigidissimæque tum aquæ tum aeris insignem cupiditatem habent, & omnia symptomata sunt deteriora; si autem fuerit ex aliis humoribus, summus ille æstus non apparet, neque reliqua symptomata sunt adeo grauia, & periculosa, Signa magnæ, & lethalis peripneumoniæ, quæ die quarta, aut ad summum die septima hominem interficit, describuntur ab Aetio lib. 8. 66. Vigiliæ aut somni breues, stuporem, delirium inducentes, extremitates frigidæ, vngues liuidi, & similia. Signa differentiarum ex temporibus morbi, cum aliis modis, tum maxime ex iis habentur, quæ per tussim reiiciuntur, sicuti de pleuritide cum Galeno diximus. *Signa differentiarum.*

Scribit Auicen. curationem peripneumoniæ, a curatione pleuritidis non nisi paucis differre: primum quia oportet, vt in peripneumonia emplastra sint fortiora, & vt ponantur in eis quæ sunt profundantia: secundo, vt fit magis vehemens solicitudo ad mundificationem cum sputo pulmonis, & thoracis: tertio in peripneumonia ægri resupinati debent iacere, minime super latus, vt pleuriticis conuenit: quare Auicen. de curatione peripneumoniæ quam breuissime agit, cuius imitatione nos quoque eam quam breuissime, & summatim tractabimus. *Curatio.*

Peripneumonia est inflammatio pulmonis: ideo nobis sese offerunt indicationes tres, vacuatio totius corporis, reuulsio, resolutio. Quatenus ad primam pertinet, dubium est, vtrum sectio venæ conueniat nec ne? Occasio dubitationis est, quoniam, sicuti vidimus, & monui, Galen. scribit, pulsus peripneumonicorum esse languidos; quod perinde est ac si dicamus vires non constare: quo scopo deficiente, certum est missionem sanguinis non conuenire. Altera autem ex parte Galen. de sectione venæ aduersus Erasistratum cap. 6. & omnes in peripneumonia venam secant. Ac sane dubitatio mihi ardua, & difficilis videtur, quam miror neminem aduertisse. quid igitur dicendum est? Ego, vt libere dicam, non habeo responsionem, in qua penitus acquiescam, neque aliud mihi occurrit, nisi vt alterutrum dicamus aut Galenum intelligere de peripneumonia perniciosa, & lethali: aut in vniuersum pulsus quidem esse languidos, sed huiusmodi languorem non tantum esse, quin ægri missionem sanguinis possent perferre. Ergo si per vires, & ætatem liceat, quamprimum ad venæ sectionem veniendum. Vena autem sit basilica, brachii vel dextri, vel sinistri, cum vtrobique sint pulmones: vel forte secetur vena vtriusque lateris, *Indicat.* *Venæ sectio an conueniat.*

lateris, quod vires non admodum robustę, longe melius hanc partitam sectionem possint perferre. *Lenitio alui.* Secta vena si id ferat occasio, neque aluus lenitio est prætermittenda; pro qua cassia, & syrupus violaceus solutiuus optima forent. *Concoquētia bilem.* Deinde ad omnium humoris coctionem veniendum; itaque si peripneumonia sit ex bile, sint syrupi, qui leniendi & refrigerandi vim habeant, violaceus, de farfara, de capillis veneris, de succo acetosæ, decocta hordei, sa. farx, capillorum veneris, eo dum, qui syrupi actu frigidi, & copiose, ad libram integram debent exhiberi.

Concoquētia pituitā. Si peripneumonia fuerit ex pituita, sint syrupi calidiores, mel violaceum, syrupus de liquiritia, de hyssopo: decocta hyssopi, origani, liquiritiæ. *Purgantia bilem. Pituitam.* Demum tempore opportuno ad purgantia medicamenta accedēdum est, quæ tamen sint leuiora, Exempli gratia, redundante bile, modicum agarici & rhabarbari cum syrupo violato sol. redundante pituita, electuarium diaphænicon cum melle violato sol. pilulæ de hiera cum agarico, &c.

Reuellētia. Iam vero ex secunda indicatione omnia reuulsionum genera conueniunt, frictiones, ligaturæ, lotiones extremarum partium, cucurbitulæ, de quibus quidem cucurbitulis notandum est, eas nunquam *Cautela.* vel dorso, vel lateribus, & thoraci apponendas esse, nisi post generalem totius corporis vacuationem, & in morbi declinatione. Quo periculoso errore notandi *Error Altimari.* sunt Altimarus, & alii, qui decepti auctoritate Pauli, docent, si quid venæ sectionem prohibeat, statim cucurbitulas thoraci, & lateribus apponendas esse, quibus tantum sanguinis detrahatur, quantum vires ferāt. Quamobrem sicuti gratia reuulsionis quocunque tempore licet cucurbitulas admouere partibus remotis, ita ad partes laborantes non alio tempore, quam declinationis licet illis vti. Inter cætera quoque genera reuulsionum clysteria sunt opportunissima, quæ redundantibus humoribus biliosis sint leuiora, redundantibus frigidis, acriora.

Sputū prouocantia. Postremo autem ad pulmonis expurgationem attendendum est, quam constat nō aliter fieri; quam per tussim, & per ea quæ per tussim reiiciuntur: vnde inter cætera ea conueniunt medicamenta, quæ lambitiua dicuntur, de quibus atque eorum vsu speciatim dixi, in cap. tractatus de pleuritide.

Sed nonnulla quoque externa medicamenta pos- *Externa.* sunt postremam hanc indicationem iuuare, & sputa pro mouere, ac primum est balneum aquæ dulcis, quod inter cæteras vires, vt scribit Galen. 3. de ratione victus 61. maxime confert ad expurgationem sputorum, & eorum quæ in thorace, & pulmonibus continentur. Deinde sunt fomenta, quæ thoracem, neque solum partes externas illius, sed etiam internas possunt lenire, qualia forent ex decocto maluarum, radice altheæ, seminum lini, fænugræci, &c. Demum sunt linimenta ex oleo chamomelino, amygdalarum dulciū liliorum alborum, adipibus gallinæ, anatis, anseris, &c. de quibus sæpe, & satis diximus. *Victus.* Victus sit tenuissimus non aliud quam cremor, ptisanę vsque ad statum, sicuti dixi de pleuritide.

C A P V T V.

De Empyemate.

Nominis explicatio. EMpyima gręce, suppuratio vel purulentia latine, apud Hippocrat. & Galen. duplicem habet significationem, vnam communem, quæ omnem conuersionem ad pus significat in quacunque corporis parte, & quomodocunque istud contingat fieri: alteram habet significationem propriam, nempe collectionem puris quod inter spacium thoracis, & pulmonis coaceruatum est: quod Hippocrat. & Galen. docent 5. aphor. 8. & 15. 6 aphor 27. 7 aphor. 44. 2. prog. 60. de tumoribus præter naturam 3. Nos autem prætermissa in pręsentia priori significatione, de posteriore tantum agemus, quæ vere, & proprie suppuratio dicitur, & nihil aliud est quam collectio puris inter thoracem, & *Quid sit.* pulmones: namque vt pulmones possint commode dilatari, thorax a natura vacuus est constructus, in qua vacuitate quotiescunque pus colligitur, empyema, & suppuratio dicitur. Et si quis quęrat, qualisnam sit hic morbus? huic respondet Galen. lib. de diff. morborum 8. esse morbum in numero aucto, ac toto genere præter naturam.

Differentię suppurationis sunt plures, ac I. alia est *Differ. I.* vera, qualis iam descripta est, nimirum quando pus colligitur in cauitate thoracis: alia non vera, quando alius quispiam humor serosus aut pituitosus in vacuo thoracis colligitur: huius differentię meminit Galen. 4. de loc. affect. 8. ad quem modum nos vidimus aliquando, & audiuimus ab iis qui delectantur sectione cadauerum, copiosam aquam in hac cauitate contineri, quem affectum iure hydropem thoracis licet appellare: cuius meminit auctor lib. 2. de morbis, qui adscribitur Hippocra. nec non Auic. 10. 3. tract. 4. cap. 15.

II. Sunt differentiæ a causis, de quibus dubium *II. Differ. Causa.* est. Nam sicuti Hippoc. & Galen. docent 5. aph. 8. 2. prog. 51. ac fatentur omnes suppurationem fieri potissimum inflammatione membranæ succingentis costas, aut pulmonis, in pus conuersa, & disrupta: ita dubium videtur vtrum alia ratione, ac maxime ea destillatione capitis ad thoracem descendente pus generari, & suppuratio fieri possit: quod Paulus videtur confirmare, nec a doctrina Hippoc. & Galen. alienum videtur. Destillationes inquit Hippoc. 7. aphor. 38. in ventrem superiorem intra dies 20. suppu- *An ex destillatione suppuratio fieri possit.* rantur: altera autem ex parte, vt colligitur ex Galen. 4. meth. 5. 5. de simp. med 6. 1. de diff. feb. 6. cum pus aliā nullam habeat generationem, præterquam ex carne confusa, aut præcedentibus inflammationibus, & tumoribus non dissolutis, suppuratio nullo modo ex capitis destillatione videtur posse fieri: ac re vera si proprie & de vera suppuratione loquamur, illa ex descendente destillatione fieri non potest, nisi primum in thorace aliquam inflammationē efficiat, ex qua deinceps contingat pus generari. Et quatenus pertinet ad sententiam Hipp. destillationes intra 20. dies suppurari, nos cum Galeno ita interpretamur, 7. aph. 30. hanc non esse veram suppurationem, neque illud verum pus dici posse, siquidem, vt ille inquit, ex huiusmodi fluxione in thorace quid puri simile, minime verum pus generatur.

Tertio sunt differentię a loco, cum enim thorax in *III. Dif.* duas medias partes diuidatur a duplicata membrana, quam propterea anatomici appellant intercipientem vel mediastinum, pus quandoque vna, quandoque altera parte continetur, nempe vel in dextra, vel sinistra, in qua contingit inflammationem pręcessisse.

Præterea sunt alię differentię a magnitudine, & coniunctis, & similibus, quę cuique possunt constare. Accedamus ad signa.

Primum sunt nonnulla signa, quæ futuram suppura- *Signa.* tionem demonstrant, de quibus pęclare agunt Hip. & Gal. 2. prog. 5. Quicunque dolor circa partes thoracis & pulmonis non desinens &c. Exempli gratia; si quis laboret pleuritide, neque quidquam expuat, neque dolor opportunis adhibitis pręsidiis desinat, tunc decet suppurationem expectare, dummodo inquit Gal. nulla preterea exitiosa adsint symptomata, quę mortis periculum afferant.

De signis quę pręsentem suppurationem demonstrant, Hip. & Gal. diffuse tractant 2. prog. a textu 52. vsque ad tex. 70. & Gal. 4. de locis aff. 8. & vnico verbo sunt huiusmodi: difficultas spirationis, tussis molesta, quędam grauitas in profundo thoracis, si ęger ab vno latere in aliud se transferat, puris transpositio, & non raro fluctuatio sensibiliter percipitur, necessario est febris, & illa quidem hectica, ęgris oculi caui redduntur

maxillę

maxillæ rubefiunt, vngues manuum curuantur, tumores in pedibus consistunt quæ vt dixi, ab Hipp. & Gal. accurate explicantur, atque omnium rationes exponuntur.

Signa differentiarũ. Demum restant signa differentiarum, ac primum si vera fuerit suppuratio, præcessere inflammationes earum partium, ex quibus iam diximus verum pus originem habere, præterquam quod manifeste aderunt propria signa pathognomonica, quæ modo diximus. Si vero non verum pus, sed alia materia transmissa, & collecta fuerit in thorace, neque sit vera suppuratio, tunc nulla inflammatio partium pectoris præcessit, neque ea apparebunt propria, & exquisita signa, quæ in vera suppuratione, & exquisito pure soleni deprehendi.

Vtrum pars dextra an sinistra laboret, ex maiori, vel minori caliditate vtriusque partis, nec non ex faciliori & difficiliori decubitu facile potest intelligi: etenim pars male affecta a pure calidior redditur, vnde nonnulli vtrique parti thoracis apponunt filum madidum, atque eam partem in qua id citius exsiccatur, aiunt esse affectam: sic æger facilius in partem laborantem, quam in partem sanam decumbit, quia si in partem sanam decumbat, tunc a pure alterius partis laborantis, veluti quodam onere pulmo, & mediastinum premitur, & grauatur, adeo vt æger nullo modo possit quiescere: quibus licet addere præcedentem inflammationem: etenim si pleuritis præcesserit in latere sinistro, certum esse potest suppurationem quoque in ea parte genitam fuisse.

Signa. Signa causarum ex præcedentibus inflammationibus membranæ succingentis, costas. vel pulmonis, sunt manifesta, sic reliqua omnia signa satis cuique possunt constare.

Curatio. De curatione suppurationis Græci, & prope omnes admodum parce, & restricte tractant, qui vnam tantũmodo expurgandi puris indicationem videntur proponere, in qua certum est summam totius curationis consistere. Veruntamẽ si quęrat aliquis, vtrum alię quoque indicationes, nimirum vacuatio totius corporis, & reuulsio possint conuenire: ego responderem, fieri posse vt illæ quoque aliquam vtilitatem afferant, auctores autem de iis nil meminisse, propter duas rationes, alteram quod verisimile sit huiusmodi præsidia tempore præcedentis inflammationis fuisse administrata: alteram quod ægri habeant vires imbecilliores, quam vt possint magnas vacuationes, & magna præsidia perferre: vtcunque autem sit, ego sane neque a reuulsionibus: neque ab aliqua saltim leui expurgatione abstinerem, quę fieret cum cassia, cum manna, melle violato sol. & similibus: namque inter cęteros Alex. lib. 7. c. 2. ad purgandos suppuratos lac asininum, aut equinum, aut si ęgri ea nolint accipere, lac bubulum, aut caprinum, maxime probat: verum, vt diximus, totum momentum huius curationis consistit in puris expurgatione, quam quidem medicamenta partim interna, partim externa possunt iuuare. Itaque medicamenta interna ad hanc indicationem accommodata sunt, quę moderate calefaciendi, & tenuandi vim habent, quę quidem pus attenuando, dissecando, abstergendo, & vias aperiendo per quas illud ferri debet, faciliorem tussim, & ea purgationem efficiũt; de quibus agit Gal. 5. de simp. med. 12. 13. meth. 18. Vnde eodem Gal. auctore medicamenta quę proprie diuretica vocantur, ad hanc rem sunt inepta, c. 13. de simp. med. 5. quod nimis calefaciendo & exiccando sputa magis cogant, & densent, vt postea difficilius eiiciantur: hęc autẽ apud Gal. sunt loco citato 13. meth. 18. leuiora quidem, cremor pusanę, mulsa: valentiora, semina vrticę, & mulsa, in qua exiguum quid alicuius medicamenti acris impositum sit, qualia sunt origanum, hyssopus, calamenthum, pulegium, radix iridis: quod si hęc ipsa copiosius permisceantur, vel radix iridis in mollissimũ pulverem redacta, in mulsam iniiciatur, tunc medicamentum maxime incidens, & accommodatum euadet: ad quem modum oxymel quoque, quod ex marrubio cõficitur, atque alia id genus quamplurima, & pus, & crassiora omnia excrementa, quęcunque in pectore, & pulmonibus continentur, probe possunt incidere. Sic nos hoc tempore vtimur leuioribus, melle violato, syrupo de farfara, de liquiritia, oxymelle simplici: valentioribus, syrupo de hyssopo, de prassio, de calamẽtho: valentissimis, oxymelle scillitico, & cęteris, quę ex scilla parantur. Quomodo autem pus ex thorace in pulmonem possit transferri, ac per tussim euci, docet Gal. 5. de locis aff. 3. Apud aromatarios demum parantur, & conseruantur nonnulla medicamenta, quę, & ad suppurationem, & ad omnia vitia thoracis frigida sunt accõmodata, qualia sunt lohoch de pino, lohoch sanũ, & expertum, lohoch de scilla, quod est Gal. 7. de med. secundum locos 6. lohoh de pulmone vulpis, & forte alia, quorum compositiones licet cuique videre. Alii propriis compositionibus delectantur, & inter cętera omnia maxime extollunt radicem helenii, quę vulgo enula campana dicitur, quam quidem Gal. quoque testatur 6. de simp. medic. misceri elegmatis quę faciunt ad educendum pus ex thorace, & pulmone. Habeatis vnum aut alterum exemplum.

Electuarium pus educens.

℞ *Pulueris hyssopi.* ℥ ij.
Cinamomi.
Succi liquiritiæ.
Radicis iridis. ana ʒ. j.
Croci. ℈. ß.
Mellis cocti despumati. ℥. iij. *Mi fiat electuarium.*

Item

℞ *Radicis helenij coctæ sub cineribus.* ℥. iij.
Pulueris hyssopi.
Radicis iridis ana ʒ j ß.
Cinamomi
Myrrhæ. ana ʒ. j.
Croci. ℈ j.
Mellis. q. suf. M. & fiat electuarium.

Externa. Medicamenta autem externa sint quę item moderata caliditate, & humiditate possint pus attenuare, & abstergere, viasque thoracis laxare, & aperire: qualia forent radices maluarum, althęę, fęnugręcum, melilotum, semen lini, olea amygdalarum dulcium, chamomęlinum completum, liliorum alborum; ex quibus decocta, fomenta, linimenta, emplastra, conficiuntur, de quibus omnibus agentes de asthmate satis diximus. Quoniam vero quandoque euenit, vt vel propter multitudinem, vel propter crassitiem, & viscididitatem puris, vel propter aliam causam illud per sputũ nequeat purgari, antiqui ad thoracis perforationem deuenire consueuerunt, qua ratione conabantur collectum pus educere, & ea purgare; quam quidem operationem dupliciter, vel vstione, vel sectione perficiebant. *Perforatio thoracis.* Qua autem ratione, & vstio, & sectio fieri debeat in suppuratis, inter cęteros Paulus docet lib. 6. 44 & Cornelius Celsus 3. 22. in quibus illud est maxima notatione dignum, ab vtroque non vnico in loco vstionem fieri, siquidem Paulus duodecim, Cornelius sex exulcerationes variis in partibus volunt faciendas esse, quę tamen exulcerationes, ni fallor, minime ad cauitatem thoracis perueniebant.

I. Præceptum. De hac operatione liceat nobis ex Hippocrat nonnulla pręcepta colligere, quę nullo modo sunt prætermittenda. Ac primum puris purgationem minime longius tardandam esse: siquidem, vt docet aphor. 15. 5. lib. nisi ęgri spatio 40. dierum expurgentur, ad tabem transeunt, progressione temporis pure putrescente, ex quo deinde pulmonem vlcerari necesse est.

II. Pręceptum. Secundum pręceptum continetur. 6 apho. 27. Si quando suppurati secantur vel vruntur, non confertim atque in vniuersum pus ducendum esse: quod tunc, Galeno ibidem interprete, maxima sequatur vitium

rium imbecillitas, quæ postea remedia non habet.

III. Præceptum. Tertium præceptum pertinet ad prognosticum, & rationem docet qua nobis liceat cognoscere, vtrum suppurati, dum vruntur, aut secantur, ex morbo sint euasuri, nec ne? namque si pus fluxerit purum, & album, liberantur: si vero subcruentum, & fœtidum, pereunt, qui est apho. 44 lib. 7. Sed hac de re satis, quandoquidem hoc tempore aut rari aut nulli sunt qui audeant suppuratos secare aut vrere, & thoracem aperire. Ego semel iam multos annos vidi, quendam tussi perforatũ, qui post paucas horas expirauit, & de aliis etiam qui interfuerunt huic operationi, idem intellexi. Brassauolus Medicus doctissimus, in suis com. in aphor. lib. 6. 57. testatur se quendam suppuratum vidisse, atque illum conualuisse.

Verum & illud postremo loco sciendum est, suppuratos generaliter difficulter admodum sanari, quia, vt scribit Galen. 4. de loc. aff. 7. omnibus vires necessario laborant, vnde vt idem scribit Galen. 5. de locis aff. 3. cum non nisi validissima, & celerrima constrictio thoracis possit tussim excitare, sine qua nihil potest è thorace educi, imbecilla autem facultas neque valide, neque celeriter agere possit: hinc necessario licet colligere, suppuratos maiori ex parte interire: sed tamen idem Galen. testatur, se complures quoque sanatos vidisse, quorum si quis singulis diebus per tussim rejectum pus collegisset, interdum sex aut octo cotylas, interdum decem, ac nonnunquam plures cogere potuisset: atque hactenus de suppuratione.

C A P V T VI.

De Sputo Sanguinis.

Aggredimur morbum quo forte non alius, vel cognitione, vel curatione est difficilior, & periculosior, cum sæpenumero phthisis, ac deinde certa mors sputo sanguinis soleat succedere.

Sputum quid. Et si sputum illud est, quod lingua, & labiis ducitur, & apud Galenum 1. de crisib. 5. proprie sputum appellatur, quod coctum est, & omni alieno colore priuatur, quod autem cruentum, biliosum, & spumosum est, non sputum, sed verius excreatio dicitur, vnde Græci quoque duo nomina habent, qui primum πτύελον, alterum πτύσμα, appellant: tamen nos in præsentia communiori quodam significatu sputũ accipimus, quodcunque cruentum est, & quomodocunque, præterquam vomitu, ore ducitur.

Quid sit. Quid sit sputum sanguinis, manifestum est, quippe est quælibet ex ore sanguinis rejectio vel excretio, præterquam si ille per vomitum rejiciatur: vnde, & illud cuique potest constare, esse symptoma excretionis immoderatæ, toto genere præter naturam. quæ doctrina est Galeni de diff. symp. 1. 3. de symp. causis 6.

Differ. I. Differentiæ huius symptomatis plurimæ sunt, & studiose animaduertendæ, quandoquidem si quis eas negligat, vel non satis assequatur, vt is, & præsagiendo, & curando, multos, & quidem perniciosos errores committat necesse est: principem vero locum obtinent, quæ sumuntur a parte affecta, cum manifestum sit, sanguinem per os ex multis partibus nostri corporis posse exire, quãdoquidem, vt scribit Gal. 4. de locis aff. 5 conuenit quodammodo inter Medicos, sanguinem prodire vel ex gula, & ventriculo; vel ex partibus quæ respirationi seruiunt, aspera arteria, pulmone, thorace; vel ex faucibus, & gurgulione: vel ex ore, lingua, gingiuis, palato: vel deorsum ex capite: tot enim sunt partes, ex quibus sanguis ex ore potest emanare.

Differ. II. Secundo sunt differentiæ a causis, de quibus præclarissime tractat Galen. 5. metho. 5. Cum enim sanguis necessario vel ex vena, vel arteria prodeat, illud contingit fieri tripliciter, vel diuisa earum tunica, vel aperto earum ore, vel sanguine transcolato, & sudoris instar transmisso. *Diuisio vasorum.* Tunica vasorum diuiditur, tum ex vulnere, tum ex contusione, tum ruptione, tum erosione. *Apertio vasorum.* Apertio oris contingit propter tum vasis imbecillitatem, tum propter copiam sanguinis, qui ad os illius impetu ruit, ac præterea propter aliquam acrẽ qualitatem, quæ illi extrinsecus accedat. *Transcolatio sanguinis.* Transcolatio demum prouenit ex tunica vasorum rarefacta, sanguine autem reddito tenuiore; sed præterea quandoque etiam ex gracilibus vasis, vel ex eorum gracilitate ore aperto potest contingere: de quibus omnibus quia diffuse diximus in tractatione de fluxu sanguinis narium, non est in præsentia longius agendum.

Diff. III. Tertio sunt differentiæ a qualitate sanguinis exeuntis: namque ille educitur vel spumosus, vel sine spuma, tenuior, crassior, flauior, rubicundior, niger, salsus, insipidus, vel alia qualitate infectus.

Diff. IV. Quarto sunt differentiæ a copia, & quantitate: sanguis educitur, vel parce, vel tam profuse, vt quandoque sola copia hominem interficiat.

Diff. V. a modo eductionis. Quinto sunt differentiæ a modo eductionis: etenim sanguis ore educitur, vel vomitu, vel simplici exputitione, vel screatu, vel demum tussi, atque ea quidem, vel leui, & facili, vel molesta, & difficili.

Diff. VI. Postremo sunt differentiæ a coniunctis; exempli gratia; destillatione, febre, vel putrida, vel hectica, &c. Quas quidem differentias studiose debet animaduertere, quicunque in cognitione, & curatione tam difficilis morbi nullum vult errorem committere.

Signa. Signa pathognomonica, quæ generaliter sanguinis sputum significant, vel ægris referentibus, vel sensibus sunt manifestissima, quare ad signa differentiarum veniendum est: quo primum loco memoria est repetenda sententia Galen. in lib. de plenit. ad finem, & alibi, partem artis medicæ quæ agit de signis, admodum esse coniecturalem: quam quidem sententiam experientia confirmat, præ cæteris omnibus morbis in sputo sanguinis verissimam esse, quandoquidem videmus sæpenumero non solum vulgares, sed etiam præstantissimos Medicos vehementer falli, adeo vt nonnulli quandoque existiment, sputum sanguinis difficillimũ esse, quod deinceps sine vllo negotio, & periculo sanatur: vel contra nonnulli censeant sputum sanguinis esse leuissimum, quod temporis progressione grauissima pericula, & ipsam mortem solet afferre.

Imprimis vero necesse est intelligere, ex quanam parte sanguis exeat, de quibus signis Galen. tractat diligentissime 4. de locis aff. 7. Namque si sanguis educitur sine tussi, si vno tempore simul ex. tex naribus, si præcessit capitis grauitas, dolor, calefactio, si solita è naribus sanguinis vacuatio retenta fuerit, si facies rubet, ac venæ tumidæ sunt, si aliqua persentitur titillatio palati, si sanguis non est ater, & conglobatur, demum si excreto sanguine æger melius habet, tunc licet colligere, sanguinem non aliunde quam ex capite prouenire. Attamen quatenus pertinet ad sanguinem fluentem ex capite sine tussi, non est prætermittendum, quod Galen. admonet. 4. de locis aff. 5. nempe accidere, interdum, vt sanguis ex capite ad partes potissimum gurgulionis confertim irruens, per tussim educatur, id quod diligenter oportet obseruare, ne aliquando putemus huiusmodi sanguinem ex instrumentis respirationi seruientibus prouenire; sicuti Galeni tempore contigit nonnullis ignaris medicis, qui falso accusarunt plurimos præstantissimos medicos, cum ipsi potius fuissent decepti, credentes sanguinis talem eruptionem esse difficillimam, ac pulmones vehementer laborare. Ad quem modum diligenter etiam est animaduertendum, cum item fieri possit, vt idem sanguis ex capite fluens ad thoracem descendat, ex quo deinceps non sine tussi deiicitur, quamobrem si vel omnia, vel saltem nonnulla adsunt signa, quæ indicant sanguinem ex capite promanare, etsi tussis quoque iis coniungitur, tamen minime asserendum est, sanguinem ex partibus respira-

tion;

tioni seruientibus ascendere. Sed reliqua persequamur quæ explicantur a Gal. 5. de locis aff. 5. Sanguinem ex gula, & ventriculo, vomitione reiici, ex partibus quæ respirationi seruiunt, tussi, ex faucibus, & gurgulione, excreatu, ex ore, simplici eaputione. Sed præter dictas partes, ex quibus contingit sanguinem fluere, Galen, inquit eum quandoque fluere ex meatu narium, ex ore & ventriculo, occasione hirudinis quę iis partibus adhæreat; de qua sanguinis fluxione mihi dicendum non est, partim quod apud nos vel rarissime, vel nunquam id contingat, partim quod Galenus hanc totam rem perspicue, & diffuse explicat.

Cæterum prætermissis reliquis partibus, ex quibus fluxio sanguinis procedit, quæ vtplurimum non est admodum periculosa, ac facilem curationem admittit, ad sputum sanguinis ex thorace prodeuntis reuertamur, quod longe maximi est momenti: atque illud primum pro comperto habendum est, ex iis partibus, quas Medici spirituales appellant: nulla ratione quidquam nisi cum tussi posse purgari, adeo vt vere liceat negatiue in hunc modum argumentari: Hic sanguis sine tussi oreeducitur: Ergo hic sanguis non prouenit a partibus spiritualibus: sicuti contra non licet affirmatiue concludere: Hic sanguis cum tussi eiicitur. Ergo hic sanguis a partibus spiritualibus prouenit: siquidem interdum contingit, quod ego sæpenumero obseruaui esse verissimum, sanguinem ex capite ad infernas partes confertim irruentem tussim mouere, ac per tussim prodire, Verum cum partes seruientes respirationi, & spirituales dictæ, sint plures, imprimis vero aspera arteria, pulmones, thorax, ex quibus sanguis solet educi, illud restat inquirendum adhuc, vt intelligamus ex quanam parte spirituali sanguis educatur: quæ quidem signa, quatenus ea Galen. & ex rei natura colligi possunt, sunt eiusmodi.

Signa sanguinis ab arteria. Sanguis qui ab aspera arteria prodit, minore cum tussi, quod sanguis non longe absit ab ore, sed maiori cum screatu pellitur: sanguis ex parte fere exangui ductus exiguus est, æger aliqua in parte ipsius arteriæ, quæ multo viget sensu, dolorem quendam percipit.

A thorace. Si vero thorax primario laborat, sanguis exiens nec confertim reiicitur, neque multus, immo vero sensim educitur, atque exiguus est, quod eius venæ sint exiles, quæ insignem copiam sanguinis nequeant profundere: præterea sanguis minus est tum rubeus, tum calens, sed potius nigricans, & grumosus, quasi è longinquo veniens, ac diutius in itinere, & exitu moratus: præterea non nisi cum multa ac vehementi tussi educitur, atque eo difficilius, quo malum est profundius, cum sit necesse, vt primo sanguis ipsos pulmones ingrediatur; demum sanguine ducto ex thorace, ægri aliqua illius parte solent dolorem quendam percipere, quod, vt Galen. 4. de locis. 7. & anatomici docent, multi nerui cum ab internis, tum ab externis partibus ad eum perueniant, quibus affectus inferentes dolorem facillime, & celerrime sentiuntur. Sed quatenus pertinet ad qualitatem sanguinis ex thorace fluentis, sciant iuniores, minime in vniuersum esse verum, sanguinem nigricantem, & grumulum tussi eiectum, ex thorace proficisci, quandoquidem vt paulo ante dixi, sanguis quoque in fauces, & thoracem ex capite descendens, aliquando huiusmodi sanguinis formam repræsentet.

A pulmone. Sanguis porro ex pulmone exiens, vel ex vasis, vel ex propria substantia pulmonis potest educi, quod pariter est diligenter animaduertendum: itaque sanguis exiens ex vasis pulmonis, tenuis est, rubicundus ac floridus, plerumque multus: quod hæc vasa sint ampla, & frequentes copiosum sanguinem profundant. Si vero ex propria pulmonis substantia educitur, ille alteri sanguini ex vase fluenti fere assimilatur, præterquam quod exigue, & parce ducitur, sed præterea est spumosus, vt docet Hippocr. 5. aphot. 13. Quo loco arguendi sunt nonnulli, qui putant sanguinem ex pulmone quomodocunque prodeuntem spumosum esse, cum re vera sanguis tantummodo spumosus appareat, quando carnosa pulmonis substantia, quæ vere illius substantia est, vlceribus laborat: quod Galen. confirmat apertissime non solum in comment. aphor. 13. sed etiam alio loco plane notabili 7. aphor. 30. vbi hæc habet: sed neque semper ex pulmone sanguinem spumosum expuunt: videtur itaque cum ex ipsa visceris substantia simul quidquam efferatur, sanguinem fieri spumosum. Et iterum 5. aphor. 39. Ex hoc genere est spumosus humor, qui in carne pulmonis continetur. Vnde Paulus quoque docet, sanguinem ex pulmone prodeuntem, non solum spumosum, sed etiam subalbidum esse: siue autem ex substantia pulmonis, siue ex vasis sanguinis educatur, ille semper minori cum tussi, quam ex thorace eiicitur, quod per se est manifestissimum.

Præterea ęgri nullum fere dolorem percipiunt, cum Gal. 4. de locis aff. 5. & cæteri anatomici doceant, pulmonem duos tantummodo minimos neruos ex sexto pari neruorum ex capite ortorum suscipere, qui in exteriorem ipsius pulmonis membranam sunt distributi, neque in visceris profunditatem extenduntur, vt ille propterea admodum exiguum sensum sortitus fuerit. Itaque hæc signa indicant, vel ex vasis, vel ex substantia pulmonis sanguinem profluxisse.

Quod si postremo loco, vel aliqua pars bronchii, vel portio tunicæ, venæ, aut arteriæ, vel propria substantia pulmonis efferatur, id iam firmissimum, & demonstratiuum est indicium, sanguinis sputionem ex pulmone factam fuisse, quandoquidem docet Gal. 1. de locis aff. 1. inter cætera quæ affectum locum demonstrant, illa quæ excernuntur, non postremum locum obtinere.

Secundo loco occurrunt signa quæ respiciunt causam, propter quam sanguis expuitur: hanc diximus esse triplicem, vel diuisa tunica vasorum, vel aperto eorum ore, vel sanguine transcolato. Tunica vasorum diuiditur primum vulnere, contusione, quod a rebus acutis, & grauibus contingit: vt si quis aliquod vulnus accipiat, ex alto cadat, vel aliter vulneretur aut contundatur, quæ causæ sunt manifestę: deinde ruptione, quæ quidem etsi etiam ab externa causa potest prouenire, vt maximo acutissimoque clamore, ex graui onere, quod quis vel humeris imponere, vel manibus attollere conatus sit, tamen ab internis quoque causis potest proficisci, quas omnes Gal. ad vnam vasorum tensionem refert, quæ quidem tensio maiori ex parte ex nimia sanguinis plenitudine, ac potissimum cum is flatulentus fuerit, potest excitari: huiusmodi autem plenitudo facile colligitur ex grauitate corporis, ex tumore venarum, & aliis, de quibus sępe dixi: vtcunque autem sit, sciendum est, rupto aliquo vase, plerunque multum sanguinem profundi.

Signa causarum.

Ruptio vasorum.

Erosio vasorum. Demum tunicæ vasorum diuiduntur erosione, quæ sine multo labore a reliquis diuisionibus potest distingui: namque erosio nunquam fit subito, & improuiso, immo vero vt primum aliqua erodens causa illam præcedat necesse est, exempli gratia, destillatio salsa, amara, acris, sanguis vitiosus, venenum: sanguis primo non copiose, & confertim, sed parce educitur, deinde vero temporis progressu grandiore facta erosione, in maiori copia profunditur.

Apertio vasorum. Vasorum ora aperiuntur potissimum, quotiescunque sanguis vel nimium copiosus, vel mala qualitate, ac maxime calida, acri, mordente, prędítus est, ad quem modum alias dixi profluuia sanguinis è naribus prouenire.

Transcolatio. Signa autem indicantia sanguinis transcolationem sunt; primum hic multus esse non potest, neque crassior, sed necessario tenuior, & qui seri cuiusdam speciem repręsentat, qualis per iecoris imbecillitatem, vel renum aliquando conspicitur: deinde debent necessario pręcessisse causę, quę potuerint rarefacere &

attenuare ipsa vasa, & sanguinem, sicuti morbus diuturnus, morbus malignus, exquisita, & longior inedia, & alia id genus. Signa aliarum differentiarum, sunt manifesta, & aliter facile possunt intelligi: atque hactenus de signis sputi sanguinis, quæ sciendum est sæpenumero esse admodum incerta, & obscura: vnde quicunque hac in re minus quam cæteri in errorem duci velit, is non vno, aut altero signo debet contentus esse, sed singula perpendere, & inter se coniungere, vt si fieri potest, priora posterioribus conueniant, superioribus sequentia respondeant, ex quibus deinde liceat certius iudicium facere.

Si quis cupit, quæcunque de signis hactenus tradita sunt, in vnum colligere, atque in certa quædam capita referre, is ad res quasdam præcedentes, præsentes, & sequentes, tanquam ad tres fontes commode omnia videtur posse deducere: id quod ad vestram exercitationem vno, vel altero exemplo mihi liceat illustrare.

Exemplū eius cui sāguis ex capite profluit. Si cui, vel propter aerem calidiorem, vel propter aliam causam caput calidius redditum est, si ille, vel grauitatem, vel dolorem, vel aliud malum capitis iamdiu perpessus est, si illi sanguis ex naribus profluere solet: hæc præcedunt: si sanguis sine tussi efferatur, si vno tempore ille quoque ex naribus prodeat, si percipiatur aliqua gutturis titillatio, si sanguis non est ater, conglobatus, spumosus, si subito prouenit, si facies est rubicunda, si illius venæ tumidæ sunt hæc sunt præsentia: si demum sanguine educto æger melius habet, & quæcunque mala affectio capitis cessat: hæc sequuntur: vtique ex ijs quasi certo licet affirmare, sanguinem è capite profluxisse.

Exemplū erosi vasis pulmonū. Rursū si cui præcessit destillatio salsa, si sanguis per interualla primum quidem exiguus tussiendo reijcitur; deinde vero illi siue casu ab alto, sine insigni vociferatione, exercitatione: aut sine violenta corporis motione, multi sanguinis eruptio cum tussi superuenerit, si hic sanguis tenuis fuerit, & coloratus, si nullus percipiatur dolor, si sequatur febris, macies vniuersi corporis, sputum puris, ex ijs pariter certo licet affirmare, eroso aliquo vase pulmonis sanguinem prodiisse: sic in cæteris differentijs facile vnusquisque se potest exercere.

Methodus in inueniendi locum affectum. In huiusmodi autem inquisitione diuinissima illa methodus principem locum videtur obtinere, qua summi omnes philosophi, & medici, præcipue vero Plato, & Galen. tantopere solent delectari, nempe, vt propositis varijs locis ad hanc rem pertinentibus, vnius, vel alterius negatione colligamus, sputum sanguinis ex hac, vel illa parte, hac, vel illa ratione factum fuisse. Exempli gratia, si quis de hac re consultationem habiturus est, cum Gal. ad hunc modum loquatur: Conuenit inter medicos, sanguinem ex gula, & vētriculo vomitione reijci, ex partib. quæ respirationi famulantur, per tussim, ex faucibus, & gurgulione, excreatione, ex ore simplici expuitione; in nostro ægroto sanguis educitur non simplici expuitione, non rascatione, non vomitione, sed tussi. Ergo sanguis non ex ore, non ex faucibus, non ex ventriculo, sed ex partibus spiritualibus prouenit. Quod item de vena, vel altera thoracis parte, nec non de causis vasorum, diuisione, apertione, sanguinis transcolatione, ac reliquis differentijs statuendum est.

Curatio. Sed ad curationem aggrediamur; ante vero quam incipio, id primum mihi monendi estis, ad hunc locum pertinere, & referenda esse quæcunque olim dixi de ratione sistendi sanguinis generaliter, quacunque ex parte, & quomodocunque ex nostro corpore procedat: siquidem, & ex communi methodo licet multa præcepta, & remedia colligere, quæ ad hanc tractationem sunt admodum accommodata. Deinde quoniam nimis longum, forte etiam inutile foret, singulas sputi sanguinis differentias curare, mihi statutū est nonnullas duntaxat differentias seligere, quæ præ cæteris sunt maioris momenti, ex quibus, vt spero, cuique licebit rationem intelligere, vnde reliquę omnes differentiæ facile possint curari: itaque nos curabimus primo sputum sanguinis ex naribus prodeuntis: secundo, sputum sanguinis rupta, vel aperta vena pulmonis: tertio, sputum sanguinis si sit cum destillatione.

Prognost. Et si vero sunt nonnullæ differentiæ sputi sanguinis, quæ fere nullum periculum videntur afferre, tamen scribunt Hip. & Gal. sanguinem supra ferri, hoc est, per os, qualiscunque ille fuerit, esse malum: veruntamen conuenit inter omnes, sanguinem ex pulmone prodeuntem longe esse periculosissimum, quem propterea Gal. malignum appellat 7 aph. 15. 16. cui, vt docent aphorismi, sputum puris, phthisis, & interitus solent succedere. Et si enim fuere nonnulli expositores aphorismorum, qui censuerūt sputum sanguinis ex pulmone posse curari, quotiescunque æger non febricitauerit: tamen Gal. eorum sententiam reprobat, qui docet 7. apho. 37. quantumuis nulla adsit febris, omnino periculum imminere, ne illud sanari possit; quod si diutius symptoma perseueret, tunc necessario febrem succedere.

Curatio sputi ex capite profluentis. Sed ipsam curationem aggrediamur, ac primum de sputo sanguinis ex capite fluentis agendum est, in qua curatione id primum animaduertendum est, ne temere huiusmodi fluxus cohibeatur, siquidem frequenter contingit, vt ille capitis dolorem, & grauitatem subleuet, & cum maxima ægri vtilitate profluat, adeo, vt si quis longiori tempore adstringentibus medicamentis vtatur, ægri quandoque ad malas capitis affectiones, ad malas febres, & ad mortem deducantur. Quod si sanguis ex capite fluens tam fuerit immoderatus, vt vires imbecillæ reddantur, vel, quod nonnunquam contingit, si ad pulmones descendat, ac periculum sit, ne eo putrescente pulmones in consensum ducantur, & vlcerentur, tunc licet illius curationem aggredi.

Indicat. Præcipue vero indicationes quæ ex communi tradita methodo ad hunc locum debent referri, duę sunt: altera, vt sanguis non feratur ad locum affectum, altera, vt locus apertus, per quem ille fluit, claudatur. Ad primam indicationem pertinent præsidia, primo quæ reuellunt: 2. quæ deriuant. 3. quæ animi deliquium inducunt: vltimo quæ refrigerant, & adstringunt: de quibus sigillatim quambreuissime dicendum est.

Reuulsiones. Ergo primum omnia reuulsionum genera conueniunt, extremarum partium frictiones, ligaturæ, clysteria, cucurbitulæ; lotiones ex aqua calidiore, propter ascensum vaporum ad partes superiores, suspectæ videntur, vt alias dixi: sed inter cætera, sectio venę principem locum obtinet, quæ fit cephalica, neque solum semel, sed etiam bis, ter, ac sæpius repetatur, docente Gal. reuulsionem tanto efficaciorem esse, quanto maiorem in numerum particulares detractiones auctę fuerint, de sang. miss. 12.

Deriuatio. Secundo sanguis ad proximas partes deriuandus est, apertis venis narium, adhibitis hirudinibus post aures, positis scarificatis cucurbitulis occipitio.

Inductio animi deliquis. Tertio prohibetur, ne sanguis ad locos apertos feratur, inducto animi deliquio, quod vehementissimi dolores corporis, nec non inopinatę, & insignes perturbationes animi potissimum solent afferre.

Adstringētia & refrigerantia. Postremo ad hanc indicationem pertinent medicamenta quę refrigerandi, & adstringendi vim habēt, qualia sunt syrupi de rosis siccis, de portulaca, conserua rosarum, nenupharum, quibus licet addere bolū armenam, hypocisthidem, acaciam, gummi tragacanthi, &c. & quando febris vigeat, licet quoque ad stupefacientia medicamenta deuenire. Sint exempla.

electuariū

℞ *Conseruæ rosarum* ℥ iij.
Acaciæ.
Hipocisthidos ana ʒ ij.
Gummi tragacanthi.
Boli armenæ. ana ʒ j.
Syrupi de rosis siccis.
De portulaca ana q. suff. M. f. Electuarium.

Exemplum stupefacientis.

Phi.

R *Philonij Romani* ℈ ij.
Conserua rosarum ʒ j. *M. f. Elect.*

Validiora. Quod si demum fluxus sanguinis fuerit diuturnior, & vehementior, ac pendeat ex morbis maioris momẽti, exempli gratia, intemperie cerebri, iecoris, adeo, vt validioribus quoque præsidiis sit opus, tunc mihi maxime probaretur, vel serum lactis, potissimum vero ex chalybe pręparatum, vel aquę thermarum frigidiores, Villenses, Beatæ virginis, Calderianę, quas certum est non solum tollendis intemperaturis calidis, sed etiam roborandis partibus plane mirabilem operam sæpius præstare.

Curatio sputi ex pulmonis rupto vase. Reuulsio. Victus ratio instituatur quę refrigerandi vim habeat, ptisana, alica, endiuia, lactuca, &c.

Sed ad sputum sanguinis, vase pulmonis, vel rupto, vel aperto, progrediamur: cum enim vtraque hæc causa, ruptura, & apertio, vel vnam, & eandem, vel parum discrepantem curandi rationem requirat, non sine ratione videntur simul posse coniungi, & curari. Sanguis igitur omnium primum quacunque ratione reuellendus est, sed potissimum secta vena interna cubiti, quæ sine vlla dilatione incidenda est, vt, si fieri potest, imminentis inflammationis periculum fugiamus: siquidem, vt scribit Galenus 5. meth. 8 si ea semel hominem inuaserit, vel admodum exigua, vel potius nulla vlceris glutinandi spes superest: cũ enim soluta inflammatione vlceris sanies necessario expurganda sit, hæc autem non aliter quam per tussim possit expurgari, vtique facile est intelligere, quamobrẽ eiusmodi vlcera, vel difficillime, vel nullo modo possint curari: siquidem ex vna parte foret necesse ęgrum prorsus quiescere, in perpetuo silentio versari, ac sensim respirare; ex altera autem fieri aliter non potest, quin per tussim pulmones moueantur, atque ægræ partes lacerentur: quamobrem cum omnis procrastinatio sit valde periculosa, statim cum Galeno loco citato, à sectione venæ curationem incipere oportet, & vna, & eadem die bis, ter, exempli gratia, bis mane, semel vespere sanguis detrahendus est, neque solum prima die, sed etiam altera, maxime vbi fuerit rursum è vena incisa parum sanguinis detrahere, dummodo æger tot repetitas vacuationes bene possit perferre. Post hęc ad vnionem, & consolidationem vasorum veniendum est, sed primum commodum aliquod medicamentum ægrotis oportet exhibere, vt si quis in viscere thrombus, id est, sanguis concretus lateat, dissolutus exponatur, quale est posca, tum diluta, tum tepida potui oblata, quam Gal. laudat bis terue ternis horis offerendam esse.

Sanguinẽ concretum dissoluẽtia.

Medicamẽta consolidantia. Quatenus vero pertinet ad vasorum consolidationem, siue illa aperta, siue rupta fuerint, etsi certum est, hoc potissimum naturæ munus esse, tamen neque negandum est, illam quoque à Medico iuuari, qui primum studet omnia auferre, exempli gratia, copiam, vitium, fluxionem humorum, & quęcunque sunt naturæ impedimento, quominus possit apertum, vel ruptum vas conglutinare; deinde commodis medicamentis illi succurrit, quæ nimirum refrigerandi, & adstringendi facultate, præterea etiam quodam lentore prædita sunt, quæ propterea emplastica dicuntur, vnde valent naturæ cum primis beneficio omnem vasorum apertionem, ruptionem, & diuisionem, coniungere, & solidare, qualia sunt rosæ, bolus armena, terra Lemnia, lapis hæmatites, acacia, hypocisthis, gummi tragacanthum, & alia id genus quamplurima, de quibus agit, Galenus 5. meth. nec non 4. &. 5. de simplic. med. Apud nos, & nostros aromatarios vulgaria sunt medicamenta composita, syrupus rosaceus, de rosis siccis, myrtinus, de portulaca, troch. de spodio, de terra lemnia, de succino, &c. Sed inter cætera conserua rosarum videtur consensu omnium insignem prærogatiuam habere.

Composita

Præc. Gal. Verum circa compositionem, & vsum horum medicamentorum minime est prætermittendum Galeni præceptum, de constit. artis med. 17. 7. med. loc. cap. 4. 4. metho. 7. vt sumpta indicatione à situ partis laborantis, perpetuo illis misceantur medicamenta tum calida, tum tenuium partium, tametsi hæc alioqui apertioni, & ruptioni vasorum sunt infestissima, nimirum, vt facilius in corpus ac thoracem possint distribui, namque cum ex vna parte medicamenta frigida, adstringentia ac viscida sibi ipsis vias præcludant, ex altera autem longo itinere opus sit, antequam ex ventriculo ad thoracem perueniant, propterea necessaria est mixtio medicamenti calidioris, & tenuioris, quod tanquam vehiculum possit illis viam sternere, & præparare. Inter cætera autem medicamenta calida, & tenuium partium, quæ omnibus medicamentis, ad thoracis pulmonisque vlcera destinatis, vtiliter miscentur, Galenus 3. metho. citato vsum mellis maxime probat, quod inquit ceteris esse veluti vehiculum, neque vlceribus nocere. Etsi vero cum apud cæteros, tum maxime apud Galenum sunt plurima exẽpla horum medicamentorum, quæ optimum foret ad vsum reuocare, tamen, & nostra quoque exempla habeatis.

Electuaria sanguinem sistentia.

R *Radicum symphiti decoctarum in aqua portulacæ.*
Sacchari rosacei antiqui ana ℥ ij.
Corallorum rubeorum
Balaustiorum.
Rosarum.
Gummi arab.
Tragacanthi.
Boli armenæ.
Terræ sigillatæ. ana ʒ j.
Syrupi rosati q. suff. M. f. Electuarium.

Si quis velit medicamentum compendiosius, sit exemplum.

R *Conserua rosarum antiquæ* ℥ ij.
Boli armenæ.
Coral. rub.
Seminum plantag. ana ʒ ß.
Syrupi myrtini.
De sarsara ana q. suf. M. f. Electuarium.

Cæterum docet Gal. 5. meth. 13 quandoque etiam ad medicamenta stupefacientia veniendum esse, tametsi illa alioqui nulla ratione uidentur conuenire: siquidem ille inquit, altiorem somnum ac soporem inducunt, & commodissima sunt ijs qui à tussi lancinantur, sistentia nimirum sanguinem, qui ad male affectũ vas defertur. Quo loco arguendi sunt communiter practicantes, qui neglecta sententia Gal. & veteri auctoritate, omnibus sanguinem spuentibus hyosciamum, semina cicutæ, opium, & alia id genus stupefacientia tam frequenter solent exhibere, hoc tempore nunquam audent illis uti. Neque uero solum per ea quæ ore accipiũtur, sed etiam per ea quæ extra administrantur, Galen. tentabat sanguinem compescere: quare docet æstate quidẽ oleo mellino uel rosaceo; hyeme uero nardino vnguento pectus undique perfundendum esse: sicuti etiam probat medicamentum ea bitumine, aceto, &c. quod barbarum uocant 2. med. secund. genera: uel in mollibus corporibus medicamentum ea chalcitide 2. med. secund. genera, quod diachalcitheos dicitur, de quorum compositione & uiribus uideatis Galen. locis citatis. Atque hæc quidem summatim est ratio tradita a Galen. curandi sputum sanguinis, quod rupto uel aperto uale pulmonis originem habet, de qua sunt nõnullæ dubitationes.

Error practicãtium.

Quãdo posca utiliter præbeatur. Primo nonnulli Galenum arguunt, quod posca usus fuerit, quæ ratione aceti ulceratas pulmonis partes uidetur magis posse exasperare & irritare, quam ullo modo iuuare; sed iis facile est respondere, etenim cum sanguis concretus, atque in thrombum conuersus soleat grauissima symptomata afferre, vt non immerito inter uenena reponatur, nulli dubium esse debet, quin ille ante omnia dissoluendus, atque ex thorace purgandus sit, sed cum medicamenta ad dissol-

uendos huiusmodi grumos, & thrombos accommodata, necessario sint acria, incidentia, extenuantia, qualia sunt hyssopus, satureia, coagulum hœdi, vel leporis, & alia id genus, si diligenter singula considerentur, forte nullum facilius ac tutius posca inuenire, ac potissimum si ea diluta exhibeantur, nempe, vt plurimum aquę, minimum aceti misceatur, ac talis sit mistio vtriusque, vt potus sit iucunda, qualem sani homines sæpenumero bibere solent. Quod si cui posca videatur omnino posse aliquod periculum afferre, is sciat longe maiorem vtilitatem thrombo sanguinis dissoluto secuturam esse, ac memoria repetat quod scriptum reliquit Gal. 11. metho. 11. difficulter aliquod remedium inueniri, quod citra vllam noxam magnifice prosit.

An externa refrigerantia prosint.

Deinde est dubitatio de adstringentibus medicamentis, oleo rosaceo, melino, & cęteris thoraci impositis, quæ pariter minus videntur conuenire, cum periculum sit, ne medicamenta repellendi facultate prędita, sint in causa, vt pulmones adhuc magis sanguine repleantur; de quo periculo Galenus scribit ad hunc modum 5. metho. 6. At vero quæ extrinsecus admoueantur, tum adstringentia, tum citra adstrictionem frigida, hæc ipse veluti plerique medicorum, non vbique probo, sed mihi omnino contra quam res fieri postulat, ipsum sanguinem intro compellere, ac venas, quæ in alto sunt, implere videntur: vidimus enim quosdam, qui ex pulmonibus reijcerent sanguinem, ex thorace refrigerato manifeste fuisse. Quæ fere eadem verba repetuntur de consti. artis med. 17. Sed præterea nonnulli contendunt, hęc medicamenta ad thoracem frustra adhiberi, quod eorum vis ad pulmones, qui à thorace sunt separati, nequeat peruenire. Verum breuiter respondeatis, & primum Galen. non simpliciter, & absolute vsum externorum medicamentorum refrigerantium improbare, sed tantummodo si importune exhibeantur: quod verba sequentia plane demonstrant. Ergo neque omnino, neque sine discrimine, neque omni tempore, loca quæ circa particulam posita sunt, vnde sanguis profluit, refrigeranda fuerint, immo postea quam ad alia sit facta reuulsio: & quæ sequuntur. Ac sane si quis talibus medicamentis opportuno tempore vtatur, hoc est, post generalem totius corporis vacuationem, reuulsionem, deriuationem, tunc non solum nullum periculum afferre, sed etiam quoque modo vlcera iuuare, & sanguinem compescere possunt. Itaque Gal. non refrigerantia, & repellentia medicamenta, sed importunum eorum vsum vituperat. Veruntamen id sciendum est, & in sputo sanguinis, & in omnibus affectibus thoracis, à nimio, & frequenti vsu refrigerantium, & adstringentium medicamentorum perpetuo abstinendum esse, quia inter cętera pericula id valent efficere, vt musculi pectoris admodum reddantur debiles, ex quo deinceps difficulter, quæ in thorace continentur, possunt expurgari. Quomodo autem medicamenta externa thoraci imposita, possint pulmonibus suam vim communicare, respondeatis vno verbo, id fieri medijs ligamentis, per quæ anatomici docent pulmones thoraci coniungi, & copulari.

Curatio hæmoptoysis ex destillatione.

Iam vero sputi sanguinis, cui sit coniuncta destillatio, curationem aggrediamur: quo primo loco illud inquirendum est, quot modis destillatio sputum sanguinis possit inducere, quod neque a Galeno, neque a cæteris satis videtur explicari. Ego vero censeo duplici potissimum ratione id fieri posse, vna propter copiosam destillationem, ac vehementiam tussis, vnde vasa distenduntur, & rumpuntur, altera quod destillatio sit salsa, amara, vel alia qualitate infecta, quę erodendi vim habeat. De prima tractat Gal. 5. method. 13. vbi narrat historiam curationis adhibitæ cuidam splendidæ Rom. mulieri, quæ ex catarrho cœpit sanguinem spuere; etsi non ignoro, Alexand. Trallianum, & alios veteres, Altimarum, Trincauellium, & recentiores prope omnes, hanc historiam interpretari, ac si hęc mulier ob salsam destillationem vena erosa sanguinem reiecerit; quæ quidem interpretatio mihi tam videtur absurda, & a Galeni mente aliena, quam absurdissima, & alienissima. Et quanquam facile vnusquisque (ni fallor) illud fatebitur, quicunque ad seriem illius narrationis, vel parũ voluerit animum adhibere, in qua nulla salsæ destillationis, aut venę erosę fit mentio, tamen neque desunt euidentissimę rationes, quæ id possunt cuique non solum confirmare, sed etiam persuadere, vt certe mirum sit, quomodo tot prudentes, & docti viri, in re alioqui perspicua tam turpiter sint hallucinati; sed nos singula huius narrationis, & curationis capita breuiter perpendamus. Mulier (inquit Galen.) siue ex catarrho, siue ex vehementi tussi, paululum quiddam sanguinis per noctem expuerat. Hic nulla salsę atque erodentis destillationis fit mentio, quam certe rem tanti momenti vir, si quis alius, diligentissimus minime prętermisisset, qui multo leniora non prætermittit. Quæso autem quomodo hęc destillatio potuit salsa esse, & tam breui venę erosionem efficere, cum mulier fere improuiso post quatriduum cœpisset sanguinem expuere: siquidem huiusmodi destillationes minime tam breui tempore, sed post multos, non solum dies, sed etiam menses, soleant sputum sanguinis pręcedere. Hoc ipsum confirmat magnum Hippocratis argumentum, curatio,
quæ in summa est huiusmodi. Namque Galen. qui I.
huic mulieri non est ausus venam secare, propterea
quod iam quatriduum propter catarrhum propemodum sine cibo egisset, primum iussit, vt clystere acri vteretur, deinde, & crura manusque calefaciente pharmaco plurimum fricaret, & vinciret, mox caput raderet, atque illi medicamentum imponeret, quod ex palumborum stercore constat: post hæc cum mulier esset dormitura, theriacam dedit, circiter quatuor menses ante confectam, quo tempore propter præualentem succum papaueris, medicamentum potest, & somnum conciliare; & fluxiones tum siccare, tum leuiter crassiores reddere. Finito autem prorsus ca-
tarrho, cum Galen. ex respiratione, & certis indicijs II.
deprehendisset, pulmonem purgatione indigere, die
secunda, seruata muliere in omni quiete, & silentio,
repetitis frictionibus, & vinculis, forte etiam cly- III.
stere, vespere theriaca vsus est: die tertia coctum IIII.
mel illi copiose propinauit: die quarta theriacam dedit, non recentem, sed quæ iam summum vigorem adepta fuerat, capiti mulieris idem pharmacum impo-
suit, quod valenter tum calefaciendi, tum siccandi
facultate præditum est: die quinta valentius pul- V.
monem purgare aggressus est, ac deinde rursum ex interuallo eodem cyatho quod thapsiam recipit, capiti imposito vsus est: atque his præsidijs mulier recte se habuit, neque opera lactis opus habuit. Hæc summa est curationis, quam Galen. scribit, se Romanę mulieri adhibuisse; quæ quidem mihi videtur tantum abesse à legitima ratione curandi sputum sanguinis, quod propter salsam destillationem, atque erosionem venæ factum fuerit, vt, & potius contra videatur, & morbos, & symptomata, & omnia mala posse augere, id quod fiet adhuc manifestius, cum paulo post ex eodem Galen. de huiusmodi sputi sanguinis curatione tractabitur; sed res ipsa euentus omni luce clarius nostram sententiam confirmat, quandoquidem ex hac narratione manifeste, & certo colligitur, catarrhum prima die prorsus finitum esse, ac deinceps mulierem paucissimis dieb. bene habuisse, & pristinam salutem recuperasse. Namque puto constare inter omnes, salsam, atque erodentem destillationem,
quam Galen. quandoque malignam appellat, vix pos-
se tam celeriter, & vna die terminari, nec non spu- 6. epi. 3. 18
tum sanguinis ex venæ erosione ortum, quod Galen. auctore, nullam recipit curationem, posse tam facile ac momento temporis curari. Sputum factũ ex corro-

sione

sione est prauæ curæ, & difficilis, & est quasi illud, de quo desperauit: non enim sanatur, nisi cum remotione malitiæ complexionis, & istud non fit nisi in tempore, inquit Auicenna: de qua re alioquin manifesta, non est longius agendum. Cæterum ex numero eorum, qui sensum huius historiæ, & Galeni mentem non sunt assecuti, Auicenna excipiendus est, qui tradens rationem curandi sputi sanguinis secundum varias illius differentias, de sputo sanguinis ex destillatione hæc habet to. 3. tract. 3. c. 6. Cum accidit sputum sanguinis ex catarrho, & non est catarrhus acutus valde, & cholericus, phlebotometur homo, &c. paulo post: Et cum non valent ea, quæ diximus, non est excusatio curæ catarrhi, & retentionis eius cum iis, quæ sunt sicut abrasio capitis, & administratio emplastri facti ex stercore columbino, &c. Et Galenus quidem dixit, quod mulieri sputum sanguinis aduenit ex catarrho, quam clysterizauit clystere acuto, &c. qui hanc totam historiam, & curationem accurate describit, ac demum concludit: Et hoc regimen est bonum, &c. Ex quibus facile vnusquisque potest intelligere, Auicennam hac in re verum Galeni interpretem fuisse. Ex numero malorum interpretum Leonicenus quoque, & Iacobus inter recentiores excipiendus est, qui docet, mulierem propter catarrhum minime salsum, & erodentem, sed potius frigidum, & humidum, sanguinem expuisse.

Excusatur Gal. aduersus Trallianum.

Quod si ita hæc se res habet, vt mea quidem sententia certum est, illam se habere, satis cuique potest constare, quam temere, & nulla ratione Galen. a nonnullis, & potissimum Alexandro reprehendatur, quasi in curanda ea muliere præter methodum, & medicamento ex thapsia, & theriaca, & aliis præsidiis vsus fuerit, quæ tum corpus vniuersum, tum speciatim caput adhuc magis possunt calefacere, siccare, & destillationem augere: nec non quam frustra, & inutiliter Altimarus, & alii operam perdant, vt Galen. tueantur, cum reuera nihil sit reprehensione dignum, & summa cum ratione dicta remedia fuerint instituta, sicut euentus confirmauit. Sed redeamus ad rem. Hæc historia, tanquam illustre quoddam exemplum, satis cuique esse potest pro curatione sputi sanguinis, quod simpliciter ex destillatione proueniat, quæ in summa ad vacuationem totius corporis, ad reuulsionem, ad purgationem thoracis, ac postremo ad tollendos morbos partium, ac potissimum cerebri, potest referri: quæ quidem indicationes cum ex narratione Galeni manifestissime possint colligi, non indigent longiori explicatione. Atque hactenus de sputo sanguinis ex nimia destillatione.

Curatio sputi ab erodētē destillatione.

Si vero secundo modo sputum sanguinis propter erodentem destillationem contingat, de hoc pariter agit Gal. 5. metho. 14. & in hoc casu præter communes indicationes, peculiaris sese offert indicatio, regenerandi partem erosam, & deperditam: hoc autem præstant, vt Galen. docet 7. med. sec. loc. parum alimenta boni succi, qualia forent alica, ptisana, lac, & quæ ex lacte conficiuntur, partim medicamenta carnem gignentia, quæ ob id sarcotica dicuntur, qualia sunt thus, mastix, &c.

Elect. consolidans.

℞ *Conseruæ Rosarum.* ℥. ij.
Radicum consolidæ coctar. ℥. j.
Masticis.
Thuris ana. ʒ. ij.
Hypocistidos.
Balaustiorum. ana ʒ. j.
Syrupi de farfara. q. suf. M. f. Electuarium.

Sed hoc loco sciendum est ex Galeno 5. methor. 14. cum omnem erosionem, qualiscunque ea fuerit, difficile sanari, tum maxime illos ex vitiosi succi erosione vlcus in pulmone habent, quorum aliqui sibi videntur veluti salsilaginem quandam sputa sua gustare, prorsus insanabiles esse. Cum enim ad corrigendum succi vitium multo omnino tempore opus sit, interea, vt duorum alterum eueniat, necesse est, nempe, vel, vt siccando vlcus, quidam veluti callus fiat, atque ita illud plane euadat insanabile: vel non siccando, vt tum ipsum putrescat, tum quæ circa sunt, depascat, atque ita temporis spatio pulmones putrefaciat.

Præseruatio a sput. sang.

Post hęc Galen. agit de iis, qui vitiosis humoribus referti, destillatione ac tussi laborant, sed tamen nondum sanguinem reiiciunt, quæ tractatio etsi reuera non videtur ad hunc locum pertinere, minime est prætermittenda, cum sit digna maxima notatione.

Indicat.

Itaque Galen. docet summam huius curationis, aut verius prouidentiæ, in eo consistere, vt ægri neque tussiant, neque ex capite aliquid in pulmones defluat: hoc autem licet præcauere triplici præsidio. 1. Purgatione. 2. Stupefaciente medicamento, quale est diaspermatum. 3. prouidendo ipsi capiti. Quatenus ad purgationem pertinet, pluribus redundantibus vitiosis humoribus, medicamento quoque opus est, quod diuersas facultates habeat, & ad purgandas plures excrementorum species sit accommodatum, quales sunt pilulæ quę ex aloe, scammonio, colocynthide, agarico, bdellio, gummi arabico conficiuntur. Sed quid de sectione venę sentiendum est? Multi censent, eam esse pętermittendam, quod hę corpora acrioribus humoribus redundent, sint calida, & sicca, gracilia, atque ad sputum sanguinis, febrem hecticam, & phthisin quam maxime parata: Galenus vero aliter sensit, qui scribit ad hunc modum; ad finem capitis. Cęterum de mittendo iis sanguine, scire illud licet, quicunque parum habere sanguinis videbuntur, iis ad succum probiorem deductis, sanguinem detrahere poteris, tum rursum reficere, eosdem etiam rursum purgare, ac rursum reficere, denuoque si res suadet, sanguinem mittere, potissimum quibus veluti limus vitiosus, & crassus totus est sanguis; at qui validi sunt multique sanguinis, iis statim principio est detrahendus. Ex quo loco prorsus notabili, facile est intelligere, quam doctrina Galeni sit illustris, atque ille perpetuo sibi consentiat: etenim cum intelligeret, sputum sanguinis ac morbi magnitudinem imminere, qui scopus ab Hippocrate iam diu statutus fuerat detrahendi sanguinis, & adhibendę purgationis, statim se ad considerationem virium conuertit, vnde cum ex vna parte morbi magnitudo missionem sanguinis indicaret, ex altera vires propter redundantiam vitiosi succi minus viderentur constare, ita statuit, vt quicunque parum sanguinis habere, atque adeo debiliores esse videntur, quam vt id remedium ferre possint, primum ad generationem probi sanguinis deducantur, deinde illis sanguis detrahatur, neque id solum semel fiat, sed etiam bis, ter, ac sępius, nempe ea ratione, quam per epicrasim vocat 12. metho. 8. at qui multo sanguine redundant, validasque habent vires, iis statim a principio sanguinem detrahendum esse.

Atque hinc pariter licet nobis argumentum colligere aduersus illos, qui contendunt, ab vna sanguinis copia missionem sanguinis indicari: siquidem Galenus manifeste hisce ęgrotis, qui habent parum sanguinis, non veretur sanguinem mittere.

Contradictio Galeni.

Secundum fuerat pręsidium, pręcauendi, vt neque ęgri tussiant, neque aliquid ex capite in pulmonem defluat, per medicamenta stupefacientia: cum enim hi humores sint tenuiores, calidiores, & acriores, vnde facile possunt ad subiectas partes fluere, & tussim excitare, nulli dubium est, quin hęc medicaméta valeant eorum tenuitatem, caliditatem, acredinem remittere, & fluxionem compescere. Postremo autem Galenus docet, capiti prouidendum esse vsu cerati, facti ex thapsia, quod quidem pręsidium multas continet difficultates. Cum enim sit verisimile, vel potius necessarium eiusmodi humores acres, salsos, erodentes, ex calida, & sicca intemperie capitis ortum ducere, facile est intelligere medicamentum calefaciendi, & siccandi vi pręditum, quale est quod ex

thapsia conficitur, non solum non conuenire, sed etiam morbum posse augere, id quod ab ipso quoque Galeno traditum est. 6. de tuenda 9 qui docet calidam, & siccam capitis intemperiem remediis frigidis, & humidis corrigendam esse, ac nominatim reprehendit medicos, & quicunque medicamentum ex thapsia & synapi, ad caput solent apponere quoniam, inquit, si ex calida intemperie caput male habet, talia medicamenta nocent: expediat igitur hos frequenter balneo potabilis aquæ fouere, quo, & calidos vapores, qui in capite sunt, euocentur, & totum capitis temperamentum melius reddamus, &c. quæ sententia habetur 2. de med. secundum locos, & lib. 7. c. 1. Vnde inter cæteros Alexander miratur, quomodo diuinissimus Galen. nullo humectante, & refrigerante medicamento vtatur, sed contra statim ab initio ad siccantia, & calefacientia deueniat, quæ valent caput intemperatum adhuc intemperatius reddere, & ea quæ in thorace sunt, acriora efficere. Hic nodus admodum videtur difficilis ad expediendum: nonnulli respondent, huiusmodi vitiosos humores, vel ab aliqua parte, vel ab vniuerso corpore in caput deferri, neque illud calida intemperie laborare: quod quidem vix, aut ne vix quidem existimo fieri posse: alii aliter respondent. Ego vero censeo respondendum esse, Galen. lib. de tuenda valetu. vni corrigendæ intemperaturæ intentum fuisse, ac propterea summa cum ratione, ex vna parte medicamentum ex thapsia, & omnia calidiora improbare, ex altera autem frigidioribus vti, quæ vt ille inquit, possunt totum capitis temperamentum melius reddere: at vero lib. metho. medic. capitis intemperiem propemodum neglexisset, atque ad vnum symptoma, nempe ad impediendam tussim, & fluxionem materiæ ad thoracem respexisse; quod quidem ipso Gal. auctore 11. metho. 1. faciendum est, quonescunque symptomata valde vrgent, sicut contingit in præsenti; vnde cum pluribus congestis humoribus vitiosis, salsis, & erodendi vi præditis, grauissima ac fere insanabilia mala imminerent, sputum sanguinis, febris hectica, phthisis, si illi tussim efficerent, atque in thoracem defluerent, Galenus eam rationem complexus est, quæ non solum præcipua, sed forte etiam vnica restabat, vt tam certa pericula possent præcaueri, ea vero est, vt eiusmodi humores reuellantur, neque ad partes subiectas descendant, quod inter cætera medicamenta ex thapsia, vel quæ nobis sunt familiaria, vesicatoria, synapismata, & cauteria, quam maxime solent pręstare: etsi enim hæc calida medicamenta interea possunt calidam capitis intemperiem augere, tamen sperandum est, longe maius commodum cohibita destillatione, quam incommodum aucta intemperie, sequuturum esse, cum potissimum ægro ab imminente pernitie seruato, liceat deinde ipsam quoque intemperiē corrigere, sicuti videmus Galenum fecisse, qui post vsum calidioris medicamenti docet ægrum salubriter reficiendum esse, alimentis boni succi, frictionibus, inambulatione, balneo, quasi hac ratione deinceps velit ipsam quoque intemperiem corrigere. Itaque Galenus in morbo calido medicamento calido vtens, vnius symptomatis videtur rationem habuisse, quod Medici faciunt sæpenumero, qui, exempli gratia, in dysenteria ad leniendum dolorem infundunt seuum hircinum, oleum rosaceum, & similia, quæ vlceri sunt inimica: sic in dolore colico medicamentis stupefacientibus vtuntur, quæ pariter intemperiem intestinorum possunt augere, sic alia multa non desunt exempla, de quibus longius agendum non est. Atque hactenus de sputo sanguinis.

Cur olea in dysenteria adhibeantur.

CAPVT VII.

De Phthisi.

QVoniam frequenter, vt scribit Hippocrates 7. aphor. 15. 16 sanguinis sputo puris sputum, & phthisis succedunt, ideirco post sputum sanguinis de phthisi agendum est. Hæc vox Græcis dupliciter accipitur, vt notat Galenus 1. epid 2. 13 3. aphor. 10. 7. aphor. 16 Vno modo pro omni corporis extenuatione, & macie, quomodocunque contingat corpus extenuari, & tabescere. Altero magis proprie, pro illo affectu, cum totius corporis extenuatio, & macies fit, propter insanabilia vlcera pulmonis, cui febris hectica necessario coniungitur: nos autem prætermissa priore, & communi significatione, de posteriori tantum ac propria agemus in præsentia. Latini interpretes φθίσιν tabem conuertunt, sed forte præstat græcam vocem retinere, siquidem iam vidimus, tabem omnem corporis maciem comprehendere: verum, & illud sciendum est, vt idem notat Galen. 1. epid. 1 18. 4. aphor. 8. veteres medicos phthisicos appellare consueuisse, non solum qui phthisi laborabant, sed etiam illos, qui ad phthisim parati sunt, quales maxime sunt, quicunque sunt adeo angusto, & stricto thorace, vt a tergo instar alarum auium scapulæ promineant, secundum Auicennam 2. 3. 4. 20. deinde quibus caput facile impletur, quodque instrumentis spiritus multas destillationes transmittit: quod si ambo, & figura thoracis, & imbecillitas capitis simul conueniant, ex naturæ omnium maxime phthisi obnoxiæ sunt. Phthisis apud Aetium, Auicennam, & veteres prope omnes, est exulceratio pulmonis: at vero Hippocrates, & Galenus, si attente eorum verba considerentur, videntur aliter sentire. 7 aphor. 15. 16. Nam Hippocrates ita docet: a sanguinis sputo, puris sputum, a puris sputo phthisis: quod si phthisis sequitur sputum puris, & hoc phthisim præcedit, satis constat, phthisim ab vlcere pulmonis diuersam esse. Sic Galenus Hippocratem interpretatur, atque idem confirmat manifestissime, qui scribit ad hunc modum, commen. aphor. 16. Quam peculiariter Græci, ac maxime Athenienses phthoen appellant, eam nunc Hip. phthisin nominauit, cum propter insanabilia pulmonis vlcera totius corporis attenuatio fit, & macies, cum debili febre coniuncta. Itaque phthisis non aliud est quam malus habitus, & summa extenuatio totius corporis cum febre hectica, & reliquis symptomatib. de quibus statim sermonem habebimus. Vnde qui docent, phthisin esse vlcus pulmonis, potius causam phthisis, quam phthisin videntur explicare.

Nomen.

Differentiæ phthisis variæ possunt afferri, sed illæ præcipuæ esse videntur, quæ sumuntur a causis, neque solum ab vlcere pulmonis, quod illud fit, vel paruum, vel magnum, vel corrodens, vel sine corrosione, vel alterius conditionis, sed etiam ab iis, quæ vlcus in pulmone possunt excitare: namque id potest fieri, vel ex salsa capitis destillatione, vel ex vitiosis humoribus, qui in toto corpore continentur, vel ex pure contento in thorace, & suppuratione, vel ex sumpto erodente veneno, vel demum maligno, & latente iure hæreditario; ad quem modum sępe videmus totas familias misere phthisicas fieri, & mori. Signa quę futuram phthisin denuntiant, diligentissime sunt animaduertenda, vt si fieri potest, tam perniciosus morbus pręcaueatur. Primum sumitur ex corporum pręparatione, de qua ex Galen. dictum est. Secundum ex ętate, de qua Hippocr. 5. apho. 9. Tabes fiunt maxime ab anno 18. vsque ad 35. huius rationem docet Gal. 3. aphor. 29. qui inquit, illud minime ratione ętatis contingere, sed potius propter multos, & graues errores, quos in tali ętate constituti in victus ratione committunt: siquidem homines huius ætatis saltant, currunt, vena-

Causæ.

Signa futuræ phthisis.

tio-

tionem, & alia immoderati laboris genera exercent, vnde accidit venas disrumpi, ex quo postea, & sputum sanguinis solet succedere. Sed Philotheus auctor Græcus, in commen. apho. Hipp. alias quoque rationes adiungit, quod nimirum in adolescentibus sanguis fit copiosus, quo repleta vasa tenduntur, & rumpuntur: in iuuenibus vero fit, quod fit redundantia sanguinis biliosioris, & acrioris, qui & sanguinis sputionem, & phthisin valet excitare. Tertio hæc signa colliguntur ex aere, & tempore anni, vnde in constitutione inæquali, ac potissimum autumno, phthisis frequenter contingit, vt colligitur ex Hippoc. & Galen. 3. aphor. 10. & 22. quod sine dubio in temporis, & aeris inequalitatem, nec non imbecillitatem caloris naturalis referendum est. Quarto colliguntur hæc signa ex quibusdam causis præcedentibus exempli gratia, si parentes, si fratres phthisi laborarunt, si destillatio acris, & salsa diutius perseueret, si præcedat sputum sanguinis, suppuratio: hæc omnia futuram phthisin possunt denunciare. Postremo hæc signa accipiuntur ex medijs quibusdam dispositionibus, & symptomatibus veluti si videamus rebelles quasdam, & molestissimas tusses, si ægri in regione thoracis nonnullos dolores pungitiuos percipiant, si difficilem habeant spirationē: hinc enim licet colligere, iam materiam petere tunicas pulmonis, & periculum imminere, ne ille erodatur. Apud Auic. est peculiare caput de præparatis ad phthisin, 30. 3. tract. 4. 20.

Signa præsentis phthisis. Secundo loco sunt signa quæ præsentem phthisin demonstrant, quæ tria potissimum sunt ex Galen. 7. aphor. 16. Primum est vlcus pulmonis, cuius manifestissimum, & certissimum est signum, pus quod per tussim reijcitur. Sed quoniam pituita interdum crassa est, admodum similis puri, adeo vt Medici frequenter

I. Signum. *Pus a pituita quomodo discernatur.* to hoc iudicio dissentiant, Auicen. duo tradit indicia quibus pus a pituita liceat discernere, 10. 3. tract. 4. 17. primum est ex odore; namque si vtrumque, & pus & pituita proijciantur in ignem, pus fætidum reddit odorem, pituita minime. Secundum est, quoniam si vtrumque ponatur in aqua, pus residet, & deorsum descendit, pituita vero supra aquam natat, neque ad fundum tendit, quod tamen posterius signum experientia confirmat, non esse perpetuo verum, cum ipsa quoque pituita, si admodum crassa fuerit, quandoque ad fundum descendat Cælius Aurelian. lib. 2. de morb. acutis 14. aliter hanc distinctionem facit, qui inquit, pus a sputis purulentis discerni calore, substantia, odore, colore, siquidem re vera pituita est albidior pure, quod semper ad liuidum videtur declinare: sic virtusque substantia diuersa est, cum pituita minus ex parte sit viscida & tenax, quod non contingit in pure, nisi illud pituitæ permistum fuerit. Quo loco notandum, Cælium experimentum de aqua aliter interpretari, quam Auicen. & practicantes faciant; qui non considerat, vtrum pus, & pituita descendant nec ne, sed inquit sputa purulenta admixta aquæ facile solui, pus autem difficile: quod tamen neque per petuo verum esse deprehenditur: vnde forte signum tertium ex odore, reliquis certius habendum est: quandoque sputa non solum igni imposita, sed etiam sine igne, & ab ægro, & ab omnibus fætida deprehenduntur.

II. Signum Secundum signum phthisicis est febris hectica, & ratio est, cum enim ab vlcere pulmonis non solum fumi & vapores putridi, sed ipsa quoque materia putrida facile ad cor transmittatur, propter summam vtriusque visceris propinquitatem, & coniunctionem hinc sequitur necessario, in phthisi substantiam cordis poni in calefacto esse, ægrumque febre hectica laborare: de qua tamen febre notandum ex Gal. 1. aph. 12. eā quotidie ac præcipue ad noctem accessiones habere, quod mea sententia de alteras potius febre putrida, quam de hectica intelligendum est, vt forte ex hoc Galeni loco liceat colligere, phthisicos non solum febre hectica, sed etiam putrida laborare. Itaque phthisici habent pulsus paruos, imbecillos, post sumpta alimenta incalescunt, ac cætera habent signa febrium hecticarum.

III. Signū. Tertium signum est macies vniuersi corporis, quæ laborantibus duabus tam præcipuis partibus, pulmone, & corde, propter debilitatem, & defectum caloris naturalis contingit necessario: vnde, vt scribit Galen. in lib. de causis morborum 7. in his ægrotis apparet facies hippocratica, nares acutæ, collapsa tempora, oculi concaui, &c. de quibus Hipp. 1. prog. 6. & 7. Atque hæc tria sunt præcipua signa phthisis, ad quę cętera omnia quęcunque ab alijs afferuntur, possunt referri.

Signa differentiarum De signis differentiarum, vtrum vlcus pulmonis sit magnum an paruum, præcipue cognoscitur ex materia quæ educitur; vtrum illud sit corrodens nec ne, ex præcedentibus causis, veluti destillatione salsa præcedente, potest deprehendi: sic alia signa different. ex modo generationis, tempore, & reliquis ęgris referentibus facile possunt intelligi.

Curatio. In phthisi præcipuæ curandi indicationes ab vlcere pulmonis tanquam a proxima causa, desumuntur. Sunt autem vlceris abstersio, regeneratio carnis deperditæ, vnio vel consolidatio, ac postremo vniuersi corporis nutritio, & restauratio: quibus perpetuo coniungendæ sunt communes indicationes, & vacuandi vniuersi corporis, & reuellendi a partibus laboran-

Prognosti. tibus. Vtrum liceat his indicationibus satisfacere, nec ne, hoc opus, hic labor: multa dicuntur, & scribuntur a Medicis, sed vno verbo, ego quidem censeo neminem, qui vere sit phthisicus, vnquam sanatum fuisse, neque posse deinceps sanari, etsi Gal. neque omnem spem salutis videtur auferre, 4. de locis affect. 5. vbi inquit, vlcera pulmonis celerrime quidem fieri, sed curationem, vt quibusdam videtur, non admittere, vel vt alijs placet, difficulter admodum sanari: ac rursum 5. meth. 8. in prin. vbi docet, vlcera pulmonis difficillima ad curandum esse: etsi enim difficillime curantur, tamen ea quandoque videntur posse curationem recipere: de qua re idem scribit Galen. loco citato, veteres quoque medicos dissentientes fuisse, siquidem nonnulli existimabant, vlcera hæc non solum difficulter, sed nulla prorsus ratione posse sanari, quod, & ratione & experientia confirmabant: ratione quia pulmo propter respirationem in continuo motu versatur, cum quæ debent sanari, omnimodam quietem requirant: experientia autem, quod neminem ita laborantem sanatum viderint. Rationes autem propter quas vlcera pulmonis aut difficilem, aut nullam recipiunt curationem, praclare explicantur a Galeno 5. metho. 8. & 11. & in summa sunt huiusmodi: primum quod pus ex pulmone nequeat satis expurgari, sicuti, exempli gratia, sit laborante vtero, & vesica, ex quibus partibus illud facile de labi atque elui potest, cum in phthisi nulla alia purgationis ratio relinquatur, præter eam quæ fit in tussi. Secundo quod non sine multo labore, motione, & dilaniatione visceris, tussis fieri possit, cum sit alioqui necessarium, partes vlceratas quę debent sanari, in maxima quiete permanere, adeo vt ægri sensim respirent, neque quidquam loquantur: ex quo Galen. arguebat opinionem eorum, qui putabant curationem phthisis esse desperatam, quia pulmo propter respirationem in continuo sit motu; in qua opinione multi etiam hoc tempore versantur; cum potius istud contingat propter puris expurgationem: siquidem ex vna parte tussis adhuc magis vlceratas partes dilaniat, atque phlegmonem rursus excitat, ex altera, perducta phlegmone ad suppurationem, puris expurgatio iterum est necessaria, adeo vt perniciosus quidam fiat circulus, vt tussis phlegmonem augeat, & phlegmone tussis operam requirat. Sed Galen. postremo aliam quoque rationem adiungit, cap. 11. ad finem 5. metho. quod nēpe remedia, quæ ad curanda vlcera pulmonis

sunt accommodata, nequeant vlcus contingere, sicuti fieret in ventriculo, sed necesse habeant per longissimum spatium ab ore ad partes affectas penetrare, vt interea eorum vis in tanto itinere non solum remittatur, sed fortè etiam amittatur. Propter has igitur rationes, vlcera pulmonis iuxta Galenum, aut difficulter, aut potius nullo modo possunt sanari. Si quis plura de hac re cupit scire, is videat Conciliatorem diff. 194. Apud Hippocratem sunt apho. 11. & 12 lib. 5. & 10. lib. 7. qui non solum certissimum phthisis periculum, sed proximam quoque ęgroti mortem declarant. Cum igitur phthisis, vel difficillime, vel potius nulla ratione possit curari, superuacaneum videtur de illius curatione verba facere: sed quoniam, vt Galenus scribit. 5. metho. 14. nonnulli ęgroti, qui accommodatis pręsidijs vsi sunt, id saltem lucrifecerunt, vt vlcus non vltra progrederetur, neque maius fieret, sed eo exiccato, & quodam veluti callo inducto, ipsi longiorem vitam viuerent, etsi, vt idem scribit Gal 4. de locis aff. 5. hęc vlcera callosa progressione temporis, & qualibet leui occasione promptè iterum exulcerantur, propterea nos breuiter illud vnum docebimus, quomodo phthisici tractandi, & regendi sint, quandoquidem nequeunt perfectè curari, vt saltem longiori vita, & minori cum incommodo frui possint.

De ratione pręseruandi illos, qui potissimum ex destillatione ad phthisim sunt procliues, tam satis diximus cum Gal. itaque non est, vt de illis iterum agamus. Summa igitur curationis phthisis consistit in siccatione vlceris pulmonis, & nutritione vniuersi corporis. Ratio pręsidiorum quæ ad hasce indicationes sunt accommodata à Gal. admodum paucis continetur: primum vsu lactis 2. mutatione aeris. 3. victus ratione. Postremo nonnullis partim internis partim externis medicamentis, de quibus sigillatim dicendum est. Sed illud primum sciendum, in hisce ægrotis, & propter debilitatem virium, & propter alias manifestas rationes, nullum, vel missioni sanguinis, vel purgantibus medicamentis, vel alicui insigni vacuationi locum superesse, vnde non alia vacuandi ratio mihi probetur, quam per mollia quędam clysteria, & nonnulla leuissima, & lenientia medicamenta, quæ præter vacuationem communium excrementorum, possint quoque nimiam corporis caliditatem, & siccitatem remittere.

Clyster lenis.

R Decoctionis foliorum maluarum.
Violarum.
Lactucæ lib j.
Olei amygdalarum dulcium,
Violati.
Sacchari rubei ana ℥ j. ß.
Ouatino integra. M. pro clystere.
R Succi ptisanæ diluti lib. j.
Olei chamemælini.
Sacchari rubei ana ℥ j. ß.
Olei violati ℥ iij. M. pro clystere.

De medicamentis nullum occurrit præstātius cassia, & syrupo violato solutiuo.

R Florum cassiæ nouiter extr. ℥ j.
Pulueris hyssopi ℈ j. M. f. Bolus.
R Syrupi violati solutiui ℥ iij.
Decoctionis borraginis.
Capillorum veneris q. suff. M. f. Potio.

De usu lactis.

De lacte, & commodo illius vsu, præterito anno tractantes febrim hecticam, diximus diffuse, in præsentia satis fuerit pręcipua, & vtiliora capita in medium proferre. Primum vero illud sciendum est ex Galeno 3. de alimen. facult. 16. de succorum bonitate, & vitio. 4. 5. metho. 13. 7. metho. 6. curandis phthisicis lacte nullum præstantius, & congruentius remedium posse inueniri, adeo, vt nonnulli fuerint in ea opinione, multos, quibus vlcus in pulmone fuerit, solo vsu lactis posse sanari, dummodo illud exhibeatur, antequam id magnum, & callosum fiat: siquidem præterquam quod

Lactis virtus.

lac inter cętera omnia corpus opportune nutrit, optimumque sanguinem generat, & acrimoniam vitiosorum humorum corrigit, id quoque habet, vt interna vlcera possit abstergere, & consolidare, adeo, vt omnes propè conditiones videatur obtinere, quæ ad hanc rem sunt accommodatę: de quo Mesue inter cęteros, hæc habet: Phthisicis lac est res alimentalis, & dilecta nimis, & est ex rebus velocis conuersionis in sanguinem, & est medicina abstergens vlcus, virtute serositatis eius, & conglutinans ipsum, virtute caseitatis eius.

Lac humanum.

Cęterum inter omnia genera lactis, testimonio veterum medicorum, & Galeni, lib. de succorum bonitate, & vitio, 4. de marcore 9. 7. metho. 6. certum est lac humanum principem locum obtinere, ac maxime si quis ex mamma mulieris illud velit accipere, siquidē quamprimum ex ipsis mammis exit, propriam facultatem, & præstantiam amittit. In secundo loco est lac asininum, quod omnium tenuissimum est, minime coagulatur, & vndique facile, & velociter digeritur, quod pariter Galenus cupiebat, vt æger ex mammis asinæ assumeret, aut si id nequit fieri, vt saltem quam minimo tempore in ambiente aere moretur, atque ex mammillis adhuc calens protinus hauriatur. In tertio loco ab Auerroe 7. colliget. 15. ponitur lac caprinum, quod ex Galeno 5. metho. 12. inter lac vaccinum, quod crassius est, & asininum, quod est tenue, medium existit: quod quidem lac caprinum ab Auicenna maxime probatur. 10. 3. tract 5. cap. 5. propter quandam astrictionem, qua videtur præditum: quodcunque autem lac fuerit, illud perpetuo est eligendum, quod optimū est: de cuius bonitate, & pręstantia videatis Galenum 7. metho. 6.

Sed neque illud est prætermittendum, præter cęteras conditiones boni lactis id quoque futurum vtilissimum, & præstantissimum, si animal in congruis, & accommodatis pascuis nutriatur; ea vero sunt quæ primo sint in loco edito, neque propè stagnum, aut paludem, ex quibus humidiores vapores efferantur, neque plane à sole sint auersa: deinde in quibus sint herbæ, & frutices, quę salubre simul, & adstringens lac reddant, qualia sunt ribes, arbutus, hedera, lotus, polygonum, melisso phyllon, &c. qualia pascua singulari quadam prærogatiua celebrantur à Galeno, quæ inter Neapolim, & Surrentum ad Tabias conspiciuntur, cuius loci diffusam atque elegantem descriptionem, totamque historiam Galenus tradit. 5. meth. 12. 10. metho. 11. 4. de ratione victus. 29. Lacti consueuit Galenus permiscere pauxillum mellis despumati tepidi, ne illud cogetur in ventriculo, quandoque & sal, si velimus lac citius ad aluum descendere, quæ quidem maxime in phthisi, in qua perpetuo vlceris siccationem intendimus, mihi viderentur opportune permiscerii: sed ego præter modicum salis loco mellis parum sacchari,

Quantitas lactis.

quod iucundius est, consueui permiscere. Quatenus ad lactis quantitatem pertinet, quam licet exhibere, illud potius quadam cōiectura, quam certa ratione pōt sciri. coniectura autem est, si lac non corrumpatur, neque fluctuet in ventriculo, neque vires grauet, id quod potissimum licet intelligere, si motus arterię partim ante, & partim post sumptum lac diligenter animaduertatur, & inter se comparetur: namque si illud corruptum fuerit, eiusmodi fiunt pulsus, quales ventriculo male affecto solent contingere; si vero id corruptum non fuerit, tunc pulsus & maiores, & vehementiores euadunt. Galen. primum lactis asinini non plus dabat vno cyatho, nempe ad ℥. j. & ß. quod si ventriculus id bene ferret, alterum dimidium cyathum, ac deinde rursum dimidium adijciebat, sicque sensim ad moderatam quandam lactis mensuram ascendebat,

Quib. lac noceat.

quam quidem ego puto quartam, quintam, vel ad summum, sextam vnciam continere. Verumtamen circa vsum lactis perpetuo memoria tenenda sunt præcepta Hipp. & Gal. 5. aph. 64. nempe vt phthisici, & cæteri

ægroti

ægroti ab eo caueant, quicunque capite dolent, putrida febre laborant, plurimum sitiunt, & viscera obstructa ac flatulenta habent: quibus Conciliator alias quasdam magis proprias rationes adiungit, fluxionem catarrhi, nauseam, cibi fastidium, & similia, quæ non carent ratione: diff. 194.

Aer phthisicorum. Tabiæ.

Secundum præsidium est permutatio aeris, & præcipue ad aerem sicciorem, quem certum est siccando vlceri pulmonis multum valere: vnde Galenus consueuit suos phthisicos ad Tabias mittere, de quo loco atque illius salubritate paulo ante diximus. Sic Cornelius Celsus 3. lib. 22. scribit, si vires patiantur, longa nauigatione, & cœli mutatione opus esse, ideoque aptissime ex Italia Alexandriam iri. Quod si aer talis natura haberi non possit, accenso igne ex lauro, iunipero, & similibus odoratis medicamentis, & omni ratione talis arte præparetur.

Victus phthisicorum.

Tertio loco est victus ratio, quæ consensu omnium in curatione phthisis maximi est momenti, & vno verbo alimenta sint optimi succi, facilis coctionis, & distributionis, paucorum excrementorum, qualia sunt, exempli gratia, ptisana hordeacea, alica, panis ex optimo iure præparatus, oua recentia, testes pullorum non coeuntium, optimæ carnes pullorum, caponum, perdicum, turdorum, auium paruarum, potissimum in montibus degentium: nostri autem communiter practicantes quam maxime extollunt carnem cancrorum, testudinum, cochlearum, ranarum, quia, vt illi inquiunt, propter substantiam insitam, & tenacem possunt vlcera pulmonis consolidare, & propter suam frigiditatem valent humorum acrimoniam remittere: itaque husce carnibus, & contusis, & destillatis, & variis rationibus præparatis, & pro alimento, & pro potione, maximopere delectantur. Cæterum si quis velit huic rei vel parum animi adhibere, cum hęc omnia animalia non nisi limo, & rebus limosis nutriantur, cum sint crassissimę, & terrę substantię, quiuis facile, nisi fallor, intelliget, & fatebitur, illa nō nisi sanguinem crassum, terreum, melancholicum, ac plane viuosum generare, difficillime concoqui, & esse quam maxime excrementosa, adeo, vt tantum absit, vt huiusmodi alimenta possint phthisicos iuuare, vt contra magis valeant illos vehementissime lędere, & tanto citius interficere.

Carnes cochlearum, & testudinum an cōuenians.

Postremo sunt nonnulla medicamenta, partim interna, partim externa, quæ omnia ad siccationem vlceris sunt potissimum accommodata, ac primum sunt me dicamenta interna, exempli gratia, syrupus myrtinus, de rosis siccis, pulmo vulpis exiccatus, bolus armena, terra Lemnia, lapis hæmatites, ammoniacum, galbanū, myrrha, cinnamomum, ac tandem magna antidota, theriaca, mithridatum, ambrosia, athanasia: de quibus videatis Galen. 4. de locis affect. ad finem. Verum inter cætera omnia communi omnium consensu saccharum rosaceum in hac tota curatione videtur principem locum obtinere, de quo quidem medicamento Auic. inter cæteros, præclarissimum reddit testimonium, quando profitetur se in diuersis corporibus, & regionibus illud multoties expertum fuisse, nempe vt æger vtatur sacharo rosaceo recenti toto anno omni die, quantum potest, quamuis multum fit, adeo vt etiam illud cum pane assumat: qui narrat historiam de quadam muliere phthisica, quæ ad vltimum terminum mortis decurrerat, quam ille inquit sursum, & sanatam, & impinguatā esse. Deinde sunt medicamenta externa, ac potissimum bene odorata, ex quibus vapores eleuati, & cum aere permisti, & per inspirationem attracti, egregie possunt vlcera pulmonis exiccare; talia fuerant apud Galen. hedychroum, spicata & foliata vnguenta, quorum mentionem facit 4. de locis aff. ad finem, quæ ille iubebat ęgrotos per integros dies odorari, assidue naribus admouendo, nec non iubebat illa intra nares imponi, dū irent dormitum, vt ex tam frequenti vsu die noctuque harum rerum beneolentium pulmones tanto magis siccarentur, & iuuarentur. Si quis cupit habere descriptionem horum medicamentorum, sciat hedychroum describi ab Aetio lib. 13. 89 a Paulo lib. 7. 11. Foliatum ab Aetio lib. 16. 121. Spicatum sequenti cap. 122. quorum imitatione licet nobis nonnulla medicamenta odorata, & quasdam paruas pilulas conficere, ex rosis, sandalis, ligno aloes, cinnamomo, ladano, &c. quæ assidue manibus gestentur, & naribus admoueantur. Auic. & Arabes præterea vtuntur suffumigiis, qui deueniunt vsque ad sulphur, arsenicum, &c. quę forte suspecta videri possint, cum periculum sit, ne vlcus magis augeant, & fortasse magis obsint, quam prosint: vnde Galen. nullam eorum mentionem facit.

Interna medicamēta.

Saccharū rosaceū pręstantissimū.

Externa.

Pilulæ pro phthisi.

Hactenus de phthisi, de qua monendi estis, hoc malum non solum esse perniciosum, ac nullam curationē recipere, sed etiam quam maxime esse contagiosum, adeo vt non solum conuersatio cum phthisicis sit periculosa, quod a Gal. traditum est 1. de diff. feb. 3. sed etiā illius contagium certe mirabili, & inexplicabili ratione, ad parietes, ad trabes, & ad vniuersum cubiculum transeat; itaque cum phthisicis, & eorum rebus omnibus caute admodum, non solum tempore vitę, sed etiam post eorum mortem agendum est.

Phthisis est contagiosa.

CAPVT VIII.

De Tremore Cordis.

QVi ante nos medicinam practicam professi sunt, soliti fuerant primo anno agere de morbis capitis, & thoracis, vsque ad affectus cordis, quos in proximum sequentem annum reiiciebant, in quo de morbis ventriculi, & reliquarum inferiorum partium agi solet: quod quidem consilium cum mihi non satis probaretur, quoniam male ea videntur disiungi, quę natura certis sedibus coniunxit, statim mihi licęat, pro nostro instituto, ad affectus eordis deuenire: ac primum id queritur, quibusnam, & quot morbis cor possit laborare? De morbis in intemperie nemo dubitat, quin cor omni intemperie, & simplici, & composita possit laborare: sed dubium est, an illud pręterea possit laborare morbis ex intemperie cum materia, quales sunt inflammatio, & reliqui humores pręter naturam: quin etiam dubium est, an cor possit laborare solutione continui: de qua controuersia habetis apud Conciliatorem longam, & accuratissimam disputationem 97. de qua cum nolim prolixius agere, mihi satis sit in præsentia vnam Galeni determinationem afferre, quę est huiusmodi 5. de locis affect. 3. Si vulnus ad aliquem ventriculorum cordis penetret, confestim hominem cum copiosa sanguinis profusione mori, ac præsertim vbi sinister ventriculus fuerit vulneratus: si vero vulnus vsque ad ventriculum non pertingat, sed in cordis corpore cōsistat, tunc aliquoi ęgrotos non solum ea die, qua vulnerati fuerunt, sed sequenti etiam nocte vixisse, sed tamen iis quoque mortem, phlegmonis ratione secutam esse: ex quibus id licet colligere, cor nullum vulnus diu non posse perferre: quod item Galenus confirmat 6. apho. 18. cum enim Hippocrates doceret vulnera vesicę, cerebri, cordis alicuius tenuioris intestini, ventriculi, iecoris, lethalia esse, Galenus hanc sententiam recipit & interpretatur de solo corde verissimam esse, quo vulnerato, ille inquit, in confesso est apud omnes, mortem necessario succedere, cum de cęteris partibus sententia tantummodo veritatem contineat, si vulnera magna, & profunda fuerint. Quod autem de vulnere diximus, idem de inflammatione dicendum est, de qua item scribit Galenus 5. de locis aff. 2. se manifeste in gladiatoribus vidisse mortem sequi simillimam iis, qui cardiaca syncope pereunt: quod item de abscessibus, ac reliquis tumoribus statuendum est. Ad quem modum legimus quoque apud Galenum 3. de præsagit. ex pul. 3. putrescente substantia cordis, sicuti contingit in febre hectica

Quibus affectibus cor corripi possit.

pesti-

pestilenti, nullum prorsus alicui medicinę locum superesse: vnde Aristoteles quoque scriptum reliquit. 3. de partibus animalium, capite 4. postremis verbis, & 4. de quibus 2. ad finem, cor solum inter viscera, & omnes partes nostri corporis nullum pati vitium graue; idque recta ratione: cum enim, ille inquit, principium corrumpitur, nihil est quod cæteris, quæ inde pendēt, præbere auxilium possit, &c.

De tertio genere morbi in mala cōpositione, cor neque morbo in numero, neque in situ, neq; in reliquis videtur laborare, siquidem, vt dicit Aristoteles 3. de partibus animalium 6. 4. de generationem, animal. nonnulla animalia non solum terrestria, sed etiā aquatica, reperta sunt habere duo hepata, duos lienes, duo capita, nōnulla sine liene, sine iecore, at vero nullum vnquam animal repertum est sine corde, vel quod duo corda habuerit, vel quod non vnum perpetuo locum obtinuerit.

Cæterum ijs prætermissis, inter reliquos morbos cordis palpitatio reperitur, de qua mihi propositum

Nomina. est in præsentia verba facere. Plerique omnes hunc morbum tremorem cordis appellant, sed, vt ego puto, minus proprie, si velimus exquisitam nominis proprietatem obseruare: namque tremor, vt Galenus docet 2. de sympt. causis 2. lib. de tremore 5. est motus deprauatus sursum deorsum, compositus ex motu voluntario, facultate animali partem sursum attollente, atque ex motu inuoluntario, propter grauitatem membro deorsum tracto: vnde cum tremor, eodem Galeno auctore, fieri non possit sine hominis voluntate, atque opera musculorum, quos constat motus voluntarij instrumenta esse, cor autem non sit musculus, neque ex voluntate moueatur, id concludendum videtur, cor nullo modo tremore posse laborare: itaque alteri inscribentes de palpitatione cordis, id magis apposite mihi videntur facere: etenim tametsi neque fortasse in hoc motu cordis omnia quadrans, quæcunque in vera palpitatione necessario concurrunt, tamen satis cuique esse debet Galen. auctoritas, qui inter cæteras partes, ventriculum, vesicam, vterum, iecur, lienem, &c. 2. illo de symp. causis 2. ipsas quoque arterias, & cor enumerat. Verum siue hoc siue illo nomine vtatur aliquis modo rem intelligamus, id nihil refert, nos perpetuo palpitationis nomen tenebimus.

Quid sit. Quid sit cordis palpitatio, ex communi hominum notione patet, nimirum motus in quo illud præter naturæ institutum dilatatur, & constringitur, siue eleuatur, & deprimitur: ex quo id quoque potest satis constare, huiusmodi motum cordis symptoma esse, actionem laetam facultatis animalis, non abolitam, non imminutam, sed deprauatam: quæ doctrina est Galen. de sympt. diff. 3.

Differ. Differentiæ huius symptomatis variæ sunt, ac primum a quantitate, & magnitudine. Palpitatio alia est insignis, adeo vt cor saltare videatur, hinc nonnulli talem motum saltum cordis nominant, qui non solum manibus percipitur, sed etiam oculis manifestissime perspicitur: alius est tam paruus, & remissus, vt vix ad tactum sentiatur.

Secundo sunt differentiæ a qualitate motus: nam palpitatio aut sola, & simpliciter euenit, aut cum quadam significatione, quod cor ipsum in humore moueatur: quæ differentia est Gal. 5. de locis aff.

Tertio sunt differentiæ a tempore: palpitatio alia recens, alia antiqua est; tametsi scribit Galen. & confirmat experientia, neminem hoc morbo laborantem, longiorem vitam viuere, & ad senectutem peruenire. Præterea alia est periodica, vt suas quasdam accessiones habeat, alia est continua, quæ nunquam intermittis, sed continenter affligit.

Quarto sunt differentiæ a coniunctis: cordis palpitatio vel est cum febre, vel sine febre: quo item de ætate, tempore anni, ac reliquis dicendum est, de quibus sæpissime dixi.

Quinto, & postremo sunt differentiæ a causis, de quibus sunt maxime controuersiæ, ac variæ auctorum opiniones, quas omnes propter angustias temporis mihi libet in præsentia prætermittere, atque eam tantummodo sententiam proferre, quam censeo magis Galeno consentientem, & veriorem esse; quoniam *Causæ palpitationis.*
Gal. 2. de symp. causis 2. generaliter inquirens causas palpitationis, ab iis quę manifestissime apparent, nimirum palpitationibus quę in palpebris, supercilijs fronte eueniunt, hac methodo progreditur: etenim cū in iis partibus externis cutis videatur attolli & dilatari, ad eum modum quo attolluntur & dilatantur arteriæ, certum est huiusmodi partes non a se ipsis & propter insitam earum facultatem attolli & dilatari, siquidem illud perpetuo facerent, & eo potissimum tempore quo sanæ essent, sicuti videmus arterias facere, quæ perpetuo attolluntur & dilatantur.

Cum igitur palpebræ, supercilia, & similes externæ partes, neque semper, neque dum sanę permanent, soleant dilatari, perspicuum esse potest, quod a seipsis non dilatantur: quod si a seipsis non dilatantur, ut omnino ab aliqua substantia quę in ipsas partes influat dilatentur, necesse est: est autem uero consentaneum talem substantiam duplicem esse posse, vel humorem, vel aeream substantiam: sed illam non esse humorem celeritas tum generationis, tum solutionis, quę in palpitatione contingit, satis superque demonstrat: namque palpitatio celeriter fit, & statim desinit: nullus autem humor potest ita celeriter influere, ac multo minus recedere, potissimum in partibus faciei, ubi nudis propemodum ossibus cutis supertenditur, in quibus partib. verisimile est, humorē difficilē trāsitum habere, neq; ita facile influere aut recedere; vnde Gal. concludit necessario, quę palpitationem efficit, nō esse humorē, sed aeream quandā substantiam, quā certum est facile & expedite omnes partes corporis permeare. Et si quis rursum quęrat, qualisnam sit huiusmodi aerea substantia? nunc respondet Galen. eam non aliam esse, quam vaporosam, crassam & quantitate multam, pro ratione spatij in quo continetur: namque si hæc materia tenuium partium & pauca foret, illico ex corpore defluere, neque posset partem attollere, dilatare, & palpitationem efficere.

Ex iis tandem colligit Galen. palpitationes in illis fieri, in quibus particula quomodocunque est refrigerata: & ratio est manifesta: nam quod animali secundum naturam se habenti, & tempore sanitatis, per calidum innatum, attenuatum, & exacte elaboratum, quotidie ex corpore defluebat, id nunc calore per frigus reddito debiliore non ita potest attenuari, sed crassius euadit, unde non ita facile & prompte, ut antea, transpirat, sed sub cute detinetur, & in transitu, facta constipatione a frigore, moratur, impeditur & non egreditur; ex quo fit, vt idem scribit Galen. in lib. de tremore, pal. &c. capit. 5. ut ad palpitationem efficiendum maxime concurrant ętas frigidior, natura corporis frigida, regio frigida, tempus anni hybernum, vita otiosa, saturitati, & ebrietati dedita, alimenta frigida, & flatulenta, & vno verbo, quęcunque corpus refrigerant, crassumque, flatuosum, & nebulosum spiritum possunt generare; iis autem contraria, palpitationes statim auferant: nam ea quę calefaciunt, spiritum attenuāt, & corpora rara, mollia, & transpirabilia efficiunt: quę autem refrigerant, densant, cogunt, meatus corporis occludunt, spiritumque turbidum, & crassum reddunt. Quod si de Galen. sententia vere statutum est, palpitationem generaliter a frigidiore causa perpetuo ortum habere, ego quidem nescio quomodo non idem liceat spectatum de palpitatione cordis statuere. Si quis vero est qui iis non acquiescat, is rursum Galen. audiat. 5. de locis aff. 2. qui primum ex proposito tractans causas palpitationis cordis, non alias quam causas frigidas affert, copiam humoris contenti in pericardio, & alia id genus, de quibus statim sermonem habebimus:

deti-

deinde summam totius curationis constituit in victus ratione nec non medicamentis, quæ calefaciendi, & extenuandi vim habeant: quæ item omnia huiusmodi alimenta, & medicamenta certissimum est non aliis, quam morbis & causis morborum frigidis conuenire.

Notatur Trincauel lus. Neque vero ab hac opinione me potest dimouere argumentum Trincauelli, & aliorum, qui putant palpitationem cordis ex causa calida ortum ducere, propter eam præcipue rationem, quoniam Gal. affirmat, missionem sanguinis omnibus hoc morbo laborantibus semper prodesse, quasi vero indicatio huius præsidii non a magnitudine morbi, sed a copia, & quantitate humorum, nec non a qualitate petenda sit, neque liceat in morbis frigidis, & copia frigidorum humorum sanguinem mittere: de qua absurda opinione alias dictum est satis.

Verum ad proprias causas palpitationis reuertamur, quæ ex Galen. colligi possunt 5. de locis affect. 2. & sunt huiusmodi. Primum nimius humor vrinæ similis, contentus in membrana cor ambiente, quam pericardium vocant. Secundo tumor præter naturam, humorem in se continens, similem ei qui in *Hydatis quid.* hydatide reperitur. Hydatis autem est pinguis quædam substantia superioris palpebræ oculorum, sic eam suo pondere grauans, vt vix permittat oculum attollere, adeo vt palpebræ in hoc malo quandam veluti speciem hydropis repræsentent. Tertio est crassus, nebulosus, flatuosusque spiritus, qui pariter in pericardio, & in corde detinetur, quos quidem humores, & tumores Galen. obseruauit in simia, & gallo, vehementer emaciatis, & asserit hominibus quoque id posse euenire: hæc enim sunt impedimento quo minus cor secundum naturam attollatur, dilatetur, & moueatur, ex quo contingit palpitationem fieri. Sed præterea sciendum est, cor in palpitatione aut primario laborare, nimirum intemperie frigida; propter quam humor, tumor, flatus præter naturam generentur: aut per consensum aliarum partium, potissimum vero ventriculi, & vteri, ex quibus partibus experientia confirmat sæpenumero eleuari vapores crudos, & crassos, qui petentes cor, neque facile exitum inuenientes, solent huiusmodi malum efficere.

Quomodo flatus in corde fiant. Verum hoc loco nonnulli quærunt primum quomodo palpitatio cordis ex flatibus fieri possit? Etenim cum flatus ex frigiditate generentur, non videtur fieri posse, vt cor membrum principale, & fons caloris innati, tanta frigiditate laboret, vt in eo flatus generari possit. Sed iis facile est respondere, flatuosa excrementa in animantibus generari, neque in summa caloris imbecillitate, neque quando calor vehementer valet, sed cum ille medium locum obtinet, quod item de externis flatibus contingit, quos neque frigidissimis neque calidissimis constitutionibus generari certum est, sed potius in constitutionibus mediis: quæ doctrina est Gal. 3. de symp. causis 2. Sed illud quoque licet addere, non esse adeo absurdum, cor frigida intemperie laborare, cum in hydrope, sine consensu cordis frigiditas ad totum corpus non posset diffundi.

An humor in pericardio contineatur. Secundo dubium est vtrum aqueus ille humor naturaliter in pericardio contineatur; necne: namque si ille est in causa vt cor palpitatione laboret, non nisi præter naturam videtur in ea parte contineri: contra autem docent anatomici, talem humorem naturaliter in pericardio contineri, de cuius multiplici generatione & vsu plurima disputant. Ego autem responderem, humorem quidem naturaliter in pericardio contineri propter eum præcipue vsum, vt probabile est, ne cor nimio calore, & assiduo motu torrefiat, sed illum humorem esse admodum exiguum; tunc vero præter naturam esse, palpitationem, & alia mala efficere, quotiescunque copiosior euadit, & naturæ terminos excedit.

Signa. Signa quæ palpitationem cordis significant, vel ægrotis referentibus, vel manu adhibita; vel quandoque ipsis oculis fiunt manifestissima: siquidem cuique satis est euidens, cor præter suum naturalem motum, & pulsationem, alium motum præter naturam habere, quem palpitationem dicimus. Sic signa differentiarum pluribus iis rationibus, de quibus sæpe dixi, facile possunt cognosci, vt pluribus non sit opus.

In curanda palpitatione cordis nobis sese offerunt communes indicationes, vacuatio vniuersi corporis, reuulsio, dissolutio siue humoris, siue tumoris, siue flatus, quæcunque in pericardio, & in corde continentur, ac demum roboratio partis laborantis, quæ potissimum consistit in ablatione morborum, ne deinceps eiusmodi materia noxia generetur. *Curatio* Verum liceat iis indicationibus satisfacere, necne, id sciendum est ex Gal. de locis aff. hunc morbum plane difficilem, & periculosum esse: etenim quamuis nonnulli per sectionem venæ, per alimenta, & medicamenta extenuantia nonnunquam liberentur, nihilominus qui post annum vel plures menses eodem malo rursus corripiuntur, omnino breuiori vita fruuntur, neque ad senectutem perueniunt, quorum alii, vt inquit Gal. per febres acutas, alii vero, cum sani forent, syncope correpti extincti sunt. *Prognost.* Itaque si hoc malum longiore tempore hominem affligat, & cerebro repetat, certum periculum breuioris vitæ, ac repentinæ mortis solet impendere. Sed nos singulas indicationes, & singula remedia breuiter persequamur; & quatenus ad communem vacuationem pertinet, illud in primis notandum est ex Gal. 7. meth. vltimo, sumpta indicatione a natura partis, quæ præ cæteris omnibus partibus necessariam toti animali operam præstat, scilicet corde laborante, nullam insignem vacuationem conuenire, & est ratio ne illius robur dissoluatur, cuius perpetuo necesse est rationem habere.

Sectio venæ. Ergo cum sectio venæ, consensu omnium, quam maxime conueniat, præcipue vero illustri testimonio Galeni inter cætera omnia præsidia non solum curando, sed etiam præseruando principem locum obtineat, adeo vt nonnulli post missionem sanguinis tenues extenuante victus ratione, & similibus idoneis medicamentis, ab hoc symptomate perfecte fuerint liberati, statim sine vlla dilatione ad sectionem venæ veniendum est, vena autem sit basilica, 13. metho. 11. qui docet, perpetuo laborante corde hanc venam incidendam esse. *Quantitas sanguinis.* Quatenus vero pertinet ad quantitatem sanguinis, nonnulli copiose illum mittunt, & vsque ad animi deliquium, sed omnino præter rationem, namque sicuti modo dixi ex Galeno, laborantibus partibus principibus, & quæ omnibus partibus animalis necessariam operam præstant, quale maxime est cor, non licet semel magna vti vacuatione, & ita illius robur dissoluere: itaque sanguis parce mittendus est, neque mea sententia foret inutile venæ sectionem partiri. *Lenitio alui.* Sed vel ante vel post sectionem venæ, neque alui lenitio est prætermittenda, & inter cætera omnia medicamenta vsus hieræ simplicis mihi maxime probaretur, quæ vel simul cum cassia, vel cum melle ros. sol. commode posset permisceri: habeatis exempla.

℞ *Florum cassiæ nouiter extractæ* ℥ vj.
Specierum hieræ simplicis ℨ ij.
M. cum saccharo f. Bolus.

Vel

℞ *Specierum hieræ simp.* ℥ ß.
Cum mellis ros. sol. q. suf. fiant boli.

Item

℞ *Mellis ros. sol.* ℥ ij ß.
Decoctionis borraginis
Melissæ q. suf. M. quod statim post hieram exhibeatur.

Post sectionem venæ ex doctrina Galeni ad medicamenta extenuantia procedendum est, quæ valeant partim humores in toto corpore contentos extenuare, & ad purgationem præparare, partim humores & flatus in thorace contentos extenuare & dissoluere: &

re, in quorum medicamentorum vſu duo præcepta ſunt vobis memoria tenenda. *I. Præceptum.* Alterum, ſumpta indicatione a ſitu partis quæ in profundo, & medio corpore conſtituta eſt, vt reliquis accommodatis præſidiis perpetuo miſceantur medicamenta tenuium partium, quæ ſint tanquam vehiculum quoddam, & reliqua poſſint facilius ad ipſum cor deducere. *II. Præceptum.* Alterum eſt præceptum, nunquam eſſe prætermittenda ea medicamenta, quę proprie & ſpeciatim cor reſpiciunt, propterea que a Medicis cordialia appellantur. Itaque ſi materia noxia fuerit pituitoſa, conueniunt mel. roſ. ſol. ſyrupus de betonica, de corticibus citri, decocta betonicæ, hyſſopi, origani, ſeminum citri. *Purgantia.* Pro purgatione præſtantiſſima ſunt inter ſimplicia, agaricus: inter compoſita electuarium diaphænicon. Sin autem materia fuerit melancholica, conueniunt ſyrupus de fumaria ſimplex, de pomis ſimplex, de ſucco boraginis, decocta meliſſæ, bugloſſæ: pro purgatione ex ſimplicibus ſena, epithymus, ex compoſitis, electuarium diaſenæ, confectio hamech, &c. Hoc tempore omnia genera reuulſionum conueniunt, & inter cætera omnia ſunt maxime opportuna clyſteria, quæ diſcutiendi flatus vim habeant. *Clyſter flatus diſcutiens.*

℞ *Florum chamomæli. M. ij.*
Seminum aniſorum.
Cumini. ana ℥ j. facta decoctione.
℞ *Prædictæ decoctionis. lib. j.*
Mel roſ.
Olei chamomælini completi. ana ℥ iiij.
Salis parum. M. pro clyſtere.

Ad poſtremas indicationes quod attinet, ad diſſoluendos humores, tumores, & flatus, qui in pericardio, & corde continentur, nec non ad tollendam frigidam cordis intemperiem, atque illius corroborationem multa medicamenta partim interna, partim externa ſunt maxime accommodata. *Internis.* Interna ſunt aromaticum roſatum, diambra, diamoſchum, conſerua betonicæ, roriſmarini, flores, & cortices citri conditi, & ſimilia. Apud Galen. lib. de tremore cap. 5. maxime probatur caſtoreum, quod non ſolum epotum, ſed etiam exterius appoſitum, ab illo appellatur generoſum medicamentum, vtpote quod calefacere, extenuare, & ſiccare abunde poteſt. Sed iis omnibus, & cæteris internis medicamentis magna antidota, theriaca, & mithridatum mihi videntur eſſe longe anteponenda: neque tandem mea ſententia, vſus aquarum thermalium eſt prætermittendus, quales ſorent noſtræ Aponitanæ, Aquarianæ, & ſimiles, quarum pariter mentionem facit Gal. loco citato de tremore, qui ſcribit, veteres medicos inter cætera præſidia ad palpitationem accommodata, maxime probare aquas calidas e terra naſcentes, atque ex iis potiſſimum nitroſas, ſulphuroſas: bituminoſas, ex quo loco inter reliqua id quoque licet intelligere, vſum aquarum thermalium fuiſſe antiquiorem, neque a noſtris recentioribus inuentum, vt multi opinantur. *Thermarũ vſus antiquis notus.*

Externa autem medicamenta conueniunt odorata, & calefacientia, exempli gratia, oleum nardinum, oleũ liliorum alborum cum aromatibus, oleum aniſorum ſimul cum diambra, &c.

Linim. cordiale.

℞ *Olei liliorum alborum cum aromatibus.*
Olei nardini. ana ℥ j. ſs.
Specierum diamoſchi vel
diambræ ʒ iij. ceræ parum. M. Fiat linimentum, quod regioni cordis, & toti thoraci calidum imponendum eſt.

Si quis cupit habere exemplum epithematis, illud ſit huiuſmodi.

Epithema cordis.

℞ *Aquarum meliſſæ.*
Miorana ana lib. ſs.
Aquæ florum citri.
Vini albi aromatici. ana ʒ j.
Specierum diambræ. ʒ iij.
Croci. ℈ j.
Moſchi. ℈ ſs. M. pro epithemate cordis.

Demum licet præparare emplaſtra, fomenta, & alia id genus medicamenta ex rebus calidioribus, odoratis, & cordialibus, meliſſa & origano, ſpica nardi, ſeminibus aniſorum, citri, & ſimilibus. Ipſa quoque magna antidota, theriaca, & mithridatum, exterius appoſita, quibus multi familiariter vtuntur, optima ſunt.

Victus ratio, ſicuti de medicamentis diximus, extenuandi vim habeat, de qua habetis integrum Galeni commentarium de attenuante victus ratione, vt pluribus non ſit opus. *Victus.* Atque hactenus de palpitatione cordis primario laborantis: quod ſi cor laboret per conſenſum ventriculi, vteri, vel alterius partis, ſatis conſtat totam curationem in curatione partis laborantis conſiſtere, quæ tractatio ad præſentem locum non pertinet.

CAPVT IX.

De Syncope.

Quatuor ſunt græca nomina, *lipothymia, lipſchia, eclyſis, syncopin*, quę apud Medicos varie vſurpantur, ſed reuera tria priora apud Galen. vnam atque eandem rem ſignificant, nempe animi defectum, vel defectionem, vel deliquium, vel quomodocunque velimus appellare, ſicuti manifeſte colligitur apud illum 1. ad Glauc. 14. 2. apho. 8. & alibi: poſtremũ autem nomen ſyncope aliam rem ſignificat, vt ſtatim videbimus, adeo vt certum ſit Aetium lib. 5. c. 101. nec non multos recentiores medicos, qui docent lipothymiam a ſyncope nihil differre, in manifeſto, & pernitioſo errore verſari: de qua propria nominum ſignificatione ſi quis plura cupit intelligere, is videat noſtram diſputationem in principio morborum, vbi late hęc res explicatur.

Syncope eſt pręceps virium lapſus, quod ante Gal. & ab aliis medicis traditum eſt, & ab ipſo confirmatur 12. metho. 5. *Syncope quid.* Cæterum cum auctores, & veteres, & moderni, de hoc tam pernitioſo ſymptomate, atque illius cauſis admodum confuſe tractent, experiamur nos an cum Gal. ordine, & perſpicue de illo poſſimus agere: itaque videatis Gal. 12. metho. nec non 1. ad Glauc. 14. ex quibus locis mihi videor totũ hãc de ſyncope diſciplinã poſſe colligere, & in certa quędã capita referre.

In ſyncope vires labuntur: itaque ſi quis velit ſcire cauſam huius ſymptomatis, & quomodo vires labantur, is ante omnia ſciat oportet quomodo per ſanitatem vires valeant, & in quo earum robur, & vis conſiſtat, *Viriũ eſſẽtia in quibus cõſiſtat.* hoc enim fuerat apud Galen. 3. de ſympt. cauſis 1. pręcipuum caput inuentionis cauſarum, quę facultati noxam inferunt, vt cognoſcamus quomodo illæ per ſanitatem ſuas efficiant operationes: Galenus ergo nos docet, eſſentiam virium quibus corpus regitur, tum in ſpiritu, tum in ſolidorum temperamento conſiſtere, illaſque perpetuo fore robuſtas, ſi ſubſtantia ſpirituum, vna cum ſolidis corporibus, tum qualitate, tum quantitate naturaliter ſe habeat. Ex quo facile eſt intelligere cum Galeno, quæcunque ſpiritus, & membra ſolida valent pręter naturam imminuere vel alterare, hęc omnia poſſe noxam viribus inferre, & ſyncopem inducere. Spiritus autem, & partes ſolidę noſtri corporis, ſi quis iunior id quoque cupiat intelligere, ſunt huiuſmodi: ſpiritus, quidem primum eſt animalis, qui in cerebro tanquam proprio fonte continetur, ſecundo ſpiritus vitalis, quẽ probabile eſt in corde, & arteriis contineri: tertio ſpiritus naturalis, etſi Galen. de hoc dubitanter loquitur, quem veriſimile eſt, ſi datur, in iecore, & venis reperiri. Partes autem ſolidę ſunt potiſſimum caput, cor, iecur, ventriculus, vterus, teſtes, pulmones, & reliquę id genus, quę facile, & frequẽter ſolent prioribus partibus conſentire. Itaque ſyncope prouenit, aut ratione membrorum ſolidorum, aut ratione ſpirituum; *Syncope ratione ſolido* ac primum ratione membrorum ſolidorum

dupli-

... vitio membrorum.

dupliciter contingit syncopem fieri, vno modo si illa nimium minuantur, quod in longissimis morbis frequenter euenit, homine ex defectu alimenti vehementer extenuato; vel praeterea in febribus, aut aliis morbis acutis, & malignis, ex quibus corpora colliquantur, & consumuntur: altero autem modo, si mēbra solida propriam, & naturalem mutent temperiem, quae potest esse non solum simplex, calida, frigida, &c. sed etiam ex iis composita, & cum materia, & sine materia.

Syncope ratione spirituū. Alteratio spirituū ab humoribus vitiosis.

Deinde quantum ad spiritus, contingit syncopem fieri duplici item ratione, sicuti de solidis diximus, nempe si spiritus praeter naturae institutum vel alterentur, vel minuantur. Ac primum quidem spiritus alterantur a vitiosis humoribus: etenim cum spiritus non aliud sint quam tenuissima pars sanguinis, atque eandem naturam cum humoribus retineant, vt quales sint humores, tales sint spiritus, & alteratis humoribus, vt spiritus quoque alterentur, necesse est.

Ab aeris malitia.

Secundo spiritus alterantur ex malitia aeris ambientis, siue manifestis qualitatibus simplicibus, & compositis, siue tota substantia, siue aliter contingat illum vitiosum, & improbum fieri: cum enim manifestum sit spiritus ipsos ex inspirato aere continue nutriri, facile est intelligere quomodo ex alterato & improbo aere spiritus quoque alterentur, & improbi reddantur.

A venenis

Tertio spiritus alterantur a venenis, quae vel a perniciosis animalibus iniecta sint, vel aliter corpus ingrediantur: ad quem modum multi vel morsi a vipera, vel alia exitiosa fera, vel vtcunque venenati frequenter syncope corripiuntur.

Imminutio spirituū ex vacuatiōe.

Secundo autem modo spiritus minuuntur multipliciter, ac primum ex qualibet insigni euacuatione, etiamsi praui humores atque excrementa into genere praeter naturam vacuentur, Galen. & Hippoc. 6. apho. 27. quoniam simul cum excrementis plurimi quoque spiritus necessario euacuantur, vnde vires redduntur imbecilliores, quae debilitas, vt inquit Galen. in com. postea remedium non habet. Sic igitur ex choleris, ex fluxione alui, ex superfluo vomitu, ex fluxione sanguinis per nares, per vulnera, per hęmorrhoidas, per vterum, & ex omni immoderata vacuatione contingit syncopen fieri.

Ex defectu alimenti.

Deinde spiritus minuuntur ex defectu alimenti, quotiescunque enim alimenta deficiunt, vt euenit in bulimo, in quo prorsus languente ventriculo, ac plane illius calore extincto, ægri nihil appetunt, & omni nutrimento destituuntur, tunc necessario primum quidem spiritus, deinde membra solida minuuntur, & syncope succedit.

Ex resolutione.

Tertio quia spiritus resoluuntur: & si quis quaerat, in quonam differat resolutio ab euacuatione? dicēdum hanc subito, illam sensim fieri; resoluuntur primo in magnis perturbationibus, vigiliis, studiis, cogitationibus, immoderatis exercitiis, & laboribus, in summa meatus, & corporis raritate, & humorum, & spiritus tenuitate, vt ex venis, & toto corpore effluant, sicuti illis contingit, qui obtinent tenuissimos succos, & facile exhalantes, de quorum curatione Galen. 12. metho. 6.

Ex suffocatione.

Postremo minuuntur ex nimia suffocatione: etenim cū participent naturam igneam, nequeant vero per corpus libere moueri, corrumpuntur, & minuuntur, vt in timoribus & angustiis cordis, in quibus spiritus ad cor refugiunt & suffocantur: ad quem modum in obstructione circa cor proximus spiritus suffocatur, sicuti euenit in illis febribus, vbi summa humorum cruditas reperitur, quas syncopales humorosas appellant, de quibus Gal. 12. meth. 3.

An syncope vitio i possit vitio mēbrorum.

Hic occurrit ardua difficultas, vtrum vitio membrorum solidorum, siue illa minuantur, siue alterentur, syncope fieri possit. Namque si syncope est praeceps virium lapsus, vt causae quoque syncopem efficientes sint praecipites, & praecipitanter agant, necesse est. At vero si memoria repetamus ea quęcunque membra solida possunt vel minuere, vel alterare, certe haec omnia non nisi in tempore id videntur facere posse, adeo vt non sine ratione videatur colligi, hanc causam quae ad membra solida pertinet, non solum superuacaneam, sed etiam impossibilem esse. Etsi vero ardua est difficultas, tamen ego censeo respondendum esse, si haec res subtilius consideretur, veram, proximam, & immediatam causam syncopes in solos spiritus vel deficientes, vel alteratos, referendam esse, cum reuera propter hanc solam causam, defectus, vel alterationis ipsorum spirituum, contingat vires praecipitari, & syncopem fieri: at vero Galen. & Medicos duplicem causam, non solum spiritus, sed etiam membrorum solidorum statuisse, propterea quod illi, non vt philosophi, in sola rerum contemplatione acquiescunt, sed omnem suam disciplinam ad opera artis atque vsum solent referre: ad quem modum Galen. quoque docet duplicem esse causam doloris, intemperiem, & solutionem continui, etsi reuera, si exquisite loqui velimus, vnica sit solutio continui: propterea quia medici curantes dolorem, vtramque hanc causam respiciunt. Quamobrem cum Medici curantes syncopem, non solum defectum vel alterationem spirituum, sed etiam defectum vel alterationem membrorum solidorum considerent, atque vtrisque conentur prospicere, hinc puto factum esse, vt duplicem quoque causam syncopes non sine ratione videantur statuisse.

Signa.

Signa syncopes sunt manifestissima: pulsus vel sunt aboliti, vel certe admodum parui, obscuri, & quos formicantes appellant, extremae partes refrigerantur, sudores frigidi apparent, ęgri sensu, & motu priuantur, atque vno verbo, & facie, & toto corpore imaginem mortis repraesentant.

Aetij error

Quo loco notanda est sententia Aetii lib. cap. 10. qui ponens discrimen inter syncopem, & lipothymiam, inquit lipothymiam de repente inuadere, sensu, & motu hominem priuare, & sudoribus carere: syncopem vero, & vigilantes, & dormientes inuadere, & omnino cum sudoribus, qui syncopici nuncupantur: Quae sententia non est recipienda, siquidem res ipsa demonstrat, non solum lipothymiam, sed syncopem etiam repente inuadere, & in vtraque sudores etiam apparere, praeterquam quod perspicue falsum est, ægrotos in lipothymia priuari sensu, & motu, cum id potius in syncope fieri soleat.

Differ. inter lipothymiam, & syncopem.

Vera autem differentia inter vtrunque affectum non alia est, quam secundum magis, & minus: siquidem ex Galen. ita habendum est, vtrumque affectum ab iisdem causis posse prouenire, sed lypothymiam, & mitiores causas, & leuiora symptomata quam syncopen habere: & vnico verbo, lipothymiam, omnino leuiorem esse affectum, & facile reparabilem, contra vero syncopem propemodum lethalem, ac sine remedio.

Curatio.

Sed ad curationem venio. In syncope duae nobis sese offerunt praecipuę curandi indicationes, altera excitandi ægroti, & reuocandi calorem naturalem ad partes extimas: altera nutriendi, & regenerandi spiritus.

I. Indicat.

Quatenus ad primam pertinet, calor naturalis simul cum spiritu reuulsionibus, atque iis quae hominem excitant, potissimum solet reuocari vulgo, & est remedium Galeni, aqua frigida violenter proiicitur in faciem, quod, & facile, & optimum est remedium, sic illis qui secta vena incidunt in lipothymiam, Galen. iubet nares constringere: ad quem modum conueniunt vociferationes, euulsiones capillorum, frictiones, ligaturę, compressiones, contorsiones, & quęcunque solent extremis partibus dolorem inferre: ita enim concentratus calor naturalis, & spiritus exterius reuocari, atque homines a syncope liberari solent.

II. Indicat.

Ex secunda autem indicatione nutriantur, & regenerentur spiritus, primum bonis, & gratis odoribus, de quibus scribit Galen. ex Hippoc. in lib. de aliment. 2. apho. 11. quod inter caetera omnia odores celerrime nutriant: itaque naribus apponantur flores odorati, aromata, vinum, acetum, & alia id genus, quibus ęgroti per sanitatem delectantur.

Cautela.

Sed tamen id notandum est, si forte syncope contin-

gat

gat ex præfocatione vteri, quod frequenter contingit, tunc fœtida naribus, odorata vtero fore apponenda, quod hac ratione spiritus ad vterum retrahantur, & ille recreetur Secundo nutriuntur & recreantur spiritus per ea quæ ore assumuntur, vbi ex Hippo. & Galen. 2. aphor. 11. potissimum conueniunt liquida, tenuia & odorata: vnde inter cætera omnia vinum principem locum obtinet, nisi, inquit Gal. 1. ad Glaucon. sit aliquid quod prohibeat, vt phrenitis, mala capitis affectio, interna aliqua inflammatio, in quibus à vino abstinendum est: quamobrem si liceat, exhibeatis modicum vini aromatici cum pane eo madefacto; pariter conueniunt oua, iura optima, & quæcunque facile & cito nutrire possunt. Sed nos postremo hoc loco singulas causas, attamen quam breuissime & summatim perpendamus, & cuiusque sigillatim curationem afferamus.

Syncope ex extenuatione. Itaque si fuerit syncope ratione membrorum solidorum, quæ fuerint imminuta in morbis quidem longis, illa sunt instauranda commoda imprimis victus ratione, de qua videatis Galen. 7. metho. 6. quæ in frictionibus, balneis, inunctionibus, idoneis alimentis & potionibus consistit. In febribus autem & reliquis morbis acutis & malignis, certum est summam curationis ad curationem eorum morborum pertinere, de quibus non pertinet ad hunc locum longius agere. Sin autem membra solida fuerint alterata, inquit Gal. 1. ad Glauc. 14. ad finem, contrariis singulas intemperies oportet curare, frigidas calefaciendo, calidas refrigerando, atq; in cæteris eadem ratione, de quibus item iam sæpenumero dictum est.

Ex alteratione solidorum.

Ex spirituum alteratione. Cæterum, si syncope proueniat ratione spirituum, propterea quod illi sint alterati, & primo ratione vitiosorum humorum, nonnulli hic omne genus vacuationis abhorrent, quod maximum viribus periculum videatur imminere: at vero si ægroti lenioribus quibusdam medicamentis, veluti hiera simplici, cassia, syrupo rosaceo, & similibus, expurgarentur, potissimum quo tempore ab accessionibus essent immunes, ego quidẽ crederem id non inutiliter ac tuto fieri posse, atque ea curandi ratio maxime videretur conuenire, in qua ægri sensim, & sensim purgantur, sensim, & sensim nutriuntur, & ad meliorem sanguinem deducuntur, quã Gal. vocat per epicrasim.

Ex aeris vitio. Si spiritus alterentur ratione vitiosi aeris, ægri saluberiorem aerem quærant, aut si id nequeat fieri, aer secundum contrarias qualitates, rebus potissimum odoratis, lotionibus, suffumigiis, & omni ingenio corrigatur.

Ex venenis Si demum spiritus ex venenis fuerint alterati, tunc curatio ad venenum dirigenda est, exempli gratia, assumptum venenum, si fieri potest, quamprimum ex ventriculo deducendum est: quod si ventriculum pertransierit, & venas penetrauerit, tunc alterantia conueniunt medicamenta, quæ siue manifestis qualitatibus, siue tota substantia malitiam veneni possunt emendare, de quibus videatis Gal. 5. de simp. med. 18. de const. artis med. 19. Pro educendo autem veneno ex ventriculo nihil vomitu præstantius est, vt alias de hoc remedio dictum est. Pariter si quis morsus sit a vipera, vel alia exitiosa fera, primum per attrahentia medicamenta, per scarificationes, & omni industria venenum foras extrahendum, deinde propria antidota, theriaca, mithridatium, & alia id genus exhibenda sunt, quæ vel tota substantia, vel manifestis qualitatibus possunt prodesse.

Postremo si fuerit syncope ratione spirituum qui minuatur, primo quælibet immoderata vacuatio reprimenda est: pro quo frictiones, ligaturæ, & omnis reuellendi ratio conuenit: in quibus tamen reuulsionibus nos admonet Gal. 1. ad Glauc. situm partium perpetuo animaduertendum esse, adeo vt, exempli gratia, ad manus, & partes superiores fiat reuulsio, si per hæmorrhoidas, & vterum fluat, si adsit fluxus alui: contra vero si immoderatæ vacuationes fiant superius, vt per fluxum sanguinis narium, per vomitum, tunc reuulsionem ad crura, & partes inferiores faciendam esse. Secundo si spiritus minuantur propter defectum alimenti, vt contingit in bulimo, tota curatio ad fouendum, & roborandum ventriculum maxime pertinet. Tertio si minuuntur spiritus propter resolutionem, tunc ad singulas causas respiciendum est, quæ vt dixi, maiori ex parte ad molestias laboresque; tum animi, tum corporis, pertinent. Si ægroti habitu corporis rariore sint præditi, spiritusque, & humores habeant tenuiores, ac facile euolantes, & diffluentes, vt propterea frequenter corripiantur syncope, de ijs, & eorum curatione diligenter tractat Galen. 12. metho. 6. & nos præterito anno, agentes de febribus, satis diximus. Postremo si spiritus suffocantur, qui neque libere moueri, neque per corpus possint permeare, laborante animo, sicut fit in timore, & mœstitia, medicina animo adhibeatur; laborante corpore, ac potissimum ex multis magnisque obstructionibus interiorum partium, ipsæ accommodatis præsidiis sunt auferendæ, de quibus Gal. 12. meth. 5. Si quis vero est, qui magis accuratam, & distinctam syncopes curationem desiderer, is videat Gal. 1. ad Glauc. 14. in quo accuratissime, & copiosissime hanc rem secundum vnamquamque causam tractat, & singula remedia affert, vt in præsentia pluribus non sit opus.

Ex imminutione spirituum.

Finis Secundi Libri.

DE

DE AFFECTIBVS VENTRICVLI, EPATIS, LIENIS,

INTESTINORVM, ET QVÆ IN INFERIORI *Ventre continentur aliorum.*

LIBER TERTIVS.

CAPVT PRIMVM.

De Cholera.

ABSOLVTIS morbis capitis,& pectoris,re ſtatut naturæ ordinē ſequentes,ad inferiorem ventrem deueniamus, eiuſq; morbos ea,quàm Rhaſes nobis monſtrat, ſerie explicemus. Cum autem ventriculus primum ſeſe offerat, de eo ſermonem inſtituemus. Ventriculus poteſt laborare omni genere morborum,& primum morbis ex intemperie, ſecundo morbo in mala compoſitione,ad quem modum refert Gal. cap.75.artis medicæ,hiſtoriam illius hominis, qui habebat ventriculum vſque adeo paruum rotundumque ac prominentem ſecundum hypochondria, vt manifeſte, & tangentibus & videntibus appareret:qui quidem morbi in mala compoſitione propemodum ſunt naturales, nec ullam recipiunt curationem. Tertio ventriculus pati poteſt morbum in ſoluta vnitate, vnde eſt aph. Hip. 18.6. veſica diſciſſa,aut cerebro,aut corde, aut aliquo ex tenuioribus inteſtinis,aut ventriculo,aut iecore,lethale: quo loco dicit Gal. ventriculum in ſumma parte vulneratum quandoque ſanari, tota autem perforata ſubſtantia vſque ad cauitatem, vel nullo modo ſanari, vel rariſſime: quæ quidem difficultas ſanationis non prouenit ex illius ſubſtantia, ſed magis propterea,quia ad eam partem nulla poſſunt imponi medicamenta:de quo item ventriculo dicit Gal. 6. meth. cap. 4.inferiores illius partes,vtpote craſſiores,& carnoſiores,ſanari poſſe, ſuperiores autem difficile admodum, & forte nullo modo,tum propter exquiſitum illius ſēſum,tum quia nullam poteſt recipere vtilitatem à medicamentis,niſi in tranſitu: ſiquidem,vt idem Gal.loco citato 6.aphor.18.com.nec non 4.metho.7.5. metho.10.ad mentem auctoris de vulneribus pernitioſis, ſiue fuerit H pp.ſiue alius quiſpiam ſcribit,vulnera ventriculi ſanari tantum per ea medicamenta, quæ aſſumuntur per os.Cum igitur ventriculus poſſit laborare omni genere morborum, nos cæteris prætermiſſis in præſentia de vnis tantum morbis in intemperie agemus, vt qui ſint maximi momenti, & cæteris morbis longe frequentiores.

Morbi varij ventriculi.

Cum autem ventriculus duas habeat principes partes,quæ non ſolum ſitu,ſed etiam facultatibus inter ſe differunt, cum pars ſuperior præcipue ad appetentiam pertineat, inferior ad coctionem, omnis ratio videretur poſtulare, vt primo inciperemus de affectibus partis ſuperioris, & ita omnes propemodum practici procedunt: ſed cum demandatum nobis ſit profiteri Rhaſim,qui agens de affectibus ventris inferioris, primo incipit de cholera, mihi libet illius ordinem ſeruare; quod eo libentius facio, quoniam ſiue hoc,ſiue altero modo progrediamur, id nihil pertinet ad curationem Quod ſi quis velit Rhaſis ordinem tueri, is facile apparentem quandam rationem poteſt afferre,quod nimirum cholera ſoleat deducere ſæpe homines ad ſyncopen, quę eſt affectio cordis, ac propterea poſt explicationem affectuum cordis, ſtatim illum agere de cholera.

Gal.2.metho.cap.2.inquit, veteres medicos confuſe uiſſe morbis nomina imponere varijs modis, inter quos illum quoque recenſet, qui deducitur à cauſa pu tata abillis: ad quem modum Medici omnes melancholiam appellant delirium ſine febre,propterea quia omnes opinantur,illam non ab alia fieri cauſa,quā ab humore melancholico Sic. Gal. inquit, Medici Lydij, hunc affectum choleram nominauerunt, quod eam illius cauſam fuerint arbitrati. Alexan. Trallianus exiſtimauit hunc affectum tale nomen ſortitum eſſe propterea quod laborent inteſtina. Iacobus de partibus cenſuit hunc morbum dici choleram, quaſi cæliacam paſſionem: ſic alij forte aliter ſentiunt, ego autem puto ſolam Galeni rationem veram eſſe,quod nēpe primi illi veteres, qui nomina rebus impoſuerunt, hunc morbum choleram appellarint, quia putauerint illam ex bile vnica potiſſimum origi nem habere, quāuis reuera decepti fuerint. Etenim ratio Alex uidetur infirma, cum hæc affectio pertineat imprimis ad ventriculum,neque eadem inteſtina laborent,niſi per cōſenſum aliarum partium ſuperiorum. Pariter Iacob. male ſentit, cum commiſceat, & confundat choleram cum cęliaca paſſione,quas tamen conſtat inter ſe multum differre Itaque nominatur hæc affectio,& à Græcis, & à Latinis vnico nomine cholera, Medici vulgo choleraicam paſſionem vocant.

Ratio nominis.

Hanc affectionem Paulus, Aetius, & alij omnes ita definiunt, quod ſit immoderata ventris perturbatio, ſuperius per vomitum,inferius per ſedem,ex contioua ciborum cruditate facta:quibus videtur conuenire au

Definitio.

ctor

ctor definitionum medicarum, quę falso Gal. ascribuntur, quod cholera sit morbus acutus, cum multis vomitibus, & deiectionibus biliosis, quam sæua sequuntur symptomata. Apud Gal. 3. de symp. caus. c. 3. de natur. facult. 13. cholera nihil aliud est, quam vacuatio excrementorum quæ quouis modo ventriculum contristãt, facta per vtramque illius partem, & superiorem, & inferiorem. Quam Gal. definitionem equidem censeo veriorem esse altera illa, quam tradit Pau. Aetius, & plerique omnes, cum ista careat accommodato genere, & propriis differentiis, nec enim cholera est perturbatio ventriculi, sed euacuatio, ad quam deinceps sequitur perturbatio ventriculi, neque item omnis cholera fit, ex recenti cruditate, ut statim demonstrabimus, tractãtes de illius differentiis, & causis. Ex qua Gal. disciplina debetis scire, in cholera imprimis laborare ventriculum, non solum secundum vnam, aut alteram partem, sed etiam secundum totum: laborant etiam intestina ipsa in hoc affectu, non tamen per se, & primo, sicuti falso opinantur multi auctores, sed tantum per consensum ventriculi.

Qualis affectus. Cum ergo cholera sit euacuatio, iure est symptoma ex iens immutatum, non toto genere præter naturam, sed vel qualitate, vel quantitate, vel vtraque ratione. Cum autem scribat Gal. lib. de differentiis symptomatum cap. 4. necesse esse, vt morbi omnem symptomatum naturam præcedant, quando quidem constat morbos esse causas symptomatum; si quæras quisnam sit morbus, & quænam sit causa huius symptomatis: vnus tibi respondebit Galen. cum cæteri omnes interpretes hanc rem conniuentibus oculis prætereant. Primum autem sciendum est ea eodem Gal. loco citato, symptoma alterius symptomatis esse causam, & sæpe alterum ab altero originem habere, sed ita tamen vt perpetuo ad vnum morbum sit perueniendum, ex quo tandem omnia symptomata dependeant: id quod euenit in præsentia: namque hoc symptoma ex alio pendet symptomate, ultimum ex læsione facultatis expultricis ventriculi, qui contristatus ab aliqua re, quæ vel sui pondere, & copia, vel sua mala qualitate illi negotium faciat, cupit eam expellere: atque sic primum symptoma est, ex iens immutatum, quod pendet ex actione læsa, tristi illo nimirum sensu, quem siue dolorem, siue molestiam, siue anxietatem, siue aliter nomines, non multum laboro. Cum autem hæc tristis sensatio pendeat apud Gal. vel ex soluta vnitate, vel ex intemperie, de qua re alioquin dubia, & controuersa apud medicos, alias tractabimus, satis vnicuique potest constare, morbum, & causam huius symptomatis statui posse cũ Gal. vel solutam vnitatem, vel intemperiem, partim ipsius ventriculi, partim aliarum partium, quæ ad ventriculum ipsa transmittant excrementa.

I. Differ. Choleræ differentiæ sunt plures. Prima est sumpta a materia quæ educitur, cuius mentionem facit Hip. 4. de ratione victus tot. namque alia est in qua ducũtur humores acres quam appellant choleram humidã: alia autem est in qua nihil humiditatis educitur, sed tantum flatus quidam acres, & aridi, quam choleram siccam vocant.

II. Alia est differentia, cuius meminit Gal. 7. meth. c. 11. cum alia semel inuadat, & sit continua, alia autem sæpius, & sit periodica.

III. Tertio sunt differentiæ a coniunctis, nãque hoc malum corripit vel virum, vel mulierem, vel robustum, vel debilem, iuuenem, vel senem: vt enim scribit Galen. 3. aph. com. 30. hoc malum aggreditur omnes ætates: idẽ dicatis de anni tempore, & de cæteris, quæ habent eandem rationem.

IV. Postremo sunt differentiæ a causis; iam diximus ventriculum laborare non modo secundum suas partes, sed etiam secundum totum: hoc potest fieri, vt ordine procedamus, vel primo & per se, vel per consensum aliarum partium, vel propter externos errores. Ventriculus laborat primo, & per se, cum vsque adeo male affectus est, vt corrumpat alimenta, quantumuis sint laudata, quod potissimum euenit quã do calidior est, & quodammodo igneus, vt conuertat alimenta in aereum, & nidorulentam qualitatem: Laborat ventriculus per consensum, transmissa ad illum materia, atque hoc dupliciter, vel a toto corpore, vel a parte aliqua, veluti capite, iecore, & aliis. Labo at demum ventriculus, etsi alioqui sit sanus, propter externos errores, quos possumus partiri bifariam, vt nonnulli pertineant ad alimenta, alii autem ad medicamenta.

Errores in alimentis varij. Errores circa alimenta sunt plures, & committuntur vel quantitate, vel qualitate, vel preparatione, vel tempore, vel ordine, vel studijs, & rebus externis, vt docet Galen. 3. de sympt. causis, cap. 1. Primus error est in quantitate, vt si quis assumat copiosiorem cibi, & potionis quantitatem quam deceat, quę quidem quantitas potest considerari vel simpliciter, & absolute, vel comparatiue ad vires hominis laborantis. *I.*

II. Secundus est in qualitate, multa enim sunt quæ suapte natura acria sunt, & facile corrumpuntur, vt eruca, sinapi, cucumeres, pepones, de quibus speciatim dicit Gal. 2. de aliment. facul. c. 4. quod reddant homines obnoxios huic morbo: sunt & alia multa huius generis.

III. Tertius error est in preparatione; sunt enim nonnulla alimenta tam male preparata, vt statim, & facillime corrumpantur, qualia, exempli gratia, sunt intestina fulla referta pinguedine, sanguine, & aliis huiusmodi rebus. ac fortasse nostri didicerunt hoc edulium conficere imitatione veterum, qui vt dixit Galen. 4. de ratione victus com. 102. consueuerunt comedere ventres caprarum sanguine, & pinguedine refertos: sic scribit Hip. loco citato carnes porcorum praua esse, cum male preparantur, vt nimirum vel sint crudiores, vel nimium coctæ.

IV. Quartus est error in tempore, in quẽ errorẽ familiariter incidunt quam plurimi, qui non concedunt tempus commodum prioribus alimentis concoquendis.

V. Quintus est in ordine, vt si quis in prima mensa assumat mala punica, in postrema fructus qui possunt mouere aluum.

VI. Postremo sunt studia, & res externę, ad quas Gal. refert omnem corporis exercitationem, venerem, venationem, studia literarum, animi perturbationes, & alia huiusmodi. Errores circa medicamenta contingunt, si quis assumat helleborum, colocynthida, scamonium, aut alia vehementiora, & potissimum excedente dosi, vt contigit quidem mihi videre Venetiis ignarum quendam medicum, qui assumpsit integram unciam agarici, qui propterea incidit in hũc affectum tęssissimum, vt via a morbo potuerit liberari: ad hunc eundem modum videbitis speciatim illos qui assumunt antimonium, in tam confusum vomitum, & alui deiectionem incidere, vt nonnulli etiam a morte ea vadere non possint. *Errores in medicamentis.*

Duæ nonæ differentiæ reijciuntur Positis differentiis cholerę, quas credimus esse legitimas, & posse aliquid conferre ad cognitionem, ad prognosticum, & ad curationem morbi, nonnulli recentiores alias duas adiungunt: alteram ab intenso, & remisso, vt quædam sit morbus acutus, quędam diuturnus, leuior, & periculosior: alteram a bono vel malo iudicio, vt nimirum altera sit critica, altera non critica: sed vtrique mea sententia falluntur: nam tametsi negandum non est, sicuti cęteros omnes morbos, ita choleram fieri posse, & maiorem, & minorem, maioris vel minoris periculi, tamen non memini legisse probatum aliquem auctorem, qui non velit choleram perpetuo esse morbum acutum, imo vero peracutum, & fere lethalem. Sic secunda differentia varia est: si enim memoria tepetamus quę scripta sunt a Galen. varijs in locis, pręcipue vero in lib. de crisibus, inter cęteras conditiones bonę crisis tres pręcipuę numerantur: prima quod natura euacuat per vnam tantummodo partem: secunda, quod deiiciantur, & expellantur tantũmodo cõcocta, *Tres conditiones bonæ crisis.*

ter-

terint, quod ægri hanc vacuationem facile & leuiter ferunt: hæ sunt præcipuæ conditiones bonæ crisis, quæ nunquam apparent in cholera: quare propositæ differentiæ nobis sufficiant.

Signa choleræ imminentis.

Signa choleræ sunt triplicia: alia futuri & imminentis morbi, alia præsentis, & alia differentiarum. Signa futuri morbi possunt desumi ex tribus, ex præparatione corporis, ex causis præsentibus, & medijs quibusdam dispositionibus. Exempli gratia: si quis habeat ventriculum calidiorem, ac prope igneum, admodum exquisiti sensus, delectetur alimentis acrioribus, & quæ facile corrumpantur, committat errores in quantitate, in qualitate, & cæteris de quibus diximus, incidat in appetentiam, in sitim, habeat ructus nidorulentos, in ventriculo & imo ventre incipiat persentire dolores, punctiones, anxietates: hæc prope sunt signa indicantia imminentem choleram: quibus licet addere & præcedentem victus rationem, forte etiam consuetudinem incidendi in hoc malum.

Signa præsentis choleræ.

Tempus anni & alia huiusmodi signa præsentis affectus sunt manifestissima ex tradita definitione, quotiescunque enim quis vno & eodem tempore & per vomitum, & per sedem deijcit excrementa acria, tunc vere patitur choleram: hæc enim sunt signa pathognomica & inseparabilia quæ indicant præsentem affectum.

His nobis licet & alia addere, quæ superuenientia signa nuncupantur, de quorum differentia Galen. tum alijs in locis, tum potissimum 1. aphor. com. 12. agit diffuse; sunt autem huiusmodi signa quæ non perpetuo succedunt, sed tantummodo aliquando, deliquia animi, sudores exigui & frigidi, pulsus parui, celeres, vermiculantes: quorum speciatim facit mentionem Gal. 3. de causis pulsum cap. 17. 2. de præsagio ex pulsibus cap. 9. Est præterea aliud symptoma valde sæuum, musculorum, manuum & pedum, maxime in cruribus contractio, cuius meminit ac rationem reddit Galen. in 5. aphor. comm. 1. Hipp. siue quisquis fuerit auctor quinti lib. epidemiarum, egroto 10. præclare vtraque hæc signa mihi videtur explicare: Athenis, inquit, virum illum cholera corripuit, vomebatque & deorsum deijciebat, & dolebat, & neque vomitus neque deiectio poterat sisti: illa sunt signa demonstrantia affectum: quæ sequuntur sunt superuenientia: & vox deficiebat, & moueri ex lecto non poterat, & oculi erant caliginosi & caui, & conuulsiones tenebant.

Signa differentiarum.

Sequuntur signa differentiarum: primum an sit cholera sicca, vel humida, patet ad ipsum sensum. Quo loco illud interea est animaduertendum, quod Hipp. vel quisquis sit auctor partis illius lib. de ratione victus scribit loco superius citato 103. in cholera sicca aluum sisti, nec quidquam deijcere: quam sententiam Gal. in com. non recipit. & summa cum ratione: nisi enim vno & eodem tempore deijciantur acria excrementa, siue sint humida, siue acria, per partem & superiorem & inferiorem, iam deficit proprium genus, sub quo omnes illius differentiæ debent contineri: vnde si in cholera sicca aluus retinetur, iam cholera dici non potest. Quod autem pertinet ad alia signa differentiarum, cum multa vel ex relatione ægroti, vel ad sensum, vel alijs modis facile possit intelligi quæ vero sumuntur a causis, nulla certa ratione possint definiri, isthæc omnia ex natura ægrotantis, ex præcedente victu, ex excrementis, & alijs quasi locis communibus, debent intelligi: in qua quidem re plurimum elucet & apparet virtus, prudentia & industria Medici.

Indicationes curationes tres.

Curandi indicationes in hoc affectu sunt tres: prima est excrementorum vacuatio: secunda remissio, acredinis & malæ eorum qualitatis. Tertia est partium & potissimum ventriculi corroboratio.

Verum his indicationibus satisfacere possimus si quis scire desiderat, is memoria teneat, hunc morbum esse acutum, immo vero peracutum, cuius duæ sunt conditiones, auctore Gal. in lib. de diebus decretorijs: altera, vt sit celerrimi motus, altera vt adiunctum habeat maximum discrimen: certius itaque iudicium faciendum est ex ætate, corporis habitu, temperamento; ac potissimum ex viribus ægrotantis, ex qualitate excrementorum, ex magnitudine & numero symptomatum, & ex alijs: perpetuo enim in prognostico debet medicus conferre morbum cum viribus ægrotantis, ex qua comparatione præclarum poterit dosota te iudicium facere.

Vbi itaque superest aliqua spes salutis, iam de remedijs cogitandum est: sed quoniam vnaquæque morbi differentia propriã quodammodo requirit curandi rationem, & Medici qui indistincte sinent ijsdem vti remedijs in qualibet differentia, sæpenumero magis obsunt quam prosunt: propterea de singulis agendum est, incipiendo a cholera humida, quæ certe est & frequentior, & manifestior sicca.

Curatio choleræ humidæ.

Primus scopus qui nobis sese offert in curanda cholera humida, est, vt omnium primum detrahatur excrementum ventriculi, vt ita commode deinceps possint administrari remedia corroborantia. Nam si quis audeat, (quod perpetuo alta mente tenendum) ante integram vacuationem ventriculi, illis vti præsidijs, quæ possint illum corroborare, hic quamplurima & grauissima incommoda afferet suis ægrotantibus: quã rem habetis apud Galen. cum alijs in locis, tum maxime 1. ad Glauc. cap. 14. in quem tamen errorem videmus quamplurimos medicos, etiam celebres, quandoque incidere. Galen. Auic. Paulus, Aetius, maxime laudant vomitum; alij autem contra laudant vacuationem per partem inferiorem, vnde magis probant clysteria, glandes, nonnulli etiam probant medicamenta soluentia. Ego vero ita censeo hac in re statuendum esse, vt diligenter obseruetis naturæ institutum & conatum; quod si illa satis & pro rei opportunitate uidetur operationem perficere, tunc illi totum negotium esse permittendum, ne medicus imprudenter aliam euacuationem addendo naturam præcipitẽ agat in ruinam: Naturæ enim sunt morborum medici, vt scribit Hippoc. in epidemijs. Quod si natura parce & diminute agat, tunc sane expedit illam iuuare: sed cum ea possit iuuari & per vomitum, & per sedem, plerique omnes se tonnt, illam iuuandam esse secundum naturæ propensionem, ex regula Hippocr. quo maxime natura vergit, eo ducere oportet per vias conuenientes.

Vomitus colera quãdo conueniat.

Sed forte melius fuerit non ita simpliciter hanc determinationem recipere, sed præterea nonnullas distinctiones & considerationes afferre: namque si conijciamus in ventriculo reperiri adhuc reliquias & copiam ciborum, illæ longe commodius per vomitum, quam per intestina deijciuntur. Secundo consideranda est facilitas vel difficultas ægroti ad vomendum: siquidem ex sententia Hippo. 4. apho 6. & 7. facile vomentes per superiora, difficulter per inferiora purgandi sunt: itaque si intelligatis vestrum ægrum facile vomere, & fortasse etiam id agere ex consuetudine, audacter accedatis ad vomitum. Demum cõsiderandum est vtrum adsit syncope, ad quam frequenter homines deducũtur in hoc affectu: in quo casu verisimile est, materiam contineri in ore ventriculi, quæ propterea facile ducitur per vomitum, quod facit Gal. in syncope 1. ad Glauconem c. 14. quod si nulla adsit syncope, tunc commodius excrementa deijciuntur per aluum: nam ita generaliter habendum est, vacuationem per partes inferiores esse tutiorem, minusq; deterere & turbare corpus, quam faciat illa per vomitum, quæ nonnunquam molesta est, & multa incommoda affert.

Vomitum prouocãtia.

In vomitu prouocando vulgare est, aut digitum, aut pennam oleo tinctam inijcere in fauces: auctores vero varia proponunt medicamenta. Galenus familiariter vtitur hydrelæo, id est, aqua cum oleo. Alexan. exhibet mulsam, alij syrupum acetosum uel oxymel. Paulus & Aetius aquam tepidam simpliciter, qui non probant vsum hydrelæi uel mulsæ, propterea quod illud laxet nimis uentriculum, mulsa

autem possit augere acredinem & mordacitatem humorum: alij vtuntur familiariter iure pulli tenuioris, vel simplici, vel simul cum oleo; alij pro oleo communi vtuntur oleo amygdalarum dulcium, quod quidem remedium ex iure pulli, vt est domesticum, ita est valde accommodatum, vt quod vel suapte natura possit humorum acrimoniam remittere, & alias etiam vtilitates afferre. Ego vero in hac opinionum diuersitate censeo omnibus propositis remedijs locum esse, dummodo prudenter administrentur, & potissimum habeatur ratio materiæ quæ continetur in ventriculo: nã si sint reliquiæ alimenti, omnia possunt exhiberi: si vero subesset aliqua portio pituitæ, tunc mulsa, syrupus acetosus, oxymel, forent optima: si redundet bilis, nihil melius hydrelæo, quo Gal. & 1. ad Glauconẽ c. 14. & alijs locis vtitur frequentissime, vbicunque bilis male afficit ventriculum.

A validioribus abstinendum.

Sunt nonnulli qui audent præterea vti medicamentis validioribus, nonnulli etiam longe audaciores, vtuntur medicamentis soluentibus: sed vtrique sentiunt absurdissime: cum enim laboret ventriculus, nunquam licet per partem affectam euacuare, quod perpetuo memoria tenendum; periculum enim est ne ex eiusmodi validioribus medicamentis adhuc magis trahantur excrementa ad partem laborantem, atque adeo grauissima sequantur incommoda: itaque abstineatis perpetuo, vtcunque laborante ventriculo, a medicamentis validioribus, tam vomitorijs, quam purgantibus per aluum.

Clysteria.

At vero si velimus naturam iuuare, aut propter illius propensionem, aut propter alias causas, per partem inferiorem, tunc clysteria sunt opportunissima, quæ simul humorum acredinem remittant, qualia forent clysteria ex aliquo iure pingui, pulli, vituli, aut sicuti nonnulli consueuerunt, intestinorum, capitis cum sacchro, ad abstergendum, & oleo, secundum hanc formam, pro iunioribus:

Clyster ex pisana.

℞ *Iuris pinguis* lib. j.
Sacchari rubei ℥ ij.
Olei rosati completi ℥ iiij. *M. pro Clyst.*

Ego quidem familiariter vti consueui clysteribus ex oleo puro vel communi, vel amygdalarum dulcium, vel chamomælini, quæ aut simpliciter, aut inter se cõmixta imponuntur ad libram vnam cum dimidia, circiter. Quod si conijciam intestina irritari & morderi ex nimia bile, tunc consueui vti clysmate ex ptisana hordeacea, cuius est auctor Aetius, quod quidem non solum in hoc affectu, sed in febribus & vbicunq; opus est moderate abstergere & refrigerare intestina, præclarissimam operam præstat;

℞ *Succi ptisanæ diluti, vel tenuioris* lib. j.
Olei rosati completi, vel si nolius tantum refrigerare.
Olei chamomælini ℥ iiij.
Ouum vnum integrum, Misce pro clystere.

Vidimus hactenus quidnam agere oporteat, si natura agat diminute: at vero si natura euacuet tam profuse & abundanter, vt vires incipiant labefactari, quidnã hoc tempore agendum est? Decet omnino hanc tantam euacuationem firmare, id quod fiet duplici potissimum ratione, qua quidem perpetuo vtimur in cohibenda aliqua humorum fluxione: altera pertinet ad reuulsiones, altera autem ad corroborationẽ partium.

Fluxio humorũ, quo cohibenda.

Reuulsio quo instituenda.

Reuellunt frictiones & ligaturæ extremarum partiũ, reuellunt cucurbitulæ, tum alijs partibus, tum potissimum transmittentibus affixæ: nam, & eo dolore natura ab opere expellendi auertitur, & ad eas partes trahitur humorum copia; reuellunt balnea aquæ dulcis, quorum meminit Gal. 1. ad Glauconem cap. 14. in quibus quidem administrandis illud perpetuo obseruandum est, quod semper reuulsio fiat per partes oppositas, exempli gratia, si natura immoderate euacuet per aluum, tunc reuulsiones faciendæ sunt in manibus, brachijs, & partibus superioribus; quod si contra illa euacuet per vomitum, reuellendum est ad coxas, ad crura, & partes inferiores.

Roboratio partium.

Roborantur partes vt non recipiant excrementa, rebus adstringentibus, & intra sumptis, & extra applicatis; in quo quidem scopo debetis considerare & naturam causarum, & qualitatem humorum peccantium. nam si ventriculus sit calidior, biliosaque & acria euomantur, tunc frigida conueniunt medicamenta, quæ talia sint non solum potestate, sed etiam actu. Interius sunt conserua rosarum, acetosæ, margaritæ, corallia, syrupus rosatus de rosis siccis, de endiuia, de portulaca, de agresta, succus malorum punicorum, & si tandem opus sit medicamentis magis adstringentibus, sunt acacia, hypocisthis, terra Lemnia, bolus armena, & alia id genus.

Stupefacientia.

Quod si neque his omnibus fluxio sistetur, omnes deueniunt ad medicamenta stupefacientia, quæ possunt & conciliare somnum, & impetum humorum cohibere. Sic Paulus exhibet diacodium: sic Gal. 8 de medicamentis secundum locos c. 3. ex Asclepiade laudat quosdam trochiscos, quos appellat Amazonum: sic in lib. de theriaca ad Pisonem cap. 15. exhibet theriacam recentem, quam scribit parum humorea densando, parum sistendo, plurimum prodesse.

Cautela.

Sed omnino hac in re caute agendum est, nam si vires sint imbecilliores, nunquam licet vti medicamẽtis stupefacientibus, quæ illas possunt adhuc magis dissoluere & suffocare: sic Paulus exhibet diacodium si vires constent. Si igitur ita res postulet, vt omnino vtẽdum sit stupefacientibus, illud ego cõsilium do vobis, vt perpetuo incipiatis à leuioribus, nimirum ab his quæ infunduntur per clysteria, & quæ exterius applicantur: sic Aetius instituit clystere ex decocto capitum papaueris & amylo: & sit exemplum pro iunioribus.

Clyster refrigerans.

℞ *Decocti capit papaueris albi*, lib. j.
Farina amyli ℥ ij M. *pro clystere.*

Præterea illinuntur tempora & nares oleo violato, de nenuphare, de papauere, de mandragora, atque vulgare est vnguentum diapopuleum, & alia huius generis. Quod si demum vos cogit necessitas, vt ad illa etiã deueniatis, quæ exhibentur per os, sunt leniora, diacodium, syrupus de nenuphare, de lactuca: sunt valentiora: philonium Romanum, requies Nicolai, mithridatum, & theriaca recentia, quæ omnia vulgo exhibentur ad drachmam vnam circiter: quod si non habeatis Theriacam vel Mithridatum recentia, potestis vti veteribus, illis permiscendo granum vnum, siue vnum cum dimidio opij.

Roborantia ventriculum.

Si vero ventriculus non tantam caliditatem præ se ferat, his frigidioribus medicamentis licebit addere calidiora, & aromatica, mentham, absinthium, betonicam, semina odorata anisorum, fœniculi, cymini, quæ poterunt & augeri & minui, prout vnus scopus alterum videbitur superiore. Roboratur ventriculus etiã rebus externis, qui si habent insignem æstum, sint remedia frigida & astringentia; rosæ, flores labruscæ, balaustia; fructus & folia myrthi, cydonia, mala punica, hypocisthis, & alia, de quibus eorumque varia compositione tractabimus posterius, agentes de intemperie ventriculi calidiore. Vulgare est medicamentum officinarum, quod appellatur emplastrum diaphœnicon, huius meminit Paulus, Alex. Metue, & sane impositum ventriculo, & toti ventri inferiori, habet insignem prærogatiuam infirmanda alui fluxione. Sunt nonnulli antiquiores, ex quibus est Archigenes, qui in maximo æstu ventriculi ipsi audent apponere aquam frigidam, imò vero niue refrigeratam, vel in linteo, vel in vesica, de quo item genere remedij infra iam dicto latius agemus.

De cholera sicca.

Indicat.

Satis diximus de cholera humida, iam de sicca dicendum est: huius curationem habetis apud Hippoc. & Galen. in 4. de rat. victus a text. 103. vsque ad text. 110. qui etiam, ni fallor, omnium primi huius affectus mentionem fecerunt. Indicationes curandi sunt illæ eędẽ, quæ sunt propositæ in altera differẽtia,

solum

solum differunt, quod in hac abundant flatus acres, & aridi, sicuti in altera abundant excrementa humidiora.

Prognost. Videamus, vtrum liceat his indicationibus satisfacere: omnis ratio videtur colligere, hanc non esse ita periculosam sicuti alteram, cum humores maius negotium facere possint, quam flatus, & spiritus: sed omnino hæc quoque molesta est, & periculosa, de cuius maiori, vel minori periculo faciendum est iudicium ex natura ægri, ex symptomatibus, & ex alijs, quæ iam sunt proposita.

Methodus Hippocr. Tota porro summa curationis instituta ab Hippoc. est huiusmodi: primum vomitum prohibet. 2. subducit aluum oleo plurimo calido. 3. probat balneum ex aqua, & oleo 4. somnum conciliat. 5. exhibet vinum meracum, & generosum. 6. perseuerante malo exhibet per os oleum. 7. iubet abstinere ab omni cibo, & motione, ac postremo, his omnibus non conferentibus, aggreditur purgationem corporis per lac asinæ. Hanc

Galeni methodus. ipsam rem habetis fere apud Galen. 8. meth. cap. 8. vbi agit de curatione febris ephemeræ, in qua cibi conuertuntur in nidorulentam qualitatem: qui quidem Galen. videtur magis determinate procedere: nam primum ait distinguendum esse, an aluus fluat, nec ne; si non profluat, qui fere est casus choleræ siccæ, progreditur ad hunc modum: primum inquit, cōsiderandum esse, in qua parte ventris contineantur excrementa, quod quidem facile potest intelligi, si manibus tractentur hypochondria, & totus venter, si æger interrogetur in qua parte morsum, vel grauitatem persentiat, qualesnam tinctus habeat, & alia id genus: si excrementa descenderint in superiora tantum intestina, exhibet diatrion pipereon, & perfundit totum ventrem: si autem excrementa descenderint ad partes inferiores, tūc illa conatur educere, vel glandibus, vel clysteribus, quæ quidem contineant medicamenta temperantia, & mitigantia: propter flatus illa addit, quæ eas possint dissoluere: quod si neutrum adsit, tunc imponit clystere simpliciter ex aqua, melle, & oleo: euacuata aluo iubet ægrotum nutriri cibo aliquo contemperante, & leuiore, quales sunt ptisana, alica, testes pullorum gallinaceorum, pisces saxatiles, & alia id genus: his actis cessante febre probat vsum balnei: sin febris perseueret, hoc ipso regimine rem peragit vnam, vel alteram diē, & tandem deducit ægrum in balneum. Hæc pariter est summa curationis à Galeno institutæ, quæ parum variat à curatione Hippocratis.

Dubitat. I. Sed hæc omnia tam Hippocr. quam Galen. à nonnullis reuocantur in dubium: & primum dubitant, quamobrem Hippocrates prohibeat vomitum, cum verisimile sit in ventriculo contineri materiam, ex qua generantur flatus illi acres, quæ nulla commodiore ratione videntur posse educi, quam per vomitum. Ad hoc respondeatis, Hippoc. non censuisse contineri in ventriculo materiam humidam, sed tantum acrem, quæ non ita facile posset per vomitum educi, imò vero periculum esset, ne in transitu adhuc magis moderet, & affligeret os ventriculi.

Dubit. II. Secundo non probant vsum balnei, cū sit periculosum, hoc vti remedio in corpore cacochymo, & referto multis humoribus; periculum enim speciatim immineret, ne humores traherentur intra venas. Respondeatis ad hoc, Hippoc. & Galen. qui maxime laudant hoc remedium, quod possit & acrimoniam vaporum remittere, moderate calefacere, consolari partes laborantes, aluum mouere, & morbum sæpenumero ex toto auferre: hi, inquam, viris tantas laudes huic remedio non dedissent, si existimassent corpus esse & cacochymum, & refertum multis excrementis: vnde & Gal. loco citato, & Paulus illud concedunt tantummodo in morbi declinatione.

Dubit. III. Tertio non probant somnum; siquidem, vt scribit Galen. in somno retinentur omnia excrementa præter sudores, quæ excrementa in præsentia potius debent educi, quam retineri. Sed dubitatio est friuola, quandoquidem quam enim verum est, in ipso somno omnia retineri excrementa præter sudores, tamen nulli dubium est, quin somnus maxime pertineat ad concoctionem, sit remedium cruditatum, & maxime pertineat ad instaurandas vires.

Dub. IIII. Quarto obijciunt, vinum antiquum & generosum non conuenire, cum adsint flatus acres & calidiores. Hæc dubitatio procedit aduersus Gal. qui exhibet diatrion pipereon, quod adhuc potest magis calefacere. Respondeatis, vinum ab Hipp. exhiberi ad iuuandam concoctionem, ad dissoluendos flatus, & ante omnia, ad restaurandas vires, qui scopus cæteris omnibus perpetuo est anteponendus, & si moderate assumatur, non potest tantum incendium afferre. Gal. vero exhibet quidem diatrion pipereon, sed illud admodum mite, non alterum medicamentosum, vt ipse appellat, in lib. de tuenda valetudine. quod quidem cum sit admodum moderatum, potest dissoluere flatus, iuuare concoctionem, neque insigniter calefacere.

Dubit. V. Olei vtilitas. Postremo non probant vsum olei per os, quod illud possit inter cætera ventriculum subuertere, & eius robur deijcere. Gal. hoc remedium exponens, tres illius maximas afferi vtilitates: primam quod remittat acrimoniam humorum: secundam, quod siccitatem remoueat: tertiam, quod aluum moueat, quibus nihil potest magis commodum excogitari.

Huius remedij, nimirum olei per os assumpti, mentionem quoque facit Galen. 2. de simplicium med. facultatibus, cap. 10. quare etsi quoquomodo potest laxare ventriculum, tamen longe maiora sunt commoda: & memoria est repetenda insignis sententia Gal. 12. meth. cap. 11. nullum posse reperiri vsque adeo accommodatum præsidium, quin aliqua etiam ex parte noceat. Huius imitatione nostri medici consueuerunt familiariter propinare oleum amygdalarum dulcium, amararum, ex semine lini, & alia, vt res postulat; quorum oleorum vsus certe non debet improbari, modo administrentur cum ratione & iudicio: & ego illis sæpenumero vti soleo. *Notandū.*

Abusus oleorum. Altera autem ex parte minime debet tolerari abusus istius remedij, cum multi soleant oleum adhibere indeterminate, in morbis prope omnibus tam cum febre, quam sine febre, iam in materia calida, quam frigida, de quibus alias sermonem habebimus: dantur vulgo hæc olea ad ℥ 6. vel 7. circiter. Noui eruditum quendam senem medicum, qui post exhibitum oleū, exempli gratia, amygdalarum dulcium, statim consueuit propinare 2. vel 3. ℥ succi pomi vel aurantij, vel granati, quæ administratio illi admodum feliciter succedebat, quod, vt puto, succus eiusmodi possit mitigare molestiam olei, & quoquomodo corroborare ventriculum.

Postremo his omnibus non conferentibus Hippoc. exhibet lac asinæ, quod equidem puto antea concoquendum esse, propter flatus, vt Hippoc. & Galen. iubent, 4. de ratione victus 7. cui lacti vult Galen. serum substituendum esse: pro quo si etiam velimus vti nostris medicamentis leuioribus, siue simplicibus, siue compositis, mea sententia non esset alienum a ratione: inter quæ in hac aridorum flatuum copia cassia mihi videretur præstantissima, quod ea possit & remittere acrimoniam vaporum, & leniter mouere aluum, cui si propter ventriculum, & propter flatus adijceretur portiuncula hieræ, medicamentum foret præstantissimum secundum hanc formam.

Aluum leniens bolus

℞ *Floris cassiæ nouiter extractæ* ℥ *ß.*
Specierum hieræ simplicis ℈ *ij. M. fi. Bolus.*

Colera per cōsensum. Iam reliquum esset, vt ageremus de alijs differentijs, quæ sumuntur à causis per consensum a partibus transmittentibus, sed nimis longum esset, omnia persequi. Dixi duplicem scopum nobis sese offerre: alterum vt habeatur ratio partis transmittentis, exempli gratia, iecoris, à quo transmittuntur humores

biliosi ad ventriculum, quod fiet considerando illius morbos, & causas morborum, adhibitisque illis remedijs, de quibus suo loco agemus: alter est scopus, vt habeatur ratio ventriculi, vt dictum est superius.

Victus ratio.

Alimenta, iam inanito ventriculo, sint boni succi, facilis coctionis, & quæ non facile corrumpantur, qualia sunt panis ex iure coctus, testes pullorum gallinaceorum, pisces saxatiles, ptisana, alica, & alia id genus: neque ex hoc numero excludenda sunt oua sorbilia, & potissimum vitelli, quanquam non desunt multi, ex quibus est Montanus Veronensis, de febribus, consilio 29. qui contendunt, oua facillime corrumpi, potissimum in ventriculo calidiore, ac propterea in febribus & alijs morbis calidis, ab illis abstinendum esse: de qua re cum multa possint in medium proferri, videatis vos Gal. 12. meth. capit. 6. vbi curat syncopen propter tenuitatem succorum, atque inter cætera alimenta quæ difficile corrumpuntur, enumerat oua sorbilia: qui locus esse potest instar aliorum multorum.

Oua an facile corrumpantur.

Ex herbis forent endiuia, lactuca: ex fructibus pyra, cydonia, & alia huius generis. Paulus Alex. Aetius, exhibent præterea vuas, pepones, & similia, á quibus mea sententia est abstinendum, cum facile corrumpantur, & possint excitare flatus. Vinum conuenit tantum in declinatione, nisi fortasse propter vires cogamur illud primo quoque tempore concedere ante declinationem.

Sed est, nescio quæ difficultas inter auctores de qualitate vini. Paulus præbet vinum austerum, quod videtur conuenire cum doctrina Galen. in lib. de cibis boni & mali succi, & cap. 11. qui vino austero hunc solum vsum tribuit, vt ad ventriculum resolutum, ad sistendas fluxiones, ac maxime in intemperie calida, sit accommodatum, cum alioqui nec alimento distribuẽdo, nec gignendo sanguini, nec succi bonitati, nec ad prouocandum sudores, lotia, nec aluum mouendam sit idoneum. Aetius exhibet vinum dulce austerum, quale equidem puto illud esse, quod vulgo vocatur racematum, hoc tamen genus vini non ita videtur cõuenire, cum constet ex contrarijs saporibus & qualitatibus, altera nempe austera, quæ facit ad retentionem, altera autem dulci, quæ magis facit ad fluxionem vel relaxationem: ex quibus quidem contrarijs qualitatibus ventriculus solet lædi: hinc Galen. huiusmodi vini vsum improbat 3. de ratione victus, com. 7. propterea quia non facile distribuatur, nec facile descendat ad partes inferiores, immo vero diutius moretur & ventrem inflet. Ego quidem probarem vinum generosum & antiquum, & quoquomodo leuiter subastringens, dummodo æger febre careat: & si ingens vrgeat æstus, neque abhorrerem á pane intuso in succo vel vino granatorum, quod quidem alimentũ maxime solet remittere calorem, & corroborare ventriculum: & hæc de victus ratione.

Vini austeri vsus.

Superest vt accedamus ad Rhasim, qui primum ponit signa choleræ, sed admodum parce & confuse, prætermittitque proprium genus, & proprias differentias: & licet mentionem faciat & vomitus, & fluxionis alui, tamen cum loquatur disiunctiue, videtur indicare, alterutrum satis esse, quod tamen est falsum, vt intellexistis ex his quæ supra dicta sunt. Secundo ad prouocandum vomitum exhibet aquam calidam, cum longe opportunior sit aqua tepida, quæ omnia suapte natura ventriculum subuertunt, vt placet Gal. 8. meth. cap 5. Ex quo eliciatis generale præceptum, quod perpetuo obseruetis: vbicunque iminet periculum vomitus, abstinendum esse a rebus tepidis: contra vero vbicunque intenditis prouocare vomitum, perpetuo vtendum esse tepidis. Tertio Rhases proponit vsum balnei, nec non illorum remediorum, quæ ad ventriculum debent apponi frigida, qualia sunt aqua niue refrigerata, de quibus quidem duobus præsidijs agemus copiose, tractantes de intemperie ventriculi calidiore.

N. B.

Restat modo illud vnum, vt proponamus casum, ad quem magis distincte & ordinate illa omnia referantur, quæ hactenus proposita sunt, quod ago quam breuissime: & cum non possim proponi omnes differentiæ, nobis sufficerit exemplum choleræ humidæ, quã certum est esse & frequentiorem, & manifestiorem. Sit itaque casus Hipp illius nimirum viri, qui Athenis incidit in choleram, cuius historiam & seriem vei borum supra posuimus: accedat quis vestrum ad huiusmodi ægrotantem, assiduo vomitu, assidua alui deiectione affuctum, quidnam in prima visitatione agendum? Ante omnia vestræ partes erunt, morbi periculum indicare: quantum enim valeat prognosticum ad vtilitatem, ad laudem, & existimationem medici, demonstrant Hipp. & Gal. multis in locis, sed potissimum primo prognosticorum, inter quæ illud est quodammodo præcipuum, quod Medicus præsagiens periculum & mortem ægrotantis, hac ratione se ab omni culpa & ignominia vindicat. Deinde consideranda est diligenter naturæ motio, an euacuet quod satis est, an debiliter & diminute, an postremo ita profuse vt vires iacturam faciant: si primo modo natura euacuat quod satis est, ad vos pertinet totum illi negotiũ permittere, & nihil innouare: nec vos ab hoc instituto deterreat vulgaris quorundam opinio, qui Medicum existimant ignarum, & nihil facium, nisi in singulis visitationibus nouis remedijs vtatur, quæ quidem sæpius nocent quam iuuent: de qua re Galen. maximas facit querelas, qui tales medicos importune operantes, naturæ hostes consueuit appellare: & memini, me apud Liuium legisse sententiam grauissimam, quæ maxime pertinet & ad institutionem & ad dignitatem medicorum, nempe Imperatores & medicos sæpenumero nihil agendo plurimum proficere, illosque de hostibus, hos de morbis insignes victorias reportare. Quod si natura parce agit tunc illam decet adiuuare, ita ad mouendum vomitum protinus exhibeatis ius pulli cum oleo, secundum hanc formam.

Casus.

Sententia.

Vomitorium fine.

℞ *Iuris pulli* ℥ *xv.*
Ol. comun. ℥ *iiij. Misc & exhib. tepidum.*

Vt enim scribit Gal. 7. meth. in fine cap. 11. vomitoria debent in maxima quantitate exhiberi. Quod si vrgeât symptomata circa intestina, eodem die inijciatur clystere ex oleo, iure, & aliqua pinguedine: fit exemplum.

Clyster simplex.

℞ *Iuris pinguis lib. j.*
Olei ℥ *iiij.*
Pinguedinis gallinæ ℥ *ij. M.*

Si velitis magis refrigerare, fiat clystere ex ptisana, de quo supra diximus. Hæc prima die sunt agenda, quo tempore instituatis quietem, somnum, & omnem cibi abstinentiam. Altera visitatione si perseuerant mala, in eisdem perseuerandum est indicationibus, & omnino caueatis, ne ante exquisitam vacuationem uẽtriculi ad illius corroborationem accedatis: periculum enim esset ne vel excrementa magis figantur in uentriculo, uel retrocedant ad partes nobiliores Si postremo natura agat profuse, ut uires iam collabantur, tunc necesse est omni ingenio tantam fluxionem priuare, & ita in hoc casu postpositis cæteris omnibus, accedatis ad medicamenta adstringentia, tam intra quam extra: intra exhiberi possunt conseruæ rosarum, cydoniorũ, margaritæ, corallia, & similia, fit exemplum.

Boli adstringẽtes ventriculũ

℞ *Conseruæ rosarum* ℥ *j.*
Margaritarum præparatarum.
Coralliorum rubeorum.
Acaciæ.
Hypocistidos ana ʒ *j. Misc fiant boli.*

Vel si æger nolit accipere in bolo, cum syrupo de rosis siccis fiat electuarium. Extra innungatis uentriculum oleo rosaceo, cydoniorum, mastichino. Sic exemplum.

Olei

Linimentum.

R. *Olei rosati* ℥ j.
Mastichini.
Cydoniorum ana ℥ ß *Misc.*

Fomentum pro ventriculo.

Si vultis quoque exemplum fomenti, sit huiusmodi.

R. *Rosarum.*
Foliorum myrti.
Balaustiarum ana M. ß.
Sandalorum omnium ana ʒ ij. *Misce & fiat concoctio in aqua pro fomento cum spongia.*

Quod si demum cupitis habere exemplum emplastri, sit tale.

Emplastrū pro ventriculo.

R. *Pulpæ thamarindorum.*
Cydoniorum ana ℥ ij.
Rosarum.
Hypocisthidos.
Acatiæ ana ʒ ij.
Farinæ hordei ℥ j.
Cum oleo rosaceo misce, & fiat emplastrum.

Iam præterita altera, vel tertia die, decet vos considerare morbi progressionem, quæ si videatur polliceri salutem, hac methodo procedatis, instituta proba victus ratione & cæteris omnibus, vsque ad integram sanitatem: sin autem contra morbus videatur minari perniciem, iam omnia sunt tentanda saltem ad consolationem & ægroti & assistentium: quod si vires non sint prorsus collapsæ, accedatis ad medicamenta stupefacientia, quæ quidem firmandis fluxionibus, & præcipue calidis, insignem habent prærogatiuam. Primo incipientes à leuioribus, qualia sunt, quæ exterius applicantur ad tempora & nares. Sit exemplum.

Linimentū narcoticū.

R. *Olei de nenuphare.*
De papauere.
De mandragora ana ʒ ß. *Mis.*

Ad eandem intentionem instituatis semina papaueris albi, quæ permisceantur cum ferculo, secundum hanc formam.

R. *Seminum papaueris albi* ℥ j.
Contundantur, & cum aqua lactucæ extrahatur lac, quod solet permisceri cum ferculis.

Quod si demum hæc non sufficerant, accedatis ad valentiora, qualia sunt Philonium Romanum, Requies Nicolai, & alia huius generis, quæ solent exhiberi ad ʒ j.

CAPVT II.

De Imbecillitate ventriculi.

AGgredimur caput Rhasis de imbecillitate ventriculi, sub quo puto illum comprehendere voluisse omnes affectus, quicunque pertinent ad facultatem concoquendi. Qui itaque voluerit curare imbecillitatem ventriculi, is necesse est, vt primum intelligat quid ea sit, & quæ sit eius causa. Nonnulli, vt scribit Gal. lib. de diff. morb. cap. 5. si phlegmone, vel vlcus, vel quid tale ventriculum infestat, aliam nullam eruditam causam quærunt: sin autem nihil horum adsit, tunc imbecillitatem nominant: sed isti irridentur à Galeno 2. meth. cap. 4. Namque hæc vox, Imbecillitas, non quid proprium, sed magis quid commune exprimit, & quod per se est euidentissimum, nec vllam remediorum inuentionem potest indicare, quippe roborare ventriculum, est nomen nudum, & inane, ac veluti quidam scopus, in quem medicus respicit, non curatio: neque enim isti docēt, quid agendo, his, qui inualidi sunt ad actiones, robur addas, in qua tamen re tota curatio consistit, adeo vt nisi primum ventriculi affectum intelligas, nullo modo remedia ad illum curandum accommodata possint inueniri. Quamobrem isti qui ita loquebantur, nihil plus dicunt quam plebeius, quem sæpenumero audimus conquerentem, quod habeat ventriculum imbecillum, nec alimenta possit concoquere: ne igitur vos quoque in hunc errorem incidatis, ante omnia decet intelligere, quidnam sit isthæc imbecillitas. Gal. in lib. de sympt. diff. cap. 4. definit illud esse imbecillum, quòd vix difficulter, & multo tempore agit: quod quidem videtur conuenire communi hominum notioni, qui communiter appellant oculum imbecillum, crus imbecillum, quotiescunque oculus probe non videt, nec crus probe ambulat quare ventriculum quoque imbecillum nobis licebit appellare, cum difficulter, & multo tempore concoquit alimenta. Verumtamen hoc non est quod quæritur, sed quænam sit huius imbecillitatis causa. Medici antiqui methodici, vt dicit Gal. in lib. de diff. morb. c. 5. consueuerant appellare imbecillitates, intemperies partium exiguas, & quæ multos latent, si enim essent insignes, & omnibus manifestæ, iam non imbecillitates, sed proprio nomine morbos appellabant: contra vero Gal. 4. de præsagio ex pulsib. cap. 1. ad statuendum futuri morbi præsagium, inquirens, quonam modo robur, vel imbecillitas partium, & facultatum possit deprehendi, hoc ipsum refert in commodam temperiem, vel intemperiem corporum solidorum, & hoc ipso in loco imbecillitates facultatis animalis scribit insignes cerebri intemperies comitari: ad quem modum lib. quoque 11. metho. cap. 20. partem vocant imbecillam, quæcunque vel natura vel præcedente aliquo morbo sit intemperatior, adeo vt in Galen. disciplina, sicut in cæteris partibus nostri corporis, ita etiā in ventriculo nulla alia statuenda sit imbecillitas, quā insignis eius intemperies: quæ est morbus propter quem ille male concoquit, & suo muneri male satisfacit, & hæc quidem est actio læsa, nempe symptoma, quod oritur ex suo morbo.

Imbecillū quid.

Causa imbecillitatis

Hanc rem vnusquisque vestrum facile intelliget, qui memoria repetet, quidnam sit concoctio, & quomodo illa perficiatur, cum caput, & initium inuestigationis causarum, quæ facultatibus noxam inferunt, sit cognitio modi, quo facultates secundùm naturam suas perficiunt operationes: quæ est Galeni doctrina 3. de sympt. cau. cap. 1. Porro scribit Galenus hoc ipso in loco, concoctionem alterationem esse in qualitate, eamque ab vno innato calore perfici, non certe quolibet, vt ipse testatur. 2. de rat. vict. com. 22. non à calore sicco, non squalido, qualis est febrilis, sed ab humido, vaporoso, & temperato, qualis reperitur in animalibus secundum naturam: quare Arist. 4. meteororum scribit, huiusmodi concoctionem esse similem elixationi. Cæterum cum substantia calidi innati, vt 3. de symptomatum causis, & alias sæpe dicit Gal. resultet, & consistat ex temperie quatuor elementorum, omnis ratio colligit, ventriculum bene temperatum, bene concoquere, & contra, qui à bona temperie recedit, eum quoque recedere à bona concoctione.

Concoctio quid.

Sed aduersus hæc sunt nonnullæ difficultates, quæ non sunt prætermittendæ. Nos statuimus, imbecillitatem ventriculi nullam esse præter eius intemperiē, & eam quidem insignem: contra Gal. in lib. de morborum differentijs, capite 5. scribit, imbecillitatem non solum ventriculi, sed etiam venæ, arteriæ, musculi, ac generaliter omnis instrumenti, cū vitalis, tum animalis, sequi necessario, vel ob meatuum immoderationē, vel ob intemperiem: ex quo loco nostri nouatores, vt puto, nacti sunt occasionem, vt præter antiquam Galeni disciplinam commenti sint morbos partium similarium in materia, dum illa astricta aut laxa, mollis, aut dura, crassa aut tenuis euadit; quorum princeps est Fernelius in lib. de abditis rerum causis, capit. 9 Præterea idem Galen. varijs in locis alias plures causas læsæ concoctionis videtur enumerare, præter intemperiem, & ne longius recedamus, in 3. illo de syptomatum causis capit. 1. dicit, id fieri vel propter læsionem facultatis, vel propter externos errores, de quibus iam diximus, tractantes de cholera: ac sane si res ipsa diligenter consideretur, quis non videt quotidie labefactari concoctionem, non solum propter ventriculi intemperiem, sed etiam propter nimiam ciborum copiam, & propter alias causas: in quo genere argumenti

An omnis imbecillitas ex intēperie.

Fernelius.

Argenterius. Argenterius insignis nouator mirabiliter sibi placet, lib. 1. de generib morborum, cap 1.

Primam difficultatem facile dissoluet, quicunque memoria repetat, Galenum inquirentem differentias morborum, duas medicorum sectas sibi ante oculos posuisse, alteram quæ impatibilia, alteram quæ alterabilia statuit humani corporis elementa, atque de vtriusque sentētia morborum differentias inuestigare: quare cum docet immoderationem meatuum imbecillitatis ventriculi, & aliarum partium causam esse, certum est, illum loqui de sententia prioris sectæ. Nam cum veteres illi Medici statuissent prima elementa impatibilia, & assererent ex atomis incompactis corpusculis & meatibus, hominis compositionem constare, primumque similarium partium duo morborum genera ipsis auctoribus posita fuissent, vnum latitudo meatuum, alterum angustia, non iniuria Galen. hunc doctrinæ ordinem secutus tradit, vnamquamque partem imbecillam esse, adeoque laborare, si illius meatus sint immoderati, cum ipsi reponerent sanitatem in meatuum moderatione. Aduersus nouatores quod attinet, si velimus hunc campum ingredi, plurima forent dicenda, quæ nos à principali instituto auerterent: quare illud vnum sit vobis satis in præsentia, morbos quos illi vocant in materia, aut morbos esse ex veteribus à Galeno institutos, aut nō esse morbos, seu symptomata: ac reuera huiusmodi omnes morbi, si diligenter considerentur, maiori ex parte sunt symptomata tactilium qualitatum, quæ omnia pendent ex morbis in intemperie: hoc fiet manifestum, si vnum aut alterum ex istis morbis considerемus. Accipiamus morbum in mollitie & duritie: si ergo pars aliqua fiat durior, vt propterea illius lædatur actio, ex quo isti colligant esse morbum, & morbum materiæ, animaduertendum est, duritiem in nostro corpore prouenire tribus de causis, quæ est præclara doctrina Galen. 5. de simpl. medicam. facult. cap. 4. nempe vel ob siccitatem, vel ob concretionem, vel ob plenitudinem, quarum vnaquæque propriam desiderat curationem: namque quæ prouenit ob siccitatem, requirit remedia humectantia, quæ ob concretionem, remedia calefacientia, quæ ob repletionem, remedia vacuantia. Quod si ita se res habet, facile potestis intelligere, duritiem non esse morbum in materia, immo vero neque morbum ex intemperie, vt nonnulli opinantur ad mentem Galeni sed potius esse symptoma in genere dispositionum, quod potest oriri ex varijs morbis: nam si fiat ob siccitatem, prouenit ex intemperie sicca: si ob concretionem, ex intemperie frigida: si ob repletionem, est intemperies cum materia, sicuti euenit in scirrhis. Hoc ipsum de mollitie statuendum est: molle illud est apud Arist. 2. de gen. tex. 13. quod cedit in se ipsum, & loco non mouetur: vel ex 4. meteor. 29 quod cedit & non circumfluit, verbi gratia, aqua & vinum, vel aliud eiusmodi, cedunt quidem prementi digito, attamen, & loco mouentur, & fluunt circa digitum, quare non sunt mollia. Quamobrem cum molle prorsus pertineat ad humidum, sicuti durum ad siccum, vt docet Arist. dicto in loco, iure statuendum est, mollitiem esse symptoma in genere tactilium qualitatum, & illius causam, nempe morbum, esse intemperiem vel humidam, vel intemperiem cum materia, vt apparet in ædemate, quod est molle. Pariter si propter nimiam adstrictionem vel relaxationem aliqua lædatur actio, cum in illa sint meatus clausi, in hac patentes, quis non videt huiusmodi morbos esse in conformatione, & ad morbos instrumentales, minime ad similares pertinere.

Opinio Fornelij de morbis in materia refutatur.

Duritiem tribus ex causis.

Molle quid.

Porro quando pars aliqua nostri corporis fit adeo tenuis aut crassa, vt illius ledatur actio, tunc appellant morbum in materia in tenuitate, & crassitie: at vero equidem neque satis mirari, quomodo illud audeant asseuerare, siquidem Galen. tam aparere, vt nihil apertius dici possit, huiusmodi morbos reponit inter morbos magnitudinis, qui enim apud eum non legit, gracilitatem, atrophiam, tabem, esse morbos in magnitudine imminuta: quod si tenuitas est morbus imminutæ magnitudinis, vt contra crassities sit morbus auctæ magnitudinis, necesse est.

Sed hac de re satis, venio ad alteram difficultatem eorum, qui præter intemperiem ponebant plures causas læsæ concoctionis: & quamuis negari non possit, propter externos errores, vt nimiam quantitatem alimenti, & alia, vitiari concoctionem, id quod experimur quotidie, negandum tamen est, tunc lædi actionem facultatis concoctricis: nam vitium est in obiecto minime apto ad recipiendam coctionem. Pro quo id memoria repetatis, quod docent philosophi, & confirmat Galen. 1. de differentijs febrium capite 4. lib. de causis morborum capite 2. nullam causam sine patientis dispositione posse agere. Quare si aut propter nimiam cibi copiam frustretur concoctio, vel propterea, quia alimenta suapte natura sint talia, quæ concoqui nequeant, vel alia committantur errata, non propterea dicendum est, læsam esse actionem facultatis alteratricis, etsi vitiata est concoctio.

An plures sint causæ læsæ concoctionis præter intemperiem.

Hæc doctrina est Galeni 1. de locis affectis cap. 3. & 4. qui locus plane illustris miror, quomodo non fuerit animaduersus ab istis nouatoribus, quorum machinæ complures ex eodem pulchre destrui possunt: hortor itaque vos, vt eum adeatis, ac probe perlegatis.

Prætermissa iam altera læsione concoctionis propter errores externos, de altera tantum nobis agendum est, quæ pertinet ad læsionem facultatis concoctricis. Hæc læsio Galeno auctore 3. de symptomatum causis cap. 1. fit dupliciter, aut propter essentiam, aut propter morbum instrumentalem. Noxæ quę propria facultatis essentia eueniunt, intemperies quædam sunt effectricum qualitatum: noxæ autem quæ ab instrumentalibus morbis oriuntur, consistunt in morbis partium compositis, qui erysipelata, phlegmones, &c. appellantur.

Causæ incō coctionis.

Sed cum vtroque modo lædatur facultas, illud tamen est discriminis, quod ea læditur in propria essentia per intemperies, per alios vero morbos instrumentales facultas integra permanet nec læditur, sed tantum impeditur, quo minus possit fungi suo munere: quod si vtrique morbi coniungantur, vtroque modo succedit læsio: nam propter morbum in propria essentia læditur facultas, propter morbos instrumentales impeditur.

Itaque omnia colligendo in vnum, cum facultas ventriculi alteratrix multis modis lædi possit, nos hoc tempore de illis tantum statuimus agere, quę lædunt facultatem in propria essentia, quæ sunt intēperies, de quibus agit Galen. in toto lib 7. methodi medendi, nosque cum illo tractabimus accuratissime.

Imbecillitatis ventriculi sunt plurimæ differentiæ: aliæ à quantitate vel magnitudine, vt alia imbecillitas sit vehemens, alia debilis. 2. est differentia a tempore: namque alia est antiqua, alia recens. 3. est a coniunctis ratione sexus, ratione ætatis, corporis habitus, & similium. 4. est differentia a modo generationis, namq; alia imbecillitas prouenit ex nimia venere, (caueatis Domini ab hac) ex nimijs studijs, quæ duæ res in reddendo ventriculum imbecillum inter cætera omnia habēt insignem prærogatiuam: sic possunt hauriri differentiæ ab omnibus rebus non naturalibus.

Differētię.

Demum vero sunt differentiæ à qualitate imbecillitatis; pro quo sciendum est, huiusmodi actionem ventriculi, quæ pertinet ad alterationem, tribus modis lædi posse, vt cæteræ omnes actiones lędi consueuerunt, aut abolite, aut imminute, aut deprauate. Si actio sit prorsus abolita, vt nulla fiat alteratio, tale symptoma Græcis ἀπεψία, Latinis cruditas dicitur, sicuti euenit in lienteria, in qua affectione deijciuntur alimenta per aluum, quæ nihil prorsus sunt permutata: si vero alteratio fiat, sed non vt oportet, cruditas quidem & hoc symptoma vocatur, non tamen vt prius priuationem, sed tantummodo vitium significat, quod vitium est duplex: alterum

Actio ventriculi tribus modis læditur.

quando

quando cibus tarde, & conuenientem alterationem recipit, Latinis tarda & imbecilla concoctio dici potest, quod euenit in cæliaca passione: alterum est vitium, quando cibus corrumpitur, & in alienam qualitatem permutatur, quodq; symptoma inquit Galenus apud Græcos nullum proprium nomen obtinet, sed commode δυσπεψία, Latinis deprauata concoctio potest appellari, quod euenit in cholera.

Verum quoniam cæteræ omnes differentiæ iam propositæ, vel ex narratione ęgroti, vel excrementis, vel symptomatibus, vel aliter, sine multo labore possunt intelligi, cæteris omnibus prætermissis, statim venio ad differentias magis proprias & essentiales, quæ complectuntur intemperies ventriculi, ex quibus statutum est omnem illius imbecillitatem oriri.

Intēperies ventriculi 10.

Ex his quæ diximus hactenus, agentes de morbis partium similarium, satis constat, ventriculum posse laborare omnigenere intemperiei, quatuor simplicibus, quatuor compositis sine materia, & totidem cum materia, vt in vniuersum sint sexdecim, quæ postea differentiæ cum materia rursus diuiduntur a Galeno, quatenus hæc materia vel continetur in cauitate ventriculi, vel illius tunicis adhæret, vel transmittitur aliunde, idque vel a toto corpore, vel ab aliqua determinata parte, de quibus omnibus agendũ est, sumpto principio ab intemperie ventriculi simplici calida.

An possit esse intemperies contraria.

Sed antequam rem aggredior, nequeo silentio præterire subtilem quandam cogitationem quorundam, quos audio præter differentias à Galen. institutas, comminisci non solum in ventriculo, sed in alijs quoque partibus, alias duas differentias ex contrarijs qualitatibus, alteram quidem calidam, & frigidam, alteram vero humidam, & siccam, argumentanturque hunc in modum: Si vnum & idem corpus potest contrarijs qualitatibus vno, & eodem tempore male affici, cur non liceat hasce intemperies reponere inter morbos ex intemperie composita? Quod autem istud fieri possit, declarat Gal. in lib. de morb. caus. cap. 6. vbi scribit, euenire interdum, quamuis id non videatur posse fieri, vt idem corpus simul, & calidius, & frigidius, humidius, & siccius quam pro naturali habitu reddatur, quam quidem ille vocat intemperiem inæqualem, de qua integrum scripsit libellum, in quo, nimirum capit. 1. & 8. ex proposito nititur probare, duas contrarias qualitates vnum & idem corpus eodem tempore posse infestari, sicuti euenit in febre epialia, lipiria, & nõnullis ardentibus malignis.

Epiala febris.

Namque in febre epiala vno & eodem tempore persentitur calor & frigus; in febre autem lipiria, & nonnullis ardentibus malignis, exteriora frigent, interiora vruntur: sic hydropicus si febricitet, laborat simul intemperie calida & frigida, calida, propter febrẽ; frigida propter hydropem.

Inæqualis intẽperies probatur.

Verum quoniam plane absurdum videtur, & à rerum natura abhorrens, duo contraria simul in eodem subiecto reperiri, istud Galen. conatur probare & in libello de inæquali intemperie, & in 3. de simp. medic. facult. cap. 16. Nam si ponas aliquem sub sole ardentissimo, eundemque inspergas aqua frigidissima, tunc simul, & semel, & frigus, & calor peruadent vniuersum corpus: si alterum crus ponatur in aqua frigidissima, alterum in aqua calidissima, vtraque qualitas, & calida, & frigida, penetrabit vniuersum corpus: si æquis portionibus misceatur absinthium, & mel, vno & eodem tempore lingua persentiet, & dulcedinem, & amarorem: sic alia multa non desunt exempla, quæ possunt demonstrare, corpora nostra duobus simul contrarijs posse affici, verum hæc sunt satis.

Auctoris sententias de intemperie contraria.

Ego vero altera ex parte sentio, hanc opinionem à rerum natura, ab omni philosophia, addo etiam a Galeni mente esse longè abhorrentem: etenim est constans naturæ decretum, duo contraria simul non posse in eodem recipi subiecto, quod vsque adeo verum est, vt Arist. & Peripathetici velint, nulla contraria, nedum realia, sed neque spiritalia, in eodem subiecto posse consistere, quod speciatim docet Philosophus in 3. de anima. 545. imò vero vt idem docet philosophus, 1. physic. 10. metaph. & in libello de longitudine, & breuitate vitæ, ea est præcipua lex contrariorum, vt sese mutuo interimant, adeo vt alterum semper dicatur secundum priuationem, & ratio est, quam didicistis ex philosophia, quod nihil potest duobus contrarijs motibus moueri: quare cum calidum habeat vim laxandi, & fundendi, frigidum cogendi, & adstringendi, non possunt simul in eodem subiecto reperiri.

Quod autem hæc opinio sit aliena à mente Galeni satis ex eo potest confirmari, quod ille tractans lib. de differentijs morborum, omnes differentias pertinentes ad intemperiem, tam simplices quam compositas, de his nullum verbum fecerit, cum tamen ex principali proposito id agat, atque adeo accurate, & diligenter, vt non vereatur morbos quoque aliarum sectarum proponere, quas ipse non probabat. Verum ijs addamus aliud Galen. testimonium præclarissimum 1. de temperamentis, capit. 2. in quo tam aperte, vt nihil apertius dici possit, ex sex coniugationibus quatuor qualitatum, asseuerat, eas non posse consistere, quæ constant ex contrarijs, calida, & frigida, humida, & sicca.

Nec profecto Galen. sibiipsi aduersatur, vt isti opinantur: Nam si diligenter considerentur omnes loci, & omnia exempla, quæ ab illo solent afferri, facile potest intelligi, tantum philosophum, & medicum nunquam asseruisse, duo contraria in vno præcise subiecto posse reperiri. Locus est lib. de causis morborum, qui cæteris videtur difficilior, in quo scribit euenire, licet id fieri non posse videatur, vt idem corpus fiat simul, & calidius, & frigidius, & humidius, & siccius, qui satis demonstrat, illum non intelligere has intemperies vnas, & easdem partes occupare, quandoquidem eas vocat intemperies inæquales: nam sicuti dicimus viam esse inæqualem, quæ non est plana, sed habet quasdam partes ascendentes, & quasdam descendentes, ita etiam dicitur inæqualis intemperies, quæ non vno modo omnes partes corripit. sicuti altera ex parte illa dicitur æqualis, quæ æqualiter occupat vniuersum corpus, quod euenit in febre hectica. *N.B.*

Atque hac quidem ratione facile est respondere, ne frustra sim longior in refutandis singulis, ad exempla proposita de febre lipiria, epiala, de hydropico febricitante, & cæteris, in quibus facile admodum potest demonstrari, huiusmodi contrarias qualitates minime easdem partes, sed plane diuersas occupare: atque de hac re satis.

In tractatione curandi intemperies ventriculi, si vellemus institutum ordinem seruare, post differentias sequeretur, vt ageremus de signis, ac demum de curatione: sed ne cogamur sæpius eadem repetere, & rerum series sit magis continuata, statuimus in præsentia hunc ordinem peruertere. Itaque positis signis, quæ vnamquamque intemperiem demonstrant, statim illius curationem subijciemus, & cum Galen. non ita definite, & distincte singulas differentias persequatur, sed ex simplicibus de una tantum intemperie sicca, ex compositis de frigida, & sicca, necnon calida, & sicca, tractet copiosius, reliquas autem angusta admodum, & concisa oratione persequatur, fortasse quod aliæ sint curatu faciliores, quodque ex his, quę hactenus ab illo tradita sunt, possit unusquisque cæterarum intemperierum curationem sibi comparare, nos ad vestram utilitatem ordinate de singulis, tam simplicibus, quam compositis agere statuimus, incipiendo ab intemperie calida.

De calida intẽperie.

Sed primum Galen. prognosticum audiamus, quod ille facit capit. 5. lib. 7. methodi, quodque clarioris doctrinæ gratia, mihi uideor quatuor modis, siue conclusionibus posse colligere. I. Intemperies facillimę ad curandum sunt, quę ex calido, & frigido consistunt,

quoniam maxime actiuis qualitatibus corriguntur: *Prognostice.* nam calida frigidis, frigida calidis tollitur. Auicenna, lib. 3. fen. 13. tractat. 1. cap. 24. Galen. sententiam hanc quoquo modo interpretatur; Et scias, ille inquit, quod cura malitiæ complexionis, quæ accidit stomacho, in vtrisque qualitatibus actiuis, facillima est, quia inueniuntur remedia contraria vehementis virtutis.

II. Conclusio. Intemperies difficilius curantur, quæ ex humido, & sicco constant, quod imbecillis ac magis materialibus qualitatibus earum curatio perficiatur, ac potissimum si indigeamus rebus humidis. Auicenna item hanc partem explicat: Cura, inquit, quæ accipit ex malitia complexionis in vtrisque qualitatibus passiuis, est difficillima naturæ oppositio cuiusque earum est cum virtute debilis impressionis, & propriæ complexionis siccæ. Non ingredior in præsentia eam disputationem, an omnes qualitates sint actiuæ, vt videtur sentire Arist. 2. de generatione, & corrup. circa finem, nec non Gal. 2. de rat. vict. com. 2. & alias frequenter. nam certo scio, vos non ignorare, qualitates, si absolute considerentur, omnes agere, si autem inter se comparentur, caliditatem, & frigiditatem actiuas, humiditatem, & siccitatem passiuas dici posse.

III. Conclusio. Tempus caloris, & frigoris reparandi par quodammodo est, securitas tamen impar: nisi enim partes quę sunt proximæ ipsi ventriculo sint admodum validæ, periculum imminet, ne ex vsu remediorum frigidorum noxam aliquam contrahant, vt scribit Galenus sibiipsi euenisse, 2. metho. c. 8. qui curando hominem laborantem intemperie calida ventriculi, applicatis remedijs frigidioribus, ille incidit in refrigerationem septi transuersi, & in difficultatem anhelitus. Auicenna hanc quoque partem explicat: & scias, quod spatium calefaciendi frigidum est sicuti spatium infrigidandi calidum, sed timor in infrigidando est maior, præcipue cum quædam membra vicinantia stomacho habent malitiam complexionis frigidæ.

Quarta & vltima conclusio. In alijs duabus qualitatibus, nimirum humida, & sicca, securitas est par, sed tempus curationis in intemperie, sicca est longius: nā quod senium est in sanis, id sicca intemperies est in ægris: quare illa etiam intemperies sicca est insanabi- *4 Substantiæ nostri corporis.* lis, si solida similarium partium substantia sit prorsus consumpta. Pro quo sciant iuniores, Galen. statuisse quatuor substantias partium nostri corporis, quæ deperditæ quatuor siccitatis differentias procreant. Prima est modo posita, quam substantiam solidam diximus. Gal. 1. de diff. febrium, hanc appellat natiuam humiditatem partium similarium, quæ illas inter se alligat, ab alijs vulgo radicalis humiditas appellatur. Secunda est substantia, quæ ex humore concreto constat, qualis est caro, & adeps. Tertia est ille humor, qui in omnibus animantis partibus veluti ros quidam sparsus continetur, ex quo rore illæ nutriuntur. Quarta est substantia, quæ in proprijs, & exilibus vniuscuiusque particulæ, tum venis, tum arterijs continentur: quæ quidem omnes substantiæ aliquam recipiunt curationem, excepta prima, hoc est, substantia partium similarium, quæ si prorsus sit consumpta, vt dixi, om- *Quis morbus sit curatu difficilior.* nino est insanabilis.

Ex signis prognosticis à Galen. positis, facile est intelligere, qualesnam ventriculi intemperies sint curatu faciliores, vel difficiliores, quæ citius, vel tardius curari possint: his alia quædam magis communia sunt coniungenda, quæ hac de re fidem certiorem nobis facere possunt, verbi gratia, si morbus fuerit diuturnior, si altas egerit radices, si superiore tempore fuerint administrata commoda remedia, & morbus adhuc perseueret, pro comperto habendum est, huiusmodi morbum nisi difficile, & longiore tempore posse curari.

Signę diagnostica. Atque hactenus de prognostico: sed antequam ad curationem accedo, duo sunt imprimis consideranda: alterum an vitiata concoctione ventriculus laboret in propria essentia, an magis propter externos errores: alterum, si ventriculus laborat aliqua intemperie, an illa sit cum materia, vel sine materia: ne hac in re aliquis contingat error, qui esset grauissimus, si curaretis ventriculum laborantem propter externos errores, ac si laboraret in propria essentia: nec non si curaretis vētriculum laborantem intemperie sine materia, ac si laboraret cum materia. vtrumque vos docet Galen. Ac primum vtrum ventriculus laboret in propria essentia, vel propter externa, facile potest intelligi, si consideretur præcedens victus ratio, an æger deliquerit in quantitate, in qualitate, tempore, & alijs erroribus, qui solent committi circa alimenta: etenim si nullus error fuerit commissus, iam licebit culpam in ventriculum referre: sin autem errores fuerint commissi, qui sint alicuius momenti, tunc quidem ventriculus poterit omni culpa vacare: quo casu, instituta proba viuendi ratione, isti facile solent pristinæ sanitati restitui. Sed tamen quandoque etiam euenit, vt tot, & tanti, tamque frequentes committantur errores, vt ventriculus propterea aliquam contrahat intemperiem, adeo vt improba fiat concoctio non minus vitio ventriculi, quam rerum externarum.

Alterum vero, an in ventriculo contineatur materia, quæ intemperiem efficiat aut foueat, Galen. pariter nos docet, cum alijs in locis, tum maxime 1. de locis affectis, cap. 4. apertissime, qui scribit, distinguendum esse, faciendumque hoc experimentum, vt alimenta exhibeantur quæ suapte natura difficulter corrumpātur, exempli gratia, panis aut chondrum, illis qui in nidorulentam qualitatem solent conuertere alimenta: mel vero his qui acida solent præsentire: deinde iubet Galen. consideranda esse excrementa quæ deijciuntur, tam per vomitum, quam per aluum, & contemplandum, an quispiam humor, imprimis quidem, id est, qui sentiunt nidorulenta, biliosus sit & calidus, in secundis pituitosus, & frigidus, an potius nullo vacuato humore alimenta exiguam admodum habeant mutationem: nam si excrementa deijciantur sine vlla alterius humoris mistione, vtique licebit conijcere intemperiem esse sine materia: si enim prauus quispiam humor contineatur in ventriculo, vix aliter videtur posse fieri, quin simul deijciantur cum excrementis vestigia humoris noxij, ex cuius permistione facile res potest deprehendi. Sed quoniam humores possunt cōtineri in ventriculo duobus modis, vno in cauitate, altero in tunicis, sciendum est, propositum experimentum nullum certam fidem facere posse, nisi humor cōtineatur in cauitate, quando alteri tunicis adhærentes non ita facile possunt separari, vt simul cum excremētis deijciantur: quare opus est, dicit Galenus, aliam facere obseruationem: etenim qui habent humores contentos in tunicis, omnes nauseabundi sunt, & proni ad vomitum, etsi nihil euomant: quod si biliosus & calidus sit succus, vehementem sitim, si vero frigidus, famem excitabit, in illisque ructus nidorulenti, in his vero acidi apparebunt. Quod si demum certiores adhuc fieri velitis, vobis licet, exemplo Galeni, alio facto experimento, sumptoque argumento a iuuantibus, & nocentibus, & rei cognitionem assequi, & simul aliquid agere quod pertineat ad curationem: etenim si alicui habenti acidum ructum, dederis medicamētum diation piperon, nidorosum autem eructanti, vel absinthium, vel hieram, atque obseruaueris, quæ conferant vel noceant, deprehendes, qualisnam sit affectus, & quoquo modo etiam quid feceris, quod pertinet ad curationem.

Sed fortasse nimium digressi, ad intemperiem calidam ventriculi reuertamur. Calidior ventriculus male appetit, melius concoquit, & multo magis quæcunque dura sunt, & non facile alterationem suscipiunt; *De intemperie calida.* nam quæ facile alterantur, in tali ventriculo corrumpuntur, bene habet à rebus frigidis, adsunt ructus nidorulenti, alui excrementa plerunque sunt corrupta, acria, adducta, præcessere exercitatione, & in summa

quę-

quæcunque potuerunt calefacere: quibus demum & illud indicium licet addere, quod intemperie calidiore laborantes, communicato calore cordi, solent incidere in febres paruas, lentas, ac veluti hecticas, cuius indicij meminit Gal. 7. meth. cap 9. nec non 3. de sympto. causis cap. 2.

Curatio intẽperiei calidæ. *Victus.* Post signa accedamus ad curationem, & cum scribat Galen. capit 89. artis medicæ, curationem habere vnam præcipuam, & communissimam intentionem, ad id quod est dispositioni auferendæ cõtrarium, manifestum est huiusmodi intemperiem auferri frigidis, tum alimentis, tum medicamentis, atque his partim Internis, partim externis: sic ergo conueniunt carnes optimæ, pisces præcipue saxatiles, ptisana, alica, lac, & q̃ ex lacte conficiuntur, veluti est lac coagulatũ, caseus recens: & omnia quæ recens ex lacte conficiuntur; atque hæc quidem non solum potestate, sed etiam præparatione & actu debent esse talia, adeo vt Asclepiades & veteres medici, imprimis vero Galen. non fint veriti hæc omnia refrigerare non tantum aqua, sed etiam niue. 7. meth. cap. 4. nec non 8. de medicamentis secundum locos. Galenus dicto loco mentionem facit duorum ciborum, alterius quem melcam, alterius quẽ aphrogala nominabant. *Melca. Aphrogala.* Melca peculiaris erat cibus Romanorum, ac maxime laudatus, quem hodie nescimus quid sit: aphrogala autem mea sententia erat cibus lactarius, & forte quẽ nos vulgo appellamus spumam lactis, qui familiariter solet exhiberi in postrema mensa. Mercurialis lib. 1. variarum lectionum cap. 16. existimat, hunc cibum esse illum, quem vulgo appellamus caput lactis. In potu conuenit vinum aquosius, & quod olygophorum dicitur, vel aqua, & illa quidem non modo actu frigida, sed etiam niue refrigerata, vt Romani facere consueuerant, qui primum illam calefaciebant, & decoctam appellabant. Quo loco sciatis, Galenum gloriari, se vnica die, vel potius hora, nõ nullos sanasse calida intemperie ventriculi laborantes, frigidæ aquæ potione, quam exhibebat non modo recentem, ex fonte, sed etiam insigniter refrigeratam. *Medicamẽta frigida.* Medicamenta pariter sint frigida, rosa, viola, endiuia, lactuca, & alia huiusmodi propemodum infinita, ex quibus possunt parari variç formæ medicamentorum, syrupi, electuaria, conseruæ, & alia huiusmodi: in quibus tamen illud accurate est animaduertendum, quod admonet Galenus, perpetuo, abstinendum esse à melle, & à rebus omnibus, quæ quouis modo possint calefacere. *Externa.* Sic medicamenta externa sint frigida, linimenta ex oleo rosaceo, omphacino, cydoniorum: sint emplastra ex carne cydoniorum, thamarindi, folijs & fructibus myrthi, sandalis, rosis, & alijs id genus: sint epithemata ea aqua rosarum, endiuiæ, plantaginis, & similia, quorum ingentem syluam vobis suppeditant veteres apud Gal. in lib. de compos. medic. & recentiores quoque passim. *Valenter refrigerantia.* Quod si demum magna vrgeat necessitas refrigerandi, & præcipue in corporibus robustis, audeatis accedere ad valentiora præsidia, auctoritate atque exemplo Archigenis, & Galeni, qui audent aliquando, (8. de compos. medic. secundum locos,) imponere ipsi ventriculo vesicam non solum aqua, sed etiam niue plenam siquidem ita generaliter habendum est, tãtum alterandam esse particulam, quantum recessit à statu naturali, adeo vt eadem ratione constent & lapsus ad id quod est præter naturã, & reditus ad id quod est secundum naturam, quæ est sententia Gal 7. meth. cap. vltimo.

Aquæ thermales. Ad integram curationem calidioris intemperaturæ ventriculi, non est prætermittendum remedium, quod recentiores in vsum reuocarunt, & est potus aquarum thermalium frigidarum, quales apud nos sunt in frequenti vsu Calderianæ, Villenses, & Patauinæ, quas appellant beatæ virginis, de quibus etsi antiquiores medici non agunt, tractabimus nos alias, & experientia ipsa confirmat, huiusmodi aquas præclaram sæpe operam præstare. *De frigida intemperie.* Iam sequitur intemperies frigida. Qui frigidiori sunt ventriculo, tarde, imminute & difficulter concoquunt, alimenta appetunt, non sitiunt, quã plurimos generant flatus, habent ructus acidos, iuuantur à rebus calidis, læduntur à frigidis, læsa concoctione facile incidunt in diarrhæam: præcessere victus ratio ociosa, vigiliæ, cogitationes, studia literarũ, venus, & alia huiusmodi, quæ generaliter vniuersum corpus, & speciatim ventriculum possunt refrigerare. Huius intemperaturæ curandæ ratio constat alimentis & medicamentis calefacientibus, quæ tuto possunt administrari, cum nullum imminet periculum partibus proximis, sicuti diximus imminere in intẽperie calida. Sint igitur alimenta calida, verbi gratia, panis præparatus cum seminibus anisorum, fœniculi, carnes omnes laudatæ, inter quas habent nescio quam prærogatiuam, carnes pullorum columbinorum, radices eryngij, petroselini, radicula, in rusticis allia & cæpe coctæ: inter herbas mentha, pulegium, saluia, asparagi, quæ tamen moderate debent assumi, & potius vt medicamenta, quam vt alimenta. Conueniũt in hac intemperie mel, saccharum, & omnia, quæ ex ijsdem fiunt: conueniunt piper, cinnamomum, & aromata omnia: vina sint generosa, minime acerba & austera, qualia imprimis sunt vina græca & maritima, in quorum tamen vsu est illud animaduertendũ, ne petant caput, & efficiant vel conuulsionem, vel alia mala, de quibus dicit Gal. 1. aphorismorum comment 20. ijs euenire, qui huiusmodi vinis vtuntur ieiuno ventriculo: sunt qui vtantur vino ardente, vel aqua vitæ dicta, cuius moderatus vsus non debet prorsus improbari. Cauendum à ptisana, à lacte, lactarijs omnibus, & in summa ab his, quæ quouis modo possunt refrigerare: conueniunt moderatæ exercitationes, quæ possint cum alias partes, tum maxime superiores calefacere, qualis est moderata vociferatio, clara lectio, qua exercetur & septum & totus thorax, quæ partes proxime adhærent ventriculo: inter cætera omnia caueant à venere, quæ si quid aliud, & vniuersum corpus, & præcipue ventriculum solet refrigerare. *Medicamẽta.* Medicamenta pariter habeant vim calefaciendi, quorum sylua est amplissima, siue intra exhibeantur, siue extra apponantur; de quibus illud generaliter sciendum est, ad hanc rem non esse accommodata, quæ calefaciendo laxant & molliunt, cum hæc ventriculi robur facile dissoluant: quare ad custodiendum robur partis nunquam prætermittenda sunt quæ adstringendi aliqua facultate sint prædita, inter quæ hæc videntur esse pręcipua, & longiore vsu recepta; absinthium, betonica, mentha, spica nardi, piper, gingiber, cinnamomum, semina odorata citri, anisorum, fœniculi, & in summa omne genus aromatum, ex quibus exterius parari possunt linimenta, fomenta, emplastra, cerata, & alia huiusmodi de quibus postea. Interius pariter sunt propemodum infinita, condita, gingiber, radix eryngij, cortex citri, flores & conserua betonicæ, rorismarini, saluiæ: syrupus de mentha, de absinthio, de calamentho: confectiones quę dicuntur aromaticum rosatum, caryophyllatum, diacyminum, diatrion pipereon, diacalamenthum, diapoliticum, & quę cęteris omnibus sunt efficaciora, magna antidota, theriaca & mithridatum: quibus demum licet addere potũ aquarum thermalium, quæ sint sulphureę, nitrosę, aluminosę, quales sunt nostrę Patauinę, Aponitanę, quę quidem calefaciendo & roborando ventriculo pręclarissimam sępe operam pręstant. Alex. inter cęteros probat etiam balneum externum harum aquarum, quod certe remedium nec à nobis fuerat pręetermittendum, neque a vobis negligendum est.

De humida intemperie. Post intemperiem calidam sequitur humida; qui igitur habent ventriculum humidiorem, non appetunt, non sitiunt, plurimum expuunt, lęduntur ab humidis, iuuantur à siccis, pręcessere aer, victus ratio, & in summa omnia humida: atque in hac potissimum intemperie accidit ventriculi subuersio, vel vt Galeni verbo vtamur, 8. de medicamentis secundum locos cap. 3. supinitas: ille enim irriguus per largam humectationem, similiter vt ligamenta neruorum solet laxari: accidit

etiam

scere: alteram alterius hominis, qui post multos annos incidit in hanc eandem intemperiem, quo tempore iam Gal. didicerat cum ratione cognoscere, & curare omnes ventriculi intemperies adeo vt ausus fuerit hunc insigniter refrigerare & humectare: quæ quidem historiæ sunt dignæ diligenti obseruatione, cum etiam hodie tales nobis sese offerant.

De calida, et humida intéperie.

Iam sequitur intemperies calida & humida: huiusmodi ægrotantes non appetunt, propter vtramque qualitatem, siquidem caliditas fundit, humiditas laxat, quæ quidem aduertantur appetentiæ, vt postea videbimus: hi melius concoquunt, plurimum expuunt, iuuari à frigidis & siccis, læduntur a contrarijs, præcessere quæ potuerint calefacere & humectare.

Curatio.

Curatio breuiter perficitur apud Galenum, vsu tũ ciborum, tum potionum astringentium, quæ sint austera sine calefactione; inter quæ potissimum conueniunt vina austera, vt ipse testatur Galen. in lib. de cibis boni & mali succi. capit. 11. quæ tamen sumantur moderatissime, cum in hac intemperie pauca potio sit maximum remedium. Hoc ipso consilio vobis licebit parare etiam nonnulla medicamenta: extra, oleum rosaceum, oleum melinum, additis pro exsiccatione sandalis, rosis, coralijs, & alijs id genus: Sic intra sunt syrupi de rosis siccis, de myrto, confectio trium sandalorum, diarhodon, trochisci de spodio, & alia huiusmodi.

De frigida & sicca intemp.

Qui laborant ventriculi intemperie frigida & sicca, tarde & male concoquunt, acidum ructum emittunt, sitiunt, appetunt calida & humida, à quibus non læduntur, frigus percipiunt in ventriculo, & maiori ex parte sunt extenuati. Copulata hæc intemperies omnium est pessima, sicuti inter simplices est sicca, vt Galen. est auctor 7. methodi, cap. 10. siquidem vtraque intemperies calido innato & vitæ nostræ maxime aduersatur. Hic nobis duplex sese offert curandi indicatio, nempe calefaciendi & humectandi, qua in re accurate prouidendum est, ne imprudentes his quæ humectant adiungamus quæ nimium calefaciunt, quæ quidem certum est non modo calefacere, sed etiam siccare: itaque firmo permanente proposito vtendi illis rebus quæ ad tollendam siccitatem pertinent, de quibus satis diximus, cætera sunt ita moderanda, vt tantum calefacientis materiæ permisceamus, ad quantam frigiditatem ventriculus decliuauit: quare in præsentia

Mel.

lacti mel copiosius est permiscendum, idque prius optime decoctum & despumatum, vt & minus sit excrementosum, & magis nutriat: etenim mel, si quid aliud, frigido corpori vtile est & amicum, vt calido est aduersissimum: sic vinum conuenit minus aquosum, & certe antiquius: ad summam, cuncta alimenta exhibeantur calidiora, non solum potestate, sed etiam actu, adeo vt ventriculus quidem calefiat, sed quantum siccitas permittit: pariter quæ extra apponuntur, eadem vi polleant, qualia probatur Galeno vnguentum nardinum, aliquando solum, aliquando dissoluta in eo mastiche quam pinguissima, vnguentum mastichinum, succus balsami, tum reliquis permistus; quæ quidem, vel alia huiusmodi medicamenta, quæ horum imitatione facile vnusquisque sibi potest comparare, assidue & copiose inungantur ventriculo, vt nunquam siccescat.

Neque vero est vt quis huiusmodi aromatum nimiam siccitatem pertimescat, cum, & propria pinguedine & humiditate, addo & olei mistione, ab omni insigni siccitate sint aliena. Præterea inter ea quæ extra

Catellus vel puer vẽtriculo applicandus.

possunt administrari, Gal. non solum hoc loco, sed etiã 5. de simplicium medicamẽtorum facultatibus cap. 6. tam in his qui sicca tãtum, quam in his qui simul sicca & frigida intemperie laborant, maxime probat catellum pinguem, vel puellum boni habitus, quem æger ita sibi aptet & accommodet, vt suo abdomini perpetuo hæreat, hac tamen adhibita cautione, ne puer sit humida cute, nec sudore perfundatur, quoniam tunc refrigerat potius, quam calefaciat: imo vero scribit Galen. esse nonnullos, qui non solum in aduersa valetudine, sed etiam in prospera, ad iuuandam cõcoctionem, vti hoc remedio consueuerunt: namque ex huiusmodi calore humido, suaui, ac plane familiari, debilior calor natiuus fit maior & robustior; ita quidem vt illius substantia augeatur, minime autem qualitas intendatur, quod alia præsidia, & potissimum fomenta, præstare solent. Auicen. de hoc remedio plura scribit, lib. 3. fen. 13. tract. 1. cap. 16. & præter vsum pueri & canis, quem summopere probat, suadet etiam vsum cati masculi; verumtamen quod attinet ad puerum, suadet vt sit boni habitus, minime humida cute, qui etiam nõ polluatur, sed tamen sit proximus pollutioni, & alienus ab omni luxurie.

Picatio.

Demum vero Galen. aliud præsidium ponit, quod picationem vocat, & quo præteritis seculis nonnulli, quos propterea picatores appellabant, quotidie vti consueuerant: estque medicamentum constans ex pice & modico oleo, quod, vt scribit Galen. 14. metho. cap. 16 humectat, calefacit, & sanguinis copiam allicit, cuius præcipuus est vsus ad renutriendas & carne reparandas partes extenuatas. Hoc igitur præsidio Gal. vtitur, quod iubet apponendum esse ad totum ventrem, propterea quod non modo ventriculum, sed ipsa quoque intestina, cõsensu quodam reddita debiliora oporteat calefacere & corroborare.

Cautela.

Sed tamen id sedulo est animaduertendum, ex præcepto Galeni, ne hoc medicamentum perpetuo hæreat, cum magis expediat, priusquam refrigeretur illud auellere, nec sæpius in die, vel longiore tempore idem apponere; quandoquidem si quis hac in re nimium diligens hoc ipsum & sæpius, & longius agat, hunc certum est non modo attrahẽdo, sed etiam quod attractum est dissipando, operam perdidisse. Quo quidem loco facile vnusquisque potest intelligere vulgatum alioquin errorem medicorum, qui sua quædam cerata, ex pice, resina, aromatibus, a veterum picatione parum aliena, consueuerunt ad ventriculum applicare, ac sine vlla intermissione dies noctesque, plurium annorum spatio perpetuo gestare: huiusmodi enim medicamenta, importuna hac ratione administrata, innatum ventriculi calorem depascunt, natiuam eius humiditatem consumunt, eumque reddunt multo debiliorem, adeo, vt hæc perniciosa medicamenti administratio potuerit nonnullis marasmum & interitum afferre.

De frigida et humida.

Iam restat intemperies frigida & humida. Qui laborant hac intemperie, tarde & difficulter concoquũt, nihil sitiunt, plurimum expuunt, generant quam plurimos flatus, acidum eructant, calida appetunt & sicca, a quibus bene habent, præcessere omnia quæ potuerunt refrigerare & humectare. Curatio, vnico verbo, constat rebus calefacientibus, & exsiccantibus.

Præceptũ Galeni.

Quo loco non est prętermittendum Galeni pręceptũ, qui 8. de medicamentis secundum locos nos docet, si humidior intemperies cum frigiditate coniungatur, ęgrotos lędi quicunque per sola curantur adstringentia, quę frigidę facultatis existũt, quare iubet ad ea medicamenta confugere, quę per experientiam inuenta ex mista natura attringente, & calefaciente componi solent: & quoniam mihi propositum est, post absolutam tractationem intẽperierum ventriculi, vobis proponere exemplum ęgroti laborantis hac postrema intemperie, quam certum est cęteris omnibus frequentius contingere, non est vt in pręsentia ad magis propria remedia ventamus, quę tunc accurate & diffuse sumus explicaturi.

Vacuentia quædã omittenda.

Atque hactenus de cognoscendis & curandis omnibus intemperaturis ventriculi, iam simplicibus quã compositis sine materia, de quibus hoc demum silentio non est prętermittendum, quod alioqui est maximi momenti, in curandis huiusmodi intemperaturis, quatenus ad illas pertinet, nulla prorsus uacuatione opus esse, cum summa istius curationis consistat in sola alteratione, quod quidem pręceptum intelligunt pauci

admo-

admodum nostrorum temporum medici, qui nunquã faciunt quin sua propinent medicamenta, non solum lenientia sed etiam soluentia: qu profecto importune, & præter rationem omnem exhibita, miseros ægrotantes temere excruciant, illosque in plurima, & ea quidem grauissima pericula solent deducere.

De intemperieb. cũ materia.

Post intemperies sine materia sequuntur intemperies cum materia, quam quidem distinctionem ita Gal. intemperatur, 7. methodi cap. 11. vt priores dicat sine materia, propterea quia abs materia non generantur: posteriores autem cum materia, quod ab illa originem habeant. Etenim quanquam non modo verisimile, sed etiam necessarium sit, ad quamlibet intemperiem, siue simplicem, siue compositam, vitiata ventriculi coctione, omnino aliqua generari excrementa: tamen hæc non efficiunt morbum, immo vero efficiuntur à morbo: tametsi neque id negandum est, mea sententia, vtramque, intemperiem scilicet & materiam, mutuum sibi inuicem maleficium præstare, adeo vt intemperies quidem materiam generet, materia contra intemperiem saltem foueat aut augeat. Itaque ventriculi intemperiem cum materia intelligimus simul cũ Galen. quotiescunque hæc minime intemperiem sequitur, sed magis intemperiem præcedit & generat; in quorum quidem morborũ curatione ante omnia sunt nonnulla diligenter animaduertenda.

Notationes.

Primum qualisnam sit materia noxia, tenuis an crassa, biliosa an pituitosa. Deinde an illa contineatur in cauitate, an magis adhæreat tunicis ventriculi. Postremo an in ventriculo generetur, an aliunde in illum confluat, quandoquidem singula propriam quandam & distinctam curandi rationem videntur postulare. Namque vt de posteriore cap. primum dicamus, si materia ex alijs partibus confluit in ventriculum, sedulo oportet inuestigare, qualisnam sit ea pars vnde prouenit fluxio, cuius imprimis cura habenda est: in quo casu, quatenus pertinet ad ventriculum, illud prospiciendum est, ne prompte recipiat quod in illud confluit, id quod perpetuo medici solent obseruare in cunctis fluxionibus, in quibus ex alijs partibus in alias natura solita est transmittere, quicquid illi est superuacaneum, & molestum: de quo quidem instituto naturæ Galen. alijs locis, tum maxime 2. de differentijs febriũ cap. 14. loquitur diffuse. Potest autem prouidentia partis recipientis duplici ratione fieri, vna omnibus fluxionibus communi, nempe vsu medicamentorum repellentium, quæ constat esse frigida & adstringentia: altera similiter omnibus partibus quæ ad bonum habitum deducuntur communi, nimirum si illæ ad moderatam temperiem deducantur.

Signa cacochymiæ, & plenitudinis.

Ergo fluentibus humoribus ad ventriculum ex alijs partibus, primum habenda est consideratio vniuersi corporis, an scilicet id plenitudine vel cacochymia laboret: huius vtriusque symptomatis indicia fere sunt manifesta, & a Galen. varijs locis posita 4. de tuenda valetudine cap. 4. libello de plenitudine capit. 6. 9. methodi cap. 5. 13. meth. cap. 6. Quod si totum corpus neque plenitudine, neq; humorum vitio laboret, tunc singulæ partes sunt examinandæ, & illæ potissimum quæ fluxionem facile solent ventriculo communicare, qualia sunt imprimis iecur, cerebrum, lien, vterus in mulieribus: præterea vero opportune inquirendum est, an retenta fuerit consueta aliqua euacuatio, hæmorrhoides, sanguis ex naribus, vomitus, alui profluuia, in mulieribus menses, & alia id genus. Adhæc præcedentem victus rationem & studia oportet animaduertere, an æger delitijs, satietati, ocio, indulserit, ac præcipue præter consuetudinem: demum an aliqua pars corporis per quosdam circuitus, vt plerisque accidit, solita fuerit vexari aliquo morbo, podagra, cephalæa, destillatione ad aliquam partem, in præsentia vero nõ amplius vexetur: namque huiusmodi particularis & distincta inquisitio, non solum conditionem singularum partium & vniuersi corporis, sed etiam quoquomodo curandi indicationem videtur posse insinuare: etenim satis constat plenitudinem missione sanguinis, cacochymiam purgatione, commode auferri: sic vnicuique particulæ transmittendi propriam curationem competere: quæ sane tractatio ad eum locum pertinet, in quo de illarum morbis cognoscendis & curandis sumus tractaturi.

In huiusmodi humorum fluxionibus illud est maxima dignum consideratione, vt animaduertatur nobilitas vel ignobilitas partis transmittentis: nam si ex partibus ignobilioribus fiat fluxio in ventriculum, tũc sine mora humores sunt reuellendi, & trahendi ad partem mittentem. Sin autem contingat fluxio ex partib. nobilioribus, verbi gratia, ex cerebro, tunc vtriq; parti simul est consulendum, sed tamẽ hac lege, vt eum semper affectum studeas auferre, qui fluxionẽ excitat, naturales omnes expulsiones fluxiles reddas, & generaliter omnes corporis partes ad bonam temperiem & habitudinem reducas. Post vero quam vel toti corpori, vel alicui parti transmittenti prospexeris, ventriculi quoque cura est suscipienda, siquidem vix fieri potest, in eum delatis iam plures dies noxijs humoribus, quin ex eorum malitia aliquod vitium contraxerit.

Aliud mẽbrum.

Cæterum si vitiosus humor non transmittitur aliunde, sed generatur in ventriculo, vel continetur in illius cauitate, vel tunicis adhæret: prior affectus inquit Galen. si semel ventriculus fuerit per vomitum expurgatus, facile quiescit. Si vero humor contineatur in tunicis, atque is quidem tenuis, ille quoque opportune educitur ijs medicamentis, quæ facile excitant vomitum, qualis est vel ptisanæ cremor, vel mulsa: si vero nõ fuerit tenuis, sed lenta pituita ventriculi, tunicis infixa, tunc prius exhibenda sunt quæcunque possunt illam incidere & attenuare, deinde aggredienda est purgatio: quod si neque isti sint prorsus ad vomitum inepti, non fuerit inutile & in hoc casu vomitum tentare. Vtrobique autem, siue sint humores tenuiores, siue crassiores, quotiescunque per aluum sunt dejciendi, conueniunt medicamenta moderate purgantia, adeo vt illorum vis supra ventriculi & intestinorum loca non ascendat, aut vasa duntaxat in mesenterio contingant, qualia sunt imprimis aloe, & quæ ex aloe componuntur, ac potissimum hiera; de quo quidem medicamento, ac varia illius præparatione & dosi, cum nonnullæ circumferantur difficultates quæ alioqui dignæ sunt vt intelligantur, mihi libet hoc loco semel, sed quã breuissime vobiscum agere.

De hiera.

Galen. varijs in locis sermonem habet de ratione componendæ & exhibendæ hieræ, sed potissimum tribus 2. de compos. medic. secun. locos, cap. 1. 8. eiusdem lib. cap. 2. 7. methodi capit. 11. ex quibus illud primum vobis constet, Galenum minime fuisse auctorem huius medicamenti, vt vulgo creditur, cum multis ante ipsum annis fuerit celebratum, atque ipse auctorem faciat Andromachum. Deinde & illud facile potest intelligi, & apud veteres, & apud Galenum varias prorsus fuisse medicamenti compositiones; namque Romæ Galeni tempore sic parabatur.

℞ Cinnamomi
Xylobalsami
Asari
Spicæ nardi
Croci
Mastiches *ana* ℥ vj.

(ab aliquibus vero non ℥ viij. permisceri solebant, vt testatur Galen 8. de medicamentis secundum locos, cap. 2.) aloes ℥ 100. M. Verum 100. ℥ aloes magna nimis mensura visa est Galeno, aliorum respectu, qui præstantius medicamentum existimauit, si minus aloes imponeretur, vt ℥ 90. qua quidem præparatione tanquam optima, se vsum Galen. asserit: interdum vero tantum ℥ 80 permiscebat, cum medicamentum minus ingratum, sed calidius volebat, & contra interdum quam ℥ 120. cum illud magis purgatorium cupiebat.

Adhæc

Adhæc crocum parcius misceri voluit, vt ʒ v. præsertim in quibus suo odore caput ferire consueuit, quibus etiam satis fuerit ʒ iiij. permiscere. vj. integras drachmas permiscebat mulieribus male per menses purgatis,& aloes tantum ʒ 80.

Aloe lota quid differat ab illota. Andromachus referente Galen. 8. de medicamentis secundum locos præparabat hieram ex aloe lota & illota, cuius consilium probat Galen. illud vero inter vtramque interest, quod aloe non lota valentius euacuat,lota purgat quidem minus, sed roborat ventriculum magis,cum lotione deponat multum de sua ui medicamentosa,adeo vt possit exhiberi etiam febricitantibus, dummodo febris non sit vehemens. Demum hiera apud Galenum præparabatur vel cum melle despumato, quę simpliciter hiera dicitur, vel sine melle, puluis nempe siccus,vulgo species hieræ: quæ quidem inter se differunt, quod mellita crassior, durabilior & purgantior euadit,sed ventriculum minus roborat, & magis aluum ducit. Tot igitur modis hiera antiquitus parari consueuerat, nam de alijs medicamentis quæ hoc ipso nomine appellabantur, vt est hiera cui Galen. 1. de compos. med. sec. locos cap. 2. addere solitus fuerat aut helleborum, si humores melancholici essent ducendi,aut scammonium, si flaua bilis,quam vocat hieram exacutam 1. de compos. med. secundum locos cap. 2. vel qualis est hiera diacolocynthidos, non est in præsentia longius agendum.

Vsus hieræ. Hoc medicamentum tempore Galeni aliqui picrã, hoc est,amaram,aliqui hieram,hoc est,sacram,ab operibus, vt puto, diuinis & mirabilibus , nominabant; apud nonnullos hiera dialoes dictum est:illius præcipuus est vsus ad purgandum, maxime ex ventriculo, intestinis & venis mesaraicis, bilem & pituitam , non modo tenuem , ventriculi tunicis altius adhærentem, *Modus utē di.* sed facilius eam quæ continetur in cauitate. Antiqui consueuerant vti hoc medicamento ex aqua vel potione,quod certe mirum est, quomodo tantum amarorē ferre potuerint , quos alioqui scimus elegantissime interdum exhibuisse medicamenta,vt in diacytonite, & alijs videmus. Nos hoc tempore vtimur in bolo vel catapotijs , tametsi non ignoro nonnullos etiam hodie accipere ex aqua , more Galeni, & quidem satis feliciter.

Tempus exhibendi. Supersunt adhuc duæ difficultates,altera de tempore exhibendi huius medicamenti,altera de illius dosi: quod attinet ad primam Galen. 7. meth. cap. 11. dicit hieram exhibendam esse solito tempore aliorum medicamentorum, quod constat inter omnes potissimum fieri summo mane, à quo ægroti dormiunt paulisper, & tardant alimēta,vel ad multas horas,vel,vt alijs placet, donec medicamentum suam integram operationem perfecerit: altera autem ex parte, cum hæc ratio dandi medicamenta, potissimum pertineat ad soluentia,hiera autem omnium consensu reponatur inter lenientia, cum nihil recipiat quod possit aluum mouere pręter aloem, videretur rationi consentaneum & doctrinæ Galeni, vt paulum ante cibum exhiberetur: tradit enim Galen. commune præceptum 2. de alimentorum facultatibus, cap. 31. exemplo prunorum, omnia quæ leuiter mouent aluum, sumi debere modico ante prandium tempore interposito: sicuti facere omnes consueuimus,sumpta cassia,vel alijs huiusmodi medicamentis: atque equidem censeo hieram inter lenientia medicamenta esse reponendam , adeoque paulum ante cibos exhibendam esse,quod itidem ego perpetuo facere consueui: neque fortasse Galeni testimonium à nostra sententia prorsus abhorret, qui scribit post sumptum hoc medicamentum vbi æger modice ambulauerit,& se mouerit, de reliqua victus ratione nihil immutandum esse: quæ verba videntur insinuare , modicum plane temporis spatium inter medicamentum,& alimentum fore interponendum.

Dosis hieræ. Sed altera difficultas est magis ardua, & maioris momenti, cum Galen. deprehendatur in manifestissima contradictione: nam 7. methodi cap. 11. dicit , maximam & absolutissimam hieræ dosim esse duorum magnorum cochlearium,minimam vnius cochlearis paruuli,moderatam duorum cochlearum paruorum. Nolo autem in præsentia docere fusius qualisnam apud veteres, & præcipue Galenum fuerit mensura cochlearis magni vel parui,quod nimis longum esset,& ab instituto nostro alienum : illud vobis sufficiat, apud eruditos cochleare magnum continere circiter drachmã vnam,cochleare paruum circiter drachmam mediam: lib. autem 8. de compositione medicamentorum dicit, moderatam hieræ exhibitionem progredi ad ʒ iij. tametsi hæc mensura in græcis codicibus , tam Basiliensi quam Aldino aliter legatur ; doseos nimirum Dosi ad ʒ vj progredientes: & quamuis hi duo loci non omni ex parte conueniant, tamen res est parui momenti, & facile possunt conciliari. Dissensio est insignis & contradictio 2. de medic. secundum locos cap. 1. vbi Gal. statuit apertissime summam hieræ dosim esse ʒ j. scribens ad hunc modum: Datum ad summum ex hoc medicamento ʒ j. cum aquæ calidæ cyathis non pluribus quam tribus,minimum vero dimidium eius præbetur; datur & intra hos modos,quantitate iuxta ætatē, corporis magnitudinem, & consuetudinem permutata: Quæ quidem mensura nullo modo, potest cohærere cum his quæ dicta sunt vel 7. methodi , vel altero loco de compos. medicam. Certe hæc est notabilis contradictio,quam equidem vellem potius doceri quam docere:sed tamen dicam quid mihi in mentem veniat. Scribit Gal. 6 aphoris. com. 34. Si quando in libro alicuius viri sapientis deprehenditur aliqua sententia , quæ manifestum videatur continere mendacium,tunc de nobis esse diffidendum,quasi non intelligamus quæ alioqui sunt manifesta: deinde licere suspicari aliquod falsum fuisse interpositum: nil autem magis perspicue falsum & absurdum dici potest, quam summam hieræ dosim esse drachmam vnam,cum id certum sit non solum alijs Galen. testimonijs , sed etiam rei naturæ , & sensibus repugnare:itaque aut ipse non intelligo quod alioqui manifestum est,aut subest aliquis error in literis:quam quidem suspicionem non modo mihi confirmant , sed etiam persuadent duæ non inanes coniecturæ:altera quod antiquus Galeni interpres pro ʒ 1. legit ʒ viij. qui in sua lingua scribit hoc modo : Est autem perfecta dosis huius medicamenti ʒ viij. cum cyathis aquæ non integris tribus, minor autem dosis est per medietatem , in medio autem ambarum sunt aliæ secundum ætatem,&c. Altera coniectura est,cum dicit Galen. summam dosim esse ʒ 1. minimam ʒ ß. & inter hos modos faciendam esse permutationem ; Certum autem est nullam, aut leuissimam inter vnam , & dimidiam drachmam permutationem fieri posse. Dixi de hac apparente repugnantia, quid mihi in mētem venerit,grauissimum fuerit vt & vos de ea cogitetis, & ab alijs viris doctis solutionem quæratis. Ego quidem familiariter exhibere soleo species hieræ à ʒ iiij. vsque ad vj. quæ dosis fere conuenit cum dosi Galeni, iuxta fidem codicum græcorum: alterius autem hieræ mellitę,uel ut officinæ uocant, in forma electuarij, soleo exhibere ʒ vj. vsque ad xij. sed de hac re satis superque.

Hactenus docuimus rationem curandi duos affectus ventriculi, solos, & separatim consistentes, alterum intemperiem tam simplicem quam compositam, sine materia ; alterum intemperiem cum materia, atque hunc posteriorem distinximus bifariam , cum illa hæc materia posset vel contineri in cauitate uentriculi, uel illius tunicis adhærere : illud unum restat in præsentia, ut de his agamus , si inter se commisceantur, & confundantur. Namque fieri potest aliquando his , ut ex tribus mixtus quispiam consurgat uentriculi affectus,adeo ut & solidę partes intemperie laborent, & uentriculus noxijs humoribus non careat, quorum alijs contineantur in caui tate , alij tunicis adhæreant , ita quidem ut primus affectus cum secundo, secundus cum tertio,primus item cum tertio, sæpe simul omnes commisceantur. Qua in re omnino dili-

genti

genti studio, & animaduersione opus est: namque in huiusmodi complicatis affectibus illud ante omnia æstimandum est, à quonam maius periculum ægro videatur imminere: secundo quid ex ijs rationem causæ vel effectus obuineat: tertio quæ sanari ante alia possint, & quæ non possint, ea quidem lege, & conditione, vt illud perpetuo primum aggrediamur, quod magis vrget, tenetque rationem causæ, & sine quo alia curari non possunt: hæc est doctrina Galeni 7. metho. cap 12.

Quid cogitandum in complicatis affectibus.

Quod magis vrget imprimis cognoscitur ex morbi magnitudine: hæc triplex statuitur Galen. alia ex læsæ actionis præstantia, alia quæ ex propria affectus essentia, & tertia quæ ex facultate quæ læsum corpus gubernat, debet æstimari. Non ignoro Galen. reprehendi à plerisque, quod in tradenda morbi magnitudine sit varius, & inconstans, tum alijs in locis, tum præcipue 4. metho. cap. 6. quo in loco scribit, triplicem esse morbi magnitudinem, vel propter afflictæ partis præstantiam, vel propter affectus magnitudinem, vel propterea quod ille sit κακοήθης, id est malignus: quam quidem apparentem repugnantiam consulto prætereo in præsentia, quod propositum habeam in priuatis lectionibus, de scopis mittendi sanguinem, illam accurate dissoluere.

Morbi magnitudo triplex.

Causam vel affectum manifeste deprehendes, si intelligas quidnam eorum quæ sunt complicata gignere aut augere alia possit. Sic demum patefit ordo curationis, si inquiras quid ante quid, quid cum quo, & quid post quid, sanari potest: exemplo res fiet manifestior.

Finge ægrotum quempiam, cui ex cerebro destillet in ventriculum superuacaneus quidam humor frigidus, qui non modo illius cauitatem occupet, sed etiam tunicis adhæreat: finge occasionem huius fluxionis intemperiem quandam in ipso ventriculo fuisse contractam, ac demum his adde, hinc morsum aliquem sensumque exquisitum ventriculo inesse, vt propterea & lipothymia, sudores frigidi, & syncope sequantur. In huiusmodi affectuum complicatione sumendo cõsilium agendi ab eo quod magis vrget, satis constat omnium primum curam habendam esse symptomatum, quæ vires dissoluunt; deinde vero aggrediendam esse intemperiem, quæ propriæ essentiæ ratione est maximus affectus: at quoniam non licet intemperiei rationem habere, nisi prius superuacaneus humor educatur, sumentes indicationem cum ab eo quod obtinet vicem causæ, tum ab eo quod imprimis debet curari, primum tentabimus humorem in ventriculi cauitate contentum, deinde & alterum tunicis adhærentem, detergere & vacuare, ac postremo ventriculi curationem suscipiemus: post hæc autem vbi nullum amplius viribus immineat periculum, neque adsit notabilis copia excrementorum, vel in cauitate, vel in tunicis ventriculi, adeoque ipsa ventriculi intemperies satis bene habeat, tunc demum cerebri curatio est suscipienda, quod quidem iam statuimus omnium malorum fontem fuisse, quando ab illo orta est fluxione intemperies ventriculi. Hactenus de ratione cognoscendi & curandi intemperies ventriculi, & simplices & compositas, & sine materia, & cum materia, nec non omnes huiusmodi affectus, tum separatos, tum coniunctos. Quæ quidem omnia fatemur nos ex vno Gal. desumpsisse, quem nihil dubito in hoc tractando argumento cæteris omnibus anteponendum esse, adeo vt non satis mirari possim, quamobrem non omnes nostrorum temporum Medici illius præcepta, & vestigia sequantur, sed plerique malint non solum illius disciplinam negligere, verum etiam communem quandam vulgaremque curandi ventriculi rationem amplecti, quam ille scribit esse empiricorum, & ab omni ratione abhorrentem, 7. meth. cap. 4. id quod facile vnusquisque deprehendet, qui vtramque inter se voluerit comparare. Iam casum ponamus vel exemplum curationis.

Commendatio Gal.

Socrates laboret ventriculo, tarde & difficulter concoquat alimenta, nihil sitiat, plurimum expuat, generet quamplurimos flatus, habeat ructus acidos, appetat calida & sicca, à quibus bene habeat, lædatur a cõtrarijs, præcesserit victus ratio quæ potuerit refrigerare & humectare; ex quibus liceat vobis conijcere ventriculum laborare intemperie frigida & humida, non simplici, sed cum materia, quæ partim contineatur in cauitate, partim adhæreat tunicis ventriculi: suscipiat quis vestrum Socratis curationem, quonam modo expedit hoc negotium aggredi & perficere? Ad hoc vt vestræ curationes differant a curationibus empiricorum, ante omnia vobis cogitandum est de eliciendis Indicationibus, qua una re Medici rationales distinguuntur a cæteris omnibus. Cum vero indicationes eliciantur potissimum ex morbo, & illius causa necesse est vos omnium primum circa morborum & causarum intelligentiam versari oportere. Morbus est intemperies frigida, & humida: ergo calefaciendum est & exsiccandum: quoniam vero intemperies nullo pacto potest tolli, non purgato humore superuacaneo, sumendo indicationem ab eo quod tenet rationem causæ, & ab eo quod imprimis debet curari, vos decet curationem ordiri a vacuatione materiæ, & primum illius quę continetur in cauitate, deinde, & alterius quę adhæret tunicis, ac postremo accedere ad tollendam intemperiem. Elictus indicationibus, secundo animaduertatis, utrum uobis liceat illis satisfacere, necne; id quod facile potest intelligi ex diuturnitate, & magnitudine symptomatum, ex corporis habitu, sexũ ætate, ex factis superiore tempore remedijs, & reliquis id genus. Vbi vero spes est posse indicationibus satisfieri, in quo tota consistit summa prognostici, tertio vobis statuendum est de qualitate, quantitate, ordine, tempore, ac reliquis locis, qui pertinent ad accommodatam remediorum administrationem. Hæc breuissima est methodus curandi omnes morbos, perspicua, & rerum naturæ consentiens, quam tradit Gal. quamque ille perpetuo sequitur; hac ipsa uos quoque, optimi adolescentes, discatis procedere, & vestros ægrotos curare, pro comperto habentes, cæteras omnes methodos, quas audio plusquam mille a nouatoribus quotidie suscitari, esse meras nugas, eo spectantes, vt homines auertant a studijs Hippoc. & Gal. & illis perpetuas tenebras offundant, a quibus nequeant sese vnquam vindicare. Sed redeo ad rem meam: ad expurgandam materiam ventriculi si æger vetter sit facilis, & procliuis ad uomitum, exhibeatis illa quę possint eum prouocare, inter quæ oxymel est præstantissimum. Sit exemplum:

Casus.

Indicationum necessitas.

℞ *Iuris pulli lib. j.*
Oxymellis simplici ℥ *ij.* M. *& exhibeatur tepidum,*

Vomitorium.

atque hoc quidem medicamentum uobis licebit semel atque iterum repetere.

Si uero Socates difficulter euomat, exhibeatis medicamentum, sed admodum lene, inter quæ hiera habet notabilem prærogatiuam, & si quis uobis obijceret, aloem facultatem habere trahendi humoris biliosi: huic respondet Gal. 6. de tuenda ualetudine cap. 10. id quidem uerum esse, sed hieram acrimonia caloreq; eorum quę in se habent, crassos & lentos succos dissecare, detergere, & euacuare. Sit exemplum.

℞ *Specierum hieræ simplicis* ʒ *iiij.*
Mellis rosati quantum suff. M. *F. boli, & auratur.*

Purgãtiũ vẽtriculũ.

Quod si propter aliquam causam uelitis medicamẽti caliditatem remittere, illam permisceatis cum cassia, quę permistio est optima, adeo ut hiera cassiam, & cassia hieram pulchre soleat emendare: sit exemplum:

Florit

Bolus. ℞ *Floris cassiæ nouiter extractæ* ʒ vj.
Specierum hieræ simplicis ʒ ij. *M. & fiant boli.*

Expurgato ventriculum, vt verisimile est, ab ea materia quæ continetur in cauitate, accedatis ad ea quæ, ex præcepto Galeni 7 metho. cap. 12. possunt lentam pituitam tunicis adhærentem difsecare: deinde ad illius purgationem. Multa sunt, quæ commode possunt huiusmodi humorem incidere, abstergere, & præparare, sunt decocta ex betonica, hyssopo, calaminthо, seminibus odoratis: sed mea sententia sunt longe commodiora medicamenta minus humida, vt sunt conserua, syrupi, & alia id genus: sit exemplum: *Præparās pituitam.*

℞ *Mellis rosati colati* ℥ iij.
Oxymellis simplicis ℥ ij *Misc.*

Error prædicantiū. & hoc medicamentum satis erit pro tribus vicibus. Porro quod pertinet ad vacuationem ventriculi, Medici familiariter vti consueuerunt agarico, rhabarbaro, turbith, electuario diaphœnicon, hiera diacolocynthidos, pilulis de hiera cum agarico, & alijs huiusmodi; à quorum sententia equidem longe absum, qui censeo laborante ventriculo isthæc valida medicamenta importune admodum propinari, id quod vel vnius Galeni exemplo satis potest confirmari, quem legimus in purgando ventriculo hieram nunquam, & nusquam transcendisse: itaque vobis licebit hoc ipsum medicamentum, non solum semel, sed etiam bis & sæpius replicare.

Iam vero integre expurgato ventriculo, illud vnum restat, vt ad ea accedatis remedia, quæ intemperiem possunt auferre: hæc sunt partim externa, partim interna: extra sunt linimenta, fomenta, emplastra, cerata, stillicidia, & alia id genus, quorum commodam administrationem puto vos didicisse ex his quæ hactenus

Linimentū pro ventriculo. diximus: sed pro iunioribus habeatis exempla, & primum linimenti:

℞ *Olei de absinthio*
Nardini
De mentha ana ℥ j. *M.*

Fomentū. Exemplum fomenti sequens:

℞ *Absinthij*
Calaminthæ
Origani
Pulegij ana M. ss.
Seminum anisorum
Fœniculi ana ℥ *ss.*
Spicænardi ʒ ij. *M. decoquantur in aqua, interdum in vino, pro fomento ventriculi*, quo solemus vti ad 20. & 30. dies.

Ceratum pro ventriculo. Exemplum cerati:

℞ *Mastiches* ℥ *ss.*
Macis
Nucis moschatæ
Caryophyllorum
Menthæ siccæ ana ʒ j.
Absinthij
Resinæ & ceræ quantum sufficit. Misce & fiat ceratum.

Ex his & alijs huiusmodi medicamentis, quæ vim habeant calefaciendi, & exsiccandi, licet vnicuique componere emplastra, stillicidia, & alia. Quo loco neque id silentio prætermittendum, stillicidium aquarū calidarum, quales sunt nostræ Aponinatæ in intemperie frigida, & humida præclaram omnino operam præstare. Intra sunt quamplurima, ac propemodum infinita, partim simplicia, partim composita medicamenta, piper, cinnamomum caryophylli, & omnia aromata quæ hoc tempore habemus, non modo rudia, sed etiā pro nobilibus, & diuitibus saccharo condita: sunt syrupi, sunt conseruæ, &c. Nolim tamen duo remedia postremo hoc loco præter mittere, quæ certe in tollenda hac intemperie sunt efficacissima, & cæteris omnibus anteponenda; alterum pertinet ad magna antidota, theriacam, & mithridatum, quæ solent exhiberi ad ʒ j. circiter, summo mane, à quibus consueui ego concedere meis ægrotantibus duo cochlearia vini alicuius generosi, quod mirabiliter videtur adiuuare vim medicamenti: alterum est potius aquarum thermalium calidarum, atque imprimis sulphurearum, cuius quidem remedij administratio, etsi apud veteres, & Galenum vel penitus fuerit neglecta, vel certe parum frequens, experientia tamen confirmat aquas hasce mirabilem sæpe operam præstare. Præter hæc omnia instituatis Socrati commodam victus rationem, quæ solet esse longe maximi momenti, de qua non est, vt longius agamus, cum facile possit vnusquisque hanc sibi scientiam comparare, potissimum ex lib. Galen. de cibis boni, & mali succi, de alimentorum facultatibus, & alijs; dummodo illud tandem non prætermittatur, in hoc morbo vina medicata, & confecta ex absinthio, mentha, betonica, seminibus odoratis, quandoque etiam ligno Indico, ac præcipue si adsit suspicio luis venereæ, esse non solum potum, sed etiam medicamentum accommodatissimum. *Usus theriacæ, & dosis.* *Vina medicata.*

CAPVT III.

De Dolore Ventriculi.

AGgredimur caput de dolore ventriculi, & si quis cupit inter hæc habere continuationem, illa manifesta est: cum enim facile homines ex imbecillitate incidant in dolores ventriculi, iure optimo factum est, vt Rhazes post imbecillitatem tractauerit de dolore ventriculi.

Ex ijs vero quæ de dolore in genere supra lib. 1. c. 6. à nobis dicta sunt, id primum licet colligere, dolorem ventriculi proprie sumptum, non esse causam morbi, non morbum, sed symptoma, nempe actionem læsam facultatis animalis sentientis, quod quidem symptoma proxime & immediate dependet a suo morbo, nimirum a solutione continui.

Differentiæ doloris ventriculi sunt quamplurimæ. Prima sumitur a quantitate, vel a magnitudine & paruitate doloris: sic alius est remissus ac debilis, alius intensus ac vehemens, adeo vt dissolutis spiritibus, propter maximum consensum cordis, quandoque hominem interficiat. *Differ. I.*

Secunda a qualitate: alius est cum sensu grauitatis, instar cuiusdam oneris, vbi ægri sibi videntur persentire quasi quoddam onus in ventriculo, alius est dolor extensiuus, alius pungitiuus, alius mordicatiuus. *II.*

Tertia a parte affecta: nam alius dolor occupat partem inferiorem, alius superiorem, alius totum ventriculum. *III.*

Quarto sunt differentiæ a tempore: alius est dolor nouus, alius antiquus: alius continue affligit, nec vllam habet remissionem, alius est intermittens & habet quasdam veluti periodos. Noui ego quidem Vicentiæ, qui tempore autumni incidebat in sæuissimos dolores ventriculi, reliquo anni tempore optime sa habebat. *IV.*

Quinto sunt differentiæ a modo doloris: namque alij dolent ieiunio ventriculo, alij sumpto cibo, alij post tertiam, quartam, vel plures horas a cibo, quidam descendente alimento ad partes inferiores, absque vomitum liberantur. *V.*

Sexto sunt differentiæ à coniunctis: nam dolores ventriculi vel sunt cum febre & alijs morbis, vel sine alijs morbis: & ad hunc locum debent referri, sexus ætas, corporis habitus, & alia id genus. *VI.*

Postremo sunt differentiæ a causis, quæ sunt illæ omnes partim externæ, partim internæ, quæ possunt soluere continuum, de quibus sermonem habet *VII.*

Gal.

Gal. 1. de symptomatum causis cap. 6. & nos quoque iam diximus.

Ventriculi dolores vel magni, vel parui fiunt, quatenus causæ illos efficientes sunt vel magnæ, vel paruæ, & æger magis exquisitum vel obtusum sensum ventriculi habet. Secunda erat differentia a qualitate, alius dolor est grauatiuus, qui prouenit ex multa materia quæ non sit acris ac maiori ex parte est vel pituita, vel melancholia. Extensiuus dolor fit aut propter multam materiæ copiam, aut propter flatus: vtraque enim ratione partes ipsæ solent extendi. Pungitiuus & mordicatiuus dolor perpetuo generatur ex materia acri, tenui, qualis est flaua bilis, quæ si speciatim occupet os ventriculi, efficit illum dolorem qui proprie dicitur cardialgia, vt placet Galen. 5. de symptomatum causis, capit. 7. & 2. de placitis Hippocr. & Platonis cap. 8.

Causæ differentiarum. Causæ differentiarum a parte affecta, vel a tempore, sumuntur imprimis ab ipsa materia, quæ est vel multa, vel pauca, vel generatur in ventriculo, vel aliunde ad illum transmittitur, hanc vel illam petit partem, vel est fixa, vel mobilis, ex quibus varia omnino oriuntur symptomata: sic in his qui incidunt in dolores ieiuno ventriculo, id euenit propter acres humores & vapores, existentes in ventriculo, qui vel ab alijs partibus transmissi, vel in eo geniti, soluunt continuum, sumptoque alimento quoquomodo quiescunt, siquidem ex cibo & potu remittitur acredo & morsus excrementi, immo vero detergitur & deducitur ad fundum ventriculi, in quo non est ille exquisitus sensus, vt possit tantam molestiam afferre: contra vero dolores ventriculi inuadunt aliquando statim assumpto cibo, quoniam mali quidam humores continentur in fundo ventriculi, qui antea quiescentes, mox sumpto cibo mouentur eleuanturque ad os ventriculi, ac dolores inferunt: sic in quibus succedunt dolores post alimenta, post tertiam, quartam, vel plures horas, illud, euenit propterea, quia ventriculus male coquit, forte etiam corrumpit alimenta, conuertitque in flatus, vel in malam aliquam qualitatem. Ad summam, ne frustra sim longior recensendis huiusmodi causis, ex his quæ hactenus diximus, facile poterit vnusquisque illas omnes inuenire, & ad singulas differentias accommodare.

Signa. Expeditis differentijs esset reliquum, vt tractaremus de signis, verum cum fere ex ægrotorum relatione, ex varijs excrementis, & varijs symptomatibus, & alijs locis communibus possint satis in[illegible], quæ autem demonstrant intemperies ventriculi, ex proxima nostra tractatione sint satis manifesta, ne maiorem temporis iacturam faciamus, mihi libet sine mora ad ipsam curationem accedere.

Obiectio. Sed antequam aggrediamur rationem curandi dolores ventriculi, quis nobis obijciat Galenum qui scribit 12. metho. cap. 2. symptoma quatenus symptoma est, nullam rationem curandi indicare, atque hinc colligat, nos temere doloris, quem statuimus esse symptoma, curationem aggredi.

Symptoma quando curam expostulet. Huic respondet Gal. hoc in loco nullum quidē symptoma vere, & per se curandi indicationē afferre, quam constat ex morbo ipso desumi, sed tamen ex accidente ipsis quoque symptomatibus curationem conuenire, idque fieri tripliciter: primum si symptoma obtineat rationem causæ: secundo si symptomata augeant morborum: tertio si vires lædant, & prosternant.

Dolores quo auferuntur. Cum igitur dolores inter ea numerentur, quæ maxime vires dissoluunt, iure cogimur eorum curationem tentare. Pro quo sciendum est, dolores ventriculi, sicuti cæteros omnes dolores nostri corporis, posse tripliciter auferri, vt colligitur ex Galen. loco citato 12. meth. capit. 5. nec non 5. de simpl. med. facultat. cap. 19. vno modo per ea præsidia quæ respiciunt causam efficientem dolorem, quæ non est alia quam ipse morbus.

Secundo per ea medicamenta quæ reuera, & proprie sunt anodyna, quasi dolorem tollentia, & sunt ea quæ Galen. auctore habent moderatam quandam caliditatem, adeo vt primum calefaciendi ordinem non excedant, præterea quæ sunt tenuium partium, & omni prorsus carent adstrictione: quæ quidem medicamenta anodyna propterea vacant, digerunt, rarefaciunt, extenuant, concoquunt, & æquabile reddunt quicquid in partibus dolore vexatis, aut humorum acrium, aut lentorum, aut crassorum, aut multorum tenuibus spiramentis infartorum, aut etiam vaporosi, aut crassi, aut admodum frigidi spiritus exitum commodum non inuenientis, adhæsit atque inclusum est: quam medicamentorum naturam vos docet Galen. & 5. de simp. facult. & passim alijs in locis. huius generis sunt oleum anethynum, chamomælinum, amygdalinum, adeps gallinaceus, anserinus, & alia id genus. *Anodyna.*

Tertio auferuntur dolores per medicamenta stupefacientia, quæ sua insigni ac summa frigiditate quendam stuporem sensibus inferunt, adeo ut particula deinceps, quasi ligato sensu, nullum percipiat dolorem: ex quibus quidem tribus rationibus curandi dolores, vera ac legitima ratio illa est, quæ respicit causam dolorum, videlicet ipsum morbum, necnon quæ respicit causam morbi, si adest: cum altera ex parte medicamenta anodyna leniant tantum, & faciant ad mitigationem doloris: stupefacientia vero medicamenta non nisi maxima vrgente necessitate censenda sunt opportuna, cum tantum absit vt morbum iuuent, vt illum sæpenumero reddant deteriorem.

Indicat. His positis aggrediamur indicationes curandi dolores ventriculi, quæ fere sunt illæ eædem, quæ sunt propositæ in curanda imbecillitate, imprimis vero distinguere oportet, an sit intēperies simplex sine materia, vel intemperies cum materia: si sit intemperies sine materia, quod raro admodum, forte etiam nunquam solet euenire, eam ne actum agamus, iam sicco pede transibimus.

Si autem sit intemperies cum materia, ante omnia est animaduertendum, qualisnam ea fuerit, an cruda & incocta alimenta, an humor biliosus, pituitosus, melancholicus; de quibus pariter sciendum est, an generentur in ventriculo, ad aliunde an illum transmittantur.

Si propter alimenta vel non cocta, vel forte etiam corrupta, oriantur dolores, nihil opportunius vomitu, quem omni ingenio studearis prouocare, siquidem frequenter euenit vt hoc solo præsidio ægroti liberentur a doloribus.

Si humores praui transmittantur ab alijs partibus, exempli gratia, flaua bilis a iecore, melancholia a liene, pituita ex capite, iam didicistis rationem curandi huiusmodi fluxiones: namque primum expurgato ventriculo necesse est prospicere parti laboranti ac transmittenti, deinde corroborare ventriculum, ne in posterum tam facile recipiat excrementa: quod idem statuendum est, si humores transmittantur a toto corpore, verbi gratia, pro iunioribus, si ex fluxione bilis transmissæ a iecore oriantur dolores ventriculi, primum oportet materiam vacuare per vomitum, si fieri potest, sin minus, leui aliquo medicamento, quod possit non solum ventriculum expurgare, sed etiam malam humoris qualitatem remittere: talia essent cassia, thamarindi, quibus posset permisceri portiuncula hieræ, secundum hanc formam.

Bolus euacuans bilē in stomacho.

℞ *Floris cassiæ recenter extractæ* ℥ j.
Pulpæ thamarindorum ʒ j. ß.
Specierum hieræ simplicis ℈ ij. *M. F. Boli.*

Deinde habenda est ratio iecoris, quod si insigniter fuerit calidum, vt est verisimile, oportet illud refrigerare & sectione venæ, & remedijs partim externis,

partim

partim internis, de quibus ſermonem habebimus ſuo loco.

Hiſtoria. Ex hiſtoria apud Hippocr 5. Epid. ęgroto 6 de viro quodam, qui in vehementiſſimis doloribus ventriculi nullis aliis præſidiis quam ducto ſanguine ex vtraque manu, & quidem copioſiſſime ſanatus eſt: quem veriſimile eſt, & colligitur ex ea narratione, propter calidiorem, & ſicciorem intemperiem, & iecoris, & vniuerſi corporis, in id malum incidiſſe.

Corroborãtia ventriculum. Poſtremo roborandus eſt ventriculus, ne tam facile recipiat excrementa, externis cum oleo roſaceo, cydoniorum, emplaſtro aliquo ex carne cydoniorum, thamarindis, ſandalis, roſis, & aliis huiuſmodi medicamentis: interius autem conſerua roſarum, conſerua ex floribus cichorii, confectione diarhodon, triumſandalorum, & ſimilibus.

Si vero humores generentur in ventriculo, communiter practicantes diſtinguunt, & pro diuerſitate materiæ uaria exhibent medicamenta; in copia flauę bilis vtuntur rhabarbaro, electuario de ſucco roſarum: in copia pituitę vtuntur agarico, electuario diaphęnicon; in copia melancholiæ vtuntur ſena, confectione hamech, &c. quibus medicamentis conſueuerunt nonnulli commiſcere medicamenta ſtupefacientia, vt ſimul, & ſemel expurgent ventriculum, & peculiarem habeant rationem doloris.

Vẽtriculo laborãte à purgantib. abſtinẽdũ. Ego vero vt libere dicam, nullo modo poſſum talem medendi rationem probare, & quatenus pertinet ad vſum medicamentorum ſoluentium, iam dixi quod ſentio, illorum adminiſtrationem mihi importunam, forte etiam pernicioſam videri, cum illa vacuando per partem laborantem, multis modis poſſint longe maiora pericula quam vtilitates afferre: id quod vel vnius Galen. auctoritate atque exemplo ſatis poteſt confirmari, qui laborante ventriculo nunquam audet vti validioribus, & purgantibus medicamentis: quare equidem in hiſce caſibus perpetuo ſum contentus medicamentis lenioribus, caſſia, thamarindis, ſi redundet bilis, melle roſaceo ſolutiuo, hiera, ſi adſit pituita, electuario lenitiuo, manna, ſi fuerit copia melancholiæ; nec certe ad valentiora auderem aſcendere.

Stupefaciẽtia nunquam permiſcenda purgantib. Quod vero pertinet ad mixtionem medicamentorum ſtupefacientium cum purgantibus, quæ a nonnullis medicis familiariter ſolet adminiſtrari, immo vero tanquam arcanum cuſtodiri, vt nemini id velint communicare, ex quibus eſt Arculanus; qui conſueuit permiſcere pilulas de cynogloſſa cum pilulis alephanginis, philonium cum electuario diaphænicon; certe hæc res non caret difficultate, quæ imprimis videtur oriri ex Galen. Nam ille 8. de med. ſecundum locos circa medium, examinans quoddam medicamentum Aſclepiadis ad ſtomaticos, quod recipit plura medicamenta, ſed inter cætera aloen, & opium, reddeoſque vtriuſque rationem, inquit, aloen vitiatos humores expurgare, & inferne per aluum euacuare, opium vero ſenſum ſtupefaciendo mitigare moleſtiam, ortam ex acrimonia humorum; quam componendi rationem non improbat.

Contra vero eſt ratio; nam non licet permiſcere ea medicamenta inter ſe, quæ habeant contrarias facultates: ſed medicamenta ſtupefacientia, & ſoluentia ſunt eiuſmodi. Ergo, &c. Minor eſt manifeſtiſſima, etenim medicamentum purgans excitat vires, mouet materias, & ducit ad aluum: opium vero ſtupefacit, & conſopit ipſas vires, poteſtque omnem molem humorum cohibere. Ex qua quidem pugna facile poteſt intelligi, ægrotos in maximas perturbationes, & pericula incidere poſſe: Maior item nullam habet difficultatem. Nam ſi Galenus damnat eam compoſitionem medicamentorum, quæ inter ſe non conueniunt tempore purgationis, quando alterum citius, alterum tardius ſuam perficit operationem, quod docet multis in locis, maxime autem 2. de ratione victus morborum acutorum, com. 11. nec non in libello, quos, & quando purgare oporteat, in fine, omnis ratio colligit, multo magis fore damnandam illam compoſitionem, in qua miſcentur medicamenta, quæ habeant contrarias facultates, adeo, vt alterum moueat, alterum detineat, alterum purget, alterum ſiſtat purgationem. Rationem confirmat experientia, & quatenus equidem potui obſeruare, vere teſtor, huiuſmodi repugnantia, & contraria medicamenta ſæpenumero grauiſſima incommoda, & pericula ſecum afferre. Hæc ſane difficultas eſt ardua. Diſtinguunt nonnulli inter medicamenta, ſtatuuntque ſtupefacientia poſſe permiſceri medicamentis lenientibus minime ſoluentibus: ſed equidem nequeo ſatis intelligere, cur non eadem, forte etiam maiora ſequantur incommoda, ſi permiſceantur lenientibus: nam ratio adhuc perſiſtit in ſuo robore, ac forte magis concludit de medicamentis lenientibus, quam de vere purgantibus, quoniam veriſimile eſt, medicamenta ſoluentia difficilius, quam lenientia, poſſe impediri a ſua operatione. Ego autem ita cenſeo, medicamenta ſtupefacientia nullo modo permiſcenda eſſe, medicamentis, ſiue lenientibus, ſiue purgantibus, niſi id tam parce, & reſtricte fiat, vt nequeant medicamentorum purgationem impedire: atque iſtud puto fuiſſe conſilium, & Aſclepiadis, & Galeni, id quod facile poteſt deprehendi, ſi conſideretur menſura opii impoſiti, in eo medicamento: ſiquidem vnica illius drachma 24. drachmis aliorum medicamentorum permiſcetur: ex qua quidem leuiſſima permixtione vix credendum eſt, aliquam perturbationem ac moleſtiam ægro ſuccedere poſſe.

Amplius vero eſt aliud præſidium, quo plerique omnes Medici familiariter vti ſolent, in quouis dolore ventriculi, non modo ad purgationem, ſed etiam ad leniendum dolorem, & eſt potus olei, amygdalarum dulcium vel amararum, quod quidem ſi cum iudicio, & delectu exhibeatur, namque mea ſententia potiſſimum conuenit, cum redundant humores acres, & bilioſi, quorum acrimoniam præclare poteſt retundere, & ventrem lenire, nullo modo poteſt improbari: eſt enim remedium Hippocrat. & Galeni vt vidimus in cholera: at vero ſi in quolibet dolore indifferenter exhibeatur, exempli gratia, in dolore flatuoſo, propter multos humores crudos, timerem ego ne læuigato ventriculo, & inteſtinis potius obeſſet, quam prodeſſet.

Ex his quæ hactenus dicta ſunt de ratione cognoſcendi, & curandi dolores ventriculi, puto neminem eſſe, qui de hac re plura deſideret: verumtamen ad veſtram exercitationem, & vtilitatem ex inſtituto noſtro ordine proferendus eſt caſus Socratis laborantis dolore ventriculi, propter quamplurimos flatus: qui inter cæteros omnes frequentiſſime ſolet contingere. *Caſus.* Dolor erit extenſiuus, non perſiſtens in vna parte, ſed modo ſuperiorem, modo inferiorem partem occupabit, percipientur in ventre rugitus, prodibunt flatus, à quibus Socrates bene habebit, præceſſere frigus, victus ratio, & cætera, ex quibus facile flatus poſſunt generari. Itaque præcipuus ſcopus ſeſe vobis offert, vt flatus diſcutiantur: iſtud poteſt fieri dupliciter, vno modo per ea quæ interius, altero per ea quæ exterius adminiſtrantur. Interna, vel ſuperius per os poſſunt exhiberi, vel inferius per aluum poſſunt infundi: incipiatis vos a clyſteribus, quæ ſolent hac in re maximam vtilitatem afferre: conficiantur autem clyſteria ex medicamentis vere anodynis, & quæ poſſint flatus diſcutere, & diſſoluere, ſecundum hanc formam:

R *Chamomeli.*
Anethi ana. M. j.
Seminum lini.
Fœnugræci.
Aniſorum.
Fœniculi. ana. ℥. j.
Fiat decoctio in aqua communi ad conſumptionem medietatis.

K *Præ-*

℞ *Prædictæ decoctionis. lib. j.*
Mellis rosati
Olei chamomælini completi, vel.
Olei amygdalarum dulcium. ana. ℥. iiij. M. pro clystere.

Atque hæc possunt non modo semel, sed bis, & sæpius replicari, vel eadem, vel diuersa, inter quæ clysteria ex oleo puro, vel amygdalarum dulcium, vel chamomælino, vel ex semine lini, vel alio simili, solent esse admodum opportuna, ac potissimum si imponantur post vnum, aut alterum clystere, quod communia excrementa ex intestinis purgauerit. Hoc eodem tempore exhibeatis per os quę habeant easdem vires, qualia forent leuiora, semina anisorum, fœniculi, cinnamomum, aromaticum rosaceum, diacyminum: valentiora, diatrion pipereon, diacalaminthum: ficum omnium sunt efficacissima mithridatum, & theriaca. Vinum generosum odoratum, moderate sumptum, vel etiam solo ore detentum, solet mirabiliter flatus dissoluere. Quod si cum iis, vel aliis huiusmodi præsidiis dolores in Socrate perseuerent, iam vos oportet cogitare de valentioribus præsidiis, qualia sunt duo potissimum accommodatissima: alterum est potus aquarum thermalium calidarum, de quo remedio diximus non nihil, & dicemus alias commodiore tempore, alterum autem est decoctum ius galli veteris, de quo atque illius præparatione mihi libet in præsentia vos admonere.

Flatus dissoluentia.

Decoctum iuris galli antiqui.

Dioscorides inter cæteros lib. 2. cap. 41. & Mesues lib. 2. cap. 23. tractant de iure galli, quod Mesues scribit calidum esse, detergere, attenuare: & flatus dissoluere Dioscoridi hoc ius præparatur, abiectis interaneis galli, atque addito sale, ex multa aqua, nempe sextariis 20. quæ ad minus continent libras 30. & iubet eo vsque fieri decoctionem, vt reducatur ad libras tantummodo tres: tametsi referente ipso Dioscoride alii brassicam marinam, mercurialem, carthamum, polypodium, incoquere consueuerunt, vt ita vacuet humores crassos, lentos, crudos, & nigros, quorum imitatione in præparando hoc iure plerique omnes Medici nostro tempore addere solent agaricum, rhabarbarum, turbith, trochiscos alhandal, & alia id genus valentissima medicamenta.

Mesue expetit ad hanc rem gallos ruffos, qui ad motum sint alacres, ad coitum ardentes, ad dimicandum fortes, medios inter obesos, & macros, quos asserit eo magis esse medicamentosos, quo sunt vetustiores: apud quem Mesuem ius præparatum cum semine anethi, vel dauci, polypodio, & sale gemmæ, dolorem ventriculi, coli, renum, a flatibus ortundum, sanare consueuit. Ego vero nequeo probare huius iuris pręparationem ex soluentibus medicamentis, cum ea, sicuti alias quoque diximus, ventriculo debili, afflicto, & laboranti, multo maiora pericula, quam emolumenta possint afferre. Ratio autem præparandi istius medicamenti, quæ mihi videtur accommodatior ad dissoluendos flatus, & qua ego familiariter vti consueui, est huiusmodi. Accipiatur gallus qualis describitur a Mesue; duorum trium, aut plurium annorum: nam, vt diximus, quo ille est senior, eo est magis medicamentosus, plurimum defatigetur pueris dimicantibus, interficiatur, extractisque partibus internis medicamenta iniiciantur in ventrem secundum hanc formam:

℞ *Chamomillæ.*
Betonicæ.
Hyssopi.
Calaminthi. ana. M. j.
Seminum anisorum.
Fœniculi.
Anethi. ana. ℥. j.
Spicanardi. ʒ. j. ß.
Aquæ communis. lib. xx. Fiat decoctio ad consumptionem duarum partium.

Ex hoc iure Socrates singulo mane assumat cyathū vnum ad ℥ x. circiter: immo vero si ex hoc ipso decocto, additis accommodatis medicamentis, illi imponantur clysteria, erunt sane vtilissima, & sit exemplum pro iunioribus.

Clyster ex iure galli.

℞ *Iuris galli veteris. lib. j.*
Mellis rosati.
Olei chamomælini completi. ana ℥. iiij. Misce pro clystere.

Externa.

Hoc ipso tempore nec sunt prætermittenda medicamēta externa: primum itaque foueans ventriculum oleo mastichino, chamomælino, æquis portionibus deinde si vultis remedia efficaciora, adhibeatis fomenta, quæ imprimis conficiantur ex medicamentis anodynis, & discutientibus flatus, de quibus semel atque iterum diximus. Galenus 14. meth. c. 7. & 2. ad Glauc. c. 6. maxime laudat oleum rutaceum, vel oleum, in quo sint decocta semina odorata, vel id genus alia; cuius compositionis sit exemplum.

℞ *Olei chamomælini.*
De absinthio. ana. ℥. iij.
Seminum anisorum.
Fœniculi.
Cymini.
Ammeos.
Dauci. ana. ʒ. j.
Vini aromatici parum. Fiat decoctio ad consumptionem vini, & coletur.

Sunt hæc olea admodum efficacia, & summa cum ratione maxime laudantur a Galeno. Ad hanc intentionem vobis licebit parare sacculos, emplastra, stillicidia, vel ex aquis thermarum, vel ex decoctis plurium medicamentorum, vel ex oleis solis, vel alias formas medicamentorum, quorum materiam facile vnusquisque sibi potest comparare, ex his quæ diximus, vt pluribus non sit opus. Deinde Galen. 12. meth. cap. vltimo, nec non 14. metho cap. 7. asserit, nullum magis præsentaneum remedium inueniri, quam sit magna cucurbitula, quæ ex copioso igne, sine cutis incisione, ventri affigatur, & comprehendat vmbilicum, ita, vt remedium videatur nonnunquam simile incantationi.

Cucurbitula magna.

Quod si tandem isthæc omnia frustra fiant, doloresque adhuc perseuerent, adeo vt immineat periculum de syncope, vel de iactura virium, tunc confugiatis ad tertiam rationem curandi dolores, quam diximus fieri per medicamenta stupefacientia, de quibus satis superque. Verum quæ hactenus a nobis fuere exposita de curando dolore flatuoso in Socrate, velim sciatis fuisse ea ratione tradita, quasi nulla, vel admodum pauca materia contineatur in ventriculo, vt propterea non fuerit necesse antea cogitare de illius vacuatione: quod si aliter se res habeat, coniiciansque dolorē pendere ex copia materiæ, nulli dubium esse debet, quin ante omnia necesse fuerit illam euacuare, alioquin incideretis in illud periculum, cuius mentionem facit Galenus 12. meth. cap. vltimo, quandoquidem lenti omnes, crassique, & frigidi humores, nisi antea attenuentur, incidantur, concoquantur, & tandem euacuētur, ab his quæ calefaciunt, ac præcipue si insigniter calefaciant, solent adhuc magis liquari, in flatus conuerti, ac dolores augere: itaque ante vsum medicamentorum calidorum, si ita ferat occasio, omnino primum purgandi sunt humores, quicunque continentur in vētriculo: de qua item re nolo agere longius, cum totum hoc negocium accuratissime, ni fallor, fuerit absolutū in tractatione de imbecillitate ventriculi, quæ omnia ad hunc locum, & possunt, & debent referri.

Post caput de dolore ventriculi, pro ordine Rhasis, sequitur caput de apostemate, & vlceribus ventriculi, quod equidem statui prætermittere, partim quod huiusmodi morbus eueniat rarissime, ita vt sim nescius, an totos fere quadraginta annos, quibus medicinam facio, vnum aut alterum viderim hoc morbo laborantem: partim quod hæc tractatio quoque

modo

modo videtur pertinere ad partem artis chirurgicam, quam scio vos audire à clarissimo Professore Anatomes; partem demum, quod ex his quæ hactenus dicta sunt de affectibus ventriculi, quædā semina colligi possunt, quæ ad hanc rem futura sunt non inutilia: quare properātes ad vtiliora, statim aggredimur caput de singultu, & de læsa appetentia, quam vtramque materiam & dignam cognitione, & valde vtilem, mihi propositum est breui absoluere.

CAPVT IV.

De Singultu.

DE singultu videatis Hipp. & Gal. 3. de sympt. causis cap. 2. 8. de medic. secundum locos cap. 3. 6. aphorismorum 14. & 39. 3. de locis affectis cap. 7. in fine, ac postremo 4. de ratione uictus morb. acu. 69. ex quib. locis fere omnia colligemus, quæcunque ad hanc rem pertinent.

Definitio. Singultus est vehemens quidam ac uiolentus motus ventriculi, qui conatur aliquid eorum expellere, quæ illi molesta sunt. Sed statim quis nobis Arist. obijciet, qui 33. sect. problem. 1. & 17. quærens, quamobrē singultus sternutamento sedari possit, ructus non possit? Respondet id fieri, quoniam utraque hæc affectio non est eiusdē partis, siquidem ructus est affectio ventriculi, singultus vero pulmonum.

Altera autem ex parte sunt Hippocrates, Galenus, & omnes Medici, & rationes, quæ euidentissime demonstrant, in singultu ventriculum laborare: Nam quæ in illum ingeruntur, & adhærent illius corpori, efficiunt singultum, non autem ea quæ ingrediuntur pulmones, atque istud imprimis magnum confirmat Hippoc. argumentum, sanatio: siquidem, vt statim uidebimus, singultus curatur per ea, quæ abstergunt & mundant ventriculum, minime per ea quæ purgant pulmones.

Nec ratio Aristotelis quicquam valet, nam sternutamenta tollunt singultum, minime ructum siue nauseam, quoniam in singultu non est tanta copia materiæ, neque adeo fixa in ventriculo, sicuti est in nausea, quæ propterea ad hoc ut abstergatur, & expurgetur, desiderat & longiora & efficaciora præsidia. Subtiles vt tueantur Aristot. plurima sibi fingunt, quæ nedum sunt refellenda, sed neque referenda. quare illud vnum puto respondendum esse, librum illum, aut certe quāplorima problemata non esse Arist. qui profecto nunquam dixisset huiusmodi deliramenta. Est igitur singultus manifeste affectus ventriculi.

Quæ pars ventriculi laboret in singultu. Sed est utilior dubitatio, ad quam ventriculi partem pertineat, vel superiorem vel inferiorem, vel ad totum ventriculum; Gal. 3. de locis affectis cap. 7. in fine, nec non lib. 5. cap 6. manifeste reponit singultum inter affectus oris ventriculi, propterea quod hæc pars habeat sensum longe magis exquisitum, quam cæteræ omnes: alijs tamen locis, ac præcipue 3. de sympt. causis, cap. 2. statuit singultum esse passionem totius ventriculi.

Sed contradictio facile soluitur: etenim Galen. seipsum interpretatur 7. aphoris. com. 3. quo in loco scribit, in singultu humores infestare nonnunquam totum ventriculum, nonnunquam partem superiorem, imò vero inquit huiusmodi humores quandoque etiam infestare eam partem, quæ proprie stomachus, vulgo gula dicitur. Quamobrem cum Galen. docet, singultum pertinere ad os ventriculi, non propterea negat, quin possit etiam pertinere ad alias partes. Sic Auicenna & bene, mea sententia, soluit difficultatem, qui asserit, singultum maiori ex parte esse affectionem oris ventriculi, quandoque vero etiam aliarum partium.

Ergo singultus est affectio vel oris, vel totius ventriculi, qui infestantem & noxiam rem conatur expellere. Pro quo sciendum est, ventriculum moueri diuersis modis, prætereo motionem per partem infernam ad intestina, quę ad rem præsentem non pertinet, & de motione ad partem supernam tantum dicam. nam tametsi os ventriculi præcipuo instituto naturæ factum fuerit, vt cibum recipiat postea concoquendum, tamen aliquando contra euenit, vt præpostero quodam motu, natura tentet euacuare, & frequenter vacuet per hanc partem, quæ illi molesta sunt: id quod fit tripliciter: primo enim natura quandoque vellet insurgere ad expellendum, sed non potest, vt fit in nausea: aliquando insurgit, & expellit, quod fit in vomitu: demum vero insurgit, vt aliquid expellat, sed non potest, quod euenit in singultu: atque isti omnes sunt motus vitiosi, cum fiant à natura irritata, & præter illius institutum. Quo loco sciendum est ex Galeno 5. de sympt. causis, cap. 1. motus deprauatos esse triplices, quorum alij sunt opera naturæ, sed quæ à morbosa causa irritata, & coacta est. alij morbosos sequuntur affectus, natura ad ipsorum generationem nihil conferente: alij vero fiunt vbi ambo, nempe morbus, & natura simul operantur: inter multa autem symptomata, quę sunt opera solius naturæ violenter irritatæ, singultus reponitur à Galeno. *Motus deprauati triplices.* Fuere nonnulli, qui censuerunt singultum esse speciem conuulsionis; quorum sententiam non probat Galenus, etsi non negat esse quendam motum veluti conuulsiorum: re enim vera singultus reuulsio dici non potest, cum hæc sit symptoma solius causę morbificę, & solum accidat ipsis musculis: ventriculus autem nullo modo musculus dici potest. Itaque singultus est motus ventriculi deprauatus nempe actio læsa, commune quoddam symptoma, vt placet Galen. 3. de sympt. causis cap. 2. facultatis retentricis & excretricis: retentricis quidem propterea, quia ventriculus cū singultu, praue, & non secundum naturam cibos complectitur: expultricis autem cum præcipuus sit illius motus deprauatus, dum aliquid eorum conatur propulsare, quę vētriculo sunt molesta.

Quęrunt demum nonnulli, quisnam ventriculi motus sit vehementior, vomitusue an singultus; & plurima vtrinque afferunt argumenta, sed nobis iam diu statutum est ab huiusmodi logicis & vanis quęstionibus abstinere, quę nihil ad artem pertinent: quod si quis uestrum cupit hanc quoque rem intelligere, is potest habere quæstionis solutionem apud Galenum 6. apho. 39. qui scribit, singultum esse quendam motum eiusdem generis cum vomitu, sed tamen fortiorem illo & vehementiorem: redditque hanc rationem, quia ventriculus in uomitu illa tantum appetit expellere, quæ in eius cauitate continentur, in singultu autem illa quæ altius ventriculi corpori adhęrent. Sed ueniamus ad differentias.

Different. Differentiæ singultus sunt plurimæ, primum ab intenso & remisso: alius singultus est magnus & vehemens, vt efficiat vigilias, dissoluat uires, & quandoque mortem afferat: alius est leuissimus, qui nullum affert periculum, & facile curatur: a tempore: alius est nouus, alius antiquus; alius continuus, alius interpolatus. Memini iam annos quindecim me curasse quendam tabellarium Vicentiæ, qui 40. & plures dies laborauit singultu molestissimo, & admodum periculoso, & tandem integre sanatus est potu aquarum thermalium. Verum cæteris prætermissis differentijs ad illas venio, quæ sumuntur à causis, & maxime pertinent ad curationem. *Causæ.* Causę singultus sunt duæ, aliç externæ, aliç internæ: externæ causę sunt, cum quis auide maximos bolos deuorat, ita enim compressa aspera arteria, primum quidem fit sensus suffocationis, tum sequitur singultus; præterea cum quis assumit potiones, & alimenta admodum frigida, siquidem nimia frigiditas soluit continuum, prohibet vacuationem materiæ contentæ in ventriculo, & ita efficitur singultus: est etiam externa causa singultus, cum quis assumit piper, vel aliud acre, ac potissimum si postea assumat vinum, quod ipsis dat penetrationē.

ex quibus vnus fuit Galenus, vt ipse de se testatur 8. de comp. med. & aliis in locis. Demum vero fit singultus propter causas externas, a re quapiam comprimente æsophagum, vt euenit cuidam, qui cum cecidisset in dorsum, & vertebræ fuissent luxatæ, incidit in singultum a quo nunquam potuit liberari, nisi in suum locum vertebris restitutis.

Causæ singultus internæ ab Hip 6. apho. 39. duæ statuuntur, inanitio, & repletio, sicuti conuulsionis: quæ quidem duæ causæ a nonnullis reuocantur in dubium etenim Galen 8. de med. sec. loc. c. 3 asserit, conuulsionem quidem fieri ex repletione, & inanitione, ac præterea nullam tertiam causam potuisse inuenire: singultum autem fatetur etiam sine his duabus causis fieri posse, nimirum ex acribus, serosis, & medicatis humoribus ventriculum mordentibus nec non propter insignem illius frigiditatem: quam eandem sententiam repetit 6. apho. com. 39. adeo vt apud Gal. quatuor statui possint internę causę singultus, duę positę ab Hipp. repletio, & inanitio, tertia humores acres ventriculũ mordentes: ad quem modum apud eundem legimus, cõuulsionem sæpe fieri demorso ore ventriculi ab acri humore, ab aura ascendente, & aliis id genus prauis vaporibus, & quarta ventriculi refrigeratio, sicuti pariter fit tussis refrigeratis instrumentis anhelitus. At vero sicuti hę causę censendę sunt legitimę, & verę, ita fortasse si quis voluerit diligentius hanc rem examinare, sine multo labore poterit demonstrare, duas posteriores causas a Galeno additas, ad duas priores Hippocratis commode posse referri, vt vere liceat asseuerare, singultum quoque, sicuti, & conuulsionem, fieri ex repletione, & inanitione: nam quod pertinet ad primam causam, cum humor quispiam vel quid tale, acri potius vel alia mala qualitate, quam copia, ventriculo officit, illumque irritat, & singultum efficit, cur non iure nobis liceat illud quoque in causam repletionis referre? siquidem quicunq; humor noxius est, idem, & supernacaneus quoquo modo dici potest, id quod vel ex verbis Galen. facile colligitur, qui scribit, hanc differentiam singultus facta acris, & mordentis humoris vacuatione per vomitum statim curari. Quod vero attinet ad alteram causam, nempe refrigerationem, hanc ipsemet Gal. videtur in repletionem retulisse 6. aph. 13. Nam plane, & aperte docet, frigiditatē neruosa omnia corpora lędere, ac reddere ad difflandum difficilia, proptereaque esse in causa, vt hęc repleantur, atque ideo singultum efficiant. Sed his causis a Gal. positis alia preterea causa additur ab Auic. nempe caliditas ventriculi, quę non minus quam frigiditas videtur posse illum male efficere, irritare ad expulsionem, & singultum efficere. Etsi autem nolo negare, quin illud quoque fieri possit, tamen id puto contingere rarissime, cum longe magis frigiditas quam caliditas partibus neruosi molesta sit, & inimica, & tunc opus foret, mea sententia, vt caliditas esset coniuncta cum insigni siccitate, vt accidit nonnunquam in febribus adurentibus, & malignis.

Singultus per consensum. Sed hoc demum loco illud est accurate considerandum, an ventriculus in singultu laboret primo, & per se, an secundario, & per consensum aliarum partium, quod maxime pertinet ad curationem: de proprio ventriculi affectu iam diximus satis, quod autem pertinet ad consensum cęterarum partium, illud sciatis, nullam fere esse partem nostri corporis, quę non possit noxam ventriculo communicare: sic in inflammationibus fracturis, & vulneribus cerebri, & membranarum, succedit singultus, qui plane est lethalis, vt testantur primi aphorismi quinti libri: sic consentiente iecore hoc ipsum contingit, atq; id quidem dupliciter: vt docet Galen. 5. aphor. 58. nec non 7 apho. 17. vno modo sine communicatione alicuius materię, per communes neruos vtriusque visceris, quod tamen non euenit, nisi magna fuerit inflammatio: altero transmissa materia biliosa, & valde calida, quæ facile in inflammationibus iecoris generatur, confluitque ad principium intestinorum, & ad ipsum ventriculum: sic consentiente ileo intestino, factaque obstructione in partibus infernis, vt ad illas nihil descendat, facto impetu ascendentibus excrementis in ventriculum, sequitur singultus, qui plane est exitialis, ex sententia Hippocr. & Galen. 7. apho. 50. Sic consentiente liene ac transmittente succum melancholicum: sic demum si supprimantur hæmorrhoides, vel menses in mulieribus, ducto in consensum ventriculo, singultus poterit excitari; nec uero solum a certis quibusdam & determinatis partibus istud fieri potest, sed etiam a corpore vniuerso, sicuti accidit in febribus perniciosis, in quibus eleuantur acres & maligni uapores, qui petentes ventriculum, & singultum & alia grauissima mala solent afferre, quas febres singultuosas uocat Hippoc. 4. de ratione uictus morb. acut. 69. Atque hactenus de differentiis.

Signa. Signa pathognomonica, & quæ affectum demonstrent, non sunt longius inquirenda, cum sint manifestissima: quatenus uero pertinet ad signa differentiarum, & quæ potissimum sumuntur a causis, si illæ fuerint externæ, vel referente ægroto, vel aliter facile possunt intelligi: sin autem fuerint internæ, accuratius debent inuestigari, quod tamen sine multo labore fieri potest.

Nam si fuerit singultus ex repletione, aderunt signa plenitudinis, æger percipiet tensionem & grauitatem ventriculi: huiusmodi singultus fere non fit pedetentim, sed subito, præcessere causæ efficientes repletionem, otium, victus immoderatus, & alia id genus. Sin fuerit singultus ex inanitione, hic nulla sentitur tēsio, nulla grauitas ventriculi, singultus non fit subito, sed temporis progressione, præcesserunt quæ potuerint exiccare, insignes vacuationes, quæcunque illæ fuerint, febres ardentes, & alia id genus: si frigida adsit intemperies, simul aderit appetentia, nulla sitis, ructus acidi, quamplurimi flatus, & alia huiusmodi.

Materia demum acris, & si libet, intemperies calida, posita ab Auicenna facile possunt cognosci, si memoria reperantur, quæ supra de intemperaturis ventriculi fuere à nobis ea posita; facile nē cognosci potest, an ventriculus primario affectu, vel per consensum laboret, considerando an signa adsint alicuius vehementis affectus cerebri, lienis, iecoris, intestinorum, & cęterarum partium, quę ventriculum possunt in consensum trahere: quod si nihil tale deprehendatur, tunc licebit conijcere, ventriculum primo & per se laborare. Absolutis signis accedamus ad curationem.

Curatio. Curationem singultus equidem statui breuiter absoluere, cum iam cumulate omnia fuerint pertractata, quæcunque pertinent siue ad vacuandum, siue ad alterandum ventriculum, quæ quidem si ad hunc locum transferantur, satis superque esse possunt.

Itaque si fuerit singultus ratione plenitudinis, ante omnia vacuandus est ventriculus, si fieri potest, excitato vomitu, de quo habetis apud Hippocr. 7 aphor 3. A vomitu singultus, & oculorum robur malus: quo loco docet Galen. purgatis per vomitum noxijs humoribus hominem protinus à singultu liberari: quod si singultus hoc tempore non cessauerit, alterum duorum significari, cerebrum nempe, aut ventriculum pati non mediocrem inflammationem.

At vero si propter aliquam causam non licet uomitum prouocare, tunc exhibendum est leue aliquod medicamentum, quale inter cætera iā sępius diximus hieram principem locum obtinere: in quo casu, sicuti alias uos admonui, perpetuo caueatis à valentioribus, quę trahendo noua excrementa ad partem laborantē, & aliis multis modis, longe magis possunt obesse quā prodesse. Singultum prouenientem ex plenitudine, superueniens sternutatio soluit. 6 aphor. 13. quod fit, Gal. interprete, propterea quia improuiso illo, & violento motu humores noxij diffiantur & vacuantur, id quod fortasse pariter possent efficere reliqui motus, tum corporis, tum animi, sicuti est insignis iracundia,

tumor,

Platonis remedia. timor,& alia huiuſmodi;ad quem modum noſtræ muliercula ſuis puerulis ſinguluentib. ſolent alicuius rei timorem inicere. Criſimachus medicus celebris apud Plat. in conuiuio Ariſtophanem ſingultientem docet tria remedia,cohibere ſpiritum aliquamdiu,aqua gargarizata fauces proluere,ac ſi ſingultus fuerit vehementiſſimus,nares ſtimulare,& ſternutamentum irritare: quorum trium præſidiorum non difficile eſt rationem reddere.

Si fuerit ſingultus ex immoderata vacuatione & ſiccitate,habetis curationẽ traditam à Gal.7. metho. cap. 6. quam nõ eſt,vt inutiliter repetamus,cum præſertim huiuſmodi ſingultua,aut difficulter admodũ,aut nullo modo curari poſſit,ex ſent. Hipp.& Gal. 5.apho.2.& 3.nec non 7.apho.41.

Si demũ ventriculus labore intemperie frigida, vel etiam calida , iam audiſtis quo modo vtraque curari, poſſit,vt pluribus non ſit opus. Verũ nequeo ſilentio præterire celebre quoddam antiquorum medicamentum,quod vſque ad noſtra tempora tranſlatum,omnino credendum eſt,in ſingultu eſſe remedium efficaciſſimum, & eſt illud Aſclepiadis deſcriptum a Gal. 8. de medicamentis ſecundum locos, cuius ſupra in dolore ventriculi mentionem fecit;quod recipit,& aloem,& opium.Gal.accurate examinans ſingula ſimplicia medicamenta,illud probat quaſi habeat omnes facultates diſcutiendi,& vacuandi materiam noxiam per aluum, & lotium,roborandi ventriculum ,ac poſtremo mitigandi acrimoniam humorum: quæ quidem indicationes in hoc morbo videntur eſſe quam maxime opportunæ.Compoſitio eſt talis:

℞ *Coſti*,& quoniam nos caremus vero coſto,loco eius ſumitur.

Galangæ.
Spicæ nardi
Roſarum viridium.
Chryſobalani, pro quo ſumunt, vel nucem moſchat.vel caryophyllos.

Maſtiche. ana. ʒ. iiij.
Aloes ℥ ij.
Aſari ℥ ij.
Opij ʒ j.

Excipiantur omnia ſucco Silii,& fiant trochiſci.Poſtremo autem hoc loco,ſi in ſingultu ventriculus laboret per conſenſum aliarum partium , iam ſemel atque iterum diximus de ratione curandi morbos per conſenſum,quę in ſumma eo ſpectat, vt proſpiciatur primum parti laboranti,deinde & ipſi ventriculo,ne iam facile recipiat aliena excrementa.

Iam illud vnum eſſet reliquum, vt ex inſtituto noſtro ordine proponeremus caſum , ſed cum hic morbus non ſit valde frequens, nec maiori ex parte magni momenti,in maximis præſentis temporis anguſtiis ad vtiliora properans,decreui illud prætermittere.

De læſu appetitu.

CAPVT V.

De appetitu canino RHaſes poſt ſingultum de fame canina, quę eſt ſpecies quædam læſę appetentię: agit de fame, nos vero ſtatuimus generaliter tractare de qualibet appetitus læſione,cum morbus ſit maximi momenti, admodum frequens , & dignus accuratiſſima tractatione. Illud itaque primum in memoriam reuocandum eſt , quod ſupra diximus , nempe ventriculum habere duas præcipuas partes,alteram ſuperiorem,quæ os dicitur,alteram inferiorem,quæ fundus appellatur: quę quidem duę partes non ſolum loco,ſed etiam facultatibus ſunt inter ſe diſtinctæ:ſiquidem præcipua facultas oris ventriculi eſt deſiderium , vel appetentia cibi , & potus,ſicuti præcipua facultas fundi eſt alimenti,& potionis concoctio: neque enim cenſeo ſubtilius diſputandum eſſe an , hæ facultates conueniant inter ſe , adeo , vt pars ſuperior facultatem habeat non ſolum appetendi,ſed etiam concoquendi,pariterque pars inferior valeat non ſolum concoquere,ſed etiam appetere:nobis ſatis fuerit vnius Galeni auctoritas , qui ſcribit 2.apho. com. 20. vim appetendi in ore ventriculi potiſſimum conſiſtere ; & iterum confirmat 1. de ratione victus morborum acutorum com. 18. munus huius partis eſſe appetere , non concoquere . *Appetitus cuius partis ſit.* Quare illud nobis conſtet in præſentia , appetentiam cibi,& potus,quam famem,& ſitim dicimus,pertinere ad partem,imprimis ſuperiorem ventriculi. Quoniam vero non poteſt intelligi , vt ſæpius indicauimus ex doctrina Galeni 3. de ſymptomatum cauſis cap. 1. quomodo appetentia lædatur , niſi primum intelligatur , quomodo illa fiat ſecundum naturam , propterea omnium primum nos decet pertractare de naturalis famis &c. appetentiæ generatione . Sed ne verſemur in aliqua nominis ambiguitate,antea notandum eſt , famem apud Hip. bifariam accipi, vt docet Galen. 2. apho. com. 16. vno modo pro extrema eſuritione , quæ propter ciborum penuriam accidit . *Fames quid ſignificat.* quod idem contingit dupliciter , aut quoniam homines ſumma annonę penuria deſtituuntur alimentis,in qua ſignificatione accipitur 7. epidemiorum ſecto. 4. tex.9.vbi ſcribitur: Incolis oppidi Eno, qui ob famem leguminibus veſcebantur,crura eſſe debilitata: aut propterea,quia tametſi nulla cogat rerum penuria, homines ,vel propria voluntate,vel aliis imperantibus, cibi abſtinentiam , & ieiunium ſuſcipiunt , in quo ſignificatu accipitur ab Hippocrat. 7.apho. 59. Corporibus carnes habentibus humidas famem conuenit adhibere . fames enim corpora ſiccat : nec non 2.aphot. 16. Vbi fames, laborandum non eſt: ac demum 1. prognoſticorum 8. Interrogare oportet num vigilauerit homo , vel aluus fuerit fortiter exinanita, vel fames tenuerit ipſum. Altero autem modo accipitur fames , & quidem communiter apud omnes homines , pro deſiderio , & appetentia alimentorum , de qua , & illius naturali generatione nobis agendum eſt in præſentia .

In generatione famis naturalis licet animaduertere, vt potius admirari præclariſſimum naturæ inſtitutum, quod pulchre explicatur a Galen. 1. de ſymptomatum cauſis c.7. atque ita ſe habet . *Fames quo generetur.* Cum quodlibet animal in ambientem aerem per cutem digeratur , & diſſipetur, principio partes quæ ſub cute ſunt,contingit euacuari , quarum partium innata eſt facultas , vt docent commentarii de facultatibus naturalibus , vt alimentum ex aliis vicinis partibus attrahant,ad hoc , vt reſarciatur quod perditum fuerat : quam quidem trahendi a proximis partibus rationem , partes iam inanitæ continuo quodam ordine ſequuntur , donec celeri facta tranſlatione ad venas quæ ad ventriculum pertingunt,vacuatio peruenerit , quæ item venę poſtremo loco,& conſueuerunt,& poſſunt ex ventriculo ad ſe alimentum allicere,veluti faciunt ſtirpium radices in terram demiſſæ, ventriculus autem talem venarum ſuctionem , & tractionem ęgre ferens , triſti quodam afficitur ſenſu penuriæ , & tanquam diuulſus huius moleſtiæ remedium cibum deſiderat , quod deſiderium appetentia , & fames vocatur; adeo , vt colligendo ſingula in vnum , in naturali procreanda appetentia quinque ſeſe mutuo , & ordine quodam comitentur ſymptomata : primum eſt vacuatio , & diſſipatio partium externarum: alterum naturalis appetentia, & attractio partium , quæ iam ſunt inanitę : tertium ventriculi ſuctio, quæ fit a venis illi proximis iam inanitis , & euacuatis : quartum ſenſus ſuctionis in ventriculo , qui ſugentibus venis veluti diuellitur ; *Ad appetitum 5. concurrunt.*

quintum animalis appetentia omnium vltima. Neque vern est, vt quis vestrum miretur, nns eum Galenn diaisse famem esse appetitum animalem, cum potius naturalis videatur: nam sicuti docent Aristot. & Auer. 1. physic. 81. nec non Galen. hoc ipso in loco, & 6. de locis affectis cap. 3. duplex est appetitus, alter vere, & solum naturalis, sine vllo sensu, & cognitione, qui nihil aliud est quam naturalis quædam illius particulæ propensio, ad trahendum alimentum cum illo opus habet, sicuti graue suapte natura appetit ferri deorsum, & leue sursum: alier autem est appetitus animalis, qui a sensu, & cognitione defectua solet concitari, cuiusmodi est appetitus oris ventriculi, ille enim percipiens defectum alimenti, tristatur, ex quo excitatur ad nouum alimentum appetendum, & quærendum, quod quidem summa naturæ prouidentia factum est, quæ propterea hanc partem donauit exquisitissimo sensu, vt ita magis prompte, & facile concitateiur ad conquirenda, & assumenda alimenta, quibus refici, & diutius seruari possit. His porro hunc in modum constitutis, ad principale institumm, nempe ad lęsam appetentiam redeamus.

Appetitus duplex.

Hæc actio, sicuti reliquis omnibus contingit operationibus, lædi tripliciter consueuit, vel ablate, vel imminute, vel deprauate: prorsus tollitur appetentia, vt in febribus pestilentibus, de quibus loquuntur Hippocra. & Galen. 3. Epid. secto. 1. com. 11. nec non secto a ęgro to 6. ac potissimum in 3. epidem. secto. 3. 58. in quo postremo loco scribit Galen. in diuturna illa peste, quæ sua ętate viguit, omnes ægrotos in tale ac tantum cibi fastidium incidisse, vt plurimi maluerint mori, quam comedere. Minuitur autem appetentia, quando ægroti debiliter appetunt, quod accidit in conualescentibus in febribus, ac morbis fere omnibus. Demum vero appetentia deprauatur dupliciter: vno modo quando ægri immoderatum cibum, & potum appetunt, vt in canina vocata appetentia solet euenire: altero vbi quis aliena appetit, ac naturæ auersa, exempli gratia, extinctos carbones, lutum, & alia id genus, vt frequenter euenit pueris, & nonnullis mulieribus vtero gerentibus. Hæc tota est doctrina Gal. 5. de symptomatum causis cap. 7.

Dubitatio.

Hoc loco illud nonnulli vocant in dubium, quomodo immoderata appetentia reponatur a Galen. inter actiones deprauatas: nam sicuti nulla intensa, & exquisita operatio exempli gratia, videndi aut audiendi, dici potest deprauata, ita idem statuendum videtur de intensa ac summa appetentia. Præterea si appetitus remissus est actio lęsa, imminute, cur non liceat appetitum intensum, cum sint contraria, sub eodem genere collocare? Ex quo factum est, vt Arculanus inter cęteros talem exuperantiam appetitus reposuerit sub diminuta operatione: & altera ea parte Argenterius lib. de generib. & different. sympt. cap 3. Galenum reprehendat, quasi male actiones læsas diuiserit in abolitas, imminutas, & deprauatas, qui asseuerans omnia vitiatæ functionis genera, ac speciatim vehementiores, & validiores operationes sub ea diuisione comprehendi non posse, nouam diuisionem excogitauit, qua non tria, sed quatuor prima genera vitiatæ actionis continentur: primum quod actiones abolitas: alterum quod debiles vel auctas: tertium quod deprauatas quartum quod tristes, & voluptuosas prçter naturam functiones complectatur.

Argenterij consideratio de læsis actionib.

Ego vero qui propter angustias temporis accurate nequeo hanc controuersiam tractare, quæ longiorem omnino disputationem exposceret, illud vnum dicam in pręsentia, diuisionem Galeni actionis abolitæ, imminutę, deprauatæ, esse integram, atque ad hæc tria membra commode posse referri, quęcunque vel ab Argenterio, vel ab aliis nouatoribus possunt excogitari: & quatenus pertinet ad imminutam appetentiam, de qua nunc agimus, iure eam inter deprauatas actiones fuisse repositam: hoc autem vt probe intelligatur, sciendum est Galenum in tradenda hac disciplina, ac diuisione imprimis respexisse facultatem ipsam, a qua proueniunt actiones: quamobrem sicuti appetentia, quæ fit a facultate prorsus inualida, abolita dicitur, quæ fit a facultate debiliori, imminuta, ita quæ fit a deprauatione facultatis, iure deprauata appetentia debet vocari: vnde cum immoderata, & summa appetentia, vt statim demonstrabimus, non aliunde proueniat, quam irritata, & deprauata facultate appetitrice oris ventriculi, summa cum ratione Galenus illam reposuit sub genere deprauatarum actionum. Nec altera ea parte positæ rationes quidquam valent: cum enim facultates in disciplina Galeni, aut sint temperamenta, aut in temperamentis propriam essentiam obtineant, si illæ pro instituto naturæ bene habeant, tunc edunt suas actiones validas, prorsusque inculpatas, in quibus nullus datur excessus, vt manifeste apparet in visu, & auditu: quod si quæ contingat excedens, & immoderata actio, exempli gratia, nimia retentio, vel expulsio, id nunquam fiet sine deprauatione facultatis, ex quo actionem quoque deprauatam licebit appellare.

Pariter respondeatis ad secundam rationem: nam quamuis appetentia intensa, & remissa quoquo modo sint contraria, vt propterea debeant reponi sub communi genere actionis imminutæ, vt voluerunt Arculanus, & Argenterius, veruntamen si considerentur causę vtriusque symptomatis, hac certe ratione haud omnino sunt contraria, sicuti paulo post demonstrabimus cum Galeno. Imminuta appetentia ab iisdem prouenit causis, a quibus prouenit abolita: intensa autem appetentia non aliter generatur, quam irritata facultate, vt manifestissime demonstrabimus.

Iam itaque redeuntes ad rem nostram, si quæ dicta sunt, hactenus velimus colligere in vnum, ita habendum est. Symptomata pertinentia ad læsam appetentiam sunt duplicia, alterum consistit in defectu, alterum in deprauatione, & vtrumque adhuc diuiditur bifariam, nam defectus vel est integer, vt appetentia sit prorsus ablata, vel non est integer, vt appetentia sit tantummodo imminuta: pariter in deprauatione ęgri aut nimium appetunt, famem caninam, & vulgo Bulimum nominant, qui tamen affectus inter se longe differunt, aut appetunt aliena, quod malum pica vel Kitta dicitur, de quibus omnibus symptomatibus sequenti ordine tractabimus: primo de abolita, & imminuta appetentia, secundo de fame canina, tertio de Bulimo, quarto de Pica, & vltimo, de Siti, cum hæc nihil aliud sit, quam appetentia potus sicuti fames est appetentia alimenti, & in vtraque eadem eueniant symptomata.

CAPVT VI.

De abolita & imminuta appetentia.

SI memoria repetantur, quę supra diximus de naturalis famis generatione ac symptomatibus, quę illam pręcedere solent, facile fuerit inuenire causas, propter quas appetentia vel aboleatur, vel imminuatur: etenim vt dicit Galenus 1. de symptomatum causis, cap 7. Abolitio contingit huius actionis vel quod suctionis sensus perierit, vel quod suctio non fiat, vel quod corpus non vacuetur: ad quem modum exigua quoque & imbecilla fit appetentia, vbi hęc ipsa, nempe sensus suctionis, suctio, & corporis vacuatio non fuerint abolita, sed prope ad abolitionem accedant. Perit sensus oris ventriculi, vel primum, & per se, vel per consensum aliarum partium, & pręcipue cerebri. Per se amittitur sensus suctionis propter excessum cuiuscunque intemperiei, sed potissimũ

Causæ abolitæ appetentiæ.

calidę,

Calida intemperies. calidę & frigidæ, siue cum materia, siue sine materia, scribente Galeno 3. de symptomatum causis capite 2. nec non 3. aphor. com. 20. quamlibet intemperiem, vbi fuerit immoderata, iunctas actiones impedire & dissoluere: principem autem locum hac in re obtinet intemperies calida: quam Galenus 1. de symptomatum causis cap. 7. enumerat inter præcipuas, & continentes causas, quibus fames solet impediri; & reddit rationem, quia calor ex vna parte solida corpora relaxat, & ad minus attractionis reddit imbecilliora, ex altera colliquat, & fundit humiditatem ventriculi, ex quo illius partes inanitæ supra modum extenduntur, & replentur, vt merito tristis ille sensus suctionis non possit persentiri. Ad quem modum idem quoque dicit Galenus 6. epidemiorum sectio 4. com. 20. calefacientia, & fundentia humores delere, & finire appetentias: sic humores quicunque fuerint calidi, vel suapte natura, vt flaua bilis, vel ex accidente, vt salsa pituita, si potissimum confluant ad os ventriculi, facile admaxime appetentiam tollere consueuerunt. Sic experientia demonstrat, tempore calidiore fere tolli appetentiam, frigidiore plurimum augeri.

Frigida intemperies. Post intemperiem calidam succedit frigida. Sed statim quis nobis obiiciat Galenum, qui multis in locis manifestissime asserit, frigiditatem quam maxime conferre ad excitandam appetentiam, quod profecto negari non potest nec debet: nam sicuti calor laxat ventriculum, funditque humores, & illius partes replet, ita contra frigus cogit densatque os ventriculi, & exprimit humores ipsius, adeo vt similis hinc sequatur affectus illi, qui fit ex suctione venarum, ex quo idem quoque sequitur affectus, nempe desiderium alimenti. At vero nos intelligimus appetentiam tolli vel minui immoderata, ac summa frigiditate, quod nulli mirum debet videri. Nam si omnis immodica intemperies, quod paulo ante notauimus ex Galeno, potest actionem deiicere, cur non frigida quoque intemperies, si immoderate occupet os ventriculi, possit appetentiam auferre? Sed istud apertissime docet Galenus 2. aphorismorum com. 20. qui scribit, in senibus quandoque tantum augeri in ore ventriculi frigiditatem, vt omnem appetentiam deiiciat, siquidem per nimiam frigiditatem, vis oris ventriculi sentiens sopitur, ac fere prosternitur, vt nemo debeat mirari, si tunc suctionis sensus pereat, & appetentię munus aboleatur, id quod postea videbimus veritatem habere in bulimo, in quo morbo prorsus deficit appetentia, fere perdita facultate oris ventriculi, propter nimiam frigiditatem. Ita ergo minime absurdum est asseuerare, eandem causa, diuersam tamē ratione, posse appetentiam iuuare, & destruere; nam generaliter frigus consueuit dolorem inferre, si vero illud sit vehemens, & immoderatum, dolorem tollit, quod apparet in medicamentis stupefacientibus. Quæ diximus de intemperie calida, & frigida, vel cum materia, vel sine materia, facile item possunt demonstrari de cæteris quoque intemperaturis, humida, & sicca, cum hæ quoque si modum excedant, sine dubio possint ventriculi facultatem labefactare, & sensum suctionis atque appetentiam auferre.

Per consensum quomodo deperdatur appetitus. Hactenus egimus de sensu suctionis oris ventriculi deperdito ex proprio affectu, ille autem perditur etiam per consensum aliarum partium, & præcipue cerebri: hæc enim duo membra, vt alias diximus, medijs neruis mirabiliter inter se consentiunt, ad quem modum delirantes, stupidi, apoplectici, & alij id genus ægroti, nihil appetunt. II. hic sensus perditur per consensum cordis, & vniuersi corporis, fere extincta ac mortua facultate sentiente ipsius ventriculi, de quo quidem consensu loquitur Galenus 1. epid. sectio. 2. 29. sectio. 2. com. 75. 3. epid. sectio. 1. com. 5. & 11. & alijs locis, qui asserit, hoc modo deperditam appetentiam esse certum indicium extinctionis virtutis, ac perpetuo lethale: ad quem modum videbitis frequentissime eos qui laborant febre pestilenti, vel aliis malignis morbis, nihil prorsus appetere.

Iam vidimus primam causam abolitæ vel imminutæ appetentiæ, deperditum sensum suctionis oris ventriculi: imminuitur secundo vel tollitur appetentia, quando vel exigua, vel nulla fit suctio in ea parte, id quod contingit dupliciter: vno modo ex proprio ac primario affectu oris ventriculi, idque præcipue cum laborat aliqua intemperie, ac potissimum calida, quam supra diximus fundendo humores replere hanc partē, & prohibere ipsam suctionem: altero autem modo nō fit suctio, quotiescunque cæteræ partes corporis pro instituto naturæ non trahunt, neque efficiunt suctionem ex ventriculo, quod item propter varias causas solet vsu venire: nam primum id fieri potest propter imbecillitatem virtutis, vt accidit in conualescentibus in quibus, & venæ & cunctæ partes sunt debiliores, quam vt possint deinceps trahere alimenta, donec tractio perueniat ad ipsum ventriculum. Secundo cessat attractio vel omnium, vel plurium partium, quæ, vt diximus, ordine quodam solent præcedere famem naturalem, propterea quod laborent proprio aliquo affectu qui attractionem impediat, quales sunt intemperies, ac potissimum calida, vel cum materia, vel sine materia, quæ quidem partim fundendo naturalem humorem particulæ, ex quo illa sequitur inaniri, partim dissoluendo naturales eiusdem vires, facile potest illius attractionem impedire, quales sunt quoque obstructiones, quæ si fuerint insignes, summa cum ratione possunt impedimento esse, quo minus partes possint proprium alimentum trahere. Tertio contingit suctionem non fieri in ventriculo, propter nimiam plenitudinem sanguinis, & humorum, sicuti illis euenit, qui delicijs liberalis, & voluptuosæ mensæ perpetuo delectantur: cum enim partes sint omnes ex parte plenæ ac saturatæ, nec opus habeant nouo alimento, illud non quærunt, nec trahunt ex alijs proximis partibus, ac tandem ex ipso ventriculo: imo vero vt scribit Galenus 3. de naturalibus facultatibus ad finem, in tanta copia boni alimenti tantum abest, vt iecur & venæ trahant ex ventriculo, vt contra potius ipse ventriculus, si opera natiui caloris inaniatur, nullū appetat alimentum, sed præter naturę institutum sanguinem trahat, quo nutriatur per easdem ipsas venas, per quas alioqui iecur succum ex ventriculo trahere consueuerat. II.

Tertia est, quotiescunque corpus non vacuatur: hoc vero potest fieri tripliciter: aut propter copiam humorum crudorum, & crassorum, qui difficulter, & tarde coquuntur, attenuantur, & dissoluuntur: aut propter densiorem cutis, & vniuersi corporis habitum, siue id fiat propter frigiditatem aeris, balnea adstringentia, nimias exercitationes, & alias huiusmodi eternas causas, siue ex interno aliquo affectu fieri contingat, aut demum propter vitam ociosam, & omnem exercitii intermissionem: hæc enim præcipue videntur esse in causa, cur naturalis effluxus per cutem totius corporis possit impediri: atque hactenus de essentia, differentijs, & causis abolitæ, & imminutæ appetentiæ. III.

Signa indicantia hunc affectum, ex relatione ægri sunt manifesta, quare accedamus ad signa differentiarum. Si pereat sensus suctionis in orificio ventriculi propter aliquam intemperiem, vel cum materia, vel sine materia, ea ex proprijs suis signis elucescet, de quibus omnibus semel atque iterum diximus. Pariter si illud contingat propter consensum cerebri, cordis, vel aliarum partium, manifesta aderunt indicia, quæ morbos vniuscuiusque partis laborantis poterunt demonstrare. Secundo si exigua vel nulla fiat suctio in ore ventriculi, ex proprio illius affectu, ac potissimum ex intemperie calida, illa aderunt signa, de quibus satis diximus. Quod si illud contingat propter consensum aliarum partium, quæ nequeant trahere ex ipso ventriculo, hanc imbecillitatem demō- Signa.

strant cum alia signa, tum maxime pulsus. Obstructiones demonstrant intia cruda excrementa alui liquidiora, color corporis vniuersi immutatus, & alia eiusmodi, & de quibus in posterum tractantes de obstructionibus. Sic plenitudinem licet facile intelligere ex proprijs indicijs, de quibus partim iam diximus, partim dicemus alias. Tertio si appetentia aboleatur, vel imminuatur propterea, quod vniuersum corpus non vacuetur; copia crudorum humorum cognoscitur ex lotio crudo, & crassiore, quod præcipuum est indicium humorum, qui continentur in venis; ex qualitate cutis, quæ quodammodo fuerit tumida, albicans, & sine colore; ex præcedente victus ratione, quam verisimile est talem fuisse, vt potuerit sobolem humorũ crudorum generare. Densitatem, & constipationem cutis demonstrant inter cætera externæ causæ, vt si æger ac potissimum antea factus calidior, vel propter laborẽ, vel propter caliditatem loci, vel alter se exposuerit aeri frigidiori, si natauerit in aquis frigidis, si se lauerit in balneis, vel suapte natura, vel ab arte astringẽtibus, aut alia præcesserint, quæ potuerint cutim exsiccare, densare, & constipare, præterquam quod si hæc res diligenter animaduertatur, poterit & Medicus ipsis sensibus, & alijs modis multa colligere argumenta: quæ huiusmodi constipationẽ possunt demonstrare, de quibus sermonem habet Galen. cum alijs locis, tum maxime 3. de tuenda valetudine, cap. 10. Si demum æger vitam viuat otiosam, & delitiosam nullis indicijs opus est.

Obstructionum signa.

Itaque illud vnum iam restat, vt ad curationem accedamus, cum scribat Gal. appetentiam aboleri, & imminui ab ijsdem causis, quę tantummodo magnitudine, & vehementia differant, nos curationem viriusque sub vnica ratione comprehendemus. Si itaque ventriculus laboret proprio morbo, nempe aliqua intemperie, vel simplici, vel composita, vel cum materia, vel sine materia, iam didicistis rationem curandi huiusmodi morbos: primum vacuanda est materia, si adest, deinde tollenda est intemperies præsidijs tum internis, tum externis, quæ non est, vt rursus sine vtilitate repetantur. Sin autem ventriculus laboret per consensum cerebri, cordis, vel aliarum partium, vel corporis vniuersi, tunc ante omnia habenda est ratio partis primũ laborantis, tanquam causæ, sine qua morbus ventriculi curari non potest.

Curatio.

Quatenus vero ad illos pertinet qui nihil appetunt extincta appetitrice facultate, vt accidit in febribus, vel alijs morbis malignis, ex pręcepto Galeni, omni industria persuadendi, imò vero cogendi sunt, vt comedant: fortiores, inquit Gal. 3. epid. secto. 3. com. 58. qui vim sibiipsis afferentes, cibum oblatum absumpserunt, omnes fere superstites fuerunt: quę sententia fuit repetita ab Auicen. prima quarti cap. de febre pestilenti.

Si adsint obstructiones in iecore, venis, vel alijs partibus, quæ illarum attractionem impediant, conueniunt amara, abstergentia, & quæ obstructiones possint auferre, sed ita tamen, si id res postulet, vt totum corpus antea vacuetur, & sectione venæ, & purgatione, & alijs modis, de quibus tractabimus suo loco.

Obstructionũ curatio.

Si perdatur appetentia propter nimiam abundantiã humorum, & sanguinis, quod euenit frequentissime, siquidem non desunt quamplurimi, qui totos dies, & noctes potant, & comedunt, gulęque noua quærunt irritamenta, nullum est præsentaneum magis remediũ, quam sit inedia, & ieiunium: ad quem modum testatur Gal. 6. epid. secto. 4. com. 17. se quosdam de perdito ciborum appetitu conquerentes, ad multum diem inedia macerando esurientes reddidisse. Habetis lepidam illam fabellam opulenti illius Abbatis apud Boccatium, qui laborans morbo ventriculi, & perdita appetentia, ac propterea accedens ad thermas captus a quodam latrone, diuque custoditus sine vllo propemodum alimento, breui appetentiam, & sanitatem recuperauit.

Fabula.

Si fuerint humores crudi, crassi, & viscidi, ex quibus densata, & constipata cute prohibeatur naturalis digestio, & vacuatio corporis, si fuerint in vasis, primum quærantis illos attenuare, incidere, abstergere, cum melle rosaceo, syrupo de betonica, de hyssopo oxymelle simplice, &c. secundum hanc formam;

℞ *Mellis rosati colati* ℥ ij.
Syrupi de betonica
Oxymellis simplicis ana ℥ j *Misc. pro duabus vicibus.*

Syr præparans pituitam.

Sic in victu vtamini capparibus aceto conditis, oliuis muria pręparatis, piscibus salitis, ouis piscium salitis, & alijs id genus quæ, simul sunt grata, & opportuna. Deinde isti humores euacuentur leui aliquo medicamento. Si vero humores tales contineantur in ambitu vniuersi corporis, si ita ferat occasio, præcedente generali euacuatione, illi pariter discutiendi sunt, & vacuandi, minime per aluum, sed per ipsam cutem, sudoribus, balneis, frictionibus, inunctionibus, de quibus diffuse tractat Galen. in lib. de tuenda valetudine. Demum vero si propter nimiam cutis densitatem, & constipationem corpus nequeat digerere, & transpirare, præsidijs moderate calefacientibus, & humectantibus agendum est: itaque conueniunt moderatæ corporis exercitationes, leues, faciles, & longiores frictiones non linteis, sed manu factæ, balnea aquæ dulcis calidioris, inunctiones moderatæ calidæ, ex oleo dulci, tenui, amygdalarum dulcium, chamomælino, & alijs id genus, quæ possunt externas corporis partes calefacere, humectare, mollire, ac laxare, de quibus loquitur diffuse Gal. 8. metho. cap. 2. vbi agit de curanda febre ephemera propter meatuum constipationem.

CAPVT VII.

De canino appetitu.

POst abolitam, & diminutam appetentiam sequitur vt tractemus de deprauata, quam dicimus esse duplicem, alteram quando ægri immoderate & præter modum appetunt alimenta: altera quando appetunt res a natura abhorrentes, quam quidem materiam alioquin pulchram & vtilem cum plerique omnes interpretes, & veteres, & recentes tractent admodum perplexe & confuse, nos conabimur pro viribus perspicue & ordinate tractare, incipientes à priori differentia, quæ pertinet ad immoderatum appetitum.

Appetitus deprauatus quotuplex.

Tria sunt nomina quibus auctores hoc symptoma solent vocare, 1. est immoderata appetentia simpliciter 2. est appetentia, quam caninam appellant. 3. est, quod dicitur Bulimos, quæ fere consueuerunt simul confundere, quasi isthæc tria nomina unum & idem significent, cum tamen, mea sententia, inter se longe differant: quam quidem istorum nominum distinctionem licet nobis colligere ex Gale. tum alijs locis, tum potissimum 2. aph. com. 21.

Namque immoderata appetentia simpliciter est maximum cibi desiderium, quale plerumque videmus fieri in athletis, in his qui vehementissime laborant, vigilant, vel aliter insignes patiuntur corporis dissolutiones, quę tamen appetentia sumpto alimento quiescit. Canina autem fames talis est ac tantus ciborum appetitus, vt ægri quamtumuis copiose & frequenter comedant, nunquam saturari possint. Bulimos vero desinitore Gal. in 2. aph. com. 21. nihil aliud est, quam labefactatio facultatis à frigore externo, quæ quidem à fame inchoauit, sed tamen famem amplius non habet adiunctam. Hæc est proba declaratio istorum trium nominum, ex qua equidem puto hanc tractationem plurimum locis accipere posse.

Itaque canina appetentia, de qua agimus in præsentia,

Desinitio.

sentia, est perpetua, maxima, atque insaturabilis fames; plerique addunt, cum vomitu, & alui deiectione, quę sane differentia non videtur fuisse prætermissa a Gal. 6. de locis affectis cap. 3. vbi scribit, hosce ægros simul atque affatim repleti fuerint, paulo post, aut per vomitum, aut per aluum graue id onus deponere, quod ferre nequeunt. Sed notandum Gal. loqui disiunctiue, aut cum vomitu, aut cum alui deiectione, sicuti etiam disiunctiue loquitur Rhasis, qui ita habet: cum qui famem assidue patitur, & cibus post comestionē adeo grauat, vt, aut vomere, aut per inferiorem partem ipsum eiicere cogatur, &c. Quamobrem canina fames est assidua, & insaturabilis ciborum appetentia, vel cum vomitu, vel cum alui deiectione. Itaque erit symptoma actio læsa deprauata appetitricis facultatis oris ventriculi.

Differētiæ Differentiæ huius symptomatis præcipue sumuntur a causis, in quibus quidem etsi auctores maxime dissentiunt, in eo tamen videntur omnes conuenire, huiusmodi causas esse varias ac multiplices. Alexand. tres ponit, intemperiem frigidam, intemperiem calidam, & imbecillitatem facultatis retentricis.

Causæ. Auicen ponit longe plures; primam vacuationes, & febres prolixas, & resoluentes corpora: secundam debilitatem virtutis retentiuæ in corpore: tertiam caliditatem superfluam in orificio stomachi, resoluentem, & requirentem instaurationem: quartam superfluitatem caloris in toto corpore, & in extremitatibus eius quæ resoluat, & cogat venas vti suctione, quæ tandem perueniat ad os ventriculi: quintam externam aeris caliditatem, ac præcipue si corpus fuerit rarum, & resolubile: sextam superfluitatem raritatis propter calidiorem intemperiem digestiuam, & resolutiuam, ac maxime si externa accedat quoque caliditas: septimam catarrhum ex cerebro descendentem ad ventriculum: octauam vermes, & serpentes magnos, quæ animalia omnia deuorant, & dimittunt corpus, & ventriculum inanem, nonam humorem acetosum, melancholicum, aut pituitosum, commouentem os stomachi: decimam, & vltimam superfluas vigilias, quæ resoluunt, & extrahunt humiditates ad exteriora sequentes dilatationem caliditatis. Has omnes causas ponit Auicenna appetitus canini, ex quibus auctores deinceps, ac præcipue expositores nostrorum temporum, accipiunt quidam plures, quidam pauciores. Altera autem ex parte Gal. vnicam tantum caninæ appetentiæ causam ponit, nempe intemperiem frigidam oris ventriculi, vel cum materia, vel sine materia, qui dicit ad hunc modū 2. apho. com. 21. Canini Appetitus fieri consueuerunt, vel propter solam intemperiem frigidam, vel propter humores acidos, quos exsorbuit os ventriculi. Quid igitur statuendum est? Ego quidem censeo Alexand. Auicen. ac cæteros illorum imitatores male, Galenum autem bene sentire. Nam cum fames canina sit continua, & quæ cibis, quantumuis frequenter, & copiose exhibitis, satiari non potest, vt causa quoque adsit stabilis, & continens, & quæ perpetuo hunc sensum præbeat, necesse est. Cæterum illi omnes, mea sententia, sunt hallucinati, propterea quia confundunt eas voces, de quibus diximus a principio, ac speciatim nesciunt distinguere vehementem appetitum simpliciter a canina appetentia.

Obiectio. Sed quis hoc loco nobis obiiciat Gal. qui 1. de symptomatum causis cap. 7. non tantummodo vnam, sed duas causas canini appetitus ponere videtur: alteram cum acidus quispiam humor vitiosum ventriculū mordet: alteram vbi totum corpus immodice euacuatur, siue id fiat propter robur & violentiam caloris vniuersi corporis, siue propter imbecillitatem facultatis retentricis. Ad hoc respondeatis, Galen. eo loco sermonem habere de vehementi atque intenso, minime autem de canino appetitu: quam quidem Galeni mentem illius verba manifeste declarant: cum enim tractasset de abolita, & imminuta appetentia, deinceps agit de deprauata, quæ sola quantitate modum excedit, quæ certe non alia est quam vehemens, & intensa appetentia, quam inquit a nonnullis famem vocari caninam, adeo vt certum sit, Galen. eo loco minus proprie loqui, atque ex sententia aliorum: siquidem multi etiam hoc tempore, & vulgo omnem vehementem appetitum famem caninam solent appellare, sed prætetea; si res ipsa consideretur, nullo modo fieri potest, vt ex nimia totius corporis vacuatione, ac sine peculiari, & permanente morbo ventriculi, generetur fames, quæ neque momento temporis intermittat, neque vlla ciborum copia, & frequentia satiari possit: siquidem quomodocunque tandem vniuersum corpus digeratur ac dissipetur, verisimile est, vel potius necessarium, repleto ventriculo, aliquo, saltem breui tempore, comedendi appetitum remitti, & quiescere, donec rursum generalis ea fiat dissipatio, quam certum est in illanti fieri non posse. Quod si Galen. hoc modo intelligatur, vt certe debet intelligi, vtique fatebimur eum sibi ipsi consentire, & veras vtriusque, & ingentis appetitus, & caninæ famis causas tradidisse. Nam reuera quatenus pertinet ad intensum appetitum, si memoria repetantur quę iam diximus de naturalis famis generatione, cum digestio, & inanitio illarum partium quę sunt sub cute, sint in causa, cum illæ per venas a partibus proximis attrahant, vt tandem attractio perueniat ad os ventriculi, nulli dubium esse potest, si talis digestio, & dissipatio fiat immoderate, & supra naturæ institutum, quin immoderata quoque attractio, & suctio cæterarum partium, ac postremo ipsius ventriculi fiat, ex quo deinceps necesse est ingentem atque immoderatam appetentiam excitari. Quamobrem summa cum ratione immodica totius corporis vacuatio, posita a Galeno, & quæcunque huiusmodi euacuationem possunt efficere, maxime exercitationes, vigiliæ, & aliud genus, de quibus prolixe Auicen statuendæ causę sunt ingentis appetitus. Inter quas certe digna est maxima animaduersione causa vermium, quorum Galen. quoque mentionem habet in libello de theriaca ad Pisonem cap. 15. qui scribit theriacam potenter strangulare eos lumbricos qui morantes in intestinis, maximum alimenti desiderium excitant, nec non mirabiliter eiicere ex intestinis latum illum vermem, qui susceptum deuorat alimentum, atque ideo totum corpus extenuat. *Vermes.* Sic Alexand. lib. 7. cap. 4. recitat historiam cuiusdam mulieris, quæ cum multa. & immodica alimenta acciperet, omniaque concoqueret, & nunquam saturari se diceret, tandem accepta hiera vermem proiecit, qui longitudine duodecim cubitus, & plures habere putaretur, cum quo verme immoderata, & violenta illa fames statim conquieuit: in qua tamen re Alexand. fuit deceptus, cum censuerit hunc affectum fuisse bulimum, in quo nulla prorsus est fames, vt postea videbimus. *Historia.*

Statuebamus cum Galeno vnicam tantum causam famis caninæ, nempe intemperiem oris ventriculi frigidiorem, vel cum materia, vel sine materia: verum Alex. & Auic. hic rursum Gal. sunt molesti, quo contendunt famem caninam fieri posse ab intemperie nō solum frigida, sed etiam calida, quæ dissoluendo humores ventriculi, illum reddat inanem, efficiatq; tristem illum sensum ac famem: in qua quidem re illi mea sententia decipiuntur. Nam sicuti negandum non est, caliditatem vniuersi habitus corporis, quæ raritatem eius laxitatemque, & ingentem dissolutionem efficiat, inanitis cunctis partibus, in causa esse, vt fiat famesaita nullo modo fieri potest, vt ex intemperie ventriculi calidiore eadem fames generetur, quæ potius laxat os ventriculi, ac fundit humores, quibus illud possit repleri. vt supra demonstrauimus ex Galen. in 1. de sympt. causis c. 7.

An melancholia possit producere famem. Præterea cum Galen. reponat inter causas intensi appetitus acidorum humorum vitium, isti autem sint duo tantummodo, pituita, & melancholia, cum nemo dubitet de acida pituita, quæritur an acida melan-

lancholia vtcunque possit famem excitare: De qua re est insignis & diu agitata controuersia inter Auicen.& quosdam recentiores, quam cum nolim in præsentia longius agere, illud nobis fuerit satis ex Galeni sententia in libello de plenitudine, cap.11. nec non 6. de locis affectis cap.1. non solum pituitam, sed etiam melancholiam, si acidæ fuerint, posse famem efficere, propterea quod, vt dicit Galen dicto 1. de sympt. causis cap 7. quæ acida sunt, partium tenuitate vellicant & quasi mordent os ventriculi, ex quo eundem ferè sensum in ipso excitant, quem suctio venarum solet excitare. Vtrum autem fames excitata ab eiusmodi humoribus, fit secundum vel præter naturæ institutum, de qua item re disputant Valesius Hispanus & alij recentiores, alias fortasse à nobis quoque tractabitur.

Signa. Signa caninæ appetentiæ sunt manifestissima, ægri semper conqueruntur, alimenta postulant & comedunt, ventriculus perpetuo grauis est, contingit aliquando vomitus, nonnunquam copiosa alui deiectio, manifesta apparent indicia frigidæ intemperaturæ oris ventriculi, de quibus alias diximus. Si adsit in ventriculo pituita, erunt ructus, & uomitus acidi, plurima sputa, alui excrementa humida. Si melancholia, erunt perturbatæ imaginationes, lien erit affectus, præcesserit uictus ratio, & omnia quæ potuerint hanc intemperiem, atque acidos humores generare. Itaque iam veniamus ad curationem.

Curatio. Si fuerit intemperies simplex sine materia, simplicem præbet indicationem, vt nempe calefacientibus intemperiem tollamus, ac rebus pinguibus famem remittamus, quæ os ventriculi replere, laxare & mollire possunt, qualem rationem curandi habetis a Gal. in 2. apho.com.21. qui ex sententia Hippo. laudat cum primis potum vini meracioris, idest, potentis, quod valenter calefaciat, & illud quidem copiosum, qualia sunt præcipue vina græca, quæ equidem censeo cum Auic. exhibēda esse actu calida, cum actualis frigiditas quoquomodo possit intemperiem augere.

De hoc tamen vino dubium est, vtrum debeat exhiberi ante vel post alimenta: Gal. loco citato videtur illud exhibere post sumptum alimentum. Auicen. autem & alij magis illud probant ieiuno ventriculo: in qua re, si fuerit intemperies sine materia, crederem cũ Auicen. illud exhibendum esse ante cibos, quo tempore certum est id multo magis posse intemperiem iuuare: si autem fuerit intemperies cum materia, ac præcipue si ægri habeant caput minus robustum, quod ipse quoque Gal. animaduertit, fortasse opportunius cum Gal. exhibendum foret post alimenta. Hoc ipso aliérandi consilio possumus, & alia administra medicamenta, quæ calefaciant, & intemperiem auferant, *Interna medicamenta.* interius est conserua betonicæ, menthæ, hyssopi, diacyminum, diacalaminthum, ac postremo mithridatum, & theriaca quam paulo ante vidimus apud Galen. hac in re habere magnam prærogatiuam. *Externa.* Exterius sunt olea, chamomælinum, amygdalarum dulcium, amararum, & alia id genus: in quibus quidem *Cautela.* cunctis præsidiis, tam intra quam extra, id perpetuo est animaduertendum, vt ea declinemus, quæ adhuc magis possint cogere, & constringere orificium ventriculi, magis autem illis vtamur, quæ illud mollire, & laxare possint. Deinde Galen. instituit commodam victus rationem, edulia pinguia, oleaginosa, & quæcunque ex multo oleo parari solent, ac potissimum adhibita cautione, ne quid permisceatur austeri, vel acidi; forent itaque opportuna alimenta, caro pinguis porcina, vitulina, gallinarum, coturnicum; iura item pinguia, sicuti iura intestinorum, quæ etiam ipsa possunt exhiberi pro alimento, adeo, vt isti sanari possint summa cum delectatione, & voluptate.

Auicenna probat oleum cum saccharo: probarem ego oleum amygdalarum dulcium, hæc enim alimenta, & quæ horum imitatione facile possunt parari, laxant, & molliunt os ventriculi, ipsamque famem insigniter obtundunt: qua quidem victus ratione Galeni fatetur se nonnullos sanasse, qui ingenti ac perpetua fame laborabant.

Si vero fuerit intemperies cum materia, hanc primum decet abstergere, incidere, attenuare, cum melle rosato, oxymelle simplici, cum diacymino, diacalamentho, capparibus, & oliuis præparatis: in rusticis cum porris alliis, cepis & similibus. Deinde præparata materia, nisi illa commode possit educi per uomitum, purganda est leniori aliquo medicamento, ex purgato ventriculo deinceps alterantibus agendum est.

Prognost. Atque hactenus de fame canina, ubi nec id postremo hoc loco prætermittendum est, quod pertinet ad prognosticum, curationem esse maxime difficilem, cum frequenter huiusmodi morbus deducat hominem ad cœliacam passionem, lienteriam, dysenteriam, hydropem, bulimum, syncopem, & tandem ad mortem. Sequitur de bulimo.

CAPVT VIII.

De Bulimo.

INter plurimos scriptores de morbis, nescio an sit aliquis, vno excepto Galen. qui probe intelligat naturam huius affectus: conuenit tamen inter omnes, hac voce ingentē prorsus famem significari, sicun ipsa nominis ratio videtur persuadere: nam hæc dictio græce βοῦ, aliis adiuncta vocibus, videtur habere vim augendi significationes earum: ex quo factum est, vt quã plurimi censeant famem caninam, & bulimon vnum, eundem affectum esse, simulque tractant de vtroque sub vno capite: sic Theodotus Gaza, optimus alioqui interpres, bulimum vbique vertit caninam appetentiam: alij confundunt bulimum cum pica, ex quibus est Alex. Aphrodisæus in suis problematibus; alij aliter censent: quantum vero omnes fuerint hallucinati, satis demonstrat Gal. qui dicit apertissime, bulimon longe differre à canina appetentia, imò vero in eo omne prorsus alimenti desiderium auferri, scribit enim ad hunc modum: Qui bulimum putant famis nomine dictum fuisse ab Hippoc. hi mihi videntur absurde eius verba audire, primum quod pro generali oratione particularem faciunt; deinde quod falsum etiam dicunt, siquidem bulimos est virtutis prostratio ab externa frigiditate profecta, qui a fame quidem principium sumit, sed famem amplius non habet adiunctam. Hæc vera est atque legitima descriptio illius affectus, ex quib. apparet, bulimon non illud esse quod nomē ipsum sonat, ingentem scilicet, famē, quæ quamuis principio fuerit, paulo tamen post nulla prorsus existit, & in totum languente nimium ventriculo, ac pene extincta illius caliditate aboletur: imò vero idē Gal. testatur 1. ad Glauc. cap. 14. bulimum nihil aliud esse, propter imbecillitatem virium, quam deliquium animi. Auic. 3. canone fen. 13. tractatu 2. cap. 15. satis commode mihi videtur hunc affectum definire, quem simul cum Serapione appellat famem vaccinā.

Bulimos, inquit, est fames membrorum, cum satietate stomachi: Sunt igitur mēbra famelica valde, & indigentia nutrimento, & stomachus respuens ipsum, & quandoque res peruenit in eo ad syncopem, & venæ quidem sunt vacuæ, sed stomachus respuit cibum abhorrens ipsum. Hæc Auicen. de bulimo, qui fortasse melius quam ceteri omnes, & ad mentem Galeni magis.

Causa. De causis huius affectus antiquiores Medici non consentiunt. Alexand. vult illum fieri ex immoderato calore, & imbecillitate oris ventriculi. Gal. statuit eum fieri ex vna intemperie ventriculi frigidiore, & illa quidem quæ ab externa intensa refrigeratione oriatur. Auic. quasi medio quodam modo cum Galeno asserit, bulimon fieri ex intemperie frigida, nec non cum Alex. ex intemperie calida. In qua dissensione enim negandum non est, facultatem oris ventriculi

tricul:

triculi posse labefactari, non modo ex frigida, sed etiã ex qualibet intemperie, quod supra notauimus ex Galen. tamen equidem puto hunc affectum potissimum, ac maxima ex parte fieri ea intemperie frigidiore, & illa quæ habuerit maximam ad violentissimam occasionem, qualis est diuturna mora in aere frigidissimo, quã do vix fieri posse videtur, vt ex intemperie orta propter leuiorem causam, ægri deducantur in tantum vitę periculum. Itaque tenenda est sententia Gal. bulimon fieri ex intemperie ventriculi frigidiore, quæ speciatim ortum habeat ex frigiditate admodum vehementi ipsius aeris. Cum Galen. inter cæteros consentit Plutarchus, qui in sympoliacis lib. 6 c. 8. asserit, eos potissimum tentari bulimo, qui per altam niuem iter faciunt: quo morbo dicit laborasse Brutum, qui Dyrrhachio Apolloniam tendens in magnum vitæ discrimen incidit ex hac affectione: nix enim alta erat, & qui commeatus portabant nemo sequebatur: cum igitur ille animo deficeret, & animam ageret, necessario milites ad muros accurrerunt panem postulatum ab hostibus, quo statim accepto Brutum refecerunt, qui illa vrbe potius propterea omnes clementer tractauit.

Signa. Signa sunt propemodum manifesta, ægri prorsus omni priuantur appetentia, torquentur stomacho, viribus deficiunt, animo linquuntur, refrigerantur corde, & extremis partibus, habent pulsus raros, tardos, paruos, & imbecilles, quos sæpenumero excipit syncope, & mors: præcessere tamen, eaterna insignis refrigeratio, & quæcunque ventriculum, & corpus vniuersum potuerint insigniter refrigerare: Accedo ad curationem.

Curatio. Cum scribat Galen. 1. de symptomatum causis c. 7. in bulimo tria reperiri, refrigerationem ventriculi, indigentiam, & imbecillitatem, tres pariter nobis sese offerunt curandi indicationes, vt calefaciamus, vt expleamus, vt roboremus ventriculum: inter quæ etsi debilitas virium, quibus frequenter succedere solet animi deliquium, veluti quoddam symptoma ad alia sequatur, tamen est tanti momenti, vt sumpta indicatione ab eo quod magis vrget, ea doctrina Galeni 7. metho. cap. 12. omnem ad se trahat curationem. Itaque omnium primum est animaduertendum, an æger deliquerit animo, sicuti euenit Bruto, aut saltem prope sit vt delinquat: in quo casu cæteris omnibus neglectis, nos decet conari omni studio, vt animus ad se redeat, id quod fiet, docente Gal. tum aliis in locis, tum maxime 1. ad Glaucon. cap. 14. si primum adhibeantur reuulsiones, quarum speciatim mentionem facit ex Archigene 8. de compos. med. secundum locos cap. 8. quales sunt extremarum partium frictiones, ligaturæ, lotiones cum aqua calidiore, si pilorũ euulsio, & aliarum sensibilium partium vellicatio: deinde si boni, & grati odores naribus offerantur, sicuti origani, pulegii, calamenthi, fructuum, malorum citoniorum, carnium assatarum, inter cætera autem odores vini aromatici ac panis recentis videntur hac in re habere insignem prærogatiuam, qui quidem odores non solum prosunt ea ratione, quod succurrant symptomati, sed etiã quoniam nutriunt spiritus, & restaurant vires: namque vt dicit Galen. 2. apho. commen. 11. ex auctoritate Hipp. in lib. de alimento, qui indigent celeri alimenti appositione, his humidum ad recuperandas vires remedium optimum est: quod si adhuc multo celeriore indigeant, odoribus sunt recreandi.

Alimenta quo modo assumenda. Vbi vero æger fuerit immunis defectus animi, tunc cæteris indicationibus satisfaciendum est, quæ erant duæ, altera vt corpus nutriatur propter defectum alimenti: altera vt calefiat ventriculus propter frigidiorem illius intemperiem. Primę indicationi satisfiet, si alimenta exhibeantur quæ cito, & facile possint vires instaurare, qualia sunt panis ex vino, & illo quidem calido, vt citius penetret, oua sorbilia, panis ex optimo iure præparatus, ferculum illud vulgare quod cõficitur ex succo carnium contusarum, & alia id genus, quibus haud fuerit inutile permiscere aliquid cinnamomi, piperis, vel alterius aromatis. Quod si ægri nequeant cibos assumere, ore aperto, & omni adhibita industria cogendi sunt, vt illos assumant. Posteriori autem indicationi satisfiet ea ratione, de qua satis diximus in curanda frigida intemperie ventriculi. Sequitur pica.

De Pica.

Iam supra diximus ex Galeni sententia, deprauatam appetentiam esse duplicem alteram quando homo immoderate, & præter modum appetitã alimenta, de qua satis diximus, alter am quando appetit quæ sunt a natura aliena, de qua agendum est in præsentia. Hic affectus Græcis *κίσσα*, Latinis pica vocatur, alii picationem interpretantur. Plinius: grauidarum malatiam appellat, Lucretius pelaptiam. Nomen autem huic malo impositum est Aristotelis testimonio 3. de histo. animalium cap. 4. a pica aue; nam vt h. c auis pictam in plumis varietatem ostendit, ita in hoc malo grauidæ potissimum mulieres omnis generis prauos appetunt cibos: alii vero vt dicit Plinius, hoc vitium ita dictum fuisse putant, quod hæc ipsa auis eo sæpe affectu tentari soleat. Huius affectus natura, differentiæ, ac symptomata, copiose atque accurate describuntur a Galeno 1. de symptomatum causis cap. 7. quorum summa est talis. Primum quidem huiusmodi ægroti prauas, & a natura abhorrentes qualitates appetunt, varia autem illa sunt pro varietate vitiosi excrementi, obsidentis os ventriculi; ex quorum excrementorum putredine, & corruptione cum variæ prorsus ac multiplices qualitates, & formæ gigni possint, facile fit, vt varii quoque, & multiplices deprauati appetitus contingant, quorum via probabilis ratio reddi potest: plurimi appetunt acida, & acerba, quandoque acria, terram, extinctos carbones, calcem, & alia eiusmodi absurda: alii appetunt quædam obscœniora: ego olim domi habebam puellam, quæ auidissime candelas cereas deuorabat.

Virum autem isti appetant similia, vel dissimilia illi vitioso excremento, quod continetur in ore ventriculi, non omni ex parte conueniunt auctores: ego quidem censeo, (nolo autem hanc rem subtilius disputare, quæ nihil ad curationem pertinet) hosce ægrotos appetere res contrarias, & quæ possint illius excrementi vitium corrigere: exempli gratia, si fuerit excrementum humidum, vt appetant carbones, & id genus exficcantia, si fuerit calidum, vt appetant acida, fructus immaturos, & similia Ratio quæ imprimis mihi illud persuadet, illa est, quia, vt dicit Gal. in arte medica cap. 67. malæ temperaturæ quę morbi ratione ventriculum occupant, hoc differunt ab his quæ naturales existunt, quoniam contraria, non autem similia appetunt, vt naturales. Quod si ea naturali appetitu illa appetimus, quæ sunt nobis similia, & ex quibus nutriri possumus, cur non contra nobis liceat colligere, propter copiam prauorum excrementorum, quæ sunt præter naturam, ægrotos contraria appetere, sicuti euenit in intemperaturis præter naturam. *An similia appetant.*

Deinde Galen. asserit, hoc morbo mulieres potissimum viscosis refertas humoribus laborare consueuisse, cum vtero gerunt, idque vitium compluribus earum perdurare vsque ad secundum, & tertium mensem, quo deinceps tempore, nempe quarto mense, malum quiescit, tribus quidem de causis: primum quod vitiati humores crebris vomitionibus, quibus grauidæ infestantur, sint præcedentibus mensibus euacuati: secundo quoniam vitiosus ille humor tempore fuerit concoctus, propterea, quia propter fastidium quo grauidæ frequenter laborant, parum cibi plane sumpserint: tertio quod plenitudo, aut verius cacochymia, vacuatione quę per fętum facta est fuerit imminuta: nam primis duobus, aut tribus mensibus, quibus prægnantes hoc vitio laborant, fętus parum sanguinis ad se trahit, *Quo tempore mundat mulieres.*

his, eo quod adhuc minimus fit, adeo vt hoc tempore ne fœtus quidem nominetur, sed conceptus, quemadmodum Galen. docet lib. 1. de semine: vbi vero conceptus maior fit, copiosiorique indiget alimento, tunc non solum quod in venis optimum est, sicuti antea faciebat, sed aliquid etiam vitiosi simul attrahit, ex quo fit, vt totum corpus plenitudine laborare desinat, & nimis vitioso succo infestetur.

Morbus hic est viribus. Illud postremo addit Gal. viros quoque perinde atque mulieres quandoque huiusmodi prauas qualitates appetere, cum scilicet ipsis in ventriculi orificium similis aliquis vitiosus succus procubuerit, inter quos experientia demonstrat, pueros longe magis quam adultos huic morbo obnoxios esse: cum enim illi plurimum sint voraces, & in omni victus ratione grauissimos errores soleant committere, vitiata prorsus coctione, vt multa generent excrementa necesse est, quæ deinceps praua acquisita qualitate incidentia ori ventriculi, sunt in causa, vt illa appetantur, quæ sunt absurda, & a natura hominis abhorrentia.

Curatio. Signis quæ hoc vitium demonstrent, nullis opus est, cum sint manifestissima: itaque accedamus ad curationem, quæ tota videtur duas præcipue partes continere: altera quæ pertinet ad vacuandos vitiosos succos, qui continentur in ore ventriculi: alteram quæ prospiciat ipsi ventriculo laboranti, si quam intemperiem contraxerit; sed cum maiori ex parte laborent hoc morbo vtero gerentes mulieres, quas auctores Hippocrat. in aphor. non licet purgare priusis mensibus, nulla ratio magis tuta, & salutaris curandi illas, mea sententia potest institui, quam sit proba, & accommodata victus ratio: quod si mulieres tamen sint faciles, & procliues ad vomitum, ille placide ac sine labore excitatus, sine dubio poterit vehementer prodesse: sed his prætera leuiora nonnulla tuto possunt offerri, quæ vitiatum vtcunque humorem possint detergere, & vacuare, exempli gratia, mel rosaceum cum oxymelite simplici: ita extra poterit ventriculus moderate foueri oleo de absinthio, masticino, & similibus. At vero si pueri ad eam ætatem peruenerint, in qua velint, & possint aliquo saltem modo expurgari, vel adulti hoc morbo laborent, his primum exhibeatis quæ possint vitiosum humorem incidere, detergere, & præparare: deinde illos decet, & semel, & bis euacuare, sed leuiore aliquo medicamento, quale imprimis est aloe, hiera, & quæ ex his componuntur. Demum vero habenda est ratio ventriculi laborantis, ea ratione, de qua iam diximus in curanda ventriculi imbecillitate. Et hactenus de deprauata appetentia, sequitur de siti.

CAPVT IX.

De Siti.

Symptomata sitis. Sitis, vt placet Arist. 2. de anima, est appetitus frigidi, & humidi, sicuti fames est appetitus calidi, & sicci. Illud vero primo loco est notandum, quod dicit Galen. 2. de symptom. causis cap. 7. in appetentia potionis eadem contingere symptomata, quæ dicimus euenire in appetentia alimenti: namque sitis, vel prorsus tollitur, quando corpus nulla eget potione; vel minuitur, quando homo sitit debiliter, & minus quam conueniat instituto naturæ: vel deprauatur, quod sit dupliciter; vno modo quando immoderata appetitur potio: altero quando appetitur prauæ, & alienæ qualitates. Sed nonnulli dubitant, verum imminuta, vel abolita appetentia potionis debeat reponi inter symptomata morbifica: siquidem nihil vel parum sitire non videtur esse res præter naturam, immo vero contra videtur desiderabile, iucundum, & salutare, vel non sitire, vel debiliter. Ad hoc respondeatis, debilem, & abolitam appetentiam potionis symptomata esse, atque omnino præter naturam: namque vt dicit Galen. 4. de vsu partium cap. 5. Hippocrat. in lib. de alimento circa finem, potionem, & humiditatem vocat *ochia trofis*, hoc est, vehiculum alimenti; neque enim ex ventriculo in venas commode transflum: poterat chylus, tam sectus ex alimentis, nec facile pertransire venas, quæ sunt in hepate, & multæ, & angustæ, nisi tenuis quædam, & aquosa humiditas fuisset ei permista: *Vsus potus* quare si quis vel nihil vel parum sitiat, ac propterea non bibat, is destituetur hoc vehiculo alimenti, ex quo vt multa sequebantur incommoda necesse est: nam sicuti cibis ad nutritionem, ita potus ad distributionē est necessarius. Sed præter hæc potus præstat alium præclarum vsum ventriculi, nempe bonam, & facilem coctionem. Cum enim sint multæ species concoctionis, de quibus alias tractabimus, iam didicistis ex Arist. & Gal. eam coctionem quæ perficitur in ventriculo, esse similem elixationi; proinde illa non fit recte atque vt conuenit, nisi in ventriculo sit humor qui proportione respondeat alimentis, quæ alioqui potius vruntur, quam coquantur: sicuti accidit alimentis exter nis quæ coquuntur. In qua re cum alii, tum potissimum Altimarus, atque etiam Trincauellius decepti sunt, qui aduersus Galeni doctrinam, & rei naturam asserunt, eam tantummodo sitim inter morbifica symptomata esse reponenda, quæ crescit, & naturalis cibi terminos excedit, &c.

Causa. Causas trium symptomatum, abolitæ, imminutæ, & deprauatæ appetentiæ potionis, præclare explicat Galen. 2. de symptomatum causis cap. 7. Nam quæ veluti priuatio potionis est, prouenit propter duas causas: alteram frigoris, & humoris excessum: alteram quia ventriculus suum potionis desiderium non sentit. Deficiens vero siue imbecilla appetentia potius generatur, vbi tam dictæ duæ causæ adsint quidem, sed minus vehementes, & debiliores. Deprauata autem potionis appetentia deprauato alimenti appetitui proportione respondet: immoderata enim appetitur potio, quotiescunque in ipsis ventriculi tunicis vitiosus quispiam humor salsus aut biliosus continetur: interdum verum cum natiua in ipso humiditas veluti feruet. Prauæ demum, & a natura alienæ potiones appetuntur pro ratione eius humoris, qui in ventriculo dominatur; vt supra de pica diximus. Iis addit Galen. hæc symptomata his potissimum euenire consueuisse, qui longo tempore malo victu viuunt, atque ex eo sibi malorum humorum copiam coacervant. Cæterum hasce causas a Galen. positas veras esse, facile potest intelligi, si memoria repetantur, quæ ab ipso statuæ sunt causæ sitis, & hoc ipso in loco 2. de sympt. cau. 1. de simp. med. facult. cap. 3. nec non 6. de loc. aff. cap. 3. quæ non aliæ sunt, quam vel defectus humoris, vel excessus caloris. Quod si ita se res habet, vt certe se habet, certum est hominem, vel parum, vel nihil sitire, propter contrarias causas, nimirum quando frigiditas, & humiditas abundant in ventriculo, nam quatenus pertinet ad alteram causam, quando ventriculus non sentit propriam passionem, sciatis illud posse euenire propter easdem causas, propter quas diximus ventriculum non sentire suctionē, quæ ipsa est appetentia alimenti: pariter sit deprauata appetentia potionis, si vitiosi humores biliosi, salsi, calidiores, adhærent ori ventriculi: nam sicuti nimia fames generatur ex causa frigida, aut ea redundantia humoris acidi, ita nimia sitis sit ex intemperie calida, & sicca, vel ex copia humoris salsi, & calidiores. Ex quibus vno verbo licet colligere, illa omnia siue interna, siue externa, quæcunque illa fuerint alimenta, potiones, medicamenta, aer ambiens, immoderatæ exercitationes, vacuationes, & id genus alia, quæ possunt, vel calefacere, vel siccare vel simul calefacere, & siccare, nec non gignere copiam flauæ bilis, salsæ pituitæ, vel alterius humoris calidioris, ithæc omnia iure posse sitim excitare: ex contrarijs vero causis, quæ possunt, vel humectare, vel refrigerare, vel simul humectare, & refrigerare, nec non eiusdem rationis humores gene-

generare,vel nullam,vel minimam sitim excitari.

Mortui ex siti. Galen.hoc loco recitat aliquot historias quorundam qui inexplebili siti mortui sunt, vnius qui viperam comederat: quorundam messorum qui vinum biberant in quo vipera mortua fuerat: alterius qui ex veteri vino fuerat inebriatus, &c. quas vnusquisque legere apud ipsum potest. Neque vero solum in huiusmodi symptomatibus ventriculus laborat proprio affectu, sed etiam per consensum aliarum partium: ad quem modum dicit Gal.5.de loc.aff.cap.7 & 6.de loc. aff.cap.3. iecur sitim efficere,si calida,& sicca intemperie laboret: hoc idem præstant viscera quæ in thorace continentur,vt cor,& pulmo, de quibus itidem dicit Gal.in arte medica.cap. 64. Sic cerebro transmittente ad os ventriculi salsam pituitam, vel alium quempiam humorem calidum, contingit sitim suscitari: ac demũ ventriculus siti laborat aliquando consentiente corpore vniuerso,sicut accidit in febribus, vel aliis eiusmodi morbis.

Sitis per cõsensum.

Signa. Signa sitis vel abolitæ,vel imminutę,vel deprauatæ, sunt manifestissima, nec sunt quærenda longius. Signa pariter quæ possunt demonstrare defectum, vel excessum caliditatis, frigiditatis, humiditatis, & siccitatis,nec non copiam humorum,qui proportione respondent huiusmodi intemperaturis, ea his quæ iam sunt a nobis tradita, facile possunt in memoriam reuocari.

Si demum laboret ventriculus per consensum cerebri,iecoris,& aliarum partium,non deerunt signa quę morbos cerebri, iecoris & vniuersi corporis poterunt demonstrare,quorum tractatio ad eum locum pertinet in quo ex proposito de cognoscendis,& curandis vniuscuiusque,partis morbis agetur.

Signa diagnostica. De indiciis distinguentibus sitim prouenientem propter affectum ventriculi, ab altera quæ fit propter consensum viscerum contentorum in thorace,loquitur Galen. loco citato in arte med. cap. 64. Nam illi qui sitiunt propter caliditatem cordis,& pulmonis plus inspirant,longiusque expirant, atque æstum sentiunt in thorace, & cum potauerint, non statim sedatur sitis, sed magis sedatur frigidi aeris inspiratione: qui autem sitiunt primum laborante ventriculo, percipiunt caliditatem in hypochondriis, non iuuantur a frigida inspiratione, atque ex frigido potu statim recreantur.

Curatio. Iam agendum est de curatione,in qua illud primum memoria repetatis, quod supra diximus, sitim proprie morbum non esse, sed symptoma, & ideo illi non conuenire curationem, sed magis morbo a quo illa prouenit:quamobrem vera, & præcipua ratio tollendæ sitis est,quæ respicit illius causam,& morbum quem illa consequitur: etenim si vni attendatur symptomati, cum sitis maxime soleat potione sedari, pro tollenda multa siti,necesse fuerit multam quoque potionem propinare: copiosa autem potio multa pericula sępenumero secum affert,quorum a Gal. quatuor enumerantur 6.de locis affect.cap.3.primum est vomitus: alterum velox per aluum deiectio,vt in diarrhæa,& lęuitate intestinorum: tertium plurima in ventriculo mora: quartum nimia fluxio vrinę, quam diabeten appellant.

Incommoda multi potus.

Si quis obiiciat, in febre ardenti curari sitim insignem larga potione aquę frigidioris,huic respondeatis,hoc remedium rationem habere non modo symptomatis,sed etiam causæ,quandoquidem frigida liberaliter bibita non modo sitim,sed etiam febrem potest extinguere. Itaque primum agemus de curando affectu,a quo sitis originem habet:deinde vero cum sitis sit admodum molesta,& hominem mirabiliter cruciet, nõnulla remedia proferemus, quę illam saltem lenire, & mitigare possint.

Si igitur imminuatur vel aboleatur sitis propter frigidam, & humidam ventriculi intemperiem, primum instituatur victus ratio quę possit calefacere, & exsiccare, de qua diximus. Si hęc intemperies fuerit cum materia, illa primum exhibeantur, quæ possint eam detergere & attenuare: deinde illa expurgetur per hieram,pilulas aloe phanginas in Irosaceum infusa tiuum, & alia id genus: tum vero illa administrentur presidia,cum interius,tum exterius,quæ intemperiem tollere possint.

Quod si abolita vel imminuta fuerit sitis, propter deperditum sensum oris ventriculi, cum id multis modis fieri possit, de quibus diximus tractantes de abolita, & imminuta ciborum appetentia, licet eam totam curationem ad hunc locum accommodare. Tandem si fuerit sitis deprauata, vt ægri immoderate sitiant, & pręter modum, vel a natura abhorrentes appetant potiones, quales sunt lixiuium, aqua marina,lotium,& alia id genus, cum vtraque hęc affectio proueniat ea intemperie, vel calida,vel sicca,vel vtraque simul coniuncta,nec non propter vitiosos humores salsos, biliosos, & calidiores, ex his quę hactenus sunt a nobis exposita,ac sæpius repetita, facile est vnicuique opportunam curandi rationem & accommodata medicamenta sibi comparare, vt nolimus hac in re esse longiores. Igitur quod vnum restat, postremo hoc in loco agendum est de nonnullis medicamentis, quę ad remittendam molestiam sitis sunt valde accommodata.

Diuinus Hipp.breuissima sententia,vt perpetuo solet, vniuersam curandæ sitis rationem videtur præclarissime explicare 6.Epid.secto 3.tex.33. quæ est hæc. Sitim extinguunt os claudere, tacere, auram cum potu frigidam haurire. Continet autem hęc sententia quatuor præsidia,quorum primum est os claudere, secundum tacere:siquidem manifestum est oris apertionem illiusque frequentem,& assiduam commotionem, nec non multam loquutionem, oris humiditatem consumere, illius partes calefacere, siccare, atque adeo sitim inferre:ad quę duo præcepta referri potest quies in vniuersum, quam pariter constat posse & os ipsum, & totum corpus refrigerare, humectare, adeoque sitim lenire,& prohibere: sicuti contra motus potest calefacere, siccare, & sitim augere, prout demonstrat altera Hipp.sententia 6.Epid.secto 4.tex.15. In calida natura refrigeratio,aquę potio,& quies,conducunt. Tertiũ præsidium est frigidę aurę inspiratio,& attractio,quod quidem illius pręcipue sitis medellam continet,quę ex nimia caliditate cordis, & pulmonis originem habet, sicut euenit in febribus,& aliis huiusmodi morbis:huic enim siti,vt vidimus ex Galeno aere frigido succurritur melius,quam potione.Quartum est remedium,frigida potio, quam certe licebit haurire aut solam, aut simul cum aura frigida: vtroque enim modo bibita, summa cum ratione potest sitim extinguere. Ac sane sicuti tertium præsidium respicit sitim oriundam ex nimia caliditate per consensum viscerum quæ in thorace continentur, ita hoc postremum cum primis pertinet ad alteram differentiam sitis,quæ fieri solet laborante ventriculo, aut calida, aut sicca, aut vtraque intemperie, vel cum materia, vel sine materia, cui sine dubio longe melius succurritur potu, quam aere: inter quos quidem potus Galen. primum locum tribuit oxycrato, Latini poscam dicunt, & est potio confecta ex multa aqua, & modico admodum aceto: huius rationem reddit Galen. 1.de simpl.med.facult.cap.29. & 30. Nam tametsi nec aqua sola possit sitim mitigare, cum nequeat facile ad vniuersas corporis partes penetrare neque acetum solum possit hoc idem efficere, cum nullam humectandi vim habeat. veruntamen si modicum aceti,& multa aqua simul misceantur, adeo vt acetum non possit quidquam detrahere de vi humectandi ipsius aquę, cum illud propria tenuitate possit ad externas vsque partes aquam deducere, iure hęc potio ad mitigandam, & tollendam sitim censenda est præstantissima.

Oxycratũ quid.

Sed pręterea sunt quędam partim simplicia, partim composita medicamenta, quorum meminere Medici antiquiores, quæ videntur in compescenda siti insi-

gnem

guem prærogatiuam habere. Dioscorides probat succum liquiritiæ, si eatenus in ore contineatur, donec liquefiat: illius quoque decoctum est optimum. Galen. laudat lactucam, & cucurbitam manducatas, ptisana quoque laetit præstantissima: laudatur etiam quoddam Asclepiadis medicamentum 8. de med. secundum locos, cap. 3. ex seminibus cucumeris satiui, ex seminibus portulacæ & tragacantho dissoluto ex albumine oui, ex quibus fiant pilulæ continendæ subore, & linguæ quod certe medicamentum est optimum, cuius quoque mentionem facit Aetius lib. 9. cap. 4. & sit exemplum.

Pilula sitim extinguentes.

℞ *Seminum cucumeris satiui.*
Seminis portulacæ. ana ℥ iij.
Tragacanthi. ℥ ij.
Dissoluto tragacantho cum albumine oui crudi fiant pilulæ.

Valde opportuna est decocta aqua ea seminibus lactucæ, cucumeris, liquiritiæ, secundum hanc formam.

Potio sitim.

℞ *Seminum lactucæ.*
Cucumeris. ana ℥ ß.
Liquiritiæ recentis. ℥ j.
Aqua communis. lib vj.
Fiat decoctio, & refrigerata bibatur vel sola, vel cum modico admodum aceto.

Vulgaris, & valde efficax est muccago psilij & cydoniorum, secundum hanc formam.

℞ *Seminum psilij.*
Cydoniorum. ana ℥ j.
Macerentur in aqua lactucæ, contundantur & extrahatur muccago, cui nonnulli addunt syrupum violatum, de endiuia, & in ore contineatur.

Sic familiariter continentur in ore pruna, cerasa acerba, melones, anguria, & alij fructus huiusmodi, qui conciduntur in rotulas paruas, & aliquando detinentur in aqua frigida: videatis Aetium loco citato: apud alios quoque non desunt & alia huiusmodi remedia, quæ non sunt inutilia. Atque hactenus de læsa appetentia, & de omnibus morbis pertinentibus ad ventriculum.

CAPVT X.

De Morbis Hepatis in genere.

Officium hepatis.

IEcur, si Galeno credimus, omnium viscerum natura primum gignitur, etsi Arist. & Auer. aliter sentiunt: a natura constitutum est sedes facultatis appetitricis seu concupiscibilis, primum omnium venarum, ac generalis sanguinis instrumentum, quod Galen. testatur cum alijs locis, tum maxime 4. de vsu partium cap. 12.

Situs.

Sub septo statim collocatur, maximam illius regionem occupans, si quidem totam dextram septi partem contingit, nec non in sinistram quoque se exporrigit, nimirum ad mediam vsque costarum partem.

Forma.

Iecoris forma varia est, & adiacentium membrorum formis respondet: nam & superiori parte qua septum spectat, gibbum, & læue admodum est, cauitati ipsius septi plane congruens: inferiori tamen non æque læue est, vt in parte superiore: dum enim ventriculo, duodeno intestino, vesicæ fellis, venæ portæ, locum præbet, non parum efficitur inæquale.

Substātia.

Substantia iecoris præcipue constat ex carne, & venis: nec multum laboro in præsentia, siue venas ex iecore, siue iecur ex venis oriri cum Vesalio velimus, modo illud vobis constet, iecur nil aliud esse quam infinitam prope exilium venarum sobolem; cui propria ipsius caro, & substantia nuper concreto sanguini quam simillima, & propterea mollis & rubra adnascitur, & quasi circumfunditur, vnde Erasistratus primus eam *parenchyma* proprie consueuerat appellare.

Sanguis vbi primo generetur.

Insignis est controuersia inter philosophos, & medicos de sanguinis generatione, Gal. & cum illo omnes medici statuunt carnem iecoris primum instrumentum esse, quo ea chylo sanguis generatur. Aristotel opinatur in cauo cordis recepta culo sanguinem generari ac demum sunt nonnulli qui arbitrantur venosum genus, id est omnes venas ad sanguinem generandum, a natura constitutum esse, quarum opinionum mentionem facit Galen. lib. 6. de placitis Hippoc. & Platonis: sed cum hæc disceptatio non pertineat ad nostrum institutum, equidem censeo opinionem Galeni cæteris veriorem esse, nempe carnem ac substantiam iecoris primum ac proprium esse instrumentum generandi sanguinis, idque fieri proprio illius temperamento, vel, si ita libet, sua propria, & specifica forma, quā nonnulli appellant proprietatem temperamenti.

Etsi multiplices ac propriæ infinitæ sunt venæ, quæ per vniuersum iecoris corpus diffenduntur, duæ tamen sunt maxime principales, ac veluti fontes quidam: altera in humiliore illius sede constituta, quam portæ appellant: altera in superiore parte posita, quam cauam nominant: de quibus atque earum munere satis superque anatomici. Iecur demum alligatur septo transuerso duobus ligamentis, ex peritonæo productis: alteroin dextro latere, tenui quidem, sed valde robusto, sustentorium vulgo appellant, propterea quod nobis stantibus erectis iecur suspensum teneat, ne in vehementibus motibus abrumpi aut deorsum delabi possit: alteroin parte sinistra, quod in acutum desinit angulum: quibus tertium accedit ligamentum, quo anteriori parti peritonæi connectitur, nempe vena vmbilicalis: hæc enim cum editus est fœtus, statim exarescit, & validi ligamenti vicem supplet, ex quibus quidem ligamentis tenuis quædam nascitur tunica, quæ huius visceris proprium est tegumentum, in quam duo quoque exigui nerui inseruntur, producti a propaginibus sextæ coniugationis neruorum cerebri, quorum beneficio iecur, ne stirpis modo non sentiret, tenuem quendam sensum in superficie adipiscitur, quamobrem noxia solet percipere; ac postremo in cauam iecoris partem inseritur arteria, quę totius visceris calorem ventilando fouet, & contemperat.

Ligamēta iecoris.

Hactenus summatim & pro instituti nostri ratione de anatome iecoris, ea quibus illud primum licet considerare, quibusnam morbis hoc instrumentum possit laborare, namque propter partes similares ea quibus componitur, potest laborare qualibet intemperie, & simplici & composita, & cum materia, & sine materia. Itaque potest laborare tumoribus, inflammatione, erysipelate, œdemate, & scirrho, qui tumores veniunt aliquando ad suppurationem, de quibus est aphor. Hip. 7. aphor. 45. Paritter iecur in externa tunica corripitur quibusdam vesicis aqua plenis, de quibus item est Hip. 7. apho. 55.

Morbi iecoris.

Sed hic nobis sese offert insignis dubitatio, virum iecur possit laborare œdemate: nam Galen. vbicunque sermonem habet de affectibus iecoris, ac potissimum 5. de locis affect. cap. 7. & 8. de med. secund. locos, nullam œdematis mentionem facit quem sequuntur Paul. Aetius, & cæteri illius imitatores: & est ratio, quamobrem iecur hoc morbo nequeat laborare, cum œdema generetur ex pituita, quæ ab ipso iecore facile vertitur in sanguinem: imo vero Gal. 4. de præsagio ea pulsibus cap. 4. videtur conceptis verbis negare, posse iecur laborare œdemate: sunt hæc illius propria verba. Nunquam autem neque in thoracis, neque in epatis tumore, mollis sit pulsus, quia nec nascitur aliquando his instrumentis œdema pituitosum: cō pactior enim est thorax quam qui eam situationem admittat: iecur autem non modo compactius, sed & maiori facultate alterat pituitam. Altera autem ea parte Auic. tractat de œdemate iecoris, de illius signis, & curatione, sed quod est maximi momenti, ipsemet Galen. eodem lib. 4. de præsagio ea pulsibus cap. 9. explicat, qualex pulsus fieri soleant hepate laborante œdemate, qui scribit ad hunc modum, ex legitima tetatus græci cō uersione, cui vulgaris versio non consentit. Nullus autem pulsus est ita mollis, vt qui in cerebro & in pulmone, prope autem alios est qui in splene, & hepate per œdema-

An œdemate laboret.

œdematosas affectiones. Franciscus Vallesius Hispanus, vir profecto nunquam sine præfatione laudis nominandus, libellum confecit quatuor quartarum, de locis manifeste pugnantibus apud Galenum, in quo hic ipsam ponit repugnantiam, quam fatetur nullo modo posse excusari & defendi: itaque asserit Galen. in lib. de pulsibus mente plurimum vagatum fuisse, neque omni ex parte suis decretis obligasse, quæ re ipsa & experimentis comperisset, atque hinc factum esse, vt ratiocinatione nunc huc nunc illuc liberius diuagante incaute in contrarias assertiones inciderit. Ego vero censeo, hanc apparentem sane repugnantiam non esse vsque adeo desperatæ spei, quin propositi duo loci possint forte etiam sine multo labore conciliari: pro quo illud sciendum, quod aliqui vulgare est apud medicos, si scribitur a Galen. principio 2. lib. ad Glaucon. nec non primis capitibus lib. 14. methodo medendi, ut mirum tumores præter naturam fieri ex fluxione humorum, qui si fuerint soli, & synceri, efficiunt tumores exquisitos, sanguis inflammationem, bilis erysipelas, pituita œdema, melancholia scirrhum, si vero fuerint permixti, vt si sanguini permisceatur humor biliosus, pituitosus, melancholicus, tunc efficitur tumor mixtus qui nomen a vincente humore, cognomen ab altero suscipit: appellant enim inflammationem erysipelatodem, erysipelas œdematodes, & sic de reliquis. Itaque ego censeo iecur laborare posse affectu aliquo œdemaroso, minime tamen exquisito œdemate: siue enim in iecore generetur sanguis solus, distinctus a cæteris humoribus, siue vt comprehendit omnes quatuor humores, in qua duplici significatione Medici & Galen. accipiunt nomen sanguinis, 6. Epid. secto 2. 37. & secto 4. 29. de qua re & generatione humorum in iecore, audio, nonnulli acriter digladiantur, id tamen constat inter omnes, pituitam, siue ex ventriculo ductam, siue in iecore genitam, reperiri in hoc viscere, ex quo nihil prohibet, mea sententia, quin illa mixta aliis humoribus possit efficere affectum œdematosum, sicuti contra aut difficulter, aut nullo modo videtur posse efficere œdema exquisitum, cum portio pituitæ si comparetur aliis humoribus contentis iecore, sit minima, atque ab eo facile conuertatur in sanguinem. Et hanc sine dubio puto fuisse mentem Galeni, quam verba illius declarant manifestissime. Etenim vbi priore capite negat iecur laborare œdemate, vtitur voce propria, & appellat œdema pituitosum, quasi dixerit, œdema exquisitum quod efficitur ex sola pituita: vbi vero posteriore cap. asserit iecur laborare œdemate, vtitur voce communi, *ταχ ται*, &c. hoc est, per œdematosas affectiones, vbi manifeste concedit iecur posse laborare œdemate, non exquisito. Sed redeo ad rem.

Præter morbos in intemperie, & simplici, & composita, & cum materia, & sine materia, secundo iecur potest laborare morbis in compositione, ac potissimũ obstructionibus: siquidem venæ illæ iecoris, quas vocant capillares, cum sint angustissimæ, ex plurima crassa & viscida materia facile & frequenter obstruuntur: neque enim videtur iecur laborare aliis morbis, in compositione, figura, numero, situ, tametsi nonnulli asserant, somniantes fortasse, iecur aliquando in sinistra partes repertum fuisse. Tertio laborat iecur solutione continui, vulneribus, viceribus, abscessibus, quos Auicen. appellat Dubellati, & aliis id genus.

Fernelius notatur. Verum præter hosce morbos receptos a Galeno, & omnibus medicis rationalibus. Fernelius, & cum eo nonnulli iuniores nostrorum temporum contendunt iecur laborare alio morbo, nempe corruptione substantiæ, de quo quidem genere morbi plurima essent dicenda, sed cum hæc disputatio aliquid tempus requirat, illud vnum dico Fernelium hac in re mihi videri admodum ieiune, & oscitanter in artis operibus fuisse versatum. Etenim, quicquid tandem ille velit per corruptionem substantiæ, scribit, his qui ita affecti sunt vir ium robur diu infractum perfistere, adeo vt ægroti obire possint consueta munia, febrem initio nullam, atque etiam procedente malo admodum lentam superuenire, sitim quoque non acrius vrgere: quæ quidem omnia mihi videntur aliena non solum a vero, sed etiam a similitudine veri. Quæso enim quomodo fieri potest vt quis habeat substantiam iecoris labefactatam, & corruptam nec simul habeat vires imbecillas, febrem notabilem, sitim insignem, & alia deteriora symptomata? Sunt hæc profecto neutiquam consona rationi. Sed præterea Galen. audiat, qui exponens aphor. H. p. 7. apho. 45. de iecore suppurato, ita statuit: Quibus in tunica iecoris pus continetur, nihil patiente illius substantia, omnes saluari, quibus vero vsque ad carnem iecoris corruptio pertingit, non absque ratione omnes mori.

Signa quæ Fernelius ponit, indicantia corruptionẽ substantiæ iecoris, sunt huiusmodi: summum vini optimi ac meracioris desiderium. eduliorum, ac maxime carnis ingens fastidium, & alia id genus, quę omnino sunt admodum incerta, inconstantia, & a re ipsa aliena quandoquidem laborante iecore, & venis, non desunt longe opportuniora & veriora indicia, ac potissimum petita ex lotio & aliis excrementis, quæ solent considerari a Galeno, & ab omnibus probatis medicis, vbicunque de morbis iecoris loquuntur. Verum de Fernelio satis.

CAPVT XI.

De dolore Hepatis.

CVm igitur iecur possit laborare prope omni genere morborum, imprimis occurrunt dolores, de quibus primo loco tractat Rhases, & summa cum ratione, quippe cum illi oriantur ex qualibet intemperie & simplici, & composita, & cum materia, & sine materia, vel obstruente, vel non obstruente, vel efficiente, vel non efficiente tumores præter naturam: sub hac tractatione Rhases quodammodo videtur comprehendisse omnes fere iecoris affectus, quare nos quoque omniũ primum tractabimus de essentia doloris iecoris, de illius differentiis, de signis, & curatione.

An iecur sentiat. Sed hic est dubitatio vtrum iecur sentiat, & patiatur dolores, etenim, vt supra vidimus in anatome, cum ad illius corpus non perueniant nerui, est consentaneum rationi illud non sentire, & consequenter nullos pati dolores. Respondent nonnulli, iecur sentire tantummodo per consensum membranę illud vestientis, in quam diximus inseri duos neruos, cum reuera substantia iecoris nihil sentiat. Verum isti falluntur, nam sicut scribit Galen. 4. de vsu partium cap. 13. nisi iecur haberet sensum inflammationis, vel alterius morbi, vtique non differret, a planta: sed tamen vult Galen. & hoc ipso in loco, & 2. de locis affectis, cap. 3. & 4. iecur sentire hosce morbos obtuse quidem ac debiliter, propterea quia neruus qui in tunicam ambientem distribuitur, non sit paruus, aut non omnino in iecur, aut certe non in totum sese insinuet. Veruntamen vtcunque hęc sese res habeat, ab hoc ipso neruo, vt placet Galeno in proximas iecoris particulas quoquo modo vires distribuuntur, & communicantur, quæ satis sunt ad efficiendum obscurum illum sensum, qui fuerat necessarius: vt propterea superuacaneum fuerit, hunc nervum in totum corpus disseminari. Ex quo loco potestis colligere solutionem illius problematis, quod in anatome fuit propositum, at non solutum, vtrum tota substantia musculorum sentiat: quanquam enim non disseminantur nerui ad omnes particulas nostri corporis, tamen ex proximis neruis communicatur vis quędam, qua omnes partes vere sentiunt. Itaque iecur dolet, qui dolor nihil aliud est quam tristis sensus, ac naturæ molestus, qui prouenit ab eisdem causis, a quibus proueniunt cęteri omnes dolores, de quibus diximus quod est satis, tractantes de dolore ventriculi.

Causa. Cæterum tametsi alias diximus cum Gal. vnicam, & immediatam esse causam doloris, nempe solutionẽ con-

continui: tamen quoniam medici perpetuo referunt, & accommodant sua præcepta ad opera artis, cum manifeste dolor inferatur non solum a solutione continui, sed etiam ab intemperie, fortasse non fuerit alienum a re nostra, & a faciliori doctrina, vt placet Gal 12. meth. cap. 7. si dicamus duas esse causas doloris iecoris, alteram solutionem continui, alteram intemperiem.

Differ. I. Primæ igitur ac principales differentiæ doloris iecoris illæ statuendæ sunt, quæ sumuntur à causis, vt dicamus alium dolorem fieri a solutione vnitatis, alium ab intemperie. Vnitas soluitur vel ab externis, uulnere, contusione: vel internis, aliquo abscessu, plurimo flatu existente inter tunicam & substantiam iecoris: de quo est Hippoc. 7. aphoris. 32. secundo, fit etiam dolor ab intemperie.

Quo loco memoria repetendum est quod supra diximus, agentes de causis doloris nempe dolores fieri maximos & vehementissimos ab intemperie calida & frigida, longe remissiores & debiliores ab intemperie sicca, nullos vero ab intemperie humida, nisi accedente humoris fluxione, quæ ex accidenti partem implendo ac distendendo potest dolorem concitare: quæ doctrina est Galeni 1. de symptomatum causis cap. 6. nec non 2. de compositione med. secundum locos cap. 1. Itaque fiunt dolores iecoris ab intemperie calida, frigida, & sicca, simplici & composita, sine materia & cum materia, ex obstructionibus, tumoribus præter naturam inflammatione, erysipelate, scirrho & affectu œdematoso.

II. Secundo sunt differentiæ doloris iecoris ab intenso & remisso: alius enim dolor est vehemens, vt in solutione continui, inflammatione, erysipelate, multis flatibus; alius est debilis, in sicca intēperie, in obstructione, in scirrho non exquisito.

III. Tertio sunt differentię à modo doloris; alius est grauatiuus, exempli gratia, in scirrho, œdemate, obstructionibus: alius est extensiuus, si originem habeat ex flatibus qui si altius figantur, & penetrent & membranam iecoris, efficiunt nonnunquā dolores pungitiuos.

IV. Quarto sunt differentiæ à tempore dolorum: alij sunt noui, alij antiqui, atque isti antiqui maiori ex parte sunt frigidi, noui autem fieri possunt ex qualibet materia.

V. Quinto sunt differentiæ à loco: dolores alij occupant gibbam partem, alij cauam: addunt nonnulli vel propriam iecoris substantiam, vel venas, vel arteriam, vel membranam: quę differentiæ mihi videntur vanæ, cum uix fieri possit, quin venæ, & cæteræ partes, & totum iecur laborent vno atque eodem affectu.

VI. Postremo sunt differentiæ à coniunctis: dolores alij sunt cum febre, & tunc, præcipue si fuerint febres insignes, plerumque adest inflammatio: vel sine febre, vt si oriantur ex flatibus, quibusdam obstructionibus; alius cum virtute robusta, alius cum debili: in quo casu si vires sint debiles, res est admodū periculosa: his addatis ætatem, sexum, tempus anni, &c. quæ habent eandem rationem.

Signa. Post differentias sequuntur signa pathognomonica: inter quę principalis sumitur a loco doloris, quoniam ille adest in parte dextra sub costis, quod tamen non est satis, cum enim reperiantur in hac parte statim sub cute quantum musculorum differentiæ., intra quos iecur sub peritonæo positum est, ac præterea colon quoque intestinum sit illi proximum, euenit quandoque vt putemus iecur laborare, cum potius laborent vel musculi, vel aliæ vicinæ partes, quare opus est distinctione. Namque si dolor fuerit in musculis, ille facile deprehenditur ad tactum, quem vix ægri ferre possunt, percipientes vel leni compressione maximum dolorem. Si fuerit in colo, dolor non fuerit adeo circumscriptus eisdem terminis, & situ iecoris, siquidem colon est paulo infra iecur, & cum extenditur ad eas partes. Sed præterea sunt adiungenda alia signa laborantis iecoris, magis propria, de quibus nonnulla Galen. 5. de locis affectis cap. 7. multo plura Auicen. & illo posteriores tradidere. Cæterum cum nos simus tractaturi infra separatim de obstructionibus, inflammatione, scirrho, & aliis morbis huius visceris, quo loco statuimus explicare signa propria vniuscuiusque affectus, in præsentia illis saltem signis contenti erimus, quæ indicant singulas intemperies, tanquam præcipuas causas, a quibus oriuntur dolores. Vt vero hęc signa ordinate, & clare intelligantur, mea quidem sententia commode possunt assumi ex tribus symptomatibus, tanquam præcipuis fontibus: primo excuntibus immutatis, secundo actionibus læsis: tertio affectionibus corporis.

Itaque primum occurrit intemperies calida, quàm immutata excrementa solent iudicare, ac primo lotiū, quod sit serum sanguinis, & humorum, certissimum est indicium eorum quæ continentur in venis. Ergo lotia, quatenus pertinet ad quantitatem, erunt copiosa & supra mediocritatem, substantia tenuia, colore russa, flaua, nonnunquam liuida, Russum colorem citrinum, flauum croceum nominamus: qui quidem colores ita se habent, vt citrinus a minori, croceus ab intensiori, liuidus ab intensissimo calore generetur. *Signa calidæ intemperiei hepatis.*

Secundo excrementa alui erunt varia: etenim quandoque vt dicit Gal. 8. de medic. secundum locos cap. 6. fiunt colliquationes primum humorum, deinde etiam carnis ipsius iecoris, & vacuatur per ventrem bilis crassa, graueolens, & abunde colorata, sicuti contingit frequenter in febribus pestilentibus: quandoque excrementa sunt nigra, veluti sanguis niger, atque atra bilis. Si intemperies eo procedat, vt assentur & vrantur humores, interdum sunt dura admodum atque exsiccata, de quibus loquuntur Hippoc. & Gal. 8. de ratione uictus 24.

Tertio in intemperie calida quandoque apparet vomitus flauæ bilis, vitellinę, crassę, interdum æruginosæ & acris, quæ a iecore in ventriculum solent transmitti.

Secundo loco sunt signa demonstrantia calidam iecoris intemperiem, petita ab actionibus læsis: etenim hi homines fere nullam habent ciborum appetentiam, frequenter ac multum sitiunt, habent pulsus veloces, frequentes, os amarum, ac facile incidunt in febres.

Tertio sunt signa ex affectionibus corporis immutatis, plerumque isti habent linguam citrinam, flauam, quandoque adustam & nigram, transmissa bile ad uentriculum acribusque eleuatis vaporibus ad partes superiores: præterea toto corpore sunt male colorati: huius signi speciatim mentionem facit Gal. 5. de locis affectis cap. 7. qui scribit, vniuersum corpus herbis candenti pallore infectis assimilari, interdum plumbeum, aut etiam magis fuscum referre colorem, interdum alias quasdam colorum proprietates, quæ nequeunt describi: ex quo solo colore totius corporis gloriatur, se notasse quosdam iecoris intemperie laborantes. Præter colorem adest etiam calor, ac sæpe quibusdam auctoribus, vt Auicennæ & Alexand. gracilitas, atq; extenuatio corporis vniuersi, quod maxime conuenit rationi:

Præterea est aliud signum vulgare, cuius non meminere Gal. & Auic. neque Medici antiquiores, & est caliditas, maculæ & fissuræ in volis manuum, & pedum plantis: & est ratio: cum enim partes hæ extremæ sint imbecilles, & calore indigeant, plurima ad illas perueniunt vasa, proinde multi quoque vapores & humores eo transmittuntur, qui si fuerint acres & adusti, eiusmodi signa solent relinquere. Sed sciatis, hoc signum non esse necessarium, cum uideamus sæpenumero multos insigni etiam intemperie calida laborantes, qui huiusmodi maculis & siccitate carent: sicuti etiam videmus nonnullos ita manibus & pedibus male affectos, potius propter caliditatem, atque æstuationem ventriculi, quam calidiorem iecoris intemperiem. Ad hunc modum nonnulli interdum efflorescentias cutis patiuntur varias, vel in toto corpore, vel in parte ali-

qua.

qua, ac potissimum dextri lateris: quod tamen signum pariter non est perpetuo necessarium. His demum signis alia duo licet addere, alterum a iuuantibus, & nocentibus: alterum a causis præcedentibus: etenim si alimenta, medicamenta, & omnia calida nocent, contra vero frigida conferunt, hoc manifestissimum est indicium calidioris intemperaturæ iecoris, similiter si præcesserint exercitationes, regio, tempus anni, constitutio aeris, ætas, si fuerit cohibita aliqua bilis vel sanguinis vacuatio, ad summam, si præcesserit eiusmodi victus ratio, quæ potuerit hominem calefacere, ex his omnibus licet colligere, hunc laborare calida iecoris intemperie.

Signa frigidæ intemperiei. Sequitur frigida iecoris intemperies, quam demonstrant signa contraria præcedentibus, sic lotia sunt alba, cruda, pituitosa, tenuia, aquea: excrementa alui sunt liquidiora, decolorata, alba, cineritia: quod si præterea iungatur iecoris imbecillitas, apparent veluti lotura carnis: aliquando sequitur vomitus materiæ pituitosæ, generantur plurimi flatus, nempe refrigerato ventriculo per consensum iecoris.

Sic quatenus pertinet ad læsas actiones, bene appetunt alimenta, non vehementer sitiunt, male concoquunt, habent exilitatem, vel vt loquitur Auic. tepiditatem pulsus, nullam habent in ore amaritudinem, sed potius acorem sentiunt, corripiuntur morbis frigidis, cachexia, hydrope, affectu œdematoso, & aliis id genus. Sic ex qualitatibus corporis immutatis, huiusmodi ægri habent linguam, & labia albicantia, quandoque faciem, & palpebras quoquo modo subtumidas, vaporibus frigidis ad eas partes eleuatis, vniuersum corpus est pallens, minime flauum, citrinum, rubeum, declinat ad frigidum, quod sentitur præcipue in manibus ac pedibus, ac demum hęc corpora non sunt gracilia, & emaciata. Postremo autem his addenda sunt duo illa signa a iuuantibus, & nocentibus, & a præcedentibus causis quæ potuerint hominem refrigerare, vt modo diximus de intemperie calida.

Signa siccæ intemperiei. Siccam intemperiem eadem signa demonstrant: lotia sunt minus copiosa, etenim genito pauco sanguine, paucum quoque fuerit illius serum: sunt tenuia, & quandoque color denigratur, vt placet Auic. Excrementa alui fiunt duriora, licciora, pauciora, nec admodum fœtentia. Ipsi vehementer sitiunt, minus appetunt, habent pulsus duros, ac facile siccis morbis corripiuntur, læduntur ab omnibus siccis, pauca potione, exercitationibus vigilus, &c. Demum præcessere, quæ potuerint iecur, & corpus exiccare.

Signa humidæ intemperie. Signa quoque indicantia intemperiem iecoris humidam, etsi illa, vt diximus, nullum dolorem potest efficere, sunt hæc: lotia plurima, excrementa alui copiosa, & humidiora, nulla sitis, nulla oris siccitas, corpus vniuersum molle atque humidum, corripiuntur morbis humidioribus, iuuantur a rebus siccantibus, læduntur a contrariis, præcessere causæ, quæ potuerint hominem humectare.

Hactenus de signis indicantibus singulas intemperies iecoris, quæ si inter se commisceantur, signa quoque mixta fuerint, quæ facile ex simplicibus colligi possunt: atque illa quidem indicia possunt ac debent accommodari ad quamlibet intemperiem, non solum cum materia, sed etiam sine materia, cum certum sit, vtramque habere eandem rationem, vt pluribus in præsentia non sit opus.

Cæterum hoc loco id nequeo dissimulare, in quo Auic. & plerique omnes practici illum secuti, mihi videntur male sentire, qui primum tractantes de intemperie iecoris, & simplici composita, & cum materia, & sine materia, deinde tractant separatim de illius debilitate: quasi vero debilitas iecoris sit affectio distincta ab intemperie. *Hepatici qui.* Galen. quidem 3. de symp. caus. 8. & 5. de locis affect. cap. 7. scribit, eos laborare debilitate iecoris, quos alioqui hepaticos nominat, quicumque citra inflammationem, scirrhum, vel alios morbos manifestos, habeant iecur male affectum, vt proprias operationes nequeant perficere: ad quem modum idem scribit Galen. in lib. de diff. morb. cap. 5. nonnullos ventriculi imbecillitatem appellare consueuisse, quotiescunque ille sine inflammatione, vlcere, vel alio huiusmodi morbo, deficit in coctione alimenti: attamen illud memoria repetaris, quod diximus supra de imbecillitate ventriculi, illud nomen imbecillitatis esse quid commune, inane, & confusum, quod nullum morbum distinctum ac definitum significat, cum potius debilitas alios morbos consequatur. Quamobrem cum Galen. manifeste in pluribus locis, inprimis vero 1. de locis affectis cap. 7. 8. de med. secund. locos. cap. 6. doceat, imbecillitatem iecoris nihil aliud esse, quam intemperiem, immo vero esse tot iecoris imbecillitates, quot sunt intemperies, plane sum nescius, quomodo Auic. ac cæteri particularem, & separatam faciant tractationem de iecoris debilitate. *Imbecillitas quid sit.* Itaque nos ad imitationem Galeni, agentes de curanda intemperie iecoris, simul tractabimus de curanda illius debilitate. Sed rem aggrediamur.

Curatio calidę intemperiei. Si fiant dolores iecoris propter calidam intemperiem, quæ fit cum materia, duæ nobis sese offerunt curandi indicationes, altera quæ pertinet ad vacuationem totius corporis, & partis laborantis: altera quæ consistit in alteratione, quæ fit per contraria. Vnde summa cum ratione quis admiretur, quomodo Auic. Alex. ac fere omnes, hanc totam curationem perficiant sola victus ratione, & medicamentis alterãtibus, prorsus prætermissa generali corporis vacuatione, cum tamen nihil sit magis vulgare, & receptum apud Galen. & omnes medicos rationales, quam nunquam licitum esse accedere, ad tollendam aliquam intemperiem, vel propriam, vel communem, nisi primum præcedat generalis prouidentia vniuersi corporis: Quamobrem longe magis probanda est sententia Archigenis, & Galeni, 8. de med. sec. locos ad finem, qui ante omnia aggrediuntur uacuationem corporis, & iecoris, per sectionem venæ, cucurbitulas, & medicamenta.

Prognostic. Vtrum vero possitis satisfacere hisce indicationibus licet colligere ex pluribus, sed potissimum ex differentiis positis ab intenso, & remisso, nec non a tempore. Namque iecoris intemperies si fuerit vehemens, antiqua, ac propemodum confirmata, vt quodammodo peruenerit ad quendam habitum, qualis illa est, quando ægri habent efflorescentias, & infectiones cutaneas, præcipue in facie, in manibus, & pedibus, vt diximus, aut difficillime, aut nullo modo curari possunt; ac propterea caueatis, domini, ne istorum curam suscipiatis, ex quibus vel exiguum, vel nullum honorem vobis licebit consequi. Altera autem ex parte, si intemperies fuerit leuior, nec prorsus confirmata, incipienda est curatio a priori indicatione, & communi corporis vacuatione.

Omnium igitur primum leniatur aluus leuiori medicamento, quale inter cætera omnia præstantissimum videtur cassia, sumpta vel in bolo, vel in canna, quæ commode potest non solum ventriculum, & primos ductus expurgare, sed etiam refrigerare. Laudant alii thamarindos, qui pariter refrigerant, & moderate mouent aluum, sed cum manifeste adstringant, fortasse hoc tempore non ita videntur conuenire, siquidem ex præcepto Hipp. 2. aphor. 50. corpora vbi quis purgare voluerit, oportet fluida facere, quod potissimum fit reseratis meatibus, quam apertionem impediunt adstringentia medicamenta. Caueatis a manna, cum sit species mellis: sic a melle rosato solutiuo, a syrupo rosato solutiuo, & aliis huiusmodi melitis, & saccharatis medicamentis, quæ quoquo modo possunt calefacere, vel saltem non ita refrigerare vt cassia, præterquam quod omnia dulcia facile admodum conuertuntur in bilem. Sit exemplum pro iunioribus.

Leniens.

℞ *Floris cassiæ nouiter extractæ.* ℥ x.
Specierum diarhodon. ℈ ij. *M.*

Quod si velitis addere, & thamarindos illos addatis parce ad ʒ j. vel ʒ j. ß. circiter, si velitis exhibere cassiam in canna, detur ad ℥. iiij. circiter.

Venæ sectio.

Lenita aluo sequenti vel altera die secanda est vena, si conueniant principes scopi, de quibus iam cœpimus tractare in priuatis lectionibus. Ac sane nequeo satis mirari, quamobrem Alexander, Paulus, Auicenna ac cæteri prope omnes Græci, & Arabes, hoc remedium prætermittant, cum tamen nulli dubium esse possit, quin illud & pro communi vacuatione, & pro refrigeratione corporis vniuersi, & iecoris, & aliis nominibus, sit non solum vtile, sed etiam necessarium. Incidatur autem vena basilica dextri brachii, extrahaturque ea quantitas sanguinis, quæ videbitur congruens pro ratione copiæ, & quantitatis sanguinis, ætatis, temperamenti, habitus corporis, & rerum similium. Quod si non liceat propter aliquam rationem venam incidere, forte non fuerit inutile sanguinem mittere alterutra ratione, vel apertis hæmorrhoidibus, vel scarificatis cruribus, quas Gal. fere constituit vicarias sectionis venæ, 4. de tuenda val. cap. 4.

Secta vena, vel vtcunque misso sanguine, mox ad ea medicamenta deueniendum est, quę sint accommodata, & ad refrigerationem iecoris, & ad concoctionem, & præparationem materiæ noxiæ. De quibus quidem medicamentis illud generaliter sciendum est, sumpta indicatione a natura partis, quæ præstat officium commune, & necessarium toti corpori, nulla esse opportuna, siue calefaciant, siue refrigerent, siue humectent, siue siccent, quæ non simul aliquod robur visceri possint afferre. robur autem præcipue iecori afferunt quæ adstringunt, sed cum altera ex parte medicamenta adstringentia facile possint in hoc viscere obstructiones excitare, quæ & iecori & illius operationibus aduersantur quam maxime, omnino ab his cauendum est, quæ vehementer adstringunt: imo vero Gal. tantum abhorret periculum obstructionum iecoris, vt maxime probet ea medicamenta, quæ aliquam vim habent detergendi, aperiendi, & præcauendi ipsas obstructiones. Quare ad summam, in curanda calida iecoris intemperie ea medicamenta conducunt, quæ refrigerent quidem, sed tamen non sint omnis amaritudinis, & adstrictionis expertia, vt docet Galenus 8. de med. secundum locos: inter cætera autem omnia videntur magnam prærogatiuam habere cuncta cichoracea, endiuia, intubus, sonchus, cichorium, & alia id genus. Facultas, inquit Gal. horum olerum subfrigida est, & subamara, ac moderate adstringens, & propter has qualitates optima pharmaca calidis intemperaturis hepatis existunt: etenim vltra hoc quod moderate refrigerant amplius, & robur visceri addunt; propter adstrictoriam facultatem, &c. quæ sequuntur. Quare vos hortor, vt in curanda calida iecoris intemperie, siue cum febre, siue absque febre, discatis familiariter vti huiusmodi medicamentis, quæ præterea ex Galeni sententia loco citato, sunt vsque adeo temperata, vt neque censeat esse prorsus inepta ad curandam quoque frigidam huius visceris intemperiem. De quibus quidem medicamentis neque illud est silentio prętereundum, quod idem habet Gal. 8. de med. secund. locos cap. 8. veteres medicos variis modis illis vti consueuisse, & decoctis ea aqua vel iure, & redditis in succos, partim recentes, partim siccatos, ac demum siccis oleribus, tritis, & redactis in puluerem, potui inspersis, quæ sane multiplices rationes administrandi talia medicamenta sunt optimæ, & ad vsum reuocandæ.

Cichoracea

Hoc tempore sunt vulgares syrupi, vel simplices, qui ex succo endiuiæ, cichorii, acetosæ, & similium: vel compositi, qui ex pluribus mixtis medicamentis, tum melle vel saccharo conficiuntur, qui deinceps, vel aquis stillatitiis, vt facere solent communiter practicantes, vel decoctis earundem herbarum, quod ego perpetuo facere consueui, diluuntur, & propinantur: qui quidem nostri vulgares syrupi non longe distant ab instituto Galeni, & veterum, vt vel ex hoc vno loco potest intelligi, in quo Galen. de sententia Asclepiadis, vel potius Antonii Musæ; talem probat compositionem.

℞ *Succi cichorij cyathum vnum.*
Aquæ calidæ cyathos tres, addito cochleario mellis Attici, *præbeto.*

Quæ sane eadem est fere cum compositione syrupi de cichorio simplicis. Verum de toto hoc negotio, pertinenti ad commodam præparationem, & administrationem syruporum, & omnium medicamentorum, quę sunt in communi vsu, mihi propositum est quamprimum opportuni temporis occasio nobis sese afferat, in priuatis lectionibus vobiscum agere.

Præterea Gal. laudat succum filicis cum aqua mulsa, tanquam optimum medicamentum, quod citra manifestam caliditatem, aut frigiditatem possit viscus expurgare, & meatus aperire, vnde apud nonnullos, ac speciatim in hac ciuitate, solet parari syrupus de filice, qui sane minime est negligendus, quod si vos quoque volueritis curare, vt paretur, habeatis exemplum:

℞ *Succi filicis. lib.* ij.
Sacchari lib iiij.
Clarificetur saccharum, & fiat syrupus secundum artem.

Vel idem syrupus conficiatur ex decocto filicis, & saccharo.

Etsi autem præter medicamenta iam proposita alia etiam proponuntur, & probantur a Gal. tameo cum cichoracea, vt diximus, omnino principem locum teneant, non est vt aliorum longiorem catalogum faciamus: Sit ergo exemplum pro minoribus Syrupi, qui primum potest exhiberi,

℞ *Syrupi de cichoreo simplicis.* ℥ j. ß.
Decoctionis endiuiæ.
Filicis. ℥ iiij. *Misc.*

Si quis voluerit vti succo recenti endiuiæ, cichorii, & similium, ille potest exhiberi ad ℥ iiij. sed cum hi succi liquidi sint minus grati, frequentius vtimur condensatis, vel solis, vel simul cum aliis opportunis medicamentis.

℞ *Succi cichorei densati.* ʒ j.
Specierum diarhodon. ℈ ß. *Misce fiat bolus, & auretur*, qui commode potest exhiberi ante syrupum.

Sic licebit vti iis medicamentis redactis in puluerem, qui similiter permiscentur, vel cum syrupo, vel cum aliquo decocto accommodato.

Sed neque illud ignorandum est, pręter tot vsus cichoraceorum recentiores, & alias rationes excogitasse, minime inutiles, & admodum gratas, etenim condiũt ex saccharo, & radices, & folia, & flores cichorei, quam vulgo appellant conseruam foliorum, vel florum cichorei, quod item medicamentum potest exhiberi, vel cum aliis syrupis, decoctis, aquis stillatitiis, aut solis, aut cum aliis medicamentis.

℞ *Conseruæ florum cichorei.* ʒ ij.
Specierum trium sandalorum. ℈ ß. *M. fiant boli.*

Boli refrigerantes iecur.

Sed redeundo ad curandam calidam iecoris intemperiem, illud postremo velim vos intelligere, & memoria repetere, hoc in casu, vel prorsus abstinendum, vel certe moderate vtendum melle, saccharo, ac rebus omnibus, quæ ex illis præparantur, quod, vt paulo ante notauimus de manna, facile conuertantur in bilem, & possint intemperiem parum iuuare, forte etiam augere: in quem alioquin abusum communiter practicantes solent incidere frequentissime.

Conco-

Concocta materia, quam verosimile est esse biliosam, vacuetur leuiori aliquo medicamento, quale inter cætera esset opportunissimum cassia cum rhabarbaro, secundum hanc formam.

Purgantia bilem — ℞ *Floris cassiæ nunquam extractæ.* ℥ x.
Rhabarbari electi puluerisati. ℈ v. *Misce fiant boli.*

Aliud. Quod si æger magis cupiat medicamentum ex potione, sit exemplum:

℞ *Rhabarbari electi* ℥ ij.
Fiat infusio in decoctione cichorei, quantum sufficit, & facta expressione, adde.
Syrupi rosati solutiui. ℥ j. ss. *Misc. & fiat potio.*

Aliud. Optimus quoque foret vsus syrupi de cichoreo cũ rhabarbaro, qui est longe accommodatior ad purgationem, quam ad concoctionem.

℞ *Syrupi de cichoreo cum rhabarbaro.* ℥ iiij.
Decoctionis acetosæ.
Cichorei quantum sufficit.
Misce & fiat potio.

Quæ quidem leuia alioqui medicamenta, si ita ferat occasio, non modo semel, sed etiam sæpius possunt replicari. Caueatis a medicamentis quæ recipiunt scammonium, & cætera id genus vehementiora, quæ, & trahendo materiam ad partem laborantem, & calefaciendo, possunt non leuiter obesse. Atque hactenus de purgatione totius corporis, qua certum est, ipsum quoque iecur particulatim vacuari, quod tamen non ita facile euenit aliis multis partibus nostri corporis.

Post generalem prouidentiam altera succedit indicatio, pertinens ad ea remedia, quæ possunt calidam iecoris intemperiem auferre: hęc sunt duplicia, partim interna partim externa, de quorum natura, viribus, & electione, iam diximus, quod est satis. Primum dicamus de internis. Cichoracea omnia, secundum omnem modum administrationis, iure inter cætera omnia, vel vnius Galeni testimonio principem locum obtinent: itaque & succi, iam recentes, quam deniati, & decocta & herbæ comestæ, & medicamenta omnia quęcunque quouis modo ex illis componuntur, sunt admodum opportuna. Vtuntur plerique aquis stillatitiis, quæ si conficiantur in duplici vase, ex balneo mariæ, vt vocant mea sententia non sunt penitus reiiciédæ, etsi ego illis decocta herbarum libenter antepono. Sunt alia multa medicamenta, quorum communis, & vulgaris est vsus: sunt confectiones diarhodon, abbatis, (quæ tamen non valde refrigerant) trium sandalorum, quę conficiuntur in rotulis cum saccharo, & sunt gratæ admodum: sunt trochisci de rosis, de spodio, de camphora, de berberis, quæ mane exhibentur ad ℥ ß.

℞ *Trochiscorum de rosis.*
De spodio. ana ℈ j.
Misce fiant pilulæ duæ, & aurentur, quæ opportune.

exhibentur ante syrupum, vel aliud huiusmodi medicamentum.

Familiaris, & optima est conserua rosarum, quam certum est refrigerare, etsi non desint qui aliter sentiant. Auic. & alii pro refrigeratione iecoris probant oleum rosaceum vel cydoneorum ore sumptum ad ℥ vj. vel viij non semel id exhibentes: quod quidem præsidii genus nonnulli hoc tempore putant valde efficax, & tanquam arcanum nolunt vllis communicare. Ego tamen nescio quam illud sit faciendum: etenim quanquam iecur ex eo potest quoquo modo refrigerari, & roborari, tamen fortasse potest simul obstrui, pręterquam quod oleum solet quam maxime laxare, & labefactare ventriculum, illique maximam nauseam conciliare, cum aliquando videamus decem, & plures dies molestum illum odorem perseuerare. Quare cum non desint remedia, & tutiora & grauiora, forte melius fuerit ab iis suspectis, & minus gratis abstinere.

Cæterum pręter hæc sunt duo celebria atque efficacia præsidia ad tollendam calidam iecoris intemperiem. Alterum aquæ thermales frigidiores, Villenses, Caldenianæ, & nostræ Beatæ virginis in monte de Ortono, quæ quidem hac in re præclarissimam sæpe operam præstant. Alterum est serum lactis, de quo quidem, cum maximus eius præcipuus sit vsus pro refrigeratione iecoris, & corporis vniuersi, mihi libet in pręsentia vobiscum agere, & illa explicare, quæcunque ad vires huius medicamenti, ad commodam pręparationem, & administrationem pertinent. Primum quatenus pertinet ad naturam, & facultatem seri, antiqua & insignis est controuersia inter medicos Arabes, & Galen. Namque Mesue scribit lib. 2. cap. 9. aquam lactis esse calidæ, & siccæ complexionis in primo gradu atque ad secundum. Auicen. de lacte tractans lib. 2. cap. 444. inquit, quod natura eius aquositatis est calida: quam quidem sententiam res ipsa videtur, confirmare; cum serum lactis omnium consensu habeat vim abstergendi, tollendi obstructiones, & mouendi aluum, quas sane operationes omnes tribuunt calidis medicamentis. Altera autem ex parte Gal. 4. de symp. med. facult. cap. 16. manifestissime statuit, serum esse frigidum, & humidum. Neque vero est vt quis illum arguat inconstantiæ, quasi lib. 3. de alim. facult. cap. 15. vel aliis locis id statuerit esse calidum, cum Gal. hoc nullibi dixerit, qui aliquando asserit tantummodo illud esse particips caliditatis. Seri frigiditatem demonstrat experientia, cum mense Maio plerique homines ad compescendum feruorem bilis, ac præcipue si laborent scabie, aliisque id genus cutaneis pustulis, quæ mala certum est oriri ex sobole adustorum humorum, eo vtantur, ac plerunque ex hoc remedio insignem percipiant vtilitatem. Sed his licet addere auctoritatem, imo & rationem philosophi, qui docet 4. meteor. solum ea quę frigida sunt liquida, coagulari per frigus: at vero illa enumerans quæ frigore coagulantur, inquit, vt sunt quædam vina, acetum, lotium, serum. Itaque serum frigidum est, testibus Arist. Galen. & ipsa experientia.

Quid igitur statuendum est in hac controuersia? Nullo modo possum discedere a sententia Gal. cum potissimum consentiat cum re ipsa, & vsu quotidiano: quare equidem censeo serum frigidę esse atque humidæ temperaturę: id quod pręter ea quę iam diximus, rursus mihi videor duabus rationibus posse confirmare. Etenim cum lac ex tribus diuersis partibus componatur, vt scribit Gal. 4. de simpl. med. & 3. de aliment. fac. butyro, caseo, & sero: butyrum autem sit temperatum, pars caseosa a temperamento parum declinet ad latus frigoris, si serum calidum esset, vtique vniuersa lactis substantia calida foret, potius quam frigida, quod a tota medicorum schola, & communi hominum consensu abhorret. Præterea si serum calidum esset, certe quo lac esset serosius, eo esset calidius, nihilominus constat lac asininum, quod maxime est serosum, esse insigniter frigidũ, alioqui temere exhiberetur in febribus hecticis.

Respondeamus autem etiam ad illa, quę ab aduersariis afferuntur: & facile istud quidem fier, mea sententia, si dicamus, serum absolutę, & simpliciter frigidũ, & humidum esse, sed tamen non esse expers omnis caliditatis, sicuti contingit multis rebus quę ex variis cõstãt partibus: a quibus quidé partibus calidis, tametsi comparatæ frigidis sunt exiguæ, moderata quędam acredo & vis attenuandi, abstergendi, & mouendi aluum originem habet. Neque enim licet in vniuersum colligere medicamentum abstergens protinus esse calidũ, siquidem abstergẽtia medicaméta, vt scribit Gal. 7. de simp. med. fac. cap. de lilio, habent varios ordines, adeo vt neque desint medicamenta sine vlla dubitatione frigida, quę manifesto habent vim abstergendi, qualis, exépli gratia, est aqua hordei, quam nemo negat esse frigidã, & tamen manifeste abstergit. Atque hactenus de *Quantitas seri lactis.*

L 2 seri

De sero lactis.

seri lactis temperie: sequitur vt agamus de illius præparatione, & vsu. Medici veteres sero vti consueuerant multis modis, & ad multos vsus, sed tamen illa videtur fuisse præcipua ratio, quando illud copiose propinabant, vt testatur Galen. com. de salubri diæta 18. nec non 3. de alim. facult. cap. 15. quam copiosam mensuram Dioscorides videtur determinasse ad libras quinque circiter, ad quam quidem mensuram ego sane familiariter vti sero consueui, & scio multos hoc tempore familiariter, & feliciter vti. Alius fuerat apud antiquos seri vsus, ad præparanda, iuuanda, & temperanda cætera validiora medicamenta: ad quem modum scribit Galen. 14. metho. cap. 17. pro purganda illustri quadam muliere herpete laborante in malleolo, se clam sero micuisse scammonium, nec non pro purgando humore melancholico eidem miscuisse epithymum, ad quem modum Galen. imitatione Mesue quoque sero vtitur, in quo macerentur rhabarbarum agaricus, thamarindi, cassia, & cætera tum lenientia, tum purgantia medicamenta; quem deinceps morem summa cum ratione recentiores medici imitantur quotidie, & pro iunioribus sit exemplum accommodatum ad purgationem, de qua actum est paullo ante.

℞ Rhabarbari electi. ℨ ij.
Spica grana. v.
Sero lactis quantum sufficit. Fiat infusio secundum artem & facta expressione, adde.
Syrupi rosati solutiui. ℥ ij. ss. Misc. & fiat potio.

Neque vero antiqui solum pro medicamento sero vti solebant, sed etiam pro alimento, cuiusmodi seri vsus Galen. meminit in cancri curatione 2. ad Glauconem cap. 14. sed iam dicamus de opportuna seri præparatione, & administratione. Serum apud quamplurimos consueuit parari ex coagulo densato lacte, qui mos apud vulgares est communissimus, sed quoniam coagulum manifestissime habet vim valde acrem, & exsiccantem, quod etiam traditum est a Galen. 10. de simp. med. facult. propterea isthæc seri præparatio censenda est importuna, cum coagulum possit sero communicare propriam facultatem, ex quo illud possit magis calefacere, & exiccare, quam refrigerare, & humectare: itaque veteres aliam longe opportuniorem seri præparandi rationem excogitarunt, inter quos Diosc. lib. 2. cap. 62. magis accurate, & distincte quam cæteri, totum hoc negotium, & præparandi, & administrandi seri, videtur confecisse, qui scribit ad hunc modum: Ex omni lacte fit, quod schistum, id est, scissile dicitur: lac autem fictili nouo vase feruet, ramoque ficulneo recenti mouetur, inspersis, postquam bis aut ter ebullierit, totidem accepti mulsi cyathis, quot sunt heminę lactis ita enim serosum liquidum ab eo diuiditur, quod in caseum concreuit: sed cum feruet ne superfundatur, conuenit spongia ea frigida aqua continuo fictilis labrum detergere, sextariumque argenteum frigida aqua plenum demittere, bibitur hominis per interualla singulis vsque ad quinas, ita vt intercedentibus spatiis potantes deambulent.

Ex quo quidem Dioscoridis loco, vt id quoque obiter vos moneam, fortasse videri potest, originem habuisse ratio bibendi aquas medicatas, quæ hoc tempore in communi vsu esse solent. Hæc legitima est seri præparatio, quæ ad medicos vsus cæteris omnibus est anteponenda, quam Galen. quoque commemorat & probat, 4. de ratione victus in morbis acutis, com. 7. nec non de alimentorum facultatibus, cap. 16. Hac ipsa præparatione, vel certe quæ parum distat a præparatione Dioscoridis, ego iam multos annos vtor frequentissime, quæ est huiusmodi. Accipiantur lactis circiter libræ decem, quod proxime emunctum atque extractum fuerit ab vberibus animalis, quod quidem animal, vt neque id prætermittatur, hoc tempore debet nutriri accommodatis alimentis, hordeo, salice, lactuca, endiuia, borragine, cichoreo, & similibus, quæ lac possint reddere & humidius, & frigidius: lac imponitur in vas nouum fictile, ac sensim permittitur aliquantisper ebullire, recenti ramo ficulneo illud continenter miscendo, tum proiicitur in ipsum vel acetum rosaceum, vel oxymel simplex, ad ℥ iij. ac mulsum, facta lenta ebullitione, demum phiala vitrea plena aquæ frigidæ tota demittitur in lac, cui protinus facta separatione adhæret pars caseosa, & ita serum conficitur præclarissime: ex huiusmodi mensura lactis solent superesse libræ quinque circiter ipsius seri, quod calidum ægri protinus absumunt, per quædam parua temporis interualla, sine intermissione leuiter deambulantes, adeo vt hora dimidia, ad summum, in hac potione consumatur. Sero plerique omnes communiter practicantes solent permiscere varia medicamenta, succum fumariæ, borraginis, lupulorum, nonnulli senam, rhabarbarum, agaricum & alia id genus. Galen. consueuit illi permiscere modicum mellis, & salis, 5. aphor. com. 64. nec non 3. de aliment. facult. cap. 55. qui scribit ad hunc modum: Quantum serum ab alia lactis natura succi bonitate superatur, tanto alia omnia quæ aluum deiiciunt, superat: ob id veteres aluum subducendam hoc potu plurimum vsi esse videntur: tantum autem mellis optimi illi est iniiciendum, quantum suaue citra stomachi euersionem sentietur: pari modo & salem ea mensura iniicies, quoad gustum non offendat: quod si ipsum magis subducere velis, salis quamplurimum iniicies. Hęc Galen. cuius imitatione ego itidem, & sal, & mel, aut loco mellis saccharum, quod est melle iucundius, sero soleo permiscere, præterea nihil: nisi fortasse ad iuuandam purgationem, si ita res ferat, illi permisceatur leuis quædam portio syrupi rosacei solutiui, vel alterius leuioris medicamenti, qualis pręcipue mihi familiaris pulpa thamarindorum, qui censeo ex tot medicamentorum permistione, ac pręcipue calidorum, & soluentium, seri operationem perturbari forte etiam impediri, & omni ex parte contaminari. Atque hæc de sero lactis, redeo ad rem.

Auctoris modus vtē di sero lactis.

Postremo loco si morbus tam fuerit insignis, & contumax, vt iam posita remedia non sint satis, pro calida iecoris intemperie curanda, Medici veteres deueniebant ad stupefacientia, de quibus terminum habet Galen. 8. de med. secund. locos, cap. 7. qui referens medicamenta Andromachi, testatur calidam iecoris intemperiem philonio semel exhibito sanatam fuisse. Sed tamen cum vehementissima iecoris refrigeratio non possit fere esse sine magno periculo, ne quandoque simul cum extraneo calor quoque natiuus extinguatur, caute admodum in eius vsu censeo agendum esse, id quod inter cęteros Auic. mihi videtur præclarissime animaduertisse, qui scribit ad hunc modum: Et oportet vt caueatur in ea stupefactio vltima, imo oportet vt infrigidantia iecur aggregent ad infrigidationem, abstersionem, & apertionem. Quare mea quidem sententia aut nunquam, aut rarissime, ac tantummodo vehementissima vrgente intemperie, atque vbi nullum immineat periculum extinctionis caloris natiui ac virtutis, talia medicamenta debent administrari.

Hactenus de internis medicamentis, quibus debet accedere accommodata victus ratio, de qua nolo agere longius, cum plerique ac maxime Alex. hanc rem tractent diffuse, vt pluribus non sit opus. Iam igitur de medicamentis externis agendum est, quæ multiplicia parari possunt, innunctiones, epithemata, fomenta emplastra, & alia id genus: de quibus id generaliter habendum est, quod requirant easdem qualitates, & [illegible]ditiones, quas supra diximus conuenire iis, quę i[illegible] assumuntur, nempe vt refrigerent quidem, [illegible]en moderate, propter quam causam neque [illegible]gida sunt administranda: pariter vt non careant [illegible]ringente, & roborante, quæ nihilominus non [illegible]nis, ne in periculum obstructionum incidam[illegible]o vero si huiusmodi medicamētis aliquid addatur, [illegible]iter calefaciat, & aperiat, adeo, vt quodā-

modo

modo illa iuuare possit, & ad internas partes deducere, id non fuerit alienum a ratione: quo eodem consilio & portiuncula aceti opportune illis permisceri solet. Itaque sint inunctiones ex oleo rosato, cytoniorum, succo endiuiæ, & similibus, secundum hanc formam:

Epithema frigidum. R. *Succi endiuiæ*
Olei rosati completi
Cytoniorum
Olei de absynthio ana ℥ j.
Aceti parum: Misce, & tepidum administretur.

Sint epithemata, quę communiter solent confici ex aquis stillatitiis.

Alterum. R. *Aquarum endiuiæ*
Cichorei
Rosarum ana ℥ iiij.
Specierum diarhodon. ʒ iij.
Aceti parum Misce pro epithemate.

Habeatis quoque exemplum fomenti.

Fomentum R. *Cichorei*
Sonchi
Endiuiæ ana M. j.
Absynthij M. ß.
Ex multa aqua & modico aceti coquantur, quo deinceps foueatur dextrum hypochondrium

Sic fotus ex oleo rosato simplici est optimus. Deinde ex contusis herbis, præcipue cichoraceis, addita portiuncula absynthij, cum farina hordei, & oleo rosato, emplastra possunt confici. Sunt in officinis unguentum rosatum Mesue, ceratum rosatum Gal. quod vulgo infrigidans Gal. appellant, quæ sunt opportuna. Atque hæc exempla sint satis, cum facile sit horum imitatione, & alia multa componere, & ad hunc vsum accommodare.

Frigida iecoris intemperies. Sequitur frigida iecoris intemperies, quæ eandem cum intemperie calida requirit curandi rationem, sed per contraria, nimirum per calefacientia præsidia. Itaque sicuti statuimus in illa esse duas præcipuas curandi indicationes, alteram quæ pertinet ad vacuationem totius & iecoris, alteram quæ consistit in alteratione: ita in hac idem statutum est.

Prognost. Vtrum vero his indicationibus liceat satisfacere, sciendum est, frigidam iecoris intemperiem, quotiescunque est confirmata, & quodammodo in habitu, vt fere contingit in hydrope, aut difficulter admodum, aut nulla ratione curari posse. Cæterum pro explenda priori indicatione illa conueniunt, quæ possint euacuare humores frigidos, & crassos, ac simul calefacere iecur. Itaque ad leniendam aluum, Gal. & Auic. cæteris medicamentis anteponunt hieram, & summa cum ratione. Sit exemplum:

R. *Specierum hieræ simplicis. ʒ iiij.*
Leniens. *Cum succo eupatorij, quod vulgo agrimoniam vocant.*
Misce & fiat bolus.

Hic tamen est cogitandum de sectione venę, quæ adhuc magis potest iecur refrigerare, quod ad principem scopum virium referendum est, siquidem facile vnusquisque potest intelligere, quo magis principale membrum refrigeratur, eo magis reddi uires imbecillas, ne deinceps vsque ad statum morbi, alioqui longiorem, possint perdurare. Pro concoctione modo conueniunt mel rosaceum, syrupus de betonica, de absinthio, de eupatorio, decocta item betonicæ, fumi terræ, agrimoniæ, & similium.

R. *Mellis rosati colati ℥ j.*
Syrupus *Syrupi de absinthio ℥ ß.*
Decoctionis agrimoniæ ℥ iiij. Misce pro syrupo.

Nonnulli dubitant hoc loco, an conueniat oxymel, *Oxymel an calidū sit.* vel syrupus acetosus, cum Auicenna probet syrupum acetosum de melle, qui est nostrum oxymel: cum enim conficiatur ex aqua, aceto & melle, remittente aqua & aceto mellis caliditatem, videtur potius refrigerare, quam calefacere: quamobrem Galen. quoque 8. meth. cap. 4. asserit oxymel non calefacere, neque febres accendere, & Alex. in tractatione de febribus, reprehendit antiquos medicos, & Gal. qui familiariter vtebantur oxymelite in febre tertiana notha, ex cuius longiore vsu multos, inquit, se vidisse, qui inciderunt in hydropem. Sed tamen ego puto hanc dubitationem leuiorem esse: nam tametsi negandum non est, oxymel habere vim potius refrigerandi, quam calefaciendi, atque ideo non conuenire curandis morbis frigidis: veruntamen si illud permisceatur aliis medicamentis calidis, & parce, quæ fortasse fuit mens Auicennæ, cur non possit aliis modis, præcipue attenuando, & incidẽdo humores crassos, aliquam operam præstare.

Pręterea est alia dubitatio, vtrum conueniant cichoracea, de quib. scribit Gal. vt supra notauimus, ea iuuare intemperiem iecoris calidam, neq; lædere frigidam. Sed breuiter respondeams, si curetur vehemens intemperies, adeo vt opus sit vehementi quoque caliditate, quæ proportione morbo respondeat, tunc cichoracea non conuenire: verum si intemperies fuerit leuior, vt minori quoq; caliditate indigeamus, tunc cichoracea posse conuenire, ac præcipue syrupos ex eis præparatos, qui ratione mellis, aut sacchari omnino aliquã cõcipiunt caliditatem. Animaduertendum vero, minime Gal. simpliciter asseuerare, a cichoraceis non lædi intẽperiem frigidam, sed inquit, non magnopere lædi: ex quib. verbis contra potius licet colligere, cichoracea quoquo modo lędere iecur frigida intemperie affectũ.

Concocta & parata materia debet euacuari, sed cũ medicamentis leuioribus, quæ calefaciant, roborent, & sint familiaria visceri, quale imprimis est hiera, quę, vt placet Auicennæ, cap. de cachexia, educit superfluitates absque humiditatibus innatis: agaricus & rhabarbarum sunt optima, quare ad hanc rem sunt valde accommodata medicamenta & pilulæ de hiera cum agarico, & pilulæ de tribus cum rhabarbaro, & alia huiusmodi. Sit exemplum:

R. *Pilularum de hiera cum agarico. ʒ ij. ß.* *Pilulæ purgantes.*
Fiant pilulæ quinque, & aurentur.

Expurgato corpore & semel & bis, vt res postulat, succedit altera curandi indicatio, quę pertinet ad alterationem: hanc possunt explere partim alimenta, partim medicamenta, & quatenus pertinet ad victus rationem, caueant isti à frumentaceis, ptisana, alica, piscibus, lacte, caseo, aqua, vino oligophoro, & aliis, quę possunt refrigerare: sint carnes laudabiles, quę condiatur aromatibus, sint olera calidiora, apium, petroselinum, mentha, fructus, passulæ, ficus aridę, & alia huiusmodi.

Sed nescio quid difficultatis sit de amygdalis & pistaciis: namque illa vituperat Alex. lib. 8. cap. 4. & *Pistacia.* quod facile corrumpantur, & sint oleaginosa, ac proinde conuertantur in bilem. Auicenna autem lib. 3. fen. 13. tractatu 1. cap. 22. ad finem inquit, esse quosdam qui improbent pistacia & amygdalas, quorum verba non sunt audienda: cuius tamen assertionis nullam reddit rationem, quã mea sententia facile fuerat reddidisse, nempe amygdalas & pistacia conuenire, cũ vtraque abstergant calefaciant. Gal. 2. de aliment. facul. cap. proprio particulatim scribit, pistacia habere qualitatem aromaticam, subamaram, & subastringentem, roborare epar, & ad succos in ipsius viis infarctos purgandos esse vtilia. Ac sane mirum est, de Alexandro qui ea improbauerit in curanda calida iecoris intemperie, & ea quoque voluerit improbare in curanda frigida: namque contrarii morbi contraria omnino postulant remedia. Porro interna medicamenta accommodata ad tollendam frigidam iecoris intemperiem, multa habentur apud Gal. 8. de med. secundum locos, quæ vnusquisque potest videre: sunt simplicia, & familiaria cortices citri, eryngia condita, gingiber, cinnamomũ, & his similia.

Composita sunt, conserua betonicæ, agrimoniæ, absinthij, aromaticum rosatum, diacyminum, Diambra, Diamoschum, trochisci de rhabarbaro, de eupatorio, & alia propemodum infinita. Apud Arabes sunt duo medicamenta maxime laudanda, Diacurcuma, & Dialacca, quæ describuntur a Mesue, & Rhasi, in præsenti loco. Sed inter cætera omnia in curanda frigida iecoris intemperie, atque illius imbecillitate, quæ maiori ex parte consueuit, ex hoc morbo originem habere, est præstantissimum id medicamentum, cuius auctorem Galen. 8. de med. secundum locos facit Andromachum quod confectio Cyphoides appellatur, ab Arabibus, & quibusdam recentioribus, electuarium de passulis, & de vino dicitur, quod quidem recipit plura aromata, passulas, terebinthinam, mel, vinum; quamobrem abstergit calefacit, resistit putredini, & in summa, habet insignem, & peculiarem prærogatiuam. Hoc tempore conficitur huiusmodi medicamentum vel in forma trochiscorum, vel in forma electuarii, cum melle, vel tandem cum saccharo in rotulis, vt nos facere consueuimus.

℞ *Trochiscorum cypheos.* ℥ j.

Cum aqua agrimoniæ fiant pilulæ tres, quæ summo mane exhibeantur, ex cochleari alicuius vini generosi.

Verum nec sunt prætermittenda magna antidota, Mithridatum, & Theriaca, quæ omnium consensu sunt opportunissima. Postremo cæteris non conferentibus præsidijs, nonnulli hoc tempore deueniunt ad decoctum ligni sancti, vel alterius, quod nominant Sassafras, & paucos ante annos cœpit administrari, necnon ad potum aquarum thermalium, quæ quidem remedia non carent ratione, illud vtrumque decoctum manifeste calefacit & roborat iecur, ac longe magis si præparetur ex vino, vt nonnulli facere consueuerunt, de quo instituto alias tractabimus. Aquæ thermarum sint sulphureæ, vel nitrosæ, vt sunt nostræ Aponitanæ, vel illæ quas appellant dela Poreita.

Exterius sunt quamplurima, inunctiones ex oleo nardino, absinthii, liliorum alborum cum aromatibus, masttichino, & similibus; epithemata ex aquis calidioribus, absinthii, betonicæ, agrimoniæ, additis aromatibus, speciebus aromatici rosati, Diambræ, & similium. Emplastra fiant ex herbis calidis, & aromatibus, quę recipiunt absinthium, nardum, galbanum, mastichen, & alia id genus, quæ subigantur cum oleis paulo ante positis, ad formam emplastri. Atque hactenus de curanda frigida iecoria intemperie.

Sicca hepatis intemperies. In sicca primum lenienda est aluus per cassiam: si consentiant principes scopi, sanguis extrahatur, sed moderate: concoquatur materia, vt verisimile est, adusta, & melancholica, cum syrupo de fumo terræ simplicis, de endiuia, de cichorio: concocta purgetur cum sena, epithymo, confectione hamech. Vacuato corpore instituantur, & alimenta, & medicamenta alterantia, quæ possint humectare, sed tamen neque omni ex parte careant adstrictione, vt ptisana, carnes laudatæ, pisces saxatiles, lac, endiuia, lactuca, fructus, poma dulcia, vuæ bene maturæ, vinum oligophorum. Ad hanc intemperiem sunt accommodata pariter medicamenta humectantia, & quoquo modo roborantia: interius conserua rosarum, violarum, borraginis exterius oleum masttichinum, rosaceum, intercætera balneum aquę dulcis solet esse pręstantissimum, atque vt dicam vno verbo, ad hunc locum transferenda sunt quæcunque diximus de curanda intemperie sicca ventriculi.

Humida intęperies. Postremo in humida iecoris intemperie sint omnia siccantia, leniatur aluus per hieram, concoquatur materia per syrupos, siue decoctis de betonica, de mentha, de agrimonia, melle rosato: concocta vacuanda est per hieram, non modo simplicem, sed etiam compositam, ac potissimum per eam, quam hieram Pachii appellăt, aliter hieram diacolocynthidos. Alimēta habeant vim siccandi, qualia sunt salita, oliuæ, cappares: carnes assatę paucitas potus. Medicamenta tum interna tum externa habeant easdem vires, quorum materiam nobis possunt abunde suppeditare quæ dicta sunt de curanda humida intemperie ventriculi.

Sed antequam hanc partem finio, non sunt pretermittenda ea medicamenta, quæ ex proprietate substantię dicuntur iuuare ipsum epar, quorum illa est natura & vis, vt omnibus prosint intemperaturis, sicuti docet Galen. 8. de med. secundum locos: & cum plurima huiusmodi medicamenta ab Alex. & aliis soleant proferri, & laudari; nos duobus contenti erimus, quę in præsentia proponuntur, & probantur a Galen. alterum ex Asclepiade, & est caro cochlearum data ex vino, alterū ex propria sententia, & est hepar lupi, cuius vtriusque pręsidii præparationem, & vsum pręclare explicat Gal. qui scribit ad hunc modum. Videntur hęc medicamenta iuxta totam substantiam efficacia esse, non secundū vnam, aut alteram qualitatem, quale est lupinum iecur, cuius abunde experimentum habemus. Vsus autem ipsius consimilis cochleis est, teritur enim exacte, & datur ℨj. cum vino aliquo dulci, benigna enim hæc sunt visceri, ipsum nutrire potentia, & media iuxta calidi, & frigidi oppositionem, & propterea talia pharmaca omnibus intemperaturis videntur conuenire, atque ex proprietate substantię commoditatem de se exhibent vt neque calidas, neque frigidas intēperies lædāt. Hæc Gal. qui de cochleis non ita plane loquitur, sicut de epate lupi. Sed cum scribat vsum illarum esse similem vsui iecoris lupini, verisimile est eas primum fore coquendas, deinde terendas, siquidem crudę vix possunt conteri. Nonnulli hoc tempore conficiunt, aquam ex cochleis, vt ignis destillatam, qua ad refrigerandum, & roborandum iecur, remittendumque æstum totius corporis, ad tollendam sitim, & ad alios vsus familiariter vtuntur. *Caro cochlearum. Hepar lupinum.*

Porro de epate lupi videtur esse in Galen. apparens quædam repugnantia, in præsenti enim loco testatur, se habere abunde experimentum quod prosit iecori: 11. vero de simp. med. facult. cap. proprio scribit, sæpenumero se iecur lupi [illegible] indidisse in medicamentum epaticum, quod conficitur ex eupatorio, nec tamē comperisse aliquid mentione dignum illud præstitisse, in comparatione ad alterum, quod sine eo confici consueuerat. Iulius Alexandrinus Germanus, vir doctissimus, & omni vera laude cumulatus, cui omnes studiosi plurimum habent, cum aliis nominibus, tum maxime, quod pro Galeno aduersus nouatores multa præclare scripserit, hanc repugnantiam soluit hunc in modum: Iecur lupinum permixtum aliis medicamentis, quę agunt manifestis qualitatibus, quale est illud ex eupatorio, nihil iecori prodesse, cum potius tota substantia, ac latente proprietate suam perficiat operationem, quam alioqui perficit quotiescunque solum, & sine mistione medicamentorum aliorum exhibetur. Sed forte hæc responsio contradictionem non tollit. nam tametsi verum est, iecur lupinum, cum sit medium iuxta oppositionem calidi, & frigidi, non posse iuuare operans aliorum medicamentorum, quę manifestis agunt qualitatibus, tamen contra nihil videtur esse impedimento, quo minus illud quoque aliis permixtum medicamentis, sua totius substantię proprietate possit prodesse, siquidem nulla videtur esse ratio, quamobrem cętera medicamenta illi permixta, hanc suam vim, & latentem proprietatem possint auferre, huius quidem rei non desunt exempla apud Galenum, quale est illud cancrorum fluuialium, cuius cinerem, scribit 11. de simplicibus medicamentis, substantię proprietate esse pręstantem, in his qui a rabiente cane sunt morsi, partim solum, partim cum gentiana, & thure, multo pręstantiorem. Itaque cancri fluuiales etsi iuuant a proprietate substantiæ, tamen iuuant, & soli, & simul cum aliis medicamentis. Quare mea sententia longe magis accommodata est altera eiusdem Alexandrini responsio, nem

pe

pe Galenum sentire aliter in libris de simpl. med. facult. quam sentiat in lib. de compos. medicamentorum propterea quia libri de simplicibus, multo antea scripti fuerant, quam lib. de compos. med. vt ipse testatur 1. de comp. med. secundum genera, cap. 1. Etenim, sicuti idem scribit Gal. 9. de simp. med. & 1. de compos. med. secundum genera, cap. 16. cum facultates medicamentorum, quæ proprietate totius substantiæ agunt, a methodo ac ratione sint alienæ, & per solam experientiam cognoscantur, facile fieri potuit, vt vir in conquirendis medicamentis eorumque facultatibus omnium diligentissimus, posteriore tempore expertus fuerit, & iecur lupinum, & alia medicamenta, quæ priori tempore ignorauerat.

CAPVT XII.

De Obstructione Hepatis.

RHases quidem non tractat separatim de obstructione iecoris, attamen cum morbus sit longe maximi momenti, frequentissimus, & ex quo alii multi, & difficiles morbi solent oriri, nullo modo a nobis erit prætermittendus. Quare in hoc graui morbo tractabimus, pro nostro instituto, primo de essentia: secundo de differentiis: tertio de signis: ac postremo de curatione.

Locus affectus quis. Quid sit obstructio iecoris, quam alii opilationem, alii obturationem vocant, ex ipso nomine constat, quippe illius meatus, & cauitates naturales redduntur angustiores, replentur, & occluduntur præter naturæ institutum. Sed cum iecur constet ex multis partibus, quæritur id primum, in quanam parte fiant obstructiones? Respondent nonnulli, & inter cæteros Auic. lib. 3. fen. 14. tractatu 2. initio 4. cap. quod obstructiones fiant in cunctis partibus, & in propria substantia iecoris: quæ opinio mea sententia est falsa, namque vere, & proprie fiunt obstructiones tantummodo in vasis ipsius iecoris, siquidem cauitates in substantia visceris non sunt huiusmodi, vt possint obstrui, cum reperiantur in ipso spatia quædam, veluti in reliquis partibus, vix sensibilia, ac tantum ratione contemplabilia, quæ si repleantur præter naturam, minime obstructiones, sed potius tumores efficiuntur: quæ doctrina est Galen. in lib. de consti. artis medicæ, cap. 17. nec non lib. de causis, & differ. morborum, vtrobique cap. 17.

Itaque obstructio iecoris est vnus morborum instrumentalium in cauitate, in quo illa vasa quæ debent aperta esse, occluduntur, & impediuntur. Quo quidem genere morbi iecur potissimum ac frequentissime solet laborare, propter duas causas, positas a Galen. loco citato de constitut. artis medicæ, cap. 17. alteram propter illius constitutionem: alteram propter illius actionem. Namque ex vna parte cum multæ sint, & quidem angustissimæ venæ in iecore, cum aliis in partibus, tum maxime vbi illæ deductæ a vena Portæ committuntur cum osculis venæ cauæ, quæ sunt adeo parua, & ex illa, vt sensum lateant: ex altera vero parte, cum alimentum ex ventriculo sursum ad locum vnum afferatur, quem propterea portas nominant, ea similitudine, quod sicuti ciuitatem quia non potest ingredi, nisi per portas transeat, ita alimentum nequeat in iecur penetrare, nisi primum ad eum locum peruenerit, atque ex eo loco in simas partes iecoris distribuatur, ac postea per ea quæ diximus, tenuissima vasa in totam partem gibbam transfundatur, nulli mirum debet videri, si hoc viscus, & propter vasorum angustiam, & propter copiam permeantis substantiæ, facile, & frequenter solet obstructionibus laborare. Non ingredior eam disputationem, vtrum materia obstruens sit morbus, atque ipsamet obstructio, an magis causa morbi: & si fuerit causa morbi, an sit efficiens, vel materialis, de qua recentiores magnopere litigant, cum sit altioris cuiusdam, & subtilioris inquisitionis, quæ nihil ad nos modo pertinet. Illud nobis esto satis, obstructionem iecoris esse morbum instrumentalem in cauitate, in qua venæ potissimum, ac cætera vasa huius visceris implentur, & occluduntur, adeo, vt illarum via libera, & transitus impediatur.

Cæterum cum meatus, & cauitates nostri corporis multis rationibus lædantur, & obstruantur, de quibus sermonem habet Galenus lib. de causis, & differentiis morborum vtrobique, c. 7. nos in præsentia de vna iecoris obstructione sermonem instituimus, quatenus illa ex multis, vel crassis, & viscidis humoribus fieri solet, vt posterius monstrabimus.

Differentiæ huius morbi sunt plurimæ, ab intenso, & remisso, a tempore, a coniunctis, & aliæ quæ habent eandem rationem, de quibus non semel diximus: verum differentiæ principales sunt duæ: altera a parte laborante, secundum quam dicimus, vel partem iecoris cauam, vel gibbam, vel simul vtramque obstructam esse: altera a causis, de quibus paulo diligentius, & longius agendum est. Galenus cap. 94. artis med. ponit vnam tantummodo causam obstructionis, lentos, & crassos humores, quam repetit 11. metho. in lib. de constit. artis medicæ, & aliis locis: sed aliquando addit secundam, 8. method. capite quarto, nempe humorum copiam: Cernimus, ille inquit, etiam quod multum est, cum simul totum confluit, obstruendo hærere infigique, non minus quam ea quæ glutinosa sunt, & crassa, & si per meatus angustos est transitus, multo profecto magis retineri, quod nonnunquam euenit in turba hominum, qui affatim simul irruentes in angustam viam, sibi mutuo sunt impedimento, vt nemo possit transire. *Differentia.* *Causæ.* Altimarus ex sententia Galeni 5. de locis affectis, initio cap. 7. addit ternam causam obstructionis iecoris. vaporosum spiritum conclusum, cui non pateat exitus: verum si diligenter considerentur verba Galeni, illa docent quidem huiusmodi spiritum facere distentionem iecoris, sed minime obstructionem, quam speciatim scribit fieri a crassis, & viscidis humoribus in extremis partibus vasorum, quæ ex vena caua oriuntur: etenim Galenus hoc loco docebat, iecur perinde ac cæteras partes laborare duplici genere morbi, quorum vnus est sola intemperies præter naturam, citra tumorem: alter vero intemperies cum aliquo tumore, qualis est phlegmone, erisipelas, scirrhus, flatulentæ distentiones, ac postremo obstructione facta a crassis, & viscidis humoribus, Itaque apud Galenum duæ tantummodo sunt causæ obstructionis iecoris, sicuti, & reliquarum partium: altera multitudo: altera qualitas humorum, qui nimirum, aut lenti aut crassi fuerint: quæ clara est sententia Galeni cum aliis locis, tum præcipue 10. metho. cap. 2. Cæterum cum hæ causæ sint proximæ, atque, vt nonnulli vocant, continentes, nec desint aliæ magis remotæ, quæ scilicet, vel copiam, vel malam qualitatem humorum possunt generare: hæ vero sunt duplices, aliæ internæ, aliæ externæ. Interna causa est mala constitutio iecoris, ventriculi, ac cæterarum partium, propter quas possunt generari tales humores, quales diximus esse propriam causam obstructionum. *Causæ internæ.* Externæ autem causæ in communi victus ratione comprehendi possunt: itaque alimenta suapte natura crassi succi, qualia sunt panis absque fermento, placentæ ex butyro, & omnia quę pasta fieri solent, legumina prope omnia, carnes boum, porcorum, ouium, caseus, lac, & quęcunque ex caseo, & lacte conficiuntur, pisces, ostreę, anguillę, vina dulcia, nigra, crassa, bene colorata, & alia id genus, inter statuendę sunt causę obstructionis iecoris, ad hunc modum balnei administratio, vehemens exercitium, studia literarum, venus, si fiant importune, quod potissimum contingit si statim fiant post sumpta alimenta, quo tempore ventriculus, *Externæ.*

& venæ omnes repletæ sunt humore crudo, ante commodum tempus illo attracto in venas, facile possunt obstructiones efficere, & fouere: quarum omnium causarum meminit Galenus lib. 2. 5. & 6. de tuenda valetudine, & lib. de cibis boni, & mali succi, & aliis locis.

Signa. Post essentiam, & differentias sequuntur signa, & illa primum quæ generaliter demonstrant obstructionem iecoris, de quibus sermonem habet Galenus 6. de tuenda valetudine, cap. 4. de cibis boni, & mali succi, cap. 3. nec non 5. de locis affectis, cap. 7. quorum summa talis est: qui iecoris obstructione laborant, primum in dextro hypochondrio sensum quendam, & veluti pondus percipiunt, presertim vero cum spiritum vehementer attrahunt, quod fortasse prouenit propter eam causam, quoniam in vehementi respiratione septum transuersum sursum ascendens, sursum trahit ipsum iecur, quod illi annexum est, ex quo fit, vt iecur magis graue videatur, cum sit quodammodo suspensum, & refertum multis, & crassis humoribus. Quod si preterea flatuosus quispiam spiritus in iecore sit interclusus, qui nequeat erumpere, tensio quoque percipitur in eodem hypochondrio, ex quo deinceps, præter sensum ponderis dolor aliquando acutus potest concitari, vt notat Galenus 7. aphor. com. 52. cum alioqui iecoris obstructiones non habeant insignem adiunctum dolorem, qui si modo adest, potius grauatiuus est, quam acutus. Epar, inquit Galenus loco citato; dolet propter obstructionem, sed mediocriter, & cum quodam sensu potius ponderis, quam vehementis doloris. at vehemens dolor fit propter flatuosum spiritum aut inflammationem, quæ vel est maxima vel suppurat. Preterea habent pulsus inæquales, præcipue secundum magnitudinem, & paruitatem, vehementiam, & debilitatem, quod signum commune est obstructioni omnium membrorum principalium, vt docet Galen. 1. ad Glauconem, cap. 14. in fine: itaque fiunt pulsus nunc parui, & languidi, nunc magni, & vehementes, quandoque etiam si res sit grauior, intermittentes. Obstructionibus iecoris non est necessario coniuncta febris, cum obstructio sit morbus frigidus, & maiori ex parte ex frigida materia ortum habeat: quare nisi putrescant humores, quod tamen facile euenit, cum nequeant diffl ari, nulla febris excitatur, & ita cum obstructione iecoris quandoque adest febris, & tunc calefacto viscere apparent quoque indicia caliditatis: quandoque nulla adest febris, in quo casu potius aderant signa frigiditatis, quam caliditatis.

Quo loco notanda est oscitantia Altimari, qui asserit ex sententia Gal. 8. de meth. c. 4. magnitudinem obstructionis discerni ex magnitudine febris, cum certissimũ sit, ingentem iecoris obstructionem sæpe fieri cum leni, imo vero nulla febre. Galenus autem eo loco loquitur non de iecoris, sed de cutis obstructione, & in hoc deceptus est Altimarus.

Hisce signis quæ colligimus ex variis Galeni locis, nonnulli addunt alia signa, ex colore totius corporis, ex lotio, excrementis alui, quæ cum non sint propria obstructioni, sed communia inflammationi, scirrho, & aliis morbis, iure possunt prætermitti: quare veniamus ad signa differentiarum.

Signa differentiarum. Si pars iecoris superior & gibba laboret obstructionibus, quæ sint aliquantisper insignes, ad tactum. & compressionem dextri hypochondrii, vtcunque percipitur quędam turgentia ac tensio, cum necessario iecur magis tumidum ac tensum reddatur, quam sit secundum naturam. At vero si obstructiones magis occupent partem cauam, vix manu ad tactum percipi potest, vel tensio, vel repletio, nisi forte obstructio, fuerit adeo magna, vt alteram quoque partem in consensum trahat: sed hanc ipsam differentiam licet ex aliis discernere, ac maxime ex alui excrementis: namque obstructa parte sima excrementa sunt plerumque humida, copiosa, instar cuiusdam sedimenti prisanę hordeaceæ, quod iecur chylum confectum in ventriculo nequeat ad se attrahere. Obstructa autem parte gibba, eadem excrementa sunt potius sicca, ac demum laborante vtraque parte, excrementa erunt varia, modo humida, modo sicca.

Vtrum autem obstructiones fiant ex multitudine, vel magis ex qualitate humorum, non difficile id potest cognosci ex colore, & habitu vniuersi corporis, nec non ex variis symptomatibus, quæ vel plenitudinem, vel cacochymiam solent demonstrare, de quibus sæpe diximus, quibus indiciis demum licet addere præcedentem victus rationem, ętatem, tempus anni, & alia eiusmodi.

Ante vero quam veniamus ad curationem, quod vnum restat, ne quis putet obstructionem iecoris rem esse parui momenti, Galenum audiamus, qui in libro de cibis boni, & mali succi, cap. 2. refert varia incommoda, & pericula, quæ hunc morbum solent comitari: *Incommoda obstructionis.* primum prohibetur distributio alimenti per totum corpus, ex quo illud non potest deinceps nutriri: secundo, necessario generatur collectio plenitudinis in venis mesenterii, & simarum partium iecoris, impedito enim transitu ipsi alimento, quo minus possit penetrare ad eas partes, ad quas pertinet illud generaliter distribuere, vt eiusmodi repletio generetur necesse est, in quo casu tertium periculum imminet, vt aut sequatur inflammatio partium, in quibus collectio facta fuerit, aut succedat putredo redundantium humorum: quandoquidem alterutrum sequi necesse est, nempe vt crudi crassique humores, vel concocti conuertantur in sanguinem, vel putrescant, sicuti reliquis quoque omnibus accidit, quæcunque locis calidis diutius moram trahunt. Hęc ex Galeno: quibus id generaliter licet addere, obstructionem iecoris, vt vulgo loquuntur, esse matrem fere omnium morborum, siquidem facile, & frequenter illam consequuntur febres, & illę quidem difficiles, & diuturnę, cacochymia, cachexia, hydrops, apostema, dolores colici, fluxiones alui, melancholia hypochondriaca, & alii id genus morbi propemodum innumerabiles. Sed ipsam curationem aggrediamur. *Curatio.* Galen. 8. meth. cap. 4. 11. metho. cap. 10. & 13. generaliter tractando rationem curandę obstructionis, duplicem facit illius considerationem, vnam quatenus facta est: alteram quatenus est futura: quare scribit, factam obstructionem curandam esse *ecfraxi*, quę nihil aliud est, vt ipse interpretatur locis citatis, nec non de simp. med. facultat. cap. 12. quam detersio, quæ impactos, & obstruentes humores remouet, ad quem modum inquit in arte med. cap. 94. obstructionem habere vnam intentionem morbo contrariam, nempe apertionem. Futuram autem obstructionem docet curandam esse vacuatione, attenuatione, detersione, grauiterque nos admonet, antequam administrentur medicamenta deobstruentia, quæ sunt accommodata ad tollendam factam obstructionem, vt perpetuo incipiamus a vacuatione illorum humorum, qui tanquam causę futurę obstructionis assidue confluunt ad partem obstructam, quod si aliter fiat, certum periculum imminere, vt obstructiones non solum non tollantur, sed etiam reddantur, & curatu difficiliores. Cum igitur nulli dubium esse possit quin obstructiones iecoris hac ipsa methodo curari debeant, due principales nobis sese offerunt curandi indicationes, altera, omnium primum vacuandi vniuersi corporis, altera, vtendi medicamentis deobstruentibus de quorum numero paulo post.

Sed hoc loco non est pretermittendum Galeni præceptum, quatenus pertinet ad vacuationem iecoris, cuius ille meminit in libello de constitutione artis medicę 17. nec non in arte medica, cap. 94. & aliis locis, quod nimirum si fuerit obstructa pars gibba, & superior iecoris, sumpta indicatione a natura loci affecti, qui ratione venę cauæ habet magnum consensum cum vasis vrinariis, opportune vacuari soleat

per

per ea medicamenta, quę prouocant lotium, dummodo multo vitioso humore nō sit referta, tunc enim per aluum & medicamenta deiectoria possunt vacuari, vt notauit Gal. 7. meth. cap. vlt. At vero si fuerit obstructa pars inferior & concaua, cōsentiente vena portę, quæ ab hac parte ortum ducit, cum intestinis longe commodior fuerit euacuatio per medicamenta purgātia per aluum.

Prognost. Vtrum possimus satisfacere propositis indicationibus, potissimum licet colligere ex differentiis sumptis ab intenso & remisso, à tempore, a coniunctis, & aliis id genus: siquidem pro comperto habendum est, obstructiones longe facilius curari, si fuerint leuiores, proximo tempore factę, in corpore robusto, ac sine febre, quam si fuerint validiores, antiquæ, in corpore debiliore, & non sine febre. ex quo Gal. scriptum reliquit in libello de constit. artis med. 17. obstructiones iecoris, antequam faciant altas radices, sola tenuante victus ratione; nec non tenuantibus quibusdam medicamentis, sine multo labore posse auferri: ubi vero fuerint multiplices & validiores, non solum tenuantibus alimentis & medicamentis, sed etiam vacuatione opus fore, illasque multo difficilius curari, adeo vt tandem si fuerint inueteratæ, & longiore tempore confirmatæ, nullam prope recipiant curationem. Hæc vera est ratio prognostici, vt id obiter uos moneam, quam possunt afferre, qui scribunt vel docent curationem morborum, quæ nimirum sumitur ex natura & differentiis morbi, de quo agitur: vnde ridendi sunt, qui conantur in singulis morbis certas & propria prędictiones inuenire; cum enim legitima & constans ratio prognostici tota pendeat ex comparatione virium cum morbo, cuius Gal. 10. & 1. ad Glauconem & frequenter meminit, vbi nullus est æger, adeoq; nulla virium cum morbo comparatio, certum est aliud nullum prognosticum posse fieri, præter id quod suggerit conditio & natura morbi, sicuti diximus. Sed redeo ad rem.

Pro absoluenda priori indicatione, quæ pertinet ad vacuationem totius corporis, primum quidem ad purganda illa excrementa, quæ continentur in ventriculo & primis viis, expedit lenire aluum leuiore aliquo medicamento, inter quæ hiera est præstantissima, vel sola ad ℥ j. quæ medicamenta erunt accommodata, si obstructiones fuerint ex humoribus lentis, crassis, & frigidis. Quod si vna cum obstructione appareat caliditas iecoris, poterit exhiberi cassia cum portiuncula specierum hierę. Lenita aluo consentientibus tribus principibus scopis, vena omnino secanda est, & ea quidem basilica dextri brachij, sanguisque mittendus ea mensura & quantitate quæ videbitur conuenire & plenitudini & habitui corporis, & reliquis scopis secundariis. quod quidem remedium censendum est non solum vtile, sed etiam necessarium pro perficienda generali corporis vacuatione, nec non pro reuellendo humore fluente ad partes obstructas, atque vt semel dicam pro aperienda via cæteris medicamentis, accommodatis ad tollendas obstructiones, quæ iam diximus sine huiusmodi communi prouidentia non posse tuto & vtiliter administrari. Et quanquam non ignoro plerosque hoc remedium improbare, & in obstructionibus iecoris, & in cæteris morbis, in quibus redundāt humores lenti, crassi & frigidi, tamen nolo in præsentia longius hanc difficultatem examinare, cum in animo habeam commodo tempore hoc ipsum argumentum iam perspicue & solide uobis explicare, vt facile deinceps possitis, & huic, & aliis aduersariorum cogitationibus respondere. Iam vobis sufficiat vnus locus valde notabilis 8. metho. cap. 4. in quo Gal. probat sectionem venæ citra vllam plenitudinem humorum, tametsi abundent humores crassi & frigidi; & ipsum corpus vere dici possit laborare cacochymia.

Lenita aluo, secta vena, ac minorata materia, quę superest, est concoquenda, ad quem vsum plurima sunt accommodata, tum simplicia, tum composita medicamenta, quos familiariter vtimur syrupis & decoctis, sicuti alij aquis stillatitiis, vel separatis, vel mistis. Primum vero incipiendum a leuioribus. quales sunt syrupi simplices de cichoreo, de soncho, de endiuia, de filice, acetosus, decocta cichorei, acetosæ, capillorum veneris, borraginis. Quod si vna iecur appareat frigidum, permiscenda erunt nonnulla calidiora, syrupus de agrimonia, de betonica, de fumo terræ, & similia.

Deinde si ita ferat occasio, progrediendum ad valentiora, qualia sunt syrupus de cichoreo sine rhabarbaro, & cum rhabarbaro, de endiuia gentilis, decocta agrimoniæ, hyssopi, chamæpityos, & similium.

Apparente concoctione purgetur noxia materia, sed cū medicamentis quoquo modo leuioribus, quoniam quę recipiunt scammonium, & alia id genus vehementiora, officiunt iecori, trahunt ad illud noua excrementa: quare optima sunt inter simplicia rhabarbarum, agaricus: inter composita pilulæ de tribus, cum rhabarbaro, de hiera cum agarico, syrupus rosaceus, vel mel rosaceum solutiuum, quod vtrumque propter rosas est familiare iecori, & alia huiusmodi. Quod si vna non satis fuerit purgatio, repetitis syrupis optimū fuerit purgationem quoque repetere.

Ex purgato corpore vniuerso, mox opportune deueniendum est ad ea medicamenta, quæ dicuntur habere peculiarem vim deobstruendi, quorum natura, quantum colligitur ex Galen 11. meth. cap. 10. 5. de simplic. med. facult. cap. 12. 6. de simp. med. facult. cap. de pæonia, & huiusmodi: primum debent esse ex genere medicamentorum abstergentium, ex quo opus est, vt non solum facultatibus, sed etiam modo substantiæ opponantur illis medicamentis, quæ à Gręcis emplastica dicuntur: hęc enim viscida sunt & omnino mordacitatis expertia, cum altera ex parte medicamenta deobstruentia debeant carere omni lentore, neque esse mordacitatis expertia. Sunt igitur, aut nitrosa, aut amara, aut acria, aut omnino tenuium partium: quod si demum parum quid habeant astringentis facultatis, ea longe euadunt tutiora, & præstantiora. Horum medicamentorum sylua est ingens, ac prope infinita, ex qua ea breui conabor seligere, quæ mihi videntur hoc tempore magis vsitata & efficacia. Quædam sunt simplicia, endiuia, intubus, cichoracea omnia, plantago, fumaria, ceterach, absinthium, betonica, chamædrys, chamępitys, radices, folia, & semina apii, petroselini, fœniculi, asparagi, cortices & radices lauri, & alia id genus, quę tamen, cum sint alia magis, alia minus calida, debent ita moderari & administrari, vel separatim, vel simul commixta, vt res ipsa, & affectio iecoris, vel calidior vel frigidior videbitur postulare. Nonnulli inter cętera omnia mirabiliter laudant lupulos atque eorum decoctum, moti fortasse auctoritate Mesue, qui hoc medicamentum ad multos vsus probat maximopere: sed cum nihil de eo, quod equidem inuenerim, Gal. Dioscor. aliique veteres auctores posteritatis memoriæ prodiderint, ego illo admodum timide vti soleo, qui libenter abstineo a medicamentis nouis, incertis, & quorum vires testimonio, & auctoritate veterum non sunt nobis manifestæ. Quædam autem sunt medicamenta composita, syrupi, de quibus iam diximus, confectiones diarhodon, diacyminum, diacalamenthum, throchisci de rosis, de agrimonia, de absynthio, de rhabarbaro, & alia, quorum non est vt longiorem catalogum faciamus. Sed tamen nolo prætermittere, quin proferam quoddam medicamentum ex radice cichorii & chamæpityos, quod est Gal. ex Archigene 8. de med. sec. locos, quo olim senior quidam medicus in obstructionibus iecoris familiariter & feliciter vti consueuerat.

Medicamenta deobstruentia hepar.

R *Radicum cichorij decoctarum* ℥ ij.
Chamæpityos ℥ j.
Spicæ nardi
Spicæ Celticæ
Asari ana ℥ ß.

Electuarium de obstruent.

Amig-

Amygdalarum amararum ℥ ſs.
Mellis quantum ſufficit. Miſce, & fiat electuarium.

quod ſi auferantur illa aromata, poterit etiam adminiſtrari in iecore calidiore.

Vſus. Hæc ſunt medicamenta accommodata, ad tollendas obſtructiones iecoris, in quorum vſu illud eſt maxime obſeruandum, vt opportune exhibeantur, quo nimirum tempore iam confectum ſit alimentũ, quod ex ventriculo in ipſum iecur digeritur, ac deinde tantum quoque temporis ſpatium inter ea atque alimenta poſterius aſſumenda interponatur, quantum ſatis fuerit, & ita probe concoquantur.

Diximus de omnibus medicamentis, tam internis, quam externis, accommodatis ad tollendas obſtructiones iecoris, quibus omnibus poſtremo debet accedere congrua victus ratio, adeo, vt ægri ex vna parte diligenter caueant ab iis omnibus alimentis, & potibus, quæ poſſunt gignere humores craſſos, lentos, viſcidos, & accommodatos ad efficiendas obſtructiones, de quibus iam diximus, tractantes de cauſis externis: ex altera vero aſſumant alimenta, quæ vim habeant incidendi, detergendi, extenuandi, vt ſunt amara, acria, acida, de qua quidem tenuante victus ratione Gal. accurate & diffuſe libellum ſcripſit, qui vnicuique ſatis eſſe poteſt: in ſumma panis probe confectus, elaboratus, mediocriter ſalitus, cui licet commode permiſcere, ſemina aniſorum, fœniculi, vel quid ſimile, carnes ſint probatæ, pulli gallinacei, perdices, turdi, & omnes aues montanæ, piſces ſaxatiles, fercula parata ex iure, ſaccharo, aceto, petroſelino: vinum ſit tenue, minime dulce, vel auſterum, quę pauca tanquam exempla ſufficiant, ad quæ cętera facile poſſunt referri.

Caſus. Quoniam vero hic morbus eſt maxime frequens, & longe maximi momenti, vt ordinatam, & accuratam illius curationem teneatis, ex noſtro inſtituto proponatur caſus, in quo quæ generaliter diximus, quantum licet ad particularem vſum referantur. Socrates annum agens 40. temperamenti calidi, & ſicci, tempore veris, tam duos menſes laboret obſtructione iecoris ſine febre: Socrati ante omnia lenıatur aluus cum caſſia & hiera, ſecundum hanc formam:

R *Floris caſſiæ nouiter extractæ* ℥ ß.
Specierum hieræ ſimplicis ℈ iij. M.

Altera ſequenti die Socrati ſanguinem detrahatis, ſecta vena iecoris, quam baſilicam appellant, circiter vncias decem. Tertia die inſtituatis ſyrupos, qui moderate poſſint refrigerare, aperire, & craſſam materiam concoquere.

R *Syrupi de endiuia*
De ſalice
Acetoſi ſimplicis ana ℥ ß.
Decoctionis cichorij
Acetoſæ
Agrimoniæ ana ℥ iiij. M.

Sumptis ſyrupis per 8. vel plures dies, apparente coctione in loiio tale exhibeatur medicamentum.

R *Rhabarbari electi* ℨ ij.
Spicæ gr. v Fiat infuſio in ſuprascripta decoctione per horas decem, & facta expreſſione, adde
Syrupi roſati ſolutiui ℥ iij. *Miſc. & fiat potio.*

Sin autem concoctio difficile & tarde appareat, ſicuti euenit ſæpenumero, uobis licebit repetere medicamentum leniens ſemel exhibitum, vel quid ſimile: & perpetuo debetis abſtinere à ſoluentibus medicamentis, niſi ducendi humores fuerint concocti: quam ſane purgandi rationem ad mentem Hippoc. & Gal. in priuatis lectionibus ſpero, me uobis vſque adeo plane & firmiter propoſiturum & confirmaturum, vt nullus de hac re locus dubitationi vobis in poſterum poſſit ſupereſſe.

Expurgato corpore vobis licet tuto aggredi ea medicamenta, quę maiorem vim habeant exobſtruendi, qualia ſunt trochiſci, ſyrupi compoſiti, & alia id genus.

R *Trochiſcorum de abſinthio*
De roſis ana ℨ ß.
Conſeruæ florum cichorij ℥ j.
Miſce ſi ut bol. qui poterunt quatuor vicibus exhiberi mane ante ſyrupum.

R *Syrupi de cichorea compoſiti ſine Rhabarbaro*
De Soncho
Acetoſi ſimp. ana ℥ ß.
Decoctionis fumi terræ
Cichorei
Agrimoniæ
Radicum petroſelini ana ℥ iiij. *Miſce pro ſyrupo.*

Poſt nonnullos dies, niſi Socrates vobis videatur exquiſite purgatus, alterum propinetis medicamentum:

R *Rhabarbari electi*
Agarici trochiſcati. ana ℨ j.
Fiat infuſio in decoctione agrimoniæ per horas decem tum facta expreſſione adde
Electuarij diaphænicon ℨ ij ß.
Mellis roſati ſolutiui. ℥ iij. *Miſce & fiat potio.*

Hoc demum tempore exhibeatis ea medicamenta, vel ſimplicia vel compoſita, cæteris omnibus efficaciora, quorum ſupra mentionem fecimus, inter quę ego ſamiliariter vti conſueui hoc electuario:

R *Radicum cichorei decoctarum* ℥ iiij.
Radicum chamæpityos ℥ ij.
Amygdalarum amararum ℥ ß.
Mellis quantum ſufficit. M.

In quorum quidem medicamentorum adminiſtratione tantum perſeuerandum eſt, quantum res ipſa videbitur poſtulare. Neque demum ſunt prætermittenda pro curando Socrate medicamenta externa, quorum iam ſuperius ſunt poſita varia exempla, neque eſt vt iis referendis maiorem temporis iacturam faciamus.

CAPVT XIII.

De Inflammatione Iecoris.

Tractaturi de iecoris inflammatione, ne verſemur in aliqua nominis ambiguitate, cum veteres Medici pluribus modis nomen inflammationis ſoleant uſurpare, quotiunque Gal. 2. ad Glauconem, cap. 1. & alias frequenter mentionem facit, nos in præſentia inflammationem intelligimus tumorem præter naturã, ex aliquo humore calidiore ortentem: in qua ſignificatione accipitur ab Hipp. Gal. & omnibus Medicis. Sæpenumero itaque iecur, ſicuti reliquæ partes noſtri corporis, eſt aptum, vt ſupra diximus, ad ſuſcipiendam inflammationẽ, de cuius generatione in vniuerſum præclare ſcribit Gal. 2. de diff. feb. cap. 11. qui aſſerit hunc morbum oriri ex calida fluxione, trãſmittente vna, vel pluribus partibus, vicinis aut remotis, ad ipſum iecur noxia excrementa, quę illud in tumorem attollunt, & inflammationem efficiunt.

Differ. Etſi vero differentię huius morbi plures poſſunt numerari, verumtamen duæ mihi videntur eſſe præcipuæ: altera quę ſumitur à varis partibus iecoris laborantibus: altera quę ſumitur ex materia diuerſorum humorum, ex quibus inflammatio originem habet, ſicuti diximus de obſtructione: quod tamen ita accipiendum eſt, ſicuti accipitur a Gal. 5. de loc. aff. cap. 7. qui cum doceat inflammationem poſſe oriri duntaxat, vel in

in partibus cauis, vel in gibbis iecoris, simul afferit, in neutra parte inflammationem exquisite distinctam posse consistere, vt altera integra, & omnis mali immunis conseruetur, propterea, quia visceris caro in cunctis partibus continua est, adeo vt necesse sit eas quoquo modo in affectibus sibi mutuo conuenire. Sed & illud non est prætermittendum, quod idem scribit Gal. 13. metho. cap. 14. in fine: caua iecoris parte laborante inflammatione, protinus fore necesse, vt simul venæ, quæ sunt in mesenterio, inflammatione laborent, quando illæ omnes originem ducunt ex ea vena, quæ ad portam pertinet. Postremo, & id pertinet ad hanc differentiam, nempe carnosam iecoris partem atque illius substantiam corripi interdum inflammatione, interdum vero magis membranam laborare, quæ illud circundat, & vestit: quod neque a Gal. prætermissum est 6. aph. com. 5. nec non 7. aphor. com. 45.

Quatenus autem pertinet ad aliam differentiam, quam præbet materia diuersorum humorum, qui efficiunt inflammationem, tametsi non debet negari, quin iecoris inflammatio fieri possit ex quouis humore, mixto simul cum sanguine, tamen dicit Gal. 6. de med. secundum locos, c. 1. & vltimo, hunc morbum præcipue ac maxima ex parte fieri, vel ex sanguine calidiore vel ex bile, quandoquidem reliqui duo humores magis sunt apti ad generandos alios humores, quam inflammationem.

Signa. Signa indicantia inflammationem iecoris, alia sunt communia, alia propria, quæ præcipue sumuntur ex Gal. in 5. de loc. aff. cap. 7. Inter signa communia primo percipitur grauitas in dextro hypochondrio, quandoque vero, & dolor, qui peruenit ad costas spurias, quibus iecur quibusdam internis vinculis alligatur, vt dicit Gal. 4. de vsu partium, cap. 14. quæ quidem vincula inflammata distendunt, & dolorem pariunt: quam colligantiam tamen dicit Gal. non reperiri in cunctis hominibus, sicuti neque in cunctis animantibus, vt propterea neque in omnibus hic costarum dolor percipiatur. Præterea iecoris inflammationem necessario sequitur febris, & propter dignitatem partis, & propter maximum illius consensum corde: quæ quidem febris, vt dicit Gal. 1. aphor. com. 12. solet habere nonnullas accessiones quotidie, & noctu potius quam interdiu, sicuti in pleuritide, & phrenitide accessiones magna ex parte fiunt per tertiam diem, neque tamen perpetuo eandem seruant rationem, namque vt dicit Galen. 2. prorrhet. com. 21. Febris quandoque est maligna, quandoque acuta, sed non maligna, quandoque vero nec maligna neque acuta: quæ sane diuersitas solet consequi diuersam conditionem, & magnitudinem inflammationis: etenim cum inflammationum magnitudinem perpetuo febris ex proportione sequatur, sicuti non perpetuo necesse est iecur valenter inflammari, sed modo remissius, modo intensius, ita non semper necessario febris, sequitur maligna, vel acuta, sed ad proportionem inflammationis. His accedit aliqua difficultas spirandi, siquidem propter consensum septi transuersi, vt dicit Galenus libello de vtilitate respirationis, cap. 4. ægri coguntur paruam, & frequentem respirationem facere. Lotia sunt flaua, quandoque lutida, interdum nigra, propter maiorem, vel minorem caliditatem, & inflammationem, pulsus est durus, tensus, & inæqualis, veluti qui serrinus dicitur, vt ait Galen. 4. de causis pulsuum, cap. 7. & 1. de præsagio ex pulsibus, cap. 4. sed tamen pulsus est minus, durus, & inæqualis, quam sit in pleuritide, quam pleura sit pars neruosior, & suapte natura tensa: præterea est magnus, velox, & frequens. Demum vero, vt dicit Gal. 5. de loc. aff. cap. 7. cum inflammatione iecoris hæc fere coniunguntur symptomata, exigua tussis, linguæ color per initia rubei, deinde niger, ingens fastidium cibi, exhausta sitis, vomitus quidam tum sinceræ bilis, tum eius quæ vitellina dicitur, postea vero nonnunquam arugi nosæ, alius quoque illis astringitur, nisi cum iecoris imbecillitate inflammationem fieri contingat: nam tunc deiiciuntur excrementa liquidiora, & quandoque similia loturæ carnis: alioqui enim propter nimiam visceris caliditatem sicca deiiciuntur, quæ σκληρά τὰ ὑ græce appellantur, quod notauit Gal. 4. de ratione victus morborum acutorum, com. 17. Atque hæc fere videntur esse indicia, quæ generaliter iecoris inflammationem solent demonstrare.

Signa diagnostica. Sed antequam accedamus ad signa differentiarum, non fuerit alienum ab instituto nostro, & a vestra vtilitate, si nonnulla proferantur indicia, quibus sciatis distinguere inflammationem iecoris ab inflammatione aliarum diuersarum partium, quæ, & propter vicinitatem, & propter similia symptomata non ita facile discernuntur, quin medici alterum morbum pro altero accipientes decipiantur. Sæpenumero vna est inflammatio musculorum abdominis, intra quos, vt scitis, iecur sub peritonæo positum est. Gal. ergo loco citato 1. de loc. affect. docet ea signa, quibus huiusmodi partium inflammationem discernere possitis: primum quidem ex positu, & figura: namque inflammato iecore, si musculi manibus tractentur, & quatenus fieri potest, attollantur, & suspendantur, manifeste profundior tumor deprehenditur, & ille quidem quasi in vnum collectus, & circumscriptus, pro forma ipsius iecoris laborantis: siquidem omnis inflammatio suscipit formam particulæ cuius est inflammatio: inflammatis autem musculis, vel ad locum tactum, quasi in summa cute, protinus percipitur, & dolor, & tumor, ac si animus diligenter attendatur, talis fuerit signa inflammationis, qualem habent musculi laborantes: hoc ipsum demonstrant cum alia, tum maxime color totius corporis: ad quem modum Gal. deprehendit Sicilianum quendam nullo iecoris morbo laborare, sed tantummodo abscessu in profundis musculis, præter sententiam aliorum medicorum: huius ægroti historiam recitat 5. de loc. affect. cap vltimo: sed febris quoque huiusmodi morborum differentiam satis potest demonstrare, cum certum sit perpetuo, longe maiorem febrē excitari in iecoris, quam musculorum inflammatione: immo vero non modo febrem, sed etiam cuncta symptomata, quę supra fuere posita, semper esse vehementiora, & maioris momenti: namque vt dicit Gal. 1. prognost. com. 30. si musculi inflammatione laborant, inferre mortem non possunt, nisi raro, aut propter magnitudinem insignem inflammationis, aut propter virium debilitatem, aut quia vel medici, vel ægrotantes aliquem committant errorem.

Signa distinguētia pleuritidē ab inflammatione iecoris. Altera est inflammatio membranę succingentis costas, quam pleuritim appellant, quę itidem pars proxima est ipsi iecori, & habet symptomata vsq; adeo similia symptomatibus inflammationis iecoris, vt frequenter Medici alteram pro altera soleant accipere: sicuti euenit Glauconi Philos. & medico Siculo, qui laborans inflammatione iecoris, putabat se laborare pleuritide: cuius elegantem historiam recitat Gal. 5. de lo. aff. ad finem. At vero idem Gal. hanc rationem quoque discernendi hos duos affectus nos docet pręclarissime 2. de loc. aff. c. 9. Esto ille inquit, vt quispiam inter respirandum in spuriarum costarum loco doleat, hunc certe ea eo dolore pleuriticum esse non debemus, suspicari, sed in primis decet considerare, num tussiendo aliquid expuatur: enim si fuerit coloratum, non temere pleuritidis facit suspicionem: quod si vero tussiendo nihil omnino expuat, fieri sane potest, vt ita quoque sit pleuriticus, vbi nimirum inflammatio fuerit cruda, & constricta, adeo vt ab ea nihil refudet, quod eici potest, quali inflammatione multos dies laborabat Anaxion, cuius ex Hipp. meminit Gal. 1. de crisibus c. 18. Cęterum fieri potest, vt dolor quoque in spuriarum costarum loco exoriatur propter iecoris inflammationem, intentis vtdel. internis quibusdam vinculis, quibus nonnullorum iecur costis spuriis alligatur vt supra diximus. Primum vero indicium, quo alteram inflammationem ab altera discernere possimus, Galeno sumitur ex pulsu: namque ille non est similis vtro-

vtrobique, quia tametsi in vtroque, morbo pulsus est durus, & serrinus, tamen certum est, illum minorem duritiem habere in inflammatione iecoris, quam pleuritide, propter varietatem partium inflammatarum. Secundum sumitur indicium ex excrementis, quæ deiiciuntur per aluum, siquidem in inflammatione iecoris deiiciuntur excrementa similia loturæ carnis nuper mactatæ, etsi non semper sunt eiusmodi, sed in his dumtaxat magis, quæ propriè iecoraria dicuntur, vel hepatica: quamobrem in iis inflammationibus iecoris, in quibus per aluum nihil excernitur, optimum fuerit manibus dextrum hypochondrium explorare: nam si in eo tumor esse deprehendatur, certissimum erit inflammationis indicium: quod si nullus tumor inueniatur, nec sic quidem desistendum est, cum fieri possit, vt sit inflammatio in sola concaua iecoris parte, in qua nullus tactui tumor potest occurrere: nec non, vt inflammatio sit in gibbis partibus at vero non omnibus sed iis duntaxat, quæ a costis spuriis conteguntur, itaque Gal. consilio laborantē admonere oportet, vt maxime respiret, illumque interrogare, an grauitatem aliquam sentiat, aut a superioribus partibus suspensam, aut vicinis incumbentem, id quod propter causas iam expositas solet iis contingere, qui iecoris inflammatione laborant. Ad summam concludit Galen. præcipuum indicium hac in re pulsum esse, & qui fallere non potest, progressu autem temporis, & reliqua symptomata posse aliquid firmi significare. Nam vbi iecur inflammatione laborat, contingit, & linguæ, & totius corporis colorem immutari, sicuti rursus in pleuritide contingit tussim crescere, atque eo tempore omnino apparere aliqua, quæ per tussim eiciuntur. Hunc locum tractaui paulo longius, quod ille mihi videatur non solum diligenter monstrare differentiam harum duarum inflammationum, sed etiam posse maximam lucem afferre huic toti tractationi. Venio ad signa differentiarum.

Signa alias

Diximus præcipuas differentias inflammationis iecoris sumi, vel ea parte laborante, vel ex natura humoris efficientis inflammationem, itaque si carnosa pars iecoris inflammatione laboret, auctore Gal. 6. aphor. com. 5. dolor quidā obtusus, & grauis, ac veluti quoddam pondus in ea parte percipitur; sin autem tunica iecori circundata, vel vasa laborent, tunc dolor sit potius acutus; præterea si inflammatio simam iecoris partem obtineat, ex 5. de locis affect. ad finem, primum manibus facilius percipitur, præsertim si fuerit insignis, atque abdomen suapte natura extenuatum, quod etiam ex morbo solet extenuari: deinde maior ex hac parte est dolor, qui spirando percipitur, magisq; ad dextrum ascendit iugulum, vt quandoque id, nempe in magna iecoris inflammatione, detrahi videatur, quod euenit propter viciniatem, & cōsensum septi transuersi, & totius thoracis. Sin vero inflammatio cauam iecoris partem afficiat, hæc manibus deprehendi non potest, & quemadmodum pars gibba magis consentit ipsi pectori, ita concaua, & propter vicinitatem, & propter communicantiam venæ portæ, magis consentit ventriculo: quocirca ille consueuit insigniter laborare siti, nausea, cibi fastidio, vomitu, singultu, & aliis prauis symptomatibus. Quatenus autem pertinet ad alteram differentiam humoris efficientis inflammationem, hic, vt diximus, fere est duplex, vel sanguis, vel flaua bilis, & quanquam signa vtriusq; sint prope eadem tamen sciendum est, symptomata longe fieri vehementiora, & deteriora ex bile, quam ex sanguine, cum enim tunc inflammatio quodammodo degeneret ad naturam erysipelatis, febris excitatur ardentissima, qualis ea est, quæ Latinis ardens dicitur, quam perpetuo solent comitari ingens sitis, summa caliditas, maxima inappetentia, & alia huiusmodi, quæ ex bile solent procreari: sic lotia erunt insigniter flaua, quandoque etiam nigra: excrementa alui erunt sinceriora, præcesserunt quæ copiam bilis potuerunt efficere. Altera autem ex parte si inflammatio oriatur ex sanguine, & febris, & dolor, & omnia symptomata erunt leuiora, & minus acuta, sicuti hic humor altero est benignior, & minus periculosus. Veniamus ad curationem.

Curatio.

In qualibet inflammatione, quæ est morbus in intemperie cum materia, vnica est indicatio, nempe vacuandi materiam, quæ in ea continetur: hæc autem potest vacuari dupliciter, vno modo si retrocedat: altero per patientem particulam: retrocedet autem materia vel impulsa, vel attracta, vel transmissa: vel vno aliquo, vel omnibus ex his modis: per locum uero patientem euacuabit partim quidem manifeste, & sensibiliter, partim latenter, & insensibiliter. Itaq; si vniuersum corpus plenum fuerit, quam conueniat, non oportet per patientem locum vacuare: nam si scarificationibus vel aliis remediis conabimur sensibiliter vacuare, ratione caciati doloris plus trahemus ad partem affectam: quod si medicamentis calefacientibus velimus eandem materiam digerere, propter calorem periculum est ne plus in partem trahatur quam digeratur: sin autem in eo laboremus, vt id quod influit rursum retrocedat, non quicquam recipiet quod plenum fuerit corpus: quocirca necesse est vacuare totum corpus, aut retrahere omnino in alias partes quod influit in patientem locum: demum vbi hoc factum sit, oportet primum repellere ex parte inflammata, deinde accedere ad resoluendum quæ supersunt. Hæc præclariss. est doctrina Gal. ac meth. curandi omnes inflammationes c. 9. 5. artis med. quam si velimus accommodare ad nostram iecoris inflammationem, ita habendum est: etenim 1. nobis sese offert indicatio vacuandi vniuersi corporis. 2. repellendi materiam fluentem adhuc 3. vacuandi manifeste ac sensibiliter materiam contentam in iecore, si fuerit in parte caua; per aluum; si in gibba, per lotium. 4. & vltima dissoluendi insensibiliter si quę remanent, & occasio ita postulat. Verum vero his indicationibus satisfacere possim illud 1. sciatis, omnes inflammationes partium principalium, quales sunt pleura, pulmo ventriculus, iecur, reponi ab omnibus, inter morbos valde acutos, & periculosos, de quibus dicit Galen. 10. meth. c. 5. quod morbi feræ esse consueuerunt, non modo in his, qui habent vires debiles, sed etiam in illis, qui habent vires robustas; atque vnicam spem salutis in vno robore virium consistere, quia necesse est alterutrum, aut nutriendo ægrotum, inflammationem augeri, aut non nutriendo vires adhuc magis reddi imbecillas. Quærunt nonnulli hoc loco, vtra sit periculosior inflammatio iecoris, cauæne an gibbæ partis? Quibus respondet Galen. 6. epi. sec. 7. 14. nec non Au. 3. canonis fen. 14. tracta. 5. c. 1. omnino deteriorem esse inflammationem partis gibbæ, quam cauæ, cum illa certe, & propter rationem venæ, cauæ, qua distribuitur sanguis toti corpori, & propter consensum septi transuersi, cordis, & propter alias causas, sit altera parte concaua nobilior atq; vt diximus, afferat perpetuo maiora, & deteriora symptomata. Iecoris, inquit Gal. pars conuexa longe concaua est periculosior: & nonnulli hanc partem inter superiores totius corporis partes, sicuti ventriculum, & alias, reponere consueuerunt. Itaque in vniuersum quęlibet iecoris inflammatio est morbus valde acutus, & periculosus, ac nisi vires sint valde robustæ, plane lethalis, quod si non mortem, tamen alia mala grauissima solet afferre: & inter cętera dicit Gal. 1. de diff. feb. c. 9. 10. meth. 8. 5. de locis affec. cap. 7. huiusmodi inflammationibus aliquando febrem hecticam, & marasmum succedere consueuisse. Quod si tandem iecoris inflammatio debet feliciter solui, & iudicari, illud fieri solet Gal. auctore 3. de crisibus cap. 3. tribus potissimum m[illegible] excretionibus: si pars gibba laboret pro fluxu sanguinis ē naribus sudoribus bonis, & multis vrinis: sin autem pars caua sit male affecta, deiectionibus biliosis, & sudoribus nonnunquam etiam vomitibus. Ea quo elicitus errorem cum aliorum, tum maxime Auic. qui 5. canonis fen. 14. tractat. 3. c. 4. ad finem generaliter pronun-

Indicationes.

Prognostic.

Error Auicen.

nunciat, solutionem ventris associatam apostemati iecoris, esse perpetuo malam : de quo quidem errore Gal. iam diu reprehendit auctorem lib. prorrhetcor. qui item scripserat indefinite lib. 2. 58. Cum ardente febre si aluus profluxerit, pernitiosum : qui Galen. docet huiusmodi præcepta sine aliqua limitatione, ab omni ratione, & sana doctrina esse aliena : cum enim in quouis morbo aluus profluens sine signis coctionis nihil proficiat, sæpe etiam noxam afferat, post coctionem vero semper iuuet, ac potissimum si noxius humor euacuetur, si æger post vacuationem melius habeat, si vacuatio fuerit in die critica, satis potest intelligi, sententia Auic. ac cæterorum omnium esse falsam, quicunque sine limitatione asserunt, fluentem aluum, vel iuuare, vel nocere. Itaque hoc ipsum cum Gal. nobis licet statuere de inflammatione iecoris, in qua si aluus profluat post coctionem, tantum abest vt eiusmodi vacuatio sit symptomatica, & mortalis, vt contra potius sit critica: & salutaris: id quod potest confirmari adhuc auctoritate atque exemplo Galen. q. 13. metho. c. 15. in declinatione morbi probat epithymū, polypodium, cortices radicum hellebori nigri, vt videbimus paulo post. Sed fortasse nimium digressi ad institutam curationem reuertamur.

Curatio. Curando inflammationem iecoris ad perficiendam primam indicationem, quæ pertinet ad vacuationem totius corporis, duæ sunt præcipue accommodatæ rationes, altera per missionem sanguinis, altera per medicamenta purgantia. Sed quoniam generaliter Hippocrat. & Galen. 1. aphor. 24. nec non 4. de rat. victus morborū acut. 22. deterrent medicos ab vsu medicamentorum, principio morborum acutorum, & inflammationum: speciatim vero Gal. 13. meth. cap. 11. incipiente iecoris inflammatione testatur purgationem per medicamenta purgantia esse admodum importunam, & perniciosam, iure conuenit inter omnes, missionem sanguinis esse non modo vtilem, sed etiam quam maxime necessariam. Ego consentientibus tribus principibus scopis, primo quoque tempore secanda est vena, & illa quidem interna dextri cubiti, quam basilicam vocant: hæc enim vt dicit Gal. 4. de rat. victus 24. velocissime, & plurimum solet vacuare ex omnibus principibus partibus ac propterea in morbis acutissimis, qualis est iecoris inflammatio, ad eam confugiendum est: quod si dicta vena non compareat, vt quandoque euenit, tunc vena media secanda est: quod si nec media se ostēderit Gal. consilio 13. meth. cap. 11. tertia vena secanda est, quam cephalicam vulgo nominant, qua quidem sectione venæ præclare potest vacuari, & auerti sanguis, qui confluit ad inflammationem. Quatenus vero pertinet ad mensurā sanguinis, si inflammatio fuerit vehementissima cōsultore Gal. 1. aph. com. 23. expedit illum mittere vsq; ad animi deliquium, de qua summa, ac nostro tempore insolita missione sanguinis, agemus loco opportuniore: at vero si non audeas tantum vacuare, de congrua quantitate sanguinis tibi licebit discernere ex modo plenitudinis, ætate, habitu corporis, tempore anni, regione, & ante omnia ex viribus ægrotantis. Cæterum si puer vel senex laboret inflammatione iecoris, quibus ex decreto Hip. & Gal. non licet sanguinem mittere, communiter practicantes pro sectione venæ scarificatis cucurbitulis vti consueuerunt, de quibus multa forent dicenda, quæ nos ab instituto longius auerterent: quare cum mihi propositum sit, hanc quoque mittendi sanguis rationem accurate explicare, in generali tractatione de scopis mittendi sanguinem, illud vnum dicam in præsentia, mihi hoc remedium non improbari, si cucurbitulæ apponantur ad partes inferiores, & potissimum ad crura, quorum scarificationem veteres soliti fuerant substituere sectioni venæ, ad perficiendā non solū reuulsionem, sed ēt vacuationē vniuersi corporis: quod si contra cucurbitulæ apponantur ad dorsum, & ad partes superiores, vt familiariter solent apponi, timerem ego ne pro vacuatione, & reuulsione maior fieret attractio ad partem laborantem : quem grauissimum errorem Galen. detestatur maximopere 13. meth. cap. 11. Iam secunda succedit indicatio, vt nempe materia inflammationis retrocedat, id quod fiet, vt videmus ex Galen. si ea fuerit, vel attracta, vel impulsa, vel transmissa : hæc autem perficiunt partim reuulsiones ad partes contrarias, partim medicamenta repellentia applicata ad partem laborantem. Itaque tametsi venæ sectio præclarissimam operam præstat, non modo ad vacuationem sed etiam ad reuulsionem, tamen neque sunt prætermittenda cætera omnia genera reuulsionum, ad hanc rem accommodata, qualia sunt ligaturæ extremarum partium, dolorosæ frictiones, lotiones ex aqua calidiore, cucurbitulæ, glandes, clysteria, quę quidem clysteria principio inflammationis Gal. probantur leniora 13. meth. c. 15. ex mulsa, addito modico sale vel nitro; quorum imitatione hoc tempore vtimur familiariter clystere, quod vocant commune, ex decoctione maluarum, viola. melle rosato, &c. sit exemplum.

Clyster in principio inflammationis.

℞ *Decoctionis maluarum.*
Violarum.
Hordei. lib. j.
Mellis rosati.
Olei violati. ana. ℥. iij.
Salis parum. M. *pro clystere.*

Procedente autem tempore, & iam concocta inflāmatione, pręcipue vero si reliquię quædam videantur induruisse, clysteria quoque acriora, & vehementiora probantur Gal. qualia sunt ex decocto hyssopi, origani, centaurii minoris, pulpæ colocynthidos, & alia id genus, secundum hanc formam.

℞ *Chamomillæ.*
Origani.
Hyssopi ana M. j.
Centaurij minoris M. *ss.*
Pulpæ colocynthidos ℥ j. *ss. Fiat decoctio in aqua ad consumptionem medietatis.*

℞ *Prædictæ decoctionis lib.* j.
Mellis rosati.
Olei chamomelini complets ℥ iij. M. *pro clystere.*

Quoniam vero materia inflammationis retrocedet, non solum attracta, sed etiam impulsa, hanc potissimum impellunt medicamenta repellentia, quæ constat esse frigida, & astringentia, horum sylua est amplissima, ex quibus linimenta, epithemata, cataplasmata, & aliæ medicamentorum formę possunt componi, de quorum medicamentorum compositione, & administratione duo mihi estis admonendi. *I. Precep.* Alterum vt miscendis huiusmodi medicamentis haud prorsus abstineatis à mixtione alicuius medicamenti suapte natura amari, vel acris, ac tenuium partium, quæ propterea facile possunt reliqua frigida, & adstringentia ad penitiores partes deducere, quę quidem medicamenta calida si moderate, vel potius parce misceantur frigidis, nullum incommodum possunt afferre. *II. Pręcep.* Alterum vero est, vt hæc repellentia medicamenta non admoueantur regioni iecoris actu frigida, ne facultas naturalis aliquam noxam contrahat, natiuo illius calore nimium refrigerato, quòd est Gal. pręceptum 13. meth. c. 12. itaque tepida sunt admouenda. Gal. nonnulla commemorat medicamenta, quæ illi fuerant familiaria, oleum in quo absinthium fuerit incoctum, oleum cydoniorum, myrthinum, mastichinum, cataplasma ex cydonio cocto in vino ex absinthio, & aliis id genus, quorum imitatione habeatis vnum, aut alterum exemplum.

℞ *Olei rosati completi* ℥ j.
De absinthio ℥ *ss. Misc.*

Exemplum Epithematis.

Aquarum cichorei.
Rosarum ana lib. ss.
De absinthio ℥ ij.
Specierum vnguenti sandalini ℥ ij.

Aceti

Acetiparum. Misce pro epithemate. Item:

Epithema repellens.

℞ *Pulpæ cydoniorum decoctorum in vino austero ℥ iij.*
Farinæ hordei ℥ j.
Olei rosati.
Myrtini.
Dr absinthÿ ana quantum suf. M. & fiat cataplasma.

Sed hoc loco notandum est, huiusmodi repellentia medicamenta esse maxime opportuna principio inflammationis, quo tempore humores fluũt adhuc: deinde vero aucto morbo, & quoquo modo tendente versus statum, ea magis medicamenta fore commoda, quæ non simpliciter repellere, sed partim repellere, partim digerere & dissoluere possint, vt tandem declinante inflammatione reiectis repellentibus, tantummodo digerentibus vtendum sit, sed tamen ita, vt sumpta indicatione à natura partis laborantis, nunquam prętermittantur ea medicamenta, quæ robur visceris possunt seruare: quamobrem in ipso quoque vigore, & declinatione laxantibus & digerentibus medicamentis perpetuo decet permiscere, quod possit astringere, & robur partis conseruare, alioqui illud vobis contingeret, quod contingebat tempore Gal. methodicis, qui nullam istius præcepti rationem habentes, sępe ægrotos deducebant ad interitum. Euenit hoc ipsum Attalo curanti Theagenem philosophum Cinicũ, cuius mirabilem historiam recitat Galen. 13. metho. cap. 15.

Iam vero tertia sequitur proposita indicatio, nimirum sensibiliter vacuandi materiam contentam in iecore: in qua illud imprimis distinguendum est, vtrum pars caua, an gibba laboret: siquidem, vt diximus, pars caua per medicamenta aluũ mouentia, pars gibba per ea quæ prouocant lotium, facilius & commodius expurgatur. Sed antequam vobis explico particulatim, qualianam conueniant medicamenta, id velim vos intelligere, quod nos monet Galen. 13. metho. cap. 15. & 9 ad Glauconem cap. 2. vtraque medicamenta, tam quæ mouent aluum, quam quę prouocant lotium, caute admodum esse administranda: ita quidem vt principio morbi lenioribus & debilioribus vtamur, cocta autem inflammatione ad valentiora deueniamus: cocta enim medicari oportet, non cruda, neque in principiis ex sententia Hipp. quam Galen. 8. de medic. sec. locos, cap. 7. specialiter interpretatur & accommodat ad internas inflammationes, in quibus hieram Themisonis, etsi leuissimum est medicamentum, non probat, nisi in earum declinatione. Itaque laborante parte iecoris concaua, principio aut prorsus abstinendum est ab omni medicamento, aut danda sunt non nisi lenientia & leuissima, inter quæ numerat Galen. carthamum, vrticam, mercurialem, epithymum, polypodium, & quæcunque moderate aluum mouent, quorum vsum videtur concedere ante concoctionem. Inter valentiora autem, quę duntaxat conueniunt in exquisita declinatione, meminit corticis radicum hellebori nigri.

Purgantia alimentis admiscenda.

Quo loco digna est maxima annotatione ratio dandi huiusmodi medicamenta, quam tenebat Gal. qui, solitus fuerat illa permiscere alimentis, idque dupliciter: vno modo simul coquendo alimenta & medicamenta, altero contusis medicamentis eorumque puluerem tenuissimum permiscendo cum ptisana, vel aliis alimẽtis. Quę sane vtraque ratio, cum in aliis morbis, tum maxime in inflammatione iecoris videtur pręstantissima: nam cum cibus descendit ex ventriculo, non tantum ille, sed medicamentum quoque vna attrahitur ad iecur, vnde verisimile est, facile admodum, & minori cum labore expurgationẽ succedere. Ac forte illud ipsum venit in mentẽ auctori lib. 4. de rat. victus morborum acutorum, cum dicit tex. 18. Sorbitiones attractorias dandas esse, tametsi Gal. hanc sententiam tanquam obscuram, & nihil docentem videtur neglexisse. Quamobrem mea quidem sententia optimum foret, hanc medendi, & purgandi rationem, hoc tempore inusitatam, suscitare, & ad vsum referre: cuius profero exemplum.

℞ *Polipodÿ*
Epithymi ana ʒ j.
Cinnamomi ℈ j. Misce, fiat puluis, & permisceatur cum ptisana.

Hoc esset medicamentum leuissimum, valentius foret sequens.

℞ *Corticum radicum hellebori ℈ ij.*
Seminum anisorum.
Feniculi ana ℈ ß.
Misce & permisceatur vt supra.

Sic licebit hęc ipsa vel similia medicamenta coquere simul cum ptisana, vel aliis accommodatis medicamentis.

Demum vero neque id mihi videtur prætermittendum, sententia nostra vulgaria medicamenta, ac maxime thamarindos, qui non carent aliqua astrictione, nec non cassiam, hac in re non fore importuna, potissimumque si parce exhibeantur, ad quinque vel sex drachmas, cum possint, & moderate aluum ducere, & visceris a ttum remittere: sit exemplum.

Bolus leniens.

℞ *Floris cassiæ nouiter extractæ ℥ ß.*
Pulpæ thamarindorum ʒ j. ß
Specierum trium sandalorum ℈ j. M. & fiat bolus.

Ita decet vacuare materiam inflammationis, si iecoris pars caua laboret: at vero si pars gibba fuerit inflãmata, iam diximus commodiorem fieri vacuationem per medicamenta lotium prouocantia, quæ itidem principio debent esse leuia. qualia sunt semina melonis, cucurbitæ, capillus veneris, & similia. Post concoctionem autem valentiora, qualia numerantur Galen. 13. metho. c. 15. asarum, nardus celtica, petroselinum, smirnium, & alia id genus: sint exempla.

℞ *Seminum melonis.*
Cucurbitæ ana ʒ j. ß.
Radicum petroselini. N. j. bulliant in aqua.

Atque hoc erit medicamentum quod moderate admodum potest lotium prouocare, & principio morbi conuenire. Nonnulli hoc tempore vtuntur syrupis officinarum, sed Gal. 2. de alimen. facul. cap. 8. de ficubus, asserit generaliter, ex dulcibus siue alimentis, siue medicamentis, & iecur, & lienem maxime intumescere: quare 13. metho. c. 14. in inflammatione iecoris prohibet, & mulsam, & cætera id genus omnia, vno excepto oxymelle mixto ea aqua: quo quidem, cæteris omnibus prætermissis syrupis, & rebus dulcibus, tuto vobis licebit vti. Sed medicamentorum, quæ fortiter lotium prouocant, exempla proferamus, quorum vsus tantummodo est opportunus in morbi declinatione.

Medicamenta lotium prouocãtia trochisci.

℞ *Asari.*
Rubiæ tinctorum.
Seminis dauci. ana. ʒ. j.
Spicæ nardi. ℈. ß.
Misc. Item:

℞ *Seminis anisi.*
Apÿ.
Amygdalarum amararum. ana. ʒ. j. ß.
Spicæ nardi. ℈. j.
Misce cum aqua fæniculi, fiant trochisci, quos licet exhibere summo mane simul cum decocto aliquo ad hanc rem accommodato.

Si quis plura cupit, is Galen adeat 8. de compos. med. apud quem huiusmodi medicamentorum ingens est sylua.

Restat demum quarta, & vltima indicatio, quæ pertinet ad insensibilem vacuationem; pro qua videatis diligenter totum caput 15. lib. 13. metho. in quo aduersus Attalum copiose habentur, quæcunque ad hanc perficiendam indicationem sunt opportuna, vt pluribus non sit opus. Quod si quis velit horum quoque medicamentorum aliquod exemplum habere, sit eiusmodi.

Olei

Linimētū. resoluens

℞ *Olei Chamomelini.*
Masticbini.
Nardini. ana. ℥ j.
Bdelly.
Ammoniaci. ana. ʒ j.
Ceræ nouæ quantum sufficit, Misc. & fiat linimentum.

Victus. Quatenus pertinet ad rationem victus, si iecur, inquit Gal. cap. 13. meth. capit. 13. inflammatione laborat, exquisitissimo victu opus est, æque profecto ac si ventriculus laboraret, quippe munus eorum toti corpori est commune, accedit que omnibus aliis partibus maximum incommodum, siue non probe alimentum fuerit concoctum, siue non probe in sanguinem conuersum. Neque vero est vt de hac re longiorem sermonem faciamus, quando Gal. duobus verbis se explicat 10. meth. cap. 5. etenim si vires fuerint validæ, ille statuit ante diem septimam præter mulsam nihil exhibē dum esse: at si vires fuerint imbecilliores, vsque ad præscriptam diem solo succo vel cremore hordei contentus est. Sed tamen equidem censeo hanc Gal. determinationem non ita absolute recipiendam esse, quin præterea habeatur ratio, & naturæ ægrotantis, & ætatis, & consuetudinis, & temporis anni, & rerum similium, adeo vt perpetuo ac sedulo illud vnum prospiciatur, vt vires bene conseruentur, vsque ad statum morbi. Atque hactenus de inflammatione.

C A P V T XIV.

De Scirrho Hepatis.

De Scir. SCirrhus apud Galen. 14. meth. cap 6. 6. epid. sect. 1. com. 2. 4. de rat. victus morb. acut. 21. est tumor durus sine dolore; aliquando vero additur, sine sensu, 14. meth. cap. 9. 1. de tuenda valetudine cap. 13. Nec vlla est in Galeno repugnātia, vt statim videbimus, agentes de differentiis. Cum ergo sit tumor præter naturam, & morbus in intemperie cum materia: sic statuente Galeno, de morb. diff. cap. 5. de morbor. cau. cap. 6. Nec vos ab hac sententia deterreat; quod Gal. afferat aliquando, & scyrrhum, & reliquos tumores esse morbos partium instrumentalium 1. de sympt. caus. cap. 9. 3. de sym. caus. cap. 1. 3. de temperam, cap. 5. nam reuera, & scirrhus, & cuncti tumores sunt morbi in intemperie cum materia, atque adeo partium similarium: sed tamen ita habendum est, tumores præter naturam quandoque esse morbos, non solum partium similarium, sed etiam instrumentalium, nimirum quotiescunque sua magnitudine lædunt actiones: quod manifeste declarat Galen. de morbor. diff. cap. 10. Etenim si tumor fuerit adeo exiguus, vt magnitudine non lædat actiones, tunc est morbus in intemperie: tumor autem, vel symptoma, vel pathema, vt dolor censeri debet: at vero si sua magnitudine lædat actiones, tunc erit morbus partium instrumentalium in magnitudine: ad quem modum certum est Galen. locis citatis appellare ipsos tumores partium instrumentalium. Hanc rem volui breuiter explicare, quod Altimarus, & plerique omnes practici in ea decipiantur, statuentes simpliciter scirrhum esse morbum in magnitudine. Sed redeo ad rem.

Scribit Galen. 13. meth. cap. 16. substantiam iecoris scirrhis quam maxime opportunam esse, vt quæ naturaliter crassum quiddam, & lutosum contineat: namque, vt ille docet 2. ad Glauconem cap. 4. scirrhus fit perpetuo ex humore lento, & crasso, qui partibus quæ indurantur, tenaciter infigitur: quem quidem humorem adhuc planius explicat tantummodo esse duplicem, nempe atram bilem, & super exsiccatam pituitam, qui proinde affert 5. de simp. med. facult. cap. 9. tumores scirrhosos esse omnino, aut pituitosæ substantiæ, aut atrabilariæ, aut ex vtraque mistos. Docuimus autem nos alias, ex loc. citat. 5. de simpl. medic. cap. 4. duritiem prouenire in membris tribus de causis, ob siccitatem, ob concretionem, & ob repletionem: quas quidem puto, omnes concurrere in scirrhi generatione: quandoquidem humores illum efficientes sunt multi: deinde possunt propter frigiditatem concrescere, ac tertio per halitum dissolutis partibus quibusdam tenuibus, & serosis, exsiccari. Itaque scirrhus iecoris est morbus in intemperie frigida, & sicca, cum affluxu pituitæ, vel melancholiæ, vel vtriusque, tumor durus sine dolore.

Quis morbus sit scirrhus. Differentiæ huius affectus sunt duæ præcipue, namque scirrhus iecoris alius est exquisitus, in quo nullus plane est sensus, nullusq; dolor: alius non exquisitus, *Differ. I.* in quo etsi non est dolor, nihilominus non est omnino sensu destitutus: ex quo factum est, vt Gal. respiciens modo ad vnam, modo ad alteram differentiam, scirrho quandoque tribuat sensum exiguum, quandoque nullum: quod verum est, quatenus ille vel longius recedit, vel propius accedit ad integrum, & exquisitum scirrhum, vt paulo ante diximus. Sed, & illud addamus ex Gal. 14. meth. cap. 6. & 9. scirrhum duntaxat exquisitum ac plane sine sensu a medicis proprie donari nomine scirrhi, cæteros autem tumores vocari, vel scirrhos, propterea quod sunt omnino ex genere scirrhorum, vel scirrhosos tumores: de qua tamen varia nominis ratione Galen. est parum solicitus, dummodo in re nulla sit ambiguitas.

II. Secunda est differentia ex modo generationis, namque scirrhus in iecore, sicuti aliis in partibus, consueuit generari dupliciter: vno modo fluentibus humoribus crassis, vel pituitosis, vel melancholicis, vel vtrisque, ex quibus primum fit scirrhus, & perseuerante fluxione augetur: altero ex permutatione aliorum tumorum in naturam scirrhosam, quem vtrunque scirrhi generandi modum clare explicat Gal. de tumoribus præter naturam, cap. 9. ad finem. Priore modo generatur scirrhus ex Gal. 2. prognosticorum com. 46. propter copiam, & fluxionem pituitæ, & melancholiæ, adeoque propter illas causas, siue internas siue externas, quæ generaliter huiusmodi humores possunt generare, de quibus alias diximus. Altero, & posteriori modo, inquit Galenus generatur scirrhus ex lapsu, aut inflammationis, aut erysipelatis, aut œdematis, cum refrigerata sunt immoderate, quod nonnunquam euenit propter imperitiam medicorum, qui importuno, & immoderato vsu medicamentorum repellentium, quæ diximus frigida esse, & astringentia, humores cogunt, condensant, & in duritiem conuertunt, de quorum ignorantia Gal. meminit nō semel, præcipue vero 2. de comp. med. secundum genera, cap. 9. Atque hæc sane ratio generandi scirrhos ex permutatione aliorum humorum nonnulli dubium esse potest, quin foueri possit a priori quoque ratione, vbi ægri, vel sponte, vel consilio medici viuntur alimentis crassis, lentis, glutinosis, sicuti dicit Galenus de Attalo, qui Theageni quotidie alicam exhibere consueuit.

Signa. Signa scirrhi in extremis partibus sunt admodum manifesta, non solum generis, sed etiam differentiarū: namque vt dicit Gal. de tumoribus præter naturam, c. 9. & aliis in locis, signum quod generaliter scirrhum demonstrat, & maior tumor quam conueniat pro ratione naturæ, isque durus ac sine dolore, quod si fuerit exquisitus, etiam sine sensu.

Signa vero quæ alteram differentiam demonstrant, vtrum ex melancholia, vel pituita ortum habeat, præcipue sumuntur ex colore: etenim in scirrho ex pituita cutis quodammodo fit alba, & pallida, ex atra autem bile fere liuescit, & quandoque nigrescit: verum in partibus internis, ac potissimum in iecore longe aliter se res habet, cum hæc signa sint admodum incerta, adeo vt potius coniecturis, quam certis indiciis agendum sit: nam quatenus pertinet ad tactum, si fuerit scirrhus in concaua parte iecoris, ille nullo modo deprehendi potest: sin autem fuerit in parte gibba, potest quidem manibus discerni, sed non ita certo,

nisi

nisi tumor fuerit insignis, & musculi abdominis extenuati: idque speciatim difficile potest intelligi, an scirrhus sit exquisitus, vel non exquisitus, propterea quia manibus comprimendo, vna comprimuntur musculi membranæ abdominis, ventriculus, intestina, & aliæ partes, quæ consensu insigni prçditæ sunt, ad compressionem dolent, ex quo nonnulli opinantur, partem scirrhosam dolere: quare alia signa sunt perpendenda, inter quæ pulsus intrasse principem locum obtinet: namque pulsus, vt dicit Gal. 4. de præsag. ex pulsibus, cap. 9. in scirrho iecoris est vehementer durus, & longe durior quam sit in inflammatione: sed & febris potest ad hoc iudicium conferre aliquid, sicut enim illa perpetuo comitatur inflammationem, ita scirrhum non sequitur necessario, vt Gal. est auctor 3. de ratione uictus morborum acutorum com. 12. quippe vt idem docet de constitutione artis medicæ cap. 15. duæ requiruntur conditiones in tumoribus, ut efficiant febrim: prima vt sint calidiores, veluti inflammatio uel erysipelas: altera ut occupent partem nobilem, & cordi proximam: quarum si altera desit, non ex necessitate febris consequetur: exempli gratia: si quis habeat inflammationem vel erysipelas in digito, vel altera ex parte scirrhum aut œdema in succingenti membrana, vel in iecore, vtique is non febricitabit necessario: quamobrem si fuerit durities in pulsu, neque adsit febris, accedente potissimum sensu grauitatis in dextro hypochondrio, ac cæteris indiciis, quæ generaliter supra diximus indicare iecur esse male affectum, tunc licebit colligere scirrhum adesse. Sed & his alia quædam licet addere: namque apparebunt signa iecoris frigidioris, de quibus iam diximus: nonnullis aluus liquida & fluida est, quando alimentum per ipsum iecur attrahi & distribui non potest: præterea laborante viscere primo instrumento generandi sanguinis, corpus male nutriri & contabescere necesse est: pariter color uniuersi corporis est deprauatus, nimirum pallidior & quandoque nigrior, prout vel pituita vel melancholia est copiosior: demum præcessere obstructiones, inflammatio, erysipelas, & alia quæ possunt generare huiusmodi humores.

Indicat.

Post essentiam, differentias, & signa, sequitur ut tractemus de curatione scirrhi: in qua primum nobis sese offert indicatio, vacuandi materiam prçter naturam contentam in iecore: quoniam vero hæc non potest vacuari, cum sit dura, nisi primum molliatur, idcirco secunda succedit indicatio, illius molliendi: sed quia materia ex qua scirrhus constat, tuto nec molliri, neque vacuari potest, continue fluentibus humoribus ad locum affectum, propterea tertia succedit indicatio, vacuandi uniuersi corporis; quæ quidem tres indicationes hoc ordine debent disponi, ut omnium primum habeatur prouidentia totius corporis: deinde vt materia scirrhi molliatur: tertio ut illa vacuetur & dissoluatur.

Prognost.

Vtrum vero his indicationibus liceat satisfacere, audiatis iudicium & prognosticum Gal. 2. ad Glauconem cap. 4. Scirrhus, ille inquit, insensibilis curationem nó recipit, qui vero difficulter sentit, non incurabilis quidem est, non tamen facile curationem admittit. Et iterum eodem lib. cap. 5. Scirrhum iecoris ab initio sanauimus sæpius, ubi uero ad plures dies fuerit extensus, neque ipse potui sanare, neque alium vidi qui posset: omnibus igitur qui ita affecti sunt, ex necessitate sequitur aqua inter cutem, pereunt autem quamplurimi in tempore longo, sed quosdam noui etiam breui pereuntes, quibus aluus multa deiiciebat. Itaque si uobis sese offerat scirrhus exquisitus, non est vt illius curam suscipiatis, quæ nullo modo sperari potest.

Scirrhus qui deterior.

Quærunt hoc loco nonnulli vter scirrhus sit deterior, in gibbane an caua parte iecoris: quibus respondeatis, sicut dictum est de inflammatione, propter dignitatem partis, omnino deteriorem esse morbum in parte superiore quam inferiore, sed tamen illud addatis, rarius ac difficilius curari scirrhum in parte concaua, quam in gibba, idque propter duas potissimum rationes: alteram quia scirrhus profundus & latens tardius & difficilius deprehenditur, quam alter, qui vtcunque manibus deprehendi potest; quo autem morbus magis inueterascit, certum est eo tardius, & difficilius curationem admittere: altera vero est ratio, quoniam medicamenta ad hanc rem necessaria non ita possunt applicari ad partes internas, sicut ad externas: sed concludendum, in vtraque parte morbum esse plane lethalem, & qui vel nullam, vel difficilimam curationẽ recipere consueuit.

Cçterum esto scirrhus in principio qui non sit exquisitus, & quem speremus posse aliquam sanationẽ suscipere, ad perficiendam primam indicationem, quç pertinet ad vacuationem corporis vniuersi, ante omnia lenienda est aluus leuiori aliquo medicamento, inter quç hiera simplex cum cassia, & terebinthina, vel oleo abietino, mihi maxime probaretur: & sit exemplum:

Bolus leniens.

℞ *Floris cassiæ noniter extractæ.* ℥ j.
Specierum hieræ simplicis ℈ iiij.
Terebenthinç cyprię, vel olei abietini ʒ ij. M.
& cum saccharo fiat bolus.

An venæ sectio conueniat.

Lenita aluo quæritur vtrum liceat in scirrho iecoris venam incidere; Multi non probant hoc remedium, cum abundent humores frigidi, & crassi, qui nullo modo videntur secta vena posse educi: præterea eum statim necessario futurus sit longior, videtur periculum imminere, ne vires hoc administrato præsidio vsque ad illud tempus possint perdurare. Ego vero, quod perpetuo facere soleo, quotiescunque habendum est consilium de mittendo, vel non mittendo sanguine, prorsus me confero ad considerandos tres principes scopos, propositos ab Hipp. & Gal. & si illi mihi videantur simul conuenire, prçsidium amplector, quod si vnus, vel plures videantur deficere, tunc illud omitto, id quod in præsentia quoque faciendum est. Cum igitur nulli dubium sit, quin primarius adsit scopus morbi magnitudo, accedẽte vigore ætatis, illud vnum reliquum est, vt diligenter considerentur vires, neque vero solum præsentes, sed etiam futurç, & quoniam inter cçtera decernimus de robore, vel debilitate virium, ex quantitate, & qualitate humorum qui redundant in corpore, si sanguis fuerit paucus, cçteri autem humores multi, & illi quidem frigidi, crassi, & à natura boni sanguinis alieni, adeo vt coniiciamus vires tale remedium ferre non posse, auctore Gal. 4. de tuenda valet. cap. 4. expedit illud prætermittere: sin autem res aliter se habeat, aut speremus huiusmodi humores crudos posse vtcunque corrigi, & in meliorem statum deduci, nullo modo remedium prætermittendũ est, quod & vacuando fçculentum humorem contentum in venis, qui potest scirrho fomentum subministrare, & reuellendo fluxionem a loco affecto, & aliis modis potest non leuiter prodesse.

Hæmorrhoides.

Quod si speciatim scirrhus esset genitus ex humore melancholico, çger autem habuisset superiore tempore fluentes hçmorrhoidas, quæ in prçsentia retentç essent, illç admodum commode, & vtiliter possent aperiri, vel cum hirũdinibus, vt vulgo fieri solet, vel etiam cum ferro, vt nonnullis doctissimis viris placet, de qua re alias tractabimus. Post hæc prçparãdi sunt humores noxii, aperiendique meatus, ad commodiorem purgationem, id quod efficiunt medicamenta moderate calida, ac tenuium partium, simul cum medicamentis mollientibus, quorum sylua est amplissima. Habeatis vos exemplum:

Syrupus pro scirro hepatis.

℞ *Agrimoniæ M.* ij.
Absinthy M. j.
Seminum anisorum
Feniculi ana ℥ ß.
Radicum althea M. ß.
Spicæ ʒ ß.
Misce fiat decoctio.

℞ *Huius decoctionis* ℥ v.
Oxymellis simplicis ℥ j. ß. *Misce pro syrupo.*

Præparata materia, quod tamen non ita facile, & cito fieri solet, decet illam purgare accommodato medicamento: redundãte pituita, cum turbith, agarico, hiera, electuario diaphænicon: redundante melancholia, cum sena, epithymo, confectione hamech, & similibus. Sit exemplum:

Potio purgans melancholiam.

℞ *Epithymi*
Senæ ana ℥ ß.
Passularum,
Liquiritiæ
Seminum anisorum ana ʒ ij. *Decoq. in q. s. aq. font.*

℞ *Huius decoctionis* ℥ v.
Confectionis hamech ʒ ij ß.
Syrupi de fumo terræ compositi ℥ ij. *Misc. & fiat potio.*

Foret quoque opportuna ratio dandi medicamenti senæ, polypodij, hellebori nigri, simul cum alimentis, ex more Gal. de quo diximus paulo antea. Pro hac indicatione neque prætermittenda sunt clysteria, primum quidem molliora: deinde, & valentiora, quæ peculiarem vim habeant dissoluendi flatus, qualia forent ex beta, mercuriali, chamomilla, feminelini, anisorum, secundum hanc formam:

Clyster.

℞ *Foliorum betæ*
Chamemeli ana M. j.
Seminum lini
Anisorum
Fænugræci ana ℥ j.
Fiat decoctio.

℞ *Huius decoctionis lib. j.*
Mellis rosati
Olei amygdalarum amararum ana ℥ iij.
Misce pro clystero.

Procedente autem morbo poterunt addi, & valentiora, centaurea minor, colocynthis, & alia id genus.

Succedunt aliæ indicationes, quæ spectant ad molliendam, & vacuandam materiam quæ continetur in iecore, quibus medici satisfaciunt medicamentis partim internis, partim externis, de quorum natura, & viribus scribunt auctores, sed præclarissime omnium Gal. 8. de med. secundum locos, cap. 8. Sciendum igitur est ad curandos scirrhos in vniuersum illa medicamenta esse accommodata, quæ uim habeant calefaciẽdi, & attenuandi, cum noxia materia sit frigida, & crassa: quoniam uero huiusmodi medicamenta valenter siccent, & dissoluant partes tenuiores, ex quo fit, vt corpora quidem manifestam habeant imminutionem, sed quæ remanent partes deinceps duriores, & sicciores, adeoque immedicabiles reddantur, propterea docet Galen. necesse esse, vt huic generi medicamentorũ mollientia quoque permisceantur, quæ efficiant, ne reliquæ partes duriores euadant, & prorsus ineptæ ad eam dissolutionem, & extenuationem, sine qua scirrhus sanari non potest. Hæc porro medicamenta quę sunt accommodata ad omnem scirrhum, eadem sunt congrua ad curandum quoque scirrhum iecoris, dummodo illis præterea coniungantur, quæ sumpta indicatione a natura partis, nullo modo sunt prætermittenda. Etenim cum iecur ex vna parte habeat officium cõmune, & necessarium toti corpori, ex altera autem constet ex humida quadam substantia, a calore concreta, unde facile a medicamentis mollientibus laxatur, & quasi dissoluitur: idcirco valde moderate opus habet mollientibus, imo vero necesse est, vt illis admisceantur perpetuo medicamenta astringentia, & roborantia. Hæc doctrina est Galen. ex qua colligimus, medicamenta ad scirrhũm iecoris accommodata, ad summam illa esse, quæ maiori ex parte sint calefacientia ac tenuium partium, pro parte autem mollientia, nec non astringentia, & viscus roborantia. Et quanquã huiusmodi medicamenta plurima apud plurimos numerantur: tamen Gal. cum alijs locis, tum maxime 2. ad Glauconem, cap. 5. ea mihi videtur recensere, partim simplicia, partim composita, quæ mea sententia cæteris omnibus sunt anteponenda: ex quibus ad vestram exercitationem mihi libet nonnulla seligere, & interna & externa, quæ hoc tempore sunt magis vsitata, & quibus ego familiariter vti consueui.

Itaque primum ex gummatibus ammoniaco, bdellio, styrace, & similibus conficiuntur pilulæ, quas decet plurimos dies exhibere, vel solas, vel simul cum aliquo decocto, quod statim deinceps accipiatur.

Pilulæ emollientes.

℞ *Styracis*
Bdellij ana ℈ j.
Ammoniaci ʒ ß.
Misce fiant pilulæ tres.

Optimus item est vsus terebinthinæ cypriç, vel olei abiennі, quæ vel sola, vel simul cum alijs administrantur:

℞ *Terebinthinæ cypriæ* ʒ ij
Trochiscorum de absinthio ℈ j.
Misce fiat bolus.

Habeatis exemplum etiam decocti.

Decoctum diureticũ.

℞ *Cicerum rubeorum* ℥ j.
Radicis asparagi
Rusci
Graminis
Corticis radicis lauri ana M. ß.
Spicæ ʒ ß.
Decoquantur in aqua; quod medicamentum singulo mane potest exhiberi ad ℥ *vj. vel solum, uel cũ aliquo ex propositis medicamentis.*

Quo loco nolo silentio præterire, Gal. 2. ad Glauc. curando scirrho iecoris ea quoque probare medicamẽta, quæ sunt accommodata ad frangendum lapidem, qualia sunt sanguis hircinus, vitrum combustum, lapides qui reperiuntur in spongijs, & alia quamplurima, quę vel sola, vel simul cum alijs diureticis medicamẽtis opportune possunt exhiberi. Celebria sunt & valde efficacia confectio Cyphoides, mithridatum, theriaca: apud Arabes dialacca, diacurcuma, & similia, de quorũ vsu diximus alias. Nonnulli maxime probant vsum vini chalybeati, quod propinãt singulis, & multis diebus summo mane ad ℥ vj. de quo genere pręsidij sermonem habebimus tractantes de affectibus lienis. Medicamenta autem exterius administranda possunt esse multiplicia:

Emplastrũ scirrhum emolliens.

℞ *Radicum althea decoctarum* ℥ ij.
Absinthij puluerisati ℥ ß.
Ammoniaci
Bdellij
Styracis ana ʒ iij.
Spicænardi ʒ j.
Croci ʒ ß.
Medullę vitulinæ ℥ ß.
Adipis anserini *Gallinacei*
Olei mastichini
De absinthio ana quantum sufficit.
Misce & fiat emplastrum.

Est in communi vsu emplastrum de meliloto, descriptum à Mesue, quod officinæ seruant pręparatum; neque est prætermittendum, sic licebit vti cerato diachylon simplici, dummodo illis permisceantur adstringentia.

Linimentũ pro scirrho

℞ *Diachylon simplicis* ℥ j. ß.
Absinthij puluerisati ʒ j. ß.
Olei de absinthio
Mastichini ana quantum suf. M. fiat linim.

Demum vero his omnibus non conferentibus, Aetius quędam proponit externa remedia, quæ non debent silentio prætermitti, tametsi videbuntur noua, ac forte etiam absurda. Memini olim Venetijs quendam medicum ea summis laudibus extollere, atque ex illorum administratione sibi multa promisisse: primum sunt cucurbitulæ scarificatæ affigendæ iecori, vel potius dextro hypochondrio: secundum sunt hirudi-

nes ad eadem partem applicatæ: plurimum enim ille inquit, momenti habet ad curationem sanguis hirudinum suctione extractus: tertium est vitio per frequentia interualla adhibita, adeo, vt per ferrum, vel per pharmacum crustæ excitentur, & post earum vsum vlcera multo tempore fluere permittantur: quod quidē tertium præsidium sunt cauteria, quæ tam frequenter hoc tempore magna ex parte in brachiis, & cruribus solent administrari. Vtrum vero h c præsidia sint rationabilia, & debeant in vsum reuocari, nolo in præsentia meum iudicium interponere: interea vos quoque de illis cogitabitis, & aliorum doctorum hominum sententias explorabitis.

Victus. Itaque illud vnum reliquum est, vt agamus de victus ratione, de qua ramen cum superiori cap. de obstructionibus nonnulla tradita fuerint, quæ iure ad hunc locum debent transferri, nolumus longius agere: quamobrem illud vobis satis fuerit, curando scirrho iecoris eam victus rationem congruentem esse, quam Gal. attenuantem vocat, cui quidem principio illius libelli, quem scripsit de hoc argumento, tantas tribuit dotes, & laudes, vt generaliter affirmet plerosq; diuturnos morbos ea sola, absque vllo medicamento, sublatos fuisse, ac speciatim testetur, magnos lienis atque hepatis scirrhos colliquari.

CAPVT XV.

De Ictero.

Nomina. MVlta, & varia sunt nomina, quibus medici hunc morbum solent significare, Græcis ἴκτερος, dicitur ab illa aue, quæ apud illos hoc ipso nomine, apud Latinos galbula dicitur, hæc enim si spectetur a b ægroto, vt scribit Plin. lib. 3. cap. 3. cap. 11. malum sanari, & auem mori fabulantur: vel vt aliis placet, ab altera aue, quæ ictīnos Græce, Latine miluus vocatur, siquidem hoc vitio laborantes habent oculos auri colore, similes oculis miluinis: nonnulli hanc denominationem referunt ad mustelam syluestrem, quæ itidem habet oculos aureos, & Græcis ictis, Latinis viuerra dicitur, Latini morbum regium appellant, vt inquit Serenus Poeta.

Mollior hic quoniam celsa curetur in aula:

apud Varonem, quoniam mulsa, quod genus potionis in regum deliciis fuerat, curabatur. Cornel. Celsus aliā profert rationem, lib. 3. cap. 24. quod scilicet ægris per vrile sit vti lecto, & conclaui delicato, ludis, lasciuia, & aliis oblectamentis, per quę ęgrotorū mens possit exhilarari: alii morbum arquatum, vel arcuatum dicunt, a similitudine iridis, vel arcus celestis, si color eius tespiciatur. Sunt qui demum ab auri colore morbum auriginosum, vel auriginem, vel forte aliter nominent: vulgares ictteritiam appellant, nos Gręcum nomen retinebimus, & icterum appellabimus.

Definitiones. Ictērus apud Gal. de symp. & different. cap. 4. 6. nihil aliud est, quam color cutis, & vniuersi corporis immutatus. Apud Actium est biliosi humoris circum corpus effusio, propter secernentis facultatis debilitatem, quæ eum segregare, & ad proprios excretionis locos dimittere non valet. Auicen. magis communem tradit definitionem, inquiens quod ictēritia est alteratio coloris corporis fœda ad citrinitatem tendens, aut nigredinē, propter cursum humoris biliosi, aut nigri ad cutem, quæ sequitur ipsum sine putrefactione, quæ si ei associaretur, faceret accedere tertianam febrem in bile citrina, & quartanam in nigra. Sed isti potius icteri causas, & differentias, quam icterum describunt: quare Gal. magis appositam tradit definitionem, sub qua omnes ictēri differentiæ comprehenduntur: hinc licet colligere, ictērum proprie morbum nō esse, sed symptoma, quod ad mutatam corporis qualitatem, vel colorem referendum est, cuius quidem symptomatis causam & morbum posterius inuestigabimus.

Differentiæ. Differentiæ ictēri sunt plurimæ, prima ab intensio, & remissio: alius est magnus, alius paruus. Secunda a qualitate coloris, namque alius est citrinus, alius niger, addunt nonnulli, alius viridis, cuius coloris Gal. quoque videtur meminisse 5. de loc. affectis cap. 7. qui narrat historiam illius serui imperialis, cui cum morsus fuisset a vipera totius corporis color adeo mutatus est, vt porri colorem referret, nec non asserit propter iecoris intemperiem totum corpus apparere nōnunquam herbis quibusdam simile, aut habere colorem plumbeum, aut magis fuscum, interdum etiam alias quasdam colorum proprietates, quæ vix possunt explicari. Sed fortasse, & color viridis, & cæteri omnes, sub duobus, flauo, & nigro comprehendi possunt. Tertio sunt differentiæ a tempore, alius antiquus, alius nouus. Quarto a coniunctis, icterus aut cum febre, aut sine febre, aut cum morbis, aut sine morbis iecoris, lienis, & c terarum partium est, de quibus sunt aphor. 4. aphor. 62. 64. 6. aphor. 42. quibus licet addere ętatem, sexum, corporis habitum, & cętera quæ habent eandem rationem. Postremo sunt differentię a causis, & modo generationis, de quibus accuratius agendum est. Vt autem probe, & ordinate hanc rem intelligatis, ad nostrum Gal. confugiendum, qui 3. de sympto. causis, cap. 4. generaliter nos docens causas symptomatum quæ pertinent ad separationem excrementorum, hæc habet. Excrementa nostri corporis pro instituto naturæ non secerni propter tres causas: vnam propter imbecillitatem partium; cuius non est alia causa quam intemperies: secundam propter angustiam viarum per quas excrementa solent deduci, quæ angustia fieri contingit propter obstructionem vel tumorem præter naturam instrumentorum, tertiam propter prauitatem excrementorum, quæ non est nisi illorum multitudo, crassities, & lentor. Cum igitur tria sint in venarum coctione excrementa, vnum flauæ bilis quod vesica expurgat quę iecori subest: alterum melancholiæ, quod lien ad se attrahit, & tertiū serosum, quod renes ad se alliciunt, parum commode singula horum expurgabuntur, vel ob imbecillitatem propriorum instrumentorum, vel viis quomodocunque factis angustioribus, quæ quidem viæ cum sint duplices, aliæ per quas trahitur excrementum, & alię per quas excernitur in vtrisque angustia secretionem lædit, aliquando vero neque læsum est instrumentum, neque viæ angustæ sunt redditæ, sed multitudo excrementi vbi immodica fuerit, adeo vt tota expurgari non possit, vna cum sanguine per vniuersum corpus defertur. Huius vero immoderationis duplex est causa, nempe alteratrix facultas male affecta, propter intemperiem: & ciborum prauitas, quorum alii suapte natura magis melancholici, alij biliosi, alij aquosi, vel aliter existunt. Hæc generalis doctrina est Gal. de secretione omnium excrementorum, quam si speciatim velimus accommodare ad secretionem flauæ bilis, vel melancholiæ, ex quibus fit ictērus, ita habendum est, non secerni bilem, eamque transmitti per vniuersum corpus, aut propter malam affectionem iecoris, aut propter obstructionem vesicæ fellis, aut propter humoris prauitatem, ad quæ quidem tria capita omnes icteri differentiæ, quæcunque sumuntur a causis, tametsi multiplices proponantur, tum ab aliis, tum a Gal. commode mihi videntur posse referri.

Causæ. Primum igitur fieri potest, vt iecur laboret intemperie, obstructione, inflammatione, scirrho, ex quibus morbis vel separatis, vel coniunctis, facile potest intelligi, quomodo multi biliosi humores generentur, nec separari possint a reliquo sanguine, adeo vt totum corpus eo turpi colores inficiatur. Secundo potest fieri icterus laborante vesica, quæ cum habeat duos meatus, alterum per quem bilis trahitur ex iecore, alterum per quem expellitur ad intestina, vtraque parte obstrui potest, & impediri, quanquam neque est negandum mea sententia, quin pręterea vesica possit laborare aliqua intemperie propter quam minus valeat bilem

lem trahere ex iecore, vel deponere ad intestina: tertio potest fieri icterus propter prauitatem humoris biliosi, quotiescunque ille fuerit immoderatus, vel aliqua praua qualitate infectus, vt propterea a cæteris humoribus nequeat separari, sed per vniuersum corpus transmittatur: ad quem modum dicit Gal. 5. de locis affect. cap. 7. & aliis locis, iecore nequaquam laborante, flauam bilem per crisim sæpenumero ad cutem effundi, nec non sanguinem quandoque ab extranea quadam qualitate corruptum, in bilem conuerti, id quod fieri docet, vel sumpto veneno, vel morsu viperæ, aut alterius venenatæ feræ. vel tandem interna humorum corruptione, & putredine, quam conuenit inter præclaros medicus, vt idem testatur Gal. & loco citato, & 6. de locis affect. cap. 5. talem, & tantam fieri posse, vt veneno æqualem tum qualitatem, tum facultatem habeat. Itaque propter has causas generatur icterus, transmissa flaua bile per vniuersum corpus.

Quod si effundatur humor melancholicus, adeo, vt color corporis succedat, non luteus vel auriginosus, sed qui potius ad obscurum, & atrum vergat, quæ altera est differentia icteri, quem nigrum vocant, hac ipsa methodo istiusquoque symptomatis generationem licebit inuenire. Cum enim lien sit imprimis a natura constitutus, vt ex iecore trahat humorem melancholicum, sanguinemque expurget ab ea veluti fece, si ita fiat vt propter aliquam ex tribus causis modo positis, fæculentus hic sanguis probe nequeat expurgari, tunc per venas delatus necessario cutem nigro colore solet inficere. Sed neque illud est prætermittendum, quod notauit Galen. 6. de locis affect. c. 1. nempe laborante quandoque vtroque viscere iecore, & liene, icterum quoque mistum fieri ex colore flauo, & nigro, ita vt flauam bilem fuligini mistam esse putares, atque hactenus de differentiis.

Antequam ad signa accedamus, si quærat aliquis, quamobrem agemus de ictero inter morbos iecoris, siquidem constat hoc symptoma perpetuo ad hoc membrum non pertinere, neque semper illius morbos sequi: Respondeatis, id nos fecisse imprimis exemplo Gal. qui lib. 8. de medicamentis secundum locos initio post morbos iecoris protinus tractat de ictero: neque sine ratione, cum maxima ex parte ille originem habeat ex iecoris affectione.

Signa. Signa icteri sunt manifesta, bilis flaua vel atra in summum corpus effusa, suo id colore inficit, qui maxime in albo oculorum, & circum tempora apparet: si fuerit bilis flaua, cutis color itidem flauus est, & auriginosus, iecur plerumq; est male affectum: si vero fuerit melancholia, color obscurior est, & nigrior, lienque laborat, præcessere victus ratio, & alia, quæ potuerint bilem vel flauam vel atram generare. Si fuerit icterus laborante iecore intemperie, obstructione, inflammatione, scirrho, signa apparebunt quæ hosce morbos possunt demonstrare, & iam superius sunt exposita, nec sunt inutiliter repetenda. Sin autem vesica fellea laboret, ac primum si illa reddatur imbecillior, quo minus possit bilem trahere ex iecore, vel transmittere ad intestina, quod diximus vsu venire propter illius intemperiem, hanc indicabunt eadem signa, quæ intemperiem iecoris solent demonstrare, siquidem verisimile est, ac prope necessarium, vtramque partem vna atque eadem intemperie laborare: deinde vero si vesica fuerit obstructa, vel vno, vel altero, vel vtroq; meatu, præter cætera hãc obstructionem excrementa potissimum solent iudicare: namque ex vna parte nulla transmissa bile ad intestina, excrementa alui solent esse discolorata, terrea, & albicantia, qualia fere sunt excrementa canum: ex altera autem, eadem bile regurgitante per venas, & corpus vniuersum, loria excernuntur vsq; adeo colorata, phœnicea, & quandoq; nigra, & perturbata, vt ignaris summum timorem iniiciant. Si icterus fuerit per modum crisis, bile a natura ad cutem transmissa, sicuti humorum quoque decubitus in aliquam partem interdum euenire consueuerunt, illa signa sunt animaduertenda, quæ ponit Gal. 5. de loc. aff. c. 7. namque præcessit febris acuta, & biliosa, biliosus humor improuiso ad cutem prorumpit, deiectiones, & lotia fere secundum naturam se habent iecur omnis mali est immune, febris decessit, ad summam æger bene habet: vno tantum ictero sequentibus diebus permanente. Demum vero si icterum fieri contingat, vel mordente vipera, aut alia fera venanata, vel propter aliquod venenum, vel propter insignem corruptionem humoris, qui in corpore genitus similem habeat malitiam veneno viperino, aut alterius generis, hæc facile possunt intelligi ex rebus præcedentibus, atq; ex propriis indiciis quæ venena solent indicare, de quibus tum alii, tum maxime Gal. sermonem habet 6. de loc. aff. c. 5. De signis aliarum differentiarum non est longius agendum, cum illa referente ægro, & aliis modis satis patere possint.

Præceptũ necessariũ. Quare statim curationem aggredior, in qua illud ante omnia est dignum maxima notatione, quod notat Gal. lib. 9 de med. secund. locos initio, nempe illos medicos probe facere, qui in describendis medicamentis ictericis, distincte explicant quibusnam ægrotis singula conueniant: contra vero eos non leuiter errare, quasi illa ad omnes ictero laborantes sint accommodata, cum certissimum sit, variis icteri differentiis varia prorsus medicamenta conuenire, & quæ vni differentiæ prosunt, alteris obesse: itaque inquit Gal. cum plerique ante me icterica medicamenta indiscriminatim conscripserint, ego propria discrimina singulis ipsorum adiiciam, quo sciatis. quibus nam citra periculum vti possitis. Atque hinc factum est, vt 3 de med. secũd. locos a principio, vniuerse reprehendat Apollonium. Archigenem, & cæteros medicos, qui indefinite, & indistincte medicamenta scribere, & confundere soliti fuerant, & ex aduerso probat egregium præceptum Herophili, Medicum omnino niti debere, vt intelligat quæ, & qualis, & quanta sit causa morbi, & vbi maxime ea dominetur, vt curationem vnicuique conuenientem faciat. Quod quidem præceptum plane aureum, cupio vos memoria tenere, non solum in præsentia, sed etiam in curatione omnium morborum: siquidem pro comperto habendum, nihil esse quod medicos magis illustres, & felices reddat in medicina facienda, quam sit distincta intelligentia differentiarum cuiusque morbi, & accommodata ad singulas remediorum administratio: sicuti contra est admodum alienum ab omni artificio, & methodo, immo vero valde periculosum, generaliter ac sine iudicio curandis morbis qui plures habeant differentias, multiplicia remedia proferre.

Quamobrem id quod perpetuo conati sumus facere hactenus, omni adhibito studio conabimur facere, & in ictero, & in cunctis morbis, quorum curatione posthac sumus traditur, vt nimirũ intelligatis omnes illorum differentias, & potissimum quæ sumuntur a causis, discatisque non solum communiter, sed etiam proprie, ad singulas cuiusque morbi differentias congruentia remedia accommodare.

Indicationes. Indicationes in curando ictero sunt duplices: altera habet rationem symptomatis, nempe vt materia transmissa ad cutim resoluatur, & vacuetur: altera spectat causam, & morbum, quæ quidem cum possit esse multiplex, varias quoque parit indicationes. Itaque si iecur laborat intemperie, obstructione, inflammatione, scirrho, singuli hi morbi proprias habent indicationes de quibus iam dicamus.

Si speciatim vesica fuerit obstructa, quæ causa solet esse frequentior cæteris, conueniunt medicamenta deobstruentia, sed antea compescenda est fluxio humorum ad partem læsam, & habenda est prouidentia vniuersi corporis.

Prognostic. Vtrum vero his indicationibus satisfacere possimus, colligendum est non solum ex morbo, & illius causa, sed etiam ex differentiis, a tempore, a consu-

ctis, & similibus: siquidem si icterus fiat a leuiori morbo, si fuerit moderatus, nouus, sine febre, in corpore robusto, facile curari consueuit: sicut contra si ortum habeat ex inflammatione, scirrho, si fuerit immoderatus, antiquus, cum febre, in corpore debiliore, non nisi difficile, forte etiam nullo modo curari potest.

Explicatio aph. 62. 4. Hipp.

Sed inter cætera quę pertinent ad prognosticum huius morbi, est sententia Hippocrat. 4. aphor. 62. in qua mihi libet paulisper versari, partim quod nonnulli tentauerint illam oppugnare, neque aliquem mihi hactenus videre contigerit, qui Hippoc. mentem fuerit assecutus, partim quod dictus aphorismus ad hanc totam tractationem sit valde accommodatus; Quibus, inquit Hippocr. in febribus morbus regius superuenit, ante diem septimam malum. Hanc sententiam Plinius, & Auer. inter cæteros conuellere conati sunt: Plinius enim lib. 26. cap. 12. hæc habet: Hipp. ante septimum diem in febre morbum regium mortiferum esse signum docuit: nos scimus vixisse aliquos etiam ab hac desperatione. Quanquam in omnibus propemodum exemplaribus Plinianis falso legitur a septimo die, cum certum sit Hippocr. id non dixisse. Auer. item scribit ad hunc modum 4. colliget. cap. 43. Dicit Hipp. icteritia veniens ante septimum diem in acutis febribus malum est: reprobatum est experientia in omnibus nostris terris: & si venerit in quinto die, laudabile multum est viua ratione, & maxime in temporibus, & corporibus calidis: & hæc est sententia collegiorum medicorum omnium Persarum, & Indię maioris, & possibile est, quod istud quod dixit, habeat locum in Græcia, quia illa terra est frigidior: Ego vero cum nolim cæterorum interpretum cogitationes referre, quæ multæ a multis afferuntur, vt huiusmodi sententiam & Hippocr. tueamur, statui illam tantummodo interpretationem proferre, quæ magis mihi videtur ad mentem Hippocr. Gal. & ad veritatem accedere. Itaque puto Hipp. qui de vno morbo ictero, ac de vno die septimo nominatim loquitur, magis communem doctrinam tradere, quæ cunctos naturæ conatus & cunctos dies criticos complectatur, adeo vt hic Aphorismus sit quoddam veluti exemplum singulare, sub quo vniuersale præceptum contineatur, qui mos fuit Hipp. valde familiaris, vt notauit Gal. pluribus locis, ex quibus vnus nobis sufficiat. Scribit Hipp. 4. aph. 36. Sudores febricitantibus boni, si inceperint die tertia, quinta, septima, & sequentibus: hi enim sudores iudicant morbos, qui vero non ita fiunt, laborem, & morbi longitudinem, & recidiuam significant.

Vbi sane Hippocrates, vt ego puto, non particularem, sed generalem tradit doctrinam, quæ est huiusmodi; quibus in febribus icterus, vel quælibet naturę vacuatio fieri contingit ante diem septimam, hoc est, ante diem in qua apparente coctione iudicantur febres, malum: speciatim vero meminit diei septimæ propterea, quia vt dicit Gal. 1. de diebus criticis initio capitis 4. hæc dies inter omnes decretorios obtinet principatum, non solum numero & ordine, sed etiam potentia & dignitate. Quod vero hæc interpretatio sit ad mentem Hippoc. ex eo facile potest intelligi, quoniam si aphorismus intelligatur simpliciter & prout verba sonant, perspicue est falsus: vel ipsismet Hipp. & Galen. auctoribus. Namque Hippoc. ita scriptum reliquit 4. de ratione victus in morbis acutis 81. In biliosa febre morbus regius cum rigore ante septimam diem morbum soluit, si vero absque rigore præter temporis occasionem superuenerit, pestiferum. Gal. item in com. docet, neutrum perpetuo verum esse, sed vtrumque posse contingere, vt scilicet icterus bonus sit, aut malus, ante septimam vel post septimam diem; quod quidem sine dubio non potest determinari aliter, quam signis coctionis, & cruditatis, boni vel mali iudicii. Quæso enim facta humorum coctione die tertia vel quarta bilis ad cutim effundatur, cur eiusmodi crisim dicemus esse malam? Contra vero diebus nona, vndecima, & reliquis post septimam, nulla apparente coctione, eadem bilis deuoluatur ad cutem, quamobrem hunc naturæ conatum audebimus bonum appellare? Cæterum etsi hæc plane demonstrant, hanc sine dubio fuisse mentem Hippocr. tamen non est prætermittendus locus Gal. admodum notabilis, in quo hunc aphorismum exponit hac ipsa ratione, tam perspicue, vt omnem prorsus ambiguitatem possit euellere, mirumque sit quomodo interpretes fere omnes illum non obseruauerint. Gal. ergo 3. Epidemiorum secto 1. com. 5. verba faciens de Damocrate, qui sexta die factus est auriginosus, hæc habet. Diffunditur nonnunquam per totum corpus flaua bilis, quod decretorium est, vt in aphor. quoque est declaratum, vbi ait, morbus dictus regius ad diem septimam malum: sed meminisse te oportet eius quod sæpius audisti, antequam morbus concoquatur, neque vllum alium abscessum, neque auriginosum recte fieri, is enim impediri significat bilem, quo minus ex viscere expurgetur, & per ventrem vacuetur, vel propter obstructionem, vel propter inflammationem; morbo autem concocto, interdum natura critice ad eas partes quæ sunt iuxta cutem, excrementum flauæ bilis & aliorum humorum deponit. Hæc Gal. qui eandem fere doctrinam habet 4. aphor. 39. & vt videris, neque solum icterum, neque solam diem septimam, neque aliud tandem quam coctionem, & cruditatem considerat. Hæc autem plane conueniunt cum iis, quæ generaliter tradita sunt ab Hippocr. & Gal. 1. Epidemiorum secto 2. 45. & 46. qui asseuerat concoctionis celeritatem iudicii, & salutis securitatem portendere: cruda autem, aut dolores, aut diuturnitatem, aut recidiuas, aut mortem. Auicen. tandem lib. 4. fen. 2. tractatu 5. cap. 59. hanc ipsam confirmat interpretationem, qui verba faciens de iudiciis, & significationibus icteritiæ, omnia refert ad coctionem, & cruditatem, ad bonam vel malam crisim, quocunque die hoc fieri contingat: quippe si icteritia fiat ante signa coctionis, mala, sin autem post illa, bona censenda est. Ex hisce facile est vnicuique Hippocr. a calumniis Plinii, Auerrois, & cæterorum omnium vindicare, vt non sit opus de hac re longius agere: si modo illud addatur, Plinium certe neque mentem Hippocrat. neque verba assecutum fuisse, siquidem Hippocr. non asserit icterum ante diem septimam signum esse lethale, sed malum, qui vtitur voce *cacón*, malum, non *thanasimon*, id est, lethale, quæ inter se valde differunt: quare minus recte Plinius signum malum, vbi nihil obstat quin multi possint euadere, desperationem est interpretatus, vbi nullus a morbo videtur posse liberari. Sed redeamus ad curationem.

Curatio

Si fiat icterus laborante iecore intemperie, obstructione, inflammatione, scirrho, omnium primum instituenda est ratio curandi huiusmodi morbos, de qua iam satis diximus, vt non sit necesse eadem repetere. Sin autem fiat icterus propter obstructionem vesicæ, aut vnius, aut alterius, aut vtriusque meatus, quam symptomatis differentiam diximus cæteris omnibus frequentius contingere, conueniunt alimenta, potiones, medicamenta, quæ possint attenuare, incidere, abstergere, & obstructiones aperire: quoniam vero, vt sæpe diximus, non licet isthæc aggredi, nisi primum prospiciatur corpori vniuerso, ideo prima nobis sese offert indicatio, euacuandi totius corporis. Ergo primum lenienda est aluus cum cassia, quæ est opportunissima, caueatis a thamarindis, & omnibus astringentibus, caueatis a manna, quæ facile conuertitur in bilem, cum sit species mellis.

Vena sectio.

Lenita aluo deinde secanda est vena ex dextro cubito, etsi nonnulli, vt refert Paulus, in his ægrotis, & illis qui propter iecoris inflammationē morbo regio laborāt, secare consueuerūt venā iuxta paruū digitū dextræ manus, quam venā saluatel à vocāt, de qua sōne mittē di sanguinis litigant recentiores, & ego quoque aliās

dicam

dicam quod sentio. Sanguis porro detrahendus est non vnica vice copiose, sed per vices parce, vt notat Aetius: cum enim redundet bilis, forte periculum immineret, ne ex vnica copiosa euacuatione vires aliquam iacturã faciant. Nec vos ab hoc remedio deterreat vulgaris quædam opinio, quæ in biliosis morbis venæ sectionẽ abhorret: namque nullus est morbus, a quocunque tandem humore originem habeat, in quo non liceat sanguinem mittere dummodo conueniant principes scopi, id quod speramus non solum vobis confirmare, sed etiam persuadere in nostra generali tractatione, quam Deo dante aliquando perficiemus.

Inter libros spurios Galen. reperitur libellus de curatione icteri, quem puto fuisse Ruffi quoniam Aetius, qui omnia fere accipit ex eo lib. ea fatetur se accepisse ex Ruffo: porro ille auctor, quicunque fuerit, verba faciens de sectione venæ reprehendit Praxagoram qui sine vlla distinctione omnibus ictericis solitus fuerat sanguinem mittere, & statuit hoc remedium tantummodo conuenire, quando simul cum cholera abundat sanguis, & quando hepar vel splem ab inflammatione tenditur, & dolet: quæ quidem determinatio si probe intelligatur, adeo vt referatur ad ipsas vires, non est prorsus abiicienda. Sed hac de re vt diximus alias pluribus.

Lenita aluo, secta vena, mox præparandi sunt humores & ductus per quos illos ducere oportet, itaque instituantur medicamenta quæ moderate possint refrigerare, aperire, & quoquomodo roborare partes debiliores: quoniam præstantissima sunt omnia cichoracea, & inter omnia acetosa, & omnia quę parantur ex acetosa sunt admodum opportuna. Apparente concoctione sunt exhibenda purgantia medicamenta, in quorum administratione maxime probandum videtur vnum vel alterum præceptum, quæ ex Ruffo ponuntur ab Aetio.

Præc. I. Primum quidem est, & maxima dignum obseruatione, ne purgantia medicamenta exhibeantur in principio, antequam bilis præparetur, & quodãmodo ad interiora deducatur, qui affert purgationes principio datas maximi mali causam præbuisse.

II. Secundum est purgationes ictericis dandas esse fortissimas, siquidem quæ sunt imbecilliores, propter siccitatem ventris parum efficaces cognoscuntur. Sed illud præterea pro causa mihi libet addere, quoniam ex vna parte humores ducendi longe distant a viis ductuum, per quos illos trahere oportet, & ex altera habemus naturam parum adminiculantem, cum verisimile sit, eam non nisi debiliter posse trahere & expellere qua cunque trahenda & expurganda sunt: docet autem Gal. 1. aph. com. 22. opera & naturæ expellentis, & medicamenti trahentis, noxios humores commode expurgari.

III. Tertium præceptum Aetii, si purgante medicamẽto primum exhibito nihil proficias, statim ad valentiora, cum deobstruentia, tum soluentia deueniendum esse, vt tandem bilis quoquo modo detrahatur.

Medicamenta pro purgandis ictericis, hoc tempore magis vsitata, illa sunt: Rhabarbarum, Agaricus, & præcipue scammonium, & quę scammonium recipiunt, electuarium de succo rosarum, electuarium rosatum Mesuæ, de psyllio, pilulæ aggregatiuę, de rhabarbaro, aureę & alia id genus.

Purgans in ictero.

R. *Rhabarbari electi* ℥ j. ß.
Spicę nardi gr. iiij.
Fiat infusio secundum artem in decoctione cichorei, acetosæ, quantum sufficit, & facta expressione adde
Electuarij de succo rosarum ℥ iij.
Syrupi rosati soluti ℥ ij. ß. *Misce fiat potio.*

Habeatis etiam exemplum pilularum.

Aliud. R. *Pilularum de tribus cum rhabarbaro* ℥ ij.
Diagridij grana v.
Cum aqua cichorei fiant pilulæ xv & aurentur.

Ad hunc modum testatur Gal. in libello de purgantium medicamentorum facul. cap. 2. postquam per aliquot dies ictericos præparasset illique medicamentũ bilem purgans propinasset, sæpius ad naturalem habitum reuocasse, etsi nihil caeterus admouisset.

Syrupi de obstructione. Facta vna, vel, si ita res ferat, altera purgatione, tunc accommodatus est vsus medicamentorum, quę efficaciorem vim habent deobstruendi, qualia sunt syrupus de duabus & de quinque radicibus, byzantinus, de cichorea, sine & cum rhabarbaro, oxymel compositum, decocta agrimoniæ, ceterach, prassij, radicis asparagi, fęniculi, apii, & alia id genus.

Hactenus purgauimus hominem laborantem ictero ex flaua bile: at vero si quis laboret ictero ex humore melanchol co, quem nigrum vocant, eadem prope ratione expedit hunc purgare, sed medicamentis accommodatis ad eorum humorem, cuius purgationis formam propter nouitios explico quam breuissime. Ergo primum leniatur aluus cum electuario lenitiuo, & portiuncula hieræ simplicis: deinde instituantur syrupi de fumo terræ simplicis, de borragine, de buglossa, acetosus simplex, decocta cichorei, ceterach, borraginis, & similia: Post vnam vel alteram diem secanda est vena, & illa quidem laboraie liene, interna cubiti sinistri, quod remedium vt dicit Gal. in libello de sanguinis missione cap. 16 hoc membrum male affectum perpetuo ac multum iuuare consueuit. Concocta materia expurgetur hoc medicamento.

Purgans melancholicũ in ictero.

R. *Senæ electæ*
Epithymi
Polypodij
Passularum
Liquiritiæ ana ℥ ij.
Zingiberis ℥ ß.
Fiat infusio secundum artem in decoctione fumi terræ, & ceterach, & facta leni ebullitione adde
Confectionis hamech ℥ ß.
Syrupi de epithymo
Rosati soluti, ana ℥ j. ß. *Misce & fiat potio.*

Quo loco notandum est ex Gal. 13. meth. cap. 17. vtrumque viscus, iecur & lienem, similia genere medicamenta postulare, sed lienem tanto valentiora, quanto crassiori vtitur alimento: sed de ratione purgandi & curandi lienis tractabimus posterius.

Icterus ex venenis. Postremo si fiat icterus ab aliqua vel interna vel externa causa venenata, huiusmodi ægroti sanandi sunt propriis remediis & antidotis quæ venenis resistunt, quorum tractatio non pertinet ad hunc locum. Gal. 5. de locis affec. cap. 7. testatur se sanasse ferum illum imperialem, qui à vipera morsus fuerat, sola theriacæ potione.

Cutim sedam correntia. Atque de his hactenus, quatenus nimirum pertinet ad rationem curandi morbos & causas vnde icterus originem habet: quoniam vero sæpe euenit, vt bilis vel per crisim, vel aliter ad cutem sit transmissa, turpisque ille color perseueret, etsi affectus sublati sunt, illud vnum iam restat, vt de tollendo hoc quoque symptomate agamus quam breuissime: vnica igitur est indicatio, nempe vt bilis contenta in cute deleatur: verum cum hæc bilis & omnes humores ad cutem propulsi, vt dicit Gal. 6. epidemiorum lecto 2. 29. difficulter per medicamenta purgantia tolli possint, quod eorum reuulsio ad partes internas sit valde longinqua, propterea eodem Gal. auctore, commodissime per ipsam cutim solent euacuari, id quod potissimum efficiunt ea medicamenta, quę vim habent laxandi cutem, & digerendi impactos humores: quare Gal. 9. de med. secund. locos, à principio maxime probat balnea aquæ potabilis, nec non olea, quę hanc ipsam vim habeant, qualia sunt oleum anethinum, chamomælinum, oleum commune antiquum, amygdalarum dulcium, amararum, & alia id genus. Sic possunt parari balnea ex medicamentis laxantibus, & digerentibus, quæ sunt manifesta: vulgares vtuntur in balneo lapo-

ne illo nigro, qui valenter abstergit, & fortasse valentius quam olea proposita: quod si tandem opus fuerit remedio efficaciore, Galen. 5. de locis affect. cap. 3. hac in re probat aquas thermatum calidiores, quales sunt nitrosæ, sulphureæ, & aliæ id genus, quę sane optimæ censendæ sunt. Non possum hoc loco silentio præterire aliud quoddam remedium vulgare, & idiotis vsitatum, cuius tamen, & Paulus & omnes communiter

Sulphur.

practicantes mentionem faciunt, & est sulphurore sũptum ad ℨj. quòd quidem quomocunque fuerit administratũ, in cunctis affectibus cutis maxime solet prodesse, ad quod agit, mea sententia, celeriter penetrãdo corpus vniuersũ, atq; insensibiliter discutiendo & euacuando quæcunque in cute continentur, quare videbitis sæpe huiusmodi remedium maximum in scabie iuuamentum afferre. Vtrũ vero sulphur in ictero debeat exhiberi, si iecur laboret intemperie calida, si adsit febris, ad summam, si corpus fuerit calidius; crederem illud non conuenire, cum strenue calefaciat. Quoniam autem icterus & turpis ille color potissimum regnat in oculis, & est periculosum ad oculos apponere medicamenta laxantia & discutientia, propterea medici antiqui excogitarunt nonnulla medicamenta, quæ tracta per nares, vulgo errhina vocant, valent per eam partẽ bilem deriuare ab oculis, & oculos ab ea sorde liberare: talia parantur ex succo betę, ciclaminis, anagallidis, elaterii, & similibus, quæ omnia miscentur ex lacte muliebri, & trahuntur per nares, semper tamen incipiendo à leuioribus.

Occulta ui iuuantia.

Postremo à nonnullis proponuntur quædam medicamenta, quæ latente quadam proprietate dicuntur ictericos iuuare, & inter cętera, tanquam remedium mirabile, maxime probantur lumbrici terrestres exsiccati in furno, redacti in puluerem, exhibiti ad ℨj. cum succo acetosæ, cichorei, & similium: huius remedii mẽtionem faciunt non solum Aetius, Auic. & alii, sed etiam Gal. in libello de theriaca ad Pisonem, cap. 9. Sunt & alia quamplurima, verum cum ex vna parte vnusquisque apud varios auctores ea sibi possit comparare, & ex altera ego illis vel leuem uel nullam fidẽ soleam adhibere, ad finem properans, nolo de his longius agere. Neque de uictus ratione mihi statutum est longius agere, siquidem constat curando ictero eam uictus rationem competere, quæ longe absit à generanda bile uel melancholia, & quæ ad summam, spectet morbum & causam symptomatis: quam quidem uictus rationem Auic. duobus verbis præclare complectitur, ita inquiens: Et cibus ictericorum est ille, qui est leuis & subtilis, & in quo est apertio; de quibus speciatim Aetius & plerique auctores tractant diffuse, & nos quoque superius nonnihil de illis diximus.

C A P V T XVI.

De Hydrope.

Nomen.

Affectus quem Græci quandoque *ydropisin*, quandoque *ydropa*, sæpius uero *yderon*, appellant, Latinis aqua inter cutem, vel Intercus, vulgo hydrops vel hydropicus morbus dicitur, quod tamen nomen uidetur sumptum fuisse ab aqua, quæ Græce *ydor* dicitur, cuius nullus fere ægrotus videtur vnquam esse immunis.

Vtrum sit morbus vel symptoma.

Quid sit hydrops, non conueniunt auctores omni ea parte, imo vero neque Gal. sibi ipsi plane uidetur cõsentire: namque in lib. de sympt. differ. cap. 4. constituit omnes illius species inter symptomata, nempe actiones læsas facultatis concoctricis, sanguinis generatione, vel non facta, vel non rite peracta, altera autem ex parte nonnulli contendunt hydropem potius inter morbos, quam inter symptomata fore numerandum, cum quibus uidetur esse ipse quoque Gal. qui libello de tumoribus præter naturam, cap. 16. & 14. meth. cap. 13. reponit hydropem inter tumores præter naturam, quos conuenit inter omnes esse morbos, vel in magnitudine, vt quidam opinantur, uel vt aliis placet, in intemperie cum materia.

Ego uero existimo hydropem, si vere & proprie consideretur, esse morbum, nempe tumorem præter naturam: sin autem consideretur illius causa, iam inter symptomata posse numerari, quæ incidunt in sanguinis generatione: quod utrumque sentit Gal. Nec puto alienum esse a doctrina eiusdem, quandoque ex symptomatibus oriri morbos, exempli gratia, ex dolore inflammationem, ex vitiata coctione atrophiam, &c.

Quare frustra Altimarus confugit ad eam solutionem, Gal. lib. de symptomatum differentiis symptoma communiter dictum accepisse; quasi vero absurdum sit, ea symptomate proprie accepto, actione læsa morbum oriri. Quapropter siue morbum siue symptoma hunc affectum quis vellit appellare, id pro uaria ratione fieri potest, neque ego de hac re magis laboro.

Definitio.

Auic. definit hydropem hunc in modum: quod sit ægritudo materialis, genita à causa materiali, externa, frigida, in qua vel totum corpus, vel nonnullæ partes intumescunt. Alexand. hoc modo: quod sit ægritudo longa, prouenienes ex refrigerato iecore, adeo vt ipsum deinceps non amplius possit cibos in sanguinem, sed in qualitatem alienam, aut aquam, aut pituitam, aut flatus, transmutare. Cæteri omnes hæc fere eadem repetunt, ex quibus licet perfectam hydropis definitionem colligere, quę sit huiusmodi. Hydrops est tumor præter naturam, vel totius corporis, vel abdominis, factus propter frigidam iecoris intemperiem, quod propterea nequeat pro instituto naturæ sanguinem efficere. Pro quo ante omnia id velim vos intelligere, quod dicit Gal. 5. de locis affec. ad finem, qui recitat quandã opinionem Erasistrati de hydropis generatione, cuius etiam mentionem facit 2. de naturalibus facultatibus, cap. 8. quæ opinio Erasistrati erat huiusmodi: hydropem alia nulla ratione fieri posse, quam quod propter viarum angustias & obstructiones, vel ab inflammatione, vel à scirrho, vel aliter factas, sanguis prohibeatur vltra per iecur procedere: qui proinde affirmabat, partem sanguinis tenuiorem & aquosiorem, per vniuersum corpus distribui, atque hinc hydropem fieri, exquisitum & sincerum sanguinem, propter suam crassitudinem, in caua iecoris regione permanere, atque illic causam esse morborum qui ex plenitudine oriuntur. Quam opinionem deinde Galen. refellit, primum quod nullo in iecore apparente tumore, nulla obstructione, homines hydrope corripiantur, hinc scilicet vitiato vel ieiuno & tenui intestino atque mesenterio, vel pulmone, vel renibus, propter immodicam hæmorrhoidum vacuationem, aut muliebre profluuium, aut mensium suppressionem, aut alium quendam uteri affectum, in quibus quidem cunctis affectibus nullo existente in viscere tumore pręter naturam, corpora hydrope corripi videntur: id quod prętera, inquit Gal. euidenter admodum illi intelligunt, qui cognouerunt ex intempestiua aquę frigidæ potione iecur confertim fuisse refrigeratum, adeo vt hydropem statim effecerit, priusquam in ductum tumorem attolleretur. Deinde vero & alia ratione hanc confutat opinionem: namque si sanguis crassior & sincerior in venis iecoris cõcluderetur, neque per totum corpus deferretur, necesse omnino foret, vt propter tumores, & obstructiones iecoris ille deferretur ad intestina, forte etiam ad ventriculum, quod tamen nemo fieri vnquam vidit: siquidem in altera specie hydropis, quæ Anasarca dicitur, in omnibus partibus corporis, tam supernis, quam infernis, pituitosus sanguis continetur, per aluum autem nihil cruentum excernitur, neque in hac, neque in cæteris speciebus ascite aut tympanite.

Opinio Erasistrati.

Porro confutata opinione Erasistrati, concludit Galen. longe magis esse vero consentaneum hydropem

dropem generari propter eam causam, quod ob refrigerationem iecoris alimentum ex ventriculo distributum in sanguinem transmutari non possit. Ex quo egregio loco Galeni licet colligere duas verissimas conclusiones: alteram, nulla ratione hydropem fieri posse, nisi laborante iecore, vel primario, vel per consensum aliarum partium, de quo consensu statim agemus, sermonem habentes de differentiis: alteram, in hoc affectu necessario iecur laborare intemperie frigida, quæ quidem intemperies non modo ad venas, sed etiam ad propriam iecoris substantiam debet peruenire, quã supra diximus esse principale instrumentum generandi sanguinẽ. Vtraq; conclusio satis ex eo fit manifesta, cum enim certum sit generationem sanguinis a iecore fieri tanquam principali instrumento, neque aliter quam ope natiui caloris, cumque in hydrope huiusmodi sanguinis generatio vel non fiat, vel improbe fiat, omnis ratio colligit, necessario iecur laborare, & quidem intemperie frigida.

Hydrops iecore non affecto. Cæterum non desunt, qui contendunt vtramque conclusionem labefactare, ac primum affirmant, hydropem fieri aliquando sine vllo iecoris morbo: in quam sententiam conantur pertrahere Galen. siquidem ille docet 3. de symptom. causis cap. 2. si ventriculus nihil omnino concoquat, propter vehementem imbecillitatem facultatis concoctricis, tunc fieri vel lienteriam, vel hydropem tympanitem: si vero in altera coctione, quæ fit in iecore, & venis, propter sanguificæ facultatis imbecillitatem eueniat frustratio sanguinis, tam fieri hydropem ascitem, ac demum in tertia coctione, quæ fit in carne, & in totius corporis habitu, succedere hydropem anasarcam. Itaque ex sententia Galeni hydrops fieri poterit nonnunquam iecore nullo modo laborante, vitiata coctione ventriculi; ac generatis pluribus flatibus, qui deinceps ad spatium inferioris ventris propulsi, illum distendunt, atque in tumorem attollunt: nec non vitiata tertia coctione, quotiescunque in carne, & reliquis partibus, proba sanguinis assimilatio fieri non potest, quam quidem Galeni doctrinam Trincauellius inter cæteros secutus est, qui ex tribus huiusmodi vitiatis concoctionibus tres colligit differentias hydropis, de quibus nos quoque paulo post sermonem habebimus.

An ex causis calidis hydrops oriatur. Secundo neque desunt, qui contendunt iecur in hydrope non perpetuo laborare intemperie frigida, ex quibus sunt Auicen. Auer. Alexand. & alij, vnde Auicen. inter cætera affert auctoritatem, atque exemplum Galeni, quasi ille curauerit quandoque virum patientem hydropem cum medicamentis frigidis, quod nimirum morbus originem habuerit a causa calida: & Alexand. grauiter reprehendit medicos, quos appellant vulgares, quicunque existimant, aqua inter cutem laborantes quouis modo esse calefaciendos, cum plerique interdum a refrigerantibus medicamentis insignem percipiant vtilitatem porro huic opinioni videtur cum primis fauere Hippoc. 2. progn. in principio, qui tractat de hydrope, quæ originem habet ex morbo acuto, quem verisimile est, vel potius necessarium, pendere ex causis calidis: & Galen. com. 2. exponens quamobrem in certa hydropis specie contingat fieri fluxum alui, respondet, istud fieri propter calorem partium, quæ inflammatione vexantur, vnde corrumpitur alimentum, & colligitur copia bilis, vt propterea intestina stimulentur ad excernenda excrementa.

Medicis recentioribus qui existimant, hydropem fieri posse a calida iecoris intemperie, forte errandi occasionem præbuit antiqua Gal. versio, quæ ita habet 5. aph. com. 11. Ascitem nasci ex causis frigidis, tympanitem vero ex causis calidioribus. Ex quibus verbis licuit olim colligere, saltem aliquam speciem hydropis ex causis calidis originem habere.

De dictis hisce duabus iubus, multa quidem possent in medium proferri, sed cum Galen. vere, & perspicue vtramque dissoluat, ijs contenti erimus, quæ ille nos docet. Scribit Gal. 6. de locis affectis cap. 1. nonnullos esse, qui arbitrantur, laborantes liene indurato, sine iecoris vitio aquam inter cutem incidere: nec non esse nonnullos, qui dubitant de ea quoque specie hydropis, quæ acutis morbis succedit, in quibus ab intemperie calida, sæpenumero etiam sicca, iecur ita vehementer laborat, vt cibum non amplius in sanguinem possit transmutare, quibus deinde vtrisque respondet, & loco citato & 5. de locis affect. 6. ac primum ita plane & manifeste, vt planius, & manifestius non possit, confirmat hydropem nunquam fieri posse, nisi iecur laboret: nã cum ipsum, quod semel, & iterum diximus, sit primum sanguificationis instrumentũ, fieri non potest, vt læsa sanguificatione, quæ læditur in omni hydrope, illud vi secus illæsum permaneat. Sed tamen illud Gal. concedit quod nullo modo negari potest, iecur bifariam posse laborare, vno modo primario, altero secundario, per consensum, quem obtinet cũ aliis partibus quamobrẽ sicut ex vna parte concedendum est, & ventriculum, & lienem, & intestina, & cæteras corporis partes, quæ a Gal. accurate enumerantur, posse hydropem concitare, ita ex altera pro comperto habendum est, istud fieri non posse, nisi tractu temporis ipsum quoque iecur simul cum eiusmodi partibus laborantibus afficiatur. Deinde vero Gal. & alteram dubitationem dissoluit, qui docet, vtcunque hydrops fieri possit, & succedere morbis acutis, nec non caudæ, sæpe etiam siccæ iecoris intemperaturæ, id tamen nunquam posse fieri, nisi tandem iecur refrigeretur, qua so enim quomodo concipi animo potest, a calida iecoris intemperie aquam pituitam, flatum, posse generari? Atque hanc fuisse mentem Hip. & Gal. in 2. illo progn. ex eo sans patet, quod illi constituunt communem notam cuiuscunque hydropis, luxum, & mollem tumorem pedum, nec non abdominis, quem certum est prouenire ex pituita, quæ sine dubio a caliditate iecoris non potest generari. Quamobrem ad mentem Gal. ita habendum est, calidam quidem intemperiem posse remotam esse, & mediatam causam hydropis, sed proximam, & immediatam non aliam esse, quam intemperiem iecoris frigidam. Sic Galen. statuit 4. de simp. med. facult. cap. 15. acorem perpetuo fieri a frigido, tamen subdit per ętatem promptius res acescere: nec desunt alia exempla. Itaque omnes quicunque aliter sentiunt, mea sententia decipiuntur, inter quos Auic. dum. c. 13. profert exẽ plum Gal. qui curauerit hominem laborantem hydrope ex causa calida cum medicamentis frigidis, manifesto fallitur, cum nullibi apud Galen. hæc legantur: cuius quidem rei certissimum est argumentum, quod inter medicamẽta Galeno ascripta, numerantur sandali, myrobalani citrini, & alia, quæ sine vlla dubitatione constat Gal. non nouisse. Præterea vero Alex. & Auic. non solum male sentiunt, sed etiam a seipsis, & a suis principiis dissentiunt. Cum enim vterque definierit hydropem, sicuti diximus, quod sit ægritudo prouenieus ex refrigerato iecore, quod propterea nequeat cibos in sanguinem transmutare, quomodo altera ex parte constituant speciem hydropis, quæ sub communi eorum definitione non comprehendatur, ipsi viderint, & qui illorum doctrinam conantur defendere. Demum vero quod pertinet ad antiquam versionem Gal. iam recentiores & fideliores interpretes eum errorem sustulerunt, qui vere, & ex fide literæ græcæ interpretantur eum locum, nempe vtramque speciem, & ascitem & tympanitem generari a causis frigidis, sed ascitem a maiori, tympanitem a minori frigiditate originem habere. Itaque in omni hydrope iecur laborat, & quidem intemperie frigida, sed illud addo, eiusmodi intemperiem necessario esse insignem, adeo vt iecoris sanguificatio impediatur: namque si fuerit intemperies leuior, verisimile est, non hydropem, sed alios morbos succedere.

Hydropis differentię primum sumuntur ab intenso

& remissior: namque alii laborant intense ac vehementer, & isti simpliciter sunt hydropici: alii remissius, & leuius, & isti laborant cachexia, quem vocant malum habitum, & est principium hydropis, quando nimirum intumescunt palpebræ, facies, extremæ partes, albicans, & prauus est color totius corporis, & alia id genus apparent symptomata. *Differ. I.*

Hoc loco quæritur, an hic malus habitus perpetuo præcedit hydropem? Cui quæsito respondent nonnulli: si hydrops fiat subito, tunc nullum præcedere malum habitum: sin autem fiat paulatim, & longiori tempore, tunc perpetuo malum habitum præcedere. Quæ distinctio videtur nulla: etenim sicuti diximus, cum hydrops proxime fiat ab intemperie, hæc autem necessario fiat in tempore, est admodum consentaneum rationi, ipsa incipiente intemperie, simul etiam incipere præludia hydropis, in quibus malus habitus continetur: id quod ipsa quoque quotidiana confirmat experientia.

II. Secundo sunt differentiæ a tempore: hydrops alius nouus, & in principio, alius antiquus, & progressus, alius demum confirmatus.

III. Tertio sunt differentiæ a coniunctis: nam hydrops, vel est cum febre, vel sine febre, cum tussi, fluxu alui, virtute valida, & similibus.

IV. Quarto sunt differentiæ a redundante materia: pro quo sciendum est, frigidam iecoris intemperiem in hydrope non vnam perpetuo, ac eandem esse, neque vno, & eodem modo illud deficere in sanguinis generatione, quod quidem potissimum euenit propter varios gradus intemperaturæ, nec non propter varias antecedentes causas, quæ hydropem solent efficere: cum ergo iecur deficiens a suo munere, pro bono sanguine generet vel aquam, vel pituitam, vel flatum, hinc consurgunt tres principales hydropis differentiæ: prima quam ab aqua ascitem vocant; secunda quam a pituita anasarcam vel hyposarcam, vel leucophlegmatiam appellant: tertia, quam ex flatibus tympanitem nominant.

Cæterum cum omnes oriantur a frigida iecoris intemperie, si quis cupiat intelligere, quænam ea tribus speciebus fiat ex maiori, vel minori frigiditate, huic de duabus speciebus ascite, & tympanite, satisfacit Galen. 4. aph. com. 11. qui illas inter se comparans, vt modo diximus, statuit ascitem a maiori, tympanitem a minori frigiditate originem habere, propterea quod flatus non sine calore aliquo possint generari. Quid vero de tertia specie anasarca statuendum sit, si cum cæteris conferatur, non ita videtur constare, neque vllo in loco, ni fallor, a Galeno definitum est, neque vero si tale iudicium ad vim rationis velimus referre: aliqua ambiguitas videtur deesse, de ascite quidem, mea sententia, dubitandum non est, quin oriatur a maiori frigiditate, sed est difficultas de tympanite. Namque tametsi flatus, vt vidimus ex Galeno sine aliquo calore non potest generari, tamen neque pituita ab insigni frigiditate videtur originem habere, cum sit veluti sanguis incoctus, nec difficulter conuertatur in sanguinem, vt notauit Galen. 5. de simpl. med. facult. 21. 4. de ratione victus, com 30. Veruntamen si diligenter considerentur, quæ tradita sunt a Galeno ex iis forte videbimur quoquo modo posse colligere, anasarcam ex maiori frigiditate originem habere, quam tympanitem: siquidem dicit Galen. 3. de sympt. causis cap. 1. præcipuam causam generandæ hydropis tympanitis, esse imbecillitatem facultatis concoctricis ventriculi: causam vero generandæ hydropis anasarcæ esse imbecillitatem facultatis sanguificæ iecoris: quidem, & illud liceat addere, quod auctor lib. 4. de ratione victus, cui Galen. quoque hac in parte videtur subscribere, comparans has differentias, statuit Anasarcam esse longe difficilioris curationis, quam tympanitem, imò nullam curationem recipere: ex quo iure concludendum est, in hac specie multo maiorem lapsum esse a statu naturali, quam sit in tympanite, propter eaque tympanitem, & flatus ex magna, anasarcam, & pituitam ex maiori, ascitem, & aquam ex maxima fieri frigiditate.

Sed rursus occurrit dubitatio, de numero istarum differentiarum: namque auctor libri 4. de ratione victus facit duas tantum differentias, anasarcam & tympanitem, & Galen. in com. inquit, fuisse nonnullos medicos affirmantes hydropis differentias esse 4. quas tamen ille non explicat: sed forte isti pro quarta specie constituebant, cachexiam vel aliam speciem ex tribus commistam in quo tamen & auctor libri, & veteres medici manifesto decepti sunt: siquidem vere hydropis differentiæ sunt tres; nec plures, neque pauciores, quoniam tres tantummodo sunt materiæ, vel aqua, vel flatus, vel pituita, quæ quidem res tametsi varias habeat differentias, tamen scitis magis, & minus species non variare. *Quot sint species hydropis.*

Postremo sunt differentiæ a causis, etenim quanquā vnica, & proxima est causa generationis hydropis, intemperies frigida iecoris, tamen plurimæ sunt causæ magis remotæ, ac primum contingit iecur laborare dupliciter, vno modo primario, altero per consensum aliarum partium. Iecur primario laborat multis de causis, quæ tamen commode mihi videntur posse referri ad duos communes locos, ad sex res non naturales, & ad res præter naturam. Itaque aer frigidus, humidus, crassus, nebulosus, habitationes prope aquas & paludes, alimenta, crassa, frigida, humida, multa potio ac potissimum aquæ frigidioris, ac maxime ieiuno ventriculo, & post maximas exercitationes, labores, & calores, otium, & quies immoderata, motiones importunæ, ac potissimum statim a cibo, somni diuturni, ac profundi, retentio solitæ vacuationis, factæ vel a natura per hæmorrhoidas, per vterum, & similia, vel ab arte, vt per cauteria, frequentes purgationes, & similia, nimia vacuatio per aluum, sudorem, venerem, sanguinem e naribus, hæmorrhoidib. vtero, & alia id genus, ac postremo animi accidentia, timor, mæstitia, & reliquæ perturbationes: ista hæc omnia possunt esse in causa, vt iecur male afficiatur, & homo hydrope corripiatur. *Causæ.*

Secundo iecur laborat primario, vt dictum est iam ante, omni propemodum genere morborum, qualibet intemperie, & simplici & composita, & cum materia, & sine materia, & cum tumore, & sine tumore, obstructione, inflammatione, scirrho, affectu œdematoso, vulneribus, vlceribus, ex quibus omnibus iecur tandem potest refrigerari & hydrops succedere. Auicenna plurimas sane ponit causas, sed si quis animum adhibeat, is facile intelliget singulas ad duo nostra capita posse referri. Verum non est prætermittenda vna causa, quæ ab ipso ponitur Auicen. cuius nemo facit mentionem, & est paruitas iecoris, de qua nescio quid dicam, nisi fortasse id fiat propterea, quia in paruo iecore alimentum inculcatur, neque potest probe confici, vt tandem periculum immineat ne calor naturalis refrigeretur, & extinguatur.

Laborat porro iecur per consensum plurimarum partium, ac primum, vt dicit Galen. 5. de loc. affect. 7. si ventriculus, lien, intestina, ac præcipue ieiunum, contrahant aliquam frigidam intemperiem, hæ partes facile eam communicant venis mesenterii, a quibus facile item deinceps omnes venæ, quæ in caua iecoris parte sunt, una cum illis refrigerantur, à quibus rursum in totum quoque iecoris corpus intemperies distribuitur, pariter consentientibus partibus superioribus pulmone, septo transuerso, & renibus, venæ, quæ in gibba huius visceris parte consistunt, in consensum primum veniunt, deinde tractu temporis vna cum illis totum viscus afficiunt: inter cætera autem propter scirrhum lienis, iecur præcipue trahitur in consensum, & sequitur hydrops: quod tamen sciatis non esse perpetuo verum & necessarium, sicuti est perpetuo verum & necessarium, scirrho iecoris hydropem succedere: scribit Gal. 4. de præsag. ex pulsibus cap. 9. cum *Hydrops per consensum.*

lien

lien insigni scirrho esset affectos, frequenter conspeximus non secutam esse aquam inter cutem, iecinori vero succedit necessario: de quo quidem peculiari consensu lienis & iecoris habens sententiam Hip. & Gal. 6. aph. 43. Neque vero solum consentientibus partibus superioribus sed etiam inferioribus iecur solet maxime refrigerari & hydrops fieri, inter quas partes principem locum obtinent hæmorrhoides, & vterus in mulieribus sæpe enim hæmorrhoidibus, itemque menstruis purgationibus nec non fluxu muliebri immoderate, & longiori tempore fluentibus vel altera ex parte solius harum partium vacuationib. suppressis, scribit Gal. loco citato 4. de præsag. ex pulsibus & confirmat experientia, homines aqua inter cutem corripi frequentissime. Etenim si hæmorrhoides vel menses in mulieribus superiore tempore fluentes, in præsentia supprimantur, vt dicit Hip. 6. aph. 12. & Gal. 5. de locis affect. cap. 7. & alijs in locis, superuacaneus ille sanguis ac sæpenumero crassus ad iecur delatus, aut in durum tumorem illud attollit, aut copia & crassitudine natiuum eius calorem perinde extinguit, vt multa ligna extinguunt ignem, si confertim iniciantur. Pariter si hæ partes immoderate & longiore tempore sanguinem profundant, certissimum est, quod notauit Gal. de sanguinis missione cap. 19. 2. de natural. facultatibus 8. non solum iecur, sed corpus vniuersum refrigerari, sicut accidit, in qualibet insigni corporis euacuatione. Demum vero fit hydrops, quod supra diximus, cæteris partibus laborantibus non modo intemperie, vel alijs morbis frigidis, sed etiam calidis, inflãmatione, erysipelate, febribus acutis, de quibus scribũt Hip. & Gal. initio lib. 2. prognosticor. quod euenit propter eam causam, quoniam illa insignis caliditas præter naturam dissipat natiuum calorem iecoris, illudque reddit imbecillum, vt deinceps nequeat alimentum ex ventriculo ductum in sanguinem conuertere: imò vero huiusmodi hydropes, quæ sequuntur morbos acutos, sunt cæteris deteriores, Hip. & Gal. testimonio, & certius mortis periculum afferunt. Hactenus de diff. hydropis.

Quo aqua in abdomē perueniat.

Antequam tracto de signis, occurrit curiosa quædam dubitatio, quonam modo in hydrope ascite transmittatur aqua in cauitatem abdominis, nempe inter peritonæum, & intestina, in quem locum conuenit inter omnes illam deponi ab ipsa natura: & ratio dubitationis est, quoniam nulli apparent manifesti meatus, per quos iecur in eam cauitatem aquam transponere possit. Auicen. 3. canones, fen. 4. tract. 4. cap. 6. conatur huius facti plures reddere ratione: & inquit, istud primum fieri per resudationem iecoris, & venarum: deinde per quosdam cæcos & latentes ductus, qui soli naturę sunt manifesti: tum recitat opinionem quorundam medicorum sapientum, qui asserebant, hanc aquam ad eum locum posse transmitti per venam vmbilicalem. quæ tamen opinio deprehenditur esse perspicue falsa, siquidem hæc vena, cum editus est fętus, statim arescit, & validi ligamenti vicem supplet, vt nullo modo eiusmodi transmissio fieri possit. Fernel. pluribus hanc rem tractat lib. 6. de part. morb. & sym. cap. 8. & in summa affirmat, omnes turpiter hallucinari, qui putant per angustos cęcosque poros serosum humorem transmitti in capacitatem abdominis, ac tandem statuit, istud maxime fieri ex soluta continuitate partium aut vasorũ, quib. humores contineri solent, & magis distincte seipsum explicans, vult serosum illum humorem in abdominis capacitatem descendere, quoniam caesum, apertum, ruptum, fissumve aliquid est, sicuti suppurans pleuritis exesa aut discissa succingente membrana, affatim irruit in capacitatem thoracis. Ego vero puto, Fernelium male sentire, non solum negando latentes naturæ meatus & cæcos ductus, sed etiam reddendo suam propriam rationem. Namque vt hanc rem alioqui notatione dignam, intelligatis, scribit Hip. 7. aph. 54. Quib. inter ventriculum & septum transuersum pituita concluditur; & dolorem affert, in alterutrum ventrem viam non habens, iis per venas in vesicam versa pituita, morbi fit solutio. Gal. in com. quærit, an quod ab Hip. dicitur, fieri possit; Nam reuera cum nullus appareat manifestus canalis, per quem pituita ab eo spatio ad renes, & à renib. in vesicam transmitti possit, vtique statuendum videretur, istud nullo modo fieri potuisse: veruntamen Gal. aliter sentit, qui scribit ad hunc modum: Neque ergo arbitrari oportet, pituitam de qua Hip. sermo est, omnino ad vrinas traduci non posse, sed hoc ipsum agi à natura contingit paulatim pituitam extenuante, sicuti fecit de pure in suppuratis. quamobrẽ docet de sententia Hip. naturam, si modo valida fuerit, vias quasdam plane occultas, & sibi soli cognitas inuenire, per quas singulari industria consueuit expurgare varia excrementa, & illa agere, quę ad tuendam hominis salutem conferunt. Itaque verisimile est, hanc pituitam opera valentis naturæ viam sibi moliri latentem, eamque propter vicinitatem transsumi in gibbas partes iecoris, & inde ad renes, ac postremo ad vesicam deduci. Quam quidem naturę solertiam purgandis noxiis excrementis per vias admirabiles ac plane incognitas, idem Gal. confirmat nonnullis exemplis: namque videmus aliquando fieri abscessu per ossa, ac per eorum substantia foris introque materiam transmitti: sic in purulentis collectum humorem inter thoracem & pulmonem exspui per tussim, nec non sanguinem etiam per mediam cutem integram excidere interdum, in his ossibus quæ rupta occalluerunt. Quibus sane Gal. exemplis & alia multa eiusmodi naturæ miracula nobis licet adiungere: etenim ad hunc modum sanguis penetrat à dextro ad sinistrum cordis ventriculum, à venis ad arterias: sic menstruus sanguis ad vbera conscendit: sic tandẽ per os vteri vsque adeo angustum, vt tempore gestationis ne acus quidem cuspidem admittat, absolutus fœtus tam grandis egreditur, vt superet omnem admirationem: adeo vt verissimum sit, quod Hippoc. dixit 6. epid. sect. 5. in principio, naturas esse morborum medicatrices, naturamque sua sponte, non ea intelligentia, viam impetumve ad suas actiones inuenire. Quare non satis intelligo, quomodo Fernelius aduersus tot Hipp. & Galeni testimonia, quæ reipsa & experientia confirmantur quotidie, reprehendat Auicen. & cęteros, qui opinantur, aquam in ascite deponi in capacitatem abdominis, vel per resudationem iecoris & venarum, vel per alias vias, quas nobis non licet intelligere. Quod autem pertinet ad illius rationem, quam cæteris omnibus auctoribus absconditam ipse omnium primus excogitauit, illa certe mihi plane absurda videtur, quoniam ruptis vel vtcunque apertis vasis iecoris, fieri non posse, mea sententia, quin simul cum aqua sanguis etiam pro parte transmitteretur, & alia sequerentur symptomata, quæ huiusmodi solutionem continui deberent consequi, &c.

Signa hydropis alia sunt communia, alia propria & differentiarum: omni hidropi sunt communia, primum positum ab Hippocr. initio 5. progn. tumor pedum laxus, mollis & frigidus, qui œdema dicitur, quo quidem extremæ partes citius intumescunt quam cæteræ, vt ea ponit Gal. quoniam sunt remotiores à corde, & alijs visceribus a quibus calor omnium partium solet foueri: deinde vero procedente tempore & femora, & ipse quoque venter intumescunt, tum succedit color improbus vniuersi corporis, quasi ex iecore albicans: ipsi percipiunt grauitatem & pigritiam in motu, habent difficultatem spirandi, largiorem potum appetunt, cibos fastidiunt fiunt mœsti ac tristes, demumque habent pulsus vndosos, qui mox inclinantibus virib. fiunt uermiculares, ut notat Gal. 2. de præsag. ex puls. cap. 9. quorum omnium symptomatum facile est vnicuique causam reddere: lotia maiori ex parte sunt pauca & rubicunda, cuius rei duplex redditur causa ab Auic. cap. 8. vna, quoniam paucum lotiũ faci-

Signa communia.

le co-

le coloratur, sicut pauca aqua facile coloratur a vino: altera propterea, quia vitiata concoctione in iecore, neque excrementa satis possunt separari: ex quo illi arguendi sunt, quod item notat Auicen. qui propter tincturam, & rubedinem lotij iudicant super caliditatem hydropis. Signa vero propria singularum differentiarum sunt huiusmodi: in anasarca totum corpus quasi eneruatum languet, & æqualiter quasi intumescit, maxime tamen in pedibus, & cruribus sub noctem vestigium impressi digiti aliquandiu remanet, mane bona ex parte euanescit, venter hic minime inflatur vt in cæteris, sed tamen tactus illum magis crassum experitur, æger habet carnes persimiles mortuo corpori, molles enim, laxæ pallidæque efficiuntur, febris sæpe lenta concurrit, lotia sunt minus colorata, alba fere, & crassa, spiritus quouis tempore impedite trahitur, pulsus hic præcipue sunt lati, molles, & vndosi, ex Galen. loco superius citato 2. de præsagio ex pulsibus.

Signa anasarca.

Signa ascitis.

In ascite magis contingit ventrem tumescere, cæteras autem corporis partes contabescere, demum vero morbo increscente, consueuerunt pedes quoque, & crura paulatim tumescere, spiritus difficulter trahitur, quod septum transuersum a tumore comprimatur, fluctuationes excitantur in ventre, dum de latere in latus æger mouetur, ex humore aquoso in capacitate abdominis contento, adeo vt intestina quasi in aqua natare videantur, ipsi sitiunt magis quam cæteri, propter copiam serosi, & salsi humoris in ventre collecti, vt dicit Galen. 5. de simp. med. cap. 30. lotia in principio solent esse copiosa, paulo vero post eius copia imminuitur, magisque fiunt rubicunda, vt diximus ex Auicen. pulsus sunt parui, crebriores, subduri, cum quadam tensione, vt docet Gal. loco citato.

Signa tympanitis.

In tympanite facies non ita de naturali statu recedit, si venter percutiatur, quasi tympani strepitum contingit audire, non hic tanta moles, nec tam molesta sed est, vt in ascite, ac si æger supinus decumbat, venter non cadit ad latera, sed in medium attollitur, cum flatus non ita facile descendant deorsum, frequenter intestina rugientia murmurant, multaque flatuum indicia concurrunt, pulsus sunt parui, sed non tamen imbecilles, crebriores celerioresque, item subduri cum aliqua tensione ex Galen. loco iam sæpius citato. Atque hactenus de signis tum communibus tum propriis differentiarum hydropis; neque enim puto esse opus, vt plura dicamus de signis aliarum differentiarum, ac potissimum quando iecur laborat primario affectu, vel secundario, condolentibus aliis partibus siquidem hæc inquisitio pertinet ad proprios locos, & ad proprios morbos vniuscuiusque partis laborantis, de quibus iam diximus, & dicemus porro quod superest.

Sed tamen postremo hoc loco illud sciendum est, quod nonnulli docent, & confirmat experientia, aut raro, aut nunquam tres hydropis differentias simplices, & solas reperiri, sed fere in perpetuum illas inter se misceri, & confundi, modo alteram cum altera, modo simul omnes, singulas vero a vincente, vel aqua, vel flatu, vel pituita nomen consequi.

Post hæc ad curationem accedendum est, in qua nostrum consilium est, simul tractare, & complecti cachexiam, & omnes hydropis differentias, cum hi morbi fere proueniant ab vna causa, & parum inter se differant, quod tamen ita fiet, vt si quid occurrat notatione dignum, quod ad certam differentiam sit accommodatum, id nullo modo a nobis prætermittatur.

Indicat.

In curatione hydropis duæ sunt maximæ ac principales indicationes: altera vacuatio materiæ noxiæ redundantis in corpore: altera prouisio ne noua in posterum generetur, ex quo fit cum Medici prope omnes, Græci, & Arabes, nec non communiter practicantes, sint parum soliciti de posteriore, toti autem incumbant priori, vel nulli, vel pauci admodum hoc tempore sanitati restituantur.

Prognostic.

De prognostico autem, & an possimus hisce indicationibus satisfacere, sunt multa apud medicos, & potissimum Hippocrat. & Galen. quæ vt vobis laborem minuamus, non grauabimur breuiter in vnum colligere. Sananti diuturnas hæmorrhoidas, si non vna relicta fuerit, periculum est aquam inter cutem, aut tabem succedere. 6. aphor. 12. Aqua inter cutem laboranti, si aqua quæ in venis est, ad ventrem defluxerit, mali solutio fit 6. aphor. 14. Aqua inter cutem laborantibus vlcera, quæ in corpore fiunt, difficile sanantur 6. aphor. 8. Aqua inter cutem laborantibus, si tussis superuenerit, malum est: quo loco hæc habet Galen. in homine hydropico tussis non est signum lethale, cum ex alia fit occasione, sed quando prouenit ipsius morbi ratione; cum enim aquosa humiditas tantum adaucta fuerit, vt iam asperas occupet arterias, deinde superuenit, tussis, periculum imminet, ne homo haud ita multo post stranguletur. 6. aphor. 35. Qui suppurati, aut aqua inter cutem correpti, vruntur, aut secantur, si pus vel aqua confertim effluxerit, omnino moriuntur. 6. aphor. 27. Qui leucophlegmatia detinetur, si illi fortis ventris fluxus superuenerit, a morbo liberatur 2. aphor. 29. Quibus in vasis, & totius corporis habitu multa pituita alba colligitur, iis hydrops leucophlegmatia superuenit. 7. aphor. 71. Quos intestinorum dolores, & iuxta vmbilicum labores, lumborumque dolor infestat, qui neque a medicamento purgante, neque per alia præsidia soluuntur, iis in aquam inter cutem siccam firmatur 5. aphor. com. 11. Quo loco notandum, Galenum nominare hydropem siccam hydropem tympanitem. Omnis aqua inter cutem, si ex acuto morbo existit, mala est, non enim sedat febrem, sed dolorem admodum infert, ac mortem. 2. prognosticorum principio; Hydropum duæ sunt naturæ, quarum si anasarca hominem apprehendat, vitari non potest: altera ex flatibus constat, bonaque, & multa indiget fortuna. 4. de ratione victus morb. acut. 3. Qui aquam vitiosam confertim bibunt, deinceps statim aqua inter cutem nonnunquam corripiuntur: nam aqua sic epota noxam infert internis partibus, & illi maxime parti, quæ forte eo tempore imbecillior fuerit, reliquis: tandem frigus ad iecur transmitti necesse est, si aquæ inter cutem affectus subsequi debet: sic etiam lienis vitio interdum fit hydrops, aut vbi cum tumore refrigeratur, veluti in scirrhis, vel citra tumorem vt in confertis, & intempestiuis aquæ potionibus. Hæc sunt Galen. 6. de locis affect. c. 1. cum lien insigni scirrho affectus esset, frequenter conspeximus non cōsecutam esse aquam inter cutem, scirrho autem iecoris succedit necessario 4. de præsagio ex pulsibus cap. 9. Omnibus scirrho iecoris diuturno laborantibus, ex necessitate sequitur aqua inter cutem, quamplurimi autem intereunt in tempore longo, quosdam vero noui etiam breui pereuntes, de quibus aluus multa deiiciebat. 2. ad Glauc. c. 5. His demum mihi libet adiungere lepidam historiam Cornelii Celsi, ex qua facile potest intelligi, diuites longe difficilius quam pauperes hoc morbo curari, quod Gal. quoque scriptum reliquit de febrib. 11. meth. c. 15. Ea vero apud Celsum est huiusmodi lib. 3. c. 21. Aqua inter cutem sæpe incipit per se, sæpe alteri vetusto morbo, maximeq; quartanæ superuenit: facilius in seruis quam liberis tollitur, quippe cum desideret famem, sitim, mille alia tædia, longamq; patientiam, promptius iis succurritur, qui facile coguntur, quam quibus inutilis est libertas. Sed ne ii quidem qui sub alio sunt, si ex toto sibi temperare non possunt, ad salutem perducantur, itaq; non ignobilis medicus Erasistrati discipulus, apud Antigonum Regem, amicum quendam eius notæ, intemperantię, mediocriter eo morbo implicitum negauit posse sanari, cumque alter medicus Epirotes Philippus se sanaturum polliceretur, respondit, priorem medicum ad morbum ægroti respicere, se ad animum, neq; eum res fefellit.

Pertinet ad hunc locum illa quoque dubitatio, quę

pam

nam ex tribus differentiis hydropis sit periculosior, & difficilioris curationis. Aetius in primo loco periculi, & difficultatis ponit Tympanitem, in secundo Ascitem, in tertio Anasarcam. Auic. primum ponit ascitem: secūdo tympanitem: tertio anasarcam: alii aliter sentiunt, vt videre est apud Arculanum in præsenti parte, & Conciliatorem diff. 102. Ego vero mihi videor paulo ante iam dixisse quod sentio, nempe illam differentiam iure difficiliorem, & periculosiorem esse, in qua maior est naturæ declinatio a statu naturali: quare cum ex principiis Galeni satis colligi possit, secut locum præcipue laborantem longius recedere a propria temperie, & magis refrigerari in Ascite, deinde in Anasarca, tum in tympanite, equidem censeo hoc ipso ordine in primo loco difficultatis, & periculi ascitem, in secundo anasarcam, in tertio tympanitem constituendam esse: id quod præterea ex symptomatibus vniuscuiusq; differentiæ, & ipsa rerum experiētia potest confirmari. Sed redeamus ad curationem.

Quę hydropis species difficilior curatu.

Diximus duas esse præcipuas curandi hydropis indicationes, alteram quæ pertinet ad vacuationem, vel aquæ, vel pituitæ, vel flatus, quæ in corpore continentur, alteram quæ respicit morbos, & causas, vnde dicta generantur, excrementa, & tota consistit in alteratione. Antequam autem de illis dicamus, neque propriis remediis ad hanc rem accommodatis, cum hydrops sæpenumero alios morbos consequatur, tum iecoris, tum aliarum partium, sicut diximus, illud maxime est animaduertendum, vtrum illi præcedentes morbi adhuc sint præsentes, nec ne. Etenim si vrgeant adhuc, hydropem que efficiant, aut saltem foueant, tunc curatio debet esse bipartita, adeo vt pro parte habeamus rationem iam factæ hydropis, pro parte etiam curatione dirigamus ad priores affectus, qui cum obtineant rationem causę efficientis, aut fouentis, vel conseruantis, omnino videntur esse maioris momenti, & maiorem curationis partem ad se trahere. Cum autem nos de propriis morbis, & iecoris, & aliarum partium consentientium, ad quos sequitur hydrops, partim tractauerimus hactenus, partim simus tractaturi in posterum, hac prætermissa tractatione, statim ad curationem iam factæ hydropis deueniendum est, si modo ea talis fuerit, vt non prorsus desperemus ægrum posse pristinam sanitatem recuperare.

Quatenus igitur pertinet ad primam indicationem, vacuantur hydropici duplici ratione: altera manifeste & sensibiliter, per sectionem venæ, scarificationes, cauteria, vesicatoria, per medicamenta, quæ mouent aluum, quæ prouocant sudorem, & lotium, per clysteria, ac tandem perforationem, vel abdominis, vel aliarum partium; altera autem immanifeste, & insensibiliter, per medicamenta discutientia, & resoluentia, tam interna quam externa, de quibus omnibus nobis statutum est pertractare accuratissime, cum morbus sit frequentissimus, longe maximi momenti, ac dignus maxima consideratione.

Ac primum quærunt nonnulli, vtrum in hydropa liceat venam secare? quibus respondet Galenus 4. de ratione victus morbor. acutor. com. 11. vnam tātummodo hydropis differentiam anasarcam principio indigere interdum sanguinis detractione, neque vero id perpetuo, sed solum quoties cunque ex retentione hæmorrhoidum, vel mensium in mulieribus, vel ex alia huiusmodi causa ortum habuerit, siquidem reliquas duas differentias ascitem, & tympanitem nullus per sanguinis missionem sanare est ausus. Causa autem propter quam expedit in anasarca sanguinem mittere, proponebatur ab illo auctore lib. 4. de ratione victus, si æger difficulter spirauerit: quam Galenus non recipit, qui putat eam veriorem esse, quod talis hydrops generetur propter plenitudinem, propter quam periculum est, ne caliditas naturalis prope ad extinctionem accedat, sicuti contingit igni: namque, vt ignis fere extinguitur multis lignis, & humidis, si multitudinem subtrahas, ita in sanguine frigidiore, quando calor natiuus ob copiam prope extinguitur, sanguinis missio præsentissimum est remedium. Quare ex Galeni doctrina in vna Anasarca interdum secanda est vena, a principio, dummodo morbus ex retentione hæmorrhoidum, vel mensium originem habeat. Secanda vero est vena iecoraria in dextro cubitu, detrahendusque sanguis admodum parce, neque vnica vice, sed tribus aut quatuor diebus, vt placet Auicennæ, & Paulo. Quo loco neque prætermittendum est præceptum, & Auicennæ, & Alexandri, qui ante missionem sanguinis probant vacuationem vitiosi humoris, quoquo modo, & paulatim factam per ea medicamenta, quæ mundificant sanguinem, vt cum hiera, & similibus: ita enim vires vtcunque recreabuntur, & licebit postea commodius sanguinem mittere, qua quidem moderata, & repetita missione sanguinis Gal. quoque familiariter vti consueuerat, in iis qui crudorum humorum copia laborabant, vt ipse testatur in libello de sanguinis missione, c. 2.

An vena sectio conueniat.

Trincauellius hoc loco digreditur aduersus illos medicos, qui opinantur tres principes scopos, morbi magnitudinem, robur virium, & ætatis, satis esse ad sanguinis missionem, & illis obiicit tamquam Achillem, primum quidem anasarcam, in qua propter vnam plenitudinem licet sanguinem mittere: deinde ascitem, & tympanitem, quos ægrotos Galeni testimonio, nemo vnquam per sanguinis missionem sanare est ausus, cum tamen hydrops in vniuersum sit morbus magnus, immo maximus, nec non vires valeant, quod ex eo potest confirmari, quoniam huiusmodi ægroti bene ferunt alia valentia præsidia, qualia sunt, verbi gratia, elaterium, perforatio abdominis, & alia id genus: quod quidem argumentum ab illis omnibus, qui cum Trincauellio sentiunt, passim obiicitur.

Impugnantur tres scopi sanguinis missionis.

Ego vero, qui fateor, me vnum illorum esse, qui sunt in contraria opinione, quos Trincauelius asserit oscitanter legisse, neque satis intelligere Hippocr. & Galen. multa possem proferre ad hanc disputationem pertinentia: sed cum præsentis temporis occasio id non patiatur, illud vnum dicam, in hydrope missionem sanguinis, & conuenire, & non conuenire, propter vnam virium rationem.

Namque ex vna parte in anasarca retentis mensibus, vel hæmorrhoidibus, rationi est consentaneum, redundare copiam sanguinis, adeoque vires ægroti commode posse id remedium perferre: ex altera autem parte in ascite: & tympanite, redundante aqua, & flatibus, quæ longe distant a natura sanguinis, verisimile est, ægrotos nullo modo posse missionem sanguinis sustinere: etenim tametsi illi habent vires validas, vt ferre possint alia valentia præsidia, tamen sciendum est, non esse parem vim rationis, siquidem ferre possunt medicamenta purgātia, perforationem, & similia, propterea, quia sunt accommodata ad ducenda noxia excrementa, vnde vires nullam iacturam faciunt, imò vero illa bene ferunt: nihilominus ferre non possunt missionem sanguinis, cum ille sit exiguus, nec sine insigni virium iactura detrahi possit. Quod si hæc ratio non probatur Trincauellio, quæso ipse, vel alius pro ipso aliam proferat, propter quam in hydrope, vel alijs huiusmodi morbis, quibus coniungitur multa copia humorum frigidorum, & crudorum, non liceat sanguinem mittere.

Ego nequeo satis mirari, quomodo vir tantus, & Galeni studiosissimus, hac in re non animaduerterit, quæ forte apud illum millies legerat, quandoquidem neque Galeni tempore deerant sophistę, qui tres principes veteres scopos mittendi sanguinis conabantur demoriri, quique inter cætera illud potissimum argumentum iactabant, quod hoc tempore, & Trincauellius iactat, & aduersarij prope omnes, nimirum hydropem, & alios huiusmodi morbos, in quibus redundant multi frigidi, & crassi humores, tametsi in illis adsint tres dicti scopi, omnino tamen prohibere

[illegible] missionem sanguinis. Respondet autem Galenus, illos hallucinari, eorumque argumentum nullum esse, quia quotiescunque tanta crudorum humorum copia est coaceruata, vt venæ sectionem prohibeant, tunc fieri non potest, vt seruentur tres scopi, cum tertius illorum desit, nempe virtus valida, quæ constare cum cruditate magna humorum non potest. Verba Galeni sunt huiusmodi in libello de sanguinis missione, cap. 9. Sufficiunt tres soli scopi admittendum sanguinem, neque enim vbi copia crudorum humorum tanta est coaceruata, vt missio sanguinis prohibeatur, sermo redarguitur, quippe robur virium illis non adest. Quæ quidem sunt adeo perspicua, & omni luce clariora, vt, nisi me omnia fallunt, certum sit, & Trincauellium, & qui cum eo sentiunt, hallucinari, neque satis intelligere Hipp. & Gal. quos nobis obiiciunt. Sed hæc obiter, ad institutam curationem reuertamur.

De scarificationibus.

Diximus de sectione venæ, iam secundo succedunt scarificationes, quas nonnulli aqua inter cutem laborantibus solent infigere cruribus, vel aliis corporis partibus, ac potissimum abdominis, de quibus inter cæteros Aetius agit copiose lib. 10. cap. 13. qui docet ex Asclepiade scarificationes faciendas esse spatio quatuor digitorum supra talum, ea profunditate, qua quis in venæ sectione vti consueuit, ac tandem concludit ex Archigene, illos non esse audiendos, qui dicunt, per hasce scarificationes nihil excerni, cum potius summa cum fiducia sunt administrandę, per quas plurimus humor educitur, adeo, vt & femora, & suræ, & venter superior euidenter detumescant, & dissoluantur. Sed & Gal. ex Archigene, 9. de med. secund. loc. cap. 3. ad finem huius præsidii mentionem facit, qui scribit scarificatis talis hydropicorum multum humorem profluere consueuisse.

Vesicantia

Tertio succedunt caustica, & vesicantia medicamenta, quæ factis vlceribus, fontanellas vocant, vel excitatis vesicis, solent sicut scarificationes, multa excrementa profundere, atque hæc quidem præsidia apud Arabes sunt valde familiaria, namque Auicenna cap. 13. probat cauteria facta super ventrem, sex in longitudine, incipiendo a pectore vsque ad pectinem, & tria in latitudine: & paulo post magis distincte scribit cauteria minura quandoque fieri in stomacho, epate, splene & in partibus inferioribus vmbilici. Albucasis, vt illius verbis vtamur, cauteriza, in circuitu vmbilici cum quatuor cauteriis, similiter epar, & splenem, & stomachum, & dimitte ea aperta longo tempore.

Eandem prope operam præstant vesicantia medicamenta, quæ pariter solent administrari, & in ventre, & in cruribus: de quibus inter cæteros agit Arculanus qui præterea docet vulgarem modum, quo illa conficiuntur. ex quo vno loco, prætermissis pluribus aliorum auctorum testimoniis, licet colligere, istud præsidium hoc tempore tam vulgare, & vsitatum, non esse nouum inuentum, nonnullosque temere se illius inuentores facere. Præter Arabes, Paulus quoque libro 6. c. 50. meminit huius præsidii, qui scribit, nonnullos vstione vel in stomacho, iecinore, liene, abdomine, vmbilico, & quinque crustas excitare.

De perforatione abdominis.

Demum vero sunt aliæ duæ rationes chirurgicæ purgandi hydropicos: altera perforatio abdominis, de qua scribunt Auicenna, Paulus, ac prope omnes veteres ac moderni, qua parte, & quomodo fieri debeat, nec non quam cautum medicum esse oporteat in hac operatione, adeo vt superuacaneum sit eadem repetere, altera est perforatio vel scarificatio scroti, cuius item plurimi faciunt mentionem.

[illegible]

Ego autem de omnibus hisce præsidiis, quantum vel aliorum lectione, vel propria experientia potui obseruare, dicam breuissime, quid sentiam, atque vt incipiam a postrema, scroti scarificatione, equidem non possum non vehementer probare hanc purgationis rationem, eamque censeo esse maximam, commodam, & dignissimam, quæ reuocetur ad vsum, cum facile admodum sine vlla molestia vel periculo, addo cum summo emolumento, aquæ inter cutem soleant euacuari: id quod non semel, præcipue vero in quodam mercatore feliciter sum expertus Vicentiæ, cui, intumescento insigniter scroto, illoque meo consilio perforato, aqua tribus diebus ducta est pondo librarum 45. ex quo & totus venter detumuit, & seruata longiore tempore congrua victus, & medicamentorum ratione, æger pristinā sanitatem recuperauerit. Neque est, vt quis sollicite quærat quonammodo aut per quos ductus abdomen, & vniuersum corpus per scrotum grauem illam sarcinam possit deponere.

Nam præterquam quod testes sunt membra principalia nostri corporis, quæ certum est consentire cæteris omnibus partibus, iam supra diximus, naturā sæpenumero pro salute hominis sibi vias facere, quas medici nequeant intelligere, adeo vt verissimum sit Hippocr. oraculum in libello de alimento? Confluxio vna, conspiratio vna, consentientia omnia. Porro scrotum aperitur dupliciter, vel facto vno tantum vulnere cum tenui illo, & acuto ferro, quo vtuntur chirurgi ad mittendum sanguinem, vulgo lancetta dicitur, vel factis pluribus vulnusculis in partibus diuersis, denique sunt nonnulli, qui in ipsum scrotum infigunt setaceū, quod frequēter ad occiput solet accommodari. Ex quibus tamen illa mihi magis probatur ratio, qua etiam familiariter vtor, nempe vt fiat vnicum vulnus satis amplum, in quo posita cannula argentea, aqua mirabiliter educi solet.

Paracentesis.

Quod vero pertinet ad perforationem abdominis, quam paracentesim appellant illud vnum dicam, tale opus non solum esse maximæ difficultatis, sed etiam maximi discriminis, adeo vt ad hanc vsque diem ne vllum quidem mihi videre contigerit, qui facta huiusmodi perforatione; viuus & superstes manserit, id quod fortasse euenit propter eam causam, quoniam ducuntur ægri in hoc duellum eo tempore, quo cæteris omnibus frustra tentatis, nulla propemodum remanet spes salutis: quare nonnulli existimant, si operatio fieret opportuno tempore, & corpore adhuc robusto, forte aliquos sanari posse; verum quoniam totum hoc negotium chirurgis fere committitur, ac tota illius administratio traditur a quamplurimis accuratissime, nolo de eo longius agere, si modo illud addatur, & incisionem scroti, & perforationem abdominis, minime in omni hydrope conuenire, sed in ea tantum quam ascitem appellant.

Itaque restant scarificationes, cauteria, & vesicatoria, quorum trium præsidiorum eadem fere est ratio: prætermissis autem vulneribus, & vlceribus factis in abdomine, quibus hoc tempore nunquam vidi vel audiui, aliquem rationalem medicum vsum fuisse, de vnis tantum scarificationib. cauteriis, & vesicatoriis in cruribus dicendum est, cum hæc omnia, sicut diximus, probentur a maximis auctoribus, & hodie apud multos sint frequentissima. Ego vero, vt dicam vno verbo, in nulla hydrope, minime tamen omnium in ascite remedia hæc probare possum, quæ mea quidem longiore experientia, & obseruatione nunquam vidi vllam vtilitatem attulisse, cum quasi certum periculum immineat, ne affatim irruente aqua ad eas partes, & dolores, & inflammationes, & gangrenæ, & mortes sequantur, id quod vere testari possum, cum aliis ęgrotis, tum maxime nobili cuidam viro Venetiis euenisse, cuius historiam, alioqui celebrem, & maxima dignam notatione, duobus verbis mihi libet vobis narrare. Franciscus Capello Patricius laborabat hydrope ascite iam duos menses, & cum multa administrata essent remedia pro illius salute, consilio duorum principalium medicorum illi tandem inusta fuere duo cauteria in vtroque crure, hoc ipso tempore mihi contigit illum visitare, factum porro est post vnam vel alteram diem, profuse admodū fluente aqua ad crura, vt ipse correptus fuerit acerbissimis doloribus, ac paulo post lethali gangræna, adeo vt duo-

Historia.

decim

decim horarum spatio vitam cum morte commutauerit.

I. Praecep. Iam sequuntur medicamenta,& primum, quæ mouent aluum; de quibus hoc loco duo sunt animaduertenda. Primum quod non solum in ascite,sed etiam reliquis duabus differentiis , medici conantur purgare aquosos humores,qui perpetuo , & in omni d fferentia videntur abundare,siquidem in tympanite ex flatibus quoquo modo generatur aqua, & similiter in ana sarca,cum in pituita sint plurimæ partes aquosæ.

II. Praeceptum. Alterum præceptum est , nullam attendendam esse humorum coctionem , sed illos protinus a principio esse vacuandos,quoniam hi humores non aliter atque ipsa aqua nullam possunt aliam formam , vel coctionem recipere: quamobrem Galenus scriptum reliquit in libello,quos,& quando purgare oporteat,tenues,& aquosos succos principio esse vacuandos , crassos autem,quales sunt pituita,vel nigra bilis, non antequam fuerint concocti . Qui tamen locus, vt puto, minime iis fauet, qui existimant , Galenum sermonem habere de omnibus tenuibus succis,quasi nulli coctionem desiderent , cum Galenus speciatim loquatur de tenuibus,& aquosis tantummodo , non de omnibus tenuibus;quod accurate,& fuse explicauimus in nostra disputatione de purgatione in principio morborum. Et si vero ex vna parte humores hi primo quoque tempore possunt educi,tamen ex altera, cum viæ,per quas illos ducere oporter, non ita sint apertæ, & expeditæ, sicuti conuenit , propterea id ego consilium maxime probo , quod perpetuo facere soleo,vt primum detur leue aliquod medicamentum, deinde apertius vis , ad valentiora progrediamur.

Purgantia leniora. Inter medicamenta leniora Alexand.Auicen & plerique omnes maximis laudibus extollunt hieram : & summa cum ratione, cum præter euacuationem possit quoquo modo intemperiem iuuare, & viscera corroborare,quod quidem medicamentum scribit Auicenna c. [illegible] de cura cachexiæ, habere hanc prærogatiuam, vt educat superfluitates absque humiditatibus innatis: sic possunt hoc tempore conuenire pilulæ alephanginæ,mastichinæ , manna, mel rosaceum solutiuum, & alia id genus. Auicenna probat item tus gallorum decrepitorum, & præcipue cum polypodio , anetho, & similibus:quod profecto non est negligendum,cum ea medicamenta possint humores crassiores incidere, abstergere,obstructiones auferre, meatus aperire , vt posterior purgatio commodius procedat: quam ad rem hodie etiam vsitata sunt leniora quidem, mel rosaceu , syrupus de mentha ; de calamentho , de betonica , de agrimonia:valentiora autem,syrupi compositi,byzantinus,de duabus,& quinque radicibus,de prasio, trochiscis,de absinthio, de agrimonia , de capparibus , & alia id genus:quæ opportune propinantur sine aquis , sine decoctis,& sine aliena humiditate.

Valentiora medicamenta sunt quamplurima , ac propemodum infinita , ex quibus illa nos potissimum seligemus , quæ longiore iam viu nobis confirmatum est tutiora esse , & ad hanc rem magis accommodata : quandoquidem,& Galen.9. de med. secun. locos cap. 3 ad finem censuit,potiones aquam purgantes cæteris esse minus periculosas , quæcunque per experientiam vnicuique cognitæ fuerint. Medicamenta igitur pro purgandis hydropicis,quibus medici vtuntur,hæc sunt. *Simplicia purgantia hydropicos.* Simplicia quidem rhabarbarum,agaricus,brassica marina,quæ aliter soldanella dicitur,succus ireos, succus ebuli , succus sambuci , succus radicis palmæ Christi,thymelæ,vulgo piper montanum, Arabes mezereum vocant,squāma æris,euphorbium, elaterium, antimonium. *Composita.* Composita autem diaturbith,diaphænicon,hiera diacolocynthidos,hiera Logodii,electuarium indum,pilulæ de rhabarbaro, de agarico,de eupatorio,de sagapeno,de mezereo, de elaterio, & forte alia , ex quibus ego quidem paucis admodum vti soleo,quæ,vt dixi,cæteris mihi videntur tutiora , & efficaciora;ea vero sunt ex simplicibus soldanella , succus ireos , & elaterium : ex compositis , electuarium diaphœnicon , & hiera diacolocynthidos:de quorum opportuno vsu , & administratione vos admoneo quam breuissime . Soldanellę vsus præcipue est duplex;nam vel coquitur,vel redigitur in puluerem, & vtroque modo propinatur:sed re vera,tametsi ducit aquam satis facile,& copiose , quoquomodo tamen nocet ventriculo; quare illi commodissime permiscentur semina odorata. Sit exemplum : *Soldanellę vsus.*

℞ *Brassicæ marinæ. ℥. ß.*
Seminum anisorum.
Citri. ana. ʒ ß.
Spicæ. gr. v.
Fiat decoctum ex aqua , quod exhibeatur ad. ℥. vj. cum modico saccharo.
Modus dandi in puluerem.

℞ *Brassicæ marinæ. ʒ. j. ß.*
Cinnamomi.
Spicæ ana. gr. vj.
Decoctionis agrimoniæ. ℥. iij. Misce.

Quoniam autem herba est amarissima , bene est illi addere parum mellis vel sacchari.

Succus ireos. Succus item radicis ireos administratur dupliciter , vel recens, vel condensatus : illo quidem recens extracto ego familiariter vti soleo ad ℥. iij. vel iiij . Ex quo neque satis mirari fere omnes communiter practicantes,ac maxime Trincauellium , qui ponit dosim huius medicamenti a ℥. iiij vsque ad vi adeo vt quandoque in eam sententiam venerim,multos multa medicamenta atque eorum dosim proponere potius ex aliorum commentariis , quam ex propria experientia , quam alioqui,vt scribit Gal.decet esse iudicem omnium:quoniam vero hic succus , nescio quam faucibus asperitatem facit,& ventriculo est molestus, nos illi permiscere consueuimus mel rosaceum,vel mannam .

Sit exemplum.

℞ *Succi ireos noniter extracti ℥ iij.*
Mannæ Calabrensis electæ. ℥. j ß. Misce.

Succo ireos densato ego nunquam vtor : ille datur , vt audio,ad ʒ. ij. vel iij.

Elaterium. Elaterium porro nominant succum expressum ex fructu cucumeris sylvestris , vel asinini , forte purganda aqua cæteris omnibus validius est, & efficacius: ac sane,etsi aliter vulgus medicorum opinetur , medicamentum non est admodum molestum , & laboriosum : de dosi eius non conuenit inter omnes . Veteris ante nonnullos menses accusatus fuit apud magistratum quidam medicus Muranensis,qui ordinauerat cuidam mulieri integram drachmam elaterii, & tamen cunctorum suffragiis fuit absolutus . Ego vero qui hoc medicamento iam triginta , & plures annos frequenter, & familiariter vtor,non solum in ducenda aqua hydropicorum , sed etiam speciatim in ducenda aqua thermarum , si quando illa detineatur in corpore , modo tres , modo quatuor , modo quinque grana exhibere consueui , & nunquam grana sex excedere sum ausus : permisceo autem id pilulis lenioribus, aloephanginis,masticinis , de tribus cum rhabarbaro , & id genus.

℞ *Pilularum aloephanginarum. ʒ. j.*
Elaterij grana. v.
Misce,fiat vna pilula.

Quod si qui dosim maiorem audent exhibere , ad scrupulum, forte etiam ad scrupulos, id ego puto fieri , quod elaterium sis improbe præparatum, ac minus validum, quam conueniat . Ad huac modum mihi sunt familiaria electuarium diaphœnicon,hiera diacolocynthidos , quam aliter hieram Pachii appellant , quæ quidem sunt medicamenta admodum moderata , & effi-

efficacia ad ducendam pituitam: nam ficuti utimur foldanella, iride, elaterio, in ascite & tympanite, ita hæc ministramus in anasarca.

Sit exemplum:

Pituitam ducens.

℞ *Hieræ Pachij* ℥ ſs.
Mellis rosati solutiui ℥ iij.
Decoctionis agrimoniæ
Betonicæ, quantum sufficit. Misce.

Cæteris autem medicamentis, quorum paulo ante mentionem fecimus, vidi aliquando medicos vti, sed ipse nunquam sum vsus, & quibusdam nullo modo vti auderem inter cætera omnia plerique maxime extollunt squamam æris, vel æs vstum: & Iacchinus gloriatur, se primum suo tempore hęc medicamenta introduxisse in artem medicam. Etsi vero non ignoro, Gal. 3. de simp. med. vsum talium medicamentorum permittere: tamen pariter scio illa ab eodem numerari inter ea, quę deuorata noxia sunt & deleteria, 4. metho. cap. 7. 13. metho. cap. 20. Alii maxime probāt præparatum antimonium, quod nunc vomitu, nunc de iectione, sæpe vtroque modo solet purgationem efficere: ac sane si occurrant rustici, vel homines robusti, censeo illud tuto posse administrari ad grana 4. vel 5. vt de elaterio diximus. De reliquis poterit vnusquisque iudicium facere, & illa experiri pro suo arbitratu.

Antimonium.

Nequeo hic silentio prętꝛerire remedium quoddam, multis suspectum, nimirum Rhabarbarum, quo purgandis hydropicis plerique omnes vtuntur familiarissime. Etenim cum scribat Gal. libello de purgantium med. facul. cap. 2. medicamenta data hydropicis, quæ flauam aut nigram bilem purgant, importuna esse, & inutilia, nec non Auic. cap 13 doceat, choleram solutione ducendam non esse, quoniam illa resistit aquositati aliquo modo: Rhabarbarum autem omnium consensu pręcipue purget bilem flauam, quam bene congruenter que rationi, & auctoritati summorum virorum illi faciant, ipsi viderint. Demum vero, quod pertinet ad purgationem hydropicorum, minime prætermittendę sunt aquę thermarum calidiores, sulphureæ, nitrosę, bituminosæ, quales sunt nostræ Aponitanæ, S. Petri, S. Helenæ, Aquarianæ, & alię id genus, de quibus est controuersia apud Medicos, vtrum hepati conueniant, nec ne: Neque ex vna parte, cum hę aquæ habeant vim purgandi serosos humores, addo calefaciendi, & siccandi, omnis ratio colligit eas conuenire morbo, in quo calefacientia, & siccantia sunt maxime opportuna. Sed accedit præterea Gal. auctoritas, qui 1. de simp. med c. 7. scribit, aqua inter cutem laborantibus, & poculum, & balneū aquæ dulcis esse aduersissimum, poculum autem, & lauacrū aquarum salsarum, nitrosarum, sulphurearū, & similium, esse vtilissimum, & ita hoc tempore multi illis vtuntur, neque prorsus, vt aiunt, inutiliter. Altera autem ex parte, vt cætera omnia pretermittantur, cum tales aquæ bibantur copiosissime, si forte eueniat, sicuti euenit quandoque, vt tanta aquæ copia detineatur in corpore, id quod maxime timendum est, ne contingat, & propter multas obstructiones, & propter debilitatem facultatis expultricis, & propter alias rationes, notius est, quam vt debeat longius demonstrari, quanto id cum periculo futurum sit. Ac sane longiore quoque experientia, & obseruatione mihi confirmatum est, hoc remedium aqua inter cutem laborantes, vel nihil iuuare, vel quandoque etiam insigniter lædere: quare equidem censeo melius esse a potione harum aquarum abstinere. De balneo paulo post sermonem habebimus.

Rhabarbarum.

Therma.

Cautela. Cæterum antequam hanc partem finio, nolim obliuisci cuiusdam præcepti admodum vtilis, quod traditum est à Galeno ex Asclepiade 9. de med. secundū locos, & repetitum est ab Alexand. nempe cauendum esse à frequentibus, & iteratis vacuationibus, cum noceant iecori, corpusque vniuersū reddant debilius, & plus obsint quā prosint: siquidem vera, & legitima curatio magis consistit in alteratione, quā in vacuatione: itaque inquit Alex. lib. 9. cap. 2. satius est paulatim, & tuto vacuare, quā festinando perturbandoque vna cum morbo ęgrum de medio tollere. Quamobrem neque vos iam frequenter sitis soliciti de vacuandis hydropicis, sicuti facit vulgus medicorum, qui singulis, duobus, aut tribus diebus, quandoque etiam singulis, & continuis, sua propinant soluentia medicamenta: sed cum omnino necesse sit illos euacuare, id perficiatis tardius ad summam singulos decē, vel plures dies, & interea sedulo studeatis alterationi, de qua posterius tractabitur.

Præter medicamenta clysteria quoque & glandes sunt opportunissima, neq; vero solum leuiora, sed etiā acriora, quæ licet conficere ex iisdem fere medicamentis, quæ per os solent exhiberi, de quibus iam diximus. Ergo conficiantur ex brassica marina, centaurio minore, hyssopo, colocynthide, & similib. secundum hanc formam:

℞ *Florum chamomillæ*
Soldanellæ
Centauri minoris ana M j.
Seminis carthami
Baccarum lauri ana ℥ ſs.
Fiat decoctio.

℞ *Huius decoctionis* lib. j.
Mellis rosati
Olei chamomælini completi ana ℥
Misce pro clystere.

Habeatis quoque exemplum glandis.

℞ *Specierum hieræ simplicis* ʒ j.
Pulpæ colocynthidos ʒ ſs.
Mellis quantum sufficis M. *pro duobus suppositorijs.*

In hydrope tympanite speciatim sunt addenda semina odorata, anisorum, fęniculi, cymini, & cętera, quæ possunt flatus dissoluere. Sed hoc loco neque illud est prætermittendum, vt omnino habeatis absolutam remediorum tractationem, pro purganda aluo nō nullos vti consueuisse quibusdam medicamentis quæ extrinsecus accommodant ad abdomen, quorum vsus præcipue censendus est opportunus, si ęger, vel propter debilitatem virium, vel propter ætatem, vel propter alias causas, nequeat aut nolit soluentia medicamenta perferre. Hæc vero componuntur ex iisdem medicamentis, succo ireos, sambuci, cyclaminis, elaterio, & cęteris, quæ peculiarem vim habent purgandi serosos humores. Vnum solet esse familiarissimum, nempe cortices, & radices ebuli contusæ, ad totum imum ventrem appositę, ex quibus vidi sæpenumero aquam fuisse ductam copiosissime. Sit exemplum:

℞ *Succi cyclaminis* ℥ ij.
Elaterij ʒ j.
Pulpæ colocynthidos ʒ ij.
Fellis tauri quantum sufficis, Misce fiat linimentū, quo inferior venter liniatur.

Seruant officinæ paratum vnguentum de arthanita, quo imus venter inungendus est: eo quidem vnguento etiam multi vtuntur ad interficiendos vermes puerorum, & est optimum.

Cęterum conantur medici inanire ventrem, & dissoluere flatus in hydrope, non solum per medicamenta, & clysteria, sed etiam per ea quæ prouocant lotium, & sudorem, quæ sane sunt multiplicia, partim simplicia, & partim composita, quædam leuiora, & quędam vehementiora. Inter simplicia quæ prouocant lotium, sunt familiaria, agrimonia, ceterach, capillus veneris, folia, semina & radices apii, petroselini, fęniculi, asparagi, cicera rubra, & alia id genus, quæ dupliciter solent administrari, vel decocta ex aqua, sed tamen ita, vt valida prorsus fiat coctura, ac tota ferme medicamentorum substantia in aquam transfundantur; vel data eorum *Diuretica.*

rum

rum substantia, ex quibus fieri solent vel pulueres, vel pilulę, vel trochisci, vel aliæ formę. Habeatis vnum vel alterum exemplum:

℞ *Seminum anisorum*
Feniculi
Cymini
Apij
Dauci
Absinthij
Amygdalarum amararum ana ʒ ij
Radicis asari
Rubiæ tinctorum ana ℥ ß.
Misce & cum vino albo fiant trochisci, qui exhibeantur mane ad plures dies.

Daucum, & præcipue Cretense, est medicamentum diureticum præstantissimum, quod soleo exhibere, vel in puluere, vel in forma pilularum, cum spicanardi, cinnamomo, & similibus.

℞ *Seminis dauci Cretici* ℈ ij.
Cinnamomi
Spicæ ana ℈ ß.
Misce, cum aqua apij fiant pilulæ tres & aurentur.

Si multæ fuerint obstructiones in iecore, & visceribus, quæ à multa, crassa, & frigida pituita foueantur, Paulus maxime probat medicamentum ex scilla, cuius compositionem habetis apud Gal. in consilio pro puero epileptico. Præterea vero ad prouocandum lotium, ac potissimum si illud parce reddatur, nonnulli deueniunt ad vsum cantharidum, de quibus nolumus in præsentia longius agere, de illis tractaturi opportunius de affectibus renum & vesicæ.

Sudorum mouentia. Hæc fere eadem medicamenta sudorem quoque solent prouocare, siquidē vt dicit Gal. 10. de simp. med. sudores habent eandem materiam quam vrina, & eundem modum generationis. Sed speciatim sunt nonnulla externa præsidia ad hanc rem accommodata, quę partim a veteribus tradita fuere, partim recentioribus sunt inuenta: sic igitur ægroti aqua inter cutem laborantes pro eliciendo sudore vehementius exercebantur sub sole, quod tamen caute faciendum est, ac maxime ieiuno ventriculo, & velato capite: nonnulli soliti fuerant sepeliri in arena maris, quo tempore Sol admodum feruet, & Syrius ardet. Ego Venetiis vidi hydropicum, qui arena delata domum, & vehemēter calefacta, in ea totus sepeliebatur, mirumque in modum sudabat. Sunt qui toti cooperiantur aceruo frumenti, quod sub Sole antea fuerit insigniter calefactum. Rustici solent ingredi furnum calefactum, in quo solent sudare vsque ad animi deliquium, quandoque etiam suffocantur, ita liberantur ab hydrope. Sunt quibusdam in locis siccæ sudationes naturales, quales audio esse prope Neapolim; tales apud nos sunt foueæ in balneo Sanctę Helenæ, agri Patauini, in quibus prouocantur sudores validissime: quæ sane ratio prouocandi sudores mihi videtur cæteris omnibus anteponenda.

Diximus de modis quibus hydropici vacuantur sensibiliter, sed illi quoque vacuantur insensibiliter: ad quem vsum sunt accommodata multa medicamenta partim interna, partim externa. Medicamenta interna quæ mihi cæteris videntur efficaciora, illa sunt: sales Theriacales, Trochisci de vipera, quorum compositionem habetis apud Gal. 1. de antidotis & lib. de theriaca ad Pisonem: quæ quidem medicamenta mirabiliter penetrant totum corpus, sicut ignis penetrat, & purgat aurum: exhibentur autem mane ad ʒ j. facto bolo cum aliquo medicamento discutiente.

℞ *Salis theriacalis,* ʒ j.
Cum succo agrimonię, vel cum vino fiat bolus.

Deinde sunt magna antidota, theriaca & mithridatum: de quorum vsu alias diximus. Iis addent recentiores decoctum Sarsę, chinę, ligni sancti, sassafras, & alia id genus, quæ omnia latenter atque insensibiliter videntur vacuare, & dissoluere aquam, flatus, pituitam, & omnia hydropis excrementa. Quę vero extra applicantur, sunt item varia: linimenta, emplastra, fomenta, & id genus alia. Primum ergo sunt inunctiones cum oleo de absinthio, rutaceo, liliorum alborum cum aromatibus: præterea est quoddam oleum quod appellant resolutiuum, & conficitur ex radice althæę, Bryoniæ, & cucumeris asinini, quod est præstantissimum. Porro fomenta ex chamomęlo, meliloto, origano, pulegio, calamentho, foliis lauri, saluię, maioranę, sulphure, alumine, sale, quæ decoquuntur partim in lixiuio, & partim in vino, quo medicamento venter foueatur: sic parantur sacculi ex sulphure, sale, arena, folijs, & baccis lauri, seminibus anisorum, fęniculi, cymini, qui ad ventrem, & cæteras partes tumidas accommodantur, & longiori tempore gestari solent. Gal. inter cætera omnia maxime probat cochleas tritas, & toti ventri impositas, de quibus scribit ad hunc modum 11. de simpl. med. capit. proprio. Cochleæ quæ vitionem non sunt expertæ, si tritæ vna cum testis imponantur toti ventri abdomini, difficile poterunt diuelli, sed ualenter desiccant, ac sane oportet sinere, vt adhæreant quoad sponte cadant: meliores autem fuerint cochleæ marinæ, aut saltim montanæ, vt quæ maiorem siccandi vim habeant, quæ item commode per aliquot dies poterunt seruari, vt omnem excrementitium humorem deponant.

Atque hoc quidem remedium ego sępenumero expertus sum præclaram operam præstare, non solum in hydrope, sed etiam in tumoribus articulorum, in quibus similiter probantur a Galeno. Inter cætera autem antiqui omnes, & moderni probant emplastrum ex stercore caprino, bouino, columbino, cum sulphure, & aliis, & sit exemplum:

℞ *Stercoris bouini siccati* lib j.
Sulphuris ignem non experti
Seminum cumini pulue[illegible] ana ℥ ij.
Sapæ, id est vini decocti
Vel vrinę impubis pueri quantum sufficit.
Misce & fiat emplastrum.

Sunt in officinis parata duo emplastra descripta a Mesue, alterum de baccis lauri, alterum quod appellant emplastrum Aristarchi, quę optima sunt, & opportunissima. Sed nunquam finem faciam, si velim commemorare omnia quęcunque ab auctoribus antiquis, & modernis proponuntur, quare iis contenti erimus, si modo vnum postremo hoc loco addatur, quod nullo modo est prætermittendum, & sunt lotiones; & balnea ex aquis thermalibus calidioribus, nec non lutum eorundem balneorum, quale copiosum reperitur in nostro agro Patauino: quamobrem si quis hydropicus pręter lotionem harum aquarum, tanquam emplastro vtatur luto, exempli gratia, Sancti Bartholomæi, ille vtique mea sententia haberet remedium præstantissimum: de quo quidem luto habemus præclarum Gal. testimonium, qui scribit simp. med. non longe a principio Alexandriæ, & per Aegyptum se vidisse quosdam aqua inter cutem laborantes, ac lienosos, Aegyptiæ terræ luto vtentes, qui sibi inungerent suras, femora, cubitos, brachia, tergum, latera, pectusque, & perspicue iuuarentur. Atque de his hactenus, quę quomodocunque ad vacuationem hydropis pertinent.

Cæterum etsi aliquis posset opinari, iis quæ sunt à nobis tradita hucusque, vniuersam curandi hydropis rationem absolutam esse: veruntamen nos altera ex parte existimamus, non modo vnam, sed etiam fere principem huius curationis partem superesse adhuc, quæ scilicet in membrorum, ac pręcipue iecoris alteratione consistit: quantumcunque enim exquisitam corporis vacuationem perficias, siquidem remaneat intemperies, rursum breui videbimus plurima generari excrementa, adeo vt, quod & supra di- *Alteratio iecoris.*

ximus

ximus, in manifesto errore versentur medici, quicunque putant summam illius negotii in accurata, sæpius repetita, & copiosa vacuatione consistere, cum potius pro comperto habendum sit, hanc vnam rationem, quæ intemperiem, & morbos respicit, in hac curatione principem locum obtinere. Itaque hanc indicationem vobis perpetuo ante oculos ponatis, & quolibet tempore illis familiariter vtamini, quæ iecur calefacere, exiccare, roborare possint. At vero cum nos de hisce medicamentis iam egerimus, partim in præsenti, partim in superiore tractatione de curanda frigida iecoris intemperie, non est, vt rursum inutiliter eadem repetamus: quamobrem satis fuerit ex multis pauca admodum efficaciora in mediũ proferre, ea vero sunt huiusmodi. Confectiones, diacyminum, diacalamenthum, diaspoliticum, diatrion pipereon, theriaca, mithridatum, sales theriacales, apud Arabes dialacca, diacurcuma, electuarium de baccis lauri, trochisci de agrimonia, de capparibus, de myrrha, & alia id genus: sed inter cætera omnia maximis laudibus extollitur a Gal. 8. de med. secund. locos, confectio cyphoides, quæ mea sententia hac in re habet insignem prærogatiuã, adeo vt præ cæteris ego hoc medicamento vti soleam familiarissime: in quorum quidem, & cæterorum medicamentorum vsu, illud vos tandem scire velim, ex præcepto Auicen. vnum, & idem medicamentum non longiore tempore administrandum non esse, sed illa potius permutanda, & alternatim fore vtenda, ne natura vni assuescens medicamento, illius vim discat negligere: quod sane salutare præceptum non modo in hydrope, sed in omnibus morbis longis est recipiendum.

Victus. Iam vero post hæc omnia illud vnum reliquum esset, vt tractaremus de victus ratione, quæ quidem in hoc morbo est tanti momenti, vt quicunque sunt minus prudentes, minusque sibi ipsi temperantes, frustra cætera omnia remedia soleant experiri: sed cum tractatio huius morbi longior fuerit, quam mea esset voluntas, hanc rem tractabimus duobus verbis. Alimenta sunt opportuna quæcunque vim habent calefaciendi, siccandi, attenuandi, imprimis vero quæ sint facilis concoctionis, quod omnibus hydropicis insit calor natiuus debilis, qui propterea male potest alimenta concoquere: itaque ea talia sint, & suapte natura, & præparatione, & omnibus modis. Vinum conuenit antiquum, substantia tenue, odoratum, minime dulce, acerbum, astringens, quod quidem parce admodum vel potius restricte bibendum est, adeo, vt nonnulli obstinato animo ab omni potione longiore tempore abstinentes, propterea credantur pristinam sanitatem recuperasse. Vicentiæ rustico laboranti hydrope per iocum dixerat medicus, eum fore a morbo liberum, si per annum abstineret ab omni potione: ille autem vere putans id sibi imperatum fuisse, annum integrum nihil prorsus bibit, transactoque anno iam sanus factus rediit ad medicum, vt illi pro luberrimo præcepto maximas ageret gratias. Celsus refert Metrodorum Epicuri discipulum, cum hoc morbo teneretur, neque æquo animo ferret sitim, vbi diu abstinuerat, bibere solitum, deinde euomere. Quod si, inquit Celsus, reddatur quicquid receptum est, multum tædii parti: si a stomacho retentum est, morbum auget. Quam quidem experientiam ego censeo esse maxime periculosam.

Nam aquæ potio, si quid aliud, aqua inter cutem laborantibus est aduersissima, adeo vt Auic. cap. 13. illius quoque visionem prohibeat. Memini me legisse olim apud medicum Florentinum, de quodam hydropico desperatæ spei lepidam narrationem: etenim cum ille intellexisset aquam sibi mirabiliter aduersari, vinum autem generosum proferre, posthabita qualibet aquæ administratione, non modo ad potum, sed etiam ad coquenda omnia fercula, imò vero, & ad lotionem manuum, crurum, faciei, & vniuersi corporis, longiori tempore vsus solo vino maluatico, sanitatem recuperauit. Opportune etiam parantur vina medicata, ex absinthio, agrimonia, calamentho, cinnamomo, seminibus odoratis, & aliis id genus. Atque ita absoluta tractatio de hydrope.

CAPVT XVII.

De Scirrho lienis.

POst tractationem morborum iecoris, ex ordine Rhasis sequitur tractatio morborum lienis: cuius partis ante omnia, pro nostro instituto, tractabimus anatomem, sed quam breuissime. Erasistratus censuit lienem frustra fuisse a natura fabricatum, & propter eam causam tantummodo, vt iecori in dextra parte collocato, aliquid in sinistra opponeretur quod illi proportione responderet: quam opinionem Gal. irridet 4. de vsu partium cap. 15. & 2. de naturalium facul. 9. Nam tametsi generaliter vnicuique satis esse debet, a natura nihil vnquam temere factum esse, illamque facile potuisse, ventriculo paulum ad illas partes producto, opus superfluum vitare, res ipsa manifeste demonstrat, lienem propter vsum maxime vtilem, & necessarium genitum fuisse: hic vero vsus est apud Gal. vt ille sit et organum accommodatum ad expurgandum crassum, & feculentum iecoris excrementum. Namque per venam quandam ex meseraicis, a vena porta orientem, hoc excrementum, tanquam sibi alimentum, & familiare attrahit, attractum opera natiui caloris rarefacit, elaborat, atque pro meliori parte in proprium conuerti alimentum: quæ vero pars superest, nutritioni inepta, tanquam superuacaneum excrementum per aliam venam magni cuiusdam vsus gratia in ventriculum effunditur: cum enim hoc excrementum acerbum, & acidum sit, omnes ventriculi actiones, quæ in amplexu consistunt, astringendo, & contrahendo iuuat, adeoque cibos exquisite cogit comprehendere, ac proinde est in causa, vt illi inconcocti ex ventriculo delabantur, vt Gal. docet 5. de vsu partium, 4. demum vero hoc excrementum ex ventriculo in intestina, atque hinc vna cum fecibus ex corpore solet expurgari. Non ignoro, quamplurimos, & veteres, & recentiores, commisci alios quoque duos vsus lienis, alterum, transmisso ad ventriculum humore melancholico excitari appetentiam, alterum, ad refrigerationem cordis facere: de quibus nolo in præsentia longius agere, cum non pertineant ad præsens institutum. Vsus lienis.

Cum igitur lien præcipue fuerit a natura constitutus, ad expurgandum sanguinem, & iecur ab humore melancholico, vt commode posset trahere, & excipere hunc humorem crassum, & feculentum, necessario sortitus est raram, & laxam substantiam, instar spongiæ, quæ tamen, vt dicit Gal. si conferatur cum substantia iecoris, est rarior, si autem cum substantia pulmonum, est densior. Præterea vt hic limosus, & crassus humor, qui vini fæcem imitatur, bene possit elaborari, & confici, a corde in lienem insertæ sunt frequentes arteriæ, quæ suo calore exactam eius sanguinis elaborationem iuuant, & totum viscus calefaciunt. Sed præter venas, & arterias habuit quoque neruos, a sobole sexti paris neruorum cerebri, non tamen magnos, cum hæc pars non indigeret insigni sensu. Lien, sicut iecur, obducitur vnica simplici tunica, ex omento exorta, eiusdem; auxilio dorso connectitur, quanquam in gibbam ipsius partem fibræ quædam etiam ex peritonæo connexionis gratia producuntur. Lien formam habet ob longam instar linguæ, sed crassior latiorque est in homine quam in cæteris animantibus. Lien demum situs est in sinistro hypochondrio, inter vertebras, & spuriarum costarum cartilagines, versus posteriorem, vt vix deprehendi possit, dummodo secundum naturam se habeat. Substãtia. Vasa. Nerui. Forma. Situs.

Ha-

Morbi. Hactenus de anatome lienis summatim, ex quibus facile est intelligere, lienem posse laborare omni propemodum genere morborum: namque propter partes similares ex quibus componitur, potest laborare qualibet intemperie, & simplici, & composita, & cum materia, & sine materia, quæ tamen intemperies sine materia difficile cognoscuntur, neque mea sententia diutius possunt perdurare. Quare lien potest laborare tumoribus præter naturam, inflammatione, erysipelate, œdemate, scirrho, & longe sane frequentius cæteris solet laborare scirrho, quod a Gal. traditum est 9. de med. secũdum locos, initio 2. cap. nec non 13. meth. c. 16. Etenim cum lien instituto naturæ, sicuti diximus, nutriatur sanguine crassiore, qui est veluti limus sanguinis purioris, & facile nigra bilis efficitur, hinc facile euenit, sanguine ipso in venis indurato, & qui propter crassitudinem neque excerni, neque discuti potest: vt & obstructiones & duri tumores celerrime, & frequentissime generentur: id quod spectatim docet Gal. iis vsu venire, qui vtũtur familiariter alimentis ea quibus crassi, & lenti succi solent generari: his licet addere tumorem quoque flatuosum, cum facile melancholia conuertatur in flatum qui potest contineri, vt ego puto, non solum in tunica, sed etiam in ipso corpore lienis.

Secundo lien potest laborare morbis in compositione, ac potissimum obstructionibus: neque enim potest laborare morbis numeri, situs, & similium: etsi non desint qui fabulantur aliquando lienem inuentum fuisse in dextro hypochondrio. Tertio potest laborare morbo in soluta vnitate, qui quidem morbus solet esse maxime periculosus, propter insignem sanguinis fluxionem, quæ frequenter solet contingere.

Cęterum quoniam tractatio omnium morborum lienis necessario foret longissima, vt citio possimus aggredi morbos intestinorum, & aliarum partium quę cõtinentur in ventre inferiore, quarum intelligentia est maxime vtilis, & necessaria, statui mihi vnum scirrhum seligere, in quo & obstructiones continentur. Nam reuera sicuti lien & obstructionibus & duris tumoribus laborat frequentissime, ita aliis morborum generibus laborat rarissime, adeo vt parum vtile, forte etiam supernacaneum videri posset in singulorum curatione versari.

De scirrho generaliter diximus satis, tractantes de scirrho iecoris, quæ iure possunt ad hunc locum transferri. Lien igitur facile & frequenter corripitur obstructionibus & scirrho, & longe facilius & frequentius quam iecur, vt dicit Gal 13. metho. cap. 16. id quod minime credendum est euenire propter naturam, & substantiam eius, quæ omnino rarior est substantia & carne iecoris, & consequenter minus apta ad obstructiones & tumores: sed illud potissimum contingit ratione alimenti crassioris, & fęculenti, quo diximus hanc partem nutriri. Scirrhus autem generatur in liene eadem propemodum ratione, & propter easdem fere caussas, propter quas scirrhus generatur in iecore. Nam vel a principio generatur, & augetur, demumque in magnũ tumorem attollitur, quoties cunque in lienem congeritur multus crassus, & melancholicus humor, qui aut propter imbecillitatem facultatis expultricis, aut propter obstructiones, aut propter aliud impedimentum, excerni, & a natiuo calore digeri non potest. Vel secundo modo succedit scirrhus lienis aliis morbis, id quod præcipue accidere consueuit, cum medici imperiti frequentius & longius quam deceat, inflammationes, & erysipelata astringunt & refrigerant. Quamobrem sicuti causa proxima ea qua fit scirrhus lienis, sunt humores crassi & melancholici: ita causæ magis remotæ sunt, quæcunque huiusmodi humorẽ possunt generare, qualia sunt in victus ratione vina nigra, & crassa, largior potio aquæ frigidioris, ac maxime si illæ palustres fuerint, stantes & lutosę: propterquam præcipue causam in quibusdam locis, cum careant bonis aquis reperiũtur quãplurimi lienosi: ita enim & veteres medici, & Gal. 9. de med. sec. locos, c. 2. proprie eos vocabant, qui induratã lienis affectionem habebant, ita vt hic morbus sit quodammodo proprius illius loci medici endemios vocãt eos morbos quasi patrios, carnes item quæ crassum, & glutinosum succum possunt generare, vt porcinæ, leporinæ, bouinæ, de quibus spectatim carnibus bouinis, cũ sint alioqui in frequenti vsu, dicit Gal. 3. de alim. facult. 2. Si quis eis familiariter nutriatur, huic ex tali succo lienem intumescere, malumque habitum, & hydropem sequi: sæpenumero tales sunt vehementes exercitationes statim post sumpta alimenta, & ad summam illa omnia quæ copiam huius materiæ crassioris possunt efficere, & fouere, de quibus non semel diximus.

Signa indicantia scirrhum lienis sunt multiplicia: in sinistro hypochondrio percipitur dolor grauatiuus, & tumor durus, qui aliquando vsque adeo crescit, vt vniuersum impleat hypochondrium, imo vero vsque ad partem dextram pertingat, si fuerit scirrhus exquisitus, & si validissime comprimatur, caret omni dolore, & sensu, sicuti diximus de scirrho iecoris: dum æger se aliquo labore exercet, difficilius spirat, id quod etiam contingit dum in latus dextrum decumbit magis quam si in sinistro quiescat, propterea quia non ita suspenditur viscus, neque diaphragma ita a visceris magnitudine premitur. Signa.

Color vniuersi corporis est vitiatus, ac fere ad nigredinem vergit, ex quo de sententia Hipp oc. dicit Gal. 2. de naturalibus facult. cap. vltimo, quibus corpus florescit, his lienem decrescere, & contra, quibus lien crescit, iis corpus contabescere, & vitiosis impleri humoribus.

Lienosi cibos male concoquunt, etsi maiori ex parte illos bene appetunt, multi flatus generantur in corpore qui rugitum fluctuationemque in sinistra parte solent excitare: magna fere concurrit & animi, & corporis segnities, & ignauia; demum vero cum lien magis corrumpitur, tunc prędicta omnia symptomata fiunt grauiora, & manifestiora: hinc os male olet, gingiuę exedũtur, & a dentibus discedunt, sub nocte pedes intumescunt, sanguis quoque ex naribus sæpe profunditur, quandoque in manibus & cruribus vlcera nascuntur quæ difficulter sanantur: quorum omnium symptomatum, ne frustra in hac re sim longior, facile est vnicuique causam reddere. Hæc igitur sunt signa demonstrantia scirrhum lienis, quæ nos collegimus ex Gal variis in locis, ex Paulo lib. 3. cap. 49. ex Cornel. Celso. lib. 4. cap. 9. ex Aetio lib. 10. cap. 11. & cæteris. Sed iam ad curationem aggrediamur.

Communis indicatio curandi scirrhum lienis, sicuti reliquarum partium, vt scribit Gal. 14. metho. cap. 4. illa est, vt ibi totum euacuetur quod præter naturam in particula continetur: alias vero nos docuimus ex Gal. illud fieri cum medicamentis discutientibus vna, & mollientibus, partim internis, & partim externis: de quibus illud primum sciendum est, ex Gal. 2. ad Glauc. initio 5. cap. quod conuenit lienem induratum curare non solum externis fortibus medicamentis, sed etiam per fortissimas potiones, cum hæc pars sine molestia & bene ferat valentissima medicamenta. Sed quia non decet accedere ad hæc particularia præsidia, nisi antea præcedat generalis vacuatio totius corporis idcirco omnium primum cum morbus non det inducias, lenienda est aluus cum electuario lenitiuo, vel cassia, quæ in hoc casu est prestantissima quibus poterit permisceri portio hieræ simplicis secundum hanc formam: Curatio.

℞ Electuarij lenitiui vel eius loco Leniens.
Floris cassiæ nouiter extractæ ℥ ij.
Specierum hieræ simplicis ℥ ß. *fiat*
Missio.

Nonnulli familiariter vtũtur electuario diacatholico sed cum illud recipiat, & senam, & rhabarbarum, & alia id genus medicamenta, nõ puto ego inter leniẽtia

N nume-

numerandū esse, etsi reuera satis leue & facile est medicamentū. Post alui lenitionē vna vel altera die, secanda est vena, tametsi nonnulli hoc remedium abhorrent, quos miratur Gal. in libello de sanguinis missione 16. & fatetur se non potuisse intelligere, qua de causa medici lienosis mittere sanguinem neglexerint, cum ille longiore experientia deprehendisset, illos perpetuo ex sanguinis missione magnam vtilitatem percipere. Itaque si vires videantur posse hoc remedium perferre, quod est rationi consentaneū futurum esse, nisi scirrhus fuerit confirmatus & exquisitus, neque humores longe distent a forma sanguinis, consentiente ætate, audeatis venam incidere, sicuti faciunt omnes propemodum probati auctores.

Vena sectio.

Quæ vena secanda.

Sed est hoc loco insignis difficultas de vena, quam laborante liene secare oporteat. Gal. quidem 2. ad Glaucon. & 13. metho. 11. & aliis locis, consueuit secare venam internam sinistri cubiti, quam basilicam vocant, & si hæc non compareat, consueuit secare venam mediam, ac postremo neque hac apparente, cephalicam. Altera autem ex parte plerique nostrorum temporum medici solent secare venam inter digitos minimum & annularem, quam saluatellam vulgo vocant: quam quidem rationem mittendi sanguinis etsi nonnulli existimant, & ego quoque olim opinatus sum, excogitatam & inuentam fuisse ab Arabibus, & recentioribus medicis, tamen certum est nonnullis quoque Græcis, & veteribus medicis eam notam, & familiarem fuisse. Nam præterquam quod Aetius lib. 10. cap. 11. & Paulus lib. 3 cap. 40. & lib. 6. cap. 40. illius mentionem faciunt, Gal. quoque meminit huius præsidii, non semel, sed maxime 6. de anatom. admin. prope medium, qui dicit ad hunc modum. Altera parte mediam regionem ingreditur digiti medii, & annularis, quam venam nonnulli in sinistra manu secantes, permittentesque sanguinem ex ea fluere, quousque vltro sistatur, lienem ex tali vacuatione iuuari asserunt. Ex quo loco id obiter licet nos intelligere, antiquiores medicos in affectibus lienis non eam venam secare consueuisse, quæ est inter minimum digitum, & annularem, sicuti hodie passim & ab omnibus fieri videmus, sed etiam potius quæ inter annularem, & medium digitum reperitur, quæ quidem, vt etiam sensus demonstrat, & amplior, & manifestior apparet. Quæritur ergo, vtra sectio venæ sit magis congruens ad ducendum sanguinem, & iuuandum lienem laborantem, vel basilicæ, vel saluatellæ in sinistro cubito. Qui tuentur dignitatem venæ basilicæ; primum habent perspicuam rationem, quod hæc vena, & propter amplitudinem, & propter vicinitatem sit longe accommodatior ad ducendum sanguinem ex liene, quàm sit saluatella, quæ sane, & propter distantiam, & propter paruitatem, longe minus potest hoc ipsum præstare. Secundo proferunt Galenum, qui ex vna parte, vt vidimus, solet perpetuo internam venam secare: ex altera autem scribit in libro de sanguinis missione, 14. Ex venis quę sunt ad magnos angulos oculorum, aut sub lingua, nihil effatu dignum effluere consueuisse, sicuti neque si quis in pedibus, aut summa manu venam incidat, quemadmodum qui lienem curari arbitrantur a venæ sectione, quæ ad secundum est paruorum digitorum. Ex quo Galeni loco duæ videntur posse colligi veræ conclusiones: vna quod isthæc vena saluatella nequeat satis copiosum sanguinem profundere: altera, quod de illius vsu ad curandum lienem Gal. loquitur potius de aliorum, quam de propria sententia: id quod ille quoque facit loco citato. Tertio de admin. anat. vtrobique enim videtur loqui de sectione istius venæ ex sententia veterum. Qui vero fauent venæ saluatellæ: afferunt duas rationes, quas ponit Paulus lib. 3. cap. 49. primam vtilitatem reuulsionis, quam constat eo esse efficaciorem, quo fit ex partibus longinquioribus: secundam latentem quandam sympathiam, & conuenientiam, quæ nequit explicari. Deinde hanc opinionem confirmant apertissimo Galeni testimonio, qui libello de sanguinis missione, cap. 16. dicit ad hunc modum: Sic liene laborante incisio eius venæ, quæ ad annularem est digitum sinistræ manus, iuuat æque, ac si internam quæ in cubito est, secueris, siquidem iuuat lienem male affectum, sanguinis ex sinistra manu vacuatio, præstat autem non semel quod conuenit euacuare, sed in duos partiri dies. Hęc Gal. Postremo autem adiungunt experientiam, & fere communem consensum omnium communiter practicantium qui laborante liene hac ratione mittendi sanguinis vtuntur frequentissime atque vtuntur, cū maxima ęgrotū vtilitate, & facilitate.

Si quis a me quærat, an vena saluatella curando lieni possit aliquem vsum præstare? huic respondebo cum Galeno sectionem huius venæ posse lienem male affectum iuuare. Si quis rursum quęrat, vtra sectio venæ an saluatellæ, an internæ, sit commodior & vtilior? huic respondebo cum eodem Galeno, sectionē venę internę longe esse commodiorem & vtiliorem, vbicunque non sola reuulsione, sed etiam deriuatione, & copiosa omnino vacuatione opus est; siquidem vena interna cum sit amplior, & parti laboranti vicinior, iure censenda est magis accommodata ad sanguinem effundēdum quam sit altera, quæ, & longinquior est, & ita exilis, & parua, vt ex ea nihil sanguinis effatu dignū effluere possit. Quanquam vt vere dicam, non satis intelligo, quomodo Gal. affirmet, secta vena in pedibus, aut in summa manu, minimum sanguinis effluere. nisi dicamus ita fieri si vena simpliciter aperiatur, nec aliud artificiū administretur: namque reuera si pręter apertionem harum venarum adhibeantur, vt vulgo fieri solet, & frictiones, & ligaturæ, & balneum aquę calidioris, videbitis in praxi secta vena, & in manu, & in extremo pede sanguinem profluere copiosissime. Ita ergo statuēdum est, laborante liene sectionem venæ saluatellæ in brachio sinistro, nec non laborante iecore, in brachio dextro, posse aliquam vtilitatem afferre, id quod ipse quoque cogor fateri esse verissimum, qui sępenumero hac mittendi sanguinis ratione vti consueui, & quandoque cum tanta ęgri vtilitate, vt miratus fuerim.

Verū illud restat adhuc, vt intelligatis, qualisnam sit vsus dictarum venarum, & quo potissimum tēpore debeant secari, quod a nemine traditū est. Paulus inter cęteros maxime probat hoc remediū, propter reuulsionē a iecore vel liene: quod si ille intelligit simplicē reuulsionem, credo eū bene sentire, cū Galenus doceat multis in locis, reuulsionē ex partibus distātibus seruata rectitudine perpetuo faciēdā esse: quod si intelligit non modo reuulsionē, sed etiā deriuationē, quā equidē puto illū intelligere, cū sermonē habeat de inflāmatione, quo tēpore necesse est nō solū reuellere, sed etiā deriuare, & vacuare a parte laborante, vtique censeo eum male sentire. Hoc tempore mos est medicis fere omnibus, non principio morborū, sed post cæteras vacuationes, laborante iecore vel liene ad sectionem vnius vel alterius venę confugere, quem sane morem puto optimum esse, & dignum imitatione, cum experientia confirmet ægrotos ex tali pręsidio atque hoc tempore administrato, sine ulla uirium iactura sępe magnam utilitatē percipere. Propter quam uero rationem, an reuulsionem, an latentem sympathiam, an aliter istud fiat, non ego multū laboro, cū satis est illud nouisse, in affectionibus lienis, & iecoris sectionem uenarū in summa manu, si opportune fiat, & post communes corporis uacuationes, pręclaram sępe operam præstare. Franciscus Valesius lib. 7. controuersiarum, cap. 3. gloriatur se longa meditatione inuestigasse rationem, ante ipsum excogitatam a nemine, propter quam sectio uenæ saluatellæ ad curandum lienem, & iecur, non modo utilis, sed etiā utilior uena interna censeri debeat: illa uero est, quod extremę corporis partes internarū partiū sunt emunctoria naturalia, non tamē indifferenter omnium, sed earum cum quibus habent rectitudinem, sicut habent manus cum hypochondriis, dextra cū iecore, sinistra cū liene: cum ergo excrementa cuiusque membri naturaliter ferantur

Valesij opinio.

tur ad illius emunctorium, & quo natura vergit per conferentia loca, eo ducere oporteat, idcirco expedit laborante iecore venam secare in dextra manu, laborante liene in sinistra, propterea quia facile trahuntur excrementa ad eas partes, ad quas tanquam emunctoria, secũdum naturę institutum, trahi consueuerunt. Quam quidem sectionem venæ probat Valesius non principio morborum, cum copia humorum est maxima, sed post alias euacuationes, quo tempore melius poterit membri facultas excrementa sua expellere, cum iam deposita fuerit multitudo, & humores ex toto corpore confluere cessauerunt. Hanc Valesij cogitationem volui commemorare, ne quis propria laude fraudetur, cum reuera sit ingeniosa, nec prorsus reijcienda. Sed hac de re satis, de qua etsi diffuse, forte non inutiliter disputauimus.

Post lenitam aluum, post sectam venam, opportune sunt exhibenda ea medicamenta, quæ possunt attenuare, incidere, & ex obstruere ipsum lienem, incipiendo primo a leuioribus, tum progrediendo ad valentiora: in quibus quidem administrandis illam perpetuo cautionem decet adhibere, vt ab his abstineamus quæ vehementius calefaciunt, namque vt alias notauimus, huiusmodi medicamenta digerendo partes humidiores, & tenuiores, crassum alioquin humorem solent adhuc

Obstructio lienis. reddere crassiorem. Sint ergo syrupi, oxymel simplex, de fumaria simplex, de borragine, de pomis simplex. Decocta ex cichoreo, cetrach, betonica, fumo terræ, borragine, & similibus: hæc enim sunt admodum temperata, ac principio bene conueniunt. Et sit exemplum.

R. *Decoctionis cetrach*
Cichorei
Borraginis ana ℥ *iiij.*
Oxymellis simplicis. ℥ *ij. Misce pro syrupo.*

Valentiora sunt syrupi compositi, oxymel, syrupus de duabus & quinque radicibus bizantinus, de cichoreo sine rhabarbaro, & alij id genus. Quo loco mihi liber vos admonere de quodam vulgari, atque vt puto communi errore omnium prope communiter practi-

Error præstantiũ. cantium, qui concoquendis, & præparandis humoribus noxijs, post syrupos simplices, statim accedunt ad syrupos, quosdam compositos, qui magis facultatem habent purgandi, quam concoquendi: quæ quidem medicamenta, tantum abest vt iuuent coctionem humorum, vt potius illam perturbent atque impediãt, id quod facile vnusquisque sciebitur, qui illorum compositionem & ingredientia medicamenta voluerit considerare: recipiunt enim vt aliquando vobis demonstrabo & cassiam, & thamarindos, & senam, & polypodium, nonnulli helleborum, & alia huiusmodi soluentia medicamenta: tales sunt, quibus familiariter isti vtuntur in præparando humore melancholico, de quo agimus in præsentia, syrupi de fumo terræ compositus, de epithymo, de polypodio, de pomis compositus. & similes: quare vos hortor ne incidatis in hunc errorem, vt ab huiusmodi purgantibus medicamentis perpetuo caueatis.

Concoquentia melancholiam. Pro decoctionibus sunt simplicia medicamenta chamædrys, chamæpitys, cortices radicum capparorũ, folia tamarisci, marrubium, scordium, radices apij, fœniculi, petroselini, & similia. Sit exemplum decocti.

R. *Cetrach*
Corticum radicum capparorum
Foliorum tamarisci
Cichorei ana M. j.
Radicum fæniculi
Apij
Petroselini ana P. ß. Misce fiat decoctio.

R. *Huius decocti* ℥ *iiij*
Syrupi byzantini ℥ *j.*
Oxymelitis compositi ℥ *ß.*
Misce pro syrupo.

Neque vero solum huiusmodi medicamenta decocta, sed etiam arida, & contusa ad hanc rem sunt accommodata, ad quem modum dicit Gal. 2. de alim. facult. 8. medicos in obstructionibus, & scirrho lienis vtiliter exhibere caricas cum thymo, aut pipere, aut gingibere aut pulegio, aut saturegia, calamentho, & similibus, sicut vulgares, ita sunt optimi trochisci de capparibus, ex quibus fiant pilulæ, quę assumuntur mane, vel simul cum syrupo, vel cum alio accommodato medicamento.

Concocta materia, & præparato corpore, iam cogi- *Purganti melanch.* tandum est de purgatione, pro qua sunt accommodata simp. medicamenta, sena, polypodium, epithymum, & cæteris omnibus longe efficacior helleborus niger. Composita, electuarium diacatholicum, diasenæ. sed omnium præstantissima sunt hiera diacolocynthidos, quam Pachij appellant, & confectio hamech: si occurrant homines robusti, sunt pilulæ de hermodactylis, fætidæ, quæ recipiunt bdellium, opopanacum, & similia, quæ sunt optimæ lieni, & alia multa Pro iunioribus habeatis exemplum.

R. *Foliorum cichorei*
Cetrach
Fumi terræ ana M. ß.
Corticum radicum hellebori nigri
Seminum anisorum
Cicerum ana ʒ *j. ß.*
Fiat decoctio in aqua secundum artem.

R. *Huius decocti* ℥ *v.*
Hieræ diacolocynthidos ʒ *iij.*
Syrupi de fumo terræ compos.
De polypodio ana ℥ *ij. Misce & fiat potio.*

Purgato corpore vniuerso non modo semel, sed si ita ferat occasio, & bis, & sæpius, tunc tempore opportunissimo licet accedere ad ea medicamenta, quæ peculiarem vim habeant attenuandi, incidendi, emolliendi, discutiendi, & liquandi lienem, quæ quidem pluri- ma sunt, partim interna, & partim externa. Sed ante- *Præceptũ Gal. 1.* quam de illis agamus, duo Galeni præcepta sunt animaduertenda, quorum nos admonet 13. metho. cap. 17. nec non 8. ad Glauconem. 5 Vnum quod sumpta indicatione a natura partis, vtamur caute medicamentis relaxantibus, ne lienis robur dissoluatur, quod sane seruare oportet, cum præstet officium commune toti corpori, nempe expurgandi quicquid limosum, & excrementosum in iecore generatur. Alterum, quod *II. Præcep.* etsi vtrumque viscus, & iecur, & lien postulant remedia similia genere: tamen curandis obstructionibus, & scirrho lienis medicamenta tanto valentiora conuenire, quæ habent vim attenuandi, incidendi, & aperiendi, quanto lien crassiore vtitur alimento. Nam quale medicamentum iecori est absinthium, tale est lieni cortex capparis, & quale iecori est eupatorium, tale est lieni scolopendrium, quod vulgo citrach appel- *Lieni conseruantia.* latur. Interna vero medicamenta apta ad molliendum & dissoluendum tumorem lienis, atque eius obstructiones, & intemperies, hæc sunt medicamenta simplicia, citrach, radices capparorum, tamarisci, chamędrys, chamæpitys, semina anisorum, fœniculi, agni casti, bdellium, ammoniacum, opopanacum, sagapenum, squama chalybis; quibus addunt recentiores sarsam pariglia, lignum guaiacum, chinam, sassafras, & alia huius generis. Composita autem medicamenta sunt trochisci de capparibus, de eupatorio, de lacca, confectiones, aromaticum rosaceum, diacyminum, diamoschum dulce, & amarum, electuarium de baccis lauri, theriaca, mithridatum, & his similia: ex quibus ad vestram exercitationem non grauabimur nonnulla exempla proponere.

R. *Ammoniaci* ʒ *j.*
Bdellij ʒ *ß.*
Misce fiant pilulę quinq; quę summo mane exhibeãtur vel solæ, vel simul cum alijs medicamentis.

Item

R. *Cetrach puluerisati* ʒ *j.*

Seminis agni casti ℈ *ß.*
Misce fiat puluis subtilissimus, qui mane exhibeatur cum modico uino.

℞ *Trochiscorum de capparibus* ʒ j.
Fiant pilulæ tres, & exhibeantur ut sup.

Chalybis præstantia

Inter cætera omnia chalybs, & omnia quæ ex chalybe præparantur, hac in re habent insignem prærogatiuam, ac primum est aqua chalybeata, quæ nimirum ex calybe ignito sæpius extincto præparatur, de qua scribit Cornel. Cels. lib. 5. c. 9. quòd præcipue lienem comminuit: quod, ille inquit, animaduersum est in iis animalib. quæ apud fabros educata exiguos habent lienes: cuius idem præsidii mentionem facit Gal. ex Archigene 9. de med. secund. loc. c. 2. qui scribit potionē parandam esse non febricitantibus cum vino, febricitantibus autem ex sola aqua: quod etiā confirmat Paulus, Aetius, & cæteri prope omnes; Secundo est vinum calybeatum, quod a variis medicis vario modo paratur hoc tempore: sed ego vobis communicabo illā huius vini præparandi rationem, qua vti soleo iam annos multos, & est huiusmodi.

℞ *Limatura chalybis* lib. j.
Abluatur semel aceto, & illi inspergatur
Pulueris garyophyllorum ℥ *ß.* *& ita relinquatur per horas 24. tum*

℞ *Vini albi dulcissimi.* lib. x.
Fiat infusio & exponatur ad solem octo uel decem dies, illud frequenter agitando & permiscendo; demum facta colatura.

Nonnulli hoc vinum solent exhibere in prandio & cęna, alii pro syrupo dant mane ad ℥ viij. circiter & cū vtroque modo vtiliter possit propinari, ego illo pro syrupo vti soleo frequentissime, & sane inter cætera omnia medicamenta in tollendis obstructionibus, & scirrho lienis, hoc fortasse censendum est principem locum obtinere.

Tertio est aliud medicamentum mea sententia, & celebre, & efficax, quod præparatur hoc modo.

Trochisci.

℞ *Squamæ chalybis*
Corticum radicum capparorum
Foliorum tamarisci
Cetrach ana ʒ ij.
Myrrhæ electæ ʒ j. *Misce fiant trochisci cum vino qui singulo mane exhibeantur ad* ʒ j.

Alii trochisci proponontur a Gal. ex Asclepiade 9. de medic. secundum locos, c. 2. secundum hanc formā.

℞ *Fructus erica* ʒ iiij.
Piperis albi
Nardi Syriaci
Ammoniaci ana ʒ ij.
Arida tunduntur & cribrantur, ammoniacum aceto scillitico dissoluitur, & aridis medicamentis adiunctum, fiunt trochisci, qui exhibentur pondere ʒ j.

De quo medicamento Gal. hæc addidit: Qui pharmacum hoc tradidit, scripsit Porcellum ad triduum hoc medicamentum bibisse, & postea dissectum sine liene inuenium fuisse. Verum de iis satis, quorum imitatione vnusquisque facile potest multa alia sibi conficere, præterquam quod Galenus, & cęteri omnes auctores maximam horum medicamentorum syluam possunt suppeditare.

Externa qualia eligenda.

Diximus de medicamentis concoquentibus, purgātibus, & dissoluentibus humores efficientes, obstructiones & scirrhos lienis, superest vt agamus de medicamentis externis: in quibus quidem eligendis id sedulo est animaduertendum, quod notauimus quoq; de medicamentis internis, quod nimirum hæc medicamēta sint attenuantia magis suarum partiū tenuitate: quam insigni caliditate: quandoquidem quę insigniter calefaciunt, dissoluendo partes humorum tenuiores & humidiores, eos qui remanent crassiores, & duriores reddunt: quocirca ea quę sunt insigni amaritudine prædita optima censenda sunt, quibus commode permisceri possunt, quę aliquam habeant austeram qualitatem, & alicuius attrictionis non sunt expertia: ex quo factum est vt Gal. locis citatis 9. de compos. medic secundum locos. 2. ad Glauc. 5. 11. meth. 16. & aliis locis, probet vsum aceti, adeo vt cupiat id a medicamentis splenicis nunquam separari. Porro externa medicamenta sunt multiplicia & varia, inunctiones, fomenta, cataplasmata, vnguenta, & alia id genus, quorum ad vestram exercitationem non grauabor nonnulla exempla proferre, & primum linimenti.

℞ *Olei amygdalarum dulcium*
Amararum
Chamomælini completi ana ℥ j.
Olei de capparibus
Mastichini ana ℥ *ß.* *M. & fiat linimentum.*

His sunt efficaciora oleum liliorum alborum cum aromatibus, quod vulgo de been appellant, oleum de lateribus, & alia huiusmodi. Exemplum fomenti.

℞ *Radicum althea*
Maluarum ana *M. j. ß.*
Cetrach
Absinthij ana M. j.
Corticum radicum capparorum
Chamædryos
Foliorum tamarisci
Pulegij
Calamenthi ana M. *ß.*
Seminum lini
Anisorum
Fænugreci ana ℥ j. *Misce bulliant omnia in aqua & aceto pro fomento.* Sit emplastrum:

Emplastrū splenetticū.

℞ *Axungiæ porcinæ*
Adipis gallinacei
Anserini ana ℥ ij.
Medullę uitulinæ ℥ j.
Ammoniaci
Styracis
Bdellij
Thuris ana ℥ j.
Galbani ʒ ij.
Dissoluantur gummata cum aceto, & addita cera fiat emplastrum.

Quoniam vero hic morbus sæpe est adeo cōtumax, vt necessarium sit deuenire ad præsidia efficaciora, ideo ut abundetis exemplis, habeatis & alterum.

Emplastrū

℞ *Ammoniaci*
Styracis
Bdellij
Thuris ana ℥ *ß.*
Galbani
Salis ammoniaci ana ʒ ij.
Seminis agni casti
Rutæ
Baccarum hederę ana ℥ *ß.*
Picis
Resinæ
Ceræ ana quantum sufficit *dissoluantur gummata cum aceto, & fiat emplastrum.*

Si quis plura cupit, is facile potest habere quotcunque voluerit, apud omnes, & veteres, & modernos, & præcipue apud Gal. Officinæ multa præparant, & cōseruant medicamenta ad perficiendam hanc indicationem, qualia sunt vnguentum altheę, de meliloto, diachylon magnum, vnguentum Agrippę de arthanita, de fermento, & forte alia huiusmodi.

Remedium vulgare.

Hoc loco non est prætermittendum remedium quoddam vulgare, & est lapis molaris, pyrites, aut lapis alioqui durissimus, qui acerrimo aceto extinguitur, linteis inuoluitur, & sæpe ad lienem apponitur: sed iis medicamentis vtendum est tantummodo cum tumor saltem aliqua ex parte mollius fuerit: nam quod memoria tenendum est; in morbo diuturno ac difficili decet alternatim uti medicamentis, partim quæ lienis duritiem molliant, partim q̄ discutiāt, adeo

ut mo-

vt modo ad vna, modo ad altera medicamenta redeamus, vt res ipsa postulabit. Vulgare item atque optimum est emplastrū ex ammoniaco, opopanaco, oleo de capparibus, aut oleo cucumeris asinini, & aceto, quo accommodatum in corio, ægri vtuntur longissimo tempore, & maxima cum vtilitate.

Cæterum præter hæc omnia medici deueniunt quandoque ad synapismata, cucurbitulas scarificatas, hirudines, vesicantia medicamenta, ac tandem ad cauterium lienis, vel potius sinistri hypochondrij. Nonnulli etiam; si in ea regione lienis compareant venæ nigriores, audent illas incidere, de quibus quidem præsidijs fere omnibus Aetius tractat copiose cap. 10. & 11. lib. 10. de quibus etiam Paul. & Gal. nec non Alex. lib. 8. cap. 13. qui recitat historiam cuiusdam militis, qui ad illum veniens totam lienis regionem barbaricis ferramentis candentibus inustam habebat. At sane huiusmodi medicamenta, sicuti ex vna parte apud nos sunt prorsus insolita, & inusitata, ita ex altera, cum habeant communem consensum tot grauissimorum hominum, fortasse possent aliquando in vsum reuocari, atq; eo magis quod nisi essent profutura, mea certa sententia neq; vllum periculum essent allatura.

Postremo autem sunt nonnulla quæ latente quadā vi & proprietate dicuntur laborantem lienem iuuare, de quibus tractant multi, & veteres & moderni: hæc habet Gal. ex Asclepiade & Archigene 9. de med. secund. locos, cap. 2. Cynoglossi M. j. cum cyath. iiij. vini, tertio & expressum liquorem ante cibum bibendum dato. Aliud; Asini aut equi syluestris lienem siccatum tundito & reponito, & cochlearia duo exhibeas, cum vini diluti cyathis tribus. Rursum amuleta & per contrarietatem quandam naturalem ad iecur & lienem facere credita multa, quale etiam est sequēs: venam retro aurem sinistram secato, & detracto sanguine affectum lienem confricato, multa, inquam, habet Alex. multa alij, de quibus nolo ego meum iudicium interponere, statuat de alijs vnusquisque pro suo arbitratu, & pendeat ex experientia. Apud nonnullos & præsertim monachos, est familiare quoddam remedium, ad sanandos omnes scirrhos lienis, quod siue latente quadam proprietate, siue aliter aiunt esse efficacissimum, & est huiusmodi: hominem lienosum nudatum collocant supinum, & ad regionem lienis accommodant folium chartæ: deinde omni conatu & totis viribus securi acutissima supra chartam lienem percutiunt, quem hoc modo charta remanente integra aiunt rumpi, minui, & sanari, tametsi non leuem quidem vulneris & sanguinis effusi faciant suspicionem: quod quidem remedium mihi magis ridendum, forte etiam detestandum videtur, quod ego quidem semel vidi.

Remediū temerariū.

Victus.

Post hæc omnia illud vnum reliquum esset, vt ageremus de victus ratione, sed ex ijs quæ a nobis varijs in locis tradita sunt, facile est vnicuique illam probe instituere: breuiter victus sit attenuās, cibi conueniūt qui aperiendi aliquam vim habeāt, facile concoquantur, & bonum sanguinem possint generare: sicut ex altera noxia sunt quæ crassum & glutinosum succum possunt efficere. Potus sit vinum tenue, quod aqua in qua ferrum vel chalybs extinctus fuerit, dilui poterit, alioqui prorsus aqua abstinendum est. Exercitationes moderatæ iuuant, antequam alimenta sumuntur, nec mihi probantur vehementes illi motus & cursus, de quibus loquitur Aetius lib. 10. cap. 13. sicuti neque mihi probantur illæ appensiones ad scalas, quæ a vulgaribus fieri solent, vt lien, quemadmodum illi opinantur, cadat & minuatur. Somnus sit moderatus, nec statim ab assumpto alimento ineatur: alui excrementa respondeant cibis: vitentur animi perturbationes, atque hactenus de obstructionibus & scirrho lienis.

CAPVT XVIII.

De Dolore Colico.

Nomen.

INtestinorum nomine Medici intelligunt totū illud instrumentum siue corpus, quod inferiori ori ventriculi est cōtinuatum, & ad extremum vsq; podicem peruenit, quod quidem cum sit prælongum, neq; eadē vbiq; sit figura, situs, substantia, neq; habeat eundem vsum, quasi multa sint organa, plurali voce intestina nominantur. Hæc anatomici diuidunt in duas partes principales, nempe in tenuia & crassa, atq; ex his singulis ternarium numerum conficiunt, adeo vt sex sint in vniuersum: tenuia sunt duodenum, ieiunum, tenue crassa sunt cœcum, colum, & rectum. Tēuia intestina, quæ sunt superiora, Gal. auctore 4. de vsu part. c. 17. ad hoc potissimum sunt efformata, vt eorum beneficio, quicquid est succulentū in cibo ventriculi opera elaborato, id ad iecur sanguinis officiná deducatur: quare & frequentissimę ex mesenterio venæ ad ipsa perueniunt, quæ assidue trahunt & alliciunt, quicquid cibo benignum & succulentum est. Longa vero, angusta, & varijs anfractibus ea circūduxit natura, vt succus, quē ex ventriculo promanantem excipiunt, in mora esset, eumq; tantisper suo complexu retinerent, donec venæ meseraicæ illum exugerent, & ad iecur deducerent. Crassa autem intestina, etsi ad chyli distributionē ipsa quoq; conducant: tamen sunt magis excrementorū receptacula, quare paucioribus quoq; venis donātur, minusq; longa sunt, sed ampliora, vt multa colligere possent, ne homines frequentius necessitate egerendi compulsi, a ciuilibus studijs & operationibus auocarentur. Intéstina habent substantiam membranosam, verum non omnium ea parte pariter aut crassam, aut tenuem, sed talem quæ facile amplectitur ea quæ continet, & rursum quæ a contentis distendi apta est. Intestina omnia, perinde vt vētriculus, habent duas proprias tunicas, quæ fibris transuersis præditæ sunt, vt excretoria eorum facultas sit valentior, quæ duplex tunica illis fuit attributa, vt si forte interior putrescat in dysenteria, alijsq; diuturnis malis, quod interdum fieri dicit Gal. 4. de vsu partium circa finem, altera sit incolumis, atq; eius vicem vtcunq; supplere possit. Tunica autem crassorum intestinorum tāto tenuium intestinorum tunica interiore durior est, quanto illa materiam continet duriorem, & a succo magis liberam: quæ enim gracilibus continentur intestinis, liquida, fluida, & aquea sunt adhuc, quæ vero in crassis sunt, longe duriora.

Diuisio intestinorū.

Vsus & officium.

Substātia.

Intestina venæ, arteriæque, sed non omnibus pari numero & frequentia sunt distributæ, quod nō in omnibus intestinis eadem exugenda succorum copia fuerit: quo enim intestina in continuitatem ventriculo sunt viciniora, eo plus optimi cremoris continent, ac proinde frequentiora vasa gracilibus, pauciora crassis intestinis inseruntur.

Insertio uasorum.

Intestina demum neruos accipiunt a propagine sextę coniugationis cerebri, vt paruos & mordaces humores prius sentiant, & ad expellendum irritentur, quam insigne aliquod incommodum accipiant. De situ intestinorum, figura, ac cæteris quæ ad hanc rem pertinent, non est longius agendum, quia puto vos ex anatome probe omnia tenere. Ex dictis licet colligere, intestina posse laborare omni genere morborum, ac primum qualibet intemperie, & simplici & composita, & cum materia, & sine materia, nempe sanguine, bile, melancholia, & pituita, ex quibus humoribus varij excitantur tumores præter naturam, inflammationes, erysipelata, œdemata, tumores scirrhosi: quibus addunt nonnulli tumores flatuosos, quos inflammationes appellant. Secundo possunt laborare morbis in sitū positione, sicuti quando obstruuntur, & impeditur naturalis transitus excrementorum;

Nerui intestinorum.

Morbi intestinorum.

item quando non seruant suam naturalem posituram, sed exeunt circa vmbilicum, vel descendunt ad inguina, vel in scrotum. Tertio laborant intestina soluta cõtinuitate, vt sunt vulnera, de quibus est aph. 6. aph. 78. sunt vlcera, quod euenit in dysenteria, sunt abscessus, & alia id genus. Quoniam vero si velimus de omnibus sigillatim agere, tempus non suppeteret, vt tractaremus de morbis aliarum partium, cum morbi omnes intestinorum mihi videantur posse referri ad duo præcipua capita, nempe ad dolores & fluxus, siquidem in ijs continetur & intemperies, & mala compositio, & solutio continuitatis, de ijs mihi statutum est agere, incipiẽdo simul cum Rhasea dolore colico, in quo iure continentur omnes dolores intestinorum.

De colico dolore. Colicos dolores medici dupliciter solet appellare, vt notat Gal. 2. de lo. aff. c. 2. & 6. de loc. affect. 2. vno modo generaliter, vehementissimos quosque dolores in quibuscunque partibus ventris euenerint, in qua significatione quamplurimi tractant de dolore colico: altero proprie: nempe dolores vehementissimos, & contumaces, qui particulatim male afficiunt crassa intestina. Cornelius Celsus nominat morbum intestini plenioris: vulgus medicorum hodie colicam vocant, quod quidem nomen videtur ortum habuisse a læsa particula, nimirum colo intestino, quod conuenit inter omnes potissimum dolere, ac laborare.

Quis morbus. Est autem hic affectus symptoma, actio læsa facultatis animalis sentientis intestinorum, de quo symptomate iam sæpius diximus.

Differẽtiæ. A loco affecto. Dolores colici habent quamplurimas differentias, de quibus diligenter agendum est: primum vero sunt, quæ sumuntur a loco affecto: namque laborant intena, vel tenuia, & superiora, vel crassa, & inferiora: dolorem qui ad tenuia pertinet εἰλεὸν, Græci vocant, Latini voluulum, vulgares Miserere mei Deus: de quo statui separatim posterius agere. Dolorem autem qui crassa occupat intestina colicum nominant, a colo intestino, vt diximus, a quo tanquam cæteris longiore & magis amplo, merito hoc nomen originem habuit, de quo speciatim dolore nos agimus in præsentia.

A magnitudine. Secundo sunt differentiæ a quantitate seu magnitudine, vel ab intẽsione seu remissione doloris: etenim tametsi omnes dolores colici, vt placet Gal. 6. de loc. aff cap. 2. sunt vehementissimi, & grauissimi, verisimile est, vel potius necessarium, maiorem, vel minorem dolorem fieri propter multitudinem, vel crassitiem, vel motum, vel qualitatem eius rei a qua dolor efficitur, quæcunque illa fuerit. Quæ pariter est sententia Gal. 2. de loc. affect. cap. 2. Certum enim est materiam pauciorem, tenuiorem, quiescentem, ac minori agendi vi præditam, minorem prorsus dolorem concitare, quam quæ multa, & crassior est, mouetur, & maiori potentia prædita est. Colicos dolores qui quoquomodo sunt leuiores, Auicenna punctiones solet appellare

A qualitate. Tertio sunt differentiæ a qualitate doloris, de quibus diffuse tractat Galenus loco citato, 2. de loc. affectis: sed illæ sunt magis principales. Colici dolores alij sunt extensiui, adeo vt non solum intestina, sed aliæ quoque proximæ partes extendantur, quod potissimũ fieri solet a flatibus; alij sunt fixi, & vno in loco permanentes, ac si palus in parte foret infixus, quandoque vero ac si terebro locus dolens videatur confodi, & perforari, quos propterea dolores perforantes nonnulli appellant, cuiusmodi dolorem Galen. narrat, se passum fuisse, quo ea quæ in profundo ventris erant, in eo potissimum spatio, per quod a renibus ad vesicam vreteres extenduntur, sibi videbantur terebro perforari.

Alias multas species, & qualitates doloris refert Gal. ex Archigene, veluti tractorium, austerum, dulcem, leniter acutum, salsum, viscosum, indomitum, & astringentem, quæ nomina cum sint obscura, & auditorem nihilo doctiorem reddere possint, tanquam inutilia, dicit Galen. perinde ac si omnino scripta non fuissent, sunt relinquenda, & prorsus negligenda.

Atque vtinam non hoc etiam tempore noui sint Archigenes, qui nouas, ambiguas & inusitatas voces quotidie conantur in artem medicam introducere, quas neque cæteri, neque forte ipsi satis intelligunt: quæ quidem scribendi, & docendi ratio, quantas tenebras imperitis animis possit offundere, omnem disciplinam confundendo, & perturbando, & quantum a bonis auctoribus, præcipue vero Arist. & Gal. reprehendatur, notius est quam vt plurib. debeat demõstrari. Sed redeo ad differentias doloris colici.

A tempore. Quarto loco sunt differentiæ a tempore: dolores colici, alij sunt antiqui, alij noui, alij continui, alij interpolati, & quibusdam veluti circuitibus reuertentes: ad quem modum narrat Gal. historiam cuiusdam iuuenis, qui post sumptum scammonium per quędam interualla sæpe doloribus colicis vexabatur, 12. meth. cap. 7.

A more. Quinto sunt differentiæ a modo affectus, a bono, vel malo more: nam colici dolores vel sunt benigni, & facile sanantur, vel sunt maligni vixque vllam recipiunt curationem: alij sunt pestilentes, alij non pestilentes: quam quidem doloris colici differẽtiam, a plerisque omnibus prætermissam nõ prætermisere Paulus & Auic. Paulus enim mentionem facit cuiusdam colicæ ægritudinis sua ætate sæuientis, quam a finibus Italiæ incipientem, narrat per pleraque alia loca Romani Imperij instar pestiferæ contagionis grassatam fuisse. Pariter Auic. lib. 3. fen. 16. tractatu 2. cap. 6. scribit ad hunc modum. Et quandoque accidunt colica, & ileos secundum semitam accidentia ægritudinum pestilentialium aduenientium, & perueniũt de regione ad regionem, & de homine ad hominem. Et rursum lib. eodem tractatu 4. cap. 30. Et ileos quidem vadit de quibusdam ad quosdam permutatione, quæ fit aere pestilentiali, & de terra ad terram, permutatione ægritudinum venientium. Hæc Paulus & Auicenna; quos locos illi debent animaduertere, qui contendũt pestem esse quendam certum, & determinatum modum, & illi perpetuo febrem coniungi: de qua re longius diximus in tractatu nostro de peste.

A coniunctis. Sexto sunt differentię a coniunctis: quandoque colici dolores sunt, vel cum febre, vel sine: cum virtute robusta, vel debili: in iuuene vel sene: æstate vel hyeme: & cæteris quæ habent eandem rationem.

Postremo sunt differentiæ a causis, quæ inter cæteras omnes sunt dignæ maxima notatione, & animaduersione. Cæterum cum hæc pars a plerisque admodum confuse tractetur, qui nullo ordine infinitas prope colici doloris causas, ac veluti quoddam chaos solent proponere, experiamur nos, an dilucidioris doctrinæ gratia, hanc totam rem in certa quædam, & definita capita possimus referre.

Causa. De causis doloris diximus alias quod est satis, & statuimus ex Galeno 4. de simp. med. facult. dolores fieri propter vnam tantummodo causam, nempe solutionem continui. Cum igitur intestina doleant, vt aliqua adsit continui solutio necesse est. Prætermissis autem cæteris omnibus causis, & potissimum externis, quæ possunt soluere cõtinuum, de quibus item diximus diffuse, illud memoria est repetendum, quod pariter iam supra confirmatum fuit, duas qualitates, quas per excellentiam Philosophi & Medici actiuas appellant, frigiditatem & caliditatem, esse quam maxime efficaces ad soluendum continuum nostri corporis, atque ad efficiendos dolores: ex quo id nobis licet colligere, dolores colicos ab ijs potissimum excitari, quæcunque vehementer possunt intestina refrigerare, vel calefacere: namque aliæ duæ qualitates, humiditas, & siccitas, nisi caliditati, vel frigiditati coniungãtur, primo & per se vix possunt continuum soluere, & dolorem efficere, nisi fortasse leuissimum, & cuius nulla sit habenda consideratio. Vtraque autem quæ cum refrigerandi, tam calefaciendi vim habent, non vna sed multiplici constant ratione: itaque alimẽ

ta

ta crassa, frigida, quæ fere sunt manifesta, aquæ importuna potio, aut præterea niuis, qua insano quodam appetitu plerique viri principes tantopere delectantur, aer frigidior, intempestiua exercitatio, crapula, immoderata venus, & ne sim longior, quæcunque humores frigidiores, crudiores, pituitam, & flatum possunt efficere, causæ doloris colici statuendæ sunt: pariter quęcunque ijs ferme contraria, humores gignere possunt calidiores, & acriores, a quibus intestina vellicentur, mordeantur, & affligantur, iure huius mali licet causas statuere. Summa ergo cum ratione scribit Gal. 12. metho. c. 8. in crassioribus intestinis dolores fieri plerumque, aut ex frigida, crassa & lenta pituita, nec non ex flatuoso aliquo spiritu, aut ex tenui & acri humore, locum mordente, & vellicante: ijs addit Auicenna humorem melancolicum, quotiescunque vel a liene, vel ab vniuerso corpore transmittitur ad ventriculum, & intestina, ex quo postea generãtur flatus, qui facile ex humore melancholico generantur, atque ita efficiuntur dolores. Nonnulli addunt, & sanguinem; sed reuera, aut nullus, aut leuissimus dolor a sanguine potest excitari, nisi fuerit coniuncta inflammatio, de qua posterius tractabitur.

An sola intẽperies inducat dolorẽ colicum. Nonnulli quærunt hoc loco, an simplex intestinorũ intemperies sine materia possit colicos dolores efficere? Quibus respondeatis breuiter, istud quidem fieri posse, sed tamen raro, & dolores fieri admodum leues, cum huiusmodi intemperies sine materia breui tempore soleant perdurare, quin generentur, & flatus, & humores, a quibus postea generantur dolores vehementissimi.

Secundo loco fiunt dolores colici ab ijs quæ obstruunt intestina, quotiescunque enim & flatus, & humores, & excrementa retinentur, & impediuntur, quo minus possint erumpere, & excerni pro instituto naturæ, tunc facile, & frequenter dolores solent excitari: huiusmodi vero obstructiones a multis fieri possunt, tumoribus præternaturam, inflammatione, erysipelate, œdemate, scirrho, a multa copia humoris crassioris, a multis & durioribus alui excrementis, a vermibus, vt placet Auicennæ, ac postremo a lapidibus, quod asserit Aetius, & confirmant nonnulli recentiores; de quibus item lapidibus an generari possint in intestinis, Gal. videtur dubius fuisse, qui lib. 6. de loc. affect. cap. 2. scribit ad hunc modum: Scripserunt nonnulli, quod in vehementissimis excretionibus, validis præcedẽtibus doloribus, aliqui lapides callosos eiecerint, similes ijs qui in vesica consistunt; id quod ipse neque vidit, neque alium qui viderit, audiuit. *Calculi ex vtero.* Dum ego essem iunior Patauij ante annos 40. Franciscus Frisimelica, meus præceptor, medicorum sui temporis, mea sententia, princeps, & omni verissima laude cumulatus, mihi & plerisque alijs asseuerauit, se vnum lapidẽ deiecisse; & quod fortasse alicui magis mirum videbitur, equidem vidi ex vtero cuiusdam monialis exijsse multos lapillos durissimos. Ac sane si hęc res bene cõsideretur, nihil videtur prohibere, quin lapides generari possint, & in intestinis, & in vtero, sicuti generantur in vesica: etenim tametsi hæ partes naturali sua tẽperie sint frigidæ, tamen neque deest interdum tanta caliditas, quanta est satis pro siccãda, & coquenda materia crassiore, vt demum illa conuertatur in lapidem. Atque hæ videntur esse causæ, vel potius fortes causarũ, ad quos referri possunt quæcunq; dolores colicos possunt efficere, primo & per se laborãtibus intestinis.

Per consensum. Sed præterea, vt placet Auic. illa quoq; nonnunquã laborant per consensum aliarum partium, ventriculi, iecoris, lienis, renum, vteri, vesicæ, quotiescunque hę partes inflammãtur, vel aliter intumescunt; siquidem tunc comprimuntur intestina, eorumq; soluitur cõtinuitas, & colici dolores generantur. Verum, vt libere dicam, hæ causæ mihi videntur imaginariæ, alienęque ab omni eum experientia, quod facile potest intelligi, si consideremus situm, & conditionem intestinorum, quæ vel insignes vicinarum partium tumores commode possunt perferre; nec non si memoria repetamus, sæpissime fieri, vt ijs partibus inflammatis, vel aliter quomodocunq; repletis, & tumescentibus præcipue vero ventriculo, vesica, vtero, nulli tamen succedant intestinorum dolores; ac speciatim male ageretur cum mulierib. pręgnantibus, si gestationis tempore, ac maxime posteriorib. mensibus vtero tantopere tumescente, cogerẽtur laborare dolore colico. Sed præterea Gal. refutat hanc opinionem 6 aphor. com. 44. qui disputat aduersus nonnullos expositores apho. nec vterũ, neq; vesicam, quantumcũq; repleantur, extendantur, atq; in maximum tumorem attollãtur, dolores intestinorum efficere posse. Quod si isti vellent, huiusmodi partes posse interdum intestinis aliquod malũ communicare, idq; ea potissimũ ratione, quod illis, ac maxime vẽtriculo, & iecore a suo munere deficientibus, generentur excrementa, quæ deinceps ducta ad intestina dolores efficiant aut foueant, forte apposite & ad rem accommodate loquerẽtur: quandoquidem vix aliter videtur fieri posse, quin laborantibus intestinis, princeps aliqua pars, exẽpli gratia, vẽtriculus, si redũdent humores frigidi, vel iecur, si calidi, vtcunq; male afficiatur. Verũ singula breuiter in vnum colligamus.

Sicuti generaliter omnis doloris, ita speciatim colici, vna, & immediata est causa continui solutio; hanc efficiunt quæcunque intestina possunt vehemẽter vel refrigerare, vel calefacere, illa quidem, vt Gal. est auctor, densando & contrahendo, & fundendo, & dissoluendo, vtraque si multa fuerint, replendo, grauando, & distendendo.

Secundo continuum soluunt quæcunque intestina possunt obstruere, & esse impedimento quo minus flatus & excrementa facile possint excerni: tumores præter naturam, multa & crassa materia, copiosa & duriora excrementa, vermes, lapides, & si quæ alia sunt huiusmodi: quamobrem illa omnia quæcunque possunt intestina, vel primo, & per se, vel secundario & per consensum, male afficere, atque eorum continuitatem soluere, iure colici doloris causę statuenda sunt. Atq; hactenus de differentiis doloris colici; itaque accedamus ad signa.

Signa doloris colici in vniuersum fere sunt manifesta: dolor est vehementissimus, & cruciatus maximus, adeo vt si leuior fuerit, vt supra diximus, vere colicus non debeat appellari, ex sententia Galeni 6. de locis affectis, cap. 2. Hic dolor quandoque est fixus, & vno in loco stabilis, terebro perforanti, aut palo infixo similis: quandoq; vero est vagus & instabilis, & modo in illa parte validius vrget, pro vario situ intestinorum, ac potissimum coli, quod tradunt anatomici a dextra parte in modum cuiusdam Zonæ, ad sinistram procurrere: itaque nunc hepatis regionem occupat, nunc lienis, nunc ventriculi, frequenter renum, supra & infra vmbilicum; sæpiusq; in sinistro inguine plus vrget, eo quod in ea parte colon sit magis angustum; ducto in consensum ventriculo, vomitus sæpe excitatur, quo pituosa, cruda, nonnunquam biliosa, porracea, & æruginosa vacuantur, perpetua fere adest nausea, afflicta & prostrata appetentia; assumpto alimẽto dolor solet augeri, quod tunc intestina deprimantur & grauentur, ieiuno autem ventriculo solet imminui, quod tunc intestina sint libera ab huiusmodi incommodo & cõpressione; ægroti habent aluum sæpe impeditam & astrictam, adeo vt fere nihil infra, ne flatum quidem, emittere possint: quod si quid vel sponte, uel arte redditur, id maiori ex parte est flatulentum, & bouino stercori simile, aquæ supernatare consueuit. Atque hæc fere illa videntur esse indicia, ex quibus generaliter colici dolores deprehendi possunt, itaque accedamus ad signa differentiarum. *Signa.*

Verum scita an crassa intestina laborent, hoc est, vt ego interpretor, utrum iliaca uel colica sit affectio, infra explicabimus, tractantes de ileo: pariter videntur prætermittenda indicia, quę sumuntur ex differentijs, a qualitate doloris, quantitate, a tempore,

& reliquis, cum hæc vel ægrotis referentibus, vel alijs rationibus facile possint intelligi, neque indigeant maiori inquisitione: sed diligenter vos decet versari in cognoscendis signis differentiarum, quæ sumuntur a caussis, ac præcipue materia, ex qua maxima ex parte colici dolores originem habere solent. Ergo si dolores pendeant ex materia frigidiore, exempli gratia, ex lenta & crassa pituita, quod frequenter solet euenire, huiusmodi humores, vt placet Gal. 12. meth. 8. dummodo soli fuerint, non adeo vehementes, & acerbos dolores efficiunt: at vero si præterea humori accedat flatuosus quispiam spiritus, qui ex ijs locis in quibus cõtinetur, nequeat erumpere, tunc grauissimi & atrocissimi fiunt dolores, modo in vna parte, ac si illa terebro vel infixo palo perforetur, modo in pluribus, quæ præter modum distenduntur & cruciantur: dolor propemodum est longior & diutius perseuerat, nocent frigida, iuuant calida, atque imprimis optimum est remedium, si vomitu, clystere, vel quomodocunq; exeat pituita, id quod scribit Gal. sibi ipsi euenisse imposito oleo rutaceo, 2. de locis affectis, cap. 2. præcessit victus & vitæ ratio ad generandam pituitam accommodata; alimenta multa, crassa, difficilis concoctionis, veluti carnes bouinæ, pisces viscidi, caseus, lac, quæ ex caseo lacte parantur, quæ ex farina & pasta conficiuntur, vina noua, & alia huiusmodi prope infinita, importuna exercitatio statim post sumpta alimenta, immoderata venus, retenta est aliqua solita euacuatio, & præsertim pituitæ: quibus demum licet nobis coniungere ætatem, sexum, temperamentum, tempus anni, regionem, & alia id genus, quę huius humoris copiam possunt indicare: loca crudiora & ardidiora esse deberēt, quod omnis ratio demonstrat, veruntamen propter vehementem dolorem, qui spiritus, humores, & vniuersum corpus nimis torquet & inflammat, illa sæpenumero flaua & colore intensa conspiciuntur: vnde præclare Auic. inquit lib. 3. fen. 16. tractatur 3. cap. 11. Et non oportet vt decipiatur aliquis per id, quod forte sit de siti & inflammatione & rubedine aquæ, vt existimet quod ægritudo sit calida: illud namque est commune omnibus. Sin autem colici dolores fiant ex flatibus, qui vel in cauitate intestinorum, vel intra eorũ tunicas colliguntur primi, fere vagantur, neque vno in loco persistunt, breuibusque interuallis sæpius recrudescunt: secundi vero sunt magis fixi, continui & pertinaces, quod flatus exitum non inueniant, & locum mutare non possint, intestina & totus venter intumescunt atque extenduntur, ægroti flatuum multitudinem & rugitum in ventre percipiunt si flatus quispiam vndecunque vel vtcunque erumpat, maximo remedio est, antecessit victus ratio plane flatuosa, intempestiua potio aquæ frigidioris, vsus plurimus leguminum, olerum, fructuum, vuarum, castanearum, & similium.

Signa materiæ pituitosæ.

Signa flatuum.

Signa materiæ biliosæ. Si contingat dolores colicos generari ex humore acri & bilioso, quod tametsi rarius contingit, tamen certum est vsuuenire aliquando, tunc illi vehementissimi sunt, & acerbissimi, non sine quodam morsu, & punctione, ægroti enim dolent, & conqueruntur, ac si intestina mordeantur, & quibusdam quasi aculeis pungantur & corrodantur, maiori ex parte accedit febris, sitis, æstus, vigiliæ, interdum conuulsio, vt notat Aetius, maxime vbi circa os ventriculi humor fuerit aggregatus, quandoque, & animi deliquia, & humiditates, sudores frigidi; lotia sunt insigniter flaua & biliosa, ac calidis tum alimentis, tum medicamentis, & in vniuersum ab omni calefacientis victus ratione irritantur, sicuti contra à cibis boni succi acredinem humoris temperantibus iuuantur maximopere: sic exhibita hiera, ad purgandos huiusmodi humores aptissima, vel alia ratione ductis humoribus biliosis, dolores mitigantur.

Quæ omnia indicia huius doloris tradita sunt a Galeno 2. de locis affectis cap 4. quibus postremo cõiungenda sunt, vt supra notauimus, vitæ institutum, ætas, temperamentum, constitutio aeris, & alia eiusdem rationis, quæ bilis generationem & redundantiam possunt gignere & indicare.

Si fuerint dolores colici obstructis intestinis, ne excrementa possint excerni, quod fieri diximus propter tumores præter naturam, propter multam & crassam pituitam, propter retentionem multorum & diutiorum alui excremẽtorum, propter vermes, lapides, & similia, ex ijs quæ hactenus posita sunt, facile colligi possunt indicia, quæ singulas huiusmodi obstructionis causas possunt indicare. Exempli gratia, si fuerit inflammatio vel erisipelas, dolores maximi sunt & acerbissimi, & certo in loco permanentes, ægri internum æstum & pulsationem percipiunt, accedit febris, quæ internas inflammationes perpetuo comitatur, adest sitis, vigiliæ communicata caliditate, & siccitate ventriculo & cerebro, excremẽta supra, & infra prorsus retinentur, ad summam omnia sunt deteriora & difficiliora. Si fęces fuerint induratæ & retentæ, referente ęgroto res fit manifesta: ad quem modum & reliquæ obstructionis causæ facile possunt intelligi, vt pluribus non sit opus. Atque hactenus de signis doloris colici, tum generis tum differentiarum.

Quoniam vero, vt scribunt Hipp. & Plato, referente Gal. 9. de decretis Hippoc. & Plat. 2. & alijs locis, similitudines non modo vulgaribus, sed etiam eruditis medicis nonnunquam errores & ambiguitates parere solent, idcirco, vt idem nos admonet Hipp. in lib. de ijs quæ fiunt in medicina, com. 1. tes. 1. similia an dissimilia sint a principio inspiciendum, ex maximis, ex facillimis, ex iis quæ omnino quocunque modo cognoscuntur, ita quidem, Galeno interprete, vt quicunque recte medicinam facturi sunt, hanc artis partem, quæ signa complectitur, intelligere atque exercere debeant, antequam alteram partem aggrediantur, quæ pertinet ad curandi rationem, adeo vt quoties aliquã similitudinem habuerint, exacte valeant singulas morborum differentias cognoscere: quare cum multa sint in ventre inferiore, quæ aliquam colici doloris formã repręsentare, & nobis imponere possunt, opportune statuenda est aliqua ratio, qua huiusmodi similitudines distinguere, & alterum malum ab altero secernere possimus.

Cum ergo quis conqueritur de dolore ventris, illud primum est animaduertendum, an hic dolor sit sublimis, & externis in partibus constitutus, an non sublimis & penitioribus locis firmatus magis: quam quidem rem apud Gal. distinguit peritonæum. Sublimes dolores, ille inquit, 6. aph. com. 7. accipere oportet non secundum corporis longitudinem, sed profunditatem, eos autem discriminat in ventris regione peritonæum, ita vt dolores qui in partibus hoc superioribus fiant, sublimes dicantur, qui vero in partibus huic subiacentibus hoc est, ipsis intestinis atque ventriculo & alto corpore consistunt, non sublimes vocẽtur, quod profecto est dignum animaduersione, tum propter rationem curandi plane variam, pro varietate partium laborantium, tum maxime propter prognosticum. Nam quemadmodum hoc loco docet Hipp. dolores ventri sublimes sunt leuiores, non sublimes sunt fortiores, siquidem partes internæ, ventriculus, iecur, intestina, & similes, procul omni dubio sunt magis principales & maioris momenti: externę autem quæ sunt supra peritonæum, sunt ignobiliores, & minus periculosæ, præterquam quod partibus internis non ita facile remedia possint accommodari, sicuti externis, quæ fere sunt in superficie. At vero sine multo labore, alter locus ab altero, dolor ab altero distinguitur, ipso nimirum sensu, genere doloris, & alijs symptomatibus, etenim musculi abdominis, & cæterę partes positę supra peritonæum, vix patiuntur vehementissimos, & acerbissimos dolores, quos diximus pati intestina: pariter si quis tactui animum diligenter adhibeat, vel apparente aliquo tumore, uel aliis modis, is facile sublimium partium læsionem deprehen-

dei:

det: namque laborantibus externis partibus febre nulla apparent symptomata, quæ internas partes laborantes comitantur sæpenumero, vel quæ proximis partibus consentientibus aliquando solent obseruari. Itaq; prætermissis in præsentia partibus sublimibus, quæ ad nostrum institutum non pertinent, vbi nobis constiterit partes internas laborare, illud vnum restat vt intelligamus, quænam peculiaris pars sit male affecta ex pluribus quæ intra peritonæum continentur. At vero multarum huiusmodi partium læsionem & dolores tum aliæ, tum maxime situs ratio manifeste demonstrat, adeo vt fere nemo sit ita rudis, qui dolores ventriculi, iecoris, lienis, vesicæ, a dolore intestinorum non facile possit discernere: verum inter omnes partes vterus, quoquomodo in mulieribus & renes præcipue ac frequenter videntur cum intestinis dolentibus aliquam similitudinem habere: etenim mulieres quandoque vel à partu, vel quo tempore fluxuri sunt menses, dolore quodam vehementissimo solent torqueri, qui fere dolorem colicum videtur repræsentare. Memini me olim vidisse & visitasse duas nobilissimas mulieres, alteram Vicentiæ puerperam, alteram Venetijs virginem, quarum illa semel & sæpius statuto mensiũ tempore vsque adeo acerbo & sæuo vteri dolore cruciabatur, vt medici quidam opinarentur fuisse dolores colicos: veruntamen neque admodum difficile est, alterum ab altero dolore distinguere: namque si mulier doleat a partu, fere est necesse, vt menstruæ purgationes aut plane supprimantur, aut saltem aliqua ex parte imminuantur, dolor magis est in ligamentis, vt se se coxendicus videatur, ac propemodum ad inguina descendit. Si autem mulier doleat propter difficultatem mensium fluentium, quo quidem symptomate multæ puellæ virgines solent corripi frequentissime, etsi venter vtcunque doleat, tamen huiusmodi dolor videtur speciatim circa renes residere, qua parte venę & vasa semini destinata tendunt ad vterum, siquidem illa ob plenitudinem distenduntur, & dolorem afferũt. Præterea neque alia desunt vteri laborantis indicia, periculum suffocationis, conuulsionis, & alia id genus, quæ a dolore colico maiori ex parte sunt aliena. Quod si demum ijs addas, quæ de singulis doloris colici diximus supra, iam nullus ambiguitati locus fortasse reliquus fuerit.

Signa diagnostica doloris vteri.

Cæterum coli, & renum dolores tot modis inter se contineunt, & signa vtrosque indicantia vsque adeo commiscentur & confunduntur, vt illis discernendis nobilissimi etiam Medici decipiantur sæpenumero, ex quibus vnus fuit Gal. tantus medicus, qui colico dolore cruciatus fatetur, se illum renalem iudicasse, 2. de locis affectis, cap. 2. Verum neque hic desunt rationes, quibus possimus alterum ab altero separare; ex ijs quidem quæ præcedunt nulla fere est coniectura, quæ certi aliquid possit afferre, siquidem vterque affectus cruditates ferme sequitur, & maiori ex parte pituitã causam habet suæ generationis: quare tum præsentia, tũ sequentia sunt animaduertendæ.

Signa doloris renum.

Itaque vtrobique ducto in consensum ventriculo, nausea, & vomitus vrget, sed multo maiores & frequẽtiores accidunt ijs, qui coli dolore cruciantur, quod constet ex anatome, colon fundo ventriculi contiguũ esse: vnde quod alterum signum positum est ab Auicenna, assumpto alimento ac repleto vẽtriculo colici dolores augentur, ieiuno autem & vacuo ventriculo imminuũtur, quod contra euenit in dolore renum, renibus quoquomodo ab humiditate alimenti lenitis & recreatis. Præterea colico dolore laborantes pituitosa quædam & corrupta, nonnunquam & biliosa euomunt, quibus præassumpti quoque alimenti aliquid permistum videtur; sic alui excrementa longe magis in colicis retinentur, vt ne flatum quidem emittere aut ructũ reddere possint: amplius dolores colici plurimos sæpenumero locos solent occupare, & modo in hac parte, modo in altera vehementiores fieri: renum autem dolores vno in loco stabiles, & quidem exiguo restringuntur, quem ipsi renes circunscribunt, ac fere alterutrum latus iuxta renum dolẽtem occupat, nisi forte dolores vna cũ causa in vasa vretera descendant, aliquando etiam perueniant ad coxendicem, ad testiculum, ad femur, quæ è directo sunt, propter eum cõsensum quem renes habent cũ dictis partibus, de quo scribunt Hippoc. & Galen. 6. sectio 1. com. 6. Sed tamẽ notandum est, fieri posse interdum vt dolor colicus in certo loco firmetur, vbi scilicet renes ponũtur: in quo casu hoc ipsum signum ex loco petitum nihil ad notitiam potest conferre. Quod si demum dolor fuerit in loco renibus altiore, hoc plane argumentum est euidentissimum, malum in colo cõsistere: ijs addenda est excrementorum consideratio: nam renibus laborantibus vix fieri potest quin aliqua ad sit vel difficultas, vel mala affectio, quæ ad lotium pertineat, siquidem nephritici ab initio fere aquosas purasque vrinas reddunt, quæ sequentibus deinde diebus asperam subsidentiam ostendunt, postea exquisite arenosam, aliquãdo etiam vna cum lotio cruenta exeunt. altera autem parte, si dolor in colo constiterit, neque lapis, neque arena, neque cruor, sed potius humor quispiam pituitosus, & crassus videbitur subsidere in lotio: & quatenus pertinet ad excrementa alui, vt diximus, vel illa prorsus retinentur, vel flatuosa quodammodo deijciũtur, quæ sæpe consueuerunt aquæ supernatare, habentia similem bubulo stercori consistentiam. Postremo loco dolores nephritici & colici præclare distinguuntur varijs remedijs & curatione: etenim colicæ exacerbationes laxantibus, & lenientibus clysteribus longe magis mitigantur, quam dolores nephritici, immo uero euenit interdum, vt frigido aliquo humore simul cum clystere electo, illico quiescant, sicuti euenit Gal. qui sibi imposito oleo rutaceo paulo post uehementissimo cum dolore excreuit pituitam, a Praxagora uitream nominatam, quod uitro fluxo tum colore, tum consistentia similis, sit adeo ut præsidium non tantum mitigatorium, sed etiam curatorium, & indicatorium merito possit appellari: quemadmodum pariter si lapis cum urina eijciatur, & ægrum dolore liberat, & simul laborantem locum demonstrat: in summa lapidẽ frangentia medicamẽta recreant dolorem renum, neque subleuant dolorem colicum: contra quæ iuuant dolorem colicum, renum dolori non prosunt, dummodo propriam, & legitimam vtriusque partis curandæ rationem animaduertamus: namque si velimus unius doloris mitigandi rationem habere, quod principio utrobique faciendum est, vtriusque doloris præsidia debent esse communia, siue extrinsecus adhibeantur, siue interius recipiantur, quæ nimirum sunt moderata caliditate, & tenui substantia, & proprie anodyna dicuntur, de quibus alias diffuse diximus: ex quo Gal. scriptum reliquit 2. de locis aff. 2. quanquam medicus inter initia in discernendis duobus doloribus fallitur, id nihil interesse, sed tamen fore necesse vt deinceps probe alterum ab altero separet, & utriusque propriã curandi rationem, quę plane diuersa est, accurate intelligat: namque ille inquit 6. de locis affect. 2. sicuti in principio vrgente dolore, utraque pars ijsdem indiget præsidijs, ita in eo quod sequitur tempore, indiget diuersis. Sed hac de re satis, ad curationem veniamus.

Diximus alias ex Gal. 5. de simpl. med. facult. c. 19. nec non 12. meth. capit. 8. dolores colicos, & cęteros omnes triplici ratione curari. primum per quędã medicamenta moderatæ caliditatis, ac tenuis substantiæ, quæ dolorem lenientia dicuntur: secundo per medicamenta stupefacientia, quę stuporem afferendo efficiunt, ne æger dolorem percipiat; tertio per ea præsidia quę auferunt, causam doloris. Nos singulas rationes persequemur, quod in curandis colicis doloribus modo una, modo altera, modo omnibus indigeamus, & a priore faciamus principium, quę medicamenta anodyna complectitur, quorum in principio dolorum solet esse usus maximus, & frequentissimus, cum sæpenumero habeant rationem, non modo doloris, sed

Curatio dolorum.

etiam

etiam sanantia. Sed antequam istud facimus, non prætermittenda sunt signa prognostica, ex quibus facilē, vel difficilem, felicem, vel infelicem morbi terminationem licet præsagire, qua ferè sunt huiusmodi.

Prognostica. Namque vbi futura est salus, dolores sunt remissiores, inconstantes, neque vno in loco obstinate persistunt, immo vero aliquando intermittunt, tametsi postea redeunt: excrementa non prorsus retinentur, quibus vel sponte, vel arte redditis, æger quoquomodo videtur quiescere: ijs licet addere quæ omnibus fere morbis sunt communia, facilem spirationem, bene se habere ad oblationes, mente constare, & alia huiusmodi. Contra autem si morbus est insanabilis, & tendit ad interitum, dolores sunt acerbissimi, vno loco firmiter fixi, minime inconstantes, nusquam & nunquam intermittunt, nullus quieti locus relinquitur, excrementa penitus detinentur, vrgent vigiliæ, desperatio, & demum sequuntur vomitus, singultus, delirium, refrigeratio extrematum partium, sudores frigidi, syncope, & mors. Inter cæteras autem differentias, illa quæ ex inflammatione ortum ducit, omnium grauissima censenda est, vt quæ præter alia pericula sæpenumero soleat in ileon terminare. Sed & altera differentia, quã diximus esse pestilentem, & contagiosam, est maxime lethalis, de qua scribit Paulus lib. 3. c. 43. multos ægros in morbum comitialem, quosdam in paralysim, & nonnullos in vtrumque morbum incidisse.

Auic. arguitur. Hic ego sum nescius, quid sibi voluerit Auic. qui 3. canonis fen. 16. tract. 3. c. 9. inter signa exitialia doloris colici reponit, nescio quod vestigium, atque vt ille appellat, botor nigrum sicuti faba, in supercilio, si modo illud vlceratur, & remanet vsque ad diem secundam: quibus talibus ineptijs frequenter videmus illius scripta esse referta.

Curatio. Aggredimur primam rationem curandi dolores colicos per medicamenta anodyna: & quoniam hi dolores maiori ex parte sunt in crassis intestinis sicuti diximus, iure clysteria principem locum obtinent, & ante cætera omnia præsidia debent administrari: hæc igitur conficiantur ex medicamentis temperatis, & dolorem lenientibus, chamomælo, anetho, oleo amygdalarum dulcium, & similibus, secundum hanc formam:

℞ *Chamomæli*
Anethi ana M. j.
Seminum anisorum
Fæniculi ana ℥ j.
Fiat decoctio in aqua ad consumptionem medietatis.

℞ *Huius decoctionis lib. j.*
Olei amygdalarum dulcium recentis.
Adipis anserini recentis.
Mellis rosati ana ℥ ij.
Misce pro clystere

Pariter optima sunt clysteria ex solis oleis confecta, quorum meminere Galen. Paulus, & omnes, qualia forent oleum anethinum, chamomælinum amygdalarum dulcium, vel sola, vel inter se commista ad ℥ xv. quibus portio quoque adipis anserini, vel gallinacei potest commode permisceri: quod si in ijsdem oleis decoquantur semina flatus discutientia, qui fere in dolore colico nunquam desunt, fiet medicamentũ non modo anodynum, sed etiam quoquomodo curatorium: & est remedium Gal. 12. meth. c. 8. 2. ad Glauc. 6. Sit exemplum.

℞ *Olei chamomælini completi lib. xj.*
Seminum anisorum
Fæniculi
Cymini
Ammeos ana ℥ ß.
Vini maluatici ℥ j.
Misce bulliant ad consumptionem vini.

Nonnulli solent accipere tantum vini quantũ olei, sed male, quoniam vinum non est anodynum, sicuti oleum, sed mordicat intestina. Quo loco illud est accurate animaduertendum, quod dicit Gal. locis citatis hoc tempore non conuenire neque rutam, neque baccas lauri, neque alia acriora medicamenta, quæ propter copiam materiæ non possunt eam discutere & flatus dissoluere, immo vero sæpius augent dolores. Nõnulli familiariter vtuntur clystere ex puro oleo seminis lini, quod sane est optimum, sed fortasse magis conuenit progressu morbi post alia clysteria, quam principio dolorum.

Externa anodyna. Neque vero hæc ipsa anodyna medicamenta solum infunduntur, sed etiam exterius administrantur, & primum sunt inunctiones ex oleo anethino, amygdalarum dulcium, adipe gallinacco, & similibus, quibus calidis vniuersus venter illinendus est. Secundo sunt fomenta, sic excipiuntur hæc ipsa olea vel vesica, vel lana, vel simile, vel simili re, & assidue fouētur partes dolentes: sic parantur decocta ex rebus anodynis, & cum spongia madefacta fiunt fomenta, quæ solent inter cætera præclaram operam præstare. Et sit exemplum.

℞ *Chamomæli*
Anethi ana M. j. ß.
Seminum lini
Fænugræci
Anisorum
Fæniculi
Cumini ana ℥ j. ß.
Contundantur crasso modo, & bulliant pro fomento in aqua communi.

Capiunt vulgares silum crudum, & decoquũt cum cinere in aqua, & illud calidum apponunt ad ventrē. Alij calefaciunt pannos, ligna, lapides, & similia. Alij vtuntur fomentis siccis, ex furfuribus, milio, sale, cinere, calefactis, & omnibus modis student ventrem calefacere. Sed equidem censeo hac in re caute & prudenter agendum esse: etenim quæ insigniter possunt calefacere, quæcunque illa fuerint, iam anodyna vocari nõ debent, quare sæpius obesse & dolores augere consueuerunt. *Cautela.* Quocirca principio dolorum, & quo tempore ijs tantum agendum est quæ illos possint mitigare ac lenire, discatis vos abstinere ab omnibus, quæcunque vel actu, vel potentia sunt calidiora, quam ferat natura lenientium medicamentorum, quæ quidem potius sunt administranda, cum causis doloris prospiciendum est, de quibus in sequentibus agemus.

Oua frixa. Sed inter cætera omnia medicamenta anodyna sequens audio maxime celebrari, leniendis doloribus non solum intestinorum, sed etiam ventriculi, & plurimarum partium: namque ex primo oleo, vel butyro, vel aliquo oleo anodyno, vt chamomælino, multa oua contusa in sartagine decoquunt, quibus demum addunt medicamentum accommodatum, veluti species aromatici rosati, diarhodon, &c. atque ita vulgare id edulium præperant, quod apud nos vulgo frittagia dicitur, quod ad totum aluum vel aliam partem dolentem apponunt: & certe non est inutile medicamentũ, dummodo cum ratione administretur. *Balneum.* Postremo autem nullo modo prætermittendum est medicamentũ anodynum, cæterorum omnium, mea sententia, præstantissimum, balneum corporis vniuersi, quod parari potest vel ex oleo puro, cuius meminit Paulus, vel ex decocto lenientium medicamentorum, quæ sint illa eadem ex quibus paranda esse fomenta & clysteria, vel tandem ex oleo simul cum decocto, quæ ratio balnei proponitur ab Aetio. Nec vero solum medicamenta anodyna exterius administrãtur, sed etiam interius assumuntur, sicuti est decoctum chamomæli, quod sane est præstantissimum: verumtamen quod sit quoquomodo ingratum, luco illius potest sumi decoctum anethi, vna cum seminibus odoratis: sic optima sunt semina anisorum, fœniculi, cumini, vel cum sacchãro, vel sine: confectiones, aromaticum rosatum, diacuminum, & alia huiusmodi quę satis leuia sunt, & accommodata ad leniendos dolores, ac potissimum si occupent intestina superiora. Sed inter omnia medica-

menta

menta anodyna quæ interius assumuntur, apud plerosque omnes medicos nostri temporis videtur habere insignem prærogatiuam oleum vel commune, vel amygdalarum dulcium vel amararum, vel quandoque etiam ex semine lini. de quo quidem remedio, & proba illius administratione alias diximus; itaque illud vobis sufficiat in præsentia, hoc quidem medicamentum esse anodynum, & posse multis modis non leuiter iuuare, minime tamen indifferenter in quolibet dolore colico propinandum esse, potissimum autem ab huiusmodi potione abstinendum est, mea sententia, si æger habeat ventriculum frigidiorem, & refertum multis humoribus crudis, cum oleum perpetuo soleat ventriculum adhuc magis laxare & debiliorem reddere, atque crudorum humorum sobolem fouere. Hactenus de prima ratione curandi dolores colicos, per vere anodyna medicamenta.

Secundus modus leniendi doloris.

Iam sequitur secunda ratio, quæ pertinet ad medicamenta quæ impropie anodyna dicũtur, propterea quod partes corporis stupefaciendo, & sentiendi facultate priuando, demumque conciliando somnum, dolores afferunt, quare græcis *ἀνώδυνα* simul & *ὑπνωτικὰ* dicuntur, quasi somnum conciliantia. Quã vero vsus horum medicamentorum stupefacientiũ fuerit familiaris cum veteribus prope omnibus, tum vni potissimum Galeno non modo in cæteris doloribus, sed etiam speciatim in colico, satis testantur plurima medicamenta, quæ ille scripta reliquit 9. de medic. secundum locos, cap. 4. adeo vt iure nobis liceat mirari, quamobrem nostrates medici illa non modo negligãt, sed etiam tantopere abhorreant. Nam quemadmodũ temere, & nullo adhibito indicio non decet ijs vti medicamentis, quæ plurima nonnunquam, & ea grauissima incommoda secum afferunt, ita si dolores adeo sæuiant, vt periculum immineat, ne vires simul & vita deficiant, illorum vsus non modo opportunus, sed etiam necessarius censendus est. Quamobrem Gal. 12. metho. cap. 1. illos medicos, qui ægroti delitijs subscribentes, eiusque voluptatem, non sanitatem sibi proponentes, in huiusmodi medicamentorum vsu modum excedãt, adulatores nominat: eos vero qui plus æquo animosi & audaces, eorum plane vsum refugientes, nimijs doloribus ægrum iugulant, crudeles non veretur appellare: adeo, vt ille inquit, sicuti in omni totius vitæ ratione, ita hic quoque sapientis illud consilium; ne quid nimis: notabile ac præclarum censendum est. Itaque leniendis doloribus colicis, si medicamenta anodyna nihil proficiant, ægerque vel propter vigilias, fuerit in vitæ discrimine constitutus, tum vel vnius Gal. exemplo atque auctoritate, animose audeatis vti medicamentis stupefacientibus, etsi periculum sit ne aliqua deinceps offensio alicui parti succedere possit: etenim si vitium ex talibus medicamentis cõtractum modicum fuerit, facile postea accommodatis medicamentis poterit auferri: quod si ita fiat vehemẽs, vt nec longiori tempore tolli possit, quis dubitat, inquit Galen. huiusmodi etiam hominis conditionem magis quam illius interitum eligendum esse.

Stupefaciẽtium catalogus.

Ea autem medicamenta sunt multiplicia, partim simplicia, opium, radix mandragoræ, semina hyosciami, cicuta, & similia: partim composita, mithridatum & theriaca ante sextum mensem, Philonium Romanum, Philonium Persicum, trochisci diaspermatum, requies Nicolai, & alia multa, quibus abundant libri medicorum. Simplicia eam vim habent & violentiam, vt vel nunquam, vel certe rarissime illis solis vtamur. Compositis tanquam tutioribus & salubrioribus, vtimur frequentissime: quorum quidem componendorum illa est optima ratio, quam docet Gal. 9. de med. secundum locos, cap. 4. quæ tres in vniuersum scopos sibi proponit, primum vt sensus stupefiat, quod ea præstant quæ tali virtute sunt prædita, de quibus modo diximus: alterum quoniam hæc medicamenta naturæ partium nostri corporis, earumque natiuo calori aduersantur, ne id in posterum aliquod particulę insigne detrimentum accedat. Tertius est scopus, vt hæc ipsa medicamenta non solum symptomati & dolori, sed etiam affectui symptomatis, & doloris causæ prospiciant: quod vtrumque illa perficiunt medicamenta, quæ prioribus contrariam facultatem sortita sunt, hoc est, calida & tenuium partium, siquidem ex tali mixtione frigidorum & calidorum, non modo vis stupefacientium remittitur & corrigitur, sed etiam illa eadem magis remotas dolentis loci particulas videntur posse deduci; de qua re si quis plura velit, & exactã horum medicamentorum componẽdorum rationem cupiat tenere, necnon varia exempla cognoscere, is præter cæteros adeat Galen. qui loco citato hoc argumentum tractat vsque adeo perspicue & copiose, vt nihil præterea possit desiderari.

Vsus narcoticorum.

Cæterum stupefacientia medicamenta leniẽdis doloribus colicis dupliciter solent a medicis administrari, vno modo infusa per sedem; altero assumpta per os. Maxime conueniunt infusa, vt docet Gal. 2. ad Glauc. 6. si dolor in inferioribus intestinis consistat: sicuti potiones, si intestina superiora crucientur: quãquam neque negandum est, epota medicamenta inferioribus intestinis, & infusa superioribus non exiguam virtutis portionem communicare. Habeatis exempla:

Clyster narcoticus.

℞ *Decocti chamomeli* ℥ xv.
Olei amygdalarum dulcium ℥ iij.
Philonij Romani. vel eius loco.
Requies Nicolai ʒ ij.
Misce pro clystere.

Ex ijs medicamentis aliquid lana excipitur vel aliter conficiuntur glandes, quæ forti filio appensæ, quã penitissime debent in rectum intestinum demitti, vt cum liber, facile recipiantur; quod pariter remedium est Gal. 12. meth. cap. 8. Et sit exemplum.

℞ *Philonij Romani* ʒ j.
Vel eius loco gra vj.[1]
Mellis quantum sufficit, & fiat suppositorium.

Aetas stupefacientiũ medicamẽtorum.

Quatenus autem pertinet ad medicamenta stupefacientia, quæ per os assumuntur, composita vt diximus, simplicibus sunt tutiora: namque docet Gal. 2. ad Glauc. cap. 6. nec non 12. meth. cap. 1. Philonio & omnibus ex opio confectis medicamentis, non recentib. sed tantummodo post annum, aut ad minimum sex menses, vtendum esse, quod ita facta fermentatione, & noua quadam introducta forma, a singulis medicamentis diuersa, illo omnino fiant securiora, quam si ex tempore præparentur & administrentur. Officinæ multa habent, quorum superius facta est mentio, sed inter cætera omnia leniendis colicis doloribus philonium Romanum omnium consensu videtur habere insignem prærogatiuam, quod ad ʒ j. circiter, potest exhiberi, secundum hanc formam.

℞ *Philonij Romani*
Sacchari violati ana ʒ j.
Misce fiat bolus.

Quod si quis cupiat noua medicamenta præparare, tum alij, tum maxime Gal. potest amplissimam copiã suppeditare; atque vt abundetis exemplis.

℞ *Castorei*
Croci ana ʒ ij.
Opij electi gr. j.
Seminis anisorum
Hyosciami ana ʒ j. ß.
Mellis quantum sufficit, Misce & fiat electuarium.

Plerique ferme omnes hoc tempore solent permiscere medicamenta stupefacientia simul cum purgantibus, verbi gratia, electuarium diaphænicon, & philonium, de qua re alias diximus.

Cautela I.

Postremo etiam de duobus mihi estis admonendi, quæ docet Gal. 12. metho. cap. 8. Alterum: longe commodius, & tutius stupefacientia administrari leniẽdis doloribus, ab humore calidiore prouenientibus, quam a frigidiori causa oriundis: etenim vtrumque dolorem leniunt quidem, veruntamen in frigidis doloribus

mot-

morbum,& causam morbi reddunt deteriorem, & curatu difficiliorem, quare nec tam frequenter, nec tam copiose, neq; sine maxima necessitate debent administrari. In doloribus autem calidis præterquam quod dolores mitigant, doloris etiam causam iuuant, humorum tenuitatem cogendo,& incrassando, necnon illorum caliditatem remittendo, & temperando: quamobrem multo audacius, copiosius, & frequentius in calidis, quam frigidis doloribus ea licet administrare.

Caut. II.

Alterū vero est in quo multi nostrates medici, mea sententia, non leuiter errant, qui vulgari quodam instituto, nusquam & nunquam stupefacientia medicamenta solēt exhibere, nisi quando iam vires deficiūt, ægerque nō longe abest ab interitu: id quod equidem puto fieri non solum temere, sed etiam perniciose: siquidem tantum abest vt debilis alioqui calor innatus tam insignem frigiditatem ferre possit, vt contra ille magis labefactari atque extingui soleat: quare imperiti medici cupientes sensum auferre, vna & vitā nonnunquam auferunt. Sed fortasse nimium digressi, ad institutum nostrum reuertamur.

Tertia ratio leniendi doloris.

Diximus de duabus rationibus curandi dolores colicos, iam tertia superest, quæ causam doloris considerat, ac vere ad curationem pertinet, cum duæ priores fere vnius symptomatis rationem habeant. Cum autē statutum fuerit, causas colici doloris esse plures, ad vestram vtilitatem deueoio ad curationem vniuscuiusq; doloris, secundum vnamquamque causam, incipiendo primum ab illo, qui ortum habet ex pituita, quam vitream appellant, cuiusmodi certe dolorē constat & frequentius cæteris omnibus contingere.

Curatio colicæ ex pituita crassa.

In hoc itaque dolore præcipua nobis sese offert indicatio vacuādi crassum & pituitosum humorem, qui continetur in intestinis: quamobrem cōmuniter practicantes sinè vlla mora vtuntur purgantib. medicamentis, electuario Indo, electuario diaphænicon, hiera diacolocynthidos, & alijs id genus, quæ ducendo humorem noxium & efficientem dolorem maximè videntur opportuna. Sic Auic. Paulus, Alex. ac fere omnes, vno excepto Gal. purgant hosce ægrotos validissimis medicamentis, scammonio, euphorbio, agarico, & similibus: sed vt libere dicam, equidem nō possum hanc purgationis rationem probare, de qua cum multa possent in medium proferri, illud mihi satis sit in præsentia, soluentia hæc medicamenta præter methodum ac disciplinam Galeni, addo præter rationē, administrari, cum materia non sit concocta, & ad purgādum præparata, nec non vacuatio perficiatur per partes laborantes, ex quo fit, vt noxij humores vel nullo modo, vel non sine maximo labore educantur, & longe plura excrementa ad ventriculum & intestina trahantur, adeo vt dolor sæpe fiat acerbior, & malum periculosius. Sic ille iuuenis, cuius meminit Gal. qui antea colicis cruciatibus male afficiebatur, accepto succo scammonij, quanquam bene, & largiter fuisset purgatus, posteriore tempore per quosdam circuitus simili dolore cœpit torqueri: quam quidem noxam Gal. refert in scammonium, propterea quia magna humorū copia ad intestina procubuerit, iam ante imbecilla, & quasi fluxionis quidam exortus fuisset effectus. Itaq; non solum reijciendi, sed etiam reddendi sunt inepti illi duo versiculi.

Synocha, cum colica, phrenesis, squinantia, & anthrax,
Materias crudas euacuare iubent.

quandoquidem nulla ratio concipi animo post, quāobrem de antiquissimo & certissimo dogmate Hipp. Gal. & omnium rationalium medicorum, quod generaliter crudorum humorum vacuationem prohibet: nisi illi turgeant, morbi isti in versiculis contenti magis quam cæteri sint excipiendi.

Quatenus vero pertinet ad Auicennam, Paulum Alex. & reliquos qui illa docent esse exhibenda, ego quidem censeo eos male sentire: nisi forte hac in re eam moderationem velint adhibere, quam adhibuit Alexand. cuius sententiam, immo vero ipsa verba tāquam maxima notatione digna, mihi libet commemorare, qui scribit ad hunc modum: At per initia purgandi ipsi non sunt, verum vbi humores prius extenuatos dissolutos senseris, & nullam amplius inflammationem intestina vrgere: ita enim illis vsus non erraueris, nec metues vllum periculum futurum, materia iam cōcocta & ad vacuationem parata. Qui enim ausi sunt humores, dum crudi sunt, aut inflammatio colon exercet, purgare, vel efficacibus vti, isti ignorant, se ægrotantibus auctores fieri & periculorum, & mortis. Hæc Alex. Hac sane ipsa ratione, nec Auic. plane sibi videtur constare, etenim qui aliquando vehementia probat medicamenta, alio loco docet, a vehemētibus abstinendum esse: Et ex eis, ille inquit 3. canonis fen. 16. tractatu 4. cap. 1. in quibus non est conuenientia, est vt festinatio sit in dādo in potu solutiuum desuper, quoniam fortasse est oppilatio fortis, & humores & squibalæ sunt plurimæ, & cum peruenit ad ipsam humor desuper fortasse non inuenit penetrationem, & perducit regimen ad timorem maximum. Et paulo post: cumq; bibitur medicina desuper, euacuat non ab vno quoq; duorum, s. ventriculo & intestinis, imo ex alijs locis, a quibus vacuatio omnino non est necessaria, & illud facit acquirere debilitatem proculdubio. Et iterum: & quandoq; accidit vt medicinæ attrahentes ex corpore attrahant ad intestina alios humores malos, & quandoque attrahunt humores excoriantes, quare aggregatur excoriatio & colica simul.

Reprehensio Auicennæ.

Consulto volui proferre hos locos Auicen. qui præclare omnes propemodum rationes ponunt, quamobrem a soluentibus medicamentis oporteat abstinere: quomodo autē ille defendi possit, qui aduersus decreta Hip. & Gal. imò vero aduersus seipsum exhibet validissima medicamenta, alij viderint, qui magis illius doctrina delectantur, quam ego.

Lenientia aluum.

Prætermissis igitur purgantibus & vehementibus medicamentis, quicquid tandem alij censeant, ægrotos colico dolore laborantes nobis liceat vacuare ijs, quæ locum affectum, ventriculum & intestina, leuiter purgare, minime autem ex alijs partibus noua excrementa trahere possint, veluti inter cætera omnia præstantissima est hiera simplex, cuius imitatione poterūt quoq; exhiberi pilulæ alephanginæ, mel rosaceum solutiuum, & alia id genus, quæ si ita ferat occasio, non modo semel, sed etiam bis & sæpius poterunt reiterari. Pariter opportuna ac salutaris vacuandi ratio illa est, quæ fit per vomitum, atq; non solum ducit humorem noxium, qui dolorem gignit, aut certe fouet, sed illum simul ab affecta parte reuellit: quamobrem si cōijciatis ventriculum reliquis alimenti & pituita refertum esse, dummodo æger non fuerit difficilis ad vomendum, aut sponte, aut leui aliquo remedio decet vomitum prouocare, quo sæpenumero multa ducuntur excrementa, & res adeo fœliciter succedit, vt alijs deinceps præsidijs non indigeamus. Sed conuenit inter omnes, clysteria hac in re præclarissimam operā præstare, a quibus maiori ex parte solemus curationem inchoare: in quorum quidem præparatione & administratione id sedulo est memoria tenēdum, quod nos docet Gal. 12. meth. cap. 8. nempe a clysteribus calidioribus & vehementioribus cauendum esse: etenim talia medicamenta præterquam quod maiorem humorum copiam trahūt ad intestina, lentos, crassos & frigidos humores colliquant, rarefaciunt, & in flatus facile cōuertunt, ex quo sæpenumero dolores longe magis augentur quam leniantur. Quamobrem multos ex plebe licet audire, quod a Gal. memoria proditum est, & confirmat experientia, qui testantur colon sibi minus dolere, si nullo cataplasmate, nulla perfusione, nullo demum clystere calidiore vtantur: adeo vt qui generosi animi fortesque sunt, seruata mediocri & opportuna victus ratione tutius longiore tempore sanentur, quā qui violenter calefacientibus vtuntur. Namque in huiusmodi succis frigidis & crassis, inquit Galen. a nullo tam metuendum est, quam a calore, qui eos liquet

Vomitus.

Clysteria.

atque

atque in flatus conuertat, sed digerere nõ ualeat. Quo loco arguendi sunt, non solum multi nostrorum temporum medici, sed etiam nonnulli antiquiores, qui statim procurandis huiusmodi doloribus, vehementiora & calidiora clysteria aggrediuntur, excentaurea minore, colocynthide, turbith, hiera Logadij; electuarium diaphœnicon, benedictæ, & similibus. Itaque ad hanc rem sunt accommodata clysteria leuia, quæ conficiuntur ex medicamentis vere anodynis, & quæ præterea possint flatus dissoluere, de quibus iam satis diximus.

Pituita, ut concoquenda.

Interea humores hi frigidi, lenti, crassi, diligenter sunt attenuandi, incidendi, concoquendi, & ad commodam vacuationem præparandi, ad quod perficiendum munus, vt de clysteribus diximus, ea præcipue sunt accommodata, quæ non admodum calefaciant, & sint tenuium partium, qualia sunt decocta, conseruę, syrupi, ex mẽtha, betonica, hyssopo, seminibus odoratis, mel rosaceum, oxymel simplex, aromaticum rosaceum, diacyminũ, & alia huiusmodi. Inter cætera Gal. maxime probat allium, vtpote quod attenuet, flatus discutiat, & minime omnium sitim inferat, adeo vt solitus fuerit rusticorum theriacam illud appellare: sic idem Gal. laudat theriacam, quæ quidem videtur posse frigidum & crassum humorem non modo calefacere atque extenuare, sed etiam latente quadam ratione dissoluere, & consumere, ad quem modum nos quoque vti consueuimus mithridatio electuario de baccis lauri, & aliis huiusmodi medicamentis, partim antea, partim ex tempore paratis, inter quæ castoreum videtur habere insignem prærogatiuam. Habeatis exemplum.

℞ *Castorei optimi* ℈ ij.
Piperis albi.
Cinnamomi ana ℈ ß.
Spicæ gr. v.
Misce & cum melle rosaceo fiant pilulæ tres exhibenda.

Iis porro vel similibus medicamentis cocta, & præparata materia, opportune hoc tempore ad illa clysteria transeundum est, quæ non sint quidem acerrima, & vehementissima, sed tamen prioribus efficaciora, & quæ purgandi vi quoquo modo non sint destituta.

℞ *Chamomælli M. ij*
Centauriæ minoris M. j.
Seminis carthami ℥ ij.
Fiat decoctio in aqua.
℞ *Huius decoctionis lib. j.*
Mellis rosacei
Olei rutacei ana ℥ iij.
Misce pro clystere.

Imò vero hoc tempore neque vsus medicamentorum purgantium protsus est negligendus, quæ tamen nullo modo sint vehementia, vt supra diximus: & inter cætera docet Auicenna, cauendum esse ab agarico, quod creditur peculiari malitia intestinis, & huic malo noxium esse. Ergo sint medicamenta leuiora, & potius lenientia quam soluentia, qualia sunt ea, quæ supra fuere proposita. Quod si tandem vehementioribus fuerit opus, illa exhibeantur non nisi summa cum præmeditatione, & admodum moderate, quæ quidem medicamenta eo potissimum tempore videntur magis opportuna, & ferme necessaria, si clysteria frustra imponantur, vt neque purgent, neque illa ipsa exeant aliquãdo: nec non si laborent intestina superiora, ad quæ ex partibus inferioribus non ita facile medicamenta possunt peruenire.

Etsi verisimile est, quæ hactenus sunt proposita remedia, satis esse ad integram curationem doloris colici pituitosi: verumtamen si ille fuerit adeo contumax, vt longiore tempore perseueret, iam necessarium est aliam rationem amplecti, quæ non minus ad curationem, quam ad præseruationem videtur pertinere: itaque ante omnia diligenter est animaduertendũ, quonam modo, & propter quam causam pituita generetur, an propter intemperatam victus rationem, an potius propter frigidiorem ventriculi, & intestinorum intemperiem, quod vtroque modo constat, hunc humorem posse generari, quod si istud fieri contingat propter corruptam victus, & vitæ rationem, probe instituta alimentorum quantitate, qualitate, ordine, & cæteris capitibus, quibus vniuersa hæc res perficitur, forte aliis remediis opus non fuerit: sin vero intelligamus hunc humorem generari ac foueri propter intemperiem ventriculi, & intestinorum, tunc necessarium est his partibus speciatim prospicere, de qua re satis diximus, tractantes de affectibus ventriculi; sed tamen nolo silentio præterire duo insignia remedia: quibus familiariter medici, & vtiliter consueuerunt: alterum est ius galli veteris, de cuius præparatione, & vsu iam tractauimus diffuse, alterum est potus, & balneum aquarum thermalium calidarum, quales sunt sulphureæ, & similes, quas inter cæteros maxime laudat Alex. qui quidem, quod mea sententia est magna obseruatione dignum, neque hactenus ab aliquo obseruatum, videtur concedere hasce aquas in potione, loco vini, in prandio, & cœna, qui scribit ad hunc modum: At vt ex huiusmodi aquis bibant ipsis concedendum, habent enim uim abstergendi, & expurgandi, si quid viscosum tum ventriculo, tum intestinis infixum deprehendatur, ac subinde restituunt, totumque morbum protsus persanant. Hactenus Alex. Atque eum loqui de potu in prandio, & cœna, inde colligitur manifeste, quod statim post hæc verba subiungit: tantum de victu dictum sit. Equidem non ignoro multos aquis thermarum vti consueuisse quotidie pro coquendis ferculis, nonnullos illas quoque permiscere consueuisse cum vuis tempore vindemiæ, pro conficiendo vino: sed quod liceat eas propinare in prandio, & cœna simul cum cęteris alimentis, loco vini, vel alterius potionis, id profecto nunquam audiui, aut legi apud quenquam, præterquam apud Alex. hoc in loco: de qua noua cognitione in pręsentia nolo meum iudicium interponere, interea uos quoque cogitabitis, & alio tempore meam sententiam audietis.

Ius galli veteris.
Potus thermarum.

Colica ex flatib.

Post dolorem colicam ex pituita, sequitur dolor ex flatibus, quem similiter diximus ortum ducere ex causa frigidiore, quanquam sciendum est ex Gal. 3. de sym ptom. causis cap. 7. flatus potius ex calore debili, quam frigiditate generari, adeo vt illi effici nequeant ab absoluta frigiditate, aut vehementi caliditate, vt ferme exterius videmus euenire. Nam quemadmodum dicit Gal. frigidissimæ constitutiones, maxime spirante borea, serenæ fiunt, calidissimæ item, quales sunt æstatis tempore, ambientem aerem purum reddunt, quæ vero inter has mediæ sunt, nebulas gignunt: ita in animantibus, neque in summa caloris imbecillitate, neque cum is vehementer valet, sed cum medium obtinet locum, solet flatuosum excrementum generari, quod quidem Gal. nobis persuadet fieri in locis, quæ in ventriculo sunt, cum humores quidam pituitosi ibi contenti, vel cibi in vapores resoluuntur a debili calore. Cum igitur, & pituita, & flatus originem habeant, vel ab eadem, vel saltem simili causa, minime est mirum, si pariter vtriusque doloris eadem fere est curatio: quod eo magis statuendum videtur, quoniam ferme semper vtraque, & flatus, & pituita simul adeo commiscentur, & confunduntur, vt vix liceat alterum ab altero separare. Primum autem necesse est illud nouisse, vtrum flatus coniungantur cum materia pituitosa, an soli dolorem faciant: quod si vtrumque adsit, curatio quoque mixta esse debet, quæ partim noxii humoris, partim flatus rationem habeat. Sed esto, sint flatus sine materia, tunc vnica nobis sese offert indicatio illos discutiendi, & roborandi intestinis: id quod præstant imprimis clysteria ex idoneis medicamentis præparata; & sit exemplum.

Clyster pro flatib.

℞ *Seminum anisorum.*
Fœniculi.

Cymi.

Cymini.
Dauci.
Ammeos ana ℥ j.

Hæc apud Gal. vt supra diximus, oleo incoquebantur, & si aliqua suisset coniectura, dolentes partes præterea aliquo frigido affectu laborare, ille addere solebat rutam, grana lauri, & similia. Fiat ergo decoctio, vel more Gal. in oleo, vel vt nos consueuimus in aqua.

℞ *Huius decoctionis* lib. j.
Mellis rosati.
Ol. chamomælini completi.
Rutacei ana ℥ v.
Misce pro clystere.

Ex his medicamentis, quæ flatus dissoluunt, glandes quoq; parari possunt, nec non sedes ipsa oleo rutaceo, liliorum alborum, aut consimili, non inutiliter inungitur, & assidue fouetur. Si quis cupit habere quoque exemplum glandis, illud tale est.

Suppositorium pro flatibus.

℞ *Cymini puluerisati* ʒ ij.
Rutæ ʒ ß.
Salis gemmæ ℈ j.
Mellis quantum sufficit. Misce pro duobus suppositoriys.

Alii familiariter vtuntur clysteribus ex vino generoso, ex sapa, ex lotio, & aliis reb. acrioribus, quæ quidem videntur aliquando, vel ascendentibus vaporib. ad partes superiores, vel intestina irritando, vel aliter, maius incommodum quam emolumentum attulisse: quare si quis voluerit illis uti, commode permisceda sunt oleum chamomælinum, anethinum, adeps gallinaceus, & cętera, quæ eorum acrimoniam lenire possunt: & sit exemplum:

℞ *Vini cretici* ℥ x.
Olei chamomælini completi ℥ vi.
Misce pro clystere

Sed neque leuia quædam & lenientia medicamenta, vt hiera simplex, manna ex iure dissoluta, terebinthina Cypria, ad hanc rem inepta censenda sunt, non sane quod illa flatus purgare valeant, sicuti cæteros humores, sed quoniam ita irritata virtute expultrice, ductibusque apertis, flatibus quoque aliquis exitus facile pateat. Præterea multa sunt quæ peculiari quadam vi creduntur flatus dissoluere, de quibus sæpe diximus, vt semina anisorum, & omnia odorata, diacyminum, aromaticum rosatum, conserua rorismarini, betonicæ, ac demum ne singula recenseam, mithridatum, & theriaca, quæ inter reliquis omnibus sunt efficaciora, neque solum dissoluendo flatus, sed etiam alterando ventriculum, & intestina, ad hoc negotium sunt plurimum accommodata. Hoc idem perficiunt nonnulla externa præsidia, inunctiones, fomenta, sacculi, & similia.

℞ *Origani*
Pulegij
Calami odorati
Chamomæli
Menthæ ana M ß.
Sem. anisorum
Fœniculi
Cymini ana ℥ j.
Spicæ ʒ j. ß.
Contundantur omnia crasso modo pro fomento sicco, vel quandoque bulliant in aqua, interdum & in vino, pro fomento humido.

Hoc postremo nostro tempore didicerunt destillatores elicere oleum ex semine anisorum, ex cinnamomo, & aliis aromatibus, quę olea & interius sumpta, & exterius administrata praeclarissime faciunt ad discutiendos flatus.

Cucurbita apposita.

Demum vero præter cætera omnia, si dolor ex solo flatu originem habeat, qui amplius a materia non fouetur, scribit Gal. 12. meth. 8. non tantum dolentibus intestinis, sed qualibet etiam corporis parte, nullum magis præsentaneum remedium inueniri, quam si cucurbitula cum multa flamma laboranti loco apponatur; videbitur, inquit Gal. hoc tibi præsidium, in hisce affectibus incantamenti simile quid efficere, siue in intestinis, siue in qualibet corporis particula fuerint excitati: ubi eo enim cucurbitula admota illi qui flatuoso spiritu cruciantur, tum a dolore liberi, tum omnino sani redduntur. Quos vero non modo spiritus flatuosus, sed etiam humor quispiam, vnde flatus oritur, male habeat, tunc ad tempus dolor reuertitur, sed tamen tandem sedatur. Videatis hanc totam seriem, & quæ sequuntur, apud Gal. qui præclare vsum cucurbitæ in flatibus docet. Huius quidem remedii omnes faciunt mentionem, & inter hos Aetius, qui probat vsum cucurbitulæ appositæ non solum parti laboranti, sed in quacunque corporis parte.

Colica in humoribus biliosis.

Post curationem doloris colici ex pituita & flatibus, sequitur curatio doloris ex humoribus biliosis & calidioribus, qui possunt contineri vel in cauitate, vel in tunicis intestinorum, in quibus curandis illa est principalis indicatio, vt huiusmodi humores primo quoq; tempore educantur, sicuti diximus de pituita. Ergo si coniiciamus humorem contineri non modo in intestinis, sed etiam in ventriculo, vomitus est opportunissimus, etenim si vomitio intermittatur, non solum fiunt dolores colici, sed etiam quandoque superueniunt conuulsio, syncope, & alia grauissima pericula, sicuti euenit illi adolescenti, cuius meminit Gal. 12. meth. circa fin. qui post bibitam aquam tepidã, humorem quendam æruginosum euomuit, quem exactã & pulcherrimam ægritudinem dixisses. Quamobrem vel spõte immissis digitis in fauces, vel leuiore aliquo præsidio protinus expedit vomitum prouocare. Sin autem noxius humor magis occupet intestina, per sedem illa infundere oportet, quæ illum commode elicere & purgare possint: hæc autem, vt omnino detergentia sint, necesse est. Sed cum plurima huiusmodi medicamenta nominent, ex iis aliquid seligendum est, quod omni morsu careat, inter quæ equidem puto præstantissimum esse cremorem ptisanæ, qui non solũ noxios humores detergere, sed etiam illorum acrimoniam potest obtundere: ad quem modum & alia parari possunt clysteria, ex decocto foliorum maluarum, violarum, lactucæ, oleo violato, rosato, & similibus. Quod si neque vomitu, neque clysteribus liceat pertinacem humorem educere, iam res perficienda est medicamẽto, minime autem scammonio, aut alio vehementiore, quod multi imperite faciunt, sed cum alio leuiore, quod ex vno ventriculo atque intestinis humores purgare possit, minime ex aliis partibus noua excrementa trahere possit: quale inter cætera omnia Galeno probatur hiera simplex, quæ potest exhiberi vel sola, cum melle rosato facto bolo, vel quod ego familiariter facere soleo, aliqua illi permista portione cassiæ, quæ quidẽ potest acriorem humorem non solum leuiter purgare, sed etiam illius acrimoniam remittere. Et sit exemplũ.

℞ *Specierum hieræ simplicis*
Floris cassiæ nuπερ extractæ ana ʒ ij. ß.
Misce & cum sacchara fiat bolus.

In hac, ad summam, differentia doloris colici probo ego oleum amygdalarum dulcium, de quo alias diximus, quod ad ℥ vj. vel viij. circiter, potest exhiberi: siquidem præclare potest & lenire aluum, & omnem humorum acrimoniam retundere.

Externa.

Si extrinsecus aliquo remedio leniendus est dolor, siue inunctionibus, siue fomentis, siue aliter agere velitis, sint omnia frigida, ex oleo rosato, cydoniorum, ex maluis, violis, & similibus: potissimum vero atque optimum est balneum aquę dulcis, quod præclarissime potest & refrigerare & humectare, sicuti alias diximus. Verum hac in re principem locum obtinet victus ratio, quæ debet ex alimentis constare boni succi, facilis concoctionis, qualia sunt alica, ptisana, pisces optimi, lactuca, endiuia, quidam fructus, pruna, mala punica, virũ oligophoron, aqua frigida, in summa victus ratio tota sit humidior & frigidior: caué dum

dum a cunctis acribus alimentis, & medicamentis, cataplasmatis, fomentis, vino antiquo; adeo vt necesse sit fateri admodum præclarum, & eruditum fuisse illum medicum Italum, cuius meminit Paulus lib. 3. cap. 43. ita inquiens: Hoc modo affectis medicus quidam per Italiam curam adhibuit suspectam sane, atque infidelem, frigorificam scilicet, multumque temerariam victus rationem de industria commentus: namque lactucas crudas, & refrigeratas, intybumque vel vltra saturitatem deuorandum ipsis largitus est: præterea vuas, mala, & id genus frigida, non tantum potestate, sed etiam actu: vinum raro admodum concedebat, neque nisi aqua gelida dilutum: aquam vero frigidam, vel poscam etiam frigidam propinabat, ab omni autem re calida abstinebat, atque ita sane complures a morbo vindicauit, quosdam ex illis etiam qui in herculeum morbum, resolutionemque membrorum prolabi cœperunt, præter omnium opinionem persanauit. Sic Aetius mentionem facit quorundam ægrorum, qui laborantes doloribus colicis propter biliosos, & acriores

Historia. humores, remediis frigidis sanati sunt: sic noster Gal. narrat duas historias 12. metho. cap. 7. quas mihi liber ad vestram exercitationem breuiter examinare, vt intelligatis quam ea, quæ hactenus a nobis tradita sunt, Galeni præceptis, & artis operibus conueniant. Prima pertinet ad quendam ægrotum quadragenarium, qui huiusmodi cruciatus dolore a fomentis, tum humidis tum siccis, cataplasmatis, clysteribus, & aliis calidioribus præsidiis non modo nihil est subleuatus, sed etiam quam maxime exacerbatus: siquidem ab oleo rutaceo per sedem infuso, itemque a castoreo deterius habuit: hinc accedentibus fortasse aliis indiciis, de quibus satis diximus, coniecturam fecit Gal. hunc ægrotum torqueri doloribus ex acribus, & calidioribus succis, qui in tunicis intestinorum essent immersi: namque inter cætera id argumentum sumptum a iuuantibus, & nocentibus, tum ad alia multa, tum præcipue ad cognoscendos morbos, & illorum causas est commodissimum, quod iam diu traditum est ab Hipp. duobus illis verbis. Ostendit autem curatio. 2. aphor. 22. Cum igitur Gal. secum statuisset, mordentes succos in tunicis intestinorum contineri, qui præterea corrumperent tum ea quæ inferius essent infusa, tum ea quæ per os sumebantur, primum instituit commodam victus rationem, qualis supra est posita: at veró quoniam hoc ad absolutam morbi curationem, vix videbitur satis futurum esse, iam confirmato iudicio, & doloris causa satis cognita, quod æger tali alimento minorem cruciatum percepisset, vitiosos humores purgandos existimauit, non sane scammonio, colocynthide, non electuario diaphænicon, nō aliis validissimis medicamentis, quibus nostrates medici vtuntur frequentissime, sed vna tantum hiera simplici; qua quidem ad purgandos huiusmodi humores, vna cum Gal. credendum est nullum præstantius medicamentum posse inueniri. Cum autem hic ægrotus doloribus, & inedia duobus mensibus consumptus esset, Gal. semel illum purgare non est ausus, aurei illius præcepti memor; vbi fames laborandum non esse, sed ex quibusdam interuallis moderate hoc ipsum tentauit perficere, adeo vt nullo præterea adhibito præsidio, hominem quindecim diebus circiter prorsus sanauerit.

Historia alia. Altera est historia Galeni cuiusdam iuuenis, priori ægroto ætate prope paris, qui sæpe antea colicis doloribus affici consueuerat: hic accepto succo scammonii purgatus est; neque enim defuerunt omni tempore homines ignari, & temerarii, qui aduersus methodum a diuinis hominibus iam diu traditam, principio morborum, nullaque sumpta indicatione de loco affecto, purgantia medicamenta audent exhibere. Cum igitur ille copiose fuisset expurgatus, quanquam primo, secundo, & tertio diebus instituta opportuna balnei, & victus ratione, mediocriter se habere videbatur, tamen priore nocte euomuit, quæ antea acceperat, & die tertia reddidit per aluum plura quam ciborum portioni responderent; deinde quarta die etiam magis persensit sibi ventrem dolere: cum autem se in balneo frigus imprudenter accepisse existimaret, rutaceum sibi oleum per sedem infundendum curauit, a quo non solum vehementissime fuit vexatus, sed etiam liquidam deiectionem copiosissime excreuit, quod facile demonstrat, a toto corpore aliquid ad loca ventris adhuc deferri: itaque deinceps per circuitus similis redibat cruciatus: ex qua rerum serie ac symptomatibus Gal. intelligens, noxam ex scammonio ad intestina procubuisse, quæ prius fuerant imbecilla, hunc in modum curationem aggressus est: primum calida omnia præsidia abiicienda curauit, deinde victus rationem instituit plane medicamentosam, hoc est, alicam ex aqua decocta, & mali punici granis præparatam, austeros quosdam fructus, & alia quæ fluxionem reprimere, & debilia intestina roborare possent, tunc die quarta theriacam propinauit; ex quibus simplicibus remediis æger sanus redditus est, vt posthac ad consueta munia reuersus, nullum amplius senserit incommodum. Sed de dolore colico ex humoribus calidioribus satis.

Iam vero illud in præsentia esset reliquum, vt ageremus de dolore oriundo propter obstructiones intestinorum, sed nimis longum foret omnia persequi, itaque cæteris prætermissis differentiis, quæ non nisi rarissime solent contingere, de vna obstructione ex multo, & duriore excremento agendum est, quæ frequenter dolores colicos solet excitare. Noui ego, & visitaui monialem, quæ continuos dies 22. nunquam potuit *Historia.* ex aluo deiicere, vnde in maximos incidit dolores, a quibus tamen libera demum euasit. Gal. hac in re duo proponit præcipua capita curationis, capit. 94. artis medici, primum vt licciora, & duriora excrementa molliantur: alterum vt posteaquam fuerint emollita, educantur. Sunt emollientia humida, & pinguia, siue supra assumantur, siue infra infundantur: sed inter cætera oleum videtur habere magnam prærogatiuam, siue id fuerit oleum commune, siue amygdalarum dulcium, siue alterius generis: quare illis ægrotis commode olea, vel vnum vel alterum propinantur, vel sola, vel simul cum iure, aut per sedem infundnduntur: sic opportuna sunt clysteria ex decocto maluarum, altheę, ex iure pingui, & similibus; sic fercula omnia, & alimenta, quæ aluum possunt mollire, ad hanc rem sunt imprimis accommodata: huiusmodi sunt iura pinguia decoctum atriplicis, maluæ, spinachiæ, immo vero, & ipsa olera ex multo oleo præparata, & alia quæ habent eandem rationem. Porro emollitis iam fecibus illas ducere oportet, id quod primo efficiunt clysteria acria, exempli gratia, ex decocto mercurialis, betarum, furfuris, ex melle rosaceo, benedicta, electuario diaph. & similibus. Sit exemplum.

℞ *Decoctionis betarum, & furfurum.* lib. j.
Mellis rosati. ℥ iij.
Electuarij diaphenic. ʒ. iij.
Misce pro clystere.

Verum neq; medicamenta hoc tempore inepta censenda sunt, ac potissimum si fęces in superioribus intestinis contineantur, quę leuia sint, minime vehementiora: qualia sunt, cassia, & singulari quadam prærogatiua Aloe, quod speciatim stercorarium medicamentum appellant, & omnia, quæ ex aloe conficiuntur, hiera simplex, pilulæ aloephan. & similia: plerique omnes maxime laudant ius galli veteris, ex cæteris accommodatis medicamentis præparatum, quod ex iure mollitiem, ex medicamentis acredinem acquirit, vnde vtrique scopo a Gal. posito potest satisfacere.

Cæterum hoc loco minime videntur prætermittenda duo auxilia a veteribus excogitata, non solum plane noua, sed etiam digna admiratione: vtriusque meminit Alex. lib. 10. Primum tale est, folle fabrili, quo vulgo accenditur ignis, in annum immisso, flatus in *Auxilium admirandum.*

ven-

ventrē immittitur, adeo vt intestina, & venter vniuersus distendantur, deinde folle extracto protinus clystere infunditur ex hydrolæo, id est, aqua, & oleo, & momento nitri, hoc clystere, inquit Alex. omnia quæ intestinis, & ventre continentur; vna cum clystere euacuabuntur, siue stercus, siue humor, siue spiritus flatuosus fuerit, adeo vt admireris. Sed huius præsidii longe ante Alex. meminit Hipp. & quidem accuratius, qui scribit hunc in modum 3. de morbis cap. 13. Follem fabrilem indito, & in ventrem flatū immittito, a quo, & venter, & intestina distendantur, dein de extracto folle clystere adhibeto, sit autem infusum præparatum non ex valde calefacientibus, sed ex iis quæ excrementa dissoluunt, & colliquant, postea obdurata per spongiam sede, in aqua calida resideat, continens clysteris infusum, & si hoc infusum susceperit, & rursus dimiserit, sanus euadit. Hæc Hipp. Hoc remedio ego nunquam sum vsus, neque aliquem vtentem audiui, aut legi, præter vnum Amatum Lusitanum, qui Cēturia prima curationum medicinalium vltima, testatur se eo semel, & fæliciter vsum fuisse. Alterum remedium constat ex pilula plumbea, quæ ab ægroto ore est assumenda: quæ res vsque adeo videtur inepta, & absurda, vt nil ineptius esse possit. Quæso enim quomodo plumbum potest conuenire in ducendis excrementis? nisi forte quis credat, id fieri suo pondere, & grauitate: quod mihi absurdissimum videtur. Itaque licet mirari, neminem fuisse hactenus, qui hunc locum obseruauerit, & huius remedii aliquam rationem reddiderit. Ego vero dum aliquando hanc rem cogitarē, in eam veni suspicionem, Alex. pro plumbo stibium, quod vulgo antimonium vocant, intelligere voluisse: quam quidem suspicionem mihi faciebant multa, neque leuia argumenta. Nam primum plumbi, & stibii eadem fere est intemperies, & natura, adeo vt non desint viri doctissimi, qui id tantum discriminis inter vtrumque esse contendunt, quod plumbum in igne liquescat, stibium vero nunquam, sed facile teratur in puluerem: quare quicunque virtutes herbarum scribunt, post vnum statim de altero tractationem faciunt.

Remediū aliud.

Deinde si Alex. sententiam animaduertatis, facile intelligetis, id ex plumbo cataporium, tanquam soluens medicamentum proponi; siquidem ille docet, in initio inter initia, neq; omni tempore, sed tantum apparente concoctione illud exhibendum esse: nisi enim securatus fuisset purgatio, frustra, & inepte illam animaduersionem posuisset. Quæ demum coniecturæ illo quoq; argumento possunt confirmari, quod Alex. pilulam ex plumbo euphorbio copulauerit, quod constat inter omnes, pituitam, & aquam educere. Antimonium autē soluere, & validissime soluere, notius est quam vt indigeat longiore confirmatione. De quo illud vos admoneo, etsi multi opinantur, hoc inuentum fuisse recentiorum, tamen Dioscoridem purgantis antimonii facultatis mentionem fecisse, cap. de elaterio.

Post traditam curationem doloris colici, & generaliter, & secundum vnamquamque differentiam, vt habeatis omni ex parte integram tractationem, duo videtur restare adhuc, vnum victus ratio, alterum medicamenta, quæ agunt a tota substantia. Sed quoniam de victus ratione iam plurima tradita sunt, ex quibus facile vnusquisque potest probe illam instituere, nolo tam prolixior esse, properans ad ea medicamenta, quæ latente quadam vi, & proprietate creduntur colicis doloribus prodesse.

Medicamēta occulta.

Illud autem primū debetis memoria repetere, quod alias diximus ex Gal. 1. de medicamentis secundum genera 9. de simp. med. & aliis locis, huiusmodi medicamenta sola experientia posse intelligi, illaque non manifestis qualitatibus, sed recondita quadam vi, quam vocant proprietatem totius substantiæ, morbos iuuare, qualescunque illi fuerint, a quacunque causa originem habeant, & in quolibet morbi tempore. Multa autem ad colicos dolores a multis solent proferri, apud Gal. 10. de simp. med. principem locum obtinet stercus lupinum, qui testatur se nonnullos vidisse illo vtentes non amplius hoc affectu correptos id nō grauiter passos, sed neq; post paucum temporis, imò vero Gal. probabat hoc remedium non modo ore assumptum, sed exterius etiam appensum, de cuius præparatione, appensione, & vtendi modo, loquitur diffuse, vt nos propterea in hac re explicanda non oporteat esse longiores. Auic. 3. canonis fen. 16. tractatu 4. c. 14 maxime probat intestinum lupi exsiccatum, & in puluerem deductum, & stercori longe antepo..it: quem plerique omnes hoc tempore imitantur, neglecto stercore, quod forte abhorrent, familiariter vnum lupi intestinū præparantes, quod vulgo solet exhiberi ad ʒ j. cum vino. Gal. pariter 11. de simp. medic. laudat auem pusillam, quam alaudam vocamus, cuius aduersus colicos vtilitatem, inquit, se satis expertum fuisse: imò vero cum hæc auis Græce κορυδὸς dicatur, Gal. simul Corydalis cuiusdam herbæ mentionē facit, quam inquit colicis conuenire: quam quidem herbam ego sum nescius, an aliquis in præsentia nobis possit indicare. Rhasis hoc in loco plurimum commendat cornu cerui vstum, tedactum in puluerem: & ita non desunt alia propemodū infinita. Sed Alexan hac in re, & Gal. & omnes medicos facile superat, qui non tantum probat stercus lupinum, intestinum cæcum porci, alaudam, & alia multa naturæ constantia, sed etiam nonnulla, quæ arte licet effingere: namque in lapide medio insculptum nescio quem Herculem, erectum, suffocantem leonem, & inclusum in annulum aureum, ægro gestandum porrigit: sic annulum ferreum in hunc modum præparat: illius circulum octangulum effici, atq; ita in octangulū inscribendum præcipit: fuge, fuge bilis, alauda quætebat. Andiatis vero, qualenam de hoc remedio encomium, & testimonium afferat, qui scribit ad hunc modum. Huius magnam habui experientiam, & absurdū putaui tantum medicamentum, naturali vi colico aduersum, vos celare: sed vos moneo ne quibuscunq; sed tantum virtuti studiosis, & qui eiusmodi possint conseruare, velitis communicare, quod etiam diuinus Hip. præcepit, his verbis. Res quæ sacræ sunt hominibus ostendatur, prophanis autem hominibus non item. Præpatetur vero dictus annulus 17. vel 21. die lunæ. Hæc Alex.

Stercus lupinum.

Intestinū lupi.

Alauda.

Cornu cerui.

Alexan. Tral. superstitio.

Quoniam vero temporis angustiæ non patiuntur vt singula persequamur, quæ ad exactam huius loci examinationem pertinent, satis fuerit in præsentia, quam putamus Galeni, & veriorem esse sententiam, vobis explicare: itaque vno verbo sic puro statuendum esse; rerum omniū quæcunq; natura constant, ac vere sunt substantiæ, latentes proprietates, & admirabiles vires esse recipiendas, contra vero fictas imagines, characteres, signa, & quæcunque ars potest effingere, ac mere sunt accidentia, vt quæ sine subiecta materia nequeant consistere, tanquam superstitiosa, & vana esse prorsus reiicienda Ad quem modum legimus Gal. res naturales, & substantias probare, artificiosas aūt, & accidētia despicere, & damnare. 10. de simpl. med. verba faciens de vi saliuæ aduersus bestias hominem interficientes, hæc habet: Pollicitus mihi quidam incantationem se ostensurum, quæ scorpios interficeret; vbi illam semel dixisset atq; expuisset, scorpio mortuus est; at postea ego sine incātatione, a sola saliua vidi occisum scorpiū, idque celeriter a saliua hominum esurientium, & sitientium, quia est actior. Ac rursus 9. de simp. med. de iaspi de viridi scribit hunc in modum: Proprietatem nōnullis lapidibus quidam suo testimonio adscribunt, qualē reuera habet iaspis virens, nempe stomachum adhæsu ventrisque os adiuuat: quem nonnulli quoq; annullis inserunt, sculpuntq; in eo draconem radios habentem, veluti rex Nechepsos memoriæ prodidit: sane huius quoq; lapidis ego abunde periculū feci, & collo suspēdi, ita vt lapides os ventriculi contingerent; apparebat aūt nihilominus prodesse, etiamsi sculptura non haberēt. Sic 6. de simpl. med. in principio, nō dubitauit Pamphilū despicere & irridere, q;in quodā tractatu de herbis

Superstitiosa remedia damnantur.

bis ad aniles fabulas simulque ad præstigia quædam inania se conuertit, nonnullis vtens incantationibus, quas colligendis herbis admurmurare consueuerat. Ac postremo, ne singula loca recenseam, quę apud eum plurima sunt, lupini stercoris, de quo supra diximus, admirabilem vim explicans, hoc inquit, obiter dictum sit, si quis inuenietur, qui sic suspensis fidem habere velit: dico autem sic, quoniam substantia est quæ suspenditur, non voces barbaræ, vt quidam præstigiatores facere solent, quoniam, & alias sum expertus alias substantias, quæ in aliis affectibus similiter operentur. Neque vero me ab hac sententia remouet Alexand. testimonium, & auctoritas, qui vt sua carmina, & incantationes defenderet, Galenum sibi facit patronum, quasi, ille propria tractatione palinodiam cecinerit, & omnia retractauerit. Honestum est, inquit Alexander, morbum vincere, & omni machina ægrotis succurrere: nam diuiniss. Gal. qui ne esse quidem carmina putauit, longo post tempore, multoque vsu multum ipsa posse deprehendit: audi igitur verba ipsius, quæ de medica Homeri tractatione reliquit, habent autem hunc in modum: nonnulli putant incantationes anicularum fabulis esse persimiles, quemadmodum ego quoque diu existimaui: temporis autem progressu, ab iis quæ euidenter apparent persuasus, fateor vim ipsis inesse; nam & in percussis a scorpionibus iuuamentum ex eis sum expertus, nec minus ossibus gutturi infixis, quæ carmine statim extrahuntur. Hæc Gal. referente Alexand. Ego vero id non verebor affirmare, huiusmodi somnia & figmenta, quæ nescio quomodo hominum imbecillitatem nimia superstitione occupant, tam diu a certissimis Gal. placitis esse longe aliena: atque id primum me mouet, quod certo scio Gal. de medica Homeri tractatione nullum librum conscripsisse, quandoquidem videtur vix fieri potuisse, quin aut proprio suorum librorum catalogo, aut cæteris libris illius semel mẽtionem fecerit. Etenim quanquam ille semel & bis pollicitus est, se librum de hac materia scripturum fuisse: tamen nusquam, & nunquam de carminibus, characteribus, & aliis huiusmodi superstitionibus se acturum promisit, sed de medicamentis quæ natura, & substantia constant, & quæ agunt proprietate totius substantiæ: atque hæc certo certius est vera, & legitima inscriptio illius libri, qui desideratur, minime autem de medica Homeri tractatione, vt nonnulli somniant, quos audio eiusmodi inscriptionis ingeniosæ eam rationem reddere, quod Homerus doceat aliquando fluentem sanguinem verbis, & characteribus suppressum, aliosque affectus diuersis mysteriis sanatos fuisse. Sed fateor, dicoque si Gal. verbis, carminibus, & similibus superstitionibus tam præclarum dedisset testimonium, quale affert Alex. ille rem tradidisset ab omnium illustrium philosophorum & medicorum auctoritate abhorrentem, & propriis dogmatibus dissentientem, demum ab omni ratione alienam, id quod fortasse alias commodiore tempore demonstrabimus. Atque hactenus de dolore cholico.

CAPVT XIX.

De Ileo.

Nomina. DOlores solent occupare vel intestina crassa, & tunc dicuntur colici, vel intestina tenuia, & tunc hic affectus appellatur ileos: quod nomen plerique omnes opinantur originem habuisse a parte laborante, nempe intestino tertio loco posito, quod ileon vocant: qui mea sententia decipiuntur, cum intestinum id Græce *lepiòn*, hoc est, tenue & gracile, minime *ileos* dicatur, atque Hippocrat. Gal. & cæteri omnes vbique hoc nomen accipiant pro morbo: itaque magis credendum est Gal. qui asserit 2. meth. cap. 2: nomen ileos ductum fuisse a symptomate, minime a parte laborante; siquidem *εἰλεῖσθαι* Græce idem significat, quod circumuolui, & circumagi: quare Latini vim Græci vocabuli volentes referre, voluulum, & conuoluulum recte dixerunt. Nonnulli Græci, vt scribit Gal. 6. de locis aff. 2. ex quibus fuit Diocles Charistius *chordapson* nominarunt, quod tenue intestinum instar chordæ videatur conuolutum. Celsus tenuis intestini morbum appellat. Barbari iliacam passionem: quidam vulgares, sicuti supra diximus, Miserere mei Deus, solent appellare. *Conuoluulum.*

Sed antequam ad alia progrediamur, est dubitatio, an hic affectus proprie pertineat ad intestina tantum tenuia, minime ad crassa? An sane Gal. 6. aphor. comm. 44. 6. de locis affectis 2. asserit manifeste, ileon esse propriam affectionem tenuium intestinorum, minime crassorum, atque in hoc fatetur omnes prope medicos conuenire. Altera autem ex parte hic affectus videtur posse attinere non minus ad crassa, quam ad tenuia intestina: namque si considerentur causæ quæ male afficiunt tenuia, easdem deprehendemus posse male afficere etiam crassa intestina, eademque in vtrisque fieri posse symptomata. Præterea cum sine vlla dubitatione stercora potissimum ac proprie contineantur in crassis intestinis, in quibus speciem primam, & nomen recipiunt, illa autem quandoque reiiciantur per vomitum, hinc quoque iure colligendum est, non solum tenuia; sed etiam crassa intestina laborare; quæ videtur fuisse Galeni sententia, qui 3. de naturalibus facultatibus cap. 13. scribit, fieri non posse, vt stercus reiiciatur per os, nisi primum totum tenue intestinum tum ieiunum, tum pylorum, ventriculumque, & gulam pertranseat: Sed iis accidit aliud manifestum Gal. testimonium, 3. epid. sect. 2. com. 6. qui nihil dubitans, quin & tenuia, & crassa intestina laborent, nonnulla ponit indicia, quibus alterum ab altero malum distinguatur, & vtrumque inter se comparans ita statuit: cum sit periculosus omnis voluulus, eum qui in tenuioribus intestinis consistit, altero in crassis esse deteriorem, vt qui contagio afficiat iecur & lienem. Ego vero, qui censeo hunc affectum reuera posse consistere in vtrisque intestinis, & tenuibus, & crassis, quod positæ rationes mihi persuadent, quatenus pertinet ad Gal puto illum duplici ratione sibi ipsi posse conciliari. vna si dicamus, quibus locis ille asserit ileum pertinere ad tenuia tantum intestina, eum loqui potius de aliorum, quam de propria sentẽtia id quod ex illius verbis quoquo modo colligi potest: altera distinguendo dolorem iliacum dupliciter, vel proprie, cum laborant intestina tenuia, vel minus proprie, cum laborant intestina crassa, sicuti idem diximus de dolore colico. *Locus affectus quis.*

Itaque ileos definitore Gal. 6. de loc. aff. 2. est dolor vehementiss. in sublimioribus partibus intestinorum, morbus plane lethalis, à quo rarissime quis sanus euasit. *Definitio.*

Differentiæ sunt quamplurimæ, ac fere illæ eædem quæ statuæ sunt de dolore colico: sed cæteris prætermissis illæ sunt potissimum aduertendæ, quæ sumuntur a causis, quas Gal. duas tantum constituit, ex consensu omnium veterum medicorum: alteram tumores præter naturam: alteram obstructionem aridi stercoris, adeo vt per inferiora nihil exeat, quippe ipsum, quod laborat intestinum, nec acrimoniam, nec pondus tolerat excrementorum, ac propterea nititur ea quam longissime a se expellere: prohibitum vero deorsum descendere, propter eam quæ facta est in partibus internis obstructionem, in proxima suprapositorum intestinorum extrudit: quare excrementa quandoque vsque ad os ascendunt, vt diffuse traditum est a Gal. 3. de sympt. caus. 3. & 3. de natural. facultat. 13. Porro etiam tumores possunt esse, vel inflammatio, vt scribit Gal. 3. epid. sect. 2. com. 6. de locis affect. 2. 3. aphor. 22. & 6. aphor. 44. vel abscessus quispiam, in substãtia intestinorũ collecta materia, vel scirrhus, de quibus meminit Gal. loco postremo cita- *Differẽtiæ.* *Causa.*

to. Sic ſtercora duriora poſſunt efficere obſtructionem, vt nihil poſſit ad inferiora tranſmitti, teſtante Gal. locis citatis. Sed præter has duas cauſas nonnulli tertiam addebant, nempe humores craſſus & tenues, quæ etſi non omni ex parte probantur a Gal. tamen neque prorſus reiicitur, imo vero ille generaliter videtur addere quæcunque inteſtina poſſunt obſtruere, de quibus ſatis diximus ſupra de dolore colico.

Signa huius affectus, & pathognomonica, & ſuperuenientia ponuntur ab Hippocrate & explicantur a Gal. præclariſſime, in loco ſingulari, in quo mihi libet paulum verſari. Itaque Hipp hæc habet 3.epid.ſect. 2. ægroto 9. Mulier quæ decumbebat iuxta Piſamenum detinebatur voluulo, huic erant vomitus multi, potum continere non poterat, dolores circa hypochondria, & in iis quæ circa infernam ventriculi partem tormina perpetua, non erat ſiticuloſa, incaleſcebat, extrema frigida vſque ad finem, faſtidioſa, ſine ſomno, vrinæ tenues paucæ, excretiones paucæ, crudæ, tenues, non erat remedio locus, mortua eſt. Gal. in com. diuidit dicta ſymptomata in duas partes, quorum altera ſint accidentia pathognomonica, quod omni voluulo neceſſario coniungentur: altera ſuperuenientia, quod non perpetuo, ſed ſolum quandoque ſuperueniant. Priora ſunt hæc, vomitus multi, potum non poſſe continere, dolores ad hypochondria, & circum infernam partem, ventriculi tormina perpetua. Poſteriora ſunt cætera quæ ſequuntur, in quibus, & illud continetur, deiectiones paucæ, crudæ, tenues, quod videtur maximam continere difficultatem.

Namque Gal. paſſim reponit inter ſigna voluuli inſeparabilia, nihil per aluum deſcendere: ne longe abeamus, ita ſcribit 7.aph.10. In illis nihil deſcendit ad inferiora, & hoc eſt proprium inſeparabile paſſionis: & 6 apho.44. in ileo nihil deſcendit inferius, nec quidem ſi acerrimo vtaris clyſtere.

Inſignis difficultas. Imo vero, vt ille docet 3.aphor.comm.22. ileos nihil aliud eſt, quam retentio ſuperfluitatum alimenti, quæ per inferiorem aluum excernuntur; ac demum de ſymptomatum different.cap.4.& 3.de ſymptomat.cauſis 2. ita ſtatuit, ileum eſſe ſymptoma actionem læſam abolitam facultatis expultricis inteſtinorum, adeo vt apud Gal. tam certum ſit, quam quod certiſſimum, in ileo tanquam ſignum proprium, & inſeparabile, nihil per aluum deſcendere. Contra vero nos videmus Hip. manifeſte aſſeuerantem, in hac muliere laborante voluulo, deiectiones fuiſſe tenues, &c. Ac ſane hic locus mihi videtur inſigniter difficilis, quæ difficultas adhuc ſit maior, quod Gal. alioqui tam oculatus, illum in commento conniuentibus oculis prætermiſerit ac diſſimulauerit, qui de eo ne verbum quidem fecerit.

Solutio difficultatis. Nonnulli docti viri ita hanc difficultatem diſſoluũt in ileo dum fit, nondumque integre eſt factus, per aluum poſſe quædam excrementa deſcendere: inuoluulo autem iam facto, & abſoluto, nihil prorſus poſſe deſcendere. Quæ certe ſolutio equidem neſcio quanti ſit facienda, ſiquidem neceſſario fatendum eſt, mulierem Hippocrat. laboraſſe ileo, omni ex parte abſoluto, cum teſtimonio Galeni ex verbis Hippoc. colligi poſſit, illam ſecunda ſtatim die, aut longiſſime tertia, mortuam fuiſſe. Fortaſſe illud reſponderi poſſet minime in omni ileo, ſed tantummodo in aliquibus, aluum omni ea parte teneri: quæ reſponſio videtur poſſe colligi ea Gal. de ſymptomatum differeut, 4. qui dicit priuationem facultatis expultricis in quibuſdam ilei ſpeciebus contingere, verbi gratia, quando inteſtina laborant inſigni inflammatione, in qua nihil omnino per inferna excernitur. Sed reuera neque hæc mihi ſatisfacit reſponſio: nam ſigna inſeparabilia debent perpetuo comitari morbum, & omnes ſpecies morbi præterea ſi diligẽter cõſideretur ſpecies voluuli, quo laborauit hæc mulier multaque ac lethalia ſymptomata, quæ illi fuere annexa, vtique fatendum eſt, illa ortum duxiſſe ex inflammatione, &c.

Supereſt tertia reſponſio, quæ eſt illius, qui curauit imprimi codices latinos Galeni apud Valgriſium Venetiis: namque ea verba Hippocrat. habent in margine hanc notationem, quod ait de deiectionibus; (fortaſſe nullas fuiſſe legendum eſt:) ac ſane quiſquis fuerit auctor iſtius animaduerſionis, mea ſententia fuit vir eruditiſſimus, & in Gal. diſciplina verſatus, cuius iudicium non poſſum ego non probare, perſuaſus potiſſimum auctoritate Gal. & Auicennæ. Etenim Gal. huius dictionis non meminit, minime illam prætermiſſurus, vt puto, ſi tantam repugnantiam cum ſua doctrina comperiſſet, quantam nos intendimus illam continere. Auic. item tractans de ſignis ileos 3.canon.fen.16. tract.4.cap. 31. & afferens, ni fallor, hunc locum Hipp. tantum abeſt, vt ſcribat fuiſſe deiectiones tenues, &c. vt omnino affirmet nihil per infernas partes egredi: ſcribit enim ad hunc modum: Signa ileos ſunt, vt ſit dolor ſupra vmbilicum, & non egrediatur aliquid omnino deſubtus, quemadmodum dixit Hippocrat. Hæc, domini, mihi venerunt in mentem de hac difficultate, quibus vt ingenue dicam, ego prorſus non acquieſco, acquieſcam tamen donec alia magis probabilia occurrant.

Signa differentiarum ileos ſunt fere manifeſta ex iis, quę diximus de dolore colico. Si fuerit inflammatio, neceſſario ſequitur febris, ſitis maxima, communicata caliditate, & ſiccitate ori ventriculi, dolores ſunt vehementiſſimi, & alia id generis, quam internas inflammationes ſolent comitari: itaque ad curationem accedamus, quam nos decet paucis verbis, & ſummatim abſoluere, partim quod anguſtiæ temporis longiorem tractationem non patiantur partim quod curatio iam tradita doloris colici iure poteſt ac debet ad hunc locum accommodari, cum vtraque affectio nõ aliter differat, quam ratione loci laborantis, & ratione ſymptomatum, quæ in ileo perpetuo ſunt grauiora, & deteriora.

Sed non ſunt prætermittenda ſigna prognoſtica. Cõuenit inter omnes ileum generaliter eſſe affectum grauiſſimum, qui ſæpiſſime vna cum vita ægrotantis ſolet terminari. Hippocrat.7.aphor.10. ab ileo vomitus, ſingultus, deſipientia, vel conuulſio, malum; ducto nimirum in conſenſum, & ventriculo, & cerebro. *Prognoſtica.* Si loria bona fuerint, dicit Gal.7. epid. iam citato, paruam ſpem ſalutis afferunt: ſi fuerint praua, non paruũ momentum habent ad interitum: quod ita demonſtrẽt laborare non ſolum inteſtina, ſed etiam humores, qui continentur in venis. Voluulus graueolens, pernicioſus cenſendus eſt: fieri autem poteſt, vt graueolens intelligatur, vt dicit Gal.3.com.1.prognoſt.tex.66. primũ quidem in quo ſtercus euomatur, ſignum plane lethale: deinde ſi graue olens fuerit reſpiratio: tertio, ſi ructus graue olens: quarto, ſi flatus fuerit talis, & quinto ſi graue olens fuerit corpus, nempe inquit Gal. huiuſmodi voluulus aliquando a nobis viſus eſt.

Familiaris eſt hæc affectio puerili ætati, quod ſcribit Aetius, qui tamen pueri euadunt beneficio humiditatis: ſenibus vero non valde eſt familiaris, quod ſi autem ipſi in hanc affectionem incidant, fere nunquam conualeſcunt. Indicationes curandi ileum ſunt illæ eædem quæ fuere propoſitæ in dolore colico: conſtat autem variam curationem pro cauſarum diuerſitate inſtituendã eſſe. *Indicationes.* Itaque ſi ileos ortum ducat ea inflammatione, ante omnia decet totum corpus vacuare, & fluentem materiã reuellere per ſectionem venæ, dummodo vires videantur conſtare, quæ ab hiſce doloribus ſolent, quam maxime labefactari: quamobrem tutius fuerit, non ſemel, & copioſe, ſed partite, & moderate ſanguinẽ mittere, ſecta vena in cubito. Quod ſi propter aliquod impedimẽtũ nõ liceat venã incidere, tunc docet Paulus cucurbitulas vniuerſo ventri multas atque inanes, id eſt, ſine inciſione agglutinãdas fore: in regione autẽ doloris, cũ ſcarificatione. Quod ſane remedii genus equidẽ neſcio, an ſit recipiendum, cum mea ſententia potius

valeat

valeat ad locum affectum trahere, quam ab illo reuellere. Hoc eodem consilio conueniunt frictiones, ligaturæ, lotiones partium extremarum, & omnia genera reuulsionum, de quibus sæpe dicimus. Communiter practicantes protinus vtuntur purgantibus medicamentis, & iis quidem validissimis, sed manifeste agunt aduersus decreta Hipp. & Gal. qui docent generaliter, concocta purganda esse, nō cruda: & speciatim principio inflammationum prohibent omnia soluentia medicamenta in 4. de ratione victus. 22.

Purgantia vitanda.

Deinde post hæc statim deueniendum est ad medicamenta repellentia, refrigerantia, & quę inflammationem remittere possunt: quare exterius commodæ sunt inunctiones ex oleo rosato completo, ex oleo melino, ex quibus partes assidue illinantur: sunt emplastra ex plantagine, portulaca, endiuia, & similibus, quibus decoctis & contusis prædicta olea permisceantur. Interius conueniunt clysteria, quæ habeant easdem vires, exempli gratia, ex ptisana hordeaca, succo plantaginis, oleo rosato, ouis recentibus, & similibus progrediente autem morbo iis licet addere tam internis quam externis, nonnulla, quæ aliquam vim habeant discutiendi, & leniendi dolores, qualia forent oleum chamomælinum, semina lini, fænugræci, farina fabarum, & cætera id genus. Demum in declinatione tuto licet accedere ad ea, quæ adhuc maiorem vim habeant dissoluendi & euacuandi reliquias inflammationis: quamobrem conueniunt clysteria acriora, nec non medicamenta, de quibus satis diximus.

Victus. Victus sit tenuis & refrigerans, itaque sola sufficiat ptisana, abstineant a vino, & omnibus rebus calidis. Atque hactenus de ileo ex inflammatione: ex quibus atq; ex iis, quæ alias dicimus, facile vnusquisque potest colligere curationem huius affectus, si proueniat propter alios tumores præter naturam, vel propter alias causas, adeo vt superuacaneum videatur de hoc morbo longius agere.

CAPVT XX.

De Diarrhæa.

AGgrediamur tractationem illius insignis, difficilis & periculosi symptomatis, quod alui fluxus vel profluuium appellatur: in quo pro instituto nostro ordine primo agam de essentia. 2. de diff. 3. de signis. vlt. de rat. curandi. Sed antequam incipio, notandum est, quod Græci interpretes nō admodum accurate in hoc argumento versantur: nos colligemus ea Gal. quę colligi poterunt: pauca habet Paulus, pauca Aetius, plura Alex. ac pręcipue de dysenteria: quare necesse est, nos confugere ad Arabes, ac ad Auicennam maxime, eiusque interpretes. Cum autem huiusmodi materia à plerisque tractetur valde prolixe & confuse, animus est magis ordinate & breuibus, quam fieri potest ea vobis absoluere.

Definitio. Quid sit alui fluxus, constat ex ipso nomine, & est vacuatio præter naturam diuersę materię exeuntis per intestina. Pro quo notandum est ex Hipp. & Gal. 2. prog. 13. optimam ac naturalem deiectionem illam esse, quæ habet tres conditiones: vnam quod sit mollis & constans: secundam, quod eo tempore excernatur, quo æger secunda valetudine consueuit: tertiam, copia excrementorum proportione respondeat cibis assumptis. Itaque si aluus deiiciat & liquidiora, & vario tempore, & copiosiora, quam conueniat instituto naturæ, huiusmodi symptoma a Latinis vulgo dicitur fluxus vel profluuium alui: à Cornelio Celso lib. 4. cap. 19. fluxus ventris, ab Hip. 4. aphor. 25. & 30. & aliis in locis, diarrhæa nominatur, quod quidem nomē, ne versemur in æquiuoco, dupliciter apud Hip. Gal. & alios accipi solet, vno modo communiter quatenus significat genus, & quemlibet fluxum alui; altero proprie, quatenus significat vnam determinatam eius speciem, vt videbimus. Quamobrem fluxus alui est semper exiens immutatum; quod memoria est repetendum ex Gal. de symp. diff. c. 7. diuiditur in tres primas differentias, cum eiusmodi excuntia aut tota substantia, vel qualitate, vel quantitate à naturali habitu recedant. Differentię huius symptomatis sunt quasi infinitæ, sed ab Hipp. 1. epid. sect. 2. tex. 5. & 36. referuntur ad quatuor prima capita, diarrhæam, lienteriam, dysenteriam, & tenasmum: quam diuisionem sicuti Gal. & plerique omnes imitantur, ita & nos amplectimur libentissime. Et quia, vt dixi, propositum est, quoad eius fieri potest, hanc rem perspicue, ordinatè & breuibus agere, id mihi videor longe melius posse consequi, si de singulis differentiis separatim, quā si de omnibus generaliter tractare velim: quare ad diarrhæam venio.

Genus symptomatis. *Differ.*

Diarrhæa quid. Diarrhæa itaque proprie sumpta, nō pro genere, sed pro specie definitur à Gal. 1. epid. sec. 2. tex. 36. quod sit deiectio, & semper, & assidue, humidiorum excrementorum, sine lienteria, dysenteria, & sine tenasmo.

Differens. Differentiæ sunt multæ, sed illę videntur præcipuę, quę à causis sumuntur, quę etsi item variæ solent afferri ab auctoribus, mea tamen sententia commode possunt referri ad duo communia capita: vnum quod continet varia genera excrementorum, quæ educuntur: alterum quod respicit varia membra laborantia, à quibus illa vel generentur, vel transmittantur ad intestina: & quatenus pertinet ad primam differentiam, sumptam ex materia, primum tres occurrunt humores, bilis, pituita, melancholia: ex quo dicitur fluxus biliosus, pituitosus, & melancholicus: secundo est chylus confectus in ventriculo, & dicitur fluxus chylosus: tertio sunt stercora, & dicitur fluxus stercorosus: quarto sunt materię corruptę, quę vix certo nomine possunt appellari. Quatenus autem pertinet ad alteram differentiam, memoria repetatis intestina fuisse imprimis a natura instituta, vt forent instrumenta, & tanquam communis quędam via & cloaca recipiendi & excernendi excrementa, neque vero illa solum quę generantur ex prima coctione, sed etiam cętera omnia, quę quouis modo in nostro corpore possunt generari: quamobrem commode factum est, vt illa magnum habeant consensum & connexionem cum principibus partibus prope omnibus & cum toto corpore: atque hinc exoriuntur varię differētię diarrhęæ, pro varietate partium laborantium & transmittentium propria excremēta ad intestina: ad quē modū dicitur diarrhęa stomachalis, cerebralis, hepatica splenetica, si stomachus, cerebrum, hepar, lien, laborent, & ad communem cloacam transmittant varia excrementa: addunt quidam diarrhęam vterinam, adeo vt ab ipso etiam vtero excrementa eiiciantur & transferantur: qui fortasse casus excogitatus a recentioribus neque omni ex parte est falsus, cum, sicuti diximus alias, vniuersum corpus sit totum confluabile & transpirabile. Sed pręterea fieri potest diarrhęa non solum ab aliqua parte determinata, sed etiam a corpore vniuerso, cum intestina, mediante potissimum vena porta, quę in medio iecore emittitur venæ cauę, a qua postea distribuuntur vasa ad vniuersum corpus, & ad omnes corporis particulas, facile possint recipere quęcunque excrementa generantur in toto corpore, & ad ipsa transmittuntur. Neque vero longius inquirendæ sunt causę, ex quibus in diarrhæa vel varia fiant excrementa, vel variæ partes laborent: siquidem quæcunq; siue interna, siue externa gignere apta sunt bilem, pituitam, melancholiam, & cætera eiusmodi, ac male afficere cerebrum, ventriculum, & alias partes isthęc omnia & generaliter & speciatim diarrhęæ causę dicendæ sunt.

Signa. Signa diarrhæę patent, cum deiiciuntur per aluum excrementa liquidiora, & frequentiora, quam conueniat instituto naturę: quare accedendo ad signa

differentiarum quorum cognitio tum pro prognostico, tum pro curatione est necessaria, varia materia quæ excernitur, siue humores, siue bilis, siue pituita, vel melancholia, siue chylus, siue stercora, siue quæcunque tandem illa fuerint, sensibus facile deprehenditur, & distinguitur, vt superuacaneum sit singula explicare. Quatenus autem attinet ad alteram differentiam, quæ spectat ad varias partes laborantes, si diarrhæa fiat ex cerebro, quam moderni vocant fluxum cerebralem, vt Altimarus, & alii volunt, præcipuum signum est, quod spumosa erunt excrementa, quod quidem indicium mea sententia est admodum fallax, partim quod excrementa possunt fieri spumosa propter aliam causam, quam propter fluxionem a cerebro orientem: partim quia non perpetuo fluente materia ex capite, spumosa euadunt excrementa, sed solum quotiescunque humor spirituosus ad ventriculum defluit, vt diffuse Gal. docet 7. vel 2. aphor. 30. Etenim si forte pituita viscida, tenax, & crassa, non autem spirituosa descendat, nullo modo excrementa spumosa apparebunt: quare ad alia potius indicia confugiendum est, qualia sunt dolores, grauitates, destillationes, & alia huiusmodi, quæ cerebri læsionem possunt ostendere.

Diarrhæa cerebralis.

Si autem diarrhæa fiat ex ventriculo, quem iuniores fluxum stomachalem vocant nisi illud eueniat propter exteros errores, signa aderunt, quæ vitiatam ventriculi coctionem solent demonstrare, verbi gratia, si alimenta corrumpantur recipiantque acrem, & nidorulentam qualitatem, ex qua deinceps irritata facultas expultrix cogatur tum per vomitum, tum per aluum illa expellere, quod iam diximus euenire in cholera, tunc erunt signa indicantia intemperiem ventriculi calidam: sicuti altera ex parte, si chylus non probe conficiatur, tunc aderunt signa indicantia intemperiem frigidam ipsius ventriculi, de quibus satis diximus.

Diarrhæa stomachalis.

Laborante, & consentiente iecore, deiectiones vel erunt chyloiæ, quod potissimum euenit propter obstructionem venarum meseraicarum, quæ nequeunt chylum trahere, vel erunt biliosæ, & tunc signa erunt aut inflammationis, aut immoderatæ illius caliditatis, vel vltimo erunt sicuti loturæ carnis recens mactatæ, de quibus cruentis deiectionibus quod pertineant quoquo modo ad dysenteriam, posterius suo loco tractabimus.

Fluxum hepaticus.

Verum si diarrhæa proueniat laborante & consentiente liene, maiori ex parte deiectiones ad nigrum vergentes, aut etiam nigræ apparebunt, neque deerunt indicia, quæ huius partis intemperiem, obstructionem, vel alios morbos possent indicare. Hac ipsa methodo licebit inuestigare vteri consensum, & aliarum partium, si quæ sunt, ex quibus diarrhæa fieri possit.

Fluxus splenicus.

Quod si postremo loco diarrhæa proueniat laborante non parte aliqua determinata, sed corpore vniuerso, ita deponente natura multitudinem humorum, a quibus illa premitur, tunc aderunt signa vel vniuersalis vel plurimorum humorum redundantium, quæ signa tradita sunt a Gal. in libel. de plenitudine cap. 11. & 4. de tuenda valet. 4. præcesserunt vita otiosa, alimentorum, & potionum copia, intermissa est aliqua exercitatio, consueta aut retenta est aliqua vacuatio vel artis, vel naturæ, exempli gratia, suppressæ sunt cauteria, retentus est vomitus, profluuium sanguinis narium, hæmorrhoidum, vel aliud eiusmodi. Et in hoc casu nullum aderit signum alicuius particularis partis laborantis. Ac vero si nullum fuerit signum, ex quo possimus colligere vel aliquam partem, vel totum corpus laborare, tum vt intestina male afficiantur, necessarium est, quæ propter nequeant ea tantisper continere, quæ a ventriculo ad illa transmittuntur, donec a meseraicis venis attrahantur, vt natura fieri solet, ex quo facile, & frequenter deiiciuntur per aluum, quæ quidem læsio facultatis retentricis necessario ad aliquam intemperiem referenda est. Et quavis quælibet intemperies immoderata, possit, cuiusque facultatis robur deiicere, vt sæpenumero testatur Gal. tis tamen præcipue nocua est intemperies frigida, & humida, & cum materia, & si ea materia, a quibus facultas retentrix solet perpetuo labefactari, vt a G[illegible] tra ditum est 2. aph. com. 20. Verum satis de signis: itaque venio ad curationem.

Ante omnia id in memoriam debetis reuocare, quod alias docuimus ex Gal. 12 metho. 1. symptomata in vniuersum nullam curationis indicationem afferre, nisi subeant rationem causæ, lædantvires, & augeant morbum: quamobrem si diarrhæa ex iis nullum periculum secum afferat, non licet aduersus huiusmodi symptoma pugnare, quod multi imperite, & perniciose faciunt, sed omnis curatio dirigenda est ad causam symptomatis. Sin autem vel ex nimia vacuatione, vel ex frequenti motu, vel ex vigiliis, vel aliter eo res deueniat, vt vires iacturam faciant, & grauius aliquod periculum videatur imminere, vtique tunc necesse est, duplicem curandi rationem instituere, alteram symptomatis, alteram causæ, ex qua symptoma ortum ducit; adeo vt modo vni modo alteri, modo vtrique prospiciatur, vt res videbitur postulare. Illud autem præcipue est attendendum, vtrum diarrhæa sit critica, & vtilis, an symptomatica, & inutilis, vtrum natura probe vel improbe agat: Etenim scribit Gal. 12. metho. cap. 7. quandoque fieri diarrhæas per certa quædam interualla, quæ omnem corporis redundantiam solent expurgare: quare in lib de symptomatum differentiis vltimo, præclare docet rem dignam maxima n[illegible] tatione, nempe diligenter distinguēda esse symptomata ab operibus naturæ, cum ſæpe inter se tantam habeant similitudinem, vt alterum pro altero accipiatur, quippe fiunt aliquando & diarrhææ, & sudores, & alia id genus vacuationes, non propterea quia aliqua actio læsa fuerit, sed quoniam robusta, & prouida natura hac ratione expurgat quod molestum est, & ita præterea homines ab iis morbis, qui ex retentis huiusmodi vacuationibus solent excitari: quare iterum scribit 6. de tuenda valetudine, cap 6. copiosas alui deiectiones esse commune quoddam remedium illis omnibus, in quibus vitiosorum humorum copia aggregatur.

Curatio.

Istud autem iudicium, vtrum diarrhæa sit critica, an symptomatica, potissimum faciendum est ex modo vacuationis, & ex symptomatibus quę illam comitantur: Namque si humores deiiciantur paulatim frequenter, cum dolore, & labore ęgrotantis, talis vacuatio, vt docet Gal. 4. aphor. com. 2. prauæ alicuius dispositionis signum censenda est: contra vero si humores excernantur multo interposito tempore copiosius, vel cum pauco, vel cum nullo dolore, cum bona ægri tolerantia, & robore virtutis, hæc bonam vacuationem, & criticam demonstrant. Ergo si in diarrhęa natura probe agat, adeo vt per eam vel totum corpus, vel aliqua corporis pars vtiliter expurgetur, plane cauendum est, ne illi simus impedimento, quo minus possit opus suum perficere: quod illi faciunt, qui importune huiusmodi vacuationem conantur firmare. Ex quo sæpenumero fit, vt docent Aetius, & Alexand. vt materia ad aliam partem conuersa alios perniciosos affectus generet. Itaque decet medicum in hoc casu totum negotium permittere naturæ, & tantummodo conuenientem victum instituere: imo vero si natura non integre vacuationem perficiat, illius conatum iuuare oportet, atque id supplere, in quo illa deficit: quod commune est præceptum, iamdiu traditum ab Hippocrat. & Gal. in omnibus naturę operibus, 1. aphor. 20. Si autem natura improbe agat, quæ nimia humorum copia, aut praua qualitate irritata, illorum expulsionem moliatur, si audiatis, plerosque homines communiter practicantes, conuenit illam iuuare, qui propterea prohibent soluentia medicamenta accommodata ad purgandum humorem noxium: de qua opinione ac methodo

modo medendi posterius tractantes de dysenteria disputabimus accurate. Illud itaque iam esset reliquum, vt tractaremus curationem diarrhææ secundum varias positas differentias vel humoris exeuntis, vel partis laborantis, sed cum præsentis temporis occasio id non patiatur, quatenus pertinet ad cerebrum, ventriculum, iecur, & alias partes quæ aliquando in diarhæa solent laborare, si memoria repetatis quæ a nobis alias tradita sunt, de ratione curandi morbos ex fluxione, & consensu aliarum partium, res fiet satis manifesta, siquidem in huiusmodi casibus sunt communes indicationes, primum vacuare superuacaneam, & noxiam materiam deinde alterare, & roborare partes, & transmittentes, & suscipientes, ne transmittentes, in posterum generēt ac transmittant, suscipientes recipiant excrementa.

Indicat. Exempli gratia, si diarrhæa fiat consentiente ventriculo, quæ frequenter solet contingere, primum noxia, & redundans materia est vacuanda, quæcunque sit, quod commode fieri potest vel per vomitum, vel per aluum. Deinde prospiciendum est ne hæc materia rursum generetur, quod fiet curando intemperiem vel calidam vel frigidam, ex qua illa generabatur. Quo quidem exē plo facile vnicuique licet instituere curationem aliarū partium consentientium, atque eo facilius, quod nos de affectibus harum partium prope omnium iam diximus quod satis est: vt certe superuacaneum videatur actum agere.

Pariter quod attinet ad excrementa varia, quæ in diarrhæa solent excerni, cum hæc fere soleant pendere ex morbis aliarum partium, bilis ex morbo iecoris, pituita ex morbo ventriculi, & sic de reliquis, manifestū est, vniuscuiusque propriam esse prouidentiam & curandi rationem. Quare si biliosæ fuerint deiectiones, illa conuenient partim alimenta, partim medicamenta & interna, & externa, quæ possint huiusmodi deiectionis caliditatem, & acrimoniam remittere, atque omni ex parte humorem in naturalem statum deducere, quod item de pituita, melancholia, & cæteris statuendum est.

Cæterum postremo hoc loco si diarrhæa longius, & copiosius progrediatur, adeo vt maiora pericula, & viribus, & vitæ videantur imminere, iam de illa sistenda, & retinenda cogitandum est: hoc autem duplici ratione fieri potest, vna reuellendo, & deriuando fluentem materiam ad alias partes, altera vtendo iis medicamentis, & internis, & externis, quæ huiusmodi fluxionem cohibere, atque ipsa intestina roborare possint. Reuulsiones sunt multiplices, inter quas prima est vomitus, de quo habetis Hipp. 6. aph. 15. Longo alui profluuio laboranti vomitus superueniens morbum soluit. Secunda sunt quæ lotium possunt prouocare, quamuis Hippoc. & Gal. 7. epid. secto 2. com. 7. velint huiusmodi motum ab aluo ad vias vrinæ, ac pariter a viis vrinæ ad aluum, esse potius deriuationem, quam reuulsionem. Tertio sunt sudores, qui commode fluentes humores ad partes internas possunt ad externas conuertere: vnde dicit Gal. in 3. de rat. vict. morborum acutorum, tex 59. diarrhæam balneo firmari: quod illud humores ad aluum fluentes ad superficiem corporis possit reuellere. Hoc eodem consilio conueniunt frictiones, de quibus loquitur Gal. 4 de tuenda valetud. cap 6. ligaturæ, cucurbitulæ, & cætera id genus, de quibus iam sæpius diximus.

Medicamēta fluxum sistentia. Medicamenta porro quæ immoderatum fluxum sistere possunt, varia esse debent, pro varietate exeuntis materiæ, exempli gratia, exeunte bile flaua, syrupus de rosis siccis, myrtinus, de succo cydoniorum, de portulaca; conserua rosarum quæ non sit recens, margaritæ præparatæ, cornu cerui vstum, semina acetosæ, plantaginis, & alia id genus. Ex quibus ego familiariter vti soleo bolis quibusdam ex variis medicamentis confectis, qui ad hanc rem sunt admodum accommodati.

Et sit exemplum:

℞ *Conseruæ rosarum antiquæ* ℥ ß.
Margaritarum præparatarum.
Cornu cerui vsti
Rasuræ eboris ana ℈ j.
Misce fiant boli, & aurentur: qui opportune exhibeantur per horam, vel dimidiam ante prandium.

Iis medicamentis sunt efficaciora trochisci de spodio, de terra lemnia, de terra sigillata, & similia. Ac postremo, si ita ferat occasio, licet deuenire ad medicamenta stupefacientia, qualia forent diacodium, requies Nicolai, philonium, & alia id genus. Externa medicamenta sunt inunctiones ex oleo omphacino, rosaceo, myrtino, cydoniorum, sunt rosæ, corallia, acacia, hypocisthis, ex quibus emplastra, fomenta, & aliæ medicamentorum formæ componi possunt. *Externa.* Clysteria quoque ad hanc rem non sunt inutilia, quæ parentur ex decocto plantaginis, portulacæ, polygoni, myrtillorum: sunt fructus myrti, ex oleo rosaceo, ex oleo cydoniorum, & similibus. Atque hoc exemplo, ne frustra sim longior, in cæteris fluxibus immoderatis vnusquisque facile potest curari, medicamentis adstringentibus infusis, intra, extra, & omni ratione administratis, quæ tamen perpetuo sint accommodata ad qualitatem profluentis materiæ, quæcunque illa fuerit, quorum medicamentorum copiam facile vobis suppeditabunt Auicenna, illius interpretes, & multi recentiores.

Victus. Victus ratio pro diuersitate fluxus, exeuntis materiæ, & partium laborantium sit diuersa, In fluxu cerebrali ægri caueant ab iis quæ caput replere possunt: in stomachali ab iis quæ facile corrumpuntur. Si fuerit intemperies calida iecoris, & intestinorum, caueant a vinis generosis, aromatibus, & omnibus calidis: ad summam, sint alimenta quæ facile concoquantur, quæ bonum sanguinem generent, & pauca efficiant excrementa & quatenus fieri potest, ad vnamquamque differentiam sint accommodata. Atque hactenus de diarrhæa, sequitur lienteria.

CAPVT XXI.

De Lienteria.

Definitio. Lienteria definitur a Gal. 6. aph. com. 1. 3. aph. 22. 4. aph. 12. velox exitus eorum quę comeduntur, & bibuntur, vbi talia deiiciuntur, qualia fuere deuorata, si quis inquit Gal. velit breuiorem afferre definitionē, diceret lienteriam esse carentiam coctionis: cum neque secundum consistentiam, neque secundum colorē, vel odorem, vel vllam omnino qualitatem in ventriculo facta fuerit mutatio alimentorum. Lienteriam vero appellauerunt, qui primi huic morbo nomen imposuerūt quod existimauerint illum fieri propter læuitatem internæ superficiei intestinorum propter quam alimēta in eis contenta non amplius retinerentur, sicuti retinebantur cum suam seruarent naturalem asperitatē: qui quidem veteres in hoc imponendo nomine non probātur a Gal. quod illi ignorauerint proprium ventriculi munus esse ingestos cibos amplecti, cōstringere, & certo tempore retinere, ac postea ad inferiora demittere. Pariter colligit Gal. Erasistratum de hoc affectu male sentire, qui falso affirmans, superiores medicos in hac eadem fuisse opinione, docet lienteriam esse, quando simul cum excrementis crudis mucosa, & sanguinolenta deiiciuntur: nam reuera is morbus in quo mucosa, & sanguinolenta exeunt, potius dysenteria quam lienteria debet nominari.

Cœliaca passio. Sed antequam ad alia progredior, sciendum est reperiri apud auctores aliud nomen, nempe cœliacam passionem, de quo inter illos non conuenit, cum nonnulli existiment, lienteriam, & cœliacam vnum, & eundem affectum esse, & vtroque nomine

posse appellari: alii vero putant, hæc duo nomina inter se differre, ac plane diuersos affectus significare.

Nomen quidem cœliacæ passionis videtur ductum fuisse a parte laborante: namque κοιλία Græce ventrem, vel aluum significat. Et si Galenum attendimus, ille videtur vtrumque nomen simul coniungere, & pro vno eodemque morbo vsurpare, qui scribit 6 de locis affectis, cap. 2. intestinis, & ventriculo simul laborantibus euenire quædam symptomata, qualia sunt lienteriæ, & cœliaci vocati affectus. Ac rursum 6. epidemio. sectio 5. com. 27. refrigerationem partium exteriorum ventrem exsiccare, contra vero refrigerationem interiorum humectare, atque lenire, ex quo cœliaci affectus interdum concitantur. Gal. consentiunt Archigenes, & Paulus, qui tamen inter hos duos affectus id statuunt discriminis, quod cœliaca sit ægritudo remissior, & quasi fiens: lienteria autem vehementior, & iam confirmata. Verba Archigenis, referente Aetio, sunt huiusmodi lib. 9. cap. 37. Non omnis ventris fluxus cœliaca affectio proprie appellatur, neque enim si cibi crudi, & incocti inferne prodeunt, neque si corrupti ac in peregrinum habitum mutati sunt, cœliaca affectio vocatur, sed tunc solum, cum lenta, & humida excrementa egeruntur, ventre pro imbecillitate ea digerere nequeunte. Paulus item hæc habet lib. 3. cap. 4. In lienteria celerius quam in cœliacis, quæ assumpta sunt alimenta, deiiciuntur, tamque integra cruditate, vt assumpti quoque nutrimenti genus liquido cognoscatur: & iis quidem vnice lienteria a cœliaca discernitur. Itaque vno verbo, in lienteria deiiciuntur alimenta, qualia fuere deuorata, nulla prorsus eorum facta immutatione: in cœliaca autem deiiciuntur quidem alimenta, sed quæ vel in colore, vel in substantia, vel vtcunque aliquam alterationem, & mutationem susceperunt. Cum igitur huiusmodi affectus maioris duntaxat, ac minoris ratione differant, & ab iisdem caussis proueniant, iure debent simul, & semel tractari, sique vno capite contineri, adeo vt quæ de lienteria tradita erunt, eadem ad cœliacam passionem debeant accommodari.

Conuenit inter omnes, lienteriam esse symptoma, quod alii reponunt inter actiones læsas, alii vero inter excreta immutata, de qua re non multum laboro, qui existimo hæc duo symptomata simul coniungi, alterumque, exiens immutatum, quod primo apparet, ex altero, actione læsa dependere. Sed illud non ita videtur constare, qualisnam actio lædatur, siquidem alii docent læsi actionem facultatis concoctricis, alii vero actionem facultatis retentricis ventriculi, & intestinorum.

Sed Galen. statuit vnam tantummodo laborare facultatem retentricem, qui scribit ad hunc modum, 6. aph. com. 1. Neque enim quia omnino incocti permaneant cibi, adeo cito deiiciuntur, sed quia cito deiiciuntur, idcirco nullam habent concoctionem. Quæ verba manifeste confirmat, in lienteria propterea non concoqui alimenta, quoniam citius deiiciuntur, id quod prouenit ex læsione facultatis retentricis, non potentis tanto tempore alimenta continere, quanto concoctrix facultas indigeret pro eorum coctione. Quam eandem sententiam habetis apud eundem 4. aphor. com. 12. & aliis locis.

Genus symptomatis. Ergo vno verbo, lienteria est velox exitus alimentorum, qualia fuere deuorata. Differt a cœliaca passione, quod in hac alimenta non tam sint cruda, sed iam sint adepta aliquam coctionem. Est symptoma exiens immutatum, quod pendet ex alio symptomate actione læsa facultatis retentricis ventriculi, & intestinorum, vnde alimenta nequeunt perfecte retineri.

Differentiæ. Differentiæ huius affectus multæ possunt afferri, sed reliquis prætermissis minoris momenti, quæ nec difficulter possunt cognosci, ea quæ sumuntur a caussis explicanda diligenter sunt. Etsi vero Auicen. & cæteri prope omnes velint, plures esse causas lienteriæ, tamen Gal. duas tantummodo video statuisse, vnam intemperiem ventriculi, & intestinorum, vel cum materia, vel sine materia, propter quam retentrix facultas harum partium imbecilla redditur, alteram exulcerationem occupantem superficiem earundem partium, similem illis vlceribus quæ in ore fiunt, & quæ Græci aphthas nominant, ex quo fit vt permeantibus alimentis partes exulceratæ dolorem percipiãt, & ideo propellant illa atque ea sese celeriter emittant. Ad quas duas Gal. causas equidem puto cæteras omnes posse referri, quæcunque ab Auic. & omnibus proponuntur.

Quatenus ad intemperiem pertinet, quæ est prima causa, etsi, quod sæpe dixi ex Gal. quælibet intemperies, si fuerit immoderata, potens est cuiuisque facultatis robur deiicere, tamen certum est, in hoc affectu præcipue noxam esse intemperiem frigidam, & humidam, & cũ materia, & sine materia, ex qua facultas retentrix solet perpetuo labefactari, sicut ex intemperie contraria, calida, & sicca, solet perpetuo iuuari.

Quatenus vero pertinent ad alteram causam exulcerationem, hanc possunt efficere medicamenta venenata, corrodentia, humores acres, & mordaces, qui vel in ventriculo generentur, vel ex aliis partibus ad illum confluant, vt pituita salsa ex cerebro, flaua bilis ex iecore, & sic de cæteris, vnde ait Gal. 6 aph. com. 1. huiusmodi lienteriam, si longiori tempore perseueret, in alteram passionem transmutari, quæ dysenteria nominatur. Altimarus, & quidam qui omnia ab illo transcribunt, adduntex Aetio, & Cornelio Celso, aliam causam, nempe leuem, & densam cicatricem, ex magna præcedente dysenteria ortam, propter quam obstructis osculis venarum, alimenti distributio impeditur, & ita fit lienteria, quæ sane causa mihi videtur falsa, quia primum necesse foret, huiusmodi cicatricem quæ prohiberet distributionem alimenti, occupare omnia, & singula ora venarum mesaraicarũ, quod videtur nullo modo fieri posse. Deinde etsi illud concedatur, non propterea hinc lienteria videtur posse oriri, quando talis cicatrix vtcunque possit afferre impedimentum distributioni alimenti, & esse in causa, vt illud cito deiiciatur per aluum, tamen nullo modo potest esse in causa, vt alimenta ex ventriculo statim descendant, nulla facta eorum immutatione, quod tamen in omni lienteria necesse est. Quare discatis legendis auctoribus non ita fidem adhibere facile iis omnibus quæ scribuntur, sed illa examinare, atque imprimis ad Gal. disciplinam referre, qui fallere nunquam potest.

Signa pathognomonica lienteriæ sunt manifesta, cũ alimenta cruda nullaque ratione immutata descendunt celeriter, & frequenter, lienteriam significant.

Signa vero differentiarum sunt huiusmodi: namque in ea lienteria quæ accidit propter imbecillitatem ventriculi, & intestinorum, fiunt deiectiones sine vllo sensu doloris, ægri habent indicia frigida, & humidæ intẽperaturæ, nullam sitim, copiosa sputa, plurimos flatus, iuuantur a calidis & siccis, læduntur a frigidis, & humidis, præcessere quę potuerunt refrigerare, & humectare. *Signa.*

In altera autem differentia quæ prouenit ex vlcere fiunt deiectiones non sine sensu doloris, præcessere causæ vlcus excitantes, medicamenta acria, venena erodentia, destillatio salsę pituitæ, vomitus flauæ, vel atræ bilis, & alia id genus, quæ acres, & mordentes succos gignere possunt.

Sed veniamus ad curationem, in qua pro diuersitate causarum diuersa quoque remedia sunt instituenda; sed illud ante omnia velim vos intelligere, & memoria tenere, plane in hoc affectu cauendum esse ab omnibus medicamentis, non solum soluentibus, sed etiam lenientibus, a quibus multi hoc tempore turpiter nequeunt cauere, siquidem ab illorum vsu miseri ægroti non solum incurrunt grauissima symptomata, sed sæpe ad interitum deducuntur. *Curatio.* *Præceptũ*

Est

Est vulgaris Auic. sententia, soluere ventrem supra ventris solutionem, timorosum.

Ab intemperie frigida.

Itaque si lienteria fiat propter intemperiem frigidam, & humidam ventriculi, & intestinorum, quæ partes propterea non possint continere alimenta donec concoquantur: calefaciendum, & siccandum est, exterius cum oleo de absinthio, de mentha, nardino, masticino: interius cum aromatico rosato, diacymino, diacalamentho, theriaca, mithridato, & similibus. Et ne frustra sim longior, ad locum hunc possunt, & debent referri quæcunque alias diximus de curanda huiusmodi intemperie.

Ab exulceratione.

Sin autem lienteria fiat propter exulceratione quæ occupet superficiem earundem partium, id primum distinguendum est, an adsit leuis quædam abrasio, minime tamen vlcus, adeo vt nulla sint indicia saniei: nanque in hoc casu vnica se offert indicatio, adstringendi, roborandi, & consolidandi partes diuisas: quare conueniunt adstringentia, quibus licet vti simul cum vino adstringen, qualia sunt ex simplicibus mastichę, cuius tria, vel quatuor grana simul cum alimentis possunt permisceri. Ex compositis sunt trochisci de carabe, de terra sigillata, de spodio, & similia.

Quod si fuerit vera, & integra exulceratio, adeo, vt appareant indicia saniei, si vlcus fuerit sordidum, tunc illud primum abstergendum est, aut cum melle, aut lacte cocto, vel in quo ferrum ignitum, vel lapides igniti extincti fuerint: deinde accedendum est ad consolidationem, quam perficiunt plurima, vt mora exsiccata, myrtilli, rosæ, balaustia, &c. Sunt decocta plantaginis, rubi, consolidæ, quæ consolida inter cætera omnia medicamenta est præstantissima, ex quibus possunt componi electuaria, & alia medicamenta, quę simul possint moderate abstergere, adstringere, & si quæ caro fuerit deperdita, eam regenerare. Habeatis exemplum:

Electuarium consolidans exulcerata intestina.

℞ *Radicis consolidæ.*
Sacchari rosati. ana. ℥. ij.
Balaustium.
Corticum granatorum.
Myrtillorum. ana. ʒ. ij.
Turis masticis.
Boli armeni.
Corallorum rubrorum. ana. ʒ. j.
Syrupi de rosis siccis. q. suf.
M. *& fiat electuarium.*

Si velitis magis abstergens, minuatis medicamenta adstringentia: si contra, ea augeatis: Sin autem vlcus non fuerit, sciendum quod statim licet accedere ad medicamenta exsiccantia, & astringentia, de quibus satis.

Quod si demum humores acres efficientes exulcerationem, ex aliis partibus confluant ad ventriculum, & intestina, veluti salsa pituita cerebro, primo totum corpus est vacuandum: deinde, & ipsum caput, non per os, ne materia facilius descendat ad partes laborantes, sed potius per nares, cum succo hordei, betarum, cum aqua florum violarum, & similibus, quæ per nares attrahunt: tum alterandus, & roborandus est ventriculus, ne facile recipiat aliena excrementa: sic alterandum quoque est caput cum oleo rosato completo, cum decocto foliorum vitis, rosarum, chamomæli, & similibus: quo quidem exemplo licet prospicere lieni, & iecori, & aliis partibus, vnde tales humores transmittuntur, vt de iis non sit longius agendum.

Victus.

Victus sit boni succi, facilis concoctionis, & qui aliquam habeat vim siccandi. Vinum non sit prorsus immune alicuius austeritatis, quod speciatim scribit Gal. de succorum bonitate, & vitio, c. 6. aluum cohibere. & ventriculum firmare posse, etsi fortasse aliis nominibus non ita videatur conuenire. Somnus, & quies in qualibet fluxione alui sunt vtilissima, cum vtrumque possit omnem corporis motum firmare, & coctionem iuuare, quæ in hac re sunt maxime necessaria. Atque hactenus de lienteria.

CAPVT XXII.

De Dysenteria.

DYsenteriam numerat Gal. 2. metho. 2. inter illos affectus, qui a læsa particula nomen suscipiunt. Latini tormina, vel difficultatem intestinorum vocant. Sed illud primum sciendum est, huiusmodi nomen esse æquiuocum, neque idem perpetuo significare, quandoque enim vt docet Gal. 2. de loc. affect. 5. medici nomine dysenteriæ intelligunt quamlibet cruentam per intestina deiectionem: quandoque vero illam speciem tantummodo cruentæ deiectionis, quæ est cum vlcere intestinorum. Pro quo item sciendum est quod scribit Gal. in 3. de symptomatum causis, 2. quatuor in vniuersum esse differentias cruentarum deiectionum, quarum prima est: quando propter aliquam partem corporis præscissam, aut intermissam solitam exercitationem, sanguis per quosdam circuitus excernitur: huiusmodi sanguinis excretio, eodem Gal. auctore 5. de locis affec. 5. visa est fieri aliquando in mulieribus ex mensium suppressione: namque nisi homines simul cum deficiente membro, vel intermissis exercitationibus, copiam alimenti imminuant, qua prius vtebantur, multis morbis corripiuntur, ex plenitudine oriundis, alii vero cum quibus fælicius agitur, in deiectionem sanguinis incidere consueuerunt: quæ interpretatio, & doctrina est Gal. 4. de articul. com. 40.

Secunda est differentia cruentæ dysenteriæ, vbi propter iecoris imbecillitatem aquosus sanguis deiicitur: quem veteres loturæ carnis cruentæ, & recens mactatæ assimilarunt: qui quidē sanguis præcipue talis excernitur in affectibus hepaticis, in quibus iecur citra inflammationem imbecillitate laborat. Ac sane huiusmodi iecoris vitium illi prorsus affectui videtur assimilari, in quo ventriculus propter imbecillitatem cibos, quos appetendo attraxit, concoquere, & perfecte superare non potest: nam quemadmodum ventriculus ab huiusmodi alimentis grauatur, atque idcirco illa semicocta transmittit ad intestina, ita iecur alimentum, quod in probum sanguinem non potest transmutare, semicoctum per intestina expellere consueuit.

Tertia est differentia, quando sanguis melancholicus, & splendens deiicitur; quod item symptoma ad iecur illiusque facultatem pertinet, non certe alteratricem, sed magis expultricem: propter quam causam pariter humidis ventriculi deiectionibus simile est.

Nam quemadmodum illa quæ absoluta coctionem in ventriculo sunt consequuta, si deinde, vt decet, non distribuantur, humidas pariunt deiectiones, propterea, quia ventriculus ab iis grauatus, illa conatur expellere: ita iecur, vbi ex distributo sibi alimento a ventriculo conuenientem fructum percepit, neque illud propter aliquam causam quæ transitum prohibeat, vlterius progredi potest; quod est reliquum tanquam graue onus per sedem deponit, & ita fit cruenta dysenteria. Apparet autem sanguis niger, & splendens, ex vehementi caliditate, quam dum diutius moratur in iecore, facile adipiscitur. Atque hę quidem tres cruentæ dysenterię in eo conueniunt, quod confertim, & multam excretionem efficiunt.

Quarta demum illa est differentia, vbi breuibus quibusdam internallis ęgri solent deiicere quandoque syncerum exquisitumque sanguinem, quandoque grumosum, aliquando etiam aliquid puris, & alia, de quibus paulo post sermonem habebimus. Atque hanc postremam differentiam Gal. & Medici prope omnes proprie dysenteriam, & intestinorum exulcerationem appellant.

Ergo dysenteria communiter significat quamlibet eruentam sanguinis excretionem, quæ est quadruplex: propria vero illa est tantummodo, quæ a Gal. & ab omnibus definitur esse vlcus intestinorum, de qua nos quoque in præsentia potissimum sermonem instituimus.

Quærunt nonnulli, vtrum dysenteria sit morbus, an causa morbi, vel symptoma: sed quæsitum, mea sententia, est ineptum, cum manifeste in morborum numero nempe soluta vnitate contineatur. Quod si præterea quærat aliquis, quod a Gal. quoque quæsitum est 5. de vsu partium 10. quonam modo in iis partibus vlcera possint excitari, cum intestina polleant vsque adeo exquisito sensu, vt bilē naturalē, vel aliud quoduis quod illis molestiam afferat, facile & celeriter expellant? Cui idem respondet Gal. loco citato; hoc vsu venire propter multas circumuolutiones, anfractus, & flexiones intestinorum, in quibus si acre aliquod excrementum longiore tempore detineatur, non iniuria potest primo quidem illa abradere, deinde erodere, ac postremo vlcera inferre.

Differētia Dyssenteriæ sunt plures differentiæ, inter quas iure principem locum obtinent, quæ sumuntur a causis: & quanquam illa omnia quæ vim habent calafaciendi, attenuandi, erodendi, atque vlcerandi, hunc morbum possunt efficere, tamen si velimus hanc rem ad certa quædam capita referre, huiusmodi causæ duplices statui possunt, nempe aliæ externę, aliæ internæ.

Causæ externæ. Quatenus pertinet ad causas externas, primum est aer, de quo legimus apud Hippocrat. 3. aphor. 11. Inter anni tempora si hyems plus iusto siccior, & frigidior fuerit, ver autem pluuium, & austrinum, æstate futuras dysenterias, & iterum 3. aphor. 12. Si hyems austrina, & admodum pluuia fuerit, ver autem siccum, & aquilonium. Ac demum 3. aphor. 16. Per siccitates dysenterias facile fieri. Secundo sunt alimenta quæcunque calida sunt acria, & maxime abstergentia, qualia sunt vina vinosa, allia, cœpæ, spinachiæ, & alia id genus. Tertio sunt medicamenta, ac potissimum vehementiora, scammonium, colocynthis, & similia, ex quorum vsu frequenter videmus dysenterias fieri.

Causæ internæ. Causæ vero internæ sunt imprimis humores, sanguis calidior, omnia genera tam flauæ quam atræ bilis, salsa pituita, qui quidem humores vel primum, & simpliciter, vel quandoque prius genita inflammatione, mox facto abscessu, vlcera solent efficere. His causis addunt nōnulli excremēta alui duriora, & sicciora, quod vix mihi videtur fieri posse, vt nimirum illa sint iam dura, & sicca, vt possint intestina exulcerare, nisi forte iis excrementis aliquis humor coniungatur, qui intestina vtcunque ferire, & vlcerare possit.

Quod si quis cupiat intelligere adhuc causas, vnde isti humores tum qualitate, tum quantitate fiant noxii, & generentur in corpore, præter res externas de quibus diximus, sunt imprimis accurate animaduertendæ nonnullę partes principes, caput, ventriculus, & omnium maximæ, ex quibus isti humores maiori ex parte solent originem habere.

Secundo sunt differentiæ ex iis quæ deiiciuntur, quæ multa ac varia solent excerni, vt sanguis atque is modo flauus, modo floridus, modo niger: bilis flaua, vitellina, porracea, æruginosa, & si quæ sunt aliæ illius differentiæ, a quibus quidem speciebus bilis scribit Galenus, & confirmat experientia, magna ex parte dysenteriam oriri. Deiicitur quoque atra bilis, pituita, ac postremo interdum ramenta intestinorum, ex quo nōnulli recentiores appellant dysenteriam sanguineam, biliosam, &c.

Tertio sunt differentiæ a loco affecto, siquidem laborant tenuia vel crassa, superiora vel inferiora intestina. Quarto sunt differentiæ a qualitate, secundum quam vlcera quędam sunt munda, quædam sordida, quædam depascentia, sic dysenteria, vel est boni vel mali moris; vel pestilens, vel non pestilens, de qua postrema differentia prętermissa ab omnibus, tradunt historię, vt refert Iosephus lib. 6. Antiquitatum Iudaicarum, initio Hebræos quosdam pestilenti dysenteria misere interiisse, adeo vt ante obitum illis intestina corrumperentur. Quinto sunt differentię ab intenso, & remisso a magnitudine vel paruitate vlcerum, etenim alia superficiem non excedunt, alia magna sunt, & profunda & quandoque ita insignia, vt ipsa disrumpantur intestina, atque ipsum quoque abdomen, vt nonnulli testantur. Cuius quidem differentiæ Gal. tres gradus videtur statuisse, 3. aphor. com. 26. primum, quando corpora quę iam pinguia deiiciuntur: secundum, quādo exeūt quę iam ramenta intestinorum, abrasa superficie interiore quę densa, & membranosa existit: tertium, cum simul abraditur etiam ex ipsa substantia intestinorum, quo tempore dicendum est, dysenteriam non fieri adhuc, sed etiam factam, & confirmatam esse. Postremo sunt differentię a coniunctis, namque dysenteria vel est cum febre, vel sine febre, ęgri vel ingenti, vel exiguo dolore torquentur, vel robustas vel imbecillas habent vires, sunt iuuenes vel senes, & sic de cæteris, quæ habent eandem rationem.

Varię hę differentię dysenteriæ omnes, sunt maxime notabiles, & animaduertendæ, tum propter *Prognostica.* prognosticum, tum propter curationem, adeo vt mirum sit quamobrem a multis prætermittatur. Namque, vt nonnulla exempla proferam ad vestram exercitationem, si dysenteria fiat propter causam externam, illius curatio omnino tutior & facilior fuerit, quam si pendeat a causa interna, si deiiciatur bilis porracea, ęruginosa, vel ramenta intestinorum, licet vnicuique rei periculum, & difficultatem intelligere: ad quem modum habetis ab Hippocrat. 4. apho. 24. dysenteriam si ab atra bile inceperit, lethalem esse. Si laborent intestina tenuia, remedia ore sumpta sunt magis opportuna, si contra laborent intestina crassa, remediis infernis magis agendum est, vlcerato ieiuno intestino, si modo vlcus fuerit insigne, scribit Gal. 6. meth. cap. 4. illud vel difficile vel nulla ratione curari posse, tum propter magnitudinem, multitudinemque vasorum, tum quod illius tunica admodum tenuis neruosaque est, tum quia huiusmodi intestinum bilem synceram vniuersam recipit, tum demum quod maxime omnium iecori est vicinum. Si vlcera sint sordida, valde abstergentibus indigemus, si vlcera sint depascentia, antiqui vtebantur vehementioribus medicamentis, sandaracha, arsenico, & similibus, quę putredinem possint inhibere, de quibus posterius tractabimus. Si dysenteria sit mali moris, imo vero vulgaris, & pestilens, vt plerique intereant necesse est. Si dolor vrgeat vehementissimus, tunc cęteris neglectis indicationibus, illi vni cogimus prospicere, vt neque abhorreamus a stupefacientibus medicamentis. Postremo si dysenterię accedat febris, vires inualidę, ætas incipiens aut declinans, isthęc omnia morbi periculum augent, & diuersam plane illius curandi rationem postulant. Mihi libuit hęc exempla proferre, vt intelligatis, temere admodum, & summo cum ęgrotorum periculo, multos medicos huiusmodi neglectis differentiis dysenterię curandæ rationem tradere; sed signa prosequamur.

Neque vero est, vt quis diutius laboret inuestigandis, & perquirendis signis, quę in vniuersum dysenteriam demonstrent, cum plane sint manifesta. Namque vt docet Gal 6. de locis affect. 2. a principio, mordax plerunque bilis deiicitur, huius deiectionem paulo post intestinorum abrasiones sequuntur, quę iam laborantium intestinorum certissima sunt indicia; postea cum ad venas vsque exulceratio progreditur, modicum sanguinis simul cum abrasionibus excerni videmus, quo tempore malum proprie dysenteria nominatur; adest in imo ventre dolor, multaque ac frequens desidendi cupiditas, vt ęger fere omni quiete careat. Quare scribit Gal. 12. meth. cap. 7. hanc partem

artis

artis medicæ, quæ tractat de signis, in cæteris quidem morbis esse incertam, & coniecturalem, in dysenteria autem, & pleuritide minime dubiam, sed scientificam esse: itaque accedamus ad signa differentiarum. Causæ externæ aut per se, aut referente ægroto fiunt manifestæ; sic causæ internæ, & differentiæ, quæ sumuntur ab excuntibus, sensu ipso facile deprehenduntur; ex quibus neque admodum difficile est inuestigare, & intelligere altiorem causam, ex qua huiusmodi excrementa originem habent. Exempli gratia, si deiiciatur bilis flaua, porracea, æruginosa, nulli dubium esse debet, quin iecur potissimum laboret: quod item de pituita, & cæteris statuendum est. Porro signa loci affecti sunt minus manifesta: si crassa intestina male habeant, inquit Alexand. & cum eo fere omnes, dolor vrget in imo ventre; sin autem laborent tenuia, superiores partes magis dolore afficiuntur. Sed ego hanc diuersitatem non satis intelligo, siquidem anatomes, & sensus ratio docet, vtraque intestina, tam tenuia, quam crassa, inter se commisceri, & confundi, atque vtrumque locum, & superiorem, & inferiorē occupare, quare longe magis certa censenda sunt illa indicia, quæ tradita sunt a Gal. 1. de locis affect. 4. quæ desumuntur ex qualitate doloris, & aliorum symptomatum, ex natura, & specie eorum quæ deiiciuntur, ac postremo ex modo deiiciendi. Namque primum si laborent intestina tenuia, dolores sunt vehementiores fere perpetuo adest febris, ac nonnunquam maligna: adest sitis, nausea, vomitus, delirium, ad summam sunt omnia deteriora, & periculosiora: Deinde si ramentum aliquod ex tenuibus intestinis excernatur, id longe tenuius & exilius est, intestinorum substantiæ plane respondens: demum inter dolorem, & deiectionem plus omnino ponitur interualli, quod tenuia intestina a postrema parte longius distent. sanguis, & quidquid ex intestinis deraditur, exactius cum alui excrementis solet permisceri. Altera autem ex parte, si male afficiantur intestina crassa, dolores omnino sunt remissiores, quod hæc intestina minori sensu sint prædita, neque fere grauia illa superueniunt symptomata, quæ tenuibus male affectis solent superuenire, adeo vt perpetuo hic casus in quo laborant intestina crassa, sit tutior, & curatu facilior altero, in quo laborant intestina tenuia: pariter ramenta deiiciuntur crassiora, vt quamprimum æger dolet, protinus sequitur alui deiectio, neque tantum ponitur interualli inter dolorem, & deiectionem, quantum ponitur affectis tenuib. intestinis, cum hæc intestina postremæ parti sint viciniora. Hic demum nullæ vlcerum notæ mistæ deiectionibus conspiciuntur: namque si sanguis vel alia simul deiiciatur, ea minime cæteris excrementis permista sunt, sicuti accidit in tenuibus, sed potius aliqua eorum pars videntur supernatare. Atque hæ eædem differentiæ secundum varia intestina, vti diximus, ad curandi rationem plurimum conferunt, vt docet Gal. 6. de loc. affect. 2. quæ enim vlcera sunt in crassis intestinis, iis quæ per sedem infunduntur remediis magis indigent: quæ vero sunt in tenuibus ab epotis medicamentis magis iuuantur: vel quod item docet Gal. 4. meth. 7. ambo requirunt præsidia, & quæ superne sumuntur, & inferne iniiciuntur, quod intestina tenuia sint longinquiora, & quodammodo in medio oris, & sedis posita esse videantur: quare non sine ratione ab vtrisque præsidiis & supernis & infernis iuuantur. Vlcera vtrum sint magna vel parua, munda vel sordida, depascentia vel non depascentia, boni vel mali moris, in primis indicant symptomata, & quæ deiiciuntur excrementosæ materiæ, namque si dolor est grauis, si plurimas partes occupat, si febris & multa adsunt molesta symptomata, si plurima educitur materia præter naturam, hæc omnia magnum vlcus, contraria exiguum demonstrant. Præterea si plurima corrupta educuntur, vt aliquando etiam deiiciantur ramenta, & partes intestinorum semiputridæ, facile potest intelligi vlcus sordidum esse, contra autem, si deiiciatur, v. g. sanguis syncerus, patere potest vlcus esse mundum: ex quo licet id quoque intelligere, an vlcera sint boni, vel mali moris: quæ enim sunt boni moris, opportunis remediis facile cedunt: altera autem ex parte quæ sunt mali moris, nulla quantumuis optima curandi ratione videntur posse curari. Postremo loco differentiæ a coniunctis, vel ægro referente, vel aliis modis facile possunt intelligi: adeo vt iam tribus absolutis capitibus, quæ ad essentiam dysenteriæ, differentias, & signa pertinent, id vnum reliquum sit, vt aggrediamur curationem, de qua tractabimus, si tamen prius dixerimus duo verba de cæteris cruentis deiectionibus, quas improprie diximus dysenterias appellari.

Signa differentiarum

Itaque si propter amputatam partem corporis, vel intermissam solitam exercitationem per quasdam periodos sanguis per aluum deiicitur, principalis est indicatio prohibendi ne sanguis tam multus, & copiosus generetur: quod si istud non licet, altera est indicatio minuendi illius multitudinem, quæ iam facta est. Et notandum, tametsi talis fluxus videtur salutaris, & posse præseruare hominem a multis morbis nihilominus quoque aliquando est valde periculosus, primum ratione superfluæ vacuationis: natura enim dum intendit expellere superfluam quantitatem sanguinis, facit aliquando sicuti qui currunt per loca decliuia, qui gradum sistere non possunt suo arbitratu, ita & ipsa in huiusmodi sanguinis profusione se continere non potest, vt prorsus immoderata, & perniciosa euacuatio succedat. 2. quanquam natura semel, & bis probe agit, & commodam sanguinis quantitatem deiicit, tamen fieri potest, vt illa grauata nimia copia, suffocato calore naturali, nequeat aggredi euacuationem, & noxium humorem expellere. 3. quantumuis natura insurgat, & velit aggredi hanc vacuationem, tamen fieri posset, vt propter obstructiones venarum mesaraicarum, vel aliud impedimentum nequeat eam perficere, vnde forte periculum immineret, nec ne recocedens materia petens aliquod membrum principale, ea improuiso hominem suffocaret; quamobrem etsi natura aliquando bene agit, mea sententia melius foret curationem aggredi, & ita varia pericula deuitare. Itaque ea prima indicatione prohibetur generatio multi sanguinis, potissimum victus ratione, qui propterea instituatur moderatus, & parcus, adeo vt ægri moderatius, & parcius comedant, & bibant, quam consueuerint: pariter sint alimenta, quæ parum outriant, nec plurimum sanguinem generent, qualia sunt pisciculi, herbæ, fructus, vina aquosa; sint maxime opportunæ exercitationes, frictiones. Etsi fuisset retenta consueta aliqua vacuatio, optimum esset illam reuocare, ac fortasse non fore inutile, vnum vel alterum cauterium in partibus superioribus, quæ sine intermissione expurgent varia genera excrementorum, & generationem multi sanguinis impediant. Quod si iam sanguis copiosus genitus fuerit, ille reuellendus est, sectis venis in vtroque brachio, non modo semel, sed etiam bis, ter & sæpius. Nonnulla etiam leuiora medicamenta, cassia, thamarindi, serum lactis, & similia, non essent importuna, quæ possunt sanguinem refrigerare, & quoquo modo illius copiam minuere.

Indicationes in dysent. ex amputata corporis parte.

Secunda est differentia cruentæ dysenteriæ, quando ob iecoris imbecillitatem aquosus sanguis deiicitur, quem veteres loturæ carnium assimilarunt: quæ quidem imbecillitas, sicuti diximus ex Galeno, non alia est, quam intemperies frigida iecoris, quod propterea non potest integram sanguinis coctionem perficere, ea quo ille deiicitur crudus, qui colore quidem sanguinem imitatur, sed reuera est adeo dilutus ac tenuis, vt potius ichorem sanguinis, quam sanguinem videatur referre. Et si quis obiiciat historiam, quam narrat Galenus de illo Medico Siculo, qui habebat huiusmodi cruentas deiectiones similes loturæ carnium, & nihilominus laborabat inflammatione iecoris, quæ potius intemperiem calidam quam frigi-

De fluxu hepatico.

frigidam videtur demonstrasse; huic idem respondet Gal. inter initia sanguinem serosum, & aquosum excerni, postea vero, coacervata, & putrescente materia, facta febre, inflammatione, & reddito iecore calidiore, sanguinem crassum, nigrum & splendentem deiici, id quod illi quoque medico euenisse verisimile, vel potius necessarium est: quomodo enim sanguis tenuis, aquosus & frigidus, à calida iecoris intemperie posset generari? Itaque præcipua, & prima indicatio curandi hunc morbum, est calefaciendi ipsum iecur, deinde reuellendi, aut deriuandi materiam ab intestinis ad alias partes, ac demum tuendi ipsa intestina ne exulcerentur, quoniam eiusmodi sanguis, tametsi aquosus, & frigidus, cum diutius detinetur, fit acris, atque efficit dysenteriam.

Indicat.

Prognost. Quibus quidem indicationibus, cum morbus est confirmatus, demonstrat experiẽtia, aut difficulter, aut nullo modo, nec sine multo labore, in tempore satisfieri posse.

Curatio. Ad tuenda intestina, ad temperandam acredinẽ humoris, conueniunt succus farris, oryzæ, ptisanæ, oleum rosatum, sebum hircinum, & similia, ex quibus fit exẽplum clysterius.

℞ *Succi farris* lib. j.
Sebi hircini ℥ ij.
Olei rosati ℥ iiij. *Misce pro clystere.*

Ad reuellendam materiam sunt accommodatæ frictiones, ligaturæ partium superiorum, cucurbitulæ, quę prouocant lotium, sudorem, de quibus sæpius diximus. Cæterum quatenus pertinet ad tollendam frigidam iecoris intemperiem, in qua re tota consistit summa curationis, non est vt frustra ea repetantur, quę iam proprio loco diffuse tradita sunt, quę omnia possunt, & debent ad hanc partem accommodari. Sed tamen nolo silentio præterire pręceptum

Præcep. Auicennę, qui docet perpetuo cauendum esse ab his, quę vehementer astringunt, immo vero vtendum esse iis, quę moderate aperiant; siquidem sanguis aquosus, si diutius detineatur in viscere, putrescit aliquando, & grauissima pericula solet afferre, in quẽ alioquin perniciosum errorem frequenter incidunt vulgares Medici, qui & hanc, & cęteras omnes fluxiones alui nesciunt aliter quam medicamentis adstringentibus curare. Ego quidem in hoc difficili morbo longiori experientia deprehendi, meos ægrotos magnam vtilitatem percepisse ex duobus præsidiis: altero ex longiori vsu trochisc. cypheos, de quibus alias diximus: altero ex potu aquarum thermalium calidarum, quæ certe, mea sententia aliorum medicamentorum vicem possint supplere. Et sane memoria teneo doctissimum quendam virum septuagenarium Venetiis bis pota aqua Aponitana, ac frequenti vsu eorum trochiscorum ab hoc fluxu hepatico, qui multos menses illum male habuerat, præter omnium opinionem liberum euasisse.

Demum vero si deiiciatur sanguis niger, & splendens, quod fieri diximus propter intemperiem calidam, sicuti declarat Galenus, quæ altera est species fluxus hepatici, eædem sunt indicationes curandi, quæ in superiori specie propositæ fuerunt, muniend a sunt intestina, reuellenda est materia ad alias partes, tollenda est calidior intemperies. Ad munienda, & tuenda intestina clysteria sunt imprimis accommodata, inter quæ illud est pręstantissimum, quod conficitur ex succo ptisanæ, oleo rosaceo, & ouis. Sit exemplum.

Alterius speciei fluxus hepatici curatio. Indicat.

℞ *Succi ptisanæ* ℥ xv.
Ol ros. ℥ iiij.
Oua integra N. ij. *Misce pro clystere.*

Reuulsio, aut verius deriuatio, fit præcipue cum iis, quæ prouocant lotium, quæ frigida sint, vt succus ptisanæ, capill. Ven. semina melonis. Sed ante omnia habenda est ratio ipsius morbi, a quo huiusmodi symptoma originem habet: quare illud catis tollere calidam intemperiem, ac potissimum iecoris, illis omnibus remediis, & internis, & externis, de quibus suo loco diximus, vt superuacaneum sit in præsentia illa eadem repetere.

Itaque ad postremam dysenteriæ differentiam accedamus, quæ proprie dysenteria appellatur: hanc sicuti diximus, definiunt Gal. & cuncti Medici, esse vlcus intestinorum. Ergo iure in ea curanda illæ indicationes debent proponi, quæ generaliter ad curanda vlcera sunt accommodata. Nam sicuti in omni vlcere medici duo potissimum considerant, alterum naturam vlceris, quatenus vlcus est, alterum quatenus dependet a sua causa, habet coniuncta varia symptomata, & occupat varias corporis partes; ita propemodum in curandis vlceribus intestinorum hæc ipsa diligenter sunt animaduertenda, adeo vt ad hunc modum liceat ratiocinari. Vlceris sanatio, qua vlcus est, ex doctrina Galeni, & omnium Medicorũ, in moderata siccitate consistit: sed quoniam frustra exsiccationem tentares, assidue subministrata noua materia vnde vlcera gignuntur, aut certe fouentur: idcirco huic primum causæ prospicere ęquum est, quando humores copia vel mala qualitate noxii, quicunque confluunt ad intestina sunt vacuandi, reuellendi, corrigendi, atque ipsa fluxio omnibus modis est intercipienda. Quod si addas præterea contemplationem variorum symptomatum, quę hunc morbum solent comitari, ac demum naturam loci affecti, de quibus posterius tractabimus, nihil fortasse amplius in hac tractatione videbitur posse desiderari.

Veræ dysenteriæ curatio.

Primum igitur communis causæ habenda est ratio, cum certum sit nullum morbum manente illius causa curari vnquam posse: quamobrem sicuti diximus, cum omnium consensu intestina vlcerentur ab omnibus quę calefaciendi, erodendi, atque vlcerandi vim habẽt, maiori autem ex parte ab humoribus biliosis illi ante omnia purgandi esse videntur.

Atqui hoc loco emergũt arduæ difficultates: etenim cum nostra corpora multis quidem modis, sed potissimum sanguinis missione & medicamentis soleant vacuari, variæ autem sint hominum sententiæ, ita vt alii medicamentis familiariter vtantur, quæ ad ducendos vnum vel plures humores noxios sint accommodata, alii contra abhorreant a medicamentis, nec vereantur sanguinem mittere, eas quidem dissentientis opiniones mihi libet accurate examinare. quod videantur non minorem difficultatem, quam vtilitatem retinere.

Qui curanda dysenteria soluentibus vtuntur medicamentis, & rei natura, & proba medendi methodo duci videntur: etenim cum morbus pendeat ab humoribus acribus & vlcerantibus, tanquam a principe causa, nisi illi quamprimum educantur, vix licet vllam sperare salutem; imò vero omnis ratio colligit causa adhuc perseuerante, necesse fore vt intestina magis torqueantur, & ipsa vlcera fiant maiora & deteriora: quare plerique omnes communiter practicantes familiariter vtuntur & diaprunis, diaphoenicon, & similibus, sed familiarissime rhabarbaro & myrobalanis, quæ duo inter cætera omnia medicamenta prædicant hac in re insignem prærogatiuam obtinere. Sed pręterea huic sententię videtur fauere Gal. qui 2. de simpl. med. facult. cap. 12. 13 14. docet, humores acres & morsum inferentes, primũ ducendos esse, inde eorum, quę morsum auferunt, & dolorem mitigant, vsum permittit, adeo vt si quis non antea expurgato corpore & intestinis exhibere vel infundere chondrum, lac, ptisanam, & alia huiusmodi medicamenta, hunc non vereatur appellare maioris putredinis & cacochymię auctorem esse. Hanc opinionem confirmant nonnulli exemplo eiusdem Gal. 1. de locis affectis, cap. 4. 12. meth. cap. 7. qui curando colico dolore, in quo similiter intestina laborant, non est veritus medicamentum exhibere, id quod nonnullę ęgrotum Historię videntur demonstrare.

An purgandum in dysenteria.

Cæte-

Cæterum etsi non ignoro, plerosque omnes medicos nostrorum temporum, nec solum plebeios sed etiam quosdam nobiliores, & qui Gal. disciplinam profitentur, ita sentire, vt prætermissis vehementioribus medicamentis, quæ certissima, & manifestissima pericula videtur afferre, saltem liceat mitioribus vti, quæ benedicta appellantur, qualia sunt myrobalani, & thamarindi, quæ præterquam quod leuia sunt, insigni etiam adstrictione non sunt destituta, sed omnium maxime rhabarbarum, ac potissimum, si id primo torrefiat, vel vt aliis placet, si semel, bis, & sæpius opportuno aliquo liquore infundatur, qua ratione existimant omnes, illius particulas asperiores, vlceribus aduersas, totamque soluendi vim posse auferri. Veruntamen soleo magis probare sententiam illorum qui docent, a cunctis medicamentis abstinendum esse, adeo, vt non verear asseuerare, priorem opinionem, mea quidem sententia, ab omni ratione, & illustrium medicorum disciplina alienam esse, posteriorem, & rationi maxime consonam, & clarissimorum virorum auctoritate posse confirmari. Sed ad rem, certissimum est Galeni decretum 13. metho. cap. 15. inter cæteras curandi indicationes illam non postremum locum obtinere, quæ sumitur a natura partis laborantis, id quod testatur historia Theaginis Philosophi, quem inflammatione iecoris laborantem Attalus methodicus solis medicamentis relaxantibus enecauit: testantur, & alia multa exempla, non solum antiqua, sed etiam nostrorum temporum, dum plerique hanc indicationem adeo necessariam negligentes, sæpenumero ægros in grauissima pericula coniiciunt. Verum cæteris omnibus in præsentia prætermissis, quæ ad nostrum institutum non pertinent, de vna vacuandi indicatione ageo dum est.

Nullus itaque est locus dubitationi, quin partes nostri corporis, quæ vacuatione indigent, pro varia illarum natura, munere, situ, modo vnam, modo aliam vacuandi rationem desiderent, adeo vt quæ vni parti opportunissima est vacuatio, alteri sit valde perniciosa: qua de re testem vnum audiamus, qui sit vice omnium, is erit Gal. 13. metho. cap. 11. qui scribit ad hunc modum: Neque illud solum satis est inuenisse, quod vacuandum sit, veluti sentiunt, qui methodicam sectam colunt, quibus nulla de laborantium locorum differentia habetur ratio: non enim ratio solum, verum etiam visus ipse indicat, aliam alii parti vacuationem congruere: siquidem ex iis, quibus oculi tentari phlegmone cœperunt, nonnullos sola per aluum purgatione vno die sanatos vidisti, quam rem si quis facere tentet in iecinore, cum phlegmone laborare incipit, maximam excitabit phlegmonem, æque vt si, cum renes, aut vesica phlegmone tentari cœperint, quæ vrinas prouocant medicamenta exhibeat, aut si, cum vterus phlegmone laboret, menses prouocet: siquidem longissime a parte quæ fluxione tentari incipiat, quod redundat, reuellere, minime ad eam trahere conuenit. Hac igitur ratione, nec si ventriculum, aut intestina phlegmone occupare iam cœperit, medicamento quod aluum deiciat, vti conuenit: eandem cum iis indicationem, & vterus fortitur, sicuti cum vrinæ vesis pudenda. At vomitu vti pudendis laborantibus, in diuersu reuellens auxilium est; eadem ratione in omnibus, quæ circa caput accidunt, medicamentum quod aluum deiicit ad contrarium auertit: si quæ vero circa fauces, & palatum, aut linguam, aut denique in ore phlegmone laborare incipiant, in iis omnibus cauenda sunt, quæ pituitam per os euocant, quippe cum id simile sit, ac si laborantibus intestinis aluum deiicere velis, aut lotium mouere, cum renes, aut vesica male habent, aut vomitum prouocare, cum partes ventriculi sunt afflictæ: quare melius fuerit, laborantibus partibus, quæ in ore sunt, deriuare ad nares, &c. Hæc Gal. quæ sunt omni luce clariora, adeo, vt superuacaneum sit alia testimonia, quæ apud eum non desunt plurima, huc afferre.

Ergo hac serie admonentur Medici, ne ad partes inflammatione, aut fluxione tentatas, vel medicamentis, vel aliis modis quicquam attrahant, immo vero, vt omni studio fluxionem ab illis prohibeant, ac longissime auertant: quod quidem tam perspicue est consentaneum rationi, vt non indigeat longiori confirmatione. Cum igitur in dysenteria intestina, tum fluxione, tum vlcere, sæpe etiam inflammatione laborent, equidem plane sum nescius, quomodo in illa curanda liceat medicamentum exhibere, quod sine dubio potest fluentes humores ad illa magis trahere, dolorem que, vlcus, & alia symptomata augere: immo vero Gal. 9. de med. sec. loc. videtur abhorruisse medicamenta, non solum laborantibus intestinis, sed etiam partibus proximis, qui in prræpismo purgationem per inferiorem ventrem improbauit: quæ enim (dic inquit) hac ratione fiunt vacuationes, sæpenumero vicinas partes fluxione infestant. Summa igitur cum ratione factum est, vt neque Galenus, vel vbi ex proposito, dysenteriæ curandæ rationem tradit, vel alio loco, neque alius probatus medicus purgantium medicamentorum meminerit. Et si quis mihi obiiciat Auicennam, qui non videtur ab vsu medicamentorum prorsus abstinuisse: ego quidem illum existimo hac in re, sicut aliis multis, male sentire; sed is sciat ipsum quoque Auic. non sine multa consideratione, & præmeditatione medicamenti vsum probate, 3. can. fen. 16. tracta. 2. cap. 7. qui scribit ad hunc modum: Etsi fuerit necessaria vacuatio propter humoris malitiam, vetere iam cum timore, & cautela, & studeat soluttuum vehementer noceat vestigio, & vlceri, immo sit sicut myrobalanus, & rectifica ipsum cum eo quod misceatur, vt ex iis, quæ sunt sicuti tragacanthum, & similia. Neque vero est vt aduersarius existimet se opinionem suam posse tueri exemplo Gal. Dioscor. & aliorum veterum, quos legimus aliquando in dysenteria rhabarbaro vsos fuisse: siquidem iam diu explosa est illorum sententia, qui nesciunt rhabarbarum nostrum vulgare, cum aliis nominibus, tum potissimum a rhabarbaro veterum, vel magis rhapontico differre, quod illud non solum nullam ducendi aluum facultatem habeat, sed contra non leuem etiam adstringendi vim obtineat, adeo vt iure dixerint, expuentibus sanguinem, phthisicis, dysentericis, illud conferre. Ex quo non satis mirari possum, quomodo Trincauellius, vir alioquin doctissimus, scribat, illos medicos, qui omne genus vacuationis damnant in dysenteria, si per aluum fit, priorem fit, communem medicorum consensum destruere, siquidem omnes, tam antiqui, quam iuniores, ac particulatim Dioscor. Gal. Auic. & omnes Arabes rhabarbari vsum in dysenteria laudarunt, quo nihil absurdius, & a veritate alienius dici potest.

Rhabarb. antiquorum.

Trincauellius notatur.

Sed disputationem prosequor: aduersarii qui forte intelligunt, se nullis machinis posse nostras rationes destruere, aliter tentant euadere, ac suam sententiam tueri, itaque negant purgantia medicamenta maiorem ad intestina fluxionem excitare; ac per locum affectum vacuare, sed contendunt, illa ab vnis tantummodo intestinis ducere noxia excrementa, id quod peculiaria medicamenta ad hanc rem destinata, myrobalani, rhabarbarum, & similia, satis confirmant: quæ cum, vel suapte natura, vel arte, & commoda præparatione, non solum omni soluendi facultate sint destituta, sed etiam non leui adstringendi vi polleant, minime humores ex venis ad affectum locum deducere, sed illos tantum, qui intestina occupant, videntur posse mouere. Verum hæc leuia sunt, & nullius momenti: namque si fateantur se medicamenta in dysenteria non idcirco exhibere, vt noxios corporis humores ducant, sed magis contraria ratione, vt illorum fluxio cohibeatur, iam inter nos conuenit: quandoquidem certum est id fieri, dummodo fiat, opportuna cum ratione, atque ex veteri illius medicinæ disciplina. Atqui illorum inconstantia hic est animaduertenda: namque dum suas dysen-

dysenteriæ curandæ indicationes eliciunt, humores acres, tanquam totius mali principem causam deliberauit auferre, postea autem dum huius consilii plura agnoscunt pericula, ad huiusmodi vana, & sibi ipsis pugnantia diuerticula temere confugiunt. Ad summam ita habendum est, mea sententia, rhabarbarum, myrobalanos, thamarindos, & cætera omnia medicamenta, quomodocunque torrefiant, lauentur, præparentur, dummodo purgandi vtcunque vim habeant, atque ad laborantia intestina humores ducere possint, in dysenteria curanda plane esse importuna, forte etiam perniciosa: altera autem ex parte, si ita illa transmutentur, vt aluum nihil mouere, sed potius adstringere possint, illum vsum tempore opportuno posse permitti.

Vide Vallesiũ com. 4 epi text. 96.

Sed tandem aduersariorum rationem audiamus, quæ erat huiusmodi: si in quouis morbo causa imprimis est auferenda, quod certissimum est medicorum decretum, & nos facile concedimus, quomodo ægrotos dysenteria laborantes scient curare, nisi biliosi humores, exempli gratia, a quibus magna ex parte hic morbus solet originem ducere, primo quoque tempore educantur? Verum esto: quid tum? an propterea soluens medicamentum exhibendum est? Ego quidem non satis intelligo huiusmodi ratiocinationem: morborum causæ sane debent auferri, sed aptis, & accommodatis præsidiis, tempore congruo, & vno verbo, si illud opportune fieri potest: namque euenit sæpenumero, vt causa morbi vrgeat, sed tollere illam non liceat, propterea, quia, vel tempus sit ineptum, vel ægri vires sint imbecilles, vel desit locus ad vacuationem idoneus, vel propter aliud impedimentum: alioqui nullus fere morbus foret curatu difficilis. Ego vero libenter scire vellem, an præter vnum medicamentorum, nulla sit alia ratio, qua huiusmodi humores noxios liceat vacuare: neque enim id mihi verum, aut verisimile videtur.

Nam quemadmodum præterito tempore præclari omnes medici sine purgantibus medicamentis dysentericos feliciter sanauerunt, ita in præsentia, si illorum præceptis velimus acquiescere, atque eadem semita incedere, dubitandum non est, quin nos quoque nostros ægrotos pari felicitate curare possimus. Humores biliosi, vt in posito exemplo consistamus, ducendi quidem sunt, non tamen licet illos per aluum ducere, quoniam ita maiore impetu ad locum affectum ducerentur: alia igitur via progrediendum est, atque ea quidem, quam summorum virorum auctoritates demonstrat: illa vero maxime congruens fuerit, qua humores ad intestina fluentes, ad alias partes reuelluntur, aut deriuantur, sicuti, & administratio clysteriorum, prouocatio vomitus, sudoris, lotii, sicuti cæterorum omnium, præstantissima est sanguinis missio, de qua paulo post sermonem habebimus. Sed rursum aduersarii vrgent hunc locum, obiiciuntque naturæ motionem, & inclinationem, quæ enim ducere oportet ex Hippocrat. 1. aphor. 21. ea duci per conferentia loca debeat, quo maxime natura tendit. Atqui, illi memoria repetant, medicum esse naturæ æmulum, atque ministrum, quotiescunque illa probe, non male operatur, & Gal. audiant ita loquentem, diligenter medicum oportet naturæ motum, & inclinationem obseruare, quæ si ad loca commoda fiat, ei seruiendum est, & auxiliandum, si vero modo contrario ad incommoda, iam prohibere, simulque reuocare, & retrahere oportet. Sunt hæc omni luce clariora; itaque si, fluentibus humoribus ad intestina, ex quibus fit dysenteria, natura bene agit, tam licet medico, & datis medicamentis, & omni ratione illius inclinationem iuuare: sin vero illa male agit, vt certe male agit, atque in perniciem hominis, si Galeno credimus, illius conatum oportet reuellere: deriuare, & omnibus modis impedire.

Cæterum quæ deinceps afferuntur ex Gal. tantum abest, vt sint contra nos, vt potius sint a nobis, & nostram sententiam confirment: namque ille priore loco de simplic. med. facul. non aliud docet, quam methodum, & certum quendam ordinem agendorum, vt medici intelligant, quid primo, quid secundo agere conueniat: in quo ne vno quidem verbo purgantium medicamentorum mentionem facit. Etenim cum forte Gal. tempore, quod in præsentia quoque frequenter fieri solet, plerique solius symptomatis rationem habentes, sine vlla distinctione, & ratione soliti essent multa infundere, quæ possent dolorem mitigare, atque humorum acredinem remittere, qualia sunt, lac, ptisana, chondrum, oleum dulce, & alia huiusmodi, hanc perniciosam medendi methodum redarguit, quandoquidem nisi primum noxii humores, & qui morsum inferunt, educantur, vt omnia simul confundantur, putrescant, malumque fiat deterius, necessarium est.

Quem profecto medendi abusum, non solum hoc loco, sed etiam 12. metho. cap. 1. & alibi grauiter animaduertit: sed audiant aduersarii, quale, & quantum medicamentum, qualem, & quantam purgationem Gal. probet, qui scribit ad hunc modum: Itaque chondrum, lac, ptisanam, in huiusmodi affectibus, & edendo probemus, & per sedem infundimus: vbi tamen melle, aut quopiam eiusmodi, quod infestabat extraxerimus: quo tempore opportunus est, & adeps, & ceratum dulce, & oleum dulce, &c. Quanquam non desunt Sophistæ, qui contendunt, propterea Galenum in dysenteria medicamenta non exhibuisse, quod non nouerit rhabarbarum, aut myrobalanos: qui certe sunt potius ridendi, quam refellendi, quasi vero alia deesse potuerint medicamenta viro solertissimo, vel simplicia, vel composita, quæ hac in re eandem operam præstare potuissent.

Postremo quod aiunt de dolore colico, debili item fundamento nititur: namque propter easdem rationes, neque in dysenteria, neque in dolore colico, neque in quouis morbo intestinorum, licet purgantibus vti medicamentis, certumq; est, nullum medicamentum præter hieram, a Galeno fuisse exhibitum, ex quo humores tantummodo in ventriculo, & intestinis contenti leuiter purgantur, minime alii ad locum laborantem deducantur, vt propria tractatione diximus. Quanquam, & illud vere licet addere diuersam plane esse tractationem dysenteriæ, & colici affectus: namque in dysenteria perpetuo adest vlcus, sæpenumero febris, quandoque phlegmone, & alia multa vrgent sæua symptomata. in colico autem dolore nulla sunt vlcera, maiori ex parte, nulla febris, nulla inflammatio, nulla humorum fluxio adeo, vt si omnia velimus conferre medicamenta, minori cum periculo in dolore colico, quam in dysenteria videantur posse exhiberi. Sed hactenus de medicamentorum administratione.

Altera fuerat difficultas, an liceat in dysenteria venam secare: ac sane plerique omnes hoc tempore non modo hoc remedium non recipiunt, sed etiam illud abhorrent tanquam paradoxum, ab omni ratione, & clarorum medicorum auctoritate alienum: quos equidem puto in hanc sententiam potissimum venisse, propter Gal. testimonium 1 ad Glaucon. cap. 14. 4. de ratione victus, cap. 16. qui generaliter docet, fluente aluo, a sanguinis missione perpetuo fore abstinendum, quanquam ille non fluit pro quantitatis ratione, adeo, vt quicunque necessarium putantes maiorem vacuationem moliri, audent huiusmodi ægrotis sanguinem mittere, eos deducunt in grauissima pericula, sed illud quoque addunt nonnulli, ac maxime qui medicamentorum partes tuentur, dysentericis longe magis medicamentum, quam sectionem venæ conuenire, propterea quod, vt supra diximus, illi maiori ex parte cacochymia laborant, quam constat inter omnes, purgatione, minime sanguinis missione auferendam esse. In hac insigni controuersia multa forent altius repetenda de scopis mittendi sanguinem, sed cum mihi firmiter propositum sit, hanc vtilissimam disputationem,

An vena secanda.

vel

vel priuatim vobis explicare, vel forte etiam primo quoque tempore edere ac diuulgare, mihi libet in præsentia hanc rem agere quam breuissime: itaque illud vobis sufficiat, in dysenteria, mea quidem sententia, sectionem venæ remedium vsque adeo opportunum ac necessarium esse, dummodo conueniant principes scopi, vt sine eo, vel nulla ratione, vel non sine multo labore, & tempore ægri possint sanari. Namque si diligenter considerentur illa omnia, quæ in hoc morbo solent, vel semper vel sæpe contingere, iecoris calidior intemperies, humorum plenitudo, vlcera, dolores, inflammationes, fluxiones intestinorum, febres, & alia id genus, isthæc omnia, & separatim, & coniunctim venæ sectionem videntur desiderare, tanquam quæ possint, & plenitudinem tollere, & iecur refrigerare, & fluxionem reuellere, & vno verbo, cuncta perficere, quæ ad curandos dysentericos sunt opportuna, & necessaria.

Veruntamen cum in qualibet missione sanguinis peculiaris ratio virium perpetuo habenda sit, quas decet validas esse, non solum in præsentia, sed etiam in posterum vos moneo, vt in hoc administrando remedio caute, & prudenter agatis. Itaque si forte eueniat, vt laborantes dysenteria cogantur frequenter aluum deiicere, habeantque alia symptomata, ex quibus periculum immineat, ne vires prosternantur, satis fuerit ab huiusmodi remedio abstinuisse; quod ego quoq; perpetuo facere soleo, si quando autem expedit sanguinē mittere præclare monent Aetius, & Alex. illum nec multum, neque confertim, & semel, sed parum, per interualla, ac sæpius mittendum esse: quod quidem videtur opportune fieri, non ea solum ratione, quod ita vires minus dissoluantur, sed etiam propterea, quia partita hunc in modum atque iterata sanguinis missione reuulsio, quæ imprimis expetenda est, longe efficacior redditur, vt Gal. est auctor de sang. missione, c. 2. siquidem natura toties irritata, maiori cum impetu ac facilitate assuescit materiam ad laborantes partes confluentem, in contrarios locos depellere, & quasi per alios riuos transferre.

Concludendo igitur, etsi non ignoro esse quamplurimos, qui sectionem venæ in dysenteria detestantur, eosque medicos qui huic remedio fauent, variis calumniis petere solent, tamen si morbus fuerit magnus, si vires fuerint robustæ, si ætas floreat, omnibus dysenteria laborantibus vsque ad hanc diem non sum veritus, neque in posterum verebor, animose sanguinem mittere. In quam sententiam eo libentius venio, quod altera ex parte scio non defuisse olim, neque deesse in præsentia medicos nobiliss. qui nobiscum senserint ac sentiant, ex quibus honoris gratia mihi libet commemorare vnum Altumarum, qui tam erudite ac diffuse huius decreti veritatem tuetur Alex. lib. 8. cap. 67. Aetii lib. 9. cap. 45. atque aliorum veterum testimoniis, validis rationibus atque experientia, vt præterea hac in re nihil videatur posse desiderari.

Porro ad eas rationes quas nobis obiiciunt aduersarii, ex his quæ hactenus diximus, facile est respondere: namque primo Gal. fluente aluo vna habita virium ratione, 4. de ratione victus, cap. 116. Sanguinis missionem prohibet, siquidem, vt ille seipsum interpretatur, si post detractionem fluor perseuerat, virtutem solet prosternere, nos autem fatemur sine constantia virium nullo modo sanguinem mittendum esse. Deinde eiusmodi Gal. præceptum forte dysenteriam non complectitur, etenim tametsi nos cum cæteris hunc morbum enumeramus inter fluxus alui, id sane clarioris doctrinæ gratia factum est, cum reuera dysenteria fluxus alui non debeat appellari, quod illius definitio satis confirmat, quippe si quæratur, quid est dysenteria? respondebunt omnes, esse vlcus intestinorum, minime profluuium alui.

Nec postremo quantumuis in dysenteria nulla adsit humorum plenitudo, sed potius vrgeat cacochymia, a mittendo sanguine abstinendum est, cum plurimæ sint rationes, atque exempla illustrium medicorum, quæ persuadent humorum vitium missione sanguinis minui, & corrigi posse, de quibus permittente commodiori tempore tractabitur.

Summa. Colligendo igitur quæcunque hactenus disputauimus, ita mea sententia habendum est: in curatione dysenteriæ nunquam, & nusquam exhibenda esse medicamenta, quæ quomodocunque possint aluum ducere; & noua excrementa ad intestina trahere: contra vero secandam esse venam, dummodo non desint principes scopi istius præsidii, ac potissimum vires adeo sint robustæ, vt videantur posse hoc remedium perferre.

Indicationes. Post hæc omnia aliæ succedunt indicationes, nempe reuellendi aut deriuandi ad alias partes humores, qui fluunt ad intestina, temperandi malas eorum qualitates, leniendi impetum doloris, muniendi intestina, tollendi intemperiem partium laborantium, ac contentientium, ac demum consolidandi ipsa vlcera, quæ totam curationem perficiunt.

Porro autem remedia, quę hisce indicationibus possint satisfacere, varia sunt ac multiplicia, de quibus accurate sed breuiter, quantum fieri poterit, intendimus pertractare.

Gal. sicuti cætera omnia, ita hanc partem præclare mihi videtur tradidisse, & hanc totam rem certis quibusdam capitibus comprehendisse, ad quæ singula præcepta, & præsidia commode possint referri, qui scribit ad hunc modum, 6. epid. sect. 6. comm. 5. Mordacibus succis in intestinis contentis, cum prius eluentia immiserimus, inter quæ mulsa est, & ptisanæ cremor, & excreti succi fuerint, deinde morsus mitigantia, & quæcunque inhærentia, & intestinorum tunicas operientia, a superioribus partibus mordaces humores arcent in sedem, damus cibaria, præterea ipsis bonum succum creantia, & quæ difficulter corrumpuntur exhibemus: at in superiori ventre, & mox in illius ore contentis humoribus, imprimis eos vomere iubemus, quod si ægri ad vomitum non sint parati, simplex oleum, aut cum aqua temperatum, aut aliquod simile sorbendum præbemus, cuius ope citato vomitu aliquod adstringens odoratumque superimponimus: escas autem exhibemus boni succi, ægre dissolubiles, & nonnulla adstringendi vi præditas.

Hactenus Gal. quæ etsi obiter, neque ex proprio instituto, tamen opportune grauiterque, & deriuationē, & reuulsionem, & alterationem, & cætera omnia, videtur complecti, quæ vniuersam atque integram dysenteriæ curandæ rationem continent. Ego vero ad vestram vtilitatem, cum res sit magni momenti, sigillatim de vnoquoq; seorsim capite statui pertractare, *Victus ratio.* a victus ratione ducto exordio. Quod igitur ptinet ad qualitatem cibi, & potus, Gal. ita statuit, hæc fore commoda, si bonum succum generent, si difficulter corrumpantur, si quadam adstringendi vi polleant, & iure quidem, ita enim probe genitis succis, & qui difficulter acrem, aut aliam prauam qualitatem possint suscipere, corroboratis demum partibus cum superioribus, ne transmittant, tum inferioribus, ne recipiant excrementa, magnam partem ad totam curationem possunt conferre. Talia sunt ptisana, alica, oryza, panis ex aqua, vel leui iure gallinaceo decoctus, ex oleribus lactuca, cichorium, endiuia, portulaca, præsertim vbi succi biliosi redundauerint, quod plerunque euenit; ex carnibus paratæ auiculæ, pulli gallinacei, perdices, pisces saxatiles, oua recentia, & alia huiusmodi, de quibus non est vt longiorem catologum faciamus. Pro potu conueniunt ius pulli, in quo decocta sint endiuia siue acetosa, aqua in qua ferrum candens sæpius extinctum fuerit, vel aqua simpliciter decocta, cui parum syrupi rosacei, vel myrtini permisceatur. Altera autem

tem ex parte sunt præmittenda, quæ prauum generant succum, quæ difficile concoquuntur, & quæ generaliter humores acriores possunt reddere, quæ satis manifesta sunt. Pariter a vino abstinendum est, potissimum si dysenteriæ febris coniungatur: quod si aliqua ratione expedit illud exhibere, vt pauciferum sit, & austeritatis particeps, oportet: speciatim vero ab illis aquis abstinendum est, quæ per plumbeos canales feruntur, quæ vt Gal. ex auctor. 7. de med. sec. loc. cap. 2. sunt ita perniciosæ, vt quicunque huiusmodi aquas bibunt, plane dysenterici euadere soleant: id quod serio animaduertant velim, qui, & in dysenteria, & in plerisque omnibus morbis, familiariter vtuntur aquis, quas vulgo omnes per vasa plumbea distillare consueuerunt: quarum quidem aquarum vsum, non solum hac ratione, sed aliis quoq; quas nominauimus, censeo, aut prorsus abiiciendum, aut saltem moderandum esse, quod alio loco conabimur confirmare.

Cæterum quæ hactenus de victus ratione diximus, non ita a nobis sunt recipienda, quasi omnibus dysenteria laborantibus satisfacere possint, cum manifestum sit varias differentias, variam quoque victus rationem desiderare, exempli gratia, si disenteriæ febris coniungatur, alimenta quæcunque adstringendi vi sunt prædita, aut penitus prætermittenda, aut certe caute, & prudenter sunt administranda: quod, & de cæteris differentiis statuere licet.

Quatenus vero pertinet ad qualitatem, si Galeno credimus, dysentericis tenuissima victus ratio conuenit, quod non solum intestina laborent, sed maiori ex parte vna ventriculus quoque, & epar male afficiantur, quasi principes partes pleniore victus grauare non oporteat, adeo vt Auicenna 3. can. Fen. 16. tract. 2. cap. 7. huiusmodi ægrotis non dubitauerit inediam duorum dierum præscibere. Namque tametsi Gal. illos vere dysentericos appellat 9 de med. secundum locos, cap. 5. in quibus neque epar affectum est, neque alia aliqua adest affectio præter vlcus intestinorum: tamen hanc sententiam nos interpretamur ac recipimus, quatenus hæc dysenteria, in qua præcipue intestina laborant, ab aliis distinguatur, quæ speciatim fiunt vitio iecoris, ac propterea dysenteriæ hepaticæ appellantur: neque enim putandum est Galenum simpliciter asseruisse, in propria dysenteria, de qua agimus, neque iecur, neque alias corporis partes, præter intestina laborare, quandoquidem non solum difficile, sed etiam nullo modo videtur fieri posse, vt quis vera dysenteria laboret, nec simul pars aliqua superior, vel inferior, præcipue vero iecur quomodocunq; male habeat, cum maiori ex parte, quod superius diximus, hic morbus soleat ab humoribus biliosis ortum ducere, quorum præcipua in generatione ad ipsum iecur pertinere certum est.

Post victus rationem sequitur vt agamus de medicamentis, quæ possint humores temperare, præparare, coquere, membrorum intemperiem auferre, dolores lenire, & quæ tandem ad omnes dysenteriæ curandæ indicationes sint accommodata. hæc mihi videntur commode in tria capita posse distingui. 1. quæ ore assumuntur, 2. quæ extra administrantur. 3. quæ per sedem infunduntur, de quibus sigillatim agendum est.

Ore assumuntur syrupi, decocta, succi, & alia huiusmodi, sed antequam de his agimus, id memoria est repetendum, quod superius docuimus ex Galeno; tametsi verum est, laborantia intestina crassiora iis remediis, quæ per sedem iniiciuntur, tenuia contra epatis medicamentis magis iuuari, non propterea negandum esse, quin vtrobique medicamenta ore sumpta sint opportuna, cum certe possunt humorum acrimoniam temperare, membrorum intemperiem remittere, & causæ vlceris vbicunque illud fuerit, prospicere, itaque singula persequamur.

Vulgaris est vsus syruporum de cichorio, de endiuia, de sonchio, de rosis, de portulaca, & similia, sed cum syrupi hoc tempore conficiantur, duplici ratione, omnes quidem cum saccharo, vel melle, sed alii cum aceto, alii sine aceto, ex quibus qui præparantur cum aceto, ad oxymel antiquorum, qui sine aceto conficiuntur, ad melitum possunt referri, forte satius fuerit in dysenteria ab vtrisque abstinuisse, quandoquidem omnia mellita, saccharata, ac dulciora, si insigne adest caliditas in iecore, vel aliis partibus, facile conuertuntur in bilem: acetum vero, & quæ acetum recipiunt, in ruosis partibus atque intestinis noxium est, vt docent Hippocrat. & Gal. *Syrupi suspecti in dysenteria.*

Quare loco syruporum equidem magis soleo probare simplicia decocta cichorii, sonchi, endiuię, hepaticę, in quibus si velitis maiorem adstrictionem, licet addere portulacam, plantaginem, semina acetosę, & similia. Alii familiariter vtuntur conseruis ex iisdem simpl. medicamenta confectis, cichorio, rosis, capill. Veneris, borragine: sed cum hęc quoque recipiant saccharum, propter eandem rationem, quam diximus de syrupis, melius fuerit ab illis etiam abstinere.

Equidem frequenter soleo vti succis quibusdam densatis ad solem, cichorii, endiuię, sonchi, agrimonię, & similibus, quod medicamentum est admodum efficax, & hac in re habet insignem pręrogatiuam. *Auctoris remedium.* Huiusmodi succis commode permiscetur portiuncula seminū odoratorū, spec. diarhod. triumsandalorum, vel alterius simplicis, aut compositi medicamenti, qui veluti viam pręparant, ac medicamentum deducunt ad partes penitiores. Sit exemplum:

℞ *Succi cichorii densati.* ℥ ß.
Sp. diarhodon. ℈ j. *M. fiant boli, qui commode exhibeantur mane vel soli, vel simul cum decocto aut alio accommodato medicamento.*

Suo tempore cum opus fuerit maiori adstrictione, licet vti corallio, margaritis, ebore, cornu cerui vsto, bolo Armena, terra lemnia, & aliis propemodum infinitis siccantibus, & adstringentibus medicamentis: ex quibus omnibus pulueres, electuaria, trochisci, & alię medicamentorum formę componi possunt.

Hoc autem loco neque pręrermittenda sunt medicamenta, quę peculiarem ducendi lotium vim habent, *Diuretica.* quę ad alteram indicationem, nempe humorum deriuationem, sunt accommodata.

Quemadmodum enim gratia reuellendi, vtimur frictionibus, & ligaturis partium superiorum; itemque quęrimus elicere sudores, prouocare vomitum, dummodo ęger facile euomat, nec ventriculum valde imbecillum habeat; ita ex pręcepto Galeni humores noxios per vicina vasa ad ducendum lotium destinata, expedit irritare: sed tamen hac in re caute, & non sine multa consideratione agendum est: cum enim constet huiusmodi medicamenta esse calidiora, & sicciora, hinc duo non leuia pericula dysentericis videntur imminere: alterum, quod notauit Celsus lib. 4. cap. 15. Etenim si hęc diuretica medicamenta lotium prouocant, in aliam partem humorem auertendo prosunt: at vero si aliter eueniat, noxam augent: quare illo auctore, nisi in quibus prompte id facere consueuerunt, non sunt adhibenda. Alterum est periculum, ne vasa illa angustiora ad illa adductis acrioribus succis corrodantur, & vlcerentur. Quamobrem vt vtrique periculo prospiciamus, id primum animaduertendum est, vt non statim principio morbi, sed solum post aliquot dies, quando non amplius tanta adest humorum copia, hanc deriuationem quęramus: deinde vt iis medicamentis vtamur, quę non vere, & proprie solent lotium prouocare, quę certum est insigni caliditate, & siccitate constare, sed magis illis quę moderatis huiusmodi qualitatibus aut leuiore etiam frigiditate, & humidi-

miditate prædita creduntur hoc munus posse pręstare, qualia sunt petrosel. vulgare, capill. Vener. hordeum, semina, melonis, & similia.

Verum vt hanc partem terminemus, inter cætera medicamenta quæ ore assumuntur, duo videntur esse præstantissima, alterum est potus aquæ thermalis frigidioris, qualis apud nos est Villensis, Calderiana, B. Virginis: alterum, potus lactis antea cocti, & ad hunc vsum accommodati: quæ quidem remedia multis nominibus solent quam maxime probari. Ac sane quatenus pertinet ad aquas medicatas, nos frequenter vidimus, ac vere testari possumus, illas præclaram sæpe operam contulisse, adeo vt multi dysenteria laborantes, nedum constante ætate, sed etiam pueruli ac senes decrepiti, qui innumera alia præsidia frustra experti fuerant, re pene iam desperata hoc auxilio mirabiliter omni ex parte superstites manserint.

De aquis thermalibus.

Cautela.

Sed tamen sciendum est, huiusmodi præsidium non omni ex parte sanctum esse, & omni periculo vacare, adeo vt non sine iudicio, & indiscriminatim, quod multi faciunt, liceat illas aquas exhibere: quantum enim ratione, & longiore experientia potui hactenus intelligere, si quis velit tuto hoc remedium administrare, is debet sedulo animaduertere, primum an simul cum dysenteria febris adsit, vel absit: deinde an æger multis noxiis humoribus scateat adhuc, an vero illi maiori saltem ex parte fuerint expurgati: Etenim si febris adsit non leue periculum imminet, ne haustis huiusmodi aquis, augeantur obstructiones, ex quo illa deinceps maior, & curatu difficilior reddatur: pariter si succi, & illi quidem acriores fuerint adhuc multi, neque solum abundent in intestinis, sed etiam in toto corpore, sæpe factum est, vt illi articulos petentes arthritidem efficiant, vel ad alias corporis partes conuersi, alia grauissima pericula afferant: aliquando etiam vidimus istos humores vi aquarum aliquamdiu firmatos, & retentos, deinceps redditos fuisse acriores, ac maiori cum impetu ad intestina corruisse, & difficiliorem dysenteriam effecisse.

Quātitas aquarum thermalium.

Altera autem ex parte, si febris abest, nec non si non ita multa supersunt excrementa, nos eas aquas sæpenumero exhibeamus, vt diai, & vidimus ab aliis medicis salutariter, & feliciter exhibitas fuisse. Propinantur autem vel integra mensura; circiter ad decem heminas, vt communiter solent exhiberi: vel si illud non liceat, parcius, nempe ad duas, tres quatuor heminas; ac summo mane, minime tota die, & omni tempore, vt nonnulli temere facere consueuerunt. Atque hinc fortasse, vel magis naturæ instinctu, didicerunt rustici, & plebeii homines hunc ipsum morbum curare, qui biduum triduumve, & quandoque plures dies solent bibere tria magna pocula aquæ fontanæ frigidissimę, ex qua non solum hebetioribus, sed etiam crassioribus redditis, & vtcunque firmatis tenuioribus, & acrioribus succis, ex quibus fit dysenteria, multos sæpenumero contingit sanari.

De lactis vsu.

In dysenteria vsus lactis, partim ut alimentum, partim, vt medicamentum, apud omnes fere medicos iamdiu celebris ac familiaris esse videtur: etenim cum lac possit humorum acrimoniam remittere, excrementa abluere, intestina munire, vlcus detergere, ac varia præparatione quadam acquisita siccandi, & adstringendi facultate, illa etiam sanare, vt illud hac in re pręsidium sit præstantissimum necesse est.

Cuius quidem remedii præstantia confirmatur Galeni auctoritate, 10. de simp. med. facul. 3. de aliment. cap. 15. qui aliquando scriptum reliquit, lac non solum dysenteriæ, sed etiam in vniuersum omnium ventris acrium fluxionum optimum esse remedium: quod sane euadit præstantius atque efficacius, si lac præterea aliquam siccandi facultatem acquirat, quod facile fieri docet Gal. si illud antea decoquatur.

Itaque si lapides igniti, vel ferrum, aut chalybs in eo frequenter iniiciantur, & extinguantur, quousque omne illius serum consumatur, siquidem lac hac ratione præparatum, tantum abest vt possit aluum mouere, vt potius contra illum firmare, & cohibere soleat. Cum autem lac sic præparatum facile in ventriculo in caseum cogatur, ob id Gal. loco citato de aliment. iubet mel, & sal illi permiscere.

Primum igitur loco alimenti multi laudant vsum lactis, ex quo conficiuntur fercula cum oriza, alica, ouis, & aliis id genus: Sic Paulus probat pultem ex lacte, & ouis, quam puto, vel eandem, vel similem esse illi vulgari edulio, quod nos Torta appellamus: nonnulli qui maiorem siccitatem, & adstrictionem quærunt, ex eodem lacte millio, panico, vel alio socciori alimento fercula præparant. Deinde loco medicamenti, plurimi lacte vti consueuerunt, illud mane exhibentes ad heminam circiter: immo vero illud quoque, præsertim pueris frequenter per sedem infundunt, vt paulo post de clysteribus acturi, docebimus; adeo, vt omni ex parte, siue alimentum, siue medicamentum velis, nihil fere ipso lacte opportunius, & ad curandam dysenteriam magis accommodatum, liceat inuenire. Præ cæteris autem, si quis vestrum id cupit intelligere, hac in re caprinum lac, deinde ouillum, & si hæc haberi nequeunt, vaccinum est eligendum, de quorum tempore, & viribus satis docent libri medicorum.

Cæterum neque hoc remedium, vt diximus de aquis medicatis, sine diligenti animaduersione licet administrare, itaque inter cæterea illa mihi videntur esse memoria repetenda, quæ peculiari ac notabili sententia Hippocrat. 5. aphor. 64. sæpius vero Gal. de hac re nobis tradiderunt, lac dari, inquit Hippocr. caput dolentibus, & febricitantibus malum est, & quibus hypochondria suspensa murmurant, & sitibundis, nocet etiam quibus in acutis febribus biliosæ sunt deiectiones, & quibus sanguinis multi deiectio facta est: prodest autem tabidis, qui non admodum febricitant, & in febribus diuturnis, debilibus si nullum prædictorum signorum affuerit, & præter rationem extenuatis. Ex hisce facile vnusquisque potest intelligere, quędam esse symptomata, quasdam itidem corporis constitutiones, quæ lactis exhibitionem prohibent, quorum omnium consideratio est vsque adeo vtilis, & necessaria, vt Hippocr. non grauatus fuerit post illos affectus, quibus docet vsum lactis conuenire, eandem fere superiorem sententiam repetere, quod prorsus ab aphoristica doctrina vel ipsi Galeno alienum videtur, inquiens, si nullum prędictorum signorum affuerit; quasi vero non sine magno periculo ipsum lac possit aliquo tempore exhiberi, si vna vel altera, aut simul omnes positæ conditiones forte deficiant.

At vero cum non pertineat ad nostrum institutum singula capita persequi, quę Gal alioqui propria interpretatione accurate persecutus est, satis fuerit illa tantummodo examinare, quæ dysenteriæ, vel omni tempore, vel certe plerunque coniungi consueuerunt: illa autem potissimum sunt tum febris, tum biliosæ deiectiones: quippe non solum si vtrumque copuletur, vt Hippocr. fere videtur sentire, sed etiam si separatim adsit alterutrum, vel febris, vel biliosæ deiectiones. Dysentericis vsus lactis maxime noxius censendus est & mihi videtur, inquit Gal. in com. sermo in hunc modum melius se habere: Malum autem lac, quibus biliosę deiectiones, & quibus febres sunt acutæ: neque enim vtrisque simul iunctis solum noxium est lac, sed seorsum etiam in alterutro: cuius sane rei causa cum satis a Galeno fuerit exposita, non est hic temere a nobis repetenda.

Igitur quicunque in dysenteria tuto, & probe voluerit lac exhibere, is diligenter primum debet examinare cum singula symptomata, quæ Hipp. & Gal. abstractoribus illius potum non permittunt, tum speciatim, an febris adsit nec ne? pariter an biliosę fuerint deiectio-

ctiones: namque si alterutrum affuerit, vel multo magis vtrunque, ab illius vsu non modo per os, sed forte etiam per sedem abstinendum est: a quo quidem lactis vsu vsque adeo legimus Celsum abhorruisse, ac potissimum si bilis redundauerit, vt ille afferens aphorismum Hippocratis modo propositum, lib. 3. cap. 23. vice illius particulæ (si deiectiones fuerint biliosæ) scriptum reliquerit (si vrina est biliosa) & vice alterius (malum est) dixerit (pro veneno est.) Equidem scio multos hanc rem ita definire: coctum lac, & præparatum, minime crudum, tuto posse exhiberi, tametsi febris adsit, & biliosæ sunt deiectiones, quasi illud huiusmodi præparatione omnem noxam perdat, & omnis prorsus periculi fiat immune, at vero quamuis negandum non sit, lac decoctum, vel illi etiam permista aqua, vt nonnulli medicorum tempore Gal. 3. de aliment. cap. 15. facere consueuerunt, vel extinctis in eo ferro aut lapidibus ignitis, omnem fere malitiam deponere, veruntamen ego sum in ea sententia, vt credam præsente febre ac magna redundantis bilis copia, ab illius vsu fore abstinendum, ~~siquidem quantumuis illud vsu fore abstinendum~~, siquidem quantumuis illud coquas, & præpares, docet Galenus, & confirmat experientia, id generaliter ab omnibus causis calidioribus facile corrumpi, & in nidorum conuerti; sed forte de hac re nimis multa.

Postremo quod pertinet ad hanc partem quæ medicamenta ore sumpta complectitur, alia multa ac propemodum infinita possent proferri, quæ tum qualitatibus manifestis, tum proprietatibus occultis creduntur ad dysenteria curandam esse accommodata, sed nimis longum foret omnia persequi: itaque his contentus ero, & huic rei finem imponam, vbi opposuero quoddam medicamentum ex stercore canino, quorundam præceptorum Galeni testimonio celeratum, cuius vim ac præstantiam ex eo licet connicere, quod veteres illi medici clam illo vterentur, idque vellent optimos tantum discipulos docere: adde quod Galenus fateatur, sed illud tanquam mirabile medicamentum sæpenumero expertum fuisse, quod nos quoque vere testari possumus, qui illud parandum curauimus, ac non semel illius periculum fecimus: sed præstat Galeni seriem proferre, quæ est huiusmodi 10. de simp. med. facult.

Sane ego memini mirandum in modum me canini stercoris facultatem expertum fuisse, quo vti assidue consueuit quidam præceptorum nostrorum, sola ossa cani edenda exhibens biduum, ex quibus durum, candidum, ac minime fœtens stercus colligebatur, quod tum ille desiccabat, vt ad cinerem facile redigi posse, illo autem vtebatur tum ad alia, tum ad dysenteriam, lacti illud immiscens, in quo ferrum antea, aut lapides igniti extincti: atque ille medicus huiusmodi medicamentum clam inticebat, & id solum generosissimos quosque discipulos docebat. Hactenus Gal si quis plura cupit, Paulus, Aetius, Alex. & omnes, quamplurima possunt suppeditare.

De his hactenus quæ per os assumuntur, iam de iis agendum est, quæ extra administrantur: hæc varia sunt, & multiplicia, inunctiones, linimenta, cataplasmata, fomenta, apithemata, & alia huiusmodi, quæ diuersa ratione ad diuersas partes corporis apponi consueuerunt.

Si dolor vehementer vrgeat, vniuersæ immo ventri illa imponuntur medicamenta, quæ proprie Græcis anodyna dicuntur, quasi dolorem lenientia, quæ modera quadam constant calditate, ac fere omnia adstringendi facultate sunt destituta, de quibus alias diximus diffuse. Talia sunt ol. rosaceum completum, omphacinum, chamomel. aneth. adeps hircinus, gallinaceus, & similia, ex quibus plane medicamenta confici possunt. Sit exemplum:

℞. *Olei rosacei completi.* ℥. ij.

Chamomelini.

Adipis hircini ana. ℥. j. *Misc.*

Commune admodum ac fere vulgare, sed certe vtile medicamentum est omentum castrati ex ol. rosaceo, & chamomel. frixum in sartagine, & ad totum inferiorem ventrem accommodatum: nos familiariter vtimur lanis oleo rosaceo, vel consimili madefactis, quæ præclaram operam præstant.

Si dysenteria fuerit admodum biliosa, & acris, nonnulli ventrem commode linire consueuerunt ol. rosaro omphac. violaceo; melino, vnguento rosat. Mesuæ, & aliis id genus frigidioribus medicamentis. Sed præter mitigationem doloris sæpenumero etiam adstrictionem aliquam, & corroborationem quærimus, quare hoc modo posita medicamenta, aut prætermittuntur, aut saltem moderantur, & illis adstringentia quædam permiscemus, ol. de absinthio, mastichinum, melinum, succum plantaginis portulacæ, polygoni, corallia, balaustia, cortices granatorum, acaciam, hypocistidem, &c.

Ex compositis emplastrum de crusta panis descriptum a Montagnana: sed inter omnia celebre est emplastrum quod tum Alex. tum Mesues diaphœnicum appellant, quæ ad totum inferiorem ventrem accommodantur. Quanquam non desunt, qui contendunt isthæc omnia frustra administrari, cum enim primum se nobis offerant musculi abdominis, deinde peritonæum, tum omentum, ac demum intestina, asseuerant aut difficulter aut nullo modo fieri posse, vt aliqua vis medicamentorum possit tot naturę impedimenta superare, & vsque ad intestina pertingere. Quibus licet nobis experientiam opponere, quę sępenumero demonstrat huiusmodi externa medicamenta ad penitiores etiam partes vtcunque deferri, siquidem frequenter vidimus intestina insigniter dolentia, ac fere laxata illorum vsu lenita ac roborata fuisse, quemadmodum pariter constat, plurima non modo ore assumpta, sed etiam extra posita aluum ducere, de qua singulari naturę prouidentia, quę frequenter sibi parat vias difficiles, & nobis incognitas pro salute hominis, tractantes de hydrope diffuse diximus.

Si iecur nimio calore ęstuet, plurima sunt quę illius vim remittere possunt: epithemata ex succis, vel aquis cichorii, endiuiæ, rosarum, spec. diarrhodon, triumsandalorum, vnguentum rosaceum Mes. cerat. rosac. a Gal. descriptum, quod vulgo infrigidans Galeni appellant.

Pariter si ventriculus fuerit frigidior, quod vtrumque frequenter euenit, nec plurima desunt ad illum calefaciendum & corroborandum accommodata, linimenta, emplastra, fomenta, ex mentha, absinthio, betonica, rosis seminibus odoratis, & aliis propemodum infinitis, de quibus in propria tractatione de morbis iecoris & ventriculi satis diximus.

Tertio, & postremo loco restant, quæ per sedem iniiciuntur, ea uero potissimum sunt clysteria, quorum pręcipuus est usus in curatione dysenteriæ, ac potissimum si intestina crassa laborant, sicuti diximus. Hæc autem uaria conficiuntur ratione, vt variæ sunt indicationes, quæ varia præsidia uideatur persuadere: namque si humores, vel biliosi, vel alterius generis, negocium faciunt, si dolores maxime vigeant, adeo, vt velimus eos mitigare, simulque illorum acrimoniam, & malitiam retundere, atque adeo intestina munire, atque ab omni iniuria tueri, quæ fere sunt communes ac pręcipuę curandi huiusmodi morbi indicationes, potissimum principio opportuna sunt ac familiaria clysteria, quę sint frigida, leuta, & quę habeant vim emplasticam, qualia sunt album oui, immo vero ouum vniuersum, succum ptisanę, orizę, alicę, iura pinguia, in quibus speciatim cocta fuerint capita, pedes, intestina, cum aliorum animalium, tum pręcipue castrati, quale est ius coctorum intestinorum, quod coqui publice vendunt, olea nonnulla, ac

præ cæteris rosaceum, quin etiam Gal. 12 metho. cap. 1. ceratum quoque ipsum rosac. quandoque infundere consueuit, adipes fere omnes, suis, gallinæ, anatis, anseris, capræ, hirci, lac dummodo leges superius positæ illius vsum permittant, gummi Arab. tragacanthum, amylum, & alia id genus, quorum ingens est copia.

Quod si demum dolores ita sequiant, vt iam somnum, & omnem quidem auferant, vbique periculum imminet ne vires deiiciantur, vna cum Galeno, & omnibus claris medicis verendum non est, vti clysteribus, & medicamentis stupefacientibus, in quorum sane vsu iure arguendi sunt plerique omnes medici nostrorum temporum, qui neque in dysenteria, neque aliis morbis, aut nunquam, aut rarissime audent illis vti: quasi vero Galeno ac veteribus medicis non fuerint familiarissima ac probatissima, adeo vt fere omnia medicamenta dysenterica, non solum per sedem infundenda, sed etiam per os assumenda, ab ipso Gal. 9. de med. secund. loco diffuse tradita, vel ab aliis accepta, huiusmodi stupefacientibus medicamentis non sint destituta: etenim quanquam vsus illorum aliqua ex parte videtur noxius, veruntamen si vehementissimi dolores, insignes vigiliæ, & alia symptomata vrgeant, ex quibus maxima ægris immineant pericula, talia medicamenta nullo modo sunt prętermittenda, cum spes sit illatam noxam postea facile corrigi & emendari posse, quandoquidem satius est stupefacientibus medicamentis affectum quomodocunque deteriorem reddi, quam ægrum propter acerbitatem doloris, aut aliam causam periclitari: quæ quidem stupefacientia medicamenta in dysenteria eo magis videntur conuenire, si humores sint calidiores, tenuiores, acriores, vt fere perpetuo euenit, siquidem, vt alias docuimus ex Gal. hoc tempore salutaria sunt, non solum quatenus dolorem leniunt, sed etiam quatenus succorum calorem refrigerant, tenuitatem cogunt, acrimoniam retundunt: sicuti contra si humores frigidi, crassi, & glutinosi fuerint, huiusmodi medicamenta censenda sunt importuna, quod etsi dolorem possunt lenire, certe causam doloris reddunt deteriorem. Alias vero satis diximus, qualia sint isthæc medicamenta, qualis debeat esse eorum mensura, & modus administrationis, vt de iis in præsentia non sit longius agendum.

Cæterum illud hoc loco est memoria repetendum, quod superius quoque indicauimus, nempe hanc dysenteriæ curandæ rationem, quæ eiusmodi lenientibus, & anodynis præsidiis fere perficitur, vnius symptomatis, minime causæ, & morbi rationem habere, siquidem multum abest vt ipsa vlcera hoc modo sanentur, maxime si putredinosum aliquid conceperint. Itaque sicuti vrgente dolore huiusmodi ratio medendi, quam deliciosam licet appellare, opportuna est, aliquando etiam necessaria, ne idem nobis eueniat quod scribit Gal. nonnullis euenisse, qui dum animosi videri cupiebant, fortique animo, nitebantur dolorem perferre, spreto omni remedio quod eum lenire posset, viriliter breui tempore perierunt, ita altera ex parte si dolores minus vrgeant, minoraque pericula afferant, fere neglecto symptomate, quod alioqui nullam curandi rationem indicat, accommodatis medicamentis decet morbum ipsum curare: namque vt scribit Gal. quicunque ægrum fortiter, & tuto doloribus resistentem, validis remediis vnica die sanare potest, neglecta hac rationabili curatione, vni tantum dolori, & symptomati in illius gratiam intentus est, is adulatoris, imo naturę hostis notam vix potest effugere: sed reliqua prosequamur.

Positis clysteribus qui dolores leniendi, humores temperandi, atque intestina muniendi vim habent, quæ fere ad causam vlceris magis videntur pertinere, iam restat vt de iis agamus, quæ ipsum morbum respiciunt, & ad curanda vlcera sunt accommodata. Hæc porro similiter varia sunt ac multiplicia, vt varia multiplexque est natura, & conditio vlceris intestinorum, namque si illud neque magnum, neque sordidum fuerit, vno aut altero imposito clystere, quod succi acrimoniam obtundere, moderate refrigerare, & siccare possit, natura breui, & facile solet omnia perficere & sanitatem afferre: si autem vlcus altiores iecit radices, & profundiores partes occupauerit, iam valentioribus medicamentis opus est: sed hic quoque distinctio, & iudicium adhibendum est, vt intelligamus, quale nam imprimis vlcus fuerit, quo loco, ne singulas illius differentias persequamur, quod foret operis longissimi, illa duntaxat mihi liceat in medium proferre, quæ ad præsens nostrum institutum sunt accommodata.

Itaque vlcera intestinorum si fuerint simplicia, certum est illa indigere siccantibus medicamentis, siquidē constat apud Gal. & omnes medicos, vlceris, qua vlcus est, sanationem in moderata siccitate consistere, ad quod perficiendum maxime sunt potissimum apta illa medicamenta, quæ præter siccitatem natura sunt alicuius adstrictionis experta, qualia sunt plantago, polygonum, portulaca, germina rubi, rosa, acacia, hypocistis, bolus Armena, terra lemnia, & alia quamplurima, ex quibus clysteria magis vel minus adstringentia, & siccantia possunt parare, vt vlcera videbuntur postulare. At vero si vlcera fuerint sordidiora, adeo vt illorum sordes curationem impediant, manifestum est illa prius detergenda esse, in quem vsum leuiora quædam parari possunt clysteria, ex succo hordei & saccharo, ex mulsa, melle rosaceo, & aliis quamplurimis id genus Quod si demum vlcus putridum fuerit, depascens, & maligna qualitate præditum, quod Græce *nomodes*, id est, exedēs appellatur, qualia solent excitari a prauis humoribus, & maxime biliosis, acribus, & mordentibus, qui propter insignem adustionem nescio quam malignitatem acquirunt, aut etiam propter malam curationem principio morbi institutam, tunc omnino valentioribus siccantibus, & detergentibus agendum. Veteres, atque imprimis Gal. quem deinceps imitati sunt Paulus, Aetius, Alexand. & omnes, vehementissimis medicamentis, sandaracha, auripigmento, calce viua, ære vsto, & aliis id genus, familiariter vtebantur, in quorum vsu puto neminem reperiri in præsentia qui illorum imitator esse velit, præsertim si ægrotum corpus fuerit molle, delicatum, atque exquisiti sensus, eoque minus, si vlcera occupauerint gracilia intestina, quæ exiguam vtilitatem percipere, forte etiam multa pericula videntur subire posse: veruntamen ego minime adduci possum vt credam omnes veteres, doctrina, iudicio, experientia præstantissimos, atque inter cæteros Gal. hanc huius morbi curandi rationem non solum vanam, & inutilem, sed etiam plane periculosam, & noxiam tradidisse; qui altera ex parte censeo, nos potius illorum sententiam non satis assequi, ac sæpe iis valentioribus medicamentis indistincte, quandoque etiam temere vti, vt iam nemo debeat mirari, si frequenter inutilia, aliquando etiam periculosa videri possent. Quod si ea pręcepta velimus animaduertere, quæ de hac re a viris clarissimis tradita sunt, nempe vt ad valentiora hæc medicamenta nunquam accedamus, nisi laborent intestina crassiora, nisi vlcera sint vere putrida, virulento exedentia, & quæ nomas proprie appellant, ac demum nisi æger constet corpore duro, & solidiore, de qua cautione meminit Gal. 2. ad Glauconem; cap. 9. 6. metho. cap. 3. & alibi, tantum abest vt illorum vsus vanus, & perniciosus censendus sit, vt ego contra non verear affirmare, posthabitis huiusmodi medicamentis, hæc vlcera quæ in vniuersum paruam salutis spem promittunt, non solum difficile, sed forte etiam nulla ratione sanari posse. In quo quidem casu si medicamenta veteribus familiaria, de quibus paulo ante diximus, alicui viderentur nimis terribilia, neque alia desunt, tum minora, tum tutiora, quę eandem pene operam possunt præstare, qualia inter cætera sunt trochisci, An-

P dro-

dronici, Polydæ, Musę, quorum Gal. frequenter meminit, quorum compositio habetur a Gal. 5. de medic. secundum genera, cap. 11. & aliis locis, quibus si ita ferat opportunitas, non solum in dysenteria, sed aliis quoq; morbis nos quandoque vti consueuimus. Itaque ex cõmodo aliquo liquore, vel decocto hordei, hypocistidos, lupinorum, vel aquę marinæ, vel lixiuio, vel consimili acriori aut minus acri, sicuti vlceris conditio videbitur postulare: atq; aliqua ex his trochisc. parari possunt clysteria, de quibus ac cæteris omnibus statim sermonem sumus habituri.

Demum vero si id consequamur, vt vlcera omni sorditie libera & munda reddantur, iam dixi illorum curationem siccantibus & adstringentibus medicamentis fore perficiendam. Cæterum etsi nos cum cætera præsidia, tum maxime clysteria ad curandam dysenteriam accommodata, separatim distinctis quodammodo scopis indicauimus, tamen sciendum est, illa sæpius inter se misceri & confundi, vt varij scopi se nobis simul offerunt, adeo, vt necesse sit clysteria parare aliquando, quę dolorem lenire, sordes abstergere, ac simul aliis indicationibus videantur satisfacere posse, quod pariter de cæteris quoque remediis statuendum est.

Sed cum hic morbus sit longe maximi momenti, frequens ac difficilis, mihi libet exercitationis, & vtilitatis vestrę gratia vobis casum proponere, in quo conabimur illa omnia quæ generaliter diximus, quatenus licet ad proprium exemplum referre.

Socrates agens annum quadragesimum tempore æstatis corripiatur dysenteria, laborantibus crassioribus intestinis, in quibus fluentibus humoribus biliosis, calidioribus & acrioribus vlcera fuerint excitata, doleat immo ventre, ac tormina percipiat, a quibus fere statim deijciantur humores, potissimum biliosi, cum quibus appareant quædam vestigia sanguinis.

Prima die instituendum est clystere, quod possit intestina abluere, leuiter abstergere, ac moderate refrigerare. Exemplum:

℞ *Aquæ hordei* ℥ xv.
Sacchari rubri ℥ iij.
Oua integra N. ij.
Misce pro clystere.

Sine aliqua temporis dilatione, si morbus fuerit magnus, si vires videantur posse bene hoc remedium perferre, Socrati sanguis mittendus est, secta vena iecoris ad ℥ vi. Vespere idem reperatur clystere, vel si dolores sint admodum molesti, illi permisceantur quæ magis valeant illum lenire. Vt

℞ *Succi ptisanæ* lib. j.
Sacchari rubri
Sebi hircini ana ℥ ij.
Ol. rof comp. ℥ iiij. *Misce pro clystere.*

Hac ipsa die sunt instituanda quæ possint iecoris caliditatem remittere, & humorum acrimoniam retundere, qualia forent non syrupi, sed simplicia decocta sonchi, endiuię, cichorei, quæ mane & vespere etiam possunt vtiliter propinari, dummodo exhibeantur quo tempore ventriculus suam perfecerit concoctionem. Quod si velitis medicamentum efficacius, instituatis pręterea medicamentum ante decoctum accipiendum. Exemplum:

℞ *Succi cichorei densati* ℥ ß.
Spec. trium sandalorum ℈ j. M. *fiat Bolus.*

Neque vero solum medicamentis internis, sed etiã externis hoc idem perficiatis, vt instituto epithemate seq.

℞ *Aquarum endiuiæ*
Cichorei
Rosarum ana ℥ iiij.
Spec. trium sandalorum
Diarrhodon ana ʒ j.
Aceti parum M. *pro Epithemate.*

quod ad regionem iecoris apponendum est. Sequenti die, si id ferat occasio, reperatur sectio venæ, ad maiorem reuulsionem, sanguis tamen parce mittatur ad ℥ iii. circiter. Interea in vsu clysterii perseuerandum est, & mane & vespere, quæ omni studio conandum est vt ægri aliquandiu retineant: id quod facile contingit, si illa imponantur in minori mensura quam in aliis morbis fieri soleat: nec non si fuerint minus calida, sed tantummodo tepida & subfrigida; alioqui nisi clysteria aliquo tempore detineantur, sed imposita statim profluunt, vix possunt aliquam vtilitatem afferre. Pariter leniendi sunt dolores externo medicamento.

℞ *Ol. ros comp.* ℥ ij.
Chamomel.
Pingued. gallinæ
Adipis hircini ℥ ß. *Misc.*

Omenta cum cæterorum animalium, tum maxime castrati, frixa in sartagine ex ol. rosaceo, de hyperico chamomel. &c. optima sunt, nec prætermittenda.

Hoc ipso tempore cogitandum est de reuellendis ac deriuandis humoribus noxiis, ab laborantibus intestinis ad alias partes: itaque Socrati ante prandium & cœnam fiant frictiones & ligaturæ partium supernarum. Si ille facile euomat, ac videatur habere ventriculum repletum reliquiis alimenti, aut aliis excrementis, hydrelæo vel alio leuiore medicamento vomitus prouocetur: sic illa addantur superioribus medicamentis quæ possint redundantes humores deriuare ad vasa vrinaria, quę tamen non sint vere diuretica, id est, insigniter calida, & sicca, sed potius quoquo modo frigida & humida, qualia sunt capil. ven. hordeum, semen melonum, &c.

Si dolores sint assidui, vehementes, acerbi, & nullũ somnum vel quietem permittunt, ne timeatis accedere ad medicamenta stupefacientia, neque solum ad ea quę per sedem infunduntur, sed etiam ad illa, quæ ore assumuntur, sicuti Gal. & veteres facere consueuerant, tametsi reuera, ac potissimum principio morbi raro ad hęc deueniendum est. Sit exemplum clysteris stupefacientis.

℞ *Iuris pinguis in quo longiori tempore coctum fuerit*
Caput castrati lib. j.
Ol. violacei ℥ iiij.
Req. Nicolai ʒ ij.
Oua integra N. ij.
Misce pro clystere

Per os poterunt exhiberi Philonium, trochisc. diaspermaton, & alia id genus:

℞ *Conf. florum violarum*
Phylonij Rom. uel Pers. ana ʒ j.
Misce fiat Bolus.

His remediis insistendum est nonnullos dies; quo tempore obseruandum est naturæ conatus, & ante omnia, qualia sint exeuntia excrementa: namque si ex iis coniiciatis vlcera esse sordida, clysteribus abstergentibus agendum est:

℞ *Decocti hordei*
Furfurum lib. j.
Mellis rosati
Ol. rosati ana ℥ iij.
Oua integra n. ij. *Misce pro clystere.*

Quod si tandem vlcera fuerint magna, profunda, & maligna, ad valentiora quoque præsidia accedendum est:

℞ *Hordei* M. j.
Furfurum M. ß.
Hypocistidos ℥ ß.
Fiat decoctio in aqua, vel si uelimus acrius & calidius medicamentum, accipiatur aqua marina, vel lixiuium ad lib. j.
Trochisc. Andronici. ʒ ij. M. *pro clystere.*

Cæte-

Cæterum post aliquot dies, verisimile est eductis magna ex parte humoribus noxiis, ulcera facta esse munda, adeo ut deinceps liceat ad ea medicamenta deuenire, partim ore assumenda, partim per sedem infundenda, quæ possint illa glutinare, cicatricem inducere, & fluxum cohibere, &c.

Sit exemplum electuarij.

℞ *Sacch. rosat. antiqui* ℥ ij.
Balaustiarum
Cort. granatorum
Cornu ceruí vsti ana ʒ ß.
Terræ sigillatæ vel Armenæ
Amyli ana ʒ j.
Syr. de ros. siccis q. suff. M. & fiat electuarium.

Hoc tempore pariter decoctum quoque loco syrupi magis adstringens, ex cichoreo, endiuia, portulaca, plantagine, polygono, consolida, sem. acetosæ, &c. vtiliter exhibetur, quæ quidem medicamenta ita opportune distribuuntur & ordinantur, vt æger primum accipiat duas, vel tres drachmas electuarii, ac statim superbibat decoctum ad ℥ x. vel xij. Sic conficiantur clysteria magis adstringentia.

℞ *Plantaginis*
Portulacæ ana M. ß.
Polygoni
Summitatum rubi ana M. j. Misc. Fiat decoct. in aqua chalybeata.

℞ *Huius decocti lib. j.*
Pul. ros. rub.
Boli Armenæ
Terræ sigillatæ ana ʒ j.
Ol. rosacei
Myrtini ana ℥ j. ß. *Misc. pro clystere.*

Neque vero solum medicamentis internis, sed etiã externis hoc idem perficiendum est; itaque instituatur linimentum.

℞ *Olei ros. compl.* ℥ j.
Mastichini
Cydoniorum
Myrtini ana ℥ ß. *M.*

Et si præterea velitis maiorem adstrictionem, in huiusmodi oleis imponatis balaustia, rosas cort. granatorum, terram sigillatam, bolum armenam, coralia ac similia: ac postremo, quod omnium est efficacissimum, ac recipit propemodum omnia ad hanc rem accommodata, deueniatis ad emplastrum diaphœnicõ, quod ad totum abdomen apponendum est. Post hæc omnia si dysenteria perseueret adhuc, ad vsum lactis deueniendum est, quod caprinum si haberi potest, vel ouillum, vel uaccinum, ferro aut chalybe, aut fluuialibus lapidibus præparatum, cum minima portiuncula sacchari & salis Socrati exhibendum est mane, ad libram circiter, ex quo item lacte clysteria quoque vel sola, vel simul cum aliis medicamentis, ad rem præsentem accommodatis, commode parari possunt: ac demum, si ita res ferat, vt Socrates tot administratis præsidiis nequeat a dysenteria liberari, tanquam ad sacram anchoram confugiatis, ad aquas thermarum frigidiores, inter quas Caldetianæ apud nos, mea sententia, principem locum obtinent. De victus ratione satis dictum est.

CAPVT XXIII.

De Tenesmo.

QVarta a nobis posita fuerat differentia cruentarum deiectionum, quæ Latine tenesmus, a Plinio Tenasmus appellatur, quod quidem nomen Gal. auctore, ortum ducit a symptomate, 12. metho. cap. 2. nempe a summo quoddam deiiciendi desiderio: namque vt scribit Gal 6. de locis affect. cap. 2. vlcera quæ in recto nascuntur intestino, tenasmum vocant, vehementi quidem conatu & prompta deiiciendi cupiditate infestant &c. & item 7 apho. com 27 malum hoc nomen accepit ab illo, qui fit in eo conatu, propter quẽ ægri deiicere crebro appetũt. Quare minus recte interpretes in his locis, vocem, qua vsus est Gal. tensiones, conuerterunt, siquidem in hoc malo intestinum non tenditur, sed eo exulcerato frequentes fiunt ad deiiciendum conatus. *Nomen.*

Itaq; tenesmus nihil aliud est, consentientibus Gal. Paulo, Aetio, & omnibus, quam vlcus intestini recti, ex quo fit assidua quædam cupiditas atque inanis voluntas egerendi, in qua nihil præter modica cruenta, vel postea quædam mucosa deiiciuntur. *Definitio.*

Hic affectus in nonnullis cõuenit, in nonnullis differt a dysenteria, & primum conueniunt, quod vterq; sit morbus in soluta vnitate: secundo quod vtrobique laborent intestina: tertio quod vtrumque malum proueniat ab humoribus acrioribus & vlcerantibus: quarto quod tam in tenesmo, quam in dysenteria fiunt dolores ac maxima cupiditas deiiciendi. *Cõuenit cũ dysenteria.*

Differunt autem primum ratione loci laborantis, siquidem ut diximus, in dysenteria vlcerantur omnia intestina: in tenesmo vero vnum tantummodo intestinum rectum. Secundo ratione materiæ: namque dysenteria maiori ex parte fieri solet ab humoribus biliosis, acribus, & erodentibus: tenesmus autem ab acri, & putrida pituita. Tertio ratione symptomatum: etsi enim & in dysenteria, & in tenesmo, est frequens, & quasi continua deiiciendi voluntas, tamen in tenesmo huiusmodi voluntas est longe molestior, & importunior, quam sit in dysenteria, vt scribit Gal. 3. de sympt. causis cap. 2. 3. epidem. sect 3. comm. 70. cuius rei causa redditur ab eodem Gal. propterea quod ægre pituita excerni potest, quæ præ crassitie, & viscositate intestinis adhærescit, neque ut flaua bilis facile & statim permeat. Ex quo item causa facile reddi potest, cur pueri frequentius à tenesmo corripiantur, quam reddit Gal. com. 53. nempe ex habitudine ætatis, & propterea, quia pueri plus cibi sumentes quam expediat, nutrimenta sæpenumero corrumpunt, ita enim facile euenit, ut propter caliditatem, & humiditatem ætatis, accedente externo errore, putrida & acris pituita congeratur, quæ deinde adhærens recto intestino, illud mordet, & irritat ad expulsionem. *Differũt a dysenteria*

Cum igitur affectiones, causę, loci affecti, ac symptomata, in tenesmo & in dysenteria in multis conueniant, iure scriptum est ab Hipp. 2. epid. sect. 2. dysenteria eos magis tentari, qui tenesmo crebro corripiuntur: id quod experientia confirmat, nempe multos ex tenesmo in dysenteriam, & ex dysenteria in tenesmum incidere consueuisse.

Neque uero est, ut simus longiores in inuestigandis causis huius affectus, cum enim illæ sint fere eædem cum causis dysenteriæ, de quibus satis diximus, de illis iterum non est inutiliter agendum; sed tamen nolo id silentio præterire, esse nonnullos recentiores, qui longe plures tenesmi, quam dysenteriæ causas afferunt, & asseuerant citra exulcerationem tenesmum fieri posse: qui mea sententia recedunt a Galen. & veritate; siquidem reuera sine vlcere intestini recti tenesmus, nec fieri, nec appellari potest: quare si propter copiam stercoris, uel alicuius humoris, propter intempe- *Causæ.*

P 2 rie-

riem intestini, vel propter aliud irritamentum, de quibus causis loquuntur Auicen. & cæteri, quis cupiat, sed nequeat aluum deiicere, dummodo nulla adsit exulceratio, equidem censeo huiusmodi affectum minus vere, & proprie tenesmum dici posse, ac debere. Paulus inter cæteras causas scribit de mente Gale. forti huiusmodi excernendi conatu lapidem ex sede eiectum fuisse; in qua re ille fallitur, namque Gal. 6. de aff. locis cap. 2. id scribit de sententia aliorum, imo vero affert, se id nunquam vidisse, neque alium, qui viderit audiuisse, sicuti alias declarauimus.

Signa. Signa tenesmi sunt manifesta, scribente Gal. loco citato tenesmum inter illas affectiones numerari, qui sedem cognitu facilem habent: ægri percipiunt dolorem & tormina, quæ non ascendunt ad partes superiores abdominis, habent insignem conatum, implacabilem deiiciendi cupiditatem, deiiciuntur pauca, pituitosa, mucosa, aliquando conspersa sanguine. Sed accedamus ad curationem, vbi prius dixero duo verba de prognostico.

Prognost. Scribit Cornelius Celsus lib. 4. cap. 19. tenesmum neque acutis, neque longis morbis annumerari debere, cum facile tollatur, & nunquam per se hominem iuguletur: contra vero Gal. 5. de vsu partium cap. 4. non veretur illum recensere inter graues affectiones ventris, qui scribit ad hunc modum: Cum ex prauo quopiam corporis affectu copiosius excrementum pituitosum collectum est, nihil dubitant præstantissimi medici, quin ilei, lienteriæ, ac tenesmi, omnium quæ ventri accidunt morborum grauissimi sint fecun. Quibus, & illud nobis licet addere, quod scriptum est ab Hippocr. 7. aph. 57. & Gal. tenesmum superuenientem mulieri vtero gerenti abortum facere: siquidem assiduus ille conatus deiiciendi est tam molestus, & noxius, vt fatiget tum reliquas omnes corporis partes, tum maxime vterum, quem constat intestino recto adhærentem, & proximum esse.

Curatio. Quatenus autem pertinet ad tenesmi curationem, cum illa parum differat a ratione curandi dysenteriam, præsertim in tis maximis angustiis temporis, mihi libet eam quam breuissime tractare: itaque illa debetis in memoriam reuocare, & ad hunc locum transferre, quæ tam diffuse tradita sunt, quæcunque pertinent ad generalem vacuationem, & prouidentiam corporis, ad alterationem humorum, & partium laborantium, & consentientium, ad omnia genera deriuationis, & reuulsionis, ac reliquas indicationes, quæ omnia certo non sunt inutiliter repetenda.

Pariter cætera præsidia quæ spectant ad ipsum morbum, nempe vlcus intestini recti, siue illa sint interna, qualia sunt potissimum clysteria, siue externa, linimenta, fomenta, emplastra, eisdem rationibus, & scopis debent institui, sicuti diximus, de vlceribus cæterorum intestinorum, exempli gratia, cum putrida, & acris pituita, & dolorem, & vlcus, & omne negotium faciat, foret clystere accommodatum, quod posset lenire dolorem, pituitam ab intestino detergere, atque illud ab omni iniuria tueri, quale est e ptisana, ex mulsa, etsi velitis maiorem abstersionem, ex decocto hordei, & furfurum saccharo, syr. rosae. rec. melle rosac. & similibus. Postremo autem purgato humore noxio, licet ad illa deuenire, & clysteria, & medicamenta externa, quæ non solum infimo ventri, sed etiam postremo dorso, atque sed ipsi sunt imponenda, quæcunque possunt vlcus sanare, ac partem laborantem in naturalem statum deducere, quorum exempla ex prioribus sunt manifesta.

CAPVT XXIV.

De hæmorrhoidibus.

HAemorrhois vox Græca, si proprietatem, & vim consideremus, non aliud quam fluxum sanguinis significat: vnde consecutum est nomen, genus illud pestiferi serpentis, de quo Gal. lib. de theriaca ad Pisonem cap. 8. quod similem læsionem inducit, ita vt ab iis demorsi sanguinem per os, per nares, per totum corpus effundentes moriantur. Sed apud medicos quidam hoc nomine hæmorrhoidum, partem affectam, non affectum significant, intelliguntque venas illas speciatim, & proprie, quæ ad intestinum extremum, & longum terminant: alii autem sunt medici, qui etiam alias venas, præcipue vero narium & vteri hæmorrhoidas appellant. Nos vt omnem nominum ambiguitatem fugiamus, in vulgari significatione acquiescentes, vniuersa hac nostra tractatione eas intelligimus venas, quæ in extremo podice reperiuntur, & hominibus sæuissimos dolores, & pericula afferunt. Hic libenter prætereo subtiliorem illam inuestigationem, quam video inter anatomicos esse dubiam, vnde scilicet hæmorrhoides oriantur, an venæ cauæ, an vero portæ soboles sint, cum hæc disputatio nihil, vel ad cognoscendum, vel ad curandum, neque ad meum institutum pertineat. Quod si quis velit affirmare, venas hæmorrhoidas vtrique venæ cauæ scilicet, & portæ consentire, & ex vtrisque ad illas sanguinem transmitti, fortasse neque hæc opinio esset repudianda? Nam quanquam vena porta videtur fuisse a natura instituta attrahendi magis quam expellendi causa; tamen Gal. exemplo ventriculi, & aliarum partium nos docet, per eundem meatum diuerso tempore tum attractionem, tum expulsionem fieri, 3. de nat. fac. 3. si quis de hac re plura cupit intelligere, is videat Vesalium lib. 3. sui magni operis c. 5. & lib. 5. c. 5. item Curtium in Anatome.

Quærunt hoc loco aliqui, qualisnam sit hęc affectio hęmorrhoidum, an morbus, an causa morbi, an symptoma: Quibus si hæmorrhoides fuerint apertæ, & sanguinem fuderint, respondet Gal. de sympt. different. vlt. eas inter symptomata excunti a mutata esse ponendas, quod symptoma idem Gal. 3. de sym. causis 6. ait esse toto genere pręter naturam, sicuti sunt reliquę omnes sanguinis excretiones, illa solum excepta, quę per vterum euenit in muliebribus. Sin autem non sint apertæ hæmorrhoides, neque vllum sanguinem profundant, non multum laborandum est, mea sententia, si quis hunc affectum non symptoma, sed morbum appellet, & illum quidem non partium similarium, sed instrumentalium, scilicet in cauitate, quæ nimium aperta vel dilatata fuerit: ad quem modum Aetius definiens hæmorrhoidas, ait eas esse dilatationem venarum sedis, & ad differentias veniamus. *Qualis affectus.*

Gręci medici non plures quam duas constituunt differentias, alias enim siccas, alias apertas. Siccæ dicuntur, quę tantum sunt tumidę, neque sanguinem reddunt, quod fit sæpe cum maximo dolore. Hęmorrhoides vero apertę dicuntur, in quibus manifeste apparent. Sed auctor definitionum medicinalium, & alii, etiam accuratius quinque hęmorrhoidum species constituunt: prima est a magnitudine, & paucitate: hæmorrhoides alię sunt paruę, aliæ magnę, alię medię, secunda a numero hęmorrhoides alię sunt plures, alię pauciores: tertia a signis, alię hęmorrhoides habent basin angustam, alię latam: sed apud Auic. hęmorrhoides, alię sunt verrucales, alię vuę, alię morales, & aliis nominibus signatę, prout tales venę, vel paruas verrucas, vel granum vuę, vel mora, vel quid simile referunt: quarta, sunt differentię a loco: nam alię tument extra sedem, & omnibus sensibus patent, *Differentiæ.*

alię

aliæ altiori loco existunt, quas non nisi misso speculo possunt intelligere: postremo sunt differentiæ a constitutione seu modo affectus: hæmorrhoides aliæ sunt boni, aliæ mali moris, aliæ benignæ, aliæ malignæ: quæ omnes differentiæ tanquam maxime vtiles, & rei naturæ consentientes, non sunt reiiciendæ: sed inter cæteras species primum locum obtinent, quæ ex causis sumuntur, vt puto.

Causa hæmorrhoidũ. Gal. fere vnicam causam statuit, scilicet copiam, & crassitudinem humoris melancholici, quem natura ad eas partes transmittit, qui ait 6 aphor. 11. & 12. hæmorrhoides aliter fieri non posse, quam ob sanguinis copiam, & crassitiem, cum quædam venarum ora aperiuntur, iecore in ipsas sanguinem melancholicum eiiciente. Sed Auic. & alij aiunt, hæmorrhoides fieri non solum ex humore melancholico, sed etiam ex sanguine pituitoso, quandoque etiam ex sanguine propriam naturam retinente, a quibus neque Hippoc. neque Gal. dissentiunt, quoniam Hippocrat. 6. epid 63. 37. enumerat quosdam morbos dolorem lateris, inflammationem pulmonis, & alios, a quibus non corripiuntur, qui hæmorrhoidas habent moderate, & commode fluentes, quos morbos certum est, non semper ab vno sanguine melancholico fieri. Pariter Gal. 6. epid. 65. comm. 76. manifeste ait, hæmorrhoides non ob vnã tantum causam fieri, modo ipsa natura melancholicum succum purgante, modo multitudinem vacuante, de qua difficultate, & apparente Gal. repugnantia, non solum ab aliis, sed etiam a seipso, illud vnum dico in præsentia, per venas hæmorrhoidas non solum sanguinem melancholicum, sed aliquando etiam reliquos humores purgari: & illud etiam addo, purgationem sanguinis melancholici proprio quodam naturæ instituto per has venas fieri, neque sine insigni hominum vtilitate: purgationem autem cæterorum humorum quicunque illi sint, fieri præter naturæ propositum, & ideo sæpenumero multa pericula afferre hominibus. Itaque concludendo, hæmorrhoides maxima ex parte ex iecore, atque transmisso humore melancholico, quandoque etiam ex aliis partibus, & ex aliis humoribus solent oriri.

Signa. Signa hæmorrhoidum sunt fere manifesta, neque solum pathognomonica, sed etiam differentiarum, quoniam hæmorrhoides siccæ partim dolore, quem sæpenumero insignem inferunt, potissimum quando ægri volunt emittere excrementa duriora, partim tumores maiori ex parte conspicue, & manifeste apparent. Hæmorrhoides apertæ manifeste sanguinem effundunt, & ob id neminem latent: sic hæmorrhoidum magnitudo, numerus, locus, cuique etiam patent. An hæmorrhoides, sint boni vel mali moris, id potissimum ex symptomatibus, & a præsidiis adhibitis cognoscetur. Sic postremo loco differentiæ, a causis, & a variis humoribus, a quibus hæmorrhoides fiunt, facile possunt intelligi, partim ex colore singulorum humorum, partim ex habitu corporis, partim ex iis quæ præcesserunt, &c.

Signa distinguẽtia. Quoniam vero similitudines medicis non solum vulgaribus, verum etiam eruditis imponunt aliquando, vt supra in dolore colico cum Gal. & Hippocrat. dixi, cum alii quidam tumores in postrema regione intestini excitentur aliquando, qui hæmorrhoidas videntur repræsentare, cum sanguis non solum ex hæmorrhoidibus, sed aliis etiam modis soleat effluere, hic sunt aliqua iudicia, quæ tales affectiones, distinguunt, ne decipiamini cum vulgaribus, qui apparente aliquo tumore, vel aliquo fluxu sanguinis circa sedem, statim sine mora hæmorrhoidas esse aiunt, cum tales affectus inter se differant, & natura, & curatione. Contingit itaque in postrema parte intestini recti, & in sede, aliquos tumores, & affectus oriri, qui variis nominibus a medicis appellantur, vt sunt in primis rhagades, condylomata, thymi, ficus, atque cætera omnia, vt verrucæ, myrmecia, claui, &c. de his omnibus

Rhagades quid. sigillatim dicendum est. Rhagades, quales Latini rimas vel scissuras dicunt, sunt vlcera quædam in fissuris diducta, quæ fere iis similia sunt, quæ in manibus, & labiis vehementi frigore, & importuno flatu boreæ excitantur, hæ rhagades quandoque interius in musculo constringente, aliquando in ipso ano fieri solent, & si ea fiant diuturniora, labra talium vlcerum non carent aliqua duritie. Sed hoc malum satis patet, & distinguitur ab hæmorrhoidibus.

Condyloma, vt ait Aetius lib. 14 cap. 13. est tumor quidam pelliculæ ani, quoniam cum hæc pars suapte natura sit rugosa, si eo fluentibus humoribus, vt ipsis aliqua eius particula, & ruga præter naturam intumescat, sane talis affectio dicitur condyloma, sumpta forte similitudine a summis nodis, qui clausa manu apparet, qui Græce ita dicuntur: sed hæc etiam affectio facile distinguitur ab hæmorrhoidibus, quoniam in condylomate nulla vena, sed sola cutis laborat, vnde neque tales tumores sunt adeo nigri, vt apparent in hæmorrhoidibus. *Condylomata.*

Thymus, vt Celsus ait lib. 5. cap. 2. primo est quoddam tuberculum carnosum, quod non solum in ano, sed etiam aliis corporis partibus apparet, potissimum vero in muliebri, & virili pudendo solet oriri tumor aut eminentia, veluti quædam verucula, qui ad cutem aspera apparet, & quoniam talis affectus thymi herbæ formam repræsentare videtur, hinc thymi nomen habuit. Sed id notandum est, tales tumores quandoque esse paruos, neque admodum crescere, atque ii proprie dicuntur thymi, quandoque etiam esse maiores, & crescere admodum, qui tunc non thymi, sed ficus dicuntur: adeo vt hæc duo nomina thymi, & ficus, non aliter quam magnitudine, & paruitate inter se differant. Sed id etiam est sciendum, tales tumores esse duplices, quoniam alii sunt faciles, & benigni, & alii difficiles & maligni: benigni sunt carnosi, minores, colore candido aut subrubro, minus asperi, doloris fere expertes: maligni autem contra sunt maiores, duriores asperiores, liuidi, subfeculenti, admodum dolorosi, & quandoque ad cancri naturam solent proxime accedere. *Thymi.* *Ficus.*

Ad thymos & ficus illi etiam tumores mihi videntur posse referri, quos vulgo cristas appellant, adeo vt ij affectus non aliter quam nomine inter se differat, cum vtrique eundem modum generationis, & eandem curationem obtineant: Nam sicuti thymus & ficus maiori ex parte, ita etiam cristæ in partibus potissimum ob scenis, & ex præpostera venere imprimis solent oriri; & sicuti, vt modo dixi, thymi si fiant grandiores, in ficus euadunt, ita etiam cristæ si negligantur, in tumores porrifigi nostris dictos, solent degenerare: pariter omnes tales tumores fere vnica curatione sanantur, qui vel ferro, vel causticis medicamentis semel abscinduntur, adeo vt hæc vulgaria nomina, cristæ scilicet, & porrifigi, antiquorum thymos, & ficus videantur referre. Præterea eam facimus coniecturam, omnes tales affectus, & tumores, illos esse, quos communi quadam voce omnes mariscas solent appellare, quoniam si vim huiusmodi nominis consideremus, mariscæ Grammaticis non aliud quam ficus insipidas videntur significare; quamuis etiam alij volunt mariscas esse ficus optimas, quæ pre pinguedine aperiuntur, ex quibus est Columella, qui lib. 10. ficos aliquando mariscas nominat. Porro vt ita credam, me adhuc etiam mouet vna atque eadem talium tumorum ratio, tum generationis, tum curationis: quoniam sicuti thymi, & ficus, vel aliter cristę, & porrifigi, ita etiam mariscę ex prępostera cum primis venere solent oriri, & vel abscissione, vel vstione solent auferri: ceduntur tumidę medico ridente mariscę, ait Iuuenalis. Ex quibus omnibus facile est intelligere, & Theodorum Gazam, & alios interpretes falli hac in re, qui hęmorrhoidas mariscas interpretantur, cum certum sit, hęc duo nomina non leuiter differre. Sed ad rem redeamus. Itaque hęmorrhoides a thymis, & ficubus, & omnibus talibus, tum tumoribus præter naturam facile possunt distingui, si memoria repetuntur, quæ supra dixi: quoniam si fuerint, *Cryftæ.* *Marisca.*

fint apertæ hæmorrhoides, sanguinem manifeste, & frequenter multum effundunt, quod in tumoribus nō accidit: si vero illæ fuerint siccæ, maiori ex parte apparent nigriores, cum altera ex parte tumores cæteri sint albidiores, & vt dixi, vel cristas, vel granula ficos videntur repræsentare.

Sed vt hanc partem finiamus, si sanguis non ex hæmorrhoidibus, sed ex intestinis, & altioribus locis prodeat, quod in dysenteria diximus multis modis fieri posse, præterquam hæc distinctio ea præcedentibus causis, quantitate, qualitate sanguinis, &c. posset haberi, tamen vna imprimis sanguinis, & excrementorum mixtio certam fidem huius rei potest facere; quoniam si sanguis ex superioribus intestinis, & partibus prodeat, vt hic sanguis simul cum aliis excrementis permisceatur, est necesse: si vero sanguis effluat ex hæmorrhoidibus, tunc sanguis minime cæteris excrementis permiscetur, sed tantum exterius apparet in extrema parte excrementorum. Hactenus de signis.

Antequam curationem hæmorrhoidum incipiam, aliqua sunt dicenda de curatione cæterorum: sed prius sciendum est, ex Gal. 9. de med. secundum locos cap. 6. omnia vitia sedis ob multas causas difficulter curari: primum quod hæc particula multo, & exquisito sensu est prædita, vnde acria medicamenta quę sunt necessaria, non potest perferre: secundo quod transitus excrementorum alimenti per se sit mordax, & eo magis, si simul cum excrementis egrediatur bilis, & serosa excrementa: tertio tempus non habent congruum ad imponendum medicamenta, cum plerique ęgroti tempore minus conuenienti ad deiciendum al uum stimulentur.

Vltimo quod loci caliditas, & humiditas non ita facile a medicamentis frigidis, & siccis possit superari: quam Gal. doctrinam res ipsa confirmat, & experientia, cum omnia vitia sedis, quæcunque illa sint, frequenter, aut difficulter, aut nulla ratione sanentur. Vtcunque autem fit, Rhagades siue vlcera vnam cum reliquis curationem requirunt, neque aliter differunt, quam natura partis laborantis, Itaque conueniunt detergentia, siccantia, adstringentia, & demum generantia carnem & consolidantia, sed quæ minime ex asperent, & careant mordicatione, ne excitato dolore fluxionea etiam excitentur.

Scopi curationis.

Inter cætera autem medicamenta metallica probe præparata primum locum obtinent, qualia sunt cerussa, pompholyx, plumbum vstum, spodium: ea compositis vnguentum de cerussa, de tuthia, & alia multa. Sed præterea experientia compertum est, aquas thermarum, & potissimum ferreas, ex potione, & balneo conuenire, vt sunt Calderianæ, & Beatæ Virginis, adeo, vt multos ægrotos iis vlceribus laborantes, qui frustra cætera medicamenta acceperant, beneficio harum aquarum sanatos fuisse constet.

Condylomatū curatio.

Condylomata vero, cristæ, & reliqui tumores præter naturam, vstione aut abscissione auferuntur: itaque ferro, vel igne, vel medicamentis causticis vtendum est, qualia sunt aqua ardens, oleum sulphuris, oleum vitrioli, squama æris, præcipitatum, sublimatum, & similia. Vlcera quæ post abscissionem vel vstionem relinquuntur, debent curari sicuti reliqua vlcera ani. Sed notandum est, illos tumores nunquam aut ferro, aut igne, aut acrioribus medicamentis fore irritandos & abscindendos, nisi omnis inflammationis fuerint immunes.

Deinde illos admodum caute tractandos, aut potius relinquendos esse, quos dixi esse malignos, & fere cancri naturam æmulari: frequenter enim iis tumoribus idem contingit, quod cancris, de quibus ait Hip. & Gal. quod non curati longiori tempore durant, 6. aph. 38. Vltimo autem neque illud est prætermittendum, in curandis vlceribus, tumoribus, & omnibus vitiis sedis, ante omnia totius prouidentiam esse habendam: sed ad hæmorrhoidas veniamus.

Primum itaque de dolore earum agamus, qui tam acerbus est, vt laborantes ad desperationem deducat, qui dolor iisdem modis, & rationibus debet auferri, quibus cæteri dolores nostri corporis auferuntur, id est, per medicamenta, & præsidia, vel proprie anodyna, vel stupefacientia, vel quę doloris causam respiciant. Cum autem de medicamentis anodynis & stupefacientibus hoc anno sæpissime locuti simus, satis est modo tantum quædam pauca recensere, quæ ad hanc rem sunt accommodata.

Præterea autem quę sunt omnibus vulgaria, vt chamomælum, anethum, &c. sunt etiam alia, quæ ad leniendum dolorem hæmorrhoidum aliquam prærogatiuam habent, vt sunt, oleum expressum è nucleis mali persici, quæ armoniata dicuntur, oleum balsamitæ, siue momordicæ, quod idem sonat, oleum ex nucleis cerasorum, ex semine sesami, ex semine lini, & ex quibus liniments, fomenta, emplastra, & aliæ formæ solent parari. Medicamēta vero stupefacientia sunt plurima, alia leuiora, alia vehementiora, vt lotiones, & fomenta ex decocto fol. lactucarum, maluarum, violarum, mandragorę, hyosciami, cap. papaueris albi, linimentum ea vnguento Diapopuleo, vel si placet vobis parare aliquod, medicamentum tale potest fieri, ea ol. rosi vel de balsamita cum vitello oui, opio & croco. Tandem veniendum est ad præsidia, quę causam doloris respiciunt, in quibus vera est ratio curandi posita.

Dolorem hæmorrhoidum lenientia.

Stupefacientia.

Dolent hæmorrhoides maiori ex parte, si fuerint siccæ, neque sanguinem effundant, raro si sanguis effluat & sint apertę, quoniam necessarium est, materiam eo descendentem, quęcūq; illa fuerit, dum retinetur diutius, neq; exitum habet, tum quantitate, tum qualitate vehementiores omnino dolores excitare, quam si eadē patente via exitum habeat. Itaque hinc sumpta indicatione commouiter omnea practicantes tales tumescentes, & dolentes hęmorrhoidas quam primum conantur aperire cum aliis modis, tum maxime cum hirudinibus, de quo modo aperiendi dignum est admiratione, nullos antiquos medicos huius unquam mentionem fecisse, vt proinde pro comperto sit id a recentioribus inuentum fuisse. Scio Matthæum de gradis, & Franciscum Frisimelicam Patauinum hunc vsum hirudinum improbasse, tum ob eorum venenositatem & siccitatem, tum quod non nisi sanguinem subtilem attrahant, pręterea etiam ob alias rationes. Qui autem probant apertionem harum uenarum, magis cum ferro faciendam esse existimant: de qua controuersia est epistola Ioannis Baptiste Theodosii Bononiensis: ego autem de ea modo non agam, sed ad rem meam redeo. Vtcunque igitur vel ferro, vel hirudinibus hęmorrhoides dolentes aperiantur, ego id consilium non probo, quoniam si ęgrotus multis scateat humoribus uitiosis, & illi ad locum dolentem adhuc fluant, vt frequenter contingit, omnis ratio colligit, talem vacuationem ex loco affecto non conuenire, ea qua omnino necessariū est maiorem copiam humorum ad illum fluere, dolores, inflammationes, febres augeri, & ęgros in magna pericula deduci. Altera autem ex parte certum est, ex communi indicatione fluxionum omnium, fluentes tales humores in contrariam partem magis esse reuellendos: itaque si hæmorrhoides tument, & dolent, atque ęger multis scatet humorib. qui etiam nunc fluūt, mea sententia tantum abest, vt liceat uel hirundinibus, uel aliter eas aperire, vt contra potius omni reuulsionum genere oporteat fluxionem impedire, & ad contrarias partes reuellere. Inter cętera autem, ut placet Gal. in lib. de sang. miss. 19. vna sectio venę ex partibus superioribus id prestat efficacissime, egoque uere possum testari, me hoc præsidio liberasse do ores hęmorrhoidum; & id quidem summa cum ratione euenit, quoniam non præsidium non solum ad reuulsionem humoris eo fluentis, sed etiam ad vacuationem totius corporis, adde ad corrigendum vitium iecoris

ris, à quo iam supra dixi, sanguinem melancholicum generari; & ad hæmorrhoidas transmitti, efficacissimum censendum est.

Hæmorrh. cũ calore. Quatenus autem pertinet ad propria medicamenta, quæ laborantibus hæmorrhoidibus debent imponi, pro varietate doloris, & pro varietate causæ doloris debent esse varia. Quare si adsit inflammatio, aut certe immodica caliditas, vt frequentissime contingit, tunc certum est ea conuenire medicamenta, quæ refrigerandi, & quoquo modo repellendi vim habeant, qualia optima sunt lac, & omnia quæ ex lacte præparantur, sicuti butyrum recens, quod frigidiori aliquo succo solet præparari: sicuti est id edulium quod caput lactis dicitur; sic etiam aliqui tritum panem ex lacte decoquunt, & demum additis ol. rof. & ouo quoddam veluti emplastrum efficiunt, quod leniendis hæmorrhoidibus optimum est. Sic etiam optima sunt vnguent. rol. Mes. infrigid. Gal. vng. Sandalinum, diapopuleon, &c.

Cum materia frigida. Si autem hęmorrhoides frigidiori aliqua materia, aut flatu intumescant, & doleant, iam certum est, illa medicamenta conuenire, quę moderate calefaciunt, digerunt & flatus dissoluunt, qualia sunt chamom. anethum, folia, semina, & flores verbaschi, hypericon, semẽ lini, fęnugræci, amiorum fęniculi, ol. liliorum, alborum, amygd. amar. de hyperico, ruti, &c. ex quibus medicamentis decocta, insessiones, lotiones, fomenta, inunctiones, sacculi possunt parari.

Ex quo loco facile est intelligere, non modo vulgares, sed etiam multos medicos male agere, quicunque omnes dolores hæmorrhoidum indistincte vnico remedio conantur auferre, quæ improba ratio medendi improbata est a Gal. initio lib. de med. sec. locos. Sed vel misso prius sanguine, vel aliter, si totum corpus non ita abundet excrementis, si nulla vrgeat inflammatio, vel dolor, vel demum si nullum immineat periculum fluxionis, adeo ut minime reuulsione, sed potius deriuatione vel euacuatione ex ipso loco indigeamus, iam licet illo hæmorrhoidas aperire: hoc autem faciunt quamplurima, partim leuiora, partim efficaciora.

Itaque si hæmorrhoides appareant, facile quandoque aperiuntur sola frictione alicuius rei asperæ, vt est linteum asperum, folia mercurialis, borraginis, parietarię, ficus. Ast quandoque necesse est ad acriora confugere, vt sunt staphysagria, stercus columbinum, fel bubulum, colocynthis, succus betę, succus ciclaminis, ex quibus, & iis præterea additis, quę possunt dolores simul lenire, si hæmorrhoides latent, suppositoria, si vero sint manifestę, vnguenta & linimenta possunt parari.

Est celebris & diu agitata quæstio, vtrum aloe aperiat ora venarum, & consequenter habeat vim aperiendi hæmorrhoidas, quod videntur asseruisse Arabes & aliqui etiam recentiores: de qua in presentia non longius disputo, sed vnum dico, me Gal. disciplina confirmatum, qui potius facultatem sistendi sanguinem videtur huic tribuisse, me inquam iis omnibus consentire, qui aiunt, aloen non per se & primo, sed purgatis excrementis per inferiora, hæmorrhoidas aperire, id quod de omnibus acrioribus excrementis Gal. ait 6. apho. 47.

Quoniam vero hæmorrhoides sæpenumero ob nimium dolorem, vel ob aliam causam, neque frictiones cum rebus asperis, neque acriora medicamenta, multo minus hirudinum aut ferri administrationem perferre possunt, veteres medici aliis medicamentis eas aperiebant, potissimum vero sectis venis in cruribus, vt dicit Gal. cap. 19. de sang. miss.

Nam sicuti si velimus eas cohibere, secandæ sunt venæ brachii, ita si velimus eas prouocare, venas, quæ sunt in cruribus secare oportet. Sed prę ter sectionem venæ ait Gal. lib. de reuulsione, crurum etiam scarificationem id prçstare, si prius balneo aquę calidę per spongiam illæ partes foueantur, adeo vt certe mirer quomodo medici hoc tempore hirudinibus eas prouocent.

Sed quoniam frequentissime accidit, vt hæmorrhoides acerbe doleant, quo potissimum tempore duriora excrementa sunt emittenda, omni studio est laborandum, vt illa sint mollia, & quatenus fieri potest, sine labore deiiciantur. Itaque lenibus & mollibus clysteribus est agendum, vt ex decocto maluarum, violarum, altheæ, orizæ, vel iure intestinorum, additis butyro, ol. communi, amygd. dulc. semine lini &c.

Aliqui autem, quod magis probandum, ex solo oleo clysteria conficiunt, quorum vsum etsi non damno, tamen vt libere dicam quod sentio, ego frequentem vsum horum clysteriorum nõ probo, quoniam aut difficulter, aut nulla ratione mihi videtur posse fieri, quod experientia deprehendi verissimum esse, quin talia clysteria quamuis sint mollia, locum male affectum adhuc irritent, & maiorem dolorem afferant: quare aliqua alimenta & quasi medicamenta ore sumpta, vt malua, spinachia, pruna, passulæ, vuę, & cætera, quæ aluum lubricam faciant, forte clysteribus sunt anteponenda.

Tempore autem frigidiori glandes ex simplici butyro præparatę, & frequenter impositæ, sine vlla molestia, & magna cum vtilitate non solum fęcibus, sed etiam leniendis doloribus hæmorrhoidum solent prodesse. Et hæc de iis qui sunt alui stytici: & hactenus de siccis hæmorrhoidibus dolentibus.

Apertæ vero hæmorrhoides, etsi id rarius contingat, dolent tamen aliquando, quoniam sanguis ad illas partes missus vel copia vel mala qualitate continuum soluat, & dolorem excitat: si dolor fiat ex sãguine nimio, is omnium primo remouendus & reuellendus. Sin autem ille fuerit vitiosus & mala qualitate infestus, tale vitium, qualecunque sit id, & victus ratione, & congruis medicamentis, partim internis, partim externis corrigendum est. At si dolor demum nulla ratione possit leniri, imò vero ita sæuiat, vt & vigilias, & alia pericula secum afferat, iam a stupefacientibus non est abstinendum.

De nimia hæmorrh. fluxione. Vltimo mihi propositum est de nimia hæmorrhoidum fluxione loqui, cum tale symptoma sit non solum frequens, & periculosum, sed etiam contineat multas & arduas difficultates, quæ partim a veteribus, partim a recentioribus solent agitari: & id primum sciendum est, quod Hipp. & Gal. docent, hæmorrhoidas opportune fluentes à multis & grauissimis morbis, tum pręseruate, tum liberare: ad quem modum 6. epid. 63. 37. & 3. de humoribus 26. Hipp. qui hæmorrhoidas habent, ii neque lateris dolore, neque palpitatione, neque inflammatione, neque phagædena, neque lepra, neque aliis corripiuntur morbis. Et rursus 6. apho. 11. & 12. Melancholicis & nephriticis hęmorrhoides superuenientes, bonum: insanientibus si hæmorrhoides & varices superueniant, insania soluitur.

Hoc ex Gal. confirmatur ibid. & 6 epid. com. vltimo. 4. apho. 25. Sed loco notabili de sectione venæ aduersus Erasistrat. cap. 5. ait, hæmorrhoidibus pro consuetudine superflua purgantibus, homines vitam agere morbis minime impeditam: contra vero talibus superfluis purgantibus, illos in periculosissima mala incidere.

Itaque talis purgatio est & vtilis, & altera ex parte multa mala grauissimaque pericula per hanc purgationem sequuntur: ad quem modum ait Gal. 1. ad Glauc. 14. 2. de præsagio ex pulsibus 4. de præsag o, vtrobique cap. 2. de natural. facult. 8. si hæmorrhoides immoderate & pręter modum fluant, & animi deliquia, & pulsus vermiculares fieri: pręterea autem malum habitum, hydropem, apoplexiam, & mortem etiã

consueuisse consequi: propterea Galenus docet 4 aph. 25. ad finem, euacuationi per hæmorrhoidas non esse naturam assuefaciendam, quoniam periculosus est excessus, siue supra modum sanguis excernatur, siue ex toto supprimatur.

Cum itaque fluentes hæmorrhoides quandoque vtilitatem, quandoque perniciem afferant, intelligendum est, quando talis euacuatio sit vtilis, & tuta, vt ob id liceat illam probare, vel quando ea sit inutilis, & perniciosa, vt hanc fluxionem liceat impedire: quoniam ex vna parte turpe est naturæ beneficia negligere, ex altera vero turpius ægrotum ad pericula deducere. Etsi multa sunt, quæ vniuscuiusque vacuationis definitionem demonstrent, & id inter cætera, quod omni vacuationi est commune, si homo facile vel difficulter, bene, vel male vacuationem ferat: tamen ego censeo, hoc iudicium imprimis ex vna qualitate profluentis sanguinis esse faciendum, quod Hippocrat. & Gal. paucis verbis docent: quoniam Hippocrat. 4. aphor. 25. ait sanguinem supra ferri, qualiscunque sit, malum, infra autem bonum, cum niger deijcitur: & Gal. ibid. & 3. de humoribus 3. 26. hæc habet: Scire conuenit non semper consulendum esse boni, vt sanguis per infernas partes, & hæmorrhoidas effluat, sed tum denique, cum nigra excernuntur, & cum natura hominis multum talis humoris accumulet, alioqui in natura non est tali euacuationi assuefacienda. Itaque vno verbo, ad mentem Hippocrat. & Gal. ita puto esse habendum, purgationem per hæmorrhoidas esse vtilem, & præseruare, & curare a multis morbis quamdiu sanguis niger deijciatur, cæteras autem purgationes, per quas alij humores deijciuntur, esse periculosas, & non esse assuefaciendum illis. Ex qua doctrina facile est intelligere, quando liceat hæmorrhoidas vel cohibere, vel sinere, vel quandoque etiam prouocare: quoniam quamdiu nigra deijciuntur, purgatio est salutaris, neque vllo modo est cohibenda: contra vero si nigra non deijciantur, tunc licet hanc purgationem, velut exitialem, & perniciosam, qualiscunque sit, cohibere. Sed quoniam hæc res aliquibus videtur difficilis, qui generaliter putant fluentes hæmorrhoidas nullo modo esse cohibendas, & hoc accidit sæpenumero, vt medici in hac deliberatione inter se dissentiant, dum existimant alij, esse cohibendas, alij esse relinquendas, mihi libet accuratius hoc vobis explicare.

Huic difficultati Hippocrat. imprimis videtur occasionem dedisse, qui scribit 6. aphor. 12. hæmorrhoidas longiori tempore fluentes non esse cohibendas sed saltem vnam relinquendam apertam, per quam natura, sicuti antea facere solebat, corporis excrementa possit purgare. Hippocrat. sententiam Gal. probat, & certas illius rationes reddit, quæ non indigent longiori explicatione. Vtrique subscribunt veteres Græci, Latini, Arabes prope omnes: solus Aetius non dubitauit diuersam opinionem tueri, qui non solum contendit, omnes hæmorrhoidas esse sanandas, sed conatur etiam Hipppocrat. in suam sententiam pertrahere. In summa, opinio Aetij est lib. 14. cap. 5. præmissa congrua victus ratione, nec non sectione venæ, licitum esse integram hæmorrhoidum curam moliri, ac nullam apertam relinquere, nullumque ægris periculum imminere, dummodo illi conuenienti victu vtantur, & opportuno tempore venæ sectionem velint administrare: atque hanc fuisse mentem Hippocrat. ait qui inquit, hæmorrhoidas sananti, siquidem sanatio est perfecta, & integra curatio, quæ non fieret, si vna aperta relinqueretur. Deinde ait, si non seruetur, id est, nisi æger conueniente victu vtatur, minime, vero, nisi vna hæmorrhoidi relinquatur, vt nónnulli opinantur. Itaque Aetius censet, de sententia Hippocrat. omnes hæmorrhoides posse tuto curari, & extirpari. Interpretes multum laborant, vt sententiam Hippocrat. & Gal. aduersus Aetium tueantur, sed forte nemo hactenus satis eorum mentem intellexit, & explicauit, namque omnes generaliter, nullaque adhibita distinctione aiunt, fluentibus hæmorrhoidibus vnam perpetuo esse relinquendam, quod censeo a doctrina Hippocrat. & Gal. addo, & ab omni ratione esse alienum: Etenim, vt supra dixi, nisi hæmorrhoides sanguinem melancholicum perfundant, sed probum, iam nullum præceptum Hippocr. habet locum, neque oportet vnam hæmorrhoidem apertam relinquere: atque hanc fuisse mentem Hippocrat. Gal. in com. confirmat apertissime, qui scribit hoc modo: In nobis fieri non posse, quin propter sanguinis multitudinem, & crassitudinem, venarum ora aperiantur, iecore in ipsas melancholicum sanguinem reiiciente: ex quo summa cum ratione fit, si quis hanc sanguinis melancholici viam intercludit, vt iecur nimia illius multitudine, & crassitie grauatum, scirrholum euadat, ac deinde nequeat sanguinis generationem perficere, vel huiusmodi sanguine ad pulmonis venas delato, vt aliquod vas disrumpatur, vnde, & hydropem, & tabem fieri necesse est. Quasi vero interprete Gal. nisi effundatur sanguis melancholicus, huiusmodi malum proprio nomine hæmorrhoidum non debeat nominari, cum certum sit de Hippocrat. & Gal. sententia, vnam hæmorrhoidem relinquendā esse tunc solum, quando nigra deijciuntur, & natura hominis multum huius sanguinis accumulat Iure itaque mihi videor dixisse, omnes interpretes qui ad purgationem hæmorrhoidum generalem hoc præceptum referunt, male sentire, neque percepisse Hipp. & Galeni mentem.

Supponamus igitur sanguinem melancholicum per hæmorrhoidas profluere, Hippocrates iubet, minime omnes esse cohibendas, sed vnam esse relinquendam: alioquin tabis, aut hydropis periculum imminere: contra Aetius dicit, tuto posse curari omnes, & nullum periculum tabis, vel hydropis imminere, dummodo ægri probam victus rationem seruent, & sanguinem mittant opportuno tempore. Sed sciendum, hoc præceptum ad illos medicos præcipue pertinere, qui chirurgia, & manus operatione solent sanare, sicuti antiqui consueuerant, quibus facile est vnam, vel plures venas ligare, consuere, vrere, id quod fortasse si fomentis, inunctionibus, &c. vellemus agere, aut difficulter, aut nulla ratione videretur fieri posse. Hæc tota controuersia paucis mihi videtur posse dissolui, nec forte si hæc res diligenter consideretur, Hippocrat. & Aetius de tota sententia, ac multum inter se dissentiunt: namque Hippocrat. animo concipiens, quantumuis homo velit opportune sibi sanguinem mitti, & cum magna prouidentia proba victus ratione vti, vix fieri posse, perseuerante adhuc iecoris intemperie, quam ex diuturnitate verisimile, & necessarium est, esse insignem, neque solum insignem, sed etiam contumacem, vix inquam fieri posse, quin cum hac intemperie sanguis melancholicus tantus generetur, quantus a natura non possit gubernari: propterea summa cum ratione statuit, omnem sanationem hęmorrhoidum esse periculosam, quę vox Periculosa, est animaduertenda; neque enim Hippocrat. hydropem, & tabem sequi perpetuo, & necessario, sed periculum imminere ne sequantur: multa sæpenumero imminent pericula, quę nullum periculum afferunt. Contra Aetius existimans posse hominem, & venæ sectione, & exquisita victus ratione, se ab omni excrementorum colluuie immunem præseruare, censuit tuto hęmorrhoides posse extirpari: sed in re dubia, incerta, ac plane periculosa, vbi agitur de vita hominis, cui dubium potest superesse, quin sententia Hip. opinione Aetij sit longe securior, atque illi debeat anteponi. In quam sententiam eo libentius venio, quod video Galenum neque sectioni venę, neque purgationibus, neque exercitationibus fidere, sed velle vnam hęmorrhoidem esse relinquendam, qui scribit 6. epid. 3. 3 a. Importune hæmorrhoidibus medentur, qui neque venas secundum circuitus, neque aluum mouent

neque

neq; per exercitationes euacuant: præterea & illi erāt, qui vnam ex iis saltem apertam non relinquunt, sed omnes destruunt. In eo certe Aetius mihi videtur non posse defendi, qui, vt suam probaret sententiam: non est veritus delere vocem Græcam, et totam Hip. sententiam corrumpere, cum omnes Græci codices illam vocem habeant, eamque lectionem, & Gal. & Græci omnes, & Latini, & Barbari amplectantur.

Curatio hęmorrhoidū fluentiū nimium. Iam supra diximus de aperiendis hæmorrhoidibus, restat vt de illis cohibendis dicamus: quo primum loco memoria est repetenda Gal. doctrina 5. metho. quæ generaliter ad cohibendam quamlibet sanguinis vacuationem pertinet, & hæc tria præcipua capita continet: primum, vt sanguis ad partes apertas non confluat: secundum, vt ora vasorum occludantur: tertium vt vtrūque simul fiat, quam postremam rationem Gal. existimat tutissimam, & optimam.

Ergo si quis voluerit sanguinem per hæmorrhoides immoderate fluentē cohibere, ante omnia debet prospicere, vt is ad illas partes non confluat: hoc Galeno auctore multis modis potest fieri, scilicet inducto animi deliquio, reuulsione facta ad contraria, deriuatione facta ad vicina, refrigerando corpus vniuersum, ac maxime partes affectas, & apertas.

Si itaque accidat, accidit autem aliquando, vt sanguis per hæmorrhoidas nimis profuse prodeat, tum vel improuiso tristi nuncio, vel insigni timore, vel acerbissimo aliquo inducto dolore, vel alia ratione licet animi deliquium inducere: etenim cum hoc malum non aliter fiat quam laborante corde aut primo aut aliis consentientibus partib. summa cum ratione fit, vt sanguis ad partes internas & ad nobilissimum membrum recurrat, non amplius ad hæmorrhoides conuertatur. Secundo sunt reuulsiones, verbi gratia, frictio, ligatio, cucurbitulæ, vt nonnullis placet, vesicatoria, cauteria, quæ omnia brachiis & partibus superioribus sunt adhibenda: sed inter cætera sectio venæ superioris est præstantissima, quæ adhuc efficacior redditur, quo particulares sanguinis detractiones maiori in numero fuerint auctæ, vt patet ex Gal. de sangui. missio. ca. Tertio est deriuatio ad partes proximas.

Sed notandum, nullum forte locum, nullam forte rationem esse, quę hanc deriuationem commode possit efficere. Nam quæ mouent aluum, nec non quæ prouocant lotium, forte alicui importuna videbuntur, cum purgatoria medicamenta, vt diximus cum Gal. & confirmat experientia, purgantis acrioribus excrementis hæmorrhoidas sæpe magis aperiant & irritent, pariterque medicamenta diuretica sint calidiora, valeantque sanguinem attenuare & fundere; vnde mihi vtraque hæc deriuandi ratio non solum suspecta, sed & periculosa videtur: ad quem modum sectio quoque venæ inferioris, & scarificatio facta in cruribus suspecta videtur, quod hæc mea sententia possit non solum ab hęmorrhoidibus deriuare, vt multi opinantur, sed etiam simul illas prouocare & aperire, vt supra diximus.

Itaque nullus forte locus, nec vlla ratio potest excogitari, quæ huiusmodi indicationi, deriuationi scilicet possit seruire. Postremo ne sanguis profluat ad partes apertas, restat refrigeratio sanguinis & hæmorrhoidū: sanguis redditur frigidior, partim congrua victus ratione, de qua tanquam re manifesta & sæpe explicata, non est longius agendum, partim medicamentis, quæ sunt duplicia, altera refrigerant per accidens, purgando succos tenuiores, calidiores, acriores, qui fere sunt in causa, & quoddam veluti vehiculum, vt sanguis magis prompte permeet vniuersum corpus, & ad hæmorrhoidas conuertatur, qualia medicamenta sunt pomum cassia, syrupus rol. iol. viol. iol. thamar. myrob. citrini. Indi, chebuli, serum lactis, &.

Altera autem ex parte censeo a generosis & validioribus medicamentis esse abstinendum, quod calefaciendo, exagitando, noua excrementa ad partes laborantes deducendo, multa incommoda possint afferre: quamobrem vbicunque laborant hæmorrhoides soleo abstinere non solum ab omnibus medicamentis validioribus quę recipiunt colocynthidem, scamonium, &c. sed etiam a nonnullis leuioribus, sena, epithymo, rhabarbaro, &c quibus prope omnes familiariter vtuntur, soleo autem iis contentus esse, quæ modo sunt proposita, & non solum purgatione, sed etiam alteratione vtcunque possunt humorum acrimoniam, & partium laborantium remittere. Reliqua medicamenta, quæ primo, & per se refrigerandi vim habent, decocta, syrupi, conseruæ, trochisci ex cichorio, endiuia, soncho, violis, rosis &c. quibus licet addere potionem aquæ frigidioris, tum communis, tum thermalis: ac demum si ferat occasio, medicamenta stupefacientia, syrupus de papau. requies Nicolai, mithridatium, & theriaca recentia, trochisci diaspermaton, quæ medicamenta frigidiora censenda sunt opportunissima, non solum quod refrigerandi, & sistendi fluentem sanguinem vim habent, sed etiam quod caliditatem membrorum principium possunt corrigere, propter quam causam supra diximus sanguinem maiori ex parte fluere consueuisse.

Atque hæc propria & legitima videtur curandi via, quę morbi & partis male affectę cumprimis rationem habet, cum cętera omnia potius symptomati videantur prospicere.

De iis medicamentis quæ speciatim possunt refrigerare, non est longius agendum, partim quod hæc præsidia, quę totum sanguinem possunt refrigerare, hęmorrhoides quoque refrigerant, partim quod alia quoque supra sunt tradita, & interna, & externa, quæ talis cuique esse debent. Hactenus de primo scopo ex methodo Gal. quod pertinet ad rationem impediendi sanguinem, ne ille ad partes affectas conuertatur.

Occluduntur secundo loco hęmorrhoides, quod alterū caput propositum est, si partes diuisæ, vel coalescant, vel vniantur, vel obstruantur.

Partes separatę vniuntur, & conniuent adstrictione, refrigeratione, ligatura, vinculo, ac demum, vel causticis medicamentis, vel ferramentis ignitis.

Itaque primum familiaris est vsus refrigerantium, & adstringentium medicamentorum, de quibus sæpe dictum est, qualia sunt plantago, polygonon, portulaca, cortices granatorum, rosę, acacia, hypocistis, bolus armena, sanguis draconis, corallia, lapis hæmatica: ex quibus decocta, fomenta, linimenta, & alia possunt parari, inter quæ non est prætermittendum medicamentum Galeni, cuius ille meminit 5 metho. 4. quod omnium optimum appellat, ex thure, aloe, albo oui, & pilis leporis, cuius vim, & efficaciam nonnulli aiunt talem, & tantam esse, vt sanguinem ex arteriis possit cohibere prodeuntem.

Quando hæmorrhoides tam pertinaciter, & obstinate profluunt, vt hæc leuiora præsidia frustra adhibeantur, tunc medici audent ad maiora aggredi, scilicet ad caustica, & comburentia medicamenta, ad ligaturas, abscissiones, ac postremo ad ignem.

Itaque primum sunt medicamenta caustica, æs vstū, misy, lory, auripigmentū, chalcanthum, sandaraca, &c. quæ aliquo linimento excepta, exempli gratia, vnguēto de lithargyrio, de cerussa, vel aliter præparata, & admouentur, postremas hæmorrhoidum partes comburunt, quæ deinde cadente eschara, vt alia vlcera sanantur, & ad cicatricem deducuntur.

℞ *Misy.*
Sory
Chalcanthi. ana. ʒ. j.
Calcis viuæ. ʒ. ß. M. F. *lini. cum axungia.*

Quod

Quod si tandem nullus huiusmodi remediis est locus, chirurgia est agendum, & ad ligandas, consuendas, abscindendas, vrendas, consumendas hęmorrhoides est deueniendum, quæ manualis medendi ratio sicuti veteribus fuerat familiaris, ita hoc tempore fere est inusitata: mihi vsque ad hanc diem semel tantum contigit hanc operationem videre, in Federico

Historia. Corsico Vicentino, anno 1569. Federicus laborauerat primum dolore, deinde immoderata fluxione hæmorrhoidum, & cum ille varia, ac multa præsidia expertus fuisset frustra, tandem Patauinum se contulit, vbi Medici communi consensu statuerunt, sanguinem esse cohibendum; sed cum ille varia præsidia, partim interna, partim externa ab iis viris proposita frustra fuisset, uno uerbo, cum nullum suis malis remedium inueniret, statuit hanc manus operationem experiri; cum autem nullus apud nos esset chirurgus idoneus, aduocato chirurgo Neapolitano, qui hanc rem profitebatur, Fabricio, hęmorrhoides incisæ, ligatæ & combustæ fuerunt.

Summa autem huius administrationis est huiusmodi. Hominem primum accommodate vinciunt, vt nullo modo possit dimoueri deinde externa capita hæmorrhoidum, quotquot illa fuerint, ab intestino excarnant leuiter, & separant, cum propria quadam acu forti obducto filo fere ad extremum tota perforant, & stricte obuinciunt, consuuntque hoc pacto: demum forfice amputata venarum portiuncula, quę ex sutura superest, ignito ferro eam partem comburunt: adeo vt hæc hæmorrhoidum operatio mihi uideatur non modo similis, sed fere illa eadem, qua vulgo castratores ramices intestinorum sanant: Opus sane est dolorificum, & fastidiosum, a ligatura, sectione, & vstione. Federico febris, atque insignis dolor superuenere, sed nonnulla su præsidia adhibente chirurgo, ille pauci diebus, & a febri, & dolore, & sanguinis fluxione, non sine multorum admiratione, liberatus, integram suam sanitatem visus est recuperasse.

Veruntamen non est prætermittendum, cum ille nimirum sibi fideret, neque solum prætermisisset sectionem venę, & purgationem, vt necessarium fuerat, sed etiam nullam probam viuendi rationem seruasset, proximo anno febri pestilenti correptus obiit.

Finis Libri Tertij.

D. ALEXANDRI MASSARIAE. DE MORBIS MVLIERVM. LIBER QVARTVS.

PROLEGOMENA.

CVM ego maxime cupiam hoc anno absoluere omnes morbos, qui continẽtur in abdomine, cui longissimæ tractationi ordinariæ lectiones non sufficiunt: mihi propositum est agere de morbis mulierum, qui quidem morbi propriam quandam, & peculiarem tractationem, & curandi rationem requirunt, vt docet Hip. 1. de morbis mulierum, circa medium in codice Basiliensi Latino. 331. ad finem; quod ratio quoque facile potest confirmare. Cum enim mulieres vtero potissimum ab hominibus masculis differant, ac propterea propriis quibusdam morbis laborent, quibus nullo modo mares homines possunt laborare, cur non liceat huiusmodi morbos muliebres appellare, ac propterea de illis propriam tractationem instituere, & curationem? Quod quidem hoc loco primo notandum fuerat propter celebres quosdam uiros, qui contendunt huiusmodi tractationem superuacaneam esse, cum morbi, tam in mulieribus, quam in uiris, una excepta sexus indicatione, eadem plane methodo atque iisdem præsidiis debeant curari, quod profecto sicuti in plerisque morbis vtrisq; communibus verum est, ita in reliquis, qui solis mulieribus, minime maribus contingunt, perspicue falsum apparet. Vnde M. quoque Hipp. propria commentaria de morbis mulierum scribere non est veritus. Et apud Galenum legimus. 6. epid. sect. 2. comm. 43. Dioclem pariter scripsisse volumen de morbis mulierum. De commentariis autem Hipp. etsi negare nolo, ea aut fortasse ab illo non fuisse castigata, aut temporum iniuria quibusdam locis fuisse vitiata: veruntamen si consideremus copiam sententiarum, sermonis grauitatem, & obscuritatem, ac doctrinæ excellentiam, equidem censeo illa tanquam legitima, & digna Hippoc. recipienda esse. Quanquam non ignoro doctissimos quosdam viros, qui de operibus Hipp. iudicium fecerunt, & ediderunt, aliter sentire.

Necessitas operis.

Alter est Mercurialis, qui in censura operum Hipp. huiusmodi morbos mulierum reponit in tertia classe, in qua illo auctore, sunt reponendi omnes libri, quicunque ab Hip. neque editi, neque conscripti sunt, sed vel a filiis, vel discipulis compositi fuerunt.

Alter est Ludouicus Lemosius Hispanus, qui in iudicio operum M. Hip. absolute pronunciat, hos libros M. Hipp. non esse, & rationem reddit; propterea quod illi nusquam a Galeno citati reperiantur, quod quidem ego miror a viro celeberrimi nominis tam temere affirmari, cum Gal. apertissime huiusmodi librorum mentionem faciat 4. aph. com. 36. & 45. Itaque nos testimonio, & auctoritate huius libri tanquam legitimi, & diuino Hipp. digni sæpius vtamur.

Difficultas

Huiusmodi tractatio de morbis mulierum est adeo difficilis, vt fortassis in tota arte medica nulla difficilior possit reperiri. Causæ autem difficultatis plures enumerantur ab Hipp. in lib. de morbis mulierum pag. 331. quarum prima illa est, quod mulieres plerunque ignorant se ægrotare, vnde ignaræ longius morbos seruunt, donec tempore, & necessitate edoctæ, & expertæ morborum insultus discunt tandem suo magno malo se ægrotare. Ex quo huiusmodi morbi frequenter non solum curatu difficiles, sed etiam insanabiles fiunt. Secunda causa est apud Hip. quod mulieres etiamsi sciãt se ægrotare, præ pudore, & verecundia non audent sua mala medicis communicare. Cum enim inter cętera sermones, & informationes, ægroti maxime faciant ad cognoscendos, & curandos morbos, vt colligitur ex Hip. & Gal. 1. prognost. nec non 3. Epid. vtrobique initio, tam medicus eiusmodi mulierum silentio, hoc adiumento destituitur, vnde longe difficilius morborum cognitionem, & curationem potest assequi. Tertiam causam adfert Hip. quod ipsi quoque medici timide, vel etiam verecunde cum mulieribus agant: neque audeant vel ipsas diligentius interrogare, vel absconditos locos attingere, & tractare, sicuti alioqui perutile, & per necessarium foret. De qua quidem negligentia Medicis omnes ab Hip. grauiter arguuntur, & reprehenduntur, quicunq; minus sedulo, & accurate student morborum causas mulierum veras intelligere, sine qua intelligentia certum est illas non nisi temere ac improbe curari posse. Sed iis causis ab Hip. positis, licet aliã non parui momenti adiungere, quod nimirum, vel propter obstetricum ignorantiam, vel propter internas, & reconditas partes, vel propter alias causas, & remedia siue intra siue extra adhibita non nisi difficile ad locos laborantes possint penetrare. Ex quibus omnibus nulli dubium esse debet, quin tota hæc materia, & cognitione, & curatione multas contineat difficultatus. Verum difficultas pari iucunditate, & vtilitate compensatur: nihil enim homini iucundius contingere, quam intelligere tot arcana, & mysteria naturę, nec quicquam vtilius medico esse potest, quam nouisse rationem curandi morbos muliebres. Etenim cum illi

sint

sint plurimi, acutissimi, grauissimi, ac frequentissime miseras mulieres male afficiant, adeo vt continuas fere illarum de vtero querelas liceat audire, certum est medicos ex huiusmodi curationibus non solum magnam laudem, & existimationē, sed etiam ingentes opes posse acquirere.

Ad quem modum Gal. lib. de præcog. ad Posthumū cap. 8. scribit, propter vnam curationem vxoris Boethi vteri profluuio laborantis, ab illius viro quadringentos aureos semel donatos fuisse. Cæterum quia huiusmodi tractatio foret nimis longa, cui annuum tempus non sufficeret, si vellemus persequi omnes morbos, quicunque ad mulieres pertinent: idcirco mihi propositum est in præsentia de iis tantum agere, qui ad conceptum, & partum hominis possunt referri, quos quidem certum est cæteris omnibus esse difficiliores, frequentiores, vtiliores, & maiori dignos notatione. De hoc argumento sicuti diximus, habentur commentaria Hip. sed difficilia valde, & obscura Gal. nihil ea proposito de huiusmodi morbis tractauit, sed ex suis libris potissimum de morbis, & symptomatibus, de locis affectis, nec non Commentariis in libros Aphorismorū, & Epidemiorum, de sanguinis missione multa colligi possunt præcepta ac remedia. Paulus quoque lib. suo tertio habet lecti legendi sunt. Apud Auicen. habetis Fen. 20. 21. tertii Canonis, quæ vobis aliquam lucem possunt afferre. Sed præter hos sunt alii quoque auctores partim veteres, partim recentiores, qui in huiusmodi argumento non sine fructu, & laude versati sunt. Et inter cæteros proximo superiore tempore duo præclarissimi huius scholæ professores, Mercurialis, & Bottonus, id diligentissime præstiterunt, qui omnes scriptores in vnum volumen congesserunt hoc titulo: Gineç. siue de morbis mlierum Commentaria in tres tomos digesta. Quos quidem libros vos hortor, vt studeatis, & intelligatis.

Auctores alij.

Distinctio sexus.

Quoniam omnium primo mihi propositum est agere de conceptu hominis, ante omnia notanda est distinctio maris, & fœminæ, sine quibus conceptus fieri non potest. Quod quidem, vt probe a vobis intelligatur, mihi liceat hanc rem paulo altius ordiri. Itaque sciendum est, vt docet Philosophus 5. de gen. & corrump. 59. & 60. secundo de anima 35. secundo de gen. animal. c. 1 nec non Gal. 16. de vsu part. c. 1. & 2. sciendum inquam est, omnia quęcunque sunt, vel vt loquuntur Philosophi, duplicia omnia esse Entia, alia ingenerabilia, incorruptibilia, æterna vt intelligentię, cęlum: alia generabilia, corruptibilia, caduca, vt sunt hæc inferiora elementa, & quæ ea elementis constant. Etenim quamuis elementa secundum totum sint ingenerabilia, incorruptibilia, secundum tamen partes generantur, & corrumpuntur, & in continua transmutatione versantur. Causa autem propter quam elementa isthæc inferiora generabilia sint, & corruptibilia, non alia est, quam materia, quæ semper appetit nouas formas, vt Philosophus docet diffuse in lib. physico. Verum cæteris omnibus rebus prætermissis de vno homine dicendum est, quem quidem, vt scribit Gal. 14. de vsu partium c. 11. si fieri potuisset, natura maxime optasset immortalem facere. Sed cum id per materiam non liceat, sicuti idem Gal. declarat 1. de tuenda valetud. c. 1 (Nam quod ex arteriis, venis, neruis, ossibus, carne est compositum, incorruptibile esse non potest;) natura alia ratione, qua potuit, homini ad immortalitatem viam fabricata est: quemadmodum facere solent sapientes vrbium conditores, qui non solum id agunt, vt suę vrbes hoc præsertim tempore multo populo abundent, sed etiam diligenter prouident, quomodo illæ in omne tempus, aut saltem diutissime conseruentur. Itaque ipsa natura mirabilem quandam artem inuenit, quomodo in locum mortui hominis alius nouus homo succederet, qua ratione illi semper incolumes maneant, & immortales. Illa vero non est, quam continua hominis generatio, alia. Vnde scribit Gal. 6. de vsu part. c. 7. 14. de vsu part. initio. Naturam in constituendis partibus Animalis 3. Scopos sibi proposuisse. Primo, vt aliquæ partes forent ad vitam necessarię, qualia sunt cerebrum, cor, epar: nonullæ ad commodiorem vitam, vt oculi, nares, aures: quædam ad speciei instaurationem, vt pudenda, testes, vteri. Ex quibus puto satis constare distinctionem sexus, & vtriusque maris, & fęminæ generationem necessariam fuisse, vt non satis mirari possim, quomodo nonnulli Philosophi audeant affirmare fœminas pręter naturæ propositum, ac veluti monstra quædam in lucem proferri: Siquidem tam certum est, quam quod certissimum, neque hominem, neque reliqua perfecta animalia sine vtroque sexu vllo modo posse generari. Ad quem modum inquit Aristot. 1. de gen. animal. cap. 2. in rebus vniuersi veteres terram quasi fœminam matremque constituerunt, Cælum autem, & solem, & reliqua id genus nomine genitoris, & patris appellarunt. Ex quibus est Plato, qui in Timæo circa principium ex duobus elementis IGNE tanquam VIRO, & TERRA tanquam FOEMINA ambobus parentibus, affirmat totum mundum constare. Quomodo autem homo vir, & homo fœmina inter se differant, etsi vterque de toto animali dicatur, præclare explicat Philosophus loco citato proxime 5. de gen. animal. cap. 8. Illos inter se differre dupliciter: *Facultate, & nonnullis partibus*. Mas quidem, & fœmina differunt facultate, quoniam vtriusque facultas diuersa est, siquidem vir facultatem habet generandi in altero: fœmina habet facultatem generandi in seipsa. Differunt autem nonnullis partibus. Cum enim ad omnem officii functionem instrumento opus sit, atque instrumenta ad facultates debeant accommodari, hinc factum est, vt nonnullæ diuersæ partes necessario fuerint a natura institutæ, quæ ad huiusmodi facultates, ad coitum, & procreationem pertinentes, forent accommodatę. Hæc autem apud Aristot. sunt in fœmina pudendum & vterus, in viro testes, & membrū virile. Cęterum Gal. huiusmodi vasorum, & instrumentorum differentiam non omni ex parte videtur recipere, qui scribit 14. de vsu part. cap. 6. 5. de sem. cap. 5. omnes partes, quæ sunt in viris, in mulieribus quoque reperiri: atque eo tantum differre inter se, quod illæ in mulieribus sint intra absconditę, in viris autem extra appareant. In qua quidem re explicanda eleganter, & diffuse ab ipso Gal. exposita nolo tempus perdere, quoniam cuique liceat intelligere apud eundem auctorem. Itaque nulli dubium esse potest, vel debet id, neque solum virum, neque solam fœminam pro generatione hominis satis esse, sed vtrumque & vtriusque coniunctionem fore necessariam. Quoniam vero non satis fuerit marem, & fœminam fecisse, atque instrumenta vtrique ad coniunctionem accommodata fabricasse, siquidem propter multas causas tam mas, quam fœmina, potuissent huiusmodi coniunctionem abhorrere, vnde generatio, & species humana potuisset deficere: idcirco natura sagax voluit vtrumque, & marem, & fęminam decipere. Quamobrem tantam propensionem ad coitum, & tantam voluptatem in coitu vtrique inseruit, vt nullum sit periculum, cum & mares, & fęminæ, & libentissime, & frequentissime coeant. Cuius quidem naturalis propensionis ad coitum & voluptatis, & naturales, & elegantes causæ plurimæ redduntur a Gal. 14. de vsu par. Neque vero solum hominibus, sed etiam cæteris animalibus natura tantam propensionem, tantam voluptatem inseruit, vt hac ratione, quod aliter facere non potuit, & hominibus & cæteris animalibus immortalitatem, & ęternitatem procuraret. De communi desiderio ac voluptate rei venereæ, immo vero de rabie omni fere animalium tempore coitus videatis Philosoph. 6. de histo. animal. cap. 18. qui multa præclare de hac re scribit. Sed hoc loco licet quærere quidnam vir, & fœmina, vel separatim, vel coniunctum præstent in hac coniunctione: Vtrum semen viri tanquam efficiens solum, an tanquam efficiens, & materia ad conceptum conferat;

ferat:an mulier solum menstruum sanguinem, an præterea quoque semen exhibeat in generatione, & alia id genus de quibus inter Arist. & Gal. sunt maxime, & celebres controuersiæ. Verum tota hæc disputatio ad commodiorem locum nempe ad tractationem de cōceptu mihi videtur pertinere. Itaque ad alia progrediamur, & primo omnium de muliebribus menstruis tractationem aggrediamur, siquidem conuenit inter omnes menstrua ad conceptum, & efficiendum, & nutriēdum potissimum pertinere, ac pro varia eorū naturali, vel non naturali constitutione mulieres reddi magis, vel minus sanas, magis vel minus robustas, speciatim vero magis, vel minus ad conceptum, atque illius gestationem, & partum disponi: de quibus Auic. scribit ad hunc modum lib. 3. fen. 21. tract. 3. cap. 1. Menstrua temperata in quantitate sua, & in tempore suo, currente secundum consuetudinem naturalem in omni periodo sunt causa sanitatis mulieris, & mundificationis corporis eius ab omni nocumento, & quæ sequuntur.

CAPVT PRIMVM

De Menstruis.

Quid sit.

QVID sint Menstrua, traditum est ab Aristot. 1. de gen. anim. cap. 19. qui scribit, menstrua excrementum esse, & proportione sicut masculis semen, ita fęminis menstrua venire; id quod iis, quę vtrique similia contingunt, conatur probare. Namque vna atque eadem ætate maribus semen fieri incipit & secerni, fęminis menstrua erumpunt. Vtrique hoc tempore vox mutatur.

Excrementum muliebrum.

Præterea desinente ætate masculis aboletur generandi facultas, fœminis menstrua deficiunt. Sic Arist. probat menstrua excrementa esse, quod mulieres, neque hæmorrhoidibus, neque fluxione sanguinis è naribus neque varicibus (venæ latæ in crure) neque aliquo symptomatum magna ex parte laborant, quam diu illæ congruas habent menstruas purgationes: & aliis argumentis, de quibus longius agendum non est. Sed nos ad Galenum accedamus, qui rationibus petitis ex rei natura longe accuratius hanc rem explicat. Itaque sciendum est, vt ille docet 1. de facultatibus naturalibus, cap. 10. 1. de valetud. tuenda, c. 3. in omni concoctione necessario fieri aliqua excrementa. Cum enim cuique homini propter insitum calorem certa quædam substantiæ portio quotidie effluat, & dissoluatur, quæ alia ratione non potest reparari, quam alimentis, & potionibus: hinc necessarium fuit excrementorum prouentum originem habere: siquidem quæ eduntur, & bibuntur longe differunt a natura illius substantiæ, quæ effluit, vnde necessario indigent varia, ac multiplici alteratione, concoctione, & transmutatione, vt tandem corpori nutriendo, & substantiæ reparandæ possint assimilari. In quo quidem opere nonnulla remaneant necesse est, quæ concoctionem, & assimilationem nequeunt recipere, quæ propterea excrementa vocantur: quæ cum varia sint, non solum in prima, sed etiam in secunda, & tertia concoctionibus, hinc factum est, vt non solum necessaria instrumenta natura instituerit, quibus huiusmodi excrementa tanquam superflua, & inutilia possint expurgari, sed illis etiam facultates quasdam inseruerit, vnde a nonnullis partibus ad se traherentur, ab aliis ad alias transmitterentur, & postremo a quibusdam expellerentur. Ita ergo generaliter de excrementorum necessario ortu habendum est: sub qua communi ratione certum est, ipsa quoque menstrua fore compræhēdēda. Quod si quis quærat, cur mulieres tantum, cæteri homines minime eiusmodi redundent excremento? Huic respōdet Gal. 12. de vsu partium, c. 4. id factum esse, quod mulier sit viro frigidior, propter quam causam alimenta non ita probe concoqui, & discuti possunt. Ex quo necessarium fuit, tale, & tantum excrementum colligi, quod deinceps ad partes genitales, quæ, vt scribit Gal. 2. de sem. c. 5. omnium imbecillimæ sunt, solent transmitti. Sed tamen hæc mulieris frigiditas; & imperfectio, vt idem Gal. 14 de vsu part. c. 6. maximam vtilitatem toti humano generi præstitit: cum enim, vt supra dictum est, necesse omnino fuerit fœminam esse: credendum non est, summum omnium rerum opificem partem totius nostri generis dimidiam, ita imperfectam ac veluti mancam facturum fuisse, nisi huiusmodi imperfectionem, magna quædam vtilitas fuisset secutura. Causa vero est huiusmodi: namque ipse fœtus materiam postulat copiosam, non modo ad primam sui constitutionē, sed etiam deinceps ad omnes illius incrementum, quod quidem nutrimentum si mulier fuisset calidior, omnino defecisset, quoniam tunc, & meliorem concoctionem alimenti fecisset, & maiorem geniti excrementi dissipationem molita fuisset. Itaque hæc præcipua est ratio generationis, hic præcipuus est vsus menstruorum in muliere. Quærunt nonnulli hoc loco, quamobrem solæ mulieres inter cætera animalia habeant menstruas purgationes? quod tamen problema non conceditur ab Aristotele, qui scribit 3. de gen. animal. cap. 1. In auibus quidem, & piscibus nulla menstrua fieri sicuti in cæteris animalibus sanguine præditis, & viuiparis contingit, in quibus omnibus, ille inquit, aliis magis, aliis minus menstrua fieri solent. Vnde 6. de historia animal. 18. scribit mulierem maxime omnium animalium habere menstruas purgationes, deinde vaccam, asinam, equam, quod quidem an verum sit, alii viderint, qui Aristotelem vbique conantur defendere: tametsi idem Aristotel. hoc ipso loco illud addat, non deesse Philosophos, qui negent in iis animalibus menses fieri, inter quos ego quoque non inuitus patior numerari, cum plane experientia demonstret, hanc illius sententiam falsam esse, ac nulla animalia præter mulieres menstruas habere purgationes. Sed vtcunque sit, siue mulier sola, siue maxime omnium animalium menstruis copiosius abundet, huius rei causæ requiruntur ab Arist. 7. de Histor. animal. cap. 2. quæ duę potissimum colligi possunt. Prima, quod hęc materia excrementitia nonnullis animalibus in corporis alimentum, aliis in corticem, aliis in squamam, aliis in frequentiam venarum, & pilorum, & alias huiusmodi partes conuertatur. Secunda causa est, quod reliqua animalia sint multo, ficciora, maioribus laboribus, & exercitationibus dedita, & non simpliciter victu vtantur: contra autem mulieres sint longe humidiores, fere otiosæ, ac pleniore victu vti soleant. Ex quibus iure licet colligere, cætera animalia nullas, mulieres autem copiosas menstruas purgationes habere. Cæterum quoniam diximus, & quasi manifestum accepimus, mulierem esse mare frigidiorem, nonnulli hanc determinationem non recipiunt, qui altera ea parte mulierem mare esse calidiorem censent: de qua controuersia Aristoteles quoque mentionem facit 2. de partibus animal. cap. 2. qui scribit, Parmenidem voluisse mulieres esse viris calidiores: quod idem quibusdam aliis quoque placuit argumento copiæ sanguinis, qua menstrua fiunt. Empedoclem vero contra censuisse mulieres esse maribus frigidiores. Sed breuiter aduersarias rationes vnam, & alteram audiamus, & quidem ex potioribus. Quod mulieres sint viris calidiores, primo est auctoritas Hip. cuius hæc sunt propria verba lib. de morbis mulier. circa principium: Habet enim mulier sanguinem calidiorem, & propterea calidior est quam vir. Deinde neminem puto esse negaturum, quin aliqua mulier manifeste sit aliquo viro calidior: finge (quod est Gal. exemplum 3. de causis pulsuum, de pulsu virorum, & mulierum) hominem temperamento pituitoso, frigido, & humido: finge mulierem temperamento biliofo calido, & sicco: sed præterea finge hominem viuere in vmbra, & otio delitioso: fœminam contra incolere Aegyptum, ruri agere, multis vti laboribus, atque demum parco victu vtentem dubium.

Cur non viri.

Quare solius mulieris nō aliarum animalium.

An mulieres frigidiores varia.

biũ esse pōt hāc mulierē calidiorem esse viro? Altera ex parte iam statutum est, ac reddita ratio, quamobrem necesse fuerit mulierem esse viro frigidiorem, id quod res ipsa potest manifeste confirmare: siquidem certum est marem plane robustiores habere omnes operationes, animales, naturales, vitales, quod robur non aliunde quam ex calore potest prouenire. Quid igitur dicendum est? Prætermissis aliorum responsionibus, quæ de hac ardua difficultate solent a multis proferri, ego sentio dupliciter posse responderi. Primo, fieri quidem posse, vt aliqua mulier, si respiciamus temperamentum vniuersi corporis sit aliquo viro calidior, quod positum exemplum demonstrat; sed si paria paribus conferantur, vir pituitosus mulieri pituitosæ, vir biliosus mulieri biliosæ, eadem regione, eadem victus ratione, & simili, tunc perpetuo marem muliere calidiorem esse. Secundo vtcunque concedatur aliquam mulierem aliquo viro generaliter calidiorem esse, tamen quatenus pertinet ad partes genitales, illam necessario fuisse frigidiorem. Namque, vt supra diximus cum Galeno: Vir a muliere differt non natura, sed sola membrorum genitalium formatione, quæ in viro extra propelluntur, & apparent, in fœmina intra detinentur, & latent, quod quidem nulla alia ratione, nisi ex virorum caliditate, & mulierem frigiditate fieri potest. Verum quid ad Hippocrat. respondendum est? Plærique omnes, hanc partem tanquam Hippocrat. non legitimam recipiunt, qui existimant eam temere fuisse ab aliquo insertam, cum manifestum videatur continere mendacium: addo cum huiusmodi sententia ipsi Hippocrat. manifeste repugnet, qui 6. epid sect. 2. circa finem clare docet, masculos esse fœminis calidiores, cuius rei argumento est, quod illi sunt nigriores, habent venas magis extra apparentes, longe biliosiores existunt, atque in dextris vteri partibus generantur: quæ quidem omnia non nisi a caliditate fieri possent: & Galenus commentariis eorum locorum, & alus diffuse demonstrat. Ac profecto aliter mea sententia responderi non potest: siquidem nullus est liber Hippocrat. tametsi germanissimus habeatur in quo temporum iniuria spuria quædam & falsa non irrepserint, sicut in his quoque aphorismis contigit: in quibus etsi liber est omnium consensu germanissimus Hip. tamen nonnulli aphorismi tanquam spurii reiiciuntur a Gal. Veruntamen si quis velit veterem Hippoc. scripturam tueri, illud vnum mihi occurrit, quod dici possit, sanguinem in mulieribus calidiorem esse non proprio aut naturali calore, sed ea caliditate, quæ omnibus fere excrementis solet perpetuo copulari: cum enim menstrua sine vlla dubitatione inter excrementa recenseantur, certũ cuique esse potest, illa nescio quam caliditatem præter naturam concipere, & hac ratione sanguinem mulieris sanguine virorum calidiorem esse, Sed hac de re satis, reuertamur ad menstrua.

Quando erumpant menses primum. Scribit Aristoteles 7. de historia animal. cap. 1. menses mulieribus magna ex parte incipere circiter annum 14. quando mares quoque incipiunt semen emittere, quo quidem tempore vterque, & mas, & fœmina magnis mutationibus, & partium genitalium, & vocis, & aliarum rerum subiiciuntur. *Quando desinant.* Desinunt autem menses, vt idem scribit Philosoph. 7. de histor. animal. cap. 5. vt plurimum circiter annum 40. vsque ad 50 ac sane ipsa res hanc Philosophi sententiam de principio ac fine mensium videtur confirmare: etenim si contingat, vt menses incipiant ante annum 14 vt anno 9. 10. 11. quod nonnulli affirmant: pariter si fiat, vt menses vsque ad 50. & plures annos perseuerent, omnino rarius est.

De tempore mensium non conuenit inter omnes, *Quādo & quot dies.* namque alii vnicam diem, alii 2. alii 3. 4. & plures huic purgationi tribuunt, quod experientia confirmat esse verum, ac ratio confirmat, summa cum ratione fieri pro varia mulierum ætate, habitu corporis, temperamento, vitæ instituto, regione, & cæteris, vt modo maiora, modo minora, modo longiora, & breuiora menstrua fiant. Hipp. 1. de morbis mulierum pag. 213 ita statuit: in muliere sana moderatos menses fluere a 1 2 aut 3 dies, longius autem tempus aut breuius morbosum, & sterile esse. De quo tempore mensium notanda est sententia Philosophi 7. de historia animal. cap. 2. qui scribit, facilius agi cum illis mulieribus, quibus breui tempore, id est, biduo aut triduo menses profluunt, difficilius autem cum iis, quibus longius protrahuntur, siquidem mulieres hoc tempore laborant. Sed hoc loco occurrit insignis difficultas apud Aristot. qui scribit 7. de hist. animal. 2. paucis mulieribus singulis mensibus, plurimis autem intermissio vno mense, id est, tertio quoq; mense menstrua moueri: quæ quidem sententia nō solum repugnat Gal. 14 de vsu part. cap. 18. & auctoribus, sed etiam sensu, & experientia perspicue falsa esse depræhenditur: cum certum sit ex mille fœminis forte vnam, aut alteram purgari tertio mense, quod ego quidem nunquam audiui: cæteras omnes suas purgationes singulis mensibus habere. Interpretes pro Aristotelem multum laborant. Albertus Magnus in suis de animal. lib. 9. c. 2. totam Aristot. sententiam peruertit, qui scribit: plurimas mulieres singulo mense, paucas tertio quoque mense purgari. Sed hac ratione facile esset omnes auctorum errores tueri, præterquam quod neque id verum est, vt diximus, paucas mulieres tertio mense purgari, cum multæ potius hoc tempore non nisi singulis mensibus soleant expurgari. Suessanus commentario huius loci inquit, illud fortasse in regionibus Aristotelis verum fuisse. Nonnulli asserunt lib. de animal. ab Aristot. fuisse scriptos potius ex aliorum relatione, quam ex propria sententia, & idcirco illos multos errores, & quidem manifestos continere: inter quos aperte fatentur hunc numerandum esse. Demum Mercurialis lib. 5. variarum lectionum, cap. 2. nec non 4 de morbis mulierum, cap 1. confutatis aliorum responsionibus aliam rationem excogitauit, qua ille putat Aristot. posse defendi. Ea vero est, vt in textu Latino restituatur vox græca *synechos*, prætermissa ab interprete, quæ ipsi idem significat, quod coaceruatum, & copiose, adeo vt restituta hac voce sensus sententiæ Aristo. sit huiusmodi: paucas mulieres singulis mensibus aceruatim, copiose purgari, plurimas autem tertio mense aceruatim, & copiosiores menses habere.

In proposita difficultate, in propositis verbis neque defensio Mercurialis mihi videtur satis esse: nam primo significatio illius verbi videtur voluntaria, cum apud nullum probatum auctorem, quem sciam, accipiatur in ea sententia. Nam vere, & proprie hæc vox *synechos*, omnium auctorum consensu idem significat, quod continenter sine intermissione, assidue, continuatim vel quid simile: in qua significatione, puto eam quoque ab Aristotele hoc loco vsurpatam fuisse, vt sensus sit huiusmodi: paucis mulieribus singulis mensibus *synechos*, i. sine intermissione, & continuatim, pluribus intermissione vnius mensis tertio duntaxat quoquo mense menstruas purgationes moueri. Deinde mea sententia tam falsum est, paucas mulieres singulis mensibus aceruatim, plurimas tertio mense copiosius purgari, quam falsum est paucas singulis mensib. plurimas tertio tantum mense suas purgationes habere, cum res ipsa confirmet, omnibus mulieribus, non magis tertio, quam cæteris, & singulis mensibus vna fere atque eadem mensura menstruas purgationes moueri. Vnde etiam puto huiusmodi euacuationem menstrua appellari, quòd singulis mensibus eueniant.

Quomodo Aristoteles a tam manifesto errore possit defendi, si modo ille defendi potest, ego quoque dicam quid mihi in mentem venerit, qui videor posse duplicem responsionem adferre. Et prima est, sententiam Aristot. veritatem suo tempore continuisse, quo certum est, mulieres moderata victus ratione vti, & admodum sobrie viuere consueuisse. Ad quem modum Hipp. quoque scriptum reliquit 6. apho. 39. Mulierem podagra

gra non laborare, nisi menstrua deficiant; quam sententiam Gal. inquit, tempore Hip. verissi. fuisse, propter singularem mulierum sobrietatem: posteriore autem tempore eiusmodi sententiam falsam esse redditam, quod mulieres deinceps propter victus incontinentiam ac plurimos errores, fluentibus quoque mensibus podagra solitæ fuerint laborare, sicut hodie quoque contingit. Secunda responsio est; Sententiam Aristotelis veram esse hoc sensu, vt ille loquatur non de menstruis generaliter, sed de prima mensium eruptione, quæ videtur non ita continenter singulo quoque mense euenire, adeo vt multis iuuenculis, quo tempore menses incipiunt erumpere, hæc vacuatio soleat intermisso vno mense succedere, quæ quidem sententia, si non perpetuo, saltem aliquando vera esse deprehenditur, cum raro eueniat, vt cum menstrua virgini erumpunt, ad vnguem singulorum mensium seriem conseruent, sed liceat videre nonnullas tertio solum mense quoquo purgari, per aliquod tempus, donec natura iam assuefacta viis apertis sanguinis copia aucta, corporis augmento desinente, iam singulo quoquo mense *synechos*, possent purgari. Forte autem neutra ex iis meis responsionibus videbitur ad hanc difficultatem satis esse: sed tamen qualescunque illæ sint, mihi libuit illas proferres, quæ satis esse poterunt, donec mihi aut aliis liceat meliorem responsionem excogitare. Hactenus de menstruis mulierum naturalibus, nescio quomodo de illis longius diximus, quam mea voluntas fuerit. Quare tempus est, vt menstrua præter naturam aggrediamur.

CAPVT II.

De Mensium Suppressione.

Essentia. CVm mulieres naturæ instituto, & prouidentia singulis mensibus habeant purgationem eorum excrementorum, quæ, & propter temperiem, & propter victus rationem huiusmodi sexus, & propter alias causas, de quibus supra diximus, copiose coaceruantur, si hæc supprimatur, tunc necesse est, vt mulier in multa, & grauissima pericula incurrat: sicut altera ea parte, si hæc vacuatio secundum naturæ legem procedat, mulieres, & solent sanæ conseruari, & a multis morbis præseruari, vt supra diximus cum Auic. Ex quo Gal. scriptum reliquit 3. de sympt. causis, cap. 4. de sympt. diff. cap. 7. cæteras omnes sanguinis excretiones, quæcunque illæ fuerint, hac vna excepta, quæ mulieribus per vterum fit, esse præter naturam, & quidem toto genere. Itaque suppressio mensium inter ea symptomata a Gal. numeratur, quæ immoderate excreta, aut retenta dicuntur, siquidem ea retinentur in corpore, quæ natura purgari debuissent. Cum autem, & hæc, & omnia symptomata sequantur morbos, vel statim, & proxime, vel alterius symptomatis interuentu, vt Gal. docet locis proxime citatis, ita habendum est, huiusmodi symptomata, & suppressionem mensium primo pendere ex alio symptomate, nimirum actione læsa ipsius vteri. Hæc porro actio vteri, sicut cæteris omnibus actionibus contingit, tripliciter lædi potest, vel ablate, vel imminute, vel deprauate. Itaque menses, aut ex toto supprimuntur, aut parcius fluunt, quam conueniat,
Causa. aut deprauate expelluntur. Quoniam vero menses, vel supprimuntur ex toto, vel imminuuntur ex parte propter vnas, & easdem causas, quæ non aliter quam ratione magnitudinis inter se differunt: idcirco simul de vtrisque sermonem habebimus. Plerique omnes, & veteres, & recentiores tractantes causas suppressionis mensium admodum confuse, & perplexe mihi videntur illas explicare. Quare cæteris omnibus prætermissis, aperiamur nos more nostro, an cum Gal. huiusmodi causæ ad certa quædam capita certamque methodum possint referri.

1. De causis suppressionis mensium tractat Gal. ex proposito duobus potissimũ locis. primo 3. de sympt. causis, cap. 4. altero 5. aphor. com. 57. ex quibus ni fallor, summa huius disciplinæ præclare, atque ordinatim colligi potest. Itaque ex Gal. ita habendum est, menstrua in mulieribus retineri ex toto, aut minui ex parte propter quatuor causas: quarum prima est vitiũ vteri, & vasorum quæ ad illum pertinent: secunda est vitium sanguinis: tertia est vitium vniuersi corporis: quarta, & vltima, vitium facultatis, & vitium, ad quas quidem quatuor causas non difficile est cuique cæteras omnes referre, quæcunque, & quotcunque ab aliis solent proponi. Primum igitur supprimuntur menstrua, aut minuuntur ratione vteri, quod contingit dupliciter: primo modo vitio ipsius corporis: altero vitio vasorum, quæ ad vterum pertinent, & per quæ menses debent purgari. Corpus vteri in causa, vt menstrua supprimantur, si illud laboret aliquo genere morbi, inter quæ occurrunt primo morbi in mala compositione, qui possunt esse multiplices, vt si substantia vteri fiat durior, & densior, quam naturæ illius conueniat: qui primus morbus proponitur a Gal. 3. de sympt. causis, cap. 4. 5 aph. 28. & 57. quod quidem vteri vitiũ cum fieri possit, aut natura, & primo ortu, aut deinceps tractu temporis, Gal. docet propter huiusmodi vitium vteri, si id naturale fuerit, perpetuam menstruorum suppressionem oriri, nisi quis accommodatis medicamentis longoq; tempore illum ad meliorem habitum transferat. Huic affectui proportione respondet compressio vteri, quæ ex vasis illi circumiacentibus contingit, cum videl. corpus immoderate crassum euadit. Quæcunque præter naturam crassæ non concipiunt vtero, iis omentum vteri os comprimit, & priusquam extenuentur non concipiunt 5. aphoris. 46. Sic si vteri os distortum aut peruersum fuerit, si aliquo callo, carne, pinguedine obductum fuerit, si vterus non fuerit peruius, & apertus, quod iis mulieribus contingit, quæ imperforatæ dicuntur, de quibus Aetius quoque mentionem facit lib. 16. c. 98. Ita ergo propter hos aut similes morbos ratione vteri menstrua supprimantur. Diximus de morbis in mala compositione.

Secundo occurrunt morbi in intemperie, qui, vt puto vos non ignorare, varii sunt: & simplices, & compositi: & cum materia, & sine materia, quibus omnibus potest vterus laborare, partim natura, & primo ortu, partim præter naturam, & temporis progressione, sicuti de duritie, & densitate diximus. Et si quis quærat qualesnam vteri intemperies sint in causa suppressionis mensium, huic solus respondet Auicen. tractat. 3. cap. 25. intemperies simplices frigidam aut siccam, compositas calidam, & siccam, frigidam, & siccam principem locum obtinere. Et cum de intemperie frigida, & sicca, vel simplici vel composita manifesta sit ratio quamobrem menses supprimantur: dubium videtur, quomodo intemperies calida hoc ipsum possit efficere, siquidem fatentur omnes, calorem posse omnes meatus rarefacere, aperire, sanguinem fluxibiliorem reddere, & ita potius menses prouocare, quam supprimere. Plerique omnes hac in re multum laborant, & inter cæteros Mercurialis lib. 4. cap. 1. de morbis mulierum tres causas proponit, propter quas intemperies calida valeat menses prouocare, quas ille inquit ab Auicen. propositas fuisse. Sed cum ego attente non semel Auicen. legerim, nullam apud ipsum causam potui reperire: immo vero, nisi prorsus fallor, neque id ab Auicen. traditum est intemperiem vteri calidam menstrua supprimere, id quod nec fortasse vlla ratione fieri potest: quin Auicen. scribit simplices duntaxat intemperies frigidam, & siccam, compositas calidam, & siccam, frigidam, & siccam suppressionis mensium causas esse, adeo vt certum cuique esse possit, apud Auicen. minime intemperiem calidam simpliciter, sed calidam simul, & siccam posse menstrua retinere. Quod quidem rationi maxime conuenit, neque vllam difficultatem continet: siquidem huiusmodi intemperies, non quidem simpliciter calida, sed

cali-

calida simul, & sicca facile potest vterum densiorem, & duriorem reddere, totum sanguinem absumere, & hac ratione menstruam purgationem impedire.

Deinde sunt morbi in intemperie cum materia; qui pariter summa cum ratione possunt menses supprimere, quos quidem morbos ego interpretor inflammationem, scirrhum, cancrum, & alios tumores præter naturam. Et si non ignoro omnes propemodum medicos nostrorum temporum de morbis ex intemperie cum materia aliter sentire, de quibus alias commodiore loco tractabimus.

Postremo sunt morbi in soluta vnitate: qualea sunt vlcera, abscessus, fistulæ, & similes, quibus si vterus laboret, facile est intelligere, quomodo menstrua possint impediri, & retineri. Atque hactenus de suppressione mensium propter virium vteri, verum placet Galeno, huiusmodi suppressionem mensium, non solum propter vitium vteri, sed etiam propter vitium vasorum, quæ ad vterum pertinent, posse prouenire, idque potissimum fieri solet, quotiescunque hæc vasa angustiora sunt reddita, quam vt per ea sanguis possit penetrare, quod quidem vitium potest contingere, aut in prima generatione, & natura, aut progressione temporis, vel inducta aliqua intemperie, præcipue vero frigida, & sicca, vel facta aliqua obstructione, sicut de superioribus quoque morbis diximus.

II. Secunda causa suppressionis mensium posita fuerat a Gal. virium materia, & sanguinis: quando omnium id quod vacuatur, vel crassum, vel glutinosum fuerit, vt propterea ad fluxionem ineptum reddatur, quod contingit frequentissime. Quæ quidem humorum crassities, & viscidities, & propter alimenta, & propter alias multas causas potest contingere, de quibus & pe diximus in publicis lectionibus.

III. Tertia causa propter quam mulier interdum nihil purgatur, est culpa totius corporis, quod congruam sanguinis copiam ad vterum non transmittit. Id quod tripliciter fieri potest: vel propter multos exercitationes, vel ob tenuem victum, vel propter inclinationem humorum ad alias partes, ad quem modum mulieres multis laboribus, & exercitationibus dedicatæ, quales apud Aetium lib 16.c. 51. sunt cantatrices, saltatrices, rusticæ, & quæcunque candidus, & siccas temperamentum habent, vt proxime ad virilem naturam accedant, vel parum, vel nihil purgari consueuerunt, siquidem in huiusmodi mulieribus calor naturalis robustus est, vt probe concoquat alimenta, nec non digerat ac dissipet, quæcunque excrementa in concoctionibus relinquuntur, vt propemodum sanis, & robustis viribus contingere solet.

Sic mulieres quæ tenui victu vtuntur, siue volentes, vt religiosæ, & diuino cultui deditæ, quæ frequentibus ieiuniis, & inedia præter modum se macerant, & extenuant: siue nolentes, vt quæ grauis alimentorum, & rerum omnium inopia laborant, omnes autem nullum aut modicos sanguinis meatus habere, quod hac ratione paucus sanguis, & pauca excrementa generentur, quibus deficientibus, vt menstrua quoque deficiant, necesse est; de qua re videatur locum notabilem apud Gal. de sectio venæ aduersus Erasistrat. cap 3. qui disputans aduersus medicos illius sectæ, qui violentes prohibere menstrua præter missa sectione venæ mulieres exquisita media macerabant, illos acriter reprehendit propterea, quod etiam purgationes, quæ inculpate fluebant, ex toto supprimant, siquidem, ille inquit, sanguis alimentorum inedia attenuatur, & densior se ipso redditur, eamque ob rem ad fluendum ineptus euadit.

Ad tenuitatem victus puto referri posse vigilias, profundas cogitationes, mœrores, omnesque vehementer animi perturbationes, ex quibus certum est spiritus sanguinemque absumi, ac si ea idem fieri, quod ex tenuiore victus ratione fieri diximus. Ad quem modū videmus frequentissime mulieres religiosissimas, viduas & cæteras, quæ molestus cogitationib. vigiliis, tristitia, laboribus, doloribus assidue torquentur, & conficiuntur, suppressione mensium laborare. Si tertio quoque humores ferantur ad alias partes, minime ad vterum, mulieribus menstrua supprimuntur. Exempli gratia, si sanguis per nares, per hæmorrhoidas profluat, si quæ mulier laboret frequenti vomitu, fluxione alui, nimio sudore, aut alia similis vacuationes ratione. Ad quem modum collegit Hippocrat. 5. aphor. 39. mulieri, quæ in mammis lac habeat, nec si grauida, vel puerpera, menstrua defecisse, quod sanguis hoc tempore per vasa communia mammis & vtero, ad mammas transmittatur at que in lac transmutetur. Ad quem modum mulieres prope omnes tempore lactationis plane mēstruis sunt destitutæ. Sic eleganter & diffuse demonstrat Gal. 14. de vsu part. cap. 8. Quo loco vasorum vtriusque partis, vteri, & mammarum mirabilem societatem, & consociationem declarat, quin Gal. docet vtrasque huiusmodi partes vteri, & mammarum ad vnum perficiendum opus, nempe ad gignendum, & nutriendum fœtum fuisse a natura institutas, ac propterea vasa vtriusque ita fuisse comparata & disposita, vt vtrique muneri possint satisfacere, adeo, vt quo tempore in vtero fœtus conformaretur, & augeretur, illi soli veræ communes ex vtrisque alimenta affunderent, quando autem fœtus natus fuerit, rursum mammis totum alimentum affluat. Ex quo factum est, vt eodem tempore menstrua procedere nequeant, & fœmina lactare, siquidem altera pars dum sanguinis ad alteram transfertur, sicca semper relinquatur. Ad inclinationem humorum ad alias partes, nonnullæ quoque excretiones, siue natura, siue arte cōparatæ mihi videntur posse referri. Exempli gratia, si quæ mulier laborat magna, & difficili scabie, vlceribus totum corpus occupantibus, si plures habeat fonticulos, si frequenter illi sanguis mittatur ex venis potissimum superioribus: ex quibus si mittatur sanguis speciatim docet Galenus de sanguinis miss. cap. 12 & 18. 2. ad Glaucum c. p. 7. 3. meth. cap. 3. menstruas purgationes impediri, si mulier demum aliquo purgante medicamento familiariter vtatur, vt multæ facere solent. Etenim hæc omnia & alia, si quæ sunt id genus, summa cum ratione possunt sanguinem ab vtero reuellere aut deriuare, aut ad alias partes transmittere.

Quarta causa suppressionis mensium apud Gal. est ratione virium, tametsi huiusmodi causam ab omnibus prætermitti video. Nam præter cæteras causas modo positas fieri potest, vt vires sint debiliores, quam vt possint sanguinem ad vterum deducere & transmittere, sicuti euenit conualescentibus, & debilibus mulieribus, quibus tamdiu detinentur menses, quamdiu illæ vires acquirunt ac fiunt robustiores, pariter potest contingere. vt propter robustas vires facto impetu sanguis ad alias partes irruat, & ita purgationes per vterum impediantur. Itaque toi, & tantæ sunt causæ ad mentem Galeni suppressionis vel imminutæ purgationis, ad quas, vt supra diximus, facile omnes mihi videntur posse referri, siue internæ siue externæ, quæcunque ab aliis possent excogitari. IV.

Tractabamus de suppressione mensium, & absolute sunt omnes causæ, itaque id restat, vt ad signa progrediamur. Cum autem nullis signis opus sit, ac sola ægrotæ relatione intelligamus, menstrua suppressa aut diminuta esse: statim ad signa deueniendum est, quæ singulas differentias & causas demonstrant. Quoniam vere differentiæ, & causæ suppressionis mensium quæcunque accidunt, aut culpa totius corporis, aut propter robur vel debilitatem virium, de quibus postremo loco diximus, facile possunt intelligi ex proba vel improba corporis & partium constitutione, ex præcedentibus morbis & symptomatibus, ex vitæ instituto, & aliis id genus communibus quibusdam locis: de quibus foret longissimum forte etiam superuacaneum copiosius agere idcirco mihi libet de illis tantum signis agere, quæ duas priores causas nempe vitium vteri, & vasorum, nec nō sanguinis possent demonstrare: siquidem huiusmodi causæ

causæ & differentiæ, sicut accidunt frequentissime, ita etiam sunt reliquis maioris momenti, vnde etiam mihi propositum est de iis tantum curationem tradere.

Itaque si menstrua supprimantur vitio vteri, quem diximus posse laborare omni genere morborum, idest, si morbus fuerit in mala compositione, vt si os vteri distortum sit, aut peruersum fuerit, si propter aliquod impedimentum illud sit clausum, aut imperforatum, cuiusmodi fere morbi solent esse naturales: sed vtcunque sit, tunc mulieres perpetuo menstruorum suppressione laborant, ac plane steriles redduntur. Atque ij quidem morbi tactu potissimum obstetricis videntur posse deprehendi, vt colligitur ex Gal. 6. la. ad finem. Et si nec forte defuturæ sint quædam coniecturæ, quæ huiusmodi morborum aliquam significationem facere possint. Exempli gratia, si mulier in coitu nullam delectationem accipiat: imo etiam dolore, & molestia afficiatur, si os vteri a partibus circumiacentibus comprimatur, vniuersum corpus, & plenius, & crassius apparebit. Deinde vero si vterus laboret intemperie ac primum frigida, & quod contingit frequentissime in hoc casu, mulier minime erit appetens coitus, nullamque in eo voluptatem percipit, aut nunquam, aut rarissime, & nō nisi tardissime semen emittet, corpus vniuersum minime bene coloratum, sed albidius. Præterea vero torpidum, & frigidum euadet, pulsusque erunt rariores, somni longi, & profundi omnia excrementa, lotia, egestiones. & cætera frigiditatem solent attestari. Huiusmodi mulieres iuuantur a rebus calidis, læduntur a frigidis. Si vteri intemperies fuerit sicca, fere totum corpus erit emaciatum, & siccatum, omnes venę quodam modo inanes, & vacuæ apparebunt. Excrementa omnium partium erunt pauciora, & sicciora, præcessere vigilię, labores, insignes euacuationes, & similia, quę valent totum corpus, & partes exiccare, huiusmodi mulieres a rebus humidis bene habent, a siccis offenduntur.

Modo restant duæ intemperies compositæ, calida, & sicca, frigida, & sicca, quæ ex signis simplicium intemperierũ facile possunt colligi, vt pluribus non sit opus. Quod si demum fiant intemperies cum materia, hæc generali veluti quadam grauitate, & pondere poterunt cognosci, sicuti altera ex parte intemperies sine materia omnis grauitatis, & ponderis solent esse immunes. Speciatim vero si vterus laboret, vel Erysipelate, vel cancro, vel alio tumore præter naturam, ex proprijs signis cuiusque morbi licebit in eorum cognitionem deuenire; quod item de morbis in soluta vnitate statuendum est. Sed ad alteram rationem laborantis vteri accedamus: si vasa quæ pertingunt ad vterum reddantur angustiora, quam vt per ea menstrua transire possint; siquidem id fiat propterea, quod illa sint obstructa, cum obstructiones, Gal. auctore, fiant vel nimia copia, vel mala qualitate humorum, licet huiusmodi obstructionũ signa colligere, quæ vel copiam, vel vitium humorum significant, vel plenitudinem, vel cacochymiam, ex habitu corporis & ex temperamento ex præcedente uictus ratione, & cæteris id genus, de quibus sæpe diximus. Vtcunque autem huiusmodi vasa vteri vel copia vel vitio humorum obstructa fuerint, mulieres circa regionem vteri, & partes proximas insolitam quandam grauitatem solent percipere quam retenti humores siue multi, siue vitiosi tanquam superfluum pondus iure solent excitare. Sin autem sine obstructione uasa reddita sint angustiora, aut natura, & primo ortu, aut deinceps tractu temporis, quod potissimum diximus fieri inducta aliqua intemperies ac potissimum frigida, & sicca, quæ signa iam diximus eiusmodi intemperies in vtero significare eadem quoque ad vasa & ad hunc locum referenda sunt.

Restant igitur signa quæ demonstrant vitium esse in sanguine, vel materia fluente ad vterum, cuius occasione menstrua supprimuntur. Cum autem Gal. docett, id non aliter fieri, quam si id, quod vacuatur, vel crassum, vel glutinosum fuerit: Ex iis omnibus licebit huiusmodi sanguinis vitium colligere, quæcunque ex temperamento, ætate, habitu corporis, ex præcedente victus ratione, ex excrementis vel aliter, frigidioris, & crassioris sanguinis copiam possunt significare, præterquam quod ex grauitate vteri, & partium proximarum forte etiam vniuersi corporis, & alijs id genus symptomatibus licebit id ipsum confirmare. Atque hactenus de signis. Itaque nihil aliud restat, quam vt curationem aggrediamur.

Cum plurimi sint affectus præter naturam, & illi quidem grauissimi, qui sequuntur suppressionem menstruorum, quorum nonnulli ad ipsum vterum; nonnulli ad cerebrum, cor, uentriculum, & cæteras principes corporis partes prope omnes, nonnulli demum ad corpus uniuersum pertinent, quibus partibus, & uniuerso corpori certum est, uterum mirabiliter & frequentissime consentire, de quibus affectibus sequentibus suppressionem menstruorum Auicenna peculiare caput instituit lib. 3. fen. 21. tractat. 3. cap. 26. Galenus item lib. 6. de locis affectis 5. aphor. comment. 57. 3. Prorrheticorum comment. 31. de sectione uenæ aduersus Erasistrat. cap. 1. & 3. Hippocrat. de morbis mulierum diffuse, propterea in curatione huiusmodi morbi, necesse est medicos summum studium, & diligentiam adhibere. Et si uero ut diximus, uariæ sint differentiæ, pro uarijs causis suppressionis mensium, quibus diuersa quoque curandi ratio uidetur conuenire: uerum tamen ad totam huiusmodi curationem duo communes scopi mihi uidentur posse referri, quorum alter uniuscuiusque causæ rationem habeat: alter in eo uersetur, ut sanguis reddatur fluxilis, & menstrua prouocentur. Sed antequam curationem, & particularia remedia aggrediamur, uidendum est, num liceat propositis, scopis satisfacere, nec ne, facile an difficile, breui an tarde: uno uerbo, quid medicus sibi uel aliis de suppressione mensium possit promittere. Fuit sententia Hippocrat. 1. de morbis mulierum, (pag. 311. codice Basiliensi latino circa principium paginæ.) Si menstrua supprimantur sex menses illa non amplius prouocari, & malum fieri incurabile. Altera autem ex parte apud eundem Hippocrat. 4. epidem. 92. legimus historiam cuiusdam ancillæ, cui 7. annos retenta fuerint menstrua, quę demum redierunt. Vnde illa pristinum habitum bonum, & sanitatem recuperauit. Sic habemus alteram historiam 5. epidem. circa principium uxoris Gorgiæ in Larissa, cui menses fuerunt suppressi per 4. annos, qui deinceps redierunt; & illa pristinæ sanitati fuerit restituta. Sic habetis historiam apud Gal. 6. epidem. sectio. 3. 29. illius mulieris emaciatæ, cui menses octo menstrua defecerant, cui sanguinem misit copiosissime: & ut finiam, experientia confirmat quotidie, nonnullas mulieres quibus vltra sex menses menstrua retenta sunt, sanari. Ego uero censeo nullum certum iudicium de hac re fieri posse, sed pro uarietate mulierum, ętatis, habitus corporis, studiorum, uitęque, sed ante omnia pro uarietate causarum, propter quas menstrua supprimuntur, nonnullas mulieres facile, quasdam difficile, alias nulla ratione sanari posse. Atque ut uos quoque æquiore animo feratis, si mulieres se aliquando uobis offerant, quibus nullis remediis, & rationibus possitis menstrua prouocare, sciatis neque diuinum Hippocrat. semper præstare potuisse, qui scribit in fine lib. 6. epid. fuisse duas mulieres alteram Phaetusa Pytheæ coniugem, alteram Namysiam Gorgippi uxorem, quibus cum menstrua multo tempore defecissent, atque ille simul cum alijs medicis omnia fecisset, quęcunque fieri potuerunt pro eorum prouocatione, tamen illa nunquam rediisse, & utramque non multo post mortuam fuisse. Sed ad institutam curationem redeamus.

Indicationes seu scopi communes curationis.

Prognosticon.

Diximus duos esse communes scopos, quibus vniuersa ratio curandi suppressa menstrua, uidetur contineri. Ac primus fuerat, ut singularum causarum habeatur prouidentia, propter quas contingit suppressio

Curationis præsidia.

nem menstruorum fieri. Secundus vero vt sanguis præparetur, & ad fluxionem idoneus reddatur. Quoniam vero quod ad primum scopum pertinet, si velimus singulas causas persequi, hæc vna tractatio iam fores prolixa, vt cęteris tractandis mulierum affectibus tépus non vacaret, idcirco vt sæpe diximus, mihi statutũ est de illis tantummodo causis agere, quæ cęteris sunt frequentiores, & maioris adiumenti, illę vero sunt cum menstrua supprimuntur, vel per vitium vteri, vel sanguinis vitium. Et cum vterus multis quoque morbis possit laborare, vt supra diximus, partim natura, & primo ortu contractis, partim tractu temporis acquisitis, de quibus pariter foret longissimum verba facere: cęteris omnibus prætermissis cum potissimum quamplurimi nullam curationem recipiant, mihi libet de ea suppressione mensium, atque illius curatione verba facere quę vel propter vteri intemperiem & vasorum ad eum pertinentium, vel propter vitium sanguinis solet oriri, itaque rem aggredior.

Intemperies, quæ potissimum sunt in causa suppressionis mensium, statutæ sunt cum Auicen. duæ simplices: altera frigida, altera sicca: duæ compositæ, altera calida, & sicca: altera frigida & sicca. Incipiamus nos a simplici intemperie frigida, & quoniam illi fere semper coniungitur vitium sanguinis, qui in huiusmodi intemperie facile crassior & glutinosior redditur, quam vt fluere possit, non alienum fuerit has duas causas coniungere, ac de vtraque simul pertractare, cum pariter ambæ a suo ortu fere proueniant, adeo vt intépeties vitiũ sanguinis & nimiũ sãguinis intépetié maxime soleat iuuare, & augere. Indicationes curãdi fere sunt manifestæ. Vterus nec non vasa ad vterum pertinẽtia laborant intemperie frigida, ergo illa calefacienda sunt. Sanguis in vtero, & vasis contentus crassior est, glutinosior, & ad fluxionem ineptius. Ergo oportet illum attenuare, incidere, & ad fluxionem idoneum reddere. Sed quoniam ex communi methodo nunquam licet ad hæc particularia deuenire, nisi primum habeatur ratio vniuersi corporis: idcirco ante omnia de corporis vacuatione communi cogitandum est. Si quis enim statim principio nulla præcedente generali purgatione velit iis viti præsidiis, quæ possint intemperiem auferre, humores præparare, & menses prouocare, is prorsus nihil proficiet, imo vero & morbum, & causam morbi deteriorem efficiet, & totam curationem reddet difficiliorem. Verum ad particularia præsidia veniamus. Cum suppressio mensium non sit morbus acutus, sed det inducias, non modo licet, sed etiam maxime opportunum est & vtile primo loco aluum lenire, quod quidem fieri potest dupliciter: Et clysteribus, & medicamentis.

Sem. anis. fol in cal. drach iij. vel ad iii. vnc. j suffic.

Ergo sint clysteria moderata, id est, quæ valeant moderate calefacere & flatus dissoluere. Et sit exemplum:

R *Flor. chamomeli, arthemis. ana Mi.*
Sem anis, fœnic. ana ℥ *j. Fiat decoctio.*
R *Prædictæ decoct. lib. j.*
Olei anamom facchar. rubri ana ʒ *iij. M. pro clystere.*

Sed medicamenta longe maiorem & vtiliorem operam præstant, inter quæ testimonio Gal. de sang. miss. & consensu omnium, hiera principem locum obtinet, quod illa possit non solum purgare excrementa, quæ in ventriculo, & primis viis continentur, sed etiam crassos humores attenuare, incidere, ac reliquas partes tum maxime vterum calefacere, & iuuare: & quomodo hiera sola & simul cum aliis medicamentis potest administrari, habetis exempla: Exemplum hieræ solæ.

R *Spec. hier simpl.* ℥ *iiij.*
Cum melle rosato q. suff. mis. fiat bolus.
R *Spec hier. simpl.* ʒ *ij.*
Et sem. cum syrupo de bzonic. q. suff. misc. fiat bolus.

Item.

R *Mellis rosati solutiui* ʒ *vj.*
Decoctionis seminum cimi parum mis. fiat potio, quæ statim post hieram accipienda est.
R *Spec. hier simpl* ʒ *vj*
Electi lenitiui, vel flor cassiæ noniter extract. ʒ *vj.*
Misc cum saccharo, fiat bolus

Nonnulli in mulieribus abhorrent vsum cassiæ, sed si ea permisceatur cum hiera vel aliter corrigatur, tuto, mea sententia, potest adhiberi, & ego vtrumque medicamentum, hieram inquam & cassiam simul mistam, familiariter soleo administrare.

Sanguinis missio.

Lenita aluo statim occurrit consultatio de sanguinis missione, quæ multas continet difficultates. At primo est Aetius qui lib. 16. cap. 51. scribit, mulieres quæ non purgantur ob plenitudinem, venæ sectione curari, quasi vero cæteris quæ carent plenitudine hoc remedium non conueniat: cui opinioni fauent quamplurimi, qui generaliter docent, nunquam sine plenitudine sanguinem mittendum esse. Deinde sunt alii, qui hoc remedium non probant quotiescunque mulieres ex causis frigidis mensium suppressione laborant, de quibus agemus in præsentia. Cui pariter opinioni fauent quamplurimi, qui in morbis tantum calidioribus, & in copia calidorum humorum sanguinis missionem solent probare: Aduersus vtramque opinionem quam existimamus falsam, & a Gal. mente alienam esse, nolumus hoc tempore longius agere, qui id fecimus ex professo, & accuratissime in disputationibus editis. Quamobrem mea quidem sententia ita agendum est, in qualibet suppressione mensium quæcunque illius fuerit causa, & quæcunque fuerit humorum copia, & conditio, sectionem venæ non modo vtilem, sed etiam necessariam esse, dummodo per vires, & ætatem liceat huiusmodi remedium administrare. Etenim sectio venę tot & tantas vtilitates potest afferre, quę alioqui satis cuique possunt constare, vt pro comperto habendum sit, ad prouocationem mensium nullum magis accommodatum & efficax remedium posse inueniri. Ex quo factum est, vt Auic. Paulus & omnes probati auctores & veteres, & recentiores, sed prę cæteris Gal. lib. de sang. miss. generaliter in suppressione mensium sectionem venę non modo probent, sed etiam cæteris omnibus remediis anteponant.

Est celebris & diu agitata difficultas de loco, vnde liceat sanguinem mittere in suppressione mensium. Namque ex vna parte Aet. lib. 16. c. 57. iubet mulieris, quæ ob plenitudinem non purgatur, venas cubiti, & cruris secandas esse. Ex altera autem parte Gal. de sang. miss. cap. 18. tradens rationem generalem mittendi sanguinis, secundum varias corporis partes ita statuit, partes infra thoracem positas, quales nominatim recenset vesicam, & vterum, sectione venarum in poplite, malleolis iuuari: sed magis ad rem manifeste & expresse cap. 11. & 19. docet mulieribus, in quibus suppressa sunt menstrua, venas in cruribus secandas esse, minime in cubito, siquidem sectis venis in hac parte superiore sanguis ab utero retrahitur & menstruæ purgationes retinentur. Plerique multum laborant, ut has duas repugnantes opiniones Aetii & Galeni inter se concilient. Altomarus cap. proprio 107. inquit, Aetium magnam supposuisse plenitudinem. Cum autem magna plenitudo copiosa vacuatione indigeret, neque eam vires aut reliqua possent perferre, propterea, de illius sententia, primo venas cubiti, deinde uenas cruris secandas esse, vt ex vtrisque tanta simul possit copia sanguinis vacuari, quantam unica sectione plenitudo requirebat. Galenũ uero ex vna parte non adeo magnam plenitudinem inspexisse, ex altera parte vires robustas in mulieribus plenitudine laborantibus supposuisse, & hac ratione sectionem uenarum inferiorum probare, qui demum inquit sententiam Gale-

ni,

ni,sectas venas in cubitu mulierum purgationes reuellere, veram esse, & recipiendam, vbi post eas venæ inferiores non incidantur. Trincauell. longissimam de hac re disputationem facit, quam vobis licet apud ipsum videre lib. 10. de morb. cap. 4. lib. 3. Consiliorum, consilio 70. Summa autem est huiusmodi: facile hanc litem posse dirimi, si consideremus morbum varia ratione curari, si ille solus fuerit, vel si ille coniungatur cum altero morbo, qui tanquam causa priorem morbum fouet, vel maius periculum possit afferre. Vnde si quis consideret solum menstruorum suppressionem, tunc certum est, sanguinem ad vterum conuertendum, minime ad alias partes reuellendum esse, ac propterea venas inferiores, minime superiores fore incidendas. At vero, si quis consideret non solum menstruorum suppressionem, sed eam quoque a totius corporis plenitudine foueri, tunc rationi consentaneum esse, vt sanguis potius ab vtero auertatur, quam ad illum conuertatur, ac propterea potius sectionem venarum superiorum, quam inferiorum conuenire.

Itaque Trincauell. concludit Gal. priorem curandi simplicis affectionis rationem, Aetium posteriorem secutum fuisse, & vtrumque bene sentire, nec alterum alteri contradicere. Trincauellio atque huic opinioni fere conuenit Franciscus Valesius lib. 2. meth. med. cap. 14. Ludouicus Mercatus celeberrimi nominis vir, Hispanus, qui de affectibus muher. 4. lib. conscripsit, ita statuit lib. 1. cap. 9 redundante sanguine in toto corpore adeo vt obstructionem in vtero aut vicinis partibus efficiat, a distantissimis partibus, ab ea, quæ affecta aut obstructa est reuellendum esse cum Aetio, & ita superiores venas secandas esse: at vero sanguine redundante in ipso vtero, aut in toto corpore, propter obstructionem vteri ipsius ex venis inferioribus sanguinem mittendum esse cum Galeno. Alii forte aliter sentiunt.

Cæterum vt libere dicam Altomar. Trinca. Mercatus, & quicunque illis consentiunt hac in parte huius rei videntur male sentire, atque vt id prætermittam, quod illi temere, & frustra conantur Gal. & Aet. conciliare, qui ad nullam concordiam possunt adduci, ni equidem fallor, omnes eorum cogitationes sunt inanes, & multos errores continent. Ac primum voluntaria sunt quæcunque Altomar. comminiscitur de maiori ac minori plenitudine, de robore vel debilitate virium, de repetita sanguinis missione, quæ plenitudini respondeat, siquidem tam certum est, quam quod certissimum, neque Gal. neque Aetium de iis ne verbum quidem fecisse, aut quicquam cogitasse. Sic interpretatio sententiæ Galeni Altomati inepta est, quasi vero non Gal. absolute, & simpliciter variis in locis doceat, sectionem venarum superiorum menstrua supprimere, neque aliquando voluisse eam limitationem adiungere, quæ placet Altomato, id nempe verum esse, nisi posterius venæ inferiores incidantur. Deinde vero quantum opiniones quoque Trincauelli, & Mercati sint absurdæ, & a Galeni mente alienæ, facile constabit, si primum Galeni rationes, & doctrinam intelligamus. Itaque Gal. cum proximo superiore loco docuisset, quidnam medico faciendum sit, si ex retentis mensibus, & hæmorrhoidibus sanguis in corpore fuerit coaceruatus cap. 11. docet, quidnam agendum sit in mulieribus quibus menstrua purgatio suppressa est. Huius doctrinæ summa est huiusmodi. In his vacuationem minime prorogandam esse, quanquam venam incidere non est necesse, cum scarificationes malleolorum ad vacuandum quod superuacaneum est sufficere aliquando possint.

Quæ quidem scarificationes aliud quoque habent commodum, nempe quod mensium motum concitent quemadmodum etiam in malleolis, & poplitibus sectę venæ faciunt, quippe, inquit Galenus, plenitudines a retentis mensibus ortas, ex cruribus omnino vacuabis siue incidere venam, siue scarificare oporteat, etenim sanguinis missio ex cubito purgationes muliebres reuellere consueuit: hæc Gal. cap. 11. sic posteriori a cap. 19. tradens rationem varias venas secandi pro varietate partium laborantium, de retentis hæmorrhoidibus ac menstruis ita statuit: si propter retentas hæmorrhoidas velimus sanguinem mittere, siquidem eas velimus cohibere, venas quæ sunt in manibus, sin autem velimus eas prouocare, venas quæ sunt in cruribus secandas esse. At vero in quibus sunt suppressa menstrua, semper), inquam semper, sanguinem ex inferioribus mittendum esse, cuius variæ curationis rationem reddit, quoniam non ita se res habet in menstruis, & hæmorrhoidibus.

Namque menstrua purgatio, cum sit naturalis nullum periculum affert, & propterea nulla mulier cupiat ab eiusmodi vacuatione liberari. In hæmorrhoidibus autem, si vacuatio sit præter naturam, nonnullæ quidem cupiunt eas habere, nonnullæ autem liberari eiusmodi vacuatione volunt, a qua periculum imminet aliquando, ne homo ad malum corporis habitum, ad hydropem, & ad interitum deducatur. Itaque inquit Galenus, in iis in quibus suppressa sunt menstrua semper venas, quæ sunt in cruribus incidere oportet. Ex his duobus locis Gal. manifestissime licet intelligere, quamobrem Gal. in suppressione mensium nunquam velit venas brachii, perpetuo venas cruris secandas esse, nimirum quod venæ superiores menstruas purgationes cohibeant, inferiores vero præstent, & vacuationem plenitudinis, & prouocationem mensium. Quod si ita se res hæc habet, iure mihi videor dixisse, Altom. Trin. Mercatum temere ac frustra laborare, vt Aetium, & Gal. concilient, qui conciliari nullo modo possunt, omnesque eorum conciliationes inanes esse ac multis erroribus scatere. Etenim qui generaliter docet omnem plenitudinem ex suppressis mensibus ortam, omnino ac semper ex cruribus, nunquam ex brachiis vacuandam esse, quod facit Gal. minime potest alteri conuenire, qui docet quandoque ex brachiis sanguinem mittendum esse, quod facit Aetius. Hæc sunt contradictoria, nec simul possunt consistere. Pariter est intelligere, quantum singulæ istorum hominum responsiones a scopo aberrent, & multas absurditates contineant, de quibus mihi videtur superuacaneum longius agere. Cum igitur in hac re Gal. & Aetius dissentiant, & vterque habeat suos sequaces, id nunc restat, vt videamus, vtri melius sentiant, & quidnam medicos in mensium suppressione agere oporteat, cum res sit longe maximi momenti, & ad probam curandi rationem maxime pertineat.

Proposita est difficultas de loco, vnde oporteat in suppressione mensium sanguinem mittere: propositа est aduersaria sententia Aetij, & Galeni: propositæ sunt responsiones, & conciliationes variorum auctorum, nunc restat videndum vtri melius sentiant. Ego vero sentio sententiam Galeni sententiæ Aetii, & cæterorum omnium longe anteponendam esse, & quoniam decisio huius controuersiæ tota videtur dependere ex natura, & vi sectionis venarum brachii, & cruris, videndum est, quid vtraque valeat, & quas vires obtineat.

Galenus inquit venam sectam in brachio reuellere menstruas purgationes, venam sectam in crure vacuare plenitudinem, & menses prouocare. Alteri autem quatenus pertinet ad venam brachii, fatentur quidem sectionem huiusmodi venæ reuellere ab vtero, sed ea limitatione, quæ fuerat Altomari, nisi posterius venæ cruris aperiantur, quatenus autem pertinet ad venam cruris, hanc fatentur, vt puto, menstrua prouocare, sed negant plenitudinem ac potissimum insignem euacuare. Sententia Galeni rei naturæ videtur plane conuenire, quia res ipsa demonstrat sectionem venæ superioris fluxionem sanguinis ab vtero reuellere, & impedire: sectionem autem venæ inferioris fluxionem sanguinis ad vterum trahere, & conuertere. Et quatenus pertinet ad plenitudinem non puto eos negare, sectionem inferioris venæ de sententia Galeni, eam

vacuare posse, qui id testatur, tam aperte, & tot locis, non solum de sectione venæ, sed etiam de malleorum scarificatione, vt nullus de hac se dubitationi locus videatur superesse.

Sed fortasse illud simpliciter negant, quicquid Galenus sentiat, quod multi hoc tempore audent facere, quam bene autem ipsi viderint. Quid enim prohibeat cur secta vena, & ea quidem magna, quales sunt venæ crurum, non totum corpus, & quælibet plenitudo possit vacuari? Alteri autem contendentes sectionem venæ superioris non reuellere ab vtero, dum modo posterius aperiantur venæ inferiores, sua ipsorum responsione redarguuntur. Siquidem manifeste fatentur secta vena brachii menses impediri, vt propterea opus sit altera sectione venæ inferioris, quæ huiusmodi impedimentum possit auferre. Verum sicuti docent Theologi, non esse facienda mala, vt eueniant bona: ita equidem puto, nunquam homini a medico malum inferendum esse, vt deinceps illi succurratur, præterquã quod non semper in nostra potestate positum sit, huiusmodi malum corrigere, cum fieri possit, vt magis valeat secta vena superior ad impediendum, quam altera inferior ad prouocãdum menstruas purgationes. Si quis vero est demum, qui his omnibus non acquiescat, is quæso secum reputet, an liceat aliquãdo mulieri puerperæ, cui retenti sunt menses, venas superiores incidere, tametsi hæc mulier magna, & summa plenitudine laboret. Neque enim puto aliquem tam insanum, & insanientem esse, qui id audeat asseuerare. Quod si in suppressione mensium magna vigẽte plenitudine, per aduersarios licet primum superiores, deinde inferiores venas incidere, idem quoque de mulieribus puerperis statuendum esse videtur, quod tamen existimo neminẽ dicturum aut facturum esse. Itaque concludo, quicquid Aetius, & eius sectatores sentiant, in suppressione mensium cum Galeno nunquam venas cubiti, sed perpetuo venas crurum secandas esse. Hunc locum tractaui in longius, quod ille mihi videtur longe maximi momenti, neque satis ab aliquo hactenus explicatus fuisse. Verum cætera quæ restant persequamur.

Si quærat aliquis, quonam tempore, & qua mensura sanguinem mittere oporteat? Huic inter cæteros respondet Paulus lib. 3. cap. 61. quod pertinet ad tempus, decem dies post præscriptum tempus mensium sanguinem mittendum esse, quatenus vero pertinet ad copiam, non plus 2. lib. cũ dimidia nec ẽt minus 1 lib. sanguinem fore detrahendum. Sed Paulus forte de vtraque re male sentit, siquidem tempus opportunum huic remedio illud potissimum videtur cẽsendum esse, quando natura consueuit eiusmodi purgationem aggredi. Cum enim certum sit naturam hoc tempore moueri, & conari, vt noxium excrementum deponatur, omnis ratio colligit, & sectionem venæ, & omnia præsidia, quæ hunc naturæ conatum possint iuuare, tunc opportunissime administrari. Vnde sunt nonnulli qui in suppressione mensium decrescente luna sanguinis missionem probant, quod fere mulieres hoc tẽpore menstruas purgationes soleant habere: quæ videtur fuisse sententia Aristot. 2. de gen. anim. cap. 4. 4. de gen. an. cap. 2. qui scribit mulieribus menstrua secundum naturam mensibus decrescentibus fieri, quod huiusmodi tempus primo mense frigidius sit, & humidius, idque propter lunæ decrementum, & defectum. Nam quod sol per totum annum hyemem, & æstatem facit, idem per mensem luna videtur agere, quod quidem non accessu, & discessu lunæ sicut fit de sole, sed increscente, & decrescente illius luce contingit fieri. Quamobrem vt idem scribit Aristoteles 7. de historia animal. cap. 2. nonnulli sexum fœmineum lunæ tribuunt, quod simul illa decrescat, & mulier purgetur, moxque ambo repleantur. Sic Galenus scribit lunam determinatum tempus menstruorum in mulieribus conseruare. 3. de diebus Criticis cap. 2. Quoniam vero, vt scribit Aristoteles loco citato 2. de gen. animal. cap. 4. & confirmat experientia, menstrua in mulieribus nullo certo dierum circuitu definiuntur: præclare Galenus mihi videtur hoc tempus statuisse triduum, aut quatriduum ante consuetum mulieri circuitum, quandocunque illud contingat, de sanguinis missione, cap. 18 cum enim hoc tempore natura menstruas purgationes appetat, nulli dubium esse debet, quin tunc secta vena ex vna parte medicus naturæ propensionem iuuabit, vt ex altera medicus naturam adminiculantem sit habiturus. Ad quem modum idem scribit Galen. Medicos qui Romæ mulieribus medicabantur tempore quo eruptio menstruorum expectabatur, venæ sectionem vsurpare consueuisse, vt propterea ego sim nescius, quid Paulo in mentem venerit, cum velit die decima post præscriptum muliebris purgationis terminum, sanguinem mittendum esse, cum id tempus deficiente qualibet naturæ propensione, & conatu ad prouocanda menstrua ineptissimum censendum sit: etsi non ignoro nonnullos, vt tueantur Paulum, quasdam suas subtiles cogitationes proferre, quæ mihi ab omni ratione, & probabilitate videntur alienæ. Sic sententia Pauli de sanguinis copia reiicienda est, quandoquidem licet mulieribus maiorem, vel minorem sanguinis copiam detrahere, pro varietate plenitudinis, pro qualitate sanguinis, ætatis, temperamenti, corporis habitus: temporis anni, & similium, vt nullo modo certa quædam mensura possit definiri, ad quem modum habetis historiam apud Gal. 6. epid. sect. 3. 39. illius mulieris 8. menses suppressione purgationis menstruæ laborantis, cui supra tres libras sanguinis misit, atque illam breuissimo tempore in pristinum habitum restituit. Cæterum hoc loco minime prætermittendum est Galeni præceptum, cuius ille meminit de sanguinis miss. cap. 51. nimirum: Mulieres quæ cæteris sunt candidiores, sanguinem magis tenuem coaceruare consueuisse, ac propterea malleolorum scarificatione maxime iuuari: alteras autem, quæ nigriores sunt, crassiorem magis, & melancholicum sanguinem congregare, & idcirco ex sectione venæ maiorem vtilitatem percipere, id quod eo magis faciendum est, si illæ magnas habeant venas, cum fere semper contingat, vt mulieribus gracilioribus, & nigrioribus, venæ magnæ, obesis vero, & candidioribus exiguæ venæ appareant. Itaq; sicut in nigrioribus præstat venam incidere, quam malleolos scarificare, quod crassior earum sanguis difficile per scarificationes, commode secta vena educatur: ita in candidioribus præstat malleolos scarificare, quam venam incidere. Cum enim huiusmodi mulieres venas in cruribus habeant exiguas, huc fit, etsi venæ probe a medicis incidantur, vt sanguis nihilominus ne quidem mediocriter possit profluere.

Diximus multa de sectione venæ, sed hoc demum loco illud quoque ex Gal. sciendum est, sanguinis missionem, seu venam incidere, seu malleolos velimus scarificare, partiendam esse, adeo vt vna die ex vno crure, postridie ex altero sanguis detrahatur, lib. de sanguinis missione. 18. Namque hac partita vacuandi ratione, præterquam quod vires minus laborant sanguis magis excitatur, mouetur, & ad fluxionem propensus redditur.

Quod quidem præceptum Galenus obseruauit in ea muliere, cuius in superiore sectione mentionem fecimus, cum illi primo die sesqui libram, postero die lib. j. sextio ℥. viij. sanguinis detraxerit. Neque vero illud ago in præsentia, vt demonstrem scarificationem malleolorum apud veteres vsitatã, a nostris cucurbitulis incisis multum differre: (etsi non ignorem multos, vel præclaros medicos, & inter cæteros Auic. aliter sentire) quod id feci ex proposito, & diffuse in disputatione de scopis mittendi sanguinis. Præter sectionem venæ, & scarificationem malleolorum sunt multi, qui in suppressione mensium hæmorrhoidum apertionem probant, quasi hac ratione sanguis ad vterum trahatur, ac menstrua possint iuuari, quos quidem censeo in magno errore versari. Et quamobrẽ ita censeã facit Gal. qui docet apertione huiusmodi venarum ab vtero deriuationẽ fieri.

Ita-

Itaque iste tradens ex Hippo. leges, reuulsionis & deriuationis de singulis corporis partibus, ita statuit 5. meth. 3. Quę fluunt per aluum, ea vel per lotium, vel per vterum forte transmittenda, quæ fluunt per lotium, ea vel per vterum, vel per aluum deriuanda. Et alio loco magis expresse libello de cucurbit. scari. c. 18. ita inquit: Si mulieri per hæmorrhoidas sanguis irrumpat, illum commode ad venas vteri deriuari, quod si quæ ducuntur ad intestina & hæmorrhoidas, ab vtero deriuationem efficiunt, non ego satis intelligo, quomodo apertio hæmorrhoidarum menstruorum prouocationem non possit insigniter impedire, præterquã quod ex anatome licet intelligere, inter venas vteri, & hæmorrhoidas, nullum prope consensum extare.

Postremo ad hunc locum cauteria quoque crurib. aut coxis inusta videntur pertinere, quæ multi contendunt ad prouocationem menstruorum esse accommodata. Inter quos est Mercurialis, qui scribit tom. 2. consil. cons. 26. 4. de morbis mulierum ad finem, qui inquam, scribit, se multiplici experientia didicisse, cauteria infra genu posita, suppressos menses reuocare. Sed neque huiusmodi præsidium rationi, & doctrinæ Galeni omni ex parte mihi uidetur conuenire, siquidem fortasse hæc vlcera menstruas purgationes potius ab vtero deriuant, quam ad vterum detrahunt. Et memoria est repetendum, Galenum docentem causas suppressionis mensium culpa totius corporis, eam quoq; causam commemorasse, quotiescunque humores ad alias partes, quam ad vterum habent inclinationem, ad quem modum dixit, nonnullas quoque excretiones, siue naturales, siue artificiosas, qualia sunt vlcera, sanguinem ab vtero reuellere, aut deriuare, & ad alias partes transferre. Idque circa huiusmodi cauteria vos cohortor, vt discatis cautius agere, nec iam facile, & frequenter vsum eorum probare, sicuti hoc tempore à multis fieri solet.

Post hęc ad medicamenta prouocantia menses deueniendum est. Sed tunc antequam ad hæc deueniamus, ac potissimum ad valentiora, de totius corporis purgatione cogitandum est. Cum autem redundent humores frigidi, crassi, pituitosi, primum necesse est illa exhibere, quę illos incidere, attenuare, & pręparare possint, inter quę uictus ratio, quæ extenuandi vim habet apud Galenum de langui. 18. principem locum obtinet, de qua cum habeamus integrum Gal. libellum, qui satis cuique esse possit, in præsentia non est pluribus agendum. Medicamenta autem ad hanc rem accommodata plurima sunt, quorum catalogus apud omnes, & veteres, & recentiores facile potest haberi. Itaque ea tantum libet mihi vobis proferre, quę cæteris mihi videntur pręstantiora, & quibus ego familiariter vti soleo. Hęc vero sunt leuiora quidem: Syr. de beton. de Arthemisia, mel. rosat. decocta betonicę, hyssopi, cetrach. Valentiora Syrupi de 2. vel 5. radicib. byzantinus, oxymel compositum, decocta seminum, & radicum foenic. pulegii, calamenti, & similium. Et pro iunioribus sit exemplum.

R. *Syr de betonica.*
De arthemisia.
Byzantinus cum aceto ana ℥ *ss.*
Decoctionis hyssopi.
Betonicæ ana ℥ *iiij.* *Misc. pro syrupo.*

Concoctis & pręparatis humoribus ad eorum purgationem licet deuenire.

Sunt autem medicamenta partim simplicia, partim composita, quę ad hanc rem sunt accõmodata. Ex quibus sicuti de pręparantibus factum est, mihi libet tamen proferre, quę præ cęteris probati, & administrari solent. Talia sunt inter simplicia Turbith, agaricus: inter composita elect. diaphoenic. hiera, diacolocynthidos, pil. de hiera Agarico, cochię, trochisci, alhandal, quod quidem postremum medicamentum cæteris omnibus anteponendum est. Pro iunioribus sint itidem exempla:

R. *Agaric. trochiscati* ʒ *j. ss.*
Gingiberis *gr. x.*
Decoctionis betonicæ q. s. fiat infusio s. a. & facta expressione, adde elect. diaphen.
Hieræ diacolocynth. ana ʒ *iij.*
Mellis rosati solutiui ℥ *j. ss.* *Misc. fiat potio.*

Item.

R. *Pil. elephang.* ʒ *ss.*
Cochiæ ℈ *j.* *Misc. fiant pilulæ v. & deaurentur.*

De quibus medicamentis, illud est aduertendum, ea nunquam fore exhibenda quo tempore natura menstruas purgationes solet appetere, & expurgare, siquidem hoc tempore exhibita trahendo humores ab vtero ad alias partes possent naturæ maximum impedimentum adferre. Toto corpore expurgato, tunc opportune ad ea medicamenta accedendum est, quæ possunt vteri, & vasorum intemperiem frigidam auferre, crassiorem sanguinem in vtero, & vasis contentum incidere, attenuare, & uno verbo, quæ valeant menstrua prouocare. Quę quidem cum sint multiplicia, partim simplicia, partim composita, partim externa, partim interna, quæ variis rationibus possunt administrari, ad veram exercitationem mihi libet de singulis [illegible]ed quam breuissime addere. Non id ago in prę[illegible] exponam, qualisnam sit causa medicamentoru[illegible]uocantium menstrua, & quomodo ea differant a [illegible]icamentis prouocantibus lac, & lotiú, quod posterius mihi est propositum facere in tractatione de fluxu muliebri, vel vterino, ad quem locum tantum hæc tractatio videbitur pertinere. Peruenimus ad medicamenta prouocantia menses, quę sunt duplicia, partim interna, partim externa. Primum igitur sunt medicamenta interna, Syr. de betonica, de arthemis. de calamenth byzantinus, decocta seminum, & radicum fęniculi, petroselini, asparagi, cicerum rubeorum calamenthi montani, dictamni Cretensis, pulegii, sabinę, subeę tinctorum, & similium. Habeatis exemplum:

R. *Syr. de arthemis.* ℥ *j.*
Mellis rosati colati ℥ *ss.*
Decoctionis calamenthi.
Pulegij ℥ *v.* *misc. pro syrupo.*

Sunt conseruæ capill. veneris betonicæ, saluiæ, roris marini, quibus, vel solis, vel simul cum aliis medicamẽtis licet uti. Exemplum.

R. *Conseruæ saluiæ.*
Capill. ven beton. ana ℥ *j.*
Cinnamomi elect.
Dictamni cretensis.
Calamenthi montani ana ʒ *ss.*
Cum syr de arthemis. *q. s.* *misc. fiat electuarium.*

Sunt rotulę siue confectiones arom. rosaceum, diamoschum, diambra. Sed pręcęteris diacalamenthũ ex descriptione Galeni 4. de T. V. videtur habere insignem prærogatiuam.

Sit exemplum.

R. *Spec. diambræ.*
Diacalamenthi ana ʒ *ij.*
Sacchari fini ℥ *iiij.* *cum vino aromatic. misc. & fiat confectio in rotulis*

Apud Rasen. 9. li. ad Almansorem cap. 83. sunt trochisci de myrrha, quos, ille inquit, ad ducendis menstruis tam esse efficaces, vt foetum quoque possint educere; ac sane præclarissimam sæpenumero operam præstant. Galenus Castoreum probat maximopere, de quo ita scribit 11. de simpl. med. C. de Castoreo: retentis mensibus, vbi ex vena, quæ in talo est, sanguinem modice detraxisset oblato Castoreo, vna cum pulegio, aut calamentho, se expertum esse hoc medicamentum purgationes prouocare. Postremo sunt magna antidota Mithrid. & Theriaca, quę inter cætera ad roborandum ventriculum, & vteri frigiditatem, &

humidiorem, nec non prouocandos menses, mea quidem sententia, postremum locum non obtinent. Sed tamen post hæc omnia non prætermittendus est potus aquarum Thermalium calidiorum, quales sunt nostræ Aponitanæ, Aquarianæ, & similes. Cum ratio persuadeat, & ratio confirmet frequentissime hoc naturale præsidium id feliciter præstitisse, quod alia præsidia præstare non potuerunt. Sed quoniam scio, viros clarissimos de hoc remedio aliter sentire, qui potissimum mouentur auctoritate Auic. mihi liceat hunc Auicen. locum duobus verbis perpendere. Verba Auicen. sunt huiusmodi lib. 2. cap. 59. de aqua. Et omnes aquæ minerales faciunt vrinæ difficultatem, & parturiendi, & menstruorum. Ego uero nescio, quomodo id generaliter possit de omnibus aquis mineralibus pronunciari. Nam sicuti rationi consentaneum est, aquas aluminosas, ferreas, & omnes quæcunque refrigerandi & adstringendi vi preditæ sunt, menstruas purgationes impedire; ita altera ex parte neque à ratione alienum est, aquas sulphureas, nitrosas, bituminosas, & quæcunque calefaciendi, abstergendi, aperiendi vim habent, menstrua purgandi vim habere. Quod dixi, experientia euidentissime & frequentissime confirmat.

Deinde sunt medicaméta externa, quæ pariter sunt quamplurima, ac variis rationibus administrantur. Ac primum sunt, lotiones & balnea, quæ possu[illegible]lle partim naturalia, sicut ex aquis Thermarun[illegible]ionibus, partim artificiosa, quæ ex congruis me[illegible]icentis solent parari. Exemplum sit:

℞ *Flor chamomal.*
Arthemis.
Puleg.
Calamenthi.
Dictamni Cretensis.
Sabinæ
Ciclaminis ana M. j.
Sem. aniserum.
Fœniculi.
Dauci.
Ameos ana ℥ ß. Misc. omnia decoquantur in aqua.

Huiusmodi lotionum, & balneorum duplex est usus. Primus vt mulieris lauentur & balneentur crura. Alter vt tota mulier vsque ad umbilicum in tali balneo aliquamdiu sedeat & moretur.

Secundo sunt nonnulla medicamenta, quæ iniiciuntur in vuluam, vulgo pessi, & pessaria appellantur. Sũt autem veluti suppositoria, quæ ex variis medicamentis lana, vel bombyce, vel re simili exceptis, conficiuntur, vt commode in pudendum mulieris possint imponi, quæ quidem longiore tempore debent retineri. Et habetis exempla. Ac primum antiquissimus est vsus folij radicis, & succi Mercurialis, quæ quidem, vel sola, vel cum aliis medicamentis possunt administrari. Itaque licet solam radicem, & sola folia supponere, licet ex foliis, & radicibus succum extrahere, eumque vel solum, vel cum aliis medicamentis, vel linteolo excipere; quę pessaria sicuti familiaria, ita optima sunt, sed tamen leuiora. Sic præparantur pessaria ea rebus odoratis, myrrha, belzoino, & similibus. Habeatis exemplum.

℞ *Ladani optimi par. ij.*
Belzoini.
Myrrhæ ana par. j
Moschi parum, olei liliorum alborum cum aromatibus q. s. in formam commodam.

Sed illis valentiora adhuc sunt, quæ conficiuntur ea colocynthide, ciclamine, scammoneo & similibus, & fit exemplum:

℞ *Fellis bubuli.*
Succi ciclamini ana ℥ j.
Pulpæ colocynth. ʒ ij.
Myrrhæ elect. ʒ j. Misce fiat pessarium.

Tertio sunt suffitus, vel suffumigia, quæ potissimum ea rebus odoratis conficiuntur, vnde est aphor. 5. aph. 28. suffitus aromatum mulieri. Et habeatis exemplum:

℞ *Belzoini.*
Stir. Calam.
Myrrhæ.
Bdelly ana ʒ j.
Galliæ Moschatæ Mes. ʒ ß.
Zibethi ℈ ß.
Styracis liquidæ, vel olei de spica odorati q. s. fiant pilulæ vel trochisci.

ex quibus modico igni impositis vapor, seu fumus eleuatur: quem mulieres commode recipiunt accommodato vase ad vterum, qualia sunt, quibus repleri solent vasa vinaria parua, si pars latior supra ignem, & fumũ ponatur, pars vero angustior veluti cannula in pudendum iniiciatur. Quia vero huiusmodi suffitus, vt docet Hipp. aphor. superiore, solet grauitatem capitis inducere, mulieres ita debent pannis muniri, vt ne vapores ad ipsum caput possint penetrare.

Quatro sunt nonnulla medicamenta, linimenta, emplastra, fomenta, quę ad infimam abdominis partem, & omnes locos muliebres solent accommodari, quæ ex iisdem componuntur medicamentis, de quibus satis diximus. Tamen nec grauabor vnum, aut alterum exemplum afferre.

℞ *Olei amygd. dulc. ℥ ij.*
Lil. alb. cum aromatib. de cheiri (floribus illius) ana ℥ j.
(Oleum valde efficax in affectibus uterinis) misc.

Exemplum aliud.

℞ *Pulegij.*
Calamenthi.
Dictamni.
Arthemis. ana M. ß.
Cinnamomi.
Garyoph.
Myrrhæ.
Balsami ana ʒ j.
Farinæ cicerum rubeorum lib. j.
M. cum vino albo aromatico ad ignem, & fiat emplastrum.

Postremo loco, præter ea, quæ supra diximus, conueniunt omnia genera reuulsionum, frictiones, ligaturæ, cucurbitulæ, tam scarificatæ, quam sine scarificatione, quæ omnia ad partes inferiores, coxas & crura adhibenda sunt. Atque hæc de suppressione mensium propter frigidam vteri intemperiem, nec non propter vitium crassioris sanguinis, sint satis: iam esset vt ageremus de suppressione. Sed tractatio foret nimium prolixa, neque angustiæ præsentis temporis patiuntur, vt omnia possimus examinare & absoluere. Quamobrem cum liceat vtique ex iis, quæ hactenus tradita sunt, & rationem curandi cęteras intemperies, & singula pręsidia sibi comparare, mihi libet huic tractationi, quæ nescio quomodo longior euaserit, quam mea voluntas fuerit, finem imponere. Gratia exempli, in simplici intemperie sicca est facile intelligere, cauendum esse ab omnibus tum alimentis, tum medicamentis, quæ siccandi vim habent, totamque curationem perficiendam esse, cum iis, quæ humectandi facultate prædita sunt.

Ac de his forte mulieribus intelligebat Gal. lib. aduersus Erasistrateos cap. 13. quãdo scribit, Medicos Rationales humidam uictus rationem & copiosa balnea concedere consueuisse, postquam mediocris copia sanguinis ex cruribus detracta, purgationem confestim succedere volebant, quod idem de altera intemperie composita calida & sicca, frigida & sicca statuendum est. Diximus menstrua in mulieribus, aut prorsus retineri, aut diminui, aut deprauati. Et diximus de tentione mensium. Quoniam vero menstrua tenentur

tinentur, & diminuuntur, propter easdem causas, aut vehementiores aut debiliores, & vtrique eadem curandi ratio competit, prætermissa tractatione de mẽstruis imminutis, statim ad menstrua deprauata veniendum est. Itaque menstrua fluunt deprauata multis modis. Ac primum quidem locum apud Gal. 3. de Sympt. causis cap. 4 obtinet illud symptoma, quod Græce ῥοῦς γυναικεῖος, Latine fluxus muliebris dicitur. Deinde vero sunt deprauati menses, quotiescunque illi immoderate, & sine ordine fluunt, quotiescunque illi sine colore, flaui, virides, substantia tenues, crassi viscidi, quotiescunque mulieres: quo tempore menstrua fluunt, dolent capite, dorso ventriculo, & aliis partibus. Tot itaque modis forte etiam aliis menses deprauantur, de quibus symptomatibus non certe omnibus, quod nimis longum foret, sed de iis, quæ sunt frequentiora, & maioris momenti statuimus agere, incipientes a superflua mensium fluxione.

C A P V T III.

De Immoderato Fluxu Menstruorum.

MVlti existimant, superfluum fluxum menstruorum, & fluxum muliebrem, vnum, atque eundem morbum esse, qui longe decipiuntur, cum sint duo distincti morbi, & affectus, vt manifeste docet Gal. 4. loc. aff. ad finem, siquidem in superfluo fluxu menstruorum sanguis profluit, qualis per menses naturales solet apparere, sed fluit immoderate: in fluxu autem muliebri non sanguis, sed varia excrementa, aliquando aquosa, albida, aliquando alterius substantiæ euacuatur, vt proprio loco monstrabimus. Menstrua fluunt immoderate dupliciter. Primo modo, si semel ac breui tempore confertim ac profuse exeant. Altero modo, si huiusmodi vacuatio perseueret plures dies, ad quem modum scribis Gal. 1. epid. 2. com. 4. Homines mustas quoque pluuias appellare, vel si longiore tempore durent, licet non large decidant, vel si breui tempore largiter in terram decidant. Et si quis a me quærat, qualisnam sit mensium quantitas, vel mensura, quæ mulieribus secundum naturam a debeant profluere, huic respondet Hippocr. 1. lib. de morbis mulierum pag. 313. ad fi. (in codice Basiliensi Latino) in omni muliere sana moderatos menses esse duarum heminarum Atticarum, quæ circiter 20 ℥. continent, aut paulo plures, vel minores, & pauciores. Sin autem longe plures, & pauciores fuerit, tunc menses morbosos esse. Sed forte non ita certa menstruorum quantitas potest definiri, siquidem verisimile est, mulieres pro varia victus ratione, pro vario corporis habitu, & cæteris id genus, nonnullas copiosius, nonnullas parcius purgari. Itaque ego sentio hanc mensuram definiendá esse facta imprimis comparatione ad mensuram, & tempus cuiusque mulieris, dum illa integra fruitur sanitate. Exempli gratia. Si mulier fuerit assueta purgare ij. lib. 3. dies, nunc vero fluat sanguis iiij. lib. 10. dies, tunc licebit asseuerare menses fluere immoderata, præterquam quod hoc ipsum licet intelligere ex bona, vel mala, ex facili vel difficili mulieris toleratia. Namque si menses fuerint immoderati, fieri non potest, quin mulier hanc purgationem difficile ferat, atque in ea incurrat symptomata; de quibus statim sermonem habebimus.

Menstrua immoderata sine dolore ad symptomata excretionis immutata referenda sunt. Sed cum hæc triplicia sint, vt docet Gal. de symp. diff. c. 6. vel toto genere, vel qualitate, vel quantitate præter naturam, sciendum est, sicuti idem Gal. docet 3. de symp. caus. cap. 2. omnes sanguinis excretiones ex nostro corpore esse toto genere præter naturam, iis duntaxat exceptis, quæ mulieribus per vterum solent emanare, quæ sola quantitate a natura sunt aliena. Itaque immoderatus fluxus menstruorum est symptoma exiens immutatum non toto genere, non qualitate, sed quantitate præter naturam. Cum enim huiusmodi excretio sit naturalis, si ea tamen copia exeat, quæ superuacanea, & inutilis est, si eadem modum excesserit cum quantitate, præter naturam censenda est.

Sed ad causas huius symptomatis progrediamur, quæ distincte, & accurate Gal. explicantur 3. de symp. causis cap. 2. 5. apho. com. 58. Ergo menstrua profluunt immoderate (quod idem in quolibet sanguinis fluxu contingit) tribus de causis, vel propter facultatem, quæ vas sanguinem continens recludit, sicut in profluuio sanguinis è naribus, vel secundo propter sanguinem male affectum, vel tertio propter vitium vasorum. Ac primum illud propter facultatem, quod loco est memoriæ repetendum pro iunioribus facultates naturales, quæ omnibus membris insunt esse quatuor, Attractricem, Retentricem, Alteratricem, Expultricem, quæ propria temperamenta suas operationes perficiunt, vt diffuse monstrat Gal. 1. de facul. naturalibus. Quamobrem ad fluxus menstruorum immoderatos facit, si huiusmodi facultates non probe fungantur suo munere, præcipue vero si facultas contentrix non retineat, quæ, & quamdiu sunt retinenda, quod imprimis ex mala vteri, vel vasorum intemperie, vel humida, vel frigida, vel vtraque fieri solet. Pariter si facultas expultrix nimium expellat, quæ, & quando non sunt expellenda, quod potissimum ex mala vteri, vel vasorum, intemperie, vel calida, vel sicca, vel vtraque solet contingere.

Secundo menses fluunt immoderate propter sanguinem male affectum, quod quidem Gal. docet fieri dupliciter: Primo modo, cum ille redditus sit adeo vitiosus, vt vasa erodat in quibus continetur, quod non aliter videtur fieri, quam si sanguis reddatur tenuior, calidior, acrior, vel ex temperamento, vel ex victus ratione, vel aliter, aut quo ille permisceatur cum excrementis biliosis, cum salsa pituita, cum atra bile, quæ omnia cum sint acriora, naturæ molestiam inferunt, ex quo illa excitata, & irritata eorum expulsionem molitur. Sic Auic. & cum eo multos præstantes medicos sanguinem male affectum interpretari, non solum si ille fuerit calidior, acrior, atque erodendi facultate præditus, verum etiam si ille humidior, & aquosior fuerit. Sed isti mihi videntur a Galeno, & ratione dissentire, siquidem Galenus vnius tantum acrioris, & erodentis meminit, qui solus reuera ipsa vasa potest aperire, & disrumpere. Præterea si sanguis fuerit male affectus propter multitudinem aquositatis, & humiditatis, vt loquitur Auicen. tunc menstrua non forent sola quantitate præter naturam, immo vero huiusmodi fluxio ad profluuium potius muliebre, quam ad immoderata menstrua pertineret. Altero modo sanguis male afficitur apud Galenum, cum ille ita est auctus, vt in vasis contineri non possint, siquidem is quoque rumpere, aut recludere vas potest. Quas quidem duas causas apertionis vasorum, copiam scilicet; & acrimoniam sanguinis, ille quoque commemorat 4. metho. 2. Diximus de duabus causis superfluæ fluxionis menstruorum, itaque superest tertia propter vitium vasorum, quod quidem vitium docet Galenus, consistere in nimia eorum mollitie, & duritie, & tenuitate, idque nonnunquam in prima statim conformatione, quæ fit in vtero, solet accidere, nonnunquam posterius, temporis progressione. Hæc autem prouenìunt, nimia mollities ex redundante humiditate, nimia durities ex siccitate, nimia tenuitas ex atrophia, id est, inopia alimenti. Quomodocunque enim vterus, & vasa ad eum pertinentia, fiant molliora, duriora, & tenuiora, immoderatum sanguinis profluuium potest succedere, siquidem quod immodice molle, vel durum est, frangitur facile, modo quidem propter imbecillitatem, durum autem propterea, quod amplius extendi non potest. Quod vero tenue est propter vtrisque huiusmodi venarum defectus, hoc est, propter imbecillitatem, & difficilem extensionem, facile rumpitur. Et si quis cupiat

magis distinctè intelligere causas, quæcunque possent vteri vasa aperire, atque eorum continuum soluere, is confugiat ad Galenum, de causis morborum L. ad finē, qui docet illas esse duplices, nonnullas quæ extrinsecus irruunt, nonnullas quæ ex corpore ipso ortum habent. Ad causas externas possunt referri, quæ contundunt, vulnerant, vt casus ab alto, contusiones, & similia; Medicamenta acria, & erodendi facultate prædita, nimius ac frequens coitus, ac maxime si vir fuerit maxime mentulatus, sicuti puellis deuirginatis aliquando contingit, quibus rumpuntur venæ vteri, & profluuium menstruorum succedit, & alia id genus externus accidunt.

Ad causas internas ex Gal. 2. referuntur 1. immoderati, & inordinati motus. 2. humores quidam deprauati, quibus erodendi vis inest; itaque si mulieres frequenter, & præter modum vehantur, currant, saltent, choreas ducant, vel alias immoderatas exercitationes, vel labores subeant, pariter, si in partu, vel abortu, vel propter magnitudinem fœtus, vel propter imperitiam obstetricis, vel propter aliam causam, contingat in vtero atque illius vasis aliquam violentam ruptionem fieri, mulieres propter eiusmodi immoderatos motus in profluuium menstruorum solent incidere. Sic demum si fuerint humores acres biliosi, falsi, adusti, qui in locis muliebribus possint aliquam erosionem, aliquod vlcus efficere, vel aliter continuum soluere tanquam causa interna, huiusmodi humores possunt profluuium mensium excitare. Atque hactenus de causis huius modi symptomatis ad mentem Galeni, ad quas quidem, si quis voluerit animum adhibere, certum est cæteras omnes posse referri, quæcunque ab aliis proponuntur.

Signa Pathognomonica. Signa Pathognomonica, quæ immoderatum profluuium menstruorum demonstrent, ex mulieris relatione sunt manifestissima, sed tamen nonnulla quoq; symptomata huiusmodi immodicas vacuationes sequuntur, quæ id cuique satis confirmant. Illa vero sunt vitiosus color, & tumor vniuersi corporis, œdema pedum, mala tum appetentia, tum concoctio, & reliqua, de quibus Gal. lib. 6. loc. affect. ad finē Auic. cap. proprio, ac fere omnes loquuntur, quorum omnium facile est rationem reddere. Sed signa singularum cau-

Signa differentiarū. sarum breuiter percurramus.

Si menstrua profluant immoderate propter vitium facultatis, quæ aut importune expellat, aut nequeat cōtinere, quæ alioqui forent retinenda, tunc oportet ad ea confugere signa, quæ vteri, & vasorum intemperiem vel calidam vel frigidam, vel humidam vel siccam, vel simplicem vel compositam possunt significare, de quibus omnes tractant, & nos quoque sæpe diximus: siqui dem apud Gal. facultatem, aut esse temperamentum, aut in temperamento suam essentiam habere, ex. grat. in calida intemperie mulieres circa eas partes percipiunt caliditatem, maxime delectantur venere concipiunt mares, & similia. In frigida signa apparent contraria, in humida intemperie loci muliebres perpetuo madent, mulieres viuunt otiosæ, nullus circa vterum percipitur dolor: in sicca intemperie res contrario modo se habet.

Secundo succedit vitium sanguinis, ac primum illius copia ex propriis indiciis plenitudinis deprehenditur, quæ a Galeno tradita suot lib. de plenitudine, & aliis locis, qualia sunt tumor venarum, & vniuersi corporis grauitas, rubedo, præcessit otium, victus ratio copiosa, & similia. Deinde si sanguis redditus fuerit calidior ac rarior, siue id fiat propter intemperiem iecoris calidam, & siccam, indicia huiusmodi intemperaturæ sunt manifesta: Si vero id contingat propter mistionem salsæ pituitæ, vel aliorum humorum, tunc aderunt indicia cacochymiæ, id est, redundantiæ, vel vnius, vel alterius humoris, de quibus pariter tractat Galenus, atque ex temperamento, habitu corporis, præcedente victus ratione, & similibus licebit iudicium facere. Tertio, si fiant menstrua immoderata propter vitium vteri, & vasorum, quæ sint nimium aperta, causę externæ quæ contundunt, vulnerant, casus ab alto, & similes, facile aliis referentibus intelliguntur. Causæ autem internæ, quales potissimum sunt erosiones, vlcera, & vno verbo, qualibet solutio continui ex copia humorum acriorum, ex doloribus, excrementis, & aliis id genus symptomatis facile possunt iudicari.

Indicationes generales omnis fluxus. De ratione curandi quemlibet fluxum sanguinis nostri corporis, diffuse, & diligenter tractat Gal. 5. Meth. cap. 2. vsque 7. summa autem istius doctrinæ est eiusmodi: quicunque ex corpore sanguis effluit, non amplius fluit, & cohibetur, vel quoniam ille non fertur ad locum apertum, vel quia diuisio vasorum occluditur, vel simul propter vtrumque, quæ ratio tutissima censenda est.

Prohibetur sanguis vt ne confluat ad partem apertam, inducto animi deliquio, reuulsione facta ad contraria, deriuatione facta ad vicina, refrigerando corpus vniuersum, ac maxime partem affectam ex qua sanguis profluit. Clauditur diuisio si quod est diuisum contrahatur, conniueatque, vel obstruatur. Sane contrahitur pars diuisa, astrictione; refrigeratione, vinculo, vel aliter iis præsidiis, quibus conamur diuisum corpus vnire, & coniungere. Obstruitur autem vel intra vel extra: intra quidem a sanguine concreto, qui vulgo thrombus dicitur: extra tum hoc ipso sanguine, tum vero linimentis, spongiis atque iis demum medicamentis, quæ vel proprio lentore, & crassitie meatus obstruunt, & claudunt, vel vrente vi veluti operculum escharam, id est, crustam inducunt. Verum quæ de profundo corporis sanguinis profluuia fiunt, quale est profluuium menstruorum, de quo agimus, quæ nec vinculo, nec futura, nec ligatura, nec ferrameotis igniris, nec alia simili ratione possent sanari, per reuulsionem ac deriuationem, nec non per alimenta, quæ emplasticam vim habent, & refrigerent, ac demum per medicamenta, quæ astringunt, sanari debent. Hæc est præclarissima Galeni methodus curandi omnem sanguinis fluxionē, quam puto illum accepisse ab Hipp. qui vna breuissima, sed grauissima sententia mihi videtur hæc omnia complecti. Illa autem habetur 6. epid. sect. 7. tex. 3. & est huiusmodi: sanguinem ex venis promanantem sistunt animi deliquium, figura alio tendens, venæ interceptio. linamenti in orbem conuolutio, appositio, deligatura. Etenim Galenus sententiam hanc admirabilem in commento vocat, illamque exponit accuratissime atque asserit omnia complecti, quæcunque ad nimiam sanguinis profusionem pertineot.

Indicationes fluxus menstrui. Diximus de generali methodo curandi quemlibet fluxum sanguinis, sed hanc methodum ad rem nostram accommodemus. In superfluo menstruorum fluxu duæ se nobis offerunt indicationes curandi; prima, vt sanguis non feratur ad vterum, & vasa, quæ ad illum pertingunt; altera, vt locus apertus, per quem fluit sanguis, claudatur. Ad primum pertinent præsidia, primum quæ retellunt, secundo quæ deriuant, tertio quæ animi deliquium afferunt, postremo quæ refrigerant, & astringunt. Ad alteram sunt accommodata præsidia, quæ obstruunt, & astringendi vim habent, quæ non solum ad vterum, sed ad partes illi proximas debent imponi, de quibus sigillatim dicendum est.

Prognosticon. Verum iis indicationibus liceat satisfacere, nec nescien dum est, hoc negotium esse admodum difficile, ac mulieres maiori ex parte nunquam sanari, atque id potissimum vsu venire, si in vtero aut vasis ad illum pertinentibus, vel erosio, vel aliqua insignis continui solutio facta fuerit.

Curationis præsidia. Veruntamen nulli dubium esse debet, quin difficultas curationis vel augeatur, vel minuatur pro magnitudine ac diuturnitate symptomatis, pro habitu corporis, temperamento, & similibus. Sed aggrediamur curationem, & ante omnia hoc loco est aduertendum, verum huiusmodi vacuatio per vteri sit critica, & instituta natura, an symptomatica, & preter naturā, namq; Gale nus

nus sermonem habens de Crisibus, quæ variis excretionum modis, & per varias corporis partes fieri solent, mensium quoque & purgationis per vterum mentionem facit 3. de Crisib. ad finem: Qui nonnulla quoque signa commemorat, insignem grauitatem lumborum & dolorem, & tensionem quæ huiusmodi Crisim præcedere consueuerunt. Sic Auic. fen. 21. lib. 3. tract. 3. cap. 4. statim initio capitis de cura superflui fluxus sanguinis menstrui docet aduertendum esse, an vacuatio sit facta secundum sententiam expulsionis naturalis, in quo casu, inquit Auicenna, fluxus minime est retinendus, quousque vires integræ permaneant, itaque negotium foret permittendum naturę iuxta sententiam 1. aphor. 21. quæ indicantur, & iudicata sunt, &c. At vero si euacuatio non fuerit Critica, quod potissimum licet intelligere, quod ea non conferat, neque eam mulieres bene ferant, imo quod ea sequantur symptomata, de quibus supra diximus: iam licet illius curationem aggredi. Itaque primum occurrunt reuulsiones, inter quas Hippocrat. cucurbitulæ vsum probat 5. aphor. 50. Si mulieri menstrua volueris cohibere, cucurbitulam quam maximam, sub mammis defige. Et ratio est in promptu propter communicantiam, vasorum, quibus natura vtramque partem mammas, & vterum voluit coniunxisse, vt diffuse Galenus monstrat 14. de vsu par. cap. 4. & 8. Sic conueniunt frictiones, ligaturæ, compressiones partium extrematum, de quibus tamen dubium videtur, vtrum ad partes inferiores, vel superiores debeant adhiberi, & occasio dubitationis est, quoniam primum est Hippocrat. 2. de morbis mulierum circa principium, qui docet ligaturas, atque, vt ipse loquitur, laqueum non solum supra cubitos, sed etiam ad poplites supra genua apponendum esse. Deinde sunt Paulus lib. 3. 62. Aetius lib. vlt. 64. Auicenna cap. proprio: qui forte adhærentes sententiæ Hippocrat. iubent frictiones & ligaturas faciendas esse non solum manibus, sed etiam cruribus, atque ab inguinibus exordiendum esse. Præterea neque huiusmodi sententia a Galeni mente videtur aliena, si velimus leges reuulsionis, & deriuationis considerare, hæc remedia infernis partibus adhibita, videntur ab vtero, & reuellere, & deriuare. Et Galenus docet manifeste, sectis venis in cruribus, reuulsionem ab vtero fieri, qui scribit ad hunc modum de sang. miss. cap. 81. quæ sectiones venæ ex cruribus fiunt, non solum reuellunt, sed etiam menses solent euocare. Vnde in phlegmone vteri huiusmodi venas in cruribus incisas magis probat, quam alteras in cubito, quod profecto non fecisset, nisi ille censuisset venas crurum ab vtero posse, & reuellere, & deriuare, cum fateantur omnes inflammationi, & reuulsionem, & deriuationem conuenire. Altera autem ex parte Galenus apertissime docet, huiusmodi reuulsiones ad partes superiores, minime inferiores fore adhibendas, atque ex multis locis satis sit vnicum omnium luce clariorem proferre. Itaque Gal. 1. ad Glaucon. cap. 14. hæc habet: Sed neque malum, manus & crura alligare: oportet autem nexus fieri plures ac fortiores, circa manus, quando per inferiores partes fiunt euacuationes, quemadmodum quando per hæmorrhoidas sanguis profluit, aut ventris profluuia adsunt, aut cum per vteros exeunt mulieribus menstrua. Nam si tum crura fortius ligentur sępius aliquid ad partes inferiores attrahitur. Hactenus Galenus.

Ad dissoluendam hanc difficultatem, quam puto arduam esse, etsi plerique omnes conniuentibus oculis eam prætereunt, multis foret opus, atque imprimis necesse est naturam ac præcepta, tum reuulsionis, tum deriuationis explicare, quod nimis longum esset. Quare illud vnum vobis sufficiat in præsentia, in superfluo fluxu menstruorum omnia genera reuulsionum partibus superioribus adhibenda esse, cum reuera, & reruatura, & Galenus doceat apertissime, reuulsionis vim in eo potissimum consistere, vt humores in contrarium sui motus trahantur, & deducantur. Sed quid ad positas auctoritates oportet respondere? Primum ad Hippocrat. lib. 2. de morbis mulierum, ego quidem censeo eum textum plane esse deprauatum, cum manifeste repugnet illius doctrinæ, qui non solum docet in aphorismis, sicuti diximus, ad cohibendos menses cucurbitulam sub mammis affigendam esse, sed etiam hoc ipso loco scribit cucurbitulas sub mammis affixas eleuandas, ac modo ad dextram modo ad sinistram partem transferendas esse. Ad Paulum, Aetium, & Auicennam quid aliter dicendum est, quam eos fuisse deceptos, qui sine ullo delectu solent multa alteri ab alteris transscribere, id quod multi faciunt quoque recentiores. Vnde Alt. hoc loco de sententia Pauli & Aetii probat, inguina vinculis fore excipienda, tametsi ille ex Galeno fere vna verborum serie aliter statuit, & sectionem venæ, & omnia reuellentia præsidia superioribus partibus adhibenda esse. Sed veniamus ad Galenum, & quoniam hic locus est longe maximi momenti, & multas continet difficultates, mihi liceat paulo altius eum examinare. Hic Galeno propositum fuerat nos docere discrimen, & commodum vsum sectionis venarum vel cubiti vel cruris, qui scribit omnes partes superiores corporis thoraci, & in thorace contentas sectione venarum in cubito iuuari, partibus autem inferioribus thoraci, sectionem venarum in cruribus magis conuenire, quas partes inferiores ille interpretatur, quæ iuxta coxam, vesicam & vterum sunt. Inter vtrasque autem eiusmodi partes superiores, & inferiores, renes tanquam ancipites, & medium quendam locum obtinentes a Galeno constituuntur. Vnde fit, vt sectione venarum ex vtrisque iuuentur partibus: ex superiori quidem parte, si phlegmone recens fuerit, & sanguinis redundantia affuerit, ex inferioribus autem, si phlegmone fuerit inueterata, nec sanguis redundare videatur. Post hæc Galenus de Phlegmone vteri sermonem instituens inquit eam magis, quam phlegmonem renum a venis in cruribus sectis iuuari, & illarum hæc addit: vacuationibus enim, quæ in cubito fiunt aliud etiam quoddam malum accedit, quippe menstruas purgationes supprimunt, eo quod sanguinem ad superiora corporis reuellunt: quæ vero ex cruribus fiunt, non solum reuellunt, sed etiam menses solent euocare. Hac uerborum serie manifestum est, Galenum tanquam opposita comparare inter se, sectionem venæ in cubito, & sectionem venæ in cruribus, ex quo omnis ratio colligit contrarias quoque facultates, & vires vtrisque necessario tribuendas esse. Quod si per Gal. sectio venæ facta in cubito, ex vtero ad superiores partes, sanguinem reuellit, & menstruas supprimit purgationes, vel altera sectio facta in crure, sanguinem ad vterum trahat, & menstruas purgationes promoueat: necesse est.

Attulimus locum Galeni, in quo ille docet, sectionem venarum in cruribus non solum reuellere ab vtero, sed etiam menses prouocare. Etsi autem latina interpretatio respondeat Grææ literæ: veruntamen ego censeo sine dubio hunc locum esse deprauatum, atque, illum sensu contrario legendum esse, sicuti eum legunt, & interpretantur antiquus interpres, nec non Theodoricus Gandauus, qui mea sententia verum Galeni uerborum sensum exprimunt. Quod si quis cupit habere in promptu vtramque huiusmodi interpretationem, antiquus interpres sua lingua ita loquitur: Nam eis, quæ a cubito euacuant, & aliud quidem malignum, detinent enim menstruales purgationes, antispases sanguinis ad corporis superiora. Bis uero quæ a cruribus non solum non antispare, sed etiam prouocare inest menstrua. Interpretatio autem Gandaui est eiusmodi: quæ vero ex cruribus fiunt tantum abest ut retrahant, ut etiam menses promoueant, quam quidem lectionem, & interpretationem codices quoque Valgrisiani confirmant, quos scitis clarissimi nostri Paterni opera editos fuisse, huiusmodi enim interpretatione scite priora posterioribus conueniunt,

niunt, priora posterioribus respondent, neque vlla repugnantia aut absurditas in Galeno potest afferri. Altera autem ex parte, si quis velit alteram lectionem & interpretationem leuare, quod inter cæteros pertinaciter facit Fuchsius, vt multa in doctrina Galeni absurda consequantur necesse est.

Primum enim quomodo potest sectio venæ in cruribus ab vtero reuellere, & menses prouocare? Hæc simul non possunt consistere. Quę reuellunt ab vtero menstruorum prouocationem impediunt, quæ menstrua prouocant, ab vtero non possunt reuellere. Deinde si generaliter partes supra thoracem, & in thorace contentæ sectione venæ in cubito, partes autem inferiores sectione venarum in cruribus iuuantur, quomodo Gal. in lib. de sang. miss. cap. 19. docet, Podagra laborantibus in cubito, comitiali autem morbo, & vertigini obnoxios potius in cruribus venas secandas esse? quomodo Gal. ad cohibendum superfluum fluxum hæmorrhoidarum sectionem in brachiis probat? quomodo scribit Gal. 10. de med. simpl. cap. 3. In dolore coxendico sanguinem primum ex cubito, deinde ex cruribus mittendum esse. Demum si phlegmone vteri a venis in cruribus sectis perpetuo iuuatur, quomodo Gal. iubet mulieribus vteri inflammatione laborantibus menstrua nō fore prouocanda: quomodo asserit in locis muliebribus, in contrarium trahi si illæ venæ, quæ in cubito sunt, incidantur? Sed de hac re satis. Facile autem istæc omnia cessant, si intelligamus ad mentem Gal. nunc venas in cubito, nunc in cruribus secandas esse, non solum pro varia ratione partium laborantium, sed etiam pro varia indicatione, quam morbus, & causa morbi nobis suggerunt, vnde vel reuellere vel deriuare, vel simul reuellere, & deriuare opus sit. Ad quem modum etsi partes, exempli gratia, coxa, vesica, vterus, quæ ratione sunt inferiores thoraci, sectione venarum in cruribus magis iuuantur; veruntamen si contingat illas vel inflammatione, vel alio morbo laborare, vnde omnium primum sit necesse humores ad locum fluentes reuellere, iam licebit venas superiores incidere: sicuti contra, etsi partes superiores cerebrum, cor, pulmones, quæ ratione sunt superiores, sectionem venæ in cubito magis desiderant, nihilominus si aliquo morbo laborent, qui reuellendi indicationem ad ferat, tunc licebit venas in cruribus incidere. Quod si demum non reuulsione, sed vel deriuatione, vel simul reuulsione, & deriuatione opus fuerit, modo vnam, modo alteram proximiorem, & commodiorem venam licebit. Quæ quidem omnia multis Gal. exemplis facile esset cōfirmare: sed iis quæ diximus volumus esse contenti, & illud tamen addere de sectione venæ in cruribus in inflammatione laborante, quod videtur nescio quam difficultatem retinere. Cum enim ex vna parte apud Gal. & omnes rationales medicos satis constet, inflammationibus ante omnia reuulsionem conuenire: ex altera autem Gal. doceat inflammationes vteri sectis in cruribus magis iuuari, hinc potissimum Fuchsius colligebat, huiusmodi inferiores venas reuellendi ab vtero vim habere, & propterea græcam literam, & interpretationem vulgaram illi respondentem seruandam esse hunc in modum: quæ vero ex cruribus fiunt non solum reuellunt; sed etiam menses euocare solent. Vide Fuchsius quoque vtero, & vesica laborantibus docet lib. 3. de med. morb. Capp propriis docet, nec mea sententia, sine magno errore, statim morbi initio venas crurum secandas esse.

Ego autem vno verbo respondeo, Gal. loco docentem, inflammationes vteri ex sectis venis inferioribus in cruribus magis iuuari, intelligere, non de principio inflammationis, cui certum est, reuulsionem, & sectionem venæ superioris, conuenire, sed de inflammatione progressa, quæ non amplius reuulsionem, sed deriuationē & sectione venę inferioris requirit. Quod aūt venæ sectio in cubito ab vtero reuellat, venę in cruribus deriuet, manifestissime traditum est apud Gal. 2. ad Glauc. 2. cum inquit, in locis muliebribus in contrarium trahes, si eas quæ in cubito sunt, venas secueris, deriuabis autem si eas, quæ sunt in poplitibus secueris. Sed ad institutum redeamus. Inter cætera omnia reuulsionum genera omnium consensu sectio venæ principem locum obtinet, in cuius administratione Galeni præcepta retinenda sunt, primum, ex cap. 12. de sanguinis missione: Sanguinis missionem tanto efficaciorem esse, quanto maiorem in numerum particulares detractiones auctæ fuerint adeo vt non modo semel, sed & bis, ter, & sępius liceat quandoque sanguinem mittere, siquidem natura toties excitata & irritata, facilius ac maiori cum impetu assuescit in contrarias partes transmittere, quęcunque ad locos laborantes confluunt. Secundum præceptum est ex cap. 21. eiusdem libri, quod generaliter pertinet ad omnem iteratam sanguinis detractionem, in quibus ludemus simpliciter vacuare, tempus vacuationem esse eundem diem, exempli gratia, mane bis, vel mane & vesperi eadem die sanguis detrahatur. At vero in qbus volumus reuellere, melius foret, si vacuatio duobus deinceps diebus fiat, quod verisimile fit, naturam hoc modico temporis interposito magis moueri & excitari ad transmissionem humorum in contrarias partes, quam si statim & momento temporis sanguis detrahatur. Atque hactenus de reuulsione.

Hactenus diximus de reuulsione: post reuulsionem sequitur deriuatio, quę secundum præsidium fuerat, seruiens primę indicationi, vt ne sanguis ad vterum vehatur. Ac primo cum deriuatio fiat ad loca vicina, docet Gal. 5. meth. cap. 3. quæ erumpunt per vterum, vel per vrinas, vel per aluum deriuanda esse: itaque licebit capita venarum hęmorrhoidarum aperire, vel aspera frictione, vel folio ficus, & simili ratione.

Nonnulli probant aloen ore sumptam, quod inquiunt, peculiarem prouocandi hęmorrhoidas vim habere, quod quidem remedij genus ab iis aduertēdum, qui ad prouocandos menses huiusmodi venas consueuerunt aperire. Sic licebit vel clystere, vel leniore medicamento, exempli gratia, Cassia, Tamarindis, Mirobolanis, Prunis & similibus aluum mouere.

Sic demum licebit, quę ad vterum confluunt, per lotia deriuare, illa exhibendo medicamenta, quę propterea diuretica appellantur: etsi multi hanc deriuationem, & huiusmodi medicamentorum vsum non probant, propterea, quod quę prouocant lotium, eadem quoque prouocandi menses vim habeant, qui decipiuntur, de qua re posterius tractabimus de fluxu muliebri. Aucen. probat vsum cucurbitularum, quas, inquit, ponendas esse super locum inter vtrasque anchas, idest, coxendices. Quamobrem nec sententia mea foret inutile, si cucurbitulæ, vel sine scarificatione in posteriore, ac postrema parte dorsi in regione ossis sacri & ossis ilij sępius imponerentur, & sic fortasse hæc verius reuulsio quam deriuatio dici debet. Itaque tot modis licebit fluxionem menstruorum ad proximas partes deriuare.

Tertio loco fuerant præsidia ad primam indicationem accommodata, vt sanguis ad vterum non feratur, quæ nimirum animi deliquium inducunt, id quod summa cum ratione euenit. Cum enim deliquium animi non aliter fiat quam laborante corde, aut primario, aut aliis partibus consentientibus: confestim sanguis ad internas partes recurrit, ex quo ęgri pallescunt & refrigerantur, vnde hac ratione sanguis alio conuersus, non amplius ad vterum tendit. Hoc vero deliquium animi cum multis modis possit induci, exempli gratia, tristi nuntio: tum præcipue ex vehementissimis doloribus facile excitatur, quos quidem dolores expedit in partibus superioribus excitari, exempli gratia, violenter ligatis brachiis, compressis digitis manus, sed maxime omnium constrictis mammis, quæ vt diximus, longe maximum cum vtero consensum habent.

Postre-

Postremo prohibetur sanguis, vt ne ad vterum defluat vsu medicamentorum, quę refrigerandi, & astringendi vim habent, ita vt ille cohibeatur ac fere immobilis redditur, & quoniam huiusmodi medicamentis conueniunt fere altera quoque medicamenta, obstruentia & astringentia, quę ad posteriorem indicationem pertinent, nempe vt loca vteri aperta, per quę sanguis fluit, claudantur, mihi libet de vtrisque simul agere, vt ne cogar sæpius eadem repetere. Itaque huiusmodi medicamenta, quę sunt quamplurima, partim interna, partim externa, ex quibus mihi statutum est nõnulla seligere, quæ cæteris videntur efficaciora, & quibus ego familiariter vti soleo. Interna sunt decocta, vel quæ sunt efficaciora, succi endiuiæ, portulacæ, epaticæ, nenupharis, sed præ cæteris omnibus simplicibus medicamentis a Gal 6. de simpl. med. facult. ab Auerroe & omnibus ad cohibendum fluxum sanguinis plantago solet probari, quomodocunque vel ex succo, vel puluere, vel decoctione, vel aliter præparetur. Sunt Syrupi violatus, de endiuia, de rosis siccis, de portulaca, de plantagine, de agresta, de ribes: sunt conseruæ rosarum, violarum, cichorei, nenupharis: sunt corallia, margaritæ, bolus armena, terra lemina, rosæ, balaustię, acaciæ, hipocystis: sunt confectiones diarhod. Et postremo sunt medicamenta stupefacientia. Atque si res valde vrgat, licet quandoque deuenire ad syr. de papauere, diacodion, philonium requiem Nicolai, Theriac. recent. & alia id genus. Ex quibus variæ medicamentorum formæ possunt parari. Habeatis exemplum.

℞ Syr. *de endiuia* ℥ j.
Portulacæ ℥ ß.
Decocti Epaticæ
Plantaginis ℥ iiij.
Misce pro syrupo.

℞ *Succi plantaginis siccati ad solem* ʒ j.
Spec. diatri santal. ʒ ß.
Misce fiat bolus, possunt exhibere simul, vel ante decoctum, vt sæpe dictum.

℞ *Conser. rosar.* ℥ ij.
Nenuph. ℥ j.
Margarit. præp.
Cornu cerui vsti *ana* ℈ ß.
Boli armenæ
Terræ lemniæ *ana* ℈ ß
Cum syr. de plant. q. s.
Misc. & fiat electuarium.

Exemplum medicamenti stupefacientis.

℞ *Conseruæ rosarum* ℥ ß.
Philonij vel
Requies Nicolai ℈ ij.
Misce fiat bolus.

Auicen. inter plurima eiusmodi medicamenta probat vsum aceti, quod forte alicui mirum videbitur, cũ vulgus opinetur acetum magna vi aperiendi præditũ esse. veruntamen cum Auicen. conuenit Galenus, qui 1. de simp. med. cap. 18. & 19. astringendi vim habere, & sanguinem supprimere, scribit. Illud vero exhibendum est non solum, sed aqua temperatum, poscam nominant, sicuti in sanguine erumpente ex thorace exhibetur a Galeno 5. metho. 8. Sed non desunt, qui alia ratione aceti vsum in præsenti casu non probant, quod nimirum videatur mulieribus, & vtero aduersari, vt docent Hipp. & Gal. 3. lib. de ratione vict. in morbis acutis 39. Ac reuera cum sint in promptu alia medicamenta, quæ nullam continent difficultatem, mihi quidem tutius videretur, si medici ab illo abstinerent.

Sed ad medicamenta externa progrediamur, quę pariter plurima sunt, ac varijs modis conficiuntur, tametsi omnia eandem fere naturam obtinent, nimirum medicamenta, quæ astringendi & obstruendi vim habent.

Inter medicamenta externa sunt primum pessaria, quæ, vt sæpe diximus, sunt medicamenta duriuscula, oblonga instar suppositorii, vt commode mulieribus supponi posint. Et sit exemplum.

℞ *Balaust.*
Cort. gran.
Myrtillorum *ana* ʒ ß.
Mellis q. s. misce fiat pessarium.

Sed aliquando licet huiusmodi pulueres excipere, vel lana, vel bombyce, vel linteo serico tenuissimo, simul cum album. oui, oleo coton. aut similibus, & ita medicamentum supponere. Deinde sunt medicaméta liquidiora, quę accommodato instrumento instar elysteriorum in uterum iniiciuntur, quos quidem vteri elysteres, vt Galenus notat 5. meth. cap. 11. Medici Metrenchytas appellant. Et sit exemplum:

℞ *Balaust.*
Cort granat.
Hipocist.
Acacię
Tragacanth *ana* ʒ ß.
Decoctionis rubi
Sumach
Consolidæ, vel eius loco decoctionis
Succi plantag. ℥ iiij. *misc.*

Tertio sunt lotiones & balnea, in quibus mulieres debent insidere, inter quæ longiori experientia mihi compertum est, si crura & coxæ mulierum lauentur simpliciter aqua frigidiore, tunc superflua menstrua maxime iuuari, & quandoque ex toto supprimi. Sed tamen alia quoque balnea parari possunt, quæ ex decocto plantag. portulacæ, lentisci, myrtillorum, consolidæ, cort. granat. balaust. & similibus, conficiuntur, in quibus quidem ex præcepto Galeni lib. 4. meth. & 7. sumpta indicatione a situ partis laborantis, oporter nonnulla permiscere, quæ vim eiusmodi medicamentorum ad eum possint deducere, sicut facit Auic. qui simul cum cæteris medicamentis admiscet calamenthum, tanquam reliquorum vehiculum, etsi ille ab ignaris medicis reprehenditur & irridetur, qui methodum conficiendi medicamenta non intelligunt. Postremo sunt linimenta, epithemata, emplastra, quæ pectini, dorso & partibus proximis solent adhiberi. Ac primum sunt olea citoneorum, myrtin. mastichin. Quod si quis præterea velit oleum astringens sibi parare, is Galeni regulam debet seruare, quam illę tradit 4. tuend. val. cap. 8. Ea vero est, vt simplicia medicaméta decoquantur in oleo adstringente, cui præterea adiungatur portio vini vel aquę, ne medicamenta torrefiant. Decoctio autem fiat in duplici vase B. M. appellant, donec vinum vel aqua consumpta fuerit. Exemplum esto:

℞ *Ol. oliu. astringentis, vel omphacini* *lib.* ij.
Cort granat.
Balaust.
Rhu obsoniorum
Hypocystis *ana* ℥ j.
Vini austeri astringentis lib. ß. Contundantur omnia crasso modo, & in vase vitreo bene obturato fiat decoctio, vt supra.

Deinde sunt epithemata, quę ex aquis stillaticiis aut succis fieri solent.

℞ *Aquarum rosarum* ℥ iiij.
Plantag.
Nenuph. *ana* ℥ ij.
Troch. de camphora
Carabe *ana* ʒ j. ß.
Misce pro epithemate.

Quod non solum extra, sed etiam intra locos muliebres potest adhiberi. Pariter sunt cataplasmata, emplastra, quæ ex iisdem medicamentis componuntur, atq; ex iis, quæ hactenus dicta sunt, facile possunt intelligi.

Sed in officinis sunt duo vnguenta, alterum comitissę, alterum decoct. Castanearum, quæ insigni astringente

gente facultate prę sita sunt, quorum frequens est usus apud medicos ad cohibendos superfluos menses: immo vero ad prohibendum imminentem abortum. Medici autem sicut diximus, vt plurimum dorso, nonnulli etiam pectini mulierum hęc medicamenta solent apponere, quamuis forte huiusmodi vnguenta & medicamenta hac in re non tantam operam pręstent, quantam multi opinantur: cum verisimile sit eorum vim non parum remitti & labefactari antequam ad vterum possint peruenire. Vnde mea quidem sententia longe magis medicamentis intra locos mulieris impositis, quam externis fidendum est. Quę hactenus de ratione immoderati fluxus menstrui a nobis tradita sunt, vnius potissimum symptomatis videntur rationem habuisse, sed istud non est satis, nisi causę symptomatis simul afferantur. Hę autem cum sint plures, certum est cuique propriam curandi rationem conuenire. Sed cum non liceat omnia persequi, nos de iis tantum vna vel altera, exempli gratia, sermonem habebimus, quę cęteris sunt maioris momenti, & frequentiores. Itaque si menses immoderati ex nimia copia sanguinis: ille ante omnia minuendus est, ac potissimum sectione venæ, & ea quidem copiosa, cum hinc nullum periculum virium videatur imminere: sic tenui victus ratione, atque iis alimentis, quæ parum nutriunt, exempli gratia, pisciculis, herbis, cucurbitis, & similibus: sic exercitationibus, frictionibus, & aliis modis licebit sanguinis copiam minuere. Si vero sanguinis non copia sed nimia caliditate, tenuitate, acredine fuerint vitiosus, quod contingit frequentissime, tunc præcipue sese offert remittendi, & corrigendi huiusmodi prauas qualitates indicatio. Et quoniam sanguis aut maiori ex parte, aut semper talis fit propter calidiorem iecoris intemperiem: idcirco refrigerationi huius visceris imprimis attendendum est. Et in hoc casu inter cætera omnia præsidia aquæ thermarum frigidiores habent insignem prærogatiua, quales sunt aquę B. Virginis, Villenses, & quæ omnium sunt efficacissimæ, Chalderianæ, Sed antequam ad hęc alterantia veniamus, non solum vtile, sed forte etiam necessarium fuerit, aliquam leniorem purgationem adhibere, propter vitiosos humores, quos verisimile est sanguini permisceri, atque esse tanquam vehiculū, vnde ille facilius ad vterum deducatur. Itaque redundante flaua bile, excipiatis in bolo cassiam cum tamarindis, in potione Syr. Ros. solut. Myrobal. & potissimum citrin. Rhabarbaro ex sero lactis, & similibus. Et sint exempla:

℞ *Flor cass recens extractæ* ℥ j.
Pulpa tamarind. ℥ ß.
Spec diarrhod. ʒ ß. *Misc. fiat potio.*

℞ *Myrobal citrin.* ʒ ij.
Rhab. elect. ʒ j. *fiat infusio s. a. in sero lactis vel decoctione fructuum q. s. & facta colatura adde*
Syrup rosat solut. ℥ j ß.
Misce & fiat potio.

Si redundet salsa pituita vel melancholia, exhibeatis agaricum, myrobal. chebulas, elect. lenit. & si opus fuerit confect. hamech. Neque vero vnquā prætermittendum est, quin præcipuæ causæ & fonti prospiciamus, exempli gratia, cerebro iecori, ventriculo (in his consistit vera curatio) vnde hi humores solent originē habere. Victus ratio, vno verbo, sunt alimenta boni succi, facilis concoctionis, & quæ speciatim possint quoquo modo sanguinem crassiorem reddere, atq; illius flaxibilitatem impedire, qualia forent edulia ex farre, panico, oriza, lentibus, citonea, granata, mespila, & omnia mala astringentia. Herbæ, lactuca, plantago, portulaca, consolida, poligonum, carnes auicularum, quadrupedū, ac pręcipue syluestrium, ex quibus, cerebra, pedes, & viscera omnia, quod cæteris partibus vidētur, viscidiora, principē locū habent. Potus sit vel vinum oligophorū, astringens, vel aqua chalibeata, vel aqua in qua plantaginis folia, radices & semina decocta fuerint, vel quid simile. Atque hactenus de superfluo fluxu muliebri.

CAPVT IV.

De Vteri Profluuio, seu Menstruis Albis.

Alias de menstruis tractantes diximus profluuium muliebre, & immoderata menstrua inter se differre, quod manifestissime colligitur ex Galeno, qui 6. loc. affect. ad finem primum tractat. de immoderatis menstruis: deinde tractationem persequitur tanquam de re diuersa, de profluuio vteri, quod, ille inquit, muliebre profluuium appellatur. Sic Aetius inter cæteros duo separatim facit capita lib. 16. alterum cap. 64. de nimia mensium purgatione: alterum 65. de fluxu muliebri ex Archigene. Sic Paulus duo separatim facit cap. de huiusmodi affectibus duobus. Differentia autē est huiusmodi, quod in menstruis immoderatis sanguis propemodum sincerus effluit: in fluxu autem muliebri plane varia prodeunt excrementa, per quæ vniuersum corpus solet purgari, de quibus postea statim sermonem habebimus. Itaque profluuium vteri, vt ex Galeno colligitur in lib. 3. de symp. caus. cap. 4 & 6. loc. affect. ad finem cap. 5. non aliud, inquam, est, quam destillatio vteri diuturna, per quam vniuersum corpus expurgatur, quod quidem symptoma ex ēs immutatum deprauatas vteri fluxiones reponitur a Galeno 3. de symptom. caus. cap. 4. *Essentia.*

Differentiæ huius sympt. plurimæ sunt, sed communiores, & potiores sumuntur, a qualitate excrementorum, quæ effluunt, quæ, vt dixi. plane varia sunt. Nāque huiusmodi excrementa, modo rubra, modo flaua, nunc pallida, nunc nigra, quandoque alba, quandoque viridia, interdum serosa & aquosa, ac forte aliis coloribus & qualitatibus prædita apparent: quę quidem, inquit Gal. talia sunt specie, quale est id, quod in animante redundat. Etenim, exempli gratia, si quod effluit quoquo modo rubrū fuerit, sanguinem: si flauum aut subpallidum, flauam bilem, si album pituitam. si aquosum, serosa excrementa certum est redundare in corpore. Sed præter hæc omnia dubium videtur, an mulieres laborent gonorrhęa, id est, feminis, profusione, sicuti viri facere solent. Nonnulli forte consentientes Peripateticis, qui videntur mulieribus nullum semen tribuere, inquiunt hoc vitium proprie virorum esse minime mulierum. Quibus ipse quoque Gal. quoquo modo videtur fauere, qui vbicunque tractat de huiusmodi symptomate, tanquam de proprio virorum symptomate videtur de illo mentionem facere. Altera autem ex parte, cum mulieres quoque sicuti viri habeant suos testes & vasa seminaria, eaque frigidiora & imbecilliora, cum pariter non careant semine, atque illo quidem crudiore, & tenuiore, cum demum in mulieribus eędem causæ possint conuenire, quæ in generanda gonorrhæa in viris concurrunt: mihi plane videtur consentaneum rationi, & rei naturæ, mulieres non minus quam viros hoc symptomate laborare posse. Sed illud notandum est, quod mulieres totam huiusmodi fluxionem, quandocunque & qualiscunque ea fiat, alba menstrua solent appellare, quod omnino alba quædam excrementa perpetuo cęteris commisceantur. Nonnulli autem quærunt hoc loco, sicut non solum mas, sed etiam mulier laborat gonorrhęa, an pariter non solum mulier, sed etiam vir, menstruarum albarum fluxione possit laborare, quę fluxio in maribus proportione muliebri fluxioni respondeat; Etsi vero multi id negant, & potissimum adducti argumento, quod mulieres sint viris frigidiores, ac propterea pluribus quoque quam viri abundent excrementis: veruntamen non mihi videtur alienum a ratione, & rei natura mares quoque eiusmodi fluxione laborare. *Differ.*

Ac sane ego sentio medicos frequenter hallucinari,

qui

qui opinantur, ægrotas profusione feminis laborare, cum magis aliorum excrementorum fluxione laborent: siquidem videmus plurimis ægrotis hoc profluuium multos annos perdurare, ex quo profluente semine necessarium foret illas ad extremam maciem, & consumptionem corporis deduci, sicut iis solet contingere, qui immoderato coitu vtuntur, quod tamen non videmus illis contingere.

Causa.

Conuenit inter omnes legitimam & propriam causam profluuij vterini non aliam esse, quam nimiam copiam excrementorum. Sed vbi, & quomodo huiusmodi excrementa generentur, non conuenit inter omnes, causa, inquit, Trincanell. quæ corruptum humorem assidue gignit, alias in principibus partibus consistit. Sic Mercurialis, & cæteri fere omnes hanc rem tractantes, & consentientes Trincauellio, causam profluuij muliebris, vel in totum corpus, vel in partes principes, vel in vterum referunt. Vnus Al. contendit vterum nequaquam affectum esse, qui inquit, huiusmodi affectionem nullius determinatæ corporis partis statui, pro se afferens Gal. auctoritatem 6. loc. ad fin. Quam quidem Althomari opinionem Mercur. inter cæteros conatur euertere, docens in profluuio muliebri interdum vniuersum corpus, interdum vterum laborare.

Locus affectus an vterus.

Et quoniam, vt dixi, hæc res est difficilis, sed maxime pertinet ad curationem, mihi liceat hanc difficultatem, imprimis vero Gal. sententiam paulo altius examinare, cum vterque iam Mercurialis, quam Althomarus profiteatur cum Gal. doctrina suam opinionem tueri. Itaque Merc. dupliciter aduersus Althomarum agit: primum quidem verba Gal. quæ sonant in profluuio muliebri vterum non laborare, ita interpretatur, quasi non aliud significaret, nisi quod sæpe vterus sit affectus, sed non semper. Deinde Mercur. hanc auctoritate Auicen. confirmat opinionem, qui scribit hoc malum fieri non solum ob superfluitatem humorum, verum etiam propter imbecillitatem venarum vteri menstrualium Sed ad Gal. accedamus, qui duobus potissimum locis de hac re sermonem habet Altero lib. 6. de loc. aff. ct cap. 5, Altero 3. de sympt. caus. cap. 4. Priori igitur loco Gal. cum sermonem habuisset de sympt. quę retentas menstruas purgationes solent subsequi, deinde ad muliebre profluuium transit, de quo affectu hæc habet: Verum accidit interdum fœminis vtero nihil laborante muliebre vocatum profluuium, cum vniuersum corpus per ipsum expurgatur, quemadmodum interdum per renes quoque euacuatur. Contingit potissimum ijs fœminis quæ teniori, & pituitosiori habitu præditæ sunt. Has vtique intacto vtero per remedia, quæ toti corpori adhibentur sanauimus. Hæc verborum series, ni ego fallor, tantum abest, vt Gal. doceat, in profluuio muliebri sæpe vterum laborare, quod contendit Mercur. vt ille quidem mihi videatur plane contrarium docere, nempe in huiusmodi symptomate hanc partem minime affectam esse. Nam præterquam quod illius verbis id significatur apertissime, huius quoque suæ sententiæ rationes adiungit. Primam, quod affectio sit vniuersi corporis, quæ per vterum expurgatur, sicut illud per renes quoque quandoque solet euacuari. Secundam, quod hoc genus mali mulieribus pituitosis, laxa & tenera carne præditis, soleat imprimis contingere. Tertiam, quæ fundata est magno Hippocrat. argumento: Ostendit autem sanatio, quod nimirum, ille intacto, & neglecto vtero huiusmodi mulieres sanauerit per ea remedia, quæ toti corpori adhibentur. Quod si vterus quoque laboret, vt hę rationes sint nullius momenti, imo plane inutiles & fallę, necessarium est.

Alter locus Galeni 3. de sympt. caus. cap 4. Cum Galenus tractasset de causis symptomatum, quæ ad omnes corporis vacuationes generaliter pertinent: mox transit ad causas symptomatum, quæ ad mensium suppressionem, nec non ad deprauatam omnium quæ ex vtero manant, expulsionem attinent. Itaque primum expositis causis suppressionis mensium, de quibus iam satis dictum, tandem, veniens ad deprauatas fluxiones per vterum hæc habet: Cæterum deprauatæ fluxiones per vterum fiunt, expurgato per hanc partem corpore vniuerso. Vocatur autem id symptoma fluxus muliebris. Est autem id quod vacuatur perpetuo tale, quale est id, quod in animante redundat. Ac postremo hæc addit: Præter hæc deprauata ex vtero fit vacuatio, propter malum aliquod in ipso factum. Quæ hoc loco scribuntur a Galeno plane mihi videntur iis consentire, quæ priore loco L. A. exposita sunt, nempe vterum in muliebri profluuio nequaquam laborare. Cum enim ille doceat deprauatam fluxionem vteri, quæ fluxus muliebris dicitur, fieri toto corpore per eam partem expurgato, ac simul singulorum excrementorum in corpore redundantiam, naturam, & differentiam exponat, satis cuique potest constare, huiusmodi affectum minime ad vterum, sed vniuersum corpus pertinere. Postrema autem verba manifestissime mihi videntur istud cōfirmare, quasi Galenus id velit, se hactenus de deprauatis fluxionibus per vterum dixisse, in quibus vterus nihil laborat, sed præter huiusmodi symptomata nonnunquā deprauatā ex vtero vacuationem fieri, in qua aliquod malum in ipso vtero excitatum est. Ac sane si quis diligenter hunc locum consideret, & rationes Galeno expositas expendat, is facile, vt puto, fatebitur, de illius sententia in profluuio muliebri vterum nequaquam laborare. Itaque ego quidem censeo, Mercurialem hac in parte Galeni mentem non fuisse assecutum, ac temere Althomari opinionem redarguisse

Quod autem pertinet ad Auicen. locum, quem pro se affert Mercur. etsi illius auctoritas parum, aut nihil me mouet, vbicunque ille vult discedere a Galeno: Veruntamen nec hic locus Auic. fauet Mercur. Nam Auicen. scribit, mulieribus accidere fluxiones ex matrice, & propter multitudinem superfluitatum, & propter debilitatem digestionis in venis, non vteri, vt refert, Mercur. sed in venis menstruorum. Quæ quidem verba, si quis velit interpretari de coctione, quæ fit in venis, ex quibus deinde præparatur materia menstruorum, forte hæc sententia a Galeni mente non erit aliena. Sed ad causas redeamus. Cum statutum sit, in profluuio muliebri purgari varia excrementa, qualia redundant in corpore, nulli dubium esse debet, quin omnia, quæcunque huiusmodi excrementa possunt gignere, & in corpore coaceruare, causæ huius symptomatis statuendæ sint. Etsi vero tradendis propriis causis huius symptomatis, plærique omnes admodum confuse agunt: tamen Galenus satis aperte, & accurate mihi videtur illas explicare, qui in lib. de differ. sympt. cap. 6 scribit fluxum muliebrem fieri, vel propter imbecillitatem facultatis retentricis, vel quia facultas expultrix immoderate mouet, vel propter vitium, & læsionem vtriusque facultatis, vel demum quia totus sanguis serosus ac tenuis redditus est. Ergo quotiescunque in corpore gignuntur, & coaceruantur excrementa, quod fieri potest, vel vitio partium naturalium principalium, ac maxime earum, quæ seruiunt coctioni. exē. g. ventriculi, iecoris, vel vitio vniuersi corporis, quod improbe nutriatur, vel propter externos errores in omnibus sex rebus non naturalibus, ac potissimum ventriculi ratione, tunc si facultas retentrix fuerit imbecilla, vel expultrix immoderate moueat, vel vtraque facultas laboret, vel totus eo sanguis tenuior ac serosior reddatur, tunc contingit fluxum muliebrem fieri. Et quoniam Galenus sępenumero demonstrauerat, quando facultates lędantur, & in suis operationibus deficiant, hac parte prætermissa de facultatibus, statim transit, & declarat, quomodo sanguis tenuis & serosus reddatur, qui inquit, huius quoque symptomatis multiformem esse generationem, & generari propter multas causas.

Inter cæteras causas profluuij muliebris Galenus posuerat sanguinem tenuiorem, & serosum, cuius quidem serosi sanguinis generatio apud eundem est

mul-

multiplex, siquidem error contingit, vel in facultate sanguifica, quæ deficit a suo munere, quod in hydrope apparet manifeste, vel error contingit in facultate separatrice, quæ id non potest separare, quod in sanguine tenue, & serosum est, vel in facultate expultrice, quæ partem sanguinis serosam non potest purgare, vel demum error contingit in facultate retentrice, quæ immoderate fungitur suo munere, nec non cute densata, & renibus constipatis: ex quo summa cum ratione fit, vt sanguis tenuis, & serosus propter varias causas retentus videatur in corpore redundare. Hunc locum Galeni ego volui paulo longius tractare, quod nemo hactenus videatur illum intellexisse, & explicare. Mercur. inter cæteros inquit hunc locum valde esse difficilem, atque in eo explicando multum laborat, sed mea sententia infeliciter, quin minime Galeni mentem assecutus, totam illius doctrinam ac totum eiusmodi locum peruertit. Cum enim Galenus perspicue & distincte exponat, primum causas fluxus muliebris, deinde causas tenuitatis, & serositatis sanguinis, sicuti iam satis explicauimus, Mercurialis vtrasque causas confundit, ac si omnes ad fluxum muliebrem pertineant, adeo, vt ille tandem quærat, quomodo fieri possit, vt propter læsionem facultatis retentricis, quæ magis retineat quam contemnat, quomodo, inquam, fluxus muliebris fieri possit, cum sit magis consentaneum rationi, valida existente facultate retentrice fluxionem magis cohiberi, quam prouocari, quod quidem problema nihil ad rem pertinet: siquidem Galenus non inquit, robur facultatis retentricis esse in causa, vt fiat fluxus muliebris, quod ab omni ratione, & a se ipso, & a natura esset alienum, qui inter cæteras causas huius symptomatis posuerat primo loco imbecillitatem facultatis retentricis, quippe robur, & imbecillitas contraria sunt, repugnant inter se, nec simul possunt consistere: Sed Galenus docet propter errorem facultatis retentricis, quæ immoderate fungitur suo munere, ac præter modum retinet, quæ non sunt retinenda, propter hanc causam sanguinem reddi tenuiorem & serosiorem, quod quidem conuenit rationi, nec vllam in se continet difficultatem.

Signa pathognomon. Signa quæ fluxum muliebrem demonstrant, vel hoc vno argumento fiunt euidentissima, quod loci muliebres perpetuo sint humidiores, & madidi, de quibus loquitur specialim Hippocrat. 1. de morbis mulierum pag. 353. ad finem in Frobeniano. Sed prætere a apud Auicen. Paul. Aet. sunt alia signa animaduertenda, exempli gratia fastidium ciborum, difficilis spiratio, improbus color vniuersi corporis, & alia id genus, quæ facile ad redundantiam excrementorum, ac ad malum corporis habitum possunt referri. *Signa diff.* Sed cum varia omnia fluant excrementa rubra, pallida, alba, &c. quæ perpetuo apud Galenum talis sunt speciei, quale id est, quod in animali redundat, ante omnia oportet nos intelligere, qualia nam excrementa profluant, & redundent in corpore, in qua cognitione, & distinctione fere tota summa huius erroris videtur consistere. Etsi enim ex colore, habitu corporis, excrementis, & præcedente victus ratione non est admodum difficile de redundante excremento iudicium facere, tamen huius adhuc quoddam signum ac facile experimentum traditur ab Hippocrate 2. de morbis mulierum, quod sine labore potest nos deducere in cognitionem huiusmodi humorum. Illud vero est, vt lintea infecta arefacta, ex simplici aqua lauentur, & siccentur in vmbra, & postea inspiciantur diligenter, siquidem ea ratione lota, & siccata manifestissime colorem redundantis excrementi solent referre, quod quotidiana experientia demonstrat esse verissimum. Verum hoc non est satis: etenim facti vbi certi fuerimus, hunc vel illum humorem hoc vel illud excrementum redundare, id præterea necessario requirendum est, quomodo huiusmodi humores in corpore generentur, vt ne in eum errorem incidatis, in quem Galenus inquit medicos frequenter incurrere, & in quem quoque fatetur se incidisse lib. de præcogn. ad posthum. 6. Dum medici euacuant id excrementum quod redundat in corpore, ne autem aliud simile illic generetur non prohibent, sed nec difficile est illud intelligere. Si enim humores fuerint biliosi, & calidiores, quales referunt colores flaui, pallidi, virides, liuidi, tunc maiori ex parte illi vitio iecoris generantur, quod membrum calida & sicca intemperie laboret. Si fuerint humores pituitosi, quales referunt colores albicantes, tunc eorum generatio pendet, vel ex multis humoribus ac deprauata victus ratione, vel ex ventriculo, qui aliqua intemperie ac potissimum frigida & humida laboret. Si fuerint humores serosi, hoc vix sine iecoris vitio possit fieri, quod aliquo modo sit refrigeratum, adeo vt probum sanguinem nequeat generare. Hoc idem de cæteris excrementis, si quæ sunt, statuendum est. Postremo autem ea restant signa, quæ fluxionem muliebrem a Gonorrhæa, & fluxu seminis possunt distinguere, quæ quidem signa potius quibusdam signis coniecturalibus quam certis signis haberi possunt. Namque semen profluens quoquo modo crassius est, profluit minore quantitate, & minus fœtidum, fere semper coloris albicantis. Contra vero cætera excrementa sunt tenuiora, copiosiora, fœtidiora, neque eundem semper referunt colorem. Sic mulieres longe magis in gonorrhæa, quam fluxu muliebri tabescunt, & consumuntur, ex coitu melius se habent, quibus porro licet addere præcedentem victus rationem pleniorem, delicatiorem, ac maxime alimentorum quæ possunt semen gignere, & augere, abstinentiam veneris; & alia id genus. Sed iam aggrediamur curationem, hic duæ præcipue se offerunt nobis indicationes. *Indicationes curatiuæ.* Prima est, quæ pertinet ad purgationem vniuersi corporis. Secunda, quæ pertinet ad tollendos morbos earum partium, propter quos morbos varia illa excrementa generantur. Verum autem liceat satisfacere iis indicationibus, sciendum est, generaliter huiusmodi symptoma, *Prognost.* qualecunque illud fuerit, & a qualicunque causa prouenit, ad medicandum periculosum, & perniciosum esse, nec nisi difficile curari, ac mulieres sæpenumero ad malum habitum, ad hydropem, & tabem, & alia grauissima mala deducere. Sed inter cæteras mulieres muliebri fluxu laborantes sterilitate tanquam proprio, & inseparabili symptomate solent laborare. Verum nulli dubium esse debet, quin pro varia causa, pro profluente varia materia, pro varia temperie, ætate, & aliis differentiis, nonnullæ mulieres facilius, nonnullæ difficilius, aliæ nulla ratione possint sanari. Sed supponamus esse spem aliquam curationis, & illam aggrediamur, & incipiamus a purgatione redundantis humoris. Et quoniam huiusmodi humores redundantes, sicut dictum, possunt esse multiplices, ad vestram vtilitatem singulos breuissime perpendamus, incipientes a bilioso humore. Hoc autem loco antequam curationem incipio, id cupio vos memoria tenere. Nullum forte symptoma, nullum forte morbum deterius ac perniciosius curari, quam fluxum muliebrem, siquidem nemo fere est, non solum ex mulieribus, & vulgo, sed etiam ex vulgaribus medicis, qui non principio, & omni tempore vtatur suis medicamentis astringentibus, rosis, ossibus mespilorum in puluere, corallis, mastiche, Acacia, hypocistide, & similibus, quæ quidem temere administrata, & ante communem corporis purgationem, impedita excrementorum fluxione, possunt esse in causa, vt talia excrementa alias præstantiores partes petant, & grauissima pericula secum afferant. Quod inter cæteros præclare notat Aetius lib. 16. cap. 66. quare vos perpetuo discatis ab eiusmodi pernicioso errore cauere. Pro purgatione biliosi humoris cum morbus det inducias, primo leuiori aliquo medicamento licet aluum lenire, & inter cætera omnia, cassi

in

in hoc casu videtur proprie locum obtinere, etsi non ignoro, plurimos medicos ab vsu cassię in mulieribus abstinere. Lenita aluo communiter practicantes prope omnes nihil cogitant de secanda vena, à quo remedio redundantibus biliosis humoribus docent perpetuo abstinendum esse, de qua re alias. Vos contra, si præsentes scopi conueniãt, nullo modo hoc remedium prætermittatis, secando venam dextri cubiti. Ex quo præsidio duas maxime vtilitates licet vobis consequi, alteram reuulsionem a partibus subiectis & laborantibus ad partes superiores, alteram refrigerationem ipsius iecoris, quod membrum, vt diximus, & paulo post repetemus, fere semper laborat. Secta vena præparetur materia cum iis, quæ moderate refrigerant, & moderate abstergunt, qualia sunt syr. recens, de cichorea simplex, de endiu. de soncho. Decocta item sint cichorei, sonchi, plantaginis & similium. Deinde accedatis ad purgationem cum tamarindis, myrobal. citrinis, cum Rhabarbaro, quod est præstantissimum. (Tamarindi hoc loco conueniunt, quia parum constringunt, in initio vero non admittantur.) Illud postremo memoria tenendum est, vt caueamus a valentioribus & scammoneatis medicamentis. Demũ vero facta semel, aut si opus sit, repetita purgatione ad partem præcipue laborantem, tanquam ad causam & fontem, vnde eiusmodi humor originem habet, deueniendum est. Hæc autem pars non alia quam iecur statui potest aut debet. Itaque hoc tempore licet vobis medicamentis, quæ calidam iecoris intemperiem possunt auferre, intra saccharo rosl. violaceo, ex floribus cichorei, confect. diarrhod. triumsandal. sero lactis, aquis thermalibus frigidioribus extra inunctionibus, epithematibus, balneo aquæ dulcis, & cæteris id genus præsidiis, de quibus in publicis lectionibus satis diximus.

Diximus de purgandis humoribus biliosis. Si redundent humores pituitosi, lenienda est aluus cum melle rof. sol. vel hiera simpl. vel hiera simulcum cassia, præparetur materia cum syrup. de betonica, de hyssopo, cum melle rosa. cum betonica, Melissa, hyssopo, & similium. Postremo ad purgationem accedendum est, cum agarico, turbith, Mirobal. cheb. hiera. pachii, diacathol. & diaphæn. Quod si pituita fuerit salsa, tunc confectio Hamech vel pilulæ cochiæ forent præstantissimę. Hic pariter omnes prętermittunt sectionẽ venæ, propter copiam humoris crudioris & frigidioris. At vero nisi maxima vrgeat cruditas, adeo vt vel in præsentia, vel in posterum aliquod periculum viribus videatur imminere, nec mea sententia huiusmodi pręsidium esset prętermittendum. Et quoniam vbicunq; lædunt pituitosi humores in corpore, ventriculus semper fere laborat, & quidem maiori ex parte intemperie frigida & humida. Idcirco post purgationem ille calefaciendus, siccandus, roborandus est: extra cum ol. nardino, de absynthio, cum fomentis ex decoct. menthæ, calamenthi similibusque: intra, cum Aromat. rosato, diacymino, diacalamentho, cum magnis antidotis Theriaca & Mithridat. Verum sciatis, aquas thermarum calidiores inter omnia præsidia principem locum obtinere.

Ac sane id ego vobis vere possum testari, me plurimas mulieres vidisse hac differentia fluxus mulieris laborantes, quæ potione potissimum aquarum Aponensium prorsus sunt liberatæ. Si totum corpus scateat humoribus melancholicis, qui sint exusti, & acriores, quod potissimum vitio iecoris solet contingere, eadem fere instituenda est curatio, quæ de redundantia biliosi humoris tradita est. Leniatur aluus cum cassia, cum elect. lenit. & modica portiuncula hierę simpl. incidatur vena dextri cubiti aut sinistri lien male fuerit affectus, præparetur materia cum syrup. de fumo terræ simpl. de borrag. cum decoct. cichorei, borrag. buglos. ac demum purgetur cum myrobal. nigris, sena, epithymo, sed præ cæteris omnibus cum corti hellebori nigri, aut cum medicamentis compositis, el. diacath. conf. hameeh. &c. Demum vero si in fluxu muliebri prodeunt excrementa aquea, & serosa, habetis curationem traditam a Galeno in muliere nobilissima Romana in libro de præcognit. Et quoniam huiusmodi historia, & sanatio continent nonnullas arduas difficultates, & digna est maxima notatione: mihi libet paulo accuratius eam perpendere, & examinare. Consulito præterea totam narrationem historiæ, etsi illa est pulcherrima, & lectione dignissima, cum ea facile possit legi ab vnoquoque apud Galenum: sed statim venio ad partem, quæ curationem spectat. Laborante ergo vxore Boethi muliebri profluuio, illius vir præcipuus quosque Romanos medicos, atque inter cæteros Galenum pro illius consultatione, & curatione conuocauit.

Inter quos conuenit, ea remedia fore administranda, quæ ab Hippocrat. & aliis post Hippocratem optimis quibusque medicis tradita fuissent, quæ in summa eo tendebant, vt non solum vterus, sed etiam vniuersum corpus exsiccaretur. At vero cum hac institutatione curandi, morbus deterior in dies videretur reddi, iure medici hæsitabant, & maxime cupiebant ad alium curandi modum transire, sed tamen nihil melius, vel ratione, uel experientia inuentum illis occurrebat, quam id, in quo optimi quique medici paulo ante consenserant: qui forte memoria tenebant, oraculum Hippocr. 5. Aphor. 52. Interea huic matronæ tumor in vtero factus est, qualis vtero gerentibus solet apparere, adeo, vt nonnullæ mulierculæ existimauerint eam prægnantem esse, sed improuisum quoddam accidens huiusmodi suspicionem plane deleuit. Cum enim mulier aliquando lauaretur, id contingit, vt in primo balneorum cubiculo vehementissimis doloribus correpta, quales parientibus solent aduenire, aqueum humorem adeo copiosum excreuerit, vt animo deficeret: ex quo protinus venter detumuit. Itaque singulis medicis hæsitantibus, & dubiis quid facto opus foret, qui nec sperabant priore instituta curatione mulierem posse sanari, nec ad aliud curationis genus audebant transire, factum est, vt Galenus noctu de hac re cogitans, illi in mentem venit, se in hac muliere insignem circa hypochondria mollitiem deprehendisse, adeo vt illius carnes lacti, quod coagulatur, nondum tamen in caseum obduruit, similis fuit. Ex quo in eam sententiam venit, quod mulier frigidæ insigniter, & humidæ esset temperaturæ, non solum siccandi nimiæ humiditati, sed etiam calefaciendæ nimiæ frigiditati existimandum esse. Itaque ad particulares deueniens indicationes, ita secum ipse statuit: Primum in victus ratione potum admodum paucum, & restrictum conuenire.

Deinde redundantem humorem noxium purgandum esse per cutem, adhibita frictione totius corporis, ex melle multum quidem concocto, tamen tantum refrigerato, vt aquæ fontanæ æstiuo tempore foret simile, nec non per vrinam, & aluum, cum iis medicamentis, quæ possunt, & lotium prouocare, & per aluum attrahere. Cum vero Galenus ita secum statuisset, quod forte illi cum cæteris medicis non omni ex parte conuenirer, id facile a Boetho impetrauit, vt solus deinceps vxoris curam susciperet, qui primum medicamentum aqueum humorem per aluum purgante vsus est: deinde aquam in qua alarum, & aptum ferbuerat, illi bibendam exhibuit. Et cum (duobus primis diebus hæc remedia fuerunt administrata) vterus minus cæpisset fluere, rursum tertio die medicamẽto per aluum purgante vsus est, quod illi propositum fuisset, ea, quæ per vterum fluebant, non solum per vrinam, sed etiam per aluum deriuare. Post hæc Galenus mulierem quotidie melle vnxit, & corpus fricauit linteo primum mollissimo, deinde asperrimo, & accommodatam victus rationem instituit. Qua quidem simplici, & compendiaria curatione factum est, vt spatio 15. dierum nullum prorsus morbi vestigium appareret, ac mulier transacto mense bene colorata reddita fuc-

fuerit,& pristinum naturalem habitum recuperauerit.

Ex huiusmodi curandi ratione a Galeno licet multa colligere, quæ sunt maxime notatione digna. Sed nos paucis contenti erimus. Primum notandum est, multos medicos hallucinari, qui sunt in ea opinione, profluuium muliebre generaliter esse morbum frigidum, & ab humoribus frigidis ortum habere. Etenim etsi Galenus asserit in hac muliere morbum frigidum fuisse, tamen non id de omni profluuio statuendum est, vt docet Alihomarus, & alii quamplurimi, cum in Galeni doctrina certum sit non solum humores frigidos, sed etiam calidos posse in corpore redundare, & profluuium muliebre efficere. Deinde notandus est error Trincauel. Iacchini, Mercur. & aliorum, quicunque oscitanter Galenum legunt. Etenim omnes inquiunt, Galenum iussisse, vt mulier in calida maris arena decumberet: cum tamen Galenus fateatur aperte, & cæteros omnes medicos, & seipsum non sine errore hoc remedio vsos fuisse. Demum notandus est error omnibus communis vno excepto Alihomaro, qui de vtero sunt admodum solliciti, ac plurima afferunt remedia ad illum pertinentia, quasi vterus quoque laboret, & remediorum indigeret, cum tamen Galenus aperte doceat, in profluuio muliebri vterum nihil laborare, & omnes mulieres intacto vtero ab illo sanatas esse, vt supra dictum, ac certissimum sit in hac ipsa matrona vteri profluuio laborante, Gal. nihil de vtero cogitasse, ac nullius vterini præsidii mentionem fecisse. Sed ad curationem Galeni reuertamur, in qua id potissimum reuocatur in dubium, quomodo ille in profluuio muliebri ad deriuandam materiam ex vtero vsus fuerit medicamentis, quæ prouocandi lotii vim habent, cum hæc eadem medicamenta videantur, non minus lotiũ, quam ipsos menses prouocare, quod a bona methodo medendi alienum esse videtur. Qua enim ratione licet simul excrementa ab vtero deriuare, & ad vterum deducere? Vnde Aetius inter cæteros lib. 16. cap. 68. nullo modo probat medicamenta prouocantia lotium quamobrem Auerr. 7. colliget cap. 4. ita inquit: Medicinæ purgantes sunt medicinæ prouocantes vrinam, & quod prouocat vrinam, est de genere prouocantium menstrua; eius sententiam probat Franciscus Valesius lib. 5. epidem. commento 17. in Larissa, & alii quamplurimi. De hac ardua difficultate multi multa loquuntur; sed prætermissis aliorum responsionibus, ego meam sententiam breuiter proferam. At primum nulli dubium esse debet, quin hæc deriuatio ad aluum, & vesicam ab vtero rationi, & doctrinæ Galeni consentiat, qui scribit 5. metho. 3. quæ per aluum fluunt, vel per sedem, pariter quæ per vterum erumpunt, ea per vrinas, vel per aluum transferenda esse, & deriuanda. Ad propositam difficultatem quomodo medicamenta prouocantia lotium in profluuio muliebri possint conuenire, cum eadem valeant menstrua prouocare? Respondet Galenus: quædam reperiri medicamenta, quæ ita prouocant lotium, vt nullo modo possint menstrua prouocare. Quo loco sciendum est ex Gal. de Simpl. medicamentis cap. 22. esse in tria genera medicamentorum: ad prouocandum lac, ad prouocandum menses, ad prouocandum lotium accommodata, quæ omnia in eo conueniunt, vt sint calida, differũt aũt partim caloris mensura, partim quod quædã desiccãt, quædã nõ. Nã medicamenta quæ non desiccant, & moderate calorem faciunt, lacti generando, vtilia sunt. Quæ vero plus calefaciunt, non tamen valenter desiccant, menstruis prouocandis conueniunt: quæ autem simul calefaciunt valenter, & desiccant, vrinas prouocant, quæ quidem propterea peculiariter diuretica, idest, vrinam mouentia dicuntur. De quibus medicamentorum generibus ita habendum est: duo priora, lac nimirum gignentia, & menses prouocantia, lotium quoque prouocare: tertium vero genus altera ex parte solas vrinas mouere absque eo, vt possint, vel lac gignere, vel menses prouocare. Quamobrem cum Galeni doctrina facile est respondere, in fluxu muliebri ea conuenire medicamenta, quæ proprie diuretica dicuntur, & ita mouent lotium, vt menses nequaquam possint mouere. Verum huiusmodi responsio nulla est, propterea, quia Galenus in curanda vxore Boethi fatetur, se vsum fuisse potione, in qua asarum, & apium incocta fuerant; quæ ambo medicamenta ab eodem Galeno 5. simpl. nec non 8. simpl. cap. de Asaro inter ea medicamenta, quæ non solum lotium, sed etiam menses possunt prouocare, recensentur. Plerique omnes respondent, medicamenta prouocantia menses id facere dupliciter; vno modo primum, & per se, altero modo secundario, & per accidens, ex quo colligunt medicamenta diuretica, qualia sunt asarum, & apium, secundario, & per accidens menstrua prouocare. Sed mea sententia, neque huiusmodi responsio tollit difficultatem: nam primo Galenus lib. 5. simp. numerat asarum cum sabina, calamentho, pulegio, dictamno, cinnamomo, aristolochia, & aliis id genus medicamentis, quæ omnia, inquit ille, absolutas retentiones purgationum vteri sanare: quæ quidem medicamenta puto neminem dicturum esse per accidens menstrua prouocare. Deinde vtcunque concedamus, asarum, & apium non primum, & per se, sed secundario, & per accidens menstrua prouocare, id nihil est, quoniam siue vno modo, siue altero id fiat, iam materia ad vterum deducitur, quod deriuationi repugnat, atque ex communi methodo nullo modo videtur conuenire. Quid igitur dicendum est? ego quidem id primum fateor, quod puto a nemine posse negari, de sententia Galeni nonnulla esse medicamenta, quæ proprie diuretica videntur, tali nimirum, & tanta caliditate, & siccitate prædita, vt solum vrinas, nequaquam menstrua possint prouocare. Deinde vero, & illud addo, nonnulla quoque esse medicamenta, quæ possint vtrumque, & vrinas mouere, & menstrua prouocare. Ac primo id confirmo, asarum, & apium inter hæc medicamenta reponenda esse, quæ vtramque purgationem, & per vrinas, & per menses possunt iuuare, quæ pariter duæ conditiones in doctrina Galeni nullam mihi videntur continere difficultatem. Sed quomodo in fluxu muliebri medicamenta prouocantia menses conueniunt? ego dicam libere quod sentio, etsi id videatur alicui paradoxon, & Galeni doctrina alienum. Dico igitur, in fluxu muliebri medicamenta quædam diuretica conuenire, quod ea per lotium sicut alia purgantia per aluum possint ab vtero serosa, & aquosa excrementa deriuare. Quod si hæc eadem medicamenta possint menstrua quoque prouocare, eiusmodi incommodum leuissimum, ac fere nullius momenti censendum esse, ac potissimum, si illud comparetur maximę vtilitati, quam ægri, vel ęgræ ex prouocatione lotii percipiunt. Cum enim corpus scateat excrementis frigidis, & serosis, si illa medicamentis calidis, & siccis corrigantur, & quasi sanguinis formam recipiant, ex quo deinceps materia mensibus subiiciatur, id mihi videtur, aut sine aliquo periculo, aut forte etiam non sine vtilitate fieri posse. Nam quatenus ad vterum pertinet, propter quam potissimum causam prouocatio mensium suscepta videtur, si memoria repetamus, quæ supra diximus cum Galeno, in fluxu muliebri vterum nequaquam laborare, vtique huiusmodi medicamenta prouocantia menses, multo minus videri possunt noxia, periculosa, & a proba medendi methodo abhorrere, siquidem Gal. 3. meth. cap. 6. vbicunque de huiusmodi reuulsione, & deriuatione sermonem habet, docet, a renibus, vesica, vtero, & aliis partibus reuellendum, aut deriuandum esse, si illæ inflammatione, aut aliter laborent. Quod quidem maxime conuenit rationi, vt ne maior copia excrementorum ad locum laborantem trahatur. Quamobrem vtero neque inflammatione, neque vllo modo laborante, iure licuit Galeno, & nobis licebit iis vti medicamentis, qualia sunt asarum, & apium, quæ valent non solum vrinas mouere, sed etiam menstrua prouocare.

Concludendo igitur fluxu muliebri redundantibus humoribus frigidis, & aquosis ex Galeni doctrina, atque

que

que ex loco summæ rationis est, vt huiusmodi humores deriuentur primo per aluũ, per accommodata purgantia medicamenta, deinde ad vesicam, per medicamenta diuretica: ac postremo ad cutem per frictiones, linimenta, & similia, & si quis iunior id quoque cupit intelligere, qualianam singula hæc medicamenta esse debeant, Galenus nullius purgantis mentionem facit, sed ea sunt multiplicia, de quibus in tractatione de hydrope diximus diffuse. Inter cetera autem vel alteriũ, vel succus radicis iridis mihi maxime probantur. Exempli gratia.

℞ *Spec. pil. alophang.* ℥ *ß.*
Elaterij gr. ij. Misc. fiat pilula.

Vel:

℞ *Succi ireos recenter extract.* ℥ *ij.*
Mannæ Calabrensis electæ ℥ *j.* *Misce.*

Quatenus autem pertinet ad medicamenta diuretica, iam audistis, Galenum vsum fuisse asaro, & apio, decoctis ex aqua, quæ nullo modo mihi videntur, prætermittenda, aut permutanda. Si quis autem velit, & alia experiri, præterea sunt semina anisorum, fœniculi, dauci, & alia quam plurima, de quibus Galenus loquitur cum aliis locis, tum maxime de S. med. cap. 53. Demum vero præsidia quę per cutem redundantem humorem possunt euacuare, apud Galenum fuerant frictio totius corporis cum linteo primum molliore, deinde asperiore, nec non inunctio ex solo melle multum quidem cocto, sed instar ęstiuę aquæ fontanę refrigeratæ. Quæ item præsidia facilia, & optima sunt, si quis melli velit addere ol. chamomæl. amygd. amar. vel quid simile, aut prætermisso melle solis oleis vti, neq; illud mea sententia foret inutile. Ceterum ego quidem non puto, Galenum in vxore Boethi curanda iis propositis remediis contentum esse, sed aliis quoque pęterea vsum fuisse: atque iis præcipue, quę generationis serosi excrementi rationem haberent, alioquin ille in eo errore perseuerasset, in quem fatetur se vna cum aliis medicis incidisse, dum illi quidem quod abundat, euacuant: vt autem nihil amplius generetur, non impediunt. Et quoniam nulli dubium esse debet, vbicunque humores serosi, aquosi, frigidi generantur, quin iecur principaliter, quod est instrumentum generandi sanguinis, lædatur, & quidem intemperie frigida, & humida, rationi consentaneum est, Galenum post purgationem, & deriuationem ab vtero huius præcipue membri sollicitum fuisse, atque illa præsidia administrasse, partim interna, partim externa, quęcunque ad tollendam huiusmodi iecoris intemperiem sunt accõmodata, de quibus quidem præsidiis, cum nos diffuse tractauerimus in publicis lectionibus priuatis, & propriis locis, non est, vt hoc loco iterum inutiliter tractemus, siquidem illa omnia ad hunc locum debent transferri.

CAPVT V.

De Conceptu secundum Naturam.

R.ĩ ordinis POst tractationem de menstruis absolutam, sequitur tractatio de iis, quæ pertinet ad conceptum & partum hominis, in qua re conseruatio totius humani generis consistit. Iam diximus ad generationem hominis distinctionem vtriusque sexus maris & fœminę, nec non iunctionem vtriusque necessariam rem fuisse, quomodo autem hæc admirabilis naturæ operatio fiat, declaratur a Galeno 1. sem. 4 qui inquit, simul coeuntibus mare & fœmina semen viri ad vtero mulieris atque omnibus illius partibus excepti, attrahi, extendi & dilatari, atque ex eo propter illius continuitatem, lentorem & crassitiem accedente calidorum corporum accessione ante omnia membranam fieri, sicuti illis tenuibus placentulis vel acetabulis *Quo fiat conceptio.*

contingit, quæ a dulcioribus pistoribus conficiuntur. Etenim sicuti pistores liquidam aliquantulum pultem ex farina & aqua factam supra ferreum quoddam instrumentum latum & calidum inducunt, & illo compresso statim nebulam conficiunt: ita natura ex semine quasi quadam pulte in vtero, quasi instrumento pistorio se comprimente, ac semen dilatante didicit membranam fabricare, quę tamen ab ipso vtero sicuti nebula a ferreo instrumento separata est, in qua deinceps membrana, Græc. χορίον vocant, multæ venæ & arteriæ generantur, quæ varie admodum implicitæ tandem inuicem colliguntur, aliquæ in maiores quosdam caudices, & ramos simul coeunt, ex quibus postea, & aliæ duæ tunicæ, & totus fœtus plane admirabili ratione conficiuntur, sicuti eleganter, & diffuse explicatur a Gal. lib. de for. fœtus. de sem. 15. de vsu par.

Quoniam vero sicuti ex vna parte satis cuique potest constare, ad humani corporis fabricam vtrumque & marem & fœminam concurrere, ita ex altera non satis constat, quonam modo vterque concurrat, & quidnam vterque præstet, quod alias sum vobis pollicitus, mihi libet hanc rem accurate, sed, vt quam breuissime potero examinarę, cum disputatio sit cognitione dignissima, & ad nostrum institutum de conceptu hominis maxime pertineat. Itaque est celebris & adiu agitata controuersia inter Aristotelem & Galenum, in qua disputatione, vt perspicue & ordinate agamus, omnium primum sententia vtriusque partis, quibus vtraque vel conueniat, vel dissentiat, explicabimus. Deinde argumenta & rationes tam pro Aristotele, quam pro Galeno, non quidem omnes, sed solidiores & efficaciores proferemus. Postremo pro Galeno, cuius opinionem tanquam veriorem cogimur amplecti & tueri, aduersarias rationes, & Aristotelis, & suorum sequacium pro viribus conabimur confutare. *Causa.*

Qualis fuerit sententia Aristotelis de causis effectricibus, & materia humani fœtus non satis constat, neque illius interpp. & sectatores hac in re omni ex parte conueniunt. Nonnulli docent, Aristotelem ita sentire: semen viri sanguini menstruo nudam facultatem, & vim efficientem impertiri, ac deinde illud vel extra vterum effluere, vel in spiritum aut flatum dissolui. Alii viros non solum vim efficientem, sed etiam materiam fœminas solam materiam pręstare: alii mulieres pręter menstrua, neque semine priuari, sed illud esse frigidius, tenuius, & ineptum ad generationem: ac forte alii aliter sentiunt. Quæ quidem opinionum varietas inde videtur originem habuisse, quod Aristoteles variis locis de hac re tractans admodum perplexe loquatur, nec satis videatur suam sententiam explicare, id quod facile vnusquisque intelliget & fatebitur, qui locos præcipuos voluerit euoluere, in quibus de hac re agitur. Sunt autẽ 1. de gen. anĩ. 2. 17. 18 19. & 20. nec non 2. gen. anim. 3 Ceterum vtcunque censuerit Arist. de qua re mihi longius laborãdum aut agendũ nos est, illud nostro instituto in pręsentia satis fuerit, quod fere conuenit inter omnes Aristotelem in ea sententia fuisse, semen viri in generatione fętus solum efficiendi vim, nullam materiam præstare: fœminas sola menstrua tanquam materiam, minime efficiendi vim conferre. De sententia Galeni nõ est, vt multum laboremus, qui illam explicat apertissime, ac pro illa aduersus Aristotelem disputat diffuse cum aliis locis, tum maxime in lib. de semine. Itaque Galenus sentit ad generationem fœtus vtrunque, & virum, & mulierem duplici ratione concurrere. Virum quidem semen tanquam efficiens, & materiam conferret. Mulierem & menstrua, & semen non solum pro materia, sed etiam pro efficiente exhibere, adeo vt vterq; in eo conueniat, semen viri efficientis causæ, menstrua mulieris materialis causæ locum tenere: in eo vero dissentiat, semen viri materiam præstare, menstrua & semen mulieris efficiendi vim conferre. *Sententia Aristotel.* *Gal.*

Quod vtrumque Aristot. negat, Galenus fatetur. Quoniam vero Aristotelis opinio duo continet capita: alterum quod semen viri duntaxat qualitatem, & vim efficientem, minime quantitatem, & materiam conferat: alterum quod mulieres solam materiam minime efficiendi facultatem præstent: clarioris doctrinę causa mihi liceat de vtroque, separatim illius proprias rationes afferre, quæ potissimum colligi possunt ex locis propositis de gen. animal. nec non ex Auer. 7. colliget cap. 10. Et quatenus ad primum caput pertinet, semen viri nullam in generatione fœtus materiæ rationem habere, sic primum cum Arist. potest probari: Nullum agens respectu eius, in quod agit, rationem passi potest habere: Sed semen viri omnium & Galeni quoque consensu agentis formam retinet: Ergo semen viri nullo modo potest fieri passiuum, & in seipsum agere. Ergo semen virile nullatenus materia fœtus esse potest. Ergo sicuti nemo dixerit, artificem rei quam efficit, partem & materiam effectæ: ita neque dicendum est, semen virile artifex generationis fœtus illius partem & materiam fieri posse. Secundo inquit Aristoteles, facta etiam rationi consentiunt, siquidem reperiuntur nonnulli mares, qui coeũtes nullum in fœminas membrum inferunt, sed contra potius fœminæ in mares. Ex quo necessario colligendum esse non materiam seminis, sed illius tamen vim & potentiam & facultatem illis communicari. Quod si absque materia seminis masculini, sed sola illius virtute nonnulla animalia fieri possunt, rationi consentaneum naturam, quæ nunquam pluribus agit, quod paucioribus agere potest, in quolibet fœtu sola masculini seminis efficacia, minime materiæ ad conceptionem vti. Hoc ipsum confirmare possunt animalia fœminæ, exempli gratia, aues quę oua generant, quę quidem tamdiu infœcunda permanent, quamdiu mares illa superuenientes, non quidem materiã seminis immittunt, sed vitæ & fœcunditatis vim infundunt. Postremo hæc sententia confirmatur ex natura seminis: etenim si ex eo tanquam materia constituerentur aliquæ corporis partes, exempli gratia, os, neruus, cartilago, tunc semen coagulari foret necesse: siquidem sine coagulatione huiusmodi partes similares nequeunt oriri. At vero natura seminis neque a calido, neque a frigido coagulatur, cum illud a frigido humidum fiat, & aqueum a calido longe minus possit coagulari. Itaque iis responsionibus concludunt pro Aristotele, semen viri nullo modo materiam, sed tantum efficiendi vim præstare fœmi. In proposita difficultate antequam ad alia progrediamur, mihi liber aduersariam Galeni sententiam afferre, vt rationes Arist. & Galeni intelligantur. Itaque Galenus tanquam fundamentum suæ disputationis accepit: semen viri in vterum coniectum in eo retineri, ac nisi retineatur nullo modo conceptum fieri posse. Hoc autem verum esse Galenus dupliciter se comperisse ait 1. de semine, 2. primum in brutis, in quibus partim aliorum sibi inuicem consentientium confirmatione, partim propria ac multiplici experientia deprehendit omnia bruta, quæcunque post coitum semen excernunt, nunquam etiam concipere. Contra vero quæcunque semen conceperint, quandam motionem in vtero sentire, conuulsioni similem fere, qua vterus se ipsum contrahere videtur. Ex quo Galenus inquit, verisimile hoc nomen conceptus a concipiendo fœminia impositum esse. Sic Hipp lib. de genitura inquit: si fæmina partus perita sit & cognouerit, quando genitura non excidit, tunc illa sciet, qua die intra seipsam concepit. Tertio Galenus inquit, se illud comperisse ex lectione omnium librorum medicorum, quicunque de hoc argumento tractant, quos omnes inuenit idem hoc affirmare, quorum nonnulli etiam diligentiores quoque vteri motus meminerunt, quo ille ad semen contraheretur, ipsumque vndiquaque comprehendit.

Sed Galenus etiam preter huiusmodi rationes aliter id conatur confirmare. Ac primum testimonio & auctoritate Platonis, qui vterum velut quoddam animal docet appetens procreationis, atque illum propterea semen ad sese attrahere, illudque auide complecti & continere, id quod ipsis quoque viris contingit, non raro euidenter percipere, dum sentiant coeũtes membrum virile tanquam a cucurbita intro ab vtero attrahi, maxime si coitus fiat proxime cessantibus mensibus, quo maxime tempore conceptus fieri solet. Postremo aduersus nonnullos, qui se Aristotelicos appellabant, etsi Aristotelis sententiam ignorarent, Galenus probat Aristotelem idem sentire 2. gen. animal. cap. 3. vbi fatetur Aristoteles semen virile in vtero detineri. Itaque fundamentum Galeni certum est, post coitum semen manere in vtero. Quod si ita se res habet, vt semen retineatur, gratia alicuius vsus retineatur, necesse est. Huiusmodi autem vsus duplex tantum concipi potest, animo, vnus, vt illud vim & facultatem mulieribus concipiendi afferat; alter, vt fiat materia & pars conceptionis. Si primus vsus satis fuisset, satis quoque fuisset naturæ solam vim & energiam minime substantiam seminis in vterum transferre, sicuti ipse quoque Aristoteles notauit, & confirmat experientia in multis imperfectioribus animalibus fieri, ac potissimum cum hęc seminis profusio fit, homines non leue detrimentum perpetuo percipiunt. Sed esto, concedatur substantiam seminis maiori facultate vim & efficientiam potuisse mulieribus communicare, id vero postquam suum munus perfecit, ac sanguini menstruo principium coagulationis præstitit, quæro quidnam de illo agitur? Nemo dixerit illud frustra, & inutiliter retineri, quod quidem non solum frustra, sed etiam perniciose fieret, cum semen nequeat diutius retineri, quin putrescat, ex quo grauissima solent excitari mala. Itaque vt substantia seminis, vel exeat, vel insensibiliter in vtero dissoluatur, necessarium est. Primum fieri nequit, cum Hippoc. & Galenus doceant 5. aph. 51. 3. nat. fac. princi. os vteri post conceptum, vt melius possit semen apprehendere, omni ex parte contrahi, & coarctari, vt illud testimonio Herophili, ne minimum quidem specillum admittat. Quamobrem id reliquum est, vt semen viri in vtero mulieris in halitus, vel insensibiliter dissipetur, quæ fere fuit Aristotelis sententia, vt colligitur 2. de gen. animal. 3. ad fin. dicentis: Semen genituræ humidæ, & aqueæ dissoluitur, atque in spiritum abit. Ex quo factum est, vt Galenus ex proposito diffuse hanc Aristotelis opinionem euerteret, de sem. c. 4. quod ea parua humoris portione contingat multum aeris generari, vnde vterus statim a prima conceptione plurimum intumesceret, quod tamen non fit: sed contra vterus eo tempore omni ex parte materiam conceptus comprehendens detumescit, quod eiusmodi spiritus ex semine genitus, etiam si contendatur, eum per pudendum mulieris posse exire, non tamen sine strepitu, aut saltem non sine sensu possit excerni, sicut demonstrant cæteri vteri flatus, qui vel supra, vel infra excernuntur. Quibus & alias rationes adiungit, quę facile ex Galeno haberi possunt. Itaque colligendo summam, si semen viri post coitum retinetur in vtero, si retinetur alicuius vsus gratia, si vsus conferendi vim non potuit satis esse, si semen post conceptum nullo modo potest fluere ex vtero, neque in spiritum dissolui, summa cum ratione concludendum est, semen viri non solum qualitatem, sed etiam substantiam, & materiam fœtui communicare. Ac sane huiusmodi rationes fundamentis demonstrationis inniti videntur, quibus & alias addemus pro confirmatione Galeni sententiæ. Ac primum consideretur communis ratio conceptus, de qua Aristoteles ita statuit: virum formam, & principium motus, fœminam corpus, & materiam conferre, sicuti manifeste ex eo colligitur cum aliis locis, tum 1. maxime 1. de gener. animal. 20. addens: sicut in lactis coagulatione corpus est lac, succus vero, vel coagulũ est, quod

princi-

An semen viri materiæ rationẽ præbeat in generatione.

principium concretionis præbet. Cum igitur per Aristotelem fœmina menstruum tanquam materiam ad conceptum conferat, quæro cum Gal. quomodo illud fiat? Hoc vero videtur dupliciter fieri posse: vno modo si tempore coitus sanguis menstruus in vteri cauitate contineatur, in quem proiectum semen agat, ac præstet principium motus. Altero modo si sanguis menstruus per vasa ad vterum pertinentia occurrat ipsi semini, quasi cupiens vim, & motus principium ab illo recipere, quod menstruum fœtui materiam præbeat.

Primo modo vtique ab omni ratione videtur alienum esse, partim quod vix probabile est, illud tempore coitus in vteri cauitate perpetuo contineri, cum potiss. doceant Medici, & consentiat Arist. 7. histor. animal. 2. 1. de gener. animal. 19. mulieribus accommodatum tempus esse ad conceptum statim a profluuio mensium, quando vterus ab huiusmodi excremento prorsus liber, & mundus remaneat, partim quod fluentibus mensibus, quo tempore vterus hoc sanguine præcipue refertus est, raro fieri soleat conceptio, ipse Aristoteles 7. histor. animal. 2. partim quod tum animal non ex sanguine, sed potius excremento, vel malo sanguine generaretur, siquidem Hippocrat. & Galenus docent 6. aphor. 20. sanguis cum a proprio naturali loco excidit, sub sanguinis forma non posse remanere, sed vel suppurari, vel liuescere, vel in grumos conuerti, vel aliter a natura sanguinis degenerare. Et Aristoteles quinque scriptum reliquit 3. part. animal. 4. in nullo membro nostri corporis contineri, excepto corde, quod propterea inquit cauum esse, vt sanguinem contineat, nisi in venis, quas natura sanguinis receptaculum molita est.

Itaque omni modo concludendum, menstruum secundo modo mediantibus vasis vteri, fœtui materiam suppeditare. Ex his quæ dicta sunt, cum sanguis menstruus non possit contineri in vtero tempore coitus, concludendum, altero modo mediantibus vasis vteri, fœtui materiam suppeditare, in quo casu necesse erit, vt sanguis per orificia vasorum vteri concurrat, & cum eo permisceatur, quod duplici ratione videtur fieri posse: vel vt semen diuidatur in tot partes, quot sunt orificia vasorum vteri, & ita sanguini menstruo vniatur, & perficiatur: vel vt semen minime distractum, sed continuum sanguini copuletur. Prima ratio videtur admodum difficilis, vel potius absurda, partim quod eiusmodi seminis distractio, & diuisio non conuenit istius naturæ, quod omnes concedunt, & confirmat experientia esse lentum, & viscidum, adeo, vt difficulter possit in varias partes distribui, & dissipari: partim quod foret necesse aliam certam causam inuenire, quę tanquam præses quidam semen diuideret.

Quamobrem id restat, vt semen secunda ratione sanguini menstruo copuletur, quod naturæ seminis maxime conuenit, neque vllam tertiam efficientem causam requirit. Nam simul atque semen in vterum proiicitur, ille quasi animal appetens alimenta totus constringitur, vt semen complectatur, vt ventriculo fere euenit, qui vt traditur a Galeno, cum cibos appetit, fundo retrahitur ad gulam, atque ea quasi manu ad recipiendum alimentum vtitur: ita vterus qualitatem seminis affectans totus obuiam sese offert, ad pudendum occurrit, suo collo, & gula tanquam manu vtitur, quæ semen intro recipiat. Plura apud Galenum de his præclariss. legantur. Cum ergo tempore coitus præter semen viri nulla materia possit præsto esse ad formationem fętus, summa cum ratione concludendum videtur, eiusmodi semen non solum efficientem, sed etiam materiam concedere.

Deinde consideremus eas partes quas medici solidas, radicales, & seminales vocant, exempli gratia, venam, arteriam, neruum tanquam communia instrumenta. Quærit Galenus ab Aristotele 1. sem. 5. ex qua materia gignantur huiusmodi instrumenta? ille autem respondet, illa fieri ex sanguine, sed contra Gal. arguit, illud minime fieri potuisse. Cum enim huiusmodi instrumenta sint alba, exanguia, longa, & caua, nullo modo videntur potuisse generari ex materia rubra, tenui, liquida, quæ neque intendi, neque in modum fistulæ perforari possit, cum illa magis requirat materiam albam, crassam, lentam, quæ longius distrahi, & perforari possit: propterea concludit, huiusmodi partes non ex sanguine, tanquam materia ineptissima, sed ex semine omnino fieri. Verum nonnulli cum Aristotele ad hanc rationem respondent, illas partes fieri quidem ex sanguine, sicuti carnem, & reliquas corporis partes, sed diuersa plane ratione: siquidem cæteræ corporis partes sine pluribus transmutationibus proxime ex sanguine generantur, solidæ autem fiunt ex sanguine, qui minime proprium colorem, substantiam, & formā retineat, sed multas antea transmutationes subeat, adeo, vt ille primum ex rubro albus, ex tenui crassus, ex liquido lentus efficiatur.

Quam quidem rationem, & Aristotelem ipsum irridet Galenus, quasi ille suorum principiorum oblitus, naturam tantopere ab eo laudatam, nunc inertem, & stolidam faciat, quæ nihil vnquam frustra aut temere agens, cum ad efficiendum venam haberet album, crassum, lentum, & accommodatissimum humorem, illum eligeret qui diuersus sit, ex sanguine scilicet, id quod ab omni ratione tam est alienum, & in disciplina Aristotelis absurdum, quam quod absurdissimum. Sed præter hæc Gal. 1. de sem. 9. euidentissima ratione, ac similitudine accepta a semine plantarum probat, semen viri non modo efficientiam, sed materiam fętui præstare, quo loco grauiter inconstantiæ arguit Aristotelem, qui cum fateatur 1. gen. animal. vlt. Semen in omnibus plantis, non solum materiale, sed etiam efficiens principium in se habere, quasi suorum dogmatum oblitus, voluerit alterum in animalibus auferre, ac opere naturæ diuerso modo in plantis atque animalibus exponere. Etenim cum natura seminis non aliis facultatibus plantam, aliis animal soleat creare: turpe omnino videtur, tantum Philosophum, quæ in plantis confessus fuerit, non ad animalia quoque transferre, siquidem vtriusque genera, & plantæ, & animalia eandem proportionem seruant.

In plantis semen indiget terra, vt ex ea alatur, nutriatur, crescat, indiget radicibus, quæ ex terra alimentum suscipiant. Semen plantæ ex se ipso mittit truncum, ex trunco ramos, surculos, donec ad minimas frondes, & cacumina veniat: sic propemodum semen viri in vtero mulieris opus habet vtero mulieris, qui terræ proportione respondet. Membrana *chorion* appellata multas venas, velut radices continet, quarum opus est vt fętui ex vtero alimentum præbeant, attractum a semine viri, & non vnicum, sed tres præcipuos truncos ex tribus certis principiis producit: ex iecore venam cauam, ex corde magnam arteriam, quam aortam appellant, ex cerebro spinalem medullam, ex quibus deinde multæ propagines primum maiores, deinde minores, quasi rami quidam consurgunt, donec tandem huiusmodi propagatio ad extremas, & minores soboles deueniat, vt animal non inepte sanguinea planta nominetur. Neque est vt quis putet se hanc Galeni rationem, & similitudinem posse euertere, & Aristotelem tueri, propterea quod ex vno semine fiat planta, quæ vna tantum facultate vegetabili prædita sit: ex altero autem fiat animal, quod præter eiusmodi facultatem, aliis quoque facultatibus præditum sit, ex quo colligat semen quidem plantę, & efficientis, & materiæ principium continere: semen vero animalis propter plures plures facultates, & perfectiones id consequi non potuisse. Namque huic respondet Galenus, quod neque Aristoteles negat, fętum in vtero primum viuere vitam plantæ, deinde animalis, ac propterea vtraque eundem opificem, eandemque vegetabilem animam habere, atque eo tantum differre inter se, quod hæc planta sanguinea vel carnea, non annua, quam prius ha-

bebat, facultate, sed alia insuper acquisita in animal fuerat euasura, ac suo tempore de loco in locum transitura. Cum ergo, & plantæ, & animalia, quatenus pertinet ad generationem, nutritionem, augmentationem, vna atque eadem ratione producantur, constet vero semen plantæ non solum efficiens, sed materiale principium continere: vtique Aristoteles non videtur posse se excusare, qui non idem voluerit de semine animalis statuisse, quasi censuerit naturæ opera in animalibus, & plantis diuersa esse. Ac sanè hæc itidem ratio aduersus Aristot. videtur demonstrare. Videatis præter hæc locum notabilem apud Aristot. 2. gen. animal. 4. qui docet primam partium hominis constitutionem ex semine fieri (sed semen dicitur rubrum alibi) sed dubitauerit cum primum cor oriatur sanguine præditum, &c. Sic in animalium materia excrementum constitutionis alimentum est. Ac rursus ad finem cap. Ossa igitur in prima partium constitutione gignuntur ex seminali excremento: sic nerui eo modo, quo ossa constituuntur, atque ex eodem seminali excremento oriuntur.

Sed vngues, pili, cornua, & si quid eiusmodi aliud est, ex cibo gignuntur aduentitio, quem tamen de foris acquirunt. Hæc Aristot. Sed fere nimium transgressus concludo cum celeberrimo Hipp. experimento, de illa ancilla saltatrice, Hipp. lib. de nat. inf. Gal. 1. de sem. 4. Restat vt breuiter videamus rationes, quæ pro Aristotele defendendo allatæ fuere. Quantum ad primum argumentum, illud concedatur tanquam veriss. idem simul agens, & patiens esse non posse. Actus enim, & potentia simul forent, quod natura non patitur, sed respondeamus in semine viri duas partes reperiri. Alteram quidem tenuissimam ac plenam spiritus, in qua anima vegetabilis est, vis generandi, & principium motus: alteram crassiorem, & magis corpoream seu materialem, in quam fit actio. Vnde nulli mirum videatur, semen secundum huiusmodi varias partes, cum agentis, tum patientis vires habere, sicuti mirum, vel absurdum non est, edita animali animam in corpus agere, & illud regere.

Quamobrem sicut artifex, & materia non idem sunt ita neque anima seminis, & seminis corpus idem statuendum est. Quod vero aduersarii aiunt, de insectis, piscibus, & reliquis id genus, quod fœminis mares vim solum, & *energiam* soleant conferre, id primum negare non possum. Cum enim huiusmodi facultas seminis sit quædam qualitas seu forma, sine aliquo subiecto nullo modo videtur posse de viro in alterum corpus transferri. Ex quo fit verisimile non modo generandi facultatem, & vim, sed simul cum facultate aliquod corpus seu spirituosum, seu forte humidum, & materiale a maribus conferri, quod exemplo gallinarum, & auium potest confirmari. Siquidem sensus demonstrat, in ouis earum, cum quibus coiere, reperiri nescio quid crassi, & rubri coloris, quod in reliquis sine concubitu non apparet, quod quidem nemo aliud quam seminis materiam esse dixerit. Sed de re admodum latente, & forte soli naturæ perspecta non multum laboro, qui pro comperto habeo, naturam propter multas euidentes rationes, dedita opera hominem, de quo agimus, a reliquis animantibus multis modis, & rationibus separasse, vt, & animantia alia a plantis.

Demum vtcunque omnia concedantur, quæcunque de huiusmodi animantibus isti fabulantur, non puto eorum argumentationem concludere: in nonnullis animalibus sola virtus seminis infunditur: ergo semen generaliter fœtus materia non est. Sicut neque valet ratio: testes in omnibus animalibus non sunt necessarii ad generationem: ergo, &c. Postremo restat extremum, sumptum a materia seminis, quod aduersarii inquiunt, neque a calido, neque a frigido posse coagulari, sine qua coagulatione certum est, conceptionem ac formationem partium fieri non posse. Cum autem de hac re multa possint disputari, de qua ex proposito ac diffuse tractat Philosophus 4. Meteor. 50. vbi docet quædam coagulari a calido tantum, vt sal: quædam a frigido tantum, vt Crystallus: quædam ab vtroque successiue, vt thus, & similia.

Quæ difficilior, & longior disputatio huc non pertinet. Dico igitur huiusmodi argumentum in rebus externis, de quibus Aristoteles quoque sermonem fecit, aliquam vim obtinere. At vero in viuente corpore ac rebus quæ intra illud continentur, rem se aliter habere. Ac profecto nemini Aristotelis, vel rerum naturæ perito debet mirum videri, semen in vtero mulieris atque illius temperie in vnum cogi, alterari, & ad fœtus formationem disponi. Sicuti exempli gratia alimenta a ventriculo eiusque temperie nonnulla crassa fiunt, nonnulla attenuantur. Iam quod ad semen mulieris, Aristoteles, Athenæus, & reliqui eius sectatores fuerunt in ea sententia, fœtum ex semine viri tanquam efficiente, ex menstruo sanguine tanquam materia generari, qui propterea contendunt in fœminis aut nullum aut plane sterile reperiri, vt licet videre apud Aristot. 1. gen. animal. 19. & 20. nec non 2. gen. animal. 4. pro qua opinione cum multæ rationes ex ipso Aristotele, Auer. & aliis colligi possint, de suo, & pauca quædam quæ mihi validiora videntur affero. Itaque primum sic licet arguere, si fœmina semen atque illud foecundum habet ex se ipsa, absque maris congressu concipiet, probatur: vbi enim duo necessaria principia generationis agens, & patiens, ac præterea locus, & tempus conueniunt, tunc vt conceptio fiat est necesse, sed hæc omnia concurrunt in muliere, ergo, &c. Secundo afferunt argumentum sensus: cum manifeste appareat multas mulieres concipere sine seminis emissione, in quo argumento Auer. multus est, qui inquit, postquam legit lib. Aristotelis se hanc rem quæsiuisse a multis mulieribus, quæ indicauerunt plurimas grauidas fieri sine seminis emissione. *An fœmina semen fecundum habeat.*

Quo loco narrat historiam mulieris de cuius sacramento multum poterat confidere, quod illa grauida facta sit in balneo aquæ dulcis, in quo mali homines spermatizauerant. Tertio, si semen mulieris ad fœtus generationem concurreret, necesse omnino esset mulieres semen habere: sed plurimæ semine carent: ergo; minor probatur, quod multæ mulieres concipientes fateantur se nullam in coitu voluptatem percipere, neque vllo tempore semen emittere. Quarto, si mulier semen haberet, tunc haberet duas naturales euacuationes inter se contrarias, alteram materiæ coctæ, id est, seminis, alteram crudæ, id est, sanguinis, quod fieri nullo modo potest. Etenim constat, quod coctum est a caliditate, quod crudum est a frigiditate prouenire; itaq; mulier simul vno eodemque tempore calida, & frigida foret, quod absurdum: quare mulieres cum menstruis redundent, vt semine careant necesse est. Postremo vnius effectus naturalis vnica est materia, vnicum agens, quod in cunctis rebus naturalibus facile potest declarari. At vero si semen mulieris tanquam efficiens ad fœtus generationem concurreret, tunc duo forent principia efficientia vnius effectus naturalis, semen viri, & semen mulieris, quod repugnat instituto naturæ. Hæc Peripateticorum est sententia. Sed altera ex parte Galeni responsionem perpendamus, de qua non ignoro omnes non idem sentire. Ego sentio ita habendum esse: mulieres ad generationem fœtus, & sanguinem menstruum, & semen conferre, atq; vtrumque partim materiam partim vim, & facultatem tribuere, non tamen iisdem viribus, & conditionibus: sed in semine principium efficiens validissimum esse, materiale paucissimum: contra in sanguine menstruo, quod ad materiam spectat plurimum, quod ad vim, & facultatem imbecille reperiri. Quæ Galeni sententia passim, & 2. de sem. 2. & inter omnes conuenit illud ad generationem fœtus minimum esse, tametsi Philosophus vnum tantum materiale principium illi concedat. Et facile confirmatur, quod quæcunque mulieres carent eiusmodi excremento, non concipiunt, nec non quod

toto

toto tempore conceptus, & lactationis menstruæ purgationes mulieribus cessent, certissimo argumento, fœtum, & in vtero, & extra vterum illis nutriri. Sed tota difficultas in semine versatur. Quamobrem Galenus diffuse aduersus Aristotelem, Athenæum, Emped. &c. conatur probare mulieres, & semine abundare, & illud fœcundum esse, ac partim materiam partim efficientiam formationi fœtus communicare. Ego vero non omnia Galeni argumenta, sed solidiora in medium proferam. vt cum Aristotelis argumentis factum est.

Galenus itaque ex rei natura atque euidentia conatur suam sententiam stabilire, eo quod ex anatome apparet, testes ad vterum muliebrem vtrinque alterum fuisse annexum, ac seminaria vasa eadem fere sicut in maribus reperiri. Ex quo licet hanc rationem conficere: vbicunque instrumenta a natura instituuntur, vt propter certum vsum instituantur necesse est: sed testes tam in mare quam fœmina sunt e natura instituti, vt, & vasa: ergo, etsi hęc eundem habere finem demonstretur, tamen Athen. & Auer. conati sunt eum destruere. Inquiunt, seminaria vasa fœminis data esse propter eam causam, vt aliqua similitudo, & conuenientia in prima formatione membrorum apud vtrosque apparet, minime vero vt vtrorumque vsus seruaretur, sicuti in viris mammæ quoque sunt genitæ, quamuis nullum vsum præstent. Sed Gal. facile hanc responsionem confutans 2. de sem. inquit: rem longe aliter in vasis mulierum ac mammis virorum sese habere, siquidem in maribus glandulosa illa corpora circa mammas non reperiuntur, pariter neque vllum vestigium lactis in viris apparere, sicut in fœminis, non solum vasa feminaria sed etiam testes copioso semine sunt referti. Quemobrem, inquit Gal. quemadmodum si omnibus maribus mammæ lacte plenæ conspicerentur, non opus foret ratione inuestigare, an id verum esset: ita cum videamus semen in fœminis contineri, en fœminæ semen excernent quærendum non est, quippe longe melius esset, quam vim illud habeat, perscrutari.

Neque vero desunt aliæ quoque rationes, quæ confirment mulieres seminis expertes non esse. Namque sicuti retentum semen viri noxium est 6. loc. affect. ita in mulieribus, & vteri pręfocationem, & alia mala grauissima solet excitare. Exemplum apud Gal. ibidem de vidua. Vnde Gal. in eam sententiam venit, maiorem ex retento semine noxam, quam ex menstruis prouenire. Præterea certum est somniantes mulieres in seminis pollutionem incidere, vt, & viri, quod quidem ex nulla materia præterquam seminis contingere potest. Sed quæ mulieribus circa coitum contingunt, manifeste demonstrant illas semine non carere, siquidem quamprimum earum vasa cressa materia referta sunt ac turgent, quæ in dissectionibus conspiciuntur, tunc maxime in venerem procliues sunt, quod aliam ob causam non fit, quam vt scribit Galenus 6. loc. affect. quod omnibus animalibus naturalis quædam insit cupiditas excernendi seminis. Manifestius apparet in brutis, quę furentius mares ad coitum excitant, & quęrunt, post concubitum vero profuso semine quiescunt, vt neque mares amplius admittant. Illud etiam inde elatum est, quod fœminæ castratæ nullum maris concubitum quærant, aut admittant. Demum nemo est, qui non in concubitu aliquando seminis profusionem apud mulieres in seipso non experiatur, præterquam quod ipsæ quoque mulieres fateantur se eiusmodi seminis effusionem sentire, eaque oblectari, ac statim facta seminis excretione, libidinis ac concubitus desiderium finiri.

Cum ergo testes, & vasa seminaria tam mulieribus quam viris data sint, cum illa semine referta conspiciantur, cum in præfocationem mulieres incurrant ob retentum semen, cum pollutiones habeant, cum stimulentur, cum castratæ brutæ mares non amplius admittant, ipsęque mulieres in coitu emittant, voluptatemque percipiant, de hoc dubitandum non amplius erit sensibusque repugnandum nefas habeatur. Illud restat aduersus Aristotelem, semen fęminarum in procreatione fętus non solum materialis, sed etiam efficientis principii obtinere rationem, quod quidem etsi multis rationibus potest confirmari, vnico argumento contenti erimus, quod mihi videtur posse reliquorum vicem supplere, ac plane demonstrare. Illud vero accipiendum est similitudine, quæ similis cum parentibus intercedit.

Sed cum Gal. in hoc genere argumenti multus sit, pauca pro hac controuersia adducemus. Similitudo filiorum ad parentes manifesta est: causa autem propter quam nunc patris, nunc matris similitudinem habeant, difficile est videre. Aristotel. diffusius, & multum laborat. Summam sic statuit 4. gen. animal. 3. filiorum in vniuersum similitudinem hanc (& contra) vel fieri pro varia actione seminis viri in sanguine menstruum, vt si semen viri plane superat materiam mulieris, tunc filius patri: sin autem contra, filius matri assimilatur. Sed absurditas huius opinionis est manifestior, quam vt possit refutari: siquidem cuique debet constare, actiones prodire a forma, non e materia. Quare, etsi negandum non est, fętum ex materie, & alimento matris posse variam temperiem, & mores sortiri, tamen nullo modo potest asseuerari, hinc eam vel figuram posse mutare: id quod ab omni rerum euidentia alienum est. Nam Persica arbor, inquit Galenus in Aegyptum translata formam minime transmutat, sed bonum tamen alimentum nacta, fructum esui iucundum affert, cum prius non potuisset: sic neque oues mutato alimento capris, neque capræ ouibus similes euadunt. Cæterum Galenus ita statuit, omnem fętus similitudinem vel dissimilitudinem non aliunde quam ex semine vtriusque parentis prouenire: cui communi omnium consensu vis agendi, atque efficientis principii iure tributa est, qui sem. 1. duplici potissimum argumento vtitur, altero hypothetico, altero categorico, idque demonstratiue.

Causa similitudinis prolis.

Primum argumentum, si vtrisq; parentibus similes partus nascantur, ex communi causa, quæ vtriusque inest, similes efficiuntur: si partus ex communi causa quæ vtrique inest parentibus similes efficiantur, id vel ex seminis vel menstruorum substantia contingit: cum præterea nihil tertii possit inueniri; sed substantia menstruorum vtrique parti minime inest communis: ergo partus ex semine similes efficiuntur.

Secundum argumentum Categoricum, quoniam filii vtrisque parentibus similes sunt, necessario, commune, cum vtrique principium habeant, necesse est, quod ipsos regit. Prima pars. Secunda: filii, vel ex semine vel sanguine menstruo parentibus similes euadunt: sed ex sanguine menstruo similes euadere parentibus non possunt: ergo ex semine.

Galenus tandem tertium adiungit, & concludit: si ex semine similitudo est, quia multi matribus quam simillimi reddantur, fęminas quoque semen habere necesse est. Ex quibus videnda est sententia Montani consil. 228. qui inquit: semen emissum a muliere potius ad voluptatem, quam conceptionem facere. Itaq; huiusmodi sunt rationes Galeni. Iam ad argumenta pro Aristotele proposita respondeamus. Primum fuerat aduersariorum argumentum: si semen fęcundum habet fęmina, etiam sine concubitu conciperet. Hoc argumentum video multis doctis viris manum dare, concipere posse mulierem sine viro, inter quos est Valesius 2. contr. 6. ad finem, qui fatetur hoc sæpius fieri, sed fętum ad perfectionem nunquam duci, vnde, & molæ generentur.

Sed non puto hanc sententiam esse recipiendam. Etsi Galenus videatur innuere fęminas posse sine concubitu concipere molas, vt gallina oua subuentanee, cum id potius ex aliorum quam propria sententia videtur admisisse, etenim redarguens inquit, 4. vsu part.

7. neminem vidisse vnquam. Quare alia ratione respondeo ad argumentum, sicut respondet Galenus, 2. de sem. 4. ad finem. Cum enim ad generationem & nutritionem fœtus concurrant duo necessarii: alterū semen, quod debet esse copiosum, calidum, lentum & crassum: alterum excrementitius humor, qui pariter debet esse copiosus, fieri non potest, vt ambo in muliere concurrant, siquidem eiusmodi semen, non nisi ab insigni caliditate, excrementa autem a frigiditate & humiditate possunt oriri. Itaque si fœmina excrementis abundat, non poterit semen accommodatum gignere, vel si idoneum semen generet, excrementis non poterit redundare.

Atque hęc certissima & verissima causa est, propter quam mulieres sine concubitu nequeunt concipere: ergo ad argumentum negatur consequentia: quamuis enim semen mulieris fœcundum, & optimum fuerit, tamen deficit excrementitius humor, qui ad concipiendum & nutriendum fœtum necessarius est. Secundum & tertium argumentum, quę videntur fere eadem vim habere, satis leuia sunt. Quare ad primum respondeamus, nunquam fœminas sine seminis emissione concipere, siquidem vt habet Gal. lib. 14. de vsu part. in conceptu necesse est vtrumque semen misceri. Hinc medici hortantur, vtrumque eodem tempore semen emittere. Lucretii. odi concubitus qui non vtrinque resoluunt. Ad Auerroem. Indignum hoc est tanto Philosopho, in balneo conceptum fieri posse: alioqnin poterat didicisse ab Aristotele suo 2. gen. anim. semen esse materiam spirituosam, & extra propria vasa momento temporis alterari & corrumpi. Et ideo ex. 2. gen. anim. 6. illos homines esse infœcundos, quibus penis est immoderatus, quod semen longius delatum refrigeretur. Ex quibus vanitas fabulæ huius manifesto colligitur. Ridiculum etiam est de iuramento mulieris, quasi ignoret ex suo Aristot. 9. H ft. anim. 1. Mulieres suapte natura esse mendaces: vnde etiam Iure consu periurii occasionem illis sustulerunt, excepto in testamento. Ex quo apud Græcos prouerb. Muliere iurante ridet cœlum. Hae ratio ne etiam facile respondetur ad aliud argumentum. Omnes mulieres parientes semen emittere, tametsi nō fateantur, pudore vel obtuso sensu, aut aliam ob causam, & quatenus ad voluptatem, nonnullę mulieres docent, se nullam percipere voluptatem in coitu, sed illis non oportet fidem habere. Nisi enim haberent voluptatem, abstinerent: in Auic. (9. de animal 11.) t. Tert. 2. cap. Haliabbus 6. Theor. & alij non verentur affirmare, mulieres multo maiorem voluptatem percipere, quam viri, quibus fauet iudicium Tiresiæ, qui cum vtrumque fuisset expertus, arbiter electus à Ioue & à Iunone de voluptatis in concubitu quantitate contendentibus, tres voluptatis uncias viro, nouem in mulieribus pronunciauit.

Quartum argumentum. Mulieres non potuisse habere duas naturales euacuationes contrarias, coiti scil. vt feminis, & crudi vt sanguinis menstrui 1. gen. anim. 19 2. gen. anim. 4. quod mihi quidem videtur tam leue, vt mirum cur a tanto Philosopho productum fuerit. Quid; absurdum non est, si homo variis partibus, varias & diuersas excretiones habeat, & excrementis redundet.

Postremum argumentum erat de vnico agente & vnica materia, quæ in rebus naturalibus a natura sunt instituta. Respondetur cum Galeno 14. vsu part. 7. semen mulieris non solum & separatim, sed simul commisceri cum semine viri, simulque ad vnius animalis procreationem conspirare: sicut reuera non possent, si vtrumque semen motu inter se discrepante, moueretur, vt ambo in vnius animalis procreationem conspirarent, quod pariter de materia statuendum est.

CAPVT VI.

De Sterilitate.

CONuenit inter omnes, hominis generationem, & reliquorum animalium præ cæteris naturæ operibus esse naturalissimum, & perfectissimum, quod eleganter demonstrat Aristoteles 2. gen. animal. Gal. vsu par. 14. 2. cum singula animalia sempiterna esse non possint, continua generatione id præstant. Ex quo factum esse scribit Galenus, vt omnibus animalibus generandi instrumenta concessa sint, etiam rationis expertibus. Nos igitur sermonem habituri de admirabili naturæ operatione, id primum sciendum est nobis hoc tempore minime propositum esse, vt inquiramus, qualisnam sit ea virtus tantopere a Philosoph. & medicis decantata, quæ fœtum in vtero format, ideoque formatiua dicta est, quo ordine singulæ corporis partes formentur, quando, & quot diebus, quo temporis momento DEVS natur..., & rerum omnium auctor animam fœtui infundat, & alia, quæ maximas, & iam diu agitatas controuersias continent: sed nos illud vnum statutum habere, vt medici personam sustinentes, ad quam præcipue spectat naturæ conatus iuuare, & tueri, de iis agamus, quæ conceptum atque illius absolutionem perfectionemque possunt perturbare, & impedire. Conceptus sicuo in omnibus actionibus corporis nostri contingit, potest vel prorsus auferri, vel imminui, vel deprauari.

Si prorsus tollatur, vt mulier nunquam concipiat, sterilitas dicitur huiusmodi affectio. Si rarius, debilis, & imminuta est conceptio. Quo etiam referri posse videtur, si mulier quidem concipiat, nequeat tamen fœtum ad debitum partus tempus incolumem conseruare, & tempestiue edere, quod vnico abortus nomine comprehendo. Demum conceptio sit deprauata, quotiescunque vtero mulieris concipiuntur non fœtus legitimi, & naturales, sed monstra vel molæ, aqua, flatus, &c. quod conceptus formam præseferant, de quibus dicendum erit.

Ad primum, quantum sterilitas priscis fuerit odiosa, & detestabilis, declarant sacræ literæ. Causæ sterilitatis variæ ac plurimæ nominantur a medicis. Hipp. tantum principales recenset: si os vteri distortum aut omnino auersum sit a pudendo: si vterus nimium pateat, quam conueniat: si os vteri e pudendo exciderit, atque alia id genus, de quibus lib. de sterilitate a princip. Alii alias, nunc plures, nunc pauciores constituunt, & suo arbitratu disponunt.

Sed nos experiamur clarioris doctrinæ gratia, an omnes, causæ ad certiorem methodum referri possint, vt Galenus docet 3. de symp. caus. Initium, & caput inuentionis omnium causarum, quæ facultatibus noxam inferunt, non aliud est, quam cognitio modi, quo per sanitatem suas perficiunt actiones. Cum itaque ante statutum sit, ad naturalem conceptum efficiendum maris, & fœmine concubitum necessarium esse, id primum constare debet, sterilitatem aut vitio maris, aut fœminæ, aut vtriusque fieri posse. Etsi nos hoc tempore tantum muliebres morbos tractemus, tamen cum integram tractationem habemus, huiusmodi causæ, quæ ad mares pertinent, etiam non sunt intermittendæ. Rursus vero cum vterque mas, & fœmina ad generationem plurima confert necessario, qualia sunt maioris momenti in maribus quidem testes, membrum genitale, semen, in fœminis pudendum, vterus, testes, semen, sanguis menstruus: omnis ratio enlligit, quemlibet affectum præter naturam, tum maris, tum fœminæ in singulis partibus propositis posse fœcunditatem, vel imminuere, vel prorsus auferre. Causę igitur sterilitatis ex parte marium, verbi gratia, penis longus, vt infœcundus ab omnibus damnatur, quod semen in via refrigeretur, priusquam ad

In viris. ad vterum recipiatur. Auicen. lib. 3. fen. 21. tractat. 1. cap. 8. Et Aristoteles 1. gen. animal. 6. Et hę rationes licet tanti philosophi, & fere ab omnibus receptę, tamen forte inanes sunt: cum enim semen per canalem penis, cuius caliditas a pudendo muliebri foueatur, transeat, videtur fieri non posse, vt illud refrigeretur, vt forte contrarium videatur, longum penem ad efficiendum conceptum aptiorem esse, & accommodatiorem, quod sic semen sine loci, aut temporis interuallo protinus in vtero deponatur, alioquin male ageretur cum animantibus, vt equo, &c. Ex hoc loco licet conijcere incredibilem delirationem Auerrois, de qua supra, & quomodo illud Aristoteli, & bonæ philosophiæ consentiat alij viderint. Et hic pro Auerr. nihil occurrit aliud, quam quod in glossa habet hæc verba (de conceptu in balneo super aquam) in quibusdam Hebraicis libris non haberi. Cęterum sicuti plerique omnes volunt longum penem infœcundiorem esse, ita altera ex parte non desunt, qui affirmant penem quoque breuiorem viros infœcundos reddere, qui forte magis probabili ratione vtuntur, quod semen videatur non ita prompte posse in peniotiorę sinum vteri immitti. Sed vt libere dicā, ego quidem sentio, vtramq; huiusmodi causam, penis scilicet longitudinem, & breuitatem in facienda hominis sterilitate admodū infirmas rationes obtinere, id quod experientia potest confirmari, quorum vtique copiosissimos filios procreant.

Sed magis videtur sterilitas fieri posse vitio penis, si obliquus fuerit, si ligamentum distortum habeat, si vię seminis, vel natura, vel morbo acquisito, aut proprio, angustia sit ob vicinas partes. Demum vitio penis accidit sterilitas, si ille perpetuo gracilis, & flaccidus permaneat, vt neque erigi possit, quod ad missionem seminis plurimum facit. Iam vero secundo loco viri ob vitium testium steriles fiunt. Cum enim testes a natura sint fabricati, sicut aduersus Aristotel. demonstrat Gal. 14. vsu par. & 1. de sem. 15. 16. vt semen producant, illudque omnibus numeris absolutum ac fœcunditatis plenum reddant si illi deficiant a suo munere, summa cum ratione possunt homini sterilitatem afferre. Neque vero diutius laborandum est, quomodo testes fiant infęcundi, quoniam possunt laborare omni genere morbi, intemperie, solutione continui, mala compositione. Quare, laborante teste vno vel altero, intemperie simplici vel composita, cum, aut sine materia, de quibus videatis Gal. in arte medic. cap. 45. Si aliqua inflammatione aut alio quodam tumore præter naturam magno & diuturno fuerint oppressi, obsessi, indurati, vulnerati, vlcerati, conuulsi intra ventrem adhuc latentes, potissimum autē, si ob causas certas sunt euulsi: omnes tales affectus & separatim, & coniunctim testium sterilitatis causam possunt afferre. Postremo mares ob causam seminis steriles fiunt, idque dupliciter potest contingere. Primum si semen prorsus non gignatur, vel minori copia quam opus sit. Secundo, si semen generetur vitiosum & ad conceptum parum accommodatum. Semen nihil quicquam, vel parce vel restricte gignitur deficiente ipsa materia, ex qua illud fieri possit, veluti contingit hominibus nimis pinguibus: vel altera ex parte lędit atrophia, diuturno morbo nimium extenuatis, in quibus natura omnem materiam seminis in substantiam & nutritionem conuertit corporis. Semen autem vitiosum ob multas causas internas æque atque externas fieri potest. Quamobrem si instrumenta & vasa seminaria sint insigniter intemperata, vel alio modo laborent, vnde illa nequeunt materiam fœcundi seminis attrahere, attractam concoquere, & tam diu retinere, donec illud integram absolutionem recipiat, quod exempli gratia frequentissime illis accidit, qui longiore tempore gonorrhæa laborant: si partes præcipue nostri corporis, ventriculus, epar, &c. sint male affectę, vt nisi improbæ fiant alimentorum concoctiones, probabile est, semen vitiosum generari, & ineptum ad conceptum. Pariter causę externæ quęcunque possunt corpora nostra alterare, & ea afficere, quas non naturales appellāt, vitiosum & infœcundum semen solent efficere. Ad quem modum viri nimis frequenter concumbentes, fiunt steriles magna ex parte, quoniam quod pręclare scribit Plutarchus in vita Lycurgi, id quod Gal. etiam diffuse declarat lib. 1. de sem. cap. 16. Cum enim seminarium humorem testes a vasis seminalibus eorumque anfractibus attrahant antea ipsis pręparatum, sicuti reliqua omnia membra naturæ instituto succum sibi accommodatum solent attrahere: si quis assiduis coitibus hoc totum semen exhauriat, hinc fit ex vna parte, vt testes ex superioribus venis, quicquid in ipsis serosi humoris continetur, id omne trahant, quod certe vt sit pauco sanguine irroratum, nondum probe decoctum necesse est. Altera autem parte vt venæ a testibus violenter priuatę ab humore, etiam illæ a superioribus venis, & rursus illę ex superioribus, & hæc a vicinis subinde trahant ratione vacui vsque quo talis trahendi necessitas in omnem corporis partem diffusa, omnibus membris animalis proprium alimentum eripiat. Ex quo fit, vt omnes animalis partes non tam seroso humore, quam vitali etiam spiritu priuentur, quoniam hic ex arteriis simul cum genitali humore excernitur. Itaque mirum non est, si qui immoderato coitu vtuntur, generaliter quidem imbecilliores fiunt, cum totum corpus puriore parte optimi sanguinis, & spiritus fraudatur, accedente quin etiam voluptate, quæ vel sola idonea est ad vitales vires dissoluendas, vt nonnulli iam nimia voluptate affecti interierint: speciatim vero mirum esse non debet, si tale semen non satis coctum & generationi idoneum reddatur. Quantum autem immoderatus concubitus animalibus perniciosus, satis demonstrat Philosophus de long. & breu. vitæ cap. 2. vbi ait: animalia salacia, & quæ semine redundant, citissime senescere, atque propterea mulum ex equo & asino procreatum longius viuere: & fœminas etiam maribus diutius posse viuere, si mares salaces fuerint. Atque hinc, vt puto, vt semen sit coctum & generationi idoneum, Varro lib. 6. de re rustica cap. 5. & alij auctores rusticani præcipiunt, arietes & tauros admissarios duos menses ante admissuram ab omni concubitu arcendos, vt ita semen fœcundum fiat. Et si quis obiciat Herculem, quem Pausanias scribit & Diod. Siculus lib. 5. biblioth. cum quinquaginta fœminis vna nocte coisse & omnes grauidas reddidisse, atque ex iis quinquaginta filios mares genuisse, & quidem geminos natu maximum & minimum, id tanquam prorsus fabulosum aut monstrosum habendum est; etsi Athæneus lib. 13. auctore Herodoto scribit: Herculem 7. diebus 50. virgines compressisse. Ad hunc modum homines in victu, potissimum in vino delinquentes, vt in ebriosis, semen inutile magna ex parte reddunt, sicut Galenus ex Platone demōstrat lib. quod animi mores corporis, &c. Quare summa cum ratione Hip. in lib. de superfœtatione, atque illius imitatione Plat. lib. 2. & 6. de legib. & Plut. in lib. de educandis liberis in principio iubet, eos debere, qui liberis procreandis operam daturi sunt a vino prorsus abstinere, aut minimo sumpto ad venerem accedere. Hæc duo exempla immoderati scilicet concubitus, & de externis causis sterilitatis sufficiant, quarum imitatione est facile reliquas eius generis causas afferre. Sed præter cęteras causas viri steriles fiunt, si illorum venę post aures incidantur, de quibus Hipp. in lib. de aere aquis, & locis, qui quærens, quam ob causam plurimi Scythæ Eunuchi nascantur, ac muliebria officia ducant, qui aliter effæminati dicuntur, & eorum opinionem irridet, qui huius rei causam in Deum referebant, respondet id fieri ob importunas eorum equitationes. Cum enim propendentibus semper eorum cruribus ex equis diuturnis doloribus corriperentur, ac deinde claudi fierent

contractis coxis, cum morbus inualuerit, tale remedium sibi adhibebant, vt a principio morbi vtramque venam retro aures inciderent. Et au Hipp. ea medicatione videntur mihi se ipsos perdere: Venæ enim retro aures sunt, quæ si quis incidat, sterilitatem inferunt illis, quibus secantur. Cuius quidem rei facilis est ratio, cum idem Hipp. vel vt magis placet Gal. in lib. de genitura doceat, semen ex omni parte corporis, potissimum cerebro post aures in spinalem medullam profluere: nec non Aristoteles 2. de gen. animal, 7. naturam genituræ cerebro similem esse confirmat. Plat. in Timæo ad finem, semen veluti a cista medullaria procerni, & ex spina ad propria vasa deriuari, adeo vt non inepte quidam semen cerebri stimulum appellarit. Hinc admodum probabile est, sectis venis post aures seminis transmissionem impediri, & illud vel nulla ratione, vel crudum ad inferiores partes descendere. Iam de causis sterilitatis ex parte mulieris. Etsi mulieres multis de causis steriles fiant, tamen quod ad internas ac maxime principales, omnes ex vel ad partes pudendas, vel ad semen, aut sanguinem menstruum referri possunt.

In mulieribus.

De externis postremo loco. Igitur Hippocr. de facili, & difficili mulierum conceptu hæc habet ad finem: porro ex mulieribus, quæ facile aut difficile concipiant ita considerant, facere oportet (inquit) primam quidem considerationem specierum: paruæ enim mulieres ad concipiendum præstantiores sunt maioribus, tenues crassis, albæ rubicundis, nigræ liuidis, quæ venas conspicuas habent meliores sunt aliis, carnem autem vberiorem habere malum est, mammas autem tumidas, & magnas bonum. Verum interrogare etiam oportet de menstruis purgationibus, an omnibus mensibus compareant, satis magna copia, & colore bono, an fint etiam æquales singulis mensibus, temporibus ac diebus statutis: sic enim purgationes fieri oportet. Locum vero in quo fit conceptio sanum esse oportet, & siccum, & mollem, sitque vterus non retractus, non pronus, os non sit auersum, neque conclusum, neque euersum, &c. Hic certe Hippocr. omnia vel certe necessaria ad hanc rem complexus est. Nos magis distincte rem consideremus. Primum igitur sunt pudenda, & vterus, quæ partes vel natura, vel præter naturam coalescunt, & clauduntur, ex quo huiusmodi mulieres imperforatæ dicuntur. Philosophus 4. gen. animal. 4. ad finem, iam nonnullis fœminis os vteri compressum ab ineunte ætate vsque ad tempus menstroru perseuerauit, mox vrgentibus menstruis dolore infestante, aliis sponte disruptum est, aliis dissectum a medicis, nonnullæ interierunt, cum aut per vim disrumperetur, aut disrumpi non posset. Hic affectus Auic. & aliis dicitur Clausura fen. 21. lib. 3. tract. 4. cap. 1. verum Moschio græcus harmon. par. post. cap. 15. & Aetius lib. vlt. cap. 69. præ ceteris distincte rem tractat, qui scribit mulieres effici clausas tribus modis: primo si alæ vel labia pudendi inter se cohæreant: secundo si patentibus labiis in medio sinu muliebri membrana quædam innascatur, quæ viam, & transitum impediat: tertio si patentibus labiis, & sinu os vteri prorsus claudatur, quæ quidem tres clausuræ impediunt mulieres: prima ad tria officia, virorum vsum, purgationem, & conceptum: secunda ad duo: communicationem viri, & conceptum: tertia etiam ad duo: ad conceptionem, & purgationem. Exemplum apud Anton. Benieuenium cap. 28. de abditis puellæ nubilis, quæ sanata est.

Alterum cuius etiam meminit Ambrosius Paræus lib. de gen. cap. 41. virginis quæ credita est vtero gerere ob tumorem, & etiam facta sectione curata est, profluente sanguine concreto nigro ad 8. lib. Huc pertinet consideratio membranæ, quæ hymen dicitur, de qua inter anatomicos non conuenit, nec non, an illius membranæ integritate vel læsione liceat de virginitate arguere. Hic ergo meum iudicium non interponam. Sed tamen id nequeo silentio præterire, apud Suidam reperiri historiam narratione, & admiratione dignam cuiusdam Theodosii Hebræi de Christi sacerdotio ac diuino ex beata virgine ortu, qui post longam narrationem confirmat, sacerdotes Hebræos fidelibus obstetricibus mandasse, vt accurate perquirerent, & explorarent, an adhuc vere virgo esset Maria, quæ ipsis rebus certe edoctę, virginem eam esse affirmarunt. Quod quidem humana ratione vix aliter compertum videtur fieri potuisse, quam testimonio huius membranæ, quam obstetrices integram, & incorruptam inuenerunt. Cæterum ad rem. Inter omnes causas sterilitatis mulieris ex parte instrumentorum, certum est principem locum obtinere vterum: cum enim ille sit tanquam ager, in quem semina sparguntur, nisi hæc pars, & ad concipiendum, & retinendum semen sit bene disposita, omnis ratio colligit, nulla ratione conceptum fieri posse. Cum ergo vterus omni morborum genere laborare possit, statuendum, quemlibet illius affectum præter naturam posse sterilitatem inducere. Inter quos primum occurrunt morbi ex Intemperie. Hippocr. 5. aphor. 62. Qua in grauissima sententia Gal. in comment. testatur Hipp. omnes intemperies complexum esse, simplices, & compositas. Vnde mulieres denso, & frigido vtero nequeunt concipere, quod frigiditas calorem seminis extinguit, vel imminuit. In huiusmodi mulieribus licet addere venarum vteri angustiam, ac sanguinis menstrui frigiditatem, quod vtrumque magis fœcunditatem potest impedire. Deinde quæcunque præhumidos habent vteros non concipiunt, quod propter immodicam laxitatem lubrici reddantur, de qua Philosophus lib. 7. histor. animal. 2. Semen viri in vtero humidiore, perinde vt semina cerealia in palustri, & aquosa terra, obruitur, & inundatur. Tertio quæcunque siccos vteros habent non concipiunt, quod ex defectu alimenti semen corrumpitur, vt semina alia proiecta in terram arenosam, & petrosam. Quarto, quæ habent vteros valde calidos, & adurentes non concipiunt, siquidem vt in ęstate semina terrę commissa pereunt: pręterquam enim quod huiusmodi calor immoderatus vniuersum corporis habitum depascitur, quo hę mulieres nulla aut paucissima habent menstrua, è quibus earum fœtus neque viuere neque foueri possunt.

Huiusmodi mulieres ab Aristotele 2. gen. animal. 7. appellantur viragines, quæ aliquando barbatę sunt, omnem sanguinem calore dissipante. Et hęc compositis intemperiebus facile possunt accommodari. Verum illud quoque sciendum, intemperies vteri non solum simplices, sed etiam, ac forte magis cum materia, qualiscunque tandem illa fuerit, posse sterilitatem afferre, quales sunt tumores pręter naturam, phlegmone, erysipelas, herpes, œdema, scirrhus, &c. item mola, calculus, lumbrici, flatus, aqua, his si non inchoari, saltem non perfici posse fœtum certum est. Secundo sunt morbi in mala compositione, qui etsi quidem plures esse possent, in magnitudine, figura, cauitate, superficie, tamen pręcęteris est morbus ex situ malo causa sterilitatis. De motione vteri ex sua sede non conuenit inter omnes. Gal. lib. 6. loc. affect. ad finem scribit, nonnullos vterum animal putasse generandi auidum, ęgre ferens moram eorum, quę concupiscit, indeque oberrare per corpus, meatus spiritus intercludendo, & noxam toti corpori inferendo, vt erat Plato in Timęo, qui vterum humectari cupientem, ad septum transcendere voluit, id quod Gal. refutat, docendo ob nullam aliam causam vterum moueri ad latera, vel rursum, quam propter extensionem. Extendi autem quod appendiculę eius ac vincula ac vasa nimis replentur, quę repletio fit ob menstruorum retentionem: siquidem perueniens sanguis ad vterum vsque, per vasa ad interna vteri non possit ingredi, vel quod sanguis sit crassus, vel quod ora vasorum sint obstructa. Hinc sanguis hoc modo multiplicatus in vasis illa extendit, proxima vincula irrigat ac madefacit, vnde vterus continuo retrahitur, & peruertitur.

Quod

Quod si extensa vasa & vincula æqualiter trahantur, tunc vteri transmutatio recta erit, & in neutram partē inclinabit. Sin contra, ad eam partem quæ magis trahit, vterus extendetur. Et hæc est Galeni sententia etiam com. 3. de articulis 100. præclare exposita. Et hæc etiam cum Anatomica disciplina consentiont. Admirandum est, quid in mentem venerit Fernelio, qui, præter Galeni doctrinam & rerum euidentiam non est veritus Plat. & aliorum sententiam probare 6. de part. morb. & symp. 16. se aliquando motum auctoritate Galeni vterum nihil aut exiguum moueri, at ægrotarum mulierum modo querimonia, modo precibus adductū sæpe tactu deprehendisse ipsum instar globi in ventriculum afferri, eumque grauiter opprimere, ex quo loco sæpe manu depressus est, manifestoque in propriam sedem repulsus. Mirum cur non Fernelius fateatur vterum quoque fauces, aliquando caput ipsum petere consueuisse, quod idem mulieres frequenter prædicant. Addit Fernelius, istud non magis alienum videri, quam prolapsum vteri, quo vterus totus procidit, qui deinceps inquirens caussam huiusmodi motionis vterinæ, inquit, eam non aliam esse, quam irritationem quandam, propter quā ille sursum, & deorsum, aut in alterū latus se contorqueat: hanc autem irritationem, fieri, aut rei præternaturam quam continet in se, aut internæ eiusque aduersæ molestia, ex quo fiat, vt cum vterus lacessitus, & quasi irritatus de proprio loco discedat, alias in aliam partem oberrans, vt quod illi infensum inimicumque fugiat, quod vero iucundum ac blandum sequatur. Qui demum non parum miratur Galenum contra Platonem censuisse vterum nihil aut perexiguum moueri, idque non per se sed per accidens a vinculis & appendicibus quibus annectitur, &c. Quæ si quis consideret, intelliget illum nihil docere. Cæterum sicut diximus cum Galeno vterum ad superiores partes non moueri posse, ita altera ex parte certum est, vterum ad inferiores partes frequenter decedere, cum totus aliquando ad pudendum, vel extra egrediatur, quod sensibus fit manifestissimum. Causæ vero huius symptom. plures possunt afferri internæ & externæ, quæcunque ligamenta vteri possunt laxare & disrumpere. Sic igitur externa vociferatio, insignis tussis, violenta sternutamenta, & frequentia cursus, saltus, casus, ponderis leuatio, percussio immoderata, venus & potissimum in ipsa purgatione puerperii, vel paulo post purgationem improuisi tristes nuncii, &c. Sic interna nimia vasorum vteri relaxatio & humiditas, resolutio, apostema, corruptio, difficilis abortus, fœtus nimium grandis & grauis, violentus partus, importuna & violenta detractio fœtus & secundinarum, immoderatæ suppressiones menstruorum, purgatio copiosa, aqua in vtero collecta, magna mola, magnus lapis, &c. Sed Philosophus præter omnes vnam commemorat 7. histor. animal. 2. quem locum video neminem aduertisse, qui scribit multis mulieribus vterum descēdere desiderio coitus vel iuuenilis ætatis ratione, vel quod multo tempore a coitu abstineretur, quæ quidem causa admodum probabilis est, & facile ad superiores potest referri. Ad hunc locum de morbis vteri in compositione videtur posse referri vteri defectus. Etsi enim quod a Philosopho traditum est, 1. histor. animal. 13. vterus est pars propria, indiuiduo nulli potest deesse: tamen testantur Paul. 3. c. 72. & 6. c. 88. & Aetius lib. 16. c. 76. nonnullis mulieribus vteros sine vllo vitæ periculo excisos fuisse, quod nonnulli recentiores quoque cōfirmant, de qua re videatur Franciscus Roussetus de partu Cæsareo, 2. Tom. ginec. 5. Tertio demum loco, morbi in soluta vnitate sine dubio sterilitatem introducunt, vt vulnera, vlcera, contusiones, rhagades, fistulæ, erosiones vteri, quæ Gal. 6. loc. aff. ad fin. magna ex parte in ceruice solent contingere, multasque continent differentias, vt pruritus vteri, &c. Nunc quæ ad semen & sanguinem. De semine tanquam causa sterilitatis longius agendum non est, quandoque illud in fœminis vel nullum aut parcius vel vitiosum & ad conceptum ineptum gignitur, quod supra explicatum est. Cæterum inter alia quæ mulieribus sterilitatem aut fœcunditatem possunt afferre, sunt menses, quæ principē locum tenent in copia, ordine, qualitate & tempore, siquidem quæ in his præter naturam habent mulieres, omnes propemodum steriles fieri necesse est; de his in principio huius tractatus dictum est. Ad alia, quo ad causas externas sterilitatis vtrique communes plurimæ sunt, vt ætas, quæ vel prouecta, vel tenera ad conceptum inepta est. Leges quidem viro decimumquartum, fœminæ, duodecimum coeundi terminum statuunt. Quod si quis cupiat intelligere, cur fœminis citius quam masculis venia ad nuptias detur: Respondet Macrobius in Som. Scipionis 6. fœminas propter festinationem votorum maturius liberari liberis. Sed forte altera verior causa naturalis reddi potest, nempe mulieres citius pubescere & genitales fieri, quod sint viris natura infirmiores, siquidem scribit lib. 7. satur. 7. exilia poma & ad breue tempus durantia citius matura fiunt, robusta & durabilia serius. Ac generaliter quod Theoph. 4. caus. plant. 9. & 11. quæ infirmiora sunt, ea facilius ac celerius perficiuntur. Vnde prouerbium: cito nata cito pereunt: Nec sane hoc latuit Philosophum lib. 4. gen. animal. 7. & pubes, vigor, & senectus fœminis prius venit, quam maribus, sunt enim fœminæ sua natura, debiliores & frigidiores, & sexum fœmineum, quasi laesionem & detrimentum esse. Etsi vero hic est communis omnium consensus, mulierem anno 12. & marem 14. genitales fieri, veruntamen forte magis probandam Philosophi opinionem censeo, qui plurima, & grauissima de hac re tradit præcepta, quæ digna sunt vt ab omnibus legantur lib. 6. de rep. 16. Sed quod ad rem nostram, illud est certum, generationis terminum ac finem definitum fuisse viris quidem ad summum annum 70. verum id raro, paucis enim contingit, sed magna ex parte maribus 65. finis generandi est, & fœminis 45 & 50. histor. animal. 4. In quo eodem loco ille scribit viros principium facere ferendi seminis circa annos bis 7. Sed tamen illud vim genitalem suscipere circa annum 21. Ex quo puto factum esse vt legislatores, qui cōiugiuum nuptiarum tempus constituunt, puellæ quidem a 16. vsque ad 20. viro autem a 30. vsque ad 35. circiter. Plut. in Apologet. nec non in vita Lycurg. Plato 4. & 6. ll. Aristoteles polit. 7. cap. 16. Itaque ætas in fœmina ante annum 12. & post annum 45. vel ad summum 50. In mare ante 14. & post 65. vel 70. minime est ad conceptionem accommodata. Neque hoc tempore vir & mulier steriles censendi sunt. Quod si quis obiiciat, nonnullos viros ante & post huiusmodi ætatis terminum generasse, vt sunt historiæ apud Sauonarolam de puella 9. annorum, apud Gregorium de puero 9. annorum, qui suam nutricem grauidam reddidit. Et apud D. Hyeronym. qui etiam vix annum 10. agens, nutricem compresserit & impregnauerit. Et apud Valescum de Taranta de vetula, quæ post annos 60. filios tres peperit, 67. dum vltimum gigneret. Et Plin. Val. Max. & alios de quibusdam viris, qui post annum 80. filios generarunt. Si quis ita obiiciat hæc tanquam mirabilia, atque plane prodigiosis similia, scriptis mandata, de quibus, vt raris, non liceat aliquam certam rationem colligere, & naturæ institutum peruertere. Habitus corporis tam maris quam fœminæ si fuerit carnosior, & pinguior sterilitatem vtrique solet inferre. Idque propter duas causas potissimum: altera, quod caro, adeps, &c. nimia mole fit impedimēto, quo minus genitalia vtrisque possint coniungi: altera, quod quo plus sanguinis, & humorum in carnem, & pinguedinem conuertitur, tanto minus de semine, & sanguine menstruo restabit. Causæ traditæ sunt a Philosopho 2. part. animal. 5. & Hipp. 5. apho. 16. quæ sententia repetitur lib. de aere, aquis, & locis cap. 10. Sed nihil est, quo eadem sententia ad viros quoque possit accommodari. Supra iā

diximus

diximus viros, vel nimis coeuntes, vel crapulis deditos steriles reddi, id quod ad mulieres quoque referri posse sentio. Et quod ad coitum, certum esse debet, mulieres, quo frequentiores coeant, eo esse steriliores, quod speciatim notauit Philosophus 6 histor. animal. 23. de asinis, qui scribit, si hæc animalia frequenter coeant, neque interposito tempore quiescant, fœminam breui sterilem fieri. Ex quo fit inquit, vt qui curam huic rei adhibeant, tempus interponant, quod quidem meretrices satis possunt confirmari, quæ propter hanc vnam causam, vel raro vel nunquam concipiunt. Huius rei multiplices causæ reddi possunt, vt redduntur ab auctore lib. de historia Philosophica, qui sub nomine Galeni circumfertur, vel potius a Plut. cuius vere hic liber est censendus, qui lib. 6. de pla. philosophorum, cap. 9. scribit hoc modo. Diocles medicus sæpe concumbentes mulieres raro concipere iudicat, vel quia semen nō emittant, vel quia minus quam conueniat, vel quia tale vt in eo vis prolifica non sit, vel quia caloris, frigoris, humiditatis, siccitatis plus minusve quam par sit, habeant, vel quia vterus resolutus semen non contineat. Quatenus autem ad crapulam & ebrietatem pertinet, nulli dubium esse debet, quin idem de viris & mulieribus statuendum sit, cū pares omnino rationes in vtrisque facile idem possint demonstrari. Vnde Plat. lib. 2. ll. postremis verbis, mulieri aut viro nocte liberis operam daturis minime permittit, vt bibant vinum: quam quidem Platonis sententiam Galenus refert ac probat (quod animi mores seq.) l. 6. vero idem Plato de hac ipsa re admodum præclara ac diuina tradit præcepta. Atque hinc forte factum est, vt tradunt historiæ, quod Romanæ fuerint abstemiæ, quæ alioqui fuerunt fœcundissimæ, ac filios fortissimos pepererunt. Quātum spectat ad causas sterilitatis vtrique communes, mihi viderer vnico loco omnia posse comprehendere, qui est, si vir & fœmina inter se dissentiant, in qua causa solū Stoici inquirentes causas sterilitatis, acquiescebant, lib. de historia Philosophica, aut verius in Plut. Placit. Phil. 13. quæ quidem dissensio multis modis potest contingere. Nos vno aut altero exempli gratia contenti erimus. Possunt igitur discordes fieri vir & mulier, primum corpore, si alter sit pusillus, alter grandior fuerit, qua ratione genitalia instrumenta nullo modo possunt bene cohærere. Deinde si incongruam intemperiem gā cti fuerint. Nam sicut præclare docet Galenus 5. apho. 26. quāquam immodicæ temperaturæ omnimode sterilitatis sunt causæ, tamen si eædem fuerint moderatæ, & contrariis iungantur, tunc grauidæ fiunt mulieres. Si vero cum similibus copulentur, tunc non concipiunt siquidem fieri non potest, vt semen frigidius in frigidiore vtero fœcūdetur, neque siccius in sicciore. Quod idem de cæteris statuendum est, sed indiget, semen quidem frigidius vtero tanto calidiore, quanto deficit ab optima temperatura, ac humidius sicciore eodem modo. Secundo possunt discordes fieri animo & moribus, potissimum vero amore & odio, quantum enim perturbationes valeant in nobis, ac præ cæteris amor, & odium tanquam duo Tyranni in nostras animas, & corpora, non est necesse demonstrare. Ex quo iure scriptum reliquit Aetius lib. vltim. cap. 29. inuitos coitus inanes esse, contra vero amorem genituram conciliare. Itaque iis, & aliis multis rationibus viri, & mulieres inter se possunt dissentire, ac propterea steriles fieri. Cuius discrepantiæ vim Aristoteles quoque non solū bene nouit, sed etiam amplificauit, qui docet huiusmodi dissidium contingere, non solum ratione varietatis corporis, ætatis, & rerum similium, sed etiam ratione diuersi aeris, regionis, victus rationis. Ex quibus verisimile est & necessarium, nostra corpora varie disponi, nec vero id solum facere generaliter ad fœcunditatem & sterilitatem, sed etiam speciatim ad procreationem maris, & fœminæ, qui scribit 4. gen. anim. 2. Multis tum maribus tum fœminis euenit, vt coniūctis inter se nequeant generare, disiuncti queant. Atque hinc factum est vt obstetrices in eo potissimum ponerent, vt viri, & mulieres minime dispares copularentur. Cuius quidē memorabilis instituti præclare meminit Plato in Theæteto in principio, repetit Gal. 5. aph. 26. 69. Cæterum vt hanc partem de causis sterilitatis finiamus, illud reliquum est adiungere, quando nonnulli quibusdam maleficiis & magicis incantamentis steriles fiunt, quod variis experimentis probari potest. Inter cætera impedimenta quæ possint matrimonium dissoluere, maleficium nominatur, si illud tres annos perseueret, vt declarat D. Tho. in suppl. partis quæst. 58. art. 2. sed quoniam huiusmodi incantationes & maleficia non sunt medicæ contemplationis, nec forte naturalibus præsidiis, sed tantum sacris ministeriis tolluntur, prætermittamus igitur ad vtiliora. Restat vt post causas, signa, demum curationem aggrediamur. Verum quoniam apud antiquos licebat, vt testatur Gal. 5. aph. 59. & hoc tempore apud quasdam nationes licet propter hanc præcipue causam, vel rationem, viri vel mulieris diuortium facere, de quo apud Plato. l. 6. ll. ad finem, vt notat Plut. in quæstionibus centuriatis: Romanis nuptæ coram pontifice dirimebantur, qui multa horrenda monstrosa, & dira peragebant, propterea, quod omnes faciunt, ante omnia proponenda sunt signa, quæ in vniuersum tam viri, quam mulieris fœcūditatem, & infœcunditatem declarent, de quibus Aristo. diffuse 2. gen. animal. 7. Ac primum quidem licet de probo, ac improbo, fœcundo ac infœcundo viri semine iudicium facere, docet id experimento in aqua probare hoc modo: quod enim semen tenue ac frigidum est, diffusum cito per summa innatare, quod vero fœcundum est in imū descendit. Calidum n. quod concoctum est, concoctū autem quod spissum crassumque. Quam fere eandem sententiam ille repetit 4. gen. anim. c. 1. 2. hist. animal. 1. Quæ quidem probandi seminis ratio turpis forte, & parum efficax, & contra veritatem nonnullis videtur, qui honestiore, & certiore ratione existimant semen fore, vel fœcundius, vel minus pro varia temperie ac dispositione totius corporis, vel partium principalium. Ex quibus certum est in doctrina Galeni illud originē habere. Etsi non ignoro Aristo. aliter sentire 3. gen. ani. 17. 18. Deinde vero quatenus pertinet ad probationē mulierū Arist. docet, id fieri dupliciter, vno modo per suffitum, si odores subeuntes vterum efficiantur ad locum spirandi, & efficiant halitum: altero per linimentum, si colores oculus impositi oris saliuam perficiant.

Signa fœcund. & infœcund.

Primus modus Philo. interprete erat huiusmodi, antiqui spongiam, vel lanam, vel linteum velamen, vel quid simile aquæ rosatum, siue alio grati, vel ingrati humore odoris madefactum, quasi quodam suppositorio fœminarum genitalibus imponebant. Quod si odor per meatus pectoris ad narium respirationem ascendisset, eas statuebant fœcundas, qui volebant tunc meatus esse apertos, per quos a partibus superioribus ad vterum prolifica mēstrua solent descendere. Si vero huiusmodi odores adspirandi loca non ascenderent, tunc statuerunt fœcunditate carere illas, eo quod aut menstrua ad vterum non possent descendere, vel saltē non quanta, & qualia deberent. Arist. ni fallor, hanc rationem ex Hippoc. accepit 5. aphor. 56. Si mulier non concipit, &c. quod quidem documentum nulli dubium est, quin accuratius ab Hipp. quam Arist. traditum sit, neque vt cætera prætermittantur, nisi Hip. cautionem adhibeas, nempe, vt mulier omni ex parte vestibus muniatur, alias fallax esset. Illud autem scio quum, hoc præceptum Hip. vt facillimum, ita verissimum esse, neque illud non semel ad vsum reuocasse, qui possum vero testari facto periculo, me quibusdam mulieribus sterilibus nullum prorsus odorem ad nares ascendere obseruasse. Fœcundas vero quam maxime odorem sensisse, adeo vt ex nimia euaporatione illæ sibi viderentur suffocari. Galen. in com. docet qualia suffimenta esse debeant.

℞ Myrrha ℥ j.
Benzoi.
Styrac. Calam. ana ℥ ß.

Ol.

Olei de spic. q. s Misce fiat Trochis.
ponatur supra instrumentum angusto orificio, quod collum vteri ingreditur, substrato calido cinere.

Alter modus explorandarum mulierum eodem Philo. interprete, erat huiusmodi: vt mulier desponsanda palpebris, & superciliis nonnullis coloribus liniretur (quibus fœminæ corpora ad quæstum prostituentes vtebantur) quo facto, si saliuam oris inficerent, statuebant fœcundam esse, quia opinabantur omnes meatus corporis conclusos, & impeditos esse, si non inficeretur lingua, atque sic sanguinem menstruorum ad vterum etiam prouenire non posse. Aristoteles vero probat ea ratione, quod inter omnes partes capitis sedes oculorum sit maxime seminalis, quod ex eo probat, quod sola ea per coitum manifeste immutetur, & vsu immodico rei venereæ oculi aperte languescant, & subsideant, quod communi hominum opinioni videtur consentire, qui nullo euidentiori argumento colligunt hominem concubuisse, quam si oculos depressos, & languidos habeat. Etsi vero hæc posterior ratio cognoscendæ fœcunditatis, aut sterilitatis, quam ego apud neminem, excepto Aristotele, me legisse memini, videtur probabilis, & ingeniosa: tamen si diligentius consideretur, ea forte neque admodum firma, neque rationi consentiens fuerit. Quamuis enim colores palpebris, & superciliis adhibiti linguam, & saliuam oris possint inficere, non satis tamen intelligo, quomodo hinc liceat colligere, cæteros omnes meatus corporis esse adeo patentes, & dispositos, vt possint per ipsos semen, & sanguis menstruus ad vasa vteri, & ad ipsum vterum peruenire, siquidem constat, viam ab oculis ad linguam satis apertam, finitimam, & breuem esse: alteram autem ad vterum, angustiorem, longiorem, difficiliorem. Præter signa iam posita solent alia multa medici afferre, ex quibus volunt futuram sterilitatem, aut fœcunditatem prædicere, qualia nonnulla reperiuntur apud Hippocrat. lib. de sterilibus ad princip. nec non apud Ras. 22 contin. Tr. 56. cap. 1. & fortasse apud alios, de quibus docet Auicen. merito, quod in illis veritas non verificatur, cum reuera maiori ex parte sint, vel incerta, vel potius ridenda, & fabulosa, vt vel ex hoc vno loco pro comperto habendum sit, eum lib. de sterilitate falso Hippo. attributum. Quare iam signa singularum causarum quam breuissime consideremus. Vitium penis in viro vel longioris, vel breuioris, vel distorti, vel cum aliis in perforati, aut angustioris, quam vt semen libere in vterum possit transmitti, pariter sit membrum virile non possit erigi, hæc omnia sensibus fiunt manifesta: pariter vitia testium in mala compositione, in solutia vnitate omnibus perspicua: morbi autem in intemperie, vel simplici, vel composita latent quidem, sed variis rationibus facile possunt intelligi: de quibus omnibus satis tractant, sed videatur Galenus in arte med. cap. 45. & in seq. Postremo vitium seminis, vel deficientis, vel vitiosi, sine multo labore potest intelligi ex præcedentibus morbis, ex præcedente victus ratione, sed præcipue ex improba intemperie partium principalium, cerebri, cordis, ventriculi, testium ac vasorum seminalium. Ex quibus facile potest intelligi, vtrum fiant concoctiones nec ne, an aptum, vel ineptum sit. Causę demum externæ, ex nimio coitu, ex deprauata ratione victus, & similibus, referente ægrotо fiunt manifestiss. vt aliis signis non sit opus. Quare statim venio ad signa sterilitatis muliebris. Neque enim est, vt aliquid de venis post aures sectis dicatur, cum illæ non secentur. Itaque si mulieres sint imperforatæ in quacunque parte id fiat, præterquam quod huiusmodi vitium visu, & tactu potest deprehendi, euidentissimo quoque argumento potest comprobari, quod virilem concubitum nequeant perferre. Sed rara. Intemperies vteri simplex, & composita: & alia latentia, partim ex signis totius communibus, partim ex propriis. Calidorem igitur vterum demonstrant generaliter promptitudo ad venerem, actiones celeres, iracundia, audacia, sitis, venæ amplæ, pulsus magnus, celer, lotia flaua & similia: specialiter caliditas in imo ventre, menstrua pauca, crassa, biliosa, aut ex adustione nigricantia, cum dolore & acrimonia, & quandoque morsu vlcerante, inordinata, intempestiua seminis excretio, quodque & à muliere, & à viro calidus, & mordacius percipitur, adeo vt genitalia exulcerentur, pili in pectore, & cruribus cito nati, multi, crassi flaui, &c. Vteri frigidioris indicia communia & propria sunt, pigritia, timor, venæ exiles, pulsus parui, menses aut suppressi, aut rari, tardi, crudi, albicantes, multum veneris desiderium, & vno verbo, superioribus contraria.

Porro humidum vterum signat, totius corporis habitus mollior, nulla sitis, venus languida, menstrua tenuia, aquosa, alba, fluxus muliebris, aut saltem perpetua humiditas pudendi, in coitu viro etiam molesta, vteri facultas retentrix ad nodum imbecilla, ut mulieres fœtum paulo grandiorem nequeant perferre, facile abortiant. Hippocrat. 5. aphoris. 45. Gal. 6. loco affect. 5. Postremo vteri siccioris indicia sunt corporis tenuitas, durities, facilis ira, sitis, pauci menses, rari, pudenda sicca, mulieres coitum appetunt, vt terra sicca rorem; &c.

Ex quibus sine negocio compositæ intemperies intelligi possunt. Idem plane de testium muliebrium ac reliquorum vasorum ad uterum pertinentium statuendum est, siquidem propter uicinitatem & propter eosdem vsus, nec non propter alias causas fit, vt omnia hęc membra vnam fere intemperiem habeant, ratione causæ. Quatenus autem pertinet ad signa intemperierum cum materia, quas ego quidem interpretor tumores præter naturam, inflammationes, erysipelata, &c. de quibus sæpe diximus, non est, vt de iis quicquam dicamus, siquidem huiusmodi inquisitio ad alium locum, nempe ad propriam horum morborum tractationem pertinet. Signa procidentiæ vteri satis manifesta sunt. Sequitur dolor partium quibus connectitur, vt ossis sacri, & similium tumor ac grauiter percipitur in ima abdominis parte, & si fuerit insignis procidentia, quid rotundum forma oui inane, viri impedito transitu non possunt concubere. His signis nonnulli addunt ex Auicen. loit, & alui excretionem impeditam quod collum vesicæ, & rectum intestinum à tumore vteri, adeo comprimantur, vt neque lotia, neque excrementa quoquo modo possint exire.

Alii præterea docent febrim quoque tremorem, conuulsionem, & alia grauiora symptomata superuenire: sed ego in nulla procidentia possunt testari, me hæc obseruasse, ut alui, & vesicæ excrementa fuissent retenta, aut tale quid superuenisse, vt verissimum, sit quod ego soleo frequenter animaduertere, plurimos in hac arte plurima afferre, & affirmare, quæ illi potius ex aliorum scriptis, quam sua obseruatione haberent. Restat vt de solutione vnitatis vteri dicamus, & de vlcerum, uulnerum & contusionum signis. Sed hæc alterius loci. Postremo autem, ut hanc partem finiamus, restarent signa, quibus vitia sanguinis & seminis demonstrentur. Sed quantum ad semen, cum supra statutum sit ex Hippocrat. & Galeno, illud ex toto corpore, & maxime principalibus partibus originem habere, ac via licet qualitates seminis cognoscere, si consideremus temperiem & constitutionem partium corporis vniuersi, vt de semine virili dictum est. Quoad sanguinem menstruum, de hoc superiori anno dictum est. Causæ etiam communes externæ vtrique sexui, vt sunt habitus, virtus, ætas, discrepantia corporum, consensus, perturbationes animi, & alia id genus signis, vel ægris referentibus, vel aliis rationibus facile possunt intelligi. Cæterum plærique qui sterilitatis curationem instituunt, in eo errore uidentur uersari, de quo Gal. veteres medicos grauiter arguit 5. lib. comp. med. secund. loc. in principio: quod indiscriminatim varia morborum medicamenta ab illis tradita sint, atque in vnum ordinem redacta, quæ vel maxime con- *Curationis indicatio- nes.*

trariæ

tratias vires habent. Siquidem est rationi & methodo consentaneum pro varijs morborum causis varia quoque morborum remedia adhiberi debere. Præclaro Heriphili præcepto, præcipue statuendum, vt ante omnia sciatur, quæ, qualis, & quanta sit morbi causa, & vbi maxime ea dominetur, quo scilicet curationem vnicuique conuenientem faciat. Itaque ne nos in eundem errorem incidamus, secundum causarum varietatem progrediemur, omissa virorum consideratione, siquidem in præsentia viriles morbos non tractamus. Et quantum ad mulieres, vnam tantum curationem sterilitatis, ex intemperie vteri humida, & frigida, quæ frequentissima est, tractabimus. Reliquæ autem curationem ex dictis recipiunt, partim ex dicendis innotescent melius, vel denique rarius accidunt. Igitur indicationes curatiuæ intemperiei frigidæ, & humidæ sunt

Intemper. frig. & humid.

eiusmodi. Vterus calefaciendus & siccandus. Sed quoniam istud non licet facere, nisi primum tollantur humores frigidi, & crassi, qui in vtero & vasis ad vterum reperiuntur, illi sunt educendi. Rursus vero cum sit verisimile vel potius necesse, huiusmodi humores non solum in iis partibus, gigni, sed etiam ab aliis locis, potissimum ventriculo, forte etiam toto corpore ad illum transmitti; & ventriculi, & totius corporis ratio habenda est. A qua quidem postrema indicatione principium curationis faciendum est, vt ita commode, & tuto paretur via cæteris medicamentis, quæ ad reliquas propositas indicationes sunt necessaria.

Prognost.

Vtrum illis liceat satisfacere, scribit Philosophus 2. gen. animal. 7. Eas mulieres infœcundas perseuerare, neque vllam curationem recipere, quæ primo ortu tales fuerunt. Sed magis accurate & vere Gal. 5. aphor. 62. docet, natiuam vteri intemperiem, si fuerit insignis, non posse curari, quod ita vterus reddatur densior, & ora angustiora, quam vt semen, & sanguis menstr. ad conceptum concurrentia, possint generari. Sin autem intemperies fuerit moderata, tunc vitium posse corrigi, ac mulierem fœcundam fieri potissimum, si ea viro contrario temperamento prædito copuletur. Vno verbo:

Curationis præsidia.

etsi ego sentio sterilitatem natiuam difficilius, quam aduenientiam curari, veruntamen nulli dubium esse debet, quod experientia mõstrat, verissimum esse, quod quamplures mulieres, vel natura, uel superueniente morbo steriles curationem recipiant, & fœcundæ fiant modo facilius, modo difficilius, pro varia ratione causæ, morbi, symp. & rerum similium. Sed ad propria præsidia veniamus.

Ad purgationem vniuersalem corporis, cum nullus vrgeat morbus, licet ante omnia aluum lenire. Inter cætera autem omnia ad hanc rem accommodata hyera, quæ vel sola, vel cum cassia, aut melle ros. potest accommodari. Post lenitam aluum, noxii humores præparandi sunt reclusis meatibus, tum cæterarum partium, tum præcipue vasorum vteri. Ad quæ multa est inuenire: sed primum diligenter considerandum, an locum habeat venæ sectio. De qua re, etsi nihil certi mea sententia statuendum sit, prius tamen, nisi hoc remedium prorsus quid prohibeat, ego quidem censeo illud semper opportunum ac plurimas vtilitates posse afferre, cũ propter alias, tum maxime propter eam causam, vt ita medicamenta calidiora, quibus necessarium est vti, tutius & commodius possint adhiberi. Etsi non ignoro quamplurimos, qui doceot, præcipuam mittendi sanguinis indicationem, de sola humorum copia, & qualitate accipiendum esse, statuere. Ex quo vero loco oporter sanguinem mittere, cum hic communis vacuationis gratia mittatur, commodior non est basilica dextra, dũmodo a menstruis non offeratur impedimentum. Quãsitas sit pro plenitudine, ætate, viribus. Ad medicamenta syrupi, mel. ros. syr. de mentha, de beton. hyssopo, calamenth. artemis. oxymel. Non improbo, quod multi faciunt, persuasi auctoritate Hippocrat. 3 rat. vict. 39. Oxymel non vtero, & mulieribus aduersari, siquidem, si simul cum aliis medicamentis administretur, & in modica quantitate, non paruas vtilitates poterit afferre. Decoctæ sint borrago, beton. hys. origa puleg. calam, &c. quarum imitatione cuique facile est conseruas confectiones parare. Facta demum coctione humoris, & præparatione corporis, ad horum expurgationem veniendum est, ac imprimis adhibita cautione, vt ne illa fiat, quo tempore menstrua fiunt, & proditura sunt, adeo, vt nullum impedimentum illis inferatur. Sepius autem diximus, qualianam medicamenta ad purgationem humoris pituitosi sunt adcommodata. Inter simpl. est Agaricus, qui principem videtur locum obtinere.

Inter compos. pil. de hyera cum agarico, cochiæ. elect. diaphæn. In dum. Sed ego familiariter vtor hyera diacolocynthidos, quam Pachii appellant, quę prę cęteris reperta insignem prærogatiuam habet. Iam vero facta, & si opus fuerit, repetita vniuersi corporis purgatione, id reliquum est, primum, vt frigida, & humida intemperies vteri, & reliquarum partium, quæ vtero consentiunt, corrigantur, deinde, vt illa præsidia adhibeantur, quæ quomodocunque fœcunditatem Possunt adiuuare. Hæc autem quamplurima sunt, partim interna, partim externa, de quibus sigillatim, sed breuiter, dicendum est.

Medicamenta interna variis modis possunt parari. Conf. syr. decocta, pul. pil. sed hæc omnia fere ex iisdem simplicibus medicamentis conficiuntur, quæcunque valent vterum, & vasa ad eum pertinentia calefacere, siccare, & ad conceptionem disponere, quorum sylua est copiosissima: Quæ autem ego puto magis efficacia, & quibus familiariter vtor, hæc sunt ferme? Artemis. matricaria, betonica, dictam, orig. puleg. calament. sambucus, maiorana, saluia, thymus, nepeta, mentha, satureia, sabina, baccæ lauri, iuniperi, hæderæ, saluiæ, flor beto. salu. rorismar. citri, crocus, santalum, sem. citri, cardamo, anisum, cyminum, fœnic. apium, pettosel. asparagus, thura, &c. Rad. zedoar, doronici, galangæ, spicæ nardi, pyretri, zinzib. aristol. rot. rubræ tinct. eryng. fœnic. pettosel. asparagus, cynamom. garyoph. lign. aloes, myrrha, nux moscat. piperis omnia genera, ambra, macis, balsami genera.

Ego magis illis delector, quæ à probatis auctoribus antiquis iam diu fuerunt proposita, & comprobata, vt syr. de arthemis. simpl. beton. compositus, de calam. cortecibus citri trochisci, galliæ mosch. de myrrha, de benzoi, de aniso, Alipiæ moschatæ, ligni aloes, de croco, conseruæ flor. citri, arantii, torismatini, saluiæ, betonicæ, maioranæ, melisse. Confect. vel elect. diambræ, diamoschi, arom. rosat. aromat. garyoph. diacymini, diagalangæ, diacalamenth. diamargarit. ac potissimum theriaca, & mithridat. quibus fortasse inter cætera medicamenta omnia composita, primũ locum licet tribuisse.

Verum pręter hæc omnia demum nonnulla occurrũt medicaměta, quæ proximo hoc tẽpore cęperũt magnũ usum habere. Illa uero sunt primum pono aquarum thermaliũ cal. quales sunt Aponitanæ, Aquarianæ, &c. Deinde sunt quędam decocta ex ligno, &c. sarsapariliæ, rad. chinæ, sassafras, ac cum certum sit ea calefacientia ac siccantia esse, negaodum non est, quin magnam quoque vim habeant, vterum ad fęcunditatem ducendi. Sed ego censeo decoctum sassafras principem locum obtinere, de quo etiam ab iis, qui huiusmodi medicamentorum historiam tractant, illustria exempla afferuntur, & nos quoque hac in parte pręclara non semel experti sumus. Ad locum de medicamentis internis ratio victus videtur pertinere, sine qua, certum est, reliqua omnia vel nihil, vel parum prodesse. Sed non licet vno tempore omnia persequi, modo sunt alimenta boni succi, facilis concoctionis, flatus expertia, & in vniuersum calefacientia, & siccantia. Iam igitur ad præsidia externa progrediamur, quæ itidem multiplicia sunt, ac formis variis possunt parari, linimenta scilicet, emplastra, pessaria, suffumigia, lotiones, insessiones, & quæ habent eandem rationem, quæ quidem omnia, etsi ex iisdem conficiuntur medicamentis,

quæ

quæ iam sunt proposita, tamen non grauabimur nonnulla exempla proferre, quę mihi faciliora & efficaciora videntur, & quibus ego familiariter vti soleo. At primum olea, quibus licet, & extra & intra, omnes vteri partes illinire ac fouere, vt sunt quęcunque calefaciūt, & siccant, gratumque spirant odorem, de spica, cinnamomo, myrrha, garyoph. de nuce myristica, croco, benzoi, styrace, aniso, fœniculo, bac. lauri, iuniperi, liliis albis, etiam aromaticati, exempli gratia:

℞ *Ol. lil. alb. cum arom.* ℥ j.
De spica odorata ℥ ß.
Nuc. mosc. & anis. ana ʒ ij. M. *cui demum licet addere modicum Ambræ, moschi, & similium.*

Insessiones & balnea, quibus mulieres, vel toto corpore, vel vsque ad vmbilicum se immergunt, conficiuntur, vel ex aquis thermalibus, aut medicatis, vt matricariæ, arthemisiæ, calamenthę, sabinæ.

℞ *Artem. matric.*
Saluię ana M. ij.
Calam.
Dictamni ana M. ß.
Rad. sinic.
Asparag.
Petrosel. ana M. j.
Bacc. laur.
Iuniperi.
Anisi.
Cymini ana ʒ ij.
Misc. bulliant ex aqua pro balneo.

Qui in his non acquiescunt, sed malunt solidius medicamentum adhibere, possunt cerotum, vel emplastrum, quæ utero, & loci interiori abdominis regioni possint apponi longiori tempore.

℞ *Ladani* ℥ j.
Styrac. cal. ℥ ß.
Cinnamom.
Garyoph.
Ligni aloes ana ʒ j.
Spec. diambr.
Galliæ moscatæ ana ʒ ß.
Ol. nard. q. s.
Cum ol. lil. alb. arom. & cera q. s. f. empl.

Sequuntur suffumigia, quæ quidem, sicut & Hipp. & Gal. possunt muliebria ducere, ita nulli dubium est, quin uterum quoque possint alterare, & illius intemperiem corrigere, ac fęcunditatem iuuare.

Hæc autem possunt dupliciter parari. Vno modo pluribus ex aqua decoctis simplicibus medicamentis, qualia paulo ante pro insessione fuerunt proposita, cui deinde concocto adhuc calenti mulier ita se accommodet, vt illius euaporationem in vterum possit accipere.

Altero modo autem si hæc ipsa medicamenta, sed imprimis aromata calidis cineribus imposita congruo instrumento altera ex parte excipiendo longiore, altera immittendo angustiore. Verbi gratia:

℞ *Artemis. matric. ana* ʒ j.
Myrrhæ.
Benzoi.
Styr. Cal. ana ʒ ß.
Ligni aloes ℈ j.
Moschi.
Ambræ ana grana x. M.
Coniunguntur omnia, & f. puluis: vel cum oleo nar. f. Trochisci vel pastilli.

Restant pessaria, quæ (pro iunioribus) sunt quædā medicamenta, veluti glandes, aut suppositoria, quæ in vterum imposita, longiore tempore retinentur. Conficiuntur ex iisdem fere, ex quibus suffitus, &c. Verbi gr.

℞ *Artemis.*
Dictam.
Maiorana ana ʒ j.
Sem. anisi.
Rutæ.
Cost. ana ʒ ß.
Spec. Gall. mosch. ℈ j.
Moschi amb.
Croci ana gr. xv.
Contundantur omnia f. massa.

Si enim mulieres ab eiusmodi medicamentis abhorreant, licet substituere sacculos ex rutha, arthemis. cynam. garyoph. sem. anisi, rad. angel. moscho, & ambra, &c. quæ tametsi non ita cito penetrant, aliquem tamen vsum præstant. Atque hactenus de medicamentis tam internis quam externis, quæ ad corrigendam frigidam & humidam intemperiem pro sterilitate remouenda sunt accommodata. His iam adiūgenda videntur ea, quæ occulta qualitate fœcunditatem præstare dicuntur, vt est semen pastinacæ, testiculi vulpis, coagula, maxime leporinum, oculus Hienæ, de quo Plinius, sed in his inquirendis nolo perdere tempus. Quamuis ex dictis cuique satis esse debeat: tamen postremo loco non libet prætermittere quædam pręcepta, quæ ad hanc rem sunt accommodata, quæ sane etsi ex iis, quæ dicta sunt, colligi possunt: tamen alia etiam notatu digna erunt addenda. Primum notandum est tempus ad coitum & conceptum cum primis accommodatum illud esse, quando mulieri proxime menstrua desierunt, nunc enim vterus omni ex parte excrementis vacat, estque tum ad semen excipiendū, retinendum, fouendum aptissimus. Traditum hoc est ab Hipp. lib. de nat. pueri ab initio (legitimus liber citatur a Gal. lib. 1. de sem.) 5. apho. 37 ab Arist. 7. histor. animal. 2. 1. gen. animal. 19. Veruntamen id quoque sciendum est, nonnullas mulieres concipere etiam fluentibus mensibus; postea vero concipere non posse, quod illius vulua statim auulsione mensium comprimatur, vt semen nequeat concipere, adeo vt necesse sit, huiusmodi mulieres, si modo velint concipere, non alio tempore, quam fluentibus mensibus cum viro cōgredi, quem locum Philosophi maxime notabilem video neminem animaduertisse. Ex iis colligitur Aet. male fecisse, qui lib. vlt. cap. 26. scribit, non desinente, sed appetente muliebri fluxu opportunissimum concipiendi tempus esse; quod ita se præter id, quod repugnat omnibus illis veteribus, etiam a ratione videtur alienum, siquidem verisimile est, vterum hoc tempore nondum purgatum impurum esse atque ineptum. Itaque illis paucis mulieribus exceptis, quibus testimonio Philosophi statim os vteri a purgatione occluditur, congressus viri cum muliere conceptioni congruus censendus est, quando mulieri in proximo menstruæ purgationes cessarunt. De tempore duo adhuc restant inquirenda, nimirum qualenam tempus anni, nec non diei ad concubitum & sobolem procreandum sit accommodatum. Et quatenus ad tempus anni, prope omnes consentiunt, ver cæteris anni temporibus esse anteponendum, quod illud omnino temperatius & salubrius sit, atque hoc potissimum tempore homines sint robustissimi, ac concubitus melius perferre possint. Celsus 1. cap. 3. venus, inquit, vere tutissima est, neque ęstate, neque autumno vtilis, tolerabilior tamē per autumnum, æstate vero in totum, si fieri possit, abstinendum. Quoad horam dubium, an post vel ante alimenta, & somnum pro fœcunditate fieri debeat.

Sic Aetius lib. 3. cap. 8. Paul. lib. 1. cap. 35. ac forte alii in eo conueniunt horam ad concubitum aptiorē post cibum & ante somnum, siquidem subsequens somnus laborem remittit, præterquam quod hoc tempus ad sobolem procreandam aptissimum existit, cum propter alia, tum quod fœmina subdormiens, genituram melius retinet. Idem statuit Oribasius lib. 2. de part. facil. 22. Sed mihi longe magis arridet sententia Hippocr. & Galeni. Hippocr. enim lib. 6. epid. 6. tom. 5 paucis quidem, sed grauissimis verbis totam rem definit. Labor, cibus, potus, somnus, venus omnia mediocria. Quam sententiam interpretatus Galenus 2. tuend. valet. 2. inquit: Hippocr. & modum singulorum definisse, addito ad finem Epitheto Mediocria. Et æque ordinem: quippe sanitatis tutelam a labore auspicandam esse, quem

excipe-

excipere debet cibus, potus, deinde somnus, mox venus, in iis quibus venere vtendum est. Gal. itidem generaliter opportunum vtendæ veneris tempus definit iis verbis, c. 86. artis med. similia videantur apud Auic. qui diligenter hac de re tractat. 23. primi. cap. 12. 5. hist. anim. 8. Post opportunum tempus rationem quoque & ordinem seu modum coitus oportet considerare. Et ante omnia, quod sæpe quoque diximus, manifestum est mutuum viri & mulieris amorem, quam maxime ad conceptum facere: contra vero offensiones ad sterilitatem non leuiter conferre. Sed præterea tam vir quã mulier concubituri, omnis timoris, mœstitię, & reliquarum animi perturbationum sint immunes, alioquin aut nulli fœtus, aut illi certe eiusmodi affectibus & passionibus obnoxii gignuntur. Quem locum inter cætera præclare narrat Plutar. lib. 2. de tarda Dei vindicta ad finem, atque (vno verbo) pluribus exemplis & argumentis concludit, marem & fœminam ad prolẽ concumbentes omnium perturbationum animi, quantum fieri potest, debere esse immunes. Immo vero conandum, vt ambo in ipso coitu minime omnium ad alias cogitationes animum intendant. Quod si aliter fiat, Philosophi docent semen ab aliis cogitationibus abstractum ab animo, fœtum cum primis animalem, terrestrem, mentis & ingenii prorsus expertem efficere. Ex quo facile est illius problematis solutionem intelligere, quamobrem filii stolidi a sapientibus parentibus gignantur: contra autem homines insipientes, liberos prudentiores soleant generare. Quod præclare facit Alex. Aphrod. sect. 4. problẽ. 27. eo scilicet, quod stultiores parentes totos animos ad voluptatem intẽdant in re venerea: ex quo fit, vt semen eorum quam plurimæ virtutis, tum rationalis, tum animalis particeps, similes eos, qui hinc nascuntur, efficiat. At vero homines prudẽtes, ac præsertim docti, semper aliquid honesti & vtilis animo complectuntur, vt ne in ipso quidem venereo actu, omnino a rerum studio desistãt. A quo quidem sensu, neque multum abest Philosophus, qui 10. sect. 12. quærens, cur proles cæterorum animalium, quam hominis, parentibus suis similem gerat naturam, sic respondet. An quod homo vago varioque animo in coitu est, prout autem pater materque in conceptu affecti fuerint, ita partus eueniunt. Cætera autem animalia omnia aut certe plurima, rei tantum eiũt tendunt, totique se veneri dedunt. Sed demum nonnulla in coitu, & post coitum requiruntur, quæ fœcunditatem possunt iuuare, de quibus Auic. forte nimis libere ac turpiter sermonem habuit, qui scribit: Ludum mulieri prorogandum esse, tangendas esse illius mammillas, pectinem & alia id genus, quæ voluptatem seu cõcubitum reddere solent delectabilem. Quæ quidem, vt puto, natura homines sine aliquo doctore docet. Summa est, mulierem a viro omni blanditiarum genere excitandam esse ad venerem. Id vero pręcipue conandũ, vt si fieri possit, vterque eodem temporis momento semen emittat, cum certum sit, vtriusque seminis concursum ad formandum conceptum maximam vim habere. Quod si mulier omnino, vt plerunque vsu venit, tardius viro soleat semen emittere, optimum foret ante congressum aliquo opportuno decocto, vel linimẽto, verbi gratia, modico moschi, aut zibeti ex oleo nard. vteri ceruicem fouere, vt ipsa mulier quoque in veneris amorem incendatur. Verum neque id prætermittendum de coitu, quod scribit Paul. 3. cap. 74. nempe coitum, qui a tergo exercetur, plurimum momenti ad partus conceptionem facere. Quod ego quidem non intelligo satis, qui nequeo concipere animo quamobrem hæc concumbendi figura possit conceptiones iuuare, cum altera ex parte multæ euidentes & validæ rationes videantur demonstrare, nulla oportuniore ratione virum & mulierem concumbere posse, quam si mulier supina, minime prona aut obliqua iaceat. Postremo quoq; illud ad conceptũ facere potest, si vterq; mas & fœmina non protinus absoluto opere venereo, a mutuo complexu diuellantur, sed placide aliquamdiu, mulier vero ab omni commotione corporis & animi abstineat, ac si fieri potest, somnum capiat, quod quidem pręceptum manifesta vititur ratione. Cęterum post hæc omnia sunt nonnulla, quæ latente quadam vi & proprietate venerem cohibere, & fœcunditatem impedire possunt qualia sunt apud Plin. lib. 24. c. 9. folia salicis contraria, & sæpius sumpta lib. 28. cap. 8. decoctum scinci animalis aquat. cum melle sumptum, quod a Dioscoride sumpsit. 2. capit. 60. lib. 32. capit 4. Squamæ testudinum ex summa parte derasæ in potu exhibite, lib. eod. cap. 5. testiculi galli adipe illiti, ac pene arietino alligati, si cum sanguine gallinacei lecto subiiciantur. Sic legimus apud Galenum 6. simpl. viticis semina, flores, folia, non solum ore sumpta, sed etiam substrata, ad castitatem conferre, atque hinc factum esse, vt Athenis in sacrificiis Cereris mulieres sibi totum fruticem substernerent, idem Dioscor. lib. 1. cap. 116. Inter cætera omnia Mentha quodam communi consẽsu solet rebus venereis & conceptioni resistere, de qua est antiquum & vulgatum prouerbium, cuius meminit Philosophus sect. 20. problem. 2. Mentham in bello neque edito neque serito. Cuius quidem ille causam inquirens, respondet, quod huiusmodi herba membra refrigeret, id eo confirmans argumento, quod corrumpat semen genitale, frigus autem fortitudini & audaciæ in bello aduersetur. De qua tamen interpretatione mirari licet: siquidem Gal. 6. simpl. & Dios. 3. cap. 33. Auic. 2. tract. 4. cap. 494. Paulus 7. & omnes conueniat, mentham & calidam & siccam esse, immo vero & stimulandi veneris vim habere. Conciliator anxius est, & vere fatetur esse calidam & siccam, ac venerem excitare Mentham: addit tamen, Mentham per se quidem calidam, per accidens autem frigidam. Idem docet Hermolaus Barbarus corollario cap. 263. Demum vero Conciliator aliam problematis solutionem affert, cum inquit: Potius dicendum mentham in bello neque edẽdam, neque serendam, quod calefaciendo homines ad venerem incitat, propter quam milites debilitantur & redduntur timidi, quam quidem responsionem admittendam censeo. Quamobrem quod nequeo dissimulare, legi aliquando cum stomacho Montanum Veronensem, qui de affectibus vterinis hunc locum tractans, eum totum peruertit, scribens ad hunc modum: Hac in rẽ Aristoteles errauit in problem. vbi volens reddere causam, cur milites mentha vterentur in castris, dicit: quod prohibet venerem, quantum ad hoc recte dicitur; sed deinde addit, audens reddere causam, docet, esse frigidam, quod falsum est. Hæc Montanus. Quæ ab Aristotele & Conciliatore adeo sunt aliena, vt certissimum sit hunc hominem alioquin celebrem neque Aristotelem, neque Conciliatorem legisse, sed potius, quod alii quoque hoc tempore faciũt, hæc ex aliis transcripsisse. Hæc hactenus de Sterilitate.

CAPVT VII.

De Monstris.

IAM pridem cœpimus tractare conceptum, & partũ hominis, quam pulcherrimam & vtilissimam tractationem nondum absolutam, nobis propositum est in presentia absoluere. Cum igitur proximo anno sermo habitus sit de iis, quæ pertinent ad priuationem, & abolitam conceptionem, nunc ex instituto nostro id ordine restat, vt de iis sermonem habeamus, quæ ad deprauatum conceptum pertinent. Cæterum cum certissimum sit naturæ institutum, mulierem perpetuo hominem concipere, ita statuendum est, quemlibet mulieris conceptum, quicquid illa præter hominem in vtero concipit, vitiosum, & deprauatum esse. Quod quidem etsi multis modis potest fieri, tamen non incommode in aliquot capita potest digeri, quæ totam fere artem contineant in his explicandis. Ea vero sunt *Rō ordinis*

1. Mon-

1. Monstra, 2. mola, 3. flatus, 4. aqua, quæ omnia aliquando videmus concipi & coaceruari. De monstris plurima possent, vel historice, vel fabulose, vel etiam philosophice commemorari, quæ ad nostrum institutum non pertinent.

Ideoque pauca tantum de generatione, & causis. Philosophus 2. Phys. 82. 4. gener. animal. docet, monstrum nihil aliud esse, quam peccatum seu vitium naturæ deficientis a suo fine, propter aliquod impedimentum. Sicuti enim in iis quoque contingere solet idem, quæ secundum artem fiunt, dum artifex suum finem non assequitur, vt Grammaticus quando deprauate loquitur, & Medicus, quando medicamentis obest: ita in his quæ secundum naturam. Quod quamuis multis modis soleat contingere, verum tamen est, vt ego sentio, omnia fere errata ad morbos in mala cópositione posse referri, exempli gratia, ad morbum in numero vbi homo nascitur monoculus, vel vno pede, vel duobus capitibus. Quod idem de morbis in magnitudine, figura & reliquis demonstrari potest, quæ doctrina manifeste colligitur ex Galeno de causis morbor. 7. De causis vero propter quas monstra præter

Causæ. naturam generantur, non conuenit inter omnes. Gal. lib. de hist. Phil. aut verius Plut. lib. 5. plac. ph. 8. hæc habet: Empedocles monstra nasci docet, si semen multum fuerit, si paucum, si diuulsum, si inane, si motu inordinato immissum fuerit: Strato vel quia additum, vel quia detractum, vel quia transpositum, vel quia inflammatum aliquid sit. Nonnulli medici quod tunc vterus distortus fuerit.

Verum hæc nimis generaliter, & confuse dicuntur: quod si hanc rem ad certa naturalis conceptus principia referre velimus, de quibus iam diximus quod satis est, ita mea sententia statuendum est: Monstra contingere, vel ratione materiæ, quæ aut copia, aut qualitate, aut aliter sit vitiosa: vel ratione agentis, quem virtutem informatiuam, seu calidum innatum, seu aliter velimus appellare, in præsentia non multum laboro, qui quidem nimis exuperantem, aut deficientem uirtutem habeat, vel demum propter peruersitatem vteri, & uasorum, quæ ad conceptum destinata sunt. Quæ item doctrina conuenit Aristoteli, Galeno & rationi.

Nam quemadmodum si hæc omnia optime fuerint disposita materia, agens, & instrumenta seu vasa ad hanc rem requisita conceptus naturales fieri necesse est: ita altera ex parte, si vel omnia, vel aliqua fuerint male affecta, tunc probabile est fœtus non naturales, sed monstrosos contingere. Atque hactenus de monstris summatim, quæ vix ad rem medicam pertinet, de quibus si quis plura cupit intelligere, videat Arist. & Auer. locis citatis, nec non Albertum, 2. Phil. tr. 3. c. 3. & Ioan. Philo. sub 2. Phys. qui subtiliter, & diffuse in hoc argumento uersati sunt.

CAPVT VIII.

De Mola.

QVid sit mola non conuenit inter omnes. Aet. lib. vlt. cap. 80. Pau. lib. 3. cap. 69. docent, molam tumorem esse scirrhosum, seu scirrhi naturam referen- Natura vel essentia.
tem, qui modo vteri orificium, modo totum vterum occupat. Quibus Auicen. quoque videtur consentire, qui cap. de mola inquit: quandoque esse duritiem quandam, quæ aliquando in tota matrice reperitur. Quorum sententiæ quoque subscribunt Moschio, & Cleopatra, qui de affectibus mulierũ scripserunt harmonia gynæ, cap. 7. Aristot. autem lib. 4 gen. animal. cap. 7. docet, molam non aliud esse, quam carnem utero mulieris cóceptam, qui recitat historiam cuiusdam mulieris, quę peperit carnem, quam molam uocant. Cui plane consentit Gal. 14. vsu part. 7. 14. meth. 13. qui affirmat, molam esse carnem quandam inutilem & informem, quæ in mulierum vtero gignitur. Qui forte Aristoteles & Galenus id ab Hippocrate didicerunt, qui in lib. de morbis mulierum (pag. Basil. 336.) nec non in lib. de Sterilibus, (394.) molam conceptum improbum & vitiosum appellat, carnemque esse confirmat. Ac sane, ne in re manifesta sim longior, pro veritate ad mẽtem Hippocratis Gal. & Aristotelis habendum est: Molam vitiosum ac deprauatum conceptum esse carnis inutilis atque informis, qui naturalis conceptum nescio quam similitudinem repræsentat, Auicennam, vero, Aetium, Paulum, & cęteros omnes, qui ipsis consentiunt male sentire, cum reuera vitiosus conceptus, & tumor vteri longe inter se differant.

Quod inter cætera monstrat curatio manifestissime, vt posterius videbimus: Quam quidem veritatem, neque ipsemet Auic. Aet. Paul. potuerant dissimulare, siquidem Auic. scribit, mulieres sentire in ventre suo motum, qui est sicuti motus embryonis, quod permutatur dextra & sinistra, ac demum deponere frustum carnis, cuius est forma quædam, cuius species non cóprehendantur; siquidem Aet. & Paul. tametsi de aliorum sententia loquantur, inquiunt, molam esse carnẽ informem in tunicis vteri consistentem, quæ modo cóceptus in lucem editur. Ex quo vno loco velim intelligi, quantum in doctrina huiusmodi virorum sit acquiescendum, qui eodem capite, & paucis interpositis lineis non verentur ea docere, quæ inter se nullo pacto possunt cohærere. Notandum autem, molam carnem informem dici, non quod ea plane omni forma careat, quam certum est variam ac diuersam, maiore tamen ex parte rotundam esse, sed quod a forma humana sit aliena. Si quæras, qualis affectio præter naturam mola haberi debeat, respondet Gal. 14. meth. 3. Molam morbum esse in mala compositione, & quidem in numero redundãte re toto genere præter naturam, vt est lapis in vesica, quę Medici primo quoquo tempore, tanquam inutilia ac molesta naturę conantur eiicere. Mola nomen accepit, vt notat Aet. lib. vlt. c. 80. a prauitate & difficultate motus: nam sicut lapis molaris admodum grauis est, ac difficulter mouetur, ita hic morbus, qui mola dicitur, instar lapidis difficulter mouetur. Non est igitur tumor vteri, sed caro informis utero concepta, morbus in numero toto genere præter naturam. Differentiæ molę ab Auicenna, & practicis plurea numerantur pro varia materia, ex qua originem habẽt, qui docent, alias esse sanguineas, alias pituitosas, alias biliosas, alias melancholicas, alias ventosas, alias aquosas, alias mẽbranosas, & forte alias, prout ex variis humoribus, flatu, aqua, membranis, vel alia materia generantur. Alii vero alias quoq; differentias adiungunt, quod nimirũ mola alia est inanimata, quæ omni prorsus sensu, & motu caret, alia animata, quæ sentit, mouetur aliquot horis, quandoque viuit, & varias animalis

for-

formas induit, quales sũt ranæ, aues, & similia Sed ego puto huiusmodi differentias inanes & superuacaneas esse, siquidem Aristoteles, Hip. Gal. nullam aliam molæ differentiam agnoscunt, quam carneam, sicuti diximus: etsi mea sententia negandum non est, hanc substantiam carneam varios humores, modo vnum, modo alterum magis repræsentare. Cætera autem, quæ vtero concipiuntur exempli gratia, flatus, aqua, nulla ratione ad molam pertinent, sed propriam tractationẽ requirunt. Sic quæcunque sentiunt, mouentur, & sunt animata, potius ad monstra, quam ad molas referenda sunt. Itaque ad differentias, quæ sumuntur ex causis alius, quæ maximas continent difficultates.

Hip. omnium primus Molæ causas videtur docuisse, scribens 1. de morb. mulierum. Molæ conceptus hęc causa est, cum multi menses existunt, & morbosum semen exceperint, nec cõceptus sit rectus, & venter plenus, veluti prægnantis. Quam eandem fere sententiã, atque eadẽ verba repetit lib. de steril. supra citat. Ex quibus facile vnusquisque potest intelligere duplicem huiusmodi causam existere, sanguinem menstr. copiosũ, & semen viri exiguum morbosum, &c. De priori causa conuenit inter omnes, de posteriore autem non leuis apud multos est controuersia, qui contendunt mulieres viduas, virgines sine vllo viri concubitu posse molam concipere. Ego vero cum olim hanc litem longius agitarim, illud vnum dicam, illos omnes falli, & ab Aristotelis, Hip. & Galeni doctrina dissentire, quicunque putant in muliere sine semine viri molã fieri posse. Pro quo Aristoteles 4. gen. animal. 7. legatur, qui scribit, grauidas molas parere, ac narrat historiam mulieris, de qua supra. Sic Gal. 14. vsu par. 8. disputans aduersus nonnullos, qui de semine mulieris male sentiebant, confirmat manifeste, molam sine semine viri nunquã fieri potuisse. Quibus si licet Auerr. quoque testimonium addere loco citat. 4. gen. animal. 7. molæ præcipuã causam esse, quia natura non concordat inter duo semina, in qualitate & quantitate, atque id potissimũ in mulieribus accipere, quando semen maris est malæ complexionis. Quo loco nequeo dissimulare euidentiss. Feroelii repugnantiam, qui lib 6. de part. morb. & sympt. cap. 5. consentiens Hip. Aristot. Gal. scribit, efficientem molæ non solum esse sanguinem menstruum, sed etiam semen viri, quod aut corruptum, aut quouis modo inualidum fuerit, neque vnquam visam fuisse mulierem, sine mare molam concepisse. Contra vero lib. 7. de procreatione hominis, cap. 1. non veretur affirmare, fœminam ex se ipsa sine viro molam plerunque producere, sicuti certum est, gallinas sine gallo emittere. Quæ quidem tanti viri tanta inconstantia, quomodo possit excusari & defendi, illius fautores viderint. Sed forte maior occurrit difficultas, vtrum mola a nimio calore, an frigore ex multo sanguine generetur: namque Auic. fen. 21. tertii, tract. 2. cap. 18. præter multitudinem sanguinis, docet vehementiam caliditatis necessariam esse, in qua ille sanguis coquatur, & carnis formam acquirat. Contra vero Aristoteles loco citato manifeste scribit, molam non aliter fieri, quam imminuta, & imperfecta coctione, quam quidem certum est, ex defectu, & imbecilitate caloris natiui originem habere, qui scribit, &c. sic Auerr. confirmat molæ causam non aliam esse, quam debilitatem naturæ, corruptionem digestionis, priuationemque vltimæ concoctionis. Ac sane præter testimonia Aristotelis & Auerr. si quis velit rem ipsam considerare, is facile intelliget, hac in re Auicen. male sentire. Etenim si mola ex calore ortum ducit, id quidem ex calore natiuo fieri non posse, quem certum est perpetuo concoctionem efficere, secundum naturæ institutum agere, atque naturalem formam in materia subiecta introducere. Sed neque istud a calore præter naturam fieri aliquo modo posse videtur, nam quotiescunque sanguis propriis vasis continetur, ac præcipue si in magnam cauitatem exciderit, quales sunt ventriculus, vesica, vterus, tunc auctoribus Hippocrat. & Galeno 6. aphor. 20. accedente calore præter naturam, necesse est illum vel suppurare, vel liuescere, vel in grumum conuerti, & omnino a sanguinis forma degenerare, ex quo sęua & periculosa symptomata hominibus solent imminere. Quãobrem certum cuique esse potest, molam nullo modo a calore vel naturali vel præternaturali, fieri posse, atque Auic. hac in re aduersus Aristotelem, & eius doctrinam hallucinatum fuisse, contraque ipsam rationem. Igitur molæ sunt duæ præcipuæ causæ proximæ, altera sanguis menstruorum copiosus, crassus, frigidus: altera semen viri, quod sit uel paucum, uel imbecillum, vel aliter male affectum: ita enim fit, dum semen agit quidem in sanguinem, vt illum transmutet, concoquat, fœtum perficiat, sed tamen propter imbecillitatem caloris natiui, nec non repugnantiam subiectę materię nequeat illum superare, ac naturalem formam introducere, fit, vt quędam succedat inquinatio, & cruditas, ex qua ea rudis, & informis caro generatur, quę mola dicitur. De mola, antequam ad alia progrediamur, sciendum est, Aristotelem quasdam molę proprietates, & conditiones afferre, quę nullo modo sunt prętermittendę. Id igitur primum scribit, molam tres, quatuor, & plures annos, quandoque per totam vitam durare, neque vllam curationem accipere, secundo molam, quę prodierit ex vtero, adeo obdurescere. vt ferro nequeat secari, cuius rei causam, inquit, se in problemate explicasse, quam quidem ego nunquam memini me apud illum legisse.

Et si quis omnino cupit eiusmodi positionum aliquam rationem intelligere, quatenus ad primum pertinet, respondet Philosophus id fieri propterea, quia natura videtur de vita certare, atque id perpetuo conari, vt rem perficiat, finemque imponat generationi, ac propterea, quod tam inchoatum est, aut per totam vitam, aut longo tempore durare, siquidem mola (inquit ille) neq; omnino perfectam, nec plane alienam obtinet naturam. Quę sane responsio, nescio, quanti sit facienda, cum Gal. doceat, & satis confirmet ratio, molam toto genere esse pręter naturam, quod nulli dubiũ esse debet, quin natura, si posset, primo quoque tempore proiiceret, siquidem id facit aliquando; quare si id liceret, ego aliter responderem, nempe molam multos annos, & quandoque per totam vitam durare, quia illa ægre & tarde mouetur, ex quo fit, vt ligamenta vtero annexa, quæ alioquin validos continuatos motus ad ruptionem requirunt, minime possint rumpi & laxari. Atque hinc forte licet ad secundum problema respondere, quamobrem vna mola difficulter, plures facile deiiciantur, quod multi affirmant, atque experientia demonstrat verissimum esse, de qua scribit Hipp. lib de morbis mulier. (f. 336.) si caro una fuerit, mulierem perire, neque fieri posse, ut superstes maneat: si uero plures fuerint, illam seruari, quippe est probabile id fieri, quoniam tunc ligamenta sunt diuisa, neque adeo valida & firma, quin facilius rumpantur, forte etiam propterea, quia alternæ molæ, alternis etiam motionibus, & grauitati & expulsioni possunt occasionem afferre. Quatenus, autem pertinet secundam Aristotelis sententiam, molas vtero prodeuntes mirabiliter obdurescere, adeo, vt nec ferro discindi possint, respondet ille causam huiusmodi duritiei cruditatem esse, cum mola aliud non sit, quam caro quædam inquinata, minime cocta, & quæ contrariam elixationi qualitatem acquirit: quod Auer. quoque explicat per hæc verba: Huiusmodi rei causa est debilitas naturę & digestionis corruptio, priuatioq; vltimæ coctionis.

Postremo Aristot. quærit, quamobrem mola in solis mulierib. in cæteris animalibus minime generetur? qui respondet in fieri, quia sola mulier inter cætera animalia morbis uteri obnoxia est, ac mẽstruis abundat, quod non possit ea concoquere, sicut alias tractantes de menstruis fuse diximus. Quod quidem problema, nec non

illius

illius responsio, a nonnullis in dubium vocatur, qui contendunt non solum mulieres, sed alia quoque animalia, & molas concipere, & menstruis abundare. Ac sane quod ad molam pertinet, si verba Aristotelis diligenter considerentur, ille, & plane, & constanter affirmat, molam in solis mulieribus gigni, qui inquit id verum esse, nisi quid admodum lateat. Ac tandem concludit postremis verbis cap. molam merito in mulieribus aut solis, aut maxime generari: ex quibus non obscure potest colligi, cætera quoque animalia præter mulieres, quandoque molas concipere. Quod vero ad menses attinet, ego quidem non sum nescius, quomodo hoc loco Aristoteles affirmet, solam mulierem inter omnia animalia menstruis abundare, cum 6. hist. anim. 18. apertiss. contrarium doceat, qui hæc ipsa verba facit: purgatio menstr fit quidem, & cæteris animalibus, sed nulli æque ac mulieri. Et iterum fere in fine cap. indicium conceptus maxime in vaccis, equabusque est, cum menses cessarunt spatio temporis bimestri, trimestri, quadrimestri, semestri, sed id percipere difficile est: quamobrem non desunt, qui menses in animalibus negarunt. Hæc Aristoteles. Cuius quidem euidentiss. repugnantiæ dissolutionem ego libenter intelligerem, qui fateor nihil mihi hactenus pro ea tollenda in mentem venisse. Sed forte nimium digressi: ad signa regrediendum. Apud Hippocrat. & Gal. plurima sunt, sed ea fere omnia non nimis fœtum, quam molam indicant; ego arbitror duo esse, quæ certissima sint signa: 1. motus, qui in mola nullus est, vt scribit Hippocr. cum illa non viuat, omni sensu, & motu careat, ex quo mouetur tantum per accidens, dum contingit mulierem moueri, & is quidem grauitatis potius quam veri motus speciem repræsentat. Nam, exempli gratia, si mulier ad vnum vel alterum latus declinet, tunc pariter mola ad eandem partem veluti quoddam pondus impetu quodam delabitur, cum altera ex parte fœtus, qui viuit, atque animal existit, vere moueatur, si mas fuerit tertio mense, si fœmina 4. quare si mulier diligenter aduertat, facile potest huiusmodi motus diuersitatem deprehendere. Alterum signum ad pariendi tempus pertinet: cum enim mulier naturæ instituto soleat parere mensibus 7. 8. 9. atque etiam 10. 11. si hoc tempore eam non pariat, tumorque abdominis perseueret, atque symptomata reliqua, quæ fere naturalem fœtum solent concomitari, iam pro certo est habendum molam in vtero contineri. Hippocrat. inter cætera scribit magnum molæ indicium esse, quod lac in mammis non generetur, tametsi mammæ turgidæ fiant, quod quidem signum non ab omnibus recipitur: cum enim frequenter fiat, vt mulieri molam concipienti menses deficiant quod ego non semel experientia didici veriss. esse, certum autem sit, quod Hippocr. & Gal. docent 6. aphor. 39. mensibus deficientibus mulieri aliquando lac in mammis superuenire, etsi illa neque grauida est, neque peperit, forte huiusmodi signum neque plane certum censendum est. Itaque duo posita signa, motus: & temporis partus, videntur superare certitudine: quibus licet addere alia, quæ mulieres hoc morbo laborante magis quam vere grauidas solent comitari, vt cibi fastidium, facies decolor, incessus, & motus difficilis quasi aliquid ex vtero propendeat, totius corporis extenuatio, & quandoque malus habitus, ac forte alia id genus, quorum facile est rationem reddere. In curatione molæ Gal. 14. method. 13. vnico se explicat, qui illud vnum docet, in vniuersum medicos ad huiusmodi morbi sublationem statim properare, quæ quidem communis est medicatio omnibus rebus, quæ toto genere præter naturam sunt. Hippocr. autem præ cæteris omnibus, etsi breuissime suo more, tamen præclariss. videtur totam hanc curationem conficere, qui huiusmodi indicationes proponit: primam, communem totius corporis vacuationem: secundam, mollitiem, laxationem, apertionem valorum, vteri, & ligamentorum, quibus mola alligata est; tertiam, incitamentum facultatis expultricis: quæ quidem omnia eo spectant, vt quo citius, & facilius possit, mola ex vtero propellatur, de quibus sigillatim dicendum est, verum liceat iis indicationibus satisfacere necne? Plerique omnes docent, atque experientia videtur confirmare, hanc prouinciam semper esse difficilem, immo vero Hippocr. nos monet, mulieres hoc morbo laborantes curandas non esse, aut certe sine prædictione. Ergo quatenus ad primam pertinet indicationem, cum morbus det inducias, ante omnia leniatur aluus, & inter cætera omnia certum est, hieram principem locum obtinere, quæ potest non solum ventriculum, & primas vias purgare, sed etiam quoquo modo moliri dissolutionem, & faciliorem exitum iuuare. Et si permisceatur cum cassia, optimum foret hoc modo.

Signa.

Curatio.

℞ *Spec hieræ simpl.*
Flor cass recent, ana. ℥. j.
M cum sach fiat bolus.

Lenita aluo, mea sententia, nisi quid impediat, non solum vtile, sed etiam necessarium erit sanguinem mittere. Sed dubium est, quomodo, & ex qua parte illum mittere oporteat. Hippocr. iubet ad latera in parte posteriore cucurbitulam affigere, ac plurimum sanguinis trahere, vt ita quemadmodum puto, sanguis a partibus internis ad externas extrahatur, & reuellatur, quo alimentum molæ subtrahatur, atque illius ligamenta reddantur infirmiora, vnde facilius illa possit ex vtero deduci. Sed ego maxime probarem sectionem venæ, quæ multo efficacior, & communem corporis regionem, & euacuaret, & reuulsionem ac deriuationem præstaret, & omnia ea efficeret, quæ in hac curatione requiruntur. Sed ex qua parte conueniat sanguinem emittere, non conuenit inter omnes. Altimarus cap. proprio, quem forte sunt imitati Mercatus, & plerique recentiores practici, qui alteri ab alteris fere omnia turpiter transcribunt, docent primum, secandam venam cubiti, immo vero non solum vnam, sed etiam repetitam ex parte missionem sanguinis probant: deinde iubent, præsertim per initia morbi, venas quoque inferiores fore incidendas quorum opinionem nequeo satis probare: cum enim medicus nihil propositum habeat, quam primo quoque tempore molam ex vtero deponere, tam certum est, quam quod certissimum, superioris venæ sectionem huiusmodi propositum impedire posse. Itaque prætermissa sectione venæ superioris, ego maxime probare soleo sectionem venæ inferioris, quæ quidem Galeno auctore, & omnium consensu potest, & menses prouocare, & vterum ab omni sorde purgare. Si ita ferat occasio, non solum ex vno pede, sed etiam ex altero, & quidem sæpius licebit sanguinem mittere. Lenita aluo, secta vena, humores quicunque sunt in corpore crassi, & tenaces, incidendi, abstergendi, attenuandi sunt, meatus per quos illi transmittuntur, & trahuntur aperiendi medicamentis purgantibus. Quæ quidem, & humorum, & corporis præparatio, partim alimentis, partim medicamentis fieri solet, quæ vtraque molliendi, & attenuandi vim debent habere. Prætermissis autem alimentis, de quibus Gal. proprium confecit commentum, & nos quoque sæpe diximus, medicamenta varia sunt ac plurima, inter quæ syrupi principem locum obtinent, cuius gratia talia præscribi possunt ex tempore.

℞ *Oxymel simpl* ℥. j.
Decoctum betonicæ.
Matricariæ.
Menthæ.
Pulegy. ana. ʒ. iiij. *Misce.*

Et si ante syrupum exhibeantur boli, & confectiones tales, optimum foret, exempli gratia.

℞ *Conseruæ.*
Capil. Ven. ʒ. ij.
Spec.

Diacalamenth. ℈. j. *Misce, & fiat bolus ante syrupum sumendum.*

Item.

℞ *Spec. diamb.*
Diacalam ana. ʒ. ß.
Sacchari ℥. ij.
Cum vino albo f. conf. in rotulis ante syrupum.

Præparatis humoribus, ad purgationem veniendum, & quidem per medicamenta validiora, qualia sunt hiera magna, hiera Logadii, diacolocynthidis, &c. quæ quidem hac in re magnam habent prærogatiuam.

℞ *Elect. diaphan.*
Hieræ.
Diacol. ana. ʒ. ß.
Mell. ros. sol. ℥. iiij.
Decoct. beton.
Art. ana. q. s. Misce fiat potio.

Quam quidem purgationem, & si opus fuerit repetita detur, ego censeo in deiicienda mola magnam vim habere: nam præterquam quod purgantia medicamenta, ac potissimum validiora, habent peculiarem vim deiiciendi fœtum, Aristoteles quoque videtur nobis id insinuare, qui scribit 4. gen. animal. 7. quandam mulierem tres; aut quatuor molas gestasse, donec superueniente demum dysenteria illa molam pepererit, ac libera euaserit; quasi hinc liceat colligere, mulieres laborantes mola, ex dysenteria, & qualibet purgatione per aluum sanari aliquando posse, facta vniuersi corporis purgatione. Id postremo restat, vt adhibeantur præsidia illa, quæ possint mollire, laxare, & aperire omnia vasa, & ligamenta, quibus mola alligata est, nec non iuuare, & excitare facultatem expultricem, vt molestum illud onus deponat. Hæc autem plurima sunt, partim interna, partim externa. Externa sunt fomenta, balnea, linimenta, emplastra, &c.

℞ *Artemisiæ.*
Chamomil.
Anethi.
Rad. alth.
Malua ana M. j.
Sem. lin.
Fœnugræci.
Anis.
Fenic. ana ʒ. j. *f. decoctio in aqua com.*

In qua mulieres sedeant vsque ad vmbilicum, aut saltem pecten, & reliquæ vteri partes foueantur. Si præsto essent aquæ thermales calidiores, quales sunt Aponitanæ, forent præstantissim. A fomento, vel balneo licet adhibere linimenta, quibus omnes partes, & internæ, & externæ profundendæ, & inungendæ sunt.

℞ *Succi althea.* ℥. ij.
Adipis anserini.
Gall. ana. ℥. j
Ol. amygd. de lil. alb. ana. ℥. ß. *M. ad ignem.*

Interna sunt diacalam. Trochisci de myrrha, & vno verbo, quæcunque menses, & secundas prouocant, fœtumque mortuum excludunt. De quibus, quoniam posterius in difficultate partus sumus diligenter sermonem habituri non est, vt in præsentia immoremur. Sed tamen non est prætermittendum remedium, quod nonnulli maxime probant, & tanquam secretum retinent, ad deiiciendam molam. Illud autem est fel bouinum, si per os ad ʒ j. accipiatur, quod si tandem contingat huiusmodi omnia præsidia frustra adhiberi, sunt, qui audeant opera Chirurgica, & ferro molam detraherre: quod ego quidem censeo tunc solum licitam esse, cum mola ab vtero, & vteri ligamentis laxata, & diuulsa fuerit, adeo, vt ad ostium vteri possit declinare; in quo casu, si natura nequeat illam expellere, collocata muliere in communi sede ad partus accommodata, deductisque illius obscœnis partibus, ferrum, & instrumentum ad comprehendendum in vterum immittunt, quo molam comprehensam ex vtero detrahere tentant. (Instrumentum pedem gryphium nominant.) Sed ego puto operationem, quam nunquam vidi, plenam esse periculi, & difficultatis. Hactenus de Mola: nunc de aliis, quæ vtero contineri possunt, verba sunt facienda.

CAPVT IX.

De Inflatione vteri.

QVandoque euenit, vt flatus in vtero colligantur, quæ distendentes inferiorem partem abdominis, naturalis conceptus speciem referunt, qui hunc fere exitum habent, vt mulier, quæ se grauidam multos menses existimabat, iamque omnia puerperia habebat in promptu, tandem modo citius, modo tardius nihil nisi sonoros flatus ederet. Ex quo dissoluto ventris tumore, nonnulli solent iocari, illam crepitum peperisse, sicuti cuidam mulieri in hac ciuitate hoc anno contingit. Generationem flatus præclare inter cæteros Gal. tradidit 3. sympt. caus. cap. 3. per hæc verba: Flatuum generatio est in iis locis, qui in ventre sunt, succis quibusdam pituitosis, vel alimentis a deficiente calore in halitum solutis, quippe sincera frigiditas prorsus halitum non facit, quod scilicet ea non attenuat, neque conficit, neque alimentum dissoluit; fortis autem calor cum longo interuallo nutrimentum superet amplius quam pro generando halitu, id attenuat, nisi tandem id flatuosum sit natura: quod idem, Galenus inquit, in rebus externis fieri videmus: siquidem cœli constitutio tum frigidissima, tum calidissima aerem purum efficit; media vero constitutiones nebulas pariunt: ex quibus, de Galeni sententia constat flatus generari ex debili, & imbecillo calore, qui alimenta, & succos non potest exacte concoquere, & superare: nec vero dubium esse debet, quin flatus hac eadem quoque ratione in vtero generentur, quod quidem duobus potissimum modis fieri debet: vno modo, propter imbecillem calorem vteri, quotiescunque ille refrigeratur, vt non possit proprium alimentum, & humores in eo contentos conficere, sicut frequenter solet euenire tempore purgationis menstruæ, vel puerperij: atque eo magis, si partus fuerit difficilis, & laboriosus, siquidem hoc tempore, vt docet Gal. 14. de vsu par. 13. ceruix vteri aperta, & recta est, ut frigidior aer facile possit ad eam penetrare, cum aliis temporibus quasdam habeat rugas, & quosdam anfractus, qui ab omni frigoris iniuria illum possunt tueri. Altero autem modo flatus in vtero colliguntur pro consensu aliarum partium, præcipue vero iecoris, ventriculi, intestinorum, quotiescunque huiusmodi partes, vel propter frigidiorem intemperiem, vel propter deprauatam victus rationem, vel propter aliam causam plurimis flatibus redundant, qui facile deinceps cum aliis partibus, tum maxime vtero communicantur. Nescio quid sibi velint Paul. 3. cap. 70. & Aet. vlt. cap. 78. qui docent, vterum flatibus repleri, sanguine intus in grumos concreto: namque sanguinis grumus, præterquam quod potius causę retinendi quam efficiendi flatus censenda est, mea quidem sententiam alia symptomata, & quidem grauiora quam flatus posset efficere, sicut alias diximus.

Essentia, & causa.

Sed illud non est prætermittendum, quod iidem Paulus, & Aetius docent, huiusmodi flatus, quandoque in vteri cauitate concludi, quandoque autem in angustis vteri meatibus, adeoque vteri substantia contineri. Signa inflationis vteri pręclare describuntur ab Hippocr. lib. de natu. mulierum, (pag. 301.) si infla-

ta

ti fuerint vteri, & venter attollitur ac inflatur. & pedes intumescunt, & cauæ facies partes, color iniucundus fit, menses non fiunt, genitura hoc tempore non fit, mulier anhelat, & anxia mœret, & cum surrexerit, aut progressa fuerit, recta ceruicis spiratio ipsam tenet, & quod ederit aut biberit ipsam molestat, & magis ægre tristatur priusquam ederet, sæpe vero etiam suffocantur: quæ fere eadem sententia, ab illo repetita est 2. de morbis mulierum, pag. 368. Signa autem a recentioribus tradita fere sunt huiusmodi. *Signa.* Imus venter tumet, tenditur, dolore vrgetur, digito percussus tanquam tympani sonum edit, caput, thorax ventriculus, lumbi, pecten, & reliquæ partes corporis propè omnes vtero consentientes, aut dolore aut alio symptomate male afficiuntur. Signa demum quæ nos doceant, vtrum flatus in caua parte, an in meatibus, & substantia vteri contineatur, ex iis possunt colligi: namque si illi contineantur in caua parte, maior apparet tumor, maiorq; ad tactum tympani sonus, rugitus quandoq; in vtero percipiuntur, sicuti laborantibus intestinis quandoque euenit: flatus quandoque per vterum seu pudendum cum crepitu excernuntur. Sin autem flatus substantia atque angustis meatibus vteri concludantur, neque tantus tumor, neque tantus sonus, neque rugitus, neque crepitus sentiuntur: sed, & dolores fiunt vehementiores, & malum coratu difficilis euadit. Quod si quis verum quoque cupit intelligere, vtrum vterus morbo proprio, an per consensum aliarum partium laboret, is ante omnia debet considerare, quomodo partes principes, exempli gratia, iecur, ventriculus, &c. se habeant: namque si illæ frigidiore aliqua intemperie sint male affectæ, vt sanguinem crudiorem, & flatus conficiant, vtique non sine ratione coniiciendum est, ab iis partibus flatum ad vterum transmitti. Sin autem illæ nullo morbo laborent, & probe fungantur suo munere, tunc pro certo habendum est, vterum flatus gignere ac proprio morbo laborare. Sed propero ad curationem.

Curationem præ cæteris omnibus Hippocrat. videtur præclare præscripsisse. *Curationis indicationes.* Cum mulier, inquit sic habuerit, pharmacum deorsum purgans bibendum dato, & calida lauato, & fomentum adhibeto, & quæ sequuntur: ex quibus licet colligere illas indicationes, quæ ad totam huiusmodi rationem sunt acommodatæ: cum enim flatus in vtero contineantur, illi sunt discutiendi. Sed quoniam istud non licet facere, dum permanet materia, ex qua illi fiunt, quæ non solum in vtero, sed etiam in toto corpore potest redundare, idcirco hæc primum purganda est: quoniam vero frustra noxia materia purgaretur, flatusque dissoluerentur, nisi prouideretur, ne deinceps generentur, postrema sequitur indicatio, quæ in morborum curatione, & sublatione consistit.

Curationis præsidia. Itaque in curanda inflatione vteri tres præcipue sese offerunt indicationes: communis totius corporis, & vteri purgatio: flatus dissolutio, intemperierum, & morborum vel vteri, vel aliarum consentientium purgatio. Et quantum ad primam pertinet, cum maiori ex parte materia, ex qua flatus in vtero generantur, sit frigida, & pituitosa, hæc primum præparanda, & deinde purganda est. Leniatur aluus per hieram simpl. pilulas aloeph. mel. rof. solut. sint præparantia mel. ros. colatum, syr. de mentha, de beton. de artem, neque mea sententia ab oxymelle abstinendum, etsi nonnulli aliter sentiant. Decocta sint semantsorum, fœniculi, artem, puleg. calam: sint purgantia; elect. diaph. indum. hiera logad. benedic. Nicol. hiera diacolocynth. trochis. Alihandal cum hiera simpl. (quibus trochiscis pro hiera dyacol. ego vtor) de quibus omnibus medicamentis, & eorum exemplis, non semel diximus. Paul. & Aet. mentionem faciunt sectionis venæ: plerique omnes docent, hoc remedium in morbo frigido, & redundantia humorum frigidiorum non conuenire, de qua difficultate sæpe diximus. Vos in hac deliberatione perpetuo attendatis scopos principes, quibus conuenientibus ne timeatis sanguinem mittere: vno autem vel pluribus deficientibus, a sanguinis missione abstineatis. Verum ad huiusmodi indicationem nullo modo sunt prætermittenda clysteria, quæ conficiantur ex decocto chamomeli, arthem. anethi, rutæ, bac. lauri. sem. anisi fœnic. cumin. vel ex oleo, in quo hæc ipsa prius ebullierint, vt Galenus docet, quæ sane preclarissimam operam prestant.

Purgato corpore vniuerso, restat, vt ad purgationem, & alterationem vteri veniamus, dissolutionemque flatuum, quod plurima, partim interna, partim externa medicamenta possunt efficere, vt sunt confectiones, quæ vocant arom. ros. diacinam. dianisum, diagalanga, diacalamenthum, diaspoleticum, diatriou piper. elect. de baccis lauri, & quæ cæteris omnibus sunt efficaciora, magna antidota, theriaca, & mythridat. Sunt decocta origani, pulegii, calament. vel alia id genus, modo vnum, modo alterum, vt cinnamom. rad. Angelicæ, semen anis. caryoph. per Alembicum destillata, & varias aquas conficiunt, quæ certe non sunt negligendę: sunt syrupi, conserue, sunt aliæ medicamentorum formę, quas licet cuique comparare sibi, ac suo arbitrari modo vnis modo alteris vti, de quibus satis. Medicamenta autem externa sunt balnea, fomenta, inunctiones, clysteria vterina, quibus antiqui vtebantur, vt colligitur ex Gal. 5. meth. cap. 5. 7. 11. de cõpos. med. sec. loc. c. 7. Instrumentum (μητρεγχύτης) describitur ab Auic. 21. tertij tract. 2. cap 13. Sunt demum pessaria, & alia id genus, quę quidem ex iis, quę hactenus diximus, facile confici, & parari possunt, pręterquam quod aliis locis de iis omnibus non semel mentionem fecimus.

Porro hęc omnia, vt ante diximus, possunt non solum flatus dissoluere, sed etiam vterum purgare, & eius intemperiem corrigere. Quod si tandem hęc frustra adhibeantur, malumque perseueret adhuc, id sciendum, balnea naturalia calida, vt Aponitana, & pononę, & insessione, pro stillicidio. & omnibus modis, forte inter cętera omnia principem locum obtinere. Postremo de inflatione vteri consentientibus aliis corporis partibus, non est, vt quicquam dicamus, siquidem certum est, totam hanc curationem pendere ex curatione partium laborantium, quę singulę propriam tractationem desiderant.

CAPVT VI.

De Hydrope Vteri.

NVlli dubium esse debet, quin sicut flatus, ita etiam aqua in vtero mulieris colligatur, quod Hippocrat. Aet. Auicen. & omnes testantur, atque experientia confirmat verissimum esse: *Essentia.* namque plurimi confirmant, se in anatome, vel copiosissimam aquam in vtero collectam vidisse, & inter cęteros est mirabilis historia Vesalii, lib. 5. cap. 9. de fabrica corporis humani (de liene) de quadam muliere Augustana textrice, in cuius vtero ille reperit serosam aquam supra 60. mensuras Augustanas, (quę singulę pendunt tres libras) nullibi interim circa intestina pręsente aqua, aut laxo in pedibus manibusque tumore, aut etiam viscerum, aut alterius cuiusdam organi sese alioquin offerente vitio, (alibi 180. lib. repertę) huiusmodi morbum Aetius libro vltimo cap. 9. 7. hydropem vteri: Auic. 21. tertii, tract. 4. cap. 25. aquam in matrice appellant. *Locus aff.* Sicuti vero nemo dubitat, vtrum aqua in mulieris vtero possit colligere nec ne: ita contra dubium est de loco, vtrum scilicet huiusmodi aqua in cauitate, an substantia, & tunicis vteri colligatur, & contineatur. Etsi autem plerique omnes tanquam mani-

nifestum recipiont, aquam in cauitate gigni, & concludi, sicuti in hydrope quoque contingit: tamen altera ex parte istud vel difficile, vel nullo modo videtur fieri posse.

Cum enim os ipsius vteri, preterquam tempore conceptus satis pateat, verisimile, aut potius necessarium est, huiusmodi aquam sui copia, aut mala qualitate naturam stimulare, atque exitum sibi quærere, ex quo aqua facile, & assidue fluente, neque tumor vteri, neque alia symptomata, de quibus statim sermonem habebimus, videtur posse consistere.

Hæc res apud Hippocratem, & Galenum, & alios veteres non est satis explicata; solus Aetius videtur difficultatem vidisse, qui scribit: Corpulcula quædam vesicæ fellis simillima in vtero generari, in quibus aquosus humor colligitur. Quam quidem opinionem video a plerisque omnibus probari, & recipi, & inter cæteros Mauritius Cordæus Gallus, vir doctissimus, qui edidit com. in lib. 1. Hippocrat. de morbis mulierum, qui refert historiam mulieris laborantis hydrope vteri, in cuius cadauere sunt repertæ plurimæ vesiculæ, non solum in vtero, sed etiam in cæteris omnibus cauitatibus, corde, pericardio, ventriculo, intestinis, renibus, vesica, & reliquis id genus, in quibus vesicæ pendulæ conspiciebantur, aqua citrina plenæ, & sine omni fœtore, etiam post 20. diem, quas plures quam 80. fuisse, de huiusmodi vesicis aqua plenis Aretæus mentionem facit lib. 2. de affectibus vteri c. 1. qui scribit ad hunc modum: Alia quædam hydropici morbi species agnoscitur, talis in ea vesiculæ quædam pusillæ, crebræ, humoris plenæ, in loco vbi Ascites fieri solet, excitantur.

Cæterum quod humore multo refertæ sint, illud indicio est, si abdomen perforaueris, parum admodum humoris effundes. Hæc quæ species leuis est, vnde enim id genus vesiculæ eruperint, via non facile reperitur: alii namque affirmant, huiusmodi ampullas intestina transisse: ego vero id nunquam vidi, ideoque scribendo non affirmo. Nam siue ex intestino colo, siue ex ventre ferantur, qualis sit ipsarum generationis modus, quid dicam, nihil certi habeo. Hæc Aretæus; sed Galenus etiam 7. aphor. commen. 55. quasdam uesicas aquæ plenas commemorat, quæ in iecore, hoc est, membrana id ipsum ambiente, solent generari, & in iugulatis animalibus aliquando conspiciuntur. Ex quo loco fortasse licet Aetii, & Aretæi opinionem confirmare, ac fateri vesiculas aqua plenas, sicuti fit in iecore, ita etiam in vtero, & aliis partibus posse fieri. Cæterum vtcunque se res habeat, redeundo ad hydropem vteri, etsi nolo pertinaciter negare, aquam potius in vesiculis, quam in cauitate vteri colligi, & contineri, tamen non id puto perpetuo fieri, sed forte multo crebrius in cauitate eandem concludi.

Quod si quis obiiciat, huiusmodi aquam aperto ore vteri facile posse foras erumpere, quod nos quoque paulo ante notauimus, ad hoc respondeatis cum Galeno 14. de vsu part. c. 3. ad finem: collum vteri tantum eo tempore patens esse, cum semen intro fertur, vel embryo extra producitur, alio quocunque tempore illud nonnullas rugas, plexus, & contortiones habere, quæ multum habent momenti, vt ne, quę continentur in vtero, refrigerentur. Sed illud addo, refrigerato vtero, quod statim docebimus fieri, huius frigiditatis proprium est densare, & constringere, sicut caliditatis laxare, & aperire, admodum probabile, ac forte necessarium esse, vt os quoq; vteri adhuc magis densetur, & constringatur, adeo, vt aqua non facile erumpere possit foras. Hanc rem volui paulo longius tractare, quod nemo hactenus satis nondum explicarit. Sed ad reliqua.

Causæ. Quatenus pertinet ad causas huius affectus, Aetius tantum vnam videtur posuisse, quando menses longo tempore fuerunt suppressi, & impregnatio impedita. Sed ego puto, ita magis vere esse habendum, aquam in vtero propter eandem causam generari, propter quam illa eadem in hydrope communi fieri solet, nimirum propter intemperiem frigidam, cum partium principalium, pręcipue uero iecoris, tum speciatim, vteri ac reliquorum locorum, in quibus diximus supra aquam nonnunquam gigni, & colligi. Quęcunque igitur possunt siue in vtero, siue in iecore, ac toto corpore frigidam intemperiem excitare, qualia sunt aer ambiens, victus ratio, potiones, balnea, & alia id genus, quæ refrigerandi facultate prædita sunt: hæc omnia possunt vteri hydropem efficere, hac quidem parte, vel proprio morbo, vel per consensum laborante: inter quę nihilominus Aetio concedendum est, diuturnam mensium suppressionem principem locum obtinere, nisi quis velit immoderatas mensium purgationes, abortum, partum difficilem, ac reliquos vteri labores adiungere, quæ facile possunt huiusmodi frigidam intemperiem efficere. Quas quidem causas Hippocrat. breuiss. complexus est lib. 1. de morb. mulierum, pag. 330. Hic morb. inquit, ex abortu fit, sed etiam ex aliis causis, cum menses fuerint occultati. In quibus paucis verbis, vt puto, omnes causæ huius morbi partim internæ, partim externę comprehenduntur.

Signa hydropis vteri non minus accurate, quam causę ab Hippocr. tradita sunt. Inquit enim, si aqua intercus in vteris nascitur, menses pauciores, & praui fiunt, & ante tempus deficiunt, & imum venter intumescit, & mammę solidę molles fiunt, & lac malum, & putat se in ventre habere, & ex iis cognosces, quod aqua inter cutem est. Sed, & in veterorum osculo significationem de se prębet, ad tactum enim gracile, & humidum apparet: de quibus signis sermonem etiam habet 2. de morbis mulierum. Recentiores multa alia signa adiungunt, quę facile omnia ad signa Hippocrat. adiungi, vel referri possunt. Verum cum hic morbus, quandoque communem, & verum hydropem, quandoque naturalem conceptum videatur repręsentare: libet ea signa quoque colligere, quibus positis huiusmodi affectus alteros ab alteris distinguere. *Signa.*

Primum igitur signa, quę hydropem vteri a vero, & communi hydrope possunt distinguere, fere nulla sunt pręcipua. In hydrope vterino paulo ante ex Hippocrat. posito, tumor est minor, & magis inferiore quam superiore abdominis parte conspicitur. Iecur vt plurimum vel parum, vel nihil laborat, vterus morbo aliquo, vel proprio, vel per consensum male afficitur. In altero autem communi hydrope tumor est maior, magisque in superiore, quam inferiore parte appatet, vterus vel leuiter, vel nullo modo laborat, iecur male afficitur necessario: quibus quidem signis, si reliqua adiungantur, quę huiusmodi morbos solent indicare, facile vt puto cuique licebit, alterum ab altero discernere. Signa autem, quæ naturalem fœtum a concepta aqua possunt distinguere, forte facilius, & euidentius colligi possunt. Sed primum vos scire velim, quod supra quoque diximus, contingere aliquando, vt mulieres credantur grauidę, quę temporis progressu deprehenduntur, vel flatus, vel aquam, vel quid simile concepisse, nec non vice versa, vt quæ minime grauidę censebantur, sed aliquo vteri morbo laborare, tandem hominem pariant. Etenim Vincentię fuit nobilis matrona, quam obstetrices, & medici pro comperto habebant minime vtero concepisse, quod nullo superiore tempore fuisset grauida, ac fere semper infirma fuisset valetudine. Res autem hunc euentum habuit, vt vrgentibus doloribus, quos vterinos, vel intestinales opinabantur, ac propterea impositis nonnullis clysteribus, illa hoc ipso tempore filiam peperit, quę etiam num viuit, & plurimos filios progenuit.

Itaque ne huiusmodi illusio vos aliquando capiat, dili-

diligenter in hoc vitium incũbendum est. Istud plurimi profitentur, se intelligere ac prædicere ex lotio. Sed isti sunt impostores, non medici, quod spero me propria tractatione de vrinis vobis esse aperte monstraturum.

Porro hæc signa, quæ legitimum fœtum a reliquis falsis conceptibus possunt decernere, mea sententia nulla certiore ratione haberi possunt, quam si considerentur, quæ præcesserunt, & quæ præsenti tempore apparent, exempli gratia, si nullo præcedente aut sequente morbo, & symptomate, menstruæ purgationes retineantur, si mulier a nonnullis cibis abhorreat, aliena appetat, terram, extinctos carbones, & alia quædam id genus aliquando comedat; hæc fere sunt certissima signa mulierem vtero concepisse; de quibus signis Hippocrat. 5. aphor. 61. & Gal. 6 loc. affect. in fine.

Altera autem ex parte, si mulier superiore tempore fuerit male affecta, si menses retineantur, si superueniat tumor inferiore abdominis parte, & alia symptomata, de quibus iam diximus, ex iis licet conijcere mulierem, quid præter naturam, potius, quam naturalem fœtum concepisse. Sed Galenus præterea aliud signum commemorat, qui iubet obstetricem vteri ceruicem tangere, & diligenter considerare, num aliqua adsit durities nec ne? Si non citra duritiem ceruix clausa fuerit, impregnationis indicium est: si vero cum duritie os ceruicis vteri clausum fuerit, malum quoddam in vtero esse indicat. Verum, vt dixi, hæc sunt admodum coniecturalia, & quandoque vel optimos medicos fallunt.

Indicat. Curationem hydropis vteri licet colligere ex Hippocrat. lib. 5. cap. de nat. mulierum, qui hæc habet: Cum mulier sic habuerit, calida lauare oportet, & dolorem sedare, pharmacum deorsum purgans bibendum dare, &c. Facile autem est, si quis velit hinc remi ad indicationem, & methodum referre, hunc in modum: aqua redundat in vtero, itaque illa detrahenda est. Hoc non licet facere sine præcedenti corporis vniuersali euacuatione, Quarta antequam de vtero detrahatur, oportet totius corporis rationem, & prouidentiam habere. Sed quoniam frustra aqua de vtero detrahitur, quotiescunque illa rursus potest colligi: postremo est prospiciendum ne illa in posterum amplius possit generari, & vterum occupare. Quamobrem præcipue indicationes curandi hydropis vteri, illæ sunt.

Prognost. Prima purgatio vniuersi corporis: secunda purgatio aquæ in corpore contentæ: tertia curatio morborum, a quibus aqua originem habet. Vtrum liceat huiusmodi indicationibus satisfacere nec ne, sciendum est, morbum difficilem, & periculosum, & qui sæpenumero ad veram hydropem, & interitum mulieres adducit; sed singulas indicationes, & præsidia breuiter perpendamus. Quatenus ad primam indicationem attinet, recentiores prope omnes probant cum Auic. sectionem venæ inferioris, qui mea sententia falluntur: siquidem verisimile forte, & necessarium est, non solum in vtero, sed etiam in toto corpore humores redundare crudiores, & frigidiores, cum quibus vix licet sperare vires posse consistere, atque id remedium perferre.

Præsidia. Vnde Galenus docet 4. de rat. vict. com. 111. in hydrope quidem anasarca, sanguinem detractum conuenire interdum, cum scilicet morbus incepit ex retensione hæmorrhoidum, vel menstruorum, vel ex alia causa, quæ plethoricam affectionem afferat, hydropem vero, tympanitem, & Acitem, neminem per sanguinis missionem sanare autum fuisse.

Itaque prætermissa detractione sanguinis, cum Hippocrate medicamentis purgantibus agendum est, quæ humores frigidos, & pituitosos, præcipue vero aquam possint detrahere. Ad leniendam aluum hiera, &c. est præstantissima: humores ac meatus corporis præparentur cum melle rof. syr. de beton. de arthem. decocto hyssopi, origani, puleg. calamenth. Ad purgationem sunt accommodata, Agaricus, Turbith, Elaterium, succus ireos, & diaphen. &c. de quibus sæpe, sic clysteria ex iisdem medicamentis facta non sunt prætermittenda. Purgato corpore vniuerso, altera succedit indicatio purgandi aquam ex vtero, quod multis modis, & præsidiis fieri potest.

Primum diuretica medicamenta, quæ vere lotium prouocant, semina fœnic dauci, petrosel. gentianæ, rubiæ tinct. &c. optima sunt, docente Gal. 5. meth. 3. Et quæ vtero continentur, vel per aluum, vel per lotium oportunissime deriuari Deinde sunt balnea vel artificiosa, vel naturalia, quæ calefaciendi, siccandi, & detergendi vim habeant, in quibus vel mulier ad vmbilicum vsque sedeat, quale balneum foret es decocto fol. & bacc. laur. cardam. cucum. asin. fol. ebuli, mercurialis, arthem. thym. puleg. calam. & similia. Sunt linimenta ex ol. la rin. lil. alb. de con. de anis. oleum resolutiuum: sunt emplastra ex rad. & fol. ebuli, cucum. asini no, farina lupinorum, stercore bouino: sed emplastrum de baccis lauri hac tn re videtur habere insignem prærogatiuam. Verum inter cætera medicamenta imposita, & supposita ipsi vtero, quæ valeant de ipso aquam trahere, & deducere, præclarissimam operam præstant, qualia potissimum sunt pessaria, quæ, exempli gratia, ex succo mercurialis, cyclamine, ebula, nigella, colocynth. de, eliaboro, & similibus confi iuntur. Quo nihil tentandū ʒ ß. helleb. alb. lana exceptam, & vtero imposita promotur plurimam aquam detrahere. Sed cæteris omnibus efficacius puto pessarium, quod ex elaterio, & contusis caricis facile paratur. Quo quidem non sine magno fructu memini aliquando in huiusmodi casu me vtum fuisse. Itaque his rationibus aqua ex vtero solet purgari. Ad postremam indicationem, quæ nescio quamobrem a plerisque prætermittatur, sunt accommodata illa præsidia, quæ possunt vteri intemperiem corrigere. Talia sunt externa balnea, fomenta, linimenta, suffitus: interna, trochisci, conseruæ, confect. antidota, & vno verbo, quæ possunt vterum calefacere, & siccare, de quibus non semel diximus, vt superuacaneum videatur illa eadem repetere. Sequitur de Abortu.

CAPVT XI.

De Abortu.

Essentia. SCribit Aristoteles 7. histor. animal. cap. 4. Cætera animalia omnia singulari ac simplici modo partum suum perficere: siquidem vnum pariendi tempus omnibus statutum est, nonnulla breuiore, nonnulla longiore tempore. De qua item re Aristotel. 10. sect. probl 12. soli homini varium pariendi tempus datum fuisse dicit; namque mulieres, & 7. mense, & 8. & 9. parere possunt, quandoque nonnullę, & 10. quam doctrinam Aristoteles, vt opinor, accepit ab Hippocrate qui scribit ad hunc modum lib de Septimestri partu (in Basil. pag. 62.) Mulieres quandam vitio prędites sunt, semper dicunt ac testantur, nasci partus septimestres, & octimestres, & nonimestres, & decimestres & vndecimestres. Non ignoro nonnullos, & veteres, & recentiores fuisse, qui ostendunt non solum septimo, sed etiam sexto, & quinto mense, pariter non solum nono, sed, & vsque ad decimum quartum posterioribus mensibus humanos fœtus, & quidem vitales posse product, quę disputatio ad meum institutum non pertinet, de qua Conciliator differentia 49. Illud enim mihi est satis, partum mulieris, quotiescunque illa ante congruum & constitutum naturę tempus denciitur, qualecunque tandem id fuerit, impęctituum ortum, abortionem, vel abortum, siue aborsum nominari. Hipp. sua lingua 6. epid. f. 1. com-

ment. in princ. ἀποφθορὰν, idest, deperditionem vocat. Galenus in commentar. imperfectam fœtus emissionem interpretatur.

Veruntamen id mihi libet addere ex Aristotele 7. hist. anim cap. 3. tunc tantummodo abortum dicendum esse, postquam conceptus integer factus est, quod septima euenit die; eos vero fœtus, qui ante diem septimum deciduntur, potius effluxiones, quam abortus nominandos esse, siquidem certum est, ante hoc tempus 7. dierum, ne fœtum quidem, neque embryonem, sed solum semen in vtero contineri. Quod quidem puto itidem Philosophum accepisse ab Hippocrate qui scribit libro de carnibus (pag. 60. circa medium) vitam hominis 7. dierum esse, ac genituram vtero exceptam, in septimo die habere, quæcunque corpus habere debet atque hinc fieri, vt translata die 7. mulieres abortientes deiiciant veluti carunculam. (Testatur se vidisse auctor) quæ in aqua coniecta, diligenter consideretur, suis demonstrat & oculorum regiones, & aures, & manus, & manuum digitos, & crura, & pedes, & pedum digitos, & pudendum, & reliquum totum corpus manifestum, quod in effluxione Aristotelis ante 7. diem fieri nullo modo potest. Ex quo idem forte Philosophus eam legem constituit in 7. pol. cap. 16. Si viro & mulieri matrimonio copulatis nascantur plures liberi, quam definitum sit, abortum fœtui inferendum esse, prius quam sensus, & vita illi inferatur. Quid enim ille, inquit, pium ac religiosum sit, quod non sensus ac vita circumscriptum ac definitum erit. Huiusmodi affectus, quem iure inter symptomata exeuntia motata licet reponere, est longe maximi momenti, ac si quis alius capitalis hostis naturæ, cum principalem illius operationem generationem homines impediat ac demoliatur. Vnde cum mulieres admodum frequentes abortiant, adeo vt nonnulli censeant plures abortus, quam legitimos fœtus fieri, facile est intelligere, medicos quicunque in tanto discrimine naturę possunt succurrere & auxilium ferre, præ cæteris omnibus de natura ac tota Republica bene mereri. Quare in tractationem tam vtilem ac necessariam oportet nos diligenter incumbere.

Causæ. Causæ abortus, de quibus omnes tractant, sed admodum confuse, mea sententia commode in duas internas, & externas distribui possunt. Externæ ex omnibus sex rebus non naturalibus possunt colligi, quas certum est, vt docet Galenus cap. 85. art. med. necessario nostra corpora alterare & immutare.

Ac primum ratione Aeris potest abortus contingere, si ille vel calidior, vel frigidior, vel humidior, vel siccior fuerit: ex quo aeris vitio facile est intelligere, fœtus posse alterationem suscipere ac periclitari: Vnde in regionibus vehementer calidis, vehementer frigidis, mulieres facillime, & frequentissime solent abortire. Sic si anni tempora fuerint inconstantia, neque suam ferùent naturam, abortum solent efficere. De quibus est Hippocrat. 3. aphor. 12. si hyems australis, & pluuialis fuerit: ver autem siccum, & aquilonium, mulieres quibus partus in ver incidit, ex quacunque causa abortiunt: siquidem vt Gal. explicat in commento: corpora humida ac mollia reddita, taraque per hyemem, ad internas partes aeris frigiditatem facile admittunt.

Vnde infantes, qui longo tempore aeris caliditati assueuerunt, iniuriam superuenientis frigoris nequeunt perferre. Quare subinde calcitrantes, & sine ordine se mouentes, vteri ligamenta dirumpunt, & importune deiiciuntur: quam quidem Hippocrat. sententiam Aristotel. quoque interpretatus est, & amplificat 1. sect. problem. 9. Ad aetem mali quoque odores possunt referri, ex quibus uterus male afficitur, contrahitur, ac fœtum deponit. Et ita nonnulli referunt, mulieres ex malo illo odore extinctæ lucernæ abortum fecisse.

Vnde apud Plinium memorabilis illa est exclamatio lib. 7. c. 7. Miteret atque pudet æstimantem, quam sit friuola animalium superbissimi origo, cum plerunque abortus causa fiat odor a lucerna extincta. Secundo sunt alimenta, & potiones, quæ possunt nō solum genera liter sanguinem improbum generare, ac fœtum malum nutrire, sed etiam speciatim abortum promouere, si illa fuerint calefacendi, extenuandi facultate prædita, & quæ imprimis solent menses prouocare, qualia sunt aromata omnia, petroselinum, fœniculum, asparagi, satureia, nepeta, ius ciceris rubeorum, vina generosa, & id genus alia. Sic altera ex parte nimirum parca, & restricta victus ratio, potest abortum facere, quod ita congruo deficiente alimento, fœtus infirmetur, & corrumpatur. Quod est Galeni 5. aphor. com. 31. ad quem modum nonnullæ mulieres assiduis ieiuniis se macerantes, sua sponte ad eiusmodi calamitatem deducuntur.

Tertio succedit motus, & quies. Ad motum referenda omnis exercitatio immoderata, & violenta, curru, equo, saltu, chorea, cursu, eleuatione ponderum, casus etiam ab alto, percussio, contusio, cum aliarum partium, tum maxime dorsi, & vteri, & quæ habent eandem rationem. Nam vt scribit Gal. 4. aphor. com. 1. fœtus cum vtero eandem habent proportionem, quā fructus cum plantis. Nam sicut fructus in prima generatione debilioribus pediculis continentur, & iam perfecti fere sua sponte decidunt, adeo vt vtrique ex vehementiore aliquo vento facile concidant: ita fœtus primis potissimum ac postremis mensibus, ex quolibet violento motu ruptis ligamentis, intempestiue deiiciuntur.

Quarto, est somnus & vigiliæ, quod vtrumque 2. aphor. 3. si modum excesserit, malum est. Nam sicut somnus immoderatus non solum in capite, sed etiam in cæteris corporis partibus, & consequenter in vtero, facile potest magnam excrementorum copiam coaceruare: ita immoderatæ vigiliæ, & nimiam siccitatem, virium resolutionem, & alia multa pericula solent afferre, adeo vt certum cuique esse possit, mulieres quoque ex immoderato somno, & vigilia in abortum incurrere. In tractatione causarum abortus quinto loco sunt excretiones, & retentiones, quę inter cætera omnia maxime ad abortum possunt facere.

Ac primum quatenus ad excretiones pertinet, est sanguinis missio ex vena, de qua est apud Hippocrat. aphor. 5. par. 31. Mulier grauida sanguine ex vena missio abortit, ac præcipue, si fœtus grandior fuerit, quod tamen decretum multi hoc tempore non recipiunt, qui contendunt tantum abesse, vt missio sanguinis abortum faciat, vt magis sæpe numero abortum possit præcauere: de qua controuersia duo verba dicam in curatione.

Quod vero de sectione venæ ab Hippocrate dictum est, idem mea sententia de omni sanguinis missione, vel profusione, ex quacunque parte corporis ille profluat, naribus, hęmorrhoidibus, & similibus, prę cæteris tamen omnibus ex utero, statuendum est; de qua vteri purgatione Hippocrat. & Gal. in 5. aphor. 60. nec non Aristot. 7. histor. anim. cap. 2. mentionem faciunt.

Deinde sunt purgationes per aluum, de quibus itidē Hippocrat. 5. aphor. 35. Mulieri grauidæ, si aluus plurimum profluat periculum est, ne aborteat. Quam quidem purgationem, & fluxionem alui ego interpretor non solum, quæ sponte fit, sed etiam ac multo magis, quæ perficitur a purgantibus medicamentis, quod certum est non solum soluta aluo, sed etiam excitata insigni corporis commotione, & perturbatione abortum posse facere.

Atque hinc factum est, vt Hippocrat. grauidis mulieribus interdixerit medicamentis purgantibus, prę terquam si materia turgeat, quæ tamen non illis concedit omni

omni tempore, sed tantum in 4. mense ad 7. vsque. Etsi Gal. 1. epid. section. 3. commen. 30. tertium quoque mensem voluit addere, qui interpretans hunc ipsum aphor. scribit: fœtum trimestrem, & quadrimestrem præter cæteros iniurijs resistere. Si immoderati vomitus, sudores vno verbo, ex quacunque parte, quæcunq; immoderata euacuatio fiat, abortus causa censenda est, quod hac ratione congruo, & necessario alimento priuetur, neque solum superfluæ euacuationes, sed altera quoque ex parte immoderatæ retentiones abortus causæ statuendæ sunt, quæ quidem cum possint esse multiplices, ac multis modis fieri, manifestum est præ cæteris omnibus retentionem mensium hac in re principem locum obtinere. Postremo etiam sunt Alterationes animi de quibus non est longius agendum, siquidem nemo est, qui non quotidie experiatur illas in nobis mirabilia ac pene incredibilia efficere. Itaque nulli debet mirum videri, si mulieres quæque ex nimio timore, terrore, dolore, tristitia, voluptate, lætitia, ira, indignatione ac reliquis, animi perturbationibus in abortum incurrant. Atque hactenus de externis causis, ad quas, ni fallor, reliquę omnes, si quæ a nobis sunt prætermissæ, facile possunt referri.

Causæ autem internæ rursus duplices constitui possunt, vel ex parte mulieris, vel ex parte fœtus. Ac primum quatenus ad mulierem, est corporis habitus vel crassior, vel extenuatior quam conueniat, de quo Hippocrat. 5. aphor. 45. Quæcunque præter naturam extenuatæ, vtero abortiunt priusquam crassescant, id est, priusquam reficiantur, & ad mediocrem corporis habitum redeant. Quo in loco mihi libet vos admonere, Galenum verborum aphorismi, præter naturam, Græce *parà physin*, duplicem interpretationem proponere: alteram, quæ fuit Numidiani Medici celeberrimi & Quinti auditoris, nempe vt mulier grauida præter sui ipsius naturam sit extenuata: altera vt extenuatio sit insignis & præter modum vt ea verba magnum quendam excessum significent, volente Hippocrate nobis insinuare mulieres non mediocriter, sed vehementer extenuatas abortire: quam vtramque interpretationem ille inquit, non carere reprehensione, etsi in sequenti comment. 46. posteriorem magis probare videtur Hippocrat. autem in lib. de superfœtatione pag. 68. circa medium, de conceptu mulieris verba faciens priorem interpretationem amplectitur, qui scribit ad hunc modum: mulier quæ prçter naturam crassa est & pinguis, non concipit hoc tempore: quæ vero ex natura talis est, horum gratia concipit, si non aliud quicquam eam impediat. Quæ sane interpretatio magis videtur rationi consentire: etenim si mulier fuerit suapte natura, vel extenuata, vel crassa, nihil fere prohibet, quin illa possit fœtum concipere & absoluere, quod frequenti experientia comprobatum est verissimum esse. Contra vero si extenuatio vel obesitas prçter mulieris naturam fuerit, longe verior, & euidentior causa reddi potest, quamobrem illa neque concipiat, neque ad maturitatem fœtum producat.

Deinde est insignis plenitudo vel cacochymia, quacunque ratione fuerit coaceruata, ex qua quidem humorum copia, & vitio certum est, fœtum suffocari, corrumpi, nec posse ad perfectionem peruenire. Prçterea sunt morbi omnes, siue communes toti corpori vt, febris, siue proprii alicuius partis; vt ventriculi, iecoris & similium. Sed præ cæteris omnibus sunt morbi ipsius vteri, de quibus Hippocrat. 5. aphoris. 30. mulierem grauidam capi ab aliquo morbo acuto, lethale est. Nam expositore Galeno in comment. & vehementia morbi, & ea tenui victus ratione, quæ alioquin necessario instituenda est, certum fœtus, vel interitus vel abortus periculum videtur, imminere. Sic mulieres morbis diuturnis laborantes, vel aliter valetudinariæ aut difficile, aut nullo modo possunt fœtum bene & ad maturitatem vsque conseruare. De propriis vero vteri morbis est idem Hippocrat. 5. aphor. 43. si mulieri grauidç fiat in vtero Erysipelas, fit lethale Galenus autem in comment. fatetur Erysipelate in vtero existente, fœtum mori ex necessitate, & dignum esse inquisitione, verum vtero inflammatione laborante, fętus aliquando viuere possit (Constituit igitur magnam differentiam inter Erisipelas & inflammationem.) Sed aduersus hanc Hippocrat. & Galeni sententiam ex eodem Hippocrat. videmur colligere, neque Erysipelas in vtero grauidæ esse prorsus lethale, qui in libro de nat. mulier pag. 290 circa medium, huiusmodi mulieribus & victus rationem, a qua fœtus non corrumpatur, & alui lenitionem instituit, nihil alioquin adhibiturus, si morbus plane foret lethalis. Vtcunque autem sit, mea sententia, & Erysipelas, quo fortasse tanquam exemplo vsus est Hippocrat. & inflammatio, & reliqui tumores, & omnes morbi vterum occupantes tempore conceptus, summa cum ratione prçcipui abortus causæ statuendi sunt: ratio est manifestissima, imo vero apud Auicen. & reliquos auctores prope omnes, tanquam abortus causæ monstrantur morbi, non solum tumores, vlcera, & cæteri in mala compositione & soluta vnitate, sed etiam intemperies, adeo, ut ex qualibet vteri intemperie simplici, composita, cum & sine materia abortus possit originem habere. Quod quidem maxime conuenit rationi, ac posse demonstrari, si id quam facile esset ac forte necessarium. Prçter hęc alia etiam causa est, quam indicat Hippocrat. eodem 5. aphor. 44. & 55. de extenuatis, quęcunque tenues sunt, aut neque plus iusto abortiunt sine manifesta occasione tertio mense, his vteri acetabula plena mucore sunt, neque possunt propter pondus fœtum continere, sed rumpuntur. Quæ quidem causa etsi ad superiores facile potest referri, tamen nullo modo fuit prætermittenda, quod videatur peculiarem quandam abortus differentiam complecti, quæ certam quoque cognitionem, & prouidentiam requirit. Res autem ita se habet: si contingat mulierem moderato corporis habitu prçditam secundo aut tertio mense abortire, nulla prçcedente manifesta occasione ex pluribus quæ supra fuere propositę: tunc sciendum est, quod cotylidones seu acetabula, id est, ora vasorum, quę ad vterum perueniũt, sint plena mucoris, id est, lenti & pituitosi humoris, ex quo illa reddantur laxa, mollia & imbecilla, adeo ut rumpãtur necessario, atque nequeant fœtum contineri. Demum vero Hippocrat. docet abortum fieri propter vitium vteri, per hęc verba, lib. 1. de morbis mulierum (pag. 320 circa medium) sed & ipsi vteri naturas habent, quibus abortum faciant, cum sint flatuosi, densi, magni, parui, & alii his similia. De flatibus vteri Auic. quoque meminit: etsi dixerunt quidam, inquit, quod fit plurimum abortus ex uentositate, & ueritas est iste sermo, quos quidem flatus, mea sententia, propter multas euidentes rationes negandum non est, posse abortum facere. Sed dubium est de magnitudine & paruitate uteri, propter quę uitia nonnulli contendunt, abortum nullo modo fieri posse. Sed notandum prçter locum Hippoc. supra citatum de morbis mulierum, in lib. quoque de superfœtatione (pag. 68. in fine) eandem sententiam haberi, nimirum, propter nimiam paruitatem uteri quandoque abortus fieri.

Cum iis autem qui aliter sentiunt, est clariss. Mercurial. qui pro sua opinione adfert huiusmodi rationes. I. Quod Gal. Auic. Albertus, & alii scriptores nullum de huiusmodi causis, nimirum magnitudine, & paruitate uteri, uerbum fecerint. II. Quoniam clarissime sicut explicatum est a Galeno, & Auenzoare, uterus a natura talis fabricatus est, vt semper usque ad perfectionem partus possit extendi. III. Quoniam angustia uteri potest quidem augmentum, & magnitudinem fœtus, sed non uitam auferre, quod nonnullis exemplis catulorum comprobat Aristotelis auctoritate & Rasis, & Rabi, qui docent, alios uasis angustis conclusos paruos quidem euadere, sed uitam seruare. Ad Hippocra-

tem vero respondet Mercurialis lib. de sterilitate, & superfœtatione, in quibus hæc tradita sunt a discipulis Hippocratis, non ab ipso Hippocrate editos fuisse, atque illos propterea tanquam legitimos recipiendos esse.

Ego vero aliter censeo, quoniam puto vterum natura vsque adeo magnum vel paruum fieri posse, vt ille propterea nequeat fœtum diutius retinere. Et quoniam Mercuria. potiss. de paruitate disputat, mihi quidem minime a ratione alienum videtur, fœtum vtero angusto conclusum, & propter loci angustiam, & propter parua, & debilia ligamenta, & propter exiguitatem alimenti, & forte propter alias causas non posse perfici, & vsque ad partus integritatem deduci. Sed ad Mercurialis argumenta respondendum est, & primo, quod neque Gal. neque Auicen. neque Albert. neque cæteri scriptores de huiusmodi causis mentionem faciant (prætermissis Alberto, & huius familiæ hominibus, quibus ego parum studeo & faueo) equidem scio, Auicennam manifeste vtramque causam, & magnitudinem, & paruitatem vteri commemorare, qui hæc habet in cap. 6. abortum fieri propter causam matricis de amplitudine oris eius, & paruitate ad unionis eius, & quæ sequuntur.

Sed forte neque a Galeno fuerunt prætermissæ, qui 3. facultat. nat. cap. 12. de facultate expultrice verba faciens, & modum explicans, quo illa ad agendum excitatur, ac veluti exempla accipiens facultatis expultricis ventriculi, vesicæ, vteri, specialim docet, vterum partim in partu naturali, partim in abortu propter tres causas ad expellendum fœtum excitari, qui scribit ad hunc modum: Offensionis triplex est causa, aut nimia moles, aut pondus aliquod, aut morsus. Moles, vbi vterus amplius extendi non tolerat: pondus, cum supra vires eius sit, quod continet: morsus, vbi vel humores, qui prius in membranis continebantur, in vtero sunt effusi, vel etiam totus partus corruptus & putris, tunicam vteri irritat; & mordet. Hæc Galenus: ex quibus, ni fallor, licet aperte colligere, illum hoc quoque paruitatis vitium vteri non ignorasse.

Secundo, etsi libenter fateor, vterum fuisse a natura fabricatum, vt ille commode vsque ad partum posset dilatari, ac fœtum fouere: tamen neque id mihi negandum est, mulierem quandoque usque adeo angusto vtero posse conformari, ut ille tam & tamdiu possit extendi, quam, & quamdiu naturalis fœtus requirit. Quod si nonnullis contingit in primo ortu sortiri quasdam corporis partes ita angustas, vt illę propterea morbo secundum magnitudinem laborent, sicuti de ventriculo, uesica, hepate scribit Galenus se vidisse in hominibus atque obseruasse arte medica cap. 71. 72. 73. quid prohibet quin idem nobis liceat de vtero affirmare.

Tertio nolo id contendere, vtrum angustia uteri possit augmentum quidem, & magnitudinem fœtus, non tamen uitam auferre, quod forte alicui uel difficile, uel nullo modo fieri posse uidebitur, sed illud addo, fœtum in angusto utero non solum propter defectum alimenti, sed etiam propter incommoditatem loci, propter exilitatem, & debilitatem ligamentorum, & forte propter alias causas posse abortire. Postremo neque id ago in præsentia, utrum libri de steril. & superfœtatione sint Hippocrat. legitimi nec ne? Sed illud scio quem locum paulo ante notaui, hoc ipsum quoque legi in lib. de morb. mulier. cuius quidem libri tanquam Hippocrat. legitimi meminit Gal. 4. aphor. cap. s. 5. aphor. commen. 36. & 45. & hactenus de internis causis abortus ex parte mulieris. Quatenus autem pertinet ad internas causas ex parte fœtus, Auicen. unam tantum videtur posuisse, nempe propter illius mortem, propter aliquam causam mortis eius: etenim tunc natura insurgit, fœtumque tanquam rem non modo inutilem, sed etiam perniciosam conatur quam primum expellere.

Verum quid prohibet, quo minus non liceat alias quoque non minus euidentes causas adiungere, quales præcipue mihi succurrunt, infirma fœtus valetudo ac debilitas, siue ea primum natura, siue postérius aliquo morbo contracta fuerit, fœtus nimia moles, vel multitudo, ac potissimum in mulieribus, quæ pusillo sunt corpore ac teneris annis concipiunt. Namque si quis hæc consideret, is forte facile fatebitur, nec huiusmodi causas fuisse prætermittendas, atque ex illis quoque abortum fieri posse. Tales ergo sunt causæ abortus, partim externæ, partim internæ, iam ex parte mulieris, quam ex parte fœtus: de quibus longius agendum non est.

Sed præter has causas sunt etiam aliæ, quæ apud mulieres abortum producere aptæ sunt, vt, si in rebus non naturalibus, vel alias intemperanter viuat, fętum corrumpet: nam & cibus corruptionis causa est, & potus multus. Sed & ipsi vteri naturas habent, quibus abortum faciant, cum sint flatuosi, densi, magni, parui, & his similia. Si mulier in vtero habens, ventrem aut lumbos doleat, formidare oportet, ne fœtum per abortum edat. Sunt etiam quæ fętus corrumpant, si acre aliquid, aut amarum ederit, aut biberit præter consuetudinem, dum adhuc paruus est puerulus. Sic scribit Gal. 5. aphor. comment. 45. mulieres abortire sine manifesta occasione febre vehemente, & alui fluxione, vel profluuio sanguinis, vel Erysipelate in ipso vtero constituto, vel saltu grauidæ mulieris vehementiore, uel clamore, vel mœrore, vel ira, uel timore, vel victu parciore, uel tali aliqua actione, seu passione. Quibus quidem causis alias quoque adiungit 3. epidem. sect. 2. comment. 8. timorem propter alicuius horrendæ rei inspectionem vehementem dolorem, insignem eruditatem, alimenta medicamentosa, vel medicamenta omnino abortiua, sanguinis missionem ex vulnere, hęmorrhoidibus, utero, qui quidem duo Galeni loci si coniungantur, forte causas abortus præcipuas vel omnes continent, quęcunque a nobis diuersa dispositione propositę sunt.

Hactenus de causis abortus, de quibus neque id mihi libet silentio prætertire, nonnullas reperiri mulieres, quibus vel propter robur naturæ, vel propter firmitatem seminis mulieris, vel propter alias causas fętus tam arcte & solide alligatur, ut non solum ex nulla externa causa non abortiant, sed etiam multis administratis rationibus, purgantibus medicamentis, sectione venæ, & aliis id genus, quę abortum solent excitare, a quibus improbi medici, quandoque in gratiam alicuius nolunt abstinere, nunquam possunt abortire, quod experientia confirmat verissimum esse. (Nouit auctor mulierem, quæ integram lib. assumpsit argenti viui, vt abortiret, sed frustra.) Signa abortus describuntur ab Aetio lib. vlt. cap. 9. aquosa primum euacuatio, deinde saniosa & cruenta, aut velut lotura carnium: tum purus sanguis, deinde grumi, ac demum fœtus. Quæ quidem signa sicuti ex vna parte sunt manifestissima & certissima: ita ex altera nullam prope afferunt vtilitatem, quia vel proxime imminentem vel præsentem abortum significant, quando non licet mulieri subsidium aliquod afferre. Itaque medicus alia signa diligenter debet attendere, quę multo ante solent abortum significare, ut opportune possit, imminenti periculo prospicere.

Hæc autem plurima sunt: ac primum est Hippocrat. 5. aph. 37. si mulieri grauidæ mammę repente extenuentur, abortit. Ac rursum 5. aphor. 38. mulieri grauidæ geminos ferenti, si altera mamma extenuetur, alterum abortit, & si dextra marem, si sinistra fœminam. Ratio autem propter quam mammæ extenuatæ futurum abortum portendunt, explicatur a Galeno in comment. sed accuratius 14. vsu part. 8 qui docet, mammillas contrariis affectibus necessario comprehendi, replent

repleri quidem lacte ante tempus in fœtus imbecillitate, graciles autem fieri in vteri penuria: siquidem tunc oportet existimare fœtum validum esse, alimentum autem copiosum non habere, ac propterea plurimum quidem ex communibus vteri venis sanguinem trahere, & in hoc mammillas graciles fieri, paulo autem post abortire. Ex parte deficiente alimento, cum fœtus alimentum appetens calcitret, moueatur, stare loco nesciat, tandemque ligamenta quibus ligatur, perfringat, & ante tempus egrediatur: deinde sunt alia quædam signa, quæ item generaliter abortum solent antecedere: dolor dorsi, & laterum, quod vterus iis partibus copulatus sit, & ligatus, fœtus si viuit, vix mouetur, grauitas concipitur circa pudenda, ipso fœtu ad partes infernas fere propendente: lumbi, & coxæ grauitatem insolitam habent, & non nisi cum labore mouentur. Sed ante omnia sedulo animaduertendum est, an præcesserit aliqua ex causis siue externis, siue internis, quæ abortum possunt inferre, de quibus satis diximus: namque si huiusmodi causæ, & signa simul iunganiur, vel omnia, vel aliqua, tunc quasi certam fidem facere possunt abortum secuturum esse. Neque vero est, vt longius quæramus, & referamus signa, quæ singulas causas possunt demonstrare: externæ facile omnibus fiunt manifestæ: internæ ea cognitione singulorum morborum, vel vteri, vel aliarum consentientium partium possunt colligi; quæ quidem signa ex propriis locis laborantibus petenda sunt. Veruntamen non sunt postremo loco prætermittenda signa, quæ demonstrant mortuum fœtum, vel saltem imbecillum esse, cum sint longe maximi momenti, & ad rem præsentem faciant.

Ea tradita sunt ab Hippocrat. his verbis lib. de superfœtat. circa principium: cum puer mortuus fuerit, cum aliis signis id coniectare licet, tum præcipue, vt aliquando mulier in dextro latere iaceat, aliquando in sinistrum transmutet. Puer enim in vtero translabitur eo, quo mulier se vertit, velut lapis, vel aliud quippiam si mortuus fuerit, & pectinem frigidum mulier habet. Et iterum in primo de morbis mulierum (pag. 321.) Quibus mulieribus grauidis circa septimum, vel octauum mensem de repente mammarum, & ventris plenitudo collabitur, & vbera gracilescunt, iis, & lac non appareat: his dicendum est, puerum aut mortuum esse, aut viuere, & debilem esse. His autem cum recentioribus licet adiungere animi deliquia, syncopes, conuulsiones, dolores, sudores frigidos, nauseam, vomitum, & vno verbo omnia symptomata, quæcunque ductis in consensum principibus partibus exempli gratia, corde, cerebro, ventriculo, solent oriri. Quæ quidem experientia confirmat, vel omnia, vel plurima fœtum mortuum coniectare.

Curationis indicatio-nes & præ-sidia.

Hactenus de natura, de causis, de signis abortus, itaque id restat; vt de illius curatione, aut potius ac verius præseruatione, sermonem habeamus. Quatenus ad motum, & quietem, sicut ex omni parte mulieres probant, ab omni exercitatione, & saltu quoque abstinere, a quibus certum fere abortus periculum videtur imminere: ita ex altera multi iubent mulierem in omni quiete permanere, vt nullo vnquam tempore parum quidem, & leuiter moueatur. Quod sane consilium ego nunquam potui probare, siquidem vix aliter videtur fieri posse, quin in tanto ocio multæ generentur cruditates, & excrementa, quæ, & fœtui, & mulieri plurima ac grauia pericula possunt inferre. De qua re videatis Philosophum 7. pol. cap. 16. qui omnino cupiens prouidere, ne mulieres vtero gerentes nimio ocio, & desidiæ se dedant, scribit in hunc modum; oportet mulieres grauidas suorum corporum curam habere, ne desidiæ sese dedant. Atque hoc facile assequetur scriptor legum, si eis iter aliquod quotidianum ad cultum Deorum iniunxerit ac mandarit. Itaque in mulieribus grauidis ego quidem omnes violentos motus improbo, sed neque perpetuum otium ac quietem probo, qui censeo moderatas exercitationes opportune factas, & fœtui, & matri multis modis posse prodesse. Sic reliquis externis causis prospiciendum est, ex quibus mihi libet tantummodo de sanguinis missione, & purgantibus medicamentis verba facere pauca, quod supra pollicitus, cum sæpenumero vtrumque præsidium in consultationem veniat, ac maximas difficultates contineat.

Iam diu agitata est controuersia inter medicos, vnum liceat aliquando mulieri grauidæ ad præcauendum abortum venam incidere, & inter cæteros Altomarus de huiusmodi argumento integrum libellum conscripsit, qui acerrime contendit, id nunquam licitum esse. Alii vero aliter sentiunt: de qua quidem cum nolim longius agere, sufficiat in præsentia meam sententiam proferre, in qua partim ratione, partim longiore experientia vsque ad hunc diem cogor persistere. (alius locus Arist. 4. gen. ani. 6. in quo Philosophus tanti facit vitam grauidæ, vt velit illas propter hâc potissimum causam, & difficilius vtero gerere, & difficilius parere) In sectione venæ, & purgatione mulierum grauidarum mea est sententia: in grauidis quæcunque vel propter nimiam congestam humorum plenitudinem, vel propter morbum acutum, anginam, pleuritiden, febrem continuam, & similes, facile possunt abortum facere, missionem sanguinis secta vena, tanquam remedium necessarium recipiendum esse. Cum enim periculum forte certissimum non solum abortus, sed etiam morbis, & fœtui, & matri videatur imminere, præcipue vero in morbis periculosis, ac fortassis tota salutis spes in hoc solo remedio sit reposita, equidem censeo, ex consilio Cor. Celsi, cuius Galenus meminit, aliquando satius esse auxilium anceps experiri, quam nullum. Sed illud addo, hoc præsidium, non solum sine periculo, sed etiam cum maxima vtilitate administrari, qui vere vobis possum testari, nonnullas mulieres, quæ ex nimia aggregata sanguinis copia frequenter aborti erant, neque vlla ratione vsque ad legitimum pariendi tempus poterant conceptum continere, hoc singulari consilio plurimos deinceps filios, & quidem vitales feliciter peperisse, plurimas autem variis morbis acutis laborantes, non solum primis, sed etiam postremis mensibus a morte, abortu, & omni periculo liberas euasisse. Atque inter cæteras, quod maxima notatione, & admiratione dignum est, ego memini me aliquando tribus mulieribus, iam nonum mensem vterum gerentibus, venam secuisse, primæ, quæ febri pestilenti laborabat, alteræ, quæ grauissima destillatione ad thoracem male afficiebatur, tertiæ, cui propter ictum, & contusionem maxima in oculo fuerat inflammatio excitata, quæ omnes superstites fuerunt, ac filios pepererunt, quæ etiam nunc viuunt. Quod si quis nobis obiiciat Aphor. Hipp. docentem: mulierem grauidam misso sanguine ea vena abortire: varii interpretes varia proferunt, vt Hipp. auctoritatẽ tueantur, quam labefactare piaculum est. Plerique omnes aiunt, illum integram, & vsitatam suo tempore venæ sectionem intellexisse, alii huiusmodi res medicas non perpetuam veritatem continere, alii aliter docẽt. Ego vero puto Hipp. non generaliter, absolute, atque omnino sectionem venæ mulieribus grauidis interdixisse, sed potius voluisse medicos reddere cautos, vt ne temere, & sine magna consideratione audeant grauidis venam incidere. Id quod mihi videor, partim ex forma huiusmodi orationis, & verborum, partim ex ratione posse colligere. Namque Hipp. non simpliciter, sed cum comparatione loquitur: mulieres secta vena eo magis abortire, quo fœtus grãdior fuerit. Quod si in grauidis nullus superest locus sectioni venæ, certe nihil erit opus hac comparatione. At vero, sicuti vulgare est apud Grammaticos, cum comparatiuum supponat

ponas

ponat positiuum, hinc licet colligere, quandoque grauidis licere venam secare. Etenim si maius imminet periculum abortus, quo fœtus est maior, ac propterea magis a venæ sectione abstinendum est, vel contra minus periculum immineat, cum fetus est minor, minusque a venæ sectione cauendũ sit, fateamur necesse est. Sed ratione quoque licet hoc ipsum confirmare: siquidem causa propter quam, Galeno etiam interprete, Hip. prohibet sectionem venæ, illa est, quia veretur, ne alimentum fœtui subtrahatur. Quod si mulier fuerit, vel admodum succi plena, vel plura accipiat facile, & belle nutrientia alimenta, vel sanguine parce detrahatur, adeo vt sperandum sit, minime alimentum fœtui esse defuturum: iam nihil amplius videtur obstare, quo minus sanguis detrahi possit. Itaque de aphor. Hipp. hæc nostra est sententia, quam retinebimus, donec melior occurrat.

Postremo loco nonnulli quærunt, vtra vacuatio in grauidis, an per sectionem venæ, an per medicamenta purgantia, sit magis periculosa? Ego vero quicquid alii respondeant vnico verbo ita sentio: sectionem venæ, si opportune ac non sine iudicio adhibeatur, nullum periculum, sæpenumero insignem vtilitatem: contra purgantia medicamenta nullam vnquam vtilitatem, insignia pericula semper afferre. Quam quidem rem inter cæteros Auer. præclare mihi videtur definisse, 7. coll. 4. qui hæc habet, dicit Hipp. mulier prægnans non debet phlebotomari, nisi quando embryonis virtus fuerit fortis, idest, a quarto mense vsque ad septimum, si humores fuerint impuri, & pharmaciam concedit tunc. Ego autem dico, quod phlebotomia quando adest repletio, qua embryo non indiget, non est mala, sed pharmaciam non credo ad bonum finem peruenire: imò necessario lædit embryonem, eo quod in se substantiam habet venenosam, & fortassis faciet malos humores fluere ad embryonem, vt ipsum lædant, & quæ sequuntur.

Postremo autem neque id prætermittendum est, vt mulieres grauidæ, quantum fieri potest, ab omnibus perturbationibus animi sibi caueant. Mirum enim quam frequenter, & facile propter huiusmodi causas contingat illas abortire. Itaque si occasio, & tempus ferat tonitrua, fulmina, corruscationes, terræmotus, decet illas admonere, vt ne ex improuiso huiusmodi strepitus, & terrores præsentiant. Idem de bombardis, tubis, & omni violento strepitu dicendum est: sic ab omni horrendo spectaculo abstineant. Exempli gratia mortis violentæ, rixarum, vulnerum, vno verbo ab omni metu, horrore, timore, dolore, ita, & qualibet insigni perturbatione debent cauere. Sed ad internas causas, & primum ex parte mulieris, de quibus certe non omnibus, sed nonnullis maioris momenti sermonem habebimus, sicuti de causis externis dictum est. Cum autem hæc ratio curandi mulieres suo ipsarum vitio propensas, vt abortum faciant, dupliciter possit considerari: vel antequam vtero gerant, vel postquam grauidæ factæ sint, illud ego quidem generaliter sentio, longe commodiorem, & tutiorem medendi rationem esse, quando mulier nondum concepit cum altera ex parte post conceptum, aut difficile, aut forte nullo modo ea possint remedia adhiberi, quæ vel corpori vniuerso vel alicui parti, potissimum vero ipsi vtero valeant prospicere. Namq; exempli gratia, si mulier habeat corporis habitum præter modum, vel plenum, vel extenuatum, si aliqua laboret intemperie, vel alio morbo capitis, ventriculi, iecoris, & omnium maxime vteri, vnde abortus videatur imminere: quomodo fieri potest, vt medicus, vel de communi corporis vacuatione alioquin necessaria, vel de cæteris accommodatis præsidiis quicquam probe statuere possit? Non ignoro Auic. 21. tertii, tract. 2. c. 10. 11. in hora quoq; imprægnationis plurima agere (quando est grauida) adeo vt neque abstineat ab hiera Galeni, a pilulis fœtidis, a clysteribus mundificantibus matricem, &c. Quæ sententia nullo modo mihi videtur recipienda, qui censeo hoc tempore, hæc non solum importune administrari, sed etiam summam pernitiem, & fœtui, & mulieri posse afferre. Verum enimuero, cum tempus ante vteri gestationem altero post conceptum longe opportunius videri possit, tum neque alterum prorsus negligendum est. Iam igitur aliquid de medicamentis præcauentibus abortum ratione causarum dicamus, omissis superfluis, quoniam si velimus circa omnes causas externas versari, de quibus supra diximus, res foret longissima. Ideo vnicam tantum causam tractabo, atque illius curationem tradam, quando vteri acetabula sunt plena mucoris, hoc est, pituitosi ac lenti humoris, quæ potissimum ab Hipp. posita est, & propter quam plerunque mulieres solent abortum facere. Nam quantum pertinet ad corporis habitum, plenitudinẽ, cacochymiam, intemperiem, & reliquus morbos, cum reliquarum partium, tum potissimum vteri, & reliquas causas si quo sunt id genus, illud vnum mihi sufficiat dixisse, curationem horum morborum, & symptomatum ex propriis fontibus petendam esse: de quibus maiori ex parte in publicis lectionibus diximus, neque pertinet hic longius de ea re agere. Si igitur contingat mulierem abortire, quod vteri vasa sint humidiora, ac plena humoribus frigidis ac pituitosis, Hippocr. præclare tradit signa quibus liceat huiusmodi affectum cognoscere, nec non rationem, qua possimus illum curare, qui scribit ad hunc modum naturam, (pag. 292. in princ.) & primo de morb. mulierum, (pag. 339) Si acetabula pituita plena fuerint, corrumpetur fœtus, vbi fortior factus fuerit. Cognosces autem hoc modo: humidum fit, & viscosum ac mucosum defluit, &c. qui statim curationem subiungit per purgationem primum vniuersi corporis, deinde vteri, ac demum per medicamenta, quæ possint vterum calefacere, siccare, & corroborare. A quo Hippocr. Aetius inter cæteros, hanc ipsam curandi rationem accepit, qui hæc habet lib. vlt. cap. 21 Has mulieres oportet curare per medicamenta pituitam ducentia, totum corpus vacuando, & quæ sequuntur, &c. Nos itaque horum vestigia persequentes, hac ipsa methodu hanc curationem totam instituamus. Et primum ad totius corporis vacuationem, redundantes vitiosi humores primum præparandi, mox purgandi sunt, id quod in gratiam iuniorum commode iis medicamentis fieri posse videtur. Ante omnia licet aluum lenire, quæ ex aloe conficiuntur, qualia sunt hiera simpl. pil. aloeph. cum melle ros. sol. manna, mox instituenda sunt medicamenta, quæ attenuandi incidendi, abstergẽdi facultate sunt prędita, vt syrup. beton. hyssop. &c, cum oxymel. & decoctis pulegii. Demum purgandum El. Indo, diaph n. hiera pachii, ex Agar. Turb. &c. biduum vel triduum a lenitione alui nullo modo est prætermittenda sectio venæ, si modo conueniant principes scopi, quod quidem remedium multis modis confert. Vena autem incidenda, vel in cubito, vel in cruribus, pro vt vna, vel altera indicatio, aut reuellendi, aut deriuandi videbitur postulare, sed tamen id perpetuo cauendo, ne menstruis purgationibus aliquod impedimentum inferatur.

Quod si vobis vnica purgatio non videatur satis esse, licet illam repetere, interim adhibitis concoquentibus, & præparantibus medicamentis, quæ prioribus sunt efficaciora, exempli gratia, syr. de artem. & similibus, purgato corpore vniuerso, ad purgationem vteri veniendum est, quod pessaria præ cæteris omnibus medicamentis commode præstant, quę conficiantur ex colocynthide, vel Trochis. Alhaud. Turbith, agarico, hiera, & similibus, quę ad pituitam trahendã sunt accommodata. Demum vero ad illa pręsidia veniendum est, quæ possunt vterum calefacere, siccare, roborare, in quo certum est, totius curationis summam cõsistere. Huiusmodi autem pręsidia plurima sunt, partim interna, partim externa. Interna quidem cõteruæ

mao-

maioranæ, melissæ, florum rosmarini, betonicæ, saluiæ, flor. lauendulæ, flor. garyophillorum, conf. diacyminum, diambra, diacalamenth. dianis. diamarg. cal. elect. de gemmis: sed his omnibus, vt puto, magna antidota Theriac. & Mithrid. sunt longe efficaciora. Cæterum medici hoc tempore pro huiusmodi indicatione præ cæteris omnibus præsidiis duobus vti solent, vt sunt, aquæ medicatæ calidiores, potissimum sulphureæ, & nitrosæ, vt Aponitanæ, & Aquarianæ. Deinde sunt decocta ligni chinæ, sarsæ, sassafras, sed maxime omnium decoctum chinæ, quæ sane duo præsidia, si cum ratione, & opportune adhibeantur, præclarissimam sępenumero operam solent præstare. Externa autem sunt lotiones, insessiones, linimenta, suffumigia, pessaria, quæ vno verbo ex iis medicamentis sunt conficienda, quæ calefaciendi, siccandi facultate sunt pręditæ: artemis. menth. camomil. origano. calamenth. cynnamo. garyoph. myrrha, styrace, & similibus, de quibus semel atque iterum diximus. Sed neque demum illud prætermittendum est, aquas medicatas calidiores non solum potione, sed etiam balneo, atque insessione forte inter cętera omnia externa præsidia principem locum obtinere. Atque hactenus de ratione tractandi mulieres antequam vtero concipiant, ne deinceps in abortum incurrant. Ratio autem pręseruandi mulieres iam grauidas ab abortu, potissimum versatur circa causas a quibus abortus videtur imminere. Itaque ab omnibus externis periculis, & occasionibus, de quibus iam diximus, sedulo cauendum est: & inter cætera, quòd nunc mihi in mentem venit, ne licet grauida accommodata vestimenta gerat, ac maxime omnino abhorreat commune illud munimentum, quod ex tabulis ligneis forte etiam ferreis durissimum conficitur, ac mulieres ad corporis venustatem, ad vsque pudenda gestare solent; quo quidem abusu prę cæteris omnibus Venetæ delectantur: etenim vix potest aliter fieri, quin vterus ad modũ comprimatur, fœtus non solum debito incremento priuetur, sed etiam veluti per quandam compressionem importune deiiciatur. Si aliqui vrgent morbi, vel veteres, vel superuenientes, si fieri potest, optima imprimis vict. rat. & leuioribus quibusdam præsidiis decet illos curare, cum alia omnia remedia potissimum purgantia medicamẽta, & sectio venæ sint suspecta, vt supra diximus, nec sine magno periculo possint administrari. Itaque si aluus fuerit adstricta, communibus clysteribus ex iure, saccharo, oleo, vel leuissimo aliquo medicamento agẽdum est, ac prę cæteris omnib. cum cassia quam Actuarius medicinam prægnantium vocat. Si vero morbi fuerint acuti, & vehementiores, cum vndique & fœtui, & matri periculum immineat, iam licet medicis ad valentiora præsidia deuenire, & mea sententia potissimum ad venæ sectionem de qua satis dictum est.

Verumtamen illud generaliter perpetuo memoria tenendum est, multo fidentius ac minore periculo mulieres grauidas tractari mediis mensib. a quarto vsque ad septimum, quo tempore purgantia illis quoque cõcedit Hip. si materia turgeat, quam primis & postremis, quo vtroque tempore, quantum fieri potest, ab omni medicatione & motione abstinendũ est. Quod si demum grauidæ mulieri periculum abortus proximi videatur imminere, & quasi instare, vt iam ligamẽta incipiant rumpi, atque vel aquosa, vel cruenta ex vtero fluere, plerique omnes variis præsidiis partim internis, partim externis solent opem ferre. Inter medicamẽta interna duo sunt præcipua & in vulgari vsu, alterum sunt corallia rubra in puluerem redacta, alterum est granum illud tinctorium, cuius Diosc. lib. 4. cap. 43. & Gal. 7. l. m. meminerũt: vulgo Kermes dicitur, quod in ouo sorbili exhibent addito thuris pauco, vel mastiche, quę sane optima sunt.

Sed prętera sunt nonnulla, quæ ab occulta proprietate videntur pręseruare, vt puluis cancrorum fluuiatilium, coagulum leporis, cinis oris erinacei terrestris, puluis erinacei marini, de quibus Aet. lib. vlt. cap. 21. & plurimi mentionem faciunt. Inter externa sunt linimenta, emplastra, cerata, quæ insigni adstringẽdi facultate prædita sunt, ac dorso imposita creduntur posse laxata solidare.

Ac duo pariter sunt in communi vsu: alterum est vnguentum de cort. castanearum. Montagnan. senioris: alterum est vnguentum comitissę Varignanę, quod ab illo descriptum est, lib. 16. suæ pract. c. 14. & miris laudibus celebratur. Horum imitatione possunt fieri linimenta ex ol. cydon. mast. myrtillorum, bolo Armeno, corallis, & simlib. de quib. longius agendum non est. Sed prætera quoque nonnulla quę exterius adhibita, & variis partib. suspensa possunt abortum impedire Aetites, lapis in vtero aut corde, aut intestinis ceruarũ repertus, granum tritici intra panem repertum, lapis Sardonius, de quibus Aetius & Alii. Verum postremo hoc loco illud præceptum addo, in quo multi errant circa administrationem præsidiorum externorum, quę insigni adstringendi facultate prædita sunt; admodum caute & prudenter agendum. Namque si importune adhibeantur, quo tempore iam prope de fætu actum est, possunt naturam impedire, & pericula afferre plurima.

CAPVT XII.

De Difficili Partu.

SI vteri fabricam memoria repetamus, & confide- *Essentia.*
remus, quomodo fieri possit, vt illud os, pars tam angusta, vsque adeo aperiatur, vt possit fœtibus facilé exitum præbere: mirari possumus, de vsu part. 15. cap. 7. intelligere non possumus. Etsi vero propter hanc & alias causas nulla mulier sine dolore, & difficultate pariat, quæ pœna propter crimen violatæ obedientię a Deo primæ matri constituta est, nobis in præsentia statutum est, eam tantum partus difficultatem tractare, quę est præter naturam, ob quam sæpe mulieres, & fætus maximis periculis subiiciuntur, quod non euenit reliquis animantibus, teste Philosopho 7. hist. animal. 9. Quomodo fiat partus naturalis declarat Galenus 3. nat. fac. 12. 2. sympto. caus. 3. qui docet, huiusmodi opus esse naturalis facultatis, & expultricis vteri: cuius sane expultricis irritationis Galenus triplicem causam affert, nimiam molem, aut pondus, aut morsum.

Igitur quemadmodum si vterus molestia excitatus congruo tempore fætum expellit, negotium naturale est, atque ad facultatem naturalem expultricem huius partis attinet: ita altera ex parte, si fætus congro tempore non possit deponi, hoc præter naturam est, atque inter symptomata excutiua immutata debet reponi, quando id retinet, quod nequaquam retineri debuis- *Causæ.*
set. Necesse tamen prius est huius causas cognoscere, quæ omnes ad tria pręcipua capita referuntur, nempe ad mulierem, ad fętum, ad res externas.

Itaque ex parte mulieris redditur partus difficilis, si illa fuerit imbecilla, scribente Galeno 5. aphor. 55. ad bonum, & facilem partum robur mulieris necessario requiri, quam quidem imbecillitatem cum Aetio. lib. vlt. cap. 22. licet interpretari, vel corporis, vel animi, vel vtriusque, vt si mulier aliquo morbo laboret, vel diuturno, vel difficili, si nimium defatigata, si largiore, & parciore quiete vsu fuerit, si nimio angore, ira, timore, pudore, mæstitia afficiatur. Vnde primum parturientes solent difficiliores partus edere, & quæ rarius pariunt magis dolent, ex Hippoc lib. de nat. fęt. pag. 49. in medio.

Prætera partus fit difficilis propter imbecillitatem, si mulier nimium tenera, aut prouecta ætate concipiat, adeo vt in partu nequeat viriliter agere. Hæc

omnia

omnia imbecillem possunt mulierem reddere, & animo, & corpore, & ita difficultatem adferre. Præterea ratione vuluæ, si os vteri nimis exiguum, vel angustum fuerit, id quod multis modis contingit.

Primum naturali magnitudine, aut paruitate vteri, statura corporis, vel ætate, vel quomodocunque breuis, & imbecillis, vbi verisimile, vterum quoque corporis partibus respondere. Redditur etiam os vteri angustum aliquo morbo, vel primo ortu, vel posterius genito, vt si illud sit, vel obliquum, vel distortum, si aliqua membrana, caruncula, inflammatio, abscessus vel aliquis tumor illi adnatus fuerit, si propter pinguiosem corporis habitum, vel aliud proximum impedimentum, verbi gratia lapidem, vel lotium retentum in vesica, duriora alui excrementa, tumescentes hæmorrhoidas os vteri comprimentes, vt commode nequeat dilatari.

Ad quæ duo capita cætera omnia ad mulierem pertinentia facile possunt referri. Ex parte fœtus redditur difficilis, primum si forma, & situ, vel non naturali, vel non multum naturæ familiari exitum quærat, pro quo sciendum ex Gal. 15. vsu par. 7. formam naturalem prodeuntis fœtus esse, vt primum capite distentis brachiis ad genua in lucem veniat: cæteras formas, exempli gratia, si obliquus, aut transuersus, aut pedibus parer egredi, si alterum crus, vel altera manus ante caput prius demittatur, non sine vtriusque periculo & rariores esse. De quibus inter cæteros tractat Eucharius quidam Rhodio Medicus, vt puto Germanus, diffuse, & accurate cum figuris pictis Venetiis anno 30. Cæterum Gal. hanc sententiam de partu naturali, primum capite prodeunte accepit ab Hippocrate qui 1. de mor. mulier. pag. 322 circa medium, sic scribit: si partus tempus iam adfuerit, ac dolor prætenerit, & ad multum tempus mulier puerum edere non possit, omnino obliquus, aut in pedes procidit, vtile autem est in caput procidere, &c. Sicut enim si quis in vas olearium augustioris oris nucleum immittat, nec fas est illud obliquum extrahere, sic sane etiam mulieri accidit. Quam fere eandem sententiam habens lib. de nat. pueris pag. 13. in princ. quam sententiam credo Aristotelem accepisse ab Hippocrate 7 histor. animal. 8. omnes partes secundum naturam in caput fieri, contra naturam in pedes, &c. Cur autem præcipue in caput fiat, docet Philosophus 4. gen. animal. 9 illud commune esse omnibus animalibus, ac fieri propterea, quod partem supra vmbilicum maiorem habeant, quam inferiorem, & ponderosiorem, vt tanquam in statera pendentes eo vergant, quo trahuntur quam ille ab Hippocrate accepit ac suo more dissimulauit, ea loco citato verbo tenus. Secundo fit difficilis ratione fœtus, si illi plures fuerint, cum simul vno tempore collo vteri illabantur, atque alter alteri fit impedimento, quo minus singuli possint facile produci. Namque sciendum est ex Philosopho 7. histor. animal. 4. quod reliquis animalibus pariendi tempus certum, soli homini incertum a natura constitutum est: ita etiam quod pertinet ad partum numerosum cætera animalia nonnulla singulos tantum, nonnulla plures fœtus suapte natura parere consueuisse, solum genus humanum esse ancipiti, quod singulæ mulieres singulos vt plurimum pariant: sed quandoque etiam, vt præsertim in Aegypto, duos vel tres, etiam quatuor & plures generent, vt Philosophus referat quandam 4. partibus viginti fœtus edidisse. Vnde & illud ex eodem Philosopho notandum, quod in reliquis animantibus diuersi sexus fœtus simul nutriantur, seruenturque melius, quam vnius sexus: in homine hoc rarius accidit, vt diuersi sexus fœtus simul conseruentur, quod ratio, & experientia edocuit. Præterea fœtus partus difficultatem adfert, si fuerit fœmina, si præter naturæ institutum fuerit maior aut minor toto vel parte aliqua ac potissimum capite, si fuerit monstrosus vel biceps, si morbosus ac male affectus omnium vero maxime, si mortuus fuerit: contra vero, si fœtus fuerit mas, moderatus, & naturalis ac bona valetudine præditus. Huc potest etiam referri consideratio membranarum, quibus fœtus inuoluitur: nam si propter vel nimiam earum crassitiem & soliditatem congruo tempore non rumpantur, vel propter earum tenuitatem & exilitatem citius laxentur quam oporteat: tunc necessario partus difficilis succedit, siquidem nisi huiusmodi membrana rumpantur, fœtus nullo modo potest extra vterum prodire sicut contra, si nimis tempestiue laxentur, in quo casu insignis humiditatis copia ex vtero profluit, adhuc maior pariendi accedit difficultas: siquidem docet Galenus 14. de vsu part. cap. 5 huiusmodi humores ad partus facilitatem mirum in modum conferre, siquidem verisimile, & necessarium est, collum vteri hac ratione mollius, & amplius fieri, ex quo deinde fœtus multo facilius egreditur, quam si deficiente humore eædem partes angustiores reddantur.

Postremo redditur difficilis ratione extrinsecarum causarum qualis præcipue est, aer, qui quidem, si fuerit præter modum calidus & frigidus, hac in re plurimum momenti habet: siquidem nimius calor vires dissoluit, maior vero frigiditas adstringit meatus. Vnde etiam notauit Auicen mulieres hyeme difficilius parturire, quod idem de regionibus frigidis statuendum est, mea sententia.

Ad res externas potissimum referri solent, lotiones, Balnea, &c. quæ abstergendi facultatem habeant sed multo magis, si desint bonæ obstetrices, quas Philosophus inter cætera 7. histor. animal. cap. 10. vult esse ingeniosas, perspicaces ac intelligentes. Pariter si etiam commoda eius tormina & cætera omnia desint, quæ ad facilitatem partus necessario requiruntur: itaque hę sunt omnes causæ: quę partum difficilem possunt reddere, ad quas, ni fallor, cęterę omnes, si quę sunt a nobis prætermissę, sine difficultate referri poterunt.

Signa quę facilem & difficilem partum possunt prędicere, plurima sunt. Aristoteles hęc habet 7. histor. animal. cap. 9 Mulieres quibus aluum tormina vehementer exercent, ocyssime pariunt, quę lumbos dolent via pariunt, quę imum ventrem, expeditius pariunt. Cuius quidem rationem reddi posse puto, quod quę mulieres circa dorsum & lumbos dolent, signum sit ligamenta esse firmiora, & quæ nō ita facile possint disrumpi. Quę autem circa ventrem, ac multo magis circa pubem dolore afficiuntur, signum sit iam rupta esse ligamenta & fœtum ad exitum properare. Signa.

Quod profecto signum res ipsa & experientia confirmat esse verissimum, si mulier fuerit adsueta difficiles partus edere, si fuerit admodum tenera ętate, pusillo corpore, si vel natura vel pręter naturam fuerit imbecilla, si fęius fuerit grandior, vel non vnicus, quod potissimum ex immodico ventre solet cognosci, si fuerit imbecillus, & male affectus, quod præcipue ex tardo motu cognoscitur, si fuerit mortuus, de quibus signis iam supra diximus: demum si exteriora desint oportune pręparata: ex iis omnibus licet colligere partum fore difficiliorem, quod si res contrario modo se habeat, sperandum est, partum fore faciliorem. Cæterum neque id est ignorandum, a partus difficultate multa, & grauia pericula, & mulieri & fœtui imminere. Auic. 21. tertii tract. 2. cap. 12. scribit, si partus fuerit difficilis 4. diebus, tum fœtum mori necessarium. Ex quo persuadet medicos solicitos esse de vita matris, neque in vita fœtus occupari: imo vero studendum, vt ille quomodocunque extrahatur. Et pręterea ex insigni illo conatu mulieres quandoque incurrunt in malam tussim, sputum sanguinis, & quod frequentius contingit, in apertionem peritonęi, vnde hernia intestinali corripiuntur. Addunt nonnulli frangi aliquando ossa illarum partium, & totam partem infernam ab ano vsque ad pudendū laxari & vlcerari, sed hęc omnino, si vera sunt, rarius cō tingunt. Itaque venio ad curationē.

Tertio

Curatio. Totam curationem difficilis partus mihi videor in duas partes præcipue posse diuidere : quarum altera communia quædam & præcepta remedia complectatur, quæ generaliter ad omnem partus difficultatem sunt accommodata : altera singulas causas consideret,& vnicuiq; propria remedia adhibeat. Quę rursus vtraque pars in duo tempora commodè potest di-
Generalis ante partū stribui, primum antequam mulier ad pariendi actum perueniat,secundum, quando mulier in campum descendit ac mox fętum est paritura. Itaque primum cõsideremus quæcunque generaliter ad omnem partus difficultatem priore tempore ante partum videntur pertinere: tota autem hæc res in probo vsu & regimine sex rerum non naturalium consistit.

Quamobrem mulieres vtero gerentes,omnem aeris excessum potissimum vero frigidiorem caueant, qui multis modis multa incommoda & pericula potest inferre: vnde maxime expedit in aere temperato,vel etiã paulo calidiore illas versari. Victus ratio fit alimentorum boni succi,facilis coctionis, quæ potius ad quandam humiditatem & copiam,quam siccitatem & inopiam vergat. Qualia forent carnes optimæ,capones, gallinæ,vituli,hædi,iura pinguia & similia, quæ emolliendi,non tamen aperiendi vim habeant: moueantur moderate,nullo modo prorsus quiescant,vt alias declarauimus.

Immo vero transacta prima parte noni mensis etiam quoquo modo licet illas vehementius moueri ambulatione,curru,ascensu scalarum. Vnum familiare & vulgare est apud omnes, vt mulieres hoc tempore dissoluant fila,quod optimum est,cum ita partes dorsi & ligamenta leuiter & blande laxentur,vt postea facilius opportuno tempore laxentur,ac tumpanetur: somni sint longiores,ex quibus cõstat corpora nostra molliora & laxiora reddi : sicuti contra vigiliæ solent eadem siccare & densare. Caueant omnem repletionem & quotidie tum duriora alui excrementa, tum reliqua omnia purgentur,vel natura, vel leni aliqua euacuatione. Coitus qui forte ad hunc locum potest referri,non omni ex parte prætermittatur,scribente Aristot 7 hist. anim.cap.4.eas mulieres, quæ paulo ante partum concumbunt facilius parere consueuisse,quod naturæ peritis facile potest concedi. Mulier demum paritura caueat ab omni perturbatione animi,timore,męrore, ita solicitudinibus: itaque sint omnia læta, sit bono animo,bene speret,quod certe experientia demõstrat de partum reddendum faciliorem magnum momentum habere.

Cæterum neque vsus quorundam remediorum ante partum importunus est censendus,quæ potissimum eo spectent, vt omnes partes vteri ac meatus humefiant ac laxentur, quale foret decoctum ex rad. Alth. Maluæ, Artemis. fœn.græci.sem.lin.vel si illud vulns esse efficacius,ex baccis vel folii lauri,dictam.calam.& similibus, quo partes infernæ lauentur & foueantur, quale foret linimentum ex oleo Amygd.dul. cham. & similibus, quo licet totam vteri regionem, & intra & extra inungere ac fouere. Multi solent probare, potionem ex oleo communi, amygd. dul. sem. lini, quod sane constat posse, & omnes muliebres locos mollire, & partum facilem reddere. Verum in his,& cæteris præsidiis,quæ ore assumuntur,ego censeo admodum caute incedendum esse,atque id præcipue cauendum, vt ne aliqua noxa inferatur ipsi ventriculo, sicut ego sentio olei potionem posse inferre.

In partu. Atque hæc quidem sunt prætermittenda, quo ad præparationem, quo fœtus facilius edatur. Quod si iam fœtus sit edendus,ipseque partus instet, & vrgat, opus est medicamenta quædam præparata in promptu habere, quorum beneficio non parum prægnans, & parturiens adiuuari possit, ita tamen, vt minime omittantur ea, quæ ars ipsa rectaque methodus præmittenda esse suadet,cuius mihi iam longo vsu, & ratione explorata medicamenta sunt vsitata : exempli gratia :

℞ Dictam. Cret.
Aristol. rot. long.
Pulegij ana ℈ ß.
Cinnam.
Croci ana gr. xij. *contundantur omnia subtilissime fiat puluis.*

qui exhibeatur cum vino, vel cum aliquo decocto opportuno, exempli gratia, cicerum rubeorum, pulegij, petroselini. Hoc loco mirandum est, quomodo Mercatus, Mercurialis, & alij vtantur cortice cassiæ fistulæ ad partum,de quo errore inter cæteros agit Leonicen. lib. 4. de Plinij & aliorum med. erroribus,cap. 2. Sic conueniunt linimenta, pessaria, suffumigia, & quæcunque ad prouocanda menstrua prolata sunt. Sic etiam nonnulla, quæ latente quadam ratione, & occulta,vt aiunt, proprietate possunt partum reddere faciliorem, vt si mulier teneant in manu sinistra, si femori apponatur lapis Aetites, si fiat suffumigium ex vngula asini, si dextro cruri alligetur corallium, radix origani,cyclam.cor gallinæ & similia, in quibus referendis nolo tempus perdere, cum liceat cuique apud varios auctores consequi. Ego vero aut parum aut nihil soleo illis fidem adhibere; sed Hippocrat. vnum commemorat præsidium, quod nullo modo est prætermittendum, etsi neminem video illius meminisse. Est autem sectio venæ inferioris, scribit in hunc modũ 1.de morb.mul.pag.340.ad finem.

Si vero prægnans multo tempore cohibeatur & parere non possit, sed diebus pluribus ex partus dolore laboret, sin autem iuuenis & in vigore & multo sanguine referta, secare oportet venas in malleolis & sanguinem detrahere virium respectu habito, quod quidem remedium ego sentio rationi, ac probæ medendi methodo conuenire ac præstantissimum esse. Sed di- *Particul.*
stinctius ad singulas causas veniamus, quæ triplici ex ordine fuerunt dispositæ, nempe, vel ratione mulieris, fœtus,& rerum externarum.

Si igitur difficilis sit partus ratione mulieris, quod sit illa imbecilla vel corpore, vel animo, omnibus modis iuuanda animo & corpore consolanda, refocillanda. Quamobrem alimenta & potiones facilis & optimi nutrimenti sunt offerenda, quibus spiritus & uires possint reuocari, iura optima,oua sorbilia,panis imbutus vino oderato, aut succo granatorum. Omnis timor,omnis verecundia se moueatur, & quantum fieri potest, robur illis addendum, vt discant res patienter ferre,spiritum cohibere, & ad infernas partes repellere. Quo tempore minime sunt prohibenda ne clament, quod imperitæ obstetrices facere solent, cum expediat illas clamare omni conatu, si os vteri nimium angustum fuerit inuestiganda illius causa,illudque omni ingenio laxandum, aperiendum : si claudatur propter excrementa retenta alui vel lotii,hæc molliter educantur,si propter tumorem,& dolorem hęmorrhoidum, iis etiam opportuna remedia adhibenda. Quod si difficultas partus exoriatur ratione fœtus, quod maiore ex parte solet euenire,primum si ille non exeat forma naturali,de qua iam diximus, Hip. nos docet in lib.de nat.pueri, vt rursus intromittatur delapso capite elans pedibus,vt si fieri potest,secundum naturam exeat in caput, in quo sane experientia & ratione constat maximũ periculum contineri. Quod si demum fœtus mortuus fuerit, omni studio conandum est illum quamprimum educere, ne sæua symptomata, aut mors subsequantur. Et huius rei remedia sunt tam interna, quam externa, imo ea omnia quæ de mensibus mouendis diximus, vt lotiones, fomenta, confectiones,conseruę pul. pill.decoct.&cæt. quod si omnia frustra fiant, ad manus operarionem est accedendum, excisionem, &c. quam rem præter Hippocrat. prius nemo tradidit 1.de morb.mul.pag.336. Quicunq; fetus

manus

manus aut crus protendunt optimum foret extrudere, & ambas partes in caput vetere. Si vero hoc fieri non possit, secare oportet hanc mulierem. Sed hæc operatio est plena periculi, cuius rei in mea praxi per 40. annos tantum tres vidi, quæ tamen omnes pariebant. Sed necessitate cogente, antequam operationem aggrediatur, ex præcepto Aetii lib. vlt. cap. 23 diligenter animaduertat, quomodo mulier se habeat. Nam si illa fuerit vehementer imbecilla, quod plerunque fere fit, abstinendum ne mors errori imputetur, deploratos prognosticis relinquendo. Ad fœtum ipse quoque pertinent membranæ, quæ si propter crassitiem non possint rumpi, quibusdam lenioribus frictionibus & linimentis agendum est, exempli gratia, ol. amygd. de lil. alb. cham. quæ possint illas laxare & extenuare. Deinde si ante congruum tempus laxentur, & profluant illæ humiditates, quas Gal. docet ad facilitatem partus facere, tunc omnes vteri partes internæ & externæ omnibus potissimum a larga olei administratione sunt perfundendæ, & sic molliendæ, humectandæ, ac laxandæ. Postremo extrinseca omnia, aer, cubiculum, abstetrices, sint commode præparata, de quibus longum esset dicere.

CAPVT XIII.

De Puerperio.

Naturalis partus.

PArtum vel facilem vel difficilem sequitur puerpetium, nempe illud tempus, quo mulier recens peperit siue marem siue fœminam, quæ propterea puerpera dicitur, de qua nobis postremo loco dicendum est. Etsi enim nonnullæ sint, quæ fere nihil laborant, sed statim redeunt ad suas operationes, tamen coguntur vtplurimum decumbere propter imbecillitatem virium, id quod illis euenit, partim propter laborem pariendi, partim propter insignem euacuationem excrementorum. Nam quamuis educantur excrementa, nihilominus simul cum illis multi spiritus excernuntur, viresque redduntur imbecilles vt exemplis supputatorum, & hydropicorum demonstrant Hippocrat. & Gal. 6. aphor. 16. Huiusmodi autem vacuationes in puerperis Græce λόχεια a Gaza purgamenta, apud Aristotel. dicuntur, quæ quidem a Gal. de sententia Erasistrati, ac veterum medicorum lib. de atra bile, cap. 8. 3. epid. sec. 3. com. 73. non simpliciter vacuationes & purgationes dici debent, sicuti alteræ, quæ a purgantibus medicamentis dicuntur, quandoquidem excernitur hoc tempore sanguinis pars deterrima, vt statim declarabitur. Puerperæ igitur nisi quid præter naturam illis superueniat, inter corpora conualescentia reponendæ sunt, ac potissimum congrua victus ratione nutriendæ atque restituendæ. In quo alioqui plures, & grauissimi errores solent committi, cum solæ obstetrices & mulieres imperent, ac prædicent medicis hac in re nullam fidem & obedientiam præstandam esse. Quare primum non solum semel, & bis, sed ter, quater, sæpiusque & quidem copiose nunquam desinunt puerperas replere & nutrire, quibus familiare est prouerbium: vnde egreditur puellus fore opus vt ingrediatur porcellus. Deinde plurimæ soleat adhibere pullos columbinos, capones veteres, cum cinnam. garyoph. vina etiam grandia, & generosa: quæ quidem victus ratio quam sit improba & pericula notius est, quam vt debeat pluribus demonstrari. Itaque congruentem victus rationem instituatis, quæ quantitate sit moderata, ut parum uel nihil a sua consuetudine recedat: qualitate autem alimenta sint boni succi, facilis coctionis, paucorum excrementorum, flatus expertia, neque ita calefaciendi vi prædita, vt pulli gallinacei vel galli castrati iuniores, oua recentia, panis ex iure præparatus, &c. primis quatuor aut septem diebus abstineant a vino. Huius loco nihil præstantius iure pulli gallinacei potest excogitari, deinceps vinum album, tenue, minime generosum, & parte. Cum autem, vt modo diximus, huiusmodi mulieres sint imbecilliores, alimenta commode possunt & debent partiri, qua ratione certum est meliorem coctionem fieri. Memini me legisse apud Athenæ. lib. 9. Dipnosophist. quoddam medicamentum & nutriendo corpori accommodatum, quorum quidem institutum & consuetudinem non satis intelligo, qui scio apud Gal. & omnes probatos auctores Brassicam multis nominibus improbum esse alimentum. Et hæc de naturali partu. Sin autem partus fuerit laboriosus, vel quid præter naturam illi coniungatur, tunc longe maiori diligentia & cautione oportet victum instituere: in quo casu scribit Moschio Græcus auctor harm. Gynæc. 16. puerperas biduo a cibo abstinendas esse, vt hinc liceat magis errorem eorum arguere, qui tam copiosam victus rationem solent probare. Cæterum cum plurimi affectus præter naturam soleant puerperis superuenire, de quibus in præsentia non pertinet ad meum institutum sermonem habere. illud vnum sciatis, omnia propemodum mala in huiusmodi mulieribus alia nulla de causa fieri, quam ob vitium purgationis, quę a naturam post partum instituta est: quod quidem vitium potest esse multiplex. Namque primum illę retinentur membranę, quę fœtum toto conceptus tempore vestiunt ac fouent, quę δευτέριον Gręcis seu secundę dicuntur, quasi secundus aliquis sit partus, qui fœtui in lucem egredienti succedat. Quo loco obiter notandus est error omnium prope anatomicorum vno excepto Vesalio lib. 5. cap. 17. qui docet secundinam non aliud esse, quam vnam ex membranis fœtum vestientibus, quę *chorion* appellatur, cum reuera vniuersa ea moles compactio membranarum, quæ post editum fœtum deiiciuntur minime vnica membrana *chorion* vel secundina dici debeat, vt perspicue colligitur ex Gal. 5. aph. comm. 35. & de venę sect. aduersus Erasistratum cap. 5. & ex Aristot. 2. de gen. anim. cap. 7. qui scribit, secundas & membranas inter fętum atque vterum positas fuisse.

Præter naturalis, & laboriosus.

Retentio secundinarum.

Mensium vitium.

Deinde quoque menses vel plane retinentur, uel parce fluunt, uel immoderate, & deprauate deiiciuntur, quę omnia symptomata magna incommoda secum afferunt. Sed potissimum, & maxima ex parte puerperę laborant, si illis menses vel prorsus retineantur: vel debiliter fluant, quod præclare a Galeno traditum est, 1. Epid. sect. 3. comm. 3. qui scribit, suppressionem menstruorum perpetuo offendere, non tamen perinde, ac si a partu opprimantur, quod hęc retentio hoc tempore non modo abundantiam, sed etiam insignem horum paruitatem pariat, quandoquidem fœtus gratia nutrimenti meliorem sanguinem ad se alliciens relinquit deteriorem, ex quo pręgnantes replentur prauis humoribus quos deinde natura post partum euacuare consueuit. Itaque in puerperis hunc perpetuo scopum ob oculos habeatis, ut illis menstrua probe procedant, quandoquidem ex vna parte his oportune fluentibus, illę omnium morborum & periculorum fere fiunt immunes, ex altera autem retentis, & parce fluentibus vix aliter fieri potest, quin plurimis & quidem grauissimis morbis subiiciantur. Quę quidem ab Hippocrat. recensentur 1. de morbis mulier. pag. 323. cum mulieri aut partus purgamenta non fuerint purgata, aut menses non prodierint, contingit ipsam febricitare, & horrorem habere, & ventrem magnum esse, & quę sequuntur. Et lib. de nat. puer. pag. 47. si non purgetur mulier purgationibus partus, morbus magnus eam corripiet, & in periculum vitę incurret, nisi cito curetur, & quis conuenientem purgationem inducat. Si quærat aliquis, quotnam diebus & quamdiu menstrue purgationes a partu debeant procedere? ad hanc respondet Hippocrat. lib. de nat. puer. pag. 47. puerperas parturientes fœminam 42. diebus parturientes autem masculum 30. diebus

opus

opus habere, qui hanc quoque rationem adiungit: illud fieri, quod huiusmodi purgatio respondeat generationi, & primæ conformationi fœtus, quam idem Hippocrat. affirmat in fœm. totidem 45. diebus, in masc. 30. diebus contingere. Quod si rursus quæratur, quamobrem masculus prius, fœmina posterius conformetur in vtero: cum potiss. extra contra eueniat, vt fœmina citius, mas tardius ad sui perfectionem perueniat? itidem respondet, id propterea fieri, quoniam fœmina frigidiore est atque ex frigidiore semine generetur, mas contra calidior atque ex calidiore semine concipitur, verba hæc sunt: quod autem fœmina posterius conformatur, causa hæc est, quod genitura fœminea humidior & debilior est, quam masculi: & iuxta hanc rationem necesse est posterius conformari fœminam, quam masculum: atque propterea etiam purgatio diuturnior est in fœmina quam masculo. Quam quidem Hippocrat. rationem Aristoteles & Gal. mihi videntur mirabiliter illustrare: namque Aristoteles 4. de gen. anim. 6. quærens, cur fœmin similiter atque mares non perficiantur in genere hominum, cum intra parientem fœmina longiore tempore conficiatur quam mas, vbi vero in lucem venerint, celerius fœminæ, quam mares conficiantur, quibus pubes, vigor, & senectus citius obueniunt quam maribus? respondet istud fieri, quia fœminæ sunt natura debiliores & frigidiores, adeo ut sexum fœmineum, quasi læsionem naturalem & detrimentum quoddam non vereatur appellare: itaque ille inquit, fœminæ intus tarde præ sua frigiditate discernuntur, huiusmodi enim discretio concoctio quædam est, calor autem concoquit, & quod calidius concoctu facilius est, sed foris propter suam debilitatem cito ad ætatis florem senectutemque perueniunt: etenim omnia minora vt in artis operibus, sic in natura citius ad finem deueniunt. Gal. idem 2. de sem. cap. 4. & 5. facta comparatione luti liquidioris, quod nullam impressionem aut fictionem recipit: docet id ipm contingere in semine & sanguine menstruo frigidioribus & liquidioribus, ex quibus animal formari non potest, nisi illa prius moderatam duritiem & consistentiam acquirant, quæ ad formationem membrorum sit accommodata.

Cum autem fœmina ex semine & sanguine liquidiore, tenuiore, frigidioreque efficiatur satis cuique potest constare, illam tardius, quam marem, qui ex materia crassiore, solidiore, calidioreque procreatur in vtero conformari: at vero extra vterum aliter se res habet, mulierem citius mare perficitur, partim quod mulieri coniuncta est materia humidior, quæ facile possit extendi, partim quod imperfecta concoctio, quæ ad perfectionem fœminæ necessaria est, citius acquiritur, quam perfecta. Sed positis his rationibus Hippocrat. Aristotel. Galeni, nobis liceat alias duas rationes adiungere, minime vt puto, negligendas, quæ tamen ex eisdem, præcipue vero ex Gal. colligi possunt: altera sumitur ex natura, & conditione loci, in quo fœtus generatur, siquidem, ut scribit Hippocrat 5. aphor. 48. mares etiam plurimum dextra, fœminæ sinistra vteri parte generantur: certum vero est dextra sinistris esse calidiora, vnde cum fateantur omnes conformationem caloris esse opus, nulli debet mirum videri, si in calidiore loco conceptus fiat citius quam in frigidiore: altera colligi potest ex copia, & qualitate excrementorum: cum enim sit verisimile ac forte necessarium, & plura & deteriora excrementa in fœmina, quam in mare coaceruari, iure naturam longius quoque tempus purgationis partui fœmineo quam masculino destinasse. Etsi autem ad purgationem puerperarum de sententia Hippocr. 42. dies in fœminis, 30 in masculis constituti sunt: tamen sciendum est, hunc terminum quam longiss. esse, atque ab eodem Hippocrat. limitari in partu fœminino diebus 25. in masculino dieb. 20. qui hæc habet 1. de mor. mul. pag. 337. post partum plerunque sanæ mulieri contingit, vt post puellæ partum in 42. diebus diuturniss. purgatio fiat: extra periculum autem est, etsi 25. diebus purgentur, post masculi uero partum purgatio fit diuturnior in 30. diebus: extra periculum est etiam quæ in 20. diebus contingit: cui quidem limitationi fere subscribit experientia, cum mulieres in partu magna ex parte dies circiter 20. aut 25. soleant menstruas purgationes habere. Quod si quis demum quantitatem huiusmodi purgationis curiosius cupit intelligere, ad hanc pariter respondet Hippocrat. 1. de morbis mulier. pag. 337. scribens: sane mulieri puerperii purgamenta sufficienter prodire primum sesqui heminæ mensura, aut paulo plura: post adhuc pauciora iuxta hanc rationem, donec tandem censent. Hemina autem pendit circiter ℥ x. apud Græcos, vt tota huiusmodi purgatio ad 20. circiter ℥ ascendere possit, quod alioqui mirum debet videri, cum certum cuique esse possit mulieres in præsentia longe copiosiores puerperii purgationes habere, nisi forte dicamus, id fieri quod nostro tempore, quo mulieres non sunt adeo temperantes in victu, ac longe maiori otio deditæ, quam fuerint veteres, forte purgationes quoque sint copiosiores, tametsi, vt puto, de hac re nihil certi statui possit, cum rationi sit consentaneum, & experientia satis confirmet, mulieres pro varietate ætatis, habitus corporis temperamenti, & rerum similium, modo plures, modo pauciores purgationes habere, quod idem censeo de diebus huic purgationi destinatis statuendum esse.

Sed ad rem nostram. Cum puerperæ propter eam potiss. causam plurimis, & grauiss. morbis corripiantur, quod uel secundinæ retineantur, uel menses male fluãt danda est omnis opera, ut utraque huiusmodi purgentur probe, atque ex instituto naturæ procedant, siquidem hæc uel sola, uel certe præcipua est causa & ratio, quamobrem mulieres ab omni periculo & præseruari, & curari possint. Sed antequam de huiusmodi vtroque symptomate agamus, non est prætermittenda quæstio alioqui vulgaris, sed dignissima cognitione, utrum in puerpera laborante febri, vel aliquo morbo acuto computatio dierum criticorum a die partus, an a die morbi fieri debeat quæ videtur admodum difficilis. Gal. 3. progn. 50. Hippoc & Gal. generaliter docent, dies computandos esse a die partus, minime a die morbi, qui hæc habent. Hippocrat. pari modo iudicationes fiunt 3. progn. 10. Gal. principium numerationis tibi fiat, nõ quo die ceperint febricitare, sed quo pepererint. In quibusdam igitur circa secundam, aut tertiam diem incipiunt a partu, ex quo multi iudicant futuram iudicationem: sed res non ita se habet, sed ex quo pepererint numerationem dierum fieri oportet, & Hippocr. & Gal. (ex quibus numerationem criticorum faciendam a die partus non morbi) contra vero 1. Epid sect. 3. ægrot. 4. in uxore Philini in Thaso, quæ die 14. cœpit febricitare Hippocrat. & Gal. hoc ipso die minime a die partus videntur huiusmodi supputationem fecisse. Nec ratio ab hac sententia videtur aliena: nam sicut in uniuersum principium & omnia tempora morborum determinantur potissimum ex cruditate, & coctione humorum, minime his, quæ solent morbum præcedere. ita idem plane de puerperis statuendum esse videtur: atque propterea minime ex partu, quo tempore nulla est ægritudo nullaque est materia morbum efficiens, sed ex ipso principio morbi suppurationem faciendam esse. Præterea sicut Gal. docet generaliter 1. de diebus crit. c. 6. principium morbi minime esse accipiendum, quando ægrotaturi vigilant, cibos fastidium, capite grauantur, & alia id genus quam plura patiuntur. Eadem plane ratione statuendum videtur, neque in puerperis huiusmodi principium ex partu sumendum esse, etiamsi illæ fuerint quoquo modo male affectæ, sicut, reuera sunt male affecti, qui vigilant, cibos fastidiunt. His si placet addamus testimonium Auic. qui huiusmodi sententiam confirmat manifeste inquiens 2. quarti tr. 1. c. 5.

in

in fine, etsi mulier peperit, deinde accidat ei febris, tunc fit computatio ex febre, non ex partu: ex illo enim est error, & quæ sequuntur. Ad hanc dubitationem conciliator differentiæ 106. & omnes medici fere videntur duplicem responsionem afferre: alteram, in partu facili ac naturali dies criticos à principio morbi, contra vero in partu difficili ac non naturali a partu fore numerandos: alteram, in morbis longe distantibus a partu, supputationem a principio morbi in morbis proximioribus a partu faciendam esse. Nec rationes desunt pro confirmatione vtriusque responsionis: namque ex vna parte in partu difficili, & laborioso, & in morbo, qui proxime partum sequitur, verisimile, vt potius necessarium est, morbum in ipsum partum, tanquam præcipuam causam esse referendum: ex altera autem parte in partu difficili, & naturali, nec non in morbis longe a partu distantibus, omnis ratio colligit, illos non ex partu, sed ex aliis causis originem habere: quam quidem vtramque responsionem historia vxoris Philini confirmat, siquidem primum partus fuit naturalis, in quo mulier ex præscripto naturæ purgata est, & reliqua recte habebant Deinde febris cum rigore longe a partu die 14. sequuta est, vt propterea summa cum ratione dies critici non a partu, sed a principio morbi; & ab Hippocrat. & a Gal. numerati fuerint: at vero huiusmodi quoque responsiones, si accurate considerentur, mihi videntur nescio quas difficultates continere: nam ipsemet Hippocrat. in vna vel altera puerpera, quę habuerunt partus non naturales, statimque a partu 2. aut 3. die febricitarunt, videtur non ab ipso partu, sed a morbo dies criticos numerare, qualis fuit 1. epi. se. 3. ęgr. 11. vxor Dromeadæ, quæ filiam enixa erat, de qua Hippocrat hæc habet: postridie eius diei, quo riguerat, aluum commode reddidit, &c. Tertio die circa meridiem riguit, quarto dolor hypochondrii remissus est. Adeo, vt certum sit, hic dies numerari non a partu, sed a die quo rigor & febris acuta mulierem inuasit. Qualis fuit mulier quædam 3. Epid. sect. 3. ægr. 2. quæ apud frigidam aquam in Thaso ægrotabat, de qua Hippocrat. hæc habet: postquam filiam perperisset nec esset purgata, tertia die a partu febri correpta est acuta, &c. a quo die facto principio deinceps omnes dies criticos numerat, vsque ad 80. in quo obiit.

Imo vero, quod certe maxime notatione & admiratione dignum est, hæc ipsa mulier multo ante partum febre decubuerat, cibumque fastidierat, vt omnis ratio colligat, vel a febri ante partum, vel saltem ab ipso partu eiusmodi supputationem dierum fieri debuisse. Qualis demum fuit vxor Epicratis, quæ laborabat apud Archegetem, de qua hæc scripta sunt: instante iam partu, rigore correpta est, non incaluit, &c. tertio die filiam peperit, &c. quæ item historia est maxime notabilis, siquidem etsi mulier ante partum rigore correpta est, quod Gal. quinque interprete comm. crudorum, & paruorum humorum indicium habendum est, tamen non a die rigoris non a die partus, sed a die febris dies critici numerati sunt. Itaque huiusmodi historiæ plane demonstrant, dies criticos nonnunquam numerari ex Hippocrat. a prima die febris, minime a die partus: etiamsi hic fuerit non naturalis, etiamsi febris 2. vel 3. die post partu sit subsecuta: ex quo apparet neutram responsionem satis posse hanc repugnantiam apparentem dissoluere: Quamobrem nonnulli tertiam quãdam responsionem excogitarunt, qui docent duas criticorum dierum computationes, alteram a partu, alteram a febri efficiendas esse: quæ quidem, mea sententia, duabus prioribus longe absurdior & falsior censenda est. Nam præterquam quod Hippocrat. & Gal aperte vnicam tantum computationem recipiunt a partu, imo vero Gal. vt vidimus, eorum opinionem conuellit, qui docebant alteram computationem a febre faciendam esse, vt hinc multa sequantur absurda necesse est. Etenim fingamus mulierem peperisse die lunæ, ac proximo die martis in feb. incidisse, quam putemus die vndecima crisim habituram fuisse, ex altera quidem computatione a febre iudicium fiet in 11. ex altera autem a partu in 13. Quod sane totam dierum criticorum & crisium naturam disciplinamque a Galeno traditam peruertit. Quid igitur dicendum est? ego vero id primum repeto, hunc modum mihi adeo difficilem videri, vt non facile dissolui possit, qui non erubesco ingenue fateri, me hactenus nihil potuisse, vel de aliis audire, vel de me ipso excogitare, in quo prorsus acquiescam. Dicam tamen libere quid mihi in mentem venerit, & minus quam cætera displiceat. Duo sunt expedienda: alterum, quidnam reuera statuendum sit, vtrum in puerperis a die partus, an a die morbi liceat computationem fieri: alterum quomodo Hippocrat. qui videtur a se ipso dissentire, sibi ipsi possit conciliari. Quod primum attinet, equidem cum Hippocr. & Gal. censeo principium dierum criticorum a partu fore accipiendum, sicuti in prognosticis docet, tanquam certa, & vera causa, ex qua febres, vel alii morbi originem habuerint, quandoquidem in partu, cui succedunt morbi, vix aliter videtur fieri posse, quin vel secundinæ, vel menstruæ purgationes male succedant, & mulier sit male affecta. In quo casu non verebor affirmare, tunc mulierem ægrotare vno vel pluribus, forte omnibus morbi generibus, intemperie, mala compositione, soluta vnitate, quibus deinde, & febres, & inflammatione, & alii plures morbi possunt succedere, vt propterea summa cum ratione a die partus computatio fieri debeat, quod multis quotidianis exemplis facile potest confirmari. Nam quemadmodum, si quis exempli gratia, incipiat laborare Erysipelate, aut capite vulneratus sit die Lunæ, cui deinceps proxime Saturni febris superueniat, nemo est, vt puto, qui non libenter a priore die Lunæ computationem faciat: ita si mulieri parturienti alii deinceps succedant morbi, minime videtur alienum a ratione, si quis non a primo die morborum, sed a die partus computationem faceret. Quod autem ad alterum caput, quomodo Hippocrat. possit sibi ipsi conciliari, qui, vt videmus, in nonnullis puerperis minime a partu, sed a morbo dierum criticorum numerationem facit, contra quam docuerit in prognosticis ego responderem cum Galeno 1. de diebus criticis cap. 3. qui disputans aduersus nonnullos, qui propter varias auctorum dissensiones, vniuersam de diebus critici doctrinam euertebant, inquit: huiusmodi rationem nullum momentum habere, cum auctores propter varias causas de vna atque eadem re soleant variis locis varie sentire, quod ipsi quoque Hippocrat. euenisse certum est. Quæ Galeni verba si vera sunt, satis demonstrant longe maiorem fidem sententiis Hippoc. aph. & prognost. adhibendam esse, quam libris Epidemiorum, in quibus multa potius obseruationis, quam doctrinæ gratia ab eo tradita sunt: quam quidem respõsionem odoratus est Fr. Valesius lib. 10. contr. 4. qui inquit, Hippocrat. scripsisse historiam earum mulierum, de quibus supra diximus, non vt præceptor, sed vt obseruator, qui enarrabat tantum historias, & captabat experimẽta, quo sententias postmodum in aph. & prognost reponeret. Cum autem ex iis quæ hactenus disputauimus facile sit omnes obiectiones dissoluere, non est vt singulas rursus inutiliter repetamus: ad institutum igitur secundinæ retentionem aggredimur. De qua ante omnia sciendum, huiusmodi symptoma inter cętera omnia, quę puerperis solent contingere, esse quam maxime difficile, & periculosum, adeo, vt mihi hactenus licuit obseruare, mulieres maxima ex parte, & quidem celerrime ante diem 4. ad interitum deducantur. itaque omni studio in illius euacuationem incumbendum est. Vt vero iuniores hanc rem melius intelligant, scire debent fœtum natura in lucem proferri nudum atque omnibus membranis, & vestimentis spoliatum, quæ intra

vte-

Vterum illum vestire, & fouere soleant, vt propterea totum illud inuolucrum, quod secundinas diximus appellari, necessario intus remaneat. Quod quidem cum nullum deinceps vsum possit afferre, ex naturæ instituto statim post fœtum solet emitti: itaque si detineatur, præter naturam detinetur. Neque ego in eo multum laboro, vtrum huiusmodi affectionem inter morbos in numero aucto, an inter symptomata excuntium mutatorum velimus numerare, quid id satis habeo, in quo omnes conueniunt, hæc spolia quamprimum fore detrahenda.

Causæ retenti secundinæ. Causæ quamobrem secundinæ detineantur, mihi videntur posse constitui, prima, quod illæ vel fundo vel alteri parti ipsius vteri hæreant adhuc: secunda, licet non hæreant, quod circa aliquam vteri partem, instar cuiusdam globi sint conuolutæ, neque ad exitum inclinent: tertia, quod os vteri clausum sit: postrema, quod mulier sit imbecillior, quam vt illas deponere possit, quæ quidem causæ singulæ propriam curandi rationem desiderant. *Curatio.* Itaque si secundinæ sint vtero alligatæ, vel circa vterum conuolutæ, mea sententia manualis operatio cæteris omnibus præsidiis, quæ plurima intra, & extra possunt adhiberi efficacior censenda est. Quamobrem obstetrix inuncta manu oleo amygd. dul. aut lil. alb. vng. Dialth. atque in vterum immissa, quærat secundinas apprehendere ac blande educere, quo loco, si secundinæ vtero adhuc hæreant, debent obstetrices diligenter cauere, ne ipsas recto tramite statim ac violenter velint detrahere, quæ potius sensim nullaque adhibita violentia, in obliquum atque ad latera modo in dextram, modo in sinistram partem mouendæ sunt, donec laxentur, & commode possint educi: cum si aliter fiat, nec secundinæ obediant trahenti, sed vi trahantur, periculum immineat, ne inflammatio concitetur, & quod est deterius, ne simul cum secundinis ipse quoque vterus procidat. Veruntamen, neque interea prætermittenda sunt præsidia, quæ hoc ipsum præstare possunt: inter quæ testimonio Hippocr. sternutatio insignem obtinet prærogatiuam 5. aphor. 49. Exemplum:

℞ Castor. elect.
Pip. alb. nig. ana. ℈. j.
Elleb. alb. ℈. j. M. fiat p.

Sic illa quoque vtiliter adhibentur, partim ore accepta, partim exterius accommodata, & administrata, quæcunque ad menses sunt accommodata, de quibus suis locis diximus, quæ ad hunc locum sunt transferenda. Sed sunt nonnulla quæ ad secundinas deiiciendas creduntur peculiarem quandam vim obtinere, qualia sunt: Chrysocolla argentariorum, Borax vulgo stercus accipitris, pellis ab angue deposita, exuuia seu senecta anguis in puluerem redacta, vel separatim, vel commista pondere ℥ j. ex vino, aut mulsa solet propinari. Exempli gratia:

℞ Cinnam.
Croci. ana. ʒ. j.
Boracis. ℈. iiij. ex aqua Artemisiæ.

Nonnulli probant maxime lixiuium cum oleo. Proximis diebus cum essem Taruisii, nobilis quædam matrona assumpto oleo amygd. dul. ad ℥ viij. siue fuerit medicamentum, siue fuerit casu, protinus secundinam deposuit. Sunt alia propemodum infinita, quæ facile possunt apud veteres, & recentiores haberi. Nolo tamen silentio præterire quoddam remedium, quod a nonnullis quam maxime celebratur, & est puluis testiculorum equi, de quo remedio clariss. Gesnerus hæc habet lib. 1. Epist. Med. pag. 27. Tigur. de polline testium equi siccatorum ad secundinas pellendas ex iure bibendum datur, quantum tribus digitis capitur, atque hæc aperto ore vteri gerenda sunt, sin autem illud conniuere compertum fuerit, tunc omni studio conandum est, vt aperiatur somentis, linimentis, perfusionibus ex oleis, ac medicamentis, quæ laxandi vim atque dilatandi habent, de quibus sæpe diximus, quæ quidem partim ad superiorem ventrem, partim ad pudenda licet apponere. Quod si demum secundina propter nimios labores partus, & imbecillitatem puerperæ detineatur, nec possit expelli, manifestum est illi fore succurrendum cibo, & potu, quæ sint facillimæ coctionis, atque optimi, & celerrimi nutrimenti, qualia sunt iura ex vitelis ouorum recentium, optima iura caponis, vinum album, tenue, odoratum, & cætera id genus, quæ sunt manifestiora, quam vt debeant longius commemorari. Cæterum si hæc omnia frustra fiant, inquit Aet. lib. vli. c. 24. perturbari non oportet, intra paucos enim dies putrefacta in saniem dissoluta excidet. Quod quidem etsi plærique omnes recipiunt, qui sine delectu solent ex aliis proponere omnia, ego non satis intelligo quomodo fieri possit, siquidem, vt dixi initio, quatenus longiore experientia licuit mihi obseruare, statim circa primos dies puerperæ grauiss. symptomatis corripiantur, syncope, tremoribus, sudoribus frigidis, vigiliis, delirio, adeo, vt nullam viderim, quę non ante diem quartum obierit. Hoc autem postremo loco mihi licet alterius remedii meminisse, quod etsi ab omnibus prætermissum est, tamen ego censeo, & quandoque expertus sum, inter cætera omnia efficacissimum esse. Illud vero est sectio venæ, quam quidem in vno, vel altero pede re vrgente, si modo puerpera viribus valeat, nulla ratione prætermittendam, cum non solum ad euacuandam secundinam, sed etiam ad alios vsus possit magnam vtilitatem afferre. Dictum est puerperas ob varia mensium vitia fore obnoxias morbis, & propterea omni studio procurandum, vt illi opportune effluant, de qua quidem re, non est, vt in præsentia longius agamus quandoquidem quæ supra diximus, de ratione euocandi menses generaliter, omnia possunt, ac debent ad hunc locum transferri: veruntamen cum ex vna parte certum sit, in prouocatione mensium sectionem venæ principem locum obtinere, ex altera autem eiusmodi præsidium apud nonnullos quibusdam difficultatibus inuoluatur, mihi libet hac in re hoc caput quam breuiter examinare. Primum itaque est vulgaris quædam opinio, præcipue vero apud mulieres, piaculum esse puerperis venam secare, quæ cum nulla vel ratione, vel alicuius probati viri auctoritate nitatur, est reiicienda. Itaque vos, si id ferat occasio, dummodo conueniant tres principes scopi, ne timeatis vestris puerperis, & semel, & bis, & sæpius venam incidere. Quod quidem sæpius soleo administrare, atque expertus sum non solum tutum, sed etiam longe efficacissimum esse, non solum in prouocandis mensibus, sed etiam curandis morbis, quæcunq; a partu solent superuenire. Cæterum huiusmodi præsidio nonnullæ occurrunt difficultates, quæ nullo modo sunt prætermittendæ. Ac primum si accidat, vt mulieri a partu corripiatur aliqua febre, pleuritide, vel alio morbo acuto, vt sit necesse ad sanguinis missionem deuenire, iam quæritur, ex quanam parte, an inferiore cruris, an superiore brachij liceat venam secare? etsi enim multi docent in cruribus venam perpetuo secandam esse, tamen neque desunt viri doctissimi & celeberrimi nominis, qui aliter sentiunt ac docent, vrgente morbo venam in cubito aperiendam esse, ex quibus duo præcipue mihi nominandi sunt: alter est Lud. Mercatus 4. de aff. mul. c. 11. qui hęc habet: verum in iis omnibus inflammationibus, &c. alter est Francis. Valleriola obseruat. 10. Medicinalium, qui refert historiam Helenæ Senequeriæ florentis ætatis & primiparæ, quæ altero die a partu acutiss. pleuritide correpta est, cui, accedente etiam consilio alterius medici Lud. Laurentii, secta fuit uena interna dextri brachij, sanguis emissus ad ℥ vj quo quidem imprimis remedio idem testatur Valleriola ægrotantem integre curatam esse cum admiratione magna. Forte uero sunt alij quoque, qui hanc sententiam ac medendi rationem probant. Ego vero censeo huiusmodi opinionem a Gal. doctrina, & à ratione alienam esse, ac multa pericula secum afferre. Cum enim ex una parte Gal. doceat, ac fateantur omnes, congruam mensium fluxionem esse ueluti clauum nauis,

præcipuamque forte folam rationem, qua pueperæ possint plerique malis & periculis curari & præferuari: ex altera autem idem Gal. docet lib. de sanguinis missione 51. sectionem venæ superioris muliebres purgationes reuellere consueuisse: satis cuique potest constare, venas in cruribus perpetuo fore incidendas, vt quę valeant trahere ad vterum, ac menstruam purgationem iuuare.

Alteras vero contra in cubito non solum importune, sed etiam perniciose aperiri, vt quę possint reuellere ab vtero, menstruam purgationem impedire, vniuersam curationem preuertere, ac certissimum periculum afferre. Notum est Oraculum Hip. Quæ ducere oportet eo ducere, quo maxime natura vergit: ex quo factum est, vt Gal. summa cum ratione generale nobis præceptum tradiderit de sanguinis missione cap. 15. 16. plenitudines a retentis mensibus natas, ex cruribus fore omnino vacuandas, siue venam incidere, siue scarificare oporteat: etsi non ignoro Aetium & nonnullos recentiores, hanc Gal. sententiam non recipere, de quibus alias publice diffuse dictum est. Itaque si puerpera vel aliqua inflammatione, vel aliquo acuto morbo laboret, & Galenus, & ratio nos docent, venas in cruribus perpetuo fore incidendas, si modo sanguinē omnino mittere oporteat. Quod quidem eodem Gal. auctore 9. meth. c. 5. ita deliberandum est: namque debet medicus fluentis menstrui sanguinis impetū auertere, & si sic solum videatur fore satis, tota res naturæ est permittienda. Sin vero ille parce fluat, tunc tantum sanguinis ex vna detrahendum est, quantum ex coniūctis ambabus vacuationibus natura & arte perficiatur, &c. quod occasio postulat. Sic Hip. in vna & altera puerpera 1. epid. sect. 3. ægr. 25. nullius meminit præsidiis præter supposita, quæ licet interpretari quæcunq; mēses possunt promouere. Sic Auic. 21. tertii tr. 2. c. 36. puerpera laborante febre laudat sectionē saphenę, nec non aquam hordei, quā inquit, non retinere menstrua & similiter granata dulcia, præterea nihil agit. Sic optimi quique medici tractāt puerperas, vt mensibus probe fluentibus, sola cōgrua victus ratione contenti sint: illis vero parce erumpentibus, hunc defectum omni ingenio conantur supplere. Sed hac de re satis. Cæterum vt neque id prętermittatur, sicuti fluentibus mensibus ego quidem non probo sectionem venę superioris: ita neque apertionem hæmorrhoidarum possum probare: etsi non ignoro, ac forte consultationibus medicis audiuis, multos doctiss. huiusmodi vacuationem quam maxime probare, vtque inquit Lud. Mercatus, ob partium viciniam defectum purgationis vteri mire adimplet. Quamobrem vero ego huic nequeam cōsentire, id mihi persuadet Galenus qui tradens leges reuulsionis & deriuationis, inquit: reuulsionem per contrarias partes, deriuationem per vicinas fore perficiēdas, nonnullaque huiusmodi disciplinæ exempla tradens, hæc habet 5. metho. 3. quæ per aluum fluunt, ea vel per aluum, vel per vrinam transmittes. Quod si fluxiones vteri ad intestina deriuantur, vtique tantum videtur abesse, vt apertæ hæmorrhoides possint adiuuare, vt contra quam maxime possint impedire. Cum igitur in puerperio, quod semel atque iterum diximus, medicus id cumprimis debeat conari, vt menstruę purgationes recte procedant, iure & prouocatio hæmorrhoidarum, & quęcunque possunt illis impedimentum afferre, mihi videntur improbanda, & reiicienda. Postremo autem hoc loco id quoque libet quærere, vtrum liceat, puerperis purgantia medicamenta exhibere, cum sit res maximi momenti, neque omnes idem sentiant, quandoquidem vt cęteri prætermittantur, duo viri paulo ante nominati, Mercatus & Valleriola huiusmodi quoque purgationem in puerperis, tanquā maxime vtilem, ac necessariam probant. Nā Mercatus C. supra citato ita statuit: si purgatio per vterum non sufficiens videatur, minime verendum esse purganti medicamēto vitiosos humores copiosius expurgare, vt natura deonerata cæteros quoq; humores facilius concoquat, & expellat, &c. Valleriola autem testatur eodem loco, illi suæ puerperę transacta 7. die se dedisse medicamentum ex agarico, manna, syr. & mel. ros. ex decocto pectorali, (male faciunt, qui syr. & mel. ros. permiscent non sine superstitione) quam quidem medendi rationem plurimi probant, ipsoque frequenter confirmant. Ego vero iis consentiens, quæ supra tradita sunt, puto huiusmodi opinionem a doctrina Hippoc. & Gal. & ratione esse alienam, omnemque purgationem prę ter eam, quæ ex vtero prodit, non solum nihil proficere, sed sæpe perniciosam esse. Ex multis autē quæ illud facile possint demonstrare, vnico volo esse contentus, quod nimirum purgantia medicamenta possint menstruas purgationes impedire. Cuius quidem impeditę purgationis tot & tanta pericula proposita sunt, vt actum agere nolim. Atque sic nostræ tractationi finem facio. Etsi enim ad integram tractationem de affectibus muliebribus plurima supersunt: tamen ad nostrum institutum, quod vnicum fuit de conceptu & partu hominis sermonem habere, iis volumus esse cōtenti, quæ fere ex tempore a nobis scripta, alias cum plus otii nacti fuerimus, magis accurate, & ornate possunt fieri.

Finis Libri Quarti.

ALEXANDRI MASSARIAE VICENTINI,

MEDICINÆ PROFESSORIS EXCELLENTISSIMI:

LIBER QVINTVS.

DE PVLSIBVS TRACTATVS.

NTER cęteræ argumenta, quę deducunt medicos in cognitionem eorum, quę tum natura, tum pręter naturam homini insunt, equidem censeo pulsum, & vrinam principem locum obtinere. Neque enim mihi fiber in pręsentia eam vulgarem quęstionem agitare, vtrum ex pulsu, an ex vrina certiora indicia, tum sanitatis, tum morbi colligi possint; quę puto vtrinque Huiusmodi signum si ad propriam significationem referatur, pulsum ad facultatem vitalem: vrinam ad facultatem naturalem, parem certitudinem, ac pręstantiam continere. De qua re si quis vestrum cupiat plura intelligere, is videat Franciscum Valesium lib. 3. Controu. cap. 1. qui inter cęteros hanc disputationem diffusè, ac disertè persequitur. Igitur cum proximo superiore anno confecerimus tractationem vrinarum, hoc pręsenti tempore propositum habemus alteram quoque de pulsibus tractationem conficere: non quidem accuratè, & exquisitè, (quod nimis laboriosum, & longum esset) sed summatim atque iis tamen positis capitibus, quę huic doctrinę sufficienter inseruire poterunt, nobisque scripta grauissimorum auctorum faciliora reddere valebunt.

Itaque ex nostro uetere instituto, hunc nostrum Commentarium de pulsibus diuidemus in quattuor partes, sicut quattuor pręcipua sunt capita, de quibus mihi statutum est apud vos sermonem habere. Ea verò sunt illa ipsa, de quibus pariter diximus in tractatione Vrinarum, & circa quę in explicandis singulis morbis uersari consueuimus, primum de essentia, secundum de Differentiis, 3. de Causis, quartum de Prognosticis quę forte docendi methodus non longè recedit ab ea methodo, qua Gal. vniuersam pulsuum disciplinam 16. libris accuratissime complexus est. Ante quam verò rem aggrediar, id vos scire velim, huiusmodi naturam esse quidem longè vtilissimam ad plurimos casus, maxime uerò ad cognoscendos, pręsagiendos, & curandos morbos conferre (quod res ipsa, ac plurima exempla, atque historię apud vnum pręcipue Gal. facile cuiq; possunt demonstrare) sed non minus esse difficilem, ac forte cęteris omnibus institutionibus medicis difficiliorem.

De qua etsi Veteres, Asclepiades, Erasistratus, Athenęus, Heraclides, Agath[illegible], Herophylus, Archigenes Veliensis, & alii quam plurimi scripserint, quorum Gal. meminit, & quorum omnes libri hoc tempore desiderantur, tamen vt idem ibi scribit Gal. 4. de dignoscendis Pulsibus cap. 5. nihil ab illis memoria dignum scriptum est. De Hipp. an scripserit de Pulsibus est dubium; atque eo magis, quod Gal. perplexe de hac re loquitur qui ex vna parte libri de Pręcognitione ad Posthmum cap [illegible] testatur, Hip. scientiam de pulsibus non attigisse: medicos autem illo posteriores eam tradidisse, & rursus tertio de Crisibus cap. vlt. ad finem, necnon 4. Epid. sect. 3. com. 18. scribit Hipp. signa sumpta ex pulsibus non fuisse persequutum: vel quia non cognouit, vel quia non putauit esse magni momenti. Ex altera autem parte in libello, quod animi mores temperaturam corporis sequantur, cap. 8. ad finem scribit, Hipp. omnem motum arteriarum qualiscunq; fuerit, omnium primum pulsum nominare: & adhuc plenius lib. de diff. Pulsuum cap. 12. Hipp. huiusmodi artem pulsuum calluisse, non tamen in ea multum laborasse.

Ac sanè si Hipp. monumenta consideremus, nulli dubium esse potest, quin ille aliquando pulsus meminerit, atque eorum notitiam habuerit, vt in Coac. lib. 4. tex. 25. ad principium, scribit lethargicos habere pulsus tepidos, tardos, sepultos, & quę sequuntur. In libris de locis in homine, inquit, arterias duas iuxta tempora ferri in medio temporum, & aurium, quę semper pulsant. Sic tractatus de morbis mulierum primo 134. ad finem docet puerperas, quibus menstruę purgationes retinentur, habere pulsus molles, & debiles, quia attolluntur nonnunquam, & interdum deficiunt. Et si quis respondeat, huiusmodi libros, non esse Hippocr. legitimos, de qua re non multum laborò in pręsentia, in lib. de Alimento ad finem quem omnes fatentur Hipp. legitimum fuisse: hęc habentur. Venarum, pulsationes, & respirationes spiritus iuxta ętatem, & consonantia, & dissonantia: sunt, & morbi; & sanitatis signa, & sanitatis magis, quam morbi, & morbi magis, quàm sanitatis, &c. Ego autem in hac ambiguitate, [illegible] ueram Gal. mentem, ac verissimam fuisse artem de Pulsibus ab Hipp. cognitam, sed minime elaboratam, & absolutam fuisse, qui loco pulsuum re-

spirationem uidetur perpetuo obseruasse, quod plurimi ægroti Epid. facile cuique possunt passim demonstrare. Quandoquidem re vera huiusmodi actiones, & respirationes vsque adeo sibi ipsis consentiant, & similes sunt, vt summa cum ratione litera alterius vicem possint supplere. Vnus certè Gal. Hanc quoque tam præclaram partem Artis medicæ nobis tradidit, & perfecit accuratissime, qui libello de Pulsibus ad Tyrones, maximè vero aliis in libris de differentiis, de dignotione, de Prognosticis, aliquid videtur prætermisse, quòd ad integritatem huiusmodi argumenti pertinere possit. Vt interea nihil dicam de aliis libris hac de re ab eo conceptus, speciatim verò de libro, quem in arte medica ad finem ipse promittit se esse compositurum, atque artem de pulsibus ad compendium, redacturum, qui quidem libri, si ad nos peruenissent, forte hunc nobis laborem, ac medicis omnem difficultatem abstulissent, quam ipsemet Gal. 1. lib. de Pulsibus dignoscendis cap. primo fatetur talem, & tantam esse, vt putauerit ad exactissimam, & absolutissimam pulsuum cognitionem totam humanam vitam necessario requiri. Vulgare compendium pulsuum, quod nomine Gal. circunfertur, esse spurium, ac prorsus Gal. indignum, puto esse manifestius, quam vt debeat longius dubitari nec mihi libet in re manifesta tempus perdere. Certe nescio qua fronte a Thurisano, Conciliatore, ac nonnullis, inter legitimos Galeni libros reponatur. Sed fortasse nimium præfati, ad rem, & ad primum caput aggrediantur.

CAPVT PRIMVM.

De essentia pulsuum.

Qvicunque de pulsibus sermonem habent, ab eorum definitione statim principium faciunt: mox singulorum verborum, ac particularum definitionis, vt loquuntur, explicationem aggrediuntur. Quam quidem docendi methodum video plerosque omnes hoc tempore in rebus prope omnibus mirabiliter obseruare: qꝫ principio publicarum Lectionum, necnon etiam in disputatione de abusu medicamentorum Vesi. cap. primo, & secundo prioris libri copiosius diximus. Veteres quoque hanc methodum mihi videntur tenuisse, ex quorum disciplina plurimæ pulsus definitiones constitutæ, atque traditæ sunt. Quæ referuntur a Gal. 4. de diff. Pulsuum c. 2. At verò huiusmodi omnes, atque eorum institutum non probatur a Gal. cum enim definitio ex præcepto Arist. 6. Topicorum, necnon 5. Metaph. 43. ex prioribus, & notioribus debeat constare, atque omnes consentiant difficile admodum, atque arduum esse probè rerum definitiones conficere, Gal. 4. de diff. Puls. cap. primo, vocat nimis audaces quicunque temerè, & sine vlla cognitione non solum pulsus, sed etiam cætera omnia audent definire, in quibus quidem præcipitatis definitionibus, vt multi committantur errores est necessarium, sicuti euenit Veteribus medicis tempore Gal. qui omnes eorum definitiones pulsus refutat, plurimaque eorum vitia apertissimè demonstrat. Cæterum, vt ne idem quoque posteris eueniret, sed vnusquisque posset meliore ratione essentiam pulsus intelligere, ante omnia id nos docet, quomodo liceat medico pulsus definitiones probè inuestigare, & conficere. Cuius quidem doctrinæ summa est huiusmodi. Duo prima videntur genera definitionum: alterum, quod rei notionem explicat, alterum, quod rei essentiam docet: vtramque scientiæ virtutem obtinere. Primam quæ notionem explicat, ut sit omnibus manifesta, quicunque eadem lingua vtuntur, neque ad rei essentiam attingat. Secundam quæ essentiam docet, vt priori consentiat, cum illa tamen eadem non sit. Propterea necessario opus fuit, vt non solum duæ, sed etiam tres, vel quatuor definitiones conficiantur. Vnam, quæ omnibus eiusdem linguæ hominibus sit concessa, quæ de essentia rei nihil statuat, sed in sola ratione consistit. Altera quæ aliquantulum recedat a notione, & nonnihil ad essentiam accedat. Tertia, quæ adhuc magis tantum notionem, non essentiam aperiat. Quarta quæ totam essentiam doceat. Quæ quidem plures definitiones, ita debent inter se disponi, vt quarta ad tertiam, tertia ad secundam secunda ad primum referantur. Ex qua pulcherrima Galentca disciplina facilè est intelligere in quanto errore versentur vlgares definitores qui quamcumque rem docturi, nulla præmissa notione, & inquisitione, statim suas definitiones, quasi ex tripode proferunt, quæ propterea sunt vsque adeo ambiguæ, perplexæ, obscuræ, ignotæ, vt necesse sit circa earum explicationem longius commorari. Sed nos ad Gal. methodum, & rem nostram veniamus. Variæ apud medicos fuerunt pulsus significationes: de quo quidem diffusè mentionem facit Gal primo de diff. pulsuum cap. 2. secundo de diff. pulsuum cap. 3. quarto de diff. pulsuum cap. 2 Verum cæteris omnibus prętermissis, idem scilicet Gal. 4. de ratione victus in morbis acutis, comm. 26. in lib. quod animi mores corporis temperaturam sequantur, cap. 8. quarto de diff. Pul. cap. 2. Veteres medicos vsurpasse nomina pulsus de iis tantum notionibus, quæ in particulis inflammatione laborantibus contingunt, Hippocrat. verò omnium primum alterius significationis auctorem fuisse, quod postea apud omnes inualuit, qui motum omnem arteriarum qualiscunque esset pulsuum uocare consueuit. Hæc autem res, Galeno interprete, ita se habet nono de diff. pulsuum c. secundo, in quibusdam particulis nostri corporis, maximè verò, quæ carne sunt destitutæ, qualis præ cæteris est corpus in manu facile vnusquisque non solum tactu, sed etiam visione potest motum quendam percipere, qui in omnibus hominibus bene valentibus iam inde a primo ortu sine vlla intermissione fit, & vsque ad interitum perducitur, in quo quidem motu facile licet cuique obseruare, quiddam de profundo ascendere, & surgentem manum ferire; deinde id apertè regredi, ac recedere, mox quiescere.

Contra verò interdum nobis primum se præsentare speciem quandam rei quiescentis, deinde ascendentis, ac mox ferientis, demumque se recipientis, & quiescentis: Vt manifestum sit, huiusmodi motu rei ascendentis, ferientis, regredientis, quiescentis in orbem ferri, ac non nisi cum vita hominis deficere. Cum motum, Galenus inquit, omnes homines pulsuum appellant, quod si quis huius nominis, & communis notionis breuiorem definitione desiderat, id cuique licet, dummodo, inquit Gal. is nihil prętereat, neque addat quicquam superuacaneum præter ea, quæ modo diximus. Namque si quis præter ea quid vel minimum addiderit (si quidem id præter rem atque inutile fuerit) in inutiliter operam perdet; si verò id ad rem, atque viriliter dicatur, certum est illum a notione ad rei essentiam accedere. Ex quo si dixerit eiusmodi motum esse motum arteriarum, quandoquidem hæc definitio non solum motum, sed etiam quorum sit motus declarat: Cum vulgus manifestè quidem intelligat, talem esse in corpore motum, nihilominus ignorat corpus, quod mouetur. Quod si quis neque his contentus adhuc velit arteriarum ortum, figuram, tunicas, vsum, facultatem, & alia id genus explicare, vtique hac longe magis a priore notione recedit, & ad totam essentiam pulsus accedit. Itaque definitionem notionis id tantum modo quod omnibus hominibus perspectum est, præterea nihil debent explicare, qualis est definitio notionis pulsus, si dicamus quendam motum sensibilem in variis corporis partibus rei per circulum, ac perpetuo se attollentis, ferientis, se recipientis, & quiescentis, apud omnes homines pulsus vocari. Huiusmodi autem definitionis notiones, quas Aristot. 2. Post. & in Metaph. definitiones quod nominis appellat, sicuti ex vna parte non semper

sunt

sunt proferendę, quod nõ nulli inepte perpetuo faciunt quos Gal. aliquando irrisit secundo de different. pul. cap. 3. 4. de different. puls. cap. 9. qui ne olus quidem citra definitionem empturi essent. Sed tunc duntaxat, quando non omnes rem propositam assequuntur, aut quis uel malitiose, uel impudenter præter item hominum acceptionem, nominum significationem peruertit. Ita ex altera parte Gal. quarto de different. pulsuum cap. 2. scribit illos quam maxime errare, quicunque in re ignota, uel ancipiti nominis definitionem prętermittunt, solam essentialem definitionem proferunt, ac propter huiusmodi ignorantiam temere pronuntiare, quicquid stulte illis in mentem uenit. A quo quidem errore quomodo uulgus definitorum nostrorum se tueatur, ipsi uiderint. Iam uero si ea eo Gal. pręceptis illa omnia uelimus pręmittere, & examinare quęcunque ad alteram essentialem definitionem pulsus forent, necessaria, longissima opus esset disputatione.

Itaque nobis propositum est circa illa tantum uersari, & quidem quam breuissime fieri potest, quę ad nostrum institutum satis esse possunt. Cęterum illud commode mihi uideor facere posse, postquam Gal. hoc ita ętando argumento nobis omnem leuauit laborem, si illius essentialem definitionem accipiamus, interpretemur, illustremus, & quadam ueluti paraphrasi omnibus manifestum reddamus. Postquam igitur Gal. plurimas Veterum medicorum pulsus definitiones recensuisset, reprehendisset, confutasset, tandem hæc habet, quarto de different. Puls. cap. 2. Nos autem dicamus, pulsum esse actionem peculiarem, præcipue cordis, deinde arteriarum, quæ distensione, & contractione mouentur a facultate vitali, quo natiui caloris mediocritate retineantur, atque in cerebro spiritus animalis generetur. Ac sane si quis consideret omnes conditiones probæ definitionis de quibus Arist. 6. Top. diffuse, 4. Phys. tex. 21. præcipuæ sunt, vt definitio sit propria definiti, adeo vt cum eo conuertatur, vt nihil in definitione desit, aut supersit, vt definitio tollat omnes difficultates, quæ de re habentur, is facile fatebitur hanc Gal. definitionem pulsus omnibus numeris fuisse absolutam. Sed nos singula persequamur, Pulsus est actio. Ex præceptis Dialecticis, hæc definitio constat ex genere, & differentia. Itaque actio est genus. Nihil autem refert, siue actionem, siue motionem, vel motum dicas. Quæ deinde sequuntur, omnia differentiæ sunt. Actiones corporis sunt in primis duplices. Aliæ sunt omnibus partibus, & toti corpori communes, alimenti attractio, retentio, coctio, expulsio. Aliæ sunt unius, vel alterius partis propriæ, visio oculorum, auditio aurium ambulatio crurum. Ergo pulsus est actio non communis, sed propria, & peculiaris, præcipue cordis, deinde arteriarum. Interpretes vertunt materiale, quæ forte melius vertuntur; Primum cordis, secundo arteriarum. Namque arteriæ non sua sponte, sed eatenus mouentur, & huiusmodi edunt actionem, quatenus hæc mouendi vis, & facultas a corde, cui natura ingenita, atque insita est, cum illis communicatur. Quæ distensione, & contractione mouentur a facultate vitali. Quãdoquidem naturale omne, quod mouetur, ab alio mouetur, quod Arist. luculenter demonstrat in principio lib. 7. Physic. speciatim vero rerum, quæ positæ sunt in generatione. Definitio complectens causam efficiẽtem optima censenda est, quod itidem Gal. docet quarto, de different. Pul. cap. 9. summa cum ratione in definitione pulsus, quem certum est, sicut cæteros omnes motus duntaxat in fieri suam essentiam obtinere. Causa efficiens a Gal. posita est; Illa vero est apud Gal. facultas vitalis, in qua sententia ego quidem libenter acquiesco, qui nolo de hac re uarias Philosophorum, & Medicorum, maxime vero Arist. opinionem afferre, de quibus mentionem facit Gal. cum aliis locis, tum maxime in primo de Causis pulsuum cap. 2. cum alii natiuum calorem, alii spiritum (in qua sententia videtur fuisse Arist. lib. de respiratione, si modo hic liber est Arist.) alii constitutionem, alii proprietatem temperamenti, alii neruosam structuram corporis, alij qualitatem nullo nomine pręditam contendant efficientem causam pulsus esse. Si quidem huiusmodi subtilior disputatio aliena est a meo instituto, nec ad cognitionem pulsus videtur quicquam conferre. Quod si quis uestrum cupiat adhuc, quidnam Gal. sit facultas uitalis, cognoscere, ille ad hoc respondet apertissime primo de Præsagijs ex Puls. cap. 4. primo, de Simpl. medicamentis, c. primo. Vitalem facultatem nil aliud esse, quam commodum cordis temperamentum, quod propterea affirmat, quoties bene, vel male temperatum est, eatenus suum munus obire, pulsusque modo languidiores, modo robustiores efficere. Itaque arteriæ mouentur a facultate vitali, sed quomodo mouentur? Galenus respondet, dilatatione, & contractione, quos Gręci διαστολὴν, & συστολὴν, uocant, quem quidem duplicem motum arteriarum actionem esse Gal. docet, & confirmat lib. de usu Puls. cap. 6. aduersus nonnullos, qui contendebant, unam tantummodo systolem esse propriam arteriarum actionem, diastolem uero tunicarum ipsarum in naturalem partem distantiam spontaneum esse reditum, De quibus quidem duobus motibus, plurimisque difficultatibus, quæ passim a ueteribus, & recentioribus medicis agitantur; Cum ego nolim hoc tempore longius agere, illud unum a iunioribus sciendum est, arterias una cum corde eadem plane ratione, eodemque temporis momento, tum constringi, tum dilatari, per constrictionem, & contractionem totas expelli, quæcunque fuliginosa excrementa ex coctione, aut verius exustione humorum in toto ante contracta sunt, per sublationem, & dilatationem frigidiorem aerem in cor, atque ad penitiores corporis partes trahi, ac deferri: Quo natiui caloris mediocritas retineatur, atque in cerebro spiritus animalis generetur. Certissimum, atque in Galeni doctrina exploratissimum est, actiones nostri corporis propterea fuisse a natura constitutas ex quo ille generale tradit præceptum 7. de usu partium cap. 10. ut post explicationem actionis cuiusque partis, perpetuo illius utilitates debeant explicari. Igitur iure Gal. post explicationem actionis cordis, & arteriarum postremo in sua definitione utilitatem affert. Hæc vero est duplex, altera, ut congruens natiui caloris moderatio, & temperatio conseruetur. Altera, ut cerebro accommodatum pabulum subministretur, ex quo spiritus animalis continentur generari, ac foueri posset. Vt autem iuniores hanc duplicem pulsus utilitatem intelligant, quod ad primam pertinet, sciendum est innatum huiusmodi calorem in perpetuo opere, ac motu continue versari: Cum ille de sententia Hippocrat. omnium naturalium operum auctor animæ substantia, aut saltem animę principium, & necessarium instrumentum existat, illius principium, fontem, ac focum in corde consistere, a quo deinceps in totum corpus, & singulas corporis partes diffunditur, atque hinc fieri, ut in corde præ cęteris omnibus partibus nostri corporis insignis perpetuo caliditas contineatur, quam propterea Gal. ardenti flammæ aliquando assimilare consueuit, ut diffuse in publicis lectionibus diximus. Cum huiusmodi igitur insignis calor non aliter, ac flammę duplici potissimum ratione possit marcescere, ac corrumpi, altera si pręter modum augeatur, altera si nimia fuliginum copia obruatur, vtrique periculo prouida natura mirabiliter prospexit, nempe, respiratione, & pulsu. Quandoquidem & Thorax, & arterię dum dilatantur, aerem attrahunt frigidiorem, quo natiuus calor in congrua moderatione conseruatur. Dum constringuntur expellunt fuligines, quę retentę liberam caloris perspirationem, & uentilationem potuissent impedire. Ex quo iure Gal. docet uniuscuiusque pulsus, & respirationibus eosdem usus fuisse a natura institutos. Quod uero ad alteram pertinet vtilitatem, ijs prætermissis, quæ generatum de spiritibus speciatim

de spiritu animali a Philosophis, & medicis disputantur, in primis vero a Nouatore Argenterio aduersus Gal. lib. de somno, & vigilia, nec non in Comment. Artis medicæ. illud vnum mihi, & meo instituto censeo satis in præsentia, spiritum animalem in cerebro tamquam in propria sede residere, quod millies a Gal. traditum est, hoc nomen animalis sortitum fuisse, non quod substantia animæ sit, sed quod proprium sit eius ibi habitantis instrumentum, quo sensus, & motus in vniuersas corporis partes transmittitur, 7. de Placitus Hippocrat & Plat. cap. 3. Et quibus facile est cuique intelligere, quomodo pulsus naturalem cordis temperiem conseruando, illique congruam naturam generationis vitalis spiritus subministrando, id quoque posset præstare, vt spiritus animalis in cerebro generetur. Atque hactenus de essentia pulsus ex Gal. definitione, quam sicuti supra diximus, certum cuique esse potest; habere omnes conditiones probæ definitionis, atque omnibus suis partibus perfectam, & absolutam fuisse. Namque vt cætera omnia prætermittamus, hac definitione facile tolluntur omnes controuersiæ, quæcunque de essentia, & generatione pulsus potest afferri, ex. gr. nonnulli pulsum definiebant motum arteriarum: nonnulli contendebant male pulsum per cordis, & arteriarum motum definiri, quod alij plurimi sint motus, quibus huiusmodi partes prædita sunt. Alij existimant, arterias per se ipsas moueri, alii pulsum definiebant motum non solum cordis, & arteriarum, sed etiam membranarum cerebri, vel ipsius cerebri, vel vtriusque. Alii alias de hac re cogitationes inanes comenti sunt, de quibus Gal. diffuse sermonem habet lib. 4. de different. pulſ. quæ quidem omnes difficultates facile dissoluuntur, si cum Gal. dicamus, pulsum esse actionem propriam, & peculiarem, primo quidem cordis, secundo arteriarum, quæ sistole, & diastole, dilatatione, & contractione mouetur a facultate vitali tum propter conseruationem mediocritatis, ac temperantiæ caloris innati, tum propter generationem spiritus animalis in cerebro.

CAPVT II.

De differentijs pulsuum.

TRactaturus differentias pulsuum, id primum vos scire velim, hanc partem non solum in tota disciplina de pulsibus, sed forte etiam in tota arte medica longe difficilem esse, vt vel ipse Galenus fateatur se non potuisse omnes pulsus differentias perfecte, atque integre percipere, & intelligere. Ego vero conabor huiusmodi tractationem, & planiorem, quatenus fieri poterit reddere, qui statui non omnes pulsuum differentias vobis explicare, quod a Galeno accurate, & diffuse traditæ sint, sed eas tantum quæ mihi videntur maioris momenti, vtiliores, & ad vestram institutionem magis pertinere. Cæterum ex præcepto Gal. primo met. 3. & 5. qui nos docet species, & differentias rerum, ex earum definitionibus colligere, ex deffinitione pulsus iam satis explicata, conabimur pulsus differentias inuestigare, hoc modo. Pulsus est motus cordis, & arteriarum. Cum igitur Philosophus doceat, omnem motum fieri de loco in locum, id quod potest fieri, vel celeriter, vel tarde, vel mediocriter, hinc primæ pulsus differentiæ nobis sese offerunt a qualitate motus. Pulsus alius velox est, alius tardus, alius mediocris. Pulsus velox ille est, qui arteria modica, & breui tempore de loco in locum mouetur, ac mutatur, suumque perficit motum. Contra pulsus tardus ille est, qui multo, ac longo tempore mouetur, de loco in locum mutatur, suumque opus absoluit. Ad quem modum dicimus, equum celeriter, vel tarde moueri, qui exiguo, vel longo tempore iter conficit, Pulsus moderatus autem mediocris est, qui medio modo se habet, & mouetur. Distensione, & contractione, quoniam motus pulsus non est simplex, sed ex duobus oppositis motibus constat, vt duæ quoque inter nos ponantur quietes necessarium est, altera post dilatationem, priusquam arteria contrahatur, quæ exterior, & superna dici potest. Altera post contractionem priusquam arteria dilatetur, quam internam, & inferiorem licet appellare: quandoquidem natura nunquam alterum motum aggreditur, antequam perficiat priorem, atque vt Philosophi verbis vtamur 8. Physſ. tex. 61. & 62. omne, quod mouetur in contrario quiescit. Quamobrem ex huiusmodi quiete, vel ex tempore quietis, quæ nihil aliud est, quam immobilitas, seu priuatio motus, aliæ tres se prodeunt pulsus differentiæ. Pulsus alius creber, alius rarus, alius mediocris. Pulsus creber definitore Galeno lib. de Pulſ. ad Tyrones ca. 4. est, cum tempus quietis breue, & modicum est. Pulsus rarus, cui tempus quietis longum, & amplius est. Mediocris est, qui inter vtrumque medium modum obtinet. Verum in hac differentia dubium est, cum duplex sit quies, interna, & externa, vtrum ex altera tātum, an ex utraque pulsus crebritas & grauitas accipiēda sit, quod quidem dubium ex eo videtur potissimum originem habuisse, quod nonnulli contendant, solam arteriæ dilatationem, minime vero contractionem sentiri. De qua controuersia cum ego nolim longius agere, si quis vestrum cupiat plura intelligere, is videat Valesium contr. 7. lib. 3. qui inter cæteros eam tractat diffusè. Gal. quidem tradens rationem, & modum cognoscendi hanc duplicem quietem in pulsu, secundo, de dignotione pulsuum cap. vlt. docet, externam quidem quietem, quæ est inter finem dilatationis, & principium contractionis facilè percipi; internam uerò, quæ est inter finem contractionis, & principium dilatationis, non sine magna industria, & labore deprehendi posse, qui in summa ita statuit primo de diff. pulsuum cap. 7 & 8. apud illos, qui affirmant solam dilatationem sentiri, crebritatem, & raritatem ex vna quiete externa, ac toto eo tempore, vel interuallo, quod inter motum omnem dilatationis, & contractionis intercedat, accipiendum esse, apud eos uero, qui profitentur se non minus contractionem, quam dilatationem sentire, crebritatem, & raritatem ex vtraque quiete esse colligendam.

Itaque siue ex vna, siue utraque quiete velimus huiusmodi pulsus differentiam colligere, si arteria diutius firmetur, & quiescat in vltimo loco, in quem dilatatione, vel contractione ingressa est, antequam alterum continuum motum aggrediatur pulsus rarus, sin autem breuiori tempore firmetur, quiescat, pulsus creber dicēdus est. Sed reliquas differētias persequamur. Quoniam arteria, quæ distenditur, sicut reliqua omnia corpora, triplicem habet dimensionem, longitudinem, latitudinem, & profunditatem, vt differentiæ quoque ex quantitate huius distensionie eliciantur, necessarium est. Quoniā vero omnis quantitas in multitudinem innumerabilem secari potest, quod a Gal. traditum est in Phrasibus cap. 30 vt omnem confusionem fugiamus, nobis satis fuerit cum Gal. huiusmodi quantitatem dilatationis arteriæ ad tria capita referre, vt una sit moderata, utrinque sint duo extrema, alterum quod mediocritatem excedat, alterū quod a mediocritate deficiat, quod si quis ad huc uelit singula capita in alias differentias diuidere, quatenus dilatatio magis, uel minus excedit, aut recedit a mediocritate, id cuique licet, neque a Gal. quandoque prætermissum est secundo de differentiis pulsuum cap. 6. Itaque pulsus dilatatio alia excellens, alia mediocris, alia deficiens. Cum autem hæc ipsa dilatatio, uel in singulis tribus dimensionibus separatim longitudine, latitudine, profunditate, uel in omnibus simul generatim, & coniunctim fieri possit, hinc plures colliguntur pulsus differentiæ. Namque primo si arteria supra mediocritatem excedat, ac p. o. augeatur in longi-

longitudine, Pulsus longius, in latitudine pulsus latus, in profunditate pulsus altus est dicendus. Sicuti contra, si arteria infra mediocritatem excedat, ac præter naturam minuatur, in longitudine pulsus breuis, in latitudine angustus, in profunditate humilis appellabitur. Quod si arteria in singulis dimensionibus media quadam ratione dilatetur, vt nihilque excedat, nihil deficiat, iam diximus hunc pulsum esse mediocrem. Deinde vero si arteriæ dilatationem consideremus, non separatim secundum singulas, sed coniunctim iatum omnes dimensiones, hinc aliæ rursus consurgunt pulsus differentiæ, quæ itidem modo posita ratione possunt distribui. Namque si arteriæ dilatatio simul in omnibus dimensionibus longitudine, latitudine, profunditate, medium quendam modum retineat, pulsus moderatus temperatus, æquabilis; si modum excedat, pulsus magnus, si deficiat, pulsus paruus dicendus est. Quoniam omnium pulsuum definitio apud Gal. est huiusmodi. Pulsus magnus est longus, latus altus, vel qui in omnibus tribus dimensionibus mediocritatem excedit. Pulsus paruus est breuis, angustus, humilis, vel qui in omnibus dimensionibus imminutus est. Pulsus moderatus est, qui secundum omnes dimensiones mediocritatem seruat. Non ignoro, nonnullos recentiores has differentias accipere non solum ex dilatationis quantitate, sed etiam contractionis arteriæ, in qua itidẽ tres dimensiones videntur posse animaduerti, & in proprias differentias referri. Ego vero sicut in cęteris omnibus, ita hac quoque in re volui Galeni doctrinam, atque exemplum imitari, qui scribens ad Tyrones, quod itidẽ nos facimus, vnam dilatationis quantitatem considerat, lib. de puls. ad Tyrones cap. 2. atque ex ea tantum differentias colligit, quod vt puto, arteriæ contractio non ita facile, & proprie sicuti dilatatio percipi, & deprehendi posse, vt supra diximus. Verum hoc loco minime prætermittendum est necessarium quoddam Galeni præceptum, quod & ad eas, quæ hactenus traditæ sunt, & ad cæteras omnes pulsuum differentias generaliter pertinet, nimirum, Pulsum moderatum, & cuique, naturalem ante omnia esse animaduertendum, atque ad illum, tamquam ad Lydium lapidem omnes arteriarum excessus, & defectus, ex quibus tot resultant differentiæ perpetuo referendas esse, qui scribit ad hunc modum secundo de dignotione pulsuum cap. 2. ad finem, vbi optimam constitutionem inuenerimus corporis nostri, primo animaduertendum est, qui eius sint pulsus, neque obiter, vel negligenter, sed in eo statu hominem accipiamus, vbi suum proprium motum pulsus a nulla externa causa immutati retineant. Hoc fiet si non in longo otio sit versatus, nec recens exercitatus, nec vero etiam diu ieiunauerit, vel multum comederit; Aer præterea sit optime temperatus, ipseque eger liber sit ab omnibus animi affectibus, & tranquillissimam mentem habeat. Postea inuestigandæ sunt corporis vitiosæ constitutiones, tumque primo eadem recensebis differentias, deinde quos in illis excessus reperieris, atque defectus, hos ad moderatam, atque optimam constitutionem conferes. Hæc Gal. Quæ consulto hic volui transcribere, quod ad totam intelligentiam pulsuum sint maxime accommodata. Hactenus traditæ sunt differentiæ ex motu arteriæ, in quo certum totam ipsius substantiam, seu essentiam consistere.

Itaque id restat, vt ad alias differentias transeamus, quæ accipiuntur ex accidentibus, quæ huiusmodi arteriæ motionem necessario consequuntur, qualia præcipue sunt mollities, & durities. Mollities enim & durities, vt Gal. inquit in lib. de optima secta ab Thra. cap. 3. & lib. si statim vna cum motu arteriæ percipiuntur, tum minime ad motum pertinent, sicuti superiores differentiæ, quandoquidem corpus molle, & durum, vt sit tale, motum non requirit, cum per se etiam sine motu tactui facile ocurrat. Notat Gal. primo de diff. pulsuum cap. 6. huiusmodi pulsuum differentiam a plerisque medicis maxime iunioribus, pulsum plenũ, vacuum & inter vtrumque medium dici consueuisse, a se ipso autem pulsum mollem, durum, & moderatum appellari, in qua Gal. significatione, & appellatione equidem censeo esse acquiescendum. Itaque pulsus alius mollis, alius durus, aliud tẽperatus. Molle inquit Philosophus 2. de Ortu & interitu tex. 13. ad humidũ, reducitur, & in seipsum facile cedit. Durum contra, ad siccum refertur, neque cedit in seipsum. Itaque pulsus est mollis, quia arteria quomodo humidior, laxior, & carnosior, tangenti manui occurrit, ac facile cedit. Pulsus autem est durus, quoniam arteria siccior, densior, & rigidior instar corij percipitur, nec facile cedit. Pulsus temperatus est, qui inter vtrumque mollitiem, & duritiem medio modo se habet. Post hæc in definitione pulsus fuerant verba (a facultate vitali.) Ex qua particula alia demum propria pulsus differentia consurgit. Cum enim operatio prodiens ea huiusmodi facultate, vel valenter, vel debiliter, vel medio quodammodo fieri possit, hinc tres consurgunt pulsus differentię. Pulsus alius vehemens est, alius debilis, alius inter vtrumque medius est. Neque enim aliquis iunior hic turbetur, quod paolo supra traditæ fuerint differentię secundum magnitudinem, & prauitatem pulsus, quæ fere in idem omnino videntur cadere. Namque aliter se res habet, si quidem priores differentiæ accipiuntur ex quantitate, ac simplici dimensione arteriarum, hæ vero posteriores ex facultate vitali, atque illius operatione definiendę sunt. Vnde si vere, & proprie loqui velimus, altera prior differentia potius magnitudo, vel paruitas, arteriarum, altera posterior potius magnitudo, vel paruitas pulsus dicendæ sunt. Igitur apud Gal. 3. de different. pulsuum cap. 5. pulsus vehemens ille est, qui tactum subuertit, idest qui valde, & quodam conatu pulsat. Ad quem modum, vt idem scribit Gal. cap. primo libri 4. de dignotione pulsuum ex communi hominum notione, non solum quædam animalia, leones, tauri, sed etiam quędam inanimata, fluuiorum decursus, & magni venti, vehementia dicũtur, quod illa vehementer, ea violenter agant, adeo, vt etiam si magna vi contendamus ire contra, prohibeantur, repellantur, atque coerceamur contra verò pulsus debilis ille est, qui sine conatu, imbecilliter, ac vix pulsat, & percipitur, vt quandoque homo pulsu priuatus videatur.

Atque hæ quidem sunt simplices pulsuum differentiæ, quæ mihi videntur esse maioris momenti & ad meum institutum futuræ satis. Et si enim nonnulli, in primis autem Auicenna alias quasdam simplices pulsuum differentias commemorant, qualis exempli gratia sunt, pulsus plenus, vacuus, crassus, tenuis, grauis, leuis, calidus, frigidus, & fortè alij id genus, nos quinque modo expositis consentiemus; quod arteriæ huiusmodi omnes differentiæ, vel tactu deprehendi, vel ad has facile possunt referri, vel leuem, aut fortasse nullum vsum possunt afferre.

Itaque ad compositas pulsuum differentias veniendum est; quod in singulis tractandis rerum differentiis Arist. Gal. & omnes docent, primo de simplic. mox de compositis sermonem habendum esse. Quoniam verò huiusmodi compositę differẽtiæ plurimæ sunt, ac propemodum infinitæ, addo plurimis, & grauissimus difficultatibus implicatæ, quæ nullo modo breui orationi possunt comprehendi, & explicari, ego quidem statui quædam tantummodo pauca præcepta de hac re summatim tradere, quæ præsenti operi ac meo instituto possunt seruire, quod eo liberius facio, quoniam compositi pulsus ex simplicibus constant, & qui probè simplices intelligit, & compositos quoque facilius intelliget, necesse est, siquidem ut Aristotel. docet, tunc vnusquisque arbitratur se compositum nouisse, quum nouit quibus, & quot partibus illud constet. Itaque sciendũ est ea Galen. in lib. de pulsib. ad Tyr. cap. 5. primo de differentiis pulsuum 10. omnibus supra propositis differentiis, pulsib. æqualitatem, & inęqualitatem, necnõ

ordinem, & ordinis perturbationem necessario contingere, de quibus cum eodem Gal. ita habendum est, atque id primum æqualitatem, & inæqualitatem, atque ordinem, & ordinis perturbationem inter se differre, quod æqualitas & inęqualitas, tum in vno, tum in pluribus pulsibus fiunt, ordo autem, & ordinis perturbatio duntaxat in pluribus consistit. Aequalitas porro, vel inæqualitas pulsus nil aliud est, quam paritas & imparitas prioris pulsus, cum reliquis, qui deinceps post priorem pulsum sequuntur, adeo vt ex. gr. si decem pulsationes fuerint pares, pulsus æquales, si vero fuerint impares, pulsus inæquales dicendi sunt. Huiusmodi autem æqualitas, & inæqualitas dupliciter dicitur: vno modo generaliter, & absolute, altero speciatim, & in certo aliquo genere. Pulsus simpliciter æquales, dicuntur, qui continuata serie, neque in velocitate, neque in crebritate, neque in magnitudine, neque in cæteris differentijs aliquam inæqualitatem, aut mutationem, sed omnes eadem plane ratione, ac regula progrediuntur, idemque perpetuo perseuerant.

Contra vero pulsus inæquales simpliciter dicuntur, qui in velocitate, crebritate, magnitudine & reliquis omnibus differentiis sunt immutati, adeo vt eundem statum, cum prioribus non obtineant, neque in eodem tenore perseuerent. Dicam tutius pro iunioribus vno verbo cum Gal. 1. de differentijs pulsuum cap. 10. si omnes pulsus, & secundum omnes differentias omnibus modis pares maneant, vniuerse, & simpliciter æquales dicendi sunt. Altera ex parte, si omnes pulsus, & secundum omnes differentias omnibus modis fuerint impares, generaliter, & absolute inæquales sunt appellandi. Cæterum, pulsus æquales, vel inæquales non generaliter, & absolute, sed particulatim in certo aliquo genere illi sunt, qui non secundum omnes, sed secũdum vnam, vel alteram, vel plures differentias mutantur, neque congruam paritatem conseruant. Quamobrem apposito nomine illius differentiæ, quam retinent, æquales, vel inæquales dicuntur, ex. gr. pulsus æqualis, vel inæqualis in magnitudine, pulsus æqualis, vel inæqualis in velocitate, & sic de cæteris. Ac si plures differentiæ simul coniunguntur, quod aliquando euenit, duo tres, vel plures, coniunctis quoque nominibus appellabuntur. Pulsus inæqualis, vel inæqualis in magnitudine, in crebritate, in velocitate, mollitia, vehemẽtia, &c. in vniuersum vero inæqualitas pulsus, & placet Gal. 1. de different. cap. 10. & 11. nouam duplicem diuisionem recipit; namque altera in cumulo plurium pulsuum consistit, quæ propterea [illegible] Grecis, Latinis collectiua, congestiua, cumulata dici potest. Altera vero in vna constat pulsatione, quam singularem licet appellare, quæ quidem priore obscurior est, ac multo difficilius comprehenditur, sed vtraque diuisio in alias differentias distribuitur; ac primo quidem inæqualitas collectiua, quę in multis pulsibus consideratur, alia est ęqualis, alia inæqualis, neque vero est inquit Gal. vt quispiam miretur, quod ęqualem dicamus inęqualitatem, cum id frequenter vsu veniat, non modo in pulsibus, sed alijs in rebus prope omnibus, quæ dum degenerant a pristina sua natura, vel magnitudine, vel qualitate, ęqualia, vel inęqualia faciunt incrementa. Nam quatenus a propria natura discedunt & ęqualitatem perdunt, eatenus inæqualia vocantur, quatenus autem ęqualem semper faciunt mutationem, eatenus ęqualia appellantur. Itaque istud primum pulsibus quoque euenit, quod si pristino statu non constant, nec parem mutationis rationem constituant, pulsus inęquales dicendi sunt, sicuti contra, si a pristina quadam conditione recedunt, sed parem, ac pari seruata mutatione recessum faciunt, pulsus inæquales, ęquales dici debent. Exemplo res fiet manifestior, quod itidem a Galeno propositum est. Accipiamus differentiam pulsus magni, ac fingamus pulsum secundum primo esse paulo minorem, tertium secundo, quartum tertio, quintum quarto, & cęteros deinceps, qui sequuntur proxime superioribus tanto esse minores, quanto secundus primo minor fuerat, adeo vt in singulis pulsationibus eadem proportio, ac mensura mutatę, atque imminutę magnitudinis seruetur. Iam satis constat huiusmodi pulsum magnitudine esse inęqualem. Siquidem pluribus pulsationibus magnitudine imparibus constat, sed tam pariter videtur constare hanc inęqualitatem fieri ęqualiter, quod ęque in omnibus mutationibus succedant. Hic autem pulsus a Gręcis μύουρος dicitur a figuris, quę in acutum desinunt, vel quod caudę muris similitudinem repręsentent, cuius crassities magis, ac magis minuitur, quanto longius protenditur. Vel vt aliis placet μύουροι qua voce pulsum simpliciter decurtatum, aut mutilum, aut decrescentem significat. Ad quem modum veteres quoque genus quoddam versuum μείουρον appellabant, quod postremo pede claudicabant, & deficiebant. Altera autem ex parte si in eodem pulsu magno, secunda, tertia, quarta, & quę deinceps sequuntur pulsationes sint quidem minores priore, sed nullam inter se proportionem, ac mensuram seruent, adeo vt exempli gratia, quarta pulsatio sit minor secunda, sed similia, tertiæ, & ita reliquę mutationes a seipsis dissentiant, neque ęqualiter, neque seruata ad iudicem ęqua distantia fiant, huiusmodi pulsus inęquales dicendi sunt.

Sed ad alteram qualitatem venio, quam diximus vnica pulsatione constare; hęc quidem in varias differentias distribuitur, quandoquidem vt Galenus docet in primo de diff. pulsuum c. 3. vna, atque eadem est ratio, & vniuerse in omnibus, & speciatim, ac separatim in singulis generibus pulsuum. Etenim si huiusmodi vnius pulsus inęqualitas accidat in omnibus generibus, tunc pulsum absolute inęqualem, si vero in vno tantum genere, tum pulsum inęqualem in eo genere nominatim dicemus. Exempli gratia in celeritate, in qua contingit inęqualitatem admitti, vt de altera collectiuę inęqualitate, quę fit in vno pulsu, siue fuerit absoluta, i. omnibus pulsuum generibus communis, siue nõ absoluta, i. certi alicuius generis singularis, duas habet differentias, principales, altera constat in prima particula arterię, ac tactu vnius digiti manus percipitur, altera consistit in pluribus arterię partibus, ac non nisi tactu duorum, trium, aut plurium digitorum percipi potest.

Et quatenus ad primam pertinet, si quis vestrum miretur, quomodo vna, atque eadem particula arteriæ inęqualis fieri possit, ad hoc respondet Galenus loco citato primo de different. puls. cap. 3. ratione diuersi temporis motus hanc inęqualitatem contingere, quandoquidem nihil prohibet, quin hęc ipsa particula primum tardior, deinde celerior, aut contra, primum celerior, deinde tardior moueatur, atque ita reddatur inæqualis. Immo uero Galenus testatur summam inæqualitatem frequenter, ac sępe in pluribus contingere, ac multa denotare, de quibus promittit se alio in loco sermonem esse habiturum.

Cæterum sciendum est, inæqualitatem in vno pulsu tam in vna, quam in pluribus illis particulis in plures adhuc differentias distribui, de quibus quidem, & cęteris omnibus pulsuum differentiis quamplurimę adhuc remanerent nobis tractandę differentię, nobis autem de iis propositum est nihil dicere, sed in iis acquiescere, quę hactenus a nobis sunt explicatę, partim vt ne discedamus ab ea breuitate, quam ipsi proposuimus, partim, ac potissimum, quod censemus expositas differentias apud Medicos esse frequentiores, maioris momenti, vtiliores ad instituendas disputationes, quod meum pręcipue est institutum satis futuras. Itaque ad absolutionem huius secundi capitis illud vnum restat, ut de ordine pulsuum, atque ordinis perturbatione uerba faciamus. De quo illud est memorię repetendum, quod su-

pra

pra dixi, ordinis perturbationem non nisi in pluribus pulsibus contingere, cum Philosophi doceant, quod alioquin est manifestissimum, ordinem esse rationem quandam plurium rerum, secundum prius, & posterius, quæ ad vnum primum principium diriguntur. Præterea uero illud quoque est sciendum, hanc differentiam ex pulsibus duntaxat inæqualibus originem habere, qui minime pares subeunt mutationes, quandoquidem pulsus, qui altera ex parte pares subeunt mutationes perpetuo eodem modo se habent, adeo vt necesse sit, ordinem illis perpetuo adiunctum esse. Sed tamen ita habendum est, in quo multi falluntur, pulsus inæquales minime omnes prorsus, & necessario esse inordinatos, cum immo vero eorum quidam sint ordinati, quidam inordinati, quæ differentia est Galeni primo de diff. pulsuum cap. 10. Vt autem hæc quoque pars, quæ ad ordinem, atque ordinis perturbationem pertinet, fiat manifestior, nonnulla, quæ iam supra fuerunt exposita cum Galeno, modo sunt repetenda. Namque pulsus si secundum omnes simplices differentias velocitatis, tarditatis, crebritatis, raritatis, & reliquorum fuerint pares, absolute æquales.

Contra vero si in omnibus differentiis fuerint impares, absolute inæquales dicendi sunt. Quod si pulsus vna aliqua, vel aliquibus differentiis sint pares, aliquibus autem differentiis sint impares, in prioribus quidem æquales, in posterioribus autem inæquales statuendi sunt. Ex quo licet colligere ordinem, & ordinis perturbationem, non aliter, quam ex paritate, vel imparitate circuituum colligi posse. Namque si pulsus alioquin inæqualis plures obtineat circuitus impares, hic inordinatus dicendus est. Exemplo res fiet manifestior, quod idem proponitur a Galeno. Accipiamus igitur vnum genus pulsuum in magnitudine esto, primus, secundus, & tertius sint magnitudine pares, quartus ab huiusmodi paritate deficiat, certum est, hunc pulsum magnitudine esse inæqualem. Verum verò ille, vel ordinatus, vel inordinatus sit, adhuc certum non est. Itaque cæteros quatuor, qui sequuntur, pulsus attendere, & expectare oportet. Namque si tres proxime sequentes, nempe quintus, sextus, & septimus prioribus, nimirum primo, & secundo, & tertio sint pares, & eandem cum illis proportionem retineant, si octauus respondeat quarto, atque ita deinceps cæteri circuitus eandem paritatem conseruent, hic pulsus inordinatus est in magnitudine quandoquidem circuitus sunt pares. Si vero posteriores circuitus prioribus non consentiant, ac respondeant, vtique hic pulsus est inordinatus: quandoquidem circuitus sunt impares. Quod verò de magnitudine diximus, idem inquit Galenus, de celeritate, cæterisque differentiis dicendum est.

Cæterum, si eueniat (euenit autem aliquando) vt duo, vel tres primi circuitus pulsuum sint omnino inter se impares, proximi qui sequuntur non ita impares apud Galenum, hic pulsus absolute ordinatus esse non potest: sed tamen neque statim absolute inordinatus dicendus est, quippe hic quoque ad sequentes circuitus oportet animaduertere, qui si primis non respondeant, pulsus absolute inordinatus nuncupabitur, quod nullum prorsus ordinem seruet. Quod si tres primi circuitus sint plane impares, proximi autem qui sequuntur, nempe quartus, quintus, & sextus, sint quidem pariter impares, sed tamen alteri alteris in hac imparitate sibi ipsis respondeant, adeo vt quartus primo, & quintus secundo, & sextus tertio omni ex parte adæquentur, huiusmodi pulsus ordinatus per circuitum a medicis solet appellari; qui quidem pulsus ordinatus per circuitum inter eos medius statuendus est, qui absolute ordinati, & inordinati uocantur, nam quoties certos quosdam circuitus pares obtinet, ordinatus, quoties vero non omnem ordinem retinet, inordinatus iure dici potest. Nec vero est, vt explicandis variis circuitibus pulsuum, qui ex variis numeris colligi possunt, longius laboremus, quandoquidem omnium eadem est ratio, & qui priores satis intelligere, vt posteriores quoque probe intelligat, necesse est. Atque hæc de differentiis pulsuum sint satis.

CAPVT III.

De Causis Pulsuum.

CAusæ, quæ pulsum variant, etsi plurimæ possent afferri, tamen a Galeno in primo libro de causis pulsuum ad duo summa capita referuntur, vt aliæ sint principes, & generationis, ex quibus pulsus proxime conficiuntur, aliæ sint secundariæ, & permutationis ex quibus pulsus varias duntaxat commutationes, & alterationes subeunt. Causæ principales alio nomine continentes dicuntur, quod pulsuum essentiam contineant, quod ab illis primo, & immediate fiant, quod nulla earum possit mutari, quin pulsus quoque mutabiles maneant, quod illis constantibus, pulsus necessario fiant, illis deficientibus necessario deficiant, & propterea merito continentes, & principes dictæ sunt, quæ nominis ratio causæ continentis tradita est a Galeno in libro de differentiis, quæ contra Hippocratis aphorismos a Iuliano dictæ sunt ad finem, quod similiter ab ea aliquid fiat, & cum ea pariter cesset. Huiusmodi autem causæ principes, & continentes apud Galenum tres sunt. Facultas, a qua vsus, cuius gratia, instrumenta, per quæ pulsus fiunt, & distenduntur; quæ quidem, si quis animum diligenter adhibeat, ex tradita pulsus definitione præclare colligi possunt.

Itaque de his hoc in loco sed quam breuissime fieri potest, agendum est; Galenus primo de Causis pulsuum capite quarto singulas causas principes, & duas primas differentias uidetur distribuisse hunc in modum. Facultas alia firma est, alia infirma. Vsus, quem iam supra dixi, nil aliud esse, quam adnatiui caloris conseruationem, ac spiritus animalis nutritionem, vel auctus est, vel diminutus. Instrumenta, nimirum tunicæ arteriarum, alia mollia, alia dura sunt, postea vero in singulis mediocritas contingit; sed hæc mediocritas efficit naturales pulsus, qui inter duo extrema medium locum obtinent, sicut hæc ipsa extrema pulsum præter naturam generant. Cum igitur ex his causis pulsus suam ipsorum originem habeant, sciendum est, non omnes eandem prorsus originis rationem habere: namque alii ea vna duntaxat, certaque causa, ac perpetuo generantur, adeo vt neque ea causa sine ea differentia, neque ea differentia sine ea causa esse possit: exempli gratia (quod est Galeni) ex sola facultate robusta pulsus fortis, ex sola facultate imbecilli pulsus debilis perpetuo efficitur. Quos quidem pulsus necessario consequentes nonnulli satis apte mihi videntur proprios, & inseparabiles appellare. Alii vero, vel ex vna, vel ex duabus uel ex tribus causis originem habent, neque vt priores ad suas causas necessario conuertuntur: Exempli gratia, ex facultate robusta fiunt pulsus magni, celeres, ex facultate imbecilla parui, tardi. Verum (quod non est perpetuo verum) cum huiusmodi pulsus ab aliis quoque principibus causis generentur, quos quidem propterea latine familiares commode licet appellare, etiamsi nonnulli interpretes, non sine turpi errore, eosdem proprios, & peculiares interpretantur. Cæterum huiusmodi pulsuum, familiarium plures sunt differentiæ, quatenus illi magis, vel minus vni, uel alteri causæ principes familiares existunt: Exempli gratia, quæ exempla mihi libet frequenter proferre, quod ea res difficiles, & obscuras soleant quam maxime illustrare: Pulsus magni, celeres, & frequentes,

ex

ex vno cum primis acuto vsu familiariter fiunt, quod cuique facile est intelligere. Etenim finge cæteras duas causas, facultatem, & instrumenta naturaliter se habere, nec quicquam fuisse immutatum, solum vsum fuisse auctum, atque statim videbis pulsus maiores, celeriores, frequentiores fieri. Ac primo quidem maiores, deinde celeriores, postremo frequentiores, quando quidem tres huiusmodi operationes sunt ita natura institutæ, atque inter se iunctæ, vt altera alterius vicem suppleat. Namque si calor ita augeatur in corpore, vt pulsus magnitudo non sufficiat, tunc celeritas accedit; ac demum, si neque celeritas fuerit satis, crebritas quoque adiungitur. Ad quem modum scribit Galenus in primo de Causis pulsuum cap. quinto, eos, qui insigniter sitiunt non modo multum, sed etiam crebro, & celeriter bibere consueuisse. Quod itidem in respiratione euenit, in qua si homo maiori indigeat refrigerio, aerem copiosum simul, & celeriter, & crebro solet attrahere. Quod autem de pulsus magnitudine, & celeritate dicimus, idem quoque de cæteris differentiis dicendum est. Hæc de pulsibus, tum propriis, tum familiaribus qui ex tribus principibus causis proueniunt sint satis. Cuius quidem differentiæ summam, propter nouitios non grauabor duobus verbis repetere. Causæ pulsus principes sunt tres, facultas, instrumentum, vsus. Pulsus ab illis orientes alii sunt proprii, alii familiares, pulsus proprii ab vna certa, & determinata causa perpetuo proueniunt, atque ad eam conuertuntur: Pulsus familiares nunc ab vna, nunc a duabus, nunc a tribus causis, sed non certo, neque perpetuo generantur, neque ad eas conuertuntur. Pulsus familiares inter se differunt, quod vni, vel alteri principi causæ magis, vel minus familiariter succedunt. Exempla singularum causarum. Facultatis firmæ pulsus proprius, ac necessario consequens vehemens: pulsus familiares, magnus, celer, rarus. Facultatis infirmæ pulsus proprius, ac necessario consequens imbecillus, pulsus familiaris, paruus, tardus, creber. Vsus siue auctus, siue imminutus nullum proprium, ac continentem necessario pulsum efficit, sed solummodo familiares. Vsus auctus magnum, celerem, crebrum; imminutus rarum, tardum, paruum. Instrumenta mollia pulsuum proprium, & necessario consequentem efficiunt mollem. Pulsus familiares magnum, celerem, rarum. Instrumenta dura, pulsum proprium, & necessario consequentem efficiunt durum. Pulsus familiares, paruum, tardum, crebrum. Hæc tota doctrina est Galeni primo de Causis pulsuum vsque ad caput septimum. Iam vero, vt hanc partem de principibus causis persequamur Galeni exemplo, atque imitatione id restat, vt videamus, quales nam pulsus generentur, si huiusmodi causæ non sint solæ, & simplices, sed sibi ipsis inter se commixtæ, & complicatæ fuerint. De qua quidem causarum principum implicatione Galenus sermonem facit capite 8. & sequentibus libri primi de Causis pulsuum. Itaque principes pulsuum causæ inter se implicantur, aut omnes simul, aut duæ tantum, nimirum commistis, vel facultate, & vsu, vel facultate, & instrumento; de quibus sigillatim breuissime dicendum est. Si igitur non solum vsus, sed etiam facultas mutatur, vt ambo a naturali mediocritate recedant, tunc quattuor in vniuersum contingunt variæ pulsuum differentiæ, in quarum singulis arteriæ moueri in hunc modum credentur. Namque primo si facultas robusta fuerit, vsusque auctus, si moderatus fit excessus, tunc pulsus fiunt magni, celeres, crebri, vehementes. Si vero excessus maior fuerit, tunc pulsus fiunt: maximi, celerrimi, crebrissimi: Propterea quod pulsus simpliciter magni, celeres, crebri, vehementes, tanti caloris necessitati non satisfaciunt. Si secundo facultas fit infirma, vsusque imminutus, tunc pulsus gignuntur parui, tardi, rari, imbecilles. Quod si facultas ad summam infirmitatem deducatur, aut omnino prostrata sit, tunc plane pulsus erit minimus, intermittetque, ac deficiet frequenter. Si tertio facultas fuerit infirma, vsus vero auctus, si malum ab vtraque causa vincatur, adeo vt ex vna parte magnopere facultas sit imbecilla, ex altera calor sit insignis, & igneus, tunc fiunt pulsus parui, tardi, creberrimi debiles. Sin modica sit noxa, tunc pulsus æque crebri magnitudine, & celeritate moderati, debiles efficiuntur.

Si postremo facultas robusta, vsusq; imminutus simul conueniat, tunc sequuntur pulsus magnitudine moderati, sed tardiores, ac bene rari (maxime autem vbi præpolleat refrigeratio) ac demum robusti: quidem pulsus summa cum ratione tales eueniunt, quod moderata magnitudo ex duobus resultet contrariis, idest nimia magnitudine, quæ facultati robustæ; & paruitate, quæ imminuto vsui sunt familiares. Sic fiunt tardiores, quod tarditas vsui imminuto magis quam celeritas firmæ facultati familiares existunt. Sic manifesta, insignisque est raritas, quod ea imminuto vsui possit exacte satisfacere. Sic iam satis supra diximus, pulsus robustos a facultate robusta semper fieri consueuisse. Sed ad alteram implicationem venio, in qua facultas, & instrumentum simul conueniunt, & implicantur; De qua Galenus libro de causis pulsuum, capite decimo. Quando igitur hæ duæ principes causæ simul conueniunt, in huiusmodi implicatione, sicut in priore, quattuor efficiunt pulsuum differentias. Namque primo, si facultas fuerit firma instrumentum molle, pulsus manifeste maiores, aliquando tardiores, rarioresq; fiunt, quod tunc magnitudo vsui sit satis, vt neque celeritatis, neque crebritatis vlla necessitas vigeat.

Secundo si contra facultas fuerit infirma, instrumentum durum, pulsus, parui, tardi, crebri efficiuntur. Magis autem, vel minus, pro maiori, vel minori causarum vitio.

Tertiò si facultas sit firma, instrumentum durum, pulsus generantur parui, & crebri, non item tardi, immò vero interim iusto celeriores. Et si autem facultas valida est, quæ magnos pulsus solet efficere, tamen duris redditis instrumentis, fieri non potest, vt illa materialiter distendantur: Itaque parui necessariò pulsus euadunt. Sed hic quoque causarum noxam perpendere oportet. Namque si durities instrumentorum exigua fuerit, robur facultatis maximum, iam pulsus non ita parui redduntur. Immò etiam si vsus id requirat, multo celeriores fient. Si quidem durities non adeo est inepta ad motus celeritatem, sicuti inepta est ad quantitatem distensionis. Quod si contra durities excedat, robur facultatis paulò deficiat, pulsus generantur parui, celeriores, crebriores. Quod si demum moderatus fuerit, & æqualis vtriusque causæ recessus a natura, altera alterius vim remittente, pulsus in omnibus generibus propemodum moderati euadunt, præterquam quod sunt duriores. Postremò si facultas imbecilla cum instrumento molli fuerit complicata, sique vtriusque æqualis, simulque modica fuerit a natura declinatio, pulsus moderate, ac planè naturales producuntur, præterquam quod molles fuerint. Sin autem excessus vtriusque sit valdè immoderatus, pulsus parui, tardi, crebri oriuntur; qui itidem parui, tardi, crebri oriuntur, si facultatis imbecillitas malum præpolleat.

At verò si instrumentorum mollities sit superior, pulsus accedunt ad moderatos, quod facultas, cum paulò sit debilior, quam naturæ institutum postulat, nihil impediatur, quin retineat congruam quantitatem distensionis, & qualitatem motus, sicuti impeditur, cum incurrit in duritiem instrumentorum. Sin verò durities vincat, vt tunc distensio impediatur, pulsusque fiant crebriores, necesse est, propterea quia paruitas distensionis vsui satis esse nequit. Sed ad tertiam implicationem progrediamur, quæ ex instrumento, & vsu simul commixtua resultat; de qua Galenus primo

de

de Causis pulsuum cap. 10. Itaque si hæ duæ causæ, vsus & instrumentum à naturali suo statu mutantur, incolumi permanente facultate, tunc quoque quatuor diuersæ pulsuum coniugationes, fiunt. Ac primo si vsus fuerit auctus, instrumentum molle, generantur pulsus magni, celeres, molles. Quod si excessus vtriusque causæ fuerit magnus, fiunt etiam crebri. Etenim dum magnitudo, & celeritas non possunt satisfacere vsui, & calori aucto, crebritas quoque accedit, quæ id supplet, ac præstat, quòd magnitudo, & celeritas supplere, & præstare nequit. Secundo si vsus fuerit imminutus, instrumentum durum, vincente duritie instrumenti, pulsus fiunt minores quod tardiores, & crebriores, propterea, quia instrumenta dura sunt minus accommodata ad magnitudinem, quam ad celeritatem. Vincente autem vsus diminutione, & refrigeratione, pulsus contra fiunt tardiores, quam minores, & tardiores, quod certum fit deficiente calore, primo tarditatem, deinde paruitatem succedere. Tertio si vsus fuerit auctus, instrumentum fuerit durum (quandoquidem iam sæpe diximus, aucto vsui, magnitudinem duritiei, instrumenti, paruitatem familiarem esse) rationi conuenit, vincente calore, pulsum magnum, vincente autem duritie pulsum paruum fieri.

Quod si vtraque causa præter modum excedat, cum pulsus nequeant fieri, tam magni, quam vsus auctus, & caloris abundantia requirit, immo vero propter duritiem instrumenti sint iusto minores, vt propterea celerrimi quoque, & creberrimi illi fiant, necesse est, vt celeritas, & crebritas deficientis magnitudinis vicem supplere possit. Postremo si vsus imminutus frigiditasque, & mollities concurrunt, cum hic quoque magnus pulsus mollitiei, paruus frigiditati sit familiaris, pulsus ad alteram causarum acceder, quæ magis a natura deflectat. Itaque præpollente mollitie instrumenti, pulsus magni, præpollente frigiditate pulsus parui generabuntur. Quod si vtriusque æqualis fiat accessus, pulsus neque magni, neque parui, sed inter vtrunque medii, & moderati fiunt. Si quidem quantum pulsus a mollitie in magnitudine perducuntur, tantummodo a frigiditate in paruitatem retrahuntur. Namque ita vniuerse habendum est, pulsus non solum ex iis causis, sed etiam ex cæteris omnibus præter naturam fieri moderatos, cum ambæ sibi ipsis aduersentur, atque eos distrahunt in contrarias partes, quantumcunque vim parem habuerint. In qua tamen re Galenus arguit vulgus medicorum, qui huiusmodi pulsus putant naturaliter esse comparatos, qui docet ex vna parte omnes quidem pulsus naturales inter vtrunque excessum medios, moderatosque esse, ex altera non omnes quicunque sunt moderati necessario esse naturales. Ad quem modum ille scriptum reliquit in 3. de Præsagio ex pulsibus cap. 3. si accidat quandoque, vt arteriæ contra, ac cor fuerint affectæ, adeo vt arteriæ sint frigidiores, cor verò calidius reddatur; tunc pulsum fieri non paruum, qualis congruens est frigiditati, non magnum, qualis conuenit calori, sed inter vtrumque medium, qui temperatus est. Atque hactenus de Causis principibus pulsuum, tum solis, & simplicibus, tum singulis duobus inter se commixtis, & complicatis. Itaque id restat, vt postremo implicationem omnium trium causarum persequamur; de qua Galenus primo de causis pulsuum cap. 11. Hac quidem ratione octo huiusmodi consurgunt causarum coniugationes, quæ quidem etsi ex iis simplicioribus coniugationibus, de quibus hactenus diximus facile videntur posse colligi, tamen non grauabimur singulas summatim recensere, & explicare. Prima igitur omnium principum causarum coniugatio est facultas infirma, vsus imminutus, instrumenta dura. Pulsus tardi, & rari, non tamen necessario crebri, vel rari. Sed iis contingit alterutrum, vel crebitas, vel raritas pro differentia instrumentorum, necnon pro quantitate offensionis singularum causarum. Nam si parua fuerit offensio facultatis, neque origines instrumentorum durities, pulsus in crebritate variant. Si quidem certum omnibus esse dicit, non modo pulsus, sed omnes plane actiones nostri corporis fieri crebriores ex defectu, qui singulis accidit. Iam vero satis diximus defectum in præsentia vsu cum primis æstimari. Quare si vsus fuerit remissus, paruaque læsio facultatis, nisi accedat præterea nimia instrumentorum durities pulsus, nihil variat in crebritate. Contra autem si facultas magnopere sit læsa, vsus modice remissus, instrumenta bene dura eam ferent, tunc aliter fieri non potest, quin pulsus fiant minores, quam vsus postulat. Ex quo imperfecta simul eorum fiet operatio, ac quanto fiet imperfectior, tanto èt crebrior. Præterea vero, neque paruitas, tarditasq; huiusmodi pulsuum perpetuo vna, atque eadem esse potest. Nam quatenus facultatis, vel vsus maior est offensio, eatenus pulsus necessario est plus, vel minus ad paruitatem, & tarditatem transiens Sed pro intelligentia huius primæ, ac cæterarum omnium coniugationum minime est prætermittenda quædam Galeni regula digna maxima notatione. Illa vero est, ex vna parte ad gignendos pulsus, ad vltimam alterationem reductas causas, vel omnes, vel duas, vel vnam satis esse. Prostrata enim facultas sola æque minimum efficiet pulsum, ac si omnes causæ in idem conspirent, siquidem, etsi plura vno valentius agunt, nihilominus, quod summe paruum est, nihil eo minus potest habere. Ex altera autem, non æque solam facultatem robustissimam posse maximum pulsum efficere, ac si cum aliis causis fuerit coniuncta, quæ idem præstare possint. Propterea quia ad magnitudinem efficiendam omnes causæ requiruntur, adeo vt, vel vna ex eis deficiente fieri non possit. Quare in summa imbecillitate facultatis pulsus fient minimi, non item maximi in summo facultatis robore, nisi simul auctus vsus, & instrumenta ad motus magnitudinem accommodate se habeant. Sed quæ restant persequamur. Secunda coniugatio est facultas infirma, vsus imminutus, instrumenta mollia, pulsus parui, tardi, rari. Quod si facultas magnopere, & plusquam reliquæ duæ causæ, læsa fuerit, adhuc paruiores, crebriores, tardiores pulsus fient, vt in proximis coniugationibus diximus.

Tertia coniugatio est facultas infirma, vsus auctus, instrumenta dura. In qua Gal. inquit, primum ad crebritatem, deinde ad paruitatem, postea ad tarditatem pulsum videbis vergere. Sed tamen ita, vt nec necessario, nec perpetuo, nec in vnoquoque eorum, nec simul hæc omnia concurrant. Si quidem vbi omnes causæ fuerint insigniter læsæ, minimi, & creberrimi, & tardi pulsus fiunt, partim ob duritiem excrementorum. Ex quo fit deinceps, vt iidem sint creberrimi propterea quod vsus sit auctus, atque ad huiusmodi crebritatem impellat; Immo verò etiam sine aucto vsu imbecillitas facultatis, ac durities instrumentorum simul coniunctæ pulsus minimos, creberrimosque possunt reddere; Quod si auctus quoque vsus propterea accedat, ille quidem ad hanc rem non paruum afferret momentũ, nihilo tamen pulsus crebriores efficiet, cum etiam sine ipso sint frequentissimi.

At verò ex altera parte si læsio facultatis, & instrumentorum parua fuerit, vsus autem insigniter auctus, tunc fiunt pulsus, nec minores, nec tardiores, quam conueniat. Immo interdum fiunt manifestè celeriores, maiores autem si non apertè perspicui, certe pares fiũt pulsibus moderatis. Quotiescunque enim vsus multum vrget, tametsi facultas imbecillior, pulsus mouetur celeriter, ac pariter mouetur in magnitudine, nisi instrumenti durities esset impedimento.

Itaque celeritas magnitudine apertior euadit, quod instrumentum ingredi quidem repugnet, celeritati autem nullum impedimentum afferat. Dicam semel cum Galeno in huiusmodi coniugatione facienda perpetuo est comparatio inter quantitatem vsus, & actionem.

nem, quam per instrumentum facultatis perfici; Quã tum enim actio est inferior vsui, tantum pulsus vertit in crebritatem. Contra vero pulsus tantum fiunt minores, & tardiores, quantum facultas, vel instrumentum naturalem modum relinquunt. Quarta coniugatio est facultas summa, vsus auctus, instrumenta mollia, in qua similiter distinctione opus est. Namque si vsus multum augeatur, facultas autem, & instrumenta non multum a natura discedant, pulsus longe magis ad magnitudinem, quam ad celeritatem declinabunt. Si quidem in proxima superiore coniugatione durities instrumentorum magnitudinis, distensioni resistebat; In hac uero tantum abest, vt mollities resistat, vt etiam quam maxime distensionem adiuuet. Quod si vsus, & facultas paulum a naturali statu declinent, instrumenta non multum ad distensionem deflectant, pulsus tum qualitate distensionis, tum qualitate motus, cum demum tempore quietis ad quantam mediocritatem accedat. Itaque propter unam mollitiem excedet statum naturalem. Quod si vsus, & instrumenta non ita multum laborent, facultas autem sit vniuersaliter malo affecta, pulsus erunt bene parui, crebri, & modice rardi. De primis quatuor coniugationibus hactenus. Iis porro duæ proximæ succedunt coniugationes, quæ commune habẽt robur facultates, vtrumque pulsuum remissum, sed distant instrumenta. Itaque altera, in qua instrumentum est durum, facultas valida, vsus minor, pulsus plane minores procreat, non tamen necessario tardiores, nec crebriores. Verum si vsus fuerit admodum remissus, instrumenta autem modice dura, pulsus non solum minores, sed etiam perspicue tardiores, rarioresque fient.

Altera autem, in qua instrumentum est molle, facultas valida, vsus minor, pulsum efficit non minorem naturali, quatenus deprehendi potest, nisi vsus fuerit insigniter, imminutus. Omnino autem pulsus tanto rarior euadet, quanto vsus fuerit remissior. Sic demum pulsus etiam tardus aperte quidem in vehementibus mutationibus, nam aperte in minoribus apparebit. Restant duæ postremo coniugationes, in quibus aucto vsu, facultate valente, instrumenta nunc mollia, nunc dura sunt. Ac primo quidem si instrumenta mollia sint, pulsus prorsus magni, celeresque euadunt, crebri non semper, sed solummodo, ubi vsus fuerit insigniter, atque immoderate auctus. Si quidem tunc nec magnitudo distensionis arteriæ, nec celeritas motus complendo vsui potest satis esse. Vbi autem vsus paruum habeat excessum, tunc vel sola magnitudo aliunde vsui satisfacit.

Quod si demum cum aucto vsu, valente facultate, instrumenta sint dura, pro varia causarum mutatione pulsus quoque varie mutantur. Namque si durities sit parua, vsus mutatio insignis, pulsus maiores, celeriores, crebrioresque euadent, quam conueniat. Sin autem vtraque huiusmodi causa æquo interuallo, sed tamen longo declinauerit a natura, adeo vt instrumenti durities, vsusque auctio parua sit, pulsus magnitudine pares naturalibus, ac moderati, sed celeriores, ac crebriores fiant.

Quod si demum insignis vtriusque causæ offensio fuerit, vt instrumenta sint reddita duriora, vsus nimirum vrgeat, pulsus adhuc erunt celeriores moderatis, ac naturalibus, sed minores, & crebriores. Atque hæc de Causis pulsuum principibus, & continentibus, ac de multiplici earum complicatione pro instituto nostri ratione sint satis. At si quis obiciat, ad integritatẽ huius partis multa adhuc superesse, quæ tum ab aliis, tum maxime a Galeno tradita sunt, ego id quidem libenter fateor, sed is memoria teneat, quod initio tractatus diximus, nobis fuisse propositum sumatim in hoc argumento versari, neque omnia acurate, & exquisite explicare. Quo consilio, vt Galeni verbis vtamur 3. lib. de Causis pulsuum in principio, quæ dum prorsus relinquamus, quædam tantummodo indicauimus, atque attigimus omnia tamen prætermisimus, quæcunque nouitis magnam obscuritatem afferre possunt. Sed illud addo, forte non ea semina iecisse, ac præcepta tradidisse, ex quibus, ni fallor, studiosi quoque ac ingeniosi soliditatem omnino huius doctrinæ institutionem sibi possint comparare. Itaque de alteris causis, quod nimirum restat, quæ secundariæ ac permutationis dicuntur, paucis verbis dicendum est. Galenus principio de Causis pulsuum generaliter docet, causas pulsuum esse triplices. Alteras præcipuas, ac principes, quæ continentes dicuntur, quod eorum generationem, & essentiam contineant, de quibus satis diximus. Alteras externas, quæcunque nimirum extra corpus positæ, quandoque in corpore alterant. Tertias præcedentes, siue antecedentes, quæ in corpore animalis consistunt, atque in eo varios morbos generant, fouent, & conseruant. Hæc duo posteriora causarum genera, inquit Galenus, vt fiant pulsus in causa nõ sunt, sed sunt causa illorum mutationis. Namque, exempli gratia, balneum frigidum, vel calidũ, hyems, æstas, &c. quæ causæ sunt externæ alterandorum pulsuum, non generandorum causæ sunt. Sic humorum crassitudo, abundantia, lentor, acrimonia, &c. quæ causæ sunt præcedentes, pulsus efficere non valent, alterare valent. Itaque sic habendum est. Nullas causas, neque externas, neque internas primo, ac per se posse pulsum mutare, nisi prius alteratio continentes, ac principes causas attingat. Exemplo, quod est Galeni, res fiet manifestior. Si inquit ille, ab occursum externi frigoris cutis densitas naturaliter habitus digestionem reprimat, repressus halitus coaceruetur, ac tandem febrem accendat, propter quam vsus pulsuum mutetur, ex qua ipsi quoque pulsus mutantur. Hic occursus externi frigoris causa externa est, externæ omnes vsque ad vsum pulsum præcedentes.

Causa igitur externa intercedentibus causis præcedentibus, quia variat vsum pulsuum, quæ vna est ex causis continentibus, ipsos etiam pulsus immutat. Si quidem fieri non potest, vt mutata aliqua causa principe, & continente, illius effectus immutabilis maneat. Sed priusquam continentes causæ alterentur pulsus nequeunt mutari. Quamobrem summa cum ratione præcipua, principesque causæ dicuntur, ceteræ autem omnes sunt harum gratia. Si quidem hæc sola ratione causæ pulsuum dicuntur, propterea, quia externa illa alteratio ad causas continentes penetrauit, cum alioqui sua sponte, ac per se pulsus alterari nequaquam possint. Cæterum præter hæc duo causarum genera tradita a Galeno, atque ab omnibus propemodum medicis recepta, Valerius Compendio suo de pulsibus Cap. 5. necnon lib. 3. Controu. 9. tertium quoddam causarum genus excogitauit, quod inquit ad motiones, seu perturbationes animi pertinere, & in medio duorum superiorum generum situm esse. Quandoquidem huiusmodi causæ neque sunt continentes, neque intercedente mutatione causarum continentium, sed per se in pulsibus alterationem, ac mutationem efficiunt.

Quæ sanè cogitatio preterquam quod omnem Galeni disciplinam euertit, mihi quidem, vt videtur prorsus vana est, atque ab omni ratione aliena. Namq; tam certum est, quam quod certissimum quantumuis homo timeat, irascatur, vel vniuersaliter animo laboret, pulsus nullo modo posse alterari, ac mutari, quin prius aliqua ex continentibus causis alteretur, & mutetur. Ex quo velim vos capere documentum, vt ne tam facilè, & inconsideratè, a Veterum disciplina discedere velitis, sicuti multi hoc tempore faciunt. Et si autem huiusmodi causæ secundariæ plurimæ sint, ac propemodum infinitæ, tamen a Galeno 3. de Causis pulsuum principio præclarè ad tria summa capita referuntur, nimirum ad res naturales, non naturales, & præter naturam. Res naturales sunt sexus, Temperamenta, habitus corporis, ætates, &c. Non naturales tempora anni,

cæli constitutiones, regiones, alimenta, potiones, somni, vigiliæ, &c. de quibus vtrisque simul diffusè, & sigillatim Galenus tractat lib. 3. de causis pulsuum. Res præter naturam sunt morbi, causæ morborum, symptomata, de quibus iisdem Gal. prolixè loquitur lib. de Causis pulsuum, ex quibus id licet colligere Galenum hanc diuisionem rerum naturalium, non naturalium, ac præter naturam in præsentia vniuersaliter accepisse quæ communiter medici accipere solent, qui itidem totam Artem medicam in hos ipsos tres communes locos, & ordines distribuunt. Namque illi exempli gratia res naturales uocant, ea quibus humanum corpus constituitur, quæ quidem si ad causas pulsuum referantur potius causæ principes secundariæ dicendæ sunt. Sed forte de Causis pulsuum nimis digressi ad postremum caput, de Præsagitione ex pulsibus veniamus.

CAPVT IV.

De Præsagitione ex Pulsibus.

SI quis, inquit Galenus, principio libri de Præsagio ex pulsibus, velit ea probè intelligere, quæ ad præsagia pulsuum pertinent, vt is primum eorum dignotionem differentias, & causas intelligat necesse est. Quod quidem rationi plane conuenit. Etenim gratia exempli, si dicamus pulsum magnum, & vehementem, quid vel præteritum, vel præsens, vel futurum significare, quomodo illud poterit intelligere, qui prius dignotionem differentias, & causas magni, & vehementis pulsus non intelligat? Quoniam autem, ut idem inquit Galenus huiusmodi pulsuum disciplina, ac prouidentia est duplex; altera quæ generaliter uim, & potentiam pulsuum considerat, altera, quæ speciatim pulsus singulorũ affectuũ præter naturã perpendit, quod iisdem remediis vti uenit, quorũ facultates examinãtur, vel generaliter, vel particulariter, quatenus ad varios affectus sunt accommodatæ, nihil libet in priore tantum ratione versari, quam censeo meo instituto satisfacturam, cum altera non nisi longiore oratione possit explicari, atque a Galeno diffusè, & perspicue tradita sit, vt superuacaneum videatur eam repetere, & transcribere, quæ licet cuique apud illum legisse, præterquam quod tractantes, quod publice facimus in præsentia morbos particulares, neque hanc particularem pulsuum exercitationem in singulis morbis prætermittimus.

Cæterum in hac quoque parte explicanda sicuti in ceteris fecimus, nobis propositum est Galeni methodum, atq; ordinẽ imitari, & quæ ab illo prolixe, explicata sunt, quam breuissime fieri potest in summam, & compendium referre. Itaque incipiamus a primis generibus pulsuum, quæ vt puto nos meminisse ex ipsa pulsus definitione collegimus, ac fuerunt pulsus velox, tardus, creber, rarus, magnum, paruus, &c. de quibus ad mentem Galeni ita habendum est. Atque ut de priore primum agamus, ante omnia sciendum est, celerem pulsum dici dupliciter, vno modo in comparatione cum quolibet alio pulsu. Rursum uero pulsum quoque moderatum dici dupliciter: vno modo absolute, quem in optima natura conspicimus altero de uno, quoque homine, qui inculpata fruatur sanitate. Itaque pulsus celer ex comparatione pulsus moderati absolute docet, quodnam sit hominis temperamentum. Siquidem pulsus celerior calidius, pulsus tardior frigidius temperamentum significat. Verum propius accedentes ad rem memoria repetamus, quod supra tractantes causas diximus, nimirum celerem pulsum, vel in augmentum vsus, vel in robur facultatis, vel in mollitiem instrumenti referendum esse. Hac enim ratione facile est intelligere utrum celeritatem ab vna, vel duabus, vel omnibus tribus huiusmodi causis liceat præsagire. Nam cum sola pulsus mutatio in celeritatem, & tarditatem, neque in sanis, neque in male affectis corporibus possit inueniri, ceteræ quoque mutationes, & alterationes sunt animaduertendæ. Quam ob rem pulsus celer, si a mollitie instrumenti ortum ducat, celer simul, & mollis euadit.

Si pulsus fiat celer a robore facultatis, fit simul celer, & vehemens. Si vero nec mollities, nec facultatis robur adsit; vt pulsus fiat celer propter vnum auctum usum, necesse est. Quod si quis adhuc velit intelligere, quantus vsus auctus fuerit, id ea magnitudine, vel paruitate auctionis manifestum fiet hunc in modum. Namque in magno vsus augmento sola pulsus magnitudo sufficit, in maiori autem augmento, magnitudo simul cum celeritate, sin maxima magnitudo cum celeritate, & crebritate coniungitur. Ita igitur ex celeri pulsu, vel vsus auctus, vel mollities instrumenti, vel robur facultatis potest præsagiri. Quod si demum non propter vnam, sed propter duas, vel omnes tres causas coniunentes pulsus celer fiat, tunc singularum causarum propria iudicia, & quæ ceteris plus ponderis habeant, perpendenda sunt. Finge propter auctum vsum, robustam facultatem, instrumentum molle, celerem pulsum fuisse redditum, mollitiem uero ceteris duabus causis superiorem esse, celeritatem quidem pulsus licet tribus causis tribuisse, sed tamen ita, vt exilt mandum sit in hac efficienda celeritate mollitiem instrumenti principem locum obtinere.

Id quod pariter de aucto usu, & robusta facultate dicendum est. Porro quod de celeri pulsu diximus, idem quoque; & lege contrariorum de pulsu tardo dicendum est. Cum enim ille contra, vel ex facultate imbecilla, vel ex duro instrumento, uel ea diminuto vsu generetur, hoc pacto licet de singulis iudicium facere. Etenim si tarditas ex facultate imbecilla ortum habeat, pulsus non solum tardus, sed etiam languidus apparebit. Si propter instrumenti duritiem id fiat, pulsus non solum languidus, sed etiam durus euadet: si uero propter diminutum usum, id contingat, pulsus tantummodo tardus fuerit. Quantum autem vsus fuerit coniunctus ex magna, vel maiori, vel maxima illius diminutione, colligendum est vt de celeri pulsu supra diximus. Secundo loco succedit pulsus crebritas, & raritas, quæ utraque apud Galenum 2. de præsagio ex pulsib. cap. 2. est duplex, quod in duplici pulsus quiete, de quibus iam satis supra diximus liceat & crebritatem, & raritatem obseruare. Illud uero sciendum est, in crebritate, & raritate, quid commune, & quid proprium inesse Commune quod ambo tam crebritas, quam raritas propter duas causas fiant breuiores altera quod prior arteriæ motio sit longius producta: altera quod posterior anticipet. Proprium quod utraque solet significare illud vero est, quod vel ex priore motu producto, uel ex posteriore anticipante, aut contra ex altero abbreuiato, uel postponente, solet oriri, sed referentes hanc quoque pulsuum differentiam in causas principes, dicamus cum Gal. celerem pulsum, vel usum auctum, uel facultatem imbecillam, vel instrumentum durum significare. Quamobrem ratione usus in corpore sano eiusmodi pulsus calidam temperiem, aut res non naturales calefacientes, in corpore autem ægroto calidos morbos significat, sic pulsus creber facultatis imbecille indicium est. Cum enim in ea pulsus magni, & celeres fieri non possint, iure crebri efficiuntur. Sic instrumentum durum significat, quod durities ad distensionem, & magnitudinem sit inepta, ut supra diximus: Ex quo pulsus ad crebritatem declinat.

Pulsus autem rarus, uel usum imminutum, vel facultatem robustam, vel molle instrumentum, & vno verbo contraria ratione omnia indicabit quæcunque de celeri pulsu dicta sunt. Ratio pariter discernendi, vtrum huiusmodi pulsus ab vna, vel altera, vel omnibus causis prouentant, eadem est, quam paulo supra de veloci, & tardo pulsu explicauimus, vt superuacaneum sit idem repe-

repetere. Tertio sequitur pulsus magnus, & paruus, de quibus Galenus scribit diffusè in primo de Præsagio ex pulsibus cap. 1. 2. 3. & 4. Illi verò nihil aliud possunt indicare, quam illud ex quo originem duxerunt. Itaque pulsus magnus, vel vsus augmentum, vel facultatis robur, uel instrumenti mollitiem. Contra pulsus paruus, vel vsus diminutionem, vel facultatis debilitationem, vel instrumenti duritiem significat. Sed hoc loco duo sunt notanda cum Galeno. Alterum pulsus magnos, & paruos, aut re vera tales esse, aut magnitudinis solummodo, & paruitatis speciem quandam referre. Quam quidem Græci φαινομένην Latini satis commodè apparentem magnitudinem, & paruitatem interpretantur. Ex quibus licet in primis corporis crassitiem, & gracilitatem denotare. Quandoquidem in corpore gracili pulsus magni, & tardi magis apparent, in corpore autem crasso magis obscurantur, & delitescunt. Ex quo factum est, ut Galenus tribus generibus causarum alterantium pulsus rerum naturalium, non naturalium, & præter naturam, de quibus supra diximus, hoc quartum apparentiæ genus addiderit, primo de Præsagio ex pulsibus cap. primo, qui inquit huic tractationi de præsagio proprium esse, cum ex eo quod talis, vel talis quisque appareat pulsus, medici præsagiendi initium faciant. Sæpè autem euenit, vt pulsus tales non appareant, quales re vera sunt. Itaque pulsus re uera magnus omnium maximus, vsus augmentum, atque illud quidem solum significat, si duntaxat magnus fuerit. Si enim simul magnus sit, & uehemens, vel magnus, & mollis, non solum auctionem vsus, sed etiam robur facultatis, & mollitiem instrumenti significat. Sicuti si pulsus magnus, vehemens, & mollis fuerit, isthæc omnia simul, & vsus auctionem, & robur facultatis, & instrumenti mollitiem indicant. Alterum est notandum (eodem cap. 1) magnum pulsum dici dupliciter; Vno modo in comparatione cum pulsu moderato, & naturali, altero in comparatione cum pulsu, qui generaliter moderato maior, uel minor fuerit, ut supra de celeri pulsu dictum est. Iam uerò, quæ ex utrisque pronunciantur, partim ad ambos pulsus communiter pertinent, partim utrique sunt propria. Communiter quidem pulsus magnus usus incrementum significat; spectatim uerò pulsus magnus, in comparatione cum pulsu maiore, vel minore, qui fit pulsus moderatus non solum magnitudine, sed etiam celeritate, interdum etiam crebritate excedit. Neque uerò difficile est huiusmodi pulsuum differentiam, & præsagitiones intelligere. Namque pulsus in comparatione cum moderato magnum, ex paruo usus augmenti originem habet. Quare nil opus est huic magnitudini celeritatem, ac multo minus crebritatem accedere. Magnus autem pulsus in comparatione cum pulsu maiore, qui fit pulsus moderatus, ex immodico usus augumento talis redditur. Quare non solum magnitudine, sed etiam celeritate excedit, quandoque etiam crebritate, quando scilicet nec celeritas tanto augumento potest satis esse; sic pulsus magnus in comparatione cum pulsu maiore, qui fit pulsus moderatus ex minore usus augumento gignitur. Quare huic magnitudini nec celeritas, nec crebritas, immo uerò quandoque tarditas, & raritas solet accedere. Iam uerò si uelimus explicare quid nam ex magno liceat præsagire in corporibus simpliciter sanis, mox in iis, quibus adscititius aliquis motus adiunctus est, postea in corporibus, quæ ægrotabant, postremo in iis, quibus alteratio quædam externa adest, necesse foret, nos præter nostrum institutum esse longiores. Itaque de magno pulsu hæc nobis sint satis. cum præsertim Galenus loco proximè citato cap. 1. lib. 1. de præsagio ex pulsibus hæc omnia tractet, luculentissime, apud quem licet cuique intelligere quæcunque studio breuitatis a nobis prætermittuntur. De pulsu paruo non est ut longius agamus? Vt sciatis primum de Præsagio ex puls. ca. 2. si quidem quæcunque de pulsu magno diximus, contraria ratione eadem de pulsu paruo dici possunt.

Itaque pulsus quoque paruus bifariam dicitur: vel in comparatione cum pulsu moderato, vel in comparatione cum quolibet pulsu; qui in vniuersum moderato maior, vel minor fuerit. Omnes autem huiusmodi pulsu, parui generaliter vsus diminutionem significant. Præterea nihil si modo simul, neque imbecilli, neque duri existunt speciatim autem pulsus parui in comparatione, vel cum pulsu moderato, vel cum pulsu minore, quando fit moderatus, necessario tum raritatem, tum tarditatem adiunctam habent. Namque ita comparatum est, quotiescunque homines suum naturaliter statum retinent, vt arteriæ pariter moderatè distendantur, ac moderatam pulsationem efficiant.

Contra uerò si homines a suo naturali statu recesserint, vt fiant calidiores, vel frigidiores, quam eorum naturæ conueniat, vt pulsus quoque gignantur immoderati, quod tamen diuersa ratione fieri contingit; nãque ex nimio calore pulsus primo quidem magni, deinde celeres, postremo crebri redduntur. Contra ex nimio frigore, primum quidem rari, deinde tardi, postremo parui efficiuntur. Pulsus autem parui in comparatione cum pulsu maiore, quando fit moderatus, vel nihil variant celeritate, & crebritate, vel æquè eorum magnitudo, celeritas, & crebritas auferuntur. Etenim si pulsus fuerit paulo maior pulsu moderato, adeo vt sola excedat magnitudine, & paruo nimirum vsus augumento, si hoc cesset, vtique sola magnitudo aufertur. Sin autem pulsus fuerit multo maior, adeo ut non solum magnitudine, sed etiam celeritate, atque interdum etiam crebritate excedat, quatenus contingit vsum vel magis, vel minus augeri, iam non sola magnitudo, sed etiam celeritas, & quandoque etiam crebritas auferuntur. Cæterum præter hæc sunt aliæ multæ differentiæ pulsus magni, & parui, quæ ex uariis arteriæ distensionibus, longitudine, altitudine, latitudine colliguntur, ex quibus licet plura præsagire: quas omnes persequi & longum, & fortè superuacaneum foret, de quibus videatis Galenum primo de præsg. ex pulsibus capite tertio, & quarto.

Postremo ex quinque primis generibus pulsuum duo restant genera, pulsus nimirum mollis, & durus, nec non vehemens, & debilis, de quibus mihi libet simul, & paucis uerbis sermonem habere, quod sicuti superiora tria genera magnas continent difficultates, vt uidistis, cum propter alias, tum maximè propter eã causam, quod à tribus diuersis causis possunt oriri. Ita hæc duo posteriora nullam fere continent difficultatem, cum a propriis, & certis quibusdam causis originem habeant: atque ex consecutione faciliores omnino præsagitiones afferant. Pulsus vehemens, inquit Galenus in primo de Præsg. ex pulsibus cap 7. a facultatis robore semper fit, & quo ille vehementior fuerit, eo maius robur facultatis significat. Sic pulsus debilis ex facultatis imbecillitate gignitur, & quo ille debilior fuerit, eo facultatem quoque imbecilliorem esse demõstrat. Non aliter pulsus durus a dura tunica arteriæ, mollis à molli efficitur.

Præterea quantitas pulsus duritiei, & mollitiei quantitatem mollitiei, & duritiei arteriarum declarat. Verum de huiusmodi pulsibus, molli, & duro, vehementi, & debili nos monet Galenus pulsus quosdam inter vtrosque medios reperiri, sed non eadem ratione. Namque inter pulsum mollem, & durum medius est, qui vtriusq; mollis, ac duri est particeps, qui propterea moderatus, & naturalis dicitur.

At uerò inter pulsum vehementem, & debilem nullus pulsus hac ratione medius est, quod vtriusque roboris, ac imbecillitatis sit particeps, propterea sæpe a Galeno traditum est, & est certum pulsum debilem ex facultate imbecilla, & à natura deficiente, vehementem autem ex firma, ac bene valente facultate originem habere. Sed aliter contingit, istud

fieri,

fieri, modusque dignoscendi huiusmodi medium pulsum, totus ex ipso tactu pendet. Si quando enim tactus patitur, euertitur a pulsu, hunc pulsum uehementem uocamus. Contra uerò si pulsus patitur, atque euertitur a tactu, hunc debilem pulsum dicimus, sin autem neutrum accidat, ut neque tactus euertatur a pulsu, neque pulsus a tactu superetur, hunc pulsum dicimus inter vehementem, ac debilem medium locum fortitum esse. Quod si quis demum id quoq; cupit intelligere, quænam causæ facultatem, vel robustam, vel debilem efficiant, nec non quæ arteriam molliorem, vel duriorem reddant, huic satisfacit Galenus primo de Præsagiis ex pulsibus postremis capitibus, & nono qui primum docet, causas præcedentes, quæ robur facultatis augent, esse duplices, nonnullas, quæ in ipso sunt corpore, nonnullas, quæ extrinsecus adueniunt. Priores internæ sunt, gratia exempli, humores quidam semicocti, & crudi, qui cum concoquuntur, naturæ impetu ad Crisim, ita, & similia. Posteriores externæ sunt, ut vinum, alimenta, moderatæ exercitationes, necnon quæcunque intemperiem cordis, arteriarum, & corporis corrigunt, siue alimenta, siue potiones, siue medicamenta fuerint. Contra uerò facultatem dissoluunt, inediæ, vigiliæ, solicitudines, mærores, immodicæ uacuationes per aluum, vel per urinas, vel vomitum, vel per vterum, vel profluuium sanguinis, vehementes dolores, uel singulares, vt quæ medici stomachicum affectum uocant, quæ sincopem solent inducere. Quibus pariter licet adiungere omnia quæcunque cordis, vel arteriarum intemperiem efficiunt, siue illæ in corpore contineantur, vt sunt succi, & partes solidæ, siue foris adueniant, quippe hæc omnia robur facultatis dissoluunt, immodicè humectando, deficcando, calefaciendo, refrigerando, digerendo. Cæterum, causæ præcedentes, & externæ, quæ pulsum duriorem efficiunt, sæpe explicantur a Galeno sed loco notabili primo de differentiis Febrium, cap. 7. ad finem, qui in summa ita statuit, pulsus fieri duros propter tres causas, aut congelationem, aut tensionem, aut siccitatem. Congelationem ex insigni frigiditate ortum habere. Tensionem fieri ex inflammationibus; & tumoribus duris, & neruorum dispositionibus, quæ inflammationibus respondeant. Siccitatem oriri ex iis omnibus, quæcunque solidas animalis partes vniuersaliter exsiccant, qualia sunt diuturnæ uacuationes, quæ vel ex uentris profluuio, vel intestinorum leuitate, vel disenteria, vel diuturnis vomitionibus, vel tali aliqua alia causa proueniant. Pręterea fames longi temporis, Febres ardentes diuturnę, Febres Hecticę, & cætera omnia, quę habent eandem rationem. Ex quibus quidem tribus causis congelatione, tensione, siccitate, idem Galenus docet, non solum pulsus, sed etiam in vniuersum omnem duritiem prouenire in quinto de simplicibus med. 4. Altera autem parte mollem arteriam reddunt alimenta humida, balnea frequentiora, somni multi, ac diuturni, uitę ratio mollior, & voluptuosa, quę naturę terminos non egrediuntur. Pręter naturam verò mollitiem afferunt contra, lethargus, aqua inter cutem, & si quę alia sunt, quę tunicas arteriarum imbuant longa humiditate, ac pręsertim pituitosa, de quibus Galenus copiosè verba facit toto 4. libro de pręsagiis ex pulsibus.

Atque hęc de præsagio ex quinque primis generibus pulsuum pro instituti ratione in pręsentia sint satis.

Exercitationis pulsuum modus.

ABsoluta tractatione de pulsibus statui demum paucis verbis quędam colligere, & verbis explicare, quo deinceps possitis in tangendis, & dignoscendis pulsibus ipsi uos exercere, & ad vsum reuocare quęcunque hactenus a nobis tradita sunt. Si quidem certissimum est, sine huiusmodi exercitatione ex sola librorum, aut pręceptorum institutione, neminem posse hanc non minus pręclaram, quam difficilem disciplinam sibi comparare. In qua quidem exercitatione non paucos dies, menses, & annos, sed toto vitę tempore oportet vos diligenter versari, si modo uelitis in veros, & pręclaros medicos euadere. Nam si figuli, & pictores (quę sunt Galeni exempla principio libri de dignoscendis pulsibus) tametsi artis materiam in promptu habeant, plurimos annos laborant, vt accuratè artem suam calleant, quantum temporis, & laboris medicum impendere necesse est, cui non sicuti figulo sola figura, aut sicut pictori soli colores, sed uno tempore tot arteriæ affectus attendendi, & obseruandi sunt, quot iam sunt expositi? sed est, vt vnusquisque se ipsum consoletur exemplo Galeni, qui etsi quam primum cœpit medicis operam dare, sine intermissione huic arti de pulsibus omne studium adhibuit, tamen testatur se non nisi post plurimos, summosque labores, ac senem, exactam, atque absolutam pulsuum cognitionem consequi potuisse; qui propterea concludit se libros suos de pulsibus non illis scripsisse, qui stolido sunt ingenio, vel immensa diuitiarum, & voluptatum siti premuntur, sed ingeniosis, & studiosis, qui non aliud, quam veritatis cognitionem, ac veram sapientiam appetunt, & inquirunt.

Cæterum, etsi pluribus sensibus pulsuum notitia potest haberi: si quidem, ut refert Galenus ex Archigene primo de dignoscendis pulsibus capit. 2. nemo est, qui in corporibus gracilibus, & partibus minimè carnosis non possit apertissimè oculis videre arterias moueri, distendi, & contrahi, nihilominus propter plurimas euidentissimas rationes tam certum, quàm certissimum esse debet, totam huiusmodi cognitionem uni potissimum sensui tactus tribuendam esse. Quam ob rem prætermissa uisione, de iis tantummodo nostrum propositum est apud uos sermonem habere, quæ maiore notatione, & obseruatione digna videntur, quo possitis cum ratione pulsuum tactu versari. Hanc porrò totam tractationem commodè mihi videor in duas partes posse distribuere, alteram, quæ ad arterias tangendas, alteram, quæ ad medicum tangentem pertinet.

Ac primo quidem sciendum est, motum arteriarum minimè æqualiter in omnibus corporis partibus, sed in iis, quæ carne priuatæ sunt, manifestius, in carnosis autem obscurius persentiri. Quare, prætermissis prioribus, vt quæ nullum usum possent afferre, inter eas, quæ facilius, & clarius tangi, atque obseruari possunt, primo loco numerantur arteriæ temporum, ac pedum secundum plantas, & manuum in carpo, quæ omnes illustres planè motus habent.

Secundo autem loco sunt arterię capitis post aures, & quę internam brachii regionem occupant, quę quidem etsi minus quam priores, tamen non obscure pulsant. At verò inter omnes arterias humani corporis ita habendum est, eas, quę in carpo manuum sitę sunt, principem certe locum obtinere: adeo vt nulla alia arteria, nulla in parte, neque promptius, neque honestius, neque commodius tangi a medico possit. Si quidem huiusmodi arteriæ primum nobis sese offerunt apertissime, quod locus omni propemodum carne vacat.

Deinde honestati conueniunt, quod earum gratia nullam corporis partem detegere necesse sit. Postremò insignem pręcęteris commoditatem, & vtilitatem afferunt,

afferunt, quod illę in rectum ductę sint, minimè obliquę, id quod non parum ad exactam pulsuum notitiam confert. Etenim si arteriæ obliquę fuerint, hac ipsa ratione, quod inæqualem sedem obtineant, pulsum quoque inæqualem reddere possunt. Hæc a Galeno tradita sunt principio libri de Pulsib. ad Tyrones. Itaque arteriæ in carpo maximè omnium medico tangendæ sunt. Quod si æger uobis sese offerat, cui vel deficiẽte, vel aliter laborante manu, uel quod ita comparatum sit, ut hoc loco nullus arteriarum pulsus sentiatur, (quod nonnunquam contingit) vel in temporibus, uel post aures? vel quæ in primis uidetur Galeni sententia tertio de administrationibus Anatomicis capit. vltimo in tarso uobis licebit arteriam tangere; sic enim ille scribit; Carnosis nusquam in crure pulsus apparet, nisi in tarso directè ad secundum digitum post maximum. Tangimus itaque subinde arteriam inibi sitam, cum eam, quæ brachiali subest, attingere non possumus. Quatenus autem ad alterum caput, nempè ad medium pertinet, primum, ut illius manus sit temperata, mollis, minimè dura, & callosa, uno uerbo, ut eximio, atque optimo sensu prædita sit, necesse est. Deinde tribus sũmis digitis arteria attingenda, & contrectanda est, nõ quidem extrema digitorum parte, quæ unguibus proxima est, sed ipsa postrema digitorum pulpa, cui quidem parti inter cæteras omnes humani corporis partes sensus exquisitissimus a natura tributus est.

Pręterea manus ęgroti nec sublata, nec depressa, nec prona in uolam, nec resupina, sed omni motu uoluntario libera sit, & soluta, atque naturalem situm retineat, qui quidem talis est, vt digiti manus, neque in unum nimis contrahantur, neque in palmam nimis distendantur, sed modicè maneant inflexi, & quo situ credemus homines sanos dormientes manum, & digitos continere. Cæterum appositiones, vel applicationes manus medicæ ad tangendos pulsus quas ἐπιβολὰς χειρὸς uocant, sunt in triplici differentia; primo de dignoscendis pulsibus capit. 7. Comprimẽs, suspensa, media. Applicatio manus comprimens, quã nonnulli violentam nominant, fit, cum digitis nostris arteria premitur. Suspensa ea dicitur cum superficiem tantum arteriæ ueluti suspensis digitis, ac leuiter tangimus, nihil deprimimus. Media uerò ea est, quæ quoquomodo arteriam deprimit, sed non ita ualidè, vt in prima fieri diximus. Quæ quidem tres differentiæ, ac uariæ rationes tangendi arteriam in tota hac disciplina de pulsibus, varios, & vtilissimos præstant vsus, de quibus nos quidem supra nonnulla diximus, sed multo plura a Galeno tradita sunt, de quibus non licet in præsentia longius agere. Postremo autem loco mihi liber id repetere, quod principio diximus, neminem posse exactam pulsuum cognitionem consequi, nisi diligenter, ac longissimo tempore in eorum contrectatione, atque obseruatione se exerceat. Qua quidem exercitatione utendum est tangendis arteriis non solum ægrorum hominum, sed etiam sanorum, quæ vt diximus, tanquam norma, & regula ad cognoscendos pulsus pręter naturam constitutæ sunt. Quandoquidem si ex una parte memoria teneatis quæcunque de hoc argumento a nobis summatim, a Galeno diffuse tradita sunt, ex altera si uos ipsos commodè uelitis exercere, nihil dubito, quin sicuti Galenus de se ipso testatur, vos quoque tandem uestrorum laborum amplissimum fructum sitis percepturi.

Finis Libri Quinti.

ALEXANDRI MASSARIAE VICENTINI,

MEDICINÆ PROFESSORIS EXCELLENTISSIMI:

LIBER SEXTVS.

DE VRINIS TRACTATVS.

INTER omnes Medicinę Tractatus, eũ, qui de Vrina agit esse nobilissimum, & pręstantissimum, vel ex eo colligere licet, quod nemo propemodum sit vel ex veteribus, vel ex recentioribus Medicis, qui non voluerit in hoc argumento versari. Propositum autem meum est conficere huiusmodi tractationem non accuratè, & integrè, quia non nisi longissimo tempore fieri posset, sed summatim, & quam breuissimè, qui in tanto Auctorum numero id saltem contendam, vt ipsa res tractata quantum per me fieri potest, facilior, clarior, atque illustrior reddatur, & vos accedentes ad praxim, possitis quandam vrinarum cognitionem habere, atque ad medicos vsus, de quibus posterius sermonem habebimus, accommodare, donec prouectiores in arte facti, possitis demum vestro Marte omnia exactius intelligere. Itaque non longè recedẽtes ab ea methodo, quam publicè explicandis singulis morbis consueuimus obseruare, hanc totam tractationem diuidamus in quatuor partes, in quarum prima de generatione, & essentia vrinæ, in secunda de illius differentiis, in tertia de Causis singularum differentiarum, in postrema de prædictionibus sermonem habebimus.

CAPVT I.

De Generatione, & Essentia Vrinæ.

AT quantum attinet ad primam, etsi de natura, & generatione vrinæ variæ sint Medicorum opiniones, tamen videntur omnes in eo conuenire, vrinam inter excrementa reponendam esse; Id quod eo potissimum argumento fit manifestum, quod tanquam res inutilis, & inepta ad nutritionem ex nostro corpore quotidie, & frequenter excernatur. At vero cuiusnam partis, & coctionis sit excrementum, non itidem constat inter omnes. Quam ob rem vt iuniores facilius, & melius intelligant, mihi liceat nonnulla paulo altius repetere. Cum hominibus propter innatum eorum calorem quædam substantiæ portio assiduè, & quotidiè effluat, ad eorum sustentationem necesse fuit naturæ huiusmodi iacturam reparare, quod alia nulla ratione fieri potuit, quam opera cibi, & potionis, vt eleganter scribit Galenus libr. de tuenda valetudine in primo. Cæterum, quod singulis particulis nostri corporis defluit, tale natura est qualis ipsa est particula, nihil autẽ eorum, quæ comeduntur, & quæ bibuntur illi prorsus est simile, hinc necessariò fuit naturæ singula alimenta, & potiones, alterare, mutare, & quam maximè fieri potest corpori nutriendo, & restituendo similia reddere. Huiusmodi autem cibi, & potus alteratio, & cõmutatio, quam uariam, & multiplicem esse oportuit, à medicis concoctio dicitur, ita definiente Galeno 3. de na. fac. c. 4. & 7. concoctionem esse alterationem alteratorum in propriam, & conuenientem qualitatem eius quod nutritur. Sed quia neque id fieri potuit, vt alimẽta, & potiones omni ex parte coquerentur, & corpori assimilarentur, hinc necessariò excrementorum generatio secuta est, quæ quidem excrementa, tanquàm inutilia, & superuacanea, ne crearent in corpore aliquã molestiam, uel periculum adferant, natura quædam instrumenta instituit, illisque facultates quasdam inseruit, quibus incitata, quædam ad se traherent, quædam aliis transmitterent, & quædam demum expellerent. Res autem ita se habet. Alimenta postquam in uentriculum ingesta sunt, a proprio illius calore alterantur, & mutantur in quandam substantiam liquidã, & candidam, cremori ptisanæ hordeaceæ quodammodo similem, quam Græci χυλὸν appellant, quæ prima est concoctio. Facta hac alteratione, uentriculus congruam huius succi partem retinet, sibi ipsi apponit, & assimilat, atque eo vere nutritur, vt apertissimè docet Galenus 3. de nat. fac. c. 7. & 13. Etsi nonnulli aliter sentiant, quos in præsentia nil moror. Reliquam tanquã onus inutile, ac nullius usus sibi futuram ad intestina deponit; In quo quidem loco cum omnia adhuc sint confusa, pars inutilis, & quæ nullam concoctionẽ potest recipere, discernitur, & segregatur, quæ sunt in primis crassiora excrementa, quæ quotidie per aluum deiiciuntur. Altera autem pars vtilis per quasdam uenulas, quę meseraicæ dicuntur, ad ipsum iecur deferuntur, in quo tanquam propria sede facultatis naturalis illa postremum quendam ornatum ad formam sanguinis assequitur, quæ secunda concoctio dicitur. Hic

porro sanguis in iecore elaboratus, ad gibbosas illius partes ascendit, ac per venam longe maximam quam Cauam vocant, veluti per quendam aquæ ductum in dextrum, ac sinistrum cordis ventriculum defertur. Ac postremo per venas propemodum infinitas ad singulas corporis partes distribuitur, & quod in ipso singulis partibus familiare, & accommodatum est, illud sibi attrahunt, assimilant, apponunt, quæ tertia concoctio dicitur. Quoniam vero, neque alimenta in ventriculo, neque chilus in iecore, neque sanguis in singulis partibus ita possunt a natura concoqui, & superari, quin aliqua semper remaneant, quæ ad huiusmodi coctiones inepta sunt; hinc fit, vt singulæ concoctiones varijs non careant excrementis, de quibus quidem, atque instrumentis ad illa accommodatis si quis plura cupit intelligere, is videat Galenum in omnibus libris de fac.nat. & de tuen.val. cap. 12. 4. de vsu partium a primo cap. vsque ad sept. & toto lib. 5. in quibus tractantur accuratissime quæcunque ad omnem coctionem, & ad omnia corporis excrementa pertinent. Quo loco obiter Actuarius notandus est inconstantiæ, & erroris, qui lib. de different. Vrin. cap. 5. docet quattuor esse generales concoctiones; prima in ventriculo, secundæ in uenis mesaraicis, & iecores parte caua; tertia in gibba parte hepatis, & uenis quæ hinc proficiscuntur; quarta in postremis corporis partibus. In primo autem lib. de causis Vrinarum cap. 2. tres tantum commemorat, prima uentriculi, secunda in cauis hepatis partibus, tertia, quæ in uenarum genere perficitur, in qua re ille recedit a doctrina Galeni, qui apertissime tres tantum coctiones agnoscit, si quidem certum est, quam præterea Actuarius excogitauit coctionem venarum, ad communem iecoris coctionem plane referendam esse. Cum igitur apud Galenum tres tantummodo generales coctiones sint, atque in singulis uaria generentur excrementa, vrina a consensu omnium quodam sit nostri corporis excrementum, dubium est, quomodo illud fiat, & cuiusnam coctionis excrementum statuendum sit. Montanus Veronensis lib. de urinis cap. 1. censuit vrinam renum excrementum esse, qui scribit renes subtiliorem partem sanguinis, quam succositatem vocat attrahere, concoquere, ac demum, quod superest ad vesicam deponere. In qua eadem opinione Galenus 2. de nat.fac. c. 17. 5. de vsu partium. 5. scribit fuisse Lycum Macedonem Veterem medicum.

Quæ quidem opinio est perspicue falsa, & refutata immo irridetur a Galeno. Etsi vero id verisimile est, omnes particulas nostris corporis, quæ nutriuntur, aliquod excrementum creare, tamen solos renes, corpora tam exigua tantam excrementi copiam habere, nec confessum est, nec rationi consentaneum. Quod quidem Gal. explicat exemplo pulmonum, atque aliorum maiorum viscerum, quæ longe minorem excrementi copiam gignunt, aliisque euidentibus rationibus ita aperte confirmat, vt superuacaneum sit ea longius referre. Mercurialis lib. 1. cap. 2. de excrementis, docet vrinam nihil aliud esse, quam materiam potulentam, quæ in iecore aut vasis a calore naturali aut præter naturali alteratur, a renibus attrahitur, demumque in vesicam reponitur. Quam sententiam ijs propemodum rationibus conatur confirmare, quod animalia quęcunque vel nihil vel parum bibant careant vesica? Secundo quod animalia, quę multum bibunt, multam quoque vrinam reddant, Tertio, quod ex pręceptis medicorum, quantitas vrinę potioni assumptę debeat respondere? Quarto quod in suppressione vrinę Medici potum interdicunt, idque ne vrinæ quantitas augeatur, Quinto, quod aquæ thermales tales minguntur, quales assumuntur, quod argumento esse potest, huiusmodi potum in iecore, & venis nullam mutationem suscipere. Sexto quibus demum nonnullas auctoritates attingit Hippocrat. Gal. Platonis in quibus referendis nolo tempus perdere cum liceat omni apud ipsum videre. Ceterum quia mihi non est propositum multas aliorum hac de re opiniones referre, & consultare, illud vnum dico, rationes, & auctoritates Mercuriales id plane demonstrare, vrinam magna ea parte ex materia potulenta suppeditari, eas vero, vt sentio, non iisdem concludere ex sola, atque vnica materia potulenta vrinas constare. Namque fœtus in vtero nihil potat, mingit tamen per vrachum. 2. nonnulla animalia nihil bibunt, nihilominus mingunt, vt cuniculi. 3. Sic homines multo copiosius mingunt hyeme, quam ęstate, cum tamen tunc minus soleant potare, 4. Celebre, ac certum est iam circiter annos 30. in hac Academia fuisse Tullium Chrisogonum Dalmatiam, Iuris studiosum, qui nihil prorsus bibebat, neque vini, neque aquę, neque alicuius rei humidioris, nihilominus mingebat, & satis copiose, 5. Sit altera ex parte multa sunt animantia exempli gratia aues quę bibunt, & nihil mingunt.

Quamobrem hac in re ego sentio ita habendum esse, vrinam non solum ea materia potulenta, sed etiam in vniuersum ex omni materia fieri quęcumque potest liquescere, atque vrinæ formam recipere. Ea vero multiplex esse potest. Ac primo serum quattuor humorum, qui continentur in venis, a quo vt Galenus dixerit quarto aphor. 2. vrinas purgare totius corporis serosam humiditatem. Immo vero 3. epid. sect. 1. ægroto. 2. definiens de sententia Hippocrat. vrinam nihil aliud esse, quam serum humorum in venis contentorum. Secundo, sunt singuli humores, quos medici docent, & exempla confirmant, & separatim, & coniunctim per vrinas purgari sæpenumero. Postremo est caro adeps, & si quæ sunt aliæ nostri corporis partes, quæ possunt liquari, & in vrinam conuerti. Vnde sunt vrinæ Melancholiæ, pituit. biliosæ, sanguineæ, oleosæ, pingues, purulentæ, vt posterius videbitis, pro varia materia, quę illis permiscetur, & per hanc viam purgatur.

Cum igitur vrina ex varia, & multiplici constet materia, id restat, vt paucis verbis intelligatis illius generationem, quæ apud Hippocrat. & Gal. est eiusmodi. Nam quod attinet ad potionem, ex qua certum est maiori ex parte fieri vrinam, cum, sicuti eleganter scribit Galenus 4. de vsu part. cap. 5. vel difficile, vel nulla ratione fieri potuisset, vt chilus ex alimento in ventriculo factus commode deduceretur, & penetraret ad venas iecoris, quæ, & copiosa humiditas, tamquam vehiculum illi fuisset permista. Potio hunc tam præclarum, & necessarium vsum præstat, vt propterea Hip. postremis verbis libri de alimentis huiusmodi humidum vocauerit *ocaria shorys*, idest vehiculum nutrimenti, qui ita simul cum appellatione vsum quoque illius voluit ostendere. At vero postquam hæc humiditas, & aquea materia suo officio perfuncta est, vt chilus ad iecur, & vsque ad venam cauam penetrauerit, nec pręterea alium vsum possit præstare, tamquam onus inutile venis futura, non debuit amplius manere in corpore, quandoquidem chilus in iecore elaboratus beneficio vesiculæ fellis, ac lienis duplici bile expurgatus, atque in vena caua formam sanguinis consecutus non amplius huiusmodi vehiculo indiget, partim quod per ampliores vias deinceps deducendus sit, partim quod a calore primo iecoris, deinde cordis, qui multo est vehementior, magis fluxilis natura sit redditus,

Quam ob rem renes a natura sunt instituti vtrique ipsi venæ cauæ adiacentes, quæ quidem per quasdam venas, quas emulgentes vocant, illud aqueum, & serosum excrementum attraherent, ac demum per alia vasa, quę vreteres dicuntur, in vesicam vrinariam deponerent. Quatenus autem ad reliquas vrinæ materias pertinet, de quibus paulo ante diximus, equidem puto ex iis quoque vrinam fieri, & augeri, quotiescunque, vel vna, vel altera, vel omnes possunt in corpore liquescere, & serosã naturã acquirere,

quæ

quæ deinceps eadem ratione a renibus attrahuntur, & in vesicam deiiciuntur. Atque hæc de materia, & generatione vrinæ pro instituto nostro nobis in præsentia sint satis.

CAPVT II.

De Differentijs Vrinarum.

HAe cum propemodum infinitæ soleant a variis Auctoribus adferri, nobis statutum est nonnullas tantum colligere, quæ uidentur maioris momenti, ac magis ad institutum nostrum accommodatæ. Cum igitur differentiæ rerum maxime propriæ a substantiæ rei diuisæ accipiantur, aliæ vero ab accidenti aliquo, quam methodum Auctores passim, & inter cæteros Hippocrat. & Gal. diligenter secuti sunt, colligendis differentiis febrium, & rerum omnium, quæ ad vsum artis Medicæ pertinent, mihi libet hac ipsa methodo vrinarum differentias inquirere. Itaque eas differentias potissimum versabimur hoc tempore, quæ primo ex substantia, deinde ex accidentibus possunt haberi.

Et quoniam differentiæ sumptæ ab accidentibus sunt propemodum innumerabiles, quatenus nonnulla sunt substantiæ proximiora, & magis propria, nonnulla vero magis remota, atque extranea, nos paucis quibusdam volumus esse contenti, quæ ex accidentibus substantiæ proximioribus, & magis propriis accipiuntur, & omnino vtiliores videntur. Huiusmodi autem differentiæ mea sententia partim ex colore, partim ex contentis colligi possunt, cum cæteræ omnes longius a substantia videantur abesse, neque ad materiam institutam tractandam pertinere. Quam ob rem vns circa illas differentias vrinę pręcipue versabimur, quæ ab his tribus veluti fontibus eliciuntur. Quod quidem eo libentius facimus, quoniam Galenus in huiusmodi contemplatione hæc ipsa tria capita sibi ipsi cum primis videtur proposuisse, qui hęc habet 4. de tuen. val. cap. 4. æstimare pręterea vrinæ tum consistentiam, tum colorem oportebit, sed nec ea, quę in ea pendent, aut resident præterimittere conuenit, sed omnia perpendere. Quod igitur ad vrinę substantiam pertinet, hinc tres principales accipiuntur differentię, vt colligitur ex Galeno 1. de Crisibus cap. 12. circa principium. Namque alię sunt tenues, alię crassę, alię inter virumque extremum medię, & moderatę. Tenues quidem sunt vrinę, quę a mediocri recedunt crassitudine, ac nondum liquoris, hoc est concoctę. & absolutę vrinę substantiam sunt adeptæ. Crassę autem sunt iusto crassiores, & quę supra modum in liquorem, & congruam vrinę substantiam conuersæ, & semper sunt perturbatę. Medię uero, ac moderatę sunt, quę neque crassę, neque tenues mediocrem quandam, & conuenientem vrinę formam, & substantiam sunt assecutę, ac secundum naturam se habent. Quo loco notandum est, ad hanc differentiam tenuitatis, ac crassitudinis alteram differentiam posse referri, quę apud complurimos ad perspicuas, & perturbatas vrinas pertinet.

Nam quę sunt vrinę tenues hę sunt necessario perspicuę, quę autem sunt crassę, hę necessario sunt perturbatę, ut manifeste colligitur ex Galeno loco proxime citato. 1. de Crisib. 12. quę quidem vrinę perturbatę apud Galenum sunt duplices 4. apho. com. 70. quippe nonnullę redduntur perturbatę, & tales longinto tempore manent, nonnullę vero deinceps sedimen crassum deponunt, & clarescunt. Etsi enim tres aliquando turbidarum vrinarum differentię ab eodem Galeno traditę sint, sciendum est, illum tunc tenues quoque vrinis, quę puræ minguntur quadam confecutione doctrinæ simul, & perturbatis confudisse, quę re vera ad perturbatas non videntur pertinere. Atque hactenus de differentiis vrinarum, quę a primo fonte nempe substantia earum generaliter constitui possunt. His secundo loco succedunt differentię, quę summuntur ex colore; Quę quidem etsi apud Actuarium, & cęteros Auctores plurimę sunt, & propemodum infinitę, mihi videntur satis commode ad certum quendam ordinem, & numerum posse referri. Ne quis puret me in pręsentia naturam coloris esse exacte tractaturum, quod a meo instituto longissime abest, siquidem mihi statutum est nullam colorum historiam, & quędam summatim vobis referre, quatenus possimus huiusmodi vrinarum differentias intelligere.

Itaque sciendum est, quod alioqui Aristoteli, & omnibus Philosophis in confesso est, inter omnes colores duos, album, & nigrum, pręcipuum obtinere locum, atque ex ijs tanquam duobus extremis inter se commixtis cęteras omnes colorum differentias originem habere. Quę quidem tot, & tam variæ existunt, vt Plato dixerit in Timęo solum Deum illas exquisite cognoscere, & distinguere posse. Cęterum ex tot, & tam variis colorum differentiis, nos Galeni exemplo, atque imitatione, primo de Crisibus t 2. paucis quibusdam contenti erimus, vt omnem confusionem fugiamus, quas quidem putamus instituto nostro, satisfacere posse. Illę vero sunt sex numero, quas totidem pręcipui colores constituunt, albus nimirum, pallidus, rufus, flauus, ruber, & niger, de quibus sigillatim quidem, sed breuissime dicendum est. Sed ante omnia illud est sciendum, huiusmodi colores magis, aut minus, vel vt vulgo dicitur, intensè, aut remisse tales esse. Quos quidem ex Galeni obseruatione, ac sententia ita licet distinguere, vt qui intensè tales sunt, simpliciter proferantur, vrina alba, vrina pallida, qui remisse autem, non simpliciter, sed adiecta particula seu pręposittione, quæ nonnunquam imminuendi vim habet, quę Græci ὑπὸ Latinis sub, dicitur, vrina sub alba, subpallida. Itaque vrina alba illa est, quæ aquæ, Cristallo, niui, vel alteri id genus albo colori similis est. Vnde apud Actuarium, & alios scriptores huiusmodi vrinæ aqueę, niueæ, atque cristallinæ dicuntur. Vrina autem subalba est, quæ ab hac intensa, & exquisita albedine parum recedit, quales vrinas idem Actuarius lacteas, glaucas, & caropas vocat.

Quæ quidem nomina ego nihil moror, modo rem intelligamus, nempe vrinas subalbas dici, quæ ad nescio quem pallorem declinant, de quibus, & eorum natura, & differentiis Galenus diffuse sermonem habet 3. Epidem. sect. 3. comment. 70. Galenus urinæ subalbæ colorem vna vel altera similitudine nobis demonstrat, qui inquit huiusmodi colorem similem esse, vel vinis abunde tenuibus, & albis, uel aquæ, in quam parum oui, tertæ cuiusdam luteæ, vel bilis iniiciatur. Siquidem talis vina tenuia, & alba, & aqua ea ratione permixta, ab intensa, & exquisita albedine nihil discedunt, & leuissimum quendam colorem pallidum præseferunt. Si pauca grana hordei decoquantur, & parum bulliant in aqua, illa admodum apte eiusmodi album colorem videtur repræsentare. Secundo sequitur vrina pallida cuius imaginem refert aqua, in qua terra aliqua lutea, uel bilis copiosius permisceatur super pallida autem remisse talis est, magisque ad album colorem uergit, qualem colorem palea, triticumque quodammodo ad album declinant, uidentur referre, vnde nonnulli hanc vrinam palearem uocant. Tertio succedit urina rufa quam Græci ὠχρὰ vocant, fortasse, quod ignis flammam repræsentet, quam nonnulli auream appellant, quæ auri colorem pręseferat. Subrufa autem eundem fere colorem, sed remissiorem obtinet. Vnde quidem inter vtramque hanc differentiam, quod vrina rufa colorem auri puri, subrufa autem colorem auri non puri videatur repræsentare. Dicto succedit uri-

na flaua, quem colorem aqua præ cæteris uidetur indicare, in qua flores croci sunt dissoluti, unde a nonnullis croceus dicitur. Sic vrina subflaua, & sub crocea est, quę non ita intensè hunc eundem colorem sortita est; Neque vero velim hic aliquem vestrum perturbari, quia difficile, aut non nisi longiore tempore, & obseruatione, aut potius nulla ratione huiusmodi vrinarum differentiæ a coloribus sumptæ ita exactè cognosci, & distingui possunt. Quod sane verissimum est, si quidem illud vobis satis esse debet, si a colore albo ad alios progrediamur, pro maiori ab ipso, sed minori accessu, aut recessu, reliquos colores, pallidum, inquam rufum, & flauum, nec non subpallidum, sub rufum, & subflauum posse constitui. Quandoquidem cuique licet, hoc veluti catena a colore albo ad pallidum, & subpallidum, a subpallido ad rufum, & sub rufum a subrufo ad flauum, & subflauum colorem pertinere. In qua quidem vrinarum cognitione, tametsi non ita exquisita, ex omnibus numeris absoluta, vnusquisque vestrum iure debet in præsentia acquiescere, donec longiore usu, ac bonorum Auctorum lectione pleniorem de iis quoque cognitionem consequi possitis. Sed secundo, quæ restant, colorum differentias persequamur. Vrina rufa, quam Græci *pyrron*, uocant, illa est, quæ colorem rubeum præsefert, qualis in malis quibusdam crassis, & aliis id genus fructibus reperitur. Qui quidem color, cum sit multiplex, uarias quoque huiusmodi vrinarum differentias constituit. Auicenna hunc colorem triplicem facit; primo, rubeum clarum, qualis est color Rosarum vulgarium, quibus aromatarii vtuntur conficiendo oleo rosaceo, secundo, rubeum viuidum, qualis Corallorum esse videtur; Tertio rubeum obscurum, qualis est color Rosarum, quæ Damascenæ dicuntur ex quibus Zuccharum Rosarum fieri consueuit. Quam fortasse distinctionem Auicenna accepit a Galeno Comment. 2. in 1. protetic. Comment. 25. qui tres itidem vrinarum rubeorum differentias ponit, rubras, impensè rubras, & subrubras, quæ quidem ita ab illo disponuntur, vt vrinæ impensè rubræ, & subrubræ sint veluti duo extrema, rubræ autem inter illa medium locum obtineant. De quibus longius agendum non est, quod exempla indicantia priores differentias: rubri coloris apud Auicennam, posteriores quoque apud Galenum satis possint indicare.

Postremo restat color niger, qui a nonnullis colore extincti carbonis solet circumscribi. Sed equidem puto hunc quoque colorem pro maiori, vel minori nigritie varias quoque differentias continere, sicuti de prioribus coloribus diximus. Hactenus de differentijs. Vrinarum, quæ a secundo fonte nimirum a colore desumuntur. Itaque remanent differentiæ, quę accipiuntur a tertio fonte, nimirum, Contentis, quæ *periysis amena*. Græcis dicuntur, quo quidem nomine comprehendimus omnia quæcumque vrinis permiscentur, atque in illis conspiciuntur. De huiusmodi contentis, ac potissimum de ea parte, quæ residet in fundo vasis, & *ypostasis*, sedimentum dicitur, medici cum alia multa, tum in primis quo disputant. Alterum utrum hypostasis in vrinis sanorum eadem sit, quæ in vrinis ægrotorum. De quibus plerique præcipue, vt Turisanus olim, & proximo hoc tempore Altimarus peculiares, & longissimas disputationes fecerunt, quas vnusquisque suo arbitratu uidere potest. Ego vero cum nolim, vel istas, vel alias id genus quæstiones agitare, quę a proposito nostro sunt aliena, illud vnum dico, quatenus ad primam partem, me sentire cum Galeno, hypostasin, quæ re uera sit hypostasis, non in qua crudi humores deponantur, cuius pseudo hypostasis meminit Galenus primo de Elementis, capitulo 2. primo de Crisibus, cap. 12. excrementum esse tertiæ coctionis ex illa sanguinis parte genitam, quæ in substantiam, & nutritionem membrorum conuerti non potuit. Quæ doctrina manifeste colligitur ex Galeno 1. prognost. Comment. vlt. 1. de different. Febr. cap. 6. 3. de Præsag. ex pulsibus, cap. 7. Quatenus autem pertinet ad alteram (quicquid alii sentiant) equidem puto vtramque hypostasim tam in sanis, quam in ægris vnam, & eandem esse, eoque tantum differre inter se, quod hypostasis sanorum ex puriore, & probiore sanguine generetur, qualis maxime ad nutrienda sana membra necessitatio requiritur. hypostases uero ægrotorum ex impuriore, & improbiore sanguine originem habeant, qualem verisimile est, vel magis necessarium in ægrotis reperiri. Quæ doctrina colligitur ex Galeno 3. Progno. Comment. 37. primo de different. febr. cap. 6. vbi de Sedimento in vrinis generato multa docet. Atque illud potissimum uarium esse, quod ex humoribus secundum naturam vel præter naturam decidat, uel originem habeat. Sed ad contentorum differentias accedamus, quæ quidem, etsi a plurimis variæ plurimæque ad feruntur, illæ nostro instituto erunt satis, quæ credentur maioris momenti, & sunt huiusmodi. Primo a loco, seu situ, in quo contenta continentur, quæ potissimum triplex est, vt docet Galenus 2. Prognost. Comment. 26. Nam quæcumque in urina continentur, vel in superiore, vel in inferiore, uel in media vasis parte consistunt, quę etiam varia nomina sortita sunt. Quæ vero in superficie est Græcis *enaiorema* Lat. suspensum, quę in fundo Gię. *ypostasis* Lat. Sedimentum dicitur. Tametsi Hippocrat. quod notat Galenus 2. Progn. Comment. 29. & 36. 3. Epidem. Sect. 1. Comment. 4. nubeculæ nomen non solum ad contentum superioris partis, sed etiam ad suspensum partis medię accommodare consueuit. Secundo sunt differentię a substantia, seu materia, quæ in vrina continentur, si quidem non solum nubecula, suspensio, & hypostasis, sed & alia multa nonnunquam in vrinis solent apparere, capillamenta furfuracea, lapilli, arenulę, pus, sanies, grumi, sanguis, lumbrici, & forte id genus alia. Tertio a quantitate seu modo, quęcunque enim continentur in vrina, vel sunt magna, & copiosa, vel parua, & modica. Quarto sunt differentię a forma, seu figura, quam contenta obtinent. Namque nubecula, suspensio, hypostasis, sunt crassę, vel tenues, diuulsę, vel vnitæ, rotundę, oblongę, piramidales, vel alia forma prędite, demum ęquales, vel inęquales, quod quidem ęqualitatis nomen, uel inęqualitatis ego interpretor (quicquid alii velint) non ratione temporis, quod hodię, cras, & perpetuo eadem sint, vel diuersa, sed ratione ipsorum contentorum, quę inter se plena sint, & ęqualia, sicuti uiam dicimus ęqualem, vel inęqualem, minime habita ratione temporis, sed suarum partium.

Qñ. n. uia tota plana est, tūc ęqualis dicitur, qñ aūt hēt alias partes ascendentes, alias descēdentes, inæqualis, vt scribit Galenus in 3. Com. de offic. Medici, cap. 11. Vnde contenta in vrinis dicuntur æqualia, quando plana sunt, nec varium partium situm, aut continuationem obtinent, sicuti contra, inæqualia, quando plana non sunt, sed variæ eorum partes vario situ continentur. Quinto sunt differentiæ a colore, qui quidem, mea sententia, potest esse multiplex, immo verò quilibet ex iis, de quibus supra diximus, tametsi experientia demonstret, tres præcipue, album, rubrum, & nigrum, modo alium, modo vnum in contentis apparere, adeo vt cæteri omnes facile ad istos possint referri.

Postremò sunt differentiæ a tempore: Contenta enim quædam cito, quædam tarde apparent, quędam singulis diebus, & omni tempore subipsis similia sunt, quædam indices aliquot mutationes faciunt. Actuarius, & alii quidam, alia inter contenta cōmemorant, quæ ab illis coronæ, bullæ, spumæ, & forte aliis nominibus donantur, de quibus non pertinet ad meum institutum longius agere, quod ista omnia, si diligenter

con-

considerentur, ex dictis facile possint intelligi. Hæc de Vrinarum differentiis satis.

CAPVT III.

De Causis Differentiarum Vrinarum.

TErtium sequitur caput de causis vrinarum, de quibus cum multa dici possint, nos circa illa tantummodo uersabimur, quæ nobis videbuntur vtiliora, ac magis ad nostrum institutum pertinere, sicu ti hactenus de duobus prioribus capitibus factum est. Quoniam uero Medici Vrinas contemplantur, atque earum causas inquirunt, ut possint affectus præter naturam intelligere, & curare, ex doctrina Gal. 3. de Symptom. causis. primus si quis primum intelligat, ex quibus causis Vrinæ per sanitatem efficiantur, is facile quoque morbosarum urinarum causas poterit intelligere. Itaque tres videntur præcipue causæ generationis Vrinæ. Prima materia, quam statuimus esse potiones, & humores, & carnem, & adipem, & si quod aliud est, quod possit liquescere, & in urinam conuerti. Secunda efficiens, quæ non alia est, quam facultas naturalis, atque ea potissimum, quæ concoctioni, & generationi sanguinis dicata est. Tertia instrumentaria, omnes sunt illæ partes, uenæ in primis, renes, urinarii meatus, & vesica, quæ ad efficiendum, & purgandum huiusmodi excrementa sunt a natura instituta. Hinc facile est vrinarum causas præter naturam colligere. Nam quædam, si tres propositæ causæ conueniunt, ac secundum naturam se habent naturalis, atque optima redditur vrina, ita si urina declinat a statu naturali, vt id fiat, vel propter unam, uel propter plures ex prædictis causis, quæ propriam naturam non seruant, necessarium est. Sed nos singulas differentias considere mus, ac primum causas tenuium, ac crassarum vrinarum inquiramus, quæ a substantia accipiuntur, & primum locum sibi uendicant. Prætermissis vero opinionibus ego quidem puto ad mentem Galeni vrinas tenues reddi propter unam uel alteram, uel omnes causas, ex quibus modo diximus naturalium vrinarum generationem constare. Ac primo uitio facultatis alteratricis, quotiescumque illa a congrua coctione deficit. Cum enim coctione semper Crassiora reddantur (quod in publ. lect. Cum Aristotele, & Galeno satis demonstrauimus) facile est intelligere, quomodo ex debili, & imperfecta coctione vrinæ tenues reddantur. Quamobrem, & quas iis causas facultas alteratrix potissimum in iecore, & uenis a proba concoctione deficiat, alio loco declaratum est. Secundo, urinæ tenues fiunt vicio materiæ, vt si quis exempli gratia, copiosiorem aquam potauit, quod manifeste videamus iis usu euenire, qui, aquas thermales accipiunt, in quibus urinæ, plane tenues, & omni ex parte aqueę similiter reddi consueuerunt, quod propter celerem transitum minime possunt alterari. Tertio vrinę quoque tenues redduntur vitio instrumentorum, si illa fuerint uel obstructa, vel aliter male affecta, adeo, ut non nisi, quod tenue est, per ea permeare possit.

Ad quem modum scribit Galenus, 6. de locis affect. cap. a. in nephriticis ab initio aquosas admodum, purasque urinas reddi, quod tunc renes a lapide sint obstructi; sequentibus autem diebus, postquam obstructio aliqua ex parte ablata est, vrinę crassiores fiunt, quotiescumque huic aquoso excremento alii, ac precipue crudi humores permiscentur. Quod quidem multis rationibus fieri potest de quibus longius agendum non est. Quoniam vero diximus ad has differentias tenuitatis, & crassitudinis alteram manifestum (turbationis) obscuritatis, & perspicuitas, posse referri. Sciendum est, ex Galeno 4. Aphor. Comment. 70. vrinas perturbatas reddi, quod multi crassi humores in venis a calore agitantur siquidem hinc fit ut multi succi, & crassi humores, per urinę substantiam misceantur, & dispergantur, ex quo illa perturbata redditur.

Quod quidem nulli mirum debet videri, cum huiusmodi humorum agitatio, & postquam urinæ mixtæ sunt, etiam perseueret, sicuti ipsa quoque urina ex nostro corpore exiens, quandam caliditatem per aliquod temporis spatium seruare consueuit. Si quis autem cupiat magis aperte intelligere, quidnã Galenus per huiusmodi humorum agitationem intelligat, is sciat, illum nihil aliud, quam concoctionem intelligere, quod manifeste declarat 4. de tuen. valet. 3. vbi hæc habet. Quod si perturbata sit urina, qualis iumentorum visitur crudis humoribus indicat uenas refertas esse, non tamen cessare naturam, sed eos valenter concoquere studet. Quam eandem sententiam licet colligere in primo Proret. Comment. 28 nec non 3. in primo Prior. Comment. 20. quo loco notandus est, error vulgarium medicorum, qui vbicunque uident vrinas perturbatas, statim pronuntiant febrem, vel morbum esse malignum, cum tamen Galenus id tantum aperte nos doceat, huiusmodi urinarum turbationem non aliter fieri, neque aliud quam crassorum, & uiscidorum humorum agitationem, & concoctionem prætendere: Causæ autem propter quas urinæ uel turbatæ minguntur, sed paulo post resident, vel turbatæ longo tempore aut semper manent, quæ duæ turbatarum urinarum differentiæ a nobis sunt constitutæ, præclare explicatur a Galeno primo de Crisibus cap. 12. qui docet pro maiore, uel minore humorum agitatione, ac maturæ concoctione alterutrum contingere. Namque si pugna inter naturam, & humores est, propemodum par, vt neque natura ab humoribus, neque humores, a natura superentur, adeo, ut partes urinæ crassiores a tenuibus nequeant superari, tunc perseuerante adhuc, & urgente in humoribus huiusmodi agitatione, & perturbatione, urinæ non solum perturbatę minguntur, sed etiam turbatæ necessario remanent. At uero, si natura ita cum humoribus pugnet, ut illos incipiat expugnare, adeo, ut crassorum a tenuibus, bonorum a malis secretionem, ac manifestam coctionem incipiat moliri, tunc mitiori iam remanente agitatione urinæ turbatæ quidem minguntur, sed paulo post resident. Verba Galeni sunt huiusmodi: Quæ non urinæ statim subsident, parum adhuc inęqualis perturbationis remansisse significant. Quæ uero semper similes manent, urgere adhuc perturbationem in sanguine demonstrant. Ex quo idem docet alteram vrinam, quæ turbata mingitur, co festim uero subsistentiam ostendit ceteris esse meliorem, ac indicare morbum non multo post concoctum iri. Alteram autem, quæ turbata mingitur, & turbata permanet, esse minus bonam, quippe quæ longiore tempore, & virtute robusta ad concoctionem indigeat. Atque hactenus de causis differentiarum, quæ a substantia vrinarum accipiuntur, post quas illæ duę sequuntur, quę sumuntur a coloribus, de quibus quidem causis uariorum colorum, qui in urinis apparent. cum plurimæ, ac maximæ sint difficultates, uarięque Philosophorum, ac medicorum opiniones, mihi statum est, prętermissa omni disputatione, illas tantum causas uobis explicare, quas equidem puto ueriores esse, ac potissimum doctrinæ Aristotelis, & Galeni magis consentire. Itaque duæ pręcipuę videntur esse causę, propter quas vrinæ varios colores acquirunt, alteram propter diuersam concoctionis rationem, alteram propter varios humores, qui illis permiscentur. Ad Ad quas duas causas ceteræ omnes, si quę sint, facile mihi videntur posse referri. Ceterum vtranque huiusmodi causam pręclare mihi videntur tradidisse Hippocrat. & Gal. Hippocrates quidem loco singulari Epid. sect. textu 25. qui hęc habet. Vrina eiusdem cum

cibo,& potu coloris est, ac veluti humorum in corpore colliquatio existit. Galenus verò Vrina nonnunquam ei, quod potum est in colore similis apparet,&c. Sed causas singulas in Vrinis breuiter perpendamus. Primò, si Vrinæ nihil alterantur, & concoquantur, (quod multis de causis fieri potest) albæ remanent, quales diximus appellari aqueas, cristallinas, niueas. Si verò debiliter, atque vtcunque alterantur, tunc proximi generantur colores, subalbus, pallidus, subpallidus, & qui deinceps generantur colores. Altera autem ex parte si alteratio, & concoctio tantum præcedat, vt supra modum, atque naturæ institutum fiat, pro vario gradus alterationis, cæteri tantum generantur intensiores colores ad nigrum vsque, quandoquidem ita generaliter habendum est, a proba, & naturali coctione iecoris potissimum, ac venarum, colores quoque Vrinarum probos, & naturales fieri, qualis subrufus est, & subflauus. Ex debiliori autem coctione, & calore naturali reddito debiliore, remissiores colores, album, subalbum, pallidum, subpallidum generari, ac demum ab eximio calore, & nimia coctione, colores intensiores originem habere. Quæ doctrina est Gal. 1. de Crisibus cap. 12. Sed tamen sciendum est, ex eodem Galeno loco citato, necnon 1. Progn. Commen. 29. nigram Vrinam fieri, non solum ex immoderato calore, qui calorem natiuum extinguens, primum liuidum, deinde nigrum colorem inducit, sed etiam ex refrigeratione vehementi, sicut in partibus extremis nostri corporis contingit sæpenumero, quæ non minus ex immodico calore, quam ex vehementi frigore, huiusmodi nigro colore afficiuntur. Etsi Argenterius, Mercurialis, & alii nouatores, hanc Galeni sententiam non omni ex parte recipiant, qui contendunt nullo modo fieri posse, vt viuente homine, talis ac tanta frigiditas in partibus internis possit excitari, quæ valeat nigras Vrinas efficere. De quibus non multum laboro in præsentia, quia ad tuendam Galeni sententiam puto id satis esse, in partibus internis calorem natiuum vsque adeo remitti aliquando, & refrigerari, vt proxime extinguatur, adeo vt summa cum ratione dixerit Galenus, se nullum vnquam seruatum vidisse, qui huiusmodi nigras Vrinas minxerit, de qua re alias.

Secunda causa colorum in Vrinis fuerat variorum humorum permixtio, pro quo sciendum est, quod Galenus docet 5. de vsu partium, cap. 6 ad finem, nimirum, partes nostri corporis, quæ per amplas vias accommodatum succum ad se trahunt, non posse ipsum succum purum, syncerumque trahere, sed alterius cuiusdam diuersi permixtioni adulteratum. Si verò eiusmodi attractio per angustas vias, ac per tenuia, ac obscura trahentium instrumentorum orificia fiat, tum familiarem succum syncerum, ac sine vllius alterius permixtione trahere. Ex quo factum est, vt vesica fellis succum, quem natura sibi trahendum præscripserat, solum syncerum, ac omnis alienæ qualitatis expertem ad se trahat, cum angustis quibusdam, & inuisibilibus finibus vasorum, quæ a se ipsa in iecur inferuntur, contingat eiusmodi attractionem fieri. Cum altera ex parte neque lien, neque renes, quod vtrumque membrum ampliora trahentia vasa sortitum est, accommodatum tantummodo sibi succum eliciant, quandoquidem, lien non solum proprium succum melancholicum, quo nutriatur, sed etiam simul aliquod, antequam ad ipsum perueniat, sanguinis attrahit, quem venæ, quæ sunt in omento trahere ad se ipsas occupant. Sic renes præter Vrinam, multum quidem flauæ bilis, multumque tenuioris, & humidioris sanguinis, & omnes prope modum humores, quicunque in venis, & arteriis continentur suapte natura trahunt.

Ex quibus illi quidem sanguine nutriuntur, bilis autem, ac cæteri humores simul cum Vrinis, ad vesicam transmittuntur. Itaque renibus, & propter amplitudinem trahentium meatuum, & propter sui nutritionem, & propter alios vsus natura tributum est, vt non solum Vrinam, sed simul quoque sanguinem, flauam bilem, & alios humores attrahant, ex quorum mixtione fit, vt in Vrinis varii colores appareant. Ad quem modum in febri quotidiana, in hydrope anasarca permixta pituita, in febre tertiana, & ictero permixta flaua bile, in febri synocha, & in fluxione iecoris permixto sanguine: In febri quartana, & ictero nigro permixta melancholia, lotia, alba, flaua, rubra, nigra conspiciuntur. Et quando singuli humores ex variis differentiis, necnon colorum gradibus constant, prætérquam quod a rebus quoque externis, exempli gr. alimentis, medicamentis, exercitationibus, alterantur, ac varios colores acquirunt.

Præterea verò, quoniam non vnica mensura, sed modo parcius, modo copiosius Vrinæ permiscentur, hinc facile est intelligere causas tot variorum colorum, quos iam supra diximus in Vrinis apparere; Id quod exemplo vnius flauæ bilis, quę maiori ex parte Vrinis permiscetur, duobus verbis mihi liceat illustrare. Cum itaque variæ sint species bilis, tam naturalis, quam præter naturalis, quæ variis quoque nominibus appellantur, de quibus non pertinet longius ad meum institutum in præsentia agere, si accipiamus bilem naturalem, quæ generaliter calore, quam suapte natura obtinuit apud Græcos tum flaua, tum pallida dicitur. Huiusmodi bilis si moderate cum vrinis permisceatur, colorem pallidum, & subpallidum, si verò permixtio fuerit largior, colorem rufum, & subrufum efficit. Si verò accipiamus bilem præter naturalem vitellinam, prassinam, æruginosam, ex iis etiam pro vario illius colore, & calore, necnon pro maiore, & minore illius permixtione flauus, subflauus, & deinceps cæteri vrinarum intensiores colores generabuntur. Ex quo exemplo idem de cæteris humoribus statuisse licet.

Itaque ad causas differentiarum, quæ ex contentis accipiuntur, ac solæ restant, veniendum est. Cum autem differentiæ hæ plurimæ sint, omnes (ni fallor) ad duas præcipuas causas mihi videntur posse referri. Altera ad varietatem concoctionis, altera ad varietatem materiæ, quæ concoctioni subiicitur. Sed singulas differentias, atque earundem causas breuiter perpendamus. Prima differentia fuerat a loco, in quo, vel inferiore, vel superiore, vel medio contenta resident; Vnde varia quoque nomina sortita sunt. Ergo si ex vna parte concoctio exigua fuerit, vel nulla, ex altera si materia fuerit tenuis, contentum in superi loco, Nebula erit. Si verò concoctio præcedat, & materia quodammodo crassescit, contentum medium locum occupabit, & suspensionem monstrabit: si demum concoctio sit absoluta, & materia adhuc crassior, contentum infimum locum petet, & hypostasim efficiet. Ita enim in summa habendum est, contenta quo sunt crudiora, eo magis ascendere, quo magis sunt cocta, eo magis descendere, vt ordine quodam in morbo crudo fiat Nubecula, præcedente coctione, ex Nubecula Suspensio, ac demum coctione absoluta, ex Suspensione Sedimentum generetur. Pariter contenta quo sunt tenuiora, eo magis ascendere, quo sunt crassiora, eo magis descendere.

Quod rerum naturæ maxime conuenit, adeò, vt si quod coquitur admodum tenue fuerit, nulla vnquam in Vrinis contenta resedeant, sed perpetuo superiorem locum retineant. Ad quem modum scribit Galen. 1. de Crisibus cap. 12. in illis corporibus, quæ vel tenui victu vtuntur, & iis afficiuntur febribus, quæ ex tenuibus humoribus (qualis est flaua bilis) generationem habeant, sedimentum nunquam in Vrinis apparere. Secunda est differentia a varia materia, quæ præter nebulam, suspensionem, & sedimentum quandoque, in Vrinis continetur are-

nulis,

nulis, lapillis, capillamentis, furfuraceis, sanguine, pure, & reliquis, de quorum causis non est hic locus, ut longius agamus, quia, fauente Deo, id cumulate sumus facturi in peculiari tractatu de affectibus renum, & vesicæ, ad quem hæc omnia pertinent. Causa istius differentiæ manifestissima est. Sunt autem multa, & copiosa, quando materia concoquenda plurima est, sicuti in pueris euenit, & iis, qui sunt voraces, plurimaque alimenta assumunt. Contra vero fiunt pauca, quando eadem materia deficit, sicuti its contingit, qui tenui victus ratione vtuntur, in quibus contenta minima, quandoque nulla conspiciuntur. Quarta est differentia a qualitate, seu forma contentorum, quæ crassa, tenuia, oblonga, æqualia, vel inæqualia euadunt, idque ex eisdem duobus superioribus causis fieri certum est. Contenta enim crassa, vel tenuia fiunt, quando materia adhuc cruda est, neque a natura media, & congrua qualitate inter vtrunque extremum potuit domari. Sic æqualia sunt, vel inæqualia, ac variam figuram obtinent, prout materia vnica, & similis, vel non vnica, & dissimilia extitit, nec non prout natura, vel pro parte, vel ex toto illam coquit, superat, & ad naturalem formam illam deducit. De coloribus contentorum, atque eorum causis nolo quicquam dicere, quæ quinta fuerat differentia, quia puto, & contenta, & totas vrinas ab eisdem causis varios colores acquirere, de quibus iam suo loco satis diximus.

Postremo causæ propter quas contenta singulis diebus, & omni tempore sibi ipsis similia sint, vel dissimilia, non aliæ sunt, quam firmitas, & infirmitas; mobilitas, & constantia causæ ægrentis, nec non similitudo, vel dissimilitudo materiæ, in quam causa agit, sicuti in rebus prope omnibus vsu videmus euenire. Nam si ex una parte materia noxia, ex altera vis naturæ eadem sit semper, contenta, seu bona, seu mala, semper in eodem statu permanebunt; Si vero materia fuerit multiplex, ac varia, natura item nec ex toto dominabitur, nec ex toto domata sit, vt contenta infirma, atque inconstantia sint, necessarium est. Ex quo Galenus colligebat primo de Crisibus 11. morbum semicoctum esse. Atque hæc de tertio nobis proposito capite, & causis Vrinarum, pro instituti nostri ratione sint satis.

CAPVT IIII.

De prædictionibus ex Vrinis.

QVæcunque de Vrinis hactenus diximus, ad hoc postremum caput de prædictionibus tanquam ad principalem scopum referenda sunt. Porro autem sicuti ex vna parte omnes fatentur, Medicos ex vrinis posse in multarum rerum cognitionem, & prædictionem venire: ita ex altera parte non conuenit inter omnes, quantum huiusmodi cognitio, & prædictio debeat dilatari, vel contrahi: quandoquidem, nonnulli sunt, qui profitentur omnes morbos omnium partium, singula symptomata, singulas causas, non solum internas, sed etiam externas, omnia denique se ex vrinis posse intelligere, ac vaticinari. Alii vero censent hoc iudicium multo angustioribus terminis definiendum esse.

Nos vero id primum conabimur explicare, quodnam generaliter ex urinis liceat præcognoscere; Deinde quodnam iudicium, uel quam significationem singulæ vrinarum differentiæ possint adferre, in quibus quidem explicandis nobis statutum est, more nostro, vnius Galeni disciplinam imitari. Cum iam demonstratum est vrinam, serum, atque excrementum esse humorum, qui continentur in venis, quod a Galeno quoque traditum est 3. Epidem. sect. Comment. 44. singula excrementa, & in sanis, & in morbosis corporibus singularum partium, quatum cunque excrementa coctionem, & conditionem demonstrant, alui excrementa, venitris, sputa thoracis excreta per venas cerebri, ac demum vrinæ eorum, quæ in venis continentur. De qua re audiatis rursus Galenum 4. de tuen. val. 4. de us, quæ intra venas sunt, nullum plane, nec manifestum, nec euidens signum habemus præter solam vrinam.

Ceterum, dubium est, verum cerebro, thorace, vel alia corporis parte laborante, vrinæ contemplatio possit Medicis aliquem vsum afferre, in qua quidem re apud plures controuersia est. Ego ita sentio cum Galeno, Medicos in Vrinis primum, ac per se de iecore, renibus, vesica, iudicium facere, secundo autem, & per accidens, neque ceteris partibus laborantibus, earum contemplationem prorsus esse reiciendam, quod vel ex eo potest satis confirmari, quod in omnibus morbis, quicunque tandem illi fuerint, ad præsagiendum maximum momentum habet, si naturalis facultas vel bene, vel male se habeat, quod ex vrinis licet pot simum intelligere: sed in præterea Galeni testimonium accedet, qui Hippocrat. historiam recentens de muliere laborante voluuio admiratus, quam ob rem ille vrinarum mentionem fecerit, quamuis affectus non in humoribus, & venis, sed intestinis contineretur, 3. Epidem. Sect. 2. ægro te 9. respondet, ac nos docet, laborantibus non solum iecore, & venis, sed etiam uentre, thorace, pulmone, neruis, atque vt ego interpretor, ceteris partibus nostri corporis, vrinas perpetuo fore inspiciendas, qui ita statuit aliis laborantibus partibus a iecore, & venis, vrinas quidem bonas, haud magnum momentum adferre ad salutem, prauas vero semper ægri periculum amplificare, quod huic vrinæ sint argumento, præter malum principale, instrumenta quoque nutritionis male se habere; verba Galeni sunt huiusmodi: Sic Hippocrates consueuit, vbi aliquod ipsius instrumentum læsum fuerit, vrinas inspicere, quæ si secundum naturam se habeant, in solis instrumentis spiritus versatur periculum, sic hæ quoque prauæ appareant, ita significant nutritionis quoque instrumentum laborare, itaque vrinas semper memineris, vt simul inspicias in affectibus ventris, thoracis, pulmonis, neruorum, nam si bonæ appareant, haud magnum præbent momentum ad salutem, contra si prauæ amplificatur simul ægri periculum.

Hæc Galenus. Quam fere sententiam licet colligere ex tertio de Crisibus. Quocirca, præter rationem hanc Galeni diligentiam nonnulli recentiores arguunt medici, quicumque non solum male affectis humoribus, sed etiam laborantibus capite, thorace, ventriculo, intestinis, atque in morbis prope omnibus urinas negligunt. Etsi enim in pluribus morbis non licet ex iis primum, & per se aliquam significationem accipere, nihilominus earum contemplatio multis nominibus multos usus potest medicis afferre, sicut diximus, quod quidem multa ex Galeno, & Hippocrate exempla illustria sans possunt confirmare, quæ a nemine possunt ignorari. Est celebris & tam diu agitata quæstio, utrum ad præsagiendum salutem, uel mortem hominis, pulsus, an urina certiora indicia valeat adferre.

Cum autem ratio nostri instituti ab omni longiore disputatione abhorreat, ut ne tamen illud quoque prætermittatur, mihi libet quam breuissime, & summatim eam responsionem adserre, quam equidem censeo ad mentem Hippocrat. & Galeni, ac plane veriorem esse. Galenus sententiam suam in ius præsagiionis salutis, aut mortis ad duo capita refert, quæ quidem, etsi uno tantum uerbo possunt explicari, tamen res ipsa longe maximum habent momentum, ea vero sunt quantitas morbi, ac uirium. 1. ad Glaucon. cap. 8. ad finem: nam si uires adeo ualidæ fuerint ut possint morbum superare, necesse est ægro-

 tum

tum euadere, si uero contra, omnino moritur. Si quis autem quærat utrum pulsus, an urina firmiore ratione huiusmodi quantitatem possit explicare, ego responderem cum Galeno, multo certiora iudicia ex urina, quam ex pulsu haberi posse: Galenus namque hanc ipsam rem ferè ex proposito tractans 1. de Crisibus, 13. inquit ad præsagiendum salutem, uel mortem omnia signa fore diligenter perpendenda, quæ nam sint firmiora, uel infirmiora. Deinde cap. 14. docet huiusmodi signa esse triplicia, cruditatis, & coctionis, mortis, & salutis, iudicatoria, quorum omnium naturam, ac uim accuratè exponit. Tandem cap. 15. concludit necessario aliquod signum extare, quod certam de hoc iudicio fidem nobis facere possit, alioqui temerè ab Hippocrate scriptum fuisse 2. Aphor. 27. iis quæ non ex ratione cedãt, haud temere fidere oportet. Deniq; de iudiciis tractationem frustra a se fuisse institutam, nisi enim extet aliquod signum certum, ac minime dubium, quod nos doceat, qualia nam cum ratione subleuent ægrotos, & qualia præter rationem eueniant, vt vniuersa huiusmodi tam apud Hippocratem, quam apud Galenum sit deficiens, & superuacanea fateamur necesse est. Quod vero inquit Galenus, sit hoc signum, ego libenter audirem ab illis, qui veterem medicinam contemnunt. Nos enim credimus id, quod ab Hippocrate dictum est, verum omnino esse, concoctio celeritatem iudicii, & salutis securitatem pariã docent. Quod si ex Galeni doctrina sola signa concoctionis, & cruditatis, inter cætera omnia firma sunt, ac stabilia, hæc autem ex vrina, minime, ex pulsu colliguntur, vtrique huiusmodi ratio meam sententiam demonstrat, longe certius videtur iudicium salutis, vel mortis ex vrina, quã ex pulso colligi posse; nanque finge Socratem laborantem, qui simpliciter pulsus robustos habet, an hinc liceat præsagire Socratem esse conualiturum, id vero minime, si quidem fieri potest, vt morbus viribus longe maior, ac superior existat. Quam ob rem, oportet non simpliciter, sed facta comparatione cum morbo ad facultatis vitalis animum attendere, quod eleganti similitudine duorum athletarum demonstrat Galenus, 3. Prognost. Comment. 6. Nam sicut non licet presagire vter eorum sit victurus, nisi vtriusq; & pugnæ nõ progressionem animaduertamus: ita Medicus potest de salute, vel interitu hominis iudicium facere, nisi vires vtriusque, naturæ inquam, & morbi, tanquam duorum hostium inter se comparantur: si quidem certum est, natura morbum superante, salutem, superata autem interitum succedere, quod a Galeno quoque traditum est 2. Prognostic. 7. 3. de Crisibus 3. 4. de Præsagit. ex puls. cap. 11. Sola autem coctio potest huiusmodi comparationem declarare, & explicare, quandoquidem hac sola ratione licet intelligere naturam morbo superiorem esse, ac de illo victoriam esse reportaturam, definiente Galeno tertio de Crisibus 5. coctionem nihil aliud esse, nisi vbi natura superior euasit, & resistit vehementiori conatui morbi, & expugnauit. Sed hac de re satis sit, & ad prædictiones, & ad singulas vrinæ differentias deueniamus. Ex prima vrinarum differentia secundum substantiam diximus alias esse tenues, alias crassas, alias moderatas, quæ omnium consensu, & coctionem, & cruditatem significant, quandoquidem vrinæ, quæ mediam quandam substantiam obtinent, probam coctionem ostendunt, quæ autem ab huiusmodi moderatione, & medietate recedunt, tum tenues, tum crasse, concoctionis vicium indicant. Quod quidem potest esse multiplex, & quomodo urinæ sunt magis, & minus tenues, aut crassæ, magisque, vel minus a priore naturali mediocritate recedunt. Tenues quidem vrinę, etsi aliquandn ab immoderato calore tales redduntur, tamen maiori ex parte caloris imbecillitatem ostendunt, quod si tenues diutius perseuerant, vel morbi longitudinem, vel mortem, uel solutionem per abscessum pręsagiunt, ut diffuse docuit Hippocrates, & Galenus 2. prognostic. Comment. 31. & seq. Preterea vero, tenues vrinæ debent manifeste, vel cum ipsis excerni, quandoque etiam non leues subesse obstructiones, ex quibus fit, vt retentis partibus crassioribus, tenuiores tantum fluere, & permeare possint. Vrinæ autem crassæ, etsi illæ quoque humorum cruditatem significent, tamen perpetuo debilem, minime excedentem coctionem ostendunt, atque illæ potissimum, quæ crassæ minguntur, neque subsident, quandoquidem alterę simul subsidentes, principium cuiusdam concoctionis significant, ac maxime, vbi cito subsident. Quod a Galeno traditum est tertio Epidem. Sect. prima, ægroto secundo de Hermocrate, de quo Hippoc. vrinæ, & rubenter, depositæque non subsidebant, & rursum sub isto die reddidit vrinam tenuem, suspensiones habebat, nec subsidebat. Speciatim crassæ vrinæ in crudis, & crassis humoribus magnam flatuosam agitationem indicant, vt notat Galenus 4. Aphor. Comment. 70. 3. Epidem. Comment. 5. & nos quoque supra diximus.

Ex quo deinceps præterquam quod generaliter morbi longitudinem, coctionis difficultatem, & alia pericula indicant, flatibus vna cum calidioribus succis ad superiora eleuatis, speciatim capitis dolores, aliosque affectus solent demonstrare. Quod est Hippocrat. & Gal. Aphor. 20. Quod si Gal. scripsit aliquando 2. Proret. Comm. 2. nullum in vrinis signum esse, quod delirium, dolorem capitis, uel alias capitis affectiones portendat, quæ aliis tum signis, tum symptomatis indicantur, iam superius responsio tradita est; vrinas non primum, & per se, sed secundario, & per accidens eleuatis vaporibus istud significare. Quæ responsio ad verbum est Galeni, 3. Epidem. Sect. 3. ægroto 220. Quid porro singulæ turbidarum vrinarum differentiæ significant, apertissime traditum est a Galeno 1. de Crisibus cap. 12. qui inquit vrinas, quæ tenues, ac puræ minguntur, paulo autem post perturbantur, leue quidem concoctionis præludium indicare, quandoquidem perturbatio quædam flatuosi spiritus illis permixta est, qualis in uinis nouis adhuc feruentibus apparet. Has uero, quę perturbatæ, semper similes manent, ingentem adhuc in sanguine turbationem indicare, & coctionem longius abesse. Postremo autem de turbatis vrinis illud non est pretermittendum, illas non perpetuo morbi cruditatem, diuturnitatem, difficilem coctionem, & alia mala, sed potius salutem, quandoque etiam morbi liberationem significare, dummodo natura hac ratione, & per hanc partem valeat noxios humores expurgare. Quod est Gal. 4. Aphoris. Comment. 74. 6. Epidem Sect. 4. Comment. 2. 3. Epidem. Sect. 3. Comment. 41. quam quidem vtilem turbidarum urinarum purgationem licet intelligere ex pręcedentibus signis concoctionis. ex insigni earum copia, & facili tolerantia, & aliis id genus, quæ morbi declinationem solent demonstrare. Sed ad præsagitionem vrinarum ex colore veniendum est, ex quibus non minus quam ex substantia, de proba, & improba coctione; licet ante omnia præsagire. Nam quidem color naturalis, itemque optimus, nempe subrufus, vel subflauus, qualis in iis conspicitur, qui integra fruuntur sanitate, probæ concoctionis nota est, ita cæteri omnes colores improbam concoctionem, vel deficientem, vel excedentem significant. Sic igitur vrina alba summam cruditatem demonstrat. Quæ apud Galenum exquisitę cruditati ventriculi proportione respondet, ceteri autem albo proxime succedunt colores, subalbus, pallidus, subpallidus, & ceteri, de quibus satis diximus. Ex quibus quidem vrinæ coloribus (vt vno verbo dicam) vel maiorem, vel minorem cruditatem, maiorem, vel minorem coctionem prædicere, quatenus illi proximius accedunt, uel colori albo, qui summam cruditatem ostendit, vel colori subflauo, qui integram coctionem significat.

Sed

Sed antequam ad reliquos colores venio, nolo id silentio prætetire, albas vrinas, quandoque morbos capitis speciatim phrenitim demonstrare, non quidem primo, & per se, sed secundò & per accidens. Nanque (exempli gratia) in febri ardente si vrinæ albæ conspiciuntur, verisimile, uel potius necessarium est, succos biliosos, qui in vasis continentur, ad superiores partes conuerti, & cerebri inflammationem excitare. De qua etiam Aphor. Hippocr. 4. Aphor 71. Quibus vrinæ albæ sunt, & perspicuæ, malę, maximè uerò cibi in phreniticis apparuerint, adeo ut Galenus in Com. affirmet se nullum phreniticum saluatum uidisse, in quo talis urina apparuisset. Ad quem modum scribunt Hipp. & Galenus albas quoque deiectiones per aluum in phreniticis malas esse, primo in primum Prorr. 13. quod tunc bilis non amplius in uentrem confluat, sed una cum sanguine, qui per uniuersum corpus distribuitur, sursum feratur. Cęteri demum colores, qui a coloribus naturalibus ad alterum extremum, nempè colorem nigrum accedunt, non aliundè, quam ex nimio colore originem habent, ita quidem, ut ex maiore, uel minore, magisque, uel minus exurente caliditate uarii omninò urinarum colores nascantur, ut tandem color niger a summo calore, & qui penitus vrendi facultatem obtinet, originem habeat. Et si ille a summo quoque frigore fieri potest, vt supra diximus cum Galeno. De quibus vrinis nigris, nec illud silendum est, neque illas sicuti diximus de vrinis perturbatis, perpetuo exitiosas esse, ac mortem portendere, immò verò si post coctionem excernantur, futuram salutem præsagire, Quod Hipp. & Gal docent, qui in muliere morosa 3. Epid. Sect. 3. ægro. 15. necnò in vxore Epicratis, primo Epid. Sect. 3. ægro. 5. quæ ambæ nigras minxerunt vrinas, nos mouent, ex illis nullum periculum potuisse imminere, quod in vtroque melancholici humores vtiliter purgarentur. Sed ad postremam prædictionem ex cōtentis vrinarum progrediamur. Cæteris autem omnibus contentis prętermissis, quæ alias tractabimus, nūc de solis contentis nubecula, suspensione, sedimento, breuiter dicamus. Ac primò, non licet solum mirari, sed & ridere Actuarium, qui primo libro de præuidētia ex vrinis, cap. 15. scribit, huiusmodi contenta pro uario situ, quarum in vase continent quadam proportione varias corporis partes malè sanas indicare, adeò, vt quę medium locum obtinent, demonstrant medias corporis partes, thoracem hipochondria, viscera laborare, quæ vt nubes superiorem locum tenent, significare caput esse malè affectum; Ex quo forte illa stoliditas apud multos ortum habet, qui profitentur se ex vrinis posse intelligere, & prædicere, caput, pedes, vterum, & singulas corporis partes laborare, quæ mihi videntur tam a ratione este aliena, atque absurda, quam quæ alienissima, atque absurdissima vt neque vlla refutatione indigeant. Certissimum est, illud omnia contenta tum in ægrotis, tum in sanis potissimum, coctionem, vel cruditatem præsagire. Ac primo quidem hypostasis, si vera, ac proba fuerit, hoc est definitore Hippocrate 2. Progn. 26. quæ sit candida, leuis, & æqualis, optimę concoctionis nota est, adeoque securitatem, ac morbum fore breuem significat. Suspensio verò, ac multo magis nubecula, coctionem debilem, ac deficiētem, adeoque morbum non carere periculo, ac fore lōgiorem perperuò indicant, quandoquidem, quæ sunt omni ex parte cocta, nullos flatus retinent, & ad imum locum feruntur. Sed tamen memoria tenendum est, quod supra diximus cum Galeno, in corporibus, quæ tenui victu viuntur, atque ex tenuibus suis laborant, nullum quandoque sedimentum apparere, sed solam suspensionem, ac nubeculam ad morbi solutionem satis esse, immò verò, si morbus celeriter moueat, & vt idem notat Gal. 4. Aphor. Com. 71. sine suspensione, & nubecula nonnunquam solæ vrinæ mutationem in colore, & substantia ad morbi iudicationem, & salutem sufficere; sicuti contra, contenta, ac pręcipuè sedimentum, solet esse copiosum, quoties morbus ex crassis, & crudis humorib. originem habeat. De coloribus, & reliquis differentiis contentorum, atque eorum prædictionibus nolo quicquam dicere, cum hæc omnia accuratè tradita sint a Galeno tum aliis in locis, tum maximè primo de Crisibus 12. 2. Prognost. 26 prætērquā quod ex dictis facilè omnia possunt intelligi. Quare tractationi de urinis finem imponemus, quæ sicuti principio diximus, vobis in præsentia ad propositum satis sint, breui contenta oratione per compendium vobis explicata. Quæ omnia fortasse in maiore otio conabimur meliora, auctiora, & illustriora reddere.

Finis Libri Sexti.

ALEXANDRI MASSARIAE VICENTINI, MEDICI CLARISSIMI.

DE FEBRIBVS.

LIBER SEPTIMVS.

CAPVT PRIMVM.

De Definitione Febris.

Xpositurus hoc anno ex instituto huius scholæ primam fen. quarti canonis Auicen. quæ tractat de febribus, decreui illa omnia prætermittere, quæ a cæteris solent diffuse explicari in principio librorum, & ad ipsam rem statim aggredi, si prius pauca quædam vobis dixero de instituto, ac iudicio meo, quod in tota hac interpretatione semper tenebo. Auicen. quem suscipimus interpretandum, in primi doct. 3. cap. 3. se Galeni interpretem facit, sed cum interpres debeat esse magis perspicuus, & facilis, quam auctor, quem interpretatur, Auicen. autem siue propter malam ex lingua Arabica versionem, siue proprio quodam suo vitio, sit multo obscurior, & difficilior Galeno, propterea mihi statutum est, perpetuo ipsum consulere Galenum, qui vbique perspicuam habet orationem, adeo vt longe facilius sit, mea sententia, Auicennam per Gal. quam Galenum per Auicennam intelligere.

Præterea sicuti docet Galenus 3. epidem. sect. 1. ægroto, 1. & 1. prorrhet. comment. 1. tex. 4. commen. 2. initio, cum ad bonum interpretem pertineat non solum inuenire sententiam auctoris, sed etiam iudicare, quę bene, & quæ male ab eo doceantur, ne iis quæ falso dicuntur patrocinatus, opinionem, vel ignorantiæ, vel contentionis reportet, nos singula decreta Auicennæ diligenter examinabimus, & ad Galeni doctrinam, tanquam ad lydium lapidem perpetuo conabimur referre. Quamobrem vos moneo, imò vero hortor, vt libris Galeni omni adhibita diligentia, & studio studeatis, præcipue vero 8. 9. 10. & 12 lib. de methodo medendi, duobus primis de differentiis febriū, & tribus de crisibus, ex quibus Auicenna quæcunq; de hoc argumento scribit, omnia videtur desumpsisse: namque hac ratione facile nobis licebit cognoscere, & intelligere, quæ sint Galeno dissentientia, vel consentientia, & quæ recipienda, vel reiicienda esse mereantur. Quod vero pertinet ad cæteros interpretes, Paulus, Aetius, & Alexander admodum pauca habent, & omnia transcribunt ex Galeno: recentiores sunt quamplurimi, ex quibus duo mihi sunt nominandi, Altimarus, & Trincauellius, qui præ cæteris diffuse, & ad mentem Galeni mihi videntur versari, ex quibus nec nos grauebimur ea colligere, quæ lectione, & imitatione digna videri poterunt. Sed Auicennam audiamus.

Febris est calor extraneus, &c.

Cum Auicenna propositum habuisset, tradere curationem morborum, vt colligere ex suo generali prœmio, ex Galeni præcepto 1. methodi capit. 5. omnium primum tractauit naturam ipsius morbi, inuenit illius genera, & vniuscuiusque generis varias differentias: deinde generalem tradidit morborum curationem, quæ fit per contraria: sed quoniam hoc non satis fuerat, propterea, quia indicationes curandi sumuntur nō solum a morbo, qui contraria postulat, sed etiam a natura ægri, a natura partis laborantis, quæ dissimilia exposcunt, vt frequenter docet Galenus in libro metho. & nos etiam docebimus: idcirco descendendum fuerat ad magis particularia: quare post explicationem simp. med. in 2. lib. docet in 3. curationem morborum, qui sunt proprii vniuscuiusque partis, a capite vsque ad pedes: in hoc autem quarto intendit tradere rationem curandi illos morbos, qui non sunt proprii alicuius membri, inter quos febris principem locum obtinet: itaque Auicen. propositum est in hac prima fen. tractare de febribus, quæ quidem tractatio inter cæteras omnes artis medicæ censenda est maxime vtilis & necessaria: cum nullus sit morbus magis frequens, magis difficilis cognitione & curatione, & qui medicis maius negotium faciat, adeo, vt vulgus hominum optetur *Definit. examinatio*

optetur

netur, ad medicos solam fere febrium curationem pertinere: vt propterea vos deceat in hoc studio esse admodum attentos, & omnem diligentiam adhibere, quibus altera ex parte equidem polliceor omnem operam atque industriam, qui spero tam accurate & perspicue hoc argumentum tractare, ac Deo fauente, perficere, vt etiã nouitii facile possint illud intelligere, & omnibus compertum esse queat, cum cætera mihi facile possint deesse, bonam certe voluntatem & officium non defuisse.

Itaque Auicenna tractaturus de febribus, initium facit a definitione. Quo primum loco licet dubitare, quamobrem a definitione statim auspicatus fuerit, siquidem Galenus 4. de differ. puls. 2. reprehendit illos medicos & philosophos, quicunque initium faciunt docendæ alicuius disciplinæ ab essentialibus definitionibus ac præcipue si tyrones sint instituendi, quoniam

Dubitatio. magna est in definiendis rebus controuersia, & difficile est rectam definitionem tradere, ex quo factum est, vt ille recusaret tradere definitionem pulsus: quod si omnino velis primum definire, cum sint duo genera definitionum, alterum notionis, alterum essentiæ, decet prius definitionem notionis, tanquam notiorem proponere: deinde ab illa ad essentialem transire, ad quam alterationis nos veluti manu ducere consueuit: atque hunc sane morem fere semper tenet Gal. quemadmodum loco citato volens pulsum definire, in lib. de differentiis morborum cap. 1 volens definire morbum, & huiusmodi locis; quamobrem male Auic. & cõtra leges, bonæ methodi videtur statim a definitione principium duxisse.

Ego vero ad hanc difficultatem censeo respondendum, pro Auicenna quod qui intendunt constituere principia alicuius artis vel scientiæ, in qua multæ sint controuersię, non debent incipere a definitione, sed potius, vt placet Galeno, longa oratione rei, de qua agitur, naturam aperire, quo illa cognita iam & perspecta, breuibus tandem verbis accipi & definiri possit; quod institutum videtis perpetuo obseruare Auicennam: secus autem statuendum est de iis, quibus non est propositum artem vel sententiam primum constituere.

Quare cum Auicenna vellet artem medicam tradere, iam ab aliis constitutam, qui, vt diximus, se Galeni facit interpretem, iure prætermisit longas disputationes, & statim attulit definitionem febris, non sane vt illa quidquam probet atque demonstret, sed potius vt ex ea genera, & differentias febrium inueniat, de quibus posterius acturus fuerat, docente Galeno 1. method. cap. 3. & 5. species ac differentias rerum potiss. colligi ex definitionibus: id quod legimus ipsum quoque Galenum fecisse, qui eo lib. de differentiis morborum, morbum definiuit, vt ex ea definitione omnes morborum differentias inuestigaret: immo vero idem Gal. in princ. lib. de diff. febrium primum inuenit essẽtiam febris, vt deinceps ex ea species, & differentias aperiret, & explicaret. Quod si quis demum quærat, cur Auic. prætermiserit definitionem notionis, & nominis: responderi facile potest, illam fuisse ab eo prętermissam gratia breuitatis, forte etiam tanquam manifestam, & ab aliis explicatam. Namque vt Galenus docet 5. de diebus criticis 6. ex communi notione, & consensu omnium hominum, quando homines ingenti calore corripiuntur, dicunt se febricitare, febrisque neque medicum neque idiotam potest latere.

De Nomine. Dicitur autem Græce πυρετὸς ἀπὸ τοῦ πυρὸς, hoc est ab igne, vt notat Gal. 3. de fracturis commen. 8. etsi Hipp. ex Galeni obseruatione 1. epid. sect. 3. ægroto 2. 3. epid. sect. 1. com. 15. 1. de ratione victus in acutis com. 58. etsi, inquam, Hipp. non omnem febrem, sed tantummodo vehementissimam solet ignem appellare, qua tunc tantummodo, cum est vehementissima, non aliam habeat naturam, quam ignis, & eiusdem sit cum igni substantiæ. Latinis autem febris a feruore dici videtur, quasi sit calor feruidus, & qui naturæ terminos excedit: sic Aristot. in 1 probl. 8. æstum præter naturam in corpore febrem nominat.

Cum igitur Auic. non sine ratione principium faciat suæ tractationis a definitione, æquum est illam perpendere, atque examinare, an bene, vel male tradita fuerit: quoniam vero scribit Arist. in 2. post. tex. 38. *Cõditiones bonæ definitionis.* tres conditiones requiri in bonis definitionibus primam si constent ex prædicatis essentialibus, quæ explicent naturam definiti: secundam si hæc prædicata sint ordine disposita, & ita collocata, vt priore loco sint, quæ latius, posteriore quę strictius prædicantur: tertiam si adsint omnia, nec quidquam desit: consideremus sigillatim omnia, videamusque an hæc Auic. definitio habeat has omnes conditiones nec ne, & ad summam, an bene, vel male tradita fuerit.

Primum prædicatum in definitione est calor, quod est genus febris, illiusque naturam, & essentiam continet: Nam, & Gal. 1. de diff. febrium cap. 1. statuit, substantiam febris esse in genere caloris. Cum autem duo hoc nomen significet, vt dicit Gal. 1. aphor. com. 14. 1. de temp. 7 nimirum, & corpus calidum, & nudam qualitatem, quòd ille ostendit ex communi loquendi vsu, & ex lib. Theophrasti, qui de calido, & frigido inscribitur, quærunt hoc loco plerique omnes interpretes, quidnam per calorem, an corpus calidum, an simplicem qualitatem oporteat intelligere: quæ sane dubitatio mihi videtur tam vana, & inepta, vt non indigeat longiore confutatione: nam calor, & caliditas, sicuti albedo, & nigredo, & alia huiusmodi nomina, si accipiantur in abstracto, semper qualitatem, significant: si vero accipiantur in concreto, possunt significare non solum qualitatem, sed etiam corpus, vel substantiam illi qualitati subiectam: quare apud Græcos sunt duo nomina separata, quorum alterum *dermosis*, vel *dermasia*, nudam qualitatem significat, alterum τὸ *dermon* interdum qualitatem, interdum corpus solet significare: ad quem modum Hippocr. hac voce vtitur inquiens 1. aphor. 14. calidum innatum, quod si Hipp. dixisset, calor innatus, aut caliditas innata, locum non habuisset distinctio tradita a Gal. siquidem calor, & caliditas de corpore subiecto nequeunt prædicari, vt docet Arist. in prædicamento substantiæ, & Gal. 1. de temp. 7 Ita nunquam licet inuenire, nec apud Arist. nec apud Gal. nomina abstracta qualitatum sumi pro corporibus eiusmodi qualitate affectis: id fortasse liceat inuenire in libris Stoicorum, qui contendebant, qualitates esse corpora, quorum absurdam opinionem Alex. coactus fuit refutare. 2. de anima. cap. 29. Cum igitur Auic. dixerit, febris est calor, minime vero febris est calidum, iure mihi videor dixisse, interpretes inepte quærere, vtrum h c vox qualitatem, an corpus significet, cum sine vlla dubitatione significet solam qualitatem.

Cæterum cum qualitates sint variæ, & multiplices, quædam primæ, quædam secundæ, & tertiæ, vt docet Gal. 5. de simp. med facul. 1. & ante Gal. Aristot. 4. meteororum 29. 1. de generatione 10. rursum quæritur, vtrum calor de prima, an de secunda qualitate debeat intelligi? Arcũlanus affirmat de prima qualitate intelligendum esse, idque multis rationibus conatur probare: alii contra calorem intelligunt de secunda qualitate, id est, de intemperie, quæ resultat, ex actione quatuor primarum qualitatum.

Sed nolo in re euidentissima tempus perdere, quare prætermissa omni longiore disputatione, dico in præsentia, calorem intelligendum esse de prima qualitate: namque Arist. loco proxime citato, & Gal. 1. de naturalibus facult. 6. caliditatem, frigiditatem, humiditatem, siccitatem, vocant primas qualitates, secundas vero nominant, quæ resultant ex primarum actione, veluti duritiem, mollitiem, grauitatem, leuitatem, & similia: & si quis obiiciat, caliditatem corporis mixti non esse primam qualitatem, sicuti est caliditas ignis, cum illa sit permista & refracta suo contrario: huic respon-

spondeatis, non esse quidem vnam & simplicem qualitatem, sed tamen primam esse & dici posse, cum eadē agat, quæ prima qualitas, licet remissiue agat: quare & & Aristot. 4. meteororum in principio concoctionem, maturationem, elixationem, ascribit proprio, & innato calori, tanquam primæ qualitati, cum tamen calor innatus animalium, & fructuum sit refractus, & mixtus ex contrario: cum ergo calor sit qualitas, & prima qualitas, sed refracta & mixta suo contrario, necessario cōcludendum est, esse intemperiem, quod expresse docet Gal. 8. meth. cap. 1. per hęc verba: Sane vnusquispiā morborum est, qui per intemperiem fiunt, & febris, vtrique cum adeo immodice acutus est calor, vt & hominem offendat, & actionem lædat.

An febris sit morbus simplex.

Hoc loco mouetur altera quæstio admodum difficilis, sed cognitione dignissima, vtrum febris sit morbus simplex, an compositus: vtrum sit intemperies calida tantum, an simul intemperies calida & sicca. Medici prope omnes nostrorum temporum, & illi quidem nobiliores, censent morbum esse compositum, nempe intemperiem calidam & siccam, in quam sententiam præcipue venerunt, persuasi Galeni auctoritate, qui aperte & expresse id videtur asseruisse: namque hæc habet 1. apho. com. 16. Febri, quoniam calida & sicca passio est, est enim conuersio naturæ caliditatis ad ignem, contulit Hip. victum humidum conuenire. Et iterum 1. de ratione victus in morbis acutis com. 18. si contraria contrariorum sunt remedia, sane febris peculiare remediū, vt virtute tum refrigerante, tum humectante si oportet, id namque febris naturæ, quæ & calida & sicca est, contrarium erit. Quam quidem sententiam repetit 1. de temp. a. 7 metho. 8. & aliis locis. Sed & ratio hoc ipsū videtur demonstrare: etenim sicuti scribunt Arist. 2. de gen. & corrupt. 16 & 23. & Gal. 1. de ratione victus morborum acut. 43. cum ignis non solum calore, sed etiam siccitate præditus sit, febris autem, vt diximus sit calor quidam igneus, verisimile est, sicuti igne, ita etiam in calore igneo non solum caliditatem, sed etiam siccitatem reperiri. Præterea hoc ipsum potest confirmari sensu tactus, namque inquit Galen. 1. aphoris. 14. si tangas vnum qui febriat, & alterum qui non febriat; manifeste deprehendes calorem febricitantis esse multo mordaciorem & aridiorem: cum enim effluxus similes esse debeat subiectę substantię, ex qua effluit, si illa fuerit humida & aerea, qualis est in corpore sano, tum quod ab huiusmodi substantia effluit, vaporosum quoque & suaue est: sic contra, si hæc substantia fuerit terrestris & arida, qualis est in corpore febricitante, tunc etiam id quod effluit fuliginosum, acre & ariduam est.

Demum vero hęc sententia confirmatur magno Hippocr. argumento, quod est sanatio: etenim victus humidus omnibus febricitantibus conuenit, 1. aphor. 16. & Gal. in com. obijciens hominem febre simul atque hydrope laborantem, in quo certum est a rebus humidis cauendum esse, respondet Hippocratem eo loco non meminisse illarum febrium, quæ cum aliis affectionib. fuerint coniunctæ, sed illam tantummodo indicationē fuisse persecutum, quæ ab ipsa febre desumitur: quod si febris ex propria indicatione, quæ ab ipsa morbi essentia procedit, humida postulat, nulli dubium esse videtur, quin febris sit affectio calida & sicca: humidum. n. sicco, non calido contrarium est. Quam eandem sententiam h. betis apud Galen. 1. de ratione victus morbor. acutor. 18. & 43. nec non 5. meth. 9. Itaque febris erit intemperies non calida tantum, sed simul calida & sicca.

Febrim esse morbū simplicem probatur.

Etsi vero non ignoro, vt dixi, hanc opinionem probari a medicis prope omnibus, qui, & proximo superiore tempore, & in præsentia sunt clariores, veruntamen equidem puto illam falsam esse, & Galeni dogmatibus nun conuenire. Namque ille volens inuestigare causas omnium morborum, & simplicium, & compositorum, sumpto initio a simplicibus, & similaribus vocatis particulis, in hunc modum suam doctrinam orditur lib. de causis morborum cap. 1. Erant vt arbitror quatuor quidem simplices, & quatuor compositi, increscente nimirum aliquando immoderate, vel calore duntaxat, vel frigore, aut in altera oppositione vel humiditate, vel siccitate, accidit vero nonnunquam, vt duabus simul qualitatibus acutis morbus calidus simul, & siccus, vel frigidus, & siccus, vel calidus, & humidus, vel frigidus, & humidus fit, &c. Galenus hoc loco simplices morbos partium similarium separat a compositis: itaque accipiamus nos vnam caliditatem, quæ in toto corpore iam sit acuta, vt lædat operationes, hæc sine vlla dubitatione simplex calidus morbus existit: etsi quæras, qualisnam ille fuerit, & quo nomine debeat appellari, tibi respondet Gal. qui scribit lib. de diff. morborum. 5. calorem in vniuerso corpore exuperantem, febrem nominari, & iterum docet 2. metho. cap. vltimo, homines inuenisse nomen febris, quoniam non ita facile aliis fuerat semper explicare tantum calorem, quantus satis est ad lędendas operationes, porroque asserit, hæc duo, febrem, & calorem vniuersi corporis lędentem operationes, plane idem significare. Itaque febris est morbus simplex, intemperies calida sine siccitate. Quod si illud quis audeat negare, is quæso nos doceat, quo nomine hæc generalis caliditas lędens operationes, debeat appellari, quod nemo hactenus excogitauit: quippe mea sententia, nisi ille febris fuerit, vt nullus eiusmodi morbus reperiatur, fateamur, necesse est.

Præterea Galenus tractans vniuscuiusque morbi indicationes, hæc habet 10. metho. 10. initio capitis, substantiam eiusque affectus ad vnguentum nouisse oportet, & propriam curationis indicationem ab vnoquoque affectus cœpisse: præterea quem primo omnium, aut magis, quem tertium minus, aut secundo vel tertio loco curare conueniat: hæc igitur caussa est, inquit Gal. cur vulgo medicorum ignotum sit, & quod febriū omnium quæ febres sunt, proprium remedium refrigeratio sit, siue ea talis actu, siue potestate fuerit, & quod alia multa ex accidenti refrigerantia febrium sunt remedia. Hæc Galenus, qui consentiens suis principiis, perspicue statuit, naturam atque essentiam febris intemperiem calidam esse, minime siccam, cum febris, quatenus est febris, proprium remedium sit refrigeratio: alioqui nisi solam caliditatem, sed simul siccitatem contineret, vtique non solam refrigerationem, sed etiam humectationem indicaret: neque id a Galeno, loco tam proprio, & opportuno, in quo tractat ex proposito indicationes cuiusque morbi, prætermissum fuisset. Galenus igitur vocat vulgare, & plebeios medicos, quicunque ignorant, febri, quatenus est febris, refrigerationem tanquam proprium remedium conuenire: inter quos illi videntur posse enumerari, qui censent proprium febris remedium non minus esse humectationem, quam refrigerationem.

Postremo scribit Galenus 1. de diff. febr. 8. febrium hecticarum, quæ iamdudum ceperunt, & ad marasmum perueniunt, naturam calidam & siccam esse, cū cor in huiusmodi febre simile aliquid patiatur, quod in lucerna elychniū, cum plurimū vstum fuerit. Quod si febribus hecticis proprium est, vt natura sint calidæ & siccæ, iam satis potest constare, id cum cunctis febribus non esse.

Quamobrem concludendum puto, ad veritatem & ad mentem Galeni, febrem in sua ratione atq; essentia caliditatem tantum, minime siccitatē continere, quod quidem & auctoritate Auicen. potest confirmari, qui in pręsenti parte tradens febris definitionem, dixit illam calorem esse, non siccitatem, quod alioqui prædicatum si necessarium foret, in prolixa, & accurata definitione ab illo prætermissum non fuisset.

Sed respondeamus ad argumenta aduersaria, quæ videntur demonstrare siccitatem caliditati necessario cō iunctam esse. Primum vero aduersus illos, qui contendunt, calorem præter naturam nullo modo in corpore posse contineri, quin illi siccitas coniungatur:

tur: breuiter respondeo, Galenum statuisse vnam intemperiem calidam sine siccitate: neque vero solam simplicem intemperiem calidam, sed etiam calidam simul & humidam, quæ quidem intemperies calida & humida, nisi liceret caliditatem sine siccitate inuenire, vane & frustra ab illo fuisset inuenta. Igitur tametsi ignis, & per similitudinem calor febrilis, qui igneus est, & caliditate & siccitate est præditus, non propterea asserendum est, febrem in propria essentia morbũ calidum & siccum esse. Exempli gratia, Socrates laboret intemperie totius corporis, aut saltem cordis, humidiore, & propter aliquam causam calefacientem, calore præter naturam hic & febre corripiatur, tantum abest vt huiusmodi calor sit cum siccitate, vt potius sit cum humiditate: & si quis obiiciat, procedente tempore calori posse succedere siccitatem, quod negari non potest, veruntamen dum perseuerat humida intemperies, Socrates sine vlla siccitate febricitabit; quod si siccitas foret de essentia febris, vtique nullo modo, & nullo tempore ab ea posset separari. Quare dicendum est, siccitatem succedere calori, tanquam illius effectũ, siquidem calor desiccat perpetuo substantiam cui adhæret, quæ tamen siccitas non perpetuo tanta est, vt lædat operationes, ac propterea essentiā febris cõstituat, sicuti contingit in febre hectica, quæ vt diximus, vere est intemperies calida & sicca. Ex iis non difficile est respondere ad singulas obiectas rationes: namque Hipp. & Gal. vocant sæpenumero febrem morbum calidum, & siccum, vt ab illa sumant indicationem rerum humidarum, propterea quia reuera omnis febris exsiccat: quamobrem huiusmodi nominatio, & indicatio siccitatis est potius ab effectu, quam ab affectu: adeo vt in summa, dummodo intelligas, siccitatem ad constituendam essentiam febris necessariam non esse, liceat perpetuo fateri simul cum Galeno, febrem desiccare, morbumque calidum, & siccum quoquo modo dici posse, ac res non modo frigidas, sed etiam humidas indicare. Quod obiiciebant aduersarii de sensu tactus, qui manifeste percipit in febricitantibus calorem mordentem, quod siccitatis est proprium, nihil ad rem pertinet: namque huiusmodi qualitas non dependet a febre, quatenus est febris, sed potius ab illius subiecto, quod si fuerit calidum, & siccum, quales sunt humores putrescentes, calorem quoque mordacem, & siccum generat: sin autem fuerit humidum, calorem quoque mitem, & suauem efficit: ad quem modum scribit Hipp. 6. epid. secto. 1. 29 febres alias mordaces esse, alias mites, alias non mordentes quidem, sed post insurgentes, & Gal. in lib. aduersus Lycum cap. 2. asserit, nonnullas febres esse exquisite siccas, quales sunt, quas Græci typhodes vel heolodes appellant, de quibus opportuniore loco, & tempore tractabimus. Sed hac de re satis, ad Auic. regrediamur.

Febris est calor extraneus.) Hoc est aliud prædicatum, de quo potest dubitari, sit ne genus, an differentia: sed ego puto sine dubio esse differentiam. Cum enim in corpore humano duplex sit calor, ex Gal. 1. aphor. 14. 25. nec non 6. epid. sect. 4. com. 17. & 75. alter natiuus, & familiaris, alter præter naturam, & aduentitius, ad differentiam caloris natiui, particula, *extraneus*, addita est. Quomodo autem isti duo calores inuicem differant: declarat Gal. 2. de diff. febr. quinimo 1. de diff. respirationis ad finem scribit, se librum composuisse de calore innato, in quo ex proposito vtriusque caloris differentiam explicasse. Quem Auic. calorem extraneum vocat, Gal. consueuit appellare interdum calidum igneum, interdum calorem immoderatum, interdum superadditum, acquisititium, non naturalem, & forte aliis nominibus, quæ tamen idem significant, nẽpe calorem alienum ab instituto naturæ, pro quo videatis 6. epid. secto. 4. comm. 25. Sed in hac definitione videtur esse nescio quis error in ordine prædicatorum namque, vt diximus, illa prius debent poni, quæ latius, deinde quæ strictius prædicantur: verum hoc loco contra se res habet, siquidem vox, extraneus, latius patet, quam calor: cum sint multa extranea, quæ calores non sunt, veluti reliqui omnes morbi ex intemperie, in cõpositione causæ morborum, & symptomata. Et sane illud negari non potest: ego vero ad hoc responderem, etsi hęc differentia latius patet, illam tamen a sequentibus differentiis contractam, & angustatam esse, id qđ pariter euenit in definitione morbi, in qua particula pręter naturam tametsi late patet, & conuenit non solum morbo, sed etiam causę, & symptomati, a posterioribus differentiis in angustum deducitur, & ad vnum morbum accommodatur. Itaque calor extraneus intelligendus est calor pręter naturam, quatenus distinguitur a calore naturali: Quod si velis quoque propriam Auicennam huius vocis significationem tenere, id nihil refert, modo res intelligatur: nam, & Gal. ab huiusmodi vocibus quandoque non abhorret, qui 6. epid. secto. 4. com. 17. calorem pręter naturam, alienum, sicuti natiuum, domesticum appellat. Sequitur Auic.

Accensus in corde:) Hoc est aliud pręrdicatum, quod continet secundam differentiam definitionis, quę adhuc magis naturam febris circumscribit: possunt enim in corpore esse multi calores extranei, qui tamẽ febres non sunt, veluti si iecur, vel alia pars incalescát, si aliqua externa pars corripiatur inflammatione, erunt quidem huiusmodi calores extranei, ac præter naturā, veruntamen non erunt febris, nisi in corde calor accedatur, id quod est maxime consentaneum rationi: cum enim Gal. auctores 5. de locis aff. 1. cor sit principium caloris natiui, iure ac merito febris, quæ nihil aliud est, quam natiui caloris alteratio, in corde tanquam proprio subiecto debet collocari. Dixit autem Auic. accensus, non qui accenditur, vt plane denotaret calorem factum, & permanentem: cum enim febris sine vlla dubitatione morbus sit, morbus autem sit affectio facta & permanens, vt passim docet Gal. & in lib. meth. & in lib. de morbis & sympto. necesse est, calorem in corde iam accensum & permanentem esse, & ideo cum tria sint genera febrium, vt posterius videbimus, pro varietate subiectorum, spiritus, humorum, substantiæ cordis, nunquam erit febris, nisi calor in huiusmodi subiectis factus fuerit.

Quamobrem Galenus 1. de diff. febrium t. describens hæc tria genera febrium, ita statuebat, febrem ephemeram esse, cum spiritus incaluerunt, humores autem & substantiam cordis incalescunt: putridam cum humores incaluerunt, spiritus vero & substantia cordis incalescunt: hecticam demum, quando substantia cordis incaluit, spiritus, & humores incalescunt; neque enim inquit Gal. hoc in loco, refert parum, si calescere dicamus, aut calefactum esse: siquidem per tempus præteritum rem factam & permanentem, per tempus præsens, rem quæ adhuc fit, significamus.

Obiectio I. Sed fortasse cõtra hæc quis arguat, & primum, quod Gale. 1. com. 16. definiens febrem, dixerit esse conuersionem calidi innati in igneum: etenim vox conuersio videtur significare motum, minime terminum & finẽ motus: id quod inter ceteros annotauit Altimarus 1. de feb. 10. qui inquit, febrem recte definitum esse per motum, non per terminum & finem motus, namque licet febris proxime accedat ad naturam ignis, tamen reuera non est ignis: quod si febris per terminum motus definiretur, sequeretur, febrem ignem esse.

II. Secundo Galenus 8. meth. cap. 1. constituit tres differentias febris, primam cum febris iam facta & genita est, sed causa iam desit, quæ illam excitauit: secundam cum febris adhuc est in generatione: tertiam cum febris pro parte iam genita est, & pro parte etiam nunc generatur Itaque falso & præter Galeni sententiā nos videmur asseruisse simul cum Auic. febres inter res factas, & permanentes reponenda esse.

Solutio. Sed non difficile est ad hæc respondere, & primum, quoniam Galenus febrem definiuit esse conuersionem natiuæ caliditatis ad igneam, dicatis illum minus proprie locutum fuisse, & vsurpasse nomen conuer-

uer-

uersinnis, quo certe voluit significare, non motum & mutationem, sed terminum motus, & quod iam mutatum est: quam nominis proprietatem seruauit 1. de rat. vict. in mor. acu. 18 & 1. apho. 14. cum diau, febrem fieri ex conuersione calidi innati ad igneum, quod uoluit significare sine vllo dubio, non ipsam conuersionem, sed terminum conuersionis, ex qua fit febris. Cum enim de sententia Galeni morbus sit res facta, & permanens, febrisque consistat non in calefieri, sed in calefacto esse, certum est, febrem esse, non quando calor natiuus conuertitur, sed quando conuersus est ad igneum. Neque ad alicui mirum debet videri, etenim philosophi, & medici nonnunquam vocibus vtuntur, quæ indiscriminatim possunt significare, & motum & terminum motus propterea quia desunt duo nomina accommodata, quorum alterum alterationem, alterum formam ab alteratione prouenientem significet: quod iam diu ab Arist. traditum est, qui tum aliis locis, tum 5. physic. docet, in multis alterationibus inueniri nomen motus, & nomen habitus consequentis motum, inter se distincta, qualia sunt dealbatio, denigratio, calefactio, refrigeratio: quæ significant motũ & alterationem: sic albedo, nigredo, frigiditas & caliditas, & significant dispositionem, habitum, & formam, quæ ab huiusmodi actionibus inducitur: sed hæc distincta nomina non reperiuntur in omnibus motibus & alterationibus, quod euenit io definitione febris, immo vero etiam in definitione morbi, in qua vox generis, Græce *diathesis*, Latine constitutio, dispositio, affectus, cum ab aliis, tum a Gal. 1. de loc. affect. 2. accipitur non solum pro termino alterationis, sed etiam pro ipsa alteratione, etsi aliquando huiusmodi nominum varietatem, & vim præclare distinxit, qui in libro de sympt. diff. 1. scribit ad hunc modum: Pathema differt motu a dispositione: namque cessante eo quod alterat, alteratio quæ permanet dispositio existit: proinde in ipsa conuersione, mutatione, alteratione, ac motione *pathos* generationem habet, in eo autem quod manet, & quod seruatur, in subiecto corpore, dispositio consistit. Itaque nulli dubium debet videri, si Galenus quoque deficientibus congruis nominibus, plane volens significare finem & terminum conuersionis, vsus est ea voce, quæ proprie motum & alterationem videtur significare.

Sed redeo ad Altimarum, de quo licet mirari, quomodo eiusmodi inanem interpretationem commentus fuerit, qua necessario cogitur fateri, febrem non esse morbum; verum illius argumentum nullius momenri, ac vanissimum est. etenim cum inquit, si Gal. vsus fuisset voce significante terminum motus, sequeretur febrem esse ignem. *Solutio.* Negatur consequentia, neque enim dixit Galenus, febris est conuersio natiuæ caliditatis ad ignem, sed ad caliditatem igneam: quare non sequitur, ergo febris est ignis, sed sequitur, ergo febris est caliditas ignea, quod verissimum est, neque indiget longiori confirmatione, cum febricitantes pluribus vitæ muneribus fungantur, qui speciatim concoquunt & expellunt noxios humores, & tandẽ sanantur, quod ab igne fieri non potest.

Restat vna ratio, quæ videbatur demonstrare calorem in febribus minime accensum, & in facto esse, sed in fieri, & erat locus Galeni 8. metho. ad quem eodem loco ipsemet respondet Galenus qui docet, febres quę generantur adhuc, & nondum genitæ sunt, non esse febres, neque morbos appellandas esse, nisi forte quis clarioris doctrinæ gratia febres schetitas, quasi facile solubiles velit appellare: immo vero Gal. cap. 88. artis medicæ huiusmodi febres, & omnes morbos, quos 8. meth. dicit adhuc fieri ac generari, morbos qui nondũ sint, ac futuros appellat: quod si nondum sunt, iure neque morbi debent appellari: quæ responsio confirmatur: namque iis duobus locis 8. metho. & in arte medica in curatione earum febrium, quæ generantur & nõdum factæ sunt, Galenus non sumit indicationem curandi a morbo, & a febre, sed tantummodo a causa illam efficiente: cum ergo non indigeat curatione, vere neque febres, neque morbi dici debent: de quibus quidem accessionibus quæ sunt in fieri, loquitur etiã Gal. 1. de loc. affect. 2. & 3. cap. Itaque ex iis constat, per cõuersionem natiuæ caliditatis ad igneam, intelligendã esse conuersionem, iam factam & absolutam, minime quæ adhuc est in fieri: ac merito Auic. dixisse in sua definitione, febrem esse calorem accensum in corde.

Ex quibus verbis id vobis demum licet colligere, subiectum caloris febrilis esse cor, quod a Gal. quoque traditum est, qui scribit 1. de diff. febr. 3. 10. meth. 8. nullum calorem præter naturam, nisi cor vna calefiat, febrem esse, nullumque genus febris posse consistere, nisi cor afficiatur, & calida intemperie laboret. *Cor est subiectum febris.* Quo modo autem cor, & variæ illius partes, substantia, humores, spiritus, sint subiectum febris, posterius videbimus, tractantes febrium differentias: sed tamen illud hoc loco non potest neque debet prætermitti, quin tueamur Gal. & Auicen. aduersus nonnullos, qui contendunt, ipsum cor febris proprium subiectum non esse, inter quos primum est Fernelius, qui lib. 4. de febr. c. 1. reprehendit Auic. & negat esse perpetuo verum, omnis febris calorem in corde accendi, *Opi. Fern.* tametsi, ille inquit, de continuis & primariis id verum fateamur, intermittentium tamen & symptomaticarum calor non in corde primum accenditur, sed aliunde sublatus, cor ferit, quo æstuãs cum spiritu mox per arterias in corpus omne refunditur. Sed Fernel mihi videtur temere Auic. reprehendere, neque satis illius mentem percepisse, neque enim ille inquit, calorem primum accendi in corde, sed simpliciter, calorem accensum in corde. Nam etsi nihil prohibet, quin eiusmodi calor ab aliis partibus possit cordi communicari, tamen id perpetuo verum est, vt diximus, febrem nunquam esse neque dici posse, nisi cor calida intemperie laboret.

Deinde est Altimar. 1. de febr. capit. 11. qui statuit subiectum febris non cor, sed natiuam caliditatem. *Alti. opin.* Cum enim febris sit conuersio natiuæ caliditatis ad igneam, illius forma, essentia seu qualitas, inquit Altimar. tanquam in subiecto, suscipitur primum in substantia calidi innati, namque hæc est quæ immutatur, atque alteratur, accidentalem caliditatem, quæ febris est, suscipiens.

Sed equidem nequeo hanc Altimari cogitationem probare, namque si per calidum innatum intelligit qualitatem caloris, id falsum est, siquidem huiusmodi qualitas est accidens, & nullum accidens potest esse subiectum alterius. Præterea calor innatus non adest amplius, cum iam fuerit mutatus & conuersus ad igneum, quo tempore febris viget. Si vero intelligit non qualitatem, sed substantiam caloris innati, videndum est quidnam sit huiusmodi substantia, & quodnam sit subiectum calidi innati, quod continetur io corde, ac sane puto ipsum nihil aliud potuisse inuenire, quam tres partes, & substantias cordis, corpus, humores, spiritus, quas propterea tres partes necesse est statuere subiectum febris, cum sint subiectum calidi innati. Quare Altimar. potuit ac debuit, mea sententia, abstinuisse ab huiusmodi nouitate, quæ & ab omni ratione, sed imprimis a Galeni disciplina est aliena. Præterea sunt nonnulli, qui contendunt, non solum a corde, sed etiam a reliquis partibus calorem præter naturam in totum corpus diffundi, & febrem excitari posse, *Num ex solo cordis calore febris.* namque excitantur febres ex bubone, de quibus est aphor. Hippoc. febres ex bubone omnes malæ, præter diarias 4. aphor. 55. Sic Auic. 1. 4. tract. cap. 27. tradit, fieri febrem ephemeram ex dolore capitis, oculi, aurium, dentis, & reliquarum partium. Sic Galenus scribit 10. meth. 8. febres hecticas nonnullas fieri primum laborante corde, nonnullas primum laborante non corde, sed ventriculo, iecore, pulmone, & aliis partibus, qui propterea variam quoque istarum febrium curationem docet. Sed isti imprimis obiiciunt iecur, quod facile uidetur per

venas

venas posse impartiri toti corpori calorem præter naturam, cum pariter ad totum corpus & singulas partes alimentum, & sanguinem soleat deferre, quod confirmatur propterea, quia manifeste videmus a iecore cõmunicari frigiditatem vniuerso corpori, sicuti contingit in hydrope anasarca: namque eadem ratione qua frigiditatem, videtur caliditatem quoque ad omnes partes posse transmittere: itaque erit febres cordis affectione. Ad hanc dubitationem variæ responsiones, sed breuiter ego respondeo, ac fateor, ex variis corporis partibus, & prope omnibus caliditatem posse communicari vniuerso corpori: verum illud addo, hoc nequaquam fieri posse, nisi primum cor huiusmodi caliditatem recipiat: ad quem modum sunt intelligendi Hipp. Gal. & Auic. cum docent, ex propriis quibusdam partibus febrem excitari. Etenim quantumcunque cæteræ partes, & totum corpus incalescat, nisi simul cor reddatur calidius, febris neque esse, nec dici potest, vt supra diximus. Huius disciplinæ satis fuerit unicum exemplum proferre, illud autem est Galeni 7. meth. c. 9. qui scribit, si adeo vehemens caloris intemperies uentriculum occupet, vt vsq; ad ipsum cor perueniat, necesse est hominem febricitare, id quod ad reliquas etiam partes potest accommodari.

Quod autem speciatim disputant de iecore, paulo accuratius explicandum est. Dico igitur, si probe memoria teneamus naturam, & colligationem vtriusque visceris, iecoris, & cordis, vtique fatendum esse, aut difficulter, aut nullo modo fieri posse, vt iecur tam reddatur calidum, vt calefaciat corpus vniuersum, quin primum, & simul ipsum cor incalescat, immo vero omnis ratio colligit, caliditatem iecoris longe facilius, & citius cordi, quam vlli cæterarum partium posse communicari, primum enim satis constat ex anatome, isthæc duo viscera, mediante potissimum vena caua, quæ statim ex iecore prodiens ramum omnium maximum deferri in dextrum cordis uentriculum, singulari quodam nexu, & coniunctione inter se esse colligata. Deinde illud quoque pro comperto habendum est, nullum esse membrum in toto animantis corpore, quod magis prompte, facile, & cito calefieri possit ipso corde, quippe quod suapte natura calidum est, ac fere perpetuo feruet, adeo vt omnium consensu illud in morituris omnium postremo refrigeretur: quare propter huiusmodi insignem procliuitatem, & consensum, verisimile est, calorem nullo modo a iecore ad vniuersum corpus transmitti, nisi primum cor afficiatur; atque illud eo quoque argumento potest confirmari, quod sicut scribit Galenus 1. ad Glauconem 2. in febricitantibus præcipuum indicium sumitur ex pulsu, cum id omnibus commune sit, vt idem testatur, eodem lib. c. 6. vt habeant inæqualitatem in vna arteriæ pulsatione: vnde cum pulsus immediate, & proxime affectionem cordis demonstrent, si nemo sine pulsus inæqualitate potest febricitare, vt pariter nemo sine affectione cordis possit febricitare fateamur necesse est. Neque vero postrema argumentatio, & similitudo alicuius est momenti; siquidem longe diuersa est ratio caloris, & frigoris. Nam sicuti diximus, cor inter omnes partes corporis calidissimum est, quare ex vna parte potest calefieri facillime, & accendi, antequam corpus calefiat, ex altera autem potest refrigerantibus causis resistere, vt iure totum corpus, non refrigerato corde, possit refrigerari. Sed neque illud fortasse veritatem continet, nempe totum corpus adeo posse refrigerari, vt actiones lædantur, quin simul cor laboret, & quoquo modo refrigeretur. Quæso enim, quomodo id fieri potest, nisi cor, fons natiui caloris, a quo ille in totum corpus diffunditur, ac perpetuo fouetur, aut ea frigidius reddatur? etsi cõsiderentur habitus corporis frigidiores, certum est an illis pulsus non esse naturales, sicuti contingit in hydrope anasarca, in qua scribit Gal. pulsus raros, & paruos fieri, qui sine dubio cordis frigiditatem demonstrant. His quæ hac de re diximus, ac de differentia cordis, & aliarum partium, quatenus pertinet ad deriuationem caloris, & frigoris per vniuersum corpus, plurimam lucem potest afferre sententia Galeni, quæ est digna maxima notatione, in libello de sanguinis missione cap. 5. quæ incipit: Quicquid cor per caliditatem, & frigiditatem patitur, huius etiam cõfestim aliæ corporis partes participes fiunt: & concludi particulares caliditates, & frigiditates, quæcunque parti male affectæ vicinæ sunt, simul alterare, in totum vero corpus, priusquam cor alterent, non extendi. Sed ad propositam febris definitionem reuertamur.

Pulsus in omnibus febribus inæqualis.

Et procedit ab eo mediante spiritu, & sanguine.) Vt febris fiat, necessarium est primum calorem præter naturam accendi in corde, deinde illum ad vniuersum corpus transmitti; vnde nescio quid venerit in mentem Arculano, qui particulam, Nec, interpretatur, vel; neque enim sunt duæ voces disiunctiuæ, quarum altera sine altera esse possit, sed necesse est calorem in corde accendi, ac simul illum a corde transmitti, & communicari vniuerso corpori: immo vero tantum abest, vt hæc particula legenda sit disiunctiue, vt nonnulli interpretes Arabes pro verbo, Et, legant, deinde, quod probe significat ordinem in generatione febris, nempe vt calor primum accendatur in corde, deinde a corde transmittatur ad vniuersum corpus. Itaque a corde transmittitur huiusmodi calor, cum spiritu, & sanguine, per venas, & arterias, quę sane transmissio est admodum facilis, cum hoc membrum habeat venas, & arterias amplissimas, quæ omnibus corporis partibus communicantur.

Dubitant hoc in loco interpretes, an in febre calor pręter naturam necessario debeat vniuersum corpus tenere, an satis sit, & possit in solo corde consistere: ac primum quidem Gal. videtur ponere febrem inter morbos, qui non sunt proprii alicui parti, sed communes toti corpori, inquiens lib. de morborum diff. cap. 5. calorem in vniuerso corpore exuperantem febrem nominari, & facile ab omnibus deprehendi; quam eandem sententiam habet de causis morborum 2. lib. de sanguinis missione cap. 5. Altera autem ex parte experientia demonstrat, & confirmat ipse Galenus 4. de causis pulsuum cap. de pulsu inflammationis 2. prog. comm. 4. de inæquali intemperie 8. quandoque in febribus nonnullas partes manifesto esse frigidiores, veluti sunt partes externæ principio paroxysmorum, item in febribus lipiriis & malignis, in quibus interiora videntur vri, exteriora frigescunt, veluti sunt partes tam interoæ quam externæ in febre epiala, in qua eodem tempore partes corporis & calidæ & frigidæ sentiuntur. Et Gal. præterea videtur fauere huic opinioni, qui scribit 7. metho. cap. 8. intemperiem calidam ventriculi febri proportione respondere, quippe ille, inquit, quod febris vel in toto animali, vel in corde est, id propositus nunc affectus est in ventriculo. Et iterum hęc habet 6. epid. sect. 1. 29. Essentia vero febrium est, non modo secundum Hip. & præclarissimos medicos, sed etiam secundum omnium hominum consensum, caliditas præter naturam, maxime quidem in totum animal diffusa, sin minus, vt omnino vel in plurimis partibus vel in nobilissimis accensa. Ex quibus puto manifestum esse, de sententia Gal. in febribus non perpetuo calorem per vniuersum corpus distribui, sed fore satis si cor occupauerit, dummodo tantus sit, vt lædat operationes. De hac dubitatione multi multa loquuntur, de quibus nolo agere longius, qui satis habeo eam responsionem proferre, quã puto Galeno, rationi & veritati magis consentientem esse.

An calor febrilis totũ corpus occupet.

Dico igitur, in febre calorem semper accendi in corde, vt testantur Hipp. & Gal. 4. de ratione victus 39. 1. de ratione victus 18. 10. metho 8. illumque ab hac parte per venas, & arterias ad totum corpus distribui: quemadmodum tempore sanitatis per eosdem canales calor innatus solet distribui, & hoc perpetuo fieri, nisi aliquid sit impedimento, quo minus eiusmodi calor

lor

lor diffundi, & corpori possit communicari. Quæ responsio est Auicen. 1.4. tractatu 2. capit. 30. quæ quidē impedimenta solent contingere in febribus, de quibus loquuntur aduersarii: namque principio accessionum extremę partes refrigerantur, quoniam hoc tempore spiritus, sanguis, & calor concurrunt ad medias corporis partes, vt propterea non possint ad illas, quæ longius distant, deferri, & calorem conseruare. Sic in lipyriis & maligna febribus igneus calor viscerum talis & tantus est, expositore, Galeno 2. prog. 4. & aliis locis, vt instar cucurbitulæ ad sese trahat spiritus, sanguinem & calorem, a partibus externis, vt illę merito remaneant frigidæ: sic demum in febre epiala, sicuti exponitur a Galeno de inęquali intemperie 8. 2. de diff. feb. 6. cum originem habeat ex pituita vitrea & crudis humoribus, qui delati per vniuersum corpus vno atq; eodē tempore non putrescunt, sed alii citius, alii tardius, iure fit, vt pro parte putrescente calorem febrilem, pro parte non putrescente rigorem soleant excitare. Ergo non sine ratione Gal. asseruit vtrumque, primum in febre calorem præter naturam totum hominem occupare, quod verissimum est, si hæc adhibeatur interpretatio, vt nihil impediat, quo minus ille ad omnes partes possit transmitti: secundum hunc ipsum calorem vel in toto homine, vel in corde tantum, & nonnullis partibus contineri: quod item non caret veritate, si contingant impedimenta, quæ non permittant illum ad omnes partes diffundi, & dilatari.

Sed quærunt rursum nonnulli, an cor possit transmittere calorem ad alias partes; non solum mediantibus venis & arteriis, sed etiam aliis modis, quibus cæteræ partes ad ipsum cor solent calorem transmittere, nimirum per vapores & fuligines, nec non per nudam & successiuam alterationem, de quibus modis loquitur Gal. 1. de diff. feb. 5. 4. aph. 55. & nos quoque infra disputabimus. Quibus respondeans, nihil obstare, mea sententia, quin istud fieri possit: verum cum cor sit fons sāguinis & spiritus, in quib. sicut calor innatus, ita quoque calor febrilis sedem habet, ac sintque viæ plurimę amplissimæ, & apertissimæ, per quas hæc transmissio commode fieri potest, non est vt alias quæramus, quæ sunt difficiliores & obscuriores. Itaque in vnum colligendo quæ hactenus dicta sunt: Febris est calor præter naturam, non corpus, sed qualitas, accensua, non qui accenditur, in corde, in corde tanquam principali subiecto, transmissus ab eo mediante spiritu & sanguine, in quib. calor tum natiuus, tum febrilis continetur, per arterias & venas, tanquam faciles patentes canales, ac postremo in totum corpus, nisi sint aliqua impedimenta, quæ huiusmodi generalem transmissionem prohibeant.

Et inflammatur in ea inflammatione quæ nocet operationibus naturalibus) Cum hactenus Auic. statuisset, febrē esse calorem accensum in corde, per vniuersum corpus diffusum, nunc intendit explicare, qualisnam huiusmodi calor, & quomodo differat ab aliis calorib. qui totū corpus occupant, & tamen febres non sunt: vnica autē est distinctio, quæ calorem febrilem a cæteris separat calorib. & est, quando corpus adeo incalescit, vt propterea lædantur operationes naturales: quam doctrinam Auic. accepit a Gal. qui scribit 2. met. c. 7. 8. met. c. 1. calorem qui adeo auctus fuerit, vt occasione eius corpus laboret, neque probe actionib. fungi possit, febrem appellari. Quod quidem est maxime consentaneum rationi: cum enim, sicuti docent Hip. & Gal. 3. aph. 37. 5. aph. 22. 2. ad Gla. 2. calor natiuus aut sit ipsa natura, aut saltem primum ac maximum illius instrumentum, quo efficiuntur & perficiuntur omnes naturales operationes, quemadmodum ille fuerit moderatus, & naturalis, operationes quoque probæ sunt & perfectæ, ita cōtra, si ille fiat immoderatus & pręter naturam, vt operationes quoque lædantur, atque improbæ fiant, necesse est.

Sed quæritur, quidnam Auicen. intelligat per operationes naturales: atque ne diuersorum interpretum diuersas opiniones referam, mihi probatur præ cæteris interpretatio cuiusdam interpretis Arabis, qui Siraaìs dicitur, qui intelligit operationes conuenientes naturæ regenti corpus: cum autem corpora regantur tribus facultatibus vitali, naturali, animali, hic operationes naturales non debent intelligi stricte, quatenus distinguuntur a cæteris duabus vitalibus & animalibus sed communiter quatenus sub hoc nomine omnes comprehenduntur: siquidem largo modo omnes huiusmodi facultates reuera naturales possunt vocari, sicuti vocantur a Gal. sæpenumero, præcipue vero 1. meth. cap. 3. de const. artis med. 10. cum scribit, homines vbi senserint quampiam naturalium corporis actionum, vel male geri, vel prorsus non fieri, tunc existimare, se illa parte corporis ægrotare, cuius actionem læsam vident, sic propterea medicum de remedio consulere, & lib. de caus. procatarct. cap. 1. refert, quendam ægrotum aggressum esse solitas operationes, & omnia obiisse munera, quæ sibi ex natura debentur: namque pro comperto habendum est, in febribus omnes omnium pariter actiones lædi, primum vitales, deinde naturales, postremo animales, quod pręclare expositum est a Gal. 5. de loc. affe. 1. Etenim cum cor sit veluti fons quidam caloris innati, per quem vnaquęque pars suam perficit operationem, omnis ratio colligit, laborante corde, simul cum ipso omnes partes corporis vitiari, & illarum actiones lædi. *In febrib. omnes actiones lęduntur.* Neque uero altera ex parte sunt alicuius momenti nōnullæ rationes, quæ solent demonstrare, in febribus minime omnes actiones lædi & labefactari, cum manifestum sit, multos febricitantes habere odoratum, auditum, & reliquos sensus integros, bene recordari, iudicare, & alias naturales operationes perficere: immo vero illud licet nobis addere, febre interdum quasdā actiones non solum non lædere, sed etiam quam maxime iuuare, nempe illas, quæ sint vel ablatæ, vel imminutæ, vel deprauatæ, propter immoderatam frigiditatem, aut propter humores crudos & flatus, qui a calore febris attenuantur, concoquuntur & dissipantur: ad quem modum scribunt Hippoc. Galen. 2. apho. 26. melius esse conuulsioni febrem accedere: quam febri conuulsionem: & iterum 8. aphor. 5. si ebrius quispiam de repente obmutescat, conuulsum mori, nisi febre corripiatur: ac rursum 7. aphor. 52. quibus iecur vehementer dolet, iis febrem superuenientem dolorem soluere.

Respondeatis in febre non omnes semper corporis actiones lędi, vt satis experientia confirmat, neque id esse necessarium, sed fore satis, si ex omni genere actionum quædam tantummodo lædantur, sine quarum lęsione neque febris, neque morbus esse potest. Quod si quis demum velit vno verbo naturales operationes interpretari illas operationes, quas homines tempore sanitatis facere solent, interpretatio, mea sententia, erit admodum opportuna & accommodata ad mentem Galeni, qui loco citato de constitut. artis meden. & capit. 82. artis medicæ, & febrium & omnium morborum hunc terminum constituit, quotiescunque homines a consuetis impediantur operationibus, ut paulo ante diximus.

Non *sicuti caliditas iræ & laboris.*) Adhuc Auicenna declarat, cuiusmodi sit calor febrilis, inquiens, illum non esse sicuti calorem iræ & laboris, dummodo talis caliditas ex ira & labore acquisita, non sit tam vehemens & diuturna, vt ipsa quoque degeneret in febrē, & lædat operationes, namque frequenter euenit, ut ex ira, laboribus, vel aliis causis externis, calor augeatur, cordique & uniuerso corpori communicetur, qui tamen accendit febrem, neque lædit operationes, propterea quia cito euanescit, sed tamen interdum etiam fit, vt tamdiu perseueret, vt transeat in febrim, & lædat operationes: atque hic quidem sensus ex noua conuersione Bellunensis est apertissimus, qui scribit, nō sicuti caliditas iræ & laboris, cum non vltimatur, vel cum nō

perue-

perueniat ad hoc, vt sit accensa, & noceat operationibus. Quod si quis velit seruare etiam veterem conuersionem, quæ habet, *ita vt remaneat*, id mea sententia commode fieri potest, quæ litera & interpretatio præclare quadrat decretis, & verbis Galen. qui 1. de diff. feb. 3. sermonem habens de huiusmodi caloribus concitatis ex ira, labore, & aliis causis externis, ita inquit: quod si ita contigerit, vt ea corpora quæ in se calorem amiserunt, longo eum tempore retinere natura apta sint, licet motus cordis sedetur, in iis tamen remanet calor præter naturam, atque inde homines febricitare est necessarium. Quam fere eandem sententiam habetis lib. de morborum causis. 2.

Hactenus diximus de febris definitione, & illas dubitationes explicauimus, quæ mihi visæ sunt vtiliores, & magis ad rem pertinere: namque si velimus singula in medium proferre, & examinare; quæ vulgo a plærisque interpretibus solent proferri, vix sufficerent quinquaginta lectiones. Cæterum ea iis, quæ diximus, facile est intelligere, huiusmodi Auicen. definitionem carere ea definitione, qua potissimum definitiones laudari solent, & est breuitas, quam Aristoteles & omnes philosophi tantopere probant: siquidem illa est nimis longa, & interposita sunt nonnulla prædicata superuacanea, quatenus pertinet ad explicandam essentiam febris. etenim gratia exempli, si summatim dixisset, febris est calor præter naturam accensus in corde, toti corpori communicatus, lædens operationes naturales proba, & integra fuisset definitio, cui nihil detrahi potuisset: quam quidem fere eandem definitionem facile ex variis locis licet nobis colligere ex Gal. ex quo certum est, Auicen. hanc suam collegisse, quod etsi patere satis potest ex iis, quæ supra tradita sunt, tamen non fuerit abs re, duobus verbis hoc idem vobis in memoriam reuocare.

Apud Auicennam febris est calor extraneus: apud Gal. 6. epidem. secto 1. 29. secto 4. 17. 21. 1. de febr. different. 1. est calor non naturalis mutatus ad igneum, immoderatus, alienus, & aliis eiusdem nominibus circumscriptus: apud Auicen. hic calor est accensus in corde, apud Gal. in 1. de different. feb. 3. 10. metho. 8. nulla febris potest consistere, nisi cor afficiatur & calida totem perte laboret: apud Auicen. calor diffunditur per vniuersum corpus: apud Gal. secto. 1. 29 de differen. morborum 5. de causis morbor. 2. calor in totum animal dilatatur, vel saltem in pluribus, & nobilissimis partibus accenditur: apud Auicen. calor procedit mediante spiritu, & sanguine per venas, & arterias: apud Gal. hoc expresse non habetur, quia id prætermisit tanquam manifestum, siquidem constat inter omnes cor esse fontem caloris innati, illumque per propria vasa toti corpori communicari: qua eadem ratione febrilem quoque calorem ad cæteras partes transmitti necesse est: immo vero Gal. nobis insinuauit, & alias quasdam rationes, quibus huiusmodi communicatio potest fieri, vt paulo supra diximus. Apud Auicen. corpus inflammatur inflammatione, quæ nocet operationibus naturalibus apud Gal. 8. metho. 1. calor tantum augetur, vt & hominem offendat, & actionem lædat, adeo vt si neutrum adhuc efficiat, quantumuis homo in præsentia sit calidior quam antea, certum sit eum non febricitare. Sic itaque potuisset Auicen. breuiorem febris definitionem tradere, & Galeni dogmatibus consentire: veruntamen quoniam quæ præterea sunt ab illo interposita, id certe præstant, vt faciant ad clariorem, & faciliorem illius explicationem, iure censemus eam recipiendam esse. Quod vero optima sit definitio, constare potest, quia continet omnia genera causarum: & primum cum dicitur calor extraneus, explicatur causa formalis, cum omnium consensu essentia febrium sit caliditas præter naturam: secundo cum dicitur accensus in corde, procedens cum spiritu &c. explicatur causa materialis, & subiectum caloris: tertio cum dicitur lædens naturales operationes, apparet causa finalis, quam tamen finalem causam ego censeo minus proprie, & largo modo sumendam esse, siquidem non est credendum, febrem agere propter finem, cum omnia quæcunque agunt propter finem, aliquo appetitu ducantur, siue ille naturalis, siue rationalis fuerit: quoniam vero definientes sanitatem, dicimus quod est proba corporis constitutio, ex qua probe prodeunt operationes, quæ vere sunt naturæ finis, pariter in morbo læsio operationum quodammodo, & minus proprie finis videtur posse constitui. Verum dicat aliquis, in hac definitione efficientem causam deesse: quod sane verissimum est, & summa cum ratione, & a Gal. & ab Auicen. fuit prætermissa; etenim cum febris sit morbus, morbi autem sint res factæ, & permanentes, quæ a nulla causa pendent, idcirco iure in eius definitione nulla debuit poni causa efficiens, quemadmodum generaliter non ponitur in definitione morbi, siquidem illæ res tantummodo quæ fiunt, & quæ habent suam essentiam in motu, in sua definitione desiderant efficientem, sicuti exempli gratia, est pulsus. in cuius definitione videmus Gal. illam non prætermisisse: quod si in definitione febris poneretur causa efficiens, necessario sequeretur, omnem febrem habere causam coniunctam, quod falsum est, cum nullus morbus ex sententia Galeni habeat coniunctam siue continentem causam, tametsi non ignoro, esse viros præclarissimos, qui aliter sentiunt, de qua celebri controuersia fortasse nos quoque aliquando disputabimus.

Itaque hæc febris definitio tradita ab Auic. optima atque integra est, quippe si diligenter consideretur, primum ostendit quid sit febris: secundo soluit, aut saltem potest soluere omnes difficultates, quæcunq; hac in re possunt occurrere: tertio declarat proprietates, quę naturam febris consequuntur, quę conditiones ad perfectam definitionem requiruntur a philos. 4. phy. 31. Post hęc solent nonnulli interpretes proponere, & examinare quasdam aliorum definitiones, inter quas prima est, quam tradit Aetius lib. 5. 7. quæ est huiusmodi. Febris est calor præter naturam, cordis, & arteriarum vitalem firmitatem lædens, ex profundo emergens, acris & mordax, pręsertim circa thoracem, & vbi arterię magnę positę sunt. Altera est Alexand. lib. 12. 1. qui prętermissa opinione Erasistrati, Asclepiadis, & aliorum medicorum, de sententia Hipp. & Gal. scribit essentiam ac naturam febris nihil aliud esse, quam calorem contrarium naturali cordis, & arteriarum. Tertia est Auerr. 3. colliget, cap. 3. qui hęc habet: febris est calor compositus ex calore naturali, & extraneo putredinali, misso a corde ad totum corpus, & lędit omnes actiones, & passiones: verum neque de iis, neque de aliis, si quę sunt, mihi propositum est longius agere, quod temporis angustię tam accuratam interpretationem non patiantur, a qua quidem labore ego libentius abstineo, quod nihil dubito, si attente considerentur quę hactenus diximus ex Galeno, & Auic. & ad illorum doctrinam cętera omnia referantur, quin facile vnusquisque possit de singulis iudicium ferre, & intelligere, quidnam probandum, vel improbandum, quid recipiendum, vel reiiciendum videatur: itaque ad alia progrediamur.

De Diuisione Febrium.

Diuisio febris.

Auicen. tradita febris definitione deinceps aggreditur illius diuisionem, & primum examinat diuisionem quandam sui temporis celebrem, quę in primis creditur fuisse Rhasis, & fuerat huiusmodi; febres aliæ sunt morbi, alię sunt symptomata: febres autem morbos intelligebant, quęcunque non pendent ab aliquo morbo, quales sunt febres putridę; febres vero symptomata illas nominabant, quę proxime pendent ab aliquo morbo, exempli gratia, pleuritide, angina, & aliis inflammationibus. Porro vt nouitie hanc rem facile intelligant, scire debent ex Gal. de symptomat. different. 1. omnes corporis affectus a naturali

constitutione recedentes esse tantummodo triplices, aut morbos, aut morborum causas, aut morborum symptomata, quæ quidem apud illum ita distinguuntur; namque morbus est constitutio præter naturam, in qua primum actio læditur. causa est affectus præter naturam qui morbum præcedit, neque suapte ratione, sed interuentu morbi actiones lædit; symptoma item est affectus præter naturam, qui morbum perinde atque vmbra corpus sequitur: ergo Rhases & cum illo antiqui, febres morbos solebant appellare, quæ primum sine alio præcedente morbo originem habebant, febres vero symptomata quæ non primum, sed post inflammationes, vel alios morbos sequebantur. Cæterum hæc opinio ac diuisio videtur fuisse non solum Rhasis, & aliorum antiquorum, sed etiam Hippocrat. & Gal. etenim Galenus scribit 7. aphor 42. 4. aphor. 73. 3. epidem. secto. 3. comment. 4. antiquos dicere consueuisse, hominem a febre molestari, quando absque inflammatione, erysipelate, abscessu, dolore, vel aliquo membro præcipue affecto laborabat; quod si vel propter lateris inflammationem, vel pulmonis, vel alterius partis laborasset febre, iam non febricitationem, sed pleuriticum, peripneumonicum, & aliis nominibus appellasse. Et adhuc planius 1. ad Glauc. 3. ex propria sententia docet, febres nonnullis ex inflammationibus, nonnullis ex humoribus fieri, ex quibus priores quæ ex inflammationibus oriuntur, sunt veluti quædam symptomata partium phlegmone laborantium, adeo vt morbus, magna ex parte ab instrumento patiente denominetur, phrenitis, pleuritis, & alias huiusmodi. Et iterum 4. aphor. 66. ita scribit, cum Hippoc. in febribus dicit morbos febriles, ipsum intelligere quando febres ipsæ sunt morbi, non symptomata alicuius partis, quæ aliquo dictorum affectuum laborent: rursumque asserit 6. aphor. 44. febrem inflammationi vesicæ superuenientem esse symptoma inflammationis. Ex quibus locis nobis licet colligere, Galenum huiusmodi febrium diuisionem recipere, neque solum de antiquorum, sed etiam de Hippocrat. ac propria sententia illam probare.

Aduersus veterem diuisionem febrium in morbum, & symptoma Auicen. arguit, vel potius, vt videntur illius verba demonstrare, alios arguentes inducit, cum dicat: *Et contradicentem quidem, &c.* Summa autem argumentationis, qua probatur febres sequentes inflammationes, non esse symptomata, apud Auicen. est huiusmodi: in inflammatione tria sunt, calor, dolor, putredo: quæro igitur quodnam ex iis tribus febris consequatur, & cui tanquam symptoma velis febrem succedere: si dicas, febrem sequi calorem vel dolorem, tunc sequeretur plures febres ephemeras esse symptomata, & patet consequentia, propterea quia plures febres ephemeræ, vt videbitis, sequuntur, exempli gratia, calorem Solis, vel dolorem alicuius partis. Si autem respondeas febrem sequi putredinem, quæ est in inflammatione, tunc inflammatio, non quatenus inflammatio, foret prima causa febris, sed per accidens, quatenus illa continet putredinem: quare febris iam non esset symptoma ipsius inflammationis, sed putredinis. Præterea si febris hac ratione esset symptoma, hinc sequeretur omnes febres putridas esse symptomata, cum omnes originem habeant ex putredine: itaque nulla febris sequens inflammationes, est symptoma. Posthęc Auicen. nos admonet, abstinendum esse ab hac, & aliis huiusmodi arguos inquisitionibus, quæ a Gal. appellantur logicæ, siquidem nihil conferunt ad artem, & distrahunt medicum ab iis quę in facienda medicina sunt necessaria: quare & hæc subiungit: *procedamus igitur secundum id quod consuetum est, &c.*

Etsi hactenus Auicen. refutauit propositam opinionem ac diuisionem febrium, veruntamen nescio quomodo in præsentia videtur illam tanquam consuetam recipere, & probare, immo vero illam amplificare, quæ inter febres symptomata reponit, non solum qui sequuntur inflammationes, sed etiam quę fiunt ex obstructionibus: in qua re ille manifeste videtur discedere a Gal. & a seipso. Namque Gal. 1 s. metho. cap. 9. & 13. & aliis locis, nec non ipsemet Auicen. 1. 4. tract. 2. cap. 5. vere affirmant, febres putridas fieri potissimum ex obstructionibus: quod si febres sequentes obstructiones per Auicen. sunt symptomata, vt omnes febres putridæ sint symptomata fateamur necesse est, quod est absurdissimū, ac reuera sicuti antiquiores medici febres sequentes inflammationes non sine aliqua ratione nominabant symptomata, quoniam huiusmodi febres ita pendent ab inflammationibus, vt ab illis quoque nomen recipiant, quæ non alio nomine appellantur, quam pleuritidis, anginę, & similium: illa cōtra Auicen. nullam videtur posse rationem proferre, neque veram neque verisimilem, quamobrem sequentes obstructiones symptomata debeant vocari, cum proprium nomen retineant, & simpliciter febres dicantur.

Sed nos tandem videamus, verum isthęc febrium diuisio sit vera, & ad mentem Gal. nec ne: itaque prętermissis aliorum responsionibus, quę sunt multiplices, vno verbo respondeo, diuisionem, mea quidem sententia, neque veram esse, neque ad mentem Gal. & probo vtrumque: ac primum quod non sit vera probatur hūc in modum. Omnis febris est morbus, ergo nulla febris est symptoma: patet consequentia, quoniam morbus distinguitur a symptomate. Maior est manifesta, propterea, quia febris habet conditiones necessario ad morbū requisitas, quippe est affectio præter naturam primo lędens operationes, neque vlla febris esse potest sequens inflammationes, vel alios morbos, quę non primo lędat operationes. Quare diuisio nulla est, neque potest consistere: secundo non est Galeni, quoniam ex proprio instituto ab illo reprobatur, libello de different. morbo. cap. 5. disputabat Gal. hoc loco aduersus nonnullos, qui symptoma esse morbum, & contra morbum symptomatis causam putabant, quippe qui actionum lęsiones morbos esse arbitrabantur: ex quo conuulsionem, sensum abolitum, torporem, & id genus alia, morbos vocabant: atque ij quidem vt hunc suum errorem defenderent, solebant distinguere, dicentes, si ex phlegmone, vel inflammatione conuulsio nascatur, conuulsionem inflammationis symptoma esse, si vero conuulsio ex sola intemperie oriatur, iam non symptoma, sed morbum esse: id quod similiter de febre faciebant: etenim si febris sensibilem alicuius partis affectum sequebatur, symptoma esse arbitrabantur, si vero alia ratione fieret, morbum appellabant: hos ergo reprehendit Gal. quasi omnem doctrinam de morbis, & symptomatibus confunderent, neque satis intelligerent, illos perpetuo morbos habendos, & nominandos esse, quicunque sunt affectus pręter naturam, & primum lędunt operationes: vno verbo proprie loquendo, & ad mentem Gal. febres perpetuo, siue sequantur inflammationes, siue quomodocunque generentur, cum primo lędant actiones, morbi sunt: neque apud Galenum absurdum est, vt subinde morbus ex morbo originem habeat. Ad illa autem quę contra hanc determinationem posita sunt, semel & satis respondit Gal. 1. ad Glau. cap. 3. qui scribit, febres sequentes inflammationes non simpliciter, per quandam similitudinem esse quędam veluti symptomata. nam reuera licet inter febres quę ex inflammatione nascuntur, & alias quę ex humorum putredine accenduntur, aliquam differentiam constituere, siquidem cum putridę non alios morbos sequantur, iure nullam prorsus symptomatis rationem videntur obtinere: alterę autem cum aliis morbis succedant, non iniuria nescio quam symptomatis formam videntur repręsentare. Ac sane si quis probe, & ad mentem Galeni hanc rem intelligat, non multum laboro, si hic propositam quoque antiquorum diuisionem velit recipere, quę forte etiam neque omni ex parte inutilis censenda: namque esto febris quę pendeat ex inflammatione

tione lateris, medicus omnium primum inflammationis, tanquam causæ, & sine qua febris non potest auferri, rationem habebit: præterea in remediis quoque deligendis cautius aget, exempli gratia, abstinebit a potione aquæ frigidæ, & aliis huiusmodi præsidiis, quæ forte in cæteris putridis possent conuenire, in hac autem essent perniciosa. Sed hac de re satis.

Auicenna, tradita veteri febrium diuisione, statim aggreditur aliam veriorem, & solidiorem diuisionem, quam accepit a Gal. 1. de differ. feb. cap. 1 ac propterea, vt hæc res facilius intelligatur, quæ est valde difficilis, & magni momenti, mihi libet omnium primum Galeni mentem inquirere, atque hunc locum breuiter explicare. Fuerat Gal. propositum, hoc loco tradere differentias febrium, itaque probe intelligens, quod apud dialecticos vulgare est, duplici potissimum ratione res inter se differre, aut substantia, siue essentia, aut accidentibus, propterea statim docet, febrium differentias nonnullas sumi ab earum substantia, quas affirmat esse maxime proprias, & principales, nonnullas a symptomatibus, quas inquit varias esse, sicuti ipsorum symptomatum non vnica est natura, cum alia quidem sint propinquiora, & magis propria, alia vero remotiora, & magis aliena: deinde reprehendit veteres medicos, qui inuestigandis his differentiis pluribus modis peccauerunt, primum quod proprias, ac maxime principales febrium differentias prætermiserint; deinde quod etsi has ipsas commemorarunt, tamen cum eis accidentales permiscuerint, vtilesque ab inutilibus non separarunt: tertio quod plurimi deliquerint non solum in generibus differentiarum, adeo vt vel redundantes fuerint, qui inutilium quoque meminerint, vel deficientes, qui nonnullas etiam vtiles prætermiserint, sed etiam in ipsa diuisione generum in proprias differentias, quas non recte assignabant, de quorum veterum medicorum numero fuerant Archigenes, & Agatinus, quos Gal. nominatim reprehendit 2. de diff. feb. cap 8 quod neque simplicium, neq; compositarum febrium omnes differentias scripserint, & quasdam alias superuacuas adiecerint, quæ neque ad prognosticum, neque ad curationem quidquam pertinent.

Ex veteribus medicis qui diuidendis febribus peccauerunt, Galen. excipit vnum Hippocrat. quem solum monstrat plenam, atque optimam febrium diuisionem tradidisse, quare profero illius distinctionem, quæ habet hunc in modum, ex 6. epid. lect. 5. 59. Febres hæ quidem manu sunt mordaces, &c. Quod autem Hipp. tradiderit perfectam febris diuisionem, probat hoc modo: quoniam diuidit febres per differentias essentiales, quam constat esse longe optimam diuidendi rationem: quod autem Hippocrat. vius fuerit differentiis essentiablius probat propterea, quia substantia febris consistit in calore præter naturam: cum enim huiusmodi caloris differentiæ trifariam sumi possint, vno modo ex eo quod maioris minorisque rationem habet: secundo ab ipsa materia, in qua ille calor præter naturam accenditur, & tertio a modo motus, has omnes Gal. asserit Hippocrat. simul cum dignotionis modo complicasse, & præclare exposuisse: & quatenus pertinet ad primas differentias, quæ maioris minorisque ratione dicuntur, illæ vnico sensu tactus sunt satis manifestæ, in quo quidem genere differentiæ, vt notat Galen. 1. aphor. commen. 12. mos est medicis magnam, & paruam febrem nominare, licet improprie, qui de rei qualitate quantitatis nomen pronunciant, id quod facere consueuerunt non solum in febre, sed etiam multis aliis rebus, quas magnas, & paruas nominant, cum tamen in qualitate essentiam obtineant: quę vero differentiæ sumuntur a materia, in qua calor pręter naturam consistit, maxime propriæ censendæ sunt, & tres Galeno numerantur, prima, quando is calor cordis corpus occupauit: altera cum humores in cordis ventriculis contentos apprehendit: tertia vbi sola aerea substantia, hoc est, spiritus cordis incaluit, humores autem, & solida corpora adhuc quidem incalescunt, sed nondum incaluerunt: siquidem non parum differt, vt supra diximus, aliquid incalescere, & calefactum esse: primam differentiam hecticam, secundam putridam, tertiam ephemeram appellant, quod posterius diffuse declarabitur. Porro quod paulo obscurius Gal. dixerat de posteriore febris differentia, sumpta ex materia, id tribus exemplis planius facit, quæ satis aperte demonstrant tres febrium differentias modo positas, & quomodo vnaquæque pars calorem præter naturam contineat, & variæ febrium differentiæ constituantur. Primum est exemplum: finge calidam aquam infundi in vas frigidum, adeo, vt vas ab aqua calefiat, nondum tamen totum sit exquisite calefactum, hæc fuerit febris putrida: calida enim aqua humoribus, vas autem corpori cordis comparatur, quippe in febre putrida humores iam incaluerunt, & habent calorem in facto esse, corpus vero cordis calorem quidem recipit ab ipsis humoribus, sed hic calor est in fieri, & nondum factus est. Alterum est exemplum: finge in calidum atque ignitum vas frigidam aquam infundi, quæ deinde a vase recipiat calorem, sed tamen nondum incaluerit; hoc exemplum hecticam febrem repræsentat, in qua cordis corpus incaluit, & calorem habet in facto esse humores autem qui in corde continentur, incalescunt quidem, nondum tamen incaluerunt; manifeste enim calidum, & ignitum vas cordis corpus, aqua item frigida humores in corde contentos refert.

Tertium est exemplum, fingamus follem fabrilem ad se retrahere aerē admodum calidum, ac follem ab illo aere calefieri, nondum tamen calefactum esse: hoc exemplo monstratur febris ephemera, in qua spiritus vehementer incaluit, corpus vero cordis, & humores in eo contenti adhuc fiunt, nondum tamen sunt calefacti: follis enim cordis corpus, & in eo contentos humores, aer autem attractus spiritum significat. Quoniā vero hoc postremū exemplum non ita videbatur omni ex parte quadrare, Gal. clarioris doctrinæ gratia addit vnum figmentum, quod præclare videtur cum humano corpore analogiam habere, & ad febrem ephemeram explicandam præclare accommodatum: finge, ille inquit, follem in se continere humores, præterea follis foramina, per quæ attrahitur atque emittitur aer varia, & plurima esse, ac tam angusta, vt soli aeri ingredienti, & egredienti, minime humori, sint aperta, in qua re naturæ opera ab iis quæ arte fiunt, maxime differunt, siquidem in corpore humano per poros cutis aer, & spiritus assidue permaneant, retentis, & seruatis humoribus, etsi, & humores, & spiritus simul mixti in corde, & arteriis continentur, atque hoc quidem exēplo facile potest intelligi generatio atque essentia febris ephemerę, in qua, vt diximus, spiritus tantummodo sunt calefacti, calescentibus sane, sed nondum calefactis humoribus, & substantia cordis.

Posthæc Gal. cum hactenus febrium species distinxisset, postremo earum successionem, & permutationem docet, qui asserit, omnes febres ex aliis accendi posse, caliditatemque præter naturam, quæ in vno subiecto existens, vnum facit genus febis, reliqua etiam subiecta inficere, & temporis progressione aliorum quoque generum febres efficere posse: sed tamen huiusmodi transitus, & alteratio seu permutatio de genere ad genus febris, non est in omnibus æque facilis aut difficilis, siquidem spiritus facillime accenduntur, corpus solidum difficillime, humores medio modo se habent: & est ratio propterea quia omnia substantia tenuium partium facilius quam crassa alteratur, est autem tenuissima aeris siue spiritus substantia, crassissima solidorū corporum in medio vtriusque humorum itaque calor præter naturam quandoque incipit a spiritu, nonnunquam ex humore, interdum ex parte solida, nō permanet autem in eo genere quod primum affectum est, sed ad reliqua duo progreditur, nisi prius soluatur, processu temporis illa quoque si-

mulier afficit. Quorum verborum sensus apud Gal. licet obscurus, mea sententia talis est, calorem præter naturam in facto esse, exempli gratia, in spiritibus, communicati, & humoribus & membris solidis, duntaxat in fieri, sed nisi hic calor prius soluatur, & longiore tempore perseueret, illa quoque similiter afficere, nimirum vt humores, & partes solidæ calorem quoque concipiant in calefacto esse, sicuti ipsi spiritus esse cœperunt. Hanc vero triplicem febrium diuisionem, quę respondet tribus partibus corporis, spiritibus, humoribus, solidis confirmat Gal. celebri sententia Hip. quando dixit 6. epid. secto. 8. tex. 13. continentia, contenta, & impetum facientia, continentia quidem ipsas solidas corporis partes appellans, contenta vero humores, impetum autem facientia spiritus, cuius sententiæ meminit lib. quoque de tremore, palpit. &c. cap. 5. cum enim in corpore humano isthæc tria tantummodo sint, spiritus, humores, partes solidæ, quæ proxime illud constituunt, omnibus perspicuum esse debet, prima genera febrium non esse nisi tria, vt calor præter naturam aliquam ex iis tribus partibus potest occupare.

Exposuimus hactenus inter cætera primum caput primi libri Gal. de different. feb. ex qua interpretatione cum multæ oriantur difficultates, mihi libet vnam vel alteram tantummodo examinare, quæ sunt maioris momenti, & ad totam tractationem de febribus plurimam vtilitatem possunt afferre. Cum igitur scribat Gal. differentias febrium sumi dupliciter, alteras maxime proprias, & principales ab earum essentia, alteras a symptomatibus, asseratque Hippocrat. a calore præter naturam, in quo certum est essentiam febris contineri, simulque ab ipsa dignotione, optimam diuisionem fecisse, & deinde doceat ab huiusmodi calore tres differentias sumi, ab intenso & remisso, a materia in qua calor accenditur, & a modo motus, prima est dubitatio, quomodo hęc Gal. diuisio, & interpretatio conueniat, & quadret literæ Hip. siquidem res videtur admodum obscura, nec forte hactenus ab aliquo satis explicata: ego vero prætermissis aliorum opinionibus breuiter proferam, quam puto istius loci esse veriorem interpretationem.

Itaque primum notanda est series verborum Hipp. quam censeo ita legendam & diuidendam esse, vt illa quatuor contineat partes: primam, febres aliæ mordaces sunt manui, aliæ mites, aliæ non mordaces quidem, sed post insurgentes, aliæ acutæ, sed quæ a manu vincuntur: secundam aliæ statim ardentes, aliæ in totum debiles: tertiam, aliæ siccæ, salsę, aliæ *pemfygodes* aspectu terribiles, aliæ tactu humidæ: quartam, aliæ valde rubræ, &c. Posita hac lectione & diuisione puto in prima parte Hippocrat. contineri membrum diuisionis Galeni, quod pertinet ad modum, etenim febres alię sunt perpetuo mordaces, alię sunt perpetuo mites, alię principio quidem non videntur mordaces, sed postea surgunt, & mordaces apparent, sicuti, aliæ contra ab initio quidem videntur acutę, sed deinceps paulatim acrimoniam perdunt: in secunda censeo contineri membrum quod attinet ad intensum, & remissum: namque febres alię sunt ardentes, & vehementis caloris, alię sunt debiles, & remissioris caliditatis: quam quidem expositionem Gal. confirmat apertissime, qui hanc ipsam Hippocrat. dictionem interpretatus, scribit ad hunc modum, 6. epid. secto. 1. 29. Cum Hippocrat. dixit febres alię mordaces, alię mites, ubi significat, ab ipso de febribus in totum mordacibus, aut mitibus apparentibus sermonem fieri: subiiciens igitur inquit, alię non mordaces, sed post insurgentes: per hęc verba significans; febres ab initio mordaces non visas diutius iniecta manu mordacitatis sensum inferentes, contra vero atque istę illę se habent de quibus dicit, alię mites, alię acutæ quidem, sed a manu victę: ab initio enim acutę cum apparuerint, paulatim remittuntur, eam namque dictionem acutę, de caliditate celeriter manui occurrente, suumque ipsius celerem motum ostendente intelligere te oportet. Ac deinceps febris in magnitudine differentias demonstrans, inquit, aliæ statim valde ardentes, alię in totum debiles. Hactenus Gal.

In tertia parte sine vlla dubitatione continetur differentia ex subiecta materia: febres siccę, salsę, sunt hecticę, ad tactum humidę, sunt ephemerę, aspectu terribiles sunt pestilentes, quo nomine per excellentiam putridę, omnes intelliguntur, in vltima parte continentur differentię sumptę ab accidentibus, ac potissimum a calore, nonnullę valde rubicundę, &c.

Quod si quis miretur, quomodo Hippocrat. declaret differentias sumptas ex materia per quasdam voces, quales sunt salsum videri, graue, aut tactu humidum, quę nullo modo materiam videntur significare: is memoria repetat quod notat Gal. Hippocrat. febrium diuisionem fecisse in proprias differentias, non solum ab ipsius rei essentia, sed etiam ab ipsa dignotione: quamobrem referens huiusmodi differentias, vti voluit nominibus quæ significarent modum dignotionis: namque febris hectica in qua calor factus est in partibus solidis, dicitur sicca & salsa, per quandam metaphoram propterea, quia calor corporis siccioris facit insuauitatem quandam in tactu, similem ei quam salsa faciunt in gustu: sic ephemera, cuius calor est in spiritu, dicitur humida ad tactum, quoniam veluti ab humida substantia tactus afficitur, sic putrida cuius calor est factus in humoribus, explicatur nominibus quæ insignem putredinem possunt significare. Hoc igitur modo nos existimamus Gal. doctrinam probe congruere, & accommodatam esse ad mentem Hipp. quod vnusquisque facile intelliget, qui hæc nostra commode voluerit conferre cum Gal. interpretatione, cuius supra mentionem fecimus, etsi non ignoro, Fuchsium, Christophorū a Vega, & alios celeberrimos viros, aliter sentire, & hunc locum interpretari.

Altera sequitur quæstio de subiecto febris, de qua cū recentiores faciant longissimas digressiones mihi propositum est quam breuissime agere: ergo quæritur, an calor accensus in spiritibus vel humoribus febrem ephemeram, & putridam constituat, an necessario calor in omni febre debeat substantiam cordis occupare? Qui primam quæstionis partem defendunt, pro se habent testimonium Hippocr. Gal. Auicen. & omnium veterum medicorum, apud quos celebratissima est febrium diuisio in ephemeram, putridam, & hecticam, quæ alioqui vana & nulla foret: qui autem posteriorem partem tuentur, hoc potissimum nituntur fundamento, quod morbus sit perpetuo in corpore viuente, de sententia Aristotel. in libello de sensu & sensili cap. 1. qui scribit in carentibus vita neque infirmitatem, neque sanitatem fieri posse: quare cum spiritus & humores non viuant, siquidem non habent vitales operationes, ex quarum integritate sanitas, & lęsione morbus cognoscitur, nec liceat spiritus, & humores aut sanos aut ægrotos appellare: concludunt, nec spiritus, nec humores, sed unam substantiam cordis uere febris subiectum esse, neque aliquam febris speciem reperiri, in qua calor præter naturam non in substantia cordis accensus fuerit.

Doctissimi quidam viri breuibus se ex hac difficultate explicant, qui ex vna parte fatentur, si uere, & exacte hæc res consideretur, spiritus, & humores minime subiecta, sed potius causas febris statuendas esse, cum reuera nec spiritus, nec humores viuant, ex altera autem affirmant, Galenum, & cæteros medicos in tradenda ea triplici febrium diuisione, non ita proprie & exquisite ueram rerum naturam considerare, sed communi quadam ratione omnia referre ad finem & officium medici, ad quem præcipue pertinet, accommodatis præsidiis morbos curare: quare cum medicus a tribus partibus, spiritibus, humoribus, & substantia cordis, uarias curandi indicationes eliciat, tales differentiæ debent illi satis esse, ac si propriæ, & essentiales fuissent. Etsi autem hæc responsio fortasse nobis medicis posset satis esse, veruntamen ego puto ne

que

que aliam rationem deesse, qua magis accommodate, & ad mentem Gal. possimus hanc quæstionem dissoluere, & antiquam febrium diuisionem tueri. Itaque vos scire velim, ex Gal. 1. de vsu partium 9. de different. morborum 6. & 8. 2. meth. 2. & 6. & alijs locis, actiones nostri corporis proprie ad instrumenta pertinere, sed cum singula instrumenta ex pluribus partibus sint composita, in vnoquoque instrumento vnam tantum[illegible]do partem esse, & eam quidem similarem, quam ve[illegible]t actionis auctorem appellare, reliquas vero huic principali parti aliquem vsum afferre: quæ res cum ita se habeat, siue pars actionis auctor in instrumento lædatur, siue aliqua pars ex iis quæ vsum præbent, actio plane potest vitiari: ex quo Gal. scriptum reliquit de differ. morb. 4. morbum non solum actionis, sed etiam vsus impedimentum esse: atque hinc fit, vt non solum lęsio partis principalis, sed etiam alterius vsum præbentis morbus censendus sit, cum læsio vtriusque partis actioni possit noxam inferre: sed tamen hoc est discrimen inter huiusmodi partes, vt Gal. docet de different. morborum 6. & 8. quod læsio partis principalis semper est morbus, lęsio vero reliquarum partium vsum præbentium non semper morbus, sed quandoque morbus, quandoque morbi causa existit, etenim quotiescunque lædit actionem, nullo illato detrimento parti præcipuæ, morbus est: est autem causa morbi quando non per se, & primo, sed illata noxa parti principali lędit actionem. Oculus, verbi gratia, compositus est ex multis partibus, tunicis, humoribus, venis, arterijs &c. inter quas auctor & princeps pars visionis, quæ propria est oculi actio, est humor crystallinus, reliquæ partes huic solum vsum afferunt: itaque si contingat, vt principalis pars vitietur, videndique actio lædatur, hic perpetuo est morbus, si vero aliqua ex cæteris partibus lędatur, vt humor albugineus, quę lędat actionem non communicata noxa humori crystallino, vtique hic morbus fuerit, sin autem non proxime, sed communicata noxa parti pręcipuę, lędat actionem, tunc non morbus, sed morbi causa censenda est.

Ex his quę diximus facile est, ni fallor, propositam difficultatem dissoluere. Cum enim spiritus, & humores sint partes cordis, quę principi illius parti vsum afferunt, neque enim sine spiritus, & humoribus calor per vniuersum corpus diffundi posset, si vel in spiritibus, vel in humoribus calor præter naturam accensus fuerit, vt propterea actio cordis lędatur, equidem non video, quamobrem huiusmodi calor, & febris, & morbus dici non debeat. Neque vero hinc colligendum est, spiritum & humorem ęgrotare, & febricitare, siquidem cor laborat & febricitat vitiatis propriis spiritibus, & humoribus, sicuti neque dicendum est, humorem albugineum, sed oculum laborare, cum reuera sanitas & morbus tribus debeat parti viuenti, vt docet Aristot. Itaque febrium diuisio iamdiu tradita & recepta, in ephemeram, putridam, hecticam, vt calor pręter naturam vel spiritus, vel humores, vel substantiam cordis occupat, ab istis nouatoribus nihil debilitatur, sed debet suam firmitatem retinere.

Hæc quæstio aliam mihi in mentem reuocat, vt intelligamus humanę mentis imbecillitatem: nam sicuti alteri omnia genera febrium, refutatis ephemeris, & putridis ad vnum genus, nempe ad hecticas conabantur redigere, ita alteri contendunt tria posita genera non satis esse, & asserunt alias quasdam febres reperiri, quę sub nullo ex tribus generibus possunt contineri, quod ita conantur demonstrare. Si febris generetur ex alimentis putrescentibus in ventriculo, ex uermibus, hęc febris non erit putrida, quia nullus humor putrescit, non ephemera, non hectica, quod patet: ergo, &c. Secundo febres synochę sine putredine, vt posterius videbimus, non sunt ephemeræ, quia durant plures dies, non putridę, cum nulla adsit putredo, ac multo minus hecticę.

Fernel ius. Tertio si fiat febris putrida ex putrescēte bile totusq; prorsus humore euacuetur, ac remaneat febris, facile item potest demonstrari, neque hanc sub aliquo ex tribus generibus posse contineri. Itaque præter tria genera necesse est quartum, forte etiam plura addidisse. Verum huiusmodi rationes haud quidquam valent, & ad primam respondeatis, vno verbo, neque alimenta, neque vermes, neque aliud quiduis posse vnquam febrem excitare, nisi calor præter naturam vel in spiritibus, vel in humoribus, vel in substantia cordis accensus fuerit. Ad secundam respondet Gal. 9. metho. cap. 5. febres synochas sine putredine reuera ephemeras esse, etsi plures dies quam vnum durant, cum habeant calorem accensum in spiritibus: siquidem nomen, ephemera, minime est de substantia huiusmodi febris, sed deficiente nomine accommodato, clarioris doctrinæ gratia ab eo quod sæpius euenit, ephemeræ nomen illi impositum est: quare natura febris synoch. eadem est, quæ ephemeris, nomen tamen non idem est. Ad vltimum respondeatis, caliditatem remanentem post euacuationem humoris putrescentis febrem putridam esse, cum orta fuerit ex putredine, & tunc esse febrem sine causa: cuius Gal. mentionem facit sæpenumero, sed illud addo, si hæc febris diutius perseuerat, iam degenerare in primam speciem febris hecticæ, vt posterius declarabitur. Itaque simul cum Gal. Auic. & reliquis probatis medicis, prima genera febrium tria tantummodo, nec plura, neque pauciora statuenda sunt.

Post hæc, dictum est, omnem substantiam tenuium partium facilius alterari, quam crassam, spiritus esse tenuissimos, solida corpora crassissima, humores medio modo inter spiritus, & solida se habere: quod si illud verum est, colligunt hinc nonnulli, febrem ephemeram perpetuo putridam, ac putridam perpetuo hecticam præcedere debuisse: quod, & res ipsa demonstrat, & Gal. testatur esse perspicue falsum, cum vnaquæque febris, non solum ephemera, sed etiam putrida, & ipsa quoque hectica, possit primum hominem inuadere, neque perpetuo spiritus, sed quandoque humores, quandoque, & solida corpora omnium primum calefiant. Ad hanc difficultatem, quam puto arduam esse, respondent nonnulli interpretes, Gal. intelligere tenuiorem substantiam facilius caliditatem concipere in fieri, sed non in facto esse, ex quo calore in facto esse constituuntur varia genera febrium: vt sensus sit, primum quidem spiritus, deinde humores, ac postremo solida corpora facilius incalescere, minima autem poni in calefacto esse, quo quidem tempore dum huiusmodi substantiæ incalescunt tantummodo, nondum autem sunt calefactæ, nulla febris consistit, etiamsi calor valde insignis fuerit. Etsi vero hæc responsio est clarissimorum hominum, tamen ego neque satis illam probare: namque si facillimus est transitus caloris ab humoribus, & partibus solidis ad spiritus, non adeo facilis a spiritibus ad humores, & partes solidas, propterea quia tenuior substantia facilius quam crassior alteratur, non satis intelligo, quamobrem illud non debeat, & possit affirmari tam de calore in fieri, quam de altero in facto esse, cum vtriusque eadem sit ratio, neque aliter differant quam tempore: id quod clare insinuauit Gal. cum inquit in fine capitis, non permanet in eo, genere quod primum affectum est, sed ad reliqua duo progreditur, at nisi prius soluatur, processu temporis illa quoque similiter afficit, adeo vt calor qui primum fuerat in fieri, & erat dispositio, demum permutetur in facto esse, & transeat in habitum: itaque censeo aliter respondendum esse, qui fateor substantias tenuiores generaliter ac perpetuo facilius alterari quam crassiores, quatenus pertinet ad illarum tenuitatem vel crassitiem, quæ perspicua est sententia Galeni, neque vllo modo potest negari; sed illud addo fieri posse, vt aliqua pars crassior, exempli gratia, humores, & substantia cordis facilius incalescant, quam spiritus qui sunt tenuiores, propterea quod illa aliis nominibus sint magis apta ad recipiendā caliditatē. Socrates, verbi gratia, ex vna

parte habeat natura cor calidum, & siccum, ex altera parte siue propter malam victus rationem, siue propter alias causas, habeat humores nec non spiritus qui continentur in corde, frigidiores; Socrates vehementer irascatur, adeo vt incidat in febrem, nulli dubium esse debet, quin pars magis apta, substantia cordis, licet crassior, facilius quam inepti humores, & spiritus, licet tenuiores, calorem concipiat: quemadmodum si ponantur ad ignem ligna ex vna parte tenuia, sed humida, & virida, ex altera ligna crassa, sed admodum sicca, verisimile est illum prius accendere crassa, tanquam passum bene dispositum; quam tenuia, tanquam passum minus dispositum, & quod agenti igni magis potest resistere.

Postremo diximus cum Hipp. & Gal. tres esse præcipuas partes nostri corporis, quas Hippocrat. appellat continentia, contenta, & impetum facientia nimirum partes solidas, humores, spiritus, de hisce est breuissima dubitatio, quoniam Gal. 11. meth. cap. 1. aliam facit diuisionem, in membra solida, in membra carnosa, & spiritus, nulla facta humorum mentione, in qua diuisione videtur, neque Hippocrat. neque sibiipsi conuenire. Hanc dubitationem nonnulli dissoluunt, dicentes, quando Hipp. & Gal. faciunt diuisionem in solida, humores, & spiritus, eos voluisse demonstrare, partes quæ proxime constituunt corpus hominis; quando autem Gal. prætermissis humoribus diuisit in solida, carnosa, & spiritus, voluisse indicare partes in quibus virtus consistit, & sustentatur; ex quo iure factum est, vt ex diuerso proposito diuersa quoque diuisio tradita fuerit. Verum equidem nescio quanti hæc responsio sit facienda: itaque puto, ego respondendum esse, Galenum sub membro illo quod continet substantiam carnosam, humores comprehendere voluisse, siquidem constat, carnes potissimum ex humoribus generari, inquit enim Gal. 1. de semine ad finem, 3. de simp. med. 4. sicuti solidæ partes ex semine, ita carnosæ ex sanguine, & humoribus, tam generationem, quam nutritionem habent.

Cæterum iam tempus est vt ad Auic. reuertamur, in cuius esplicatione facile intelligetis, quantum hæc quæ hactenus declaramus ex Gal. ad illius intelligentiam sint accommodata. Itaque Auicen. aggreditur diuisionem febris ex subiecta materia, & primum accipit diuisionem partium nostri corporis, traditam ab Hippocrat. & Gal. in solida, humores, spiritus, quæ ille accommodat ad balneum artificiosum, quod est exēplum simile esemplo Galeni, nam sicuti in illo tria fuerant, vas, aqua, aer, ita in balneo tria sunt parietes balnei, aqua, & aer, quæ proportione respondent, & fere sunt eadem cum partibus exempli positi a Galeno, siquidem parietes membris solidis, aqua humoribus, aer spiritibus comparantur. Ergo si intra calidos balnei parietes effundantur aqua, & aer, quæ sint frigida, ita vt deinceps a caliditate parietum, & aqua, & aer calefiant, hoc est exemplum febris hecticæ: si parietibus, & aeri frigidis infundatur aqua calida, a qua postea, & aer, & parietes incalescant, est exemplum febris humoralis, ita enim Auicen. appellat febrem putridam. si demum parietibus, & aqua frigidis superueniat aer calidus, vnde parietes, & aqua calefiant, est exemplum febris ephemeræ; in quo quidem postremo exemplo Auic. mihi videtur non omni ex parte Galeni mentem assecutus fuisse, siquidem Galenus in suo exemplo follis fabrilis, non intelligit aerem qui in folle continetur, & inclusus permanet, sed aerem illum intelligit, qui a folle intus suscipitur, & foras expellitur, quod altero posteriore esemplo clarius demonstrat: Auicen. autem videtur intelligere aerem balnei, non qui assidue recipitur, & emittitur, sed qui semper moratur in balneo, qua quidem ratione, & similitudine nunquam possent calefieri humores vel substantia cordis, quin prius calefierent ipsi spiritus: quod patet propterea, quia parietes, & aqua balnei nullo modo calefieri possent, quin prius calefiat aer qui in balneo continetur, & assidue moratur: quod si aer recipiatur, & eiiciatur adeoque renouetur, sicuti recipitur, eiicitur, & renouatur spiritus, tunc, & parietes, & aqua balnei, non calefacto aere poterunt calefieri, sicuti manifeste demonstrat exemplum Galeni, quod propterea cēsendum est longe magis accommodatum ad rem præsentem, quantum sit exemplum Auicennæ.

Sed nonnulli præterea hac in parte arguunt Auicennam, quod enumerando spiritus recenseat spiritum naturalem distinctum a spiritu vitali, qui existimant spiritum naturalem inutilem, & superuacaneum esse, omniaque opera naturæ perfici mediante spiritu vitali, qui continetur in corde, adeo vt pluribus non sit opus: de qua controuersia cum nolim in præsentia longius agere, quoniam eam multi tractarunt, illud vnum dicam Gal. de huiusmodi spiritu naturali admodum raro, & timide locutum esse, qui scribit 12. metho. cap. 5. si naturalis aliquis est spiritus, illum in iecore, & venis contineri. Quod si quis de hac re longiorem disputationem desiderat, is videat Manadrum Ferrariensem lib. 15. epist. 2. nec non Franc. Vales. Hispanum lib. 2. controuersiarum 17. qui cumulate in hoc argumento versati sunt. Post hęc Auic. tradit alias quasdam febrium diuisiones, quæ non sunt illis propriæ, sed aliis morbis communes, quarum illa prima est, febres quædam acutæ, quędam non acutæ. Pro quo sciendum est, morbos acutos generaliter illos esse apud Gal. qui habent duas conditiones, alteram, vt celeriter moueantur, alteram vt sint cum periculo: qui quidem sortiti sunt varias differentias, etenim primum quidam acuti, quidam simpliciter, hoc est, sine aliqua adiectione acuti dicuntur, qui auctore Hipp. 2. aph. 23 intra 14. dies indicantur: quidam non simpliciter acuti: sed qui ad 20. vsq; diem progrediuntur, vel intra 20. finiũtur: alii vero sunt qui acuti nominantur cum hac adiũcta conditione, quod 40. diebus iudicantur, de quibus speciatim Hipp. mentionem facit 1. progn. 26. Atque hi quidem morbi Gal. alio nomine ex degeneratione, & mutatione in aliā speciem, nonnullis interpretibus acuti ex decidentia dicuntur, quod nimiũ per imperfectas indicationes ab vna specie ad aliā degenerent, & transmutentur, vt si pleuritis in suppurationē trāseat.

Morbi autem peracuti rursum alii simpliciter, vel exquisite acuti nominantur, qui vltra diem quartam non extenduntur, quos aliter barbari perperacutos appelant; alii non simpliciter, vel non exquisite sunt peracuti, qui quartam diem excedunt, & ad septimam non raro producuntur. Hæc de morbis acutis doctrina est Galeni, quam nos collegimus ex 2. aphor. 19. 2. de diebus criticis 12. 3. de diebus criticis vltimo. Itaque febres aliæ sunt acutæ, idest, celeris motus, & periculosæ, aliæ sunt non acutæ, quæ carent, & celeritate, & periculo Sequitur Auic.

Et de eis sunt chronicæ, & de eis sunt non chronicæ. Siue hæc sit secunda diuisio, seu potius sit subdiuisio febriũ non acutarum, non multũ laboro, febres ergo aliæ sunt chronicę, vel longæ, aliæ sunt nō chronicæ, vel breues, longæ sunt quæ morborum acutorũ terminum transcendunt, qualis est febris quartana: breues quæ citius terminantur, qualis est febris ephemera. Ex quo loco id colligatis, male nec per opposita mēbra medicos diuidere in acutos, & chronicos: in quē errorem multi hoc tempore incurrunt, cũ reuera illos diuidere oporteat in acutos, & nō acutos, sicuti febres diuiduntur ab Aui. quē errorem arguit Gal. 3. de diebus criticis, c. vlt.

Tertia est diuisio Auicen. febres aliæ sunt diurnę, aliæ nocturnæ; quæ diuisio fuit Hipp. 1. epid. secto. 3. tex. 2. & 6. Galenus vero interpretatur febrem diurnã, quæ habet accessionem in die, nocturnam quæ habet accessionem in nocte, ex quibus placet Hippocratis, febrem diurnam esse nocturna deteriorem, cuius sententiæ Gal. duplicem affert rationem, prima, quod accessio in die sit difficilior, & malignior, cum hoc tempore corpus constringatur, & densetur, quando digeri, & rare fieri magis consueuit; siquidem omnibus,

affe-

affectionibus accidit esse grauioribus eo tempore, secundum quod non congruunt, quam illo secundum quod congruunt, vt est aphor. Hipp. aph. 34. Altera est ratio, quod febris diurna minus quam nocturna sit ad curationem accommodata, propterea quia paroxysmi occupant tempus diurnum, vnde solum tempus noctur num superest cibis, & medicamentis, quare inquit Gal. cum nullus quieti somnoque derelinquatur locus, huiusmodi ægroti vespertilionis more vitam coguntur agere, non hominis.

Quarta est diuisio, febres aliæ sunt salubres, aliæ sunt habentes horribilia accidentia, qua diuisione ego puto Auicen. distinguere voluisse febrem benignam, & malignam: benigna est febris ephemera, maligna est febris pestilens, & forte hanc diuisionem accepit ab Hippocrat. 3. prognost. 2. qui ex vna parte ponit febres simplicissimas, ac signis firmatas securissimis, quas Gal. in comment. interpretatur benignas: ex altera febres deterrimas, & cum signis grauissimis, quas idem Gal. malignas appellat: sicuti homines quoque simplices ac benigni dicuntur, qui honestos probosque habent mores, contra maligni qui vitiosis improbisque moribus imbuti sunt.

Quinta sequitur diuisio, febres aliæ sunt continuæ, aliæ intermittentes. Continuæ quædam habent intensionem, & remissionem, quædam sunt sui similes: quæ diuisio tradita est a Gal. 2. de diff. febr. 2. qui longe magis perspicue & accurate diuisionem facit hunc in modum: febres aliæ sunt intermittentes, aliæ continuæ, febris intermittens illa est, quæ ad sensibilem integritatem, vel vt vulgo aiunt, infebricitationem peruenit, atque hæc febris generatur ex humore qui extra vasa coo sistit, & per vniuersum corpus defertur; continua contra est, quæ ad integritatem vel infebricitationem non peruenit, & procreatur ex humore, qui in vasis includi tur & continetur.

Porro febrium intermittentium tres sunt vniuerse differentiæ, quotidiana, tertiana, & quartana: quotidiana ex pituita putrida, tertiana ex flaua bile, quartana ex melancholia generatur. Continuarum autem duplex est genus, vnum earum quæ Græce synochi, Latine dicuntur continentes, quarum totum tempus vnica est accessio, quæ a principio vsque ad finem perdurat: atque harum tres existunt differentiæ, quædam omni tpe a principio vsque ad finem æquales permanent, Græci *omotoni* æqualiter affligentes & vigentes nominant, quædam paulatim decrescunt a principio vsque ad finem, quas Græce *paracmasticas* inclinantes, nominant; nonnullæ contra paulatim augentur, quas *epacmasticas* increscentes, inualentes appellant, de quibus late scribit Gal. 2. de crisibus cap. 6. 9. met. 4. Alterum est genus earum febrium, quæ nomine generis continuæ dictæ multis particularibus circuitibus continentur, atque earum quoque duæ sunt primæ differentiæ: namque aliæ tertia solum die accessionem habent, tertianæ naturam referentes, vulgo proportionales vel proportionatæ tertianæ nominantur: aliæ vero etiam die inter media alteram accessionem inferunt, quę nullum proprium & peculiare nomen obtinent, quarum quędam sub forma procedunt febris quotidianę, duas quotidie similes accessiones facientes, aliæ vero in forma duarum tertianarum, aliæ demum, raro tamen euenientes, quę nequaquam ad integritatem deuenientes, in forma circuitus procedunt. Hæc febrium diuisio est Galeni, quam non ignoro multas, & illas quidem arduas difficultates continere, sed omnia non possunt in omnibus locis accurate explicari: de hac igitur re planius, & plenius tractabimus loco opportuniore.

Apud Auicen. duæ restant febris diuisiones, altera est, febres nonnullæ sunt calidæ, nonnullæ frigidæ, habentes rigores aut horripilationem, quæ pars duplicem potest habere interpretationem, vnam huiusmodi: aliquæ febres sunt calidę, hoc est, inuadunt: & habent accessionem cum calore, sine frigore: aliquę sunt frigidę, hoc est, inuadunt cum frigore vel horripilatione, altera est interpretatio, vt ego puto, verior, & magis ad mentem Galeni, quę est talis, aliquę febres sunt calidę, in quibus per totam febrem persentitur sola caliditas: aliquę sunt frigidę, in quibus per totam accessionē non modo calor, sed etiam frigus persentitur. Nam Gal. explicans sententiam quandam Hippo. scribentis, nonnullos ęgros infestari febribus vrticis, 1. epid. secto. 1. 23. inquit minime illas intelligendas esse, quę a principio inuadunt cum horrore, sed eas potius, in quibus per totam fere accessionem horrores producuntur per seuerantque, quales sunt febres epialę, de quibus alias tractabimus.

Vltima est diuisio: aliæ sunt simplices, aliæ compositæ febris simplex illa dicitur, quę cum alia non iungitur, siue eiusdem, siue diuersi generis & speciei: composita autem, in qua vel diuersa genera, vel diuersæ species simul coniunguntur, de qua compositione, & mixtione tractat Gal. 2. de crisibus, cap. 7. ac multis in locis, & nos alias quoque tractabimus.

CAPVT II.

De Corporibus ad Febrem dispositis.

AVicenna data definitione & diuisione febris, porro agit de corporibus pręparatis ad febrem, & quamuis videatur loqui de sententia aliorum, quam neque probat, neque reprobat, vt forte nescias quid ipse hac de re sioi velit, utcunque sit, mihi uideor posse colligere summam huius doctrinæ quinque conclusionibus, quæ sunt huiusmodi.

Prima, corpora magis præparata ad febrem sunt calida & humida, & propriecum humiditas est vehementior caliditate, etenim talia corpora habent foedos sudores, vrinas, excrementa, & omnibus modis proxime accedunt ad putredinem.

Secunda, corpora calida & sicca secundo loco sunt præparata ad febres acutas, in quib. primum incipiunt febres ephemeræ, deinde sequuntur putridæ, & quandoque hecticæ.

Tertia, posth&c sequuntur corpora calida tantum sine excessu humiditatis & siccitatis, in quibus incipit primum febris ephemera, quę postea permutatur ad putridam.

Quarta, his succedunt corpora humida sine excessu caloris & frigoris, quibus maiori ex parte accidunt febres putridæ incipientes.

Quinta, corpora frigida & humida, nec non frigida & sicca, sunt minus præparata ad febrem, & potissimum ad ephemeram. Hæc Auic. quæ quidem continēt arduas difficultates, quas quidem vt recte possimus intelligere & dissoluere, ex nostro instituto, mihi liceat ex Gal. nonnulla paulo altius repetere.

Itaque scribit Gal. 1. de diff. febr. 7. lib. de causis procatarcticis, & aliis locis, nullam causam corpus afficere aliquo modo posse, nisi illud ad patiendum paratum & dispositum fuerit: quod apud philosophos quoque vulgare & certum est: deinde medicos admonet, vt velint diligenter animum adhibere, & scrutari singulas causas, quæ pręcipue solent morbos committere, nec non affectus corporis qui ipsis causis consentiunt aut repugnant, vt ille imminentia mala possit præcauere: ad quem modum cum Gal. didicisset tam diu ex Hipp. & ratione, calidam & humidam aeris constitutionem pestem minari, ac satis intelligeret, corpora referta excrementis & male transpirabilia facile in hanc labem incurrere, quamprimum mala illa constitutio superuenisset, corpora humida exsiccabat, repleta vacuabat, impura expurgabat, obstructa aperiebat, & ita ab imminente peste immunia reddebat. Ex quo licet colligere, hanc tractationem esse quam maxime vtilem, atque Auicen. merito de corporibus præparatis ad febrem agere voluisse: siquidem huiusmodi

cognitio facit non solum ad preseruationem, sed etiam ad prognosticum : nam sicuti docens Hipp. & Gal. 2. apho. 34. Si febris respondeat temperamento, tunc fuerit minus periculosa, si contra absit a temperamento, tunc difficilior & periculosior censenda erit : quamobrem neque Gal. hanc partem prætermisit, qui accurate docet quęnam corpora magis aut minus sint ad febres præparata: itaque scribit ad hunc modum 9. meth. 8. Cum octo sint corporis intemperies, opportune ad febres, est calida & sicca: huic propinqua est intemperies calida & humida ; tertia ab iis intemperies est simplex, calida sine vllo excessu humiditatis & siccitatis: huic proxima est intemperies item simplex, nimirũ sicca sine excessu caloris & frigoris : post has sequitur quę omnium media est, & in vtraque oppositione mediocritatem seruat: quatuor quæ reliquæ sunt intemperies, minus facile cæteris omnibus febribus corripiuntur. Hęc doctrina est Galeni, quæ maxime conuenit cũ rei natura, vt facile potest demonstrari: etenim corpora calida & sicca facillime omniũ febre corripiuntur, quoniam calor qui perpetuo siccat, vt iam vidimus, illius naturę maxime congruit.

Corpora calida & humida sunt in secundo loco, quis tametsi ex proportione ad febrem potissimum debuissent calida tantum recenseri, tamen humiditas simul cum caliditate facit ad facilem alterationem, potissimumque ad caliditatem, propter copiam sanguinis, quæ in hac temperatura generatur. Corpora calida tantũ deinceps recensentur ante sicca, quia tametsi duæ qualitates, calida & sicca, habeant maximam analogiam cum febre, tamen calor multo plus facit ad facilem passionem, & quoniam est potentissima qualitatum, & quoniam essentia febris potissimum in calore consistit, vt supra diximus. Has quatuor intemperies mediocris temperies statim sequitur: nam reliquæ posteriores quatuor, frigida & sicca, frigida tantum, humida tantum, frigida & humida, longius distant quam mediocris a morbo calido & sicco, quod sine longiore explicatione facile potest intelligi & demonstrari. Neque debet quis vestrum mirari de Gal. qui asserit hominem temperatum facilius corripi febre quam hominem intemperatum : nam illud ratio facile potest persuadere, quam ille reddit libello de optima corporis constitutione: etenim tametsi verum est, hominem temperatum & optime constitutum probe ad vnamquamque actionem se habere, & difficilius quam cętera corpora morbis corripi consueuisse, tamẽ neque id negandum est, hunc hominem temperatum, qui generaliter, atque vt loquuntur, collectiue omnibus causis morbificis magis quam cæteri homines possunt resistere, particulatim & separatim in quibusdam causis nonnullis hominibus inferiorem esse, adeo, vt iure statutum sit, corpora frigida & humida, & reliqua id genus, quæ sine dubitatione communiter magis quam temperata, sunt morbis obnoxia, quatenus ad vnas febres pertinet, minus facile & prompte in illas incidere, cum certum sit, frigidum, & humidum longius abesse a calido & sicco, quam temperatum, id quod hoc ordine, veluti quadam tabula describi potest: 1. calida & sicca. 2. calida & humida. 3. calida tantum. 4. sicca tantum. 5. temperata. 6. frigida & sicca. 7. frigida tantum. 8. humida tantum. 9. frigida & humida.

Sed remanet adhuc nescio quæ difficultas: nam Gal. omni ex parte hac in re sibiipsi non videtur conuenire, qui scribit hęc ipsa verba, 8. meth. 7. Intemperies calida & humida maxime omnium putredinis morbis exposita est, propterea per ipsam sanitatem proxime putredinem accedit, veluti conijcere est tum ex sudoribus, qui grauiter olent, tum ex vrinis, deiectione, atque etiam ipsa expiratione: etenim qualis hęc eorum, talis est talium naturarum temperies : ideoque ex qualibet occasione prompta est tum aliis morbis, tum vero febribus corripi. Hactenus Gal. Ac reuera si ipsam rem consideremus, nulli dubium est, quin huiusmodi intemperies maxime omnium omnibus morborum generibus sit obnoxia, quod longa oratione demonstrat Gal. 1. de temperamentis, a cap. 4. vsque ad 8. vbi multi ex Hip. loci afferuntur, ex quibus apparet, constitutiones anni calidas & humidas esse quam maxime putredini obnoxias, grauesque & pestilentes morbos efficere. Hęc itaque non videntur conuenire cum iis, quæ de illius sententia iam diximus, statuentes corpora calida & sicca inter omnia corpora & temperamenta in propensionem ad febrem, principem locum obtinere. Sed etiam ipse Auic. videtur in hanc inconstantiã incidisse, qui constituens in præsenti cap. corpora calida & humida esse magis quam cætera ad febrem præparata, de qua sententia illi conuenit cum Galeno. Postremo hoc loco, paulo post, nimirum cap. 5. de febre ephemera, aliter hanc rem determinat, qui in primo ordine ponit corpora calida & sicca ; in secundo calida & humida: in tertio calida tantum: in quarto sicca tantum: quo loco Auicen. videtur non solum priorem Galeni sententiam imitari, sed etiam propria illius verba transcribere, præterquam quod prætermittit corpora temperata, quæ non fuerint a Gal. prætermissa: quare Gal. & Auic. & alter ab altero, & vterque a se ipso videtur dissentire. Nonnulli interpretes ad dissoluendam hanc difficultatem & repugnantiã ita statuunt, Gal. & Auic. quando ponunt in primo loco corpora calida & sicca, ac deinceps reliqua, sermonem habere de corporibus præparatis ad febrem non simpliciter, sed speciatim ad febres ephemeras : quando autem primum collocant corpora calida & humida, eos intelligere de corporibus præparatis ad febres putridas: quæ quidem responsio, mea sententia, non caret nouis litibus, quas eum nolim longius agitare, illud vnum mihi esto satis in præsentia, quod pertinet ad Gal. illum vere 8. meth. 7. loqui de corporibus præparatis ad febres putridas, quod series orationis manifeste confirmat, & ideo summa cum ratione cęteris corporibus anteposuisse calida & humida, cum certum sit, in iis duabus qualitatibus vniuersæ putredinis seminarium consistere: capite autem sequenti 8. illum sermonem habere de corporibus pręparatis ad febrem generaliter, aut saltem ad plura genera febrium, nempe ephemeras atque hecticas, & idcirco illum temperatorum corporum ordinem disposuisse, quem diximus rei naturæ magis conuenientem esse. Quod si, quemadmodum fecimus ex Gal. de corporibus in vniuersum paratis ad febrem, quis vestrum cupiat, pariter certum ordinem audire eorum corporum, quę speciatim sint magis parata ad febres putridas, cum Gal. duntaxat corporis calidi & humidi mentionem faciat, equidem censeo hunc ordinem cõstitui posse: 1. calida & humida. 2. calida & sicca. 3. humida tantum. 4. calida tantum. 5. temperata. 6. frigida & humida. 7. frigida tantum. 8. sicca tantum, vltimo frigida & sicca. Quorum omnium facile poterit vnusquisque rationem reddere, quicunque singulas huiusmodi temperies voluerit referre ad ipsam putredinem, & perpendere, quatenus vnaquęque vel propius ad eam accedit, vel longius ab ea recedit, vt pluribus non sit opus. Quod vero pertinet ad Auicen. si ille quoque diuersum habuit scribendi propositũ, sicuti habuit Gal. eadem ratione facile potest conciliari & defendi: verũ etsi negari non debet quin ille in duobus propositis locis non idem voluerit tractare, tamen si hac res diligenter consideretur, forte asserendum est, Auicen. non omni ex parte Galeni mentem atque ordinem assequutum fuisse : namque in præsenti capite, vbi primum ponit corpora calida & humida, quæ Gal. docet in primis parata esse ad febres putridas, ille contra videtur tractare de corporibus præparatis ad febrem in vniuersum, posterius autem cap. 5. vbi primo loco ponit corpora calida & sicca, quę Gal. constituit principem locum obtinere inter corpora & temperamenta generaliter ad febres præparata, certum est, illum particulatim loqui de corporibus & temperamentis præparatis ad febres ephemeras, pręterquam quod prętermittit

corpora

corpora temperata,& in aliis quoque recedit a doctrina Gal. adeo ut mea sententia vix Auic. sibiipsi & Gal. vere possit conciliari. Atque hactenus de 2. cap.

CAPVT III.

De temporibus Febrium.

SI caput hoc tertium & alterum sequens, quod agit de dignoscendis communibus temporibus morborum, & precipue status, accurate vellem explicare, & disputare omnes questiones, quæ ab interpretibus solent agitari, non sufficerent triginta lectiones, vnde & ephemeræ,& ceteræ febres nos tardius expectarẽt: itaque in iis duobus capitibus explicandis mihi statutum est breuiter, ac fere summatim agere, & illa tãtum examinare, quæ videbuntur vtiliora.

Quod itaque pertinet ad presens caput, sciendum est, Galenum composuisse duos libellos, vnum de temporibus morborum, alterum de totius morbi temporibus, etsi fortasse, vt id obiter vos moneam, simul in unum debent coniungi, cum eandẽ rem tractẽt, & Gal. affirmet li. de propriis libris, nec non 6. epid. lect 2.17. se de argumento hoc vnum tantum librum cõposuisse, siue igitur sint duo, siue vnus, hinc omnia colligi possunt, quęcunq; ab Auic. in presentia proponũtur, quos propterea libellos, vos hortor, vt attente legatis. Videtur autem Auic. in presenti cap. tria facere: primũ diuidere tempora febrium: secundo vnumquodque eorum declarare: tertio quasdam regulas afferre, quę ad huiusmodi cognitionem sunt maxime vtiles: itaque incipit hunc in modum.

Febrium hora sunt sicuti reliquorum egritudinum.) Ante omnia sciendum est tempus morbi non esse, nisi illius partem aut ętatem, quę varia quadam successione & progressione in alium atque alium morem mutantur, sicuti animantia facere solent: nam quemadmodum hęc primum genita augentur, vsque ad vigorem, in hoc aliquamdiu consistunt, ac deinceps incipiunt contabescere, & ad extremam vsque corruptionem declinare, dummodo omnes ætates pertranseant; ita quoque singuli morbi in prima eorum constitutione ad vigorem vsque increscunt, in hoc aliquantum permanent, ac demum decrescunt ac dissoluuntur. Sunt autem huiusmodi tempora morborum duplicia, nonnulla vniuersalia cuiusque morbi, nonnulla particularia singularum accessionum, quorum quidem vtrorũque temporum cognitio medico est maxime vtilis & necessaria, partim ad prognosticum, partim ad curationem. Namque primum si quis ignorauerit tẽpora morbi, is nullo pacto potest intelligere & predicere, quo tẽ- *Vtilitas huius cognitionis.*
pore ęger versetur in periculo, vel periculum effugerit, morique aut sanari possit, siquidẽ non in quolibet morbi tempore ægri possunt aut sanari, aut interire, vt statim videbimus: neq; item is poterit de bonitate vel malitia crisis iudicium facere, quandoquidem vt Gal. docet 3. de crisib. cap. 5. status morbi omnium crisium est regula & norma, quod in eo non nisi optimum iudicium soleat fieri, adeo vt quanto iudicium vigori est proximius, tanto melius, quanto magis ab illo distat, tanto deterius censendum est.

Deinde certum est, pro varietate temporum morbi variam quoque & victus, & ceterorum præsidiorum rationem competere, quod præclare monstrat aphor. ex 1. lib. 8 9. 2 a ex 2. lib. 29. Sed redeo ad Auic. cuius sententia presenti capite, quadam veluti nostra paraphrasi, talis est.

Tempora febrium, sicuti cæterorum morborum, sunt quatuor, principium, augmentum, status, & declinatio. Sunt autem huiusmodi tempora duplicia, quędam vniuersalia, quę pertinent ad vniuersum morbum, quędam particularia, quę tantummodo in paroxysmis conspiciuntur, in quibus quidem temporibus maximum est periculum, ac maxime timendum à principio vsque ad statum. siquidem in declinatione, quatenus attinet ad ipsam febrem, fieri non potest, vt ęger moriatur. Auicen. hanc totam partem accepit a Gal. 1. de crisibus, cap. 2. quoniam vero non satis est, hęc tempora confuse & generaliter nouisse, idcirco de singulis ordine agendum est.

Itaque principium est pars morbi, in qua calor natiuus fere præfocatur à materia, neque illi dominatur, *Principiũ morbi quid.*
neque vlla apparent vestigia concoctionis: de quo quidem principio ita habendum est, illud in omni sane morbo reperiri, sed quandoque ita obscurum & occultum esse, vt vix discernatur, sicuti contingit in febre synocho, epilepsia, apoplexia, & similib. id q; euenit propter duas rationes, alteram quod, tunc pauca compareant symptomata: alteram quod in prima die appareant in vrina nonnulla indicia coctionis. Hanc partẽ Auic. accepit ex Gal. 1. de crisib. cap. 17. 19. & 20 nec non 2. de differ. febr. vlt. de tempor. morbor. 4. His mihi liceat addere ex Gal. 1. aphor. 12. 1. de crisib. 19. 1. progn. 9. principium morbi apud medicos trifariam vsurpari, vno modo pro primo insultu, vel prima morbi inuasione, quę simplex est, & omni latitudine caret: secundo pro eo quod latitudinem continet, & vsque ad tertiam vel quartam diem prorogatur: tertio pro ea parte totius morbi, quę nõ dierum numero, sed signis concoctionis determinatur. Ex quibus cum duę priores significationes a vulgari opinione desumptę sint, solã tertiam Auic. Gal. ac medici intelligere ac tractare solent.

Alterum tempus quod principium statim sequitur, *Augmentum.*
augmentum vel incrementum dicitur, illudque est, in quo calor natiuus manifeste mouetur ad superandam materiam noxiam, & apparent signa concoctionis, aut signa contraria coctioni. Hanc ipsam augmenti descriptionem habetis apud Gal. de totius morbi temporibus 3. 1. de crisib. 17. qui scribit illud esse, in quo apparent manifesta signa concoctionis. Pro quo sciẽdum est, hæc tria reperiri, coctionem perfectam, coctionem manifestam, coctionem obscuram. Perfecta concoctio est Gal. quando in vrinis subsidet aliquid album, leue, æquales, & continuum. Obscura est, quando ex aquosa vrina fit mediocriter sub pallida, etsi turbida fuerit, talisque perseueret. Manifesta vero signa concoctionis vocantur, quæ sunt in medio inter ea quæ obscura, & perfecta dicuntur. Exempli gratia, cum in vrina apparet nebula sola, aut quędam bona sublimamenta. Itaque signa concoctionis minime, quæ sint debilia, & obscura, sed quæ sint manifesta, indicant morbi principium præteriisse, & augmentum demonstrant. Quod autem addit Auicen. de signis contrariis coctioni, explicatur a Gal. de totius morbi temporibus 6. qui docet in morbo lethali augmentum constitui non coctione, vt fit in morbo salutari, sed signis contrariis coctioni, veluti si vrina fuerit non solum omni ex parte cruda, sed etiam habeat nebulam nigram, tunc dicimus principium morbi lethalis præteriisse, & augmentum secutum esse, cuius eiusmodi nigrities sit signum plane contrarium concoctioni.

Tertium tempus est vehementissima pars morbi, *Viger.*
quæ vigor vel status appellatur, in quo est vehemens pugna, & duellum inter naturam, & noxiam materiam: etenim hoc tempore agitur de summa rerum, adeo vt necesse sit, uel naturam de materia, vel materiam de natura victoriam consequi, atque hoc sane tẽpus in morbis acutis vno tantum constat paroxysmo, qui non cognoscitur, nisi per posteriores paroxysmos: in morbis autem non acutis ex pluribus paroxysmis potest constare. Hæc pariter apud Gal. 1. de crisib. cap. 1. & 8. & 3. de crisib. 5. qui scribit, vigorem esse vehementissimam partem totius morbi, atque hoc tempore exquisitam coctionem fieri, id quod antea traditum fuerat ab Hippocr. 2. aphor. 30 circa initia, & fines omnia imbecilliora, in statu autem fortiora. Quod vero dicitur ab Auicenna de differentia vigoris in morbis acutis, & non acutis, paulo aliter ac verius explicatur a Gal.

a Gal. 1. de crisib. 10. qui scribit vsu venire in morbis acutis, vt nonnunquam duæ accessiones, quæ alıarum maximæ sint, tum inter se æquales, nonnunquam vnica tantum, quæ omnium tum præcedentium, tum sequentium maior existat, vigoris tempus circumscribant, adeo vt nullo modo in huiusmodi morbis ad tres accessiones vigoris tempus protrahi possit: contra autē contingere in morbis diuturnis, vt non modo ad tres accessiones, sed ad longe plurimas vigor extendatur: quod omnibus in confesso est, & experientia cōfirmat sæpenumero.

Declinatio

Quarta & vltima est pars morbi, quæ declinatio dicitur, in qua calor natiuus iam dominatur materiei, illamque perfecte superauit, quare illius partem post partem expellit, & quæcunque est interna caliditas, ad partes externas, & ignobiliores diffundit. Hunc ego puto esse verum sensum verborum Auic. quæ cum sint apud illum satis obscura, a nonnullis interpretibus aliter fuerunt exposita, nempe quod natura in declinatione in eo potissimum versatur, vt expellat ac separet bonam a mala materia, & illam critice expellat: quæ sententia & expositio manifeste repugnat Galeno 3. de crisib. 5. qui scriptum reliquit, fieri non posse, vt morbi qui in vigore non iudicati fuerint, deinceps in declinatione iudicentur, siquidem quicunque semel vigoris tempus transgressi fuerint, ii paulatim minime semel & per crisim soluuntur: ex quo Galeni loco nihil dubito, quin Auic. hanc partem transcripserit. Quod si natura in declinatione nequit crisim efficere, vt neque illa hoc tempore occupetur in separatione congregationis materiæ necesse est: namque isthæc omnia fiunt ante declinationem, docente Galeno 4. aphor. com. 25. ad bonam crisim necesse est, vt præcedat concoctio, deinde separatio, ac demū excussio subsequatur, quod speciatim notandum est propter nonnullos, vel superstitiosos, vel ignaros medicos, qui in declinatione non audēt dare medicamenta in die critica, timentes, ne ipsa quoque natura tunc temporis aliquam crisim aggrediatur; quod fieri nullo modo potest. Hactenus Auic. de quatuor morbi temporibus.

In postrema parte huius capit. Auic. ponit quatuor canones siue regulas, quæ sunt accommodatæ ad cognoscenda tempora morborum, quarum prima est huiusmodi vigor in morbis varius est, etenim quandoque ille est propinquus, vt in die quarta, vel septima, quandoque est lōgior, vt 14. 20. qui propterea facit diuisionem morborum, quam fere ad verbum transcribit ex Gal. 5. de diebus criticis 15. & libro 3. vltimo de qua diuisione nos supra diximus, tractantes primam diuisionem ex illis quæ sunt communes cæteris morbis, vt in præsentia non oporteat eadem repetere.

Secunda est regula: Cognitio morborum acutorū, & non acutorum maxime confert ad probam instituendā victus rationem. Quæ regula est manifestissima, siquidem alius victus conuenit iis morbis, qui finiunt in die quarta vel septima, alius illis qui terminantur in 14. vel 20. quod iamdiu ab Hip. quoque & Gal. traditum est 1. aph. plurib. apho.

Tertia est: plures febres habent vnam accessionem, quæ constat ex tribus temporibus, principio, augmento, & vigore, & alteram quæ perficit declinationem. Quæ pariter fuit sententia Gal. 1. de crisib. 17.

Quarta & vltima est regula: Febres habent sua tempora inter se admodum varia, etenim quædam habent augmentum diuturnum, quædam diuturnam declinationem, reliqua tempora breuia, & sic de cæteris quod manifeste apparet in febribus synochis, quarum aliæ semper crescunt, aliæ permanent in eodem statu, & aliæ semper declinant, vt Gal. docet 9. metho. 3. & nos quoque supra diximus.

Ex tertio capite iam exposito multæ emergunt difficultates, ex quibus mihi libet tres tantummodo seligere digniores & vtiliores: I. est, vtrum omnis morbus habeat quatuor tempora, principium, incrementum, statum, & declinationem. II. Vtrum æger mori possit in declinatione. III. Vtrum morbus sit maior in vigore, quam cæteris temporibus. Quatenus pertinet ad primam, multa solent in medium proferri, quæ videntur demonstrare; quosdam morbos non habere quatuor tempora, in quibus referendis nolo tempus consumere, siquidem cognita veritate facile omnes falsitates euanescunt. Itaque ad mentem Auic & Galeni ita habendum est, omnes morbos salutares necessario quatuor tempora continere, etsi nonnulla aliquando sunt adeo breuia, obscura, & momentanea, vt vix discerni possint: quę quidem doctrina apud Gal. est adeo certa, vt illa in iis quoque qui violenta morte pereunt, quatuor hæc tempora videatur agnoscere: quod decretū duob. Gal. locis ex lib. de totius morbi temporibus omni luce clarioribus, ex quamplurimis mihi liceat confirmare.

An omn. morb. quatuor tempora habeat.

Primus est, cap. 1 & incipit hunc in modum: Qualis res est animalibus differentia secundum ætates, tales sunt tempora morbis. Et finis est: dum pro augmenti portione decrescente in totum dissoluuntur. Quam partem Gal. fore accepit ex Platone, qui scribit in Timæo ad finem, singulos morbos, sicuti singula animalia suas ætates & fatalia temporum curricula continere. Alter est locus cap. 4. huius est principium: Quidam morbi statim simul atque vigent, inuadere videntur. Finis: veluti si chirurgus partem aliquam incidat. Ex iis duobus locis puto esse neminem, qui non facile possit respondere ad illa omnia, quæ contra solent afferri, cum in rei veritate pro comperto habendum sit, omnes morbos salubres quatuor tempora, siue breuia, siue longa, siue obscura, siue manifesta continere.

Quare statim venio ad alteram quæstionem, vtrum æger possit interire in morbi declinatione, quam sicuti de altera factum est, mihi libeat paucis verbis dissoluere. Ergo sicuti non omnia animantia perueniunt vsque ad extremam senectutem, omnesque ætates pertranseunt, ita nec morbi omnes, vel propter suam malitiā, vel propter ęgri imbecillitatem, vel propter alias causas, singula sua tempora possunt attingere; quare sunt morbi qui vnum tantummodo tempus, nempe principium, sunt qui duo principium, & augmentum, sunt qui tria, principium, augmentum, & vigorem habent: Namque vt scribit Gal. 3. de crisib. cap. 6. & 9. mors in tribus temporibus accidit, principio, augmento, & vigore: itaque ex morbis lethalibus nullus quatuor tempora potest habere, adeo, vt concludendum sit, post vigorem neminem posse mori in morbi declinatione. Verum sunt nonnulli, qui contrariam sententiam conantur defendere, multa afferentes quę videntur demonstrare, mortem non solum tribus primis temporibus morbi, sed etiam postremo, nempe ipsa declinatione posse nonnunquam succedere: aduersus quos disputat Gal. vsque adeo solide & perspicue, vt non sperem, me posse hanc rem planius explicare, quam posita illius verborum serie, quæ ita incipit 3. de crisib. 5. Nullum sane est vigore elapso, me quidem iudice, mortis periculum. *Finis.* vbi vero ipsa natura dominatur ac superauit, hominem seruari necesse est. Quam eandem sententiam ille repetit cap. 9. quo loco arguit nonnullos, qui videntes plurimos mori in particularibus declinationibus accessionum arbitrabantur idem quoque in generali declinationis tempore posse contingere, asseritque id falsum esse, monstrans variam rationem, propter quam iure homines in declinationibus paroxysmorum, minime in declinatione totius morbi possunt interire: quocirca vno verbo licet respondere ad omnes rationes, omniaque exempla, quæ contra hanc veritatem solent proferri, propterea quia aduersarij nobis proponunt potius fictam quandam & apparentem, quam veram declinationem. Quod si quis cupiat demum intelligere, quomodo vera & legitima declinatio a falsa & spuria possit discerni, huic primum satisfacit Hippoc. qui suo more breui oratione uidetur

An æger mori possit in declinatione.

omnia

omnia complecti, quæ hoc iudicium facere possunt: ea vero est 6. epid. lecto 2. tex. 20. Sitis intus relicta, & siccitas oris, & insuauitas, & inappetentia, eadem ratione, quando enim Galeno interprete, finita febre huiusmodi symptomata remanent, quorum exempli gratia, tanquam principalium Hippoc. meminit, tunc aliquid reliquiarum morbi intus relinqui necessarium est. Sed & Galen. cum alia quædam, tum duo potissimum signa bonæ, atque integræ declinationis constituit, qua fallere nunquam possunt: alterum est perfecta & omnibus numeris absoluta concoctio, sine qua nulla vera potest esse declinatio: alterū est pulsus, qui tunc pro victoria naturæ semper fit magis vehemens, ordinatus & æqualis: quæ duo indicia si simul concurrant, legitimam declinationem vobis perpetuo demonstrabunt, in qua impossibile est ægrum mori. Sed propero ad tertiam dubitationem, quę difficilior est, & magis accurato indiget examine.

Vigor vehementissima morborum pars.

Cum ergo iam statutum fuerit, quatuor esse tempora morborum, quorum distincta cognitio medico est maxime vtilis & necessaria, omnino oportet intelligere certam rationem, qua ille inter se distinguantur, cum sicuti scribit Gal. 1. de crisib. 8. nullo certo dierum numero circumscribi possint: inter cętera autem signa, quę ad hunc distinctionem sunt accommodata, principem locum obtinet concoctio, cum sensibus subiciatur, ex quo Galenus hęc habet de temporibus morborum cap. 3. Nullus morborum qui soluuntur est, qui nō quatuor tempora percurrat, non tamen ex quodam alio, quam cruditatis & coctionis signis, quę sunt in excrementis, cognoscuntur: sic toto 1. lib. de crisib. non aliter Gal. docet, distinguere tempora morbi quam coctione, statuens principium illud esse, in quo aut nullum, aut obscurum apparet indicium concoctionis incrementum, in quo manifestum, vigorem, in quo perfectæ concoctionis signa conspiciuntur: id quod Gal. quam maxime declarat cap. 17. ex variis mutationibus, quæ apparent in vrina: ac sane equidem censeo huiusmodi sententiam ac determinationem cum rei naturæ, tum disciplinæ Hippocr. & Gal. consentientem esse. Quod si ita hęc se res habet, vtique fatendum est, vigorem, quo tempore apud Galenum 3. de crisibus cap. 5. exquisita fit concoctio, ac maxime natura laborat cæteris omnibus morbi temporibus maiorem esse: quod pariter Galenus fatetur, qui perspicue scribit 1. de crisibus 1. & 8. vigorem totius morbi vehementissimam partem esse, vt iam supra diximus.

Cęterum hanc sententiam non recipiunt plerique omnes nostrorum temporum medici, qui varia comminiscuntur morbi tempora, præter ea quę ponuntur ab Hippocrat. & Galen. quorum alia uocant tempora essentiæ morbi, alia symptomatum, alia coctionis & cruditatis: quæ quidem ita distinguunt & accommodant, ut contendant ea sæpenumero inter se non conuenire, cum per illos fieri possit, vt tempus essentię sit diuersum a tempore symptomatum, & coctionis, & contra, tempora symptomatum, & coctionis variei, & inter se, & a tempore ipsius essentię, adeout hinc colligant, nec perpetuo simul cum essentia morbi crescere, & symptomata, & coctionem, neque perpetuo vigorem esse partum morbi vehementiorem. Sed quod maius facit negotium, sunt duo Galeni loci: primus est in 2. aph. com. 30. sicuti ipsas dispositiones, in quibus symptomata fiunt, vbi morbi consistunt, necesse est, meliores esse in iis, qui debent sanitati restitui. Alter est locus in 3. de rat. vict. vlt. sæpius affectio ipsa qua laborant, mitior quidem existit, sed symptomata augentur, vt in phlegmone obsessis particulis, dum pus conficitur & 2. aph. 42. sępius autem mutuis incrementis, & decrementis exultant symptomatum magnitudines: & ea quę affectionis est. Hi sunt duo Galeni loci admodum difficiles.

Aduersus autem dictam opinionem recentiorum ego puto quatuor duntaxat esse ętates, vel tempora morborum, eaque nulla ratione melius distingui, quam cruditate, & coctione. Nam quatenus pertinet ad symptomata, cum illa a morbis oriantur, & morbos sequantur veluti vmbra corpus, vt simul cum morbo crescant, & minuantur necesse est. Itaque vt simplicissima, ita verissima est sententia Hippocr. 2. aph. 3. omnia cum incipiunt, & finiunt morbi, leuiora, in statu autem fortiora, quippe in principio morbi nondum vires acquisiuit, nec facultas est debilitata, in declinatione, & morbus iam imminutus est, & facultas, facta est robustior cum hostem superauit: quare vtrobique iure symptomata sunt leuiora, in vigore autem sunt omnia vehementissima, propterea quia hoc tempore natura admodum laborat, & tota in eo est, vt concoquat noxios humores, & victoriam consequatur. Sed quid ad Gal. locos respondendum est? Facile tollitur omnis repugnantia, & difficultas, si bene Hippocrat. & Gal. uerba intelligantur: namque illi docent, ut græca litera manifeste demonstrat, morbum principio esse minorem, hoc est, remissiorem, quod uerum est cum usque ad tempus uigoris perpetuo crescat sed non inquiunt illum esse meliorem: quod itidem uerum est, quia nondum in principio constat, quem finem sit habiturus: in uigore autem asserunt morbum esse quidem uehementiorem, hoc est, intensiorem, cum ad summum peruenerit, sed altera ex parte meliorem, cum iam sit facta concoctio. Quare quicunque intelligit aliud significare morbum esse meliorem, & deteriorem, & aliud remissionem, & intensiorem, is facile omnem de hac re dubitationem potest auferre.

CAPVT IV.

De Cognoscendis Temporibus Morborum.

AVicenna intendit in præsenti cap. nos docere, quo modo cognoscantur tempora morborum, cum vniuersalia, tum particularia, quod suo more facit, declarando singulas partes, & ponendo quasdam regulas ad huiusmodi intelligentiam accommodatas: quoniam vero ille hanc rem tractat valde confuse, & prolixe, ego quantum fieri potest, conabor perspicue, & breuiter vobiscum agere; nam si velim singula exacte explicare, sicut a multis explicantur, nunquam finem faciam. Tempora morborum vniuersalia cognoscuntur multis modis, primum ex specie; quid autem per speciem morbi intelligat, ipse interpretatur, nempe utrum morbus sit acutus, vel non acutus, qui illos tripliciter diuidit, in valde acutos, quales sunt spasmus siccus, epilepsia, apoplexia, angina: in acutos non valde, quales sunt tertiana pura, & causon: & in diuturnos, quales sunt quartana, & paralysis. Hunc primum locum Auic. videtur accepisse ab Hip. qui 1. aphor. 12. speciem morbi constitutionem appellat: nam Gal. inquit in com. si morbus sit acutus, vel peracutus, & quādo maxime in vigore consistat, nil aliud est, quam morbi constitutionem considerare. Sed exempla Auic. multas afferunt difficultates, & primum spasmus siccus nō videtur esse morbus valde acutus, imo neq; simpliciter acutus, quod auctoritate Hip. probat Gal. 3. de diff. respirat. cap. 9. quare nonnulli spasmum siccum interpretantur Tetanum, hoc est, distensionē, de quo est apho. lib. 5. apho. 6. Qui a tetano corripiuntur, in quatuor diebus pereunt, si vero hoc effugerint, sani fiunt: quæ interpretatio conuenit interpretationi Gal. qui 1. apho. 12. prętermissa conuulsione, tetanū reponit inter morbos valde acutos, ex quo loco puto Auic. totum hunc locum transcripsisse.

I. Signum.

Nonnulli autem distinguunt de duplici conuulsione, altera sicca, altera humida, aiuntque siccam esse morbum acutum, humidam minime: quæ videtur fuisse distinctio Gal. 5. aph. com. 1. qui asserit, conuulsionē ex repletione sanabilē, ex inanitione vero insanabilem esse: itaq; respondent Aui. expresse nominare spasmum sic-

cum

cum, Gal. autem 3. de diffic. respirationis intellexisse spasmum ex repletione. Sed cum Gal. quoque apho. 5. 30. manifeste conuulsionem reponat inter morbos acutos, quo loco dici non potest, illum intelligere tetanum cum separatim vtrumque nominat, ac *voluntarium* videatur affirmare, cum loqui de vna conuulsione ex repletione, aliter censeo respondendum esse, nempe conuulsionem siue humidam siue siccam, iure posse reponi quandoque inter morbos acutos, quandoque inter morbos non acutos, habita ratione diuersarum partiũ, in quibus contingit conuulsionem fieri: namque si illa sit generalis, aut in partibus nobilioribus, tunc inter morbos acutos: si vero fiat in parte aliqua, & illa minus nobili, vt in brachio, iam inter morbos diuturnos poterit recenseri.

Secundum exemplum est epilepsia, de qua item dubitatur, quomodo sit morbus valde acutus: siquidem Gal. 1. de crisib. 4. illam reponit inter morbos diuturnos, & Hipp. 5. aphor. 7. scribit, quod etiam confirmat experientia, hunc morbum quandoque hominem vsque ad mortem comitari: & difficultas augetur, quia non solum Auicen. sed etiam Gal. clare numerat epilepsiam inter morbos acutos 5. aph 30. Cornelius Celsus respondet, epilepsiam morbum acutum esse vsque ad diem 14. hoc autem elapso termino, non amplius acutum esse, ac veluti longum tractandum fore. Sed responsio est nulla, neque istud solum de epilepsia, sed etiam de cæteris omnibus morbis dici potest; quare aliter respondendum est ex Gal 4. de caus. pulsuum c. 21. qui scribit, diuturni morbi, quem orthopnœam appellant, acutas esse accessiones, sicuti morbi comitialis. Et quamuis Auic. hic loquatur de toto morbo, non de particularibus accessionibus, tamen satis esse debet, in hoc morbo diuturno vel propter malitiam materię, vel propter alias causas, accessionem valde acutam posse reperiri, quæ quoquomodo vice totius morbi esse potest. Quæ responsio potest etiam colligi ex Paulo lib. 3. cap. 13.

Tertium exemplum est apoplexia, quæ pariter non videtur esse morbus acutus, cum pendeat ab humore frigido & crasso, obstruente ventriculos cerebri, docente Gal. 2. de crisib. 12. ab huiusmodi humore generari morbos diuturnos. Sed ad hoc respondeatis vno uerbo, ex eodem Gal. 2. apho. 39. & aliis locis, breuitatem & longitudinem morborum oriri non solum ex humoribus, sed etiam ex partibus laborantibus; quare in apoplexia cum laboret cerebrum, pars principalissima, iure numeratur inter morbos acutos, etsi originem habet ex humore frigido, sicuti euenit in lethargo & aliis morbis id genus. Postremum exemplum est angina, quæ omnium consensu inter morbos valde acutos reponitur.

Posthæc Auic. ponit duo exempla morborum acutorum non valde, tertianam putam & febrem ardentem; ac sane de febre ardente, quam constat apud Galenum 2. de crisib. cap. 3. & 6. fieri ex flaua bile intra vasa putrescente, nulla est dubitatio, quin sit reponenda inter morbos acutos non valde: sed difficultas est de tertiana puta: etenim cum illa careat omni periculo, nullo modo videtur morbus acutus dici posse. Respondent nonnulli, intelligendam esse tertianam continuam, aut saltem quam proportionatam vocant; sed male, vt puto; namque tertiana continua, non alia est quam febris ardens, vt placet Galen. 2 de crisibus 6. tertiana autem proportionata maiore ex parte durat longiori tempore, quam ut possit inter morbos acutos recenseri, præterquam quod Auic. manifeste tertianę puræ mentionem facit. Quare aliter respondendũ est, ex Galen. 6. epid. secto. 1 29. morbos acutos esse duplices, vnos uere & proprie, qui celeriter mouentur, & sunt periculosi: alteros minus proprie, qui duntaxat celeriter mouetur, ex quibus est tertiana exquisita.

Exempla morbi diuturni sunt quartana & paralysis, quę nullam habent dubitationem.

Iam secundus proponitur locus ab Auic. qui tempora morbi, ac maxime vigorem vobis potest indicare, & est motus morbi: namque si accessiones fuerint breues, demonstrant vigorem fore proximum, sicuti euenit in tertiana exquisita, in qua tempus totius accessionis est a tribus vsque ad 14. horas: in quo termino est notandum, Auicennam dissentire a Galeno 4. aph. 59. 2. de crisibus capit. 3. 1. epid. secto. 3. comment. 5. 1. ad Glau. 8. qui testatur, breue tempus accessionis esse 4. 5. aut 6. horarum: longissimum 11. aut 12. neque vltra 12. horas produci: si vero accessiones fuerit longiores, signum & materiam esse crassam, & vigorem longius distare, vt euenit in tertiana notha, cuius accessiones frequenter ad 30. 40. & plures horas solent perdurare. Porro hic locus, quem Auic vocat motum morbi, idem est, mea sententia, cum loco Hip. quem ille vocat 1. aph. 12. accessionum incrementa, qui explicatur a Galen. 3. de crisib. 3.

II. Signũ a vigore morbi.

Tertium sequitur signum, in quo expositores cum litera antiqua, quæ habet. *Etsi remanserit cum sua dispositione, &c.* valde laborabant, sed cum noua litera conuersa a Bellunensi, quæ habet; *& quandoque ex forma seu figura, &c.* res sit clarior. Sumitur autem hoc signum ex facie ægroti, quæ si valde extenuetur, & fiat tornatilis, vt Auicen. loquitur, significat morbum ualde acutum. sine autem remanserit in suo statu naturali, significat morbum diuturniorem. Auic. istud signum accepit ex duobus locis Hippocra. alter est 1. prog tex. 5. & sequen. Considerare conuenit hũc in modum per morbos acutos principio vultum ęgri, sit ne similis bene valentium, ac potissimum sui: ita enim optimus erit: si vero quam maxime contrarius simili est, vitiosissimus: quod deinceps loco Hip. describit eam faciem, quam Auic. tornatilem, vulgo hyppocraticam appellat: nasus acutus, oculi concaui, collapsa tempora, & similia; quæ quidem horribilia symptomata acciderunt, Galeno interprete comm. 7. aut propter aliquam causam consumentem & corrumpentem partes carnosas, aut propter debilitatem natiui caloris, qui nequeat ad extremas corporis partes extendi, sed in solis visceribus conseruetur.

III Signũ a facie ægroti.

Alter est locus 2. apho. 28. febricitantium non omnino leuiter, manere, & nihil comminui corpus, aut magis quam ratio postulat extenuari, malum; alterum enim diuturnitatem morbi, alterum imbecillitatem significat. Quæ duæ Hippocratis sententiæ addita Galeni interpretatione, hunc Auicennæ locum adeo declarant, ut pluribus non sit opus. Sequitur Auicenna.

Et quandoque est ex virtute ægri.) Quia si virtus cito redditur debilis, morbus necessario fuerit breuis; sin autem perseueret robusta, erit longior; cuius ratio eleganter redditur a Galeno 2. progn. 6. qui scribit, idem vsu uenire in morbis, quod euenit in duellis hominum: nam cum natura, & morbus tanquam hostes inter se pugnent, si reddantur quodammodo pares, adeo ut neque naturæ, neque morbi insignis appareat excessus, vt pugna sit lõgior necessarium est, cum plus temporis ad uictoriam alterius desideretur; contra autem si alterutra parte aliquis notabilis excessus appareat, tunc facile est iudicare, morbum fore breuiorem, cum necesse sit, vel naturam, vel morbum breui tempore succombere.

IV. Signũ a virtute.

Et quandoque est ex ętate & tempore.) De tempore anni est aphor. Hipp. 2. aph. 25. Aestiuę quartanæ breue, &c. siquidem Galeno interprete in com. nec non 1. de crisibus, 4. exemplum quartanæ de aliis quoque omnibus morbis intelligendum est: & ratio est in promptu, quem reddit Gal. propterea quia æstate humores noxii funduntur, ac per totum corpus feruntur: hięme vero intra corpus quasi quibusdam latibulis delitescunt, ac difficile dissoluuntur. Auicenna hunc quoque locum accepit ab Hipp. 1. aph. 12. accessiones, & constitutiones morbi, & anni tempora, &c. De quo notanda est, ex Gal. Hipp. consuetudo, qui vno exemplo cætera id genus solet nobis in memoriam reuocare, quam consuetudi-

V. Signum a tempore anni.

suetudinem puto Auic. fuisse imitatum, adeo vt sub ætate, & tempore comprehendere voluerit ægri temperamentum corporis habitum, regionem, institutum vitæ, consuetudinem, & alia, quæ habent eandem rationem.

VI. Signū a pulsu. *Et ex pulsu.*) Præter cętera inquit Auic. ex pulsu iodicari tempora morbi: nāque si ille fuerit, velox frequēs & magnus, demonstrat morbum acutum: si contrario modo se habeat, demonstrat morbum diuturnū: quod maxime conuenit Galeno, & rationi, namque ille scribit 1. de causis pulsuum 5. 4. de causis puls. 16 & sequentibus, huiusmodi pulsus fieri ex causis calidis, & indicare facultatem robustam, contra vero pulsus paruos, tardos & raros oriri ex causis frigidis, & indicare facultatem imbecillā: ex quo facile est colligere, cum pulsu veloci, frequenti, & magno, morbum celeriter progredi, ac statum propinquum fore, cum pulsu autem contrario morbum tarde moueri, statumque longius distare.

VII. Signū ex rigore. *Et ex rigore.*) Transit Auicenna ad alia signa, quę sumuntur ab accessionibus, & primum est rigor, qui si fuerit breuis, breuem quoque morbum, si fuerit diuturnus, morbum diuturnum significat: cuius ratio colligi potest ex Galeno 2. de symp. causis. 7. Etenim cum ille doceat, rigorem fieri posse ex causa mordaci, tum calida, tum frigida, illumque propter hanc causam, nec non propter maiorem vel minorem copiam, modo fieri breuiorem & longiorem, satis constat, rigorem qui fuerit breuior, materiam calidiorem & pauciorem, adeoque morbum acutum indicare: contra autem quo rigor fuerit longior, materiam frigidiorem & copiosiorem, morbumque diuturnum demonstrare: quod si fuerit febris sine rigore, tunc erit breuior altera, quæ rigorem habeat, quod tamen intelligendum est de febribus eiusdem generis: namque si sententia hæc intelligatur de febribus diuersi generis, esset falsa, quoniam, exempli gratia, in febre quotidiana nullus est rigor, quare deberet esse breuior tertiana exquisita in qua insignis est rigor, quod tamen falsum est. Quod autē Auicenna velit, febres unius generis esse breuiores quæ sunt sine rigore, alteris quæ sunt cum rigore, idem est ac si dixerit, febres continuas esse breuiores interpollatis: quod verissimum est ex præcepto tradito a Galeno 1. epid. sect. 3. com. 17. 4. apho. 59. 3. prog. 7. quod tamen ille scribit esse incognitum vulgo medicorum, nempe in continuis febribus idem valere vnam diem, quod in intermittentibus valet vna accessio. quare, exempli gratia, cum tertiana exquisita, auctore Hippocrate & Galeno 4. apho. 59. septem paroxysmis quam tardissime iudicetur, qui continet 14. dies, tertiana autem continua septem diebus, certissimum est, hanc illa esse breuiorem.

VIII. Signū ab accessionib. *Et cognoscuntur horę ęgritudinis.*) Prosequitur Auicenna signa demonstrantia tempora morbi, quę sumuntur ab accessionibus: namque si accessiones anticipent horam consuetam, significant augmentum; si deinceps & post anticipationem steterint, & idem tempus seruauerint, indicant vigorem: quod si tandem postponāt, demonstrant declinationem; quam sententiam declarat Auicenna ueram esse in illis febribus, quæ suapte natura, non perpetuo augentur aut diminuūtur. Hanc partē Auicenna accepit ab Hippocrate 1. aphor. 12 & circuituum successiua incrementa, &c. quę accurate, & diffuse esplicatur a Galeno 1. de crisibus 7 & quia Auicenna est admodum obscurus, confusus & immutus, bene erit hanc rem alioqui vtilem, ex Hippocrate & Galeno, sed tamen quam breuissime explicare. Itaque Gal. 1. de crisibus 2. proponit varias medicorum opiniones, de ratione cognoscendi tempora morborum: namque alii putabāt solum considerandum esse, vtrum accessiones anticipent, vel postponant: alii vero ad illarum longitudinem respiciebant: nonnulli ad magnitudinē: alii autem non solum hæc ipsa, sed etiam declinationes contemplabantur, qui quidem propterea quod diuersa sentirent, inter se altercabantur, cum tamen liceat quæ dicta sunt omnia, & alia quędam contingere, & omnem litem auferre: quam rem Galenus sequenti c. docet accuratissime. Huius doctrinæ summa talis est, considerandam esse non solum anticipationem aut postpositionem accessionis, sed etiam longitudinem, magnitudinem, ac remissionem symptomatum: hæc enim simul iuncta, quod separatim facere non possunt, morbi tempora præclare demonstrant, quippe accessio consuetam inuasionis horam anticipans, multoque longius, ac vehementius affligens manifeste inducat incrementum: si hæc omnia accessionibus æqualia, & sibiipsis similia, & eodem statu manserint, vigorem demonstrant, demumque si accessiones tardius inuadant, quam consueuerant, si breuiori tempore durent, & prioribus fuerint mitiores, & cum leuioribus symptomatibus, iam declinationem adesse signum est.

IX. Signū ab euacuatione. *Et quandoque cognoscuntur ex dispositione vacuationum.*) Auic. in hac parte accepit signa temporum morbi ab euacuatione, quę contingit in accessionibus; etenim si in priore accessione fiat vacuatio per sudorē, lotium, vel aliud simile, sequens vero paroxysmus sit longior, & vehementior, hinc licet colligere morbum fore diuturnum, quod vacuatio fuerit importuna, & materiæ noxiæ insignem copiam demonstret: quæ sententia est Hipp. 4. aph. 56. Febricitanti sudor superueniens, febre non deficiente, malum; prorogatur enim morbus, & multam humiditatem significat. Et Gal. in com. malus, inquit, est sudor: tum quia morbum non soluit, tum quia ipsum prorogari significat. Causa vero prorogationis est multa humiditas, quam in tempore longiore concoquente, & dissoluente natura necessarium est morbum esse diuturnum.

Et quandoque cognoscitur ex parte digestionis.) Postremo hoc loco Auic. ponit signa concoctionis, & contraria coctioni, quæ inter cætera omnia principem locum obtinent in cognoscendis temporibus morborum. Gal. hanc ipsam rem tractans 1. de crisibus 5. post quam recensuit & speciem morbi, & anni tempora, & circuituum inter se incrementa, & cætera omnia, quæ hactenus sunt commemorata, quærit, num hæc sint satis ad exquisitam temporis morborum cognitionem: respondet autem, quod huiusmodi signa nequaquam sufficiant, propterea quia etsi illa habent artificiosam coniecturam, quę illo interprete c. 9. proxime ad veritatem accedit, tamen ab exquisita & integra ratione multum deficiunt: itaque docet nonnulla iis fore addenda, quæ absolutam cognitionem perficiunt, ea vero sunt, quæ Hippo. ἐπιφαινόμενα, latine superuenientia, aut post apparentia nominantur, & non sunt nisi symptomata, quæ minime cum morbo inuadunt, sed deinceps postquam morbus inceperit, apparent & superueniunt; inter quæ, vt idem scribit Gal. c. 9. prima & maxime præcipua sunt signa concoctionis, quæ exquisita quadā ratione vniuersalia morbi tempora solent demonstrare, de quibus quidem signis, tum coctionis, tum contrariis coctioni, cum Gal. frequenter, maxime autē toto 1. lib. de crisibus tractet admodū diffuse, accurate, & perspicue, superuacaneum mihi videtur de iis hoc tempore longius agere.

X Signum a concoctione. *Cognitio autem horarum particularium accipitur.*) Traditis signis, quæ faciunt ad cognoscenda tempora morbi vniuersalia, Auic. in postrema parte huius quarti capitis nos docet rationem cognoscendi tempora morborum particularia, quæ non alia sunt, quam tempora accessionum: quam fere totam ille accepit ex Gal. lib. de temporibus morb. Itaque accessio, periodus, vel circuitus, Gal. definitore 2. aph. com. 12. nihil aliud est, quam similis reditus ad idem, exempli gratia, si hodie febris inuadat hora 10 & cras redeat eadem, hoc totum tempus 24. horar. accessio vel circuitus appellabitur. Porro huiusmodi circuitus multis modis diuidi possunt, vt Gal. admonet de tempor. morb. 6. & primum in duas magnas partes, quarum altera pertinet ad primum

mum insultum, vsque ad vltimam remissionem, nempe principium, incrementum, & vigorem, in qua significatione scribit Hip. 1. apho. 11. In accessionibus a cibo abstinendum est, siquidem nullo ex hoc triplici tempore licet ægrotum nutrire: altera autem pars continet solam declinationem quæ pariter dupliciter potest diuidi, nimirum in remissionem, & in febricitationem quando succedit: primam partem accessionem, secundam declinationem vel interuallum Gal. appellat.

Secundo accessiones diuiduntur in plura tempora, ex Galen. de temporibus morbor. cap. 3. quandoque sex, scil. principium, primam partem augmenti, quam inæqualitatem vocant, augmentum, statum, declinationem, & infebricitationem: Interdum diuiduntur in quinque prætermissa infebricitatione: aliquando in 4. prætermissa, & infebricitatione, & inæqualitate: quæ postrema diuisio cæteris omnibus Galen. videtur fuisse magis familiaris. Auic. in præsentia accessionem diuidit in quinq; partes, principium, inæqualitatem, augmentum, statum, & declinationem, ergo. Describitur principium, quando pulsus coarctatur siue constringitur, partesque extremæ acquirunt colorem plumbeũ & refrigerantur. Scribit Gal. 3. de præsagio ex pulsib. c. 7. in plerisque principiis febrium clarissime de tota externa superficie corporis sanguinem recedere, & confugere ad interna viscera, ex quo fiunt compressiones, & obstructiones, distentionesq; arteriarum præcipuarum, propter quas hoc tempore accessionis pulsus primo sunt inæquales: secundo, languidi, propter ventriculum, & facultatem male affectam: tertio parui: & quarto rari, propter facultatis imbecillitatem, nec non insignem frigiditatem: iure ergo primo accessionum pulsus fiunt inæquales, parui, rari, extremæ partes refrigerantur, & cætera sequuntur symptomata posita ab Auic. de quibus tanquam re manifesta non est longius agendum.

Et hora augmenti.) Auicenna diuidit augmentum in duas partes, quarum prima est, quando pulsus incipit apparere, & quoquo modo fieri magnus, & velox, cum prius esset paruus, & tardus, & calor spargitur in toto corpore secundum æqualitatem: ita sonat antiqua littera, & noua, sed ego puto potius legendum esse, secundum inæqualitatem, quæ lectio magis conuenit Galeno, & rationi; quoniam hoc primo tempore calor non diffunditur æqualiter per vniuersum corpus, sed fit pugna inter calorẽ, & frigus, adeo vt manifesta vtriusque signa appareant, & caloris, & frigoris, ac vere quędam inæqualitas dici debeat. Hanc lectionem confirmant, quæ sequuntur, & pertinet ad secundam partẽ, quæ definitur esse, quando caliditas æqualiter per totum corpus diffunditur: quod si in secunda parte augmenti calor æqualiter diffunditur, vt in prima inæqualiter diffundatur necesse est.

Et hora status) Status est in quo caliditas sparsa cum æqualitate remanet in eodem statu, & symptomata sunt maxima, nec non pulsus fiunt maiores, velociores & frequentiores; quod notandum est potissimum esse verum, secundum diastolen, cum prius maior foret systole, siquidem vt scribit Galenus 4. de præsagio ex pulsibus vltimo: vbi fumosum excrementum redundat, sicuti in principiis accessionum, tunc systole fit magna: vbi vero potius pura abundat caliditas, vt contingit in vigore accessionum, tunc diastole maior redditur.

Et hora declinationis est) Auicenna videtur diuidere declinationem in duas partes, alteram in qua calor, & omnia declinant, pulsusque incipiunt temperari, & redire ad suam æqualitatem: alteram in qua sequitur sudor, cum quo omnis febris dissoluitur, sicuti frequenter euenit in declinatione tertianæ exquisitæ; de qua quidem declinatione Auic. addit quoddam documentum maximi momenti, nempe frequenter contingere apud mortem dispositionem quandam, quæ est similis declinationi, ac si æger omnis periculi foret immunis, cui minime fidendum est, cum potius animaduertendi, ac diligenter obseruandi sunt ipsi pulsus, an magni, & fortes fiant, nec ne; quod notandum ille accepit ex Gal. 3. de crisib. 9. qui cum statuisset, vt supra diximus, neminem posse mori in generali, ac vera morborum declinatione, fatetur quamplurimos in particularibus accessionum declinationibus interire, ex quibus nonnulli repente moriuntur, adeo vt domestici animo potius deficere, quam mori ipsos putent: quidam vero paulatim, non repente intereunt. Verum non parum interest inter eos qui mortis ratione citius quam sperabatur, ad imaginem declinationis deueniunt, & illos qui vere declinant, quod præcipue discrimen ex pulsibus petendum est: namque in bonis, & veris declinationibus pulsus semper fit vehementior, magis ordinatus, & æqualis, &c.

Si quis vestrum cupiat singula particularia morbi tempora paucis verbis intelligere, is Gal. audiat, qui 1. de rat. vict. in morb. acu. 46. scribit ad hunc modum: Accessionis principiũ fit, omni calore ex toto corpore ad cor, thoracemque se conuertente: incrementum, cum paulatim ad extremas corporis partes sese expandit: status, cum ex æquo totum corpus occupat: declinatio contrarium principio modum habet, perspiratione scilicet caliditate, atque medium corporis relinquente; quod Hipp. vnico verbo ostendit, inquiens: Et cum caliditas ad pedes descenderit, quam doctrinam plane aphoristicam, & admodum perspicuam, equidem censeo doctrinæ Auic. & prolixæ, & obscuræ longissime anteponendam esse.

Et scias, quod tempus ægritudinis prorogatur.) In his postremis verbis Auic. quibusdam videtur tradere causas, propter quas morbi redduntur longi, vel breues, sed puto eum docere causas longitudinis, & breuitatis accessionum, de quibus continuato sermone loquitur: Itaque inquit, tempora morbi produci, aut propter multitudinem, aut propter grossitiem, aut propter frigiditatem materiæ, quam diuturnitatem quandoque adiuuant, & tempus anni frigidum, & regio frigida, & ętas frigida, & debilitas caloris innati, & cutis spissitudo. Hęc Auicenna. At vero Galen. a quo ille transcripsit, longe distinctius hanc rem tractat. 2. de diff. feb. cap. 3. & vltimo, qui ad summam scribit, accessiones fieri breues, aut longiores, propter tres causas. 1. ratione materię. 2. ratione virtutis. 3. ratione habitus corporis. Nam plura quidem frigidiora, & lenta, & crassa, longiores efficiunt accessiones, pauciora autem, & calidiora, & tenuiora, breuiores: quod sine dubio illa difficilius, hęc facilius concoquantur, & expellantur. Sic robur quidem facultatis breuiores, imbecillitas vero longiores facit accessiones, siquidem facultas valida facilius, & promptius, contra imbecilla difficilius, & tardius a se expellit, quod est alienum. Tali ratione, corporis habitus rarior, quantum in se est, breuiores efficit accessiones: densior autem longiores: nam per corporis raritatem velociter vacuari id quod redundat est necesse, sicuti per angustiam meatuum excrementa facile retinentur. Ita omnibus simul concurrentibus, aut longissima, aut breuissima fit accessio: longissima quidem, ob crassitudinem, & multitudinem excrementi, & facultatis imbecillitatem, & meatuum angustiam: breuissima vero propter tenuitatem, & paucitatem, excrementi, & robur facultatis, & viarum amplitudinem. Ad quas quidem tres causas, quasi continentes, & temperies, & ętas, & sexus, & tempus anni, & cętera id genus commode referuntur. Atque hactenus de expositione 4. cap.

CAPVT V.

De Febre Ephemera.

IN tractandis febribus Ephemeris, si velimus imitari doctrinam, & ordinem Auicen. qui de illis agit 40. capitibus, nobis totus annus non sufficeret: quare ad vestram vtilitatem mihi libet breuiori vis progredi, vt quamprimum possimus accedere ad febres putridas, quæ sicuti sunt frequentissimæ, ita propter alias euidentissimas rationes longo interuallo cæteris omnibus sunt vtiliores, & accuratissimam explicationem desiderant. Sed vos id primum scire velim, hunc ephemerarum tractatum minime fore inutilem, & superuacaneum, vt multi opinantur, propterea quia medici, aut raro, aut nunquam ad curandas febres ephemeras vocantur: Nam tametsi illud verum est, nihilominus quandoque etiam, & a nobilibus, & a principibus viris solent vocari: quod si itaque hæc febris probe non intelligatur, imminet vt degeneret in febrim putridam, hecticam, & alios morbos grauissimos, quod præclare nos admonet Gal. 1. ad Glau. qui scribit, curationem harum febrium in promptu esse, sed illarum cognitionem maiorem diligentiam postulare, siquidem nonnulli ab initio, veluti vino pleni, aut Sole exusti, aut ira concitati, aut alia simili causa correpti quæ nocere possit, putantes totum periculum in causa antecedente consistere, nec aliam latere dispositionem, circa victus rationem negligentius se habét, ex quo in insanabiles morbos prolabuntur. Ad quem modum ille iterum docet 8. metho. 2. 10. meth. 6. febrem ephemeram male instituta victus ratione per stolidos medicos diatritarios, ac maxime in corpore bilioso, transire in febrim acutissimam, atque ab iis in hecticas, ac tandem in torridum marasmum: cuius notabile est exemplum apud Hipp. 4. epid. secto 3. 29. de quodam ægroto, qui calescens cœnauit, & potauit largius, forte opinatus febrim fuisse ephemeram, & nullius momenti, cum tamen fuerit febris acuta, quæ illum sustulit de vndecima. Itaque nos cum Auicenna tractabimus die febre ephemera, sed breuiter, ac forte summatim 1. de nomine, ac essentia. 2. de diff. 3. de signis, postremo de curatione. Videatis vos Gal. toto 8. & pro parte 9 metho. cap. 2. & 3. primi lib. ad Glauc. cap. 7. & vlt. primi lib. de differen. febr. nec non cap. 13. lib. 2. de crisibus, ex quibus locis Auicenna transcripsit, & nos quoque hauriemus quæcunque ad hanc rem pertinent.

De nomine. Diaimus tres esse præcipuas species febrium, pro tribus principalibus partibus nostri corporis, spiritibus, humoribus, solidis, quas occupat calor præter naturam. Illa febris quæ occupat spiritus, ab Hippo. 4. aphor. 55. *ἐφήμερος* dicitur, a Latinis Diaria, quod nomen inquit Gal. 9. metho. cap. 1. minime est de substantia istius febris, sed conuenienti nomine destituti, clarioris ac breuioris doctrinæ gratia, ab eo quod sæpius euenit, ita appellarunt: etenim vtplurimum accidit eam vltra vnicum diem non prorogari; quod tamen est intelligendum de febre ephemera, quæ non pendeat ex obstructione: nam hæc, vt docet Galenus loco proxime citato, 9. metho. nec non 10. meth. cap. 2. pertransit primam diem, & vsque ad tertiam, & plures dies extenditur, vt posterius videbimus. Placet nonnullis hanc febrim ita appellari similitudine cuiusdam animalis, cuius Aristoteles meminit 3. de hist. animal. cap. 19. ad finem, quod in post meridianum vsque diei tempus viuit ac volat, mox descendente Sole marcescit, & languet, deinde simul cum Sole moritur, vitam non vltra vnum diem agens, ex quo græce *ἐφήμερον*, idest, diarium, est appellatum. Sic apud Dioscor. Colchium herba ephemerum dicta est lib. 4. cap. 79. & 80. quod nonnulli affirmant, illud eadem die qua sumitur, interficere. Auicenna, & cum eo nonnulli, faris commode, mea sententia, febrem spiritalem, vel spirituosam vocant, quod in ea sint accensi spiritus, sicuti alteram quoque a subiectis humoribus, humoralem appellant. Sed de nomine satis.

Essentia febris ephemer. Quid sit febris ephemera, facile vobis constabit, si memoria repetantur, quæ supra diximus de febrium definitione in vniuersum quę fuerat calor natiuus mutatus in igneum, adeo vt lædat operationes: namque si huic generali definitioni addatur propria quædam differentia, scilicet quod huiusmodi calor sit accensus in spiritibus cordis, iam habebitis integram febris ephemeræ notitiam, hunc in modũ: Febris ephemera est calor præter naturam accensus in spiritibus cordis, primum lædens operationes.

Differentiæ. Differentiæ febris ephemeræ sunt plurimæ, inter quas illa non videtur prętermittenda, quam ponit Auic. cap. 43. pro varietate spirituum, in quibus accenditur calor præter naturam: namque alia dicitur cerebralis, accẽso spiritu animali, qualis est, quę fit ex Sole: alia dicitur cordialis, accenso spiritu vitali, qualis est, quę fit ex balneo: alia dicitur hepatica, accenso spiritu naturali, qualis est, quæ prouenit ex alimentis. Quã quidem differentiam ego puto non solum superuacaneam esse, sed etiam nullo modo posse consistere: etenim quantumuis spiritus animalis, vel naturalis ponatur in calefacto esse, nisi huiusmodi caliditas perueniat ad spiritus cordis vitales, iam nulla febris esse potest, quod satis supra confirmatum est.

Gal. 9. metho. 2. 2. de diff. feb. 9. aliam videtur afferre differentiam febris ephemeræ, qui docet nonnullas fieri accensus spiritibus, nonnulas calefacto sanguine, non autem putrescente: priores ephemeras simplices, posteriores ephemeras extensiuas, vel plurium dierum appellat. De qua quidem re ita habendum est ad mentem Gal. Etsi calor præter naturam occupat sanguinem, tamen huiusmodi febres ad diarias referẽdas esse, quod vnam naturam cum diariis habeant, vnamq; accessionem perpetuo ad finem, vsque in paucos dies porrigant: ex quo factum est, vt Gal. voluerit potius vti nomine vsitato, & illas diarias appellare, & ad vnam speciem cum diariis redigere, quæ perpetuo calorem habent mitem siue in spiritibus, siue in sanguine accendatur, quam nouum nomẽ fingere, & duas febris species constituere, vt hac ratione tres tantum primę febris species, ephemera, putrida, hectica conseruarẽtur. Quoniam vero huiusmodi febres, etsi eandẽ habent naturam cum diariis, tamen habent accessionem diariis longiorem, quę in multos dies porrigitur, propterea diuersum ab illis nomen sortitæ sunt apud veteres medicos, qui synochos sine putredine eas voluerunt appellare: quarum febrium tres sunt modi paroxysmorum, vel perpetuo similes, vel crescentes, vel decrescentes, vt iam diximus.

Cęterum differentiæ febris ephemeræ maxime principales ac propriæ sunt, quæ sumuntur a causis, a quibus illæ originem habent, vt Galen. Auicen. & omnes consentiunt, quamuis in tradendis huiusmodi causis non ita videantur consentire: namque Auic. cap. 10. illas refert ad tres fontes 1. ad perturbationes animi. 2. ad dispositionem corporis. 3. ad ea quæ exterius occurrunt. Gale. autem quinque numerat capita, quę sunt communia, & accommodata ad efficiendos omnes morbos calidos: siquidem scribit lib. de causis morborum cap. 2. in omnibus corporibus, quę seipsis plus satis incalescunt, calorem augeri vel ex motu, vel ex putredine, vel ex vicinia alterius corporis calidioris, vel ex constipatione, vel ex alimento ad calefaciendum idoneo: quę singula deinceps adeo plane ab illo explicantur, vt non indigeant longiori explicatione: quoniam vero nos interpretamur Auic. qui tractat hanc partem satis distincte, & copiose, ab illius methodo non discedemus.

Itaque primum contingit, febrem ephemeram fieri propter dispositiones siue perturbationes animę, quę ab ipso Auic. decem numerantur, angustia, tristitia,

ex-

existimatio, cogitatio, ira, vigilia, somnus, tranquillitas, timor, & gaudium: quorum omnium symptomatum vna est ratio, quod ea possint spiritus agitare, vel extra mouere, atq; illos accēdere. Gal. 2. de crisib. cap. 13. tantummodo enumerat vigilias, tristitiam, timorem, solicitudinem, iram: sed iis addit & omnia quæcunq; similia sunt, quæ verba generaliter videntur, omnes animi perturbationes cōprehendere. De tristitia, ira, timore, vigiliis, cogitationib. nulla est dubitatio quin possint spiritus inflammare, & febrē accedere, quare videmus homines quandoque propter nimiam tristitiam, iram, timorem, vigilias, cogitationes, vt propter nimia studia, propter nimium amorem, incidere in febres ephemeras: sed nonnulli dubitant, quomodo ex nimio somno vel gaudio, quorū meminit Auicenna, spiritus possint accendi, siquidem somnus cum fiat ea causa frigida, videtur potius posse refrigerare, quam calefacere: pariter in gaudio nulla videtur esse caloris accensio, qui magis imminuitur & dissoluitur, adeo vt narrent historiæ quosdam nimio gaudio interiisse. Sed respondeatis, vtrumque somnum & gaudium posse omnino totum corpus, ac longe magis spiritus accendere, ac febres excitare, namque in diuturno somno multi eleuantur ac detinentur vapores, qui propterea redduntur calidiores, quod neminem puto esse, qui non aliquando expertus fuerit, dum æstate in meridie dormitur, adeo vt hinc facile ipsi quoque spiritus cordis possint accendi: vnde scribit Hip. 6. epid. sectio 4. 14. somnum partes internas reddere calidiores, externas frigidiores, vigilias contrario modo se habere. Sic in gaudio res ipsa monstrat, calorem & spiritum vehementer moueri, calescere & dilatari per totum corpus, adeo vt si modo verum est, aliquo tempore quempiā ex gaudio interiisse, verisimile sit, id potius dissipato, quam refrigerato calore & spiritu factum fuisse. Itaque hac ratione propter animi perturbationes contingit febrem ephemeram fieri.

Somnus q̄lis causę ephemeræ.

Gaudium q̄uo pariat ephemerā.

Motus. Secundo succedunt dispositiones corporis, quę sunt duplices, vel cum motu vel sine motu: ac primum si fuerit motus, febris ephemera fit ex labore, quod frequenter euenit, quia tunc artus confricantur, & ligamenta incalescunt, adeo vt eiusmodi caliditas facile possit spiritibus cordis communicari; secundo ex vacuatione, de qua tamen nonnulli dubitant, quomodo febris ex vacuatione fieri possit, siquidem tantum videtur abesse, vt simul cum vacuatione spiritus inflammentur, vt potius illi dissoluantur, & totum corpus refrigeretur. Sed respondeatis, id quidem verum esse, ac sępenumero homines propter insignem vacuationem refrigerari, quo tempore nulla sequitur febris ephemera, sed nihilobstare quin interdum spiritus quoque agitentur, & inflammentur, adeo vt facile febris possit excitari; tertio ex dolore alicuius partis, quę simul cum dolore fere semper solet incalescere; quarto ex syncope, in qua calor natiuus, & spiritus perpetuo ad cor confugiūt: quinto ex fame, & siti, nāque manifestum est vtramque exsiccare corpora humoresque, ac multo magis spiritus posse accendere.

Vacuatio.

Dolor. Syncope. Fames. Sitis.

Sin autem nullus contingat motus in corpore, tunc fit febris ephemera, primum ex oppilatione, quam ego puto illum intelligere partim obstructionem internarum partium, partim adstrictionem externarum, & cutis: siquidem vt Gal. declarat copiose 2. metho. cap. 4. febris ex vtraque potest originem habere; secundo ex cruditate, quæ apud eundem Gal. cap. 5. est duplex, altera in qua alimenta in nidorulentam, & fumosam qualitatem corrumpuntur, quæ præcipue in naturis calidis, & siccis pessima est, ac citissime febris accenditur: altera in qua alimenta in qualitatem acidam conuertuntur, quæ, & minus frequens est, & minus periculosa: de qua vtraq; cruditate ille tractat accuratissime, & nos quoque olim tractantes de cholera diffuse legimus. Tertio fit febris ephemera ex bubone, de qua Gal. 1. de diff. febr. 5. agit diligentissime, quo loco illius generationem præclare docet, illamque distinguit a febribus, quæ ex humorum putredine consistunt, quæ aut in aliquo viscere, aut in cauis, & maximis vasis fieri contingit: quod sane discrimen in summa tale est, quoniam in febre ephemera parte buboni proxima vna post aliam calor vsque ad cor distribuitur, putrida autem fuligo ad ipsum non peruenit, sed ibi manet in bubonis loco circumscripta, sola alteratione per continuas partes caloris ad cor perueniente: contra vero in febre putrida non solum calor præter naturam accenditur, sed etiam simul veluti fumus quidam a putrescentibus humoribus per vasa a visceribus orta, aut illis inserta ad cor solet deferri.

Cruditas.

Bubo.

Quarto fit febris ex dispositione corporis, siue motu ex asperitate, vel siccitate cutis: namque vt scribit Gal. 8. meth. 2. immoderata siccitas exiguos cutis meatus densat, vt propterea retentis fuliginosis excrementis, spiritus incalescant, & febris generetur. *Cutis asperitas.*

Postremo loco febrem ephemeram contingit fieri per ea, quæ exterius accidunt, sicuti per adustionem solis, & densitatem cutis factam ex frigore, vel balneo, vel aliis rebus adstringentibus, quę sunt manifesta. *Externa.*

CAPVT VI.

De Signis Ephemeræ Febris.

AVicenna in hoc sexto capite tractat de signis febrium ephemerarum, quæ tractatio est vtilissima, cum huiusmodi febrium cognitio sit difficilis, ac nisi probe cognoscantur multa imminent pericula, sicuti diximus, vt autem facile, & ordinate hæc res intelligatur, isthæc omnia signa ad quinque præcipua capita veluti, quosdam fontes mihi videntur posse referri, nempe ad qualitatem caloris, ad pulsum, ad lotium, ad formam, & ad causas: etenim cum febris sit sub genere caloris præter naturam, merito primum signum sumitur a qualitate caloris. Sunt secundo pulsus, & vrina, quæ duo signa, scribit Galen. 1. ad Glauc. cap. 2. in omnibus febribus esse maxima, & principalia, idq; summa cum ratione, siquidem iam constitutum est, sine affectione cordis nullam febrem posse consistere, cuius functionem peculiarem constat pulsum esse. Pariter, quod docet Gal. 5. de crisibus, cap. 7. cum febres sint mala uenosi generis, sub quo certum est arterias quoque contineri, idcirco medicum vrinis promanantibus ex venis, & arteriis maxime attentum esse conuenit. Tum est forma: vulgare enim est, vnumquodque cognosci per propriam formam, ac postremo sunt causæ, quas manifestum est euidentissima signa nobis indicare.

Primum ergo calor febris ephemeræ est mitis, suauis, ac fere similis calori naturali, tametsi inquit Gal. 2. de crisib. 13. non perpetuo sit idem, atque eadem ratione talis appareat, sed nonnullis confestim ad primam manus iniectionem, aliis vero posterius, vt paulo post videbimus: huius ratio est, quoniam ex Gal. 6. epid. sect. 1. 29. hic calor fundatur in materia miti, minime acri, & mordace: & est, inquit Auic. sicuti caliditas corporis laborantis, & ebrii. *Calor quis.*

Pulsum, scribit Gal. 2. de crisib. 13. ad celeritatem, ad frequentiam, & quandoque ad magnitudinem accedere, exquisite autem illam æqualitatem, quæ est secundum naturam, & molliciem, & ordinem, retinere. Quo loco notandum est, Galenum asserere, pulsus esse magnos, non perpetuo, quoniam vt ille seipsum interpretatur 4. de præsagio ex pulsib. 7. immo omnes ephemeræ, quatenus ad febrem pertinet, mutant pulsus in celeritatem, crebritatem, & magnitudinem, sed si concurrat alius affectus, mutatio quoque in pulsu, quæ vtrique respondeat, apparebit. Exempli gratia, in iis qui febricitant ex nimiis vigiliis, labore, fame, in quibus verisimile est virtutem redditam esse debiliorem, vt pulsus quoque fiant parui necesse est; quod est Galeni 1. ad Glauc. 2. Pulsus præterea in febre

bre ephemera fit velocior in diastole quam in systole: & ratio est, quoniam, vt supra diximus ex Galeno, diastole facta est magis ad refrigerationem caloris, systole contra magis ad expulsionem fuliginis: at vero in hac febre longe magis est opus refrigerare calorem auctum, quod fit dilatata arteria, quam expellere fuliginem, quæ nulla est, quod accidit arteria contracta, de qua quidem differentia diastoles & systoles in febri ephemera, si quis plura cupit, Galenus tractat accuratissime 1. de different. febr. 7. 3. de præsag. ex pulsibus 7. Quia verbo hæc res satis est cognitione difficilia, ac potissimum quatenus pertinet ad systolem, in qua disciplina ipse quoque Galenus fatetur, se multum laborasse, Auicenna dat canonem, si pulsus fuerit ambiguus confugiendum est ad respirationem: siquidem conuenit inter omnes, vnum respirationis & pulsus vsum finemque esse, nempe custodiam caloris innati, nec non vtrumque propter easdem causas similes mutationes accipere.

Postremo autem pulsus in febre ephemera, cessante accessione, in suum naturalem statum reuertitur, testimonio Galeni 1. ad Glauc. 2. & assimilatur ei, qui in sanis deprehenditur, cum in nulla alia febre ad naturalem habitum reuertatur, neque si multum temporis inter primæ accessionis finem, & secundæ principium intercedat, quemadmodum euenit in tertiana, & quartanis, in quibus aliquod signum remanet.

Vrina. Tertio loco sequitur vrina, quæ prima statim die con cocta apparet, vt Galenus testatur 1. de different. febr. 7. 2. de crisib. 13. 1. ad Glauc. 2. quippe quæ aliquando bona sublimamenta, quandoque subsidentias, interdum nebulas habeat, omnes autem generaliter sunt boni coloris: quod maxime conuenit rationi: cum enim calor sit accensus minime in humoribus, qui continentur in venis, sed tantum in spiritibus, necessarium est, vt vrinæ sint omnino iis similes, quæ secundum naturam se habent, aut non multum recedant a statu naturali.

Forma. Quarto sumuntur signa febris ephemeræ ex forma, quam solet habere, per formam intelligo illius dispositionem, & particularia tempora principium, incrementum, statum, & declinationem. Itaque inuadit sine rigore, horrore, frigore, cum nulla sit materia quæ transmittatur a venis extra venas, etsi aliquando per accidens aliquis horror potest apparere, aliquo vapore acri eleuato, sed ille omnino fuerit leuissimus. Augmentum est liberum & æquale, tum in pulsibus, tum in caliditate, cum nulla adsit materia, quæ aliquam inæqualitatem possit afferre, sicuti aliis febribus contingit. Status plane est mitis & moderatus, sine labore ac symptomatibus.

Declinatio facilis est, & breuis, quæ fit cum madore, aut omnino cum suaui quodam vapore, quam perfecta integritas, & insebricitatio solet excipere: in qua si forte prius dolor capitis, aut alterius partis inuaserit, prorsus aboletur: ad summam, tempora omnia sunt facilia, ac sine prauis symptomatibus, adeo vt ægri quoque facillime huiusmodi febres perpetuo perferant. Ex quo obiter notandus est error illorum, qui putant dari ephemeram pestilentem cuius opinionis leuitatem satis confutat Galenus, qui 2. de crisibus, cap. 13. ita scribit, omnibus præterea febribus ephemeris maligna adsunt symptomata, & 1. ad Glauc. 2. facilitas ægri in tolerando magnum, & ipsa signum, tanquam sigillum quoddam præter cætera signa febris bonitatem tibi indicabit. Quod si nullus morbus potest esse nedum pestilens, sed neque malignus, neque acutus, sine periculo, ephemera autem omni prorsus caret discrimine, satis potest constare, illam inter morbos neque acutos, neque malignos, ac multo minus pestilentes posse recenseri.

Postremo sumuntur signa a causis, de quibus Galenus ita sentit, & scribit 1. de different. febr. 7. Vnum sane ac primum febrium ephemerarum indicium est, ab aliqua præcedente causa recenti, & manifesta incepisse, quam omnes medici iuniores procatarcticam nominare consueuerunt: verum quamuis hoc sit inseparabile ab huiusmodi febribus, tamen proprium earum non est: nam, & aliæ nonnullæ a causa præcedente incipiunt. Quo loco ille multas eiusmodi causas enumerat, lassitudinem, iram, tristitiam, angustias, vigilias, & similes, ex quibus diariæ febres oriuntur, vt supra diximus. Quam eandem sententiam repetit 1. ad Glauc. 2. 8. metho. 4. 2. de crisibus vltimo. Hinc duo colliguntur, alterum signum inseparabile esse febris ephemeræ, incipere a causa procatarctica, adeo vt nulla sit febris ephemera, quæ non ab huiusmodi causis originem habeat, alterum, tale signum non esse ephemeris proprium, cum sit commune, & aliis, nempe hecticis, & putridis, quæ pariter nonnunquam a causa procatarctica fieri possunt.

Sed est insignis difficultas, quomodo omnis febris ephemera a causa procatarctica proueniat, siquidem certum est, illas prouenire aliquando non solum propter animi perturbationes, vigilias, & similes causas, sed etiam propter bubonem, cruditatem, adstrictionem, & obstructionem, quæ nullo pacto causæ procatarcticæ videtur posse appellari, cum sint internæ, atque in corpore contineantur. *An ephemera ex solis externis causis proueniat.* Hanc difficultatem soluunt plerique omnes, docentes febres ephemeras esse duplices, alteram veram, quam fatentur reuera originem habere ex nimio labore, Sole, & aliis id genus externis causis: alteram non veram, quam putant minime absurdum esse ex bubone, obstructione, & cæteris internis causis prouenire, qui aiunt Galenum asseruisse, non omnem febrem ephemeram, sed tantummodo veram, & exquisitam ex causis procatarcticis originem habere. Verum ego nescio quanti hæc responsio sit facienda, etenim si in febre ex bubone vel obstructione oriunda, tantummodo spiritus accensi fuerint, & calor ad tactum mitis appareat, cur non veram, & exquisitam ephemeram, quæ illius formam retinet, nobis liceat appellare.

Porro in proposita difficultate, quomodo febris ephemera oriatur a causa procatarctica, propter nonullos sciendum est, apud medicos, ac præcipue Galenum de motborum causis 2. 1 metho. 8. & aliis locis, causas morborum esse duplices, vnam quam Græci προκαταρκτικὴν, Latini præincipientem, vulgo primitiuam appellant, quæ quidem causa sic dicta est, vt scribit Galenus comment. 2. de natura humana in principio, quod reliquæ causæ ab ea fiant, & originem habeant: atque hanc Galenus locis citatis extrinsecus aduenientem nominat, ex quo, vt puto, nonnulli interpretes causam procatarcticam perpetuo externam vocant.

Altera est causa, quæ græce προηγουμένη latine præcedens, vulgo antecedens appellatur, interdum a Galeno definitur locis citatis, quæ in corpore animalis consistit, vnde pariter interpretes causam internam conuertunt. Præterea tertiam causam, quam Auicenna 2. 1. doctrina 2. cap. 1. atque cæteri Arabes adiuuant, & causam coniunctam vocant, quæ ad præsens institutum non pertinet. Cum itaque bubo, cruditas, adstrictio, & obstructio, ex quibus fit aliquando febris ephemera, sint causæ minime exterius aduenientes, sed quæ sunt in corpore, quomodo verum est, febres ephemeras inseparabili signo a causis procatarcticis prouenire? Ego vero puto id verissimum esse, dummodo Galeni verba probe intelligantur: etenim etsi ille quandoque dixit, causas procatarcticas exterius prouenire, non id tamen ita asserit, quin sub hoc nomine alias quoque causas nonnunquam comprehendat, quæ in corpore continentur, dummodo a causis externis, atque a substantia corporis alienis, quæ, & recentes, & manifestæ sint, originem habeant.

Ad quem modum lib. de causis procatarcticis, cap. 2. & 3. æstum, frigus, plenitudinem, laborem, & iterum comment. 2. de natura humana in principio, repletionem, crapulam, cruditatem, inter causas procatarcticas commemorat, quæ tamen plenitudo, repletio, cruditas sine dubio intra corpus reperiuntur. Itaque, mea sententia statuendum est, febrem ephemeram fieri ex causis procatarcticis siue internis, siue externis, dummodo quæ sunt, internæ, ab aliqua externa causa, recenti, & manifesta proficiscantur: id quod ad mentem Galeni facile potest comprobari. Nam quatenus pertinet ad febrem ex bubone orientem, scribit Galenus, hunc bubonem esse duplicem, alterum qui prouenit ex causa externa manifesta, quem perpetuo sequitur febris ephemera alterum qui sine causa manifesta generatur, ex quo solas fieri febres putridas, & illę quidem prauæ, & difficiles, cum sit verisimile illas fieri ex viscerum inflammationibus, de quibus est aph. 4. aph. 55. Febres ex bubone omnes malæ præter diarias.

Quod si ita se res habet, qui prohibet quin affirmemus, huiusmodi febrem ex causa procatarctica genitam fuisse, cum hęc primum inceperit, hanc deinde bubo, ac demum bubonem febris secuta fuerit. Quod ex eo quoque licet confirmare, quoniam talis febris minime in causam antecedentem, exempli gratia, humores in venis contentos, & putrescentes potest referri: siquidem ex ijs calor cordi non communicatur, sed tantummodo ex bubone, qui propterea calor febrilis renet naturam materiæ, in qua accensus est, nempe spirituum, minime causæ antecedentes, putrescentium humorum. Sic febris ex cute condensata, quod scribit Galenus 1. ad Glauc. 2. contingere ex frigore aut aliqua astringente qualitate, vt ex balneo aquæ aluminosæ, iure ex causis procatarcticis oritur: sic de febribus ex cruditate, obstructionibus, ac reliquis statuendum est. Hactenus de signis febris ephemerę in vniuersum.

Iam postremo loco illud reliquum esset, vt tractaremus de signis, quę singulas febris ephemeræ differentias solent, indicare, sed cum ex iis, quæ hactenus dicta sunt, facile omnia possunt intelligi, addo eum Gal. 2. de crisibus ad finem 1. de diff. febr. ad finem, hanc partem tractet copiosissime, & accuratissime, superuacaneum mihi videtur de hac re longius agere: itaque statim venio ad curationem.

CAPVT VII.

De curatione Febris Ephemeræ.

SVnt qui existimant curationem febris ephemeræ superuacaneam esse, cum sit plane salutaris, ac sine vllo remedio intra 24. horas finiatur: ægerque omni ex parte sanus remaneat: sed isti male sentiunt, namque vt supra diximus, siquis hac in re committatur error, periculum imminet, ne febris ephemera in hecticam aut putridam degeneret, & alia pericula succedant: quare & Gal. & Auicenna, & omnes, illius curandi rationem docent, cum quibus, & nos, sed quam breuissime statuimus idem agere. Si quis voluerit cum ratione febrem ephemeram curare, is ex methodo Galeni debet ante omnia illius curandi indicationes sibi elicere: hæ autem, vt sępe diximus, cum potissimum desumantur ex morbo, omnium primum necesse est, naturam huius febris memoria repetere; hanc nos diximus esse calorem pręter naturam accensum in spiritibus cordis, morbumque simplicissimum esse, sine symptomatibus, ac sine causis pręterquam procatarcticis: quare ex pręcepto Galeni in lib. metho. frequenter vnica etiam curandi indicatio nobis sese offert, nempe refrigerandi accensos spiritus, & si libet, etiam humectandi, vt siccitatis quoque, vel pręsentis, vel imminentis aliqua ratio habeatur. Neque vero dubium esse potest, quin huiusmodi indicationi liceat satisfacere, cum morbus sit breuissimus, & tutissimus, adeo vt æger vnica die perueniat ad infebricitationem, statimque ad victum, & munera sua consueta reuerti possit, dummodo non aliquis error committatur, vel a medico, vel ab ægroto, vel ab astantibus, vel aliqua re externa, aut preterea non sit in corpore aliqua insignis obstructio, vel alia affectio vnde febris possit, & prorogari, & degenerare in alios morbos difficiliores.

Ceterum pręsidia, quæ refrigerant, & humectant laborantes febre ephemera, duobus potissimum capitibus videntur contineri, altero commoda victus ratione, altero opportuno vsu balnei, & ita videmus Galenum, Auicennam, & omnes in iis duobus quammaxime versari. Nam quatenus pertinet ad vacuationem, nullus est locus nec sectioni venæ, neque medicamentis, qua duplici potissimum ratione solent corpora vacuari, nisi fortasse, aut propter humorum plenitudinem, aut cacochymiam, aut insignem obstructionem, aut aliam causam, videatur imminere morbi magnitudo, sine qua nunquam nec sanguis mittitur, neque exhibentur medicamenta: Euacuatione, inquit Auicenna, non indiget aliquis eorum, nisi habens repletionalem oppilationem, & nauseatiuam satietatem, & qui habent febres ephemeras ex soliditate, cuius corpus est repletum. Itaque nos quoque Galenum, & Auicennam imitati, primum de ratione victus sermonem habebimus.

Victus ergo generaliter in febre ephemera sit facilis concoctionis, cum calor pręter naturam in febribus omnino lędat concoctionem. 2. sit boni succi, & minime excrementosus, ne multis genitis excrementis, illisque ab externo calore putrescentibus, febris putrida accendatur. 3. sit frigidus, & humidus, qualem constat omnibus febribus conuenire: inter cetera autem alimenta principem locum obtinet ptisana hordacea, quæ pręclare potest refrigerare, & humectare, nullum excrementum detinere, & ad summam omnes habet conditiones, quę in alimento optimo, & ad febrem accommodato requiruntur, quę ab Hipp. & Galeno diffuse explicantur 1. de ratione victus 18. 8. method. 2. lib. proprio de ptisana, cap. 5. cuius quidem edulii commodam pręparationem, & vsum alio commodiori loco vobis demonstrabo: secundo loco est alica, de qua maxime est controuersia inter herbarios nostri temporis, quid sit, aliis asserentibus esse nostrum far vulgare, aliis contendentibus alicam, quam Gręci χόνδρον appellant, a nostro farre esse longe alienam, quam disputatione apud Matthiolum & alios vobis licet videre, vsus hoc tempore obtinuit, vt plerique omnes pro alica farre vtantur, quod quidem edulium in eo superatur a ptisana, quod habet nescio quam visciditatem, & lentorem, unde potest hærere meatibus, illos obstruere, & putredinem efficere: cui tamen incommodo Galenus docet, dupliciter posse occurri, vno modo si ferculo ante integram coctionem iniciatur parum aceti, quod omnem lentorem & viscidita tem potest auferre, altero si absque aceto ferculum paretur liquidum, non crassum, nimirum pauco farre ex multa aqua decocto, cui postremo Gal. addit modicum porri & anethi, sed nos non delectamur istis porris, neque anethis.

Post ptisanam, & alicam sequitur apud Galenum panis in furno coctus, qui si primum lauetur, deinde ex iure, vel aqua decoquatur, vt vulgo fit alimentum euadit facilis concoctionis, boni succi, parum nutriens, & valde accommodatum. Post hęc Gal. commemorat pisces, quasi illos præponit carnibus, etsi hoc tempore, vel pauci, vel nulli medici audent in febribus pisces exhibere: oportet autem, vt sint molles, friabiles, in salutaribus aquis viuentes, quales sunt omnes fluuiales, ac tandem optime præparati porro a Galeno varii numerantur pisces ad hanc rem accommodati, & primo sunt aselli, quos ferme equat piscibus saxatilibus, dummodo in bonis aquis capiantur, quo-

Victus ratio.

Alica quid.

quorum piscium varia sunt genera, Soleæ quos puto esse qui vulgo rhogii vocantur, torpedo quæ fere hoc tempore est ignota Venetiis, vt audio, sgrato, Romæ Octuatella dicitur: lupus creditur esse noster Varolus; mulli sunt nostri barbones, demum est mugil, qui a nonnullis capito vulgo Cephalus dicitur, quem tamen piscem affirmant Venetiis esse insaluberrimum, fortasse quod degit in aquis omni sordium genere plenis. Si quis magis accurate cupit isthæc nomina, & pisces intelligere, is consulat Paulum Iouium, Hippolitum Saluianum Romanum, Rondeletium Gallum, qui omnes in hoc argumento diffuse versati sunt: sed ante omnia videat Galenum, 3. de alimentorum facult. a cap. 24. vsque ad 32. qui diligenter, & copiose variorum piscium nomina, naturam, vim, præparationem, & omnia complectitur, quæcunque ad illorum vsum pertinent, vt pluribus non sit opus. Post pisces sequuntur carnes, quæ hoc ordine disponuntur; ex volatilibus optimæ sunt perdices, & aniculæ omnes montanæ, ab iis pulli gallinacei, & phasiani, & iuuenes columbæ: ex quadrupedibus soli recensentur hædi, de quibus pariter scriptum reliquit de attenuante victus ratione 8. Ex terrestribus animalibus solis hædis innoxie nos vti posse. Atque hæc quidem Galenus inquit, se tanquam exempla posuisse, ex quibus liceat vnicuique de cæteris iudicare.

Carnes bonæ quæ.

Quo loco Galenus tria nobis communia tradit præcepta, quæ non sunt prætermittenda: primum ne huiusmodi animalia clausa detineantur, sed libera, cum illa sint omnino excrementosa, quæ carent exercitatione: secundum, cauendum esse ab omnibus quæ viuunt in lacubus, & paludibus, vt quæ non sint prioribus minus excrementosa: tertium, cauendum esse ab antiquis & recenter natis, quod illa duriora sint, & concoctu difficiliora, hæc autem immodice humida, & excrementosa. Potus sit aqua, vt Galeno placet 8. metho. 3. aut vinum tenue, quod cum colore, tum viribus sit aquosum, est enim ad omnia vtilius, quam aqua, vtpote quod, & concoctionem iuuet, & vrinas, & sudores prouocet: quod tamen ita accipiendum est, dummodo non adsit vel insignis obstructio, vel dolor capitis, vel catarrhum, vel aliud malum, quod illius administrationem possit prohibere.

Potus.

Quatenus pertinet ad quantitatem ciborum, nihil nihil certe generaliter potest definiri. Scribit Galenus 1. ad Glauc. 3. mensuram desumi ex viribus, & ętate ægroti, nec non ex naturali temperie, consuetudine anni tempore, regione, atque aliis eiusmodi: etenim corpora robusta, & plena humoribus moderate, vel potius parce nutrienda sunt: altera autem magis debilia atque extenuata, qualia sunt quæ febricitant ex labore, vigilia, tristitia, copiosius nutrienda sunt.

Quãtitas ciborum.

Postremo tempus ad nutritionem accommodatum apud Galenum est declinatio, in qua ille irridens medicos, qui inediam trium dierum imperabant, ac propterea diatritarii appellabantur, suos ægros nutrire consueuerat. Ex quo nequeo satis mirari, quid in mentem venerit Auicennæ, qui scribit ægros nutriendos esse principio, si percipiant quandam horripilationẽ. Galenus quidem 10. metho. c. 3. & 4. scribit, quandoque ægros in ipsa accessione, & principio horroris nutriendos esse, ad remittendam acrimoniam vaporum, & humorum, qui secum plura incommoda solent afferre: sed ille hoc loco loquitur de aliis febribus, quam de ephemeris, vt suo loco demonstrabimus. Atque hactenus de victus ratione.

Tempus.

Diximus alterum præcipuum remedium curandæ febris ephemeræ ad balneum pertinere, quod quotiescunque simpliciter pronunciatur, sine dubio Galeno auctore, 7. de med. secun. locos, cap. 1. 11. metho. 9. de balneo aquæ dulcis intelligendum est, de quo quidem ac variis illius partibus, viribus, ac tota administratione, multa forent dicenda, sed cum curandis febribus ephemeris nullus plane sit vsus balnei hoc tempore, cum pauci aut nulli homines apud nos per sanitatem soleant lauari, qui tamen mos antiquis fuerat valde familiaris, mihi libet hanc partem in commodius tempus differre, nempe cum traditur curatio febrium hecticarum, in quibus plerique omnes medici vtuntur.

Itaque iam tradita curatione febrium ephemerarum in vniuersum, postremo hoc loco illud reliquum esset, vt tractaremus curationem singularum differentiarum, sed res foret longissima, aut forte ad nullam rem vtilis, quamobrem nobis liceat ad vtiliora properantibus, simul cum Galeno paucis verbis hoc totum negotium absoluere: qui summatim scribit ad hunc modum, 1. ad Glaucon. 3. Tentare oportet contrarium semper afferre, si quod molestat, labori quidẽ quietem, vigiliis, somnum, iræ autem, furori, ac tristitiæ, eam animi iucunditatem, quæ ex sermonibus, actionibus spectaculis, & aliis id genus percipitur: sic qui cogitatione laborat, omnino ratiocinationes prætermittat, & qui ex inguinum inflammatione febricitat, prius curationi huius intendat, ac multo prius vlceris, vnde originem habuit. Hæc Galenus, a quo quidem labore longioris explicationis eo libentius supersedeo, quod ex iis, quæ hactenus tradita sunt, plurima haberi possunt, quæ ad vestram institutionem satis esse possunt, cum potissimum Galenus non semel, & Auicenna accuratissime, & diffuse doceant vnamquamque differentiam curare. Hactenus de febribus ephemeris.

CAPVT VIII.

De Febribus Putridis.

Post tractationem de Febribus ephemeris Auicen. aggreditur tractationem de putridis, de quo ordine vulgaris est dubitatio, quoniam Galenus videtur alium ordinem seruare, qui lib. 8. & 9. metho. agit de febribus ephemeris, in 10. de hecticis, & 11. de putridis: ac sane dubitatio redditur maior, quia Gal. 9. metho. cap. vltimo, postremis verbis sui ordinis, & consilii rationem reddit: etenim cum febres aliquę adhuc fiant manente in corpore causa quę illas causauit, quales sunt febres putridę, alię vero factæ iam sint, sed causa quę illas accendit, iam abierit, quales sunt ephemerę atque hecticę, rationi ac methodo cõsentaneum visum est, de iis primo sermonem habere, vtpote simplicem primam curationis indicationem habentibus, deinde illas quoque aggredi, quarum in corpore causa subsistit.

Cum ergo a rebus prioribus, & simplicioribus perpetuo incipere oporteat, deinde accedere ad eas, quæ sunt magis compositę, febres autem ephemeræ atque hecticę, quatenus ad febrem pertinent, sine dubio simplicissimę sint, simplicemque prębeant curationis rationem: putridę autem sint magis compositę, partim ratione causę, partim ratione symptomatum, quę frequentissime illas comitantur, Gal. iure primo de ephemeris atque hecticis, deinde putridis debuit suam tractationem instituisse: quod quidem scribendi propositum ille expressit 1. ad Glauc. 2. inquiens se velle de iis febribus primum sermonem habere, quæ sunt simplicissimæ, &c.

Ad hanc dubitationẽ variæ sunt responsiones, quas nolo sigillatim persequi, & examinare, sed respondeo, mea quidem sententia nullam extare legem, quæ homines cogat de aliqua re eundem perpetuo ordinem seruare, cum liceat vnicuiq; pro variis cogitationibus, & scopis, quos sibi proponit, varios quoq; ordines amplecti. Gal. primo de ephemeris, deinde de hecticis, tũ de putridis voluit pertractare, & hanc rationem reddit sui propositi, quod illæ sint simpliciores, hæ vero sint magis compositę: Auic. primo de ephemeris, tum de putridis, postremo hecticis tractationem instituit, qui illã forte habuit consideratione, qđ calor pręter na-

turam omnium facillime accenditur in spiritibus, deinde humoribus, postremo in solidis: forte etiam faciliorem curationem, & alios scopos sibi ante oculos potuit, qui illi hunc ordinem persuaserunt. Ac fane hoc videtur fuisse peculiare institutum Auicennæ, docendi artem medicam ex proprio ordine, quem sibi ipse suo arbitratu & sua voluntate fecisset: id quod manifeste confirmaot verba procemij totius operis, quæ ita habent: Et mihi placuit, vt imprimis loquerer de rebus communibus, & vniuersalibus vtriusque partis medicinæ, theoricæ & practicæ, & deinde loquerer, &c.

Et iterum paulo post: Placet mihi vt, postquam hunc librum consumpsero, alium librum componam de rebus particularibus, &c. His si libet, addamus præclarum Galeni testimonium: Nam dum nonnulli Hippocratis interpretes hoc illi crimen obiicerent, quasi ille tractans de fracturis & luxationibus, satis incondito loco vsus fuisset, Galenus illos irridet, & confutat hunc in modum initio primi commentar. de fracturis: Cur hic luxationum, & fracturarum immutato ordine dixerit, cum deberet fracturas luxationibus anteponere, cum de iis prius dicturus fit, vnam rationem afferre possum, quod videlicet sæpe, & apud Hippocratem, & apud omnes veteres Scriptores, qui dicendi facultate excelluerunt, huiusmodi locutionis genus reperitur, dum non ordinem eorum quæ traduntur, magis quam ordinis congruentiam sequuntur, immo fortasse ne vllam quidem in huiusmodi rebus exquisiti ordinis curam habent. Hæc Galenus, ex quibus constat, minime eundem ordinem apud omnes perpetuo esse necessarium, sed pro vario hominum arbitratu varios ordines diuersa ratione institui posse.

Itaque Auicen. post febres ephemeras tractat de febribus putridis, longa capitum & orationis serie, in qua tractatione hunc ordinem seruat: namque primum de omnibus agit vniuersaliter, deinde ad particulares, biliosam, pituitosam, melancholicam, deuenit. Quoniam vero mihi non libet, quod multi faciunt, in diuisione istius disciplinæ atque singulorum capitum tempus conterere, id quod procedente nostra interpretatione magis distincte atque vtiliter fieri potest, cæteris omnibus hoc tempore prætermissis, statim ad nostrum propositum primum caput deuenio, quod potest diuidi in quatuor partes. Etenim Auicen. tractat in prima de causis putredinis: in secunda de different. rerum & locorum, in quibus contingit putredinem fieri, in tertia de different. febrium putridarum, quæ pro varietate putrescentis materiæ in variis locis generantur, in quarta de rigore, horrore, & aliis symptomatibus quæ huiusmodi febres solent comitari. Cæterum priusquam ad rem aggredior, non solum operæ pretium, sed etiam necessarium mihi videtur, ante omnia de putredine disputare, quod quidem propositum præter euidentissimas rationes satis potest confirmare vnius Galeni auctoritas atque exemplum, qui tractaturus de febribus putridis, initium facit suæ tractationis a putredinis disputatione, 11. meth. 8. Cum enim febres putridæ ex humorum putredine accendantur, nomenque suscipiant, atque in earum curatione putredo quoque, vt posterius videbimus, propriam & peculiarem indicationem afferat, ignorata putredinis natura, fieri non potest, vt quidquam certi intelligatur quod ad illarum vel cognitionem, vel prognosticum, vel curationē pertineat. at vero quoniam si velimus singula accurate, & diffuse examinare, quæcunque ex variis discrepantibus sententiis de hac re circumferuntur, cum talis disputatio sit admodum difficilis, & in maxima controuersia posita, tempus duorum mensium non sufficeret: equidem statui maiori qua fieri potest breuitate in hoc argumento versari, & illa tantummodo persequi, quæ mihi magis necessaria, & ad vestram vtilitatem accommodata videbuntur.

Diuisio huius capitis.

De putredine.

Atque vt hac quoque in parte a Galeni doctrina, & methodo non discedamus, a putredinis definitione ordiendum est: verum cum hæc multipliciter, partim a veteribus, partim a recentioribus tradita fuerit, nihil libet duas tantummodo illius definitiones considerare, & perpendere, alteram Arist. alteram Gal. quæ, nisi fallor, si probe intelligantur, ad absolutam putredinis intelligentiam satis futuræ sunt: sed primum Arist. definitionem proferamus, quę magnam lucem alteri traditæ a Gal. poterit afferre, ac iure totius disputationis fundamētum censenda est. Putredo, inquit Arist. est interitus proprii atque innati caloris in vnoquoque humido, ab alieno calore, hic autem est ambientis 4 meteo. 6. vt vero hanc definitionem probe intelligatis, quædam sunt vobis memoria repetenda, tanquam fundamenta, quibus tota definitio nititur: primo vero illud Aristotelem superioribus tertio, & quarto textibus putredinem, nempe interitum mixti, opponere simplici illius generationi, quare si primum pauca verba dicamus, de mixti generatione ea fient longe faciliora, quæ de putredine sumus dicturi.

Definitio putredinis. Auic.

Proinde sciendum est ex Aristot. 1. de gen. & corrupt. mixta per mixtionem generari, quæ quidem mixtio, vt scribit Gal. 1. de tempor. cap. 9. non fit opus humanæ artis, sed Dei, & naturę, has requirit conditiones primum vt quæ debent simul misceri, vim habeant agendi, & patiendi, siquidem non quodlibet agit in quodlibet, nec patitur a quolibet: talia autem sunt contraria, neque enim simile agit in simile, neque patitur a simili sed contrarium agit in contrarium, & patitur a contrario. Deinde mistibilia debent esse prædita forma, & materia, cum manifestum sit, corpora tantum naturalia vere inter sese commisceri. Preterea vt huiusmodi miscibilia commodius inter se misceantur, vt humida sint, aut humido perfundantur, necesse est, adeo vt omnis mixtio potissimum fiat ratione humiditatis, vt Arist. & Auuer. docent 4. mete. a 8: Postremo debent miscibilia esse adeo tenuium partium, vt in minimas particulas diuidi possint, quo sibi inuicem posita facilius, & citius se ipsas alterent, & mixtionem efficiant. Hæc ad mixtionem requiruntur, quod manifeste apparet in iis, quę arte parantur, de quibus præter Auicen. Gal. loco notabili 1. de elementis ad finem accurate & luculenter tractat. Cum igitur hæc ita se habeant, statuendum est quatuor elementa, ignem, aerem, terram, & aquam, habere omnes conditiones, quę ad veram mixtionem requiruntur, hæc enim quando conueniunt in vnum, principio quidem cum partibus propemodum sint viribus non agunt aliud, in aliud, & patiuntur alia ab aliis, dum vires habent summas atque integras, postea vero in huiusmodi pugna cum vires eorum iam remissę fuerint, & vnumquodque vel superauit, vel superatū fuerit, ad mediocritatem quandam deducuntur, quo tē pore vere simul miscentur, vniuntur, atque ex omnibus vnum corpus constituitur, quod mixtum dicitur, ex quo iure dicit Aristot. mixtionem esse miscibilium alteratorum vnionem.

Mixtionis ratio.

Sed illud postremo est memoria repetendum, in mixtione quatuor primas qualitates, minime vnam atque eandem operam prestare, neque eandem dignitatem obtinere, siquidem duo vim potissimum habent agendi, & totidem patiendi, agunt calor, & frigus, patiuntur humor, & siccitas: neque vero vtręque hæ qualitates tam agentes quam patientes, easdem vires, eundemque agendi, & patiendi modum obtinent, namque frigus non simpliciter generationem efficit, sed potius quodammodo efficiendi locum dici potest, calor autem vere subiectam materiam mutat, eamque fingit, ac format, vt reuera opifex generationis, atque auctor præcipuus dici debeat: quippe frigus non tanquam efficiens principale, sed tanquam adiuuans, requiritur ad generationem: etenim cum ex vna parte non a quolibet calore, & secundum quemcunque modum mixtio fieri possit, sed a quodam definito, & determinato, secundum eum modum, qui

qui sit accommodatus ad naturam illius rei, quæ debet generari, ex altera autem purus, ac simplex calor, qui summus est, qualem ignis præsefert, propter eximiam vim effectricem, quam habet, absumat omnia, & in naturam suam conuertat, iure cum calore necessaria fuit frigoris colligatio, non quod frigus per se generet, cum hoc sit munus caloris, sed vt nimiam vim caloris frangat, & remittat, sine qua moderatione purus calor generare minime posset. Sic eadem est ratio humoris, & siccitatis inter se, quæ sunt patientes qualitates, & materia generationis, quę inter calorem, & frigus reperitur: namque humor calori, siccitas frigori respondent: humor enim præcipuam vim ad generationem confert, cum formam a calore impressam recipiat: siccitas vero eatenus materia generationis efficitur, quatenus humorem temperat, & stabilem reddit, siquidem humor est qualitas, quæ suo termino non finitur, sed facile obedit alieno, & cum facillime, quę imprimuntur, admittat, tamen impressam formam per se nequit retinere. Contra vero siccitas est qualitas, quę facile suo, difficulter alieno termino finitur, atque impressam formam diu retinet: quare siccitas humori iuncta ipsum temperat atque idem pręstat quod a frigore calori copulate in agendo pręstari diximus. Itaque vno verbo, & actione caloris a frigore temperati in subiecta materia, nempe humore per siccitatem confirmato, omnium mixtorum corporum forma producitur. Itaque hęc hactenus de mixtione, quantum instituti nostri ratio postulat, quę ab Arist. in lib. de gener. & 4. meteororum diffuse tradita sunt: ad putredinem redeo.

Iis itaque putredo, vt diximus ex Arist. opponitur simplici generationi ipsius mixti, cum oppositorum sit eadem disciplina, ex iis, quę de mixtione dicta sunt, facile erit putredinis definitionem intelligere, & explicare. Nam sicuti in generatione mixti res ita procedit, vt ante omnia calor temperatus frigore, vincat, & terminet humorem siccitate temperatum: ita contra in putredine, vt idem calor mixti, qui in humido continetur, ac propterea illius calor naturalis dicitur, ab humore vincatur, neq; amplius illum terminet, ac tandē intereat necesse est. Itaque putredo est interitus proprii, atque innati caloris in vnoquoque humido. Hęc verba cōtinent genus definitionis, nempe interitum, & vnā differentiam ex subiecta materia, nimirum, caloris proprii in humore; quę deinceps sequuntur continent alteram differentiam, tanquam causam, scilicet ab externo calore, qualis autem sit huiusmodi externus calor, declarant postrema verba, hic autem est ambientis. Sed rursum quęritur, quid per caliditatem ambientis oportet
Quæstio. teat intelligere? Nōnulli interpretantur calorem aeris, verum mihi quidem vt videtur, male, siquidem aer externus non minus est frigidus hyeme, quam sit calidus æstate, itaque deberet non minus interitum, quam conseruationem efficere. Contra vero constat, & hyeme, & æstate, & quouis tempore, & sub quouis coeli statu ac regione, internum calorem consumi, atque hinc prouenire senium in animalibus, ariditatem in plantis, dissolutionem earum partium, quæ simul tenebantur in lapidibus, metallis, & cęteris omnibus, qui anima carent: quare calor ambientis nullo pacto simpliciter calor vnius aeris potest intelligi. Vt autem intelligatis, quidnam Arist. per calorem ambientis voluerit significare, memoria tenendum est, calorem in animalibus, & plantis retineri humido, atque eo nutriri, in qua nutritione vapores, atque fuligines ab humido eleuari, atque effluere necesse est, sicuti in candula cū ardet, fieri cernimus. Ergo huiusmodi vapores, & fuligines, quę exire debuissent, si retineantur, cum calidæ sint calefaciunt, & cum non sint proprię humoris quem ambiunt, sed tanquam res externa, calidi ambientis, & externi vim habent, atque eodem modo internum calorem consumunt: hęc autem retinentur in corporibus nostris, ex prohibita transpiratione adstrictis, vel obstructis meatibus, per quos debent exire, atque ex alijs causis, de quibus posterius sermonem habebimus. In corporibus quidem quę anima carent, res non ita est manifesta, quia minus calida sunt: quare nullus apparet ęffluxus, sed tamen ratio monstrat, omnino aliquem effluxum fieri, sed tanto obscuriorem quanto minorem calorem habent: hic tamen transpiratus, qualiscunque fuerit, ab aere frigidiore prohibetur, ex quo fit, vt retentus ille calor, qui deberet expirare, vim habeat caloris ambientis, & ita consumat calorem internum, vt propterea corpora quoque inanima tam hyeme, quam æstate absumantur, & calore innato destituantur, non aliter quam animalia & plantę facere solent. Itaque censeo Aristotelem externum ambientem calorem intelligere quemlibet calorem, qui quouis modo rem ambiat, atque illius calorem internum interimat.

Sed hic tandem est vna dubitatio. Sed hoc loco est dubitatio, quomodo fieri possit, vt calor a calore interimatur, cum magis omnia conseruentur a simili, interimantur a contrario, facilis autem est responsio, neque enim est idem calor, qui corrumpit, & qui corrumpitur, hic internus est, secundum naturam, & moderatus, ille est externus, præter naturam, & immoderatus, quare nihil absurdum est, si a calore externo internus, a non naturali naturalis, ab immoderato moderatus corrumpatur. Atque hactenus de Aristotel. definitione, nunc alteram Galeni aggrediamur, quę est huiusmodi 11. meth. 8. Putredo est mu- *Definitio Gal.*
tatio totius substantię corporis putrescentis ad corruptionem a calore externo. Multi opinantur has duas definitiones putredinis longe inter se differre, ex quo colligunt duas esse species putredinis, alteram de qua philosophi, alteram de qua medici tractent: verum isti mihi videntur male sentire, qui existimo, tam medicos, quam philosophos de vna, atque eadem putredine sermonem habere, & vtramque definitionem in vnum conuenire, neque inter se quidquam dissidere, id quod mihi videor euidentissimo argumento posse demonstrare, quoniam Gal. definitionem Arist. laudat, probat, amplectitur, & imitatur: quod si Gal. de putredine diuersam ab Arist. opinionem habuisset, nō dubitasset illius definitionem conuellere, sicuti in multis aliis rebus, de quibus ab illo dissentit, non dubitauit illum oppugnare, ac forte etiam non semel expugnare: sed ipsam rem parumper consideremus.

Putredo est mutatio.) In hac Gal. definitione mutatio est genus, quod videtur esse alienum a genere posito ab Aristotel. nempe ab interitu: siquidem mutatio significat motum quendam, alterationem, & pręparationem ad putredinem, interitus autem significat finem, & terminum alterationis. Namque idem euenit in generatione, quod in corruptione, cum sint opposita quare sicuti in generatione subito, atque in instanti forma resultat, quę vero pręcedunt, sunt alterationes materiam præparantes ad formam recipiendam, item in corruptione alterationes quædam præcedunt, quæ subiectam materiam spoliant sua forma, nouamque introducunt, quod pariter subito, ac momento temporis fieri solet, quare mutatio, & interitus videntur differe inter se, sicuti res quæ fit, & est in via, ab altera quę facta est, & ad terminum viæ peruenit.

Hęc sane longissimam disputationem requirerent, verum pro breuitate, & occasione præsentis temporis, vno verbo ita censeo respondendum esse, generationē, corruptionem, putrefactionē, & alia huiusmodi nomina apud philosophos dupliciter vsurpari, vno modo pro motu, & quatenus res generantur, corrumpūtur, & putrefiunt, altero pro termino motus, & quatenus res genitę, corruptę, & putrefactæ sunt, cuius duplicis significationis multa apud Arist. sunt exempla, ex quibus vnum mihi satis fuerit 5. physic. text. 14. quo loco philosophus docet, apertissime generationem dici de motu ac de via, quę est ad terminum, & formam, quod ab Auerrhoe quoque in comment. diffuse confirmatur

& explicatur: itaque sicuti generatio dicitur de motu, & via ad formam, nihil prohibet, quin ipse quoque motus putrefactionis, qui ad illam via est, putrefactio dici possit. Sed tametsi concedatur, Aristot. vnam putredinem definire voluisse, quæ iam sit absoluta, & ad terminum deuenerit, Galen. contra definire viam seu mutationem, non terminum putrefactionis, cum mea quidem sententia vtraque definitio, tam Arist. quam Galeni sit generalis, & ad omnem putredinis rationem possit accommodari, non tamen hinc sequitur, illos inter se dissentire, ac diuersam definitionem tradidisse. Etenim placuit Galeno definire putredinem, quatenus pertinet ad vsum artis medicæ, ad quem omnia perpetuo solet referre, qui intelligebat res primum moueri, ac pro parte alterari ad viam putredinis, deinde ad absolutum illius terminum peruenire, atque huic duplicis putredinis rationi duplicem quoque medendi rationem conuenire, quod ille docet in arte med. 83. 11. metho. 9. 2. aphoris. 17 Aristotelem autem tanquam philosophum, cui talis consideratio fuit minus necessaria, voluisse putredinem definire integram, atque absolutam, de qua potissimum philosophi solent tractare.

Quamobrem si hæ duæ definitiones differunt inter se, ea tantum ratione differunt, quam notauit Auerrh. 2. de anima com. 17. nempe ratione diuersæ considerationis: siquidem philosophus generaliter ea considerat tantummodo, quæ sunt secundum naturam, minime ea quæ sunt præter naturam: medicus autem omnia considerat, & secundum naturam, & præter naturam, quæcunque ad suum finem possunt pertinere: sed reliqua prosequamur.

Putredo est mutatio totius substantiæ corporis putrescentis) Etsi nonnulli existimant hac quoque in parte Gal. definitionem a definitione Arist. dissentire: tamen sine multo labore mihi videor posse demonstrare, hæc verba apud Gal. idem significare, quod altera apud Arist. significant, nimirum proprii, atque innati caloris in vnoquoq; humido. Quæso enim mihi respõdeat aliquis, quotiescunque interit calor proprius, & innatus alicuius rei, an forte illius substantia restat salua, & incolumis? quotiescunq; tota eiusdem rei substantia putrescit, an illius calor innatus permaneat, & conseruetur? an potius intereunte natiuo calore, substantiam quoq; ac pariter putrescente tota substantia calorem natiuum simul necesse sit interire? ego quidẽ puto esse neminem, qui non fateatur, idem plane esse, si quis dicat, calorem innatum interire, vel totam substantiam putrescere: quod si quis tandem hoc non libenter velit fateri, is Gal. audiat, qui manifeste, & expresse docet, substantiam cuiusq; corporis non aliter quam temperie quatuor primarum qualitatum consistere, in libello de plenit. 4. 5. de loc aff. vltimo, & aliis locis: quamobrem facile est intelligere, dissoluta corporis temperie, totam illius substantiam dissolui. Nã sicuti fit generatio opera natiui caloris, simul mixtis, & cõiunctis elementis, ita illis ab externo calore dissolutis, & dissipatis, vt fiat interitus, & corruptio necesse est; quæ quidem mixtio, & vnitas elementorum nunquam poterit dissolui, nisi natiuus calor, tã quam totius mixtionis opifex, & quoddam ligamentum ab externo calore superetur. Itaque satis potest constare, tametsi vtriusque definitionis verba sunt quoquomodo varia, tamen reuera vnam atque eandem sententiam esse, neque illas inter se hactenus dissentire.

Ab externo calore) De hac postrema parte definitionis Galenicæ nemo potest dubitare, quam plane conueniat cum postrema parte definitionis Aristotelicæ, qui memoria teneat, quæ de hac re scripta sunt a Galeno 2. de differ. feb. 9. videntur Aristotel. recte dixisse, ab alieno calore fieri putrefactionem; vocat autem alienum externum, non innatum neque vnicuique rei proprium, hic enim concoquere solet, alienus autem corrumpere, quod est putrefacere: quam sententiam repetit, & confirmat 3. epid. secto. 3. commen. meor. 1. 22. & aliis locis. Sed forte nimium digressi, hæc quæ generaliter ex Auic. & Gal. diximus de putredine, ad Auicennam redeuntes ad nostrum principalem institutum accommodemus, illud autem fuerat simul cũ Auic. tractare primum de causis putredinis: cum enim sit nobis propositum agere in præsentia de febribus putridis, id ante omnia necessarium est intelligere, quomodo, & quibus de causis humores in corpore putrescant: vt vero hanc rem facilius intelligatis, mihi liceat paulo altius vobis explicare quomodo & quibus de causis humores in corpore generentur, siquidem, vt inquit Gal. 3. de sym. causis 1. hoc præcipuum est caput inuentionis omnium causarum, quæ facultatibus noxam inferunt, si cognoscamus rationem qua per sanitatem actiones suas perficiebat.

Sciendum igitur est, calorem innatum partium solidarum, sed præcipue viscerum nostri corporis primam, & præcipuam causam esse generationis omnium humorum, qui in animante secundum naturam reperiuntur, quæ doctrina est Gal. 1. epid. secto. 2. 46. 4. aph. 37. & aliis locis: neque vero dubium est, quin humores seruentur, & custodiantur illa ipsa ratione qua generantur, quod si ita se res habet, manifestum est, illos generaliter corrumpi & putrescere quotiescunque sua naturali tutela destituuntur, & ab innato calore non gubernantur: quamobrem illa omnia siue ex parte loci, in quibus humores continentur, siue ex parte caloris, siue quouis modo, quæ possunt esse in causa, vt calor innatus non possit probe fungi suo munere, hæc omnia ponenda sunt, tanquam causæ, aut magis remotę aut magis propinquę, propter quas humores solent corrumpi & putrescere, sed magis particulatim hanc rem perpendamus.

Auicenna, & cum eo omnes interpretes referendis causis putredinis admodum confuse, & obscure mihi agere videntur. Itaque nos confugiamus ad Gal. atque experiamur, an ex illius disciplina distincte, & perspicue possimus hanc ipsam rem explicare ex definitione putredinis tradita tum ab Auicen. tum a Gal. conuenit inter omnes, duas esse maxime cõmunes & immediatas causas putredinis; alteram efficientem calorem externum, alteram materialem humiditatem, de quibus quidem duabus causis idem Arist. & Gal. & omnes amplissimum reddunt testimonium. Sed reliquis prætermissis vnum aut alterum Gal. locum afferamus: ille igitur hæc habet 3. epidem. sect. 3. comm. 4. omnis putredo videtur ex materia gigni humida, ex causa autem efficiente extraneo & præter naturam calore augeri pro immobilitate: nihil itaque putrescere, quod omnino ex parte est siccum, omnes manifeste videmus: neque enim lapis, aurum, neque aliud id genus putrefieri cernitur.

Sed ex hoc loco Gal. nonnulli dubitant, cum ille videatur non solum calorem & humiditatem, sed etiam quietem putredinis causas constituere: quibus vno verbo respondeatis, calorem atque humiditatem esse causas principales, & necessarias, quietem vero potius esse concausam, quæ solet adiuuare, non efficere, quod satis expressit Gal. inquiens, putredinem non fieri, sed augeri immobilitate, quæ duo causarum genera apud Gal. distinguuntur de sympt. different. 1. Possent & alia multa loca proferri, quæ demonstrant euidentissime ex iis duabus causis, calore externo, & superflua humiditate putredinem fieri, sed vnus locus cæterorum omnium vicem potest supplere, 1. de temp a cap. 4. vsque ad 8. in quo Gal. longa oratione multisque exemplis probat, constitutiones aeris calidas, & humidas potissimum esse putredini obnoxias, nec non graues, & pestilentes morbos efficere, de qua re tractantes de corporibus præparatis ad febrem, supra quoque diximus. Sed rursum oritur dubitatio, namque putredo videtur fieri posse non solum a caliditate, & humiditate, sed etiam in frigiditate, & siccitate, sicuti apparet in illis, quibus ex nimio frigore pedes, manus, & extremæ partes corporis quandoque solent

putre-

putrescere, nec non in lignis vetustis, quæ propter nimiam siccitatem cariem contrahunt, quæ nihil aliud quam putredo censenda est. Ad quam dubitationem respondeatis reuera frigiditatem, & siccitatem posse putredinem efficere, ad quem modum scribit Gal. 5. de sympt. medicament. quę nimio plus refrigerata sunt, aut calefacta, aut exsiccata, aut humectata, omnia corrumpi, sed non proprie, & immediate, idque nunquam fieri posse, nisi primum calor innatus in humido rei putrescentis intereat. Sic igitur frigiditas putredinem inducit aliqua in parte, dum illius naturalem calorem corrumpit, cui necessario succedit calor extraneus, quod item de siccitate statuendum est, nam dissoluto humido, calor quoque natiuus necessario dissoluitur.

Diximus de causis putredinis proximis, & immediatis, nunc de magis remotis & mediatis dicendum est; omnes huiusmodi causę a Galeno ad tria genera referuntur de causis morborum 8. qui asserit, nonnulla putrescere medicamentis, quę suapte natura possunt putrefacere, aut ab excrementis in ipso animali genitis: nonnulla vero ob id quod minime transpirent, quę qui dem tria capita, mea sententia, omnes secundarias putredinis causas amplectuntur. Et primum quod attinet ad medicamenta putrefacientia, talia sunt, quę calefaciunt, & humectant, de quorum natura abunde tractat Gal. 5. de simp. med. 15. ad hunc modum oleum adipem in visceribus maiorem putredinem solet excitare, nec de iis longius agendum est.

Secundo loco est prohibita transpiratio, quotiescunque enim calor impeditur quo minus libere possit transpirare, ille tunc languet, nec probe potest fungi suo munere, ex quo facile putredo fieri potest.

Prohibita autem transpiratio Gal. auctore 3. de tuenda valet. 10. 9. meth. generatur, vel propter obstructiones, vel propter constrictionem meatuum cutis obstructio fit tripliciter, vel propter copiam, vel propter crassitiem, vel propter viscidtatem rei obstruentis. Pariter constrictio meatuum tribus modis generatur, vel ex nimio frigore, sicuti illis euenit, qui diutius morantur in loco, & acre frigidiore, vel ex nimia siccitate, sicuti illis contingit, qui sub sole longiori tempore morantur, vel ex vsu alicuius rei adstringentis, sicuti est balneum aquę aluminosę, & similium.

Quæstio. Sed hoc loco oritur notabilis difficultas, vtrum putredo fieri possit sine prohibita transpiratione, ac primum pro altera opinione, quę affirmat res multis modis putrescere, tametsi transpiratio est naturalis, nec quidquam impedita, sunt multę Galeni auctoritates, & rationes euidentissimæ, namque hoc loco, de quo agimus in præsentia, de causis morborum 8. videmus Galenum tres separatim ponere causas putredinis, prohibitam transpirationem, medicamenta putrefacientia, genita in corpore excrementa. Quod si non solum propter prohibitam transpirationem, sed etiam propter alias causas contingit putredinem fieri, vtique illa non fuerit semper necessaria: finge enim, exempli gratia, hominem qui ex vna parte nulla habeat in corpore excrementa, probeque, & facile transpiret, ex altera accipiat medicamentum, quod putrefaciendi vim habeat, nulli dubium esse potest, quin ille in humoribus malignam qualitatem contrahat: hoc ipsum de inspirato aere satis potest confirmari, de quo Galenus sermonem habet 1. de diff. feb. 4. ad hunc modum Galenus hoc eodem lib. de causis morborum 2. docet, quinque esse causas caloris motum, putredinem, vicinitatem rei calidę, constipationem, & alimentum ad calefaciendum accommodatum. Quod si omnis putredo ex obstructione fieret temere separatim obstructionis, & putredinis mentionem fecisset.

Præterea Gal. de generatione feb. verba faciens, qui docebat, nonnullas fieri ex inflammatione, nonnullas sine inflammatione ex humorum putredine, hæc ipsa verba habet de inæquali intemperie 7. neque enim ea solum quæ impacta sunt, & perspirata carne, putrescūt, verum ea quidem celeriter, ac maxime, sed putrescunt & alia multa, quæ putredini sunt opportuna, qui locus plane est apertissimus. Is licet addere auctoritatem Auicen. qui scribit in præsentia obstructionem vt plurimum putredinis humorum causam esse, quod si est vt plurimum, certe non est causa perpetua, & necessaria.

Demum vero hanc opinionem confirmat experientia, quandoquidem caro, aqua, & multa externa putrescunt, in quibus nulla prohibita transpiratio esse potest: sic videmus quotidie partes corporis putridas, veluti sunt quæ gangrena detinentur, putrefacere alias quas attingunt, & denique totum corpus, nisi illæ abscindantur. Hinc igitur colligendum videtur, multa putrescere tam interius, quam exterius sine vlla impedita transpiratione: altera autem ex parte Galenus inquirens causas putredinis, propter quas febres oriuntur, lōga oratione monstrat, non aliam esse, quam prohibitam transpirationem, atque huius non aliam causam, quam obstructionem esse, quo loco hæc ad summam colligit 11. metho. 4. ergo ostensum est, vbi morbo rum causas reddidimus, illa tantum putrescere corpora, quæ non calida humidaque cum sint, neque perflata nec ventilata in calido humidoque loco manent, ac paulo post: si quid in eo manifeste debet putrescere, transpirationes impeditas esse oportet: sic primo de differen. feb. cap. 3. ita ratiocinatur: si corpus vitiosis humoribus plenum fuerit, neque vlla in visceribus adsit obstructio, animalque libere per totam cutem difflatur, illud quidem sanum existere, sed tamen huiusmodi sanitatem esse momentaneam, & periculosam: etenim si contingat, partes externas constringi, aut in profundo meatus obstrui, tunc necessario sequuntur febres in prioribus diariæ, in posterioribus putridæ, adeo vt per Gal. nulla febris videatur sine prohibita transpiratione fieri posse.

Postremo hanc opinionem confirmat magnum Hippocrat. argumentum, ostendit autem sanatio: namque Gal. 11. meth. 10. tradens rationem curandi febres putridas, incipiens a febre progreditur ad putredinem, a putredine ad prohibitam transpirationem, a prohibita transpiratione ad obstructiones, a qua postrema indicatione principium curandi facit, quippe ex hac resolutiua methodo satis potest constare, obstructionem prohibitæ transpirationis, nec non prohibitam transpirationem putredinis causam perpetuo esse.

In proposita autem difficultate, vtrum putredo possit esse sine prohibita transpiratione, ita censeo habendum esse: prohibitam transpirationem humores, & res omnes deducere ad putredinem, contra autem putredinem non solum propter vnam prohibitam transpirationem, sed etiam propter alias causas posse oriri. Cæterum ad illa quę postremo loco tradita sunt, ex Galeno respondeatis, illud pro suo instituto de putredine humorum in corpore humano disputare, nec sane de qualibet putredine, sed de ea tantum, quę sine externa causa fieri contingit: etenim sicuti Gal. docet, putredinem sine externa causa, aut difficile, aut nullo modo fieri posse absque prohibita transpiratione, ita ille non negat, putredinem propter externam causam, exempli gratia, medicamenta putrefacientia, aut aerem putridum sine vlla impedita pērspiratione fieri posse: etsi manifestum est ab huiusmodi externis causis longe facilius, & celerius putredinem oriri, in quibus corporibus prohibita est transpiratio, quam alterius corporibus quæ libere, & bene transpirant, quam quidem suam sententiam Gal. aperuit apertissime 1. de diff. feb. 4. illa oratione quę incipit, subiiciatur pro exemplo in ambiente nonnulla semine pestilentiæ differri.

Cum igitur putredo propter externam causam atque in rebus externis sine vlla dubitatione fieri possit, tamen etsi nulla adest prohibita transpiratio, quod

Gal. testatur, & confirmat experientia, quatenus ad alteram putredinem pertinet, quæ non nisi ab interna causa prouenit ego quidem puto, hanc tam certe, & frequenter fieri a prohibita transpiratione & obstructionibus, vt minime absurdum sit affirmare aliter illam fieri non posse: atque hinc factum est vt Gal. tradens rationem curandi febres putridas, illas indicationes perpetuo nobis ante oculos ponat, quæ sumuntur a prohibita transpiratione, & obstructionibus, tanquam a causis aut perpetuis & necessariis, aut tam frequentibus, & oportunis, quam si perpetuæ forent, & necessariæ, vt posterius suo loco diffuse docebimus. Et quoniam ex iis quæ hactenus diximus facile est vnicuique ad contrarias rationes respondere, Gal. sibiipsum conciliare, & totam disputationem explicare, hæc sunt satis, & ad meum institutum redeo.

Dicebamus causas putredinis mediatas a Gal. referri ad tria capita: primum ad medicamenta putrefacientia secundum ad prohibitam transpirationem: terium ad excrementa: diximus de duobus primis quod satis est, superest ergo tertium de quo pariter dicendum est: excrementa quæ generantur in animali nempe immoderata, & præter naturam, fiunt in cruditatibus vasorum. & totius corporis, & si quis quærat quo huiusmodi cruditates contingant, huic respondet Gal. 3. de sympt. causis primo qui scribit hoc euenire aut propter imbecillitatem facultatis, aut propter vitium alimenti, aut propter ea quæ extrinsecus occurrunt. Facultatis imbecillitates sunt duplices: quædam propriæ, quæ similarium partium imbecillitatem: quædam non propriæ quæ instrumentales morbos comitantur. Imbecillitates propriæ intemperies quædam sunt effectricium qualitatum, non propriæ vero in iis consistunt morbis partim simplicibus, partim compositis, qui erisipelata vocantur, inflammationes & cætera, de quibus Gal. diffuse tractat.

Cruditatū generatio. *Imbecillitas duplicis facultatis.*

Quantitas Secundo fiunt cruditates ratione alimenti multis modis, primo nimia quantitate: vt si quis immoderatam cibi, & potionis quantitatem assumat, quæ copia potest considerari dupliciter: vel simpliciter, & absolute, vel respectu virium hominis. Secundo qualitate, *Qualitas.* quod euenit dupliciter: aut propterea quia alimenta suapte natura praua sunt, & facile corrumpuntur, quales sunt porri, fungi, cucumeres, & similes, aut quoniam tametsi illa natura sunt bona, nihilominus ob quandam putredinem prædictis æqualem, aut etiam sæpenumero maiorem prauitatem contrahunt, qualia sunt triticum, hordeum, & omnes aliæ fruges quæ ad vsum alimenti assumuntur, quæ vel prima statim generatione, vel diuturnitate temporis, vel propter malam repositionem quandam putridam qualitatem acquirunt.

Præparat. Tertio præparatione, qualia multa alimenta praua sunt, vt si decoquantur pisces cum butyro, si misceantur simul lac, oua, aromata, & propter malam permistionem & præparationem facile corrumpuntur, & putredinem in corpore efficiunt. Quarto tempore, sicuti illis euenit qui ante coctionem prioris alimenti rursus comedunt, in quem errorem multi incidunt fre*Tempus.* quentissime. Postremo excrementa generantur ex alimentis non seruato opportuno illorum ordine, vt si in prima mensa accipiuntur mala punica, & alia ad*Ordo.* stringentia, postremo lac, fructus horarij, & alia quæ aluum possunt mouere.

Tertio demum apud Galen. cruditates in corpore generantur propter ea quæ extrinsecus accidunt, quæ *Exterius.* etsi plurima sunt, commode tamen possunt referri ad sex res non naturales: primum igitur ex aere generantur excrementa, veluti si ille fuerit insigniter calidus, vel calidus & humidus, quas diximus esse proximas causas putredinis, si fuerit putridus vel in sua substantia, vel ex vaporibus qui ex cadaueribus, paludibus, & aliis id genus prauis exhalationibus solent eleuari: etenim cum ille necessario non solum ore naribus inspiretur, sed etiam per arterias trahatur, facile est intelligere, quomodo hinc humores possunt putrescere, de quo aere scribit Gal. ut diximus 1. de differen. feb. 4. De cibo & potu iam satis diximus, tertio est motus & quies, quæ quantum faciant vel ad iuuandam vel ad vitiandam concoctionem, adeoque ad reddendum corpus aut immune, aut refertum excrementis, notius est ex præceptis votus Gale. potissimum lib. 2. de tuenda valetudine, quam ut debeat pluribus explicari: longa experientia, ille inquit, 1. de diff. feb. 2. compertum est, vt qui exercitationem consuetam omiserint, aliis quibusdam morbis & maxime febribus corripiantur: quarto est somnus & vigilia, siue enim somnus sit superuacaneus, & importunus, sicuti qui fit in meridie, siue vigiliæ sint immoderatæ, satis constat vtrumque vitiare concoctionem, generare excrementa, & corpora ad putredinem disponere. quinto est inanitio & repletio, ex quibus certissimum est, multa pericula hominibus imminere, inter quæ illud est maxime animaduertendum, illos qui vel sponte, vel arte solent quotannis aliquo genere euacuationis expurgari, si posterius huiusmodi vacuationem intermittant, in facilem humorum repletionem & putredinem incidere: postremo sunt animi perturbationes, ira, dolor, &c. quibus demum Gal. addit studia vitæ, nempe uarias exercitationes, venerea, & in summa omnia quibus aliquid corpore agimus, de quibus quidem nulli dubium esse debet, quin male administrata possint actiones impedire, excrementa generare, & putredinem efficere. Hactenus de causis putredinis ex Galeno.

Si quis autem consideret, quæ de hac re traduntur ab Auicen. is inueniet illum fere omnia transcribere ex Gal. sed tamen multa miscere & repetere, adeo ut uix liceat certum aliquem ordinem constituere.

Igitur primum ponuntur septem causæ putredinis. Prima, sunt praua alimenta, quæ propter malitiam suę substantiæ ad putredinem sunt præparata. Secunda, sunt alimenta, etsi bonæ substantiæ, quæ tamen facile recipiunt corruptionem, sicuti est lac. Tertia, nimia humiditas vel aquositas alimenti, quales sunt fructus ualde humidi, qui non sunt apti ut reponantur & conseruentur, vnde putrescunt facillime, vt cerasa, mora, & similia. Quarta, nimia ciborum frigiditas, ex qua item generatur humor vitiosus & frigidus, qualis est qui generatur à cucumere, & citrullo, & pyris, de peponibus, melopeponibus, & cucumeribus: litigant recentiores quidnam singula sint hoc tempore, de quibus speciatim vobis licet consulere nostrum clarissimum & eruditissimum herbarium. Gal. quoque de iis, atque eorū viribus tractat diffuse, 2. de alimentorum facult. 4. 5. & 6. sed hic dubitant expositores, quomodo Auicen. reponat pyra inter fructus qui habent insignem frigiditatem, sicuti cucumeres, cum reuera habeant notabilē dulcedinem, quæ cum summa illa frigiditate non pōt consistere. Forte Auic. intelligebat de aliquo genere pyri, diuerso a nostratibus: sed hæc nullius sunt momenti. Quinta causa ad pręparationem: sexta ad tēpus: septima ad ordinem alimentorum pertinet, quas quidem omnes causas, vt diximus, Auic. accipit ex Galen. cum aliis locis, tum maxime 3. de sympt. causis 1. nec non 1. de differen. febr. 3. qui nihilominus prætermittit quantitatem alimenti, neque eum distinctum ordinem seruat, quem vidimus Galenum seruare.

Aut propter oppilationem prohibentem respirationem.) Secunda causa putredinis statuitur oppilatio, quæ prohibet respirationem, & euentationem, quam proxime sequitur putredo, de qua quidem oppilatione, & illius causis, non est vt pluribus agamus, cum iam ex Gal. a quo Auicen. totam hanc partem collegit, satis omnia sint explicata. Itaque venio ad secundam partem capitis, in qua Auicen. tract. de diff. putredinis, ita vt vos veluti manu ducat ad differentias febrium putridarum huiusmodi autem differentiæ putredinis capiuntur a duplici fonte: altero a loco, in quo fit putredo, altero a materia quę putrescat.

Et putredo quidem quandoque est communis toti corpori, &c.)

Differentia a loco putredinis.

&c.) Putredo vel est communis toti corpori, vel in aliqua parte determinata, propter suam debilitatem, aut calorem extraneum, aut acutiem, aut dolorem. Hæc prima est differentia a loco putredinis, quam longe clariorem, & veriorem habetis apud Gal. 11. metho. cap. 4. initio, qui docet, putredinem consistere, vel æqualiter in omnibus vasis, vel in maximis maximeque principalibus (hæc autem ille interpretatur quæ sunt inter alas, & inguina) vel in vna aliqua particula: hæc autem putredo determinatæ partis rursum est duplex: nam quædam est cum inflammatione, sicuti in angina, pleuritide, & similibus, quædam sine inflammatione, vt si exempli gratia, putrescat bilis in iecore, sine iecoris inflammatione, Quod porro scribit Auicen. putredinem propriæ partis fieri propter suam debilitatem, & alias causas præclarissime explicatur a Gal. de causis morborum 6. 2. de diff. feb. vltimo, quæ doctrina cum sit accommodata non solum ad putredinem, sed etiam ad inflammationem, & omnem fluxionem nostri corporis, est digna maxima notatione Gal. igitur generaliter docet duas esse causas cuiuscunque fluxionis, alteram robur facultatis expultricis partium transmittentium, alteram imbecillitatem partium laborantium, & recipientium; id quod hac ratione contingit: cum enim quatuor sint facultates, quibus vnaquæque pars animalis prædita est, vt nimirum quæ attrahat, retineat, alteret & expellat quæcunque attrahenda, retinenda, alteranda & expellenda sunt, cum etiam quod redundat in corpore, vel quantitate, vel qualitate redũdet, cum denique omnium partium corporis non æquale sit robur, sed natura principes partes statim ab initio robustiores fecerit, necessarium est, vt in corporibus impuris, & quæ scatent excrementis, aliquid ad ignobiliores partes defluat: siquidem vt scribit philosophus idem videmus euenire in nostro corpore, quod euenit in mala Republica. Nam sicuti potentiores omnia molesta onera semper conantur reponere ad minus potentes, & isti ad alios, vt tandem misera plebecula quæ non habet ad quos deponat, cogatur omnia onera, & omnia mala sustinere: ita ex omnibus robustioribus partibus nostri corporis excrementa propelluntur, quæ nullo in loco consistunt, donec in partem ceterarum omnium maxime imbecillam delabantur.

Causæ imbecillitatis partium.

Hæc vero pars imbecilla est, aut quia statim a prima formatione aliquis error illi accidit, aut postea læsa fuit, aut quia suapte natura imbecilla esse debuit, quemadmodum est cutis glãdulæ, & aliæ partes id genus, quas protinus ab initio natura expurgandorum excrementorum gratia fabricauit. Itaque robur partis transmittentis, & imbecillitas partis recipientis, sunt cõmunes causæ efficientes, & tumores, & omnes affectus præter naturam, quicunque ex fluxione humorum originem habent. Verum Gal. aliam huiusmodi influxus occasionem commemorat, quæ tantummodo ad partes laborantes pertinet, loco citato 2. de diff. febr. 1. quotiescũque illæ sine partium propulsione ad se trahunt excrementa: hoc autem contingit dupliciter fieri, vno modo ex calore in eis accenso: altero ex dolore in illis excitato, de qua duplici fluxione humorum tractat Gal. 13. meth. in prin. qui vtrumque, & calorem, & dolorem attrahere multis rationibus & exemplis demonstrat luculentissime: vt pluribus non sit opus. Ex his igitur facile est intelligere, quomodo Auic. ponat quatuor causas putredinis in determinata parte, debilitatem, caliditatem, acutiem, & dolorem, quæ omnes ad causas Gal. sine multo labore possunt referri: atque hactenus de prima differentia putredinis ex parte loci.

Et humor recipiens putredinem.) Hæc altera est differentia putredinis, ex parte eorum quæ putrescunt: hæc autem sunt vel bilis, ex qua euaporat vapor fumosus, subtilis, acutus; vel sanguis, ex quo euaporat vapor subtilis: vel pituita, ex qua euaporat vapor spissus: vel postremo melancholia, ex qua euaporat vapor fumosus, spissus, puluerulentus: quarum diuersarum euaporationum facile est rationem reddere, sicuti redditur a Gal. 1. aph. com. 14. qui docet, ea quæ euaporant, esse similia iis ex quibus fit euaporatio, ex quo pro diuersa natura humorum necesse est varios quoque vapores ab illis eleuari. Et si quis quærat, quamobrem Auicen. mentionem fecerit non solum humorum, sed etiam vaporum, qui ab illis eleuantur: huic respondet Gal. 1. de diff. febr. 5. id non sine ratione factum fuisse, propterea quia cum perpetuo in omni febre putrida putrescunt humores cordis, tum magna ex parte in putredine, quæ in visceribus, & magnis vasis consistit, ex humoribus putrescentibus veluti fumus quidam ad ventriculos cordis perueniat, ex quo febris accenditur. Hoc demum loco duæ mouentur dubitationes: altera, vtrũ sanguis possit putrescere, cum vulgo dicatur esse filius dilectus naturæ, quem conseruat, & præseruat, quantum potest, ab omni putredine: & si modo potest putrescere, quæritur, quam speciem febris efficiat, cum fateantur omnes esse tria tantummodo genera febrium, ex bile tertianam, ex pituita quotidianam, ex melancholia quartanam. Sed nos hanc difficultatem tractabimus loco proprio, de febre sanguinis, de qua maxima est controuersia inter Gal. & Auicen. Altera est dubitatio an melancholia possit putrescere, cum sit humor frigidus, & siccus, quæ duæ sunt qualitates cõtrariæ putredini: q̃ est dubitatio antiquorũ interpretum; ad quam respondeatis vno verbo, melancholiam putrescere: etsi enim est humor frigidus, & siccus, tamen absolute non est talis, sed in comparatione ad sanguinẽ, & reliquos humores: quare putrescit aliquando, licet magis raro, & difficulter quam sanguis, & ceteri humores.

Diuisimus primum caput secundi tractatus Auic. in quatuor partes, ex quibus duæ priores sunt explicatæ: itaque sequitur tertia quæ incipit: *Et putredo calore facit tertianam, & quæ currunt cursu eius.* In qua parte Auic. intendit pertractare de differentiis febrium putridarum, sed antequam venio ad litteram, mihi libet de hac re mentẽ Galeni breuiter vobis explicare, quod maxime faciet ad faciliorem intelligentiam Auicennæ. Itaque febrium putridarum aliæ sunt intermittentes, aliæ continuæ: Intermittentes sunt quæ ad sensibilem integritatem, vel vt vulgo loquuntur, ad infebricitationem perueniunt, quod euenit propterea, quia illæ generantur ex humoribus qui extra vasa consistunt, & per vniuersum corpus deferuntur. Continuæ vero sunt, quæ to quietem febre vacantem non desinunt, etsi aliqua sensibilis declinatio apparet, quod accidit quoniam generantur ex humoribus, qui in vasis includuntur, & continentur. Febrium ergo intermittentium tres sunt vniuersæ differentiæ, quotidiana, tertiana, quartana: ex quibus quotidiana est quæ ex putrida pituita generatur, & singulis diebus accessiones obtinet: tertiana quæ ex bile putrefacta fit, & alternis diebus accessiones habet: quartana quæ ex putrescente melancholia nascitur, & quarto quoque die accessiones solet excitare. Continuarum vero quæ ex flaua bile consistunt, & Græcis συνεχεῖς dicuntur, duplex est genus: vnum quidem earum, quæ Græcis σύνοχοι, Latinis continentes vocantur; atque hæ sunt eiusmodi, vt vniuersum earũ tempus vnica sit accessio, quæ ab initio vsque ad finem perdurat.

Alterum est genus earum febrium, quæ eodem nomine quo genus, nẽpe συνεχεῖς, & continuæ nominãtur: quæ quidem etsi ad infebricitationem non perueniunt, tamen multos particulares circuitus habẽt. Quo loco id vobis notandum est, in quo multi decipiuntur, febrem συνεχῆ, idest, continuam dupliciter dici: vno modo generatim, vt sit genus ad omnem febrem quæ ad infebricitationem non peruenit, siue vnam tantum siue plures habeat accessiones: altero speciatim pro ea tantum febre continua, quæ multis particularibus circuitibus continetur, adeo vt hæc vox συνεχὴς generatim sumpta, eam quoq; febrem complectatur, quæ priuatim σύνοχος dicitur. Porro febrium continuarũ quæ σύνοχοι, idest continentes dicuntur, tres sunt differen-

tiæ

tiæ: nam quædam a principio vsque ad finem in magnitudine æquales permanent, ideo ὁμότονοι, idest, similem tenorem seruantes, nominantur: quædam paulatim augentur, & exiguum aliquid semper adiiciunt, hæc Græci ἀναβατικὰς ἢ ἐπακμαστικὰς, hoc est, increscentes, vel inualescentes appellant: nonnullæ a principio ad finem vsque paulatim decrescunt, quæ propterea Græcis παρακμαστικαὶ, hoc est, declinantes, appellantur, de quibus inftuit Gal. Continuarum autem quæ priuatim tales dicuntur, duę sunt primę differentię: namque alię tertia solum die accessionem habent, alię vero etiam die media, idest, ea quę inter primam, & tertiam diem intercedit, accessionem habent: priores quę terna quaque die habent accessiones, Galen. τριταιοφυεῖς, idest, tertianę naturam referentes nominantur, qui tamen non prohibet, si quis velit ipsis quoque aliud nomen imponere, dummodo in rebus ipsis differentiam conseruet: medici vulgo tertianam continuam appellant: posteriores autem quę intermedio etiam die habent accessiones, nullum proprium, & peculiare nomen obtinent, & duplicem habent modum accessionis: namque alię duas inuicem simillimas accessiones habent, quæ ex humore pituitoso consistunt, & procedunt in forma febris quotidianę: alię vero accessiones habent dissimiles, quę singulis tertiis diebus sibi respondent, vt primę respondet tertia, secundę respondet quarta: atque hęc quidem febris ex bilioso nascitur humore, & in forma duarum tertianarum procedit. Medici priorem quotidianam continuam, posteriorem duplicem tertianam continuam vocant: his addit Gal. tertium genus febrium continuarum, quando accessio, in forma quartani circuitus procedit, nequaquam ad infebricitationem desinens. Ac sane quis miretur non iniuria, cum sint tria genera febrium, tam intermittentium quam continuarum, quotidiana, tertiana, quartana, quamobrem Gal. sicuti posuit tres differentias febrium intermittentium, non item posuerit tres differentias febrium continuarum, sed has in duas tantum differentias partitus fuerit, & fere hanc tertiam prętererit: quod quidem ego puto ab eo factum fuisse propterea, quia febres continuę, quotidiana, & tertiana frequentissime, tertia autem, quartana, quod ille fatetur, raro soleat contingere. Hactenus de differentiis febrium putridarum ex Galeno quę ab illo variis locis diffuse traduntur.

Dubitatio. Sed hoc in loco, antequam ad alia progrediamur, non est silentio prætereunda insignis quædam difficultas in verbis Galeni, quæ omnes interpretes torquet iamdiu, illa vero est huiusmodi Galen. diuidit febres putridas in intermittentes, & continuas, rursumque diuisi, & explicatis intermittentibus, ac deinceps veniens ad continuas, ita scribit 2. de diff. feb. 2. Continuarum autem quæ ex flaua bile consistunt, duplex est genus, vnum quidem earum quæ continentes vocantur: alterum vero earum quæ eodem nomine, quo genus, continuæ dictæ, multis particularibus circuitibus continentur. Ex quibus verbis facile colligitur, de sententia Galeni omnes febres continuas ex flaua bile originem habere: quod perspicue falsum est, & aduersatur ipsi Gal. qui ex vna parte 11. meth. 4. docet febrē synochum ex sanguine oriri: ex altera, quod omnes fatentur, quotidianam ex pituita, quartanam ex melancholia prouenire. Trincauellius asserit Gal. reponere synochum sub eodem genere cum febre ardente, & vtramque originem habere ex flaua bile: febrem quidem ardentem manifeste, cum non aliter differat a tertiana exquisita, quam loco putredinis: synochum vero, quoniam etsi illa fit ex sanguine, hic humor propter putredinem degenerat ad naturam bilis. Sed ille fallitur, quia febris ardens non alia est quam tertiana continua, neq; ea est febris σύνοχος, vel continens, sed συνεχὴς, vel continua, vt manifestissime docet Gal. 2. de crisibus 6. Deinde vtcunque hoc illi concedamus, quæso quomodo potest probari, quotidianam, & quartanam continuam ex flaua bile originem habere? quæ omnium consensu constat quotidianam ex pituita, quartanam ex melancholia prouenire: de qua re Trincauellius nullum verbum facit. Altimarus parte 2. de febribus, cap. 7. longa oratione conatur probare, febrem synochum ex flaua bile intra vasa putrescente generari, neque vero solum ex flaua bile, sed etiam ex pituita, & melancholia, dummodo isti humores simul cum sanguine redundent: quam bene autem istud probet, alii viderint: ego quidem didici ex Gal. 9. metho. 3. & aliis locis, synochum febrem cum putredine fieri, quotiescunque in omnibus vasis, ac præcipue maximis, succi æqualiter putrescunt, adeo vt sine labore constare possit, huiusmodi febrem fieri ex putredine omnium humorum, dummodo illi æquabiliter, aut ex debita proportione simul putrescant. Sed neque ille declarat alteram partem diuisionis, quæ ad continuas quotidianam, & quartanam pertinet, & longe est maioris momenti, cum, sicuti diximus, hæ duæ febrium differentiæ nullo modo ex flaua bile fieri possint. Franciscus Valesius Galeni literam corrigit, & ita legit: continuarum autem ex flaua quidem bile duplex est. Ex quibus verbis elicit hunc sensum, de sententia Galeni non omnem continuam febrem esse ex flaua bile, sed duplex tantum esse genus continuarum, quæ ex bile originem habent, altera quæ tertio quoque die accessionem habeat, altera synochus, cuius vnica est accessio a principio vsque ad finem. Sed equidem non satis intelligo, quid Valesius sibi velit: nam vtcunque hæc litera corrigatur, ille non potest effingere, quin febrium continuarum sint duo genera, alterum continentium, quæ vna accessione terminantur: alterum continuarum, quæ multos particulares habent circuitus: quod tam plane explicatur a Gal. vt nihil planius possit explicari.

Ad dissoluendam propositam difficultatem in verbis Gal. postremo loco doctissimi quidam viri ita statuunt: nomen bilis apud Hippocr. & Gal. accipi duobus modis: vno pro humore distincto a sanguine, pituita, & melancholia; altero pro omnibus humoribus simul iunctis: ad quem postremum modum hanc vocem accepit Hippoc. 7 apho. 42. vbi inquit: si febris nō ex bile fiat, &c. Etenim omnes febres putridas intellexit, ac nomine bilis reliquos omnes humores comprehendit, quod ex Galeni com. manifestum est, neq; non ex Philotheo, qui ita scribit: bilis loco exempli mentionem faciens, reliquos humores tanquam breuiloquus, subaudiendos esse significauit, nempe pituitam, sanguinem, & melancholiam: sic idem Hippocr. videatur hanc vocem accepisse, cum scribit 2. aphor. 15. Si fauces ægrotant, aut tubercula nascuntur in corpore, excretiones inspicere oportet: nam si biliosæ fuerint, &c. Etenim Gal. hæc verba interpretatur non solum de vna flaua bile, sed de omnibus etiam humoribus, a quibus certum est tubercula posse oriri. Demum significatio illius vocis potest confirmari illo Hipp. loco, vbi inquit 2. de natura humana ad finem: febrium pars maxima fit ex bile, &c. Porro hoc facto fundamento, inquiunt doctissimi illi viri, Galenum per ea verba litigiosa idem intelligere voluisse, ac si dixisset: febrium autem quæ ex putredine fiunt, duplex est genus: cui quidem interpretationi omnia quadrant, neque vlla amplius difficultas videtur superesse.

Etsi vero hæc responsio videri potest ingeniosa, ac reuera ea mihi displicet minus quam cæteræ, tamen vt libere dicam, ego illam omni ex parte nequeo comprobare, propterea quia mihi videtur aut difficile, aut nullo modo fieri potuisse, vt Gal. proprij sermonis obseruantissimus in re tanti momenti tam improprie, nomine bilis omnes humores voluerit intelligere, in qua communi significatione certe nunquam in libris de differ. feb. forte etiam neque in reliquis, huiusmodi vocem vsurpauit: quare fortasse alicui probabilior videtur illa opinio, in qua scio fuisse viros preclarissimos, nempe hanc vulgatam Galeni lectionem vitiatam esse,

atque

atque ea verba, *quæ ex bile proueniunt*, tanquam superuacanea ab aliquo temere interposita, iure delenda. Concludo igitur hunc locum, mea quidem sententia, inter cæteros difficiles Galeni locos esse difficillimum, neque hactenus aliquam rationem me inuenire potuisse, in qua omni ex parte acquiescam. Redeo ad Auicennam.

Et putredo cholera facit tertianam, &c.) Hæc postrema verba addenda fuerant necessario, quoniam a bile non solum tertiana, sed aliæ quoque febres proueniunt, quę eandem habent naturam cum tertiana, qualis est febris ardens.

Sic putredo pituitæ facit quotidianam, &c.) Nam pariter ex pituita generatur, nõ solũ febris quotidiana sed etiã febris epiala, & alię id genus: quod idem dicendum est de melancholia, ex qua similiter fit non solum febris quartana, sed etiam quintana, septana, nonana, de quibus mentionem facit Hip. & nos quoque tractabimus. Et quoniam Auic. est in ea opinione, non solum tres humores, bilem, pituitam, melancholiam, sed etiã sanguinem febrem efficere, addit putredinem sanguinis efficere, febrem continuam, & reddit rationem, quoniam sanguinis locus est intra venas, quare illius quoque putredo est intra venas, & ideo iure facit febrem continuam.

Dubitatio. Sed hic sunt nonnullæ dubitationes, & primum est Auer. qui 3. colliget. 4. aduersus medicos contendit, febrem ex bile fieri non posse, sed tantum ex sanguine biliosо, & affert duplicem rationem: alteram, quia pura & exquisita bilis non reperitur in nobis aliis locis quã in vesica fellea, in cęteris autem partibus vbique est permista cum sanguine: alteram, quoniam bilis non potest nutrire, cum tamen videamus sæpenumero huiusmodi humorem concoqui & deduci ad benignum, febremque ab illa prouenientem sine aliqua bilis euacuatione protinus cessare. Sed Auer. fallitur, sicuti in rebus prope omnibus, in quibus a medicis, ac potissimum a Galeno dissentit: namque experientia demonstrat, bilẽ exquisitam purgari aliquando vel per vomitũ, vel per aluum, febremque protinus cessare, quod non fieret, si originem haberet ex sanguine bilioso. Deinde contingit febrem fieri, in qua signa vnius redundantis flauæ bilis, nulla redundantis sanguinis apparent. Ergo a pura bile contingit febrem fieri. Neque id verum est, bilẽ non posse nutrire: etenim nisi illa fuerit præter modũ calefacta, atque insignem habeat adustionem, permista cum cæteris humoribus sine dubitatione potest nutrire.

Deinde dicit Auicen. sanguinem putrescentem efficere febrem continuam: quasi vero non alii quoque humores putrescentes in venis febrem continuam efficiant: quam difficultatem soluit Gal. & est locus singularis 1. epid. lecto 3. comm. 2. qui scribit, de sententia veterum medicorum febres nonnullas vere esse continuas, quales sunt synochi, in quibus nullæ sunt accessiones: quasdam minus vere continuas appellari, quæ etsi nunquam intermittunt, tamen aliquas habent accessiones, atque huiusmodi febres inter vere continuas, & intermittentes, quodammodo mediæ sunt: nam si comparentur con synochis, intermittentes, si autem comparentur cum intermittentibus, continuæ vicissimque possunt nominari. Itaque hac ratione febres ex putrescente sanguine vere, & proprie, continuæ censendę sunt.

Tertio cum Auic. dixerit, sanguinẽ putrescere intra venas, occurrit dubitatio, an sanguis extra venas putrescere possit: namque est apho. Hip. lib. 6. 20. Si sanguis præter naturam in ventrem infunditur, necesse est suppurari: quam sententiam Gal. interpretatur, non solum de ventriculo, sed etiam thorace, vesica, vtero, & omni corporis cauitate: in quam si sanguis decidat, vt corrũpatur necesse est: itaque sanguis non solũ in venis, sed etiam extra venas potest putrescere. Ad quam dubitationem vnico verbo respondeatis ex Gal. in com. sanguinem si ex propria cauitate potissimum venis & arteriis in aliam præter naturam transfundatur, sub forma sanguinis remanere non posse, sed necessario vel suppurari, vel liuescere, vel in grumos conuerti, vel aliter corrumpi: itaque sanguis quidem putrescit extra venas, sed diuerso genere putredinis ab illa, quæ in venis fieri contingit.

Cholera autem & phlegma & melancholia, &c.) Apud Auic. bilis, pituita, & melancholia putrescunt vel intra vel extra vasa, si putrescant extra venas, nisi aliqua lateat causa, quæ cordi continuam putredinem subministret, verbi gratia, interna inflammatio, tunc efficiuntur febres intermittentes, quotidiana, tertiana, quartana: etsi inquit Auic. nulla febris quotidiana vere est intermittens, quin occulta quædam semina putredinis semper relinquantur: de qua quidem febre quotidiana magis distincte & caute loquitur Gal. qui 2. de diff. feb. 4. scribit, ex vna parte intermissionis tempus in ea non esse ita syncerum, vt in tertiana, sed semper aliquas putridi humoris, tum in calore, tum in pulsu notas superesse ex altera autem parte, si illa fuerit exquisita, & multis & sibi ipsi quoque puram & omnibus numeris putredinis calorisque febrilis indiciis immunem esse. Quod si huiusmodi humores putrescant intra venas, tunc fiunt febres continuæ, quæ quidem sunt duplices: namque si putredo fuerit communis omnibus venis, vel propinquis cordi, tunc nullæ sunt manifestę accessiones, sed ita obscuræ, vt quasi lateant ipsos medicos, sicut euenit febre ardente. Si vero putredo non sit communis omnibus venis, neque propinquis cordi, tunc apparent manifestæ accessiones, ea pituita quotidie, ex flaua bile tertia quaque die, ex melancholia singulis quatuor diebus. Causa autem propter quam humores putrescentes extra venas efficiant febrem intermittentem, est, quoniam materia putrida consumitur & expurgatur, quo tempore nulla est febris, donec noua materia generetur, quæ idcirco rursum generatur, quia remanet in corpore quædam dispositio præter naturam, ac veluti fomes quidam, in quo vel postero, vel alio sequenti die humores putrescunt, vt possim exemplo stercoris columbini in agro putrescentis monstrat Gal. 1. de diff. feb. 5. 4. aphor. 63. Contra autem causa propter quam humores putrescentes intra venas efficiunt febrem continuam, est priori opposita, quoniam materia putrescens non consumitur sed putredo, vaporesque ab ea eleuati continue ad cor transmittuntur, propterea nulla requies ægrotis relinquitur. Causa.

Sed hoc loco quærunt nonnulli, an materia putrida, quæ efficit febrem intermittentem, putrescat intra venas antequam transmittatur extra, an magis putrescat extra venas postquam transmissa fuerit: quibus respondeatis, huiusmodi materiam fere semper putrescere extra venas, namque si ea putrida esset, in venis, insequeretur necessario, vt ante principium accessionis, & ante rigorem, calor pręter naturã esset in corpore, cũ putridæ materiæ necessario coniungatur caliditas extranea; quod perspicue falsum est, atque istud potest confirmari ex Gal 3. de pręsagio ex puls. lib 7. qui scribit, principio febrium intermittentiũ pulsus fieri paruos, quoniam facultas fere suffocatur a materia frigida, & cruda, quod incommodum facultati non contingeret, si materia esset putrida antequam propelleretur extra venas. Et si quis obiiciat nullam esse causam propter quam natura debeat hanc materiam propellere extra venas, si omnis putredinis est immunis; facilis est responsio: etsi reuera talis materia est putrida, eam tamẽ valde esse dispositam, & paratam ad putredinem, qua quidem ratione cum sit molesta ipsi naturæ, irritata facultas expultrix insurgit, & conatur illam expellere extra venas. Sed altera huic similis occurrit dubitatio: cũ enim dictum sit, reliquias putredinis remanere, ex quo fit, vt rursum humores putrescant, quæritur, an huiusmodi reliquiæ, ac veluti fomites remaneant in vasis, vel extra vasa: namque si fuerint extra vasa, quando rursum noua aggregatur materia, quando illa intra venas reperitur, & iterum foras propellitur; si vero huiusmodi

huiusmodi

iusmodi inquinamenta intra vasa consistunt, quomodo priores putridi humores transmissi fuerant: Sed breuiter respondeatis, hæc inquinamenta, & has reliquias partim intra venas, partim extra venas reperiri, & quāquam reliquiæ pro parte sunt extra venas, tamen ratione vicinitatis, & mutui consensus alterant materiā quæ continetur in venis, adeo vt facile preparetur ad putredinem Sequitur Auic.

Solutio.

Res ergo putredinis periodica, procedit, &c.) Hoc loco omnes tractant quæstionem de humorum circuitu seu periodicatione, quæ etsi forte est ex illis, quas Gal. 3. de locis affect. 1. logicas appellat, quod nihil conferant ad curationem, nihilominus, quoniam illa est maxime difficilis, vt idē testatur Gal. 2. de diff. feb. 11. ac digna maxima cognitione, 3. de diebus criticis 8. neque a nobis iure est prætermittēda. Sane mirabile est, ac simile prodigiis, quomodo febris tempore intermissionis multas horas diesque integros lateat, deinde certo tempore erumpat, & hominem aggrediatur, ergo quæritur, quā obrem fiat, vt febres intermittentes certo quodam tempore & ordine, quædam singulis diebus, nonnullæ tertio, nonnullæ quarto quoque die habeant suos circuitus, & accessiones? In hac quæstione variæ sunt hominum opiniones, nos celebriores commemorabimus, sed quam breuissime.

Paroxysmorum febrilium causa.

1. *Opinio.* Prima est Conciliatoris differ. 88. qui censuit hoc referendum esse in lunam, quæ videtur esse in causa omnium circuituum in rebus inferioribus, vt apparet in mari, in mulieribus parturientibus, & rebus propemodum infinitis: cui videtur consentire philosophus, qui 4. de gen animal. vltimo scribit, lunam esse quasi alterum minorem Solem, & ad generationem perfectionemque rerum conducere, nec non omnium inferiorum circuituum causam esse: qui asserit necesse esse, vt circuitus rerum minus principalium circuitum rerum magis principalium sequantur.

2. *Opinio.* Secunda est opinio Auer. 4. colliget 27. qui aduersus Gal. statuit, totam rationem periodorum esse referendam in naturam caloris innati, qui materiam præter naturam afficit, disponit, præparat ut expellatur, & expulsa putrescat: quoniam vero semel non potest totam materiam afficere, & præparare, id facit particulatim, quare primum vnam illius partem aggreditur, quanta satis est ad unam efficiendam accessionem, quam præparat, & expellit: deinde tantundem materiæ alios sequentes dies aggreditur, præparat atque expellit, atque hac ratione definito quodam tempore, & ordine febres intermittentes suas periodos solent habere: nam quæ naturalia sunt, semper sunt ordinata, & quatenus ad ipsa pertinet, eundem perpetuo ordinem seruant, sicuti contra causæ præter naturam sunt inordinatæ, atque incertæ: ex quo reprehendit Gal. qui vt paulo post videbimus, rationem periodorum in causas præter naturam uidetur referre.

3. *Opinio.* Tertia fuit opinio Gentilis, Thomæ de Garbo, & aliorum Latinorum, quibus placet causam periodorum non aliam esse, quam occultam humorum proprietatem, adeo vt pituita quotidie, flaua bilis per tertiū, melancholia per quartum, singulari quadam proprietate, quæ explicari non potest, suas habeat accessiones: pro qua opinione licet argumentari hunc in modum.

Nulla potest reperiri causa manifesta huiusmodi circuituum: ergo causa erit occulta. Probatur antecedens, primum hoc non potest fieri a quantitate humorum: cum enim illi fere nunquam habeant vnam mensurā, quod perpetuum non est, neque perpetuum ordinem potest efficere. Deinde neque illud potest fieri ab humorum qualitate: non calida, quia tunc bilis, quæ est calidior, faceret suos circuitus quotidie: non frigida, quia tunc melancholia faceret accessionem per tertium: non pariter qualitatibus sicca vel humida, quoniam melancholia non est minus humida quam sit flaua bilis: itaque ille perpetuo ordo, pituitæ singulis diebus, flauæ bilis tertio, melancholiæ quarto die, aperte significat, occulta quadam proprietate, quæ inest huiusmodi humoribus circuitus febrium originem habere. Et si vero in hac humorum proprietate Latini omnes videtur conuenire: tamen in illa explicanda omni ex parte inter eos non conuenit: namque alii volunt eiusmodi proprietatem non aliam esse, quam naturalem humorum propensionem, qua singuli appetunt per suos circuitus moueri; alii autem sic statuunt, hanc proprietatem, esse non quæ inclinet humores ad putredinem, sed potius per quam humores possint longiori putrefactioni resistere: cum prorsus sit alienum a ratione, aliquid habere appetitum putredinis & interitus, cum potius rebus omnibus insita sit hęc proprietas, vt quantum fieri potest contrariis resistant, & seipsas tueantur.

Quarta est opinio Gal. · de diff. vltim. & 3. cap. 4. qui docet febrium circuitus fieri non a luna, non a calore innato, non ab occulta humorum proprietate, sed ex reaggregatione, & fluxione nouæ putrescentis materiæ, quæ quidem aut omnino extra venas, aut a maioribus ad minores propellitur: quare de sententia Gal. pituita facit quotidie suas accessiones, quoniam in termino 24. horarum colligitur, & aggregatur tanta illius copia, quanta satis est ad inferendam molestiam naturæ, adeo vt cogatur eam tanquam paratam ad putredinem, inutile, & graue onus extra venas transmittere: quod item de flaua bile & melancholia statuendum est. 4. *Opinio.*

Cæterum cum hæc doctrina habeat multum difficultatis & laboris, Galen. ab iis quæ manifeste apparent, incipit illam explicare, cuiusmodi sunt lippitudines quædam, quarum nonnullæ quidem singulis diebus, nonnullę tertio quoque die solent infestare: similiter & dolores aurium, & capitis, & articulorum, & similium affectuum, qui per circuitus videntur infestare, vt inuestigata causa circuitus horum malorum quæ externa sunt & manifesta, hinc facilius liceat nobis peruenire ad cognitionem causæ, propter quam internorum quoque malorum, ac præcipue febrium circuitus eueniunt. Cum ergo in omnibus nominatis malis manifeste liceat videre venas in partibus quæ laborant, in tumorem attolli, & phlegmonem augeri, dolores intendi, fluxionemque superfluam foras procumbere, ita etiam in partibus internis eandem seruari proportionem existimandum est: sic videmus menstruas purgationes mulieribus singulis mensibus contingere, non aliter nisi quoniam hoc tempore corpus incipit vitiosi sanguinis multitudine grauari: sic multi homines solent ordinatim certis quibusdam horis aluum deiicere, quod nemo, vt puto, affirmabit fieri aut à luna, aut a proprietate excrementi, aut alia ratione, quam onere, quod tunc temporis expellentia mēbra incipiunt grauius sentire: atque hæc quidem, cum sensibus manifesta sint, puto à nemine in dubium reuocari.

Sed forte alicui hæc videbuntur nimis generalia, neque principalem dubitationem auferre, quamobrem pituita quotidie, flaua bilis alternis diebus, melancholia quarta quoque die tanta coaceruetur, quanta sufficiat ad faciendas proprias accessiones, quare Gal. paulo altius hanc rem orditur, ac disciplinam de quatuor facultatibus tum aliis locis, tum libris propriis luculētissime demonstratam, nobis in memoriam reuocat, ac potissimum quatenus pertinet ad facultatem expultricem, cuius peculiare est munus omnia expellere, quæcunque aut quantitate, aut qualitate inutilia ac molesta sunt, ex quo fit, si quando humores putrescentes, vel parati ad putredinem reperiantur in corpore, vt opera facultatis expultricis expellantur, ex quibus circuitus fiunt: quod vt clarius euadat, sciendum est, huiusmodi transmissionē atq: expulsionem humorū fieri dupliciter, uno modo genito humore in aliquo membro principali, propter aliquam intemperiem, ex quo postea per totum corpus effunditur, docente Galen. 2. ad Glau. 5. febrem pituitosam in ventriculo, biliosam in iecore, melancholicam in liene sedem habere: altero autem modo, nullo membro principali insigniter læso,

sed

sed venis tantummodo intemperatis, colligentibusq; magnam copiam excrementorum, quæ pariter a venis ad partes patientes transmittuntur; quoniam igitur pituita quotidie, flaua bilis tertia, melancholia quarta die tanta coaceruatur, vel in membris præcipuis, ventriculo, iecore, liene: vel in venis, quanta satis est, vt molestia, atque onere naturam afficiat, hinc variæ illorum quoque transmissiones, & accessiones fiunt. Quod si quis cupiat adhuc magis distincte intelligere cur pituita quotidie, flaua bilis per tertium, melancholia per quartum, neque citius, neq; tardius coaceruetur, Auic. huius rei causam refert in quantitatem, & qualitatem materiæ; quæ responsio colligitur ex Gal. 2. de differ. feb. 4. & 5. qui scribit, id fieri, quoniam pituita cæteros omnes copia longe superat, & plus relinquit inquinamenti, cum sit frigida, & humida; melancholia autem quantitate est minima, ac minimum relinquit inquinamentum, cum sit frigida & sicca, bilis vero inter vtramque, & quantitate, & qualitate medium locum obtinet. Quod si demum quæratur, cur pituita sit copiosior, melancholia sit minima, flaua bilis sit media; etsi licet respondere, quod debeat satis esse istud reipsa, & experimento confirmari, tamen si consideretur natura, & modus generationis singulorum istorum humorum, nimirum pituitam esse frigidam, & humidam, & ex crassa, frigida, atque humida materia generari, flauam bilẽ esse calidam, & siccam, & ex materia tenui, pingui, ac veluti spuma sanguinis fieri, melancholiam esse frigidam, & siccam, atque ex materia terrestri, & crassa, ac veluti fece sang. originem habere: hinc licebit etiam rationem colligere, quæ hoc ipsum facile potest confirmare. Concludo igitur de sententia Gal. febrem quotidianam singulis diebus, tertianam tertio, quartanam quarto quoque die circuitu habere, quoniam hoc temporis spatio aggregatur tanta copia pituitæ, flauæ bilis, melancholiæ, quanta satis est, vt sit grauis, & molesta naturæ, adeo vt cogatur insurgere, atque huiusmodi humorum expulsionem moliri: rursus autem quotidie pituita coaceruatur, quoniam in corpore est in maiori copia, quoniam est maxime humida, & viscida, & quoniam relinquit plus inquinamenti: pariter flaua bilis per tertium, melancholia per quartum reaggregatur, quia sunt in minori copia, minus copia, minus humidę, & viscidæ, & minus relinquunt inquinamenti. Demum vero pituita est copiosior, melancholica est minima, flaua bilis est media, quoniam natura comparatum est, vt vnusquisque humor talem naturam modumque generationis sortitus sit, qualem huiusmodi accommodata proportio pro vita, & salute hominis videbatur postulare.

Cõfutatio Conciliatoris. Iam vero iis constitutis, facile est cæterorum opiniones confutare, & primum ad Conciliatorem possem respondere, considerationem lunæ, & astrorum transcendere considerationem medici: namque vt scribit Gal. 9 de placitis 1. cum medicus sit artifex sensitiuus, ad eum non pertinent quæcunque limites sensuum transcendunt: vnde etiam Hipp. fuit contentus vocare elementa per calidum, frigidum, humidum, & siccum, neque altiores causas voluit inquirere: sed esto, hæc sit considerationis medicæ, tametsi negandum non est, quod testantur Aristot. Gal. & omnes, lunam dominari his rebus inferioribus, tamen non dominatur omnibus: quare cum nos habeamus causas periodorum febrium, & manifestas, & certas, superuacaneum est ad lunam, & astra confugere. Opinio Auer. qui causam periodicationis tribuit calori naturali, si probe intelligatur, quoquo modo potest defendi, & cum Gal. conciliari: nam reuera cum calor natiuus sit principalis opifex omnium nostrarum actionum, huiusmodi quoque circuituum causa constitui potest: sed si vere, & proprie loqui velimus, calor natiuus potius causa sine qua non a Gal. appellata, de sympt. differ. 1. quam causa principalis debet nominari, quæ vt diximus, non alia est quam reaggregatio nouæ materiæ: nam quicquid hac in re calor agit, id agit excitatus onere, & molestia coaceruatæ materiæ, sine qua molestia nihil ageret: quare opinio Auerrh. non est prorsus aliena ab opinione Galeni. Opinio demum Gentilis & reliquorum qui confugiunt ad occultas proprietates, mea sententia, falsa est, vel propter illorum rationem, quæ est huiusmodi: Periodi in febribus contingunt ex causa manifesta: ergo non ex causa occulta. Antecedens iam satis probatum est, ac sane vbicunque apparent causæ manifestę, non solum superuacaneum, sed etiam stultum est, ad occultas confugere. *Confutat. 3. opinio.* Præterea si circuitus fierent occulta humorum proprietate, numerus circuituum numero humorum responderet: consequens est falsum: ergo. Etenim tres tantummodo sunt humores efficientes circuitum, pituita, bilis, melancholia, circuitus, autem sunt longe plures, cum non solum sint quotidiani, tertiani, quartani, sed etiam quintani, septeni, nonani, vt scribit Hipp. & nos suo loco demonstrabimus. Demũ vero quod prouenit ex proprietate tale est ex forma, quod ex forma est, perpetuo est: sed circuitus non sunt perpetui: ergo. Maior est manifestissima. Minor probatur quoniam sæpenumero circuitus in febribus anteponunt, postponunt, & omnẽ ordinẽ peruertũt, prout ęgri vel bene, vel male agunt in ratione victus, atq; omnibus rebus, maioremque aut minorem humorum copiam cumulant: namque verbi gratia, si ęger copiosius & deterius alimentum assumat, hinc sane aggregata maiori humorum atque excrementorum copia, facile est vnicuique videre, accessionẽ duodecim, quindecim & plures horas anticipare, sicuti etiam experientia demonstrat, si quis semel in die solitus sit aluum deiicere, hunc sumpto copiosiore prandio, bis ac sępius grauatam natura aluum deponere. Itaque quantitas & qualitas nouę aggregatę materię, non occulta humorum proprietas, paroxysmorum causa statuenda est. Sed hac de re satis, ad Auic. redeamus.

Et paroxysmi qui eradicantur, &c.) Hæc est quarta pars 1. capitis, in qua Auicen. incipit assignare causam plurimorum symptomatum: primo autem his verbis, *Et paroxysmi febrium prolongantur, &c.* Auicen. reddit causas, propter quas paroxysmi fiant longiores aut breuiores, quæ apud illum sunt quinque, ex quibus duæ priores pertinent ad materiam; tres posteriores pertinent ad ęgrotum.

Causæ longitudinis paroxysmorum. Primum igitur accessiones fiunt longiores propter multitudinem, crassitudinem, & viscitatem humorũ: secundo propter quietem, quando illi non mouentur, sed quiescunt in corpore: tertio propter debilitatem virtutis: quarto, propter sensum acutum, & quinto propter densitatem, vel vt ipse loquitur, spissitudinem pororum, & vniuersi habitus corporis: propter contrarias autem causas paroxysmi fiunt breuiores, quę doctrina est clara, nulli enim dubium est, quin hæc omnia, materia multa, crassa, viscida, quiescens, cum virtute debili, habitu corporis denso, ac sensu obtuso efficiant paroxysmos longiores, quam si res contrario modo se habeat, cum illa maxime faciant ad difficultatem & tarditatem, hęc autem ad facilem, & celerem materiæ noxiæ dissolutionem. Sed notandum est, Gal. 2. de diff. feb. cap. 3. 5. & ult. hanc ipsa longitudinem & breuitatem paroxysmorum ad tres tantummodo causas referre, nempe ad materiam, ad virtutem, ad habitum corporis: ad quas quidem duæ quę preterea additæ sunt ab Auic. quies & sensus acutus, facile possunt referri: siquidem si materia quiescat, id euenit necessario, quoniam est multa, crassa, viscida, quoniam virtus est imbecilla, & meatus corporis sunt angusti: pariter sensus acutus ad dispositionem corporis referendus est. Quoniam vero Gal. adeo perspicue, & præclare hanc rem docet, vt nihil amplius possit desiderari, videatis domi hanc illius seriem, 2. de diff. feb. vltimo, quę incipit: nec sane quod ipsarum accessionum longitudo inęqualis sit, mirari oportet, &c.

Et deteriores quidam febres sunt inseparabiles.) Post hæc Auic. ponit quosdam suos canones, sicut fere semper facere solet, ac primum inquit, febres continuas

esse

esse deteriores, in quibus putredo est intra venas. 1. Canon. Hanc sententiam putant omnes interpretes, Auicen. accepisse ab Hipp. qui scribit 4. apho. 43. Febres quæcunque non intermittentes tertio die validiores fiunt, periculosæ: sed illi fortasse decipiuntur, cum Hippocr. mea quidem sententia, non loquatur de omnibus febribus continuis generaliter, sicuti loquitur Auic. sed de iis tantum, quæ per tertium diem validiores fiunt, quales sunt vocatæ semitertianæ: sed cum hic non sit locus explicandi hunc aphorismum, nulli dubium esse debet, quin sententia Auic. sit verissima, & consentiens doctrinę Hippoc. & Gal. Cum enim in febre continua humores putrescant intra venas, ac propterea facultas perpetuo labore efficiatur, satis potest constare, febres continuas cæteris esse perpetuo deteriores. Sed hæc ipsa fuit sententia Hippoc. alio loco 1. epid. secto. 3. comment. 3. Sunt autem acutissimi, maximi, grauissimi morbi, ac pręcæteris lethales, in continua febre: nec non Gal. qui exponens hunc locum ita scribit: quoquo modo febrem continuam accipias, Hippoc. vera dixit: nã morbi acutissimi, maximi, grauiss. eueniunt in febrib. tum quæ proprie vocantur synochi, tum in cęteris quę singulis progrediuntur accessionibus, habentque principia, incrementa, vigores, & declinationes, nec tum veniunt ad infebricitationem.

Deinde Auic. ponit alterum canonem, de febribus intermittentibus, nempe illas esse magis periculosas, in quibus est putredo, in toto corpore, aut in partibus cordis: quæ sententia admodum absurda videtur, cum nullo modo videatur fieri posse, vt ex putredine in toto corpore, aut in partibus cordis febris intermittens possit oriri: quare nonnulli opinantur, literam esse deprauatam, qui pro partibus cordis, legunt partibus corporis: vtcunque autem sit, si velimus literam tam nouam quam antiquam seruare, & Auicen. defendere, ille certe per totum corpus non aliud potest intelligere, quam partes externas, atque habitum corporis vniuersi: sic partes cordis, quæ ipsi cordi proximæ sunt, ex quibus si virtus fuerit robusta, ac meatus aperti, expulsis putrescentibus humoribus extra venas, febris intermittens fieri possit.

Et senibus quidem raro febres accidunt valde incensę, videlicet acutæ, propter duas causas: alteram propter frigidam eorum temperiem: alteram propterea, quia senes paucam habent carnem, ac fere sunt emaciati: corripiuntur igitur febribus minoribus, atque remissis, quas febres posterius Auicen. cap. 6. in fine, febres sepultas appellat. Prima pars huius canonis tradita est ab Hippoc. 1. aphor. 14. Hac de causa senibus febres similiter non acutæ fiunt, frigidum enim eorum est corpus, & ratio est in promptu, quam ex Gal. licet nobis colligere, hunc in modum: quod frigidum est, facile est, vt refrigeretur, difficile vt calefiat: sicuti contra quod calidum est, facile est, vt calefiat, difficile vt refrigeretur; senes sunt frigidi; ergo senes facile refrigerantur, difficile calefiunt. Maior est manifesta, ac diffuse probatur a Gal. de causis morbor. s. Minor item manifestissima est, satisque a Gal. confirmatur, s. de temp. s. Itaque Hipp. ratio secundum Galen. ita deducitur: febris est mutatio naturæ caliditatis ad naturam igneam, sed vbi paucus reperitur calor natiuus, sicuti in senibus fieri non potest, vt huiusmodi mutatio ad insignem perueniat caliditatem, siquidem multum calidum facile, & prompte in immensum attollitur, paucum autem non ita facile, sed magnam requirit causam, quæ possit vehementer calefacere. Ergo senibus non æque, ac iuuenibus adueniunt febres acutę. Altera Auicen. ratio quæ pertinet ad paucitatem carnis, qua senes præditi sunt, fuit Galeni, qui scribit 9. metho. cap. 3. febres synochos non fieri in corporibus frigidis, & gracilibus, sed in sanguineis, boni habitus, & carnosis, quia ob copiam carnis venæ magis constringuntur, humoresque magis retinentur, neque ita dissoluuntur, sicuti fit in corporibus extenuatis. Hoc autem præceptum Auic. debet a nobis memoria teneri: namque in praxi videbitis sæpenumero in senibus, etsi illi exterius videntur leuissime febricitare, tamen reuera febrem esse notabilem, ac maximi momenti, & periculi, in quo iudicio vulgares medici decipiuntur frequentissime.

Pulsus dispositiones diuersificantur in febribus.) Hæc postrema est pars primi capitis, in qua Auicen. intendit tractare quędam de pulsibus, quamobrem in febribus illi sint inter se diuersi, quamobrem duri, & molles euadant, & alia id genus, de quibus cum superius semel atque iterum tractauerimus, nolo in præsentia longius agere.

CAPVT IX.

De signis Febrium Putridarum.

CVM Auic. hactenus tractasset de causis putredinis, de differentiis rerum, & locorum in quibus contingit putredinem fieri, nec non de differentiis febrium putridarum, quæ pro varia putrescente materia variisque locis generantur, nunc summa cum ratione intendit tractare de signis febrium putridarum, quod facit quinque capitibus: siquidem primum tradit signa quæ febres putridas a cæteris febribus distinguunt: secundo, tradit signa febrium continuarum: tertio, agit de iis rebus, quibus febres putridæ inter se conueniunt, & differunt: quarto, de signis prognosticis febrium putridarum: vltimo de rigore, horrore, &c. tandemque cap. 7. aggreditur illarum curationem. Cæteris autem in præsentia prætermissis, ad explicationem secundi capitis accedamus: verum antequam ad textum venio, sciendum est, ex Gal. 1. de diff. feb. 7. signa febrium putridarum ex quinque præcipuis locis, quasi fontibus assumi, primo, ex calore præter naturam, in quo febris essentia consistit: secundo, ex pulsu, cum febris sit passio cordis, & arteriarum: tertio, ex lotio, cum putrescentes humores contineantur in venis, quorum nullum certius indicium haberi potest: quarto, ex forma febris: & vltimo ex causis quæ has febres solent excitare, de quibus quinque fontibus sigillatim, sed tamen breuissime agendum est.

Ergo si quærat aliquis, qualisnam sit calor febrium putridarum; huic respondet Gal. huiusmodi calorẽ nihil suaue neque moderatum, neque simile aliquid febribus ephemeris obtinere, sed potius quodammodo esse mordacem, vt tactum offendat atque erodat, sicuti fumus oculos, & nares offendere solet: atque hic quidẽ calor principio accessionum, præsertim febrium intermittentium, quo tempore adhuc est suffocatus, & excrementa intus accenduntur, non protinus imposita manu dignoscitur, sed si diutius apposita manus contineatur, id genus caloris acris, & mordacis de profundo emergit ac foras attollitur, adeo vt non manifeste, neq; statim in inuasionibus, sed solum in incrementis & vigoribus appareat manifestissime, ac sane hæc qualitas caloris, inquit Gal. est maximum indicium febrium putridarum.

Secundum, proprium atque inseparabile signum febrium putridarum colligitur ex pulsu, adeo vt omnibus, solis, & semper conueniat: id vero est, vt systole, i. constrictio sit velocior diastole, i. dilatatione: quod quidem signum euidenter in incrementis, etsi neque obscure in principio, & in vigore apparet. Huius autem rei facile est rationem intelligere: etenim cum pulsus duplicem afferat vtilitatem, alteram refrigerationis, ad quam diastole est accommodata, alteram expellendi fumosos, & fuliginosos vapores, cui muneri seruit systole, in putridis autem febribus, sine dubio copiosior fuligo generetur, ex quo maior quoque vrget necessitas expellendi excrementa, quam refrigerandi, hinc fit vt systole sit velocior diastole. Sed & aliud signum nos docet Gal. ex pulsu nimirum per initia ipsarum febrium illum fieri paruum, & velocem, in vigo-

ribus

ribus autem magnum simul & velocem euadere : & ratio est manifesta; namque principio refrigeratis omnibus partibus, & quasi extincto calore natiuo, iure pulsus quidem fiunt parui, sed simul veloces, cum facultas valeat, & faciat quod potest: in vigore autem aucto calore, & necessitate refrigerii, simul fiunt magni & veloces.

Tertium sequitur signum maxime proprium febriũ putridarum, vrinæ cruditas, aut saltem obscura concoctio: solis enim febrib. putridis alterutrũ separatim, aut vrina prorsus cruda, aut obscure cocta inest necessario: quod si ambo cum disiunctione sub vno signo comprehendantur, tunc signum erit proprium, & inseparabile: siquidem huic generi febris primæ vrinæ, aut omnino crudę, aut obscuræ concoctæ apparent. Si quis autem vestrum cupit intelligere, quænam sint signa integræ cruditatis, obscurę, manifestæ, & perfectæ coctionis, is accedat ad Gal. qui hæc omnia docet luculentissime, 1. de crisib. 17.

Quartum est signum a forma febris, & primũ febres putridas maiori ex parte solet antecedere quædã inæqualitas, quædam leuis extranea caliditas, quæ non cogit homines relinquere solitas operationes. Sic febres sint intermittentes, incipiunt cum frigore, rigore, horrore, habent inęqualitatem pulsus & caloris, siue initio, siue incremento accessionũ, status est difficilis, declinatio est sine sudore, præterquam in tertianis. Si vero febres fuerint continuæ, habẽt symptomata, quæ vtcunque respondẽt superioribus, præcedit inæqualitas, sequuntur calores, augmentum & status sunt difficiles, non sine malis symptomatibus, quæ omnia a cæteris febribus sunt aliena.

Quintum & vltimum Galeni indicium est febrium putridarum, quod ex nulla causa procatarctica originẽ habet, quod quidem proprium est, propterea quia neq; ephemeris, neque hecticis, sed solis putridis conuenit: namque superius demonstratum est omnes ephemeras, ac posterius suo loco demonstrabitur, hecticas, dũmodo statim ab initio incipiant, ex causis procatarcticis generari. Sed tamen hoc signum non est a putridis inseparabile, cum aliquæ earum, vt febris pestilens a causa procatarctica, nempe viciato aere possint oriri: itaque valet hęc consequentia: febris incipit sine causa procatarctica, ergo est putrida: sed non valet e conuerso: est febris putrida: ergo sine causa procatarctica incepit. Atque hactenus de signis febrium putridarum ex Galeno.

Significant febres putredines.) Alias diximus in doctrina Auicen. tria esse genera causarum, procatarcticas, antecedentes, coniunctas: primum igitur signum febrium putridarum est, quod incipiant a causis antecedentibus, vt plenitudine, cacochymia, obstructionibus, & aliis id genus. Secundum signum sumitur ex pulsu & anhelitu, pro quo sciendum est ex Galen. 1. de difficultate respir. cap. 5. communem esse rationem pulsib. ad respirationem, adeo vt parum absit, quin omnis respiratio ad pulsuum proportionem, proprietatem habeat, siquidem respiratio ex contrariis motibus per cessationes distinctis atque eiusdem vtilitatis gratia facta est: quippe inspiratio pulsuum dilatationi similis existit, & vtraque insitam caliditatem refrigerat, expiratio vero contractioni respondet, ac simul fumosos & fuliginosos vapores excernit: quare summa cum ratione Auicen. pulsum voluit cum respiratione coniungere. Tertium signum est ex calore, quem inquit esse mordacem, non suauem sicuti est calor febris ephemeræ. Quartum signum sumitur ex ea dispositione, quæ solet febres putridas præcedere, quam Auicen. vocat almesileti, & est quędam inæqualitas febrilis, quædam caliditas præter naturam, sed non tanta vt impediat operationes, & febrem efficiat: in qua quidem dispositione describenda Auicen. numerat quamplurima symptomata, lassitudinem, pigritiam motus, somnum, vigilias, dolorem, pulsationem capitis, & alia id genus, in quibus numerandis & explicandis non est vt tempus conteramus, cum facile vnusquisque ea legere & intelligere possit.

Terminum autem huius almesileti statuit Auicen. coarctationem pulsus, quando ille submergitur, & redditur paruus, neque ita persentitur, quo tempore iam venit vere paroxysmus, de qua quidem coarctatione seu compressione pulsus Gal. tractat diffuse 2. de præsagio ex pulsibus 2. Quintum signum febrium putridarum apud Auicen. sumitur a forma febris: namque primum est inęqualitas, quam ille vocat almesileti: secundo est contractio pulsus in principio accessionis: tertio apparet diuersitas pulsus in principio & augmento, quod prolixum & difficile est: quarto declinationem sequitur vacuatio sudoris & humectationis, ex qua forma certissima colliguntur indicia distinguentia febres putridas a reliquis duobus generibus, ephemera & hectica, in quibus nulla existente humorum putredine, neque ea apparent symptomata, quæ ea tali fonte solent oriri.

Amplius autẽ est interpolata incipiens cum rigore, &c.) Febris intermittens incipit cum rigore aut horripilatione, & maiori ex parte habet declinationem cum sudoribus, præterquã quod periodice habet suas accessiones: continua autem cum tepore, vel sine tepore, hoc est, cum aliquo, vel sine aliquo modo accessionis facile cognoscitur, quod nõ est similis ephemerę ex vrina, ex pulsu, ex perseuerantia febris, & postremo symptomatibus, qualia sunt insignis sitis, dolor capitis, nigredo linguę, & similia, quæ sicuti febribus putridis sunt familiaria, ita ab ephemeria sunt aliena. Post hæc Auicen. ponit signa febrium putridarum ex pulsu pręcipue, inæqualitate, & duritie, de quibus satis diximus ex Gal.

Et est vrina in principio indigesta.) De hoc quoque signo quod pertinet ad coctionem vel cruditatem vrinæ, diximus quod est satis, quæ non sunt inutiliter repetenda. Auicen. demum in postrema parte huius 2. cap. suo more ponit duos canones, qui pertinent ad prognosticum: primus est huiusmodi: Scias quod in febribus acutis raro fit euasio, nisi cum contractione membri: antiqua autem litera habet a febribus acutis interficientibus, ac sane difficile est diuinare, quid Auicen. sibi velit: plerique omnes interpretes ita exponũt, quod febres acutæ non finiunt sine contractione, hoc est, sine abscessu vel apostemate alicuius membri: sed expositio est falsa, quoniam vt scribit Gal. 2 progn. 34. & 65. & 4. de ratione victus 46. morbi acuti potius per excrementum, quam per abscessum solent terminari: itaque falsum est, acutas febres sine abscessu non finiri: forte igitur magis probanda est antiqua lectio, a febribus acutis interficientibus, quæ non aliæ sunt, quã pestilentes, quæ vt plurimum sunt interficientes, vt ipse posterius testabitur cap. proprio de febre pestilenti, & Gal. confirmat 3. epid. lecto. 3. 20. nec non 1. de ratione vict. 9. Etsi modo quis euadit, id non contingit, quin in aliquo mẽbro vestigia malignitatis relinquantur, dum aliis contrahitur crus, alii fiunt surdastri, alii memoriam perdunt, alii aliis grauibus symptomatibus deinceps corripi consueuerunt. Duo canones.

Alia est regula: Et quando remanserit febris post quietem apostematis, vt in pleuritide, & similibus, &c. sensus vero est talis: si febris fuerit cum interna inflammatione, exempli gratia, cum pleuritide, cessetque dolor, perseuerante adhuc febre, sciendum est, superesse aliquid materiæ, quæ iam permutata est ad alium locum. Et hic, domini, est casus illius ęgri decumbentis in hospitali, qui laborauit pleuritide, in quo iam diu cessauit dolor lateris, perseuerante adhuc febri, pro comperto habendum est, materiam alias partes occupare, ac fortasse collectam esse in cauitatem thoracis: quam forte sententiam Auicen. accepit ab Hipp. 2. progn. 67. qui scribit, in peripneumonia, id est, inflammationis pulmonum quandoque materiam transmitti ad articulos, vel alias partes corporis. Atque hactenus de secundo capite.

CA-

CAPVT X.

De signis Febrium Continuarum.

A pulsu. FEbres putridæ prima diuisione in continuas atque intermittentes diuiduntur: nam vbi constat febrẽ esse putridam, statim inquirendum est, vtrum sit continua, vel intermittens, quod maxime pertinet ad prognosticum, & ad curationem. Itaque Auicen. summa cum ratione in hoc capite tractat de signis febrium continuarum. Sumuntur autem huiusmodi signa ex 4. fontibus, & primum ex pulsu: etenim si ille varius fuerit, neque ordinem, neque pondus habeat, signum & febrem esse continuam, quod Auic. pondus, Gal. rhithmum, quasi harmoniam & proportionem vocat: tales enim pulsus varii, sine ordine & rhithmo indicant insignem naturę oppressionem, quę aut difficulter, aut nullo modo in febre, intermittente potest contingere. Pro quo notandum est, quod scribit Galenus de pulsu ordinato & inordinato, 1. de differ. pulsuum 10. nam illi pulsus sunt ordinati, qui seruant certum ordinem, hi contra sunt inordinati, qui seruant incertum ordinem in sua æqualitate vel inęqualitate. Exempli gratia, si fiant tres pulsationes magnæ, & deinde vna parua, quæ ita procedant sequenti tempore, hic pulsus erit quidem inæqualis, propterea quia non omnes pulsationes sunt æquales, sed tamen erit ordinatus, quia eundem ordinem seruat, vt tres magnæ pulsationes antecedant, & vna parua sequatur: sin autem pulsus hunc certum ordinem non seruet, vt si fiant tres pulsationes magnæ: post vna parua, tum duæ magnæ, post duæ paruæ, tum vna magna, & sic omnia ordo confundatur, tunc huiusmodi pulsus erit simul inæqualis, & inordinatus. Causa vero quamobrem pulsus fiant ordinati vel inordinati, præclare exponitur a Galeno 3. de causis puls. 14. etenim causa firma & fixa ordinatos, causa infirma & non fixa, inordinatos pulsus efficit: sic si natura dominatur, ordinem perpetuo conseruat, cum ordo sit naturæ quammaxime familiaris: contra vero si natura non dominatur, tunc omnia inordinate procedunt: quamobrem summa cũ ratione in febribus continuis, in quibus natura magis laborat, quam in intermittentibus, pulsus sunt non solum inæquales, sed etiam inordinati, quod pariter de pondere Auic. vel rhithmo Galeni statuendum est, de quo Gal. diffuse 1. de diff. febr. 9.

A tempore durationis. Secundum est signum a tempore durationis: namque si febris pertransierit 24. horas, tunc est ex genere continuarum, quod tamen signum per se, & solum non concludit, siquidem sæpenumero sunt tertianæ, nothę intermittentes, quarum accessiones durant 30. & 40. & plures horas: quare si cum aliis coniungatur, potest aliquam fidem facere, solum autem nihil demonstrat.

Ex parte symptomatum. Tertium signum sumitur ex parte symptomatum, quippe nisi febris habeat illas dispositiones, quæ pertinent ad febres interpolatas, ac potissimum nisi incipiãt cum rigore, frigore, horripilatione, tunc fuerit continua, siquidem putrescentes humores extra venas non propelluntur.

Inæqualitas augmẽti. Quartum & vltimum signum febrium continuarũ est inæqualitas augmenti, quod quidem fit, cum hoc tempore non æqualiter & vna ratione febris increscit, donec consistat, sed varias facit mutationes, adeo vt nunc crescere, nunc consistere, rursus augeri & minui videatur: hinc enim facile est colligere, naturam esse vehementer oppressam, quod non fieret, nisi humores putrescerent intra venas. Hanc totam partem Auic. fere ad verbum transcripsit ex Gal. 1. ad Glauc. de signis febrium continuarum, apud quem longe magis perspicue & distincte vobis licet hæc signa & hanc doctrinam intelligere.

Hic nobis occurrit dubitatio: scribit enim Gal. 2. de crisib. 6 febres continuas hac ratione ab intermittentibus differre, quod in continuis humores putrescant intra venas, in intermittentibus vero humores per loca sententia feruntur: quod si in hoc tantum differunt, hinc sequitur cætera signa posita ab Auic. & Gal. esse superuacanea. Ad quam dubitationem respondeaus vno verbo, signum positum a Gal. cæteris omnibus esse magis essentiale & principale, ad illudque reliqua referri, ea quibus omnibus simul iunctis, & facilius & certius febres continuas cognoscere, & a reliquis separare licet.

CAPVT XI.

De Signis Indicantibus Differentias Febrium Putridarum.

IN quarto cap. intendit Auic. nos docere signa, in quibus febres putridę inter se communicant & differunt, quæ doctrina est maxime utilis, partim ad prognosticum, & partim ad curationem. Primum itaque declarat, qualia sint signa propria febris biliosę. Secundo febris sanguineæ, ac deinceps reliquarum: de vnaquaque autem specie quatuor proponit atque exponit 1. qualis sit motus 2. qualis sit caliditas 3. an sit salubria, vel insalubris. 4. an sit longa vel breuis. Itaque incipiens a febre biliosa, scribit hunc in modum: *Febris quæ est propter putredinem choleræ, motus tertianus est, &c.* *A pulsu.*

Galen. diuidit febres quęcunque tertio quoque die inuadunt, & vnicuique proprium nomen tribuit, 1. epid. secto. 3. com 5. 2. de differ feb. 8. Namque si febris habeat accessionem, quæ intra 12. horas finiat, hanc tertianam exquisitam appellat: quæ uero habet longiorem accessionem, sed tamen ita, vt remissio & infebricitatio sit longior ipsa accessione, hanc tertianam simpliciter appellat: quæ autem habet accessionem plurimam productam, paruumque remissionis interuallum, hanc tertianam productam, vel extensam nominat: quæ autem ad infebricitationem non veniunt, si prima quidem die horrificas faciunt accessiones, idest, duas accessiones, altera sequenti die unam simplicem habeant accessionem, has semitertianas appellat: sin uero simpliciter, tertio quoque die inuadunt, naturam tertianæ referentes dicuntur.

Iis licet addere febrem tertianam continuam, quæ alio nomine a uehementissimo calore Gręcis *καῦσος*, a latinis ardens nominatur, quæ quidem, ut scribit Gal. 2. de crisibus 6. cum cætera omnia seruet indicia febris tertianæ, in eo solo differt, quod sine rigore inuadit, neque in quietem febre uacantem definit. Itaque febris ex putredine choleræ habet motum tertianum, pręter illam speciem, quę dicitur adusta, quæ latentem motum obtinet, quam speciem ego quidem puto, Auicennam intelligere febrem ardentem, quæ tertio quoque die aut leuissimam, aut nullam accessionem habet. Secundo caliditas huius febris est magna, & mordax, & ratio est manifesta, propterea quia fundatur in flaua bile, quem humorem constat esse calidum, & siccum. Tertio febris tertiana est salutaris, quia flaua bilis, ex qua ortum habet, facile a natura superatur, & quia peruenit ad infebricitationem, quæ expressa est sententia Hippocratis & Galeni 1. epid secto. 3. comment. 8. 4. aphoris. 43.

Tertiana vero non pura est longioris spacij.) Auicenna quartum propositum absoluit, nempe terminũ durationis febrium biliosarum, & primo comparans tertianã puram cum tertiana notha, inquit, hanc esse longiorẽ, quod pariter determinatum est a Gal. 1. ad Glauc. 8. qui scribit & narrat historiam cuiusdam adolescentis, qui autumno cœpit laborare huiusmodi tertiana notha, quæ vsque proximum ver perdurauit: tertiana autem pura, inquit Auicenna, raro, pertransit septem periodos.

dos.

ctos, nisi ex errore, sicuti continua quoque in hebdomade consumitur. Hipp. vero, & cum Galenus simpliciter pronunciant 4. aphor. 59. tertianam exquisitam septem circuitibus quam tardissime iudicari, nec non tertianam continuam septem diebus finiri: siquidem vt scribit Gal. in com. nec non 3. epid. 7. quemadmodum in febre continua numeramus omnes deinceps dies, ita in intermittentibus numerantur accessiones, adeo vt quod in continuis septimus dies, idem in intermittentibus septimus circuitus valeat.

Neq; vero solum tertiana notha est longior, sed etiã periculosior tertiana exquisita, quod imprimis confirmat Gal. loco citato 1. ad Glauc. 8. qui recitat casum illius adolescentis, qui noluit præceptis medicis obedire, sed in multis deliquit, lien illi intumuit, & hypochondria flatibus repleta sunt, vti iam apparentibus magnis vestigiis mali habitus, Gal. de illius salute vehementer dubitauerit, & vi coactus fuerit maioribus vti præsidiis. Quod si quis rursum nobis obiiciat Galenũ, qui docet 4. aphor. 43. ad finem, febres quocunque modo intermiserint, quantumuis habeant vehementes, & longas accessiones, carere omni periculo, ei licet respondere cum eodem Gal. 1. ad Glauc. 8. 3. epid. secto. 371. huiusmodi febres intermittentes, quatenus ad illas pertinet, vacare periculo, vt quæ non ex aliqua inflammatione, neque ex maligna humorum putredine originem habeant, sed propter commissos errores, propter complicationem aliorum morborum, & propter alias causas euadere periculosas. quod euenit illi adolescenti, qui commisit errores, qui lęsus fuit ab hyeme, cui lien tumuit, & alia mala superuenere, vt iure Gal. de illius salute solicitus fuerit.

Sanguinea. *Et illa quæ est ex putredine sanguinis, est continua.*) Post febres biliosas Auic. tractat de febre sanguinis. Cum autem sanguis apud Hipp. & Gal. 1. de natura humana 27. 6. epid. secto. 2. 37. secto. 4. 58. accipiatur dupliciter, vno modo pro quarto humore a reliquis distincto, altero pro aggregata, & tota massa omnium humorum: sciendum est. Auic. hoc loco sanguinem intelligere, mea quidem sententia, quatenus ille est quartus humor: plerique interpretes aliter sentiunt. Cum enim ille in præsentia tractet de singulis febribus putridis, quæ ex singulis humoribus oriuntur, & fuerit in ea opinione, sanguinem quoque propriam speciem febris facere, non est verisimile, illum hanc speciem febris prætermisisse, & voluisse interponere febrem ex putredine omnium humorum, quæ magis ad alium locum pertinet: verum de febre sanguinis, in qua est insignis controuersia inter Auic. & Gal. posterius tractabimus. Itaque febris ex putredine sanguinis est continua, ac sine accessionibus, habet caliditatem copiosam mitem, & sine mordicatione, sicuti apparet in flaua bile, & quandoque peruenit ad statum in quatuor diebus, quæ omnia sunt clara ex natura sanguinis, quem constat esse humorem in corpore copiosum, temperatum, & minime rebellem: quare non est mirum, si facile superetur a natura, & si in quarta iudicium habet. nam sicuti Gal. scribit 3. de crisib. 4. & Hipp. 3. progn. 2. mitissimæ febres, & quæ cum securissimis signis fiunt, quarta die finiuntur & antea.

Phlegmatica. *Phlegmatica autem perindicans omni die, est leuis caliditas.*) Febris ex putredine pituitæ habet accessionem quotidie, habet mitem caliditatem, non simpliciter, sed in comparatione febris biliosæ, præterea est diuturna propter copiam, frigiditatem, & viscidita tem humoris: quoniam, vt scribit Gal. 2. de diff. febr. 4. humor ex quo consistit, temperamento frigidus, & humidus est, & consistentia lentus, quare difficulter accenditur, tarde mouetur, & sæpenumero in meatibus hæret: demum hæc febris non est salutaris, sed magni timoris, propter duas causas: alteram, quoniam habet breue tempus declinationis, alteram, quia auctore Gal. 3. ad Glauc. illi necessario coniungitur debilitas oris ventriculi, quam deinceps, & prostrata appetentia, & syncope, & alia sæua symptomata solent frequenter comitari: quam sententiam habetis apud Gal. 12. meth. 5. Quamobrem vero in febre quotidiana os ventriculi magis læditur, quam in reliquis febribus, causa est in promptu, quoniam in hac parte generatur pituita, ex qua ille originem habet, etsi alii aliter sentiunt, nimirum pituitam in iecore generari, quam controuersiam alio tempore tractabimus.

Quartana. *Quartana autem non est acuta.*) Progreditur Auic. ad explicanda signa febris quartanæ, & primo hęc non est acuta, propter frigiditatem materiæ, sed longa est, quæ si fuerit pura, & exquisita, durat vnum annum, si autẽ fuerit notha, citius terminatur. De termino febris quartanæ est dubitatio, etenim si quartana exquisita est longior quartana notha, illa vero non durat vltra annum, sequitur nullam quartanam vltra annum produci, quę item fuit expressa Hippocr. sententia 6. epid. sect. 6. 52. Contra vero idem scribit Hippoc. 1. epid. sect. 3. tex. 4. quartanam omnium febrium esse securissimam, facillimam, longissimam, constatque apud Hipp. Galenum, & omnes medicos, eam inter morbos longissimos numerari, pręterquam quod experientia confirmat, multas quartanas nedum annum, sed plurimos, annos perdurare. Auic. cap. proprio de quartana vltimum terminum constituit 12. annorum; ego quidem ante 30. annos Venetiis noui, & visitaui clarissimam matronam Venetam, ex nobilissima familia Pisana, quę febre quartana inios 22. annos laborauit, eadem autem 10. mense correpta est pleuritide, & obiit.

Ad propositam difficultatem de termino febris quartanæ illud vnum possum respondere, quartanas in quibus nullus committitur error, neque in victu, neque in curatione, neque in vlla re, nõ vltra annum prorogari, atq; hinc potissimũ puto fieri, vt plurimę iamdiu producantur, propter multos, & grauissimos errores, qui omnino ex parte cũ maxima licẽtia cõmitti consueuerũt.

Secundo quartana est salutaris, ac sine periculo propter duas causas, vnam quia longissimum est temporis spacium inter vnam, & alteram accessionem: alteram, quoniam illam non comitantur sæua symptomata, sicuti in cæteris contingit febribus: neque vero solum quartana per se ipsa est huiusmodi, sed etiam ab aliis magnis morbis libera, ac speciatim a morbo comitiali, quem per excellentiam magnum appellant. Quartana laborantes, inquit Hipp. 6. epid. 5. 6. 7. magno morbo non capiuntur, & si prius corripiantur, & quartana superuentat, liberantur, & rursum 5. aphor. 70. Qui quartana laborant, conuulsionibus omnino non capiuntur, si vero ante capiantur, & quartana succedat, liberantur. Attamen de quartana atque illius salubritate ita habendum est, sicuti hanc rem Gal. interpretatur 1. epid. 5. 3. com. 4. qui scribit, huiusmodi febrem sua sponte, & quatenus ad illam pertinet, periculo vacare, nec non ab aliis morbis hominem liberare, verũ fieri posse, vt propter alias causas lethalis euadat, veluti, exempli gratia, si lien male affectus fuerit, ex quo ille testatur, sępenumero se vidisse hominem grauiter quartana laborantem, adeo vt deinceps collecta aqua inter cutem mortuus fuerit.

Tertio quartana habet caliditatem mordacem, etsi Auic. de hoc nihil dixerit, cum enim putrescat materia sicca, vt vapores eleuati sint acres, & mordaces necesse est. Quarto, & vltimo habet accessiones quarto quoque die, sicuti diximus; atque hęc sunt apud Auic. in quibus febres putridę inter se differunt.

In quibus conueniãt febres putridæ. *Et quartana quidem, & tertiana assidua, & interpolata, &c.*) In hac parte Auicenna declarat in quibus febres putridę inuicem conueniant, & inquit, quartanam, & tertianam continuam, & intermittentem in eo conuenire, vt finiant per vomitum, fluxum aluі, aut sudorem, aut prouocationem vrinę: febrem vero ardentem non solum per hęc, sed etiam per fluxum sanguinis narium: de qua sententia quęritur, quomodo febris quartana possit per vomitum iudicari: namque scribit Gal. in libello quos, & quando 3. aphor. 9. humorem melancholicum perpetuo per inferiora purgã-

dum esse, quod ille propter grauitatem ad huiusmodi partes facile descendat. Cui quæstio respondeatis, vomitum reuera maxime iuuare, & quandoque prorsus auferre febrem quartanam, non quod educantur humores melancholici, qui sine dubio commodius purgantur per inferiora, sed quoniam per vomitum purgantur cæteri humores, qui melancholiam solent fouere, & augere: quare non primo, & per se, sed secundario, & per accidens, quartana per vomitum solet nonnunquam iudicari. Quod dicitur de fluxu sanguinis narium in febre ardente, nullam habet dubitationem, de qua hæc scribit Hipp. 1. epid. sectio. 2. 03. febribus ardentibus hæc accidebant, quibus rite, & largiter sanguis per nares erupit, ea de causa maxime seruabantur, neque vllum noui, si recte ei sanguis profluxisset, in hoc statu mortuum esse. Gal. asseuerat in com. hoc febribus ardentibus est peculiare, vt per profluuium sanguinis narium fere soleant indicari. Auicenna forte hanc sententiam accepit a Gal. 3. de crisib. 3. qui docens varias conditiones bonæ crisis, inter cæteras hanc enumerat, quod excretio cuique speciei morbi conueniat, quam doctrinam multis exemplis illustrat: etenim si ardens fuerit febris, vel sanguinem è naribus profundat, vel post vehementem rigorem, multum, & calidum ex toto corpore humorem excernat, vel deiciat, aut euomat biliosa, necessarium est. Similiter, & tertiana vomitibus, & deiectionibus biliosis, & sudoribus multis toto corpore promanantibus iudicatur. Si quis plura desiderat, ad ipsum Gal. accedat. In eo vero Auic. videtur a Galeni doctrina desecisse, quod admodum imminute hanc febrium terminationem tradiderit, siquidem non solum per vomitus, aluum, sudores, lotia, & fluxum sanguinis narium febres iudicantur, sed etiam per hæmorrhoidas, per menses in mulieribus, per abscessus, de quibus omnibus ac variis eorum causis, modis, & signis Galen. tractat accuratissime 3. de crisibus cap. vltimo.

Auic. demum in fine capitis ponit canones de febribus, ac præcipue cum interne inflammationes, quas inquit quotiescunque non recte curantur, in hecticas transire: quem canonem ille accepit ex Galen. 10. metho. 6. & sensus est huiusmodi: si quis ægrotus laboret febre cum inflammatione, neque opportune nutriatur, ne coctio humorum impediatur, neque illi exhibeatur aqua frigida, ne inflammatio quoque crudior reddatur, & febris in hecticam degeneret: in qua rei difficultate ægroto exhibenda sunt, & alimenta, & aqua frigida, cum melius sit inflammationem, & humores crudos fieri, quam hominem hecticum euadere. Pro quo duo nobis sunt memoria repetenda, quæ tradita sunt a Gal. alterum 1. ad Glauc. 10. inediam maxime conferre ad coctionem morbi: alterum 9. metho. 5. si fuerit interna inflammatio, vel putridi humores non concocti, potionem aquæ frigidæ non conuenire: itaque Gal. cum hæc tradidisset, eiusmodi interpretationem, & limitationem adiungit 10. metho. 6 si fuerit febris cum inflammatione, & putredine humorum, diligenter animaduertenda esse quæ magis vrgent: nam si coniiciamus alimenta, & aquam frigidam magna incommoda posse afferre, & putredini humorum, & inflammationi, ab illis abstinendum, & refrigerantibus externis præsidiis agendum esse: sin vero altera ex parte periculum immineat, ne æger hectica corripiatur, sumpta indicatione ab eo quod magis vrget; quod itidem docet Gal. 7. metho. 11. tunc optimum est, & accommodatis alimentis, & frigida potione hominem curare, quod melius sit, & cruditatem humorum, & inflammationem augeri; quam illum febre hectica corripi. Ex quo quidem Gal. loco nihil dubito, quin Auic. hunc ipsum locum transcripserit.

CAPVT XII.

De Significationibus Febrium.

VEnio ad explicationem 5. cap. Auic. quod etsi inscribitur de significationibus accidentium febris, tamen reuera in eo comprehenduntur fere omnia, quæ quomodocunque generaliter ad febres pertinent, ac sane admodum confuse, adeo vt mea sententia nullus ordo a nemine hæc in parte constitui possit. Ego antequam ad explicationem literæ aggredior, summatim, & ordinatim, quantum fieri potest, conabor hanc totam rem explicare. In hac autem materia plurima sunt consideranda: 1. genus febris, vtrum sit ephemera, putrida, an hectica 2. species, vt si fuerit putrida, an sit biliosa, pituitosa, melancholica, an sit intermittens vel continua 3. boni vel mali moris. 4. magnitudo vel paruitas. 5. concoctio vel cruditas. 6. an sit futura crisis nec ne. Vltimo, an febris sit salubris vel lethalis. Sed singula particulatim ac breuiter percurramus.

Quomodo cognoscatur genus febris. Genus febris cognoscimus 1. ex qualitate caloris, in quo iam sæpius diximus febris essentiam consistere. 2. cum febris sit passio cordis, & arteriarum, ex pulsu. 3. propter communicantiam arteriarum cum venis, ex vrina 4. ex propria forma. 5. ex causis quæ sæpenumero nos ducunt in cognitionem febrium, & omnium morborum.

Species febris. Species vero febris ex eisdem fere cognoscitur signis, ex quibus cognoscitur, & genus: quibus licet addere dispositionem corporis, aeris, regionis, & similium, quæ quidem solent esse in causa multorum morborum, sicuti in tertiana calor est valde acris, pulsus magnus, frequens, velox, lotium est flauum, incipit cum rigore, celeriter peruenit ad incrementum, habet statum difficilem, declinationem cum sudore copioso, intemperies calida, & sicca, ætas iuuentutis, vehementer exercitationes in regione calida æstate; hæc omnia faciunt ad generationem bilis, quare possunt indicare speciem febris biliosæ.

Mos morbi. Tertio boni vel mali mores in febribus ex superuenientibus symptomatibus cognoscuntur, ex 4. Gal. 1. de crisib. 1. quæ quidem symptomata si fuerint multa, diuturna, valida, maligna, & in febre pestilente febrē mali moris significant, aut contra, si fuerint pauca, breuioris temporis, parua, & simplicia, vt in febre quartana febrem boni moris significant.

Magnitudo. Quarto febris magnitudo, vel paruitas potissimum cognoscitur ex quantitate, & qualitate caloris: nam si ille fuerit magnus, & acris, magnam, si paruus, & mitis, paruam febrem significat.

Concoctio. Quinto coctio vel cruditas in febre cognoscitur ex lotio, siquidem humores febrem efficientes continentur in venis, quoniam, vt scribit Galen. 1. de crisib. 5. tria genera excrementorum cuiusque partis coctionem demonstrant, inferioris quidem ventris deiectiones, quæ sunt secundum naturam, venosi autem generis vrinæ: instrumentorum vero deseruientium respirationi, excreationes. *Cognitio crisis.* Vtrum crisis futura sit nec ne, cognoscitur tum ex contemplatione, quomodo virtutis robur se habeat, tum ex motu morbi, & adhæc ex signis concoctionis: etenim si virtus robusta fuerit, morbus celeriter moueatur, & aliquid coctionis signum fuerit, verisimile est naturam crisim moliri: si vero virtus fuerit labefactata, morbus tarde moueatur, ac nulla coctionis signa appareant, nullam contingit in huiusmodi febre crisim. *Cogn. salutis, & mortis.* Signa postremo salutis, aut mortis in febribus capiuntur a tribus, a specie, a more, & coctione: sic febris tertiana, pauca, breuia, & benigna symptomata, manifesta, & perfecta concoctio, febris salubritatem demonstrant: contra vero febris pestilens, multa, diuturna, & maligna symptomata, nulla concoctio, febris insalubritatem significant. Atque hęc fuerant quę Auic. in pręsenti cap. cōsideran-

deranda proponit, quæ omnia ille accepit ex Gal. tum aliis locis, tum maxime ex lib. de cris. ac potiss. ex 1. lib. sed iam magis distincte singula perpendamus, & ad literæ explicationem veniamus.

Scias quod acceptio significationum febrium est ex regimine.) Regimen præcedens debet intelligi non solum de rat. victus in cibo, & potu, sed etiam de omnibus sex rebus non naturalibus adeo vt consideratio rerum omnium antecedentium maxime pertineat ad cognoscendum, & genus, & species febris. (*Et ex dispositionibus, & accidentibus præsentibus.*) Dispositiones corporis, & accidentia, per quæ intelligo omnem corporis dispositionem, siue internam, siue externam, genus, & speciem febris facile possunt indicare (*& ex regionibus*) Exempli gratia, in regione meridionali frequenter nascuntur febres acutæ, biliosæ, contra in septentrionali diuturnæ, & pituitosæ (*ex temporibus anni*) sicuti declarat Gal. 2. de crisibus 4. aliæ febres sunt æstate acutæ, vt tertianæ, & id genus aliæ, autumno, vt quartanæ, de quibus nonnulli sunt aph. apud Hipp. lib. 3. quod tamen intelligendum est, sicuti interpretatur Gal. 3. apho 8. de temporibus constantibus, & seruantibus suam propriam naturam: namque in iis contingunt morbi, qui respondent illorum naturæ, in cæteris minime: & ratio colligitur ab eodem Galen. 3. aphor. 4. 2. de cris. 4. propterea quia non appellationes temporum sunt causæ morborum, sed temperaturę, adeo vt quando illę euariarint, necesse sit, ipsos quoque morbos variare, neque enim ęstas efficit febres ardentes, quatenus ęstas, sed quoniam hoc tempore viget insignis caliditas, & siccitas, vnde scribit Hippocr. in temporibus quoniam eodem die modo calor, modo frigus percipitur, morbos autumnales expectare oportet: quasi velit in quolibet tempore anni dummodo illud autumni conditiones habeat, morbos autumnales fieri posse. Quod autem ex varia temporum, & aeris constitutione varii morbi oriantur, satis declarat Hippocrat. lib. de aeris, aquis, & locis, nec non 3. aphor. vt pluribus non sit opus.

Et ex ætate) Certum est pro variationes ętatum varias ęgritudines, & febres contingere: sic pueri per nimiam voracitatem, & cruditatem laborant febribus pituitosis, iuniores propter copiam bilis febribus ardentibus, & tertianis, senes propter debilitatem caloris innati febribus paruis, & sepultis, de quibus Hipp. loquitur lib. 3. apho. a 24. vsque ad fi.

Ex complexione.) Quod diximus de ętate, idem de temperie dicendum videtur. Gal. exponens apho. 59. lib. 3. Morbi omnes in omnibus temporibus docet non solum propter aerem, sed etiam propter errata, ac differentiam naturarum ęgritudines fieri: neque enim ille inquit similiter ab eadem causa calidum corpus, & frigidum offendi aptum est, vel humidum, & siccum, sicut neque temperatum, & quę sequuntur.

Auic. etiam inter ea quæ faciunt ad cognoscendum genus, & speciem febris, enumerat pulsum, de quo dubium est, vtrum genus, & species febrium ex pulsu possit dignosci: cum enim in qualibet febri calor præter naturam sit acutus, verisimile est pulsus quoque in omnibus fieri conuenientes incremento caloris, illi vero sunt, vt scribit Galen. 1. de causis pul. cap. 5. maiores, velociores, crebriores, exemplo eorum qui sitiunt: nam sicuti illi non solum multum: sed etiam celeriter, & crebro bibunt: quique indigent refrigerio, copiosum id celeriterque, & crebro attrahunt: quare si in omni febre pulsus sunt magni, veloces, & frequentes, vtique distinctio generi, & speciei per illos haberi non potest: contra autem Galen. 3. de præsag. ex pul. cap. 7. instituit particularem tractationem de febr. per pulsus dignoscendis, qui docet ex proposito, quomodo vnumquodque ex tribus generibus per pulsus dignoscatur: vnde scribit in ephemera pulsus in magnitudinem, celeritatem crebritatemque, quantum in ipsis, est mutari: in hectica in easdem differentias conuerti, sed adhuc celeritatem augeri: in putrida pro varietate principii, & cæterorum temporum varios quoque pulsus fieri: itaque non est dubium quin, & genera, & species per pulsus distingui, & cognosci possint. Facilis autem est responsio ad obiectam rationem: nam quamuis in omni febre sit calor auctus, tamen huiusmodi augmentum non est in omnibus æquale, ex quo varię quoque consurgunt pulsuum differentię, quę singulas febrium genera, & singulas species possunt demonstrare.

Ex vrina) Certissimum est ex vrina febrium genera, & species cognosci: quandoquidem quod iam supra diximus, in ephemera, & hectica est concocta, in putrida autem est cruda, partimque in singulis speciebus manifeste apparent lotia diuersa, vt posterius demonstrabimus.

Ex vomitu.) Ex iis distinguuntur febres, quoniam licet varia excrementa cognoscere, ex quibus contingit febres fieri, sicuti Gal. testatur, de vomitu, 2. de crisibus 3. de egestione 2. de crisibus 11. (*Ex fluxu sanguinis narium.*) vt supra notauimus ex Gal. hoc fere est peculiare signum febrium ardentium. (*ex rigore, & sudore*) Hæc duo signa manifeste distinguunt genera, & species febrium, quoniam neque in ephemera, neque in hectica rigor vel sudor contingit, sicuti etiam per hæc quotidiana, tertiana, quartana inter se distinguuntur, quod Gal. diffuse tractat in lib. de crisib. *ex qualitate caliditatis.* De hoc quoque signo diximus, quod est talis: etenim calor in ephemera est mitis, in putrida, & hectica acris, in febre ardente acerrimus, in quartana longe mitior, quod idem de reliquis est statutum (*ex paroxysmis*) Accessiones, vel longiores, vel breuiores, vel missione, vel intensiores, aut aliter inter se differentes, manifeste genera, & species febrium demonstrant (*ex dispositione appetitus, & sitis.*) Hæc duo symptomata puto ego partim genus, & speciem, partim morem febris significare: genus quidem, & speciem, quoniam in ephemera, & quartana est maior appetentia, minorque sitis, quam in putrida & tertiana morem autem propterea, quia, vt scribit Gal. 3. epid. sect. 1. comment. 5. & 11 epidem. lect. 1. 29. 62. 75. si in febre ardente ęger careat siti, alterutrum inuocat necessario, aut mentem læsam esse, aut naturalem facultatem ventriculi interire: sic prorsus perdita appetentia signum maxime est perniciosum, quale euenit aliquando in febre pestilenti, cuius meminit Gal. 3. epidem. secto. 3. 58. qui asserit nonnullos maluisse mori quam comedere. (*Ex coniunctis sicuti ex dolore capitis*) hæc pars dupliciter explicatur, vno modo, quod ex huiusmodi symptomatibus dolore capitis, vigiliis, delirio, & similibus cognoscantur febres hunc in modum: quippe si fuerit dolor capitis, ex qualitate doloris cognoscitur materia noxia, ex dolore mordicante materia biliosa, ex dolore extensiuo materia flatuosa, ex dolore pulsatili materia inflammationis, ex dolore grauatiuo materia frigida, ex consequenti cognoscitur dispositio febris, quod idem de cæteris est dicendum. Altero autem modo exponitur, quod ex plurimis signis simul coniunctis medici veniunt in cognitionem febrium cum vnum, aut alterum non sit satis. Prima autem expositio, mea sententia, magis quadrat verbis, & menti Auic. etsi secunda veritatem contineat, cum reuera si quis ex vno, aut altero signo ex infinitis quę in isto c. ponuntur, velit de febribus iudicium facere, hunc necesse sit multis modis errare.

Et febrium sunt accidentia significantia earum magnitudinem.) Enumeratis pluribus symptomatibus ex quibus medici cognoscunt dispositiones febrium, ponit modo signa, quę faciunt ad cognoscendam earum magnitudinem, & paruitatem, quæ sunt duo: alterum qualitas: alterum quantitas caloris præter naturam: primum itaque si calor fuerit acris, & molestus significat febrem esse magnam, si vero sit mitis, & benignus, significat febrem esse paruã, quo loco Auic. declarat huiusmodi qualitatem esse veram caloris, siquidem nonnullæ febres a principio habent caliditatem mordacẽ,

quarum aliæ perseuerant, & crescunt aliæ, deinceps remittuntur, de quibus scribit Hippocr. & Gal. 6. epid. sect. 1. 29.

Febres aliæ mordaces.) Secundo quantitas caloris, s. si ille intensus fuerit, magnam febrem, sin autem fuerit remissus, paruam significat febrem, quod potissimum ex multis, vel paucis fluentis vaporibus cognoscitur, qui proportione respondent materiæ putrescenti, quod item satis supra est expositum.

Et sunt accidentia quæ significant genus.) Signa inquit Gal. 1. de cris. c. 3. quæ proprium cuiusque morbi genus, & speciem demonstrant, sunt quæcunque propriam illius formam perficiunt, exempli gratia, tertiana incipit cum vehementi rigore, habet pulsus principio accessionis paruos, ac debiles, tardosque ac raros, deinde magnos, vehementes, celeres, & frequentes, paulo post in vigore consistit, tunc sequitur facilis declinatio: de quibus accurate Gal. sermonem habet 2. de crisibus cap. 3. sic aliæ quoque febres sua propria habent accidentia, quæ proprium earum genus, & speciem possunt demonstrare.

Et accidentia significantia malitiam earum.) Boni vel mali mores morborum Gal. auct. 1. de crisib. 3. ex superuenientibus symptomatibus cognoscuntur, quę ab ipso cap. 14. trifariam distinguuntur: quædam enim in vrinis, & deiectionibus, & sputis apparent, quędam in totius corporis affectibus inueniuntur, quædam in naturalibus, & animalibus actionibus deprehenduntur: iure ergo Auic. febres mali moris tanquam exemplū ponit inquietudinem, delirium, vigilias: quæ altera ex parte si absint, boni moris febrem demonstrant.

Et accidentia significantia digestionem.) Hæc sumuntur ex excrementis in febribus autem potissimum ex vrina, quæ ex Gal. in 4. de tuen. valet. verissimum est indicium eorum quæ sunt in venis. (*Et accidentia quæ significant crisim.*) Hæc apud Gal. 1. de crisib. in cap. 14. duplicia sunt: nam quędam, & significant, & efficiunt crisim, vt est vomitus, sudor, profluuium sanguinis narium: quædam vero crisim tantum significant, vt sunt deliria, vigiliæ, & similia. (*Et accidentia significantia suspicionem aut contrarium.*) Signa quæ mortem, aut salutem portendunt, sunt, quæ excernuntur per alui deiectiones, & vrinas, & excreationes, nec non quæ in toto corpore apparent, vt sudores, de quibus omnibus signa Auic. promittit se esse tractaturum fen. 2. trac. 1. pluribus coepit. Hanc totam partem accepit ex Galen. qui docet omnium signorum triplicem esse differentiam, nonnulla quę concoctionem, & cruditatem. 2. quę salutem, & mortem indicant 3. crisib. attribuuntur: de quibus omnibus sigillatim atque eorum viribus tractat accuratissime c. 14.

Et forsasse insunt indicia plurima.) Ex forma, idest ex facie ęgroti colliguntur multa indicia, ad cognoscendam vel febrem, vel dispositionem corporis, quæ cum febre coniungitur, exempli gratia, si quis referat in facie colorem plumbeum, quem ni fallor, Ga. 1. de crisib. a 2. liuidum appellat, hic significat frigiditatem humorum, aut extinctionem caloris naturalis, vnde scribit Gal. 6. epid. sect. 1. 29. huiusmodi calorem in febre perpetuo exitialem esse; multaque referuntur exempla in lib. epid. 1. & 3 sicuti in Philippo, qui obiit die sexta, in adolescente, qui in mendacium fere decumbebat, qui obiit die 7. in quibus antea extremę corporis partes liuidæ fuerant. Secundo cognoscitur febris, & dispositio corporis ex forma, idest, ex inflatione, & tumore, nec non ex extenuatione, vel vt Auic. loquitur, ex tornatilitate faciei: etenim si illa fuerint inflata, & tumida, & palpebrę intumescant, & quodammodo appareant vestigia mali habitus, signum est abundare insignem copiam crudorum, & frigidorū humorum, sicuti illis euenit, qui febre laborant propter nauseatiuam satietatem, quę apud Auic. nihil aliud est, quam insignis cruditas ventriculi, ex qua propter magnam humorū crudorum copiam multi quoque vapores eleuantur ad partes corporis superiores, vnde facies tumida redditur. Sin autem contra facies fuerit extenuata, & tornatilis, quę eadem est, quam vulgo faciem Hippocraticam appellant, de qua scribit Hippocr. 2. progn. 6. & seqq. nasus acutus, oculi concaui, &c. hęc significant aut vehementem caliditatem, aut tenuitatem humoris, aut velocitatem resolutionis materię, propter amplitudinem pororum, aut propter magnam exercitationem, aut mutationem consuetudinis in victus ratione, quę quidem omnia habent suas significationes, ex quibus licet cognoscere, & febrem, & dispositionem corporis. Gal. 1. progo. commen. 8. docet huiusmodi faciem fieri duplici de causa, altera interna, altera externa. Si quando hęc facies Hippocratica prouenit propter causam internam, hęc potest esse triplex. 1. debilitas facultatis retentricis. 2. tenuitas humorum. 3. maxima febris, vnde quotiescunque huiusmodi causę simul concurrunt, necesse est fieri insignem humorum & vniuersi corporis dissolutionem, quam maxime facies Hippocratica sequitur, & ideo Gal. asserit, talem faciem minime contingere in morbo pituitoso, neque in corpore plethorico, sed potius in corpore bilioso, pauci sanguinis, doloribus, curis, laboribus oppresso, in regione ac tempore anni calido, & ad summam, quod propter omnes rationes facile possit extenuari: iis addit, nonnullos suapte natura facile difflari ac dissolui, nonnullos habere debilius os ventriculi, quę si conueniant simul cum superioribus causis, vtique cōperto habendum est, huiusmodi corpus ad nodum propensum esse ad illam affectionem, quę exitiosam faciem committit. Sin autem huiusmodi facies oritur propter causas externas, Hippocrat. tres enumerabat, famem, vigilias, fluxionem alui, quibus Gal. adiungit, & cętera his similia, immoderatam vacuationem sanguinis ex naribus, vtero, hęmorrhoidibus, vulnere, aut alio quouis modo, nec non vehementem męstitiam, & alia id genus. Porro Hippocrat. & Gal. comparantes huiusmodi causas internas, & externas, ita statuunt, minore cum periculo talem extenuationem fieri propter aliquam externam causam, quam propter malignitatem ægritudinis: quę demum causę inter se facile distingui possunt, vnde si a sola causa externa hęc facies perniciosa fiat, per diem, & noctem circuitionem habebit: si vero ex causa interna oriatur, aut talis permanebit, aut forte etiam deterior euadet. Hanc eandem sententiam, & doctrinam reperit Galen. 12. metho. cap. 6. At vero si quis quęrat, cur Hippocr. Gal. & Auicen. speciatim mentionem faciunt vnius faciei, cum verisimile sit, ab iisdem causis non solum faciem, sed etiam totum corpus extenuari: respondeatis, id fuisse factum propter duas causas, quæ afferuntur a Galeno 1. prognost. commen. 5. 1. & Hippocr. incepisse librum progn. a signis, quę in facie apparent, quoniam quamprimum medicus ęgroto occurrat, statim hę partes conspiciuntur, & cęteris sunt magis conspicuę: nec non quia maximam vim obtinent: quare Hipp. iubet ante omnia vultum ęgri similiter esse animaduertendum, vtrum sit vultui bonę valetudinis, ac potissimum sui ipsius, qui docet ęgri vultum esse optimū, quouescunque similis sui permanet, contra deterrimum, si quam maxime a statu naturali decliner. Altera est ratio posita in commen. 7. quoniam maxima naturalis habitus mutatio manifeste in facie apparet; cum enim in hac parte, & carnosę, & humidiores partes inter se coniungantur, cumque partes osseę propter terrestrem substantiam similes persistant, carnosę autem, & humidę facile consumantur, & collabantur, propter inopiam spiritus, & sanguinis, propterea facillimus cognitu affectus est: quod idem de naso, de oculis, de auribus, & cęteris partibus diffuse monstrant esse verissimum. Mihi libuit hunc locum longius explicare, quod sit dignus maxima notatione: redeo ad Auic.

Et accidentium febrium.) De symptomatibus, quę in febribus contingunt, nonnulla magis apparent in statu, sicuti est delirium, nonnulla magis in principio,

ficuti

sicuti sunt horripilatio, frigus, & profunditas somni: Auicen. autem reddens rationem huiusmodi symptomatum, primum, inquit, delirium fieri propter inflammationem capitis: cum enim hæc sit actio deprauata principis facultatis, merito prouenit a causa calida; quod a Gal. traditum est 2. de loc. affect. ad fi. in statu vero caput incalescere, pluribus hoc tempore vaporibus eleuatis, est manifestiss. 2. reddens rationem profundi somni, inquit, id fieri propter multas causas, sc. propter debilitatem cerebri. & concentrationem caloris ad partes internas, in quibus putrescens materia reperitur, & multitudinem vaporum qui eleuantur ad cerebrum, in quo tamdiu perseuerant, donec a caliditate fuerint dissoluti, ac demum propter frigiditatem cerebri, & humoris qui vult putrescere: tot sunt causæ positæ ab Auicen. profundi somni in principio accessionum, quæ quidem sicuti apud eum videntur admodum implicatæ, & confusæ, ita apud Gal. longe magis distinctæ, & perspicuæ sunt, qui 2. de loc. affect. ad fin. scribit, alios affectus prouenire a causa calida, vigilias, & delirium, a causa vero frigida quotquot somnolenti sunt affectus, quo loco reddit rationem, quamobrem ægri principio accessionum vehementi somno corripiantur sæpenumero, & inquit, id contingere propterea, quia cerebrum hoc tempore vehementer refrigeratur: cum enim cerebrum suapte natura sit paratissimum, vt corripiatur huiusmodi affectibus soporatus, cum habeat intemperiem frigidam, sed non tantam, vt sola possit huiusmodi symptomata efficere, accedente præterea alia frigiditate; vt euenit in principio accessionum, frigus tantum crescit, vt insignem ad somnum propensionem efficiat: quas causas satis sit in præsentia indicasse, cum de illis ac totius somni, & vigiliæ ratione loco magis opportuno simus tractaturi in postrema capitis parte.

CAPVT XIII.

De Intentione ad Curationes Febrium Putridarum.

SCribit Gal. 1. de rat. vict. morb. acutor. comm. 3. medicum tanquam vltimum finem rationem morborum sibi proponere, illamque ab eo primo, & per se exercere, dignotionem vero, & prognosticum non per se, sed propter vnam curationem, quia ita statuit, has duas partes artis medicæ, quæ ad morborum cognitionem, & prognosticum pertinent, nisi ad curationem conferant, plane fore superuacaneas: quam eandem sententiam repetit de iis, quæ fiunt in medicatrina, com. 2. Cum igitur Auic. hactenus multa nos docuisset, quæ fuerant necessaria ad cognoscendas febres, & ad ferendum de illis iudicium, pro comperto habendum est, hæc omnia ad postremum finem, nempe ad illorum curationem fuisse instituta: quamobrem summa ratione in præsenti c. 7. intendit, pertractare de febrium curatione. Cum autem huiusmodi curandi ratio dupliciter possit duceri, vno modo generaliter, altero speciatim, primum docet generaliter febres curare in hoc præsenti cap. per sectionem venæ, & medicamentum, in sequenti c. 8. per victus rationem: quo triplici genere præsidii, chirurgico, pharmaceutico, diætetico, medici consueuerunt omnes morbos, & febres curare: deinde in sequ. ad singulas febres, & nonnulla symptomata, quę illas comitantur: atque ad illarum curationem progreditur.

Antequam autem incipio Auic. literam interpretari, mihi videor facturus operæ pretium, si breuiter, & summatim ad Gal. mentem vobis monstrauero communem methodum medendi, cum generaliter omnium morborum, tum speciatim febrium, de quibus agimus, quod quidem eo libentius facio, cum intelligam hanc quoque partem artis medicæ a nostris nouatoribus mirabiliter deprauari, qui non desinunt plusquam mille medendi methodos suscitare quotidie, quæ plane sunt ambitiosæ, & inanes cogitationes, ac mea quidem sententia, eo tantummodo spectant, vt homines auertant a studio Hipp. & Gal. & illis perpetuas tenebras offundant, a quibus deinceps nullo vnquam tempore se possint explicare. Itaque illud primum debet vobis constare, quod traditum est a Gal. de iis quæ fiunt in medica officina, tex. 1. nec non in li. an ars tuendæ valetudinis ad artem exercitationis pertineat, &c. sed vt id obiter vos moneam, verior huius libri titulus est Thrasybulus, vt notat Gal. 1. de tuenda valetu. 4. & lib. 2. 8. & 9. illud, inquam, debet vobis constare, finem medici non alium esse, quam sanitatem: cum autem sanitas dupliciter possit considerari, vel quatenus est præsens, vel quatenus est perdita, hinc duæ primæ, & maximæ partes medicinæ ortæ sunt, quarum alteram, inquit Gal. initio lib. de tuenda valetudine, sanitatis tuendæ, alteram morbi profligandi facultatem licet appellare. Sed prætermissa hoc tempore priori parte, quæ ad conseruandam præsentem sanitatem pertinet, cum sit ab instituto nostro aliena, de altera quæ ad recuperandam sanitatem pertinet, agendum est: hanc vero partem constat in ratione curandi morbos versari, certumque est omnes morbos curari, atque eorum accommodata remedia inueniri, vel ratione, vel experientia, quę duo sunt instrumenta apud omnes homines ad res inueniendas necessaria, & quæ fidem faciunt iis, quæ recte inuenta sunt, vt Gal. testatur 1. meth. 3. 3. met. 2. & aliis locis. Etenim si quis interroget, quod est Galeni exemplum, quamobrem huic febricitanti potio aquæ frigidæ concedatur: duplex responsio potest afferri, vna quæ ortum naturamque febris doceat, de temporibus morborum disputet, ac simul frigidæ aquæ vim, & facultatem exponat, ex quibus licet respondere, in hoc morbo, atque hoc tempore aquam frigidam congruum remedium esse: altera quæ prætermissa omni consideratione, ad vnam experientiam confugit, nempe in tali morbo, & tempore aquam frigidam sæpenumero profecisse: ex quo factum est, vt medici antiqui vna, vel altera via incedentes, in varias sectas medicorum deducti fuerint, ex quibus qui vnt experientia nitebantur, quam obseruatione eorum quæ sæpe simili modo contigerunt constari affirmabant, se empiricos nominabant, a nonnullis alio nomine obseruatores appellati sunt: qui autem ducem rationem, ac rerum omnium, naturalium, nõ naturalium, ac præter naturam inquisitionem, & considerationem sibi proponebant, sed tamen ita, vt neque experientiam negligerent, se rationales, & dogmaticos appellabant, prætereo tertiam vulgarem sectam, vtpote iam ab omnibus explosam, nempe eorum qui se methodicos appellabant, propterea quod potius communibus quibusdam rationibus, & indicationibus quas communitates vocabant, methodum seu rationem artis compendiariam sequerentur.

Iam vero quia nos profitemur imprimis Hippocrat. & Gal. quos constat fuisse dogmaticos, ac propterea docuisse rationem curandi morbos cum ratione, idcirco nos decet ab eorum disciplina non discedere, verum cũ medici rationales a cæteris differant medicis in eo potissimum, vt docet Gal. 8. de medicam. secun. loc. 1. quod illi totam suam curandi methodum conficiunt per indicationes, quod nihil aliud est Gal. interprete 2. metho. 7. quam ordiri ex rei natura, atque ex ipsa quid agendum sit, inuenire, iure ac merito, quicunque cupit cum ratione inuenire, accommodata remedia ad curandos morbos, is omnium primo debet sibi dicere, & ponere ante oculos indicationes curandi, quæ ex Gal. 3. meth. in prin. inueniunt quid agendum sit, & omnes medici operationes dirigunt. Porro huiusmodi curatiuæ indicationes si summatim, & per compendium considerentur, a tribus præcipue desumuntur, a morbo, a corporis temperamento, & ambiente nos aere: namque ab his tres indicationes cæteræ omnes, quæ plurimæ sunt,

facile possunt referri, exempli gratia, ad morbum omnis illius differentiæ, & causę, ad corporia temperamentum, natura, ætas, consuetudo, ad aerem tempus anni, status coeli, regio, commode referuntur: quæ doctrina Gal. 9. metho. 14. de quibus quidem indicationibus accurate, & diffuse alias tractabimus, sicuti res longi maxime momenti videtur postulare. Elicitis indicationibus secundo loco animaduertendum est, verum nobis liceat satisfacere nec ne; id quod, vt Gal, docet 1. ad Glauc. cap. 8. ad fin. ex vna morbi, & virium quantitate definiendum est: quod quidem præceptum, sicut vno verbo, & facile explicatur, ita non sine magna difficultate, atque experientia potest ad vsum reuocari, cum propter alias causas, tum maxime propterea, quia nulla singulorum quantitas, neque scribi, neque vllo modo potest doceri. Etenim si vires adeo validæ fuerint, vt possint morbum superare, necesse est ægrum euadere: sin vero contra eueniat, necesse est ægrum mori.

Vbi autem spes est posse indicationibus satisfieri, in quo tota consistit summa prognostici, tertio loco id restat, vt statuatur de propriis remediis, qualitate, quãtitate, ordine, tempore, & cæteris quæ ad commodam illorum administrationem pertinent. Hæc breuissima est methodus curandi omnes morbos, admodum perspicua, & rerum naturæ consentiena, quam Gal. docet in lib. de constit. art. med. & perpetuo imitatur. Ego quidem didici hac methodo meos ægros curare iam 40. annos, ac Deo fauente, illos curabo in posterum: quare Domini, vos hortor, & rogo, vt hac ipsa methodo discatis vestros ęgros curare, si modo rationales medici, atque imprimis Hippocrat. & Gal. non sophistarum, & nouatorum imitatores haberi velitis. Sed quæ generaliter diximua de curatione omnium morborum, accommodemus ad methodum curandi febres putridas, quam habetis praclariss traditam a Gal. hac verborum serie 11. meth. 19. Ergo qui febrem curare voluerit, necesse est putredinem inhibeat; ita duo scopi se exhibent, alter a febre, alter a putredine, atque a febre rursus duo, scilicet vt portio febris quæ iam facta est, curetur, quæ vero in generatione est inhibeatur, & quæ sequuntur.

Galen. hoc loco medicis curaturis febres putridas quatuor scopos proponit, febrem, putredinem, prohibitam transpirationem, obstructiones, docetque vniuscuiusque rationem habendam esse, non solum quod pertinet ad id quod factum est, sed etiam ad illud quod est futurum, adeo vt iam facta mala curentur, futura prohibeantur. Itaque primus scopus est febris, ex qua, cum sit intemperies calida, nascitur indicatio refrigerandi, vel si ita placet refrigerandi, & humectãdi: atq; hæc indicatio est duplex, vna, vt pars febris iam facta curetur: altera, vt pars in generatione existens prohibeatur. Secundus est putredo, ex qua alia nascitur indicatio, & vacuandi quod plane est putridum, & refrigerandi, siccandi, & concoquendi, quod non ex toto putridum est: quæ item indicatio duplex existit, 1. vt quicquid putredinis iam factum est, sanetur, 2. vt quod in generatione adhuc est, sistatur. Hoc idem de alteris quoque duobus scopis, prohibita transpiratione, & obstructione, tam plane, & perspicue Galen. docet, vt superuacaneum sit, hanc rem longiore interpretatione illustrare. Quoniam vero eodem Galen. auctor 11. metho. 13. pertinet ad medicum diligenter omnes scopos inspicere, vt ille probe intelligat, quidnam primo, quid secundo, quid tertio loco, & ita deinceps agere oporteat, hanc totam disciplinam ita Gal. interpretatur, vt ante omnia perpetuo sit habenda ratio fluxionis succorum obstruentium: etenim cum febris non possit auferri perseuerante putredine illius causa, neque putredo pręsente prohibita transpiratione, neque hæc pariter præsentibus obstructionibus omnis ratio demonstrat, omnium primo obstructionibus prospiciendũ esse: cũ aũt obstructiones, sicut reliqui tres scopi, sint partim factę, & partim futuræ, certũ est factas nullo modo posse auferri, nisi antea quę futuræ sunt, inhibeantur: nam cum factę obstructiones non aliter curentur, quam reseratione, quæ impactos, & obstruentes succos remouet, quam Gal. sua lingua vocat ἐκφράξιν, id minime licet consequi, si alii continue humores accedant, & obstructiones foueant. Itaque ad summam si Gal. credimua: indicationes curandi febres putridas sunt huiusmodi, 1. quæ resolutiua methodo postremo loco est inuenta, minoratio materiæ, quæ fluxum obstruentium humorum compescat. 2. præparatio noxiæ materiæ, & viarum, per quas illa debet purgari. 3. vacuatio humorum putridorum: ac postrema refrigeratio, si ita ferat occasio, vt febris adhuc perseueret.

Constitutis iis indicationibus, vt seruemus methodum, de qua diximua, secundo loco debet medicua animaduertere, an speret se posse illis satisfacere necne: quod iudicium iam diximus fieri potissimum ex comparatione febrium, & virium ægrotantis, exempli gratia, si ex vna parte obstructiones fuerint multæ, atque insignes, si putridi humores sint plurimi, ac magna putredine infecti, si febris fuerit vehementissima: ex altera autem parte si ęgri vires fuerint imbecilles, ætas vel puerilia, vel senilis, habitus corporis extenuatus, facile est colligere, vel difficulter, vel nullo modo, neque priori, neque cæteris indicationibus satisfieri posse: quo tẽpore prognosticum solet medicis maximam existimationem & gloriam afferre: verum vbi spes fuerit elicitis indicationibus satisfieri posse, tunc medicus tertio loco de particularibua remediis cogitat, cum quibua suum propositum assequatur. Ergo quod pertinet ad primam indicationem, cum duplici potissimum ratione, nimirum missione sanguinia, & purgatione, corpora soleant vacuari, id primum quæritur, an huic febricitanti liceat sanguinem mittere, an dare medicamentum, sic de cæteris, vtrum hoc vel illud alimentum, & medicamentum sit magis accommodatum ad tollendas obstructiones, aperiendosque meatus: pariter considerat, per quam viam putridi humores conueniẽtius possint purgari, ac demum considerat, quænam pręsidia cum interna, tum externa sint magis apta ad remittendam febris caliditatem. Hęc breuissima est. Gal. methodus curandi febres putridas, quam mihi satis sit in præsentia summatim indicasse, & veluti adumbrasse, qui posterius conabor exacte & distincte singula perpendere, & explicare. Quare ad Auic. venio, in cuius explicatione mihi statutum est illa tantummodo capita, & pręcepta vobis explicare, quę magis vtilia videbuntur: nã que si vellemus singula verba, & totam literam exponere, nostra interpretatio nullum finem haberet, & tardius quam vellemus ad propriam singularum febrium curationem accederemus.

Scias quod intensio.) Hoc pręsens cap. 7. varie diuiditur ab interpretibus in tres, in quinque & plures particulas, de qua re non ego multum laboro, qui id satis habeo, Auic. propositum esse in pręsenti cap. tradere generalem rationem curandi febres putridas, permissionem sanguinis, & administrationem medicamenti, vnde forte sana esset illud diuisisse in duas partes, in quibua hęc duo pręsidia continentur, & explicantur. *Diuisio.*

Et scias.) Sensus horum verborum est: in curatione febrium putridarum duplicem medico offerri indicationem curandi, vnam quę habet rationem febris, quare necesse est refrigerare & humectare: alteram quę habet rationem materię, quamobrem necesse est, illam vel digerere, vel euacuare. Hanc partem habetis pręclarissimam traditam a Gal. 10. meth. 1. cuius doctrinę summa est huiusmodi, affectum duplicem esse, vnum qui a nulla pendet causa, qualis est febris ephemera, & hectica: alterum qui habet causam, veluti est febris putrida, ex quo duplex quoque est ratio curationis, vna vera, & propria, quę vni affectui debetur: altera minus vera, & minus propria, quæ affectui simul cum sua causa attribuitur: de quo duplici affectu & duplici curatione loquitur Gal. 4. me. 3. 11. met. 2. 13. me. 2.

Ergo

Ergo sicuti in febre ephemera simplex quidam est affectus præter naturam, causis quæ illam eaciarunt iam abolitus, qui propterea simplicem curationem requirit, ita in febribus putridis, in quibus causa adhuc manet, neque affectus neque sanatio simplex existit; namque portionem febris, quæ iam recepta est in corpore, ex propria ipsius indicatione curare oportet, nimirum per refrigerationem, portionem vero quæ adhuc futura est, oportet propulsare, ac ne fiat, prius cauere: hoc autem fiet, si causa quæ potest illam eaciare, prorsus amoueatur, quamobrem in febre putrida, quæ accensionis suæ causam intus habet 1. indicatio ab ipsa causa sumenda est, nempe a putredine, sed tamen ita, vt neque febris interea prætermittatur: quę doctrina in vniuersum tradita est a Gal. cum inquit cap. 89. art. med. Generaliter autem si vnamquamque prius effectricem causam resciderimus, deinde vero ad illam, quæ facta est, ęgritudinem accedamus, causarum salubrium inuentionem habebimus.

Quę eadem sententia est reperita 8. metho. 4. Et si quis obijciat Galenum, qui 8. metho. vltimo ad finem, perspicue docet, indicationem febris cęteras omnes indicationes obscurare. is memoria reperat, Galenum eo loco sermonem habere de febribus ephemeris, & comparare indicationem, quæ sumitur a febre cum cæteris, quæ sumuntur a natura, ętate, consuetudine, minime a causis, quæ in huiusmodi febre ephemera nullæ sunt: quod verissimum est, & nullam absurditatem continet. Porro in hac consideratione, vtrum sit magis attendendum causę quam febri, an contra magis febri, quam causæ, Gal. duas ponit conclusiones, maxima notatione dignas. Prima est, si in idem consentiant, & quæ febrem extinguunt, & quę illius causam oppugnant, sicuti, exempli gratia, euenit in febre biliosa, in qua eadem præsidia frigida, & humida possunt, & febrem extinguere, & causam febris expugnare; cum vnum sit quod ab vtrisque indicatur id sine prorogatione agendum est. Secunda est conclusio, si febris, & causa non conueniant inter se, adeo vt sanatio febris, quæ iam facta est, illius causam possit augere, vel altera ex parte quæ causam submouent, possint febrem exasperare, tum diligens consideratio de specie remediorum habenda est, quemadmodum frequenter contingit in febre pituitosa, in qua si velimus vti præsidiis, quæ valeant noxium humorem incidere, attenuare, abstergere, obstructiones, & meatus aperire, quę constat calida esse, periculum est, ne simul quoque febris augeatur, sicuti contra, si iis frigidis remediis vtamur, quę possint febrem extinguere, periculũ est, ne humor frigidus, crassus, & crudus adhuc frigidior, crassior, & crudior reddatur.

Cęterum Gal. post hęc rationem docet, qua vnusquisque se facile possit ex hac difficultate explicare; ea vero est, vt tota huiusmodi consideratio, & deliberatio ad tria capita redigatur: I. an expediat solam febrem curare, neglecta causa. II. an liceat solam causam oppugnare neglecta febre. III. an plurima quidem remedia ad alteram earum, vel causam, vel febrem sint adhibenda, sed tamen ita, vt neque altera prorsus negligatur. Ex quibus tribus capitibus quod primo loco dictum est, nempe solam febrem curandam esse, neglecta causa, prorsus a Gal. reijcitur: namque si ea remedia quibus oppugnamus portionem febris, quę semper gignitur, efficientem illius causam augent, plane certum est, hac medendi ratione neque illius generationem prohiberi, neque febris magnitudinem minui posse. Quod vero secundo loco positum est, causam scilicet fore oppugnandam, nulla febris habita ratione, si bene distinguatur, non omni ex parte apud Gal. reiiciendum est; namque si æger laboret incredibili magnitudine febris, committendum non est, vt per ea præsidia quibus causam studemus auferre, febrem augeamus, ne forte vtrumque simul, & febris, & homo de medio tollatur: sin autem febris fuerit adeo remissa, vt quo tempore aduersus causam tantummodo pugnamus, vires interea nullam iacturam facere possint, tunc profecto neque hæc ratio medendi est contemnenda: verum Gal. tertium præcipue modum videtur probare: qui iubet medicum instare contra eam vel causam vel febrem, quę magis vrget, sed tamen neque alterius negligentem esse: etsi vero Gal. affirmat, plerumque maiorem esse vim causę, quam febris, tamen fatetur fieri posse aliquando, vt talis sit febris magnitudo, quę nisi illi occurratur, pręsentem perniciem sit allatura: in quo casu fuerit necesse, febrem prius submouere, & quasi causę obliuisci, deinde ad causam amouendam accedere. quam sententiam retulit Auicenna in pręsenti parte inquiens.

Et sciat quod febris quandoque est tantæ vehementiæ, & acuitatis, quod non licet vti regimine causæ, immo indiget infrigidatione vltima, &c.) Itaque ex hoc Galeni loco facile est intelligere, vnicuique mentem Auicen. in presenti parte, in qua, vt diximus, ille docet, quando vel soli febri, vel soli causę vel vtrique simul prospiciendum sit, vt certe superuacaneum sit nos longiorem de hac re interpretationem facere.

Et digestio quidem in grossa est æquatio eius cum subtilitate.) Hinc omnes interpretes colligunt, digestionem apud Auicen. nihil aliud esse: quam ęquationem substantię, adeo vt humores si fuerint tenues, incrassentur, si fuerint crassi, attenuentur, & ad mediocritatem deducantur. Quæ eadem sententia habetur 4. 1. doctrina 6. summa 1. cap. 3. ac forte Auicen. hanc doctrinam accepit ex Gal. qui lib. de constitutione artis medicę cap. 19. hæc habet quod in naturalem statum redire potest, contrariis alterare oportet, crassum quidem, & lentum attenuando, tenue vero incrassando, communiter autem vtraque concoquendo. Hoc loco ab omnibus propemodum interpretibus mouetur quęstio, an concoctio semper crassitudinem pariat, sicuti manifeste videntur sentire Aristotel. & Galen. ille enim quarto meteor. cap. tertio, docet, in vniuersum omnia quę coquuntur ex tenuioribus crassiora reddi. Galenus vero hæc ipsa scribit verba, quarto de ratione victus morborum quarto. Deiectiones liquidas dicit Hippocrates nullomodo concoctas, coctio enim omnia cogit, & incrassat. *De concoctione.*

Et sane hęc opinio videtur admodum consentanea rationi si quis naturam concoctionis, & modum quo illa perficitur, diligenter consideret, apud Galenum primo epidemiorum primo, secundo 44. concoctio est deductio quędam in substantiam coquentis eius quod concoquitur. Apud Aristotel. loco meteor. citato, est perfectio a calido innato ex oppositis partibilibus: fit autem hoc modo, cum omnia quę coquuntur, constent calido, frigido humido, & sicco, certum est calorem cuiusque rei continere humida & sicca in perfecta mistione, quod si contingat natiuum calorem imbecillum esse, statim fit vt siccę & humidę partes malæ in mistione contineantur, siquidem a calore imbecillo nequeunt contineri, ex quo fit cruditas & putredo, in quibus humor non bene contentus redundat in rebus crudis, & putridis, & idcirco vtraque huiusmodi, vt ita dicam, corruptio, cruditas inquam, & putredo, emendatur, & corrigitur concoctione, quoniam per concoctionem perficitur atque augetur calor, humidumque ad perfectam mistionem cum sicco deducitur.

Cum ergo res coquenda sibi comparet perfectionem, propter incrementum caloris innati, atque illius actionem in opposita partibilia, nulli dubium esse debet, quin hoc tempore consumpto toto humore inutili ac male contento, reliquum humoris probe misceatur cum partibus terreis, vnde resolutis tenuissimis partibus, satis vnicuique potest constare, omnes res quæ coquuntur fieri crassiores, atque vno verbo concoctionem semper crassitudinem parere: ac revera si hæc concoctionis ratio, quę ducta est ex rei natura, atque in doctrina Aristotelis certissima est,

accurate intelligatur, mea quidem sententia fieri aliter non potest. Verumtamen præter sententias Galeni, & Auicennæ, quæ superius propositæ sunt, neque desunt quædam argumenta, quæ contrariam opinionem videntur demonstrare; namque multa sunt genita per coctionem, quæ tamen sunt tenuiora illis rebus ex quibus generantur, exempli gratia, fructus, pyra, ficus, & similes, in fine concoctionis euadunt tenuiores, & molliores, quam fuerint antea: sic in corpore chylus fit ex pane, sanguis ex chylo, spiritus ex sanguine, nihilominus spiritus sanguine, sanguis chylo, chylus plane substantia tenuior est: præterea constat vrinam crudam esse, quotiescunque aut nimis crassa, aut nimium tenuis extitit, ex quo vrina nimium tenuis, dum coquitur, crassescit, & nimis crassa attenuatur: quamobrem concoctio non semper videtur crassitudinem parere.

Ad dissoluendam hanc difficultatem est vulgaris fere omnium responsio, concoctionem esse duplicem, alteram alimentorum, quam appellant in iuuatiuo, alteram excrementorum, quam vocant in nocitiuo, quarum duarum concoctionum meminit Galen. 2. de ratione victus 44. vnde respondent, priorem concoctionem in iuuatiuo semper procedere incrassando, siquidem omne quod concoquitur, tandem assimilatur membro, quod crassius est quam ea quæ coquuntur, & assimilantur: posteriorem vero in nocitiuo procedere quandoque incrassando, quandoque attenuando, vt excrementa postulant. Sed talia responsio non conuenit cum doctrina Gal. qui 2. aphor. commen. 12. & loco citato 5. de ratione victus testatur, non solum alimenta, sed etiam excrementa per concoctionem fieri crassiora, quod est variis Galen. locis duo confirmant apertissime, alter est 2. prog. 37. & ita habet. Concoctio crassiorem reddit non solum vrinam, sed etiam deiectionem, quoties bene in ventre concoquatur, & similiter sputa in pleuritide, peripneumonia, nec non pituitam per destillationes, & grauedines, &c. Alter est locus in lib. de totius morbi temporibus 3. Quis ignorat ventriculum male concoquendi munus obiisse, deiectiones nondum in chylum mutatas contemplatus? qui nescit vrinam in vasis coctione frustratam esse, aquosam illam conspiciens. Quo loco Gal. hoc ipsum demonstrat in singulis excrementis, & in singulis corporis partibus, nempe omnia, neque solum alimenta, sed etiam excrementa per concoctionem fieri crassiora.

Nonnulli aliter respondent, nempe alimentorum quæ in corpore humano concoquuntur, quædam conuerti in membra dura, aut partes crassas, cuiusmodi sunt ossa: quædam vero in substantias tenues, cuiusmodi sunt spiritus, alia demum in mediocres, cuiusmodi sunt caro, & pinguedo: quare inquiunt, quæ in crassa conuertuntur, omnia concoctione crassescere, ac de iis tantum locutos fuisse Arist. & Gal. cætera omnia attenuari, neque concoctione fieri crassiora. Quæ sane responsio est nullius momenti; namque certum est Aristot. & Galen. statuisse decretum generale de omnibus rebus, quod nullo modo ad hæc vel illa tantum potest referri, præterquam quod Aristot. non ex iis quæ per concoctionem generantur, sed a caussis efficiente concoctionem, sumit argumentum suæ conclusionis, quoniam, ille inquit, calor res omnes reddit calidiores, & magis crassas: quo nihil planius, & apertius dici potest: atque ne frustra sim longior referendis aliorum cogitationibus quæ mea sententia, sunt inanes, & nihil ad rem pertinent, ego quidem censeo respondendum esse ad mentem Aristot. & Gal. res omnes concoctione fieri crassiores, quod ego interpretor fieri, quatenus pertinet ad illam portionem materiæ, quæ est concoquenda: pro quo sciendum est, tam in alimentis quam in excrementis varias partes reperiri, quarum aliæ sunt vtiles, & concoqui possunt: aliæ sunt plane inutiles, neque vlla ratione concoctionem possunt recipere; itaque illæ tantummodo, partes per concoctionem fiunt crassiores, quæ vere sunt vtiles, & concoquuntur: exempli gratia, in pane sunt duæ partes, vna apta ad concoctionem, & nutritionem, altera excrementitia, & nullius vsus: ex quibus licet chylus qui ex pane generatur, sit ipso pane tenuior, altera pars secretis excrementis, ex qua proprie, & vere fit, ipse chylus, illo tenuior existit, & concoctione crassitudinem acquirit. Pariter ex chylo generatur sanguis, at non ex toto chylo, sed ex altera tantum parte, quæ est apta ad nutritionem, quæ cum sit tenuior, agente in eam calore fit crassior, congruaque sanguinis materia efficitur: sic ex quibusdam partibus tenuibus sanguinis, redditis quoquomodo crassioribus, generantur spiritus vitales: quod de cæteris quoque statuendum est, adeo vt res omnes ex ea parte quę vere est concoquenda, perpetuo euadant crassiores.

Neque vero diuersa est ratio excrementorum, exempli gratia, lotia crassa dum concoquuntur, videntur quidem fieri tenuiora, sed reuera propria substantia liquoris crassescit, siquidem tota vrina fit tenuior separatione crassorum humorum, qui cum liquore erant commisti: hæc autem quæ separantur, non sunt subiecta concoctioni, sed sola tenuior pars lotii, a qua cætera inutilia excrementa sunt separata, est idonea ad concoctionem, atque hæc pars concoquenda, consumptis a calore partibus humidis, necessario ac perpetuo siccior, & crassior redditur, sicuti diximus de tenuiore parte panis, chyli, sanguinis, & reliquorum. Itaque cõcludendum, vere omnia quæ concoquuntur, semper fieri crassiora. Neque ab hac determinatione dissentiunt Gal. & Auic. qui, ni fallor, minime loquuntur de concoctione, sed potius de præparatione eorum quæ debent concoqui, quæ quidem sine vlla dubitatione, si sint crassiora, debent attenuari, si sint tenuiora, debent incrassari, vt deinceps agente calore, qui semper cogit, & incrassat, facilius coqui possint. Atque de hac quæstione satis.

Et omnes fructus nocent febricitantibus) Fructus diuiduntur a Galen. 2. de alim. facul. 2. in æstiuos, quos Græci *ὡραίους* Latini fugaces, fugientes, & temporarios vocant, cum breui admodum durent tempore, quales sunt melones, melopepones, persica, & similes; & in autumnales qui serotini dicuntur, possuntque seruari incorrupti aliquamdiu, qualia sunt pyra, poma, punica, & similia, Galen. autem docet hoc loco nec non in lib. de cibis boni, & mali succi, 8 nullum fructum esse boni succi, fugaces vero plane prauum succum habere, adeo vt si præterea corrumpantur in ventriculo, a venenosa materia non longe absint; ex quo colligit illorum vsum conuenire potius ratione medicamenti quam alimenti, nempe illis qui vehementiori calore, & longiori itinere sunt defatigati, tunc enim possunt aliquam vtilitatem afferre, squallorem corporis humectando, & si actu frigida sumantur, moderate refrigerando. Galen. elegantem de se ipso narrat historiam in libello de succorum bonitate cap. 5. etenim cum ille patris consilio ab esu fructuum, ac præcipue fugacium certo tempore abstinuisset, liber a morbis permansit: vbi vero simul cum suis sodalibus liberaliter iis fructibus vsus fuisset, qui sub canis tempore proueniunt, autumno sæpius morbum incidit acutum, adeo ut necesse fuerit illi sanguinem mittere, quod factum est vsque ad annum suæ ætatis 28. quo tempore cum præuideret, sibi maiora imminere pericula, statuit nullos fructus assumere, præter ficus & vuas exactę maturas, & quidem moderate, in qua deinceps victus ratione persistens semper firma, atque inculpata, valetudine potitus est. Ex iis non difficile est intelligere rationem, quamobrem omnes fructus noceant febricitantibus; cum enim sint praui succi, & facile putrescant, præcipue vero in ventriculo à putrido calore male affecto necessario degenerant in vitiatos humores, qui possunt multis modis febrem augere, & fouere.

Et si quis obiiciat Gal. qui 1. ad Gla. in terriana exquisita con-

fita cõcedit fructus, qui non fint omnino difficilis concoctionis; respondeatis primo Gal. concedere illorum vsum parce & moderate, quod illa verba manifeste demonstrant (*permittendum vero vt illos degustent*) qua moderatio ne si fructus assumantur, possunt quidem refrigerare, & humectare, & forte aliquam vtilitatem afferre, nec quidquam lędere: quamuis enim minime probum succum generent, quoniam ille paucus est, a calore naturali facile potest corrigi, & superari. Deinde respondeatis, eiusmodi fructus concedit a Galeno hominibus delitiosis, vt postrema capitis verba demonstrant. Itaque omnes fructus nocent febricitantibus, neque alia ratione possunt conuenire, nisi admodum parce, & potius ratione medicamenti quam alimenti: præcipue vero in gratiam alicuius symptomatis, exempli gratia, dissolutionis ventriculi, perditæ appetentię, immoderatæ sitis, & similium. Quod si quis cupiat singulorum fructuum, tam æstiuorum, quam autumnalium magis exacte naturam, & facultates cognoscere, is consulat Galenum, qui 2. de alimen. facult. & lib. de cibis boni, & mali succi, hęc omnia declarat accuratissime.

Ex melinis quidem inueniuntur vos digeris, & subtiliat, &c.) Sciendum est syrupum acetosum esse duplicem, vnum qui paratur ex saccharo & aceto, alterum qui conficitur ex melle & aceto, & vterque ab Auicen. 5. can. tract. 6. appellatur syrupus acetosus: veruntamen solent medici alterum ab altero distinguere, qui syrupum ex saccharo syrupum acetosum, ex melle autem oxymel nominant: atque sententia Auicen. intelligitur de vtroque, nam vterque ex partibus ex quibus componitur, aceto inquam, saccharo, vel melle, habet vim incidendi, attenuandi, refrigerandi, abstergendi, adeo vt huiusmodi syrupi, & febri, & causæ febris, & omnibus febribus, omnibusque causis febris videantur conuenire, quam eandem sententiam repetit Auicen. 1. 3. tract. 1. cap. 29 de curatione generali dispositionum cerebri.

Cum Auicen. conuenit Mesue, cap. proprio, qui asserit syrupum acetosum biliosis affectibus conuenire, propterea quia bilem tenuitate & caliditate furiosam frangit, incrassat, extinguit; humores item crassos & glutinosos tenuare, incidere, & ad purgationem pręparare. Ac forte idem cum Auicen. & Mesue sentit Gal. qui scribit de succorum bonitate & vitio, oxymel omni ætati & omni naturę, sanitatis tuendæ gratia, vtilissimum esse: contra vero est ipsemet Auicen. qui curando maniam, docet cauendum esse: ab eo in quo fit subtiliatio, deficcatio, & incisio, sicuti est oxymel, prima tertii tract. 4. cap. 17. & Hippoc. in vniuersum testatur 3. de ratione victus 38. acetum naturis biliosis conferre, melancholicis obesse: quare huiusmodi syrupi non conueniunt in materia sicca: sic Gal. in libr meth. de tuenda valetudine, de ratione victus morborum acutorum, partim probat oxymel, vbicunque sit materia frigida, crassa, tenax, quæ indigeat incisione & attenuatione: quibus plane consentit Aetius sermone 5. cap. vltimo postremis verbis, quæ sunt huiusmodi: Hipp & Gal. dixerunt oxymel commodum esse corporibus crassis, & glutinosis humoribus refertis, minime puris, & non redundantibus excrementis, aut iis qui ex tenui, aut acri fluxione laborant, aut qui neruosas partes sensu insigni pręditas habent. Sic demum Alexand. lib. 12. cap. 1. de feb. ephemera ex obstructione longa oratione probat, neque temperaturis, neque humoribus siccioribus oxymel conuenire, vt concludendum videatur, male Auic. huiusmodi syrupo acetoso communem vim iuuandi omnes febres & omnes humores tribuisse.

In hac difficultate respondeatis vno verbo, oxymel reuera conuenire imprimis in materia frigida, & crassa, cum ratione mellis obstergat, siccet, calefaciat, ratione aceti indicat & attenuet; quę omnia ad talem materiam sunt valde accommodata: quatenus autem pertinet vel ad materiam, vel ad habitum corporis, vel ad temperiem calidiorem & ficciorem, ego quidem censeo aut nullo modo, aut saltem parce, & caute illud congruens esse, cum forte attenuando, & siccando possit magis obesse quam prodesse. Nisi postremo loco dicamus, ex varia oxymellis præparatione, de qua Gal. tractat diffuse 4. de tuenda valetudine illud posse parari adeo temperatum, vt ex communi regula medicorum, quę docet remissum agere in intensum, liceat affirmare, hęc medicamẽta acetosa posse omnibus humoribus febribus conuenire.

Et cum, &c.) Quoniam Auicen. dixerat aliquando refrigerandum esse, nempe quotiescunque febris magis viget quam illius causa ne aliquis hac in re error contingat, atque intelligamus quænam sint apta, & quæ sint inepta ad refrigerationem, inquit, in præsentia, non fore exhibenda medicamenta frigida, aut adstringentia, nisi potest coctionem & vacuationem excrementorum, quo tempore ad roboranda ipsa membra certum est illa conuenire. Quod quidem præceptum velim vos bene memoria tenere & obseruare, nempe ut in curandis omnibus febribus putridis ab omni re adstringente perpetuo abstineatis, vt quę possit augere prohibitam transpirationem & obstructiones, cum quibus febres putridæ nunquam possunt auferri. Quo quidem perniciolo errore arguẽdi sunt multi nostrorum temporum medici, qui familiariter vtuntur syrupis de limonibus, de agresta, de portulaca, de acetositate citri, vino granatorum, citoniorum, bolo armena, corallis, & aliis id genus, quę maiori & minore non carent adstrictione; a quibus omnibus consulo vos diligenter cauere, nisi fortasse in gratiam alicuius symptomatis, potissimum oris ventriculi, illa quandoque velitis exhibere, sicuti legimus 1. ad Glaucon. 14. ad finem 12. metho. 7. Galenum quoque non semel exhibuisse mala punica, & alia id genus. Non ignoro nonnullos esse quibus placet, Auic. non generaliter & absolute prohibere adstringentia, sed adstringentia validiora, qualia sunt trochisci de ipodio & similia; quos ego puto male sentire: siquidem primum simpliciter inquit, cauendum esse ab iis in quibus est stipticitas: deinde si consideremus methodum curandæ febris putridę, ac rei naturam, vtique fatendum est præceptũ esse commune longe maximi momenti, & maxima dignum obseruatione.

Et scias, quod cura febris putridæ) Cum Auic. dixisset principio capitis, attendendum esse partim ad febrem, & partim ad materiam, nunc admonet curationem febris putridæ esse diuersam a curatione febris hecticę; quæ sententia est manifesta, & est Galeni, qui scribit 11. meth. 2. febrium ephemerarum, quemadmodum & hecticarum, veram, & propriam curationem esse, earum vero quæ ex putrescentibus humoribus generãtur, curationem & pręseruationem mixtam esse, propterea, quia febris ephemera, & hectica sunt simplices morbi, sine causa, qui remedia contraria requirunt: in putrida autem non modo morbum, sed etiam illius causam oportet auferre. Pro quo iuniores intelligant, quod Gal. innuit hoc loco, sed explicat diffuse 2. aph. 22. curationem morborum tripliciter vsurpari; vno modo quatenus curatur morbus iam factus, qui non amplius pendet a causa; quę curatio fit simpliciter per vsũ contrarium: vt si morbus fuerit calidus, per frigida, & a conuerso, Altero modo curatio dicitur præseruatiua, quæ non conuenit, neque morbo facto, neque fienti, sed tantum imminenti aut futuro; vt si appareant signa plenitudinis, illius vacuatio qua præcauetur morbus, simpliciter ad vnam præseruationem pertinet.

Tertio modo dicitur curatio, quæ comprehendit & curationem, & præseruationem, quippe conuenit & morbo facto, per suum contrarium, & morbo futuro per ablationem suæ causæ: ex quo medici vtroque nomine, quandoque curationem, quandoque pręseruationem solent appellare: exempli gratia, si quis mordeatur a

tur a

tur a cane rabido, primum est morbus factus, nempe vlcus, quod curationem postulat: secundo est morbus futurus, nempe rabies, quæ præseruationem requirit. Itaque hæc curatio componetur ex curatione & præseruatione, & iure dixerunt Auicen. & Galen. curationem febris putridę à curatione febris hecticæ diuersam esse.

Et cibatio quidem est amica uirtuti.) Nescio quomodo Auic. hoc loco interponat nonnulla quæ pertinent ad uictus rationem, de quib. ex proposito intendit pertractare sequenti cap. sententia uero ad talis.

Alimenta partim esse amica, partim esse inimica virtuti: amica, quoniam illam conseruant, & augent: inimica quoniam sunt amica illius inimico, nempe materia: namque sicuti scribit Galen. 1. ad Glaucon. to. quantum inediæ prosunt ad morbi coctionem, tantum, vel etiam amplius officiunt viribus: alimenta autem quantum ægri robur augent, tantum coctiones impediunt. Pro quo sciendum est ex Galen. 1. de rat. vict. 44. vnum atque eundem esse scopum nutriendi ægros & sanos, nempe custodiam facultatis vitalis: nam proprie morbus sua indicat remedia, phlegbotomiam, purgationem, &c. virtutis autem custodia solam indicat alimoniam: quare nisi alimenta morbum offenderent, nos soli virtuti attendentes, ægrotos vt sanos nutriremus, sed quoniam illa magna sępe afferunt incommoda, propterea morbi affectionem non tanquam alimẽti indicatricem, sed tanquam prohibitricem, contẽplamur. Hunc habetis aphor. Hippocrat. vbi morbus peracutus est, extreme tenuissimo victu vtendum est: & qui sequuntur, qui docent congruam moderationem alimenti, vt interim natura possit incumbere concoctioni materię efficientis morbum: ergo alimenta sunt amica naturæ, quatenus illam roborant, & conseruant, sunt autem inimica, quoniam augent materiam morbi, quæ ipsi naturæ est inimica. Quod si quis capit huius pręcepti communem rationem intelligere, is audiat Hippocr. 2. aphor. 10. Impura corpora quanto magis nutries, eo magis lædes. Cum enim corpora laborantia febre putrida sine dubio sint impura, certum est, quo magis illa nutriuntur, eo magis lædi copiamq; & vitium humorum, obstructiones, putredinem, & febrem augeri: quod specialim Gal. quoque animaduertit 11. meth. 15 ad finem. Gentilis hoc loco inquit, hanc sententiam Auic. fuisse Hipp. 7. aph. 16. Si quis cibum febricitanti dederit, sano quidẽ robur, laboranti vero morbus: qui reprehendit Gal. quasi non intellexerit, neque hunc, neque sequentes aph. sed ille reuera non percepit mentem Galeni, namque ille scribit in com. & miratur nonnullos interpretes, qui finem lib aph. variis modis deformarunt, nonnulla per eadem verba scribentes, quibus antea Hipp. vsus fuerat, nonnulla paululum commutantes, aliqua interponentes, qualis est propositus aph. qui a locutione Hipp. longe abest: nam cum auctor dicere voluisset, alimenta in sanis quidem robur efficere, ægris autem obesse; vel sanis quidem robur, laborantibus morbum augere, absurde prorsus locum est, cum reuera alimenta non sint, neque robur, neque morbus, sed, & robur, & morbum efficiant: quare Gal. non reprehendit illum auctorem de re, sed de absurditate orationis, adeo vt male a Gentili reprehendatur.

Ad scias quod non est tibi possibile curare febre.) Auicen. hic ponit nonnullos canones, siue regulas, quarũ prima est: nullam febrem cuius natura, & causa ignoretur, posse a medico curari: ac sane ratio est manifestissima. Cum enim præcipua curandi ratio, & remediorũ inuentio pendeat ex ipso morbo, nisi ille intelligatur, quomodo liceat elicere indicationes, & remedia inuenire; ex quo vulgare est prouerbium, qui bene curat, qui male nouit male curat. Et quoniam potuisset quis quærere ab Auicen. si forte id contingat, vt febris ignoretur, quidnam agere oporteat? ille huic quasi tacitæ obiectioni respondet: si ignoraueris ægritudinem, attenuata regimen, & quæ sequuntur quam eandem sententiam ille habet per hæc verba 4. 1. cap. 4. Cum autem ignoras quæ sit ægritudo, relinque eam naturæ, & non properes, quoniam natura, aut superabit ægritudinem: aut ipsam manifestabit. Hæc quidem est huius loci vulgaris interpretatio, quam etsi nolo redarguere, tamen censeo hic tota verborum serie magis reconditam, & veriorem interpretationem contineri. Puto igitur Auicen hanc sententiam accepisse ab Hippoc. 4. de ratione victus 4. 52. Inconstantes febres donec constent, sinere oportet: vbi autem constiterint, victus, & curatione conuenienti pugnabis. Hippocr. hoc loco, vt Gal. interpretatur, loquitur de vna febrium inconstantia, in quibus nihil constans certumque extitit: quã quidem constantiam, & firmitudinem periodi imprimis atque vrinę solent afferre, quare vbicunque periodi non sunt firmæ, & totia inter se sunt dissimilia, Hippocr. formam talis febris inconstantem esse ait, ac si diceret, non exacte vnam formam seruare: igitur in huiusmodi febribus non in principio victu vti pręcipit, sed sinere donec qualisnam sit febris cognoscamus, & tunc victus formam definire, namque si quis audeat antea vel per victus, vel per medicamentorum rationem curationẽ aggredi, vix fieri potest, quin is multa & grauissima errata committat. Itaque existimo Auic. hanc eandem sententiã habere, & loqui de febribus nõ quę nequeant cognosci, exempli gratia, an si febris, an sit putrida, an sit biliosa; eiusmodi cognitio ex iis quæ antea tradita sunt, non potest ignorari, sed quę sint inconstantes, & nullam certam formam retineant, de quibus Hippoc. & Gal. loquuntur. Sed singulas Auicen. regulas perpendamus. Prima fuerat: non Regula 1.
posse febrem curari, nisi ea prius cognita fuerit: quare medicum oportet ante omnia studere vt febrem cognoscat, neque solum genera, sed etiam species, & differentias, vsque ad extremum exacte intelligat: quæ regula, vt diximus, est manifestissima, neque indiget longiore explicatione. Secunda est: si ignoraueris febrem, tunc subtilia regimen, hoc est, vt ego interpretor, si febris fuerit inconstans, neque vllam certam formam vel periodorum vel vrinarum seruet, donec illa sibi constet, sine victu, & sine medicamentis sinere oportet: quod si antea aggrediatis illud facere, periculum est ne alimenta exhibeas in accessione, aut propines medicamentum in tempore importuno, aut alios similes committas errores. 2

Tertia est regula: prouide ne æger occurrat paroxysmo, nisi ventrem habuerit vacuum. Sententia est Hippocrat. 1. aphor. 11. in accessionibus abstinere oportet, & quibus per circuitus fiunt accessiones, in ipsa accessione obstinere oportet: & iterum 1. de ratione uictus 40. tempus dandæ sorbitionis tum per initia, tum per omnem morbi decursum, hoc maxime seruare oportet: nam si pedes frigidi fuerint, non modo a sorbitione, verum quoque & maxime a potu abstinendum est, ac cum caliditas ad pedes descenderit, tunc dare expedit. Vtrobique docet Hippoc. principio paroxysmorum abstinendum esse à cibo & potu, quod illa, expositore Gal. hoc tempore exhibita, calorem alioqui satis obrutum, adhuc magis obruant, ac vehementer ęgrum lædere possint. 3

Tempus autem commodum nutriendi ęgroti, inquit Gal. illud est, cum moderatissime se habuerit tum thorax, tum venter: sicuti contra tempus deterrimum est ac pessimum, cum eæ partes pessime se habeant. Quod si memoria tenetis, quæ diximus de particularibus temporibus morborum, satis debet vobis constare, tempus commodum atque optimum dandi alimenti non aliud esse, quam febris declinationem vel infebricitationem: contra cætera omnia tempora esse incommoda, neque vllo modo ad nutritionem accommodata. Sed hac in re valde vtili parumper consistendum est: namque sicuti conuenit inter omnes, in febribus intermittentibus, vel quę habent longissimã & exquisitam declinationem, opportunissime ægros nutriri, quo tempore illi melius se habent, ac longius distant à

statu

statu prioris, & a principio posterioris paroxysmi: ita altera ex parte, si intermissio vel remissio febris sit valde breuis, vt duarum, aut trium horarum, vt necesse fuerit ęgrum nutrire, vel prope statum præteriti, vel prope principium imminentis paroxysmi, quæritur vtrū hanc vel illam temporis occasionem liceat eligere, de qua controuersia variæ fuerunt antiquorum opiniones, de quibus mentionem facit Cornel. Celsus lib. 3. cap. 4. Sed iis prætermissis nos ad Gal. accedamus, qui 10. metho. cap. 3. primum longa verborum serie quandam narrat historiam de iuuene febre correpto, quem seruauit & releuauit a syncope ac demonstrat apertissime ægrotos quandoque parum ante accessionem, immo accessionis inuasionem vtiliter & necessario nutriendos fore, nimirum quotiescunque ęgri sunt temperamento & habitu corporis bilioso, calido, & sicco, habentque vires imbecillas, ac febris accenditur ex laboribus, vigiliis, inedia, & ad summam ex acribus & mordentibus humoribus, ex quibus illi facile dissoluuntur, & syncope corripiuntur. Deinde cap. 4. testatur & gloriatur, tam incipiente febris horrore, dato alimento se nonnullos ab horrore, & a febre liberos reddidisse: quamobrem cum Hippocr. & Auicen. hoc loco iubēt, in accessionibus fore a cibo abstinendum, non id generaliter accipiendum est, sed hac adhibita limitatione, si per ægri temperiem, corporis habitum, & vires liceat: siquidem propter huiusmodi rationes cogimur aliquādo vel ipso paroxysmi principio alimentum exhibere; in cæteris autem corporibus. Gal. rursum hanc totam explicat accuratissime, qui 11. meth. vltimo docet, nutriendos ęgros laborantes febre intermittente ac redeúte, duo potissimum animaduertendo, alterum, statum præcedentis paroxysmi; alterum principium futuri, atque eodem tempore vult danda esse alimenta, quæ ab vtroque termino quam longissime distant: quod si spacium inter summum prioris accessionis vigorem, & principium sequentis, satis amplum fuerit; facile est idoneum tempus nutritionis inuenire: si vero exiguum & angustū id fuerit: alterū fieri necesse est, vel vt ægrū ex priori febre adhuc calidum nutrias, vel inuasione sequentis paroxysmi iam imminente. Ex quo loco Gal. 1. ad Glaucon. cap. de tertiana notha, in curatione tertianæ nothę, in qua solent esse accessiones longissimę, scriptum reliquit, non esse danda alimenta quotidie, sed satis fore, si alternis diebus exhibeantur, quod in iis vix liceat inuenire tempora opportuna, quibus ægri singulis diebus nutriri possint. Itaque si tempus inter vtrāque accessionem admodū angustum fuerit, tunc oportet medicum vti summa prudentia, qui primum debet morbi naturam considerare, & quo potissimum tempore ille finem sit habiturus: namque si febris fuerit a genere continuarum & acutarum, certum est illam breui, neque vltra diem 14. finiendam esse: quod si vltra diem septimam progressura non videatur, plane æger sine alimento continendus est, dummodo coniiciamus virtutem interea non defuturam: sin autem ad nonam, aut 11. aut 14. vsque progressura videatur, ægrum necesse erit nutrire.

Præterea in difficultate nutriendi ægrotum, si tempus inter duas accessiones angustum fuerit, Gal. iubet medicum animaduertere locum laborantem, vna cum affectu, tum accessionis & principii, & summi etiam vigoris qualitatem & communem conditionem: namque si ęger vel iecoris, vel ventriculi inflammatione laboret, periculosissima res est ante accessionem illū nutrire: quod si hæc absint, eos qui infirmas habent vires nutrire vtilissimum est: etenim huiusmodi ægroti vna cū accessionibus, iecore quidem laborante, alui deiectione, ore autem ventriculi male affecto, syncope corripi consueuerunt. Et si quis cupiat cæterarum quoque partium quę iecori & ventriculo respondeant, aliquam rationem intelligere, partim ex situ, partim ex dignitate facile is poterit de vna quaque iudicium facere. Quatenus autem pertinet ad constitutionem, & qualitatem principii, nec non summi vigoris vtriusque accessionis, ita statuendum est: quandoquidem in rigore notandū est, an æger citra magnitudinem caloris sit siccus, & squalidus, an magis sine siccitate & squalore sit insigniter calidus: namque priorem moderate calidum, sed exsiccatum, quamprimum victu humectante madefacere oportet: in secundo sine siccitate vehementer calido, dum plurimum caloris se remittat, antequam nutrias, expectare oportet. In principii vero qualitate id considerandum est, an corporis extrema refrigerentur magnaque ad internas partes fiat sanguinis reuocatio, an magis principiū plane sit leue, neque admodum hominem vrgeat, quippe istud secundum, tanquam facile, & mansuetum contemnendum est, atque si ita ferat occasio, prope illud, & in illo principio liceat ægrotum nutrire: at de priore est rursus distinguendum: namque si absque alicuius visceris inflammatione, aut humorum redundantia, in principio accessionis fiat motus ad interiora, nihil offendes, si parum ante ægrum nutriueris: sin vero adsit inflammatio vel humorum copia, nutritionem tanquam rem maxime noxiam, ante accessionem vitare oportet. Postremo autem in febribus, quæ vnicam tantum a principio vsque ad finem habent accessionem, facilis tolerantia, & consuetudo spectari debent, quoniam huiusmodi febricitanti eo tempore alimenta sunt exhibenda, quo facilius morbum toleret, eaque potissimum hora diei, qua prius in sanitate nutriri consueuere. Quæ doctrina est Gal. 11. meth. 5.

Et non moueas in die paroxysmi, quantum possibile est.) Hæc est quarta regula, in die paroxysmi nihil mouendum esse, quantum fieri potest: & ratio est in promptu, propterea quia natura a morbo est satis afflicta, neque decet addere afflictionem afflicto: itaque per Auicennam in die paroxysmi, neque licet venam secare, neque dare medicamentum, neque aliud insigne remedium administrare. Verum aduersus huiusmodi regulam dubitant nonnulli, qui proferunt quasdam rationes, quæ videntur demonstrare, medicum posse aliquando in accessione aliquam vacuationem moliri: & primo, natura vtiliter vacuat in die paroxysmi. Ergo & medicus. Consequentia est manifesta, quoniam medicus est minister & imitator naturæ.

Antecedens est Gal. 3. de crisibus, 4. crisim concurrere cum die accessionis, atque ita rarum esse, vt in leuiore die febris iudicetur, vt Archigenes bis tantum per vniuersam suam vitam id viderit: ipse uero Galen. semel tantum id obseruauerit: vbi consentit Hippocr. 1. epidem. 3. 13. Quæ diebus paribus accidunt, paribus iudicantur, quorum uero sunt in imparibus accessiones, in imparibus iudicantur. Quem locum explanans Galenus præclare causam explicat, propter quam contingat crisim in accessionib. fieri: propterea quod hoc tempore partim humores moueantur, ac ueluti bullientes erumpant sanguinis profluuio, vel sudoribus, vel vomitu, vel deiectionibus, & aliis modis, partim natura grauata & onere oppressa ad huiusmodi expulsiones irritetur, partim demum fusis & agitatis humoribus, illorū expulsio & crisis facilius soleat succedere: quod si in die accessionis licet naturæ crisim & varias vacuationes efficere, cur non item naturæ imitatione liceat medico idem facere?

Secundo Galen. in lib. quos & quādo, &c. tradens rationem vacuandi corporis, inquit respiciendum esse ad accessiones, quę nos possunt docere, quomodo sit euacuandum, qui statuit principio accessionum per superiora, in declinatione per inferiora vacuandum esse: & confirmatur, quoniam Auicenna in cura febris quartanæ maxime probat vomitum in die paroxysmi, qui, vt ille inquit, aut alleuiat paroxysmum, aut eradicat ipsū. Immo vero sunt nonnulli moderni, qui vario experimento affirmant, in febre quartana medicamentum dare in die accessionis, & admodum feliciter, inter quos est ille Amatus Lusitanus, qui in prima centuria

curatio-

curationum medicinalium curatione 8. istud multis modis conatur confirmare. Tertio isti afferunt auctoritate Mauri cuiusdam medici veteris, cuius mentionē facit Gentilis, qui in primo aph. 5. præcipit, hominem vacuandum esse, qua hora humores mouentur: quare cū illi potissimū moueantur tempore accessionis, hinc colligunt hoc ipso tempore medicum quoque posse varios vacuationes moliri.

Ad hanc difficultatem respondendum est, non licere in febribus medico in die paroxysmi aut venam secare, aut medicamentum exhibere, aut aliter insignem vacuationem facere: & quatenus pertinet ad sectionē venæ, Gal. de sang. miss. 11. expresse docet, febris declinationem perpetuo expectandam esse, sicut in lippitudine & aliis affectibus, qui febre carent, non febris declinationem, quæ nulla est, sed magnitudinem doloris, aut inflammationis, aut totius affectus fore inspiciendam, ac postremo si nihil eiusmodi vrgeat aut prohibeat, tempus secandæ venæ conuenientissimum matutinum eligendum esse. Quatenus vero pertinet ad medicamentum, etsi id non explicatur a Galeno tamen ex comparatione ad sectionem venæ facile potest intelligi, idem quoque de medicamento statuendum esse: neque enim minorem molestiam, & vim affert naturæ medicamentum, quam afferat venæ sectio. Sed præterea certum est, medicamentum ex vna parte trahere a circumferentia ad centrum, ex altera naturam in paroxysmo expellere a centro ad circumferentiam, vnde forent duo motus contrarii, quos natura non nisi cum magno periculo posset perferre. His mihi liceat addere duas alias rationes, longe maximi momenti, quæ plane demonstrant, in die paroxysmi quiescendum esse: vna colligitur ex Gal. in lib. quos & quando, ad finem, quoniam medicus non intelligit propositum & propensionem naturæ, quamobrem si illa, verbi gratia, vellet euacuare per sudorem, medicus autem audeat vel secare venam, vel dare medicamentum, quis non videt iis modis nō sine magno ęgri discrimine conatus naturę perturbari, & omnia peruerti? Altera ratio colligitur ex Auic. 4. tract. 2. c. 9. quia si natura sibi pararet vacuationem per aluū, & medicus hoc tempore exhibeat purgans medicamentorum, etiam periculū imminet, ne ex vtraque vacuatione, & naturæ, & artis tam immoderata sequatur purgatio, vt vires ægri tatis esse non possint. Itaque in die accessionis neque secta vena, neque dato medicamento, neque aliis modis licet medico aliquam insignem vacuationem moliri.

Restat iterū ō dere ad obiectas rationes, & ad primā. Natura vacuat in die accessionis: ergo & medicus. Negatur consequentia, & ratio est, quoniam natura hoc tempore non vacuat, nisi vehementer irritata, & quasi coacta, neque medicum decet imitari naturā, nisi quotiescunque illa sua sponte & bene operatur. Et si quis rursum obiiciat, immo illam quandoque vacuationes facere vtiliter: respondeamus primum istud nunquam fieri sine grauib. symptomatib. & multo labore ęgroti, in qua re non decet medicum naturam imitari. Deinde respondeatis, naturam sibi vias & instrumenta parare, quæ ignorantur, & non possunt administrari a medico: tam vero diximus rationes propter quas non licet naturam in accessione vel adhuc magis irritare, vel a suis operationibus impedire.

Ad secundam respondeamus: si natura aggrediatur vomitum in die accessionis, illum posse iuuari a medico, sed leuioribus tantum præsidiis, puta hydręleo, syrupo acetoso, & similibus: sin autē vomitus sua sponte non moueatur, illum nullo modo in tali die, sed alio tempore prouocandum esse. Sic legimus Gal. 1. ad Glauc. in curatione tertianę nothæ quartanæ, & quotidianę, vomitum quidem probare, sed post sumpta alimenta: ergo non in die accessionis.

Ad Auicennam dicimus, ipsum quoque probare vomitū in quartana ante paroxysmum, vel in paroxysmo, cū leuibus, tantū, minime validis præsidiis: quod ex eo fit manifestum: quoniam eodem c. paulo post iubet vomitum prouocandum esse post alimenta cum fortitudine, plane demonstrans rationem priorem non fuisse cum fortitudine, sed cum leuitate. Ad auctoritatem Mauri illius veteris medici, hæc Domini, est subtilis quædam cogitatio: sed ille intelligebat non motum humorum in paroxysmo, sed motum humorum, qui fit quotidie: namque diuidebat singulos dies in quatuor partes, in quarum prima aurora sanguinem; in secūda, meridie, bilem; in tertia, vespere, melancholiam; in quarta, noctu, pituitam volebat moueri: ac propterea ille sentiebat medicamenta illa hora esse exhibenda, qua singuli humores solent moueri. Huiusmodi sententia videtur quoque fuisse Hippoc. 6. epid. 1. 15. Ad initia exacerbationes considerandæ sunt, & in omni morbo veluti vespere exacerbari, &c. Quo loco Gal. hæc habet: Namque Hipp. diem toti anno proportione existimat respondere, vt matutino tempori ver simile sit, meridiei æstas, vesperi autumnus, nocti hyems. Verum vero liceat ex consilio Mauri dare purgantia medicamenta, non perpetuo horis matutinis, sicuti omnes facere consueuimus, sed illo tempore quo purgandos humor suapte natura mouetur, quandoque meridie, vespere, nocte, id vos cogitabitis: purgādi ratio foret admodum noua, sed fortasse expurgationes fęlicius succederent, cum certe huiusmodi sententia non careat aliqua ratione.

Et oportet vt in omnibus obseruet dispositionem virtutis.) Auicenna loquitur hoc loco, & determinat de mittendo sanguine in febribus putridis: quo loco omnes interpretes solent duas quæstiones admodum difficiles, sed maxime vtiles, & necessarias explicare: alteram, qualesnam generaliter sint scopi, siue conditiones animaduertendę a medico, in sanguinis missione: alteram, vtrum sectio venæ conueniat in omni febre putrida, nec nē: de quibus superuacaneum est nos agere, qui proximo superiore tempore vtramque examinauimus, & publicauimus, adeo vt vnusquisque facile possit de vtraque disputatione nostram sententiam intelligere.

Deinde fac sequi phlebotomiam, solutionem ventris subtilem.) Facta sectione venæ, Auic. docet, aluum fore leniendam, quod præceptum communiter practicantes non satis intelligunt nec obseruant, qui semper fere primum vtuntur medicamento, deinde accedunt ad sectionem venæ; in qua sententia ipse quoque Auic. videtur fuisse, qui hęc habet 4. 1. 20. Et oportet, vt tibi caueas ab ea in repletione stomachi, & intestinorum. Immo & Gal. hoc idem videtur sentire 9. metho. 5. de sanguinis miss. 20. Si cruditas pręcedat, vel ciborum in ventriculo, vel excrementorum in intestinis, tantum tempore differendam sectionem venę, quantum ad alimenti coctionem, & excrementorum descensum videbitur fore satis. In qua re ego quidem puto nihil certi posse determinari, sed hoc negocium pendere ex iudicio medici. Ego profecto antequam venio ad sectionem venæ, si ventriculus, & intestina mihi videantur referta esse excrementis, ex consilio Gal. soleo ad breue tempus remedium differre, & interea leniente medicamento corpus exonerare, dummodo morbus tantas permittat inducias, vt non immineat periculum amittendi præcipitem huius remedij occasionem: quod si aliter eueniat, morbusque sit adeo grauis, vt nullas videatur inducias permittere, tum sine vlla dilatione imposito clystere venæ sectionem aggredior: deinde si ita ferat occasio, ad leniens medicamentum propero. Auicen. igitur post sectionem venæ vult aluum leniendam esse cum iis, quæ sunt sicut aqua hordei, & alsiracost parum, qui hoc loco tria ponit medicamenta, primum est ex aqua hordei, idest, ex ptisana, quæ, vt placet Galen. 1. de rat. vict. 18. aluum mouet: & alsiracost, idest, manna, quam Gale. quoque nouit & appellat mel aereum

3. de

3. de alimen. facul. cap. de melle, cuius medicamenti sit exemplum:

℞ *Succi pisanę* ℥ v.
Mannæ elect. ℥ iij. *Misc.*

Alterum est pisana cum syrupo acetoso:

℞ *Succi pisanæ* ℥ v.
Syrupi acetosi ℥ iij. *M.*

Sed hoc leuissimum admodum foret medicamentum, præterquam quod huiusmodi mistio non videtur conuenire, ex ipsomet Auic. paulo post cap. 9. qui hęc habet: Et aggregare syrupum acetosum, & aquam hordei simul, est illaudabile, quoniam corrumpit aqua hordei, secundum plurimum. Dicendum vero mixtionem pisanę improbari ab Auicenna, quotiescunque illa exhibentur tanquam alimenta, & iure, sicuti improbantur apud Gal. 1. de alim. facult. 1. cętera omnia, quęcunque possunt stimulare naturam ad expulsionem, antequam alimenta coquantur, illa autem optime permiscentur, si exhibeantur tanquam medicamentum, sicuti in pręsenti loco, quemadmodum pisana lenit, abstergit, syrupus acetosus incidit, & stimulat ad expulsionem. Tertium est medicamentum manna simul cum syrupo violaceo, qui syrupus conficitur ex violis purpureis, ac multiplici earum infusione, vulgo syrupum violatum solutiuum appellant, & sit exemplum.

℞ *Mannæ elect.* ℥ j. ſs.
Syrupi violati solutiui ℥ iij.
Decoctionis borraginis q. s.
Misce, & fiat potio.

Hæc sunt medicamenta Auicennæ. Cęterum quoniam sunt alia multa medicamenta lenientia, cum simplicia, tum composita, quę in febribus frequenter solent a medicis vsurpari, hic locus postularet, vt de singulis tractaremus, sed quoniam mihi statutum est priatim vobis explicare commodum vsum omnium medicamentorum, quęcunque seu leniendo, seu preparando, seu purgando, hoc tempore ad purgandum sunt accommodata, superuacaneum est in pręsentia de illis agere.

Et magis dilectum est apud me.) Quoniam Auicenna locutus fuerat de alui lenitione, nunc addit, melius esse id pręstare cum clysteribus, quam medicamentis, quod pręceptum considerent minorantes. Nam si Auicenna in principio morborum magis diligit clysteria, quam lenientia medicamenta, quod putandum est de purgantibus medicamentis illum sentire.

Porro ex hoc loco mihi libet occasionem accipere de clysteribus vobiscum agendi, cum maximus & frequentissimus illorum sit vsus, non solum in febribus, sed etiam in aliis morbis, de quibus videatis Aetium lib. 3. cap. 159. Paulum lib. 1. 44. Actuarium lib. de com. med. ad fi. Auicen. 4. primi cap. 17. Gal. variis in locis Clysteria ad varios vsus accommodantur, & propterea variis rationibus componuntur, ac primum est vulgaris vsus, ad illa ducenda excrementa, quę in intestinis continentur, in quem vsum laudat Aetius aquam solam calidam: Galenus vero 8. metho. 5. aquę addit mel, & oleum, vt ex aqua habeatur ablutio, ex melle abstersio, ex oleo mollities, & ita 11. metho 9. instituit clystere ex mulsa, & oleo: loco autem olei medici quandoque vtuntur butyro, quod pręcipue faciendum est, quotiescunque in recto intestino sunt aliquę affectiones, vt dolores hæmorrhoidum quæ ex butyro magnopere mitigantur, vel vbi est suspicio de vermibus sicuti in pueris: siquidem vermes ab oleo refugiunt, & ad butyrum sunt propensi. Ad hunc vsum solent medici in morbis, ac præcipue febribus prope in omnibus, vti quodam genere clysteris, quod commune appellant, & conficitur ex decocto foliorum betarum, violarum, maluarum, mercurialis, parietariæ, ex sacchαro vel melle, oleo, ouo, & sale. Ac sane, si considerentur, quæ vt plurimum contingunt in febribus, excrementa duriora, pituita adhærens intestinis, calor præter naturam, quæ indigent mollientibus, abstergentibus, refrigerantibus, huiusmodi clystere, quod hæc omnia possunt præstare, non omni ex parte reputandum est, etsi ad medicum pertinet, singula accurate perpendere, variaque clysteria parare, neque omnes vno calceo calceare. Inter cętera vsus obtinuit, vt in clysteribus ouum nunquam prętermittatur, quod auctore Auicen. 2. canonis, cap. de ouo, illis imponitur propter vlcera, & apostemata intestinorum, cum illud possit eas partes lenire, & quodammodo refrigerare. Itaque sit exemplum clysteris communis.

℞ *Decoctionis foliorum betarum*
Mercurialis
Violarum lib. j.
Mellis rosati
Olei communis ana ℥ iij.
Vitellum oui
Salis parum *Misce pro clystere.*

Secundo conueniunt clysteria ad reuellenda excrementa ab aliis partib. laborantibus ad quas illa nequeunt peruenire, exempli gratia, in dolore capitis, coaendico, fluxione oculorum, & similibus, ad quem modum scribit Galen. 2. de medicamentis, sec. loc. cap. de dolore capitis ex plaga, aut casu, scribit inquam initium curationis a sectione venæ faciendum esse, nisi ætas prohibeat, aut facultas uitalis debilis appareat: quod si vel propter ætatem, vel propter vires non liceat venam secare, tunc aluum per clysteria ducendam esse, partim ut superflua in ipso excrementa extrahantur, partim vt humores qui ad affectas partes ferri consueuerunt, reuellantur. Ac rursus paulo post ex Archigene, de iis qui ex stomacho capite dolent, ita inquit: Archigenes dixit, clystere validum; multum enim in huiusmodi clystere positū est, quatenus pertinet ad reuulsionem. Ac demum 4. de med. sec. loc in fluxionib. oculorum probat validam ventris solutionem, siue, ille inquit, per purgatorium conueniens medicamentum, siue per robusta clysteria: ad quem modū communiter practicantes in apoplexia, lethargo, & aliis huiusmodi morbis, familiariter clysterib. vtuntur, quę etsi ad partes laborantes non possunt penetrare, tamen reuellendo præclaram operam præstant. Clysteria hæc reuellentia componuntur primo ex decocto medicamentorum soluentium, & quidem validorum, qualia sunt helleborus, colocynthis, centauria minor, & similes: secundo ex medicamentis compositis qualia sunt hiera composita, electuarium diaphęnicon benedicta, & similia: verum quoniam si hæc sola medicamenta imponantur, nimium irritarent, & morderent intestina, idcirco illis permiscentur nonnulla leuiora, quæ eorum acrimoniam, & violentiam remittere possunt. Sit exemplum. Reuellens.

℞ *Centauriæ minoris* M. j.
Pulpæ colocynthidos ʒ j. ſs.
Florum chamæmeli
Anethi
Meliloti ana M. ſs.
Fiat decoctio.

℞ *Dictæ decoctionis* lib. j.
Mellis rosati colati
Olei chamæmelini completi ana ℥ iij.
Misce pro clystere.

Quod si velitis clystere adhuc acrius conficere, licet addere ʒ vi. vsque ad ℥ i. electuarii diaphœnicon, hieræ compositæ, vel similis medicamenti; sicuti contra si illa velitis minus acria, possunt pręteremitti medicamenta soluentia, & pro illis substitui leuiora, & sit exemplum.

℞ *Pulegij.*
Calamenthi
Sampsuchi.
Chamæmillæ ana M. ſs.
Furfurum M. j. *f. decoct.*

Præ-

℞ *Prædictæ decoct. lib. j.*
Mellis rosati ℥ iiij.
Salis parum Misce.

Alterātia. Tertio, clysteria solent administri pro alteratione intestinorum, & totius corporis, vt si velimus refrigerare, decoquuntur folia maluarum, violarum, lactucarum, capita papaueris, ac permiscetur oleum violatum, rosaceum, & similia; in quem usum habetis clystere apud Aetium ex ptisana, oleo violato, & ouis, quod est præstantissimum, iis addunt nonnulli succum lactucę, portulacæ, cucurbitæ, anguriæ, & similium: quibus quidem clysteribus, potissimum in febribus valde calidis, ego vti soleo frequentissime. At vero si velimus calefacere, parantur decocta ex medicamentis calidioribus, calamentho, ruta, saluia, abrotano, baccis lauri, & similibus: quibus permiscetur oleum chamomælinum, liliorum alborum, rutaceum. Gal. vtebatur clystere ex oleo simplici, rutaceo: nonnulli hoc tempore vinum quoque generosum solent infundere, quod tamen ego puto non sine iudicio imponendum esse.

Mitigantia dolores. Quarto & frequens est vsus clysteriorum ad mitigandos dolores, vel cor ā das alias affectiones intestinorum, renum, vesicę, vteri & proximarum partium, sicuti contingit in dysenteria, in dolore colico, renū, & similibus, in quibus casibus pro variis affectib. variisq; indicationibus, plane varia clysteria debent parari, de quibus omnibus longum foret sigillatim pertractare, quare satis fuerit vnius tantum clysteris exemplum vobis proponere, quod ad dissoluendos flatus sit accommodatum, cum medici huiusmodi clystere propter multas occasiones cogantur vti sæpenumero.

℞ *Seminum anisorum*
Fœniculi
Cymini ana ℥ j.
Florum chamomeli
Anethi ana M. ß.
Fiat decoctio.
℞ *Prædictæ decoctionis lib. j.*
Olei chamomelini complesi
Anethini
Mellis rosati ana ℥ iij.
Salis parum M. pro clystere.

Nutrītia clysteria. Postremo autem nonnulli proferunt vsum clysteris ad nutrienda ea corpora, quæ propter aliquod impedimentum ore nequeunt assumere alimenta, exempli gratia, in angina, in mulieribus in præfocatione vteri, vnde tunc temporis plerique omnes medici vtuntur clysteribus præparatis ex aliqua re nutriente, vt ex lacte, ptisana, iure optimo, ouis, vino, & similibus: quem vsum nonnulli hoc tempore non recipiunt, qui contendunt nihil posse nostra corpora nutrire, quod prius in ventriculum, & iecur assumptum, & coctum non fuerit: quæ videtur fuisse Gal. sententia 4. de vsu partium ab initio, ac repetita 1. de natur. facult. 10. quare colligunt, ex clysteribus nullo pacto hominem posse nutriri, cum illa ad ventriculum nequeant penetrare. Quæ pariter fuit sententia Gal. scribentis, 13. meth. 13. quæ infusa sunt, ea omnino ad ieiunum vsque ascendere non posse, immo etiamsi admodum nitaris, fortasse tenue intestinum non posse pertingere: quo etiam videtur respexisse, cum dicit 4. aphor. 12. eorum quæ continentur in intestinis, nihil posse per vomitum vacuari. Neque id ad rem præsentem quidquam facit, quod Gal. scripterit 3. de sympt. caussis, a clysteria nonnullis adeo ascendisse, vt vomitu reiecta fuerint: siquidem ille declarat, id fieri admodū raro, ac præter naturæ institutum, minime nostro conatu, quod non potest ad nutrimentum pertinere. Ego vero breuiter puto, minime alienum a ratione, hominem quoquo modo, & tempore ex iis quæ inferius infunduntur, posse nutriri: quod mihi duæ potissimum persuadent rationes: altera, quod ventriculus in magna alimenti inopia, & necessitate portionem succorū trahere possit, cum ab aliis proximis partibus, tum maxime ab intestinis, quæ doctrina est Gal. 3. de natural. fac. 13.

Altera, tametsi nihil clysteris in ventriculum ascendat, nihilominus ex illo posse nutrimentum aliquod in corpus transferri, quod ventriculus, & intestina eandem prope coquendi facultatem habeant, vt clare demonstrat Galen. 4. de usu partium 17. cum inquit: Quemadmodum venis, cum natura ea distributionis instrumenta fecisset, facultatem sanguinis generatricē tribuit, ne dum per eas fertur, tempus ipsi alimento frustra periret: ad eundem modum, & intestinis distributionis gratia institutis, facultas quædam concoctrix alimentorum inest.

Quod si de sententia Hippoc. Galen. & omnes fatentur hoc, totum corpus per communes venas, arterias, & neruos mirabiliter simul colligari, omniaque communem perspiratum, & confluxum habere, nulli dubium esse debet, quin succus tenuissimus, & coctione facillimus, per clystera infusus, possit ab intestinis aliquam alterationem recipere, nec non trahi a venis mesaraicis, & quoquo modo, & aliquatenus hominem nutrire: itaque neque hic postremus usus, mea sententia, est prorsus repudiandus.

Verum de suppositoriis quoque, & glandibus agendum est, quorum pariter vsus, & compositio est multiplex: namque primo si æger fuerit imbecillus, vt non possit clysteria perferre, quæ aliquando nonnunquam solent maxime turbare, medici glandibus vtuntur, quæ minorem molestiam, & perturbationem afferunt: de quo vsu mentionem facit Hippocr. 1. de ratione victus 45. si virtus fuerit imbecilla, glande vtendum. Secundo glandes imponuntur ad ducenda excrementa, si illa continentur in recto intestino, ita vt oporteat tantummodo naturam irritare. Tertio præcipuus est vsus, si forte contingat, contingit autem frequentissime, vt imposita clysteria diutius morentur in corpore: hoc enim tempore glandes impositæ, & clysteria educunt, & totam aluum exonerant: ad quos vsus habetis glandes simplices, ex melle, & sale, si quis iunior cupiat exemplum:

℞ *Salis gemmæ ℥ ß.*
Mellis q. s.
Misce pro suppositorio.

Sunt glandes ex sapone, in quo tamen non leuis acredo reperitur, infantibus mulieres imponunt granū salis. Apud Gal. 10. de simp. med. ad finem habetis historiam illius, qui rogatus, ut puero glandem imponeret, præcepit vt ex stercore murium imponerentur, quo audito omnes in risum soluti sunt, quoniam cum tot essent, quæ sedi apposita intestinum ad excretionem possunt irritare, ille omnibus præteritis ad stercus murium confugisset.

Cæterum præter huiusmodi vsus sciendum est, fere eosdem esse usus glandium, & clysteriorum, ad discutiendos flatus, ad reuulsionem partium laborātium & cætera, de quibus diximus. Sit exemplum glandis discutientis flatus:

℞ *Rutæ siccæ* *Flatus discutiens.*
Cymini ana ℥ ß.
Mellis q. s. M.
Sit exemplum glandis reuellentis.
℞ *Scammonij* *Reuellens.*
Pulpæ colocynthidos
Hellebori nigri ana ℈ ß.
Mel. q. s. M.
Aliud exemplum.
℞ *Specierum hieræ simplicii ℥ j.*
Pulpæ colocynthidos ℈ j.
Salis gemmæ ℈ ß.
Mellis q. s. M.

Con-

Consueuerunt medici, vt refert Aetius, loco mellis varia medicamenta colligere, & vti aut resina, aut ficubus, aut passulis, aut re simili, & ita conficere, quas chirurgi tentas, vulgo tastas appellant, quibus potissimum vtebantur in iis, qui extremo intestino habebant dolentes hemorrhoidas, scissuras, condylomata, & similia, quæ a duritie glandium solent dilaniari: vtor ego familiariter tempore frigidiore glandibus ex butyro, quæ sæpius repetitæ sine vlla molestia aluum lubricam reddunt, & speciatim dolentes hemorrhoidas iuuant magnopere.

Deinde fac sequi ea quæ vrinam prouocant. Auicen. post minorationem materiæ per sectionem venæ, post lenitionem alui, deinde aggreditur ea quæ prouocant lotium, sudorem, & aperiunt porositates corporis. Et notandum est verbum, *deinde*, quoniam non licet iis particularibus indicationibus satisfacere, nisi primum vniuersalibus satisfiat. Cum autem huiusmodi remedia sint multiplicia, sed maiori ex parte calida, & sicca facultate prædita, iubet ab iis abstinendum esse, & lenioribus agendum, qualia sunt syrupus acetosus decoctus cum radice apii, & similibus, exterius inunctione ex oleo chamomælino, & fricatione cum vino albo, & cum aqua dulci tepida. Auicen. accepit hunc locum ex Gal. ad verbum, qui hæc habet 11. meth. 9. Quæ putruerunt, per vrinam, aluum, & sudorem a corporibus expellenda sunt: quod si ad os ventriculi aliquando sua sponte impetunt, vacuantur etiam per vomitus, aliter autem non est, quod præter naturam irrites: deligenda autem medico sunt quæ sine calefactione siccationeque insigni prædictas vacuationes præstant cuiusmodi sunt cremor ptisanæ, mulsa, oxymel, decoctum radicis apii, &c. Sane totum corpus priusquam id vacuaris, rarefacere non expedit, vbi autem vacuatum fuerit, licebit medicamento aliquo id facere, quod calorem tepidum habeat, cuiusmodi est, quod ex chamomælo conficitur: in hoc opere si vinum quoque aquosum bibatur, id omnes vacuationes promouerit, idem faciet & temperatum dulcis aquæ balneum. Hactenus Gal. quam seriem verborum consulto volui proferre, vt intelligatis, vel literam Auicen. corruptam esse, vel illum Galen. mentem non fuisse assecutum: siquidem Galen. ad iuuandas propositas vacuationes expresse vinum bibendum exhibet: Auicen. autem ex oleo, vino, & aqua, vel separatim vel coniunctim videtur totum corpus fricare, & inungere, adeo vt optimum sit, quod alias vos monui, dicta Aui. ad fontes Galeni perpetuo referri, ex quibus omnia magis perspicue & vere explicantur.

Quæstio I. Sed hic sunt nonnullæ dubitationes, & notanda: ac primum quæritur, vtrum quæ prouocant lotium, & sudorem, conueniant in principio febris, & ante humorum concoctionem. Nam Galen. 4. de tuenda valetudine 5. interpretatur oraculum Hippocratis concocta medicari, &c. atque illud accommodat, non solum ad purgantia medicamenta, sed etiam ad ea quæ prouocant lotium, sudorem, & generaliter ad omnia quæcunque succos crudos in totum corpus agere possunt. Breuiter autem respondendum, talia medicamenta nonnulla esse vehementiora, quæ Galeno auctore sunt insigniter calida, & sicca: nonnulla leniora, quæ sunt vel temperatæ caliditatis, vel parum frigida: qualia sunt radix apii, semina melonis, & similia: ex quibus priora, & valentiora nullo modo, posteriora, & leniora possunt conuenire.

II. Quæst. Secundo item quæritur de balneo, an conueniat in febribus putridis, ante generalem vacuationem, & concoctionem humorum, de qua dubitatione, cum non omnes idem sentiant, equidem nihil dubito sicuti diximus ea non conuenire, quæ prouocant lotium & sudorem, quin pariter neque balnea conueniant, quæ certum est posse mouere humores, qui ad coctionem quiete indigent, illosque ad totum corpus importune trahere, vnde manifestum est multa pericula ægrotis imminere: quæ doctrina est Galen. 10. meth. 6. 2. aphor. 42. qui hæc scribit: Non tamen vbi aliqua inflammatio, aut sine inflammatione humoris, putredo igneum calorem excitarit, balnea vtilia sunt, ante quam noxii humores vacuentur aut concoquantur.

Quam eandem sententiam habetis 3. de ratione victus ad finem. Hoc vero idem quoque statuendum est quod paulo supra notauimus ex Galeno de frictionibus, inunctionibus, & ceteris præsidiis, quæ cutem possunt mollire, & rarefacere: ad quem vsum præ ceteris Galeno probatur oleum chamomelinum, quod quidem, vt ille docet 3. de simpl. med. 10. præclare tensas partes remittit & relaxat, nec non quæ mediocriter dura sunt emollit, & constipata rarefacit: ex quo colligatis errorem multorum, qui huiusmodi oleo vim adstringendi tribuunt, moti, vt puto, auctoritate Mesues, qui in cap. proprio asserit, illud adstringere, & fluxiones cohibere, quod & rei natura, & experientia manifeste demonstrat falsum esse. Sequitur Auic.

Et prohibe eum a somno in principiis febrium) Somnus prohibetur in principio accessionum, ac maxime si fuerit, frigus, horror, vel rigor, quoniam per somnum motio spiritus, sanguinis & caloris ad partes exteriores impeditur, & propterea accessiones longissime protrahuntur, preterquam quod si aliqua adest viscerum inflammatio, verisimile est eam tunc augeri, sicuti etiam si aliqui humores in ventrem confluant, pro comperto habendum est, illos non perinde vi per talios somnos concoqui, sed potius plures cumulari, & crudos permanere: quamobrem medici tunc temporis iubent ægros vigilare, quod ex vigilia non leuia commoda, somni incommodis contraria, possint oriri Apud declinationem vero, inquit Auice. somnus est iuuatiuus valde, & fortasse non nocet apud statum propterea quia per hæc tempora calore naturali per somnum reddito validiore, humores, & vapores putridi facilius propelluntur & dissoluuntur. Auicenna hanc totam partem accepit ex Gal. qui tam diffuse & accurate 2. aph. 1. recenset vtilitates & pericula, quæ ægrotis contingunt per singula tempora accessionum, vt pluribus de hac re non sit opus.

Et non prohibeas ei aquam frigidam, nisi fuerit humor crudus & grossus. (Scribit Gal. 1. de ratione victus 43. inter cetera febrium remedia, potionem aquæ frigidæ non postremum locum obtinere, quam ille affirmat, si tempestiue exhibeatur, præclare posse corpus & refrigerare, & humectare, & febrem extinguere. Ergo summa cum ratione Auicen. qui hactenus nos docuit alterum summum, & maximum præsidium, sectionem venæ: in præsentia aggreditur tractationem de portione aquæ frigidæ: quoniam vero Auicen. hanc rem tractat admodum confuse, nos conabimur illius mentem & singula illius præcepta summatim, & distincte colligere, & explicare. *Quæ prohibent aquam frigidam.* Auicen. igitur primum ponit conditiones quæ prohibent potum aquæ frigidæ, quæ sunt huiusmodi 1. si humor fuerit crudus, & grossus, tunc enim aqua prohibet illius concoctionem, quã constat fieri caliditate, 2. si ventriculus, & iecur fuerint debilia & frigida. 3. si in visceribus fuerit aliqua inflammatio aut dolor, siue mala affectio neruorum. 4. si complexio fuerit frigida & sicca, & caliditas innata debilis. 5. si æger non fuerit assuetus potioni aquæ frigidæ, sicut illis euenit, qui sunt de regione calida, quæ postrema Auicen. verba aut sunt deprauata, aut mea sententia falsitatem continent: etenim siue consideremus rationem, siue obseruemus experientiam, nulli dubium est, quin habitatores regionum calidarum copiose soleant quam bibere, & non sine vtilitate. Gentilis narrat de quodam suo scholari, qui fuerat ex partibus Aethiopiæ, & asserebat omnes bibere aquas calidas, adeo vt si quis bibisset aquã frigidam, manifestum periculum & côuulsionis, & mortis incurreret:

reretur forte Auic. de iis intelligit, qui ex peculiari instituto ab aqua solent abstinere. Iis demum conditionibus, quę aquę frigidę potionē prohibent, addit Auic. corporis extenuationem.

Vbi autem materia calida aut grossa iam digesta est, & corpus est carnosum.) Quemadmodum conditiones hactenus positæ aquæ frigidæ potionem prohibent, ita ex lege contrariorum conditiones oppositæ illius administrationem persuadent: itaque si materia fuerit calida, vt bilis, & sanguis, aut grossa, sed concocta, si corpus fuerit carnosum, si caliditas innata sanguisque & spiritus plurimum abundet, si virtus sit robusta, si viscera omnia sint sana, si naturalis temperies non fuerit frigida, ac demum si æger fuerit assuetus potioni aquæ frigidæ, nullum præstantius remedium pro curandis febribus potest excogitari: siquidem euenit sæpenumero, vt hac ratione excitata & roborata natura expellat humores noxios, aut per vomitum, aut per vrinam, aut per sudorem, aut per omnes huiusmodi partes, ex quo æger protinus sanus euadit.

Et quandoque medicus dat in potu infirmo de aqua frigida quantitatem plurimam, donec color eius fiat viridis.) Aqua frigida duplici ratione exhibetur in febrib. vna, ratione potus ad leniendam sitim, & tunc moderate, & pluribus vicibus exhibetur: altera, ratione medicamenti, & tunc copiose & semel exhibenda est. Auic. autem ponit duo signa, nimirum donec æger pallidus fiat, & rigore corripiatur: deinde certam potionis quantitatem determinat ad minus heminam vnam cum dimidia, quæ sane quantitas est minima, nec scio quomodo ea tam parua potione possit verificari vt æger fiat pallidus, & tremat, cum vtrumque non aliter possit euenire, quam ex insigni internarum partium refrigeratione. Cæterum quoniam huiusmodi remedium inter cætera omnia est admodum nobile, & sępenumero dignum admiratione, mihi libet ad vestrā vtilitatem ex Gal. disciplina accurate, sed tamen breuiter illa omnia examinare, quæcunque ad integram huius remedii administrationem pertinent. Itaque videbimus primum, vtrum generaliter in febribus aquæ frigidæ potio conueniat, secundo, quibusnam corporibus conueniat: tertio, quantum: quarto, quo tempore: quinto, quomodo liceat illā exhibere: sexto & vltimo, quænam aqua sit potissimum eligenda, ac cęteris anteponenda.

Ergo quatenus pertinet ad primum, potio aquæ frigidæ nullo modo videtur conuenire, siquidem Hippocr. 3. de ratione victus 40. testatur, nullum se potuisse officium inuenire, quod in morbis acutis aquæ frigidę tribui possit, immo vero ipse Hippocr. nec non Galenus in com. plurima numerat incommoda, quod multo tempore moretur in ventriculo, quod difficulter concoquatur, quod plurimas fluctuationes pariat, neque vrinas, neque sudores moueat, & alia huiusmodi, quæ videntur demonstrare, potionem aquæ frigidæ non solum non conuenire, sed etiam multa pericula secum afferre. Sed respondeatis vno verbo, aquam frigidam, vt paulo ante diximus, dupliciter exhiberi, vel ratione potus, vel ratione medicamenti. Hippocratem autem & Galenum sermonem habere de aqua ratione potus, quę si sola & simpliciter exhibeatur, illa continet discrimina, de quibus ipsi loquuntur, qui nullo modo possunt intelligere aquam, quæ tanquam medicamentum semel & copiose exhibetur, adeo vt pro comperto habendum sit, Hipp. & Gal. aquę vsum minus probare, non quatenus pertinet ad facultates, quę ex primis qualitatibus oriuntur, hoc est, refrigerandi, & humectandi, quę a nemine possunt negari, sed quatenus pertinet ad secundas & tertias, cum reuera aqua neque incidat, neque abstergat, neque vrinas, neque sudores moueat, nec quicquam efficiat, quod ad posteriores huiusmodi facultates spectare possit. Quod quidem Hipp. & Gal. propositum sit manifestum ex tex. 42. 3. de ratione victus. *In quibus autem maxime aqua vtendum sit, & quando valde multa, &c.* In quo Hippocrates fatetur manifeste, se non fuisse locutum de aqua tamquam medicamento, asseritque aquam, & quidem valde multam, aliquando exhibendam esse, sicuti Galenus quoque huius remedii administrationē, & probat, & multis laudibus extollit. Itaque etsi aqua paulatim ac sæpius exhibita, non caret multis periculis, tamen copiose & semel assumpta, refrigerando & humectando, sępe etiā per varias partes vacuādo, præclarissimam operam præstat, neque vlla ratione debet repudiari.

Quib. conueniat aqua potus.

Secundo, quibusnam frigida aqua conueniat, vt ordinate ac perspicue hanc rem intelligatis, quæ est maximi momenti, licet ex tribus hoc indicium facere, nempe ex rebus naturalibus, non naturalibus, & præter naturam: ac primum ex rebus naturalibus, temperie, ętate, habitu corporis, sexu, consuetudine, & similibus: nāque si æger habeat intemperiem frigidam, vel vniuersi corporis, vel partium principalium, cordis, ventriculi, iecoris, huic frigida aqua non conuenit, cum verisimile sit vel potius necessarium, talem hominem habere parum caloris innati, sanguinis, & spiritus; qua ratione conuenit temperaturis calidioribus, ac potissimum, si ægri abundent multo sanguine & spiritu, adeo vt vim remedii bene possint perferre. De ætate, non conuenit senibus, quos constat habere vires debiliores: constat talem hominem, inquit Gal. 11. metho. 9. senem non esse, ex quo omnes illi virtutes valentes esse dicimus: verum neque conuenit pueris, quoniam vt scribit Gal. 1. epid. secto 2. 24. & 57. propter naturalem infirmitatē, ac simul neruosi generis mollitiem, conuulsionibus sūt opportunissimi, quamobrem ætate florentibus tantummodo conuenit. De habitu corporis, non conuenit gracilibus, atque extenuatis: etenim cum huiusmodi corpora, vt placet Gal. 2. aph. 28. necessario sint debilia, habeantque parum sanguinis, vix defendi possunt, quin interna viscera omni propemodum tutela destituta, vehementer offendantur: & si quis obiiciat Gal. 10. metho. 5. qui ægroto cuidam extenuato, ne caderet in febrim hecticam, aquam fontanam plane gelidam dare non est veritus, facile respondeté, tunc Gal. aquam dedisse non copiose, nempe ad duos vel ad summam tres cyathos, neque semel, sed pluribus vicibus, addo, & inter assumpta alimenta, quo tempore aqua non ita occurrit partibus excarnibus & exanguibus; quare videtur illam dedisse potius pro potione, quam pro medicamento, qui hæc scribit: Quare frigidam simul multam sibi dari, qui ita affecti sunt, non ferunt. Sic apud eundem Gal. 9. metho. 5. hecticæ febres aquam neque plane gelidam, neque multam desiderant, cum extenuatis omnino, exiguique sanguinis corporibus incidant. De sexu, etsi dubium non est, quin potio frigida magis conueniat viris, vt pote robustioribus & calidioribus, quam mulieribus, tamen vtrique sexui potest conuenire, dummodo mulieres quoque requisitas habeant cōditiones. De consuetudine dubium est, an sit conditio necessaria, nec ne; Auicenna inter necessarias videtur illud reponere, immo vero & Gal. aperte asserit 8. meth. 3. in iis, qui per sanitatem non solent frigidam bibere, illam plane pętermittendam esse, qui scribit ad hunc modum de frigidæ potione determinandum, &c. Cōtra vero idem Gal. 9. meth. 5. scribit, nonnullos qui tēpore sanitatis frigidæ potioni minime fuerant assueti, cum propter febrem ardentem frigidam bibere coacti essent, ex ea nullum detrimentum percepisse. In qua difficultate equidem censeo, consuetudinem inter conditiones necessarias reponendam non esse, adeo vt si cæteræ conditiones consentiant, sine præcedenti consuetudine liceat ad frigidam venire: sed illud addo, si simul cum aliis conditionibus accedat quoque consuetudo, tunc medicum longe promptiorem & audaciorem esse debere, quod hinc possit colligere, & pro comperto habere, huiusmodi homines minime habe-

Temperamentum.

Aetas.

Habitus corporis.

Sexus.

Cōsuetudo.

habere principes corporis partes frigidas & imbecillas, atq; illas quæ tempore sanitatis a frigida læsæ non fuerant, multo minus in febri ardēte, quæ essent quoddam veluti propugnaculum nimiæ refrigerationis, lædi posse: quæ clara est sententia Galeni imò quæ clara sunt eius verba 9. meth. 5. Quod si etiam frigidæ assuetus æger fuerit, magna cum fiducia frigidam exhibebis, & quæ sequitur. Atque hactenus de rebus naturalibus.

Aer. Porro inter res non naturales vnus occurrit aer, sub quo auctore Gal. loco proxime citato 9. meth. tempus anni, cœli constitutio, regio, continentur. Facile autem est intelligere, potionem frigidam in aere calido potissimum conuenire: huius ratio redditur a Gal. 11. meth. 5. propterea quod hyeme, nec non cœli constitutione & regione frigidis, febres ardentes fere non generantur, neq; ęgri frigidam potionem fere desiderant, qui inspirato aere frigidiore assidue refrigerantur, quod si quando in ambiente aere frigido ęgrotum contingat vehemēter vri, exigua salutis eius spes habenda est: in quo casu neque liceat frigidam exhibere, neque aliud remedium administrare. Itaque æstate, cœli, constitutione, & regione calidis, potio frigida censenda est opportunissima, vt iure mirum sit de Auic. qui in aere & regione calidiore nolit illam exhibere.

Res præter naturam sunt tres, morbus, causa morbi, symptoma: rursum morbi sunt trium generum, in intemperie, in soluta vnitate, in mala compositione: ex quibus id primum debet vnbis constare, potionem frigidam, neq; in soluta vnitate, neq; in mala compositione aliquem vsum afferre: quare in sola intemperie cōuenit: & quoniam intemperies sunt plurimæ, partim

Morbi in intemperie

simplices, partim compositæ, its habendum est, hoc remedium in sola intemperie calida & sicca vel coniunctim, vel separatim conuenire, quibus aquæ frigiditas & humiditas contrariæ sunt: ad quem modum scribit Gal. 9. metho. 5. varias corporis particulas, siue ex naturali intemperie, siue ex contracto vitio redditas debiliores, gulam, ventriculum, iecur, colon, septum transuersum, pulmonem, & similes, ex frigidæ aquæ vsu læsas fuisse, vt deinceps non potuerint proprias operationes perficere: itaq; inter omnes intemperies vni tātum calidę & siccæ conuenit. Cum vero adhuc huiusmodi intēperies vel sint alicuius determinatæ partis, vel corporis vniuersi, vel cum materia, vel sine materia, primum siue fuerint particulares, siue vniuersales, omnibus conuenit. Exemplum particulare sit intemperies ventriculi calida & sicca, de qua scribit Gal. 7. meth. 8. Exemplum vniuersale, sint febres ardentes, de quibus idem scribit Gal. 4. de ratione victus 12. neminem perijsse, qui tempore opportuno frigidam aquā potauerit. Sin autem hæc ipsa intemperies fuerit cum materia, quale vnum est erysipelas, certum est illi in tantum frigidam aquam conuenire, vt Gal. affirmet 9. meth. citato erysipelas, quod verū sit, aliter sanari non posse; de quo habetis apud Aetium, lib. 5. cap. 89. historiam cuiusdam mulieris, interno erysipelate laborātis, ac semimortuæ, quæ potione aquæ frigidæ mirabiliter fuit restituta. Contra vero, inquit Gal. eodem loco 9. metho. quibuscunque in principe parte aliquis tumor consistit ex genere inflammationis, œdematis, aut scirrhi, ijs frigidam dare non conuenit.

Quatenus pertinet ad causam morbi & symptomata, sicuti diximus de morbo, ex vna parte, si humores fuerint frigidi, crassi, crudi, pariter si symptomata habeant eandem naturam, certum est frigidam non conuenire: ex altera autē, si humores fuerint calidi, tenues, concocti, & symptomata ab ijs non dissentiant, illius vsus opportunus censendus est. Porro quantum frigi-

Quātitas frigidæ.

dæ aquæ liceat exhibere, quod tertium fuerat propositum, vidimus Auic. hunc terminū statuere, donec ęger fiat viridis, & rigore corripiatur, necnō certā mēsurā determinasse, vnius & dimidiæ heminæ ad minus, & c. 42. in curatione febris ardētis iubet, vt æger de ea bibat qualibet hora, paulatim, sorbitiones plurimas, & proprie in eo, cuius lingua sicca apparet. Sed neque Gal. hac in re videtur omni ex parte sibi constare, nec satis distincte frigidæ aquæ mensuram explicare nāque 9. metho. 8. huiusmodi quantitatem determinat, quantum bibere ægro libet, 1. de ratione victus 43. hęc habet: Potio frigidę aquę tanta sit, quātum æger inspirando haurire possit. Et paulo post: nempe ad febris extinctionem frigida affatim, atq; vsque ad laborantis satietatem bibitur 10. meth. 5. cuidam mulieri, quæ autumno ex vigilijs & tristitijs cœpit febricitare, quā febrem Gal. quarta die deprehendit esse hecticā putridæ coniunctam, frigidā dedit moderate: alteri qui hoc ipso tempore ægrotabat, quoties nutriebatur, quandoq; binos, quandoq; tres frigidę cyathos exhibuit. Cuidā iuueni 10. metho 7. calido & sicco, qui sub canicula ex ira febricitauit, in prima accessione duas frigidæ heminas, ac rursum post alimenta circiter alteram heminā propinauit, adeo vt qui frigidam exhibet, quantū ęgro bibere libet, quantum ęger vna inspiratione potest haurire, qui exhibet ad satietatē, qui dat duos vel tres cyathos, duas vel tres heminas, qui dat moderate, iure in huiusmodi quantitate definienda ambiguus atque inconstans videri potest. Paulus lib. 2. cap. 36. probat frigidam potionem, quæ nō paulatim offeratur, vtpote quæ vehementius potest incendere, sed quę offeratur confertim, & rationem reddit, vt ita flamma obrutum iri extinguatur.

Cęterum si rei naturam consideremus, equidē puto frigidam aquam perpetuo copiose & cumulate dandam esse: etenim cum illa vel alterando, vel vacuando,

Modus in bibēda frigidæ.

soleat prodesse, quō alterutrū vel vtrumq; poterit præstare, si parce exhibeatur, adeo vt neq; insigniter alterare, neque sudorem, vomitum, aluum, mouere possit: censeoq; hanc fuisse mentem Gal. & omnium illustriū medicorum, nempe vt ægri frigidā bibant vsq; ad satietatē, imò vero vt cogantur, etiamsi nolint, supra satietatē, sicuti vulgaris quoq; vsus videtur obtinuisse, vt sua quantitate possit ardentem flammam quasi suffocare, nec non aliquam insignem vacuationē moliri. Quod si Gal. varie de huius aquæ mensura loquitur, id summa cum ratione facit, qui probe nouit, quod iādiu nos docuerat, nimirum certam singulorum quantitatē neq; definiri posse, ac propterea fieri non posse, vt omnibus eadem perpetuo quantitas offeratur: de qua re speciatim nos admonet 1. ad Glauc. 13. cum dicit: Modus in quantitate aquæ frigidæ seruetur, quemadmodum tempus anni, regio, ætas, natura, & consuetudo postulant. Itaq; ad summam ita habendum est, aquam frigidam maiore mensura perpetuo dendā esse, sed ita tam prudenter & caute, vt illa vel augeatur, vel minuatur, sicuti variarum rerum opportunitās atq; indicatio videtur postulare. Idem vero Auicennam quoque voluisse, ex eo satis debet constare, quod iubeat aquā bibendam esse, donec æger fiat pallidus, & rigore afficiatur: quæ symptomata certum est, non nisi ex copiosa aqua posse prouenire: nam quatenus pertinet ad alterum locum, de curatione febris ardentis, mens Auic. fuerat, huiusmodi aquam frigidam, plena mensura, ac semel exhibendam esse: verum si quod foret impedimentum, quod tantam copiam prohiberet, tunc paulatim & qualibet hora exhibendam esse, vt hac saltem ratione magna illa siccitas remitteretur. In quo casu, ad euitanda quæ supra diximus, forte vtilius esset ex præcepto & more Gal. illam propinare non qualibet hora, quoniam vario tempore exhibita, præter cætera potest omnem coctionem perturbare.

Absoluta sunt tria capita de aqua frigida; superest quartum; de tempore in quo liceat frigidam exhibere. Galen. 9. metho. 5. 1. de ratione victus 43. lib. 4. comment. 12. plane docet, illam non nisi apparente concoctione exhibendam esse, cui Paulus Aetius, Auicenna, & omnes consentiunt: solus Auerr. id negat, qui 7. colliget. cap. 8. longa disputatione conatur Galenum reprehendere, & probare coctionē minime expectandam esse: verum non est, vacū hoc viro, vt philosopho

illustri, Ita medico Plebeio, tēpus perdamus, ac potissimum, quoniam si quis intelligat rationem, propter quam Gal. & cæteri frigidā prohibent, ante concoctionem, is facile poterit oīa Auerr. cauillamenta dissoluere. Itaq; sciendum est ea Gal. 9. meth. 14. 11. meth. 10. febris, quatenus est febris, frigidam proprium & singulare esse remedium, cum proxime possit illius caliditatem & siccitatem remittere: sed altera ex parte frigidam non esse remedium humorum putrescentiū, nisi quatenus illius opera per aluum, sudorem, vel per alias vias a natura deijciuntur: cū autem huiusmodi vacuatio, vt docet Gal. 1. aphor. 22. & sæpissime vtiliter fieri non possit, nisi primum præcedat humorum cōcoctio, idcirco ante concoctionem non licet frigidam exhibere, vt simul vno tempore febris extinguatur, & putidi humores aliqua ratione educantur: de qua re Galen. 9. meth. 5. hæc habet: Sed neq; ijs, quibus obstructio, putridusve humor non concoctus incommodat, oportet frigidam offerre, &c. qui generaliter putridorū humorum, tam crassorum, quam tenuium concoctionem requirit, p̄clarāmq; reddit rationem, nempe vt natura, quæ iā bona a malis separauit, possit retinere quæ sunt retinenda, & expellere quæ sunt expellenda: quod si contra quis audeat frigidam exhibere sine humorum coctione, tunc nō solum putridi humores vtiliter nequeunt vacuari, sed multa incommoda necessario sequuntur: quæ diffuse explicantur a Gal. 9. meth. 5. dum inquit: Porro incommoda, quæ frigidæ potionem intempestiue exhibitam sequuntur, in ijs consistunt, &c. Hæc igitur si bene intelligantur, debent satis esse ad respondendum & Auerr. & omnibus, quicunque a Gal. dissentiunt. Sed præterea quæritur de tempore, an in die critica liceat frigidam exhibere? Cui dubitationi plerīq; omnes interpretes respōdent affirmatiue, propterea quia in tali die natura noxijs humoribus dominatur, atq; illos conuenit mouere, vnde a frigida excitata & roborata, longe facilius poterit illos expellere: quæ sententia mihi non pōt probari, nā manifeste nos docent Hipp. & Gal. 1. apho. 20. in tali die nihil mouēdum vel innouandum esse: & ratio est in promptu: etenim cum hoc tēpore natura soleat varias motiones & vacuationes facere, quæ a medico ignorātur, si ille audeat frigidā exhibere, facile aliquis motus cōtrarius motui & proposito naturæ posset succedere, & illā impedire: vnde legimus Gal. nihil aliud cupere, quā succorum coctionem, neq; diei criticæ quidquam meminisse. Demum vero quærunt nonnulli an frigida in paroxysmo debeat exhiberi? quib. respondendum, vtiq; illam conuenire, neq; solum in paroxysmo, sed in statu paroxysmi: quæ clara est sententia Gal. loco citato 9. meth. 5. docentis frigidā aquam dandam esse, cū euidentes appareant notæ concoctionis, febris aūt est maxima; & rationem reddit, qm̄ hoc tempore internę partes maxime ardent, quæ caloris copia est quoddā veluti propugnaculum, quo minus illæ ab insigni frigiditate lædi possint. Cui plane conuenit Auic. inquiens c. de curatione feb. sanguinis: Et melior horarum ad hoc est hora vehementis ebullitionis, & angustiæ, & inflāmationis, & frequentiæ pulsus. Quinto sciendum est, quomodo liceat frigidam exhibere, an simplicem, sine alicuius rei permixtione, an aliquid ei permiscendo, quod vel illius malitiam possit corrigere, vel illius vim possit adiuuare: ac sine vlla dubitatione aqua simplex, sincera, cruda, & sine vlla permistione debet propinari, dūmodo bona & laudata aqua possit haberi; quod si talis deficiat, tunc ex Gal. prius decet illam coquere: sic passim Gal. vbicunque de aquæ frigidæ potione loquitur, frigidam aquam fontanam crudam & gelidam, sine vlla præparatione consueuit exhibere: sin autem aqua salutaris deesset, tunc docet 6. epid. 4. 10. illam decoquendam esse. Itaque ad summam, aqua frigida sincera, cruda, sine vlla permistione, admodum copiose, non ante humorum coctionem, nō in die critica, in vigore accessionis, exhibenda est.

Vtrum in die critica frigida offerenda.

Vtrum in paroxysmo

Quomodo liceat exhibere.

Summe negotij.

Postremo restat videndum, quęnam aqua præ cæteris sit eligenda: quoniam vero si velimus de aquę bonitate ac præstantia agere, longissima tractatione opus foret, quod occasio non permittit, mihi liceat summatim hanc rem vobis explicare. Gal. 3. de ratione victus 40. aquam optimam describit, quę purissima est, & omni aliena qualitate destituta: de qua consueuit iudiciū facere, 1. de simp. medic. 5. ea tribus sensibus visu, gustu, odoratu: & primum gustu aqua est optima, si nullā afferat qualitatem, sed exquisite qualitatis expers appareat. Quod si aliquando Gal. & alij aquam dulcem appellent, certum est illos ita loqui, ad differentiā aquæ salsę, aut similium: cum reuera aqua optima, quod a Gal. repetitum est 2. de alimentis, 2. nullam simplicē, & sensibilem saporis qualitatē debeat habere, sed plane ab omni qualitate immunis esse, alioqui nō est optima, & a Galeno reiicitur. Secundo, ea visu dignoscitur aqua optima, quę syncera, & plane pellucida fuerit, adeo vt veluti exquisite colata appareat: sicuti contra cæterę omnes turbatæ, nigrę, ceruleę, & similes, iure a Galeno improbantur. Tertio, ex odore aqua optima censenda est, si pariter nullam qualitatem pręseferat; ex quo cęteras omnes licet pessimas iudicare, quę habēt odorem sulphuris, bituminis, &c. quę quidem reuera, vt Galenus docet 1 de simp. medicamentis 4. iam non sunt simplices aquę, sed compositę, cum ex aqua, sulphure, & reliquis constent. Itaque ex iis tribus sensibus, de proba, vel improba aqua licet iudicium facere. Has omnes aquę optimę conditiones, ex iis tribus petitas, pręclare mihi videtur Gal. quodam veluti epilogo complecti in lib. de prisana 2. Aqua optima substantia, & gustu, & olfactu, & colore probatur, &c. quē deinceps omnes Gręci, & Arabes imitati sunt.

Quę aqua sit eligenda.

Bona aqua quæ.

Verum deueniendo ad magis particularia cū aquarum quę bibuntur, sint plurimę differentię, illud demum videndum restat, quęnam ea omnibus sit eligenda, & principem locum teneat. Aetius lib. 3. 165. facit quinque generales differentias aquę, quam diuisionem mihi libet in pręsentia recipere, nempe pluuialem, fontanam, putearīam, fluuialem, stagninam: de quibus multa a multis disputantur: namque alij maxime probant pluuialem, tanquam tenuissimam, & calore quasi eleuatam: alij eandem vituperant, quasi omnium malignarum qualitatum participem, vt quę ex multis frigidis, crassis & sordidis vaporibus educatur: nonnulli ante cęteras ponunt puteales, tanquam per terram percolatas, ac propterea purgatissimas: nōnulli easdem existimant maxime omnium crassas, crudas, & limosas: alii demum, quorum sententia fere ab omnibus videtur probari, propter assiduum motum. iis omnibus præponunt fluuialem & fontanam, omnes aquam stagninam repudiant: de quarum opinionum diuersitate, cum nolim longius agere, mihi satis fuerit istius rei summam vobis proferre, quam puto sententię Hippocratis, Galeni, & veritati magis consentire.

Itaque censeo cum Hippocrate & Galeno 6. epid. 4. 16. aquam pluuialem cęteris aquę generibus pręponendam esse, quę tamen pręrogatiua illi tantummodo tribuenda est, quę tempore ęstatis, sereno cœlo, aut cum tonitru nonnunquam demittitur: siquidem huiusmodi aqua ex tenuibus vaporibus vi aeris calidioris eleuatis, conficitur, vt summa cum ratione, tenuior, & quodammodo magis cocta, ac propterea optima censenda sit: cum altera quę tempore hyemis, per multos & procellosos imbres descendit, ex multis frigidis & crassis vaporibus conficiatur, vt merito omnium malarum qualitatum particeps, sordida, facile putrescibilis, atque vno verbo, omnium pessima ab omnibus existimetur. Si quis de huiusmodi pluuijs plura cupit intelligere, videat Galenum loco citato, qui hanc rem tractat diffuse, vt pluribus nō sit opus. Quatenus vero pertinet ad reliquas aquas, putealis si deriuet ex proximo fonte aut fluuio, nisi terra per quam profluit, aliena qualitate participet, propter maiorem attenuationem & purgationem,

Aqua pluuialis optima est.

&

& fluuiali & fontana melior potest censeri: quod si nõ ex flumine, aut fonte, sed ex abysso aquarum, qui sub terra vbiq; reperitur, generationem habeat, hæc certe aqua & crassissima & crudissima debet haberi.

Quoniam igitur optima pluuialis difficulter potest haberi, sic putealis ex fonte aut fluuio raro occurrit, iam vobis licet fluuiali & fontana vti: quod si neque hæc probata fuerit, moderata coctione, vt supra diximus, potest adhuc magis purgari, extenuari, & ad commodiorem vsum accommodari: sed tamẽ hac semper adhibita cautione, eum aquarum sint insignes differẽtiæ, non solum generaliter, sed etiam speciatim, fontanæ a fontana, putealis a puteali, & sic de reliquis, vt proprijs, notia ex trib. præcipue sensibus, vt diximus, de earum bonitate & malitia perpetuo iudicium faciatis. Sed satis de hoc remedio.

Et cum administraueris, &c.) Cũ Auic. hactenus proposuisset varia præcepta, accommodata ad curandas febres putridas, sectionem venæ, lenitionem alui, prouocationem lotij, aquã frigidam, & alia id genus: post hæc omnia docet attendendum esse coctioni & vacuationi humorum, speciatim præcipiens, non vacuandã esse materiam indigestam, in calido aut frigido, nisi propter necessitatem: quare ex proposito instituit disputationem aduersus Rhasim, qui purgandis humoribus sentiebat nullam coctionem fore expectandam: quo loco omnes tractant celebrem quæstionem, cuius vulgaris est titulus, de minoratione materiæ, nempe vtrum liceat in principio febrium & morborum purgante medicamento noxios humores pro parte purgare & minorare: sed cum nos hanc ipsam rem tractauerimus accuratissime in nostris disputationibus iã editis, ex quibus licet vnicuiq; varias hominum opiniones, variaq; eorum argumenta, ac nostram sententiam intelligere, superuacaneum foret eadem repetere, & actum agere. Quoniam vero Auic. inter disputandum intermiscet quosdam canones de varijs rebus, quorũ multi sunt digni maxima notatione, nos breuiter conabimur singulos colligere & examinare.

Et scias quod phlebotomia, quando est intentio sanguinis, non est ex genere eius, in quo expectatur digestio.) Hic Auic. ponit nonnullos canones de sectione venæ, quorum primus est huiusmodi. in missione sanguinis nulla expectanda humorum concoctio, sicuti expectanda est in exhibitione medicamenti: & ratio est in promptu, propterea quia attendimus humorum coctioni, vt illi facilius & tutius a medicamento educãtur, verum aperta vena quouis tempore humores facile & tuto educuntur: quare minime oportet coctionem expectare. Sed de hoc canone dubium est: nam multi hoc tempore & syrupis, & alijs modis conantur moliri coctionem, deinde accedunt ad sectionem venæ, neq; desunt rationes, quæ hanc medendi methodum videntur cõfirmare: namq; sese offerat occasio mittendi sanguinẽ Socrati, qui paulo ante multa assumpserit alimenta, vt ventriculus etiam nunc repletus fuerit, nemo, vt puto, audeat Socrati sanguinem mittere, nisi primum alimẽta fuerint cõcocta, & ventriculus fuerit inanitus, quoniam si aliter fiat, periculum immineret, ne cruda materia in venas traheretur, & maiora incõmoda sequerentur. Ex quo Gal. quoq; 9. meth. 5. de sang. missione 20. 4. de tuenda valet. 5. si præcedat humorum cruditas, iubet tanto tempore sectionem venæ differendam esse, quantum videbitur sufficere tum ad eorũ coctionem, tum vt excrementa descendant. Secundo si crudi humores redũdent in primis venis, eadem ratione ante sectionem venæ videtur expectanda concoctio, ne illi quoque in penitiores partes deducantur: ad quem modum Gal. de sang. miss. 15. in ijs qui crudorum humorum copia laborabant, aliquid incidentium atque extenuantium medicamentorum consueuit prius exhibere, & deinde ad sanguinis missionem accedere. De hac difficultate ego tractaui diffuse in meis disputationibus: quare illud vnum dico in præsentia, Auic. sententiam, si bene intelligatur, veram esse, & nullam difficultatem continere, nempe in missione sanguinis nullã expectandam concoctionem, sicuti debet expectari in purgatione: sed etiamsi humores crudi fuerint, sanguinẽ mittendũ esse: quod a nemine debet in controuersiam reuocari, cũ ex vulgari aphor. cum morbi inchoant, hoc tempore atq; hac humorum cruditate, sectio venæ sit opportunissima: namq; altera ex parte, si adsint cruda alimenta in ventriculo, cui dubium esse potest, quin ipse quoque Auic. simul cum Gal. velit tãtisper differendam esse sectionem venæ, donec alimenta sint concocta, & excrementa descendant: quod .n. pertinet ad cruditatem humorum, qui fuerint in primis venis, si Gal. mentem intelligimus, tunc non plane est necesse venæ sectionem prætermittere, sed potius illam partiri, ac sæpius repetere, quod in tali casu vires sint debiliores, quam vt possint tam copiosam vacuationem & semel factam perferre, adeo vt certum sit, Auic. de vna tantum humorũ cruditate, quæ est in venis, intelligere, sicuti sine dubio intellexit quoq; Gal.

Et cum postponitur phlebotomia in principio ægritudinis, tunc non phlebotomes in statu eius.) Hic secundus est canõ, cuius sensus est huiusmodi: si phlebotomia in principio febris fuerit prætermissa, deinceps illã fore prętermittendam, quando si fiat posteriore tempore, periculum imminet, ne æger propter superuenientem virium imbecillitatem interficiatur. Quo loco mouetur vulgaris, sed vtilissima quæstio. an transacto febris & morborum principio liceat medico venam secare: ac primum pro parte negatiua est Auic. in præsentia, qui id fatetur apertissime. Deinde est aphor. Hipp. cũ morbi inchoant: in quo præcepto omnes medici videntur conuenire, atq; istud confirmat ratio tradita a Gal. in com. qui docet medicum in principio morbi aut secare venã, aut dare medicamentum, vt minorata materia, natura quod superest possit facilius concoquere & superare: vnde colligunt argumentum: natura in statu morbi aut superauit morbũ, apparetq; perfecta cõcoctio, aut superata est, apparentq; signa contraria concoctioni: ergo si natura superauit, plane superuacaneũ est venam secare: sin aũt illa superata est, iam ex pręcepto Gal. & in hoc com. & 11. meth. 9. non licet huiusmodi ægroto manus admouere, ne remedia temere infamentur. Altera autem ex parte affirmatiua primum est ratio: nam si tres sufficiunt principes scopi, morbi magnitudo, robur virium, & ætas, quod certissimũ est Hipp. & Gal. decretum, quamobrem transacto principio, si illi conueniant, non licebit venam incidere, alioqui foret necesse quartum præterea scopum, ex temporibus morborũ statuisse. Deinde est Gal. 9. meth. 5. qui affe- | Can. II. | Quæstio.

rens esse duo maxima præsidia febrium continentiũ, sectionẽ venæ, & potionẽ aquæ frigidæ, inquit inter illa hanc esse differentiã, quod potio frigida non possit administrari, nisi compareant euidentia signa concoctionis: sectio aũt venę quouis tẽpore potest adhiberi: itaq; etiam transacto principio, quam eandem sententiam repetit lib. de sang. miss. 20. quo loco ex proposito disputat aduersus nonnullos, qui de tempore mittendi sanguinis varie sentiebant. namq; alij admodum ridicule nolebant venã secare nisi post accessionem tertij diei, quare fuerant medici diatritarij, quippe ante tertiam accessionẽ contendebant, neq; victum dandum, neq; vllum remedium administrãdum esse, propterea quod ante hoc tempus nulla cognitio de morbi forma & natura possit haberi: de quorum ignorantia Galen. multis in locis pręcipue vero 8. meth. 3. sermonem habet. Alij vero extremum terminũ mittendi sanguinis quartum definiebant diem, intra quem terminum in declinationibus paroxysmorum concedebant quãdocunque libuisset sanguinem mittere. Alij demum primo quoque tempore festinabant sanguinem mittere, vnum tantummodo considerantes, vtrum alimenta adhuc continerentur in ventriculo. De quibus quidem veterum medicorum opinionibus Gal. ita statuit & scribit. Quoniam sæpe postquam aliquis iam quinque aut sex dies ægrotauit, ad curationem voca-

mur, vtique expediet sanguinem mittere, etiamsi huius remedij prima occasio fuerit prætermissa: quocunque. n. die mittendi sanguinis scopos in ægrotante inueneris, in eo præsidium hoc adhibeto, etiamsi 20. ab initio morbi dies fuerint. Sed ipse quoq; Auic. parum sibiipsi consentiens, idem quod Gal. videtur sentire, qui hæc habet 4. primi 20. cum maturatio apparuerit, & ægritudo principium præterierit, versus statū, tunc si oportuerit vt phlebotomia fiat, si non fuerit quod prohibeat, fiat. Et iterum paulo post: cum in febre re oportebit phlebotomare, ne attendas quod quidem dicunt, scilicet quod non est bonum, vt post quartam diem fiat, quoniam bonum est vt fiat etiamsi sit post 40. dies, & hoc secundum sententiam Gal. Hactenus Auicen.

Ad hanc dubitationem in veritate respondendum est, etsi nulli dubium esse debet, quin principium morbi longe magis quam cætera tempora ad sectionē venæ sit accommodatum: verumtamē si propter aliquod impedimentum id remedium fuerit prætermissum, quolibet tempore, dummodo conueniant principes scopi, sanguinem mittendum esse: quare sciendum est, si cōtingat aliquando progressione temporis occasionem mittendi sanguinem amitti, id non fieri propter numerum dierum, sed propterea quia progressu temporis in plurimis ægris vires redduntur debiliores, quod perspicue declarat Gal. in lib. de sang. miss. cap. 20. ad fin. Ex ijs non difficile est ad obiectas rationes respondere, & primum ad Auic. vel ille intelligit post principium non conuenire sectionem venæ propter rationem virium, quod illius verba videntur confirmare, vel mea sententia non potest ab errore & contradictione defendi. Aphor. Hipp. cū morbi inchoant, non aliud docet, quam quod nos diximus, & fatemur, principium inter omnia tempora ad mouendos humores esse accommodantissimum: qui tamen non prohibet omnino, si quando opus fuerit, quin in cæteris quoq; temporibus &, in statu liceat mouere, cum non absolute, sed comparatiue loquatur. Neque vero posita ratio quicquam valet; namque in statu morbi salutaris, apparentibus signis perfectę concoctionis, iā deficit vnus princeps scopus, morbi magnitudo; ac fatuū foret venam secare. Sic in statu morbi lethalis, si natura prorsus occubuit, necessario vires non constant. Sed si fingas statum morbi perniciosi, in quo ex vna parte sint signa contraria coctioni, ex altera vires valeant, quæro quamobrem non liceat venam secare, atque ex consilio Thucydidis cuius meminit Gal. 10. meth. 10.

Consilium Thucydidic.

aliquid agentes vel periclitari? & n. etsi id remedium sine dubio in principio fuisset opportunius, tamē neque forte hoc tempore erit inutile: quare concludēdo hanc rem, quotiescunque accederis ad vestros ægrotos, ante omnia vobis perpendendum est, si quid mouendum videtur, ac si adsint scopi necessarij, nulla habita dierum consideratione, audeatis venam secare: quod sane decretum cupio vos alta mente reponere, & tenere, qui vobis polliceor ex hac medendi ratione vestros ægrotos maximam vtilitatem, vos autem magnam gloriam & vtilitatem esse percepturos.

Et consilium quidem meum in phlebotomia est, vt dimittatur quantum possibile est, si autem non est possibile, tunc multiplicatio numeri est melior multiplicationi quantitatis) Hic tertius est canon de sectione venæ, ex quo medici nostrorum temporum facti sunt admodum timidi circa administrationem huius remedij, quoniam id videtur voluisse Auic. vt phlebotomia dimittatur quātum possibile est: quod si omnino remedium fuerit necessarium, neq; possit prætermitti, tunc fore melius, vt paulatim pluribus vicib. quam copiose & semel sanguis mittatur. Verum cum hæc sententia videatur aliena a ratione, a doctrina Gal. & ipsiusmet Auic. qui sectionē venæ libenter probant, illaq; vtuntur familiarissime, nonnulli interpretes ex ijs verbis alium sensum eliciunt, nempe non prætermittendam esse phlebotomiā, sed in phlebotomia prætermittendam esse copiā

Can. III.

sanguinis, adduntq; Auic. huiusmodi sententiam accepisse a Gal. 11. metho. 14. qui scribit in febre synocho moderate sanguinē mittendum esse, illumq; ad posterius curationis tēpus relinquendum, vt facilius & obstructio, & putredo, quæ per sanguinis missionem nequeunt auferri, tolli possint. Nam si generaliter decet phlebotomiam prætermittere, quantum possibile est, quamobrem Auic. ipse millies hoc remediū probat & amplectitur? si perpetuo melior est multiplicatio numeri, quam multiplicatio quantitatis, quamobrem idē Auic. semel copiosissime, & vsq; ad deliquium animi sanguinem frequentissime cōsueuit mittere? itaq; nulli dubium esse debet, quin longe magis distincte Gal. hanc ipsam rem definiat, qui consilium mittendi vel non mittendi sanguinis ex tribus principibus scopis perpetuo determinat, quibus præsentibus id remediū amplectitur, illis absentibus illud repudiat: quantitatē autem & modum vacuationis ex vno virium robore vel debilitate solet definire.

Et scias quod quando aggregantur.) In hac parte tractat Auic. de febre cum symptomatibus, ac primū de dolore capitis: pro quo debetis in memoriam reuocare quæ diximus in lectionibus priuatis, nempe nullū symptoma, quatenus symptoma, esse curationis indicationē, neq; indicare neq; immutare, nisi illud acquirat vim causæ, adeo vt vel vires offendat, vel morbum augeat. Ergo inquit Auic. si coniungatur febris & dolor capitis, tunc curatio febris est dignior, cum illa sit morbus & causa, ex qua dolor, qui est symptoma, originē habet: sed si dolor fuerit tam insignis, vt febrem augeat, tunc oportet doloris rationem habere, atque illum sedare: quam curationem ille instituit posterius cap proprio, & res est manifestissima.

Et cum infans lactens febricitat, tunc oportet vt rectificetur lac matris eius.) Hoc alterum est symptoma, si coniungatur febris cum ætate puerili; in quo casu neque licet venam secare, neq; dare medicamentum, neque quidquam agere, quare oportet lac matris rectificare: quam eandem sententiam habet Auicen. 3. 1. doct. 1. secundum quam doctrinam omnes medici rationales solent lactentes pueros curare, vt nimirum nutrici instituatur accommodata victus ratio, exempli gratia ex ptisana hordeacea, ex pane præparato, ex iure, ouis recentib. in bonis carnibus, & similibus: illi interdicuntur alimenta difficilis coctionis, mali succi, calida & sicca, nonnunquam & vinum: quandoquidem testimonio Auic. in lib. de somno & vigilia, nihil interest, puerne an nutrices vinum bibant: sic nutrici exhibentur medicamenta aluum lenientia, cassia, & alia id genus alterantia, decoctum endiuię, cichorij, acetosę, seminum melonis, & similium: & si illa abundauerit multo sanguine, auctore Auic. phlebotomatur, quanquam id sciendū est, nutricibus plerumq; ex sectione venę lac vel ex toto auferri, vel saltē magnopere minui. Demum vero si id ferat occasio, nutricibus dāda quoque purgantia medicamenta, quæ tamen propter multas rationes debent esse leuissima, ex. gr. rhabarbarum, agaricus, & similia. Atque vt concludam, illa omnia & alimenta & medicamenta, & præsidia quæ conuenirent infantibus si forent grandiores, solent ad nutrices accommodari.

Sed hoc loco mouetur quæstio, vtrum liceat pueros purgare; namq; Gal. illis videtur vacuationem omnē interdicere, propterea quod natura sint calidiores & humidiores, ac propterea omnium facillime digerantur & dissipentur. 9. meth. 17. quod si pueris nulla conuenit vacuatio: ergo vt neq; pharmacum conueniat fateamur necesse est. 2. Galen. de theriaca ad Pisonem pueris interdicit vsum theriacę, qm̄ medicamentū puerile corpus facile dissoluens, qui narrat historiā cuiusdā pueri, cui pręter suā voluntatem coactus fuit theriacā exhibere, quā ille concoquere non potuit, vnde dissoluto vniuersi corporis habitu, sequēti nocte perijt: quod si pueri nequeunt perferre theriacam, medicamentum plane salutare, multo minus perferent purgantia

An pueros liceat purgare.

gantia medicamenta, quæ constat esse venenata, & naturæ hominis aduersari. Contra vero sentit Hippoc. 6. epid. 35. Mulier, capra, elaterium aut cucumerem syluestrem edentes, pueris purgatio. Hæc sentẽtia, inquit Gal. in com. conducit & ad medicorum vsum, & ad naturale decretum: namq; volentes purgare infantes, aut matri lactanti, aut capræ eiusmodi aliquid exhibẽtes, sic eos purgabimus: atq; hinc illi refutantur, qui contendunt, nullam vim ex ijs quæ ab initio in alimento fuerant, post concoctionem & sanguinis conuersionẽ posse remanere: quam eandem sententiam, & lactis facultatem acquisitam ex alimentis, Gal. rursum explicat, & multis historijs confirmat, 3. de alim. facul. cap. 15. sic scribit Dioscorides lib. 2. cap 62. pecora quæ vescuntur scammonio, helleboro, & similibus, lac purgatiuum efficere: contra autem capras quæ robore, lentisco, & alijs adstringentibus vescuntur, lac adstringens generare. Ex quo loco debetis præceptum maximi momenti colligere, & ad vsum reuocare. nẽpe quotiescunque vestris ægrotis exhibebitis lac, vel humanum, vel asininum, vel caprinum, vel cujuscunq; animalis, vt diligenter caueatis, ne illa noxium aliquod, & malignũ edulium assumant, imò vero vt accommodatis alimentis, sicuti res postulat, nutriantur, quod tractãtes de curatione febrium hecticarum accurate conabimur demonstrare. Præterea Gal. in consilio pro puero epileptico affirmat, ante omnia accedente vere illum puerum purgandum esse moderata purgatione, de quo libello etsi nonnulli dubitant, sit ne legitimus Gal. tamẽ sine dubio nullum dogma videtur continere, quod à Gal. dogmatibus sit alienum. Itaq; asserendum est, de sententia Hipp. & Gal. pueros omnino posse purgari, lactentes quidem cum lacte alterato, aut nutricis, aut alterius animalis: non lactentes cum purgantibus medicamentis, quæ tamen tam in illis, quam in istis sint perpetuo leniora. Hanc doctrinam confirmat experiẽtia: namq; multis in locis ac potissimum Venetijs, cũ pueri ęgrotant quouis morbo, mulieres dicunt eos vermibus laborare, quibus familiariter exhibent agaricũ cum oxymelite, ex quo medicamento purgantur sæpe numero copiose, & iuuantur. Sic passim & nutricibus lactãtibus, & ipsis pueris maioribus natu solemus exhibere cassiam, aloen, rabarbarum, agaricum, & alia id genus, neque sine euidenti vtilitate.

Sed respondeamus ad objectas rationes, & primum ad auctoritatem Gal. 9. metho. respondendum, eum loqui de sectione venæ, quæ iure in pueris est superflua, siquidem illi propter copiam caloris innati, atque habitum corporis calidiorem & humidiorem, facile ex seipsis dissoluuntur, & id commodum consequuntur, quod alioqui sectio venæ solet præstare. Hæc eadẽ responsio potest etiam accommodari ad theriacam, quæ cum sit admodum calida, & maximæ actiuitatis, tanquam ignis, substantiam puerorum suapte natura lubricam facile potest dissipare, adeo vt non possint eã perferre: at vero aliter se res habet de medicamento, etenim cum illud purget vnum aut alterum humorẽ, quod pueri nequeunt ex se efficere, neque ita possit illorum calidum innatum, & substantiam dissoluere, sicuti sectio venæ & theriaca, potissimum si fuerit moderatum, iure est concludendum, pueros tuto ea ratione qua diximus, posse expurgari.

Et quando fuerit cum febri colica.) Hoc tertiũ est symptoma, febris cum dolore colico & notandum, ex veteri conuersione legi: *Et quando fuerit cum febre colica, non aperiatur via in dando in potu aquam hordei, imo ius galli &c.* in cuius literæ explicatione interpretes vehementer laborant, sed frustra, quoniam reuera ex huiusmodi verbis nullus commodus sensus potest haberi: in noua autem conuersione Bellunensis legitur.

Et quando fuerit cum febre colica, tum cum aperitur via, non exhibeatur in potu aqua hordei, imo ius galli. quæ interpretatio optima est, & hunc sensum habet: si febris simul fuerit cũ dolore colico, neq; sint apertæ vię intestinorum, per quas excrementa possunt educi, tunc minime dandam esse aquam hordei, hoc est, succũ ptisanæ, quoniam hoc tẽpore illa corrumpitur, flatus excitantur, doloresq; augentur, sed contra dandum esse ius galli, imponendaq; clysteria pinguia, ex quib. commode fęces emolliri atq; educi possunt, ac demum si ita necesse fuerit, ptisanam posse exhiberi de iure galli, de quo præterito anno diffuse diximus, tractãtes dolorem colicũ. In præsentia illud vnum dico, apud Gal. & Mesuem illud aluum mollire & mouere, & si excrementa fuerint retenta, opportune exhiberi. Huiusmodi autem sententiam forte Auic. accepit ex Hip. & Gal. 1. de ratione victus 31. Quibus eibus flatum inclusus fuerit, si quis nõ eo vacuato sorbitionem dederit, dolorem si adest, augebit, si non adest protinus inducet, cuius symptomatis rõnẽ Gal. præclare explicat in com.

De solutiuis est potio facta ex tamarindis.) In postrema hac parte Auic. tractat de medicamentis purgantibus, quæ ad curandas febres putridas sunt accommodata, & ita proponit catalogum multorum medicamentorum, de quibus atq; huiusmodi tractatione superfluũ est nos agere, cum mihi statutum sit hoc negotiũ penitus conficere, itaque ad alia progredior.

Et febricitant quidem in æstate febre frigida, &c.) Postrema hæc verba continent nonnullos canones & regulas, quarum prima est, si quis tempore æstatis laboret febre frigida, is non debet ingredi domum frigidã, ventrisq; expositam, & maxime quando ille sudat, ne materia sudoris retrocedat & impediatur. Auic. aũt frigidam febrem intelligit, quæ humore frigido, pituita & melancholia generatur, quæ sane sententia cum hac litera est manifesta. Sed sciendum est hanc particulam aliter legi in noua conuersione, hoc modo: *Et febricitãs quidem in æstate febre acuta*: quæ noua lectio & interpretatio videtur aduersari Gal. 10. meth. & 9. meth. 14. qui docet, homines laborantes febribus acutis & hecticis, deferendos esse in domos subterraneas, quæ frigidissimæ sint, & maxime perflari, & ad septentrionem positæ. Et si quis objiciat, huiusmodi externum aerem frigidum, poros obstruere, sudoremq; & continuã cutis euaporationem impedire: huic respondet Gal. aerem frigidum conuenire, quatenus respirando attrahitur, vt qui calorem qui in corde est admodum refrigeret, non tamen quatenus extrinsecus corporis superficiẽ, pertingit, quippe corpus densat, cogitque cutem, & putridorum humorum effluxum prohibet transpirare: quare ego quidem puto antiquam literam nouæ conuersioni pręferendam esse.

Et trochisci quidem non sunt conuenientes principijs harum febrium, &c.) cum supra dixerat Auic. in principio febrium putridarum non conuenire medicamẽta, quæ habeant vim adstringendi, sed potius quæ habeãt vim aperiendi, quo loco nos improbauimus & trochiscos, & cætera omnia quæcunque adstrictione sunt prędita. Ergo hęc secunda est regula, quę idem repetit & docet, huiusmodi medicamenta non conuenire, nisi post humorum concoctionem & vacuationem.

Et trochisci quidem magis conuenientes &c.) Auic. adhuc magis distincte docet vsum talium medicamentorum, qui ait illa conuenire, vbi febris adhæreat ventriculo, & in illo quasi febris hectica sedem habeat, adeo vt ventriculus insigni calida intemperie afficiatur: itaque in hoc casu huiusmodi trochisci refrigerantes maxime conueniunt, quoniam statim occurrunt membro laboranti, atq; illud facile possunt alterare. Nam sicuti scribit Gal. 10. metho. 8. quemadmodum ex aere attracto per respirationem immediate ipsum cor alteratur, itẽ per ea quę comeduntur & bibuntur, statim succurritur ipsi ventriculo, huic enim parti illa cum totis suis viribus occurrunt, sicuti cordi inspiratus aer: vnde regula optima est, & consentit Galeno.

Et dimissor consuetudinis in regimine suo.) Sensus est, si quispiam prætermittat consuetudinem, exempli gratia, exercitationis, balnei, aut similis rei, is quandoque incidit in febrem, quæ non est tam periculosa, cum pendeat ex causa manifesta, ac sperandum sit,

illum vbi ad pristinam redieris consuetudinem, a febre liberum fore. Arist. 28 prob. 1. quærit, cur aliqui ægrotent, vbi vitam luxuriosam viuere assueti, ægre luxuriose desinant, sicuti euenit Dionysio Tyranno Siracusano, qui vrbis obsidione deficiente commeatu, quod aliquantum temporis a solitis delitijs abstinuerit, interea tabe protinus laborauit: ac respondet consuetudinem vnicuique rem magnam esse, cum ferme in naturæ habitum permutetur: quare inquit philosophus, sicuti pisces inter aerẽ, aut homo in aqua degens male habent, ita qui morem solitum mutauerit, ægre atque moleste ex consuetis discedit, & eodem redijsse saluberrimum est, perinde quasi ad suæ naturæ statum redierit: qui præclare huius problematis rationem reddit, ac multa loquitur de consuetudine, quæ sunt digna maxima notatione. Itaque sententia Auic. ex Aristot. tam de bona, quam de mala consuetudine intelligenda est. quod præceptum Hippocr. quoque videtur confirmare 2. aphor. 8. cum inquit: consueta longo tempore etiamsi deteriora sint, insuetis minus molesta esse solent: quæ eadem sententia speciatim de alimentis & potionibus habetur 2. de ratione victus 21. & iterum 2. de ratione victus a tex. 10. vsque ad 36. longa oratione plurima refert incommoda & pericula, quæ ex mutatione consuetudinis solent hominibus contingere.

Dubitatio. Verumtamen de hac re dubium est, siquidem non videtur verisimile, neque rationi consentaneum fore, vt prętermissa consuetudine, ac potissimum si ea mala fuerit, homo lædatur, & aliquo morbo laboret: ad quẽ modum scribit Galen. in lib. de consuetudine, postremis verbis: qui malam victus rationem mutant, de alimenti copia aliquid detrahentes, exercitationem vero addentes: absque morbo incolumes seruari, illosq; ex hac mutata consuetudine non solum non lædi, sed etiam magnopere iuuari: quæ sane doctrina maxime conuenit doctrinæ Hippoc. 6. epid. 4. 22. nec nõ Arist. secto. 1. probl. 47. qui fere iisdem verbis scribunt, esse præcipuum caput sanitatis non repleri cibis vsque ad satietatem, & impigrum esse ad labores: quod si quis a nimia crapula & otio se conuertat ad moderatam victus rationem, atque ad exercitationem, nullo modo videtur fieri posse, vt ille ex hac mutatione consuetudinis aliquod periculum incurrat: ex quo non sine ratione Hipp. 2. aphor. 5. vniuerse hortatur homines, vt non perpetuo eandem consuetudinem teneant, sed ad insueta quoque mutationem faciant.

Ad hanc dubitationem pro veritate respõdendum est, ex vna parte mutationem consuetudinis, siue bonæ, siue malæ, quæ affatim & repente fiat, perpetuo fugiendam & noxiam esse, adeo vt etsi necesse non est hominem protinus ægrotare, tamen necesse sit hominem lædi: ex altera autem mutationem consuetudinis in meliorem, quæ paulatim & temporis progressione fiat, licitam & salutarem esse: quæ responsio est Hipp. & Gal. tum alijs locis, tum maxime 2. aphor. 51. Plurimum atque repente vacuare, vel replere, vel calefacere, vel refrigerare, siue quouis alio modo corpus mouere, periculosum: omne enim nimium naturæ inimicũ, sed quod paulatim fit, tutum est, cum alias, tum quando ab altero ad alterum fit transitus. Quæ eadem sententia habetur, 2. de ratione victus varijs in locis, in quibus non aliud Hipp. & Gal. conantur demonstrare, nisi subitam consuetudinis permutationem non paruum corporibus afferre detrimentum: ex quo factum est, vt Gal. 5. de tuenda valet. 10. velit, senes potius cõsuetis operibus exercitari, tametsi illis non sint commoda & salutaria, quam consuetudinem mutare, cũ istud illis non liceat nisi longo tẽpore ac sensim facere, propterea q; tempus illis deficiat, quo meliore consuetudine vti possent: non aliter, inquit Gal. ac si quis octogenarius artem aliquam addiscere incipiat: qui contra iuuenes hortatur, vt omnino malas consuetudines deponãt, etiamsi a pueris iis maxime fuerint assueti, cum habeant vires quæ moderate factam mutationem possint sustinere, liceatq; sperare, eos in reliquo tempore fructum aliquem ex meliore consuetudine posse percipere. Ex quibus cum satis facile sit vnicuiq; ad obiectas rationes respondere, non est vt de hac re longius agamus.

CAPVT XIIII.

De Cibatione Febricitantium in Genere.

DIxerat Auic. 4. primi c. 1, quod acceperat a Gal. 1. de rõne victus 6. nec non 3. de med. secund. gen. 2. triplicem esse materiam, per quam vniuersa perficitur medicina, victus rationem, manus operationem, & medicamenta. Cum itaq; ille in c. 7. tractasset de curãdis febribus putridis per sectionem venæ, & medicamenta, in præsenti cap. intendit agere de victus ratione, quod facit generaliter, qui speciatim quoq; de eadem re posterius acturus est. Quoniam vero Auic. satis confuse hanc rem tractat, vnde vix possumus certam capitis diuisionem colligere, antequam venio ad literam, conabor quantum licet, ordinate illius sententiã summatim colligere, & vobis explicare: itaque tractabimus primum qualis esse debeat victus febricitantiũ: secundo, qualisnam esse debeant alimenta: tertio, quãtum: quarto, quomodo: quinto, quando illa oporteat exhibere.

Quod ad primum pertinet, sciẽdum est, qualitatem alimenti in febribus indicari a rebus, vel naturalibus, vel præter naturam, vel non naturalibus: si considerentur res naturales, ętas, temperies, consuetudo, & similes, illę perpetuo similia indicant: si considerentur res pręter naturam, morbus, causa morbi, symptoma, hęc semper contraria postulant: si considerentur res non naturales, aer, regio, tempus anni, & similes, hę quandoq; similia, quandoq; cõtraria requirunt. Hęc doctrina est Gal. 8. meth. 9. 1. de rat. vict. 44. de qua tamen dubitant nonnulli, quatenus pertinet ad res naturales, quas contendunt non perpetuo similia, sed quandoq; contraria indicare. Ex. gr. in senectute admonet Gal. 5. de tuenda valetudine, conuenire calida, & humida, cũ nihilominus senes sint frigidi, & sicci: sic passim in tẽperamento calido, & sicco laudat potionem aquę, alimentũ frigida, quietẽ corporis, quę sunt contraria, nõ similia corporis biliosis: sic in pręcedente lectione vidimus ex Gal. malas consuetudines iuuenibus mutãdas esse, quę non similibus, sed contrarijs mutantur. Sed breuiter ad hęc respondeatur ex Gal. 8. meth. 9. nec nõ cap. 86. artis medicę, qui docet temperamenta quędam esse inculpata, & optima, quędam vitiosa & improba: ex quibus priora quę optima sunt, perpetuo similia postulant, a quibus possint conseruari, posteriora quę a sui bonitate deficiunt, contraria requirunt, ex quibus possint, & in meliorem statum deduci, & pręseruari, ne in deterius labantur. Quod vero de temperie dictum est, idem de ętate, consuetudine, & reliquis statuendũ est. Ergo si consideretur natura febris, quam constat esse passionem calidam & siccam, nulli dubium est, quin illi conueniãt alimenta contraria, frigida & humida: verum cum huiusmodi alimenta talia esse possint, vel potestate, vel actu, quęritur quomodo intelligendum sit, alimenta frigida, & humida febricitantibus conuenire: ac primum de frigiditate, sicuti omnes fatentur conuenire alimenta quę refrigerandi vim habeãt, sicuti est lactuca, ptisana, & similia, ita nõ cõuenit inter oẽs, an frigida actu, vel potestate debeant exhiberi: etenim alijs placet illa dãda esse actu frigida, qui affirmant hac vtraq; rõne, & actu, & potestate magis refrigerari ventriculum, & alias partes, nec non refrigerationem posse adhuc magis, & facilius cordi cõmunicari: alij vero contra opinantur huiusmodi alimenta potestate frigida non nisi actu calida exhibẽda esse, propterea quod hoc modo facilius a natura deducantur ad actum, & concoquantur. Difficultatem sol-

Qualitas ciborum.

Verum alimẽta actu & potestate frigida esse debeãt.

uit

uit Gal. 10. metho. c. 1. qui scribit, alimenta quidem dāda esse frigida, sed non valde frigida, sicuti potionem; cuius diuersitatis rationem reddit, quod potio facile tum incalescat, tum per corpus digeratur, alimenta autem cum plus temporis in ventriculo maneant, forte ipsum possent magis quam deceat, refrigerare. Deinde nec dubium est, quin alimenta humida potestate esse debeant: sed praeterea scribit Gal. in libello de optima secta ad Thrasybulū 4. si modo hic liber inter Gal. legitimos est enumerandus, sed & hoc idem habetur 2. apho. 11 scribit, inquam, Gal. alimenta actu quoque humida esse debere, vt facilius concoquantur & distribuantur. Quatenus igitur pertinet ad qualitatem, ex natura febris conueniunt alimenta frigida potestate & actu, sed tamen moderate, ac potius tepida, sicuti est aqua fontana tempore aestatis: potio autem conuenit valde frigida, pariter conueniunt alimenta humida, vtroque modo, qualis inter caetera omnia ptisana principem locum obtinet.

Qualitas alimentorum. Verum secundo loco, quaenam sunt isthaec alimenta frigida & humida? Non certe omnia, sed quae sint boni succi, quae facile concoquantur, quae difficile putrescant, non adstringant, non exasperent viae, leniant aluum, prouocent lotium, qualia apud Galen. & veteres admodum pauca numerantur, vt mulsa & succus ptisanae, quam ptisanam spectatim scribit Galen. 1. de ratione victus 18. habere omnes conditiones, quaecunque ad victum febricitantium fuerint accommodatae.

Quantitas eorum. Quanta autem alimenta febricitantibus sint exhibenda, ex duobus capitibus debet intelligi ex viribus aegrotantis, & statu morbi: namque si vires fuerint robustae, & status propinquus, vel nullo prorsus alimento, vel saltem leuissimo, ac sola potione aeger nutriendus est: sin vires fuerint imbecilles, status autem sit lōgior, ea conueniunt alimenta, quae valde nutriant, sed minori quantitate, exempli gratia oua recentia: quod si illatus adhuc magis futurus sit longior, vt in febre quartana, & tertiana notha, instituendus est victus plenior, quales sunt carnes pullorum, auicularum, & similium. Haec habentur apud Hipp. & Gal. 1. apho. nec non de ratione victus t. pluribus locis.

Quomodo & quando exhibeda. Quarto loco quomodo alimenta sint distribuenda, semel ne an saepius? illud nos praeclare docet Gal cum alijs locis, tum maxime 1. aphn. 17. neque enim satis est, nouisse, an expediat plus minusue dare, aut alimento vti vel desiccante, vel humectante, sed praeterea cōsiderandum est, semel ne an saepius in die aut nocte conueniat alimenta exhibere: quae quidem indicationes primum ex morbo ipso & viribus egrotantis, deinde ab aetate, tempore, consuetudine, & similibus sunt accipiendę, quae omnia diffuse & sigillatim explicantur a Gal. vt alia explicatione non sit opus.

Postremo alimēta in febribus danda sunt, si fuerint intermittentes in intermissione, si fuerint continuae, in declinatione, si fuerint in eodem statu, in tempore per sanitatem consueto: quam rem superius explicatam, nolo iterum repetere.

Et scias quod conuenientiora alimenta febricitantibus sunt alimenta humida.) Est vulgaris apho. 16. particulae primae, cuius duplex habetur lectio: altera, victus humidus omnibus febricitantibus confert: altera: omnis victus humidus confert febricitantibus, quam quidem modum Galen. videtur legisse 8 metho. 9. de qua dictionis varietate non multum laboro, qui censeo, si modo Hipp. & Gal. mens probe intelligatur, vtramque lectionem veritatem continere.

De hac sententia sciō multas proponi difficultates, ex quibus id tantum mihi libet quaerere in praesentia, quamobrem Hip. & illius imitatione Auic. nihil dixerit de victu frigido, cū reuera ex natura febris, magis quā humida illi videantur conuenire. Ad hanc apparēte absurditatem sunt multae responsiones: primū aiunt nonnulli, frigiditatem fuisse ab Hipp. praetermissam, tanquam rem manifestam, cum nulli dubium esse debeant, quin febris & alimenta & caetera frigida conueniant; hic enim fuit mos Hippoc. vt notat Galen. 2. de diff. respira. 7. nimirum praetermittendi vulgaria, & quae omnibus nota sunt, sicut contra mos fuerat Thucydidis omnia scribere, etiam nota idiotis, & nihil ipsorum penitus praetermittere: sed nemo negat, febrem esse morbum calidum, multi autem negant esse morbū siccum. II. alij respondent, Hipp. meminisse alimenti duntaxat humidi, praetermisisse frigida, propterea quia alimenta humida omnib. febricitantibus conueniunt, frigida autem minime: sicuti euenit in quotidiana & quartana, in quibus ex praecepto Galen. 8. meth. vlt. sumendo indicationem ab humoribus putrescentibus pituita & melancholia, qui sunt frigidi, certum est alimenta calida conuenire. III. sunt qui asserant, Hipp. praetermittendo alimenta frigida, nos voluisse timidos, aut saltem cautos reddere circa illorum administrationem, quoniam, sicuti scribit Galen. 10. metho. 7. refrigeratio in febribus, quod per efficacissimam qualitatem inducatur, & parui temporis est, & periculosa: contra vero humectatio & longioris temporis est opus, & minus est quam refrigeratio periculis exposita. IV. Et quidem nobiliores interpretes prope omnis ita statuunt, Hipp. antiquae breuitati studiosissimum; vnius contrarietatis mentionem faciente, quae ad humiditatem, & siccitatem pertinet, alteram quoq; contrarietatem, quae in caliditate, & frigiditate versatur, intelligere voluisse. Tot, forte etiam plures sunt interpretationes huius sententiae, de quibus cum nolim in praesentia iudicium facere, res enim foret longissima, mihi satis fuerit aliam responsionem proferre, quā censeo ad mentem Hipp. & Gal. caeteris omnibus esse magis accommodatam. Itaque memoria est repetendum Hipp. consilium & propositum, quod illo aphor. fuerat, tradere indicationem alimenti, non solū ea te prae per naturam, febre, sed etiam rebus naturalibus, aetate & consuetudine, atque simul vtramque indicationem coniungere; quare mea quidem sententia neque debuit, neque potuit frigida alimēta commemorare, quae sicuti conueniunt febricitantibus, ita pueris, & ijs qui tali victu vti consueuerunt, nullo pacto possunt conuenire: atque hinc factum est, vt Gal quoque, etsi asserit febrem calidam esse passionem, tamen frigidi alimēti nullam mentionem faciat, cum probe intelligeret, illa neque puerorum aetati, neque consuetudini conuenire: quam sane interpretationem sic videtur adhuc planius explicasse, cum inquit 8. metho 9. Ita Hippoc. mihi videtur sentire, vbi ait, omnis victus humidus febricitantibus est idoneus, potissimum pueris, &c. Febricitantibus enim, in quantū febricitant, ex ipsa contrariorum indicatione humidus victus conducit, pueris ex similium: quod item de consuetudine dicendum est. Haec Gal. Itaque cibi conuenientiores febricitantibus sunt cibi humidi.

Cumque accidit febris, & natura est sicca, &c.) Si superuenerit febris cum siccitate excrementorum aluī; inquit Auic. aegrotum non fore nutriendum, priusquam excrementa egrediantur: quae fuit sententia Hipp. 1. de rat. victus 32. & 45. quare oportebit vos perpetuo interrogare vestros aegrotos, quomodo aluus respōdeat, vt possitis opportune illis alimēta exhibere. Et si quis iunior quaerat, vtrum sit necesse quotidie & ante singula alimenta, vel clysteribus, vel alia ratione aegrum excrementa deponere, sciat de hac re nihil certi statui posse, sed pro ratione eorum, quę assumuntur, morbi, & aliarum rerum, modo saepius, modo rarius aluum mouendam esse: etenim, gratia exempli, si quis laboret febre, in qua propter summam iecoris caliditatem excrementa indurentur, & exiccentur, huic bene erit quotidie refrigerantia, & mollientia clysteria imponere: sin autem nulla adsit tanta siccitas, & vsus excrementorum, satis fuerit, & ita vsus obtinuit, vt saltem alternis diebus excrementa alui deponantur. *Et oportet vt occurrant par. xysmi ventrib vacuis.*) Praeceptum est vtilissimū ac perpetuo obseruādū, nēpe vt paroxysmi, in quantum fieri pōt, non repetiāt alimenta in ventri-

culo, alioqui natura intenta coctioni alimenti, cessabit a coctione morbi, qui propterea fiet difficilior, & protogabitur. quare ægri semper nutriendi sunt in declinatione, vel in febricitatione: quod si æger hoc tẽpore fuerit assuetus alimenta assumere, tunc occasio dandi alimenti magis opportuna censenda est. Hæc sentẽtia est Auic. quam ille accepit ex Hippoc. & Gal. 1. aph. 3. 1 1. t. de rat. vict. 16. 1 1. metho. 21. de qua re semel atque iterum diximus, neque eadem sæpius sunt inutiliter repetenda.

Et sciat quod de cibatione, & regimine est, quod est subtile valde.) Hactenus docuit Auicenna, qualinam alimenta, & quo tempore febricitantibus conueniant: nunc tertium caput aggreditur, quod ad quantitatem pertinet, itaque hanc facit victus diuisionem: victus quidam est tenuis valde, quidam crassus valde, quidã medius, inter vtrumque. Victus tenuis valde est omnimoda alimenti, & potus abstinentia: Crassus valde est cibus sanorum hominum: medius inter vtrumque est duplex, alter qui declinat ad victum tenuem valde, qualis est succus granatorum, mulsa, succus ptisanæ, holera, & similia: alter qui declinat ad victum crassum valde, qualia sunt oua sorbilia, pulli, gallinæ, &c. Auic. forte hanc diuisionem accepit ex Gal. qui 1. apho. 4. totam victus rationem diuidit in plenum, tenuem, moderatum, quorum quidem variorum victuum naturã ex varijs vniuscuiusque officijs atque effectibus declarat, qui asserit victum plenum, qualis est qui ouis, alica, piscibus, & id genus alijs alimentis perficitur, vires hominis posse augere, tenuem, qualis fit per pauca aut parum nutrientia alimenta, sicut est succus ptisanæ, vires imminuere: moderatum & medium inter duo extrema vires conseruare.

Sed Galen. prætermisso victu pleno & moderato, quorum vsus in morbis plane est rarior, victum tenuẽ rursum diuidit in quatuor partes, in tenuissimum exquisite, quem interpretatur integram inediam, & omnem ciborum abstinentiam: in tenuissimum, sed non exquisite, quem, inquit, fieri per solum melicratum: in tenuem simpliciter, qui per succum ptisanæ, aut ptisanam integram conficitur: in tenuem exquisite, qui est, vbi hæc ipsa alimenta, succus ptisanæ, vel ptisana, exigua sumuntur quantitate.

De exquisita inedia.

Circa ea quæ heri diximus de tenui victu, occurrit dubitatio, vtrum huiusmodi victus extreme tenuissimus sine vllo alimento, & potu, apud nos & hoc nostro tempore in aliquo morbo possit cõuenire: etenim nonnulli id negant, ac suam sententiam conantur confirmare, primum auctoritate Hippoc. qui vt paulo supra vidimus 2. de ratione victus, multis rationibus & demonstrationibus omnem subitam consuetudinis mutationem in victu grauiter improbat, adeo vt textu 21. affirmet, alimenta & potiones iamdiu consuetas, etsi vitiosas, tamen ad sanitatem securiores esse, quam si quis subito ad alterum alimentũ, vel melius se trãsferat. Cum ergo homines hoc tempore sint assueti comedere non solum semel, sed etiam bis, ter, ac sæpius in die, hinc colligunt, huiusmodi subitam mutationem & transitum ad omnem alimenti abstinentiam nulli morbo in præsentia, & nulli nostrorum hominum cõuenire: ex quo Auer. 7. collige. 10. inquit, regionem antiquorum tempore Hippocr & Gal. subtiliorem fuisse, cum vt per vnam hebdomadam nihil prorsus dabant, & si aliquando volebant ingrossare, aquam mellis tantummodo exhibebant: sed homines in sua regione, quæ est calidior regione Grẹcorum, in qua propterea maior fit resolutio, non posse tantam inediam tolerare: quare addit, in instituenda hac victus ratione considerandam esse temperiem corporis, habitum, consuetudinem, & similia; nec non alimenta, quibus Græci illi veteres vti consueuerunt, sicuti sunt vinum, carnes porcinæ, & similia, quæ sunt plurimi nutrimenti, a quibus Arabes propter legem cogebantur abstinere: siquidem illi homines, qui sunt in regione calidiore, qui habent temperiem & corporis habitum calidiorem, & resolubilem, & qui consueti sunt comedere sæpius in die, non possunt tenuissimum illum victũ sustinere.

Præterea Gal. 1. de ratione victus 13. ad mentẽ Hippocr. huiusmodi victum tenuissimum appellat alienũ & monstrosum: ijs addunt nonnulli ex vulgari & communi fere hominum opinione, hoc tempore corpora non adeo robusta esse, sicuti fuerant tempore Hippoc. & Gal. cum res omnes, ac præcipue homines, videantur quotidie in deterius progredi, & perpetuo declinare. Quare concludendo, cum nos simus soliti sæpius in die comedere, cum summa inedia sit victus monstrosus, & alienus, cum aliam regionem a regione Hippocr. & Gal. longe diuersam incolamus, cum forte neque per sanitatem vescamur alimentis tam nutrientibus, sicuti illi nutriri consueuerat, statuẽdum uidetur, eiusmodi exquisitam alimenti abstinentiam per tot dies hoc tempore nulli morbo, ac nulli hominum cõuenire. Altera autem ex parte Hippocr. & Gal. 1. apho. 7. t. de ratione victus 44. 2. de diebus criticis. 11. & alijs locis, si morbus fuerit peracutus, ægrique habuerint illas conditiones, de quibus paulo ante diximus, non verentur illos sine ullo alimento, & sine ulla potione, & sine aqua ad septimum diem detinere. quod quidem experientia confirmat utiliter fieri. Nam quãdoque æger quatuor & plures dies nihil plane potest accipere, sicuti euenit in angina, & tamen ille feliciter sanatur: Itaque nulli dubium esse debet, quin generaliter hic uictus extreme tenuissimus possit conuenire. Sed illud addo, ad nostra quoque tempora, ad nostras quoque regiones, & ad nostros quoque homines eum posse accommodari; ac primum audiamus, Hipp. qui postquam de multis signis prognosticis locutus est 3. progn. 40. inquit, illa omnia ueritatem continere, in Lybia, in Delo, in Sipia, qui ut Gal. interpretatur in com Lybiam tãquam calidam, id est, Africam, Sipiam tanquam frigidam, Delum tanquam mediam inter vtramque regionem exempli gratia, commemorauit. Quod si Hippoc. & Gal. docent, nobis licitum esse idẽ prædicere in omni anno, in omni tempore, in omni regione, cur non idem de ratione instituendi uictus, ac tota curatione liceat statuisse? Verum ad obiectas rationes respondeamus: & primum quoniam Hipp. & Gal. uolunt consuetudinem in morbis seruandam esse, illud fatemur esse uerum, dummodo non sint alia maioris momenti, quæ contrarium indicent. Exempli gratia, de tempore dandi alimenti, si illud potest dari, qua hora per sanitatem æger consueuit comedere, optimum est consuetudinem seruare: sin autem hoc tempore immineat principium paroxysmi, huiusmodi indicatio a consuetudine est negligenda, quoniam est altera dignior indicatio, quę persuadet hac hora minime nutriendũ esse: pariter si ęger nutriendus est, bis in die nutriendus est, si hoc modo tempore sanitatis ille nutriri consueuerat, sin uero fuerit aliquod impedimentum, ueluti morbus extreme acutus, tunc neque bis, neque semel, neque quicquam oportet exhibere, imò sicuti subito facta est insignis mutatio diuersam instituere. Gal. tenuissimum uictum monstrosum appellat, ut ego puto, in morbis acutis, in quibus non conuenit, ad quem modum ipse quoque Hipp. dixerat 1. aph. 4. talem uictum periculis plenum esse: alioqui nisi hanc interpretationem recipiamus, non satis intelligo, quomodo & Hipp. & Galen. possint defendi, qui ut paulo supra diximus, si ita ferat occasio, sæpenumero integram alimentorum abstinentiam probant.

Auerrhois considerationes non sunt omni ex parte negligendę, sed tunc plurimæ deessent conditiones a Galen. requisitę, sine quarum consensu constat nullum ęgrotantem sine alimentis tot dies detinendum esse.

Postremo autem nostra corpora hoc tempore non declinare, neque minus robusta esse quam fuerint tempore superiore, is facile fatebitur, quicunque memoria repetat, quod scribit Gal. in lib. optimus medicus *De mundi constantia.*

optimus

optimus philosophus, hunc mundum eundem esse, qui olim fuerit, anni tempore eundem ordinem seruare, solem suoa circuitus nulla ex parte mutatos percurrere, denique omnes stellas siue fixas, siue errantes eādem plane status rationem continere. Etsi quis obijciat, quosdam veteres trecentos, nonnullos sexcentos, alios octingentos, & plures annos vixisse: huic respondet Plinius lib 7.84. hæc omnia inscitia temporū euenisse, quā doquidem alij annum vnum æstate, alterum hyeme determinabant, alij ex quatuor anni partibus quatuor annos conficiebant: nonnulli senio lunæ, & alijs rationibus de quibus idem Plinius agit diffuse. Nam certum est tam veteribus quam nostris temporibus homines eosdem annos viuere, quod nobis impri mis confirmant sacræ literæ, quæ testantur Psalmo 89. annos hominis non plures esse quam octuaginta, præterea vero nihil aliud quam laborem & dolorem superesse. sic scribit Aueroh 2. de gen. & corrup. 58. vitā naturalem hominis in septuaginta annis fieri. Quod si illud verum esset, res omnes, atque imprimis homines redderi quoudie imbecilliores, & perpetuo declinare, vtique hoc foret argumentum euidētissimum ad probandum mundum non esse æternum, atque ad euertendam vniuersam Arist. philosophiam; siquidem omnia tandem post longa tempora ad summam imminutionem & debilitatem terminarēt, qua ratione species rerum omnium necessario deficerent. Ergo sicuti Hipp. & Galen. suo tempore vtebantur hac tenuissima victus ratione, nulli dubium esse debet, quin hoc etiā tempore nobis liceat hunc eundem victum administrare: veruntamen cum raro eueniat, vt simul concurrant multæ conditiones, quæ hac in re sunt necessariæ, adde, cum hic victus sit admodum expositus calumnijs, & præcipue mulierc ularum, quę perpetuo conqueruntur de medicis, quod nimis parce ægrotos nutriant, hinc fit, vt raro admodum, vel nunquam huiusmodi victum instituamus.

Et Kisch quidem hordei est bonus cibus.) Per Kisch. hordei intelligit ptisanam hordei, quam appellat bonum alimentum, & multis ornat laudibus nimirum quod facile coquitur, lenit, abstergit, refrigerat, humectat, sitim extinguit, nihil adstringit sed aperit, facile penetrat, ac si bene coquatur, quod caret flatibus quas omnes dotes & facultates forte etiam plures, Hippoc. & Gal. huiusmodi ferculo tribuunt, 1. de rat. victus. t. 8. & lib. de ptisana 5. At vero cum nos posterius de ptisana, nec non de illius vsu, & præparatione simus locuturi, non est vt in præsentia de ea longius agamus.

Et dignior horarum ad subtiliationem est statut.) Est sententia Hippoc. 1. apho. 8. quando morbus in suo vigore constiterit, tunc victu tenuissimo vtendum est, idque propter duas causas, quę exponuntur a Gal. in com. alteram quoniam hoc tempore symptomata sunt maxima: alteram propter morbi coctionem: neque enim distrahere oportet naturam ad alteram nouam alimenti coctionem, quæ tunc vni humorum coctioni debet fortiter vacare.

Et dignior horarum ad ingrossandum est hora, in qua virtus.) Sicuti in vigore morbi tenuissimo victu vtendum est, propter magnitudinem symptomatum, & occupationem naturæ in coctione materiæ, ita in principio plenius nutriendum est, cum hoc tempore neque symptomata vrgeant, neque natura sit valde occupata circa morbi coctionem: quæ pariter fuit sententia Hipp. 1. aph. 10. Quibus postea vigor futurus est, &c. Sic Gal. 1. ad Glauc. 8. iubet medicum initio febrium ad vniuersum morbi tempus respicere, & hac prouidentia victus rationem instituere: nam sicuti in morbis acutis, qui celeriter ad vigorem perueniunt, statim licet tenuem victum dare, ita in longioribus, nisi ægri copiosiore nutrimento reficiantur, periculum est ne ille vel simul cum morbo hominem interficiat, vel intempestiue sit motandus.

Et æstas quidem propter suam resolutionem indiget additione cibationis.) Auicen. in præsenti parte declarat, quo modo temporibus anni liceat accipere indicationem instituendi victum, vel tenuiorem, vel pleniorem, & inquit, in æstate propter insignem resolutionem corporum danda esse plura alimenta, sed propter facultatis concoquentis debilitatē, illa nō semel, sed pluribus vicibus exhibenda esse. Quā quidē regulā, consentientem tōni, ac dignam obseruatione, aut a nemine, aut a paucis hoc tempore videmus obseruari. Hyeme autē contra se res habet, neque enim tunc opus est tam copioso nutrimento, cum non fiat tanta corporis resolutio, quod præterea commode semel, & vna vice potest exhiberi, cum hoc tempore virtus fortis bene possit illud concoquere & perficere. Autumno autem, quem malum tempus appellat, danda sunt alimenta quæ quodammodo sint media inter conseruationem virtutis & dominium materiæ, adeo vt partim illi, partim huic indicationi satisfiat. nam hoc tempore ex vna parte propter calores & labores præcedentis æstatis corporā sunt resoluta, & reddita debilia, quamobrem sunt nutrienda & restauranda: ex altera autem, & propter inæqualitatem temporis, & propter copiam fructuū, & propter alias causas corpora sunt impura ac referta multis humoribus malis, vnde tenuiori victu opus foret. Itaque in huiusmodi contrarijs indicationibus media quadam ratione alimenta sunt exhibēda, adeo vt, & debilitatem virium, & copiam malorum humorum respiciant. Hæc summatim est sententia Auicen.

Verum statim occurrit dubitatio aduersus eam partem, in qua Auic. inquit, æstate magis, hyeme minus nutriendum esse: siquidem vulgatis est senten ia Hippocr. 1. aphor. 15. ventres hyeme calidissimi sunt: & aphor. 18. æstate cibos difficillime ferunt, hyeme facillime: & Gal. in com. hæc habet. Facile omnes ferunt alimentorum multitudinem hyeme, difficulter vero æstate: quod plane conuenit rationi. Sed vnico verbo respondeatis, Auic. loqui de corporibus ægrotis & febricitantibus, quæ æstate facile dissoluuntur, quare habent dispositionem similem illis, qui ex defectu humorum consistunt, vt propterea non sine ratione alimenta exposcant: Hippocra. vero sermonem habere de corporibus sanis, in quibus abundante hyeme calido innato, multo quoque alimento ad illius nutritionem opus est; quæ responsio ad verbum est Gal. 1. aph. 18. Ratio diuersitatis nutriendi sanos & ægrotos, colligitur ea eodem Gal. 1. aph 4. quoniam in corporibus sanis nobis propositum est, vires non solū conseruare, sed etiam augere: in corporibus vero ægrotis id nobis satis est, vires quoquomodo factas debiles conseruare.

An æstate magis nutriendum quam hyeme.

Et scias quod si non esset illud quod pertinet virtuti) Sententia est verissima, & Gal. sæptus repetita, victum gratia, non morbi, homines nutriri, siquidem morb. quatenus est morbus integram inediam requirit, adeo vt si quis sine vllo alimento posset vsque ad morbi vigorem perdurare, huic liceat nihil prorsus alimentorum exhibere.

Hoc loco apud Auic. habetur illa famosa dignitas, curans est virtus, non medicus, quæ antea fuerat Gal. cap. 87. artis med. Horum omnium natura opifex est, medicus vero minister. ante Gal. fuerat Hipp. 6. epid. 5. 1. Naturæ morborum medici: cuius sententię Gal. præclarissimam facit interpretationem, ac forte Hipp. idem uoluit, vbi dixit lib. de alimento circa princip. Natura iuuat omnia omnibus: quoniam uero multi, ut tueantur atque amplificent dignitatem artis medicæ, conantur huiusmodi sententiam labefactare, duobus verbis illorum rationes audiamus. Ergo cum morbi sint in triplici differentia, soluta vnitate, intemperie, conformatione, libenter fatentur naturam duob. prioribus mederi, ad quam proprie pertinet, quod solutū est vnire, & quod intemperatum est, ad naturalem temperiem reuocare: at uero in tertio genere inquiunt multa esse, quę sine ulla opera naturæ a solo medico sanantur, exempli gratia, cum os reponitur in luxatum articulum, cum sextus digitus abscinditur, & simi-

milia fiunt manu medici, quę nullo modo a natura fieri possunt.

Verum isti mentem Hipp. & vim huius sententiæ non satis intelligunt:neque enim ille docet solam naturam esse morborum medicatricem,sed eam quidem primum ac maxime morbos sanare, medicum autem illam perpetuo iuuare, quod non solum in soluta vnitate,& intemperie, sed omnibus morbis verissimum est:namque frustra medicus reponet os luxatum, abscindetque partem superfluam, nisi natura deinceps foueat articulum ligamentis,tollat intemperiem,vniat partes solutas,& totum opus perficiat. Itaque natura vere omnium morborũ est vera medicatrix, medicus vero est naturæ minister,illudque inter illam, & medicum interest,quod a sola natura,sine medico,multi morbi sanantur,a solo medico sine natura nullus morbus potest sanari: multi autem sanantur partim a medico,plurima ad iuuandam naturam faciente, partim a natura tandem sanitatem perficiente.

Et cum intellexeris hoc, tūc oportebit, vt consideres si ægritudo fuerit acuta.) Cum Auic.fecisset diuisionẽ victus, atque ex præceptis antiquorum docuisset probam cuiusque administrationem, in præsentia vult docere,in quibus morbis tenuis victus conueniat, & in quibus non conueniat. Pro quo memoria est repetenda distinctio morborum est Gal.2. de diebus criticis 12.lib.3. vltimo,de qua semel, atque iterum diximus, neq; iterum est repetenda. Itaque si morbus fuerit valde acutus,vt debeat terminare in die quarta, tunc tenuissimo victu, & omni alimentorum abstinentia vtendum: si vero morbus fuerit acutus, non valde, vt debeat finire in die 7.vel 14. instituenda quidem est victus ratio tenuis,sed non extreme tenuissima: quod si tandem fuerit morbus diuturnus,aut qui proxime ad diuturnitatem accedat,qualis est qui perira- sit diem 20.tunc victu crassiore vtendũ est,cum non possit fieri, vt in morbo diuturno cum tenui victu æger vsque ad statum,possit perdurare. Hæc apud Auic. manifesta sunt, neq; indigent longiore explicatione.

Verum est tibi necessarium in omnibus speciebus, vt sit principium grossus) Sententia est,in principio omniũ febrium crassiore, in statu autem tenuiore victu vtendum esse: quod non solum de febribus, sed etiam de omnibus morbis iamdiu tradimm fuerat ab Hippoc. 1.apho.10.& ratio est clara:cum enim natura sit longe magis occupata in statu quam in principio,circa morbi coctionem, hoc quoque tempore debet minus grauari alimentis,quæ certum est ab altera coctione illam impedire. Ex qua regula Auic. imò vero Hippocr. & Gal.arguendi sunt medici prope omnes nostrorum temporum,qui ratione plane contraria progredientes,primis morbi diebus detinent ægros fere sine alimentis: adueniente autem statu , quo tempore illa forent minuenda ad oua,ad contusum,ad aquam carnis,ad plenissimum victum deueniunt , quibus nihil deterius, & doctrinæ summorum virorum magis repugnans fieri potest.

Et cum ambigua tibi sit dispositio in ægritudine,tunc melius est declinare.) Ignorata natura febris, adeo vt nescias, quantum alimento ægroto dandum sit docet Auicen.tunc melius esse ad tenuiorem, quam ad crassiorem victum declinare: quam sententiam accepit ab Hipp.cum dicit 2. de ratione victus 38. Ciborũ adiectioni intendendũ multo minus subtrahere vero omnino sæpenumero expedit, cum æger sufficere possit, donec morbus maturescat. Cuius quidem præcepti ratio redditur a Gal. in com.propterea quia quod plus ac redundat, noxas quandoque inemendabiles facit: quod vero minus est, facile emendatur, cum liceat, si virtus videatur deficere, facile parum alimenti ministrare.

Etsi quis contra nobis obijciat alteram sententiam Hipp.1 aph.5.In tenui victu ægri delinquunt: in qua videtur afferere , tenuem victus rationẽ pleniore magna ex parte esse magis noxiam,& periculosam: huic respondendum est cum Manardo, libro quarto epist. 2.& alijs doctissimis viris, & literam & sententiam illius aphor.deprauatam esse,quod manifeste colligitur ex Galeno,qui statim initio commenti scribit, principium huius apho.aliter legi, & pro altera lectione subijcit illam ipsam,quæ hodie tanquam legitima in omnibus codicibus, tam Græcis, quam Latinis inuenitur: ex quo facile potest intelligi, necessario alterã ab hac diuersam lectionem fuisse:quod etiam manifestissime confirmat series orationis , in qua Gal. has duas lectiones inter se comparat,itaque vnam, quæ est hæc vulgaris,a quibusdam magis probari, quibus ille non conuenit,qui alteram, vt veriorem, & menti Hippoc. magis consentientem amplectitur: qualis autem sit hæc altera esse, & alteram sub se lectionem continere, adeo vt vera lectio sermonem habeat de quolibet errore,qui & præter voluntatẽ, & ex voluntate,& quomodocunque ægris contingit:Itaque summopere mihi probatur illorum opinio,qui censent,lectionem huius apho.tanquam legitimam restituendam esse hunc in modum: In tenui victus ratione committentes errorem ægrotantes,magis læduntur: quilibet enim qui committitur error, maior est in tenui, quam in paulo pleniori victus ratione: propterea & sanis periculosa admodum tenuis constituta exactaque victus ratio: Errata enim errata grauius ferunt. ob hoc igitur tenuis, & exquisita victus ratio paulo pleniore magis periculosa est:etenim si hoc modo legatur, sententia est vniuersalis,alteramque lectionem, nempe vulgatam , sub se continet plana est , perspicua, rationi & vniuersæ Hippoc. doctrinæ maxime consentiens, cuius scopus siue intentio est,comparare inter se victum tenuem & crassum,non simpliciter, quod factum est in loco citato 5. de ratione victus, sed quatenus in vtroque ,tam tenui quam crasso errores quomodocunque committuntur:vt hac ratione admoneantur medici, antequam victus rationem præscribant , diligenter prospiciendũ esse, vtrum aliquis error vel ab ægro, vel ab astantibus, vel a rebus externis,vel quouis modo,qui corpori aliquam læsionem inferat, possit committi nec ne; quandoquidem si nullum eiusmodi periculum videatur imminere, tam tenuem licebit instituere victum , secundum doctrinam sequentium aphorismorum: si autem timor fuerit, ne aliquis error ex aliqua parte committatur, tunc victus non adeo tenuis opportunior censendus est,cum certum sit,illum erroris minus lædendum fore, qui minus tenui victu vlus fuerit: quilibet enim qui committitur error , maior sit in tenui, quam in paulo pleniore victus ratione: & satis de interpretatione huius aphorismi.

Et de corporibus sunt corpora cholerica, quæ requirunt regimen diuersum.) Auic. præsentia declarat, quænam corpora magis vel minus possint tenuem victus rationem,& ieiunium perferre: & primum inter ea quæ a tali victus ratione læduntur, col ocat corpora biliosa, calida , & sicca: atque eo magis, si antea solita fuerint plurimis alimentis:vti quare nisi in principio & statu febris nutriantur,vel syncope corripiuntur, vel ad tabem deueniunt.

De huiusmodi corporibus,& quomodo famem nequaquam perferre possint,tractat Gal.copiose 19 metho.3.4.quo loco habetis historiam illius iuuenis annorum 15.temperamenti calidi, & sicci, corporisque admodum gracilis,veluti canis, laboribus,exercitationibus,cogitationibus,longis itineribus, tristitia, vigilijs,adhuc magis extenuati & exsiccati, quem cum diatritarij illi medici sine alimento longius detinent, Gal. clam nutriuit & seruauit,qui ex facie ab Hipp.descripta 1.prog 6.& sequentibus deprehendit illud versari in magno vitę periculo,nisi principio accessionis nutritus fuisset.

Et sunt de hominibus quidam, qui sunt exuberantis carnis.) Post corpora biliosa Auicenna ponit corpora boni habitus, & plena carnis,quæ si detineantur sine alimento , debilitantur & extenuantur , qualia sunt corpora

pora athletarum, quæ cum habeant calidum innatum & vires admodum validas, plurimo indigent alimento, quare famem nequeunt tolerare; & res est manifesta.

Et senes quidem, & debiles, & infantes, sunt de genere eorum, qui non tolerant famem.) Indicatio instituendi victus vel crassioris, vel tenuioris, sumitur non solum ex temperamento, habitu corporis, sed etiam ex ætate: quare inquit Auic. senes, & pueros famem non posse perferre: senes vero quos primos appellat, famem bene tolerare, post quos sequuntur iuuenes, & præcipue qui habent membra solida, & venas amplas: quæ est sententia Hipp. 1. apho. 13. Senes facillime ieiunium tolerant, secundo loco qui constantem ætatem agunt &c.

De ætate hominis ac varijs illius partibus, non omnes eodem modo loquuntur. Solon vitam humanam fecit 70 annorum, quam distinxit in decem partes vel septimanas, & vnicuique septem annos tribuit; alij in 12. hebdomadas, & ideo vitam hominis ad annum 84 perduci voluerunt: alij in nouem tantum, & ita 63. annum constituebãt: ex quo orta est illa vulgaris opinio, hunc annum 63. esse fatalem, in quo plurimi moriuntur. Apud quendam incertum auctorem Græcum memini olim me legisse quandam ætatum distinctionem astronomicam, in septem partes, quæ septem planetis proportione respondeant, quam quod valde sit ingeniosa mihi libet non prætermittere.

Prima itaque infans a sui generatione vsque ad quatuor annos, proportionem habet cum luna. II. puer, vsque ad decem annos, proportionem habet cũ Mercurio. III. adolescens, a decimo anno vsque ad 18. proportionem habet cum Venere. IV Iuuenis a 18. vsque ad 25 proportionem habet cum Sole. V. Vir a 25. vsq; ad 50. proportionem habet cũ Marte. VI. Senior a 50. vsque ad 64. habet proportionem cum Ioue. VII. Senex vsque ad extremum vitæ, proportionem habet cũ Saturno. Marcus Varro ætatem hominis in quinq; partes æqualiter distinxit, qui vnicuique, præter extremã partem, annos tribuit 15. hoc ordine: in primo gradu vsque ad annum 15. ponebat pueros, sic dictos quasi sint puri & impuberes. In secundo gradu vsque ad 30. ponebat adolescentes, sic nominatos ab adolescendo, hoc est, crescendo: in tertio vsque ad annum 45. iuuenes, sic appellatos, quod rempublicam in re militari possent iuuare: in quarto gradu vsque ad annum 60. ponebat seniores, sic nuncupatos, quod tum primum incipiant senescere: in postremo gradu vsq; ad finem vitæ illos ponebat, qui vere senes appellantur, quod hac ætate corpus vere senio laboret.

Verum de ijs satis: nos cæteris omnibus prætermissis, ad medicos veniamus. Auic. 1. primi doctrina 3. c. 3. ætatem hominis distinguit in quatuor partes: primam, adolescentiam, qua fere vsque ad 30. annũ perdurat, secundam, consistentiam, vsque ad 35. annum vel 40. Tertiam, primam senectutem, quam ipse appellat ætatem declinationis, cum remanentia virtutis vsque ad annum 60. Quartam, senium, quod vocat ætatẽ declinationis, cum manifesta virtutis debilitate, vsq; ad finem vitæ. Rursus vero primam partem, adolescentiam, diuidit in quinque partes: 1. infantiam, quam inquit esse, cum membra pueri nondum ad motiones & ambulationem sint apta. 2. ætatem puerilem, quæ est post ambulationem, cum dentes nondum ceciderunt, & ante robur corporis 3 quæ est post natiuitatem dẽtium, & antequam polluantur. 4. quando semen emittunt, & quousque barbescunt. Vltimam ætatem fortitudinis, quousque desinunt crescere. Hipp. 1. aph. 13. & alijs locis, quantum ex illius scriptis licet colligere, quatuor tantummodo ætates videtur constituisse, pueritiam, adolescentiam, consistentiam, & senectutem: quam fere partitionem videtur imitari auctor definitionum medicarum, quæ Gal. ascribuntur. Cæterum Galen. si varios illius locos in vnum colligimus, vniuersam vitam hominis in sex ætates distribuit, pueritiam, pubertatem, adolescentiam, iuuentutem, consistentiam, & senectutem, quas sigillatim, sed breuiter conabimur de illius sententia vobis explicare. Itaque prima ætas est pueritia, quæ ab eo tempore incipit, quo infans maternum vterum egreditur, & ad 14. vel 15 vsque annum progreditur: hanc partem Hipp. in 3 aphor. 24 25 26. 27. videtur in quatuor partes distinguere, quo in loco ponit paruulos, & recens natos. 2. qui ad dentitionis tempus accedunt, & dentes emittunt 3. proximos pubertati. 4. illos qui iam ad pubertatem accedunt. Secunda ætas Galeno pubertas nominatur, quod in ea pueri iam incipiant pubescere: hæc vero, vt illi placet 3. aphor. 27 nec non 5. aphor. 7 incipit ab anno 14. & vsque ad 25. progreditur. Tertia est adolescentia, quam Galen 5. aphor. 9 scribit incipere ab anno 18. & vsque ad 25. protrahi, etsi alio loco, nimirum 3. apho. 29. inquit adolescentiam medium locum obtinere inter puberes, & illos qui consistentis ætatis vigorem habent, vt forte quoquomodo adolescentia sub pubertate possit contineri. Quarta iuuentus, ætas florens, & cõsistendi tempus appellatur, quæ auctoritate Galeni 3. aphor. 30 5. apho. 9. incipit anno 25 & ad 38. extenditur. Quinta est ætas consistendi, quæ ex Galeno. 1. aphor. 13. inter iuuẽtutem, & senectutem medium locum obtinet, & 50 annum pertingit, vt ille notat 3. aphor 30. Reliquum temporis, post annũ 50. ad sextam ætatem, & senectutem pertinet, quę demum a Galeno 9. de tuenda valetudine vltimo pœstremis verbis, in tres partes diuiditur: quarum prima est eorum, qui adhuc satis validi, & robusti ciuilia negotia possunt obire, quæ durat vsque ad annum 60. secũda eorum, qui iam parum validi, & imbecilles ciuilia munia non possunt obire, quę incipit anno 60. & 70. protenditur: tertia, in qua summa est virium imbecillitas, & vsque ad finem vitæ perdurat. Hæc de ætatibus hominis ex Galeno.

Sed forte nimium digressi, ad nostram interpretationem reuertamur, quomodo ex ætate liceat victum, vel crassiorem, vel tenuiorem instituere. (*Senes facillime ieiunium ferunt.*) Facilitatem tolerandi ieiunium Galen. interpretatur, quotiescunque homo non appetit, & nihil mali inde sustinet: difficultatem contrario modo.

Senes vero interprete Galeno oportet intelligere, qui in primo senio sunt constituti, minime altero, qui in extrema parte sunt positi: siquidem priores, quod sint quoquomodo frigidi, neque habeant vires robustas, alimenta minus possunt conficere, quare bene ieiunium tolerant: posteriores autem propter summam frigiditatem, & virium debilitatem, paucis quidem alimentis, sed tamen crebro sunt reficiendi, cum talia corpora fere idem patiantur, quod lucernis pene extinctis contingit, quæ continuum requirunt olei supplementum, illud vero multũ, & cumulatum nequeũt perferre.

Secundo loco famem facile tolerant, qui consistentem ætatem agunt, quod senibus quidem sint calidiores, sed adolescentibus frigidiores, itaque post senes facilius quam adolescentes famem perferunt, minus autem quam senes, & ætate consistentes possunt adolescentes famem tolerare: quod scilicet calor corpusq; eorum in assiduo sint incremento: etenim quæ crescũt corpora, plurimum habent calidi innati. Postremo pueri omnium minime famem tolerant, partim quod plurimum calorem innatum habent, partim quod eorum substantia facile digeritur, & dissipatur, partim denique quod nondum iustam incrementi perfectionem sunt assecuti; inter pueros autem illi minus famem perferunt, qui sunt alacriores, quod cæteris sint calidiores. Itaque ex ijs regulis, & legibus debent medici in instituenda victus ratione ætatum quoque rationem habere.

CA-

CAPVT XV.

De Aqua Hordei, & Syrupo acetoso.

Qvoniam duo sunt remedia, quibus medici in febribus frequenter, ac fere semper vti consueuerunt, alterum ptisana hordacea, quod & alimētum, & medicamentum est; alterum syrupus acetosus, vel oxymel, quod simpliciter est medicamētum, idcirco Auic. summa cum ratione facit hoc speciale caput, de aqua hordei, & syrupo acetoso. Nos autem prætermisso syrupo acetoso, de quo in priuatis lectionibus sumus tractaturi, de vna ptisana pertractabimus, in qua tractatione videbimus primum quæ, & quomodo conficiātur ex hordeo: secundo an ptisana hoc nostro tempore conueniat: tertio & vltimo, quando & quibus possit conuenire.

Quod attinet ad primum, multa ex hordeo conficiuntur, ac primum panes, de quibus scribit Gal. de sienuante victus ratione. 6. 1. de alimen. facult. 10. omnes, quoquomodo parentur, exigui esse alimenti, succumque crassum, & flatus minimum generare, quare apud medicos sunt in nulla consideratione. II. ex hordeo conficiuntur polenta, & maza, de quorum compositione, & viribus tractat Gal. 1. de alim. facult. 11. 11. & si quis plura cupit, is videat Plinium lib. 18. 7. III. ex hordeo conficiuntur variæ potiones, quæ varijs nominibus appellantur, de quibus pariter Plinius scribit hunc in modum, lib. 23. postremis verbis: Ex ijsdē fiunt potus, Zythum in Aegypto; cœlia & ceria in Hispania: cereuisia, & plura genera in Gallia, & alijs prouincijs. Dioscorides, & zythum, & alteram potionem commemorat, quam Curmi appellat, lib. 2. 80. & 81. de quib. quidem potionibus nihil certi habemus apud antiquos, præterquā quod videntur omnes in eo conuenire, quod solet caput lædere, neruos item offendere, & mentem turbare: quare ijs omnibus prætermissis, quæ hoc tempore fere ignorantur, & nullum vsum præbēt ægrotis, ad illa veniamus, quæ apud nos sunt in frequēti vsu, ac potissimum in febribus in quibus fere semper solent vsurpari.

De aqua hordei. Primum igitur est aqua hordei, huius vsum constat antiquissimum esse, namque Hipp. illius mentionem facit 3. de rat. vict. 43. per hæc verba: De reliquis potibus, qualis est hordeaceus, posterius tractabimus. Et iterum 4. de ratione victus 71. Quod si supra modum siticulosi fuerint, bibant aquam hordei. Et Gal. in com. hæc habet: Quod Hipp. potum hunc, tanquam sitim tollentem exhibeat, manifestum est, sed melius fecisset, si prius docuisset, quonam pacto hordeum parare oporteat, vtrum simpliciter madefacere, vel ex eo zythum conficere, vt huius temporis homines solent, vel quouis alio modo præparare.

Ac sane mirum est de Gal. qui cum sæpenumero de hordeo atque ptisana mentionem faciat, potissimum lib. de alimen. facult. necnon de ptisana, tamen nunquam de huiusmodi aqua hordei ne verbum quidem fecerit: ex quo multi colligunt, ipsum talem potionē, aut prorsus ignorasse, aut talem parui fecisse, & neglexisse. Contra vero omnes prope Arabes, & plerique omnes communiter practicantes hoc tempore, cum in cæteris morbis, tum maxime in febribus illa vtuntur frequentissime Vnde quæritur, an illius vsus sit recipiendus, nec ne?

Sed primo videamus de natura, & facultate hordei. *Qualitas hordei.* Dum essem scholaris in hac ipsa schola, memini me audisse a nonnullis præceptoribus, hordeum esse calidæ, & siccæ temperaturæ, sed tamen moderate: quam sententiam manifeste reprobat Gal. 1. de alimen. facul. cap. proprio de hordeo, qui scribit, hordeum non eandem facultatem cum tritico habere, siquidem triticum manifeste calefacit, hordeum vero non modo non calefacit, neque etiam moderate, sicuti faciunt nonnulla, quæ in medio sunt calefacientium, & refrigerantium, vt amylum, & panis lotus, sed quomodocunque administretur, vim quandam refrigerandi habere conspicitur: vnde concludnot, hordeum quouis modo præparatum, nunquam corpus calefacere, sed pro vario modo præparationis, quandoque humectare, & quandoque siccare.

Itaque hordeum est frigidum, & siccum moderate, vt idem statuit Gal. lib. de ptisana 3. Quare cum facta longiore illius decoctione in aqua, pauca illa siccitas remittatur necessario, & ita fiat potio frigida, & humida, ego quidem censeo, illius vsum minime reijciendum esse: nam confirmat experientia, huiusmodi aquā præterquam quod moderate refrigerat, & homectat, peculiari quadam prærogatiua sudorem non leuiter prouocare, quod in febribus putridis plerunq; est maxime expetendum.

Neque vero auctoritas Galeni, qui illam, vel ignorauit, vel neglexit, contrarium nobis debet persuadere: nam quatenus pertinet ad medicamenta, post Galenhominum vita, atq; industria multa inuenta sunt, quæ longiore iam vsu sunt confirmata, neque debent repudiari: forte Gal. qui non satis intelligebat compositionem, & facultatem talis aquæ, timuit ne illius vsus foret noxius, sicuti scribit, omnes potiones ex hordeo præparatas, noxias esse, quare eam voluit prætermittere. Hordeum decoquitur ex simplici aqua, quæ decoctio debet esse longior, vt illud omnem flatum deponat, & potio efficacior reddatur: etsi vulgo, & apud meliores, breui admodum tempore solet ebullire, qua ratione parum decocta euadit flatuosa, ac fere inutilis, forte etiam perniciosa: quæ quidem decoctio si fiat in vasis vitreis, multo iucundior, & vtilior euadit.

Secundum quod conficitur ex hordeo, est ptisana, *Ptisana.* de cuius præparatione multi multa loquuntur, sed nos ex Galeno hanc rem quam breuissime conabimur explicare.

Ante omnia hordeum optimum eligendum est, tale autem describitur a Gal. 1. de alim. facult. 10. quod sit candidum, densum, ponderosum, non rugosum, & omni ex parte plenum: quib: addit lib. de ptisana 3. quod neque nimis recens, neque nimis vetustum fuerit: siquidem recens excrementitia plenum est humiditate, adeo vt tum humore refertum, tum flatu distentū sit: quod autem vetus est longo tempore exhaustum, & imbecillum redditum est, propriasque vires iam amisit; præterea quod omnis excrementitiæ qualitatis sit immune: ac postremo addit Galenus quoddam experimentum, cuius meminit 1. de rat. vict. 26. si plurimū intumescat, & plurimum succum faciat. Post electionem optimi hordei, optima quoque aqua eligēda est, de qua alias diximus diffuse, & Gal. lib. de ptisana 2. Itaque optimum hordeum in optima aqua tepida infundendum est: de tempore autem infusionis auctores non conueniunt: Gal. id prætermisit; Auer. 5. collige c. 31. statuit terminum quatuor horarum: Auenzoar duarum, & ita nonnulli longius, nonnulli breuius tempus determinant: communiter autem per duas horas, circiter, huiusmodi infusio, & maceratio fieri solet. Hordeum hac ratione præparatum ex Gal. 1. de alim. facult. 9. manibus conterere oportet, donec tenuis atque externa illius superficies excutiatur: deinde validius, aut manibus, aut panno aspero illud rursum confricandum est, donec totū id quod paleaceum est, auferatur, nisi quis, inquit Gal. voluerit ptisanam magis abstergentem conficere, tunc enim melius est, hordeū cum ipsa membrana coquere: post hęc hordeum ita præparatum coctioni subijcitur, quę hunc in modum fieri debet: vt primum quidem vehementi, deinde minore igne ebulliat, donec totum hordeum in cremorē vertatur: in qua quidem coctura iubet Gal. principio coctionis modicum olei inijciendum esse, deinde cū hordeum plane intumuerit, modicum aceti, ac demū vbi ptisana exacte cocta fuerit, sub edendi tempus, salem tenuem: præterea nihil illi permiscendum esse, nisi quis

quis velit anethi, aut porri aliquid, idq; initio coctionis, permisceri; quod Gal. præceptum mirum est, quomodo ab omnibus medicis negligatur, nullusque sit hoc tempore, qui in conficienda ptisana aliquam ex ijs rebus audeat imponere.

In conficienda ptisana dubium est de quantitate tũ aquæ, tum hordei, quam accipere oporteat. Gal. illud quoque videtur prætermisisse: cæteri varie sentiunt; Auer. accipit duas partes aquæ, vnam hordei; contra Auenzoar duas partes hordei, vnam aquæ: Auic. 20. partes aquæ, vnam hordei. Paulus 15. partes aquæ, vnã hordei, quo fortasse propterea factum est, quod nihil certi videatur posse statui, cum hordea, sicuti legumina, nonnulla facilius, nonnulla difficilius decoquantur: vtcunque autem hæc se res habeat, ad longiorem decoctionem, quæ omnino est necessaria, donec hordeum perfecte coquatur copiosa aqua opus est: quare ex sententia Auic. & Pauli singulæ libræ hordei nihil minus quam 15. aut 20. libras aquæ desiderant: quod vsus quoque & experientia confirmat. Ptisanam, postremo loco sciendum est, esse duplicem, alteram quã vel simpliciter ptisanam, vel ptisanam integram, vel ptisanam non colatam appellant: alteram quam vel succum ptisanæ, vel cremorem ptisanæ, vel ptisanam colatam nominant: quando nimirum ex toto hordeo tenuior & liquidior illius pars elicitur & colatur.

Ptisana duplex.

Alterum præsentis tractationis caput nobis propositum fuerat, vtrum ptisana hoc tempore conueniat nec ne; cuius vsum Manardus inter cæteros lib. 3 epist. 2. conatur confutare, qui affert huiusmodi rationes.

Vtrum hoc tempore cõueniat.

Primum argumentum desumitur a consuetudine, quandoquidem veteres in bona valetudine ptisana vti consueuerunt, ex quo in morbis quoque non sine ratione illius vsum probabant: contra vero, cum hoc nostro tempore apud sanos homines nullius ptisanæ sit vsus, hinc colligit Manardus, in morbis quoque ab huiusmodi ferculo esse abstinẽdum. Secundo, Ptisana est alimentum valde insuaue, neque sine maxima nausea solet assumi: docet autem Hipp. 2. apho. 38. paulo deteriora alimenta, sed gratiora, melioribus, sed minus gratis præponenda esse: etenim tunc natura illa facilius amplectitur & concoquit. Tertio, sicuti Hipp. & Gal. docent, ptisana minime omnibus morbis conuenit, sed tantummodo acutis; apud nos vero admodum rari inueniuntur morbi, qui nõ terminum morborum acutorum, diem quartumdecimum pertranseant: sed neque omnibus morbis acutis conuenit, quia non cõuenit morbis siccis, vt statim videbimus. Quarto, hordeum in nostris regionibus non ad hominum, sed ad brutorum escam seminatur: vnde fit vt nulla ex parte homines illius curam habeant: adeo vt hordea nostra vulgaria multum deficiant ab illis conditionibus, de quibus diximus hesterna lectione. Quinto, nullus est qui in præsentia probe sciat ptisanam præparare, & quæ habeat illas dotes, quæ prædicantur ab Hipp. & Gal. Postremo, tametsi concedatur, adesse bonum hordeum, & cætera omnia, quæ hac in re desiderantur, tanto tempore indiget ad illius præparationem & cõcoctionem, vt hora nutriendi ægroti, quæ alioqui præsertim in morbis acutis, est valde præceps, plerumque fugiat, antequam illa parata sit.

Porro aduersus Manardi opinionem, Hipp. & Gal. multis locis, qui non possunt ignorari, ptisanam cum alijs in morbis tum maxime febribus, cæteris omnib. ferculis anteponunt: quod ratio quoque satis confirmat, quoniam ptisana facile coquitur, refrigerat, & humectat, abstergit, lenit aluum, nihil adstringit, caret flatibus, & ad summam habet illas omnes conditiones, quæ ad curandas febres sunt opportunæ, adeo vt Gal. non grauatus fuerit de hoc ferculo libellum conficere, etsi nonnulli contendunt, illum inter Galeni scripta legitimum non esse; itaque ad obiectas rationes respõdendum est: sed ego nolo in huiusmodi refutatione longius versari, quandoquidem puto esse neminẽ, qui non facile illarum rationum vanitatẽ possit intelligere.

Quatenus pertinet ad consuetudinem, licet respondere, multos & alijs locis, & apud nos, præsertim æstate, hordeo & ptisana familiariter delectari. Sed istud Manardo concedatur, tamen iam supra diximus de consuetudine, & quomodo liceat in morbis ad res insuetas transire. Exempli gratia, nemo assueuit missioni sanguinis, vel medicamentis, sed tamen si ita ferat occasio, ad missionem sanguinis, & ad medicamenta trãseundum est. 2. Id quidem verum est, multos non sine fastidio ptisanam assumere, quibus certe non expedit illam exhibere: verum neque id negandum est, multos quoque libentissime illam assumere, & ijs debet exhiberi. 3. de morbis, in quibus conueniat, statim eam, pariter, quæ restant, sunt nullius momenti: nam res ipsa monstrat, hordeum hoc tempore, sicut olim, esse optimum, illudque habere omnes conditiones, de quibus Gal. & cæteri loquuntur, neque deesse homines & mulieres, quæ optime ista præparant: ac postremo, neque deesse tempus ad illius præparationem accommodatum, cum maxime in morbis acutis non nisi raro, & post multas horas, quandoque dies, ægri debeant nutriri. Itaque concludendum est, non sine ratione medicos hoc quoque tempore ptisanam administrare, illamque ægrotis præclarissimam vtilitatem afferre. Sed duobus verbis videamus, quando & quibus conueniat.

Manardi argumentorum refutatio.

Scribit Gal. de ptisana, sextam horam ad ptisanam accipiendam accommodatam esse, cum totum corpus æqualiter dispositum fuerit, vt nullius aut caloris, aut frigoris ratione, inter se corporis partes dissentiant: quod nonnulli interpretantur fieri in statu; quę interpretatio est non modo falsa, sed etiam vanissima. Nam Gal. seipsum interpretatur, qui inquit, huiusmodi tempus non aliud esse, quam declinationem: atque hæc fuit sententia Hipp. 1. de rat. vict. 46. qui scribit, tempus accommodatum ad ptisanam accipiendam, cum caliditas ad pedes descenderit: quam partem exponens Gal. docet esse declinationem, in qua transmissa caliditate ad partes externas & extremas, & thorax, & omnes internæ partes se habent moderatissime.

Quando conueniat ptisana.

Sed maior est difficultas, quibusnam ptisana conueniat: nam tametsi omnes conueniunt, illam conuenire in morbis acutis, nihilominus admonet Gal. de ptisana 6. multis distinctionibus opus esse, neque eam temere fore exhibendam, quæ omnia & ab Hipp. in lib. de ratione victus, & a Gal. lib. de ptisana, considerantur, ac primum vterque scribit ptisanam tunc conuenire morbis periculosis, in quibus vel missione sanguinis, vel purgatione, vel alio insigni remedio opus est: quod non simpliciter intelligendum est, quasi in huiusmodi morbis ptisana nullo modo conueniat, quod perspicue falsum est: sed sensus est: illam non conuenire, antequam opportuna remedia fuerint administrata: namque si aliter fiat, & plenitudo maior, & morbus deterior redditur: quę interpretatio est Gal. de ratione victus 33. de ptisana ad finem.

Quibus cõueniat ptisana.

Secundo, Ptisana non conuenit morbis siccis, quales sunt Galen. interprete, pleuritis, peripneumonia, cęterique omnes, qui in pectore consistunt, quando ab eis nulla adhuc sputa proueniunt; quibus pariter minime intelligendum est, ptisanam non conuenire absolute, cur enim alimentum humectans morbo sicco non conueniat? sed sensus est, ea tantum ratione non conuenire, quod vel morbi vehementer sicci maiorem humectationem requirant, quam possit præstare ipsa ptisana: quam similiter interpretationem habetis apud Gal. in lib. de ptisana 7. qui propterea significanter scribit, ptisanam morbis siccissimis non conuenire.

CAPVT XVI.

De Curatione Febrium Acutarum.

OLim dixerat Auic. In curatione febrium putridarum medicum quandoq; ad febrem, quandoq; ad materiam febris respicere: cum ergo duobus proximis ille generaliter tradidisset rationem curandi febres putridas, per medicamenta quæ leniunt aluum, quæ prouocant sudorem, lotium, quæ concoquunt, ac demum purgant noxios humores, per sectionem venæ, per potionē aquæ frigidæ, ac postremo per victus rationem, quæ omnia materiæ, potissimum & causæ febris videntur conuenire, in præsenti cap. 10. intendit pertractare de ratione extinguendi vehementem caliditatem, ac de ijs præsidijs, quæ ad tollendam ipsam febrem sunt accommodata: quam totam tractationem accepit ex Gal. 10. meth. a cap. 7. vsque ad finem, vbi sermonem habet de curatione febrium hecticarū, quidem, quatenus pertinet ad refrigerationem, eodē modo quo febres acutæ & colliquatiuæ debent curari. Itaque pro instituti nostri ratione primum ex Gal. disciplina hanc rem tractabimus: deinde ad literam Auic. veniemus.

Galenus ergo duplicem statuit materiam earum rerum, quæ ad curandas huiusmodi febres sunt opportunæ: vnam earum quæ foris applicantur: alteram earum quæ intro assumuntur: vtramque autem tripliciter diuidit: nam foris admouentur 1. aer. 2. medicamenta quæcunque refrigerandi, & humectandi vim habent. 3. balneum aquæ dulcis. Intro vero assumuntur 1. alimēta 2. potiones. 3. inspiratus aer, adeo vt tantum istud negotium per sex materiæ differentias apud Gal. cōficiatur, de quibus sigillatim, sed breuiter dicendum est.

De aere frig. Ac primum de aere vere scribit Gal. 9. metho. 4. aere plane esse sine quo neque morbus tolli, neque sanitas teneri potest: qua propter nisi liceat ambientem qualitate morbi contraria præditum habere, diligenter agendum est, vt talis quoad fieri potest, qualis conuenit, præparetur: vnde in febribus hecticis, acutis, & cæteris id genus, aerem frigidum & humidum conuenit præparare: proinde inueniendæ sunt domus, & habitationes ad septentrionem, minime ad meridiem vel ad occasum positæ: quandoque eligenda sunt cubicula subterranea, quæ & frigidissima sint, & maxime perflata frigidis ventis exposita, qualia sunt in quibus vina solent custodiri. Et quamuis nonnulli tantam aeris frigiditatem & humiditatem non probent, quanta præcipue reperitur in locis subterraneis, timentes ne vapores illi crassiores, qui in ijs partibus sunt plurimi, maius incommodum quam commodum ægrotis afferant, ijs respondet Gal. 10. meth. 7. imò vero hac ratione frigidissimum aerem per respirationem attractum, calorem qui in corde est, insigniter refrigerare. neque vllum periculum imminere, dummodo ægri opportune cooperiantur, adeo vt aer nullo modo ad cutem perueniat, qui alioqui sua frigiditate cutem cogeret & densaret, prohiberetque putridorum humorum effluxum transpirare: siquidem per pulmonem, quod rarū est viscus, difficile non est vt tum qualitas, tum etiam substantia aeris facile ad cor perueniat, quod per cutim fieri non potest, vtpote prius densatam: quare per hāc viam neque qualitas, neque substantia aeris ad cor potest penetrare. Quod si habitationes tales natura non possint haberi, arte supplendum est, sicuti excitando ventos, ducendo aquam frigidam, quæ de vase in vas transfundatur, qua industria nō solum aer refrigeratur, sed etiam somnus facile potest conciliari: præterea domus assidue frigida aqua est abstergenda, cuius loco aspergantur aquæ frigidiores, rosarum, violatum, endiuiæ, ncupharis, remedium optimum, & propter suauitatem odoris gratissimum euadet. Et fit exemplum:

℞ *Aquæ rosarum.*
Myrti
Nenupharis ana lib. ß.
Sandalorum omnium ℥ iij.
Aceti rosacei ℥ j. *M.*

Sic opportune sternuntur humi frondes salicis, vitis, non populi aut persicorum, quod multi faciūt, quæ magis possunt calefacere quam refrigerare: folia violarum, lactucæ, flores rosarum, violarum, neupharis, & similia: neque vero solum pauimentum, sed etiam parietes & aquis sunt perfundendi, & rebus omnibus frigidis, frondibus, herbis, floribus & fructibus ornandi: a quibus propterea & panni, & coria, & tapetes & cætera id genus sunt remouenda. Præterea turba quoque hominum febricitantis cubiculum ingredi prohibeatur, quæ multis modis ambientem aerem potest calefacere. Quoniam vero diximus, cubiculum omni ea parte debere apertum esse, vt aer libere possit progredi & transpirare, de hoc nonnulli dubitant, qui affirmant experientiam confirmare, æstate cubicula clausa longe minus calescere, quam aperta: ex quo colligunt, ad refrigerationem aeris & fenestras, & omnia potius fore claudenda, quam aperienda. Sed vno verbo respondeatis, istud quidem verum esse in domib. & cubiculis ad meridiem vel occasum positis, in quibus vere vtile est ingressum Solis & aeris calidioris prohibere: secus autem se res habet in domibus ad septentrionem collocatis, in quibus quo magis fenestræ & omnia patent, eo magis aer difflatur & refrigeratur. Ante multos annos veteres illi medici consueuerant suos ægros detinere vel media æstate vsque adeo clausos & tenebris, vt piaculum existimarent quidquā aeris vel luminis ad eorū cubicula penetrare: sed multi deinceps qui nihil videbant, cœperunt oculos aperire. Atque hactenus de aere.

De alimentis. Secundo sunt alimēta, de quibus iam satis diximus: vno verbo ea debent esse frigida & humida, facilis cōctionis, & boni succi, quales sunt prisana, panis præparatus ex aqua frigida, panatella cum seminibus melonum, lactuca, endiuia, aceto condita: nonnulli ijs addunt cucumeres, cucurbitas, melones, & similia: sed tamen si hęc refrigerant & humectant, tamen cum generent prauos succos, sunt prætermittenda. Hac ratione pisces, dummodo habeant cōditiones de quibus alias diximus, videntur carnibus esse anteponendi.

Potionib. Tertio sunt potiones, de quibus illud primum nos monet Galen. cauendum esse a mulsa, & omnibus quę ex melle parantur: quod pariter de nostro saccharo statuendum est: siquidem tantum abest vt hęc refrigerēt, vt magis calorem pręter naturam possint augere: quod si quis mulsa vti voluerit, ea sit cocta & admodum diluta, vt Hipp. & Galen. docent 4. de ratione victus 5. Communiter practicantes & vulgo vtuntur aquis stillatitijs ex herbis frigidioribus, acetosa, capillo veneris, cichorio, endiuia, & similibus, de quibus multa forent dicenda, sed illud vnum mihi sufficiat in præsentia, illarum vsum mihi prorsus non improbari, dummodo destillatio per vasa vitrea, minime plumbea efficiatur: alij vtuntur aqua hordei, alij aquis decoctis & pręparatis ex seminibus anisorum, ex passulis, sebestē, & alijs id genus. Gal. vero non aliud solitus fuerat exhibere, quam aquam frigidam, de qua iam satis diximus. Vinum consensu omnium, non conuenit, pręterquam in declinatione.

Sed quęritur an potio seri lactis soleat conuenire. De lacte nulli dubium est non conuenire, cum multa pericula febricitantibus afferat, de quibus Hippoc. & Gal. 5. apho. 64. cum autem manifestum sit, serum alterius esse naturę & facultatis, illudque testimonio Gal. 4. de simp. med. 17. refrigerare, humectare, abstergere, quę ad curandas febres videntur admodum opportuna: multi hoc tempore vt illo consueuerunt; ego antē ad hoc responderem, serum tanquam medicamentum & ad mouendum aluum posse in febribus aliquando propinari, cum Hippoc. 4. de ratione victus 7. ab ipso quoque *An serum lactis conueniat febricitantibus.*

quoq; lacte asinæ in causone non abhorreat, & Gal. in com. seri administrationem maxime probet: verumtamen quatenus pertinet ad potionem quæ cum alimento permisceatur, nullo modo illud possum probare: cũ enim serum habeat facultatem abstergendi & mouendi aluum, si misceatur cum alimento, vt naturam stimulet ad expulsionem ante illius coctionem, necesse est, quæ variarum rerum & facultate dissimilium permistio solet maximam turbationem afferre: ad quẽ modum Auic. in proximo superiore capite prohibet, ne simul misceantur ptisana & syrupus acetosus: & ante Auic. Hipp. & Gal. 3. de ratione victus 35. docent, oxymel nunquam dandum esse, nisi prius ptisana concocta fuerit, neque pariter ptisanam fore exhibendam, nisi antea ventriculus vacuus fuerit ab illa abstersione & molestia, quam oxymel solet inferre. Atque hactenus de rebus internis.

Inter ea quæ extrinsecus occurrunt, primo est aer de quo satis diximus, sed tamẽ illud rursum est memoria repetendum, minime vnam atque eandem esse rationem suscipiendi aeris intra & extra: nam sicuti ex vna parte maxime expedit aerem frigidissimum inspirare, ita ea altera, si ille occurrat partibus externis, cutem densando sibijpsi viam præcludit, & impedit communem illam euaporationem, quæ in febribus maxime est expetenda: tum inquit Gal. in meth. 8. sciendũ esse, maius fore ex frigida inspiratione commodum, quam ex cute densata incommodum, præsertim cum liceat cutem, & partes externas cooperimentis calefacere: quare curandis vestris ægrotis sedulo id vos oportet prospicere, vt illi quidem inspirent aerem frigidũ, sed tamen hac adhibita cautione, vt partes externæ adeo contegantur & muniantur, vt nullo pacto cutis denseiur, & generalis corporis euaporatio impediatur.

Medicam. humectantia refrigerantia. Secundo sunt medicamenta quæ humectandi & refrigerandi vim habent, quæ plurima describuntur a Gal. in quorum quidem administratione ille id nos monet, ea fore deligenda, quæ sine vehementi adstrictione refrigerent, optima vero esse quæ non modo sine adstrictione refrigerent, sed etiam corporis substãtia sint tenui, siquidem quæ talia nõ sunt, præterquam quod non humectant, etiam demittere frigiditatem suam alte non valent, propterea quod cutem densant, & coarctant: ex quo Gal. 3. de simpl. med. 17. hæc scribit: Quæ magnopere austera acerbaq; sunt: primo statim contactu superficiem densantia, humorem ingredi prohibent, atque paululum quidem adstringunt, cæterum plurimum in se continent essentiæ, tum tenuis, tum tepidæ, tantum abest vt præ adstrictione ingredi corpora admota prohibeantur, vt etiam ab ea adstrictione magis impellente iuuentur. Inter cætera autem principem locum Gal. tribuit vni medicamento, quod reliquorum omnium quæ refrigerant & humectant, simplicissimum est, & quod ille aduersus erysipelata & inflammationes vti consueuerat, & est illud medicamentum quod vulgo hoc tempore infrigidans Gal. appellatur, cuius compositio est huiusmodi.

℞ *Ceræ albæ optime lotæ* ℥ j.
Olei rosati
Omphacini, idest, crudi & sine sale præparati ℥ iij *vel iiij.*

Cum vti volueris, liqua in duplici vase, imponendo illud in quo conuenitur, in aquam frigidissimam & adde paulatim tantum aquæ frigidissimæ, quantum in se molliendo poterit accipere: cui demũ si addas paululum aceti tenuis, clari, & albi, magis refrigerans & humectans medicamentum efficies: quam medicamẽti compositionem habetis apud Galen. in metho. 9. 1. de simpl. med. 6. 6. de tuenda valetudine 14. in quo postremo loco pro aceto miscet succum semperuiui, solani, psillij, portulacæ, & similium.

Si quis vero ad præparationem huius medicamenti cupit intelligere modum præparandi & abluendi ceram, is videat Gal. 2. de simp. med. 15. Quatenus autẽ pertinet ad commodam huius medicamenti administrationem, Galen. duo nobis tradit præcepta, alterum vt non permittamus medicamentum eo vsque supra ægroti corpus manere, dum manifeste incalescat, sed subinde & assidue permutetur, quod vbi calefactum fuerit, possit quoquomodo calefacere: alterum, vt illud imponatur non toti thoraci aut toti ventri, sicuti vulgus facit, sed illi maxime, parti, quæ primo affecta est: siquidem non expedit vt vel cum eo quod refrigerari valenter desiderat simul quoq; id refrigeres, quod nulla indiget refrigeratione, vel ante debitum tempus desinas refrigerare, timens ne proxima aliqua particula lædatur.

Cum ergo in febribus certum quoddam membrum laboret, in quo tanquam fomite præcipue viget ac residet calor præter naturam, sæpenumero, cor, quandoque iecur, interdum renes, & alia id genus, illud perpetuo refrigerandum est, & a reliquis abstinẽdum: verum quod plerique ignorant, medicamentum non parti laboranti manibus debet imponi, sed longe magis expedit in tela linea, & tenui illud extendere & apponere, qua ratione pro arbitrio facile tollitur & redditur, neque pars inuncta ægro tædium affert, sed tamen ita vt nouum quotidie medicamentum nouæ telæ quotidie imponatur. Plerique omnes hoc tempore pro hoc medicamento Gal. vtuntur vnguento rosato Mesue, quod sine dubio longe minus refrigerat & humectat, præterquam quod cum recipiat multas pinguedines, progressu tẽporis facile rancescit, vnde tunc potius calefacit, quam refrigeret. Itaque si velitis insigniter refrigerare, non discedatis ab infrigidante Gal. quod si minorem velitis refrigerationem, vobis licebit vti vnguento rosato Mesuæ, dummodo recẽs, minime antiquum fuerit. Quoniam vero medicus non debet perpetuo vno vti medicamento, sed varia administrare, prout magis vel minus refrigerandum & humectãdũ est, præter quã quod medicamenta consueta minus quam insueta solent permutare, Gal. alia multa proponit genera medicamentorum, quæ facile potest vnusquisque apud illum videre, & intelligere, vt non indigeant longiore explicatione.

Tertio, & vltimo inter ea quæ extrinsecus occurrunt, est balneum aquæ dulcis, de quo quidem varijsque illius partibus, & viribus, ac tota administratione, iam antea sum vobis pollicitus me esse tractaturum in curatione febris hecticæ, in quibus testimonio Gal. 10. metho. 10. huiusmodi remedij vsus est efficacissimus. Itaque hæc est series doctrinæ Gal. pro refrigerandis febribus hecticis, & colliquatiuis, quam Auic. in præsentia videtur accommodare ad curandas febres putridas, qui ita loquitur.

Ad modi extinctionis, &c.) Præter remedia proposita a Galeno, Auicen. duo commemorat, nempe ea quæ retinentur in ore, & clysteria: & quatenus pertinet ad primum, ille quatuor edumerat, mucilaginem psillij, mucilaginem seminum citoniorum, succum portulacæ, & succum liquiritię, de quibus nulla est dubitatio quin possint refrigerare, & humectare, præterquam de psillio: namque nonnulli persuasi auctoritate Mesues cap proprio, docent mucilaginem psillij non nisi nimide fore extrahendum, adeo vt succus extrahatur tantummodo ex substantia externa, quę uere est frigida, minime ex parte interna, & medulla, quę calida & sicca est ordine quarto, ac prædita facultate admodũ acri, incidente, vlcerante, venenosa: verum ego puto, & Mesuen, & omnes illius imitatores hallucinari, siquidem Galen. 8. de simp. med. scribit, psillium esse ex secundo refrigerantium ordine, in desiccando vero, & humectando esse medium quodammodo, & symmetrum; id quoque sensus manifeste confirmat, cum semen sit plane insipidum, neque habeat vllum notabilem sapore, sine quo nullo modo potest habere tantam calefaciendi, & adurendi facultatem, quantam illi somniant. Itaque certum est hęc quatuor medicamenta habere vim refrigerandi, & humectandi siue sola, & separatum,

ratim, siue mixta, & coniunctim administrentur. Sit exemplum:

℞ *Mucilaginis psillij*
Citoniorum ana ℥ ij.
Succi liquiritiæ
Portulacæ ana ʒ j. *M.*

Sed mea sententia, esset medicamentum valde ingratum: vulgo semina psillij, & citoniorum infunduntur in modica aqua frigida tamdiuque agitantur, donec aqua lentorem contrahat, quę postea colatur a seminibus, & illi permiscetur, vel syrupus violaceus, vel quid simile, quod satis gratum, & optimum est. Communiter practicantes pluribus vtuntur, qualia sunt fructus horarij, pruna, cerasa, austera, melones, anguriæ, & similes, vel simplices, vel saccharo conditi; sic instituunt lotiones oris, & faucium ex aqua hordei, ex aquis stillatitijs frigidioribus, ex sero lactis, & simil. b. Vtor ego familiariter posca, nempe copiosa aqua ex modico aceto. Postremo loco sunt pilulæ communes, quę vulgo appellantur bachicæ, quæ recipiunt mucilaginem seminum citoniorum, succum liquiritiæ, & alia, quæ habēt eandem vim, de quibus antidotaria tractant diffuse.

Nam assiduare gutturi, &c.) Si memoria repetamus quod traditum est a Gal. 4 de vsu par. 8. 3. progn. 30. tunicam internam ventriculi, gulæ, linguæ, palati, & omnium quæ in ore continentur, vnam atque eandem esse facile fatebimur hanc sententiā Auic. veram esse: namq; refrigerato ore, & partibus illi proximis, ventriculum quoque, & per consequens totum corpus refrigerari est necesse.

Et quandoque iuuantur, &c.) Hoc alterum est præsidium a Gal. prætermissum, nempe clysteria refrigerantia, quorum Auic. dat exemplum, ex succo anguriæ, cucumeris, cucurbitæ, portulacæ, & modico camphoræ. Nos supra in communi tractatione de clysterib. hunc quoque vsum non prætermisimus. Ad mentem Auic. sit exemplum.

Clyster refrigerans.

℞ *Succi anguriæ*
Cucumeris
Cucurbitæ
Portulacæ ana ℥ iij.
Olei rosati ℥ iiij.
Camphoræ ʒ ij. *M.*

Vel aliter, & forte melius.

℞ *Succi anguriæ*
Cucumeris
Cucurbitæ
Portulacæ ana ℥ ij.
Aquæ communis lib. ij.
Bulliant omnia ad consumptionem duarum partiū.

℞ *Huius decoctionis lib.* j.
Olei rosati ℥ iiij.
Camphoræ ʒ ij. M. *pro clystere.*

Ego familiariter vtor loco clystere secundum hanc formam:

℞ *Foliorum maluarum*
Violarum
Lactucarum ana M. j.
Solani M. ß. *Fiat decoctio.*

℞ *Prædictæ decoctionis lib.* j.
Olei violati ℥ iiij.
Ouum integrum. Misc. pro clystere.

Sed familiarissime, & frequentissime vtor clystere Aetij, ex ptisana, cuius sæpe mentionem fecimus.

Et oportet vt aer sit infrigidatus quantum possibile est.) Hanc partem quæ pertinet ad refrigerationē aeris, satis explicauimus ex Gal. a quo Auic. transcripsit: cætera autem quæ ab ipso Auic. addita sunt, cum hoc tempore sint non solum insueta, sed etiam incognita, prętermittantur.

Quoniam vero ille commemorat nonnulla medicamenta odorata, quæritur an hæc possint refrigerare: cum sit communis medicorum sententia, omnia odorata calida esse. Sed respondeatis ex Gal. vnico verbo 4. de simp. med. 22. omnia quidem odorata, quatenus sunt odorata, calida esse, sed tamen nihil obstare quin nonnulla odorata sint potius frigida, quam calida: & sunt illa quęcunque ex varijs cōstant partibus, in quibus frigidiores superant calidiores, quales sunt rosæ, violæ, camphora, & similia.

Regimen autem alimenti iam sciuisti.) Auic. post aerem tractat de cibo, & potu, de quibus proximo superiore cap. & paulo ante cum Gal. satis diximus.

Vtilis hæc pars.

Epithemata vero, & emplastra.) Nunc Auicen. transit ad præsidia externa, & primum ad epithemata, quæ solent fieri ex aquis stillatitijs, vel succis, & aliquibus pulueribus, hac methodo, vt vni libræ aquæ, vel succi pulueris ʒ ij. circiter imponantur: & sint exempla:

℞ *Aquarum endiuiæ*
Cichoris
Rosarum ana ℥ iiij.
Specierum trium sandalorum. ʒ ij.
Aceti parum
Misc. pro epithemate. Loco aquarum potestis administrare succos eadem dosi, & reliqua.

De Coriandro.

Et aqua coriandri.) Inter plurima refrigerantia medicamenta Auic. numerat aquam coriandri, de quo est insignis controuersia: nam Gal. ex vna par. 7. de simp. med. contra sententiam Dioscoridis affirmat, & longa cum ratione confirmat, coriandrum longe abesse ab omni refrigeratione, sed potius calida ac digerendi facultate prędītum esse: Ex altera autem Auic. lib. 2. cap. 144. aperte in Gal. inuehitur, qui longa item oratione conatur probare, coriandrum in fine primi, & vsque ad principium secundi gradus frigidum esse: quam disputationem vobis licet apud eos legere, & intelligere: ego vero pro comperto habeo, Galeno neminem adhuc parem fuisse, qui diligentius stirpium tum naturas, tum facultates inuestigauit, tum alijs modis, tum ipsa experientia; de quo Auer. inter ceteros hæc habet 5. colliget 31. Gal. fuit verus, & legalis experimentator in hac arte, & nullus est qui possit ei comparari, propterea puto illius potius determinationi, quam reliquorum omnium acquiescendum esse.

Infrigidātia mēbra.

Et embrochare oportet cum infrigidantibus.) Nunc tractat Auicen. de refrigerandis proprijs partibus laborantibus, potissimum iecore, & capite, variaque fomenta, emplastra, & alia affert præsidia, de quibus nolo longius agere, partim quod prope omnia sint hoc tempore insolita, partim quod facile a vobis possint legi, & intelligi: sed mihi libet ad vestram vtilitatem breuissimis verbis de ijs medicamentis agere, quibus præsenti tempore in febribus acutis variæ corporis partes solent refrigerari: itaque incipiamus a capite.

Caput quo refrigerandum.

Varia sunt genera præsidiorum quibus medici vtuntur, quotiescunque capitis refrigerationem quærunt, & primum est oxyrhodinum, quod conficitur ex oleo rosato, & modico aceti, & ad commissuram coronalē debet imponi: secundo, sunt inunctiones, quæ præcipue ad tempora, & nares applicantur, quale est vnguentum diapopuleon, vel solum, vel simul cum aliquo oleo: & sit exemplum.

℞ *Vnguenti diapopuleon* ℥ j.
Olei violati
Nenuphari ana q. s. Misc. pro linimento.

Quoniam vero huiusmodi vnguentum habet nescio quem grauem odorem, quandoque loco illius vtimur oleis simul cum opio.

℞ *Olei violati* ℥ ß.
Opij
Croci ana gr. iij. M.

Tertio sunt lotiones, & embrochationes, quæ hac in re præclarissimam operam præstant: fiunt autem quandoque ex oleo rosaceo, violaceo, & similibus; quandoque ex decocto plurium medicamentorum:

Mal.

℞ *Maluarum*
Violarum
Lactucæ
Nompharis
Chamomeli ana M. j.

Neque quis miretur imponi chamomelum, quod est calidum, quoniam ex Gal. 11. meth. 18. summa cum ratione ponitur, tanquam vehiculum rerum frigidarum.

Solani M. ß.
Capitum papaueris N. vj. Decoquantur omnia pro lotione capitis.

Cor refrigerantia, Ad refrigerationem cordis imprimis sunt accommodata epithemata, & linimenta:

℞ *Aquarum boraginis*
Acetosæ
Rosarum ana ℥ v.
Specierum cordialium temperatarum ʒ ij.
Aceti
Croci ana parum. Misc. pro epithemate cordis.
Habeatis quoque exemplum linimentis

℞ *Vnguenti rosati Mesue ℥ j.*
Infrigidantis Galeni ʒ ß.
Specierum triumsandalorum ℥ ij. Misce

Nonnulli herbas contundunt, buglossam, acetosam, melissam, & similes, alii succos extrahunt, quibus vel solis, vel simul cum aliis medicamentis vtuntur.

Epati refrigerando, Atque hæc fere eadem conueniunt iecori calidiori: sunt vnguenta: sandalinum, rosatum Mesuæ, & quod reliquis est efficacius, infrigidans Gal.; quod quidem non solum pro renibus, vt facit vulgus medicorum, sed etiã pro iecore, & omnibus partibus quæ insignem postulant refrigerationem, debet administrari.

Renibus. Demum sunt renes, qui propriis quibusdam præsidiis solent refrigerari, qualia sunt oleum rosaceum, violaceum simul cum lacte mulieris, quod admodum leue est, vnguentum rosatum Mesuæ, si recens factum fuerit optimum est, sed inter omnia præstantissimum est infrigidans Galeni, quod semper præsenti tempore, & de nouo conficiendum est.

Hoc postremo loco notandum est, communiter practicantes in febribus prope omnibus, immo vero & omnibus morbis, & caput, & cor, & ventriculum, & iecur, & lienem, & renes, semper inungere, emplastrare, & conspurcare, quasi vero suo officio desint, si aliquam partem sine remedio relinquant: de qua superstitiosa, forte etiam perniciosa diligentia, Gal. in lib. metho. illos grauiter arguit, cum frequenter sint impedimento ipsi naturæ, & longe maiora incommoda, quam commoda afferant: quamobrem expedit hac in re iudicium adhibere, & illi tantum parti prospicere, quæ imprimis laborat, minime autem omnia miscere, & confundere.

CAPVT XVII.

De Febribus Biliosis.

FEbres cholericæ sunt tres tertiana continua, tertiana periodica, & causon.) Auicen. post curationem generalem febrium putridarum, hoc 35. c. aggreditur curationem particularem singularum specierum, & incipit a biliosis, sicuti Galen. quoque, Paulus, & omnes faciunt: de quo ordine superuacaneum est dubitare, quoniam siue id fiat propterea, quia huiusmodi febres sint reliquis frequentiores, simpliciores, curatu faciliores, siue propter aliam causam, id nihil ad rem pertinet: illud vero notandum est, quod nos sæpe docuit Galen. ad exquisitam curationem morborum incipiendum esse a primis & communibus indicationibus, ac deinceps vsque ad vltimas & magis proprias esse progrediendum: quare in curandis febribus putridis non satis est intelligere, tollendam fore putredinem prohibitam transpirationem, obstructiones, sed particulatim oportet nos cognoscere, qualis fuerit febris, quam sumus curaturi, qualis, & quanta sit materia putrescens, & alia id genus, ex quibus possimus elicere proximiores indicationes. Iure igitur Auicen. tractaturus curationem febrium biliosarum, primum illarum naturam nobis in memoriam reuocat, qui inquit, illas esse triplices, continuas, interpolatas, & causones: quod si velimus ad mentem Galeni magis distinctam diuisionem facere, illa sit huiusmodi, febris ex putredine bilis est duplex, altera continua, quæ ad infebricitationem non peruenit, & generatur ex humore qui in vasis continetur: altera intermittens, quæ ad infebricitationem peruenit, & fit ex humore qui extra vasa consistit, & per vniuersum corpus defertur. Quod si quis hic non acquiescat, sed quærat adhuc, quamobrem materia putrescens aliquando propellitur extra venas, quandoque remanet, & non propellitur, iam diximus alias, humorem putrescentem expelli a natura, vbi ille non ita multus est, & crassus, vbi illi facilis patet aditus, nec multæ sunt obstructiones, ac demum vbi facultas expultrix robusta fuerit, contra vero illum retineri in venis, quotiescunque plurimus est, & crassus, cum viæ sunt impeditæ, suntque multæ obstructiones, neque facultas ita valet.

Rursum vero febres biliosæ, tam continuæ, quam intermittentes diuiduntur, & primum continuæ sunt duplices: namque aliæ habent quoquomodo manifestas accessiones: aliæ vero nullas sensibiles accessiones habent: priores quæ habent manifestas accessiones, si primo die horrificas faciant repetitiones, altera sequenti die vnam simplicem habent accessionem, has semitertianas appellant, sin autem simpliciter tertio quoque die inuadant, naturam tertianæ referentes appellantur. Posteriores quæ nullas habent sensibiles accessiones, cum hinc materia contineatur in magnis vasis, & partibus proximis cordi, proprie appellantur febres ardentes: quas scribit Galen. 7. de crisibus cap. 6. seruare cætera omnia indicia febris tertianæ exquisitæ, atque eo tantum ab ea differre, quod sine rigore inuadat, neque in quietem febre vacantem desinat.

Quare diuisio Auic. febris biliosæ in continuam, intermittentem, & causonem, fortasse non caret vitio: cũ certissimum sit, causonem sub febre biliosa continua contineri. Secundo febres quoque biliosæ intermittentes sunt multiplices, ac variis nominibus appellantur, prout vel longiores, vel breuiores habent accessiones: nam si febris habeat accessionem quæ intra 12. horas finiat, hæc tertiana exquisita appellatur, sin autẽ habeat longiorem accessionem, sed tamen ita vt infebricitatio sit longior ipsa accessione, hæc tertiana simpliciter dicitur: quæ autem habet accessionem plurimum productã, paruumque infebricitationis interuallum, hæc tertiana producta vel extensa nominatur. Quam doctrinam colligimus ex Gal. variis locis, sed potissimum 2. de differ. febr. 8. nec non 1. epid. 35.

Sed Auic. aliam profert diuisionem, ex parte materiæ putrescentis, quæ talis est: febres biliosæ sunt duplices, quædam generantur ex putredine vnius sinceræ bilis, quædam fiunt ex putredine bilis non sinceræ: priores si fuerint intermittentes, sunt tertianæ exquisitæ, quæ non pertranseunt spatium 12. horarum si fuerint continuæ, etsi fiant a pura bile, tamen non appellantur exquisitæ tertianæ, quia carent aliis conditionibus, sed dicuntur tertianæ continuæ, vel causones: posteriores quæ fiunt ex putredine bilis non sinceræ, sed simul permistæ cum pituita, tam intermittentes quam continuæ, appellantur febres tertianæ nothæ vel spuriæ, de qua mistione bilis, & pituitæ notat Auic. rem maxima notatione dignã, necessariũ esse vt hmõi humores ita misceantur, & simul vniãtur, atq; ex vtrisq; resultet vnica forma

namque si fuerint duo genera humorum separata, nunc efficerent duas species febrium, sicut euenit in hemitritæo, cum in tertiana notha vna tantummodo febris, & vnus paroxysmus conspiciatur.

Hoc loco multa essent dicenda de natura, de generatione, de differentiis, de mixtione, de putredine bilis, sed angustiæ præsentis temporis tam exactam interpretationem non patiuntur, præterquam quod ego puto vos illhæc omnia a clarissimis professoribus theoricis intellexisse: quare summatim, ac nonnulla tantum conabor explicare, quæ mihi videntur vtiliora, & ad rem præsentem magis pertinere.

Quæstio. Primum quæritur, an vna sincera bilis possit putrescere, atque exquisitam febrem tertianam efficere: cum enim humores nostri corporis inter se mixti sint, & composita, aut difficulter, aut nullo modo videtur posse fieri, vt vnus tantum humor sine reliquis putrescat. Ad hanc dubitationem respondet Galen. 3. de crisibus 12. nam etsi verum est, vix vnicum humorem posse putrescere, quin cæteri quoque humores leuiter & quoquomodo illi consentiant, tamen quotiescunque apparent sola indicia, verbi gratia, bilis putrescentis, minime reliquorum humorum, tunc dicendum est, solam putrescere bilem febremque ex ea ortam, puram, & exquisitam esse.

De differentiis bilis. Deinde quoniam Auicen. dixerat, tertianam exquisitam pendere ex simplici bile, cum hic humor sit in nostro corpore multiplex, quæritur quotnam & quales sint illius differentiæ, & quæ bilis febrem tertianam exquisitam efficiat? Pro quo iuniores debent scire, in corpore humano primum reperiri bilem naturalem, quæ ab eius colore, qui flauus pallidusque est, talem appellationem accepit. Nam testimonio Galeni 10. de simp. med. in animalibus, quæ magis calida sunt, bilis flaua, in iis quæ minus calida, bilis pallida apparet. Huic humori natura propriam sedem, vesiculam destinauit, quæ iecori subest, & illum sincerum quidem, neque alio humore adulteratum, propria via ex iecore attrahit, & in ea vesicula conseruat. Vsus autem bilis naturalis est, vt primum simul cum sanguine per venas distributa partim similes naturæ suæ particulas nutriat partim reliquo sanguini, qui præ crassitudine non facile venas permearet, transitus facilitatem præbeat: deinde vt quæ portio est superuacanea, hæc in vesicam mittitur; proprio ductu ad intestina descendens, vt illa a pituitosis excrementis expurget, abstergat, & suo stimulo eorundem excretionem adiuuet.

Cæterum præter hanc bilem naturalem sunt species quædam bilis non naturales, de quibus magna est inter medicos controuersia, nos autem ex Galen. paucis verbis hanc rem explicabimus. Itaque apud Gal. in lib. de atra bile 2. & aliis locis, quatuor ni fallor, sunt species bilis non naturalis: prima est, quam medici vitellinam

Vitellina. vocant, quod ouorum crudorum vitellis, tum colore, tum crassitudine similis existat. Hæc apud Auicen. 1. primi doct. 4. cap. 1. generatur, quando portio pituitæ flauæ bili permiscetur: apud Gal. vero loco citato de atra bile nec non 2. de naturalibus facult. ad finem generatur in iecore, & venis, quotiescunque flaua bilis a nimio calore præter naturam summe coquitur, & quasi exuritur, adeo vt dissipatione tenuis substantiæ crassiorem substantiam atque ex flauo colore igneum colorem consequatur, facile autem est intelligere, Auicen. male sentire, siquidem hac sua opinione ob permistionem pituitæ, facit bilem vitellinam, frigidiorem & humidiorem bile naturali, cum tamen manifestissimum sit, & omnes fateantur, & vitellinam longe altera naturali calidiorem & siccinrem esse. Secunda bilis non

Porracea Aeruginosa Isatodis. naturalis species est porracea, quę ita nominatur, quod porri colorem, referat. Tertia dicitur æruginosa, a similitudine æruginis quam imitatur. Quarta bilis isatodis, ab isatide herba, (quę aliter glastum, vulgo guadum dicitur) cęsium colorem referente appellatur, de quorum quidem humorum non naturalium generatione, etsi multi hoc tempore litigant, vno verbo ita habendum est ex Galen. loco citato de atra bile, & 2. prog. 39. illos quidem maiori ex parte fieri in ventriculo, ex vitiosis & mali succi alimentis, qualia sunt porrum, allia, & similia acria: nonnunquam vero in iecore, & venis generari, idque in grauissimis, & calidissimis morbis qui vehementis caloris incendio bilem vitellinam adurunt, & in has species commutant, quę plane sunt exitiales, & perniciosę.

Non ignoro nonnullos plures adhuc species bilis apud Gal. constituere, sicuti quam ille cæruleam appellat, nec non quam rubram nominat, 10. de simp. med. cap. proprio de bile: verum huiusmodi species bilis, & aliç si quæ sunt, mea sententia, facile ad priores quatuor possunt referri.

Ad Auicen. redeo: ille igitur febrem tertianam exquisitam appellat, si fiat a bile pura, si vero fiat a bile non pura, sed mixta cum pituita, spuriam nominat: id quoque in tumoribus præter naturam videmus euenire, qui tunc exquisiti sunt, quando fiunt ab vno sincero humore, 14. meth. 2. inflammatio a sanguine, erysipelas a flaua bile, œdema a pituita, cancer a melancholia tunc vero sunt spurii, cum singuli humores non sinceri, sed aliis permixti sunt.

Etsi autem Auicen. febris tertianæ nothę vnam tantum rationem commemorat, nempe mixtionem bilis cum pituita, tamen ego quidem puto alteram esse rationem, propter quam huiusmodi febris spuria debeat appellari, & est, quotiescunque illa originem habet ex putrescente bile, quæ non amplius naturalis est, sed in aliam naturam, degenerauit, quales si pra diximus esse vitellinam, porraceam, &c. Etenim si illa febris spuriæ nomen meretur, quęcunque recedit a natura exquisitę febris, quæ ab vnico naturali humore bilioso generatur, quamobrem tertianam febrem quæ, exempli gratia, fit ex bile æruginosa, non liceat spuriam appellare?

Itaque sicuti vno modo febris tertiana dicitur exquisita, quoniam ab vno, & simplici humore bilioso naturali generatur, ita duobus modis dicitur spuria, vno quando bilis non est simplex, sed alteri humori permiscetur, ita vtex vtroque vnica forma, & quasi vnicus humor resultet: altero quando ipsa bilis non seruat suam propriam naturam, sed in aliam degenerat & transmutatur, vt supra diximus: id quod de ceteris quoque febribus, ardente, quotidiana, quartana, dicendum est, quæ pro diuersa ratione, & modo putrescentis humoris, modo exquisitæ, modo spuriç solent appellari. Sed quęrunt nonnulli,

An febris ex reliquis bilis speciebus fiat. vtrum febris fieri possit ex bile vitellina, porracea, æruginosa? Conciliator inter cęteros id videtur negare, different. 91. ac potissimum de bile æruginosa, propterea quia talis humor est quoddam veluti venenum, quod statim hominem interficeret: verum experientia confirmat, istud esse verissimum, cum frequenter videamus seu per vomitum, seu per aluum purgatis huiusmodi humoribus præter naturam; ęgros protinus liberari, & Gal. testatur 5. aphor. comment. 1. se vidisse iuuenem, qui cum vomuisset bilem æruginosam, verę ærugini similem, statim a febre & conuulsione liber euasit.

De huiusmodi febribus quę fiunt minime ex pura bile, sed ex reliquis, vitellina, porracea, æruginosa diffuse tractat Auerrh. 7. colliget 11 qui asserit eas, ac potissimum quæ fiunt ex bile æruginosa, habere longas accessiones, pessima symptomata, ac non sine maximo esse periculo, adeo vt ille existimet impossibile esse aliquem euadere: sed reliqua prosequamur.

Et hæc quidem non pura quandoque prolongatur tempore longo.) Auicen. hic duo docet de febre tertiana notha: alterum quod est diuturna, & quandoque ducat,

ad

ad medietatem anni: alterum quod est periculosa, & deducit homines ad tumorem lienis, & malum corporis habitum: quod vtrumque verissimum est, & ante Auic. traditum fuerat a Gal. 1. ad Glauc. 8. vbi narrat historiam adolescentis, qui autumno cœpit febricitare huiusmodi febre, & durauit vsque ad ver, non sine maximo illius periculo.

Gauson vero sine ardens.) Hic Auicen. ponit differentiam inter febrem tertianam & ardentem, de qua iam sæpe diximus, & copiose tractat Gal. 4 aph. 59. 2. de crisibus 3. 2. de differ. febr. cap. 1. & 3. vt pluribus non sit opus.

Signa febrium biliosarum. Auicen. in postrema parte capitis ponit decem signa febrium biliosarũ, quorum septem ad ventriculum, reliqua tria ad cerebrum pertinent: quorum omnium facile est rationem reddere ea motu materiæ biliosę, quæ modo vnam, modo alteram, modo vtramque partem petere consueuit: sed nos magis distincte veniamus ad signa, & primum febris biliosæ generaliter, de quibus diffuse tractat Galen. 2. de crisib. 1. 2. de different. febr. 3. Itaque signa febris biliosæ sumuntur ab iisdem fontibus, a quibus iam supra diximus sumi signa distinguentia febres putridas ab ephemeris: primum a qualitate caloris: secundo, a pulsibus: tertio, a lotio: quarto, ex propria forma: quinto, a causis præcedentibus.

Primo igitur calor febris biliosę est valde acris 2. de differ. febr. 9. sed hęc acredo, si diutius manus contineatur, facile & cito superatur, quoniã humor calidissimus, siccissimus, tenuissimus facile & cito exhalat ac dissoluitur. Præterea huiusmodi calor æqualiter accenditur, cũ subiecta materia sit ęque apta ad suscipiendum calorẽ, quod non euenit in calore qui excitatur in putredine pituitæ, qui non æque disposita subiecta materia, modo emergit, modo latet: quod monstrat Galen. 2. de differ. febr. 10.

Secundo, pulsus sunt magni, vehementes, celeres, & frequentes, quoniam noxius humor est acerrimus, adeo vt maxima vrgeat necessitas euentandi, & refrigerandi calorem naturalem; præterea in huiusmodi pulsibus exquisitus ordo & æqualitas reperitur, cum asserat Gal. 1. ad Glauc 5. illos omnis inęqualitatis, pręterquam febrilis, expertes esse, propterea quia bilis tenuior est, neque ita grauat naturam, sicuti pituita & melancholia, vt posterius videbimus.

Tertio, lotia sunt tenuia, subrussa, subflaua, ignea, magis vero vel minus colore intensa, pro ratione putrescentis materię, quæ vel magis, vel minus calida, & ignea fuerint.

Quarto forma febris biliosę est huiusmodi, 3. quoque die inuadit, principium non est diuturnum, augmentum non est difficile, inæquale, status est cum dolore capitis, vigilia, delirio, morsu oris ventriculi, siti, singultu amara, & similibus: declinatio est frequenter cum sudore ac remissione omnium symptomatum. Vniuersa febris cum longissima est, septem circuitibus, sed quandoque multo celerius terminatur: 4. aphor. 59. quę omnia ea qualitate putrescentis flaue bilis, facile possunt colligi, & demonstrari.

Vltimo sumuntur signa a causis, quę generaliter sunt illæ omnes, quæcunque copiam flauæ bilis atque illius putredinem possunt efficere: sic ergo ex Galen. generatio febris biliosæ indiget natura calida, & sicca, quę laboribus, vigiliis, curis, & tenuitate victus sit exposita, vigente ætate, adolescentia, iuuentute, æstiuo tempore, constitutione, regione calida & sicca, & reliquis quę habent eandem rationem. Quibus omnibus indiciis licet postremo loco addere ea Gal. tum locis citatis, tum 1. ad Glaucon. 5. vulgarem, sed tamen veram coniecturam Archigenis, quod nimirum hoc præsenti tempore febres tertianę sint vulgares, & plerosque inuadant: sed accedamus ad signa differentiarum.

Signa differentiarum Prima fuerat differentia febris biliosæ: quædam est interpolata, quędam continua, quarum signa quę alteram ab altera separant, pręcipue ex propria forma desumuntur: nam febris intermittens, cum ex flauæ bile mota oriatur, merito statim ab initio vehementem affert rigorem, qui quidem eiusmodi sensum habet, quasi corpus videatur pungi, & vulnerari, pulsus principio accessionis parui quidem ac debiles, tardique, & rari necessario fiunt: augmentum celere est, liberum, & ęquale, in quo statim pulsus magni, celeres, veloces euadunt: paulo post sequitur vigor, qui sitim affert, hominem vrit, caloremque æqualiter per omnem partem extendit: postremo sequitur declinatio, in qua sudor copiosius vniuersi corporis plerumque succedit, omniaque remittuntur symptomata: declinationem sequitur infebricitatio, adeo vt ægri plurimas horas habeant, in quibus a febre omnino sunt liberi.

Continua vero sine rigore inuadit, atque vt inquit Auicen. cap 38. per vehementiam paroxysmorum, & symptomatum differt ab intermittente: siquidem in continua, & accessiones, & particularia tempora, & omnia symptomata sunt vehementiora, & difficiliora, præterquam quod in quietem febre vacantem non desinit. At vero iam supra diximus, febres tertianas continuas esse duplices, alteras continuas simpliciter, putrescentibus humoribus intra venas, sed minores & magis remotas a corde: alteras quas febres ardentes appellant, iisdem putrescentibus humoribus biliosis in vasis maioribus, & cordi proximis: quarum quidem febrium ardentium, scribit Galen. 4. de rat. vict. comment. 2. esse duo propria, & inseparabilia signa, maximum ardorem, & summam sitim. Porro altera est differentia huiusmodi febrium, quod nimirum quędam sunt exquisitę, quę ex putredine vnius flauæ bilis ortum habent, quędam non exquisitę, sed spurię, quę ex bile aliis humoribus mixta, vel ex bile non naturali generantur. Febres biliosas exquisitas comitantur ea signa, quę demonstrant vnam sinceram bilem putrescere, calor est acris & mordax, pulsus sunt magni, veloces, & reliqua sunt de quibus diximus. Febres autem biliosas spurias comitantur ea signa, quę respondent materię putrescenti: itaque, exempli gratia, si bilis permisceatur pituitę, calor quidem erit acris, sed quia manu, etiam longiore tempore non ita facile superatur: pulsus non sunt adeo magni, celeres, frequentes, lotia non ita flaua, & tenuia, principiũ erit cum lento, & remisso rigore, augmentum difficile, inęquale, status sine maximo ardore, declinatio erit longior, & plerunque sine sudore: accessiones sunt longiores, vniuersa febris est longior, quę interdum ad sex, & plures menses protrahitur. Causę demum non ita omnes conueniunt in generatione vnius flauę bilis, vt calida, & sicca temperies, ętas, constitutio, & cętera id genus, sed aliquę aderunt, aliquę aberunt: prętera neque deerunt causę vel internę, vel externę, ex quibus, & generationem, & putredinem pituitę licebit colligere. Si vero febris generetur ex bile non naturali, vitellina, ęruginosa, &c. quod rarius euenit, tunc accessiones erunt longiores, difficiliores, symptomata omnia longe deteriora, difficiliora, & non sine maximo ęgroti discrimine. Atque hactenus de signis febris tertianę.

Curatio febrium biliosarum. In curatione singularum febrium illa omnia sunt memoria repetenda, quæ fuere supra explicata de curatione generali febrium putridarum, quod monet Auicen. inquiens princ. cap. 39. *Oportet vt rememoris illud quod diximus de radice, & curatione febrium:* itaque adhęrentes nostræ methodo, immo vero methodo ipsius Galeni, omnium primum sunt eliciendę curatiuę indicationes: secundo videndum an iis satisfieri possit: tertio, particulatim de singulis pręsidiis agendum est.

Indicationes. In tertiana exquisita sunt varię indicationes. I. & febris & materia putrescens, vtraque calida, & sicca, indicat refrigerationem, & humectationẽ. II. proxima

causa febris, putredo, vbi ex toto facta fuerit, indicat fieri detractionem, per aluum, sudorem, lotium: vbi nõ ex toto facta fuerit, coctionem, & præparationem. II. causæ putredinem bilis facientes, prohibita transpiratio, & obstructio, illa indicant, quæ incidendo, extenuando, detrahendo, vtramque possint auferre. Postremo inhibenda est fluxio humorum facientium obstructiones: quæ omnia iam supra diffuse fuerunt explicata. Cæterum quoniam Galen. auctore 11. metho. 53. necessarium est medicum omnes perpetuo scopos, & indicationes diligenter inspicere, vt intelligat quodnam præsidium, vel primo, vel secundo, vel tertio loco oporteat administrare, cum in præsentia non liceat refrigerare, & humectare, nisi prius bilis putrida euacuetur, neque hæc possit euacuari, nisi antea prohibita transpiratio, & obstructio tollantur: neque rursum isthæc tolli possint, nisi humorum fluxio cohibeatur, a postrema indicatione incipiendo, in tertiana exquisita, primo est minoranda materia: secundo, tollendæ sunt obstructiones: tertio, vacuanda est materia putrida, vltimo refrigerandum, & humectandum est. Sed quoniam plerique hoc tempore ante minorationem materiæ solent aluum lenire, hanc quoque indicationem nobis liceat cæteris addere. Vt rum tis indicationibus liceat satisfacere, notandum ex Hippocrat. 1. epid. secto. 3. 8 huiusmodi febrem salubrem esse, ac minime lethalem, quod materia noxia sit satis benigna, & facile a natura, & medicamentis superetur: quod intelligendum est, si ea probe curetur, neque aliquis error committatur: siquidem vt monet Alex. lib. 12. 6. si a medicis, qui nulla ratione, & via vtuntur, male tractetur, non solum difficilis curationis, sed etiam insanabilis interdum redditur. Verum de singulis præsidiis agamus, incipientes ab alui lenitione.

Alui lenitio. Alui lenitio fieri potest vel per ea quæ inferius infunduntur, vel per ea quæ ore assumuntur: ergo clysteria ex præcepto Galeni 1. ad Glaucon. sint mollia, minime acria, & vehementia, siquidem, & iecur, & totum corpus calefaciunt, febrem augent, & alia mala secum afferunt. Auicen. ponit exemplum ex decocto altheæ, iuiubarum vel sebesten, liquiritiæ, oleo violato, & similibus: & ita omnes ponunt varia exempla. In tertiana exquisita clystere leniens ac molle ex rebus refrigerantibus, & humectantibus conficiendum est, neque ego soleo probare illorum morem, qui infinita propemodum medicamenta solent permiscere. Sit exemplum.

℞ *Decocti maluarum.*
Violarum.
Lactucarum. lib. j.
Olei violati.
Mellis violati. ana. ℥. *iij.*
Ouum vnum.
Salis parum. Misce pro clystere.

Si quis cupit habere exemplum clysteris longioris, quo multi delectantur, sit huiusmodi.

℞ *Foliorum maluarum.*
Violarum.
Althea. ana. M. j.
Mercurialis.
Parietar æ.
Betarum.
Liquiritiæ.
Passularum.
Hordei. ana. M. ß.
Bulliant omnia in aqua communi.
℞ *Prædictæ decoctionis lib. j.*
Olei violati.
Mellis rosati. ana. ℥. *ij.* M.

Sed præterea nonnulli addunt electuarium lenitiuũ, florem cassiæ, ad ℥ j. circiter: verum huiusmodi clysteria vix mollia, & leuia possunt appellari.

Sin autem medicus velit lenire aluum per superiora, quod ille coniiciat in ventriculo, & primis venis prope tenuia intestina biliosos humores contineri, qui aliquam purgationem desiderent, ego inter cætera omnia vtor cassia, familiariter: etsi non ignorem illius vsum multos non probare; de qua opinione in prima priuata lectione sermonem habebimus: Nonnulli familiariter vtuntur manna, vel sola dissoluta ex iure ad ℥ iij. & præcipue si ægrotus fuerit diues, vel simul cum aliquo purgante syrupo; quos puto male agere, cum manna sit species mellis, neque naturis, humoribus, morbis, calidioribus satis conueniat. Syrupi rosaceus, & violaceus solutiui, mea sententia, non sunt reiciendi, etsi ego illis cassiam libenter antepono: de quibus atque eorum viribus, dosi, ac tota administratione, priuatim agemus. Hiera hic nullum locum habet, quæ calefacit, & exsiccat, quare omnino est prætermittenda: sic non conueniunt myrobalani, thamarindi, & cætera id genus, quæ non carent insigni adstrictione, quorum vsum Auicen. aduersus Rhasen improbat in præsenti cap. nec non superius cap. 7. quod constringant poros, & exasperent viscera: concedit autem post concoctionem, ad corroborationem membrorum. Nõnulli maxime probant, & extollunt vsum rhabarbari, inter quos est Auerrh. 7. collige. 21. qui statuit illius dosin a duabus vsque ad tres drachmas, immo vero inquit illud quotidie fore exhibendum, vel hac, vel minori mensura, nisi aluus sua sponte copiose moueatur, cuius auctoritatem, vt puto, multi hoc tempore sequuntur, quibus mos est aquis endiuiæ, cichorei, rhabarbarum infundere, illudque aut singulis, aut saltem alternis diebus exhibere: sed ego neque rhabarbarum possum probare, partim quod illud, mea sententia, inter lenientia medicamenta numerandum est, partim quod non leuiter calefacit, & exiccat, partim demum quod quoquomodo adstringat, vnde fortasse plura incommoda quam commoda affert. Itaque vt concludam, in tertiana exquisita ad leniendam aluum primum cassia, deinde syrupi, rosaceus, & violaceus solutiui, mihi videntur accommodata, cætera omnia mihi suspecta sunt, illisque aut nunquam, aut rarissime vti consueui.

Quomodocunque, siue per aluum, siue per os, facta lenitione, altera succedit indicatio, minorandi materiam, quod fieri potest dupliciter: vno modo per sectionem venæ; altero per purgationem. Vtra autem ratio magis conueniat, & magis consentiat doctrina Hippocrat. & Gal. id nos diffuse tractauimus in peculiari disputatione, de missione sanguinis in febribus putridis, qui satis confirmauimus, ni fallor, & in febre tertiana, & in omnibus putridis, qualescunque illæ fuerint, sanguinis missionem saluberrimam esse. Secanda autem est vena basilica dextri lateris, cum Galeno auctore 1. ad Glaucon. 5. raro hæc febris adueniat, quin iecur afficiatur, sicuti in quotidiana os ventriculi, in quartana lien solet laborare. Sanguis moderate extrahendus est, siquidem, sumpta peculiari indicatione ab humore noxio, bili, copiosam sanguinis missionem non videtur perferre. *II. Indicatio.* *Vena sectio.*

Lenita alui, secta vena, deinde medicus debet cogitare de purganda bile putrida, per aluum, sudorem, lotium, de coquenda altera parte quæ non ex toto est putrefacta, ac demum de tollendis obstructionibus, a quibus, & putredo, & febris solent foueri. Etsi vero ad hãc indicationem plurima remedia sunt accommodata, tamen vulgaris vsus obtinuit, vt medici potissimum syrupis, & decoctis hanc rem agant, sed ante omnia naturæ motum oportet animaduertere: etenim si bilis ad ventriculum feratur, oportet per vomitum illam educere, & naturæ conatum iuuare, sed tamen leuioribus auxiliis, exempligratia, aqua hordei, & syrupo acetoso, vel more Galeni, cum hydreleo. *III. Indicatio.*

Et sit exemplum:

℞ *Aqua hordei.* *Vomitoria lenia.*
Vel, *iuris pulli tenuis. lib. j.*

Syru-

Syrupi acetosi simplicis ℥ ij.
Vel, olei communis, ad mentem Galeni.
Vel vt alijs placet, *olei amygdalarum dulcium* ℥ iij. *Mis.*

Quæ quidem medicamenta vomitoria, & copiosa, & tepida debent administrari, sic enim maiorem molestiam afferunt ventriculo, illumque magis subuertunt. Si vero natura videatur per aluum huiusmodi vacuationẽ tentare, tunc pariter iuuanda est, vel leniente medicamento, vel clystere, si fuerit dies accessionis. Quod si sponte vomitus vel purgatio fiat, iubet Gal. 1. ad Glauc. 9. omnia naturæ permittenda esse.

Lotij prouocantia.

Quatenus pertinet ad ea medicamenta, quæ prouocant lotium, & sudorem, sunt quamplurima, sed vt diximus, syrupi nostri vulgares, & decocta ad huiusmodi indicationem sunt admodum accommodata. Galenus probat potionem in qua apium maduerit, quod nõ est aliud quam nostrum vulgare petroselinum. Alexander laudat decoctum ex radice apii, & adianthi, qui grauiter improbat vsum anethi, quasi illud sit nimis calidum & siccum: de quo certe est mirum, quomodo probet apium, improbet anethum, cum vtrumque eadem fere temperie & facultate præditum sit. Pro Gal. autem dicendum est, primum anethum nõ esse tam calidum, & siccum, vt putat Alex. cum apud Gal. 3. de simp. med. mediam temperiem sortitum sit, aut paulum ab ea recedat: quod propterea, vt idem monet Gal. 5. de sim. med. 21. minus valebit calefacere, & exsiccare, si viride fuerit. Deinde est notandum, Gal. probare alterutrum, aut apium, aut anethum minime vtrumque, ac demũ si modo anethi caliditas, & siccitas suspecta fuerit, hoc periculum facile vitari, si illud parce, & multa ex aqua paretur: qua ratione certum est, omne caliditatis & siccitatis periculum auferri. Vt autem ad syrupos & decocta deueniamus, quæ in præsentia sunt in vulgari vsu, cichoracea principem locum tenent, vt syrupus de succo cichorei, de succo endiuię, de soncho, acetosus simplex & similes: quoniam vero, vt priuatim declarabimus, huiusmodi omnes syrupi fere ad mulsam antiquorum referuntur, quæ in morbis & naturis biliosis facile in bilẽ vertitur, propterea medici eruditi, vel prorsus abstinẽt a syrupis, & cum decoctis tantummodo agunt, vel illis perpetuo solent permiscere syrupum acetosum, qui facile huiusmodi noxam potest emendare.

Vt sit exemplum:

℞ *Syrupi acetosi simpl.* ℥ j. ß.
Decoctionis acetosæ ℥ iiij. *M.*

Vel:

℞ *Syrup. de succo acetosæ* ℥ j. ß.
Decocti cichorei
Endiuiæ ℥ vj. *M.*

Alii vtuntur syrup. de acetositate citri, de portulaca, de limonibus, de granatis, & similibus, a quibus omnibus plane censeo abstinendum esse, cum insigniter adstringant, ac propterea impeditam perspirationem, obstructiones, morbum, & causam morbi possint augere.

Concocta materia: naturam imprimis oportet obseruare, an quidquam illa moueat, an quiescat: quod si natura per aluum, vel aliam partem, bilis vacuationem moliatur, tunc modice quiescendum est: sin vero illa deficiat a suo munere, neque humorem noxium expellat, iam licet medico medicamentum exhibere, hæc autem quamplurima sunt, partim simplicia, & partim composita. Galenus vnius absinthii mentionem facit, qui asserit, illud summum esse remedium mordicationum ventriculi, quæ ex bile proueniunt, vt hinc possimus argumentum colligere, in tertiana exquisita, in qua humor calidus, & siccus, & ad motum promptus facilisque putrescit, calida, & validiora medicamenta non conuenire sed & illud mihi libet addere, aduersus minorantes: nãque si Gal. in tertiana exquisita docet, absinthium leuissimum plane medicamentum, non ante coctionem dãdum esse, longe magis rationi consentaneum, vel potius necessarium, illum de reliquis valenter purgãtibus idem sentire. Sed rursum Alex. de vsu absinthii Galenũ carpit, de quo miratur, quomodo tam indistincte scripserit, tertiana exquisita correptis absinthii dilutum a septimo die esse propinandum, qui altera ex parte potius in tertiana notha, quam legitima, videtur illud cõprobare, siquidem tertiana notha propter mixtionem pituitæ extenuandæ, & leuiter purgandę videtur magis conuenire. Pro Gal. autem id primo notandũ est, apud illum nullum verbum fieri de septima vel alia die, qui simpliciter scribit, post apparentia signa coctionis illud fore exhibendum. Deinde illud est de absinthio memoria repetendum, quod a Gal. traditũ est de sim. med. 5. ipsum biliosos ventris humores per egestionem infernam propellere, & per vrinas vacuare, pituitam vero in ventre, vel thorace, aut pulmone contentam, nihil iuuare, ad quem modum ille quoque testatur 6. de tuenda valet. 10. in ventriculo frigido referto humore pituitoso destillante a capite, absinthii potionem esse aduersissimam, propterea quod adstringẽs in eo facultas quã amara, sit valentior, & ita succum pituitosum magis vẽtri affigit, neque illius detergendi vim possidet. Ex quo vnusquisque potest facile Alex. calumniam confutare, cum reuera qualitates & facultates absinthii satis confirment, illius vsum in tertiana exquisita, & morbis biliosis optimum esse: contra vero in tertiana notha, & morbis pituitosis non satis conuenire. Neque vero est, vt quis pro Alexan. nimiam absinthii caliditatem vobis obiiciat: siquidem primum illud apud Gal. loco citato de simp. med. in primo tantum gradu calidum est: deinde si illud viride & parce exhibeatur, vt de anetho diximus, longe adhuc minus calidum euadet adeo vt in febre potissimum intermittente, in qua ęgroto multas horas sine febre remanente, nullum videatur superfluæ caliditatis periculum imminere.

Absinthiũ.

Rhabarb.

Verum ad reliqua veniamus, quæ hoc tempore sunt medicis familiaria, inter quæ omnium consensu rhabarbarum principem locum obtinet: quod quidem duplici modo potest exhiberi, vel aliquo liquore infusum, vel in substantia: habeatis exemplum infusionis.

℞ *Rhabarbari electi.* ʒ ij.
Spicæ gr. v.
Fiat infusio in decoctione acetosæ q. s. & post horas 10. facta expressione adde
Syrup. ros. solut. ℥ j. ß. M.

Sit exemplum in substantia.

℞ *Rhabarbari electi* ℈ iiij.
Spicæ gr iij.
Syrupi ros. sol. ℥ ij.
Decoctionis endiuiæ q. s. M. F. Potio.

Ego consueui aliquando rhabarb. permiscere cũ cassia, quæ mixtio est optima, quod alterum alterius vitia videatur corrigere, & sit exemplum:

℞ *Flor. cass. nouis extr.* ℥ j.
Rhabarb. electi puluerisati ℈ v. *M. F. Bolus.*

Plerique omnes in præsentia non solum in tertiana sed etiam morbis prope omnibus, ad dissoluendum, & rhabarbarum, & reliqua medicamenta, decocto quodam vtuntur, quod appellant florum, & fructuum, & hoc modo conficitur.

℞ *Caricarum* N. v.
Prunorum Damasch. N. xv.
Iniubarum
Sebesten ana N. xx.
Thamarindorum ℥ j.
Florum ros.
Violarum
Borrag.
Buglossa ana ʒ ij.

Capillorum veneris.
Lupulorum.
Endiuiæ. ana. M. ß.
Liquiritiæ. ʒ. ij.
Incidantur, & contundantur quæ sunt incidenda, & contundenda, & bulliant.

Nonnulli demum addunt senam, polypodium, epithymum, & alia id genus: quo quidem vulgari decocto ego aut nunquam aut rarissime vtor: etenim pruna, sebesten, thamarindi, non leuiter adstringunt: illi flores cum sint aridi, nihil valent, & si diligenter hæc res consideretur, confusa quædam videtur compositio, quæ omni caret artificio, nec quicquam recipit, quod cæterorum medicamentorum nocumenta possit corrigere: Quare ego censeo; multo maiori vtilitate, & ratione medicos sibi parare propria, & accommodata decocta, quod ego semper facio, quæ singulorum medicamentorum vitia emendare, atque illorum vires iuuare possint. Itaque in tertiana exquisita exhibeatur rhabarbarum ex cichoraceis, quod optimum erit.

Nonnulli vtuntur scammonio, & medicamentis quę illud recipiunt, ex quibus vnus est Alexand. de quo vere licet mirari, quomodo improbet absinthium, & probet scammonium: ego vero, & a scammonio, & a scammoneatis omnibus censeo abstinendum esse, vt præclare hac in parte monet Auerr. 7. colliget cap. 11. Quod si quis cupit istorum quoque medicamentorum qualitatem, & administrationem intelligere, ea sunt duo potissimum, electuarium de succo rosa. & electuarium rosatum Mesuæ, quæ mihi videntur satis artificiose præparata, & in purganda bile cæteris omnibus anteponenda. Sit exemplum:

℞ *Electuar. de succo rosar. vel rosati Mesue. ʒ. ij. ß.*
Syrupi rosarum sol. ℥. ij.
Decoctionis cichorei q. s. M.

Vltima indicatio. In curatione tertianæ exquisitæ postrema restat indicatio, refrigerandi, & humectandi, quæ sæpenumero nullum habet vsum, cum purgatis humoribus noxiis, simul quoque omnis calor præter naturam aboleatur. Inter cætera autem præsidia, quæ ad hanc indicationē sunt accommodata, *Balnea.* balneum aquæ dulcis principem locum obtinet, quod non solum propria qualitate, vnde humectat, & refrigerat, sed etiam quoniam aliquid bilis educit, quam maxime vtilē censendum est: sicuti altera ex parte reliquæ aquæ salsæ, sulphureæ, & similes, etsi plus quidem bilis educunt, tamen suis qualitatibus plus nocent, quam vacuationibus iuuent: quemadmodum illi euenit ægroto, cuius historiam narrat Gal. qui falsa quadam ratione persuasus huiusmodi aquis mineralibus vsus, deinde extenuato corporis habitu ad tantam venit perniciem, vt tabe consumptus interierit. De quo quidem balneo illud videndum restat, vtrum ante, vel solum post morbi concoctionem conueniat: neque Gal. hanc rem plane videtur declarasse, qui illud tantummodo scribit, perpetuo memoria tenendum, vt in tempore administretur: ad quem modum scribit quoque 3. de causis puls. 14. balnea calida si in tempore fiant, corpori omnino aliquam vtilitatem afferre. Stephan. Atheniensis Græcus auctor ea[e]stimat de sententia Gal. balneum etiam conuenire ante coctionem, & quærens quomodo illud non intendat augeatque febrem, & obstructiones, respondet, id fieri, quoniam in tertianis febribus qualitas magis quam materia nocet. Ego vero etsi nolo Stephani interpretationem refutare, & negare, quin balneum in tertiana exquisita possit ante concoctionem conuenire, propterea quod putrescente humore tenui, & calido, nullum fortasse videtur obstructionis periculum imminere: veruntamen altera sententia mihi magis probatur, nempe balneum non nisi post coctionem tuto, & vtiliter posse administrari, id quod partim Gal. auctoritate, partim ratione satis mihi videor posse confirmare: namque Galen. 11. metho. 9. quo loco ea proposito tradit rationem curandi febres putridas per balnea, testatur illa non conuenire, nisi indicia coctionis vehementer appareant: aliis quoque locis hanc doctrinam confirmat apertissime: Febrium, inquit Gal. lib. de marcore 7. initio, quæ ex putrescentibus humoribus accenduntur, balneum remedio est, si post humorum concoctionem adhibeatur: hecticis vero quæ solæ sunt, neque aliam implicatam habent febrem, omni tempore balneum idoneum est: si vero febris hectica coniungatur alteri putridæ, tunc balneum est idoneum, cum iam humores sunt concocti. Et iterum 7. apho. 42. Non tamen vbi inflammatio aliqua, aut sine inflammatione humoris putredo igneum excitat calorem, balnea sunt vtilia, nisi prius vacuatis aut concoctis humoribus noxiis. Hæc Gal. Quod si istud est generale pręceptum, & omnes febres putridas comprehendit, non est vt iure tertianam exquisitam debeamus excipere: sed neque deest ratio, quę sententiam nostram possit confirmare: etenim cum balneum omnium consensu possit humores fundere, & valide mouere, si ante coctionem adhibeatur, quo tempore natura illis non dominatur, vtique necessarium est, vt per venas in totum corporis habitum distribuantur, ac meatus angustos obstruant, per quos fit communis transpiratio, demumque vt putredo, & febris augeatur, & quanquam tertiana pendet ex humore tenui, & calidiore, vt inquit Stephanus, tamen dum ille quoq; est crudus, iisdem naturę legibus subiicitur, quibus cęteri humores crudi subiiciuntur, neque ante illius coctionem debet importune moueri. Sed hac de re satis.

Etsi autem multa sunt alia externa remedia, fomenta, linimenta, & similia, quę possunt refrigerare, & humectare, tamen Gal. vnius balnei mentionem facit, vel propter breuitatem, hoc veluti exemplo cętera intelligens, vel propterea quia hoc solo pręsidio, quod sine dubio cęteris omnibus est efficacius, contentus fuerit, cum potissimum suo tempore balnea fuerint admodum familiaria, & nihil defuerit, quod ad commodam illorum administrationem pertinet: cum autem hoc tēpore nullus prope sit vsus balnei, neque habeamus in- *Infrigidantia.* strumenta, neque ministros, neque loca ad hanc rem accommodata, ideo aliis remediis agendum est. Itaque licet fouere hypochondria, ac potissimum dextrum, in quo tanquam pręcipuo fomite diximus summam huius febris contineri; licet inquam fouere cum decoctis vel succis refrigerantibus endiuię cichorei, sonchi, vel cum epithematibus linimentis, de quibus iam satis diximus. Sed, & medicamentis quoque internis licet idem pręstare, qualia sunt conserue rosarum acetosę, borraginis, decocta endiuię cichorei, lactucę, aqua decoctionis hordei, serum lactis, & cętera, quę habent eandem rationem. *Aer.*

Postremo superest victus ratio, & primum aer sit frigidus, & humidus, qui nisi talis fuerit sponte, & natura, omni adhibito studio pręparetur: de qua pręparatione satis diximus. *Somnus.* Somnus sit profundus quantum fieri potest: etsi vigeant vigilię, illę omnibus modis concilietur; extra sunt oleum violaceum, de nenuphare, de mandragora vnguentum diapopuleon, lotiones extremarum partium, manuum, & pedum cum decocto lactucarum, violarum, capitum papaueris. Intra sunt lactucę, semina papaueris albi, in ferculis, & alia id genus. *Exercitatio.* Motus, & exercitatio non conuenit, vnde habetis apud Hipp. & Gal. 6. epid. sect. 3. 31. de Prodico illo, qui suos febricitantes importunis motibus, & exercitationibus interficiebat: facile enim est intelligere, *Vacuatio.* omnem motum posse adhuc magis calefacere, & exsiccare, & febrem augeri. Aegri quotidie vel saltem alternis diebus alui excrementa deponant, sic reliquis om- *Animi perturbatio.* nibus naturalibus vacuationibus studeant: caueant ab ira, męstitia, & cęteris animi perturbationibus. *Alimenta.* Quatenus autem demum pertinet ad alimenta, & potiones, & Gal. & omnes hanc rem tractant diffuse, vt iure nos debeamus esse breuiores. Ergo alimenta sint boni succi, facilis coctionis, & quę peculiarem vim habeant refrigerandi, & humectandi, qualia multa numeran-

ran-

rantur, præcipue apud Gal. fructus, herbæ, carnes, pisces, quorum catalogum nolo longius persequi. Quantitas vero ea sit quanta probe possit concoqui. A vino, antequam morbus concoquatur, abstinendum est: at vbi ille concoqui cœperit, tenue, & aquosum, & paucũ ab initio dandum est: cùm autem prope est, vt morbus soluatur, tunc illud copiosius exhibendum est: interea autẽ dum vinum prohibetur, multi vtuntur aqua hordei, quæ si bene præparetur, non est repudianda. Ius pulli tenuissimum vel simplex, vel acetosa, endiuia, aut re simili alteratum optimum est. Nonnulli familiariter vtuntur vinis granatorum, citoniorum, cerasorum, acetosorum, qui vulgo appellantur Maralche, aut solis, aut simul cum aquis, varia facta eorum mixtione, & præparatione, a quibus, vt dixi, ego semper censeo abstinendum, redeamus ad Gal.

Vinum.

Si cui mirum videtur, cur Gal. in tertiana exquisita tam lautam mensam præparet, huic idem respondet Gal. qui nos admonet in fine capitis, hanc victus rationem communi quadam coniectura institutam fuisse, ac pro illis tantummodo ægrotis, qui nimium sibi indulgentes vix præceptis medicorum volunt obedire: siquidem cæteris qui non sunt ita deliciosi, iubet talem victum esse instituendum, qualem ipse profitetur secundum Hip. doctrinam se aliquando instituisse, nimirum ex sola pusana vsque ad statum.

Et non ausculies sermonem eius, qui in principio, &c.) Hoc loco Auicen. reprehendit Rhasen, qui 10. ad Almansorem cap. de tertiana, nec non 17. continentis c. 5. in princ. concedebat valida purgantia medicamenta, ne febris fieret continua, & dispositio deterior euadat: Auicen. autem solum probat medicamenta lenientia, cassiam, thamarindos, & similia: quod maxime est notandum propter minorantes: qui expresse contra hunc textum contendunt, suam opinionem opinioni Auic. consentire. Sed quatenus pertinet ad medicamenta Auic. notandum est illum dare 40. drachmas thamarindorum, quæ dosis nimium excedit; quare aut litera est deprauata, aut sicuti volunt nonnulli interpretes, medicamentum non semel exhibendum est: permiscet autem thamarindos cum manna, quæ permixtio optima est, vt alias diximus.

Etsi ventris solutio.) Fuerant multi veteres, & hodie sunt multi recentiores, qui docent humores tenues, sicuti est flaua bilis, principio febrium sine vlla concoctione posse purgari, aduersus quos est præsens sententia Auic. qui inquit, si in tertiana exquisita exhibeatur medicamentum, id quidem minori cum periculo fieri, quam in cæteris, sed tamen illa quoque magnam malitiam, & magnum periculum superesse: quod item præceptum minorantes debent memoria tenere.

Et quando est possibile, vt non phlebotomes vsque ad tres periodos.) Antiqua litera legit affirmatiue, puto Gentilem, & reliquos interpretes vidisse vtramque lectionem, quarum occasione quærunt, vtrum liceat in febre tertiana ante vel post tres periodos sanguinem mittere: qui distinguentes docent, quandoque ante, & quandoque post id licitum esse: Namque si principio febris humores longe distent a forma sanguinis, tunc non licet nisi post tres periodos sanguinem mittere, quo tempore verisimile est humores aliqua ex parte coqui, & sanguinis formam recipere: sin vero humores sint optime permisti, neque multum distent a forma sanguinis, tunc ante tres periodos licet venam secare: de qua solutione plurima forent dicenda, sed illud vnum mihi sufficiat, de sententia Hippocr. & Galen. principium, & febrium, & omnium morborum ad missionem sanguinis esse cum primis accommodatum: quare sicuti in reliquis omnibus, ita etiam in tertiana, consentientibus omnibus scopis, primo tempore expedit venam secare, alioqui si tres periodos velis expectare, iam status superueniet, in quo melius est quietem habere. Et si quis obiiciat, humores principio longe distare a forma sanguinis respondeatur tunc vnum principem scopum, nempe virium, deesse, illasque multo magis in posterum defuturas esse: quare omnino antiqua litera tuenda est, quæ docet, ante tres periodos venam fore secandam.

Et similiter quando times quod sit ægritudo furiosa.) Hæc particula omnibus interpretibus, & inter cæteros Trincauellio maximum negotium facessit, qui ni fallor, ineptam, & plane absurdam illius interpretationem commentus est, cum enim certum sit, Auic. loqui in præsentia de missione sanguinis, Trincauellius contra contendit, illum sermonem habere de purgatione, quam singulari quadam cognitione docet conuenire, non modo quando humores actu, & vere turgent, sed etiam quando futurum est, vt turgeant.

Trincauellius notatur.

Et similiter ponere pedes in aqua frigida, vel vt alii legunt, tepida.) Quæ lectio habet, aqua frigida, manifeste est falsa, nisi velimus cum quibusdam interpretibus eã tueri, quibus placet, huiusmodi aquam esse frigidam potentia, sed calidam actu: vt si, exempli gratia, in ea decoquantur folia maluarum, violarum, lactucarum, in qua deinceps actu calida, vel tepida optimum erit in declinatione accessionis pedes imponere: namque ratione caliditatis actu facile trahuntur vapores ad partes extremas, ratione autem frigiditatis potentia, & humores, & vniuersum corpus quoquo modo potest refrigerari.

Et fructus quidem sunt sicuti granata dulcia.) Auicen. est admodum liberalis in fructibus, qui tertiana laborantibus concedit granata dulcia, & austera, pruna, cucumeres, melonem indum, quem aiunt esse vulgatem angurtam: quam partem ille forte accepit ab Alex. qui dandis huiusmodi fructibus fuit non modo liberalis, sed etiam prodigus: de quibus mea sententia ita habendum est: fructus aut nullo modo, aut moderate, præcipue vero in gratiam alicuius symptomatis conuenire, quod omnes propemodum sunt mali succi, multi difficulter concoquantur, facile autem corrumpantur, & multa pericula secum afferant. Et si quis præter Auicen. & Alexan. obiiciat Galenum, qui pariter ab vsu fructuum non abstinet, is multa apud illum debet obseruare: nam primum quod supra diximus, fructus concedit minime omnibus, sed tantummodo biliosis, quod illud verbum demonstrat, *permittendum autem*. Deinde illos concedit moderate, quod item alterum verbum demonstrat, *permittendum autem vt degustent*. Tertio concedit fructus, qui non sunt difficilis coctionis, qua ratione administrati, fortassè refrigerando, & humectando poterant aliquam vtilitatem afferre.

Balneo vero oportet vt non appropinquet nisi post deiectionem.) Hæc verba Auic. manifeste nostram sententiam confirmant, de vsu balnei in tertiana exquisita, nempe illud ex doctrina Gal. non conuenire, nisi post humorum coctionem, vt supra diximus.

Et scias quod cura tertianæ continuæ est cura tertianæ interpolatæ.) Absoluta curatione febris intermittentis, in postrema hac parte capitis Auicen. tractat curationem febris tertianæ continuæ, qui docet, vtramquè curationem, & intermittentis, & continuæ eandem esse, nisi quod continua omnino indiget maiori cura, & diligentia, tam in cibo, & potu, quam medicamentis, & rebus omnibus, quæ dicta sunt de febre intermittente: quare, & nos hanc vniuersam curationem absoluamus. Pro alui lenitione sint clysteria mollia, quorum exempla habuistis. Per os sint medicamenta lenientia, & leuia, ac potissimum cassia Lenita aluo cum morbus sine dubio sit magnus, si reliqui duo consentiant scopi, sine dilatatione secanda est vena, quæ habita ratione iecoris præcipue laborantis, sit basilica dextri lateris, sanguisque extrahatur copiosius quam in intermittente, cum breui tempore, neque vltra tertiam diem oporteat statum expectare. Lenita aluo, minorata materia, sint concoquentia, quæ habeant vim refrigerandi, & humectandi, nec non leuiter abstergendi, & aperiendi: decocta cichorei, sonchi,

Cura tertianæ continuæ.

endiuiæ, syrupus acetosus simplex, rosatus recens, de succo acetosæ, & similes. Apparente coctione, si natura per aliquam partem aggrediatur, quantum satis est, vacuatione humoris noxii, tunc medico est quiescendum: sin illa nihil agat, hoc tempore licet administrare aquam frigidam, dummodo non desint conditiones, de quib. alias diximus. Quod si occasio postulet vsum medicamenti, illud sit leuissimum, & inter cętera rhabarbarum est præstantissimum. Victus ratio accurate instituatur, neque in febre periculosa aliquis error cōmittatur: quare nullo modo permittendi sunt fructus, non oua, non pedes, & carnes porcorum, non vinum, præterquam in declinatione, sed sola ptisana, vel simili alimento contenti sint, vsque ad crisim, ex doctrina Hipp. & Gal.

CAPVT XVIII.

De Tertiana Notha.

Cap. 39. R*Es in quibus diuersificatur.*) In cura tertianæ nothæ eædem sunt indicationes, quæ sunt in tertiana exquisita, præter illas quę suggeruntur a materia, quæ naturę flauæ bilis degenerat, sicuti diximus: cum vero huiusmodi febris non sit vnius speciei, & singulæ curari non possint, nos cum Gal. & Auic. vnius tertianæ nothæ curationem trademus, quæ pendet ex putredine bilis, permiatæ cum pituita, siue humore melancholico, siquidem cæteræ quæ pendent ex putredine bilis non naturalis, vitellinæ, æruginosæ, & similium, in eo tantum differunt a tertiana exquisita, quod remedia magis efficacia, & maiorem diligentiā desiderant. Itaque statim examinemus singula præsidia ad singulas indicationes accommodata, & incipiamus ab alui lenitione.

Clysteria. Clysteria non sint adeo frigida & mollia, sicut in tertiana exquisita, sed quoquo modo sint calidiora, & acriora, siquidem putrescente humore frigidiore, & crassiore, de insigni totius corporis calore timendum non est, & sit exemplum:

℞ *Decoctionis betarum.*
Mercurialis lib. j.

(addunt multi carthamum, turbith, polypodium, & cætera vehementiora, a quibus potissimum principio abstinendum est)

Mellis rosati.
Olei chamomelini completi ana ℥ iiij.
Salis parum. Mis. pro clystere.

Lenientia. Medicamenta sint lenientia, sed quæ ad aliquam caliditatem declinent: quare non ita foret absurdum dare cassiam cum portiuncula specierum hieræ, cassiæ ad ʒ 2. specierum hieræ simplicis ad ℈ ij. Manna quoque commode potest exhiberi, quando, hic nullū est periculum, vt in tertiana exquisita, vt in bilem vertatur. Et si alicui in hac febre manna non videretur conuenire, in qua peccant humores crassi, sicuti conuenit in tertiana exquisita, in qua peccant humores tenues, cum manna tenues humores potissimum videatur expurgare: huic respondeatis, mannam exhiberi non ad purgandos humores, qui continentur in venis, sed ad leniendam aluum, & purganda illa excrementa quę in ventriculo & intestinis continentur: qua eadem ratione conueniunt quoque syrupi, rosaceus & violaceus solutiui, etsi neque ista medicamenta humores crassos valent expurgare: sic mel rosaceum solutiuum vel solum, vel simul cum manna, optimum foret, & sit exemplum:

℞ *Mel. rof. sol. ℥ iij.*
Mannæ Calab. electæ ℥ j. ß.
Decoctionis cichorei.
Betonicæ q. s. M.

Lenita aluo, quatenus pertinet ad minorationem materiæ, nonnulli improbant missionē sanguinis, quod in hac febre humores sunt crudiores, quam vt tale remedium ferre possint: nonnulli vero etsi eam probant, tamen illius administrationem ad plures dies differunt, propterea quod os ventriculi sit male affectum, adsintque plurimæ cruditates, quibus interea consumendis primis diebus attendunt: sed aduersus vtrosque est Gale. qui adhibita earum rerū distinctione, quæ in hac deliberatione sunt animaduertendæ, docet sanguinem mittendum esse, & quidem statim a principio, atque ea quantitate, quam plenitudo, habitus corporis, tempus anni, & cętera id genus, videntur postulare. *Sanguinis missio.* Post lenitionem alui, post minorationem materiæ, altera succedit indicatio vacuandi humores putridos, per vrinam, sudorem, ac postremo per aluum. Gal. vtebatur hyssopo, vel origano, vel spica nardi, quæ in mulsa infundebat, & decoquebat: quibus addit hæc verba: *& quæcūque alia quę prouocant vrinam, præterquam illa quæ supra modum calefaciunt & exsiccant*: ex quibus verbis facile est intelligere, quam temere Alex. Galenum reprehendat, quasi huiusmodi remedia sint nimium calida & sicca, cum ille expresse doceat, ab iis quæ supra modum calefaciunt, & exsiccant, abstinendum esse. At vero cum hæc Gal. medicamenta sint minus grata, vsus hoc tempore obtinuit, vt familiaris sit vsus vulgarium syruporum; inter quos testimonio Gal. oxymel, & syrupus acetosus simplex principem locum obtinent: quorum imitatione sunt alii multi syrupi, qui pariter moderate calefaciendi, attenuandi, incidendi, aperiendi, & vrinam prouocandi vim habent, quales sunt mel rosaceum, syrupus de betonica, syrupus byzantinus, syrupus de duabus vel quinque radicibus, de cichorea sine rhabarbaro, & similes, de quibus atque eorum viribus in priuatis lectionibus tractabimus. Cæterum Galen. præter hæc probat vsum absinthii, qui aut illius comam post septimam diem inquit dandam esse, illudque maximopere probat propter duas rationes: alteram quod vim habeat purgandi bilem: alteram quod simul possit moderate calefacere, & aliqua adstrictione ventriculum corroborare: verum quod ille scribit, de die septima non leuem habet difficultatem: siquidem hæc determinatio non a numero dierum, sed ab ipsa concoctione petenda est, sicuti de tertiana exquisita diximus, & sicut idem Gal. generaliter confirmat 4. de ratione victus 76. quo loco cum ille auctor scribat, pleuritico medicamentum die quarta dandum esse, ille hanc sententiam non probat; neque enim inquit, inter initia aliquod eiusmodi remedium ægrotanti iniungere oportet, sumpto a numero dierum scopo, sed quod Hipp. iubet exequendum est nunc, vel statim ab initio, priusquam in partem aliquam confirmentur humores, medicandum est, vel postea cum ad maturitatem perducti fuerint. *Dubitatio.* Ego igitur illis verbis, *post diem septimam*, puto Galenum idem sentire, quod superiori capite, cum inquit, *si concoctionis signa apparuerint*. Neq; enim video quomodo in tertiana exquisita, putrescente humore vno, tenui, & ad purgationem parato, voluerit coctionem expectare, in tertiana autem notha, in qua non solum bilis, sed alii quoque redundant humores crassiores, & ad purgationem inepti, velit coctionem negligere. Quamobrem vero diei septimæ mentionem fecerit, id ego puto propterea factum fuisse, quod ille pro comperto habuerit, in tertiana notha coctionem nullo modo ante diem septimam posse apparere: in qua re hæc febris præter cætera differt a tertiana exquisita, in qua, vt docet Gal. 2. de crisibus 3. aliquando in prima statim periodo, vel in declinatione, aut infebricitatione, apparent signa concoctionis, vnde tum in tertia aut quarta accessione, nisi aliquis committatur error, solet iudicari. Itaque etsi verba in proximo superiore capite & pręsenti non sunt eadem, tamen ita habendum est, vtrobique vnum atque eundem sensum esse, nempe absinthium tantummodo post humorum concoctionem fore exhibēdum, neque dies septima, vt forte nonnulli opinantur, certus terminus

dandi

dandi absinthii a Gal. constituitur, qui mea sententia id voluit, non ante diem septimam, quo tempore nulla potest adesse concoctio, sed tantummodo post hunc terminum illud exhibendum esse, non statim, sed vel citius, vel tardius, prout vel citius vel tardius ipsa concoctio est apparitura. Vnde, exempli gratia, illi adolescenti, cuius historiam narrat Gal. qui autumno cœpit laborare huiusmodi febre, & solum circa æquinoctium veris habuit signa concoctionis, cum quibus post paucos dies liber euasit, certum est hoc postremo tempore tantummodo a Gal. absinthium datum fuisse. Galen. demum post absinthium docet in hac febre alia quoque medicamenta plurimum iuuare, quæcunque molliter aluum leniunt, quibus ille testatur se familiariter vsum fuisse: ex quo loco minorantes tl conantur confirmare de sententia Gal. purgantia medicamenta in febribus ante humorum coctionem conuenire: sed illi falluntur: namque etsi Gal. non expresse docet, vtrum ante vel post coctionem huiusmodi conueniant medicamenta, tamen, & series orationis, & multo magis ratio persuadet, illa non ante coctionem esse exhibenda: etenim si ille non audet alio tempore, quam apparente concoctione absinthium, tam leue medicamentum exhibere, certe neque fieri potest, vt ante concoctionem cetera validiora voluerit administrare: sed tamen equidem puto Gal. in præsentia non de aliis medicamentis, quam de lenientibus & leuibus sermonem habere, quæ certum est omni tempore, & ante & post concoctionem conuenire.

Apparente concoctione in tertiana spuria licet deuenire ad purgantia medicamenta, quæ plurima sunt, & primum simplicia, inter quæ rhabarbarum omnium consensu principem locum obtinet, quod & Mesuæ, & omnium testimonio, pituitam & bilem clementer purgat: sunt Agaricus, turbith, & quod cæteris vehementius est, scammonium, & similia. Deinde sunt composita, inter quę electuarium diaphœnicon, mea sententia, est præstantissimum, est electuarium de succo rosarum, elect. rosatum Mesue, hiera diacolocynthidos, quam hieram Pachii appellant: sunt pilulæ de hiera cum agarico: de tribus cum rhabarbaro, sunt pilulæ aureæ, & similia, quorum habeatis exempla.

Purgantia

R. *Rhabarbari electi* ʒ ij.
Spicæ gr. v.
Infundantur in decoctione vel aqua betonicæ, & facta Expressione, adde Syrup. ros. sol. ℥. ij. ß.
Decoctionis betonicæ q. suf. M.

Plerique omnes communiter practicantes gaudent receptis longissimis, in quib. omnia, & simplicia & composita medicamenta imponunt, quæ mihi potius confusiones, quam artificiosę compositiones, videntur, ac propterea longe magis soleo probare, illorum institutum, qui paucioribus accommodatis medicamentis agere consueuerunt: quoniam vero bene est medicum omnia intelligere, vt saltem possit de omnibus loqui, & iudicium facere, habeatis exemplum huiusmodi modernorum.

R. *Prunorum*
Sebesten
Iniubarum ana N. x.
Liquiritiæ rasæ
Olei excorticati
Passularum ana ʒ iij.
Florum violarum
Borraginis
Buglossæ ana ʒ ß.
Foliorum fumi terræ
Cichorei
Borraginis ana M. ß.
His nonnulli addunt.
Senam
Epythimum
Polypodium & alia soluentia, M. omnia decoquantur in aqua communi f. a.

R. *Prædictæ decoctionis* ℥ vj.
Rhabarbari electi ℈ iij.
Spicæ g iij. Fiat infusio sec. artem.
Et post horas 10 facta expressione, adde
Electuarij diaphenicon
Diacatholicon
De succo rosar ana ʒ j. ß.
Syrupi ros. sol. ℥ j. *Misc. fiat potio.*
Si quis cupit exemplum pilularum.

R. *Pilularum de tribus cum rhabarbaro* ℈ vij.
cum aqua fumiterræ, fiant pilulæ v. & aurentur.

Ceterum si huiusmodi febris, quod frequenter accidit, nimium protrahatur, tunc necesse est putrescentium humorum preparationes, & purgationes repetere: quo tempore ad valentiora licet ascendere, exempli gratia, ad oxymel compositum, syrupum byzantinum, syrupum de duabus vel quinque radicibus, ad decocta ceterach, agrimoniæ, hyssopi, & similium: & sit exemplum.

R. *Syrupi byzantini* ℥ j.
Oxymelis compositi ℥ ß.
Decoctionis cichorei
Ceterach
Radicum petroselini ℥ iiij. *Misce pro syrupo.*

Neque vero iis contenti ad alia quoque medicamenta interdum deuenimus, quę adhuc magis valent humores coquere, meatus aperire, & laborantes partes corroborare, qualia sunt trochisci de rosis, de absinthio, de rhabarbaro, ex quibus pilulę conficiuntur secundum hanc formam.

R. *Trochiscorum de rosis* ʒ j.
Lapa [?] ʒ ß
Cum aqua agrimoniæ f. pil. v. & aurentur.

quarum vna singulo mane ante syrupum solet exhiberi, sic posteriora medicamenta purgantia sint prioribus valentiora, qualia sunt electuarium diaphęnicon, hiera, Pachii, & similia.

Hactenus diximus de curatione tertianę nothę ex permutatione bilis cum pituita: sin autem, quod fit aliquando, bilis permisceatur melancholiæ, tunc nullo modo sunt prætermittenda, quę huius quoque humoris peculiarem habeant rationem, exempli gratia, ad concoctionem decocta & syrupi de fumaria, de borragine, de lupulis, trochisci de capparibus, ad purgationem electuarium diacatholicon, confectio hamech, sunt maxime accommodata. Sed postremo hoc loco neque prętermittendum est aliud genus vacuationis, nimirum per vomitum, quem Gal. inter ceteros ita extollit, asseritque tam vtilem esse, vt confirmet, multos quib. hęc febris longius perdurauerat, solis vomitib. statim fuisse curatos. Sed queritur de tempore tam particulari, quam vniuersali prouocandi vomitus: & plerique omnes respondent, quatenus pertinet ad tempus particulare, id fac ê [?] esse principio paroxysmorum, quia tunc natura, auctore Gal. in lib. quos & quando, ad ventriculum humores transmittit; quatenus autem pertinet ad tempus vniuersale, id posse fieri quouis tempore, tam ante, quam post coctionem. Contra vero Gal. Auicen. & omnes iubent post sumpta alimenta vomendum esse, quę certum est quouis alio tempore quam paroxysmi administrari pariter Gal. 4. aphor. 13. & loco citato lib. quos, quando, & cum eo ceteri omnes veteres medici non permittunt vomitum fieri sine diligenti humorum, & totius corporis pręparatione: adeo vt videatur vomitus non alio tempore quam post concoctionem conuenire.

Curatio tertianę nothę ex melancholia.

De tempore vomitus.

In qua controuersia distinguendum est de vomitoriis medicamentis, quę constat esse duplicia: alia leuiora, vt aqua tepida, hydreleum, oxymel, alia fortiora, succus raphani, agaricus, helleborus: namque ex vna parte licet leuioribus vti, & in principio accessionis & quouis tempore, si natura ad ventriculum materiam propellat,

pellat, quod medici faciunt quotidie, non sine ęgrorum vtilitate: ex altera autem parte ego quidem puto, cum validioribus medicamentis, qualibus ad vomitiones frequentissime vsa est antiquitas, nostrates vero aut rarissime, aut nunquam vtuntur, minime principio accessionis sed tantummodo post assumpta alimenta, nec nisi post coctionem, & corporis præparationem vomitum prouocandum esse. Cum ergo Gal. doceat, laborantes tertiana notha vomitum post alimenta iuuare, necessarium est, illum intelligere de eo vomitu, qui a validioribus medicamentis consueuerat excitari, qui humorum coctionem, & corporis præparationem requirebat, sic in quartana apud eundem Gale. probatur vomitus post alimenta, exhibito helleboro albo, siquidem eiusmodi insigni vacuatione purgatis humoribus, qui continentur non solum in ventriculo, sed etiam in venis, licet sperare ægrotum posse a febre liberari, cum ex altero leuiore, & faciliore vomitu via illud liceat sperare, in quo vna tantum excrementa alimenti, forte etiam portio pituitæ contentæ in ventriculo solet expurgari.

De externis medicamentis.

In curatione tertianæ nothæ præter varia medicamēta interna, de quibus satis diximus, neque prætermittēda sunt etiam aliqua externa, quibus ex præcepto Gal. hypochondria calefiant, quæ quidem medicamenta externa partim dissoluendo flatus, partim iuuando natiuū calorem, coctionem quoque iuuant maximopere, quæ tamen non sint plurimum calida, ac potissimum febris principio, siquidem hæc vehementius digerunt, & dissoluunt partes tenuiores, relicta crassioribus quæ deinde ad concoctionem & dissolutionem difficiliores redduntur, prætcrquam quod febrim possunt augere. Quare chamomelum, anethum, absinthium, cichorium, semina anisorum, fæniculi, & similia, siue facta eorum decoctione, siue præparatis oleis, vel aliter optima censenda sunt.

Itaque omnia quæcunque pertinent ad curationem tertianę nothæ iam sunt absoluta, iam id vnum restat, vt de victus ratione quam breuissime agamus. Sicuti autem in tertiana exquisita illa conueniunt alimenta, quæ præcipuam vim habent refrigerandi & humectandi, ita in tertiana notha medicus intendit longe minus refrigerare, & humectare, immo vero moderate calefacere, & exsiccare: quamobrem sicut in tertiana exquisita conueniunt malua, lactuca, cucurbita, fructus, ptisana pticea laxatiles, & alia, quæcunque refrigerant, & humectant, oportet autem a contrariis abstinere: ita in tertiana, notha ab illis cauendum est, & ad ptisanam cum modico piperis, aut cinnamomi, ad decoctum hyssopi, origani, spicæ nardi, ad mellita, ad salita, & id genus, est deueniendum, quæ aliquem modum habeant ad incidendum, & calefaciendum. Qualitas alimentorum, inquit Gal. moderanda est, ne morbus augeatur, neque ægrotantis vires prosternantur, quæ longiori tempore debent laborare: etsi difficile admodum est vtrumque seruare, quoniam mediæ quantum prosunt ad morbi concoctionem, tantum, vel etiam amplius nocent viribus: alimenta vero quantum ægrotantis vires augent, tātum coctiones impediunt: itaque hac in parte summa prudētia & diligentia est opus. Sed cum huiusmodi preceptum cæteris quoque morbis sit commune, Gal. tertianę nothę aliud pręceptum commemorat, videlicet alimenta non esse danda quotidie, sed satis fore si alternis diebus exhibeantur, quod tamen hoc tempore a nemine videmus obseruari, cum omnes medici non modo singulis diebus, sed etiam bis ac forte sæpius omni die soleant ægrotos nutrire. Ac sane pręceptum est admodum contentaneum rationi, partim quod hęc febris soleat habere longas accessiones ad 30. 40. & plures horas, in quibus difficile est inuenire commodam nutriendi ęgrotos occasionem, partim quod simul cum bile plerumque adsit copia pituitę, quę non ita facile a calore naturali coquitur, cum tamen corporibus pituitosis tamen non solum facilis toleratu sit, sed etiam vtilis, siquidem externo deficiente alimento calor naturalis conuertitur ad pituitam, & illam concoquit, & quantum fieri potest in sanguinem conuertit. Veruntamen hac in re, vt monet Steph. Athen. considerare oportet ęgri temperiem, ętatem, habitum corporis, consuetudinem, tempus anni, regionem & similia, vt hinc colligamus vtrum vires talem mediam possint perferre si quis fuerit temperamento calido, & sicco, habitu corporis extenuato, ætate puerili, ac solitus frequenter, & copiose comedere, in constitutione, & regione calida, & sicca tunc non alternis diebus sed quotidie ęgrum nutrire debemus, vt vires interea conseruari, & ad longiorem statum esse satis possint. In qua quidem victus ratione instituenda Stephani consilium maxime est probandum, qui iubet in die accessionis alimentum esse dandum, quod sit tenuiorum partium, vt ex partium tenuitate ipsius quantitas corrigatur, & moderetur: qua quidem ratione exempli gratia si ęger in die paroxysmi non aliud accipiat quam iuscula, succum ptisanę & si nihil, sequenti autem die carne, ouis, & similibus nutriatur, quoquo modo videbimur consilium Gal. imitari, cum altera die ęger tum tenuia assumat alimenta, vt idem propemodum sit, ac ille ab omni prorsus alimēto abstineret, & de tota tertianę nothę curatione hactenus: nunc quam breuissime Auicennę literam percurramus.

Res in quibus.) Auicen. docet in curatione tertianę nothę balneum non conuenire, nisi facta humorum cococtione: & rationem reddit, quoniam si fiat antea, adhuc magis deducit humores crudos ad locum putredinis, nec non resoluit partes subtiliores, vt postea remaneant crassiores, ex quo, & prohibita transpiratio, & obstructiones, & omnia mala augentur: quę doctrina est Hippocrat. Gal. 3. de ratione victus com. vltimo.

Et cibatio omni die.) Tota hęc pars quę pertinet ad victus rationem, transcripta est ex Gal. 1. ad Glauc. & omnia sunt clara, vt pluribus non sit opus.

Et oportet vt.) Hic Auicen. dat pręceptum maxima notatione dignum, vt nimirum bene consideretur natura tertianę nothę, vtrum parum vel multum recedat a natura tertianæ exquisitæ, cum nulli dubium esse debeat, quod hac in re varii gradus constitui possint, prout putrescentes humores, bilis, & pituita, alter altero vel magis vel minus redundant: quod quidem ex symptomatibus potissimum licet intelligere: namque si flaua bilis pituitam superat, tunc symptomata tertianæ febris apparebunt vehementiora: sin contra pituita bilem superet, tunc symptomata febris quotidianæ erunt firmiora, & validiora, sicut de febre semitertiana docet Gal. 2. de diff. feb. 8. Itaque prout tertiana notha longius distat, vel propius accedit ad naturam tertianæ exquisitę ita expedit victus rationem, medicamenta & omnia præsidia, ad vnam vel alteram naturam febris magis accommodare.

Et cum videatis.) Galenus inter plurima indicia, vel lib. de sectione venę, vel aliis locis explicata, ex quibus medici possunt colligere indicationes mittendi sanguinis, illius ex lotio petiti nunquam meminit, quin potius colorem totius corporis plumbeum, & pallidum, quam lotium rubeum, & crassum consueuit animaduertere.

Et cum phlebotomaueris, & indigebis clystere.) Hic locus est valde obscurus, & forte a paucis intellectus: quis enim est qui nesciat quod ab ipso Auicenna traditum est de curatione febris putridę generali, post missionem sanguinis non solum clysteria, sed etiam lenientia medicamenta, frequenter conuenire? & ea expresse Hippocrates 4. de ratione victus 75. clystere post sectionem venę exhibebis. Vt vero hic locus probe intelligatur, sciendū est, apud Gal. 2. de medicamentis secundum locos cap. 2. apud Auic. 13. tract. 5. de curatione plenitudinis, apud Paul. lib. 3. cap. 33. & apud omnes medicos, magnum esse consensum inter communem vacuationem, quę fit per sectionem venę, & eam, quæ fit per clysteria acriora,

ra, adeo vt nisi liceat quandoque aut propter vires, aut propter ætatem, aut propter aliud impedimentum, venam secare, tunc liceat loco huius præsidii acriora clysteria substituere: cuius doctrinæ exemplum habemus apud Galenum 5. metho, 13. in splendida illa muliere Romana sanguinem spuente, cui cum ille non fuisset ausus sanguinem mittere, quod propter catarrhum quatuor dies sine alimentia egisset, loco sectionis venæ acre instituit clystere. Quod si hæc res ita se habet, puto Auicennam his verbis id velle. Posteaquam venam secauerimus, non amplius fore vtendum clystere, non simpliciter, sed clystere acriore, quod alioqui vicem missionis sanguinis possit supplere: cum enim misso sanguine totum corpus satis vacuatum fuerit, iam alia propemodum æquiualente vacuatione non est opus.

Et de solutiuis in principio.) Inter medicamenta, quæ principio huius febris conueniunt, qualia sunt cassia, syrupus rosatus & similia ab Auicenna numeratur turbith, vel potius, vt ipse loquitur, virtus turbith, id est, vt ego interpretor, si illud in minima dosi cum cæteris permisceatur. Ex quo loco Gentilis & multi interpretes colligunt, non solum lenientia, sed etiam purgantia medicamenta ante coctionē conuenire: sed isti male sentiunt: nam etsi turbith hac in re, ac reliqua validiora medicamenta in minima dosi lenientibus permisceantur, vt propterea non possint suam vim purgatiuam exercere, nihilominus humores agitant, illorum coctionem impediunt, & alia pericula secum afferunt, de quibus alias diximus, quare Auic. statim addit, sibi magis dilecta esse clysteria, quam usum huiusmodi medicamentorum.

Exemplū. Galenus sicuti frequenter in aliis morbis, ita in præsentia in curatione tertianæ nothæ adolescentia hac febre laborantis exemplum proponit, qui nos docuerat 9. metho. 4. maxime expedire, vt vnusquisque aliud addiscens, in variis exemplis exerceatur: ex quibus 7. metho. 6. asserit, hominem a generalibus ad particularia veluti manu deduci; ac sane vix potest explicari, quantam huiusmodi exempla vtilitatem afferant: de quibus rursum scribit Gal. 2. metho 4. exemplorum multitudine stupidorum quoque hominum animos ueluti a somno excitari. Vtinam vero sicuti de cognitione, ita quandoque de curatione huius febris, ac de singulis præsidiis quibus vsus est, illi placuisset nos exercere, ex qua exercitatione medici facile magis distinctam, & exactam illius curandę rationē potuissent consequi: sed quam ea Gal. vtilitatem licet habere, habeamus, ac singula perpendamus: deinde nos postremo loco exemplum curationis conabimur apponere. Narratio

Hist. Gal. Gal. est huiusmodi: Erat tempus anni medium inter occasum pleiadum & ęquinoctium, &c. Diximus alias esse tria præcipua capita, veluti fontes, quibus tota curandi methodus continetur, quorum primum ad inuentionem indicationum: secundum, ad prognosticum: tertium, ad singula præsidia, & commodam illorum administrationem pertinet, ex iis placuit Gal. duo tantum priora capita considerare, tertium vero prętermisit, quod forte existimauerit, illa fore satis, quæ po-

Indicationes a trib desumūtur sterius de hac ipsa re dicturus fuerat. Quatenus igitur pertinet ad curandi indicationes, quas medici ante omnia debent sibi ante oculos ponere, cum illæ eliciantur ex tribus, ex morbo, ægri temperie, & ambiente nos aere, ad quæ cætera omnia facile referuntur, quęso animaduertatis, quam Gal. diligens fuerit suæ methodi obseruator, & quomodo singula accurate persequatur: namque primum declarat naturam morbi: *inceperat febris cum horrore circa auroram, &c.* Summa est, hunc adolescentē incepisse laborare febre summo mane, cum horrore, quæ febris neque in caliditate, neque in pulsibus similis tertianæ videbatur, cui præterea neque bilis vomitus, neque sudores copiosi subsecuti sunt, præterquam quod secunda die circa horam tertiam quidā pauci humidi vapores illi exierunt, ex quibus febris quidem quoquo modo remissa est, sed ita leuiter vt vix æger circa vesperam immunis a febre videretur; siquidem signum febris satis manifestum adhuc in pulsibus permanebat, in reliquis autem circa vesperas ac totam pariter noctem satis bene æger se habuit, sed rursum tertia die circa auroram noua illi superuenit accessio, quæ in rebus omnibus priori similis fuit, præterquā in tempore: namque sequenti nocte parum ante diem vapores humidi exhalarunt, & circa auroram quartę diei febris cessauit, adeo vt hæc posterior accessio altera priore breuior fuerit: durauit hæc febris totum autumnum, totamque hyemem, vsque ad proximum ver, quo vniuerso tempore, & hora paroxysmi, & modus solutionis febris, & cætera omnia eundem ordinem seruauerunt; huic adolescenti statim initio febris aduenit pulsus durus in prima quidem die, & sequenti mediocriter, in tertia vero, quarta, & sequentibus vsque ad diem septimam, ad tantam peruenit duritiem, vt medicus, qui soli pulsui crederet, facile potuisset iudicare, ægritudinem multos menses fuisse duraturam.

Talis ergo perdurauit hęc febris vsq; ad ęquinoctiū veris, quo tēpore pulsus inceperunt mollescere, vrinæ bonam subsidentiam habere, quę priori tempore admodum crudæ fuerunt, adeo vt æger minore quotidie facta accessione, 40. demum die omnino a febre fuerit liberatus. Hæc Gal. de morbo. Ex qua narratione facile est intelligere, hunc adolescentem laborasse febre tertiana notha intermittente, quæ ex putredine flauę bilis, & pituitæ originem habuerit: atque hęc sane pars, & series verborum tam plana est, & facilis, vt non indigeat longiore explicatione, nisi Gal. loquitur de duritie pulsus, cum illius causa non careat aliqua difficultate. Cum enim Gal. doceat 5. de sympt. med. 4. & pulsum, & res omnes duras fieri, tribus de causis, propter siccitatem, propter concretionem, & propter plenitudinem, dubium videtur, propter quam ex iis tribus in hoc adolescente pulsus primis quidem diebus moderate, cæteris autem vsque 2. valde durus euaserit. Montanus Veronensis asserit, hunc pulsum durum factum fuisse propter repletionem, qui mea sententia fallitur, siquidem cum primis diebus necessarium fuerit, aut certe æqualem cum diebus sequentibus plenitudinem fuisse, nulla certa ratio potest reddi, quamobrem primum debilis, postea vehementior durities secuta fuerit: quare magis probanda est sententia Stephani Atheniensis, qui asserit id factum fuisse propter refrigerationem humoris, qui ob talem qualitatem arteriæ corpus veluti congelabat, quæ quidem durities prima, & secūda die parua facta est, quod tunc eiusmodi succus nondum commotus fuisset, sequentibus vero diebus a caliditate febris soluto ac fuso eodem humore durities maior euasit. Post morbum secundo loco Galenus explicat ęgroti temperamentum, alterum fontem eliciendarum indicationum, & quomodo illud cognoscitur ex ætate, habitu corporis, consuetudine, victus ratione, nihil ab eo prætermissum est: itaque, inquit, fuisse adolescentem agentem circiter 18. ætatis annum, habitu corporis pingui, aspectu album, viuentem otiose, & qui antea sæpenumero crapulis balneisque assiduis & lanietatibus vsus fuerat, ex quo neque probe cibos cōcoquebat; ex quibus vnicuique licet colligere, in tali corpore facile generari & putrescere potuisse, bilē quidem, ratione ętatis, forte etiā propter præteritam æstatem hęc tertio loco tertium fontem eliciendi indicationem, nempe ambientem aerem nobis proponit, qui narrat tempus anni medium fuisse inter occasum pleiadum & ęquinoctium antecedens, quo febris hominē inuasit, illamque totam hyemem, vsque ad proximum ver perdurasse; quo loco non est, vt tempus conteramus, longius tractando de stellis, quæ Græcis pleiades, Latinis Vergilię nominantur, quot sint, quo tempore oriantur, & occidant, ac minus quę de iis poetæ fabulantur, quod potius ad astrologos & ociosos homines pertinet, quam ad medicos, quibus satis esse debet id memoria repetere,; duo esse æquinoctia, alterum *Aequinoctia duo.*

quod

quod vere, alterum quod autumno euenit, atque intelligere post principium æquinoctii autumnalis, nempe ad finem septembris, vel principium octobris huiusmodi febrem incæpisse. Gal. ex iis tribus fontibus, quod perpetuo docet faciendum esse, elicuit indicationes, quæ ad curandum hunc adolescentem forent accommodatæ, de quibus iam satis supra diximus.

Quod vero pertinet ad prognosticum, ita statuit, hanc febrem necessario fore longissimam, neque sine insigni periculo, quod euentus confirmauit, propterea quia quinque menses durauit, & adolescenti procedente tempore lien valde intumuit, hypochondria flatibus repleta sunt, & malus quidam corporis habitus superuenit, adeo vt non sine insigni labore & difficultate pristinam sanitatem potuerit recuperare. Sed forte hac narratione nimium digressi sumus, tempus est vt ad exemplum particularis curationis accedamus, quod quidem a Galeno prætermissum est, quam curandæ huius febris rationem ego ita instituam, & singula remedia accommodabo, quæ hoc tempore solent administrari, & quæ si iam hic adolescens adesset, ad curandam huiusmodi febrem vere forent accommodata.

Ante omnia itaque in declinatione primæ accessionis, nempe vespere secundę diei imponatur clystere, quod communia excrementa possit detrahere.

℞ *Decoctionis maluarum & betarum lib. j.*
Mellis rosati
Olei communis ana ℥ iij.
Vitellum oui
Salis parum M. F. Clyst.

Superueniente secunda accessione, & illa quidem breuiore, adeo, vt morbus quoquo modo videatur lente progredi, nec tantum vrgere, leniatur aluus medicamento leuiore, quod ventriculum, & intestina possit a reliquiis alimentorum, & ab omnibus excrementis expurgare, quod sequenti die, nimirum morbi die quarta, per horam ante prandium exhibendum est.

℞ *Floris cass. non. rec. ℨ x.*
Specierum hierę simplicis ℈ ij. M.
Vel si ille maluisset accipere potionem:
℞ *Mannæ calab. elect. ℥ j. ß.*
Mellis rosati sol.
Decoctiones cichorri, betonicæ q. s. Misc.

Perseuerante febre, & constantibus viribus, sine mora sanguis mittendus est, minime per scarificatas cucurbitulas ad dorsum appositas, vel per hirudines ex venis hæmorrhoidibus, sicuti vulgares medici faciunt hoc tempore, sed ex basilica dextri lateris, qui tamen sanguis, sumpta indicatione a temperie, habitu corporis, nec non frigidis humoribus noxiis, parce extrahatur, ad ℥ vij. vel viij. circiter. Lenita aluo, minorata materia, iam illud pręcipue restat, vt tollendis obstructionibus, aperiendis meatibus, & coctioni materiæ toti incumbamus, itaque sint syrupi:

℞ *Oxymellis simp. ℥ j. ß.*
Decocti cichorei
Betonicæ ℥ iij. M.

Huiusmodi syrupos cōtinuare oportet multos dies, & obseruare quidnam agat natura; interea nullo modo clysteria sunt prętermittenda, quæ sint paulo acriora, & saltem alternis diebus hora magis quieta imponantur.

℞ *Decocti betarum*
Furfurum lib. j.
Mellis rosati
Olei chamomelini ana ℥ iij.
Electuari lenitiui ℥ j.
Vitellum oui
Salis parum Misc. pro clyst.

Si natura laboret, neque possit noxiorum humorum coctionem perficere, sicuti euenit nostro adolescenti, toto hoc tempore ab omni prorsus medicamento purgante abstinendum est: interea vero si per quædam interualla repetatur leniens aliquod medicamentum, vel qualia iam sunt proposita, vel alia id genus, quæ nullū coctioni impedimentum afferant, sed ea tantum quæ quotidie generata excremēta in primis vijs leuiter expurgēt, illud ego in huiusmodi febribus & cęteris morbis diuturnis facere soleo frequentissime. Procedente tempore ad vehementiora medicamenta licet ascendere, itaque sint syrupi.

℞ *Syrupi de cichorea compositi rhabarbaro ℥ j.*
Oxymellis simplicis ℥ ß.
Decoctis cichorei
Hyssopi
Radicum petroselini ℥ iiij. M.

Sint trochisci qui ante syrupos commode solent exhiberi, & quoquo modo illorum operationem & penetrationem solent iuuare.

℞ *Trochiscorum de absinthio*
Derosis ana ℨ ij.
M. cum aqua agrimoniæ, fiant pilula x. pro decem syrupis.

De quibus medicamentis mihi libet vos admonere, multos nostrorum temporum medicos turpiter errare, qui inueterato quodam vsu, vel potius abusu, nulla habita accessionum distinctione, non nisi summo mane solent suos syrupos exhibere, cum perpetuo, siue mane, siue vespere expediat illos exhibere, quo tempore febris declinat, & æger melius habet. Itaque nostro adolescenti in die accessionis, si modo id occasio ferat, non mane sed vespere, syrupus erit exhibendus, sequenti autem die nulla impediente accessione, mane posset exhiberi. Iam vero apparente concoctione, die sequente accessionem tale exhibeatur medicamentum.

℞ *Electuarij diaphanicon*
De succo rosar. ana ℨ j ß.
Mannæ Calab. elect.
Mellis rosati sol. ana ℥ ij.
Decoctis cichorei, & betonicæ, q. s. M.

Hoc tempore, immo vero etiam superiore, post aliquam corporis vacuationem, licet moderate calefacere, & fouere hypochondria, qualia forent medicamenta leuiora.

℞ *Olei de absinthio*
Mastichini
Anethini ana ℥ j. M.
Forent valentiora:
℞ *Foliorum chamomeli*
Anethi
Absinthij
Rosarum ana M. ß.
Seminum anisorum
Feniculi ana ℥ ß.
Spicæ ℨ j. ß.
M. omnia & bulliant ex aqua, quibus licet aliquando addere etiam portiunculam vini tenuioris, & facta congrua decoctione vel pannis vel spongijs madidis hypochondria foueantur.

Ego quidem hac medendi ratione per compendiū proposita, hunc adolescentem curatem. Quod si febris adhuc perseueraret, ab institutis præsidiis non discederem, sed quod in cunctis morbis diuturnis perpetuo faciendum est, permittens ægrum aliquamdiu quiescere, & a præsidiis abstinere, vt natura quoquo modo recreetur, rursum ad eadem medicamēta, modo leuiora, modo vehementiora redirem, sicuti verisimile est Gal. fecisse, donec tandem facta humorum coctione, natura morbum superauerit, atque æger plane a febre immunis fuerit.

Quod postremo ad victus rationem pertinet, succus prisanæ est præstantissimus, cui parum piperis, more Gal. vel vt nos consueuimus, parum sacchari permisceatur: carnes boni succi, & facilis coctionis, pullorum auicularum, & similium, nec non oua recentia forent exhibenda. Pro potu mihi probaretur, vel tenuissimū

tus

ius pulli, vel aqua, aut potius mulsa, in qua modicum hyssopi, origani, piperis, cinnamomi, prius cocta fuerint: quæ quidem alimenta ita conuenit moderari & partiri, vt in die accessionis, vel solus succus ptisanę, vel solus panis ex iure coctus, aut aliud simile tenue alimentum exhibeatur: altera autem die & oua, & carnes, & alia magis nutrientia assumantur, adeo vt vires ad longiorem vsque statum possint perdurare, neque nouæ cruditates, & excrementa generentur. Atque hactenus de tertiana notha.

CAPVT XIX.

De Febre ardente.

Cap. 40. ALias diximus ad mentem Gale. febrem ardentem non aliam esse, quam tertianam continuam, atque eo tantum ab ea differre, quod ardens sine rigore inuadit, neque in quietem febre vacantem desinit, quod quidem euenit propterea, quod cum vtraque ex putredine flauæ bilis oriatur, illa in febre ardente in venis continetur & feruet, in tertiana autem per totum corpus fertur, & mouetur. Hæc doctrina est Gal. 2. de crisib. 3. & 6. 2. de diff. feb. t. 3. 4. aphor. 59. 6. aph. 26. 1. epi. 2. 20. & 73. Sed contra nonnulli afferunt, febrem ardentem aliam esse a tertiana continua, vnde & Auic. & reliqui omnes auctores Arabes, propria & diuersa capita tribuunt febri ardenti, & tertianæ continuę, etsi fatentur vtramque ex putredine bilis originem habere, qui docent tertianam febrem esse, quæ non intermittit quidem, sed tamen remissiones quasdam atque alternis diebus accessiones habet: causonem vero neque remissiones, neque accessiones habere, sed perpetuo hominē grauiter affligere: quamobrem putant febrem ardentē eandem esse cum synocho, quæ sola inter omnes febres putridas repetitionibus, & accessionibus caret, sed vno perpetuo tenore vsque ad finem vel decrescit, vel in eodem statu permanet. In quam sententiam isti veniunt, persuasi à Gal. qui videtur hoc ipsum sentire, & verba illius sunt huiusmodi 2. de crisib. 6. Quando in febre nulla sensibilis fit declinatio, sed semper a primo principio vsque ad crisim similis perseuerat, hæc de genere ardentium est, neque si quis synochū ipsam nominet, atque illius tres differentias constituat; quemadmodū medici nonnulli faciunt, propterea genere ipsas differre existimandum est, hęc Gal. Verum ego puto istos male sentire: namque Gal. primum sicuti paulo ante dixi, tam plane, vt planius non possit, affirmat, febrem ardentem cum tertiana continua eandem esse: deinde manifeste demonstrat febrem ardentem à synocho diuersam esse, cum in illa flaua bilis, in hac uero omnes humores æqualiter putrescant, quæ expressa est sententia Gal. 9. meth. 3. Quam quidem differentiam inter febrē ardentem, & synochum inter cætera præclare explicat Aetius, serm. 1. cap 77. ex quo loco id quoque licet colligere, distinctionem quam isti ponunt inter febrem tertianam continuam, & ardentem, quod in illa fiant, in hac non fint accessiones, voluntariam esse, & præter Gal. disciplinam, qui nusquam, ni fallor, talis differentiæ mentionem facit, immo vero docet apertissime, febres ardentes diebus imparibus accessiones habere, 3. epid. 3. 36.

Restat locus 2. de crisib. 6. qui contrarium videbatur asserere: pro cuius loci interpretatione ego quidem puto hoc nomen causi minime vnū tantummodo, & certum genus, sed plures differentias febris significare, neque id tam morbi speciem, quam vehementiam, & grauitatem denotare: quia quidem communi ratione licet omnem febrem, quæcunque vel habeat, uel proxime accedat ad symptomata febris ardentis, etsi non ex flaua bile oriatur, causonem appellare: de qua re Gal. ita loquentem audiamus 4. de ratione victus 13. Febrem causonem medicos reperio appellantes, cum vrens caliditas siusque incompescibilis hominem torquet, quod si ita habet, causonem eum, in quo corpus non vritur, siusque leuis fuerit, causonem quidem simpliciter, exquisitum autem, & legitimum non appellabimus. Quin etiam scribit Gal. non solum in toto corpore, sed etiam in qualibet corporis parte causonem fieri posse, adeo vt si aliqua pars insigni æstu, & feruore laboret, hunc affectum nomine causi liceat appellare: illius verba sunt huiusmodi 4. de ratione victus com. 2. Nempe in vna corporis parte, quæcunuis illa fuerit, interdum causos gignitur, interdū & toto in corpore, qui vtriusque causi, & particularis vnius partis, & communis totius corporis, propria indicia diligēter distinguit. Quē locum a nemine hactenus video animaduersum fuisse itaque si vere & proprie loqui velimus, causus non aliud est, quam febris tertiana continua, putrescente bile intra venas; ac potissimum Gal. auctore 1. epid. 2. 9. secto 2. 73. 3. epid. 3. 33. potissimum inquam in venis iecoris, ventriculi, pulmonis, communiter aut per quandam similitudinem symptomatum, & febres synochi, & cæteræ omnes, imò vero omnes morbi quandoque causones possunt appellari.

Sed veniamus ad Auic. qui statim distinguit causonē in duas differentias, alteram, quam causonem cholericum, alteram quam phlegmaticum appellant, quod ille ea putredine bilis, hic autem pituitosus ea putredine salsæ pituitæ originem habeat. Quæ distinctio fuit Hipp. & Gal. 4. de ratione victus 13. & aliis locis: & est maxime consentiens rationi: nam sicuti statutum est, duo esse genera tertianarum, vnum legitimum, alterum spurium, pro diuersitate humorum putrescentiū, hac eadem ratione duplicem quoque causonem licet constituere, alterum legitimum ex flaua bile, in quo omnia conueniunt propria illius symptomata, alterum spurium ex salsa pituita, in quo non omnia conueniunt symptomata. Diff. causonis.

Et senibus quidem parum accidunt causonides febres.) Hæc pars pertinet ad prognosticum, quatenus pertinet ad ætates, & sententia est, senes raro corripi febribus ardentibus, quod si illis corripiantur, plerunq; eos mori, propter duas rationes, alteram, quia in hac ætate, in qua paucus est calor, huiusmodi febres nonnisi a potentissima causa possunt prouenire. alteram, quoniam senes habent omnes uires debiliores: contra autem in iuuenibus & pueris has febres sæpius contingere, ac minus fore periculosas, propter contrarias causas, quia sunt calidiores, & robustas habent vires. Quæ quidem sententia fere ad verbum fuit Hippocra. & Galen. 1. aphor. 14. & est manifestissima. Sed ueniamus ad signa.

In causone exquisito sunt omnia signa, quę sunt in tertiana exquisita, vna excepta forma febris, quæ ab illa diuersa est: itaque caliditas est valde acris, addit Auicen. maior in partibus internis quam externis, quod non est alienum à ratione, cum materia putrescat in locis proximis cordi, verum talis caliditas à manu medici tangentis superatur, quoniam in tenui materia fundatur, & facile dissoluitur: Pulsus sunt maximi, velocissimi, inordinati, inæquales, lotia sunt valde flaua, quandoque rubra, & quæ plane summum ęstum demonstrant. Causæ pręcesserunt, quæ flaue bilis copiam possunt coaceruare, de quibus omnibus satis diximus de signis tertianæ Verum præter hæc omnia signa Gal. febris ardentis duo signa constituit, pathognomonica & inseparabilia 3. epid. 3. 34. 4. de ratione uictus t. 4. & 13. quorum alterum est maxima sitis, alterum est exurens caliditas, ex quibus solis duobus signis ille affirmat vniuersam causonis naturam satis posse cognosci & definiri. Forma autem febris ardentis exquisitæ talis est apud Galenum 2. de crisibus 6. quod cum cætera omnia exquisita tertianæ indicia conseruet, eo solo ab ea differt, quod sine rigore inuadit, neque in quietem febre vacantem desinit. Auicenna in præsenti cap. proponit signa non solum pathognomonica, sed etiam superuenientia, & critica, quæ partim essentiam, partim morem, partim solutionem huius febris possūt Signa causonis.

demon-

demonſtrare, In quibus referendis nihil eſt notatione dignum, prærerquam vbi loquitur de ſiti, quod huius febris eſt alterum ſignum inſeparabile, de quo ſcribit Galenus 1.epid.1.29.ſecto 2.75.3.epid.1.5.& 11.ſi in febre ardente contingat aliquem non ſitire, alterum duorum neceſſario ſignificari, vel naturalem facultatẽ ventriculi extinctam eſſe, vel ęgrum delirare. Itaque Auicenna hanc adhibet huius ſententiæ interpretationem, id verum eſſe, niſi adſueris tuſſis vel deſtillatio, quæ laryngem, & œſophagum humectare, & ſitim quoquo modo lenire poſſit: quam tamen interpretationem ille accepit ab Hippocrate & Galeno 4.aphor.54. 6. epid. 2. 24. Quibus aridæ tuſſes modice irritantes, in ardentibus febribus &c. quæ quidem, accedente potiſſimum Galeni interpretatione, manifeſtiſſima eſt, vt pluribus non ſit opus: quare accedamus ad curationem.

Indicationes curatiuæ.

Indicationes curandi febres ardentes ſunt illæ eędem, quę ſunt propoſitę in curatione tertianæ exquiſitæ, prærerquam quod cũ hic morbus ſit maior, maiora quoque pręſidia poſtulat. Itaque principales ſcopi ſunt febris, atque illius cauſa, putredo, flaua bilis. febris quidem propter inſignem calorem remedia valde refrigerantia, & humectantia requirit: bilis autem ſi ex toto putrida fuerit, quamprimum eſt detrahenda, ſi non ex toto putrida fuerit, concoquenda eſt, ac demum per conuenientes regiones purganda. Vtrum iis indicationibus liceat ſatisfacere, & quidnam de hac febre ſperandum, quid timendum ſit; euentus interdum ſalutaris, interdum pernicioſus eſt, de qua prædicendi ratione alias diximus: & ſi quis plura cupit, is videat Galenum de conſtitutione artis med. 18. 4. de pręſag. ex pulſib. 11. Morbus acutiſſimus eſt, quare ſiue bene, ſiue male citiſſime terminatur: cum Gal. auctorę 2. de criſib. 6. raro ad diem ſeptimam perueniat multo autem ſæpius die tertia, aut quarta finiatur. Cęterum vbi licet ægri ſalutem ſperare, iam de propriis, & accommodatis remediis cogitandum eſt, inter quę minoratio materiæ principem locum obtinet, de qua eſt maxima a multis agitata controuerſia, vtrum liceat in febre ardente ſanguinem mittere. Namque Auic. 4. 1. 20. generaliter in bilioſis morbis hoc remedium non probat, & in pręſentia dubie loquitur, non phlebotometur, fortaſſe enim inflammabit eos, & fortaſſe iuuabit eos, ſi fuerit illic turbiditas aquæ, id eſt, lotii & rubedo: quam quidem rem nolo in præſentia longius agitare, qui id feci cumulatiſſime in mea diſputatione de ſcopis mittendi ſanguinem generaliter, & ni fallor, confirmaui manifeſtiſſime in morbis bilioſis, & in omnibus a quocunque tandem humore pendeant, ſanguinis miſſionem conuenire, dummodo ſimul conueniant principes ſcopi.

An venæ ſectio conueniat.

Cum autem in febre ardente, mea ſententia, ſit non ſolum utile, ſed etiam neceſſarium, ſanguinem mittere, id utrum ante ſectionem venæ liceat leuiore aliquo medicamento aluum lenire: in qua re, etſi non ignoro cõmuniter practicantes prope omnes, neque in febre ardente, neque in cæteris morbis, ſanguinis miſſionem aggredi, niſi poſt medicamenti adminiſtrationem, tamen quod alias diai, & in hoc, & in omnibus morbis acutis, qui nullas dant inducias, ne tanti præſidij occaſio præceps perdatur, ego quidem primo quoque tempore impoſito clyſtere ſoleo venam incidere, ac poſtea ad alui lenitionem deuenio, ad quam indicationem ſunt accommodata medicamenta, de quibus diximus, tractantes tertianam exquiſitam: ſed tamen id repetendum eſt, in hac febre quam maxime cauendum eſſe a manna, ſyrupis roſaceo, & violaceo ſolutiuis, & aliis medicamentis, quæcunque ex melle, & ſaccharo præparantur; inter quæ nonnulli caſſiam quoque reponunt, cum iſthæc omnia facile in bilem conuertantur, niſi eiuſmodi medicamentis acida potiſſimum permiſceantur, quæ tale incommodum poſſint corrigere: tamarindi autem mihi uidentur inſignem prærogatiuam habere, cum in hac febre obſtructio, & adſtrictio, quæ perſpiratum impediunt, non ſint adeo magnę, vt ab omni medicamento adſtringente cogamur abſtinere. Hippoc. 4. de rat. vict. 7. maxime utebatur clyſteribus; quod ſi hęc non forent ſatis, lacte aſinię cocto huiuſmodi febricitantes conſueuerant purgari, quod teſtimonio Gal. non caret acrimonia, & inter omnia lactis genera liquidiſſimum eſt, minime pingue, & magis ſeroſum: cui quidem lacti Galen. illius ſerum ſubſtituit oxymelle pręparatum, quo alioqui leui medicamento veteres ad mouendam aluum familiariter vtebantur. Neque uero ſolum medici aluum mouent, ſed etiam quę ſuperſunt putrida aliis modis conantur expurgare, ſicuti vomitu, ſudore, lotio, prout natura unam, vel plures uias, hanc vel illam aggreditur: cum autem huiuſmodi medicamenta maiori ex parte ſint calida, vt placet Gal. 11. metho. 10. 1. aphor. 24. propterea ne corpus adhuc magis incaleſcat, leuioribus, & frigidis agendum eſt, quæ ſimul poſſint putrida educere, humorem noxium concoquere, & febrem iuuare: itaque vomitus mouetur potione aquę tepidæ, aquę hordei, hydrelęi, & ſimilibus: vrina prouocetur decocto cichorei, ſonchi, acetoſę, radicum graminis, hordei, ſeminum melonis, & ſimilium. Sudores demum euocantur balneo aquę dulcis, ſi tempore opportuno, hoc eſt poſt apparentem coctionem adhibeatur. Interea dum hæc fiunt, ad principale, & ſummũ huius febris remediũ veniendũ eſt, nempe ad potionẽ aquę frigidę, quę auctore Gal. 9. meth. 5. febrem extinguit, namque reddit robuſtiorem, vt deinceps per aluum, lotium, ſudorem, expellat, quæcunq; illi noxia ſunt, de quo quidẽ pręſidio habetis pręclarum Gal. teſtimonium 4. de ratione victus 12. qui teſtatur, frigidam potionem in cauſone bilioſos humores vel perfecte euacuare, vel extinguere, adeo vt ex innumeris, quibus illam aquam frigidam prębuit in tempore opportuno, nullus vnquã mortuus fuerit. Nõnulli hoc tempore ad leniendam ſitim, & extinguendum inſignem æſtum ſolent inſtituere quoſdam ſuos ſyrupos longos, ex frigidioribus aquis deſtillatis, endiuiæ acetoſæ, lactucæ, borraginis, capilli veneris, quibus minimam portionem permiſcent alicuius ſyrupi, exẽpli gratia, quod vna libra ℥ j. quos quidem ſyrupos ſuis ægrotantibus quacunque hora exhibent; quorum inſtitutum nullo modo poteſt probari, etenim tametſi legitima ratio leniendi ſitim, & extinguendi calorem febrilem ſit potiſſimum potione, nihilominus potiones opportunæ non quacunque hora ſunt exhibendæ, ſiquidem niſi ieiuno ventriculo & importunæ exhibeatur, vt ferme iſti faciunt, coctionem perturbant, tantũque abeſt, vt ſitim leniant, vel refrigerent, vt potius illam augeant & calefaciant: qua propter veſtris ægrotãtibus permittatis eſt vt aqua frigidiore, poſca, aquis ſtillantiis, aqua hordei, os frequenter abluant, aliquid in ore detineant, pruna, ceraſa, auſtera, acetoſam lactucam, granata, & ſimili ratione quæ quant ſitim & calorem mitigare, minime vero permittatis, vt millies in die huiuſmodi longos ſyrupos accipiant.

Vomitus.

Syrupi longi ad ſitim.

Cęterum ſi deficiente aliqua ex conditionibus, quæ ad potum aquæ frigidæ ſunt neceſſariæ, non liceat illã exhibere, tunc neceſſe fuerit quandoq; ad medicamẽta deuenire, quæ purgandæ bilis vim habeant, veruntamen perpetuo a calidioribus & vehementioribus abſtinendum eſt: vnde boni practici leuioribus tantummodo, & lenientibus contenti ſunt, quorum ſi opus eſt, doſim augent, qua ratione a calidioribus abſtinent, & copioſiorem vacuationem feliciter moliuntur. Exempli gratia:

℞	*Flor. caſſ. non. extr.*	℥	xij	
	Rhabarbari electi pulu.	℈	ij.	M.

Ad hunc locum debent accommodari quæcunque pertinent ad alterationem aeris, partium præcipue laborantium, iecoris, cordis, & ad reliqua externa præſidia, de quibus ſatis diximus tractantes curationem febrium acutarum.

Victus ri.

Victus in febre ardente, & actu, & potentia ſit frigidus,

dus, & humidus, & cum morbus celerrime ad statum soleat peruenire, instituatur valde tenuis: quare sola ptisana contenti erimus: pro potu Hipp. & Gal. 4. de ratione victus 5. dabant aquam mulsam, coctam, & dilutissimam, quæ propter rationes a Galeno expositas in commentar. cæteris omnibus potibus est anteponenda. De causone exquisito hactenus.

Potus.

De causone spurio. De altera autem febre ardente spuria, quam diximus cum Hippocrate, & Galeno ex putredine bilis, & falsæ pituitæ originem habere, nolo in præsentia longius agere, cum facile ex iis quæ diximus de legitima, liceat cuique rationem intelligere, qua altera quoque spuria curari possit, sicuti de tertiana legitima, & notha dictum est. Circa literam Auic. nihil est notatione dignũ, quod iam non fuerit expositum, præterquam vltima verba de balneo, quæ sunt huiusmodi.

Et illi in quibus magis diligitur balneum, sunt quorum febris est ex phlegmate salso.) Namque Galenus expresse docet contrarium 3. de ratione victus vlnmo, & reddit rationem suæ sententiæ, cui plane conuenit Paulus lib. 2.3. quam quidem manifestissimam repugnantiam, & dissensionem a Galeno nonnulli conciliant, qui interpretantur Galenum, quasi velit in causone spurio balneum non conuenire ante concoctionem: sed Galenus simpliciter, & absolute loquitur, illud in causone notha aduersissimum esse. At sane pro Auicenna non habeo quod dicam, nisi illius codicem fuisse deprauatum eumque potius negatiue, quam affirmatiue legendum esse, nempe in causone spurio minus, quam in legitimo balneum conuenire.

CAPVT XX.

De febre sanguinea.

IN prima parte huius cap. 43. Auicenna disputat aduersus Galenum de febr. sanguinis: de qua agunt plerique omnes, partim veteres, partim recentiores, sed vt libere dicam, tam confusa, & mala ratione, vt nesciã an quispiam hactenus Auicennæ, & Galeni mentem, & veritatem fuerit assecutus: itaque hæc disputatio neque a nobis est prætermittenda; sed quoniam minus longum esset singulas de hac re opiniones, & singula argumenta pertractare, studens, quantum fieri potest, breuitati, circa illa solum versabor, quæ vtiliora videbuntur. Etenim ante omnia ne versemur in æquiuocis, atque intelligamus quid illud sit quod in quæstione versatur, sciendum est hoc nomen sanguinis dupliciter medicis vsurpari, vt vult Gal. 1. de natura humana 27. lib. de plenitudine 10. 6. epid. 2. 37. sect. 4. 14. vno modo quatenus complectitur omnes humores in venis contentos, altero pro quarto humore a reliquis tribus distincto: sine qua distinctione, quam nemo hactenus animaduertit, fieri non potest, vt in hac materia quidquam certi intelligatur, & definiatur. Atque hinc factum est cum pro duplici significatione huius vocis duplex quæstio de febre sanguinis possit agitari, vt plerique omnes eas simul comprehendentes, neque alteram ab altera distinguentes, & sibi, & reliquis magnam obscuritatem afferant, inter quos ipsum quoque Auicen. possimus enumerare, qui ex vna parte non explicans, de qua febre sanguinis disputet, & ex altera videtur illam febrim interpretari, quæ ex putredine omnium humorum generatur, quæ fortasse nullam dubitationem, & difficultatem continet, vt videbimus: sed ad rem venio. Omnes interpretes quos viderim, putant Auic. disputare aduersus Gal. quasi ille negauerit febrim ex putrescente sanguine fieri posse, quorum quidam fatentur reuera eum huiusmodi febrem negare, atque ii de veritate vtriusque opinionis Auic. & Gal. acriter digladiantur: nonnulli autem asserunt Galen. minime talem febrem negare, ac propterea Auicen. reprehendũt, quod sine ratione istud Gal. obiiciat, quod ab illo alienum est: alii putant vnam atque eandem

Aequiuocatio sanguinis.

vtriusque opinionem esse, illosque inter se solum verbis dissentire: alii forte aliter sentiunt: verum ex iis nemo mihi videtur neque Gal. neque Auic. mentem intelligere: namq; prin. Auicen. tanquam fundamentum suæ disputationis accipit, & id obiicit Gal. non quod ille negauerit ex putrescente sanguine aliquam febrem fieri posse, sed quod ille negauerit huiusmodi febrem esse sanguineam, imo asseruerit esse biliosam, id quod verba Auic. demonstrant: *Opinatus est Gal. quod non sit febris sanguinis a putredine sanguinis.*) non, inquit, opinatus est Gal. quod non sit febris a putredine sanguinis, sed quod non sit febris sanguinis a putredine sanguinis: & ratio Gal. fuerat huiusmodi: nam sanguis cum putrescit, fit cholera, & non est sanguis, fit primo febris cholerica, non sanguinea: deinde tantum abest vt Gal. negauerit sanguinem putrescere, atque ex huiusmodi putredine febrim fieri; vt id aperte, & expressis verbis, verumq; tanquam apud omnes compertum recipiat 2. de diff. feb. 9. qui Gal. id tantummodo quærit, vtrum in putrescente sanguine certa quædam febris species fiat, sicut reliquis humoribus putrescentibus tres distinctas species febris fieri certum est: quam contemplationem ille inquit præstantissimam esse, adeo vt Gal. non de febre sanguinis quæstionem instituat. Ac sane Auic. hac in parte mentem Gal. pręclare est assecutus: itaque summa quæstionis quam Auic. agitat, aduersus Gal. est huiusmodi; vtrum ex putrescente sanguine certa species febris constituatur, quam liceat sanguineam appellare, sicut cęteris putrescentibus humoribus tres dictę species febris constituuntur, quę ex singulis humoribus biliosa, pituitosa, melancholica appellantur: sed quoniam, vt superius diximus, hęc vox sanguinis ęquiuoca est, ac propterea dubium superest, in qua significatione quęstio debeat agitari, ferendum est, Auic. seipsum interpretari, quod ita scribit: *Dicamus ergo nunc quod febris sanguinis est febris putredinis, & febris calefactionis, & ebullitionis, quam nominauit Hippocr. synocham conclusum, &c.* Ex quo loco nonnullę emergunt difficultates maximi momenti, & primum quatenus pertinet ad nomen synochis, certum est neque Hip. neque vllum ex veteribus medicis hac voce in suis scriptis vsum fuisse, sicut Gal. testatur postremis verbis com. supra 2. de natura humana, sed istud a iunioribus inuentum fuisse, vt idem notat Gal. 9. metho. 2. 1. epid. 3. Deinde quatenus pertinet ad essentiam huius febris, docet Gal. met. 3. tam plane, & apparet, vt planius non possit, febrem synochum putridam ex putredine omnium humorum originem habere, a quo sensu neque puto Auic. dissentire, qui continuo tradens signa, differentias, & curationem febris sanguinis, omnia propemodum transcribit a Gal. quęcunque ab illo de febre synocho tradita sunt: itaque non videtur dubium, quin Auic. in sua quęstione accipiat nomen sanguinis, quatenus hęc vox significat omnes humores qui in venis continentur. Quod si sic se res habet, ego quidem non verebor asserere, Auic. hac in parte prorsus Ga. mentem non percepisse; neque enim quęrit Gal. quę sit species febris, si sanguis putrescat, accipiendo sanguinem pro omnibus humoribus quam febrim ipsam euidentissime docet, & constat inter omnes, esse synochum, sed quærit quęnam sit species febris, si sanguis putrescat: quatenus ille est quartus humor distinctus ab vtraque bile, & pituita, sicut omni luce clarius primi cap. verba demonstrant, quę sunt eiusmodi 2. de diff. feb. 9. *Inter eas quæ restant, nulla præstantior est contemplatio, vtrum sicut in vtraque bile & pituita fiunt quædam species febris, ita etiam in sanguine putrescente:* vt certe mirum sit, quomodo Auicen. rem tam perspicuam non animaduerterit: atque hinc factum est, cum Gal. de vna specie febris, Auic. de altera intelligat, & quæstionem moueat, neque in principali controuersia conueniant, vt rationes Auicen. ad hanc disputationem parum accommodatæ, forte etiam vanæ, & ineptæ censendæ sint: si enim ille dicat Gal. opinatum fuisse, nullam fieri febrim sanguinis ex putredine sanguinis, propterea quia sanguis dum putruit, fit

cho-

cholera, neque remanet sub forma sanguinis, tamen Gal. istud non asserit de sanguine, id est, de omnibus humoribus sed de sanguine vero, humore a reliquis distincto: vnde quemadmodum rationes Auicen. ad confutandam conuersionem sanguinis, id est, quatuor humorum, in bilem, sunt inanes, & nihil concludunt, ita ad confutandam conuersionem sanguinis, i.e. quarti humoris, forent longe magis accommodatæ, & aliquam vim haberent.

Error Auer.

In hunc eundem scrupulum incidit Auerr. 4. collig. 31. qui simul cum Auic. non intelligens reperiri aliam febrem sanguinis, quam synochum, taxat Gal. inconstantiæ, quod aliquando dixerit, huiusmodi febrem esse cholericam, aliquando autem non esse cholericam: quos deinde Auicen nimirum, & Auerr. medici prope omnes imitati sunt, qui pariter non intelligentes, apud Gal. reperiri duo distincta genera febris sanguinis, pro duplici huius vocis significatione, sicut diximus, in varios errores dilapsi sunt. Cæterum vt nos contra distincte, & perspicue hanc rem intelligamus, primo decet nos inuestigare, quid tandem Gal. reuera de febre sanguinis, & tota hac difficultate sentiat, ex qua disciplina spero vos facile hanc veritatem posse intelligere, & alienos errores detegere.

Vera doctrina febris sanguineæ.

I. Conclusio.

In disputatione febris sanguinis, sicut non potest negari, ita non negauit Gal. sanguinem posse putrescere, cum manifestum sit, & vulgare in doctrina Aristot. 4. Meteoror. 2. omnia quæcunque sunt mixta ex elementis, nisi per vim intercant, per putredinem interire, omniaque materia constantia præter ignem putrescere. Itaque ad mentem Gal. hæc sit prima conclusio, sanguinem, & quartum humorem, & totam massam quatuor humorum posse putrescere. Deinde cum Gal. doceat, sanguinem vel sola copia, vel sola alteratione, sine aliqua vstione vel putredine, posse febrem efficere, qualis est synochus sine putredine, pariter neque

II. Conclusio.

potuit negare, neque vnquam negauit, sanguinem putrescentem posse febrem excitare: quare hæc sit secunda conclusio, ex putrescente sanguine siue solo, siue simul cum reliquis humoribus febrem fieri. 4. si quæ-

III. conclusio.

ras, qualisnam ex putredine sanguinis febris oriatur, respondet Gal. si intelligas sanguinem, hoc est collectionem quatuor humorum, ex huiusmodi putredine febrem synochum oriri, 9. meth. 3. si vero intelligas sanguinem pro vno quarto humore, hanc febrem sanguinis appellari, 2. de diff. feb. 9. quæ tertia sit conclusio. Demum vero cum Gal. expresse velit simplicium

IV. Conclusio.

febrium tria tantummodo esse genera, biliosas, pituitosas, melancholicas, si quærat ad quodnam ex iis tribus generibus febris sanguinis referenda sit, respondet loco citato, de diff. feb. 2. de crisib. 12. huiusmodi febrem sub biliosam reponendam esse: quam postremam conclusionem ad Galeni mentem nobis liceat statuisse.

Declaratio veritatis.

Verum cum tres priores conclusiones nullam videantur difficultatem continere, id tantum restat, vt postrema paulo accuratius examinetur, de qua videmus Auic. duas disputationes aduersus Galenum instituisse: sed ante omnia studeamus Gal. mentem, & rationes intelligere. Galenus ex proposito duobus locis hanc quæstionem tractat, cum sanguis putrescat, cum efficiat febrem, cum simplicium febrium non plura sint quam tria genera, & tres periodorum rationes, ad quodnam genus, & ad quam periodum febris ex putredine sanguinis debeat referri. Primus est locus 2. de diff. febr. 9. in quo accipiens tanquam manifestum, sanguinem putrescere, & rationem ex Aristotele ducens, quomodo ille putrescat, concludit febrem ex putrescente sanguine simplicionem esse, quam ex aliis humoribus, ac proportionem tertiani circuitus assumere, adeo vt in febre sanguinis, sicuti fit in tertiana, tertio quoque die noua accessio inuadat: hoc autem probat experientia sumpto exemplo pleuriticorum, qui rubra expuunt, in quibus certum est, inflammationem, & febrem ex putredine sanguinis originem habere, siquidem obseruatum est, huiusmodi febres plane tertianum circuitum obseruare. Et si quis obiciat, diuersam rationem esse humoris putrescentis in inflammatione, & in venis, huic respondet Galen. & diffuse demonstrat 2. de diff. feb. 9. putredinem humorum quæ fit in vasis, similem esse illi putredinique in phlegmone, abscessibus, & phymatis oritur, ita vt de vtraque plane idem statuendum sit. Alter est locus 2. de crisi. 12. in quo Galen. hoc ipsum docet, & hanc rationem reddit, propter quam febris ex sanguine tertianos faciat circuitus, atque ad biliosas sit referenda, qui scribit ad hunc modum: Manifestum est, cum sanguis putrescere cœperit, quod non etiam bonus manet, sed biliosus fit, atque in eo illud obseruatur, quod tria sint vniuersa simplicium febrium genera; quæ enim ex putrefacto fit sanguine, iam quodammodo biliosa est, si vtique in naturalibus sermonibus, recte demonstratum est, quod sanguis ex moderato fit calore, flaua autem ex plurimo, atra autem ex abunde immoderato. Itaque ratio propter quam Galen. asserit, febrem sanguinis ad biliosas referendam esse, illa est, quia sanguis cum putrescit, fit biliosus: ex quo loco Auicenna arripuit occasionem reprehendendi Galenum, quasi ille voluerit, ex putredine sanguinis nullam febrem sanguinis fieri posse: sed Gal. aliter sentit, & aliter loquitur, qui non scribit, sanguinem cum putrescit, fieri choleram, & non esse sanguinem, neque tunc febrem fieri cholericam, non sanguineam, vt illi imponit Auicen. sed inquit sanguinem putrescentem fieri biliosum, & febrem ex eo genitam non simpliciter, & absolute, sed quodammodo biliosam esse, immo vero nisi fallor, tam euidenter Galen. fatetur, & docet, ex putredine sanguinis manentis sub forma sanguinis, febrem fieri, quam vere febrem sanguinis liceat appellare, vt nulla de hac re dubitatio mihi videatur superesse.

Ac primum memoria est repetendum exemplum pleuritidis, in qua rubra expuuntur, de qua supra diximus ex Galeno; namque si experientia demonstrat, huiusmodi pleuritidem talem a principio vsque ad finem permanere, sanguinemque sub formam sanguinis perdurare, quod sputa perpetuo cruenta satis confirmant nihil prohibet: quin idem verificetur de sanguine in venis putrescente, cum certissimum sit ex doctrina Galeni eadem plane ratione tam in inflammationibus, quam in vasis humores putrescere. Quamobrem etsi Galenus scribit, sanguinem putrescentem fieri biliosum, tamen non docet alium humorem fieri, sed sanguinem adhuc permanere, & sanguinem posse appellari, sicut cæteris quoque humoribus contingit, qui putrescentes non degenerant in alios humores, sed proprium nomen retinent. Sed aliquis rursum nobis obiciat Galen qui videtur manifeste affirmare loco citato, 2. de differ. feb. sanguinem putrescentem mutari omnino, partem quidem tenuissimam, & pinguem in pallidam bilem, crassiorem vero in atram: præterea febres pro specie humorum in quo sanguis mutatur, consistere, & inter se differre: ac reuera ita hæc se res habet: verum sciendum est, longe rem aliam, sanguinem putrescere, & sanguinem putridum esse: etenim qui per putredinem corruptus est, putridus existit, qui ad corruptionem disponitur, putrescens dicitur: namque putredo, & vstio sunt alterationes secundum totam substantiam, siquidem quod putridum, aut vstum est, non solum incalescit, aut refrigeratur, aut tale quid patitur, quod est alterari secundum qualitates, verum etiam in alienam substantiam degenerat; quippe in vtrisque, & quæ putrescunt, & quæ vruntur, extinguitur calor natiuus ab externo, in putridis quidem, humidis partibus extractis, in vstis vero consumptis: quod autem putrescit, antequam tota substantia permoueatur qualitatibus ad putredinem concipiendam disponitur, terminusque huius dispositionis est, cum humidæ substantiæ partes præter debilitatem natiui caloris a calore externo factam,

Dubitatio

iam

iam incipiunt a partibus siccis separari, verumtamen communi appellatione vtraque dicuntur putrescere, tam quæ ad concipiendam putredinem male disponuntur, quam quæ tota substantia mouentur, & in alienam degenerant. Hæ duæ rationes putredinis quotidie in vinis apparent manifestissime, quod preclare declarat Galen. 2. aphor. 18. namque dicimus vina putrescere, quando incalescunt, acidumque habent saporem, sed nondum in acetum degenerarunt, quæ tamen vina multa ventilatione, mutatione vasis, & loci, pristinam recuperant naturam, quod fieri non potest, vbi ex toto corrupta, & acida facta sunt: nam res quæ tota substantia mutatæ sunt, sicuti putredine, vstione, concoctione, ad priorem statum nequeunt redire, non enim sicuti quod calefactum est, potest, refrigerari, ita quod coctum est, reddi crudum, & quod putridum est, potest emendari: cum igitur huiusmodi variæ putredinis rationes, sanguini quoque possint contingere, nimirum vt ille putrescat, vel dum calidior, & humidior redditus, ad putredinem disponitur, vel dum tota substantia mutatur, facile est intelligere, quod Galen. declarat manifeste, sanguinem priori modo putrescentem, in alios humores non transmutari, sed sub forma sanguinis permanere, etsi biliosus fiat, ac febrem sanguinis efficere, quę sub biliosa comprehenditur: posteriore autem modo vere sanguinem in alios humores transmutari, ac febrem efficere diuersarum specierum, sicuti diuersis humoribus putridis conuenit. Hanc vero fuisse mentem Galen. facile vnusquisque fatebitur, qui ad verba illius vel parum voluerit animum adhibere. Cum enim docuisset, ex putrescente sanguine febrem fieri quodammodo biliosam, & qua tertio quoque die habeat accessiones, atque istud experientia confirmasset, statim hæc subiungit: *At vero si sanguis supra modum assetur, mutatur omnino, pars enim tenuissima in pallidam bilem, & crassior in atram conuertitur.* Et paulo post: *Febres igitur pro specie humorum, in quos sanguis mutatur, consistunt, sola malignitate, & lenitate differentes.* Neque enim Galen. amplius loquitur de sanguine putrescente, secundum simplicem alterationem, sed de sanguine supra modum assato, qui vstionis modum repræsentat, in qua iam diximus totam substantiam mutari, quod quidem Galen. propositum satis confirmant illa duo verba, aduersatiua (*at vero,*) quę manifeste demonstrant, illum loqui de alia materia, quam antea locutus fuerit.

Summa omnium. Colligentes quæcunq; hactenus dicta sunt de febre sanguinis, ad Gal. mentem ita habendum est: sanguinem secundum vtramque significationem putrescere, & febrem efficere, ex putredine omnium humorum synochum fieri, ex putredine vnius sanguinis, febrem sanguinis, sed quæ ad biliosas referenda est, & tertio quoque die habet accessiones sanguinem supra modum assatum, partim in pallidam, partim in atram bilem degenerare, & tunc febres fieri pro specie humorum, in quos ille mutatus fuerit. Si quis hæc bene intelligat, huic non difficile erit aliorum falsas opiniones intelligere, & confutare, qualis fuit opinio plusquam commentatoris, idest, Truscani, qui in 3. artis med. 38. asserit sanguinem putrescere, sed facere periodũ quotidie, sicuti facit febris quotidiana, qualis fuit opinio Conciliatoris diff. 89. Gentilis, & omnium fere posteriorum, qui docẽs ex putredine sanguinis febrem quidem fieri, sed quæ talis diutius non potest permanere, qualis est opinio quorundam recentiorum, vt Montani, qui asserunt, febrem sanguinis ex putrescentibus ichoribus sanguinis originem habere, quales forte neque aliæ huiusmodi opiniones, desunt, de quibus non est longius agendum, quod veritate posita, omnia falsa facile euanescant; quare ad alia quæ restant, progrediamur.

Differentia. Febres a sanguine sunt duplices, quatenus hæc vox, vel omnes humores, vel vnum sanguinem significat: priores quæ ad omnes humores pertinent, sunt synochi, Latine continentes, quæ pariter sunt duplices, quædam ex putredine humorum, quædam sine putredine. Febres synochi cum putredine describuntur a Galen. 9. metho. 3. vbi in omnibus vasis, ac potissimum maximis, æqualiter succi putrescunt: synochi autem sine putredine, eadem cum febre ephemera constant natura, quoniam in spiritibus, non humoribus calor præter naturam accensus est, sed in eo differunt, quod non in vnam diem, vt ephemera, sed in multos dies porriguntur: vtraque autem febris synocha, tam cum putredine, quam sine putredine, est in triplici differentia, vel perpetuo crescens ad finem vsque, vel perpetuo declinans, vel in eodem statu permanens: huius causam refert Galen. loco citato, in ascensionem, & transpirationem vaporum: etenim illa est vniformis, in qua tantum transpirat, & dissoluitur, quantum accenditur, crescens vero illa est, in qua plus accenditur quam dissoluatur, sicuti contra decrescens illa est, in qua plus consumitur, quam accendatur. Posteriores autem febres sanguinis sunt quodammodo biliosæ, de quibus satis diximus.

Duo errores Auic. Hinc duo sunt colligenda aduersus Auicen. in præsenti cap. primum, quoniam ille explicans, quomodo synochus non putrida partim febribus ephemeris, partim febribus putridis conueniat, inquit illam conuenire ephemeris, quoniam nulla adest putredo in humoribus: conuenire autem putridis, quoniam quod calefactum primum est in ea, est humor, quod est perspicue falsum, namque in synocho sine putredine primum calefactum sunt spiritus, non humores, vnde Galen. docet, huiusmodi febrem reuera ephemeram esse, atque eo tantum cum putridis conuenire, quod plures dies perseuerat. Alterum est notandum aduersus Auicen. quod ille asserit, nullam febrem sanguinis reperiri præter tres differentias synochi, qui febrem ex putredine vnius sanguinis, plane videtur ignorare, quam tamen dari, & ratione, & Galen. auctoritate satis confirmatum est.

Signa synochi. Signa febris synochi apud Gal. 9. metho. 2. de diff. feb. 2. de crisib. sunt huiusmodi: primo calor non est valde mordax, quoniam in materia benigna, & mitis fundatur: secundo pulsus sunt magni, vehementes, celeres, minime inæquales, & inordinati, nisi quatenus hæc propria sunt omnium febrium putridarum: tertio lotia sunt crassiora, & rubicundiora, cum huiusmodi febris maiori ex parte fit in corporibus refertis multo sanguine, & bono habitu: quarto forma febris varia est, vt variæ sunt illius differentiæ, vel enim crescit, vel decrescit, &c. Vltimo sumuntur signa a causis, namque talis febris generatur in adolescentia in corporibus plethoricis, carne, & sanguine præditis, in vere, in regione, & constitutione anni temperata vita, victus, & reliqua præcesserunt, quæ copiam sanguinis possunt generare.

Signa differentiarũ synochorũ. Vtrum vero sit synochus cum putredine, vel sine putredine, hæc fere eadem signa facile demonstrant: etenim in synocho putrida calor non est adeo mitis, lotia sunt magis crassa, & rubra, pulsus sunt magis inæquales, & inordinati, quam contingat in altera sine putredine. Signa febr. sanguinis. Signa autem febris sanguinis, quatenus ille est quartus humor, fere eadem sunt cum signis tertianæ, cum per tertiam diem suas faciat periodos, atque vt diximus, ad febres biliosas debeat quodammodo referri: verumtamen, vt notat Gal. 2. de diff. febr. 9. hæc febris ex putredine sanguinis, ab altera ex putredine bilis, cum in cæteris, tum maxime in lenitate caloris, perpetuo simplicior, & mitior existit, quæ enim qualitas caloris vaporosior est, & minus molesta, sanguinis est, quæ vero molesta, erodens, & mordax, ex bile consistit. Atque hactenus de essentia, differentiis, & signis febris a sanguine.

Curatio.

Itaque veniamus ad curationem, & quoniam communes curandi indicationes, de quibus non semel diximus, facile ad omnes febres possunt accommodari, statim ad particularia præsidia aggrediamur, inter quæ sectio venæ videtur principem locum obtinere, quæ potest sanguinem minuere, corpus refrigerare, & quandoque febrem extinguere, & integram sanitatem afferre, & ita Galen. 9. metho. scribit in synocho, siue cum putredine, siue absque putredine, quamprimum ad sectionem venæ deueniendum esse. Sed quæras aliquis de alui lenitione, verum possit in præsentia conuenire: morbus est maximus, ac maxime vrget, occasio est præceps, quare statim maximo præsidio opus est: & si quis rursum obiiciat præcedentem eiborum cruditaté: huic respondet Galen. 9. met. 5. tanto tempore sectionem venæ differendam esse, quantum satisfacere videatur tum ad eorum concoctionem, tum vt excrementa descendant. Anicen. sicuti generaliter docuit cap. 7. de curatione generali, post sectionem venæ videtur alui lenitionem probare, qui exhibet mannam, aquam duorum granatorum, & thamarindos, quæ forte alicui suspecta videbuntur, cum manna facile conuertatur in bilem, granata autem & thamarindi non leuiter adstringant.

De sanguinis missione ad animi deliquium.

Ego quidem, si modo aluus foret lenienda, siue ante, siue post sectionem venæ id fiat, inter cætera omnia cassiam probarem. Cæterum quod pertinet ad missionem sanguinis, sicuti omnes fatentur, remedium esse vult ac necessarium, ita de quantitate mittendi sanguinis non conuenit inter omnes. Galen. in vtraque synocho, tam putridis, quam non putrida, docet sanguinem vsque ad deliquium animi mittendum esse, de qua copiosa mittendi sanguinis ratione præclarum illius testimonium audiatis, 9. metho. 4. Hoc remedium tum ratione, tum experientia didici, namque primum in contrarium statim corpus deducitur celerrime ex animi deliquio refrigeratum: hoc vero nemo potest inuenire, neque quod ipsis ægris, neque quod naturæ iucundius ac vtilius sit: postmodum in eiusmodi corporibus necessario superuenit alui deiectio, nonnunquam etiam bilis vomitus, quas res statim a toto corpore sudores excipiunt: qui præterea duas elegantissimas narrat historias, duorum adolescentum, alterius liberi, alterius serui, quorum ille synocho sine putredine hic synocho cum putredine laborauit, quibus vtrisque vsque ad animi deliquium non est veritus sanguinem mittere: quod item faciendum docet in libello de sanguinis missione 11. 2. aphor. 23. altera autem ex parte non defuere olim, neque desunt in præsentia, quibus tale remedium suspectum, & periculosum videtur, vnde nonnulli contendunt, Galen. in hac missione sanguinis animi deliquium non includere, sed excludere: inter quos est Brassauolus 1. aphor. 3. qui tam copiosæ vacuationis terminum interpretatur minime deliquiú animi, sed quem ægroti possunt perferre. Sed Brassauolus & cæteri male sentiunt: cum enim Galen. docet, vacuationem secta vena vsque ad animi deliquium fieri debere, nulli dubium est quin de ea loquatur, quæ animi deliquium affert, & includit, quod ex multis locis vnus locus confirmat manifestissime. Nam loco citato 9. metho. 4. hæc habet: *Auferre itaque ab homine vsque de industria sanguinem, quoad animo linqueret, maximum plane, vbi valentes vires sunt, continentis febris remedium.* Ex quibus verbis manifestum fit, illum deliquium animi non excludere, sed includere, inquit enim, vt animi defectus succederet, quod si animi defectus succedit, certum est non illum exclusum fuisse. Sunt igitur nonnulli, qui nullo modo hoc remedii genus probant, ex quibus est Cornelius Celsus lib. 2. 10. qui scribit semper finem mittendi sanguinis faciendum esse, antequam anima deficiat. Est Auic. cum inquit cap. 7. de curatione generali, meliorem esse multiplicationem numeri, multiplicatione quantitatis.

Sed præ cæteris est Auerr. qui aduersus Gal. disputat, & nonnullis rationibus conatur huiusmodi remedium oppugnare, in 7. colliget 8. Sed antequam illius argumẽta profero, nonnullæ uoces distinguendæ sunt, ne vos quoque in eum errorem incidatis, in quem Montan. Veronens. & alii celebres viri inciderunt. Ea vero nomina apud Græcos tria sunt, lipothymia, lypopsychia, & syncope, quorum duo prima vnam eandemque rem Galen. significant, 1. ad Glaucon. 14. 2. aph. 8. nempe animi defectionem, vel deliquium, vel exanimationem, vel quomodocunque ea velimus interpretari: etsi non ignoro, nonnullos interea quoque nescio, quod differimen ponere, quod ad rem præsentem non pertinet: Tertium vero nomen, syncope, longe aliam rem apud eundem Galen. significat 12. meth. 5. cum syncope nihil aliud sit, quam præceps omnium virium lapsus, quarum essentia cum partim in spirituum, partim in solidorum corporum naturali qualitate & quantitate consistat, sciendum est, nihil horum per syncopen manere integrum, sed omnia collabi & dissipari, tandemque ægrum in summum vitæ discrimen venire. Itaque id velim vos intelligere, & pro comperto habere, nunquam Galen. docuisse, sanguinem fore mittendum vsque ad syncopen, sed tantummodo vsque ad lipothymiam, quæ admodum leuis est affectio, atque, vt Galen. docet 1. ad Glaucon. 14. ex leuibus causis, vt gaudio, amore, ira, quandoque solet prouenire, ac sine multo labore sanatur. Quamobrem si Auicen. & Auerrh. reuera putant, Galen. probare sanguinis missionem vsque ad syncopen, ne, vt verisimile est, potius liceat in interpretes culpam transferre, qui inconsiderate in sua lingua pro lipothymia syncopen sint interpretati, illi profecto Galeni mentem non sunt assecuti, ac sine ratione hoc decretum non recipiunt.

Lipothymia & syncope differunt.

Argumenta Auerrhoi.

Sed vtcunque hæc se res habeat, Auerrh. rationes audiamus, quarum prima est: medicus est imitator naturæ, sed natura nunquam vacuat sanguinem vsque ad syncopen: ergo neque medicus. Maior est manifestissima. Minorem probat Auerrh. quoniam si fit huiusmodi immoderata vacuatio, ea non fit nisi in crisibus malis, & quibus virtus expulsiua plusquam conueniens est, expellit. Secunda ratio est talis. Vacuatio instituta a medico, quatenus est vacuatio, tantummodo quod superfluũ est, minime quod naturale est, debet euacuare, sed phlebotomia vsque ad syncopen non modo superfluum, sed etiam naturalem sanguinem educit. Ergo. Tertio Galen. hac missione sanguinis non aliud sibi proponit, nisi subitam corporis refrigerationem: sed huiusmodi remedium est per accidens, cum non agat per contrarium. Ergo tanquam remedium periculosum debet prætermitti: qui concludit melius esse, vt aliquantulum remaneat de calore extraneo, quam calor naturalis diminuatur. IV. & vlt. in synocho putrida necessarium est post sectionem uenæ aliquos reperiri humores vel paratos, vel præparatos ad putredinem: Ergo tam copiosa sanguinis missione diminuto calore naturali, ac virtute reddita debiliore, illi magis corrumpentur, neque deinceps poterunt a natura concoqui & superari. Hæc sunt argumenta Auer. quibus postremo loco addo argumentum Cornelii Celsi lib. 2. 10 fundatum auctoritate Hippoc. & est huiusmodi, scribit Hippoc. 6. aph. 27. qui suppurati, aut aqua inter cutem laborantes vruntur aut secantur, si pus uel aqua confertim fluxerit, omnino moriuntur. Ergo inquit Celsus, si in curatione hydropis hæc ratio respondet, neque licet inutilia & noxia excrementa semel & confertim vacuare, longe magis necesse est eam respondere, neque licitum esse sanguinem naturæ familiarissimum, & vtilissimum tam copiose profundere.

Ego vero puto, omnes huiusmodi rationes esse nullius momenti, neque quidquam aduersus Hippocr. & Galen. sententiam demonstrare: itaque ad primum argumentum possum respondere, medicum sane esse imitatorem naturæ, sed illud præterea mihi libet

addere

addere, quod traditum est a Galeno de constit. artis med. 12. nempe quædam posse efficere medicum, exempli gratia, os luxatum reponere, quod natura nequit facere, quædam vero efficere naturam, sicuti cauū vlcus carne implere, quod a medico fieri non potest, vnde etiamsi natura nunquam sanguinem vacuaret vsque ad deliquium animi, tamen licet medico id facere; neque valet argumentatio: Medicus est imitator naturæ: ergo medicus nihil debet efficere, quod natura non facit. Sed præterea possum respondere, minorem falsam esse, siquidem experientia demonstrat, naturam sæpenumero per nares, hæmorrhoidas, vterum, vsque ad animi deliquium sanguinem vacuare, atque huiusmodi vacuationes criticas, & salutares esse, cum ita ægri a morbis grauissimis liberentur: immo vero ipse Auicen. fen. 17. 3. cap. 2. fluente sanguine per hæmorrhoidas, vult illum non esse retinendum, priusquam æger debilitetur, & cadat in syncopem.

Ad secundam & tertiam rationem notandum est, Galenum non simpliciter tam copiosam venæ sectionem probare propter vnam sanguinis effusionem, sed primo & per se animi deliquium procurare, vt hac ratione refrigerato corpore facultas calida intemperie pene suffocata recreetur, ac deinceps possit per vomitum, aluum, sudorem, noxios humores expellere, & febrem extinguere, quæ omnia non fierent, quantumuis copiosa foret vacuatio, nisi tandem animi deliquium superueniret, vnde cum talis, & tanta refrigeratio sine animi deliquio non possit haberi, ita habendum est, eiusmodi summam vacuationem vtilem esse & necessariam, totumque sanguinem tam copiose profusum quo dammodo superfluum esse, cum ille sit impedimento, quo minus animi deliquium, & illa insignis refrigeratio possit succedere. Et quamuis missio sanguinis ad deliquium animi per accidens refrigerationem afferat, nihil istud refert, namque si tollantur omnia præsidia, quæcunque iuuant per accidens, vniuersa medicina tolleretur, exempli gratia, scammonium calidum est, vnde per accidens purgando morbos biliosos, febrem iuuat, nihilominus a nemine repudiatur, quod item de aliis quamplurimis statuendum est. Quo loco memoria est repetenda sententia Galeni 10. metho. 10. qui scribit, omnium febrium, quæ febres sunt, proprium remedium refrigerationem esse, siue potestate, siue actu, siue per se siue per accidens ea lis fuerit.

Ad quartam & vltimam Auerrh. rationem satis esse deberet Galeni exemplum, qui alteri adolescenti, seruo laboranti synocho cum putredine statim vsque ad animi deliquium venam secuit, neque propterea factum est, vt reliquiæ putredinis non fuerint a natura superatæ, quandoquidē secuta deinceps coctione, febres ex toto die septima, finem habuit. Verum neque prætrea deest ratio: cum enim facta huiusmodi insigni refrigeratione, humorum transpiratio & ventilatio ægrotis restituatur, quæ potissima est ratio curandi & præcauendi putredinem, contrarium potius contingit, nempe vt quæ præsens est putredo citius curetur, & quæ futura est, facilius prohibeatur. Ad postremum argumentum Cornelii facilis est responsio, siquidem plane diuersa est ratio copiosę missionis sanguinis, & copiosę purgationis aquæ: quare non est mirum, hominem laborantem hydrope ex conferum facta aquæ profusione, mori cum necessario tunc facultas sit debilissima: febricitantem vero ex missione sanguinis vsque ad animi deliquium non perire, cum Hipp. & Gal. omnes consentiāt ad hoc remedium nunquam fore deueniendum, nisi vires bene constent, quæ tantam vacuationem possint perferre: vbi inquit Hipp. 1. aph 23. ad animi deliquium vsque ducendum est, hoc quidem faciendum, si æger possit perdurare, & Gal 9. meth. 5. vbi valida adest virtus, & ætas permittit, vsque ad animi defectum mittere oportet, vbi alterum horum non satis respondet, tutius est, quantum satis visum fuerit, tantum principio detrahere, quod deficit ita ratione supplere, sed hac de re satis, si modo illud postremo loco addamus, quod addit Gal. 9. meth. 5. laborantes febre synocho prætermissa sectione venæ in summum discrimen venire, nisi vel virium robur, vel largum sanguinis profluuium, vel sudor copiosus ea manifesta pernitie illos eripiat.

Præparatio. Lenita autem, si id fieri occasio, secta vena, huiusmodi febres sæpenumero statim cessant, & tugulantur, quod si aliter eueniat, altera sequitur indicatio, nimirum alterandi humores, præparandi meatus, vt vel febris finiat, vel saltem illi præparentur, adeo vt vel natura, vel arte commode possint expurgari: sic igitur putrescente sanguine conueniunt refrigerantia & humectantia, inter quæ principem locum tenent quæ leniter vacuant, & sanguinem purgant ab excrementis: quare ex Gal. 11. metho. 10. illa sunt exhibenda, quæ per aluum, vrinam, & sudorem purgare ea possunt, quales sunt hoc tempore familiares, nostri vulgares syrupi, rosatus recens, de succo endiuiæ, de succo acetosæ, de succo borraginis, & similes, de quibus id memoria est repetendū, quod alias vos monui, nisi tuto atque exemplo Galeni, qui mulsa admodum diluta vtebatur, huiusmodi quoque syrupos, dilutissimos, parandos esse, ne conuertantur in bilem, & sit exemplum.

℞ *Syrup. rosac. recentis.*
De succo acetosæ ana ℥ v.
Decoctionis acetosæ
Bor. agrimo
Lactucarum ana ℥. iij.
M. pro syrupo.

Horum imitatione varia id genus remedia possunt parari.

De aqua potione. Apparente concoctione, dummodo adsint conditiones, de quibus alias diximus, nullum est præstantius remedium potione aquę frigidę, ex qua excitata, & roborata natura non solum vacuat sæpenumero humores noxios per vomitum, aluum sudorem sed etiam totum calorem febrilem extinguit: quamobrem ita duobus præsidiis Galen. sectione inquam venę, & aqua frigida, quę scribit esse principalia & maxima remedia continentium febrium, consueuit totam huiusmodi curationem perficere, loco citato 9. meth. 5. Sin vero propter aliquod impedimentum non liceat frigidam exhibere, tunc licet deueniret ad ea medicamenta, quæ aluum possunt mouere: si quis, inquit Gal. 4. de tuenda 4. vel propter ætatem, vel propter timiditatem permittere se medico ad sanguinem detrahendum nolit, huic largius deiicienda aluus.

An detur medicamentum sanguinem vacuans. Sed statim quærat aliquis, an reperiatur aliquod medicamentum quod sanguinem possit educere? huic respondet Galen. in lib. de purg. med. facult. 4. nonnulla quidem inueniri talia medicamenta, sed neminem illis vti, cum inter venena numerentur, siquidem hoc forent homines iugulare, non purgare: quo loco recitat historiam de quodam homine, qui casu herbam reperit, quam si quis ad sumpsisset, primum sanguinem deinde vitam emittebat, quem hominem multis hoc pacto morientibus magistratus comprehendit, & vinctis oculis duxit ad supplicium, ne alicui forte inter eundum herbam demonstraret. Cum ergo non liceat sanguinem purgare, quis quęrat rursum, qualianam purgare oporteat? cui pariter respondet Galen. loco citato, purgantia medicamenta hoc nomen sortita esse, quod sanguinem a reliquis humoribus purum constituant, itaque purganda erunt illa excrementa, quæ sanguinem impurum & vitiosum reddunt: ad quam indicationem sunt imprimis accommoda medicamenta leniora, ac fere lenientia, cassia, serum lactis, rhabarbarum, & similia: nam etsi vehementiora quoque scammonium, turbith, & similia, Mesuæ testimonio possunt *Purgatio.* sanguinem mundificare, tamen illa sunt calidiora, & cum molestia istud solent efficere: habeatis exemplum:

R *Rhabarbari electi.* ℈ iiij.
Spicæ. gr. iij.
Seri lactis. q. s.
Fiat infusio secundum artem, & facta expressione, adde syrupi rosati vel violati solutiui ℥ iij. *M.*

Vel si æger voluerit bolum:

R *Flor. cassiæ nouiter extr.* ℥ j.
Pulpæ thamarind. ʒ ij.
Rhabarbari elect. puluer. ʒ j. *M.*

Hoc tempore omni industria attendendum est refrigerationi, & humectationi totius corporis, ac præcipue membrorum principalium: ad quem locum sunt referenda, ne eadem sæpius repetantur, quæcunque dicta sunt de curatione febrium acutarum, de aere, medicamentis externis, balneo, & similibus. In victu sufficit vna ptisana, quæ ex Galen. 10. metho. 11. actu frigida est exhibenda, etsi non extreme refrigerata, ne ventriculus lædatur. Potus sit aqua mulsa dilutissima: & sit exemplum:

R *Aquæ fontis. lib. iij.*
Sacchari ℥ j.
Bulliant ad consumptionem tertiæ partis.

quæ quidem aqua, & in puteis, & cum niue, & omnibus modis insigniter debet refrigerari. Prætermittantur carnes, oua, & omnis victus crassior, quoniam morbus acutus est, & in quarta, & ad summum in septima debet terminari. Atque hactenus de febre sanguinis, quatenus hac voce comprehenduntur quatuor humores: de altera autem, quatenus significat vnum sanguinem, non est longius agendum, quoniam sicuti diximus, illa debet ad biliosas referri, non solum quatenus ad reliqua pertinet, sed etiam quatenus spectat ad ipsam curationem.

CAPVT XXI.

De febre Phlegmatica.

Cap 46. Vbi pituita generetur.

IN tractatione de febribus pituitosis ante omnia mihi vtile, & necessarium videtur, eam quæstionem breuiter explicare, de qua nostræ ætatis medici vehementer dissentiunt, nempe de loco, vbi pituita generatur, ex qua certum est, huiusmodi febres originem habere: quam quidem difficultatem vt iuniores probe intelligant, scire debent, apud Galen. triplicem esse concoctionem, primam, quæ in ventriculo, secundam, quæ in hepate, & venis, tertiam, quæ in singulis membris perficitur: itaque dubium est, vtrum pituita in prima concoctione in ventriculo, an in secunda in hepate generetur. Ac primum nonnulli opinantur pituitam in ventriculo generari, quibus fauet Galen. lib. de atra bile 8. qui ita inquit: a nobis demonstratum est, pituitosos humores ex pituitosis alimentis in prima ventriculi concoctione fieri, vt biliosos in iecore, nec non 1. de natura humana commen. 39. declarans, quidnam singuli humores conferant ad mores animi, ita scribit: Natura autem pituitæ ad mores formandos minime est ex vsu, apparet enim, quod ex prima alimentorum permutatione per necessitatem generetur, & rursum 5. de vsu partium cap. 4. idem confirmat, quo loco asserit, pituitam non solum in ventriculo, sed etiam in intestinis generari, id quod partim ex anatome, partim ex morbis ventriculi demonstrat verissimum esse. Quod ille inquit de anatome, est mea sententia, propterea, quod ventriculi natura sit membranosa, ac proinde frigida, & ad hanc generationem humoris pituitosi valde accommodata. Hanc sententiam repetit Galen. 2. de med. sec. locos 1. & aliis locis, sed apertissime 6. epid. t. 6. per hæc verba: vomitus pituitosi fiunt, huiusmodi enim succus in ventriculo creatur plerumque ex alimentorum multitudine, ac multo magis si illa crassa, & natura pituitosa fuerint. Neque Auicen. videtur aliter sentire, qui 13. 3. tract. 1. cap. 16 scribit hunc in modum: & plurimum quidem quod inuenitur in stomacho, aut generatur in ipso, ex humoribus est phlegma. Et ne quis existimet illum intelligere de chylo, qui generatur in ventriculo, addit; & caussa in hoc est, quia chylus est naturæ propinquæ phlegmati. Hinc factum est, vt summa cum ratione Galen. scribat 1. ad Glaucon. 5. febrem quotidianam raro euenire, quin os ventriculi laboret: ac propterea cap. proprio in curatione maximam ventriculi, ac potissimum illius orificii curam habendam esse. Hique ex iis sunt qui velint pituitam in ventriculo, minime in iecore generari.

At vero altera ex parte nonnulli opinantur pituitam sicuti cæteros humores in iecore generari, in ventriculo autem tantummodo generari chylum, quę sit subiecta materia, & dispositio necessaria ad generationem omnium humorum, cui quidem opinioni rei natura plane consentit; siquidem certissimum est, totum sanguinem, quatenus ille continet quatuor humores, in iecore generari, ex quibus homines constant, nutriuntur, & conseruantur, quod Hippocr. & Galen. docent lib. de natura humana, & mille locis, ex quibus satis fuerit vnum vel alterum in medium proferre. Itaque 2. progn. 57. hęc habet. Palam est iecur concoctricem humorum facultatem, veluti focum ardentem, & fontem obtinere. Et rursum 2. de natural. facult. 8. Demonstratum est antiquis, alimentum dum in venis ab innato calore alteratur, sanguinem quidē ex moderato, reliquos vero succos ex immoderato calore generari; atque huic sententiæ, quę sunt euidentia sensibus omnia consentiunt, quoniam, & alimenta, quę natura sunt calidiora, magis sunt biliosa, quę frigidiora, sunt magis pituitosa, &c. Sic Gal. cap. 38. artis medic. colligit indicia iecoris frigidioris angustiam venarum; copiam pituitę, sanguinem frigidiorem, &c. Et si quis pro hac opinione plura cupit, is memoria repetat in fœtu qui in vtero continetur, nullam in ventriculo coctionem fieri, sed tātummodo in iecore, in quo propterea nulli dubium esse potest, quin pituita simul cum reliquis humoribus generetur.

Ad dissoluendam hanc difficultatem, & vindicandum Gal. a contradictione, sunt qui respondeant, Gale. & medicos pituitam dupliciter accipere, vno modo communiter, sicuti facit Galen. 2. de differ. febr. 6. qui omnem humorem, quicunque in corpore frigidus, & humidus fuerit, pituitam appellat: nec non 4. de tuenda valet. 4. vbi asserit, crudos succos esse de genere pituitę: ex quo colligunt chylum in ventriculo genitūm quoquomodo pituitam posse nominari. Verum ego nescio quanti hęc responsio sit facienda: nam vtcunque illis donemus, chylum communi quadam significatione pituitam posse appellari, certum est de sententia Galen. aliam pręterea pituitam in ventriculo generari, quę plane a chylo diuersa est, alioqui enim locis citatis, ac potissimum de atra bile 8. non dixisset, ex pituitosis alimentis pituitam fieri, siquidem chylus in ventriculo nō solum ex pituitosis, sed etiam biliosis alimentis generatur: quamobrem ego ita censeo respondendum esse, ex alimentis in ventriculo chylū generari, sed pręter chylum, propter naturam ventriculi pituitam quoque a chylo diuersam generari, ac potissimum si alimenta fuerint ad hunc gignendum humorem accommodata; quę quidem pituita in ventriculo genita, cum chylo in iecur delata, & coctionem adepta, facile potest in sanguinem conuerti. Ex quibus vno verbo satis aperte potest constare, vtramque opinionem, quę separatim docet pituitam vel in solo ventriculo, vel in solo iecore generari, falsam esse. Contra vero si hę duę opiniones coniungantur, ac concedatur pituitam partim in iecore ex frigidiore parte chyli, partim ex alimentis, ac pręcipue pituitosis in ventriculo fieri, vtramque veritatem continere. Et hanc sine dubio constat mentem fuisse Galen. vt propterea nulla apud eum sit discrepantia; sed de hac re satis.

Con-

Conueniunt omnes medici, febrem quotidianam fieri ex pituita, vnde Auicen. illam phlegmaticam siue pituitosam appellat, in cuius tractatione agemus: primo, de differentiis: secundo, de signis: tertio, de curatione.

1. Diff. Differentiæ febris pituitosę sunt plurimę, ac primum diuiduntur in continuas & intermittentes, tametsi apud nonnullos dubium est, an aliqua huiusmodi febris reperiatur vere interpolata: quam dubitationem soluit Galen. 1. ad Glaucon. cui placet nullam febrem quotidianam, exceptis paucis, ad integrã quietem manifeste peruenire, quas paucas ille interpretatur 2. de different. febr. 4. vbi exquisitæ fuerint, ac propriam naturam seruauerint, nam tunc & aliorum medicorum, & proprio testimonio comprobat illas puram intermissionem habere, quę continua est, neque ad infebricitationem definit: à recentioribus medicis, vt refert Gal. 2. de differ. 7. proprie καθημερινὸς, idest, quotidiana appellatur, ipse uero solitus fuerat talem febrem ἀμφημερινὸν συνεχῆ, idest, quotidianam continuam vocare, siquidem id nomen καθημερινὸν apud ueteres Gręcos nusquam scriptum reperitur, eam autem quę est intermittens, & ad infebritatem definit, ἀμφημερινὸν simpliciter, sine vlla adiectione uocabat. Quare & nos cum Gal. clarioris doctrinę gratia eam febrem quæ singulis diebus inuadit, & ad infebritatem definit, quotidianam simpliciter, eam uero quę minime definit ad quietem, quotidianam continuam appellabimus.

2 Secundo febres quotidianæ alię sunt legitimę & exquisitę, alię spurię & non exquisitæ: quam differentiam Galen. vnico uerbo determinat 1. ad Glaucon. 8. nempe illas esse exquisitas, quibus omnia adsunt signa, de quibus posterius tractabimus: illas vero non esse exquisitas, quę non omnia signa in se continent.

3 Tertio sunt differentiæ huius febris pro differentia pituitæ quæ illam excitat: cum autem Gal. auctore 2. de diff. feb. 6. quatuor sint species pituitę, vna dulcis, altera salsa, tertia acida, & quarta vitrea appellata; aut fortasse tres tantum, si diuersi pituitæ sapores considerentur, nempe dulcis, salsa & accida, cum uitreę acidæ qualitatis sit particeps, vt Galen. se ipsum interpretatur, hinc fit vt hac ratione totidem sint species febris quotidianæ, quot sunt species pituitæ, ex quibus illa accenditur.

4 Quarto loco sunt differentię febris pituitosę a forma febris: namque nonnullæ incipiunt cum horrore, frigore, rigore: quędam uero sunt, in quibus toto tempore quo durant, in qualibet corporis parte calor simul & frigus persentitur: quę postrema species epiala vocatur: hęc fit, quando pituita non tota æqualiter, sed duntaxat pro parte putrida fuerit, quippe per corporis partes delata pars putrescens calorem febrilem, pars non putrescens rigorem inducit, ut declarat Galen. 2. de differ. feb. 6. nec non de inęquali intemperie 8. Non ingredior in præsentia arduam difficultatem, quomodo hæc duo contraria, caliditas & frigiditas, in eadem corporis parte, eodem tempore simul esse possint, qui censeo ad mentem Galeno, & Aristotel. duo contraria non posse eandem partem eodem tempore obsidere, & nihil eodem tempore posse duobus motibus contrariis moueri, de qua re alias.

Hæ sunt differentiæ pituitosæ febris apud Gal. quibus Auic. videtur nonnullas adiungere, quę non sunt prętermittendę.

5 Prima est huiusmodi: febres pituitosæ nõnullæ sunt, in quib. percipitur frigus in partibus internis, calor in externis, quas ille uocat epialas; nonnullæ contra sunt, in quib. frigus in externis, calor in internis percipitur, quas lipyrias appellat: nonnullę demum sunt, in quib. vtrumq; & calor & frigus in utrisq; partib. tũ internis tum externis persentitur, quibus postremis nullum nomen tribuit. Sed hic multa sunt quę deuiant a doctrina Gal. & a veritate: nam quatenus pertinet ad primũ membrum, Auic. fallitur manifestissime, siquidem iam docuimus ex Gal. in febre epiala qualibet corporis parte vno atque eodem tempore caliditatem sentiri: quare hæc nullo modo febris epiala dici potest: verum illud addo, hanc fortasse esse inanem cogitationem, etsi modo illud fieri potest, hanc febrem non esse, cum in omni febre requiratur necessario, vt cor sit positum in calefacto esse, quod quidem refrigerato ipso corde & partibus illi proximis non videtur posse contingere.

Quatenus autem ad secundum membrum, verum quidem est, in febribus lipyriis interiora vri, exteriora frigescere, sed huiusmodi febres inter pituitosas non debent enumerari, cum magis sint ardentes, atque illæ quidem malignæ & perniciosæ, vt quæ ex forti viscerum inflammatione vel erysipelate oriantur, vt clare demonstrat Gal. 4. aphor. 48. 7. aphor. 1. 1. prog. 4. & aliis locis. Sic tertium membrum, in quo redditur causa, quamobrem calor & frigus simul in vtrisque partibus reperiatur, nõ caret difficultate, siquidem Auicen. fingit duas materias frigidas, quę mouentur, quarum altera in interioribus, altera in exterioribus contineatur, quæ deinde incipiunt putrefieri, altera alteri communicat uaporem calidum, adeo vt propterea partes tam internæ quam externæ simul & calorem, & frigus percipiant. Sed hæc ratio longe est aliena a ratione tradita a Gal. quamobrem in febre epiala simul calor, & frigus percipiatur, vt iam diximus: itaque hęc tota diuisio Auicen. iure potuit vel prætermitti, vel saltem ad Gal. disciplinam diligentius referri.

Secunda est diuisio Auic. febres pituitosæ quædam sunt cum syncope, quas Auic. syncopales appellat, quædam sine syncope, quas hecticas vocat, quia lateant, ac fere sint similes hecticis, neque facile discernantur. Syncopales sunt duplices, quædam in quibus propter nimiam copiam pituitæ, & crudorum humorum os ventriculi male afficitur, ac vires quam maxime grauantur, & opprimuntur, quæ propterea syncopales humorosæ appellantur: quædam in quibus propter abundantiam succorum tenuium, acrium & biliosorum pariter vires dissoluuntur, quę ab illo syncopales minutæ appellantur. Etsi vero hæc diuisio a Galen. quoque videtur fuisse tradita, qui de vnaquaque huiusmodi syncope sermonem habet 12. metho. cap. 3. & 4. tamen dubium est, quomodo febris pituitosa ab humoribus tenuioribus, & biliosis fieri possit; nisi dicamus pro Auicen. illum tractantem de syncope ex humoribus pituitosis, quadam sermonis consequutione de altera quoque ex humoribus biliosis voluisse pertractare. 6

Tertia, & vltima Auicen. diuisio est huiusmodi, febres pituitosæ quædam sunt diurnæ, quædam nocturnę, id est, quędam habent accessiones interdiu, & quędam noctu. De qua item diuisione licet dubitare: namque Hippocrat. 1. epid. 5. 3. 2. generaliter omnes febres, minime solas febres pituitosas diuidit in nocturnas, & diurnas, quod rei naturę plane conuenit, cum non solum pituitosis, sed ceteris quoq; omnibus febribus possit contingere, vt tam noctu quam interdiu inuadant, immo vero idem Hippocr. Gal. interprete 3. epid. 3. 64. febres nocturnas speciatim quotidianas intelligit, quasi perpetuo, vel maiori ex parte nocte habeant accessiones, quod etiam repetitum est a Galen. 2. de crisib. 5. nec non 12. metho. 5. postremis verbis; & hoc quidem decretum videtur conuenire alteri Hippocrat. & Galen. sententię 6. epidem. 1. 15. qui diuidentes diem in quatuor partes, docentesque singulos humores in certis diei partibus moueri, volunt pituitam noctu potissimum id facere, sicuti alias diximus. Verum satis de differentiis, ad signa veniamus. 7

Primum calor febris quotidianę ex Gal. 1. ad Glauc. est humidior, cum quadam acrimonia, quam admota manus non protinus, sed diutius permanens persentit: etenim quidam calor veluti fumosus cum largo vapore commixtus vobis videbitur exire, qui Signa.

formam ignis potius in multa humiditate suffocari, quam subiectam materiam vincentis vobis repræsentabit: propterea huiusmodi calor est inæqualis adeo, vt non æqualiter feriat manum medici, sed veluti per cribrum transmitti videatur. Cuius quidem inæqualitatis Galen. 2. de diff. febr. 9. docet non aliam causam esse, quam lentorem, & crassitiem humoris: cum enim sicuti cæteris quoque accidit humoribus, nihil ex pituita discutiatur, nisi prius extenuatum fuerit, non possit vero propter suam frigiditatem, & crassitiem, nisi difficulter, extenuari, hinc fit vt pituita neque tota, neque æqualiter difflctur, sed ea sola pars quam putredo occupauit; vnde in hac febre pituitosa calor est valde inæqualis, cum reliquæ febres ex aliis humoribus ortæ calorem æqualiter occurrentem obtineant.

Lotia. Secundo, lotia ex Gal. 1. ad Glauc. 7. 2. de crisib. 5. sunt principio quidem, cum summa est cruditas, alba, aquea, tenuia, procedente morbo crassa, turbata, & quandoque rubra, quæ aliquod coctionis præludium demonstrant.

Tertio cum in hac febre non sit magna necessitas euentationis, quod non adsit insignis æstus pulsus sunt parui, & longe minores quã sint pulsus febrium quartanarum. Quod si alicui dubium videatur, quomodo in quartana humor melancholicus, qui pariter frigidus crassus est, & terrestris, non vires opprimat, ac pulsus paruos efficiat, vt quotidiana: huic respondet Stephanus Athen. id fieri propterea, quia pituita longe copiosior quam melancholia in nostro corpore generatur, vnde non solum suis qualitatibus, sed etiam multitudine negotium facit: rursus vero in febre quotidiana pulsus sunt rariores quam in tertiana, sed minus rari quam in quartana: quas pulsuum differentias accurate tradit Gal. 1. ad Glauc. 7.

Forma febris. Quarto, forma febris quotidianæ est huiusmodi: si continua fuerit, continue affligit, ac fere est similis febri hecticæ, propterea quia caliditas exigua est, & ægri vix percipiunt se febricitare. Sin autem fuerit intermittens, ex Galen. 2. de differ. febr. 4. 2. de crisib. 5. primis statim diebus non incipit cum rigore, sed progressu temporis potius quædam refrigeratio, & horror, quam rigor in ipsis fit, difficulter accenditur, longumque obtinent incrementum, quoniam humor temperamento frigidus, & humidus est; quare hoc tempore velocitas motus, magnitudo, & vehementia, quæ tertianis manifestissime adsunt, quotidianis desunt. Status non est cum multa flamma, & calore, sed diuturnus.

Declinatio ex Gal. 1. ad Glauc. sicuti febrium tertianarum, & quartanarum, sudoribus non terminatur, quod ille interpretatur verum esse 2. de crisib. 5. de primis diebus, quando humores adhuc crudi sunt, siquidem procedente tempore, vbi humores fuerint concocti, sudor quoque aliquando solet superuenire.

Causæ. Postremo sunt signa a causis: accidit hæc febris naturæ, corporis temperamento, ætati, tempori, regioni, victus rationi, & reliquis id genus, quæcunque humorem pituitosum possunt colligere: itaque ætatibus, naturis, anni temporibus, & temperaturis humidioribus contingunt, adeo vt Gal. fateatur 1. ad Glau. se nunquam vidisse iuuenem biliosa, & sicca temperatura huiusmodi febre correptum fuisse: quare pueri, & maxime paruuli, & qui iam perfectum corpus habent, pituitosi crassique habitus, atque otio plurimo dediti, & qui crapulis, ebrietatibus, assiduis balneis, præsertim post sumpta alimenta delectantur, a quotidianis febribus facile corripiuntur: Loca etiam humidiora atque ex anni temporibus hybernum, & ex anni constitutionibus humidiores præcipue solent hanc febrem afferre: quod si demum hoc tempore quotidianæ febres peruagentur, præterea quæ diximus signa, hoc quoque non parum ad eam cognoscendam conducit. Atque hæc quidem signa si omnia concurrant, quotidianam veram, & exquisitam: si aliquæ desint, minus veram, & exquisitam demonstrant 1. ad Glauc. 8.

Postremo autem notandum est, pro diuersa specie putrescentis pituitæ hæc quoque signa fore diuersa, exempli gratia, quod a Gal. diffuse tractatur 2. de diff. feb. 6. si contingat aliquem ex salsa pituita febricitare, tunc ille inuadente accessione non riget, sed tantummodo horret, quod nimirum salsa pituita non adeo mordax sit, vt rigorem possit excitare: acida vero, & vitrea si per sentientes corporis partes ferantur, tamen sine putredine, tunc propter vehementem frigiditatem quam obtinent, rigorem sine febre inducent: de qua re an fieri possit, antiqui dubitabant, quod in illis mediocris putredo procreetur, ita sane vt non ea toto putrescant, sed solum pro dimidia parte, vt paulo ante diximus, febrem epialam effici, & si plus putrescant, rigor quidem antecedit, febris autem subsequitur, frigiditate nimirum harum pituitæ specierum a calore deuicta, & superata, adeo vt in augmento, & vigore accessionum frigiditas nullo modo percipiatur: quod pariter de cæteris signis statuendum est, de quibus si quis plura cupit, is videat Gal. 1. ad Glauc. cap. proprio 2. de diff. feb. 4. 2. de crisib. 5. itaque venio ad curationem.

Si memoria repetamus quæ non semel diximus de indicationibus curandi febres putridas, non est vt eandem methodum in præsentia repetamus, cum facile sit, & ad quotidianas, & ad reliquas particulares febres illam accommodare: quamobrem sine mora ad particularia præsidia aggrediamur. Primum occurrit alui lenitio, pro qua sunt optima clysteria, neque ita mollia, sed paulo acriora.

Et fit exemplum:

℞ *Decoctionis betarum.*
furfurum. lib. j
Mellis rosati.
Olei chamæmelini. ℥. iij.
Salis parum. M.

Procedente tempore valentiora quoque medicamenta hyssopus, centaurea minor, colocynthis, electuarium diaphœnicon, hiera composita, & similia possunt administrari. Per os cassia cum hiera simplici, in forma boli, vel manna cum melle rosaceo solutiuo forent præstantissima: Et sint exempla:

℞ *Flo. cass. nou. ext. ʒ. x.*
Specierum hieræ simpl. ℈. iiij. M.

Vel in potione:

℞ *Mannæ calabrensis el. ℥. j. ß.*
Mellis ros. sol. ℥. ij.
Decoctionis betonicæ.
borrag. q. s. M.

Nonnulli hoc tempore iis non contenti addunt præterea, & medicamenta soluentia, ac præcipue electuarium diaphœnicon qui expresse agunt contra sententiam Auic. in præsenti loco ego vero, ille inquit, non diligo nisi expectationem digestionis, & lenificationem cum eis quæ diximus, nempe manna, melle rosaceo, & similibus.

Post lenitionem alui, altera succedit indicatio, minorationis materiæ, quod iam diximus, neque medicamentis, neque alia ratione fieri posse, quam sectione venæ. *II. Indicatio.* Verum hac de re est maxima dubitatio virum in febre pituitosa liceat sanguinem mittere. Neque Galen. neque aliquis ex Græcis huius remedii mentionem facit, quare plerique omnes existimant ab illo forte abstinendum, quod item ratio videtur persuadere, cum redundet pituita, humor crassus frigidus, & crudus, qui longe distat a forma sanguinis; solus Auicen. in præsenti loco non abhorret a sanguinis missione, si vrina grossior, & rubicundior fuerit, quoniam vero diffuse hanc difficultatem agitauimus in nostris editis disputationibus, illud vnum dicam in præsentia, ad mentem Galeni 11. metho. 15. & in febre quotidiana, & in cæteris omnibus quæcunque ab humorum putredine originem habent, venam secandam esse,

dum-

dummodo ætas consentiat, constentque vires, ac deinceps vsque ad statum possint constare. Neque sane quod isti obiiciunt pituitæ, & crudorum humorum copiam, quidquam valet, siquidem Gal. expresse de sang. miss. 13. docet, præsentibus duobus scopis, magnitudine morbi, & robore virium, nullam crudorum humorum copiam tantam talemque esse, quæ sectionem venæ possit prohibere. Itaque si ita ferat occasio, vena secanda est, sed tamen sumpta indicatione ab humore noxio sanguis parce mittendus est: in quo casu maxime vtile est Galenum imitari, qui eodem lib. de sang. miss. 12. in iis qui crudorum humorum copia laborabant, consueuerat paucum sanguinem detrahere, deinde mulsam probe coctam cum aliquo extenuante medicamento, hyssopo, origano, & similibus exhibere, postea rursus sanguinem auferre, interdum quidem eodem die, interdum posteriore, & hac ratione partim medicamenta alterantia, partim moderatam sectionem venæ repetere.

III. Indicatio. Lenita aluo, secta vena, id reliquum est, vt ad illa accedamus, quæ ad concoctionem humoris, & præparationem corporis pertinent, vt suo tempore illi commode possint expurgari, & quoniam totum istud negoriũ duobus potissimum capitibus conficitur, altero cum ratione victus, altero cum medicamentis, nos breuiter vtrumque absoluemus. Et primum quatenus pertinet ad victum, dicit Gal. victus vniuersus sit ad incidendum accommodatus, sumpta nimirum indicatione a natura huius febris, quæ ex crasso, & lento humore putrescente accenditur:

Victus ratio. itaque sint carnes laudabiles, boni succi, facilis coctionis, paucorum excrementorum, inter quas auiculæ syluestres principem locum obtinent, vt quæ præter cæteras laudabiles conditiones quoquo modo citius, & tenuius alimentum generent: in quarum coctione, & præparatione si coquantur, & permisceantur quæ incidendi, & extenuandi facultatem habent, neque tamen sint ingrata, qualia sont hortense nostrum petroselinum, mentha, & similia, id optimum foret: sic si permisceantur pani semina anisorum, cymini, ille omnino vtilis fuerit: sed præterea, & alia quædam in hac febre vtilia sunt, atque eo magis quod ægris sunt iucunda, & appetentiam possunt excitare, qualia forent acetaria nonnulla ex cappatibus qui more veterum oxymelite, aut more nostro aceto, sacchato, & passulis condiuntur, ex asparagis, ex radicibus cichorei, petroselini, & similium nonnulla fercula, & condimenta, quæ ex huiusmodi, & similibus rebus facile possunt parari. Verum dubium videtur, vtrum ptisana in hac febre conueniat, cum valenter possit refrigerare, & humectare: sed vno verbo respondeatis, ptisanam omnibus febribus conuenire, propterea quia attenuat, abstergit, lenit aluum, & omnibus conditionibus prædita est, quæcunque ad curandas febres requiruntur:

Ptisana. tamen redundante humore frigido, & humido, vt in febre quotidiana, illa debet alterari cum modico piperis cinnamomi, aut aliqua re simili, sicuti de tertiana spuria dictum est.

Potus. Pro potu conuenit mulsa, cuius imitatione neque foret inutilis aqua decocta ex pipere, cinnamomo, seminibus anisorum, radice petroselini, aut aliqua re simili. Apparente concoctione a vino moderate sumpto abstinendum non est, ex quo præterquam quod coctio adhuc magis potest iuuari, & lotium prouocari, speciatim ventriculus necessario laborans, & imbecillis maxime potest iuuari. Cætera quæ pertinent ad victum, nempe ad aerem, somnum, vigilias, & alias res non naturales, si ad huiusmodi indicationes referantur, facile poterunt inueniri, quod Galen. significat, dum inquit 1. ad Glauco. 12. reliquam victus rationem ad communes intentiones respiciens, facile inuenies. Quatenus autem pertinet ad tempus nutriendi, & ad quantitatem alimenti, notanda est sententia Auicen. qui primis diebus tenuem victum instituit, & sola ptisana contentus est: transacta autem die septima auget alimenta, propterea quia vt ille inquit, nimia diæta debilitat, & addit, in debilitate oris stomachi, quod quidem decretum videtur repugnare sententiæ Hippocr. & Gal. in 1. aphor. & aliis locis, qui iubent ægros principio morborum plenius, aduentante autem statu tenuius nutriendos esse. Sed Auic. seipsum interpretatur, qui fatetur, se id facere sperando quod status febris futurus sit propinquior, propter subtiliationem, & paucitatem materiæ; quod si contra status futurus esset diuturnior, docet primum crassius, deinde tenuius, nutriendum esse. Pariter de quantitate alimenti notandum est, pro diuersitate putrescentis pituitæ, modo pleniorem, modo tenuiorem victum conuenire: etenim si pituita fuerit acida, & multo magis si fuerit dulcis, quæ duę species amplius coctæ possunt in alimentum, & sanguinem conuerti, tunc licebit tenuiorem victum instituere: namque ita natura non impedita in coctione noui alimenti, coctioni pituitæ magis incumbit: si autem pituita fuerit salsa, tunc æger copiosius nutriendus est, cum hæc species sit plane ad nutritionem inepta: vnde Galen. in lib. de constitutione artis med. 19. docet, redundante pituita, salsam quidem purgandam, acidam vero alterandam, ac pro illius concoctione naturam iuuandam esse: quod multo magis de dulci statuendum est, cum sit sanguis semicoctus, & longe facilius concoquatur.

De victus ratione hactenus: quare accedamus ad medicamenta, quod alterum caput nobis propositum est iuuandi, & efficiendi humorum concoctionem; inter quæ omnia oxymel videtur principem locum obtinere: de quo tamen dubium est, an in principio, an post nonnullos dies magis conueniat: cui dubitationi occasionem dedit duplex lectio Galen. 1. ad Glauc. 12. altera enim legit: *Vtere oxymelite post primos dies*: altera autem: *Vtere oxymelle primis diebus*. Sed ego quidem posteriorem lectionem magis probo, ac censeo oxymel statim principio febris conuenire, namque sicuti alias diximus, principio febris, quo tempore multa est humorum cruditas, abstinendum est ab iis quæcunque valenter possunt calefacere, attenuare, incidere, sudoremque, & lotium prouocare: at vero oxymel hæc omnia facit admodum moderate, vt iure statim principio conueniens videri possit: in quam sententiam eo libentius venio, quod Paulus, qui totum hoc Galeni caput fere ad verbum transcribit, hanc partem legit affirmatiue lib. 2. 25. Quotidianam curantes oxymelite primis statim diebus vtimur, &c. Quoniam vero in hac febre ventriculus semper laborat, oxymel autem non ita illi amicum est, neque ita illius robur tuetur, propterea cum oxymelite commode permiscentur, quæ ipsum possint laborare, quale est mel rosaceum, quod ratione mellis abstergit, ratione rosarum adstringit, & ad roborandum ventriculum optimum est. Sed illud hoc loco est memoria repetendum, vbicunque agitur de præparatione materiæ, & meatuum, & totius corporis, siue id alimentis, siue medicamentis fiat, secundum quosdam gradus incipiendum, & progrediendum est, vt perpetuo incipiamus a leuioribus, minus, calidis, minusque aperientibus ne curanda materia adhuc magis in venas deducatur, & obstructiones augeantur. Quod sane præceptum hic quoque obseruandum est: quare incipiatis ab oxymelle simplici, melle rosaceo, syrupo de betonica, cum decocto betonicæ, borraginis, cichorei: deinde accedatis ad oxymel compositum, syrupum de duabus vel quinque radicibus, ad syrupum de betonica compositum, de hyssopo, de calamentho, cum decocto fumi terræ, hyssopi, calamenthi, chamędryos, radicum fœniculi, asparagi, & similium.

Habeatis exempla:

℞ *Mel. rosi colati.* ℥. j.
Oxymelitis simplicis. ℥. ß.
Decocti cichorei.
Betonicæ.

Radicum petroselini ℥ iiij. M.
Potentior erit:
℞ *Syrupi de quinque radicibus* ℥ j.
Oxymellis compositi ℥ ß.
Decoctionis hyssopi
Chamadryos
Cichorei ℥ iiij. M.

Ad hanc indicationem alia quoque sunt accommodata, exempli gratia, conserua borraginis, betonicę, hyssopi, rorismarini; confectiones, aromaticum rosatum, diacyminum, & similia. Quoniam vero concoctio iuuatur non solum rebus internis, sed etiam externis, ideo neque hæc sunt pretermittenda, qualia forent moderatæ frictiones, totius corporis cum oleo chamomelino, amygdalarum dulcium, & similia. Fomenta, ac potissimum uentriculi, cuius & Gal. & omnes scribunt, peculiarem rationem habendam esse, cum oleo mastichino, de mentha, de absinthio, cum decocto absinthij, menthę, betonicę, seminum anisorum, garyophyllorum, quę ex aqua, aliquando etiam ex vino solent præparari. Pro iunioribus.

℞ *Olei de absinthio*
Mastichini
De *mentha* *ana* ℥ j. M.
℞ *Absinthij*
Menthæ
Rosarum *ana* *M.* j.
Seminum anisorum.
Cymini *ana* ℥ j.
Spicæ ʒ j. ß.
M. *bulliant ex aqua pro fomento ventriculi.*

Apparente coctione humores debent purgari, quod quidem auctore Gal. 1. ad Glaucon. duobus præcipue modis fieri potest: uno per uomitum: altero per medicamenta, qui scribit ad hunc modum. deinceps post statum iubendum est vt post radiculas, idest, raphanum, & sumpta alimenta euomant. Iis etiam quę pituitam purgant vtendum. De vomitu alias diximus: itaque uenio ad medicamenta: de quibus illud primũ notandum est, non eadem perpetuo conuenire, sed illa debere esse varia, pro varietate putrescentis pituitæ, quod quidem præceptum ad medicamenta etiam alterantia debet accommodari. Generaliter inter simplicia agaricus ab omnibus laudatur, & principem locum obtinet: sed neque rhabarbarum, mea sententia, minus ualet, quod item pręclare purgat pituitam, & quod desideratur in agarico, moderata sua adstrictione quoquomodo tuetur os vẽtriculi: est polypodium, est turbith, sunt alia quamplurima. Auer. & summa cum ratione 3. colliget 13 colocynthidem vituperat, cum reuera maxime turbet & lædat os ventriculi. Inter composita sunt electuarium diaphoenicon, electuarium indum, hiera diacolocynthidos, sunt pilulę de hiera cum agarico, pilulæ cochiæ, & similia.

Et habeatis exempla:

℞ *Agarici trochiscati* ℈ iiij.
R*habarbari electi* ℈ ij.
Spicę *gr.* iiij.
Mellis ros. sol. ℥ iiij.
Deco*ctionis fumiterræ* q. s. M.
Vel:
℞ *Electuarij diaphænicon* ʒ iij.
Mellis *ros. sol.* ℥ iiij.
Decoctionis betonicæ q. s. M.

Pilularum exempla:

℞ P*ilularum de hiera cum agarico* ʒ j. ß.
Cochiarum ʒ ß.
Cum aqua betonicæ fiant pilulæ v. & aurentur.

Si fuerit salsa pituita, licebit exhibere confectionem hamech, vel pilulas cochias, quibus in curanda destillatione ex salsa pituita vtitur Gal. 5. meth. 14. Verum postremo loco id notandum est, quod Alex. Auic. & omnes monent, & in hac febre, & in omnibus morbis qui ex crassioribus generantur humoribus, non semel totos humores noxios quamuis illi fuerint concocti, sed per interualla pro parte uacuandos esse, quod natura purgandis huiusmodi humoribus ineptis ad modum, longe melius partitam, quam vnicam vacuationem ferat. Huius præcepti speciatim mentionem facit Galen. 1. ad Glauc. de cur. feb. quartanæ.

Cæterum post hæc omnia, si id ferat occasio, & alterationi, & roborationi totius corporis, maxime uero membrorum principalium, attendendum est. & inter cætera medicamenta Auic. est familiaris, idemque optimus usus trochiscorum, quales sunt de rosis, de rhabarbaro, de absinthio, qui mane vel soli, vel simul cum aliquo syrupo, aut decocto sunt exhibendi, ac sane præclaram operam pręstant.

Exemplum:

℞ *Trochiscorum de rosis*
De *absinthio* *ana* ℈ j.
Cum *aqua betonicæ fiant pilulæ x. & aurentur.*

De quotidianę continuæ curatione.

Diximus de curatione febris pituitosę intermittentis: si uero illa continua fuerit, non aliter curanda est, quam intermittens, præterquam quod hæc maiorem diligentiam requirit, neque ita conueniunt medicamenta quæ calefaciendi, & siccandi vim habeant, sicuti in altera intermittente. Sed quoniam inter febres quotidianas continuas numeratur ea febris quæ est cum syncope, quam syncopalem humorosam appellant: nec non altera, in qua simul & calor, & frigus percipitur, quam epialam vocant, de iis quoque paucis verbis agendum est.

De Febre Syncopali.

De febre syncopali Auic. proprium caput instituit 58. sed cum ille fere omnia transcribat ex Gal. qui pariter hanc rem diligenter tractat 12. meth. 3. mihi libet ad mentem Galeni hanc totam curationem absoluere. Itaque sunt nonnulli qui incipiunt febricitare, vbi maximam crudorum succorum copiam, vna cum lęsione oris ventriculi, vel ex cruditatibus, vel alia occasione congesserunt.

Signa autem quæ hanc febrem demonstrant, sunt huiusmodi, primo, iis hypochondria sunt inflata, & totũ corpus tumidius redditur, quam naturæ modo conueniat: secundo, color nonnullis quidem ad albidius quã pro naturali habitu, mutatus est, qui ferme colori hydrope laborantis similis existit: nõnullis ad nigrius vel liuidius declinat, quos medici plumbei coloris appellant, adeo vt ad summam, habitum corporis pituitosiorem referant: tertio omnibus pulsus sunt minores, quã pro caloris ratione, præterea obscuri, & omnino inæquales: iis licet addere malam affectionem oris ventriculi, plurimos flatus, ructus acidos, præcedentem victus rationem, otium, balnea intempestiua, immoderatum vsum aquæ, & vini crassioris, & reliqua alimenta, quæ insignem cruditatem, & copiam pituitæ possunt efficere, quibus demum facile, & frequenter syncope succedit, quæ quidem hac ratione contingit. Etenim quotiescunque maxime crudæ pituitæ copia redundat in ventriculo, ac toto corporis habitu, tunc sua qualitate, & quantitate vires opprimit, a quibus propterea cum nequeat regi, putrescit, & febrem excitat, ex quo fit, vt hic idem humor male afficiens, ac fere suffocans calorem naturalem oris ventriculi, ducto in cõsen Signa.

sum

sam corde, tandem sit in causa, vt egri a syncope corripiantur.

Curatio febris syncopalis. Sed venio ad curationem, quam Gal. paucis remediis absoluit, qui ante omnia docet, huiusmodi ægrotos tametsi vacuationem desiderant, neque missionem sanguinis, neque purgationem sustinere: & rationem reddit, nimirum propter virium imbecillitatem: cum enim sine iis remediis, & vacuationibus ægri facile, & frequenter in syncopen incidant, adhibita vacuatione, vel secta vena, vel dato medicamento, verisimile est illos multos magis hoc pernicioso symptomate, correptos iri. Cum igitur huiusmodi ægroti ex vna parte vacuari postulent, ex altera vacuantia non ferant, Gal. fatetur se nullam commodiorem vacuandi rationem potuisse inuenire, præter eam, quæ ex frictione paratur: itaque accurate, & perspicue hanc frictionum rationē docet, partes quas fricare oporteat, cum quibus, quomodo, & quantum fricare oporteat, quibus addit vsū quoque innūctionis, si ex nimia frictione aliquis sensus lassitudinis superueniat, ea res apud illum manifesta est, neque longiori eget repetitione. Præter frictiones Gal. instituit victus rationem admodum tenuem, qui sine vllo alimēto, & potione tribus primis diebus ægrum detinet, neque illi præter mulsam, in qua coctū sit hyssopum, quidquam tribuit: deinde moderatum somnum, & vigilias probat, quippe somnus concoquit, vigiliæ digerunt. Ergo si in huiusmodi febre pulsus fuerit paruus, admodumque infirmus, aut prætera vehementer inæqualis, concludit Gal. ægrum in maximo discrimine constitutum esse, attamen facienda quæ sunt ab illo proposita, neque aliud quidquam agē dum esse: sin autem pulsus sit mediocris magnitudinis, & roboris, præterea minime intercisus & æqualis, tum nisi sua sponte aluus deiciat, clysteris administrationem concedit. Atque hęc summa est rationis curandi huiusmodi febrem syncopalem apud Gal. a qua methodo neque Auic. est alienus.

Dubitatio aduersus Gal. Cæterum aduersus hanc sententiam, & curationem Galeni est Alexand. qui miratur quomodo illi in mentem venerit, simul cum exquisita inedia tam vehementes & magnas frictiones probare, cum ex decreto Hippocr. 2. aphor. 16. ubi fames laborandum non sit, quem aphorismum ipse Galen. interpretatur tam de sanis, quum de ægrotis: siquidem sanis simul cum inedia exercitia non sunt præcipienda, neq; ęgris simul cum alimenti abstinentia oportet sanguinem mittere, neque vomitum prouocare neque purgare, neque multa frictione vti, neque vno verbo, aliquem fortem motū vel corporis alterationem aggredi: itaque hæc medendi ratio, neque Hipp. neque ipsimet Gal. videtur conuenire.

Etsi vero hęc obiecta ratio est satis apparens, & videtur aduersus Galenum demonstrare, tamen si Galeni consilium probe intelligatur, vobis constabit illam nullius momenti esse, neque quidquam illius sententiam labefactare: ergo sciendum est, quod apud philosophos & medicos nullam habet dubitationem, pituitam longiore attenuatione, & concoctione posse in sanguinem conuerti, & corpora nutrire, quod facile confirmant nonnulla animalia pituitosa quæ hyeme longiore tempore morantur in cauernis, ac sine externo alimento sola pituita nutriuntur, ex quo illud quoque factū est, vt natura ad expurgationem huius humoris nullam particulam fabricauerit, sicuti fabricauit ad expurgationem vtriusque bilis, argumento plane euidenti, huiusmodi humorem nullum inutile excrementum connere, quod non possit concoqui, & ad nutritionem pertinere. Igitur hoc posito fundamento respondeatis, in

Resp. febre pituitosa redundante insigni copia pituitæ hunc humorum a frictionibus & moderata caliditate attenuari, concoqui, & conuerti in sanguinē, vnde suppletvicem externi alimenti, adeo vt hac ratione homines nutriantur, non aliter, forte etiam melius, quam si externa alimenta assumerent. Quamobrem falsum est huiusmodi ægrotantes contineri sub regula & præcepto Hippoc. cum illi famem non patiantur, neque periculum immineat de virium debilitate, sed potius nutriantur & vires conseruetur: quem scopum cęteris omnibus digniorem, certū est Gal. & in hac febre, & in omnibus morbis, sibi perpetuo ante oculos posuisse, de hac febre satis.

De febre syncopali ex tenuibus humoribus.

Quoniam uero, vt diximus, Auicen. tractat de febre syncopali, non solum ex crudis, sed etiam ex tenuibus humoribus, etsi reuera hæc febris non est pituitosa, propterea de illa quoque duobus verbis agendum est. Igitur quandoque euenit ut nonnulli valde tenues habeant succos, nec non corporis habitum valde rarum, adeo ut facile & præter modum dissoluantur, ex qua insigni dissipatione resoluuntur plurimi spiritus, & ita syncope corripiuntur.

In huiusmodi affectu tria sunt, tenuitas humoris, raritas corporis, tenuitas spirituum, quamobrem triplex *Indicatio.* sese nobis affert indicatio, incrassandi humores, constringendi meatus, & habitum corporis, regenerandi spiritus, ex quibus facile est intelligere huiusmodi ægrotos diuersa rationes curandos esse ab illis, qui ob crudorum humorum copiam syncope laborant. Itaque sicut illis conuenit paulatim & assidue frictiones adhibere, ita hos paulatim & assidue nutrire oportet: sicuti priorum oportet cutem rarefacere, ita posteriorū corporis habitum densare & constringere necesse: sicuti demum illi, & alimentis & medicamentis attenuantibus indigent, ita ij & alimentis & medicamentis incrassantibus opus habent. Sed ad particularia uenimus Auic. duobus verbis hoc totum negotium absoluit, Gale. longe accuratius totam curationem instituit, quæ in summa est huiusmodi.

Ad nutriendos ægrotos, & generandos spiritus, nec *Curatio.* non ad incrassandos humores tenues, sunt accommodata alimenta quæ non admodum prompte diffluant, neque facile corrumpantur, qualia sunt non aqua mulsa, non succus ptisanę, sed panis sorbitio ex alica, fructus austeri, tum ipsi per se, tum simul cum pane exhibiti, oua recentia, & pręcipue illorum vitelli, testiculi pullorum gallinaceorum, qui lacte nutriti fuerint, & alia id genus, quæ quidem alimenta parum & sæpe sunt exhibenda, cum ex regula Gal. 2. aphoris. 17. virtus imbecilla multa nutrimento indigeat, sed tamen multa alimenta nequeat perferre. Quod si æger ad sanitatem videatur progredi, potissimum post quartam diem, humoribus qui febrem excitanerunt, iam ad concoctionem venientibus, licebit, & optimas carnes offerre.

Diximus de victu in febri syncopali, quatenus autem pertinet ad densitatem cutis, & ad prohibendam euaporationem, ægri ante omnia versantur in aere qui refrigerandi, & adstringendi uim habeat, ac nisi talis fuerit natura, arte præparetur, cum rosis, foliis myrti, nenupharis, & similibus, sicuti alias diximus.

Deinde illi inunguntur oleis, & alijs medicamentis, quę eadem facultate sint prædita, ut olco rosato, omphacino, cittoniorum, myrtino, succo portulacæ, solani, vnguento rosato Mesuę, infrigidante Galeni, & similibus. Concludendo igitur cum Galeno hic non opus est aluis lenitione, non sectione venæ, non iis quæ prouocant lotium, aut sudorem, non frictionibus, neque vno verbo, vllo genere vacuationis, cum ægri ex se satis superque vacuentur, & dissoluantur, sed summa totius curationis talis esse debet, vt omni ratione studeamus succorum materiam crassiorem reddere, cutem densare, exhalationem inhibere & vires instaurare.

De

De Febre Epiala.

De epiala. Postremo restat febris epiala, quam supra diximus fieri ex vitrea pituita, quæ non omni ex parte putrescês partim calorem, partim frigus accendit. De curatione huius febris medici paucissimis verbis tractant, ego vero puto curationem febris epialæ, & curatione febris quotidianæ non aliter differre, quam ratione diuersi humoris putrescentis, vnde varia quoque vtriusque sunt symptomata: quare cum febris epiala generetur ex pituita, quæ non ex toto putrescit, satis potest constare, hic maiorem esse humoris frigiditatem, & cruditatem quam sit in febre quotidiana: ex quo omnis ratio colligit, in curatione vtriusque conuenire quidem medicamenta calida, attenuantia; & incidentia, sed in epiala tanto valentiora, quanto hæc pituitæ species cæteris frigidior, & crudior existit: sed præterea hæ duæ febres eo differunt, quod laborantes febre epiala iure debent habere vires debiliores, cum natura a perpetuo tum calore, tum frigore magis affligatur, quamobrem neque fortè eiusmodi ægroti poterunt illas vacuationes perferre, quas diximus in quotidiana conuenire. Sed notandum est, huiusmodi febres raro contingere, neque tales permanere vsque ad finem, sed tandem tota putrescente pituita in aliud genus febris degenerare. Atque hactenus de febribus quotidianis.

CAPVT XXII.

De Febre Quartana.

Cap 61. Differētia. POst absolutas febres biliosas, & pituitosas, sequuntur melancholicæ, in quibus explicandis pro instituti nostri ordinis ratione, statim ad differentias venio. Febres igitur melancholicæ sunt duplices, 2. de diff. feb. a. aliæ continuæ, aliæ intermittentes, quamuis scribat Gal. raro admodum febrem melancholicam continuam fieri. Interpolatæ sunt multiplices, nam quædam sunt quartanæ, aliæ quintanæ, quædam septimanæ, & nonullæ nonanæ: quæ diuisio est Hippocrat. 1. epid. 6. 3. tex. 2. addit Auicen febrem sextanam, cuius Hippocr. nullam mentionem facit. Scribit Rhases se vidisse febres quæ non solum quinto, septimo, nono, sed etiam 25. quoque die, & semel quoque in mense inuadant. Et Antipater Cidonius Poeta apud Plinium lib. 7. 51. omnibus annis vno tantum die suo natali, febre corripiebatur, quæ tandem satis longa senecta consumptus est, adeo vt hæc febris annua, vel anniuersaria dici potuisset. Verum statim circa hanc diuisionem occurrit dubitatio: nam Galen. in comment. citati loci 1. epid. scribit, fuisse medicos qui confiterent, vltra diem quartam se nullum circuitum conspexisse, alios vero qui Hippocrati consentiant, ipse vero fatetur, cum inde vsque ab ipsa adolescētia diligentem de hac re obseruationem fecisset, quinta nos quidem circuitus se vidisse, sed obscuros, non exactè, & spetie, sicuti quotidiani, ternani, & quartani circuitus conspiciuntur, vt tandem non dubitauerit affirmare 3. epid. 3. 64. locum ex 1. epidem. non esse Hipp. legitimum, sed temere ab aliquo interpositum, quod nonnullis coniecturis conatur confirmare 1. epid. 3. 17. quod nimirum neque in progn. neque aphorismis in quibus omnem de diebus criticis, & circuitibus disputationem absoluit, de quintanis vel septimanis, vel nonanis, vllam mentionem fecerit, in quibus licet tertianarum, & quartanarum meminit, idem quoque de illis poterat pronunciare: nec non quod in lib. epid. nullum ægrum scripserit hac febre laborasse: imo vero Gal. 1. epid. 3. 2. videtur probare nonnullas rationes Diochs aduersus Hippocratem quæ huiusmodi circuitus videntur oppugnare, quod nimirum nullus sit humor ex quo talis circuitus fieri, nullaque sint signa, ex quibus cognosci possint.

Porro etsi Gal. huiusmodi circuitus vltra quartanam magis videtur negare, quam affirmare, tamen reuera hanc difficultatem indeterminatam relinquit, adeo vt, quia aliquando suspicatus est, locum Hippocr. spurium esse, alio loco lib. de typis 4. illum videatur tanquam legitimum recipere, & huiusmodi circuitus satis aperte probare: quare docet 1. epid. 3. 17. de hac re diligenti obseruatione, & experientia iudicium faciendū esse, quod tamen ille monet iam prudenter, & caute faciendum esse, ne idem nobis eueniat quod vulgo hominum, qui videntes aliquem die septima bis, & ter febricitare, statim hunc septimum circuitum esse statuunt, quod quidem forte casu, aut mala victus ratione potuit contigisse, cum facile fieri possit, vt qui ægroti non sunt prorsus liberi, sed morbosum aliquod semen adhuc retinēt, pluribus diebus incipiant febricitare, qui legitimi circuitus non sunt propterea existimandi: etenim ille inquit, hic reuera est circuitus morbi, quando exactè seruata ab ægris victus ratione, febris in eundem constitutum diem peruenit, sicuti in quartana fieri videmus, & res non debet ratione demonstrari, & c. 1 epidem. 3. 2. Itaque Gal. non negat dari circuitus quintanos, & similes, sed hanc totam ad experientiam defert, vnde qui instituunt disputationem, vtrum huiusmodi circuitus ad mentem Gal. fieri possit, ij mihi videntur oscitanter eum legisse, neque illius mentem satis intelligere: ego quidem audiui nonnullos medicos, & quintanos, & cæteros circuitus vidisse, sed ipse reuera possum affirmare, vltra circuitum quartanum me nullo tempore, vsque ad hanc diem aliquem manifestum circuitum potuisse obseruare. Quod si quis demum cupit ad rationes Dioclis aliquam responsionem afferre, vno verbo dicēdum est huiusmodi febres, cum sint melancholicæ, ex iisdem humoribus posse fieri, iisdem que signis posse cognosci ex quibus quartanæ, & fiunt, & cognoscuntur. Verum de hac re satis.

Febris quartana quædam ab humore melancholico, quædam ab atra bile generatur: pro quo sciendum est, melancholicum humorem esse duplicem, alterum qui Gal. 3. de locis aff. 7. succus melancholicus, vel sanguis melancholicus appellatur, veluti sanguinis limus, qualis vinis crassioribus iam consistentibus solet subsidere, qui temperamento est frigidus, & siccus, & plurimus in quibusdam generatur, vel propter naturale temperamentum, vel propter alimenta, quæ in venarum concoctione in huiusmodi humorem solet transmutari: alterum qui atra bilis dicitur, cuius vt placet duplex est generatio 3. aph. 22. 6. aph. 533. prog. 27. 2. de naturalibus facult. ad finem, vna ex sanguine crassiore: altera ex flaua bile vehementer assata, qui humor calidus & siccus est, immo erodens, & omni maligna qualitate præditus. Quibus locis citatis Galen. varia quoque profert signa, quæ alterum ab altero præclare possunt distinguere. Ergo febris quartana quædam a sanguine melancholico, quædam ab atra bile originem habet.

Verum contra hanc diuisionem nonnulli arguunt: & primo auctoritate Gal. 2. de diff. feb. 5. initio, qui docet apertissime, febrem quartanam ex solo humore melancholico generari. Deinde arguunt ratione: cum enim atra bilis sit humor plane perniciosus, & maxime aptus ad gignendas febres, & omnes morbos malignos & lethales, nullo modo videtur fieri posse, vt ex eo fiat febris quartana, quæ, vt postea videbimus securissima est, & homines a multis & grauissimis malis solet liberare.

Altera autem ex parte diuisio est Alexandri lib. 12. 8. est Auicennę in præsentia, ac prope omnium medicorum, a quibus neque Galenus videtur dissentire, qui perspicue fatetur 3. prog. 27. 3. aph. 22. quartanam fieri ex atra bile, quam loquit, duplicem generationem habere, sicuti diximus. Ego vero censeo respondendum esse, quartanam reuera ab vtroque humore fieri posse, & quatenus pertinet ad locum Galeni, certum est eum loqui de quartana exquisita, quę sine dubio, ac potissimum

mum si primo incipiat quartana, ex solo humore melã cholico, frigido, & sicco generationem habet: contra vero negandum non est, quin altera non exquisita, ac maxime quæ statim a principio hominem nõ inuadit, sed aliis febribus & morbis solet succedere, ex atra bile fieri possit, sicuti Gal. & omnes testantur, & confirmat experientia. Ad obiectam rationem respõdeo dupliciter, vno modo quartanam fieri ex atra bile, quæ nondum atræ bilis formã omni ex parte fuerit assecuta, sed quæ prope ad illam accedat, & in quoddam illius confinio, sit constituta: quæ est interpretatio Gal. 2. de diff. feb 9. Altero quartanam fieri ex atra bile non pura & sincera sed, simul mista cum humore melancholico, in quo casu huiusmodi febris non erit salutaris, sed periculosa, & quandoque lethalis, vt paulo post videbimus de curatione.

Post hæc aliæ quoque possent afferri differentiæ febris quartanæ, sicuti alia exquisita cui omnia insunt indicia, de quibus statim sermonem habebimus, alia non exquisita, cui non omnia adsunt signa, t. ad Glaucon. 8. alia primo inuadit, alia febres, & morbos sequitur, sed de iis quæ sunt maioris momenti hactenus, veniamus ad signa.

Signa. *Calor.* Calor febris quartanæ diuerso modo se habet ac in tertiana: neque enim tantum æstum, ac veluti feruorem sicuti in tertianis contingit, in quartanis licet inuenire, sed tamen calor est valde mordax, quoniam fundatur in materia valde sicca ex 1. aph. 14. Nonnulli febris tertianæ calorem flammæ ardenti, quartanæ autem carboni accenso comparant.

Vrinæ. Secundo, t. ad Glau. 7. vrinæ varię sunt, sed crudę omnes, principio tenues, albæ, aquosæ, propter frigiditatẽ, & crassitiem materię, progrediente autem morbo, & coctione fiunt magis coloratę, & subsidentiam crassam habent.

Pulsus. Tertio, neque pulsus cum tertianis vllam prorsus similitudinem habent 2. de cris. 3. etenim quartanæ paruos, obscuros, tardosque & raros principiis accessionũ eo vsque pulsus obtinent, vt nullus alius affectus: namque hoc tempore arteria tibi quodammodo ligata esse videbitur, & ad interiora trahi, atque ne foras emergat, prohiberi: quamobrem principio febris quartanæ, quamuis ægrotus fuerit iuuenis, contingit talem arteriæ motum fieri, qualis in decrepita ętate fieri solet, in qua cum calor paucus existat, cui par quoque est generatio fuliginosorum excrementorum, spiritusque animalis nutritio, scribit Galen. 3. de causis pulsuum 5. iure homines pulsus paruos, tardos, & raros habere: in augmento autem, & statu febris necesse quidem est ut pulsus veloces, & frequentes fiant, veruntamen etiam tunc illorum tarditas, & raritas conseruatur. Demum vero in quartana manifestissimæ in vno pulsu arteriæ inęqualitas deprehenditur, quę omnibus febribus est communis: siquidem multo velocius principium finemque motus, quam medium licet inuenire. Ex huiusmodi pulsus disciplina Galenus lib. de præcogn. ad Posthumum cap. 2. gloriatur se primam quartanæ inuasionem in Eudemo philosopho cognouisse, & præ dixisse, de quo elegantem narrat historiam, ex qua multa possunt colligi, quę ad huius febris cognitionem, prognosticum, & curationem pertinent.

Forma. Quarto, forma febris quartanæ talis est: primis diebus incipit cum moderato, & paruo rigore, aut potius refrigeratione, progressione autem temporis rigor quoque simul augetur, sensusque ęgrotantibus adest cuiusdam refrigerationis, qualem per gelu homines tempore hyberno solent sentire, nec non cum quibusdam veluti contusionibus vsque ad ossa penetrantibus, adeo vt liceat ęgrotos audire, qui afferunt & querantur, sibi videri in ossibus pati dolorem, & laborem, & carnem confractam habere. Augmentum difficile est, & prolixum, quoniam materia crassa, & frigida putrescit, quę difficulter, & tarde accenditur. Status non est cum multa flamma, & caret fere omnibus symptomatibus quę cęteras febres putridas solent comitari. Declinatio est cum pura, simplici & longa declinatione & infebricitatione, adeo vt plęrique ęgroti hoc tempore possint ad suas solitas operationes redire. Et notandum est, sicuti primis diebus neque insignes rigores, neque multi sudores contingunt, ita posteriore tempore attenuata materia, vtrosque, & rigores, validissimos, & sudores copiosissimos fieri consueuisse.

A causis. Vltimo sunt signa a causis, itaque ex Galeno 2. de cris. 4. hęc febris solet accidere in corporibus, temperaturis, tempore anni, cœli constitutione, regione frigidis, & siccis: ea pręcedente victus ratione, & rebus omnibus quę humorem melancholicum gignere possunt: quibus demum Gal. adiungit quartanas hoc tempore populariter vagantes: ex quibus omnibus signis si quis est, qui non statim prima die febrem quartanam a tertiana sciat discernere, is iudicio Galeni, omnino in medicorum numero habendus non est. Atque hęc sunt signa febris quartanæ exquisitæ.

Si vero illa fuerit non exquisita, qualis potissimum est, quæ fit ex atra bile, tunc indicia plane erunt diuersa calor magis vehemens & acris, vrina magis colorata, & adusta, pulsus maiores, frequentiores: sic forma febris, causæ, & cætera omnia in eo conuenient, quæcunque humorem adustum & calidiorem possunt demonstrare.

Cõditiones quartanæ febris. Sed hoc postremo loco breuiter percurramus nonnullas conditiones febris quartanæ, quæ partim ad illius cognitionem partim ad prognosticũ, & partim ad curationem pertinent. Primo est Aetius lib. 5. 83. qui scribit ex Hipp. lib. de septimanis, eundem hominem bis quartanam febrem non incidere: quæ sententia est perspicue falsa, cum experientia demonstret plurimos homines bis, ter, & sępius huiusmodi febre laborare, adeo vt ex hoc vno loco liceat affirmare, eum librum non esse Hippocr. legitimum.

Deinde plura habemus de quartana apud Hippoc. 1. epid. 3. 4. primum quod est longissima, nam durat multos annos, auctore Auic. vsque ad 12. alias dixi, me visitasse Venetiis matronam, quę laborauit quartana 22. annos. Secundo, quod est facillima, & leuissima, cum intermissio fit exquisita & multi temporis, sine sęuis symptomatibus, quo tempore homines possunt suas operationes facere.

Tertio, quod est securissima, cum reuera careat omni periculo, quod tamen intelligendum primum de quartana exquisita, cum altera non exquisita, vt quę prouenit ex atra bile, plerumque sit perniciosa, & lethalis: deinde sicuti Gal interpretatur quod per se, & quatenus quartana, securissima est, siquidem idem testatur, & confirmat experientia, ex male affecto liene sæpenumero homines febre quartana grauiter laborare, & ducto in consensum iecore, in aquam intercutem incidere.

Quarta, & vltima conditio febris quartanæ est, quod homines liberat ab aliis morbis, ad quem modum ab eodem Hippocr. scriptum est, 6. epid. 6. 7. quartana laborantes magno morbo non capiuntur, si prius autem capiantur, & quartana superueniat, liberantur: quod quidem ego puto tanquam exemplum propositum fuisse: cum enim Hippoc. superiori loco vtatur nomine plurali, *aliis morbis*, rationi consentaneum videtur quartanam non solum a magno morbo comitiali, sed etiam ab aliis hominem liberare, quicunque a frigidis & crassis humoribus oriuntur. Si quis præterea de circuitibus vltra 4. diem aliquid cupit intelligere, is audiat Hipp. 1. epid. 3. 7. & 9. Septimana longa non lethalis, nonana longior adhuc, neque lethalis, quintana omnium pessima, etenim ante tabem, & iam tabidis superueniens, intermittit. Demum apud Hipp. 2. aph. 25. ęstiuæ quartanæ magna ex parte breues, autumnales longę, præsertim quę hyemem attingunt. Et apud Celsum lib. 3. 16. longa, & vetus quartana raro alio tempore quam vere soluitur. Hactenus de signis, venio ad curationem.

Primo vero occurrit vulgaris opinio, quod febris quartana neque possit, neque debeat curari, propterea quia non obedit medicamentis, quæ illam sæpenumero reddunt & difficiliorem & longiorem; sed opinio est vulgaris & falsa, siquidem hæc febris, sicuti reliquæ omnes, debet & potest curari. Causa autem propter quam vulgus ita sentit, illa est potissimum, quoniã male curatur, non solum quod ægri nullam seruant commodam victus rationem, sed etiam quod medici cum aliis modis, tum maxime datis importune medicamentis nihil proficiunt, immo ex vna quartana sępius duplicem, & triplicem efficiunt, sicuti euenit veteribus illis medicis tempore Gal. qui Eudemum Peripateticũ curabant, in lib. de præcog. ad Posthumum: verum si febris quartana probe curetur, certum est, etsi id breui tẽpore non potest fieri, illam feliciter curari, sicuti Gal. in media hyeme Eudemum curauit: itaque per singula præsidia, sicuti in cæteris fecimus, breuiter discurramus: & primum ad leniendam aluum Gal. 1. ad Glauc.

Alui lenitio.

nos grauiter admonet, a principio nullum forte medicamentum dandum esse, sed illam molliendam esse alimentis, quę familiaria & vsitata sint, quod si hæc nihil proficiant, clysteribus agendum esse, principio quidem mollibus, posterius acrioribus, de quibus alias satis diximus. Ex quo arguendi sunt non solum Auer. 7. collig. 14. Auicen. in præsentia, & alii veteres, sed etiam multi recentiores, qui expresse aduersus præceptum Gal. febre quartana laborantibus audent statim principio purgantia medicamenta exhibere: inter quos nequeo satis mirari Altimarum, qui cum perpetuo soleat non solum Galeni sententiam, sed ipsamet illius verba proferre, tamen non veretur de febribus part. 3. cap. 5. ad leniendam aluum valentioribus vti medicamentis. Hæc igitur sint non nisi lenientia & leuissima, qualia forent cassia cum portiuncula specierum hierę simplicis, manna, & similia.

An vena secanda.

Post lenitionem alui quæritur, an in quartana liceat venam secare. Auicen. illam concedit in melancholia sanguinea, quam puto illum intelligere, si vna cum humore melancholico sanguis quoque redundet: huius opinioni fauent omnes recentiores, quæ etiam videtur fuisse qui scribit Galeni, fore abstinendum a sectione venæ, nisi forte vehementer admodum sanguis videatur abundare: in qua quidem sectione venæ ille addit diligenter animaduertendum esse, verum sanguis fluens, crassus & niger fuerit, qualis præcipue in leniosis conspicitur, in quo casu expedit, illum copiose fluere, pro ratione multitudinis, ętatis, habitus corporis, & similium: an magis flauus, & tenuis appareat, in quo casu statim supprimendus est. Itaque ex hoc Gal. præcepto discatis, & in quartana, & in omnibus morbis melancholicis sectioni venæ interesse, vt possitis qualitatem sanguinis inspicere, & de illius quantitate recte discernere. Sed quænam vena secanda est? Gal. respondet, secandam esse venam vel basilicam, vel mediam cubiti sinistri, quod paulo antea docuisset, vix quartanam sine affecto liene fieri posse: quod si lien non foret male affectus, forte melius esset vel basilicam, vel mediam secare in cubito dextro, & ita iecoris rationem habere, in quo membro consistit succum melancholicum pręcipue generari: quam forte determinationem Gal. breuitati studens pretermisit, suppleuit autem Aetius, qui docet, laborante liene venam sinistram, laborante iecore, dextram secandam esse.

Quæ vena secanda.

Sed neque illud prætermittendum est de sectione venæ, Alex. & Auic probare, vt sanguis mittatur post statum morbi, & coctionem humorum, sic enim inquit Alex. natura leuata reliquias materiæ euincit: quæ sententia mihi videtur reiicienda: namque ex 2. apho. 29. secatur vena principio morborum, vt minorata materię natura fortior euadat, & citius eam materię partẽ quę superest, possit cõcoquere: quod si iam natura in statu omnem materiam noxiã concoxit & superauit, & superuacaneum & temerariũ videtur, hoc tempore venam incidere. Tandem mihi libet ad hanc partem illud addere, si quispiam laborans febre quartana antea habuisset innatas & fluentes hæmorrhoidas, quæ in præsentia retentæ essent, huic non sine ratione, & vtiliter per huiusmodi venas sanguinẽ detrahi posse, quæ singulari quadam pręrogatiua sunt a natura institutę ad purgationem humoris melancholici.

Detracto sanguine, & quidem principio, dummodo principes scopi simul conueniant, concoquenda est materia noxia, ac parandę viæ, per quas illa deinceps commode possit purgari, quod partim alimentis, partim medicamentis potest fieri: & quatenus pertinet ad alimenta Gal. 1. ad Glaucon. ita inquit; ægroti prohibendi sunt a carnibus suillis, & ab omnibus quæ viscida sunt & tardi transitus, & ab omnibus edulijs, quę refrigerant & humectant: vino vero vtendum est albo & tenui, & moderate calido. Ex quibus verbis duæ maxime oriuntur difficultates: prima, quomodo Gal. improbet vsum alimentorum, quæ humectandi vim habent, cum manifestissimum sit, & in quartana, & in omni morbo pendente ab humore melancholico frigido & sicco, & alimenta & cętera omnia quæcunque humectant, quammaxime conuenire: vnde Oribasius, Alex. & omnes Gal. reprehendunt: secunda est, quomodo Gal. in quartana concedat vsum vini ante statum, cum in tertiana, ac generaliter in febribus putridis 11. metho 9. vsum vini non ante concoctionem permittat: ac sane prima difficultas est tam ardua, vt coegerit Leonicenum, & reliquos interpretes asseuerare, hunc locũ Gal. esse deprauatum, qui propterea mutant verbum, *humectant*, in contrarium nempe, *exiccant*, vt sensus sit, cauendum esse ab alimentis, quæ refrigerant & exiccant, cum reuera humor noxius frigidus & siccus per calefacientia, & humectantia debeat corrigi: veruntamen cum omnes codices Græci, tam impressi, quam manuscripti, nec non apud Paulum, Aetium, & cęteros Gręcos auctores, legatur humectant non siccant, vnus Stephanus Atentensis videns hanc absurditatẽ, conatus est illam dissoluere, huius interpretationis sũma hæc est: hanc interpretationem, *cauendum esse ab ijs quæ refrigerant & humectant*, intelligendam esse non separatim, sed coniunctim: etenim si intelligatur separatim, nimirum cauendum esse ab iis quæ refrigerant, & cauendum esse ab iis quæ humectant, quatenus pertinet ad refrigerationem, sermo quidem est verus, quatenus autem pertinet ad humectationem, non item verus sermo est: siquidem constat inter omnes, succum melancholicum, cum sit siccus, humectandum esse, itaque Gal. ea prohibet, quę vim habent simul refrigerandi & humectandi: & ratio est, quoniam etsi humiditas, quatenus ad ipsam pertinet, ad hanc rem est maxime vtilis, cum possit corrigere siccitatem humoris melancholici, tamen si frigiditati coniungatur, noxia potius quam vtilis censenda est, cum hac ratione possit magis humores incrassare, & calorem natiuũ obtundere: quare sicuti in febre quartana licet vti iis, quæ humectant sine refrigeratione, ita ab iis quę simul & humectant & refrigerant, cauendum est: & sane interpretatio, mea sententia est optima.

An vinum conueniat.

Quatenus autem pertinet ad alteram difficultatem de vino, respondent nonnulli, illud minime conuenire in multa copia, & ratione nutrimenti, sed potius parce, & ratione medicamenti: quæ responsio mihi videtur voluntaria, cum reuera Gal. hanc subtilem distinctionem non faciat, sed generaliter probet vinum, & quantum edulijs quotidie sumptis proportione possit respondere: quare ego aliter responderem, Gal. in quartana ante statum concedere vsum vini albi, tenuis, & moderate calidi, quod ex vna parte possit moderate calefacere & humectare, humorem crassum attenuare & concoquere, omnesque naturales effluxiones iuuare: ex altera autem in morbo diuturno salutari, ac sine aliquo malo symptomate nullum periculum ex illius vsu videatur posse imminere, adeo vt nõ immerito vni quartanæ inter omnes febres putridas hęc prærogatiua debeat concedi. Itaque alimenta sint boni succi, facilis

conco-

concoctionis, minime flatulenta, excrementosa, & quæ potissimum humorem melancholicum nequeant generare; de quibus particulatim agendum non est. Sed ueniamus ad alterum caput efficiendę cōcoctionis, quod pertinet ad medicamenta Gal. probat vsum medicamenti, quod diatrionpipereon, & alterius quod diaspoliticon appellatur, quorum compositionem habetis in lib. de tuenda valet. diatrionpipereon lib. 4. 5. diaspoliticon 6. 10. vtrumque enim attenuat, flatus dissoluit, viscera omnia, atque imprimis ventriculum roborat sine insigni calefactione, præterquam quod diaspoliticon propter nitrum potest etiam aluum mouere: sed præter hæc probat vsum vnius piperis, quod præcipit ex aqua accipiendum esse.

Sed aduersus hanc methodum medendi est Alex. qui miratur, quomodo diuinissimus Gal. in omnibus febribus quartanis præcipiat hęc calidiora & ficciora, quæ nullo pacto videntur conuenire: etsi enim melancholicus humor moderate calefacientia desideret, non tamen necessario etiam ficcioribus indiget: siquidem cum ille sit frigidus & ficcus, calefacientibus & humectantibus opus habet. Sed Alex. fallitur: pro quo illud primum sciendum est, Gal. curationem instituere atq; isthęc medicamenta exhibere in quartana exquisita, quę ab vno humore melancholico generatur, non generaliter in omnibus, minime vero in iis quę ex atra bile, & humoribus calidioribus generantur.

Deinde huiusmodi medicamenta exhiberi admodum parce & caute, quandoque piper exhibetur ex aqua, quæ illius caliditatem & ficcitatem optime potest remittere: sic diatrionpipereon & diaspoliticon exhibentur non continuis diebus, sed per interualla, & raro adeo vt ex una parte nullum nimię caliditatis & ficcitatis periculum uideatur imminere: ex altera autem propter facultatem extenuandi atque incidendi, qua hæc medicamenta predita sunt, quæ in humore crasso & terrestri sunt necessaria, eorum vsus minime reiciendus uideatur. Si quis velit medicamenta magis temperata, sunt diacyminum, aromaticum rosatum, diagalanga, & similes: sed hoc tempore usus obtinuit, vt hoc negotium coctionis potissimum syrupis conficiatur, quales forent accommodati ad humorem melancholicum, syrupus de fumaria simplex, de pomis simplex, de succo borraginis, buglossæ, acetosus simplex, cum decoctis cichorei, borraginis, melissæ. Quo loco mihi libet vos admonere, quod alias quoque scio me fecisse, de communi quodam errore in quem multi incidunt frequentissime, qui ad concoctionem humorum, sicut in pręsentia humoris melancholici, post aliquot dies utuntur syrupis compositis de fumaria, de pomis, de epithymo, de polypodio, & similibus qui cassiam, senam, epithymum, polypodium, helleborum, & alia huiusmodi recipiunt medicamenta, quæ quidem tantum abest, vt iuuent concoctionem, ut contra illam maxime turbent & impediant.

Apparente demum perfecta coctione, iam de humorum vacuatione cogitandum est, quod tribus rationibus apud Gal. fieri potest: prima per medicamenta purgantia per aluum: secunda per vomitum: tertia per nōnulla medicamenta, quæ vacuant insensibiliter, & tanquam ignis noxios humores dissoluūt. Ergo quatenus pertinet ad purgantia medicamenta, inter simplicia est sena, epithymum, polypodium, & cæteris omnibus longe efficacior helleborus niger, a quo tamen Auer. 7. colliget 14. & omnes medici vsque ad nostra tempora, tanquam a veneno soliti fuerant cauere: altera autē ex parte scribit Mesues, cap. proprio helleborum clementer & sine molestia vtramque bilem & pituitam purgare, quod experientia confirmat verissimum esse. Inter composita sunt syrupi iam nominati, & electuarium diacatholicū, & confectio hamech & alia, de quibus aliquando tractabimus. Habeatis exempla, & primum hellebori nigri, qui & in substantia, & in decoctione potest administrari.

℞ *Corticum radicum hellebori nigri* ʒ ij.
Seminum anisorum
Ciceri ana ʒ j.
Spicæ gr. v.
Fiat infusio & decoctio ex aqua secundum artem, & facta colatura.

℞ *Prædictæ decoctionis* ℥ iiij.
Syrupi de pomis compositi ℥ ij ß *M.*

In substantia.

℞ *Specierum hieræ simpl.* ℈ ij.
Corticum radicum hellebori nigri puluerisati ʒ ß.
Cum syrupo de fumo terræ composito M. *& fiant pilulæ* v

Longioris compositionis exemplum.

℞ *Senę electæ*
Polypodij
Epithymi ana ʒ ij.
Passularum
Liquiritiæ ana ℥ ß.
Seminum anisorum
Fœniculi ana ʒ j.
Spicæ gr. v.

℞ *Facta decoctione huius decoctionis* ℥ vj.
Confectionis hamech ʒ ij. ß.
Syrupi de fumo terræ compositi ℥ ij. *M.*

Hæc possunt in qualibet purgatione melācholię adhiberi: sed sciatis quod Gal. docet quartana laborantes non modo semel, sed etiam sępius, si fuerit necessariū, purgandos esse, quod materia crassa tenax & difficilis, vix vna purgatione possit educi.

Secunda ratio purgandi quartanarios apud Gal. est per vomitum post alimenta, quem validis medicamentis, ac potissimum helleboro solebant prouocare, cuius Gal. quoque in præsentia meminit. De qua quidē purgandi ratione statim se offert dubitatio, & mea quidem sententia difficilis, quoniam Gal. in lib. quos & quando purgare oporteat, docet flauam bilem per superiora, pituitam per inferiora purgandam esse, nisi interdum contrarium oporteat agere, vt si pituita in ventriculo, bilis in intestinis repertatur, atram autem bilem perpetuo inquit per inferiora esse deiiciendam: quod si ita hæc res habet, quomodo non in præsentia Gal. sibiipsi aduersatur, qui docet humorem melancholicum per superiora purgandum esse? Quicquid alii respondeant, ego ad hanc difficultatem soleo respondere, in febre quartana & propter diuturnitatem morbi, & propter alias causas, necessario labefactari facultatem ventriculi, ex quo aliter fieri non potest, quin generetur multa copia pituitæ & crudorum humorum, qui quidem si febrem non efficiunt, saltem possunt illam fouere: itaque vomitus conuenit non ratione humoris melancholici, qui semper commodius per inferiora purgatur, sed ratione pituitę, ex cuius vacuatione, licet id primo, & per se non fiat, febris quartana solet iuuari, & quandoque etiam auferri: vtcunque autē sit, si quis voluerit in quartana vomitum prouocare, ego huic id consilium darē, vt prætermisso helleboro & omni validiore medicamēto, facilioribus tantum id ageret, de quibus alias satis diximus.

Tertia demū ratio purgationis fieri potest per quædam antidota discutientia, qualia duo præcipue fuerāt Gal. familiaria, alterum theriaca, alterum medicamentum ex succo cyrenaico, quæ quidem habent insignem vim attenuandi, digerendi, ac dissoluendi reliquias crassorum humorum, nec non tollendi contractas intemperies, corrigendi malum corporis habitum, ac roborandi tum ventriculum, tum omnia viscera, quæ necessario longo tempore redduntur debiliora: quale autem apud Gal. & veteres fuerit medicamentum ex succo cy-

co cyrenaico, describitur ab Aetio lib. 5. 84. De succo autem cyrenaico, an sit quod vulgo belzoim appellatur, vel aliud genus medicamenti, & an hoc tempore sit cognitus, dubium est: sic mea sententia confectio mithridatica potest exhiberi, & fortasse commodius quam theriaca: siquidem mithridatum in morbis frigidioribus, theriaca autem in venenis videtur nescio quã peculiarem prærogatiuam habere. Verum de huiusmodi medicamentis illud sciendum est, ante statum, & humorum coctionem ea nunquam fore exhibẽda, alioquin enim periculum est, ne quartana, quæ simplex fuerat, duplex, forte etiam triplex, ex intermittente continua, & omnino difficilior reddatur, sicuti narrat Gal. & nos supra diximus illis veteribus medicis contigisse, qui Eudemum philosophum curabant. Atque hæc de curatione febris quartanæ exquisitæ satis sunt: neque vero est, vt simus longiores tradenda curatione quartanę continuæ, & non exquisitę: siquidem ex iis quæ hactenus diximus, puto esse neminem qui pro varia natura putrescentis humoris, ac variis symptomatibus non facile possit huiusmodi quoque febrium propriam, & accommodatam curationem instituere, ea propemodum ratione, quam de febre tertiana exquisita, & non exquisita monstrauimus. Pariter nec mihi libet in præsentia plurima colligere medicamenta, quæ apud Dioscoridem, Aetium, & alios, sed præcipue apud Alexandrum occulta quadam proprietate creditum est febres quartanas iuuare, cum maiori ex parte sint superstitiosa, & facile possit vnusquisque apud illos ea pro suo arbitratu legere; vt omnino superuacaneum sit de illis longius agere.

CAPVT XIII.

De Hectica Febre.

Tr. 3. Ca. i. HÆc vox hectica duplicem habet significationem, vna quidem dicitur omnis febris solutione difficilis, siue sit pituitosa, siue melancholica, & tunc opposita est alteri voci, hoc est, febri quæ sit facilis solutionis: etenim quemadmodum σχέσις est qualitas a se bie ctu facile mobilis ἕξις vero ęgre mobilis, sic σχετικὴ, & ἑκτικὴ inter se opponuntur, vt declarat Gal. 8. metho. 1. qui dilucidioris doctrinæ gratia concedit, illas febres quę difficulter discutiuntur, hecticas, quæ autem facile, schecticas appellari: quod idem Gal. asserit non solum de febre, sed de omni affectu, 3. de loc. aff. quo. Altera autem significatione hectica speciatim dicitur ea species febris, quæ & putridæ, & ephemeræ opposita sit, quæ tamen eandem nominis rationem retinet: etenim sicuti ἕξις difficile separatur a subiecto sic hectica curatu difficillima est: vel hectica dicitur, vt placet Gal. 1. de diff. feb. 7. quod in habitu corporis, quem Græci ἕξιν appellant, tanquam in subiecto consistat: nos igitur cum Auic. tractabimus de hectica, quatenus hæc vox significat tertiam speciem febris ab ephemeris, & putridis distinctam, & pro nostro instituto ordine primum agemus de illius essentia, 2. de differen. 3. de signis: vltimo de curatione. Et si quis quærat de ordine,

Rõ ordin. quamobrem Auic. tractet de hecticis ante pestilentes, quæ putridæ sunt: potest responderi: cum pestilentes sint duplices, vt suo loco videbimus, quædam putridæ, quædam hecticæ, qua ratione quodãmodo inter vtrasque medię sunt, non sine ratione Auic. post putridas, hecticas tractare voluisse, vt postremo loco pestilentes, tanquam vtraque natura participantes facilius possint intelligi.

Essentia. Essentia febris hecticæ iam supra est satis exposita, & constituta, quę non aliud est, quam caliditas præter naturam, accensa in substantia cordis, primum lædens operationes. De differentiis hecticę & veteres, & recentiores admodum varie scribunt: namque nonnulli vnam tantum, alii duas, alii tres, alii plures differentias,

Differ. vel species constituunt: at vero, quoniam angustiæ præsentis temporis non patiuntur, vt singulas huiusmodi opiniones possimus examinare, mihi statutum est ad vestram vtilitatem illam tantummodo sententiam in medium proferre, quam puto ad mentem Gal. & veritati magis consentientem esse. Ex quibus id forte vobis constabit, varias de hac re opiniones si probe intelligantur, posse inter se conciliari, & quodammodo veritatem continere.

Cęterum vt facilius hęc res intelligatur, memoria sunt repetenda, quę alias diximus de variis partibus partium solidarum, quas Auic. 1. 1. doctr. 4. cap. 1. secundos humores vocat, quę quidem particulæ partium solidarum, tametsi à nonnullis vario modo constituuntur, & enumerantur, tamen a Gal. 1. de diff. feb. 9. tres ponuntur distinctæ, hunc in modum: etenim prima est quædam humiditas, quę per media & vacua spacia dictarum partium continetur, ac veluti quidam ros dispergitur, quam Gal. natiuam quoque vel naturalem humiditatem, quandoque humorem proprium partiũ similarium, ea qua ipsę partes nutriuntur, recentiores non inepte rorem solent appellare. Secunda est pars, quæ ex humore concreto constat, & à Gal. substantia carnosa & adiposa dicitur, quæ pars propterea quod in substantiam partis mutatur, & alij perfecte assimilatur, à medicis barbaris substantia carniformis, gluten, cambium, & forte aliis nominibus nominatur. Tertia est pars vel substantia quæ à Gal. fibrosa & membranosa dicitur, quod solidiore substantia fibris & membranis sit constituta, quas quidem particulas quandoque vere solidas appellaui, quatenus a reliquis duabus carnosa & adiposa, & torida distinguitur.

De secundis humoribus.

Et si quis nobis obiiciat Gal. qui in 7. meth. 6. quatuor siccitates, & quatuor siccitatis differentias distinxit, atque hinc ex lege contrariorum colligat, non tres, sed quatuor humiditatis differentias statuendas esse, quę singulis quatuor siccitatibus respondeant, sicuti facit Auic. huic breuiter respondeatis, quartam speciem siccitatis Galeno in exilibus venis arteriisque consistere, & ex penuria sanguinis prouenire: at vero hunc succum siue sanguinem, qui in huiusmodi exilibus venis & arteriis continetur, non esse de propria solidarum partium substantia, neque inter secundos humores reponendum, cum reuera ille adhuc sanguis sit, intra vasa contineatur, neque a primis humoribus quicquam differat: nisi forte quis velit pro vasorum varietate, varias quoque humorum differentias fieri, qua ratione sanguis in corde a sanguinis iecoris, lienis, & aliarum partium specie differat, & infinitę propemodum humorum species fiant, fateamur necesse est. Itaque ad mentem Gal. tres tãtummodo sunt partes, siue substantiæ partium solidarum, pars humidior, torida, pars carnosa & adiposa, tertio pars fibrosa, & membranosa. Hac posita partium diuisione, si quis uelit partes solidas generaliter, & coniunctim intelligere, etsi ea triplici substantia conficiuntur, is nõ sine ratione potest affirmare, vnum duntaxat esse genus febrium hecticarum, quando huiusmodi partes ponuntur in calefacto esse, vt propterea lædantur operationes: si quis autem consideret febrem hecticam, quatenus fieri potest, vel sine consumptione, vel cum consumptione dictarum partium solidarum, huic pariter licet cum Galeno asserere, loco citato 1. de diff. febr. duplex tantum esse genus febrium hecticarum, alterum cum consumptione, alterum sine consumptione.

Demum vero si velimus cõsiderare tres diuersas substantias partium solidarum, atque calorem præter naturam, cum primum febris hectica generatur, æqualiter illas occupare, sed ordine quodam vnam partem post alteram inuadere, summa cum ratione licet fateri, tres esse febrium hecticarum vel gradus, vel differentias, vel species, vel quomodocunque velis nominare, cum eiusmodi quoque tres substantiæ species inter se differant: quas quidem tres species Gal. 1. de differen. febr. 7. hunc in modum distinguit, & disponit: namque prima est species febris hecticæ, quando sit quædam ve-

luti

luti ebullitio prioris natiui humoris, dispersi in spaciis intermediis partium solidarum, quem diximus vulgo rorem appellari, quæ quidem species eousq; perdurat, donec aliqua pars eiusdem humoris reseruatur: hæc species sine tabe est, & facillimam curationem recipit, quod facultas fere nihil adhuc sit perpessa: altera species huic opposita est, quando calor præter naturam paries cordis fibrosas, & membranosas occupat, & depascitur, quæ cum ad eum terminum peruenit, vt nihil amplius humiditatis in corde supersit, iam hæc febris non simpliciter hectica, sed hectica marasmodes appellatur, hoc est, cum tabe, & consumptione vniuersi corporis, ac nullam prorsus curationem recipit, quod iam facultas ex toto perdita sit. Inter hæc duo extrema est tertia species febris hecticæ, quæ mediam quodam modo naturam obtinet, inter primam speciem quæ adhuc incipit, & curatu est facillima, & tertiam quæ confirmata est, ac sanari nullo modo potest: quæ quidem tertia species perquam multam latitudinem obtinet, prout magis vel minus ad primam vel tertiam speciem declinet. Nam quæ æqualiter distat ab vtraque ad curationem ambiguam habet inclinationem, quæ autem hecticæ marasmodi est vicinior, iam periculo magis propinquat, quemadmodum quæ alteri primæ speciei est propinquior, non paruam salutis spem promittit: hæc diuisio est ac doctrina Galeni de speciebus febris hecticę, adeo vt liceat mirari, quamobrem nonnulli celebres medici ac Galeni sectatores illam non recipiát: etsi enim tres partes partium solidarum inter se non sunt separatæ, sicuti humores, qui varii vario modo, & tempore possunt, putrescere, sed simul sunt iúctæ, adeo vt vix vna videatur sine reliquis duabus posse accedi, tamen nulli dubium esse debet, quin primum natiuus humor, deinde caro, & adeps, & postremo substantia siccior, & durior accendatur, vt hac ratione variarum partium variæ quoque species febris hecticæ iure possint constitui.

II. differ. Secunda differentia febris hecticæ illa est: namque aliæ fiunt corde primum laborante, aliæ generantur per consensum aliarum partium. Hanc differentiam habetis apud Gal. lib. de marcore 7. qui inter partes, quæ possunt cor in consensum ducere, & febrem hecticam excitare, numerat ventriculum, iecur, & cæteras partes id genus, de quibus particulatim, & diffuse tractat 10. metho. 8. ex quibus tamen partibus pulmones excipit, tametsi, quatenus ad propinquitatem attinet, illi omnium maxime ac potentissime calefaciendo ipsum cor, debuissent febrem hecticam excitare: sed tamen hoc nó contingit fieri, & ratio est, quoniam pulmones difficulter eam affectionem calidam, & siccam recipiunt, quæ ad calefaciendum, & siccandum cor vicem causę possit supplere, tum quia illi humidi sunt, tum quia assidua respiratione refrigerantur. Et si quis obiiciat, in phthysi, hoc est, vlcere pulmonis, necessario sequi febrem hecticam, vt placet Gal. 7. apho. 16. quam obiectam rationem, mea sententia, difficilem, nemo quem sciam, hactenus animaduertit: huic ego responderem, febrem hecticam necessario sequi phthisim, non propter vlcera, aut aliam malam affectionem pulmonis, sed propter copiam puris, ea eiusus malitia, & vicinitate aliter fieri non potest, quin cor calore præter naturam,

III differ. & febre hectica corripiatur. Præterea febres hecticæ duobus modis generantur, namque nonnullæ aliis febribus magna ex parte ardentibus succedunt, nonnullę statim ab initio inuadunt, quę primam sui generationem similem febribus ephemeris, ex tristitia, ira, plurima lassitudine, solis vstione, & similibus obtinent: quę distinctio est Gal. 1. de diff. feb. 8. 10. meth. 5. 3. de pręsag. ex pul. 4. ad finem. Verum de posteriore parte huius diuisionis dubium est, siquidem multi contendunt, hecticam febrem nullo modo statim a principio, nullaque pręcedente alia febre posse hominem inuadere, propterea quia vix, aut ne vix quidem fieri potest, vt partes solidę quę sine dubio sunt crassiores, calorem concipiant in facto esse, quin spiritus, & humores, quos constat esse tenuiores multo, ante eundem calorem suscipiant: quæ pariter videtur fuisse Galeni sententia in lib. de inęquali intemperie 5. qui affirmat, quod rationi est maxime consentaneum, tenuia longe facilius alterari quam crassa. Ad Galenum autem docentem febres hecticas quandoque a principio hominem inuadere, respondent, ac principium interpretantur primos dies, adeo vt velint febrem hecticam fieri incipiendo, quæcunque post tertiam aut quartam diem aliis febribus succedit: quæ quidem interpretatio videtur fuisse Gal. qui sermonem habens de inedia, quantum naturis calidis, & siccis aduersetur, ita inquit 10. meth. 5. Quippe vel in febres ardẽtes ex ea incidunt, a quibus nisi prius mors occupet in hecticas cadunt, atque statim ab iis in marasmum, vel protinus ab initio ipsa hectica febris simul incipit. præteriens febrem ardentem, maxime tamen calidos siccosq; affectus statim a principio hectica corripit, sicuti mulieri accidit, quæ autumno ex tristitia, & vigiliis cœpit febricitare, perseuerauit autem ad plurimum hyemis, hanc quarta die videmus ac deprehendimus statim hecticam esse febrem, cum alia earum quę ex humoribus excitantur, coniunctam, hæc Gal. Ex qua serie illi colligunt, illa verba *statim a principio*, idem significare, quod primis diebus, namque propterea dixit, mulieré principio hectica febre fuisse correptam, quoniam quarta die illam deprehendit febre hectica laborare: verum isti male sentiunt, ac primum si huiusmodi sententia esset vera, sequeretur perpetuo febrem ephemeram ante putridam, ac putridam ante hecticam fieri necessario, quod nemo vnquam ausus est affirmare, cum Gal. doceat, & confirmet experientia, febrem putridam statim a principio, hoc est, primo temporis momento fieri frequentissime. Neque magis vera est interpretatio verborum Gal. etenim si incipere a principio idem est atque incipere primis diebus, quomodo a Gal. dictum est 1. de diff. feb. 3. de præsag. ex pulsibus locis citatis, febres hecticas nunquam fieri a principio, nisi cum a causis procatarcticis generantur: siquidem nulli dubium esse debet, quin febris hectica primis diebus tertia, & quarta ex febre ardente, fieri possit, quod enim a causa debiliore, puta febre ephemera, aut procatarctica aliqua causa fieri potest, certum est ex causa validiore, febre ardente, multo promptius, & facilius fieri potuisse, nihilominus aduersus Gal. decretum huiusmodi febris hectica sine causa procatarctica a principio fieret: itaque si vere, & ad mentem Gal. febres hecticæ nunquam a principio fieri possunt, nisi ex causa procatarctica, illa verba, *a principio*, non primos dies, sed principium ac primum temporis, & ęgritudinis momentum significant. Quomodo autem nulla præcedente alia febre, calor preter naturam statim aggrediatur substantiam cordis, & febrẽ hecticam efficiat, alias declarauimus, id fieri propter dispositionem huius partis, magis aptę, & paratæ ad recipiendam alterationem, quam sint spiritus, & humores: namque vt declarat Galenus 3. præsag. ex pul. 5. facile fieri potest, vt substantia cordis sit calidior, qui vero in illo cõtinentur spiritus, & humores, cum propter alias causas, tum maxime propter malam victus rationem, sint frigidiores: ex quo item facile est intelligere, tunc in maxima ira vel simili causa procatarctica prius substantiam licet crassiorem, quam spiritus, & humores, licet tenuiores, posse calefieri, quod substantia sit magis apta, ac minus possit resistere, spiritus autem, & humores sint minus parati, magisque calefacienti causę possint resistere.

Sed rursum aduersus huiusmodi opinionem quam confutauimus, est locus Galeni difficillimus, qui hæc habet 2. de crisibus ad finem. De hecticis vero nunc non est tempestiuum dicere, nulla enim primis diebus, sed progressione temporis talis efficitur: quæ verba manifeste videntur demonstrare, nullam febrem hecticam a principio fieri posse. Ad hanc apparentem Galeni repugnantiam nonnulli duplicem afferunt responsionem: vnam, febrem hecticam non

fieri

fieri incipiendo, vt in pluribus, sed nonnunquam id contingere, atque id fore fatis, cum regulæ medicorum vt plurimum veritatem obtineant: secundam, febrem hecticam primis quidem diebus fieri, sed primis diebus non perfici: quare ita interpretantur Galenum, nullam febrem hecticam primis diebus, fieri hoc est, non perfici, atque exactam febris hecticæ formam consequi, adeo vt exacte possit cognosci, quod quidem progressu téporis manifeste fieri solet. Cui quidem interpretationi fauet Auicenna, in presenti capite primo postremis verbis, qui scribit, hecticam in principio esse difficilis cognitionis, & facilis curationis, & in fine facilis cognitionis, & difficilis curationis. Sed forte neutra responsio soluit difficultatem: nam prima supponit, quandoque hecticam fieri a principio, quod quæritur, immo vero quod Galenus hoc loco videtur negare: secunda item accipit pro confesso, quod dubium, fortasse falsum quoque est, nempe hecticam febrē primis diebus non posse perfici & cognosci, quod quidem scribit Gal. 1. de diff. feb. 8. febrem hecticam quę facile solui potest, si sola coutriterit facillime, si vero aliquam febrem putridam coniunctam habent, difficillime cognosci. Itaque ego aliter responderem, nullas febres hecticas fieri a principio, nisi cum ex causis procatarcticis generantur: quę responsio consentit Galeno, & nullam continet absurditatem: nam reuera fine causis procatarcticis nulla febris hectica primis diebus fieri potest.

4. Differ. Postrema est differentia febris hecticę: namque alia simplex est morbus, & per se consistit; alia est cui alia febris putrida coniungitur, quam distinctionem habetis apud Gal. 1. de differ. febr. 10.

Signa. Scribit Galenus 3. de præsag. ex pulf. 3. ad finem, duo esse præcipua ac propria signa febrium hecticarum, vnum si perpetuo illæ sibi similes fuerint, neque aliquas accessiones inuasionem, neque augmentum, neque vigorem, neque declinationem debeant: alterum si ęgrotus non percipiat se febricitare. Verum decet singula examinare & perpendere, sicuti de aliis factum est. Ergo

Calor. primum calor febris hecticę paruus est, quoniam vt dicit Gal. 1. de diff. feb. 8. 7. de præsag. a pulsibus 4. nulla febris hectica magna est, exigua autem flamma exiguum præbet calorem: secundo hic calor in prima manus iniectione mitis apparet, sed diutius immorante manu acris, mordax, & squalidus, hoc est, sine vllo fumo & vapore occurrit, propterea quia in solida & densa materia fundatur: tertio de inæquali intemperie, hic calor non percipitur ab ægroto, immo vero ille puta se non febricitare, quoniam calor est æqualis, ac si naturalis foret, æqualisque intemperies iam in toto corpore inducta est: quarto etsi in febre hectica partes corporis ęqualem calidam intemperiem acquirunt, nihilominus, quod Gal. scribit maximum febrium hecticarum iudicium esse, 1. de diff. feb. 8. ipsæ arterię circumiacentibus & vicinis corporibus manifesto fuot calidiores: qua ratione demonstrant, corpus cordis, vnde illæ originem habent, insignem calorem sustinere: id quod in cæteris febribus nequaquam accidit: adhuc vero euidentius huiusmodi calor peculiaris arteriarum apparet, vbi ægri se lauarunt, aut quouis alio modo corpus rarum reddiderunt, adeo vt humor quispiam profluat, & calor respiret, siquidem in omnibus aliis partibus post tales transpirationes moderatus calor apparet, qui vero in arteriis est, nihilo priore minor existit, sed idem seruatur. Hęc igitur sunt signa febris hecticę a calore.

Pulsus. Secundo loco sunt indicia ex pulsibus, qui hectici pulsus appellantur, vt scribit Gal. de puls. ad tyrones 8. 4. de causis pulf. 11. quod ęgroti habeant febrem hecticam, quę vniuersum corporis habitum occupauit: sunt autem eodem Gal. auctore 1. de diff. feb. 9. debiles, & duri, statim vero etiam parui, & frequentes, nimirum propter frequentem & vehementem calidam & siccam cordis intemperiem, ex qua intemperie dicit Gal. 4. de præsag. ex pul. 7. ac facile est intelligere, huiusmodi pulsus necessario fieri: præterea sunt æquales: quandoquidem, sicuti diximus, æqualis omnium partium intemperies facta est.

Loria. Tertio sunt lotia, ex quibus etsi Hipp. & Gal. nulla febrium hecticarum indicia videtur tradidisse, quod reuera siue substantia, siue color, siue contenta considerentur, hæc redundantiam & qualitatem humorum, qui continentur in venis, soleant demonstrare, tamen, vt notat Alex. lib. 12. proprio, & ratio persuadet, cum solidæ partes laborent, ex quarum facultate & temperie docet Gal. concoctionem fieri, 1. epid. 2. 46. necessarium est fieri, vitiatam humorum coctionem, neque lotia omni ex parte concocta videri: itaque sunt magis colorata, tenuia, lucida, sicuti calidiori & sicciori intemperaturę conuenit: atque hæc quidem consideratio vrinæ in febre hectica, quamuis ad illius cognitionem vel parum vel nihil conferat, tamen nunquam est prætermittenda, sicuti generaliter iubet Galen. sciendum esse in morbis ventriculi, thoracis, & aliarum partium, etiamsi affectus veri si generis non sint, 3. epid. 6. 3. de crisibus. 3. Namque si lotia bona appareant, multum valent ad salutem, contra si fuerint praua, simul ęgri periculum amplificant.

Forma. Quarto, forma febris est huiusmodi, nempe continua, semper in vno atque eodem tenore consistens, sine vlla inuasione, principio, augmento, statu, & declinatione, sicuti est quæ proprie synochus dicitur, præterquam quod vna vel altera hora post sumpta alimenta quandam veluti caloris alterationem & accessionem videtur habere, quod scribit Galen. omnibus hecticis esse proprium, & inseparabile, in quo quidem signo, quod maximi momenti est, & continet nonnullas difficultates, mihi libet paululum immorari.

Itaque scribit Galeno esse maximum, & certissimum indicium febrium hecticarum, si nutrito homine post vnam vel alteram horam febris omnibus illum tangentibus videatur alterum incrementum habuisse, adeo vt non sint defuturi, qui huiusmodi nutritionem tamquam intempestiue atque ipso accessionis tempore factam reprehendat, asserentes diutius fuisse expectandum, vsque ad ipsam inuasionis declinationem: sed res non ita se habet, quandoquidem omnibus hecticis hoc proprium inseparabile est, vt oblato alimento calor accendatur, pulsusque in magnitudinem & velocitatem increscat, adeo vt incompressa annotato facta videatur, quam sic vocat Leonicenus: Fuchsius non laboriosam accessionem, alij æqualem, alij aliter latine conuertunt: quid autem Gal. intelliga, ille seipsum interpretatur, qui inquit, se ita accessionem vocare, in qua neque horror aliquis factus est, neque extremarum partium refrigeratio, neque veluti quædam inclinatio ad somnum, neque aliqua insignis pigritia, aut omnino quædam inæqualitas vel in calore vel in pulsu, multoque magis neque paruitas, neque debilitas, neque aliud quidquam huiusmodi, sed veluti alteri contingit, qui nutritus sit, pulsus statim maior & velocior redditur.

Et si quis obiiciat, hanc eandem non laboriosam accessionem cæteris quoque febribus interdum contingere, ac propterea huiusmodi symptoma febrium hecticarum proprium inseparabile non uidert; huic respondet Galen. talem caloris accessionem, pulsusque incrementum in magnitudinem & velocitatem, in febribus hecticis ac reliquis non parum differre: etenim in cæteris omnibus huiusmodi inuasiones sine oblato alimento fiunt, in hectica autem omnino contrarium euenit, cum nullo tempore aliquam inuasionem habeant, sed plane fiant continuę & æquales, a primo initio vsque ad extremum finem, sicuo diximus. Et si vero quę de hoc signo dicta sunt, potuissent satis esse, tamen Gal. adhuc clariores doctrinę gratia nonnulla addit, quæ ad hanc rem sunt valde accommodata.

Sunt

Duæ obseruationes.

Sunt autem duæ obseruationes, quæ manifestius in cognitionem febris hecticæ nos possunt deducere, Prima si diligenter animaduertatur, quousque homo post oblatum alimentum in calore, & pulsu alteratio permaneat: nam omnia quæ tunc manifeste apparent, tantisper alterata inuenientur, donec alimenti distributio cordis siccitatem, humectauerit deinde omnia cessabunt, & homo ad pristinum statum reuertetur, in quo fuerat antequam illi alimenta offerentur.

Secunda est obseruatio, si diuersis diebus, & diuerso tempore æger nutriatur: siquidem omni hora, & omni tempore licebit inuenire id fieri, quod dictum est, nimirum dato alimento post vnam vel alteram horam, & calorem auctum esse, & pulsum maiorem, & celeriorem redditum fuisse: quod certum est non alia ratione fieri, quam propter humectationem partium solidarum, quam ab alimento receperunt: quam quidem caloris, & pulsus alterationem in febre hectica Gal. demum eleganti quadam similitudine confirmat. Videtur enim illud hecticis euenire quod euenit calci, & lapidibus calefactis, quibus si frigidissimam aquam affundas, tunc multo calidiores apparent, nutrito scilicet ab humida substantia sicco calore: quod vero ita hac se res habeat, experientia & sensu facile potest demonstrari: etenim si quis calcis glebam accipiat, eius calorem contemnet, ac minime sentiet, si vero illi affundatur aqua, illam videbit admodum statim calefieri, atque adeo feruentem esse, vt non solum possit calefacere, sed etiam deurere. Qualis autem sit causa, propter quam hoc eueniat Gal. inquit, ad naturales quæstiones pertinere. Atque hactenus de caloris, & pulsus immutatione post assumpta alimenta in febre hectica, quod ille inquit, proprium & inseparabile signum esse.

Circa alterationem caloris, & pulsus post vnam vel alteram horam alimentorum occurrunt duæ difficultates Prima est, quoniam scribit Gal. id post vnam vel alteram horam contingere, quod tam breui tempore nulla ratione videtur fieri posse: siquidem antequam solidæ partes, ac præcipue ipsius cordis, nutriantur, necesse est alimenta concoqui in ventriculo in iecore, & venis, postremo apponi, & assimilari, quod quidem non duas, sed quatuor, seu octo, & quandoque plures horas requirit. Sed breuiter respondendum est: etsi reuera ad plenam, & integram corporis nutritionem multarum horarum spatium necessarium est, tamen tenuiores quasdam alimenti particulas, & ad concoctionem magis aptas, post vnam vel alteram horam posse ad omnes partes corporis deferri, ac solidis partibus apponi, vt manifeste colligitur ex Galeno 3. de naturalibus facult. 13. & confirmat experientia propterea quia si quis defatigatus, vel alia ratione debilitatus sumat alimenta statim ille nutritur, & refocillatur, quoniam partes tenuiores statim conficiuntur, & ad solidas partes penetrant, id quod eo facilius in febre hectica laborantibus videtur fieri posse quod iis omnia sint inanita, ac reddita calidiora, vt propterea & promptius & citius alimenta ad se trahere possint.

Secunda est difficultas, quam facit Auerr. 4. colliget, 33. qui inquit, etsi non nominat Galenum, similitudinem calcis, & causam redditam a medicis, propter quam hectici post alimenta incalescunt, esse accidentalem, ac veluti fabulas cantatorum, quia impossibile est, vt virtus nutribilis a nutriente sit tantum elongata, vt ipsum eidem sit contrarium, sicut aqua est contraria calci, quorum vnumquodque alterum corrumpit: quare ipse Auerr. conatur aliam rationem reddere, qui scribit id fieri, quoniam partes solidæ calida intemperie laborant, vnde cum de natura nutribilis sit, nutriens sibi assimilari, tunc necesse est vt alimentum corpori adueniens calorem præter naturam acquirat, licet illud sit frigidum ex quo deinceps & febris, & reliqua symptomata augentur. Sed fallitur Auerr. & primum quatenus pertinet ad exemplum, & similitudinem calcis, quæ aqua affusa tam calida redditur vt vrat, similitudo apud Gal. est huiusmodi: nam sicuti calx admodum siccum calorem obtinet, & aqua irrigata effeeruescit, vehementioremque tactui calorem ostendit, ita partes solidæ hectica febre laborantis insigniter calidæ, & siccæ sunt, ac subministrato humore alimenti possunt magis calorem suum ostendere & manifestare, cum vtrobique, tam in calce, quam in membris, calor ille aridus humida substantia nutriatur? ex quo potest colligi, non id fieri ratione contrarii, etenim etsi alimenta quamdiu patiuntur, neque integre sunt assimilata, tamdiu sunt contraria nutrito, tamen cum perfecte assimilantur, & nutrimentum euadunt, tunc non amplius illi contraria, sed similia existunt: quamobrem similitudo Gal. optime quadrat, neque ratio Auerr. aduersus illum quidquam valet. Quatenus autem pertinet ad propriam rationem Auer. quod nimirum membra reddita calidiora calefaciant alimenta, ex quibus postea maior caliditas & alteratio in pulsibus appareat, respondeatis apud Philosophos nihil agere vltra determinatam vim, & proprium gradum agendi, quare alimenta a corpore tantam caliditatem suscipiunt, quantam corpus obtinet: neque fieri potest, vt ea partibus solidis calidiora euadant: itaque nulla est causa, propter quam laborantes febre hectica adueniente alimento maiorem quam antea caliditatem incurrant, itaque ratio, & doctrina Gal. optima est, & retinenda.

Causæ.

Quinto & vltimo loco signa febris hecticæ sumuntur a causis, quæ vnico verbo sunt illæ omnes, quæcunque possunt corpus siccare, & calefacere: quamobrem homines natura atque habitu corporis calidiores, & sicciores, ætate, constitutione calida, & sicca, qui vitam laboribus, vigiliis, curis deditam delegerint, tenuique, victus ratione vsi fuerint, facile in febres hecticas incidere consueuerunt. Atque hactenus de signis febris hecticæ in vniuersum, quæ quidem non singula, & separatim, sed omnia simul coniuncta possunt huiusmodi febrem demonstrare.

Signa differentiarum

Signa vero differentiarum, facile possunt intelligi, & primum quatenus pertinet ad vnam vel alteram speciem febris hecticæ, sicuti calor præter naturam occupat varias substantias partium solidarum, de quibus satis diximus, ita signa ex colore, ex pulsu, ex lotio, & similibus erunt magis vel minus intenta vel remissa, ex quibus licet de singulis speciebus iudicium facere, præterquam quod tertia species hectica marasmodes, in qua partes cordis, fibrosæ, & membranosę laborant, habet signa vel ipso aspectu manifestissima, cum appareat facies Hippocratica, nares acutæ, oculi concaui, &c. & vno verbo, hominea potius formam mortis, quam vitæ referant. Vtrum cor sit primo affectum, an magis laboret ex consensu aliarum partium, facile potest intelligi, si consideremus, quomodo reliquę partes se habeant: quæ tractatio ad hunc locum non pertinet: namque aliis partibus bene habentibus, certum est cor primario laborare: altera autem parte male affecta, licebit statuere cor non primario, sed per consensum laborare. Pariter an febris hectica secuta fuerit alios morbos, an principio statim inceperit; ex iis quæ præcesserunt, atque ex ipso ægroto facile potest intelligi, vt neque de hoc, neque de cęteris signis pluribus sit opus. Itaque venio ad curationem.

Curatio. Indicatio.

In curatione febris hecticę vnica sese offert indicatio, quę sumitur a febre, cum sit simplex morbus iam factus, & qui a nulla causa, & materia pendet, ex Gal. 8. methodo c. 11. metho. 2. Ergo cum omnis febris quatenus est febris, ex Galeno 10. metho. 6. refrigerantia, & humectantia requirat, nulli dubium esse debet, quin febris hectica eadem pręsidia postulet: immo vero quę efficacius possunt refrigerare, & humectare, cum calor pręter naturam stabilis sit, partibus solidis inhęreat, ac nimia succedente siccitate, possit

tabem afferre: in reliquis autem febribus, quæ neque ita sunt stabiles, neque ita humorem partium solidarum consumunt, quæ moderate refrigerant, & humectant, sufficiunt sæpenumero.

Præcepta. Sed antequam ad particularia præsidia veniamus, notanda sunt duo communia præcepta, quæ ad probã huiusmodi remediorum administrationem pertinent: alterum est Auic. in cap. 4. nempe refrigerantia, & humectantia præsidia fore optima, quæcunque ita refrigerant, vt nihil siccent, & ita humectant, vt nihil calefaciant: siquidem altera ex parte quæ vel refrigerando exsiccant, vel humectando calefaciunt, a præsenti re aliena censenda sunt. Alterum præceptum est Gal. 10. metho. 7. qui docet, præsidia quæ humectandi vim habent, semper tuta esse, quod lente, & non nisi temporis diuturnitate suam operam perficiant, quæ autem refrigerant, non æque tuto administrari, cum per efficacissimam qualitatem vim suam ostendant: vnde etsi calorẽ præter naturam, & celerrime auferunt, tamen periculum imminet, ne vel in parte aliqua, vel in corpore vniuerso, natiuum quoque calorem extinguant, potissimum huiusmodi corpore extenuato, quod neque calor, neque humor ab iniuria vehementis frigiditatis potest defendere. Verum singula præsidia persequamur.

Materia curationis hecticarum. Gal. sicuti alias diximus, tractans curationem febrium acutarum duplicem statuit materiam earum rerum, quæ ad curandas febres hecticas sunt accommodatæ. vnam earum quæ foris applicantur: alteram earum, quæ intra corpus assumuntur: vtramque autem tripliciter diuidit, nam foris admouentur primo aer: secundo medicamenta quæcunque refrigerandi, & humectandi vim habent: tertio balneum aquæ dulcis: intro vero sumuntur primo alimenta: secundo potiones: tertio inspiratus aer, adeo vt ex Gal. disciplina per sex materiæ differentias medici totum hoc negotium, & curationem febrium hecticarum debeant conficere.

Quoniam vero de iis remediis prope omnibus iam diximus, quod est satis, in præsentia quædam repetemus quam breuissime, nonnulla autem quæ contulimus ad hunc locum distulimus, diffuse conabimur explicare.

Aer. Quatenus pertinet ad res externas, primum aer sit frigidus, & humidus, vel sponte, vel arte eligantur cubicula ad septentrionem posita, quandoque subterranea, multitudo hominum prohibeatur, & pauimentum, & parietes, & omnia perfundantur aqua frigidiore,

Medicamenta. floribus, fructibus, herbis, quæcunque refrigerandi, & humectandi vim habent: secundo medicamenta sint refrigerantia, & humectantia, sed quæ vehementi careant adstrictione, ne cutim cogant, ac facilius ad partes internas possint penetrare: hæc non simpliciter thoraci aut cordi, sed maxime illi parti debent imponi, in qua veluti in quodam fonte febris videtur residere, qualis apud Gal. 10. metho. 9. est iecur, ventriculus, renes, septum transuersum, vterus, & similes: præterea talia medicamenta longiore tempore sunt administranda, donec æger percipiat se refrigeratum, & a siti liberum esse: & quoniam si diutius supra ægrum corpus permaneant, a corpore calefiunt, vnde rursum possunt ipsum corpus calefacere, idcirco frequenter debent mutari, & noua imponi: inter cætera autem principem locum obtinet infrigidans Gal. sunt vnguenta, rosatum Mesue, sandalinum, succi lactucæ, semperuiui, portulacæ, solani, & similia, de quibus satis diximus.

B. Aquæ dulcis. Tertio est balneum aquæ dulcis, de quo paulo accuratius agendum est, quod alias sum vobis pollicitus, cum testimonio Galeni 10. meth. 10. in curatione febris hecticæ illius vsus sit efficacissimus. Apud veteres, vt

Prima pars balnei. docet Galen. 10. metho. vltimo: quatuor balnei partes seu loca fuerant, quæ quatuor vtilitates ægris afferunt: prima est aer calidus, quam primam partem siue domum, nonnulli hypocaustum vel calidarium, Seneca sudatorium, Gal. 3. de tuenda, valet. 4. laconicum vocat: in hac qui volebant lauari, primum versabantur, antequam secundam partem, & lauacrum ingrederentur: opera ac beneficio huius primæ partis sensim corpora incalescunt, meatus aperiuntur, densaque humores liquantur atque funduntur, contenta sub cute vacuantur, calor, vapores, humores, & excrementa foras vacuantur.

Secunda est pars balnei, solium aquæ calidæ, quod nihil aliud est, quam vas quoddam ad hanc rem accommodatum, in quo homines considentes abluebantur, vnde Lauatris dicebatur, & labrum, & lauacrum: huius partis opus est per se quidem calefacere, & humectare, vias aperire, densata fundere: per accidens vero eductis fuliginosis excrementis, & foris euocato febrili calore, refrigerare. II.

Tertia vero pars balnei est, quæ nonnullis frigidariũ dicitur, nempe solium aquæ frigidæ, ex qua corpus refrigeratur, cutis densatur, & vires corroborantur. III.

IV. Demum quarta balnei parte sudor corporis detergebatur, cutis fricabatur, & oleo aliquo conuenienti inungebatur. Sic quidem se habebant quatuor balnei partes, de quibus atque earum facultatibus diffuse, & perspicue tractat Gal. 10. metho. iam citato; & mirum sit, quomodo inter cæteros Trincauellius, vir in Galeni lectione exercitatissimus, com. 1. ad Glauc. 3. tres tantummodo partes commemoret, & quartam prætermittat: ex quo velim vos documentum capere, si modo in præclaros medicos cupitis euadere, vt nulli, quantumuis celebri homini fidem adhibeatis, sed perpetuo fontes, atque ipsum Galenum imprimis velitis consulere.

Cum plures sint partes balnei, non necesse est, hominem simul omnes ingredi, & omnes differentias experiri, sed modo vna parte, modo altera vtendum est, sicuti natura, vires, ætas, habitus corporis, temporis, & aeris constitutio, præcipue vero affectus præter naturã postulant: nam sicut quibusdam in totum vti balneo non licet, ita multis satis est vnam vel alteram balnei partem experiri, & alias partes fugere. Sed ad hecticas febres redeamus. Rhases, Auicenna, Auerrh. Auenzoar, & omnes Arabes pro curatione hecticæ febris solam secundam partem balnei, nempe solium aquæ calidæ, vel potius tepidæ videntur probare, cum prima, & vltima pars valeat ægrum potius calefacere, & exsiccare, quam refrigerare, & humectare: tertia pariter etsi refrigerat, & humectat, propter debilitatem virium, quæ hecticos perpetuo comitatur, nullo modo videtur posse perferri. Græci autem, atque imprimis Gal. in febre hectica omnes balnei partes probant, præter vltimam, quæ ad sudorem pertinet, sed tertiam maxime omniũ, nempe aquæ frigidæ, quæ ad refrigerandum, & humectandum ægrotum est potissimum accommodata, adeo vt scribat Gal. 10. meth. 10. hectica febricitantes quicunque ad balneum accedunt, nisi in frigidam demittantur, nihil iuuari: & quanquam priores duæ partes quoquo modo possunt corpus calefacere, tamen id non fit sine ratione, & vtilitate: namque ita corpus munitur, & præparatur, vt facilius, & minori cum periculo possit frigidam perferre, quippe inquit Gal. simile quiddam nobis videtur euenire, cum in frigidam post balneum ingredimur, quod ferro euenit dum tingitur, etenim tum refrigeramur, tum roboramur, quemadmodum, & ferrum vbi candens iam redditum est, in frigida mergitur: atque huius rei causa ad imbecilla corpora inuentæ sunt balneæ, quæ ea præcalefaciant atque ad frigidam præparent: non dissimile quiddam faciunt, & qui sine priore balneo frigida vtuntur, cum scilicet ab exercitatione, & saltu in frigidum descendant. Atque hæc est doctrina Galeni de balneo aquæ dulcis, in febre hectica, de illius partibus, ac tota administratione, cuius disciplinæ exemplum habetur cuiusdam ægroti, sicca ventriculi intemperie laborantis, quem ipse ab aliis medicis siccatum curauit 7. metho 6. Quoniam vero, sicuti Galeni tempore in domibus præcipue diuitum parata erant omnia loca, omnia

nia instrumenta, & quæcunque ad balnei administrationem pertinent, ita hoc tempore, & potissimum apud nos, & instrumenta, & fere omnia desunt, ne vsus tam vtilis, & præstantis remedijs plane perdatur, mihi libet ad vestram vtilitatem eam rationem afferre vtendi balnei, quam puto ad nostra tempora posse accommodari, & quam ego aliquando soleo administrare. Primum igitur in cubiculo ægroti reddatur aer temperatus, & quoquo modo calidior, vt proportione respondeat primæ parti, quam veteres laconicum, & alijs nominibus vocabant: deinde præparentur duo vasa, qualia apud vulgares balnearios reperiuntur, quorum alterum aqua calida, vel potius tepida, alterum frigida repleatur, dum æger prius aluo sponte vel arte exonerata, in linteo positus quatuor seruis iuuantibus ex lecto blande, & molliter, quantum fieri potest, in aquam calidam totus demergatur, in qua aliquantulum moretur, paulo plus vel minus, prout res ipsa, atque imprimis ægri tolerantia videbitur persuadere. Galenus quidem curando illo ægroto 7. metho. illum detinebat, donec caro tumesceret, sed ille tunc vnicam humectationem quærebat, neque vllum caliditatis incommodum timebat, quod quidem in febre hectica timendum est, ac propterea valde modicum temporis intervallum satis fuerit, vt corpus ex vna parte calefcat quidem, & præparetur ad recipiendam frigidam, ex altera autem nimiam caliditatem non acquirat: æger ex aqua calida, iisdem famulis deducentibus, in aquam frigidam leuiter demittatur, in qua pariter aliquantum temporis pro illius tolerantia moretur, ac demum in proximum lectum moderate calidum deferatur, in quo toto corpore primum molli spongia, deinde linteis blande, & molliter deterso, illud postremo oleo communi, amygdalarum dulcium, violaceo, & alio id genus inungendum est. Atque hæc quidem illa est ratio vtendi hoc tempore balneo, quæ admodum facilis est, ac maximas vtilitates solet afferre. Si quis præterea generaliter de hoc præsidio plura cupit intelligere, is videat Hippocrat. & Galen. 3. de ratione victus a textu 44. vsque in finem, qui multiplicia, & vtilissima tradunt præcepta de morbis, in quibus balneum conuenit, de qualitate aquæ, de tempore perfusionis, de abstersione, de inunctione, de victus ratione, ad summam de omnibus quæcunque ad probam, & exactam balnei administrationem pertinent. Hactenus de balneo, & iis rebus quæ foris applicantur, nunc ad alteras venio, quæ intra assumuntur: hæc pariter apud Galenum tria sunt: primum aer, de quo semel atque iterum diximus, quod est satis: secundo sunt alimenta: tertio potiones, de quibus etsi superius diximus, nonnulla tamen breuissime repetenda, ad rem præsentem maxime vtilia.

Vsus balnei hoc tempore.

Alimēta. Itaque alimenta sint refrigerantia, & humectantia, facilis concoctionis, boni succi, paucorum excrementorum, cremor ptisanæ, vel ptisana integra, sorbitio ex alica, panis ex aqua frigida, panatella cum seminibus melonum, oua recentia, carnes, & testes pullorum gallinaceorum, pisces optimi, lactuca, endiuia, modico aceto condita, & quæ habent eandem rationem: quæ quidem alimenta omnia frigida actu debent exhiberi, non tamen ea parte frigida, sicut potiones, vt placet Galeno 11. metho. 11. namque potiones celeriter permeant per viscera, quare non nocent sicuti alimenta, quæ cum diutius detineantur, forte nimis possunt refrigerare: sed inter cætera omnia lac probatur, quod quidem non solum tanquam alimentum, sed etiam tanquam medicamentum habet insignem prærogatiuam, cum ex Galeno 4. de simpl. med. 17. sit frigidum, & humidum, facillimæ concoctionis, optimi nutrimenti, ac præstantem vim habeant reficiendi humidam substantiam, quod ex ipsis infantibus satis potest demonstrari, qui solo lacte contenti non modo probe nutriuntur, sed etiam humidam substantiam, quam habent, plurimam augent: vnde etiam ad confirmandas vires imbecillas præstantissimum est, adeo vt testimonio Galen. in lib. de marcore, capite nono; ex omni parte ad curationem febris hecticæ nihil ipso lacte magis accommodatum possit excogitari. Inter reliqua autem genera lactis, testimonio Euriphontis, & Herodoti veterum medicorum, nec non Galen. de succorum bonitate, & vitio 4. de marcore 6. 7. method. 6. lac humanum cum propter cognitionem, & familiaritatem quæ nobis cum illo intercedit, tum propter alias causas præstantissimum est, ac potissimum si quis ex mamma mulieris voluerit illud assumere, siquidem quamprimum lac ex mammis exit, propriam facultatem, & præstantiam amittit. Secundo loco est lac asininum, quod omnium tenuissimum est, minime coagulatur, & vndique facile, & celeriter in corpus digeritur, quod pariter Gal. cupiebat vt æger ex mammis asinæ sumeret, aut si id fieri nequit, vt saltem illud quam minimo tempore in ambiente aere moretur, atque ex mammillis adhuc calens proxime assumatur. Tertio loco ab Auer. ponitur lac caprinum, 7. colliget 15. quod ex Gal. 5. metho. 12. inter lac vaccinum, quod crassum est, & asininum, quod est tenue, medium existit.

Nulli autem dubium esse debet, quin lac optimum sit eligendum, quod tale est apud Galen. 5. metho. 12 7. metho 6. quod nullam externam qualitatem gustui, aspectui, olfactui præferat, quod sit quam dulcissimum, & quantum lacti conuenit, splendens, quod demum æqualem habeat substantiam, adeo vt in eo nullæ diuersæ partes appareant. Itaque iubet Galen si modo non lac humanum assumendum est, animal florentis ætatis esse eligendum, idoneis alimentis nutriendum, opportune exercitandum, fricandum, detergendum, vt lac præstantius euadat: lacti consueuit Galen. permiscere, paulum mellis despumati, tepidi, ne illud cogatur in ventriculo: quandoque consueuit permiscere, & sal: si quis velit lac citius ad aluum descendere 5. metho. 12. 10. metho. 11. 4. de ratione victus 29. At vero in febre hectica, in qua neque mel neque sal ita videntur conuenire, forte melius fuerit lacti parum sacchari permiscere, quod iucundius est, neque tam potest calefacere, & siccare, quod ego perpetuo facere consueui. Gal. post balneum, & inunctionem solitus fuerat lac exhibere, & quatenus ad quantitatem illius pertinet, illa potius quadam coniectura quam certa ratione potest intelligi: coniectura autem est, lac non corrumpatur, neque fluctuet in ventriculo, neque vires grauet, id quod licet potissimum cognoscere, si motus arteriæ partim ante, & partim post sumptum lac diligenter animaduertatur, & inter se illi duo motus comparentur: namque si lac corruptum fuerit, eiusmodi fiunt pulsus, quales ventriculo male affecto solent contingere; si autem corruptum non fuerit, tunc pulsus, & maiores, & valentiores tradunt: itaque Gal. principio lactis asinini non plus dabat vno cyatho: nempe circiter ℥ j. cum dimidia: quod si ventriculus hanc quantitatem bene ferret, alterum dimidium cyathum, ac deinde rursum alterum dimidium cyathum adiiciebat, & sic lensim ad moderatam quandam lactis mensuram ascendebat, quam equidem puto quartam, quintam, aut ad summum sextam vnciam continere. Demum vero sumpto lacte æger quiescat, caueat a somno, ac deinceps lacta illius concoctione, quæ non ante quatuor forte etiam plures horas potest fieri, accommodata assumat alimenta de quibus satis diximus.

Pro potu cauendum est a mulsa: aqua hordei probe præparata, decoctio foliorum endiuiæ, ius pulli dilutissimum, mihi viderentur [illegible]: sed inter cætera genera potionis, præcipue si vires sint imbecilliores, etsi Gal. id prætermittit, vinum tenue, & copiosæ aquæ permistum, quod illius nocumentum corrigat, & penetrationem tueatur, mea sententia nullo

Dd 2 modo

modo esset reiiciendum, cum Gal. doceat 8. metho. 3. vinum, & concoctionem, & ad omnia perpetuo esse vtilius quam aqua. Atque hęc de omnibus pręsidiis tã internis, quam externis, pro curanda febre hectica, ad Gal. mentem sint satis.

Cęterum mihi libet ad vestram vtilitatem quam breuissime hanc Gal. methodum comparare non ratione curandi, qua vulgares medici solent hoc tempore hecticos curare, vt vos non modo sanam doctrinam intelligatis, sed etiam valeatis alienos errores cognoscere, & confutare. Primo de aere nihil cogitant, qui suos detinent ægrotos in cubiculis clausis, obscuris, sępenumero etiam non sine igne, vt tanto magis calefieri possint. Secundo, refrigerantia externa medicamenta, aut plane prætermittuntur, aut confuse & temere administrãtur, siquidem cerato Gal. quod ab ipso cæteris omnibus iure anteponitur, aut nunquam vtuntur, aut si modo vtãtur, illud minime thoraci, aut iecori, aut alteri parti pręcipue laboranti, sed vnis renibus tantummodo apponunt, ac multo minus intelligunt commodam illius administrandi rationem, cum tela linea, de qua superius diximus. Tertio balneum, vel prorsus negligunt, vel pessima ratione administrant, qui tantummodo illius parte, solio aquæ calidioris vti consueuerũt, plane ignorantes, perfusionem aquæ frigidæ hac in re principem locum obtinere, cęteras partes propter hanc pręcipue refrigerationem vtiles esse, ac demum sine aqua frigida nullo hecticos nulla ratione posse iuuari: præterquam quod aduersus Gal. disciplinam in aqua decoquunt altheam, maluam, lapatium, fumum terræ, capita castrati, & alia id genus quamplurima, quæ sine dubio facultatem remedii perturbant, & corrumpunt. Postremo quatenus pertinet ad victus rationem, tot committuntur, & tam perniciosi errores, vt iam mirum non debeat videri, si nulli hoc tempore hectici pristinam sanitatem recuperant: atque ne singula persequamur, quod nimis longum foret, familiaria ac pracipua hecticorũ alimenta, quibus medici in pręsentia vti consueuerũt, neque solum vulgares, sed etiam celebriores, illa sunt, cancri, testudines, limaces, quæ omnibus modis administrantur: nãque huiusmodi carnes vario modo pręparatæ comeduntur, illis destillatis aquæ conficiuntur pro potione, ex eisdem addita carne pullorum, vituli, additis nucibus pineis, amygdalis, farina amyli, seminibus, quę communia parua appellantur, & aliis rebus, conficiuntur electuaria quę restauratiua appellant: sic conficiuntur syrupi, & alia medicamenta, ad summam, tota hecticorum salus in cancris, limachiis, testudinibus, vel tanquam alimentis, vel tanquam medicamentis iam multos annos videtur esse constituta: quantum vero hæc videndi, & medendi ratio sit absurda, & ab omni ratione aliena, puto esse notius, quam vt longiori indigeat demonstratione. Etenim si Gal. cæterisque probatis auctoribus, vel potius sensibus credimus, necesse est nos fateri, huiusmodi alimenta difficillime cõcoqui, crassum, terrestrem, melancholicum, ac pessimũ succum generare, nec non quamplurimis excrementis scatere, quæ quidem nemo non videt laborantibus febre hectica non solum non conuenire, sed etiam quam maxime aduersari, adeo vt, mea sententia, longe ad hãc rem commodiores, & vtiliores carnes porcinæ videri possint. Et si quis vestrum a me quærat, quamobrem præter cęteros artis medicæ errores, tam vulgaris, & perniciosus abusus inualuerit, id ego puto fieri nõ alia ratione, quam quod medici nostrorum temporũ prope omnes, nescio quo iniquo facto compulsi, non aliis quam nouissimis quibusdam hominibus, qui practici vocantur, perpetuo studeant: optimos vero auctores, atque imprimis Hip. Gal. parui faciant, a quibus solis, nisi me omnia fallunt, debent hanc artem addiscere, quicunque in pręclaros medicos cupiunt euadere.

CAPVT XXIV.

De Febribus Pestilentibus.

PRO instituto more tractabimus 1. de illius essentia. 2. de diff. 3. de signis. 4. de curatione. Quod igitur attinet ad primum, essentia febris pestilentis nobis fiet manifesta, si illius definitionem intelligamus: hæc autem cum apud Gal. & Aristot. sit duplex, altera nominis, altera rei, a proprie incipiamus. Nominis definitionem assequemur, si communem hominum de febre pestilente notionem intelligamus: ita enim Arist. Gal. & probati auctores definiendis, & demonstrandis rebus perpetuo progrediuntur. *Tract. 4. Cap. 1.* *Definitio nominis.*

Porrò certum est, febrem pestilentem a pestilentia nomen accepisse, vnde vix licet febris pestilentis communem notionem intelligere, nisi prius pestilentiæ quoque communem notionem intelligamus. Ergo homines putant aliquo tempore esse pestilentiam, cum plurimi ægrotant, plurimi inficiuntur, & plurimi pereunt: hæc pestilentiæ communis est notio apud omnes homines: quare itidem per quandam similitudinem, quotiescunque aliqua febris plurimos inuadit, & interficit, febrem pestilentem appellant, ad quem modum pestiferi milites, scholares, ciues, dicuntur, qui cũque in exercitu, in schola, in ciuitate rixis, & turbationibus delectantur. Sed ad alteram definitionem, quæ rei naturam declarat, veniamus: nonnulla autem paulo altius sunt repetenda, atque imprimis generalis morborum diuisio afferenda est. Apud Gal. in procemio epidemiorum morbi sunt duplices, vel omnibus communes, quos Hipp. lib. de aere & locis & Gal. *pandimius*, & *pacinus* appellant, quasi totum populum vel omnes aggrediantur; vel sunt diuersi, quos *sporades* hoc est, varios & sparsos appellant: priores, vt placet Hippocr. & Gal. 2. de natura hum. 3. & 3. a communi causa excitantur, veluti ab aere aut aliquo genere alimenti & potionis, quibus omnes vtimur; posteriores vero non a communi, sed a propria cuiusque hominis causa proueniunt, pro variis erroribus, quos singuli homines solent committere. Verum prætermissis morbis diuersis, qui ad hoc nostrum institutum non pertinent, rursum morbi communes vel vnam regionem, vel etiam plures aliquo tempore inficiunt, quos Græci *epidimus* vel *epidimius* hoc est, vulgares vel populares: vel vnam tantummodo regionem perpetuo infestant, hos Græci *endimus*, nos patrios & domesticos possumus appellare. De primis multæ sunt constitutiones apud Hippocr. in lib. epid. de secundis, item apud eundem Hipp. sunt multa exẽpla in lib. de aere, aquis & locis. Morbi demum vulgares aut sunt perniciosi, vt plerosque interficiant, aut non sunt perniciosi, vt multi euadant: si fuerint perniciosi, pestilentes vocantur, si non sint perniciosi, tunc retinent nomen generis, ac epidemici simpliciter, vel populares dicuntur. Hęc generalis est & legitima omnium morborum diuisio, quę a Galeno tam perspicue & præclare tradita est, vt certe mirum sit, quomodo Fernelius, ac medici prope omnes hac in re fuerint hallucinati, neque Galeni mentem sint assecuti. Verum nonnulla adhuc restant de hac morborum diuisione, quæ non debent prætermitti, ac primum cum Hippocr. & Gal. quosdam morbos quandoque pestilentes, quandoque malignos appellent, id quęritur, vtrũ hęc duo nomina, pestilens & malignum eandem, an diuersam rem significent: ego vero puto malignũ communius esse & latius patere, adeo vt ex vna parte omnes morbi pestilentes sint maligni, ex altera autem non omnes maligni sint pestilentes: siquidem apud Gal. 1. epid. 3. com. 1. & aliis locis, maligni morbi illi sunt, qui omnibus diligenter administratis, nihilo meliores fiunt: qui quidem morbi etsi non carent periculo, tamen eodem Gal. auctore 1. prorrhet. 14. neque omnino spem salutis adimunt. Quo

Definitiones. *Diuisio morborũ.* *Malignũ & pestilẽs an idem.*

loco

loco Galen. reprehendit illum auctorem, quod exitialem morborum malignum vocauerit: morbi autem pestilentes non solum difficile curantur, sed etiam quamplurimos interficiunt, vt posterius videbimus: at vero cum huiusmodi nominum differentiæ tantummodo in certis gradibus maioris, & minoris difficultatis, & periculi consistant, hinc fit vt medici alterum pro altero vsurpent sæpenumero. Deinde quoniam statutum est, morbos communes, & vulgares esse, quotiescunque vnusquispiam morbus quamplurimos homines inuadit, dispersos, & varios, quando diuersi morbi diuersos homines aggrediuntur: dubium est, quoniam libris epidemiorum inter morbos epidemicos diuersi morbi numerantur, quibus homines correpti sunt, sicuti apparet 1. epid. constit. 1. 3. epid. secto. 7. commen. 87. & sequentibus, itaque morbi quoque vulgares erunt diuersi. Ad hoc respondeatis, morbos etsi vulgares erunt & a communi causa proueniunt, minime vnos atque eosdem esse necessario, sed sæpenumero esse diuersos, pro vt sunt diuersa temperamenta ætatis, vitæ instituta, redundantes humores, & similia, in quibus nulli dubium est, quin diuersi quoque morbi possint generari: & si quis quærat, quomodo huiusmodi morbi inter se distinguantur, vtrumne a communi causa, an a propriis erroribus generentur: respondeatis hoc discrimen sumi potissimum ab ipsa aeris constitutione: namque si aer salubris fuerit, licebit affirmare morbos esse diuersos, & a diuersa causa originem habere: si contra aer fuerit morbosus, tunc licebit asseuerare morbos esse vulgares, & a communi causa generari: præterquam quod si morbi fuerint vere diuersi, facile erit inuenire singulorum causas, ac proprios hominum errores, vnde illi proueniunt: morbi similiter non erunt adeo multi, & similes, sed in vno homine grauiores, in altero leuiores apparebunt, vt errata; vel grauiora, vel leuiora fuerint. Sin autem morbi fuerint communes, tunc morbi erunt plures, multi etiam fere similes, vt naturæ communis causæ conuenit: de qua re si quis plura cupit, is videat Galen. in procemio epid. 2. epid. 2. 7. 3. epid. 3. commen. 9. & 55. Itaque ex communi notione, nec non ex doctrina Hippocrat. & Galen. ita habendum est, morbos pestilentes illos esse, quicunque sunt vulgares, & adeo perniciosi, vt maiorem hominum partem interficiant, quod diffuse in nostro lib. confirmauimus.

De essentia febris pestilentis,

Iam vero ad febres pestilentes, & primum nobis propositum locum, qui illarum naturam, & essentiam tractat, veniendum est, de qua quidem re cum hoc potissimum tempore admodum variæ sint hominum opiniones mihi statutum est cæteris omnibus prætermissis illam tantummodo sententiam in medium proferre, quam puto veriorem esse, ac doctrinæ Hippocrat. & Galeni magis consentire. Vno igitur verbo ego quidem censeo, naturam atque essentiam febris pestilentis in quadam insigni, & excellenti putredine constituendam esse, adeo vt huiusmodi febris a cæteris febribus putridis nulla ratione, præterquam hoc summo putredinis gradu censenda sit differre: atque id primum accipio, quod puto a nemine in dubium reuocari, & quod traditum est a Galeno 1. de differ. feb. cap. 5. initio, omnes febres pestilentes a putredine originem habere: ac sane si earum generationem consideremus, de qua item diffuse tractat Galen. cap. 4. siue ex aere, siue ex victus ratione, siue aliter originem habeant, facile comperiemus, aeris constitutionem calidam, & humidam, alimenta praui succi, impeditam meatuum spirationem, obstructiones, ad summam, omnia hac in re principem locum obtinere, quæcunque putredinem efficere, augere, aut quouis modo fouere possunt. Pariter si memoria repetamus rationem præcauendæ, & curandæ febris pestilentis, quam similiter Gal. præclare docet cap. 4. satis vnicuique potest constare, præcipuas in hac re esse indicationes, vt corpora humida omnibus modis exsiccentur, sicciora in eodem statu conseruentur, quæcunque excrementi sunt plena, purgationibus sanentur, obstructiones meatuum soluantur, atque vno verbo, vt corpora fiant pura, & ab omni putredine sibi caueant. Quod si ita hæc se res habet, inter febres putridas, & pestilentes non aliud, mea sententia, discrimen statui potest, quam quod, & maior, & minor putredo potest afferre: nam sicuti de minore putredine generantur febres admodum mites, quæ vel a sola natura facile superantur, de maiore autem putredine generantur febres difficiliores, quæ remediis indigent, ita est rationi consentaneum, de maiori adhuc, & summa putredine febres difficillimas generari, quæ neque a natura, neque ab arte facile possunt superari. Hanc sententiam confirmat Gal. cum aliis locis, tum maxime 3. epid. 3. 23. 6. epid. 1. 29. 3. de præsagio ex puls. in quibus apertissime testatur, calorem febris pestilentis non aliter quam per excellentiam putredinis a reliquis febribus putridis differre. Et si quis demum quærat, qualisnam, & quanta sit huiusmodi putredo, quæ febrem pestilentem efficiat? respondeatis eam talem, & tantam esse, vt cum veneno æquari, & conferri possit: quam responsionem licet vobis colligere ex Galeno 6. de locis aff. 5. vbi determinat, in corpore humano eadem mala fieri posse, & a lethalis veneni sumptione, & a corruptione, quæ in nostro corpore generatur, cum reuera in nostro corpore possint generari humores vere venenati: quod item potest confirmari per eundem Galen. 6. epid. 6. 5. qui eodem gradu collocat medicamenta deleteria, venenatas feras venenum iaculantes quosdam succos ex improbo victu, aut pestilenti aere genitos, ex quibus omnibus ille scribit quosdam dolores malignos fieri: quod pariter potest confirmari lib. de cibis boni, & mali succi a principio, vbi Galen. narrat ex alimentis prauis, veluti quodam veneno, febres, & alios morbos pestilentes genitos fuisse. Itaque ad mentem Hippocrat. & Galen. concludendum est, essentiam, & naturam febris pestilentis in summa quadam putredine consistere, quæ veneni malitiam imitetur, de qua posterius accurate tractabitur: ad differentias veniamus.

Differentiæ febris pestilentis sunt quamplurimæ, & primum quædam sunt putridæ, quædam sunt hecticæ, quædam sunt ephemeræ, prout calor præter naturam vel humores, vel substantiam, vel spiritus cordis occupat: De priori differentia febris pestilentis putridæ nulla est dubitatio: alterius hecticæ manifeste Galen. meminit 10. meth. postremis verbis 3. de præs. ex puls. 3. & 4. Tertia vero differentia quæ ad febrem ephemeram pertinet, est inuentum quorundam modernorum, quam asserunt fieri putrescentibus spiritibus, & illam esse de qua Galen. & Auicen. scribunt, lotia esse optima, nec non pulsus fere naturales, quod humores sint omnis putredinis immunes, sed tamen ægros interire: qualem febrem ephemeram pestilentem aiunt fuisse in Anglia superiore tempore, in qua regione plurimi corripiebantur febre, quæ vnicam diem durabat, & copiosissimo cum sudore moriebantur: de qua febre scribit Fracastorius lib. 2 de morbis contagiosis 5. vulgo sudorem Anglicum appellant: ego vero censeo hoc inuentum potius commentum, & somnium esse, nullamque febrem ephemeram esse pestilentem: etenim sicuti paulo supra diximus, cum febris pestilens propria ratione sit perniciosa, ac pro maiori parte homines perdat, contra autem febris ephemera, quod item suo loco satis confirmatum est,

Febris ephemera pestilens non datur.

propria natura careat symptomatibus, & sit plane salutaris, certum est maximam contradictionem implicare, quicunque morbum salutarem volunt esse pestilentem, & perniciosum. Et quanquam negandum non est, spiritus posse putrescere, cum ex doctrina Aristot. meteor: res omnes, vno excepto igne, putrescant, tamen illud sciendum est, si soli putrescant spiritus, non communicata putredine alteri substantiæ, quod mea sententia nō nisi breui tempore, aut fortasse nullo modo fieri potest, tunc febrem fieri minime

perniciosam, sed quæ paucis horis bene terminabit: nã quod obiiciunt de pulsu, & vrina, quæ non longe distant a pulsu, & vrina sanorum hominum, id nihil est, quoniam paulo post demonstrabimus Gal. & Aulcen. de febre pestilenti hectica, minime de ephemera sermonem habere. Id pariter exemplum de sudore Anglico nihil concludit, propterea quia copiosi illi sudores, qui nunquam apparent in ephemeris, demonstrant apertissime, eam febrem putridam fuisse. Itaque reuera febres pestilentes apud Hippoc. & Gal. tantummodo sunt duplices, quædam putridæ, nonnullę hecticæ, nullę ephemeræ. Putridæ sunt in quibus putrescunt humores, hecticæ in quibus putrescit substantia cordis.

Dubitatio pulchra. Sed rursum dubium est de febre hectica, quoniam Gal. affirmat manifestiss. omnes febres pestilentes ex putredine fieri, qui ita scribit 1. de diff. feb. 5. quoniam mentionem fecit pestilentium, quæ omnes a putredine ortum habent, &c. adeo vt nequa vlla hectica febris pestilens videatur posse reperiri. Ad hanc difficultatem respondent nonnulli, febres non solum putridas, sed etiam hecticas, ex putredine fieri, propterea quia vtraque ea putredine aeris generatur: quare etsi in hectica nulla adest interna putredo, sed tantummodo substantia cordis habet calorem putridum in facto esse, tamen ratione putrescentis aeris, ex quo generatur, volunt illam ex putredine generari: verum hæc responsio etsi videtur ingeniosa, & est clarissimorum hominum, tamen non quadrat: namque non licet statuere de vario genere febrium ex causis quæ illam efficiũt, sed ea subiecto, quod a calore prę-ter naturam occupatur; neque Gal. vbi asserit omnes febres pestilentes ex putredine fieri, aliam quam internam putredinem intelligit, qui eo loco disputabat de sententia Athenæi, & sequacium, qui asserebant, omnes febres ea interna humorum putredine generari, quibus fatetur se maxima ex parte consentire, cum excipiat vnas tantummodo febres ephemeras: quare adhuc ratio permanet in suo robore.

Gal. ita videtur hanc difficultatem dissoluere, hecticam pestilentem propterea ex putredine oriri, quod in ea putrescat substantia cordis: sed istud quoque decretum nouis difficultatibus non caret, siquidem multis videtur alienum a ratione, neque vllo modo fieri posse, vt stante vita cor, membrum principalissimum putrescat; ex quibus est Trincauellius, qui longa oratione id conatur probare, ea potissimum ratione, quod cor, neque aliquam continui solutionem, neque abscessum, neque initium inflammationis ferre possit: quod si cor non fert morbos leuiores, multo minus putredinem omnium morborum grauissimum potest perferre: itaque concludit, substantiam cordis minime putrescere, sed tantummodo malignam quandam & venenatam qualitatem contrahere ab aliena, putredine, quemadmodum corrupto vino dolium tametsi non corrumpitur, tamen prauam qualitatem acquirit, vt deinceps omne vinum, licet optimum, in eo repositum corrumpat. At vero hæc sententia multa continet, quę a Gal. doctrina videntur dissentire; atque illud primum quod Trincauel. inquit, cor nullam continui solutionem posse perferre, manifeste aduersatur Galen. qui de aff. & vulneribus cordis hæc habet, 5. de locis affect. 2. Phlegmone autem manifeste laborante corde in gladiatoribus vidimus sequi mortem simillimam iis, qui cardiaca syncope pereunt: igitur si ad aliquem ventriculorum qui in corde sunt vulnus deuenauerit, confestim cum copiosa sanguinis excretione moriuntur, præsertim vbi sinister ventriculus fuerit vulneratus: si vero vulnus ad ventriculum vsque non pertingat, sed in cordis corpore consistat, aliqui non solum ea die qua vulnerati sunt, sed sequenti etiã nocte vixerunt, mors tamen phlegmonis ratione secuta est. Hæc Galen. Et si quis pro Trincauellio respondeat, verum quidem esse, cor in inflammationibus, & vulneribus, & aliis morbis, male affici, sed illos diutius non perferre, immo vero breui temporis spacio illos mori, hoc ipsum Galen. de putredine cordis testatur, qui scribit, putrescentibus humoribus quosdam sanari, putrescente autem substantia cordis, neminem euadere: sunt hæc illius verba 3. de præsag. ex puls. 3. quam enim excogites medicinam ad putredinem quæ cor occupauit. Nam quibus calor hic putridus ad humores quos continet sinus cordis, magis deflectit, quam ad ipsum corpus visceris, multi horum fuerunt superstites: deinde nisi substantia cordis putrescat, sed illud tantummodo praua qualitate inficiatur, quæ ipso Trincauel. interprete naturalem illius temperiem mutat, non video qua ratione febris hectica pestilens ab altera hectica, non pestilenti possit differre: siquidem in vtraque calor præter naturam in facto esse cordis substantiam occupat. Et si quis eam differentiam afferat, quod hectica pestilens ab aere putrido generatur, altera minime, iam diximus, causam externam, qualis est aer, non permutare speciem morbi: itaque necesse est in partibus internis aliquod discrimen ex aere, quod apud Galen. non aliud est quam putredo, adeo vt in reliquis febribus hecticis calor præter naturam simpliciter substantiam cordis possideat, in pestilentibus autem eadem substantia cordis putrescat.

Præterea si hectica pestilenti substantia cordis non nisi a proximis humoribus malam qualitatem acquirit, sicuti exemplo vini, & dolii illud continentis Trincauel. significat, vt nulla hectica pestilens statim principio fiat, fateamur necesse est, quod tamen de sententia Gal. perspicue falsum est, qui hæc habet 3. de præsag. ex puls. 4. ad finem: etenim sunt, vt docuimus, pestilentes non paucæ, inde vsque ab initio hecticæ, distantque ab omnibus aliis febribus, quæ ex magna putredine oriuntur. Quomodo autem substantia cordis primum putrescat, non putrescentibus humoribus Gal. declarat id fieri propterea, quia cor tanto calidus est, quam natura postulat, & ad patiendum aptius, quã to humores, qui ab illo continentur, sunt frigidiores, & ad patiendum ineptiores, vt mirum non sit, si ab aere putrido pars magis disposita, substantia cordis, facilius quam minus disposita, hoc est humores, male afficiatur. Postremo si quis vanitatem istius opinionis non satis intelligit, nobis licet addere symptomata hãc febrem comitantia, quę non solum malignam qualitatem, sed insignem putredinem demonstrant, quale inter cætera est fœtor anhelitus, quod proprium esse putredinis signum constat inter omnes: ex quo symptomate inquit Gal. vulgares quoque homines docti experientia febrem pestilentem cognoscunt, & proximam mortem expectant: sed hac de re satis. *Fœtor anhelitus signũ putredinis.* Ex quibus puto satis constare, duas esse differentias febris pestilentis, alteram putridam, alteram hecticam, & quomodo vere scripserit Galen. omnes febres pestilentes ex putredine originem habere: itaque ad alia progrediamur.

Causa. Secundo, differentiæ febris pestilentis sumuntur a causis, quæ generaliter sunt illæ omnes, quæcunque in corpore talem, & tantam putredinem possunt excitare, vt naturæ, & viribus veneni possit comparari: speciatim vero sunt duplices, aliæ externæ, aliæ internæ. Inter causas externas aer principem locum obtinet, *Aer.* adeo vt non desint, qui nullam præterea externam causam velint cognoscere, quod item videntur probare Hippocrat. & Galen. qui scribunt, morbos pestilentes ex vnica aeris malitia originem habere, 2. de natura hum. 3. in procemio epid. ad fin. lib. de theriaca ad Pisonem 12. 1. de diff. feb. 4. de qua opinione paulo post tractabimus. Ergo aer vt Gal. docet de diff. 4. vel inspiratus, vel extrinsecus corpori circumfusus, facile potest cor alterare, & febrem pestilentem efficere, quotiescunque a sua naturali constitutione degenerat, & perniciosus redditur: id quoque multis modis videtur fieri posse: ac primum si ille manifestis qualitatibus præter modum alteretur, præcipue vero si

cali-

calidior, & humidior reddatur, ex quibus duabus qualitatibus, veluti quodam seminario, iam diximus omnem putredinem oriri. Secundo, si aer a putrida exhalatione fuerit contaminatus, qualis fieri solet aliquando a cadaueribus insepultis, sicut in prælijs euenit, aut ex paludibus, vel stagnis æstiuo tempore, alijsq; huiusmodi rebus, & locis, ex quibus putrida exhalatio euaporat: ex quibus quidem noxijs exhalationibus scribit Gal. 1. de natura humana 4. corpora lædi magis ex totius substantiæ proprietate, quam ex simplici qualitate. Tertio, addit Gal. ex aere quasi per quoddam contagium febres pestilentes fieri, qui scribit 1. de differ. feb. 4. propter continuitatem ex Æthiopia quædam putrida inquinamenta subijsse, quæ ijs febris causa fuerunt, qui habebant corpora parata vt ab istis læderentur. Postremo addunt nonnulli febrem pestilentem fieri propter nescio quos aspectus, positiones, & coniunctiones coelestium corporum, vel præterea propter nescio quam malignam, occultam, & inexplicabilem qualitatem aeri inspersam; de quorum opinione diximus in nostro libello.

Victus. Secunda externa causa succedit victus ratio, ex quo colligendum est, illos male sentire, quos modo diximus opinari febres pestilentes ex vno aere originem habere: de qua quidem victus ratione tanquam externa secunda causa, perspicue loquitur Gal. 1. de natura humana 3. de succorum bonitate, & vitio a principio, & 1. de differ. febr. immo vero initio primi epid. 3. 9. sub victus ratione comprehendit non solum communia alimenta, & potiones, sed etiam communia studia vitæ, communes labores, & exercitationes, sicuti exempli gratia, nonnunquam euenit in exercitu. Quod si Hipp & Gal. locis supra positis vnius aeris mentioné faciunt, id propterea factum est, eodem Gal. interprete loco proxime citato, quod tum causam communium morborum frequentissimam voluerint explicare, cum certum sit morbos communes longe frequentius ex aere, quam ex victu aut occupationibus, & studijs prouenire.

Qualis autem sit victus ad efficiendas febres pestilentes accommodatus, declarat Gal. 1. de differ. febr. 3. qui ea enumerat alimenta, quæ partim natura praua sunt, prauosque in corpore generant succos, sicuti allia, nasturtium, porrum, brassica, & quæcunque alia syluestria nominantur: partim etiam si natura bona sint, tamen ob quandã putredinem prædictis alimentis æqualem, aut etiam sæpenumero maiorem, prauitatem acquirunt, qualia sunt triticum, hordeum, & cæteræ fruges quæ ad alimenti vsum assumuntur partim ob temporis diuturnitatem ad putridum affectum deductæ, partim propter malam repositionem situ repletæ, partim vero in prima generatione sunt vitiatæ: si quis alia id genus prauorum alimentorum exempla cupit scire, talia sunt, carnes longiore tempore mactatæ, & male olentes, carnes quæ non manu hominis, sed vi morbi mortuæ sunt, fructus quicunque ad quandam putredinem declinant, vinum corruptum, aqua immunditias vrbis recipiens, vel in qua malæ stirpes, cannabis, linum, & similia madeant, & alia id genus quamplurima.

Causæ internæ. Sed ad causas febris pestilentis internas venio, ac prætermissis causis communioribus, quales sunt humorum plenitudo, cacochymia, prohibita transpiratio, obstructiones, quæ omnibus febribus putridis communes sunt, ac nullam continent difficultatem, de proximis, & immediatis agendum est. Sunt nonnulli recentiores qui putant internam proximam causam febris pestilentis vnicam esse, nimirum putredinem sanguinis, & omnium humorum, qui mea sententia manifeste decipiuntur: namque hac ratione ex vna parte omnis febris pestilens foret synocha, & ex altera omnis febris synocha foret pestilens: cum ex Galeni doctrina constet, synochum fieri, quotiescunque vniuersa humorum massa putrescit: quod quidem est tam absurdum, vt non indigeat confutatione: ac ne frustra sim longior recensendis aliorum opinionibus, sciendum est, apud Galen. hæc duo nomina, vulgare, & pestilens, non esse nomina alicuius certi, & determinati morbi, sed generaliter ad omnes morbos pertinere: neque enim ille inquit 3. epid. 3. 10. certi morbi est nomé vulgare, vel pestilens, verum quicunque morbus vno in loco simul multos inuadit, vulgaris hic vocatur, qui si simul hoc habeat, vt multos interficiat, pestilens dicitur: quod quidem non solum de cæteris morbis, sed etiam de febribus statuendum est: nam sicuti scribit Galen. 3. epid. 3. 9. hominibus variæ contingunt morborum, & febrium differentiæ, propter variam aeris temperiem, naturam vniuscuiusque, & victum quem sanus seruat, qui victum appellat, non solum qui alimento, & potione constat, verum etiam cæteris omnibus, vt otio, exercitatione, balneo, venere, & quæcunque generaliter homines facere consueuerunt.

Cum igitur varij humores putrescentes, & omnes simul, & singuli separatim varias febris differentias cõstituant, iam vero statutum a nobis fuerit, febres pestilentes non aliter quam excellenti putredine a reliquis febribus putridis differre, equidem non possum nisi illorum sententiam probare, qui asserunt, quamlibet differentiam febris, a quocunque humore, originem habeat, & quomodocunque generetur, dummodo putredo ad summum quendam gradum perueniat, pestilentem esse, & nominari posse: veritatem huius opinionis demonstrant symptomata hasce febres comitantia, quæ vsq; adeo varia, diuersa, & contraria sunt, modo vigiliæ, deliria, sitis intensa, inquietudo, modo somni, sopores, lethargi, stupores, modo mestitiæ, timores, & alia propemodum infinita, vt facile diuersorum humorum copiam possint demonstrare: specialiter vero conatus, & expulsiones, naturæ variaque excrementa id confirmant manifestissime, siquidem natura quandoq; per totam cutem, quandoque per partem determinatam: per vomitum, nares, quotidie per aluum, & lotium, solet transmittere, & purgare, modo vnum, modo alterum, modo plures, modo omnes humores, a quibus verisimile est, vel potius necessarium, varias febres excitari: quæso enim, gratia exempli, Socrates annorum 30. temperamenti calidioris, & siccioris, æstate nimiis curis, exercitationibus, vigilijs afflictus, tenuiore victus ratione vsus, febre pestilente corripiatur, in qua lotia, excrementa alui, periodi, & omnia symptomata copiam putrescentis bilis demõstrent, cui dubium potest esse, hãc febrem inter biliosas reponendam esse? quod item de cæteris statuendum est: ac sane hæc fuit sententia Hip. qui in pestilenti constitutione inter varios morbos, ex quibus plurimi moriebantur, omnes propemodũ differentias febrium numerat, per hæc verba 3. epid. 3. 64. Multa præterea febrium genera vulgabantur, tertianarum, quartanarum, nocturnarum continuarum, longarum, vagarum, fastidiosarum, inconstantium: & Gal. in com. quoniam, inquit, humores noxij erãt diuersi, ideo cum alij morbi tum plura inciderunt febrium genera. Neque vero apud Hipp. & Gal. huius disciplinæ exempla desunt, qui cum alijs locis: tum maxime in prima illa pestilentia, narrant nonnullos a febribus ardentibus, & phrenitide, nonnullos a febribus pituitosis, & sopore, nonnullos aliter laborasse, prout varij humores putrescebant, & varias corporis partes occupabant. Ex quo illud quoque vobis licet colligere, neque illos bene sentire, qui docent febres pestilentes ex humoribus in corde putrescentibus perpetuo generari, cum imò vero, sicuti in alijs febribus putridis, quod alias de Galeni sententia docuimus, quandoque in iecore, ventriculo, cerebro, renibus, & alijs partibus, minime in solo corde, fons caloris febrilis soleat residere, idem plane de febribus quoque pestilentibus statuendum sit: quod quidem etsi ex ijs quæ hactenus diximus, debet vnicuique satis constare, tamen cum hæc opinio sit celebris, & clarissimorum hominum, debet rur-

sum a nobis confirmari; ac primum si id verum est, quę certissima est sententia Gal. & iam satis confirmata, sępiusque repetita, febres pestilentes vna insigni putredine a cæteris differre, quid est quamobrem, gratia exempli, febris ardens primum male affecto iecore facta, illa insigni putredine quæ ad pestilitatem efficiendam necessaria est, mox consentiente corde, pestilens dici non debeat?

Deinde cum natura fabricauerit quasdam proprias & peculiares partes, multis glandulis scatentes, ad quas membra principalia facile possint, quod ipsis noxium est, deponere, cum propter sui imbecillitatem omnium maxime ad recipiendas fluxiones sint accommodatæ, quæ vulgo a medicis emunctoria dicuntur, quales sunt ad inguina pro iecore, ad alas siue axillas pro corde, ad aures pro cerebro, si in febre pestilente perpetuo cor laboret, primum, & per se, perpetuo quoque ad axillas sequerentur decubitus materię noxiæ: quod experientia demonstrat falsum esse, cum natura sæpenumero non modo ad axillas, sed etiam ad aures, ad inguina, & ad alias partes quærat noxia excrementa deponere, & se ipsam exonerare.

Sed tandem videamus quid Hippocr. & Galen. de hac difficultate sentiant, vno autem, aut altero testimonio contenti erimus, siquidem, & nimis longum, & superuacaneum foret singula recensere.

Itaque Hippocr. describens pestilentem constitutionem, quæ multarum gentium fuit communis, inter quam plurimos & varios morbos qui erant vulgares & perniciosi, 3 epid. 3. 11. hæc habet. Febres ardentes, phrenetici: & Galen. in com. Ardentes febres excitarunt, inuadentibus in iecur & ventriculum biliosis excrementis, phrenetici vero iisdem caput petentibus. Et sequenti com. 55. Memoria est repetenda hæc communis ratio, ab eodem statu genitum putridum humorem non easdem partes aggredi, quod neque per naturam eo statu corpus omnium in eadem conditione positum fuisset, sed aliis alia pars infirmior esset: quam eandem sententiam repetit paulo post 3. com. & rursum Hippocrat. 5. epidem. 2. 73.

At vero circa æquinoctium vsque ad vigilias, & sub hyemem consequebantur ardentes febres: & Galen. in com. Ardentium febrium & phrenitidis, pro loci diuersitate, quem tenet idem humor, auctor est: nam cum in vasorum spaciis cum sanguine continetur flaua bilis, contingit febres ardentes fieri, præcipue vero vbi in ventris, aut iecoris, aut in pulmonis venis efferuescit, &c. Demum vero 3. epid 3. in proœmio Gal. interpretatus sententiam Hipp. ex 1. prognost. hæc habet: Qui simpliciter confirmat, febres ex hypochōdriis esse malignas, conuenientibus neglectis conditionibus, quas affert Hippocr. hic aperte mentitur: quippe longe erat verius dicere, febres a cerebro affecto malignę sunt: febres in membranis quę cerebrum continent affectis, malignę: febres a pulmone affecto malignę: iam vero & præ iis febres corde affecto malignæ,

Ex quibus locis ita plana mihi videtur esse senteotia Hippocr. & Gal. vt planior esse non possit, nempe malignas & pestilentes febres fieri propter insignem putredinem, non solum humorum qui continentur in corde, sed etiam cæterorum, qui iecur, cerebrum & reliquas partes occupant, quæ insignem cum corde consensum habent.

Summa. Itaque redeundo ad nostrum institutum, ita habendum est, ad mentem Hippocrat. & Galen. internam proximam causam febris pestilentis unicam esse putredinem humorum, qui uel simul omnes, vel separatim singuli, aut in corde, aut in partibus corde consentientibus iam insigniter putrescant, ut ueneni vires acquirant, & illa sæua afferant symptomata, de quibus paulo post sermonem habebimus: atque hinc fit ut variæ febrium pestilentium differentię constitui possint, pro uarietate humoris putrescentis, & loci primum affecti, & tertianæ, & quotidianę, & synochi, & ardeotes, & vno verbo, quęcunque febrium putridarum differentię positę sunt: quod quidem etsi uerum est, tamen equidem puto febres pestilentes maiori ex parte inter biliosas, & ardentes numerandas esse, omnino rariores esse pituitosas, etsi scribit Gal. 4. de ratione uictus 13. ex salsa pituita quandoque excitari febrem, in qua sicuti ex flaua bile, & sitis intensa, & alia id genus symptomata fieri solent, rarissimas, ac fortasse nullas pestilentes esse quartanas, cum raro admodum quartana continua reperiatur, vt suo loco diximus.

Tertio loco sumuntur differentiæ febris pestilentis à symptomatibus, nec non a coniunctis: quæ differentiæ sunt quamplurimę: & primum aliæ febres sunt cum peste, alię sunt sine peste: de prioribus cum peste omnes consentiunt: posteriorum sine peste perspicue mentionem facit Gal. 3. epidemiorum 3. comm. 57. per hęc verba: Pestis longissima quæ nostra ætate uulgata est, ex iis quæ per aluum vacuantur omnes propemodum sustulit, quæ euacuabantur erat colliquatio, quod quidem uidetur symptoma esse in perpetuum febris quam pestilentem priuatim uocant, cum vel citra pestem mortales corripit. Quam eandem sententiam repetit 3. de pręsag. ex puls. 4. Et si quis altera ex parte quærat, an similiter pestis sine febre possit consistere: is videat nostrum libellum de peste. Deinde sciendum est ex Paulo lib 2 36 nec non ex Aetio lib. 5. 95. in feb. pestilenti sæuissima quæque & horrendissima symptomata vrgere, vigilias, deliria, syncopes, deiectam appetentiam, atque vno verbo quęcunque ad lęsionem omnium facultatum, & omnium partium nostri corporis pertinent: at vero cum cætera omnia aliis quoque febribus contingant aliquando, illa potissimum febrium pestilentium quodammodo propria videntur, quæcunque ad varias corporis partes a natura solent transmitti, quippe nonnullis vel statim principio febris, vel progressione temporis quædam maculæ, vel papulæ per totam cutem erumpunt, quæ vulgo petechiæ appellantur, quæ quidem colore, magnitudine, copia, valde inter se differunt, siquidem, & nigræ, & purpureæ, & liuidæ, forteque aliis coloribus prædię, & maiores, vt notabilem corporis partem occupent, & minores vt morsibus pulicum assimilentur, & plurimæ, & pauciores, plane diuerso modo solent apparere, de quibus litigant recentiores, vtrum Galeno, & antiquioribus cognita fuerint nec ne: nonnullis autem non papulæ, sed tumores insignes eruptionem faciant, modo vnus, modo plures, qui cum alias corporis partes, tum maxime glandulosas solent occupare, qui bubones, parotides, carbunculi, & aliter nominantur. Ac sane debet omnibus constare, huiusmodi eruptiones, & decubitus non aliter fieri, quam a natura pugnante aduersus morbum, & causas morbi, quæ perpetuo quantum potest, quicquid illam fatigat, & opprimit, conatur a partibus principibus ad partes externas, & minus necessarias deponere, & se ipsam exonerare: de quo quidem conatu, & instituto naturę loquitur Gal. in lib. de atra bile 4.

3. Differ. aliæ.

Peticulæ bubones unde.

Verum etsi diximus, & periculas, & cęteros decubitus propria fere esse signa febris pestilentis, tamen id sciendum est, neque id generaliter uerum esse, neque huiusmodi symptomata illis propria, & inseparabilia esse: siquidem ex una parte nonnunquam euenit, vt in febre manifeste pestilenti, ac forte cæteris maligniore, neque papulę, neque tumores, neque vlla naturæ depulsio conspiciatur; ex altera autem, ut non solum in simplici febre, sed etiam, vt placet Aetio & multis, qui id confirmant verum esse, sine febre interdum compareant, & maculæ, & alia id genus externa symptomata, quę ab omni pestilentis affe-

ctus

ctus ratione sunt aliena, & nullum periculum afferunt: verum cum hoc tempore in febribus pestilentibus inter cætera admodum frequenter peticulæ erumpant, hinc factum est, vt multi huiusmodi symptoma proprium esse velint, adeo vt non alio nomine huiusmodi febres quam peticulares, aut simpliciter peticulas soleant appellari.

4 Postremo sumuntur differentiæ ab intenso, & remisso: etenim licet putredo insignis concurrat necessario, tamen ea vnico puncto non clauditur, sed potest varios gradus habere, sicuti scribit Gal. 9. de simplicium medic. de bolo armena, in peste sui temporis grauissima; quosdam ægrotos leuiter, quosdam grauiter febricitasse, nonnullos plane febris fuisse immunes, adeo vt hac ratione nobis quoque liceat secundum varios gradus putredinis, varias febris pestilentis differentias constituere, quarum aliæ sint magnæ, aliæ minores, aliæ maximæ, ex quibus forte priores verius malignæ, quam pestilentes dici debent.

Atque hactenus de differentijs febris pestilentis: itaque accedamus ad signa, & cum plerique omnes hanc partem alioqui maximi momenti, admodum negligenter, & confuse tractent, nos conabimur accurate, & distincte, quantum fieri potest, singula hæc signa explicare, vt vos probe discatis febres pestilentes cognoscere; in qua re non solum iuniores, & parum exercitati sed etiam seniores, & multum exercitati decipiuntur sæpenumero.

Calor itaque febris pestilentis ad tactum non vehemens, non acris, sed potius mitis ac remissus apparet, vnde externæ partes ægroti, minime incalescunt, & feruent, vt multis aliis febribus contingit, quinimo tepidæ frequenter, & sub frigidæ percipiuntur, adeo vt nonnulli putent hominem non febricitare: quod a Galeno traditum est loco postremo citato 9. de simpl. med. nec non 6. epidem. t. 29 vbi docet, calorem febris pestilentis non esse vehementem, ægrosque minus calidos & vrentes tangentibus videri, quamuis interius maximo æstuent incendio, & calore, quod etiam confirmat testimonio Thucydidis, qui lib. 2. suæ histor. scribit, corpora quidem exterius tangenti valde calida non fuisse, interiora autem adeo feruentia, vt neque subtilium vestimentorum, neque linteolorum velamenta, neque aliud quidquam præter nuditatem ferre potuerint: id quod confirmat etiam Auicenna in præsentia, inquiens: hæc febris est quieta exterius, conturbans interius, secundum plurimum perdens, ex qua percipitur caliditas & inflammatio fortis.

Ratio autem propter quam partes externæ ita refrigerantur, illa est, quoniam maxima vigente in partibus internis putredine, sanguis & spiritus ad illas confugiunt vel potius trahuntur, sicuti scribit Galenus in magna interna inflammatione fieri, quæ instar cucurbitulæ ad se omnia trahit, adeo vt propterea partes externæ omni prope calore destitutæ, iure tepidæ, & quandoque frigidæ appareant. De quo tamen primo indicio febris pestilentis sciendum est, illud minime esse proprium, & inseparabile, neque perpetuo vnum atque eundem modum seruare, siquidem nonnulli ægroti nunquam refrigerantur, sed semper, & intra, & extra vehementer incalescunt: nonnulli refrigerantur quidem, sed tantummodo post aliquot dies, non statim principio morbi; id quod plane euenit propter varios gradus putredinis, propter diuersitatem humoris noxii, nec non partis primum laborantis, ac demum propter vires ægroti vel robustiores, vel debiliores: ex quibus facile est intelligere calorem modo vehementiorem, modo remissiorem esse, ac modo facilius, modo difficilius ad partes externas transmitti.

Pulsus. Secundo signa febris pestilentis sumuntur a pulsu, qui de sententia quorundam recentiorum, sunt perpetuo parui, & debiles, quod confirmant ex Galen. qui libro de cibis boni, & mali succi a principio scribit, in huiusmodi febribus summa cum ratione medicos a missione sanguinis abstinuisse, quod ægroti iam haberent vires imbecilliores: sed isti manifeste falluntur, quod vnica ratione satis mihi videor posse confirmare, propterea quia Ruffus, Paulus, Aetius, Auicenna, & omnes, vt paulo post videbimus, in febre pestilenti nõ verentur venam secare, quod non facerent, nisi pulsus valerent, & vires satis constarent. De sententia Galeni paulo post loco magis opportuno tractabitur. Itaque pulsus aliquando sunt parui, & languidi, si putredo in summo fuerit gradu, & cordis facultas insigniter sit labefacta: aliquando magni, & robusti, si putredo minor fuerit, neque facultas cordis præter modum lædatur: generaliter vero pulsus sunt celeres, frequentes, inæquales, inordinati quod natura sit admodum oppressa, & maxima vrgeat necessitas euentandi, & refrigerandi calorem naturalem, sed tanquam proprium & peculiare signum, contractio arteriæ est celerior quam dilatatio, non solum sicuti euenit in reliquis febribus ex putredine ortis, sed longe maxime quod multo maior sit necessitas expellendi multam ac putridam fuliginem, quod fit contractione, quam sit necessitas refrigerandi caloris, quod fit dilatatione. Etsi vero in febre pestilente pulsus maiori ex parte sunt huiusmodi, tamen euenit aliquando, vt pulsus probi appareant, similes pulsibus temperatis, & qui parum a statu naturali declinant; sicuti narrat Galen. 3. de præsag. ex puls. tertio, in maxima pestilentia suo tempore contigisse, ac tales ægrotos præter cæteros periisse, cuius quidem admirabilis rationem symptomatis Galen. refert in varias, immo oppositas temperies cordis, & arteriarum, id quod dupliciter fieri potest, vno modo quotiescunque cor calidius iusto redditum est, arteriæ autem sunt frigidiores, propterea quod aut contineant humores frigidos nondum putrescentes, aut si qua polleat alia frigiditas, iis tum necesse sit ex suo proprio affectu refrigeratis esse, & calefieri a corde ad partes ignobiliores, principem locum obtinent, de quibus iam diximus, multaque ab Hippocrate & Galeno exempla in lib. epid. afferuntur, sicuti de inflammationibus quæ fiunt in partibus genitalibus, de vlceribus quæ potissimum pueris contingunt, & aphthæ dicuntur, de quibus Hippocrat. & Galen 3. epidem. 3. 12. & 26. Sed præterea in febre pestilenti duo præcipue symptomata solent superuenire, quæ Hippocrates vnica breui sententia complectitur 3. epid. 3. 13. Alui turbatæ alimentum fastidiebant: de primo idem scribit Hippocrates 3. epid. t. 57. Ventris vitio omnes præcipue mortui sunt, cunctos namque venter sustulit. & Gal. in com. Quæ euacuabantur erat colliquatio, &c. De secundo pariter, nempe prostrata appetentia, scribit Hippocrates tex. sequenti 58. omnes in quos equidem incidi, quocunque detinerentur morbo, cibum fastidiebant: & Gale. in com. Hinc factum est vt multi morerentur, fortiores autem qui vim sibi ipsis afferentes, alimenta oblata assumpserunt, omnes fere superstites fuerunt: plurimi autem mori quam comedere quidquam voluerunt. Cuius symptomatis causa est manifestissima, laborante ventriculo, ad quem constat ciborum appetentiam pertinere.

Etsi vero alia quoque sæua symptomata solent febribus pestilentibus superuenire, siue actiones læsas, siue qualitates corporis immutatas, siue excuntia velimus considerare, tamen his contenti erimus, quod ea sint frequentiora, & maioris momenti, ac facile sit horum imitatione cætera quoque intelligere.

Postremo sunt indicia a causis, de quibus iam satis di- Causæ.
ximus: itaque in temperamento & habitu corporis calido, & humido, quod multis scateat obstructionibus, quod multum indulgeat crapulis, & ebrietatibus, nimiæ veneri, quod aut praua, aut etiam multis redundet excrementis, in cœli constitutione, & aere calidiori, & humidiori, ac multo magis si ille prauis exhalationibus fuerit contaminatus, in summa propter omnes causas & præparationes, tam internas quam externas,

nas, quæcunque putredinem, & illam insignem possunt excitare, contingit febres pestilentes fieri: quibus omnibus postremo licet addere coniecturam Archigenis vulgarem quidem, sed veram cuius meminit Galen. 2. de crisib 3. nimirum si hoc tempore aliæ huiusmodi febres vagentur: quod quidem indicium si cæteris omnibus coniungatur, maxime potest suspicionem febris pestilentis confirmare.

Signa hecticæ pestilentis. Diximus de signis febris pestilentis putridæ: signa autem febris pestilentis hecticæ præclare describuntur ab Auicen. cap. 2. postremis verbis: Et quandoque est de iis febribus, in qua non percipit æger, neque tangens propinquus multitudinem caloris, & non alteratur pulsus, & aqua, magna alteratione, & cum hoc ipsa est interficiens, velociter, & plurimi quorum anhelitus fœtet, ex primis moriuntur, quoniam putredo confirmata est in corde: quæ omnia ille accepit ex Gal. 3. de præsag. ex puls. Itaque hectici pestilentes nullum percipiunt calorem præter naturam, neque putant se febricitare, ita metsi proxime accedunt ad mortem, sed solum qui sunt valde eruditi, & exercitati, huiusmodi calorem percipiunt, quem quidem longe facilius vnusquisque poterit deprehendere, qui partes thoracis diligenter tractauerit: nam tametsi non statim calorem molestum percipiat, nihilominus si longiori tempore manum detineat, calorem quendam valde acrem, & squalidum, quasi e profundo emergentem manifeste percipiet, etsi ab ipsis ægrotis nulla ratione solet persentiri.

Secundo neque pulsus, neque lotium valde recedunt a pulsu, & lotio naturali, & primum lotia iure sunt veluti sanorum hominum, quoniam putredo corpus cordis occupat, minime humores, de quibus certum est ex lotio potissimum indicium fieri: vnde humoribus nulla putredine infectis, lotia quoque naturalibus fere similia, sunt, quod quidem in altera putrida minime euenit, in qua putrescentibus humoribus qui continentur in venis necesse est, vt pro diuersa illorum ratione, lotia quoque variis modis sint alterata, & deprauata, adeo vt punedinis euidentia insignia proferant. Deinde, & pulsus videtur fere æqualis, ac suam naturalem velocitatem, & frequentiam seruare, tametsi perpetuo longe imbecillior existat, cum substantia cordis æquali intemperie laboret, ac moderatus illius calor a frigiditate humorum, quos continet, possit temperari, vt diximus ea Galeno. His signis addunt Galen. & Auicen. fœtentem anhelitum, ex quo solum indicio homines plebii, & vulgares, qui hac in parte multis medicis sunt peritiores, proximam mortem expectant. Quod si demum illud signum addatur, quod omnibus hecticis proprium, ac inseparabile est, nimirum si febres illæ perpetuo sibi similes fuerint, neque vllam inuasionem accessionis, neque incrementum, neque vigorem, neque declinationem habeant, sed tantummodo post vnam, vel alteram horam sumpto alimento calor, & pulsus alteretur, iam pestilentis febris hecticæ iudicia erunt absoluta, adeo vt nihil iam præterea sit reliquum, nisi vt ad curationem deueniamus.

An methodice curanda. Antequam febris pestilentis curationem aggredior, id quæritur, vtrum liceat huiusmodi febris curationem instituere certis indicationibus, ac propria methodo, an magis præsidiis sola experientia inuentis, & ab omni ratione alienis: namque illi potissimum qui existimant, has febres ex quadam latente, & venenata causa originem habere, omnem indicationum considerationem excludunt, & solis quibusdam remediis, quæ secreta appellant, hanc totam rem agunt: quibus videtur fauere Galen. qui etsi pollicitus est 10. metho. 10. postremis verbis, de febre pestilenti se aliquando tractaturum esse, tamen neque in methodo, neque aliis libris earum curationem tractauit, vt hinc liceat colligere, huiusmodi febres a cæteris omnibus febribus differre, neque certa methodo curari posse, sicuti reliquæ curantur. Quoniam vero satis aperte, ni fallimur, demonstrauimus, febres pestilentes ex vna insigni putredine, & causis manifestis oriri, vt vanum sit ad causas occultas confugere, pro comperto habendum est, illam quoque non sine, & ratione, & methodo curari. Ad Galen. possum respondere, primum sub communi methodo curandi omnes febres putridas, illum febrim quoque pestilentem comprehendisse, cum non aliter, quam maiori, & minori putredine inter se differant: deinde neque eum plane ab huiusmodi tractatione abstinuisse, qui locis quamplurimis, præcipue commentariis epidemicis, sed omnium maxime, & accuratissime in lib. de different. feb. omnes scopos ad præcauendam, & curandam febrim pestilentem accommodatos, fuit persecutus: & si quis hic non acquiescit, is Galen. audiat qui hoc suum consilium manifeste declarat, per hæc verba 3. de præsag. ex puls. 4. In febrium curationibus de omnibus febribus pestilentibus disputauimus, siue separatim visum fuerit, siue in methodo medendi eas tractare: nam ad præsens institutum solam dignoscendi viam tractabimus. Cum igitur nulli dubium esse possit, quin febres quoque pestilentes certa ratione debeant curari, nos ex Gal. disciplina sæpius repetita, conabimur primum curandi indicationes elicere, deinde videbimus, an huiusmodi indicationibus liceat satisfacere: postremo de singulis præsidiis sermonem habebimus.

Indicationes. Itaque indicationes in febre pestilenti sunt illæ eædem, quæ a Galen. a nobis sunt sæpius propositæ, in curatione febrium putridarum, nempe quæ sumuntur a febre, putredine, & illa quidem insigni, prohibita transpiratione, obstructionibus, non solum quatenus iam factæ sunt, sed etiam quatenus fieri debent: atque ea tantum differunt inter se, quod pestilentes, cum ex summa quadam putredine oriantur ac propterea plura, maiora, ac deteriora habeant symptomata, maiori diligentia, & magis accurata curatione indigent. Cæterum cum huiusmodi variæ indicationes ita sint a Galeno dispositæ 10. meth. 10. vt quod vltimum resolutiua methodo inuentum est, id omnium primum in curatione agendum sit, memoria est repetendum, indicationem postremam quidem inuentione, primariam autem opere, illam esse, quæ possit fluxionem obstruentium succorum compescere, & cæteris opportunis præsidiis viam facere: atque hæc sane non alia est, quam communis aliqua corporis vacuatio, quæ potissimum aut missione sanguinis aut purgatione fieri debet: sic Auicen. in præsentia, summa inquit, curationis est exsiccatio, & illud cum phlebotomia, aut solutione ventris, & oportet vt incipiamus ab ea ad euacuandum.

Huic deinceps indicationi quodam ordine reliquæ succedunt indicationes, quæ pertinent ad tollendas obstructiones, ad prohibendam, & tollendam transpirationem impeditam, ad vacuandos humores putridos, lotium, sudorem, ad concoquendos humores qui non sunt ex toto putrefacti, ac postremo ad refrigerandum, & humectandum corpus vniuersum, si id feratoccasio: quas quidem indicationes Galen. non solum methodo generaliter de febribus putridis, sed etiam speciatim lib. 1. de different. febr. 4. de febre pestilenti præclare est persecutus. Et si quis nobis obuciat, Galenum hoc loco præseruationem minime curationem febris pestilentis tractare, is memoria repetat, præseruationem sola quantitate, non qualitate remediorum a curatione differre, docente Hippocrat. & Galen. lib. de sang. mis. 9. quæcunque præsentibus iam morbis recte facermus, melius esse, vt hæc incipientibus ipsis, aut iam eminentibus anteuertendo faciamus. Vtrum vero iis indicationibus liceat satisfacere, videndum; cum *Prognosi.* enim iam statutum fuerit, huiusmodi febres suapte natura esse perniciosas, ac maiori ex parte homines perdere, tametsi illæ omnino adhibita ratione, & diligentia tractentur, frequentissime fit, vt medici

elicitis indicationibus nequeant satisfacere, atque ægri vtplurimum intereant, id quod a Galen. quoque traditum est, qui scribit 2. aphor. 13. per crises longe plures ægrotos sanatos quam mortuos fuisse, nisi pestilens fuerit constitutio, in qua contraria ratione longe plures moriuntur, quam sanantur: quare admodum prudenter & caute debetis in huiusmodi febribus procedere, & prognosticum pronunciare, de qua quidem prædicendi ratione, neque solum de bono, vel malo euentu, sed etiam de tempore breuiore, & longiore, ac de omnibus, quæ ad hanc partem pertinent, Galen. tum aliis multis locis, tum maxime loco notabili de constit. artis med. 18. tractat diligentissime, & nos quoque non pauca alias diximus, vt in præsentia pluribus non sit opus: quare statim ad particulares indicationes, & particularia præsidia deueniendum est.

Primo autem de iis sermonem habebimus, quæ pertinent ad minorationem materiæ, quæ quidem multas, & maximi momenti difficultates continent: namque de huiusmodi præsidiis tanta inter medicos est dissensio, vt is adhuc sub iudice esse videatur satis liceat veriorem opinionem intelligere, quippe nonnulli sanguinem detrahunt, quorum alii sectionem venæ, alii scarificatas cucurbitulas, alii hirudines, ad venas potissimum hęmorrhoidas solent accommodare, nonnulli contra repudiantes sanguinis missionem, medicamentis vtuntur, quorum pariter alii tantummodo lenientia, & leuiora, alii purgantia, & valentiora probant, sed imprimis de eo tempore litigant, si quando euenit, vt natura quærat noxios humores, vel apparentibus periculis, vel aliter ad externas partes deponere, de qua tota re admodum vtili, atque hoc tempore necessaria, ego quoque meam sententiam proferam, sed quam breuissime ac ferre summatim, quantum præsentis instituti ratio postulat.

De sectione venæ.

Cæterum ego qui alias disputaui, ac ni fallor satis confirmaui, in quolibet morbo magno, speciatim vero in febribus putridis missionem sanguinis, & opportunum, & necessarium remedium esse, si febris pestilentis est morbus non solum magnus, sed cæterorum omnium longe maximus, si febris pestilens inter febres putridas, atque insigni quidem prærogatiua debet numerari, non verebor affirmare, pro minoratione materiæ, nullum missione sanguinis magis opportunum, efficax, & tutum remedium posse excogitari, dummodo vires, & ætas illud remedium non prohibeant. Neque vero mihi libet in pręsentia huius disciplinę rationes repetere, quas prolixe alias, & cumulate reddidi: veruntamen non sunt pręter mittendæ quædam rationes quibus nonnulli conantur probare, huiusmodi remedium non solum non esse vtile, & necessarium, sed etiam inutile, & perniciosum: præcipua vero illa est ratio, quod in febre pestilente vnus princeps scopus deficiat, virium robur, quæ in summa humorum putredine vix possunt constare: præter quam quidem rationem Gal. quoque videtur in hanc sententiam venisse, qui scribit lib. de cibis boni, & mali succi, principio medicos in pestilentia iure a sanguinis missione abstinuisse, propterea quod vires essent imbecilliores.

Improbatur venæ sectio.

Sed illud quoque nonnulli addunt, sectionem venę a circumferentia ad centrum trahere, atque hinc periculum imminere, ne putridi ac maligni humores in partibus internis cohibeantur, adeo vt ad cutem, & partes corporis externas a natura nequeant transmitti, qui tamen naturæ conatus: & humorum transpositio ad hanc rem est maxime vtilis, & accommodata, neque vlla ratione debet impediri.

Postremo adiiciunt experientiam, qua videtur confirmari ęgrotos prope omnes secta vena interiite: ad quem modum narrant veteres in celebri illo anno 1528. in quo tales febres vniuersam fere Italiam peruagatæ sunt, & recentiores confirmant, proximo superiori tempore, Mediolani, Brixię, & aliis locis, sectionem venę perpetuo importunam, & lethalem fuisse.

Respondetur ad argumenta improbantia sang. miss.

Ego vero facile ad hęc possum respondere, & primum si aduersarii intelligunt, in nulla febre pestilenti sanguinem mittendum esse, in qua vires non constent, vtique inter nos conuenit, cum nos quoque libenter fateamur, in nullo morbo insigne id remedium adhiberi vtiliter, in quo vires, aut deficiant in pręsentia, aut defuturę sint in posterum; quod si contra illi contendunt, in nulla febre pestilente vires validas esse, illud nos constanter pernegamus: etenim quanquam insignis putredo vrget, tamen varii huiusmodi putredinis gradus iure sunt constituti, neque vlla ratione potest negari, vires aliquando posse constare, id quod vel sola experientia satis mihi videor posse confirmare, quandoquidem certissimum est, nonnullos pestilenti febres male affectos, quibus sanguis copiose fuit missus, pristinæ sanitati fuisse restitutos, quod non sine magno virium robore potest contingere.

Neque Galen. loco citato de cibis boni, & mali succi, statuit generaliter, in omni morbo pestilenti missionem sanguinis esse pręter mittendam, qui tunc speciatim sermonem habebat de pestilenti illa constitutione, in qua vires summa cum ratione fuerant imbecilles, cum ex maxima fame originem habuerit, quæ multos homines coegit vt vescerentur alimentis prauis succis, & pugnantibus inter se facultatibus pręditis, & quę ad brutorum potius, quam hominis sustentationem genita sunt: vnde nulli mirum debet videri, si illę vires quę tempore sanitatis vix fuerant robustę, superueniente morbo grauissimo, & lethali, vsque adeo fuerint labefactatę, vt ad missionem sanguinis non sufficerent: ideo non liceat, quod Galenus singulari morborum constitutiones prouunciat, ad omnes morbos pestilentes accommodare, atque ex particulari obseruatione generale pręceptum instituere. Quod autem secundo loco dictum est, nempe missionem sanguinis impedimento esse, quo minus natura ad partes externas putridos humores transmittat, nolo eam quæstionem tractare in pręsentia, vtrum sectio venę a circumferentia ad centrum, an magis a centro ad circumferentiam trahere valeat: qui aduersariis concedo libenter, sectionem venæ ab externis ad internas partes trahere, quę forte sententia conuenit rationi, & Galeno 4. de tuenda valet. cap. 10. postremis verbis: verum illud addo, naturam sanguine misso, ac propterea leuatam ab eo, quo veluti sarcina premitur, non solum non impediri, sed multo facilius quamlibet vacuationem, vel ad cutem, vel ad alias corporis partes aggredi, & perficere: ad quem modum legimus apud Galen. 1. aphoris. 23. sanguine misso, & quidem copiosissime, vsque ad animi defectum, multos ęgros in copiosum sudorem incidere, ex quo factum est, vt probati omnes medici, apparentibus carbunculo, parotide, exanthematibus, dummodo alia consentiant, libenter sanguinem detrahant, neque quidquam vereantur, naturam posse hac ratione ab huiusmodi transmissione reuocari: cuius doctrinæ est illustre exemplum apud Hippocratem, & Galenum sexto epidemiorum 2. 30. de Simone, qui hyeme habebat latas pustulas non admodum pruriginosas: de quo loco Galen aduersus illos qui putant, apparentibus exanthematibus, & pustulis minime totius corporis purgationem conuenire, hęc habet: sed forsitan me dicere putabis nunquam purgatione per ventrem in talibus vtendum esse: ego vero non id dico, nam lib. de arte curatiua, in quibus corporibus permulta est humorum copia, iis vtiles esse purgationes didicisti: etenim priusquam redundantem materiam, aut secta vena, aut dato medicamento, quis eduxerit, si calidis fomentis vtens ipsam conetur excutere, is plus attrahet, & cętera.

An vero natura transmittendo noxios humores

ad

ad alas, ad inguina, ad cutim, bene an male agat, an debeat iuuari, an non iuuari, posterius tractabitur.

De experientia demum, quam aduersarii iactant, multa possent proferri, sed illud vnum dicam, memoria tenendum, pestilentes febres quantumuis cum ratione tractatas, suapte natura esse lethales, plurimosque interficere, neque id periculum sectioni venæ, sed morbo tribuendum esse, quanquam neque omni ea parte concedendum est, ægrotos secta vena semper interire, ac potissimum si in tempore, & opportune remedium administretur, neque tardius quam deceat, & non nisi post sumptum aliquod medicamentum, quod vulgares medici faciunt frequentissime, illud adhibeatur: namque ego quoque si modo experimentis agendum est, vere possum affirmare, me sectionem venæ vbique vtilem, & salutarem comperire, multosque ægrotos illius beneficio quotidie liberari: nolo autem domesticum exemplum prætermittere, siquidem anno 1562. quo tempore huiusmodi febres in tota mea patria misere vagatæ sunt, mea mater, meus frater, vna soror, cognata frattia, & ego ipse febre pestilenti non sine periculis, delirio, ac sæuissimis symptomatibus fuimus correpti, quibus consilio Comitis Montani, qui vir, mea sententia, & facienda, & docenda medicina cæteris omnibus plurimum præstitit, secta vena sanguis detractus est, & omnes Dei opt. beneficio conualuimus: itaque aduersariæ rationes nihil valent.

Et si autem hæc vnicuique debent esse satis, tamen singulari quodam testimonio Galeni rursum mihi libet hanc sententiam confirmare, qui manifeste docet, in febre pestilente venæ sectionem conuenire: illud vero est 3. epidem. 3. ægroto 9. de Critone qui febre acuta, & grauissimis symptomatibus laborauit, adeo vt mortuus fuerit postridie quam ægrotare cœpisset: Neque sunt audiendi, qui negant, hunc ægrum morbo pestilenti laborasse, cum id Galen. confirmet manifestissime, qui scribit ad hunc modum: Malignitas excrementi erat indicium, quod pustulæ nigræ generarentur ad talum, vnde mireris, quid causæ fuerit, quo minus Hippocrat. huius morbi initio venam secuerit: sed scimus ad plurimos eum quos descripsit, morbo iam progresso vocatum fuisse. Sic idem Galen. 3 epid. 3 ægroto 5. quærit, vtrum altero ægroto detractus fuerit sanguis necne. Itaque concludo, ad minorandam materiam in febre pestilenti nullum sectione venæ magis accommodatum, & salutare esse remedium, dummodo ægroti per ætatem, & vires illud ferre possint; quod si propter aliquod impedimentum ægri nolint aut nequeant venæ sectionem perferre, tunc Galeni consilio agendum est, quod sectioni venæ sit analogum 4. de tuenda valet. 4. hæc autem sunt, quibus hæmorrhoides sunt retentæ, si has aperueris, si mulieri menstrua consuetudo cessauit, hanc prouoces, si quibus horum nihil est, malleolos scalpello incidas, de qua speciatim malleolorum scarificatione, insigni plane remedio, ac vicaria sectionis venæ, si quis plura cupit intelligere, is videat libellum nostrum de peste, in quo de hac re disputauimus quantum est satis.

De cucurbitulis. Si quis autem voluerit intelligere, vtrum scarificatæ cucurbitulæ, vel apertæ hæmorrhoides ad minorationem materiæ sint accommodatæ, is primum debet memoria repetere indicationes curandi febres putridas, & pestilentes, deinde intelligere, quas vires vtrumque istud præsidium habeat, & an illis satisfacere possint; namque ex huiusmodi conspiratione tota controuersia definitur. Quod pertinet ad indicationes, de quibus iam sæpius diximus, illud vnum satis fuerit in præsentia memoria tenere, eam scilicet indicationem inter cæteras principem locum obtinere, quæ iubet corpus fore ante omnia vacuandum, fluxionem obstruentium humorum compescendam, & omnia reddenda transpirabilia, adeo vt nisi illa præcedat indicatio, non liceat reliquis satisfacere, quæ deinceps sequuntur. Quod vero attinet ad cucurbitulas, Galen. 13. method. 19. & libello de hirudin. inter alias dotes quas illi tribuit, euocandi foras quæ sunt in alto, soluendi dolorem discutiendi inflationes, impediendi fluxiones, &c. nunquam scribit cucurbitulas gratia communis, & generalis vacuationis fuisse institutas, immo vero manifestissime docet, in corporibus plethoricis, neque antea purgatis, & quæ vacuatione indigent, cucurbitularum vsum non solum sine scarificatione, sed etiam cum scarificatione, non solum inutilem, sed etiam perniciosum esse: cucurbitulæ, ille inquit, locis citatis, purgatis prius corporibus, vtiles quidem, sed in plethoricis prætermittendæ sunt: idemque initio inflammationis, si ea vel cerebrum, vel cerebri membranas, vel alias partes, occupauerit, statuendum est, itsque abstinendum: sed cum nihil amplius fluxerit, totumque corpus fuerit exinanitum, tunc licet illis vti, Quod si cucurbitulæ nequeunt vniuersum corpus euacuare, si tantummodo ad corpora ante purgata sunt accommodatæ, facile vnusquisque potest intelligere, illas neque principali indicationi, neque reliquis satisfacere posse, & præter Galeni disciplinam, & omnem rationem principio febris administrari.

De hemorrhoidibus. De hemorrhoidibus pariter ex multis quæ possent proferri, illud vnum dico, illas nunquam fore aperiendas, nisi antea solitæ fuerint sanguinem profundere, ac præsenti tempore sint restrictæ, in quo casu, nisi propter aliquod impedimentum liceat venam secare, non est, vt quis apertionem hemorrhoidarum cum hirudinibus cum sectione venæ velit comparare. Si quis plura de hac re cupit intelligere, is videat nostras editas disputationes.

De purgantib. in principio. Iam diximus nonnullos, ac potissimum qui a sanguinis missione abhorrent, in febre pestilenti quamprimum purgantibus vti medicamentis, qui sui consilii duas potissimum rationes afferunt: alteram quod humores turgeant, vel, quæ fuit cogitatio Trincauellii, paulo post turgituri sint: alteram, quod humores sint venenati & rebelles, adeo vt nullam potius a natura concoctionem aut correctionem possint recipere: itaque primo quoque tempore vtuntur non solum rhabarbaro agarico, sed etiam valentioribus partim simplicibus, partim compositis medicamentis, inter quæ maxime celebrant hypheram Persicam, cuius descriptionem habetis apud Mesuen.

Ego vero, etsi non ignoro, hanc sententiam probari ab Altimaro, a Montano Veronensi, Trincauellio, ac prope omnibus nobilioribus medicis, tamen censeo illam absurdam, forte etiam perniciosam esse, neque eorum rationes sunt alicuius momenti, ac primum non valet consequentia, febris est pestilens, ergo humores turgent: possunt illi quidem turgere, & tunc nos quoque cum Hippocrate & Gal. purgationem amplectimur: sed possunt pariter non turgere, hoc est, nihil moueri & quiescere, in quo casu ex veteri decreto, non ante coctionem licet purgationem aggredi, immo vero si in aliquo morbo illud seruandum est, ego quidem censeo in febre pestilente id quam maxime & religiose seruandum esse, cum purgantia medicamenta, quorum natura, ut placet Gal. 2. de ratione victus 12. corporum quæ expurgantur, naturis contraria est, & quoquo modo lethalis ac pestilens, in huiusmodi febre longe maiora pericula, quam in cæteris morbis leuioribus possint afferre. De humoribus non actu, sed potentia turgentibus, quod fuit inuentum Trincauellii, alias diffuse diximus.

Deinde quod aiunt venenatos & pestilentes humores plane esse ineptos, vt aliquam coctionem recipiant, tam est absurdum, quam quod absurdissimum: namque alterutrum fateantur, necesse est, aut neminem pestilenti febre laborantem euadere, aut morbum sine signis concoctionis dissolui posse, quod vtrumque Galeni ratio, & experientia demonstrat perspicue falsum esse: siquidem multi euadunt quotidie, de quibus

præ-

præterea supra audiuimus Galen. testimonium 3. de præsag. ex puls. 3. nempe in quibus calor putridus magis ad humores quos continent ventriculi cordis, quam ad ipsum corpus visceris deflexisset, horum multos euadere: quod si nonnulli euadunt quæso, nisi coctis humoribus, qua ratione possunt euadere: quo modo natura potest morbo superior fieri, nisi noxios humores moderetur, & concoquat? Sed præterea iis addamus præclarum Galeni testimonium, qui planissime docet de constitutionis artis med. 18. nullum morbum sine indiciis coctionis vllo vnquam modo, vel tempore dissolui posse: sed ille præterea testatur 4. aph. 22. in morbo pestilenti sui temporis nigras deiectiones cum vtilitate in declinatione redditas fuisse. Ergo cum in cæteris morbis, tum maxime in febre pestilenti principio medicamentis purgantibus abstinendum est, nisi humores turgeant, raro autem turgent.

Cæterum si id ferat occasio, negligendus non est vsus facilioris & leuioris medicamenti, quod valeat ventriculum ac primas vias purgare, nec non ægrotum æstuantem refrigerare: id quod post sectam venam longe opportunius quam ante, fieri solet, cum morbus superacutus, ac sæpe eueniat, vt primum dato leniente medicamento, occasio præceps perdatur secandi venam, in quo præsidio opportune administrato tote spes tota salutis videtur consistere: quod quidem generaliter in omni morbo ancipiti, & periculoso faciendum iubet Galen. 5. meth. 15. in quibus, inquit, medicos agere præter rationem, quicunque a leuioribus incipiunt: namque sicuti reliqua omnia, ita quoque illa sententia ab Hippocrat. præclare est tradita, nempe ad vltimos morbos vltima proctus remedia maxime valere.

Huiusmodi autem lenientia medicamenta sunt cassia, manna, thamarindi, syrupi rosatus, & violatus solutiui, & alia, de quibus sæpius diximus.

Cassia. Verum de iis quoque plerique varie sentiunt, namque plurimi reiiciunt cassiam, propterea quod nimium humectat, hic vero exsiccantia sunt opportuna, sed isti mihi videntur nimium superstitiosi, siquidem cassia simul cum excrementis educitur, neque potest iam insigniter humectare, vt isti cogitant: præterea si valeret hæc ratio, laborantes febre pestilente, neque tritibus, neque prisana, neque alia re simili, sed solo biscocto essent nutriendi.

Manna. Manna multis redundantibus humoribus biliosis potest prætermitti, vel saltem non sine syrupo acetoso, thamarindis, vel aliquo acido debet exhiberi.

Thamar. Thamarindi pariter reiiciuntur a multis, quod non careant insigni adstrictione, quæ tum cæterarum febrium putridarum, tum maxime pestilentium legitimã curationem peruertit: ac sane quod soli exhibeantur, neque mihi potest probari: at vero multa potissimum feruente bile, si cassiæ, & reliquis medicamentis ad vnam, vel alteram drachmam exhibeantur, neque mea sententia debent prorsus improbari.

Syrupus rosaceus, & violac. Syrupus rosaceus, & violatus sol. recipiuntur ab omnibus, tametsi neque illi carent sua humiditate, veruntamen præfertur syrupus rosac. quod maiorem syrupo violaceo siccandi vim habere videatur.

Pilulæ de tribus contra pestem. Demum vero neque est prætermittendum celebre medicamentum, cuius auctor fuit Ruffus medicus antiquus, quod referente Paulo, lib. 2. 36. componitur ex duabus partibus aloes, ex duabus partibus ammoniaci, vna parte myrrhæ, cum vino albo aromatico: hoc tempore pilulæ de tribus contra pestem appellantur: quo quidem medicamento Sfimus. Curtium virum nunquam satis laudatum, in fausto illo anno 1528. familiariter vsum fuisse, & maxime cum ægrorum vtilitate. Huius imitatione hiera quoque posset administrari, ac potissimum si aliis lenientibus medicamentis, & parce admodum exhibeatur.

℞ *Flor. cass. noniter extractæ* ℥ x.
Speciorum pilularum de tribus contra pestem.
Vel:
Specierum hieræ simplicis ℈ ij M.

Sed tamen diligenter animaduertenda sunt ægri temperies, ætas, cœli constitutio, humor noxius, & alia id genus, quæ si vehementem caliditatem demonstrent, optimum fuerit ab illis & omnibus calidioribus abstinere.

Ad leniendam aluum neque usus clysteriorum prætermittendus est, quæ quidem, nisi saluus sua sponte deiiciat, & vacuando & reuellendo à partibus nobilioribus, & remittendo internum calorem, & aliis modis possunt multas vtilitates afferre: vnde ego consueui non solum alternis diebus, vt vulgo fieri solet, sed etiam quotidie, aliquando etiam bis in die, illa administrare: cum autem varia ratione clysteria parari possint, pro varietate febris symptomatum, humorum redundantium, nec non pro varia temperie, ætate ægrotantis, & similibus, equidem puto, maiori ex parte illa opportune paranda esse ex rebus frigidioribus, decocto violarum, maluarum, lactucarum, melle violaceo, oleo violaceo, sed præ cæteris ex ptisana hordeacea, quibus ego utor familiarissime, cum frequenter ægri vehementissimo interno calore æstuent: quoniam vero, sicuti diximus, tota spes salutis in eo posita est in hac febre, vt natura morbificis causis superior fiat, noxiisque humoribus dominetur, quam Gal. concoctionem vocat, id restat, vt in hanc rem omni studio incumbamus, quod quidem totum negotium duplici imprimis ratione debet confici, altera alimentis & potionibus, adeoque sex rebus, quæ non naturales appellantur; altera medicamentis antidotis, ac uariis præsidiis, partim internis, partim externis, quæ possunt prauas putridorum humorum qualitates emendare, copiam minuere, calorem remittere obstructiones aperire, calorem denique naturalem roborare; quæ posteriores curandi indicationes nobis propositæ sunt. De priori capite quod pertinet ad res non naturales diximus diffuse in nostro lib. de peste, ex quo omnia ad præsentem locum sunt transferenda, vt nolimus in præsentia longius agere: itaque accedamus ad medicamenta. *De concoctione.*

Cæterum cum hæc plane varia sint, ac propemodum infinita, nos conabimur ea seligere, quæ testimonio bonorum auctorum, ratione atque experientia cæteris mihi videntur anteponenda: incipiamus autem ab iis, quæ intra corpus assumuntur.

Fines a Gal. propositi, ex quibus licet propria medicamenta inuenire, illi sunt: febris, insignis quædam putredo, quę vicem obtinet veneni, prohibita transpiratio, obstructiones: vnde facile est intelligere, illa medicamenta ad hanc rem fore accommodata, quæcunque habent vim refrigerandi, moderate siccandi, attenuandi, incidendi, aperiendi meatus, & resistendi insigni putredini: inter quæ vulgares syrupi, & decocta primum occurrunt, de quibus tamen nihil certi generaliter statui potest: siquidem pro varietate humoris noxii varios quoque syrupos decet exhibere, quales forent ad succos calidiores accommodati, syrup. de succo acetosæ, qui mihi est admodum familiaris, de succo endiuiæ, borraginis, acetosus simplex, cichoracei omnes, decocta ex cichoreo, soncho, hepatica, acetosa, & similibus. Ad succos frigidiores mel rosaceum, syrupus de betonica, de scordio, de corticibus citri, oxymel simplex, decocta ex agrimonia, scordio, dictamno, radice tormentillæ, pentaphyllo, seminum citri, & similium: ex quibus medicamentis pariter conseruæ, succi, pulueres possunt præparari, quę vel separatim, vel simul mixta præclare ad huiusmodi vsum possunt accommodari: Et ea quidem omnia non sine iudicio, sed prudenter debent administrari, vt perpetuo vel ad calidus, vel ad frigidius vergant, sicuti humores putrescentes, ægri tem- *Medicamẽta calidioribus succis cõuenientia. Frigidiores.*

temperies, cœli constitutio, & similia videntur indicare.

Verum præter hæc sunt vulgaria nonnulla medicamenta, partim simplicia, partim composita, quæ cordialia, & preciosa appellantur, qualia sunt corallia, margaritæ, cornu cerui vstum, ramra eboris, folia auri, fragmenta de gemmis, species cordiales, diamargariton frigidum, bolus armena, terra lemnia lapis bezoar, cornu monocerotis, os de corde cerui, ac postremo magna quædam antidota, cum ab aliis composita, tum maxime Theriaca, & Mithridatium, quæ a multis cæteris omnibus anteponuntur: de quibus quidem variis medicamentis mihi libet vobis breuiter meam sententiam explicare. Et primum quatenus pertinet ad margaritas ac reliquas gemmas, est controuersia inter medicos, vtrum possint aliquam vtilitatem afferre, nec ne, de qua nolo in præsentia longius agere, qui censeo simul cum Auicen. & cæteris medicis Arabibus, quorum hoc est inuentum, hæc omnia posse refrigerare, exsiccare, adeoque sanguinem puriorem addere, calorem natiuum temperare, neque prorsus inutiliter administrari, dummodo vera, & legitima habeantur, quæ fortasse apud nostros seplasiarios aut nunquam rarissime possunt haberi.

De margaritis coralliis.

De bolo item armena, ac terra lemnia dubium est, an quæ vulgo circumferuntur, reuera illa sint, de quibus Gal. sermonem habet: & sane si vtriusque colorem, substantiam, & singulas conditiones diligenter consideremus, & cum iis conferamus, quæ a Gal. de huiusmodi medicamentis tradita, sunt, ego quidem illorum opinioni magis faueo, qui illa minime vera, & legitima esse volunt. De lapide bezoar, cornu monocerotis, osse de corde cerui, & reliquis id genus præsidiis, & preciosis medicamentis multi mirabilia prædicant, sed ego hactenus, vt libere, dicam, tot & tanta miracula non potui obseruare, vnde neque admodum illorum vsu soleo delectari, atque eo minus, quod non solum sint inuentu difficilia, & rariora, sed etiam nonnulli rerum naturalium studiosi & periti eres ea velint pro maiori parte esse commentitia, & fabulosa.

De bolo armena, & terra lemnia.
De lapide bezoar cornu monocerotis.

De magnis demum antidotis, theriaca, mithridatio, atque eorum vsu in febribus pestilentibus, sunt prolixæ & acerrimæ disputationes, vt integra de hac re extent commentaria doctissimorum hominum, quorum sententias vnusquisque considerare poterit. Duplex autem videtur esse vsus vtriusque antidoti, alter si modica eorum portio ad drachmam circiter cum medicamentis, & lenientibus & solutiuis permisceatur, quod nonnulli tanquam mirabile secretum custodiunt, neque illi volunt reuelare, alter est vsus, si vel sola, vel simul cum aliis aquis, ad tollendam putredinem & venenatam materiam sæpius exhibeantur. Ego vero neque vno neque altero modo illa hæc medicamenta soleo probare: & quatenus pertinet ad primum, scribit Gal. de theriaca ad Pisonem 14. illud forte indicium minime fallax, quo optimam theriacam licet dignoscere, si paulo post medicamentum exhibita, illius vim purgandi impediat: quod si theriaca vim purgantis medicamenti potest impedire, non ego satis intelligo, quomodo simul cum medicamentis vel lenientibus vel purgantibus possit permisceri. Quatenus vero pertinet ad alterum modum, quo illi putant hæc antidota putredini resistere, calorem natiuum iuuari coctionem efficere, & in tota curatione principem locum obtinere, neque hac in parte illis consentio, atque ex multis quæ possent proferri, illud vnum mihi sufficiat in præsentia, ex vna parte in nostra febre pestilenti præcipuam rationem resistendi putredini, illam esse, vt impeditæ perspirationes tollantur, obstructiones aperiantur, & putrescentes humores, quatenus licet, concoquantur: ex altera autem parte theriacam, & mithridatium tam valentes facultates habere attenuandi, aperiendi, discutiendi, vt nullo modo ante humorum coctionem possint conuenire, cum potius valeant humores crudos

De antidotis.
Antidota ante statum non administranda.

importune mouere, ad penitiores partes deducere, adeoque obstructiones, impeditam transpirationem, putredinem augere, & etiam coctionem impedire: ex quo legimus Galenum 1. ad Glau. 11. neque in febre quartana, etsi putrescit humor frigidus & siccus, ante illius coctionem huiusmodi medicamentorũ vsum probare, qui afferit illos medicos quicunque audent ante statum talia medicamenta exhibere, quartanam simplicem sæpius duplicem & triplicem, perpetuo maiorem & difficiliorem reddere.

Cæterum circa vsum & syruporum, & omnium medicamentorum, de quibus hactenus diximus, mihi libet duo communia, sed maxime vtilia præcepta vobis in memoriam reuocare: alterum, cauendum esse perpetuo ab iis omnibus, quę vehementi adstringendi facultate sunt prædita: alterum singula hæc medicamenta opportune, minime qualibet hora, etiam repleto ventriculo, temere fore exhibenda: in quibus duobus præceptis medici vulgares nostrorum temporum solent frequentissime errare, & grauissimos errores committere.

Duo præcepta.

De medicamentis externis accommodatis ad curationem febris pestilentis breuiter agendum est, quod non semel supra de iis satis actum fuerit. Communiter practicantes solent quam maxime cordi prospicere, cui parti inunctiones, epithemata, linimenta, & similia medicamenta diligenter imponunt, sed inter cætera omnia theriaca & mithridatio, vel cum aliis medicamentis, vel præcipue præparatis ex succo citri, aut limonis, quam maxime delectantur: nonnulli propria quędam remedia celebrant, ac præceptis hoc nostro tempore duo potissimum olea videntur insignem prærogatiuam habere. Alterum est oleum de scorpionibus, tum id quod variis modis solet parari, tum maxime quod Gregorio Carauitę tribuunt, cuius descriptio habetur apud Matthiolum com. super 6. lib. Dioscoridis cap. 1. Alterum est, quod Serenissimis magnis Hetruriæ Ducibus acceptum referunt, quibus tempora, extremæ partes brachiorũ, & manuum, sed ante omnia regio cordis frequenter inunguntur: de quibus quidem externis medicamentis illud primum est memoria repetendum, medicos temere ea perpetuo ad vnum cor apponere, cum potius quandoque ad alias partes debeant accommodari, in quibus calor febrilis tanquam in foco residet, vt supra declarauimus. Deinde, & illud studiose est animaduertendum, ne iis aut aliis medicamentis quæcunque illa fuerint, ipsum cor aliasque partes, aut præterea totum corpus minus calefaciamus, quæ sine dubio magis refrigerari, quam calefieri debent: quare, & mithridatium, & theriaca, & olea, & cætera calidiora, aut mea sententia prætermittantur, aut rebus frigidioribus ita temperentur, vt potius ad frigidius vergant, neque vllo modo possint insigniter calefacere, sed tamen ita, vt perpetuo habeatur ratio noxii humoris, morbi, symptomatum, temporis anni, habitus corporis, & similium. Ad hunc locum videntur pertinere duo præsidia, quę apud nos iamdiu sunt admodum vsitata: alterum est inunctio dorsi, & totius corporis ex aqua, oleo, & nitro, quod referente Aetio lib. 5. cap. 129. fuit medicamentum Herodoti: alterum est vesicatoria, ita vulgo appellata, de quibus paulo post loco opportuniore tractabitur. Consulto hic prętereo formas, & receptas particularium medicamentorum, tam internorum quam externorum, quæ ad curandas febres pestilentes mihi videntur magis accommodata, & quibus ego familiariter vti soleo, quod mihi statutũ sit postremo loco huiusmodi curationis exemplum ponere, in quo accurate, & distincte singula explicabuntur.

Medicamenta externa.
Ol. de scorpionib.

Post hęc omnia, apparente humorum coctione, natura autem quiescente, aut non integre indicante, licet ad purgantia medicamenta deuenire, quę quidem redundantes noxios humores possint purgare, veruntamen sint quodammodo leniora, atque vehementer

Purgantia

hementer

hementer possint corpus exagitare & turbare: itaque mea sententia prætermittenda sunt scammonium, turbith, helleborus, & similia: nec non medicamenta quæ hæc recipiunt, quod omnia naturæ hominis aduersentur, neque venenatæ facultatis sint immunia: præ cæteris autem mihi est familiaris vsus rhabarbari simul cum cassia, syrupo rosato solut. aut simili medicamento, quod quidem rhabarbarum inter multas insignes dotes, quibus a natura donatum est, hanc potissimum creditur, habere, vt venenis resistat, & ipsum cor roboret, & ad purgationem omnium humorum est fere accommodatum.

Rhabarbari virtus.

Purgato corpore postrema restat indicatio, quę solā febrem, & refrigerationem respicit, quę sæpenumero nullis præsidiis indiget: siquidem purgatis putridis humoribus, vel nulla remanet caliditas præter naturam, vel quæ leuioribus quibusdam remediis facile tolli potest, de quibus sæpe diximus. Atque hactenus de febris pestilentis curatione generaliter: itaque illud unū reliquum est, vt agamus de symptomatibus, quæ huiusmodi febrem solent comitari: sed cum illa varia & multa sint, sicuti diximus, neque per angustias temporis liceat singula persequi, mihi statutum est de solis peticulis, & quidem breuiter pertractare, cum tale symptoma sit admodum frequens, periculosum, & multas contineat difficultates.

CAPVT XXV.

De Exanthematibus seu Peticulis.

De peticulis.

DE peticulis atque earum differentiis iam supra diximus, sed nonnulli cupiunt intelligere, verum Hippoc. Gal. & antiquioribus medicis cognitæ fuerint necne: quib. vnico verbo respondeo, mea quidem sententia Hipp & Gal. manifeste peticularum meminisse, posteriores autem & recentiores manifestissime illarum descriptionem nobis afferre, inter quos est Actuarius, qui hæc habet 1. de metho. medendi. 23. Multa variaque exanthemata, & papulæ exoriuntur, siquidem aliquibus veluti si ab vrtica, aut culicibus essent demorsi, in cute quædam efflorescunt, quæ modo permanent, modo reuertuntur, ac crassitiem, aut copiam, aut expultricis facultatis imbecillitatem demonstrant: nonnullæ vero rubræ aut purpureæ, vel etiam nigrę erumpunt, quales ex pulicum, aut cimicum morsibus quotidie nobis apparent: cæterum ex rubris deteriores sunt purpureæ, & omnium pessimæ nigræ, quippe quæ mortem plerunque denunciant, Hæc Actuarius. Sed Hipp quoque & Gal. non obscure mihi videntur huiusmodi peticularū meminisse, & primum 1. epid. 3. 19. de sileno, de quo hæc scripta sunt 8. Frigidus toto corpore sudor, papulę cum sudore rubentes, rotundę, paruæ, &c. Et 1. epid. 3. 38. Papulæ paruæ quę non satis essent excernēdis morbis, statimque euanescebant. Et iterum 3. epid. 3. 5 t. papulæ item magnæ, de quarum nomine, generatione, Gal. loquitur in com. Quod si quis quęrat, quamobrem apud veteres, ac maxime Græcos, de huiusmodi peticulis tam pauca habeamus; Huic responderem id factum esse propterea, quia omnes maculę, pustulæ, aut papulę in cute apparentes apud illos sub nomine exanthematum comprehenduntur, quod speciatim colligitur ex Gal. 5. meth. 12. qui pustulas in quadam pestilentia, in asperarum arteriarum interiore tunica, totaque exteriore corporis parte contingentes, non alio quam exanthematis nomine appellarunt: verum de hac re satis, ad curationem venio.

De curatione peticularum.

Quoniam curatio febris cum peticulis eo tantum differt a curatione cęterarum febrium pestilentium, quod huiusmodi transmissio naturę noxiæ, & venenatæ materiæ ad cutem, videtur propriam quandam indicationem proferre, & propria quædam remedia postulare: idcirco mihi statutum est, cęteris omnibus indicationibus, & remediis pręætermissis, de iis tantummodo sermonem habere, quæ ad unam rationem peticularum quàm maxime videntur conuenire. Itaque si in febre pestilente peticulæ iam incipiant erumpere, aut videatur periculum imminere, ne posterius erumpant, hic medici dubitant, hæsitant, alii cauent, quidnam expediat facere: plerique omnes contendunt, hunc naturæ motum quocunque tempore, quocunque modo, quacunque ratione eueniat, perpetuo iuuandū esse, qui pro sua opinione afferunt aph. Hipp. 25. lib. 1. quæ ducere oportet, quo maxime natura vergit per loca conferentia, eo ducere: & alterum apho 6. apho. 25. Erysipelas ab exterioribus ad interiora verti non est bonum, ab interioribus autem ad exteriora bonum: vbi Gal. hæc habet in com. non solum erysipelas, sed aliud quodcunque, quod ex profundis, & principalioribus partibus transfertur ad cutem, bonum esse signū & causam debemus existimare: si vero contra ad interiora & profunda transmutetur, malum. Cum igitur naturæ conatus, quo partes internæ, & nobiliores exonerantur, deponunturque maligni humores ad partes externas & ignobiliores non possit nisi multum prodesse, propterea conantur omni studio talem naturæ propensionem iuuare, cutem laxare, aperire, atque ad illam omne internum venenum trahere: quamobrem primo quoque tempore ægros collocant in aere calidiore, illosque multis pannis, ac præcipue rubris diligenter muniunt, deinde apponunt cucurbitulas, & quidem multas, partim sine scarificatione, partim cum scarificatione, tum ad dorsum, tum ad alias corporis partes: præterea vtuntur frictionibus, inunctionibus, ac potissimum illa Herodoti: demumque tanquam ad sacram anchoram ad vlcerantia medicamenta & vesicatoria confugiunt, quæ quidem ad varias partes, sed frequenter ad crura & manus solent accommodare. Altera autem ex parte non desunt, qui magis diligenti examini & censurę hanc totam rem subiiciunt, quorum alii hunc naturæ conatum distinguunt in tria tempora, 1 antequam peticulæ erumpant, 2. postquam prodeūt, 3. postquam omni ex parte prodierunt: atque ij quidem primo tēpore ea probant remedia, quæ nimium sanguinis feruorem possunt remittere: secundo, quæ peticularum eruptionem possunt iuuare: tertio, quæ variorum symptomatum rationem habeant. Alij vero in hac consultatione ita sentiunt, qui docent naturam se exonerantem a noxiis humoribus tripliciter posse agere, uno modo critice, quod fit cōcocta materia in die critica, cū maxima ægri tolerātia & utilitate: 2. symptomatice, sine humorum coctione, in die non critica, magno cū ægri labore & periculo: 3. media quadam ratione inter utrumq; extremum, quoquomodo concocta materia, neque sine aliquo ægri beneficio: ex quo statuūt, naturam transmittentem ad cutē peticulas vel critice, dummodo id fiat integre, vel symptomatice, nullo modo iuuandam esse, si autem tertio medio modo agat, tunc asserunt naturam iuuandam esse: inter quos principem locum obtinet Trincauel. qui ad confirmandum postremum hoc decretum, nempe motus naturæ, neq; omnino criticos, neque omnino symptomaticos, sed quodammodo medios iuuandos esse nonnullas affert rationes, qui acriter disputat aduersus nonnullos recētiores. Primum autem eius argumentum est: Hip. & Gal. turgente materia præcipiunt vacuandum esse, quo etiam tunc habemus naturam vacuationi adminiculātem: neque vero solum per os id licet humoribus turgentibus, sed etiam quotiescunque natura incipit quidem humores vacuare, quamuis nulla apparente coctione, sed tamen tantum non potest vacuare, quantum iuuari possit: quod ostendit verum esse exemplo Metonis, 1. epid. 3. ægroto 7. qui æger cum grauiss. laboraret, ac natura cœpisset ex dextra nare sanguinem mittere, sed imminute: caput lauit vt sanguis copiosius flueret: quod Gal. confirmat cum ratione factum fuisse, afferēs

aph.

aph. Hip. quo ducere oportet,&c. Veruntamen dici non potest sanguinem in Metone critice fluxisse, cum morbi initio ante coctionem fluere cœpisset. Postremo Trincau. illud addit, in febribus pestilentibus carbunculos,bubones, parotidas, frequenter comparere, quæ mala eadem ratione qua peticulæ,solent erumpere, natura expellente vitiosos humores longe ab internis visceribus ad partes ignobiliores,neque tamen etsi huiusmodi expulsiones fiunt ante concoctionem, & & sunt symptomaticę, est aliquis qui non illa studeat iuuare, cum nemo vtatur medicamentis repellentibus sed omnes in eo conueniant, exterius trahendum esse, adeo vt nonnulli quoque protinus ad laborantis partis scarificationem deuenit. Hæc Trincauelli argumenta sunt, ex quibus conatur probare, motus naturæ aliqua ex parte sympromaticos,iuuandos esse. Etsi autem huiusmodi variæ hominum cogitationes alicui videri possunt ingenioſę,ac Gal. dogmatibus conuenire, veruntamen si quis voluerit accurate illas perpendere, fortasse aliter:sentiet:cęterum vt recte res intelligatur, sciendum est,apud Gal. 3. de crisibus a principio sea in vniuersum in morbis esse mutationum differentias,aut enim subito ad sanitatem traducunt, aut subito interficiunt, aut paulatim morbo deficiente homo ad sanitatem reuertitur: aut paulatim virtute resoluta homo ad mortem transit: aut subito ad melius morbi mutantur, ac deinde quod reliquum est, vsque ad integram solutionem paulatim consumitur; aut postremo subito morbi ad peius mutantur, homoq; vsque ad mortem paulatim absumitur. Porro ex iis morbi mutationibus Gal. primam, quæ reliquarum omnium est optima, potissimum ac præcipue crisim vel iudicium nominat, quoniam natura omnia quæ præter naturam sunt,superantur,exacte efficiunt,secundam quæ ad celerem mortem finiiur, malam crisim nominat: quintam, & sextam, quod effectu dignum ad melius, vel peius momentum habeant, non tamen integram solutionem efficiant, deficientia vel imperfecta iudia vocat: tertiam, & quartam, quod paulatim aut morbo, aut virtute deficiente,fiant solutiones,simpliciter iudicia vel crises appellat. Verum prætermissis duabus primis differentiis, quarum prima crisis præcipue, secunda mala crisis dicitur, nec non alteris duabus, quæ non crises,sed solutiones nominantur,duæ tantum postremæ differentię, quæ imperfectæ,& deficientes crises appellantur,ad nostrum institutum videntur pertinere, in quibus natura quidem tentat noxios humores expellere, sed debiliter, & imperfecte, sicuti in febribus pestilentibus, apparentibus periculis fieri contingit. Itaque dubium est, vtrum huiusmodi naturæ conatus, & imperfectæ crises a medico debeant iuuari, necne: quam difficultatem, nisi fallor præclare Gal. dissoluit, qui generaliter nos docet, opera naturę iuuanda esse, quotiescunq; illa probe agit, non iuuanda autē, quotiescunque illa improbe operatur: diligenter, ille inquit, 1. aphor. 2. 1. medicum oportet naturę motum, & inclinationem obseruare, quæ si ad loca commoda fiat, ei seruiendum est, & auxiliandum, si vero contrario modo,& incommode,eam prohibere simulque reuocare, & retrahere oportet. In hac igitur deliberatione videndum est, an natura transmittendo peticulas ad cutem bene vel male agat: etenim si bene agit, licet illam iuuare: si male agit, non licet illam iuuare. Neque vero in hac inquisitione longius laborandum est, siquidem ab Hippocrat. & Gal. certa regula vobis tradita est, qua proba vel improba naturæ opera, probæ uel improbę crises, facile discerni possunt; quæ quidem regula ad unam coctionem, & cruditatem cum primis pertinet; de qua re unum, vel alterum testimonium audiamus. 5. epid. 2. 45. & 46. Coctiones, inquit Hippocr. celeritatem crisis, & salutis securitatem portendunt; cruda autem & incocta, atque in malos abscessus conuersa, significant aut *dysperiam*, aut dolorem, aut diuturnitatē, aut recidiuas, aut interitum. Et iterum 1. 1. 37. Quodcunque horum accessisset, vto enier interficiebat celeriter, & Gal. in comm. qui procedunt morbi a coctionis difficultate, & copia crudorum humorum, nullum ab excretionibus consequuntur emolumentum, ac rursum 4. aphor. 22. Quamdiu a causis morbum facientibus natura grauatur, & humorum adest cruditas, tunc ut aliquid recte uacuetur, fieri omnino non potest, siquidem ut bona crisis fiat, coctionem præcessisse oportet, & separationem secutam fuisse, tandemque vacuationem.

Sex in morbo mutationes.

Ad summam docet Gal. 3. de crisibus 6. & 10. optimam crisim fieri non nisi in statu, & morbo iam cocto; cæteras autem crises tanto esse deteriores, quanto statum anticipauerint.

Itaque apparentibus periculis diligenter mea sententia obseruādum est, an noxij humores cocti sint, an crudi, an natura critice agat, an symptomatice; namque si expulsio fuerit critica & utilis, tunc ex doctrina Hippoc. & Gal. aph. 20. si illa integra facta fuerit, vel adhuc fiat, totum naturę permittere, & nihil nos nouare oportet; sin autem expulsio non fuerit integra, tunc id quod deficit, supplere nos conuenit, quod si altera ex parte expulsio fuerit symptomatica, & inutilis, tantum abest ut illa debeat iuuari, ut potius debeat impediri; hæc si vera sunt, & doctrinæ Hipp. & Gal. consentiunt, equidem non verebor affirmare, medicos nostri temporis quicunque erumpentibus periculis quocunque tempore, & quocunque modo erumpant, talem naturæ expulsionem perpetuo iuuant, pręter Hippocrat. & Gal. doctrinam, & præter omnem rationem agere. Quæso enim si medicus est imitator, & minister naturę, non generaliter, sed cum illa tantummodo bene agit, si nulla naturæ vacuatio, nulla expulsio, nullus abscessus sine concoctione potest aliquam vtilitatem afferre, quomodo non præter Hipp. & Gal. doctrinam, & præter rationem agunt, quicunque erumpentes peticulas cum summa humorum cruditate, sicuti erumpunt frequentissime, & cucurbitulis, & inunctione, & vesicatoriis, & omni studio conantur iuuare? Verum aduersarios, & præcipue Trincauellium audiamus, qui conatur probare, motus naturæ medios inter criticos, & symptomaticos iuuandos esse. Primum vero nequeo satis mirari de viro doctissimo, qui ex vna parte, in principio suæ disputationis statuit ad mentem Hipp. & Gal. motus neque pure criticos, neque pure symptomaticos iuuandos esse, qui scribit ad hunc modum: ex iis declaratis, tanquam corollarium quoddam depromendum est, quod certissimum est, si Hipp. decreta itidem, & Gal. sequamur, quod scilicet neque transmutationes illę sunt a medico iuuandæ & fouendæ, quæ omnino, & penitus ratione symptomatis fiunt, & aliquid in eis agere oporteat medicum, potius illas impedire, & reprimere oportet: ea altera autem parte paucis interpositis lineis contra decretum Hippoc. & Gal. immo vero contra propriam determinationem, contendit motus naturæ simpliciter symptomaticos, in quibus vt statim videbimus, summa est humorum cruditas, ab Hippoc. Gal. & omnibus medicis iuuari: sed nos singula breuiter perpendamus. Turgente materia Hippocr. & Gal. pręcipiunt statim vacuandum esse: igitur motus naturę symptomatici iuuandi sunt. Negatur consequentia, neque sane ego vim huius argumentationis satis intelligo, siquidem constat apud omnes, propter quam causam turgentes humores primo quoque tempore possint ac debeant purgari: quam ipse quoque explicat Trincauellius, nimirum quia tunc naturam habemus vacuationi adminiculantem: quę quidem ratio, crudis quiescentibus humoribus, deficit, cum natura concoctionis solicita, quę fit quiete, quiescat, neque aliquam vtilem vacuationem aggrediatur: propter quam præcipue causam, neque eo tempore licet purgantia medicamenta administrare sicuti alias diffuse diximus.

Per-

Persequentes disputationem contra Trincauellum, in Metone manifestum est humores omni ex parte crudos fuisse, quod lotia essent tenuia, subnigra, in quibus nigra pendebant dispersa, itaque inquit Trincauel. respiciant quæso iuniores, an fluens sanguis ex naribus Metonis critice fluxisse dici possit, qui inter initia ante vllam apparentem coctionem fluxit; ac sane tantum abest vt is naturæ motus fuerit criticus, vt contra fine dubio fuerit simpliciter symptomaticus: qui motus Hippoc. & Galen. auctoribus, & cõfirmante Trincauellio, nulla ratione debent iuuari. Quid ergo dicendum est: ego sane satis nequeo mirari, quomodo vir doctissimus in tam absurdam sententiam venerit, vt existimauerit absurdum esse, principio morborum fluxionem sanguinis importunam esse: quod si ita hæc res vere se habet, neque hoc tempore licet naturæ sanguinem profundere, vt neque medico id liceat facere, fateamur necesse est: vnde vanum foret Hippocr. & omnium medicorum decretum 2. aphor. 29. principio morborum potissimum missionem sanguinis mouendam esse. Itaque exemplum Metonis ad hanc rem nihil pertinet.

Postremo, motus naturæ transmittentis bubones, carbunculos, parotidas, etsi ante concoctionem fiant, ab omnibus iuuantur: ergo & periculæ eadem ratione erumpentes & rel qui motus naturæ symptomatici iuuandi sunt. Ad hoc ego respondeo vnico verbo, omnes vacuationes, abscessus, ac naturæ conatus, qualescunque illi fuerint, sine humorum coctione, etsi videntur aliquando aliquam vtilitatem afferre, tamen seuera perpetuo noxios, & periculosos esse, neque a medico iuuandos, & imitandos: nam quamuis mortem non afferant, afferunt tamen multa incommoda, multa grauissima pericula, quæ præclare describuntur ab Hipp. t. edid. 2. 46. vel nullam, vel malam crisim, vel dolores & labores, aut morbi diuturnitatem, aut reciduas, aut mortem. Quamobrem neque probe illi mihi videntur agere, etsi id vulgo fieri solet, quicunque apparentes carbunculos, & reliquos abscessus sine concoctione statim audent trahentibus medicamentis, cucurbitulis, ferro, & igne, ad laborantem partem trahere, illamque aperire, quod ita dolores, febres, malignitas, & omnia mala sæpenumero fiant deteriora, & periculosiora: cum potius Gal. 14. meth 10. illa principio probet remedia, quæ moderate reprimendo quoquomodo digerere seu dissipare possunt. In fine nostræ disputationis de purgatione, id diffuse erit declaratum.

Concludo igitur in febre pestilente apparentibus periculis, sicut in reliquis expulsionibus, diligenter notandum, non solum quid natura agat, sed ante omnia quam bene, vel male agat, quod id repeto, ad medicum pertinere naturæ tantummodo auxilium ferre, quotiescunque probe sed imminuie agit: vnde si id eueniat, vt sine signis coctionis, quod euenit frequentissime, sæpe etiam cum signis contrarijs coctioni, natura vel ad cutem, vel ad alias partes quidquam transmittat, vos nolite imitari vulgares medicos, qui protinus student naturam male agentem iuuare, sed quantum pertinet ad hanc indicationem, quiescatis, & naturam neque impediatis, neque iuuetis, sed totum illi negotium permittatis, quatenus vobis licet accommodatis alimentis, & medicamentis studeatis satisfacere reliquis indicationibus, de quibus satis diximus. Sin autem compareant periculæ præcedentibus signis concoctionis, ac natura probe, & critice videatur agere, quod admodum raro contingit, tunc si huiusmodi expulsio fuerit debilis, & imperfecta, tam vobis licet illius conatum, & propé sionem omnibus modis iuuare: itaque primum abstinebitis a refrigerantibus, tam internis, quam externis, quæ talem transmissionem possunt impedire, & ad quædam calidiora deuenietis, quæ magis possint illam iuuare, inter quæ apud Auicen. Rhasim ac prope omnes medicos celebre est medicamentum, quod tum alia, tum maxime lentes recipit: etsi non desunt qui lentes minus probẽt, quod ex Gal 8. de simp. med. non leuiter adstringant: verum si accipiatur prima lentis decoctio, neque Gal. negaret hanc moderate calefacere, siccare, aperire, & huiusmodi materiam posse propellere; vobis licebit addere hordeum, ficus aridas, radices petroselini, & similia. Habeatis exemplum:

℞ Lentis sine cortice ℥ *ij.*
Hordei ℥ *ß.*
Caricarum N. iiij.
Radicum petroselini ℥ *iij. M. fiat decoctio.*

quæ calida exhibeatur loco syrupi. Ad hanc rem sunt accommodata nonnulla etiam exteriora: vulgus & mulieres cooperiunt ægros pannis rubris, sed hæc superstitio est; valent leues frictiones, cucurbitulæ, & sine scarificatione: sunt inunctiones cum aliquo relaxante, & aperiente, sicuti exempli gratia, cum oleo amygdalarum dulcium, chamomelino, &c. Sed maxime laudatur medicamentum illud Herodoti apud Aetium, quod quidem si opportune administretur, optimum est, sed communiter practicantes quouis tempore, sæpe etiam sine totius corporis vacuatione illo vtuntur frequentissime aduersus Gal. præceptum qui expresse iubet 11. meth. 9. corpora minime esse arefacienda, nisi antea exquisite vacuata fuerint. Demum vero iam multos annos multi ceperunt vti vesicatorijs, de quibus multa forent dicenda, sed occasio præsentis temporis non patitur, vt longiorem de illis disputationem faciamus, itaque admodum paucis contenti erimus. Primo non ego quidem multum laboro, an hoc remedium fuerit inuentum recentiorum, vt nonnulli gloriantur, quo scio Iacobum de partibus, & alios barbaros medicos illius iamdiu mentionem fecisse, compositionem & vsum docuisse, denique ego is sum, qui contendam vesicatoria nunquam fore administranda, velimq; huic præsidio omnem auctoritatem eleuare, siquidem prætermissis reliquis variorum auctorum testimonijs, Gal. lib. de reuulsione, manifeste acrium medicamentorum meminit, quæ scribit sinubus, vel vt alij vertunt, thoraci vel pectori imposita, reuellere fluxiones humorum, qui ad caput & viscera feruntur: quem locum puto esse deprauatum, ac restituendum ex Oribasio, qui hanc partem ex Gal. ad verbum transcribens, vult huiusmodi medicamenta brachiis, & manibus fore imponenda: sed illud vnum mihi sufficiat in præsentia, vesicatoria isthæc medicamenta in febre pestilenti, mea quidem sententia, multas & magni momenti difficultates continere, ac potissimum si repleto corpore, & sine humorum coctione vt vulgo fieri solet, administrentur: etenim si ex doctr. Gal. 5 t. meth 9. 4. de tuen. valetu. 5. & 6. non licet sine præcedente totius corporis vacuatione, & coctione humorum, quidquam ad partes externas trahere, quando ille prohibet exercitaoonem, frictionem, balneum, fomenta calida, inunctiones calefacientes, & vno verbo, quæcunque succos in corpore animalis alte repositos quomodocunq; possunt irritare ac mouere, profecto ego satis nequeo intelligere, quomodo liceat vti vesicatoriis, quæ quidem magis, vel certe non minus quæ hæc omnia, possunt humores agitare, & ad partes externas trahere. Sic scribit Hipp. 5. de hum. 3. facta coctione humores aut intro, aut foras vergere, aut aliam in partem, in quam oportear.

Præterea si rursum considerentur indicationes, in huiusmodi curatione instituta, vesicatoria forte ad nullam earum sunt accommodata, & si quis obijciat, illa Potissimum administrari a medicis propter varia symptomata, quæ frequenter hasce febres solent comitari: huic responderem, Gal. cum aliis locis, tũ maxime 1. ad Glaucon. 14. & 55 fere de iis omnibus tractasse, neque de vesicatoriis, aut causticis medicamentis quidquã meminisse. Cũ igitur vesicatoria ad nullam febris pestilentis indicationem sint accommodata, imo vero cũ importuna motione, & tractatione humorũ na-

turæ coctionem, quæ perficitur quiete, nussint impedire, addo, cum possint & partes, & totũ corpus alioqui æstuans, & feruidum adhuc magis inflammare, & calidius reddere, sæpe vero insignes dolores excitare, febrem augere, & forte alia non spernenda incommoda secum afferre, cum demum liceat varijs vrgentib. symptomatis subuenire alijs præsidijs, quæ a Gal. & omnibus probatis medicis iam diu tradita sunt, atq; omni carent periculo, & cõtradictione, ego certe nequeo vulgarium medicorum institutum omni ex parte probare, qui tam frequenter hoc tempore, ac sine vllo discrimine, tantopere vesicatorijs delectantur.

Atque hactenus de febribus pestilentibus putridis generaliter, ac speciatim de periculis, quæ illis frequẽter solent coniungi, in præsentia sint satis. De febrib. hecticis pestilentibus superuacaneum est quidquam agere, cum neq; vllam curationem recipiant, neq; ęgri multas horas viuere possint: itaq; illud vnum reliquũ est, vt proponatur casus, in quo singula præsidia, atq; eorum doses, & certam rationem totius curationis ordinate & distincte conabimur explicare.

Socrates annum agens 40. temperamenti calidioris & siccioris, hoc ipso tempore ineunte Iulio, quando multæ febres pestilentes iam multos dies vagãtur, corripiatur febre, pulsus sint celeres, veloces, frequentes, magni, lotia sint perturbata, ille male quiescat, laboret dolore capitis, vigilijs, siti, & alijs id genus symptomatibus, quæ insignem quandam putredinem, & præcipue bilis possint indicare, adeo ut timendum sit, ne febris sit pestilens, vel in pestilentem possit degenerare, si quis vestrum ad Socratis curationem accedatis memoria repetens, quæ ex Gal. potissimum & Auic. a nobis tradita sunt, antequam ad curationem aggrediatur, debet cum domesticis prudenter agere, illosq; imminente ægri periculo admonere, & ita propriæ personæ & artis existimationem tueri: tum de prima indicatione, quæ ad minorationem materiæ pertinet cogitandum est, quæ quidem minoratio cum fieri nequeat per medicamenta propter cruditatem humorum, & alias causas, videndum est an per missionem sanguinis perfici possit: atq; hic & vbique vehementer cupio vnũquemque vestrum ad præcepta Hipp. & Gal. se referre, & secum perpendere, vtrum in Socrate principes huius remedij scopi conueniant, nec ne de quibus sæpissime diximus: morbus est magnus, imo vero maximus, ætas viget, itaq; diligens habenda est consideratio de viribus, quæ quidem non solum hoc præsenti tempore, sed etiam posteriore, vsq; ad statum debent constanter permanere: vnde si ex pulsibus, habitu corporis, qualitate humorum, & cæteris quæ eandem habent rationem, Socrates vobis videretur habere & habiturus esse robustas vires, sine mora audeatis ex vena iecoris illi sanguinem mittere: veruntamẽ sumpta indicatione ab humore imprimis noxio, quẽ statuimus esse bilem, nec non a præsenti aeris constitutione calidiore, sanguis admodum parce mittatur, ac quintam vel ad summum sextam vnciam non excedat. Nisi aluus sponte deijciat, illam ante sanguinis missionem molli clystere mouere oportet.

Et sit exemplum:

℞ *Decocti foliorum maluarum*
Violarum
Lactucarum lib. j.
Mellis rosacei ℥ iij.
Olei violati ℥ iiij.
Ouum integrum. M. pro clystere.

Sin autem Socrates forte videretur non tam constãtes vires habere, vt commode sectionem venæ ferre posset, tunc ex doctrina Gal. vobis licebit aut hæmorrhoidas aperire, si superiore tempore consueuissent fluere, & in præsentia forent restrictæ, aut malleolos scarificare, de qua speciatim malleolorum scarificatione, quæ apud veteres, ac maxime Gal. erat admodũ celebris & vsitata, nos diffuse diximus in nostro libello de peste: vel vno vel alteris modis misso sanguine: si id ferat occasio, leniatur aluus: sed quoniam ægri rẽ peries bilis putrescens, tẽpus anni, & cætera in caliditate cõspirant, propterea caueatis a medicamento Ruffi, ab hiera, & omnibus calidioribus, sed frigidioribus sitis contenti, quæ non solum vacuando, sed et alterando possunt aliquam vtilitatem afferre: quale inter cætera foret cassia cum thamarindis. Et sit exemplum:

℞ *Flor cass. nouiter extract. ℨ x.*
Pulpæ thamarindor. ℈ iiij.
Specierum diar. hod. ℈ ij. M. & fiat bolus.

Post sectionem venæ, post lenitionem alui, toti in coctionem humorum incumbatis: itaque instituatis syrupos, decocta, antidota, quæ vestris indicationibus possint satisfacere: & sint exempla.

℞ *Syrupi acetosi simplicis ℥ j. ß.*
Decoct. acetosæ.
Cicorei lib. ß. M. f. pro syrupo.

℞ *Conseruæ flor. borraginis.*
Acetosæ ℨ ij.
Margaritarum præparatarum ℈ j.
Seminum citri mundatorum ℈ ß. M. fiant boli duo & aureantur,

qui quidem boli, vel ante syrupum, vel ante alimenta saltem per duas horas exhibeantur: quod si ęger nequeat bolos deuorare, vt multi nequeunt, paretis electuarium, quod easdem habeat vires, quod eodem modo, & tempore potest exhiberi:

℞ *Sacchari violati.*
Borraginati ana ℥ j. ß.
Margaritarum præparatarum.
Fragmentorum de gemmis.
Corallorum rubeorum ana ℨ ß.
Foliorum auri N. iiij.
Cum syrupo de succo acetosæ parum misce, & fiat electuarium.

Interea diligenter naturæ opera obseruanda sunt, si illa ad cutem periculas, vel aliquam expulsionem moliatur: ad lotia potissimum sitis attenti, vtrum aliquam coctionem demonstrent necne, ad ægri tolerantiam, an ille bene, vel male eiusmodi expulsionem ferat, ad summam, nisi motus fuerit criticus, naturæ totam rem permittatis, neq; illius conatum vel iuuetis, vel impediatis: sin vero expulsio fuerit critica, sed debilis, & parua, iam vobis licebit supplere, & huiusmodi transmissionem iuuare, illis modis, & rationibus, de quibus iã positis quoq; exemplis satis diximus. Socrati instituatis victus rationem, & alimenta quæ sint boni succi, facilis concoctionis, frigida & humida, tam actu, quam potentia, qualia forent oua recentia, panis ex iure coctus, ptisana hordeacea, panatella cum seminibus melonum, quibus tamen ratione insignis putredinis, cuius indicationis vos debetis perpetuo meminisse, nõnulla possunt permisceri, & simul coqui, ex. gr. folia acetosæ, endiuiæ, frustulum citri, dummodo ab ingratis, & iosuribus caueatis, quę ægroti appetentiã possint euertere. Potus sit mulsa, sed admodum diluta, nimirum multa aqua ex pauco saccharo decocta, aqua hordei bene præparata, ius pulli tenuissimum. Caueatis a longis illis potionibus, quę vulgo parantur ex aquis stillatitijs, ex vino granatorum cydoniorum, & quibusdã syrupis, quibus communiter practicantes vtuntur frequentissime, & quacunq; hora illas exhibent. Quatenus pertinet ad quantitatem, alimenta Socrati exhibeantur non cumulate, sed moderate, & mea quidem sententia ad tenuitatem declinent: etsi non ignoro, nõ solum vulgus, sed etiam multos medicos aliter sentire: quam controuersiam diffuse tractauimus in nostro libello: veruntamen ad prudentiam pertinet medici, indicationem virium sibi perpetuo ante oculos ponere, tantamque alimentorum copiam vna, vel pluribus vicibus exhibere, quanta ad conseruandas vires vsque ad statum sit futura satis.

Quod si Socrates vrgente morbo ad insignem virium debilitatem delabatur, vt facere multi solent, tũc medici præter cætera alimenta solent aquam carnis

para-

parare, quæ vulgo stillatum dicitur, quod potissimum ab Auic. maxime creditur posse spiritus restaurare, & vires robustas reddere, & sit exemplum:

℞ *Pulpam vnius galli castrati.*
Margaritarum præparatarum.
Corallorum rubeorum.
Specierum cordialium ana ℨ ß.
Foliorum acetosæ.
Borraginis ana M. ß.
Foliorum auri N. vj.
Simul omnia misceantur, suspendatur caro in phiala magna vitrea, & secundum artem fiat aqua carnis in duplici vase.

Cuius alimenti & medicamẽti est vsus, vt cochleare vnum, vel alterum simul cum reliquis ferculis, & iuribus permisceatur. Sed ego in ijs casibus libenter meis ægrotis cõcedo pauxillum vini oligophori, quod præterea modica aqua rosacea, acetosæ, aut simili, sosico diluere, & id quidem reficiendis viribus mihi videtur principem locum obtinere. Progrediente morbo iam diximus illius concoctionem perpetuo fore animaduertendam, qua apparente, natura autẽ quiescente, vobis licebit Socrati seq. medicamentum exhibere in bolo:

℞ *Flo. cas. non. extr.* ℥ j.
Rhabarbari electi pul. ℈ v. *M. & fiat bolus.*
Si voluerit in potione.
℞ *Syrupi rosati solutiui* ℥ ij.
Rhabarbari electi pul. ℈ iiij.
Decocti acetosæ.
Cichorei.
Seminum citri q. suf. M. & fiat potio.

Quod si altera ex parte coctio humorum tardius procedat, sicuti procedit sæpenumero, ratio persuadet, & longior experientia mihi iam diu confirmauit, summa cum vtilitate lenientia medicamenta semel atque iterum posse administrari: itaque tunc Socrati rursum vel cassiam, vel quid simile exhibeatis, neque sine integra coctione ad valentiora purgantia medicamenta audeatis deuenire. Quoniam vero inter cætera incommoda febrium pestilentium illud est non postremum, quod omnes facultates, & partes corporis principes maxime laborant, adeo vt plerunque nonnulla vestigia earum malignitatis remaneant, in posterum, quod notauit Auic. propterea id postremo in Socrate reliquum est, quod ad vltimam pertinet indicationem, vt membra læsa alterentur, eorumque intemperies, & vitia corrigantur, spiritus dissoluti regenerentur, & calor natiuus roboretur: hæc autem præstant partim bona victus ratio, partim nonnulla accommodata medicamenta, cum interna, tum externa, de quibus satis superque diximus, vt in præsentia pluribus non sit opus.

CAPVT XXVI.

De symptomatibus Febrium in Genere.

POst febres mihi propositum est etiam de symptomatibus febrium agere, qua tractatione equidem censeo nullam esse vtiliorem, siquidem symptomata maiori ex parte longe maius negotiũ faciunt, & ægrotis & medicis, quam faciat ipsa febris, quæ quidem si careat symptomatibus leuis admodum morbus non iniuria potest videri: ex quo factum est, vt Gal. Auic. & omnes præstantes medici, in hoc argumento versentur accuratissime, adeo vt liceat mirari, quamobrem tam vtilis & tam necessaria disciplina, in scholis publicis iamdiu non fuerit instituta.

Sed antequam rem aggredior, mihi libet nonnulla quasi quædam prolegomena vobis in memoriã reuocare. Itaque primum sciendum est, febres quæ cũ symptomatibus consistunt, minime sub diuersa specie a reliquis febribus diuersa contineri, sed sicuti alius morbus alij morbo, aliudque symptoma alij symptomati vno tempore in eodem corpore copulatur, ita etiã febribus quædam coniungi symptomata, quæ operam medici requirunt: vnde Gal. quoq; 1. ad Glauc. febriũ primũ sine symptomatibus c. 13. deinde cum symptomatib. c. 14 curationẽ instituit: deinde cũ symptomata sint duplicia quædã quæ necessario febrium naturã & generationem sequuntur, exempli gratia rigor & vomitus in febre tertiana, quædam quæ non solent propriã febrium naturam sequi, sed priuatam quandam & peculiarem causam obtinent, at non nisi raro illas comitantur, vt delirium, vigiliæ, & alia id genus, nos de illis tantum symptomatibus statuimus agere, quæ vel raro contingunt, vel communem propriorũ symptomatũ magnitudinem excedunt, adeo vt periculum immineat, ne vires illis perferendis possint esse satis. Tertio id notandum est, symptomata sicuti generaliter, ita in febribus esse trium generum: namque alia in læsione actionum, alia in immoderato excessu retentorum & euacuatorum, & alia in qualitate corporis immutata consistunt, & apud Galenum sunt manifestissima in libro de morbis, & symptomatibus, ex quibus trib. generibus symptomatum duo tantummodo priora, nẽpe læsiones actionum, & eorum quæ retinentur vel expelluntur excessus, ad se operam medici conuertũt: tertium vero genus, quod in affectibus consistit, nullã separatim curationem postulat, cum simul cũ affectu, ex quo nascitur, soleat cessare. Postremo loco illud vobis est animaduertendum, nullum symptoma quatenus symptoma est, curationis rationem neque indicare, neque immutare, siquidem vnus morbus vere est, qui curationis indicationem præstat: quemadmodum altera ex parte morborum causæ præseruationem indicant: tametsi quoniam sæpenumero curatio simul cũ præseruatione miscetur & confunditur, medici vtrũque solent nomine curationis comprehendere, neque solum a morbo, sed etiam a causa, curandi indicationes elicere, vt diffuse docet Gal. 2. apho. 22. Cæterum cum symptomata vere & per se curationem neque indicent, neque mutent, ea accidenti id præstare, quandoque cum nimirum causæ locum obtinent, quo quidem tempore cum symptomata causæ vim acquirunt, & curationis rationem alterant, ad vnicum caput omnia possunt referri, nempe ad læsionem, siue illa ad virtutem, siue ad febrem pertinet: quandoquidem nisi vires lædantur, aut morbus augeatur, nullo modo curationem impediunt, exempli gratia, lædunt vires vigiliæ, dolor, immodica euacuatio, morbum vero non perpetuo, sed magna ex parte augent, ac potissimum si talia symptomata fuerint immoderata. Hæc omnia habentur diffuse & perspicue tradita a Gal. 12. meth. 1. quem locum debet vnusquisque vestrum diligenter videre.

Quatenus autem pertinet ad generalem curationem symptomatum, id quoque postremo debetis memoria perpetuo tenere, quod item a Gal. traditum est 1. ad Glau. 14. initio, febres nimirum quæ sunt cũ symptomatibus, non æque illis carent, ac propterea diligẽter esse animaduertendũ, quanta sit febris, quãtumve periculum ex symptomatibus immineat, ita quidem, vt ad id quod vehementius ac difficilius est, non posthabita omnino alterius quoque prouidentia, prospiciamus.

Atque hæc sunt quæ prius erant a vobis intelligẽda: iam rem aggredior, & quoniam interpretamur Auicennam, ab illius ordine non discedentes primum incipiemus tractare de superfluo rigore, horrore, & similibus: sed id quoque volo prius vos scire, nobis in hac tractatione propositum esse breuiter, ac fere summatim agere, quatenus pertinet ad cognitionẽ singulorum symptomatum, longius autẽ & accuratius versari in illorum curatione, quandoquidem si exacte omnia velimus examinare, quæcunque spectant ad cognoscendam essentiam, differentias, causas, & signa cum

iusque symptomatis, vix vnum aut alterum tam breui tempore absolueremus, qui altera ex parte maxime cupimus magnas in hoc argumento progressiones facere, atque id consequi, vt vos Deo Opt. Max. fauente, aut omnia, aut certe quamplurima symptomata, quæ febribus coniunguntur, probe discatis curare.

CAPVT XXVII.

De Rigore.

GAl. scripsit libellum de tremore, horrore, rigore, quem potest videre quicunque huiusmodi affectuum magis exquisitam rationem cupit intelligere: mihi vero satis fuerit in præsentia tantum symptomatis naturam vobis explicare, quod frequenter solet febribus superuenire, & medicorum auxilia postulat: itaque cæteris symptomatibus hoc tempore prætermissis, de vno tantũ modo superfluo rigore nobis agẽdum est. *De rigore.* Cæterum vt naturam huius symptomatis, alioqui difficilis cognitione, probe intelligatis, id primum sciendum est ex Gal. calidum innatum nõ aliud esse, quam tenuiorem partem sanguinis, & spiritus, quem ille censuit aliquando vel esse animam, de sententia Stoicorum, vel esse pręcipuum animæ instrumentum: itaque perpetuo mouetur, sicuti manifeste apparet in motibus, & perturbationibus animæ, dum per metum, & mœstitiam refugit ad interna, per gaudium diffunditur, per pudorem partim effugit, partim erumpit, id quod non aliter euenit, quam imaginatione rei noxiæ aut contristantis, quæ vel adest, vel abest: hac igitur ratione contingit rigorem fieri, adeo vt vere asseuerandum sit cum Gal. libello citato de rigore 6. rigorem esse passionem calidi innati, qui in hunc modum generatur: cum enim in partibus internis reperiũtur humores putridi, qui sua mordacitate dolorem inferunt partibus sentientibus, calidum innatũ, quo expultrix facultas naturæ, & sensus continetur, refugit ad interna viscera, vnde externa membra calore destituuntur, & refrigerantur: rursus vero cum calor interius retentus, qui sine perspiratu seruari non potest, quasi suffocari incipit, exitũ sibi quærit ad partes externas, quod sine magno impetu fieri non potest, cum membra veluti restaurata moueant humorem mordacem, conenturque illum expellere, contra vero materia noxia repugnet, & talem expulsionem impediat, in quo conatu excitato dolore, iterum calidum ad interna refugit, atque hæc quasi quodam duello inter calidum innatum, & materiam noxiam alternate fiunt, mouente se calido innato vicissim intro & foras, ex quo omnes partes corporis concutiuntur, & ita rigor excitatur, qui postea tamdiu durat, donec aut vincente calore externa membra incalescat, frigidaque & inæqualis illa intemperies superetur, aut vincente humore noxio calor innatus suffocatur, & homo moritur: hac ergo ratione rigor generatur. In rigore itaque hæc duo cõtingunt necessario: vnum motus facultatis, expultricis, quæ est in omnibus membris, contendentis expellere noxiam & molestam materiam: alterum motus ille reciprocus calidi innati intro & foras, de quo diximus: propter quam causam iure statuimus eum Galeno rigorem esse passionem calidi innati: namque nisi materia moueatur, ac violenter ad cutem feratur, quæ transiens per carnem, & cutem stimulet, pungat & vulneret eas partes, quibus obuia fuerit, nullo modo rigor fieri potest: quod luculenter & diffuse demonstrat Gal. 2. de simp. causis. 7. *De horrore.* Quod vero de rigore diximus, idem de horrore & frigore dicendum est; neq; enim aliter huiusmodi motus inter se differunt, quam maioris & minoris ratione: namque in rigoribus validiores sunt motus facultatis expultricis, in horroribus sunt mediocres, in refrigeratione adhuc multo magis mediocres, adeo vt huiusmodi motum refrigerationis potius sensum quendam, motum liceat appellare: sic enim mordacior & copiosior humor validum & concutientem rigorem infert, minus mordax, & copiosus horrorem excitat, ac demum si admodum paucus humor fuerit, exiguaque eius acrimonia refrigerationem tantum solet efficere. Et si autem rigor est affectus frigidus, causa tamen irritans facultatem expultricem non propterea semper frigida censenda est, cum aliquando etiam calida esse possit, quod apertissime & longa oratione demonstrat Gal. loco proxime citato 2. de symptomatũ causis: etenim si sano corpori feruens aqua infundatur, aut scintilla ignis inijciatur, statim horrorem quendam videmus excitari: sic si particulis exulceratis medicamentum adurendi facultate præditum imponatur, primum quidem horrorem, deinde & rigorem excitabit: sed febres quoque tertianæ, quæ sine dubio maxime omnium biliosæ, & calidæ sunt, inter cæteras omnes sunt horridæ, & quo fuerint magis exquisitæ, eo etiam vehementiorem rigorem afferunt.

Verum de hac re ac de natura huius symptomatis satis: in quo explicando præter nostrum propositum propter illius difficultatem fuimus quoquomodo longiores: itaque ad rem veniamus.

Superuacaneus rigor multis modis solet febribus superuenire, primum illis quæ pendent ex materia valde frigida & crassa, vt in febre quartana, in qua vidi ego nonnullos ægrotantes ex nimio rigore mortuos fuisse: secundo in illis febribus, in quibus putrescunt humores valde calidi, acres, & mordaces, sicuti euenit in febre tertiana qui rigores contingunt ea ratione, quæ iam exposita est, dum calor innatus conatur expellere materiam noxiam, siue frigidam, siue calidã, quæ partibus internis dolorem & molestiam affert: prçterea huiusmodi symptoma, vt Gal. asserit 4. apho. 48 7. aph 12 prog. 4. solet nonnunquam accidere in febribus ardentibus, perniciosis, & valde malignis, veluti lipyrijs, nec non in magnis inflammationibus, & erysipelatibus internarum partium, sicuti cordis, & quæ illi proximæ sunt: in quo casu totus ex toto corpore sanguis in modum cucurbitulę trahitur ad partes internas laborantes, ex quo ęgrotis interiora vruntur, exteriora frigescunt, vt fit in principijs accessionum, adeo vt propter summum incendium quod in visceribus percipiunt, plerique nec tegumenta possint perferre: & sane huiusmodi symptoma inter cætera omnia est admodum lethale, quod sæpenumero videbitis in praxi, etsi multi medici illius prauitatem non intelligentes, imò vero putantes ægrotos vix febre laborare, suo magno cum dedecore proximam, & imminentem mortem nesciunt præcognoscere: sed ad curationem accedamus.

In rigore duo potissimum sunt, alterum concentratio caloris ad partes internas, alterum summa frigiditas in partibus externis: itaque duæ quoque statuendę sunt curandi indicationes, altera reuocandi calorem a centro ad circumferentiam: altera calefaciendi vniuersum corpus, & tollendi sensum frigoris: hæc autem præstari possunt remedijs partim internis, & partim externis. *Indicationes.*

Sed ante omnia cõsiderandum est, an rigor sit symptoma criticum, de quo est aphor. Hipp. 4. aphor. 58. Febre ardente laboranti rigore superueniente solutio fit: quod quidem potissimum cognoscitur ex ijs, quæ præcesserunt, ac maxime ex humorum concoctione, sine qua nulla bona crisis esse potest: de qua re est sententia Hipp. 6. epid. sect. 1. tex. 10. Ante rigorem vrinæ retentio, si ab indicijs bonis pręcesserint &c & Gal. in com. hæc habet: Hipp. in præsentia nos docet, rigorem criticum in morbo præsagire &c. namque si rigor fuerit criticus, nihil mouendum vel faciendum est, ex sententia Hippocr. & Gal. 1. apho. 21. Quæ iudicantur & iudicata sunt: &c. quod si rigor non fuerit criticus, atque adeo vehemens vt periculum immineat, ne aut vires lędantur, aut febris augeatur, iam remedijs succurrendum est.

Ergo

I. Indicat. Ergo quatenus pertinet ad primam indicationem, ad reuocandum calorem a partibus internis ad externas, conueniunt frictiones & ligaturæ extremarum partium, ex Gal. & Auic. qui tametsi de remedio conueniunt, de modo remedij videntur dissentire: namq; Auic. ita loquit cap. 12. Et quandoque ledatur cum ligatione extremitatum, & fricatione facili: itaque ille probat & ligaturas & frictiones leues, id quod ratio quoque persuadet: siquidem quæ sunt vehementiores, possunt dissoluere vires: contra autem Gal. 4. ad Glaucon. 14. docet conuenire frictiones & ligaturas validas, quandoquidem si illæ fiant faciles & in superficie, nullo modo videntur cõcentratum calorem posse extra reuocare. Sed facile possunt conciliari, si dicamus, vt plane credendum est, neque Auic. laudare frictiones & ligaturas tam leues, vt nequeant extra calorem allicere, neque Gal. tam validas, vt possint vires labefactare, sed hoc remedium probari ab vtroque probe administratum, vt illud quidem possit propositæ indicationi satisfacere, at sine virium detrimẽto: quod fiet si frictiones & ligaturæ fuerint neque vehementissimæ, neque admodum leues, sed quodammodo inter vtrumque extremum mediæ.

II. Indic. Pro secunda autem indicatione, quæ pertinet ad calefaciendas partes externas, incipientes a leuioribus, primo sunt panni linei applicati ad omnes partes, sed præcipue extremas, ac singulari quadam prerogatiua ad testes, quos certum est cum toto corpore maximum consensum habere: secundo, est remedium vulgare, lateres igniti, qui insperguntur vino, & inuoluti in aliquo panno apponuntur varijs partibus sed maxime pedibus: sunt vesicæ bouinæ, aqua feruente repletæ, aut simplici, aut in aqua prius decocta fuerint medicamenta calidiora, chamomelum, origanum, pulegium, calamenthum, absinthium, abrotanum, semina odorata anisorum, fœniculi, cymini, & similia, quæ pannis inuolutæ vtrunque lateribus apponuntur: sunt pariter fomenta cum spongijs, quæ item parantur ex decoctis rerum calidarum, quibus nonnulli demum addunt aquam ardentem, habeatis exemplum:

℞ *Origani*
Pulegij
Calamenthi
Absinthij
Rutæ ana M. ß.
Seminum anisorum
Fœniculi
Cymini ana ℥ j.
Contundantur omnia crasso modo, & bulliant in quinque libris aquæ, ad consumptionem tertiæ partis, ac postremo addatur aquæ ardentis ℥ j.
Misce.

In superfluo rigore nonnulli apud Galen. decoquebant calamenthum in oleo, quo totum corpus cum vehementi frictione inungebant 7. de simp. med. facul. cap. de calamentho. Ego quidem memini me aliquando vsum fuisse furfuribus insigniter calefactis, in quibus ægri omni propemodum ex parte sepeliuntur, ac maxime calefiunt, ex quibus præsidijs quandoq; etiã sudores solent promoueri. Porro ad hanc indicationẽ sunt accommodatæ inunctiones, linimenta, & alia id genus, quæ habent vim calefaciendi: leniora sunt oleũ anethinum, chamomelinum: valentiora, de absinthio, rutaceum, liliorum alborum, de abrotano; valẽtissima, oleum de castoreo, de euphorbio & similia, quibus aliquando etiam solent permisceri piper, pyrethrum, euphorbium, castoreum, & omnia calidiora.

℞ *Olei de absinthio*
Rutacei
De abrotano ana ℥ ß.
Piperis puluerisati
Pyrethri ana ʒ j.
Castorei ʒ ß.
Ceræ parum. Misce & fiat linimentum.

Sunt qui tanquam secreto quodam & recondito remedio totum dorsum inungunt cum theriaca vel mithridatio, quod puto commode fieri, cum plane talia medicamenta possint valde calefacere, & robur partis conseruare: pro quo sciendum est, de sententia Hipp 5. aphor. 68. rigorem incipere a parte corporis posteriore magis quam anteriore, propterea vt dicit Gal. partes anteriores calidiorem habent temperaturam, cum habeant cutem rariorem, quę raritas manifesto caliditatem indicat: atq; ex pilorum multitudine confirmatur: quamobrem vsu obtinuit, & summa cum ratione, vt iunctiones, fomenta, & cætera omnia eiusmodi externa præsidia, maxime omnium ad dorsum & spinam soleant accommodari. Post hæc omnia est remedium quoddam vulgare & mulierum, quod ad tollendos rigores creditur esse efficacissimũ: etenim mulieres capiunt telam araneam, ac fœmina vrticæ, simulque contundunt, & addito aceto conficiunt medicamentum, quod ligant ad pulsus: quod quidem vel latente proprietate, vel forte gratia reuulsionis, potest prodesse, atque hactenus de externis remedijs.

Quatenus autem pertinet ad præsidia interna, illa sunt multiplicia, & pariter constant ex medicamentis quæ calefaciendi vim habeant: sed antequam ad hæc deueniamus, distinguere oportet, vtrum febris sit cũ aliqua inflammatione, vel ex putrescentibus humoribus biliosis & valde calidis: in quo casu abstinendum est prorsus ab huiusmodi internis calefacientibus medicamentis, atque externis tantummodo agẽdum est: imo vero forte solæ frictiones & ligaturæ, & omnes reuulsiones ad hanc rem sunt magis accommodatæ, quam calidiora medicamenta, quæ etsi exterius posita possunt non solum externas, sed etiam internas partes calefacere. Cæterum si rigor superuenerit in febre, quæ originem habeat ab humore frigido, exempli gratia, in quartana, quod euenit frequentissime, tunc licet tuto ad calefacientia medicamenta non solum extra, sed etiam intra deuenire: sic apud Galenum calamentho vtebantur, decocto ex oleo, vt diximus: sic illud quoque facto puluere vel solum, vel simul cum mulsa, solebant administrare. Galenus in libello de rigore, &c. cap. 7 exhibet diatrionpipereon, diacalamenthum, nec non medicamentum ex succo cyrenaico, quem officinæ asam fœtidam vocant, & castoreo confectum, & sit exemplum: Cautela.

℞ *Asæ fœtidæ*
Castorei electi ana ℈ ß.
Misce fiant pilulæ duæ, et accipiatur simul cũ vino.

Auicenna commemorat simplicia, piper, pyrethrum, calamenthum, rutam, abrotanum, & alia id genus. composita, theriacam, diatessaron, diatrionpipereon, diacalamentum, quę medicamenta apud illum & omnes medicos sunt propemodum infinita, de quibus hæc satis.

Sed inter cætera Auicenna maxime probat agaricum, quod etiam probatur a Galeno 6. de simp. med. in rigore a crassis & viscidis humoribus oriantur: de quo omnes quærunt, quomodo purgans medicamentum possit in præsenti casu conuenire: & augetur difficultas, quoniã Auic. illud permiscet cum opio, quod sine dubio potest illius operationem impedire: ego vero ne tempus perdam, ijs referendis rationibus, quæ plurimæ ab interpretibus afferuntur, puto ab Auicen. & Gal. agaricum administrari parua admodum dosi, ad ʒ ß. ac tanquam medicamentum, quod digerendi, & incidendi, minime purgandi vim habeat: quod speciatim colligitur ex Galeno, qui postquam docet propter eiusmodi facultates illud sanare superuacaneum rigorem, morbum regium, epilepsiam, & alios morbos. Postremo addit hæc verba: Agaricum est & purgatorium, quasi moneat, id magis cæteris facultatibus, quam purgatione ad rigorem & reliquos morbos esse accommodatum. Quatenus autem pertinet ad consilium Auicen. permiscendi agaricum cum opio, ille huiusmodi mixtionis triplicem vtilitatem expectat: pri-

ma, quod somnum conciliet: secunda, quod sudorem moueat: tertia, quod prohibeat vehementiam rigoris: ex quo id potest confirmari, quod modo dicebamus. Auicennam quoque agaricum tanquam purgans medicamentum non propinare.

Syncope.

Illud autem sciendum est ex Galeno in libello de theriaca ad Pisonem cap. 10. ad finem, in mixtione plurium medicamentorum primum quidem vnumquodque suam vim retinere, exempli gratia, castoreum calefacere, opium refrigerare: deinceps vero non amplius cuiusque simplicis medicamenti qualitatem & facultatem retineri, sed facta omnium quasi confusione, & fermentatione, separatam quandam naturam & temperiem resultare: ex quo Gal. 12. metho. cap. 1. sermonem habens de medicamentis stupefacientibus, nolebat illa administrari nisi post annum a compositione, quod antea frigida medicamenta, quæ illis continentur, nimium valentes vires adhuc obtineant: itaque neque forte hæc mixtio agarici cum opio apud Auicen. videtur recipienda cum vtrumque possit separatim varias, imò contrarias operationes efficere.

Absensus.

Sed præterea dubitatur, quomodo hoc medicamentū possit sudorem prouocare, quem manifestum est a rebus calidis prouocari. Auicen. respondet, id fieri hac ratione, quoniam opium stupefaciendo somnum inducit, in quo somno, ex vulgari sententia medicorum, omnes vacuationes præter sudores solent retineri: quæ etiam est sententia philosophi, 2. prob. 16. & 28. Mihi autem, vt vere dicam, talia medicamenta, quæ multas continent difficultates, & pericula, non probantur, cū præsertim non desint tutiora, qualia sunt quæ iam superius sunt exposita. Vulgares demum solent exhibere vel aquam ardētem, ad vnam vel alteram drachmā, vel vinum maluaticum ad ℥ ij. vel iij. cum dimidia drachma caryophyllorum, piperis, vel alterius aromatis, quod optimum est.

Quando vtendū præsidijs cōtra rigorem.

Verum dubium est, quonam tempore præsidia iam proposita, partim interna, partim externa, possint administrari: ac breuiter ita mea sententia habendum est, primum si adfuerit insignis plenitudo, & copia putridorum humorum, illorum administrationem minime tutam esse, antequam materia saltem pro parte fuerit imminuta, cum alioqui periculum immineat, ne illa ab huiusmodi medicamentis agitata, præcipitetur ad aliquam partem nobiliorem, & grauissima incommoda mortemque afferat. Deinde neque tempore accessionis & rigoris, sed ante duas vel tres horas hæc omnia præsidia opportune administrari debent, quæ manifesta fuit sententia Galen. 1. ad Glaucon. 14. optimum, ille inquit, in his quid futurum est præcognoscere, atque hæc ante accessionem facere; etsi nonnulli, mihi quidem vt videtur, præter omnem rationem aliter sentiant.

Postremo autem loco Auicen. curat superuacaneos rigores cum medicamentis purgantibus, hiera, electuario, diaphænicon, pilulis fœtidis, & alijs huiusmodi, quæ quidem medicamenta, vt placet Gentili, & alijs interpretibus duplici tempore possunt exhiberi, vno extra paroxysmum, & sedato rigore, quod maxime conuenit rationi, dummodo seruentur leges necessariæ ad ipsam purgationem: altero in ipsa accessione, atque etiam nunc rigore corpus concutiente, quotiescunque magnum immineret periculum viribus, neque alia foret ratio, quæ posset noxiam materiam educere, ægrumque ab imminente periculo præseruare: quod quidem consilium vsque adeo mihi videtur temerarium, & ab omni ratione alienum, vt superuacaneum putem in illius confutatione longius versari: de rigore hactenus.

CAPVT XXVIII.

De superfluo Sudore.

SVdores in febribus immoderate excernuntur, aut propter nimiam cutis raritatem, aut propter facultatis retentricis imbecillitatem, aut propter facultatis expultricis immoderatum motum, aut propter tenuitatem humorum, qui ad cutem feruntur: quæ doctrina est Gal. 1. de sympt. causis 7. qui consulto disiunctiuis coniunctionibus vtitur, vt intelligatis, huiusmodi symptoma ab vna quidem tantummodo causa nonnunquam prouenire, sed tamen nihil obstare, quin duæ & tres & quandoque omnes simul concurrant: sed singulas causas quam breuissime perpendamus.

Raritas cutis vnde.

Cutis redditur rarior, quam naturæ instituto conueniat, vt Gal. docet de sectione venæ aduersus Erasistratum cap. vltimo, tum propter alias multas causas, non maxime propter eas, quæ secundum caliditatem & frigiditatem, ac quietem, motumque corporum permutationes fiunt: etenim si aer nos ambiens calidus fuerit, & animans exercitijs vacuerit, tunc cutem rariorem fieri necesse est: contra vero si aer ambiens frigidus fuerit, atque animal plane quiescat, tunc externam cutis superficiem densari, & ab ea nihil effluere videmus, quod animalia in cauernis hyeme latentia satis confirmant, quæ cum hoc tempore toto corpore frigida atque immobilia reddantur, habent cutem vsque adeo densam, vt nihil per eam defluat, ac propterea nullo indigeant alimento: sic scribunt Hippocr. 5. aphor. 21. Gal. 3. de tuenda valet. cap. 3 calidam aquam cutem mollire, & rarefacere: id quod idē Gal. demonstrat diffuse 5. de simp. med. cap. 3. 6. & 7. Itaque duæ sunt præcipuæ causæ, propter quas facile est, cæteras omnes magis particulatim referre.

Imbecillitas retētricis vnde.

Secundo, facultas retentrix redditur imbecilla propter intemperiem, quæ clara est sententia Gal. 1. de præsagio ex puls. cap. 4. inter quas certum est, intemperiem frigidam principem locum obtinere, sicuti euenit in morituris, in quibus dissipato, ac prope extincto calore naturali, non valente facultate quidquā retinere amplius, ex Hippoc. 4. aphor. 52. & lachrymæ inuoluntariæ, & superflui sudores, & alia id genus symptomata exeuntia immutata contingunt sæpenumero.

Facultas expultrix moderata.

Facultas autem expultrix immoderate mouetur, ex Gal. 3. de sympt. causis 9. quotiescunque illa excitatur & stimulatur, vel a nimia copia, vel a mala qualitate excrementorum, etenim tunc membra ne breuissimo quidem tempore illa sustinent, sed ab eis grauata, & irritata, confestim illa eijciunt atque expellunt.

Humores tenuiores.

Humores demum fiunt tenuiores, si quando propter nimiam febris vehementiam dissoluuntur, & liquantur, vt facile per omnes, etiam angustas vias possint pertransire.

Itaque hæ sunt causæ propter quas, vel vnam vel plures, contingit superuacaneos sudores fieri, quæ forte ad duo membra relatæ sunt ab Hipp. cum dixit 1. prognosticorum 26. Nosse autem oportet hoc in vniuersum de sudoribus, quosdam fieri corporis dissolutione, quosdam præ inflammationis vehementia: etsi Gal. asserit, hanc partem non in omnibus exemplaribus Hippoc. inueniri, illamque existimat a nonnullis merito fuisse deletam.

Curatio.

Sed ad curationem venio, & quoniam Auic. præclare mihi videtur hanc rem agere, abs methodo illius non discedemus.

Primum nos admonet, ne sudor criticus, quantum possibile est, restringatur, de quo sudore Hippocr. hæc habet 4. aphor. 36. Sudores febricitantibus si eueniant tertio die, & 5. & 7. & 9. 11. 14. & 17. & 21. & 27. & 31. & 34. boni sunt: huiusmodi enim sudores morbos iudicant: qui autem secus eueniūt, laborem, lōgitudinem

tudinemque morbi, & recidiuam significant. Et iterum 1.progn.16. sudores optimi sunt in omnibus morbis acutis,quicunque in diebus fiunt criticis,ac perfecte febrem liberant,boni etiam quicunque ex toto corpore prodeunt, faciuntque vt æger facilius morbum perferat:si vero nihil tale efficiant, nequaquam vtiles sunt.Itaque si sudores critici fuerint & boni,nullo modo sunt constringendi: sin autem sudor non fuerit criticus,sed pertranseat debitum naturæ terminum, quæ semper cum dominatur,cómode & vtiliter agit,adeo vt periculum sit, ne virtutem plane deijciat, ægrumq; in extremum discrimen deducat, tunc ille omnibus modis supprimendus est.

Superflui sudores multis modis possunt cohiberi: itaque aer primum, & locus in quo æger degit, refrigerandus est:quare habitatio eligatur ad aquilonẽ posita ac perpetuo fenestræ pateant, prohibeatur visitatio plurium hominum,quorum multitudo maxime solet ambientem aerem calefacere, sternantur humi herbæ,flores,frondes frigidiores,lactucæ, rosarum, violarum,vitis,nenupharis,& similium, pauimentũ aspergatur aqua frigida rosarum,violarum,myrtillorum,& similium,& omni tandem industria cubiculi aer,quantum fieri potest,refrigeretur.

Secundo, ægrotum quoque oportet refrigerare,qui propterea minime molli pluma aut lana, sed duriore lecto requiescat, aut nullis aut leuissimis operimentis contegatur,tenuique flabello aer moueatur, quod est Arist.5.prob.34. Quod si hæc non sint satis, Auicenna quoddam remedium proponit, vt nempe æger super illud instrumentum ponatur, quo vulgo apud nos quoque pueri, & puellæ solent in aerem eleuari, & commoueri,& biscolo dicitur.Sed ridiculum videtur, nec ad rem accommodatum, siquidem ex eo violento motu mihi videtur adhuc magis ægrum incalescere,& sudorem copiosius promanare posse.

Tertio Auic.prohibet, ne promanans superfluus sudor assidue detergatur,cum huiusmodi abstersio potius sit causa prouocandi & augendi ipsum,sicuti contra si cutis ita humida relinquatur, obstructis quodam modo poris & meatibus, sudorem contingit retineri: atque hæc fuit sententia Arist 2. prob. 12. qui hoc ipsum quærens, cum detergenti magis profluit sudor, quam si relinquatur: respõdet hunc in modum: vtrum quoniam refrigerari extrinsecus contingat, an quod sudor exterior veluti operculum foraminibus corporis adhæreat,adeo vt interior se amplius promere non possit.

Postremo Auicen. commemorat nonnulla externa præsidia,quæ possint cutem refrigerare,adstringere,& cohibere:aqua in qua sint decocta plantago, portulaca,salix,malicorium,hypocistis,rosæ,balaustiæ,& alia huiusmodi,ex quib.& inunctiones,& lotiones,& aliæ medicamentorum formæ possunt præparari.

℞ *Olei rosati omphacini* ℥ ij.
Citoniorum.
Mirtini ana ℥ j. M. *& frigidum administretur.*

Item.

℞ *Foliorum salicis.*
Plantaginis,
Portulacæ ana M j.
Polygoni ana M. j.
Rosarum rubearum.
Balaustiarum.
Corticum granatorum.
Myrtillorum ana M. ß.
Acaciæ.
Hypocistidos ana ℥ ij. *M bulliant in aqua.*

Sic ex medicam.compositis conuenirent, vnguentum rosatum Mesue, ceratum rosaceum, quod vulgo infrigidans Gal.appellant,& similia. Quod si post hæc omnia adhuc res vrgeat,& sudores persenerent, Auic. audet confugere ad vsum niuis, & ad balneum aquæ frigidæ,quod vtrumque remedium ille iubet ad extremas corporis partes,manus & pedes adhibendum esse:a quibus quidem præsidijs hoc tempore insitatis, forte etiam temerarijs & periculosis, equidem censeo plane abstinendum esse. Sed hisce Auic. indicationib. antequam finio,mihi libet alias duas indicationes addere,ex Gal.alteram,quæ pertinet ad cogendos,& incrassandos humores: alteram, quæ spectat ad illorum reuulsionem: namque ex doctrina Galeni 4. de simp. med. facul. 19. sicuti in prouocandis sudoribus oportet humores extenuare,ita in illis retinendis humores crassi reddendi sunt, id quod præstare possunt partim alimenta,vt alica, pedes,intestinaq; animalium,oriza & similia,partim medicamenta refrigerantia, vt syrupus de papauere, de lactuca, de agresta, diacodium, theriaca noua,trochisci diaspermaton, & similia: pariter cum humores qui nimium deijciũtur per aluum ex communi methodo reuelluntur ad vias vrinę,cum medicamentis, quæ prouocant lotium, sicuti contra a vijs vrinæ deriuantur ad aluum, cum medicamentis, quæ purgant:de qua re Gal.6. epid secto.2. commen. 7.4.apho.vltimo,& alijs locis:ita cum plane totũ corpus,vt scribit Hipp.6.epid.secto.6. a princ.sit expirabile & inspirabile, adeo vt partes externæ ab internis, internæque ab externis miro consensu trahant, mea quidẽ sententia licebit nimios sudores reuellere, partim ad vasa vrinaria, cum maxime scribat Gal. 10. de simp. med. facult. cap. de sudore, sudorem & lotium eandem materiam eundemque modum generationis habere, partim ad aluum accommodatis quibusdam, sed tamen leuioribus medicamentis, quæ possint non solum a cute reuellere, sed etiam cæteris indicationibus satisfacere: de quo reuulsionis genere a partibus externis ad internas Gal. loquitur 5. meth.3. in lib.de hirudinibus scarificatione,&c.ad finem: atque de hoc symptomate satis.

CAPVT XXIX.

De superfluo Sanguinis Narium Fluxu.

SCribit Gal.lib.de simp.diff 7 initio,tertium genus symptomatum,quod ad immodicas retentiones & excretiones pertinet, diuidi in tres primas differentias,quæcunque enim immodice excernuntur,& retinentur,vel tota substantia,vel qualitate, vel quantitate a naturali habitu recedũt, ex quibus hæmorrhagia, id est,sanguinis eruptio, toto excreto substantiæ genere præter naturam est: ac summa cum ratione, namq; id tunc excernitur, quod corpori maxime est familiare,maximoq; naturæ vsui futurum; quare in vasis debuit detineri. Veruntamen Gal.3.de sympt.casus 6.ex huiusmodi excretionibus excipit illam sanguinis vacuationem, quę mulieribus per vterum singulis mensibus fieri consueuit, quę quidem euacuatio in mulieribus non tota substantia, sed sola quantitate pręter naturam est:etenim quantisper id tãtum quod superfluum atque inutile est, excernitur, tantisper vacuatio secundum naturam est, quod sc. ex instituto naturę, & commode huiusmodi vacuatio fiat.

Sed antequam de huiusmodi symptomate agere incipio,id sciendũ est,quod pertinet ad nomen, apud Hippoc.cum simpliciter hemorrhagia vel fluxio sanguinis dicitur,non addito partis nomine,quę sanguinem fundit, illud vnum sanguinis profluuium significari, quod a naribus profluit, quod annotauit Gal.1. epid.1.9.6.epid.3.25.com.3.prorrhet.47. Cum igitur sanguis a partibus fere omnibus possit profluere, naribus ore,thorace,pulmone, ventriculo,iecore, hemorrhoidibus, intestinis, nos in pręsentia de vno tantum sanguinis profluuio ex naribus statuimus pertractare,qui fortasse de alijs quoque huiusmodi symptomatibus alio commodiori tempore pertractabimus. Sed ad rem veniamus.

Sanguis ex vena aut arteria potest fluere crisib.causis,1.aperto illarum ore.2. tunica earum diuisa 3. san-

Causæ hæmorrhagiæ. Apertio vasorum. Diuisio.

guine quodã modo transcolato, & sudoria modo transmisso. Aperiuntur vasa tripliciter, 1. propter partis imbecillitatem, quæ a mediocri etiam copia grauatur. 2. propter multitudinem sanguinis, qui ad ora vasorum impetu ruit. 3. propter acrem aliquam qualitatem, quę illi extrinsecus, vt alimentis vel medicamentis acrioribus quandoq; solet accidere. Tunicæ vasorum diuiduntur quatuor modis, aut vulnere, aut contusione, aut ruptione, aut erosione: de quibus videatis locum notabilem apud Hipp. & Galen. 2. de fracturis 9. Quæ vulnerant ea sunt acuta, atque ad incidendum accommodata; quæ contundendo soluunt cõtinuum, ea grauia, duraque sunt: quæ rumpunt omnia tensionis interuentu id faciunt, hoc idem præstant & succorum abundantia, ictus, casus ab alto, clamor maximus & acutus, & alia huiusmodi: erodunt succi, acres, ignia, caustica medicamenta, & alia id genus. Demum sanguinis transcolatio vel transmissio ex tunica quidem rarefacta, sanguine vero attenuato originem habet.

Transcolatio.

Hæc tota doctrina est Gal 5. metho. 24. de locis aff. 5. 2. apho. 37. veruntamen id notandum est, hanc tertiam rationem fluentis sanguinis, nempe tunica rarefacta atque instar sudoris promanantem a Gal. moderatam, vel potius de numero hæmorrhagiæ deletam fuisse 3. de lymp. causis 6. siquidem huiusmodi sanguis hoc modo exiens vere in alteram superiorem rationem, nempe apertionem exiguorum vasorum videtur posse referri, vel certe inter cruentas excretiones non meretur enumerari, cum hoc tempore exeat sanguis, minime verus & legitimus, sed qui seri cuiusdam speciem repræsentat, quale potissimum in iecoris, & renum imbecillitate mingitur, & sæpius per inferna deijcitur: ad quem modum hæc scribit Arist. 3. de hist. anim. c. 19 si sanguis immoderate humescit, morbus infestat, sic enim in speciem saniei diluitur, & adeo serescit, vt iam nonnullis sudores cruenti promanarint. Et iterum 3. de partibus animalium 5. Nonnullis accidit, vt cruentum quoddam excrementum sudarent, propter vitiatum corporis habitum, scilicet cum corpus laxum fluxumque esset, sanguisque præ cruditate humesceret, imbecillitate caloris qui exiguis venulis inclusus concoquere non posset: hæc Arist. Hanc partem explicauimus paulo longius quam nostrum ferat institutum, quod talis doctrina apud Gal. sit admodũ notabilis, neque solum ad symptoma, de quo agimus, sed etiam ad alia quamplurima possit magnam lucem afferre. Sed ad propositum redeo.

Sanguis ex naribus profluens, vt propter aliquam ex tribus primarijs causis profluat, necesse est, nempe aut apertis, aut diuisis, aut rarefactis tunicis vasorum, in quibus ille continetur: verum cum raro admodum, vel forte nunquam sanguis possit copiose profluere, aut rarefactis, aut diuisis tunicis, illud reliquum est, vt vel perpetuo, vel certe maxima ex parte huiusmodi sanguis venarum, apertione originem habeat: in febribus autem venæ potissimum aperiuntur, aut propter multitudinem, aut propter nimiam caliditatem vel acrimoniam sanguinis: ad quem modũ videmus quotidie plerosque homines, qui delectantur vinis generosis, acrioribusque & calidioribus alimentis, qui versantur sub Sole, & qui ad summam multum sanguinem, atque eum feruidum cumulant, frequenter in huiusmodi sanguinis fluxionem incidere. Ex quibus facile est intelligere, qualesnam sint indicationes, ad huiusmodi symptomatis curationem accommodatæ, de quibus Gal. tractat 8. metho. a 2. cap. vsque ad 7. Ergo quicunque ex corpore effluit sanguis, non amplius efflat & cohibetur, vel quoniam ille non fertur ad locũ apertũ, vel quia diuisio vasorum occluditur, vel propter vtrumque simul quod tutissimum est. Prohibetur sanguis, ne confluat ad partem lęsam inducto animi deliquio, reuulsione facta ad contraria, deriuatione ad vicina, refrigerando corpus vniuersum, ac maxime partem affectam. Clauditur diuisio, si quod est diuisum contrahatur, conniueatque vel obstruatur: pars

Indicationes curatiuæ.

diuisa contrahitur adstrictione, refrigeratione, vinculo, vel aliter iis præsidijs, quib. conamur diuisum corpus simul coniungere. Obstruitur autem vel intra vel extra: intra quidem a sanguine concreto, qui Græce & vulgo thrombus dicitur: extra tum hoc ipso sanguine, tum vero linamentis, spongiis, crustis, atque iis demum medicamentis, quæ proprio lentore & crassitie meatus obstruunt & claudunt, si ad ea corpora quæ circumiacent, propius admoueantur. Cæterum quæ de profundo corporis sanguinis profluuia fiunt, quale est ex naribus, quæ neque vinculo, neque sutura, neque ligatura, neque ferramentis ignitis, neque simili alia ratione sanari possunt, per reuulsionem ac deriuationem, necnon per alimenta quæ emplasticam vim habeant & refrigerent, & medicamenta quæ adstringunt, sanari debent. Hæc quæ generaliter ex Gal. diximus de ratione curandi quemlibet fluxum sanguinis, quadam elegantissima, sed breuissima, & grauissima sententia ad Hippo. vt sui moris est, præclarissime explicantur, quæ est huiusmodi 6. epid. 7. 3. Sanguinem ex venis promanantem sistunt animi deliquium, figura alio tendens, interceptio, linamenti in orbem conuolutio, appositio & deligatura Gal. in com. hanc sententiam admirabilem vocat, illamque exponit accuratissime, atque ostendit omnia complecti, quæcunque ad nimiam sanguinis profusionem pertinent. Sed quę forte nimium communiter hactenus diximus, ad vnũ profluuium sanguinis è naribus contrahamus; & ad particularia pręsidia veniamus.

In superfluo fluxu sanguinis narium duo sunt, locus affectus, apertio venarũ, & locus ex quo sanguis profluit, quę vtplurimum sunt venę circa cerebrum, etsi negandum non est, hanc fluxionem quandoque per consensum aliarum partium ac totius corporis posse excitari: itaque duę quoque sunt curãdi indicationes: altera, vt sanguis non feratur ad locum lęsum: altera vt locus apertus claudatur. Ad primam indicationem pertinent pręsidia, quę 1. reuellunt. 2. quę deriuant. 3. quę animi deliquium afferunt: ac postremo quę refrigerant, & adstringunt. Ad alteram sunt accommodata remedia, quę obstruendi, & adstringendi vim habent, quę non solum ad locum lęsum, sed etiam ad partes illi proximas debent apponi. Cęterum quoniam quatenus pertinet ad primam Indicationem, isthęc nomina, reuulsio & deriuatio, de quibus acturi sumus, non satis intelliguntur, ac potissimum a nouitiis, addo cum de illis non omni ex parte conueniat inter medicos, ac speciatim nonnulli affirment, Gal. hac in re varium & incertum esse, mihi libet de horum nominum vi atque vsu quadam veluti facta digressione breuiter nõnulla vobis explicare, quod eo libentius facio, quia neque publicis neque priuatis lectionibus hoc anno mihi videor aliquam occasionem posse nancisci, qua hęc pręsidia tractare possim, quę alioquin apud medicos sunt adeo frequentia, vt maxime expediat vos eiusmodi pręsidiorum summam, ac potissimum de illis Galeni mentem intelligere, vt scribit Gal. 5. meth. 3. reuulsio & deriuatio ab Hipp. inuenta sunt, omnis immoderatę vacuationis communia remedia, quibus idem Gal. 5. aph. 58. veluti quoddam genus constituit auersionem seu diuersionem, quod generaliter ad omnes humorum fluxiones pertineat.

Porro vtraque huiusmodi vox quibusdam certis conditionibus, ac veluti legibus videtur circunscribi, reuulsio quidem vt fiat in contrarium, & quam longissime, deriuatio autem ea loco proximo, vel ad latera. Communis, inquit Gal. cap. 99. artis medicę, communis, inquam, est indicatio attrahendi ex omni loco ad partes oppositas, reuellendi ad quam maxime distantia loca, deriuandi vero ad vicina. Sic ille docet 13. metho. 6. & 11. 4. metho. 6. 1. de humoribus 13. reuellendum ad partes, quę sunt oppositę maxime & distant: contra ad partes proximas deriuandum esse: quod pręterea satis intelliget, quicunque huiusmodi nominum vim, atque analogiam voluerit considera-

rec

re etenim reuulsio Latine, Græce ἀντίσπασις, motum plane contrarium priori significat, vt aqua deorsum fluente, si quis per eundem canalem illam retrahat sursum, hic vere eam aquam dicitur reuellere: contra autem deriuatio nihil aliud significat, quam ex riuo in proximum canalem aliquid ducere, quod proposito exemplo frequenter videmus ex flumine ad latera facto alueo aquam deduci ac deriuari. Vnde forte nimis subtilis, & scrupulosa est cogitatio Argenterii, in arte med. a pagina 481. vsque ad 490. qui quærit, an reuulsio sit retractio ad contrariam partem, vel magis ad contrarium motum humoris, pariter an deriuatio sit motus duntaxat ad latera, an magis ad omnes partes quomodocunque vicinas: namque, vt res ipsa demonstrat, reuellere nihil aliud plane est, quam reuocare humores ad partem contrariam, ex qua illi fluunt: quam quidem contrarietatem Gal. 5. metho. 3. in lib. de reuulsione, interpretatur secundum quamlibet corporis dimensionem, sursum, deorsum, intro, foras, dextrorsum, sinistrorsum, antrorsum, retrorsum, sic deriuare nihil aliud est, quam humores ad proximas partes deducere, etsi illæ non semper sunt ad latera, siue incumbant, aliis siue subiacent, siue alia ratione partibus laborantibus vicinę existant.

Exempli reuulsionis ad partes oppositas & eas quidem maxime distantes, manifesta sunt apud Galenum, vbi præcipit in lib. de sanguinis missione 19. podagricos ex brachio, comitiali morbo, & vertigine obnoxios ex cruribus vacuandos esse: ac rursum 2. ad Glaucon. & 13. metho. 5. genu inflammato ex locis superioribus, contra laborante parte superiore, per inferiora sanguinem detrahendum esse. Sic passim occurrunt exempla deriuationis ad partes proximas, sicuti 13. meth. & 11. lib. de reuulsione, cucurbitulis, &c. in angina sectis venulis sub lingua, per nares, & os, si ad aures vel oculos succi fluant, & alia huiusmodi.

Difficultas Sed multa sunt quæ magnam hac in re afferunt difficultatem, namque apud Galenum sunt in promptu multa exempla illustria, dum ille curandis plerisque morbis, quibus certum est, reuulsionem competere, vt angina, pleuritide, phrenitide, & similibus, fere nusquam & nunquam summam partium distantiam videtur obseruare; quod etiam de deriuatione facile potest demonstrari, in qua non perpetuo ad partes proximas humores ducuntur, & deriuantur, adeo ut non iniuria dictum fuerit, cum cæteros medicos, tum maxime Galenum de hac re non satis sibi ipsis constare.

Solutio. Cæterum ad soluendam huiusmodi apparentem repugnantiam, sunt imprimis memoria repetenda, quæ Gal. in vniuersum de curandis morbis scripta reliquit, cap. 88. artis Med. Iam factam, ille inquit, ægritudinem atque existentem curare oportet: quæ nondum quidem adest, at futura est, prohibenda, ne fiat; eius autem quæ adhuc fit, quod quidem factum est, curare oportet, quod autem futurum, prohibere ne fiat. Hęc Galenus. Ex quibus facile vnusquisque potest intelligere, nos in curatione morborum opus habere, quandoque simpliciter vacuatione aliquando reuulsione, nonnunquam deriuatione, sæpius autem vacuatione ex iis mixta, vt mixti sunt morbi, vt mixtæ sunt indicationes, quę ex illis eliciuntur. Vacuamus simpliciter, veluti in febre putrida, cum sectione venæ, reuellimus, vt in profusione mensium in mulieribus cum cucurbitulis ad mammas positis: deriuamus, vt in angina sectis venis sub lingua: demum simul vacuamus, reuellimus ac deriuamus, sicuti in pleuritide secta vena cubiti interna eiusdem lateris.

At vero vtrum simplex conueniat vacuatio, an reuulsio, an deriuatio, an ex iis commixta ratio vacuationis, id sane licet vobis ex pluribus conicere, sed potissimum ex morbo atque illius tempore: etenim si fuerit morbus, in quo noxii humores quiescant, & vacuationem postulent, tunc sola vtimur vacuatione: si vero vehemens impetus, & fluxio humorum vel vrgeat in præsentia, vel posterius immineat, ne superueniat, tunc reuulsio est admodum accommodata. quemadmodum si leuiter humores fluant, vel inueterata iam sint mala, deriuatio est maxime opportuna: quod si demum ita ferat opportunitas, vt vno tempore, quod sępenumero contingit, & vacuandum sit, & reuellendum, & deriuandum, tunc quantum fieri potest, & loci opportunitas patitur magis accommodatam vacuandi rationem aggrediamur.

Vtros hos modo vacuationis Medici distinguunt potissimum ex situ partium: nam quo proximior est locus vacuationis parti affectæ, eo facilior, & copiosior, fit vacuatio & deriuatio: quo magis ille abest, eo magis reuellimus, ac minus deriuamus. Hæc doctrina tradita est a Gal. in lib. de sang. missio. 19. qui tractans summatim, quęnam venæ sint incidendæ variæ laborantibus corporis partibus, ita statuit, incipientes inflammationes reuulsione lõgius progressas ex ipsis, aut saltem ex proximis locis vacuandas esse: huius doctrinæ multa ibi exempla afferuntur, sed tamen Gal. huius sententiæ talem moderationem adhibet, vt distinguentes intelligamus, utrum in præsentia malum vigeant, an magis posterius immineat: etenim finge aliquem laborare vehementi aliqua inflammatione cerebri, faucium, oculorum, hoc tempore certum est, reuulsionem quidem conuenire, sed minime procul, nec ad longinquissima, immo vero ex proximis, vt sectione venæ in cubito, quę simul potest vniuersum corpus vacuare, & a parte laborante tum reuellere, tum deriuare, id quod a Galeno 2. ad Glauconem 2. & de ratione victus 10. & passim videbimus obseruari; sin autem malum non adest, sed fere imminet, quod potissimum ineunte vere conamur inhibere, rursum distinctione opus est, quandoquidem si quis consueuit corripi morbo communi vniuerso corpori, vt febre, dolore omnium articulorum, iam nihil refert, vtrum hanc vel illam venam incidas, cum vnaquęque pars ad sanguinis detractionem sit fere eiusdem sortis & conditionis: sin vero una quæpiam determinata pars consueuerit laborare, tunc non æque ex quauis parte licet vacuationem moliri, sed semper ex partibus contrariis, & distantissimis, quoniam tũ nihil aliud intendimus, quam solam reuulsionem, vt hac ratione solita humorum fluxio in contrarium trahatur, ac natura discat ad alias partes excrementa transmittere, quemadmodum supra ex Gal. eorum mentionem fecimus, qui podagræ, epilepsiæ, & vertigini sunt obnoxii. Sic quando Hippocr. vel quisquis ille fuerit, commen. 3. de natura humana 9. scriptum reliquit, secandas esse uenas, quam maxime longe a regionibus, in quibus dolores & sanguis colligi solitus esset, Gal. hanc partem interpretatus, illum reprehendit, quod non determinauerit, utrum uoluerit, membris in præsentia dolentibus fluentium succorum reuulsionem a remotis fieri oportere, an magis tempore sanitatis: nobis autẽ, inquit Gal. uidetur, quod potius de sanis sit locutus, cum scriptor, id uelit, redundantes succos asuescere ad alias partes ferri.

Quam quidem reuellendi rationem, ut id obiter uos moneam Medici debent obseruare in urendis quoque ulceribus, quas uulgo fontanellas uocant, ut si quis, exempli gratia, hoc tempore laboret morbo capitis, qui non solum reuulsionem, sed etiam deriuationem postulet, huic vlcus inuratur parti proximę, hoc est, in brachio, forte etiam in occipitio: sin autem morbus magis posteriore tempore videatur imminere, neque in præsentia vrgeat, tunc vlcus inuratur in partibus remotis, hoc est, in cruribus. Ex iis puto satis constare, quãobrem Medici reuellentes non perpetuo maximam partium distantiam velint obseruare: etenim si accidat, accidit autem frequentissime, vt non solum cogantur reuellere, sed etiam simul totum corpus, & par-

tem

tem affectã euacuare, quod partes distantes nequeunt perficere, tunc iure optimo ex parte proximiore vacuationem moliuntur; ad quem modum Gal. in phrenitide, pleuritide, angina, & plerisque huiusmodi morbis periculosis, & quibus celere præsidium conuenit, reuellit a parte quidem contraria, sed minime a distantissima, cum illi propositum sit, non modo reuellere, sed etiam corpus vniuersum vacuare, & a parte laborante deriuare.

Contra vero si nos velimus simpliciter reuellere, aut præterea nõ occurrat locus commodus, per quem liceat simul reuellere, & deriuare, tunc cum non possumus id quod volumus, id quod possumus velimus, necessarium est: itaque si manus vel crura laborent, cũ principio non liceat affectas partes vacuare, desitq; locus opportunus, per quẽ simul reuellere possimus, & deriuare, tunc necesse est ad partes distantes cõfugere; ad quẽ modũ docet Gal. 10. metho. c. 5. 6. & 11. laborante manu per inferiora, male rẽ affecto crure, modo ex brachio, mõ ex altero crure sanguinem mittendum esse: siquidem, vt supra diximus, secundum omnes oppositas partes nobis licet reuellere, dummodo id fiat secundum rectitudinem, quod Hippocr. καθ' ἴξιν dicitur: de qua rectitudine nolo in præsentia longius agere, an debeat intelligi de ea quæ ex fibrarum in venis existentium, consensu sumitur, an magis de rectitudine partium corporis, de qua controuersia nostrates medici digladiantur, qui nunc satis habeo Galenum, vt dixi, hanc rectitudinem interpretari, qua dextra dextris, sinistra sinistris respõdent: quod & de alijs oppositionibus dicendum est.

Quare autem Gal. velit, laborante crure, modo ex brachio superiore, modo ex crure altero sanguinem mittendum esse, id, mihi quidem vt videtur, ex diuersa indicatione pariter definiendum est: namque si magis reuellendum fuerit, locus superior omnino videtur opportunior; sin autem magis fuerit deriuandum, tunc ex altero crure vacuatio commodior censenda est: etenim præterquam quod crura inuicem cohærent ad latera, quod maxime ad deriuationem pertinet, illis præterea vehementer conuenit, propterea quia, vt vidistis in anatome venæ quæ vtrisque cruribus inseruntur, originem habent a communi trunco, qui in inguine diuiditur.

Summa. Sed hanc totam disputationem breuiter in vnum colligamus: sicuti morbus vel imminens, vel præsens, vel incipiens, vel progressus, vel grauior, vel leuior, vel alia ratione differens, modo reuulsionem, modo deriuationem, modo ex ijs mixtam vacuationem postulat, ita medici, ac præcipue Gal. pro varijs sibi propositis indicationibus, ex varijs partibus, nunc remotissimis, nunc vicinioribus, nunc medijs, sed tamen seruata in perpetuum rectitudine, varias quoque vacuandi rationes aggrediuntur. itaque facile vnusquisque potest intelligere, nullam hac in re inter illos dissensionem nullam veritatem extare, imo vero omnes vnum atque idem sentire.

Cæterum vt neque id postremo hoc loco prætermittatur, etsi illhæc horum nominum, reuulsionis & deriuationis videatur legitima interpretatio, & propria circumscriptio, tamen neque negandum est, mea sententia, medicos, atque præcipue Gal. vtramque vocem nonnunquam confundere, & alteram pro altera vsurpare, sic docẽte Hipp. 6. epid. secto 2. 31. fluxiones oculorum in fauces retrahendas esse; auxiliorum reuellentium, inquit Gal. hæc vnã quædam est species, ipso nobis consulente diuturnas oculorũ fluxiones ad fauces traducere, scilicet per acria medicamenta retrahentibus, &c. Atqui cum humores hoc loco minime ad oppositas & distantes, sed ad partes proximas deducantur, satis manifestum est, hanc deriuationem potius, quam reuulsionem appellandam esse. Sed vnus prætere a locus hoc ipsum potest abunde confirmare. Gal. in lib. de reuulsione inter cæteras species reuulsionis docet, quæ continentur in ventre inferiore per vrinam, contra loria per alui excretiones reuellendas esse, veruntamen hunc ipsum vacuandi morũ, iam non reuulsionem, sed deriuationẽ, vt illa vere est, non veretur appellare in 5. meth. 3. 6. epid. 2. 7. huiusmodi sane multa alia exempla non desunt, ex qua forte animaduersione multę difficultates facile possunt dissolui, quæ a multis de hac re circumferuntur. Atque de hac re satis.

Sicuti in fluxu sanguinis narium duo fuerant, locus affectus, apertio venarum, & locus ex quo fit fluxio, ita duæ quoq; institutæ fuerunt curandi indicationes, vna vt sanguis non feratur ad locum affectum, altera vt locus apertus claudatur: quatenus pertinet ad primam indicationem, quæ est longe maximi momenti, atque alteram debet præcedere, diximus ex Gal. quatuor præsidiorum genera cõuenire, primum quæ reuelliunt: secundo, quæ deriuant: tertio, quæ animi deliquium inducunt, postremo quæ refrigerant & adstringunt, de quibus sigillatim, sed breuiter dicendum est: sed ante omnia, quod admonet Auic est animaduertendum, an fluxus sanguinis narium sit criticus nec ne? siquidem primum febres ardentes peculiari quodam iudicio, vt notauit Gal. 1. epid. t. 9. secto 2. 63. deinde phrenitis, pleuritis, omnes inflammationes iecoris, lienis & hypochondriorum, aliiq; morbi, per profluuium sanguinis è naribus solent iudicari, de quibus Gal. tractat diffuse 3. de cris. 3. de quo quidem iudicio ac de signis quamplurimis, quę illud solent præcedere, Gal. tractat accuratiss. 3 de cris. t. 1. 1. ad Glauc. vlt. qui profitetur, medicum præclarum ac doctr. Hippo. probe instructũ posse præcognoscere nõ modo sanguinem fluxurum, sed etiam ex hac nare, & hoc tempore fluxurũ esse, sicuti ipse elegantiss. historia narrat sibiipsi contigisse, in lib. de præcog. ad Post. 13. quippe in quodam ægroto adolescente primum ridentibus, deinde admirãtibus cæteris medicis, gloriatur se præcognouisse & sanguinem fluxurum, & ex dextra nare, atq; hoc momento temporis fluxurum esse; quòd rei euentus confirmauit. Cautele.

Itaq; scribit Auic. fluxũ sanguinis nariũ qui fit criticus, prohibendum non esse, quãtum possibile est: quæ postrema verba exponunt interpretes, nisi ille fuerit immoderatus, & debilitet virtutem, quam interpretationem alij non recipiunt, qui existimant, fieri nõ posse, vt natura quæ probe agit ac bene iudicat, nimiã & inutilem vacuationem moliatur: sed tamen non est negandum, mea sententia, quin idem naturæ possit quãdoq; euenire, quod euenit currentibus per loca decliuia, qui sæpenumero nequeunt se continere, sicuti cõtingit illi adolescenti, de quo Gal. historiam narrabat, cui tanta sanguinis copia profluxit, vt fuerit Gal. necesse illum varijs pręsidijs cohibere. Ergo si sanguis profluat tam profuse, vt periculum immineat, ne calore natiuo debilitato alimenta deinceps neq; concoqui, neq; transmutari in sanguinem, neque per corpus distribui possint; quæ est interpretatio Gal. 4. aph. 27 aut quod scribit Hipp. 5. aph 3. ne singultus, cõuulsio, aut alia lethalia sẏptomata superueniant, tam necesse est sanguinem cohibere: siquidem constat inter omnes, tantam esse præstantiam sanguinis, vt referente Arist. in lib. de anima, & Gal. de plac. Hipp. & Plat. nonnulli philosophi existimauerint illum animam esse, quod etiam dictum est a Poeta, *Et vitam cum sanguine fudit*, qui purpuream quoque animam euomit ait.

Est quædam curiosa quęstio, quanta sanguinis copia reperiatur in homine: cui respondet Auic. 3. canonis fen. 5. tract. 1. c. 9. quod quandoq; viuit homo in fluxu sanguinis nariũ vsq; quo egrediãtur ex eo vltra 20. libras, & vsq; ad 25. qui deinde moritur. Brassauolus refert illustri cuidam mulieri sanguinẽ profluxisse ad lib. 21. & sanatã fuisse, in suo com. apho. lib. 4. c. 23. & lib. 8. aphor. 3. & 23. Ego olim Vicentię visitaui nobilẽ puellam annorum 11. cui sanguis profluxit è naribus ad lib. 12. circiter; quę deinceps in malum corporis habitum incidit, adeo vt non sine multo labore & tempore pristinam sanitatem fuerit consecuta. *Quantitas sanguinis in homine.*

Sed

Sed iam ad particularia præsidia veniamus: itaque ad primam indicationem, ne sanguis fluat ad locum apertum, omnia reuulsionum genera sunt accommodata, frictiones & ligaturæ extremarum partium, quales sunt crura, pedes, brachia, manus; in quib. frictionibus id vobis notandum est, nonnullos vti consueuisse rebus quibusdam vehementer calefacientibus, pipere, pyrethro, & similibus, cum quibus valide & diu fricant, vt ita humores efficacius reuellātur, quod quidem nequeo probare, siquidem hac ratione calefiunt non solum partes extremæ, sed etiam totus sanguis, & corpus vniuersum, quare solæ frictiones & ligaturæ vobis satis fuerint, sicuti Gal. quoque perpetuo facere consueuit. Alij vtuntur lotionibus earundem partium, sed hic quoque cauendum est, ne eleuatis ex aqua vaporibus, tum cęteræ partes, tum maxime caput calefiat, ex quo sanguis copiosius profluat: ad quem modum dicit Gal. 1 ad Glaucon. 14. balnea sanguinis fluxum acriter irritare; quare magis probanda est administratio aquæ frigidæ, de qua paulo post sermonem habebimus. Sunt clysteria, quæ pariter licet præparare ex medicamentis quæ possint non solum reuellere, sed etiam humorum caliditatem & acrimoniam remittere, qualia forent quæ diximus ex decocto maluarum, lactucæ, violarum, oleo violato & similibus: imo vero si illa ferat occasio, ægerque hoc symptomate laboret, quod frequenter euenit, propter copiam nimiā bilis, mea sententia non foret alienum a ratione, si leue aliquod medicamentum illi daretur, quale inter cætera esset cassia cum pulpa thamarindorum, quod posset humorem noxium partim leuiter purgare, partim alterare, atque sanguinis vitium corrigere: propter iuniores sit exemplum.

Nota de frictionibus.

Clysteria.

℞ *Floris cassiæ noniter extractæ* ℥ j.
Pulpæ thamarindorum ℥ ß.
Specierum triumsandalorum ℨ ß. *Misc. cum sacharo, fiat bolus.*

Præterea sunt cucurbitulæ, quæ hac in re præclaram operam præstant, vt Gal. Auic. & omnes testantur, & confirmat experientia, quæ quidem varijs corporis partibus, & varijs modis solent administrari: namque affiguntur hypochondrijs, de quibus ita scribit Gal. in lib. de sang. miss. 15. 5. Cum ex naribus sanguis erūpit, eum retinent magnæ in hypochondrijs defixæ cucurbitulæ.

Cucurbitulæ.

Infigendæ autem sunt, si ex dextra nare profluit, super iecore, si ex finistra, super liene, si ab vtraq; nare, super vtroque viscere. Auic. autem probat cucurbitulas positas non solum ad hypochondria, verum etiam ad mammillam, quæ nari profluenti respondeat: sed forte neque forent inutiles, si affigantur ad crura, vel sine scarificatione, vel etiam cum scarificatione: quæ quidem reuellendi ratio est sursum, deorsum. Amplius vero vt placet Auic. in cap. proprio, & Paulo lib. 3. c. 24. licet illas apponere partibus posterioribus cum leui scarificatione, vt principio ceruicis & spatulis, quem modum reuulsionis constat ad partes anteriores & posteriores pertinere.

Cæterum nulli dubium esse debet, quin inter cætera omnia præsidia reuellentia sectio venæ principem locum obtineat, ac propterea si profluuium sanguinis fuerit vehemens, primo quoque tempore ad huiusmodi remedium deueniendum est, de quo audiatis Gal. 5. meth. 3. Quod si resolutus adhuc æger, &c. qua serie nos docet non modo sanguinem mittendum esse, sed etiam ex qua vena, ac postremo quomodo illum mittere oporteat, nimirum bis, ter, & quater educendo sanguinis modicam copiam, siquidem gratia reuulsionis remedium administratur: nam iuniores debent scire, quod alias docet Gal. de sang. miss. 12. nempe reuulsionē, quanto particulares sanguinis detractiones maiorem in numerum auctæ fuerint, tanto efficaciorem fieri, quoniam ita natura toties irritata, quę ad partem affectam confluunt, maiori cum impetu in cōtrarium locum deponere & detrudere consueuit.

Venæ sectio.

Secunda indicatio curandi immoderati fluxus sanguinis narium, pertinebat ad deriuationem, quam diximus fieri ad partes proximas: itaque primum occurrit sectio venarum sub lingua: secundo, missio sanguinis ex auribus, quæ fieri potest vel illis scarificatis, ac potissimum parte posteriore, vel ad illas appositis hirudinibus, quæ sensim ac sine virium iactura solent sanguinem deriuare: tertio, est cucurbitula leuiter scarificata, quæ, vt placet nonnullis, in capite supra cranium, sed mea sententia lōge opportunius ad partem capitis posteriorem, ad principium spinalis medulæ apponenda est: neque .n. præterea alij occurrunt loci proximi, ad quos liceat ex naribus sanguinē deriuare.

Deriuatio sanguinis.

Tertia fuerat indicatio, reuocandi sanguinem a naribus, inducto animi deliquio etenim cum huiusmodi malum non aliter eueniat, quam patiente corde aut primario, aut alijs partibus consentiente, sanguis confertim recurrit ad partes internas, & ad membrum nobilissimum, ex quo huiusmodi ægroti pallescunt, & exterius refrigerantur; vnde summa cum ratione sanguis ita ad aliam partem conuersus, vt non amplius petat locum apertū, necesse est. Porro huiusmodi symptoma adducitur natura quidem immoderata vacuatione, vt placet Auic. sed improuiso fastidio, nuntio inopinato, magno timore, sed præcipue ex vehementissimo dolore, sicuti exempli gratia, si violenter comprimantur digiti, magnus, testes, mammæ in mulieribus, vel alia simili ratione dolor grauissimus inferatur.

Animi deliquiū quō inducatur.

Postremo autem loco prohibetur sanguis ne confluat ad venas narium, medicamentis quæ refrigerant partim sanguinem fluentem, partim locum affectum, & partim locos circumpositos & vicinos: ita enim facile sanguis firmatur, redditurque veluti immobilis, ac nares vix illum recipiunt.

Huiusmodi medicamenta sunt quamplurima, partim interna, partim externa; ex quibus nonnulla magis familiaria & vsu comprobata, nos breuiter seligemus. Interna sunt decocta endiuiæ, portulacæ, plantaginis, hæpaticæ, nenupharis, syrupus violaceus, de endiuia, de agresta, de portulaca, de ribes, conserua rosarum, violarum, nenupharis, ac postremo si res vrgeat, medicamenta stupefacientia, ad quæ licet quandoque deuenire, syrupus de papauere, philonium, requies Nicolai, theriaca recens, & alia huiusmodi. Quod si hoc symptoma daret inducias, etsi illud potius foret attendere ipsi causæ, quam symptomati, opportune quoq; possent exhiberi nonnulla medicamenta, quæ leuiter purgarent humores tenuiores, & calidiores qualia sunt cassia, syrupus rosaceus solutiuus rhabarbarum; de quibus paulo ante diximus. Externa autem sunt medicamenta repellentia, hoc est refrigerantia, & adstringentia, quę ad varias partes apponuntur: primum est maximus vsus aquę frigidissimæ, vel simplicis, vel permista portiuncula aceti, ad penetrationem: hęc enim ore continetur, per nares attrahitur, ad frontemq; & vniuersam faciem aspergitur. Hoc idem, vt aliis placet, pręstant aquę stillaticię frigidiores, endiuię, rosarum, plantaginis, portulacę, vel olea, rosaceum, omphacinum, citoniorum, myrtinum: verum ego puto frigidam aquam, & aquis stillaticiis, & oleis longe efficaciorem esse, qui adhuc magis probarem succos, exempli gratia, plantaginis, portulacę, lactucę, & similium: ex quibus facile est vnicuique varias medicamentorū formas parare. Auic. pręter hęc probat embrochas, & perfusiones capitis, nec non insessiones corporis in aqua non solum frigida, sed et in frigidata cum niue, ex quo recentiores solent, & crura, & brachia, sed potissimum testes aqua frigida fouere assidue, quod remedium puto per antiperistasim prodesse. Sed hoc loco minime prætermittendum est admodum notabile pręceptum Gal. & Auic. qui monent ad huiusmodi refrigerantia medicamenta non sine iudicio deueniendū esse, cum sæpenumero importune administrata multa, & grauissima pericula secum afferāt, de qua re Gal. hęc habet 5. metho. 6.

Refrigerātia sanguinī sistētia.

Eorum

Eorum quib sex naribus sanguis profluit, aliqui ex capitis refrigeratione deterius habuerunt: ergo neque omnino neque sine discrimine, neque omni tempore loca quæ circa particulam sunt posita, vnde sanguis profluit, refrigeranda suaderem, imò posteaquam in alia prius auerteris, exempli gratia, postquam vsus fueris missione sanguinis, vel alia reuulsione: quin ne sic quidem ad frontem & caput illico refrigerantibus vtẽdum, sed prius est ad contraria reuellendum, vtiq; in summa ceruice cucurbitula apposita. Quamobrem antequam ad hæc remedia particularia deueniatis, primum vos vti decet omnibus generibus reuulsionis, & deriuationis, de quibus satis diximus.

Postremo autem loco nares obstruuntur ijs medicamentis, quæ suo lentore, & crassitie meatus solent occludere; quæ quidem sunt fere omnibus manifesta, aloe, thus, mastia, rosa, acasia, hypocistis, balaustia, cortices granatorum, plantago, portulaca, consolida, & alia id genus, ex quibus succi, aquæ, olea, & variæ medicamentorum formæ parari possunt: pro iunioribus.

℞ *Olei rosati omphacini* ℥ ij.
Succi plantaginis
Lactucæ ana ℥ ß.
Hypocistidos
Balaustiarum ana ʒ j.
Aceti parum. Misc. & fiat linimentum. quod & ad nares, & ad cæteras partes proximas debet apponi.

Aliud exemplum:

℞ *Succi polygoni*
Semperuiui
Portulacæ ana ℥ ß.
Boli armenæ
Terræ lemniæ
Lapidis hæmatitis
Cum albumine oui, & pauco aceto fiat linimentum vt supra.

Sed inter cætera omnia est medicamentum Galeni admodum celebre, ex manna thutis, aloe, albo oui, & pilis leporis, quod ad retinendum sanguinem creditur adeo esse præstans, vt nonnulli existiment non modo sanguinem ea venis, sed etiam ex arteris fluentem illius opera posse sanari, id quod experientia cōfirmat esse verissimum, adeo vt vice reliquorum omnium esse possit: & sane in huiusmodi casibus, & vbicunque necesse est sanguinem retinere, ego hoc medicamento vtor familiarissime, de quo ita scribit Gal. 5. metho. 3. Optimum igitur omnium quæ noui medicamentorũ, quo etiam ad cerebri membranarum hæmorrhagias, suauissime vtor, est quod subijciam.

Hæc quæ diximus hactenus de ratione curandi immoderati fluxus sanguinis narium, Gal. quasi quodam epilogo complexus est, dum narrat historiam illius adolescentis, cuius in superiori lectione mentionem fecimus, ex quo vno loco summatim atque vno intuitu vobis licet curandi huius symptomatis rationem tenere.

Cæterum præter hæc omnia sunt nonnulla quæ occulta quadam proprietate videntur fluxum sanguinis narium posse firmare: sunt demum incantationes, de quibus partim quod temporis angustiæ id non patiantur, partim quod multa potestis videre apud Dioscoridem, Aetium, Alexandrum, & quædam etiam apud Gal. nolo agere longius.

Victus ratio.

Victus refrigerans, boni succi, facilis concoctionis & nutritionis, ptisana, alica, oua sorbilia, & similia: vinum prætermittatur, nisi, inquit Auic. fluxus sanguinis faciat casum virtutis, quo tempore illud oligophorum, & parce exhibendum est. Atque hactenus de superfluo sanguinis narium fluxu.

CAPVT XXX.

De Vomitu.

QVandoque vomitus tantum procedit in febribus, vt propterea ægroti vires reddantur debiliores, illique ad maxima discrimina deducantur, ex quo medici coguntur huius symptomatis propriam curationem suscipere. Ergo vomitus qui sine dubio inter symptomata excuntia immutata debet reponi, accidit propter tres causas: prima est nimia quantitas materiæ quæ excernitur tanquam immodica, & ventriculum grauans, sicuti est nimia alimenti multitudo: secunda est praua materiæ qualitas, quæ infestat & mordet, veluti quando per cruditatem acidum, vel nidorosum, vel amarum, vel acre alimẽtum assumptũ redditum est, ad quod genus referenda sunt & biliosa & pituitosa, & serosa excrementa, quæ in ventriculo nata sunt, vel ex vniuerso animantis ambitu in eum sunt deriuata: tertia est causa eorum quæ ventriculum ad vomitum concitant, licet neque grauent, neq; mordicent, sed solum præter naturam sint; est autem omnium quæ præter naturam sunt communis definitio, si postquam concocta fuerint, alere non possint, qua quidem ratione non solum acida & salsa pituita, verum etiam dulcis quandoque in ventriculo consistẽs, ipsum ad vomitum consueuit prouocare. Hæc doctrina est Gal. 3. de sympt. caus. ex quibus satis licet intelligere, quid sit vomitus & a quibus causis proueniat: etenim quotiescunque in ventriculo res continetur, quæ vel nimia copia grauant, vel mala qualitate mordent, vel quod sint præter naturam negotium faciũt, tunc natura insurgit ad earum expulsionem, & vomitus excitatur.

Itaque si in febre vomitus fuerit vsque adeo immoderatus, vt iam vires dissoluantur, tunc necesse est illius curationem aggredi: pro qua sunt indicationes: prima reuellendi materiam: secunda roborandi ventriculum: tertia, restaurandi & cõseruandi ipsas vires, a qua postrema indicatione, cum cæteris omnibus sit dignior, & longe maximi momenti, incipiendum est. Sed ante omnia est animaduertendũ, an vomitus fuerit critice a natura institutus: namque vt scribit Gal. 1. Glau. 14. in huiusmodi vomitu non sunt quærenda remedia, siquidem ille bonum potius signum existimandus est, sicuti & multa alia signa critica, quæ plurimis terrorem inijciunt: quo loco Gal. nec non 3. de crisib. vltimo, tradit varia signa, quæ vomitum decretorium solent demonstrare. Quapropter sicuti in vomitu critico, cuius peculiare est signum Hipp. 1. apho. 2. quod confert atque æger illum facile tolerat, non sunt quærenda remedia, ita in altero, qui non solum non confert, neque facile fertur, sed etiam virium debilitatem, & alia pericula secum affert, necesse est ad medica remedia deuenire.

Vomitus criticus nõ sistendus.

Instauratio virium

Ergo ad restaurandas vires primum sunt boni odores, aqua rosacea, violacea, acetum, vinum generosum, vel separata, vel inter se mista, rosæ, mala citonia, mentha, cortices citri, & similia: nam sicuti ex Hipp. in lib. de alim. scribit Gal. 2. aph. 11 quicunque celerrima indigent adiectione, ijs liquidum remedium ad recuperandas vires optimum est: vbi vero adhuc celeriore egent, per odores: afferente Gal. 2. de alim. facul. 20. odorata esse quã maxime amica ventriculo, sicuti contraria illũ subuertere, & ad vomitũ incitare: secundo, sunt ea quæ facile coquuntur, & facile nutriunt, inter quæ vinum principem locum videtur obtinere, scribente Gal. 2. aph. 8. illud celerrime ac maxime vniuersum corpus nutrire: & rursum 3. de temp. 2. vino inter cætera id proprium & peculiare esse, vt celeriter transmutetur ac nutriat: quamobrẽ licet, & panem ex vino, & omnibus modis vinum propinare, nisi, inquit Gal. 8. ad Glauc. 14. circa medium, sit aliquid quod huiusmodi exhibitionem prohibeat, veluti si febris insignis atque ardens fuerit, si aliquod viscus inflammationem patiatur, si caput vehementer doluerit, si delirisi

vel adſit, vel immineat, ſiquidem magna, & quaſi inſanabilia ex potu vini in huiuſmodi affectibus nocumenta proueniunt.

Reuulſio.

Viribus vtcunque recreatis ſecunda ſuccedit indicatio, quę pertinet ad reuulſionem: pro qua ſunt frictiones, & ligaturæ doloroſæ extremarum partium; namque ex dolore, & natura ab opere expellẽdi auertitur, & ad partes dolentes humorum copia trahitur: ſunt cucurbitulæ, balnea aquæ dulcis, & cætera id genus, in quibus quidem adminiſtrandis reuulſionibus illud perpetuo deberis animaduertere, quod docet Gal. loco citato ad Glauc. & nos proxime diximus, nempe ſi euacuationes fiant per partes ſuperiores, vt fit in ſuperfluo vomitu, reuellendum eſſe inferius fricando, reuellendo, & lauando pedes, & crura: contra vero ſi fiant per partes inferiores, ſuperius reuellendum eſſe ad manus, & brachia. Poſtremo autem ſymptomate diutius permanente, vt alimenta nullo modo queant retineri, iubet Paulus lib. 2. 56. cucurbitulam cum plurima flamma ad os ventriculi affigẽdam eſſe, atque ipſa adhuc affixa alimenta exhibẽda, quod quidem remedium valde commodum, atque experientia confirmatum, non debui prætermitti.

Roboratio ventriculi.

Iam vero inſtauratis viribus, factis reuulſionibus, poſtremo ad roborandum ventriculum veniendum eſt: quo loco id vobis maxime notandum eſt, & memoria tenendum, in quo alioqui frequenter errant communiter practicantes, vt ex præcepto Gal. 1. ad Glauc. 14. ad fin. ad ea nunquam accedatis, quæ poſſint ventriculum firmare, & corroborare, niſi excrementa in eo contenta ſaltem maxima ex parte prius educta fuerint: namq; ſi aliter fiat, cum medicamenta omnia quæcunque poſſunt roborare, eadem quoque poſſint adſtringere, hinc fit vt eadem excrementa magis impingantur, & affigantur ipſi ventriculo: ex quo pernicioſo errore videmus ſæpenumero, & ſæua ſymptomata, & quandoque mortem miſeris ægrotis ſuperuenire. Ergo aut per vomitum, aut per aluum vacuata, ſaltem pro parte noxia materia, iam tuto vobis licet progredi, ad roborantia medicamenta, quorum alia ſunt interna, alia externa, vtraque autem varia eſſe debent, vt varia ſunt excrementa, quę per vomitum reijciuntur: namque ſi ventriculus ſit calidior, ſeu vomantur que acria, & biliosa, ſunt illa adminiſtranda, quæ frigida ſint, & adſtringentia, inter ius conſerua roſarum, cichorei, acetoſæ, ſyrupus de roſis ſiccis, de portulaca, de agreſta, coralla, margaritæ & ſimilia: & ſi opus fuerit medicamentis magis adſtringentibus ſunt opportuna acacia, hypociſtis, terra lemnia, bolus armena, & alia quamplurima. Quod ſi tandem hæc fruſtra fiant, omnes fere deueniunt ad medicamenta ſtupefacientia, quæ facile poſſunt, & ſomnum conciliare, & impetum naturæ expellentis cohibere. Habeatis exempla:

℞ *Conſeruæ florum cichorei* ℥ ij.
Specierum diarrhod Abbat. ℈ ſs. M.

Vel alter:

℞ *Conſeruæ roſarum* ℥ ij
Margaritarum præparatarum
Coralliorum rubeorum
Seminis acetoſæ ana ʒ ſs.
Miſc. cum ſyrupo de roſis ſiccis quantum ſufficit, & fiat electuarium exhibendum ante alimenta ad ad nucis magnitudinem.

Stupefacientia.

Habetis diacitonitem ſine aromatibus: vulgare etiã eſt auxilium, ex vino, aut ſucco granatorum, vel citoniorum, panem infundere & exhibere. Quatenus autem ad medicamenta ſtupefacientia, quicquid cęteri ſentiant, mea quidem ſententia, in vſu eorum admodum prudenter, & caute agendum eſt: etenim ſi vires fuerint admodum imbecilles, ab illis perpetuo abſtinendum eſt, quæ adhuc magis poſſunt illas diſſoluere, & ſuffocare. Quod ſi maxima vrgeat neceſſitas, neque vires ſint prorſus collapſæ, vobis licebit nonnulla leniora adminiſtrare. Et ſit exemplum:

℞ *Conſeruæ roſarum* ℥ j.
Theriacæ recentis ʒ ſs. Miſc.

Externa.

Externa autem ſunt linimenta ex oleis, roſaceo, citoniorũ, maſtichino: ſunt fomenta ex roſis, foliis myrti, corticibus granatorum, balauſtiarum. Sunt emplaſtra ex carne citoniorum, acacia, hypociſtide, roſis, & ſimilibus. Et ſint exempla:

℞ *Olei roſati completi*
Citoniorum ana ℥ ſs.
Maſtiches ʒ ij.
Ceræ parum. Miſc. & fiat linimentum.

Aliud exemplum:

℞ *Olei citoniorum*
Maſtichini ana ℥ ſs.
Specier. diarrhodon ʒ ij.
Ceræ parum. Miſce & fiat linimentum.

Exemplum fomenti:

℞ *Foliorum roſarum*
Myrti ana M. ſs.
Seminum coriandrorum ℥ ſs.
Decoquantur in aqua pro fomento.

Tandem habeatis exemplum emplaſtri:

℞ *Carnis citoniorum* ℥ ij.
Specierum diarrhodon ʒ iij.
Acaciæ
Hypociſtides
Roſarum ana ʒ j.
Farinæ hordei ℥ j.
Olei roſati completi
Maſtichini ana q. ſ.
Miſce & fiat emplaſtrum.

Vulgare idque optimum emplaſtrum eſt de cruſta panis Montagnanæ: præterea eſt emplaſtrum diaphœnicon, cuius meminit Alexander, Paulus, Meſue, & alij; ſunt & alia quamplurima. Atque hęc ſunt medicamenta tam interna, quam externa corroborantia vẽtriculum, ſi ille calidior fuerit, & calidiora excrementa deijciantur.

Sin autem ventriculus non adeo magnam caliditatem præſeferat, quod excrementa exeuntia, nec non varia ſymptomata facile poſſunt demonſtrare. vel medicamentis frigidis poterunt permiſceri quædam calidiora, quæ illorum frigiditatem poſſint remittere, vel poterunt illa prætermitti, aut ſaltem minui, calida autem augeri, qualia ſunt mentha, abſinthium, betonica, feminã odorata, & alia id genus, quæ quidem medicamenta tum frigida, tum calida debent adminiſtrari, & inter ſe permiſceri, prout alter ſcopus refrigerandi, vel alter calefaciendi magis videbitur poſtulare.

Victus.

Quod pertinet ad victus rationem, ſint alimenta quæ non facile diffluant & corrumpantur, de quibus ſcribit Gal. 12. metho. 6. alia ſunt non aqua mulſa, non cremor ptiſanæ, ſed panis & ſorbitio ex alica, fructus auſteri, mala punica, citonia, pyra, & ſimilia, vitelli ouorum, teſticuli pullorum gallinaceorum, inter cętera eſt ferculum maxime laudatum, noſtrum far vulgare optime decoctum, in eo poſitis granis mali granati, aut ſi hęc grana deſint, modico eiuſdem vino vel ſucco. De vino diximus illud exhibendum propter vires.

Quãtitas ciborum.

Alimenta autem moderate vel potius parce exhibeantur, quod monet Paulus, vt eò facilius a ventriculo poſſint contineri.

CAPVT XXXI.

De Syncope.

QVoniam admodum frequenter euenit, vt in febribus, potiſſimum quæ pendent ex putredine bilis, ægri incidant in maximas anguſtias & anxietates ventriculi, adeo vt quandoque ad lipothymiam & ſyncopen deueniant, propterea quia vel profuſe euomunt, vel nequeunt euomere, de hoc quoque vt frequen-

quentissimo ita seuissimo symptomate paucis verbis agendum est.

Syncope. Ergo si contingat ægrotum febricitantem sentire morsum afflictumque os ventriculi, atque ille videatur seu per vomitum, seu per aluum noxia excremēta deiecisse quantum satis est, iam nihil aliud superest, nisi vt ad ea præsidia deueniamus, quæ os ventriculi possint corroborare, de quibus satis diximus: sin vero adhuc in ventriculo contineatur materia quæ anxietaté efficiat ac foueat, ante omnia oportet illam purgare, quod cum duplici ratione fieri possit, aut per vomitũ, aut per aluum, sine dubio vomitus longe facilior & commodior censendus est: itaque ex Gal. primum fricandus & calefaciendus est ventriculus, qui hoc modo laxatur, & facilius inclinat ad vomitum, quod Gal. præceptum notandum est, cum sit contra communem vsum, vel potius abusum, siquidem vulgus vbicunque intendit prohibere ne ęger euomat, solet ipsum ventriculum fricare & calefacere. *Abusus.*

Secundo, sunt illa exhibenda quæ possunt ventriculũ subuertere, & vomitũ prouocare, quę multiplicia sunt: communiter practicantes solent propinare oxymel, vel syrupum acetosum simul cum iure vel aqua hordei, Gal. autem vtitur hydrelæo, nempe aqua & oleo, quod quidem magis probandum est quam oxymel vel syrupus acetosus, ac maxime si redundent humores biliosi, sæpe enim vt inquit Gal. 1. ad Glauc. c. 14. oleum solet non solum vomitum irritare, sed etiam ventrē mollire, id quod non parum vtile est: contra vero nisi oxymel & syrupus acetosus per vomitum reijciantur, ratione aceti quandoque solent materiam contentam reddere acriorem, & anxietatem augere: propter iuniores fit exemplum:

℞. *Iuris pulli* ℥ x.
Olei communis ℥ iij.
Misce & tepidum exhibeatur.

Præterea nisi aluus sponte moueatur, placet Gal. illam arte mouendam esse, idque potissimum glandibus suppositis tentandum esse. Quo loco est notatione dignum, quamobrem ad hanc rem nullam clysteris mentionem fecerit, quæ alioqui in mouenda aluo & omnibus medicis, & ipsi Gal. sunt familiarissima: hunc locum animaduertit Stephanus Atheniensis, auctor Græcus, interpres prioris libri Galeni ad Glaucon. qui scribit, merito fuisse prætermissa clysteria, atq; illorum vsum fugiendum esse, siquidem ea solent prauá quandam qualitatem circa stomachũ transmittere, ipsumq; vitiare: imo vero Stephan. videtur hinc generale præceptum colligere, nempe in omnibus, quicunque habent ventriculum imbecillum, clysteria non sine iudicio fore administranda. Itaque præcipue glandibus agendũ est, quæ non solum ex melle, vt vulgo fit, possunt parari, sed etiam ex acrioribus medicamentis, hiera, Agarico, colocynth. & similibus.

Verum quoniam vitiosi quoque humores ex quibus fiunt anxietates ventriculi, sæpenumero ab alijs partibus ad illum transmittuntur, sicuti exempli gratia, humores biliosi ex iecore, tunc summa curationis consistit in duobus scopis, qui ad omnem firmã dam fluxionem sunt accommodati: Alter est, humores fluētes ad aliam partem reuellere atque auertere: Alter est, partes recipientes roborare, ne deinceps tam facile excrementa recipiant, de quibus iam satis diximus. Cæterũ Gal. hoc loco duo nobis tradit præcepta, quæ maxima notatione & memoria digna videntur. Alterum est 1. ad Glau. 14 principio, si quispiam laboret febre, cui sit coniuncta anxietas, morsus & mala affectio oris ventriculi, adeo vt ille grauiter atque anxie se habeat, in huiusmodi ægroto nullo modo aggrediendam esse totius corporis vacuationem, nisi prius prouidentia oris ventriculi habita fuerit, qui testatur se multos vidisse sæpenumero qui ita affecti erant, eorumque quosdam interijsse, nonnullos ad extremum periculum fuisse perductos, cum medici eos vacuare tentassent, antequam os ventriculi corroborassent. *I. Præceptum.*

Alterum præceptum est eodem cap. ad finem, principio anxietatis & morsus ventriculi minime ad illius corroborationem properandum esse, sed duntaxat eo tempore, quando nimirum partes, quæ circa ventriculum sunt, sunt puræ & liberæ ab excremētis: siquidem si adhuc vitiosi succi in ipso ventriculo contineantur nondum adstringere oportet, sed satis est partem fouere; quare ventriculum, vt vno verbo concludam, prius purgare, deinde corroborare oportet. Et ita, laus Deo, absoluimus tractationem de symptomatibus febrium. *II. Præceptum.*

Finis Libri Septimi.

ALEXANDRI MASSARIAE VICENTINI.

DE MORBO GALLICO.

LIBER OCTAVVS.

QVIDEM in ea sum sententia, morbum Gallicum potissimum in iecore tanquam sua sede contineri, atque ex hac parte grauissima, ac propemodum infinita mala reliquis partibus, & vniuerso corpori communicari, siquidem hic morbus tanquam immanis, ac fera belua tam lõge lateque ac frequenter per omnem sexum, ætatem, & omnes homines vagatur, totque illis & tanta pericula solet afferre, vt quicunq; rationem curandi morbos, & medicinam practicam profitentur, sicuti nos facimus, nullo modo videantur tam vtilem, & necessariam tractationem posse pretermittere. Neq; vero ab hoc proposito me potest detinere, quod quamplurimi, & præstantissimi viri hoc idem argumentum tractauerint, quod ni fallor multa restent adhuc ad huius morbi cognitionem, & curationem pertinentia, quę noua indigent inquisitione, disputatione, forte etiam correctione, & emendatione. Itaque tractaturi de morbo Gallico, ratio nostri instituti ordinis postularet, vt tractaremus de illius essentia, de differ. signis, & curatione, quod perpetuo hactenus facere consueuimus, sed angustię temporis cęteræque causæ tam longam tractationem non patiuntur, quapropter mihi propositũ est paucis agere, de natura, & essentia morbi gallici, atq; eam tantum de hac re sententiam vobis explicare, quam censeo cęteris omnibus esse veriorem; pariter mihi propositum est summa breuitate differentias, & signa vobis indicare, & statim ad curationem me referre, quam accuratissime, sed tamen quam breuiss. potero, conabor vobis tradere. Polliceor autẽ illa omnia pręcepta & pręsidia me vobis esse communicaturum, quęcunque totos 40. annos, quibus medicinam facio, vel aliorum institutione, vel propria obseruatione, mihi visa sunt vtiliora, & ad curandum tam sęuũ

Essentia. morbum magis accommodata. De essentia morbi gallici quamplurimæ ac variæ circumferuntur opiniones, quæ tamen cõmode mihi videntur in duas partes posse distribui, namque alteri fatentur illum morbũ esse, tametsi de genere morbi non conueniant: alteri autem morbum esse negant, quorum alij docent, eum esse causam morbificam, alij alterationem spirituum, alij venenum, alij lęsionem proprietatis temperamenti, alij putredinem, alij excrementum, alij symptoma innominatum, ac forte alij aliter sentiunt.

De quibus omnibus illud vnum mihi licet dicere in præsentia, quicquid tandem statuatur de hac re, necessario ad vnum, vel plures morbos esse confugiendum: siquidem causæ morbificæ sine interuentu morbi non lędunt actiones, neque symptomata, qualia fere omnia sunt, quæcunque ab istis proferuntur, sine morbis possunt consistere. Neque vero pleriq; omnes minus dissentiunt de parte laborante, cum alij in pudendis, alij in iecore, alij in cerebro, alii in corde, alii in aliis partibus, nonnulli demum in toto corpore docẽt hoc malum suam sedem obtinere. Quod si quispiam velit cum ratione, atque ex doctrina Gal. partim naturam huius affectus, partim laborantem locum inuenire, is mea sententia posset hunc in modum ratiocinari: hic manifeste sunt multa præter naturam, itaque ea sunt vel morbi, vel causæ morborum, vel symptomata: de symptomatibus nulli dubium est, quin omnia symptomatum genera in gallicis comperiantur aliquando: de morbis & causis morborum non ita videtur constare, sed quoniam vt modo dicebamus, in doctrina Galeni certum est de symptom. differ. 5. & alibi omnia symptomata ex morbis, tanquam ex suis causis pendere, cum hic plurima appareant symptomata, certum quoque esse debet, vnum vel plures morbos, a quibus illa oriantur, necessario esse statuendos. Pariter cum nihil fiat sine causa, qui nõ solum Chrisippi, aut Aristot. aut Plat. sed omnium fere philosophorum est consensus, vt scribit Galen 4. de placitis, Hipp. & Plato. 4. ad fin. vt huiusmodi quoque morborum aliquæ sint causæ, vel internæ, vel externæ necesse est. Verum prætermissis hoc tempore symptomatibus & causis, de morbo vel morbis duntaxat est agendum, de quibus vt dixi, magna est dissensio, siquidẽ plurima & varia symptomata modo vnum, modo alterum, modo omniũ morborum genera videntur demonstrare, ex quo factum est, vt sub determinato genere non possit collocari, sed modo sub altero, modo sub omnibus tribus generibus morborum contineatur. Alii demum neutiquam acquiescentes tribus generibus morborum a Gal. constitutis, nouum morbi genus commenti sunt, quem morbum formæ, morbum totius substantiæ, formæ corruptelam, ac fere aliis nominibus vocant, quorum princeps proximo superiori tempore fuit Fernel. lib. 2. de rer. abditis caus. cap. 9. vsque ad finem libri: sub quo nouo genere morbi inquiunt morbum gallicum esse reponendum: ac sane quamplurimi hoc tempore, qui sunt cæteris celebriores, huic opinioni videntur fauere. Ego qui cẽseo prater tria morborum genera a Gal. tradita, aliud nullum morbi genus posse reperiri, nihil dubito quin morbus gallicus sub aliquo ex iis tribus generibus possit ac debeat reponi: ac si quis a me quęrat,

tar,

Morb. quis rat, qualisnam sit huiusmodi morb. & qualisnam corporis pars in eo potiss. laboret, vt dicam vno verbo, respondeerem mea sententia hanc morbum non alium esse quam intemperiem, atque eam quidem calidam & siccam, eamque præ cæteris omnibus corporis partibus in iecore consistere, id quod mihi videor forte, & sine multo labore posse demonstrare: etsi reuera in morbo gallico apparent plurima symptomata, quæ ab alijs quoque duobus generibus morbi videntur originem habere, & quæ pariter cerebri, cordis, & cæterarū partium morbos videntur demonstrare, tamen si diligenter considerentur omnia, facile ni fallor est intelligere, calidam & siccam intemperiem præcipuum esse morbum, nec non iecur esse præcipuum locum affectū, a quibus deinceps reliqui omnes morbi habent originem, ac reliquæ partes ducuntur in consensum. Namque etsi hic morbus, vt dixi, tanquam nouus Protheus nouas formas induit, atque in eo fere omnia morborum, & omnium symptomatum indicia pullulant, tamen nihil videtur esse perpetuum præter vnicum symptoma, quod non solum principio, sed etiam progressione morbi, & quouis tempore, omnibus gallicis, & omnibus symptomatibus perpetuo copulatur, illud vero symptoma exustio est: namque vlcera, & pustulę, in quacunque corporis parte existant, quicunque redundent in corpore humores, & sordinem liuidi vel nigri coloris, & callositatem, & alia manifesta exustionis indicia contrahunt: sic erosiones gingiuarum, palati, oris, faucium, nasi, manuum, pedum, & omnium partium, casus dentium, defluuium capillorum, & cætera omnia, non aliter quam ab humoribus acribus generantur, ac manifestæ exustionis indicia apparent: sic gonorrhæa hanc exustionem tum substantia, tum calore seminis solet demonstrare: sic bubones ducti ad suppurationem habent labia duriora & callosa, atq; educta sanies manifeste acris & adusta conspicitur: vno verbo, nihil est, si omnia diligenter cōsiderentur, quod non perpetuo insignem caliditatem & exustionē demonstret, imò vero non solum periti medici, vel etiam imperiti chirurgi, & tonsores, & bubones & gonorrhæas, & vlcera, & pustulas, & reliqua id genus mala, hoc vno signo exustionis, tanquam proprio charactere gallica a non gallicis solent distinguere: sic in lotio, & reliquis omnibus excrementis quicunque tandem in corpore humores, siue frigidi, siue calidi, nunquam fit quin aliqua insignis caliditatis, atq; exustionis signa appareant. Quamobrem cum huiusmodi symptoma symptomatibus, & corporibus gall. omnibus solis, & semper coniungatur, vt propterea proprium dici possit vere, cætera autem symptomata neq; omnibus, neque solis, neque semper coniongantur, cumque huiusmodi exustio non aliter quam ob intemperiem iecoris calidam, & siccam fieri possit, summa cum ratione mihi videor posse colligere, morbum gallicum in vna potiss. calida & sicca intemperie consistere.

Locus affectus.

Iam restat vt doceamus, hanc intemperiem præcipue in iecore suam sedem obtinere, quod admodum facile mihi videor posse demonstrare: Cum enim hæc exustio non in vna tantum vel altera parte, sed in toto corpore conspiciatur, vt illa in communi membro resideat, quod omnes generet humores, & toti corpori alimentum præbeat, necesse est: huiusmodi autem mēbrum, præter iecur, nullum esse potest: itaque morbus gallicus est intemperies iecoris calida & sicca. Non ignoro quod aduersarij aduersus hanc determinationem obijciant potissimum curationem per medicamenta calida, & sicca, per quæ morbus calidus & siccus nullo modo videtur posse curari: sed per angustias temporis non licet omnia disputare: ad hanc autem obiectionem, & ad alia posterius conabimur respondere.

Sed quoniam non omnis intemperies calida & sicca iecoris est morbus gallicus, differentia quæ illius naturam, atque essentiam perficiat, mea sententia, non a certo quodam gradu intemperiei, vt multi doctissimi viri sentiunt, qui huiusmodi gradum temperamenti proprietatem vocant, sed ex causa morborum efficiente petendi est, sicuti febres quoque exempli gratia, tertiana, quotidiana, quartana, non ex vario gradu intemperiei, sed ex vario putrescente humore, ex varia causa solet distingui. Quales autem sit huiusmodi causa, morbum gallicum efficiens, fere conuenit inter omnes, eam venenatam, & contagiosam esse, ac latente quadam, & inexplicabili ratione per coitum, per osculla, amplexum, lactationem, & alias rationes morbum inducere: ad quem modum videmus, exempli gratia, phthisin, rabiem caninam, latentibus & admirabilib. causis excitari: quam morbi gallici causam Fernel. inter cæteros præclariss. & elegantiss. descripsit. Efficiens causa venenata est, ac maligna qualitas, atque perniciosa labes, quæ in quacunque corporis parte primum insederit, eam contaminat, indeque continuatione corpus in omne spargitur, & ex paruo initio passim inualescit, dum non modo spiritus, atque humores, sed & carnes, & partes omnes peruagatur.

Itaque ni fallor, nobis licet veram atque integram morbi gallici essentiam definire hunc in modum. Morbus gallicus est intemperies calida, & sicca iecoris, quæ per contagium latente, atque inexplicabili ratione inducitur. *Definitio.*

D'fferentiæ morbi gallici plurimæ sunt, quæ mihi videntur in duas partes posse distribui: alteram quæ comprehendat omnes differentias, quæ fere cæteris quoque morbis sunt communes, exempli gratia, quæ accipiuntur ex magnitudine, & paruitate, a tempore recenti vel antiquo, vel redundante noxia materia, sanguine, pituita, flaua bile, melancholia, &c. de quibus sæpe diximus: alteram ad quam referuntur differentiæ magis propriæ, ac potiss. quæ accipiuntur ex varijs morbis & symptomatibus quæ in hoc morbo possunt cōiungi, quales exempli gratia sunt, gonorrhæa, caries pudendorum, bubones, duri tumores, dolores, vlcera, pustulæ, impetigines, defluuium capillorum, & alia prope infinita, ex quibus nonnulli circiter 300. morbi gallici differentias constituunt, de quibus non ago. *Differentia.*

Pariter signa morbi gallici quamplurima sunt, sed illa quoque mihi videntur ad duo capita posse referri, alterum quod pertinet ad causas, ex quibus dixi morbum fieri, vt si quis vel coeundo cum muliere infecta, vel alijs modis per contagium potuerit inquinari: alterum quod continet ea symptomata, quæ frequenter ac familiariter huiusmodi morbum sequuntur: sed inter hæc omnia signa ego puto exustionem, quæ, vt supra dixi, ab omnibus excrementis, & symptomatibus nunquam separatur, principem locum obtinere, atque hoc signo, tanquam maxime proprio, & pathognomonico, morbum gallicum indicare, adeo vt si in Socrate simul coniungatur præcedens consuetudo cum muliere infecta, vel alia contagij ratio, sequantur vlcera in pudendo, pustulæ, in quibus manifesta exustionis appareant indicia, iam certe liceat affirmare, Socratem morbo gallico correptum esse. *Signa.*

Atque hęc de essentia, diff. & signis morbi gallici breuiter mihi satis sint, eo quod imprimis ad meum institutum pertinet ad curationem deuenire. Sed priusquam incipio, illud dignum est inquisitione, vtrum cum ratione, & metho. cum medicis rationalibus: an magis sola obseruatione cum empiricis, nobis liceat hanc curam instituere: nam plerique omnes, & nobiliores medici ita videntur sentire, totam hanc curationem sine vlla methodo ac solis præsidijs experientia notis & inuentis, tradendam esse: in quam sententiam præcipue, vt puto, illi venerunt, quod viderent huiusmodi morbum ijs medicamentis auferri, exempli gratia, decocto ligni sancti, quod sola experientia est compertum, & latente, quadam proprietate tanquam vera antidotus creditur illum iuuare: altera autem ex parte, si præter tria genera morborum a Gal. posita, nullus occultus morbus reperitur, si morbus gallicus, vel ad vnum, vel ad plura ex tribus gene- *An metho do curari possit.*

tibus

tibus potest referri, certe ego sum nescius quomodo non liceat illius curationem per methodum, & per indicationes instituere, sicuti Gal. & rationales medici solent facere.

Sed in quis morbus gallicus medicamentis tota substantia agentibus curatur. Ne quis putet hoc recentiorũ inuentum esse, nulli dubium esse debet, quin Gal. multis locis huiusmodi medicamenta commemoret, ex quibus sit satis vnicum locum attulisse 5. de med. facultat. Ostensum est, inquit Gal. medicamenta alterare nata esse, aut vna quapiam qualitate, scilicet calefaciendo, refrigerando, humectando, siccando, aut tota sui substantia, ego vero aliter censeo, neque puto hanc argumentationem valere: hoc medicamentum agit in hunc morbum a tota substantia, ergo hic morbus est in tota substantia, & sine ratione sola experientia debet curari. Quo loco est sciendum, in curatione morbi gall. duas præcipuas partes reperiri, ex quibus medici proprias curandi indicationes eliciunt: alteram, morbum, intemperiem calidam & siccam iecoris, quæ refrigeratoria, & humectantia præsidia requirit: alteram causam morbi, materiam per contagium acquisitam, a qua intemperies efficitur, & fouetur, quæ sui ablationem indicant, ex quo fit, vt medici modo vni, nodo alteri, modo vtrisque simul conentur prospicere, sicuti exemplo febr. putri dat. Gal. docet esse faciendum, 10 meth. t Quoniam vero ex vna parte, manente causa morb. ab illa ortundus non potest auferri ex altera, sublata causa morb facile sanatur, hinc fit vt in cæteris omnibus, morbis, tum maxime in morb. gall. medici imprimis de causis sint perpetuo solliciti, itaque & sectione venæ, & medicamentis purgantibus, & cæteris quæ tam sensibiliter quam insensibiliter euacuant, & omni ratione student huiusmodi materiam imminuere, inter quæ neque ea prætermittunt, quæ a tota substantia suas perficiunt operationes. Itaque ad obiectam rationem, & ad argum. eorum qui nesciunt intelligere, quomodo morb. calidus, & siccus a medicamento calido, & sicco possit sanari respondeo, decoctum lignum minime morbum, sed morbi causam depellere, & siquis rursum nobis obiiciat medicamenta sine dubitatione calefaciendi, & siccandi vi prædita, nullo modo posse calidum, & siccum morbum iuuare, immo certum periculo imminere, vt ille maior ac deterior fiat: ad hoc respondet Gal. 1 aphorif. 24. in febre purgationem per medicamenta adhiberi, quę omnia constat potentia esse calida, non quod propterea ignorent febr. caliditatem, cui certum est medicamenta esse nocitura, sed propter humores febrem efficientes, siquidem, inquit Gal. maiorem ex noxior, hum. calidiorum vacuatione consequi oportet, qua sit detrimentum, quod ex medicament. purgantibus corpus necessario accipit. Quamobrem sicuti non sine ratione, ac methodo licet in febr. purgantibus vti medicamentis: ita non sine ratione licebit in morb. gall. ligni decoctum adhibere, etsi illud potest morbum potius lædere, quam iuuare, quod certum sit, longe maiorem vtilitatem ex vacuatione noxię materiæ quam lignum perficit, quam detrimentum ex aucta iecoris caliditate, percipi. Quod si quis rationi ac doctrinæ non acquiescit, is alteram Gal. responsi audiat, qui 5. de med. fac. loc. 8. scribit, medicamenta agentia a proprietate substantiæ, omnibus intemperiebus conuenire, neque intemperies, vel frigidas, vel calidas lædere.

Cognatio morsus canini cum morbo gallico. Quoniam vero hęc doctrina forte alicui noua neque satis explicata videbitur, mihi libet vno exemplo illam explicare, & clariorem reddere: itaque accipiamus rabiem caninam, cui cum morbo gallico non leuis, & causæ & morbi similitudo videtur intercedere. Nam sicuti in rabie modica spuma canis rabidi latente quadam, & admirabili ratione morbum inducit, minime in tota substantia, sed manifestum, quem Gal. 2. pror. 53. docet non alium esse quam intemperiem calidam, & siccam in solidis animalibus partibus contractam, vnde æger ad rabiem, ad furorem, ac sæpe ad interitum deducitur: ita in morbo gallico sicuti diximus, ex coitu, ex osculo, vel alio contagionis modo, non minus occulta quam inexplicabili ratione, morbus excitatur non in tota substantia, sed manifestus, nimirum intemperies iecoris calida, & sicca, vnde æger do loribus vlceribus omni calamitati, & sæpe morti obnoxius redditur.

Neque vero hi duo morbi solum in causa & cognitione, sed in cura videntur quam maxime conuenire: namque vt docet Gal. 2. pror. 53. quotiescunque virus caninum alterat solidas corporis partes, sed nondum integre alteratio est, facta, simul ac noxia materia educitur, solidorum quoque alteratio cessat, & ægrique interdum vno die, vel citius ad naturalem statum redeunt: siquidem cum affectio sit, & nondum facta est, illa breuiter, & facile superata efficiente causa solet sedari, vnde cum causa rabiem caninam efficiens sit tanti momenti, summa cum ratione medici obliuiscuntur psius morbi, ac toti in causæ sublatione versantur partim causam propterea cum ijs quæ manifeste vacuant di atque extrahendi vim habent, vt solutionibus scarificationibus vlsionibus: partim cum iis quæ agunt a tota substantia, vt medicamento ex cinere cancrorum fluuialium tantopere a Gal. laudato 1 s. de simp. med. & tandem omnibus modis conantur euellere atque auferre.

Quod si vero sublata causa morbus remaneret adhuc, tunc neque illius curatio foret prætermittenda, exempli gratia, cum potione vini, balneo aquæ dulcis, & aliis præsidiis id genus. Ego vero puto esse neminem qui non manifeste intelligat, quam vere hæc ipsa canina rabies omni ex parte ad morbum gallicum possit accommodari: namque hic quoque duo scopi medicis se offerunt, vnus causa morbi, quam nobis licet virus gall. appellare, alter morbus, intemperies, ex quibus medici suas eliciunt indicationes, quæ sunt huiusmodi, vt causa depellatur, vt morbus per contraria corrigatur: cum autem huiusmodi indicationes sint ita dispositę vt altera morbum fientem, altera factum respiciat, quam diu hęc alteratio fit, neque prorsus facta est, si causa ex toto euellatur, tunc nullus alteri indicationi locus superest, morbusque statim cessat: sin vero alteratio & morbus altiores fecerit radices tunc altera quoque indicatio locum habet, & propria requirit remedia, de quibus omnibus statim tractabimus. Quamobrem redeunda ad rem, non sine ratione mihi videor posse concludere, & rabiem caninam, & morbum gall. certa meth. curari, etsi medicamenta totius substantiæ proprietate agentia vtrique prosint, vt certum sit huiusmodi curationes per indicationes procedere, quæ sine ratione, & methodo haberi non possunt.

Quod si tandem quis obstinate velit morbum gall. more empirico sola obseruatione curare, is respondeat quomodo communi omnium medicorum consensu ægri, & secta vena, & aliis modis sanguine minuuntur, quomodo medicamenta lenientia, præparantia, purgantia, adhibeantur, vno verbo quomodo quamplurima præsidia, tam interna quam externa instituantur, quæ sine methodo neque inueniri, neque administrari possunt? Nos autem qui sumus in ea sententia, morbũ gall. non esse in tota substantia, sed morbum in intemperie, illumque sicuti reliquos morbos certa methodo posse curari nullius curationem aggrediamur, atque ex doctrina Gal. omnium primum eliciamus indicationes, deinde videamus an illis satisfieri possit ac postremo ad propria remedia deueniamus. Iam dixi, præcipuas in morbo gall. esse duas indicationes: quæ accipiuntur altera ex morbo, quæ remedia frigida & humida requirit, altera ex causa, materia scilicet contagiosa & venefica, quæ primo tẽpore sui ablationem indicat: quoniã vero ex vna parte ex causa, morbũ permanente illius causa non potest auferri, & ex altera causa confirmat, sublata causa morbũ quoque sæpenumero facile ac protinus cessare, hinc summa cũ ratione fieri diximus, vt me *Indicationes.*

dici omnem ſuam operam conferant ad depellendam cauſam: vnde nos quoque primum de hoc primo ſcopo ſermonem habebimus. Sed antequam ad ſingula, & propria remedia veniamus, audiendi ſunt nonnulli, neque ſolum vulgares, ſed etiam viri doctiſſimi qui ſunt in ea opinione, morbum gallicum nullam recipere integram curationem, illumque inducias, ſed non integram pacem facere, quod veteris plantæ veſtigia quædam perpetuo remaneant, quæ data aliqua occaſione facile fiant manifeſta; cuius rei illud præcipuum afferunt argumentum, quod experientia videtur confirmare, eſſe veriſſ. ſcil. in illis hominibus qui ſemel morbo gallico laborauerint, tametſi illi videantur perfecte ſanati, ſi contingat eos deinceps vel febre, vel alio morbo corripi, huiuſmodi morbos eſſe difficiliores, & periculoſiores, quam in aliis hominibus, qui a gallico morbo fuerint immunes: ex quo colligunt, omnino quaſdam reliquias ſupereſſe, neque morbum omnino ſublatum fuiſſe. Ego aliter cenſeo, qui vere poſſum affirmare, me plurimos vidiſſe partim mea partim aliorum opera ſanatos, adeo plane ac perfecte, vt nullo deinde tempore ne minimum morbi veſtigium reliquum fuerit: quod autem ad oblatam rationem pertinet, quod morbo gallico laborantes ſint languidiores, adeo, vt poſteriori tempore minus fortiter valeant alios morbos perferre, reſpondeo, id non ſolum in gallico morbo, ſed in cunctis magnis morbis, & difficilibus, vt in febre maligna, hydro pe, ac reliquis id genus, contingere, in quibus neceſſario partes principales remanent debiliores, quam vt poſterius poſſint aliis morbis obſiſtere: quo tamen tempore etſi illi ſint debiles, nemo dixerit eos febre maligna vel hydrope laborare. Sed nos rem aggrediamur. Multæ ſunt rationes, ac multa præſidia, per quę medici hoc tempore conantur in morbo gallico noxiam materiam, & morbi cauſam vacuare, ac primum occurrunt nonnulli, qui docent iſtud fieri poſſe, præcipue ſi morbus non fuerit confirmatus, per vehementiſſ. & frequentiſſ. corporis motiones, exercitationes, & labores, exempli gratia, ludendo magna, & parua pila, incidendo ligna, &c. vnde inquiunt materiam noxiam partim latenter, & inſenſibiliter, partim manifeſte, & ſenſibiliter per ſudores educi, atque ita ægros ſanari: ſed forte hæc curandi ratio eſt leuior, quam vt quis poſſit, & debeat acquieſcere, præterquam quod etiam pluribus non vacat periculis: ſi quis enim multis, & vitioſis humoribus refertus, quod fere ſemper in corporibus gallicis contingit, ſine præcedente purgatione vehementer exerceatur, & laboret, tunc importune commotis humoribus multa illis, & grauia pericula imminent, vt paſſim nos admonet Gal. & præcipue loco notabili 3. aphor. 10. Quamobrem etſi nonnulli affirmant ſe hac curandi ratione fuiſſe ſanatos, tamen illa mea ſententia, non ſolum tanquam debilis, & leuior, ſed etiam tanquam periculoſa debet prætermitti.

An morb gallicus integre curari queat.

An exercitijs solis curari possit.

Secunda ſuccedit ratio vacuandi materiam noxiam per communem corporis vacuationem, quæ potiſſ. miſſione ſanguinis, & medicamentis fieri ſolet, quæ ratio ſine vlla dubitatione optima eſt cenſenda, ac frequenter ſine aliis præſidiis vniuerſum morbum gallicum ſanare conſueuit: de qua purgatione vniuerſi corporis etſi non ſemel, & priuatim publice dixi, tamen neque grauabimur in præſentia ſummam illius repetere. Quoniam vero, vt dixi, in corpore laborante morbo gallico ſinguli humores poſſunt redundare, primo ſciendum eſt, pro varietate humoris, variam quoque purgandi rationem conuenire, ſed perpetuo hac adhibita cautione, vt nunquam ea medicamenta prætermittantur, quæ valent exuſtionem reſpicere, & moderate refrigerare. Itaque redundante pituita leniendа eſt aluus cum mel. roſ. ſol. cum hiera ſimpl. vel ſola, vel cum caſſia, cum pilulis aloephang. &c. Concoquenda eſt materia cum iis quæ ſint tenuium partium, & calefaciendi, & ſiccandi vim habeant, qualia forent leuiora, ſyrupus de betonica, de iua, de hyſſopo, mel. roſ. colatum, oxymel ſimpl. decoctum betonicæ, ſaluiæ, hyſſopi, borraginis, fumi terræ, ſem. aniſorum, fœniculi: vehementiora ſyrupus, de betonica, comp. de ſtœchade, oxymel comp. oxymel ſcilliticum, decocta calamenthi, origani, pulegii, ſcordii, dictamni, &c. Concocta materia purganda eſt cum agarico, turbith, colocinthide, euphorbio, cum el. diaphænicon. Indo, hiera, diacoloc. cum pilulis fœtidis, de hermodactilis, cochiis, ac maxime ſi illis cortices permiſti fuerint hellebori nigri.

Vacuatio vniuersi corporis.

In copia pituita.

Et quoniam facta eſt mentio euphorbii, quod in purgãda pituita, ac potiſſimum in morbo Gallico, prę clariſſimum eſt medicamentum, mihi libet illius præparationem, & vſum vobis communicare, cum illud apud pleroſque medicos ſit incognitum, & inuſitatum. Itaque euphorbium duplici ratione poteſt præparari; altera habetur apud Manardum lib. 16. epiſt. vltima, qui huius pręparationis ſe facit auctorem, quo nunquã ſum vſus, ſed puto medicamentum eſſe efficaciſſimum, & optimum. Altera ratio eſt huiuſmodi, quam ego olim a meis præceptoribus didici, & longa experientia deprehendi eſſe vtiliſſimam.

Præparatio Euphorbij.

℞ *Euphorbij electi quantum volueris, leniatur ol. amygd. dulc. inuoluatur in pomo citro, & pomum leniatur & cooperiatur, poſtea ita decoquatur in clibano, quod euphorbium hac ratione præparatum a granis vj. vſque ad x. cum ℥ 1. pilularum aloephang. & aliis, & ſumma cum vtilitate poteſt exhiberi.*

Redundante flaua bile lenienda eſt aluus per caſſiã, ſyrup. roſ. & viol. ſol. per ſerum lactis: coquenda materia per ea medicamenta, quæ moderate refrigerandi, & attenuandi vim habent, qualia forent leuiora, ſyrupus de cichorea, ſimp. de ſon ho, de endiuia, de ſucco aceto ſæ, acetoſus ſimplex: valentiora ſyrupus de cichorea ſiue rhabarbaro, de endiuia Gentilis ✠ decocto cichoreæ, acetoſæ, capil. veneris, borraginis, fumiterræ. Demum concocta materia purganda eſt, & inter cætera omnia medicamenta, rhabarbarum videtur habere inſignem prærogatiuam, quod illud valeat non ſolum bilem purgare, ſed etiam iecur, & omnia viſcera corroborare: ſcammonium autem, & rhabarbarum omnibus medicamentis longe eſt anteponendum, itaque, & ſolum diagridium, ad x. vel xij. grana, cum ſaccharo roſ. vel cum aloe poteſt exhiberi: ſie quoque licet vti medicamentis, quæ ſcammonium recipiunt, qualia forent diaprunum ſol. ol. roſ. Meſ. de ſucco roſ. &c.

Flauæ bilis abundantia.

Poſtremo redundante melancholia lenienda eſt aluus per caſſiam, el. leniutiuum, coquenda materia cum ſyrupo de fumaria ſimp de pomis ſimp. de borragine, vel bugloſſa, cum decoct. fumiterræ, cichoreæ, borrag. ceterach bugloſſæ, & apparente coctione purgandum eſt cum ſena, epithymo, polypodio: ſed inter cætera omnia debet vobis notum eſſe, helleborum principem locum obtinere, quare vos hortor, vt illo vtamini frequenter: inter compoſ. medicamenta confectio hamech, pilulæ cochiæ cum helleboro ſunt præſtantiſſima, & aliis anteponenda. Atque hæc ſummatim de purgatione totius corporis, pro variis redundantibus humoribus.

Melancholiæ redundantia.

Sed reſtant nonnulla præcepta, ac primum qualiſcunque redundauerit humor, conſentientibus principibus ſcopis, nuſquam eſt prætermittenda ſanguinis miſſio, quod remedium, & pro communi purgatione, & pro refrigeratione iecoris, & aliis multis, non ſolum vtile, ſed etiam neceſſarium eſt cenſendum. Secanda autem eſt vena baſilica in dextro cubito, niſi peculiaris aliquis morbus, exempli gratia, capitis, lienis, vteri, alterius venæ ſectionem videatur poſtulare: in quo caſu poſt ſectionem venæ iecoris licet ad alias quoque ſectiones deuenire, ſanguiſque mittatur pro ratione habitus corporis, plenitudine, &c. Non ignoro multos, & cucurbitulis, & hirudinibus, & aliis rationibus, ex variis corporis partibus ſangui-

Vena sectio necessaria.

guinem mittere: quod si illi post sectionem venæ, gratia alicuius symptomatis faciant, neque id nos improbamus: nam qui putant, prætermissa sectione venæ se his modis posse totum corpus euacuare isti ab omni ratione, & doctrina Galeni longe sunt alieni.

Omnes humores respiciendi. Secundo sciendum est, etsi dixi in corporibus Gallicis singulos humores redundare, id tamen aut raro aut nunquam fieri, vt vnus tantummodo humor redundet & noxius sit, cum altera ex parte contingat frequentissime vt plures, vel simul humores omnes, noxii sint, sed tamen ita, vt vnus plane cæteros antecellat, quamobrē & in concoctione, & in purgatione oportet humoris dominantis rationem habere, sed neque alios prorsus negligere.

Materia concoquenda. Tertio notandum est, si in aliquo morbo oportet præceptum Hippocrat. & Gal. obseruare, ne dentur purgantia medicamenta ante concoctionem humorum, id maxime in morbo Gallico esse seruandum, quod peccet materia crassa, exusta, rebellis, quæ sine integra coctione, & præparatione non potest purgari. Neque vero velim vos humorum coctionem numero syruporum & dietum attendere, quod vulgus facit, sed potius ex rei natura: hanc autem potissimum lotia demonstrant.

Valentiss. purgantibus vtendum. Quarto est considerandum, homines Gallico morbo laborantes non leuioribus & benedictis, quæ vocant, medicamentis, cassia, manna, &c. sed valentioribus, immo vero valentissimis esse purgandos, qualia sunt hieræ magnæ, pilulæ fœtidæ, de hermodactylis, inter quæ illud repeto, helleborum principem locum obtinere, & illud addo, huiusmodi medicamenta non modo semel, sed bis, ter, & frequenter fore adhibenda, sicuti in omnibus purgandis humoribus contumacibus, & rebellis Gal. exemplum nos docet esse faciendum, qui adolescentem laborantem alopecia primo aj. pilulis ex aloe, scammonio, & colic. deinde hiera diacolon. bis in quinque diebus purgare non est veritus: quod tamen ita est accipiendum, vt perpetuo ætatis, temperamenti, sexus, habitus corporis, &c. rationem habeatis.

Præparantibus purgantia non admiscenda. Postremo velim id vos animaduertere, quod est dignum maxima notatione, scilicet in coctione, & præparatione humorum a syrupis, & medicamentis purgātibus perpetuo esse abstinendum: cum enim coctio per quietem potissimum perficiatur, huiusmodi medicamēta, quæ certum est omnia mouere, miscere, & exagitare, si quid aliud, omnem coctionem perturbant, & impediunt: in quo errore manifesto quamplurimi versantur, adeo vt in maximo numero auctorum, qui de morbo Gallico tractant, vix vnum aut alterum liceat excipere, qui hac inscitia non sit contaminatus, siquidem plerique omnes non solum vtuntur syrupis comp. de fumo terræ, de epithymo, de polypodio, qui purgandi vim obtinent, sed suos etiam magistrales, vt vocant, syrupos conficiunt, in quibus senam, polypodium, epithymum, helleborum nigrum, & mille id genus medicamenta imponunt, quæ & humores & ægrotos in continua motione solent continere.

Post generalem corporis vacuationem sequuntur aliæ duæ rationes purgandi noxiam materiam in morbo Gallico, quæ vt puto primo ab empiricis inuentæ fuerunt, deinde a medicis rationalibus comprobatæ: altera est ratio per suffumigia, altera per inunctiones, de quibus quam breuissime dicendum est. Et quatenus ad suffumigia, hæc sunt duplicia, alia leuiora, quæ nullum violentum medicamentum recipiunt, sed herbas tantum calidiores, gummata, & aromata: quædam quę sudorem possunt prouocare, qualia sunt calamenthum dictamnum, gentiana, scordium, thus, mirrha, aloes, styrax, benzoin, spica nard. cinamomum, lignum aloes, ambra, moschus, &c. Altera sunt valentiora, quæ propterea nonnulla metallica, sed imprimis argentum viuum recipiunt, & quoniam priora suffumigia tutiora sunt, sed debiliora, quam vt possint materiam tam contumacem depellere, factum est, vt plerique omnes ad posteriora refugiant. Cum autem empirici frequenter, & tonsores huiusmodi suffumigiis vtantur sine vlla ratione & multos, & grauissimos committant errores, vt saltem vos possitis eorum errorem corrigere, & si fetat occasio, illa probe administrare, sciatis ea quæ sunt maioris momenti, & ad probam administrationem huius præsidii pertinent, esse huiusmodi. Inprimis certum esse debet, nunquam suffumigia fore administranda, nisi prius æger & per sectionem venæ, & per medicamenta purgātia accuratissime expurgetur: deinde vero quatenus ad materiā pertinet, ex qua suffumigia fiunt, præter herbas calidiores, & aromata, sciendum totam vim in metallicis consistere, ac præcipue argento viuo: sed quoniam argentum viuum non potest firmari, & pręparari, vt ex eo suffumigia fieri possint, idcirco alia sunt accipienda, quæ argenti viui naturam, & facultatem retinent: hæc vero potissimum sunt triplicia, primum est cinabaris, factitiam intelligo, quæ ex sulphure, & argento viuo diu arte quadam igne torre factis conficitur: secundum est argentum sublimatum quod ita ex argento viuo, & sale ammoniaco simul mistis vi ignis modo salis concrescit: tertium est pręcipitatum, quod pariter ex argento viuo, & aqua, quam ex calcantho, alumine, & sale nitro conficiunt chymistæ, arte quadam, & vi ignis fieri solet. Ex quibus ego magis vnum cinabaris soleo probare, propterea, quia sulphur facile argenti viui malitiam temperat, & corrigit; quam temperationem & correctionem reliqua duo, sublimatum, & pręcipitatum non habent. Sunt qui aliis metallicis vtuntur, atramento scriptorio, arsenico, rubro & albo, &c. lethalibus venenis, sed sola cinabari ego essem contentus. At si quis cupit habere exemplum suffumigii, tale esto:

℞ *Cinabaris* ℥ j.
Mirrhæ.
Ladani.
Thuris.
Benzoin.
Ligni aloes ana ʒ ij.
Caryoph ll.
Cinamomi.
Rosarum ana ʒ j.
Ol. de spica odorati q. suff M. F. trochisci pro suffitu.

Modus vtendi suffumigijs. Modus & ratio administrandi suffumigia, est huiusmodi: æger purgato corpore in paruo cubiculo insigniter calefacto, qualia sunt hypocausta, suffumigio subiciatur: namque igne impositis trochiscis, vel alia materia, fumus quidam seu vapor eleuatur, qui non solum per os, & nares, sed etiam per totum corpus attrahitur: hoc autem circiter horam dimidiam faciendum est, quo tempore deinde æger linteis inuolutus in proximum lectum est deferendus, in quo plurimum sudet, tum absterso sudore quiescat: ab omni autem frigidiore aere in perpetuum abstineat. Nonnullis bis in die, mane, & vesperi ad 10. 12. 15. & plures dies solent suffumigia adhiberi, sed ego semel tantum singulis diebus atque ad summam non plures quam octo dies, hoc remedium probarem, Sic nonnulli ouis sorbilibus, offis in vino generoso, & aliis alimentis solent ægros nutrire, paulo antequam illi suffumigia recipiant, at ego magis probarem, vt non nisi ieiuno ventriculo id fieret, propter multas rationes.

Et quoniam hæc suffumigia speciatim solent insignem copiam noxiorum humorum ad fauces, & os deducere, vnde admodum copiosæ, corruptæ, fœtentes & malignæ quædam sputiones contingunt, ex quibus illæ partes corroduntur, vlcerantur, ac frequenter vniuersi dentes mouentur, & quandoque cadunt: nonnulli huic periculo dupliciter occurrunt, qui primum iubent ægrum tempore suffumigii aliquid in ore continere, exempli gratia, syrupum ros. aut quid simile, quod humorum malitiam possit obtunde-

Ff a re,

re, inter quæ nonnulli id maxime extollunt, vt æger ore gestet aurum, quod peculiari quadam vi argeoto vuum adhæreat perpetuo, deinde post suffumigium iubent illos vtaliquo medicamento, quod firmitati dentium prospiciat, quale foret, exempli gratia, decoctum ex vino austero, rosarum, myrtillorum, balaustiarum, foliorum oliuæ, parum aluminis, &c. nam quatenus ad vlcera, illa propriam curationem requirunt, de quibus in præsentia non ago. Hæc de suffumigiis.

De inunctionibus. Sequuntur inunctiones, de quibus tantum libet vos admonere, alterum ex quibus illæ constent, & quomodo conficiantur: alterum quomodo oporteat ægrotis illas adhibere: cum enim inunctiones eandem fere operam præstent, atque eisdem prope rationibus, & modis, potissimum vero per copias exputtiones noxiam materiam soleant purgare, vt dixi suffumigia facere, cætera omnia quæcunque de suffumigiis tradita sunt, ad inunctiones, & ad hunc locum debent transferri. Itaque etsi multa sint, ex quibus Gallicæ inunctiones conficiuntur, tamen conuenit inter omnes, argentum viuum esse præcipuum: verum vt illud commodius possit adhiberi, addo, vt illius malitia corrigatur, omnino est necesse alia quædam permiscere, inter quæ nonnulla mihi magis videntur accommodata, quæ sunt pinguedines, & olea calidiora, vt pinguedo anatis, gallinæ, suis, canis, lupi, vrsi: nonnulli præ cæteris omnibus pinguedinem humanam probant, ol. laurinum, masticinum, nardinum, de iunipero, de thure.

℞. *Argenti viui* ℥ *vj.*
Ol. veteris.
De iunipero ana ℥ *iiij.*
Pinguedinis anatis.
Canis.
Suis ana ℥ *j.* ß. *M. omnia diligentiss. & seruentur ad vsum:* de quo postea.

℞ *Rad. althea.*
Liliorum alborum.
Serpentariæ ana ℥ *ij.*
Ol. veteris ℥ *iiij. Decoquantur ad consumptionem olei, & adde.*
Masticini.
Lauri ana ℥ *ij.*
Thuris.
Myrræ.
Masticis.
Lithargirij ana ℥ ß.
Misturæ superioris ℥ *ss. optime F. vnguentum.*

De inunctionibus vero, vt, & de suffumigii illud est sciendum, nostra hoc modo posita exempla non esse recipienda simpliciter, vt non possint ac debeant mutari pro varia natura morborum, ætate, corporis habitu, & sexu, &c.

Modus inungendi. Quatenus ad alteram caput pertinet, quomodo liceat ægrotis inunctiones adhibere, ita habendum est, purgato corpore voluerio ægrum summo mane in cubiculo calido oudatum ad ignem hoc pacto esse inungendum: namque minister medicamento, & manibus calefactis incipiat inungere postremas partes pedum, vehementi simul adhibita frictione, sensimque ascendat ad genu, & coxam, & vsque ad coxæ articulum, vel coxendicem progrediatur, deinde vtrasque manibus, & totis brachiis vsque ad humerum, & inunctionem, & frictionem adhibeat: quo loco illud sedulo cauendum est, in quo multi grauiter errant, ne inunguntur inguina, vniuersum abdomen, os sacrum spina, thorax, caput, & si quæ aliæ sunt præter nobiliores, quoniam magnum periculum immineret, ne ægri a malitia argenti viui grauissimis symptomatibus afficerentur: partes inunctæ protinus adhibita stupa ex lino, vel cannabe fasciis ligandæ sunt, atque æger in proximum lectum est deferendus, in quo si fieri potest, sudet, dormiat, & quiescat aliquamdiu, deinde ita inunctus fasciis, & linteis inuolutus comedat proba alimenta moderate, & sibi perpetuo caueat ab aere frigidiore. Terminus inunctionis communiter statuitur, quousque ægris superueniant insignia vlcera, & insignes exputtiones, quæ confirmant medicamenta ad internas partes penetrasse, & suam perfecisse operationem: vt plurimum vero ad 10. vel 12. dies ad summum, huiusmodi inunctiones solent protrahi.

Diximus de suffumigiis, & iounctionibus; quod si quis quærat, quid de vtroque hoc præsidio sit statuendum; ego qui neutro vnquam sum vsus, sed potius permisi alios vti, nolo quidquam certi vel affirmare, vel negare, sed illud vnum dico, vbicunque licet medico certas, & tutas curationes adhibere, illum frustra, & temere ad incertas, & periculosas confugere; vnde quamplurimi, ac fere omnes, quicunque voluerunt rationalibus medicis obedire, sine suffumigiis, & vnctionibus quotidie, & integre liberantur: longe itaque tutius, & salutarius consilium mihi videtur ab illis abstinere, quæ, vt dixi, tam multa, tam turpia, tam difficilia symptomata secum afferunt: quod si vero tandem vobis occurrant homines morbo Gallico laborantes, qui nullis rationibus possint curari, tunc licebit ad suffumigia, & iounctiones accedere, & omnia experiri, cum neque desint multi, non solum vulgares, sed doctissimi viri, qui constanter affirmant, sed plurimos huiusmodi præsidiis tuto ac faciliter curasse, atque illos potissimum, qui cætera præsidia frustra experti sunt. Ad alia progrediamur.

Postrema restat ratio vacuandi, & dissoluendi virus Gallicum, per quædam medicamenta, quæ partim latenter, & insensibiliter, partim manifeste, & sensibiliter id solent efficere: atque hæc quidem tria doctissimum fere ab omnibus recensentur 1. est lignum guaiacum. 2. sarsa pariglia. 3. radix china, de quibus ac tota eorum administratione sigillatim est dicendum. Incipiamus modo a ligno guaiaco, vbi non est opus in præsentia, vt longius inquiram, ex quo loco illud ad nos deferatur, an vnum vel plura sint illius genera, an antiquis cognitum fuerit, an sit idem cum nostro, hebeno, &c. quæ ad meum institutum non pertinent.

An lignũ guaiaci ex culto agat. Cum autem communi omnium consensum certum sit, huiusmodi lignum morbo Gallico laborantes mirabiliter iuuare, immo vero inter cætera præsidia principem locum obtinere, nonnulli primum quærunt, quonam modo hoc medicamentum, an manifestis qualitatibus, an latente quadam ratione, & proprietate substantiæ, suam perficiat operationem: etsi autem huius rei definitio videtur admodum obscura, & difficilis, de qua multa essent altius explicanda, illud vnum nobis sufficiat in præsentia, me eorum sententiam libenter amplecti, qui putant, lignum guaiacum proprietate substantiæ non manifestis qualitatibus morbum Gallicum iuuare, quod ex natura horum medicamentorum satis mihi videor posse probare. Namque si Gal. credimus, hæc medicamenta agentia tota substantia debent habere duas præcipuas conditiones, primam, vt inueniantur, & cognoscantur per solam experientiam: alteram, vt omnibus differentiis illius morbi omnibus hominibus laborantibus, & omni tempore prosint. Primam conditionem perspicue docet Gal. 9. de simp. med. 1. de med. sec. genera, vt supra notauimus: alteram pariter declarat manifestissime 2. de med. sec. locos 2. vbi examinans quoddam Archigenis medicamentum de palustri testudine, illum arguit, quod minime distincte docuisset, in quo capitis dolore, & quo tempore id remedium vtile esse possit: nisi, inquit Gal. Archigenes id voluit, quod omnem capitis dolorem iuuet, idque omni temporis occasione, ita enim, & nos contrarietatis testimonium ei præbebimus, non efficaciæ, quam ex temperamento habeat: quam eandem sententiam etiam habet. 8. de med. secund. locos 8. vbi sermonem habens de hepate lupi, quod secundum totam substantiam,

tiam, non secundum vnam vel alteram qualitatem testatur iecori prodesse, talia pharmaca inquit omnibus intemperaturis videntur conuenire, vt quæ ex proprietate substantiæ agant, adeo vt neque calidas, neque frigidas intemperies lædant. Cum igitur fateantur omnes, lignum guaiacum sola experientia fuisse inuentum, atque illud omnes Gallicorum morbos, differentias, omnes homines, quacunque ætate, temperamento, quibuscunque humoribus refertos, & omni tempore iuuare, certum cuique esse debet, non illud manifestis qualitatibus, & latente proprietate substantiæ suã perficere operationẽ. Quod

Obiectio. si quis obiiciat, guaiacum manifeste calefaciendi, & siccandi vim habere, & quidem insigniter: huic respondeo, non illud propter huiusmodi notas qualitates, sed occulta virtute morbum Gallicum sanare, quod illo argumento facile potest confirmari, quoniam nullum aliud lignum vel medicamentum, quantumuis eadem cum guaiaco vel simili temperie præditum, non potest id efficere. Vnde quicunque hanc latentem vim guaiaci, & aliorum, quæ agunt a proprietate substantiæ, conãtur ad manifestas qualitates, & causas referre, ii forte deridendi sunt, sicuti contigit Pelopi præceptori Gal. quem ille scribit curiose, & frustra laborasse in reddenda causa, quæ nulla reddi potest, quamobrem cancri fluuiales morsis a cane rabido soleant prodesse: itaque inquit Gal. nec Pelopis rationem, vt veram accipio, vt quæ multas habeat contradictiones, verum opinor, cancros ex proprietate totius substantiæ prodesse. Quamobrem cum nos pariter sciamus, lignum guaiacum omnibus morbo Gallico laborantibus prodesse, nullam propterea huius rei causam quæramus. Sed ad medicamentorum præparationem, & vsum veniamus.

Et sane sicuti conuenit inter omnes, lignum guaiacum præcipuam suam vim obtinere, & operam præstare, si ex eo decoctum præparetur, ita quod ad huius decocti præparationem pertinet, plerique omnes in summa varietate atque dissensione sunt constituti: nos autem statuimus minime omnia, sed quæ sunt maioris momenti, in medium proferre. Primum igitur sunt multi, qui ex vna simplici aqua solent ligni decoctum conficere, qua ratione putant cæteris omnibus esse anteponendum, qui affirmant, in iis regionibus vnde lignum ad nos defertur, hoc modo illius decoctum præparari. Sed neque omnes in eo conueniunt, namque alii solam substantiam ligni, alii non lignum, sed corticem, alii vtrumque, & quidem mensura varia solent accipere: sic alii maiorem vel minorem aquæ mensuram accipiunt, maiorem vel minorem, seu longiorem, vel breuiorem decoctionem faciunt. Verum sunt nonnulli, qui non ea simplici aqua, sed vel ex aquis stillatitiis, vt endiuiæ, cichorei, borraginis, vel ex vino, vel tandem ex iure carnis, ligni decoctum conficiunt. Postremo neque desunt quamplurimi, qui simul cum ligno ex quacunque re illud decoquatur, plurima simplicia medicamenta, partim alterantia, vt cichoreum, betonicam, carduum benedictum, partim purgantia, senam, epithymum, helleborum nigrum, solent imponere, de quibus omnibus, ac singulis, & de iam varia eorum præparatione vobis conabor explicare quam breuissime, quid mea sententia sit statuendum.

Et vt a posterioribus incipiamus, qui cum ligno varia purgantia medicamenta miscent, ego quidem huiusmodi institutum nunquam potui probare, etsi non ignoro, illud a quam plurimis & celebribus viris maximopere probari: quod si medici rationales nullum medicamentum adhibere, neque quidquam agere debent, quin certas indicationes sibi proponant, quæso quid sibi isti volunt? Etsi enim decoctum ligni variis modis, & per varias corporis partes, quandoque per aluum, nonnunquam per lotium, vel aliter solet materiam noxiam vacuare, veruntamen id contingit raro, cum maxima ex parte huiusmodi materia a centro ad circumferentiam, & ad cutem, vel per sudores, vel per insensibilem transpirationem vacuetur & dissoluatur: quod si ita hæc se res habet, permistis cum ligno purgantibus medicamentis, quid aliud agitur, quam vt medicamenti vis naturæ propensio impediatur, & omnia confundantur: præterquam quod nescio quam tutum sit, hominem quotidie purgans medicamentum accipere, & continuo purgari, quod certe inter cæteros non placet Auic. apud quem celebris est sententia soluere ventrem supra veneris solutionem, timorosum.

Qui ligno permiscent medicamenta alterantia, seu calida seu frigida, id videntur facere, vt qualitates medicamenti vel remittant, vel augeant, forte etiam vt illud ad certas corporis partes laborantes deducant: quod institutum mea sententia non debet improbari, etsi multi aliter sentiant, dummodo medicamenta opportuna, nec sine iudicio permisceantur, neque enim est timendum, ne hęc permista medicamenta occultam ligni vim possint labefactare, & impedire, siquidem neque desunt exempla apud Gal. qui nonnullis medicamentis agentibus a toto substantia, quædam permiscere non est veritus, quæ possint illa vel corrigere, vel reddere efficaciora, quale est scammonium, quod ille pomo citonio permiscere, & assare consueuit, qualis est cinis ille cancrorum fluuialium, quem Gal. affirmat in morsis a cane rabido tum solum, tum cum thure & gentiana esse pręstantissimum: & alia multa possent afferri, hæc satis.

Itaque si contingat ægrotum & totum corporis habitum, & præsertim iecur calidius & siccius habere, iis ad remittendam caliditatem & siccitatem ligni licebit cum eo permiscere, & coquere herbas frigidiores, ac potissimum cichoracea, endiuiam, sonchum hepaticam acetosam, &c. quæ tamen, vt neque id prætermittatur, non debent uno tempore cum ligno permisceri, ac perpetuo simul ebullire: siquidem huiusmodi herbæ tantam ebullitionẽ non ferũt: in quo casu ego alterutrũ facere soleo, nã vel primũ paratur decoctũ, in quo deinceps lignũ infunditur, & coquitur, uel primũ lignũ infunditur, & decoquitur in aqua, ac postremo cũ illo in fine decoctionis herbæ permiscentur. Si quis uelit medicamẽti uim augere, uel ad certas quasdã corporis partes deducere, is poterit addere ligno medicamẽta, quæ sint tenuium partiũ, & calefaciẽdi, & siccãdi vim habẽt quale est carduus benedictus, radix tormẽtillæ: laborãte capite, betonica, stęchas, laborantibus oculis, fœniculum, euphragia: laborantibus articulis, iua chamædrys: quod item de cæteris est statuendum: quæ sane medicamenta capitalia, ocularia, arthetica, & quę propria membra respiciant, non abhorrent a doctrina Gal.

Quod ad humidam materiam pertinet, ex qua decoctum ligni debeat parari, ego censeo simplicem, & puram aquam cæteris omnibus anteponẽdam esse, quod reuera aqua maxime omnium, & facillime uim singulorum medicamentorum possit recipere præterquam quod, ut supra dixi, certum est, lignum in regionibus, in quibus nascitur, & vnde illud atque illius pręparatio ad nos peruenit, non aliter quam ex simplici aqua parari: sed tamen neque ab aquis stillatitiis prorsus abhorreo, quotiescunque mihi propositum est ligni caliditatem & siccitatem moderari, quæ quodammodo uidentur superare uires herbarum, dummodo istæ aquæ in uasis uitreis conficiantur: etsi, ut libere dicam, ego magis herbas ligno adiunctas, quam aquas stillatitias soleo probare.

Decimo iamdiu vigent altercationes, dum alii contendunt, decoctum vino factum esse optimum, alii contra affirmant, illud non modo inutile, sed perniciosum esse: ego vero etsi non ignoro vinum in medicina facienda multos vsus præstare, atque ex eo non modo veteres medicos, sed etiam Gal. multa medicamenta ægrotis exhibere consueuisse, quasi vinum eorum vim & penetrationem possit iuuare, tamen ni *An in vino coquẽdum lignum.*

fallor, nunquam memini, Galenum vel alium probatũ auctorem, vnum vel plura medicamenta, hoc modo de coquere ea vino, atque ibi vtos fuisse: nam præterquã quod vinum non nimia ea parte aptum est ad recipiendas facultates simplicium medicamentorum, sicuti aqua, nulli dubium esse debet, quin vinũ longiori ebullitione, & coctura acescat, aliumque colorem, odorem, saporem, & aliam naturam recipiat: quare ego quidẽ hac ligni præparatione ea vino nunquam vtor. Quod si velim medicamentum calidius & siccius efficere, vel propter copiam humoris crudioris & frigidioris, vel propter aliam causam, sicuti isti docent esse faciendum tunc vel ligni, vel corticis mensuram augeo. Cæterum vt vos omnia intelligatis, etsi ferat occasio illud ligni decoctum parare & administrare ex vino, notandum est, lignum minime in vino, sicuti fit in aqua, infundendum, & decoquendum esse, quoniam vinum hoc modo e propria natura degenerat, sed illud alia ratione esse adhibendum, nimirum vt facta infusione & decoctione ligni ea aqua, postremo sub finem ebullitionis vinum permisceatur, adeo vt vel nullam deinceps, vel vnicam tantum, vel alteram ebullitionem sustineat: namque medicamentum hac ratione præparatum, longe minores contradictiones videtur obtinere.

Postrema fuerat ratio præparandi decoctum ligni ex iure carnis, quę in pueris, corpore consumptis, debilioribus, & qui facile dissoluuntur, mea sententia non debet improbari. De quo est notandum, sicuti de vino dixi, lignum in solo iure carnis non fore decoquendum, sed prius facta infusione & decoctione ligni ex aqua, demum carnem, ac pręcipue pullum gallinaceum esse infundendum, & decoquendum: hac ratione si præparetur medicamentum, certum est illius siccitatem remitti, & corpora melius conseruari. Sed hoc demum loco de ligno & cortice, an vnum uel alterum, an utrũque accipere deceat; & qua mensura seu quantitate, nec non de aqua, atque illius mensura, demum de modo coctionis est agendum.

An cortex assumẽdus Hoc tempore inter omnes conuenit, corticem maiore siccandi vi præditum esse, immo vero illum omni ex parte curando morbo Gallico longe ualentiores uires, quam lignum obtinere: itaque sicuti olim nullus prorsus usus corticis fuerat, ita in præsentia illius usus est frequentissimus, adeo ut decoctum fere nunquam ex solo ligno soleat parari, ac potissimum quotiescunque morbus difficilis fuerit, qui calidum quoque pręsidium uideatur postulare: quoniam nisi morbus admodum leuis fuerit, ac in corpore molli ac tenero, una quoque simul sentio utrumque, & lignum, & corticem debere permisceri.

Mensura ligni aquę Quatenus ad utriusque mensuram & portionem pertinet, usus uidetur obtinuisse, ut lignum tertia uel quarta parte cortex unica parte permisceatur, & in uniuersum, ut pro singula unica ligni uel corticis, una lib. aquæ debeat imponi. Sed ego puto uix quidquam certi de hac re statui posse: namque omnis ratio requirit, pro diuersa natura morbi, pro diuersa natura ætatis, habitus corporis, temperamenti, &c. medicamenta modo leuia, modo vehementiora esse conficienda, & consequenter modo maiorem, modo minorem ligni, & corticis, & aquæ quantitatem fore accipiendam. Lignum

Nota ligni boni. optimum est eligendum, quod tale est præcipue, si recens, ponderosum, & succi plenum fuerit, siue lima, siue aliter, de qua re non multum laboro, in scobem deducatur, cortex contunditur: ea communi omnium cõsensu in aqua calida per horas uiginti quatuor infunditur, deinde uero ebullitioni & coctioni subijcitur, quæ coctio dupliciter fieri potest, uno modo uase testaceo uel lapideo igni imposito, quod maiori ex parte fieri solet, altero autem in duplici uase, quod balneum Mariæ appellant, quem certe postremum modum coctionis ego censeo longe priori esse anteponendum. Deco-

Tempus coctionis. ctum lento igne est conficiendum, quod ad terminum autem coctionis, plurimi statuunt ad consumptionem medietatis, alii uero multo breuiorem coctionem, & ad consumptionem tertiæ partis tantum, uel multo diuturniorem, ut ad consumptionem duarum partium solent probare, prout quisque medicamentum uel magis uel minus efficax intẽdit efficere, sed ego puto neutrũ modum, sed moderatum esse eligendum, quem censeo esse usque ad medietatis consumptionem: namque ex una parte, si decoctio fiat usque ad consumptionem unius tertiæ partis, uel ut aliis placet, etiam quartæ uix aqua uidetur posse leui decoctione uim medicamenti recipere: ex altera autem parte, si decoctio fiat ad consumptionem duarum tertiarum, aut plurium partium præterquam quod medicamentum admodum ingratum redditur, forte etiam tam longa decoctione & euaporatione illius uis labefactatur. Sed notandum est, si decoctum paretur ea balneo Marię, non esse expectandam consumptionem medietatis, sed satis esse, si decoctio, & ebullitio duret 10. aut 12. horas circiter. Post absolutum decoctum illud per linteum diligenter colatũ & ad usum syruporum seruetur: post hæc rursum illud lignum quod a decoctione superest, infunditur, in aqua uel eadem uel paulo maiori mensura cum priori decoctione, per horas 10. deinde rursum coquitur ad consumptionem unius tertiæ partis: ac demum colatum seruatur ad usum, de quo postea. Ita ergo decoctum ligni pręparatur.

Quoniam statutum est decoctum ligni pluribus modis præparari, ex simplici, & aquis stillatitiis, ex uino, ex iure, ea solo cortice, ex ligno, & cortice, ex uaria prorsus mensura, ex quo medicamentum uarias acquirit uires, in pręsentia mihi libet uaria exẽpla proferre, quæ magis distincte doceant, quæcunque generaliter dixi. Itaque primum exemplum decocti ligni ex simplici aqua est, quo in morbo recenti, nec admodum graui nec non in corpore debiliori [illegible]:

℞ *Ligni sancti raspati* ℥ vj.
Aquę fontis optimę lib. ix. infundatur per horas xv. bulliant ad consumptionem medietatis, et colentur pro syrupo.

Item:

℞ *Lignum quod restat ex primo decocto.*
Aquę fontis lib. xij. infundatur per horas [illegible] bulliat ad consumptionem vnius tertię partis, et coletur pro potione.

Valentioris exemplum:

℞ *Ligni sancti raspati lib. j.*
Corticis ℥ ij.
Aquę fontis lib. xij. infundantur vt supra, bulliant ad consumptionẽ medietatis, et colentur pro syrupo,

Item:

℞ *Lignum residuum.*
Aquę fontis lib. xviij. infundantur, bulliant et colentur vt supra pro potione.

Exemplum Valentissimi:

℞ *Ligni sancti raspati lib. j.*
Corticis lib. ß.
Aquę fontis lib. xv. F. infusio vt supra.

℞ *Lignum residuum.*
Aquæ fontis lib. xx. et fiant omnia, vt supra.

Si vobis propositum fuerit medicamenti caliditatem & siccitatem remittere, vel accipiatis aquas stillatitias, vel decocta ex herbis, vt:

℞ *Ligni sancti raspati* ℥ x.
Corticis ℥ ij.
Aquarum endiuię.
Capil. veneris.
Borraginis ana lib. iiij. F. infusio ebullita ad consumptionem medietatis, colentur vt supra.

℞ *Ligni sancti raspati* ℥ x.
Corticis ℥ ij.
Decoctionis endiuię.
Cichorei, quibus & ego vtor, lib. xij. F. infusio, vt supra.

De

De herbis.

R. *Ligni sancti raspati.* ℥ x.

Corticis ℥ ij.

Aquæ fontis lib. xij. F. infusio & decoctio ad mediatatem: sed in fine decoctionis adde

Florum sonchi.

Acetosę.

Endiuię ana M. ij. & colentur pro syrupo.

Hac ratione vobis licebit etiam permiscere herbas calidiores, & quæ proprias partes corporis respiciant.

Postremo habeatis exempla decocti præparati ex vino, ex iure carnis, vt:

R. *Ligni sancti raspati*

Corticis ana lib. ss.

Aquę fontis lib. xij. F. infusio & decoctio ad consumptionem duarum tertiarum partium, deinde adde vini generosi, quale solet esse vinum Gręcum quod romania dicitur, lib. ij. et post vnam vel alteram ebullitionem coletur pro syrupo.

Item:

R. *Lignum residuum.*

Aquę fontis lib. xv. F. infusio, et bulliant ad consumptionem vnius tertię partis; deinde adde vini generosi, vt supra, lib. iij. et coletur pro potione.

De decocto parando ex iure, idem notandum, quod supra dixi, lignum minime in iure, sed in aqua infundendum, & coquendum esse, deinde tempore opportuno circa finem decoctionis pullum, vel carnem esse addendam, quoniam prætetquam quod ius carnis non ita aptum est, sicut aqua, ad recipiendam vim medicamenti, id facile corrumpitur, & potissimum in tempore calido, scilicet æstate, & longa decoctione fit salsum.

R. *Ligni sancti raspati* ℥ iij.

Corticis ℥ j.

Aquę fontis lib. vj. F. infusio et decoctio ad consumptionem vnius quartę partis, deinde addę dimidiam partem pulli iunioris, et bulliat ad consumptionem medietatis pro syrupo:

& modica quantitas syrupi semper debet institui, quia tales syrupi facile corrumpuntur: & si fieri posset, esset optimum tale decoctum ex iure in singulos dies præparari, & hæc de præparatione ligni, & de vsu ipsius, itemque de iis, quæ ad commodam illius administrationem pertinent, dicta sufficiant.

Vsus syrupi. Cum statutum sit, duo genera decoctionum ex ligno esse conficienda, alterum pro syrupo, alterum pro potione tempore alimenti, de vsu quidem primi omnes conueniunt, de vsu secundi non omnes idem sentiunt: nos igitur de primo decocto agamus, cuius communi consensu omnium, vsus est, vt ægri decumbentes lecto, ex eo admodum calido accipiant bis in die, mane quatuor horas ante prandium, vespere septem horas a prandio, tres horas ante cęnam; & quatenus ad dosin, plerique omnes syrupos matutinos copiosiores, circiter ℥ a. vesperi pauciores, circiter ℥ vij. solent exhibere. Ego vero, etsi hanc consuetudinem amplector, tamen id non probo, quod multi faciunt, qui omnibus indifferenter vnum atque eundem syrupum, quantitatem, & numerum offerre solent, cum nulli dubium esse debeat, quin diuersa ratione morbi, ætatis, temperaturæ, habitus corporis, &c. quantitas & numerus debeat variari, sicut de illorum præparatione diximus: vnde si morbus fuerit leuior, si puer æger, & delicato corpore, satis foret syr. matutini ℥ v. vesperi ℥ iij. & satis etiam foret non duos, sed vnum singulis diebus adhibere.

Sudoris prouocatio. Post syrupum solent prope omnes sudorem prouocare, itaque hoc tempore solent ægrum detinere in cubiculis calidioribus, & maxime in hypocaustis, illosque multis pannis, & tegumentis operiunt, præterea etiam omnibus modis, & speciali quodam instrumento ligneo, ad hunc vsum parato, id conantur efficere, prædicantes, neminem morbo Gallico laborantem sine tali prouocatione posse liberari.

Sed etsi scio esse periculosum discedere a communi ferè omnium opinione, tamen dicam quod sentio, qui talem importunam, & violentam sudoris prouocationem nunquam potui probare, quoniam vt aduersariis concedamus, decoctum ligni facile, & frequenter Gallicos per sudorem vacuare, neque illi mihi negabunt, talem vacuationem fore vtilem, si vi medicamenti prouocetur; quoniam si sudor quomodocunque prouocetur, potest morbum Gallicum sanare, non est vt nos tam longa, & fastidiosa ligni potione corpus torqueamus, vnde inter alios vir celeberrimus, & maxime patronus sudoris, cuius libellus proxime prodiit, iubet id obseruandum esse, ne sudor statim sumpto syrupo, sed ad minus post horam prouocetur, & ratio est, ille ait, quia operæ pretium est, vt hoc medicamentum aliquantisper moretur in ventriculo deinde deducatur ad actum: quod si ita res se habet, quis audeat affirmare, sudorem a decocto ligni, minime a tot, & tam violentis calorificis præsidiis excitari. *Sudor non est omnino prouocandus.*

An forte aliqua extant exempla apud Gal. vel alium auctorem; vel in febribus, vel in aliis morbis, vbicunque tuuat sudorem elicere, illum tam importunis rationibus esse prouocandum? Ego ita censeo, sicut febribus, & aliis morbis, ita etiam in morbo Gallico, sudores vtiles & salutares fieri, si ille ope naturæ, aut commodis medicamentis naturæ propensionem iuuantibus prodeat, alioquin illos sępenumero fore inutiles, importunos, quandoque etiam perniciosos Sed illud addo, cum supra sit statutum, & id experientia confirmet, decoctum ligni non perpetuo per sudorē, sed frequenter per insensibilem transpirationem, quandoque etiam per aluum, aut per lotium, noxiam materiam vacuare, si ita contingat, vt natura alios modos vacuationis, quam per sudorem moliatur, satis cuique patet, quanto cum periculo, tot adhibitis machinis sudorificis, non solum naturæ conatus impediatur, sed etiam ægri ad grauissima pericula deducantur. Qua propter si natura videatur nullam inclinationem ad sudorem habere, tunc medico ab omni quoque sudorifico abstinendum est, sin autem natura ad sudorem aliquam propensionem demonstrat, tunc medico licet illius conatum iuuare, sed congruis rationibus scilicet moderatis frictionibus, vesicis aqua plenis, moderate calidis, forte etiam aliquo medicamento sudorifico imposito in decocto, minime tot tegumentis, adeo vt in summa natura adiuuetur, non impediatur.

Quod si aduersarii nobis obiiciant experientiam, contendentes se hac ratione omnes Gallicos curare: contra ego possum testari, me plurimos vidisse non solum non fuisse curatos, sed etiam in grauissima pericula incidisse, vt iam quatuor menses euenit cuidam adolescentulo, qui post tres dies, postquam huic violento sudori se subiecerat, totus factus est ictericus, & post paucos dies mortuus fuit.

Quatenus vero ad terminum decocti ligni, mos est vt ægri accipiant quadraginta dies, quem terminum aliqui philosophantium omnibus morbis contagiosis constitutum esse aiunt. Vnde tempore pestis post diem quadragesimum nulla prorsus mali suspicio videtur superesse. Sed ego puto talem terminum incertum, neque perpetuo stabilem esse, cum nulli dubium esse debeat, quin aliquando sufficiant dies 20. vel 30. quandoq; vero sit necesse, & ad 40. & ad 60. & ad 100. dies peruenire. *Terminus curationis.*

Non ante multos annos, medici solebant ægros non solum in cubiculis, sed etiam in perpetuis tenebris, & carceribus detinere, qui dicebant esse maxime periculum, si ægroti, vel modico lumini, vel aeri se exponerent: hoc tempore homines non sunt ita superstitiosi: & ego quidem, dummodo aer non sit frigidus, nebulosus, ventosus, sed calidus, serenus, & tran- *An inclusi detinendi ægri.*

quillus, permitto meos ægrotos exire, quandoque non solum in cubiculo, sed etiam ex domo, ac potissimum post prandium vsque ad horam secundi syrupi, & puto hoc nullum detrimentum posse afferre, forte etiam corpus, & animam iuuare.

Tēpus curæ aptum.

Quatenus pertinet ad tempus anni, omnes sentiunt decoctum vere vel autumno opportunissime exhiberi, adeo vt raro aut nunquam hyeme, & æstate liceat eo vti: sed ego aliter sentio, non solum vere, & autumno, sed etiam quouis tempore posse exhiberi, si id occasio, & necessitas ferat: hyeme quidem facile est aerem calefacere, sed tunc necesse est, nunquam domo egredi: æstate autem, quod tempus vt importunissimum aliqui abhorrent, dummodo æger sit robustus, & congruam victus rationem ferre possit, medicus non solum sine periculo, sed etiam cum maxima vtilitate mihi videtur posse administrare, quoniam hoc tempore sudores facile eliciuntur, & omnia excrementa per insensibilem transpirationem, & omnibus modis dissoluuntur. Inter cæteros Franciscus Frisimelica præceptor meus vir in docenda, & facienda medicina singularis, fuit in ea opinione, æstatem cæteris anni temporibus esse anteponendam, qui affirmabat, neminem esse quantuncumque grauiter morbo Gallico laborantem, qui per æstatem decoctum assumens non prorsus liberetur. Itaque si vobis sese offerat occasio, & vt dixi, æger sit robustus, & possit congruam victus rationem sustinere, hoc tempus non est prætermittendum.

A purgantibus abstinendū tempore vsus decocti.

Interea dum decoctum assumitur, mos est fere omnium practicantium, vt ad singulos 8. aut 10. dies ægrotis medicamentum adhibeant soluens, senam scil. polypodium, helleborum nigrum, pilulas cochias, de hermodactylis, &c. quod institutum ego nunquam potui probare. Cum enim, vt posterius videbimus, necessario huic medicamento, tenuem victus rationem oporteat adiungere, Gal. 2. aphor. 16. docet apertissime, ægrotis simul cum inedia neque sanguinis missionem, neque purgationem, vno verbo nullam motionem, vel corporis alterationem conuenire, præterquam quod si natura per summas, & cutaneas corporis partes aliquam vacuationem moliatur, quod, vt dixi, solet facere frequentissime, tunc certum est dato medicamento, quod a partibus externis ad interna, a circumferentia ad centrum trahit, naturam impediri, & totam curationem perturbari. Itaque quo tempore ægroti assumunt decoctum ligni, ego prorsus abstineo ab omni medicamento. Quod si ægrotis aluus adstricta fiat, vel mollibus clysteribus vtor, vel in syrupo matutino vnam vel alteram tantum drachmam senæ infundo, vel ad aliquod leniens, & leuissimum medicamentum deuenio, vt cassiam, &c. Post quadragesimum autem diem, vel post plures dies, absoluta potione decocti, omnino necesse est medicamentum purgans exhibere, & sunt medicamenta, de quibus dixi in præparatione.

Victus ratio.

De victus ratione non est prolixe agendum, qui primis diebus admodum tenuis instituatur, simplici pane, & passulis, & quidem parce exhibitis: sed multi hodie, & iura, & oua, & carnes adiungunt, & fere victum plenum instituunt. Ego vero cum pleniorem victum prorsus damnem, neq; tamen illum tam tenuem, & exquisitum probo, quod talis victus ex Hipp. & Gal. 1. aph. 4. in morbis diuturnis sit semper periculosus, cum ita vires fiant debiliores, adeo vt neque coctionem, neque insensibilem dissolutionem, neque sensibilem vacuationem possint perficere, vt conuenit; ideo moderatam, sed tamen tenuem, & attenuantem victus rationem soleo probare, quæ facultatem quidem corpus gubernantem conseruet, cuius indicationes medicus nunquam debet obliuisci, sed simul etiam, & materiæ coctionem, & dissolutionem non impediat: & vt magis distincte hanc rem exponam, ego meis ægrotis sumentibus decoctum ligni, in prandio non aliud exhibeo, quam panem, & passulas, & quandoque etiam pistacia: in cœna vero carnes, & potissimum auiculas montanas, & pullos gallinaceos concedo, & his paucis contentus ab omnibus aliis abstineo.

Quantitas cibi.

Quod vero pertinet ad quantitatem, maiori ex parte exhiberi panis solent ℥ iij. passularum ℥ ij. sed certum est, non omnibus eandem mensuram conuenire, cum pro varia ægri natura, corporis habitu, consuetudine, &c. sit necesse alimenta modo minuere, modo augere, prout fit etiam in aliis morbis. Moderata quædam mensura sequens mihi videtur esse, ad quam veluti ad quoddam medium, liceat vel parciorem vel copiosiorem diætam conferre, si nimirum æger mane accipit ℥ iij. panis, passularum ℥ ij. pistacia N. x. vesperi autem præterea turdum, vel tantum alterius carnis, quæ turdo respondeat: qua victus ratione iam longa experientia mihi confirmatum est, vires bene conseruari, & feliciter absolui totam curationem.

De pane nautico.

Sed aliqua restant adhuc de victus ratione, quę nullo modo sunt prætermittenda: & primum cum plurimi, & fere omnes vtantur pane nautico, contra doctissimi quidam viri illius vsum non probant, quod talis panis difficillime concoquatur, & succum generet nimis siccum, & melancholicum: quæ fuit sententia Gal. 1. de alim. facul. 2. vbi de varia panis coctura loquitur: de qua controuersia illud vnum vobis sufficiat, me lõge magis probare vsum panis communis optime præparati, sicuti Gal. loco citato ait: sed si quis voluerit pane etiam bis cocto vti, si æger habeat robustum ventriculum, & omnino insigni siccatione sit opus, neque ego ab illius vsu omnino abhorreo.

Quis potus conueniat.

Deinde cum omnes non alia vtantur potione, quam secundo decocto ligni, neque desunt viri doctissimi, qui talem potionem non recipiunt, eo quod alimenta hac potione reddantur praui succi, neque probum alimentum afferunt, itaque loco illius vel vinum, nisi aliquod symptomata id prohibeant, vel dolor capitis, & alia, vel aquam simplicem, vel aquam hordei, vel quid simile administrant.

Sed aduersus hanc opinionem, etsi id cuique satis esse possit, tale institutum ex propriis regionibus, in quibus lignum nascitur, & familiarissime administratur, ad nos peruenisse, & experientia comprobatum esse, hanc potionem non solum sine periculo, sed maxima cum vtilitate vsurpari, tamen illud etiam licet addere, aut difficulter, aut nulla ratione fieri posse, vt ab eo alimenta corrumpantur, & in prauos succos conuertantur, cum potius contra sit consentaneum rationi, potionem medicatam alimentis etiam suam vim communicare, adeo vt illa etiam non solum nutritionis, sed etiam medicinæ possint rationem habere, sicuti etiam aliis multis potionibus medicatis contingit, quæ apud antiquos celebres, & frequentes fuere. Quare sicut, exempli gratia, ex vino absinthite, quod longe amarissimum, & ingratissimum est, tantum abest, vt alimenta corrumpantur, & in prauos succos conuertantur, illud potius mirabiliter iuuet ventriculum, & alias multas afferat vtilitates, ita secundum ligni decoctum non solum caret periculo, sed etiam tanquam potio, & medicina non est prætermittenda; immo vero non defuerunt viri doctissimi, & inter alios Manardus lib. 16. epist. 4. qui parant talem secundam coctionem aliquando, ex nouo, & crudo ligno, minime ea eo quod remansit ex prima decoctione, vt illa efficaciores vires habeat: & hinc factum esse puto, vt aliqui medici ex ligno sancto diuersa vinorum genera iam diu conficiant, quarum vsu profitentur, se omnes, & desperatos Gallicos sanasse, inter cæteros est Matthiolus.

Vsus ligni in substantia.

Quæ hactenus dicta sunt de varia præparatione, & vsu, & tota administratione decocti ligni, forte potuissent satis esse. At vero quoniam adhuc restant de hoc medicamento aliqua, quæ non ita omnibus nota sunt, & vsitata, de iis etiam breuiter agam, & primum aliqui maxime probant vsum ligni sancti in substantia, quod vel solum, vel simul cum cortice,

in

in puluerem, & deinde in pilulas redigunt, quas ante vtrumque syrupum exhibent mane & vesperi, quandoque etiam ante cœnam, & ante prandium solent adhibere ad ℥ j. et eiter, qui vsus minime est improbandus, dummodo id eum iudicio fiat, nimirum quotiescunque necesse est corpus, præcipue vero ventriculum exficcare, ac sane si lignum vtraque hac ratione simul exhibeatur, & in decocto scilicet & in substantia; nulli dubium esse debet, quin medicamentum maiores acquirat vires, vt:

Pil. [illegible]

℞ *Pulueris ligni sancti*

Corticis ana ℥ ß. cum syrupo de fon cho. M. & fiant pilulę.

Sic simul cum ligno & cortice possunt permisceri betonica, iua, & alia similia, quæ proprias partes respiciant.

Manardi alia ratio prabēdi decoctum.

Præterea est alia duplex administratio decocti, cuius vtriusque auctor est Manardus. Prima est, cuius ille mentionem facit 14. epistol. 4. qui inter varios vsus ligni, secum magis probare, in quo illius decoctum instar medicatarum aquarum, imo leri a Dioc. descripti assumitur.

Itaque ea ratione licet decoctum ligni dare, qua aquæ thermarum solent administrari, quam puto vos non ignorare, nimirum bibuntur ex quotidie copiose ad 10. 12. & plures libras, per interualla deambulando, quam rationem vtendi decocto, a nemine, quem sciā, præter Manardum excogitatam, ego non solum probo, sed etiam miror, quomodo nemo hactenus, tam præclarum, tam illustris viri institutum sequatur, & ad vsum reuocet, qui vere vobis testor, me non semel hoc modo ligni decoctum dedisse, summa cum facilitate, & fœlicitate, quod medicamentum hoc modo sumptum, sicuti propè faciunt aquæ thermarum vel per aluum, vel per lotium, vel per vtramque partem ea corpore egreditur, vt sudorem etiam aliquando soleat euocare: vnde patet, quod maxime exoptandum videtur, sine multo labore, & paucis diebus, id consequuntur, quod alii via magna molestia, & longo tempore solent consequi. Et si quis vestrum voluerit aliquando tale pra fidium experiri, is facile nobiscum fatebitur, illud esse dignum maxima admiratione.

Altera Manardi ratio est, cuius ille meminit libro decimo septimo, epistol. tertia, quam mihi videor tam aliis quam propriis verbis commode explicare posse, ille ita habet: Pro Episcopo Cretensi e Cum consilio sumpta purgatione, mane sequente in aurora bibat decocti primo modo parati ℥ iiij. quorum ferro potest calide, & per horam dormiat, donec quatuor alias eorum vncias bibat, taceatque per aliam horam, sed non dormiat, post quam rursus eandem quantitatem bibat aquæ, sed tepidam, & statim a potu surgat, & locis calidis lente tamdiu inambulet, donec aquam ex ventriculo descendisse videat. Sed sicuti priorem decocti vtum & administrationem libenter suscipio, ita posteriorem nullo modo possum probare, qui censeo talem rationem esse suspectam, forte etiam periculosam, & a probata methodo medendi alienam: quoniam vt cætera prætermittantur, neutiquam conueniunt rationi, sumpto syropo, post singulas horas bis, & ter eandem syrupi quantitatem accipere, cum necesse sit adhibitus posterioribus syrupi, quo tempore priores nondum sunt elaborati, totam naturæ in medendo operationem peruertitur: vt exempli gratia, si quis post prandium per varia interualla vnius horæ noua iterum atque iterum adiiciat alimenta, omnem ventriculi coctionem perturbari necesse est.

Syrupus auctoris.

Demum aliæ restant rationes præparandi, & administrandi lignum guaiacum, quæ non debent prætermitti: vna est, quam ego omnium primus excogitaui, & qua multos annos iam vtor, namque ex decocto ligni, & saccharo syrupum conficio, qui eandem cum cæteris syrupis formam & durationem acquirit. & compositio talis est:

℞ *Ligni sancti raspati ℥ ij.*

Corticis ℥ j.

Aquæ fontis lib. iij. F. infusio vt supra, & decoctio ad medietatis consumptionem. & facta colatura adde sacchari rubri lib. iiij. M. & fiat artem syrupus.

Vsus autem huius syrupi pertinet præcipue ad ægrotos delicatos, & qui nequeunt ligni decoctum accipere vt sunt pueri, mulieres vterum gerentes, qui pluribus negotiis sunt occupati, & nequeunt se domi continere hunc syrupum ægrotis bis in die dare consueui, summo mane ad ℥ iij. vesperi vij. horis a prandio ℥ j. quibus præterea moderatam victus rationem institutio, prætermisso vino, & omni victu humidiore, carne, pane, passulis pistaceis contentus, loco vini præbeo ligni decoctum, quod hodie præparatur in phiala vitrea, qua ratione medendi multi ægrorum admodum caute & sine vlla molestia morbum Gallicum perferunt, et quam doque omni ea parte superant.

Modus pueris consulendi.

Altera autem est ratio, quæ pariter ad hos delicatos, & præcipue puerulos pertinet: cum enim frequenter contingat, pueros aut ex vitiato semine nasci, aut ea contagio, maxime vero nutricis, morbo Gallico infici, quibus ligni decoctum non licet exhibere, in iis vtor meo inuento: si aliqui ex decocto ligni in balneo mariæ per destillationem aquam purissimam eliciunt, quæ cū omni improbo colore, odore, sapore, careat: libenter a pueris & omnibus delicatis bibitur. Hæc de vario vsu, & præparatione ligni satis.

Nunc vero de salsa pariglia & radice chinæ dicendum est, quæ sunt duo medicamenta, per quæ medici Gallicum virus expugnant: sed cum multa quæ de ligno dicta sunt, ad hæc duo medicamenta facile accommodari possint, breuiter agam. De salsa pariglia multi disputant, quomodo debeat appellari, ex quo loco afferatur, an vnum vel plura sint illius genera, & alia quæ prætereo, quoniam ad nos nihil pertinent: sed id nobis satis est scire, qualissam sit eius facultas, & quomodo debeat administrari. Plerique omnes, & potissimum Hispani auctores, aiunt salsæ pariglia radicem in secundo gradu calidam & siccam esse, tanquam sententia in, vt puto, vonctur, quod experientia confirmet, vel durissimos tumores opera huius medicamenti discuti & dissolui: ac si considerentus salsam fere omni odore, & sapore priuatam esse, addo neque eius decoctum calefacere homines, quod fine ratione colligimus, salsam circa actiuas qualitates temperatam esse, vel potius ad frigidum, quam ad calidum declinare: & si vim habeat discutiendi, licet facile respondere, salsam non sua caliditate, sed magis partium tenuitate id præstare, vt etiam Ceterach tumores insignes lienis emollit, quæ tamen non est calida: circa passiuas autem qualitates fatendum est, salsam circa secundum gradum esse siccam, cum certum sit & euidentissimum, illam siccandi insigniter vim habere. Huic medicamento multæ ab aliquibus tribuuntur facultates in catarrho salso, in cancris non vlcératis, in scrophulis, in tumoribus lienis, doloribus articulorum, omnibus affectionibus cutis, & aliis morbis, & symptomatibus. Sed nos prætermissis aliis, de vno morbo gallico agemus, in quo etsi omnes conueniunt, salsam f. penumero præclaram operam præstare, tamen de illius efficacia non omnes idem sentiunt, quoniam ea vna parte multi, & prope omnes probant medicamentum, & id laudant, sed tantum contendunt, sola salsa neminem vllo tempore vere & integre sanatum fuisse: ex altera autem, neque desunt aliqui viri doctissimi, qui salsam non modo probant, sed etiam ligno sancto anteponunt, qui audent firmissime dicere, sola salsa aliquos fuisse curatos, qui ligni decocto pluries assumpto non potuerunt curari: & in iis est Manardus. De qua controuersia cum nolim meum iudicium interponere, id confirmo vlcera, tumores, tophos, gummata, pullulas, vlcera, & omnia symptomata

De salsa pariglia.

An morbi gallicum vere oppugnet.

priorem ita gallica longe facilius, & breuiori tempore ex decocto salsæ mitigari, & deleri, quam ligni decocto: quod fieri puto, quoniam salsa discutiendo, & vacuando materiam nostram est longe efficacior ligno. Sed id addo, me aut nunquam, aut rarissime sola salsa vti consueuisse, sed simul cum salsa quandoque lignum, frequentissime autem corticem ligni permiscere.

Decocti salsæ sit exemplum hoc:

℞ *Salsæ electæ.*
Ligni sancti ana ℥ *iiij.*
Aquæ fontis lib. xij. F. inf. & decoctio ad consumptionem medietatis, vt de ligno.

Aliud exemplum:

℞ *Salsæ electæ* ℥ *iiij.*
Corticis ligni ℥ *ij.*
Aquæ fontis lib. x. F. inf. &c. vt supra.

Quæcunque autem sunt exposita de ligno, de secundo eius decocto, de vario vsu, & præparatione eius ex aquis stillatitiis, cum herbis, & aliis similibus, omnia ad hunc locum sunt transferenda, cum ipsa salsa fere iisdem modis, & rationibus sicuti lignum præparetur, & administretur: in primis autem sciendum est, antequam æger salsæ medicamentum accipiat, communem corporis expurgationem, & accuratissimam necessariam esse, vt superius dixi: illud tamen addo, neminem esse qui non velit, ægrotos bibentes decoctum salsæ octaua, nona, aut decima die vel catapotiis, vel potionibus, ad morbum facientibus necessario purgandos esse: de qua re, & causa supra dixi: quod sentio de ligno: tamen illud addo, talem purgationem neque mihi prorsus improbari, dummodo illa cum ratione adhibeatur, etsi rationes propositæ aduersus medicamenta purgantia, quo tempore decoctum ligni accipiunt, fere idem de potione salsæ videntur demonstrare, tamen reuera vtrumque hoc medicamentum, & lignum, & salsa, non omni ex parte conueniunt, quoniam primum non tam tenuis victus ratio in decocto salsæ, quam in ligno est instituenda, quoniam ægri bibentes salsam mane, & vespere, præter panem assumunt carnem, auiculas montanas, pullos gallinaceos, lactentem vitulum, oua sorbilia, &c.

Deinde etsi negandum non est, salsam, & sudores elicere, & per cutem insensibiliter euacuare, tamen certum est, non id perpetuo fieri, cum per varias etiam corporis partes quandoque excrementa digerantur: immo vero salsa frequenter aluum mouet, quamobrem si ita fiat, vt salsa neque sudorem, neque aliam vacuationem moueat, in quo casu censeo esse abstinendum ab omni purgatione, tunc mea etiam sententia purgans medicamentum medio tempore semel, & bis tuto, & vtiliter posset exhiberi: & inter cætera medicamenta illud reperio, helleborum principem locum obtinere: ego autem consueui medicamentum conficere cum syrupo, vt:

℞ *Conf. hamech* ʒ *v.*
Syrupi de polyp. ʒ *iij. ſs.*
Syrupi ex salsa confecti q. suf. M. & f. potio.

Exemplum hellebori:

℞ *Corticum radic. hellebori nigri* ʒ *j. ſs.*
Sem. aniforum.
Fœniculi ana ʒ *j.*
Cinamomi.
Caryoph. ana ℈ *ſs.*
Syrupi confecti ex salsa ℥ *x. F. infusio, & decoctio secundum artem & facta colatura, adde.*
Syrupi viol. sol. ℥ *j. ſs. M. F. Potio.*

Alij longe pluribus vtuntur, & sit exemplum:

℞ *Senæ electæ* ℥ *ſs.*
Turbith.
Hermodact.
Rad. bryoniæ ana ʒ *j. ſs.*
Sem. citri.
Aniforum ana ʒ *j.*
Gingiberis.
Caryoph.
Cinamom. ana ʒ *ſs.*
Passularum.
Liquiritiæ ana ʒ *ij.*
Syrupi confecti ex salsa lib. j. F. inf. & dec. sec. artem, & facta colatura adde syrupi ros. sol. ℥ *j. ſs. M.*

Notandum autem quemadmodum in generali purgatione, ita etiam in hac intermedia, quo die assumitur medicamentum, a syrupis salsę esse abstinendum, imò vero etiam ab altera potione, id est a prandio, & a cœna, cuius loco modicum vini est exhibendum eo die. Decocti certum tempus non est, cum aliquando 15. aut 20. dies sufficiant: quandoque ad 30. 40. & plures dies oportet procedere, sicuti de ligno dixi. Salsa demum, si quis id velit etiam intelligere, quo veterior, eo est melior, & præstantiores habet vires, talis autem habetur quæ minime est corrosa, & exsiccata, quæ si flectitur, est bona, si vero frangitur aut puluerem facit, mala. Historia de salsa omnibus patet, & iam ante 50. annos Carolus V. Cæsar hoc medicamento vsus est, ex quo puto illud maximam existimationem acquisiuisse.

China. De radice

Chinam quam ego puto ad curandum morbum gallicum vel parum vel nihil conferre, forte potuissemus prætermittere, sed cum multi hoc tempore ea vtantur frequentissime in podagra, in vlceribus pulmonum, scirrho lienis, & iecoris, elephantiasi, in lepra græcorum, atrophia, & aliis morbis grauissimis, mihi libet neque eam prætermittere, vt vos etiam tam celeberrimi medicamenti præparationem, & vsum intelligatis: imprimis autem quo ad electionem, præfertur china recens, & quæ nullam cariem habeat, quæ magis rubescat, sed ante omnia quæ sit grauis, & ponderosa, quæ vero ab iis deficit conditionibus, mala est. Quatenus vero ad eius pręparationem, & vsum, plerique omnes dissentiunt, & plurimę sunt descriptiones, ego autem tantum eam proferam, quę est magis congrua, & qua ego iam diu vtor. Primum vero id sciendum est, me nunquam eorum sententiam probare, qui vt fere communiter solent, vnicam vnciam chinæ in lib. xij. aquæ infundunt, & decoquunt, quod ex tam parua portione medicamenti in tanta copia aquę vix videtur fieri posse, quin medicamentum reddatur imbecillum: quod si in iis regionibus, ex quibus, & china, & eius præparatio ad nos peruenit, quod multi auctores confirmant, longe maiorem quantitatem huius solent adhibere, quanto magis decet id nos facere, cum longo itinere & tempore non nisi vetus, & corrosa ad nos deferatur china; de cuius temperamento conueniunt omnes, illam vim siccandi insigniter habere, vtrum vero calefaciendi an refrigerandi, dubium est, sed quatenus licet colligere ex gustu, & odore, qui nullus in ea deprehenditur, forte statuendum est, chinam in iis qualitatibus vel temperatam esse, vel parum a temperie declinare. Ratio autem efficiendi decoctum chinę, quę mihi magis probatur, & qua ego vtor, est talis;

℞ *Chinæ al. in minutas, & tenuissimas partes incisæ* ℥ *ij.*
Aquę fontis lib. x. F. inf. per horas 24. deinde decoctio ad medietatis consumptionem, & facta colatura seruatur pro syrupo.

Deinde:

℞ *Eandem radicem residuam.*
Aquę fontis lib. x. F. inf. et decoctio ad consumptionem medietatis.

Syrupi exhibentur bis in die, mane, & vesperi, secundum pariter decoctum assumitur in prandio, & cœna, vt, & in ligno diximus. Alii maiorem, alii minorem chinę, & aquę quantitatem recipiunt, alii longiorem vel breuiorem decoctionem faciunt, alii vno tantum decocto contenti sunt, & pro syrupo, & pro potione cum alimentis consueuerunt vti, & hęc proposi-

ta

ta ratio magis probatur: sed non est ita intelligenda, quasi perpetuo hanc chinæ, & aquæ mensuram, & hunc præparationis modum oporteat seruare. cum nulli dubium esse debeat, quin pro varia ratione morborum, symptomatum, ætatis, &c. liceat, & chinæ, & aquæ quantitatem vel augere vel minuere, & vniuersum coctionis, & præparationis modum alterare. Sed id etiam non est prætermittendum, decoctum chinæ minime ad multos dies, vt ligni, & salsæ, sed quotidie esse conficiendum: nam si diutius id conseruetur, facile acescit. Victus ratio non sit admodum tenuis, sed fere qualis in decocto salsæ dixi: plerique autem magis elixas, quam assas carnes probant, qui timent medicamenti siccitatem. Et hæc de præparatione, & vsu ligni, salsę, & chinæ sufficiant, si modo id addamus, aliquos esse qui frequenter omnia simul solent commiscere, & ex omnibus vnicum medicamentum conficere, quod tamen non probo, sed habeatis exemplum:

R *Ligni sancti raspati* ℥ vj.
Corticis.
Salsæ.
Chinæ ana ℥ j.
Aquæ fontis lb xij F. inf. & decoctio ad consumptionem medietatis, et seruetur pro syrupo.

Hoc etiam fiet in secundo syrupo: & hactenus de primo scopo, scilicet vt materia noxia gallica euacuetur, quæ erat causa morbi huius. Sic pariter statuēdum est de secunda indicatione, quæ desumitur a morbo, quam cum statutum sit esse intemperiem calidam, & siccam, scire debetis postulare ea omnia quæ dicta sunt de intemperie calida, & sicca iecoris. Sequitur vt agamus de symptomatibus.

Differentia bubonum. Primo igitur occurrunt bubones seu tumores circa inguina, ad quas partes iecur tanquam ad propria emunctoria solet materiam noxiam deponere. Cum autem alii quoque bubones contingant aliquando, de quibus, & eorum curatione tractant auctores, si quis cupit intelligere, quomodo bubo gallicus a non gallico possit discerni, is sciat præcipuam rationem huius distinctionis ea præcedentibus quibusdam rebus, & causis fore colligendam, exempli gratia, si quis proximo hoc tempore vsus est venere cum muliere infecta, si laboret carie, gonorrhæa, & aliis symptomatibus, pro comperto est habendum hunc bubonem esse gallicum: contra vero si quis iam diu abstinuit a venere, si præter suum morem, & præter modum se exercuerit, si laboret febre pestilente, si laboret vlcere in altero crure, & aliis id genus occasionibus, ea quibus bubones oriuntur, licet statuere hunc bubonem non esse gallicum.

Curatio bubonum. In ratione curandi bubonem, omnes rationales medici conueniunt, neque in principio, neque vllo tempore medicamentis repellentibus esse vtendum: etsi enim in cæteris inflammationibus prima sese offert indicatio repellendi fluentem materiam, tamen hic sumpta indicatione a qualitate excrementi, quod dixi esse veneficum, & contagiosum, nec non a membro transmittente, quod dixi esse iecur, ac postremo a membro recipiente, quod proprio naturæ instituto factum est veluti quædam sentina, in quam membra principalia deponant quęcunque illis sunt molesta, summa cum ratione est statuendum, nunquam medicamenta repellentia conuenire: itaque omnes pręcipiunt, neque secandam esse venam, neque adhibendam purgationem, neque aliud agendum quod huiusmodi naturæ propensionem possit impedire: quod præceptum libenter recipio, hac tamen adhibita limitatione, dummodo æger insigni humorum plenitudine aut vitio nō laboret: siquidem in hoc casu, mea sententia, non foret alienum a ratione, & sanguinem mittere, & purgationem adhibere, siquidem natura hoc modo exonerata, ab eo quo veluti sarcina premitur, non solum non potest impediri, sed etiam solet iuuari, adeo vt facilius, & promptius valeat noxiam materiam depellere. Quamobrem si vobis sese offerat ęgrotus, bubone gallico correptus, omni studio est incumbendum, vt bubo ad suppurationem deducatur, cum frequenter ac fere semper eueniat, vt hac ratione purgata noxia materia, non solum partis inflammatæ, sed etiam totius corporis, homo ab omni periculo, & ab omni morbo liberetur: sicuti contra experientia confirmat, si huiusmodi bubones non deducantur ad suppurationem, homines in grauissima pericula, & in grauissimum morbum gallicum incidere. Vt autem bubones facilius suppurent, plerique omnes variis vtuntur medicamentis, ol. amygd. dulc. chamo. liliorum alborum, pinguedine gallinę, anatis, axungia porcina, rad. althęę, farina frumenti, &c. partim simplicibus partim compositis: sed ego longiori experientia didici, ista hęc medicamenta, quęcunque ad bubonem apponuntur, illius suppurationem sępenumero non solum non iuuare, sed non leuiter impedire, cum soleant magis ad dissolutionem, quam ad suppurationem conferre. Itaque primis diebus, quibus bubones fieri incipiunt, ego ab omni prorsus medicamento, tam interno quam externo abstineo, immo vero neque admodum tenuem victus rationem instituo, sed cupio, & iubeo ęgrotos ludere gladio, parua, & magna pila, scalas ascendere, & descendere, & vno verbo, in magnis, & continuis exercitationibus versari. qua ratione nunquam fit, quin bubones fiant grandiores, & ad suppurationem deueniant: quod si hęc non sint satis, quandoque tumori adhibeo cucurbitulam, quandoque etiam iubeo vt æger supra bubonem gestet vel pilam duriorem, vel quid simile quod dolorem, & fluxionem possit augere, post nonnullos autem dies, quo tempore mihi videtur bubo iam factus magnus, vt nullo modo timeam illum intus posse regredi, vel insensibiliter dissolui, tunc neque ego a mollientibus, & suppurantibus medicamentis abstineo, qualia sunt supra proposita, quę bubonis maturationem possint iuuare: demum facta maturatione, quamprimum ad bubonis apertionem est deueniendum, quem non solum vtile, sed etiam necessarium est, longiori tempore apertum detineri, cum, vt dixi, hac ratione prope omnes liberentur: tandem facta purgatione quę satis esse videatur, licet vlcus abstergere, mundificare, & ad cicatricem deducere.

Suppurantia bubones.

In contumacia bubonū quid agendum. Cęterum, quod nullo modo est prętermittendum, si contingat, contingit enim aliquando, vt bubones nullo modo possint ad suppurationem deduci, quidnam est agendum? Plerique aggrediuntur hoc tempore communem, & exquisitam corporis purgationem, per sectionem venę, per medicamenta, purgantia, ac demum ad aliquod ea supra positis medicamentis deueniunt, ego vbi video omnia frustra fuisse facta, & bubonem diutius perseuerare, qui aliquando ad quamplurimos dies, immo duos, & tres menses in eodem tenore solent consistere, tunc ad causticum medicamentum confugio, quo posito veluti quidam fonticulus excitatur, per quem non solum materia contenta in tumore, sed totum etiam virus gallicum commodissime purgatur, ac postremo ad purgationem deuenio.

De vlceribus pudendi. Secundo sequuntur vlcera, ac potissimum pudendi, tam in viro quam in muliere, quę pręter rationem pręcedentis contagii manifeste demonstrant curationem. Quod pertinet ad eorum curationem, illud sciendum est, si vlcera fuerint magni momenti, tunc omnium primum fore necessarium, vt adhibeatur purgatio totius corporis, sine qua vlcera non solum non curantur, sed etiam redduntur difficiliora: in quem errorem quamplurimi incidunt, qui ad ignaros chirurgos, & tonsores confugiunt. Huiusmodi vlcera non aliis medicamentis debent curari, quam iis quę sunt tradita a Gal. 5. metho. ad finem, vbi tractat de vlceribus in pene, dummodo illis permisceant nonnulla medicamenta, quę experientia morbum

gal-

gallicum iuuare compertum est. Itaque Galenus probat medicamenta, quæ insignem siccandi vim habeant, nõ solum propter morbum, sed etiam propter naturam partis siccioris, quod vtrumque insignem siccationem requirit: talia fuerant apud Gal. medicamenta ex charta combusta, anethum vstum, cadmia, & alia: hoc tempore sunt vsitata tuthia, squama æris, squama ferri, lithargyrium, &c. ex quibus pulueres, linimenta, vnguenta, & aliæ formæ medicamentorum conficiuntur. Nonnulli caustícis medicamentis vtuntur, aqua qua vtuntur auri fabri, ol. vitrioli, præcipitato, vnguento Ægyptiaco: ego autem quibusdam lotionibus contentus sum, qui nunquam vehementissima & vrentia medicamenta potui probare, quæ eschara inducendo, sæpenumero sunt in causa, vt contagiosum illud virus non satis expurgetur, vnde excremento ad partes internas redeunte ęgri manifestissima pericula deducuntur. Ratio autem curandi huiusmodi vlcera, quam soleo probare, est huiusmodi. Itaque post generalem purgationem, si feras occasio, huiusmodi vlcera mane, & vespere lauentur, ex decocto ligni, cui, si aliqua videatur subesse inflammatio, licet addere hordeum, plantaginem vel quid simile: lauato vlceri inspergatur squama æris præparata simul cum puluere corticis ligni, aliquis portionibus, ac demum supponatur vnguentum de cerussa, linimentum simplex, &c. quibus cum remediis est progrediendum, donec mundificato vlcere licet illud ad cicatricem ducere, quod facile vel solo linteolo imbuto in decocto ligni, cum vnguento de tuchia, vel aliter fieri solet.

De pustulis.

Tertium symptoma sunt pustulæ, quæ tum exteras partes corporis, tum maxime caput solent occupare, a quo symptomate ægroti cumprimis cupiunt liberari, cum maximam afferant turpitudinem. Circa earum curationem illud imprimis est memoria tenendũ, quod semel, & iterum dixi, scilicet a medicamentis repellentibus esse cauendum: quamobrem omnium primo duriores, & crustosæ illæ partes medicamentis mollientibus sunt auferendæ, cum pinguedine gallinæ, anatis, porci, hirci, &c. Deinde ea licet adhibere medicamenta, quæ abstergendi & siccandi vim habeant, quale foret decoctum ex ligno, farfara, scabiosa, lapathio, brotono. Fallopius meminit cuiusdam aquæ, quam appellat aquam aluminis magistralem, quam maxime extollit, & multi illa vti solent, vt audio: sed omnium fere consensu inter cætera omnia præcipitatum mixtum cum vnguento rosa. Mes. videtur principem locum obtinere.

De capillorum defluuio.

Quartum est symptoma defluuium pilorum capitis, superciliorum, barbæ, quod symptoma etsi alias est nullius momenti, tamen propterea quod efficit homines deformes, quam maximi solet æstimari, adeo vt ægroti de nulla re magis solliciti sint, quã vt ne illis cadant capilli, aut si id fieri nequeat, vt illi quã citissime redeãt.

Itaque nos quoque hæc duo tractabimus, primum qua ratione homines ab imminente pilorum defluuio possint pręseruari: secundum, quomodo pili rursum crescant. Quatenus ad primum pertinet, plerique omnes practici statim confugiunt ad medicamenta adstringentia, ladanum, hypocystidem, oleum myrtinum, &c. qui præterquam quod frustra agunt, cum hęc medicamenta non possint penetrare ad radices pilorum, ægros in grauissima pericula deducunt sæpenumero, siquidem hoc modo impedita fluxione humorum, illi rursum ad internas partes corporis, & præcipue capitis, recurrunt; vnde videmus sæpe huiusmodi ægrotos in vehementes dolores capitis, vertigines, destillationes, & alia grauissima mala incidisse. Ego autem censeo hac in re methodo esse progrediendum, qua vsus est Gal. 1. de med. secundum locos, in curatione alopeciæ: cum enim capilli non aliter quam propter vitium humorum decidant, quod illi redditi acriores, capillorum radices corrodant, sicuti contingit nonnullis plantis, quę propter vitium humoris siccatæ corrumpuntur, omnis ratio colligit, huiusmodi humores ante omnia discutiendos, & tollendos esse; quoniam autem sine pręcedente primum corporis, deinde capitis prouidentia non licet facere, propterea sicuti Galenus facit, necesse est omnium primo & capitis & corporis purgationem aggredi, deinde ad localia deuenire. Qualia igitur medicamenta esse debẽt quę possint impedire defluuium capillorum; Imprimis debent adstringendi facultatem habere, vt possint radices pilorum roborare, & illos detinere: sed quoniã talia medicamenta difficile penetrant ad partem internam, & ad radices pilorum, idcirco iis nonnulla sunt permiscenda, quæ tanquam vehiculum, ea possint ad locum laborantem deducere: rursum vero, quoniam cutis imbuta est prauis & vitiosis humoribus, ex quibus pili necessario cadunt, postremo necesse est cęteris permiscere quædam quæ discutiunt humores, & illorum malitiam corrigunt: hæc possunt parari multis modis, lotione aquæ, ol. & linimento, &c.

R. *Fol. betarum*
Absinthij
Calamenthi
Pulegij
Abrotani ana M. j.
Rosar. rubr.
Fol. myrti ana M. ß.
Rad. ireos ℥ *ij.*
Agarici ℥ *ß.*
Ligni sancti ℥ *iiij. M. infundantur in lixiuio omnia, bulliant & colentur pro lotione capitis.*

Nonnulli simul cum hac lotione pro sapone vulgari vtuntur sapone medicamentoso, qui itidem valeat siccare, & noxium humorem discutere, qualis foret sapo Cõllãtus, cuius meminit Paulus lib. 7. c. 13.

R. *Ol. amygd. ama.*
Mastichini ana lib. j.
Foliorum lapathij
Fumiterræ
Scabiosæ ana M. j.
Scordij
Abrotani ana M. ß.
Ladani ℥ *i.*
Succi hypocistidos ℥ *ß.*
Myrrhæ
Nucis mosch.
Cinamomi ana ℥ *ij.*
Vini nigri austeri ℥ *vj. M. & bulliant in duplici vase ad consumptionem vini, & colentur.*

quo medicamento partes laborantes inungendæ sunt manę, & vesperi. Vt vero hęc medicamenta commodius possint adhiberi, bene est antea totum caput, & omnes pilos vsque ad radices tondere, vel abradere, hoc enim modo illa efficacius agunt, & capilli facilius redeunt.

Quod si nulla industria fieri possit, vt pili non decidant, videndum est, vt quamprimum renascantur, hoc ex Galeno licet nobis intelligere, qui in huiusmodi medicamentis plures conditiones requirebat; prima, vt illa calefaciendi vim habeant, vnde possint discutere acres, & vitiosos humores qui in cute detinentur, & sunt in causa ne pili possint erumpere. Secunda est cõditio, vt non vehementer siccent, ne cutis capitis, quæ sua natura est sicca, adhuc siccior, & ineptior ad proferendos capillos reddatur. Tertia, vt sint tenuium partiũ, vt ad penitiores partes cutis, quę crassissima est, & ad radices pilorũ possint penetrare. Quarta, vt sint metasyncritica, idest, ex alto euocantia, vt probã, & gignẽdos capillos accõmodatã materiã possint attrahere. Vltima est conditio, vt hæc medicamenta sint non solum leuiora, sed etiam vehementiora, sicuti obtuso sensui capitis cutis conuenit. Hisce conditionibus licet addere aliam, vt scilicet iis medicamentis nonnulla permisceantur, quæ peculiarem morbi gallici rationẽ habeãt.

Rad.

R. *Rad arundinis vstarum*
Amygd amarar. cum cortice ana ʒ ij.
Ligni sancti ℥ j.
Thuris
Caryoph. ana ʒ j.
Ol laurini ℥ j
Ceræ parum. M f linimentum.
Efficacius est seq.

R. *Amygd amarum vstarum*
Pulueris corticis ligni sancti ana ʒ ij.
Sem. erucæ
Hellebori
Radicis thapsiæ ana ʒ ß.
Caryophyll
Benzoin ana ʒ i.
Adipis cerui
Anseris ana ℥ ß.
Ceræ parum F linimentum.
Efficacissimum.

R. *Rad thapsiæ*
Euphorbij
Corticis ligni sancti ana ʒ ij.
Sulphuris viui
Hellebori ana ʒ i.
Camphoræ ʒ iij.
Ceræ ʒ vi.
Cum ol laurini q. s. F linimentum.

Scio multos probare aquam mellis stillatitiam, vrinam stillatam, & non stillatam, præterea partim simplicia, partim composita medicaměta, quorum Fallopius, & omnes faciunt mentionem, quibus tamen ego, vt libere dicam, non magnopere confido, cum illa maiori ex parte mihi uideantur composita sine methodo, & carere illis conditionibus, quas dixi cum Gal. esse necessarias; quare prioribus medicimentis debeus esse contenti; in quorum vsu, ac maxime eorum quę sunt cæteris valentiora, est notandum, cum sub cute capitis pericranium contineatur, quod duræ membranæ, cerebrum vestienti maxime consentit, cauendum esse, ne illa ad suturas, ac præcipue coronalem apponantur, siquidem periculum immineret, ne ducto cerebro in consensum, grauiora pericula succedant.

Postremo restant rhagades, idest, scissuræ quædam, & lichenosę affectiones, quę potissimum in vola manus, & planta pedum contingunt, quod symptoma est admodum rebellis, & difficilis curationis: primum illud generaliter est sciendum, necessariam esse communem purgationem, ac deinde ad localia esse veniendũ, sine quibus medicamentis localibus huiusmodi rhagades vix videntur posse auferri: hæc autem varia sunt, & multiplicia, sed fere summa omnium uis, & efficacia pendet ex metallicis, argento viuo, sublimato, præcipitato, de quibus supradixi: ego vero, ut uno verbo dicã, in huiusmodi symptomate hanc simplicem curandi rationem soleo adhibere; namque primum iubeo, vt mane, & vesperi, longiori tempore manus, & pedes abluantur, & foueantur in decocto ligni sancti, scabiosæ, lapathij, borraginis, scordij, fumiterrę, & si aliqua durities conspiciatur, fol maluarum, rad. altheæ, &c. Deinde utor hoc medicamento. *De rhagadibus.*

R. *Vng. ros Mesue* ℥ j.
Præcipitati ʒ j.
Ligni sancti pul. ʒ ß. *M. f. linim.*

Postremo si opus fuerit, ad suffumigia est confugiendum, de quibus dixi, quibus & manus, & pedes post lotionem, debent suffiri, quod genus præsidij tollendo hoc turpi symptomate, experientia confirmat cæteris localibus medicamentis esse anteponendum.

Finis Liber Octauus.

ALEXANDRI MASSARIAE VICENTINI.

DE MEDICAMENTIS PVRGANTIBVS.

LIBER NONVS.

CAPVT PRIMVM.

De Ordine docendorum in hoc Libro.

Onstat apud Galenum de iis quæ fiunt in medicatrina, com. 1. tex. 1. & in Thrasybulo, cap. 27. finem medici non alium esse, quam sanitatem, quæ duplici potest considerari, vno modo quatenus est præsens, altero quatenus est perdita; ex quo duæ primæ ac maximę partes medicinæ ortæ sunt, quarum alteram cum Gal. initio lib. de tuenda valetud. sanitatis tuendæ, alteram morbi profligandi facultatem licet appellare.

Cęterum vt medicus hunc finem consequatur, plurima sunt necessaria, sine quibus illum non posset consequi, quæ quidem omnia, & a Galeno 1. de ratione victus 6 & ab Auicenna 4. primi, cap. 1. & ab omnibus commode in tres partes sunt distributa: unam, quæ ad alimenta, & victus rationem pertinet, alteram, quæ manuum operationes complectitur, tertiam, quę per medicamenta absoluitur: quas tres partes, quicunque vere medicus esse cupit, accurate debet intelligere, alioqui potius semimedicus, qui non omnes partes artis intelligit, quam uerus & integer medicus debet appellari. Prętermissis autem duabus primis partibus, dięterica & chirurgica, mihi in pręsentia propositum est tertiam partem tractare, quam diximus in medicamentorum cognitione & administratione versari.

At vero cum medicamenti vox late pateat, adeo vt nonnunquam comprehendat quæcunque siue interius sumpta, siue exterius administrata, quouis modo ad vsum hominis sunt accommodata, nostrum institutum est de iis tantummodo agere, quæ interius & per os assumuntur: neque vero de omnibus internis medicamentis intendimus pertractare, cum hæc quoque sint varia & multiplicia, prout variis facultatibus & formis prædita sunt, sed potissimum de iis quæ specialiter ad purgationem hominis pertinent: in qua tractatione mihi libet commune medicorum institutum imitari, qui volentes hominem purgare, maxima ex parte primo leniunt aluum, secundo præparant humores noxios, ac postremo ad illorum purgationem deueniunt: quare nos quoque primum de medicamentis lenientibus: secundo de pręparantibus, ac demum de purgantibus sermonem habebimus. Sed antequam ad rem aggredior, illud vos scire velim, me huiusmodi medicamentis esse tractaturum breuiter, ac fere compendiose, qui illud vnum propositum habeo, vt vos hanc totam materiam medicam, atque illius administrandę rationem, probe intelligatis, & ad uestros ægrotos dicatis accōmodare: namque si uelim singula præcepta vobis explicare, quæcunque pertinent ad cognoscendas naturas & facultates simplicium medicamentorum, quamobrē & quomodo illa inter se misceantur, & componantur, atque vt dicam, vno verbo, quæcunque ad absolutam huius argumenti tractationem forent necessaria, longissima, & accuratissima tractatione opus foret, cui pręsentis temporis angustiæ non sunt satis.

Itaque medicamenta lenientia, quæ Arabes alio nomine benedicta appellant, quod leuia sint, ac sine labore potissimum ventriculum & intestina soleant expurgare, plurima sunt, partim simplicia, partim composita, de quibus sigillatim differendum est. Neque in præsentia mihi libet in dubium reuocare, vtrum talia medicamenta principio morborum cum ratione & vtilitate possint administrari; quandoquidem si velimus, aut Hipp. Gal. ac ueterum medicorum exemplum, aut rationem considerare, nostra quidem sententia illorum usus nullo modo potest aut debet improbari, ut in nostra disputatione de purgatione in principio morborum, satis ni fallimur, confirmauimus. Sed primum de simplicibus agamus, quæ quidem simplicia uocantur, quod omni careant artificio, tametsi natura uideantur esse composita, ac multis uariisque partibus constare, quod exemplo rosæ diffuse monstrat Gal. 1. de simpl. med. & 4. ad finem.

CAPVT II.

De Cassia.

INTER simplicia medicamenta quæ nullam recipiunt compositionem, primum occurrit cassia, quæ reuera antiquioribus Græcis medicis fuit incognita, inter quos Actuarius, qui iure debet inter recentiores numerari, omnium primus illius mentionem facit, quē verisimile est a barbaris, sine dubio primis talis medicamenti inuentoribus illud accepisse. Medici hoc tempore cassiam fistulam, vel fistularem, cassiam filiquam, cassiam solutiuam, & forte aliis nominibus appellant. *Nomen.* Etsi vero iamdiu turpis illorum error satis explosus est, qui putabant cassiam apud Græcos & Arabes vnam atque eandem rem esse, tamen pro iunioribus sciendū est, cassiæ nomen plane rem diuersam Græcis, & Arabibus significare: siquidem cassia Græcorum non alia est, quam quæ vulgo Canella, cassia lignea, & cinamomum dicitur. *Cassia græcorum, & Arabū dif.* Cassia vero Arabum hæc ipsa est, de qua loquimur. Quamobrem id vobis memoria tenendum est, ea vna parte in Græcorum medicamentis, siue ex propriis eorum libris, siue ex libris Arabum, vbi Græcorum remedia transcribunt, vbicunque cassia præscribitur, eius loco perpetuo canellam accipiendam esse. Ex altera autem in medicamentis Arabum, quæ cassiam recipiunt, solutiua vtendum esse: nisi velitis in eum ridiculum errorem incidere, in quem noster Leonicenus testatur quosdam sui temporis medicos incidisse, qui ad prouocandos difficiles menses mulierum, loco cassiæ odoratæ corticibus cassiæ nigræ vtebantur. Sed redeo ad rem.

Qualitates. Cassia Arabum testimonio calefacit & humectat ordine primo, & est medicamentum tam benignum & innoxium, vt ad aluum clementer molliendam, & omni tempore, & omni ætate, & ipsis quoque pueris ac mulieribus prægnantibus familiariter & tuto soleat exhiberi. Apud Actuarium lib. de comp. med. ad principium, sunt hæc verba: iis qui ob teneram imperfectamque ætatem, aut aliam occasionem deficientia aluum medicamenta respuunt, cassiam audacter & intrepide damus. Id vnum incommodum videtur secum afferre, vt aduersetur iis qui ventriculi & intestinorum imbecillitate laborant, nec non & cæteris partibus, quę aliquo robore opus habent, quales sunt nerui, articuli & aliæ id genus: propterea quod solet flatus excitare, & prorsus adstringente facultate est destituta. *Incōmoda.* Quod tamen incommodum facile corrigitur, si illi permisceantur medicamenta odorata, adstringentia, ac flatus discutientia, qualia sunt semina anisorum, fęniculi, citri, spicæ, mastiche, cinamomum, species diarrhodon, hierę simplicis, & similia. *Corrigentia.*

Vsus. Medici vulgo vtuntur illius pulpa, cortice, membranis & seminibus per cribrum purgata, quam multi ęgroti præparatis bolis deglutiunt, alii vero libentius lata cultelli cuspide exceptam deuorant: ac demum nonnulli vel aquis stillatitiis, vel aliquo decocto dissolutā bibunt. *Dosis.* Dosis est a ℥ viij. vsque ad xii. Et sint exempla primum in bolo.

℞ *Floris cassiæ nouiter extractæ* ℥ x.
Seminum anisorum, vel quid simile ℥ ß.
Misce cum sacchato fiat bolus.

℞ *Floris cassiæ* ℥ j.
Quæ sine alia præparatione deuoratur.

Sed si hac ratione accipiatur, ad corrigendam illius malitiam, ego consueui simul exhibere semina anisorum sacchato condita, vel frustulum cinamomi, vel portiunculam confectionis diarrhodon, aromatici rosati, & similia, quę ægroti libenter assumunt, & maxime iuuant:

In potione:

℞ *Cassiæ nouiter extractæ* ℥ x.
Decoctionis cichorei
Seminum anisorum ana ℥. *suf.*
Misce & fiat potio.

Sed ego aut raro, aut nunquam, aut fere non nisi inuitus consueui dare cassiam in potione, quæ solet esse longissima ingratissima, & longe magis ventriculum labefactare.

De cassia Manardus in suis annotationibus in Mesuen ita sentit, non solum pulpæ, sed etiam semini, imò vero maiorem semini quam pulpæ vim purgatoriam tribuendam esse. *Sem cassia.* Brassauolus, & alii multi id negant, sed experientia facile potest hanc litem dissoluere: ego quidem nunquam periculū feci, experiatur qui velit.

Venetiis habetur cassia sacchato condita, quam & pueri, & delicati omnes libenter comedunt, huius dosis fere eadem est, quę pulpæ, circiter ad ℥ x. sed recta, & in mouenda aluo, & in rebus omnibus, minime alteri incondite est comparanda. *Cassia condita.* Illud autem est animaduertendum circa vsum cassię, in quo multi alioqui negligentes sunt, nempe illam debere esse recentem, ac præsenti tempore extractam, quandoquidem ab externo aere facile alteratur, & putrescit, vnde præterquam quod nihil aut parum educit, sępe etiam maxima, & sæuissima affert symptomata: itaque admonebitis vestros aromatarios, ne extractam pulpam longiori tempore conseruent, quod multi faciunt, sed semper tempore administrationis illam extrahant: ex quo, vt puto, orta est vulgaris illa medicorum cautio, qui ordinando medicamento semper id addunt, cassiæ nouiter extractæ.

Cassiæ facultates præclare explicat Mesue cap. proprio, qui scribit ad hunc modum: clementer & innoxie bilem, & pituitam purgat leniendo, febribus inde ortis confert, sanguinem hac ratione puriorem reddit, atq; eius sanguinis, & bilis flauę acrimoniā frāgit, resoluit thoracis, & pulmonis, & asperæ arteriæ phlegmonas, easque partes lenit, ipsa morsus eapets sitim sedat, intemperiem denique renum calidam mitigat. *Facultates ex Mesue.*

Nonnulli recentiores damnant vsum cassiæ in febribus, & potissimum calidioribus quales sunt tertianę, & ardentes, nec non in febribus malignis, & pestilentibus, qui afferunt propter summam illius dulcedinem caliditatem, & humiditatem periculum imminere ne facile conuertatur in bilem, & putredinē augeat: quos equidem puto male sentire: nam quatenus pertinet ad febres biliosas, omnes in eo cōueniunt, cassiam singulari quadam prærogatiua bilem ducere: & Actuarius inter cæteros scribit, cassiam incandescentem torridamque bilem citra molestiam expurgare: quod plane experientia confirmat, adeo vt mea quidem sententia in huiusmodi febribus nullum magis accommodatum medicamentum possit excogitari, cum alioqui facile sit, leue illud periculum deuitare, quod isti obiiciunt, si cassiæ aliquid acidum permisceatur, vel pulpa thamarindorum, vel syrupus acetosus, vel quid simile. *An cassia in febribus calidis conueniat.*

Quatenus autem pertinet ad febres pestilentes, etsi præcipua earum curatio, vt placet Auic. siccantibus pręsidiis perficitur, cassia vero humida est, tamen cum faciat magis ad vacuationem, quam ad alterationem, puto illius vsum neq; in huiusmodi febribus importunum esse: alioqui in febrib. biliosis neque rhabarbarū, neque cætera calidiora medicamenta forent exhibenda, præterquam quod neque id fortasse generaliter verum est, pestilenti febri nulla humida conuenire, cum nemo sit qui in ea non modo iuribus pro alimento, sed etiam decoctis pro medicamento, & aliis id genus rebus humidis non vtatur, vt proprio loco demonstrauimus. Atque hactenus de cassia.

CAPVT III.

De Manna.

NOnnulli existimant mannam veteribus medicis, potissimum Galeno incognitam fuisse, qui manifesto falluntur cum Gal. non modo illius mentionem faciat, sed eius quoque naturam, essentiam, atque originem, tam plane describat, vt planius describi non possit, qui hæc habet 3. de alim. facul. cap. de melle: memini aliquando cum æstate super arborum & fruticum herbarumque folia mel quamplurimum fuisset repertum, agricolas velut ludentes cantasse, Iupiter melle pluit: præcesserat autem nox per æstatem satis frigida, &c. Si quis item aliam mannæ elegantem narrationem cupit intelligere, is videat Plinium lib. 11. c. 12. Forte Galenus nō nouit illius facultatem purgatoriam, sicuti illo posteriores, ac potissimum Arabes nouerunt. Nouit ergo Gal. mannam, sed sub alio nomine, nempe roscidi & aerei mellis, illius meminit.

Manna græcorum. Quo loco propter iuniores sciendum est, hanc vocem, Mannam, non idem apud Gal. & veteres Græcos Atque Arabes significare, cum manna Græcorum non aliud sit, quam pars tenuior & pulusculus qui cadit ex thure, de qua manna tractat Gal. 4. de med. secundum locos, & alijs locis. *Arabum.* Manna autem Arabum est hæc nostra vulgaris, de qua loquimur: vt certum sit, & Serapionem, & alios quamplurimos turpiter errasse, qui crediderunt, vtramque vnam atque eandem rem esse: de qua re si quis plura cupit, is videat Manardum lib. 1. epist. 4.

Qualita. Auic. & Mesues scribunt, mannam temperatam esse, aut paulo calidiorem. Auerrh. inquit esse calidam & humidam primo gradu: assumpta aluum lenit, sed tamen debiliter, quare & fœminis vtero gerentibus, & pueris, & omnibus tuto potest exhiberi. Illam peculiarem prærogatiuam creditur habere, quod alijs valentibus mista medicamentis eorum actionem reddit meliorem, cum suo dulci sapore illa naturæ magis familiaria reddat.

Differ. Mannæ & apud Arabes & apud recentiores, sunt plures differentiæ, de quibus Altimarus eruditum fecit libellum, qui inter cætera illud manifeste demonstrat, mannam qua vulgo hoc tempore, & iam 100. annos medici vtuntur, minime cœlestem esse vel aeream, neque cadere ex cœlo, sed potius succum quendam, humorem seu lachrymā, quæ singulis annis statuto quodam æstis tempore, ex duabus arboribus, fraxino & orno artificiose colligitur, quod facile vnusquisque apud illum potest intelligere. Neque vero mihi libet præsentia id inquirere, quod ipse Altimarus disputat accuratissime, vtrum nobis liceat hac manna arborea vti, sicuti altera cœlesti vtimus, qui subscribo illius opinioni & experientiæ, quæ demonstrat, vtramque & gustu & cæteris qualitatibus, immo vero, & operationibus magnopere inter se consentire, nec non omnes medicos, quotquot iamdiu medicinam faciunt, huiusmodi medicamentum non sine euidente vtilitate frequenter administrare. Quamobrem sicuti dubitandum non est, quin manna cœlestis perpetuo & longe alteri sit anteponenda, ita si illa desit, neque vsus mannæ vulgaris prætermittenda est.

Quib. morbis manna conueniat. Illud autem mihi videtur maiori dignum consideratione, & magis ad vestram vtilitatem pertinere, vtrum manna in calidis vel frigidis morbis conueniat: ac sane plerique omnes communiter practicantes nonnisi in febribus & cæteris morbis calidioribus illa familiariter vtuntur, veruntamen huic opinioni, & quotidiano vsui Gal. videtur aduersari, qui docet 4. de tuenda valetudine, mel, & omnia dulcia in morbis, ætatibus, temporibus, regionibus calidioribus non satis conuenire, propterea quod tunc facile amarescunt, & in bilem vertuntur: quamobrem etsi hoc forte paradoxum videbitur, ego iamdiu in ea fui, & sum opinione, mannam longe magis senibus, morbis, temporibus, regionibus, frigidis conuenire neque morbis ætatibus, temporibus regionibus, calidioribus, exhibendam esse, nisi illi acidum qui permisceatur, sicuti de cassia diximus.

Dosis & Vsus. Mannæ dosis ad ℥ ij. circiter, minime vero ad quinque & plures, multi faciunt, de quo abusu alias diximus, de purgatione in principio morborum. Cæterum quoniam manna partim sola, partim alijs mixta medicamentis varijsque rationibus solet exhiberi: mihi libet postremo loco ad vestram exercitationem varia huiusmodi administrationis exempla afferre.

℞ *Mannæ Calabrensis electæ* ℥ ij.
Iuris pulli q. s. M. & f. potio.

Quod si timor sit, ne vertatur in bilem, vel in ipso iure decoquitur acetosa, vel adduntur thamarindi, vel syrupus acetosus, vel quid simile.

Et sit exemplum:

℞ *Mannæ Calabrensis electæ* ℥ ij. ß.
Pulpæ thamarindorum
Vel, *Syrupi acetosi simplicis* ℥ jß ß.
Decoctionis acetosæ
Cichoreæ q. suf. M. & f. potio.

Vulgarissima & familiarissima est mixtio mannæ cum syrupi aut melle rosaceo, vel uiolaceo solutiuis.

℞ *Mannæ Calabrensis electæ*
Syrupi rosati solutiui ana ℥ ij.
Decoctionis supra scriptæ q. s. M.

Quandoque permiscetur cum cassia admixto saccharo, & facto bolo, qua ratione cœpit administrari ante paucos annos.

℞ *Flor. cass. nou. extr.* ℥ j.
Mannæ Calabrensis electæ ℥ ß.
M. & cum sacchare F. Bolus.

Postremo solet manna permisceri cum medicamentis soluentibus, tam simplicibus, rhabarbaro, agarico, quam compositis, electuario diaphœnicon, confectione hamech, & similibus, qua vtendi ratione, solet admodum iuuare, atque, vt vulgo loquuntur, beatificare: de qua quidem administratione posterius tractabimus.

CAPVT IV.

De Thamarindis.

Qualitates. QVID sint thamarindi, & quid hoc nomen significet, non ego multum laboro, cum id nobis certum debeat esse, siue sint dactyli indici, siue prunorum aliquod genus, siue aliud Arabum inuentum ac medicamentum esse, quod apud Mesuen secundo, apud Auerr. tertio ordine refrigerandi, & exiccandi facultate præditum est: inter cætera autem medicamenta lenientia, quod experientia confirmat, leuissimum est, adeo vt si solum exhibeatur, tarde admodum, & debiliter aluum moueat: sed potissimum flauam bilem exustosque purgat humores, quod tam præclare facit, vt hac in re cætera omnia lenientia medicamenta facile superet.

Correctio. Verum thamarindi duo videntur secum afferre incommoda, alterum quod nocent frigidum ventriculum habentibus, cui occurritur mastiche illis imposito, item cinamomo, semine anisorum, aut re simul: alterum quod vehementer adstringunt, qua ratione iam sæpius vos monui, & testatus sum, in principio febriū putridarum, in quibus potissimum vobis propositum esse debet meatus aperire, ac totum corpus reddere

tran-

transpirabile, vt ab illis abstineat os, nisi forte admodum modica eorum quantitate velitis, aut cassiæ, aut mannæ, aut alterius medicamenti vitium corrigere: contra vero in fluxu sanguinis narium, in fluxu muliebri, in erysipelate, & aliis huiusmodi morbis ex bile oriundis, nisi febris adfuerit, iam tuto, & summa cum vtilitate licet illis vti.

Vsus. Dosis. Thamarindi solent exhiberi dupliciter, vel purgata pulpa a nucleis, facto bolo, vel facta eorum decoctione dosis pulpæ a ℥ x. vsque ad xii.

℞ *Pulpæ thamarindorum purgatæ a nucleis* ℈ xij.
Specierum diarrhodon ℥ ij. *M.*

Dosis autem decocti apud Mesuen est ab ℥ ii. vsque ad v. quæ sane dosis est nimis magna, & immoderata, neque puto reperiri aliquem qui ℥ ii. thamarindorum audeat transcendere, in qua quidem decoctione bene monet idem Mesue, thamarindos leuiter coquendos esse, quod longior coctura eorum vires minuat atque adimat, verum vt dixi, medici raro admodum solis thamarindis vtuntur, solent autem frequenter, permisceri cassiæ, mannæ, syrupis rosato, & violato solutiuis, & similibus.

Sint exempla:

℞ *Flor. cass. non extra.*
Pulpæ thamarindorum ana ℥ v.
Pulueris seminum anisorum ℥ ß. *M.*

℞ *Mannæ Calabrensis electæ* ℥ ij.
Pulpæ thamarindorum ℥ ij.
Decoctionis cichorei q. s. M.

Sæpe etiam dissoluuntur manna, syrupi rosaceus, violaceus, & alia medicamenta cum decoctione thamarindorum, quorum exempla sunt iam manifesta. Hactenus de thamarindis.

CAPVT V.

De *Myrobalanis.*

INter medicamenta lenientia multi enumerant myrobalanos, sed huic opinioni aduersatur Auic. qui de illis hæc scribit prima quarti tract. 2. cap. 7. Myrobalanos vero citrinos quidam administrauerunt, & dum in uenitur ab eis alia via, id est, administratio aliarum medicinarum fiat, quoniam ipsi constringunt poros post solutionem ventris, & exasperant viscera: quod si fuerint necessarii, tunc administrentur post integram digestionem. Vtcunque autem hæc se res habeat, apud Arabes myrobalanorum sunt quinque genera, flaua, chebula, indica seu nigra, emblica, bellirica, quæ omnia & forma & viribus inter se differunt; vnde forte etiam ex variis nascuntur arboribus. Quoniam vero ego aut rarissime, aut nunquam, potissimum in febribus, myrobalanis vti soleo, cum propter alias causas, tum maxime propter summam adstringendi facultatem, propter quam, vt inquit Auic. solent obstructiones excitari, & soluere, & viscera exasperari, propterea de hoc medicamento mihi non libet lõgius agere: si quis plura cupit, is, Mesueo videat, qui omnium myrobalanorum naturam, differentias, vires, præparationem, dosim, & omnia complectitur, quæcunque ad illorum cognitionem, & administrationem necessaria sunt.

CAPVT VI.

De *Aloe.*

MEsues aloen medicamentorum purgantium præstantissimum, & propter suam quandam prærogatiuam excellentissimum appellat, atque ex omnibus purgantibus medicamentis, quæ omnia asserit principibus partibus nostri corporis inimica esse, v à aloen excipi, quæ quidem non solum eas partes roborat illarumque actiones iuuat, sed etiam cæteris mixta valid ioribus medicamentis illa corrigit ac reddit meliora. Sed forte hæc sententia Mesues omni ex parte non est recipienda; siquidem Gal. multo cautius de aloe loquitur, neque tantas laudes illi tribuit, qui scribit 6. de sim. med. illam ventriculo gratam esse, non simpliciter, sed si ad reliqua medicamenta comparetur, imo vero idem scribit 8. de med. secundum locos 2. illam quoque indigere mixtione aliorum medicamentorum, quæ medicamentariam illius vim satagere possint, qualia sunt mastiche, cinamomum, & alia id genus.

Aloe apud Galenum sicca est ordine tertio, calida autem ordine primo intense, aut secundo remisse. ventrẽ mouet, & est ex numero eorum medicamentorum, quę ab excernendis sęcibus alui vulgo stercoraria nominantur. Apud Mesuen bilem pituitamque purgat, quod intelligendum est de iis humoribus, qui in ventriculo continentur, siquidem dicit Gal. 8. de med. secundum locos 2. aloen vim debilem purgatoriam habere, atque illa tantum posse purgare, quæ circa aluum reperiuntur, & ad summam si ampliore mensura exhibeatur, vsque ad locos circa hepata scendere, adeo vt nullo modo aloe, aduersus multorum opinionem, totius corporis purgatoria existat: sic Gal. 7. meth. 11. aloe modice purgat, adeo vt vis illius super ventriculi & intestinorum loca non ascendat, aut si quid vltra, vasa tantum in mesenterio contingat. Sic apud Paulum lib. 7. c. 4. aloe vniuersum corpus non mouet, nisi multo copiosius quam conueniat offeratur. *Qualitas.*

Et si quis nobis obiiciat Galenum, qui aliter videtur sentire in lib. de Theriaca ad Pisonem cap. 4. vbi enumerans simplicia medicamenta quæ compositas, & varias vires habent, hæc scribit: Puluis aloes & squam æris carnium excrescentias in vlceribus comprimunt, & fluentes humores siccant, ore autem sumpta corpus totum purgant: atque manifesta contradictione nonnulli putant vix Galenum posse defendi. *Contradictio.*

Equidem huic responderem, Galenum soli aloe non tribuere vim purgandi totius corporis, sed aloæ simul cum squama æris, quod item de cæteris purgantibus medicamentis statui potest, quibus commode aloe solet permisceri: Vel aliter responderem, aloen nõ primo, & per se, sed per accidens, & secundario communem vim purgatricem obtinere.

Etsi vero aloe purgat vtrumque humorem, bilem, & pituitam, tamen ita habendum est ex Gal. illius præcipuam facultatem esse trahendi humoris biliosi, ac propterea biliosarum ventris affectionum præstantissimum esse medicamentum, adeo vt vnica die multos stomachicos sæpenumero persanet, cum altera ex parte humores crassos, ob purgatoriæ facultatis debilitatem trahere non possit, ex quo, inquit Gal. 6. de tuenda valet. excogitata est salubrior compositio, quam picram vocãt, quæ acrimonia caloreque eorum quæ in se habet, crassos & lentos humores dissecat ac detergit. Verum, & illud sciendum est, quod monet Gal. locis citatis 7. metho. & 8. de comp. med. aloe duplicitet & lotam & illotam posse administrari, inter quæ illud interest, quod quæ illota est, valentius purgat, quæ vero lota est, purgat quidem minus, sed ventriculum magis roborat, nec tantũ de vi medicamentosa multum deponit, adeo vt liceat aloen lotam febricitantibus exhibere, dummodo non vehemens, sed valde debilis febris fuerit, sicuti altera ex parte idem testatur Gal. aloen illotam non sine magno periculo febricitantibus posse exhiberi: ac sane in leuioribus febribus, quales sunt interdum tertianæ, & quotidianæ nothæ, equidem soleo non abstinere a moderato vsu aloes ac hieræ simplicis, ac maxime simul cum cæteris medicamentis, quemadmodum inter cætera omnia est cassia, de qua mixtione iam sæpius diximus. *Facultas.*

Quotidianus aloes vsus improbatur.

Inualuit iampridem consuetudo apud multos, ac potissimum Venetiis, vt ferme singulos dies aloen assumant, vt hac ratione corpus liberum conseruent non solum a crassioribus excrementis, sed etiam a superfluis humoribus, ex quibus varia mala hominibus solent oriri, in quam præcipue opinionem puto illos venisse, propter auctoritatem, & testimonium Mesue, qui ait crebrum aloes vsum instrumenta sensuum & corpus reliquum ab omni insanabili affectu immune conseruare: itaque, & mane, & vespere, & in prandio, & in cœna, sed potissimum post cœnam dormituri aloen assumunt: quod quidem institutum grauiter improbat Gal verbis plane aureis, quæ sunt huiusmodi 3. apho. 85. Euacuatio superfluitatum, quæ fit per purgantia medicamenta valde indigentibus, & longo tempore vtilis est, earum vero quæ quotidie generantur in corpore superfluitatum euacuatio, minor est quam pro medicamenti purgantis efficacia: quod si quispiam voluerit bis in mense, aut semel saltem, ea vti, veritus ne superfluitatum multitudo aggregetur, præter id quod nocebit, corpora etiam in malam trahet consuetudinem.

Senib. inutilis aloe.

Præter ea quæ diximus, mihi libet vos admonere, in quo video multos errare, nimirum inter ceteros omnes homines senibus ab aloe abstinendum esse, quod Gal. diffuse demonstrat 5. de tuenda valet. 9. qui altera ea parte varia commemorat medicamenta, mercurialem, marinam brassicam, resinam terebinthi, & alia id genus, quibus ad mouendam aluum senes tuto vti possunt.

Porro aduersus illos qui aloe post senam vtuntur, multa possent afferri, sed vnius Pauli auctoritas sufficiat in præsentia, qui lib. 7. cap. 4. initio hæc habet: Qui vespere aloen propinant, vel a cibo, lædunt, quoniam alimentum in membra distrahit, &c. Pariter multa possent disputari, vtrum aloe aperiat ora venarum nec ne: de qua re medici recentiores acriter litigant; sed hæc a præsenti nostro instituto sunt aliena. Veteres medici aloe duplici potissimum ratione vtebantur, vna puluere insperso alicui liquori: altera confectis pilulis vel alia forma solidiore: quam vtramque rationem expressit Gal. 5. de tuenda val. 9. Itaque dosis aloes infusæ fuerat a ʒ i. vsque ad ʒ iii. substantiæ a ʒ i. vsque ad ii. sed hoc tempore propter insignem illius amaritudinem vix aliquis reperitur, qui aliter, quam pilulis aloen velit accipere.

Dosis.

Catalogus lenientium simpl.

Præter hæc sunt alia multa simplicia medicamenta, ad leniendam aluum accommodata, de quibus passim medici mentionem faciunt, qualia sunt pruna, sebesten, fex vini, quam vulgo tartarum appellant, malua, mercurialis, beta, atriplex, brassica semicocta, terebinthina, & vulgaris, & Cypria, & alia huiusmodi: verum cum ea fere sint leniora, ac potius inter alimenta quam medicamenta debeāt recenseri, addo cum per temporis angustias non liceat de singulis tractare, iis contenti erimus, quibus hoc tempore medici familiariter vtuntur. Itaque ad medicamenta lenientia composita accedamus.

CAPVT VII,

De Compositis Aluum lenientibus, & primum de Hiera.

INter composita aluum lenientia hiera simplex mea sententia principem locum obtinet, de quo quidem medicamento, variaque illius præparatione, dosi, ac viribus, quoniam diximus diffuse tractantes morbos ventriculi, in præsentia mihi libet summatim ea tantum repetere, quæ ad rem præsentem pertinent. Primum vero nulli dubium esse debet, quin hiera inter medicamenta lenientia debeat referri, cum nihil recipiat præter aloen, quod aluum possit mouere, vt certe nesciam, qua ratione moti nonnulli aliter sentiant.

Qui auctor hieræ.

Huius medicamenti auctorem multi putant fuisse Galenum, qui falluntur, siquidem illud multos annos ante Galenum celebre fuerat, atque illius auctor creditur fuisse Andromacus, testimonio ipsiusmet Galeni 8. de medicament. secundum locos 2.

Duplex hieræ preparatio.

Variæ autem apud veteres, & Gal. fuere huiusmodi medicamenti compositiones, quarum Gal. mentionem facit variis locis, sed precipue 2. de med. sec. locos 1. nec non 7. metho. 11. sed illud iuniores debent scire, sicuti Galeni tempore, ita apud nostros aromatarios in præsentia hieram dupliciter præparari, vel sine melle, & vulgo species hieræ appellatur, vel cū despumato melle in forma electuarii, & simpliciter hiera simplex dicitur: quæ quidem inter se differunt, Galeni testimonio, quod mellita gratior quidem, durabilior & magis purgans euadit sed ventriculum minus roborat, & aluum magis deiicit, quam altera.

Facultas.

Hieræ precipuus est vsus ad purgandum, maxime ex ventriculo, intestinis, & venis meseraicis, bilem flauam, & pituitam, nō modo tenuem, tunicis ventriculi altius adherentem, sed multo facilius eam, quæ in eius cauitate continetur.

Vsus.

Antiquiores, sicuti diximus de aloe, huiusmodi medicamēto vti consueuerunt ex aqua vel potione, sicuti hodie quoque nonnulli faciunt, quod certe est valde mirū cum sit medicamentum ceterorum omnium amarissimum: nos hiera vtimur familiariter in bolo, vel catapotiis, quę vel melle rosaceo, vel syrupo, vel alia re humida facile in eam formam deducitur.

Dosis.

De dosi huius medicamenti maxima est difficultas, & repugnantia apud Gal. qui 8. de med. sec. locos scribit, summam dosin esse ʒ i. alias vero usque ad ʒ vi. ascendit, de qua re alio tempore egimus, nunc illud sufficiat, quod puto esse ad mentem Galeni, & quod longiori vsu mihi confirmatum est, species seu puluerem hieræ a ʒ iii. usque ad vi. alteram autem mellitam a ʒ viii. usque ad a ii. commode & tuto posse exhiberi: uerum quod sæpe uos monui, hiera cōmodissime aliis medicamentis solet permisceri, quorum operationem preclare iuuat, & uitia corrigit, præcipue uero ego illam soleo permiscere cum cassia, uel cum electuario lenitiuo, de quo dicam paulo post: uel soleo exhibere hieram, & illis addere mel rosaceū solutiuum, quod statim a hiera sumendū est, & sint exempla vtriusq; modi.

℞ *Cassię, vel electuarij lenitiui* ʒ x.
Specierum hierę simplicis ʒ ij. *M. & f. bolus.*
℞ *Specierum hierę simp.* ʒ iij.
Mellis rosati sol. q. suf. M. *F. bol. & aureetur.*
℞ *Mellis rosati sol.*
Decoctionis betonicæ parum M. quod, ut dixi, statim post bolum sumendum est.

Loco hieræ nonnulli vtūtur pilulis aromaticis, quas aloephanginas uocāt, descriptas a Mesue, quæ preter aloen nihil purgans recipiunt, unde commode possunt administrari: quarum dosis est a ʒ iii. circiter. Alii addunt pilulas mastichinas, de tribus cum rhabarbaro, & similes, sed cum hę recipiant agaricum, rhabarbarum, & alia purgantia medicamenta, inter lenientia non debent reponi.

CAPVT VIII.

De Syrupo Rosaceo solutiuo.

POst hieram occurrit syr. rosac. solutiu. quem, etsi non ignoro nonnullos aliter sentire, & ratio, & experientia confirmat, inter medicamenta lenientia numerandum esse, dummodo in moderata, & congrua dosi exhibeatur. Conficitur ex multiplici rosarum infusione, quas rosas scribit Gal. 4. de simpl. med. ultimo, ex tribus partibus constare, una terrea crassa & frigida: altera amara, tenui & calida: tertia aquea, quæ necessario quidem est frigida, sed

in

in tenuitatis crassitudinisque oppositione quodammodo media existit: ex quibus propter partes humidiores, & calidiores, nec non propter sacchatum, leniendi, & purgaodi vim acquirit. Itaque faculias huius syrupi illa *Facultas* est, vt ex ventriculo & primis vijs ducat tenuia & aquosa excrementa, & admodum placide, præterquã quod flatus solet excitare, & tormina ventris, ita præsertim, qui ventrem habent imbecillum & calorem debilem, veluti sunt mulieres: quare opportune in liquoribus, quibus dissoluitur, antea decoquuntur aliqua flatum discutientia, anisum, fœniculum, cinamomum, & alia id *Correctio.* genua. Nouus est syrupus, & non ante multos annos cœpit parari: apud nonnullos rhodii pharmacum appellatur, hoc est, medicamentum ex rosis. Annum vnum perdurat, sed tamen ita, vt quo recentior, eo vtilior, quo vetustior, eo inutilior & minus efficax deprehendatur. Do*Dosis.* sis est vsque ad ℥ iiij. circiter.

R *Syrupi ros. sol.* ℥ *iij.*
Decoctionis acetosæ.
Seminum anisorum q. suf. M.

Verum frequentissime solet permisceri aliis medicamentis, neque solum lenientibus, sed etiam purgantibus, vt posterius videbimus.

Dolus pharmacopæorum. Illud sciendum est, nonnullos aromatarios hunc syrupum malitiose præparare, qui prætermittentes congruam rosarum infusionem, quæ nonies ac decies fieri debet, vt medicamentum copiosius aluum deiiciat solent scammonium permiscere: quam imposturam duplici ratione licet deprehendere, vna quoniam maior amaritudo quam conueniat syrupo percipitur: altera, quia tunc vacuatio succedit admodum copiosa, & laboriosa, vt nonnunquam ad dysenteriam, vel saltem diarrhæam terminet. Ex hac eadem rosarum infusione, & melle, loco sacchari, alter syrupus præparatur; qui mel rosaceum solotiuum dicitur, neque ij duo syrupi aliter inter se differunt, nisi quod ille ex saccharo, hic ex melle preparatur, ex quo ille quoque vtcunque frigidior, hic autem calidior euadit, vnde commode in naturis, morbis, temporibus calidioribus, syrupus rosaceus, sicuti contra in naturis, corporibus, & morbis frigidioribus mel rosaceum administratur.

Syr. ex flo. Persicor. Præter infusionem rosarum vulgarium nonnulli recentiores conficiunt syrupum ex illis rosis albis, quæ vulgo apud nos moschette appellantur. Nonnulli etiã alterum syrupum conficiunt ex floribus Persicorum, quos duos syrupos ex sexta, aut ad summum septima infusione audio absolutos fieri: quibus tribuunt facultatem purgandi biliosa, & tenuia excrementa: ego eorum nunquam periculum feci, quicunque voluerit, hæc quoque poterit experiri: sed puto huiusmodi syrupos maiori cum molestia & labore, quam alteros vulgares purgationem facere.

CAPVT IX.

De Syrupo Violaceo Solutiuo.

Syr. violaceus. SIcuti ex rosis, ita quoque ex violis purpureis præparatur syrupus, qui violatus solutiuus dicitur, & inter medicamenta lenientia numeratur, siquidem violæ etsi frigidę sunt & humidæ, tamen habent quasdã partes viscidas, quæ potissimum vna cum saccharo possunt *Facultas.* aluum lubricam reddere, & lenire. Atque hic quidem syrupus cum præcipue purget bilem, & aliquid pituitæ, quæ continetur in ventriculo & intestinis, tamen creditur habere peculiarem prærogatiuam in morbis pectoris, quare in pleuritide, & omnibus affectibus thoracis calidioribus maxime conuenit: sed mea sententia, generaliter ad febres vehementes, & ardentes & vbicunque insigni refrigeratione opus est, admodum feliciter potest, & debet administrari. Sed animaduertendum est, hunc syrupum non leniter ventriculum dissoluere, & labefactare, vnde cum sit vulgare præceptum Gal. 8. de med. sec. locos, initio, 13. metho. ventriculum, sicut & iecur, iis perpetuo opus habere, quæ vtcũque roborent, & adstringant, nunquam huiusmodi syrupũ exhibeatis, quin illi permisceatis semina anisorum, cinamomum, & alia id genus, quæ ventriculum possunt roborare: id quod potissimum fieri debet in mulieribus & reliquis, qui habitum corporis & calorem habẽt debiliorem. Ego iussi aliquando, vt quo tempore conficitur syrupus simul cum eo portiuncula mastices decoqueretur, quod præclare illius malitiam corrigit, vt deinceps aliis corrigentibus opus non sit.

Hic syrupus longiori tempore durat, quam rosaceus *Tẽpus durationis.* nimirum, vsque ad biennium, dummodo probe conficiatur: quod ego fieri puto, quoniam, sicuti dixi, violæ habent quasdam partes viscidas, quæ non ita facile dissoluuntur. Verum circa illius præparationem aromatarii sunt admonendi, primum, vt assumant violas minime languidas, ac fere exsiccatas, sed quamprimum incipiant apparere, atque integras adhuc vires habent, & quæ, si fieri potest, sint omnis pluuiæ expertes: tales enim sunt præstantissimæ. secundo, vt facta violarum infusione, sine mora statim integrum syrupum conficiant, qui ex mixtione & virtute sacchari longe melius conseruatur, cum altera ea parte, quod prope omnes aromatarii faciunt, si longiori temporis spatio eiusmodi aquas, & infusiones custodiant, ex quibus postea successiuis temporibus solent syrupos conficere, propria medicamenti vis euanescat, & deperdatur. Dosis est vs*Dosis.* que ad ℥ iiij. sicuti de syrupo rosaceo diximus: & sit exemplum:

R *Syrupi viol. sol.* ℥ *iiij.*
Decoct. onis borraginis
Seminum anisorum q. suf. M.

Sed hic quoque syrupus violatus, sicuti rosatus, aliis medicamentis partim lenientibus, partim purgantibus solet permisceri; quod supra diximus, & dicemus posterius.

Postremo autem ex hac violarum infusione & mel*Mel violatum solutiuum.* le conficitur alter syrupus, qui mel violatum solutiuum dicitur, inter quos duos syrupos illa vna est differentia, quam mixtio vel sacchari, vel mellis potest afferre, sicuti de syrupo rosato, & melle rosato dictum est. Preter huiusmodi syrupos, quorum vsus apud omnes medicos est frequentissimus, sunt alii syrupi, quibus nonnulli ad deiiciendam aluum, familiariter vtuntur, quales sunt syrupus de cichorea compositus cum rhabarbaro, de fumo terræ compositus, de pomis compositus, de epithymo, de polypodio, & similes: verum ego omnia isthæc medicamenta, aut certe maxima ex parte censeo minime lenientia, sed potius purgantia esse: quod ex ingredientibus medicamentis facile nobis licebit intelligere quales sunt rhabarbarum, polypodium, epythimum, helleborus, & similia; & in principio morborum ego nunquam soleo illis vti: quare de iis longius agendum non est.

CAPVT X.

De Electuario Lenitiuo.

DEmum vero inter lenientia medicamenta nume*De Elect.*rantur multa electuaria, quæ apud officinas vulgaria sunt, ac primum est electuarium lenitiuum quo medici prope omnes hoc tempore vtuntur frequẽtissime: verum ego tali medicamento aut raro admodum, aut nunquam vti consueui, partim quod non omni ea parte mihi videtur præstare, quod nomen promittit, siquidem propter senam, & polypodium nonnullos audio, & turbith, & scammoniũ addere, qua ratione lenientis medicamenti terminos, exce-

dit, partim quod recipit mercurialem, quæ ventriculum non leniter labefactat, nec non pruna, thamarindos, & omnia myrabalanorum genera, quæ insigniter adstringunt: vnde in reliquis morbis parum, & raro, in febribus autem minime, & nunquam videtur conuenire. Descriptio huius electuarii reperitur tantummodo apud aromatarios, & quis fuerit illius auctor, ignoratur. *Dosis.* Dosis est a ℥ viii. vsque ad xii. Assumitur autem, & paratis bolis, sicuti cassia, & facta potione, & tunc familiariter syrupis, rosato, & uiolato solutiuis permiscetur, & sint exempla:

℞ *Electuarij lenitiui* ℥ ii.
Seminum aniseorum ℥ ß. *Misc.*
Sit exemplum potionis;
℞ *Electuarij lenitiui* ℥ j.
Syrupi rosati sol. ℥ j. ß.
Decoctionis borraginis.
Seminum citri q. *suf.* M. F. *Potio.*

CAPVT XI.

De Electuario Diacatholic. Diacassia, Diasena, &c.

Diacatholicon. SEcundo loco est electuarium, quod diacatholicon appellatur, quod admodum celebre, & vsitatum est: sed neque istud, mea sententia, debet inter lenientia reponi, cum recipiat senam, polypodium, rhabarbarum, quæ certum est propriam purgandi facultatem obtinere: quare de illo inter medicamenta purgantia tractabimus.

Præterea sunt alia multa electuaria, vt diasebesten, diacassia, diasena, diamanna, diaprunis, & alia id genus, quibus quidem etsi vulgares medici frequenter vtuntur, ego nunquam vti soleo, dummodo non desint simplicia medicamenta: nam præter cætera incommoda quæ secum afferunt, id maximi est momenti, quod omnia recipiunt cassiam, quæ vt supra diximus, breui saltem tempore a corruptione potest immunis conseruari, præterquam quod cassia si decoquatur, vt fit in his componendis electuariis, facile euaporat ac vires amittit: itaque vos quoque horror, vt ab illis abstineatis, ac potissimum in febribus, vbicunque simplicia licet administrare.

CAPVT XII.

De Electuario Diasebesten.

Diasebesten. ELectuarium diasebesten describitur a Bartholomæo Montagnana seniore, celeberrimo sui temporis medico, quod aiunt in affectibus renum peculiarem prærogatiuam habere, sed præter incommodum, *Incõmoda.* ex cassia conficitur cum aqua anguriæ, quam Auic. & Serapio testantur maxime esse corruptioni obnoxiam: præterea nihil prope in se habet, quod ventriculum, & hepar corroboret: ac demum multa frigida adstringentia, & obstruentia illud ingrediuntur, quæ a proba medicamenti compositione deficiunt. Hoc Electuarium est duplex: alterum simplex, sine scammonio, cuius dosis est ad ℥ xii. alterum compositum: cum scammonio, de quo posterius tractabimus. *Duplex.* Cætera quoque in proximo sup. cap. dicta electuaria hæc fere eadem incommoda continent, neque ab electuario diasebesten multum differunt: quare ego itidem censeo ab illorum vsu abstinendum esse, neque de iis longius agendum.

CAPVT XIII.

De Elect. Diaprunis simpl.

Diaprunum. VErumtamen præ cæteris mihi libet electuarium diaprunis eximere: quod ex carne prunorum, & saccharo conficitur, quod fortasse originem habuit ab iis, quæ tradita sunt a Gal. 2. de alim. facul. 31. vbi docet, pruna, ac potissimum Hispana, & Damascena aluum mouere. Quare si hoc electuarium probe conficiatur, atque ex prunis dulcibus, & maturis, minime immaturis, & acerbis, vt vulgaris habet descriptio, inter cætera omnia lenientia medicamenta satis facile, & tutum videtur. Atque hactenus de medicamentis lenientibus, tam simplicibus, quam compositis.

CAPVT XIV.

De Syrupis.

De medicamentis concoquentibus humores. COnstat apud Gal. & omnes medicos, concoctionem fieri a calore naturali, quoniam vero sæpe euenit, vt multa sint impedimenta, tam ex parte humorum coquendorum, quam ex parte caloris concoquentis, pertinet ad medicum, huiusmodi impedimenta, quantum fieri potest, corrigere, & auferre: quare si calor fuerit vehementior, vel debilior quam naturæ conueniat, ille iuuandus, & ad statum naturalem deducendus est: pariter si humores, fiot calidiores, frigidiores, crassiores, &c. refrigerandi, calefaciendi, attenuandi sunt: qua ratione temperato calore, præparatisque humoribus, proba fit concoctio, in qua pars materiæ coquendæ vertitur in substantiam coquentis, pars vero inutilis ad expulsionem paratur. Cæterum etsi multa sunt medicamenta, quæ huic muneri sunt destinata, & vulgo concoquentia appellantur, tamen inter ea *An sit inuentum recentiorum.* syrupi primum locum obtinent, quibus medici frequentissime ac fere semper vtuntur: quare cæteris prætermissis, de syrupis tantummodo agendum est. Neque vero hoc loco statui longius demonstrare, huiusmodi medicamentum, & syrupos non fuisse inuentum recentiorum medicorum, vt nonnulli opinantur, sed illud esse antiquissimum, siquidem Hippocr. Dioscor. Gal. & omnes medici familiariter vtebantur mulsa, oxymelite, decocto hyssopi, origani, & similium, quæ aut parum, aut nihil a nostris syrupis differunt, id quod puto esse manifestius, quam vt indigeat longiori demonstratione. Neque ita laborandum est de hoc nomine syrupi, vel vt iuniores scribunt, serapii: etenim qualecunque fuerit hoc nomen, siue Græcum, siue Arabicum, & quomodocunque appelletur, nihil refert: quare ad nostrum principale propositum statim deuenio, quod fuerat, vos docere rationem, qua ad coquendos, & præparandos humores probe discatis singulos syrupos distinguere, & administrare. Vt autem facile hanc rem intelligatis, sciendum est, tres potissimum esse humores, bilem, pituitam, melancholiam, qui a suo statu naturali recedentes correctione, præparatione, & concoctione indigent: nam quatenus pertinet ad sanguinem, cum nunquam liceat per medicamenta illum educere, idcirco neque vlla videntur esse medicamenta propria, quæ ad illius concoctionem sint accommodata, quod si omnino ille quoque, propter nimiam caliditatem vel crassitiem, vel aliam causam a suo statu naturali degeneraret, & aliquam temperationem requirat, qui syrupi ad coquendam bilem sunt apti, iidem ad corrigendum, & moderandum sanguinem quoquo modo sunt opportuni. Et si quis præterea quintam humiditatem obiicere velit, nempe omnium humorum aquositatem, quam nonnulli ichorem, nonnulli serum vocant, quod nonnunquam in

venis, sed frequenter in cauitate ventris reperitur, & purgatione indiget: huic respondendum est huiusmodi ichorosa & serosa excrementa aut nulla indigere concoctione, sicuti alias demonstrauimus, aut hoc munus perficere, quæcunque cæteros humores ac totum sanguinem possunt mundificare, & a tali excremento secernere.

CAPVT XV.

De Syrupis concoquentibus Bilem.

Syrupi bili coquëtes ITaque incipiamus a syrupis concoquentibus bilem: etsi vero illi sunt multiplices, tamen cum huiusmodi humor, quicunque ille fuerit, sit calidus, & siccus, præsertim vbi febrem excitat, omnes in eo debent conuenire, vt refrigerandi & humectandi vim habeant: sed hac in re distinctione opus est: nam si humor valde calidus & tenuis fuerit, ille quidem refrigerantia, sed minime attenuantia requirit, ac potissimum nisi febres vel obstructionibus ad fuerint, quales syrupi refrigerante quidem, sed minime attenuantes, minime abstergentes, & aperientes sunt, violatus simplex, de nenuphare, de papauere, de agresta, de granatis, de lactuca, portulaca, plantagine, & cæteris id genus. Si vero huiusmodi humor calidior, & crassior fuerit, adsitque suspicio alicuius obstructionis, tunc plane ab iis syrupis abstinendum est: nisi simul quædam aperientia illis permisceantur: ex quibus primi & præstantiores syrupi occurrunt oxymel, & surup. acetosus, quos quidem duos syrupos sciant iuniores in eo tantum inter se differre, quod oxymel ex melle, syrupus autem ex saccharo præparatur: quare etsi vterque refrigerat, incidit, abstergit, aperit, nihilominus nulli dubium esse debet, quin oxymel ratione mellis quoquo modo minus refrigeret, ac magis
Syrup. acetosus. detergat & aperiat, quam syrupus acetosus: vnde quotiescunque vobis propositum fuerit magis refrigerare, ac minus abstergere, sicuti, exempli gratia in tertiana exquisita, syrupum acetosum, quotiescunque autem volueritis minus refrigerare, ac magis detergere, vt in tertiana notha, tunc oxymel licebit administrare. Verum
Variæ oxymellis species. sciendum est, apud antiquos multa fuisse genera oxymel Iuliani, cuius meminit Gal. 2. de med. sec. locos 1. Paulus lib. 3. 13. oxymel splenieticum. oxymel pro calculosis, quorum item Paulus mentionem facit lib. 7. c. r. & alia id genus: hoc autem tempore tres duntaxat oxymellis species apud aromatarios reperiuntur, oxymel simplex, oxymel compositum, oxymel scilliticum. Quatenus vero pertinet ad oxymel simplex, postremo notandum est, de illo Hip. 3. lib. de ratione victus in morbis acutis diffuse pertractare, atque illius compositionem, vtilitates, nocumenta, nec non administrationis rationem recensere, pariter Galenum in consilio pro puero epileptico, nec non 4. de tuenda valet. varias illius compositiones commemorare, nempe ex maiori vel minori tum mellis, tum aceti quantitate, vt & morbus & gustus ægroti videbatur postulare, qui miratur, medicos, quicunque sub vna determinata mensura id solent conficere, sicuti hoc tempore vulgo fieri solet: quos quidē medicos inquit Gal. perinde agere, atque illos, qui volunt omnes bibentes pariter eadem mensura vino aquam permiscere, non aduertentes, quibusdā qui dilutiori potui erant assueti, caput statim tentari si paulo meracius biberint, quibusdam qui meraciori potu delectantur, si magis dilutum biberent, ventriculū subuerti: quare concludit hunc syrupum minime vna mensura parandum esse, sed ex gustu sumentis de illo iudicium faciendum esse, qui statuit, oxymel naturę summentis fore vtile, & conuenientissimum, quod vtique iucundissimum est: contra aduersissimum, quod iucundum ex itit.

De vsu tum oxymellis tum syrupi acetosi, in præparandis & coquendis humoribus calidis, frigidis, tenuibus, crassis, diffuse diximus.

Cæterum imitatione oxymellis, & syrupi acetosi sunt alii multi syrupi, qui humectandi, refrigerandi, leuiter abstergendi, & aperiendi vim habent, & ad coquē- *Syrupi cæteri.*
dam bilem sunt accommodati: syrupi de cichorea, & de endiuia, qui & simplices, & compositi preparantur, de succo acetosæ, de soncho, de buglossa, de acetositate citri, de farfara, rosatus recens, & similes, ex quibus placet multis medicis nonnullis certis quibusdam partibus & determinatis prospicere, exempli gratia, syrupū rosatum recentem capiti, syrupum de succo acetosæ, de buglossa, cordi violatum, de farfara thoraci, de cichorea, de endiuia, iecori, & similia: de qua re, & vtrum medicamenta propria membra possint vel alterando, vel purgando respicere, est insignis controuersia apud medicos, nos alias tractabimus.

CAPVT XVI.

De Syrupis concoquentibus Pituitam.

PRætermissa differentia multiplici pituitę, de quibus tractantes febrem quotidianam satis diximus, statim ad nostrum institutum venio. Cum igitur pituita sit humor frigidus, humidus, ac maiori ex parte fere crassior, ad sui concoctionem calefacientibus, exsiccantibus, & incidentibus indiget: vnde syrupi ad hāc rem accommodati, vt sint calidi, sicci, attenuantes, & abstergentes, necessarium est. Huiusmodi autem syrupi sunt
multiplices, inter quos primus sese offert syrupus de *De betonica simp. & compositus*
betonica, cum enim, auctore Gal. 7. de simpl. med. herba sit moderate calida, amariuscula & sub acris, iure potest pituitam moderate calefacere, attenuare, incidere, abstergere, ac potissimum accedente saccharo vel melle namque tametsi hic syrupus vulgo preparatur ex saccharo, si ex melle quoque optimo conficiatur, nullus mea sententia error committeretur, imo vero forte magis calefaceret, exsiccaret, attenuaret, abstergeret. Hic syrupus est duplex, alter simplex, qui ex succo betonicę, & saccharo paratur: alter compositus, qui alia multa recipit medicamenta, maioranam, saluiam, stæchadem, & alia id genus, qui quidem syrupus compositus altero simplici est efficacior. In hoc numero ponendi sunt syrupi de hyssopo, de prassio, id est, marrubio, de mentha, de calamentho, de iua id est, chamepitys de, de agrimonia, de arthemisia, de matricaria, de stæchade, syrupus byzantinus, syrupi de duabus, & de quinque radicibus mel rosaceum.

Sed notandum est, omnes huiusmodi syrupos habere quidem vim, sicuti diximus, calefaciendi, attenuandi, abstergendi, & concoquendi pituitam, veruntamen admodum lenem habere vim incidendi, siquidē istud præcipue, & præclare præstant illi syrupi, qui recipiunt acetum, quod quidem propter tenuissimas quasdam partes præclarissimam incidendi vim obtinet, vt docet Gal. 3. de ratione victus 1. & 2. de simp. med. inter quos syrupos acetum recipientes oxymel simplex, & syrupus acetosus simplex reliquis omnibus sunt simpliciores, & mitiores, quos deinde quodam ordine sequuntur oxymel compositum, syrupi de duabus & de quinque radicibus byzantinus cum aceto, ac postremo est oxymel scilliticum, quod reliquorum omnium est efficacissimum.

Demum vero apud medicos receptum est, huiusmodi quoque syrupos ad singulas corporis partes fere esse accommodatos, exempli gratia, syrupum de betonica, de stæchade, ad caput: syrupum de hyssopo, de prassio, ad thoracem, syrupum de mentha, mel rosaceum, ad ventriculum: syrupum de agrimonia ad hepar: syrupum de arthemisia ad vterum, syrupum de iua ad articulos.

CAPVT XVII.

De Syrupis Melancholiam concoquentibus.

SEquuntur syrupi concoquentes melancholiam, sed illud primum est memoria repetendum, quod diximus in curatione quartanæ, hunc humorem esse duplicem, alterum naturalem, qui est veluti fex sanguinis, & succus melancholicus dicitur: alterum pręter naturam, qui duplicem habet generationem: alteram ex sanguine crasso, alteram ex flaua bile immodice assata, & atra bilis nominatur: vnde cum vterque indigeat concoctione, pro varia huiusmodi natura varii quoque syrupi debent administrari. Itaque ad coquendam melancholiam non naturalem, ac potissimum si ex flaua bile vsta originem habuerit, iidem fere syrupi sunt accommodati, de quibus pro coctione bilis diximus, cum pariter hic humor refrigerantibus & humectantibus indigeat, quibus licet addere syrupum de pomis simplicem, de buglossa, de borragine, & similes. Si vero melancholia fuerit naturalis, hic humor ad sui cōcoctionem syrupos quoquo modo vehementiores & calidiores desiderat, quales sunt, syrupus de fumo terræ simplex, de lupulis, de ceterach, de thymo, ac forte illi omnes, quos diximus ad coquendam pituitam esse accommodatos. Atque hęc de syrupis singulos humores concoquentibus satis.

CAPVT XVIII.

De recto Vsu Syruporum.

HOc loco iuniores debent scire, humores plerumque inter se misceri, quo tempore necesse est, varios quoque syrupos inter se componere, & miscere. Exempli gratia, si pituita simul cum flaua bile redundet, tunc syrupi quinque erunt permiscendi, qui vtrumque humorem respiciant; sicut syrupus de endiuia, de acetosa, bilem, de betonica, mel rosaceum, pituitam, quod item de cæteris statuendum est.

Verum, & illud postremo non est prętermittendum, syrupos prope omnes primo quidem ac pręcipue certum ac determinatum humorem, secundario vero, & alterum concoquere posse: exempli gratia, syrupus de duabus radicibus primo pituitam, deinde bilem, syrupus de endiuia contra, id quod ex variis medicamentis ingredientibus, variisque singulorum facultatibus poterit intelligi.

I. admonitio. Cęterum antequam finem facio, mihi libet generaliter nonnulla vos admonere, ne in administrandis syrupis simul cum vulgaribus medicis aliquem errorem committatis: ac primum quoties vobis propositum est coquendi humores, perpetuo caueatis a syrupis compositis, de fumo terræ, de epithymo, de polypodio, de cichorea cum rhabarbaro, & reliquis omnibus, quicunque purgantia recipiunt medicamenta, qui quidem tantum abest, vt succorum coctionem efficiant, vt contra illam potius perturbent, & impediant.

II. admonitio. Secundo, cum medici prope omnes vetere instituto soleant syrupus aquis stillatitiis diluere, neque occasio præsentis temporis patiatur, vt de illis atque earum viribus longiorem sermonem habeamus, illud vnum mihi sufficiat, me decoctis herbarum, & aliorum medicamentorum longe magis, quam huiusmodi aquis delectari, ac potissimum si vulgari modo in vasis plumbeis destilentur: namque si instrumentis vitreis atque ex duplici vase fiat destillatio, cum Manardo & aliis viris doctissimis, neque ego ab illarum vsu quandoque soleo abstinere.

Tertio communiter practicantes quamprimum ad ęgrotos accedunt, vt diligentes videantur protinus suos syrupos instituunt, & illos quidem mane & vespere, nulla neque accessionum, neque alimentorum habita ratione, in qua re grauissimos committunt errores — III. Admonitio. primum igitur cum in aliis morbis, tum maxime in febribus, nunquam licet syrupos, & medicamenta de obstruentia administrare, nisi postquam corpus vniuersum fuerit inanitum: quod quidem pręceptum cum aliis locis, tum maxime 5. metho. 4. a Gal. traditum est. pręstat enim vitiosi succi maiori ex parte emissa ad detergendas obstructiones accedere, cum alioqui metus sit, si obstructionibus liberandis, priusquam vacuaueris, studeas, ne ipsas magis impingas. Deinde uero illud sedulo est animaduertendum, vt syrupi nunquam exhibeātur, nisi uentriculus reliquiarum alimenti immunis & quodammodo ieiunus fuerit, neque pariter post sumptos syrupos alimenta sumantur, nisi illi ex uentriculo exierint, & ad alias partes penetrauerint uno uerbo, ne simul syrupi, & alimenta misceantur, & confundantur. Quod item pręceptum traditum est a Gal. 6. de tuen. 3. & 3. de rat. uict. 31. Itaque non est, quod multi faciunt, vt pręcipue in febribus determinata quadam hora, uel mane, uel alio tempore exhibendis syrupis definiatur, siquidem illi quacunque hora dari possunt, dummodo ventriculus sit ieiunus, neque accessiones, neque aliud impedimentum illorum administrationem prohibeat.

IV. Admonitio. Vltimo quatenus pertinet ad syruporum quantitatem, vulgaris syruporum vsus obtinuit, vt singuli syrupi vncias quatuor cum dimidia, aut ad summum quinque non excedant, hodie enim decocti vel aquarum ℥ iij. cum syrupi ℥ j. ß. solent instituere: quo fortasse institutum acceperunt ab Auicen. cap. de curatione febris quotidianæ, qui decocta herbarum ad ℥ iij. propinare consueuerat: verum mea sententia nihil certi de hac re statui potest, namque exempli gratia si in ventriculo & primis ductibus humores, atque illi quidem frigidi, & crassi contineantur, neque æger vllo æstu, vlla siti torqueatur, tunc exigua syrupi quantitas, forte etiam soli syrupi sine aquis vel decoctis, viderentur conuenire, contra vero si in partibus internis calidiores, & tenuiores succi redundent, ægerque insigni siti, & calore laboret, tunc longe maior quantitas syrupi sine dubio conueniet, quam copiosam syruporum administrationem ad ℥ vj. viij. xij. & quandoque plures ego soleo nonnunquam administrare. Quapropter sumpta indicatione a partibus laborantibus, a morbis, a symptomatibus, tempore anni, temperie, & aliis id genus, equidem censeo syruporum quantitatem modo augendam, modo minuendam esse, neque vt est in prouerbio, omnes vno calopodio calceandos esse.

CAPVT XIX.

De Rhabarbaro.

PRimum occurrit Rhabarbarum, vbi non agitabo eam controuersiam, vtrum rhabarbarum Diosc. Gal. & cæteris antiquioribus cognitum an incognitum fuerit: siquidem, ni fallor, satis cuique compertum est, veteres omnes medicos solum rhaponticum nouisse, quod a communi nostro rhabarbaro diuersum esse facile potest probari: immo vero, quod alicui mirum videbitur, quantum ego potui obseruare, neque Auicen. vllo in loco nostri vulgaris rhabarbari mentionem facit, ego enim puto, illum, vbicunque rhabarbarum nominat, non aliud quam antiquum rhaponticum intelligere, id quod mihi videor duplici ratione posse confirmare: altera quod Auicen. illas easdem dotes & conditiones tribuit rhabarbaro, quas Diosc. Gal. & cæteri antiquiores medici suo tribuunt rhapontico, — Rhabarbarum antiquis medicis.

fontico,

pontico, adeo vt ille 2. cano. de rhabarbaro historiam referens, eadem fere verba cum Dioscor. videatur proferre. Altera est ratio, quod nunquam rhabarbarum tanquam medicamentum purgandi facultate præditum, in toto illius opere ne semel quidem administretur, sed perpetuo inter frigida & adstringentia medicamenta, quale sine dubio est rhaponticum, reponatur, sicuti videre est in curatione fluxus ventris 3. canonis, vbi simul cum malicorio, galla, acacia, & alijs id genus frigidis, & adstringentibus medicamentis rhabarbarum quoque commemorat. Rhabarbarum igitur recentiorum medicorum Arabum inuentum fuit, primusque inter Græcos auctores Paulus videtur illius notitiam habuisse, qui lib. 7. 12. ad finem, componendo Diacorallio, & nonnullis antidotis podagricis rhabarbarici mentionem facit, ac rursum libro primo 43 docens, qua ratione liceat sanis aluum mouere, de terebinthina hæc habet: Si vero volueris aluum magis purgare, parum rheibarbarici miscebimus. Sunt qui rhabarbarum inter lenientia reponant, qui pluribus medicorum testimonijs, & quotidianæ experientiæ manifeste aduersantur. Mesue illud clemens atque excellens pharmacum esse prædicat, multasque dotes & conditiones purganti medicamento summopere necessarias complecti scribit, additque illius vsum omni tempore, omni ætati, atque adeo pueris, & prægnantibus innoxium esse. Sic Auerrho. 5. colliget scribit, rhabarbarum esse admirabilius cæteris medicinis purgatiuis, proprium frænum, & correctionem secum ferre, omnia membra corporis confortare, ac postremo reliqua omnia purgantia medicamenta, quæ quoquo modo sunt venenata, corrigere. Conuenit inter omnes rhabarbarum primum quidem bilis, deinde vero, & pituitæ purgandæ facultate præditum esse, etsi Mesue alias plurimas facultates ei tribuit, quas potestis videre.

Laus rhabarbari.

Facultas.

Vsus. Rhabarbarum multis modis administratur, sed potissimum duobus vel aliquo liquore infusum, vel tota substantia deuoratum, de quibus quærunt recentiores, vtra ratio vehementius purget, quæ controuersia, testimonio Mesues, facile potest dissolui, qui rhabarbari infusi ad ʒ x. in substantia autem ad summum ad ʒ iiij. concedit, quod Mesues testimonium experientia confirmat esse verissimum: immo vero Manardus libro decimoseptimo suarum epistolarum vltima, non solum de rhabarbaro, sed etiam de omni medicamento siue leniter, siue vehementer purgante, idem sentit, nempe æqualem cuiusque medicamenti portionem, si ea tota assumatur longe magis purgare, quam si illius dilutum, vel infusum, aut decoctum accipiatur, quam quidem Manardi sententiam ego puto verissimam esse, & rationi consentire. Sed antequam de rhabarbari administratione agimus, duo restant videnda, alterum de illius dosi: alterum de correctione.

Dosis. Quatenus ad dosin, iam audistis, Mesuen statuisse, posse dari infusum ad ʒ x. in substantia ad ʒ iiij. de qua dosi, tanquam nimis magna & immoderata Mesue arguitur a Manardo in suis annotationibus: ac sane ita habendum est, tantam rhabarbari copiam, tam infusi, quã substantiæ, sine insigni vitæ periculo semel alicui dari non posse. Sed ego cum Syluio Gallico puto, eiusmodi errorem potius codicibus deprauatis, quam Mesue esse tribuendum, quod hac coniectura licet confirmare; namque si reuera Mesues fuisset in ea opinione, rhabarbarum infusum posse dari ad ʒ. x. vtique scripsisset, illud posse dari a ʒ. vi. viii. vel circiter ad ʒ. x. minime vero, sicuti scribit, a ʒ. i. cum dimidia vsque ad ʒ. x. tantum enim interualum plane immoderatum, & absurdum est, & præter morem ipsius Mesues. Itaque rhabarbari dosis in substantia vsque ad ʒ. ii. infusi vsque ad ʒ. ii. ß. vel ad summum ad ʒ. iii. statuenda est.

Correctio. Quatenus ad correctionem pertinet, etsi audistis Auerrh. docentem, omnia purgantia medicamenta veneni prorsus non esse immunia, vno excepto rhabarbaro, immo illud reliquorum medicamentorum malitiam emendare, tamen altera ex parte Mesue scribit: illud nunquam sine spica dandum esse: quod longiore vsu confirmatum est, quoniam medici prope omnes rhabarbaro spicam solent perpetuo adiungere: ac hoc Auerr. sicuti sæpe facit, ita in præsentia de rebus medicis suam inscitiam prodit: namque vt vere docet Gal. 2. de ratione victus 12. natura omnium purgantium medicamentorum nullo excepto, naturis corporum, quæ expurgantur, contraria sunt, perniciosa, & lethalia, vnde omnibus quoque decet permiscere semina odorata, & alia id genus, quæ eorum malitiam possunt obtundere. Neque Auerr. potest aliquã rationem reddere, quãobrem Rhabarbarum ex hoc numero excipiendum sit namque certum est, inter omnia medicamenta aloen mitissimam, & familiarissimam esse, de qua ipse scribit Auer. quod careat omni periculo, neque lædat os ventriculi, ac Mesue confirmat, illam propter singularem quandam prærogatiuam omnium medicamentorum præstantissimam, & excellentissimam esse, veruntamen audiatis Gal. 8. de med. sec. loc. cap. 2. de hiera, qui scribit, aloen quoque mastiche, & cinamomo indigere, quę medicamentariam illius vim possint frangere: quod si aloe tam leue, & leniens medicamentum correctione opus habet, iam nulli dubium esse debet, quin rhabarbarum multo vehementius & magis infensum, simul cum cæteris omnibus medicamentis purgantibus debeat corrigi.

Modus vtendi substantia. Primum igitur substantia rhabarbari admiscetur parato puluere, qui vel in pilulas redactus, vel ex iure, aqua stillantia, aut decocto acceptus, vel alijs medicamentis permistus, solet exhiberi.

Pilula.

℞ *Rhabarbari electi puluerisati* ℈ *v.*
Spicæ gr. *iiij.*
Cum aqua cichorei fiant pilulæ v. & aurentur.

Potio.

℞ *Rhabarbari electi pul.* ʒ *ij.*
Decoctionis cichorei.
Ceterach.
Vel iuris pulli q. s. M. F. *Potio.*

Bolus.

℞ *Flor. cassi noniter extracte* ℥ *j.*
Rhabarbari electi pul. ℈ *iiij.* M. *Fiat bolus.*

℞ *Rhabarbari electi pul.* ʒ *j.* ß.
Syrupi rosa sol. ℥ *iij.*
Decoctionis suprascriptæ q. s. M. *& fiat potio.*

Cum passulis. Bolus ex rhabarb. Sed præter hęc est alia quędam ratio vtendi rhabarbaro, quę mihi iamdiu est familiaris: namque illud tenuissime inciditur, & sine alia pręparatione simul, cum passulis dentibus manditur & assumitur. Demũ ac potissimum pro pueris atque nonnullis, qui omnia abhorrent medicamenta, ex rhabarbaro conficiuntur bellaria vel aliter conficiuntur rotulę cum saccharo. Ita ergo substantia rhabarbari administratur.

Assatū nociuum est. Quo loco neque illud prętermittendum, nonnullos medicos substantiam rhabarbari primum assare vel vrere, deinde ægrotis, ac potissimum dysenteria laborantibus exhibere consueuisse, quasi illud hac ratione omni purgandi facultate priuetur, & quoquo modo adstringendi facultatem acquirat: & Mesue inter cęteros, si maior adstrictio requiratur, rhabarbarum assatum, si vero maxima adstrictio requiratur, Rhabarbarum vstum suadet. Sed isti mihi videntur male sentire, cum certum cuique esse debeat, rhabarbarum ita igne præparatum acredinem quandam, & mordacitatem contrahere, ita vt iure valeat vlcera intestinorum, & ipsam fluxionem augere.

Infusio rhabar. Quæ decocta conueniant. Rhabarbarum autem infusum, vel dilutum administratur, vbi in aliquo liquore aliquamdiu maceratum, exprimitur, & exhibetur. Inter cæteros vero liquores vsus videtur obtinuisse, ut uinum album, & odoratum principem locum teneat, ueruntamen nonnulli, quod ego quoque frequenter facio, in decocto cichorei, borraginis, capillorum ueneris, & similibus, alij in aquis stillatitijs, alij in sero lactis, alij ex iure

pulli, & forte aliter, pro vario sibi proposito scopo solent illud infundere.

Sed notandum, vel raro, vel nunquam huiusmodi infusionem rhabarbari solam, sed frequenter simul cum aliis medicamentis permisceri, partim lenientibus, syrupo rosaceo solutiuo, manna, thamarindis: vel soluentibus, electuario de succo rosarum, electuario diaphenicon, confectione hamech, & similibus.

℞ *Rhabarbari electi* ʒ j. *ß.*
Spicæ gr. iiij.
Vini albi aromatici parum, fiat infusio per horas 12. & facta expressione, adde
Syrup. ros. sol. ℥ iiij.
Decoctionis cichoreæ.
Fumi terræ q. s. Misc.

℞ *Rhabarbari electi* ʒ ii.
Spicæ gr. v.
Seri lactis caprini q. s. Infunde, vt supra, & facta expressione, adde
Syrupi violati sol. ℥ j. *ß. M.*

℞ *Rhabarbari electi* ℈ iiij.
Spicæ gr. iij.
Decoctionis cichoreæ.
Cite vach.
Borraginis q. s.
Fiat infusio, vt supra. adde
Confectionis hamech ʒ ij. *ß.*
Syrupi de fumo terræ com. ℥ ii. *M.*

Sy. de cich. cum rhab. Demum sciendum est, ex rhabarbaro fieri syrupum, quem vocant de cichorea Nicolai cum rhabarbaro, quo syrupo etsi communiter practicantes ad concoctionem humoris biliosi familiariter vtuntur, tamen ego ad purgationem vti soleo ad ℥ iij. vel iiij.

℞ *Syrupi de cichorea cum rhabarbaro* ℥ iiij.
Decoctionis suprascriptæ q. suf. M.

CAPVT XX.

De Agarico.

POST rhabarbarum proxime sequitur Agaricus, siquidem inter omnia purgantia simplicia medicamenta nulla sunt, quibus medici vtantur familiarius, quam hisce duobus. Agaricus est fungus in arboribus nascens, quem quidem etsi Plin. scribit lib. 16. 8. omnibus glandiferis arboribus innasci, tamen experientia docet, illum hoc tempore in sola arbore larice reperiri. Ex quo certe mirum est, quomodo Diosc. nec non Gal. videantur incerti esse, vtrum agaricus fungus, an radix existat.

Laus agarici. Sed prætermissa hac consideratione, illud primum generaliter sciendum est, agaricum a Mesue, & plerisque omnibus medicis adeo prædicari, & extolli, vt eum veteres medici medicamentum familiæ voluerint appellare, siue quod ad omnes omnium internarum partium affectiones sit accommodatum, siue quod ita salubre, & innoxium sit, vt vnicuique ex familia possit seruire, & prodesse. Verum neque agaricus, mea sententia, ex numero cæterorum purgantium accipiendus est, quæ omnia iam diximus ex Galeno esse naturæ inimica, & infensa, sed inter cætera etiam, *Nocumentū agarici.* quod præclare notat Actuarius, & experientia confirmat, verissimum esse, ventriculo aduersatur, quod sua leuitate sursum feratur, & quasi enatet, vnde frequentissime solet vomitum excitare, ex quo factum est, vt medici fere nunquam soleant agarico vti, nisi primum illum certis quibusdam medicamentis præparent, quæ eius malitiam possunt emendare: quapropter Mesue variis modis nos docet agaricum præparare, & nostri aromatarii illum dupliciter præparant: *Præparatio.* vno modo cum oxymelite gingibere, & sale gemmæ, quod agaricum præparatum vocant: altero autem præparant ex vino, cui primum gingiber infusum fuerit, & hoc agaricum trochiscatum appellant: quam postremam præparandi agarici rationem Mesue tribuit Galeno, etsi ea nullibi apud Gal. quod equidem sciam, reperitur, nisi forte quis velit, Galenum id egisse 9. de med. sec. locos, postremis verbis, vbi inquit, ad strangulatus vteri agarici ʒ j. ex vino acceptam conuenire: qua eadem ratione exhibetur etiam 6. de simp. med. Vtcunque autem sit, notandum est, hanc posteriorem agarici præparationem longe esse altera præstantiorem, vnde ego quidem agarico trochiscato frequenter, agarico autem præparato non nisi raro vti soleo, & tantummodo quotiescunque mihi propositum est ventriculum turbare, & vomitum excitare.

Conuenit inter omnes, facultate imprimis purgandæ pituitæ præditum esse, & omnibus morbis ex hoc humore ortis conuenire. *Facultas.* Quatenus autem pertinet ad illius dosin & administrationem, agaricus, fere in omnibus cum rhabarbaro conuenit: *Dosis.* siquidem ille quoque ad ʒ ij. circiter, partim in substantia, partim infusus, ac postremo potius simul cum aliis medicamentis, quam administrari tametsi mihi mouendi estis, quod ego a nemine didici, sed sola experientia deprehendi verissimum esse agarici infusum siue dilutum aut leuissimam, *Nota.* aut fere nullam purgandi facultatem obtinere.

℞ *Agarici trochiscati* ʒ ij.
Mannæ Calabrensis elect.
Mellis ros. sol. ana ℥ j. *ß.*
Decoctionis betonicæ q. s. M.

℞ *Flor. cassiæ nouiter extractæ* ℥ j.
Agarici trochiscati ʒ j. *ß.* M.

In infusione.

℞ *Agarici trochiscati* ʒ j. *ß.*
Decoctionis betonicæ
Hyssopi
Cichorei q. s. Fiat infusio secundum artem, & adde facta expressione
Electuarij diaphenicon ʒ ij.
Mel. ros. sol. ℥ j. *ß.* M. *& fiat potio.*

Verum præter hæc ego quandoque, exempli gratia, in morbis pectoris, potissimum vero in pueris, qui laborant vermibus, soleo vti agarico simul cum oxymelite, quod medicamentum non admodum est ingratum, & præclare agit.

℞ *Agarici trochiscati* ʒ ij.
Oxymellis simp. ℥ ij. *M. optima.*

Postremo sciendum, agaricum non solum intra corpus assumi, sed etiam extra corpus administrari, vt docet Gal. 10. de medic. secund. locos, cap. de ischiade, nec non lib. 6. de simpl. vbi scribit, morsos a bestiis frigore ledentibus agaricum in parte affecta impositum, & intra corpus sumptum, si ex vino ʒ j. accipiatur, multum prodesse.

CAPVT XXI.

De Sena.

SEna vulgare est & omnibus notum medicamentum, quod non solum in multis externis regionibus, sed etiam in Italia seritur & colligitur copiosissime. Sed dubium est apud recentiores, vtrum veteres Græci illius mentionem fecerint, dum alii delphinum, alii peplium, alii empetron, alii colutheam Theophrasti, alii aliud medicamentum esse opinantur, de qua controuersia nolo longius agere, cum magis ad meum institutum pertineat, illius vires, præparationem, & vsum vobis explicare. Auerrh. cui plurimi consentiunt, Senam reponit inter medicamenta noua, quæ antiquis fuerunt incognita, adeo vt recentiorum, ac maxime Arabum videatur inuentum fuisse. Auicen. etsi peculiari capite non tractat de sena, tamen quandoque illius mentionem facit, sicuti cap. de fumoterræ, nec non cap. de febre

bre quintam. Ex Græcis vnus Actuarius videtur illius mentionem habuisse, qui scribit 5. metho. med. 8. Senam ex iis medicamentis esse, quę Syria, & Ægyptus mittit: vtcunque autem sit, Mesue, & medici prope omnes tot, & tantas laudes senæ tribuunt, vt illa inter omnia simplicia medicamenta fere principem locum videatur obtinere, qui scribunt, eam augere iuuentutem, seniumque retardare, & animi hilaritatem offerre. Verum his pretermissis miraculis, ex Mesue communi omnium consensum receptum est, senam melancholiam potissimum, salsam pituitam atque exustam bilem purgare, adeoque febres melancholicas, & antiquas, scabiem, pruritum, pustulas, & ceteros morbos ex huiusmodi humoribus ortum dos curare.

Laus senæ.

Facultas senæ.

De foliis et folliculis.

Sed cum sena habeat non solum folia, sed etiam quosdam folliculos, maxima est inter medicos controuersia, vtrum folliculi an folia maiore facultate purgandi predita sint: quam difficultatem Matthiolus, & alii tractant diffuse. Ego quidem, vel quod careamus folliculis opportune collectis, vel quod reuera sint folliculis prestantiora, foliis iamdiu vti soleo, quicunque voluerit, poterit etiam folliculos experiri.

Noxa senæ Corrigentia.

Nocet sena, vt idem testatur Mesue, quoquo modo ipsi ventriculo, unde vt hæc tollatur noxa, atque eius facultas roboretur, iubet Mesue nonnulla esse addenda, quę ventriculum, & cor corroborent: veruntamen neque desunt, qui huiusmodi sententiam Mesues reprobant, quod degustatis foliis senę percipiant aliquid adstrictionis, siccitatis, & amaritudinis, ex quibus colligunt, senam potius ventriculum roborare, quam perturbare, & imbecillum reddere, sed neque de hac difficultate longius ago, qui probo eorum sententiam, qui nunquam sena vti solent sine non altero, uel pluribus medicamentis, quę illius operationem, & faciliorem, & feliciorem possint reddere, cum reuera experientia confirmet, senam esse medicamentum torminosum, & flatuosum. Etsi autem sena multis modis solet administrari, tamen frequentissime aliquo liquore maceratur, & infunditur: huius quidem infusionis rursum uarię sunt præparationes, ex quibus unum uel alterum exemplum uobis proferam, ac primum sena solet a multis hac ratione præparari.

Vsus.

℞ *Fol. & folliculorum senæ ana ℥ ß.*
Gingiberis ʒ ß.
Flor borraginis.
Violarum.
Rosarum rubearum.
Citriorum, vel.
Limonum, vel.
Arantiorum ana ʒ j.
Polypodij ʒ ij.
Passularum ℥ ß.
Sebesten, aut.
Prunorum N. x.
Aquæ feruentissimæ lib. j. Fiat infusio, & vase optime obturato dimittatur per horas decem, deinde exprimatur,

II. In decocto.
Non fieri decoctionẽ.
In sero vel iure fiat infusio.

Preter infusionem nonnulli quoque decoctum probant, sed alii reprobant, propterea quod superficiales quędam Senę partes tantummodo expetuntur, quæ sola infusione eliciuntur, decocto autem euanescunt: ac sane mea quoque sententia, Sena inter ea medicamenta debet reponi, quę aut leuissimam, aut nullam decoctionem possunt perferre. Mesue iubet infusionem fieri ex iure galli, gallinę, uel alterius carnis, uel sero lactis: quod consilium optimum est, & ego illud amplector frequenti usu. Nonnulli aliter senam præparant, quorum alii illius dosin minuunt, folliculos pretermittunt, polypodium negligunt: alii dosin augent, aliaque addunt, & alterantia, & purgantia medicamenta, vt propemodum infinitæ sint huius medicamenti præparationes. Ego quidem simplici quadam, & breui ratione soleo senam præparare, & infundere, quod satis facile medicamentum euadit, & est huiusmodi.

℞ *Folior. senæ elect. ℥ j.*
Passularum ℥ ß.
Gingiberis ʒ ß.
Seminum anisorum.
Ciceris ana ʒ j. M. Fiat infusio, vt supra.

Itaque ad hunc modum senæ infusum vel dilutum præparatur, quod frequenter solum, quandoque simul cum aliis medicamentis, & lenientibus, & purgantibus solet exhiberi. Exempli gratia, rhabarbaro, agarico syrupi rос. sol. conf. hamech, & similibus. Et sit exemplum.

℞ *Infusionis Senæ ℥ iiij.*
Confectionis hamech ʒ ij. ß.
Syrupi rosati sol. ℥ j. ß. M. F. P.

In substantia vero præter Senæ infusionem medici tota quoque illius substantia vtuntur sepenumero, qui illius contriti pulueris vel ex iure, vel aliter, vsque ad ʒ ij. solent exhibere: quoniam vero, vt diximus, Sena non est ita amica ventriculo, nunc factum est, nostri aromatarii alia quædam medicamenta illi permisceant, & medicamentum confitiant, quod puluerem Senæ appellant: in quo tamen conficiendo non minus quam conficienda infusione dissentiant. Vulgaris est compositio ex Antidotario Montagnanæ, quæ est huiusmodi.

Puluis Senæ.

℞ *Folliculorum Senæ ℥ j.*
Gingiberis.
Maceris ana ʒ iij.
Cinamomi.
Tartari ana ʒ j. ß. M. omnia terantur, & in puluerem redigantur.

Atque hic proprie puluis Senæ dici debet cum nihil aliud præter Senam recipiat, quod aluum possit mouere, sed hoc admodum leue est medicamentum, cuius vt puto quinque, sex, & plures drachmæ possunt exhiberi. Alii vero hunc puluerem aliter præparant, ac longe validius medicamentum conficiunt, & cum plurimæ descriptiones circumferantur, vnico exemplo contenti erimus, ceteris præstantiore.

℞ *Fol. Senæ.*
Tartari albi ana ℥ ij.
Caryophyllorum.
Cinamomi.
Galangæ.
Ammeos ana ʒ ij.
Diagridij ʒ iiij. M. & f. puluis.

Cuius vnica drachma vtramque bilem, & quidem vehementer solet expurgare De Sena hactenus.

CAPVT XXII.

De Epithymo, & Polypodio.

Mihi libet hæc duo simplicia medicamenta simul coniungere, quoniam easdem fere habent vires, & simul quoque solent a medicis permisceri, etsi Auerrh. est auctor, polypodium tutum esse medicamentum, & epithymo præstantius, vtrumque enim purgandæ imprimis atræ bilis facultate preditum est, id quod Mesue auctore, facile, & citra molestiam præstat: itaque eorum vsus ad morbos lienis, elephantiasin, melancholiam, febrem quartanam, & alias huiusmodi atrabiliarias ægritudines quam maxime conuenit. Verum tamen sciendum est, tam epithymum, quam polypodium inter leniora purgantia medicamenta reponenda esse, quod nobis insinuauit Gal. 13. metho. 15. vbi tradens rationem purgandi per aluum, partem cauam iecoris, & polypodium, & epithymum numerat inter ea medicamenta, quæ moderate aluum deiiciunt, quod plane experientia confirmat esse verissimum.

Facultas.

Vsus

Vsus. Vsus huiusmodi duorum medicamentorum præcipue in eorum decoctione consistit, & sola admodum raro, cum aliis autem medicamentis frequenter administrantur.

Dosis. Vtriusque dosis fere vna atque eadem est, si decoquantur vsque ad ℥ j. Si tota substantia accipiantur, quod etiam fit aliquando, vsque ad ʒ iij.

Correctio. Et quoniam vtrumque flatuosum est medicamentum, & nocet ventriculo, propterea commode decoquuntur in iure pulli, vel alterius carnis, nec non illis permiscentur semina odorata, vel alia aromata, quæ valent flatus dissoluere, & naturalem ventriculi facultatem roborare.

Exemplum:

℞ *Epithymi*
Polypodij ana ℥ ß.
Passularum
Liquiritiæ ana ʒ ij.
Seminum citri ʒ j. M. decoquantur ex iure pulli, vel sero lactis, vel aqua, & facta colatura adde syrupi rosarum sol. ℥ j ß. M.

De syr. de polyp. & epithymo. Postremo solent ab aromatariis præparari duo syrupi, quorum alterum de polypodio, alterum de epithymo appellant, etsi vterque ex aliis quoque pluribus medici illis vtuntur coquendos & parandos humores noxios, tamen inter purgantia medicamenta debent reponi. Et sit exemplum:

℞ *Syrupi de polypodio ℥ ij. ß.*
Confectionis hamech ʒ iij.
Decoctionis fumiterræ q. s. M. & fiat potio.

CAPVT XXIII.

De Iride.

ETsi iridis nomen ad totam plantam pertinet, tamen sciendum est, solam radicem a medicis administrari. Planta est omnibus nota, quę vt scribit Dioscorides, a similitudine arcus cœlestis nomen accepit.

Facultas. Præter ceteras dotes Dioscorides, Mesue, acrecentiores prope omnes radici iridis facultatem purgandi tribuunt, licet Gal. de hac facultate nullam videatur mentionem fecisse, cum tamen alias plurimas iridis commemoret, cum aliis locis, tum maxime 4. de simp. med. 19. & 23. & lib. 5. 15. & 22. vt certe mirum sit, quomodo Matthiolus, & Amatus Lusitanus in suis com. in Dioscuridem, audeant affirmare, Galenum in lib. de simp. med. nusquam iridis meminisse. Vtcunque autem sit, quod ad nostrum institutum pertinet, conuenit inter omnes hoc tempore, iridem pituitam crassam & permistam illi bilem, serosasque aquas, & quidem clementer purgare. Ego quidem purgandis humoribus tenuibus, & serosis, quales potissimum redundant in hydrope laborantibus, hoc medicamento vti soleo familiariter, qui fortasse omnium primus cœpi illius dosin, & congruam administrationem obseruare: namque si audiamus medicos tam veteres quam recentiores, quicunque de hoc medicamento tractant, nullus mihi videtur illius vim, congruamque dosin, & administrationem exacte intelligere.

Dosis. Mesue a ʒ ij. vsque ad vj. Dioscor. ℥ vij. cum aqua mulsa dari iubet. Paul. scribit iridem habere facultatem purgandi similem agarico, & quantitate 8. obulorum, hoc est, quatuor scrupulorum exhibendam esse. Ex quibus auctoribus neque illud licet intelligere, vtrum substantia radicis, an succus, an alia ratione debeat exhiberi. Ex recentioribus Trincauellius scribit, succum expressum ex viridi radice iridis à ʒ ij. vsque ad vj. pro ratione virium accipientis bibendum esse. Ex dictis auctoribus cæteri omnes fere idem transcribunt, adeo vt quandoque in eam sententiam venerim, multos multa medicamenta, atque eorum dosin proponere potius ex aliorum commentariis & relatione, quam ex propria experientia, quam experientiam tamen Gal. hac in parte vsque adeo magni facit, vt scribat 6. de methodo med. 14. se nunquam aliquod medicamentum tanquam vtile scripsisse, quod non prius expertus fuerit. Ego autem quid de hoc medicamento, de illius dosi, ac tota administratione sentiam, breuiter expono.

Succus radicis iridis. Ergo sicut pro comperto habeo, iridem purgandi facultate præditam esse, ita puto vnam radicem, imo uero unius radicis succum id præstare: & cum hic succus dupliciter possit parari & administrari, vno modò in forma solidiore, sicut frequenter apud aromatarios, alij quoque succi densi & concreti fiunt: altero in forma liquidiore, quales sunt multi succi, qui ex multis herbis & radicibus ex tempore exprimuntur:

Dosis noua. ego priori succo concreto nunquam sum vsus, sed audio illum ad ʒ ij. circiter exhiberi, posteriore autem liquido, ad ij. iij. & plures non drachmas, sed uncias, & usus sum, & utor familiariter.

Et si alicui mirum uidetur, quomodo dando hoc medicamento præter cæterorum omnium opinionem tantam dosin non verear attingere, fateor quod res est, me casu & fortuna in hanc sententiam deuenisse.

Quoniam vero hic succus aliquam faucibus facit asperitatem & ventriculo quoquo modo aduersatur, consueui illi permiscere mel rosaceum, mannam, aut quid simile, qua ratione medicamentum satis gratum euadit, & sine multo labore copiosissimam purgationem facit.

℞ *Succi iridis recenter extracti*
Mel ros. vel
Mannæ Calab. ele. ana ℥ ij. M.
De iride satis.

CAPVT XXIV.

De Elaterio.

CVM inter medicamenta ad purgandas serosas humiditates accommodata, præter succum iridis frequentissimus apud medicos sit vsus elaterii, mihi libet de hoc quoque medicamento quam breuissime agere. Elaterium nihil aliud est quam succus expressus ex recenti fructu illius cucumeris, quem agrestem vel asininum vocant, de cuius præparatione Dioscor. accuratissime tractat.

Nocumenta. Est medicamentum vetustissimum simul, & vehementissimum, adeo vt iam multos annos pauci admodum auderent illo vti, persuasi auctoritate Mesues, qui scribit elaterium abradere, & vasorum ora aperire, intestinorum tormina excitare, & alia afferre nocumenta: verum nostro tempore cępit illius vsus frequentior esse, ac sane si probe paretur, & probe administretur, minime tam laboriosum, & periculosum esse deprehenderetur, cum & ipse Mesue doceat rationem, qua illius nocumenta, & pericula possint auferri.

Facultas. Etsi vero hoc medicamentum apud Dioscor. Mesuen, & medicos prope omnes facultatem habet purgandi primum pituitam, deinde bilem, tamen longiore experientia confirmatum est, illi præcipuam facultatem inesse purgandi serum sanguinis, nec non omnes tenues & serosos humores, quicunque & quacunque in parte in nobis continentur: ex quo factum est, vt medici in purganda aqua hydropicorum elaterio vtantur frequentissime: & inter cætera si quando contingit, contingit autem frequenter vt aqua thermarum bibita detineatur in corpore, ad illius purgationem nullum hoc medicamento præstantius potest inueniri.

Tēpus durationis elaterij. De elaterio scribit Dioscor. à duobus vsque ad decem annos illud esse ad purgationes accommodatum, vltra id tempus reddi inutile: contra Theophrastus 9. de histor. plantar. 14. docet, elaterium eo melius fieri, quo est vetustius, imo vero addit, longiori tempore nullum medicamentum perdurare, adeo vt quandoque elaterium ducentorum annorum virtute mirabili seruatum fuerit. Sic idem scribit Dioscor. ela-

terium lucernarum luminibus obiectum, facile flagrare, & ardere: contra Theophrastus asserit, vsque ad 50. annos lucernis admotum ignem extinguere: hæc vero, & forte alia id genus cum sint a nostro instituto aliena, aliis discutienda relinquantur: itaque nos ad huius medicamenti dosin, & administrationem accedamus.

Dosis grana vj.

De dosi elaterii item non conuenit inter omnes. Dioscor. scribit integram mensuram esse obulum, hoc est, ℈ ß minimam semiobulum, infantibus æta duo, id est, grana, pondus scilicet quatuor granorum maiori copia esse periculosum. Paulus, Aetius, Actuarius, dant iij. obulos. Mesue eandem dosim cum Dioscor. videtur probare: ego vero ad summam nunquam vj. grana excedere sum ausus, nec iam dum audetem, cum hac dosi exhibitum copiosissimam purgationem efficiat: quod si quis maiorem illius dosin audet exhibere ad scrupulum, forte etiam ad scrupulos, id equidem puto fieri, quod elaterium sit improbe præparatum, neque eam facultatem, validam purgandi obtineat, quam optime præparatum solet habere.

Vsus.

Elaterium iis medicamentis commode permiscetur, quæ ventriculo solent gratificari, & inter cætera pilulis aromaticis feliciter copulatur, quod ego semper facio. Et sit exemplum:

℞ *Pilularum alophanginar.* ℈ j.
Elaterij gr. iiij. M. optime fiat pilula, & auretur.

CAPVT XXV.

De Scammonio.

SCammonium est succus plantæ, qui potissimum ex Alexandria, & Syria ad nos defertur: huius plantæ imaginem habetis apud Matthiolum, quam misit ad illum Constantinopoli Orator quidam Cæsareus. Medicamentum est inter cætera vetustissimum, & medicis familiarissimum, adeo vt non solum per se administretur, sed etiam sit basis, & fundamentum pilularum, electuariorum, & omnium compositorum medicamentorum purgantium, quæ hoc tempore solent præparari. Gal. huius medicamenti frequenter meminit, tametsi quod certe mirum est, in lib. de simp. med. facult. de eo nihil scripserit. Conuenit inter omnes, scammonium flauam bilem purgare: nihilominus Dioscor. addit quoque pituitam: sed illud sciendum est, huiusmodi medicamentum esse vehementissimum, & violentissimum, ac multis modis naturæ hominis aduersari, de quibus videatis Mesuen, adeo vt fuerint nonnulli, qui dixerunt, satius fuisse scammonium nunquam ad manus hominum peruenisse, cum forte plus incommodi, & periculi, quam vtilitatis afferat. Paulus, Actuarius, & alii testantur, illud plusquam cætera omnia purgantia medicamenta ventriculo aduersari, ex quo factum est, vt medici varias rationes excogitauerint, ex quibus illius malitia possit emendari, de quibus videatis Mesuen, qui singula huius medicamenti damna, & remedia tractat diligentissime, Gal. vnius præcipue rationis meminit præparandi scammonii, ex malo citonio, 1. de alim. facul. 1. quæ vsque ad nostra tempora peruenit, & est huiusmodi: namque nostri aromatarii excauant internas partes mali, quæ semen continent, deinde totam cauitatem replent scammonio, ac farina tritici obuoluunt, & ita coquunt: quod enim, inquit Gal. ad hunc modum præparatum est, absque stomachi subuersione aluum soluit, tametsi, quod video neminem aduertisse, Gal. non scammonium, sed pomum scammonio præparatum ægris solebat exhibere, contra quam nos faciamus, qui abiicientes pomum, tanquam inutile, solo vtimur scammonio. Scammonium vero hoc modo præparatum Diagridium dicitur, ex quo orta est controuersia magni momenti,

Facultas.

Nocumenta.

Animaduersio.

vtrum in componendis medicamentis, quoties auctores scammonium simpliciter nominant, diagridium, an alterum sine præparatione accipiendum sit: de qua ita equidem responderem, scammonium, vel præparatum, vel non præparatum fore accipiendum, pro vt auctores vnum vel alterum nomen vsurpant, adeo vt quotiescunque scammonii simpliciter sit mentio, liceat scammonium non præparatum accipere, quod verisimile sit illius malitiam cæteris medicamentis compositionem ingredientibus satis corrigi, & emendari: nam si quando auctores intenderint scammonio præparato vtendum esse, vt probabile est, id speciatim debent explicare, sicuti exempli gratia, videre est apud Mesuen, qui componendis pilulis aggregatiuis, de lapide armeno, electuario indo, de psyllio, & similibus, non simpliciter scammonii, sed scammonii cocti in pomo mentionem facit.

Dosis.

De dosi scammonii auctores magnopere dissentiunt. Dioscor. integram drachmam concedit, immo vero si velis abundantius purgare, tribus scammonii obulis per eundem Dioscor. licet addere hellebori nigri obulos ij. & drachmam aloes. Paulus, & Actuarius dant obulos iiij. Mesue a granis v. vsque ad grana xij. quam postremam sententiam Mesues plerique omnes hoc tempore sequuntur, nam reuera tanta scammonii dosis sine certissimo periculo non posset exhiberi, vnde nonnulli in eam sententiam venerunt, aut codices Dioscor. & aliorum fuisse deprauatos, aut vulgare scammonium non legitimum, sed tantummodo adulteratum ad nos deferri. Medici raro aut nunquam solo scammonio vtuntur, sed illud frequenter ad tria, vel quatuor grana circiter miscent reliquis medicamentis, quotiescunque volunt eorum vim augere. Et sit exemplum:

Vsus.

℞ *Pilularum aggregatiuarum.*
Cochiarum, ana ℈ ij.
Diagridij gr. iij. M. fiant pilulæ iij. & aurentur.

Si quis autem summam scammonii dosin voluerit exhibere, tunc illud rebus aromaticis commode permiscetur, quæ illius vehementiam, & malitiam solent corrigere. Et sit exemplum,

℞ *Pilularum aloephanginarum* ʒ ß.
Diagridij gr. xii. M. F. pilulæ vt supra.

Gal. aliquando, potissimum in iis qui alia medicamenta abhorrent, consueuit vel in ptisana, vel in sero lactis scammonium permiscere, sicuti habetis exemplum illius mulieris laborantis herpete in malleolo, cuius historiam narrat 14. metho. 17. Atque hactenus de scammonio.

CAPVT XXVI.

De Colocynthide.

COlocynthis Græce, Latine cucurbita syluestris dicitur a quibusdam, propter summam illius, amaritudinem fel terræ nominatur, ab Arabibus mors plantarum vocatur, quod herbas vicinas instar veneni interficiat. Apud omnes planta est notissima, & tam vehemens, ac violentum est medicamentum, vt nonnulli medici plane velint ab illius vsu cauendum esse, quod magis turbet, & noceat, quam prosit, veruntamen est medicamentum apud veteres vsitatissimum, & experientia confirmat, si probe præparetur, quamplurimas vtilitates afferre, neque tam esse laboriosum, vt isti prædicant. Colocynthidis vim purgatoriã præclare explicat Actuarius, qui scribit, illam pituitam, bilem, humoremque mucosum purgare: qua propter opportune administratur ad contumacem capitis dolorem, hemicraniam, vertiginem, morbum comitialẽ, apoplexiam, asthma, dolores articulorum, & alios morbos id genus, qui ab iis humoribus fere oriũtur. Duplex est, & potissimũ illius vsus, & administratio, vno modo in clysteribus,

Facultas.

Vsus.

bus & glandibus, quæ certe inter reliqua omnia principem locum obtinent, vbicunque volumus a longinquis partibus reuellere, & humores crassos purgare. Et sint exempla.

R. *Pulpæ colocynthidos* ʒ ij.
Florum chamomillæ M. j.
Seminum anisorum
Cimini ana ℥ j. *Fiat decoctio.*

R. *Præd. decoct. lib. j.*
Mellis rosati
Olei chamomelini completi ana ℥ iiij. *Misc. pro clystere.*

R. *Pulpæ colocynthidos* ℈ j.
Specierum hieræ simp. ʒ ß.
Salis gemmæ ℈ ß.
Mel. q. suff. M. pro suppositorio.

Incõmoda. Altero autem modo colocynthis ore assumitur, sed tunc nunquam sola debet exhiberi, siquidem nisi antea corrigatur, & faucibus & gutturi, & ventriculo, & intestinis, & vniuerso corpori maximum incendium, fastidium, & perturbationem solet afferre: immo vero colocynthis inter ea enumeratur, quæ sicuti cætera venena multa pericula sæpius afferunt, de quibus speciatim tractat Dioscor. lib. 6. 34. Etsi vero colocynthis multis modis potest parari & corrigi, de quibus tum cæteri, tum Mesue agit diffuse, tamen vsus obtinuit vt præstantior præparatio & castigatio illa habeatur, qua additis nonnullis medicamentis conficiunt trochiscos, qui vulgo trochisci alhandal nominantur, in

Trochisci Albandal. quibus quidem trochiscis efficiendis prudenter monet Manardus, diligenter fore intelligendum quantum colocynthidis in iis positum fuerit, cum alii plus, alii minus accipiant, quod non sine magno ægri detrimento potest ignorari. Communis præpartio apud Mesuen est talis.

R. *Colocynthidis* ʒ x.
Aliarum verum ʒ xviij.

Et multi hanc compositionem sequuntur: alii autē asserunt codicem esse deprauatum, & pro ʒ x. colocynthidis accipiunt ℥ x. colocynthidis & multi etiam hanc compositionem sequuntur. Si præparetur primo modo, ad integrum ℈ & ad ʒ ß. posset exhiberi: secundo autem modo summa est dosis gr. x. aut xii. Habeatis exemplum secundæ præparationis.

Dosis trochisci albãdal.

R. *Specierum hieræ simp.* ʒ j.
Trochiscorum albandal gr. xij.
Misce fiant pilulæ iii. & aurentur.

Sunt demum qui huiusmodi trochiscos libentius quam colocynthidem in clysteribus quoque & glandibus velint administrare, quod quidem remedium sicut magis tutum, & facile, ita minus efficax, mea sententia, habendum est.

Demum sciendum, ex colocynthide varia parari medicamenta, vinum, oleum, acetum, & alia id genus, quę ad varios vsus, & internos, & externos a medicis partim veteribus, partim recentioribus accommodantur: ad quem modum scribit Gal. viridem succum colocynthidis contritum ischiadicis prodesse 7. de simp. med. facul.

CAPVT XXVII.

De Turpetho.

NVllum, vt puto, medicamentum maiores continet difficultates quam turbith, de quo tot fere circumferuntur sententiæ, quot sunt auctorum capita: namque alii radicem pityusæ, tripolium Diosc. alii radicem thapsiæ esse putant, alii forte alia sentiunt, de quibus non pertinet ad meum institutum longius agere, qui id satis habeo, in quo fere omnes videntur conuenire, turbith nostrū vulgare, & quo aromatarii passim vtuntur, vnum atque idem esse medicamentum cū eo turbith, quod a Mesue describitur, notisque omnibus illi prorsus respondere. De hoc igitur medicamento quicquid tandem illud apud antiquos fuerit, cum

Facultas. hoc tempore familiariter administretur, quam breuissime est agendum. Scribit Mesue, cui omnes medici cōsentiunt, turbith pituitam crassam, lentam & putridam ex ventriculo, thorace, articulis, venis, neruis, atque ex semotioribus partibus purgare, vnde hoc medicamentum ad febres pituitosas, & alios morbos frigidos, qui ex huiusmodi humore oriuntur, quam maxime est ac-

Correctio. commodatum. Quoniam hoc medicamentum tarde & imbecilliter purgat, nec non ventriculum totumque corpus turbat magnopere, vna quædam & odorata medicamenta, exēpli gratia, gingiber, mastiche, piper, galliam moschatam, &c. oportet illi permiscere quæ valent illius operationem intendere, & ventriculum iuuare: vnde Mesue ex propria & aliorum sentētia plures modos correctionis & præparationis nobis proponit, quos apud illum quisque videat. Turbith duplici ra-

Vsus. Dosis. tione solet exhiberi, vna in substantia, altera, in decocto vel infusione Substātia turbith a ʒ j. vsque ad ʒ iij. in decoctione autem dilutum vsque ad ʒ iii. potest concedi, & hac secunda ratione simul cum aliis medicamentis familiariter permiscetur. Exemplum.

R. *Betonicę* M. i.
Turbith ʒ iii.
Seminum citri
Piperis longi ana ʒ ß. *F. Dec. secund. artem & facta colatura, adde mel. ros. sol.* ℥ j. ß. *M. fiat potio.*

Exemplum in substantia.

R. *Turbith puluerisati* ʒ ii. *M. cum iure in quo sint decocta folia betonicæ, inq. semina anisorum, citri, &c.*

CAPVT XXVIII.

De Hermodactylis.

SIcut illud medicamentum quod vulgo dicitur hermodactylus, omnibus est notissimum, ita altera ex parte sunt maximæ controuersiæ inter medicos nostri temporis, quale apud antiquos fuerit illud, & quam rem ipsi voluerint hermodactylis significare: verum quoniam hæc inquisitio ad meum institutum non attinet, illud mihi videtur inquisitione dignum, & ad rem nostram pertinere, verum id medicamentum quod hoc tempore vulgare est, & sub nomine hermodactyli frequenter à medicis administratur, possit ac debeat inter salutaria medicamenta reponi, & ad vsus medicos accommodari, namque istud est in magna controuersia positum: quandoquidem sunt Altimarus, Matthiolus, & alii, qui pro comperto habentes, nostratem hermodactylum non aliud esse quam ephemerum Diosc. contendunt illud omnino ex officinis medicis esse relegandum, neque ulla ratione inter salutaria medicamenta esse reponendum, cum ephemerum testimonio Diosc. Gal. Pauli, Alex. & omnium, sit uenenum, & vsq; adeo perniciosum, ut deuoratum eadem die hominem interficiat, unde illi ephemeri nomen inditum est. Iis uero qui quotidianam experientiam obiiciunt, dum tale medicamentum frequenter & sine noxa assumitur, respondet Matthiolus, illud propter eam maxime causam euenire, quod illud fortasse in Italia, sicuti in Colchide mortiferum nō proueniat, aut quod ea desumitur quantitas, quæ sit exigua, neque ad perdendum sufficiens.

Cæterum cum Gal. 5. de simpl. med. cap. 38. & alibi doceat, experientia potissimum de medicamentis iudicium esse faciendum, nec tam considerandum, qualis sit eorum natura, quam quid in nobis efficiant, ego autem postquam cœpi medicinam facere, perpetuo hermodactylis vsus fuerim, & sciam quamplurimos il-

lis vti

lis vti quotidie, non solum sine aliquo periculo, sed etiam cum maximo ægrorum emolumento, plane sentio hoc medicamentum, qualecunque id fuerit, apud antiquos tuto administrari, & inter cætera purgantia medicamenta suum locum obtinere. Neque rationes Matthioli quidquam valent, vtcumque enim hermodactylus in Colchide, & aliis locis sit venenum lethale, id nobis debet esse satis, illum in Italia esse salutarem, atque ea dosi exhibitum, qua fere omnes vtuntur, præclare purgare; neq; aliquod periculum afferre. Hermodactyli vim facultatem Paulus mihi videtur præclare pescripsisse: Hermodactyli radix, ille loquit lib. 7. & per se, & ipsius decoctum, vim habet purgandi, & potissimum in arthriticis, cum humores fluunt: verum stomacho aduersatur. Ac reuera hoc medicamentum communi omnium consensu in podagra, ischiade, & dolore articulorum insignem prærogatiuam, & principem locum obtinet.

Facultas.

Vsus. Dosis. Duplici autem ratione exhibetur, in substantia datur illius puluis ad ʒ ij. circiter ex iure, cum seminibus cymini gingibere: sed vt dixi de turbith, raro hoc modo administratur, quandoquidem apud officinas solent parari tria genera pilularum de hermodactylis, quarum primæ maiores, secundæ minores, tertiæ ex inuentione Mesue, nominantur, quæ loco pulueris possunt ac debent administrari. Familiariter in decocto vel infuso administrautur simul cum aliis purgantibus medicamentis, vbicunque nobis propositum est humores crassos ex remotis partibus, ac præcipue ex articulis purgare.

Pilula de hermodactylis.

℞ *Hermodactyl.*
Senæ
Epithymo ana ʒ ij.
Passularum ℥ ß.
Liquiritiæ ʒ j.
Gingiberis ʒ ß. *M. F. infusio s. a. & facta colatura, adde Mel. ros. sol.* ℥ ij. *M. F. Potio.*

℞ *Hermodactylorum*
Diagrydij ana ℥ ij.
Costi
Cymini
Gingiberis
Caryophyllor. ana ℥ j. *M. tria & cribrata.*

Electuar. Conficiatur cum syrupo facto ex melle & vino albo inuicem coctis, donec formam syrupi bene cocti recipiat, & fiat electuarium. Dosis est ʒ ii. iii. & vsque ad iiij.

CAPVT XXIX.

De Helleboro.

Elleborum, quem & veratrum Latini dicunt, tam album quam nigrum, puto omnibus hoc tempore esse notissimum: etsi vero medici herbarij nostrorũ temporum plurima disputant de hoc medicamento & potissimum de illius differentiis, mihi statutum est hęc omnia prætermittere, ac duntaxat pro instituti nostri ratione de illius viribus totaque administratione sermonem habere: sed primum duobus verbis album helleborum expediamur. Per helleborum simpliciter dictum, antiqui album intelligebant, alterum cum additione helleborum nigrum nominabant, vt notat Gal. 5. apho. 1 De helleboro albo scribit Mesue illum terribilia symptomata efficere, ac tanquam præsentaneum venenum esse vitandum: vnde plurimi hoc tempore omnem illius vsum abhorrent; sed tamen non desunt Minardus, Matthiolus, & alii, qui asserunt sine vllo ægrorum periculo illum quoque posse administrari, in corporibus robustis, diuturnisq; ac valentioribus morbis, hydrope, paralysi, epilepsia, apoplexia, podagra, morbo gallico, &c. qui morbi fere communia præsidia videntur contemnere. Apud antiquos medicos præcipuus fuerat huius medicamenti vsus ad prouocandũ vomitum, de quo atque illius pręparatione sunt apho. 13. & 14. lib. 4. & meminit Gal. in lib. quos & quando, &c. verum cum solita antiquis vacuandi ratio per vomitum, ac simul hellebori albi vsus fere hoc nostro tempore cessauerit, neque ego vt vere dicam vnquam helleboro albo vsus fuerim, de eo non lubet vbilcum longius agere.

De helleboro albo.

De helleboro nigro Mesue pariter multa scribit, sed admodum confuse, namq; ex vna parte mirabiles, ac prope diuinas illi tribuit dotes, qui inquit, eum helleboro albo longe salubriorem esse, corpus iuuenile atque incolume efficere, temperamentum melius moresque probiores reddere, corpus totum corruptis excrementis purgare clementer ac sine molestia, vtramque bilem ac pituitam educere, summam omnes difficiles morbos sanare, adeo, vt veluti theriaca, & per excellentiam medicina omnium difficilium morborum dici debeat. Ex altera autem parte addit, hellebori nigri vsum vsque ad sua tempora fuisse tolerabilem, licet difficilem, ac propterea solis robustis ac animosis hominibus & vere ipso dandum esse. Ex quo vno loco licet intelligere, quantum doctrinæ huiusmodi hominum fidere oporteat: etenim si helleborus niger tam difficile purgat, ut solum hominibus robustis, & solum tempore verno debeat dari, quomodo illud clementer ac sine molestia vtramque bile & pituitam potest purgare? sed quicquid sibi velit Mesue, Actuarius inter cæteros lib. de comp. med. præclare mihi videtur hellebori nigri facultates descripsisse, qui scribit ad hunc modum: Helleborus niger atram bilem flauãque ex toto corpore, pituitamque trahens, neq; tamen citra difficultatem pellit, ideo febribus circuitu repetentibus ac diuturnis illum ob jcimus; datur quoque insanientibus, hemicranicis, & aliis: exhibetur ℈ iij. pondere, aut paulo plus minusve.

De helleboro nigro.

Reprehensio Mesues.

Actuarius Facultas.

Sed cum ego iam diu postquam cœpi medicinam facere, frequenter & multis modis helleboro nigro vsus fuerim, prætermissis aliorum doctrinis & informationibus, mihi libet de hoc medicamento, deque insigni, ac multiplici illius administratione ea vobis communicare, quæcunque longiore vsu deprehendi esse vtilia, & ad salutem hominis accommodata. Itaque helleborum, & substantia, & decoctione, & solum, & simul cũ aliis possumus administrare, ac primum familiaris est illius vsus, si ex eo commune aliquod decoctum propinetur, quo solidiora medicamenta solent dissolui.

Vsus.

℞ *Foliorum cichorei*
Fumiterræ ana M. ß.
Seminum anisorum
Citri ana ʒ j.
Spicæ ℈ ß.
Corticum radicum hellebori nigri ʒ j. ß. *Fiat decoctio secundum artem, & facta colatura, adde*
Confectionis hamech ʒ ij ß.
Syrupi ros. sol. ℥ ij. ß. *M. Fiat potio.*

Sed licet quoque vti solo helleboro, si ille maiori dosi decoquatur, & illa tantummodo permisceantur, quæ medicamentariam illius uim possint corrigere.

℞ *Corticum radicum hellebori nigri* ʒ ij.
Seminum anisorum
Fœniculi ana ʒ j.
Cinamomi
Caryophyllorum ana ℈ ß. *Fiat decoctio.*

℞ *Prædictæ decoctionis* ℥ iiij.
Syrupi ros. ℥ j. *M. fiat potio.*

Deinde hellebori substantia potest exhiberi ad ℈ ij. vel si corpus fuerit robustum ad drachmam integram, cui vel hiera simplex, vel pilulæ leniores commode copulantur, aut alia permisceantur quę ad illius correctionem pertinent:

Dosis substantiæ.

℞ *Pilularum aloephanginarum* ℈ iv.
Corticum radicum hellebori nigri ℈ ij.
Cum syrupo de fumo terræ. M. F. pil. v. & aurentur.

℞ *Corticum radicum hellebori nigri* ʒ j.

Semin.

Semin aniserum.
Foeniculi.
Cinamomi.
Masticis ana ℈ *ß. M. omnia redigantur in puluerem, et ex iure exhibeantur.*

Ego quidem tot modis helleboro nigro familiariter vti soleo, sed præterea iam multos annos mihi parauetam duo genera medicamentorum ex helleboro, quæ etsi alias nemini communicaui, nolo in præsentia supprimere: alterum est syrupus ex helleboro, qui a me est compositus: alterum est succus hellebori, mirabili quadam ratione extractus, cuius auctor ignoratur, sed a clarissimo medico describitur in lib. cui titulus, Thesaurus Euonymi de remediis secretis.

Syrupus est huiusmodi:

Syrupus ex helleboro.

℞ *Corticum radicum hellebori nigri* ℥ ij.
Sem. aniserum.
Foeniculi ana ℥ *ß.*
Semin. citri.
Cinamomi ana ʒ j.
Spicæ ℈ j.
Infusionis rosarum lib. iiij. M. omnia bulliant ad consumptionem tertiæ partis, & cum libris duabus sacchari f. a. fiat syrupus.

In omnibus morbis ad quos hellebori vsus est accommodatus, ego huiusmodi syrupo vtor familiariter, vel solo ad ℥ iii. circiter, vel simul cum aliis medicamentis.

℞ *Syrupi nostri ex helleboro* ℥ ij. *ß.*
Decoctionis fumiterræ q. s. M.

Item:

℞ *Confectionis hamech* ʒ iij.
Syrupi ex hellebore ℥ j. *ß.*
Decoctionis cichorei.
Borraginis q. s. M. *F. potio.*

Succi præparatio, & dosis habetur in eo libro quem dixi, sed quoniã puto illum apud paucos reperiri, mecum attuli, vt si libet, ex eo possitis describere.

Hellebori nigri radices puræ, & lotæ bulliant leuissime in aqua, infusæ prius in ea per noctem aut amplius, concisæ minutæ: curabis autem vt, & in hac, & in cæteris decoctionibus spumam omnem innatantem tanquam venenatam diligenter abstergas, hanc aquam seruabis, & rursum aliam affundes tepidam, & modice aliquamdiu feruefacies, mutando aquam toties, donec nihil aut perparum amplius amaritudinis radices retineant, quod fiet vbi septies, aut nouies mutaueris aquam: interea vero dum mutas aquas priores, semper destilla per filtrum, & tandem omnes simul pariter decoque lento igne, vel potius prunis, ita vt nec bulliant semper tamen prope bullitioni sint, vsque ad spissitudinem mellis, in olla terrea vitreata, aut ærea stannata, vase tecto, aut parum aperto: cum vero pauca aqua superest, circa finem coctionis rude leote subinde agitabis, ne succus adoratur, & eodem tempore pro libra radicum hellebori adiicias masticis tritæ ʒ ii. neque desinas agitare; vel continue vel per breuissima interualla, donec omnino succus iam satis densatus videatur, id quod subito fere contingit: & quo minus aduratur materia, quo propior fini, & densatior est succus, eo minori igne vrgebis. Et ne te pigeat temporis, habebis præstantissimum, & exquisitum remedium ad diuersos morbos, præcipue melancholicos. De ratione vtendi huiusmodi succo auctor hæc habet. Datur ciceris magnitudine, hora vna post cœnam, in omnibus morbis, quibus helleborus niger conuenit. Ego vero sum in ea opinione, neque hoc, neque aliud prorsus medicamentum a cœna esse dandum vnquam, propter manifestas rationes alias adductas. Pariter quod ad dosin pertinet, cum medicamentum sit validissimum, hic auctor mihi videretur cautius egisse, si illam certo pondere, non fallaci coniectura de-

Dosis succi hellebori.

scripsisset. Ego ad ℈ i. vel ad summum ad ℈ ß. consueui exhibere.

℞ *Pilularum aloephanginarum* ℈ ij.
Succi hellebori ℈ j.
M. F. pilulæ iij. & aurentur.

Verum de his duobus medicamentis, syrupo, & succo hellebori, mihi libet vos admonere, vtrumque validum esse, ac propterea neutrum sine integra humorum coctione, neque aliis, quam hominibus robustis, & boni habitus, & qui speciatim febre careant, danda esse, vtrumque autem opportune administrari aduersus plurimos, difficiles, & contumaces morbos, præcipue vero morbum gallicum præclarissimam sæpenumero operam præstare.

Nota de eorum vsu.

CAPVT XXX.

De Antimonio.

ANtequam finem imponam tractationi de simplicibus medicamentis purgantibus, mihi libet de quodam simplici medicamento agere, quod a quamplurimis tot, & tantis laudibus celebratur, inque tot, & tantis morbis administratur, vt multi non vereantur illud cæteris omnibus anteponere: illud vero est antimonium, quod experientia confirmat, etsi id antiquitas videtur ignorasse, vehementissimam deiiciendi vim obtinere. Cæterum cum nonnulli de hoc medicamento agant tam diffuse, vt integra de eodem commentaria fuerint composita, mihi propositum est illud vnum vobiscum agere, vt intelligatis quidnam de illius vsu statuendum sit, ac si illud licet, quomodo possit, & debeat administrari. Plerique omnes huius medicamenti auctorem faciunt Theophrastum Paracelsum, natione Germanum; qui aperte discedens a doctrina Hippocr. & Gal. nouam plane medendi rationem, nouaque remedia tentauit instituere, ex quo proximo superiore tempore magnæ inter medicos controuersiæ, & rixæ, ac potissimum in Germania sunt excitatæ; itaque nonnulli Paracelsi hostes, vt Tomas Erastus, totam illius doctrinam, & omnia remedia, ac speciatim antimonii vsum oppugnare conati sunt. Sed cæteris omnibus litibus omissis, quæ ad nostrum institutum non pertinent, ita equidem censeo de antimonio habendum esse, illud valentissimum, & violentissimum esse medicamentum, quod, & per vomitum, & per aluũ valent insignem purgationem efficere: verum illud addo, tale medicamentum si probe fuerit præparatum, & a perito medico opportune, & cum ratione administretur, minime esse reiiciendum, immo vero quod confirmat experientia, illud sæpenumero non solum prodesse, sed etiam non sine multorum admiratione grauissimos quosdam morbos sanare: contra autem si illud ab imperito medico, & temere offeratur, tã quam venenum grauissima pericula, & quandoque mortem inferre. Vnde ego qui antimonio nonnonquam vtor, neque sine fructu, primum illius cautiones, & animaduersiones proferam, quas perpetuo ante illius vsum soleo adhibere: deinde, & dosin, & totam illius vtendi rationem apponere non grauabor.

Erastus.

Ego igitur sum in ea opinione, quicquid alii sentiant, antimonium non aliis quam corporis robustis conuenire: corpora autem robusta intelligo, quę ætate vigent, quæ bonum corporis habitum sortita sunt, & quæ nullas vires aliquo modo habeant imbecillas: quod si præterea huiusmodi corpora bene valentem habeant ventriculum cuiuscunque internæ inflammationis, & febris sint immunia, ac postremo quæ ad vomitum sint procliuia, vtique puto iis longe fidentius illud posse exhiberi. Vnde eorum consilium, ne dicam temeritatem, nunquam potui probare, qui omni ętati, omni naturę, omni corporis conditioni, omnibus morbis, sine vllo iudicio solent antimonium adhibere.

Sed quanam dosi, & quomodo antimonium potest pro-

propinari? de dosi non conuenit inter omnes: etenim sunt nonnulli audaciores, qui vt audio ad dimidium scrupulum, forte etiam ad integrum scrupulum illud dare non dubitant: ego tribus vel quatuor granis contentus esse soleo, neque ad summum sex grana vnquam auderem transcendere. Multis autem modis hoc medicamentum dari consueuit, nonnulli illud in vino per noctem macerant, & mane dilutum potui dant: nonnulli id leuiori alicui medicamento permiscent: alii ex saccharo excipiunt, & in rotulas redigunt, sed vulgo modus cæteris tutior, atque efficacior ille esse videtur, si (Vsus.) medicamentum conseruæ florum rosarum permisceatur, ac simul deuoretur, ex quibus omnibus modis mihi antimonii diluti, & infusi ratio cæteris omnibus magis probatur.

℞ *Antimonij præparati gr. iiij.*
Sacchari rosati ʒ ij. M. optime.

℞ *Antimonij præparati gr. iij.*
Pilularum aleophanginarum ℈ j.
M. *fiat pilula & auretur.*

℞ *Antimonij præparati gr. vj.*
Vini albi aromatici q. suf. infundatur per noctem, & mane facta colatura exhibeatur.

Nonnulli id postremo addunt, quomodocunque antimonium accipiatur, iusculum pisorum leuiter coctorum, vel pulli, vel alterius carnis, non multo post dandum esse, qui asserunt hoc modo medicamenti actionem accelerari, & cum primis vomitum reddi faciliorem.

CAPVT XXXI.

De Compositis medicamentis Purgantibus.

TRactaturi de compositis purgantibus medicamentis, sicuti de simplicibus factum est, statuimus de illis tantum sermonem habere, quæ hoc tempore magis vsitata, & efficacia habentur, ex quibus pariter mihi propositum est perpetuo nonnulla seligere, ac præ cæteris vobis probare, quæcunque iam longiori experientia mihi confirmata sunt esse tutiora, præstantiora, & reliquis omnibus anteponenda. Etsi vero huiusmodi medicamenta multiplicia sunt, ac variis formis solēt parari, tamen commode tribus capitibus mihi vidētur posse comprehendi, quorum 1. electuaria, 2. pilulas, 3. syrupos, & potiones complectatur: namque ad hæc, & trochisci, & confectiones siue rotulæ, & si quæ alia sunt facile possunt referri. Cæterum cum in hac tractatione, sicuti alias vos monui, illud vnum mihi propositum sit, de vsu tantummodo, & administratione medicamētorum agere, minime de eorum compositione, tamen neque id prætermittam, si quæ occurrant notatione digna ad ipsam quoque compositionem pertinentia quin de illis vos moneam: itaque rem aggrediamur. Quoniam certum est purgantia medicamenta redundantibus vitiosis humoribus præcipue administrari, hinc fit vt medici pro redundantia vnius vel alterius, vel omnium humorum, varia quoque medicamenta seligant, & administrent: quamobrem sicuti alias diximus tractantes de syrupis, cum huiusmodi humores purgandi sint quatuor, bilis, melancholia, pituita, & quarta humiditas, quam ichorem vel serum appellant, varia a medicis sunt instituta medicamenta, quę ad singulorum purgationē sunt accommodata, verumtamen id vos scire velim, nullum, meæ quidem sententia reperiri medicamentum, quod vnum tantummodo humorem ita educat, quin simul alios quoque non possit purgare, sed exempli gratia, diximus electuarium diaphœnicon purgare pituitā, quod pręcipue valeat huiusmodi humorem ducere, etsi simul vtramque bilem, ac maxime flauam ducere aptū est; quod item de reliquis dicendum est. Nos igitur tractabimus de compositis medicamentis, quæ ad purgandos singulos humores sunt præcipue accommodata, & simul conabimur cuiusque medicamenti facultatem, & vim purgatoriam explicare, vt sicuti in nostro corpore plerumque vnus præcipue humor, reliqui minus redundant, ita intelligatis atque in promptu habeatis medicamenta, quæ primum redundantem humorem, deinde, & reliquos possint purgare.

CAPVT XXXII.

De Electuariis purgantibus Bilem.

INcipientibus nobis agere de iis, quæ possunt imprimis flauam bilem educere, primo loco occurrit ele- (*Electuarii diaprunis.*) ctuarium diaprunis, quod a nonnullis diadamascenum dicitur, a 100. prunis damascenis, quæ illud ingrediuntur. Compositio huius medicamenti habetur apud Nicolaum, in qua illud notandum est, nostros aromatarios in dosi diagridii non conuenire: Nicolaus quidem vni libræ diaprunis lenitiui ʒ vj. diagridii permiscet, sed alii integram ℥, alii tantummodo ʒ iiij. accipiunt, quod maxime est animaduertendum, cum pro vna vel altera compositionis ratione liceat maiorem vel minorem medicamenti dosim exhibere Nicolaus medicamē- (*Dosis.*) tum ad quantitatem castaneæ præbet cum aqua calida, sed sicuti alias vos monui, soluentia, & valida medicamenta longe tutius determinato pondere, quam alia minus certa mensura debent exhiberi: verum si Nicolai descriptionem sequamur, dosis est ad ʒ iii. circiter, quod medicamentum & solum & simul cum aliis medicamentis partim lenientibus, partim purgantibus, & in bolo, & in potione solet exhiberi.

℞ *Diaprunis solutiui ℥ ß. Cum sacchara fiat bolus.*

℞ *Diaprunis solutiui ʒ ij. ß.*
Flor cassiæ noniter extractæ ℥ j. M. cum saccharo fiat bolus.

℞ *Diaprunis solutiui ℥ ß.*
Syrupi ros. sol. ℥ j. ß.
Decoctionis flor. & fructuum q. suf. M. F. P.

℞ *Diaprunis solutiui ʒ iij.*
Electuarij de succo rosarum ʒ j. ß.
Syrupi de cichorea compositi cum rhabarbaro ʒ j. ß.
Decoctionis flor. & fructuum q. suf. M. F. P.

Hoc medicamentum laudatur a Nicolao in febribus acutis & peracutis, quare communiter practicantes illo familiariter vtuntur in febribus ac reliquis morbis qui ex flaua bile communiter eueniunt: ego vero aut raro admodum, aut nunquam illo vti consueui, ac potissimum in febribus, quod illud recipiat pruna, thamarindos, sandala, spodium, & alia multa medicamenta adstringentia. quæ alias diximus in febribus non conuenire; præterquam quod sunt aliæ quoque rationes, quæ huiusmodi compositionem mihi suspectam reddunt.

Secundo, est electuarium diasebesten, cuius descri- (*Diasebesten.*) ptio habetur apud Bartholomæum Montagnanam: hoc medicamentum est leuius electuario diapruois, quare illius dosis ad ℥ i. vsque ad ʒ xii. potest exhiberi, quod pariter & solum & simul cum aliis medicamentis solet administrari. Conuenit omnibus morbis biliosis, & (*Dosis.*) apud vulgares medicos in morbis calidioribus renum, & vesicæ, nescio quam habet prærogatiuam. Et sint exempla.

℞ *Electuarij diasebesten ʒ x.*
Cum saccharo fiat bolus.

℞ *Electuarij diasebesten ℥ j.*
Syrupi violati sol. ℥ ij. ß.
Decoctionis betonicæ liquiritiæ q. s. M. *& f. potio.*

Betonica in affectionibus renum conuenit, sed neque hoc medicamento vti frequenter soleo.

Tertio est, electuarium de psillio, cuius duplex habetur descriptio, vna apud Mesuen, altera apud Montagnanam, quę ab altera Mesue non parum differt; vulgo

vtrum-

vtrumque probatur in febribus & morbis biliosis, sed mea sententia melancholiam quoque potest purgare, cum præter cætera illud ingrediantur succus fumariæ, myrobalani, Sena, epithymum, polypodium, quæ constat melancholicos humores educere.

Dosis. Dosis est a ʒ iiii: vsque ad ℥ i. atque eadem ratione vel solum, vel simul cum aliis medicamentis solet administrari, sicuti de prioribus diximus. Ego hoc medicamento nunquam vtor, quare ad alia progrediamur.

De succo rosarum. Quarto, est electuarium de succo rosarum, cuius descriptio habetur apud Nicolaum, &c.

Electuar. rosatum. Quinto est electuarium rosatum cuius descriptio habetur apud Mesuen, vnde electuarium rosatum Mesue dicitur, quod vtrumque febribus, & omnibus morbis biliosis maxime conuenit, cum præter scammonium nullum recipiat medicamentum, quod purgandi facultatem habeat. Hæc duo medicamenta, & viribus, & dosi, & modis omnibus admodum similia sunt, sed longe frequentius electuarium de succo rosarum, quam alterum rosatum solet a medicis administrari: ego vero vtroque frequentissime & lubentissime vti consueui, cum reuera ambo sint medicamenta quę pręclare ac sine molestia flauam bilem educunt, ac mea sententia cęteris omnibus purgantibus bilem sunt anteponenda. Vtriusque dosis est a ʒ iii. vsque ad v i.

Dosis.

Et sint exempla:

R. *Electuarii de succo rosarum* ℥ ß
Flor. cassię nouiter extractę ℥ j. *M. cum saccharo fiat bolus.*

R. *Electuarii de succo rosarum* ʒ iij.
Syrupi de cichorea compositi cum rhabarbaro ℥ iij.
Decocti cichorea
Acetosę q. suf. M. *& f. potio.*

Quæ eadem dosis & administrationis ratio ad alterum quoque rosatum debet accommodari. Præter hæc sunt alia quoque medicamenta, quæ ab Actuario, Alexandro: & aliis pro bilis purgatione descripta sunt, sec vel a nemine hoc tempore parantur: quare hæc sint, satis, ad pilulas accedamus.

CAPVT XXXIII.

De Pilulis purgantibus Bilem.

Etsi nullæ sint pilulæ, quod supra de omnibus compositis medicamentis diximus, quæ vnam flauam bilem possint educere, tamen sunt nonnullæ, quæ potissimum huiusmodi humoris purgandi vim habent, inter quæ sunt primum pilulæ de aloe, vel de hiera simplici, de quibus nihil dicendum est, quod mea sententia potius inter medicamenta lenientia, quam purgantia debeant reponi. Deinde sunt pilulæ ex rhabarbaro, quæ sunt duplices, alteræ quæ pilulę de rhabarbaro appellantur, & describuntur a Mesue. alteræ quæ pilulæ de tribus cum rhabarbaro dicuntur, quarum auctor ignoratur, atque ex pari aloes, agarici, & rhabarbari portione conficiuntur, quæ ita appellantur, vt puto ad differentiam earum pilularum que de tribus contra pestem appellantur. Vtræque hę pilulæ sunt admodum mites, quare ad duas, tres, & plures drachmas possunt exhiberi: ego illis soleo copulare quandoque syrupum rosaceum, aut violaceum solutiuum.

Pilulę. Pilulę de aloe. Ex rhabarbaro. Dosis.

R. *Pilularum de tribus cum rhabarbaro*, Vel.
Pilularum de rhabarbaro ʒ ij. *Fiant pilulę v. & aurentur.*

R. *Syrupi rof. sol.* ℥ ij. ß.
Decoctionis endiuię parum. M. *fiat potio*, quæ statim post pilulas assumatur.

Aureæ. Dosis. Sed pilulæ aureæ purgationis facilitate, efficacia, præstantia, cæteris omnibus mihi videntur præstare, vt vere aureę dictę fuerint. Dosis est a duobus vsque ad iiii. ℈ Veruntamen circa earum compositionem notandum est, multos aromatarios duplũ scammonii accipere cõsueuisse, vt medicamentum validius reddant, qui id temere mihi videntur facere, cum multo magis liceat dãdi medicamenti dosim augere, quam illius compositionem mutare. Si velimus pręcipue tenues humores purgare, solas pilulas aureas exhibemus, sin vero simul crassi quoque redundẽt humores, illas cum cæteris, exempli gratia, cum pilulis cochiis consueuimus prębere.

R. *Pilularum aurearum* ℈ iiij. *fiant pilulæ v. & aurentur.*

R. *Pilularum aurearum* ℈ ij.
Cochiarum ʒ ß. *M. fiant pilulę v. & aurentur.*

CAPVT XXXIV.

De Electuarijs purgantibus Pituitam.

Inter medicamenta purgantia pituitam primum occurrunt hieræ, quæ a Mesue, Paulo, Aetio, Auic. Nicolao, & reliquis, diuersis modis, & rationibus parãtur ex quibus mihi libet de iis tantum tractare, quæ hoc tẽpore ab omnibus conficiuntur, & in frequentior vsu habentur, & sunt tres, hiera diacolocynthidos, hiera Logodii, hiera composita.

De hiera simplici nihil dicendum est, cum satis de ea dictum sit in tractatione medicamentorum lenientium ad quæ recurrendum est. Quatenus pertinet ad hieram diacolocynthidos, variæ sunt illius descriptiones apud Mesuen, Nicolaum, Paulum, Aetium, Auicennam, Serapionem, & alios, ex quibus aromatarii maiori ex parte Mesues, aut Nicolai descriptionem sequuntur, sed hiera, quam Pachii appellant, cæteris omnibus mihi videtur anteponenda, cuius descriptio refertur a Scribonio medico ex libro Pachii Antiochi ad Tiberium Cæsarẽ scripta, quod quidem medicamentum, ille inquit, ad omnes propemodum magnos morbos valere, totque ac tantis laudibus ornat ac celebrat, vt cæteris omnibus purgantibus medicamentis anteponendum videatur specialim vero hoc illi tribuit, quod non solum non nocet stomacho, sed eum reficit, atque confirmat, supra omnem opinionem. Sed notandum est, apud Scribonium duplicem huius hieræ compositionem haberi, alteram quæ apud omnes paratur, alteram quæ a paucis, forte a nemine hoc tempore conficitur, quę est talis si ponderi prioris medicamenti demum addantur colocynthidos ʒ aa. opoponacis, sagapeni ana ʒ iii. quod Scribonius in morbis curatu difficilioribus, aut natura sua, aut ex diuturnitate probat faciendam esse. Ego vero compositionem vtriusque aliquando procurari, atque illis uti soleo familiariter, quotiescunque mihi propositum est, pituitam & humores crassos, & glutinosos, educere. Dosis prioris, quam ego hieram diacolocynthidos paruam nomino, est a ʒ ii. vsq; ad ʒ v. Dosis autem posterioris, quam hieram diacolocynthidos magnam voco, est a drach. i. vsque ad drach. iii.

Dosis paruę. Magnę.

R. *Hieræ diacolocynthidos paruæ* ℥ ß.
Mel rof. sol. ℥ ij. ß.
Decoctionis hyssopi q. suf. M. *f. potio.*

Hiera logodium. Secundo, est hiera logodium, vel vt aliis placet, hiera Logadai, quæ maximum, & validissimum est medicamentum: aromatarii fere omnes illud conficiunt ex descriptione Nicolai, sed ego longe magis probo descriptionem Aetii. Vsus illius hieræ frequentissimus est in clysteribus, quotiescunque medici volunt insigniter, ac potissimum ex capite, reuellere, etenim raro, aut nũquã ore solet assumi: verum de illius dosi Aetius hæc habet: Exhibitionem integrã esse ʒ iiii. mediã ʒ iii. minimã ʒ ii. In clysteribus licet viii. vsque ad 12. ʒ. imponere.

Hiera pro clysterib. Tertio, hiera est composita, quę aliter hiera magna vel hiera ex sexdecim rebus, vulgo hiera pro clysteribus solet appellari. Descriptio est apud Nicolaum, atque illius vsus in clysteribus maximus est, sicuti diximus de hiera logodium, quæ aut raro, aut nunquam in potione assumitur. Dosis pro clystere est ab ℥ ß. vsque ad ℥ ii, Pro potione vsque ad ℥ integram potest exhiberi.

Flor.

R. *Flor. chamomillæ M. ij.*
Centaurij minoris M. j.
Seminum anisorum ʒ j. Fiat decoctio aqua.
R. *Prædictæ decoctionis lib. j.*
Hieræ logodium ʒ j. vel
Hieræ compositæ ʒ j. ß
Olei chamomæ lini completi ℥ iiij.

Elect. bene dicta lax. Præter hieras pro purgatione pituitæ sunt alia multa electuaria, ac primum est electuarium, quod vulgo benedicta laxatiua dicitur, ac tale nomen acquisiuit propterea, quia, vt aiũt, nullus est, qui illud accipiat, quin illi benedicat. Descriptio est Nicolai. Vsus p. ęcipuus est in morbis, qui a pituita, & humoribus frigidioribus originem habent, sed in podagra, chiragra, arthritide, nec non affectibus vteri, videtur insignem prerogatiuã habere. *Dosis.* Dosis est a ʒ iiii. vsque ad integram vnciam. Verum istud quoque medicamentum lõge frequentius in clysteribus, quam in potione solet a medicis administrari.

El. indum. Secundo, electuarium Indum, quod est duplex, quorum alterum maius, alterum minus dicitur: vtrumq; describitur a Mesue; Etsi vero ambo hæc medicamenta a multis medicis creduntur nigram bilem purgare, tamẽ si considerentur simplicia, quæ illa ingrediuntur, satis constat, ea proprie nihil aliud quam pituitam educere: vulgo a medicis ad expurgandum renes, & cætera vasa vrinaria solent administrari. Minus maiori purgãdi vi præditum est, ac fortio omni ea parte maiori est antepo nendum, quanquam tamẽ plerique omnes aromatarii tantũmodo maius conficiunt. Dosis electuarii indi maioris est a ʒ iii vsq; ad viii. minoris a ʒ iv. vsque ad vi. *Dosis.*

Diatur-bith. Maius. Minor. Tertio, est electuarium diaturbith, quod & duplex est, maius & minus, ex quibus diaturbith minus longe plura simplicia & purgantia recipit medicamenta, vnde maiori quoque purgandi vi præditum est: verum pauci admodum aromatarii vtrumque parant, qui maius tantummodo solent conficere, quod describitur a Mesue cap. de turbith, & nihil aliud recipit, quam turbith, gingiber, & saccharum: minus vero ingrediuntur diagridium, rhabarbarum, &c. Hæc duo medicamenta, vel cum melle in forma electuarii, vel cum saccharo in rotulis, vel aliter parari solent, vnde cum maiori vel minori mellis aut sacchari copia, maiori quoque vel minori dosi potest administrari.

Dosis. Dosis autẽ diaturbith Mesues est a ʒ i. vsque a. ʒ ii. quod vel in pilulas redigi, vel ex iure commode potest assumi.

Elescoph Quarto, est electuarium Elescoph, vel vt aliis placet Episcopi, vnius duplex habetur descriptio: altera apud Auic. altera apud Mesuen, quæ parum differunt: sed vel ex saccharo in rotulis, quod frequentius solet fieri: ego ac posterma ratione medicamento nonnunquam vtor. ac præcipue in pueris, & delicatis corporibus, quæ illud libenter accipiunt, quod quidem præclare cum cæteros humores, tum maxime pituitosos, vel a remotis corporis partibus solet purgare. Ratio autem conficiẽdi medicamenti huius in rotulis est huiusmodi, vt vni drachmæ pulueris vel specierum vna vnc. sacchari addatur.

R. *Specierum electuarii elescoph. ʒ ij.*
Sacchari ℥ ii.
Cum vino albo aromatico M. f. confectio in rotulis

Dosis est a ʒ iii. vsque ad drach. x.

Dosis. Diaphœnicon. Postremo est electuarium diaphœnicon, vel de dactylis nuncupatum, huius etsi apud varios auctores varię sint descriptiones, tamen pleriq; omnes descriptionẽ Mesues sequuntur, in qua sunt multæ difficultates, de quibus non pertinet ad meum institutum longius agere: quare illud vnum mihi sufficiat inter cætera omnia medicamenta ad purgãdam pituitam accommodata, hoc mea quidem sententia principem locum obtinere, ea quo factũ est, vt ego præ cæteris illo familiariter, & libenter vti soleam. Dosis apud Mesuen est vsque ad *Dosis.* ʒ x. Ego vero illo vtor frequentissime a ʒ iii. vsque ad ʒ vi. neque ad summum vllo modo auderem viii. drach. excedere. Medicamentum, & solum, & simul cum aliis, & lenientibus, & purgantibus medicamentis solet commode permisceri.

R *Flor. cass. non extr. ʒ viij.*
Electuarij diaphœnicon ʒ iiij. M. F. Bolus.
R *Elect. diaphœnicon ʒ vj.*
Mel. ros. sol. ℥ j. ß.
Decoctionis betonicæ q. s. M. f. Potio.
R *Electuarij diaphœnicon ʒ iij.*
Hieræ coloquinthidos ʒ j. ß.
Mel. ros. sol. ℥ iij.
Decoctionis hyssopi.
Iuę q. s. M. f. Potio.

CAPVT XXXV.

De pilulis purgantibus Pituitam.

Pilulæ pro purgatione pituitæ sunt plures, & primum sunt pilulæ cochiæ, quæ etsi a Mesue, Nicolao, & aliis varie describuntur, tamen hoc tempore, vt puto, a nostris aromatariis non aliter conficiuntur, quã ea descriptione Rhasis 9. ad Almansorem cap. de hemicrania. Sunt pilulę vehementissimę, & quãuis apud medicos prope omnes sunt in frequentissimo vsu, tamen sciendum est, illas non sine multo labore ac torminibus purgationem efficere, id quod fortasse fit, quia sunt male pręparatę, & correctę, cum vis trium vehementissimorum medicamentorum colocynthidis scammonii, turbith, a sola hiera, & fęchade non satis videatur posse remitti, & corrigi. *Cochię.*

Dosis apud Rhasen est incerta, cum ille scribat: & sunt doses decem: sed mea sententia vna drachma satis fuerit, neque hanc dosin licet excedere. *Dosis.*

Secundo sunt pilulę de agarico, descriptę a Mesue, & Auic. cap. de asthmate, quæ speciatim vsurpantur a medicis in asthmate, tussi diuturna, & reliquis morbis thoracis, quicunque a crassa, & lenta pituita originem habent. Dosis est drach. i. vsque ad drach. ii. *De agarico.* *Dosis.*

Tertio ab illis non longe differunt pilulę de hiera cũ agarico, de quibus tamen sciendum est, eas vno modo pręparari, siquidem alii accipiunt hieram Nicolai ex sexdecim rebus, quam colocynthis, turbith, & alia purgantia medicamenta ingrediuntur: alii accipiunt hieram simplicem Galeni, aloen tantummodo, & agaricum: alii aliter pręparant, quod maxime est animaduertendum, cum pro varia ratione compositionis varia quoque ratione, & dosi debeant exhiberi. *De hiera cum agarico.*

Quarto sunt pilulę alhandal, quę describũtur a Mesue, & inter cęteras omnes in ducenda pituita sunt vehementissimę: vnde nonnulli in doloribus morbi Gallici, cum potissimum cerebrum, & articuli laborant, illis tanquam medicamento secreto vti consueuerunt. Dosis est a ℈ i. vsque ad ℈ iii. *Pilulę alhandal.*

Quinto sunt pilulę fetidę, quantum duplex descriptio habetur apud Mesuen, & alię maiores, a lię minores appellantur: sed aromatarii prope omnes maiores tantum conficiunt, quę a nonnullis arthetice dicuntur, quod pituitam crassam, & lẽtam a iuncturis, & aliis remotis partibus vehementer trahant. Dosis apud Mesuen est ʒ iii: sed mea sententia vnica ʒ satis est. *Dosis. Fætidę. Maiores. Minores. Dosis.*

Sexto sunt pilulę de hermodactylis, quę apud Mesuen sicuti fœtidæ dupliciter, & maiores, & minores conficiuntur, sed minores ad purgandos humores biliosos, & tenues sunt potius accommodatę. De hermodactylo iam dixi in simpl. purg. med. itaque pilulæ de hermodactylis maiores in podagra ac doloribus articulorum, qui pendent ex causa frigida, ac generaliter purgandis humoribus crassis ac viscidis, vel a remotissimis partibus videntur insignem prærogatiuam habere. De dosi nullam Mesue mentionem facit, ego drach. i. vel ad summum ℈ iiii. in robustissimo corpore soleo administrare. *De hermodactylis.* *Dosis.*

Hh Septi-

Septimo sunt pilulæ de benedicta, quæ nihil aliud sunt quam species electuarii benedictæ in pilulas redactæ, & iisdem viribus cum electuario præditę sunt. Dosis ʒ i. & hoc modo conficiuntur.

De benedicta. *Dosis.*

R. *Specierum de benedicta* ʒ vj.
Cum melle rosaceo vel.
Cum aqua fœniculi. q. s. M. fiat massa.

De nitro. Postremo sunt pilulæ de nitro, quæ aliter pilulæ Alexandri appellantur, & a Mesue describuntur secundum Alex. cap. de epilepsia, quibus, vt ille inquit, ad epilepsiam, arthritidem, podagram, & omnes morbos quicunque a frigidis, & crassis humoribus originem habent, nullæ sunt fortiores: ac sane huiusmodi pilulę admodum sunt efficaces, & excellentes, vnde in morbis difficilibus, & contumacibus, præcipue vero in morbo Gallico, admirabilem sępe operam præstant. *Dosis.* Dosis est a ℈ ii. vsque ad ℈ iiii. pro ægri robore. Sed neque illud mihi libet prætermittere, apud Gal. quoque nonnullas pilulas reperiri 5. metho. 14. quæ iis pilulis Alexandri quodammodo similes videntur, quas ille suas appellat, & inquit ad plures excrementorum species expurgandas valere, quibus quidem pilulis ego memini olim clarissimum medicum frequenter vsum fuisse, quas vocabat pilulas de sex rebus, siquidem ex sex medicamentis, aloe, scammonio, colocynthide, agarico, bdellio, gummi arabico, conficiuntur. Atque hactenus de medicamentis compositis purgantibus pituitam.

CAPVT XXXVI.

De Electuariis purgantibus Melancholiam.

Diacatholicon. Sequuntur melancholiam purgantia, quæ multa sunt, ac primum electuaria, inter quæ primum occurrit electuarium quod catholicon, vel diacatholicon dicitur, quod tametsi multi inter medicamenta lenientia numerant, nos inter purgantia reponimus, etsi reuera leuissimum est medicamentum. Nullum forte est compositum medicamentum, quod a nostris medicis frequentius administretur: & quamuis nomen catholicū quasi dicas medicamentum vniuersale demonstret, illud toti corpori conuenire, & omnes humores educere, tamen conuēnit inter omnes, id primum melancholiam, secundo flauam bilem, denique pituitam purgare. *Dosis.* Descriptio habetur apud Nicolaum, qui illius dosin statuit ab ℥ ß. vsque ad integram ℥ sed tuto vsque ʒ xii. potest exhiberi, & sint exempla:

R. *Electuarij diacatholicon* ℥ j.
Flor. cassiæ nouiter extr. ℥ *ß. M. cum sacchar o f. bolus.*

Item.

R. *Electuarij diacatholicon* ℥ j.
Syrupi de fumo terræ compositi, vel.
Syrupi de epithymo ℥ *ij. ß.*
Decoctionis borraginis q. s. M. F. Potio.

Verum vt de hoc medicamento vobis proferam, quod sentio, ego plane sum nescius, quomodo illud tantam existimationem fuerit consecutum, namque si diligenter considerentur simplicia medicamenta, quæ illud ingrediuntur, nullum fere est, quod ventriculum, iecur, & principalia membra roboret, & si vnum est aromaticum, sunt plurima, exempli gratia, sena, violæ, thamarindi, cassia, quæ ventriculo aduersantur. Præterea in hac compositione permiscētur frigida calidis, quod in purgantibus medicamentis non conuenit, vt docet Gal. 2. de rat. victus c. 1. & 12. & nos aliquando coabimur confirmare. Itaque ego quidem non tam libenter, & frequenter hoc medicamento vti soleo, vt plerique omnes hoc tempore faciunt, qui fortasse vsum hieræ simplicis simul cum rhabarbaro magis probarem.

R. *Specierum hieræ simp.* ʒ iij.
Rhabarbari electi pul. ℈ j. ß.
Mel. ros. q. suf. M. F. *Bolus.*

Diasena. Secundo, est electuarium diasena, quod describitur a Nicolao: etsi enim alia quoque est diasena descripta a Gētile, tamen puto hoc tempore a nemine eam parari. Medicamentum est vehemens, cum recipiat lapides armenum, & lazuli, quos constat validissima purgandi vi esse prædita. *Dosis.* Dosis est a ʒ ii. vsque ad ʒ iii.

R *Electuarij diacatholicon* ʒ vj.
Diasenæ ʒ *iij. M. cum sacchar o f. bolus.*
R *Diasenæ* ℈ iiij
Syrupi de polypodio ℥ *j. ß.*
Decoctionis fumi terræ q. suf M. F. Potio.

Confectio hamech. Tertio, est electuarium confectio hamech, cuius duplex est descriptio apud Mesuen, alteram maiorem, alteram minorem vocant: sed minor hoc tempore in nullo vsu est, itaque medicamentum solum ex prima, & maiore descriptione paratur, quod sane præstantissimū est, ad purgandos omnes vitiosos humores, tametsi debet certum esse, illud pręcipue humores melācholicos, & exustos purgare. *Dosis.* Dosis apud Mesuen est a ʒ ii. vsq; ad ʒ iii. quæ est admodum parca, siquidem tuto vsque ad ℥ i. potest exhiberi, quam summam dosin ego frequenter audeo attingere in corporibus robustis.

R. *Confectionis hamech* ʒ v.
Rhabarbari electi pul. ℈ *iiij.* M. *F. Bolus.*
R. *Confectionis hamech* ℥ j.
Syrupi ros. sol. ℥ *j. ß.*
Decoctionis polipodij.
Seminum anisorum q. suf M. Demum.
R. *Confectionis hamech* ʒ *ij. ß.*
Mannæ Calabrens. electæ.
Syrupi de fumo terræ compositi.
Rosar. sol. ana ℥ *j. ß.*
Infusionis senæ q. suf. M. *F. Potio.*

Nec præter hæc alia occurrunt electuaria, notatione digna, quæ ad purgandam melancholiam sint accommodata: itaque ad pilulas veniamus.

CAPVT XXXVII.

De Pilulis purgantibus Melancholiam.

Pilulæ de fumo terræ. Inter pilulas primæ sunt de fumaria, vel de fumo terræ, quarum descriptio habetur apud Auic. 7. 4. de curatione scabiei, & pruritus. Medicamentum non est admodum validum, neq; mea sententia satis correctum, cum nihil sit quod scammonii vim possit emendare. *Dosis.* Dosis est a ℈ iii. vsque ad ℈ v. & vulgo a medicis in scabie, & affectibus cutaneis solent vsurpari.

Indæ. Secundo sunt pilulæ Indæ, quæ describuntur a Mesue, quas, ille inquit, sanas, & expertas esse, ac reuera huiusmodi pilulæ in omnibus morbis melancholicis, ac præcipue vbicunque humores fuerint exusti, vehementissimę, & efficacissimæ sunt, vnde ego soleo frequenter illis vti. *Dosis.* Dosis apud Mesuen est vsque ad ʒ iii. quæ certe nimis excedit, cum experientia confirmet, vnicam drachmam non mediocriter purgare: quare ego ad summum nunquam ℈ iiii. auderem excedere.

De lapide Lazuli. *Dosis.* Tertio sunt pilulæ de lapide lazuli vel cyaneo, quæ itidem a Mesue describuntur, & purgandis humoribus melancholicis, atque exustis prioribus pilulis Indis sunt efficaciores. Apud Mesuen dosis est ʒ ii. sed ℈ ii. vel ad summum ℈ iii. sunt satis.

De lapide armeno. *Dosis.* Quarto sunt pilulæ de lapide armeno, quæ iis de lapide lazuli fere omni ex parte similes sunt, præterquam quod illæ mihi videntur quoquo modo vehementiores. Duplex habetur earum compositio, altera apud Mesuen, altera apud Alexandrum lib. 1. cap. de melancholia, quæ parum inter se differunt. Dosis apud Alexandrum est a ℈ ii. vsque ad ℈ iiii. sed puto drach. i. satis fore. De lapide armeno atque excellenti illius vi ac præstantia Alexan. tractat diffuse, qui asserit, illum prętereaquam quod stomachum corroborat, simul etiam varios humores, præsertim terrestrem, & melancholicū citra molestiam purgare, cui qui-

quidem multi etiam recentiores consentiunt; Vnde hoc medicamentum longe illi anteponit helleboro.

De hoc eodem lapide armeno, atque eius vi purgatrice Aetius quoque tractat lib. 2. cap. 47. Ego vero hactenus neque huiusmodi lapidibus, neque pilulis, ex iis præparatis vti sum ausus. Si quis voluerit, illas experiatur, in quo casu mihi maxime probaretur, vt hæc medicamenta non sola, sed simul cum lenioribus quibusdam permiscerentur, quæ adhuc magis eorum vim possent remittere: exempli graua:

R. *Pilularum aloephanginar.*
Pilul. de lapide lazuli, Vel.
Pilular. de lapide armeno ana ℈. ij. M. cum aqua fumiterræ f. pilulę vres, & aurentur.

Pilulæ cochie cum helleboro. Verum neque demum prætermittendæ sunt pilulæ cochiæ, præparatæ cum helleboro, quarum auctor ignoratur: compositio, vt aiunt, magistralis est, quæ ad summam est huiusmodi, vt ad integram dosin pilularum, quæ est circiter ʒ xxv. cortices radicum hellebori nigri ad ʒ vi. permisceantur, & vocantur pilulæ cochiæ præparatæ, vel pilulæ cochiæ cum helleboro, quæ quidem mistionis, & cōpositionis ratio neq; abhorret ab instituto Galeni, qui hieræ diacolocynthidos consueuit helleborum nigrum adiicere, quotiescunque atræ bilis humorem purgare voluisset, 5. de med. sec. loc. cap. 2. quam forte hieram exacutam appellauit 2. de med. sec. loc. 2.

R. *Pilularum cochiarum cum helleboro ℈ iiij.*
Cum aqua fumariæ f. pilulæ v. & aurentur.

CAPVT XXXVIII.

De Syrupis purgantibus Melancholiam.

PRæter electuaria, & pilulas sunt etiam nonnullæ potiones, & syrupi, qui ad purgationem melancholici humoris sunt accommodati, quod sena, polypodium, helleborus, & alia purgantia medicamenta, quæ eorum compositionem ingrediuntur, manifeste confirmant, tametsi, quod alias vos monui, vulgares me dici potius ad concoctionem, quam ad purgationem illis vti consueuerunt.

Syrupus de pomis. De fumo terræ compositus. De epithymo. De polypodio. Sunt autem primum syrupus de pomis Sabor, cuius duplex habetur descriptio apud Mesuen, altera capite de cura maniæ, & melancholiæ sanguineæ, altera capite de Soda frigida, ab humore melaucholico. Secundo est syrupus de fumo terræ cōpositus maior. Tertio est syrupus de epithymo, vterque ex descriptione Mesues, qui fere easdem vires habet, præterquam quod syrupus de fumo terræ magis humoribus tenuibus, & calidis, contra syrupus de epithymo magis humoribus crassioribus, & frigidioribus videtur conuenire. Quarto est syrupus de polypodio, quem audio in hac ciuitate parari ex descriptione D. Mercurialis, ac forte sunt alia id genus medicamanta, de quibus longius agendū non est. Sed inter cætera syrupus noster de helleboro fortasse non debet postremum locum obtinere.

Hæc medicamenta raro sola exhibentur, sed præcipuus eorum vsus est ad diluenda cętera medicamenta.

R. *Confectionis hamech* ʒ iij.
Syrupi de pomis Sabor, Vel.
De Polypodio ℥ ij. ß.
Decoctionis fumiterræ q. suf. M.

Atque hactenus de compositis medicamentis purgantibus melancholiam, demum ad purgantia serosa excrementa veniamus, quæ sola restant.

CAPVT XXXIX.

De Medicamentis Compositis serosum Humorem Purgantibus.

APud varios auctores varia sunt composita medicamenta, sed præcipue sunt apud Mesuen duo genera pilularum, quarum alteræ pilulæ de Mezereon, alteræ pilulę de euphorbio nominantur, quę ambe sunt vehementissimę, vnde mea sententia illis neque solis, neque nisi in robustis corporibus licet vti. Dosis est a ℈. ii. vsque ad ℈ iiii. *Pilulæ de mezereon, de euphorbio.*

R. *Specierum hieræ simpl.* ℈ iiij.
Pilularum de Mezereon, Vel.
De Euphorbio ℈ ij.
Cum succo ireos M. F. pilulæ v. & aurentur.

CAPVT XL.

De Medicamentis omnes Humores purgantibus.

SEd quoniam nonnulli vestrum cupiunt id quoque intelligere, qualianam sint composita medicamenta, quę simul omnes humores possint purgare, de iis quoque duo verba non grauabor adiicere. Etsi vero hic plurima sunt, tamen ita habendum est, forte nullum reperiri, medicamentum, quod omnes pariter ita educat, humores, quin primum vnum, exempli gratia, pituitam, deinde, & alteros, vtramque bilem educat, sicuti etiam forte aut raro, aut nunquam contingit, humores tam pari mensura in nostris corporibus redundare, vt nulli alteros excedant. Composita igitur medicamēta, quę hac ratione simul valent omnes humores educere sunt electuaria quidem diacathlicon, electuarium elescoph. electuarium de benedicta, cōfectio hamech, pilulę aggregatiuę, quę, & optima preparatione, & prestantia reliquis preferendæ sunt; Arabicæ, sine quibus esse nolo, Indæ, pilulæ Gal. de sex rebus, quæ omnia, quamuis sicuti dixi, vnius potissimum purgandi humoris vim habeant, tamen ceteros quoque purgare apta sunt: Et quoniam de dosi, & vsu singulorum iam satis dixi, præterquam de pilulis aggregatiuis, Arabicis, & sine quibus, sciendum est, earum dosin fere nihil inter se differre, & singulas a drach. i. vsque ad drach. ii. posse exhiberi. Atque hactenus de ratione vtendi medicamentis purgantibus. *Dosis pilularū aggregat. arab. & sine quibus.*

Hoc vacuo referam, referendas protinus esse
Grates innumeras Massariæ Medico.

Barth. Burch. Phys.

Finis Libri Noni.

ALEXANDRI MASSARIAE VICENTINI.

DE COLLEGIANDI SEV CONSVLTANDI RATIONE.

LIBER DECIMVS.

NTER omnia medicorum officia, atque munera forte nullum consultationibus medicis est honorarius, & illustrius, cum huiusmodi cõgressus, & colloquia in corona nobilium, ac eruditorum sæpe habeantur, vbi facile cuique est hac ratione suam eruditionem, ac medicæ artis præstantiam ostendere, siquidem vt ab Hippoc. & Gal. traditum est, 1. de ratione victus 12. cum medici tum probi tum improbi eadẽ administrent præsidia, rude vulgus de eorum præstantia, vel imperitia non potest certum iudicium facere, qui vero aliqua rerum cognitione sunt præditi, dum medicos audiunt differentes de iis, quę ad ægrotum pertinent, possunt id longe facilius præstare: ex quo sæpe fit, vt nonnulli, qui diu pro medicis, & quidem doctis habiti sunt, mox in consultationibus suam ipsi inscitiam detegant, ac medicastri, & indoctissimi deprehendantur: alii vero contra, quorum pręclara virtus iacebat in tenebris, vt seipsos illustrent, ac meritas laudes consequantur. Itaque mihi propositum est in hoc tam præclaro, tam difficili argumento versari, ac de medicis consultationibus apud vos sermonem habere, nec me potuit deterrere, quin & desiderio vestro satisfacerem, & si quid ipse quoque hac in re haberem, quo studia vestra iuuare possem, id vobiscum libentissime communicarem, quod viri celeberrimi nominis idem argumentum antea tractauerint, cum fortasse nobis non sit præclusa via, quo minus aliqua possimus, aut corrigere, aut addere, aut immutare. Primum autem non id multum laboro, an prisco tempore, ac potissimum Galeni, mos fuerit medicis inter sese de ęgrotis consultationes facere, sicuti hac tempestate facere consueuimus, qui puto illud omni tempore factum fuisse, quod satis licet, vel vnius Galeni testimonio confirmare, qui nonnullas historias narrat, in quibus de plurium medicorum mutuo consilio sermo habetur. Illud igitur potius sciendum, ac pro comperto habendum, huiusmodi cõsultationes non solum medicis consultoribus summam laudem, sed etiam ægrotis summam vtilitatem afferre consueuisse: siquidem nulli dubium esse debet, quin variis communicatis sententiis, & collatis rationibus liceat cuique res magis vere intelligere, de quibus agitur, nec non de præsidiis decernere, quæcunque magis opportuna, & accommodata possunt excogitari. Quod si in rebus prope omnibus tam publicis, quã priuatis, variæ hominum sententiæ, variaque consilia ab omnibus prudenter requiruntur, & expetuntur, cur non pariter expediat, in tractanda salute hominis eandem prouidentiam adhibere? Hinc apud Homerum illud est celebre Agamemnonis desiderium, vtinam mihi decem consultores adessent, de quo philosophus in politicis, qui communia rerum omnium consilia probans, inquit, haud facile esse, vnum multa cernere, ac plane absurdum videri, vno quam duobus oculis acutius videre, & duabus auribus acrius audire, & duobus pedibus, duabusque manibus agere, quam multos multis. Verum enimuero ita demum mea sententia est habendum, plures consultores salutarius consilium facere, dummodo illi sint viri probi & præclaris moribus, potissimum christiana charitate præditi, & qui nihil aliud quam salutem hominis propositam habeant: contra enim si fuerint improbi, auaritiæ, odii, ambitionis, inuidiæ, aliorumque morborum animi stimulis agitati, certum cuique esse debet, huiusmodi consultores, quo plures fuerint, eo perniciosius consilium esse laturos. Nam quod item tradit Arist. sicuti vno viro bono duo viri boni sunt meliores, ita vno viro improbo duo viri improbi sunt improbiores, & maiora pericula possunt afferre.

Cum medici opera propter eam potissimum causam desideretur, vt corpus humanum si sanum fuerit, in suo naturali statu conseruetur, sin ægrotum, ad pristinam sanitatem restituatur, iure ac merito Gal. docuit finẽ medici non alium esse, quam sanitatem: propterea nulli quoque dubium esse debet, quin medici pro aliqua habenda consultatione simul conuenientes, eundem finẽ debent sibi proponere, & vniuersæ deliberationis veluti scopum ac metam statuere. Quoniam vero sanitas, vt diximus, dupliciter potest considerari, vel quatenus est pręsens, vel quatenus est perdita, ex quo duæ primæ ac maximæ partes Medicinæ ortæ sunt, quarum alteram sanitatis tuendæ, alteram morbi profligandi facultatem cum Gal. licet appellare, iure fit, vt de vtraque a medicis consultationes instituantur. Cæterum prætermissis consultationibus de tuenda valetudine, quæ non videntur ad præsens nostrum institutum facere, mihi propositum est, posteriores tantum tractare, quæ ad curandos morbos, & ad nostrum principale institutum cumprimis pertinent, cum præsertim raro de tuenda valetudine, frequentissime autem de curandis morbis contingat, consultationes fieri: in qua tractatione minime mihi statutum est, totam curandi methodum vobis tradere, quod longiorem disputationem exposceret, sed illud vnum hoc tempore meum consilium est, in gratiã potissimum eorum, quæ in methodo medendi a Galeno tradita, & a nobis non semel exposita iam sunt, nõnulla præcepta breuiter colligere, & explicare, quæ ad bonas consultationes, mihi magis accõmodata videnẽ.

Cum finis ille, quem superius in medicis consultationibus instituendis morbi profligationem esse diximus, duplici potissimum via, ac duplici instrumento comparari possit, vel methodo & ratione, vel experientia, quoniam vt ait Gal. in nulla, re atque arte tertium datur instrumentum, quo aliquid inuenire, aut

fidem

fidem inuentis facere possimus, hinc fit, vt qui priori modo, ratione scilicet ac methodo proprium finem consequi student, rationales medici ac dogmatici nuncupentur, quorum nos disciplinam profitemur, qui quidem in eo a ceteris differunt medicis, quod suam curandi methodum conficiunt per indicationes, cum illi sola experientia nitantur.

Est autem indicationes inuenire nihil aliud ex Gal. quam ordiri ea natura rei, & ex ipsa quid agendum sit, inuenire: quamobrem illud censeo præcipuum esse caput probę consultationis, ac methodi medendi morbos vt consultor medicus omnium primo ante oculos sibi ponat indicationes, quæ quid sit agendum, & omnes medici operationes dirigunt. Nos porro dicimus cum Galeno tales indicationes, si summatim, & per compendium considerentur, a tribus præcipue fontibus fore accipiendas, scilicet, morbo, temperamento, & aere nos ambiente, ad quos cæteri omnes scopi facile referri possunt. Itaque ante omnia in cognitione morbi aut morborum, oportet versari medicos consultores; quoniam vero morborum cognitio ea duobus potissimum solet dependere, scilicet ea cognitione tum causarum, tum symptomatum, quæ vtraque imprimis licet colligere ex historia; proinde quicunque primum locum dicendi nactus est, debet a narratione historiæ, & explicatione principium facere; nam sicuti oratores ea narratione colligunt seminarium omnium prope agendorum argumentorum, ita etiam medici ex historia multa colligunt, quæ ipsos deducunt in dignotionem affectuũ præter naturam, quo quidem fundamento certum cuique esse debet, probas consultationes præcipue inniti.

In narranda autem historia illud studiose cauendũ est, ne illa referantur, quæ omnibus sunt manifesta vel importuna, & superuacanea, sed ea tantum, quæ ad cognitionem morborum, causarum, & symptomatum, nec non ad prognosticum, & curationem sunt accommodata: ac sane huiusmodi historiæ narratio sicuti est propria consultatoris primo dicentis, ita posterioribus minus videtur conuenire, nisi forte quædam opportuna fuerint ab illo vel prætermissa, vel negligenter exposita, quæ licet, immo decet supplere. Inter affectus præter naturam, de quibus consilium capiendum est, quasi principium omnium nobis sese offerunt symptomata, & inter hæc maxima ex parte actiones læsæ, quamobrem ego quidem eam rationem imprimis soleo probare, si quis exposita historia ordiatur a symptomatibus, ac primum inquirat, qualianam illa fuerint, deinde ad eorum causas, videlicet morbos progrediatur, & demum ad morborum causas deueniat: in qua præclara inquisitione nobiliores medici a vulgaribus, & plebeiis facile distinguuntur, atque illi præ cæteris, quicunque Galeni disciplina, & potissimum sex libris de morbis, & symptomatibus accuratissime tradita probe fuerint instituti, quos libros ob id vos obsecro, vt velitis in delicijs habere, neque vnquam ea oculis, manibus, & sinu deponere, sine quorum institutione mihi plane certum est, neminem posse aut excellentem consultationem efficere, aut in præclarum medicum euadere.

Secundus fons eliciendarum indicationum est naturale temperamentum, ex quo forte est orta communis illa consuetudo medicorum prope omnium, qui de aliquo ægroto habituri consultationem ante omnia de temperamento sermonem faciunt, quod institutum ab omnibus non probatur, ac potissimum si contingat consultationes fieri de aliquo morbo in mala compositione, vel soluta vnitate, in quibus talis consideratio de naturali temperamento plane videtur superuacanea: ego vero institutum probo: neque solum in morbis in intemperie, sed etiam in cæteris omnibus: quandoquidem cognito naturali temperamento id saltem restat, vt proba victus ratio possit institui, quæ in nullo morbo est prętermittenda: sed modum, & rationem institutũ improbo, quoniam frequentissime contingit mihi audire medicos de naturali temperamento multa, & prolixe dicere, quę deinceps neque ad cognitionem, neque ad curationem rerum, de quibus agitur accommodant: sed plerumque omnes in eo potissimũ peccant, vt puto, quod statim vel ante historię narrationem hoc suum tractant temperamentum, cum pręcipue mihi videatur tum congrua huius tractationis occasio, quo tempore, & indicationes elicere, & prognosticum afferre, & totam curationem instituere nobis propositum est: cum enim certum sit, nos naturale temperamentum inquirere, quo æger ante morbi aggressionem prędictus fuerat, vt intelligamus, quanta, & qualis sit illius declinatio a statu naturali, quod puto Hippocr. diuinitus pręcepisse, per ea verba: similia an dissimilia sint a principio inspiciendum, &c. certum pariter cuique esse debet, opportune hanc fieri inquisitionem, quando indicationes, prognosticum, & totã curationem tractamus, quoniam pro vario modo, & gradu declinationis naturalis, necesse est etiam varias indicationes elicere, & varia pręsidia etiam inuenire, quę illi proportione possint respondere, ac demum ex hoc communi fonte de tota re licet certius iudicium facere.

Quod de hominis temperatura dixi, idem de temperamento aeris tertio loco dici potest, cuius etiam consideratio non est prętermittenda, cum diuersę aeris constitutiones omnium pręsidiorum intensionem, remissionem, & commodam administrationem demonstrẽt.

Id nobis hoc loco memoria est repetendum, quod supra dixi, ad hęc tria capita omnia facile referri, quęcunque eliciendis indicationibus possunt seruire: exẽpli gratia, ad morbum singulas illius differentias, & causas, ad temperamentum, ętatem, consuetudinem, vires, ad aerem, tempus anni, cœli constitutionem, regionem, &c. quę habent eandem rationem, de quibus omnibus si ita foret occasio, licet habere considerationem.

Iam propositis tribus communibus scopis, ac veluti fontibus, consequens est, vt ea iis indicationes hauriamus, in quo munere maxima vis methodi medendi consistit: ac primum quidem quoniam morbi gratia omnis curatio instituitur, ab eo sumenda est indicatio, si vnus, si plures, considerandum; ab vno vna, a pluribus plures eliciuntur determinandę indicationes: sic si causas habent, videndum, quia ab iis quoque proprię hauriendę sunt indicationes, cum fieri nequeat, vt morbus possit auferri, nisi eiusdem causę prius auferantur. Symptomata propriam non prębent indicationem nisi raro, & per accidens: per se enim cum morbum sequantur, veluti vmbra corpus, ad morbi sublationem, ipsa quoque euanescunt, veruntamen per accidens, vt quando illa causę rationem habent vel morbum augẽtis, vel vires prosternẽtis, propriã requirunt curationẽ: quod si ita sors tulerit, non erunt contemnenda, pro cõpleta tractatione indicationũ, quę a rebus pręter naturam sumuntur. Secundo loco temperamento suę sunt indicationes, quod semper similibus est conseruãdum: quę indicatio si cum ea coeat atq; concedet, quę a morbo sumitur, eiusdem vim auget: si vero contraria sit, vt interdum vsu venit, quãtum hęc pollet, tantum de prioris indicationis qualitate ac viribus est detrahendum. Denique succedit indicatio ab aere ambiente, quę si morbo sit aduersa, pro gratia est habendum, & aer salubris remedii loco nobis censendus est: sin illa morbo potius fauere videatur, aer intemperatus, & curationi aduersus, tanquam vna ex morbi causis est per contraria corrigendus.

Post elicitas indicationes secundo loco videndum, an liceat illas explere, necne: in quo tota prognostici ratio consistit: quantum autẽ prognosticum valeat, quantamque medicis dignitatem, & auctoritatem afferat, satis ab Hipp. & Gal. est expositum. At vero cum multa de ęgroto possint prędici, illud imprimis statuẽdum est, verum liceat aliquam sperare salutem, an nullus remediis locus relinquatur: siquidem quod a Gal. traditum est, non solum frustra, sed etiam imprudenter

inquirantur præsidia, quæ nullum vsum sunt habitura.

Quam huiusmodi iudicii rationem, etsi vno verbo docemur a Gal. ex vna virium, & morbi qualitate, & quantitate eorundemque comparatione faciendam esse, tamen certum est non sine magna difficultate, solertia, ac rerum vsu posse fieri, tum propter alias causas, tum maxime quod nulla singulorum quantitas neque scribi, neque aliqua ratione possit doceri. Neque vero solum decet morbi finem vel felicem vel infelicem prædicere, sed etiam illud oportet addere, vtrum morbus facile an difficile, breui an longo tempore possit curari, quod ad tuendam medici existimationem cum primis pertinet, ne ille vel paucis, leuibusque præsidiis vtendo negligentiæ accusetur, vel multa, & longius administrando ambitiosi, forte etiam auari videatur ægri curationem producere.

Quod si præter has aliæ quædam afferantur prædictiones, quæ præcipue certum modum ac definitum tempus salutis vel mortis futuræ, aut mutationis morbi, & crisis complectantur, nulli est dubium, quin hinc quoque medicus maximam gloriam sit consecuturus, sicuti scimus Galeno aliquando contigisse, qui non solum salutem vel interitum, sed etiam breuitatem, diuturnitatem, facilitatem, difficultatem, potissimum vero proprium quendam modum, ac præfinitum tempus solutionis morborum præsagiens, summa cum sua laude hæc non humana, sed diuina ratione pronunciare creditus est. Inter cæteros autem locos, qui ad huiusmodi prædictiones sunt maxime accommodati, in consultationibus medicis ille videtur maxima consideratione dignus, ac fere principatum obtinere, qui ad consensionem, & dissensionem indicationum earumque dignitatem ac vires pertinet: siquidem ex hac disquisitione variis ac sæpe etiam contrariis indicationibus inter se collatis, ac veluti ad æquilibrium ductis, multa possunt colligi, ex quibus licet totam propemodum prædictionis rationem conficere.

Cæterum vbi concepta spe salutis locus præsidiis relictus fuerit, danda est opera vt certo quodam ordine ad remediorum traditionem deueniamus, ille autem videtur maxime conueniens ordo seruandus, ac doctrinæ Gal. consentaneus, vt cum prius ordine resolutiuo inuentæ sint curatiuæ indicationes, nunc retrogrado ordine compositiuo, ad executionem maxime apto ad materiam remediorum accedamus, ita vt ab vltima indicatione sumpto initio, ad reliquas deinde transeamus, donec omnibus continua serie sit satisfactum.

Iam vero consuetudo quædam apud plerosque inualuit, quia tria capita quasi tres fontes sibi proponunt, quorum primo medicamenta manibus administrata: secundo, medicamenta intrinsecus adhibenda: tertio, victus rationem complectuntur, quæ vulgo chirurgia, pharmacia, & diæta appellantur, quo triplici remediorum genere Gal. Auicen. ac medici omnes consentiunt omnes morbos curari, ego vero, vt libere dicam, nunquam potui hoc institutum probare, namque primo parum artificiosum, forte turpe etiam est, eadem via semper incedere, & quasi eandem cantilenam decantare: deinde nonnunquam fit, vt consultationes habeantur de ægrotis, & morbis, in quibus præsidia ex vno vel altero fonte petita nullum vsum sunt habitura, quo tempore quæso quid opus est cuncta hæc præsidia sigillatim commemorare? Sed isti in eo mihi peccare videntur, quod curandi methodum ab vno imprimis Gal. traditam confundunt, & peruertunt: quandoquidem ille docet, non satis esse omnes scopos diligenter inspicere, atque indicationes elicere, sed etiam necesse esse intelligere, quonam primum ac magis, quonam secundo ac minus, quonam adhuc tertio ac deinceps, quo post quoque præsidio vtendum sit cum autem vulgari consultandi ratione cuncta remedia ex singulis fontibus petita certo ordine separatim proferantur, quasi vero in omnibus morbis primo omnium præsidia chirurgica, secundo pharmaceutica, postremo diætetica conueniant, nihilominus hoc tam est absurdum, ac si probæ medendi methodo alienum, quã quod absurdissimum, ac alienum: etenim quis non intelligit, pro variis morborum generibus, pro variis eorundem temporibus, pro varia humorum qualitate, & copia, pro variis partibus laborantibus, ac pluribus id genus considerationibus remedia prope omnia, non vno atque eodem tempore, & ordine perpetuo vel posse vel debere administrari? Affero exemplum quod contingit frequentissime.

Sit consultatio de Socrate laborante destillatione ad thoracem, vulgaris consultor medicus aggrediens ad curationem, statim sua tria capita sibi proponit; incipiens itaque a fonte chirurgico, & de sectione venæ, & de cucurbitulis, & de cauteriis, & de lotionibus capitis, & de reliquis id genus præsidiis quæcunque ad manuum operam pertinent, sermonem habebit: cum tamen sola sectio venæ morbi principio sit congruens, cætera autem non nisi post vniuersi corporis purgationem, ac postremo tempore conueniant.

Deinde ad Pharmaceutica accedens, longum catalogum medicamentorum facit, quorum aliqua chirurgicis erunt præponenda, alia non vno modo disponenda: ac vltimo loco de victus ratione dicet, quæ fortasse omnium primum fuerat instituenda: quanto autem maiori cum artificio, & magis accommodato ad methodum Galeni, rationalis medicus primo curandi indicationes elicit, deinde singulis certum ordinem statuit, & postremo ad propria præsidia deuenit? idque forte hunc in modum quam breuissime destillationem symptoma esse existens immutatum, ac pendere ex vna vel altera intemperie cerebri, hinc præcipuam se offerre indicationem, vt hæc vitiosa intemperies corrigatur, quoniam vero hoc non potest fieri sine communi totius corporis, & propria capitis purgatione, alteram oriri indicationem, quæ primum ad generalem, deinde ad particularem partes laborantes purgationem pertinet: sed si demum non licet intemperiem, & morbum auferre, postremam restare indicationem, vt destillatio derivetur, aut reuellatur ad partes ignobiliores: itaque ille omnium sermonem habebit de vsu sectionis venæ ac purgantium medicamentorum, qua potissimum ratione homines solent generaliter euacuari: deinde de gargarismatibus atque errhinis, qua item duplici ratione caput solet expurgari, tum de medicamentis partim internis partim externis, ad tollendam capitis intemperiem accommodatis, verba faciet, & postremo, nisi spes sit Socratem hac curandi ratione esse conualiturum, de præsidiis reuulsioni ac deriuationi destinatis, puta de cauteriis, suam sententiam proferet.

Hanc quidem consultandi rationem quam maxime soleo probare, immo vero de vniuerso hoc munere atque officio ita censeo habendum esse, quod fortasse alicui parodoxum videbitur, illud nullo certo ordine esse circumscribendum ac definiendum, cum liceat cuique atque iis potissimum qui posteriori loco sermonem sunt habituri, principium suæ consultationis facere, non solum a symptomatibus, morbis, & causis, vt supra dixi, sed quandoque etiam a prognostico, a ratione curandi, quandoque a propriis præsidiis, vel vnis vel alteris, atque hoc ordine conuerso ad inquisitionem symptomatum, morborum causarum, & omnium rerum progredi quæcunque ad probandum consultationem videntur pertinere: quod tamen non temere, atque vt sors tulerit faciendum esse arbitror, sed vt ex tota re colligatur aliquid, quod tanquam eximiũ, aut nouum, aut omnino admirabile, primas in oratione partes meruisse videatur: qua ratione consultores singulare quoddam lumen ingenii, & artificium solent præ cæteris demonstrare, quippe qui non ita videntur ea repetere, & dicere, quæ a prioribus dicta sunt, & repetita, neque perpetuo quasi præscripta quadam formula, & via incedere, & actum agere, præterquã quod altera ex parte auditores hac dicendi varietate solent mirabiliter delectari, & recreari.

Illud

Illud vero generaliter censeo vobis studendum, ac memoriæ mãdandum esse, in consultationibus, si forte quomodocunq; sese offerant discutiẽda quædam problemata digna notatione, vt illa diligenter examinentur, tametsi neque ad curationem, neque ad prognosticum, neque ad cognitionem morborum de quibus agitur, videntur pertinere, id quod potissimum publici doctores debent obseruare, si contingat, quod in hac ciuitate contingit frequentissime, illos præsentibus artis medicæ studiosis consultationes facere, quorum quidem officio & muneri plurima videntur conuenire, quę forte cæteris sunt denegata. Sed quoniam omnis ratio cõsultationis ad vnam curationem, tanquam ad proprium finem est dirigenda, consultores omni adhibito studio cumprimis debent in remediorum inquisitione & administratione versari, adeo vti sedulo perquirant atque perpendant, quæcunque opportuna videri possunt, ac singulorum mensuram, modum, tempus, ordinem, ac totam administrationem exponant, quæ omnia paucis verbis complexus est diuus Hipp. & qualia, & quæ, & quando, & quantum oportet. In qua re tamen decet moderationem quandam, & prudentiam perpetuo adhibere, vt ea quæ ab aliis bene & accommodate fuerint proposita, aut inepte repetantur, aut veluti contempta prorsus prætermittantur, sed paucis, quasi per transennam, vt res ferat, attingantur: sed si quædam penitus fuerint prætermissa, vel negligentius exposita, hæc sane debent suppleri & accuratius explicari, adeo vt nihil propemodum relinquatur, de quo consultores in alterutram partem sermonem & iudicium non faciant.

Postremo autẽ id mihi monendi estis, quod ad probationem, & confirmationem pertinet eorum quæ dicuntur, quandam mediocritatem esse tenendam, ne consultores afferendis rationibus vel veterum testimoniis, aut nimis fint & tanquam prodigi, aut plus æquo parci & restricti: in quod vtrumque vitium priores ambitiosi, posteriores inscientes videntur frequenter incidere: hoc autem fiet, si quæ obscura sunt & incerta, & fidem aliunde requirunt, omnibus modis clariora & certiora reddantur; quæ vero nullam continent difficultatem sed euidentia sunt, & fere vulgaria, potius indicentur & innuantur, quam longiori oratione demonstrentur & confirmentur.

Sed publici doctores ex hoc munere mihi excipiendi sunt, si præsentibus rei medicæ studiosis consultationes faciant, vt supra dixi cum enim tunc tale officium non solum ad curandum ægrotum, sed etiam ad docendum quamplurimos pertineat, illi digni legitima sunt excusatione, si quæ etiam fere manifesta sunt, in gratiã auditorum studeant, & rationibus, & veterum auctoritatibus adhuc magis explicare, & illustrare.

In tota autem consultatione singulos consultores decet summa cũ prudentia, moderatione, & æquitate orationẽ instituere, & perpetuo collegarum, auditorũ, ac præsentis loci ac temporis rationem habere, sed tamẽ ita, vt illi reipsa demonstrent, alium nullum finem quam salutem ægroti sibi propositum habere.

Hæc sint dicta de consultationibus medicis, quę pro ratione otii, quod mihi perexiguum conceditur, & breuitate, qua studiis vestris fore consultum putaui, consulto in præsentia sufficiant: nam si occasio mihi fuerit, alio fortasse tempore hanc rem accuratius persequemur.

Finis Libri Decimi.

ALEXANDRI MASSARIAE VICENTINI.

DE AFFECTIBVS RENVM ET VESICÆ.

LIBER VNDECIMVS.

Lias docuimus in tertio infimo ventre abdominis plures partes contineri, quarum aliæ coctioni, & distributioni alimentorum, & potionis; aliæ expurgationi excrementorum; aliæ procreationi deseruiunt. Ex quibus certū est, Renes, & Vesicam, aliasque inseruientes illi particulas ad purgationem excrementorum, in primis verò vnius lotij, fuisse à natura instituta: de quo excremento, atque eius generatione quoniam diffusè diximus in tractatione de Vrinis; illud vnum in præsentia pro iunioribus breuiter repetendum est. Etenim, cùm difficile, forte etiam nulla ratione fieri possit, vt chylus ex alimentis in ventriculo factus ad venas iecoris deducatur, cum illæ plurimæ sint, & admodum angustę, nisi tenuis quædam, & aquosa humiditas, tanquam vehiculum quoddam, illi permisceatur; potio hunc tam præcipuum, & necessarium vsum præstat. At verò, postquam hæc humiditas, & aquea materia suo officio perfuncta est, vt chylū ad iecur, & vsque ad venam cauam penetrauerit; nec præterea alium vsum possit præstare, tanquam omnino inutile, & noxium excrementum venis, & toti corpori futurum, non debuit longius retineri. Siquidem chylus in iecore elaboratus, beneficio vesiculę fellis, ac lienis, duplici bile expurgatus, demumque in venam cauam, sanguinis formam adsecutus, & ad ventriculos cordis delatus, huiusmodi vehiculo amplius non eget; propterea, quòd ille deinceps per ampliores venas sit deducendus, atque a calore iecoris, & cordis magis fluxilis natura sit redditus. Itaque duo Renes sunt instituti à natura, utrinque ipsi venæ cauæ adiacentes, qui per quasdam uenas, quas vocant emulgentes, illud aqueum, & serosum excrementum attrahunt, ac per alia vasa, quæ vretera dicuntur, in vesicam urinariam deponunt, illudque demum foras emittunt. Cæterum, cùm renes, & vesica omni propemodum genere morborum possint laborare, neque per angustias temporis liceat omnes sigillatim explicare, mihi propositum est in illis versari potissimum, quæ ad lotij purgationem pertinent, quæ particularis harum partium est operatio: cùm huiusmodi morbi sint præ alijs maximi momenti, difficillimi, ac frequentissimi, hominesq; torqueant, donec ad mortem violenter eos rapiant. Itaque fauente Deo Opt. Max. rem aggrediamur.

Emissio lotij, sicuti cæteris operationibus nostri corporis contingit, tripliciter læditur: namque illud vel ex toto retinetur, vel parcè redditur, vel deprauatè. Si lotium prorsus retinetur, huiusmodi affectum Græci Ischurian, Latini vrinæ suppressionem dicunt: ita enim mihi liceat cūm veteribus Medicis minus propriè huius nominis significationem accipere; cùm Ischuria verè, & propriè, vt notat Gal. 3. de sympt. caus. cap. 2. 6. de loc. affect. c. 4. ad solius vesicæ læsionem pertineat, cum illa plena est vrina, sed nihil excernitur; minimè autē, quando prorsus vrina in vesicam non venit, perdita scil. renum actione. Si lotium parcè, & difficile reddatur, hoc apud Gal. 4. aphor com. 48 fit dupliciter: uno modo cum dolore, alio modo sine dolore: quem vtrūque affectum Galenus Disuriam; nos vrinæ difficultatem dicimus, tametsi non desunt, qui priorem tantum affectum cum dolore, hoc nomine appellant. posteriorem enim sine dolore, malunt peculiari nomine Græcè Stranguriam, latine urinæ stilicidium appellare. Vltimo vrinæ redduntur deprauatę, primum quidem, quando redduntur copiosiores, quàm decet: quod item contingit dupliciter: vno modo, si potiones, nulla earum facto alteratione; sed quales assumptæ fuerant, emittantur, quæ affectio Diabetes, & alijs nominibus appellatur: alio modo, si vrina copiosius quidem, sed facta potionis alteratione exeat: quam affectionem, vrinę profluuium licet appellare. Et si quis quęrat, quo modo huiusmodi immoderata emissio vrinę inter deprauatas actiones a nobis reponatur, cùm potius inter imminutas, vel auctas reponenda videatur; nos publicè aduersus Argenterium hanc pulcherimam difficultatem dissoluemus tractantes immodicam appetentiam, quam pariter Galenus inter deprauatas ventriculi actiones reponit. Deinde autem vrinæ redduntur deprauatæ, quando emittuntur cruentę, purulentæ, furfuraceæ, sabulosæ, & alijs modis, de quibus omnibus dicendum est.

Itaq; ab Ischuria incipiamus, quam Leonicenus, & plerique omnes, vrinæ difficultatem, nomine latino reddunt; sed magis congruenter, mea sententia, vrinæ suppressionem verterent. Quoniam verò vrina supprimitur non solum vitio renum, sed etiam vitio vesicæ, mihi liceat vitia vtriusq; partis coniungere, atq; vnicam tractationem conficere.

De causis suppressionis vrinæ Galen. pluribus locis sermonem habet. 1. de loc. aff. c. 1. & 2. 6. de loc. aff. c. 3.

de sympt.caus.cap.2.quas quidem nos conabimur ordinate,& perspicue,quantum fieri potest, in vnum colligere,& explicare. Itaque primum lotium supprimitur propter duas communes causas: vna est propter vitium vesicæ,& partium, quæ vesicæ famulantur; altera propter vitium renum, & partium, quæ renibus operam præstant.

Vesica in suppressione lotij potest multis modis laborare:ac primum phlegmone,sicuti contigit illi ægroto,cuius historiam refert sexto de loc.aff. c.4. qui cum cecidisset in dorsum, luxata initio spina lumborum, non statim post casum, sed sequenti die oborta inflammatione vesicæ, vrinam reddere non potuit: Quem idem Gal.curauit, inflammationi remedia adhibendo.Secundo, vesica laborante sensu obtuso, vel abolito:Cum enim animal,quod a Galeno iis dictum est, ad excretionem vrinæ(quæ propria vesicæ actio est) soleat excitari, cum illa a multitudine contentæ materiæ grauatur. vel a mordicatione conuellitur; huiusmodi sensu deficiente, vel abolito, vt vrina retineatur, necesse est.hinc contigit alteri ægroto, cuius idem Gal meminit loc.cit.qui cum inter dormiendum non sentiret impleri vesicam,deinde ipsa extensa,nihil potuit excernere.Hoc autem fit,eodem Galeno auctore, læsis neruis, qui ab osse sacro prodeunt, ac sensum vesicæ deferunt, sicut in paralysi, & stupore solet contingere.Postremo læditur vesicæ expultrice illius facultate reddita imbecilla, quo minus possit vrinam emittere,id quod fit dupliciter: vno modo per intemperies, tum alias, tum maxime illas, quæ multis crebertime eueniunt,quando vtique refrigerantur:altero propter nimiam copiam vrinæ, ac vesicæ extensionem, sicut multis contingit vel integra sanitate degentibus, qui aut vrgentibus negotijs,vel in concionibus, vel in foro,vel conuiuio,longo tempore vrinam retinent. hinc enim fit,vt,plurimum vesica extensa, contractiua illius facultas,cuius instrumenta sunt fibræ, ac potissimum transuersæ,reddatur imbecillior, adeo, vt contentum in se lotium nequeat satis comprehendere, ac foras exprimere. Vulgaris est,ac trita sententia, virtutem, vbi ea fuerit diuulsa,fieri debiliorem, nec posse idem præstare,quod continens,ac vnita facere solet. Itaq; apud Galenum hæ sunt causæ suppressionis vrinæ,laborante vesica.

Quæ tamen a nonnullis recentioribus reuocantur in dubium,præsertim illæ,quæ ad expulsionem pertinent:inter quos princeps est Fernelius lib.6.de partiũ morb.& symptom.c.13.qui contendit,vrinam, quãdiu patentem, liberamque viam habet, vt in his, qui ob calculum secti sunt, nullo propellente, aut excernente,prolabi,ac suopte impetu foras excidere. quare concludit,vnicam suppressæ vrinæ causam esse,adstrictionem,vel obstructionem, quæ vel amborum vreterum capita,vel vesicæ ceruicem repleat. Quæ quidem opinio non solum a doctrina Galeni, sed etiam a sensibus mihi videtur aliena Etsi enim nolo negare,vesicam facultate naturali pro parte vrinam emittere,quis ignorat,eam nunc tardiorem, nunc celeriorem, nunc debiliorem, nunc validiorem reddi pro arbitrio nostræ voluntatis? quod tam certum est,quam quod certissimum,animalem vim indicare. Quod si vrina per Fernelium suo impetu foras excidit, quando via libera,& aperta illi patet, cur in homine sano, in quo viæ sunt patentes,non illa continenter effluit? Ac si respõdeat,id fieri propter musculum ceruicis vesicæ, quem Gal.5.de vs. part. c. vlt. & anatomici docent a natura conditum fuisse,vt meatui vrinario præfectus,tanquã ianitor,sit impedimento, vt ne vrina, quoties aut copia,aut mala quapiam qualitate homines grauat,præter voluntatem excernatur; Iam quid aliud patebit, quam huiusmodi actionẽ animalem esse? Sed in morbis, in quibus nullum vel adstrictionis, vel obstructionis est impedimentum, cur non vrina sua grauitate foras descendit?Vltimo,nisi emittendo lotio expultrix vesicæ facultas concurrit,qua ratio aliquis pro Fernelio rationem reddat, quamobrem ex nimia vesicæ repletione contingat illud retineri: quam equidem nullam,præter Galenicam,reddi posse puto.

Verum cætera persequamur. Diximus lotium retineri non solum propter vitium vesicæ, sed etiam propter vitium partium,quæ vesicæ adhærent,& famulantur:id vero præcipue euenit, fistula vrinaria obstipata, & impedita: Quod quidem Gal. docet tribus modis vsu venire,principio librorum de locis affect. Primo, quando corpus ipsius in tam magnum tumorem præter naturam attollitur, vt meatus ab ipso tumore occupetur: Secundo, vbi aliquid ei præter naturam, nempe carnosum, aut callosum corpus innascitur: Tertio,quando meatus ab aliqua re obstruitur. Corpus quidem ipsum in magnum aliquem tumorem attollitur, si phlegmone, scirrho, abscessu, aut alio quopiam tumore laboret. nonnulli addunt huiusmodi tumores nõ solum in meatu ceruicis vesicę; sed etiam in partib.proximis,peritonęo,hęmorrhoidibus, vtero in mulieribus, canalem vrinarium reddere angustiorem,atque vrinę suppressionem efficere.

In meatu autem caruncula enascitur, si exulceratio præcesserit, callus vel longiori spatio temporis ex crasso,ac lento humore paulatim in eo generatur.

Meatus demum vrinarius obstruitur vel a lapide, qui vel in renibus inchoatus, & in vesicam delatus; vel in ipsa vesica genitus fuerit: quod proprio, & opportuniore loco planius declarabitur. A grumo sanguinis,qui vena erupta,erosa,aperta a renibus per vasa vrinaria, vel a vesica solet paulatim crescere, sicut euenit illi ęgroto apud Gal 6. de loc.aff. qui cum cecidisset,spina illęsa manente, confertum plurimum sanguinis per vrinam reddidit: In quo Gal. fecit coniecturam, aliquid sanguinis in grumos conuersum fuisse: & ideo cum syringa vsus fuisset, paulum quidem vrinę emisit; extracto autem cathetere, in ipsius ore grumi indicium apparuit Fieri etiam potest,ut uesica ulcerata,non pręcedente sanguinis suppressione, paulatim grumus concrescat,1.de loc. aff. c.1. Aut a pure, quod,auctore Galeno, recedentibus diuturnis doloribus, cum notis abscessus, uel magni ulceris in gibba hepatis parte,pulmone,pleura,renibus,uasis urinarijs, uesica,meatu urinario, potest obstructionem efficere, ut urinę suppressio sequatur. Postremo apud Galenũ meatus urinarius potest obstrui a lento, & crasso humore,qualis pręcipue in illis colligi cõsueuit, qui malis,& crassis,& lentis alimentis familiariter utuntur.

Sed ijs,quę a Galeno positę sunt, nonnulli addunt, semen quoq; huiusmodi obstructionem,& urinę suppressionem posse efficere. Quę tamen causa forte non est recipienda, cum in semine minime sit tanta crassities,quanta in grumo,pure,& crasso succo; ac potissimum quod uasa semen deferentia ex testibus per posteriorem tantum, atque exteriorem uesicę partem in radice penis, & uesicę extremum inferatur:adeo ut difficile,aut potius nullo modo, etiamsi illud crassissimũ foret, uideatur meatum urinarium posse obstruere. Atque hactenus de priore communi causa suppressionis urinę propter uitium uesicę.

Itaque alteram consideremus, quando lotium retinetur propter vitium partium superiorum. Illæ porro sunt triplices:primum quidem propagines à vena caua orientes,quę duæ vtrioque aqueum,ac serosum excrementum in renes inferunt, atque ob id emulgentes vulgo dictę sunt;secundò sunt renes ipsi,qui (vt Gal. docet primo de natural.facult. cap.15.6. de loc.aff.c.3. & sępe alibi) facultate peculiari, vt sanguis venosus,& arteriosus expurgetur, trahendi serum sanguini permistum, per ampla illa emulgentia vasa, præditi sunt: postremo sunt duo vasa concaua à sima renum parte orientia,per quę urina in vesicam deducitur,ubi ab huiusmodi affectione Gręce vreter(a), Latine vrinaria dicuntur.

Igitur plerique omnes docent, propter vitium huiusmodi partium omnium retineri lotium,quotiescunque

que illę sunt uel obstructę, vel quomodocunque impedițę, adeo, vt illud libere fluere non possit. Hanc enim obstructionem, vel aliud quodcunque impedimentum, inquiunt fieri, aut a calculo, vel vno, vel pluribus; aut a grumo sanguinis; aut a pure; aut a materia crassa pituitula; inflammatione; abscessu, & ceteris tumoribus præter naturam, sicut de vesica. Ego enim etsi nollem negare, omnes huiusmodi partes obstrui, vel aliter impediri, quo minus vrinæ via pateat; veruntamen in uasis emulgentibus, & urinariis difficile admodum id mihi videtur fieri posse. Siquidem venæ emulgentes sunt insigniter amplæ, nec vasa vrinaria sunt adeo exigua, quin per ea, & calculi exigui, & multę materiæ crassæ facilè traijciantur. Quare equidem censeo suppressionem vrinæ maxima ex parte laborantibus renibus contingere, ac frequentissime illos, non aliter, quàm calculis, obstrui consueuisse: quod quotidiana experientia confitetur esse verissimum. Auicenna quidem lõgè plures causas, quàm Galenus, affert suppressionis vrinæ; inflammationem intestini, inflammationem vteri; vmbilici incisionem, & dolorem hæmorrhoidarum; vlcus in vesica, & alia id genus: quæ facile apud illum est intelligere, & legere. Quæ quidem, mea sententia, sunt imaginaria, neque ad rem pertinent: vt propterea superuacaneum putem, illis afferendis, aut refellendis, longius agere. Itaque ad signa veniamus.

Vbi lotium retentum est, id ante omnia inquirendũ est, vtrum illud in vesica, an in partibus supra vesicam retineatur: quod ad prognosticum, & curationem quàm maximè pertinet. Huiusmodi autem iudicium ex nonnullis symptomatis fieri posse, primo de loc. aff. c. 2. 6. de locis affect. c. 3. 2. & 3. de sympt. causis. Ac primum, si in vesica retineatur lotium, tumor in pube circumscriptus ab impleta vesica apparet: præterea hac in parte adest tensio, grauitas, dolor, continuum emittendi lotij desiderium: quorum symptomatum facile est cuique rationem reddere: sed demum alio certissimo signo hoc ipsum licet intelligere. namque imposita in vesicam syringa, vel cathetere, lotium educitur, necessariò. Quod si altera ex parte non tumor, non dolor, non grauitas, non cętera adsint, iam pro comperto habendum est, lotium superioribus partibus contineri: præterquam quòd, vt in lumbis quoque sit aliquis sensus vel doloris, vel grauitatis, & omnino aliquod renum laborantium, aut aliorum vasorum indicium antecedat, necesse est.

Cęterum siue in vesica, & partibus infernis, siue in renibus, & partibus superioribus lotium retineatur, id quoque restat, vt intelligatis, quænam certa pars, & propter quam causam laboret. Inflammatio vesicæ ex tumore, dolore, febre, & alijs symptomatibus, quæ internis inflammationibus solet coniungi, facilè dignoscitur. Sensum vesicæ obtusum, ac malam neruorum affectionem licet comprehendere ex præcedente aliqua lęsione spinalis medullæ, exempli gratia, luxatis vertebris ad exteriora, vnde proprij ad vesicam nerui distribuuntur. Si facultas vesicæ expultrix læsa fuerit, a Gal. 1. de loc. aff. cap. 2. Signum quoddam traditum est, quod id satis potest indicare. namque si hominem ita figuraueris, vt ceruix vesicæ sit prona, atque decliuis, manibusque tumorem comprimas, qui iuxta pubem conspicitur, vrina excernetur. Cum autem contingat huiusmodi imbecillitatem dupliciter fieri, vel cum aliqua intemperie vesicę, ac potissimum frigida, & humida; vel ex nimia eius repletione, & extensione, certè etiam difficile non est vtramque hanc causam intelligere. Signa intemperiei, sunt ferè manifesta, præterquam quod in frigida, vt insigne aliquod frigus præcesserit, ęgerque vel intra, vel extra insigniter fuerit refrigeratus, necesse est. Nimia vesicę repletio cum aliis modis, tum maximè referente ægroto patere potest, dũ alioquin ille integra fruens sanitate, ac nullo præcedente vrinario affectu, vrgentibus negotiis, fatetur se longiore tempore vrinam continuisse. 6. de loc. affect. c. 3.

Ex his itaque signis licet colligere lotium ratione vesicę retentum esse.

Si verò lotium retineatur vitio aliarum partium vesicę adhærentium, ac potissimum vesicę vrinariæ, si id fiat propter inflammationem, scirrhum, vel alios tumores præter naturam, aut in meatu ceruicis vesicæ, aut in aliis proximis partibus; ex tumore, dolore, quandoque febre, & aliis id genus symptomatis res fit manifesta. Si lotium supprimatur ratione carunculæ additæ in meatu vrinario, necessariò aliquod vlcus præcessit, illudque non subitò, sed paulatim imminuitur, ac demũ supprimitur, cum caruncula pariter non repentè, sed paulatim generetur: sed immisso cathetere, dolorẽ mouit aliquando in ea parte meatus, vbi antea coniiciebamus vlcus esse, & fracta caruncula a cathetere, post vrinæ excretionem, aliquid sanguinis, & fragmenta carnis secuta sunt: quod indicium est Gal. princip. libr. de loc. affect. Quod autem diximus de caruncula, itidem de callo dicendum est, qui non nisi ex crasso, & lento humore generari consueuit. Itaque considerandum, an æger vel ob prauam victus rationem, vel ob aliam causam crassis huiusmodi, pituitosis, & melancholicis, humoribus scateat; ex quibus fieri potuerit callus.

Demum meatus urinarii obstruuntur: ac primum, si id fiat per lapidem, quod frequenter solet euenire, lotium confertim, ac improuiso retentum est: præcessere signa generationis lapidis: æger circa pubem grauitatẽ percipit: de quibus & ceteris iudiciis propria tractatione de lapide vesicæ sermonem habebimus. Sanguinis grumus, siue ex præcedente sanguinis copiosa mistione, siue vlcerata vesica genitus fuerit, ex grauibus potissimum quibusdam symptomatis facile cognosci potest, vt declarat Gal. 1. de loc. aff. c. 1. 6. de loc. aff. c. 4. namque in omni sanguinis grumo non solum, qui in vesica, sed etiam, qui in intestinis, ventriculo, & thorace continetur, & pallidus color, & pulsus paruus, obscurus, ac frequens, & animi defectio, & syncope, & quandoque mors succedere solet: quorum omnium symptomatum causæ luculenter redduntur a Gal. 6. de loc. aff. 4. Verum hic quoque vsus catheteris maximè iuuat. Siquidem illo immisso, & imposito, quandoq; vestigium ipsius grumi solet illi adhærere, atque certam mali fidem facere, vt supra cum Gal. diximus. Restat postremò pus, & crassi humores, de quibus, & eorum signis Gal. hunc in modum ratiocinatur: siue in vesica, siue in renibus aliquod antea malum natum fuerit, vt timendum sit, hinc tale, tantumque pus colligi potuisse, a quo meatus obstructus sit, probabiliter licet coniicere, hanc ob causam suppressam fuisse; aut si etiam in parte aliqua renibus superiore fuerit abscessus, eo rupto, consentaneum est pus in renes transsumptum esse, ac deinde in vesicam transmissum potuisse vrinæ suppressionem efficere.

At uerò si nihil huiusmodi malorum præcesserit, neque in vesica, neque in renibus, de pręcedente victus ratione inquirendum est, an æger in otio vixerit, aut multis alimentis crassos, vel lentos humores procreantibus vsus fuerit: in quo casu crassos certe humores vesicæ ceruicem obstruere coniiciendum erit. Atq; hactenus de signis, quæ vrinæ suppressionem & singulas partes laborantes possunt indicare: quare, quod vnum restat, ad curationem progrediamur. Quæ quidẽ, vt sæpe diximus, pro uariis causis, ac variis partibus laborantibus, varia est instituenda.

Itaque si vrina supprimatur, laborantibus renibus, vesica, vel alijs partibus, inflammatione, tota curatio ad ipsam inflammationem dirigenda est. Quare omnium primò oportet venam secare. De qua tamen est ardua difficultas, an supernas, an infernas venas incidere oporteat. namq; Aetius, & alij probant venæ sectionem in cubito: contra verò Gal. 13. meth. c. 11. renibus, vesica, pudendo, vtero, phlegmone laborantib. docet venas circa poplitem, aut iuxta malleolum secandas esse. Difficultatem autem auget idem Gal. in lib. de sang. miss. cap. 17. & 18. qui cum docuisset, par-

tes

tes nostri corporis supra thoracem, & in thorace contentas, sectione venarum in cubito iuuari: cæteris autem partibus inferioribus, quales sunt coxa, vterus, vesica, sectionem venarum in poplite, aut malleolo conuenire; addit renes partes ancipites, & mediam quandam naturam obtinere, vt quandoque sectionem venę superioris, quandoque sectionem venæ inferioris desiderent. Sed illud quoque licet addere, Galenum neque huiusmodi leges de sectione venarum superiorũ, & inferiorum ab ipso statutas perpetuo obseruare, qui lib. de sanguinis missione cap. 19. laborantibus pedibus, vt in podagra, venas in cubito, & laborante capite, vt in epilepsia, & vertigine venas in cruribus secare non est veritus: ad quem modum secundo ad Glauc. cap. 2. laborante vtero, docet non solum venas inferiores, sed etiam superiores incidendas esse: quæ exempla ex pluribus sint satis.

Altimarus cap. 103 de inflammatione vesicæ hanc difficultatem soluit hunc in modum, nempe, Gal. & in lib. meth. & vbicunque docet, vesica, alijsque inferioribus partibus laborantibus, venas inferiores fore incidendas, supposuisse, vires ægroti esse adeo validas, vt per vnicam venæ sectionem simul possit euacuationem cum reuulsione perferre: in quo casu ille probat quoque preceptum, & doctrinam Galeni perpetuo seruandam esse: Quod si vires non adeo valeant, vt tantam euacuationem ferre possint, tunc tutius esse, primum venam cubiti; deinde poplitis, aut malleoli incidere.

Quam responsionem equidem puto & a Galeni mente abhorrentem, & admodum perniciosam esse. Esto enim, concedamus Altimaro, Socratem laborantem inflammatione renum, aut vesica, vires habere validissimas, adeo, vt vel summam sanguinis missionem possit perferre: cui dubium esse potest, sectionem venę in cruribus non solum a partibus laborantibus non reuellere; sed etiam ad illas maiorem adhuc humorum fluxionem trahere, ac deducere: quod quidem quantum a Galeni doctrina, a ratione, & a proba medendi methodo abhorreat, puto esse notius, quam vt longius declarari debeat.

Quare ego aliter soleo respondere, de varia sectione venarum uel superiorum, uel inferiorum iudicium faciendum esse, non habita consideratione uirium robustarum, aut imbecillium, ut placet Altimaro, nullaque alia ratione, quam uariarum indicationum, quæ, uel solam reuulsionem, uel solam deriuationem, uel ex his mistam euacuationem demonstrant. namque si Medicus magis uellet reuellere, quam deriuare, quod principio morbi, atque in magna succorum redundantia faciendum est, tunc equidem censeo, uenas cubiti esse incidendas: si autem idem malit deriuare, quod in progressa inflammatione, nec tanta humorum copia licet facere, uenas inferiores esse aperiendas. Nam præterquam quod istud conueniat rationi, ac probæ medēdi methodo, manifeste colligitur ex Galeni tũ alijs locis, tum maxime lib. de sang. miss. cap. 18. qui scribit ad hunc modum: Renes misso ex cubito sanguini interdum auscultant, ubi uidelicet recens fuerit phlegmone, copiaque sanguinis adfuerit. Ex qua quidem disciplina facile est Galenum sibi ipsi conciliare, atque ab omni repugnantiæ crimine uindicare. Quod si quis uelit primum uenam cubiti pro reuulsione; deinde alteram cruris pro deriuatione incidere, id quoque cum ratione, & Galeni disciplina, & utiliter fieri potest.

Secta uena, tunc ad cæteras indicationes deueniendum est, quæ ad curandas inflammationes sunt accōmodatæ, de quibus sæpe diximus, neque eadem frustra repetenda sunt.

Si uero lotium supprimatur propter obtusum sensum uesicæ, nempe laborantibus neruis, quæ ad illam deferuntur, ex præcepto Galeni, curatio in primis ad spinam, atque eorum originem adhibenda est: quæ tractatio non est præsentis instituti, cum uesica in tali casu potius per consensum aliarum partium, quam proprio laboret uitio.

Demum, si urina retineatur, laborante facultate expultrice ipsius uesicę, quę reddita sit imbecillior, adeo, ut non possit urinam expellere (quod frequenter contingit) siquidem istud fiat propter nimiam uesicæ extensionem, ac dilatationem, facilior est curatio, dicit Gal. princip. libror. de locis affect. si hominem ita figuraueris, ut ceruix uesicæ sit prona, & decliuis, sensimque manibus tumorem comprimas, qui iuxta pubem efficitur: quippe sic urina excerni cōsueuit: quod sæpenumero experientia confirmat esse uerissimum. At uero altera ex parte, si retineatur urina, laborante uesica aliqua intemperie, quam diximus ut plurimum frigidiorem esse, tunc ea conueniunt medicamēta partim externa, partim interna, quæ huiusmodi intemperiem possint emendare. Hæc autem plurima sunt. Sed antequam ad hæc deueniamus, memoria tenendum est, quòd sæpe cum Galeno diximus, si fuerit intemperies cum materia, hanc omnium primum & generaliter, & particulatim esse tollendam; deinde opportune ad corrigendam intemperiem accedendum esse. Interna medicamenta partim ore possunt assumi; sed tamen illa adhibita cautione, ut ne lotium ualeant prouocare, atque plura excrementa ad locum laborantem deducere: de qua re paulo post sermonem sumus habituri: Talia forent aromaticum rosatum, diacalamenti, diatrion piperon, conserua betonicæ, saluiæ, rorismarini, castorium, ac demum theriaca, & mithridatica, confectio: quæ cæteris omnibus sunt efficaciora: Partim in uesicam commodo instrumento possunt infundi: qualia forent oleum rutaceum, nardinum, irinum, laurinum, liliorum alborum, & similia: Partim demum clysteria possunt administrari, quod sciamus, uesicam recto intestino proxime incumbere: quæ parentur ex decocto chamomeli, anethi, thymi, origani, pulegij, centaurij minoris; oleo amygdalarum amararũ, rutaceo, liliorum alborum, & similibus. Exemplum clysteris.

℞ *Chamomeli M. j.*
Rutæ, Centaurij minoris ana M. ß.
Semin. Cimini ℥ j.
Fiat decoct. ad consumpt. medietat. deinde
℞ *Prędict. decoct. libr. j.*
Mellis Rosat. colat.
Olei Amygd. amar.
Rutacei.
Lilior. albor. an. ℥ ij.
Misc. pro Clystere.

Sed præter alia id uos scire uelim, aquas medicatas calidiores, quales sunt nostræ Aponitanæ, Aquarienses, & similes, hac in re insignem prærogatiuam obtinere: quo remedio memini octauo abhinc anno Nobilem, Medicinæ studiosum, Cremonensem, qui decem continuos dies non poterat lotium reddere, fuisse liberatum.

Etsi enim huiusmodi aquæ alicui suspectæ uideri possint, quod maiori ex parte tendantur ad uesicam, ac ualeant plura excrementa ad locum laborantem deducere; tamen, si opportune adhibeantur, tuto, & cum maxima utilitate solent adhiberi, ut posterius propria disputatione docebimus, Verum laborantibus renib. & uesica conueniant medicamenta diuretica, nec ne.

Medicamenta autem externa plurima itidem sunt, insessus, balnea, fomenta, quæ parentur ex decocto absynthij, menthę, pulegij, calamenti, chamædrios, chamepytios, rutę, althęę, seminum lini, fœnugręci, & similium, quibus uniuersa pars inferior abdominis debet foueri, ac perfundi. A balneo, & fomentis sunt linimenta ad easdem partes accommodata, ex oleis, chamomęlino, rutaceo, nardino, liliorum alborum simplici, & cum aromatibus, ac demum ex oleo de castorio, de euphorbio, quę cęteris omnib. calidiora sunt, & efficaciora.

Verum prçter cętera omnia plerique omnes Medici fami-

familiarissime vtuntur Oleo de Scorpionibus: quod hac in re dicunt longe maximam prærogatiuam obtinere: quo renes, & pubem linire solent: imò vero quidam Medici vtuntur cinere scorpionum, qui viui sint exusti, ad prouocandam vrinam his potissimum, quibus propter renum, aut vesicæ calculum vrina retinetur. De quo tamen oleo dubium mihi hęret, cum scorpiones habeant venenum frigidum, quo modo id possint præstare? Respondent aliqui, scorpiones in vniuersum nó habere venenum frigidum; imò vero quosdam esse, qui habeant venenum calidũ, quos inquiunt esse rubros: quod ex eo conantur confirmare, quia sitim, & febrem afferunt.

Ego vero si diligenter considero, quæ a probatis auctoribus de scorpione, & de eorũ veneno scripta sunt, omnes in eo mihi videntur conuenire, huiusmodi venenum frigidum esse Gal. inter alios 4. metho. cap. 3. sta uit apertissime venenum scorpionum vi frigida præditum esse, atque hinc sumendam esse indicationē calefaciendi tum corpus vniuersum, tum particulam, quæ morsione laborat. sic, referente eodem Galeno 3. de loc. aff. c. 7. 6 de loc. aff. c. 5. quidam morsus a scorpione omnino frigidus factus est, sudore etiam frigido accedente, ac sibi videre videbatur, quod grandine percussus fuisset, qui tandem congruentibus adhibitis remedijs seruatus est. Sic demum omnia remedia ad scorpiones tam intus assumenda, quam foris admouēda, quæ speciatim proposita sunt a Galeno 2. de Antidotis cap. 12. calida sunt. Vt mea sententia, nulli dubiũ esse possit, scorpiones esse frigidos, atque eorum venenum in nimia frigiditate consistere. Ego igitur, vt libere dicam, quod sentio, non tam hoc remedium facere soleo, quam illud video ab alijs fieri: ac potissimum, si vesica, & reliquæ partes intemperie frigida laborent, vt omnino oporteat calefacere. In quam sententiam eo libentius venio, quòd neminem videamus ex antiquis, & probatis auctoribus qui hanc prouocandi lotium facultatem scorpionibus tribuat. Quod si tādem quis hunc communem vsum, ne abusum dicam, velit tueri, non puto aliud posse respondert, quam istud latenti cuidam scorpionum proprietati tribuendum esse. Sed cętera persequamur.

In communi, & vulgari vsu est radicula (raphanos) contusa, & incisa, quæ vel ex butyro, vel ex oleo quandoque etiam calidiore, exempli gratia, chamomælino, rutaceo, liliorum alborum, & similibus trita, & præparata instar emplastri ad regionem vesicæ in ima parte abdominis, necnon inter anum, & testes apponitur. Quod sanè præsidium sicut vulgare, ita optimum est.

Etsi autem, vt diximus, lotium frequenter ex frigida vesicæ intemperie solet retineri; tamen Auicenna dicit, illud quoque licet raro, ex intemperie calida posse fieri: quod, mea sententia, non est a ratione alienum: Nam sicut homines quandoque, potissimum in febribus, quod a Galeno traditum est, tertio de sympt. caus. cap. 2. vix possunt loqui, & expuere, nisi prius os ipsum humefiat; ita fieri potest (sed tamen, vt ego puto, admodum raro) ut nimiã calefacta, & exiccata vesica lotium reddi nequeat. Propter quam causam scribit Gal. 14. de vsu part. cap. 2. adenoïas quasdam glandulas vtrinque adhærentes fuisse a natura constitutas, quæ vesicam, & proximas particulas assiduè humectent, ac quasi deliniant, vt ne præ nimia caliditate, & siccitate nimium arescant, & lotium difficile reddatur. Quod quidem (vt id obiter vos moneam) si contingat in febribus (contingit vero aliquando) sciendum est, id signum admodum esse lethale, atque ægri interitum vt plurimum significare. Remedia sunt refrigerantia partim interna, partim externa, de quibus sæpius diximus, neque in præsentia longius agendum est. Atque hactenus de ratione curandi lotium retentum propter vitium vesicæ.

Si autem lotium supprimatur laborantibus partib. adhærentibus, & proximis ipsi vesicę, ac primum si aliqua laborent inflammatione, vel alio tumore præter naturam, singuli huiusmodi morbi propriam curationem requirunt, adhibitis nimirum sectione venæ, reuulsionibus, deriuationibus, congrua victus ratione, & cæteris præsidijs partim internis, partim externis, de quibus sæpe diximus, & in præleotia tractantes inflammationem iecoris sermonem habemus.

Si autem supprimatur propter callum, siue carunculam in collo vesicę, quod frequentissime contingit, indicatio nobis sese offert manifestissima auferendi, & consumendi huiusmodi impedimentum: quod quidē fit adhibitis quibusdam medicamentis, quæ erodendi facultate prædita sunt: & inter alios proximo superiori tempore fuit Gallus quidam Chirurgus, Petrus hac in re admodum celebris, & in præsentia est illius filius Carolus, qui huiusmodi carnes additas feliciter curare consueuerunt: namque illi habent paruas quasdã candelas, quæ extrema parte oblinitæ vno vel altero medicamento, facile deinceps, & sine vllo dolore, vel labore in canalem vrinarium imponuntur: qua ratione medicamenta primum erodentia, deinde consolidantia, & ad cicatricem deducentia adhærent ipsi carunculæ, & vlceri: adeo, vt spatio plurium dierum curatio perducatur ad finem, & perficiatur: nam reuera plerique omnes sanantur. Qualia autem sint huiusmodi medicamenta, nemo nouit: sed, vt dicebam, sunt duorum generum, nonnulla, quæ primis pluribus diebus adhibentur, sine vlla dubitatione erodentia, forte squama æris, æs vstum, pręcipitatum, & alia id genus, quę cómodo aliquo liquore permiscentur, & temperantur: nonnulla, quæ demum, sublata caruncula, cicatricem possunt inducere, quæ omnibus manifesta sunt. Verũ illud minime prætermittendum est, antequam Medici huiusmodi curationem aggrediantur, & secta vena, & datis medicamentis, & omni opportuniori ratione toti corpori prospiciendum esse.

Siquidem aliter periculum immineret, ne & inflãmationes, & febres, & alia pericula succederent. Illud autem postremo uos scire uelim, has carunculas in collo vesicę rarissime urinę suppressionem, & stillicidium efficere consueuisse.

Postremo lotium supprimitur, & quidem frequenter, obstructo meatu urinario, quod quatuor modis fieri diximus, lapide, sanguinis grumo, pure, crasso humore.

Itaque si lapis incidat in ceruicem uesicæ, ac sit impedimēto, quo minus urina fluere possit, Gal. princip. libro 6. de loc. affect. docet hominem figurandum supinum, atque in sublime attollendum, ut pedibus eleuatis in caput pronus fiat; atque ita semel & iterũ concutiendum esse: qua ratione lapis ex ceruice recedit, & in aliam vesicę partem defertur.

Quòd si lapis hac industria priori loco non possit moueri, iam syringa, uel candela agendum est, de quibus posterius loquemur. Nam, quod pertinet ad uerã curationem lapidis, quę perficitur, illo uel dissoluto, uel extracto, nihil in pręsentia dicendum est: quam proprio loco de lapide renum, & uesicæ nobis propositum est pertractare.

Si secundò exitus urinæ impediatur, a grumo sanguinis, id primum sciendum est ex Galeno 6. de loc. aff. curationem fore admodum difficilem, adeo, ut ille affirmet, plurimos quidem obijsse, unum uero tãtummodo, solutis ipsis grumis, seruatum fuisse. Certum autem est, ad hanc rem accommodata esse medicamēta, quæ incidendi, & dissoluendi facultate sunt prædita, qualia apud Galenum sunt, quæ lapidem terere, & dissoluere possunt, sumpta ex oxymelle, atq; ipsum quoque oxymel per se acceptum. Quæ quidem medicamenta partim per congruum instrumentum in uesicam possunt imponi, exempli gratia, lixiuium tum commune, tum maxime, quod ex ficu syluestri præparatur, coagulum ouinum, hædinum, sed omnium maxime coagulum leporinum præstantissimum est apud Galen. 10. de simpl. medic. facult. quod ex mulsa, oxymelle simplici, uel, quod longe efficacius est, oxymelle

scylli-

scyllitico opportune dissoluitur: Partim ore possunt assumi, inter quæ coagulum magnam obtinet prærogatiuam: quod quidem confectis pilulis ad drachmã vnam ex aliquo decocto diuretico licet exhibere.

Si demum lotium supprimatur, obstructa ceruice vesicæ vel crasso humore, vna propemodum vtriusque est curatio per ea medicamenta, quæ valeant abstergere, attenuare, dissecare, dissoluere, quæ omnibus manifesta sunt. Sed tamen id cum primis est animaduertendum, vtrum huiusmodi pus, vel crassus humor ex superioribus partibus ad vesicam deferatur, nec ne. Siquidem parte aliqua superiori male affecta, nulli dubium esse debet, quin illi in primis, ac forte vniuerso corpori prospiciendum: maxime vero in hoc casu ab ijs medicamentis foret abstinendum, ac cauendum, quæ insigni prouocandi lotii facultate prædita sunt: ex quibus certum immineret periculum, ne, pluribus ad vesicam ductis humoribus, maior omnino, ac difficilior obstructio in illa excitaretur, quæ fortassis fuit sententia Auicennæ, qui, cum doceat cap. 8. primis verbis: si causa fuerit humor, aut sanies, procedendum cũ aperitiuis, & diureticis fortibus; id addit animaduertendum, vt ne alia materia descendat ad vesicam, augeat dolorem, & quæ sequuntur. Atque hactenus de ratione curandi suppressionem lotii, laborantibus vesica, & partibus infernis, quæ vesicæ adhærent, atque huic naturali purgationi solent seruire.

Quod autem pertinet ad suppressionem lotij, laborantibus partibus supra vesicam, iam diximus id præcipue fieri vitio renum, qui tum grumo, pure, crasso humore, tum maxime calculo obstruantur, vt lotium nequeat transire. Itaque si in renibus, vel aliis superioribus partibus alia materia crassa contineatur, primum leuiore aliquo medicamento aluus lenienda est; & inter cætera cassia, hiera simplex, resina terebinthina, vel abietina optima sunt: quę etiam simul possunt permisceri; & sit exemplum.

R *Flor. Cassiæ nouiter extract.* ℥ j.
Terebinthin. Cypriæ. ℥ ij.
Species Hier. simpl. ℈ iiij. *Mis.*

Deinde præparanda, ac demum purganda est materia noxia cum iis, de quibus sæpe diximus. Vtrum autem post hæc liceat ad ea deuenire, quæ valeant lotium prouocare, posterius disputabitur.

Si grumus quispiam negotium faciat, lenita aluo, illa exhibeantur, quę incidendi, attenuandi, atque illius dissoluendi vim habeant, qualia sunt oxymel simplex, scylliticum, lixiuiũ, ac maxime præparatum ex cinere ficus syluestris, coagulum leporis, & similia, vt:

R *Lixiu præparati cum Fico syluest.* ʒ viij.
Oxymell. scyllit. ℥ j ß. *M.*

Item.

R *Coaguli leporis.*
Conseru flor. Beton. *an.* ʒ j.
Mis. & f bolus.

Si lotium ex calculo retineatur, quod diximus frequentissime vsu venire, illa conueniunt medicamenta, quæ lapidem terere, comminuere, & ducere possunt: de quibus propria tractatione sermonem habebimus.

Cæterum sæpe euenit, vt in suppressione lotii cogantur Medici vnius potissimum symptomatis rationem habere, quod nimis vrget, ac longe maxima pericula solet afferre. quare ad omnia præsidia confugiunt & interna, & externa, quæcunque lotium possunt prouocare, & ægrotos ab ea insigni molestia, & periculo liberare: Quorum vnum, atque exemplum mihi libet ad institutionem vestram proferre.

R *Chamomeli*
Anethi.
Maluarum.
Parietariæ *an.* *M.* j.
Seminum anisorum.
Fœniculi.
Cimini.
Dauci. *an.* ℥ ß
Radic Rubiæ tinctorum ℥. j.
Spic Nardi.
Cinnamomi. *an.* ʒ ij.

Contundantur omnia crasso modo, & bulliant pro fomento, vel insessione.

Item.

R *Radic Raphan.* ℥ ij.
Folior Parietar.
Apij.
Radic. Petrosel. *ana.* *M.* j.
Contundantur omnia, & cum Butyro, vel oleo Amigdalarum amarar. f Emplastrum.

Item.

R *Olei Amygd dulcium.* ʒ ij.
Olei Lilior alborum cum aromat.
Addant vulgares Ol de Scorpion. *an.* ℥ j.

Quę omnia ad regionem vesicæ, atque inter anum, & testes licet accommodare.

Clysteria quoque propter vicinitatem huiusmodi partium sunt maxime opportuna: quæ ex ijsdem medicamentis prouocantibus lotium commode parari possunt, & sit exemplum.

R *Parietariæ.*
Maluarum *an.* M. j.
Flor Chamomel
Anethi *an.* *M.* ß.
Radicum Petrosel n *M.* ß.
Seminum Fœniculi.
Anisorum *ana* ℥ j. *fiat. decoct.*

R *Prædict Decoct lib.* j.
Olei Amyg. dulc.
Amar.
Lilior albor *an.* ℥ ij.
Mis pro Clystere

Verum si frustra adhibeantur, vt frustra adhibẽtur, si vrina retineatur in vesica, quæcunque suppressionis causa fuerit, primo quoque tempore ad syringam, vel candelam deueniendum est: quod præsidium experiẽtia confirmat, cæterorum omnium tutissimum, & certissimum esse. Sed iam ẽ sciendum est, nisi periti sunt periti, vel, quod maioris momenti est, huiusmodi operationis experti, ægros quãdoque in maximos dolores, in profusionem sanguinis, & alia pericula incidere consueuisse. quare admodum caute hac in re agendũ est; at maxime, si vesica inflammatione, aut dolore laboret, quod Auicen. & Paul. annotarunt.

Quòd si lotium in superioribus partibus retineatur, nec descendat in vesicam, sciendum est, negotium admodum esse difficile, & periculosum, adeo, vt viderim multo plures interijsse, quã eualuisse. In quo casu neglecta vesica, & partibus illi proximis, quæ nihil laborant, omnia vestra consilia, & pręsidia ad ipsos renes, ac partes laborantes dirigenda sunt. quæ quidem plurima ab Auctoribus proponuntur. Auic. inter alia maxime probat aquam destillationis radiculę, vel raphani, imò vero iubet, vt cum pane tanquam obsonium comedatur. Sic passim probantur aqua ciceris, aq. parietarię, aqua cœparũ, aqua fabarum, & similes. Apud Aromatarios duo celebria pręparantur medicamenta, electuarium iustini, & litontripon, quod vtrumque a Nicolaò descriptum est. Sed apud Auic. alterum quoque est electuarium, quod electuarium de cineribus vocatur, quod plurimi affirmant esse pręstantissimum: & hac ratione pręparatur.

R *Cineris Vitri,*
Scorpionum,
Radic. Brassic.
Leporis,
Putaminum ouorum, ex quibus exiuit Pullus,
Lapidis spongiæ,
Sanguinis Hirci pręparati,
Lapidis Iudaici.
Gummi Iuglandis,
Acori *ana* ʒ j. ß.

Mel.

Mellis quant. suff.
Misceantur & fiat Electuar.

Sed habeatis exemplum potionis diureticæ.

R. *Rubiæ tinctorum.*
Asari an. M. ß.
Semin. Dauci Cretici.
Apij.
Petroselini an. ℥ ß.
Spic. Nard.
Cinnamomi an. ʒ ß.
M. f. Decoctum ex aqua: Quod vel solum cum Oxymelite, aut alio commodo medicamento potest exhiberi.

Preterea nonnulla proponuntur, quę latente quadam vi, & proprietate creduntur lotium prouocare, qualia sunt vesica mustelę; vermes terrestres; aselli, qui reperiuntur sub hydriis aquarum, vulgo millepedes dicuntur; cancri fluuiatiles, & similia; quę vnusquisq; vestrum apud auctores facile potest intelligere: Quæ omnia siccantur in furno, & simul cum aliquo diuretico medicamento ad vnam, vel alteram drachmā circiter solent administrari.

Sed postremo tanquam ad sacram anchoram nonnulli ad Cantharidas confugiunt: de quibus dubium est, an tuto intra assumi possint, & quomodo debeant adhiberi. Galenus quidem ponit cantharides inter putrefaciētia erodētia, & quę toto genere lethalia sunt: ac si diligenter illius mentem attendimus, nulla vnquam ratione ille videtur vsum cantharidum probasse, nisi si reliquis medicamentis ad prouocandum lotium accommodatis, & quidem minima quantitate, scilicet centesima parte vnius drachmæ, permisceantur: Cantharis, inquit ille, parce interim sumpta, quibusque oportet admista, preterquam quòd vesicam nihil offendat, etiam renes expurgat: imò & quæ efficaciora conficiuntur ad vrinas mouendas medicamenta, nonnihil habent cantharidis. 4. de simpl. medic. cap. 19. ad fin. & 3. de simpl. med. c. 23. Vnde plurimi quoque hoc tempore, & fere omnes non audent solas cantharides alicui propinare. In qua quidem re possum vere testari, me vidisse quosdam olim meos preceptores, viros clarissimos, cātharidibus vsos fuisse, & quidem fęliciter: quorum exemplo, atq; institutione ego quoque etsi admodum raro, quater tantummodo sum vsus, qui inter cęteros memini ægrotum quendam nobilissimum agentem annum quinquagesimum, cum quinquaginta horas suppressione lotij laborasset, exhibitis cantharidibus, Dei optimi beneficio vrinam copiosè minxisse, & sanitatem recuperasse.

Cum igitur experientia confirmet, cantharides posse aliquando tutò exhiberi, quod forte neque a Galeni sententia est alienum, id restat vt intelligatis, quo modo, & qua dosi debeant exhiberi. Auctor libri quarti de ratione victus in acutis ad finem, videtur docuisse, aduersus hydropem tres cantharidas, abiectis singularum tum capite, tum pedibus, tum alis, ex tribus cyathis aquæ exhibendas esse: Ex quo precipue loco, vt puto, factum est, vt plerique omnes Medici, atque omnium maxime Arabum sectatores administraturi cantharidas velint earum capita, alas, & pedes abijci, tanquam partes cæteris nocentiores. Altera autem ex parte Gal. 11. de simpl. medic. cap. propr. expresse fatetur, se totas, atque integras cantharides accipere cōsueuisse: imò vero iis curandis, qui cantharides assumpsissent, preter communia præsidia, tanquam antidotum probasse alas, & pedes cantharidum ex melle sumptas, 2. de antid. c. 7. sicut item dixerat loco citato 11. de simp. medic. etsi eo loco potius de aliorum sententia, quam de propria loqui videatur. Quantum autem pertinet ad locum propositum ex 4. de rat. vict. Galenus lepida quadam historia præclare mihi videtur omnem controuersiam dissoluisse: Ea vero est huiusmodi. Ignarus quidam, & audax Medicus non satis auctoris mentem intelligens sola cantharidum corpora, cęteris abiectis partibus, cuidā hydropico propinauit, qui paucos post dies obijt. Cum autem nonnulli illum criminarentur, quasi perperam sola corpora propinasset, contendentes mentem auctoris fuisse, vt potius cæteræ partes debeant propinari, hac quoq; ratione alteri hydropico caput, & alas, & pedes cantharidum, abiectis corporib. voluit adhibere, qui pariter extinctus est: Qui tandem concludit, nonnullos Medicos medicamento diuretico ex cantharidibus confecto citra aliquod incommodum vsos fuisse. Ex quibus duo licet nobis de cantharidibus intelligere: alterum, neque sola corpora, neque solas cæteras partes, sed totas, atque integras administrandas esse: Alterum præcipuum, cantharidum vsum, si alijs medicamentis vrinam prouocantibus proportione misceantur, fore opportunū; quòd hac ratione earum vis deleteria castigetur, ac corrigatur. Multa sane externa reperiuntur medicamenta ad lichenes solas, lepras, & alias cutaneas affectiones apud Galenum, Auicēnam, & alios Medicos, quæ cantharidas recipiunt; sed (quātum equidem possum meminisse) vel apud veteres, vel apud recentiores nulla medicamenta ex his composita reperiuntur, quę ad internam potionem destinata sint: Quæ tamen facile (mea sentētia) possent parari, si ex precepto Galeni illæ integræ nonnullis diureticis medicamentis admodum parce permisceantur. Ratio autem eligendi optimas cantharides, atque illas preparandi habetur apud Dioscor. lib. 2. cap. 54. & Galenum, qui fere omnia transcripsit ex Dioscoride, 11. de simpl. medic. citato. Quod si demum cupit quis intelligere, qua certa dosi, & quo modo assumi possint, cum aliena præcepta, & exempla nequeam referre, is sciat, me quod a meis præceptoribus olim didici, ad duo grana circiter ex emulsione seminum cōmunium frigidorum quæ vocant, vel ex lacte muliebri ad vncias sex huiusmodi pręsidio vti consueuisse. Ex quo licet arguere Auctorē libri 4. de ratione vict. qui tres cantharides ausus est exhibere; quę quidem facto periculo, abiectis capitibus, pedibus, & alis, excedunt dosin granorum sex.

Cæterum lotio retento in partibus supra vesicam, medicamentis non solum intro acceptis, sed etiam adhibitis extra, agendum est, quę quidem valeant partes laborantes laxare, mollire, quoduis impedimentū auferre, ac lotio viam facere: de quibus satis iam diximus. Veruntamen non est silentio pretereundum quoddam remedium, quo quidem meminit nō semel me admodum fęliciter vsum fuisse: illud vero est balneum vniuersi corporis tum paratum ex varijs medicamentis, de quibus supra diximus, tum maxime ex vno oleo dulci, quod sane & ad dolores leniendos, & ad impeditos meatus aperiendos, & ad totam hanc rem præ cęteris omnibus est mirabiliter accommodatum. Etsi enim hæc de suppressione lotii possunt satis esse, tamen postremo hoc loco mihi libet eam celebrē quæstionem nactare, an laborātibus renib. & vesica, medicamenta diuretica liceat administrare? de qua peculiarem habetis disputationem apud Conciliatorem differentia 205.

Quæritur itaque, Vtrum in affectibus renum, & vesicæ liceat vti medicamentis diureticis? de qua quidē quæstione cum preter Conciliatorem plurimi plurima soleant disputare, mihi libet quam breuissime fieri potest, ac summatim eam tantummodo sententiam afferre, quam puto esse veriorem, & doctrinæ Hippocratis, & Galeni magis consentaneam. Ex vna parte, primum quidem videtur esse consensus omnium propemodum communiter practicantium, qui medicamentis diureticis familiariter vti non verentur, qualia multa sunt in officinis, electuarium Reginę, electuar. Iustini, electuar. diureticum. &c. Sic passim vtūtur Medici syrupis, decoctis, conseruis, pulueribus, ac demum aquis thermarum, quæ omnia prouocandi lotium facultatem habent. Huic opinioni fauent Auicennas, Rhases, Paulus, & plerique omnes, qui curandis vitiis renum, & vesicæ probāt vsum seminum aniso-

anisorum, fœniculi, cimini, radicis asparagi, fœniculi petroselini iuniperi, spicæ, asari, cubitæ nectorum, & alia quam plurima id genus tum simplicia, tum composita, quæ omnes fatentur, prouocandi lotium vi esse prædita. Neque enim desunt rationes, quæ hoc ipsum videntur confirmare: nam quæcunque vasa vrinaria abstergunt, purgant, aperiunt, & id præstāt, vno verbo, vt excrementa facile exeant, nec quicquam præter naturam illis adhæreat, laborantibus renibus & vesica, videntur quam maxime conuenire: sed medicamenta diuretica sunt huiusmodi; ergo. &c. Præterea fingamus Socratem laborantem aliquo genere morbi in renibus, intemperie, vlcere, calculo; quo modo fieri potest, vt intemperies corrigatur, vlcus sanetur, calculus dissoluatur, nisi medicamenta ad partem laborantem perueniant? id quod certum est medicamenta potissimum diuretica præstare, atque efficere.

Altera autem ex parte, vulgare est præceptum, & ab omnibus Rationalibus receptum, à partibus laborantibus perpetuo reuellendum, minime verò ad illas trahendum esse. Præceptum (dicit Galenus 13. meth. c 6.) in contrarium reuulsionis in omnibus talibus commune est: neque igitur, cum vel circa sedem, vel aliquam huic vicinam partem initium phlegmones incidit, aluum deicies: neque cum in vesica, vel cole cœpta est, pharmaca, quæ vrinam prouocant, bibenda dabis: nec, si mulieri in vtero, vel pudendo incepit, menses huic prouocabis, sed ad partes, quæ maxime longinquæ sunt, semper reuulsionem facies; quam eandem sententiam reperio postea, capite vndecimo. Cum igitur certum sit, medicamenta diuretica ad renes, & vesicam trahere, & per huiusmodi vasa purgationem efficere; concludendum videtur, nullo modo eorum administrationem conuenire.

Cæterum, omissis aliorum responsionibus, equidem censeo hanc controuersiam non sine distinctione posse dissolui. Itaque primo notandum est, medicamenta diuretica esse duplicia; alia communiter, & minus vere, quæcunque abundant aquea humiditate plurima, vt vina tenuia, & oligophora, quæ vocant; ptisana, rapa; vel quæ leuiter abstergendo, attenuando, incidendo, aperiendo facile ad renes deducuntur, & vrinæ purgationē iuuare possunt, qualia sunt quatuor semina maiora, hordeum, gramen, capillus Veneris, & alia id genus: Alia vero propria, & vere diuretica appellantur: de quibus atque eorum natura videatis Galenum 5. de simplicibus medicamentis cap. 13. Quo loco nos docet, quo modo tria genera medicamentorum, quæ lac generant, quæ menses eliciunt, & quæ vrinam prouocant, inter se differāt. Cum enim sint omnia calida, non aliter inter se differunt, quā in caliditatis mensura; nec non quod quædam desiccāt, quædam nō desiccant. Siquidem quæ non desiccant, & moderate calefaciunt, lacti generando vtilia sunt: Quæ vero plus calefaciunt, non tamen vehementer desiccant, mensibus eliciendis sunt commoda: Quæ autem magis calefaciunt, & desiccant, proprie, & peculiariter diuretica id est, mouentia vrinam, dicuntur. Quamobrem medicamenta vere diuretica sua insigni caliditate, & siccitate cogunt sanguinem, serumque illi permistum separant, & hac ratione valent lotium copiosius reddere, & purgare; qualia sunt semen apij, dauci, ameos, seseleos, & cætera id genus, de quibus copiose Galenus.

Secundo distinguendum est: an renes & vesica in præsentia vere laborent, vt opus sit curatione, an periculum immineat, ne huiusmodi partes in posterum sint laboraturæ, vt opus sit præseruatione.

Tertio habenda est consideratio morborum, an sit in intemperie vel cum materia, vel sine materia, an in mala compositione, an in soluta vnitate.

Ac postremo notanda sunt diuersa tempora morborum, an sint in principio, augmento, statu, declinatione.

Porro, his iactis fundamentis, & adhibitis notationibus, mihi videor hanc totam disputationem duab. conclusionibus posse definire. Prima: Medicamenta communiter vocata diuretica, tam in præseruatione, quam curatione, in quocunque morbo, & quocunque tempore morbi posse administrari, dummodo cum ratione, & opportune administrentur: quandoquidem hæc possunt vasa modice abstergere, aperire, ac leuiter purgare, neque vllum imminet periculum, vt noua ad illa trahantur excrementa.

Secunda est conclusio, medicamenta vere diuretica, excepta vna intemperie sine materia, in qua necesse est medicamenta alterantia ad locos laborantes peruenire, neque in præseruatione, neque vllo curando morbo vel intemperie cum materia, vel mala compositione, vel soluta vnitate; nulloque tempore morbi, præterquam in declinatione, & post congruentem totius corporis purgationem tutò posse administrari; alioquin certum imminet periculum, vt ne longe plura excrementa ad locos male affectos deducantur, quam ex illis deleantur. Quæ quidem fuit præcipua ratio, quamobrem Gal. doceat ad partes laborantes nunquam trahendum, sed ab illis perpetuo reuellendum esse. Hanc doctrinam mihi videor posse colligere, & confirmare cum aliis Galeni locis, & exemplis, tum maxime 13. methodi cap. 15. vbi tractat iecoris inflammationem, in qua nonnulla leuiora medicamenta partim diuretica, partim mouentia aluum pro varia iecoris parte laborante concedit principio morbi; valentiora autem non nisi in declinatione, sicut in publicis lectionibus diximus. His conclusionibus, ni fallor, cuique licet omnem de hac re controuersiam dissoluere, omnibusque hinc inde obiectis rationibus satisfacere, ac Galeni doctrinam integram, & omni ex parte consentientem conciliare, ac tueri, vt pluribus non sit opus.

Finis Libri Vndecimi.

ALEXANDRI MASSARIAE VICENTINI.

CONSILIVM IN FEBRE CATHARRALI,

Totius Macie, Ventriculi imbecillitate, Mesenterij Obstructione, Mæstitia, & Vigilijs, pro quodam Illustrissimo Antistite.

CONSTITVTIO NATVRALIS.

OTIVS corporis gracilitas, ac macilentia habitum oniuersum ficciorem fuisse temperato satis declarant. Quemadmodum etiam facilitas, ac promptitudo ad caloris augmentum calidius fuisse docet. Cum autem vniuersi habitus temperamentum membrorum principalium naturam sequi solitum sit, ac præsertim hepatis, hoc etiam, & calidius, & Siccius iusto fuisse, rationi est consentaneum. Illud etiam constat, magnanimum illum semper fuisse, nec unquam mediocria, sed summa cogitasse. magnaque alacritate, fiducia, animi robore, fortitudine, atque constantia ad maxima negotia tractanda accessisse; iam inde ab ipsa penè adolescentia publicè prælegendo, concionando, disputando & cum maximis Principibus, ac Monachis serias, ac grauissimas res agitando, quæ frigidi cordis minimè sunt indicia: potius uerò illud à mediocri per calidum, & ficcum declinare. Viuidum porrò ingenium, & ad grauissimas disciplinas perdiscendas promptitudo cum pertinaci memoria coniuncta; sensus vegeti, ac vigiliarum tolerantia cerebrum eodem temperamento præditum fuisse manifesto sunt documento, fidemque certissimam faciunt.

Gal. sæpe repetit Heracliti dictum Spiritum siccum animam sapientissimam.

Tenuissimos verò esse eius Spiritus, ac habitum corporis laxiorem, ex eo facile apparet quod leui de causa, ac promptissimè incalescit, ac refrigeratur, dissoluitur, macilentior, ac imbecillior redditur, ac facilè viuidum calorem amittit. Magis tamen per ficcum, quàm per calidum a temperamento recedere ideo iudicamus, quòd nec cutis rubicundior unquam fuerit, neque pilorum, aut copia, aut nigredo adfuerit.

Ventriculum verò natura frigidiorem, ac fortè etiam ficciorem fuisse verisimile est communi ratione eorũ, qui hepate calido, ac ficco laborant, ac propterea omẽto, ac abdomine graciliore: quo crassiore, ac pinguiore existente, ceu puluinari ventriculus foueri solet.

Ætas iam est declinans: annum enim agit 45. ac in primo senio uersatur. Ex quo etiam apparet, ficcitatem auctam fuisse, calorem uero imminutum. Vitæ genus negotiis, curis, ac cogitationibus plenum, cùm in propria dioecesi gubernanda; tum in uniuersum catholicæ Ecclesiæ conseruationes adiumento, ac salute promouenda.

Constitutio præter naturam, & accersita.

Cum in primo Senio sit constitutus, à quo corpora frigidiora, ac ficciora reddi solent, certum est natiuum calorem fuisse imminutum, auctam vero ficcitatem: cũ enim Galenus scribat, in declinante ætate melancholicum succum solere abũdare, qui frigidior est, ac ficcior, & ex eo membra nutriuntur, mirum non est, si, & frigidius & ficcius corpus euasit, & ad melancholicum statum sit immutatum. Nullum autem, Galeno auctore, est temperamentum ad nutritionem ineptius, quàm frigidum, & ficcum, præsertim cum humor melancholicus sua acerbitate, ac insuaui qualitate partibus sit ingratus, & aut non trahatur, aut minimè assimiletur: Vnde illa solito maior gracilitas, ac macilentia accessit. Ad ætatis damna adiungenda sunt ea incommoda, quæ ex diæta minimè conuenienti, ex vigiliis diuturnis, ex assiduis, ac grauibus litterarum studiis, ex negotiis maximis, ex curis, cogitationibus seriis, atque meditationibus sequi solent. Ex ipsis enim continuis actionibus perpetuò exhaustis spiritibus, illisque denuò è flore, ac tenuiore sanguinis parte regeneratis, factum est, vt sanguis crassior, ac fœculentior euaserit, atque ita ex eo nutrimento vniuersum corpus frigidius ficcius, ac macilentius effectum sit. Maior igitur, quàm pro ætate ficcitas corporis facta est, caliditas verò minor.

Vnde infelix nutritio, minimè viuidus color, ac macilentia, & actionum omnium imbecillitas. In huiusmodi autem corporis statu, nisi accedat quotidiana corporis exercitatio, ferè fieri solet, vt magnus excrementorum prouentus cumuletur, vt in senibus fieri videmus, qui licet partes habeant aridas in sua substantia; ob copiam tamen excrementitij humoris, imperitis hominibus, humidi iudicantur. Etsi autem uerisimile est, superioribus etiam annis dictis incommodis fuisse affectum, florens tamen ætas potuit ea discutere, vt non grauiora aliqua symptomata præsentiret. At annus iã agitur, ex quo cœpit magis vexari; idque post susceptũ iter ingens in patriam. Nam præterquam, quòd in itinere incommoda multa sustinuit, illic etiam in tenuissimo illo, ac ficcissimo cœlo grauissimis curis, ac negotiis

tis fuit præpeditus, ac ita affectus, vt per incerta interualla sex, octo, aut decem dierum, leui quodam frigore in dorso, brachiis, ac toto corpore primùm uexaretur, cui succedebat calor nō admodum vehemens ille quidem, sed qui in sudorem desineret, & lassitudinē quandam, ac membrorum confractionem relinqueret. Discutiebatur quidem calor ille sudore prodeunte, ac tandem dissoluebatur; per duos tamen sequentes dies nō obscura sui vestigia in corpore relinquebat, vt nonnullis habitudinalis febris speciem exhibuerit. Sed cū ab ea penitus ille Antistes liberetur, ad illud genus febris nullo modo reuocari potest, ephemeram non esse illud docet, quòd incipit cum leui quodam frigore, & in vrina apparent manifesta putredinis uestigia, quemadmodum in pulsu quoque. Nec uerò hęc febris periodica dici potest, nec ad certum humoris genus referri debet, cum status periodos non habeat; & tamen febris est humoralis, ac putrida. Quare necessariò ad illud genus vi detur reuocanda, quam recentiores febrem ex destillatione uocant. Id uerò ex eius ortu, progressu, ac fine apparet, primum enim in collo, spatulis, dorso, ac brachiis frigus percipitur, quod tandem occupat vniuersum corpus. Eodem etiam tempore oculi humore quodam infestantur. Consentaneum autem est eundem esse fontem humoris, qui descendit ad dorsum, & eius, qui ad oculos. Sed caput certo certius huius origo: ergo etiam illius, qui febrem creat. Id uerò iactis superius fundamentis etiam consentit. Cum enim ob dictas rationes corpus vniuersum plurimis scateat excrementis, & ex calidiore hepate, ac ventriculo imbecillo, ac malè concoquente multi ad caput ferantur uapores, qui illic in humorem postea concrescunt: cum etiam caput ob vigilias, curas, negotia assidua, atque cogitationes multa ex propria cruditate colligat excrementa; Nemini dubium esse debet cerebrum fer ius, aut citius per incerta interualla tam copiosum excrementum aceruare, vt, cū non possit ex caloris imbecillitate illud discutere, tandem a natura relictum sua grauitate descendat. In aliis ad nares, ad fauces, ad oculos, ad aures, ad dētes, ad col li glandulas descendit, prout in aliis aliæ partes, alijs sunt imbecilliores. In hoc autem Illustrissimo Antistite non anteriorem, sed posteriorem capitis partem arripuit destillatio, quæ per dictas iam partes descendens, ac putrescens putridum vaporem ad cor mittit, ac ita febrem accendit humoralem, vt putridam non periodicam sed a destillatione ortam.

Si cerebro humido siccæ sunt nerves destillationes capitisq; morbi ingruũt quiq; foris splēdet intus sæpe sordet.

Extenuatus deinde a calore febrili humor soluitur in sudorem, qui febrem finit, relicta corporis imbecillitate, ac membrorū grauitate cum fractione quadam ob multorum spirituum, ac calidi innati dissipationem, quo destituta membra ingrauescunt, ac ægrè moueri possunt: quæ sanè reliquarum etiam putridarum febrium symptomata esse solent. Sitis etiam, & cibi inappetentia, quæ sequantur communia sunt putridarum febrium accidentia, & easdem etiam causas habent.

Laborat etiam Illustrissimus Antistes insomniis, atque vigiliis, ac meliorem noctis partem insomnem ducit: quod etiam positis iam fundamentis est consentaneum. Cum enim somnus naturalis ab humiditate, quemadmodum præter naturam fit a frigiditate: Dictū iam est humorem aceruatum in cerebro per interualla ad dorsum descendere: quare cum cerebrum sua substātia sit siccum, humida uerò excrementa iam descenderent, reliquum est, vt cerebro carente humore, & dominante siccitate, non somnus, sed uigiliæ oriantur.

Quoniam autem in dextro hypochondrio aliqua tensio, ac duricies percipitur, & multa sæpe flatuum copia erumpit, ac uagatur sub ipsis præcordiis: adest etiā ventriculi, ac hepatis diuersa, ac contraria intempertes, hoc calido, illo autem frigido existente: quo quidem in statu uiscerum fieri solet, vt ventriculo tardè concoquente, hepate autem rapacissimo ob nimium calorem cibus crudior, crassior, ac viscidior rapiatur ad mesenterij venas: in quibus, obortis obstructionibus, ac prohibita euentatione, creatur putredo, & exultio; vnde fumidæ, atque atræ exhalationes in cerebrum mentis sedem obrepunt, quæ mixtę cum spiritibus animalibus tenebras mētite obducunt: unde metus, ac męstitia inuadunt, vita molesta est, ac licet foris delitia non apparent, intus tamen delitescunt.

Quare, cum Illustrissimus Antistes ualde procliuis sit ad huiusmodi affectum, de eius etiam causis, ac origine iam dictis solicitum esse Medicum oportet.

De ventriculo non mediocris habenda est solicitudo: nam, & ægrè, ac tardè, & malè concoquit, lęditur a frigidis, ac crassioribus cibis, multos gignit flatus, ac plurimas exhalationes mittit ad caput

Cum autem talis ferè fuerit ab ortu; ob recitatas tamen superius causas, longè factus est imbecillior frigidior, siccior. Nullam autem temperaturam infelicius concoquere, quàm frigidam, & siccam, Gal. dixit; hæc verò cum basis sit totius uitę, non mediocrem requirit Medici diligentiam. Nam, ut Arist. dixit, non quod ingeritur, sed quod concoquitur, nutrit.

Scopi curatiui.

Cum sanitas non alia ratione ab homine expetatur, quàm vt sine dolore viuat, ac suas actiones integras, ac robustas perficiat: actiones autem è facultatibus prodeant, facultates uerò in partium commoda temperie consistant: certum est ad bonam valetudinem, idoneas partium temperaturas imprimis requiri: nec alia ratione restitui collapsam valetudinem nisi temperaturę ad iustum naturę statum reuocentur. Omnes igitur malę intemperies, quas suprà diximus in corpore Illustrissimi Antistitis multa symptomata generare, necessariò tollendæ. Siccitas imprimis immoderata, quæ corpus ferè uniuersum videtur occupare: quę cum sit pręter naturam, sui indicat ablationem per contraria. Corpus igitur est substantificè humectandū. Partes etiam principes, ac secundarię præsertim ventriculus, cùm a iusto temperamento lapsę sint per frigidum, sui calefactionem postulant. laxitas, ac imbecillitas vnionem, ac robur petunt, vt partes suæ ualidius obire munia possint: obstructiones uerò iam dictæ sunt aperiendæ. At uerò remedia, quę dictos iam scopos præstare debent, nisi ad partes accedant, & illas tangant, agere non possunt. Actiones enim naturales tactum requirunt, nec in passum agunt ni si tangendo. Quod si meatus ac viæ sint obstructę, & partes vissidis, ac crassis excrementis oblitę, ac oppressę, remedia, nec penetrare, nec in ipsam partium substantiam agere possunt. Quare nouus oritur scopus, & meatus relerandi, & partes ab excrementis liberandi. Euacuatio igitur necessaria: sed crassi, ac lenti humores educi non possunt, nisi attenuati, incisi, a partibus separati, ac abstersi sint, vt fluxiles facti per apertos iam meatus medicamentorū peculiari vi trahi, atque educi possint. Igitur & viarum apertio, & humorum præparatio omnino prætermittenda. Hisce scopis si Medicus potest satisfacere, de recta valetudine recuperanda certum erit præsagium; sin minus, contrà.

In lib. de tabe.

Omnem intemperiem curari posse, Gal. ferè ubique profitetur: at cùm serio res est agenda, siccitatem minimè curari posse affirmat; quintmò illud statuit, si siccitas partium curari posset, hominem fieri posse immortalem. Cum enim nascamur humidissimi; moriamur autem siccissimi, si posset natiuus, ac radicalis humor instaurari, ac tenex veluti, à calce ad carceres reuocari, adhibita diligentia nunquam desineret, sed perpetuò fetuaretur. Quod itaque sæpe repetit, intemperiem omnem tolli posse, atque ita etiam siccitatem, sic ipse interpretatur, vt cum de natiua humiditate, & quę pars est temperaturę, est sermo, intelligat non ipsam temperaturam siccam fieri humidam, quasi gradus aliquis latitudinis siccitatis inductæ tollatur, pati humiditatis gradu reuocato (hoc enim nullo modo fieri potest) sed inania spatia, quę in membris reperiuntur, per humectantem victum per balnea humida, aliaque remedio-

rum supellectilem humore quodam repleri possunt: quo præsente, partium siccitas retardatur, nec tàm citò obrepit, vt fieret, si spatia illa exhausta essent. Qua igitur ratione sicca intemperies tolli possit, iam patet. De reliqua intemperie nemini dubium est, Medico suppetere auxilia, quibus & curare malam, & nouam, contrariamque inducere possit. Roborantia etiam medicamenta, aperientia, abstergentia, incidentia, attenuantia, euacuantiaque non desunt, quibus propositi iam scopi a nobis præstari possunt quare de Illustriss. Antistitis recta valetudine recuperanda lætum a nobis præsagium est pronuntiandum.

Curatio per indicationes, ac Scopos iam inuentos.

In omni consultatione, ac resolutione Arist. statuit illud esse verissimum, ut, quod primum est in intentione, vltimum sit in executione, & contrà, quod ultimum fuit per resolutionem inuentum, illud in opere primum locum obtinere. Cùm itaque nostra consultatio eò fuerit perducta, vt omnia corporis excrementa è corpore exturbentur, sed primò præparata, ac per meatus apertos, & per catharctica accommodata, vt ita postea ad alterantia, ac roborantia accederemus, iuxta iam statuta, ordine instituto curationem aggrediemur.

Initio prima corporis regio, quæ ferè partium reliquarum est sentina a communibus excrementis expurgetur. Id quod fiet commodissimè si sequens potio calida bibatur tribus ante prandium horis,

℞ *Mellis rosati solutini* ℥ iij.
Mannæ electæ ℥ ij.

Dissoluatur Manna in iusculo calido, & addito Melle rosato, fiat potio.

Sequentibus quatuor, aut quinque diebus, singulo mane, tribus ante cibum horis, sumantur tria plena cochlearia sequentis syrupi frigidi.

℞ *Mellis rosati.* *Oxymellis s.*
Syrupi de corticibus Citri. *ana* ℥ ij. *Misce.*

Aut eius loco bibatur Iusculum pulli, in quo cocta sit Melissa, Petroselinum, Agrimonia, Cichorea, Endiuia, Buglossa,

Quod si eadem hora prius sumatur syrupus, ac statim bibatur iusculum incoctis herbis calidum, longè citius, ac efficacius, corpus ad euacuationē præparabit.

Facta hac præparatione, sumatur medicamentum sequens.

℞ *Infusionis syrupi de Polypodio sine* Myrobalanis ℥ iij
Mellis Rosati solutiui. ℥ j.
Misce & fiat potio.

Huius syrupi vtriusque descriptio suo loco exhibita est.

Aut huius loco sumantur syrupi de Polypodio cum Myrobalanis nisi suessani ℥ iiij. calidè.

Facta hunc in modum uniuersali corporis euacuatione ad capitis particularem mundificationem est accedendum.

Igitur per tres, aut quatuor dies, mane ieiunus sumat in os granum mastiches puræ, magnitudine fabæ, ac ubi fuerit calefactum, illud dentibus terat per horam, expuendo subinde pituitam in os fluentem.

Postea uerò per nares trahet è palma manus, liquorem sequentem, diligenter deinde nares abstergendo.

℞ *Succi Betæ albæ* ℥ ij. *aut*
℞ *Succi Anagallidis* ℥ ij. aut, quod facilè est parabile,
℞ *Aquæ Maioranæ destillatæ* ℥ iij.
Ireos puluerati. ʒ j. *Misce.*

Facta particulari capitis euacuatione, & a posterioribus ad anteriora materiæ diuersione per mastichem, & errhinum, id quod postea etiam erit aliquando repetendum, exterius etiam caput ab excrementitio humore exsiccari, ac roborari debet, adhibito lixiuio dulci, in quo sennæ folia, rosæ rubræ, chamomillæ flores, saluia, ac betonica sint cocta, addito etiam sapone medicato, ita parato.

℞ *Saponis Veneti* ℥ iiij. A*garici albi* ʒ ij.
Iridis, Caryophyllorum,
Ligni Aloes, ana ℈ ij.
Macis, Camphoræ ana ʒ ß.

Puluerentur pulueranda, & omnibus simul mixtis, cum aqua Maioranæ, secundum artem fiat Sapo.

Theriacæ deinde usum suademus, quæ sumenda est mane, post quam horis duabus dormiendum, Sumatur bis, aut ter in septimana, Dosis ʒ j. addita dupla portione conseruæ Boraginis: pane azimo madefacto inuoluatur, ac in boli forma deuoretur, Myrobalani etiam chebuli pro capite roborando mirum in modum a nobis commendantur, si minus dimidia ante somnum in nocte sumatur.

Frictiones quoque uniuerso corpori sæpe adhibeantur mane, primum cruribus, deinde brachiis, postremū dorso, cum linteis mollibus. Et lotiones, ac balnea pedum bis in septimana administrentur. Atque hæc ad vaporum a capite ad inferna diuersionem faciendam.

Semper autem a cibo, & post omnem potum sumatur, aut Panis crustula, aut Coriandrorum saccharo obductorū cochleatium, aut Diacidonii frustum, aut puluis è Saccharo, & Coriandris cū cochleari sumptus ad exhalationes a vētriculo ad caput inhibendas. Quidam etiam frigidæ haustum magno commodo bibunt.

Ventriculi uerò magna habenda est prouidentia; nā & calefaciendus est, & roborādus. Id quod præstat Zingiber conditum uiride, mane sumptum, quantitate mediæ castaneæ: quod etiā capiti magnū addere robur solet. Sumatur autem vacuo stomacho mane. Aquæ etiam Cinnamomi haustus, idem præstat. paratur etiā pasta è Mastiche puluerata, & succo Absinthii; cuius si vacuo stomacho sumatur quantitas auellanæ, ventriculum moderatè calefacit, ac illi robur conciliat.

Sed si per noctem viginti Pistachia a suis corticibus mundata, aromatico vino tanto, vt tegantur, sint infusa, ac mane cum cochleari una cum vino sumantur, ventriculo sunt saluberrima. Idem faciunt cortices Arantiorum in saccharo conditi.

Sed ad stomachū roborandū, nihil præstantius Vino Absyothite, quod paratur sola infusione absynthii Romani in vino albo aromatico, sine decoctione, aut insolatione: pugillus eius comæ incisæ, in vini phiala est satis. Vsus verò, vt primus haustus in mensa ex eo sumatur; aut mane crustula panis simplicis, aut piperati comedatur, & statim eius vini haustus bibatur.

Quoniam autem hypochondriacæ Melancholiæ nō leuis est suspicio, aliqua etiā auxilia ad mesenterij obstructiones adhibende sunt: licet & Vinum Absyothites, & Pistachia in vino infusa, eo, quo supra dictū est, modo, ad hoc etiam plurimū faciant: Rhabarbari tamē vsus optimus est, siue mane masticatū, ac deuoratum sit mediæ drachmæ pondere, colluto deinde ore cū tantillo Maluatico; siue pulueratum, & cum præmaturis Passulis vino elotis mixtum, ut sit uncia una passularum, rhabarbari uerò drachma media.

Serum etiam lactis caprini probè paratum, & a caseo separatum, incocta deinde radice Petroselini, aut Fœniculi, singulare est remedium ad tollendas mesenterii obstructiones, si decem, aut duodecim unciæ mane bibantur, addita uncia una syrupi de pomis sabor.

Quod si mæstitia, aut tristes aliquando cogitationes infestarent, & Theriaca mærorem oēm discutiet, & cōfectio Alchermes pōdere unius drachmæ erit salutaris.

Vinum melissatū, cortices citri conditi.

Parantur etiam duo syrupi ad tristes cogitationes vtilissimi, qui cum sint etiam & gustui, ac palato, & ventriculo gratissimi, eorum vsum summopere commendamus, si duo, aut tria cochlearia sumantur.

Ad melancholiam quoque abstergendam, sequentis electuarii vsus erit optimus & ad uentriculum ac cerebrum roborandum.

℞ *Cōseruæ rosarū, Buglossæ, Roris marini flor. an.* ℥ iiij.
Myrobalanorum chebulorum conditorum.
Zingiberis conditi ana ℥ ij.
Specierum Aromatici R*osati* ℥ ß.
Syrupi de pomis simplicis.
Syrupi de corticibus Citri *ana* ℥ iij. *M.*

Cęterum, cum supradictum sit, Illustriss. Antistitis corpus valde siccum esse, & exhaustum, & pauco sanguine, eoque frigidiore præditum sit, consultum iudicamus,

eamus,ut duo potissima auxilia adhibeantur, Lactis.s. ac Balnei aquæ dulcis moderatè calidæ usus. Quæ duo ad proximè futurum ver,videntur differenda,licet balneum etiam nunc commodum sit futurum, modo in loco calido administretur.

Diximus, Balneum illi saluberrimum fore multis de causis;nunc uerò illud etiam addimus,ad Somnũ conciliandũ esse admodũ necessariũ: cũ ipse vigiliis admodum vexetur,& balneum sit somniferũ;prętertim si ea cautio adhibeatur, ne sit nimis calidum. Diacodij etiã vsus ad hoc erit cõmodus,si eius rectè cõfecti rotula una,linguę imposita.palato applicetur. Semina ẽt papaueris albi in puluerẽ redacta, & cũ cibis sũpta,cochlearis mensura,dulcẽ somnũ accersent. Galen.ad tollendas vigilias senectutis lactuca vtebatur; quã etiã Illustriss. Antistiti commodissimam putamus; eo tamen adhibito temperamento,vt acetum,aut sacchato,aut passulis dulcescat,eiusque acrimonia mitigetur.

Quoniam autem ad capitis,ac ventriculi salutem, & inhibendas,quæ ad caput feruntur,exhalationes,plurimum refert, ut aluus quotidie sit mollis: de hoc etiam præcipua cura est habenda Multa ex his quæ supra sũt posita ad hoc præstandum idonea sunt, vt Rhabarbarum exigua dosi,Balneum aquę dulcis,serum lactis; aliqua tamen etiam addemus, vt libera sit optio eius, quod magis libet.

Enema ex oleo, ac butyro ęquis portionibus mixto: passulæ ante cibum, oleo amygdalarum dulci aspersæ;

Ius pulli cum pauco melle:

Ius Brassicæ cum oleo communi:

Decem grana Zibibo Damasceni,electis acinis;

Quinque,aut sex Caricæ,initio mensę:

Olei Amigdalatũ dulciũ duo cochlearia cũ iusculo i

Media uncia Zucchari Rosatierosis zobedenis

Mannę uncia una initio mensę.

Potest etiam parari Balanus è sale gẽmo cũ filo,qui impositus aluum irritat, ac idem balanus annum durat.

Sed una quoq;,aut altera è pilulis angelicis initio cęnę Sumpta aluum mouet.

Sperandum quidẽ est ex hisce auxiliis quæ hactenus numerata sunt,symptomata omnia,aut omnino tolli: aut saltẽ mitigari ita posse, vt Illust. Antistes,& cõmodius,& iucundius uiuat. Sed si optata illa salus non sequeretur, Cauteria certè duo in brachiis essent inurenda: nullo autem pacto in cruribus, quoniam non est simplex scopus diuersionis,aut reuulsionis, sed etiam deriuationis,ac euacuationis a capite.

Dieta.

Nullum tamen efficax remedium habet Medicina, quod solitum auxilium adferre queat, si ei victus ratio,aut resistat,aut non adiuuet. Hęc Gal.in lib.de Theriaca ad pamphilianum.

Videtur fere superuacaneum apud sapientissimũ Antistitem de dięta uerba facere, cum ex longo rerũ usu, ac obseruatione earum rerum,quę prosunt,aut obsunt, ipse iam factus sit peritissimus. Rectam tamen dięta rationem paucis aliquot præceptis complectemur.

Regulæ Salutares.

Sanitatis studium est, non satiari cibis, & impigrũ esse ad labores.

Motus,cibus,potus,somnus,venus,oĩa mediocriter.

Cibus nouus ne unquam sumatur, nisi priore probè concocto.

Mensæ ne sint æquales, sed semper cęna leuior.

Prioris mensæ error,sequentis Parsimonia corrigat.

Cibus ne prius ingeratur, quam in ore fuerit exactè masticatus.

Potus ne unquam pondere superet alimenta sicca.

Potus ne sumatur, priusquam, bona cibi portio sit ingesta.

Varietas ciborum in eadem mensa ne adhibeatur.

Semel in septimana, una mensa omittatur, cum.s. corpus minus videbitur alimento indigere.

Semel in die corpus ita exerceatur, vt naturalis calor excitetur.

Is ordo in cibis ingerendis seruetur, ut liquida, ac mollia solidis,ac siccis pręmittantur.

Inter vnam,& alteram mensam, ne quid cibi,aut potus ingeratur.

Aluus quotidie sit mollis,aut natura, aut arte.

Extremè calida in cibo,potu:ac aere vitentur,itidem frigida.

Somnus,nec breuior sit sex horis, nec octo prolixior.

A cibo statim,ac pleno ventriculo,legere,scribere,ac grauioribus cogitationib. operã dare perniciosum est.

Violentus motus à cibo statim omnino fugiendus.

Mane erecto corpore, mẽbra oĩa fortiter extendanť.

In mẽsa cum cibis oĩb.adhibeatur puluis,è sacchari partib. quatuor una aũi cinamomi, aut gariophyllorũ.

Ex dicto puluere cum aceto mixto paretur salsa cum cibis omnibus miscenda.

E succo citoniorũ,aceto,& saccharo,aut melle, addito cinamomo,aut gariophyllis,fiat Diacitonium liquidum,coctionem admodu iuuans.

Panis sit optimus,ac mollis,cum pauco sale mixtus.

Vinum sit album,aut flauum,maturum,mediocriter potens,minimè nigrum.

Ex oleribus lactuca,buglossa,borago,origanum, saluia,mentha, petroselinum,fęniculum, beta,melissa expetantur,reliqua vitentur.

Fructus molles(nisi probè maturi,ac dulces,& parcè,ac initio mensæ)ne assumantur.

Fructus duriores,qui diù durãt,vt amygdalæ,pineę, pistachia, passulæ, oliuæ, cappares,caricæ, pira,poma Appia,aut alia odorata adhibeantur.

Caseus,ac lacticinia omnia vitanda,lac integrũ utile est in æstate cum Saccharo,aut sa e.

Piscium rarus sit vsus, soli friabiles admittantur adhibito,aceto,atque aromatis,aut salsa superius dicta.

Aromata omnino vitentur,nisi,vt supra,temperata, & cum aliis mixto.

Oua recentia optima,sorbilia,tremula,suffocata.

Caro ex macello, sola hędina, vitulina, veruecina probè cocta assumatur.

Caro auiũ aquaticarũ,oium fugiať,vt anatis, anseris.

Caro auium cohortalium,nemoralium,ac montanarum, & campestrium in quotidiano sint vsu.

Caro sit elixa,ac probè cocta,non autem tosta.

Viscera,& extremæ,ac neruosæ partes aĩaliũ vitãdę.

Legumina omnia,bulbi,fungi, ac radices esculentæ, quòd ęgrè concoquantur;crassi succi sint, ac flatulenta prorsus fugienda.

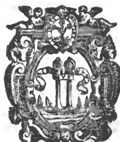
Salsamenta quoque,tam carnes, quàm pisces, garũ onataticha, ne attingantur quidem, quòd nimium exsiccent,ac praui sint succi.

Conchilia,ostrea,ac testacea omnia,ꝙ frigidum,lentum,ac hærens alimentum gignant,declinanda.

Et si autem a nobis minime præciperetur,illud ex dictis notissimum est,dies illos, in quib. a Catholica Ecclesia,Patrib. ac Conciliis mãdatur fidelib. vt a carnib. ac lacticiniis omnino abstineant, ab Illustr. Antistite, sine summo valetudinis suæ incõmodo,ac detrimento, seruari non posse,cum enim piscium, olerum leguminum radicum,fructuum, atque conchilium esus sit interdictus, cum nostris præceptis eorum dierum obseruatio prorsus pugnat:) donec autem diæta sublata, vt antea ex Gal. diximus, inutiles,ac frustraneus esset aliorum remediorum vsus.

Faciat Deus Opt. Maximus,vt nostra hæc qualiscunq; diligentia, ac studium in promouenda Antistitis Illustrissimi salute, & ad restitutionem in integrum, & ad vitam in multos annos prorogandum quam maximo illi sit adiumento; vt & suæ,& uniuersali Ecclesię sanctissimo exemplo,doctrina,ac uigilantia prælucere, & eius saluti possit conferre: ab eo enim solo omnium parente,& animi,& corporis salus est expectanda.

F I N I S.

TARVISII· MDCVI·

Apud Euangeliſtam Deuchinum.

ALEXANDRI MASSARIA DE PESTE,

LIBER PRIMVS.

NNO a Christi Natali. M. D L X X V. tum alijs extra Italiã locis, tum maxime Tridenti circiter mẽsem Iunium morbi quidam passim vagari cęperunt, qui paucis omnino diebus, secundo, tertio, quarto, ad summum septimo pletosq; homines cuiuuis sexus, ætatisque interficerent; adeò vt ad Nouembrem vsq;, quo tempore huiusmodi mala perseuerarunt, in vrbe alioqui parua, neq; satis numerosa, vt fama fuit, obierint circiter sex hominum millia. Hoc ferè tempore, mense (ni fallor) Iulio Verona, mox Septembri Mantua, forte etiam Mediolanũ, & alia loca huiusmodi cladem, alia leuiorem, alia acerbiorem sunt perpessa. Ciuitas Illustriss. Venetiarum eandem calamitatem accipere visa est: sed toto ferè anno ad mensem Iunium vsq; proximi anni M. D L X X VI. malum ibi lentè admodum progrediebatur; siquidem ciuitas huiusmodi labis sæpenumero immunis videbatur: quanquã illa quodammodo reuiuiscens sępe ẽt modo vnum, modo alterum, modo plures in singulos dies interficiebat. Cæterum mense Iunio mala omnia duriora, & asperiora sunt reddita: mirum in modum aucti sunt morbi: mortes erant frequentissimæ, vt singulis diebus ferè quadringẽti decederent: Res ad summam in maximo discrimine erat cõstituta. Porro morbi sæuities, atq; vis maxima ab hoc tempore per totũ propè mensem Octobrem maxime viguit: exinde vero ciuitas aliquantum recreari cępit: etenim quanquã illa adhuc laborabat, malum tamen vndiq; cępit imminui, ac manifeste in declinatione versari, donec tãdem nonnullis adhuc morbi vestigijs diutius permanentibus, Deo Opt. Max. Redemptori religiose facto voto, illoq; persoluto, mense Iulio proximo omnis labis penitus immunis reddita est. Interim ineunte ęstate anni M. D L X X V I. huiusmodi morbi Patauium quoq; aggrediũtur, primum quidem mitius, ac leuius, mox grauissime, atq; infestissime, adeo vt mẽse Iulio, Augusto, Septembri, Octobri, horribilem ibi stragem fecerint: tum sequuta est omnium malorũ declinatio insignis, quæ deinceps longius progressa est: siquidem illustris illa ciuitas ab ijs perniciosis morbis non ante mensem Aprilem proximum libera euasit. Mea demũ Vicentia forte ijs vrbibus nimium vicina hanc ipsam aduersam fortunam effugere non potuit: quam liceat nobis in præsentia referre, atq; vniuersam historiam narrare eorum malorum, quæ hanc vrbẽ obsederunt. Die decimaseptima Decembris anni M. D LXXVI. vir quidam iuxta domum, quam auream appellant, in via magna triduo obijt: huius nulla habita est ratio: ineunte mense, & anno proximo M. D L X X V I I. eiusdem vxor; & filij duo paucis diebus obierunt, vt nullus in ea domo superstes fuerit: Hac multiplici, & repentina morte excitatus magistratus istorum cadauera diligenti medicorum inquisitioni, atque examini subijciẽda curauit: qui hæc tumoribus quibusdam, nõnullis item papulis nigrioribus prædita variis in partib. esse obseruarunt. Interea vero dum viri grauissimi pro suo munere huius rei causam, & altiorem originẽ sedulò inuestigant, facile intelligunt nebulonem illum, qui primus obijt, clam, & maluiose Patauio vestimenta quędam lanea, & linea asportasse Vicentiam. Vniuersa illi supellex iubente magistratu igne cõsumpta est: domus vndique suffumigijs, calce, & omni ratione fuit ea purgata. Mẽse Ianuario nullum aliud malum subsecutum est. Die secundo Februarij, Sabbato, qui dies beatæ Virgini consecratur, cępit ægrotare Franciscina nubilis filia Pauli stabularij: Huius domuncula coniuncta, & cohærens est domui aureæ, cuius modo mẽtionem fecimus. Illa obijt die sexto, Venere, mane. Cum vero tum pleraque sæua symptomata, morsque cita, tum alia non leuem suspicionem facerent morbi maligni oris, iubente, immo vero præsente magistratu, ipse cadauere diligenter inspecto manifestum, & ingentem bubonem in inguine deprehendi. Itaque me autore vniuersis in ea domo exsistentibus interdictum est, ne illis cum aliquo esset vllus commercio locus. Ex hoc numero fuere pater annorum L X X. mater L X. altera filia annorum X V I. tres filij, natu maximus annorum X I I I. minimus sexennis, medius decennis. Patres hac in re conquisitores destinati pro certo habue-

runt, huiusmodi malũ ex priore domo ortum duxisse. Biduo post obitum Franciscinæ die Dominico cœpit ægrotare filius natu maximus Antonius, qui vehementi febre, dolore capitis, delirio oppressus, & afflictus obijt die quarto, summo mane Iouis, qui celebrandis bacchanalibus erat valde celebris. Cadauer maxima papularum copia refertum fuisse obseruatum est. Vespere combusta supellectile, nudati omnes, loti lixiuio, nouisque vestimentis induti in vetus quoddam vrbis propugnaculum portam versus D. Bartholamei, longè ab omnium cõmercio sunt ablegati. Statim febrè laborare cœpit Angela altera filia febre, dolore capitis, siti maxima, ac alijs huiusmodi grauibus symptomatis: tũ vero biduo post cœpit erumpere bubo in inguine dextro satis insignis, coloris ferme naturalis, sed maximo cum dolore. Ego a patribus rogatus tum Angelæ laborantis, tum aliorum bene adhuc valentium haud grauatè curam suscepi, partim quòd charitatis, & humanitatis officium id maxime postularet; partim quod haud contemnendam occasionem mihi oblatam esse viderem, qua morbi omnium sæuissimi, & quem ante nunquam, & nusquam vidisse mihi contigerat, diligenter obseruare possem progressiones, & symptomata, nec nõ experiri, & in vsum reuocare illa præsidia, quæ ad illius præseruationẽ, & curationem maxime accõmodata viderentur. Primum itaq; constituenda, & accõmodanda curauimus illa omnia, quæ huiusmodi occasio postulare videbatur, quæ ijs miseris hominibus tũ ęre publico, tũ priuata charitate liberaliter fuere suppeditata. Angelæ protinus secta vena iecoris missus fuit sanguis ad vnc. decem. Ad leniendum dolorem bubonis, laxandumq; locum, vt natura facilius omne virus eo transmittere posset, adhibita sunt oleorum amigdalarum dulc. rec. par. iij. chamæmelini, pinguedinis gallinæ rec. an. par. j. misc. quibus locũ assidue foueri iussimus. Hic morbi fuit dies tertius. Quæ secuta est nox laboriosa fuit, & omnino insomnis: Manè sequenti perseuerabant omnia mala, febris, dolor capitis, & bubo in primis grandior factus fuerat; lotia crassissima erant, & subalbida: aluus non deiecerat: illa tamen adhuc mente constabat, & quantum coniectura assequi licuit, viribus quoq; satis valebat. Itaq; hoc illi institutum est medicamentum. Rec. flor. cassiæ n. ex. drach. x. scordii pulu. sp. diarhodon an. scrup. 1. misc. quod moderatam euacuationẽ leniter perfecit: Nox subsequẽs tranquillior, & omni ex parte leuior fuit, vt hoc tẽpore equidem aliquam salutis spem, lætus animo iã conciperẽ. Mox singulis diebus summo mane illa assumebat huiusmodi medicamentum. Rec. cons. borraginis, acetosæ an. drach. 1. scordij pulu. sem. citri mund. an. scrup. s. misc. tum protinus decoctũ ebibebat ad vnc. octo ex cichorio, melissa, quinq; folio, sem. citri. Præterea illi quotidie mollia imponebantur clysteria. Quoniam vero, quod maxime expetendum fuerat, bubo tũ dolore assiduo, moleq; valde notabili, tum alijs coniecturis aliquam planè suppurationem polliceri videbatur, cataplasma illi nos apponendum curauimus ex malua, althæa, rad. liliorũ alb. farina triticea, ol. amigdalarum dulc. liliorum alb. viperino: quod tamen frustra factum est: siquidem contra mox tumor sensim cœpit imminui, & manifesto dissolui. Die septimo tum febris, tum omnia symptomata valde remissa sunt, ita quidem vt rebus in dies magis prospere progrediẽtib. Angela singulari Dei Opt. Max. beneficio, die quartodecimo febre, bubone, alijs symptomatis, & omni malo immunis reddita fuerit. Huic ægrotanti panis ex iure coctus, mane ouum sorbile, pro potu sius endiuia, & sem. citri præparatum, prætcrea nihil totis quatuordecim diebus exhibitũ est. Modo ad alios redeo, qui licet tot tantisq; periculis implicati, timore, ac mœrore pene confecti, sani tamen, & incolumes perpetuo conseruati sunt, ac ẽt in præsentia rectè valent: quanquam puer sexennis (quod minime prætereundũ est) febre diuturna, insigni obstructione, ac tumore lienis, ad summã ferè malo corporis habitu iamdiu laboraret. Itaq; illis primum ☐ admonuimus, vt eorum cubiculum omni sorde, & immunditia liberum sedulo efficerent, & conseruarent: quod prætcrea dies noctesq; foueri iussimus suffitu ex caryophyllis, cinnamomo, iride odorata, cort. citri, quæ ex aqua rosacea, & modico aceto leuiter assidue vaporarent. Tum vero vtrisque pueris exhibuimus cassiæ flor. vna cum scordio: & sequentibus alternis diebus ad decimum vsq; mane illi assumebant modo syr. acetosi simp. de scordio an. par. æq. modo pill. de tribus contra pestem, drachmã mediam vterque. Neq; alijs præterea medicamentis huiusmodi pueros torquẽdos esse arbitrati sumus. Paulo patri crura in primis alte scarificanda curauimus, vt illi sanguis exierit ad libram circiter: quod chirurgi, partim prece, partim precio agentis opera factũ est. Mox die sequenti ille assumpsit medicamentum ex manna calab. & melle rosaceo sol. an. vnc. iij. iure carnis dissolutum: deinceps vero alternis diebus, quinquies assumpsit Mitrid. antidotum ad drachmã vnã cum modico vino aromatico. Pariter Mariæ vxori protinus secta fuit vena basilica, missusq; sanguis ad vnc. octo. sequẽti mane eidem exhibita est catapotiũ de tribus contra pestem, alephanginarum an. drach. 1: ac demum nonnullis sequẽtibus diebus illa Mithridatiũ assumpsit perinde atq; coniux. Vtriq; autem a principio, statim inusta fuere vlcuscula (vesicatoria appellant) in vtroq; imo crure propè malleolum interiorẽ. Porrò ij omnes a quocunq; aliorum commercio seuerè interdicti, & custodiri sunt, primum quidem in hoc propugnaculo dies quadraginta duos, tum vero in domo propria, diligenter prius expiata, & expurgata vigintiquinque. Atq; tum deniq; pristinam libertatem sunt assecuti. Cæterum præter Franciscinam, & Antonium, hoc mẽse Februario quinq; obiere. Martio 5. Aprili 8. Maio 9. Iunio 0. Iulio 22. Atq; hoc quidẽ tempore mala omnia augeri, & ciuitas insignem calamitatem accipere cœpit. etenim obiere mense Augusto 156. Septembrĩ 340. Octobri 295. Nouembri 75. Decembri 9. Interim mense Martio, quanquam malum adhuc leue erat, magistratus tamen salubritati ciuitatis præfectus omnes ægrotãtes extra mœnia mittere cœpit varias in domos, particulatim vero in domum publicam huic rei destinatam, quam vulgo Lazaretum vocant, vt hac optima ratione caueretur, ne alios in eãdem calamitatẽ secum traherent. Quoniam vero non modo ægrotantium, sed etiam aliorum rationem habere decet, qui licet, vna cum morbosis versentur, adhuc tamen incolumes Dei Opt. beneficio conseruantur, in separatis domibus intra, vel extra ciuitatem, adhibitis custodibus, illi aliquandiu asseruabantur; demum autem multiplicatis malis, decreto magistratus, ij omnes suspecti, & incertæ salutis in campum Martiũ exportari cœperunt. Hoc pratum est protinus extra mœnia, fossis, & fluentibus aquis vndiq; circundatũ, satis amplũ, quod vna excepta porta aliunde ingredi non licet. Inter Lazaretum, & huiusmodi locum interiacet fluuius. In cãpo itaq; Martio celeriter fabricatis pluribus ligneis casulis, lege sancitũ est, vt qui verè morbosi essent (quod medicorum iudicio decernendum fuerat) protinus in Lazaretum importarẽtur; alij vero, qui cum illis versati essent, adhuc tamen rectè in loco, in morborũ caderet, statim trans flumen in Lazaretũ traducerẽt. Vtroque autem in loco presto erant nonnulli tum medici, tum alij ministri publico ære liberaliter conducti, quã tam sanis, quam morbosis tum medicamenta, tum quę essent ad victum necessaria opportune suppeditarẽt: qua in re vt nullus dolus committeretur, sed sancte vnusquisque officio suo satisfaceret, magistratus huic vni muneri præfectus sedulo, quoad eius fieri poterat, prouidere conabatur. At vero quicunq; in campo Martio sani degebant; post viginti dies in proprias domos præclare quidem antea mundatas reuertebantur, ac demum post alios totidem vigintiduos dies cum omnibus libere illis agere licebat. Alteri pariter in Lazareto ex morbo conualescentes in campum

pum Martium primum deducebantur, tum post vigintiduos dies vrbem petebant, ac postremo post dies totidem eandem legem subibant. Itaq; ad institutum redeundo, apud Lazaretum, & Campũ Martium obiere mense Martio 1. Aprili 10. Maio 10. Iunio 3. Iulio 10. Augusto 121. Septembri 303. Octobri 278. Nouembri 182. Decembri 60. vt si supputare velis, huiusmodi morbis in vniuersum toto anno Vicentiæ obierint homines mille nongenti octo. In præsentia, quo tempore hanc tractationem incipio, nimirum ineunte anno (quod nobis Deus Opt. Max. & misericors faustũ, fęlix, fortunatumque esse velit) vix adhuc morbi quędam vestigia supersunt, vt breui integram ciuitatis salutem, & liberationem sperare liceat.

Vtcunque autem huius aduersæ fortunæ euentus fęlicior, an tristior futurus sit, rem omnem antequam finem scribendi faciam, fideliter enarrare nõ grauabor. Sed hoc loco nonnulla altius haud importune repetẽda sunt. Mense Augusto, morbo in dies magis, ac magis ingrauescente, adeoq; ciuitate afflicta, & ferè prostrata, omnes de fuga cogitare videbantur.

Itaque magistratus ad eam quoquomodo reprimendam tum alijs, tum præcipuè medicis graui in singulos poena constituta interdixit, ne quis in posterum de ciuitate iniussus discederet. Medici contra, quòd huiusmodi lege iniuria, atque vis sibi inferri videretur, aliquam saltem illius moderationem contendere non dubitarunt. Post multa demum inter eos ita conuenit, vt singulis diebus quindecim medici quatuor visitationi totius ciuitatis assidue præessent, tum vero illi ab omni officio quiescerent, & libere agere possent. Res autem ita se habet. Vniuersa diuisa ciuitate in trigintaduos vicos, sexagintaquatuor electi ciues, bini cuiusque vici diebus quindecim curã habebant: ita quidem, vt quotidie summo mane omnes illorum gubernationi subiectos sedulo visitarent; quorum antea nomen, ætatem, numerum diligenter descripserãt: neque antea alicui domo exire licebat, quam illi officio suo satisfecissent. Quòd si laborantem aliquem offendissent, præsto erat medicus octo vicis præfectus, qui decerneret, an ille morbo contagioso laboraret, nec ne, seuera iamdiu (vt diximus) statuta lege, vt morbosi omnes protinus in Lazaretum importarentur, cæteri cum illis versati, adhuc bene valentes campum Martium peterent. Qua in re iudicium certe, si vnquam alias, difficile, & periculosum esse animaduertimus: siquidem ægri longius visitabantur, pręter quam quòd omni studio, immo vero astu propriã calamitatem abscondere, ac dissimulare consueuerunt. Cal. Septembris huiusmodi visitandæ ciuitatis ratio obseruari cępit: atque ipse vnus è quatuor illud munus continuatis quindecim diebus sustinui. Interea assiduo labore fatigatus, totque, ac tantis malis vehementer afflictus, tum animi, tum corporis recreandi gratia vna cum vxore, & vniuersa familia rus me contuli Septembris die decimooctauo. Abiens tanquam paucos post dies rediturus, domus custodem malo omine reliqui famulam Allegrantiam quadraginta annorum mulierem, vna & puellã annorum duodecim Lucretiam: quibus prece, precio, minis, & quauis ratione persuadere conatus sum, vt ne aliquem domi exciperent, ne vnquam domo exirent, atque vno verbo, vt ab omni rerum, & hominum commercio essent alienæ: id quod in domo a cæteris domibus longe separata, rebusque omnibus alioqui munitissima facile futurum esse confidebam. At vero hæc me opinio longe fefellit: etenim Sabbato pridie festum D. Michaelis Allegrantia laborare cœpit febre, dolore capitis, bubone. Qua de re celeriter certior factus sedulo curaui, vt illa quam primum in Lazaretũ asportaretur: quod factum est die Dominico proximo, eo simul asportato lecto, vestimentis, & omni supellectile, quæ hoc tempore aliquem omnino vsum illi præstitisset.

Cæterum & si lex communis cogere videbatur, vt tum Lucretia, tum vniuersa supellex in campum Martium protinus exportaretur, ijs exceptis rebus, quas ab alijs iampridem seclusas sigillo magistratus obsignandas curaueram, quod tamen domus ad mœnia ciuitatis esset collocata, ab alijs domibus vndique separata, horto amplissimo, & amœnissimo instructa, atq; adeo ad salubritatem corporis, in primis vero ad expurgandam suppellectilem mirabiliter accommodata, facile illud a magistratu sum consecutus, ut Lucretia in ea permaneret: cui præterea accesserunt illius mater Francisca, & eiusdem frater Michael puer nouennis, qui illo ipso die Dominico, quo Allegrantia Lazaretum petijt, domum ingredi, & eandem cum Lucretia fortunam subire non recusarunt. Quamprimum autem Lucretia omnibus vestimentis se exuit, ac lixiuio diligenter lauit, nouis vndique vestimentis, lecto, & rebus omnibus opportunè antea præparatis. Tum vero quæ ad illius, matris, fratrisque præseruationem hoc tempore sunt a nobis instituta, hæc fermè fuerũt; primum quidem vt domum vniuersam, singulasque illius partes accuratissime ab omni sorde purgarent, lauarent, abstergerent, ita quidem, vt nullibi vllum pulueris, aut alicuius spurcitiæ vestigium relinqueretur; deinde vt fenestras perpetuò patentes relinquerent, vt assidua aeris ingressione, & egressione domus vndique perflabilis esset; in qua quidem re potissimã expurgandarum ædium rationem constitutam esse nos arbitramur.

Sed tamen neque illud prætermisimus, vt præscriptis a nobis suffumigijs omnia cubicula, atque id potissimum, vbi Allegrantia decubuit, assidue, præsertim noctu suffirent. Tum vero Francisca protinus huiusmodi medicamentum assumpsit. Rec. flor. cassiæ n. ex. vnc. 1. sp. pillularum de trib. contra pestem drach. 1. misc. Sanguis quidem primo loco, illi mittendus fuerat, quod ego per literas nonnullis amicis particulatim indicaueram: Sed me absente, deficiente chirurgo, neque illa satis consentiente, in præcipiti occasione remedium opportunissimum prætermissum est. Deinceps autem quotidie mane Francisca assumpsit aliud medicamentum. Rec. cons. borraginis drach. ij sp. theriacæ diatesseton scrup. ij. misc. cui statim superbibebat decoctum cichorij, acetosæ, sem. citri, & singulis tribus alternis diebus Mithridaticam antidotum. id quod factum est ad vigesimum, vsque diem. Lucretia pariter, & Michael cassię flor. primum assumpserunt vna cum scordio, tum decem continuatis diebus pillulas de trib. cont. pest. drachmam dimidiam vterque. Atque hæc pauca ad illorum custodiendam salutem satis esse arbitratus sum. Porro Allegrantia sequenti die obijt, tertio Octobris, mane, nullo alioquin a me officio erga illam prætermisso.

Cæterum cum Francisca & filij sani, & incolumes seruarentur, transactis triginta diebus, dedi operam, vt famuli duo præterea domum ingrederentur: qui alijs totidem triginta diebus prioribus custodibus omnium laborum, & periculorum comites facti sunt: quo tempore simul omnes sine vlla intermissione dies, noctesque mundandis; expurgandisque rebus omnibus sedulo incubuerunt.

Atque ne quid Lector hac etiam in parte desideres, quanquam ego in ea sum sententia, omnem supellectilem alijs in locis positam, atque ab eo cubiculo, in quo quis huiusmodi morbo laborat, vel moritur, separatam, non iniuria existimandam esse ab omni contagij suspicione alienam, & nulli expurgationi obligatam, quod tamen nullum periculum, vbi de hominis vita agitur, temerarium, & superfluum cẽsendum est, neque huic officio deesse volui. Itaque lintea omnia biduo fluente aqua fuere immersa, tum lixiuio (vt fit) semel emundata: namque hoc vno remedio celeriter illa, tutoque ab omni labe purgari nõ dubitamus. Alia vero, quæ huiusmodi purgationi vix subijcere licet, lecti, puluini, culcitræ, vestimenta, & cætera omnia, quæ lana, serico, gossipio, corio, & simili materia constant, nulla alia ratione expurgata sunt, præter

quam quod in horto ampliſſimo, atque adeo ad hanc rem accommodatiſſimo totis triginta diebus Soli, & aeri perpetuo fuere expoſita, ſæpiſſime hinc inde diſtracta, exagitata, & a quacunque etiam tenuiſſima ſorde ſedulò perpolita. Alia demum, quæ ex ligno, ære, orichalco, ferro, aut ſimili re conſtant, quæ quidē ego vix aliquod contagium concipere poſſe exiſtimo, vna aquæ, aut lixiuij lotione ſatis mundari, & ab omni labis ſuſpicione liberari ſentio.

Hac itaque ratione tranſactis menſibus Octobri, & Nouembri, tum vniuerſa domus, tum illius cuſtodes priſtinam libertatem ſunt aſſecuti; domus multis deinceps hoſpitibus vndique frequentari, & habitari cœpit: ac poſtremo ipſe cum vniuerſa familia libere illam ingredi, & habitare non ſum veritus: quod factum eſt die decimo octauo Decembris. Pro quo ſummo beneficio Deo Opt. Max. ac pijſſimo quas poſſum, gratias habeo, atque habebo in perpetuum. Atque hæc ferè domi meæ acta ſunt: quæ quidem conſultò longius enarrare volui, quanquam illud forte præter rem factum alicui videri poteſt, quòd in animo habeam colligere hinc multa argumēta, vt oratores ſolent ex narratione, poſteriori diſputationi minime inutilia, & importuna. Iam vero antequā aliud agere incipio, operæpretium fore exiſtimo & alia nonnulla breuiter hoc loco addere, quæ ad gubernationem ciuitatis hoc infelici tempore, & ad huiuſmodi tractationem omnino pertinere videntur. Septembri menſe cum malum in dies ingraueſceret, atque omnia fruſtra tentata eſſe remedia viderentur, grauiſſimi patres poſt multas cōſultationes cogitare cœperunt de ſequeſtranda vniuerſa ciuitate, ita vt nemini vnquam domo exire liceret. Quod ſaluberrimum conſilium alias quoque ciuitates prudenter cepiſſe intelligebant. Sed cum vndique inter eos non conueniret, tum alijs de cauſis, tum maxime propter inſignem, & effuſum ſumptum, qui hac in re neceſſarius videbatur, huiuſmodi illi deliberationem longius prorogauerunt. Interea vero media quadam adhibita ratione, Septembris die vigeſimo ſexto ſancitum eſt, vt poſthac vnuſquiſque domi ſe contineret, vno, aut altero ſingulæ domus excepto, cui libera exeundi poteſtas eſſet. Quod ſanè decretū poſt diem octauum prorogatum eſt per totum Octobrem, ſed reſtrictè magis, nimirum vt ex ſingula domo vni tantum exire liceret, atque ab hora diei quartadecima ad ſeptimamdecimā vſque, præterea nunquam. Cęterum quandoquidem neque huiuſmodi ſequeſtratio notabile aliquod mali allcuamentum afferre videbatur, in illam tandem ſententiam omnes ierunt, vt in vniuerſum, & ſtrictè, quam maxime fieri poſſet, omnes domi ſe continerent, id quod obſeruari cępit cal. Nouembris. Porrò cum præteritis optimis temporibus opulentiſſima ciuitas alere ſolita fuerit triginta circiter hominum millia, ex deſcriptione antea diligenter facta, hoc grauiſſimo tempore in vrbe, & vicis non plures reperti ſunt nouem millibus, octingentis quadraginta ſex.

Apud campū Martiū erāt quingenti triginta octo: apud Lazaretum quadringēti quadraginta quatuor. Ex quib. ære publico alebantur quotidie circiter quinque millia. Atque hæc ſanè totius ciuitatis viuendi norma, & præſcriptio ſeuere obſeruata eſt continuatis diebus quadraginta, ſcilicet ad diem decimum vſq; Decembris. Quo tempore manifeſto iam rebus proſpere procedentibus, ita permittente magiſtratu, vni duntaxat, vt prius fieri cœperat, ex ſingulis domibus exire licebat: donec tandem propè diem feſtum Natalem D. N. IESV Chriſti, (quod felix fauſtumque ſit) ciuitatem liberum hominum & rerum commercium conſecutam eſſe vidimus. Iam vero morbi, & ſymptomata, (vt neque illud prætermittatur) quæ huiuſmodi ægros comitari ſolent, varia planè, & multiplicia eſſe videntur; quantum autem partim ex aliorum, partim ex propria obſeruatione conſequi mihi licuit, hæc ferme afferri poſſunt. Omnes propemodum febre laborant, quamuis diſſimiles ſint febres, ac inter ſe maxime diuerſæ: eas tamen perpetuo ex genere continuarum eſſe exiſtimo: plerique vehementi dolore capitis cruciantur: nonnulli delirio: alij vigilijs: quidam profundo ſomno laborant: multi faſtidioſo vomitu, nauſea, inappetentia, ſiti male afficiuntur: aluus ferè ſuppreſſa: lotia prorſus varia, inter ſe diſſimilia, ac ſæpe contraria; quanquam maiori ex parte illa inſigniter craſſa, turbata, & corrupta eſſe facilè animaduertimus. De pulſibus non habeo quid certi ſtatuam, quandoquidem nemini vnquam illum explorare ſum auſus; ſed quantum alij hac in re magis audaces, ne dicam temerarij referunt, pulſus pariter, quod ferè ad omnes eorum differentias pertinet, ſæpenumero ſunt inuicē diſpares, & vehementer diuerſi.

Plerisque ſolent accidere papulæ, quas peticulas vocant, bubones, parotides, carbunculi, atque alij huiuſmodi tumores, ſi modo illorum numerum, magnitudinem, colorem, formam, apparitionem, terminationem, & demum partes corporis conſideres, inter ſe planè differentes. Contra vero neque alij quidam defuerunt, quibus vel adhue viuentibus, vel poſtea mortuis ne vllam quidem maculam, aut aliud malignioris morbi veſtigium exterius apparuiſſe compertum eſt. In vniuerſum autem (id quod multa, & accurata obſeruatione hic plerique animaduertimus) omnes propriam, & naturalem effigiem exuiſſe videntur, faciem neſcio quam horribilem aſſumentes, vt vix illos agnoſcere poſſis.

Cæterum illi maiori ex parte moriebantur, ac breuī admodum tempore, die primo, ſecundo, tertio, quarto, paucos certe ſeptimum præterijſſe exiſtimo. Et quanquam nonnulli impunè cum huiuſmodi ægrotis etiam familiariter, ac diu verſati ſunt, plerique tamen etiam leuiſſimo cum illis habito vſu, & commercio hanc aduerſam fortunam euitare non potuerunt, vt vniuerſæ vel numeroſæ familiæ mirandum in modū miſere extinctæ, & penitus deletæ fuerint. Quo demū loco illud minime ſilentio prætereundum videtur, huiuſmodi morbos, adeoque mortem ipſam non in alios ſæuiſſe præterquam in infimam, & miſeram plebeculam, adeo vt apud nos vix decem viri obierint, quorū aliqua notabilis extaret conditio.

Porrò autem ſi quis accurate, diligenterque omnia conſideret, atque inuicem conferat, quæcunque apud meam Vicētiam, Venetias, Patauium, & alia loca hoc triſtiſſimo noſtro tempore euenerunt, morborum, & ſymptomatum genera, differentias, indicia, ortus, progreſſiones, terminationes, ægrorū numerum, & quæcunque tandem hac in re ille animo, & cogitatione complecti poteſt, is facile confitebitur his omnibus in locis ſimilem admodum, & propè eandem fuiſſe morborum conſtitutionem: ita quidem, vt iure optimo omnes huiuſmodi morbi vni tractationi ſubijci poſſe videantur, & particularis vnius diſputatio vniuerſalis omnium cenſenda ſit.

Verum hactenus fortaſſe longius, quā noſtra voluntas fuerat, digreſſi, iam rem aggredimur, pro inſtituti noſtri ratione de huiuſmodi morbis diſputaturi, atq; accurate tractaturi quæcunque ad illorum cognitionem, præſeruationem, & curationem pertinent.

Neque eſt vt aliquem admiratio teneat, quamobrē in præſentia hoc argumentum aggredi ſim auſus, neq; me a ſcribendo deterruerint plerique nobiliſſimi, & doctiſſimi viri, quorum hac de re grandia commentaria iamdiu peruenere in manus hominum.

Primum enim cum iſtęc mala, ſi quæ alia, ſoleant cū grauiſſimis, & cōmuniſſimis periculis eſſe coniuncta, vt ſim neſcius an alia grauiora, & communiora homini impendere poſſint, non modo licitum, ſed etiā operæpretium, imò vero & neceſſarium eſſe exiſtimo, vt vnuſquiſque pro viribus, tanquam aduerſus immitē, & capitalem communem hoſtem, opem, auxiliumque afferat. Sed præterea (vt ingenue, & libere dicam) tantum abeſt, vt hactenus edita commentaria me deter-

fuerint

fuerint a scribendo, vt illa magis mihi animum fecerint ad scribendum: non illa quidem ratione, quod cęteris me eruditione, aut copia dicendi anteire credam; neque enim mihi tantum arrogo, qui sępissime extereor, ac sentio, quam meæ sint imbecillæ vires: sed cũ apud medicos nulla forte sit res adeo difficilis, & de qua tantopere non solum docti, sed etiam indocti dissentiant; egoque ipse priuatim a plerisque, vel doctissimis, & celeberrimis viris de vniuersa propemodum re dissentirem, in eodem argumento versari, atque huiusmodi tractationem in medium afferre non sum veritus. Ita enim mecum ipse reputo, hunc meum conatum alterutra ratione aut mihi, aut alijs profuturũ esse; si enim accidat, quod magis probabile, & rationi consentaneum videtur, vt ego in huiusmodi maximarum rerum ignoratione versarer, siquis errorem aliquem, quouis tandem, aut loco, aut tempore mihi mõstrauerit, & rationem docuerit, vnde ad rectam viam redire possim, tantum abest, vt illud vnquam sim ægre laturus, vt huic magis ingentes gratias, tanquam pro summo beneficio, perpetuo sim habiturus: si vero cõtra eueniat, vt aliqua saltem in parte nos recte sentiamus, errores detegamus, ac veritatem è tenebris eruamus, nullum pariter maius beneficium vnumquenq; accipere posse existimo, quam si illi plana, & certa via pateat, vnde errorem deponere possit. Neque est vt quenquam, qualiscunque tandem ille fuerit, a dimittenda, quam antea probauerit, sententia, & semel cõcepto errore pudor deterreat, si modo ratio, si veritas ita persuadeat; cũ vnius in primis veritatis inquisitionem, atque inuestigationem, tanquam propriam homines perpetuo sibi proponere debeant. Ego quidem, quod vnum, antequam incipio, mihi monẽdum restat, nominandis viris, a quibus aliqua ratione dissentio, & hac vniuersa tractatione talem scribendi moderationem adhibere studebo, vt modestiam in me nemo, aut temperantiam desiderare possit. Quod si acerbius aliquod verbum mihi forte exciderit, vnde aliquis possit offendi, illud in præsentia, tanquam me imprudente, & inuito dictum, in vniuersum deleo, & libenti animo reuoco.

Vbicunque iniquo, & infausto omine huiusmodi morbi se prodere, & apparere cœperunt, vehementer dubitatum fuisse audio, quales nam illi fuerint; atque illud in primis, an pestilẽtes illos, immo vero pestem ipsam appellare, an magis eos ab omni pestilitate alienos esse, affirmare liceret: Nam Venetijs tum alios, tũ multos præclaros philosophos, & medicos, quales in alma ciuitate perpetuo florent, ancipiti prorsus disputatione, in vtranque partem copiose disseruisse, & acriter litigasse accepimus. Sic Mãtuę de huiusmodi morbis maximæ disputationes, & lites habitæ sunt; qua de re Ioan. Baptista Susius medicus nobilissimus, atque in Hippocratis, & Galeni scriptis, si quis alius, hoc tẽpore mirabiliter versatus, doctissima edidit commentaria, quibus copiose, & grauiter probare contendit vrbem illam nobilissimam proximo anno MDLXXV. ab omni morbo contagioso, & pestilenti longe fuisse alienam.

Sic apud nos (ne loca singula recenseam) hac de re frequenter disputatum est, vt lis hactenus sub iudice versari, neque adhuc satis definita esse videatur. Itaque nos quoque hunc locum primum tractabimus, quales nam huiusmodi morbi statuendi sint, & an verę pestis nomine sint appellandi.

At vero hac in re vix aliquid statuere posse videmur, nisi primum intelligamus, quid in vniuersum sit pestis: quæsitum plane apud medicos, si quod aliud, difficile, & reconditum, in quo explicãdo, nobis quoque ingenij nostri vires experiri liceat.

Quoniam autem propria vniuscuiusque rei vis, & essentia definitione in primis declarari solet, quã duorum generum Gal. esse docet; alterã, quæ declarat definiti nominem, & sumitur a communi hominum opinione, alteram, quæ essentiam demonstrat, & constat (4 de dif. puls. c. 2.) ex determinato genere, & differentijs, vtranque nos inuestigare conabimur; quam methodum passim Gal. maxime vero lib. de morb. differ. solet obseruare. (c. 1. & 2.) Itaq; homines pestilentiam aliquo in loco esse arbitrantur, cum plurimi ægrotant, a se inuicem inficiuntur, & misere pereunt, vt consensu omnium statuendum sit, pestem morbum esse, atque illum quidem pluribus communem, & perniciosum. Sic alias plerique nomen pestis ad res perniciosas, & summe periculosas haud inepte accommodant: qua significatione frequenter Cicero pestiferum magistratum, pestiferum bellum, pestiferos ciues appellare consueuit.

Iam vero morbi sunt triplices, intemperies, partiũ similarium; mala compositio, instrumentalium; solutio continui, vtrisque communis: vnde vt pestis, sub horum aliquo, vel sub omnibus contineatur, necesse est. Non sum nescius alios diuersam hac de re disciplinam tradere; sed illos in præsentia nihil moramur: siquidem, quod ad artis medicæ dogmata pertinet, Galenum perpetuo imitari, & ab illo ne latum quidem vnguem discedere nobis iamdiu constitutum est; cum quo, vt de Platone aliquando scriptum reliquit Cicero, errare malumus, quam cum istis vera sentire. Tum vero morbi aut sunt omnibus communes, quos Gręci *cinus*, *pandymus*, & *pancinus* appellant, (has etenim voces synonymas esse, ac idem prorsus significare nos existimamus) & sunt, vt placet Hippocrati, (2. De natur. hum. text. 2.) quicunque plurimos aggrediuntur, siue iuuenem, siue senem, siue mulierem, siue virum, siue meri, siue aquæ potatorem, siue manducantem mazam, siue panem, siue exercitio multo, siue pauco vtentem, omnes ad summam, cuiuscunque status & conditionis; aut illi sunt sparsi, quos Græci *sporades* nominant, quando nimirum, illi inter se dissimiles, & genere diuersi non omnino multos, sed seorsum vnumquenque apprehendere solent; hunc pleuritis, illum febris tertiana &c. Priores aut regionem aliquam, aut multas etiam aliquo tempore infestant, qui a græcis tum *epidimi* tum *epidimij* vocantur, a nostris populares, vulgares; aut aliquam regionem tanquam familiares perpetuo affligunt, qui Græcis *endimi* dicuntur, nobis cum Cicerone patrios, vernaculos, ac domesticos vocare licet. Morbi populares aut sunt perniciosi, vt plerosque interficiant; aut non sunt perniciosi, ut ab ijs plerique euadant; si sint perniciosi, sunt pestilentes: si non sint perniciosi, sunt simpliciter populares. Atque hanc nos germanam, legitimã, & in primis Hippocratis, & Galeni disciplinæ consentaneam horum nominum explicationem esse existimamus: quam tamen plerique minus assecuti esse videntur.

Vnde hac in re non satis probare possum sententiã illorum, qui sporadicos morbos sub uagantium, & vulgarium morborum genere collocare solent: etenim uel ipsum per se nomen facile indicat eos minime passim vagari, cum magis particulatim, & sparsim hunc uel illum hominem aggrediantur, quæ Galeni etiam doctrina satis perspicua est. „ ægritudines dispersas (ille inquit) Hippocrates uocare consueuit, quæ non omnino multos, sed seorsum unumquenque apprehendũt. (princ. 1. Epid.) Immo vero si passim uagarentur, & multos inuaderẽt, iam non dispersi morbi, sed magis communes essent dicendi. Quamobrem non iniuria Gal. morbos sporadicos morbis vulgaribus, & uagantibus, tanquam maxime discrepantes passim opponere solet. „ Ostendit hac oratione Hippocrates (ille ait) multos morbos uno „ tempore fieri, quos, si perniciosi fuerint, pestem appel- (1. de rat. vict. in m. ac. 9.) „ lant, sin mitiores, altera quadam indicant appellatio- „ ne; Est autem & aliud morbi genus commune multis, „ quod endemum, uel endemium appellant, quasi pa- „ trium, aut uernaculum diceris. His autem omni- „ bus aduersantur *sporades*, idest qui sparsim, priuatimque prehendunt, ægros discrepanter fatigantes, „ neque secundum communem modum constantes, & rursus. (princip. 1. Epid.) Consueuit quidem Hippocrates utraque hac ægritudinum genera & cõmunia, & passim grassantia

nuncupare, cæteras vero omnes *sporades*, idest dispersas, scilicet quæ non omnino multos, sed seorsum vnumquenq; prehendunt: nã sæpius Græci *sporadicas* pro dispergere, & abinuicem separare, vsurparunt, & ad eum modum Thucydides de iuuenibus ait, vere autem alij in alia ciuitatis parte dispersi perierunt. Sic alias Galenus sporades vocat venas aliquot per cutem modicis interuallis sparsas: & Aristoteles *spirin*, animalia vocat, quæ huc illuc dispersa, non gregatim pascuntur, quæ etiam solitaria, seu solivaga alio nomine appellantur: sicuti altera vocat *sporadicà*, quæ ciuitatum ritu societatem ineunt, & vna viuunt, vt apes, & formicæ in primis: adeo vt si vocabuli vim, & rem ipsam serio velimus animaduertere, nulli dubium esse possit, morbos dispersos ad communes, & vagantes referri non posse. Itaque nescio quid in mentem venerit Fernelio (quem virum illustri prorsus ingenio, & admirabili eloquentia donatum plerique tanquam diuinum quoddam numen suspiciunt, & admirantur) vt tum alijs rebus, tũ maximè ijs nominibus explicãdis noua comminisceretur, sciensque ac volens a Galeno deficeret. Cuius autoritatem deinceps secuti sunt plerique omnes nostrorum temporum medici, qui morbum epidemium esse docent, non vni tantum regioni, sed pluribus communem, ob aeris superstantis, atque vndique ambientis alterationem, a superioribus, cœlestibusque causis oriundam, minime a solis inferioribus. morbum pandemium definiunt, qui sit quidem omnibus communis, sed pendeat a causa inferiori, cibo, potu, & alijs, quæ eandem rationem sortiuntur, minime ex aeris alteratione, aut alia cœlesti causa. Atque ne in singulis recensendis sim longior, mirum quam in hac nominum explicatione, atq; vniuersa hac de re doctrina omnia peruertant, atque confundant. Quod quidem sic se habere facile vnusquisq; poterit intelligere, partim ex ijs, quæ a nobis iam cõstituta sunt, partim ex ijs, quæ posterius tractabuntur, sed in primis ex accurata lectione vnius Galeni, quẽ non modo in nominum obseruatione, sed in vniuersa re medica, medicos imitari, atque omnia quoad fieri potest, ad ipsius dogmata referre maxime velim. Modo redeuntes ad rem, ita nos statuimus, omnes in vniuersum, & omnis generis morbos pestilentes esse, immo vero ipsam pestem efficere, si modo illi sint vulgares, & maiorem hominum partem interficiãt: ita quidem, vt pestem hac vna forma, & charactere circunscribendam, & determinandam esse nos existimemus. At vero quoniam huiusmodi sententiam, quam Galenicam, atque adeo vetustissimam esse nos minime dubitamus, pleriq; tanquam paradoxon, & forte ab omni veritate abhorrentem, minus hoc tempore suscipiunt, instituti nostri ratio nos hic paulisper consistere, & immorari cogit. Si quis quærat, quamobrem magnus Hippocrates nullum de peste peculiare commentarium scripserit, huic respondet Galenus, quoniam in libris Epidem. ille satis demonstrauit pestem vnum esse ex morbis vulgaribus: quæ eadem forte ratio Galeno etiam persuasit, vt ab huiusmodi argumento priuatim abstineret. Atque profecto si accurate nos animaduertamus, colligamusque omnia, quæcunque sparsim varijs in locis, in primis vero in libris Epidem. tum ab Hippoc. tum a Gal. hac de re tradita sunt, vnusquisque satis intelliget, quam temerè, & sine vlla causa pleriq; tantum oscitantiæ, & negligentiæ crimẽ diuinissimis viris imponant, quasi partem artis medicæ maximi momenti, adeoque vniuerso orbi maxime necessariam intactam reliquerint. Ad quem certe modum aliorum frequentes querelas audire soliti sumus, qui vehementer dolent, & ægre admodũ ferunt, quod plerique alij perfecerunt, Galenum vniuscuiusq; morbi particularem tractationem minime perfecisse, adeo vt pronunciare, ac prædicare illi non vereantur, neminem vnquam ex vno Galeno, in absolutum medicum euadere posse: ignaua prorsus, atq; insana vox: vt nos contra affirmare non vereamur, & maxima & innumerabili turba medicorum vnum in primis Galenum diuino munere mortalibus datum esse, vt quod nemo alius assecutus est, medicam ille artem illustraret, atq; vndique perficeret: quandoquidem Galenus vniuersæ artis manifesta principia, solida fundamẽta, & præclaram methodum ita constituit, iecit, & docuit, vt ad cognoscendos, vel ad curandos morbos nihil præterea desiderare possimus: quod priuatim de pestilentia verè affirmari posse non dubitamus. Quod si legantur quicunque aut præterito, aut nostro tempore hoc argumentum tractarunt, quid nam obsecro proferre illi possunt, quod non ex nostro Galeno magis accurate, & exquisitè nos consequi possimus? Afferent fortasse, arbitror, ingentem illam syluam præsidiorum, quæ secreta appellant, de quibus posterius a nobis tractabitur.

9 de admi. anat. / *. polis c. 5* / *1. de hist. ani. c. 1.* / *1. de rat. vict. in ac. 9.*

Cum igitur, tum in alijs artis medicæ partibus, tum in hac ipsa tractatione de peste, Hippocratis & Galeni præceptis non destituamur, enitendum est nobis, vt ex eorundem doctrina veritatem illam confirmemus, quam modo probandam susceperamus, nimirũ omnes morbos, quicunque tandem illi fuerint, pestilentes esse, adeoque veram pestem fieri, dummodo illi sint vulgares, & perniciosi, ita quidem vt Galenus nusquam, & nunquam aliam nobis pestilentiæ formam tradiderit, nisi quam huiusmodi bini termini, tã quam determinati cancelli circunscribere, & concludere videntur.

Ostendit hac oratione Hippocrates (ille ait) morbos multos vno tempore fieri, quos si perniciosi fuerint, pestem appellant: si vero sint mitiores, altera quadam appellatione epidemos, vel epidemios nominãt; vt epidemus morbus sit, qui tempore aliquo in regione aliqua abundet, insolescatque, pestis vero epidemia perniciosa. & rursus. Ex morbis vulgaribus, quos Græci epidemos, vel epidemios vocant, perniciosissimi quique pestilentes vocantur. Sed alias omni luce clarius.

1. de rat. vict. in m. ac. / *Proem. 1. epid.*

Vnus de vulgaribus morbis & ipse pestilens est: neque enim certi est morbi nomen vulgare, vel pestilens: Cæterum quicunque vno in loco multos simul inuaserit, vulgaris hic vocatur, qui simul si hoc habeat vt multos perimat, pestis fit. & iterum. atque hucusq; (inquit) vulgaris hic morbus erat, nunc vero pestilens est factus, cum multi mori cœperint. Sed ne simus longiores alijs recensendis locis, qui certe ijs planè consentientes apud Galenũ plurimi non desunt, vt ignorari non possint, rem ipsam aggredimur. Itaque si omnes omnium temporum pestilentias studiose memoria repetamus, atque singula vniuscuiusque tum symptomata, tum morbos accurate animaduertamus, illa quidem ita multa, varia, inter se dissidentia, ac sæpenumero contraria fuisse deprehendemus, vt vnusquisq; facile intelligere possit, pestem uno morbi genere minime coangustari, sed omnes in vniuersum amplecti.

3. Epid sect. 3. cõ. 20. / *4. epid. sectio. 7. cõ. 2.*

Quod primum nobis maxime demonstrabit constitutio libri tertij Epidem. quam solam inter omnes uere pestilentem Galenus appellare consueuit. Cum enim propositum esset Hippocrati hoc in loco (ut Galeno placet) describere tempestatem pestilentem, immo uero pestem, quæ multarum gentium fuit communis, incipit ab anni constitutione.

pri lib 3. Epid comment. 3.

Annus Austrinus, pluuius, a uentis in totum silens. quod mox particulari enarratione autumni, hyemis, & aliarum anni partium uerum fuisse probat.

Tum uero statim ille initium facit ab ijs, quæ hac tempestate contigissent hac serie.

8 Cum esset totus annus Austrinus, humidus, & lenis, per hyemem quidem salubriter egerunt, præter tabidos, de quibus modo scribemus.

9 Ante ver vna cum frigoribus consecutis, sacri ignes multi; hos cum occasione affecerunt, illos non, qui maligni, siue male morati cum essent, multos interfecerunt.

Multi

10 Multi faucibus laborabant, voces vitiatæ.
11 Febres ardentes, phrenitici.
12 Ora aphtis vitiata, pudenda tuberculis, Lippitudines, carbunculi.
13 Alui turbatæ, cibum fastidiebant.
14 Quidam sitibundi erant, quidam non.
15 Vrinæ turbatæ, multæ, malæ.
16 Soporosi diu, rursusque insomnes erant.
17 Multi prorsus non iudicabantur morbi, quidam ægre.
18 Aquæ inter cutem.
19 Tabidi multi.
20 Habes morbos qui vulgabantur.
21 Ex qualibet morborum, quos recensuimus, specie complures ægrotabant, & moriebantur.

Acciderunt autem cuique horum hunc in modum. Hactenus Hippocrates, Quo quidem loco (ne transcribendis vniuersis sententijs tempus lōgius perdamus) deinceps ille, ac separatim singulorum tractationem aggreditur, atque accuratissime explicat, quæcunque aliqua obseruatione digna videri possunt. Ex quibus nemo est, qui non facile intelligere possit, in pestilenti huiusmodi constitutione plurima vagata esse mala, varia, diuersa, inuicem dissentientia, cum febre, sine febre, erysipelata, phrenitidem, tabem, carbunculos, apostemata, & alia huiusmodi varia prorsus symptomata: et diuersas pariter partes corporis laborasse: varios demum fuisse humorum motus, & errores. Quanquam vero hæc manifesta sunt, atque hac in re satis vnicuiq; facere debent, vnum præterea, aut alterum Galeni locum, huc nos afferre non grauabimur, qui hoc ipsum manifestissime comprobant.

Hippo. Febres ardentes, phrenetici.

Galen. Ardentes febres extiterunt, inuadentibus in iecur, & ventrem biliosis excrementis: phrenetici vero, caput petentibus.

com. 52. Memoria enim repetenda est communis hęc ratio, ab eodem statu genitum putridum humorem nō easdem aggredi partes, quod nec per naturā eo statu corpus omnium eadem cōditione positum esset, sed alija esset alia pars infirmior, alio item loco.

com. 70. Huiusmodi tempestas videtur in corpore plenitudinē aceruasse, & repleuisse caput, idque omnibus morbis commune fuisse, sed proprio quenque morbo aliū alio correptum, pro sua cuiusque natura: alui fluxionibus, acribus deiectionibus, pinguibusque biliosos: rubicundi vero, & ad melancholiam procliues, & crasso sanguine, calidoque præditi non iniuria phrenitide, & febre ardente correpti sunt, & etiam cruentis dysenterijs, vt maxime par fuerat: quæ autem essent naturæ vel calidiores tantum, vel frigidiores simul, & humidiores; has par erat, vt & quæ nec facile febribus cedebant, nec biliosis affectibus, in solas incidisse defluxiones a capite, itaque intabuisse. Hactenus Gal. Quod si quis his non acquiescit, is vniuersum illud commētarium perlegat, in quo infinita alia propemodum loca huic sententiæ conuenientia facile reperiet, quæ nos breuitatis gratia consulto prætermittimus.

Porrò si memoria repetamus pestilētiam celebrem Thucydidis, cuius Galenus frequenter meminit, & quam eandem esse nos existimamus cum ea quæ describitur ab Hippocrate; pestilentiam grauissimam, quæ ipsius Galeni tempore diutissime perseuerauit; alias item, quæ posteriore tempore euenerunt: atque vniuscuiusque morbos, symptomata, progressiones, partes corporis laborantes, & singula accurate consideremus, huiusmodi sententiā meo quidem iudicio nullam amplius dubitationem habere, vereque superius statutum esse videbitur, pestilentiam vnico morbi genere non coarctari, neque vnam corporis nostri particulam petere, immo vero omnes omnium generum morbos, quicunq; tandem, & qualescunque illi fuerint, ad illam opportune referri, si modo sint vulgares, & perniciosi; quascunque item partes corporis, huic tanto malo obnoxias esse.

Cæterum hoc loco ingens ille scrupulus euellēdus est, qui plerosq; stimulat, ac pungit, an pestis absque febre consistere possit; quandoquidem plerique omnes illud aut difficile, aut certe vix vnquam fieri posse cōtendunt, pro certo statuentes a peste febrem nūquam separari, immo vero pestem non aliud esse, quam febrem malignissimam quæ directo cor petens, hominē breui tempore perdat. Cuius quidem sententiæ patroni primum afferunt Hippocratem, qui non modo febrem a peste nunquam separari, sed pestem non aliud quam febrem appellare videtur.

Sunt (ille ait) duo febrium genera; alterum commune omnibus pestis appellatur; alterum propter malā victus rationem his priuatim connogit, qui ea vtuntur. Lib. de flatibus. Cuius viri deinceps auctoritatem maximam secuti esse videntur Paulus, Aetius, Auicenna, atque omnino medici ferè omnes Græci, Latini, Arabes, qui cōmuni quadam omnium consensione pestilentem morbum inter febres collocare, & certis quibusdam symptomatis definire solent, vt aliam præterea pestilentię formam illi agnoscere non videantur.

Sed & rationes illi addunt: cum enim pestis, si quis alius, sit morbus acutissimus, vt ille febrem adiunctam habeat, necesse est, quādoquidem vel testimonio Hippocratis, & Galeni pluribus in locis, febres a morbis acutis sunt inseparabiles. Præterea cū pestis (id quod a nullo fere in controuersiam duci arbitror) ex summa putredine ortum ducat, quam gignendis febribus accommodatissimam esse facile omnes intelligunt, atq; hoc malum cor ipsum, quasi totius corporis arcem perpetuo oppugnare, sæpe etiam expugnare soleat, quod sanè membrum non solum præcipuam, sed vnicam sedem omnium febrium esse iamdiu constitutum est, aut difficile omnino, aut certe nunquam fieri posse videtur, vt in tanto congressu, vrgenteque tam valenti causa illud omnis febris sit immune. Longa demum experientia hoc ipsum probare conantur, acerrime contendentes neminem vnquam peste laborantem a febre liberum fuisse. At vero si memoria repetamus, quæ superius constituta sunt, nos contra aduersam sententiam tueri, & pestem aliquando sine febre consistere, affirmare non verebimur: quemadmodum è contrario pestilentem pariter febrem sine peste aliquando fieri certum est, vt apud nos, potissimum ineūte vere sæpenumero euenit, & perspicue docet Galenus loco notabili Epidem. his verbis. Et pestis quoq; illa longissima, quæ nostra ætate vulgata est, ex ijs, quę per aluum vacuantur, omnes propemodum sustulit: quæ euacuabantur, erat colliquatio, quod quidem videtur symptoma esse in perpetuum febris, quam pestilentem priuatim vocant, cum vel citra pestem mortales corripiat, quod etiam alibi confirmat. 3. Epid. sectio. 7. com. 57. Quæ quidem huc afferre, & particulatim notare voluimus, vt animaduertatur oscitantia, diutius certe non ferenda duorum virorum maximi nominis; quorum alter fasciculos de peste, alter contradictiones medicorum iam olim scriptis mandauit: qui non sine insigni huius loci deprauatione, illum in contrario planè sensu afferūt, hac ferè. 3. de præsag. expuls. c. 4. Andr. Gal lus fascic. 4 an pestis sit febr. Card. lib. 2. contrad. medic. trac. 5. contr. 4.

Quæ euacuabantur erat colliquatio, quod quidem esse symptoma videtur in perpetuum febris, quam pestilentem priuatim vocant, cum mortales, vel citra febrem pestis corripiat: quam profecto lectionem vnusquisque facile intelligit non modo a legitima Galeni litera prorsus alienam esse, sed etiam manifestam cōtradictionem continere, vt hinc fructuoso planè instituto, studiosi discant, velim, singulos aliorū locos, qui ab auctoribus proponuntur, perpetuo, & accurate cū authenticis conferre.

Sed redeo ad rem, demonstraturus pestem aliquando sine vlla febre grassari, ac homines interficere: etenim si pestis nullo particulari, & determinato morbo concluditur, & circunscribitur: si nulla est corporis pars, quā illa in primis non aggrediatur, & quā totius mali veluti fontem appellare non liceat, quod iam sa-

tis mihi demonstrasse videor, vt pestis aliquando sine febre contingat, necesse est. Prætegea vero quid prohibet, quo minus communi aliqua de causa, de qua posterius tractabitur, malitiosi quidam, & venenati humores aggregari, putrescere, & corrumpi possint extra venas tantum; vnde homines varijs prorsus, & variarum partiũ morbis absq; vlla febre laborent, & frequenter moriantur? quemadmodum certe sunt determinata quædam venena, siue ab animalibus iaculata, siue exhibita, quæ tum alias partes, tum maxime cor petendo, & corrumpendo, absque vllo febris interuentu necem velociter afferre solent.

An fortasse hac in re nobis exẽpla desunt? Thucydides celebrem illam pestilẽtiã accuratissime describẽs, vt neque leuia quæque prætermittat, febris non meminit, cuius tamen præcipuam mentionem illum facturum fuisse credi potest, si modo illa ægroti manifestò laborassent; quanquam ex immoderato interno ardore, vt neque tenuia vestimenta, nec aliud quicquam sustinere illi possent, ne febre quidem illos caruisse conijcere licet.

3. de vs. par. c. 5. lib. 3. c. 45 Galenus cuiusdã sæuę pestis aliquando meminit, quæ in summos pedes grassabatur; quos quidem ægrotos omnis febris immunes fuisse verisimile est. Paulus colicam ægritudinem suo tempore instar pestiferæ contagionis grassatam fuisse tradit, quæ ab Italiæ finibus incipiens per pleraque alia Romani Imperij loca impetum fecit; non paucis in morbum comitialem, alijs in membrorum resolutionem, incolumi sensu, nonnullis in vtraque delapsis; ex quibus magna pars eorum, qui in comitialem ceciderunt, mortui sunt, quorum vero morbus in paralysin

Init. lib. 6. An. 19. transierat, plerique euaserunt. Iosephus cuiusdam grauissimæ pestilentiæ mentionem facit, in qua ex vna dysenteria quam plurimi obierunt; ita quidem vt ante eorum obitum plerisque intestina corrumperentur.

3. Epid sect. 3. Sed quid plura testimonia quærimus? Legatur vniuersum commentarium Hippocratis, & Galeni illius constitutionis pestilentis, in quo non desunt multi & perspicui loci apud vtrumque, qui huiusmodi sententiam manifesto confirmant; ex quibus vnum, aut alterum nos hic notare non grauabimur.

3. Epid. sec. 3. 25. Quorum caput (inquit Hippocr.) horum quid tentaret, his caput totum glabrescebat, & mentum, ossaq; denudabãtur, decidebantque, ac multæ extiterunt fluxiones. His adiuncta aliquando, & aliquando non erat febris.

Galen. Peiora erant in quibus in profundum secessit humor ignem sacrum efficiens, cum in viscera, & principes partes se conferens, præter alia symptomata febres etiam acutas generabat: quibusdam tamen, quibus in superficie erat huiusmodi putredo, partes etiã citra febrem marcescebant; quorum quidem hac de re præcipue incolumes euaserunt, vitiosis humoribus simul per eas partes, quas ij putrefecerant, emissis; oberrabat enim, vt ipse vocauit, fluxio per totum corpus, hoc est, temere, nulloque ordine, & casu vagabatur, vt quò esset in fluxura, medicus arte præsagire non posset. Item posterius.

Hippoc. 55. Excrementa biliosa, pinguia, tenuia, aquosa, atque ipse morbus multis eo erupit citra febrem, & in febre. Quem locum interpretatus Galenus; præsens sermo (inquit) continet omne genus morbi, quatenus homines inter se se, natura, ætate, & victu distant. Ergo cũ alijs alius abundaret succus, hic a statu aeris auctus est, vt demonstrauimus: tandem putredine excipiente putrefactio pro humorum differentia collectorum variabat. Iam quia hæc in locum cuique ægro natura imbecillimum se conferebat, multis contigit partibus lædi, quod & homines satis multi essent. Proinde erat probabile, natura biliosis, & ijs, qui in ætatis flore essent, & sollicitis, ijsque qui laboribus sese, & administrationibus conficerent, hæc abundasse. Porrò multos dixit hoc morbo laborasse, hoc est deiecisse talia; etenim etiam citra febrem hoc dicit quibusdam accidisse. Hactenus Galenus. Quos quidem locos licet proliziores, consultò hic nos trãscripsimus, quòd illos non solum ad hanc rem, de qua agitur in præsentia, sed etiam ad superiorem disputationem præclare accommodatos esse existimemus.

Denique Galenum audiamus de vsu boli Armeni, quod medicamentum in pestilentia ad cœlum affert, ita loquentem. Cæterum bibitur ex vino albo, consistẽtia tenui, modice diluto, si aut planè febre careat, aut leniter ea teneatur, sin grauiter febriat, admodum aqueo. *9 de sim ple. med.* qua sententia (mihi quidem vt videtur) nihil clarius dici potuit; quanquam medicus archiatros, cuius supra mentionem fecimus, illam interpretatur, ac refert ad homines sanos, minime pestilentiæ laborantes.

Andr. Gal. sup. Neque Galeni sermo (ille ait) de bolo Armeno cõtrarius existimatur, cum hoc loco Galenus proponit bolum armenum sanis, qui sunt sine febre. quam interpretationem a Galeni mente prorsus alienam reijciendam esse putamus; siquidem manifeste ille de hominibus laborantibus, ac de curatione, minime de sanis, aut de præseruatione loquitur, quod aperte monstrant verba illa. Quotquot hoc medicamentum bibere, celeriter curati sunt; at quibus non profuit, omnes interiere, scilicet, cum nec alio quouis iuuarentur, vnde colligitur, quod ijs duntaxat non fuerit auxilio, qui planè erant incurabiles.

Qua in re præterea, neque satis mihi probatur responsio doctissimi Mercurialis, qui hanc ipsam Galeni sententiam interpretatur de febre exigua, & vix sensibili. Quam eandem quoque responsionem ille accommodat sententiis Hippocratis, quæ, vt superius notauimus, plerosque sine febre pestilentia laborasse asseuerant.

De pest. c. 27. Pestis (ait Merc.) fieri quidem potest interdum, & fit sine febre insigni, quemadmodum docet Galenus nono illo de simplic. medic. sed quod fiat pestis sine febre, saltem exigua, & via sensibili, nunquam esse potest: Et propterea quando Hippocrates narrat ægros aliquos fuisse sine febre, intelligendum est de febre insigni. Etenim Galenus tradens rationem exhibendi boli Armeni triplicem hominum conditionem considerat: qui plane febri careant, qui leuiter ea teneantur, & qui grauiter febriãt; vnde quomodo prætermissa prima, & postrema conditione, sententia in vniuersum ad mediam duntaxat sit referenda, ego prorsus non video, præter quam quod Galenus, si quis alius, proprij, perspicui, & exquisiti sermonis obseruantissimus, apertissime, & planissime inquit, vt apertius, & planius dici nõ potuerit [si illi planè febre careant.] Atque hoc idem de Hippocrate statuendum esse nos existimamus, qui pluribus in locis, atque dilucide admodum huiusmodi sententiam expressit; vt ex hac mutua quoque grauissimorum hominum consensione sententiam nostram haud leuiter confirmare nobis liceat.

Neque vero magis de hac sententia me dimouere possunt, quæ ab aduersarijs obijciuntur. Etenim quod attinet ad testimonium Hippocratis lib. de flatibus, hunc nos librum cum doctis quibusdam viris inter libros Hippocratis legitimos haud recipiendum existimamus; siquidem in eo pleraque non desunt, quæ a dogmatibus ipsius Hippocratis, adeoque veritate ipsa manifestò sunt aliena: quale est (ne plura afferam) quod hoc ipso loco habetur, febrem assidere omnibus alijs morbis.

6. Aph. c. 58. Quòd si tamen adhuc illum, tanquã magni Hippocratis obstinate suscipere velis, vna cũ Galeno dici potest, satis esse si illius sententiæ maiori ex parte veritatem contineant: qua quidem vna, eademque ratione omnes medicos nos libenter excusamus, ac tuemur, quasi illi haud temere in vniuersum statuerint, quod maiori ex parte ita se habet, quemadmodũ certe nos quoque pestem febri plerumque copulari non inuiti credimus.

Sed esto: sit liber Hippocratis, perpetuam veritatẽ contineat; equidem adhuc non satis intelligo, quomodo hinc aduersarij colligant cuicunque pestilentiæ

necesi-

necessario febrem accedere: vnde hic locus, quem forte nemo hactenus satis est assecutus, magis accurate, & exquisite discutiendus est.

Febrium (inquit Hipp.) duo sunt genera, alterum commune, quod dicitur pestis, alterum priuatum. Hęc diuisio est febris tanquam morbi communissimi in duo membra: & alteram omnibus communem esse ait, quæ vocatur pestis: alteram vnicuique propriam, quæ ratione victus prouenit: an hinc colligendũ est, pestem omnem esse febrem? non puto. Quod si propositiones formare velimus, vt ad dialecticos diuertamus, iuxta regulas libri Peri Herm. non erunt aliæ, quam hæ duæ; aliqua febris est pestis: aliqua febris non est pestis: quæ sunt duæ sub contrariæ ambæ veræ: quarum contradictoriæ sunt ambæ falsæ: nulla febris est pestis; omnis febris est pestis.

Siquis igitur hinc deducat, omnem pestem esse febrem, vel cum febre, hic argumentabitur a particulari affirmatiua, ad suam conuersam vniuersalé, quod non licet: aliqua febris est pestis, ergo omnis pestis est febris. Rationalis (exempli gratia) duplex est genus, alterum corporeum, quod animal vocatur, alterũ incorporeum, quod substantia separata est; an hinc sequitur omne animal esse rationale? Quocunq; igitur se vertant aduersarij, hic certe locus non satis eorum opinioni fauere videtur.

Iam vero morborum acutorum febres continuæ, sunt, & inseparabiles, si modo illi febrem adiunctam habeant; sed omnibus morbis acutis febrem necessario coniungi, illud nos falsissimum, & a Galeni mente alienissimum esse non dubitamus; quandoquidem certo certius apud me est, morbos acutos fieri partim cum febre, partim sine febre; sed si febris adsit, vt illa sit cõtinua, necesse est: quemadmodum certe, si morbo pestilenti, procul omni dubio acuto, febris accedat, illã continuam, ac minime intermittẽtem esse, necessario

4. Aph cõ. 43. rium est; quando priuatim autore Galeno fieri non potest, vt vlla febris ex maligna humorum putredine ad aliquam intermissionem, & quieté desinat: vt hac in re probare nequeam sententiam tum aliorum, tum præsertim doctissimi Agricolæ, qui non modo febrem a peste nunquam separari, sed illam quoque aliquando intermittentem esse velit. Quomodo namq; febris intermittens, ac proinde vel teste Hippocrate omni periculo vacans, pestilens, atque adeo perniciosa esse potest? Porrò hanc doctrinam, quam nos de

4. Aph. cõ. 31. febre morborum acutorum nuper indicauimus; aperte admodum & perspicue docent Hippocrates, & Galenus; siue acutus (hic ait) cum febre morbus sit, necesse est febrem cõtinuam esse, siue absque febre alius

1. prog. 55 quispiam morbus acutus fuerit, qualis epilepsia, apoplexia, conuulsio, tetanos, morbi tũ magnitudini &c. Sic ille; spirationis facilitatem existimari oportet per quam magnam vim habere ad salutem in omni morbo acuto, qui cum febre infestet. Quem locum interpretatus Galenus, adiecit (inquit) qui cum febre infestet, vt cum a conuulsione, & tetano, & cholera disiũgeret, & quicunque alij morbi sine febre acuti sunt. Quos quidem locos prorsus notabiles, quanquam alioqui præter rem, consultò hic animaduertisse volumus, quod neminem hactenus mihi legisse contigit, qui illos probè animaduerterit, & hanc rem satis fuerit assecutus.

Præ cæteris meus nobilissimus Mercurialis, quem hominem hic, & vbique honoris gratia nominatum

cap. 17. volo, demonstraturus a pestilentia febrem nunquam separari, inter alias hac vtitur argumentatione. Pestis omnium consensu est morbus acutus, igitur est cum febre; quam mox sequelam ille probat autoritate, & testimonio Hippocratis, & Galeni qui pluribus in locis, vt supra admonuimus, constanter asseuerant, acutorum morborum febres prorsus esse cõtinuas: quasi vero ita viri grauissimi indicare velint, a nullo morbo acuto febrem vnquã separari posse: sed, nisi ego prorsus fallor, longe aliter illi sentiunt, hoc est (quod repeto iterum) acutorum morborum febrem cõtinuam esse, non quidem quòd nullus sit morbus acutus, qui citra illam esse possit, quando Galenum audimus cõceptis verbis constituere, atque enumerare nonnullos morbos acutos, qui febre omnino sunt destituti: sed illud vnum eos docere constat; si accidat, (accidat autem sæpissime) vt febris alicui morbo acuto copuletur, illam necessario continuam, ac nunquam intermittentem esse, vt omnino rationi consentaneum est. Neque vllo in loco, arbitror, Hippocrates, aut Galenus morbos acutos simpliciter a febribus, sed a febribus continuis non separari docent; quamquam sæpe interpretes legitimam huius sententiæ intelligentiam peruerterunt, & plerisque errandi occasionem afferunt. Sic (ex. gr.) vbi Græce habet Galenus, *πυρετοὶ οἱ ἀχώριστοι τῶν ὀξέων νοσημάτων*, Leonicenus ita vertit; febres (quæ a *1. Aph. 7.* morbis acutis sunt inseparabiles) Plantius, qui post omnes fideliorem omnino, & latiniorem Aphorismorum interpretationem edere contendit, hunc in modum; febres, quæ semper comitantur morbos acutos. Quem profectò locum magis apte, & ad Galeni mentem vterque reddidisset, hoc modo - febres acutorum morborum sunt inseparabiles.

Quod si demũ rem ipsam animaduertere velimus, *2. & 3. de dieb. decret.* si morborum acutorum forma, vt Galeno placet, tum motus velocitate, tum periculi magnitudine comprehenditur, cur non apoplexiam, tetanum, & alios huiusmodi morbos vere acutos appellare licet, quanquã sine febre, qui breuissimo admodum tempore, maiori ex parte hominem perimunt? Sed alia prosequor. Pestem ex insigni putredine ortum ducere, atq; hanc gignendis febribus vehementer accommodatam esse fatemur, cum & Galenus inter præcipuas excitandi *De caus. morb c. 2. 1. de diff. feb.* caloris causas putredinem recenseat, pestilentem pariter huiusmodi putredinem plerunque ipsum cor petere arbitramur; sed quamlibet putredinem intra venas accendi, perpetuo febrem excitare, atque semper vnum cor primum aggredi, illud nos constanter negamus; Quæ cum superiori disputatione satis confirmata sint, frustra hic non sunt repetenda.

De experientia demum, quam plerique sępenumero iactant, paucis agendum est, qui mihi videntur huiuscemodi argumento nimis licenter abuti, & planè quid experientia sit ignorare. Etenim si experientia te *Init primi metaph.* ste philosopho, quædam est particularium cognitio ex memoria resultans, ab artis facultate parum omnino deficiens, non est credendum omnem euenientium rerum memoriam, experientiam esse, & expertum hominem reddere, nisi ratio, indiciumq; adijciatur, quo fit rationabilis ad similia transitus, & ars quædam (vt ita dicam) particularis constituitur. Quamobrem iure Græcus Aristotelis interpres, qui sub Alexandri nomine circunfertur, primum lib. Diuinorum exponens dixit, experientiam esse cognitionem rationabilem a memoria proficiscentem. Atque hoc est, quod voluit Galenus, apud quem passim legere est, experientiam non esse ab ratione diuellendam, alioquin errorum, ac periculi plenam esse, eique omnino fidendum non esse.

Quod si argumentis planè firmis, & summorum virorum testimonijs aduersam nos sententiam, nisi fallimur, satis, superque confirmauimus, qui fieri potest, vt aliud experientia demonstret? Sed neque nobis experimẽta desunt, quæ illis opponere possimus, quãdo in hac peste, non solum nostro, sed aliorum quoq; grauissimorum hominum testimonio, sine vlla febre plerique interierunt: cui forte maior est adhibenda fides, cum illud tum illustrium medicorum testimonijs, tum rationi planè consentiat.

Porrò autem antequam huic parti finem facimus, illud vnum reliquum esse videtur, vt de contagio disseramus. Quamquam enim posterius, quo loco de causis pestilentiæ agendum est, huiusmodi tractatio alicui videri potest opportunior, quòd tamen pleriq; ad constituendam pestilentiæ formam, & essentiam, illud necessario concurrere arbitrantur, in præsentia

de

de illo agere nobis liceat. Cum vero multa sint, quæ hac de re quæri, ac disputari solet, nobis in animo est, illa tantum breuiter persequi, quæ ad institutum nostrum pertinent, & limites medicos non transcendũt. Contagium itaque est vitium quoddam, seu labem, seu morbum, siue affectum, siue aliter nuncupare velis, quod ex alterius contactu cõtrahitur, vnde & nomen suscepisse videtur. Sic quicunque ophthalmia, scabie, elephantiasi, phthisi laborant, alios sæpenumero secum versatos eisdem malis inficere, & in eandem calamitatem trahere consueuerunt. Qualis autem sit huiusmodi cõmunicata infectio, siue alteratio, & qua ratione contingat, illud nos tam reconditum, ac difficile esse existimamus, vt nihil certò sciri, nihil planè cognosci, aut percipi posse videatur. Summa totius rei illa est, ex corporibus, rebus, locis male affectis eleuari tenuissimas quasdam particulas putridas, & malignas, seu vaporem, seu flatum, seu spiritum, seu expirationem, siue alio quouis modo nominare velimus, vnde mirandum certe in modum sana corpora eandẽ infectionem suscipiunt. Quamobrem vero contagium aliud quidem externas duntaxat partes occupet, aliud ad internas penetret; hoc leuius sit, & absque vllo discrimine, illud periculosum admodum, & mortiferũ, hoc non aliunde, quam ex qualitate, modo, & gradu putredinis euenire nos existimamus; de qua re posterius copiose tractabitur.

At vero quicunque contagij differentias, causas, & alia cupit intelligere, quæ subtilius de huiusmodi argumento afferri solent, is inter cæteros Hieronymum adeat, virum illustri ingenio, & eruditione, qui in particulari commentario, acutè arguteque hanc rem ita tractauit, vt cæteri omnes illius doctrinam libenter suscipiant: quandoquidem nos pudet, quod pleriq; hoc tempore facere solent, ijs transcribendis, quæ præclare ab alijs tradita sunt, chartas implere, ac temporis iacturam facere. Cum hæc igitur ita se habeant, quæritur an præter conditiones ab Hippocrate, & Galeno positas, vt morbi sint vulgares, & perniciosi, ad constituendam pestilentiæ formam, illud etiam necessario concurrere debeat, vt illi sint contagiosi. Atque sanè si memoria repetamus quæ superius ex Hippocrate in primis, & Galeno a nobis iam constituta sunt, si nolimus ab eorum decretis turpiter desciscere, facile fatebimur ad formandam idæam pestilentiæ nunquam illos, & nusquam contagij meminisse: quandoquidem illud certe, vel in vniuersum præterierunt, vel adeo ieiune, & obscure tractarunt, vt plerique existimẽt, antiquiores nullam contagij, quod ad pestem attinet, intelligentiam habuisse.

1. de dif. feb. c. 3.

Ego autem hoc neque verum, neque verisimile esse arbitror: namque vt a Galeno nostro incipiamus, non ne ille manifesto scriptum reliquit, periculosum esse versari cum ijs, qui peste laborãt, atque in vniuersum cum omnibus, qui putridum exhalãt, adeo vt domus, in quibus decumbunt, grauiter oleant? Non ne Aristoteles Galeno antiquior morbos pestilentes in totum contagiosos esse, & appropinquatione malum cõtrahi docet? Omnes celerrime (ille ait) ijs morbis arripiuntur, qui spiritu corrupto proueniũt, quale est omne pestilens genus, qui autem appropinquarit, talem profecto spiritum trahit, qualem æger ille reddiderit: ægrotat igitur quia morbiferum est, quod spiritu trahitur: ab vno autem morbum excipit, quoniam vnus ille sic spirat: cæteri secus. Nonne Thucydides quoque celebrem illam sui temporis pestilentiam persecutus, illius contagij pestilentis ita meminit, vt priuatim scriptum reliquerit, quam plurimos medicos cũ primum ægros adibant, protinus extinctos fuisse? Sed in re alioqui manifesta pluribus non est agendum, cũ nemo sit in antiquorum scriptis vel mediocriter versatus, qui non idem possit, ex plerisque locis intelligere.

Probl. 4. sect. 7.

Quod si quis aliorum testimonijs fidem adhibere nolit, is fidem adhibeat experientiæ, quæ vtinam magno cum nostro malo nõ confirmaret, quamplurimos commercio eorum, qui peste laborant, sæpenumero facile contaminari. An pestilentias nostrorum temporum ab antiquioribus diuersa sesse credimus? An magis grauissimos, & solertissimos homines tã stupidos, & bardos fuisse existimamus, vt rem illi non animaduerterint, vel alijs demõstrantibus, vel sensu ipso vnicuique patentem, & manifestissimam? Id quidem iam abest ab omni tum veritate, tum verisimilitudine, quam quod maxime.

At vero cum ita se res habeat, si causam intelligere desideras, quamobrem Hippocrates nihil prorsus, Galenus certe pauca de pestilenti contagio posteris tradiderit, illam ex Galeno cognoscere tibi licet; quem statuentem differentiam inter scripta Hippocratis, & Thucydidis, re audire non pigeat. Existimant veteres (ille inquit) omnia quæ ægris contingunt Hippocratem conscribere, veluti Thucydidem: verum res nõ ita habet; sed hoc ipsum est, in quo vel maxime cõtraria sunt Hippocratis, & Thucydidis scripta. Thucydides enim omnia scribit etiam idiotis nota, nihil ipsorum penitus prætermittens; Hippocrates vero pauca ex ijs, quæ ad ipsam affectionem pertinent, circa quã ægrotus est periclitatus; multa vero alia ab idiotis quidem neglecta, artificiosam vero & exactam cognitionem exhibentia, & quæ etiam optimos medicos sæpe latere possint. Ille velox in interpretando, & nihil, quod non magnopere iuuet, scribendum sibi ducens, videbitur ubi rursus propria mente dimoueri, quando etiam, quæ penitus non facta sunt ægro scribit, hoc ipsum insuper indicans, quod non sint facta: hic vero etiam ex factis plurima relinquens; minime videbitur in non factis tempus terendo delirare. Verum si meditatus fueris ob eandem causam tum illa relinqui, tum hæc scribi, tunc sanè opinor te ipsum esse admiraturum: neque enim vulgaria, neque quæ quilibet medicus assequi queat, hic scripsit. Demonstratũ est autem de ijs nobis, tum alias tum in ijs libris, qui sunt de Hippocratis dissectione scripti, nec minus ẽt in ijs, quæ sunt de Thucydidis peste, & postremo. Quod Hippocrates nihil ex iam manifestis scribat, sæpe demonstratum est: Thucydides quidem, quæ circa ægros contingunt veluti idiota idiotis cõscripsit; Hippocrates vero vt artifex artificibus. Hactenus Galenus. Itaque sum ego in ea sententia, particularem tractationem de contagio pestilenti ab Hippocrate, & Galeno prætermissam fuisse, tanquam rem, quæ manifesto, & necessario pesti accedat, & quæ in summa nullum in se artificium cõplectatur; vt propterea viri minime idiotæ, sed artifices nobilissimi illius quidem meminerint, & aliqua semina iecerint, quantum vnicuique satis esse potest, copiosius autem, & priuatim de illo agere minime dignati fuerint.

2. de dif. resp. c. 7.

An in phthisi, & elephantiasi contagium omnibus planè manifestum illos ignorasse credimus? sed tamen illius quoque vix eos meminisse legimus; quemadmodum certe alias sæpenumero pleraque huiusmodi tanquam manifesta, & diuinorũ hominum grauitate indigna silentio præterire illi consueuerunt. Modo colligentes in vnum, quæcunque hactenus a nobis posita sunt, & ad pestis essentiam pertinent, Hippocratis & Galeni disciplinæ adhærentes hunc in modum statuimus; pestilentiam nullo particulatim morbo concludi, nullam determinate corporis partem aggredi, sed in vniuersum quoslibet morbos, & singulas corporis partes illam amplecti, si modo morbi sint vulgares, & maiorem hominum partem interficiant: quibus demum accedit, vt a contagio non sint alieni. Quam quidem pestilentiæ definitionem, vel magis lineamentum, & descriptionem, postquam per suas causas, & a priori, vt loquuntur philosophi, componere nobis nõ licuit, ex euentibus, & a posteriori formare studuimus.

Cæterum post hæc pro instituti nostri ratione, illud reliquum esset, vt de pestilentiæ differentijs tractaremus:

remus:sed cum illæ sint non solum multæ, sed propemodum infinitæ, vt infiniti fere sunt morbi, & symptomata, quæ ad eam referuntur, illas duntaxat differentias, quæ sumuntur a causis, persequi nobis statutum est: quæ quidem tum ad cognoscendos, tum ad præcauendos, curandosque huiusmodi morbos necessari omnino esse videntur. Itaque tractaturi de causis pestilentiæ, illam in primis prætereire nō debemus, quam vt communissimam, ita verissimam Deum Opt. Max. agnoscere, & confiteri æquum est, quam quidem vel barbari, & ab omni vera religione alieni, atque inter hos Galenus negare non audent: etenim sacræ nos literæ manifestè docent, propter scelera, & flagitia hominum, illum quandoque non modo pestem, sed famem, bellum, & alia mala permittere. Ecce Hierusalem (inquit Proph.) pro eo quod Sanctum meum violasti in omnibus offensionibus tuis, & in cunctis abominationibus tuis, ego quoque te confringam, & non parcet oculus meus, nec miserebor: tertia pars tui peste morietur, & fame absumetur in medio tui. Sic alias Dauidi optio data est, an famem septem annorum, an bellum trium mensium, an pestem trium dierum eligere mallet.

Ezech. c. 5.

2. Reg. c. 20.

Quod si ita se res habet, vt se illam habere dubitandum non est, iam vnusquisque facile potest intelligere, nullam aut præcauēdæ, aut auferendæ pestis rationem tutiorem, certioremque hominibus superesse, quam si illi pœnitentia, precibus, deuotionibus, & vitæ integritate, diuinum numen toi, & tantis sceleribus violatum placare studeant. Sed hoc Theologorum est munus. Nos medici, quorum certe non interest, pestis causam altius ita repetere, illa persequamur, quæ vel sensu percipi, vel mente comprehendi, vel ex sensu perceptis, aut mente comprehensis intelligi, & demonstrari possunt.

Cum itaque pestilentię causæ multæ a multis afferantur, in eo ferè omnes conuenire videntur, vt illius causa propinquior, & quam (si huiusmodi nomina non abhorres) immediatam, & coniunctam appelles licet, sit vna putredo, atque illa quidem insignis, excellens, & quę cæteras omnes putredines longe superet. In qua sententia tum alios, tum maxime Galenum fuisse legimus. Plerisque horū (ait Hippocrates) in constitutione illa vere pestilenti, in qua suppurationes, abscessus contigerunt, atque carnis multum, & ossium, neruorumque decidebat. Malignitas (inquit Galenus) abundantis humoris ex magnitudine constitit putredinis. Et alias, febris pestilentis calorem ab alijs febribus putridis non aliter, quam per excellentiam putredinis differre manifestò docet: id quod sæpenumero alias confirmat, tum vero in primis Commentario illo tertio Epidem. Nam eorum omnium, quæ in pestilenti illa constitutione euenerunt, summam, & omnium malorum fontem putredinē fuisse scribit. Sed hoc ipsum & ratio facile persuadet: etenim sicuti de minore putredine generantur morbi plauè benigni, ac mites, qui vel a sola natura facile superantur, de maiori autem difficiliores, qui indigent opera, & auxilijs medicorum; ita rationi maxime consentaneum est, de maiori adhuc, & summa putredine orti ducere morbos omnium difficillimos, qui via a natura, aut ab arte superari possunt. Sed & rationem tum præcauendi, tum curandi homines a pestilentia hoc ipsum demonstrare certum est; Namque Galenus, quem præ cęteris hic, & vbique libenter sequimur, in pestilentia corpora ita præparabat, (qua de re potterius tractabitur) vt humida exsiccaret, sicca in eodem statu conseruaret, excrementa purgaret, obstructiones aperiret, & in vniuersum vnicam, atque illam excellentem putredinem oppugnaret.

3. Epid. 3. 23.

6. Epid. c. 29.

1. de dif. feb.

Amplius si pestilentiæ ortum consideres, siue illa ex aere, siue ex victus ratione, siue aliter originem habeat, (quam difficultatem mox aggrediar) aeris constitutionem calidam, & humidam, victum mali succi, & ad summam omnia principem hac in re locum obtinere certum est, quæcunque putredinem generare, aut quouis tandem modo fouere possunt. Consulto illud in præsentia non ago, vt refellam opinionem illorum, qui omnes simul humores, atque illos quidem contentos in corde, vel magis cordis substantiam in pestilentia putrescere contendunt, partim quod alias particulari tractatione de febre pestilenti hoc a me factum sit, partim quod superiori etiam disputatione illi satis sint refutati. Statim igitur arduam, & diu agitatam illam disputationem aggredior, vnde nam huiusmodi putredo, quam pestilentiæ causam immediatam statuimus, originem ducat; an ex vno aere, vel ma nifestis qualitatibus alterato, vel tota substantia contaminato; an ex victus ratione, & alijs, quæ sunt hominibus communia; an magis latente prorsus, & inexplicabili ratione: etenim quæ humanorum ingeniorum est imbecillitas, veritas, quæ vna semper est, verijs sæpenumero sententijs agitari, & perturbari solet. In primis occurrūt astrologi, qui sicutt rerum fermè omnium, ita pestilentiæ causam (sum nescius an vitiato aere, an alia ratione id fieri v lint) in aspectus, positiones, & coniunctiones cœlestium corporum referre solent.

In quam sententiam nonnulli Galenum quoque trahere conantur, qui huiusmodi malos, & bonos influxus, quos vocant, ita aliquando recepisse videtur, vt qui illis fidem minus adhibere velint, hos pertinaces homines, & sophistas appellare non vereatur. Contra horum opinionem si quis pugnare voluerit, vt is a proposita tractatione longissime digrediatur necesse est. Cœlum ego, stellasque omnes a Deo Opt. Max. procreatas fuisse arbitror, vt sua mo ione & lumine hominem, & omnia inferiora iuuent, atque admirabilem hanc vniuersi Remp. conseruent: in qua sententia non solum Aristotelem, Auerroem, & omnes Peripateticos, sed Galenum quoque fuisse non dubito. Qui præterea corporibus cœlestibus qualitatem vllam, seu proprietatem vel iuuandi, vel nocendi attribuunt, & certis nescio quibus positis suis principijs singula prædicere sibi arrogāt, hos a vera philosophia longe aberrare, nos credimus: Qua de re tum aliorum, tum maxime Illustrissimi Pici diuina extant commentaria, quæ adeo diffuse, & grauiter huiusmodi argumentum tractant, vt nihil præterea desiderari possit. Quod enim ad Galenum pertinet, quanquam aliqua ea parte ille ab ijs superstitionibus aliquando videtur alienus non fuisse, si tamen singula, quæ hac de re ab illo scripta sunt, accurate, & diligenter considerare velis, pauca admodum colligere tibi licet, quæ illorum insaniæ fauere possint.

Lib. de die bus decret. postsimum 3.

3. de die. bus dec. c. 2.

Sed aliud nos agimus in præsentia. Astrologis proxime accedunt alij, qui pestilentiam in vniuersum, siue ex cœlo, & stellis, siue aliter accidat, a venenato quodam inquinamento aeri inspersо fieri, atque occultam prorsus, abditam, & inexplicabilem causam habere docent. Horum facile principem Fernelium fuisse constat. Sed neque huiusmodi sententia hic lōgius est refellenda, partim quod a doctis quibusdam viris illa iamdiu refutata fuerit, partim quod nos quoque posteriorio opportuniori loco illā refutare statuimus. Tertio loco succedunt, qui pestilentiam vnius aeris causa perpetuo fieri docent, ita quidem, vt non modo qualitatibus manifestis, simplicibus, aut cōpositis. Sed etiā tota substantia ille necessario altereiur: qua v raq; ratione illum immutari posse traditum est a Gleno. Consultò hic prætereo vulgatum illud problema: an corrumpi aer, & putrescere queat, cum illud sensu, at que ipsa rerū experientia dissolui facile possit: etenim huiusmodi putredini aerem quatenus corpus quoddam mixtum, minime tanquam simplex elementum obnoxium esse, nulli non constare arbitror, qui memo ria tenerat putredinem, vt loquuntur philosophi, esse mixti passionem, adeoque nulli simplici elemento putredinem proprie tribuendam esse. Huius sententiæ autorem Galenum in primis fuisse asseuerant, qui ple-

com. 85 aer. mea & al. sæp.

Lib. Epid. 2 de dif fe br & al. sæp.

tisque in locis pestis efficiendæ causam principem vnius viciati aeris inspirationem statuisse videtur: atque id præterea contendunt ratione confirmare: cum enim omnium consensione pestis sit morbus vulgaris, atque adeo communis, vt a causa communi originem habeat, necesse est.

Quamobrem cum aere nullam communiorem causam nè animo quidem concipere liceat, non iniuria omnem pestilentiam ex vno aere perpetuo fieri existimant: vt hunc in modum argumentari possis; Pestis est, igitur ex aere; quemadmodum in rebus omnibus vsu venire docet Aristoteles, quæ a causa determinata, & vnica prouenire solent.

Lib poster. 1. Cæterum neque hanc ego sententiam probare satis possum: immo vero satis equidem mirari nequeo, quamobrem plerique viri doctissimi: & qui Galeni dogmata libenti animo profitentur, illam tanquam Galeni suscipiant, & mordicus defendere velint: cum huiusmodi opinio tantum absit a mente Galeni, vt ille ex proposito eam refutare non vereatur. Et ne longius faciam, Hippocratem primum, tum Galenũ hac de re loquentes audiamus.

Hippo. com. 2. de natu hum. 3. Cum per idem tempus multi homines ab vno morbo capiuntur, huic causam acceptam ferre oportet, quod communissimum sit, eoq; maxime vtamur omnes: hoc vero est quod respiramus.

Galen. Probe sanè dixit, quòd id quidem, quod multis morbis est cõmune, causam communem habet: atqui generatio communium morborum haud rectè in vnũ aerem ab ipso refertur: siquidem in Aeno tempore famis leguminibus vescentes inualidi cruribus euadebant; verum eruo vescentes genuum doloribus vexabantur. Scimus autem quod quidam in fame edere coacti triticum semiputre, a communi causa morbo communi laborabant: & quod olim exercitus vniuersus, cum aqua viciata fuisset vsus, in omnibus militibus pariter malum sensit. Qua certe determinatione nihil clarius afferri posse existimo, vt superuacaneum putem, alios quosdam alioqui notabiles locos in præsentia afferre, in quibus vrgenti fame quamplurimos cibis prauis vesci coactos putridis ac pestilentibus morbis correptos fuisse tradit.

De succ. bon & mal. 1. de diff feb & al. sæp init pri mi Epi.

Si quis autem quærat, quamobrem Hippocrates vnius aeris meminerit, huic respondet Galenus, illud propterea factum esse, quod ita ille causam morborũ pestilentium frequentissimam explicare voluerit; cum procul dubio frequentius fiat, vt morbi pestilentes, siue epidemij proueniant ab aere, quam a victu, aut occupationibus, aut laboribus cõmunibus. Quod enim ad Galenum ipsum pertinet, sum ego nescius, an ille definite vnquam, atque in vniuersum vnum aerem morborum pestilentium causam esse velit: quandoquidem si singulos locos, & singula verba, vbi hac de re agitur, nos accurate animaduertamus, illũ ferè semper indefinite loqui deprehendemus, vt omnino rationi conuenit; namque alioqui vir grauissimus a semetipse dissentiret. *1. de dif. feb c 7.* In pestilentibus constitutionibus (ille ait) inspiratio potissimum causa est. Et rursus. magna ex parte incipit ex aeris ambientis respiratione, a putrida exhalatione contaminati. Qua loquendi forma sæpius ille vtitur.

Duas igitur morborum communium, atque adeo pestilentium causas communes nos cum Galeno statuimus; alteram, atque illam quidem præcipuam, & quæ maiori ex parte huiusmodi mala afferat, aerem; reliquam victus rationem, & quæcunque hominibus communia esse possunt. *Init primi Epi.* Porrò hæc omnia in tria capita præclare Galenum aliquando retulisse legimus: vnum ea quæ offeruntur; alterum opera, quæ obimus: tertium ea, quæ extrinsecus occurrunt: sed ita quidem vt ambiens nos aer principem hac in re locum facile obtineat. Non enim (addit Galenus) frequenter accidit, vt per ingestos cibos morbus communis ciuitatẽ, vel nationem, vel exercitum peruadat, sicuti neque per communes tum occupationes, tum labores. At cõtinens nos aer si immoderatius calefiat, vel frigescat, vel humescat, vel siccescat, corporum symmetriam, quæ sanitas est, confundit, interturbat, ac corrumpit. Alijs vero causis neque omnibus simul occurrimus, neque integrum diem subijcimur; sed extrinsecus aer solus omnes ambit, & inspiratur.

Cæterum prætermissis in præsentia studijs, & victus ratione, quæ rariores, & cognitu omnino faciliores sunt causæ efficiendæ pestilentiæ; quod ad aerem pertinet, illud adhuc inquirendum restat, an ille omnibus qualitatibus, vel aliquibus duntaxat alteratus, an tota substantia corruptus, an præterea latente quadam, & abdita causa, (quam rem superius quoque indicauimus) pestilentes morbos efficere soleat. Primũ enim si rem ipsam consideremus, quacunque qualitate, seu simplici, seu composita, & quocunque tandem modo aer reddatur intemperatus, vt morbi fiant communes, & pestilentes necessarium videtur: quandoquidem sicuti alijs in rebus in vniuersum viciata temperie operationes læduntur, & sæpe abolentur, ita si aer a sua naturali, & solita constitutione declinet, quã hominibus benefacere, atque illos conseruare certum est, omnis ratio colligit, vt ille contra multorum malorum sit author.

Sic medici, atque in primis Hippocrates, varias planè aeris, atque anni constitutiones describere solent, *Lib. 3. Aphor. et al.* quarum varias, multiplicesque alterationes, & immutatas qualitates varia certe mala afferre illi docent. Atque vt propius accedamus, quemadmodũ non desunt, qui in vniuersum scriptum reliquerint, ob excessum caloris, frigoris, humoris, & siccitatis pestilentias referunt, quæ ex nimia non solum caliditate, & humiditate, sed etiam frigiditate, & siccitate originem duxerint.

Contra vero si memoria repetamus, quæ superius a nobis constituta sunt, quo loco omnis pestilentiæ, quacunque tandem ex causa illa oriatur, causam immediatam, & coniunctam vnam excellentem putredinem esse diximus; cum hanc non aliunde, quam ex nimia humiditate, tanquam subiecta materia, & extranea caliditate, tanquam efficiente causa fieri constet, non iniuria pestilentiam non aliter, quam ex humida, & calida aeris constitutione fieri censendum est: siquidem tantum abest, vt frigiditas, vel siccitas pestilentiam vnquam efficere possint, vt magis vtraque, vel altera huiusmodi qualitas illam repellere, auertere, & fugare soleat. Quam rem non solum ratione, sed ipso etiam sensu planè manifestam, vnico Galeni loco ex quamplurimis, & infinitis, quos accurata illius lectio vnicuique suppeditat, confirmare nobis liceat. Tantum abest (ille ait) vt ver, aut si quid temperatum est, calidum, atque humidum esse concedam, vt quod planè contrarium est, illud affirmem, omnium aeris temperamentorum pessimum id esse, quod humidũ, & calidum est. *1. de temp c. 4.* Atque iterum. Ex quatuor anni temporibus si duo, triave sint immutata, aut etiam totus annus calidus, humidusque fuerit, necesse est magna pestilentia succedat, qualis fuit tertii Epidem. vbi aduertas animum in omnibus velim, æstiuasque primum, cuiusmodi fuerit calida humidaque temperies, deinde quam necessario ea omnia putrescant. Demum vero apposita Hippocratis narratione, quam consulto prætermittimus; Nullum denique ex malis, quæ ille scripsit, inuenias, quod merito soboles putredinis non sit: quippe quod neque a sicco putrefieri quicquam sit aptum, neque a frigido intelliges, si carnes, & reliqua quæcunque condita asseruari ab hominibus solent, obseruabis, hæc quidem sale, hæc muria, hęc aceto, hæc alio quopiam ex ijs, quæ siccant, commode præparari. Deprehendes & Borea, qui siccus natura, & frigidus ventus est, omnia quam diutissime impurtria durare; cõtra putrescere facile Austrino flatu: est enim is ventus calidus & humidus.

Atque profecto si consideremus constitutiones ab Hippocrate positas alteram tertij, alteram secundi

Epidemii.

3. Epid. ſec. 3. in prin. Epidem. quas vtraſque peſtilentes fuiſſe teſtatur Galenus, in eo tantum inuicem differentes, quod illa toto anno, hæc ſolum æſtate durauit, illas manifeſto calidas & humidas fuiſſe conſtabit.

Quod ſi calida, & humida conſtitutio generandæ putredini eſt maxime accommodata, quis dubitet, frigidam, & ſiccam, illius generationem arcere, & impedire? Illa quidem ſeu rationis uim, ſeu philoſophorum, & medicorum communem conſenſum animaduertimus, vt ſtatuendum ſit omnem peſtilentiam propter aeris alterationem, ex vna calida illius, & humida cõſtitutione ortum perpetuo ducere. Quòd ſi aliæ aeris immutationes plurima mala hominibus afferre ſolẽt (quod negandum non eſt) de quibus tum alibi, tum lib. 3. Aphoriſm. ſcripſit Hippocrates, peſtilentiam certe nunquam illæ afferent præter conſtitutionem calidam, & humidam. Quanquam enim vnus aliquando calor immoderatus peſtis cauſa fuiſſe videtur, quod Thucydides in peſtilentia ſui temporis eueniſſe narrat, humiditatem præterea, atq; adeo putredinem neceſſario illi acceſſiſſe, vel idem Thucydides atteſtatur, qui non ſimpliciter calorem, ſed calorem ſuffocãtem, *Lib. 2. Bel. Pelop.* humiditatis, & putredinis parentem deſcribit ijs verbis. Domorum penuria viuentes in ſuffocantibus, minimeque perflatis æſtiuo tempore tugurijs corruptio inuaſit, nullo decore, ſed alij ſuper alios mortui iacebant, & in vijs, & circa fontes ſemianimes volutabantur. Et ſi puto non ſolum qualitatibus aerem, tunc peccaſſe, ſed etiam tota ſubſtantia corruptum fuiſſe, cum ſcribat Galenus forte etiam ex Aethyopia quædam illuc fluxiſſe putredinis inquinamenta. Pariter quod peſtilentia ex nimia tum caliditate, tum ſiccitate oriri poſſit, vt nonnulli arbitrantur, qualem deſcribit Virgilius, illud ego fieri exiſtimo non per ſe, quod fieri non poteſt, ſed quatenus talis aeris conſtitutio famem afferat, quam deinceps putredines ſequuntur; quod & poeta innuere videtur inquiens.

„ Tum ſteriles exurere ſirius agros.
„ Arebant herbæ, & victum ſeges ægra negabat.

Sed in re manifeſta longius verba fundere non decet. Cæterum an præter huiuſmodi manifeſtas qualitates, aeris etiam ſubſtantiam in peſtilentia aliquando alterari contingat, ſi quis hoc fieri velit, quatenus aer vapores aliunde malos, & putridos ſuſcipiat, illud nos cum Galeno libenter concedimus, qui quidẽ non modo aeris ſubſtantiam hac ratione infici, & cõtaminari docet, ſed etiam rationem, & locos demon- *1. De dif. feb. c. 7.* ſtrat, vnde huiuſmodi morboſi vapores eleuentur, & ad illum perueniant, nimirum ex iacentibus cadaueribus inhumatis, nec crematis, quemadmodum in prælijs fieri ſolet, aut ex paludibus quibuſdam, vel ſtagnis æſtiuo tempore, vallibus, & humilibus alijs locis, ex quibus putrida exhalatio facile euaporauit.

Quod ſi contra alterationem aeris in tota ſubſtãtia ille interpretatur latentem illam, abditam, & inexplicabilem proprietatem, cuius ſuperius mentionem fecimus, quanquam probe intelligimus pleroſque omnes vel nobiliſſimos medicos illam amplecti, nos tamen huiuſmodi diſciplinæ adhuc ſatis non acquieſcimus: fruſtra enim ac temere quauis in re cauſas abditas, remotas, & commentitias inueſtigare ille mihi videtur, cui manifeſtas, proximas, ac legitimas ante oculos habere licet, quales proxima nos diſputatione ſatis iudicaſſe exiſtimamus.

Sed aduerſariorum argumentationes hac in re audiamus. Peſtilentia (illi inquiunt) tam hyeme, quàm æſtate, tam ſicco, quam pluuio, tam temperato, quam inæquali cælo graſſari ſolet, cum tamen illam, vt omni in probo acuto accidit, æſtu immoderato, atque æſtate magis affligere deceat.

Sic putridam aeris conſtitutionẽ, quanquã late illa, longeque propagatur, & ex graueolentia, alijsque indicijs magna eſſe deprehenditur, plerunque tamen ſine peſtilentia euenire animaduertimus. Rurſus nulla putrida, nulla intemperata aeris conſtitutio poteſt in valde multas regiones vagari: at peſtilentia tam latè, ac immaniter interdum ſæuit, vt vniuerſum pene orbem occupet. Præterea putrida aeris conſtitutio ad peſtilentiam quidem aliquando confert, & incrementum addit, at non illam excitare poteſt: etenim ſi vna putredo tanti mali cauſa foret, ad omnes illa animantes æque pertineret: neque vlla ratio reddi poteſt, vnde homines magis, quam boues, aut ij potius, quam oues, aut ſues peſtilentia corripiantur. Quod ſi hoc in putredinem referre velis, quæ non vna ſemper ſit, & vniuſmodi, verum quæ nunc vni, nunc alteri animantium generi ſit pernicioſa, vt ad malignam quandam, & abditam huius rei cauſam adhuc confugias, neceſſe eſt: quando nemõ ſatis explicare poteſt, quis modus, aut quæ ratio ſit eius putredinis, quæ vel bobus, vel ouibus, vel hominibus ſolis ſit infenſa. Hæc breuiter, & ſummatim ex Fernelio: quæ ab autore mirabili *De abdit. rerũ cauſ. c. 12.* illa facultate, & copia dicendi, quam natura ei largita eſt, diffuſe explicata, & locupletata huiuſmodi ſententiam ita confirmarunt, vt etiam pleriſque illam perſuaſerint: ex quibus eſt meus Mercurialis, qui non ſolum hanc latentem aeris qualitatem libenter ſuſcipit, ſed etiam ad illius confirmationem quędam adhuc doctè & argutè affert.

Cum enim ſatis conſtet, non omnes febres peſtilen *De peſt. cap. 5.* tes eandem prorſus putredinem habere, immo vero *cap. 7.* ſæpe eueniat, vt vbi minora putredinis argumenta appareant, ſymptomata grauiora & mortes velociores ſuccedant, omnis ratio colligit, vt præter putredinem altera quædam adſit occulta vis, quam medici pleriſq; medicamentis, & venenis ineſſe docent.

Tum vero ſi in aere (ille ait) ſit qualitas cœleſtis, & occulta genitalis, cuius Ariſtoteles ſæpenumero meminit, fatendum eſt in eo fieri interdum etiam qualitatem corruptricem ſecretam. Huc accedit quod multæ peſtes auxilium perceperunt ex antidotis arcanis, & ſecretis, qualia ſunt apud Galenum bolus Armena, interdum lotium hominis, interdum theriaca. Quod ſi contulerunt remedia arcana, conſentaneum eſt rationi, arcanum etiam fuiſſe illud, quod nocebat. Ijs *Com. 2. de nat. hum. text. 4.* demum accedit teſtimonium Galeni, qui prauos, & morboſos vapores elatos è paludibus, ſtagnis, vel alijs cænoſis locis aeri noxios eſſe docet, nequaquam manifeſta qualitate, ſed proprietate ſubſtantiæ. Pro huiuſmodi ſententia, ac latente in peſtilentia aeris qualitate, aut omnia, aut certe potiſſima hæc ſunt argumẽta, quę ab illius patronis afferri ſolent. Atque hinc ego factum fuiſſe exiſtimo, vt pleriq; pr[æ]ter Galeni diſciplinam cum Fernelio morbos conſtituant in tota ſubſtantia: qua de re alias pluribus. Nunc propoſitam diſputationem perſequimur.

Primum autem non ſolum vehementer mirari, ſed etiam obſtupeſcere licet, quamobrẽ Galenus, vt alios prætermittamus, qui occultas ſæpenumero proprietates in venenis, medicamentis, & alijs pleriſque rebus libenter amplectitur, & qui aliquando pollicitus eſt ſe librum conſcripturum de ijs, quæ agunt a tota ſubſtãtia, huius tamen abditæ, atque occultæ aeris qualitatis nunquam, & nuſquam meminerit: immo vero cum vbique illam prætermittat, tum ex propoſito huiuſmodi ille commentum refutare videtur. Opportune Hip- *1. prog. 4.* pocrates medicos admonet, vt prouidentiæ operam darent, & particulatim animaduerterent, ſi quid in morbis diuinum ineſt.

Hunc locum diffuſe interpretatus Galenus, nonnullis primum interpretibus refutatis, qui huiuſmodi vocem, [diuinum] male, & præter Hippocratis mentem ſunt interpretati, demũ concludit, hac voce non aliud ſignificari, quam ambientis nos aeris conſtitutionem. Et ne quis latentem adhuc illius qualitatem animo conciperet, quaſi ſe ipſe magis explicans, nihil aliud apud Hippocratem diuinum eſſe confirmat, præter quam ambientis nos aeris cõſtitutionem, de qua ſcriptum eſt in Aphor. . . . . inter anni tempora ſi *3. Aph. 2.* hyems plus iuſto ſiccior, & frigidior fuerit, ver au-

tem

« tem pluuium,& Austrinum,febres acutas fieri æstate necesse est, & lippitudines, & difficultates intestinorum, præsertim mulieribus,& viris natura humidis. sicuti pleraq; alia huiusmodi;vt manifestas planè aeris mutationes, & alterationes afferens quamlibet abditam qualitatem negligere,& reijcere videatur. Atque hic quidem,si quis alius,erat locus opportunissimus, vbi Galenum latentis huius qualitatis meminisse decebat, si modo illam natura constare existimasset. Quod si nugas, poetarumque fabulas appellat, & illos acriter arguit,qui[diuinum]ad iram Deorum,vel ad dies criticos referebant,quod vtrunque a veritate, aut saltem verisimilitudine prorsus non videtur alienum, longe equidem magis hanc occultam,& inexplicabilem conditionem,tanquam commentitiam, ab omnique veritate,& verisimilitudine abhorrentem, illum repudiaturum fuisse existimo.

Pariter si omnes libros Epid.& particulatim constitutiones pestilentes, itemq; omnes locos,vbi hac de re tractatum est, accurate animaduertere velis, facile intelliges Hippocratem, & Galenum ab huiusmodi commento semper abstinuisse: neque certe iniuria. Cum enim ante oculos habeamus, quæcunq; ratione prorsus manifesta,proxima, & naturali, aerem tum qualitate simplici,& composita,tum tota substantia alterare,& corrumpere solent, non est, vt nos magis abditas, remotas,& imaginarias causas temere inuestigare velimus: siquidem vulgaris est philosophorum sententia,inutiliter & frustra plures alicuius rei causas inquiri, vbi pauciores sint satis. Modo aduersariorum argumenta aggredimur.Pestilentiam,quæ ex aeris vitio ortum habeat,quouis tempore, & quauis aeris constitutione fieri, ac æstate potissimum maius negocium facessere, sicuti acuti omnes morbi facere consueuerunt,tam est falsum, quam quod falsissimum: satis enim superius monstrauimus vnam maxime constitutionem calidam, & humidam, quandocunque illa succedat, pestilentiam efficere:ita quidem vt nulla ratio præterea reddi possit, quamobrem æstate magis, quam alijs temporibus illa imperium facit: quemadmodum pariter & plerosque morbos acutos non solum æstate,sed quouis tempore furere,adeo certum est, vt longiori confirmatione non egeat.

Nos quidem vnam putredinem pestilentiæ causam proximam, atque immediatam esse statuimus: at non quamlibet putredinem id præstare posse credimus. Quanquam igitur multis interdum argumentis aeris constitutionem putridam, atque insigniter putridam adesse constat; quæ tamen pestilentiam nullam afferat,quid tum? an statim pestilentiæ causam occultam afferre decet? Nos contra verius,& magis,ni fallimur, ad Galeni mentem, putridam aeris constitutionem pestilentiam perpetuo generare existimamus, quotiescunque ad talem illa, & tantam putredinem peruenerit,quæ tanto malo sit satis. Quod si huiusmodi terminum,& gradum putredinis,quem forte nemo satis explicare potest,aduersarij occultam illam aeris qualitatem intelligunt, iam inter nos conuenit: quandoquidem omnibus in rebus natura constitutæ sunt postremæ quędam differentiæ, atque definiti quidam termini,qui propriam formam,atque (vt loquuntur philosophi) proprium esse vnicuique largiuntur, quos propterea proprietatem temperamenti nonnulli appellant,qui certe a nemine satis intelligi,aut explicari posse videntur; Ad quem certe modum hunc quoque putredinis gradum efficiendæ pestilentiæ accommodatum occultum esse, neque facile indicari posse fatendum est.

Quocuque huiusmodi putrida, aut intemperata aeris constitutio penetrauerit,siue vnam regionem,siue plures, siue vniuersim orbem occupet, ibi pestilentiam fieri necesse est. Quemadmodum autem sæpenumero euenit, vt vnus tantum, aut alter locus male afficiatur, ita contra si omnium temporum pestilentias memoria repetamus, sum ego nescius, an vlla vnquam vniuersum terrarum orbem eodem tempore peragrauerit.

Quod si illud obstinate contendere velis, quid prohibet, quin perniciosa aeris qualitas, aut proprio ortu,aut ventis ferentibus,aut alia contagij ratione latissime dilatetur? Quod de putredine afferunt;quam omnibus animantibus communem esse decet, facile, & manifesto dissoluitur a Galeno, qui nullam causam sine eius,quod patitur, aptitudine agere posse docet: quod antea proditum est a philosopho: alioquin (ille ait) omnes sub sole æstiuo versantes in febres inciderent,item omnes, qui paulo vehementiori motu vterentur,inebriarentur,irascerentur,tristarentur: sic per canis æstum omnes ægrotarent, atque in pestilentijs morerentur. Quod si homines nulla ratione, præter quam propria temperie, ætate,ac victus ratione inter se differentes, non omnes pestilenti morbo laborant, sed multi superstites manent, cur mirum potest videri,si cæteræ animantes tot, tantisque rebus inuicem diffidentes ab huiusmodi lue quandoque sint prorsus liberæ,& alienæ? contraque si saluo, & incolumi homine illæ quandoque peste afficiantur? Non ne licet plurima commemorare, quæ homini noxia,& venenata.alijs quibusdam animantibus innoxia sunt, & salutaria? Sed Hippocratem audiamus vel autorem libri de flatibus, quicunque ille fuerit, hanc rem præclarè definientem hac ferte.

1. De diff. feb. c. 7.
2. de anima 25.

» Sed est fortasse qui dicat; quare non omnibus animantibus,sed alicui eorum generi incidunt huiusmodi morbi? Cui ego quidem hunc in modum respondeo. Differt corpus a corpore,natura a natura, nutrimentum a nutrimento; non enim omni animantium generi eadem aut non conferunt, aut commoda sunt, sed sunt alia alijs magis conuenientia. Quando igitur aer eiusmodi inquinamentis plenus est,quibus humana natura offenditur, homines ægrotant: quando vero alteri cuipiam animantium generi aer non satis conuenit, tum morbus illud genus corripit. Qua sententia nihil ad propositam rationem magis apte, congruenterque dici posse nos credimus. Neque est, vt quis hinc colligat, ad latentes adhuc proprietates confugiendum esse,nisi quatenus determinatos illos gradus,& terminos putredinis nemo satis assequitur, quos occultos, & inexplicabiles esse nos quoque libenter concedimus. Atque hactenus ad Fernelium. Iam vero,quod ad Mercurialem pertinet, febres omnes pestiferas non eandem certe putredinem habere fatemur, sed tamen illam perpetuo insignem, atque excellentem esse nos arbitramur.

Quod si ægri aliquando grauissimis symptomatis laborant,& celeriter moriuntur,quanquam leuia putredinis vestigia appareant, sum ego nescius qualia nam maiora putredinis argumenta præter sæuissima huius symptomata,& celerrimum interitum inuestigare velimus;nisi forte cum idiotis extra apparentibus quibusdam indicijs fidem adhibere, atque animum aduertere velimus,quæ sæpius incerta, & fallacia esse posterius demonstrabimus.

Porrò cœlestem illam qualitatem, atque occultam vim genitalem, & beneficam nos cum philosopho libenter suscipimus, quandoquidem cœlum, & omnia superiora a Deo Opt. Max. ob id in primis creata fuisse constat, vt hisce rebus inferioribus, & uni potissimum homini benefaciant, & præstantia munera gratuitò infundant.

At vero cum hinc ille colligit, latentem propterea qualitatem maleficam, & corruptricem necessario statuendam esse, ego quidem huiusmodi argumentationis vim haud satis intelligo. Etenim quemadmodum hæc inferiora, & composita ita natura comparata sunt, vt suo contrario non careant, ita cœlum & cœlestia omnia omnis mixtionis, & corruptionis immunia ab hac lege longe abesse non dubitamus; temere enim quis colligat; Cœlo inest vis mouendi, ergo & quiescendi.

Immo

Immo vero cum illud minimè aptum sit ad suscipiendam vllam contrarietatem, diuersa prorsus ratione argumentari licet, vt vna re posita alteram illi oppositam excludere possis: quia enim cęlum mouetur, ideo quiescere nequit: vnde pariter quia cœlo inest vis quædam genitalis, & benefica, igitur, vt ab omni illud qualitate malefica, & corruptrice destitutum sit, necesse est. Quod prætera adducit, plerisque pestilentijs profuisse arcana quædam præsidia, qualia sunt bolus Armena, theriaca, & alia huiusmodi, non eo inficias, quanquam non minus manifesta, quam latente vi præclaram isthæc operam præstare, nos existimamus. Sed esto: vna latente proprietate sint illa salutaria, an propterea quod nocebat, arcanum esse censendũ est? Nemo arbitror hunc lo modum colligat; Pœonia (ex. gr.) occulta quadam proprietate iuuat epilepsia correptos, epilepsia ergo abscondita, & latens est. Sic scammonium latente vi bilem ducit, ergo bilis abdita est, & occulta. Sed hoc longius demonstrare, vt facile, ita superuacaneum esse arbitramur. Quod postremo ad Galeni testimonium pertinet, duabus ex causis huiusmodi occultam qualitatem in aerem induci posse docet Mercurialis, altera ex sideribus, de quibus nos satis diximus: reliqua ex vaporibus prauis, qui eleuantur ex aquis, specubus, aut alijs rebus putrefactis: quos quidem vapores scribit Galenus obesse nequaquã manifesta qualitate, sed proprietate substantiæ. At vero si Galeni mentem studiose animaduertimus, illud ipsum hoc loco ille docuisse videtur, quod alias sæpe scoprũ reliquit, nimirum aerẽ vitiosum reddi vel in tota substantia, quæ putrescat, & corrumpatur, vel in sola temperatura, vt absque vlla substantię putrefactione aer duntaxat in qualitatibus vel simplicibus, vel compositis alteretur. Qua in re cum vtraque huiusmodi vitiosi aeris ratio non vnam planè curandorum morborum, qui ab illo oriuntur, rationem postulare videatur, autorem arguit Galenus, quasi imminute, & perperã huiusmodi ille curationem tradiderit. Sed præstat illius seriem afferre, quę ita habet. Scripsit curationem imminutam communium morborum, quando fiunt vitio ambientis; etenim sæpius nonnullæ vaporationes ex paludibus, vel stagnis, vel cænosis locis, aut ab eiuscemodi terra morbos eiuscemodi creant; interdum autẽ temperatura solius tempestatis; cum igitur in euaporationibus corpora lædantur magis ex totius substantiæ proprietate, quam ex simplici qualitate, probè curationem scripsit spectantem ad duos scopos; scilicet ad mutationem regionis, & ad exiguę inspirationis necessitatem. Verum in ijs, qui ob qualitatem male habent, non solũ curatio iam factę ęgritudinis per qualitatem contrariam fiet, immo & præcautio, ne omnino obfirmetur: nam si corpus lęsionem subeat ab immodico calore, per ea quę pariunt frigus; si a frigore, per ea quę calorem immittunt, & ad proportionem in alijs qualitatibus simplicibus, & compositis. Hactenus Galenus vt hinc certe latentem nullam, & occultam aeris proprietatem elicere possis: quam quidem, si modo illa vnquam induci potest, verisimile est, aut magis necessarium a vaporibus inferne elatis nunquam induci. Sed hac de re satis.

Pręterea demum inter pestilentię causas prętermittenda non est particularis hominum, & rerum contagio, quam quidem ad aerem ipsum hand inepte referri posse nos existimamus: quãquam enim vere, & proprie aerem efficiendę pestilentię causam in primis esse constat, vt modo diximus, quando ille aut vnis duntaxat qualitatibus alteratur, aut tota substantia contaminatur: adhuc tamen, licet minus vere, & proprie, quodcunq; tandem, & qualecunq; fuerit contagium, non illud absq; aeris vehiculo alteri communicari posse videtur: quandoquidem a male affecto corpore, vel fomite tenuissimus quidã vapor, aut spiritus eleuetur, necesse est, quẽ aerem quodammodo appellari posse putamus; cum & Galenus aliquãdo huiusmodi voces confundat, & nihil referre doceat, spiritum ne, an aerem dicamus. Neque est vt aliquis huoc loquendi modum, tanquam minus proprium, arguere velit: siquidẽ & Galenus Thucydidis pestilentiã, præter ottam corruptionem in suffocantibus tugurijs æstatis tempore, & humores corporum ex praua victus ratione putredini obnoxios, originem forte etiam duxisse scribit, quòd propter continuitatem ex Aethyopia putrida quædam contagia, seu inquinamenta fluxerint: quod certe minus proprie dici constat; namque propria, & exquisita contagij ratio in eo consistere videtur (vt supra statutum est) quando aliquid ex determinato corpore eleuatur, quod vel solo contactu, vel aliqua cum distantia alterum occupat, minime vero quãdo aer totus redditus vitiosus suapte natura plerisq; omnibus malum aliquod afferre solet: alioqui mala nedum pestilentia, sed communia quęcunque & vulgaria vt sint contagiosa, fateamur necesse est. Itaque alienum prorsus a ratione alicui videri non debet, si nos quoque pestilentiam de cõtagio oriundam ad ipsum quodam modo aerem referendam esse existimamus quod illo euidenti argumento potest confirmari, cum corpora quæcunque substantia solidiore, & densiore constant, adeoque nullum aerem excipiunt, qualia inter cætera sunt metalla omnia, nullam contagiosam affectionem contrahere videantur. Atque id eo magis statuendum videtur, quod non leues coniecturæ, & argumenta nobis persuadeant, antiquiores etiam medicos in hac sententia fuisse.

Porro autem instituti nostri ratio postulat, vt post essentiam, & causas pestilentię de eiusdẽ signis agamus. Cęterum cum superius a nobis statutum fuerit, pestilentiam nullo distincto, ac determinato morbo contineri, & concludi, nisi ab hac disciplina discedere velimus, vt nulla symptomata, atque indicia sint illius propria, & peculiaria, fatendum est. Vnde subit in mentẽ, quod a Galeno iamdiu didicimus, partem artis medicę, quę agit de signis omnium maxime incertam, & coniecturalem esse: id quod, si alias vnquàm, hoc certe loco verissimum esse nos existimamus, vt non iniuria vbicunque pestilentia primum apparere incipit, iam incertam, obscuram, & ancipitem faciem illa repręsentare videatur, vt homines vix eam cognoscant. Sic apud Thucydidem Athenienses puteos a Peloponnensibus veneno contaminatos fuisse existimabant, sic nostro hoc tempore Venetijs, Patauij, Vicentię, Mantuæ, & vbique alijs asserentibus pestem adesse, alijs negantibus, hac in re plurimę sunt excitatę dissensiones, vt superius diximus. Nullum igitur verũ, certum, ac determinatum indicium non solum inueniri, sed ne animo quidem concipi posse nos existimamus, vnde pestilentia argui, & demonstrari possit: quandoquidem (vt dolorem capitis, delirium, atque infinita huiusmodi vulgaria symptomata prętermittamus, quibus frequenter homines sine pestilentia laborant) nemo est in medicis libris legendis, aut in artis operibus exercendis vel mediocriter versatus, qui non facilę intelligat parotidas, bubones, anthraces, & alia huius generis, quę pestilentiam maiori ex parte comitari solent, & quę indicia pathognomonica a plerisq; censentur, sine vlla tamen pestilẽtiæ suspicione sæpenumero fieri, atq; impune medicorum manibus tractari: vt hoc loco non solum refellendi, sed etiam ridendi sint, qui signis quibusdam proprijs, & determinatis pestilentiam definire, & demonstrare conantur.

Qua quidem ratione illos pariter arguere licet, qui nullam pestilentiam agnoscunt, ac neminem huiusmodi morbo interiisse asseuerant, qui non bubonem, vel anthracem, vel exanthemata, uel aliud apparẽs cutis uitium manifesto præseferat. Quemadmodum.n. nulla extant indicia, quę pestilentiam certo indicare possint, ita contra quanquam corpus ab omni apparente macula est prorsus alienum, illud a pestę liberũ esse temere asseuerandum non est, siquidem rationi maxime consentaneum est, illa eadem mala, quę extra homini accidere solent, internas aliquando partes

etiam

1. de dif. feb. 2.

etiam occupare, ita quidem vt venenum alte lateat, neq; extra aliquod illius vestigium appareat: id quod Galenus quoque scriptum reliquit. In partibus (ille ait) non conspicuis in corporis profundo similes ijs, qui in cute consistunt, affectus gigni ratione non caret: etenim si bilis flaua in partem quampiam decubuerit, erysipelas fiet, si nigra, carbunculus, & cancer. Neque certe intima corporis adamantis constitutionem obtinent, sed ea quoque ijsdem affectibus obnoxia sunt, & alias. Febres plurimæ viguere, in quibus nulli essent cutanei affectus, quas sequebantur alui excrementa graueolentia, &c. Quæ profecto mala interius latentia alijs forte perniciosiora non immerito censenda sunt, quòd tum natura valde imbecilla esse, neque venenatos humores expellere posse videatur.

De Atrabile c. 5.

De succ. bon. et vit. princip.

Cæterum principem hac in re locum obtinere nos arbitramur tum præsentis temporis constitutionem, tum ægrotātis historiam: quemadmodum enim (quod præclare in vniuersum traditum est ab Hippocrate) medicum in primis decet morborum populariter grassantium impetum perpetuo considerare, ac temporis constitutionem attendere, ita huiusmodi animaduersionem, si vnquam alias, ad huiusmodi iudicium ferendum accommodatissimam esse nos arbitramur. Etenim si constitutio fuerit pestilens, in qua plurimi laborent, & moriantur, finge aliquem laborantem, cui grauissima statim adsint symptomata, & qui præterea cum alijs laborantibus versatus fuerit, hunc haud leui coniectura peste male affectum esse putandum est, quanquam nullum exterius notabile symptoma appareat. Quod si amplius illi accedat vel bubo, vel anthrax, vel aliud eiusmodi, quod passim grassari soleat, iam coniecturam illud maxime auget, & mali certam quodammodo fidem facere potest; quod alio tempore non liceret. Quod enim ad celerem interitum pertinet, quem plerique omnium maxime animaduertunt, neque ille magis alijs argumentis fidem facit; siquidē præter pestilentiam plurimi sunt morbi acuti, qui breuissimo tempore homines interficiunt: & in ipsa pestilentia plurimos non ante septimum, nonum, & plores dies interijsse certum est: quod particulatim Thucydides annotauit. Quod si quis his non acquiescit & longiorem symptomatum, atque indiciorum enumerationem desiderat, quæ tum futuram pestilentiam prænuncient, tum præsentem arguant: quod quidem ad signa prognostica pertinet, quotquot quauis tandem ratione putredinis sobolem præsagire solita sunt, istæc omnia futuram pestilentiam portendere creditum est.

3. prog. 38

Vnde præter solitam naturam, & conditionem, mutationes temporum, præsertim calidiores, & humidiores, pluuiarum assiduitas, maxime in fine veris, aut æstate, absque ventorum flatibus, qualem ferè constitutionem in Cranone ciuitate ab Hippocrate descriptam legimus, reptilium omnis generis, murium, erucarum, & aliorum vermium præter morem multitudo, crebra in aere phænomena, exanthemata non solum in pueris, sed etiam in adultis frequentia, abortus faciles, annonæ caritas, & alia huiusmodi propemodum infinita, quæ homines, aut naturali, aut sæpe etiā superstitiosa obseruatione commenti sunt, futuram pestilentiam significare creduntur: quorum quidem indiciorum vim, atque efficacitatem, vnicuique suo arbitratu examinare licet. Quod vero ad illa attinet, quæ præsentem pestilentiam demonstrant, non alia huc afferenda sunt præter ea, quæ propriam illius formā, & peculiarem characterem constituunt. Etenim quotiescunque morbi passim grassantur, & plurimos interficiunt, nihil præterea ad stabiliendam pestilētiam desiderari posse videtur. Quod si demum signa quædā peculiaria quis intelligere cupit, quæ Socratem pestilentia laborantem pro certo demonstrare possint, is sciat præter ea, quę superius posita sunt, pauca admodum, aut forte nulla esse indicia, quæ hoc ipsum vere attestari possint. Id quod vnusquisq; facile confitebitur, qui memoria repetat, quod nos satis iam demonstrauimus, pestem nullo determinato morbo circumscribi, sed omnes affectus præter naturam, quicunque animo concipi possunt, latissime cōplecti. Illud tamen hoc loco minime est prætermittēdum, in peste (vt inquit Aetius) omnia horrendissima fieri, ita quidem vt quæ alias leuiora, & benigniora esse consueuerunt, hoc tempore fiant grauissima, & malignissima: quod omnino ratio persuadet, & Gal. quoque animaduertit.

Sacri ignes multi, qui maligni cum essent, multos interfecerunt.

Hipp. 3. Epid 3.

Sacrum ignem (ait Gal.) didicisti a biliosa fluxione oriri, aut non illa semper tamen praua, & putri. Planè contra vbi mitis sit fluxio bilem pallidam obtinens, quæ in nobis naturaliter gignitur, solet quidem sacrū ignem facere, nullū tamen ex eo dare damnum, si modo recte tractes. At non erat in præsentia talis, qui sacrum ignem efficiebat, humor, sed malignus, qui eroderet, putrefaceretque &c. Sic paulo post.

9.

Ora aphthis vitiata, pudenda tuberculis, lippitudines, carbunculi.

Hipp. 21.

Singuli hi affectus ferè non sunt cacoethes, vti sacro igne diximus modo, nūquam vero etiam sunt cacoethes, vti nunc, quod putridus esset qui abundabat humor. Non est igitur, vt in præsentia longiorem morborum, & symptomatum catalogum faciamus, quæ in pestilentia euenire, & grassari solent; quandoquidem si memoria repetamus pestilentias ab Hipp. Thucydide, Gal. & posteriori tempore ab alijs descriptas, illa vsq; adeo varia, & multiplicia esse constabit, vt nulla ferè sit pars corporis, quæ huius veneni malitiam, atq; impetum aliquando non experiatur. Quorum omniū malorum varietatem, discrimē, ortum, & causas ex ijs, quæ superius a nobis posita sunt, vnusquisq; facile cōsequi potest, vt hac in re nos minime longiores esse oporteat.

Galen.

De peste hactenus in vniuersum. Modo ad principalem controuersiam reuertimur, quales nimirum hoc tristissimo tempore fuerint morbi, qui in plerasq; ciuitates impetum fecerūt, de quibus initio tractationis diximus a plerisq; omnibus dubitatum esse, an pestilentiæ nomine signari debeāt. Et profecto si memoria repetamus, quæ superius a nobis posita sunt; itēq; animaduertamus funestam historiam eorū, quę apud nos euenisse vidimus, iam nullus, vt mihi videtur, dubitationi locus superesse potest, quin hæc fuerit vera, & legitima pestis. Morbi planè fuerūt vulgares, vt nō modo vnum, aut alterum locum, sed quamplurimos vno, & eodem tempore occupauerint: illos præterea fuisse mortiferos, & maiorem hominum partē perdidisse, ipsa res magno Reipubl. dāno ita confirmauit, vt huiusmodi calamitosæ cladis fęda vestigia diutius adhuc duratura esse videantur. Quod si illis demum cōtagium addere velis, quod ad constituendam integrā pestilentię formam nonnulli necessarium esse arbitrantur, illud quoq; non defuisse tam est certum, quā quod certissimum; vt plura huius rei testimonia, aut exēpla huc temere non sint afferenda. Attvero contra nō desunt vel nobilissimi, & doctissimi viri, qui aliter sentiētes, huiusmodi morbos minime pestilentes fuisse, neque veræ pestilentiæ nomine signandos esse contendunt: quorum tamen diuersa est disputationis ratio. Plerique enim pro certo habentes omnem pestilentiam de vno aere ortum ducere, illam hoc tempore fuisse negant, quod nulla in aere fuerit notabilis alteratio, vel corruptio, quæ tantum malorum gignere potuerit.

Aduersus horum sententiam nos satis superius disputauimus, quos certe perperam, & contra Galeni disciplinam sentire nos existimamus, qui ex qualibet communi causa morbos communes fieri summa cum ratione docet. Alij autem magis apposite nullam pestilentiam affuisse asseuerant, non ob id quidem, quod aer ab omni vitio fuerit alienus, quod illi haud grauate concedunt, sed propterea quia vere

re

re ij morbi eas conditiones non habuerint, quę ad cōstituendam pestilentiæ formam necessariæ esse videntur: quorum sanè argumēta intelligere æquum est. Inter omnes, opinor, conuenit pestilentes morbos esse vulgares, & plerosq; homines cuiusuis sexus, ætatis, fortunæ, indifferēter aggredi; pariter eosdem esse perniciosos, & maiorem ægrotantium partem interficere: quæ duæ conditiones (vt sæpius iam diximus) si, Gal. credimus, veram, & legitimam pestilentiam determinare videntur: ita quidem si altera, vel longe magis, si vtraque desit, vt certum sit omnem pestilentiæ suspicionem vanam, ac temerariam esse. Atqui si qualitatē, & numerum, tum ægrotantium, tum mortuorum cōsideremus, singulaq; accurate, & particulatim animaduertamus, quæ hac de causa, hoc tempore euenerunt, neutram ex ijs conditionibus affuisse, vt fateamur, necessarium videtur. Etenim (vt a nostra non discedamus) cum mea Vicentia feliciori tempore alere solita fuerit hominum circiter triginta millia, certo certius est, ne dum maiorem, sed ne minimam quidem illorū partem laborasse, aut interijsse, quod ex ijs, quę primū a nobis proposita sunt, facile vnusquisq; ad calculum reducere potest. Præterea vero cū tempore pestis morbus nulli ætati, sexui, nullis studijs, atque ad summam nulli hominum conditioni parcat, euentus, & res ipsa satis superq; cōfirmauit. In vniuersum ferè omnes, qui in aliqua dignitate, ac fortuna essent constituti huiusmodi calamitatis fuisse immunes: ita quidem vt reuera non alij, quam sordidi quidam homunculi, atq; ex infima plebecula hanc mortiferā cladem perpessi fuerint.

Vt illud interea prætermittamus, quod alioqui magni interest, forte etiam ex ijs plerosq; obijsse magis alia de causa, quam vi morbi: cum enim ad legitimam vniuscuiusq; morbi curationem non solum medicum adesse oporteat opportuna facientem, sed & ægros, & assidentes, & exteriora, vix explicare licet in summa rerum confusione, quantum ab officio defecerint medici, ægri, assidentes, & demum quam exteriora ad præsentem opportunitatem male fuerint accommodata.

Cum igitur morbi hoc tempore non fuerint vulgares, neque ita perniciosi, vt maiorem hominum partem, vel certe multos necauerint, (vtroq; enim modo hanc perniciem determinat Gal.) addo, & plurima vndiq; errata, eaq; grauissima commissa fuerint, quæ morbos alioqui salutares mortiferos reddere solent, illos doctissimi viri minime pestilentes fuisse asseuerāt, sed eos duntaxat malignos esse contendunt, qui nequaquam ex aere, vel contagio, sed ex vna in primis deprauata, & vitiosa victus ratione ortum duxerint; quæ quidem quantum ad huiusmodi morbos gignendos conferat, iamdiu traditum est a Gal. atque notius est, quam vt longiori confirmatione indigeat. Porrò autem quanquam nos hæc vera esse non inficiamur, verumtamen de priore sententia adhuc dimoueri non possumus. Et primum quidem illud, non importune afferre licet, vt in rebus propemodum omnibus accidit, ita in pestilentia varios gradus non iniuria constituendos esse, adeo vt illa sit grauior, & maiori cū periculo, hæc leuior, & minori cum discrimine; qualis ea

Lib. 4. Dec. 1. fuit, cuius aliquando Liuius mentionem facit, in qua

cap. 1. Q. plures ille superstites fuisse, quā interijsse commemo-

Fab. Ang. rat. Vnde haud omnino præter rem dicat quispiam,

& C. Fur. hanc nostram pestilentiam benigniorem, & leuiorem

pa.. Coss. fuisse, quam vt maiorem hominum partem inuaserit, & occiderit. Atqui ad eandem refellendam sententiam alia prorsus, & veriori nos ratione vti consueuimus. Pro qua illud nobis in præsentia concedi cupimus, quod posterius diffuse & fusius probari posse confidimus, hanc nimirum nostrorum temporum pestilentiam minime ea vitiato aere, aut deprauato victu, at aliter, quam ea vno hominum & rerum contagio originem habuisse. Quod si ita res habet, quanquam huiusmodi morbi maiorem hominum partem in his regionibus non occupauerunt, neque ex omni conditione (quod ingenue fateri decet) illud ego tamen affirmare non vereor, veram hanc, & legitimam pestem fuisse: cum satis sit, ijs in locis, vnde ad nos importata est, vbi forte ab aeris vitio originem duxit, omnino illam vulgarem fuisse. Immo vero quid prohibet etiam, quo minus dicamus pestem (ex. gr.) Africæ, Siciliæ, & Italiæ vnam atque eandem esse, quam propterea iure optimo nō modo vulgarem, sed etiam vulgatissimam appellare liceret, cum per tot regiones vagata sit? Sed neq; altera fortasse deest nō inepta ratio, vnde propositā difficultatem diluere possimus. Quanquam.n. hæc mala a plerisq;, & potissimum nobilibus viris fuerunt aliena, neq; (vt pestilentiæ forma in primis postulat) in homines cuiusuis status, & fortunæ grassata sunt, illorum tamen ea vis fuit, & malitia, vt omnes aggredi, neq; vlli pepercisse potuerint, nisi grauissimorum patrum singulari studio, & diligentia, illorum furor, atq; impetus cohibitus, atq; angustis admodum terminis coercitus fuisset. Singula etenim (vt philosophi docēt) propriam formam assequuntur, non ex ijs, quæ in actū prodeunt, sed ex ijs quæ potestate sunt talia: neq; res, (vt eorum more loquamur) per actus secundos, sed per actus primos definiri solent. Homo est animal rationale, nō quatenus ille vere, & actu ratiocinatur, sed quatenus ita natura comparatus est, vt aptus sit ad ratiocinandum, alioquin homo dormiens non esset homo. Sic apud philosophum definitur anima, quod sit actus primus corporis physici potentia vitam haben- a De anima.

tis. Atq; Gal. demum, tum sanitatem, tum morbum esse statuit, partium corporis constitutionem, illā secundum naturam, hunc pręter naturam, vnde actiones, nō actu, sed potestate, vel probe, vel male prodeunt. Itaq; nos pariter pestilentes morbos non sine ratione definire posse videmur, vt illi sint vulgares, & perniciosi, hoc est tali natura, & forma constantes, ut maiorē hominum partem, atq; illos in qualibet fortuna positos aggredi, & perdere possint, quamuis reuera nō aggrediantur, non perdant. Quęso.n. finge vigere pestilentiam, non modo ex vno contagio, cuius vim, atq; impetum quicunq; voluerit, haud difficile vitare potest, sed etiam ex contaminato aere, a qua uix ulli cauere licet; si hoc tempore plerique omnes alta loca, ubi salubrior esset aura, quærere uelint, an propterea quod illa in multos actu non sæuiat, minus uere pestilentiā appellabimus? id non equidem opinor. In præsentia cū hæc nos literis damus, idibus Februar. singulari Dei Opt. Max. beneficio, & benignitate Vicentię leuissima quędam huiusmodi luis uestigia uix supersunt, quę breui admodum in nihilum abitura esse speramus. An ur ū, aut alterum male affectum pestilenti morbo non laborare existimabimus, quia morbus iam actu non sit vulgaris, nec plerosq; inuadat? non puto. quandoquidē neminem esse arbitramur, si modo huius mali originem, & progressionem ille satis intelligit, qui non facile fateatur, unum duntaxat ægrum, nisi ab aliorum cōmercio diligenter arceatur, unam item inquinatam supellectilem multos, & uniuersam urbem inficere posse. Porrò antiqua uidetur fuisse huiusmodi lis, de qua particulatim duo quondam celebres medici, Dynus, & Gentilis Senēs acerrime litigarunt: quorum argumenta, ut libet, unusquisq; apud illos intelligere pōt. Hoc Gentil. cō.

ipso in primis argumento (ni fallor) præclarissimi qui- in primam

dam uiri in eā sententiam adducti sunt, quo tempore 4 c. prop.

huiusmodi mala grassari cęperunt, illa pestilentię nomine signanda non esse, quod tunc pauci admodū laborarent, neq; illa communia, & vulgaria fuerint; quā quam alij contra illud quidem pestis initium, sed minime pestem appellare non uereantur. Non possum Cap. 19.

" existimare, auditores (inquit Mercurialis) appellan- "

" dam esse eam pestem, in qua uix duo, aut tres peribāt "

" singulo die. Erant fortasse initia quędam pestis, "

" sed non erat pestis. Cuius profectò sententię uim "

" (ut ingenue dicam) non satis intelligo: namque sum "

nescius quamobrem principium pestis, pestis nomine

appellare non liceat; quasi vero principia morborum ab ipsis morbis sint diuersa, & aliena: Apud medicos vulgare est, ex quatuor partibus principio, incremento, statu, & declinatione morbos in vniuersum constare. An principium motus, non est motus? an via in generationem (vt loquuntur philosophi) non est generatio? an via in corruptionem non est corruptio? Omniũ sanè morborum initia sunt vndique leuiora, & difficilia cognitu, sed tamen in hac vna inquisitione, & intelligentia præstantiam, atque excellentiam medici in primis elucere certum est. Vnde illos irridebat Galen. qui incipientes cancros non agnoscerent, quod non aliter, quam stirpibus è terra exeuntibus euenit, quæ pariter peritis duntaxat agricolis agnoscuntur. Sed alias hæc ferè quæstio ab Hippocrate videtur esse proposita: an principiũ phreniodis phrenitis cẽsenda esset: quã Galenum præclare dissoluentem audiamus.

14. meth. c 9.

Hippo. princip. prorrh. Galen.

,, Qui comatosi inter initia fiunt cum capitis, lumborum, hypochondrii, colliq; dolore vigilantes, an phrenitici existant?

,, Complura veterum exemplaria verbo [phrenitici] verbum [existant] non habent adiectum: hinc exorta est quæstio, vtrum ne eos, qui ita habent, quis iã phreniticos appellabit, an futuros expectabit; adiecto vero verbo [existant] atque in hunc modũ simul scripta oratione [phrenitici ne existant] quæstio est, an qui ita affecti sunt, iam phrenitici sint, vel non sint. Quæstioni autem eiusmodi iam & alia quædam non pauci momenti annectitur quæstio, quam & de febrilium accessionum principio mouerunt, nempe in illis rationi maxime consentaneum esse videtur, non postea venturam præcognoscere nos accessionem, sed incipientem iã dignoscere ex permutatione pulsuum: quoniã vero nondum insignem acceperit magnitudinem, vt ægro quidem, tanquam dicenda conspicue videatur, a nobis autem, vt tanquam facta cognoscatur, res hæc non aliter, quam plantæ recens è terra ortæ, dignoscitur, quas rusticus, vel qui in herbis omnibus dignoscẽdis est peritus confestim internoscit, cæteris vero incognitæ manent: agros siquidem herbas germinatione simillimas sæpius ferre conspicimus, quas nos quidem non internoscimus, rustici vero internoscunt: quod & arboribus euenit: nam singulas, cum omnib. suis partibus sunt absolutæ, vniuersi cognoscimus, cũ vero enasci incipiunt, omnino a paucis cognoscuntur. Hactenus Galenus. Quanquam igitur in nostra pestilentia pauci admodum ægri aliquando laborarent, & interirent, atque ii quidem ex vna plebe, cum homines pro maiori parte, & ea omni conditione apti essent ad malum suscipiendum, illam nos quocunq; tẽpore veram, & legitimam pestem fuisse arbitramur.

Cæterum antequam posteriorem huius tractationis partem aggredior, quæ ad huiusmodi morborum præseruationem, & curationem pertinet, illud vnum in præsentia reliquum esse videtur, quod superius nos esse tractaturos recepimus, vt eam quæstionem tractemus, vnde nam hæc nostra pestilentia originem duxerit. Etenim quidam ex vna deprauata victus ratione, alii præterea ex contaminato aere, alii demum ex vno contagio illam ortam fuisse contendunt. Hic somnia nonnulla, & commenta vanissima consulto prætereo, quæ homines non solum philosophiæ, & medicinæ, sed etiam omnis literaturæ, atque eruditionis prorsus expertes temere afferre non erubescunt, quæ quod per se facile concidant, vlla confutatione honorari non debent. Quod porrò ad illos attinet, qui vulgaria isthæc mala in vnam victus rationem referre solent, cum iis quoque omnino paucis agendum est. Quanquam.n. tum Gal. diffuse, & perspicue, tum experientia manifeste & facile demonstrat, quantum alimenta mali succi valeant ad procreandos morbos, quod a nemine in controuersiam reuocari debet, cum tamen præteritis temporibus vigente fame longe omnium maxima, ac præsenti et tempore pleriq; pessimi succi alimentis vesci coacti fuerint, qui omnis pestilentiæ fuerunt immunes, vt aliunde illa generetur, necessario fatẽdum est. Quemadmodum igitur deprauatam victus rationem, quę multis sit cõmunis, pestilentiam quandoq; efficere posse credimus, & cacochymiam in vniuersum, quã ex huiusmodi alimentis ferè generari necesse est, ad omnes morbos, in primis vero pestilentes, corpora mirum in modum præparare existimamus; ita contra pestilentiam, de qua agimus, alia magis de causa, quam propter praua alimenta euenisse nos vere affirmare posse videmur. Quamobrem illud nobis vnum modo super est, vt inquiramus, an ex aere vel manifesta qualitate alterato, vel aliter cõtaminato; an magis ex contagio, quod ex uno corpore in aliud transeat, illius originem statuere liceat. Quã profectò disputationem obscuram prorsus, ac difficilem, diuque ac multum agitatam, quoniam cum Mercuriali tanto uiro mihi potissimum res est, studiose, & diffuse tractare constitui. Neque est, vt aliquem admiratio teneat, quamobrem a uiro omnium tum doctissimo, tum humanissimo, addo mihi charissimo, & amicissimo, non hac solum in re, sed aliàs sępenumero dissentire non verear.

Quę enim illius est singularis humanitas, grauitas, suauissimique mores, planè compertum habeo in meliorem partem illum (quod equidem maxime velim) hęc omnia accepturum esse. Immo verò, cum prętereto anno commentarium ille suum de pestilentia humaniter & gratè mihi dono misisset, atque ego illi per literas gratias egissem, simulq; significassem me quibusdam in rebus, illi non satis assentiri, grauiter, & ingenue mihi rescripsit, se minime ita ambitiosum esse, vt omnes homines suis dogmatibus assentiẽtes esse cupiat, sibique vehemẽter gratum esse facturos, quicunque ijs de rebus planè incertis, & obscuris disputare voluerit, quando hac potissimum ratione veritas facile inuestigari, atque è tenebris erui solet.

Atque hoc ipso commentario. Gratissimũ (ille ait) ,, erit mihi vt omnes docti videant has meas rationes, ,, examinent diligenter: quia cũ hęc res sit maxime momenti, optatissimum erit semper mihi, vt veritas, inueniatur, si modo veritas inueniri potest in re adeo secreta, & diuina. Libere igitur dicam quod sentio, sed hac tamen lege, vt de omni re inter nos controuersa, tanquam honorarius arbiter, ille iudicium ferre, ac sententiam dicere possit: vt ita intelligant homines, dissentientes aliquando sententias summa etiam cum beneuolentia, & charitate conuenire. cap.17

Mercurialis causas pestis inuestigaturus, alias internas, alias externas esse docet. Quod porrò ad internas pertinet, insignem primum, atq; excellentem putredinem, non quidem vnius, aut alterius humoris, sed omnium, qui simul contundũtur, conturbantur, & computrescunt, vere, & summa cum ratione statuit; pręterea vero ijs humoribus latentem quandam, atque occultã vim inesse tradit, quam Gal. & medici omnes scribunt inesse medicamẽtis, atq; venenis deleterijs. Hanc ego abditam qualitatem in pręsentia prętereo, quod superius sententiam hac in re meam satis explicauerim. Quod autem ad causas externas attinet, duas ad efficiendam pestem causas perpetuo concurrere asseuerat, ontitũ aerem ipsum, & cõtagium: mox pręrermisso cõtagio, aerem concurrere ad pestem efficiendam Hippoc demonstratione euidentissima probat hunc in modum. Pestis est morbus communissimus, ergo a causa communissima: causa cõmunissima est aer: ergo pestis necessario ab aere. Quę quidem argumentatio (ille ait) ,, tãtum potuit apud scriptores medicinę, ut neminem ,, ferè inuenire liceat, qui non putauit veram pestẽ fieri ,, ab aere. Atqui vnum ego reperio Gal. (vt alios interea pręterm ittã, cum ille mihi sit perpetuo instar omnium) qui non modo pestem ab vno aere semper fieri negat, sed etiam Hippoc. hac in re aliter sentientem arguere non veretur, quod supra demonstrauimus. Neq; hanc Gal. sententiam vlla ratione infirmari existimamus, primum quòd alii morbi ex victus ratione oriundi cap.5.

fiot

sint quidem pestilentes, sed minime ipsa pestis: quandoquidem res ipsa declarat illos vere pestilentes, & pestilentiæ nomine signandos esse, cum sint aliquando vulgares, & perniciosi, quales fuere illi, de quibus particulatim mentionem facit Gal. præterquam quod ille perspicue admodum, & ex proposito morbos communes, ex communi certe causa, sed non ex vno semper aere fieri docet, vt non alia interpretatione sit opus: tũ vero quod aerem haud certe solum, sed vnacum alijs causis, morbi communis causam statuere liceat: aerem enim plane Gal. excludit, & absq; illo morbum communem propter aliam causam communem oriri posse fatetur: alioqui vana prorsus, & temeraria fuisset illius in Hippoc. argumentatio, si modo vt aer vel solus, vel saltem alijs causis adiunctus ad gignendam pestilentiam concurrat, necesse est. Neq; illa demum ratio videtur magis efficax, quæ morbos communes distinguit, ita quidem vt communes vni regioni, quos endemios Græci appellant, fiant a praua victus ratione, & a vaporibus clatis ex aquis, & terra, minime ex aere, communes autem pluribus regionibus semper oriantur ex aere. Nam præter quam quod & in præsentia adhuc eadem vrgent argumẽta, Gal. statuens morbos communes fieri propter plures causas communes, minime propter vnum aerem, huiusmodi morbos haud interpretatur endemios, sed epidemios, qui tempore aliquo determinato populum, aut exercitum vniuersum sine aeris vitio aliquando solent occupare. Cum igitur hoc fundamentum non modo sit infirmum, sed ex Gal. disciplina plane corruat, vt omnis fabrica illi innixa concidat, necessarium videtur. Præterea nõnulla signa addit Mercurialis de historicis, & alijs petita, quæ probabili saltem ratione confirmare possint, hãc nostrorum temporum pestilentiam ex aere ortã fuisse: atq; illa quidem duorum generum esse tradit, alia antecedentia, alia comitantia. Inter signa antecedentia numerantur terræ motus, cometæ, sidera insolita, ignes aerei, eclipses, annus bissextilis, monstra, animalia orta ex putri materia, pestes alibi vagantes, si demum viri temperatissimi ægrotent, & lupi hominibus sint infesti.

...nit lib. de ...b. bon. & ...al. suc.

...ap. 6.

Non ego in præsentia multum laboro, an isthæc signa omnia, vel certe plura ante nostram pestilẽtiam euenerint: Illud vnũ repeto, quod superius admonuimus, si modo altius Dei propositum prętermittamus, nullum signum pestilentiam præmonstrare posse, nisi quatenus imminentem putredinem indicare potest: præter quam quod ex iis plurima nõ solum incerta, & leuia, sed etiam superstitiosa, & mendacia non iniuria videri possunt. Terræmotus Ferrariæ maximi fuerunt, violentissimi: quæ ciuitas fuit immunis pestilentiæ: quanquam .n. animo concipere, & fingere licet halitus ex terræ motu exeuntes longè, lateq; disseminari, nec proximis regionibus vim aliquando inferre, illud tamen aut omnino difficile, aut certe vix fieri posse existimandum est, salua & incolumi vrbe, vicis, & vniuersa ditione, cum pestilentes illi vapores omni ex parte proximos locos petere possint, vt alijs vndiq; illæsis, nonnulli tantum apud nos fuerint contaminati. Cometas, sidera insolita, ignes aereos, si physicam eorum significationem aduertere velimus, æstus in primis, ac siccitates portendere, & significare philosophi docent: quod quidem hoc tempore satis confirmat, iã trimestris insignis, & continuata siccitas, quæ cometẽ initio Nouembris apparentem sequuta est, & adhuc perseuerat. Quod si præter elementarias facultates, bella, pestes, mortes, & alias calamitates hæc hominibus afferre, communi ferè omnium consensu iamdiu confirmatum est, illud nos tanquam per signa magis, quã per causas fieri existimamus, non aliter quam olim in augurijs, & auspicijs euenit, in quibus per aues multa, quorum illæ autores haud quaquam erant, portendi, & significari credebantur: ita quidem (quod piè ac vere statuendum est) vt Deus Opt. Max. qui ministros suos aliquando facit flammam ignis, ad demonstrandas publicarum, & priuatarum mutationum vicissitudines, adeoq; ad nostram eruditionem, tãquam signo desuper dato, huiusmodi igneas apparitiones, veluti quosdam emissarios, & præcones esse velit. Sic iris naturales suas causas habet, quas physici possunt reddere, interim tamen arcanam præterea suam habet significationem. Anno bissextili, quam temere, ne dicã stolidè a plerisque tanta vis tribuatur, vt rerum fermè omnium naturam mutare, & multa pericula afferre possit, vnicuique facile constabit, qui memoria repetat, minime natura, sed arte, & Cæsaris decreto huiusmodi annum constitutum esse, vnde tot admirabilia, & tanta opera prodi nequeunt. Sed alia non prosequor: atq; addo illud vnum, antecedentia isthæc signa leuia admodum, atque incerta esse, quandoquidem illorum plurima, aut forte etiam omnia sine vlla pestilentia interdum euenisse certum est. Inter signa autem comitantia pestem ex aere oriundam refert Mercurialis ea symptomata, & morbos, qui omnes ferè pestes ex aere comitari solent, febres ardentes, febres placidas, dolores capitis, deliria, carbunculos, tumores, mortes subitaneas, extinctiones familiarum. Atqui (vt nos superius demonstrauimus) docet Galen. nomen [vulgare] vel [pestilens] non vno certo, & determinato morbo cõcludi, adeo vt nulli sint morbi, nulla symptomata, quæ pestis propria, & inseparabilia dici possint: quam rem superiore disputatione a nobis demonstratam ipsa confirmat experientia: namq; (ne singulas pestes recenseam) audiamus, quæ Thucydides in celebri illa sui tẽporis euenisse scribit, hac serie. Atq; non multis abhinc diebus, cum in Attica essent, morbus primum Athenienses cœpit inuadere. Et quanquam fama est antea quoque morbum latè vagatum esse, tum in Lemno, tum in alijs regionibus: nondum tamen memoriæ proditum est tantum pestilentiæ, atque internecionis mortalibus contigisse. Neque enim sat opis afferebant medici, qui principio sese ad medendum applicuerunt ob imprudentiam, sed hi hi maxime interibant, quippe qui proxime accedebãt; neq; alia humana ratio, aut ars vlla. Tum quæcunq; a sacerdotibus supplices petebant, aut vatibus, & quæ ab his responsa dabantur, omnia incassum erant: atque occumbentes ab his desistebant, a malo superati.

Porrò hoc primum (vt aiunt) sumpsit initiũ ex Aethyopia, quæ supra Aegyptum est, mox in Aegyptum, & Libiam deuenit, & in Regis oram magna ex parte: in Atheniensium vero ciuitatem repente irruit: ac primum in Piræo homines attigit: ex quo etiam aiebant Peloponnesios venena puteis iniecisse (nam fontes ibi nondum erant) deinde vero & ad superiorem ciuitatem peruenit: ac iam multo magis moriebantur. Disserat igitur de hoc, vt quisq; sentit, tum medicus, tum idiota, vnde verisimile fuit illud originem duxisse, & causas referat tantę mutationis, quas idoneas fuisse putet, quæ vim ad res ita immutandas sortitę fuerint. Ego uero quod factũ est narrabo; & quibus animaduersis, si quando rursus incidat, possit aliquis prouisum quippiam non ignorare, hęc monstrabo, qui tum ipse morbo laboraui, tum alios laborantes vidi. Itaq; annus ille (vt in cõfesso est) inter omnes maxime aliorum morborum immunis fuit: quod si quis alio prius morbo laborasset, in hũc omnes decumbebant, Alios vero ex nulla occasione, sed cõtinuo cum sani essent, primum capitis calores inuadebant vehementes, & oculorum rubores, & inflammationes: atque internæ partes, & fauces, & lingua sanguinolentæ statim erãt: spiritus difficilis, & fœtens exibat deinde ex his sternutatio, & raucedo succedebant: ac non multo post tempore labor in pectus descendebat cum tussi vehementi: Quod si quando ad cor inhęsit, tum id subuertit, tum purgationes bilis, quęcunque a medicis recensentur, subierunt, atque hę magna cum defatigatione. Plerisque singultus incidit inanis, conuulsionem afferens vehementem: quę nonnullis sub hæc cessabat, alijs uero multo post. Porrò cor-

pus extrinsecus tangenti non erat admodum calidũ, neq; pallidum, sed subrubrum, liuidum, pustulis paruis, & vlceribus scatẽs: internæ vero partes vsq; adeo flagrabant, vt ne tenuissimum quidem stragulum, aut linteum impositum, neq; aliud quidpiam præter nuditatem ferrent. Ac iucundissimum planè erat in aquã frigidam se ipsos conijcere; quod multi fecerũt ex ijs, quibus cura non fuit adhibita, qui & in puteos se deruot inexhausta siti vexati: & perinde erat plus, ac minus bibere. Atq; impotentia quædam, qua ijs quiescere non licebat, & vigiliæ perpetuo comitabantur. Corpus, quandiu morbus vigebat, non cõtabescebat, sed præter spẽ labori obsistebat. Quamobrem vel interierunt plurimi nouem, & septem diebus ex interno æstu, cum aliquid roboris adhuc haberent, vel si effugissent, morbo in ventrem irruente, & exulceratione in eodem facta, & diarrhæa simul immodica subeunte, pleriq; mox præ imbecillitate perierunt. Etenim initio sursum facto malum, quod in capite primum cõsederat, vniuersum corpus peruadebat. Quod si quis maxima hæc superasset, huic extremarum partiũ noxa superueniebat: malum enim ad pudenda, & ad summas manus, & pedes decumbebat: & complures his amissis euaserunt, nonnulli & amissis oculis. Nonnullos etiam, quum primum exurgerent, cępit obliuio rerum æquè omnium, ac tum se ipsos, tum amicos ignorabant. Etenim hoc morbi genus, quod certe maius fuit, quam vt oratione comprehẽdi possit, tum alioqui grauius vnicuique accidit, quam humana ferret natura, tum hac in re declarauit se aliud quippiam esse portentosum, & extra ordinem, quoniam aues, & quadrupedes, quæcunq; humana carne vescuntur, cum plurima iacerent sepulta cadauera, aut non accedebant, aut si accederent, ac degustassent, interibant. Huiusce rei indicium fuit, quod manifeste huiusmodi aues deficerent, quæ nec alias videbantur, neque circa aliquod ex his. Sed canes magis huius euentus sensum præbuerunt, propterea quod vna degunt. Morbus igitur (vt alia multa prętermittamus insolita, quæ cuiq; seorsum euenerunt, alijs alia) talem vniuersim ideam habuit: alius præterea nullus eo tempore infestauit ex ijs, qui consueti habentur: si quis autem accidisset, in hũc desinebat. Ac perierunt nonnulli quidem ob negligentiam, alij vero diligenter etiam curati. Neque vllum (propè dixerim) compertum est remedium, cuius vsu homines adiutos esse constaret; nam quod vni opem tulerat, id ipsum officiebat alteri. Iam vero corpus nullum visum est aduersus morbum sufficere, quod ad robur, & debilitatem attinet, sed sublata sunt omnia, quauis etiam viuendi ratione ad curationẽ vterentur. Porrò res miserrima in vniuerso morbo fuit, tum animi deiectio, cum quis ægrotare se intelligeret; nam mente protinus ad desperationem conuersa, multo se ipsos magis consternebant, neq; reluctabantur: tũ vero quoniam alter ab altero, dum curationis officio fungerentur, instar ouium occidebant. atque hoc maximã cladis partem attulit. Siue enim præ metu recusarent alter alterum adire, deserti peribant; domusq; nõ paucæ vacuæ sunt redditæ ob medentis defectum: siue adirent, commoriebantur: atque ij potissimum, qui virtutis aliquid sibi vendicabant: nam præ pudore non parcentes sibi ipsis, amicos conueniebant: & cum luctus defunctorum perficerent, ipsi quoque familiares succumbebant a mali vehementia superati. Magis tamen tam morientem, quam laborantem ij miserabantur, qui iam euaserant, propterea quod intelligerent se iam in securo versari: bis enim eundẽ morbus non corripuit, ita vt interficeret. Atque hi tum ab alijs beati censebantur, tum ipsi præter præsentem lætitiã, in posterum quoq; spe aliqua subleuebãtur, ne ab alio quidem morbo aliquando fore vt extinguerentur. Iã vero proprio labori aliud quoque accessit incõmodum ex importatione ab agris in vrbem: quod nihilominus inuasit hostes: cum enim domos non haberent, sed in tugurijs suffocantibus æstiua tempestate degerent, corruptio accessit nulla seruata dignitate: sed mortui, morientesque mutuo adiacebant. ac semianimes in vijs volutabantur, & circa fontes, præ aquæ desiderio.

Tum ædes sacræ, in quas conuenerant, cadauerum plenæ erant, eorum (inquam) qui illic peribant: nam vrgente malo, cum quid facerent, homines non haberent, omnes pariter ad negligẽtiam, & ad aras, & focos se conuerterunt. Præterea leges omnes perturbatæ sunt, quibus antea de sepulcrorum ratione vtebantur: ac sepeliebant, vt quisque poterat: tum etiam multi in aliena loca deiecti sunt, ob amicorum penuriam, cum hi plerique suos morte prævertissent. Nonnulli ægrotantibus præuenientes, cadauer alieno rogo impositũ succendebant: alii vero, dum aliud combureretur, eo, quod ipsi portabant, super iniecto, abibant. Hactenus Thucydides. Quem sanè locum vniuersum, quãquam prolixiorem eo libentius latinè reddere, atque hic trãscribere voluimus, quod eum lectorem delectare, neq; solum huic rei, de qua agimus in præsentia, sed toti et tractationi plurimã lucem afferre posse existimemus. Illud profecto est certo certius, plurimos hic numerari morbos, & symptomata, calorem capitis vehementem, oculorum rubores, & inflammationes, fauces, & linguam sanguinolentam, spiritum difficilem, ac fœtentem, sternutamentum, raucedinem, laborem pectoris cum vehementi tussi, singultum inanem cum vehementi conuulsione, noxam, & amissionem pudendorum, manuum, pedum, aliquando oculorum, obliuionem rerum ęque omnium, adeoq; amicorum, & sui ipsorum, atq; alia forte huiusmodi, quę tum ab aliis pestilentiis, tum a nostra fuere maxime aliena: contraq; nonnullos morbos, & symptomata apud nos fuisse frequentia, qualia in primis sunt bubones, parotides, anthraces, dolores capitis, delitia, quorum Thucydides nullam mẽtionem facit. Neq; aliquis est, arbitror, qui non facile & libenter fateatur, hanc ipsam Thucydidis pestilentiam ex vno potissimum aere ortum duxisse. In maxima illa, & forte omnium sęuissima pestilentia, anni M. CCCXLVIII. quam Matheus Villanus, & Ioannes Boccacius descripsere, omnes sputo sanguinis, & difficultate respirationis tanquam peculiari eius pestilentię morbo laborasse constat. Atq; ne frustra sim longior, hanc ipsam morborum, & symptomatum varietatem, & dissimilitudinem (de qua te etiã superius diximus) vnusquisq; facile deprehendet, neque inuitus confitebitur, qui alias quoque pestilentias particulatim animaduertere, & cum hac nostra cõferre voluerit. Sed alia prosequor. Signis modo propositis alia non contemnenda addit Mercurialis: primum quod toto pestilentiæ tempore, prę ertim in ciuitatibus, rari admodum fuerint, qui alio morbi genere laborarint, vsq; adeo, vt si quis febre tertiana, vel alio morbo laborare cœpisset, ille protinus in pestem caderet: tum vero quod homines, quanquam sine vlla pestis suspicione mortui, maiori ex parte posteriores corporis partes vibicibus, latisq; maculis deturpatas habuerint, quod rarissime alio tempore solet euenire. Amplius infinitos fuisse ille commemorat, qui pro certo habentes se ab omni commercio, & contagio morboso diligentissime abstinuisse, hanc tamen labem euitare non potuerunt. Pręterea quod innumeris, ex laboribus inguina atque alę intumuerint, varia item tubercula sponte eruperint sine vllo insigni detrimento, vel aliqua pestis suspicione, quę præterito tempore fuerant insolita. Rursus vero (quod magni omnino interest) hanc pestilentiam Mercurialis ex aere fuisse probat, quòd mense Iulio Venetijs, & Patauii cœperint pluuię quędam paruę, placidę, & ferè continuę, quales refert Hippocrates in Cranone euenisse, ut tantis constare possit Austrinam constitutionem durasse totis ferè mensibus Septembri, & Octobri.

Postremo autem loco Mercurialis aeris vitium confirmat, fatuitas omnium terrę fructuum, quamuis illi fuerint copiosi; nullus, aut rarus admodum cicadarum cantus: atque forte etiam eo vniuersum ab iis regioni-

gionibus auium defectio: vt vndique concludere liceat hanc nostram pestilentiam ex aere ortam esse. Cæterum, Lector, quanquam Mercurialem virum grauissimum, & doctissimum hæc afferre non dubitamus, vt coniecturali omnino ratione sententiam suam confirmaret, atque in vniuersum leuiora illa esse videntur, quàm vt longiorem disputationem postulent, ne quid tamen in hoc argumento desideres, singulas huiusmodi rationes breuiter examinare non grauabimur. Quo primũ loco illud minime agimus in præsentia, vt subtilius inquirendum, ac in dubium reuocandum esse velimus, an isthæc omnia miracula Patauij euenerint, nec ne; quandoquidem viro ingenuo, & veraci fidem vndiq; adhibere decet. Illud ego tamen (quod ad primam argumentationem pertinet) verè, & sanctè omni asseueratione affirmare possum, hoc ipso pestilẽtiæ tempore apud nos plurimos alijs morbis a pestilentibus laborasse, & euasisse: & particulatim mense Augusto laboraui ego ipse febre tertiana continua, vnus itẽ meus famulus tertiana intermittente. Sic in celebri pestilentia ann. M D X X V I I I quæ vniuersam ferè Italiam contaminauit, maiores nostri referunt præter pestilentes, alios quoq; morbos, priuatimq; duplices tertianas vagatas fuisse, a quibus plerique euadebant. Sed vtcunq; se res habeat, vt ingenue dicam, vim huius rationis equidem non satis intelligo, quomodo nemine, aut certe paucis alio morbi genere laborantibus præter pestilentes, colligere hinc liceat, quæ id medici omnes pro certissimo argumento habeant, pestilẽtiam ex aere ortundam esse; quasi vero, vt alia prætermittamus, tertia illa constitutione libri tertii Epidem. quam nemo, opinor, dubitat ex vitiato aere fuisse pestilentem, Hippoc. tertianarum, quartanarum, quotidianarum febrium, & aliorum morborum non meminerit quos verisimile est pestilentes non fuisse, ac postremo loco sexdecim ægrotos non describat, qui vel Galeni testimonio aliis morborum generibus ab iis laborabant, quæ in ea tempestate commemorata sunt. Quod ad contagium pertinet, grauissimi patres publicis scripturis, & inquisitionibus hac in re sedulo institutis, quæ adhuc inter monumenta annalium seruantur, vere vnicuique testari possunt, neminem apud nos pestilenti morbo laborasse, quem non ille prius contagio contraxisset: quanquam enim plerique sine vllo contagio se laborasse contendunt, quod a multis prædicari audio, nonnullos scienter alios fallere, alios inscienter falli nos existimamus; quandoquidem vsque adeo multæ, latentes, atque ferè insensibiles sunt huius veneni rationes, siue hominum dolos, siue incuriam, & negligentiam consideres, vt illæ vix explicari, aut concipi animo possint. Namq; (vt a re mea non discedam) quanquam diligentissima adhibita inquisitione nihil prorsus inuenire vnquam potui, vnde Allegrantia labem contraxerit, cui seuerissime iusseram, vt ne vnquam domo exiret, ne ue aliquam rem, aut hominem domo exciperet, post multos tamen dies certior sum factus (quod tandem Lucretia promissa illi impunitate confessa est) clam illam, semel ad Lazarum portitorem, eiusque vxorem diuertisse, qui eo tẽpore pestilentia laborabant, & breui ambo obierunt: post quorũ interitum biduo Allegrantia male affecta est. Quod porrò magna hominum pars, qui sine vlla pestis suspicione obierunt, post mortem posteriores corporis partes vibicibus, latisque maculis deturpatas habuerint, primum cum viro præstantissimo statutum id sit, in quo mihi tamen non satis cum eo cõuenit, raros fuisse, qui alio, quam pestilenti morbi genere laborarint, nõ iniuria fortasse quæsierit aliquis, quamobrem hos peste non interijsse sit existimandum: tum vero nos id quouis tempore euenisse, neq; huius rei causam cognitu difficilem esse putamus, vt propterea ad aeris vitium confugiendum non sit. Etenim, vt interea prætermittam neminem esse cadauera tractare solitum, qui non frequẽter huiusmodi liuores, & maculas animaduerterit, vt hoc insolens videri possit ijs tantum, qui corpora nudata non ita inspicere consueuerunt, non importune hoc loco mihi occurrit Hipp. vbi ille scriptum reliquit antiquos existimasse ægrotos quosdam sideratos esse, tum aliis de causis, tum maxime ob id, quod mortuis latus liuidũ plagæ simile videtur, quasi huiusmodi symptoma particulatim vel in aerem, vel in aliam superiorem causam referendum esset, quemadmodum nonnullis fulmine ictis, quod illi sidus esse opinabantur, quandoque euenisse obseruatum est. At vero Gal. causam certe naturalem afferens, illud fieri docet, propterea quia sanguine in latus ob dolorem peruenient e, quicquid in cute diuisum, solutumque est, id in morte refrigeratum nigrorem contrahit, vt similiter illis euenit, qui ita ex plaga affecti sunt. Cum igitur omnis corporis pars vel cõtusa, vel refrigerata, vel adusta, tum in morte, tum ante mortem, nigrorem quendam, & liuorem contrahere soleat, cui mirum potest videri, si plerisq; aliquando appareant vibices, & maculæ externæ, potissimum in dorso, quam partem, tum propter alias causas, tum maxime propter decubitũ multo sæpe calore, & fluxione abundare constat? Quod de inguinum, & alarum tumoribus, variis item tuberculis sponte erumpentibus affertur, illud ego in contrariam plane sententiam interpretandum esse arbitror: cum enim non solum verisimile, sed ferè etiam sit necessarium huiusmodi corpora malis vndiq; humoribus referta esse, ex quibus quidem (vt Gal. est autor) si modo exiguam aliquam occasionem ab ambiente aere illi acceperint, febres pestilentes generari consueuerunt, rationi maxime consentaneum est, nullum hoc tempore in aere vitium fuisse, cum talia corpora planè cacochyma, & ad suscipiendum malum aptissima ab omni pestis periculo seruata fuerint.

1. De ra. vic in morb. ac. 35.

1. De dif. feb.

Porrò quod Austrina constitutio perdurauerit Venetiis, & Patauij totis ferè mensibus Septembri, & Octobri, vnde facile aer infici potuerit, ego quidem quales, & quantæ fuerint illo tempore pluuiæ, ad summã qualis fuerit illa cõstitutio, & quandiu durauerit, nihil certi vel asseuerare, vel negare ausim, quãdoquidem huius rei nullã prorsus obseruationem, aut memoriã teneo. Sed cum illis mensibus, quibus Venetiæ, & Patauium laborarũt, non mõ Vicentia, Taruisium, & alia viciniora loca, sed omnes propemodum earundem et vrbiũ villæ, plurimi vici, & determinatæ partes, quibus uariam, & diuersam constitutionem assignare non licet, omnis periculi fuerint immunes, contra uero quo tempore Vicentia afflicta est (vt alia loca præteream) Venetiæ, Patauiũ, Verona perpetuo bene habuerint, facile adducor, vt credam, neq; tunc temporis Austrinam extitisse constitutionem, quę pestilentiam efficere potuerit, si modo (quod a nullo in cõtrouersiam reuocari audio) vniuersam hanc tot ciuitatũ, & locorum pestilentiam ab vna, & eadem causa originem traxisse fatendum est. Apud nos certe tãtũ abest, vt præterito anno Austrina fuerit cõstitutio, ut illam contra magis Aquiloniam fuisse constet. Verum concedatur hæc quoq; Austrina constitutio, an protinus illa pestem efficere potuit? nõ arbitror. Non ne Hipp. commemorat plerosq; Austrinos status, qui aliorum quidem morborum, minime pestilentium fuerunt autores? Quicunque librum tertium Aphorismorum, libros item Epidem. legere voluerit, ne hic pluribus locis afferendis frustra sim longior, illud mihi innitus confitebitur. Etenim si mõ huiusmodi constitutio pestem efficere debet, ut illa uehemens sit, & longiori tẽpore duret, necessariũ uidetur: imo uero non solũ ad efficiendã pestem, sed ad alios quoq; morbos procreã dos, notabilem illam esse, & diutius perseuerare oportet. Austri (inquit Hippoc.) auditum hebetant, caliginem obducunt, capitis grauitatem efficiunt, pigros reddunt, & languidos: quando igitur huiusmodi tempestas dominetur, talia in morbis accidunt. Habes (inquit Galen. hunc locum interpretatus) quæ de uehementi Australi statu, qui multo tempore durat, ab eo dicta sunt: ostendit enim per uerbum [dominari] no-

3. Aph 3.

1. Epid. temp. 1. cõ. 4.

mina hæc non esse eius, qui vere, aut modico tempore spirat, nec ei, qui pluribus quidem diebus, sed imbecillus est, hunc se nomen tribuere. Et iterum. Non potuit Auster ille caput replere, qui sub Arcturo ad æ- *1. Epid. sec. 2. 74.* quinoctium vsque flauit, neque enim humidum erat, neque diuturnum, quod inter eorum interuenit spacij, & Arcturum. *1. Epid. com. 1. 15.* Vnde alias in vniuersum Austrinas tempestates putredinem inducere ille docet, si diuturnæ, & potissimum humidæ fuerint. Hoc in primis facile confirmat celebris illa constitutio libri tertij Epidemi. quæ sanè diutissime Austrina & humida perseuerauit. Cum esset (loquit Hippocrates) annus totus Austrinus, humidus &c. Sed addo & illud, modum illius constitutionis referente Mercuriali talem fuisse, vt vix illo ipso tempore aliquod malum gignere potuerit. Etenim si vna constitutio vulgares morbos repente afferre debet, vt illius mutatio, & alteratio sit insignis, necesse est; nam leuiores, & quæ sensim fieri solent, non protinus, sed longiore deinceps tempore varia mala parere consueuerunt. *3. Aph. co. 2.* Mutationes temporum (inquit Galenus) quæ maxime efficiunt morbos, illæ sunt, quuoi plures deinceps fuerint, aliaq; aliam exceperit, quemadmodum Hippo. in Epidemiis scriptum reliquit, atq; hic nõ ita multo post est dicturus. Vnius vero temporis alteratio morbos certe quidem efficit, sed non præcipue. Quando igitur morbi fient potissimum vnius temporis alteratione? Cum eius scilicet magna contigerit alteratio; propterea enim dicebat; Et in ipsis temporibus magnæ mutationes caloris, vel frigoris, vel alterius cuiusdam, aut humiditatis, aut siccitatis, aut ventorum, aut horum defectus. Et rursus. *3. Aph. 16. 2.* Manifesta est causa, quamobrē in Cranone facti sint æstate carbones, neq; enim parum a naturali temperatura recesserat, sed ad talem illa venerat statum, per quem putrent facile, quæcunque naturam habent putredini obnoxiam: possunt enim humiditates præter modum auctæ putrefacere, vt & ipse dicturus est. Morbi pluuiosis temporibus fere fiũt febres longæ, alui fluores, putredines. Sed iis ipsis caliditates magis putrefacere possunt: ambabus enim simul coniunctis, nec minus quam in Cranone vehemētibus, & immoderatis, corpus alterum tempus non expectat, vt offendatur, sed in priori vt grauissime lædatur, necesse est. Cum igitur Austrina illa cõstitutio Venetiis, & Patauii paucis omnino diebus perdurauerit, neque vehemens, & notabilis fuerit illius alteratio, si modo vulgare aliquod malum illa fuisset allatura, periculum certe non illo ipso tempore Septēbri, & Octobri, sed posterioribus mēsibus magis imminere videbatur. *Præterea demum, quod ad huiusmodi constitutionem pertinet, priorum quoque temporum hyemis, veris, æstatis constitutiones animaduertendæ essent, quales nam illæ fuerint, quantum vnaquęque durauerit, & quomodo: pariterque aliis quibusdā animaduersionibus, & distinctionibus opus esset, quarum Galenus aliquando meminit, quibus instructus medicus tū præsentia mala certo cognoscere, tum futura haud temere prædicare possit. Sed hae de re forte nimis multa. Terræ fructus in vniuersum fatuos, neque ita iucundos hoc tempore fuisse, vt fere illi esse alias consueuerunt, illud mirum alicui videri non debet, quandoquidem, vt agricolæ docent, & ratio planè confirmat, notabilis fructuum copia, qualem hoc anno in primis fuisse constat, illorum suauitatem perpetuo imminuere solet, atqui hoc minime ex aere, sed magis ex alimēto, quod illi ex terra suscipiunt, prouenire nos arbitramur. Immo vero cum terra, si vnquam alias, frugum, & fructuum omnium insignem vbertatem, & copiam hoc vno, atque altero anno tulerit, contraria prorsus ratione euidens hinc argumentum colligere licet, cœlum, adeoq; aerem ipsum ab omni labe liberum fuisse, atque in terram, & homines omnem beneficam vim gratuito, & liberaliter infudisse: quandoquidem inter famem & pestem tanta est consensio, vt vix, & raro alteram ab altera separare liceat: quod solertissimi illi veteres vel ipsis nominibus iodicare voluerunt, non aliter quam simplici o alterum ab altero distinguentes, pestilentiam λοιμὸν, famem λιμὸν appellantes. Quod vero demum ad silentes cicadas, & defectum auium pertinet, quid aliud respondeam, prorsus non habeo, præter quam, si quis in agro Patauino illarum cantus minus audiit, & harum frequentiam minus videre visus est, surdastrum hunc fortasse, atque oculis hebetioribus fuisse. Sed redeo ad rem. Post hæc inquirens Mercurialis, quæ nam qualitates aeris fuerint hoc tempore causa pestis, tria proponit; malas & terras euaporationes; varia temporum anni intemperamenta, & particulatum autumno constitutionem Austrinam; tum vero occultam quandam proprietatem aeri cœlitus infixam. Quod si aer nulla ratione pestem efficere potuit, quæ nostra est sententia, vt hæc omnia corruant, necesse est. De posterioribus duobus capitibus satis dictum est. De primo nunc breuiter dicendum. Si memoria repetamus, quæ tradita sunt a Gal. emitti posse putridam exhalationē, quæ aerem contaminet, a multitudine mortuorum non crematorum, vt in bello accidit, paludibus, & stagnis æstiuo tempore, & quæcunque tandem animo concipere possumus, quæ eandem rationem sortiuntur, nullam (opinor) Venetiis, Patauii, Vicentiæ, vt alia loca prætermittam, huiusmodi exhalationem inuenire licet, vnde aer infici potuerit. Etenim quanquam negandum non est, has ciuitates prauis omnino quibusdam exhalationibus obnoxias esse, si tamen rem ipsam grauiter consideremus, illas nullum periculum, aut malum afferre, adeoq; aerem ipsum temperatissimum, & saluberrimum iis in locis existere non inuiti fatebimur. Namque; Venetiis, si vllo in loco, homines diutissime viuunt, vt sim nescius an alibi tot reperiantur robusti, & venerandi senes. Prætèrea tum Venetiis, tũm Patauii aerem ad iustum quoddam temperamentum proxime accedere partim alia, partim illud maxime demonstrat, quod ille ex omni ferè natione homines alat, & singulis sit præclare accommodatus.

Meam Vicentiam prætereo, quam quidem tū aliis nominibus, tum salubritate coeli in primis nulli alii ciuitati inuidere arbitror. Quod si quis in iis vrbibus exhalationes omnino pestiferas elatas esse contendat, & quærenti quamobrem illud hoc vno tempore factum sit, & quare istæ exhalationes ferè intra muros vrbium, immo vero intra determinatos quosdam vicos, & certas domos coerceantur, ita is respondeat, vt rem totam in latentes cœlorum influxus, seu motum, & lumen referre velit, hac ratione facile hic se ab omni difficultate explicare, & omnem quæstionem dissoluere posse videtur. Sed rursus hunc lapidem mouere cogimur. Etenim Mercurialis cum Hippocrate, Aristotele, & Gal. vere statuens nullam causam sine eius, quod patitur, habilitate agere posse, adeoq; peste neminem laborare, qui non corporis constitutionem habeat ad illam suscipiendam maxime aptam, & accommodatam, huiusmodi constitutionem, & qualitatem duplicem esse docet, alteram, manifestam, alterā occultam, quam definit non aliud esse, quam latentem quandā cordis proprietatē, qua illud a te minime repellere pōt noxias impressiones: quam præter cęteros Auicenna insinuare videtur, quo loco de proprietate dispositionis sermonem habet. Quam profectò abditam cordis conditionem ille præterea confirmat dupli ci argumento: primum quoniam aer generaturus pestem ante omnia cor aggreditur, tum autem quod nisi hanc cordis latentem vim constituas, quamobrem alia corpora, vel intemperatissima, & planè cacochyma in media pestilentia versentur impune, alia vel temperatissima, & euchyma, illa corripiātur, & alia huiusmodi problemata intelligere vix liceat. At vero neque hanc ego cordis latentem proprietatem suspicio, quam cōpertum habeo neque Galenum vnquam suscepisse, qui quidem corporum manifestas affectiones, & constitutiones ita perpetuo afferre soles, vt quicunque

causis

causis morbificis magis aduersatur, immunes conseruetur, contra quicunque eisdem magis consentit, illis facile corripiatur. Sed loquentem illum audiamus. Maxima pars (ille inquit) generationis morborum est eius, quod patietur, corporis habilitas. Subijciatur igitur pro exemplo, in ambiente aere nonnulla pestilentiæ semina deferri; atque corporum, quæ in eo versantur, hæc quidem esse varijs excrementis referta, paratis iam ex seipsis putrefieri, illa vero excrementis vacua, & pura: atque prioribus quidem addatur in multis locis meatuum obstructio, ac plenitudo vocata, & vita ociosa in multis epulis, & ebrietatibus, & immodico Veneris vsu, & quæ necessario prædicta omnia consequuntur, cruditatibus: alijs autem omnibus puris, & excrementis destitutis præterea, quæ illis insunt, bona, facilis quidem in omnibus meatibus spiratio, vt pote nequaquam obstructis, nec compressis, exercitia vero moderata, & prudenter instituta victus ratio. Ac deinceps in istis hypothesibus cogita, quomodo vtraque corpora ad inspirationem putridi aeris affici sit consentaneum.

Non ne verisimile est, illa quidem statim a prima inspiratione initium putredinis accipere, ac plurimũ in malum progredi? quæcunque vero vacua sunt excrementis, & pura, hæc quidem nullo modo, illa vero paulum laborare, ita vt facilis sit illis ad naturalem habitum reditus? Sic & cum aeris temperatura a naturæ habitu immodice recessit ad caliditatem, & humiditatem, pestilentes fore morbos est necesse, laborare autem ijs maxime eos, qui iam prius excrementitia humiditate pleni fuerint, quemadmodum qui moderatis laboribus, ac decenti victus ratione vtitur, omnino in omnibus eiusmodi affectibus, mali expers permanet. Galenus hactenus: qui præterea nunquam hanc latentem cordis proprietatem agnoscit, quam profectò tũ alibi, tum hoc vno in primis loco silentio non prætermisisset, si modo illam natura constantem, & proprijs dogmatis consentientem existimasset. Præterito (arbitror) tempore vrgebant, quæ præsenti vrgent problemata, & paradoxa, quamobrem hic medta in peste superstes maneat, ille vel minimo commercio contaminetur, & alia huiusmodi, neque propterea Galenũ, aut alium quempiam eruditum medicum ad hanc reconditam, & inexplicabilem cordis proprietatẽ confugisse legimus. Quod enim ad Auicennam pertinet, hac in re illum, quod Galenus sensit, illud idem planè sentire nos existimamus, quod illius verborum series aperte demonstrat. Et communicat multitudini hominum (ait Auic.) qui iterum habent in se ipsis proprietatem præparationis. Agens enim solum cum peruenit, & patienti non est præparatio, non accidunt actio, & passio. Et ne quis animo conciperet latentem aliquam proprietatem, quasi se ipsum interpretatus addit. Et præparatio corporum ad illud, in quo sumus de præparatione, est, vt sint plena humoribus malis, nam munda non forsitan patiuntur ex illo: & corpora debilia iterum patientia sunt ex ea, sicuti illa, quæ multiplicant coitum, & corpora dilatatorum pororum, humida multæ balneationis. Hæc ille, qui omnem latentem, & occultam proprietatem vna cũ Galeno prorsus neglexisse videtur. Neque superius posita argumẽta ad huius rei confirmatione maioris momenti esse censeo: quanquam enim in pestilentia cor primum laborat, & totius mali veluti fons statuendum est, ego tamen adhuc non satis intelligo, quomodo hinc absconditam illius proprietatem elicere possimus. Sed neq; illud perpetuo verum esse, nos satis superius demonstrauimus, priuatimque in illa propè decantata Thucydidis pestilentia ægroti vno potissimum capite laborabant. Quam quidem sententiam non ita licet interpretari, quasi præstantiam, & nobilitatem visceris minus intelligamus, cum illud totius vitæ principem, ac veluti arcem esse, neq; illo incolumi aliquem interire posse non inuiti fateamur: sed id asseueremus in pestilẽtia alias propè quaslibet corporis partes aliquando primum, atq; affici in illis totius periculi summam consistere, quod ipsi demum cordi necessario cõmunicari non dubitamus. Vt autem de alio quoque argumento nonnihil dicamus, quod multorum animos vehementer mouet, & perturbat; vnde nam plerique in primis vero vespillones, chirurgi, & alij infelici huiusmodi seruitio ministri destinati dies noctesque in media pestilentia versantes a tanto periculo illæsi cõseruentur. Illorum plurimi sua quædam recondita medicamenta iactant, quæ secreta appellant, quæ quidem boni quidam, & creduli homines studiose, & sæpe nõ paruo pretio mercari solẽt. Sed quomodo nebulones, & perditi planè homines ea præsidia sunt consequuti, quæ grauissimi, & literatissimi viri multis studijs, & laboribus consequi adhuc non potuerunt? Alij magis prudenter, & subtiliter in longiorem vsum, & familiaritatem hoc referre cõsueuerunt: quasi vero huiusmodi homines huic pestifero commercio diutissime assueti quendam veluti habitum contrahant, vnde sine vllo timore vitam hilariter viuant, & periculum omne despiciant: quando nemo est, qui longioris cõsuetudinis vim non facile intelligat, & illam veluti alteram naturam esse nesciat. Sed quamuis ratio ab his allata, quod ad consuetudinem pertinet, satisfacere dubitationi fortasse possit, attamen adhuc dubiũ manet, ante quam res in habitum, & consuetudinem abierit, quomodo viles illi homines pestiferam luẽ effugiant, cum iam se infelici primum seruitio tradũt. Alij aliter statuunt. Ego vero primum sum nescius, an ita se res habeat, vt illi tanquã caduceatores incolumes possint inter pestifera tela versari; quandoquidem maiori ex parte vbique illos misere confossos esse audimus. Venetijs certe fama est quatuor vespillonum millia breui admodum tempore interijsse. Sed esto, cõcedatur hæc quoque istorum prærogatiua. Huius rei causæ, cum aliæ ab alijs afferantur, certiorem illã & veriorem cæteris esse nos existimamus, quod ij plerumq; antea pestilentia laborauerint; siquidem communi ferè omnium consensione, longioreq; experientia iamdiu confirmatum esse videtur, vt nemo bis pestilẽti morbo male afficiatur: quod priuatim annotauit Thucydides, qui hoc in primis nomine, quicunq; euaserant, beatos ab alijs æstimatos fuisse tradit, ac si illi nulli amplius mortis periculo essent obnoxij: quod quidem priuilegium quanquam maiori ex parte verum, neque prorsus a ratione alienum esse nos arbitramur, illud tamen, quod apud nos res ipsa monstrauit, haud perpetuo verum esse, & quandoque fallere censendum est. Sed nescio quomodo nimium digressi ad institutam disputationem reuertimur. Supra illud nos probare cœperamus, aerem in præsenti pestilentia ab omni notabili alteratione, & corruptione liberum fuisse, atq; vniuersa huiusmodi mala ex vno externo contagio originem habuisse. Quoniam vero nemo est, qui non maximam huius pestilentiæ causam in contagium facile referat, hoc longiori disputatione confirmandum non est. Quare illud vnum, quod ad aerem pertinet, & in controuersiã ducitur, ex instituto nostro persequimur. Itaq; præter ea, quæ iã posita sunt, alijs quoq; rationibus videmur sententiam nostram posse comprobare, quas ferè colligit Mercurialis: ex quibus, ne frustra sim longior, nõnullas duntaxat potiores, & solidiores nobis liceat afferre. Primum aũt si nostræ pestilentiæ originem consideremus, non modo primariam illam, quæ nostras regiones, & vniuersam ferè Italiam infecit, sed etiã quæ deinceps singulas ciuitates, & loca contaminauit, ex vno contagio ortam fuisse constat: quod n. Vicentiæ manifestè, & sine vllo dubio factum est, idem & alijs locis euenisse credimus. Neq; audiendi sunt, qui primum quidem pestilentiam ex solo contagio factam esse fatentur, sed mox aeris vitium accessisse contendũt, illa ducti ratione, quod tum Venetijs, tum alijs in locis malum aliquando in vniuersum vna cum contagio extinctum fuerit, deinde vero iterũ reuiuiscens maiorem impetum fecerit, quo tempore aeris iniquitatem Cap. 6.

superuenisse aiunt. Nam rationi omnino, & veritati consentaneum videtur, sicuti principio, ita posteriori tempore, isthæc mala ab vno & eodem fonte perpetuo dimanasse.

Immo vero si funestam hujusmodi historiam repetere, atque attente considerare velimus, facile constabit, vbique iamdiu, & tantum hæc mala sæuijsse, quãdiu, & quantum commercio, & contagio locus permissus est. Venetijs principio mala non modo fuere valde remissa, sed etiam aliquãdo, & aliquandiu prorsus extincta, non alia (arbitror) ratione, quam quòd semina contagij hoc tempore pauca essent, & paucis in locis sparsa, quæ propterea grauissimorum patrum studio in nihilum facile redacta sunt. Sic apud nos terque, quaterque, & sæpius vna vel altera radix euulsa, & dissipata est, sed tandem multis simul, & semel subortis fontibus (hoc tempore, quod inquisitionibus & scripturis publicis constat, duo seplasiarij, alter ad insigne coralij, alter ad insigne aquilæ, vnus item coriarius, & alijs quidam externis mercibus cõtaminati misere inficiuntur) vsque adeo ciuitas vexari, & affligi cępit, vt postremo succumbere illi necesse fuerit.

Hic neminem esse arbitror, qui aut Venetijs, aut Vicentiæ priore illo tempore aerem vitiosum fuisse velit; Quod si absque aeris vitio, tunc non modo vna, aut altera domus, sed plurimæ ex vno contagio contaminati potuerunt, quid prohibet, seu hominum incuria, seu dolo, siue aliter illo aucto, & multiplicato, quin pericula etiam, & mala omnia sint aucta, & multiplicata, quamuis aer omnis malitiæ fuerit immunis? Præterea aerem insigniter alteratum, aut putridum, tum alijs argumentis, tum proprio sensu vnicuiq; deprehendere licet, quæ tantum a præsenti statu abfuerunt, vt contra illa magis adfuerint indicia omnia, quę aeris benignitatem monstrare possunt.

Neque huius argumenti vim minuit, quod hæc inspiciantur, & appareant in magna duntaxat pestilentia; cum enim hæc nostra inter moderatas recenseatur, aeris quoque alterationem, & putredinem saltem aliquam, & moderatam affuisse oportuit.

Sed hac de re satis superius, vbi de Austrina constitutione loquuti sumus. Tum vero docet philosophus, aerem esse corpus continuum, & fusum, quod non facile proprio termino coercetur; quod si ita se res habet, quem modum innenire aut excogitare licet, quãobrem laborante Patauio, ab omni malo libera fuerit Vicentia, ac deinceps laborante Vicentia, Patauium fuerit incolume? vel magis quamobrem laborante vrbe non modo suburbia, & villæ propemodum omnes, sed etiam determinati quidam vici, immo vero certæ quædam domus, non solum propinquæ, sed cõtiguæ domibus infectis ab omni periculo seruatæ fuerint? quare tandem huiusmodi mala in viles potius, & plebeios homines, quã in nobiles viros grassata sunt? Neque hac in re Mercurialis responsionem recipio, qui hinc colligit in omni peste orbem vniuersum necessario laboraturum esse, quod fieri vix posse libenter, illi concedo: siue enim aer qualitatibus alteretur, siue illius substantia contaminetur, quæcunque tandem vtriusque vitij fuerit causa, aut nulla ratione, aut certe difficile id vbique fieri posse nos existimamus; sed aerem veluti quibusdam tabulis, & quadratis ita disponi, ac diuidi, vt non solum diuersis in locis alternatim, sed eadem in domo pars sinistra aeri pestilenti, pars dextra non pestilenti subijciatur, illud equidem mente satis assequi nequeo.

Pluuiam, grandinem, & alias aeris impressiones varia, & dispersa loca sępenumero occupare cernimus, sed angusto in loco, varijs in partibus alternatim, hoc vlu vnquam euenisse non arbitror. Vicentiæ (ne exteroa exempla petamus) ex decem continuatis domibus vna, vel altera, quæ nullum prorsus commercium habuit, salua, & incolumis seruata est, ceteræ aliarũ commercio implicitæ fere omnes contaminatæ sunt. Suburbia, castella, rura propemodum omnia, cum illud à clementissimo Principe esset consequuta, vt a ciuibus sibi cauere possent, nullam pestilentiam passa sunt. Duæ inter ceteras villulæ (alteram Faram, alteram Pauaranum appellant) ex manifesto contagio labé contraxerunt, vt plurimi breui laborarint, & interierint: sed illis maximo studio, & diligentia dies, noctesque custoditis, ac veluti obsessis malum vltra angustos illos terminos dilatatum non est.

An fieri posse existimandum est, vt particularia isthæc, & determinata loca, quanquam angustissimis terminis circunscripta, atque vno quidem certo tempore minus salutari cœlo ita subijciantur, vt cetera omnia quanquam illis proxima, & contigua ab huiusmodi infortunio sint libera? Neque vero magis huius rei causa in terræ, & corporum varias constitutiones, & præparationes referri posse videtur: quanquam enim libenter concedimus, quod autores tradunt, & confirmat experientia, in efficienda bonitate, vel prauitate fructuum terræ partem a parte sibi proxima aliquando differre, non illud tamen ita fieri nos arbitramur, vt suapte natura absque vlla hominis industria huiusmodi terræ partes vsque adeo mirabiliter alterentur, & transmutentur, vt breui temporis spacio modo vberes, & iucundos, modo paucos, & insuaues fructus illæ generent. Sic igitur quanquam Patauinorũ, & Vicentinorum corpora, seu manifestam, seu quamlibet etiam latentem constitutionem, præparationem, & proprietatem velimus considerare, haud similia prorsus esse, sed varijs nominibus inuicem differre constat, rationem certe aliquam adhuc inire, aut animo concipere non potuimus, vnde nam tanta inter eos varietas, ac dissensio oriri potuerit, vt vno tempore alteri ad suscipiendam pestilentem aeris impressionem maxime apti, & præparati, alteri contra maxime inepti, ac repugnantes fuerint; cum alio quouis tempore (si hos paucos menses excipias) vtrique sicuti breui admodum terræ spacio distant, ita eundem aerem inspirare, ac rebus propemodum omnibus vehementer conuenire videantur.

Præterea monasteria, hospitalia, & alias numerosas familias, quæ sibi diligentissime cauentes, omnis periculi fuerunt immunes. Carceres equidem non prætereo, quem locum, si alium quempiam, terris vaporibus, putridis exhalationibus, atque aeri prorsus maligno obnoxium esse constat; vnde inquinatus aer, si vllo in loco, in eo certe proprium venenum emittere, ac vim maleficam demonstrare debuisset; veruntamen singulari Dei Opt. Max. beneficio, carceres apud nos ab omni labe liberi, atque incolumes perpetuo seruati sunt.

At vero in peste, quæ ex vitiato aere originem habeat, qui fieri potest, vt tot, ac tantę hominum, locorum, rerumque dissimilitudines, atque distinctiones accidere possint? Sęua illa pestis ann. M. D X X V I I. & X X V I I I. (vt ne magis remota exempla repetamus) quam ex vno in primis aere ortam fuisse aiunt, non hoc certe mirabili delectu modo vnum, modo alterum locum, vniuersa regione incolumi, neque homines duntaxat plebeios occupauit; sed, quod patres nostri referunt, & annales confirmant, vno ferè, atque eodem tempore in omnes Venetię ciuitates, vt externas regiones prętermittamus, atque in omnia cuiusque ciuitatis rura, & oppida, itemque ex omni fortuna homines crudeliter sęuijt. Cęterum vt modum aliquem huic disputationi faciam, quando forte hęc etiam dixi longius, quam instituta ratio postulabat, alijs argumentis pręteritis, quę hac in re multa adhuc afferri possent, pestilentiam nostram ex vno contagio ortam fuisse, manifestè (ni fallor) ostendit curatio. Etenim si repetere velimus, quęcunque in vniuersum ad fuganda & repellenda huiusmodi mala vbique acta sunt, illa omnia vnius certe rerum, & hominum commercij, atque adeo contagij rationem habuisse constabit. Sic plerique omnes aut comburendis, aut certe aliter mundandis, & expurgandis vestimentis, & vni-

neisis

uersis suppellectilibus, item arcendis peregrinis hominibus, quos suspectæ, & incertæ salutis èsse intelligerent, omne studium, atq; operam sedulo adhibuerunt: sic infectas domos claudere, & obsignare, ægrotos cum tota familia ad alia loca transferre, atque illis omnem cum alijs cõsuetudinem interdicere consueuerunt. Sic demum cæteris præsidijs frustra tentatis: tanquam ad sacram anchoram ad vniuersam ciuitatis sequestrationem confugere coacti sunt. Quod si non solum contagium, sed præterea inquinatum aerem pestilentiæ causam statuimus, non tantum illius, sed etiam huius rationem certe habuisse decebat.

De The. ad Pis. c. 16. Quocirca (inquit Galen.) summis laudibus prosequor admirandum Hippocratem, qui pestem illam ex Aethyopia ad Græcos venientem non alio præsidio „ repulit, quam aerem purum faciendo, ne ab homini- „ bus (qualis tunc erat) infectus hauriretur. Itaque præ- „ cepit, vt per vniuersam ciuitatem ignes accenderentur, qui non solum è simplici materia constarent, sed „ bene olentes coronas, & flores haberent: talia siqui- „ dem ignibus alimenta subministrari consuluit, & vt „ vnguenta quam pinguissima infunderent, & id genus „ alia bonum odorem fundentia, vt hoc pacto ciues ae- „ rem purum inspirantes ad imminenti lue tuti forent. „ Sed ijs de rebus posteriore libro dicturus huic disputationi iam finem facio, quam vnusquisque pro certo habeat, maxime velim, me non instituisse calumniandi, aut lacessendi alicuius studio, a quo crimine, si quis alius, longissime absum, sed vt in re difficili, diu, multumque agitata, & controuersa ad inuestigandam, eruendamque veritatem, ego quoque qualiscunque sim, meam sententiam explicarem: quam quidem doctorum omnium iudicio, ac censuræ libentissime subijcio, paratus vbique meliorem opinionem amplecti, si modo illa mihi beneuolè, & certa ratione demonstretur.

Libri Primi Finis.

ALEXANDRI MASSARIA DE PESTE,

LIBER SECVNDVS.

PRIORE libro de essentia, causis, & signis pestilentiæ tractatum est; modo in hoc altero de illius præseruatione primum, mox & de curatione tractabimus. In qua vniuersa tractatione propositū nobis est veteres medicos, atque vnū in primis Galenum imitari, neque ab illorum disciplina vnquam discedere. Cum igitur, quod nos satis superius probauimus, & a nemine in controuersiam reuocari existimamus, plerique omnes morbi fiant pestilentes, ac veram pestem constituant propter vnam insignem, atque excellentem putredinem, vnicuique in primis danda est omnis opera, vt corpus optime nutriatur, atque in eo sint succi optimi, ab omni praua qualitate, adeoque ab omni putredine, & corruptione alieni.

Quandoquidem illud est certo certius, quicunque propria corpora seruant ab excrementis vacua, puraque, illos minime omnium huiusmodi morbis corripi, ac ab omni periculo tutos fore. Sic apud Galenum *1. de dif. feb. c 4.* vnus & primus in omnibus communis est scopus, vt homines morbis pestilentibus conseruentur immunes, si corpora maxime vacent excrementis, & bene transpirent. Secundus ab eo, vt dominanti causæ, quoad fieri potest, repugnetur. Porrò corpora vacant excrementis, si hæc primum de corpore educantur; tum vero si homines aliquam ineant rationem tum alimentorum, tum medicamentorum, vnde in posterum nulla amplius gignantur. Excrementa duci, atq; adeo corpora vacuari solent non vna ratione, potissimum autem missione sanguinis, & medicamentis. Quemadmodum igitur illorum sententiam prorsus non approbo, qui delectu omni, & discrimine remoto omnes homines purgandos esse contendunt, id quod incommode aliquando, & periculose magis, quàm commode, & vtiliter fieri animaduertimus, ita si moderationem quandam adhibeas, vtriusque præsidij vsum nō repudiamus.

Etenim si sit aliquis incorrupta sanitate, corporisq; bona habitudine, suapte natura non modo alienus, sed etiam abhorrens a medicamentis, hunc ego temere, nisi forte illi graue periculum immineat, cruciandum, & torquendum esse non arbitror. Atque hoc equidem iudicio plerisque hoc calamitoso pestilentiæ tempore, qui anxio, & solicito animo purgari cupiebant, cum huic rei minus apti viderentur, consiliarius fui, vt ab omni purgatione, & corporis agitatione abstinerent, sed illius vice accommodatam magis, & frugi victus rationem instituerent. Quod sanè consilium & nos ipsi sequuti sumus, quanquam periculosam sæpe, & ancipitem consuetudinem cum morbosis hominibus habere nos oportuit. Contra vero si fuerit quispiam incommoda, atque infirma valetudine, non satis robustus, ac valens, medicamenta facile ferens, aut qui præterea cacochymiæ vitio, vel plenitudinis onere se grauari sentiat, huic ego purgationem aliquā tum vtilem, tum necessariam fore existimo. Cæterum vt ne hac etiam in parte nostra deficiat tractatio, quāquam difficile est certum quendam purgationis modum omnibus conuenientem inuenire, ad instituendos in primis nouitios pauca hic annotare non grauabimur, quæ ad hanc rem magis opportuna, & accommodata videri possint.

Itaque si quis ad præcauendam pestilentiam excrementa purgari, & corpus vniuersum inaniri sibi velit, constituta primum salutari victus ratione, qua neglecta cætera omnia frustra fieri certum est, huic ante omnia, leuiore aliquo medicamento aluum leniendam esse existimamus: cui quidem perficiendo operi cassiam, mannam, syrup. violaceum, rosaceum, & alia huiusmodi benedicta, vt vocant, medicamenta minime importuna, & repudianda esse nos arbitramur, quæ nonnulli propter nescio quam nimiam eorum humiditatem reijcere solent: si modo illis addantur, quæ tū flatus, tum omnem eorum malitiam corrigere, atque vnam in primis putredinem prohibere possint. Ijs nos familiariter permiscere soliti sumus hieram Galeni, pilulas de tribus Ruphi, sp. diarhodon, scordium, hyssopum, sem. citri, anisorum, & alia odorata. Atqui vulgo iam receptum esse audio, vt huiusmodi medicamentis tum præseruando, tum curando theriaca, & Mithridatum per opportune commisceantur; quam profectò miscendorum medicamentorum rationem satis probare nequeo, quanquam huius opinionis autorem non ignoro fuisse præclarissimum, ac longiori vita dignissimum Franciscum Frigimelicam meum quondam in medicina præceptorem nunquam pœnitendum; quem virum (pace aliorum dixerim) medicorum omnium tum præsentis, tum præteritæ ætatis facile principem fuisse non dubito

Quamobrem vero huiusmodi mixtionem minus probare soleam, non illud tantum me mouet, quòd *li. Quos Quando, &c.* theriaca, & Mithridatum vim habeant sistendi motionem cuiuslibet medicamenti, a quo potissimum periculo cauendum iubet Galenus, sed etiam id maxime, quod huiusmodi antidoti vna cum medicamento leniente vix ante prandium exhibitæ, importune exhiberi videntur: siquidem medicamenta, si quod aliud, validissima, ac fere diuina longissimum inter cætera omnia temporis spacium, ab omni alimento,

&

& impedimento liberũ non iniuria postulant, vt à natura superari, & in actum deduci possint. Et quanquã illa in modica quantitate exhiberi aiunt (vtriusque drachma circiter medicamento permisceri solet) sum ego nescius quomodo non eadem argumenta vrgeant: etenim Galeno autore antidotum assumere tibi nõ licet, ante quam cibos probè cõcoxeris, nec amplius repletum te sentias; & quantumcunq; parua illius quantitas certum temporis spacium requirit ad illius concoctionem: Immo vero medicamentũ ille varia mensura exhibendum esse docet ad proportionem temporis, quod ad illius coctionem superest. *De The. ad Pis. c. 17.* Rectè facies (ipse inquit) si varia mensura theriacam sumas, interdum ad Aegyptiæ fabæ magnitudinẽ ex duobus aquæ cyathis, quando modicum interuallum tibi supererit ad antidoti concoctionem, interdum ad nucis auellanæ quantitatem ex tribus aquæ cyathis, quando plus temporis habiturus es, quo illa in corpus digeri possit. Cum igitur huiusmodi antidoti vim cuiuslibet medicamenti remittere, & impedire possint, & tanquã res quædam sacrosanctæ, neq; ante, neq; post ab alimento contaminari se patiantur, illa nos, quantumvis modica mensura exhibeantur, vnà cum medicamentis lenientibus præter rationem, & præter Galeni mentem exhiberi existimamus. Plerique omnes ad leniendam hoc tempore aluum, insignem prærogatiuam attribuũt tamarindis, præsertim si cassiæ, vel alteri medicamento permisceantur: alij contra quod illi careant insigni adstrictione, & ventriculum soleant labefactare, eorũ vsum non satis commodum esse contendunt. Ego vero moderatione quadã adhibita, cum tamarindis perpetuo vtendum non esse censeam, si aliquando accidat, vt quis multa bile abundet, & illi ab huiusmodi potissimũ humore periculum immineat, iam illis, cassiæ præsertim, & alijs medicamentis admixtis libenter vtor, quando satis constat hoc medicamẽtum in educendo, compescendoque furiosum hunc humorẽ cætera omnia medicamenta lenientia facile superare. Hoc loco illos prætereo, qui frequenter vtuntur electuarijs, vt vocant, lenitiuo, diafebesten, diacassia, diaprunis, & simil. quibus nunquam nos vtimur, nisi inuiti, si desint simplicia medicamenta: etenim, vt pleraque alia incommoda prætermittamus, quæ cum illa afferunt, singula ferè ingreditur cassia, quæ breui admodum tẽpore corruptione immunis conseruari potest, præter quã quod, dum coquitur, vt nonnullæ eius partes, & forte vtiliores euanescant, necesse est. Sed de aluo lenienda satis. Tum vero ijs medicamentis agendũ est, quæ deinceps corpus ad purgationem præparare, atque imminẽtis putredinis rationem habere creduntur: quorum profectò ratio debet esse diuersa, vt diuerso modo se habent subiecta corpora: Etenim si quis tenuioribus, & calidioribus succis abundet, opportune illa exhibentur, quæ frigidiora cũ sint, huiusmodi succos domare, ac illorum veluti feruorem cõpescere possunt, qualia sunt in primis cichoracea omnia, acetosa, borrago, buglossa, &c. ex quibus paratum decoctum assumendum est, aut solum, aut præterea additis syrupis, si modo illis delectaris, cichoraceis omnibus, ex suc. acetosæ, acetoso simpl. rosato rec. & simil.

Si autem succi crassiores, & frigidiores magis videantur redundare, nulli non constat exhibenda esse medicamenta calidiora, & quæ maiorem vim habeant attenuandi, incidendi, abstergendi, qualia sunt decoctum betonicæ, hissopi, scordij, dictamni, melissæ, rad. quinquefolij, illius, quam angelicam dicunt, myrrhidis, aristolochiæ, syr. de betonica, de scordio, de corticibus citri, mel rosaceum, oxymel, & simil. Inter quæ, non hac solum in re, sed in omni tum curandi, tũ præseruandi ratione singulari quadam prærogatiua scordium nos magni facere solemus, siue redactum in pulverem, siue decoctum, siue quocunque tandem modo illud paratum fuerit: De quo, illustri prorsus testimonio; literarum monumentis (inquit Galenus) traditũ *1. de antid. c. 12.* est à quibusdam celebribus viris, cum in prælio interfectorum cadauera multos dies insepulta iacuissent, quæcunque supra scordium forte fortuna ceciderant, multo minus alijs computruisse, ea præsertim ex parte, qua herbam attigerant. Ob quã rem sanè persuasum est omnibus, tam reptilium venenis, quam noxijs medicaminibus, quæ corpus putrescere faciunt, scordium aduersari. *9. de simpl. medic. fac.* Pariter Ephestianus ille apud Lemnum, qui librum de vsu terræ Lemniæ Galeno dono dedit, inter cætera omnia; quæ putredini resistere videntur, scordium in primis prædicare solitus fuerat. Alij mirũ in modum celebrant acetosam, atque illius maxime succum expressum, quicunque siue per se, siue cum alijs medicamentis sit illius vsus, vt in maxima pestilentia huic vni medicamẽto salutem referant acceptã. Quod si demum, vt ferè fit, humores non sint vnius generis, sed omnes simul commisceantur, & confunduntur, medicamenta pariter ita inuicẽ permiscẽda sunt, ac temperanda, vt omniũ indicationibus satis illa facere possint. Porrò vno, aut altero die post assumptum leniens medicamentũ præter cætera omnia præsidia illud summopere nos probamus, vt huic sanguis mittatur ex vena secoris, aut communi consentientibus scopis principibus, qui huiusmodi remedium necessario indicãt. Quam rem ex proposito aliás, & diffusè à nobis disputatam hic longius nõ persequimur. Sanguis autẽ (mea quidem sententia) moderate mittẽdus est, animaduertendo corporis habitum, temperamentũ, plenitudinẽ, consuetudinẽ, tempus anni, & alia eiusmodi, quæ huius præsidij quantitatem determinare solent; sed omnium maxime illud in primis cogitando, vt ille iterum commode auferri possit, si ita occasio ferat. Atque hoc sanè auxilium hac in re vsque adeo præstans, opportunũ, & salutare cẽsendum est, vt planè sim ego nescius, ex infinitis vel incerto discrimine versatis an aliquis, cui sanguis in tempore missus fuerit, in pestilentiã inciderit. Nonnullis medicis pro certo, reconditoq; præsidio illud maxime probatur, vt singulis mensibus statim ab interlunio sanguis parcè detrahatur: aduersus quorum sententiã scribit Galenus minime rationi cõsentaneum esse, eodem anno frequẽter venã incidere, *De cucurbit. scar. & c. cap. 4.* quandoquidem cum iterata hmõi sanguinis copia vitalis quoq; spiritus emittitur, quo sanè absumpto crebrius quidem moles vniuersa frigescit, tum animales functiones omnes deteriores redduntur. Quod quidẽ, si aliás vnquam verum, hoc tempore verissimum esse nos arbitramur, quando præstat robustum corpus; & valens studiose conseruare, vt illud fortiter impetum tanti mali ferre possit.

Si cui propter ætatem, vires, aut aliud incommodũ sanguinem ex vena mittere non licet, quod iam vulgo receptum est, huic incisis cucurbitulis illum nos mittere consueuimus: quas sanè non modo ipsi dorso, sed longe opportunius aliquãdo inferioribus partibus apponere decet. De qua particulatim vacuãdi ratione posterius tractabitur. Lenita aluo, misso vtcunq; sanguine, institutis medicamentis ad succorum coctionem, adeoq; totius corporis præparationem, quo sæpe magis opportunum videbitur, medicamentum postremo expedit exhibere, ijs adhibitis animaduersionibus noxij humoris, ætatis, temperamenti, anni temporis, & simil. quas hac in re adhiberi æquum est, sed ita tamen, vt in vniuersum a vehementibus, & violentis medicamentis perpetuo abstinendum esse censeamus, quę omnia certo scimus vel Galeni testimonio corpora nostra incendere, mirum in modum perturbare, atq; naturę hominis aduersa, quodamq; modo lethalia esse. Nobis, præter cætera omnia maxime probatur rhabarbari vsus, atq; eò magis, si cassiæ, vel alijs lenientibus medicamentis permisceatur: rhabarbarum enim quibuscunq; ferè humoribus educendis videtur satis accommodatum, atque inter multas notabiles dotes, quibus donatũ est a natura, hanc in primis sortitum est, vt venenis resistere, & cor ipsum corroborare credatur. Plerique, omnes vulgo, tum præseruando, tum curando familiariter vti consueuerunt tryphera Persica, quod Arabum me-

dica-

dicamentum maximis laudibus efferunt. Sed qui medicaměta singula, quæ illud ingrediuntur, ac illius cōponendi rationem accurate consideret, facile intelliget huiusmodi medicamenti compositionem esse non solum planè longam & negocij plenam, sed ēt a Galeni methodo longe abhorrentem; vt illud priuatim omittatur, nos recentibus mirobalanis carere, a quibus plurima vis medicamenti expectatur. Vnde cum simplicibus multo paucioribus, & facilioribus hoc ipsum cōsequi nobis liceat, temere, & frustra ad ea, quæ difficultate, & confusione non carent, cōfugere nos videmur. Ac de purgā dis corporibus hactenus. At vero quoniā laborem vnusquisque hac in re inutiliter, & frustra suscipere, omnemq; operam perdere non iniuria videri potest, nisi semel expurgato, & mundo corpore simul studeat, vt illud in eodem statu diutius conseruetur, neque in posterum noua excrementa gignantur, propterea tota mente, ac omni studio in hanc curā incumbendum est. Hoc porrò præstat in primis tum opportuna, accommodataq; viuendi ratio (qua voce nō modo alimenta, & potiones comprehendimus, sed ēt motionem, & quietem, ac res omnes, quas medici non naturales appellant, ex quarum vario vsu, & moderatione corpora nostra mirabiliter affici, & alterari constat) tum etiam certa quædam, siue medicamenta, siue antidota appellare velimus, partim intra assumpta, partim extra apposita, quæ quidem, seu alterando temperiem, & primas qualitates membrorum principalium, quæ naturæ limites excederent, seu propria magis, ac latente quadam proprietate, seu quoquo tandem modo calorem natiuū roborando, non solum impedimento esse videntur, quominus excrementa gignantur, & putredines fiant, sed corpora etiam ita disponūt, præparant, & confirmant, vt violentiæ cuiuslibet veneni, in primisq; pestilentis resistere possint. Vtrunque nos caput breui oratione persequemur. Quod igitur ad res illas attinet, quæ in victus ratione consistunt, in primis occurrit aer, quem frigidiorem prorsus, & sicciorē eligendum esse constat, quando illum putredini contrarium esse oportet, quæ pestis causa est proxima, vt antea diximus, atque a calore, & humiditate proficiscitur. Quamobrem domicilia frigidiora aliquanto sint, & Septentrioni potius, quam alijs cœli partibus exposita: summa cum diligentia purgentur, & munda seruentur, vt ne puluerulenta, vel immunda alioqui sint, tum vero in primis ne prauum aliquem odorem contrahant. Medici antiquissimi igne potissimum vti consueuerunt: quorū omnium facile princeps Hippocrates in ea pestilentia, quæ ab Aethyopia in Græciā delata omniū maxime Athenas vexauit, ingentes passim ignes succendi iussit, vt paulo ante diximus, ex lignis odoriferis herbisq; ac floribus suauissimis, varijs præterea adhibitis aromatis, & pretiosis vnguentis. Qua vna profecto ratione aere tenuiore, ac puriore reddito, adeoque ab omni corruptela vindicato, eos populos ab impendente grauissimo periculo liberauit; atq; ille hoc nomine statuam auream est emeritus apud eosdem Athenienses, insigne tanti beneficij monumentū. Itaque nos pariter nihilominus decet in aeris depurationem incumbere, quanquam (quod in præsentia vsu uenisse existimamus) ille nobis ab omni vitio videtur alienus: Nanq; ita non solum verisimile, sed ēt necessarium est, contagiosæ labis vires eneruari, corporaq; firmiora, & ad resistendū aptiora reddi, quominus eadē corripiantur: in quem certe vsum nihil igne est præstantius, quanquā ille calefacit, vtpote qui eximia quadam siccitate, & vehemēti agendi vi facile absumit superuacaneum quemuis humorem, & omnia conuertit in propriam ipsius naturam. Expediet igitur, si nō ita in locis publicis, saltem in priuatis domibus igne continenter vti: atq; ille tanto præstantior erit, quanto è siccioribus tum natura, tum repositione lignis fiet, puta quercu, pinu, fago, abiete, olea, iunipero: quibus subinde addantur flores, & alia odoramenta, lauri folia, rosmarinus, saluia, hyssopus, thymus, serpulum, pulegium, rosa, citri flores, cortices, lauendula, & alia id genus. Sed principem hac in re locum habent aromata, xyloaloes, cinnamomum, caryophyllum, myrrha, stirax calam. belzuin, ambra, moschus, & alia huiusmodi; quæ quidem tum per se singula, tum inuicem commista non id tantū præstare possunt, vt igni subijciantur, sed ēt vt particulatim suffitus ex ijsdem fiant, si in vase accōmodato prunis imposita lente, ac leniter euaporent. Qui compositam desiderant suffimentorum materiam, trochiscos habēt de galia moschata, de myrrha, de camphora, de ligno aloë ab aromatarijs parari solitos, cum vnicuiq; nihilominus liceat, horum exemplo alia quoque sibi parare, vt libet. Cæterū dum hęc, & quæcunque tandem alia remedia in vsum adhibentur, diligentissime animaduertere decet temperamentum hominis, ætatem, & consuetudinem, sed in primis anni tempora, cōstitutionesq;, & quantum hęc postulant, ipsa quoq; remedia temperiem recipiant, & modum caloris, aut frigoris, humiditatis, aut siccitatis; Quamobrem æstiuo tempore nemini dubium esse arbitramur, quin oporteat, vel omnino prętermittere, vel insigniter saltem moderari, & ignem, & reliqua omnia, vnde corpora nostra incendi, & inflammari, adeoque in pericula, nec pauca, nec leuia trahi facile possunt. Quod si quis iunior particulari adhuc exercitatione hoc ipsum magis intelligere cupit, æstate optimū erit ædes primū accurate ab omni sorde expurgatas mox suffire odore pomorum, & citoniorum redolentium, aspersione aquarum, e rosis, e violis, e myrtho, quibus & addi acetum potest, quod perpetuo insignem quandam hac in re prærogatiuā habere videtur: immo vero potest & ipsis suo tempore floribus thalamus sterni, violarum, rosarum, nymphex, tum & folijs vitium, salicis, myrthi, & huiusmodi alijs, quę tamen renouanda frequenter sunt, ne dū arescunt, praui aliquid odoris emittant. Ex. gr. Rec. aq. rosarum, myrthi, an. lib. s. aceti vnc. ij. pulueres sandalorum, ireos odoratæ an. drach. ij. caryophyllorum, seu stiracis calam. drach. j. quæ mista leuiter bulliant. At vero tempore frigidiore licebit ad calidiora confugere, vt si aquæ rosaceæ permisceantur caryophylli, stirax calam. belzuin, ambra, moschus; & ea compositis species cordiales, quas vocant, temperatæ, diambaris, diamoschu, & huiusmodi. Qua veluti regula constituta hæc remedia varijs anni temporibus facile aptari posse videntur.

Sed illud tamen hoc loco nullo pacto prætereundū est, quod miror a paucis animaduerti, vt tum in suffimentis, tū in alijs omnibus remedijs adhibendis, quæ odoramēta suscipiunt, talis adhibeatur modus, & tēperatio, vt perpetuo vitentur illa, quæ summe odorata, acuta, & calida sunt: etenim pręter quam quod hęc totum sępenumero corpus excalfaciunt, inflammātq; peculiari quadam vi capitis dolorem, & grauitatē inducere consueuerunt. Ad hanc, quę de aere est, tractationem illa mihi videntur remedia pertinere, quę odoris gratia passim manibus gestari solent: nam huiuscemodi odoramenta afficiunt, atq; alterant aerem illum proximum, & particularem, quem certum est tum cerebro, tum cordi, in primis vero ipsis spiritibus plurimum afferre & roboris, & nutrimenti. Communi quadam consuetudine plerique oēs vti solent pila ex ladano, cinnamomo, myrrha, caryophyllis, & alijs id genus medicamentis calidioribus, quę vt modo admonuimus, suapte natura euaporationem capiti infestam excitare, ac persæpe cor, & vniuersum corpus inflammare solent. Quamobrem hæc (ni fallor) interdū magis officere, quam prodesse valent: siquidem illud pro certo habendum est, quod & antea statuimus, quę preseruare a putredine, aut eandem curare possunt, frigidiora, sicciotaque esse oportere, non tamen sine aliqua leui caliditate, quæ reliquis veluti viam sternat, & medicamenta eò deducat, quò expedit illa peruenire. Itaque multo magis mihi probarentur huiusmodi pilæ ex ladano, si rebus frigidis, & siccis temperentur, rosis, violis, floribus nymphææ, camphora, sandalis, &c.

Tem-

Tempore frigidiore hoc sit exemplum. Rec. ladani vnc.j. baccarum myrthi, sandalorũ, rosarum rub. flor. citri, iridis odoratæ an. drach. ij. caryophyllorum, nucis moschatæ, ligni aloes an. drach j. ambræ, moschi an. gr. v. cum oleo spicato odorato, & pauca therebintina cypria, misc. & in commodam formam redigantur. Tempore calidiore. Rec. ladani infusi aqua rosacea, baccarum, & fol. myrthi, flor. rosarum, violarum, nymphææ, sandalorum an. vnc. s. camphoræ, belzuin, styracis calam. an. scrup. j. moschi. gr. iiij. cum aqua rosacea misc. & ad finem adde parum therebintinę, qua huiusmodi misturæ optimam, & vsui accommodatam formam suscipiunt. Vsurpari etiam solent pilæ tum ex argento, tum ex auro, quæ metalla nobilissima, nonnulli putant peculiarem quandam vim obtinere aduersam rebus omnibus maleficis, venenatis, & pestilentibus; aut præterea ex ligno, quæ mihi magis probantur, atq; eò magis si e cupresso, iunipero, lauro, lentisco fierent, intus cauæ, & foraminulentæ, intra quas parua spõgia reconditur imbuta liquore aliquo, & medicamẽto accommodato. Quem quidem vsum reprehendere non licet, si modo illi eadem ratio, normaque adhibeatur, quam de suffumigijs, & pilis modo præscripsimus. Aestate igitur licebit vti aqua e rosis, e myrtho, adiecto pauco aceto, rosis, sandalis, camphora: hyeme aqua ex rosis, melissa, addendo parum vini aromatici, sandala, caryophylla, & moschi pauxillum. Huiusmodi pilæ familiariter manu gestantur, sæpe aperiuntur, odorãtur, & si forte præsentius impendeat periculum, liquore e spongia expresso nares fouentur. Sunt tamen qui hoc loco omnia bene olentia reijciant, vtpote quæ videantur potius veneficam materiã ad interiores partes deducere, atque eiusdem penetrationem iuuare: vnde illi fœtida potius eligunt, qualia sunt sulphur, castoreum, & cætera huiusmodi: quorũ opinio probari mihi non potest, vt posterius dicam, quum sermo erit de ratione domuum purgandarum. Hactenus quæ ad aerem spectant. Accedo ad cibi, potusque rationem. Quo loco nõ est, vt frustra sim longior in enumerãdis rebus singulis, hinc quidem probis, & proficuis, illinc vero vitiosis, & noxijs, partim quod experiẽtia liceat vnicuique facile intelligere, quæ huius, quæ ve illius generis sint, partim quod cumulatam hac de re tractationem contineant medicorum libri, eorum præsertim, qui ex proposito huiusmodi argumentum tractandum sumpserunt. Quamobrem ego pauca duntaxat quædam, & breuiter quidem annotabo, quæ ad rem, de qua agimus in presentia, magis pertinere videntur. Tribus capitibus vniuersa ciborum ratio comprehenditur Galeno, qualitate, quãtitate, vtendi modo. Quod ad qualitatem attinet, sunt qui in vniuersum cibos improbãt calidos, humidosque, tum actu, tum potestate, idq; imminentis putredinis ratione, quæ frigida in primis, & sicca postulare videtur: quos quanquam ego puto opinione falli non solũ in præseruãdi, sed in curandi quoque ratione, vt longiori disputatione monstraui, cum de curatione febrium malignarum, pestilentium ve scriberem: illud tamen optimum esse arbitror, vt cibaria calidiora alioqui, & humidiora ita attemperentur, & alterentur, vt tum actu, tum potestate putredinẽ perpetuo respiciant, & præsentem, & imminentem. Itaq; cibi sint coctu faciles, minime excrementitij, quique aut suapte natura, aut apparatione ad frigiditatem, & siccitatem potius vergant, quam ad oppositas qualitates: Id vno, aut altero exemplo declaremus. Carnes optimæ, puta pulli gallinacei, vituli, & similes, quarum assiduus, & familiaris est vsus, nõ parum abijcient humiditatis, si dum coquũtur, aliquid illis adijciatur petroselini, mentæ, saluiæ, satureiæ, rorismarini: si dũ comeduntur, vel acero solo, vel intinctu aliquo condiantur, qualis ille est ex. gr. qui parari solet ex amygdalis, aceto, vel omphacio, aqua rosacea, & saccharo, nõ iniucundus: si pariter vna cum illis assumatur aliquid citri, arancij, olearum conditarum, fœniculi, quæ familiaria sunt, & in promptu omnia. Iusculorum eadem est ratio: inter quæ ptissana hordeacea principem locum tenet, quæ tempore præsertim calidiore admirabilem potest, & multiplicem vsum præstare. Hæc item plurimum deponet humiditatis, & aliquantum etiam nimiam frigiditatem remittet, si vnà cum hordeo decoquatur petroselinum, menta, aut si iam decocto admisceatur piperis parum, quod in more apud Galenũ interdum fuisse legimus. Pisces ego non omnino arbitror esse contemnendos, vt nonnullos prorsus eos contẽnere audio, si modo illi in probatis aquis, & mari potissimum degant, carne sint molli, ac friabili, ac demum sint opportune præparati. His veluti exẽplis propositis, facile poterit vnusquisque suo Marte de reliqua ciborum materia decernere: nimis enim excresceret tractatio nostra, si omnia prosequi sigillatim vellemus. Quod si quis aromata etiam requirit, quibus cibaria condiantur, quò tum horum humiditas retundatur, tum appetentia excitetur, tum etiam concoctio iuuetur, in gratiam illorum parari poterunt hoc exemplo. Rec. cinnammomi, gingiberis, galangę an. vnc. s. caryophyllorum, macis, zedoariæ an. drach. j. rosarum, margaritarum pręparat. rasuręque eboris, sem. anisorum, coriandrorum, baccarum myrthi, sandalorum omnium an. drach. ij. croci. drach. s. sacchari ad pondus omniũ. Hoc erit nec iniucundum, nec intemperatum genus aromatum, quibus aut adijci, aut demi poterunt calida vel frigida, vt anni tempus exigere videbitur, & cætera, de quibus antea diximus. In statuenda potus ratione plurimum pollent natura corporis, cõsuetudo, ętas, regio, tum vero in primis, anni tempora, quorum omnium consideratio nunquam est omittenda. Veruntamen hæc vniuersim mea est sententia, plerisque omnibus conuenire vina tenuia, pellucida, colore minime intẽsa, sed alba, aut fulua. Enim sum ego nescius qua ratione freti nonnulli, periculosis huiusmodi temporibus, vina malint eligenda esse grandia, firma, crassa, aut ab his regionibus petita, aut ab orientalibus, qualia sunt maluaticum, oppicatum, iliaticum, & sim. Quis enim dubitat, quin hæc insigniter calefaciant, in caput exhalent, humores vrant, & omnino multorum malorum autores esse possint. Si quis vellet, quo tempore vindemia fit, vinum medicatum sibi parare, vt prisci consueuere, id mihi magnopere probaretur; ad quod præstandum, hyeme opportuna essent betonica, absinthium, melissa, citri semina, baccæ iuniperi: æstate, cichorium, sonchus, rosæ, myrthi baccæ: qua de re diligentem, & diffusam tractationem Dioscorides pręcęteris est persecutus. Hic nonnulli nimis superstitiosi fortasse homines ipsa quoque dolia iubent conficienda ex iunipero, lentisco, fraxino, lauro, tamarice; Alij cyathos quoque ebibendo vino dicatos ex ijsdẽ lignis parant, vt Germani quidam solent; non desunt & qui superius diximus) occulta quadam vi prędita videantur, qua resistere creduntur malis omnibus veneficis, & pestilentibus. De quantitate, & vtendi modo cibis, & potibus adhibẽdo difficile admodum est certi quicquam statuere, cum diuersis hominum temperamentis, ętatibus, consuetudinibus, & alijs cõditionibus diuersa quoque, ac incerta debeatur mensura, & ratio viuendi. Attamen ego pauca quędam censeo non esse silentio pretereunda, quę fere cuiuis conuenire, & maiori consideratione digna esse videntur. Illud igitur vnicuique in primis animaduertendum est, vt crapulam, & repletionem omnem fugiat, neque id committat vnquam, vt plus assumat, quam propria ferat natura: ex hoc enim veluti fonte ortũ ducere, ac fluere consueuerunt cruditates, obstructiones, atque aliæ propemodum innumerę grauissimorum morborum causę. Pręterea det operam, vt ne cibos simul ingerat plures: varios, inter se discrepantes, & fortasse contrarios, etenim ex huiusmodi errore fit, vt dum alius alio citius coquitur, magna oboriatur ventriculi agitatio, molestiaque, ac totius corporis quędam veluti seditio. Denique illam rationem, atque ordinem seruare decet, quam ratio docet, quam Galenus, & optimi cuiusq; medici

medici autoritas confirmat, vt primum illa sumantur, quæ facilem, & citum habent ad intestina descensum, quæque, si diutius morentur in ventriculo, facile corrumpuntur; deinde vero quæ tardius descendunt, vt omnino humida siccis, lubrica adstringentibus, facilia coctu difficilibus perpetuo præmittantur: quæ quidem præcepta, tum vniuersim omni tempore, tum vero hac potissimum tẽpestate adeo periculosa ad sanitatis tutelam diligentissime seruanda esse videntur. Vt hinc nulli non cõstare possit, in quanto errore versetur stolidum ganeonum vulgus, qui omni posthabita regula, & cõgrua victus ratione, assiduis comessationibus, & ebrietatibus sese immergũt, hoc impudenti ore passim asseuerantes antidotum esse præstantissimũ, quod omnis pestilentis malitiæ vim Infringere, ac propulsare possit. Nunc de motu, & quiete dicendum est; quod vtrunque vario vsu, & administratione corpora nostra mirum in modum afficere nulli non constat. Porro & hic quoque, quod superius diximus, locum habet, difficile nimirum certi aliquid statui posse, cum magna ratio sit habenda ætatis, temperamenti, anni temporis, atque in primis consuetudinis. Iam vero illud vnusquisque memoria repetat, præcipuum, ac nobilissimũ conseruandæ sanitatis caput in exercitatione consistere, modo illa ex ordine, & opportune fiat; quod illo oraculo expressit Hippocrates: Labores cibos præcedant: si quis enim contra sese exerceat, quando vel cibis ventriculus, vel humoribus venæ sunt nimium refertæ, is maximis sese obijcit periculis. Igitur vnusquisque se ipsum, & vires suas consideret, ac potissimum longioris consuetudinis sit memor, quæ tantum virium habet in rebus omnibus, vt illam nunquam sine euidenti ratione immutare liceat; quandoquidem speciatim nemo est, qui aut proprio, aut alieno periculo aliquando non sit expertus, quanti referat consuetos labores, & exercitationes prætermittere. Non tamen committã, quin illud in vniuersum animaduertam perniciosis hisce temporibus, quibus cauere homines omni studio debent ab ijs rebus omnibus, quæ corpora excalfacere, inflammare, & adurere possunt, mihi haud quaquam probari vehementes, & concitatas exercitationes, quæ afferre persæpe solent lassitudinem, infirmitaté, sitim, & alia huiusmodi incõmoda, a quibus omnino cauendum est. Instituti nostri non est in præsentia plura de exercitatione dicere, quot, qualesue sint eius species, quæ nam maxime conueniens habeatur, quis cuiusque modus sit, ac terminus; quæ omnia vnà cum alijs capitibus ad hanc rem pertinentibus lubens prætereo tum alijs de causis, tum ea potissimum, quod facile vnicuique licèt hæc petere ex lib. Galeni de tuenda sanitate, atque ex lib. de arte gymnastica Mercurialis, quorum vterque vsque adeo accurate, & eloquenter hanc rem literis, memoriæque mandauit, vt alterius cuiuscunq; labor hac in parte superuacaneus, immò vero & temerarius omnino videri possit. Quod ad somnum & vigiliàm attinet, cum somni tempore sanguis, atq; adeo humores omnes ad interiora ferantur, vt per vigilias contra ad exteriora, hinc fit, vt somnus internas partes reddat calidiores, externas frigidiores, vigiliæ contra illas frigidiores, has vero calidiores: Propterea statutum est apud medicos posse quidem somnum & calefacere corpora, & refrigerare, alia atque alia ratione, at humectare perpetuo, non item exiccare, id quod vigiliæ nunquam non præstant. Cum igitur pro certo habeatur, præcipuum putredinis fundamẽtum in vna humiditate consistere, videtur omnis ratio persuadere vigilias in præsentia somno præferendas esse. Ego autem sic opinor, hic quoque nihilo minus habendã esse modi ac mediocritatis rationem, cum vtrunq; sit Hippocrati, si modum excesserit, malum. Qua in re, si aliàs vnquam, illud sedulo est animaduertendũ, quod iam sæpius repetitum est, vt ratio habeatur ętatis, temperamenti, atque omnium maxime consuetudinis: quę quidem Hippocrates breuibus, vt solet omnia, comprehendit. Circa somnum (ait) quemadmodum ex

6 Epid. sect. 4. text. 14. sect 5. text. 30.

2. Aph. 3.

2 Prog 2.

natura, & in consuetudine est, interdiu vigilã dum, noctu dormiendum, si contra commutetur, peior est: minime vero offendit, si quis dormiat prima luce ad tertiam diei partem: qui vero ab hoc tempore somnus est, deterior est. Quem locum interpretatus Galenus, non solum (inquit) recte pronunciauit de signis per somnum, sed etiam causam eis adiecit, in habitum referens naturæ, quæcunque vtilia sunt, contraria vero damnans, quia præter naturam existant. Ad hunc modum res ex consuetudine habet: quod enim consuetum est, bonum est, inconsuetum vero malum. At vero temporibus Hippocratis non aliud fuit ex natura, aliud ex consuetudine: nunc vero diuites e contrario agunt, tum in quibusdam alijs, tum etiam in somno, interdiu dormientes, noctu vigilantes. In his igitur, vt qui soliti sint viuere præter naturam, doctrina Hippocratis nequaquam vera est; Etenim hoc tempore magis rata est consuetudo, quam natura, non in mulieribus solum ditioribus, sed etiam in non paucis viris. Quem locum, quanquam ad somnum ægrotantium in primis pertinere videtur, ego tamen arbitror ad sana etiam corpora transferri posse: qua ratione illum nos hic libenter inseruimus, quod huic parti multum luminis afferre, atque illam veluti definire possit. Succedit earum rerum consideratio, quæ è corpore ducuntur, aut in eodem retinentur; quæ quidem tum semper aliàs ad sanitatis tutelam magnum habet momentum, tum vero cum pestilentiæ vrget suspicio, summe vtilis, summè necessaria censenda est. Quæ è corpore sunt educenda, multa sunt, & varia, & vnde natura, vel ars huiusmodi vacuationes moliri soleat, partes etiam variæ, ac multæ: quamobrẽ si parca sit, aut omnino nulla eorum euacuatio, quæ euacuari oportebat, vt grauissima hinc homini impendeant mala, necesse est. Nunc mihi non est sermo de ijs euacuationibus, quas medici aliquando moliri solent venę sectione, cucurbitulis, hirudinibus, medicamentis, & alijs modis: qua de re partim superius diximus, quantum ad purgationem corporis pertinere videbatur, partim etiã inferius dicturi sumus, cum de curatione agemus: sed illas intelligo euacuationes, quæ aut naturæ ordine sunt institutæ, vt per aluum, lotium, in fœminis menses, coitum, aut licet a natura quoquomodo sint alienæ, aliquando tamen haud importune homini accidere solent, vt hæmorrhagia per nares, hæmorrhoidas, sudor, vomitus, & alia id genus, de quibus breuiter nobis dicendum est. Primum igitur internę viscerum obstructiones, si quę adsunt, auferantur, vniuersa cutis, adeoque omnes corporis meatus pateant, vt singulis diebus vaporosa, & fuliginosa excrementa expellantur, prompteque attrahatur aerea substantia, quæ natiuum calorem refrigerare, & uentilare consueuit. Ad summam corpus vniuersum, vt Galeni verbis vtamur, sit bene perspirabile; siquidem nihil æque putredinem gignit, fouet, auget, atque prohibita corporis perspiratio: vt inepta prorsus mihi videatur illa dubitatio, quæ vulgo afferri solet, an habitus, & constitutio corporis rarior, an densior periculis pestilentię sit magis exposita: Etenim qui ab externo aere sibi usque adeo cauendum putant, ut propterea malint cutaneos meatus, cęterósque naturę ductus constipandos esse, & adstringendos, mirum quomodo ij metu leuioris mali, quod ita vitare student, certissimis, & grauissimis periculis subijcere se non uereantur: quandoquidem nemo est qui nesciat, ex leui illa aeris attractione, quę per habitum corporis, & arteriarum diastolem perficitur, nisi pręterea accedat inspiratio, quam in pestilenti aeris statu Galenus pręcipuam mali causam esse docet, leue admodum homini periculum impendere, ut sim nescius quid sibi uelit Auicenna, qui inter homines pestilentię maxime obnoxios refert corpora dilatatorum pororum, humida, multę balneationis: quem tamen nonnulli conantur Galeno conciliare: quod quam feliciter sint assequuti, alij uiderint. Tum uero si propter aliquem errorem in uictu commissum, repletioné quis sentiat, remediũ

1. de dif. feb. cap. 4.

omnium

omnium maxime præsentaneum est uomitus, præsertim æstiuo tempore, in gracili corpore, atque ijs potissimum, qui ex consuetudine, & facilè vomere sunt soliti: si id commode fieri non potest, opportuna erit tenuis victus ratio, vt si prandium, cœnave omnino prætermittatur, aut parce admodum transigatur. Cæterum non desunt homines vsque adeo incontinentes, vt ieiunij loco libentius eligant vti medicamentis. Atque hæc tria remediorum genera videntur etiam antiquis fuisse familiaria, vt repletioni, morbisque ex eadem oriundis occurrerent. Video (inquit Galenus) esse

com. in lib. de sal. diæt. 11.

qui vacuationis gratia vomunt, vt alios, qui vnum diē in mense ieiunant, & quosdam qui humorē hunc ventri impactum, aut viscidum, aut crassum expurgant. Quam tamen postremam vacuandi rationem grauiter ab eodem reprobatam fuisse legimus. Si medicamentis (ille ait) purgantibus quotidianorum excrementorum procuretur euacuatio, illa nūquam apta, commodaque censenda est; quippe quæ valde indigentibus, & magnis temporum interuallis vtilis est. Adhæc superuacaneorum, quæ quotidie in corpore generantur, euacuatio minor est, quam pro purgantis medicamēti efficacitate, & viribus. Quod si veritus quispiam, ne multa in corpore excrementa generentur, purgationē bis, aut certe semel in mense adhibeat, is præter quam quòd in malam consuetudinem corpus adducet, etiam ipsum labefactabit, deteriusque reddet. Quod nobis hic libuit annotasse, vt errorem suum agnoscant, tandemque resipiscant complures, qui tum alio tempore, tum hac prælertim tempestate, qua pestis periculum imminet, nō semel tantum, aut bis in mense, sed quotidie etiam (si Dijs placet) medicamenta assumere nō verentur. Ad hæc cauendum summo studio est, vt ne qua ex naturalibus, & alijs quibuslibet consuetis euacuationibus supprimatur, sed si forte opus sit, illæ iuuentur, & promoueantur, quam maxime opportune, ac leuiter possunt. Quamobrem si cui sudorem pati solito, aut fluxum sanguinis e naribus, hæmorrhoidibus, fistulam, aut vlcus ex cauterio, suppressa hæc fuerint, aut mulieri menses, aut tale quippiam euenerit, huiusmodi vacuationes in pristinum sedulò sunt reuocandæ, aut si aliqua de causa obtineri id non potest, ad aliud remedium confugiendum est, quod earum vicē supplere possit: quod quidem præter cætera omnia sanguinis missione potissimum, ac facile consequi nos posse arbitror. Atque, vt vniuersim dicam, quauquam illud forte a præsenti loco alicui possit alienum videri; non contemnendum, immo vero saluberrimū ac tutissimum remedium fore existimo, si quis ordinariam sibi euacuationem aliquam moliretur, quam diutissime seruaret, qualem cauteria in primis, & vesicatoria præstare solent, præsertim in infernis partibus: hac enim ratione verisimile est naturam assueram diuersa excrementorum genera eò transmittere, corpus purius facile seruare, illudque ad concipiendam putredinem minus idoneum reddere: Id quod a Galeni sententia nō

5. Met. 12

est alienum scribentis a pestilentia quadam sui temporis illos omnes euasisse, quorū scatebant vlceribus corpora: atque hoc præterea tempore illud ipsum experientia satis confirmauit; quandoquidem accurata obseruatione compertum est, non solum apud nos, sed etiam apud Venetos, vt audio, Patauinos, & alios, ex infinitis pestilentia sublatis, aut nullos, aut certe paucos obijsse, quibus alicubi cauteria inusta essent. Qua ratione autem, quibus locis, ex qua materia fieri solita sint huiusmodi tum cauteria, tum vesicatoria, nulli ferè non constat, & ab alijs copiose traditum est, vt frustra hoc loco non sint hæc recensenda: nisi illud forte addere velimus, præter cōsuetos locos ad carpos, & malleolos, quibus vulgo illa solent adhiberi, nonnullos inguini, & scroto huiusmodi vlcera inurere consueuisse. Quod quidem præsidij genus si post vniuersi corporis euacuationem fiat, non alienum a ratione censendum est, quando naturam quotidie noxios humores ad eas partes facile, ac libenter propellere videmus.

Coitū arbitror non esse omnino interdicendum iuuenibus, bono habitu prædits, laute degentibus, assuetis, si modo illi moderationem adhibeant: alij huiuscemodi conditionibus destituti, illo prorsus abstineant, ne viribus labefactatis, & spiritibus exolutis naturalis calor debilior reddatur, quam vt tanti veneni violentiæ obsistere possit; Cum alioqui forte verissima illa sit Pythagoræ sententia Venerem nunquam non esse molestam, minusque seruandæ valetudini accommodatam: qui (vt Laertius scribit) semel interrogātus, quando liceret vti coitu, respondit, cum aliquis seipso imbecillior fieri cupit. Itaque, vt hanc partem duorum illustrissimorum hominum autoritate concludam, scitè admodum scriptis mandauit Plato, tria in primis esse capita seruandæ sanitatis, ventrem cibis non repleri, ad labores impigrum esse (quæ duo ab Hippocrate ille sumpsit, nos autem superius persecuti sumus) semen denique naturæ custodire. Postremo inter res non naturales de accidentibus, siue perturbationibus animi dicendum est; quæ quantum momenti habeant ad corporis alterationem, & affectionem, nulli non constat, quemadmodum pariter ipsius quoque corporis passiones animum contra alterare, & afficere solent. Neque pluribus id exemplis confirmandum est, quæ infinita propemodum suppetunt, cum nemo, aut in seipso, aut in alijs non sit pluries expertus, quam tyrannidem exerceant in hunc miserum hominem mæror, lætitia, iracundia, metus. Posthabenda igitur hæc sunt, indignatio, dolor, rixæ, molestæ animi curæ, cogitationes, imaginationes, atque huius præsertim mali: sed vita hilariter, & iucunde omnino traducenda, grata hominum adscita cōsuetudine, festiuis lectionibus, alijsque honestis tum animi, tum corporis oblectamentis adhibitis. In primis autem spes omnis, ac malorum omnium solatium in opem, ac prouidentiam diuinā fidenter collocandū est, ita vt animus sanctissimæ Dei Opt. Max. voluntati in omnem euentum lubentissime acquiescat. Atque hæc de victus ratione dicta sufficiant. Iam vero instituti ordinis ratio postulat, vt de altero capite dicamus, de ijs nimirum medicamentis, tum interius sumendis, tum extrinsecus adhibēdis, quę vulgo antidota vocantur, quæ ex communi omnium consensu magnam præseruationis partem sibi vendicant. Porrò si hoc loco recensere vellem remedia, & secreta, quæ vocant omnia, quæ hac in re passim circūferuntur, non facile ad finem nostra perueniret oratio, cum nemo sit vel ex infima plebe homuncio, qui magnifice de se loquens, non sine larga fronte, non audeat mirabilia de se polliceri. Ac mirum profectò est, vt in re tanti momenti, vbi agitur de vita hominis, tanta cuilibet fides temere adhibeatur; quod in alijs artibus vel vilissimis committi nequaquam solet, nisi periculum de artificis peritia primum fiat. Sed prætermissa huiusmodi communi, & antiqua bonorum querela, ego in eam sententiam facile venio, illorum medicamentorum usum potissimum amplectendum esse, quę excellentissimorum virorum demonstrauit autoritas, & longissimi temporis confirmauit experientia. Non tamen suam quoque ingenijs nostrorum temporum laudem inuideo, immo illis facile permitto, vt noua pro arbitratu medicamenta conficiant, & usui exponant, modo id temere ne fiat, sed iudicio, & ratione adhibita, ut certe somnia, & uanitates omnes prætermittantur. Breuibus igitur nonnulla seligo medicamenta, quę mihi uidentur magis rationi consentanea, clarissimorum uirorum autoritate firmata, & longiore hominum usu comprobata. Addam tamen non inuitus unum, aut alterum ex ijs, quę recentiores non sine studio, atque industria inuenerunt, ut omnino habeant homines infelici huiusmodi tempestate copiam remediorum, ex quibus id sibi parare possint, quod temporum, locorumque opportunitas ferat. Atque ut ab ijs initium sumam, quę ore assumuntur, quę proprie Galeno antidota uocantur, plerią; omnes primas facile tribuunt theriacę Andromachi, & Mithridato,

Init. lib. de Ant.

quæ

quæ duo medicamenta tum aliorum, qui de his scripserunt, tum Galeni in primis testimonio vsque adeo præstant, & alia superant vt sola præsenti vsui satisfacere posse videantur; cum præter hæc, nullũ forte aliud remedium inuenire liceat. quod vehementissimo huic malo obsistere possit; quãdoquidem illa, si quid aliud, pestilentem omnem fomitem ac dispositionem, instar ignis mirandum in modum absumunt, & extinguunt.

De Ther. ad Pis. c. 17.

Illud tamen autore Galeno est animaduertendum, cũ hæ antidoti vehementissimam agendi vim habeant, non illas esse pueris temere exhibendas; atque adeo cũ insigni prædite sint caliditate, æstiuo tempore aut omnino omittendas, aut certe attemperãdas esse, saccharo pura rosaceo, e floribus cichorij, boraginis, aut aliqua re huiusmodi, quæ illatum calorem remittere possit. Neque enim sententiæ illorum nos assentimur, qui neque ijs antidotis, neque vlli medicamento, quod occulta quadã potestate agat, quicquam opportune permisceri aiunt, asseuerantes cuiuslibet rei mistionem, illius vim perturbare, & impedire: Nam vt alia multa prætermittamus, quæ hac in re afferri possent, vnius Galeni exemplum in præsentia nobis sufficiat, qui scãmoniam aliquando malo citonio permiscere, & assare consueuit, vt hac ratione illius medicamenti impetus, & malitia remitteretur. Quanquam nos in ea sumus sententia, quam priore etiam libro indicauimus, huiusmodi antidotos non minus latente quam manifesta vi agere, & hominibus prodesse: quod quidem maxime ostẽdit singulare studium, quod Galenus ad illas conficiendas adhibere solet. Atque equidem, vt dicam quod sentio, si nos in præsentia has duas antidotos paratas haberemus, tàm perfectas, atque numeris planè omnibus absolutas, quam parari antiquitus consueuerunt, diutius fortasse nobis laborandum nõ esset alijs remedijs inuestigandis. At vero quoniam tum ratione simplicium medicamentorum, quibus caremus, tũ ratione præparationis, tum alijs forte de causis, de quibus recentiores nonnulli prolixe scripserunt, inficias ire nemo potest, huiusmodi medicamenta, theriacam præsertim, ab antiqua perfectione plurimum deficere (namque vt alia omittam, nondum experimento compertum est theriacam nostram purgantis medicamenti

De Th. ad Pis. c. 14.

vim sistere, quod minime fallax Galeno indicium fuit quo optimam dignosceret, atque ab adulterina discerneret) multi propterea non iniuria alia sibi proponũt inuestiganda medicamenta, quæ quam maximam habeant vim, & efficaciam præseruandi homines a tanto discrimine. Veruntamen vtcunque se res habeat, ego in ea sum opinione, posse nos, ac debere ijs ipsis vti medicamentis, vt antea diximus, præsertim Mithridato, quod priuatim in hac ciuitate haberi non dubito clarissimorum medicorum consilio paratum in nobili, & honorata aromataria sub insignibus Angeli, & Saraceni; quod quidem nõ dixerim supremam illam obtinuisse perfectionem, quam desiderare fortasse, reipsa præstare non possumus, at certe tanta fuisse cum diligentia tractatum, vt si non quoduis aliud superat, nõ tamen a quouis alio superari illud existimemus. Alterum post hæc reperitur theriacæ genus, origine antiquissimum, quod Galenus in autorem Apolloniũ Murem refert, Plinius vero in Mithridatem, his verbis.

Lib. 23. cap. 8.

In sanctuarijs Mithridatis maximi regis deuicti Cn. Pompeius inuenit in peculiari commẽtario ipsius manu compositionem antidoti, e duabus nucibus siccis,
» item ficis totidem, & rutæ folijs viginti simul tritis, ad-
» dito salis grano: Et qui hoc ieiunus sumat, nullum venenum nociturum illo die. Atque haud equidem scio,

Hæc ẽt describitur ab Aetio inter antidotos podagricas. Lib 12. c 47.

cur homines negligant huiusmodi remedium vsque adeo securum, familiare, facile, & tantorum virorum testimonio celebratum. Est præterea aliud genus theriacæ Mesue autore, quam diatessaron appellat, quòd ex quatuor rebus conficiatur, gentiana, baccis lauri, Mirrha, aristolochia rotunda, æquis omnium portionibus: Huic addunt nonnulli ebur, & appellant theriacã diapente; atque hæc fortasse illa ipsa est, quam sub magnæ theriacæ nomine circunforanei passim venditare solent; Optima quidẽ, sed amara, & calidior aliquanto illa est; quocirca decocto aliquo, aut cõdito, aut alio medicamento frigidiore temperanda. Quo loco id nõ reticebo, cum iam biennium rus quoddam apud nos, Castranũ appellãt, peste grauiter correptum esset, homines miseros alioqui, & inopes, ita non ea nostris medicis consulente, tum præseruando, tum curando, hoc vno remedio in puluerem redacto vsos fuisse, & quidẽ non sine insigni emolumento. Vnde etiam breui (quæ summa in illos fuit Dei Opt. Max. beneficentia) a graui pernicie sunt liberati. Postponenda forte ijs non est theriaca, siue antidotus Hippocratis, cuius vsu diuinus ille vir (vt Actuarius refert) Athenas a pestilenti contagione populatim grassante mirabiliter liberauit. Illius descriptionem hic subijcere non grauabimur, vt in promptu sit ijs quoq;, quibus eandẽ ea foote haurire non licet.

Actuar. de comp. medic.

Rec. calami odoran, iunci odorati, herbæ sabinæ an. vnc. iiij. viticis feminis, cardamomi, cyperi, crocomagmatis an. vnc. v. nardi celticæ lib. s. aspalathi vnc. vij. pilularum cupressi, rosarum an. vnc. iii. ladani, myrrhæ, thuris an. lib. j. baccas iuniperi paruas al. Hæc vna tũduntur priuatim: nardi spicæ lib. s. costi vnc. iiij. folij vnc. viij. casiæ lib. s. amomi vnc. iij. Et hæc seorsum teruntur: mastiches vnc. iiij. Hoc priuatim item atteritur: stiracis vnc. x. stirax paulatim adijcitur preciosis bellarijs: terebinthinæ lib. iij. mellis Attici lib. v. vini veteris quantum sufficiet ad bellaria maceranda. conficiuntur pure, melle excepta. Ad hæc prætermittenda non est antidotus ea duabus partibus aloes, duabus itẽ ammoniaci thymiamatis, vna myrrhæ, adiecto vino aromatico (vulgo pilulas vocant de tribus cõtra pestẽ) Huius autor censetur Ruphus medicus vetustissimus, qui de illius vi, atq; efficacia magnifice admodum loquẽs. Haud scio (inquit) an quispiã hac potione vsus pestẽ non euaserit. Et profectò inter antidota omnia

Pau. lib. 2 36.

hoc nos maximi facimus, quod illud facile admodũ, tutumq; sit, & nullã prorsus homini molestiã, turbationem, siue aliud incõmodum afferre soleat. Parui illud refert, opinor, vtrouis modo vtamur hac antidoto, siue sub pilularũ forma, vt iã passim vsurpatur, siue potionis, qđ videtur voluisse Ruphus, & qui a Rupho desumpsit, Paulus: Illud tamen magni referre arbitror, si quis aut simplicia medicamenta, aut eorũ dosim, quãtitatẽve inuertat, qđ Arabes faciunt, ac nostrates multi. Qua de re ab alijs animaduersa frustra hic plura nõ sunt repetenda. Postremo prætereundus non est lapis Armenus, de cuius singulari vi, ac præstantia, illustri admodũ testimonio;

9. de simpl. med. fac.

In magna hac pestilentia (ait Galenus) cuius eadẽ facies fuit, atq; eius quę Thucydidis
» memoria grassabatur, quotquot hoc medicamentũ bi-
» bère, celeriter curati sunt; at quibus non profuit, oẽs
» interiere, scilicet cum nec alio quouis iuuarentur: vnde
» colligitur, qđ ijs duntaxat non fuerit auxilio, qui pla-
» nè erant incurabiles. Alij terrã lemniã, tanquam illius germanã, ad præsentem vsum addendã esse censent, quanquã Gal. longiori historia huius medicamenti ortum, conficiẽdi modũ, ac vsum multiplicem referens, nullibi pestilentię mentionẽ facit: qꝫ tamen excellenti siccandi vi polleat, ac speciatim illam ad uiperæ, atque adeo oẽs ferarũ morsus, item aduersus alia uenena plurimum ualere traditũ sit, illius usum unã cum bolo Armena libẽter nos suscipimus, si modo utraq; legitima, & syncera ad nos peruenit: quandoquidẽ si uulgariũ, quæ circunferuntur, colorem, substantiam, & singulas conditiones accurate consideremus, & cũ ijs conferamus, quę ueteres, in primis Galenus, de hmôi medicamentis tradiderunt, illa magis illegitima, ac minime syncera esse, ut fateamur, necesse est. Quòd si quis certiorẽ determinationẽ desiderat, herbarios nostri tẽporis adeat, qui hac de re diffuse, & ex proposito disputare solent. Lapidi Bezoar, siue Bezaar, cornui Monocerotis, lapidi in ceruorum oculorum angulis oriundo, ossi de corde cerui, & alijs, si quę sunt, preciosis huiusmodi antidotis cõtra pestilentiam, atque adeo uenena

omnia

omnia tantis vire) pleriq; attribuunt, vt cæteris non modo simplicibus huiusce facultatis medicamẽtis, sed ipsi etiã theriacæ, & alteri cuiuis antidoto illa preferre non vereantur. Sed longius de ijs nobis agendum non est, quod non solum omnia inuẽtu sint difficilia, & omnino rariora, sed nonnulli etiam rerum naturalium studiosi, & peritiores illa pro maiori parte commentitia, & fabulosa esse velint. Sunt vulgares, & nemini ignotę pilulæ Ioannis Damasceni, quas medici recentiores summis laudibus extollunt, quod tum a pestilentia pręseruare homines possint, tum alios nõ contemnendos vsus præstare: quas equidem huic vsui satis accommodatas, neque reijciendas esse existimo. Ioannes Manardus superiore tempore doctrina, & existimatione illustris medicus, quasi diffidẽs vulgatis theriacis, aliam affert antidotum, quæ sic habet.

Rec. sanguinis sicci anatis maris, anatis fęminæ, anseris, hædi, ruæ siluestris, sem. fęniculi, cymini, anethi, napi siluestris, vel si nõ habetur, napi, vel rapi an. drach. iij. rad. gentianæ, trifolij, squinanti, thuris, rosarum siccarum an. drach. iiij. piperis albi, & longi, costi, phu, anisorum, cinnamomi an. drach. ij. myrrhæ, nardi an. drach. vj. belzoin, assari, ammoniaci an. drach. iij. mari, agarici an. drach. ij. carpobalsami gr. num. xx. ireos, croci, rhabarbari, rhapõtici, gingiberis, masticis an. drach. j. stæchados drach. v. fiat tenuissimus puluisculus ex omnibus, & cum quadruplo mellis electi, beneq; exspumati commisceatur; & in vase argenti purissimi veluti thesaurus preciosissimus conseruetur: Non solum enim in pestilentis vtile est, sed & venenis vniuersis, ac serpentum morsibus summe aduersatur.

Hactenus Manardus. Cuius quidem medicamenti nos meminisse voluimus, tum ob viri autoritatẽ summam, tum præsertim quod illud ex Gal. desumptum

2. De Antid.

est, dum ille antidotũ describit e sanguinibus, ad mentem Damocratis, quæ ab hac Manardi nõ aliter distat, quam quod amplior est, & copiosior. Apud Hispanos, & Gallos frequens est vsus medicamenti, quod audio tanquã singulare præsidium a Philippo Rege missum fuisse ad Carolum IX. Gallię Regẽ anno M. D LXIIII. quo tempore pestis fere vniuersum hoc regnum occupauerat. Id vero cõstat e myrrhæ, xiloaloes, terræ sigillatæ, boli Armenę præparatæ, maceris, caryophyllorũ, croci an. vnc. j. Ex quibus fit tenuissimus puluis, quem ęstate sumendum pręcipiunt ex aqua rosacea, & succo limonum, hyeme autem ex vino odorato. Si quis antidotum, siue præsidiũ aliquod expetit forma liquidius, prostant syr. de succo acetosæ, acetosus simpl. de scordio, de corticibus, de aceitositate citri: Nonnulli e quatuor partibus sapæ, mellis despumati duab. aceti vna, aliud præparant tum familiare, ac satis gratum, tũ vero quam optimum, siue solum vsurpetur, siue decoctũ aliquo opportunum addatur: Ego aliquid syrupi de scordio lubens adijciam. Sed hac in re ne sim longior, ex ijs quæ hactenus diximus, satis arbitror vnicuiq; facile, ac promptum futurum esse, vt suo Marte diuersa medicamenta cõficiat, quacunq; tandem forma, vt occasio feret. Neq; enim, vt antea diximus, nos ij sumus, qui nouas compositiones contemnendas, autoresque propria laude defraudandos esse velimus, si modo iudicium, & ratio adhibeatur, neq; inconsiderate, & temere omnia confundantur. At vero pleni sunt huiusmodi medicamentis libri medicorum, ex quibus tum hæc petere licet, tum copiosam simplicium medicamẽtorum syluam, quæ vel manifestis qualitatibus, vel occulta quadam proprietate præsenti vsui cõuenire creduntur: cuiusmodi hæc sunt. calendula vocata, quam recentiores nõnulli Virgilij & Plinii calthã existimãt melissa, menta, carduus benedictus, chamedrys, pentaphyllum, pimpinella, radix myrrhidis a Dioscoride, aliisq; tantopere celebrata, aristolochiæ rot. angelicæ, tormentillæ; semina citri, thlaspeos, nasturtii, ebur, cornu cerui, & alia sexcenta, quæ superuacaneũ foret longiori persequi oratione. In quo quidẽ tum simpliciũ, tum compositorum medicamentorum vsu illud cum Gal. animaduertendum est, ne diutius vni tantum insistamus, sed illo posthabito ad aliud quandoq; transeamus; quando natura vni medicamento longiori tẽporis spatio assueta solet eius vim contẽnere, & parũ ex eo capere emolumẽti. Hactenus de antidotis, ac de iis medicamentis, quæ intrinsecus assumuntur. Quo loco

5. De Tuend. san. c. 9.

rogatos omnes velim, vt parumper seipsos colligãt, & accurate expendant, quæ tandem causa, quæ ratio cogat, vt ne in vsum medicamẽta hæc reuocare velimus, quæ tum ratio demõstrauit, tum illustriũ tot virorum autoritas iãdiu cõprobauit, sed malimus aliis quibusdam fidem adhibere, eaq; nostro cum periculo experiri, quæ secreta isti appellant, & quæ non ratione tantũ, iudicio, omniq; prorsus artificio carent, sed suapte natura interdum vsq; adeo turpia sunt, sordida, & inhonesta, vt ingenuus quisq;, & politicus homo abhorrere ab iis debeat, non solũ quibus ipse vtatur, sed quorum etiam cõmemoratione offendatur. Quid turpius quàm vrinæ humanæ potum meditari? quam tamen

10. De simpl. medic.

nonnulli hac tempestate commendant, quanquam remedium non omnino recens, cum vel ipse Gal. scripserit, peste Syriam occupante nonnullos vrina puerorum, virorumq; epota sanatos se hac ratione existimasse; cuius vsum tanquam abominandum idem detestatur, referens virum quendam ingenuum, & bonis moribus ornatum in ea pestilentia laborantem vsum tam sordidi remedii respuisse, vt ne pueri quidem vrinam sumere voluerit. At vero (dictu horribile) isti (vt audio vrinam vel maxime pollutam commẽdant, ac (si Diis placet) eorũ quoq;, qui tam peste sunt correpti. Quid de illo dicam, qui Venetiis proximo hoc tempore proposuit sumendum puluerem ex ipsa pestilentium carbunculorum materia, adiecta plãta quadam ab eodem smartella nuncupata, rebusq; aliis arcanis nescio quibus? Quid quod admirandam antidotum (vt neque id prætermittatur) assumendam ille iussit quarta ante cęnam hora, quæ potissimum prandij cibis concoquẽdis est destinata? vt hac ratione inuertantur, & contaminentur omnia. O sęcula, ò mores. Neq; enim ab exclamatione cõtinere me possum, quando in re tam seria, qua de hominum vita, qua de Reip. salute agitur, vsq; adeo inertes, & somniculosi sumus, ne quid grauius

2. Aph. 52

dicam. Hippoc. grauissima est sentẽtia qui omnia cum ratione facit, quanquam rationi consentaneus, non sequitur euentus, hunc non debere a proposito deterreri. Contra vero Auic. scripsit, qui absq; ratione opera-

Lib. 1. fen. 4. c. 1.

tur, huic in opere diutius persistendum non esse, quãuis in præsentia nihil inde periculi, aut incommodi sequi videatur: quod eo dictum volui, vt prudentes viri intelligant, si alias vnquam, hac in re potissimum grauiter, & diligenter studium adhibendum ęsse, vt illam vnusquisq; sibi eligat tum victus, tum aliorum præsidiorum modum, quem ratio monstrat, quem summorum virorum testimonia comprobant.

Sed transeamus ad ea medicamenta, quæ extra adhiberi solent.

Cum antea de suffitibus, aliisq; remediis actum sit, quę ad alterandum aerem pertinent, iam non videntur restare alia tractanda pręsidia, quam quę cordis regioni potissimum applicari solent.

Hæc autẽ cum diuersas planè formas recipere possint, plerunq; tamen, aut humidiore consistentia parãtur, aut arida: illa epithemata cordialia appellant, hęc sacculos, quòd purpureo in primis serico inuoluãtur. Quòd si memoria repetantur, quę superius tradita sunt, facile vnusquisq; de iis quoq; iudicium feret; cũ enim illud vnum sit nobis propositũ, vt cor ipsum roboremus, quò valeat veneni incursui resistere, huiusmodi autem venenum non nisi excellenti putredine constet, illa procul dubio medicamenta pręsenti vsui accommodata esse censenda sunt, quę putredinem repellere, ac prohibere possunt. Atq; de iis satis, superq; fortasse diximus. Verumtamẽ in gratiam nouitiorum vnum, aut alterum exemplum adiicere non grauabimur. Tempore calidiore. Rec. aq. rosarum, myrthi, bor-

raginis an. vnc. iiij. sp. trium sandalorum drach. j. s. corraliũ temp. drach. s. aceti rosacei parum. misc. Tẽpore frigidiore rec. aq. melissę, flor. citri, borraginis an. vnc. iiij sp. aromatici rosacei drach. j. diambræ drach. s. acesi parum. misc. Quoniam vero difficulter, & incommode homines huiusmodi epithematibus vti possunt, propterea lubentius ad alteram medicamentorũ formam confugiunt. Nonnulli Mithridatum commẽdãt, & theriacam, quibus non solum regio cordis, sed vniuersum ẽt corpus oblinatur, si maius vrgeat periculũ; quorum equidem vsum non improbo, mõ vehemens eorum caliditas re aliqua frigidiore tẽperetur, sed ita tamen, vt perpetuo ratio temporum habeatur, & aliorum, quorum antea sæpe meminimus. Alij mirum in modum celebrant oleum ex scorpionibus, non illud vulgare, quod passim officinæ habent, sed quod Carauitę appellant, & quod summis Pontificibus, & principibus viris acceptum referunt: quo inunctis pulsantibus temporum, manuũ, & pedum arterijs, atq; in primis regione cordis nõ modo peste affectos iuuari, sed sanos etiam præseruari aiunt. Alij alijs vtuntur. Cęterũ maxime omnium, ac frequẽtissime exoptari ab omnibus, & vsurpari solent sacculi. Inter quos potissimum celebres habẽtur ij, qui ex arsenico, risagallo, sublimato, aut alio id genus præsentaneo veneno iamdiu fieri consueuerunt. Ita narrant historiographi Hadrianum Pontificem hoc vno remedio a graui illa peste sibi cauisse, quæ mox opera cuiusdam Græculi solenni quodam, ac veluti prodigioso tauri facto sacrificio mirabiliter finem sortita est. Sic referunt apud Turcas, primates præsertim, maximum ac frequentissimum esse huiusmodi remedio locum: id quod particulatim asseuerantem audiui Reuerendiss. ac Illustriss. Episcopum Aquensem Gallum, qui multos annos pro suo Rege Constantinopoli legatum egit, dum proximo hoc tẽpore, qum Venetiæ, ac Patauium pestilentia laboratũt, diutius Vicentiæ moratus est: quin imò ipsemet huiusmodi sacculum confidenter, ac religiose gestare solitus fuerat, tanquam certissimum, tutissimumq; omniũ remedium. Iam vero siue Illustrissimam vrbem Venetiarum spectes, siue alios quoscunq; locos, nullibi fortasse remedium inuenies hoc pluris æstimatũ, aut magis vsitatum, quandoquidem illud non modo cõmuni fere omnium consensione, sed vel summorum virorũ vsu, atq; autoritate iamdiu confirmatum esse videtur. Cæterum cum oppositam ego sententiam sequar, qui vsum huiusce præsidij amplecti nũquam potui, liceat mihi hanc rem totam examini subijcere, ac paulisper digredi, vt si nõ cæteris, mihi saltem ipse satisfaciam. Doctiores, qui huiusmodi sacculorum causam agunt, vehementem in primis siccitatẽ afferunt, qua venenosa omnis materia exhausiatur, absumaturq;: Cum. n. deleteria hæc medicamenta vim adurentem obtineãt, rationi consentaneum esse aiũt, vt illa, sicut ignis, possint omnem putredinem absumere. Sic Gal. aliquãdo ea carbunculis pestilentibus admouisse legimus: quem deinceps nobiliores chirurgi sunt imitati, nõ alia prorsus ratione, quam vt maxima, extremaq; siccitate maximam, extremamq; eorum humiditatẽ absumant, putredinemq; auferant. Alij ad occultas proprietates cõfugiunt, statuentes hæc venena peculiari quadã, ac latente vi quodlibet venenum ad se trahere, quemadmodum medicamenta hũc, vel illud humorem speciatim trahere solent. Ita viperam animal plane venenosum theriacæ conficiendæ opportune commisceri docent, quod occulta quadam vi, ac proprietate mortiferum omne virus illa ad se trahat, atq; illud præsertim, quod ex morsu eiusdem viperæ ortum fuerit. Pariter scribũt nõnulli vespas, crabrones, scorpiones, & alia forte malefica animalia tum ictus, tum salutis ictui superimposita autores esse. Sic extat elegãs illud epigramma apud Ausonium in mulierem, quæ viro toxicum exhibuit, & quò ille celerius interiret, argentum viuum adiecit, quæ virtuiq; veneni mixtio, veluti quoddam antidotum illi misero salutem attulit.

5. de compos. medicam.

5. Gal. in fin.

Quam pia cura Deum? prodest crudelior vxor,
Et cum fata volunt, bina venena iuuant.

Sed ad grauiores testes accedo. Gal. ipse nõ videtur ab illa opinione abhorruisse, qui scriptum reliquit licere interdum antidotis deleteria medicamenta permiscere, vsus cantharidum exemplo, quæ commodè ijs medicamentis adijciuntur, quæ vrinæ ciendæ sunt accommodata. Idemq; alias lepræ curationẽ instituens, etiam atq; etiam commendat vsum viperarum, vt singulare quoddam remedium experientia confirmatũ, quorundam leprosorum historiam referens, qui hoc vno auxilio forte fortuna oblato mirabiliter sunt persanati. Quid plura? Nonne quotidie purgantia medicamenta nos exhibemus, quæ, si Gal. & optimis quibusque medicis credimus, deleteria sunt, & naturæ humanæ speciatim inimica? Postremo afferunt aduersarij multiplicem experientiam, cõstanter asseuerantes infinitos vbique vel in grauissimis pestilentiæ periculis versatos, hoc uno egregio præsidio superstites fuisse. Atq; hę potissimum videntur esse rationes, quę afferri hac in re solent; quas quidem quamuis veras, & demõstratiuas esse concederem, ego tamen existimo nõ satis ad rem præsentem facere, cum sermo sit institutus de præseruatione, ac de iis corporibus, quæ diuino munere adhuc sana degunt, atq; ab omni veneno, & pestifero affectu sunt penitus aliena. Atq; profecto si sermo de curatione foret, aut de iis corporibus, quæ re ipsa veneno infecta sunt, probabiliora hæc essent. Verũ illud affirmare non vereor, huiusmodi rationes voluntarias, & apparentes esse potius, quam veras. Quod. n. pertinet ad summam illam siccitatem, vnde pestilerũ omnem humorem facile absumi censent, isti meminerint velim, huiusmodi venena hac potissimum ratione esse hominibus noxia, & malefica, ꝙ maximam, extremamq; tum siccandi, tum calefaciendi vim habeant; vnde siue intus sumpta, siue extrinsecus apposita miꝛsum in modũ excalfacere, vrere, corrodere, partes abinuicem diuidere, atq; adeo interitum afferre consueuerunt: quanquam neque id negare velim, non modo excessu qualitatum illa agere, sed latente etiam quadã proprietate, quam specificam formam nominant. Neque vero Gal. exemplum huic rei videtur satis accommodatum, qui medicamenta isthæc deleteria carbunculis admouere non est veritus: etenim præterquam quod aliorum salutarium medicamentorum mixtione omnis fere eorum vis malefica facile remittitur, iã vrgente vehemẽtissima putredine illorum vsus minime importunus censendus est. Ad quem certe modum in dysenteria quoque, si adsint vlcera putrida, maligna, & depascentia, veteres, atq; ipse in primis Gal. calcem viuam, sandaracam, æs vstum, & alia eiusmodi clysteribus inijcere solent. At vero si cordi hęc apponantur, vbi nulla est excedens humiditas, & putredo, in quam suam vim exercere possint, atque eo magis si nullis medicamẽtis frigidis, siccis, & odoratis corrigãtur (quod certe minori cum periculo fieret) non aliud, arbitror, de iis sperandum est, quam de nonnullis exhibitis medicamentis, quæ si forte purgatione frustrantur, in corruptionem aliquando, & tanquam venenum verti docet Gal. quorum ea est natura (vt Plinij verbis vtamur) ut hominem occidant, nisi inuenerint, quod in homine perimant. Quod si qualitatibus temperatis, ac plane benignis, atq; adeo medicamentis ex tota forma salutaribus hoc ipsum, quod uolumus, cõsequi nobis licet, quamobrem qualitatibus intemperatis, malignis, ac medicamentis in uniuersum perniciosis agendum est? Qui proprietates occultas introducunt, quod frequentius quam uellem, fieri audio, ab omni difficultate, & negocio facile se explicant: Veruntamen si præclara isthęc antidota facultatem habent trahendi ad se quamlibet materiam uenenatam, & pestilentem, vt isti somniant, asseuerantes quicquid reperitur in aere pestiferum, tanquam ad sui simile natura ferri, sicuti a maiori flamma minor trahi, & a maiori lumine minus obscurari solet, tantum abest, ut illa ad cor applicanda sint,

3. de sim. pl. med. c. 23. & al. sæp.

Princip. libr. 11. de simp. med.

3. de simpl. med. c. 24.

sint, vt cohors magis omnis rō colligat, ea quā longissime a corde, vel in ipsis a deo calcaneis collocanda esse, vt hac veluti auersione quadā cor ab omni labe liberum seruetur. Immo vero longe præstet non modo ad vnius, vel alterius hoīs præseruationem, sed ad totius Reip. commodum isthæc venena copiose, & varijs in locis spargere, vt hac rōne omnia contagij semina eo colligantur, perinde ac solet a nonnullis lac in cubiculis asseruari, quo se vndiq; muscæ colligant, vt hac ratione illarum molestiā vitent. Atqui si arsenicum, cæteraq; hmōi venena admirabilem hanc latentem prærogatiuam sortita sunt, vt alia ad se venena attrahant, veluti magnes ferrū trahit, & medicamenta varios humores, mirum cur tot docti hoīes illud silentio præterierint, qui de magnete, deq; medicamentis purgantibus scripserunt: mirum cur id experimento non facile constet, vt alij admirabiles naturæ euentus constare solent. Quod ad viperam spectat theriacæ iniectam, respondere ex Gal. possem, theriacam olim sine viperis confici consueuisse, neq; autam illi vim aduersus venena qīa defuisse, Andromachum primum oīum de ijs animantib. adijciendis cogitasse, quo efficacius redderet medicamentū. Verum enimuero nemini dubiū esse arbitror, theriacæ viperam non quidē tanquam venenum admiscere, cum ipse antidoti autor summa cū diligentia, ac religiose venenosas viperæ partes abscindendas esse doceat, qua ratione præparata tm̄ abest, vt detrimentum, ac periculum aliquod afferre possit, vt illam Gal. exemplo elephanticis, alijsq; nonnullis morbis non sine admirabili cōmodo nos sæpenumero exhibere non vereamur. Quinimmo Gal. ac veterib. medicis venenatas oēs viperæ partes accurate abscindentibus, non leue hinc argumentum colligere nos posse videmur, antidotis conficiendis a veneno semper abstinendum esse, qū si huiusmodi mixtio hæreret, non erat cur illi non venenatas a venenatis viperæ partes seligerent, & separarent. Quod de scorpione assequunt, cæterisq; animalibus, quæ ictus proprios super imposita curant, in quorū numero vipera quoq; & alia nōnulla reponuntur a Gal. non multum nomen habent facile namque, & vere fateri possumus, id ex attctu, & occulta quadam proprietate fieri, quā quidem procul dubio refutare non licet, si mō plurimorum scriptorum autoritate, & obseruatione cōprobetur. Sed Gal. aliam huius rei causam afferentē legimus, qui hoc ipsum quærentes, quod plerisq; admirabile videtur, quo pacto eadem animalia, quæ nobis inimica sunt, & hoīem cito perimunt, si ipsorum morsibus imponātur, auxilio esse possint, & sola hoīem ab ea noxa seruare, reiectaq; nonnullorum responsione, quæ sola experientia nitebatur. At vero (inquit) nos, qui studio (ni fallor) maiore artem prosequimur, & euentus duntaxat inspicere idiotarū more nolumus, experientiam non explodimus, & illi rōnem, cum licet, accommodantes, perfectā hunc in modum, & rationabilem necessario artem obtinemus; qui non eo tm̄ operam damus, quo vt res sit, inueniamus, sed quo vtile aliquid ad curationē ex inuentis addiscamus. Igitur hic quoq; ratione certabimus, vt huius euentus causam inueniamus. Mirū quippe est, dum studium eius inquisitioni adhibetur, vt illa quoq; ex facili, tanquam par pari referens celeriter inuenitur. Atque vt maiorem orationi fidem apud te cōparem, ab alijs quibusdā, quæ re ipsa manifeste conspiciuntur demonstrationem confictam, tum quæ extrinsecus tm̄ adhibentur, tum quæ per os sumuntur. Nam eos, qui a crocodilis sunt demorsi, illo ipso adipe vulneribus imposito summe adiutos esse nouimus. Atque muris aranei morsus, qui & ipsi interficiunt, ab eodem araneo mure contrito, & applicato citra dolorē sanantur. Eodem mō qui a viperis sunt cōmorsi, periculum effugiunt, si quis illarum, aut ita corpora vulneribus imponat. Quæ nostra quidē sententia non absq; rōne eueniunt, vt dicebam, cum tantam vim non habeant vt interimere possint, tum vero per distributionē facultatis, quæ sese in corporis profunditatem insinuat (vt sane et in Cataplasmatis idem euenire conspicimus) facultas eorum corporibus insita ad moderationem redigatur, & sanare consequenter, non occidere possit. Hactenus Gal. cuius verba nos latina facere maluim', quam ex aliqua vulgata versione recitare, quod ea mihi obscurius reddita, tum vero alicubi deprauata videretur. Quod facile intelliget, qui hæc cum Græca lectione conferre voluerit. Nam (vt alia omittam) error ille Martiani non leuis est, dum post mentionem de viperis, referat animalia venenata non habere tantā vim, vt illico necare possint, cum tn̄ Gal. simpliciter dicat illa necare non posse. Qua eadem licentia paulo inferius addit, [paulatim]. Quid quod vbi Græce habetur δύναμις latine legitur virus? Quid quod nonnulla cataplasmatis tribuuntur, quæ venenatis animalibus erant tribuenda; nisi velimus totā eius loci sniam obscurare, atq; peruertere? Quæ nos hic annotare volumus, vt lucem præsenti loco afferremus, cum neq; Io. Baptista Rasarius interpres alioqui disertissimus tū alia fortasse, tū hæc præsertim errata videatur satis animaduertisse. Vt hinc studioso Lectori plane constare possit nō esse fidem interpretibus vbique temere adhibendam. Ausonium præstantiorem poetam, quam medicū fuisse credimus; Etenim reuera argentū viuum inter venena recensendum non est; nanq; prætermissa autoritate Auic. & aliorum, qui hoc attestantur, experientia plane idem cōfirmat, cum vel pueri modicam illius quantitatem sæpenumero assumant, viri plurimā, non ad drachmas tm̄, aut vncias, sed ad libram quoque, & nulło quidem cum periculo: siquidem lubrica substantia, & graui pondere ad inferna facile delabitur; quam certe ob cām forte euenit, vt bonus ille vir, de quo extat epigramma, potu argenti viui a veneno, & a morte fuerit liberatus, quod nimirum toxico illud viā fecerit, secumq; e corpore eduxerit, vt vim suam exercere non potuerit: quæ vna est rō e duabus præcipuis, quibus autore Gal. huiusmodi medicamenta deleteria, & corrodentia hominem non interimunt; nimirum qū vna cum excrementis e corpore egrediuntur prius, quam iniuria corpus afficiant. Sed vt propius accedam ad principale caput huius disputationis, liceat ne venena medicamentis admiscere, quod a Gal. sententia non omnino videtur alienum, ego nunquam id licere censeo, nisi forte venenum ipsum aut sit vel mole exiguum, vel salutaribus medicamentis admixtum, atque vsque adeo correctum, vt vim omnem maleficā penitus deponat. Hac ratione Gal. viperam theriacæ admiscens, aut elephanticis exhibens, accurate modum præscribit, quo illa pateat, vt ei venenum omne eximatur. Quod si quis obijciat historiam eorum, qui referente Gal. ab elephantiasi liberati sunt haustu vini, in quo vipere fuerant suffocatæ, quæ veneno procul dubio non carebant; huic respondeo vinum antidoti vicem subijsse, vtpote quod eius animalis frigiditatem, & siccitatem summam facile potuerit obtundere: quanquā (vt id obiter admoneam) quid hac de re dicam, haud plane habeo. Hinc enim audio Galenum asseuerantē plures elephanticos, atque ex ijs nonnullos inueterato morbo laborantes, odoratu graues, aspectu foedos, adeoque propter contagium ipsorum consuetudine, iam familiaribus quibusdam contaminatis, ab aliorū commercio segregatos, breui, & facile fuisse persanatos; Inde uero si rem ipsam, & illustrium omnium medicorum testimonium animaduertimus; huiusmodi malum graue admodum esse, & propè ex eorum numero, quæ incurabilia existunt, vt fateamur necesse est. Quæso enim quomodo intemperies principalium membrorum, iecinoris præsertim, quæ vere est morbus, quomodo multi vndique tumores, nodique graues, & difficiles; qui veros elephanticos perpetuo comitantur, vno, aut altero vini haustu protinus dissolui potuerunt?

Ad summam si medicorum omniū consensu elephas non aliud est, quam cancer vniuersi corporis, qui fieri potest, vt tam facile curationem admittat? Siquidem

Marginal notes: De ther. ad Pis. c. 5 — De ther. ad Pis. c. 10.

cancro vnam particulã occupante, nullus ferè est remedio locus. Praeterea demum si tanta est huius antidoti, & vini medicati vis, & efficacia, si ea est morbi imbecillitas, atque illius curandi facilitas, quamobrem nullus vere elephanticus nostro hoc tempore sanatur? quando nobis praesto sunt viperae, atque ex ijs paratę antidoti, trochisci, sal theriacum, theriaca ipsa, vt sanguinis missionem, purgationem, & alia praesidia praetermittamus, quae isti tanto curando morbo non sufficere compertum est: id quod ad excitandũ, & exercendum studiosi lectoris ingeniũ volui breuiter animaduertisse. Postremo quotidie medici varia aegrotantib. exhibent medicamenta, quae a natura veneni haud sunt aliena, sed illa ita correcta & castigata, ut nõ iam obesse, sed prodesse, ac multa hominibus cõmoda afferre soleant. Verum vt rem omnem tandem colligamus, Gal. loquentem audiamus, qui facile omnem hac in re dubitationem tollere põt. Id vero (ille ait) quod in theriaca euenit, manifestã magis obtinet rationem. Dico .n. propterea lethales has feras ijs opitulari, quos momorderint, quia plurimum lethalis facultatis, quae in ipsis est, capitibus ablatis vna abscinditur, tum etiã quis facultatem, quae in aliis ipsarum partiũ relinquitur, nos apparatione obtundimus, cum eas elixemus, & non parum salis, & anethi aquae admisceamus: quã rerum hmõdi misturam non suauitatis solius gratia facimus, sed quo corpora eliquemus, atq; ita efficiamus, vt ea parum, aut nihil nĩno veneni habeant. Ac plurimum illi facultatis ad iuuandum apparatus praestat. Tot igitur, ac talibus admistae medicamentis hae ferę, qua iam amplius ratione interficere possint, exoluta quae in ipsis est, corruptrice prauitate? Praeterea verior quoq; apparebit oratio, si & in rebus nonnullis similibus eius demonstrationem confecerimus. Etenim cãtharis, siquidem sola exhibeatur, vesicam exulcerat, & inimicum eius medicamentum existit, & hominẽ valida facultate saepenumero interficit; at si rebus aliis quibusdam admisceatur, rursum eiusdem vesicae remedium euadit, & vrinam ciere magnopere põt. Succum papaueris lethalem esse, si solus bibatur nemo mihi videtur ignorare: idem cum aliis quibusdam rebus apparatus, persaepe aegrotantibus opem ferri, ita ut saluberrimum sit illis medicamentum: quippe phreniticorum deliria non raro strenue persanauit, & quibus vigiliae vires deiecerant, hos somno conciliato mirum in modum recreauit. Quo phalangia momorderint, eadẽ comminuta, & ex vino ebibita liberant a pernicie. Vt ex hoc maxime possis ei, quod a me dicitur, fidem adhibere. Etenim si solum vinum feris admistum est in causa, vt periculum ab iis ipsis feris impendens euitetur, nimirum ipsa quoque theriaca, quae ex tot, talibusque rebus apparatum habet, salutare quoddam potius medicamentum euadit, quam lethale. Nosse namque oportet, id in medicamentorum mistionibus euenire, vt non seruetur mistae cuiusque rei facultas, eadẽ manens, & impermutata, sed vnio quaedam fiat rerũ omnium, toto earum temperamento per totas permisto, & vna quadam alia facultate ex iis affecta. Hactenus Gal. cuius sententiae si quis non libenter acquiescit, sicuti in aliis quoq; rebus omnibus, quae ad artem medicam spectant, huic sanior mens optanda est. Quamobrem si medicamentis venenũ, qua venenum est, admiscere nõ licet, cur id extrinsecus alicui corporis parti applicare liceat, prorsus non video, cordi praesertim membro omniũ nobilissimo, vitae autori, ac principi: Immo vero illud affirmare non vereor, tm̃ abesse, vt ab huiusmodi venenis aliquod emolumentum expectare possimus, vt grauiora potius, & maxima pericula timere merito debeamus. Etenim si id verũ est, quod summorum medicorũ consensus iamdiu confirmauit, medicamenta, quae collo appẽdi, ac ita variis morbis opẽ ferre consueuerunt, non alia id rõne pręstare, quam tenuibus quibusdã, atq; halituosis particulis in corpora receptis, quales nam obsecro vapores e perniciosis hisce venenis efferri possunt, qui siue respiratione, siue alio pacto ad cor delati, atq; adeo a calore nostro calefacti, & ad actum deducti, non possint plurimas, grauesq; in nobis parere affectiones? Atq; equidem, nisi mea me penitus opinio fallit, mihi videor caussam agere valde aequã, atq; perspicuam. At vero nolim hic decipi aliquem, & existimare venena extrinsecus vlurpata afficere hoiem, atq; interimere non posse, quandoquidem qui hac de re scripserunt, id facile vsuuenire fatentur, modumq; docent, quo venena extra apposita interficere nihilominus solent, nimirum quod per meatus cutis ad venas, & arterias ferantur, & ab his recta ad cor perueniant; id quod neq; a Gal. doctrina est alienum, qui aliquando scriptũ reliquit, arterias motu diastoles ad sese allicere, atque ad interiora attrahere, quaecunq; illis proxime circuniacent: idemque facile confirmat experientia tũ alias non raro, tum manifeste admodũ in ijs, quibus Gallicę luis cã fiunt inũctiones: hę nanque interiora petentes, non mõ extra, sed et intra grauissima sępe symptomata afferre consueuerunt. Iam vero quacunque tandẽ ex parte venena corpus ingrediantur, negandum non est illa vim eandem obtinere, quemadmodum pariter experientia cõpertum est, medicamenta quoque plurima esse, quae non tm̃ intus sumpta, sed etiam extrinsecus adhibita, corpora nihilominus purgare solent. Non ne apud Galen. & alios legimus marinam torpedinem tantum viriũ habere, vt qualitate quadam per retis hastam ad piscatoris manum transmissa hãc mirabiliter stupefaciat? pręterea basiliscum solo intuitu, aut sibilo hominẽ interficere? tum vero spumam canis rabidi hoiem quacunque in parte, quamuis leuiter tetigerit, in rabiẽ trahere? Nõne Auic. quoq; refert historiam serpentis apud Turcas, & Nubios, qui, a milite lancea confossus, aut per telum, aut alio quouis modo facta veneni traiectione, tum militem interemit, tum equum, cui ille insederat? Sed iis posthabitis, quę forte alicui fabulę videri possunt, quid multis opus est? Non ne hac sęuiente pestilentia quotidie inniti vidimus leui admodum, breuiq; exiguae vestis contactu hoĩes vt miserrime, ita facillime in pessimã luem incidisse? Non ne a probatis autoribus memorię proditum est, non ne idem saepius confirmauit experientia, quędam venena reperiri tenuitate, ac sęuitię vsq; adeo insigni, ut quãuis corpus non attingant, sed vel ephippio, vel anulo aptẽtur, vel (vt quibusdam placet) in cubiculo duntaxat reponantur, mire tñ nescio quo modo cor petant, & hominem interficiant? Verum hac de re satis. De experientia demum, quam isti tantopere iactant, quid sentiam superius indicaui. Atqui nobis contra experientia non desunt, si mõ experimentis agendum est, quę illis opponere possimus. Etenim si multi venenatos sacculos gestantes pestilentię fuerunt immunes, multi quoque, & fortasse plures sine illis superstites fuere. Apud nos certe vel rarum admodum, vel magis nullum horum sacculorum vsum fuisse audio; atque si multi ex eorũ vsu insigne commodum sese percipere arbitrati sunt, non pauci grauissimas noxas, atque incommoda magno cũ suo malo experti fuerunt. Ioseph Canatus ciuis noster, vt ne hoc exemplum pręternittam, cum primum huius mali semina vagari cępissent, vnum ex illis sacculis gestare solitus, cum aliquando concitatiore motu, pręter morem, incaluisset, ad regionem cordis, quo loco sacculus appositus fuerat insigni vlcere excitato, incidit in febrem vehementissimam, & periculosissimã, sanguinis missione, & aliis opportunis praesidiis curatus ab Helio Bello medico doctissimo, & elegantissimo, quem virum summa familiaritate, ac beneuolẽtia nobis coniunctum honoris gratia hic nominatũ volui. Quemadmodum igitur experientiam nos certe magni facimus, si commodum illa, atque idoneum experiorẽ nanciscatur, ita vnicuique, qui se expertum pędicet, quod sępenumero faciunt insanę muliercule, circulatores, vilis plebecula, fidem temere adhibendam non esse existimamus: atque eo certe minus, si aliter ratio persuadeat, qua in primis duce philosophi omnes

contro-

De The. ad Pis. c. 10.

1. De simp. med. c. 18.

Lib. 4. fen. 6. tract. 3. 22.

controuersias dissoluere, ac de rebus iudiciū ferre debent. Modo ad rem redeo. Alij quidā postremo loco aliam rōnem solent afferre, qua venenatorum sacculorum vim, atque existimationem defendere conantur. Aiunt.n. dum præsentaneū huiuscemodi venenū prope cor diutius gestatur, hinc fieri, vt mēbrum hoc nobilissimum venenis occulta quadā proprietate maxime obnoxium, paulatim, ac sensim eorum præsentiæ, congressuiq; assuescat, atq; adeo quendam veluti habitum contrahat, ne tā inde vim aliquam in posterum patiatur: qua deinceps consuetudine iā roboris sequirat, vt dirum hoc quoq; pestilentiæ venenū oppugnare, atq; contemnere possit: vulgaris.n. & peruagata est sententia, a rebus familiaribus, & assuetis passionem alicui non inferri: & Hipp. scriptum reliquit, quæ longo tempore assueta sunt, quanquam deteriora, minus ijs, quæ insueta sunt, molesta esse. Ac nemo profecto quisquā est, qui non facile intelligat, quantum momēti, ac virium consuetudo habeat, tum in naturalib. tum in cæteris rebus omnibus. Narrant historici (quod non est a re nostra alienū) apud nonnullos Aethyopiæ populos in more fuisse, quum Princeps quosdā occulta morte tollere vellent, elegantiores puellas napello nutriendas curare, vt ij ad concubitum earum pulchritudine allecti, hac rōne vitam cum morte cōmutarent: atq; Auic. particularim Ruphi testimonio puellæ cuiusdā meminit quæ diutius veneno vsa, ac nutrita est, ea tn̄ ratione, vt quosdam Regulos, qui secum rem haberent, interficeret. Quod (inquit Gal.) anus Atheniēsis experimento docuit, cuius apud oēs percelebris est memoriæ. Etenim ea ab exigua cicutæ portione auspicata nullo detrimento ad permagnam progressa est copiam: principio.n. paucum exiguitate ipsa deuictum est, at consuetudo naturale reddidit. Demumque eius euentus, quem quotidie sequi animaduertimus, vt plurimi cum peste affectis familiariter versantes illæsi, atque incolumes euadant, aliā nullam veriorem causam nonnulli reddunt, cuius rei superius mentionem fecimus, præter vnam consuetudinem: namq; illi vitæ generi assueti, ac veluti habitu quodam contracto facile vim tanti periculi contemnere videntur. Hæc illorum ratio est satis quidem apparens, acuta, & ingeniosa, si tn̄ illa vere, & propius expendatur, nihil prorsus mihi demonstrare videtur: nam vapores arsenici, & aliorum huiusmodi venenorū, quæ tota substantia sunt naturæ hominis aduersa, nunquam non tales esse censendum est: neq; ego adduci possum, vt credam, aliquā ijs vnquam familiaritatem accedere posse, ac non illa perpetuo cor affligere, ac labefactare. Propterea Gal. huiuscemodi venena nunquam, & nusquam sumenda, neq; aliis medicamentis admiscenda esse voluit, ne minima quidem sub quantitate, quod illa sint perpetuo malefica, & perniciosa. Minima particula (ille inquit) lethalium venenorum, quæ deleteria appellant, vbi in animalis corpus ingressa fuerit, totum id momento tēporis immutat, sibiq; simili affectione alterat. & alias. Eorum quæ tota substantia nobis contraria sunt, si vel quid minimum assumptum fuerit, vt omnino lædat, necesse est; nam talia oīa genere sunt deleteria, non quantitate; ac proinde nihil eorum in alexiterias antidotos inijcitur, veluti papaueris succus, &c. Quod si intra sumere istiusmodi non licet, nemini dubium sit neque licere iis vti extra, siquidem quacunq; tandem ex parte corpus ingrediantur, eadem perpetuo sunt, atq; eosdem effectus parere valent, vt antea diximus. Consuetudinē plurimum posse negandum non est, sed ita tn̄, vt ne limites naturæ transcendantur, neve quod omnino fieri non pō, consuetudinis beneficio fieri posse velimus. Quamobrem cum id euenire posse concedam, vt ei venenorum generi aliquis assuescat, quæ sola quantitate sunt malefica, de quibus certe speciatim loquitur Gal. & de quib. forte etiam reliquæ loquuntur historiæ (nisi illæ magis Arabicas fabulas imitantur) nunquam tamen ipse adduci potero, vt credam humanum corpus nutriri posse iis venenis, quæ quouis in loco, quouis tempore, & quauis sub quantitate lethifera sunt, & deleteria.

2. Aph. 50

Lib. 4. fr. 6 tract. 2. c. 2.

3. de simpl. med. c. 18.

1. de sem. 56.

5. de simpl. med. c. 19.

Quod si aduersariis quoque isthæc nos donemus, certum est huiusmōi vsum, ac familiaritatem venenorū, opem certe aliquam posse prēstare ad præseruāda corpora ab illis ipsis venenis, non itē ab aliis, quæ diuersi generis, naturæ, ac malitiæ possint esse, cuiusmodi forte est venenum pestiferum. Itaque vt finem tandē imponā præsenti disputationi, istorum sacculorum vsus, qui ex arsenico fiunt, & aliis id genus venenis, mihi nunquam probari potuit. Rationem verā, ac legitimā, qua cor roboremus, tueamur, atq; a pestilentia nobis caueamus, in eo potissimum consistere arbitror (quod antea monuimus) vt primum corpora munda seruemus, & quoad eius fieri pōt, ab omnibus excremētis, & ab oī putredine liberatum vero vt domioaoti causæ resistamus; de quo altero scopo tractabimus posterius. Quod aūt ad medicamenta pertinet, siue intra sumenda, siue extra adhibenda, prudentissimus quisq; illa me consultore amplexabitur, quæ illustrissimorū hominum autoritate, & plurimorum annorū experientia grauiter cōfirmata sunt. Quamobrem si quis sacculum sibi parare studet cordialem, vt vocant, is memoria repetens ea quæ superius dicta sunt, illum cōficiat ex rebus maiori ex parte frigidioribus, & siccioribus, non omissa tn̄ & aliqua calidiorum portione, quæ frigidiora deducere, ac illis veluti vā sternere solent. Ex. gr. Rec. flor. rosarum, violarum, nymphææ, borraginis, citri an. manip. s. sem. thlaspeos, sandalorum omnium an. drach. j. corticum citri vnc. ß. sem. citri drach. ij. fol. melissæ, myrti, betonicæ, maioranæ an. manip. j. aquæ rosarum lib. ij. in qua dissolutus sit moschi scrupulus. contundantur oīa crasso modo, & aqua rosacea inspergantur sensim ac sæpius, donec totam exhauriant. ad finē addatur. camphoræ, coralliorū rub. ligni aloes an. drach. s. sp. cordialiū temp. diamoschi dul. an. drach. j. Ex iis oibus fiat materia, ex qua sacculi fiant. Huiusmodi medicamentorum formula satis tēperata nobis videtur, quę immutari debet, demptis, additisve reb. calidioribus, aut frigidioribus, vt opportunitas feret, quā sexus monstrabit, ætas, temperamentū, in primis anni tempus, & constitutio, ut antea iam sæpe monuimus. Auic. insignem prērogatiuam, & admirabilē proprietatem videtur tribuere hyacintho lętificandi, & corroborandi cordis, ac resistendi cuilibet veneno, si diutius apposita regioni cordis gestetur, aut in ore detineatur. Alij aliis vtuntur. Hęc de prēseruatione sufficiat. Etenim quanquā multa adhuc superesse nō ignoro, quę hac in re afferri potuissent, hęc tn̄ ex instituto nostro vtilia, & necessaria oium maxime nobis visa sunt: ex quib. forte studiosus lector cętera oia colligere poterit, quę ad totius tractationis integritatē desiderari posse videntur.

De med. cord. ca. de hyacintho.

Reliquum mō est, vt de curatione dicamus. Qua in re mihi videor audire communem hoium grauē querimoniā de arte medica, atq; adeo de miseris ipsis medicis; quasi vero magnę imperfectionis, ne dicā imperitię illi sint arguendi, qui tot annorum curriculo nullum adhuc remedium excogitare valuerint, de quo certi aliquid, & securi aduersus atrocem hunc morbum sibi homines promittere possint. Verum isti res humanas, atq; diuinas non satis intelligere videntur. Sunt.n. procul dubio, ita (ni fallor) Deo Opt. Max. permittēte, morbi quidam, qui nullam recipiunt curationem, vt ea. gr. pulmonum vlcus, quam phthisim vocant, a qua nemo vnquam sanatus est; sunt & qui maiori ex parte lethales habentur, inter quos pręcipuus est pestilentię locus: immo vero, vt antea diximus, nisi illa maiorem hominum partem eripere, iam pestis non esset.

Diuinæ igitur voluntati tandem acquiescant, & facile intelligant medicorum munus non hoc esse, vt miracula efficiant, sed vt naturalibus certis remediis, aut a viris sapientibus petitis, aut vsu, & experientia inuentis, omnibus opem ferre sedulo studeant, quantum quidem per humanarum rerum conditionem, atque imbecillitatem licet. Galeni tempestate gra-

pem illam, & diuturnam pestilentiam fuisse legimus, cui tamen vir ille ingenio singulari, & propè diuino, idonea remedia excogitare non potuit. Ita diuerso deinceps temporum cursu nulli non constat horrendam hanc luem tam immaniter aliquando sæuijsse, vt cladibus infinitis, ac excidio maximarum regionum non pepercerit.

Hoc igitur statuto, pestilentiæ curationē aggredior ijs propositis præceptis, atq; remedijs, quæ mihi omnium maxime probantur. Quod eo libentius facio, quoniam apud nonnullos, qui hac de re scripserunt, non pauca reperi, quibus non facile assentior.

Cæterum antequam incipio, illud primum inquirēdum est, an huiusmodi luis curationē instituere liceat certa methodo, ac determinatis indicationibus, an magis, quod nonnulli contendunt, remedijs sola experiētia, & fortuitò inuentis, adeoq; ab omni methodo alienis. Quam quidem istorum opinionem satis cōfirmare videtur summorū medicorum, atq; vnius in primis Gal. autoritas, qui certa methodo, ac ratione posteris accuratissime tradita, vnde cęteri oēs morbi curari possint, ad curandam pestilentiam omnem indicationum considerationem prætermisisse, ac vnius iātum, vel alterius antidoti meminisse videtur. Quo potissimū argumento illi vti solebant, qui pestilentiam ex latente, & occulta causa originem ducere arbitrantur. Sed cū huiusmodi sententiam nos priore libro confutauerimus, hanc quoq; ab illa pendentē minus probare possumus: quandoquidem in ea sumus sententia, morbos pestilentes ex manifestis causis oriundos esse, illosq; non sine methodo, & ratione curari. Quòd si medici hac in re nonnullas particulatim antidotos afferūt, vt Gal. bolum Armenam, Ruphus potionē ex aloe, myrrha, ammoniaco, & alij alia, quæ occulta quadam proprietate prodesse creduntur, non illud fieri existimandum est, quasi cætera præsidia, quæ medendi methodus, ac elicitæ indicationes suppeditant, prætereunda sint, de quibus plerique alijs in locis, & omnium maxime Gal. tum alibi, tum in libris Epid. mētionem facit. Quod si Gal. disciplinam imitati pestilentiæ præseruationem a methodo & ratione minime alienam tradidimus, quid est, quamobrem curationem fortuitā, atque ab omni methodo abhorrentē instituere velimus? Siquidem, vt Gal. placet, præcautio quantitate remediorum, non qualitate differt a sanationeita quidē vt huiusmodi noīa apud medicos sępenumero confundātur. Sed præstat hac in re Gal. loquentē audire, qui pestilentes morbos non solū methodo in vniuersum pręcaueri, & curari docet, sed ēt particulatim modū præscribit, ac indicationes proponit, quib. instructus medicus seipsum præstare potest opportuna facientem.

1. De dif. feb. 4.

Oportet in singulis causis (ille ait) diligenter aduertere, qua maxime facultate morbos cōmittere soleant; deinde considerare corporum affectus, qui ipsis consentiunt, & repugnant, pro comperto habentes, quod iis, qui consentiunt, prompta fit læsio, contrarij aūt, & repugnantes, quantum viribus, ac magnitudine valet contrarietas, tantum inuicti permanebunt. Igitur vidi ego aliquando tali constitutione eueniente, qualem Hipp. in Cranone factam esse dixit, carbunculos grassatos non paucos, quorū generatio, & alia oīa eo quo ille scripsit modo ad amussim fuerunt. Quinetiā quæcunque tertio Epidem. in pestilenti scripsit constitutione, ea quoq; omnia in alia huic simili cōstitutione euenerunt. Summa vero eorum erat, ut Hipp. indicauit, putredo. Atq; id ipsi cognoscentes statim incipiente constitutione, quæcunq; corpora humida videbamus, confestim quouis modo exiccare tentabamus: quæcunque vero siccoira, in ijs pristinam naturā conseruabamus; quæcunq; aūt excrementis plena, purgationibus sanabamus; obstructiones uero meatuū soluebamus, atque abstergebamus. Sed hæc quidem iam ad medendi methodum pertinent: & constat quod in hac tractatione plurimū de iis dicetur. Nunc aūt eorū mentionem feci sequutus sermonem docentem, quodammodo ab vna cā inualescente quidam febrib corripiuntur, alii vero immunes permanent: cum. n. corporum affectus dissimiles sint, & multiformes, quidam facile vincuntur, ac prōpissime patiuntur a cā agente, alij inuicti & oīno impatibiles sunt, aut difficulter patiuntur. Ad huius rei vero demonstrationem coacti sumus ēt curationis meminisse, non aliter affecti, quam Hipp qui alicubi quodammodo vulgatum illud verbum adscripsit; Ostendit autem sanatio.

Est igitur & præcautio dicta ad talē quendam modū sanatio: Etenim re ipsa nomina apud medicos sæpenumero confunduntur: vt. n. in altero libro demonstratū est, omne medici opus, & officiū vitia corporis corrigit. Sed nihil in præsentia ista exquisita loquēdi rōne opus est: Siue. n. totum id, sanationem, & pręcautionem in duo diuidas nomina, siue ambo in vnum contrahas, sanationem nominans, non exiguo argumēto est, non oēs ab eiusmodi causa similiter laborare affectus eorum, qui epidemijs, ac pestilentib. morbis corripi prohibētur. Vnus nanque, & primus in omnibus, cōis est scopus, vt corpus quam maxime vacet excrementis, & bene trānspiret: secundus ab eo, ut dominā ti causæ, quoad fieri pōt, repugnetur: at quibus cōtraria horū insunt, ocyssime laborant, & maximeq; ęgrotant. Gal. hactenus. Quam seriem & si longiorem hic transcribere voluimus, quod præclare hanc controuersiam dissoluere, adeoque oēs scopos, tum præcauēdæ, tum curandæ pestilentiæ accommodatos grauiter indicare videatur. Itaq; ad institutum redeuntes, quod omnibus curandis morbis, autore Gal. primū efficiēdum est, nos pariter ante oīa curandi indicationes elicere tentemus.

At vero cum illas a morbo In primis petere soleant tum Gal. tum eruditi omnes medici, superiore autem libro nobis statutum sit, pestilentiā nullo certo, ac determinato morbo cōtineri, particulari huiusmodi exercitatione prętermissa, quā longius persequi nimis longum, & operosum foret, cum non possimus, quod volumus, id velimus, quod possumus, necesse est. Quāobrē cum summa totius negocii, adeoque oēs morbi pestilentes in excellenti vna putredine facile conueniant, atq; hinc, tanquam ex fabulosa pandora, mala omnia erumpere soleant, in hunc scopum oculos dirigere, atque ex hoc in primis loco indicationes curādi elicere nos decet: quas quidem singulis deinceps morbis, ac symptomatis particulatim accommodare vnusquisq; conari debet.

Primum igitur humores putridi sunt imminuendi: q si aliqua de causa id non licet, ii certe omni diligētia coquendi sunt, & præparandi, tū putridi quicunq; vapores exiccandi sunt, & absumendi; si quę sunt viscerū obstructiones, aperiendę; & postremo cum plurimi hic spiritus resoluantur, adeoq; naturalis calor vehementer laboret, danda est oīs opera, vt illi resocillentur, hic foueatur, & recreetur. Porro aūt quanquā inter medicos forte conueniat, quod ad huiusmodi curādi indicationes pertinet, tanta de particularibus pręsidijs, atque agendi rōne, & ordine inter eos dissensio est, vt vix adhuc certā, & optimam medendi methodū statuere liceat. Alij protinus sanguinē detrahunt: quorū hic venę sectionem mō in vna, modo in altera corporis parte commendat, ille scarificatas cucurbitulas dorso, cruribus, & aliquando vniuerso corpori appositas quam maxime celebrat, alius applicationem hirudinum venis hemorrhoidibus, quandoque auribus, & alijs forte partibus probare solet. Alii contra a sanguinis missione in vniuersum abhorrentes, medicamentis familiariter uti consueuerunt: quorum hic lenientia duntaxat, & benedicta, ille purgantia, & valentissima quęque non uereretur exhibere. In primis autem ardua videtur esse illa difficultas, an erumpente bubone, carbunculo, exanthematibus, uel natura aliquam vtcunq; excretionem moliente, liceat aliquando sanguinem mittere, vel exhibere medicamentum.

Neque postremo alii desunt, qui vtriusque pręsidij,

fidij, mittendi sanguinis, & medicamenti vsum supervacaneũ existimantes, nulla ratione opportuniori vrgẽtem pu rediuiem, ac malum vniuersum debellare posse opinantur, quã si ægri primo quoq; tempore ad antidota confugiant, & in eorũ vsu diutius perseuerent. In tanta igitur de re maxima vel doctiss. uorum hominũ dissensione sententiam nos quoq; nostram proponere non grauabimur, parati libenter illam mutare, ac meliorem semper amplecti. Qui cætera omnia remedia perpetuo negligunt vnis exceptis antidotis, hos prater rationem, vt paulo ante indicauimus, & Gal. mentẽ agere nos existimamus: Etenim si accidat, (accidit aũt sæpissime) vt corpus vacuatione aliqua, & alijs præterea præsidijs indigeat, neminem rationis participẽ, & Gal. disciplina instructum esse arbitramur, qui illa prætereunda esse censeat. Cæteri plerịq; omnes in eo facile conueniunt, vt principium curandæ pestilentiæ ab aliqua vacuatione ducendũ sit, in primisq; aut missio sanguine, aut exhibito medicamento. Sic inter cæteros Auic. summa (inquit) curationis est exsiccatio, & illud cum phlebotomia, & solutione ventris. Et oportet vt incipiatur ab ea ad euacuandum. Quæ primum in re illud mihi probari non pôt, vt hanc difficilem, & anticipitem curationẽ a leuioribus remedijs auspicemur, quemadmodum nõnulli solent principio cassiã, aliud ve leniens medicamentum exhibere; cum .n. morbus sit pe acutus, qui quatto die plerunque, ac citius terminatur, si ille hac rõne tractetur, mors s. penumero anteuertens occasionem præcipitem adimit maiora adhibendi præsidia alioqui necessaria. Minime (inquit Gal.) sicuti medicorum nonnulli censent, a paruis inci piendum auxil. js est, nec sicuti illi dicũt, sentiendum, illa scilicet prius esse tentanda, mox si nihil profecerit, aggrediendum maio a, nam in morbis in quibus periculum non impendet, vera ea opinio est, at vbi mortem dum ægro prorsus est, si phihoc semel exceptus fit, aliis nissimum a ratione est a minoribus inchoasse: sicuti & reliqua oĩa ab Hipp. tradita, sta illa quoq; sententia re ctæ dicta est. Nempe ad vltimos morbos vltima prorsus remedia maxime valere. Hæc ille. Quamobrẽ tẽtandũ est illicò maiora adhibere præsidia: inter quæ nullum miss. e sanguinis magis opportunum, vel efficax, vel iutum mea sententia pôt excogitari, si modo vires, aut ætas illud non prohibeant. Non ignoro plurimos esse neque inductos, neq; obscuros homines; qui non solum in vera peste, sed in malignis quoq; febrib. ab huiusmodi remedio longe abhorrent, illa potissimũ (opinor) ratione persuasi, quod in maxima humorum, & sanguinis putrefactione vires constare vix possint; quam profecto sententiam Gal. in primis videtur confirmare, qui aliquando scriptum reliquit, medicos in pestilentia non iniuria sanguinis missionem reformidasse, non alia sanè de cã, quam propter vnam virium imbecillitatem: quanquam & illud plerique addere solent, misso sanguine periculum imminere, ne maligni, ac veneuati humores intus cohibeantur, ita vt ad cutim, vel alias partes a natura transmitti nequeat, quæ maxime huiusmodi transmissioni expositæ, atq; obnoxiæ plerunque esse consueuerunt. Aduersus hoiũ sententiam instituti mei non est hoc loco longius disputare. Illud mihi esto satis in præsentia, morborum nedum magnũ esse, sed maximum, & cæteris omnibus lõge maiorem; quod casu Hipp. Gal. & insignes quiq; medici sanguinem cunctanter, & perpetuo initium, modo vires ætasq; consentiant. Quæ de re alibi disputauimus prolixe, atq; exacte ni fallor, quantum huiusmodi argumentum postulare videtur. Quod porro ad ea pertinet, quæ aduersarij afferunt, si illi inter ligant in nullo morbo pestilenti sanguinẽ mittendum esse, in quo vires non consistunt, neq; ipsi huiusmodi sententiã repudiamus, cum in nullo vnquam morbo insigne hoc remedium rõne, & opportune adhiberi censeamus, vbi vires deficiant. Quod si vero in vniuersum illi statuũt, nunquam & nunquam in pestilẽtia vires esse validas, illud nos sanc pernegamus. Quanquam enim summa vr-get humorum putredo, negandum non est, vires aliquando posse constare. Neq; aliud hac in re iis opponere nobis liceat, quã ipsum experimentũ, quod vbiq; plurium argumentorum vicem supplere pulchre pôt; quandoquidem il ud tam est certum, & notum quam quod certissimum, & notissimum, non dixerim plurimos, sed nonnullos certe, grauos pestilentibus morbis, & symptomatis male aff. ctos, quibus sanguis aliquando vel copiose missus est, maximũ virium robur attestati, cum tanti mali pondus fortiter illi ferant, & pristinæ sanitati restituantur. Neq; Gal. testimonium nobis aduersatur, qui non in vniuersum de pestilẽtia, sed de illa particulatim sermonem habet, in qua vires minime essent constantes, neq; profecto iniuria, cum illa ortum duxerit ex importuna, & maxima fame, quæ cum multos annos mirandum in mõ vrgeret, plerosq; hoies coegerit, vt vescerentur alimentis prauis succi, pugnantibus inter se facultatibus præditis, & quæ ad bruta forti potius, quam hoium sustentationem a natura genita esse videre tur. Vnde cui mirum debet videri, illas vires, quas antea validas fuisse vix cr di pôt, superueniente morbo omnium grauissimo labefactari, ac prosterni, vt illæ ad sanguinis missionem minimæ sufficerent? immo vero inter præstantissimos medicos, quorũ ferè nullus est, qui hoc remediũ prætermittat, nonnulli Arabes vel ad animi deliquium vsq; illud exercere non verentur; ad quem certe summum vacuationis terminũ peruenire non licet, nisi vires valeant, & insigniter valeant. Ad illud autem, quod secũdo loco propositum est, nimirũ sanguinis missionem impedimento esse, quo minus natura transmittat ad partes extimas putrescentium humorũ virus, de multis, quæ respondere promptũ esset, quædã pauca satis futura esse nos arbitramur. Et primũ quidem illud statuimus, quod a nemine in controuersiam ducitur, medicum ministrũ esse, & imitatorem naturæ, ea sanè lege, vt ille dũ agat imiteturq; quæ rectè a natura fiunt, & illius opera adiuuet, cum probè illa, sed imminute agit. Diligenter (ait Gal.) medicum oportet naturæ motum, & inclinationem obseruare, quæ, si ad loca commoda fiat, et seruãdum est, & auxiliandum, si vero contrario m õ, & incõmode, eam prohibere, simulq; reuocare, & retrahere oportet. At vero an natura probe agat, transmittente illa putrescetes, ac venenatos humores ad alas, inguina, & alias partes cuus, ita vt medicus subsid ũ illi ferre, aut saltẽ non illam impedire teneatur, id mihi non satis constat. Et profecto quemadmodum huiusmodi transmissionem opportune aliquando, & vtiliter fieri nemo inficias ire pôt, ita cõtra illud nos in vniuersum, ac perpetuo cum vtilitate fieri non credimus, quandoquidem sæpe, & sæpius visuenisse vidimus, vt omnis naturæ conatus, & expulsio quam plurima incommoda, & plerunque hoĩs interitum secum afferat, quod quide vsq; adeo quotidiana experientia perspicuum est, vt si quis id negare audeat, vix eũ ingenium homi nem æstimare liceat. Quod si quis cupiat rõnem aliquam constitui, quæ nos doceat, cũ huiusmodi naturæ conatus probe, aut improbe, fiat, is (ut Gal. est autor) in quibuscunque motionibus animum sedulo adhibeat, an natura dominetur, an sit dominata, vel (ut medice dicamus) an critice, an symptomatice agat: quod certe aliter definiri nõ pôt, quam ex coctione, & cruditate, nulla n. humorũ vacuatio, nullus decubitus, nulla motio vtilem aliquem ęgrotis afferre vnquam pôt, si interim pestiue accidat, hoc est morbi initio, nullaque apparente coctione: quod in morbis pestilentibus maiori ex parte fieri cernimus. Contra uero si ratẽ pestiue fiant, nimirũ a coctione, & in uigore morbi, fieri aliter non pôt, quin omnia succedant fausta, feliciaque. Notum est illud Hipp. Coctiones celeritatem iudicij, & salutis securitatem portendunt, cruda autem & incocta, atque in malos abscessus conuersa aut acrisias, aut dolores, aut diuturnitatem, aut recidiuas, aut interitum. Sed esto. Hoc quoque aduersarijs concedatur, in pestilentia quamlibet naturæ depulsio-

Prima 4. de cur feb. pes.

5. meth. 15.

Init. lib. de cib. bon. & mal. suc.

1. Aphor. com. 21.

1. Epid. sectio. 2. 45. 46.

nem ad partes corporis externas opportune, & vtiliter fieri, adeoq; nihil vnquã esse moliendum, quod huiusmodi conatui impedimento esse possit; tm ego abesse existimo, vt sanguinis missio naturæ motionem impedire possit, vt contra magis illius vim, atq; inclinationem non leuiter adiuuare posse putem. Namq; sanguine misso natura leuata, exoneratq; eo, quo veluti sarcina premitur, proprij muneris haud oblita, quemadmodum magis apta redditur ad perficiendam coctionem, ita longe facilius, & felicius nedum propulsationem ad cutim, vel alias partes, sed aliam quancunque euacuationẽ aggredi, & perficere cõsueuit; cuius quidem rei tam multa sunt, atque illustria exempla, tum apud alios, tum maxime apud vnum Gal. vt illa certe ignorari nequeãt: Ex quibus vnum in præsentia nobis sufficiat, quo loco non solum misso sanguine, sed etiã vsq; ad animi deliquium ille docet plerisque moueri aluum, & sudores, argumento planẽ euidenti sanguinis missionem nullam naturæ vacuationem, in primis vero per cutem, non solum non impedire, sed etiam, si quid aliud, adiuuare. Quod si bubone, carbunculo, parotide, exanthematibus apparentibus, modo alia consentiant, nemo est ex nobilissimis medicis, qui venam secare nõ sudeat, quis iure ambigat huiusmodi remedium opportune adhibitum vnquam impedimento esse, quominus isthæc omnia deinceps erumpant? Legantur quicunque hoc argumentum tractant, Græci, Latini, Arabes, qui cæteris præstare vidẽtur, nemo est ferè, qui aliter sentiat. Sed vnum Gal. audiamus Hippocratis sententiam explicantem.

1. Aphorism. 23.

Latæ pustulę non admodum pruriginosæ; quales Simon hyeme habebat, qui cum ad ignem inungeretur, aut calida lauaretur; iuuabatur; vomitus non proderant: puto, si quis calida fomenta adhibuisset, vtilitatem percepisset. Vtrum Hipp. an alius Simonem vomitionibus vti consuluisset, non declarauit; neq; id scire nobis necesse est: Illud tamẽ sufficit nouisse, succos ad cutem vergentes per eam esse vacuandos, nam iterum ad interna corporis reuulsio ipsis valde lõginqua est, vt per aluum, aut vomitum vacuentur. Sed forsitan me dicere putabis, nunquã purgatione per vẽtrem in quibus corporibus permulta humorũ est copia, iis vtiles esse purgationes didicisti: Etenim prius quam redundantem materiam aut secta vena, aut exhibito medicamento quis eduxerit, si calidis fomentis vtẽs ipsam discutere conetur, is plura attrahet, quam per cutẽ euacuabit.

Hippoc. 6. Epid. sect. 3. tex. 12.

Galen.

Hæc Gal. Cũ igitur morbi pestilentes nõ modo sint magni, sed omnium maximi, si præter aptã ætatẽ vires quoque valeant, quod aliquando fieri certum est, quanquam bubones, carbunculi, & aliæ ad cutem depulsiones reuera appareant, aut periculum imminet, ne in posterum appareant, primo quoq; tempore non solum opportune, sed necessario sanguinem mittendum esse nos existimamus. Possem equidem hac in re plurimorum ægrotantium afferre exempla, quibus non solum præterito, sed præsenti & tempore apparente bubone, exanthematibus, & alijs naturæ expulsionib. summo cum emolumento sanguis missus est, vt particulatim Angelæ priore libro meminimus: Sed ex infinitis, quod in præsentia, dum hæc scribo, mihi euenit, prætereundum non est. Idib. Martijs, cum adhuc ciuitas quanquam forte a malo, non tamen a suspicione mali prorsus libera esset, Hieronymus de Ponte Doct. chirurgus excellens ad mulierem quandam accitus, antequam domum ingrediatur, audiens illam admodũ male habere, ac lotium inuitus veluti iumentorum, luspicatus morbum pestilentẽ esse, rem protinus ad magistratum defert. Ipse rogatus a patribus, qui hoc tempore illud enixè a me petierunt, & rogarunt, vt huiusmodi ægrotis dubio, & incerto morbo laborantibus adesse vellem, ac de illis iudicium ferre, & quibus libẽter pareo, hanc mulierem visito vna cum Fabio Montia, & Francisco Bissatio viris nobilissimis, & grauissimis, qui publicum in præsentia salubritatis conseruandæ munus sustinent. Mulieri nomen est Vrsulæ, an. natæ, xx. circiter, propè vrbis portam D. Luciæ, in domo Antonij Bregolati; quã quidem præter lotia perturbata, insignẽ dolorẽ capitis, & alia sæua symptomata, tanta exanthematum copia, quas petechias appellant, refertã deprehendimus, quantam rarò alias me vidisse memini. Huic mulieri, quam longè visitauimus, cũ illa satis robusta alioqui videretur, meo consilio, assentientibus Fabio, & Francisco protinus e vena iecoris sanguis missus est ad vnc. x. quę paucis nõnullis deinceps illi adhibitis præsidiis septimo die pristinæ sanitati est restituta. Hoc ipso tempore Hierony. Fornaretus Venetiis oriundus, ac serici cõficiendi magister propè Ecclesiam D. Laurentii mane corripitur febre, atq; illa ipsa hora illi simul erũpit bubo in inguine dextro satis notabilis, qui eo præsertim tussiente erat maxime dolorificus. Vespere delatus ad magistratum parũ absuit, quin secũda, aut tertia hora noctis campum Martium petere coactus fuerit. Ego a patrib. summo mane admonitus hunc hominẽ visito, omniaq; diligenter animaduertens, quanquam particulatim insigni ille bubone laborabat, ab omni morbo pestilenti eum liberũ esse cẽsui. Atq; huic pariter statim secta vena iecoris missus est sanguis copiose ad vnc. aij. Qui quidem tũ hoc in primis (vt opinor) tũ aliis quibusdam adhibitis præsidiis, imminuto deinceps bubone, lenito dolore, ac rebus in vniuersum prospere succedẽtibus post paucos dies oĩs periculi immunis euasit. Sic alias frequenter (ꝙ sanctè affirmare possumus) quanquam naturam ad partes externas aliquam vacuationẽ moliri cernimus, si modo corpora multis superuacaneis humorib. sint referta, & alia consentiant, nos sanguinem mittere non dubitamus. Hanc rem longius tractauimus, atq; vno, & altero exemplo illustrare volumus, quod illã magni momẽti esse putamus, & alij pleriq; multum difficultatis habere contendunt. Cæterum cum multifariã, atque e multis corporis partib. sanguis educatur, pleriq; rem totam ita definire solent: si qua in parte sit aliquis tumor, aut aliud malum circa colli regionem, aut superiorem, secandam censent venam cephalicam, si infra collum vsque ad inguina, venam iecorariam, si in ipsis inguinibus, aut infra, venam cruris saphęnam appellatam, hoc semper obseruato, vt sanguis ducatur e directo, & a parte magis læsa. Si vero nullus particulatim extat tumor, nullus in parte aliqua labor, venã illi secari iubent basilicam, aut mediam dextri cubiti, ut pote quæ toti corpori vacuando sunt omnium maxime accommodatæ: quam quidem doctrinã Gal. iamdiu tradidisse legimus. Ego vero cũ in cæteris facile ijs assentiat, in ea parte, quæ ad mala inguinũ, & infra inguina pertinet, moderationem aliquam, & iudicium adhibendum esse censeo. Etenim si in ijs partib. sit aliquis tumor, vel recens inflammatio, & sanguinis redundantia affuerit, ego venam primum superiorem omnino secandam esse arbitror. Neque hanc equidem mittendi sanguinis rationem a Galen. disciplina alienam esse existimo.

Libell. de sang. miss.

Quanquam. n. in vniuersum ille scriptum reliquit, oẽs partes thorace inferiores sectis venis inferioribus plurimum iuuari, id nos ita interpretamur, & opportune fieri credimus, si modo cætera artis dogmata non sint dissentientia. Namque nemo est in libris medicorum, atque vnius potissimum Gal. vel mediocriter versatus, qui nõ intelligat curandis morbis omnibus, atq; in primis tumoribus, & inflammationibus illud ante omnia sedulo cogitandum, ac decernendum esse, an reuulsione, an deriuatione, an mixta omnino vacuatione sit opus; de quorum nominum vi, atq; vsu vario diffuse egimus in tractatione de catarrho. Quantuncunque. n. laborant partes corporis inferiores, si una reuulsione opus sit, quis est vel Gal. dogmatibus cõsentiens, qui venas inferiores secare, adeoque maiorem succorum copiam ad locũ lesum attrahere velit? Nemo arbitror: cum ipse quoq; Galen. partibus aliquando infra inguina laborantibus proposita huius curationis

tiona

tionis methodo, ac elicitis indicationibus venas superiores secandas esse doceat. Quæ autẽ ille inquit) vacuando obseruari debẽt, antea diximus: ac nunc quoque paucis explicabimus, vt deinceps seruata memoria iam te per singulos affectus vacuationis indicationes edoceri necesse non sit. Aetatẽ igitur, tempus, regionem, præsentis aeris constitutionem, robur ægrotantis, habitudinem, consuetudinem, atq; ipsam morbi speciem animaduertendam esse diximus. Hæc enim quãdo vacuandum, aut minime vacuandum sit, & vnde, & quomodo docent, veluti in subiecto affectu. Confluat in genu humor, atq; repente vehementer intumescat: vbi vero vniuersum corpus sanguine plenum esse videatur, validæq; ægrotantis vires sint, anni tẽpus, ver, & regio modice temperata, adolescensq;, vel iuuenis sit æger, huic sanguinem ex supernis partibus mittere oportet, secta cubiti vena, vel interna, vel media: quod si superna pars affecta sit, ex inferna ducendus est sanguis. Semper enim fluxionis motum in contrariũ trahere expedit. Et alias hoc ipsum ferè docens, per quæ loca, & quo vacuationis genere vacuare expediat, cum multa sint vacuãdi genera, variæq; morbi species, nec omnia omnibus conferant, Neq; vero (ait) prætermittenda est ea, quæ a partis positu sumitur indicatio, vtpote quæ maxime doceat, per quæ, & quomodo fieri debeat vacuatio. Influentium igitur adhuc humorũ retractio, quam ἀντίσπασιν Hippocrates vocat, obsidentiũ vero iam locum deriuatio est remediũ. Vtrunque enim vacuationis genus fieri debet per cõmunes venas. Ex vtero, verbi gratia retrahes, si cubiti venam secueris &c. deriuabis autem, si sanguinem infra mittas &c. Atque si dextera vteri pars laboret, sanguis ex dextera manu, & crure ducendus est; Sin læua, ex mẽbris illi e directo respondentibus. Hactenus Galenus; quem audire licèt planè, & perspicue asseuerantem, laborante vtero tum ex manu, tum ex crure sanguinẽ mittendum esse, quanquam alias (vt diximus) ex cruribus illum perpetuo mittendum esse docet. Quã quidem apparentem alioqui diuersitatem, ac repugnantiã non aliter nos tollere posse videmur, quam si dicamus Galenũ varia sibi proposita indicatione modo ex vna parte, modo ex altera sanguinem misisse. Etenim si reuulsione est opus, quod accidit etiam fluẽtibus humoribus, venas superiores, sin deriuatione, quod euenit illis iam fluxis, inferiores, ratione, & accõmodate vna cum Galeno secandas esse nos existimamus. Quare ad me rediens, quanquam ad inguina, vel infra inguina sunt bubones, carbũculi, & alia huiusmodi mala, si redundantia sanguinis adesse, atque adhuc humores ad determinatam partem confluere videantur, primum equidem venas superiores reuellendo, tum vero, si ita ferat opportunitas, ẽt inferiores deriuando, secare soleo; tantumq; abest, vt ab hac reuulsione quicquam timeam, quasi ita virus pestiferum ad internas partes reuocemus, adeoq; naturæ simus impedimento, quæ veluti in sentinam, quandam totum contagiũ tentat deponere, vt magis hac ratione nõ leuem opem, auxiliũque ipsi naturæ nos ferre putemus: quandoquidem nõ solum reuellimus, sed etiam educimus e corpore contagium; illaque hoc nomine subleuata, & robur assecuta, proprij muneris non oblita (vt Galeni verbis vtamur) haud difficile superabit, quod reliquum est, coquendo, quod concoqui est habile, & excernendo, qđ potest excerni, ad summamq; omne officium obeũdo. Vtcunque autẽ se res habeat, sunt nonnulli, qui verẽtes omnino, ne huiusmodi sanguinis vacuatio naturã auertat, & impediat, quominus venenum ad exteriora transmittat, dum mittitur sanguis, trahẽs aliquod medicamentum, aut etiam cucurbitulas adhibere solent ijs omnibus partibus, quæ maxime huic transmissioni expositæ, atque obnoxiæ censentur esse, vt post aures, sub axillis, in inguinibus: quod quidem cautionis, & prouidentiæ genus improbare nequeo, quamuis alicui fortasse nescio quid curiosius sapere videatur. Tempus mittendo sanguini accommodatum nonnulli statuunt ante diem quartum, vt nefas esse putent sanguinem postea mittere. Quorũ sniam satis confutat Gal. qui in sanguinis missione dierum numerum minime attendendum esse docet, sed quocunque die mittendi sanguinis scopos in ęgrotante inuenerimus, illum perpetuo mittendum esse asseuerat, ẽt si vigesimus ab initio morbi dies fuerit. Rectius, & magis ad Galeni mẽtem illi dixisse viderentur, si quouis tempore viriũ rationem habendam esse vellent. Nã si statim initio morbi, nedum quarto die, aut deinceps virtus fuerit exoluta, nemo est, qui non a sanguinis missione abstinendum esse fateatur. Portò illa sanguinis copia est extrahenda, quam plenitudo, ætas, habitus corporis, temperamentum, anni tempus, & similia postulare videbuntur, de quibus sæpenumero Galenus. Proxima sanguinis eductioni, quæ venæ sectione fit, illa est, quam præstat scarificatio malleolorũ. Sed hæc apud nostrates plerosque medicos contẽptui iam habetur, ac penè obliuioni penitus est tradita, cũ tamen Gal. fuerit admodum familiaris. Euacuatio (ille inquit) omnium humorum æqualiter, quæ quidem exquisitissima est, fit per venæ sectionem, proxima autem huic illa est, quæ fit per malleolorum scarificationem, vt nos facere consueuimus. Hic ego audiri nolim eã crurum scarificationem, cuius, post adhibitas cucurbitulas, cõis, vulgarisque est vsus aduersus capitis affectus, aut occlusas hęmorrhoidas, aut suppressa in mulieribus menstrua, aut aliam ob causam, de qua superius mentionem fecimus. Hæc .n. longe ab ea distat, nõ eò tantum, quod antiqui nullas cucurbitulas adhiberent, cum id parum intersit mea quidem sñia, sed præsertim ꝙ illi profundiores incisiones infigebant, atq; adeo maximam sanguinis copiam extrahebant, illa fortasse maiorem, quã nos venæ sectione, quamuis copiosa extrahere solemus. Quanti vero huiuscemodi præsidiũ facerẽt optimi illi prisci viri, facile est intelligere ex ea diligentia, quam ijs describendis adhibuerunt singillatim, ac veluti religiose, quæcunque hac in re in vsum veniunt. Namque ex eorum pręscripto pars, quæ scarificanda est, ablui primum dẽt, atq; foueri aqua tepida, aut Solis radijs, aut igni exponi, donec ruborem contrahat, deinde aggredienda scarificatio, ita quidem ut particulatim uarijs in partibus uariæ infigendæ sint incisiones, in uniuersum aũt partes primum inferiores incidantur, mox sublimiores, atque vulnuscula magnitudine, loco, & mutuo interstitio sint ęqualia, tum uero tandẽ hæc fiant non κατὰ πληγὴν id est per percussionem, sed κατὰ συρμὸν, idest per tractum, atque, ut ego interpretor, non feriendo, ut adhibendis cucurbitulis facere isti solent, sed firmata primum dextera, ut fit abscessibus aperiendis, aut uena secanda; quẽ forte administrationis modum minore cum dolore perfici illi opinabantur. Iam uero ut multa præteream, atque infinita propemodum encomia, quibus ijdem hoc remedij genus ad uarios usus ornare uoluerunt, audiamus quæso, quę insignis ille medicus Apollonius de seipso scriptũ reliquit de peste loquens Oribasio referente. Et sanè (ille inquit) dum pestilentia uehemens. Aliam deprehendisset, multosq; perdidisset, meque etiam morbus attigisset, secunda morbi die remissione febris facta crus scarificaui, duasque ferè sanguinis libras detraxi, hacq; de causa periculũ uitaui. Plerique igitur etiam alij hoc remedio usi superstites euasere; illique præcipue saluabantur, qui sanguinem copiose extrahebant. Hæc Apollonius. Quo certe loco non iniuria nostri temporis medicos arguere posse mihi videor; quorum nullus, quem sciam, aut literarum monumentis, aut manuum opera, hactenus in usum reuocauit huiusmodi præsidium, quod securitatem cum ratione, nim, & efficaciam cõiunctam habet, tum uero præclaro tanti uiri testimonio est comprobatum.

Ego igitur in uniuersum copiosam hãc malleolorũ scarificationem summopere commẽdo, quæ sola fortasse instar oium esse, & admirabilem operam pręstare potest, particularem uero, si alicui retentę sint hęmorrhoides,

Marginal notes: 2. a. 1. Gla. c. c. 2. — De sang. c. 20. — 2. Aph. 3. com. 17. — Cap. 20.

rhoides, aut mulieri menses, huic accommodatissimā illam esse censeo. Qua equidem euacuandi ratione, vt præterita tempora prætercam, hoc in primis tristissimo pestilenti tempore tum præseruando, tum curando familiariter sum vsus non sine insigni emolumento, vt de Paulo Strbulario priore libro diximus; quanquam, vt vere dicam, nullus vnquam idoneus minister præsto fuit, qui huiusmodi opus probè, & accurate administrauerit. Quod si quis forte delicatior a profundis istis incisionibus, & a graui alioqui dolore abhorreat, meum omnino consilium foret, vt post venam in brachio sectam, is neque crurum omitteret scarificationem, vt vulgo solet administrari, quam maxima fieri pōt, copia sanguinis educta. Si quis demum ratione virtutis imbecillioris, ætatis, aut alia de causa non posset, aut certe nollet sanguinem e vena sibi mitti, hunc pariter ego hortarer, quemadmodum in præseruatione et admonuimus, vt cucurbitulis vulgato more sanguinem sibi extrahendum curaret, iisq; non tantum dorso adhibitis, sed ipsis etiam cruribus: quandoquidem hoc euacuationis genus pestilentibus morbis multis de causis magnopere videtur conuenire. Sunt qui laudent hirudinum vsum, quæ præsertim hæmorrohidibus applicantur, quasi propriam quandam vim, & prærogatiuam habeant hæ animantes, vt e corpore attrahāt quicquid corrupti, ac venenati sanguinis habetur; Cæterum cum vniuersum corpus vacuare oporteat, & remedio quidem valido, ac celeri propter morbi celeritatem, & periculum, qui nullas præbet inducias, nō arbitror hirudines huic vsui satisfacere posse, quæ tarde, parumque sanguinis solent educere, & eius quidem, quæ nonnullorum est sententia, duntaxat tenuioris. Illud in præsentia non ommittam, quod tamē videtur non satis ad præsentem locum attinere, tū Venetijs, tum Patauij, (vt audio) & aliis forte in locis frequenter admodum vsurpari vesicatoria. Sed hæc, vt mea fert opinio, in præseruatione potius, quod suo loco dictum est, quam in curatione conueniunt: prætet quam enim quod partem inflammare possunt, dolorē afferre, & ægrum vexare, nimio plus alioqui vexatum, videtur etiam mihi huiusmodi vacuationes leuiores, & tardiores esse, quam in præsenti vsui satisfacere possint. Si tamen ita ferat occasio, vt post vniuersam corporis vacuationem illis sit locus, non omnino fortasse fuerint contemnendæ. De mittendo sanguine satis. Pleriq; oēs hac tempestate a sanguinis missione abhorrentes, vt diximus, eius vice medicamētis vtuntur soluentibus, & iis quidem validioribus, vt nōnulli ne antimonio quidem parcant, aut euphorbio, aut præcipitato, aut si quid iis magis violentum, & furens inuenire licet: asserunt enim peccare in peste humores malignos, venenatos, rebelles, qui nullam prorsus a natura correctionem, aut concoctionem recipere possunt; ac proinde illos esse quam primum a corpore abigendos. Aduersus horum sententiam non est mei instituti pluribus in præsentia disputare, qui id ex proposito satis, superq; feci in particulari disputatione. Illud tantum immutabili Hippocratis, ac præstantissimi cuiusq; medici decreto statuendum esse aio, nunquam licere medicamentis vti soluentibus, nisi humores cōcocti sint, & a natura edomiti, aut certe nisi turgeant, sponteq; ad motum ferātur. Quod quidem præceptum si aliàs vnquam, tum vero in peste verissimum esse censeo: neque enim video qui fieri possit, vt isthæc medicamenta suapte natura calidiora, & veneni non omnino expertia, atq; adeo naturæ hominis aduersa, non sint potius febrem auctura, & detrimenti plus, quam emolumenti allatura. Quod eò maiori consideratione dignum videtur, cum plerique in pestilentia facile in alui fluxum incidere soleant, Hippocrate, atque vna Galeno asserentibus in pestilentiis eorum tempestate grassantibus medicamenta nō contulisse, sed omnes propè interiisse cum colliquatione, & fluxu excrementorum liquidorum, & corruptorum. Id quod particulatim Cornelius quoq; Celsus animaduertisse videtur, qui scriptū

3. Epid. sect. 3.

56. 57.

reliquit in pestilentia ciendam non esse aluum, immo vero si sponte flueret, adstringendam. Quod si vnquā aut experientia docuit, aut nobilis quispiam medicus scriptum reliquit, aluum fluentem huiusmodi ægrotis aliquando profuisse, sicuti illis euenit apud Galenum, 5. Meth. c. 12.
qui ea pestilentia vlceribus asperæ arteriæ laborantes vomitu in primis, & ventris fluxione sanati sunt, illud profectò verisimile, & probabile, vel magis necessariū est minime in principio morbi, sed post coctionē euenisse. Quando enim (ait Galenus) aliquis incipit morbus, si quid excernitur, nihil tunc naturæ lege, & ratione excernitur, sed sunt omnia symptomata earum, quæ præter naturam sunt in corpore, dispositionum: quo enim tempore a causis morbum faciētibus natura grauatur, & adest cruditas humorum, tunc aliquid vtiliter vacuari est impossibile; siquidē vt bona crisis fiat oportet coctionem præire, secretionem subsequi, ac demū vacuationem. Et particulatim de deiectionibus nigris, in pestilentia sermonem habens, quamplurima (ait) eiusmodi excrementa pestilenti morbo illo diuturno vidimus, quæ nō magis in iis, qui exitio proximi erāt, quam in saluandis apparebant, non tamen vel in principio, vel incremento morborum conspiciebantur: tūc enim quæ educebantur, erant, & flaua, & rufa, colore colliquamenta: quæ vero mox apparebant, nigra erant veluti sanguinis fex, siue ipso sanguine superassato, siue extraneam aliquam putredinem nacto, originē habuissent, non aliter ac in ventriculi fit cruditatibus, cū in vitiosos humores cibariorum corruptela terminatur. Quare ab initio quidem nunquam in bonum apparere solent huiusmodi deiectiones, vtpote magnam visceris læsionem ostendentes, vigorem autem sæpe sequuntur, natura tum superuacanea expurgante. Verum ista hoc aphorismo non distinxit Hippocrates, quāuis alibi dixerit in vniuersum, Signa iudicatoria, idest quæ in melius decernunt, non protinus apparere, &c. Qui vero pestilentes humores nullam omnino coctionem suscipere posse cōtendunt, ridendi sunt potius quam refellendi. Dicere enim ab iis libenter ego velim, qua lege, & ratione euaserint, qui huiusmodi morbis aliquando sunt superstites: quod confirmat experientia, & particulatim scribit Gal. euenisse in maxima pestilentia sui temporis, in qua ipsum quidem cordis corpus occupante putredine, atque adeo febre hectica laborantes oēs interierunt, at in quibus calor putridus ad humores, quos continent cordis sinus, magis deflexisset, quam ad corpus ipsum visceris, horum multi euaserunt. Quandoquidē si morbus nullus, quod idē Gal. scriptum reliquit, absq; indiciis coctionis dissolui potest, vt isti humores quantumvis venenati, & rebelles naturæ legibus obedire, atque adeo coctionē recipere possint, fateamur, necesse est. Quod si contra se res habet, vt isti somniant, iam satis vnicuiq; pōt constare neminem vnquam pestilentia correptum euadere posse: vnde huiusmodi ægrotis nullo tempore, vel medicamentum exhibendum, vel aliud maius præsidium adhibēdum esset, si Galeno credimus, qui in iis duntaxat morbis, in quibus ægrum conualiturum esse speramus, tum sanguinis missionem, tum purgationē aggrediendam esse docet. Itaq; cum aliis in morbis, tū maxime in pestilētia decretum Hippocratis, & Galeni religiose seruandum esse nos arbitramur, vt ante humorum coctionē, si modo illi non turgent, nusquam, & nunquā exhibeantur soluentia medicamenta. Qualis autem sit vis huius vocis [turgere] & quod humores in pestilentia perpetuo non turgeant suo loco mōstrauimus. Et quanquam non exhibito medicamento plerique ægrotantes intereunt, quod aduersarii nobis obiiciunt, non ne illo exhibito plurimi, & fortasse frequentius moriuntur? Illud profectò, inter nos interest, quod illi præter rationem, & summorum medicorum dogmata agunt; nos cōtra rationem, & præclarissimorum hominum disciplinam imitamur; a qua nunquā desciscere decet, & si res minus prospere succedant, quando prudentes viri consilia non ex euentu, sed ratione,

4. Aph. 22

Com. 21.

3. de præs. ex puls. c. 3.

De cōstit. art. med. c. 18.

2. Aphor. com. 29.

tione,& illustrium hominum testimonio probare debet. Quamobrẽ ita ego statuendum cẽseo,morborum initio omittenda prorsus esse tum quæ diximus medicamenta quæ venena potius detestanda sunt,tum vero quæuis alia quoq; validiora,& vehementia. Cæterum si ita ferat occasio,negligendus non est vsus alicuius medicamenti facilioris, ac lenientis, quod ægrum refrigeret,vtpote flagrantem,& succensum,vt esse omnes fere solent, tum & ventriculum,& primas venas euacuet:cuiusmodi cassia est,manna,syr.rosac.sol.violac.& simil. In primis vero, nisi aluus sponte deiiciat, profuturos plurimũ existimo clysteres ex reb.frigidioribus.decocto lactucæ, violariæ, maluæ, melle violaceo, oleo violaceo,speciatimq; ptissana hordeacea cũ ouis, qui maxime probantur Aetio: qui quidem clysteres quotidie,& semel,& bis administrẽtur:quanquã alias me legisse memini apud celebrem quendam medicũ, qui diu, ac summa cum laude in Patauino gymnasio professus est,& qui (si Diis placet)principem in vniuersa Europa locum obtinere creditus est,vsum clysteriorũ in pestilenti febre ita perniciosum esse, vt nihil perniciosius excogitari possit; quod sanè commẽtũ, ac somniũ tum ratione,tum sensu,& experientia vsq; adeo vanum esse deprehenditur, vt longiori confutatione nõ egeat. Porrò cum in hoc morbo,perinde atq; in cæteris omnibus vniuersa spes salutis in eo cõsistat, vt natura causas morbificas euincat, & domet,& humoribus peccantibus dominetur,quam ego cõcoctionem voco, sine qua (vt modo diximus) æger sanitati restitui nunquam põt, in hoc ipsum omni studio incumbẽdum est. Id nos assequimur,partim recta victus ratione instituta, partim medicamentis & antidotis, quibus vitiatæ humorum qualitates remittantur, copia vacuetur,obstructiones aperiantur, calor denique naturalis corroboretur;quæ hac in re posteriores positæ sunt curandi indicationes,& quibus apud medicos ea naturæ operatio, quam coctionem dicimus, iuuari, & promoueri creditur. Vtrunque nos caput breuiter persequemur,cum superius de præseruatione tractantes,de vtrisq; satis loquuti simus,quę non incommode ad præsentem locum sunt transferenda. Itaq; cibaria, quod ad qualitatem spectat, sint boni succi,coctu facilia,paucorum excrementorum, & si febris adsit,vt plerunq; fit,frigidiora,& humidiora tam actu,quã potestate,quibus tamen ratione summæ humorum putredinis, cuius certe indicationis obliuisci nunquã licet, incoqui nonnihil posset eorum, quæ malignitatẽ possunt oppugnare,citri,acetosæ,borraginis,illud semper sedulo animaduertendo, & ab insuauibus,& ingratis caueamus,quæ ægrotantis appetentiam euertere; & prosternere possunt. Quantitas ciborum,si cõmunem opinionem sequatur, copiosa sit oportet, quo vires conseruentur,& fiant validiores,quæ in tãto discrimine constitutæ,non nisi labefactari,& magnam iacturã facere solent. Ego vero in aduersam venio sententiam, atque huiusmodi ægrotos arbitror parce admodum alendos esse,cum morbus hic, si quis alius sit acutissimus,ac proinde tenuiorem victum requirat.

Cæterum cum hæc sententia ferè sit præter omniũ opinionem,adeoq; mirabile paradoxũ videri possit,illa me hic paulisper cõsistere,& immorari cogit. Quod eo libentius facimus, quod satis constat hanc rẽ permagni momenti esse,atq; ad salutem hominum maxime pertinere. Primum autem sunt nonnulli, qui contendunt in vniuersum hoc tempore nullo in morbo competere tenuem illam victus rationem, quæ ab antiquioribus,potissimum Hipp.& Gal.tradita est,quod corpora nostra iam non æque sint robusta,neq; alimẽta pares nutriendi vires habeant, ac superiore tẽpore: præterea vero quod infelix hæc nostra ętas luxui,delitiis,& crapulæ longe magis indulgeat,quam vnquam alias factum sit. At qui huius opinionis leuitas a doctissimis viris iamdiu confutata non desiderat longiorem orationem. Etenim corpora, atq; alimenta omnia nostro tempore eisdem viribus esse prædita,neq; minus robusta,quã vnquam fuerint præterito, vnicuiq; planẽ constare põt,qui spretis,ac repudiatis fabulis poetarũ memoria teneat,naturam,quocunq; munere obeundo admirabilem constantiã,& incredibilẽ quandã æquabilitatem immutabili prorsus perpetuitate tueri, mundum in præsentia omnino eundem esse,qui olim fuerit,Cęlum vna eademq; naturali conuersione contorqueri, terrã suis libratam ponderibus immotã stare, Solẽ suos circuitus nulla ex parte immutatos percurrere,omne sidus siue fixum, siue errans eandem status rõnem obtinere, anni tempora eundem ordinem seruare,ac cætera demum omnia, quæ longe maxima sunt,hoc tempore eodem certe mõ constare, quo antea solita sunt. Quod si natura,sicuti rerum omniũ est vicissitudo,ita eadem esset immutatio, & decrementio,vt post longissima tempora cũcta corrumpi, & ad nihilum deducantur,fatearis necesse est:quo sanè euidẽti argumẽto vniuersa philosophi disciplina facile posset non modõ labefactari,sed penitus euerti. Quod vero ad luxum nostrorum temporum pertinet, tm abest,vt huiusmodi ratio aduersus alterã sententiã demonstret,vt magis illam confirmet: valetu.n.assiduis cibis,iisq; multis prorsus repleta, & distẽta,cõ inuitat tenuem victus rationẽ indicare,atque,exposcere mihi videntur. Vnde Gal. hanc ipsam ob causam diuitibus, quod plures illi ex luxu, & ciborũ intemperantia humores congerant, sanguinis missionẽ lubens consulit. Cum igitur corpora,alimẽta, & res oẽs eodem sint in pręsentia,quę millesimo ante anno fuerint,cum pręterea luxus & crapula,si modo nos sumus veteribus magis intemperati, victus rationem potius tenuem, quã pleniorem postulare videantur, mox inquirẽdum est, quid hac de re statuerint summi viri,quid ratio pręscribat,& quantus nam victus conueniat in morbis pestilentibus. Id nos facile assequemur, si priũ intelligamus,vnde in morbis sumantur indicationes instituendi victus:tum vero quales sint illę differentię,quæ vniuersam illius quantitatem amplectuntur:quod tamen paucis indicamus, ne si omnia persequi velimus,quęcunq; ad hanc rem pertinẽt,prę ter institutum nostrũ simus longiores. Totius victus rationem in quocunq; morbo ex duabus sumi indicationibus, tam est notũ, quam quod notissimum, nempe ex summo totius morbi uigore,& ex uiribus ęgrotantis: cum.n.cibus exhibeatur uirium gratia,non morbi,illud unum medicus prospicere debet,vt neq; plura, neq; pauciora alimenta ęgroto offerat,quã quibus illi perdurare possit usq; ad statum, ita quidẽ ut si inedia simplici eo usq; citra uirium lapsum ęger sufficere possit, nihil illi prorsus ciborum sit exhibendum. Hoc admodum luculenter do„ cet Hipp.tum aliis aphorismis,tum illo in primis. Cõ„ ijcere aũt oportet, num ęger possit cum uictu, quem„ pręscripsisti,ad uigorem usq; morbi perdurare: Et nũ„ quid ille prius deficiat, nec cũ illo uictu durare queat: aut morbus antea deficiat,& obtundatur. Verũ enimuero, quod attinet ad uictus differentias, quibus uti ęgri consueuerunt,uti interea prætermittamus,quę de uictu simpliciter tenui,exquisite tenui, tenuissimo,atque extreme tenuissimo sunt a medicis memorię prodita, quę certe nomina hęc nostra tempora uix ignoscunt,Gal.accommodatam huic rei diuisionem statuisse uidetur, quo loco una habita uirium ratione omnẽ cibum in plenum,moderatum,& tenuem pulchre partitus est,illa sanè methodo,ut plenus uires augere,moderatus seruare, tenuis imminuere possit. Victus plenus,& qui aptus est ad augendas uires,ille est, qui fit per oua,alica,pisces.& alia huiusmodi: tenuis, & qui uires minuere potest, qui fit per pauca, & parum nutrientia edulia, qualis est ptisanę succus: moderatum autem uictum, & qui ad conseruandas uires sit idoneus,quanquam hoc loco Gal.non explicat,nos tamẽ duobus cõstitutis extremis facile conijcere possumus illum esse,qui utriusq; sit particeps. His hunc in modum positis rem ipsam aggredimur cum Galeno, qui sicait.

11. Meth. c. 15.

1. Aph. 9

Iu

In ægrotantibus raro fit, vt vires quã inuenerimus, maiores reddamus, sed ferè semper operam damus, vt in longis quidem morbis easdem retineamus, ac tueamur, in acutis vero modicè imminutas conseruemus: nam si in ijs semper vel quales accepimus, seruare, vel etiam augere studuerimus, morbũ procul dubio augebimus. Ex quo sanè vel vno loco manifeste vnusquisq; potest intelligere in ratione curandi morbos acutos, victum plenum, & præterea moderatum ferè prorsus explodi, nõ alium vero, quam tenuem recipi. Qua de re si legantur medici quicunq; hoc argumentum tractarunt, tot præsto sunt grauissimorum hominũ testimonia, & argumenta oĩ luce clariora, quæ certe ignorari non possunt, vt superuacaneũ sit plura huc in medium afferre. Cum autem omnium consensione constet, pestilentes morbos acutos esse, vt illis tenuis duntaxat victus conueniat, quod omnis ratio colligit, & demõstrat, fatearis necesse est, ita vt certe vix vllus dubitationi, vel disputationi locus superesse videatur.

Cæterũ audiamus aduersarios, illos quidem non mõ vulgares, & ignauos homines, sed nobilissimos, & primæ notæ viros, quorum autoritas magna est, qui alterius sententiæ patroni constanter asseuerant huiusmodi morbis tenuem victus rationem minime conuenire, adeo vt infeliciter admodum cum illis ægrotis agi prædicent, quibus medici pleniorem cibũ non exhibent. Ex omnibus n. morbis acutis, quibus tenuem victus rationem competere nemo negat, vnos pestilẽtes morbos illi excipiendos esse tradunt, quod ob morbi malignitatem, & insignem putredinem plurimi spiritus dissoluantur, ac vires labefactentur, quas contra nõ modo robustas conseruare, sed et augere maxime expedit, vt morbo grauissimo superiores esse, & victoriam consequi possint. In qua præterea sententia tum alios, *Libr. 5. c. 129.* tum maxime Gal. Auic. & Aetium fuisse contendunt quorum illi ægrotos in pestilentia ad cibos assumẽdos cogendos esse docẽt; hic manifestò scriptum reliquit, non esse adhibendam cibi contractionem, siquidẽ fames peiorem materiam facit, & vires conscindit, quas *2. Apho. 17.* integras seruare volumus. Particulatim autem Gal. tradens quasdam regulas instituendi victus, Si virtus valida (ait) cum defectu, aut deprauatione humorum sit coniuncta (quod ferè in pestilentia solet euenire) tunc & multa cibaria, & sæpe sunt sic affectis adhibenda, nimirum multa exigente affectu, & ea concoquere, & euincere potente virtute. At vero hæc, quanquam aliquam veri speciem præ se ferunt, si accurate considerentur, neq; vera, neq; verisimilia esse constabit. Quod. n. primum pertinet ad robur virium, quod tãtopere aduersarii nobis opponunt, ignorare illi videntur, qua ratione corpora nutriantur, vires conseruentur, augeantur, & tandem morbos superent. Namq; si nobis licitum esset alimenta statim cocta, & assimilata apponere ipsis membris, vtiq; expediret eadem quam plurima, & multum nutrientia perpetuo exhibere. non mõ in morbis pestiferis, sed alijs omnibus: quãdoquidem citra omnem controuersiam, vires in primis laborant, & pugnam exercent aduersus morbos, causasq; morborum, quas propterea longe præstat quouis tempore valentes, & robustas esse. Atqui quoniam alimenta nõ sunt similia membris, sed ut assimilentur, coctione indigẽt, & distributione, vt nutritio cõmode fiat, adeoque vires tum conseruentur, tum augeantur, vt illæ eędem circa alimenti exhibiti coctionem, & distributionem versentur, & occupentur, necesse est: quo quidem tempore fieri non põt, quin illæ distrahantur a pugna, & coctione morbi, qui interea liberas habenas fortitus omnino fortior euadit, & maiori cum impetu naturam aggreditur, adeo vt mox vires ipsæ labefactari, & tandem succumbere cogantur. Cum igitur quandiu natura occupatur in coctione alimẽti, tandiu distrahatur a coctione humorũ noxiorum, quò copiosius illud exhibetur, eo longiori tempore nulli non manifestum *1. ad Gla. c. 19.* esse põt illã deficere ab altera coctione: vnde est illud Gal. victus abstinentiam, quantum prodest ad morbi coctionem, tãtum, vel etiam amplius officere viribus; Contra vero cibos, tantum coctiones morborũ impedire, quantum illi ægroto robur adaugent. Itaq; tantũ abest, vt copiosiore victus ratione medici vires conseruent, aut augeant, cui rei in primis student, vt illas magis labefaciant, atq; deijciant. Nota est sententia Hippocratis, impura corpora, quo plus nutriuntur, eo magis lædi. Neq; Gal. Auic. aut alium eruditum medicum aliter sentire nos arbitramur. Auic. verba illa sunt. Et *1.4.c.4.* quando cadit appetitus, restaurentur ad comestionẽ, nam eorum plurimi, qui viriliter aguot super illud, & comedunt violẽter, absoluũtur, & viuunt. Quę dubio procul ille accepit ab Hippoc. & Gal. Omnes (inquit *3. Epid. sect. 3. tex. 58.* Hipp.) in quos equidem tum incidi, cibum, quocunq; detinerentur prædictorum morborum, fastidiebant. Quem locum (vt id obiter animaduertamus) oscitan- *Amat. Lus. Cẽt. 1. Cur. 29.* ter, ac temere peruertit, qui centurias curationum medicinalium nuper edidit, egregia sanè interpretatione asseuerans, Hipp. in plerosq; omnes morbos, qui in pestilenti illa constitutione grassabantur, incidisse, quod tam abest a veritate, vt nihil magis veritati possit esse cõtrarium: siquidem illum de hominibus, in quos incidit, minime de morbis sermonẽ habere tam est cer- *Com. 58.* tum, quam quod certissimum. Gal pariter, ciborum fastidium (ait) oẽs cępit, qui in peste diuturna, quę modo viguit, laborabant: quare factum est, vt multi morerentur: fortiores ergo, qui vim sibi ipsis afferentes cibũ oblatũ assumpserunt, oẽs ferè superstites fuerunt: plurimi autem mori, quã comedere quicquam prius duxerunt. Illi hactenus. Quibus in locis non aliud docẽt, quam si contingat (contingit aũt sępius) vt ægri cibos fastidiant, quod expedit ipsos cogere, & nihil intentatum relinquere, vt cibos assumant: quod quidem præclare dictum, rationi maxime consentaneum libenter nos suscipimus, atque id a nemine in controuersiam reuocari debet. Illud autem primum est animaduertẽdum, huiusmodi præceptũ de cogendis ægrotis ad cibum assumendum, particulare esse, atque hoc vno termino circunscribi; si æger omnem cibum fastidierit, quod non perpetuo fieri, satis vnicuiq; põt constare, qui memoria repetat: huiusmodi symptõma in plerisque pestilentiis non euenisse. Quamobrem minime decet, aut licet, quod particulatim, ac semel euenit, illud in vniuersum statuisse, ut omnibus pestifero morbo male affectis copiosior cibus sit exhibendus: quanquã neque hoc certe statuunt uiri grauissimi, licet hos locos ad pestilentes oẽs morbos pertinere velis. Fortiores (ait Gal) qui uim sibi ipsis afferentes, oblatum cibum assumpserunt, quem proculdubio alium interpretari non licet, quam accõmodatum, & opportune institutum, sumpta indicatione a statu morbi, & uiribus ægrotantis, minime uero plenum, ut inepte quidã interpretantur. Quod si ita licet autorum uerba interpretari: qui uim sibi ipsis afferentes oblatum cibũ assumpserunt, hoc est, qui copiosiorem cibum ingurgitauerunt, iam nihil est, quod nos hac interpretandi ratione nobis fingere, & alios docere non possimus. Sed Auic. planè, & perspicue sententiam hac in re suam explicat. Et quando (inquit) cadit appetitus, restaurentur ad comestionem: nam plurimi eorum, qui uiriliter agunt super illud, & comedũt uiolenter, absoluuntur, & viuunt: Et necesse est restaurare eos super cibum: Et oportet, ut sint cibi eorum ex acetosis, & desiccatiuis, & sint paucę quantitatis: Cibi namque eorũ sunt iterum mali, quare nocet eorum multitudo, in quantum fit additio, & nocent in quantum sunt mali. Hæc ille. Quod ad Aetium pertinet (ut libere dicam quod sentio) sum ego nescius, quanti faciẽda sit illius autoritas, cum illum sępenumero uideam ab Hippoc. & Gal. dissentientem, aliquando etiam sibi ipsi repugnantem: ut hoc ipso in loco accidit: quando hoc ipso capite paulo antea uix decem uersibus interiectis ciborum contractione utendum esse docet, quo vndique multitudo tollatur. Quęso autem qualis est isthæc scribendi ratio? In pestilentibus, & carbunculosis venę quidem se-

ctionem

„ ctionem adhibemus statim in principio, non autem ci„ bi contractionem. Si venæ sectio opportune administratur, quamobrem cibi contractio importune adhibetur? An non vtriusque præsidij eadē est ratio? Quid illud sibi vult? Fames peiorem materiam facit.

Ego sanè huius dictionis vim haud satis intelligo. Quam doctrinæ inconstantiam, & varietatē vnusquisque passim in hoc autore deprehendere potest, qui illius lectioni est deditus; adeo vt fortè nō sine iudicio, & delectu illius disciplinæ vniuersim acquiescendum sit. Nisi forte vir alioqui doctissimus excusetur, quod plerunq; diuersorum hominum sententias, & verba referens, vt in præsentia de Herodoti sententia eū loqui constat, ille quoq; sæpenumero varius, neq; satis sibi constans videri possit. Neq; vero postremus locus ex Gal. Commentario petitus magis aduersariorum sententiam confirmat. Primum.n. Hipp. & Gal. hic minime loquuntur de quantitate ciborum, quod perspicue innuit Gal. initio comment. sed de eorundem modo, hoc est, nunquid semel, aut sæpius quolibet die, vel nocte plura, vel pauciora particulatim sint exhibenda, cum superius de eorum quātitate, & qualitate loquuti fuerint. Sed esto, hoc quoq; illis concedatur, vt de quātitate sermonem habeant, si Gal. præceptum accurate animaduerterīt, illud pariter iam nihil ad eos pertinet, siquidem oēs pestilentia laborantes (quod eis placet) vires habent imbecilliores, atque hanc vnam in primis ob causam multa eis alimenta exhibenda esse contendunt; id quod a mente Gal. prorsus est alienum, qui, si vires sint validiores, copiosiora alimenta concedit, & rationem addit, quod vis fortis ea coquere, & euincere possit: quasi si vires minus valeant, quod hoc in loco aliæ regulæ docent, alimenta parcè exhibita magis conueniant, quod vis languida multa alimenta coquere nequeat. Sed in re alioqui satis perspicua nolo esse prolixior. Itaq; ad me rediens, vt omnia complectar vno verbo, ego his ægrotis neq; carnes concesserim, neq; vinum, neq; olera, neque aliud quippiam præter panem ex aqua, vel iure coctum, ptisanam hordeaceā, vel aliud huiusmodi, aut oua recentia. Potus sit aqua, cui incocta sint acetosa, citrum, aut aliud simile. Quod si forte ad insignem delaberentur imbecillitatem, vini aliquid libenter eis permitterem oligophori, aut aqua diluti ex acetosa, e rosis, vel alia re huiusmodi. Porrò quæcunque tandem, & quantacunq; sint alimenta, illa particulatim exhibenda, ac distribuēda sunt, vt morbus potissimum, & vires, tum vero ętas, consuetudo, tempus anni, & cætera eandem rōnem sortita demonstrant, de quibus diffuse Gal. Quod tertium est caput, quod vniuersam victus rationem comprehendit.

Superuacaneum (arbitror) foret illa omnia in præsentia repetere, quæ superius de aere, deque alijs ad victus rationem attinentibus sunt dicta, cum ea liceat vnicuique ad præsentem locum transferre, vt occasio postulare videbitur. Igitur vt ad medicamenta trāseamus, quæ humores parare, obstructiones aperire, calorem natiuum roborare, coctionem iuuare credūtur, de ijs quoq; superius aliqua ex parte loquuti sumus. Atque ea quidem plurima sunt, & diuersorum generū: sed nos hic ea breuiter commemorabimus, quæ maxime omnium facilia sunt, & familiaria. Talia decocta sunt ea accommodatis simplicibus medicamentis, acetosa, borragine, buglosso, pentaphyllo, cichoraceis. Aristolochia rot. scordium, dictamnus, calidiora sunt aliquanto, & amara, sed plane optima. Si liceat syrupos petere a pharmacopolis paratos, sumantur qui ex eisdem rebus constant, tum vero acetosus, rosaceus, e corticibus citri, & similes. Condita, succi, pulueres ex ijs ipsis medicamentis aut per se sumpta, aut inter se mista huic vsui sunt valde accommodata; ita tamen, vt fere ad frigidius vergant, quantum res ipsa postulare videbitur. Præclare idem præstare solent magna medicamenta, theriaca, Mithridatum, & alia huiusmodi.

Apud Gal. initam quandam prærogatiuam habere videtur bolus Armena, non quidem in præseruando solum, vt multi opinantur, sed potissimum in curādo. Veruntamen cum de ijs omnibus non modo in vniuersum, sed etiam particulatim nos supra, satis, superque tractauerimus; cum præterea cōmentaria tum antiquitus, tum recens hac de re edita hanc partem copiosissime tractent, non est, vt nos in præsentia lōgiorem eiusmodi medicamentorum catalogum temere instituamus. Illud vnum prætermisisse nequeo, quod meminit superius quoq; me animaduertisse, prudētissime vnumquenq; facturum, si prætermissis figmentis, ac somnijs vanissimis, quæ oī ratione, & iudicio carent, ijs medicamentis vtatur, tum simplicibus, tum cōpositis, tum interius, tum exterius, quæ antiquorum, atq; illustrium virorum testimonio iamdiu cōfirmata sunt; tum vero, si quædam pauca ex infinitis ille seligat, neque pluribus vno tempore vtatur, quorum fortè copia confusionem magis, quam aliquid emolumenti afferre solet; ac postremo si diligenter animum aduertat, vt ne temere, atq; importune, quibuslibet tandem medicamentis vtatur, quod plerosque facere nouimus, sed ad summam semper rationem habeat, loci, temporis, ordinis, & eorum omnium, quæ ad hanc rem iure pertinent. In quibus quidem medicamentis, siue antidotis exhibendis illud quoq; prætereundum non esse duxi, maiorem omnino illorum portionem in curatione, quam in præseruatione exhibendam esse, cum pestilētia laborantes maiore omnino præsidio indigeant, quam qui integra adhuc sanitate fruentes ab illa præseruari cupiunt: id quod Gal. etiam animaduertit, qui quantitatem antidoti præseruationis gratia sumi solitam ad quadruplum, & quincuplum in curando augendam, neq; semel tantum, sed bis singulis quibusq; diebus assumendam esse voluit. *1. de Antid. c. 1.* Præsente iam humorum concoctione, quam ex lotio potissimū dignoscere licebit, ij poterunt educi aliquo medicamēto leuiore, cuiusmodi præ cæteris videtur esse rhabarbarum, tanquam venenis oppugnandis, & cordi roborando maxime idoneum. Sed & de ija superiori tractatione satis. Post hæc demum omnia vltimus restat, isq; non exigui momenti scopus, vt membra læsa alterentur, permutentur, eorumq; adeo vitia corrigantur. Quod perfici cum multis modis possit, præsertim nos consequemur, si primas illas qualitates, quæ excedere videbuntur, temperare, ac remittere, spiritus exolutos regenerare, calorem naturalem, quoad eius fieri potest, roborare studeamus. Hęc vero pręstāt tum proba victus ratio, tum idonea quædam medicamenta, de quibus vtrisque satis superq; iam dictum est; neq; est vt eadē frustra sępius repetamus. Atq; hactenus satis mihi uideor dixisse de ratione tum pręseruandę, tum curādæ pestis, quando præcipua certe huius rei capita posita sunt, ex quibus facile vnusquisque sibi comparare potest, vt reor, quęcunque desiderari posse videntur.

Illud postremo tādē hoc loco erat nobis propositū, vt tractaremus de nonnullis morbis, & symptomatis, quę maiori ex parte in pestilentia solent euenire: Sed cū illa uaria sint, & multa, quę omnia persequi nimia operosum, & longum esset, ex pluribus carbunculos, & bubones seligere, atque eorum curationem tradere statuimus, quod hęc cęteris magis frequentia sint, & periculosa. De maculis quidem, quas petecchias uocant, pariter dicendum fuerat; sed diffuse de ijs iādiu tractauimus in curatione febris pestilentis: ad quē locū huiusmodi tractatio magis uidetur pertinere. Itaq; tractaturis de curando carbunculo, & bubone, illud primum memorię est repetēdum, quod proprio libro diffuse statutum est, totius pestilentię summam non aliunde originem ducere, ac propriam formam consequi, quam ex uehementi, insigni, & singulari quadam humorum putredine, quos quidem utpote naturę noxios, infestos, ac maximam uim inferentes omni adhibito conatu, aut extra corpus expellere, aut certe ad cutem, commune totius corporis emunctorium, aliasque partes ignobiliores transmittere illa perpetuo conatur; quemadmodum in alijs quoque uenenis pro-

pcmo-

pemodum omnibus extra apparere solent maculæ, & alia indicia, de quibus tum alij, tum maxime Galen. loquuti sunt.

6. De loc. aff.

Cæterum, vt sunt varij prorsus humores putridi, crassiores, vel tenuiores, benigniores, vel maligniores, vt variæ sunt corporis partes, quæ potissimum laborant, vt demum natura, & vis magis, vel minus valet; ita multiplices, variæ, varijs in locis, ac vario tēpore apparent illorum eruptiones: quas si leues fuerint, & summam cutem tantum atringant, Græcis in vniuersum ἐξανθήματα appellari nos existimamus: nam hoc nomine, de quo nostrates medici acriter disputare solent, vt alio loco diximus, & φλυκταίνας, & πυνδράκια, & ἐπινυκτίδας, & λειχῆνας, & alia multa leuiorum tumorum genera comprehendi nos arbitramur. Si vero illæ sint grandiores, aut planæ, aut aliquo tumore notabiles, varijs nominibus appellantur, phymata, erysipelata, herpetes, anthraces, bubones, parotides: de quibus omnibus cæteri medici passim, Hipp. priuatim in pestilenti sua constitutione diffuse loquutus est. Porrò antequam huiusmodi tumorum curationem aggrediar, illorum naturam indicare, ac propriā formam describere decet, vt vnusquisque morbos grauissimos, & periculosissimos agnoscat, ne ve aliquis hac in re contingat error, vt forte cabunculum, vel bubonem malignum, tanquam nullius momenti, & periculi malum negligamus, vel contra, alios tumores omnino leues, & ab omni periculo alienos, carbones, & bubones pestilentes temere, & turpiter cēseamus. Atque hoc eo libentius facimus, quod hoc ipso tempore, dum hæc scribimus, atque ita iubente magistratu, salubritatis vrbis munus medicum sustinemus, ijs de reb. sepænumero disputare, ac ferè digladiari mihi contigit aduersus ignaros quosdam, ne dicā insanos, aut flagitiosos homines, qui aut quæstu illiberali, & sordido capti, aut morbo nescio quo animi affecti, quamlibet maculam, & leuissimum quenque tumorem, vel homine alioqui perfecte sano, sine febre, sine dolore, ad summam sine malo, carbonem, & bubonem pestilentem nominare audent; adeo vt ciuitas Dei Opt. Max. beneficio iam incolumis, atque ab omni morbo pestilenti ferè libera, quorundam nebulonum malitia, qui diligētiam magistratus, & omnia in deteriorem partem interpretantur, apud vicinas vrbes, & omnium maxime Illustriss. Venetias adhuc male audiat, & tāquam sęua pestilentia contaminata communi commercio sit interdicta. Sed rem aggredior. Quem carbonem, siue carbunculum latini, anthracem Græci, prunam, & ignem persicum medici Arabes appellant, quanquam huius ætatis chirurgi inepte, ac temere anthracem peculiari nomine vocant, qui omnino est deterior, & malignior, & illum a carbunculo insigni veneno, & malignitate distinguere solent. De carbunculo varijs in locis tractat Gal. qui nam humores illum efficiant, quæ propria sit illius forma, & quæ symptomata eum sequantur, sed nullibi magis accurate, quam libro de

Lib. 2. c. 1. Art. cur. ad Glauc. ijs verbis. Cum sanguis admodū calidus, & crassus est in quamcunque partem confestim fluxerit, hanc exurit, vlcusque cum crusta efficit; quicquid vero circunstat, inflammationem attollit feruentem, grauiterq; dolentem. Vocatur aūt huiusmodi affectus carbunculus. Quod si influēs sanguis niger fuerit, crassus, fæculentus ac feruidus, qualis est prior, admistamq; saniem quandam tenuem habeat, pustulę in cutis superficie oriuntur his, quę ex igne fiunt, similes, sub quibus ruptis crustosum vlcus inuenitur: est & hic affectus ēt carbunculus. Ex quo loco, & alijs huic consentientibus facile vnusquisque pōt intelligere, carbūculum Gal. ex influente sanguine nigro, crassoque, ac fæculento, eodemque feruente atq; impense calido ortum ducere; cui si tenues quædā humiditates admistæ fuerint, pustulæ quædā ambustis consimiles per summa cutis excitari solent: quam certe inflammationē recentiores carbunculum cum pustula nominant. Quāquam vero carbūculus & citra pustulā, pustulasve aliquando nascitur, tamen omnibus in vniuersum crustosum vlcus fit. Diximus aūt citra pustulam, pustulasve, qm̄ vna duntaxat interdum pustula matuscula cū hoc morbo exoritur, sæpius vero non vna tantum pustula erumpit, sed multæ exiles, veluti milij semina crebræ in particula residentes: quib. ruptis perpetuo crustaceū vlcus prouenit, quale ferramenta cādentia solent excitare. Porrò aūt crusta ipsa mō cinereum colorem, modo nigrorem quendā præfert, eoque in loco leuari cutis non potest, sed interiori carni quasi affixa est: caro circumiacens in summam, ac feruidam peruenit inflammationem, quæ colore nigrescit, splendetq; bituminis, & picis modo, veluti si plusculo rubro minus misceas nigri: talis enim est color bilis exactè atræ.

Atque hæ quidem propriè videntur notæ carbūculi ex ipso affectu desumptæ: quibus deinceps accedit grauis, & molestus admodū laborātis particulę dolor, perinde ac si vinculis esset vehementer constricta: necessario quoque qui ita sunt affecti, febricitare nos existimamus, quanquam alij aliter sentiunt. Demumque laborantes, si carbunculus sit malignior, nausea quoq; & frequenti vomitu, ac omnimoda appetitus prostratione, aliquando ēt tremore cordis, palpitatione, frequenti animi defectione, alijsq; huiusmodi verendis symptomatis misere torqueri consueuerunt. Hæc nos ex Gal. pluribus in locis, ac Ioann. Tagaultio viro doctissimo, qui fere omnia ex Gal. transcripsit. Porrò ex *14 met. c. 10. 5. de med. f. g. c. 15.* ijs tam facile vnusquisque pōt intelligere, in quā non errore versentur non solum vulgares plerique oēs, sed etiam medici quicunq; plures tumores quiduis aliud, quam carbonis speciem referentes, ab omni sæuo symptomate, adeoq; ab omni periculo alienos, magna frōte, ac supercilio carbones legitimos esse prædicāt. *De tem p. nat. 6. & al.* Nescio an aliquando mihi risum magis, quam stomachū mouere contigerit, audienti imaginarios istorū carbones absq; vllo præsidio postridie sanatos fuisse. Quod si oīs carbunculus quouis tempore morbus est malignus, & periculosus, vt ille pestilentiæ tēpore sit lōge malignior, & periculosior, necesse est. Carbunculorū *6. Epid. sect. 3. c. 12.* (ait Gal.) perpetuo est periculosis affectus, nam ex vitiosis constat humoribus: quare nunc erat verisimile fuisse perniciosissimum eū, qui vltra naturam malignitatem, ēt quam status afferebat, adiunctam haberet. At vero si qs adhuc magis distincte huius horribilis morbi signa prognostica intelligere cupit, quanquā omnis carbunculus morbus est acutus, & periculosus, omniū tñ pessimus est Auic. & maxime lethalis, qui in emunctorijs, & prope mēbra principalia enascitur. Sic apud *3. 4 trac. 1. c. 17. lib. 5 c. 28.* Celsum si circa stomachū, siue œsophagū, fauces ue ille incidat, subito spiritū sæpe elidit. Auic. pariter minus lethalis est carbunculus, qui primū rubet, deinde citrinus apparet; qui vero liuescit, aut nigricat, neminē fere non iugulat; nullus tñ ex sua natura non periculosissimus censetur. Si demum accidentia, quæ ferè hunc morbū comitari solent, plurimū remittantur, spes aliqua nobis promittitur: si vero magis atq; magis semper intendantur, & vehementiora fiant, tunc planè est desperandum. Sed curationem aggredientes, prætermissa in præsentia congrua victus ratione, & alijs capitibus, quæ superius explicata opportune huc sunt trāsferenda, si alij adsint sanguinis mittendi principes scopi, statim ab initio vena est incidenda, sanguisq; educēdus vel ad animi defectum vsque: quæ Gal. Auic. & omnium est sententia. Quod si forte minus timidi nos tñ non audemus, sanguinē certe copiose mittere expedit, qñ omnis ferè spes salutis in hoc potissimū præsidio posita esse videtur. Neque viros grauissimos in morbo oium malignissimo, & venenosissimo materiæ venenatę reuulsionē, & ad interna tractionē pertimescere videmus, quam isti in morbis pestiferis venæ sectione fieri prędicant. Venæ aūt secandę electio ea laborante in prioris particula nobis indicatur: siquidem illud perpetuo est obseruādum, vt vena e directo pertundatur: unde pro uario partis situ uaria quoque uena, mō superior, modo inferior secari potest. Secta uena, aut

na, aut

na, aut etiam primo quoq; tempore plerique oẽs carbũculi scarificationẽ protinus aggrediuntur, & plagis quidem satis profundis. Alij cucurbitulis, hirudinib. suctu, medicamentis trahentibus validissimis, ipso denique igne, ac oĩ studio virus vniuersum, & malignum humorem ad locũ carbone obsessum euocare, & allicere contendunt. Quæ sane curandi ratio (vt dicam ingenue qđ sentio) si nullo adhibito iudicio, ac perpetuo administretur, mihi haud quaquam probatur. Etenim si accidat (accidit aũt forte sæpius) vt valide adhuc, atque affatim irruat fluxio, vrgeatq; dolor vehementissimus, difficile, ne dicã impossibile fore arbitror, si quis illicò ad scarificationem, & incisionẽ veniat, ad medicamenta acerrima, atq; alias huiusmodi violentas operationes, quin vna totũ malũ exasperetur, ingrauescat dolor, augeatur febris, malignitati fiat accessio, ac denique mors inmanis, & præsentanea consequatur. Quare antequã ad hæc deueniamus, dolorẽ primũ lenire, ac fluxionis impetũ aliqua ex parte compescere decet. Quod profecto neq; a Gal. disciplina est alienũ: quanquam .n. laborantis particulæ medicamenta valde repellentia haud quaquam admoueri debent, que oĩs alioqui incipiens inflammatio desiderare videtur, qñ eiusmodi fluxionem propter humoris crassitiem, atq; ẽt malitiam auertere non licet, neq; tamen contra, affatim affluere is humor ipso Gal. autore permittẽdus est. Itaq; huic rei accõmodata esse videntur illa remedia, quæ moderate reprimendo, quoquo modo digerere, seu dissipare possint. Talia occurrũt plurima tum apud antiquos, tum apud recentiores medicos; sed Gal. in primis familiare est cataplasma, tum quod ex plantagine conficitur, tum quod ex lente bis cocta cõstat, ijs admista mica panis in furno cocti, qui quidem sit nec omnino a furfure purus, nec nimiũ eius habẽs. Huiusmodi cataplasma recentioribus appellatur emplastrum de arnoglossa, cuius forma apud eos est talis. Rec. arnoglossi, lentium, panis furnacei ão. part. æq. coquantur in aqua. His gallas addit Auicenna. Quod si nos præterea addere velimus aliud medicamentũ malignitati resistens, puta scordium, scabiosam, aut aliud simile hoc apud me fuerit medicamentum totius valde accommodatum.

1. meth. 1 0.

Aliud Auicen. hac in re probatur cataplasma, quod constat integris duobus malis granatis minutatim cõcisis in aceto decoctis, aut aqua acerosæ; qđ certe præstantissimum esse nos credimus, illoq; non solum ad hunc vsum, sed alias sæpissime vti consueuimus. Qui plura huius generis medicamenta cupit, apud alios copiosam eorum syluã sibi facile comparare põt. Si vnus maxime dolor vigeat, vt sæpenumero euenisse vidimus, huius potissimũ, vt diximus, habẽda est ratio, aliquo adhibito medicamento anodyno, quod illũ permulcere omnino, & mitigare possit, quale esset lac recens cum pane furfuraceo, succo plantaginis, scabiosæ, aut consimili. Sin aũt dolor sit remissior, & fluxio tardius sibi moueri videatur, secta vena protinus eiusmodi tumorem scarificare expedit, plagis quidẽ ob infestantis succi crassitudinem satis profundis, quæ nimirum, vt Gal. placet, mediocribus sint altiores. Cęterum hoc tempore super ipsum crustosum vlcus, atq; eo magis, si membrum putrefit, valens aliquod medicamentum, & quod vehementer exiccet, imponendum est, cuiusmodi præter cætera Gal. maxime probantur trochisci Andronis, Musæ, Pasionis, vel Polyidæ ad sordium crassitudinem vino aliquo dulci, vel sapa diluti. Nostris chirurgis familiaria sunt vnguenta Aegyptiacum, Apostolorũ, & alia huiusmodi. Quo loco nulli non constat, in quanto errore versentur vulgares medici, atque eorum maxime vespillones apud Lazaretum chirurgi personam sustinentes, qui curandis carbunculis solent admouere medicamẽta, quæ concoquant, & pus moueant; quæ quidem non solum importune, sed ẽt perniciose adhiberi, adeoq; particulæ putredinem augere docet Gal. Interea vero quia non mõ partis laborantis rõ habenda est, sed ẽt proximarum, & circũiacentium, ne scilicet qui iã fluxit humor venenatus illas quoq; inuadat, & depascatur, vicinæ vndiq; partes medicamentis refrigerantibus, exiccãtibus, & adstringentibus studiose sunt custodiendæ; vulgo defensiua appellant. Tale est vnguentũ, quod ex bolo Armena, sanguine draconis, succo plantaginis, portulacæ, oleo rosaceo, myrtino, aceto, & alijs id genus medicamẽtis parari põt. His vndique præsidijs aduersus tñ malum agendum est; quę sæpius die, noctuque sunt permutanda, quo validius suum munus perficiant. Quod si hæc parum proficiant, ad acriora adhuc, quæ ignis vires habeant, & postremo ad ignem ipsum deueniendũ est: siquidem autore Hipp. Extremis morbis extrema exquisite remedia optima sunt; Et quæcunque medicamentis non curantur, ferrum curat: quæ vero ferro nõ curantur, ignis curat: quæ aũt igne non curãtur, ea existimare oportet immedicabilia. Cæterum crustã, quæ sub erodentibus medicamentis sequi solet, accommodatis auxilijs a viua carne euellere, & radicitus extirpare oportet. Demum cessante iã inflammatione, quod superest vlcus, primũ detergeri, tum medicamẽtis implentibus curari, ac postremo sicuti reliqua vlcera ad cicatricem perduci debent. Horum aũt oĩum medicamentorum materia tum apud libros de re chirurgica, tum ipso vsu satis vnicuiq; patet, vt de illa hic nos longius tractare non oporteat. Inter simplicia medicamenta quod postremo hoc loco prætermisisse nolui cõsolida maior inter duos lapides contrita magno quodam (vt nonnulli referunt) miraculo, carbunculum sanat, & ex toto intra vnum diẽ interimit, ita ut nulla deinceps curatione egeat, præter quã ea, quæ cõis est aliis vlcerib. Miranda ẽt narrant alij de scabiosa, si credere fas est, nẽpe quod comesta, vel ex vino pota internos omnes tumores, in primis vero carbunculum ad exteriora protrudit, & insensibiliter dissoluit, discutitque. Atq; hactenus de carbunculo satis.

14 Meth. c.10.

Bubon nomen Græcum a nostris susceptum, Galeno tum passionem ipsam, tum patientem particulam significat: Nam teste Phauorino medici hoc nomine duo notare solent, locum, qui in flexu femoris est ad partes genitales, & phlegmonẽ in partib. laxis, quas adenas, seu glandulas vocant; quocunq; in loco fuerit, auribus, alis, collo, cubito, sed maxime oĩum in inguine: quanquam .n. glandulæ oẽs propter sui imbecillitatem inter oẽs corporis partes maxime opportunę sunt fluxionibus, potissimum tñ tales censendæ sunt, quæ sitę sunt ad inguina, quod pręter natiuã imbecillitatẽ accedat ẽt motus huius partis frequens, vehemens, situs decliuis, & redundãs ijs in partibus semper humiditas: vñ facile admodum, & prompte incurrunt in tumores, quos speciatim eodẽ cum ipsa parte noĩe bubones appellant. Cum aũt bubonum duę sint differentię primę sumptę a cã efficiente, vel exteriore, ac manifesta, vel interiore, ac recondita, priorum generationẽ in vniuersum pręclare Gal. tradidisse videtur libro methodi medendi. Memorię tenendũ (ille inquit) vtpotẽ sępe a nobis demonstratum, superuacanea, quę a valentiorib. partibus ob redundantiam, uel qualitatẽ expelluntur, ea in imbecilliores procumbere. atque hinc accidere, ut glãdulę, quas adenas vocant, facile fluxiones recipiant, & maxime quę rariores natura sunt. Quippe valentius est arteriarum, & venarum, & neruorum, & musculorum robur, imbecillius autem, ac forte prorsus nullum, corporum, quę glandularum sunt naturę. Sic igitur fit, vt & propter vlcus, quod in manus, aut pedis digito fit, eiusmodi glandulę in inguinibus, & alis tum intumescant, tum phlegmone occupentur, cũ defluentem ad vltimos artus sanguinẽ priores exceperint. Quinetiã in collo, & secus aures sæpenumero glãdulę iis, quibus in collo, capite, vel aliqua vicina parte vlcus est natum, intumescunt. Nominant autem ipsos adenas, cum sic intumuerint, bubones quicunque euidenti, & externa causa fiunt, magna ex parte innoxii sunt, febresque nõ alias excitare solent, quam diarias. Contra vero si latente, & interna causa oriantur, ple-

Lib. 13. c. 5.

runque

runque sunt perniciosi, vt pote quos verisimile est fieri ex inflammationibus viscerum, aut maligna, venenata pestilentiq; putredine. Vnde est aphorismus Hippocratis.
4 Aph 55
Febres in adenum tumoribus ortæ omnes malæ, præter diarias. Primum autem (vt de carbunculo diximus) signa studiose sunt inquirenda, quæ bubonem pestilentem ab altero non pestilenti separent: ne magna cum artis infamia morbum alioqui salutarem mortiferum, aut non minori cum Reip. periculo, morbum mortiferum salutarem esse existimemus. Siquidẽ certo certius est, nõnullos aliquando fieri bubones ex causa externa, quales sunt autores febris diariæ, ab omni prorsus periculo alienos, nonnullos item ex cã interna, quales sunt autores febrium putridarum, & malignarum, ab omni pestis suspicione remotos; qui turpiter inter se, turpius cum pestilentibus commisceri non debent. At vero quanquam huiusmodi distinctio difficilis, & obscura nonnullis videri potest, si memoria repetamus, quæ priore libro morborum pestilentium indicia statuta sunt, satis facile, certumque nobis hac de re iudicium ferre licebit. Itaque vt pleraq; alia prætermittamus, quæ de huiusmodi signis afferri possent, bubones hoc in primis nomine pestilentes esse existimabimus, si illi sint vulgares, & perniciosi. Illud facile demonstrabit temporis constitutio; hoc morbi malignitas, quantum quidem ex proprijs signis intelligere licet: quæ duo maxima, & præcipua signa perpetuo sunt coniungenda, ne forte (quod plerisq; hoc præsertim tempore euenisse vidimus) bubones vel ex causa externa ortũdos, vel alioqui sine vllo periculo, perniciosos, ac pestilentes nulla ratione credamus. Porro apparentes bubones, tum alia, tum particulatim partes corporis præ alijs laborantes, & a se noxios humores protrudẽtes solent indicare: Etenim si in collo, aut auribus apparuerint, cerebrum; sub alis, cor; in femore, & inguinibus, iecur potissimum laborare ostendunt: de quibus Hippocrates. Abscessus veluti bubones significant partes, a quibus erumpunt.
6 Epid. sect. 2. tex. a.
Cæterum prætermisso in præsentia bubone non pestilenti, quacunque tandem ex causa ille ortum habeat, de pestilenti nobis dicendum est. Et primum quidem illud omnibus satis compertum esse debet, huiusmodi tumores, & materias ad quamlibet partem a natura transmittantur, vt de carbunculo diximus, nusquam, & nunquam ad interiores partes repellendas esse; namq; (vt ne huius rei magis determinatam, & nulli non perspicuam rationem afferamus) Gal. censet non solum bubonem, sed
6 Apho. c. 25.
aliud quodcunq; malum in vniuersum, quod ex profundis, & principibus partibus transfertur ad cutem, bonum esse tum signum, tum causam; si vero cõtra ad interiora, & profunda transferatur, malum: vt non satis mirari possimus, quamobrem inter cæteros Auicenna præsidijs aliquando refrigerantibus, & astringentibus vti non vereatur, præter rationem, præter Gal. disciplinam, addo & particulare ipsius decretum, quo monet omnibus inflammationibus ab initio adhibenda esse medicamẽta, quæ refrigerare, & reprimere possint, dẽptis ijs, quæ sunt de materijs (vt ipse loquitur) quas principalia membra expellunt.
Tertia 4. tract. 1. c. 18.
1. primi doct 1. c. 1
Immo vero videtur omnis ratio persuadere, iuuandum esse naturę motum, atque pro virili enitendum, vt a nobilioribus, & internis partibus venenum omne trahamus ad ignobiliores, & externas. Vnde plerique omnes medici cucurbitulis, scarificationibus, medicamẽtis validissimis, & vrentibus, igne ipso, totis viribus nituntur, atq; cõtendunt, vt venenatam materiam euocent, atque huiusmodi tumores protinus aperiant. Quam certe curandi rationem (vt dicam libere quod sentio) non vndique probare possum. Illud equidem ante omnia diligenter animaduertendum censeo, an hac in re natura dominetur, an magis sit dominata, vel vt medice loquimur, an motio critica sit, an symptomatica. Cum enim morbi omnes, qui non sine contentione, & certamine naturæ finiuntur, autore Gal. aut per excretionem, aut per abscessum, crisim faciant, eadem certe ratio videtur statuenda bubonum, & cæterorum abscessuum. Generalis autem est lex tum in excretionibus criticis, tum in abscessibus iamdiu tradita, & confirmata, quòd quæ optima sunt, natura mouente fiunt, diebus criticis, non ante statum, & coctionem, & subito ægrum liberant: pessima contra, sine motione naturę, sine ordine dierum criticorum, tum in principio, tum in incremento, & sine vlla coctione apparent, & subito ægrum eripiunt. Quam infelicem crisim constat inter omnes aut perpetuo, aut certe maiori ex parte in pestilentia fieri. Quod si ita se res habet, quemadmodũ certe huiusmodi abscessus nulla ratione repellendi sunt, ita aliorum prope omnium sententiam vniuerse probare nequeo, vt ptermus, & nullo adth bito iudic o incisionibus, scarificationibus, hirudinibus, igne, & quocunque violento modo violentum hunc motum iuuare velint: quando huiusmodi præsidia sine vllo emolumento, & præter naturæ institutum adhibẽtur, misereque ægros mirum in modum torquent, & affligunt, sæpeq; etiam in maiora pericula trahunt, vt de carbunculo modo diximus. Quamobrem apparente bubone primum quidem si adhuc fluxio perseuerat, & vehemens vrget dolor, sedulo hunc aliquo anodyno medicamento apposito mitigandum ac liniendum esse arbitror. Non hic frustra repeto, quæ de totius corporis prouidentia superius diximus, quæ opportune ad hunc locum sunt transferenda. Anodyna medicamenta, atque huic vsui accommodata nota sunt, & vulgaria, ol. amigdalarum dulc. chamæmelinum, anethinum, rosaceum compl. pinguedo gallinæ, anatis recẽs, & alia huiusmodi: quibus si quod adderetur medicamentum malignitati resistens, scabiosæ succus, melissę, cicorij, borraginis, pentaphylli, ol. e scorpionibus, atque illud maxime Carauitæ, de quo superius facta est mentio, ol. è viperis, quod pariter admirabilem hac in re vim habet, hoc apud me esset medicamẽtum initio valde accommodatum. Lenito aliqua saltem ex parte dolore, mox ad ea medicamenta accedendum est, quæ valẽtius attrahere, & materiam coquere possunt, quale esset emplastrum ex cæpis, rad. althææ, liliorum alb. decoctis, vna cum ol. violaceo, pinguedine gallinæ rec. & modico fermenti, ijs certe non omissis, quæ malignitatem respiciunt, oleis, aut succis enarratis, puluer. scordij, ireos, aristolochiæ rot. & alijs id genus.

Neque plures huiusmodi medicamentorum formæ huc importune sunt afferendæ, quòd illa fere sint vulgaria, & a plerisque omnibus copiose tradita. Si qua in loco signa coctionis appareant (neque enim secus agendum probo) ille quamprimum incidendus est, quamuis non omnino perfectam plane coctionem præseferat, qualem alias expectare solemus. At vero aperto iam bubone, in promptu sunt medicamenta, quibus ille purgandus est, atque abstergendus, tandemque ad cicatricem perducendus, vnguentum Isis cum cerato rosaceo, emplastrum diapalma cum ol. rosaceo, non sine aliquo ex ijs, quæ diximus, oleis, succisve malignitati aduersantibus, & alijs huiusmodi, quę apud chirurgos familiaria sunt, & manifesta. Denique hęc sententię nostrę summa est, hos tumores non admodum grauiter, & aspere tractandos esse, tam incipientes, quam declinantes, cum perpetuo nos oporteat operam dare, vt naturam iuuemus, ac foueamus, nullo pacto magis vexemus, & labefaciamus; illa namque sola, & vera est morborum omnium medicatrix. Ad curandos bubones in vniuersum nonnullis maxime probatur aster Atticus, qui propterea & bubonĩõ, nostris inguinalis dicitur, non ob id tantum, vt Galeno placet, quod illitus, sed etiam quod suspensus bubones sanare creditur.
6. De simpl. med.
Ruellius parentum nostrorum tempestate medicus nobilissimus summopere laudat lysimachiam, de qua refert historiam, quam huic loco libet inserere, quod eius mentionem a nemine factam video. Audiui (inq. Ruel.) de quibusdam rusticis, cum apud Cenomanos pestilentia passim grassaretur, multosque subita morte raperet, tandem ex herba quadã,
„ 3. de na. „ tu sti p. „ c 75.

quam

quam mihi demonstrarunt, remedia quæ fuisse, qua liberatos peste plurimos affirmabant. Namque altius paulo supra pannum, qui iam intumuisset, adalligata deorsum pestilens virus impellebat, collectumq; tandem inibi sursum regredi, & principes partes repetere non patiebatur. Sic modico subiecti membri damno reliquum seruabatur corpus. Inde rusticis pellibossa, siue, quod idem est, pestifuga cepta est appellari. Sed quæ ab ijs demonstrata mihi fuit, nullis dissentientib. notis lysimachia erat.

Cuius miraculi nullam potui rationem inire, nisi quod forsitan suo inspissatu, & adstrictionis munere, quo pollet, venenum ad subditas partes exprimés excluderet. Ille hactenus. Atque hæc (vt arbitror) de præseruatione, & curatione pestilentiæ generatim a nobis tradita sufficere possunt; vt modo illud vnum superesse videatur, vt postremo hoc loco agendum sit de varijs pestilentiæ generibus, vt variæ illam causæ solent excitare: qui secundus scopus nobis superius ex Gal. propositus est. quandoquidem: a causa tum præseruãdo, tum curando, præsidiorum distinctio potissimum sumitur, cum alia præsidia conueniant, quando aer est corruptus, alia quando intemperie affectus, alia quando purus est, sed aliunde pestis importatur, & malum solo contagio contrahitur, vel alia de causa ortum habet. At vero cum vniuersa hæc tractatio nimium sit producta, & quidem nescio quomodo præter nostrã deliberationem, adhuc longius eam producere non libet. Atque hoc equidem eo libentius facio, quod hanc partem doctissimus Agricola præter cæteros accuratissime sit persequutus; ex quo potissimum vnusquisque magis distinctam, & integram huius rei intelligẽtiam sibi facile põt comparare. Namq; nemo est qui nesciat quod a Gal. etiam traditum est, vt initio libri indicauimus, singulas causas morbificas perpetuo, ac diligẽter animaduertendas esse, quo in primis nomine morbos committere, & inferre soleant, vt opportune illis resistere possimus, satis intelligẽtes, corpora, quæ causis consentiunt, cuicunque periculo facile subijci, quę aũt eis repugnant, aut nullo modo, aut difficile superari. Veruntamen vt tractatio nostra præsenti pestilentiæ sit magis accommodata, (quæ in primis proposita mihi est scribendi ratio) quæ summatim præsidia sint hoc tempore opportuna, particularim vero quã opportuniorem, & securiorem purgãdarum rerum, & ędiũ rationem esse nos existimamus (quod priore libro sumus polliciti) hic demum, quasi parergon, subijcere statuimus: siquidem in pestilentia ex contagio, qualem hanc nostram fuisse non dubitamus, satis compertum est hanc rem maximi momenti esse, atque in huiusmodi munere maximam illius, tum præseruandæ, tum curandæ partem consistere. Vespillones, & qui in huiusmodi opere versari solent, certis quibusdam suis perfusionibus, lotionibus, suffitibus, ex thure, myrrha, pice, sulphure, resina, bitumine, lapide gagate, & alijs id genus magna ex parte fætidis medicamentis tum domos, tum supellectiles infectas purgare consueuerunt. Quæ certe purgandi ratio non solum vulgo, sed etiam a doctis hominibus recepta, ac longiore iam vsu confirmata non debet improbari. Ego vero magis accommodate, atq; ex veteri disciplina vnis medicamentis odoratis illud præstari censeo: quandoquidem magnũ Hipp. legimus (quod antea notauimus) aerem pestilẽtem Athenis puriorem effecisse, ac pestiferos quosque halitus dissipasse igne passim accenso, qui non solum ex simplici materia constaret, sed bene olentes coronas, & flores haberet, atque vnguenta quã pinguissima, & id genus alia bonum odorem fundentia. Atque hic profecto purgationis modus valde rationi videtur consentire; Cum enim satis constet fomites pestilentes, siue in aere, siue vbicunque illi reperiantur, esse procul dubio sordidos, & putridos, tantum abest, vt fœtida, & male olentia sorditiem, & putredinem tollere, vt contra vtranque magis fouere, & augere posse videantur. Si quidem nemo est qui nesciat (quod particulatim animaduertit Auic.) quam fœtidi odores sint aduersarij, & hostes caloris innati, spiritus, & mẽbrorum principum, quamq; illi fere proxime accedãt ad putredinem. Quare eruditi omnes medici tum præseruando, tum curando a rebus omnibus fœdis, & male olentibus studiose cauendum esse docent, & speciatim admonent abstinendum esse a lignis, quæ igne imposita tetros, & fœtentes huiusmodi vapores solẽt emittere, qualia sunt ficus, nũces, buxi, & simil. Vnde, quod priore libro admonuimus, neque illorum sententiam probare possumus, qui ad præcauendam pestilentiam castoreum, sulphur, & eiusmodi fętida secum ferre, gestare, ac familiariter odorare solent: quæ tantum abest, vt aerem puriorem reddant & spiritus recreent, quod hac in re est maxime expetendũ, vt magis vtrunque perturbent, & contaminent. Quam igitur pestilentis purgationis rationem magis accommodatam, tutamque, & veteri disciplinæ magis consentientem esse nos arbitramur, & quã priore libro indicauimus, in præsentia repetere, & breuiter explicare non grauabimur. Quod itaque ad infectas domos pertinet, illas potissimum emundari, & purgari censeo, si primum diligenter amota omni sorditie, patentibus vndiq; locis omnibus aeri, vẽtis, & Soli diutius illæ die, noctuq; sint expositæ. Tum vero si suffitibus, lotionibus, perfusionibus odoratis, de quibus antea diximus, in primis autem igne assiduo, atque eo quidem ex lignis, aut prętereà medicamentis benę olentibus foueantur. Hac enim simplici, & facili ratione pestilentes quoscunque vapores, & fomites quocunque in loco dissipari, ac dissolui non dubitamus. Quod si quis aliud efficacius præsidium desiderat, inter cætera omnia, quę passim afferri, & vsurpari solent, nullum mea quidem sententia præstantius, & securius excogitari põt, quam si calx viua in infectis cubiculis multa aqua madeat, & illa deinceps parietes, & singulæ partes oblinantur: quandoquidem partim fumo illo acerrimo, partim obducta calce non solum verisimile est, sed etiam necessarium, vt quicunque tandem, & quanticunque pestilentię fomites dissipentur, & ad nihilum deducantur: id quod apud nos longiori iam, & certa experientia confirmatum est. Maius profecto, ac difficilius negocium facessunt res, & vniuersa supellex. Atque illud ante omnia sæpe, diuque disputatum est, an expediat omnia protinus igne consumere. Hinc enim certo est certius nulla securiori ratione quancunq; pestilentię sobolem facile, & semel dissipari, adeoque ab imminenti periculo Remp. liberari: inde vero pręter quam quod sine ingẽti rei familiaris iactura, & effuso sumptu hoc fieri non potest, aliud pręterea graue accedit periculum, & fere certa suspicio, ne plerique omnes iacturã tantam iniquo animo ferentes, multas res malitiose abscondant, atque huc illuc distrahant; quo quidem nullum magis euidens periculum, & ad longe, lateque propagandam pestem magis accommodatum instrumentum excogitari potest. Qua in re in eam ego sententiam facile venio, quo tempore lues incipit, neque multi iam laborant, nullum prudentius, & vtilius cõsilium iniri posse, quam si protinus omni adhibita diligentia seuere omnia comburantur; sed ita quidem vt ex authoritate magistratus inopes, & miseri homines quocunq; damno, & iactura liberaliter, & piè resarciãtur: quandoquidem si ita fiat, nullum iam periculum põt imminere, vt illi quicquã occultent, vel distrahãt; immo vero ipsi sponte, & hilare omnia offerent, vt ita res ab omni prorsus periculo sit aliena. Atq; vtinã initio Augusti, quo tempore paucis quibusdam, & ijs certe humilibus, miserisq; domibus infectis adhuc res ferè erat integra (de qua deliberatione corã summo magistratu, & magna ciuiũ corona grauiter actũ est) mea Vicẽtia prudentissimum, ac saluberrimum huiusmodi consiliũ suscepisset; forte.n. radicitus malũ semel fuisset euulsum, neq; tot deinceps hoies misere interijssent, neq; ciuitas tantam publici, priuatiq; ęris iacturam fecisset. Sed diuinę voluntati, ac prouidentię acque-

1. de d. f. feb.

2. prim. doct. 2. ca. 29.

acquiescendum est. At vero si altiores mali radices iactæ fuerint, vel magis si fructus grandiores, & copiosiores sint editi, vt plurimæ iam domus sint infectæ, iam non amplius igni, & comburendis rebus omnib. locum superesse nos arbitramur; non modo propter notabilem, ac propemodum infinitam rei familiaris iacturam, & sumptus mirum in modum effusos, sed etiā quod vix, & non sine multiplici periculo alia præsto esse possint, quæ ad huiusmodi vsum sunt necessaria.

Itaque hoc tempore aggredienda est omnino rerum infectarum expurgatio, præparatis primum locis, & domibus operi accommodatis, fidisq; adhibitis ministris, vt si fieri potest, longe absit omnis dolus, & impostura.

Primum autem intelligere oportet, quæ nam illa sint, quæ pestilenti labi sint obnoxia, adeoq; purgatione opus habeant, namq; hac in re nostri vespillones, aut verius nebulones impudentissimi, non solum superstitiose, sed etiam malitiose nobis imponere, atque omnia perturbare, & contaminare solent. Quod quidem vna quam maxime experientia determinandum ac statuendum esse videtur; Etenim quanquam neque deesse potest aliqua ratio, quæ hoc ipsum demonstret, cum videamus contagium communicari ijs corporib. tantum, quæ quadam meatuum raritate aerem excipere possunt, ex ijs tamen plurima, qualia potissimum sunt alimenta ad sustentandam vitam hominis destinata, licet rariora, & ad recipiendum aerem idonea, certum est nullius contagij esse capacia. Itaque res, quæ facile, & omnium maxime pestiferam labem tum suscipere, tum alijs communicare solent, illæ enumerantur, lana, xilon, siue gossipium, linum, canabis, sericum, omnis tela, & quæcunque ex ijs aliqua ratione, & quocunque modo confici possunt, pelles, plumæ, & genę omnes, & alia, si quæ sunt huius generis. Porro quę viua, & currenti aqua imponi, in eaq; diutius conseruari, vel adhuc magis quæ communi lixiuio, quod præter cinerem, addito alumine, aut etiam calce viua lauari, & mundari possunt, illæ omnia tuto, facile, & breuiter vna, vel ad summum altera lotione præclare expurgari videntur. Quæ autem aqua mergi, & lixiuio lauari non patiuntur, qualia præcipue sunt sericum, & ex serico tela contexta, multa etiam ex lana, pelles, & alia huius generis, hæc diutius aeri, & ventis, potissimum Aquiloni exposita, assidua, & diligenti motione, agitatione, fustigatione, absque dubio, vel Gal. testimonio perfecte mundari, & ab omni putredinis, & contagionis periculo liberari censeo. Quod si præterea aliqua etiam ratione illa suffire velis, non certe rebus male olentibus, vt vulgo fieri solet, sed magis odoratis, de quibus alias satis diximus, illud profecto importune fieri censendum non est. Nonnulli telas sericas, pelles nobiliores, & alia huiusmodi sabulo, & arena tenuiori cooperire vndique, atq; (vt audio) non infeliciter diutius fouere cōsueuerunt. Sed vt semel dicam quod sentio, cæteris omnibus purgationibus illam ego rationę facile antepono, si res infectæ, quæ aqua, & lixiuio [illegible] dari nequeunt, vt diximus, Soli, aeri, ventis diutius exponantur, atque omni adhibito studio, [illegible] tur, & ab omni sorde mundentur. Quo demum loco [illegible] nolo, vespillones temere, & malitiose supellectiles perpetuo, tanquam [illegible] contaminatas purgationi subijcere: si n. accidat (accidit autem [illegible]) vt siue studio, siue forte aliquis in certo cubiculo habitans inficiatur, multisque antea diebus alias partes domus, & supellectilem alibi positam, & accurate obsignatam ne viderit quidem, quis ne dubitet cætera omnia cubicula, & res vniuersas, in eis asseruatas esse ab omni labis suspicione liberas, & nulla expiatione opus habere? Cæterum præter hæc, quæ modo posita sunt, quæcunq; alia supellectilis nomine comprehendi, aut alioqui ad communem vsum familiariter adhiberi solent, ea fere omnia nullum pestiferos virus suscipere, & ab omni contagij ratione libera esse

3. Epid. 3. ca. 1.

nos existimamus: qualia sunt metalla omnia, & quæcunq; effici ex eis, & formari solent, lapides quicunq;, nec non vasa oia ex terra confecta, grana vsui hominū, & bestiarum destinata, triticum, far, hordeum, miliū, panicum, spelta, faba, cicer, pisum, oriza, & cætera huiusmodi: Fructus omnis generis, pyra, poma, citonia, granata, nuces, auellanæ, pistacia, amygdalæ, fici, vua, & alia multa huius generis; carnes tum crudæ, tū coctæ, tum recentes, tum salitę, vinum, aqua, oleum, acetum; quibus demum addere licet aromata, & medicamenta tum simplicia tum cōposita, quæ, quod multa sint, & ferè infinita, longiori catalogo non sunt commemoranda, vt facile hinc homines intelligere possint, non solum superstitiose, & frustra, sed etiā temere, & sine vlla ratione, res plurimas sæpenumero perturbari & confundi, quas nulla purgatione, & correctione opus habere certum est. Plerique hoc in loco satis curiose quęrunt, quod nam describendum sit determinatum temporis spatium, quo tum ædes, tum aliæ res expurgatæ possint in pristinum vsum reuocari. Qua in re, mirum est, quam varia, quam ab omni ratione aliena recitentur, atque statuantur, vt non desint, qui ad septimum annum huiusmodi iudicium protrahant. Plurimi sexagesimum, & quadragesimum diem terminum statuunt.

Hęc mea est sententia, si quam optime, & diligentissime res quælibet, aut domus expurgentur, atq; emundentur, eo quo nos diximus modo, tū breuiore fortasse tēpore, tum vigesimo certe, aut vigesimo quinto die illas fore ab omni periculo alienas. Quod si quis in re incerta, & quæ sola experiētia nititur, tutiores partes, atque communiorem medicorum opinionem sequi maluerit, is potest quadraginta dierum spatio esse cōtentus.

Hic prudens, & sciens multa prętereo, quę tum diuturno vsu iam omnibus sunt in promptu, tū ex historiis, quas nos initio retulimus satis vnicuique possunt esse comperta: peregrinos homines locis infectis ad nos venientes seuere esse arcendos, ipsa iam pestis suspicione propius accedente, potiorem domesticę rei partem esse aut in tutiorem locum asportandam, aut certe proprio earundem ædium loco occludendā; vrbem ab omni cœno, & immunditie penitus expurgandam, atque ab omni tum difficultate, tum prauitate annonę liberandam: ęgrotos vna cum infecta supellectile extra ciuitatem mittendos, & si quę alia sunt ad geons.

Neque enim mens nostra est facilia isthęc, & vulgata longius persequi. Non equidem prętereo consilium sequestrandę vrbis, aut alterius loci male affecti, quod in omni pestilentia, quę ex sola contagione oritur, saluberrimum, cum necessariū esse nos existimamus; id quod Venetiæ, Mediolani, & alijs in locis (vt audio) in primis confirmauit experientia: & si vbibi minime opem, & auxilium præstitisse compertum est, illud fortasse aut incuria, aut dolo hominum, aut annona deficiēte, aut ædibus huic vsui non satis accōmodatis, aut alia de causa factum fuisse existimandum est. Atque ego quidem plane sum nescius, an alia opportunior, & verior tanti mali auferendi ratio inueniri, aut excogitari potuerit.

Sic apud Hippocratē legimus in quadam pestilentia eos, qui domo se continebant, aut non fuisse contaminatos, aut leuiter; vnde scriptum reliquit, mulieres nobiles domo non exeuntes minime laborasse, cōtra ancillas, quę prodirent in publicum, fuisse maleaffectas: quanquam n. propter aeris vitium id maxime euenisse ille docet, quod quicunque se domi continerent, non ita sese aeri exponerēt, quod in pręsentia periculum non imminet, non est tamen, quin alias rationes pręterea nos addere possimus. Quandoquidem homines domo non exeuntes non ita se defatigant, neque incalescunt, forte etiam magis accurata vtuntur viuendi ratione, sed in primis a cœtu hominum abstinentes vt omnem contagij, atque adeo totius mali

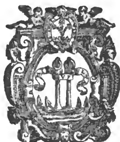
6. Epid. sect. 7. in princ.

causam

causam declinent, necesse est: vt Hector de Feramuschis Iureconf. nobilissimus, qui singulari in patriam charitate toto hoc tristissimo pestilentiæ tempore publicum munus constanti animo sustinuit, atque vniuersæ huius tragediæ non modo spectator, sed actor propemodum perpetuus extitit, grauiter dicere solcat; si forte accidat (quod Deus Opt. ac misericors auertat) vt huiusmodi iterum calamitas nos aggrediatur, cæteris posthabitis humanis consilijs, ijs duntaxat duobus præsidijs publicæ, & priuatæ saluti consulendum esse; altero, vt omnes quibuscunque exeundi facultas conceditur, protinus vrbe exeant; reliquo, vt quicunque exire nequeunt, sine vlla cunctatione sequestrentur, & omnis commercio locus auferatur.

Atque hæc de peste nobis in præsentia sint satis. Quam tractationem absoluimus 3. Calend. Aprilis M. D. LXXVIII. pridie Paschæ quo tempore (vt vere dicamus) ciuitas, quanquam forte in vniuersum, atque ex toto ab huiusmodi lue non est libera, Dei tamen Opt. beneficio iam ita se habet, vt sperandum sit, ac pro certo habendum, illam non solum a malo, sed etiam a suspicione mali breui liberam fore.

FINIS.

TARVISII, M.DCVI.

Apud Euangelistam Deuchinum.

ROMA

